COMMENTARIA IN

PSALMOS DAVIDICOS

AVCTORIS INCOGNITI,

Nunc verò cogniti

R. P. MICHAELIS AYGVANI BONON.

Ordinis Carmelitarum, S. Theologiæ Mag. & Doctoris Parisiensis.

TOMVS SECVNDVS.

CVM ADDITIONIBVS NOVITER DESVMPTIS ex Commentarijs manuscriptis eiusdem Auctoris.

Adiectis Indicibus Psalmorum & versiculorum, ac sententiarum principalium.

CVM LICENTIA, ET PRIVILEGIIS.

VENETIIS, Apud Ioannem Guerilium. M D CIII.

COMMENTARIA IN
PSALMOS DAVIDICOS
R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONONIENSIS, ORD. CARMELITARVM, Sacræ Theologiæ Doctoris:
ALIAS AVCTORIS INCOGNITI.

PSALMVS LXVII.

1048 r.q.4.homini.

EXurgat Deus, & dissipentur inimici eius, & fugiant, qui oderunt eum a facie eius.

TITVLVS huius psalmi est. *In finem Psal. cantici David.* Pro cuius euidentia sciendum, quod in isto psal. qui totus est doctrinalis, magis quam historialis, agit Dauid de exultatione ecclesiæ hic, & in futuro, quam debet habere de Christi exaltatione, & inimicorum Christi deiectione, vt malos terreat, & lętificet bonos. Est ergo sensus tituli. Iste psal. quem fecit Dauid dirigens nos in finem, s. in Christum, est, *Psal. cantici*, id est, laudis, & exultationis. Mouet ergo omnes fideles exultare de Christi exaltatione, & resurrectione, & inimicorum deiectione, ostendens primo misericordiam exultationis, quæ maxime est duplex, s. Christi resurrectio, & Chisti ascensio Et sic psal. iste diuiditur in duas partes. Quia primo agit de Christi resurrectione. Secundo de Christi ascensione. ibi. *Cantate Deo.* Circa primum tria facit. Quia prædicit primo Christi resurrectionem. Secundo Iudęorum confusionem: ibi. *Sicut defecit.* Tertio iustorum exultationem, ibi. *Et iusti epulentur.* Quantum ad primum, resurrectionem Christi pronuncians ait. *Exurgat Deus*, i. resurgat Christus a morte, vt nos exaltando dissipet inimicos. Vbi notandum, quod tempore Moysi facto in deserto tabernaculo & arca domini, quandocunque pugnaturi erãt cum hostibus, vt de ipsis triumpharent, arca domini per sacerdotes eleuabatur, & tunc Moyses dicebat, Surge, domine, & dissipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te, a facie tua, vt habetur Numeri ca. 10. In quo figura erat aperta, quod dum Christus a mortuis resurgeret, inimici sui tam visibiles, s. Iudæi, quam inuisibiles, s. dæmones, dissiparentur. Consimiliter & Dauid sequens Moysi vestigia per Christi resurrectionẽ

Resurrectio Christi.

Arca fæderis.

A 2 præ-

ipsis dicitur. Inimici verò domini mox vt honorificati fuerint, deficientes quẽadmodum fumus deficient, vide versic. 586. Quo verò ad pœnam futuram subdit. *Sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie* Dei. Quod ideo dicit quia sicut cera ad ignem posita liquescit, & nulla stabilitate subsistit, sic & Christi persecutores ante faciem iudicis Christi liquefacti subsistere non poterunt. Vnde Michæ. 1. cap. Sicut cera scindentur a facie ignis. Vel aliter, totus iste versus de pœnitentibus exponitur. Vbi nota ꝙ peccator ad pœnitentiam ueniẽs primo deficit sicut fumus. Per fumum .n. deuotio conscientiæ intelligitur, iuxta illud Apoc. 8. ascendit fumus incensorum &c. Deficiunt ergo pœnitentes, vt fumus, quia per deuotionem conscientiæ definit esse peccator. Sic. n. dicitur Psal. 103. Deficiant peccatores a terra, & iniqui, ita ut non sint, i. deficiant a peccatis, ne iam sint, quod prius erant, idest, vt amodo non sint iniqui. Conformiter loquitur textus canonis, dicens. secundo quæst. prima, quid autem tibi, quod nomen adulteræ adultera per pœnitentiã perdit, & sic de quolibet alio peccato, quia scilicet per pœnitentiam de peccato conuertitur ad virtutem. Quod magis aperit, dicens. *Sicut fluit cera a facie ignis, sic* &c. Vbi notandum quod per ceram tres virtutes significantur tribus principalibus vitijs oppositę, de quibus vitijs dicitur, Omne, quod est in mundo &c. Nam in cera vide figuram humilitatis præceptorum legis impletiuæ. Puritatis vitiorum carnis exclusiuæ. Pietatis proximiorum famis solatiuæ. Primò in cera figuratur humilitas. Nam secundum magistrum lib. 19. de proprietatib. rerum. Inter alias ceræ proprietates, cera calori non resistit. Et in hoc notatur humilitas, quæ calori veri ignis (scilicet Deo) non resistit per superbiam, sed liquescit, se diuinæ uoluntati totaliter subdens. Nam, vt experientia docet, cera liquefacta faciliter ducitur, & tractatur ad libitum. Sic & verè humilis sine resistentia diuinis obedit præceptis. Quòd de se ostendens sponsa, ait. Anima mea liquefacta est, ut dilectus locutus est.

Cera significat peccatores.

1. Io. 2.

Cera significat humilitatẽ, castitatem & charitatem.

Can 5.

A Quid. n. est dilectum nostrum nobis loqui, nisi Deum sua præcepta nobis inspirare, ad cuius vocem anima liquescit, q̃ sine resistentia omnibus Dei mandatis se subijcit, vt quilibet talis dicere possit. Factum est cor meum tanquam cera liquescens, &c. Et attende, ꝙ non solum virtus humilitatis in cera designatur, sed et eius præmium, quod est exaltatio, quia omnis qui se humiliat exaltabitur. Luc. 18. Sed quid exaltationem animæ expressius significat, quam cera? Nam secundum magistrum vbi supra habet hoc cera proprium, ꝙ super omnes liquores supernatat, & cum liquefit, non descendit, sed potius semper sursum tendit. Et hoc faciũt aliquæ partes igneæ, & aereæ, quæ in ipsa cera prædominantur. Sic & vere humilis ex igne dilectionis Dei, & aere dominante terræ. s. ratione dominante ipsi carni, quam in se includit, semper tendit ad superiora. Cuius figurã gessit ille primus noster pater Helias, qui in curru igneo per aerem ascendit in paradisum quatto Reg. 2. Helias. n. interpretatur Dei dominatio, & significat verum humilem, qui Dei dominationi se totaliter subdit. Secundò in cera figuratur puritas castitas. Q̃m ipsa producitur ab apibus, quæ nũquam coitu maculantur, sed virginitatem semper cõseruant. Et ideo castitatem significat, quæ solum castæ mentis fructus dr. Etiam castitatẽ significat ex vtilitate consequente. Nã fructus castitatis est dinina visio, Matth. 5. Beati mundo corde, q̃m ipsi Deum videbunt. Et qnid clarius designat Dei visionem, quam ipsa cera? Quoniam ex ipsa lumẽ nutritur. Ad denotandum, quòd virtute puritatis lumen spirituale nutritur in nobis, quo Deus a mundis videbitur. Castitas etiam nos Deo summè similes facit, qui est speculum sine macula. Et hæc similitudo in cera denotatur. Nam secundum magistrum vbi supra, Cera inter omnia est apta ad recipiendum similitudinem rei sibi impressæ, & figuram vt patet in sigillationibus. Sic & puritas est aptissima ad nos Deo conformandũ. Propter quod dicitur. Cum apparuerit, similes ei erimus. Et quod ista similitudo sit propter puritatem subdit.

Psal. 21

1.Ioã.3. Omnis, qui habet hanc spem, sanctificat se sicut ille sanctus est. Tertiò in cera significatur pietatis charitas. Nam tria maximè habet homo ex charitate proximo impendere, quæ per ceram significãtur. Nam quilibet dēt proximū ab aduersis defendere. De secretis non prodere. De agendis instruere. Primum patet, quia ut dicitur Eccles. 17. vnicuique mandauit Deus de proximo suo, & hoc, ut miseratio hominis sit circa proximū suum. Eccles. 18. Et hoc significat cera, quia pānus lineus ex illa confectus, libris, uel alijs rebus inuolutus, per ipsam ceram ab exteriori nocumēto custodit, vt puta ab aqua. Sic & homo cera charitatis contextus, proximum infra se recipiens, ab aqua aduersitatis, quantum potest custodit. Vnde cuilibet nostrum dicitur. Libera eum qui iniuriā patiē, de manu superbi. secūdum patet, quia dr. Qui fidelis est, celat amici consiliū. Hoc significat cera, quia ipsa secreta literarum sigillata occultantur. Tertiū patet primo Esdræ septimo. Imperitos doce liberè. Hoc significat cera, quæ in tenebris lumen ministrat. Ad propositū ergo peccator pœnitens, sicut cera perit à facie Dei, quia de superbo efficitur humilis, de immundo castus, & de cupido pius. Vnde istam expositionē ponit glo. dicens, q̄ iste versus potest dici de pœnitentibus in bono, q.d. Odientes Deum fugiant, & dissipentur, sed alij scilicet, pœnitentes sicut fumus deficiant, non ut ad nihilum reducantur, sed ut quiescant à peccatis suis. *Et sicut cera fluit à facie ignis, sic pereant peccatores à facie Dei*, in hoc quod mali sunt, s. ut lachrymis pœnitentiæ, admoto igne spiritusancti, duritia eorum soluatur.

Eccl. 4.

Prou. 11

1050 *Et iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, & delectentur in lætitia.*

De cons. d. 5. Ieiunium, Epulæ spirituales.

CONsequenter hic ponit iustorum exultationem. Hoc ideo dicit, quia sicut malis supplicia, ita & iustis præmia debentur. Hoc autem intelligi potest de præsenti, & de futuro. Nam, si de præsenti intelligatur: tūc epulamur gaudentes cū Christo qn̄ sumimus eucharistiæ sacramentum omni suauitate plenum. Sic. n. docet Apostolus dicēs, itaq; epulemur, non in fermento ueteri malitiæ, & nequitiæ, sed in azymis, &c. Per azyma enim intellige Christi sacramentum, qđ in azymis efficitur. Sic. n. de fidelib. dicitur, quod post resurrectionē Christi, qđ erant vnanimiter perdurantes in tēplo, frangentes panem circa domos, sumebāt enim cibum cum exultatione, collaudantes Deum. Si autē de futuro accipiatur, per epulas quib iusti epulantur in cōspectu Dei, intellige gloriam æternam. Isto enim modo loquebatur Christus suis electis, dicēs. Ego dispono uobis regnum, ut edatis, & bibatis super mensam meam in regno meo. Quod exponens ad propositum Beda dicit mēsa proposita omnibus sanctis ad fruendum cœlestis est gloria vitæ, quia qui esuriunt, & sitiunt iustitiā saturabuntur fruendo desiderato gaudio veri boni. Nō aūt hoc dicit, quasi futuris illic corporalibus escis, & quasi regno suo sensibili futuro. Erit. n. illic angelica cōuersatio. Sed & Paulus dixit, q̄ regnū Dei esca, & potus non possidebunt. Sic. n. dixit supra Psalm. 31. Letamini in domino, & exultate iusti &c. vide versic. 479. Vel per istas epulas intellige sacram scripturam quæ epulas delitijs plenas nobis præstat quibus in præsenti uita iusti delectantur iuxta modum loquendi Greg. dicentis. Super omnipotentem delitijs affluere, est in amore illius sacræ scripturæ epulis satiari: in cuius nimirum verbis tot delitias inuenimus, quot ad profectum nostrum intelligentiæ diuersitates accipimus, ut modo nos nuda pascat historia, modo sub textu literæ velata medullitus nos reficiat moralis allegoria, modo ad altiora suspendat contemplatio in præsentis uitæ tenebris, iam de lumine æternitatis intermicans &c.

1. Cor. 5

Act. 2.

Luc. 22.

Beda.

Greg. 16 mor. ca. 10.

Cantate Deo Psalmum dicite nomini eius: iter facite ei, qui ascendit super occasum dominus nomen illi. 1051

De pe. d. 1. Omnis qui non dirigit.

HAec est secunda pars principalis Psal. in qua agit de Christi ascensione & eius beneficijs. Et diuiditur in duas partes. Quia ad laudandum Christum ascendentem, primò inuitat angelos, Secundò inuitat homines, ibi.

Regna

Regna terræ cantate domino. Prima in duas. Quia primo inuitantur angeli ad laudandum Deum de ipsius mysterio. Secundò de ipsius consortio, ibi. *Currus Dei*. Prima in duas, quia primo Dauid facit propositum. Secundo ad hoc adducit exemplum, ibi. *Deus, cum egredieris*. Circa primam partem ostendit quatuor Christi prærogatiuas, propter quas angeli, ac etiam homines in eius ascensione ipsum debent laudare, scilicet, primo ratione suæ victoriæ. Secundò ratione suæ clementiæ, ibi. *Exultate in conspectu eius*. Tertiò ratione suæ concordiæ, ibi. *Deus in loco*. Quartò ratione suæ potentiæ, ibi. *Qui educit*. Quantum ad primum notandum, quòd Psal. volens ostendere Christum laude dignum, ostendit ipsum fœliciter triumphasse per hoc quod ipse super occasum ascēdit. Quid enim occasus propriè dicitur, nisi mors? Nam ẜm grammaticos ab occido, occidis, occasus, idest, obitus, mors, euersio. Sic ergo victoria Christi fuit, quia ascendit super occasum, quia de morte triumphauit. Sic enim istū versum exponit Greg. dicens. *Iter facite ei, qui ascendit super occasum*. Super occasum Christo fuit ascendere ipsam mortem, quam pertulerat resurgendo superasse. Ait ergo: *Et qui ascendit super occasum, iter facite*, idest, resurgenti, & ascendenti domino in cordibus vestris, per fidem viam præbere. Et secundum istam expositionem Psal. magis hic hominibus loquitur quam angelis, quia angeli per fidem Christo viam propriè præparare non possunt. istum etiam modum exponēdi, ponit magister in gl. d. *Cantate, &c. qui ascendit super occasum*. Quia Christus resurgendo casum corporis vincit, morte quippe sua mortem nostram cōsumpsit. Vel per occasum intelligitur mors vitiorum, quo à gratia anima cadit. Et tunc est sensus, quod Psal. fideles hortatur ad Christi laudem, quia surrexit dominus. Et ideo *cantate* mente, viuendo Deo, *& psalmum dicite nomini eius*, i. rectè operamini ad gloriam nominis eius. *Iter facite ei*, i. in cordibus vestris præparate iter, vt intret, quia impolluta est via eius. Et iō, *iter facite ei, qui ascendit super occasum*. Occasus. n. mortis. i. vitiorum, & peccato-

Occasus est mors.

Greg. 19 mor. c. 3.

Occasus est pœnitentia.

A rum cedit illi, cum sol iustitiæ oritur, &c. Si autem hic Ps principaliter loquatur ad angelos, vt in diuisione textus dixi, tunc notandum, quòd per occasum hic cœlū intelligitur. Nam ẜm, quòd dicit Nicolaus, propria litera Hebræorum hic hēt: *Qui ascendit super cœlum*, quod propriè Christo competit, quia ascendit super cœlum empyreum, quod antonomastice dr cœlum. Et hoc notat hic textus noster, d. *Super occasum*. Vbi aduertendum, quòd Iudæi adorabant versus occasum, nam facies anterior tabernaculi erat ad orientem, & sancta sanctorum, versus quam

B orabāt, ad occidentem per oppositum ecclesiarum nostrarum. Per hoc ergo, qđ dicitur, Christum ascendisse super occasum, intelligitur ipsum ascendisse super locum adorationis humanæ. s. ad locum adorationis angelicæ, qui locus est cœlū empyreum, vbi adorant Deum, & venerantur. Sic ergo iste versus ad angelos principaliter dirigitur, qui Christo ascendenti exhibebāt ministerium cum laudibus, nō propter sui indigentiam, sed pp sui reuerentiā, sicut fecerunt post dæmo

C nis tentationem, Matth. 4. Ecce angeli accesserunt, & ministrabāt ei. Vnde in eius ascensione apparuerunt angeli, vt patet Act. 1. Dicat ergo angelis. *Cātate Deo, &c. iter facite ei*, i. ministeriū exhibete Christo ascendenti, *qui ascendit super occasum*, &c. Et subdit ad Christi laudem. *Dominus nomen illi*, quia super omnem creaturam plenam habet potestatē, propter quod dixit. Data est mihi omnis potestas in cœlo, & in terra.

Matth. vlt.

D *Exultate in conspectu eius: turbabuntur a facie eius patris orphanorum, & iudicis viduarum.* 1052

Hic ostendit Christum laudandum, ratione suę clementiæ, quia scilicet ipse est pater orphanorum, & viduarum. Vbi notandum, quòd dominum vel principem nulla res apud subditos magis laudabilem reddit, quam pietas, & clementia. Vnde Isidorus dicit, ꝙ regiæ virtutes præcipuæ sunt duæ, scilicet, iustitia, & pietas, plus autē in regibus pietas laudatur. Hæc autem virtus maxime

Pietas.

Isidor. 9. Ethimi

Orphanus dicitur quilibet iustus.

fuit in Christo, cui proprium erat misereri,& parcere. Quod innuens Psalm. hic ipsum vocat patrem orphanorum, & viduarum iudicem, quia inter cæteros orphani, & viduæ magis miseratione indigent. Spiritualiter autem orphanus dicitur quilibet iustus. Nam orphanus dicitur pupillus carens patre,& matre. Pater autem omnium nascentium hominum est ipse diabolus, quia omnes nascimur filij iræ, vel ipse mundus. Mater autem est ipsa concupiscentia carnis. Et sic orphanus dicitur quilibet iustus, qui patrē primum s. diabolum vel mundum abnegauit,& a se abdicauit matrem,s. concupiscentiam carnis. Et quia tales Christus in suam accipit curam ideo orphanorum dicitur pater, ideo Christo dicitur. Tibi derelictus est pauper, tu orphano eris adiutor. Vidua verò dicit quæ marito præterito caret. Quis autem maritus animæ primus nisi peccatum cum quo oritur, a quo ducitur,& regitur? Et per consequēs illa anima dicitur vidua, quæ caret peccato. Et talium iudex est Christus, ipsius merita præmiando. Iob 29. Cor viduæ consolatus sum. Ante faciem ergo Christi, qui est pater orphanorum, & iudex viduarum, iusti exultabunt, sicut prædictum est. Et iusti epulentur, & exultent in conspectu Dei, sed mali, & peccatores turbabuntur, quia videbunt iustos præmiari, se autem æternis deputari supplicijs. Sap. 5. Videntes turbabuntur timore horribili,&c.

Psal. 9.

1053 *Deus in loco sancto suo, Deus, qui inhabitare facis vnius moris in domo.*

Vnitas.

OStendit hic Christum laudandum ratione suæ vnitatis, & concordiæ: quia scilicet non dyscolos, & schismaticos secum habitare permittit, sed solum charitate vnanimes, & concordes. Vbi notandum, quòd quamuis Deus sit vbique per potentiam, præsentiam,& essentiam, tamen specialiter in cœlo empyreo dicitur esse: quia ibi dicitur res esse, vbi apparet. Ibi autem apparet Deus sanctis sicut est. Ideo locus hic Dei, & Christi dicitur ipsum cœlum empyreum, in quo animas beatificat, de quo loco dicitur Psal. 25. Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ. In illo autem loco, & domo solum vnanimes facit habitare, quia nullus sine charitatis vnitate ibi manere potest. Vel per istam domum intellige ecclesiam militantem, quæ statim post Christi ascensionem fuit vnius moris, quia ut habetur Actu. 4. Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna, nec quisquam eorum, quæ possidebat, suum aliquid esse dicebat, sed omnia erant eis communia. Et sic qui in domo ecclesiæ vult habitare, concordiam cum omnibus debet tenere. Sic enim dictum est Psal. 54. In domo Dei ambulauimus cum consensu, idest, cum una voluntate.

Psal. 54

Qui educit vinctos in fortitudine, similiter eos, qui exasperant, qui habitant in sepulchris. 1054

Vinculā peccati.

HIc ostendit Christum fore laudandum ratione suæ potestatis. Hic enim ex multis ostēdit potentiam Christi. Primo in absolutione peccatorum. Secundum enim quod dicit August. super Ioannem. Maius est, iustificare impium, quam creare cœlum,& terram. Vnde iustificare impium alicui creaturæ Deus communicare non potest, sicut nec potestatem dimittendi peccata, vt dicit magister lib 4 d. 5. maximè autem de illo peccatore, qui in peccato manet ligatus vinculo prauæ consuetudinis. Et tamen hoc potest Christus,& facit. Propter quod dicit de Christo. *Qui educit vinctos in fortitudine*, s. sub peccato ligatos absoluit. Et de istis peccatorū vinculis dicitur Sapientia decimoseptimo. Iniqui vinculis tenebrarum compediti sunt. Adhuc autem secundum nostrum modum intelligendi maioris potestatis esse videtur, quòd quando aliquis non solum prædicto modo ligatus existit, sed etiam quādo actualiter est in actu persecutionis fidei, & Christi, quòd talis subito de infidelitate conuertatur ad fidem, sicut fuit de Paulo,& pluribus alijs. Et de talibus subdit, dicens. *Similiter eos qui exasperant*, s. contra Christum,& fidem eius verbis, & factis persequentes, Propter quod Paulo sic

Vide censu ī principio huius tomi

Potestas Christi.

Act. 9.

sic exasperanti fuit dictum, Saule, Saule, A quid me persequeris? Adhuc etiam diffi cilius uidetur, quòd aliqui, qui in infide litate sint mortui, & sepulti in mortali peccato, ut. s. tales reducantur ad uitam, & per pœnitentiam cõuertãtur ad Christum, Sicut fuit de iuuene suscitato à sancto Ioanne Euangelista, & de illo, qui p suspendium se interfecerat, à beato Martino resuscitato, & baptizato, & de multis alijs, qui in nomine Christi resuscitati fuerunt. Et de istis dicitur. *Qui habitant in sepulchris.* Vnde de omnibus istis dicit hic gl. *Qui eduxit uinctos*: quia soluit uincula peccatorum, vel educit uinctos ad cœlum de inferno, quo tenebantur. Similiter educit eos, *qui exasperant*, i. blasphemant in Deum, uel qui exasperant persequendo bonos, & resistendo iustitiæ. *Et qui habitant in sepulchris*, i. in carnalibus, & fœtidis desiderijs sepulti: hos enim omnes soluit per gratiam. Et hoc *in fortitudine sua*, quam habet ut Deus.

1055 *Deus, cum egredieris in conspectu populi tui, cum pertransieris in deserto.*

Consequenter hic Psal. per exemplum conferendo legem Euangelicam cum antiqua, ostendit consimiles gratias, immo maiores per Christum nobis factas, quam fuerint gratiæ factæ in antiqua lege. Et ideo amplius ipse Christus nunc est laudandus. Et diuiditur in duas partes, quia ponitur primò Christi incarnatio. Secundò legis Euangelicæ publicatio, ibi, *Dominus dabit verbũ*. Prima pars diuiditur in quatuor. Quia ponitur primò Christi incarnatio. Secundò gentium conuersio, ibi, *Terra mota est.* D Tertiò gratiæ infusio, ibi, *Pluuiam.* Quartò credentium perfectio: ibi. *Animalia.* Quantum ad primum sciendum, q Psal. hic vult deducere beneficia legis nouæ per exempla beneficiorũ legis antiquæ. Inter autem omnia beneficia legis antiquæ illud fuit magnum, quòd populum suum eduxit de Aegypto, & quadraginta annis duxit per desertum, præcedens semper populum in die per columnam nubis, quæ omnibus dabat refrigerium. & in nocte per columnam ignis, qua noctis obscuritas perlustrabatur. Inter omnia autem beneficia nouæ legis, maximũ fuit beneficium incarnationis, quo uerbũ Dei humanitatẽ nostram assumpsit. Et istud sine cõparatione præcedit primũ, ergo nunc amplius tenemur laudare Deum. Ponit ergo beneficium antiquæ legis primum dicẽs. *Deus, cum egredieris in conspectu populi tui*, s. exeuntis de Aegypto, tu supple præcedebas eos per diẽ in columna nubis, &c. Et hoc tam diu durauit, quandiu transierunt per desertum. Et hoc est quod subditur. *Cum pertransieris in deserto.* B Per hoc autem nobis innuit Christi incarnationẽ. Quoniam egressus Dei quid aliud est, nisi eius incarnatio? ipso dicente. Exiui à patre, & ueni in mundum. Et est sensus secundũ gl. *Deus cum egredieris in conspectu populi tui*, carnem. s. assumẽdo uerè nos educis per gratiam tuam, & doctrinam Educis s. de Aegypto tenebroso. s. de peccato. Egreditur aũt in conspectu populi, cum hominibus per opera se Deum manifestat. Hæc aũt sunt opera, quib. apparet, quia vinctos soluit, q mortuos suscitat. Et hæc tandiu nobis exhibes, quandiu pertransieris in C deserto. s. huius mundi, nobiscum essendo, idest, usque ad finem mundi, ipso dicente. Ego autem uobiscum sum usque ad consummationem sæculi Moraliter autẽ circa istã egressionem incarnationis, notãdum q ista egressio nobis figuratur. Ge. 2. ubi dr̃ q fluuius egrediebatur de loco uoluptatis ad irrigandum paradisum, qui diuiditur in quatuor capita. Nomen vni Phison. ipse circuit terrã Euilath, nomẽ secũdi Geõ, ipse circuit terrã Aethiopiæ, nomẽ tertij Tigris, ipse uadit contra Assyrios: fluuius aũt quartus, ipse est Euphrates. In qua figũra huius egressionis Christi, s. per incarnationem uide tria, scilicet Prolis incarnatæ humilitatis excellentiam, quia fluuius egrediebatur. Matris fœcundatæ uirginitatis permanentiam, quia de loco uoluptatis. Gentis uisitatæ utilitatis abundantiam, quia ad irrigandam terram. Primò uide prolis incarnatæ humilitatem, quia fluuius egrediebatur Per fluuium enim intellige ipsum uerbum incarnatum, quoniam sicut fluuius aquarum habet abundantiam, sic

Incarnatio.

Egressio Christi. 1. Io. 16.

Mat. vlt.

sic verbum incarnatum omnium gratiarum habet plenitudinẽ, Per aquam enim gratia intelligitur. Ioã. 4. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet vnquam, &c. Hic ergo fluuius aquarum habet plenitudinẽ. Vnde & Christus de seipso dicit Ego quasi fluuius Dorix, exiui de paradiso, &c. Vide istam figurã prolixè expositã in lectura mea super Mich.

Eccl. 24.

1056 ***Terra mota est, etenim cœli distillauerunt à facie Dei Sinai, à facie Dei Israel.***

HIc consequenter ostendit utilitatẽ incarnationis, quia per ipsam gentes ad fidem sunt conuersæ. Vbi nota quantum ad exemplum antiquę legis, q̃ quando Deus egrediebatur in conspectu populi sui per desertum, quod tunc terra fuit mota, quia quando dominus descendit in igne super montem Sinai, vt legem daret Moysi, totus ille mons videbatur tremere, ut apparet Exodi 19. In illo etiam monte apparuit nubes densissima, ex qua pluuia distillabat, ut habetur ibidem. Et hoc est, quod dicit: quòd *tunc terra mota est*, q̃a mons tremere uidebatur. *Etenim cœli distillauerunt*, quia nubes illa, quæ erat in cœlo aereo pluuiam distillabat. Et hoc *à facie Dei Sinai*, idest, à facie Dei, qui descẽderat in montem Sinai, qui erat de Israel, scilicet quẽ colebat populus Israel. Et hoc est, quod dicit. *A facie Dei Sinai, à facie Dei Israel.* Per hoc autem nobis innuit conuersionem gentium. Quid enim per terrã nisi gentiles, qui terram, idest, Deos de terra factos, colebant? Per Christum ergo incarnatum terra mota est, quia gentilles per eius incarnationem, qui terra dicuntur, à cultura idolorum de terra factorum recedentes, ad fidem ueri Dei sunt conuersi. Et unde hoc nisi quia cœli distillauerunt? Per cœlos accipe Apostolos, & sanctos prædicatores, qui Christi fidem per mundum distillauerũt, & enarrauerunt, uide supra uersiculo 252. *Terra ergo*, idest, gentes, mota est à cultura idolorum, ad Christi fidem, ratio: *quia cœli distillauerunt*, idest, Apostoli Christi fidem per mundum prædicauerunt. Sed vnde hãc distillationem fidei habuerũt? Non quidem à seipsis, sed à facie Dei Sinai, idest, ab illo vero Deo, qui legem antiquam patribus dedit in monte Sinai. Isti cœli. s. Apostoli habuerunt gratiam, qua legem euangelicam mundo distillando prædicarent. Istam expositionẽ satis innuit magister in glo. dicens. Ideo terra mota est, *quia cœli*, idest, Apostoli, & sancti prædicatores *distillauerunt*, i. fide mũdum irrigauerunt. Et hoc *à facie Dei*, s. informati, & inspirati: cuius Dei subdit. De Sinai, idest, illius Dei, qui legem dedit Moysi in mõte Sinai. Et per hoc vult ostendere conformitatem legis nouæ, & ueteris: quia ab eodem legislatore data, quia ille qui legem dedit populo per Mosen in monte Sinai, illemet dedit legem Euangelicam toti orbi per Apostolos. Quãuis prima lex data sit in terrore, secunda verò in gratia, & amore.

Terra significat gentiles.

1057 ***Pluuiam uoluntariam segregabis, Deus hæreditati tuæ, & infirmata est, tu verò perfecisti eam.***

COnsequenter hic ostenditur terræ motæ gratiæ infusio. Vbi notãdum quantũ ad exemplũ legis antiquæ, quòd (sicut habetur Leuitic. 27.) promiserat Deus antiquis patribus, dicens. Si in præceptis meis ambulaueritis, dabo uobis pluuiam temporibus suis, qua. s. terra fructum debitum producere possit. Per hoc exemplum uolens ostendere, quòd in nouo testamento multo fortius dat pluuiã, qua terra nostrę humanitatis fructus meritorios gignere possit. Quid enim est pluuia nisi aqua desursum descendens? quid autem est aqua nisi spiritussancti gratia? Pluuiam ergo voluntariam segregat Deus hæreditati suæ, quia gratiam suam suis donat electis, quæ uocatur pluuia uoluntaria, quia gratia non datur ex meritis, sed sola Dei uoluntate, & gratia: unde glo. *Pluuiam uoluntariam*, &c. idest doctrinam, & spiritussancti gratiam, quæ voluntaria dicitur, quia sine meritis datur sola Dei uoluntate, voluntariè quippe segregauit nos uerbo ueritatis. Vel per pluuiam uoluntariam accipe fidei prædicationem, qua terrenorum corda irrigantur. Sic enim istum uersum exponit

Pluuia, gratia, & doctrina.

Greg. 29. mo. c. 19

ponit Gregor. super illo verbo Iob 38. Quis pater pluuiæ est? d. Sunt. n. pleriq; ad verba Dei valdè insensibiles, fidei quidem nomine censentur, verba vitæ auribus audiunt, sed ea transire vsq; ad interna cordis non permittunt. Hi quid aliud quàm deserta terra sunt? Quæ. s. terra homines non habet, quia eorum mens sensu rationis caret. Sed cum misericors Deus imbri suo cursum viā dare dignatur, compuncti per internam gratiā verbis vitæ aures cordis aperiunt. Et sic facies terræ, gratia innouatur, dum gratia stillante cōpluitur. De hac. n. pluuia per Psal. dr. *Pluuiam voluntariam segregabis, Deus, hæreditatis tuæ.* Pluuiam quippe voluntariam hæreditati suæ Deus segregat quando eam nobis non pro nostris meritis, sed pro suæ muneris benignitatis præstat, &c. Sed quid ex ista pluuia consequatur hæreditas Dei, s. gentilitas conuersa, subdit. *Infirmata est, tu verò perfecisti eam.* Quid. n. est infirmari, nisi humiliari, & se infirmum, & nullius boni dignum cognoscere? Infirmata est ergo hęreditas Dei per pluuiam gratię, & prędicationis, quia ex hoc agnouit nihil esse ex se. Et ex tali humilitate perficitur, quia ut dicit Apost. 2. Corinth. 12. Virtus in infirmitate perficitur. Et hoc est, quod subditur. *Tu verò perfecisti eam.*

1058 23. q. 3. iā verò.

Animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.

Animalia signi-ficāt Euā-gelistas, & docto-res.

CONsequenter hic ostenditur cōuersatum gentium perfectio. Vbi notandum, quòd per sanctos Euangelistas, & doctores gentes cōuersæ sunt ad Christi fidem. Sic quòd in fide, & hæreditate Christi primo habitauerunt Euangelistæ sancti & doctores, & per ipsos aliæ gentes ad Christi hæreditatem sunt introductæ. Et hoc hic notans Psalm. dicit. *Animalia tua habitabunt in ea,* s. in hæreditate tua. Quid. n. per animalia nisi sancti Euangelistæ, & doctores intelliguntur? Sicut Euangelistas per quatuor animalia figurauit Ezechiel. Sic & Io. Apoc. 4 d. Animal primum simile leoni, & 2m animal simile vitulo, &c. Vnde Greg. dicit Euangelista Ioannes dum sub anima-

Ezech. 1

Greg. 31 mo. c. 33

lium specie Euangelistas quatuor se vidisse describeret, & in eis hominis, leonis, bouis, ac aquilæ faciem sibi apparuisse testatur, dicens. Primum animal simile leoni, 2m animal simile vitulo, tertiū animal habens faciem quasi hominis, & quartum animal simile aquilæ volanti. Et quamuis singula ad vnūquemq; Euāgelistam rectè conueniant, dū alius humanæ natiuitatis ordinem, alius per mūdi sacrificij mactationē, quasi vituli mortē: alius potestatis fortitudinem, quasi leonis clamorē insinuat, alius natiuitatem verbi intuens, quasi ortum solem, quasi aquila aspiciat: possunt tñ hæc quatuor animalia ipsum suum caput, cuius sunt membra, significare &c. Ex quibus patet ꝙ animalia dñr principaliter ipsi prædicatores fidei, & euangelistæ, qui. s. primitus fidem recipientes, ipsam alijs spargunt. Et de istis animalibus d. *Animalia tua habitabunt in ea,* s. ecclesia, vel hæreditate tua. Sed quia per sanctos prædicatores aliæ gentes deductæ sunt ad fidei, & gratiæ dulcedinem: ideo subditur. *Parasti in dulcedine tua pauperi, Deus.* Quis enim pauper nisi gentilis populus, qui omni vero bono carebat, intelligitur? Cui pauperi Deus per sanctos prædicatores dulcedinem suæ gratiæ distillauit, secūdum quod dicitur Prou. 31. Palmas suas extendit ad pauperem.

Apoc. 4.

Dominus dabit verbum Euangelizantibus in virtute multa.

1059 11. q. 3. ira sæpe.

HIc ponitur legis Euangelicæ publicatio. Vbi notat Psalm. quòd verbi Euangelici prædicatio fuit in mundo magnę efficacię, quod probat ex multis, quæ ostendit fuisse ex ipsa euangelizatione, quorum fuit primum miraculorum operatio. Secundum peccatorum iustificatio ibi. *Rex virtutum*. Tertium scripturarum concordatio, ibi. *Si dormiatis*. Quartum gratiarum distributio, ibi. *Dum discernit*. Quintum generalis omnium eruditio, ibi. *Mons coagulatus* Sextum Christi exaltatio: ibi. *Mons in quo.* Quantum ad primum notandum, quòd primis prædicatoribus Deus verba ministrabat per spiritumsanctum. Sic enim Apostolis suis. Christus dixit. Nolite cogita-

Mat. 10

cogitare, quomodo, aut quid loquamini: dabitur. n. vobis illa hora, quid loquamini, non. n. vos estis, qui loquimini, sed spiritussanctus, qui loquitur in vobis. Sed forte dices. Quomodo sollicitudinem studendi Dei verbum, quod prædicare habemus, hic nobis prohibet Christus, d. Nolite cogitare quõ, aut quid loquamini, cum alibi Petrus Apostolus dicat. Parati semper ad satisfactionem omni poscenti vos rationem reddere de ea, quæ in vobis est fide. Ad hoc respondet Chrysostomus super Matth. d. Cum inter fideles, & in medio amicorum certamen erit iubentur esse solliciti. Cum autem iudicium terribile, & plebes insanientes, & timor vndiq; , auxilium a Christo præbetur, vt confidenter loquantur, & non obstupescant. Quia ergo in primitiua ecclesia Apostoli erant missi ad prædicandum, non amicis, & fidelibus, sed infidelibus Ideo ne timerent, in eis spiritussanctus loquebatur. Et hoc est, quod hic notat Psalmista. d. *Dominus dabit verbũ euãgelizantibus*. Et aduerte, q non solum datur a Deo verbum prædicatoribus, sed et in uirtute multa. Quod ideo dicit, quia in primitiua ecclesia prædicatores prædicando Christi fidem multa miracula faciebant, vt non solum verbis, sed signis infideles ad fidem cõuerterent. Propter, quod dr Act 4. Virtute multa reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesus Christi. Sed in hoc multi mirãtur, quare in primitiua ecclesia prędicatores a Deo habebant verbum prædications in virtute multa: quia prædicando multa miracula faciebant, nunc aũt sine ostensione miraculorum prædicant, nunquid ergo deserta putabitur a Christo ecclesia? Hanc difficultatem mouet Greg. & soluit, d. Sunt namq; nonnulli, qui cum mira Apostolorum opera audiunt, q accepto spiritusancto, mortuos verbo resuscitarent, ab obsessis dæmonia pellerent, sola umbra infirmitates amouerent, ventura quæq; prophetizando prædicarent, & vnigenitum verbum Dei omnium gentium lingua prædicarent, quia has virtutes nunc in ecclesia non vident, subtractam iam ab ecclesia supernam gratiam suspicantur, nescientes pẽ

Quæstio. Prædicator.

1. Pet. 3.

Chryso.

Quæstio. Miraculum.

Greg. 27 mor. c. 4.

E sare, quod scriptum est. Adiutor in tribulationibus. Tunc quippe sancta ecclesia miraculorum adiutorijs indiguit, cum eã tribulatio persecutionis pressit. Nã, postquam superbiam infidelitatis edomuit, non iam virtutum signa, sed solum merita operum requirit, quamuis, & illa per multos, cum opportunitas exigit, ostendat. Vbi ergo omnes fideles sunt, quæ causa exigit, ut signa monstrentur? Vnde citius fortasse satisfacimus, si quid de ipsa Apostolica dispensatione memoremus Paulus nanq; egregius prædicator Mitilenem ueniens, & plenam infidelibus insulam sciens, patrem Publij dysenteria, febribusq; vexatum, orando saluauit. Et tamen ægrotanti Timotheo præcipit, d. Modico vino vtere pp stomachum tuũ, & frequẽtes tuas infirmitates. Quid est, ò Paule, q ægrum infidelem orando ad salutem reuocas, & tuum adiutorẽ Euangelij more medici per alimenta curas, nisi q idcirco fiunt interiora miracula, vt mentes hominum ad interiora perducantur? quatenus per hoc, quod mirum visibiliter ostenditur, ea, quæ mirabiliora sunt inuisibilia credantur. Signo quippè virtutis pater Publij sanandus fuerat, vt mente viuisceret, dum miraculo ad salutem rediret. Timotheo aũt adhibendum miraculum foris nõ fuerat, quia iã totus intus viuebat. Quid igitur mirum, si propagata fide crebro miracula non fiunt, qñ hoc ipsi quoque Apostoli in quibusdam iam fidelibus non fecerunt, &c.

Psal. 9.

1. Tim. 5

Rex virtutum dilecti, dilecti, & speciei domus diuidere spolia. 1060

OStendit hic, quòd per prædicationem euangelij fiebat peccatorum remissio. Quoniam multi reges mundi, & potentes, quia infideles multis peccatis erant inuoluti, per prædicationem euangelij venerunt ad fidem, & sic purgati facti sunt dilecti Christi. Et multa denaria ecclesiæ sunt largiti, quæ postea ecclesia diuersis locis distribuit, & officijs. Quod notans hic dicit. *Rex virtutum*. idest, reges in mundo potentes. Accipitur enim hic singulare pro plurali, sicut Exod. 8. Venit musca, idest, multitudo

Dilectus

tudo muscarum. Dicat ergo, *Rex uirtutū dilecti*, idest, reges multi potentes, facti sunt dilecti. Et sic ly primū *dilecti* est numeri pluralis, & casus nominatiui. Sed cuius facti sunt dilecti, subdit, *Dilecti*, idest, Christi, qui est dilectus patris Matthæ. 3 Hic est filius meus dilectus. Et sic ly secundum *dilecti*, est numeri singularis, & casus genitiui. Sequitur. *Et speciei domus diuidere spolia*. Nam ut dictum est, reges conuersi ad ornamentum ecclesiæ magna dona contulerūt ut patet de Constantino, de Carolo Magno, & de aliis, quæ dona diuersis officiis, & locis distribuere spectabat ad ecclesiam Romanam quæ est caput, & pulchritudo omnium ecclesiarum. Quid est enim speciei domus, nisi ecclesia Romana, ad quam scilicet spectat diuidere spolia, idest, dona ecclesiæ collata. Vel aliter secundū magistrum in gloss. ut ly *rex* sit Deus pater, qui dicitur rex uirtutum, idest, omnium angelorum, qui uirtutes dicuntur. Psal. 102. Benedicite domino omnes uirtutes eius &c. Quæ etiam uirtutes sunt ipsius Christi, qui dilectus patris dicitur. Et sic est sensus. *Rex uirtutum dilecti*, idest, pater, qui est rex omnium angelorum, qui angeli sunt etiam ipsius Christi a patre dilecti. Quod autem iterum repetitur dilecti, fit ad maiorem Christi commendationem, quamuis in pluribus libris dilecti semel ponatur. Ad istum ergo regem scilicet Deum patrem spectat diuidere spolia speciei domus, ubi per spolia accipe omnes illos, quod diabolus captiuos tenebat, qui per Deum de potestate diaboli sunt erepti, quos Deus diuisit scilicet per diuersa officia, quia, scilicet aliquos fecit Apostolos, aliquos euangelistas, quosdam prophetas. Et sic ista spolia diuidēdo facta est *speciei domus*, idest, ecclesia speciosa, & ornata. Ista spolia per Deum sic ad speciem domus ecclesiæ diuisa, notat Apostolus 1 Corin. 12. d. Quosdam quidē posuit Deus in ecclesia, primum Apostolos, secundo prophetas, tertio doctores, deinde uirtutes, exinde gratiam orationum, genera linguarum &c. Nunquid omnes Apostoli, nunquid omnes prophetę, nunquid omnes doctores &c. Sicut enim diuersitas colorum picturam reddit magis speciosam sic & donorum uarietas, ecclesiam facit pulchriorem.

Ecclesia speciei domus.

Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentata, & posteriora dorsi eius in pallore auri. 1061

Hic ostendit, quod in prædicatione euangelii fuit scripturarum concordia. Pro cuius expositione oportet, primo exponere terminos & consequēter construere. Primo ergo sciendum qđ per ly *cleros* significantur duo testamenta sacræ scripturæ. Cuius ratio est. Nam cleros idem est quod sors, ut dicitur di. distinctio. 31 cleros. Sors autem in ueteri testamen o partes hæreditatis terræ promissæ significat, q ex promissione dī, quasi ex sorte prouenient. Sic ergo cleros significat duo testamenta, quia p ea datur nobis hæreditas æterna. Dormire ergo inter medios cleros, est in auctoritate, & fide duorum testamētorum pacifice quiescere. Dormit ergo prædicator euangelicus inter medios cleros quādo tuo testamenta firmiter credens, ipsorum concordiam docet, & prædicat. Per columbam uero intellige ecclesiā, Christi sponsam quæ (ut habetur 24. q. 1. omnibus consideratis,) unica columba appellatur, quæ sponsa est Christi non habens maculam, neque rugam. Ista autē, columba est deargentata, i. diuinis eloquis erudita. In scriptura enim diuina, per argentum diuina eloquia intelligun tur. Vnde in psal. dicitur. Eloquia domini, eloquia casta, argentum igne examinatum. Pennæ autem, scilicet alæ istius columbæ ecclesiæ sunt sancti doctores & prædicatores, per quos semper uolat ad alta, quia ipsorum prædicatione in cælum fertur gloria ecclesiæ. Posteriora uero dorsi huius columbę ecclesiæ sunt posteriora tempora ecclesię quæ, s. erunt in communi resurrectione, uel quę erūt in fine cuiusque. Quæ posteriora dorsi in specie auri splendebunt, quia postquam quisque membrum ecclesiæ exit de ecclesia militante, statim additus ecclesiæ triumphanti super aurum splendet. Vocatur ergo columba ecclesię in

Colūba dicitur ecclesia.

in parte anteriori argentea, sed in parte posteriori aurea, quia hic in præsenti ut argẽtum sonat, & luce veritate doctrinę sed in posterioribus. i. post hanc uitã erit *in pallore auri*, i. in requie cælestis gloriæ quæ per aurum denotatur. His uisis, talis est sensus literæ, ut psal. loquatur doctoribus, & prædicatoribus euangelicis per pẽnas columbæ figuratis, dicens. Vos!, ò pẽnæ *columba deargentata*, idest, o vos doctores ecclesiæ militantis, *Si dormiatis inter medios cleros*, i. si fide requiescatis, inter duo testamenta, eorum consonantiã, s uerbis docendo, & operibus adimplendo, tunc *posteriora dorsi eius*, idest, ecclesiæ erunt *in pallore auri*, idest in requie cælesti. Ex hoc enim notat ꝙ bonitas doctorũ est causa bonitatis subditorum, & consimiliter malitia doctorum est causa malitiæ subditorum. Ideo totum imponit doctoribus, dicens. Si uos *penna columba deargentata dormiatis*, &c. aliter istũ textũ magis mystice exponit Adamant, de virgine Maria, dicens. *Si dormiatis inter medios cleros*, &c. Columba est virgo Maria, in qua manet Spiritussanctus ad emũdationem omnis iniquitatis. Colũba est, cuius simplicitatis antidoto venenati serpẽtis detegitur astutia multiformis. Pennæ huius colũbæ duę sunt, scilicet humilitas, & uirginitas. Deargentatæ sunt, q a diuino eloquio insignitæ. Eloquium Dei est verbũ Dei, filius Dei. Quid est ergo argẽtum in columbæ pennis, nisi filius Dei in materia per præsentiam carnis? His pennis leues, & expediti volant ad cælũ, his male deorsum ęstuantibus refrigerii præstatur vmbraculum. *Posteriora dorsi eius in pallore auri.* Ecce nos præcessit ad gloriam Maria, præcedentem sequamur. Quid de pcedente nisi dorsum uidemus? Posteriora dorsi eius non sumus quicunque post dorsum relicti, ipsam aliquatenus imitari conamur, posteriora hæc in pallore auri sunt. Per aurũ, quo nullum in metallis est preciosius, designatur virginitas Mariæ, qua nihil post Deum est excellentius. Aurum hoc habet splendorem, & pallorem. Splendorem in ueritate naturæ. Pallorem in superficiæ mutabili masse. Splendorem ergo habet naturaliter. Pallorem accidentaliter.

Colũba dicitur uirgo Maria.

E Splendor auri est castitas incorrupta, Pallor est castitas post lapsum per continentiam reformata. Vtrumque est in auro Marię, & splendor & pallor, quia inhęrendo ei, alii permanent in integritate corporis, alii de longe eam sequendo etsi florem perdiderunt virginitatis, castitatis tamen amore uincunt in se luxuriam carnis. Quid ergo si uirginitatem perdidimus, ideo nequaquã ad uirginem, uel ad uirginis filium pertinemus? Ne desperes, quia posteriora dorsi eius in pallore auri. Quam pulchra columba & quam diues, deargentata est in pennis, in posterioribus deaurata. In pennis sonat argentũ & licet in dorso splendet aurum, & pallet. Lux argenti refertur ad gratiam, sonus ad doctrinam, splẽdor auri ad sapiẽtiam, pallor ad patientiã, pallor, qui est indicium vultus afflicti, designat patientiã in aduersis exhibitam ex amore Dei. Ergo & gratiæ plenitudo, & doctrinæ rectitudo sunt in pennis columbæ, hoc est in uirtutibus Mariæ. Fulgor cælestis sapientiæ, & pallor patientię sunt in dorso columbę, idest, in exemplum actionis uirgineę. Sed quare in dorso aurũ ut sequentibus, & dorsum solũ intuentibus aurum ostendatur. In dorso quid auro concupiscibilius, quid in præcedenti dorso cõspicabilius? Qui ergo aurum in dorso portat, sectatores, & æmulatores habere desideret. Sed cui datum est aurum hoc æmulari, & has pennas interui? Cui concessum est dormire inter medios cleros, hoc est in medio clerorum? Nam cleros sors dicitur, sors hæreditas appellatur. Sortes ergo sunt duæ hæreditates filiorum hominũ, vna quam habent ex eo quod sunt filij Dei, altera quia filii hominum. Illa cœlestis, ista terrestris, illa animę, ista corporis: illa futura, ista præsens, illa debet esse in desiderio, ista in usu necessario. Qui ergo requiescit inter vtraque, inferioris strepitum fugiens, superioris quietem appetens, sic dormiendo, videt sponsam sicut columbam ascendentem desuper riuos aquarum. Vnde & Dauid videns requiem quod esset bona, ait. In pace in idipsum dormiam, & requiescã. Vnde sequaces habere volens, & dormitionis suæ socior. Si dormiatis, inquit, inter

Psal. 4.

inter medios cleros, &c. Medium, clerorũ ubi dormiendum est, charitas dici potest, per quam in animo mundi cupiditas tumultuosa sopitur, & æternæ hæreditatis quietum desiderium expectatur. Vis uidere medium clerorum? mediatricem intuere Mariam. Ipsa medium est inter cęlum, & terram Media, & mediatrix est inter Deum, & hominem. Medium intelligamus per condescensionis clementiam. Quæ tamen super cœlos eleuata est per gloriam. In ipsa ergo quiescendum est, quia super ipsam requieuit spiritus almus, sine quo omnis spiritus est iniquus. Aliter istũ versum magis literaliter exponit Nicolaus de Lyra, vbi dicit: Sciendum est, quòd cleros Græce, idem est quòd sors Latinè. Columba autem hic accipitur pro ecclesia: quæ columba frequenter nominatur in Canticis. Pennæ autem huius columbæ sunt virtutes eam ad cœlestia eleuantes. Dicat ergo. *Si dormiatis inter medios cleros*, idest si quiescatis inter statuş ecclesiæ, scilicet militantis, & triumphantis, quod fit, quando sic vtuntur homines bonis præsentis vitæ, vt non perdant bona æterna, sed magis acquirant: quia sicut diuitiæ impedimenta sunt reprobis, ita probis sunt adiuuamenta uirtutis. Et sic pennæ columbæ deargentatæ sunt, q̃a præsens uita in puritate ducitur cõsciẽtiæ. *Et posteriora dorsi eius*, idest superiores partes penarum, q̃ sunt supra columbæ dorsũ, sunt *in pallore auri*, idest, terminantur in perfecta charitate. Hæc ille. Ista etiã expositio sententialiter habetur in glos. Magistri.

1062 *Dum discernit cœlestis reges super eam niue dealbabuntur in Selmon, mõs Dei mons pinguis.*

HIc consequenter ostendit, quòd in prædicatione Euangelij est gratiarum distributio. Pro cuius euidentia, primo notandum, quòd cœlestis dicitur quilibet in cœlis habitans. Et sic cum Deus singulari modo in cęlis habitet, ipse per cęlestis significatur. Et sic cęlestis quandoque dicitur Deus pater. Matthæ. 6. Pater noster qui es in cœlis. Et Luc. Estote perfecti sicut pater vester

A cęlestis perfectus est. Dicitur etiã Christus cęlestis. 1. Cor. 15. Primus homo de terra terrenus, secũdus de cęlo cęlestis. Et sic accipitur hic cęlestis pro Deo patre, siue p̃ ipso Christo. Notandũ ẽt q̃d reges dicti sunt apostoli & principes ecclesiæ, ac eius successores, q̃a ecclesiã habẽt regere. Vñ de ipsis dicitur. Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, cõstitues eos principes super omnẽ terrã. Et Magist. dicit lib. 4. d. 29. ꝙ prælati, & clerici reges dicũtur, q̃a se, & alios regere habẽt. In cuius signũ coronã in capite portant.

B Item notandũ, quod s̃m Grammaticos, discernere idem est, ꝙ videre, desiderare, præponere, statuere, & diuidere. Hic autẽ accipitur pro diuidere, siue distribuere. Item notandum, ꝙ Selmon aliquãdo est nomen propriũ cuiusdam montis, vt habetur Iudic 9. ꝙ Abimelech ascendit montem Selmon. Quãdoque vere Selmõ est nomen appellatiuum, & sic interpretatur vmbra. Et sic significat vmbraticos & obscuros gentiles, & idolatras peccatis obscuratos. Ex prædictis ergo sic versus debet construi, & exponi, *Dũ discernit cœlestes reges super eam*, idest dum cœlestis pater Deus, siue Chrs, *discernit*, i. distribuit *reges*, i. apostolos, & alios prælatos super ecclesiã. Quia ad regimẽ ecclesiæ Apostoli fuerunt à Deo in diuersis partibus mundi discreti, & deputati. Et ipsi per orbem alios episcopos & sacerdotes, qui omnes reges dicuntur, ordinauerunt, vt patet ex eorũ gestis. Quid ex hoc secutum est, quòd Dei gratia distributa est gentibus, quæ accepta fide Christi, sunt ab omnibus uitijs purgatę? Et hoc est quòd illi, qui sunt in Selmõ, idest, in gentilitate, *niue dealbabuntur*, idest, supra niuem albi, & puri efficientur, quia per fidem accipient puritatem animæ, quæ excedit omnem puritatem, vel albedinem corporalem. Et sic illi, qui prius erant in Selmon, idest, in obscuritate errorum & infidelitatis, per distributionem Apostolorum, Episcoporum, & Regum, à peccatis purgabuntur, quia: scilicet, per ministros fideles ecclesiæ baptizabuntur. Et quia per conuersionem talem gentilium augmẽtata numero, & gratijs ditata fuit ecclesia.

Marginal notes: Nicolaus. — Cœlestis. — Reges dicuntur prælati. — Psal. 44. — Discernere. — Selmon. — Psal. 15.

1063 *Mons coagulatus, mons pinguis, vt quid su spicamini montes coagulatos?*

OStendit hic, quòd in prædicatione Euangelij est generalis omnium eruditio. Vbi notandum, quòd Euãgelij prædicatores primò considerant capacitatem auditorum, & paruulis intellectu leuia prædicant, quæ faciliter capi possunt, altioribus aũt altiora, quia nec paruuli altis instruuntur, nec alti leuibus, sicut mater filio paruulo lac porrigit, nõ escam, maiori autem escam, & non lac. Sic dicebat Apostolus 1. Cor. 3. Non potui vobis eloqui quasi spiritualibus, sed tanquam carnalibus, tanquam paruulis in Christo, lac potũ vobis dedi, non escã Et sic omnibus conuenit sermo diuinus. Vnde Greg. ait. Diuinus etenim sermo sicut mysterijs prudentes exercet, sic plerumque superficie simplices refouet. Habet in publico, vnde paruulos lacte nutriat, seruat in secreto unde mentes sublimium in admiratione suspendat. Quasi quidam quippe est fluuius (vt ita dixerim) planus & altus, in quo & agnus ambulet, & elephas natet, &c. Istam commu nitatem scripturæ sacræ omnibus paruulis, & magnis congruentem hic ostendit Psal. d. de scriptura Euangelica, ꝙ est mons coagulatus, mons pinguis. Per mõtem .n. ipsa ecclesia in qua prædicatur Euangelium designatur, ut in præcedenti versicu. fuit dictum. Dr ergo ecclesia mons coagulatus, quoad paruos, quos lacte fidei nutrit. Nam coagulatus est lac coagulo constrictum, & sic est cibus lacteus. Dicitur etiam mons pinguis propter fertilitatem altioris doctrinæ, qua alta ingenia pascit. Et istum intellectum ponit Magister in gloss dicens. *Mons coagulatus.* dicitur quoad paruulos quos lacte interioris doctrinæ nutrit. Dicitur *mons pinguis*, propter fertilitatẽ altioris intelligentiæ, quoad maturos, & doctos, quos pane solidioris doctrinæ cibat. Et propter ista ecclesia catholica omnem aliam doctrinam & sectam excedit, quia ecclesia sola omnibus dat doctrinam salutis, quæ extra ecclesiam reperiri non potest, quia extra catholicam ecclesiam salus non consistit extra de summa Trinit. c. firmiter. Et hoc notans Psal. vertit se ad gentes idola colentes, d. *Vt quid suspicamini, montes coagulatos?* .i. vt quid falso creditis extra ecclesiam esse montes coagulatos, s. aliquas leges, uel sectas esse extra ecclesiam, quæ salutem possint suis conferre, vt facit mons coagulatus ecclesiæ?

Sacra scriptura · *Prou. 11*

1064 *Mons in quo benè placitum est Deo habitare in eo, etenim dominus habitabit in finem.*

HIc ostẽdit, ꝙ in ecclesia habitat Christus, & ponitur Christi exaltatio. Vbi notandum est, ꝙ quãuis Deus sit vbique per essentiam, præsentiam, & potentiam non tñ vbiq; habitat, sed solũ ibi habitat, vbi est per gratiam. Vnde ait Mag. lib. 1. d. 37. non .n. vbicunq; est Deus, ibi habitat, vbi uerò habitat, ibi est In solis uerò bonis habitat, qui sunt templum eius, & sedes. Vnde per Esaiã dñs ait. Cœlum mihi sedes est, & terra scabelum pedum meorum, quia in electis, qui sunt cœlum, habitat Deus, & regnat, qui eius uoluntati deuoti obtemperant, malos uerò, qui sunt terra, iudicij discretione calcat. Vnde in libro Sap. dicitur, Thronus sapientiæ anima iusti. qa in iustis specialius est quam in alijs: in quibus tamen omnibus est totus: Quẽadmodum anima (vt ait Augustin.) per omnes particulas corporis tota adest simul nec minor in minoribus, nec in maioribus maior est, sed tamen in alijs intensius, in alijs remissius operatur, cum in singulis particulis corporis tota sit. Ita & Deus cum sit essentialiter in omnibus, ac totus in illis, tamen plenius dicitur esse, quos inhabitat, idest, in quibus ita est, vt faciat eos esse templum suum, & cætera. Ex quibus patet, quod ibi solum Deus habitat, ubi est per gratiam gratum facientem, cum ergo extra montem ecclesiæ, idest congregationem fidelium nullus sit in gratia, quia sine fide impossibile est placere Deo, ad Hebræ. vndecimo, sequitur quòd Deus solum in montem ecclesiæ habitat, & non extra. Et hoc notans Psalm. dicit, quòd ecclesia est *mons in quo benè placitum est* Deo

Habitatio Dei. · *Esa. 66.* · *Augu. in epistola ad Hiere. de origi ne animæ*

Matt. vlt. *Deo habitare in eo*. Et hoc quantum ad ecclesiam militantem, pp quod dicebat Christus. Ego aũt vobiscum sum omnib. diebus. vsq; ad finem sæculi. Quo autẽ ad ecclesiam triunphantẽ subdit. *Etenim dominus habitabit in finem*, quia in illa æternaliter habitabit in sanctis. Vnde textus Hiero. habet. *Etenim dominus habitat in sempiternum*. Vel aliter ẽm glo. per istum montem intelligitur Christus, in quo solo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter, quod de nullo san cto verificatur, ideo de Christo dicit, ꝙ est mons in quo benè placitum est Deo habitare in eo. Sic .n. de ipso ait pater: Matt. 7. Hic est filius meus dilectus in quo mihi bene complacui. Conformiter hoc prædicit Ps. d. Mons, in quo benè placitum est Deo habitare in eo. Quod ideo dicit ne quis audeat eum cæteris comparare pp illos, qui dicebant eum esse Ioannem Baptistam, alij Heliam, &c. quos increpat hic, quia iste solus est mons, in quo benè placitum est, &c. Deo, i. verbo habitare in eo per se, in alijs autem per ipsum. Et quia verbum inseparabiliter habitat in Christo, ideo subdit. *Etenim dominus*, s. verbum, *habitabit in finem*.

1065 *Currus Dei decem millibus multiplex. millia lætantium, dominus in eis in Synai in sancto.*

IN ista parte inuitantur Angeli ad laudandum Deum de Christi ascensione ex eius consortio. Et diuiditur in partes duas. Quia primò facit quod dictum est. Secundò ostendit ex ascensione Christi ecclesiæ utilitatem, & profectum, ibi. *Benedictus dominus*, Quantum ergo ad primum sciendum, quod ad regis dignitatem declarandam facit multitudo militum, & ministrorum ipsum associantium. Vnde Prouerb. 14. dicitur, in multitudine populi dignitas regis, in paucitate uerò plebis ignominia principis. Volens ergo Christus suam regiam dignitatem ostendere, cum magna multitudine militum, idest sanctorum Angelorum ascendit. Et quantum ad hoc primò Psal. hoc probat per exemplum arguens per locum à minori. Secundò cõ-

Ascensio Christus cum Angelorum multitudine.

E cludit propositum, ibi. *Ascendisti in altum*. Quantum ergo ad primam partem Psal. facit talem orationem, si de quo minus vr inesse inest, & id de quo maius, sed minus videtur ꝙ Deum in datiõne legis descenderit in monte Synai cum Angelorum multitudine, quam ꝙ ipse de terris ad patrem, & tñ primum fuit, ergo, & ẽm: hic aũt probat primum fuisse, s. ꝙ cum Angelorum multitudine Deus descendit in monte Synai legem daturus, d. *Currus Dei decem millibus multiplex millia*. Sciẽdum est ergo quod qñ Deus F descendit in montem Synai ad dandum legem cum ipso descenderunt sibi ad ministerium legis dandum viginti millia Angelorum, vnde dr Deu. 32. Dominus de Syna venit, & cum eo sanctorum millia, & in dextera eius ignea lex, & hoc est quod hic ponit Psal. declarans quot millia sanctorum, s. Angelorum cum ipso fuerint, d. *Currus Dei decem millibus multiplex millia*. Currus .n. Dei dñr sancti Angeli, in quibus Deus ut in sede, vel in curru sedet, & per quos sua iudicia operatur. Vnde Psal. 79. dicitur. Qui sedes G super cherubim. Sed quot Angeli fecerunt istum currum, subdit. *Decem millia multiplex*, i. decem millia multiplicata, i. duplicata unde in Hebræo habetur. *Bis decem millia lætantium*, quia tot Angeli fuerunt in datione legis in monte Synai. Et hoc est quod subdit, *Dominus in eis in Synai in sancto*, idest, dominus ab eis fuit, associatus in datione legis super mõtem sanctum Synai, ex hoc ergo vult arguere Psal. quòd maior multitudo An H gelorum lætantium cum Christo debuit esse quando in cœlum ascendit. Quia Christi ascensio fuit maioris solemnitatis tam Angelis, quam hominibus quia in illa ex hominibus cępit restaurari ruina Angelorum, & hoc est quod subditur de Christi ascensione.

Currus Dei.

Ascendisti in altum, cepisti captiuitatem, accepisti dona in hominibus. 1066

CHristus enim quo ad humanitatẽ ascendens in cœlum altiora loca cœli penetrauit, ad quæ ante nullus hominum fuerat ingressus, quia ascendit in cœlum

Ascensio Christi.

cœlum trinitatis, quod supereminet omnibus alijs cœlis. Et hoc est quod dicit. *Ascendisti in altum*. Et ponit præteritum pro futuro. Et uere ascendit in altũ, quia super omnes cœlos, ad Ephes. 4 Ascẽdit super omnes cœlos. Nam ponunt doctores septem esse cœlos. Vnde glo. super 2. c. Deut. enumerat septem cœlos. Primò ponens cœlum aereum. Secundò cęlum æthereũ. Tertiò cœlũ igneũ. Quartò siderum. Quintò cœlũ crystallinũ. Sextò cœlũ empyreum. Septimò cœlũ sanctæ trinitatis. Et istud dr̃ cęlum cęlorum pp dignitatis excellẽtiam. Et ad istud Christus ascendit. Quod notans Psal. ait, *Ascẽdisti in altum*. Sic enim dicitur infra Psal lite Deo qui ascendit super cęlum cæli. Sequitur, *Cepisti captiuitatem*. Christus enim ascendendo secum ad cęlos duxit sanctos patres, qui prius in limbo tenebãtur captiui Zach. 9. Eduxisti uinctos de lacu, in quo non erat aqua. *Accepisti dona in hominibus*, Christus enim ascendens, accepit à Deo dona spiritus sancti hominibus distribuenda. Vnde post eius ascensionem misit hominibus spiritumsanctũ in signo uisibili. Sic ergo ascẽdens à Deo accipit dona spiritussancti, non quidẽ in se, quia ab instanti suæ conceptionis spiritu sancto fuit plenus. Sed pro tanto dicit̃ tunc accepisse dona spiritussancti, quia ad declarationem suæ gloriæ, ꝙ sedet ad dexteram maiestatis spiritũsanctũ in signo uisibili misit, pp quod dicit̃ Ioan. 7. ꝙ spiritussanctus nondũ erat datus, quia nondum Christus erat glorificatus. Istũ uersum ad literam de Christo dictum allegat Apostolus ad Ephes. 4. dicens. Vnicuique nostrũ data est gratia secundũ mẽsurã donationis Christi propter qđ dicit. Ascendens in altũ captiuam duxit captiuitatẽ, dedit dona hominibus, quod exponit ibidem glo. dicens. Christus ascẽdit in altum loco, & dignitate. Captiuam ducit captiuitatem, idest, eos, quos diabolus captiuauerat à paradiso, & proprios mundi, & inferni fecerat. Iterum fecit Christus captiuos, dum ad cęlos reducerentur. Ipsos namque homines appellauit captiuitatem, quia captiuati tenebantur sub diabolo, sicut cum dicitur militia intelliguntur, qui militant. Eandem captiuitatem Christus captiuam ducit, ut sit fęlix captiuitas, possunt enim homines ad bonum capi: Vnde dictum est Petro. Ex hoc iam eris homines capiens. Captiuati ergo dicuntur, quia captiui, & capti quia captiuati sub leue iugum Christi missi liberati, à peccato, serui aũt facti Deo, *Dedit dona hominibus*, i. spiritumsanctum. Notissimũ enim est dominum Iesum Christũ cum post resurrectionem ascendisset in cęlũ: dedisse spiritumsanctũ, quo impleti credentes loquebantur omnibus linguis: Tamen glo. ibidem notat uarietatem inter textũ Psalmi & Apostoli. Quia in Psal. dicitur, Accepisti dona in hominibus: Paulus uerò Apostolica auctoritate maluit dicere, Dedit dona hominibus, ut ex utroque uerbo, uno. s. Apostolico, & altero prophetico (quia in utroque est diuini sermonis auctoritas) sensus plenissimus redderet, vtrumq; enim uerum est, & quia dedit dona hominibus, & quia accepit. Dedit hominibus tãquam caput membris suis. Accepit in hominibus idem ipse utique in membris suis. Ipse Christus dedit de cœlo, & accepit in terra, dedit, qa Deus est cum patre, secundum quod dat accepit, quia ipse est in suis membris, & eclesia in qua accepit Et hoc est in hominib. accipere. Et hæc omnia etiam sententialiter hic ponit glos. Ex his omnibus vult ostendere. Psalmista, quod ista Christi ascensio maioris festiuitatis Angelis, & hominibus fuerit quàm datio legis antiquæ, & ideo si in datione legis fuit associatus à uigintimillibus Angelorum, multo fortius in ista ascensione. Et attende, quod dicit, Accepisti dona in hominibus indefinitè loquens de hominibus, quia spiritumsanctum in signo uisibili nõ solũ dedit Apostolis, ut promiserat, sed etiam aliquibus gentilibus. Vnde sequitur.

Cœlum multiplex.

Ioan. 1.

Etenim nõ credentes, inhabitare dominum Deum. 1067

IDest, per donum spiritussancti fecisti inhabitare geutes dominum Deum, quæ tamen prius non credebãt in Deũ, Sicut legimus de Cornelio centurione qui gẽtilis erat, quem tamẽ spiritussancti

cti per donũ suæ gratiæ habitauit,& conuertit ad fidem,vt habetur Actu.10. Sic & de multis alijs gentilibus, cõuersis ad fidẽ, quos Deus per gratiam habitabat, & ipsi Deum inhabitabant, quoniam vt dicitur 1.Ioan.4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et sic Ly, *non credentes* potest hic teneri nominatiuè, & accusatiuè. Hoc autem quod spiritussanctus in gẽtibus quæ prius non credebant, per gratiam fuerit etiam in signo visibilis datus, magnam admirationem induxit Iudæis etiam credentibus, qm̃ vt habetur Act.10. Adhuc loquente Petro cecidit spiritussanctus sup omnes qui audiebant verbum.s.gentiles,& obstupuerunt ex circuncisione fideles,quia & in nationes spiritussãcti gr̃a diffusa est: audiebant.n. illos loquentes linguis, &c.

Gentiliũ cõuersio.

1068 *Benedictus dominus die quotidie, prosperum iter faciet nobis, Deus salutarium nostrorum.*

De cons. d.2. accesserunt

Hic ostendit ex ascẽsione Christi ecclesiæ vtilitatem, & profectum, & hoc dupliciter,s. primo ex Christi ascensione declarando ecclesiæ promotionẽ. Secundò inimicorum depressionem ibi. *Veruntamen*. Promotio aũt fidelium est duplex,quia ascensio Christi primò paradisum nobis aperuit. Secundò nos in aduersis fortificauit,ibi. *Deus noster*. Quantum ad primum notãdum; q̃ primus hõ cœlos penetrans fuit Christus in sua ascẽsione,quia ante nullus quantumcunque iustus cœlum intrabat, sed descendebat ad limbum. Vñ Christus ascendens cęlũ aperuit, & omnibus iustis iter in cœlum ascendendi fecit,pp quod de ipso dicitur figuraliter. Mich.2. Ascendit iter pandẽs ante eos. Et de hoc Deo gratias agẽs Ps. ait. *Benedictus dominus*,&c&t. *Prosperum iter faciet nobis*,i.aperiet cœlum ascẽdendo ut nobis iter, ad ipsum prosperè sequendum ostendat. Dicit ergo. *Benedictus dominus die quotidie*. i. per singulos dies laudetur dominus a fidelibus. Vnde alia litera habet. *Benedictus dominus de die in diem*, i.iugiter quod idem valet Et causam subdit dicens. *Prosperum* iter faciet nobis. s. quo possimus ad ipsum ire.

Ascensio Christus iter nobis fecit.

Tum quia ascendens cęlum nobis appèruit, tum quia spiritumsanctũ misit qui ecclesiam suam ad cœlestia dirigit semper. *Deus salutarium nostrorum*. qđ ideo dicit in plurali salutarium, & non solum salutis,q̃a de plurib.periculis nos saluat, vt puta quia nõ credentes vocat peccata remittit,per gratiã iustificat. Sic conformiter in plurali dixit Ps.27.Dñs fortitudo plebis suæ, & protector salutationum Christi sui est. Vide supra vers.409.

1069 *Deus noster, Deus saluos faciendi, & domini domini exitus mortis.*

Vbi nota differentiam inter Deum nostrũ,q verus Deus est,& Deos gentium. Quoniam dij gentium nullum saluare possunt, quia nec ipsi in se ipsis habent salutem, Deus autem noster est Deus saluationis. Primò quia oẽs vult saluos fieri voluntate signi Vnde 1 Tim. 2.Vult oẽs saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Etiam quia suos electos multipliciter saluat,vt dictũ fuit ver.716. Et de hoc vero Deo dicit. *Deus noster*, inquam est, *Deus saluos faciendi*, qui.s.suos saluat,quia nullus saluatur, nisi per ipsum. Est ergo *Deus saluos faciendi*.s. qui potestatem habet, & voluntatem saluãdi suos electos,vnde ab ipso est salus nostra, sed perditio a nobis.Vnde Ose.13.Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Et quia saluat nos in ipsum sperantes,aduersa timere non debemus, exemplo eius fortificati pp, quod subdit. *Et domini domini exitus mortis.* Quod duobus modis de Christo exponitur. Primò quod Christus, qui erat omnium dominus,& sine peccato etiam passus fuit mortem. Cum ergo miles delicatior rege non debeat esse, sequitur quod tu Christi exemplo mortem timere nòn debes. Et quantum ad istum sensum dicit. *Et domini domini exitus mortis*, q. d. secundum glos. Ipse est Dominus saluos faciendi.Sed ne dicas. Cur morimur?potius patienter fer mortem.Non indigneris si morieris,quia & dominus Deus noster Iesus Christus etiam habuit exitum,scilicet, de vita præsenti,qui exitus vtiq; fuit exitus mortis, qui scilicet exitus mortis nos a timore liberat mortis. Volun-

Mortuus fuit Christus.

Mori timere nõ debemus 1.Pet.4. Greg.14 mo.c.29

Voluntate enim Christus habuit exitum A mortis, ne homo mortem timeret. Sic ergo Christus per exitum mortis, quem habuit, nos fortificat in aduersis. Christo ergo in carne passo, & uos eadem cogitatione armamini. Et ad istum intellectum loquitur Greg. dicens. Redemptor noster suscepit mortem, ne mortẽ timeremus. Ostendit resurrectionem, ut nos resurgere posse confidamus, &c. Secundo modo hoc de Christo exponitur, ut per exitum mortis nõ intelligas Christũ de mũdo exijsse per mortem, sed Christũ exijsse à morte per resurrectionem. Est ergo B sensus, *Deus noster Deus saluosfaciendi*, &c. i. Deus saluat nos. Et ne turberis de morte, sed spera resurrectionem, quia Christus à morte per resurrectionẽ exiuit, & nobis similiter exitum parauit. Et hoc est, quod dicit. *Et domini domini exitus mortis*, i. resurrectio, qua à morte exiuit. Sed forte dices. Quare hic duplicat hoc nomen *domini domini?* Videtur enim quædam nugatio. Sciendũ ergo, quod in Hebræo hic loco *domini domini*, habẽtur duo nomina, s. tetragrammaton, Adonai, Tetragrammaton aũt idẽ significat simpliciter quod Deus. Adonai aũt idẽ qđ dominus. Et pro istis duobus nominibus, hic dr, *Domini domini*, i. domini Dei, domini. s. qui est Deus, s. Christus.

Tetragrãmaton.

Adonai.

1070 *Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, & uerticem capilli perambulatium in delictis suis.*

Hic ex Christi ascensione ponitur inimicorum Christi depressio. Et primò quãtum ad Iudæos reprobos. Secundò quantum ad gentiles obstinatos, ibi. *Increpa feras*. Prima in duas. Quia primò ponitur Iudæorum depressio. Secundò fidelium exaltatio, ibi. *Praeuenerunt principes*. Circa autem depressionem Iudæorum Psal. duo facit. Quia primo ponit ipsam. Secundò ipsius depressionis assignat causam, ibi. *Viderunt ingressus*. Quantum ad primam partem Psal. ostẽdit destructionem Iudæorũ, quoad tria. Primò quoad principes sacerdotum. Secundo respectu ciuitatis Hierusalem, & ædificiorum, ibi. *Dixit dominus*. Tertiò respectu cæterorum popularium, ibi. *Vt intingatur*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ hic inimici Dei dicuntur ipsi Iudæi Christi persecutores, ex quibus secũdum carnem erat natus. Matth. 10. Inimici hominis domestici eius. Quorũ capita erant principes sacerdotum, Pharisæi, & Scribæ, quia illi regebant populum, & ipsorum suasionibus induxerũt populares ad Christum persequendum. Et isti, qui erant aliorum capita, quando per Titũ, & Vespasianum fuit capta ciuitas Hierusalem in uindictam mortis Christi, fuerunt primò ante alios trucidati, ut Iosephus dicit. Et hoc est, quod præuidens Psalm de illis dicit. *Veruntamen Deus cõfringet capita inimicorum suorum*, s. ipsos principes Pharisæos, & scribas, q. d. Psal. Et quãuis Deus noster sit Deus saluos faciẽdi, non tamen credas, ꝙ mala pertinacium sint impunita. Vnde ait. *Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, uerticem capilli perambulantium in delictis suis*. Vbi notandum, ꝙ per uerticem capilli intelligit ciuitatem Hierusalem, quæ dicebatur uertex, & caput C totius regni Iudæorum, quia erat metropolis. Dicebatur ẽt uertex capilli, i. capillorum, quia ibi capillus ponitur pro capillis, quia sicut caput benè capillatum capillis ornatur, ita ipsa ciuitas quæ caput regni erat, uidebatur capillis ornata. s. propter altos muros, & turres, & templum, quod erat in mõte. Quibus ædificijs ciuitas ornabatur, & fortificabatur, sicut uertex capillis. Ista aũt capita inimicorum Christi istam ciuitatem possidebant, & in ipsa dominabantur, & non ad Dei cultũ ampliandum, sed magis ad suas uolupta- D tes exequendas. Vnde ipsi dominando perambulabant *uerticem capilli*, i. ciuitatẽ Hierusalẽ in delictis suis. Vel moraliter potest intelligi, ꝙ Deus *confringet capita inimicorum suorum*, s. principes gentilium, ipsos ad pœnitentiam reducẽdo, & sibi subiugando per fidem.

Capita Iudæorũ sunt sacerdotes.

Iosephus

Vertex capilli fuit Hierusalem.

Dixit dominus ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris. 1071

Ostendit hic destructionem ciuitatis, & ædificiorum. Ad cuius intellectum sciendum, quòd terra Iudæorum (in

Destructio Hierusalem.

(in qua metropolis erat Hierusalem)ex E vna parte habet flumen Iordanis iuxta quod est terra Basan, ut habet Deuter. 3. & ex lib. Numerorum in multis locis. Ex alio verò latere habet mare mediterraneum. Vespasianus missus à Nerone contra Iudæam, congregauit sibi exercitum ex utroq; latere, s. per terrã Basan, & per mare, ut expugnaret Hierusalem. Et hoc est, quod dicitur. *Dixit dominus*, i. disposuit destruere ciuitatem Hierusalẽ, in ultionẽ Christi mortis sicut Christus prædixerat Lucæ 19. & per quem modũ subditur. *Ex Basan conuertam*. s. exercitum contra Hierusalem etiam *conuertã in profundum maris*. idest, etiam adducam exercitum, à parte maris profundi, quia ex utraque parte congregauit Vespasianus exercitum. Vel aliter *conuertam in profundum maris*, quia plures Iudæorum tunc fugientes, fugiebant per uiam, quæ ducit ad mortẽ. Quos hostes persequentes, proiecerunt in maris profundum. Vel aliter, sed magis moraliter, Basan enim interpretatur confusio, & significat gentiles qui confusè uiuebant adorando idola. Per mare autem, quod est amarum, accipe amaritudinem pœnitentiæ. Multos autem conuertit Deus de gentibus ad fidem per pœnitentiam. Et sic est sensus, *Dixit dominus*. Dicere Dei est facere, quia ipse dixit, & facta sunt. *Ex Basan conuertam*, idest, ex gentilitate, conuertam *in profundum maris*, s. in amaritudinem pœnitentiæ.

Conuersio.

1072 *Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.*

Hic ostendit destructionem popularium Iudæorum. Vbi notãdum, quod in destructione Hierusalem, tantorum fuit occisio Iudæorum, & tanta sanguinis effusio, quòd pedes ambulantium sanguine occisorum tingebantur. Similiter & canes sanguinem occisorum lingua bibere poterant. Nam sicut dicit Iosephus in lib. de Iudaico bello. A principio belli vsque ad finem fuerunt occisa decies centena millia Iudæorũ. Quod præuidens Psal. ait, quod tanta erit strages Iudæorum, *vt intingatur pes tuus in sanguine, & lingua canum tuorum ab ipso*, s. sanguine possit satiari. Vel aliter, & magis moraliter. Vbi notãdũ, q̃ per canes, qui suis latratibus custodiunt domum, intelliguntur sancti doctores, qui suis p̃dicationibus, & latratibus cõtra infideles custodiunt domum ecclesiæ, qui pro fide vsque ad sanguinẽ sunt parati certare. Hi autem canes sunt ex inimicis. s. conuersi. Sicut egregius prædicator Paulus de p̃secutore factus defensor, ex impugnatore fidei, factus est prædicator. Qui non à seipsis conuersi sunt ad fidem prædicandã, F sed *ab ipso*, scilicet, Christo, vt de Paulo patet. Item notandum, quòd dicti canes, idest, sancti prædicatores dicuntur pedes Christi, quia ipsum Christum, per mundum prædicando portauerunt, ut ostendit Grego. est ergo sensus. *Lingua canum tuorum*, idest, prædicatorum tuorum, *ex inimicis ab ipso*, scilicet, Christo cõuersis, talium in quam canum lingua est parata constanter, usque ad sanguinem ueritatẽ prædicare. Et hoc est quod dicit. *Vt intingatur pes tuus in sanguine*, idest, ut si necesse sit pes tuus ò Christe, idest, quilibet G talis prædicator *intingatur in sanguine*, scilicet, proprio pro ueritate martyrium nõ recusans. Et ad istum sensum exponit huncuersum Gregor. dicens. Quis est grex sanctæ ecclesiæ, nisi multitudo fidelium? Vel qui alij huius gregis canes uocantur, nisi doctores sancti, qui eorundem fidelium custodes extiterunt? Qui dum pro domino suo diurnis, nocturnisque uigilijs intenti clamauerunt, magnos latratus prædicationis dederunt. De quibus canibus eidem ecclesiæ per Psalm. dicitur. *Lingua canum* H *tuorum ex inimicis ab ipso*. Nonnulli quippe ab idolorum cultura reuocati, facti sunt prædicatores Dei. Lingua ergo canum ecclesiæ ex inimicis prodijt, quia conuersos gentiles dominus prædicatores fecit, &c.

Canes sunt prædicatores

Pedes Christi sunt prædicatores Greg. li. 18. mor. cap. 19.

Greg. 20. mor. c. 7

Iosephus

1073 *Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.*

De consec. d. 2. Christus.

Hic depressionis Iudæorum prædictæ assignat causam, quia scilicet ex malitia moti, ueritati, quam uiderunt de

Viderũt Iudæi opera Christi, & intellexerũt.

Christũ de Messia vẽtu ro esse impletũ. de Christo, credere noluerunt, neque ipsum recipere. Et hanc causam assignat Psal. Christo loquens.d. *Viderunt ingressus tuos, Deus.* Viderunt enim aperte Iudæi ingressum Christi per mundum, vt puta quod in Christi natiuitate adimpleta erant omnia per prophetas de venturo messia prædicta. Viderunt in eius ingressu Angelos cantantes Gloria in altissimis Deo. Angelum clara voce dicentem. Annuncio vobis gaudium, &c. Magos ab oriente Christum adorare, stella duce venientes. Viderunt gressus Christi per terram ipsorum discurrendo, prædicando, miracula faciendo. Et tamen obstinati, in omnibus istis credere noluerunt. Et ideo ex his ipsorum peccatum aggrauabatur, & ipsi magis erant puniendi. Hanc ergo causam notans Psal. punitionis ipsorum dicit. *Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei*, s. Christi. Et ideo quia ista viderunt, de peccato suo excusationem non habẽt. Et hoc est, q de ipsis, ait Christus. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem viderunt, & oderunt me, &c. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et nota, quod Psalmista dicit. *Regis mei qui est in sancto.* Loquitur enim de Christo, *qui est in sancto*, s. assumptus in cœlo supremo. Quod quidem sanctum vocatur propter diuinitatis inhabitationem. Vel per hoc mysticè Psalmista vult ostendere vnde prædicatores habent tantam constantiam, quia vsq; ad mortem sunt parati prædicare veritatẽ, vt in versiculo præcedenti est dictum. Certè ex hoc, q a *viderunt ingressus tuos, Deus.* s. quia viderunt te, Christe præcessisse, & pro veritate saluanda te mortem non recusasse, & te modo cognoscunt in cœlis triumphare, quia es in sancto. s. cœlo. Hoc enim exemplo moti, & ipsi pro fide certant.

Matt. 2.

Ioan. 15

1074 *Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum.*

Hic ex Christi ascensione ponitur fidelium exaltatio. Exaltantur autem fideles in multis secundum literam. Primò, quia a malo fuerunt præseruati. Secundò, quia ad Dei laudes fuerunt eleuati, ibi. *In ecclesijs.* Tertio, eorum inimici fuerunt pacificati, ibi. *Ibi Beniamin.* Quartò, quia fideles in bono fuerunt cõfirmati, ibi. *Manda, Deus.* Quantum ad primum sciendum, q dum instaret excidium ciuitatis Hierusalem, multa signa ante apparuerunt, vt illis moniti fideles de Hierusalem recederent, ne in captione ciuitatis interirẽt. Vñ angelicæ voces auditæ fuerunt per ciuitatem multis dicentes. Transeamus ab his sedibus, anteq̃ Romani venirent ad obsidendam ciuitatem Hierusalẽ. Quibus vocibus, & signis spiritusancto edocti principes fidelium, qui alios fideles dirigebãt, cum omnibus alijs fidelibus vtriusq; sexus, de Hierusalem recesserunt, & se transtulerunt ad regnum Agrippæ, qui cum Romanis erat confœderatus, vt ibi securi existerent, vt plenius in historijs scholasticis habetur. Et hæc præuidens Psalmista, ait. *Præuenerunt principes*, i. Apostoli, & alij principales inter fideles, præuenerunt obsidionẽ ciuitatis inde recedentes, & ad regnum Agrippæ cõfugientes, vbi cum alijs fidelibus diuinis laudibus insistebant, rogantes Deum, vt in tanto excidio futuro ecclesiam suam conseruaret. Et hoc est, q dicit. *Coniuncti psallentibus.* Et quia in tali fuga erant multæ mulieres, matronæ, virgines, & adolescentulæ cum eis. Ideo dicit, quod isti sic fugientes erant in medio iuuencularum. Inter omnes. n. deuotas mulieres, nominat iuuenculas, quia ratione ipsarum puritatis, earum laudes Deo sunt gratiores. Et hæ vocantur tympanistriæ, quia cum alijs fidelibus diuinis insistebant laudibus. Ista. n. causa beatus Aug. in ser. de natiuitate Beatæ Mariæ, vocat beatam Mariam tympanistriam, i. Dei laudatricẽ, d. Audite quemadmodũ tympanistria nostra Maria cantauerit. Ait enim, magnificat anima mea dominum, &c. Cuius ratio est, quia cum instrumentis musicis laudes cantabantur domino. Inter quæ organum maximè viris congruebat, sed mulieres magis tympano, & cymbalo vtebantur. Est ergo sensus versiculi, quòd principes, idest,

August.

principales fidelium edocti a spiritusancto, præuenerunt, s. captionem ciuitatis Hierusalē fugiēdo ad regnum Agrippę. Et non ipsi solum, sed etiam cum alijs fidelibus, & virginibus Deū laudantibus. Ideo erant in medio iuuencularum tympanistriarum. Magis moraliter per iuuenculas tympanistrias intellige fideles animas, quæ carne domita, corio siccato per pęnitentiam, & extenso, exclusa enim duplicitate peccati, in Dei laudes consurgunt. Fit.n. tympanum de corio extenso, & siccato Sic igitur præueniunt principes, i. prælati ecclesiarum, præueniunt diem mortis, benè operando. Ideo *coniuncti psallentibus*, i. bonis operibus manu psalterium decem præceptorum adimplentibus. *In medio iuuencularum*, &c.i. omnium animarum, *tympanistriarum*, i. per tympanum pœnitentiæ ad iuuentutem gratiæ deductæ, iuxta illud Ps. 102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

1675 *In ecclesijs benedicite domino, de fontibus Israel.*

24. q.1. alienus.

POnitur hic ex prædictis fidelium ad laudem Dei excitatio. Ex eo enim quod principes ecclesiæ sic præuenerunt excidium ciuitatis Hierusalem fugiēdo, ipsorum exemplo alij omnes ad Dei laudem sunt excitati, qui suos fideles sic liberauit. Ex hoc ergo Psalmista alios ad laudem Dei prouocat, d. *In ecclesijs benedicite domino*. Vbi notandum, ꝙ fontes Israel literaliter dicuntur ipsi Apostoli, & alij primitiuæ ecclesiæ principes, quia ex eis tanquam a fontibus processit principium fidei, & laudis diuinæ, qui etiam ex Israel duxerunt originem. Dicat ergo (omnes ad laudes Dei excitando) Psal. *In ecclesijs benedicite domino*, i. in congregatione fideliū. *Benedicite domino*, idest, laudādo Deum, ei agendo gratias. Et hoc eruditi ab Apostolis, & alij; principalibus in fide, qui erant fonte diuinæ laudis. Iō dicitur *de fontibus Israel*, idest, accipientes exemplū diuinæ laudis ab ipsis Apostolis, qui erant ex Israel secundum carnem geniti. Vel per fontes Israel accipe doctrinam Apostolorum, quos Christus prius ex Israel elegit, vt eos faceret fon-

Fontes Israel sunt Apostoli.

E tes aquæ viuæ salientis in vitam æternam Et tunc est sensus. *Benedicite. Deo de fontibus Israel*, idest, ad imitationem doctrinæ Apostolorum laudes Dei prædicate, & ei de omnibus bonis vobis collatis gratias agite.

Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu. 1076

OStendit hic materiam laudis diuinæ, quia tantæ est potentiæ, quòd ex inimicis ad libitum facit amicos, laudatores ex detractoribus. Quis enim inter Iudęos fuit apertior Christi inimicus quam Paulus? quis apertior detractor nominis Christi? Vnde dixit Ananias, quando dominus ipsum ad Paulum mittebat. Actuum 9. Domine, a multis audiui de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Hierusalem, & hic habet potestatem alligandi omnes, qui inuocant nomen tuum. Et tamen Deus quando voluit subitò ipsum fecit amicum, & prædicatorem fidei, quem prius impugnabat, & ipsum Apostolis sociauit Et hoc pręuidens Psalmista dicit. *Ibi*, scilicet inter Apostolos Deum laudantes. *Beniamin in mentis excessu*. Per Beniamin enim intelligitur ipse Paulus. Ad literam enim ipse fuit de tribu Beniamin, sicut ipse dicit ad Romanos vndecimo Nam & ego Israelita sum ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin. Vnde de ipso Paulo de tribu Beniamin nato prædixerat Iacob Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia, quia a principio fuit rapax, & Christi persecutor, sed postmodum dona spiritussancti gētibus, prædicando diuisit. Hic etiam dicitur adolescentulus, quia in adolescentia conuersus fuit ad Christum. Vt enim dicitur Actuum 7. quando Stephanus fuit lapidatus testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentuli, qui vocabatur Saulus. Et eodem anno fuit ad fidem conuersus. De Paulo ergo, qui tantus ecclesiæ persecutor fuit, volens ostendere Christi virtutem, qui ad libitum inimicos facit amicos, & laudatores, dicit. *Ibi*, scilicet, inter Apostolos, & principes Deum laudantes, ibi inquam est,

F Pauli cōuersio.

G Paulus fuit Beniamin.

Gen. 49.

H

Raptus Pauli fuit mētis excessus.

est. *Beniamin*, Et quod maius est, non solum Paulus cum alijs fuit Deum laudās, sed præ alijs fuit in mentis excessu, quia præ omnibus alijs Apostolis hic fuit raptus usque ad tertium cœlum, & audiuit arcana verba &c. Qui raptus vocatur mētis excessus, quia uisio ei ostensa, excedebat uires suę mentis. Vnde dicebat. 2. Cor. 12. se raptum usque ad tertium cęlum, siue in corpore, siue extrà corpus, nescio, Deus scit. Fuit ergo in mentis excessu, usque ad tertium cęlum raptus. Sed qualiter usque ad tertium cœlum raptus fuerit in mentis excessu, ibi notat magister in glo. dicens. Tres cęli intelliguntur tria genera uisionum. Nam primum cœlum est corporalis uisio, cū quædam corporaliter uidentur Dei munere, quæ alij uidere nō possunt, sic Helisæus uidit igneos currus qñ raptus fuit Helias in cœlum, & Balthasar uidit manum scribentis in pariete. Secundum cœlū est uisio imaginaria, uel spiritualis, s. quando aliquis in extasi uel in somno uidet, nō corpora, sed rerum imagines Dei reuelatione. Vt Petrus Actuum 10. uidit linteū emissum de cœlo, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ. Tertium cęlum est uisio intellectualis, quando nec corpora, nec imagines eorum uidentur, sed in substantijs incorporeis intuitus mentis, mira Dei potentia figitur. Ad hoc cœlum raptus est Paulus, ut ipsum Deum in se, non in aliqua figura uideret, &c. Et sic Beniamin fuit in mentis excessu, Sed ne tu ex hoc credas Paulum solum fuisse ducem fidelium in primitiua ecclesia: Ideo Psalm. consequenter ostendit alios etiam Apostolos Christi fuisse duces ecclesiæ De quibus subdit.

Celū triplex dicitur triplex visio.

1077 *Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtalim.*

HIc enim ostendit, quòd apostoli, & non solum Paulus fuerunt duces ecclesiæ fidelium. Vnde nominat tres tribus, ex quibus fuerunt, scilicet, Iuda, Zabulon, & Nephtalim. De tribu Iuda fuit Christus, qui ex Iuda secundū carnem descendit, ut habetur Matth. primo, Et per consequens consobrini

Apostoli ei duces ecclesiæ.

A eius, s. Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi, Iacobus minor, Simeon, & Iudas, qui omnes erāt de tribu Christi, quia consanguinei Christi. Istos ergo nominans dicit. *Principes Iuda duces eorum*, idest, prædicti Apostoli de tribu Iuda, qui principes dicebantur. Psalm. 44. Constitues eos principes super omnem terram. *Erant Duces eorum*, s. fidelium, quia prælati eorum, & doctores. De alijs autem Apostolis subdit., *Principes Zabulon, principes Nephtalim.* Istæ enim duæ tribus acceperunt sortem suam in Galilæa, ut haberi

B potest Iosue decimonono. Multi autem Apostolorum Christi fuerunt de Galilæa, ut Andreas, Petrus. Vnde & apostoli Galilæi dicebantur. Actuum primo & secundo. Quia apostoli principes ecclesiæ, & duces fidelium, maximè, fuerunt ex istis tribubus, s. de tribu Iuda Zabulō, & Nephtalim. Ideo hos notās Psal. dicit *principes Iuda duces eorum*, s. fideliū, *principes Zabulon, principes Nephtalim.* Istum autem textū aliter exponit, Hieronym. in traslatione iuxta Hebraicam ueritatē,

Hieron.

C dicens. *Principes Iuda in purpura sua*, vt ly *purpura*, referatur etiam ad principes Zabulon, & Nephtalim. Vbi notandum, quòd purpura quæ tingitur ex sanguine vermiculi martyriū significat, quo martyres proprio sanguine rubricantur. Dicit ergo istos principes, idest Apostolos in purpura sua: quia omnes martyrio pro Christo rubricati fuerunt, ad dandū alijs in fide exemplum fortitudinis. Et si obijcias de Ioanne euangelista, qui sine gladio uitam finiuit. Tamen certum est, quòd paratus fuit pro Christo sustinere martyrium, quando in feruentis olei dō-

Apostolorū martyrium.

D lium fuit missus, martyrium autem plus stat in mente quàm in carne. Et uide secundum gloss. ordinem martyrij in istis tribus nominibus, Iuda, Zabulon, Nephtalim. Nam Iudas confessio interpretatur, Zabulon fortitudo, & Nephtalim dilatatio. Quia in martyribus primò præcedit Iudas, idest confessio fidei. Sequitur fortitudo patienter tormenta tolerando, ad quæ sequitur Nephtalim, scilicet cordis per charitatem dilatatio.

Menda

1078 15. q. 3. *loquitur* *Manda, Deus, virtuti tua, confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.*

HIc ostenditur fidelium in bono cõfirmatio. Hic enim Psalmista orat, vt virtutes, quas Deus principibus ecclesiæ contulit, scilicet Apostolis, illas confirmet, per finalem in bono perseuerantiam. Vbi notandnm, quòd Christus prædicando promisit Apostolis se illis missurum spiritumsanctum, quo scilicet fortificarentur, & de omnibus prædicandis plenè informarentur. Vnde dicit. *Ioan. 16* Si enim nõ abiero, paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos, &c. Vnde vt hoc impleatur orat psalmista, dicens. *Manda Deus, virtuti tua.* Per virtutem Dei accipe ipsum verbum incarnatum. Vnde ad Hebr. 1. Portans omnia verbo virtutis suæ, &c. Dicit ergo patri. *Manda virtuti tua*, idest per effectum fac cum verbo tuo, quod disposuisti, scilicet spiritumsanctum mittere. Et per illum spiritumsanctum, *confirma hoc, quod operatus es in nobis*. Loquitur. n. in persona Apostolorum, & primitiuorum fidelium, qui virtutem fidei, spei, & charitatis iam per Christi gratiam acceperant, sed in illis nondum confirmati erant. In cuius signum ab illis omnes ceciderunt tempore Christi passionis, sed post missionem spiritussancti sic illi fuerunt confirmati, vt nec verba, aut verbera, sed nec mortem timerent, quia vt habetur Act. 5. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, &c. Et hic nota, quòd Deus suos electos confirmat multipliciter, s. confirmat per aduersitatis tolerantiam. Confirmat per prædicationem Apostolicam. Confirmat per fidem catholicam. Confirmat per eucharistiæ efficaciam. Confirmat per spiritussancti gratiam. Confirmat per salutarem pœnitentiam. Primò patet. Quoniam sicut prosperitas etiam iustos mollificat, & remittit, sic econtrario aduersitas ipsos in bonum roborat, & confirmat, propter quod dicit Apostolus. Cum infirmor, tunc potens sum. Ideo de patientibus aduersa dicitur. *2. Co. 12* In Christo modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitque. *1. Petr. 5* Vnde glos. super illud Psalmo 36. Quoniam

Confirmat nos Deus multipliciter.

E brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos dominus in aduersis per spem, per exempla, & maximè exemplo suæ crucis. Crux. n. finita est, & pœna, & gloria manet. Vnde crux a locis suppliciorum transit ad frontes imperatorum, Qui tantum honorem dedit pœnis suis, quid faciet fidelibus suis? Et ideo quia Christus præ omnibus alijs acriora fuit passus, ipse singularius a Deo dicitur cõfirmatus Psal. 79. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. Secundum patet. F Quoniam cõfirmatis columnis, restat vt ædificium superexistens confirmatum credatur. Apostoli autem in suis prædicationibus fuerunt columnæ virtutum, qui a Deo confirmati dicuntur. Psalm. 74. Liquefacta est terra, & omnes, qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. Vbi gl. Terra, idest, eius habitatores, prius vitijs erat constricta, sed modo flante spiritusancto, liquefacta est, vt germina virtutum emittat, & rationem subdit. Quia ego confirmaui columnas eius, idest Apostolos, qui in passione nutauerunt, qui G confirmati sunt resurrectione. Vnde de confirmatione per prædicationem apostolicam dicitur Actuum decimoquinto. Verbo plurimo consolati sunt fratres, & confirmauerunt. Tertium patet. Sic enim per fidem confirmare Romanos optabat Paulus Romanor. 1. dicens. Desidero videre uos, &c. Ad confirmandum uos per eam, quæ inuicem est fidem vestram, atque meam. Sic per fidem se cõfirmatum asserit Psalm. dicens. Psalm. septuagesimo. In te confirmatus sum ex vtero. Vbi glos. In vtero ecclesiæ concipimur, sed H per fidem confirmamur. Quartum patet. Psalm. centesimotertio. Panis cor hominis confirmet. Vbi glo. Temporalis panis stomachum confirmat hominis, & ventrem replet, sed hic est spiritualis panis, qui confirmat cor, hic est panis, qui de cœlo descendit, & idem est panis, & vinum, qui vt vinum lætificat cor, vt panis confirmat. Ideo Psalm. 104. Quærite Deum, & confirmamini. Quinto confirmamur per spiritussancti gratiam, quia sicut illa nos mundat a peccatis, sic nos confirmat in bonis Psalm. 50. Cor

mundum

mundum crea in me, Deus, sequitur, & spiritu principali confirma me, vide ibi. Vnde de ista confirmatione gratiæ dr primo Thessal. 3. Abundare faciat charitatẽ vestram ad cõfirmanda corda vestra. Sextò confirmamur per pœnitentiam. Qm exempla aliorum pœnitentium, & veniã consequentium multos ad pœnitentiam prouocant, ipsosq; in bonis confirmant. Considera quod ad pœnitentiam prouocauit, & confirmauit pęnitentia Dauid, Petri, Pauli, & Magdalenæ, ac cæterorũ, qui post peccata enormia pęnitendo ueniam sunt consecuti. Et ad istum sensum dixit Dominus Petro. Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos, quod non solum de eius fratribus. s. Apostolis intelligitur, sed etiam de cæteris fidelibus, qui eius exemplo ad pœnitentiam erãt prouocandi. Vnde prędicta verba exponens Theophilus, ait. Confirma fratres tuos, q. d. Postquam me negato ploraueris, ac pœnitueris, corrobora cæteros, cũ te principem Apostolorum deputaueris. Hoc. n. decet te, qui meum robur es, & petra ecclesiæ. Hoc autem intelligendum est non solum de Apostolis, ut confirmarentur a Petro, sed de omnibus, qui vsq; ad finem mundi futuri sunt fidelibus, ne. s. aliquis fidelium diffidat de venia, videns eum, qui, cum esset Apostolus, Christum negauit, & iterũ per pœnitentiam obtinuit prærogatiuam, vt esset antistes mundi. Vnde in figuram huius de mari pœnitentiæ dr. Tu confirmasti in virtute tua mare. Et omnibus istis modis confirmata est ecclesia, quod postulabat Psal. hic d. *Confirma hoc, quod operatus es in nobis.* Per istas. n. confirmationes deducitur finaliter ad confirmationem gloriæ facialis Dei visionis. Psal. 40. Me aũt propter innocentiam suscepisti, & cõfirmasti me, in conspectu tuo in æternũ.

Luc. 22. — Theoph. — Psal. 73

1079 *A templo tuo, quod est in Hierusalem, tibi offerent reges munera.*

Hic enim declarat prædictum versiculum quo ad duo. Primo ad hoc quod dicit, quod operatus es in nobis. Secundo quoad effectum dictæ confirmationis.

A Quantum ad primum Psalmista in ecclesia Christi postulauit confirmationem virtutum, s. fidei, spei, & charitatis, quas Christus prædicando in suis fidelibus fuerat operatus. Si aũt quæras de loco, in quo istas virtutes in suis fidelibus fuerat operatus. Respondet, q in *templo sancto tuo, quod est in Hierusalem,* quia in templo illo Christus frequenter docuit, & prædicauit. Vnde ipse ait. Quotidie eram in templo docens. Et dicit *a templo*, vt ly a accipiatur pro in vel *a templo*, s. inchoando. Vel aliter magis mysticè, per ly templum, accipe Christum incarnatum, ipso dicente. Ioa. 2. Soluite tẽplum hoc &c. confirma ergo dicit Deo, hoc quod operatus es in nobis. *A templo*, i. ab ipso verbo incarnato. Consequenter declarat huius confirmationis effectum, d. *Tibi offerent reges munera.* Quod aliqui exponere volunt de regibus tribus, qui venerunt adorare Christum statim natum. Sed hoc stare non potest: quia Christus nondum vocauerat Apostolos patres ecclesiæ, nec in illis dictas virtutes fuerat operatus. Intelligitur ergo de alijs regibus, post ascensionem Christi conuersis. Certum est enim, q per hoc, quod Christus apostolos, cæterosque fideles sic per spiritumsanctum confirmauit, quòd ipsi constanter fidem per totum orbem prædicauerunt, quòd multi reges, & principes conuersi ad fidem, obtulerunt multa, & magna munera, tam ad ædificationem ecclesiarum, quam ad sustentationem pauperum, sicut patet de Constantino Imperatore, de Carolo magno, & multis alijs.

Luc. 7. — Ioan. 2. — B — C

D *Increpas feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludãt eos qui probati sunt argento.* 1080

Consequenter hic ponitur infidelium depressio, quantum ad gentiles obstinatos. Vbi aduerte, quòd iste versus maxime de tyrannis superbis Romanorum intelligitur. Et primo ponitur ipsorum increpatio. Secundo diuersarum nationum ad fidem Christi conuersio, ibi. *Venient legati.* Notandum, quòd principes Romanos, & Imperatores hic vocat

Feræ. — Arundo. — Romani

vocat feras arundinis. Feras n. ipsos dicit pp crudelitatem quam exercuerunt in sanctos martyres. Sicut Nero in Petrũ, & Paulum: Decius in Laurentium, & huiusmodi. Vt. n. notant grammatici, a fero fers, dr̃ hæc fera feræ, vel ferus feri, quia toto impetu feratur. Et est idem quod crudelis, inhumanus. Vnde psal. 79. Singularis ferus depastus est eam. Sic ergo Romani principes pp crudelitatem, quã exercebant in Christianos, feri siue feræ dicebantur. Vel quia multoties sanctos martyres feris tradebant deuorandos, ut patet in multis sanctorum historijs. Vocabantur ẽt feræ arundinis. Nam arundo faciliter uento mouetur, & agitatur, vt dicit Christus Matth. 11. Quid existis in deserto videre, arundinem vento agitatam? Romani aũt principes quicquid agebant, totum faciebant agitati vẽto vanæ gloriæ, vt deducit Augustin. in principio de ciuitate Dei per plures libros. Vocat ergo ipsos feras arundinis, idest, crudeles vento uanæ gloriæ agitatos. Et bene feras arundinis, quia quamuis quælibet gentium haberet Deum suum, ipsi tamen Romani ad cultum cuiuslibet idoli faciliter conuertebantur. Vnde de ipsis dicit Leo Papa in sermone Apostolorũ Petri, & Pauli: quòd Romani magnam se credebant fecisse religionem, cum nullius gentis Deos respuissent. De istis ergo dixit. *Increpa feras arundinis*, idest, argue, & castiga, vel corrige. Vnde hic dicit Nic. de Ly. ꝙ in hoc psal. spiritu prophetico eleuatus præuidit Constantinum Imperatorem post multam stragem Christianorum a Deo lepra percutiendum, & a Petro, & Paulo percutiendum, & sic corrigendũ, & ad fidem conuertendum. ut patet in historia Sancti Siluestri eisdem ẽt Romanis principibus subdit. *Congregatio taurorum in vaccis populorum*. Vbi nota, ꝙ tauri siluestres, cum vaccis familiariter conuersari non possunt, sed bene tauri domiti. Dicebantur Romani feræ arundinis, & congregatio taurorum in vaccis populorum. Primum quia non solum conabantur crudeliter dissipare Christianos per tormenta tanquam feræ, sed ẽt multoticns tanquam tauri domestici,

Mat. 11.

Constantinus conuertitur.

E per blandimenta conabantur Christianos a fide Christi seducere eis promittẽdo diuitias, honores & similia Et sic dicebãtur, *Congregatio taurorum in vaccis populorum*, i. tauri domestici cum vaccis, quia sic crudelitatem sanctis, quos peruertere volebant, non ostendebant, sed sub quadam pietatis apparentia, illos alliciebant. Et totum ad istũ finem, vt eos a Christi fide seducerent. Et hoc est, qđ subditur. *Vt excludant*, s. a fide, *eos*, s. sanctos, *qui probati sunt argento*, i. qui sunt a Deo magis in fide probati, quàm argentum in fornace. Sic. n. loquitur scriptura. F Tanquam aurum in fornace probauit electos dominus.

Sap. 3.

Dissipa gentes, quæ bell a volunt, venient legati ex Aegypto, Aethiopia praueniet manus eius Deo.

1081 6. q. 1. si omnia.

PArs ista spectat ad præcedentem versum, quæ similiter de Romanis intelligitur, qui bellis totum orbem sibi subiecerunt. Et notandum, quòd dissipatur quis dupliciter, scilicet quo ad G substantiam scilicet quando destruitur vel occiditur. Psalm. quinquagesimosecundo. Deus dissipat ossa eorum, qui hominibus placent. Et quo ad qualitatem, vt quando mali hominis malitia tollitur, & ipse bonus efficitur. Sic dicitur Prouerb. 20. Rex qui sedet in solio suo dissipat omnẽ malum, scilicet quia dissipat hominum malitias: & sic accipitur hic. *Dissipa gentes, quæ bella volunt*, idest, Romanos belligerosos conuerte ad fidẽ, in eis dissipãdo infidelitatem. Sequitur. *Venient legati ex Aegypto*. Hic ponitur H diuersarum nationum ad fidem conuersio. Istum textum exponunt aliqui de Philone. Vbi sciendum, quòd sicut dicitur in libro virorum illustrium, Philo fuit quidã genere Hebræus, patria Alexandrinus, de genere sacerdotum scriptorum insignissimus, magnæ scientiæ, qui multos libros composuit. Hic post Christi ascensionem, de Alexandria, quę est in Aegypto, fuit cum certis socijs Romam missus legatus ad Caium, vel ad Claudium. Et tunc dum esset Romæ, cõtraxit familiaritatem cum beato Petro

Dissipare.

Apostolo

Apostolo Romæ existenti. Qui legatione completa, rediit Alexandriã, & Christi fide a beato Petro suscepta, construi fecit ecclesiam sancti Marci in Alexandria, quam multis donis ditauit, & in suis scriptis fidem catholicam multum commendauit. Istius ergo legationem cum suis contribulibus, & conuersionem ad fidem præuidens Ps. dicit. *Venient legati ex Aegypto.* i. ex Alexandria, quæ est in Aegypto. Et tñ quia, ante istius conuersionem iam beatus Matthæus conuerterat Aethiopiam, quæ est prope Alexandriam. Qui veniens ad Aethiopiam baptizauit regem, & eius filium, quem mortuum suscitauerat, & regis filiam virginẽ Christo dedicauit, & eam ducentis virginibus præfecit, & magnam partem populi illius regni ad fidem conuertit, & baptizauit, vt in historia beati Matthæi habetur, ideo narrata cõuersione Aegypti, cõuersionem Aethiopiæ ipsi præponit, d. *Aethiopia præueniet*, s. in conuersione prę ueniet Aegyptũ. *Manus eius Deo:* idest. confœderabitur cum Deo per fidem. Vbi notandum, quòd mare manus alteri, est signum confœderationis, vt patet supra versic. 713.

1082 *Regna terræ, cantate domino, psallite domino.*

HIc ex omnibus præmissis inuitantur homines ad gratiarum actiones Deo referendas, dicens. *Regna terræ cantate domino*, idest, homines qui habitatis in vniuersis regnis terræ, *cantate*, idest, laudibus extollite. *Psallite domino*, idest, operibus bonis ipsi obedite. Quid enim sit cantare domino, & quid psallere. Vide supra versic. 399.

1083 *Psallite Deo, qui ascendit super cælum cæli ad orientem.*

VBi notandum, quòd *cælum cæli* dicitur summum cœlorum, ad quod Christus secundum quod homo ascẽdit, vt dictum fuit versiculo 1066. Et sic in isto versiculo notat Psalm. duos terminos ascensionis Christi, scilicet terminum ad quem ascendit, quia *super cælum cæli*, Secundò terminum a quo ascendit,

Ascensio Christi.

A scilicet *ad orientem*. Vbi nota, quòd, vt habetur Act. 1. Christus ascendit in cœlum de monte Olineti, qui est in parte orientali ciuitatis Hierusalem. Et sic dicitur ascendisse ad orientem de parte illa, quæ respicit ad orientem. Vnde & alia litera habet, *ab oriente*. Vel magis moraliter, ascendit *ad orientem*, scilicet nostræ illuminationis. Et est *ascendit ad orientem*, idest, ascendit vt lumen gratię nobis oriri faceret.

1084 B *Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date gloriam Deo super Israel, magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.*

QVia de loco, ad quẽ ascendit Christus, ad iudicandum mundum est venturus, ideo descripto loco ascẽsionis, describitur aduentus ad iudicium: Vbi notandum, ꝙ iste textus per Magistrum in gl. exponitur de voce, qua suscitabuntur mortui. De qua ait Apostolus, ꝙ ipse dominus in voce Archangeli descendet de cœlo, cui dabit tantam virtutem, vt ad ipsius vocis sonitum omnes mortui C resurgant. De qua dictum est Ps. 28. Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia. In illo autem aduentu nõ veniet humilis, vt in primo, sed magnificus, & gloriosus. Vnde ab omnibus in forma serui glorificata videbit. Et sic a malis plus timebitur quam in primo aduentu, & a bonis plus glorificabitur. Ideo hoc præuidens dicit. *Date gloriam Deo super Israel*, idest, tunc boni magis Christum glorificabunt, quam fecerit populus Israel in primo aduentu. Sed cum quibus veniet, subdit, quod *magnificentia eius, & virtus* D *eius in nubibus*, vbi per nubes intellige sanctos, cum quibus descendet ad iudicium, vnde Matthæo 26. dixit. Videbitis filium hominis venientem in nubibus cœli. Vbi ait Orig. Hæ nubes sunt prophetæ, & Apostoli sanctiq; viri: quibus mandauit pluere, cum oportet. Et sunt nubes cœli non transeuntes quasi portantes imaginem cœlestis, & dignæ sunt vt sint sedes Dei, quia hæredes Dei, cohęredes autem Christi. Vel aliter, & forte magis literaliter, totus iste versus intelligitur de prædicatione Apostolorum,

Nubes sunt sancti.

cti per donū suæ gratiæ habitauit, & con uertit ad fidem, vt habetur Actu. 10. Sic & de multis alijs gentilibus, cōuersis ad fidē, quos Deus per gratiam habitabat, & ipsi Deum inhabitabant, quoniam vt dicitur 1. Ioan. 4. Qui manet in charitate, in Deo manet, & Deus in eo. Et sic Ly, *non credentes* potest hic teneri nominatiuè, & accusatiuè. Hoc autem quod spiritussanctus in gētibus quæ prius non credebant, per gratiam fuerit etiam in signo visibilis datus, magnam admirationem induxit Iudæis etiam credentibus, qm vt habetur Act 10. Adhuc loquente Petro cecidit spiritussanctus sup omnes qui audiebant verbum. s. gentiles, & obstupuerunt ex circuncisione fideles, quia & in nationes spiritussācti gra diffusa est: audiebant. n. illos loquentes linguis, &c.

Gentiliū cōuersio.

1068 *Benedictus dominus die quotidie, prosperum iter faciet nobis, Deus salutarium nostrorum.*

De cons. d. 2. accesserunt

HIc ostendit ex ascēsione Christi ecclesiæ vtilitatem, & profectum, & hoc dupliciter, s. primo ex Christi ascensione declarando ecclesiæ promotionē. Secundò inimicorum depressionem ibi. *Veruntamen*. Promotio aūt fidelium est duplex, quia ascensio Christi primò paradisum nobis aperuit. Secundò nos in aduersis fortificauit, ibi. *Deus noster*. Quantum ad primum notādum, q̄ primus hō cœlos penetrans fuit Christus in sua ascēsione, quia ante nullus quantumcunque iustus cœlum intrabat, sed descendebat ad limbum. Vñ Christus ascendens cęlū aperuit, & omnibus iustis iter in cœlum ascendendi fecit, pp quod de ipso dicitur figuraliter. Mich. 2. Ascendit iter pandēs ante eos. Et de hoc Deo gratias agēs Ps. ait. *Benedictus dominus*, &cæt. *Prosperum iter faciet nobis*, i. aperiet cœlum ascēdendo ut nobis iter, ad ipsum prosperè sequendum ostendat. Dicit ergo. *Benedictus dominus die quotidie*: i per singulos dies laudetur dominus a fidelibus. Vnde alia litera habet. *Benedictus dominus de die in diem*, i. iugiter quod idem valet. Et causam subdit dicens. *Prosperum* iter faciet nobis. s. quo possimus ad ipsum ire.

Ascensio Christus iter nobis fecit.

Tum quia ascendens cęlum nobis appēruit, tum quia spiritumsanctū misit qui ecclesiam suam ad cœlestia dirigit semper. *Deus salutarium nostrorum*, qđ ideo dicit in plurali salutarium, & non solum salutis, qa de plurib. periculis nos saluat, vt puta quia nō credentes vocat peccata remittit, per gratiā iustificat. Sic conformiter in plurali dixit Ps. 27. Dñs fortitudo plebis suæ, & protector saluationum Christi sui est. Vide supra vers. 409.

1069 *Deus noster, Deus saluos faciendi, & domini domini exitus mortis.*

VBi nota differentiam inter Deum nostrū, q verus Deus est, & Deos gentium. Quoniam dij gentium nullum saluare possunt, quia nec ipsi in se ipsis habent salutem, Deus autem noster est Deus saluationis. Primò quia oēs vult saluos fieri voluntate signi Vnde 1 Tim. 2. Vult oēs saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Etiam quia suos electos multipliciter saluat, vt dictū fuit ver. 716. Et de hoc vero Deo dicit. *Deus noster*, inquam est, *Deus saluos faciendi*, qui. s. suos saluat. quia nullus saluatur, nisi per ipsum. Est ergo *Deus saluos faciendi*, s. qui potestatem habet, & voluntatem saluādi suos electos, vnde ab ipso est salus nostra, sed perditio a nobis. Vnde Ose. 13. Perditio tua ex te, Israel, tantummodo in me auxilium tuum. Et quia saluat nos in ipsum sperantes, aduersa timere non debemus, exemplo eius fortificati pp, quod subdit. *Et domini domini exitus mortis.* Quod duobus modis de Christo exponitur. Primò quod Christus, qui erat omnium dominus, & sine peccato etiam passus fuit mortem. Cum ergo miles delicatior rege non debeat esse, sequitur quod tu Christi exemplo mortem timere non debes. Et quantum ad istum sensum dicit. *Et domini domini exitus mortis*, q. d. secundum glos. Ipse est Dominus saluos faciendi. Sed ne dicas. Cur morimur? potius patienter fer mortem. Non indigneris si morieris, quia & dominus Deus noster Iesus Christus etiam habuit exitum, scilicet, de vita præsenti, qui exitus vtiq; fuit exitus mortis, qui scilicet exitus mortis nos a timore liberat mortis. Volun-

Mortuus fuit Christus.

Mori timere nō debemus 1. Pet. 4. Greg. 14 mo. c. 29

Volūtate enim Christus habuit exitum mortis, ne homo mortem timeret. Sic ergo Christus per exitum mortis, quem habuit, nos fortificat in aduersis. Christo ergo in carne passo, & uos eadem cogitatione armamini. Et ad istum intellectum loquitur Greg. dicens. Redemptor noster suscepit mortem, ne mortē timeremus. Obstendit resurrectionem, ut nos resurgere posse confidamus, &c. Secundo modo hoc de Christo exponitur, ut per exitum mortis nō intelligas Christū de mūdo exijsse per mortem, sed Christū exijsse à morte per resurrectionem. Est ergo sensus, *Deus noster Deus saluos faciendi*, &c. i. Deus saluat nos. Et ne turberis de morte, sed spera resurrectionem, quia Christus à morte per resurrectioné exiuit, & nobis similiter exitum parauit. Et hoc est, quod dicit. *Et domini domini exitus mortis*, i. resurrectio, qua à morte exiuit. Sed forte dices. Quare hic duplicat hoc nomen *domini domini*? Videtur enim quædam nugatio. Sciendū ergo, quod in Hebræo hic loco *domini domini*, habētur duo nomina, s. tetragrammaton, Adonai, Tetragrammaton aūt idē significat simpliciter quod Deus. Adonai aūt idē qđ dominus. Et pro istis duobus nominibus, hic dr̄, *Domini domini*, i. domini Dei, domini. s. qui est Deus, s. Christus.

Titragrāmaton.

Adonai.

1070 *Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, & uerticem capilli perambulatium in delictis suis.*

HIc ex Christi ascensione ponitur inimicorum Christi depressio. Et primò quātum ad Iudæos reprobos. Secundò quantum ad gentiles obstinatos, ibi. *Increpa feras*. Prima in duas. Quia primò ponitur Iudæorum depressio. Secundò fidelium exaltatio, ibi. *Præuenerunt principes*. Circa autem depressionem Iudæorum Psal. duo facit. Quia primo ponit ipsam. Secundò ipsius depressionis assignat causam, ibi. *Viderunt ingressus*. Quantum ad primam partem Psal. ostēdit destructionem Iudæorū, quoad tria. Primò quoad principes sacerdotum. Secundo respectu ciuitatis Hierusalem, & ædificiorum, ibi. *Dixit dominus*. Tertiò respectu cæterorum popularium, ibi. *Vt intingatur*. Quantum ad primum sciendum, q̄ hic inimici Dei dicuntur ipsi Iudæi Christi persecutores, ex quibus secū dum carnem erat natus. Matth. 10. Inimici hominis domestici eius. Quorū capita erant principes sacerdotum, Pharisæi, & Scribæ, quia illi regebant populum, & ipsorum suasionibus induxerūt populares ad Christum perseqendum. Et isti, qui erant aliorum capita, quando per Titū, & Vespasianum fuit capta ciuitas Hierusalem in uindictam mortis Christi, fuerunt primò ante alios trucidati, ut Iosephus dicit. Et hoc est, quod præuidens Psalm de illis dicit. *Veruntamen Deus cōfringet capita inimicorum suorum*, s. ipsos principes Phariseos, & scribas, q. d. Psal. Et quāuis Deus noster sit Deus saluos faciēdi, non tamen credas, q̄ mala pertinacium sint impunita. Vnde ait. *Veruntamen Deus confringet capita inimicorum suorum, uerticem capilli perambulantium in delictis suis*. Vbi notandum, q̄ per uerticem capilli intelligit ciuitatem Hierusalem, quæ dicebatur uertex, & caput totius regni Iudæorum, quia erat metropolis. Dicebatur ēt uertex capilli, i. capillorum, quia ibi capillus ponitur pro capillis, quia sicut caput benè capillatum capillis ornatur, ita ipsa ciuitas quæ caput regni erat, uidebatur capillis ornata. s. propter altos muros, & turres, & templum, quod erat in mōte. Quibus ædificijs ciuitas ornabatur, & fortificabatur, sicut uertex capillis. Ista aūt capita inimicorum Christi istam ciuitatem possidebant, & in ipsa dominabantur, & non ad Dei cultū ampliandum, sed magis ad suas uoluptates exequendas. Vnde ipsi dominando perambulabant *uerticem capilli*, i. ciuitatē Hierusalē in delictis suis. Vel moraliter potest intelligi, q̄ Deus *confringet capita inimicorum suorum*, s. principes gentilium, ipsos ad pœnitentiam reducēdo, & sibi subiugando per fidem.

Capita Iudæorū sunt sacerdotes.

Iosephus

Vertex capilli fuit Hierusalem.

1071 *Dixit dominus ex Basan conuertam, conuertam in profundum maris.*

OSendit hic destructionem ciuitatis, & ædificiorum. Ad cuius intellectum sciendum, quòd terra Iudæorum (in

Destructio Hierusalem.

(in qua metropolis erat Hierusalem) ex E vna parte habet flumen Iordanis iuxta quod est terra Basan, ut habet Deuter. 3. & ex lib. Numerorum in multis locis. Ex alio verò latere habet mare mediterrancum. Vespasianus missus à Nerone contra Iudæam, congregauit sibi exercitum ex utroq; latere, s. per terrã Basan, & per mare, ut expugnaret Hierusalem. Et hoc est, quod dicitur. *Dixit dominus*, i. disposuit destruere ciuitatem Hierusalē, in ultionē Christi mortis sicut Christus prædixerat Lucæ 19. & per quem modũ subditur. *Ex Basan conuertam*. s. exercitum contra Hierusalem etiam *conuertã in profundum maris*. idest, etiam adducam exercitum, à parte maris profundi, quia ex utraque parte congregauit Vespasianus exercitum. Vel aliter *conuertam in profundum maris*, quia plures Iudæorum tunc fugientes, fugiebant per uiam, quæ ducit ad mortē. Quos hostes persequentes, proiecerunt in maris profundum. Vel aliter, sed magis moraliter, Basan enim interpretatur confusio, & significat gentiles qui confusè uiuebant adorando idola. Per mare autem, quod est amarum, accipe amaritudinem pœnitentiæ. Multos autem conuertit Deus de gentibus ad fidem per pœnitentiam. Et sic est sensus, *Dixit dominus*. Dicere Dei est facere, quia ipse dixit, & facta sunt. *Ex Basan conuertam*, idest, ex gentilitate, conuertam *in profundum maris*, s. in amaritudinem pœnitentiæ.

F *Conuersio.*

1072 *Vt intingatur pes tuus in sanguine, lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso.*

HIc ostendit destructionem popularium Iudæorum. Vbi notãdum, quod in destructione Hierusalem, tantorum fuit occisio Iudæorum, & tanta sanguinis effusio, quòd pedes ambulantium sanguine occisorum tingebantur. Similiter & canes sanguinem occisorum lingua bibere poterant. Nam sicut dicit Iosephus in lib. de Iudaico bello. A principio belli vsque ad finem fuerunt occisa decies centena millia Iudæorũ. Quod præuidens Psal. ait, quod tanta erit strages Iudæorum, *vt intingatur pes tuus in sanguine, & lingua canum tuorum ab ipso*, s. sanguine possit satiari. Vel aliter, & magis moraliter. Vbi notãdũ, quod per canes, qui suis latratibus custodiunt domum, intelliguntur sancti doctores, qui suis prædicationibus, & latratibus cõtra infideles custodiunt domum ecclesiæ, qui pro fide vsque ad sanguinē sunt parati certare. Hi autem canes sunt ex inimicis. s. conuersi. Sicut egregius prædicator Paulus de persecutore factus defensor, ex impugnatore fidei, factus est prædicator. Qui non à seipsis conuersi sunt ad fidem prædicandã, sed *ab ipso*, scilicet, Christo, vt de Paulo patet. Item notandum, quòd dicti canes, idest, sancti prædicatores dicuntur pedes Christi, quia ipsum Christum, per mundum prædicando portauerunt, ut ostendit Grego. est ergo sensus. *Lingua canum tuorum*, idest, prædicatorum tuorum, *ex inimicis ab ipso*. scilicet, Christo cõuersis, talium in quam canum lingua est parata constanter, usque ad sanguinem ueritatē prædicare. Et hoc est quod dicit. *Vt intingatur pes tuus in sanguine*, idest, ut si necesse sit pes tuus ò Christe, idest, quilibet talis prædicator *intingatur in sanguine*, scilicet, proprio pro ueritate martyrium nõ recusans. Et ad istum sensum exponit hunc uersum Gregor. dicens. Quis est grex sanctæ ecclesiæ, nisi multitudo fidelium? Vel qui alij huius gregis canes uocantur, nisi doctores sancti, qui eorundem fidelium custodes extiterunt? Qui dum pro domino suo diurnis, nocturnisque uigilijs intenti clamauerunt, magnos latratus prædicationis dederunt. De quibus canibus eidem ecclesiæ per Psalm. dicitur. *Lingua canum tuorum ex inimicis ab ipso*. Nonnulli quippe ab idolorum cultura reuocati, facti sunt prædicatores Dei. Lingua ergo canum ecclesiæ ex inimicis prodijt, quia conuersos gentiles dominus prædicatores fecit, &c.

H *Iosephus*

G

Canes sunt prædicatores

Pedes Christi sunt prædicatores Greg. li. 18. mor. cap. 19.

Greg. 20. mor. c. 7

1073 *Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei, regis mei, qui est in sancto.*

De cens: d. 2. Christus. Viderũt Iudæi opera Christi, & intellexerũt.

HIc depressionis Iudæorum prædictæ assignat causam, quia scilicet ex malitia moti, ueritati, quam uiderunt de

Christũ de Messia vetu ro esse impletũ.

de Christo, credere noluerunt, neque ipsum recipere. Et hanc causam assignat Psal. Christo loquens. d. *Viderunt ingressus tuos, Deus.* Viderunt enim apertè Iudæi ingressum Christi per mundum, vt puta quod in Christi natiuitate adimpleta erant omnia per prophetas de venturo messia prædicta. Viderunt in eius ingressu Angelos cantantes Gloria in altissimis Deo. Angelum clara voce dicentem. Annuncio vobis gaudium, &c. Magos ab oriente Christum adorare, stella duce venientes. Viderunt gressus Christi per terram ipsorum discurrendo, prædicando, miracula faciendo. Et tamen obstinati, in omnibus istis credere noluerunt. Et ideo ex his ipsorum peccatum aggrauabatur, & ipsi magis erant puniendi. Hanc ergo causam notans Psal. punitionis ipsorum dicit. *Viderunt ingressus tuos, Deus, ingressus Dei mei*, s. Christi. Et ideo quia ista viderunt, de peccato suo excusationem non habẽt. Et hoc est, q̃ de ipsis, ait Christus. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem viderunt, & oderunt me, &c. Si non venissem, & locutus eis non fuissem, peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Et nota, quod Psalmista dicit. *Regis mei qui est in sancto.* Loquitur enim de Christo, *qui est in sancto*, s. assumptus in cœlo supremo. Quod quidem sanctum vocatur propter diuinitatis inhabitationem. Vel per hoc mysticè Psalmista vult ostendere vnde prædicatores habent tantam constantiam, quia vsq; ad mortem sunt parati prædicare veritatẽ, vt in versiculo præcedenti est dictum. Certè ex hoc, q̃ a *viderunt ingressus tuos, Deus*. s. quia viderunt te, Christe præcessisse, & pro veritate saluanda te mortem non recusasse, & te modo cognoscunt in cœlis triumphare, quia es in sancto, s. cœlo. Hoc enim exemplo moti, & ipsi pro fide certant.

Matt. 2.

Ioan. 15

1074 *Præuenerunt principes coniuncti psallentibus, in medio iuuencularum tympanistriarum.*

Hic ex Christi ascensione ponitur fidelium exaltatio. Exaltantur autem fideles in multis secundum literam. Primò, quia a malo fuerunt præseruati. Secundò, quia ad Dei laudes fuerunt eleuati, ibi. *In ecclesijs.* Tertio, eorum inimici fuerunt pacificati, ibi. *Ibi Beniamin.* Quartò, quia fideles in bono fuerunt cõfirmati, ibi. *Manda, Deus.* Quantum ad primum sciendum, q̃ dum instaret excidium ciuitatis Hierusalem, multa signa ante appatuerunt, vt illis moniti fideles de Hierusalem recederent, ne in captione ciuitatis interirẽt. Vñ angelicæ voces auditæ fuerunt per ciuitatem multis dicentes. Transeamus ab his sedibus, anteq̃ Romani venirent ad obsidendam ciuitatem Hierusalẽ. Quibus vocibus, & signis spirituſancto edocti principes fidelium, qui alios fideles dirigebãt, cum omnibus alijs fidelibus vtriusq; sexus, de Hierusalem recesserunt, & se transtulerunt ad regnum Agrippæ, qui cum Romanis erat confœderatus, vt ibi securi existerent, vt plenius in historijs scholasticis habetur. Et hæc præuidens Psalmista, ait. *Præuenerunt principes*, i. Apostoli, & alij principales inter fideles, præuenerunt obsidionẽ ciuitatis inde recedentes, & ad regnum Agrippæ cõfugientes, vbi cum alijs fidelibus diuinis laudibus insistebant, rogantes Deum, vt in tanto excidio futuro ecclesiam suam conseruaret. Et hoc est, q̃d dicit. *Coniuncti psallentibus.* Et quia in tali fuga erant multæ mulieres, matronæ, virgines, & adolescentulæ cum eis. Ideo dicit, quod isti sic fugientes erant in medio iuuencularum. Inter omnes. n. deuotas mulieres, nominat iuuenculas, quia ratione ipsarum puritatis, earum laudes Deo sunt gratiores. Et hæ vocantur tympanistriæ, quia cum alijs fidelibus diuinis insistebant laudibus. Ista. n. causa beatus Aug. in ser. de natiuitate Beatæ Mariæ, vocat beatam Mariam tympanistriam, i. Dei laudatricẽ, d. Audite quemadmodũ tympanistria nostra Maria cantauerit. Ait enim, magnificat anima mea dominum, &c. Cuius ratio est, quia cum instrumentis musicis laudes cantabantur domino. Inter quæ organum maximè viris congruebat, sed mulieres magis tympano, & cymbalo vtebantur. Est ergo sensus versiculi, quòd principes, idest,

August.

principales fidelium edocti a spiritusancto, præuenerunt, s. captionem ciuitatis Hierusalē fugiēdo ad regnum Agrippę. Et non ipsi solum, sed etiam cum alijs fidelibus, & virginibus Deū laudantibus. Ideo erant in medio iuuencularum tympanistriarum. Magis moraliter per iuuenculas tympanistrias intellige fideles animas, quæ carne domita, corio siccato per pęnitentiam, & extenso, exclusa enim duplicitate peccati, in Dei laudes consurgunt. Fit.n. tympanum de corio extenso, & siccato Sic igitur præueniunt principes, i. prælati ecclesiarum, præueniunt diem mortis, benè operando. Ideo *coniuncti psallentibus*, i. bonis operibus manu psalterium decem præceptorum adimplentibus. *In medio iuuencularum*, &c. i. omnium animarum, *tympanistriarum*, i. per tympanum pœnitentiæ ad iuuentutem gratiæ deducta, iuxta illud Ps. 102. Renouabitur vt aquilæ iuuentus tua.

1075 24. q. 1. alienus.

In ecclesijs benedicite domino, de fontibus Israel.

Ponitur hic ex prædictis fidelium ad laudem Dei eleuatio. Ex eo enim quod principes ecclesiæ sic præuenerunt excidium ciuitatis Hierusalem fugiēdo, ipsorum exemplo alij omnes ad Dei laudem sunt excitati, qui suos fideles sic liberauit. Ex hoc ergo Psalmista alios ad laudem Dei prouocat, d. *In ecclesijs benedicite domino*. Vbi notandum, quod fontes Israel literaliter dicuntur ipsi Apostoli, & alij primitiuæ ecclesiæ principes, quia ex eis tanquam a fontibus processit principium fidei, & laudis diuinæ, qui etiam ex Israel duxerunt originem. Dicat ergo (omnes ad laudes Dei excitando) Psal. *In ecclesijs benedicite domino*, i. in congregatione fideliū. *Benedicite domino*, idest, laudādo Deum, ei agendo gratias. Et hoc eruditi ab Apostolis, & alij principalibus in fide, qui erant fonte diuinæ laudis. Iō dicitur *de fontibus Israel*, idest, accipientes exemplū diuinæ laudis ab ipsis Apostolis, qui erant ex Israel secundum carnem geniti. Vel per fontes Israel accipe doctrinam Apostolorum, quos Christus prius ex Israel elegit, vt eos faceret fontes aquæ viuæ salientis in vitam æternam Et tunc est sensus. *Benedicite. Deo de fontibus Israel*, idest, ad imitationem doctrinæ Apostolorum laudes Dei prædicate, & ei de omnibus bonis vobis collatis gratias agite.

Fontes Israel sunt Apostoli.

Ibi Beniamin adolescentulus in mentis excessu. 1076

Ostendit hic materiam laudis diuinæ, quia tantæ est potentiæ, quòd ex inimicis ad libitum facit amicos, laudatores ex detractoribus. Quis enim inter Iudęos fuit apertior Christi inimicus quam Paulus? quis apertior detractor nominis Christi? Vnde dixit Ananias, quando dominus ipsum ad Paulum mittebat. Actuum 9. Domine, a multis audiui de viro hoc, quanta mala fecerit sanctis tuis in Hierusalem, & hic habet potestatem alligandi omnes, qui inuocant nomen tuum. Et tamen Deus quando voluit subitò ipsum fecit amicum, & prædicatorem fidei, quem prius impugnabat, & ipsum Apostolis sociauit Et hoc pręuidens Psalmista dicit. *Ibi*, scilicet inter Apostolos Deum laudantes. *Beniamin in mentis excessu*. Per Beniamin enim intelligitur ipse Paulus. Ad literam enim ipse fuit de tribu Beniamin, sicut ipse dicit ad Romanos vndecimo Nam & ego Israelita sum ex semine Abrahæ, de tribu Beniamin. Vnde de ipso Paulo de tribu Beniamin nato prædixerat Iacob Beniamin lupus rapax, mane comedet prædam, & vespere diuidet spolia, quia a principio fuit rapax, & Christi persecutor, sed postmodum dona spiritussancti gētibus, prædicando diuisit. Hic etiam dicitur adolescentulus, quia in adolescentia conuersus fuit ad Christum. Vt enim dicitur Actuum 7. quando Stephanus fuit lapidatus testes deposuerunt vestimenta sua secus pedes adolescentuli, qui vocabatur Saulus. Et eodem anno fuit ad fidem conuersus. De Paulo ergo, qui tantus ecclesiæ persecutor fuit, volens ostendere Christi virtutem, qui ad libitum inimicos facit amicos, & laudatores, dicit. *Ibi*, scilicet, inter Apostolos, & principes Deum laudantes, ibi inquam est,

Pauli cōuersio.

Paulus fuit Beniamin.

Gen. 49.

Raptus Pauli fuit mētis excessus.

est, Beniamim. Et quod maius est, non solum Paulus cum alijs fuit Deum landās, sed præ alijs fuit in mentis excessu, quia prę omnibus alijs Apostolis hic fuit raptus usque ad tertium cœlum, & audiuit arcana verba &c. Qui raptus vocatur mētis excessus, quia uisio ei ostensa, excedebat uires suę mentis. Vnde dicebat. 2. Cor. 12. se raptum usque ad tertium cęlum, siue in corpore, siue extrà corpus, nescio, Deus scit. Fuit ergo in mentis excessu, usque ad tertium cęlum raptus.

Sed qualiter usque ad tertium cœlum raptus fuerit in mentis excessu, ibi notat

B

Celū triplex dicitur triplex visio.

magister in glo. dicens. Tres cęli intelliguntur tria genera uisionum. Nam primum cœlum est corporalis uisio, cū quædam corporaliter uidentur Dei munere, quæ alij uidere nō possunt, sic Hæliseus uidit igneos currus qñ raptus fuit Helias in cœlum, & Balthasar uidit manum scribentis in pariete. Secundum cœlū est uisio imaginaria, uel spiritualis, s. quando aliquis in extasi uel in somno uidet, nō corpora, sed rerum imagines Dei reuelatione. Vt Petrus Actuum 10. uidit linteū emissum de cœlo, in quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ. Terrium cęlum est uisio intellectualis, quando nec corpora, nec imagines eorum uidentur, sed in substantijs incorporeis intuitus mentis, mira Dei potentia figitur. Ad hoc cœlum raptus est Paulus, ut ipsum Deum in se, non in aliqua figura uideret, &c. Et sic Beniamin fuit in mentis excessu, Sed ne tu ex hoc credas Paulum solum fuisse ducem fidelium in primitiua ecclesia. Ideo Psalm. consequenter ostendit alios etiam Apostolos Christi fuisse duces ecclesiæ. De quibus subdit.

C

D

1077 *Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtalim.*

Hic enim ostendit, quòd apostoli, & non solum Paulus fuerunt duces ecclesiæ fidelium. Vnde nominat tres tribus, ex quibus fuerunt, scilicet, Iuda, Zabulon, & Nephtalim. De tribu Iuda fuit Christus, qui ex Iuda secundū carnem descendit, ut habetur Matth. primo, Et per consequens consobrini

Apostoli ci duces ecclesiæ.

A

eius, s. Iacobus, & Ioannes filij Zebedæi, Iacobus minor, Simeon, & Iudas, qui omnes erāt de tribu Christi, quia consanguinei Christi. Istos ergo nominans dicit. *Principes Iuda duces eorum*, idest, prædicti Apostoli de tribu Iuda, qui principes dicebantur. Psalm. 44. Constitues eos principes super omnem terram. *Erant Duces eorum*, s. fidelium, quia prælati eorum, & doctores. De alijs autem Apostolis subdit. *Principes Zabulon, principes Nephtalim.* Istæ enim duæ tribus acceperunt sortem suam in Galilæa, ut haberi potest Iosue decimonono. Multi autem Apostolorum Christi fuerunt de Galilæa, ut Andreas, Petrus. Vnde & apostoli Galilæi dicebantur. Actuum primo & secundo. Quia apostoli principes ecclesiæ, & duces fidelium, maximè, fuerunt ex istis tribubus, s. de tribu Iuda Zabulō, & Nephtalim. Ideo hos notās Psal. dicit *principes Iuda duces eorum*, s. fideliū. *principes Zabulon, principes Nephtalim.* Istum autem textū aliter exponit, Hieronym. in translatione iuxta Hebraicam ueritatē, dicens. *Principes Iuda in purpura sua*, vt ly *purpura*, referatur etiam ad principes Zabulon, & Nephtalim. Vbi notandum, quòd purpura quæ tingitur ex sanguine vermiculi martyriū significat, quo martyres proprio sanguine rubricantur. Dicit ergo istos principes, idest Apostolos in purpura sua: quia omnes martyrio pro Christo rubricati fuerunt, ad dandū alijs in fide exemplum fortitudinis. Et si obijcias de Ioanne euangelista, qui sine gladio uitam finiuit. Tamen certum est, quòd paratus fuit pro Christo sustinere martyrium, quando in feruentis olei dolium fuit missus, martyrium autem plus stat in mente quàm in carne. Et uide secundum gloss. ordinem martyrij in istis tribus nominibus, Iuda, Zabulon, Nephtalim. Nam Iudas confessio interpretatur, Zabulon fortitudo, & Nephtalim dilatatio. Quia in martyribus primò præcedit Iudas, idest confessio fidei. Sequitur fortitudo patienter tormenta tolerando, ad quæ sequitur Nephtalim, scilicet cordis per charitatem dilatatio.

Hieron.

Apostolorū martyrium.

Menda

1078 15.q.3. *Manda, Deus, virtuti tua, confirma hoc, Deus, quod operatus es in nobis.*

loquitur

HIc ostenditur fidelium in bono cõfirmatio. Hic enim Psalmista orat, vt virtutes, quas Deus principibus ecclesiæ contulit, scilicet Apostolis, illas confirmet per finalem in bono perseuerantiam. Vbi notandum, quòd Christus prædicando promisit Apostolis se illis missurum spiritumsanctum, quo scilicet fortificarentur, & de omnibus prædicandis plenè informarentur. Vnde dicit. Si enim nõ abiero, paracletus non veniet ad vos, si autem abiero, mittam eum ad vos, &c. Vnde vt hoc impleatur orat psalmista, dicens. *Manda Deus, virtuti tua.* Per virtutem Dei accipe ipsum verbum incarnatum. Vnde ad Hebr. 1. Portans omnia verbo virtutis suæ, &c. Dicit ergo patri. *Manda virtuti tua*, idest per effectum fac cum verbo tuo, quod disposuisti, scilicet spiritumsanctum mittere. Et per illum spiritumsanctum, *confirma hoc, quod operatus es in nobis*. Loquitur. n. in persona Apostolorum, & primitiuorum fidelium, qui virtutem fidei, spei, & charitatis iam per Christi gratiam acceperant, sed in illis nondum confirmati erant. In cuius signum ab illis omnes ceciderunt tempore Christi passionis, sed post missionem spiritussancti sic illi fuerunt confirmati, vt nec verba, aut verbera, sed nec mortem timerent, quia vt habetur Act. 5. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, &c. Et hic nota, quòd Deus suos electos confirmat multipliciter, s. confirmat per aduersitatis tolerantiam. Confirmat per prædicationem Apostolicam. Confirmat per fidem catholicam. Confirmat per eucharistiæ efficaciam. Confirmat per spiritussancti gratiam. Confirmat per salutarem pœnitentiam. Primò patet. Quoniam sicut prosperitas etiam iustos mollificat, & remittit, sic econtrario aduersitas ipsos in bonum roborat, & confirmat, propter quod dicit Apostolus. Cum infirmor, tunc potens sum. Ideo de patientibus aduersa dicitur. In Christo modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, solidabitque. Vnde glos. super illud Psalmo 36. Quoniam

Ioan. 16

Confirmat nos Deus multipliciter.

2.Co.12
1.Petr.5

E brachia peccatorum conterentur, confirmat autem iustos dominus in aduersis per spem, per exempla, & maximè exemplo suæ crucis. Crux. n. finita est, & pœna, & gloria manet. Vnde crux a locis suppliciorum transit ad frontes imperatorum, Qui tantum honorem dedit pœnis suis, quid faciet fidelibus suis? Et ideo quia Christus præ omnibus alijs acriora fuit passus, ipse singularius a Deo dicitur cõfirmatus Psal. 79. Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filium hominis, quem confirmasti tibi. Secundum pa-

F tet. Quoniam cõfirmatis columnis, restat vt ædificium superexistens confirmatum credatur. Apostoli autem in suis prædicationibus fuerunt columnæ virtutum, qui a Deo confirmati dicuntur. Psalm. 74. Liquefacta est terra, & omnes, qui habitant in ea, ego confirmaui columnas eius. Vbi gl. Terra, idest, eius habitatores, prius vitijs erat constricta, sed modo flante spiritusancto, liquefacta est, vt germina virtutum emittat, & rationem subdit. Quia ego confirmaui columnas eius, idest Apostolos, qui in passione nutauerunt, qui

G confirmati sunt resurrectione. Vnde de confirmatione per prædicationem apostolicam dicitur Actuum decimoquinto. Verbo plurimo consolati sunt fratres, & confirmauerunt. Tertium patet. Sic enim per fidem confirmare Romanos optabat Paulus Romanor. 1. dicens. Desidero videre uos, &c. Ad confirmandum uos per eam, quæ inuicem est fidem vestram, atque meam. Sic per fidem se cõfirmatum asserit Psalm. dicens. Psalm. septuagesimo. In te confirmatus sum ex vtero. Vbi glos. In vtero ecclesiæ concipimur, sed

H per fidem confirmamur. Quartum patet. Psalm. centesimotertio. Panis cor hominis confirmet. Vbi glo. Temporalis panis stomachum confirmat hominis, & ventrem replet, sed hic est spiritualis panis, qui confirmat cor, hic est panis, qui de cœlo descendit, & idem est panis, & vinum, qui vt vinum lætificat cor, vt panis confirmat. Ideo Psalm. 104. Quærite Deum, & confirmamini. Quinto confirmamur per spiritussancti gratiam, quia sicut illa nos mundat a peccatis, sic nos confirmat in bonis Psalm. 50. Cor mundum

mundum crea in me, Deus, sequitur, & spiritu principali confirma me, vide ibi. Vnde de ista confirmatione gratiæ dr̃ primo Thessal. 3. Abundare faciat charitatẽ vestram ad cõfirmanda corda vestra. Sextò confirmamur per pœnitentiam. Qm̃ exempla aliorum pœnitentium, & veniã consequentium multos ad pœnitentiam prouocant, ipsosq; in bonis confirmant. Considera quod ad pœnitentiam prouocauit, & confirmauit pęnitentia Dauid, Petri, Pauli, & Magdalenæ, ac cæterorũ, qui post peccata enormia pęnitendo ueniam sunt consecuti. Et ad istum sensum dixit Dominus Petro. Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos, quod non solum de eius fratribus. s. Apostolis intelligitur, sed etiam de cæteris fidelibus, qui eius exemplo ad pœnitentiam erãt prouocandi. Vnde prædicta verba exponens Theophilus, ait. Confirma fratres tuos, q. d. Postquam me negato plorau eris, ac pœnitueris, corrobora cæteros, cũ te principem Apostolorum deputaueris. Hoc. n. decet te, qui meum robur es, & petra ecclesiæ. Hoc autem intelligendum est non solum de Apostolis, ut confirmarentur a Petro, sed de omnibus, qui vsq; ad finem mundi futuri sunt fideles, ne. s. aliquis fidelium diffidat de venia, videns eum, qui, cum esset Apostolus, Christum negauit, & iterũ per pœnitentiam obtinuit prærogatiuam, vt esset antistes mundi. Vnde in figuram huius de mari pœnitentiæ dr̃. Tu confirmasti in virtute tua mare. Et omnibus istis modis confirmata est ecclesia, quod postulabat Psal. hic d. *Confirma hoc, quod operatus es in nobis.* Per istas. n. confirmationes deducitur finaliter ad confirmationem gloriæ facialis Dei visionis. Psal. 40. Me aũt propter innocentiam suscepisti, & cõfirmasti me, in conspectu tuo in æternũ.

Luc. 22.

Theoph.

Psal. 73.

1079 *A templo tuo, quod est in Hierusalem, tibi offerent reges munera.*

HIc enim declarat prædictum versiculum quo ad duo. Primo ad hoc quod dicit, quod operatus es in nobis. Secundò quoad effectum dictæ confirmationis. Quantum ad primum Psalmista in ecclesia Christi postulauit confirmationem virtutum, s. fidei, spei, & charitatis, quas Christus prædicando in suis fidelibus fuerat operatus. Si aũt quæras de loco, in quo istas virtutes in suis fidelibus fuerat operatus. Respondet, q̃ in *templo sancto tuo, quod est in Hierusalem,* quia in templo illo Christus frequenter docuit, & prædicauit. Vnde ipse ait. Quotidie eram in templo docens. Et dicit *a templo,* vt ly a accipiatur pro in vel *a templo,* s. inchoando. Vel aliter magis mysticè, per ly templum, accipe Christum incarnatum, ipso dicente. Ioa. 2. Soluite tẽplum hoc &c. confirma ergo dicit Deo, hoc quod operatus es in nobis. *A templo,* i. ab ipso verbo incarnato. Consequenter declarat huius confirmationis effectum, d. *Tibi offerent reges munera.* Quod aliqui exponere volunt de regibus tribus, qui venerunt adorare Christum statim natum. Sed hoc stare non potest: quia Christus nondum vocauerat Apostolos patres ecclesiæ, nec in illis dictas virtutes fuerat operatus. Intelligitur ergo de alijs regibus, post ascensionem Christi conuersis. Certum est enim, q̃ per hoc, quod Christus apostolos, cæterosque fideles sic per spiritumsanctum confirmauit, quòd ipsi constanter fidem per totum orbem prædicauerunt, quòd multi reges, & principes conuersi ad fidem, obtulerunt multa, & magna munera, tam ad ædificationem ecclesiarum, quam ad sustentationem pauperum, sicut patet de Constantino Imperatore, de Carolo magno, & multis alijs.

Luc. 7.

Ioan. 2.

1080 *Increpas feras arundinis, congregatio taurorum in vaccis populorum, vt excludãt eos qui probati sunt argento.*

COnsequenter hic ponitur infidelium depressio, quantum ad gentiles obstinatos. Vbi aduerte, quòd iste versus maximè de tyrannis superbis Romanorum intelligitur. Et primo ponitur ipsorum increpatio. Secundò diuersarum nationum ad fidem Christi conuersio, ibi. *Venient legati.* Notandum, quòd principes Romanos, & Imperatores hic vocat

Fera. Arundo. Romani

Apostolo Romæ existenti. Qui legatione completa, rediit Alexandriã, & Christi fide a beato Petro suscepta, construi fecit ecclesiam sancti Marci in Alexandria, quam multis donis ditauit, & in suis scriptis fidem catholicam multum commendauit. Istius ergo legationem cum suis contribulibus, & conuersionem ad fidem præuidens Ps. dicit. *Venient legati ex Aegypto.* i. ex Alexandria, quæ est in Aegypto. Et tñ quia ante istius conuersionem iam beatus Matthæus conuerterat Aethiopiam, quæ est prope Alexandriam. Qui veniens ad Aethiopiam baptizauit regem, & eius filium, quem mortuum suscitauerat, & regis filiam virginẽ Christo dedicauit, & eam ducentis virginibus præfecit, & magnam partem populi illius regni ad fidem conuertit, & baptizauit, vt in historia beati Matthęi habetur, ideo narrata cõuersione Aegypti, cõuersionem Aethiopiæ ipsi præponit, d. *Aethiopia præueniet,* f. in conuersione prę ueniet Aegyptũ. *Manus eius Deo:* idest, confœderabitur cum Deo per fidem. Vbi notandum, quòd mare manus alteri, est signum confœderationis, vt patet supra versic. 713.

1082 *Regna terræ, cantate domino, psallite domino.*

HIc ex omnibus præmissis inuitantur homines ad gratiarum actiones Deo referendas, dicens. *Regna terræ cantate domino,* idest, homines qui habitatis in vniuersis regnis terræ, *cantate,* idest, laudibus extollite. *Psallite domino,* idest, operibus bonis ipsi obedite. Quid enim sit cantare domino, & quid psallere. Vide supra versic. 399.

1083 *Psallite Deo, qui ascendit super cælum cæli ad orientem.*

VBi notandum, quòd *cælum cæli* dicitur summum cœlorum, ad quod Christus secundum quod homo ascẽdit, vt dictum fuit versiculo 1066. Et sic in isto versiculo notat Psalm. duos terminos ascensionis Christi, scilicet terminum ad quem ascendit, quia *super cælum cæli.* Secundò terminum a quo ascendit,

Ascensio Christi.

A scilicet *ad orientem.* Vbi nota, quòd, vt habetur Act. 1. Christus ascendit in cœlum de monte Oliueti, qui est in parte orientali ciuitatis Hierusalem. Et sic dicitur ascendisse ad orientem de parte illa, quæ respicit ad orientem. Vnde & alia litera habet, *ab oriente.* Vel magis moraliter, ascendit *ad orientem,* scilicet nostræ illuminationis. Et est *ascendit ad orientem,* idest, ascendit vt lumen gratię nobis oriri faceret.

1084 *Ecce dabit voci suæ vocem virtutis, date* B *gloriam Deo super Israel, magnificentia eius, & virtus eius in nubibus.*

QVia de loco, ad quẽ ascendit Christus, ad iudicandum mundum est venturus, ideo descripto loco ascẽsionis, describitur aduentus ad iudicium. Vbi notandum, ꝙ iste textus per Magistrum in gl. exponitur de voce, qua suscitabuntur mortui. De qua ait Apostolus, ꝙ ipse dominus in voce Archangeli descendet de cœlo, cui dabit tantam virtutem, vt ad ipsius vocis sonitum omnes mortui C resurgant. De qua dictum est Ps. 28 Vox domini in virtute, vox domini in magnificentia. In illo autem aduentu nõ veniet humilis, vt in primo, sed magnificus, & gloriosus. Vnde ab omnibus in forma serui glorificata videbit. Et sic a malis plus timebitur quam in primo aduentu, & a bonis plus glorificabitur. Ideo hoc præuidens dicit. *Date gloriam Deo super Israel,* idest, tunc boni magis Christum glorificabunt, quam fecerit populus Israel in primo aduentu. Sed cum quibus veniet, subdit, quod *magnificentia eius, & virtus* D *eius in nubibus,* vbi per nubes intellige sanctos, cum quibus descendet ad iudicium, vnde Matthæo 26. dixit. Videbitis filium hominis venientem in nubibus cœli. Vbi ait Orig. Hæ nubes sunt prophetæ, & Apostoli sanctiq; viri: quibus mandauit pluere, cum oportet. Et sunt nubes cœli non transeuntes quasi portantes imaginem cœlestis, & dignæ sunt vt sint sedes Dei, quia hæredes Dei, cohę redes autem Christi. Vel aliter, & forte magis literaliter, totus iste versus intelligitur de prædicatione Apostolorum,

Nubes sunt sancti.

lorum, quibus ascendens Christus præcepit. Ite prædicate Euangelium omni creaturæ. Et hæc dicitur vox Christi, eo quòd eius mandato ipsi prædicauerint. Cui voci dedit vocem virtutis quia ipsorum prædicationi dedit virtutem miraculorum, & penetrandi gentilium corda, ut ad fidem conuerterentur: quia voci ipsorum Christus cooperabatur, propter quod dicitur. Illi autem profecti prædicauerunt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante, sequentibus signis. Sequitur. *Date gloriam Deo super Israel*. Vbi nota, quòd per Israel, quod interpretatur videns Deum, intelliguntur omnes fideles, qui Deum per fidem speculantur, qui etiam circunciduntur, non quidem carne, sed spiritu, iuxta modum loquendi Apostoli ad Roman. 2. volentis, quòd Iudæus dicitur, non qui carne circunciditur, sed spiritu. dicens. Non enim qui in manifesto circunciduntur in carne, sed qui in abscondito Iudæus est, & circuncisio in spiritu, non litera. De fidelibus ergo dicit. *Date gloriam Deo super Israel*, idest, propter bona, quæ fecit super fideles, quia ipsorum voce Apostolorum vocauit ad fidem. Vnde de ipsis Apostolis subditur. *Magnificentia eius, & virtus eius in nubibus*, idest in Apostolis, qui nubes dicuntur. Esaia 60. Qui sunt isti, qui vt nubes volant, &cæt. Vide versiculo 556. In Apostolis enim fuit magnificentia Christi: quia ipsum magnificum per totum orbem prædicauerunt.

Mar. vl. *Mar. vl.*

1085 *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ: benedictus Deus.*

De cons. d. 5. de spiritu sancto.

Si versus iste continuetur ad præcedentem, secundum primam expositionem, tunc iste versus exponit quod dictum est superius, & virtus eius in nubibus, quia descendet ad iudicium cum sanctis suis qui nubes dicuntur. Vnde ne nullus aliter intelligeres, nisi sanctos, cum quibus veniet, statim de ipsis subdit. *Mirabilis Deus in sanctis suis*. Quia in ipsis apparebit mirabilis, eo quòd tunc omnibus sanctis erit Israel, quia Israel interpretatur videns Deum. Et tunc omnes sancti videbunt eum, sicut est. Et tunc in iudicio ipse Deus dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ. Virtutem quoad animam quam supra virtutem naturalem eleuabit per lumen gloriæ ad clarã diuinitatis visionem, fortitudinem, quo ad corpus, quia tantam fortitudinem corporis dabit, vt amplius nec mori possint nec pati: et dabit fortitudinẽ agilitatis, vt nullo pondere grauentur. Esaia 40. Assument fortitudinem, current, & non laborabunt, & cætera. Pro quibus omnibus gratias agens, dicit, *Benedictus Deus*. Si autem continuetur ad præcedentem iuxta secundam expositionem, tunc per sanctos hic intellige ipsos Apostolos, in quibus Deus mũdo apparuit mirabilis, quia per ipsos faciebat mirabilia, sanando infirmos, mortuos suscitando. Et quod amplius est, mentes infidelium ad fidem conuertendo, & conuersis tantam donando constantiam, ut pro ipsius fide seruanda omnia aduersa patienter tolerarent, etiam, & ipsam mortem, quod est supra naturalem virtutem. Vnde talis constantia a Deo datur. Et hoc est, quod dicit. *Deus Israel*, idest, fidelium, *ipse dabit virtutem, & fortitudinem plebi suæ*, idest, fidelibus suis, pro quibus omnibus magnificandus est Deus. Ideo concludit. *Benedictus Deus*. Et nota, quòd Psalmista Christi fideles vocat nomine plebis. Cuius ratio est, quoniam a polys, quod est pluralitas, dicit hæc plebs: quia in populo plures sunt plebeij quam nobiles. Est enim plebs collectio tantum ignobilium. Cum ergo primi fideles fuerint, quo ad modum ignobiles. Vnde primæ Corinth. primo. Videte vocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles, sed quæ sunt mundi ignobilia elegit Deus, &cæt. Ideo ratione primorum fidelium omnes fideles plebeij vocantur, quamuis etiam inter fideles sint multi, etiam secundum mundum nobiles. Vnde de Ioanne Baptista dicitur Lucæ primo. Ipse præibit ante illum parare domino plebem perfectam.

PSAL.

PSAL. LXVIII.

1086 *Saluum me fac, Deus, quoniam intrauerunt aquæ vsque ad animam meã.*

Titulus huius psal. est *In finem pro ijs, qui cõmutabuntur ipsi Dauid*. Ad cuius intellectum considerandum, quòd in sacra scriptura cõmutatio multiplex reperitur, s. commutatio valoris, & iustitiæ, quam facit æqualitas, commutatio doloris, & miseriæ, quam facit pœnalitas, commutatio falsitatis, & malitiæ, quam facit iniquitas, commutatio salutaris pœnitentiæ, quam facit synceritas. Primò est commutatio valoris, & iustitię quando, s. ẽm iustitiam commutatiuam vna res pro alia commutatur, ut puta panis vnus commutatur pro vno denario. Quæ commutatio dr̃ æqualitatis, non quidem, q̃ in se tm̃ valeat vnus denarius, sicut unus panis, imò nec ẽt mille, sed quia ad conuiuendum simul, iustitia cõmutatiua sic disponit, q̃ tales res pro talibus commutantur Ideo dr̃ commutatio, q̃si res datur pro tali, vel tanto pretio. Et de ista commutatione loquitur Saluator Matt. 16. Quid prodest homini, si vniuersum mundum lucretur, animæ verò suę detrimentum patiatur? aut quã dabit homo commutationem pro anima sua? Ex hoc innuens, q̃ in mundo non est aliquid tanti valoris, pro quo iustè commutari possit anima. Vnde Chrysosto. super Matth. prædicta verba exponens, ait. Sed pone etiam cum anima, idest, cum vita corporali totum orbem terrarum, quid ex omnibus his erit amplius homini, anima in perpetuum pereunte? Si enim famulos tuos videris in lætitia, te autem in malis vltimis constitutum, quid hic lucraberis ex eorum dominio. Hoc enim in anima tua reputa, cum carne lasciuiẽte ipsa futuram perditionem expectat Sed etsi regnaueris supra uniuersum orbem terrarum, non poteris animam tuam emere. Propter quod dicit Christus. Aut quã dabit homo commutationem pro anima sua? q. d. diuitias

Anima.

A si perdideris, poteris alias dare, ad ipsas redimendas: animam aũt tuam si perdideris, non poteris aliã animam dare pro redimenda, sed nec aliquid aliud. Quid aũt mirabile si hæc omnia contingant in corpore nostro, vt nulla pro ipso possit fieri commutatio? Etenim si decem milia diademata corpori insanabiliter ægroto imposueris, non curatur. Et ideo q̃ anima nullo pretio commutari possit, dr̃ Iob 28. Nec appendet argentum in commutatione eius. Secundò est commutatio doloris, & miseriæ. Mirabilis est enim cõ-

B mutatio, cum quis de gloria ad pœnas, de honore ad opprobria commutatur. Istam commutationem in Christo factã nobis improperant infideles dicentes ipsum commutatum fuisse ad pęnas, crucem, & mortem, ignorantes, q̃ ista commutatione nos commutamur de morte ad vitam, de terris ad cœlum. Et hoc est q̃ dr̃ Psalm. 88. Memor esto, dñe opprobrij seruorum tuorum. Sequitur. Quod exprobrauerũt inimici tui, dñe, quod exprobrauerũt commutatiõnẽ Christi tui, q. d. secundum glo. Memor esto oppro-

C brij illati seruis tuis a multis gentibus; Iam enim Christus sedet in cœlo, & crimen Christianis obijcitur de Christo. Vnde sequitur. Quod exprobrauerunt inimici tui, domine, idest. Iudæi, & pagani nobis improperant dicentes perijsse Christum morte crucis. Et repetit d. quod exprobauerunt commutationẽ Christi tui Hanc enim commutationem Christi nobis obijciunt dicentes, quòd Christus mortuus est, & crucifixus. Sed hæc commutatio a temporali vita ad æternam, a terra ad cœlum, a Iudæis ad

D gentes cedit in gloriam nostram. Quid ergo insani hanc commutationem nobis obijciunt? Nunquid opprobrium est, quod obijciunt? Num opprobrium est, quod obijcitur? Vtinam & ipsi sic commutarentur, sed de ipsis dicitur, Non est illis commutatio, scilicet talis, & non timuerunt Deum, &c. Tertiò est commutatio falsitatis, & malitiæ, qua scilicet homines virtutes commutant ad vitia, & veritatem in fallaciam, de qua Roman. primo. Qui commutauerunt veritatem Dei in mendacium. Quartò est commu-

Psal. 54

commutatio salutaris pœnitentiæ prædictæ opposita qua de falsitate aliquis ad ueritatem commutatur, & de uitijs ad uirtutes. Et hæc est summa cõmutatio, si consideres, quòd Deus super bonos manum dexteram tenet, super malos uerò sinistram, sed dum boni cõmutantur ad uitia, mali uero per pœnitentiam ad uirtutes, ipse Deus similiter manus suas super illos commutat. Quod plenè fuit figuratum in commutatione manuum Iacob super Ephraim, & Manassen, de qua Genes. 48. Vbi dicitur, quòd Ioseph posuit duos filios suos, s. Ephraim, & Manassen ante Iacob patrem suum, ut eis benediceret, & posuit Ephraim ad sinistrã patris, Manassen uero ad dexteram. Qui Iacob manus extendens, dexteram manũ posuit super caput Ephraim iunioris, sinistram uerò super caput Manasse commutans manus. Ephraim enim, qui crescens interpretatur, significat illos, qui commutantur per pœnitentiam de uitijs ad uirtutes, qui cum essent in culpa, erant ad sinistram Dei collocati, sed per pœnitentiam commutatis, dextera manus Dei super illos extẽditur, qui in uirtutibus crescunt. Manasses uerò, qui obliuiosus interpretatur, significat illos, qui de statu gratiæ ad culpam commutantur, & Deũ, quem prius nouerunt obliuiscuntur, & isti de dextera Dei commutantur ad sinistram. Et ideo, quia carent commutatione pœnitentiæ, carent etiam benedictione diuinæ dexteræ. Et hæc commutatio est à Deo. Eccl. 8. Potentissimus faciem eius commutat. Ad propositum ergo de ista cõmutatione pœnitentiæ, qua quis commutatur de malo ad bonum, & de bono ad melius, loquitur titulus psal. dicens. *In finem pro ijs qui commutabuntur, &c.* Et quia talis commutationis causa est Christi passio, à qua & per quam pœnitentia nostra efficaciam habet. libro secundo distinct. 18 libro 4. distinct. secũda. Per hanc enim ipse Christus transiuit de mundo ad patrem, in qua, & nos transire facit de morte ad uitam æternam, de terra ad cœlum. Inde ipse descendit ad eos, qui ceciderant, ut eos subleuaret. Est ergo sensus tituli talis. Psalm. iste dirigẽs nos in finem, idest, in Christum, attribuitur ipsi Dauid, idest, Christo, qui hic loquitur secundum caput, & secundũ corpus, agens pro ijs, idest de causa mutationis eorum, idest, de passione Christi, qui commutabuntur de malo ad bonum, de timore ad securitatem, de mundo ad cœlum, quia s. psal. hic agit de Christi passione, quæ est causa talis commutationis. Sciendum etiam quod iste psal. non habet historiã antiquæ legis pro fundamẽto, sed ad literã loquitur de Christi passione, & suorũ, quia psal. præuidens Christi passionem in Christo, & in suis membris futuram, fecit hunc psalm. quod ex multis locis noui testamenti potest declarari. Primo quia Christus adducit scripturam istius testamenti de se dictam, dicẽs. Sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis, quod de isto ps. sumitur, ubi dicitur. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis.* Ecce hoc Christus dicit de se adimpletũ, ostendẽs quod hoc de ipso fuit prædictum. Item Apostolus de Iudæis, qui Christũ persequentes fuerunt excæcati, adducit literã istius psalm. dicens. Fiat mensa eorum coram illis in retributionẽ, & in scandalum, obscurentur oculi eorũ, ne uideãt. Item ad Roman. 15. adducit quod habet in hoc psalm. de Christo. *Et opprobria exprobantium tibi ceciderunt super me.* Quod ad literã in personã Christi ostendit dictũ fuisse. Item Ioã. 2. dicitur quod cum Christus facto flagello de funiculis eiecisset uendentes, & ementes de templo recordati sunt discipuli eius, quia scriptum est. *Zelus domus tuæ comedit me*, per hoc ostendẽs Euangelista, quod hæc scripta erãt de Christo. Ex quib. omnib. clarè patet, quod totus iste psal. ad literam de Christo dictus est, & de membris eius. Sic ergo intelligendo psal. istũ accedo ad eius diuisionem. Dauid ergo loquens in persona Christi, & membrorum eius tria facit. Primò petit à pęnis absolutionẽ. Secundò prædicit Iudæorum ponitionem, ibi. *Fiat mensa eorum*, Tertiò consurgit ad Dei laudationẽ, ibi. *Ego sum pauper*. Prima in duas, quia primò ponitur pœnarũ explicatio. Secundò à pœnis postulatur liberatio, ibi. *Ego uero orationẽ meã*.

Ioan. 15

Rom. 15

Prima

Prima pars diuiditur in duas; quia primo explicantur pœnæ illatæ factis. Secundo pœnæ illatæ verbis, ibi. *Quoniam propter te.* Prima in duas, quia primo plãgitur pœnarum illatio. Secundo inferentium multiplicatio, ibi. *Multiplicati sunt.* Prima pars diuiditur in partes quatuor: quia Christus primo a Iudæis reus mortis iudicat. Secundò a gentib. vestib. suis denudatur, ibi. *Infixus sum.* Tertiò Christus sepultus custoditur, ibi. *Veni in altitudinem.* Quartò Christus clamans a suis non auditur, ibi. *Laboraui.* Quantũ ergo ad primum ostendit Ps. ꝙ Christus a Iudæis morti fuit adiudicatus, d. patri. *Saluum me fac, Deus,* &c. Vbi notandum, ꝙ ista litera dupliciter exponitur, s. de capite Christi, & de mẽbris eius. Si de Christo sciendũ, ꝙ in scriptura per aquas intelligitur populus, quia sicut omnes partes aquæ, sic coniunguntur adinuicem, ꝙ faciunt vnũ corpus aquæ, sic & omnes qui sunt de vno populo uniti, unum corpus debent facere. Propter quod dr̃ Apocal. 17. Aquæ populi sunt. Inter omnes aũt gentes mundi, ante solum Iudæi faciebant populum: cæteri aũt gentes vocabantur. Propter quod gentilib. conuersis dicebat Petr. 1. Pet. 2. Qui aliquando non populus, nunc aũt populus Dei. Cuius ratio assignatur superius, versic. 816. quia nulla multitudo facit populum, nisi regatur iustitia, iustitia regi non põt, qui nõ subditur Deo. Quia igitur soli Iudæi subdebantur Deo per verum cultũ, ideò soli Iudæi faciebant populum. Sic ergo aqua significat populum, & populus Iudæos: ergo ex consequenti aqua significat Iudæos, de quib. hic ad patrem orãs Christus d. *Saluum me fac, Deus, quoniã intrauerunt aquæ,* i. Iudæi, *vsque ad animam meam.* vnde gl. *Saluum,* &c. *qm̃ intrauerunt vsque ad animam meam aquæ,* i. turbæ Iudæorum: *intrauerunt vsque ad animam meam* tollendam: quia, s. debberauerunt non solum me tenere, me ligare, flagellare: sed ẽt me occidere, & auferre animam meam. Sic. n. de istis aquis Iudæorum dr̃. Inundauerunt aquæ super caput meum, dixi perij. Et Dan. 12. Si aũt ista verba sint corporis, s. Christi mẽbrorum suorum fidelium, tũc per aquas

Aqua significat populum et Iudæos

Thren. 5

A intellige aduersitates, pœnas, & miserias vitæ præsentis. Rectè. n. per aquas aduersitas vitæ præsentis figuratur: qm̃ sicut in aqua res leues supernatant, & eminẽt vt lignum: res aũt graues submerguntur vt plumbũ, & ferrum: sic leues, & bonos homines peccati pondere non grauatos aduersa sursum eleuant per gratiam, & ad Deum ipsorum mentes dirigunt, sed malos, & graues, s. peccatis implicatos per impatientiam submergunt. Et hoc, quod dicitur Sap. 10. Transuexit illos, s. bonos per aquam nimiam: inimicos autem eorum, s. malos demersit in mare. B Iusti ergo aduersitatibus afflicti, ne desperent clament ad Deum, dicentes: *Saluum me fac, dñe: qm̃ intrauerunt,* &c. ne cedant iniquitati timore mortis, vltra non habent mali aliquid quod eis facere possint. Clama ergo, Christi membrum, ad dominum, & saluabit te, de quo dicitur Psal 33. Iste pauper clamauit, & dominus exaudiuit eum & ex omnibus tribulationibus eius saluauit eum.

Aqua significat aduersa.

C *Infixus sum in limo profundi, & non est substantia.* 1090

Hic Christus vestibus suis denudatur. Vbi notandum, quòd nomine substantiæ bona temporalia intelliguntur: quæ per contemptum nobis subijcere debemus, & non mente subijci illis. Sic enim substantiam pro diuitijs, & temporalibus reb. accipit scriptura de Abraham & Loth, vbi dicitur. Erat enim eorum substantia multa, & nequibant habitare simul. Et Tob. 4. De substantia tua fac eleemosynam. Secundò notan- D dum quòd per limum intelligitur humanum genus, quod fuit de limo terræ formatum quo ad corpus. Gen. 2. Formauit dominus Deus hominẽ de limo terræ, &c. non tamen de profundo limo, sed de limo, qui erat in superficie terræ, sed homo per peccatã cadendo factus est limus profundi, idest, iniquitatis. Et sic per limũ profundi intelliguntur mali, qui limus dicuntur ratione corporis, sed limus profundi ratione iniquitatis. Dicit ergo Christus. *Infixus sum in limo profundi:* i. traditus sum in manibus malo-

Substantia significat diuitias.

Limus dicitur peccator.

malorum, qui ad profundum iniquitatis deuenerunt. Et isti maximè fuerunt milites Pilati, qui Iudæis cupientes complacere omnia Christi bona temporalia abstulerũt. Christus.n.præter vestes alia temporalia bona non habebat:quibus tñ a militibus fuit expoliatus, & nudus crucifixus, & in maiorem Christi derisionẽ diuiserunt sibi vestimenta eius, & super illa miserunt sortẽ. Et hoc est, quod dicit Christus. *Infixus sum, &c. & non est substantia*, quia ad tantam paupertatẽ temporalium me deduxerunt, q nulla substãtia mihi remansit, quia ẽt vestes, quib. tegebar, abstulerũt, vt sic expoliatus omnibus temporalibus Christus illud ps. 38. diceret. Substantia mea tanquã nihilum ante te, i. ad nihilum pro te est deducta.

Psal. 21.

1091 *Veni in altitudinem maris, & tempestas demersit me.*

HIc consequẽter Christus mortuus sepelitur. Vbi notandum, q Christo statim in cruce mortuo, anima descẽdit ad infernum, corpus verò sepulturæ traditũ fuit. Quæ duo hic de se Christus ostendit, quo ad primum d. *Veni in altitudinem maris*, quo verò ad s͂m d. *Et tempestas demersit me*. Quid est.n. maris profundum, nisi infernus ad quem anima Christi descendit? Vnde Grego. tractans illud Iob 38. Nunquid ingressus est profundum maris, &c. dicit: Ac si aperte dicat Christus. Ego non solum mare, i. sæculum per assumptam carnem, atq; animã petij, sed etiam per animam sponte in morte positam, vsque ad vltima inferni quasi ad maris profunda descendi. Si enim mare diuini eloquij sæculum debet intelligi, nihil prohibet profundum maris inferni claustra sentire. Profundum ergo maris dominus perijt, cum inferni nouissima electorum suorum animas erepturus intrauit. Vnde per prophetam dicitur. Posuisti profundum maris viam, vt transirent liberati. Hoc nam que profundum maris ante redemptoris aduentum, non via sed carcer fuit: quia etiam electorum animas quamuis non in locis pœnalibus clausas tenebat, quod tamen in profundum Dominus

Mare dicitur infernus. Greg. 29 mor. c. 7. Esa. 51.

vitam posuit, quia illuc veniens electos suos a claustris inferni ad cęlestia transire cõcessit, &c. Hoc ergo Christus notãs d. *Veni in altitudinem maris*, i. ad profundum inferni descendi. Quid.n. hic est altitudo, nisi profunditas, sicut d͂r Io. 4. Puteus altus est. i. profundus. Quo verò ad sepulturam corporis d. *Et tempestas demersit me*. Vbi notandum, q mors est causa sepulturæ, quia mortuo homine, statim de sepultura corporis agitur. Tẽpestas aũt significat mortem. Nam tempestas s͂m Grammaticos componitur ex peste, & tempore, & sic significat mortẽ temporalem. Notans ergo Christus sepulturam sui corporis ait. *Et tempestas*, i. mors temporalis *demersit me*. Demergere.n. est deorsum mergere vel includere & sic significat Christi sepulturam in qua corpus Christi defunctum fuit demersum, & inclusum. Quam demersionem, & sepulturam fecerunt duo amici, pacifici Christi, s. Ioseph ab Arimathia, & Nicodemus. De qua sepultura d͂r. Viri pacifici tui demerserunt te. Huius demersionis, & sepulturæ figuram prætulit Ionas, qui a Ceto absorptus, demersus est, sed tertia die vomitus, vt habetur Ionæ 2. & Matth. 12.

Tẽpestas demersio. Hier. 38

1092 *Laboraui clamans, raucæ factæ sunt fauces meæ, defecerunt oculi mei, dum spero in Deum meum.*

HIc Christus clamans non auditur. Christus enim multotiens clamauit, Iudæos increpãdo, vt eos ad gratiã reduceret, vt puta quando clamabat. In die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat dicens. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Et quando clamabat. Væ vobis, Scribæ, & Pharisæi, &c similia. Et in isto clamore laborabat, quia fructum sui clamoris non percipiebat. Clamans enim tunc laborat, cùm non auditur, non autem laborat, cum votum eius impletur, vnde subditur. *Raucæ factæ sunt fauces meæ*. Et ideo dicit, quia raucus effectus quanto magis clamat, minus intelligitur. Sic & Christus quanto magis Iudæos clamando reprehendebat, tanto amplius ipsi contra ipsum indignaban-

Ioan. 7. MA. 23

gnabantur, & minus ipsum curabat intelligere. Et quod grauius est, non solum Iudæi non intellexerunt eum clamantē, sed etiam nec discipuli sui. Nonne in nocte passionis omnes suos discipulos de scandalis ipsis futuris docuit, dicens. Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista? Ipsi autem de seipsis confidentes ipsum intelligere noluerunt. Vnde & Petrus dicit. Ego nunquam scandalizabor. Similiter & omnes discipuli dixerunt. Et tamen omnes in eadem nocte scandalizati defecerunt. Et hoc est, quod subdit. *Defecerunt oculi mei, dum spero*, &c. Per oculos Christi intellige eius discipulos. Vnde alia littera habet. *Discipuli mei dispaeruerunt*, quod fuit, quando, Christo capto, discipuli videntes, quòd Christus nolebat vti sua potestate, omnes relicto, eo, fugerunt. Et hoc est, quod subdit. *Dum spero in Deum meum*. Qui enim in aliquem sperat non vtitur potestate sua, sed totaliter illi, in quē sperat, se committit. Sic & Christus se totaliter patri committendo, in quē sperabat, potestate sua non fuit vsus, quando se capi, & ligari permisit Quod oculi sui, idest, discipuli videntes, defecerunt, s. ab eius sequela, & ipso relicto, fugerunt. Et de isto clamore Christi qui raucus est effectus, dicit Apoc. 10. quòd clamauit voce magna, quemadmodum leo, cum rugit. Vbi notandum, quod clamor Christi clamori leonis comparat. Nam vt ait Mag. de proprietatibus li. 12. Leo clamando terribiliter bestias in terra concludit, liberaliter gratiam humilibus facit: efficaciter vitam filius tribuit, stabiliter aduersa multa recipit, laudabiliter benefactori se subijcit: mirabiliter captiuis libertatem concedit. Primò ergo leo clamando terribiliter bestias in terra concludit. Dicit enim Magister vbi supra. Esurit, clamat, & bestiæ adueniunt: & tunc ipse cum cauda circulum facit, vt nullum animal audeat exire: Sic & Christus prædicando circulum fecit in terra, verbum Dei vbique spargendo: quoniam vt habetur Matthæ. 9. Circuibat Iesus per ciuitates, & castella docens in synagogis eorum. Et in isto circulo concludebat bestias, idest, bestiales homines, quia ipsos intra metam rationis, & fidei astringebat. Isto enim modo Paulum prius bestialē, & infidum suo circulo conclusit, quando circumfulsit eum lux de cœlo, &c. ita vt circulum fidei exire non auderet. Roman. 8. Quis nos separabit a charitate Christi, &c. Sic enim sibi fuerat dictum a patre Hiere. 22. Clama, & in Basan da vocem tuam, clama ad transeuntes. Basan enim confusio interpretatur, & significat infideles, ad quos Christus clamando prædicabat. Secunda conditio leonis est, quòd clamando liberaliter humilibus gratiam facit. Dicit enim Magister vbi supra, quòd leo nisi læsus nescit irasci, & prostratis animalib. parcit. Sic verè Christus, nisi peccatis offensus, nescit irasci. Esa. 30. Populus prouocans me ad iracundiam est, & humilibus, s. contritis humiliter parcit liberaliter. dicit Psal. 114 Humiliatus sum, & liberauit me Pater de Achab. 3. Reg. 21. Sicut enim vt parceret clamabat Iesus. Si quis sitit veniat ad me, &c. Tertio leo clamando filijs tribuit vitam. Nam vt dicit Magister vbi supra leonis talis est natura, quòd catulus suus genitus tribus diebus, & noctibus fertur dormire: sed leo magno rugitu clamoris ipsum catulum excitat ad vitam. Sic verè filius Dei filios suos, quos in hoc mūdo creauit, tribus diebus vt mortui iacent, s. tribus principalibus peccatis, scilicet superbiæ, luxuriæ, & auaritiæ, quos tamen Christus suo clamore excitat ad vitam: dum eos de tumulis dictorum peccatorum ad gratiam vocat. Sic enim clamando Lazarum resuscitauit de morte ad vitam. Sic enim sibi a patre dictū fuit. Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam, & annuncia populo meo scelera eorū, & domui Iacob, &c. Quartò leo aduersa multa sustinet: quoniam vt ait Magister, leo quasi continuè febricitat: immo frequenter seipsum clamando cauda sua verberat, & isto modo se reddit audacem. Sic & Christus aduersa multa sustinuit vt animaret ad patienter tolerandum aduersa. 1. Petr. 2. Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, &cæt. Et ideo aduersa patiendo, clamauit in cruce, quando circa horam nonam clamauit Iesus voce magna, dicens. Heli heli, &c. quasi sic cla-

Mat. 26
Oculi Christi discipuli
Mag. li. 12. de proprietatibus rerū
Act. 9.
Ioan. 7.
Figura.
Ioan. 11
Esa. 58.
Mat. 27

clamans diceret patri. Ad hoc me aduersitatibus exposuisti, ut meo exemplo ad patientiam vocarem fideles, ut sicut me in aduersis clamantem liberasti, sic & ipsi inter aduersa clamantes, à te liberari sperarent. Psal. 119. Ad dominum cum tribularer, clamaui, & exaudiuit me. Quintò leo se suo benefactori subijcit. Est. n. animal mirabiliter suum recognoscens benefactorem. Nam ut refert Plinius de mirabilibus mundi, cum semel vltra mare esset exercitus Romanorum, quidam miles casu quendã leonem reperit, quẽ quidam serpens taliter ligauerat cauda, quod se non poterat mouere, qui miles pietate motus, serpentem occidit, & liberauit leonem. Leo autem ille vt gratus, se seruituti militis subiecit, sic & quotidie ibat per nemora prædas capiendo, quas captas militi deferebat in tantum quòd nõ solum militi, sed etiam magnæ parti exercitus contulit plura commoda. Sic uerè, & Christus in quantum homo fecit, q. a Deo benefactori suo se subijciẽs, & prædas .s. animarum de manu diaboli capiens suo patri offerebat. Sic enim fecit, quando in cruce voce magna clamãs, ait. Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, idest, meorum. Sextò leo donat libertatem. Nam ut dicit Magister vbi supra, leo captiuos obuios liberè in patriam ire permittit. Sic & Christus clamãs in cordibus nostris, nos peccato captiuos liberãs ad patriam redire facit, dũ clamore suo nos patri adoptat in filios: quia misit Deus spiritum filij sui in corda nostra clamãtem, abba pater. Sed quia tempore eius passionis istos clamores discipuli intelligere noluerũt, ideo de ipsis nunc conqueritur Christus dicens. *Laboraui clamans.* vt expositum est.

Exẽplũ de leone.

Luc. 23.

Galat. 4

1093 *Multiplicati sunt super capillos capitis mei qui oderunt me gratis.*

POstquam Christus expressit pœnarum illationem, hic plangit inferentium multiplicationem. Et circa istam partem Christus multa prædicit, scilicet, primò contra ipsum Iudæorum multiplicationem. Secundò gentilium malignationẽ, ibi. *Confortati sunt.* Tertiò suorum membrorum compassionẽ ibi. *Deus tu scis.* Quartò patrum de limbo liberationem, ibi. *Non erubescant.* Quintò discipulorum confirmationem, ibi. *Non confundantur.* Quantum ad primum notandũ, quod inimici Christi, ipso prædicante, cõtinuè multiplicabantur, procurante inuidia malorum. Nam primò cum cœpit corrigere sacerdotum uitia, ipsi odiũ ceperunt contra Christum, deinde ipsorum procuratione, Pharisæi, deinde scribæ, & doctores, ultimò populus ab omnibus illis deceptus, Christum fuit persecutus. Propter quod dicitur. Principes aũt sacerdotum concitauerunt turbam, ut magis peterent Barrabam, Iesum uerò perderent. Hoc ergo notans Christus dixit de ipsis. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei.* Modus est loquendi, ad ostendendum inimicorum multiplicationem. Sic. n. similiter dicitur Genes. 26. Multiplicabo semen tuũ sicut stellas cœli, &c. Sed quia Christus eis causam non dederat talis inimicitiæ, ideo subdit de illis dicens. *Qui oderunt me gratis.* Ideo sine causa, cum econtrario meipsum debebant diligere propter doctrinam, & multa beneficia per me ipsis collata. Vnde illum textũ de se literaliter dictum allegat Christus dicens. Nunc aũt uiderunt, & oderunt me, & patrem meum, sed ut impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. Vbi August. Gratis odit, qui nullum ex odio commodum quęrit, uel incommodum fugit. Sic oderunt Iudæi Christum, sic diligũt iusti, ut alia præter illum non expectent, quoniã ipse erit omnia in omnibus. Cõsimiliter de Iudæis cõqueritur Christus, psalm. 119 dicens. Cum ijs, qui oderunt pacem, eram pacificus, cum loquebar illis, impugnabãt me gratis. Vel aliter, & pulchrius exponitur iste versus. Vbi notandum, quod caput ecclesiæ est ipse Christus, ad Ephes. 1. Capilli autem huius capitis sunt omnes Apostoli, & alij iusti Christo capiti per charitatem adhærentes, & munditiam. De quibus dicitur Apocal. 1. quod caput eius, & capilli erant candidi tanquam lana alba, & tanquam nix. Lana enim alba, & nix conueniunt in colore, sed discrepant in effectu,

Mat. 15

Literaliter. Ioan. 15

Odire gratis.

August.

Capilli dicuntur iusti.

effectu, quoniam lana alba calefacit, sed nix alba frigefacit. Comparatur ergo primo caput nostrum Christus lanæ albæ, & niui, ad denotãdum ꝙ in Christo fuit ignis charitatis, & frigus humilitatis. Cõsimiliter capilli huius capitis, i. homines sancti his duobus ratione suæ munditiæ comparantur, quia ipsorum mens fuit feruida per charitatem contra frigus aduersitatis, & frigida per puritatem contra calorem luxuriæ & voluptatis Vnde & gl. super illo verbo psal. 39. *Multiplicati sunt super capillos capitis mei*. d. Capilli capitis Christi sunt fideles, qui in Christo capite sunt radicati, quod ornant bene viuendo. Et de istis capillis vide supra vers. *666*. Ad oppositum volens ostẽdere Christus, ꝙ maior erat numerus inimicorum suorum quam iustorum, de inimicis dicit, quod *multiplicati sunt super capillos capitis sui*, idest, plures facti sunt inimici, quàm sint amici, & plures reprobi, quàm prædestinati: quia plures sunt vocati, pauci verò electi.

Mat. 20

1094 *Confortati sunt, qui persecuti sunt me inimici mei iniustè, quæ non rapui, tunc exoluebam.*

HIc consequenter ponit gentilium malignationem, & aggrauationẽ. Hic. n. loquitur de principibus gentilib. s. de Pilato, & Herode, qui contra Christum fauorem Iudæis dederunt, vt puta Herodes spreuit illum cum exercitu suo & illusum veste alba remisit ad Pilatum, Et sic fuit confortatus, i. simul cum Iudæis ad malum contra Christum fortificatus. Similiter & Pilatus qui in fauorẽ Iudæorum scienter sententiam dedit cõtra Christum. Et sic Christo imposuerũt pœnas, quas non meruerat. Quod notãs subdit. *Quæ non rapui, tunc exoluebam*. Vbi nota, ꝙ omnis peccans, rapinam cõmittit, quia honorem Deo debitum non exoluit. Et talem rapinam si quis voluntariè non soluit per pœnitentiam, Deus ab ipso inuito exigit per damnationem æternam. Raptores ergo fuerunt primi parentes, sed solutor pœnæ debitæ Christus, qui pœnam peccatorum nostrorum portauit in corpore suo

Luc. 23. *Rapere.* *Soluere.* *Glossa.*

A super lignum crucis. Vnde glo. *Quæ non rapui, tunc exoluebam*, s. in passione, q. d. Chrius. Non peccaui, & pro peccato pœnas exolui. Rapuerunt Adam & Eua, i. præsumentes rapere uoluerunt diuinitatem, & perdiderunt fœlicitatem. Christus aũt huius debiti fuit solutor. Ista autem verba tractans Balduinus ad propositum d. *Quæ non rapui, tunc exoluebam*. Debitores sumus Christo, qui commune omnium negotium gerens, pœnam, quam non meruerat, pro nobis exoluit. Verum qualia soluit pro nobis, talia exi-

Christi passio. *Balduin.*

B git a nobis. Et qui ei poterit exæquari? Quędam magna summa passionum Deo debebatur pro liberatione generis humani, & singuli conferre debemus ad hãc summam, donec facta collatione, tota cõpleatur, Deoq; soluatur. Quid. n. iustius, quàm ꝙ homo patiatur pro Christo, pro quo passus est Christus? Hinc Apostolus ait. Adimpleo, quæ desunt passionum Christi in carne mea. Ergo Christo pro nobis passo, non solum timoris, sed pudoris nobis esse debet, si delicatè viuamus, securam carnis in desiderijs perficiamus.

Nota totum. *Coloss. 1.*

C Nam si dñs, & talis dominus in cruce pendeat, & seruus malus plagisque dignus in delitijs agat, nonne confusione dignus est? nonne ridiculum est, si Christus in cruce pendens dixit, sitio, & corda nostra grauentur crapula, & ebrietate? Nonne probrosum est & (vt vulgo dici solet) non æquè partitus est ludus iste. Passio certè Christi nec ludus est, nec ludo similis. At nos vitam nostram ludo similem æstimamus, & quasi artem quandam ad ludendum compositam. Ad hoc in mundo versa-

Prouer.

D mur quasi in campo certaminis, in quod dominus noster pro nobis occisus est. Quod si quis de hoc campo exierit, non habens in se plagam, nec tumorem, nec liuorem, inglorius reputabitur. Et nos siquidem qui liuore ipsius sanati sumus. domino pro nobis in accie occiso, si illæsi euadamus, si sani, & corpore integri, nonne rei proditionis iudicamur, reique mortis Christi? Verè etenim mortis Christi, rei fuerunt, & auctores mortis Christi, & qui consenserunt, & ministri qui crucifixerunt. Reus siquidem

quidem mortis Christi quodammodo est, qui virtutem mortis Christi in se male viuendo euacuat. Quamuis enim non egerit vt Christus mortuus sit, id tamen agit, vt quantum ad ipsum gratis mortuus sit. Mors enim Christi illi ad saluté nõ operatur, nec crux saluatoris illi proficit, qui crucem Christi non baiulat, ipse se perdit, hæc ille.

1095 *Deus tu scis insipientiam meam, & delicta mea à te non sunt abscondita.*

HIc Christus ostendit suorum membrorum compassionem, quia defectus nostros suos esse ex compassione reputat. Vnde hic loquitur in persona mébrorum suorum. Ista enim uerba de persona Christi intelligi nõ possunt, in qua nulla fuit insipientia, cum ab initio suæ cõceptionis omnia nouerit, quæ Deus nouit, ut ait Mag sententiarũ lib. 3. dist. 13. Sed hoc dicit per modum compassionis ratione vnitatis membrorum cum capite. Vnde sicut sibi dicit factum, quod suis membris factum fuerit, sic & insipiẽtiam suorum dicit suam, & delicta suorũ dicit sua. Dicit etiam insipientiam suã, & delicta sua, quia illa, idest, pœnam illorũ pro nobis portauit. Satisfaciens enim pro debito alterius illud quodammodo facit esse suum. Et aduerte, quòd non omnem insipientiam dicit esse suam, neque omnia delicta, sed solum illam insipientiam, quam Deus nouit, & illa delicta, quæ à Deo non sunt abscondita hic commendans confessionis mysterium. Quamuis enim sint nota, quantum tamen ad nos illa dicuntur abscondita Deo, quæ nos abscondere conamur, & illa Deo manifesta, quæ nos per confessionem reuelamus. Quamuis enim passio Christi sufficiens fuerit pro omnibus peccatis quorumcunque, tamen pro illis solum satisfecit quo ad efficientiam, quæ Deo per confessionem reuelantur. Et quia illa dicit sua pro quibus efficaciter satisfecit, ideo nunc ait Deo. *Delicta mea à te non sunt abscondita*, quasi dicat. Illa delicta dico mea, & ad meam passionem pertinere, quæ à te non sunt abscondita, sed per confessionem reuelata.

E

1096 *Non erubescant in me, qui expectant te, domine, domine uirtutum.*

HIc prædixit Christus ex morte sua liberationem patrum suorum de limbo. Vbi sciendum, quòd sicut magna erubescentia esset homini sapienti, & astrologo, si prædiceret aliqua esse uentura tali tempore, & ex tali causa, si illa non euenirent, sic sanctis patribus, & prophetis qui prædixerũt Christi passionem, mortẽ, & resurrectionẽ, & ipsorum per Christũ de limbo eductionẽ, merito erubescere deberent, si prædicta nõ euenirent. Prædixerũt.n. sancti patres Christi resurrectionẽ, ut puta Dauid in multis psalm. Christi animæ ad infernũ descensionẽ, & per eum sanctorum patrum inde liberationẽ. Vt puta Zacha. 9. Tu aũt in sanguine Testamenti tui, &c. Ipsis ergo in limbo existentibus qualis esset cõfusio, si per eos prophetata nõ euenirẽt? Ideo de ipsis patrib. & maximè prophetis in limbo cum magno desiderio Christũ expectantibus qui talia uentura prædixerunt, loquitur Christus orans, ut prædicta eueniant, dicens. *Non erubescant in me, qui expectant te*, s. per me ipsos libera nũc *Domine Deus uirtutum*. Vbi nota, quòd erubescẽtia propriè loquẽdo, est quoddam signum interioris uerecundiæ, uide supra 344. In eo autẽ quod dicit. *Domine Deus uirtutum*, notandum, quòd uirtutes accipiũtur pro Angelis, quia quidam Angelorum ordo uirtutes uocãtur, & sic apertè denominando totum per uirtutes intelliguntur omnes Angeli. Item per uirtutes intelliguntur dona gratiarum ac etiam potestates mundi, quorũ omnium Deus dominatur, uide supra uers. 343. Et nota, quòd sancti in limbo multipliciter Deum expectabant, uide uers. 601.

F *Erubescere.*

G *Expectare.*

H

1097 *Non confundantur super me, qui quærunt te, Deus Israel.*

HIc quærit Christus ex morte, & resurrectione sua discipulorum confirmationem. Sciebat enim Christus discipulorum animos in sua passione perturbandos, sed in resurrectione aliqualiter erigendos, sed per spiritussan-

cti missionem ex toto confirmandos ad Christi confessionem, & omnium tormentorum tolerationem. Petit ergo hic a patre suam resurrectionem, per quam erigantur, petit etiam spiritussancti missionem, per quam plenè confirmentur, dicens. *Non confundantur super me*, &c. Vbi notādum, quòd confundo, dis, componitur ex con, & fundo, dis, & est confundere idem, quòd totum simul fundere, siue spargere. Confunditur ergo ille, qui totaliter spargitur, & dissipatur. Et sic quanto quis est in maioribus bonis, & virtutibus, tunc cōfunditur, quando peccat, quia omnia ipsius bona sparguntur, & dissipantur. Orat ergo Christus pro Apostolis, vt per spiritumsanctū sic confirmentur, ne amplius per mortale peccatum confundantur. Vnde notandum est, ꝙ circa peccatum multipliciter est confusio, & bona, & mala, vt ostendit Ber. super illo verbo Matt. 11. Venite ad me oēs, qui laboratis, &c d. Est cōfusio in vitijs, & est confusio contra vitia. Confusio in vitijs est, qn̄ quis pessimis passionibus dissipatus, non ratione regitur, sed vitiorum tumultu pessimè agitatur. Confusio pro vitijs est, quando quis comprehensus, & conuictus criminis alicuius confunditur, vel pœnitens, & confitens quæ commisit salubri purgat confessione. Porrò confessio contra vitia est, quando homo conuersus ad Deum tētationi, quam patitur ex parte confusionis recordatione, resistit. Hic autem orat Christus ne Apostoli sui confundantur prima confusione, s. quæ est in vitijs, d. *Non confundantur*, &c. Et in hoc maximè orat, vt Apostoli a triplici præseruentur peccato, quod maxime oia in homine bona confundit, s. superbia, auaritia, & luxuria, vide supra versi. 346. quia ista tria vitia maxime prædicatoribus, & Euangelicis viris cōtradicunt. Dicat ergo Christus orando patri. Apostoli mei, qui quærunt te Deus Israel, s. manifestare per orbem, cultum diuinum vbiq; prædicando, oro vt *non confundantur super me*, idest, vt non peccent super me, idest, non contradicant fundamento virtutum per me eis datum, s. humilitatis contra superbiam. Matth. 11. Discite a me, quia mitis sum, &c. paupertatis cōtra auaritiam. Matth. 10. Nolite possidere aurum, neque argentum, &c. castitatis contra luxuriam. Luc. 12. Sunt lumbi vestri præcincti, &c.

Confundere.

Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. 1098

Consequenter hic Christus explicat pœnas sibi verbis illatas. Et diuiditur in partes duas, quia primò ostēditur Iudæorum malitia, Secundò Christi iustitia, ibi. *Quoniam* zelus Iudæorū autem ostenditur in duobus. Primo quia Christum verbis blasphemauerunt. Secundò ipsum fide nō receperūt, ibi. *Extraneus*. Primò ergo ponit iniuriam sibi verbis a Iudæis illatam, dicēs patri. *Quoniam propter te sustinui opprobrium*, &c. Vbi notandum, quòd omnia Christi verba, & opera erant ad excitandum patris honorem in cordibus hominum. Propter hoc n vitia Iudæorum corrigebat, virtutes prædicabat, & miranda faciebat opera, vt fidem verbis suis darent. Ipsi autem ex hoc magis contra ipsum insurgebant, & ipsum lacerabāt. Propter quod eis dicebat Christus. Ego honorifico patrē meum, & vos inhonorastis me. Ex quibus patet, ꝙ oīa conuitia, quæ Christus a Iudæis sustinuit, fuerunt propter patris honorem, quem prædicabat. Vñ & nunc patri loquens d. *Quoniam propter te sustinui opprobrium*. Sed quale opprobrium? Nām vocauerūt eum magum, d. In belzebub principe dæmoniorum eijcit dæmonia. Vocauerunt dæmoniacū, d. Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Gulosum dicentes. Hic homo est vorax, & potator vini. Et multa opprobria cōsimilia Christo propter patrem, quem honorabat, intulerunt. Ex quibus oībus confusionē Christi quærebāt. Et hoc est, quod subdit. *Operuit confusio faciē meā*. Vbi aduerte, ꝙ confusio accipitur hic, non pro erubescentia, qua quis ex peccato commisso verecundatur, sed pro iniuria etiam contra iustitiam alteri illata: Sic enim facies Christi a Iudæis fuit confusa, quando ante Annam pontificē alapa fuit percussus, quando velauerunt faciem eius, & qn̄ expuerunt in faciē eius. Quæ omnia ad Christi confusionem, & vere-

Ioan. 8. *Luc. 11.* *Ioan. 8.* *Mat. 11* *Ioa. 19.* *Mat. 26*

verecundiam faciebant, quod Christus notans d. *Operuit confusio faciem meam.* Sed quia glo. hic notat, q talis confusio maximè euenire solet in bono laceratis, qui solent tãto amplius ad tempus effici tristes, quanto in se cognoscunt iniqua confingi. Ideo occurrit quærendum, quæ est causa maioris tristitiæ, & confusionis, s. an iniuriari sine culpa, siue cum culpa. Et videtur, q sine culpa, quia ibi est maior iniustitia. Iniuriari aũt pro culpa est, quasi actus debitus, & iustitiæ. Certũ est aũt, q actus iniustitiæ maioris confusionis, & tristitiæ causa est, quam actus iustitiæ. Et hinc est quod cõiter dicunt sine causa patientes, si fecissem, quod imponit mihi, patienter portarem, & similia. Ad oppositum quia iniuriari pro culpa commissa, duo mala continet, s. culpam, & pœnam. Rñdeo, q tolerabilius est, pati sine culpa, quam pro culpa, patet, quia innocẽtem confortat innocentia, sed reum deprimit culpa. Ad argm aũt dico, q quamuis pati sine culpa includat iniustitiã ex parte agentis, nõ autem ex parte patientis, puniri autem pro culpa includit iniustitiam ex parte patientis. Quilibet autẽ recto ordine magis tristari debet de culpa propria quam de aliena.

Quæstio.

1099 *Extraneus factus sum fratribus meis, & peregrinus filijs matris meæ.*

Hic notat Iudæorum infidelitatem, qui Christum fide non receperũt. Vbi nota, q aliqui dicuntur adinuicẽ fratres multipliciter, s. carnis propinquitate, vt qui ex eisdem parentibus sunt geniti. Sic enim dicitur Gen. 42. Duodecim fratres sumus ex vno patre geniti. Item legali adoptione, vnde adoptatus in filium dicitur secundum iura, frater carnalis filij. Sic enim Christus, qui est naturalis Dei filius, frater est omnium fidelium a Deo in filios adoptiuorum ad Hebr. 2. Non confunditur vocare eos fratres, dicens. Narrabo nomẽ tuum fratribus meis. Item sacramenti ratione. Vnde filius spiritualis alicuius frater dicitur filij naturalis. Sic enim omnes Apostoli a Christo baptizati adinuicem fratres dicebantur. Propter quod d. Christus Petro. Tu autem conuersus confirma fratres tuos. Iudæi autẽ erant Christi fratres ſm carnẽ, quia & Christus ſm carnem ex Iudæis natus erat, de quibus dicit Christus Fratres mei prætererunt me. Sic ergo nomine fratrũ Iudæos intelligit non qui Christum per fidem recipere noluerunt, quoniam vt dr Ioa. 1. In propria venit, & sui eum non receperũt, quod hic notans Christus ait. *Extraneus factus sum fratribus meis.* Et hoc idem alijs verbis exprimit dicẽs. *Et peregrinus filijs matris meæ,* quia ipsum non reputabant fratrem sed aduenam, & forensem, vnde de Christo dixerunt. Hunc aũt nescimus vnde sit. Et nota, q quamuis Iudæi ex malitia reputauerunt Christum extraneum, & peregrinum, tamen realiter quantum ad spiritum peregrinus potest vocari, sicut in die resurrectionis ei dixerunt illi duo discipuli Tu solus peregrinus es? Habuit enim Christus omnes veri peregrini cõditiones, vt notat Iacob. de Voragine in serm. feriæ ij. post Pascha. Vnde Christus populo Iudæorum dicit illud Psal. 38. Qm̃ aduena ego sum apud te, & peregrinus sicut omnes patres mei.

Luc. 22. *Ioh. 6.* *Ioan. 9.*

Quoniam zelus domus tuæ comedit me, & opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me. 1100

Ostẽdit hic Christus suam iustitiã. Iustitia autem perfecta cõsistit in multis, quæ omnia Christus hic se habuisse ostendit. Primum est cultus veneratio, in principio. Secundum est propriæ carnis maceratio, ibi. *Et operui ieiunio.* Tertium est patiens iniuriarum toleratio, ibi. *Aduersum me.* Quantum ad primum sciendum, quòd ad venerationem diuini cultus non solum requiritur Deum colere, sed etiam omnia, quæ ad ipsum cultum spectant venerari, sicut sunt vasa sacra, vestes & locus ad cultum deputatus, scilicet ecclesia, quia irreuerentia circa prædicta habita peccatum aggrauat, non modicũ, magis enim peccat quis indutus sacris quam sine, magis in die festo, magis in loco sacro, quam extra, vt satis haberi potest extra de reliquijs, & veneratione sanctorũ, decret. lib. vj. Principes autem sacerdotum cupidi-

piditate moti, domum Dei vilipendendo, fecerant forum animalium, qui in téplo ordinauerant animalia vendi, campsores tenere mésas suas, quoniam ut ait Beda super Ioan. Quoniam homines de longè ad Hierusalem ratione sacrificij properantes, quæ iussa fuerant immolari secum ferre non poterant, eorum precia secum deferebant. Vnde nacta occasione, hæc animalia scribæ, & pharisæi vendi in templo instituerunt, ut uenientes emerent, & offerrent, eadéq; oblata sibi alijs venderent, & sic sua lucra accumularent. Vnde & numularij ad hoc sedebant ad mésam, ut inter emptiones, uéditionesq; bestiarum prompta esset pecunia. Dominus auté Iesus nolés in domo sua aliquid esse terrenæ negotiationis, omnes expulit foras zelo domus domini motus. Hūc ergo Christi zelum domus domini præuidens psal. in persona Christi dicit patri. *Quoniam zelus domus tua comedit me.* Sic ergo hæc prophetia uerificata fuit in Christo, quando Christus inuenit in templo uendentes oues, & boues, & numularios sedétes, quos omnes facto flagello eiecit, d. Auferte ista hinc, &c. Vnde statim subdit. Recordati sunt discipuli, quia scriptum est. *Zelus domus tua comedit me.* Est autem hic zelus quidam feruor animi, quo mens relicto humano timore, pro defensione ueritatis accenditur. Per istū aūt zelū Christi indignati principes sacerdotū, uidentes q. eorū illicita lucra destruebantur, Christi mortem tractauerunt. Et hoc est quod subdit. *Et opprobria exprobantium tibi ceciderunt super me.* In hoc enim q. domus Dei male tractabatur opprobrium Deo patri inferebāt, sed quia opprobria Christus uoluit corrigere, ideo eius mortem tractauerunt, & sic illa opprobria super Christū ceciderūt. Et sic est sensus. *Zelus domus tua comedit me*, idest, fuit mihi causa mortis.

Auaritia sacerdotis.

Ioan. 2.

1101 *Et operaui in ieiunio animam meam, & factum est in opprobrium mihi.*

Hic ostenditur iustitia Christi ex carnis maceratione. Requirit eñ iustitia, ut semper inferius suo superiori obediat ut anima Deo, & caro animæ, A Caro autem delicaté nutrita aduersus animam bella mouet. Vnde Prouerb. 29. dicitur. Qui delicate nutrit seruum suū, inueniet eum contumacem. Ne ergo caro repugnet spiritui, non delicaté est nutriéda, sed ieiunijs castigari iustitia dictat. Et quamuis in Christo nō esset fomes peccati, quo caro spiritui repugnaret, tamen exemplum iustitiæ nobis præbens, carnem suam afflixit ieiunio, quod fuit adimpletum, quando Christus in desertum ductus à spiritu ieiunauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. Et B hoc ieiunio opera fuit anima Christi, i. uita Christi: quia per illud ieiunium diabolus dubitauit, an Christus esset uerus homo, quia per quadraginta dies, & noctes cibū non capiendo uiuere excedit uirtutem humanam. Et istud ieiunium ad opprobriū Christi deuenit, propter quod subdit. *Et factum est in opprobrium mihi.* Nōne ad opprobrium domini uertitur, quòd seruus supra dominum eleuetur, quòd seruus sibi quærat subijcere dominum? Hoc autem Christo propter suum ieiunium euenit: quia ex hoc diabolus C occasionem accepit ipsum tentandi, immo quod opprobriosum magis fuit, diabolus Christo suasit, ut ipsum adoraret cadens in terra. Audire enim contumelias nobis illatas gloriosum est, & meritorium, sed audire contumelias Deo illatas, est nimis opprobriosum. Et ideo quā do Christus audiuit tantam Dei contumeliam, ut diabolus cultum Dei sibi uédicare uellet, ad opprobrium sibi reputauit. Vnde & per modum indignantis ipsum diabolum repulit dicens. Vade Sathana. Vnde Chrysostomus super Mat-D thæum, ait. Quando diabolus post ieiunium Christi Dei sibi usurpauit honoré, dicens. Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraueris me, tunc Christus exasperatus est, & repulit eum dicens, Vade, Sathana. ut nos illius discamus exemplo nostras quidé iniurias magnanimiter sustinere, Dei autem iniurias neque vsque ad auditum sufferre, quoniam quidem in proprijs iniurijs esse quempiam patientem, laudabile est, iniurias autem Dei dissimulare, nimis impium est.

Ieiuniū.

Et

1102 *Et posuit uestimentum meum cilicium, & factus sum illis in parabolam.*

OStendit hic Christus suæ carnis macerationem à uestibus, per cilicium enim intellige historicè asperitatẽ uestium Christi, quibus ipse utebatur. Cum enim Christus improbaret mollitiem uestimentorum, dicit. Ecce enim, qui mollibus uestiuntur, in domibus regum sunt, consequens est, ꝙ ipse asperis uestibus utebatur, quia omnia, quæ Christus docuit, ipse primò fecit. Vnde utebatur Christus cilicio ad carnem. Nam secundum Nicolaum, tunica Christi, quæ erat inconsutilis desuper contexta per totum, erat quoddã cilicium. Certũ est enim, ꝙ cilicium est uestis non consuta, sed contexta totaliter. Et ista tali ueste factus est Christus in Parabolam, quãdo ad eius derisionem milites Christi uestimenta diuidentes, super istam uestem cilicinã fortè miserunt. Tunc enim factus fuit Christus Iudæis in parabolam, idest, in prouerbium, quoniam ipsis in prouerbium uersum fuit. Christus tamen rex fuit, quòd ipsius uestimenta inter milites fuerunt diuisa, & super eius uestem cilicinam sors fuit missa. Vel magis mysticè per cilicium, quo caro pungitur, accipe punctiones pœnarum, quas Christus pro nobis in cruce suscepit, dum pœnam peccatorum uestrorum pro nobis portauit in cruce, in quo cilicio, siue pœna factus fuit Iudæis in parabolam, quando ipsi insultantes dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere, & similia. Vel per cilicium intellige carnem Christi, qua diuinitas celabatur, & occultabatur. Vnde supra uersic. 536. Ipse autem propter carnem passibilem factus fuit illis in parabolã, propter quod dicit Psal. 34. Ego autem cum mihi molesti essent, induebar cilicio.

Matt. 1.

Iob 19.

1103 *Aduersum me loquebantur, qui sedebant in porta, & in me psallebant, qui bibebant uinum.*

Sedere in porta, iudex.

HIc ponitur Christi patiens iniuriarum toleratio. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd per sedentes in porta significantur sacerdotum principes, scribæ, & pharisæi, qui reliquũ populum habebant iudicare, quoniam ut ait Greg. Mos apud ueteres fuit, ut ad portã ciuitatis seniores sederent, idest, iudices, qui certantium iurgia iudiciaria examinatione distinguerent, quatenus urbem, in qua cõcorditer oportet uiuere, discordes minimè intrarent. Et sic portæ nomine iudicium intelligitur, ꝙ in portis agebatur. Et sic sedentes in porta sunt iudices, qui in iudicio sedent. Sic ergo sacerdotes, scribæ, & pharisæi dicuntur sedentes in porta. Vel quia in porta domus domini stabant prædicando. Sic enim Hieremiæ sacerdoti à Deo dictum fuit. Sta in porta domus domini, & prædica ibi, &c. Isti aduersum Christum loquebãtur, quando quærebant falsum testimonium aduersus Iesum, ut eũ morti traderent, quando condemnauerunt eum esse reũ mortis, quando Christo iam crucifixo, principes sacerdotũ cum scribis, & senioribus dicebant. Alios saluos fecit, seipsum non potest saluum facere? Quid autem mirum si loquebãtur aduersus Christũ, quoniam ex abundantia cordis os loquit: Matth. 12. Omnis autem illorum cogitatio erat contra Christum, vt ipsum morti traderẽt. Psal. 55. Omnes cogitationes eorum aduersum me in malum. *Et in me psallebant qui bibebant uinum.* Vbi notat Nico. ꝙ scribitur in quodam libro Hebraico, qui intitulatur, condẽnatus iudicio, quod propter Salomonis dictũ Prou. 31. Date siceram, idest potum inebriatiuum mærentibus, & uinum ijs, qui amaro sunt animo, quod sapientes Iudæorũ ordinauerunt, ut condemnatis ad mortẽ daretur plenus scyphus de uino forti, ut quasi inebriati mortis dolores minus sentirent. Et tale uinum fuit in die passionis pro Christo, & duobus latronibus condemnatis præparatum. Sed Iudæi in Christi derisionem, & ut maiorẽ dolorem sentiret in morte, illud uinum bouum biberunt, & ad Christum potandum acetum felle mixtum præparauerunt. Et de istis hic loquitur Christus, dicens. *Et in me psallebant, qui bibebant uinum*, idest, contra me cantabant, & me deridebant, *qui bibebant uinum*, Vel hic ali-

Greg. 21 mor. ca. 14.

Hier. 7.

aliter Christus vult dare differentiam inter principes,& iudices Iudæorum,qui ipsum persequebantur , & eius fideles, qui ipsum venerabātur. Nam primi per sedentes in porta significantur , qui aduersum Christum(vt dictum est)loquebātur. Sed per bibentes vinum significātur deuoti,qui Christi sanguinē sub specie vini traditum deuote recipiunt,quo spiritualiter lætificentur. De quo vino dicitur,Psal.103. Et vinum lætificet cor hominis. Isti autem tales in Christo psallunt, quia Christum bonis operibus laudant dicentes illud Psal 137.In conspectu Angelorum psallam tibi,&c.

1104 *Ego verò ad orationem meam ad te , domine,tempus beneplaciti, Deus.*

CONsequenter hic Christus pro se, & suis petit a pęnis liberationem. Et facit duo,quia primo petit liberationem,secundò ad hoc adducit rationem, ibi. *Exaudi me domine.* Prima in duas,qa primo petit liberationem in generali,secundò in speciali,ibi. *Eripe me de luto.* Et primò ponit orationem , secundò petit exauditionem,ibi. *In multitudine.* Quantum ad primum sciendum, q̄ in persecutionibus,& aduersitatibus maximum remedium est,pro persecutoribus orare,q̄ Christus facere nos suo docuit exemplo qn̄ in cruce positus,patrem pro persecutoribus orauit,d. Pater ignosce illis, &c. Quod præuidens Psalmista hic in persona Christi dicit, quòd illi aduersum me loquebantur , *ego vero orationem meam ad te,domine*,supple dirigo.Vbi glos. Hic enim Christus prædictis malis orationē opponit, vt nos discamus, non rixas, sed orationes iurgijs opponere, q.d. Christus Illi contra me sæuiunt,ego verò,dū illi sic insultant, dirigebam ad te orationem meam. Cum.n.mali non corriguntur,non restat nisi pro eis orare. Sed qđ hic loquatur de oratione,quam pro persecutoribus facit tempore passionis ostēdit,d. *Tempus beneplaciti, Deus.* Tempus .n.beneplaciti Dei fuit tempus reconciliationis Dei ad humanam naturā, quod fuit tempus Christi passionis, quando,s. Christus per mortem suam nos Deo reconciliauit.Colossen.1.De quo tempore ait Apostolus . Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nunc dies salutis Et nota,q̄ tempus Christi passionis dr̄ tempus beneplaciti Dei,quia in illo tria fuerunt,in quibus specialiter consistit Dei beneplacitum. Primum est peccatorum absolutio. Eccles.35.Beneplacitum,est domino recedere ab iniquitate.Et hoc fuit tempus Christi passionis , quando lauit nos a peccatis nostris in sanguine suo.Secundum est concordia proximorum,& dilectio. Eccles. 25. In tribus beneplacitum est spiritui meo, concordia fratrū , amor proximorum,&c.Et hoc fuit tempus passionis Christi , quando Christus pacificauit omnia per sanguinē crucis eius. Tertium est fides deuotorum.Eccles.1.Beneplacitum est illi fides,& mansuetudo. Et hoc fuit tempus Christi passionis , quando rogauit, ne fides Ecclesiæ deficeret. Istis ergo causis tempus passionis Christi dicitur tempus beneplaciti.

Oratio aduersa. — *Luc. 23.* — *2.Cor.6* — *Apoc. 1.* — *Coloss. 1.* — *Luc. 22.*

1105 *In multitudine misericordiæ tuæ exaudi me, in veritate salutis tuæ.*

PEtit hic Christus orationis exauditionem. Vbi notandum,quòd Christi passio a Deo erat ordinata pro peccatorum nostrorum satisfactione , quod fuit opus magnæ misericordiæ , vt ipse pœnam nostrorum peccatorum portaret in cruce. Fuit etiam opus multæ misericordiæ , quia nostra peccata erant multa . Et ideo Christus hic orans , vt effectus suæ passionis impleatur, quo scilicet multitudo nostrorum peccatorum tollatur: multitudinem diuinæ misericordiæ inuocat, dicens . *In multitudine misericordiæ tuæ*,&c.Et attēde quomodo misericordia Dei dicatur magna,& multiplex. Vide supra versicu.834. Et nota, quòd pro sua exauditione non solum inuocat misericordiam patris,sed etiam iustitiam,dicens. *In ueritate salutis tuæ.* Iustitia enim Dei requirit , vt ipse sua promissa perficiat. Promisit autem per prophetas per Christi passionem nos liberare, sic q̄ propter nos pateretur .Esa. 53.Verè lāguores nostros ipse tulit,&dolores nostros ipse portauit ipse aūt vulneratus

meratus est pp iniquitates nostras, &c. E cuius liuore sanati sumus. Hoc ergo notans Psalmista, d. *Exaudi me in veritate salutis tuæ*, i. pp tuam iustitiam, & veritatem, qua salutem mundo per mortem meam promisisti. Omnis aũt Christi oratio fuit exaudita, quia solum postulabat, quæ patri erant placita. De hoc vide supra vers. 190. Et, si dicas, quare Christus orabat, cũ omnia, quæ petebat, clarè sciret futura; Rñdeo, q̃ sicut præsciebat omnia, quæ petebat esse futura, sic & præsciebat illa virtute suę orõnis esse ventura.

1106 *Eripe me de luto, vt non infigar, libera me ab ijs, qui oderunt me. & de profundis aquarum.*

Hic in speciali explicat Christus suã orationem. Vbi notandum, q̃ sicut Christus sua passione pro nostris peccatis satisfecit, sic sua resurrectione causat nostram resurrectionem, & corporis, & animæ. Propter quod hic Christus specialiter orat pro sua resurrectione. In morte.n. Christi corpus positum fuit in monumento, ad limbum autem descen- G dit anima Et sic Christus orando pro sua resurrectione, duo petit. Primò ne corpus dñi detineatur a sepulchro. Secũdo ne anima diu detineatur in limbo, ibi. *Non me demergat.* Quantum ad primum sciendum, q̃ hic per lutum intelligitur Christi sepulchrum, quamuis excisum esset in petra, quia omnis lapis, est de luto, vel terra productus, Vel ſm aliquos, quãuis sepulchrum Christi esset cauatum in saxo, vel petra, tñ ibi exterius ad orna- H mentum illius spelũcæ erant aliqua opera de lateribus facta, qui lateres propriè de luto efficiuntur. De isto ergo luto sepulchri Christus orat, ne suum corpus in eo infigatur. Infigitur.n. res in luto, qñ sic in ipso profundatur, q inde faciliter extrahi non potest. Et hoc est, quod d. *Eripe me de luto, vt non infigar*, i. eripe corpus meum de sepulchro, ne ibidem per corruptionem infigatur. Hoc autem fuit per resurrectionem, qñ corpus Christi gloriosum resurrexit, & impassibile. Et ideo tunc corpus Christi liberatum fuit ab omni persecutione Iudæorum, & omnium iniquorum, & liberum factum ab omni aduersitate. Et hoc est, quod subdit, d. *Libera me ab ijs, qui oderunt me*, per resurrectionem me ab illis liberabis, quia amplius in corpus meum sæuire non poterunt, etiam ab omni aduersitate liberabor. Vnde subdit. *Et de profundis aquarum.* Per aquas enim aduersa significantur, vt patet supra vers. 210 & 1089. In passione enim sua Christus fuit in profundo aduersitatum. Hic nota, quòd in scriptura multiplex lutũ reperitur, scilicet, Primò lutum nostræ F humanitatis, & hoc quo ad corpus. Iob 10. Memento, quòd sicut lutum feceris me. Secundò lutum peccati & iniquitatis, Psal 17 Vt lutum platearum delebo eos. Tertiò lutum pœnæ & aduersitatis. Psal. 39. Eduxit me de lacu miseriæ, & de luto fecis. Quartò lutum gratiæ & pietatis. Ioan. 9 Lutum fecit Iesus ex sputo, & cœcum illuminauit. Quintò lutum auaritiæ & cupiditatis. Abacuc. 2. Væ ei, qui congregat non sua, vsque quo aggrauat contra se densum lutum. Sextò lutum Christi sepulturæ siue mortis, vt hic. *Eripe me de luto*, &c. Gregorius aũt distinguit aliter lutum. 34. mor. cap. 8. dicens. Luti nomine in sacro eloquio, aliquando terrenarum rerum multiplicitas, aliquando sordidum sapiens iniqua doctrina, aliquando autem desiderij carnalis illecebra designatur. Per lutũ quippe terrenarum rerum multiplicitas designatur, sicut pet Abacuc prophetam dicitur. Væ ei, qui congregat non sua, vsquequo aggrauat contra se densum lutum. Denso enim luto se aggrauat qui per auaritiam terrena multiplicans, peccati sui oppressione se angustat. Rursum luti nomine doctrina sordidum sapiens figuratur, sicut per eundem Prophetam domino dicitur. Viam fecisti in mari equis tuis in luto aquarum multarum. Ac si diceret. Aperuisti iter prædicatoribus tuis inter doctrinas huius sæculi sordida, & terrena sapientes. Per lutum quoque desiderium sordidæ voluptatis exprimitur, sicut Psalmista deprecans ait. *Eripe me de luto, vt non hæream.* Inhærere luto est sordidis desiderijs concupiscentiæ carnalis inquinari.

Lutum multiplex.

Abac. 2.

Abac. 3.

Non

1107 *Non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque vrgeat super me puteus os suum.*

HIc Christus orat, ne eius anima diu detineatur in limbo. Vbi nota, quod nomine profundi infernus intelligitur, similiter, & nomine putei. Profundum namque significat infernum, ad quē ante Christum Patres, & sancti descendebant. Propter quod & Iob dicit, Iob 17. In profundum infernum descendent omnia mea. Quæ verba exponens Gregor. quæstionem mouet, dicens. Cum constet, quòd apud inferos iusti non in locis pœnalibus, sed in superiori quiete sinu tenerentur, magna nobis oboritur quæstio, quidnam sit quòd beatus Iob asserit, dicens. In profundum infernum descendent omnia mea. Quoniam etsi ante aduentum mediatoris Dei, & hominum in infernum descēsurus erat, liquet tamen, quia in profundissimum infernum descensurus non erat. An ipsa loca superiora inferni profundissimum infernum vocat, quia videlicet quantum ad sublimitatem cœli iam huius aeris spacium non immeritò infernus dici potest. Vnde cum apostatæ angeli a cœlestibus sedibus in hoc caliginoso sunt detrusi aere, Apostolus Petrus dicit. Angelis peccantibus non pepercit, sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit, in iudicio cruciandos reseruari. Si itaque quantum ad celsitudinem cœli aer iste caliginosus infernus est, quantum autem ad eiusdem aeris altitudinē, & illa loca inferni, quæ superiora sunt alijs receptaculis inferni, hoc loco non incongruè inferni profundissimi appellatione significantur, quia quod aer ad cœlum, terra ad aereum, hoc ille est superior infernorum locus ad terram, &cæt. Vnde & sancti patres, qui in limbo, vel inferno erant orantes vt inde, per Christum educerentur, dicentes. Psalm. 129. De profundis clamaui ad te, Dñe, &cæt. Sic ergo nomine profundi infernus, siue limbus intelligitur. Similiter, & nomine putei idem infernus siue limbus designatur. Vide supra versiculo 900. Est ergo sensus Christi orationis hic,

Greg. 13 mo. c. 22

2. Pet. 2.

Puteus dicitur infernus.

A *Non me demergat tempestas aquæ*, idest, oro ne tempestas aduersitatis, & passionis meæ me demergat, idest, ex toto suffocet, ne resurgam, quod exponens subdit. *Neque absorbeat me profundum*, s. ne infernus sic absorbeat animam meam, vt ibi diu detenta non valeat exire. Et idem alijs verbis repetit, dicens. *Neque vrgeat super me puteus os suum*, idest, neque claudat super animam meam puteus, idest, infernus os suum. Vnde litera Hebraica habet. *Non obturet super me os suum puteus*, idest, infernus, siue limbus. Hoc B enim ideo orat ad differentiam aliarum animarum quæ sic ad infernum descendebant, quòd inde exire non poterant. Anima autem Christi licet ad infernum vt aliæ descenderit, tamen ad libitum inde tertia die exiuit. Propter quod dicit Christus. Psal. 87. Anima mea in inferno appropinquabit. Sequitur. Factus sum sicut homo inter mortuos liber.

1108 *Exaudi me, domine, quoniam benigna est misericordia tua, secundum multitudinem miserationum tuarum respice in* C *me.*

HIc Christus adducit rationem, quare exaudiri debet. Vbi aduertendum, quòd septē rationes adducit Christus, quibus ostendit se dignum exaudiri. Primo ratione diuinæ pietatis. Secundò ratione suæ puritatis, ibi. *Ne auertas*. Tertiò ratione Iudæorum iniquitatis, ibi. *Intende animæ*. Quartò ratione manifestæ veritatis, ibi. *Tu scis*. Quinto ratione diuinæ potestatis, ibi. *In conspectu*. Sextò ratione derelictæ humilitatis, ibi. *Et sustinui*. D Septimò ratione inflictæ pœnalitatis, ibi. *Et dederunt*. Prima ergo ratio sumitur ex partæ diuinæ pietatis, & misericordiæ. Misericordia. n. est quædam Dei proprietas, qua miseris compatitur. Duæ. n. sunt principales virtutes regum, & dominorum, s. iustitia, & pietas, plus tamen in ipsis commendatur, & relucet pietas, vt dicit Isid. 9 etym. Cum ergo Deus sit rex regum, & dominus dominantium, in ipso summe regnat pietas, vnde & eius dicitur esse, propter quod cantat ecclesia, dicēs. Deus, cui propriū est misereri, &c.

Misericordia. Iustitia.

Hanc

Hanc ergo causam allegat Christus, dicens. *Exaudi me domine quoniam benigna est misericordia tua*, &c. Et hic nota, quāta est benignitas diuinæ misericordiæ, quoniam, vt docet scriptura, diuina benignitas culpæ remittit vitium, pęnæ ab soluit debitum, humanum assumpsit habitum, nos fortificat in agonibus, nos gratificat in operibus, nos glorificat in cœlestibus. Primum patet, quoniam ipse Deus offensus a nobis sua benignitate ad se reuertentibus, sua benignitate statim dimittit offensam, propter quod consulitur Iohelis 2 Conuertimini ad dominum Deū vestrum, quoniam benignus, & patiens est, & misericors, & præstabilis super malitiam. Cuius ratio est, quia ipse Deus nō delectatur in perditione morientium, sed magis vt conuertantur, & viuant, sciens quòd non minus est gloriosum misereri infelici, quam hostem superare, vt ait Valerius lib. 5. c. 1. In hoc ergo diuina relucet benignitas, quòd liberè offensas dimittit. Vnde ipsa diuina benignitas in benignitate Pompeij Romani principis pōt figurari. De quo ait idem Valerius vbi supra, q cum Pompeius regem Armeniæ, qui magna, & multa contra rempublicam gesserat bella, & infestissimus vrbi Romanæ fuerat, cepisset, ipsum tamen captum in conspectu suo diutius iacere supplicem non fuit passus, sed benignis verbis ipsum consolatus, diadema, quod abiecerat, capiti reponere iussit, cęterisq; rebus imperatis, in pristinæ fortunæ gradum ipsum restituit, æquè pulchrum esse iudicans, & vincere reges, & facere. Et conformiter est de Deo, & nobis. Nos. n. multa agimus contra Deum, quia quādo peccamus, ipsum impugnamus bellando, sed tandem ab ipso captiuamur, quando ipso inspirante, eius ditioni subijcimur, & veniam supplices postulamus, ipse tunc aliqua nobis imponit, s. emendationem vitæ per contritionem, confessionem, & satisfactionem, & ad pristinum statum, scilicet, meritorum nos adducit. Vnde ista benignitate omnes ad pœnitentiam meritò trahit, dicente Apostolo. An ignoras, quòd benignitas Dei ad pœnitētiam te adducit, &c. Secundum patet, quoniā quodlibet peccatum, quò Deus mortaliter offenditur, ęternam pęnam meretur, quam tamen Dei benignitas in pœnam temporalem, & breuem commutat. Peccatum enim Deus non relaxat inultum (vt ostendit Greg.) quia aut nos punimus, aut Deus punit. Benignitas autem Dei, vt a nobis peccati pœnam auferret debitam, ipsam in Christi dorso posuit. Propter quod dicitur Eph. 4. Estote autem inuicem benigni, misericordes, donātes inuicem, sicut Deus in Christo donauit nobis. In Christo enim Deus pœnas nobis donauit debitas, dum nostras pœnas in suo corpore posuit. O quam admirabilis benignitas, & omnes prosequenda laude, quia, vt nos liberaret, se tradidit morti: meritò quantum ad hoc figuratus in illo Panopionis seruo, de quo narrat Valerius. lib. 6 cap. 8. quòd cum ipse ad dominum suum proscriptū occidendum milites venisse cognosceret, mira benignitate motus, commutata cū eo veste, illum postico clam emisit, & se in lectum eius posuit, & sic sese pro Panopione occidi permisit. Quis itaque iste Panopio proscriptus est, nisi genus humanum peccato primi parentis a paradisi patria exul effectum? Quis autem iste seruus tam fidelis, & benignus, nisi Dei filius, qui propter nos exinaniuit semetipsum, formam serui accipiens? Qui vt nos a pœnis liberaret inferni, nobiscum commutauit habitum, quia habitu inuentus vt homo, & se p nobis pmisit occidi. Non dicam occisores prouocauit, vt a pęnis liberaret ingratos, vt de eius benignitate dicatur illud Luc. 6 Ipse benignus est super ingratos, & malos. Tertium patet, quoniam ipse Deus hominem deuiū vt corrigere posset, factus est homo, vt deducit Greg. 24. mor. c. 1. Et hanc benignitatem commendat Apostolus ad Titum. 3. dicēs. Apparuit benignitas, & humanitas saluatoris nostri Dei, &c. Quomodo enim nos ab æterna morte eripuisset, nisi sua benignitate homo factus fuisset? Cuius benignitas satis figuratur in benignitate illius nobilis Romanorū principis Curtij. De quo ait Valerius lib. 5. capitulo, sexto, quod cum in mediam partem fori vasto, ac repentino hiato terra subsideret, responsumque esset

Marginalia: *Benignitas Dei.* — *Explū.* — *Ad Ro. 2* — E — F — G — H — *Grego. 4. mo. c. 2 I* — *Valerius* — *Philip. 2* — *Gregor. mor. lib. 24. c. 1.*

ſet à dijs eã re illum tantummodò com pleri poſſe, qua populus Romanus pluri mum valeret. Curtius & animo, & genere nobiliſſimus adoleſcens, militaribus inſignijs ornatus equum conſcẽdit, eumque vehemẽter admotis calcaribus præcipitem in illud profundum egit, ſuper quem uniuerſi ciues honoris gratia certatim fruges ingeſſerunt, & continuò terra priſtinum habitum recuperauit. Magna poſtea decora in foro Romano fuiſſe runt Nullum tamen hodie pietate Curtij erga patriam clarius obſeruatur exẽplum. Hic clarè vide figuram benignitatis Chriſti, qua carnem aſſumpſit humanam, quoniam ante eius incarnationẽ in medio fuerat hiatus uel vorago, quę omnes ad infernũ trahebat, à Deo data fuit ſententia, quod claudi non poterat, niſi nobiliore genito. Et quis eſt iſte niſi filius Dei, qui aſſumptis regalibus ornamẽtis, factus homo, ut ipſum clauderet ibidẽ ſe præcipitẽ dedit, quãdo. ſ. in triduo mortis ad infernum deſcẽdit? Vnde quã tum ad benignitatẽ in illo triduo nobis oſtenſum dicere poſſumus illud Act. 18. Nos ſuſcipiẽs triduò benignè exhibuit. Quartũ patet, quia ſua benignitate contra inſidias diaboli nos fortificat. Quo.n. contra tot, & tales hoſtes, ſ. dæmones, mũdum, & carnem poſſemus reſiſtere, niſi ſua benignitate nos dextera ſua protegeret? Vnde Sapient. 7. dicitur, quòd ipſe eſt ſpiritus humanus, benignus, ſtabilis, ſecutus, & certus, omnem habens uirtutem. Vnde quòd ſola Dei benignitate illorum tentationibus ualeamus reſiſtere. Vlricus ſuper illo uerbo pſalmi. Non me derelinquas vſquequaque, dicit, quaſi dicat. Scio, quòd derelinquere ſoles utiliter ſanctos tuos, ut eos probes, aliter enim ab aduerſario tentari non poſſunt niſi à te pauliſper fuerint derelicti. Et ideo non rogo, ut me nunquam derelinquas: ſed vſque ad nimietatem. Nulla enim virtus humana, ſi diutius in tentatione tuæ benignitatis auxilio deſeratur, ſua poterit conſtantia perdurare. Vnde oportet, vt tu, qui humanarum virium es conſcius, tua benignitate ſis, & luctaminum moderator. Hanc benignitatis diuinæ contra hoſtes fortificationem petebat

Pſ. 118.
Derelinquere. Tẽtatio.

Pſalmiſta dicens. Benignè fac in bona voluntate tua Sion: ut ædificẽtur muri Hieruſalem. Quid enim per muros Hieruſalem, niſi fortitudo deſignatur? Sed iſta benignitate fortificãte illi abutuntur, qui non ſolum ſe à tentationibus uinci permittunt: ſed ipſi peccando tentationes præueniunt. Vnde cuilibet tali dicitur. Dilexiſti malitiam ſuper benignitatem, &c. Quintum patet, quoniam nulla noſtra opera ex ſe eſſe poſſunt meritoria, niſi ex mera Dei benignitate ad meritũ ſint accepta. Et ſic ſola Dei benignitate

Pſal. 50.
Nota de preuenientibus tentationes.
Pſal. 51.

B terra noſtra fructifica in meritis pſal. 84. Dominus dabit benignitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Sextum patet, quoniam ſicut ipſa diuina benignitas noſtra facit merita, ſic & meritis præmia demonſtrat, ad Tit. 3. Apparuit benignitas, & humanitas ſaluatoris noſtri Dei, &c. qui ſecundum miſericordiam ſuam ſaluos nos fecit. Ideo ſi æterna præmia cupimus: oportet nos benignitatem Dei implorare, & cum Pſalmiſta dicere. *Exaudi me, domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua.* Quibus omnibus de diui

C na benignitate conſideratis conſulit Apoſtolus Coloſſ. 3. Induite vos ſicut electi ſancti viſcera miſericordiæ, humilitatem, benignitatem, ſupportantes inuicem, &c. Hanc ergo rationem, ſcilicet, benignitatem Dei allegat hic Pſalmiſta, dicens. *Exaudi me, domine, quoniam benigna eſt miſericordia tua.* Et hoc alijs uerbis confirmat dicens. *Secundum multitudinem miſerationum tuarum reſpice in me*, Reſpicere enim Dei in nos, eſt nos exaudire. Vide ſupra verſiculo 444. & 541. Qualiter autem miſericordia

Reſpicere Dei.

D differt à miſeratione, vide ſupra uerſic. 664.

Et ne auertas faciem tuam à puero tuo, quoniam tribulor, uelociter exaudi me. 1109

HIc Chriſtus ſe exaudiendum ratione ſuæ puritatis petit, ex contrarijs enim contraria efficiuntur. Cum ergo impuritas, & peccatum impediant orationem ne exaudiatur. Eſai. 1. Cum multiplicaueritis orationes veſtras, non exau-

Exauditur oratio pura.

exaudiam uos, manus enim vestræ sangui ne plenæ sunt. Et Ioan. 9. Scimus quia peccatores Deus non exaudit, consequés est, quòd puritas orationem facit exaudi ri. Quod ostendit Gregorius dicens. Faciem ad Deum leuare, est in Deum animum per studium orationis attollere. Sed eleuatam faciem macula inquinat, si intendentem mentem reatus sui consciétia accusat, & à spei fiducia pro tinus frangitur, si intenta precibus necdũ deuictæ culpæ memoria mordetur. Diffidit namque se accipere posse, quod petit, quæ ꝑfecto reminiscitur nolle se adhuc facere, quod diuinitus audiuit. Hinc per Ioannem dicitur. Si cor nostrum non repreh é derit nos, fiduciam habemus apud Deũ, ꝙ quicquid petierimus, ab eo accipiemus. Hinc Salomõ ait. Qui auertit faciẽ, ne audiat legẽ, oratio eius execrabilis erit. Cor quippe in petitione nos reprehendit, cũ resistere præceptis eius, quẽ postulat, se meminit. Et oratio fit execrabilis cum à censura auertitur legis, quia dignũ profectò est, ut ab eius beneficijs sit quisque extraneus, cuius nimirũ iussionib. non vult esse subiectus, &c. Ideo dicebat Apostolus 1. Timot. 2. Volo viros orare leuãtes manus puras, &c. Hanc aũt puritatem in se Christus ostendit, hic se purum vocans, dicens. *Ne auertas faciẽ tuam à puero tuo*. Vbi nota, quòd puer quandoque dicitur ab ætate, & sic significat munditiã, quia illa ætas adhuc carnis voluptates ignorat Esa. 9. Puer natus est nobis, &c. Dicitur quandoq; à qualitate, quia puer à puritate dicit. Et sic omnis iustus dr̃ puer. Vnde & Christus Apostolos suos iã ætate prouectos post resurrectionem pueros uocabat, dicens. Pueri, nunquid pulmentarium habetis? Sic & isto modo Christus hic dicitur puer à puritate. Vnde Actuum 4. dixit Petrus. Conuenerunt aduersus puerum sanctũ tuũ Iesum Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus, & populis, &c. Puer etiam dicitur à sensualitate, qui scilicet magis sensualitate quam ratione regitur. Esa. 65. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledicetur. Vnde hic ait glo. *Ne auertas faciem tuam à puero tuo*, idest à Christo. De quo per prophetam dicitur. Ecce puer meus, quẽ elegi, qui rectè dicitur puer à puritate propter peccati immunitatem.

Greg. 10 mor. ca. 17.

1. Ioan 3

Nota de retinentibus proposit ũ peccãdi, quorum oratio sit execrabilis.

Puer dicit̃ Christus.

Ioan. 21

Glossa.

Intende animæ meæ, & libera eam: propter inimicos meos eripe me. 1110

HIc Christus ostendit se exaudiendum ratione iniquitatis inimicorum. Iustum est enim iniquos persecutores comprimere, & liberare afflictos iniustè. Propter quod dicitur. Libera eũ qui iniuriam patitur de manu superbi. Iudæi autem iniustè Christum innocentem psequebantur, ergo iustum erat Christum de ipsorum manibus liberare. Vnde de Christo ad literam dicitur, Sapien. 2. Si est uerus filius Dei, liberet eum de manibus contrariorum. Hanc causam assignans Christus dicit. *Intende*, &c. *Propter inimicos meos*, s. iniustos *eripe me*, idest, considerata iniquitate inimicorum meorum, qui me iniustè opprimunt, me liberare debes. Notandum autem, quòd Magister in glo. istam petitionẽ admiratur, dicens. Miranda petitio ista, nec cursim transilienda, quòd causam suæ ereptionis constituit Christus in confusione inimicorum, uel conuersione, tanquam aliter nõ sit liberandus, quod si neutrum illorum est, nunquid non est liberandus? Est utique. Sed ideo sic dicit, ut notentur duę liberationes, occulta, scilicet, & manifesta. Est enim quædam liberatio occulta, scilicet in anima, quæ fuit in sanctis martyribus. Sic enim illi septem fratres Machabæi occultè liberati sunt, qui corporaliter igne consumpti sunt, cum matre eos hortante, ut potius eligerent pro legibus Dei, mori, quam contra eas hominibus consentire. Sic & Stephanus, sic Petrus, sic Paulus, sic Laurentius occultè in anima sunt liberati: quamuis in corpore perierint. Est etiam & alia liberatio manifesta, quæ fit propter inimicos uel puniendos, uel liberandos. Sic enim tres pueri de camino ignis liberati sunt. Vnde ipse Nabuchodonosor conuersus, Deum ipsorum, quem ante contempsit, prædicauit. Sic etiam liberatus fuit Daniel de lacu leonum vnde eius persecutores fuerunt puniti.

Eccles. 4

Liberatio duplex.

2. Mac. 7.

Dan. 3.

Dan. 14

Et

Et ambas istas liberationes hic tangit Christus. Primam d. *Intende animæ meæ, & libera eam*, hoc ad occultam liberationem pertinet animæ. Et hoc intelligit Christus de anima sua & suorum, vt, s. in persecutionibus sic fortificentur gratia, ne contra Deum consentiant hominibus. Alteram liberationem, s. apertam, & corporalem tangit, d. *Propter inimicos meos eripe me*. Hic .n. petit sui corporis apertam resurrectionem, vt corpus per resurrectionem effectum gloriosum, & impassibile, manibus inimicorum non sit subditum. Et hæc liberatio fuit facta pp inimicos Christi, s. ad aliquos conuertendos, & ad puniendos obstinatos. Sic .n. multi audientes liberationem corporis Christi per resurrectionem conuertebantur, sicut legitur Act. 2. q prædicante Petro Christi resurrectionem multi ad fidem sunt conuersi. Et tunc intelligitur *propter inimicos*, s. conuertendos. Sic etiam propter istam liberationem corporis Christi, multi obstinati manentes fuerunt confusi, s. a Tito, & Vespasiano trucidati, captiuati, venundati, & per orbẽ dispersi, & ex hoc gentiles multi ad fidẽ conuersi, & hoc est quod Christus d. psal. 17. Eripies me de contradictionibus populi, constitues me in caput gentium.

Inimic° Christi.

Psal. 17

IIII *Tu scis improperium meum, & confusionem meam, & reuerentiam meam.*

Ostendit hic Christus se exaudiendum ratione manifestæ veritatis. Iudex enim in manifestis iniurijs procedere debet ad punitionem rei. Cũ ergo iniusta Iudæorum contra Christum persecutio Deo sit manifesta, consequens est, q Deus illos iudicare debet, & Christum liberare. Et hanc rationem assignat Christus patri, d. *Tu scis improperium meum*, &c. Improperium enim dicitur iniuria, & conuitium verbis iniuriosis illatum, vt puta quando Iudæi Christo dicebant. Dæmoniũ habes, vel ipsum blasphemabant, quoniam vt habetur Matth. 27. Prætereuntes blasphemabant eum, mouentes capita sua. Id ipsum & latrones, qui cum eo crucifixi erant, improperabant ei. Propriè tamen loquendo, improperium illud magis insultantiũ Christo, quam ipsius Christi erat; sicut econtra honor propriè dicitur, non in honorato, sed in honorante, vt habetur, 4. Ethic. *Et confusionem meam*, vt puta, quia captus, & ligatus ad modum latronis, sputis deturpatus, vt fatuus ab Herode illusus. Et nota, quod talis confusio temporalis est, non æterna, exterior, non interior, apparens in conspectu hominum, sed non existens apud Deum. Sic enim Deus quãdoque confundit electos suos temporaliter, dum eos passionibus, & opprobrijs exponit, vel ad augenda merita, vel ad ipsorum virtutes manifestandas, vel pro aliorum salute. Sic enim sancti martyres talem confusionem temporalem patiebantur, dum a falsis eis falsa crimina imponebantur. Vnde in persona eorum dicitur. Confusio faciei meæ cooperuit me a voce exprobrantis, & obloquentis, i. crimen imponentis. Exprobrare .n. est in faciem maledicere, sed obloqui est absenti detrahere. Consimili modo & Christus confusus dr. Sic .n. dicit superius patri. Quoniam propter te sustinui opprobrium, operuit confusio faciem meam. Vide supra vers. 1098 *Et reuerentiam meam*. Hic .n. accipitur reuerentia non pro honore, sed pro verecundia. Sic irreuerens dicitur inuerecundus, sic & reuerentia quandoq; dicitur verecundia. Vnde textus Hierony. habet. *Et ignominiam meam*, i. verecundiam mihi factam, puta alapas, flagella, & quod Pilato tanquam reus fuit traditus. Quæ omnia non pro reatu suo, sed pro nobis sustinuit. De his ergo omnibus ad patrem loquitur, d. *Tu scis*. Quantum est ex parte Iudæorum, tu scis, scientia visionis, sed quantum est ex parte mea, tu scis, illam acceptando pro satisfactione peccati generis humani.

Improperium.

Cõfusio.

Psal. 43

Nota differentiã inter exprobrare & obloqui.

Reuerentia.

IIII *In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me improperium expectauit cor meum, & miseriam.*

Hic ostendit Christus se exaudiendum ratione diuinæ potestatis. Vbi notandum, quòd per conspectum Dei quandoque significatur eius sapiẽtia,

Conspectus Dei.

tia, qui omnia cognoscit, et occultas cogitationes cordium ad Heb. 4. Non est vlla creatura inuisibilis in conspectu eius quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Aliquando verò accipitur pro potestate Dei cui nihil resistere potest, vnde 1. Reg. 6. quis poterit stare in conspectu Dei? Quod ideo dictū fuit, q̄ tāta est diuina potestas, q̄ ad conspectum eius dū arcam fœderis conspicerent Bethsamitæ, mortui fuerunt quinquagintamillia hominum. Hic ergo accipitur conspectus Dei pro potestate, vt sit sensus. *In conspectu tuo sunt omnes, qui tribulant me*, i. in potestate tua, & pro voluntate tua ipsos punire potes. Sequitur. *Improperium expectauit cor meum, & miseriam*. Hic Christus omnia prædicta se ostendit voluntarie passum pro nobis. Omnia. n. ista præuidit, & discipulis prædixit. Mat. 26. Scitis, quia post biduum pascha fiet, & filius hominis tradetur, &c. Non tamen fugit, vt illa euaderet, sed sponte ad locum passionis venit crucifigendus, expectans pati pro nobis. Propter quod d. Desiderio desideraui hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar. Et hoc notans Christus d. *improperium expectauit cor meum, & miseriam*. Et dicit *cor meum*, quia licet caro fugeret mortem, uoluntas tamen, quæ per cor intelligitur, illam quærebat, illam desiderabat.

1113 *Et sustinui, qui simul contristaretur, & non fuit, & qui consolaretur, & non inueni.*

Compatatio.

Ostendit hic se exaudiendum ratione derelictæ humanitatis. Miseria. n. hominis augetur, & dolor, quando nō videt alios sibi cōpatiētes, sed magis sibi improperantes. Sic fuit de Christo t pe passionis, quia oēs contra ipsum insurgebant, vnde Luc. 23. Surgens omnis multitudo eorum duxerunt eum ad Pilatū, & cæperūt accusare illum in multis. Homini autem innocenti sic ab omnibus derelicto, magis est succurrendum. Et hoc est quod allegat Christus patri dicens. *Et sustinui qui simul contristaretur, & non fuit*. Sed fortè dices hoc esse falsum, quia vt habetur Luc. 23. qn Christus ducebatur ad mortem, sequebatur illum

Contristari.

E multa turba populi, & mulierum, quæ plangebant, & lamentabantur eum, etiā omnes Apostoli in eius morte contristati sunt, sm quod prædixerat eis, Ioan. 16. Amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos? &c. Propter q̄ canit ecclesia. Tristes erant Apostoli de nece sui domini. Item quia dr Luc. 23. q̄ omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum illud, & videbant, quæ fiebant, percutientes pectora sua reuertebantur. Quo ergo Christus dicit, q̄ non fuit qui simul cum eo contristaretur? Ad hoc

F respondet glo. quòd Christus loquitur de persecutoribus, qui scelus mortis Christi læti peregerunt. Vel aliter dicendum, quod Christus hic loquitur secundum modum loquendi, quo dicitur nullus adest, vbi pauci sunt comparatiuè. Sicut dicitur nullus est in ecclesia, vel in foro: quia pauci sunt secundum q̄ deberent, vel consueuerūt esse. Ita in morte Christi comparatiuè pauci fuerunt contristati, cum tamen omnes debuissent compati ei, cui etiam insensibilia compati videbantur: quia in morte Christi sol obscuratus est, terra mota est, & petræ scis-

G sæ sunt, & monumēta aperta sunt, vt patet Matth. 27. *Et qui consolaretur, & non inueni*, s. ex persecutoribus. Sicut. n. consolatur medicum, qui curatur infirmus, sic Christum consolatur, qui ad ipsum conuertitur, quod nullus ex persecutoribus fecit tempore passionis. Et si aliqui, pauci tamen fuerunt. Vnde de humilitate Christi dicitur. Non est, qui consoletur eum ex omnibus charis eius. Quin etiam mater eius compatiens non consolabatur, sed eius augebat dolorem.

Cōsolari

Thren. 1

H 1114 *Et dederunt in escam meam fel, & in siti mea potauerunt me aceto.*

Hic ostendit Christus se exaudiendum ratione inflictæ pœnalitatis. Quanto enim maior est crudelitas iniustè persequentium, tanto facilior debet esse exauditio innocentis iniustè persecuti. Crudelitatem ergo Iudæorum allegans pro sua exauditione, dicit. *Dederunt in escam meam fel*, &c. Et vide quam clarè Dauid Christi passionem præuidit,

Bibit Christus vinū felle & myrrha mixtum.

quia

quia ad literam ipsi Christo existenti in cruce, dum diceret sitio, potum fellis, & aceti propinauerunt. Vbi notãdum, quod Christo in passione bis Iudæi potum dederunt, ut narrat Matth. 27. Primò quando peruenerunt ad locum crucifixionis. Tũc enim crux extensa fuit in terra, & Christus affixus cruci. Et tunc antequã crux eleuaretur, sic Christo affixo cruci dederunt bibere uinum cum felle mixtum. Et secundum Marcũ, hoc uinũ vocatur myrrhatum, idest myrrha, quæ est amarissima, mixtum. Sic ergo potus Christo primo datus fuit felle mixtus, & uinũ myrrhatum: quod duob. modis intelligitur. Primo quia in illo vino erat fellis, & myrrhę mixtio; quorum unum ponit Matth: dicens. Et dederunt ei bibere uinum felle mixtum. Secundũ verò ponit Mar. 15. dicens, & dabant ei bibere myrrhatum vinum. Secundò ut nomine fellis amaritudo intelligatur, & sic uinũ myrrhatũ, quia est amarissimum, dicatur felle mixtum. Et istos duos modos intelligendi ponit Augustinus in de consensu Euangelistarum, dicens. Secundum Matth dederunt ei bibere vinum felle mixtũ. Fel quippe pro amaritudine posuit. Myrrhatũ enim uinum amarissimum est, quanquã fieri possit, ut fel, & myrrha utrumq; simul uinũ amarissimũ redderent. Secũdò aũt cum iam in cruce fuisset per tẽpus, videns omnia à patre sibi imposita cõsummata, iam morti appropinquans, cũ dixisset sitio: vas positũ erat ibi aceto plenũ, tunc illi spõgiam aceto plenam hissopo circumponentes, obtulerunt ori eius. Ipse aũt cum gustasset, noluit bibere. Istas ergo duas potiones amaras præuidens psalmista, dicit. Primò quoad primam. *Dederunt in escam meam fel.* Quantum uerò ad secundam. *Et in siti mea potauerunt me aceto.* Sed hic duo occurrunt dubia. Primũ, quare Psalmista dicit. *Dederũt in escam meam fel*, cum euangelista dicat, quòd dederunt ei bibere uinũ felle mixtum. Aliud est enim esca, aliud potus. Hanc dubitationem glos. soluit dicens. In euangelio legitur ei oblatum uinum felle mixtum, sed in potum, non in escam. Quomodo ergo nunc dicit psalmista. *Dederunt in escam meam fel*, & non dicit in potum? Respondit, mysticè ergo hoc dicitur. Vnde bene congruit quod non dicitur fel dederunt in potũ, sed fel dederunt in escam: quia iam dominus escam acceperat, qui cum discipulis manducauerat pascha. Vbi sacramentum sui corporis manducauit, & ministrauit, quod est esca dulcis, esca suauis, esca ueritatis Christi, quam commẽdat Apostolus dicens. Quoniam unus panis, & vnum corpus multi sumus. In hanc ergo escam, i. super hanc escã suauem quam cum discipulis acceperat, quæ est vnitas Christi in æternum, fel, i. amaritudinem resistendo veritati, & resistẽdo euangelio, quod adhuc hodie facit contemptor sedentis in cęlo, & grauius peccat: quam qui crucifixerũt ambulantem in terra. Sicut ergo tunc Iudæi, ita etiam hodie dant bibendum amarum potum, qui malè uiuendo faciunt scandalum in ecclesia, ut hæretici amaricantes, hæc gl. Est ergo sensus, quod *dederunt in escam fel*, idest, fel, quod dederunt ad potandũ Christo, dederunt in escam Christi. i. contra escam, quã Christus in cœna sui corporis dederat discipulis. Secundũ dubium est, quomodo hic dicit potauerunt me, cum dicatur Matt. 27. quòd cum gustasset, noluit bibere, & sic non fuit potatus? Respondetur, quòd hic notat intentionem Iudæorum, qui volebãt aceto Christum potare, in euangelio verò euangelista notat effectum.

Augus. — *Glossa.* — *Euchari stia.* — *1. Co. 10* — *2. Quæst.* — *Respon.*

Fiat mensa eorum corã ipsis in laqueum, & in retributionem, & in scandalum. 1115

Hic consequenter Christus ponit Iudæorum punitionem, & est secunda pars principalis psal. Et diuiditur in sex partes, secundum, quòd sex pęnas Iudæis ex morte Christi prædixit esse futuras: quoniam ipsi primò ab inimicis fuerunt circundati, & obsessi. Secundo in Dei cultu fuerunt excęcati, ibi. *Obscurentur*. Tertio à Romanis fuerunt captiuati ibi. *Effunde super eos*. Quartò ut uagabundi fuerunt per orbẽ dispersi ibi. *Fiat habitatio*. Quintò in peccatis fuerunt multiplicati, ibi. *Appone*. Sextò de libro prædestinationis fuerunt

cancellati, ibi. *Deleantur*. Quantum ad primum notandum, quòd Iudæorũ principalia festa per octo dies celebrabantur, & tunc omnes ad ciuitatem metropolim, s. Hierusalem, ubi erat téplũ, conueniebant. Et secundum Chrysost. super illo verbo Ioa. 7. In nouissimo autem die magnæ festiuitatis, inter istos octo dies festiuitatis, prima, & octaua erat solemnior, & circa Dei cultum magis vacabãt. Per sex autem dies medios magis intendebant voluptatibus, lætitijs, comestionibus. Cũ autem Titus, & Vespasianus uindictam mortis Christi uellẽt facere, applicauerunt infra octauam festi paschæ, & sic inuenerunt omnes Iudæos in Hierusalem congregatos solatijs vacantes, & mensis, & sic dum vacarẽt solatijs, & mẽsis, à Romanis illaqueati sunt. Quod prę uidens psalmista dicit, *Fiat*, i. fiet *mensa eorum coram ipsis in laqueum*, idest, qñ in simul mensis, & epulationibus vacabant infra octauã festiuitatis, à Romanis illaqueati fuerunt, quia statim ciuitas fuit circundata, & ad modũ laquei, ne quis euadere posset, obsessa. Et hoc est, quod eis prædixerat Christus: Circundabunt te inimici tui vallo, i. fossatis, & munitionibus circũ circa ne aliquis euadere posfit. Et iste talis laqueus fuit eis in retributioné. i. propter culpam mortis Christi. Sic enim prædixerat eis Christus. Circundabunt te, &c. eo q̃ nõ cognoueris tẽpus visitationis tuæ. De hac retributione dictũ est ps. 30. Veritatem requiret dñs, & retribuet abundanter facientibus superbiam. Hæc autem retributio fuit eis in scandalum. Scandalum enim secundũ grammaticos est idem, quòd ruina, quia per illam cõclusionem, & illaqueationẽ factam à Romanis, Iudæi in ruinam ceciderunt, unde scandalum, quod Christo præparabant, super eos cecidit, propter quod de Christo dicitur 1. Pett. 2. Hic est lapis offensionis, & petra scandali ijs, qui offenderũt: & Matth. 26. Ve illi, per quem scandalum uenit. Aliter autem, & magis mysticè hunc passum exponit Magister in gloss. dicens. Mensa scriptura sancta est, quia sicut in mensa diuersa fercula ad refectionem corporis ponuntur, ita & in sancta scriptura diuersæ sententiæ ad animarum refectionem. Vnde & in tabernaculo domini post introitum erat mensa, super quã erant duodecim panes de simila Deo positi. Panes duodecim, duodecim Apostoli sunt, & eorum successores, qui theologicis paginis inuigilare debent ut sint parati omni poscenti reddere rationem de fide, & spe. Vnde dicit Malach. 2. Labia sacerdotis custodiunt scientiam. Hanc autem mensam habuerunt Iudęi dum mandata Dei coluerunt, sed postquã a fide ieiuni sunt, hæc mensa coram ipsis gentibus data est, ut grauius doleant. Sic enim dicitur Mat th. 21. Auferetur a uobis regnum Dei, & dabitur genti, &c. Est ergo sententia uersiculi: *Mensa eorum*, idest, scriptura eorũ, quæ eis prolata est, & quæ gentibus cõram ipsis data est, *fiat eis in laqueum*, i. in reprehẽsionem, ut qui litterã alios astringebant, in ea obligati cadant. *Et in retributionem*, quia illis ablata, & gentibus data malorum retributio sunt, dum nolentes in ea epulari spiritualiter intelligẽdo, ob ea exclusi sunt. *Et in scandalum*, quia deserentes pacis auctorẽ, rixas sibi, & dissidia praua excitant. Ista tamẽ expositio magis mystica est, quam literalis.

Festa Iudæorum. *Chrysost.* *Mensæ.* *Laqueus.* *Luc. 19.* *Scandalum.* *Mensa scriptura.*

Obscurentur oculi eorum, ne uideant, & dorsum eorum semper incurua. 1116

HIc ponitur secunda pœna, quæ est interioris hominis excæcatio. Iudæi enim, qui erant scripturarum doctores, in Christi præsentia intellectum scripturarum perdiderunt, & datus fuit gentibus, Propter quod Christus dicit: Ego ueni in iudicium in hunc mundum, ut qui non uident, uideant, & qui uidẽt, cęci fiant. Quod ad literam de Iudæis, & gentibus intelligitur, quia Iudæi Christum recipere nolentes, intellectum scripturarum amiserunt, & gentiles, qui scripturas sanctas ignorabãt, per spiritũ sanctum intellectum scripturarũ receperũt. Dicat ergo de Iudæis. *Obscurentur oculi eorum, ne uideant*, scilicet, oculi interiores. *Et dorsum eorum semper incurua*, ut. s. mens eorum de uno peccato ad aliud cadat. Vel aliter, per oculos Iudæorum intellige ipsorum scribas, & legis doctores,

Iudæorũ excæcatio. *Ioan. 9.* *Oculos.* *Dorsum.*

res, qui lumen scripturarum alijs præstabant? Per dorsum verò intellige subditos, & minores. Et sic est sensus. *Obscurentur oculi eorum, ne uideant*, s. doctores eorum lumen scientiæ perdant. *Et dorsum eorum, semper incurua*, i. minores, quia, dũ scientiam perdunt, qui alijs ducatum præstant, sequentes ad terrena quærenda inclinantur. Et sic istum versum exponit Greg. dicens. *Obscurentur oculi eorum*, &c. ac si dicat, qui humanæ vitæ actionib. quasi præuidendis itineribus præsunt, ueritatis lumen non habeant, ut & qui sequuntur subditi iniquitatum suarũ oneribus incuruati omnem statum rectitudinis amittant, quod factum proculdubio in Iudæa nouimus, cum in ipso nostri redemptoris aduentu Pharisæorum, scribarumque turba, ac sacerdotum à uero lumine mentis oculos clausit, & per præpositorum exẽpla gradiens in infidelitatis tenebris populus errauit. Consimiliter istum textum ad propositum adducit Apostolus ad Rom. 11.

Greg. 23 mor. ca. ult.

1117 *Effunde super eos iram tuam, & furor iræ tuæ comprehendat eos.*

HIc ponitur tertia pœna, quæ fuit à Romanis captiuatio Notãdũ, qđ, vt dictũ fuit superius uers. 22. quamuis ira, & furor non cadant in Deo, quia tam ira, quã furor sunt passiones, motum animi contra aliquem significantes, qui motus nõ cadit in Deo, qui nunquam ira, vel furore commouetur, dicente Sapien te Deo. Tu autem, domine uirtutum, cũ tranquillitate iudicas, Cum tranquillitate aũt nõ stat ira, neq; furor. Sed dicitur Deus iratus, uel furibundus iuxta nostrũ modum loquendi, quia ad similitudinem irati, uel furibundi quandoque videtur punire malos. Differt ergo isto modo in Deo ira à furore, quia tunc dicitur Deus iratus contra peccatores, quando ipsos punit ut emendet, quia irascitur contra nos Deus, ut nos conuertat, non ut perdat, ut dicitur de pœniten. distinct. 1. sed econtrario. Propter quod Deuter. 32 dicitur Deo. Cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Furit autem, quando punit, ut damnet. Et sic ira Dei effunditur in præsenti, sed furor in futuro malos comprehendit. Propter quod Iob. 35. dicitur. Nũc enim non infert furorẽ suum, neque ulciscitur scelus ualdè. Ad propositum autem tunc super Iudæos effundit iram suam: quando puniuit eos in præsenti p Romanos principes ipsos cruciãdo, uenundando, captiuãdo, & per totum orbẽ dispergẽdo. Ex qua punitione non est dubiũ, multos ad Deum fuisse cõuersos Sed furor iræ suæ comprehendit eos, qũ obstinatos in malo supplicio damnat æterno. Hoc ergo notans hic psalmista ait, *Effunde super eos iram tuam*, ipsos per Romanos captiuando, & cruciãdo, sed in futuro obstinatos, *furor iræ tuæ comprehendet eos*. In uita enim præsenti quoad animam nullus comprehensus dicitur, quia voluntas libera de malo ad bonum, & econtrario liberè potest permutari. Sed in futuro mali comprehenduntur, quia à malo ad bonum conuerti non possunt. In præsenti ergo punit iratus, sed in futuro comprehendit furibundus.

Cap. 12. Ira Dei. Furo Dei

Ira Dei in præsenti, furor Dei in futuro.

Fiat habitatio eorum deserta, & in tabernaculis eorum non sit, qui inhabitet. 1118

POnitur hic quarta Iudæorum pœna, scilicet ipsorum per orbem dispersio. Et primo ponitur hæc pęna. Secũdò ipsius redditur causa, ibi. *Quoniam quem tu percussisti*. Quantum ad primũ sciendum, quòd iste versus dupliciter exponitur, scilicet de habitatione temporali, & spirituali. De temporali, quia Romani capta ciuitate Hierusalem, ipsam destruxerunt, & maximè templum, & palatium regis, quæ erant in monte Siõ, ita ut nullus in illis habitare posset, quia funditus destructa. Reliquam autem ciuitatem destruxerunt, non quidẽ funditus, quia aliqua habitatio ibidem remaneret ad tempus, sed postea funditus destructa fuit, sicut prædixerat Christus, Luc. 19. Non relinquent in te lapidem super lapidẽ, &c. Et hoc secũdum Greg. ipsa ciuitatis transmigratio testatur: quã nunc in eo constructa est, ubi extra portã fuerat dominus crucifixus, unde prior. illa Hierusalẽ funditus euersa est. Intelligitur ergo iste versus de habitatione

Destructio Hierusalem per Romanos.

temporali templi, & palatij regalis, in quibus maximè Iudæi confidebant. Etsi pro tūc aliqua pars ciuitatis, vel domus remanserit in qua aliquis habitare posset: non tñ aliquis Iudæus ibi habitare potest. Vnde hic dicit gl. *Et non sit, qui in habitet in ea*, i. in habitatione templi, & palatij simpliciter. Vel si ad ciuitatem referatur. *Non sit qui inhabitet in ea*, s. de numero Iudæorum. Secundo exponitur de habitatione spirituali. Nam ibi habitat Deus, vbi adest per gratiam. Et sic ante solum in Iudæis habitabat, qm̄ solum Iudæa Deum colebat. Ps. 75. Notus in Iudæa Deus, &c. Et ibi. Habitatio eius in Sion. Sed pp Christi persecutionem ab eis recessit Deus, & transmigrauit ad gētes. Et hoc est, q̄ dicit. *Fiat habitatio eorum d serta*, i. deserantur eorum mentes a Deo, *Et non sit qui inhabitet in ea*, i. & Deus non sit ille qui habitet in ea: sed diabolus, secundum quod prædictum fuerat Esa. 13. Habitabunt ibi struthiones, & pilosi saltabunt ibi.

Glossa.

Habitatio.

1119 *Quoniam quem tu percusisti, persecuti sunt, & super dolorem vulnerum meorum addiderunt.*

HIc ponitur causa prædictæ dispersionis. Vbi notandum, q̄ eadē res a duob. pōt fieri, ab uno. s. bene, & virtuosè, ab alio autem malè, & vitiosè. Sicut duo medici possunt dare eādem potionē infirmo, unus ad finem, vt ipsum sanet, alius ad finem, vt ipsum occidat, & tñ eadem potio erit. Sic & de passione Christi. Nā Christus traditus fuit in mortē a patre. & a Iudæis. Tradidit illum pater. Rom. 8. Proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illū. Tradiderunt illum iniqui. Act. 2. Iesum traditum per manus iniquorum, quem interemistis. Vnum ergo fuit opus passio Christi. sed a Deo bene, a Iudæis autem malè Vnde Mag. lib 3 d. 21. Traditus est Christus a patre, traditus est a seipso, traditus est a Iuda, & Iudæis. Ab istis omnib. vna res facta est. Quid ergo discernit inter istos? quia hoc fecit pater, & filius ex charitate. Iudas verò ex proditione. Vnde non quid facit homo, sed qua voluntate, considerandum est. In eodem facto inuenimus Deum, & Iudam, Deum benedicimus, Iudam detestamur: quia Deus cogitauit nostram redemptionem, Iudas cogitauit pretium, quo vēdidit dominū. Passio ergo Christi, & opus fuit Iudæorum, & Dei, &c. Ex quibus apparet, q̄ Christus in passione percussus fuit a patre, sed bona uoluntate nostræ redēptionis, & pro satisfactione peccatorum nostrorum. Esa. 53. Propter scelus populi mei percussi eum. Et hoc est, quod Psalmista patri loquitur, d. *Q̄m quem tu percusisti per se*. s. q. d. s'm gl. patri. Percussisti Christum, non pro culpa sua, sed pro redēptione generis humani, illum isti persecuti sunt, s. ad malum: quia mala voluntate ipsum ad mortem deduxerunt. Vnde supra vers. 1094. Persecuti sunt me iniustè, quæ non rapui, tunc exoluebam, vide ibi. Et uide eorum malitiam: quia adhuc non fuerunt contenti persequi Christum ad mortem, nisi ēt super Christi mortem adderent persecutiones Apostolorum, martyrum, & aliorum fideliū. Et hoc est, quod subdit. *Et super dolorem vulnerum meorum addiderunt*, quia non solum persecuti sunt Christum, sed ēt membra eius, vt puta Stephanum lapidando, Iacobū gladio perimendo, & alios fideles incarcerādo. Si ergo queris causā, quare habitatio fuit deserta, respondet Christus *quia quem tu percusisti*, i. me, &c. Et istam causam sub alijs verbis exprimit Christus, d. Eo q̄ non cognoueris tempus visitationis tuæ, s. mei aduentus, veneram enim visurus, & saluaturus te.

Passio Christi:

Volūtas.

Luc. 19.

1120 *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum, & non intrent in iustitiam tuam.*

HIc ponitur eorum quinta pœna, quæ est in peccatis multiplicatio. Qualiter autem Deus apponit iniquitatem super iniquitatem, cum Deus iniquitatem non faciat, sed neque diligat? alijs verbis ostendit Paulus ad Rom. 1. dicēs. Propter quod Deus tradidit illos in desideria cordis eorum, &c. Vbi gloss. Tradere autem est permittere, non incitare,

Qualiter Deus adducit peccatũ peccato. Greg. 25 mo. c. 12

citare, non immitterẽ. Et similiter appo nere iniquitatem iniquitati est permittere. Præcedentibus quippe culparum causis, iure, & merito deseruntur a Deo peccatores, vt in alijs peccatis cadere permittantur, vt ostendit Gregor. 25. mor cap. 12. dicens. Omne quippe peccatum, quod citius pœnitendo non tergitur, peccatum est, & causa peccati, aut peccatum est, & pœna peccati. Peccatum namque, quod per pœnitentiam non diluitur, ipso suo pondere ad aliud trahit. Vnde fit, vt non solum fit peccatum, sed peccatum, & causa peccati. Ex illo quippe vitio culpa subsequens oritur ex quo cæcata mens ducitur, vt peius, & in alio ligetur. Sed peccatum quod ex peccato oritur, non iam peccatum tantummodo, sed peccatum est, & pœna peccati, quia iusto iudicio Deus omnipotens cor peccantis obnubilat, vt præcedentis peccati merito etiam in alijs cadat. Hinc enim voce angeli ad Ioannem dicitur. Qui nocet, noceat adhuc, & qui in sordibus est, sordescat adhuc. Hinc Dauid ait. *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum,* &c. Vel etiã iniquitati apponitur iniquitas, quia peccatum quantum vlterius procedit fortius aggrauatur, sicut viam rectam deserens, quanto amplius procedit, amplius errat, vt patet de duabus lineis rectis procedentibus a centro ad circunferentiam, quæ quanto vlterius procedũt, magis abinuicem distant. Vel aliter, & facilius: Vbi notandum, quòd accipitur quandoque pro culpa iniquitas, vt patet Psalm. 50. Quoniam iniquitatem meam ego cognosco. Quandoque pro pœna peccati, vt Esa. 53. Omnes nos errauimus, & dominus posuit in ipso iniquitates omnium nostrum, scilicet pœnam peccatorum. Cum ergo dicitur hic. *Appone iniquitatem super iniquitatem eorum,* primo loco iniquitas stat pro pœna, secundo pro culpa, vt sit sensus. *Appone iniquitatem,* i. pœnam debitam, *super iniquitatem,* idest supra peccata, quod est reddere eis pœnam peccatis ipsorum debitam. Et tunc ly apponere, propriè competit Deo, quia pœnam apponit Deus, & punit, & non solum permittit.

Peccatũ est pœnitẽtia peccati & causa.

Apoc. 22

Deleantur de libro viuentium, & cum iustis non scribantur. 1121

Ponitur hic sexta pœna, quæ est de libro vitæ cancellatio. Vbi notandũ, quòd aliquis dicitur scribi in libro vitæ, siue prædestinationis diuinæ tripliciter, s. primò secundum æternam Dei prædestinationem. Secundò secundum præsentẽ iustitiam. Tertiò secundum opinionem propriã. Primò modo scribuntur ab æterno, qui sunt prædestinati, & electi a Deo, sicut fuit Petrus, & tales. de dicto libro delentur secundum præsentem iustitiã, quando mortaliter peccant, sed non delẽtur secundum æternam præscientiam, quia finaliter saluantur. Secundo modo scribuntur omnes qui sunt in statu gratiæ, quamuis æternaliter sint reprobati. Et tales delentur, quia finaliter in peccato moriuntur. Tertio modo scribuntur illi, qui de sua iustitia præsumentes, se in libro vitæ scriptos putant, licet non sint. Et tales delentur, quando experimentaliter se vident damnatos. Hic ergo loquitur de deletione facta secundo modo, & tertio modo. Et est sensus. *Deleantur de libro viuentium,* idest finaliter in peccato decedant, & cum iustis, qui sunt in libro secundum æternam Dei præscientiam, non scribantur. Et hoc fuit impletum de persecutoribus Christi. De ista materia vide diffusè in decretis, de pœniten. d. 4. in multis capitulis.

Prædestinatio. Reprobatio. Deleri de libro vitæ qd sit.

Ego sum pauper, & dolens, salus tua, Deus, suscepit me. 1122

Hæc est tertia pars principalis Ps. in qua Christus ex omnibus prædictis consurgit ad Dei laudem, & gratiarum actionem. Et diuiditur in partes quatuor, quia Christus primò suæ resurrectionis explicat beneficium. Secũdo gratiarum actionis exhibet officium, ibi. *Laudabo nomen Dei.* Tertiò fidelium ad hoc excitat consortium, ibi. *Videant pauperes.* Quarto beatorum prædicat solatium, ibi. *Quoniam Deus saluam faciet Sion.* Quantum ad primum sciendum, quòd beneficium collatum alicui, tanto maius apparet, quanto recipiens in maiori necessitate consistit. Maius enim

esset beneficium pauperi accipere denarium, quam diuiti equũ. Ideo ad magnificandam resurrectionis beneficium, Christus primo præmittit suam necessitatem, dicens. *Ego sum pauper, & dolens*. Vbi nota, quòd pauper quandoque dicitur idē, quod humilis. Matth. 5. Beati pauperes spiritu, &c. Vbi Aug in serm. Domini in monte. Spiritus audaciam, & superbiam significat. Vnde vulgo superbi magnum spiritum habere dicuntur, nam spiritus ventus vocatur. Quis verò nesciat superbos inflatos dici tanquam vento distentos? Quapropter hic rectè intelliguntur pauperes spiritu, idest humiles, & timentes Deum, idest, non habentes inflantem spiritum. Et isto genere paupertatis, nullus fuit pauperior Christo, qui cum in forma Dei esset, humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem crucis. Secundo pauper significat egenum rebus mundi. Sic. n. dicitur, Psal 73 Pauper, & inops laudabunt nomen tuum. Et isto modo Christus fuit etiam pauper: quia in paupertate natus, in paupertate conuersatus, in paupertate mortuus, & sepultus, quia in alieno sepulchro repositus. Propter quod de Christo dicitur. Scitis. n. gratiam domini nostri Iesu Christi, quoniam propter nos egenus factus est, cum esset diues, vt illius inopia nos diuites faceret. Vñ Christus dicit. Vulpes foueas habent, &c. filius autem hominis non habet, ubi reclinet caput suum. Consimiliter ergo hic dicit. *Ego sum pauper, & dolens*, s. ratione passionis In qua passione, vt dicitur Esa. 53. Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit Propter quod dicit Ps. 87. Pauper sum ego, & in laboribus a iuuentute mea. Omnis dolor irruet in eum. Iob. 20. Sequitur. *Salus tua, Deus, suscepit me*, s. me resuscitando a morte, Vnde Psal. 72 patri dicebat. Tenuisti manum dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me. Sic ergo suscipere notat resurrectionem, psal. 3. Tu autem susceptor meus es, gloria mea, &c. Hanc resurrectionem postulat Christus, vt inimici confundantur, dicens. Suscipe seruum tuum in bonum, vt non calumnientur me superbi,

Pauper idest humilis.

Christus Pauper.

2. Cor. 8.

Matt. 8.

Resurrectio dicitur susceptio.

Laudabo nomen Dei cum cantico, & magnificabo eum in laude. 1123

CHristus hic insurgit ad gratias. Et duo facit, quia primo Deũ laudat, secundo Dei laudem exaltat ibi. *Et placebit.* Quantum ad primum nota, quòd canticum significat lætitiam mentis interiorem, vt dictum fuit vers. 29. Et sic Deum laudat cum cantico, qui Deum læto corde exaltat, quod dicitur ad differentiam illorum, qui laudant cantando ore, sed cor habent alienum, vt hypocritæ, pigri, & negligentes. *Et magnificabo eum in laude.* Non est intelligēdum, ꝙ ex laude nostra aliquid Deo accrescat, propter quod a nobis magnificus fieri dicatur, sed magnificamur in illo, dum laudibus extollimus ipsum. Vnde qualiter nos magnificamur in Deo, & nos Deũ magnificamus, vide supra versi. 272. & 503. Aliter exponit istum versum Hugo, vide in originali, versic. 1002.

Et placebit Deo super vitulum nouellum, cornua producentem, & vngulas. 1124

HIc laudem Dei exultat. Vbi notandum, ꝙ in antiqua lege offerebantur sacrificia animalium vitulorum, hircorum, & hmōi, quæ quidem de se Deo non erant accepta, sed solum ratione deuotionis offerentis. Sed sacrificium laudis cum cantico, i. ex deuoto corde procedentis, ratione sui Deo est acceptum. Et hoc est, quod hic dicit, ꝙ sic laudare Deũ cum cātico, placebit Deo super vitulum, &c. i. magis quam sacrificium vituli, qui ad literam producit vngulas, & cornua. Vel per sacrificium laudis dicitur sacrificium Eucharistiæ, vt fuit superius ostensum vers. 823. Certum est autem, quod istud magis Deo placet, q̃ sacrificium vitulorũ. Propter quod dĩ Ps 49. Sacrificiũ laudis honorificabit me, &c. Vel per vitulum nouellum, &c. Intellige superbos, & lasciuos Iudæos, vt supra versic. 840, De quibus dicit Christus Circundederunt me vituli multi. Et illi vituli producebant cornua, & vngulas, scilicet cornua superbiæ contra Christum, & vngulas rapinæ cōtra proximum. Quia sacerdotes Iudæorum, ne sacrificia carnalia per-

Psal. 21

perderent, Christum superbe sunt perse-A cuti, & cum illis sacrificijs expoliabant subditos. Vult ergo dicere Psalmista, quod sacrificium laudis. s. noui testamenti, & Eucharistiæ placet Deo *super vitulū, &c.* idest, plus quam sacrificia sacerdotum legis antiquæ. Hic nota, quòd multa Deo singulariter placent, s. deprecatio humilium ad exauditionē. Iudith 9. Humiliū, & mansuetorum semper tibi placuit deprecatio. Secundo tribulatio innocentiū, quo ad probationem. Iob 1. Sicut domino placuit, sic factum est. Tertiò confessio pœnitentium, ad peccati detestationem. Malach. 3 Placebit Deo sacrificium Iuda, qui confessio interpretatur.

Placent Deo multa.

1125 *Videant pauperes, & lætentur, quærite dominum, & viuet anima vestra.*

HIc ad Dei laudem fidelium aduocat consortiū. Et primò facit hoc. Secundò adducit motiuum, ibi. *Quoniam exaudiuit.* Quantum ad primum sciendum, quòd nomine pauperum intelligit primitiuos fideles, vt Apostolos, & alios, qui in primitiua ecclesia nihil possidebant, sed omnia erant eis communia, vt habetur Act. 4. Habere enim in communi, non obuiat veræ paupertati. Vel per pauperes intelligit humiles, vt dictū est, supra versic. 1122. Et tunc hortatur omnes fideles, qui in humilitate fundari debent, dicit *Videant pauperes, & lætentur*, scilicet Christum transisse de morte ad vitā, de pœnis ad gloriam. Videant etiam per Christum sacrificia antiquæ legis in vnū verum sacrificium Eucharistiæ permutata. Et ideo ex hoc lætentur laudantes Deum, & sic sacrificium laudis offerentes. Et ex hoc vide differentiam inter sacrificia legis antiquæ, quæ fiebant in vitulis, agnis, & alijs animalibus, quæ solum diuites offerre poterant: quia pauperes illis carebant. Sacrificium autem laudis nouæ legis commune est omnibus tam pauperibus, quam diuitibus, a quo nullus se excusare potest, quia hoc sacrificium stat in mente, illa autem in rebus exterioribus. Dicat ergo. *Videant pauperes, & lætentur*, s. in Christo. Vbi nota, quòd lætitia est multiplex, s. temporalis, spiritualis, & æternalis. Vide supra vers. 841. Vnde Ps.

dicit, Lætamini in domino, & exultate iusti, q. d. non in mundo, sed in Christo domino. Propter quod subdit. *Quærite dominum, & viuet anima vestra*, idest, quærite dominum per fidem, & amorem, & viuet anima vestra vita gratiæ. Qualiter autem quærendus sit Deus, notandum, quod aliqui Deum non quærunt, nec inueniunt, aliqui Deum quærunt, sed non inueniunt, aliqui Deum quærunt, & inueniunt. Primi sunt, qui totam spem suam in temporalibus ponunt, de Deo nihil curantes, figurati per regem Asa. de quo dicitur B 2. Paralip. 16. quod ægrotauit dolore pedū vehementissime, nec in infirmitate sua quæsiuit dominum, in arte medicorum confisus, & mortuus est. Vbi nota, quod per regem Asa, qui plasmatio interpretatur, significatur homo, quem Deus fecit quo ad corpus, & creauit quo ad animam, qui ideo rex dicitur, quia omnibus creaturis præpositus fuit. Tales autem multi sunt solum quærentes temporalia, & non Deum, & moriuntur non solum corporaliter, sed etiā æternaliter, qui infirmātur in pedibus, idest, in affectionibus mētis, C quas ad vana mundi applicant. Vnde de talibus dicitur 2. Paralip. 15. Si quis non quæsierit dominum, moriatur. Secundi sunt, qui stant in carnis delitijs. Isti figurantur per sponsam, quæ dicit. Cantic. 3. In lectulo meo per noctes quęsiui, quem diligit anima mea, & non inueni. Tertij sunt, qui in munditia, & pluritate cordis eum quærunt. Et tales inueniunt figurati in Magis, qui venerunt Hierosolymā quærentes regem Iudæorum, & ipsum inuenerunt. Matth. 2. Et nota, quòd Magorum exēplo, Christum tripliciter quærere debemus, s. festinanter, ne morte D præueniamur, perseueranter, vt ad fidem perducamur, gaudenter, ne coacti iudicemur. Primò quæramus festinanter, quamuis enim certus sit quilibet, quòd quandocunque per pœnitentiam perfecte Deum quæsierit, quòd placatum inueniet per gratiā, tamen dubius esse debet, an in futurum ipsum debitè poterit inquirere, quia vt dicitur Eccles. 9. Nescit homo finem suum, quilibet ignorat quid sibi futurum tēpus apponat. Quia etsi Deus pœnitenti veniam spopondit, pec-

Ps. 96. & Psal. 31.

Quærere Deum.

Nota.

Asa.

Not. qualiter tripliciter est quærendus Christus.

peccanti tamen diem crastinum non promisit. Propter quod Christus dicit. Prou. 8 Qui mane uigilauerit ad me, inueniet me. Et dicit mane, quia statim habita opportunitate, debes de peccato dolere, & per pœnitentiam quærere Deum. Sic & Magi fecerunt, quia statim Christum natum quæsierunt. Et hoc est quod dicitur. Eccles. 5. Ne tardes cõuerti ad dominũ, &c. vnde Esa. 55. Quærite dominum, dũ inueniri potest, &c. Et Mag. lib. 4. dist. 20. Dico tibi, dum sanus es, pœnitentiã age, &c. Secundò quæramus ipsum perseueranter. Quid enim bonum facere proficit, si ante finẽ vitæ deseratur? quoniam secundum Isidorum unũquemq; Deus iudicat non de sua uita præterita, sed de suo fine, & Christus ait. Qui autem perseuerauerit vsque in finem, hic saluus erit. Vnde dicitur Hierem. 29. Cum quæsieritis me in toto corde uestro, inuenietis me. Psal. 104. Quærite dominum, & cõfortamini, quærite faciem eius semper. Quærit Deum in parte cordis, qui ad tẽpus illũ quærit, sed in toto corde, qui perseueranter. Tertiò quæramus lætãter. Omnia.n. bona nostra cum lætitia cordis debent fieri, non cũ tristitia, quia omne triste coactum, & uiolentũ iudicatur, & nullum coactũ seruitium apud Deum meretur præmium. Et hoc est, quod dicitur Psal. 69. Lætetur in te omnes, qui quærunt te. Sic.n. & Magi quærentes dominũ, gauisi sunt gaudio magno Sic & nunc conformiter Psalmista dicit, *Audiant pauperes, & lætentur, quærite dominum*, &c.

Isidorus. Mat. 10

1126 *Quoniam exaudiuit pauperes dominus, & vinctos suos non despexit.*

Deus cuius lætitia quærendus.

OStendit hic Christus motiuum, quàre cum lætitia Deũ debemus quærere, quia scilicet desideria pauperũ adimplet, captiuos liberando. Per pauperes enim intellige humiles, quos exaudit Deus, quoniam inter uirtutes humilitas orationem exaudiri facit, ut patet supra uers. 315. & 362. & 437. *Et uinctos suos nõ despexit.* Per uinctos intellige sanctos patres, qui uincti tenebãtur in lymbo, quos Christus resurgendo liberauit Zach. 9. Tu autem in sanguine testamẽti E tui eduxisti uinctos de lacu, in quo non erat aqua. Vel per vinctos accipe peccatores, quoniã ut dr. Prou. 5. Funibus peccatorũ suorũ constringitur quisque. Sed nota, quod peccatores sunt duplices, aliqui sunt Dei, & aliqui diaboli. Dei sũt peccatores, qui tñ æternaliter à Deo sunt prædestinati, sed diaboli sunt, quod à Deo æternaliter sunt reprobati. Primos Deus non despicit, sed finaliter saluat, & liberat. Sed secũdos finaliter despicit, & damnat. Vnde de primis hic postulat Psalmista. d. *Et uinctos suos non despexit.* Vel *uinctos suos*, i. F præceptis suis, & legibus astrictos.

Peccator duplex.

Laudent illum cœli, & terra, mare, & omnia reptilia in eis. 1127

HIc ex prædictis ostendit omnem creaturam ad Deum laudandum obligatam. Et primò proponit laudẽ debitam. Secundò ostendit laudis causam, ibi. *Quoniam Deus*. Quantum ad primũ sciendũ, quod laus est duplex, quædam uerborum, & quædã operum. De laude uerborum dicitur 2. Paral. 29. Præcepit Ezechias ut laudarent dominum sermonib. G Dauid. De laude operum dicitur de sapientia increata Prou. 31. Laudent eum in portis opera eius. Laudare Deum uerbis, & operibus potest omnis creatura rationalis, quia ipsum laudat sermonibus, dum ipsum uerbis uerum Deum confitetur. Psalmus. Labia mea laudabunt te. Laudat operibus, dum mandata Dei, & ordinem sibi à Deo datum perficit omnis creatura. Isto modo homo laudat Deum, quando mãdata Dei perficit. Solum laudat Deũ, qui ordinem sibi datũ à H Deo conseruat, sic mare, &c. Hæc omnia insensibilia Deum laudant, dum seruando ordinem à Deo sibi datum, ipsum Deũ laudandum nobis ostendunt. Hic ergo ex Christi resurrectione sic omnem creaturam ad Dei laudem excitat, ut sicut omnis creatura in Christo passo turbationẽ ostẽdit, sic & in resurrectione lætetur. Nam Angeli suo modo fuerũt turbati Esa. 33. Angeli pacis amarè flebunt. Cœli, quia sol obscuratus est. Terra, quia mota est, &c. Sed in Christi resurrectione omnia dominum laudare cum exultatione

Laudare Deum.

tatione videbantur. Nam Angeli in veste candida mulieribus apparuerunt. Sol præuenit diẽ per tot horas, quibus obscuratus fuerat in die passionis. Terra, quia reddidit mortuos suos, & cæt. Quæ omnia præuidens Psalmista, d. *Laudent illum cœli, & terra.* Vel per cęlum intellige Apostolos, & viros cœlestes. Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei. Per terram intellige Iudæos, quibus terrena pręmia promissa erant. Per mare intellige gentes per pęnitentiam amaram conuersas. Per reptilia intellige cæteros peccatores terrenis deditos, qui omnes Deũ laudare tenentur, quia pro omnibus quo ad sufficientiam fuit passus. Et aduerte, ꝙ ad laudem Dei omnes tam bonos quàm malos excitando cęlos præmittit, d. *Laudent illum cœli*, quia cęli maximè nobis Deum laudabilem ostendunt, quod sic ostenditur. Nam opus artificem ostendit laudabilem. Cœli sũt sunt opus Dei subtilissimum. Propter quod cęli dñr opera digitorum Dei. Psal. 8. Qm̃ videbo cœlos tuos, opera digitorum. Illa. n. quæ subtiliter operari volumus, digitis, & nõ tota manu operamur. Dicit. n. Philosophus, ꝙ opus laudat artificem. Constat autem, ꝙ operatio corporum cœlestium & ipsorum dispositio est imago pulcherrima. Si ergo hodie laudatur sculptor ex pulchra imagine facta, similiter pictor ex pictura, doctor ex lege edita, & hmõi, quanto ex consideratione cœlorũ magis laudandus est Deus? Sic ergo nota, ꝙ quã cunq; in scriptura insensibilia dñr laudare Deũ sic intelligendum est, quia hominibus materiam diuinæ laudis præstant.

Philo. 10 de animalibus.

1128 *Quoniam Deus saluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ.*

HIc beatorum explicat gaudiũ, siue solatium. Vbi notandũ, ꝙ omnes tres versus sequentes exponuntur, non solum de viatoribus, vel de ecclesia militante, sed etiam de triumphatoribus, & ecclesia triumphante. Primo ergo exponitur de ecclesia militante. Vbi notandum, quòd per Sion intelligitur militãs ecclesia, & ratione nominis, & ratione operis. Ratione nominis, quia Sion interpretatur specula, & ecclesia militans

Sion significat ecclesiam.

A videt per speculum in ænigmate. Etiam ratione operis, quia in monte Sion incœpit Christi ecclesia ædificari per Christi prædicationem, qm̃ in templo quod erat in monte Sion, Christus pluries prædicauit. Ibi & Christus cœnauit, & sacramentum Eucharistiæ confecit. Ibi spiritumsanctum misit Apostolis, quo informati Apostoli ecclesiam per orbem dilatauerunt. De hac ergo dicit, ꝙ tenemur laudare Deum, ratio, *quoniam Deus saluam faciet Sion*, i. ecclesiam militantem, quia. s. saluabit omnes, qui sunt membra

B ecclesiæ, saluabit in præsenti, quia Apostolos, & alios fideles fortificabit, ne per peccatum cadant aduersitatibus pressi, vt patuit in Apostolis, & martyribus. Et saluabit in futuro eorum meritis dando præmia. Quæ autem sint eorum merita ostendit dicens. *Et ædificabuntur ciuitates Iudæ.* Ecclesia. n. catholica dr̃ ciuitas, eo ꝙ in ipsa sit ciuium vnitas. Et quamuis sit solum vna ecclesia generalis, tñ particulariter multæ dñr ecclesiæ, vt ecclesia Romana, Constantinopolitana, Rauennen. &c. Apostoli autem spiritu-

C sancto recepto, per orbem diuisi ciuitates ædificauerunt, idest, ecclesias, quod notans Psalmista dicit. *Et ædificabuntur ciuitates Iudæ*, idest, ecclesiæ Christi, qui per Iudam significatur, quia fuit de tribu Iuda. Potest etiam exponi de ecclesia triumphante, quæ Sion appellatur, quia Deum facietenus speculatur. De qua dicit Apostolus ad Hebr. 12. accessistis ad Sion montem, & ciuitatem Dei viuentis Hierusalem cœlestem, &c. Et de hac cœlesti Sion dicit: *quoniam Deus saluam faciet Sion*, quia, s. per homines beatifica-

D tos restauratur Angelorum ruina, & sic *ædificabũtur ciuitates Iudæ*, i. ordines Angelorũ restaurabuntur, qui dicuntur *ciuitates Iudæ*, i. Christi, qui fuit de Iuda, quia in beatis Angelis, & hominibus, qui sunt ciues supernæ ciuitatis, est summa voluntas, vnitas, & concordia.

1129 *Et inhabitabunt ibi, & hæreditate acquirent eam.*

HOc similiter exponitur de ecclesia militante, & triumphante. Vbi notandum, ꝙ differentia est inter habitare, & in-

Habitare

Inhabitare. & inhabitare. Nam habitatur corpore, sed inhabitatur mēte, qm̄ inhabitare est intus habitare. In ecclesia militante multi habitant, qui non inhabitant, vt puta: qui nōie sunt Christiani, non re. Sed illi inhabitant, qui re, & mente ecclesiæ sūt membra, sicut fuerunt Apostoli, & alij Christi fideles. De quib. dr̄ Ps 67. Deus, qui inhabitare facit vnius moris in domo, quia in ecclesia nullus mente inhabitat, nisi cum cæteris fidelib. sit vnius moris, & voluntatis Et tales ecclesiā sibi hæreditate acquirūt spe. De beatis aūt exponitur, q in celesti Hierusalē beati inhabitabūt ibi. *Et hæreditate acquirent eā*, .i. stabiliter in perpetuū ibi habitabunt, quia Deus hæreditas eorum erit, ps 15. Dominus pars hæreditatis meæ. De hac hæreditate, vide supra versu 974 & 975.

1130 *Et semen seruorum eius possidebit eam, & qui diligunt nomen eius, habitabunt in ea.*

Hic exponit, qui sunt illi, qui habitant in ecclesia militante, vel triūphante. Vbi nota, q nomine seminis imitatores intelliguntur, eo q semen, quod nascitur ex arbore, vel herba, imitatur, & continet naturam herbæ, vel arboris, ex qua oritur, vnde simile generat. Sic & in hominib. illi vocantur semen alterius, qui illius mores imitantur. Sic. n. semen bonorum vocantur boni. psal 21. Qui timetis dn̄m, laudate eum, vniuersum semen Iacob, glorificate eum. Cōsimiliter & mali malorum semen dn̄r, Dan. 13. Semen Chanaan, & non Iuda. &c. Serui aūt Dei vocātur propriè patres antiqui, qui Dei voluntatem seruabant, vt Abrahā, Isaac, & Iacob, vel quia ipsi a Deo seruabantur. Nam vt ait August. 19. de ciuitate Dei. Origo vocabuli seruorum in Latinam linguam inde creditur educta: quia ij qui iure belli a victoribus poterant occidi, conseruabantur, & serui fiebant a seruando appellati. Sic ergo sancti patres serui Dei dn̄r, quia ab ipso Deo seruati, ne a dæmone per peccatum occiderentur finaliter. *Semen ergo seruorum eius possidebit eam*, .s. hæreditatem. i. imitatores patrum sanctorum. Et sic exponit gl. d. *Semen seruorum eius*, &c. i. imitatores fidei. & bonorum operum sanctorum patrum Sed quia nullus pōt imitari sanctos patres, nisi Deum diligat, ideo exponit quid per nomen seminis intelligat, d. *Et qui diligunt nomen eius habitabunt in ea*. Vbi gl. Hi sunt semen seruorū non qui carne filij sunt, quia et serui dilexerunt nomen eius, qui non diligunt, non se dicant semen eius, & qui diligunt nomen eius, non se negent semen seruorum eius. Et nota, q hic accipitur pro re significata per nomen Dei.

Semen.

Seruus.

PSAL. LXIX.

Deus, *in adiutorium meum intende, domine, ad adiuuandum me festina.* 1131

Hic Psalmus talem habet titulum. *Psalmus Dauid in rememoratione, q saluum fecit eum dominus.* Pro cuius expositione sciendum, q istum Psal. fecit Dauid, quādo ab Absalon filio suo, Deo permittente propter peccatū adulterij, & homicidij commissum in Bersabe, & Vriam, de Hierusalem fugit. Nam vt habetur 2. Regum 15. Fuit tunc in magno mortis periculo, a quo tamē saluus factus est, ipsum Deo protegēte mediante cōsilio Chusi, & eius inimici fuerunt mortui, & dissipati. Et tunc hoc videns Dauid fecit istum Psalmum, in recordatione tanti beneficij a Deo recepti. Ex quibus patet materia psalmi, & tituli, cuius sensus est iste. Psal. Dauid, scilicet quem fecit Dauid, *in rememoratione, quod saluum fecit eum dominus*, .s. a persecutione Absalon, & aliorum. Et sic quantum ad literam iste psalmus habet tres partes, quia Dauid in ista persecutione primo petit inimicorum deiectionem. Secundo amicorum exultationem, ibi. *Exultent*, &c. dic vt Nic. Quantum verò ad sensum propheticum sciendū, q iusto rum recordatio fiat in duobus, s. in recordatione peccatorum commissorum, propter quæ Dei iudicium timemus, & in re-

Memoriarum.

in recordatione æternorum præmiorum, quæ firmiter speramus. De prima recordatione agit titulus Psal. 37. De secunda verò agit iste. Propter hoc dicitur, *in recordatione, quòd eum saluum fecit dominus*, s. per spem. Et sic est sensus tituli talis. Psal. Dauid, i. iste Psal. factus est a Dauid, & competit omni iusto per Dauid figurato. Et factus est adhuc *in rememorationem*, i. agens de rememoratione, nō vtriq; peccatorum, sed huius rei, *quod dominus saluum fecit eum spe*, s. & certitudine. Et vide quam bene præsens Psal. sequitur præcedentem ad ostendendum conformitatem capitis, & membrorum Christi, & fidelium. Nam in præcedenti Ps. actum est de Christi persecutione, morte, & passione, & consequenter de ipsius resurrectione. Hic autem conformiter agitur de membrorum Christi persecutione, & pœnis, & consequenter de ipsorum gloria, & præmiatione. Diuiditur ergo Psal. iste in duas partes, quia primo petit Dei adiutorium, vt ab inimicis protegatur. Secundò vt in bonis collocetur, ibi. *Exultent*. Prima in duas, quia primo petit adiutorium Dei contra persecutiones dæmonum. Secundò contra persecutiones hominum, ibi. *Confundantur*. Quantum ad primum sciendum, quòd diabolus illos magis tentat, & inuadit, quos sibi magis rebellare per bona opera conspicit, quod ostendit Greg. d. Mater negligentiæ solet esse securitas. Ne ergo securitas negligentiam generet, scriptum est, fili, accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore, & præpara cor tuum ad tentationem. Non enim ait ad requiem, sed ad tentationem, quia hostis noster adhuc in hac vita nos positos, quāto magis nos sibi rebellare conspicit, tanto amplius expugnare contendit. Illos enim pulsare negligit, quos quieto iure possidere se sentit. Contra nos verò eo vehementius excitatur, quo ex corde nostro quasi ex iure proprio nr̄æ habitationis expellitur. Hoc enim in seipso dn̄s quasi sub quadam dispositione figurauit, qui diabolum non nisi post baptisma se tentare permisit, vt signum nobis quoddam futuræ conuersationis innueret, quod mēbra eius postq̄ ad Deum proficerent, tunc acriores tentationum insidias tolerarent, &c. Ad propositum ergo iusti in hoc mundo videntes, q̄ quanto deuotius erga Deum disponuntur, tanto acrius infestantur a diabolo, cui per seipsos resistere non valent, ad Dei inuocandum adiutorium excitātur, dicentes: *Deus, in adiutorium meum intende*. Quia si Dei adiutorium tardat, nos aduersarius superat. Et ideo accelerationem adiutorij quærit, d. *Domine, ad adiuuandum me festina*. Et notandum, q̄ inter alias virtutes oratio maximè mentes nostras ad Deum erigit. Et ideo orantes maximè diabolus impugnat. Et ideo ne nobis orantibus præualeat; semper in principio horarum istum versiculū præmittimus, dicentes. *Deus, in adiutorium meum intende*, &c. Et hoc est, quod Mag. notat in glo. d. Nota, quòd hic versiculus ante omnes horas dicitur, quia cum orare debemus, tunc maximè nos diabolus tentat. Contra ergo illius insultus, auxilium a domino postulamus ante omnia. Circa adiutorium Dei nota, q̄ Deus adiutorium suum multis generibus hominū præbet, quia adiuuat pœnitētes, adiuuat patientes, adiuuat prælīātes, adiuuat mendicantes, adiuuat confidentes, adiuuat deprecantes. Vide supra vers. 957. vbi agitur de primo membro. De secundo membro agitur, versic. 983. De sexto autem membro, q̄ est magis ad propositum agitur vers. 673. vbi istud membrum distinguitur in sex. Quia ibi notatur, q̄ orando debemus petere adiutorium Dei, vt s. adiuuet captiuatos, tribulatos, impugnatos, fatigatos, infirmatos, & adoptatos. Et ibi agitur de primo. Nunc ergo dicamus de secundo. Dico ergo, q̄ orando debemus petere, vt Deus adiuuet tribulatos cōsolādo paternaliter, dicens illud Ps. 45. Deus noster, refugium, & virtus, adiutor in tribulationibus, &c. Ipse. n. in tribulationibus orantes adiuuat, propter quod dicitur. Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tuæ lætificauerunt animam meam. Et rationem adiungit, dicens, quia factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei meæ. Secundum enim naturam tribulationis dat cōsolationem. Sic enim adiuuit tres pueros

Tentat diabolus bonos. *Securitas negligentia.* *Greg. 24 mo. c. 13* *Adiutor Deus.* *Psal. 45.* *Psal. 93* *Dan. 3.* *Dan. 14*

ros in camino ignis positos, ventum roris ministrando. Danielem in lacum leonum missum, leones mansue faciendo. Susannam eius accusatores occidendo, & multa similia. Vnde merito quilibet in tribulatione sic adiutus, ei dicat. Tu autem domine, adiuuisti, & consolatus es me. Tertiò, petamus, vt adiuuet impugnatos nos defensando. Sine.n. Dei adiutorio a dæmonibus impugnantibus, & malis hominibus saluari non valemus. Et ideo dicamus ipsi Deo. Adiuua me, & saluus ero. Deus.n. qui non est acceptor personarũ, stat in medio omnium oppressorum paratus æqualiter omnes adiuuare, ipsum inuocantes. Propter quod de ciuitate omnium oppressorum dicitur. Deus in medio eius non commouebitur, adiuuabit eam Deus manè diluculo. Quartò petamus, vt adiuuet fatigatos, eos sociando. Hoc est, quòd nos sic adinuicem societ, vt vnus adiuuet alium onera nostra portantes adinuicem, & tunc securi erimus, quoniam vt scribitur Prou. 18. Frater, qui adiuuatur a fratre, quasi ciuitas firma. Quintò vt adiuuet infirmantes, eos roborando. Quilibet.n. per se debilis est, & infirmus ad tolerandum aduersa, pp quod Dei egemus adiutorio. Sic & illa Hester contra Aman hostem Iudæorum debilem se cognoscens, a Deo quærebat adiutorium, d. Domine, rex solus, adiuua me: quia præter te nullus auxiliator est alius, & statim fuit adiuta. Sextò vt adiuuet adoptatos nos beatificando, sibi dicẽtes illud Ps. 108. Adiuua me, dñe Deus meus, saluum me fac propter misericordiam tuam. Et aduerte, ꝙ illud Dei adiutorium aliqui contemnunt, qui.s. plus in diuitijs quam in Deo confidunt Psal. 51. Ecce homo, qui non posuit Deum adiutorium suum, sed sperauit in mul. &c. Aliqui illud tollunt, qui.s. proximos adiuuare contemnunt, quia tales Dei adiutorio se indignos faciunt. De quibus Psal. 109. Non sit illi adiutor, nec sit, qui misereatur pupillis eius, rationem subdit, d. Pro eo, ꝙ non est recordatus facere misericordiam. Aliqui impugnant, .s. qui non credunt Deum disponere ista inferiora, sed solum superiora Et sic tales non credunt se adiuuari a Deo, sed magis suis operib.

Psal. 95

Ps. 118.

Psal. 45.

Hest. 14.

E credunt iuuare Deum, quos reprehendit scriptura, d. Cuius est adiutor, nũquid imbecillis, & sustentas brachium eius, qui non est fortis. Veruntamen sciendum, ꝙ ipsum Deum fortissimum etiam humiliter agentes adiuuare dicimus. Vnde per Paulum dr. Adiutores Dei sumus. Nam cui ipse internam gratiam infundit, nos exhortationis voce concutimus, hoc ille per spiritum agit intrinsecus, quod nos exterius ministerio vocis adiuuamus. Aliqui intrant, qui .s. gratia Dei iustificãtur. Et, sic intrare cupiebat Psalmista, d. Adiu-

F ua nos, Deus salutaris noster, & propter gloriã nominis tui libera nos, &c. Aliqui trãseunt per istud adiutorium, qui.s. per gratiam, operãtem proficiunt in meritis. Et sic intrabat, & trãsibat illa anima, quæ dicit Psal. 45. Adiuuabit eam Deus mane diluculo, Deus in medio, &c. Aliqui autem in isto adiutorio habitant, qui, s. in gloria sunt assumpti. De quibus Psal. 88. Posui adiutorium super potentẽ, & exaltaui electum, &cæt. Nos ergo isto modo adiuuari quæramus, dicentes. Adiuua me, & saluus ero. Quod nunc nos facere

G docet Psalmista, dicens. *Deus, in adiutorium meum intende.*

Iob. 26.

1. Cor. 3

Psal. 78.

Ps. 118.

Confundantur, & reuereantur, qui quærunt animam meam. 1132

PEtit hic Dei adiutorium contra persecutiones hominum. Et diuiditur in tres partes, secundum quod sunt tria genera persecutorum, quia quidam sunt aperti, quidam occulti, quidam adulatores. Primò petit contra primos. Secundò contra secundos, ibi. *Auertantur.*

H Tertiò contra adulatores, ibi. *Auertantur statim.* Primò ergo agit de apertis persecutoribus, d. *Confundantur, & reuereantur*, &c. Vbi notandum, ꝙ confusio est triplex, ut dictum fuit supra ver. 345. scilicet confusio in vitijs, pro vitijs, & contra vitia, Confusio in vitijs, est mentis deordinatio propter vitia. Confusio pro vitijs, est pœna vitijs debita. Sed cõfusio contra vitia, est displicẽtia propter commissa vitia, siue pœnitentia. Hic ergo versus potest intelligi de qualibet illarum. Nam, si intelligatur de duabus primis

Persecutorũ tria genera.

Cõfusio.

primis confusionibus, tunc stat præuisiue, non optatiuè, ut talium confusionem preuidens Psalmista, non optans dicat. *Confundantur*, idest, confundentur. Sic etenim dicit Hier. 17. Confundantur illi, & non confundar ego. Si autem accipiatur tertio modo, tunc stat optatiuè, ut si tales persecutores considerantes mala sua erubescant, & conuertantur & illū sensum magis sonat litera. Propter quod sequitur, *Et reuereantur*. Vereor enim secundū Grammaticos, idem est q ex aliquo facto verecundari, uel timere cum exhibitione alicuius reuerentiæ. Et componitur cum re, & fit re uereor, idest, ualde vereri. Et sic peccator reuer etur, qui ex consideratione peccatorū erubescit, & uerecundatur, & timens Deo exhibet reuerentiam. Vnde hic ait glos. *Confundātur*, primò de peccatis suis, & postea *reuereantur*, idest, conuertantur. Nam reuereri est timere, ne pro læsa iustitia pœna sequatur. Sic enim dicitur Psalm. 70. Lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam, cum cōfusi, & reueriti fuerint, qui quærunt mala mihi.

Reuereri

1133 *Auertantur retrorsum, & erubescant qui volunt mihi mala*.

HIc agit de inimicis, & persecutoribus occultis. Vbi notandū, q diuersa fuit persecutio ecclesiæ, & fideliū. Nā primo fuit impetus persequētiū apertus, qn. s. reges, & imperatores aperte psequebantur ecclesiā, martyres trucidantes. Et de illis statim dicitur. *Confundantur, & reuereantur qui quærunt animam meam*, i. vitam meam auferre per mortē. Posteà venit persecutio occulta, s. hæreticorū, qui sub ratione christianitatis, Christi fidē persequebantur, ut tempore Arrij, Nestorij, & huiusmodi. Et isti plus nocuerunt quam primi, quia periculosior est hostis occultus quā manifestus, sicut morbus occultus quā manifestus, quia contra manifestum remedia apponi possunt, non contra occultum. Et de istis occultis persecutoribus, orat dicens. *Auertantur retrorsum, & erubescant*, idest reuertentur, ut ecclesiam sequantur, & non ipsam proscindere uelint. Sic enim A multi hæretici finaliter ecclesiæ veritatē cognoscentes, auersi sunt à via sua mala, *& retrorsum*, idest post ecclesiam abierunt, ut de Euthychio expressè ostendit Greg. lib. 14. mor. cap. 31. Quia uerecundatus errore suo, quo resurrectionem negabat corporum, ueritatem fuit cōfessus. Et hoc est quod dicit. *Et erubescant*. Erubescentia enim signum est interioris verecundiæ. Vide supra vers. 344. Et notandum, q auersio qnq; accipitur in bono, quandoque in malo. De bona dicitur. Cū auerterit se impius ab impietate sua, B &c. De mala autē dicitur ibidē. Si auerterit se iustus à iustitia sua, &c. Hic autē accipitur de bona auersione, qua quis ab errore conuertitur ad ueritatem. Vnde ista aduersio dicitur quidam actus salutaris pœnitentiæ De qua Eccles. 8. dicitur. Ne despicias auertentem se à peccato, &c. Et hæc auersio est multiplex. Primò est auersio à mala societate, sic Moyses auertit se à Pharaone. Exo. 10. Auertit se Moyses, & egressus est à Pharaone. Secundò est auersio à crudelitate, s. per pietatem. Thobiæ. 4 Noli auertere faciē C tuam ab vllo paupere. Ita enim fiet, ut non auertatur à te facies domini. Tertio à dolositate ad uirtutē Prou 4 Non declines ad dexteram, neque ad sinistram, auerte pedem tuū à malo. In huius enim figurām asina Balaam, sciēs uiam suam contrariā Deo, cerniens Angelum stantē euaginato gladio, auertit se de itinere. Quarto furoris ad pacem. Prou. 29. Homines pestilentes dissipant ciuitatem, sapientes verò auertunt furorem. Sic & illa mulier sapiens Abigail suis uerbis paci D ficis auertit furorem Dauid concitatum contra uirum suum Nabal. Quinto à luxuria ad castitatem. Cant 6. Auerte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt, & Eccl. 9. Auerte faciē tuam à muliere corupta, & ne circūspicias speciem alienam. Sextò ab idololatria ad fidem. Ezech. 14 Recedite ab idolis uestris, & ab uniuersis contaminationibus uestris auertite facies vestras. Septimò ab hæresi ad ueritatem, quam in persona hæreticorū postulabat Dauid, dicens. Auerte oculos meos, ne uideant uanitatem. Hic enim accipit oculos interiores, quibus

Auersio, multiplex.

Ezech. 18.

Num. 22

2. Reg. 15.

Ps. 118.

bus vera vel falsa c̃ teplamur, qui sic vanitatem uident, qñ falsitatem contra ueritatem sacræ scripturæ attestantur, & docet. Et istam auersionem hæreticorũ hic postulat Psalmista. d. *Auertantur retrorsum, & erubescant, qui volunt mihi mala.* s. mala semina falsitatis inserere.

1134 *Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge, euge.*

Hic agit de inimicis adulatoribus, qui sub specie boni ad malũ alios trahũt; quales sunt hodie in ecclesia mul ti laudãtes alios, etiã malos. Et tales mul tum nocent, quia laudata culpa fauoribus crescit. vt deducit Greg 4. mo. c. 23. Et contra istos orat propheta d. *Auertantur statim erubescentes. qui dicunt.* &c. Euge. n. est interiectio lætantis, sicut qñ quis vult alteri congaudere, & ipsum laudare, dicit. Euge euge, q. d. benefecisti. Et sic adulatores etiam fidelibus nocent, dum eis adulando ipsos ad vanam gloriam incitant. Vnde hic ait glo. *Auertantur statim,* &c. *qui dicunt. Euge euge.* gl. i. irrisorie, uel adulatorie: Duo. n. sunt genera persequentium. s. adulantium, & vituperantium. Sicut enim aurum igne probatur, ita vir lingua adulantium. Plus enim lingua adulatoris nocet, quam manus persecutoris. Vtrũque enim. s. laudatio, & vituperatio ignis est, intrat hunc ignem, qui tentatur vituperio, vel laude exit integer, qui neutro capitur. Et, si quæras quod magis nocet homini, vel vituperium sine conuitium illatum, vel laus, & adulatio: credo q plus nocet adulatio, & laus, quia difficilius est resistere laudi, ne homo per superbiam eleuetur, quam vituperio, ne per impatientiam irascatur, multi enim uituperio resistunt, non tantum perfecti, sed laudi nullus resistit nisi perfectus. Quod ostẽdit Greg. d. Despecto enim honore conditoris, seipsum plus amare conuincitur, qui suis præconijs lætatur. Quamuis etiam sancti viri de bona sua opinione gaudeant sed cum hanc perficere audientes pensant, nec ideo de opinione sua, sed de proximorum gaudent vtilitate, quia aliud est, fauores quærere, & aliud, ad vtilitatem subditorum gaudere. Quã in re necesse est, vt cum audientium utilitati non proficit, mentem nostram fama laudis non eleuet, sed fatiget, &c. Et sequitur. Vnde per Salomonem dicitur. Sicut probatur in conflatorio argẽtum, & in fornace aurum, ita probatur homo ore laudantis. Argentum quippe vel aurum si reprobum est, igne consumitur, si perfectum vero, igne declaratur. Sic nimirum est de hominibus. Nam qualis sit quisque in eo quod laudatur ostenditur, si enim audicis suis laudibus se extollit, quid iste aliud quam aurum vel argentum reprobum fuit, quem videlicet fornax linguæ consumpsit. Si autem fauores suos audiens ad superni iudicij considerationem redeat, ac de his apud occultum arbitrium grauetur, metuit, quasi ex purgationis igne ad magnitudinẽ claritatis excrescit, & vnde incendium trepidationis sustinet, inde clarius fulget. Ex quibus claret, quam periculosa sit laudatio, quam bene trepidans Psalmista nunc d. *Auertantur statim erubescentes, qui dicunt mihi euge, euge.* Quod nihil aliud est orare, nisi vt adulatores non sint.

Adulatio — *Euge.* — *Vituperium. Laus.* — *Greg. 22 mor. c. 9.* — *Prou. 27*

1135 *Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te, & dicant semper magnificetur dominus, qui diligunt salutare tuum.*

Haec est secunda pars principalis, in qua a persecutionibus liberatus petit in bonis collocari. Vbi ostẽdit, qui vult in Deo finaliter beatificari, tria debet facere, scilicet, Primo Deum magnificare. Secundò debet seipsum humiliare, ibi. *Ego autem.* Tertiò debet in solo Deo spem ponere, ibi. *Adiutor meus.* Quantum ad primum sciendum, quòd omnis nostra lætitia, & exultatio ponenda est in Deo solo, propter quod dicitur. Lætamini in domino, & exultate iusti, &c. De hoc vide supra, versic. 479. & 480. Nota etiam, quòd iste versus & alij duo sequentes quasi formaliter ponuntur supra in fine Psalm. 39. vide ibi. versiculo 671. & 672. Dicat ergo Psal. *Exultent, & lætentur in te omnes, qui quærunt te,* scilicet, in præmium, *& dicant semper*

Psal. 31

super magnificetur dominus. Loquitur.n. hic more humano: vbi quis laudibus crescit, quod non facit Deus, sed nos Deum laudando proficimus. Non ergo in se, sed in nobis magnificatur Deus. De hoc vide supra vers 272.& 501.& 551.

1136 *Ego verò egenus, & pauper sum: Deus, adiuua me.*

Ostendit hic, quod homo seipsum debet humiliare, si Deum in præmium vult habere. Quid.n.est seipsum humiliare, nisi seipsum cognoscere, q̃ a se nihil habet, q̃ per se nihil potest, vnde sicut debemus Deũ magnificare, ita nos egenos, & pauperes confiteri debemus. Quæ aũt differentia sit inter egenum & pauperem vide supra versic.674. Sequitur. *Deus adiuua me.* Qualiter auté pauperes, & mendicos, dicitur superius. Psalmo 39 Ego autem mendicus, & pauper sum, dominus sollicitus est mei, vide ibi versicu.672

Psal.39.

1137 *Adiutor meus, & liberator meus es tu, domine, ne moreris.*

Hic ostendit, q̃ in solo Deo spem debemus ponere. In tot.n. aduersitatibus positi, sine Dei adiutorio subsistere non valemus. Ipse autem tribulatos, & in aduersis oppressos in se sperantes adiuuat, quod patet: quia, si iustus homo dici non posset, qui iustos iniustè oppressos non adiuuaret, dum posset, q̃ũo Deus iustus diceretur, si iniustè oppressis denegaret adiutorium? Vnde de ipso dicitur Psal.9. Factus est Deus refugium pauperi, adiutor in opportunitatib. in tribulatione. Et de isto adiutorio abundat tota scriptura. Nonne Deus adiuuit tres pueros in camino ignis positos iniustè, quibus ignis nocere non valuit? Sic adiuuit Ioseph propter castitatis amorem incarceratum iniustè, vt inde ipsum honorificè extraheret, & dñm Aegypti constitueret. Sic adiuuit Susannam pp amorem castitatis iniustè ad mortem condemnatam, vt ipsius castitatem ostẽdens falsos criminatores traderet morti. Et sic de multis alijs. Propter q̃ dr̃ Psal.45. Deus

Dan.3. Adiutor Deus. Gen.14. Dan.14

A noster, refugium, & virtus: adiutor in tribulationib.&c. Etsi quandoq; ad adiuuãdum tardus nobis videatur, tñ adiuuare nos semper est paratus, & tempore debito auxilium præstat. vnde festinũ eius auxilium postulat Ps.d. *Domine, ne moreris* .i. ne mihi tardius uideatur, q̃ adiuues. Illi ergo qui eget, adiutoriũ sibi tardius præstari vr̃. Sic ergo vide q̃ũo finis istius Ps. concordat principio, quia in principio dr̃. *Deus in adiutorium meum intende:* hic aũt dr̃. *Adiutor meus, & liberator meus es tu, domine.* Ibi dr̃. *Ad adiuuandum me festina,* B hic autem dr̃. *Domine ne moreris.* Item nota, q̃ pp septem peccata mortalia, aduersa vndiq; premunt, quia cuilibet peccato sua correspondet pressura, quia aliunde premitur superbus: aliunde auarus, & sic de singulis. Ideo septem vicibus in die, i. in septem canonicis horis adiutorium Dei postulamus d. *Deus, in adiutorium meum intende.*

PSAL. LXX.

C In te, domine, speraui, non confundar in æternum, in iustitia tua libera me, & eripe me. 1138

Secundvm aliquos expositores iste Psalm. non est Ps. distinctus a præcedenti: sed idem penitus, vt in multis Biblijs Hebræorũ reperitur. Sed quia Hieronymus ponit istum psalmum distinctum a præcedenti, quia præcedenté dicit 69. sed istum vocat septuagesimũ. Et D sic communiter ut Psal. distinctus tractatur in libris nostris. Ideo ipsum vt distinctum a præcedenti tractabo. Et quamuis in Hebræo, & secundum Hieronymum hic nullus ponatur titulus, Magister tamen in gl. hic talem titulum ponit *Psal. Dauid filiorum Ionadab, & priorum captiuorum.* Sed quia iste titulus in nullo facit ad literã Psalmi: sed solum ad sensum propheticum: ideo primo exponam literam Psalmi, antequam ad titulum accedam. Sciendum igitur quòd etsi iste Ps. a præcedenti sit alius, habet tamen

Hyeroni.

E

men eandem materiam: quia tam iste quam ille fuit factus a Dauid, qñ Absalon filius suus ipsum persequebatur. Vnde in præcedenti Psal. diuinum postulabat adiutorium pro sua liberatione, hic aũt consequenter inducit rationes pro sua exauditione. Et sic psal. iste diuiditur in partes duas, quia Dauid primo pro sua exauditione adducit rationes ex parte Dei Secundò ex parte sui, ibi. *In te cantatio.* Tertiò ex parte aduersarij, ibi. *Confundantur, & deficiant.* Circa primum allegat primo Dei magnificentiam. Secundo eius iustitiam, ibi. *Deus meus eripe me,* &c. Dic vt Nic. de Ly. Quãtum vero ad sensum propheticum primò exponendus est titulus, qui est: *Psal. Dauid filiorum Ionadab, & primorum captiuorum.* Vbi notandũ, q per filios Ionadab significantur iusti, & Deo obedientes, sed per primos captiuos significant mali, & peccatores. Ratio primi est, quia filij Ionadab summè patri suo Ionadab fuerũt obedientes. Vñ obedientiã ipsorum ad exprobrandũ inobedientiam Iudæorũ Deo adducit propheta d. q adduxit filios Ionadab in domo dñi, & posuit coram eis scyphos uino plenos d. eis, Bibite vinũ. Qui responderunt Non bibemus uinum quia Ionadab filius Rechab pater noster præcipit nobis d. Non bibetis vinum &c. obediuimus ergo voci Ionadab filij Rechab patris nostri. Et ex ista obedientia improperatur Iudæis, q uoci Dei obedire nolebant. Vnde sequitur in eodem cap. Vade, & dic uiris Iuda. Nunquid nõ recipietis disciplinam, ut obediatis voci dñi? dicit dominus Præualuerunt sermones Ionadab filij Rechab, quos præcepit filijs suis, vt non biberent vinum, & non biberunt vsq; in præsentem diem, obedientes voci patris sui. Ego autem locutus sum ad vos, & non obedistis mihi &c. Et sic ratione tantæ obedientiæ per filios Ionadab intelliguntur iusti Deo obedientes. Sed per priores captiuos intellige peccatores, & iniustos. Vbi aduerte, q captiui dicuntur omnes peccatores, quia per peccatum a Diabolo captiui tenentur. Et isti sunt in duplici differentia. s. in præsenti, & in futuro, s. in inferno. Illi qui sunt in præsenti captiui peccato possunt liberari, vnde, & primi captiui dñr. Sed captiui peccato in inferno amplius euadere non possunt, & dñr captiui secũdi, sicut captiuitas præsens futuram præcedit. Est ergo sensus tituli iste, *Psal. Dauid filiorum Ionadab,* i. iste psal. est obedientium, qui ideo cantatur, vt in obedientia Dei perseuerent. Est etiam *priorum captiuorum,* s. captiuorum, qui sunt in præsenti, qui ideo cantatur, vt a peccato desistant. Sic ergo iste psal. mouet iustos ad perseuerantiam, & malos ad pœnitentiam. Quibus visis, sciendum, q hic Psal. loquitur generaliter in persona iustorum, & diuiditur in partes tres: quia primò petit a malis liberationem. Secundò malorum conuersionem. ibi. *Confundantur, & deficiant.* Tertiò surgit ad gratiarum actionem, ibi. *Ego autem semper sperabo.* Prima in partes duas, quia Deũ inuocando, primò allegat Dei misericordiam. Secundò suam innocentiam, *In te cantatio.* Prima in duas, quia primò allegat Dei misericordiam. Secundò Dei iustitiam, ibi. *Deus meus, eripe me.* Prima diuiditur in tres partes, quia primo ponit suam in Deo confidentiam. Secũdo Dei petit clementiam, ibi. *Inclina ad me.* Tertio Dei confitetur potentiam, ibi. *Quõ firmamentum.* Quantum ad primum sciẽdum, quod spes, siue confidentia in Deo habita orationẽ facit exaudiri, tria enim sunt, quæ orationem faciunt exaudibilẽ, scilicet pœnitentia, de diabolo victoria, & in Deo confidentia, unde uersicu. 624 Et hanc confidentiam psalm. se ostendit habere, d. *In te, domine, speraui.* q. d. iustus Deo. *In te, domine, speraui,* non in me, non in mundanis, quæ caduca sunt. Et ideo si in illis spero, cõfusionem patior, sed quia in te spero, ideo in æternum non confundar, sed a peccatis liberor, & temporalibus periculis. Ideo subdit. *In iustitia tua libera me.* s. a peccatis, & *eripe me* a periculis. i. secundum hoc q tua iustitia exigit. s. vt parcas oranti, non in sua iustitia, sed in tua confidentia, vnde Ecclesi. 2. dicitur. Respicite, filij, nationes hominum, & scitote, quia nullus sperauit in domino, & confusus est, permansit in mandatis eius, & derelictus est. Meritò ergo sperare debemus in domino. Vbi

Hier. 35

Oratio

E F G H

Spes. Vbi notandum, quòd tribus hominum generibus spes, maximè est necessaria, in quibus est in præsenti quilibet homo. Est enim spes necessaria primò dimicātibus (quia spes uictoriæ vires pugnantis fortificat, nos autem in præsenti) vt adiuuētur. Secundò nauigantibus, ut conseruentur. Tertiò ægrotantibus, ut liberentur. Primò dimicantibus quia spes victoriæ uires pugnantis fortificat, nos autem in præsenti in continuo bello pugnamus, s. contra diabolū, carnem, & mundū. Psal. 55. Multi bellantes aduersum me. Quō autem istis resistere possemus, nisi spe essemus muniti? Ideo dr̄ Psal. 61. Sperate in eo omnis congregatio populi effundite corā illo corda uestra, quia Deus adiutor noster in æternum. Narratur in historijs Britonum, ꝙ Harturus in scuto suo ab intra portabat imaginē beatæ Mariæ. quæ filium tenebat in brachijs Vbi quotiens in bellis pressura fatigari incipiebat, ad hāc imaginē respiciebat, ex cuius intuitu uires resumebat, & quasi recens fiebat quia spem in Christū, & in matrē ponebat. Sic & nos bellantes fatigati spē nostram erigamus ad Deum, & uires ministrabuntur à Deo. In cuius figurā dicitur 2. Mach. 15. ꝙ Machabeus cōfidebat cum omni spe auxilium sibi affuturum a Deo. & hortabatur suos, & sequitur, ꝙ uictoriā obtinuit. Secundò sumus nauigantes in huius mundi mari periculoso, de quo Psal. 103 Hoc mare magnum, & spaciosum, illic reptilia, quorum nō est numerus. Nautis autem magnum solatium confert, quando de nocte stellā maris aspicere possunt, quia ad ipsius intuitum gressus suos dirigunt sine cuius intuitu quasi desperāt. Quid autem est stella maris, nisi Christus, qui de seipso dicit. Ego sum genus, & radix Dauid, stella splēndida, & matutina. Et ideo dum ipsam stellā spe conspicimus, assecuramur. Vnde sperādo in ipsum dicamus illud Psal. 64. Exaudi nos, Deus salutaris noster, spes oīum finium terræ, & in mari longe. Tertiò sumus ægrotantes, spes aūt sanat ægrotos: unde primo Machab. 2. Dicebat Matathias filijs. Cogitate per generationem, & generationem, quia omnes, qui sperant in Deum, nō infirmantur. Narrat Seneca in suis declamationibus, ꝙ quidam pater abdicauit filium: abdicatus autem filius audiens medicinā, medicus effectus est. Contigit autem patrem infirmari. Redijt filius factus medicus, & patrem curat, facta cura, filius reconciliatur patri. Contigit, ꝙ uxor patris nouerca simili morbo infirmatur. Iubet pater filio curare nouercam, filius se excusat, & abdicatur. Secundò patet accusat filium de eo quòd noluit, & sciuit curare nouercā. Quod autem sciuit, & potuit, probat per hoc, quod patrem de simili morbo curauerat. Filius respondet, quòd nescit, an possit eam curare, uel non, quia spes, quā habuit pater curari à filio, fortè fuit magis causa curationis, quam scientia eius. Ad propositū cum simus multipliciter infirmi, spes nobis summè est necessaria, & confidentia tam de habenda salute, quam de Christi medicina, ac bonitate. In cuius figuram paralytico Christus dicit. Confide, fili, remittuntur tibi peccata tua. Propter defectum huius spei peccatum Caiu, & Iudæ fuit irremissibile, quia peccauerunt in spiritumsanctum, quòd non remittitur in hoc seculo, nec in futuro. Vnde de quolibet peccatore sperante in ipsum, dicit Christus, Quoniam in me sperauit, & ego liberabo eū, protegam eum, &c. Et hoc ponit hic Psalm. dicens, *In te, domine, speraui*, &c.

Exēplū. Apoc. 22 Exēplū. Seneca. Matt. 9. Psal. 90

Inclina ad me aurem tuam, & salua me. 1139

HIc consequenter diuinam petit clementiam. Et primò petit, ut exaudiatur, Secundò ut protegatur, ibi. *Esto mihi*. Quantum ad primum nota, quòd nullus autem alteri inclinat, nisi minori. Qui enim altiorem vult audire, aurem eleuat, non inclinat. Petens ergo Psal. ut Deus ad ipsum aurem inclinet, se paruum dictat, & humilem, uide supra uersic. 437. Vnde hic ait glo. *Inclina ad me aurem tuam*. Hæc enim est confessio humilitatis. Qui enim hoc dicit, hoc confitetur, quia iacet velut ægre medico statim prostratus, ideo subdit. *Et salua me*, scilicet, ab ęgritudine. quæ intus est, scilicet, à peccatis. Vbi nota, ꝙ tripliciter

Oratio. Humilitas.

ter saluamur a peccatis, scilicet, per pœnitentiam de sceleribus. Hierem. 23. In diebus illis saluabitur Iuda, qui confitens interpretatur, per munditiam in operibus. Iob. 12. Saluabitur innocens munditia manuum suarum. Per patientiam in aduersitatibus. Tob. 13. Tu flagellas, & saluas. Et sic dicere Deo, salua me, idem est quod petere, da mihi veram peccatorũ pœnitentiam: da mihi in operibus, & in conscientia munditiam: da mihi in aduersis veram patientiam. Si ergo Deo deuote dicamus, salua me: ipse statim respondet. Tecum sum dicit dominus, vt saluet te. Item nota quod in scriptura auris Dei quandoque significat Dei misericordiam, quandoque Dei iustitiam. Primũ patet, quoniam quando diuina pietas nostras supplicationes exaudit: tunc autem suam nobis inclinare dicitur, vel auribus suis nostra percipere vota Sic enim Ps. 5. dicitur Deo. Verba mea auribus percipe, &c. Intellige clamorem meum. Quod exponens glo. ait. Auris Dei non corporeum instrumentum est, sed potentia diuinæ maiestatis accipitur. Vox enim corporalis aure corporis auditur: spiritualis verò intelligitur. Auris enim Dei eius est misericordia, & clementia. Et quia Dei misericordia exaudit preces iustorũ, ideo dicitur Ps. 33. Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorum. Secundum patet, s. de aure iustitiæ, quoniam Deus aures habet iustitiæ, quibus ad vindictã audit oppressiones malorũ: vnde Iac. 5. dicitur. Ecce merces operariorum vestrorum, quæ fraudata est a vobis, & clamor, ipsorum in aures domini sabbaoth introiuit. Hic autem accipiuntur aures pro misericordia Dei.

Saluare. *Hiere. 3.* *Auris Dei duplex.*

114 *Esto mihi in Deum protectorem, & in locum munitum, vt saluum me facias.*

Hic petit vt a Deo protegatur. Vbi nota, quòd duæ sunt maximæ virtutes, quæ de Deo prædicantur, scilicet misericordia, & iustitia. Et quamuis ista vnum sint in Deo, habent tamen diuersa significata siue connotata, quia misericors dicitur, quando parcit siue defendit, sed iustus, quando punit. Et sic aliquibus se offert in Deum protectorem per misericordiam, aliquibus autem in Deum punitorem per iustitiam. Iustus ergo nõ confidens de sua iustitia. Deum postulat habere protectorem per misericordiam, non vltorem per iustitiam, dicens. *Esto mihi in Deum protectorem:* vide supra versic. 438. Et nota, quòd ostendit scriptura tres virtutes nos protegere, i. quòd illæ virtutes Deum prouocant ad nos protegendum, & defendendum. Primò æquitas iustitiæ. Eccl. 27. Si sequeris iustitiam, apprehendes illam, & proteget te Secundo largitas misericordiæ. Eccl. 7. Sicut protegit sapientiã, sic protegit, & pecunia, s. liberaliter impensa. Tertiò fidelitas amicitiæ. Eccles. 6. Amicus fidelis protectio fortis. Ergo, si vis Deum habere protectorem, serua iustitiam, vt sis obediens Deo serua misericordiam, vt sis compatiens proximo, serua amicitiam, vt sis fidelis in promisso. Et sic securè Deo dicere poteris illud Psal. 16. Sub vmbra alarum tuarum protege me, &c. Et idem alijs verbis exprimit dicens. *Et in locum munitum.* Locus enim munitus dicitur locus fortis ad defensionem aptus, in quo quis ab hostibus potest saluari. Et ideo quia martyres gratia Dei sic erant fortificati, quòd persecutorum iacula eorum corda penetrare non poterant, ideo dicebant mysticè ciuitates munitæ. Sic enim Hieremiæ dictum est. Nec te timere faciam vultum eorum, ego enim dedi te hodie in ciuitatem munitam, &c. Et nota, quòd in præsenti tres defectus patimur, contra quos nos munit Deus, s. ignorantiam, concupiscentiam, & impotentiam. Contra ignorantiam nos munit per sapientiam illuminantem, vnde Sap. 4. Videbunt finem sapientis, & non intelligẽt, quòd munierit illum Deus. Contra concupiscentiam per gratiam fortificantem. Et hanc specialiter hic quęrit Psalm. d. *Esto mihi in locum munitum.* Vel hic quærit muniri per gloriam, vt ab omnibus periculis sit saluus. Et hanc munitionem alibi quærebat Psal. 59. d. Quis deducet me in ciuitatem munitam, &c. s. in gloriam, vt saluum me facias: quia in illa solum salus nostra consistit.

Duæ diuinæ virtutes. Protegere. *Hiere. 1.* *Munitus*

Quoniam

1141 *Quoniam firmamentum meum, & refugium meum es tu,*

HIc psal. confitetur Dei potentiam. Vbi nota, quòd Deus aliter est firmamentum iustorum, & aliter refugiū. Est enim firmamentum, dum in aduersis nobis dat patientiam. Est refugium, dum ad se nostram dirigit conscientiam. Dirigit ergo firmamentum, dum nobis in aduersis donat patientiā. Quis.n.mundi aduersa posset sustinere, nisi per patientiā Deus ipsum firmaret? Vnde ipse dicitur patientia nostra; quia ipsam efficit. De isto firmamento figuraliter dicitur Genes. 1 Fecit Deus firmamentum, & diuisit aquas, quæ erant sub firmamento ab ijs, quæ erāt supra firmamentum Vbi nota, q per aquam fluidam significatur mūdi aduersitates, quæ homines faciūt fluxibiles, & instabiles, iuxta illud psal. 68 Saluum me fac, Deus, quoniā intrauerunt aquæ usq; ad animā meā. Istæ aūt aquæ sunt duplices, s. superiores significantes aduersitates, quæ nobis immittuntur à Deo, vt est infirmitas corporalis, &c. & inferiores significantes aduersitates, quę immittuntur à mūdo, à carne, à diabolo, vt sunt odia, persecutiones, concupiscentiæ, &c. Sed Deus tunc nostrū firmamentum efficitur, qn̄ inter istas aduersitates per patientiam nos fortificat, ne illas formidemus, quod facit per donum fortitudinis. Quod patuit in Petro, qui antequā per donum fortitudinis fortificaretur a Deo inter aduersa firmus esse non poterat. Vnde ad vocem ancillæ Christum negauit. Sed post acceptum donum fortitudinis inter omnia aduersa firmamentum factus fuit, ut habetur Act. 4 Quod ostē dit Greg. dicens. Scimus, q Petrus Apostolorum primus ante acceptum spiritū dum mori timuit, uitam negauit, qui nō pœnis, non afflictionibus, non terribili potestate cuiusquam, sed unius mancipij interrogatione prostratus .s. ab ancilla ostiaria requisitus. Ecce quam uilis ad tentandum persona est requisita, ut aperte proderetur, quanta eum timoris infirmitas possideret, quia ante vocem ancillæ non subsisteret. Sed iā hic paulò ante timidus qualis post aduentum spiritus extiterit videamus. Certè Luca attestante, discimus, quanta cōtra sacerdotes, ac principes auctoritate dominum prædicauit, ut nec uerba, nec uerbera, non mortem iam firmatus timeret, &c. vide ibi. Petro ergo firmamētum factus est Deus quando per spiritumsanctū dono fortitudinis inter omnia aduersa ei patientiam contulit, ut meritò diceret illud psal. 17. Diligam te, dñe, fortitudo mea, dñs firmamentum meum, & refugium meum, & liberator meus. Dicitur autem Deus nostrum refugiū, dum nostram conscientiam ad se dirigit. Qualiter aūt Deus fit nostrum refugium, vide supra vers. 438.

Firmamentum Aduersa Patiētia

Greg. 17 mor. ca. 10.

1142 *Deus meus, eripe me de manu peccatoris, et de manu cōtra legem agentis, & iniqui.*

ORando hic allegat Misericordiam. Ad misericordem enim spectat, miseris compati Ideo ut exaudiatur tria facit, quia iustus primo explicat suam miseriam. Secundo allegat Dei misericordiam ibi. *Quoniam tu es.* Tertiò Dei potentiam, ibi. *In te confirmatus* Quantū ad primum sciendū, q duo sunt genera hominum, qui nos in præsenti opprimūt, s. aliqui sunt sub nomine Christianitatis, & aliqui sine lege, Ab istis fuit passus Christus, s. a Iudęis, qui legē Dei acceperāt, & a gentilibus, qui legem Dei non acceperant. Consimiliter & Christi membra patiūtur. Primò ab infidelibus qui. s. conati sunt ecclesiā ad nihilum deducere, persequendo Christianos, & martyrizando, ut fuit Nero, Diocletianus, Maximianus, &c. Secundò a fidelibus, qui, s. fidem confitentur, ut puta a tyrannis, qui simplices persequuntur, & a falsis fratribus. Et ab his omnibus hic psalmista a Deo petit liberari, primo in genere, dicens. *Deus meus, eripe me de manu peccatoris.* Peccator enim generaliter est omnis iniustus persecutor, deinde istos peccatores distinguit in dicta duo genera, dicens. *De manu contra legem agentis*, id est de manu transgressoris legis. Propriè enim contra legem agere dicitur, qui legem accepit, & ipsam transgreditur. Et aliud genus subdit dicens. *Et iniqui.* Per iniquum enim simpliciter intelligit

Persecutio duplex.

ligit infidelem quemlibet sine lege peccantē. Et hoc notat hic glo. dicēs, Duo. n. sunt genera peccatorū. Alij. n. legē acceperūt, ut Iudæi, & Christiani, & istos significat, dicēs *Et de manu cōtra legē agētis*. Alij nō, ut pagani, & istos significat, d. *Et iniqui*. Et nota q. à trib. hostib. nos maximè eripit Deus s. à carne tentante. 2. Petr. 3. Nouit Deus de tētatione nos eripere. A dæmone decipiēte. Coloss. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarū, &c. A mūdo alliciēte. Gal. 1. Dedit semetipsū, ut nos eriperet de psenti sæculo nequā.

Glossa. *Eripere.*

1143 *Quoniam tu es patientia mea, domine, domine, spes mea à iuuentute mea.*

HIc allegat Dei misericordiam. Notandum est hic, q. aliqua prædicātur de Deo per essentiā, aliqua uerò per causalitatem. Illa prædicantur de Deo p essentiā, quæ idem sunt, q. essentia Dei, ut cū dicimus, Deus est bonus, æternus, iustus, &c. Illa uerò prædicantur per causalitatem, quæ singulari efficientia in nobis causant ab ipso, ut cū dicimus, Deus est amor meus, spes mea, patientia mea. Et est sensus, Deus est patiētia mea, i. causa patientiæ meæ. & huiusmodi. Vnde ait Mag. lib. 1. d. 17. Dicitur Deus spes nostra, patientia nostra, non q. ipse sit ista, sed quia ista ex eo sunt: vnde in Psal. dicit. Quoniā ab ipso patiētia mea. Sic ergo uolens ostendere Psal. misericordiam Dei dicit, *quoniam tu es patientia mea*, q. d. Tu sola misericordia tua mihi donas patientiā, & spem. Sed notandū est, quod nō omnis patientia est bona nec a Deo, similiter nec omnis spes. Quod non omnis patientia sit bona, patet: quia patientem esse in iniurijs Dei est summa crudelitas, ut ait Hieronymus. Vnde Bernar. super illo verbo 2. Corinth. 11. Libenter suffertis insipientes ait. Magna est uirtus patientiæ, sed interdum impatientem esse probius est. Tu approbes illorū patiētiam, quibus Paulus dicebat. Libēter suffertis insipientes, &c. Nisi fallor ironica erat, ut non laus, sed sugillatio quorundam mansuetudinis, qui a pseudo Apostolis trahi se in peregrina, & peruersa dogmata patienter ferrēt, vnde & subdit

Patiētia Spes. Deus. *Hierony. Bern.*

E dicens. Sustinetis enim, si quis uos in seruitutem redigit, &c. Non est patiētia bona, cum possis esse liber, seruumt e fieri permittere, &c. De tali ergo patiētia non possumus Deo dicere. *Quoniam tu es patientia mea*. Sic enim dicitur homo duplex, s. nouus, & uetus, nouus per gratiā generatus, uetus in peccatis antiquatus. Sic & dicitur iuuenis i. nouus, & antiquus. i. uetus. Dicit ergo, *spes mea à iuuētute mea* i. postquam me per gratiam generasti, & renouasti. Et nota, q. qui in iuuentute gratię, vult generari, in iuuentu

Iuuenis.

F te naturali ad bona opera debet assuefieri, & maximè ad tria. s. ad munditiam castitatis, ad prudentiam ueritatis, ad obedientiā humilitatis. Primò ad munditiā; nam ut dicitur 2. Ecli. Non parum confert, imò multum, si sic, vel sic ex iuuene confestim assuesti, sed magis autē omnem, i. totū. Quia ut dicitur. 2. Pol. Amamus prima magis, ut. s. sicut in talibus crescit ætas corporis, sic & crescat ætas uirtutis. Vnde & Hieronymus in lib. de continentia virginali, ait. Crescit uitæ ætas cū annis, cū ætate iustitia & fides eo psectior

Hierony.

G uideatur, quo senior. Et sequitur. Omne tempus, in quo te non senseris meliorē, hoc te existima perdidisse. Et pp hoc dicitur Thre. 3. Bonum est uiro, cum portauerit iugum ab adolescentia sua. Et Hierem. 31. Letabitur uirgo in choro, iuuenes & uirgines simul. Secundò ad prudētiā, ut. s. sint moribus ornati, sensib. pditi, gestu maturi, & honesti. Vt. n. ait Valerius. Ciuitas nostra. i. Roma nobiliū iuuenū ingenia ab insolentia reuocando, magnos, & utiles ciues fecit, honoribusq́; nō patiēdo eos a scurris peti, debitū uti

Adolescens. *Valerius li. 7. c. 5*

H litatis pondus adiecit; vnde dr psal. 118. In quo corrigit adolescētior. &c. Et Sap. 8. Puer eram ingeniosus, & sortitus sum animā bonam. Tertiò ad obedientiam, vt. s. sint obsequiosi, nō proterui aut dyscoli. Quia, ut dicit Bern. lib. de duodecim abusionibus, tertius gradus abusionis, est adolescens sine obedientia. Et sequitur. In senibus sobrietas, & morū perfectio requiritur. Sic iu iuuenibus obsequium, subiectio, & obedientia iure debentur. Et post, sicut fructus non reperitur in arboribus, in quibus prius flos non

Bern.

non apparuit: ficnec in senectute honorem in legitimum consequi poterit, qui in iuuentute sua disciplinæ non laborauerit 1. Reg. 3. quia vt dicitur Eccles. 30. Filios habes? curam fer eorum a iuuentute. vnde 1. Petr. 5. Adolescentes subiecti estote. Et ista tria documenta ponit Philos. 8. Polit. circa principium.

Philos.

1144 *In te confirmatus sum ex vtero, de ventre matris meæ, tu es protector meus.*

Hic allegat Dei potentiam. Vbi notādum, quod per vterum æternū Dei consilium vel prædestinatio intelligitur, quia sicut in vtero proles concipitur, quæ in hac vita profertur, sic in Dei prædestinatione ab æterno concepti ad vitam gratiæ nascimur, vnde Greg. ait. In Deo, qui corporis forma non circunscribitur, membra corporis. i. manus, oculus, vterus ita nominantur, vt ex membrorū vocabulis effectus eius potentiæ designentur. Oculus quippe habere dicitur, quia cuncta videt. Manus habere describitur: quia cuncta operatur. In vtero proles concipitur, quæ in hac vita profertur. Quid ergo vterum Dei, nisi eius consilium debemus accipere, in quo ante sæcula per prædestinationem concepti sumus, ita vt creati p sæcula perducamur, vt de isto vtero dicatur illud Iob. 31. Nūquid in vtero fecit me Deus? Est ergo sensus. *In te confirmatus sum ex vtero*, i. quod sim in gratia tua confirmatus finaliter, hoc habes ex vtero tuæ prædestinationis, quia prædestinatio causa est nostræ confirmationis in bono. Sequitur. *De ventre matris meę tu es protector meus.* Quid enim est mater nostra, nisi sancta mater ecclesia, quæ nos per sacramenta generat Christo? De ventre ergo matris producimur, cum per sacramenta generamur, quibus sacramentis protegimur contra diabolum, & adiuuamur, quia statim, vt per sacramenta generati Christi nomen accipimus sub eius protectione gubernamur. Vnde de quolibet sic nato ait Ps. 90. Protegam eum, quoniam cognouit nomē meum. Et de matre ecclesia, & eius ventre dicitur Ps. 21. De ventre matris meæ Deus meus es tu, ne discedas a me.

Greg. 14 mo. c. 22

Vterus. Prædestinatio. Deus.

A 1145 *In te cantatio mea semper, tanquam prodigium factus sum multis, & tu adiutor fortis.*

Consequenter hic iustus quilibet vt exaudiatur allegat suam innocentiam. Et diuiditur in tres partes, quia primò ostendit suam innocentiam. Secundò petit in bono perseuerantiā ibi. *Ne proijcias.* Tertiò exprimit persecutorum malitiam, ibi. *Quia dixerunt.* Vbi nota, ꝙ Dei laudes solum innocentes possunt canere. Et hoc est quod dicitur Apoc. 14. quod B nemo poterat dicere canticum, nisi illi, qui cum mulieribus non erant coinquinati: virgines enim sunt, &c. In hoc ergo, ꝙ iste semper Deo cantat, suam ostendit innocentiam. Sed aduertendum, ꝙ duplex est cantus, siue cantatio, s. quædam deuotionis, & reuerentiæ, qua Dei laudātur mirabilia, & quædam exultationis, & lætitiæ, qua Dei recoluntur beneficia. Prima est in præsenti. Secunda in patria. Primò ergo agit de prima. Secundò de secunda, ibi. *Repleatur.* Quantum ergo ad primum sciendum, ꝙ non solum corde: C sed etiam ore Dei mirabilia resonare debemus. Ps. 97. Cantate domino, &c. quia mirabilia fecit, & talis est cantus ecclesiasticus, qui ideo est institutus, vt ipso fideles ad deuotionem excitentur. Et ideo ab ipso omnis vanitas debet excludi, vt solū per illum mens cantantis, & audientis dirigatur in Deum. Propter quod dicit Hugo in lib. de 12. abusionibus claustri. In ecclesia dum ad cantandum ventum fuerit, &c vide supra versi. 482. Hanc autem deuotionem omni exclusa vanitate, se hic iustus habere prætendit dicens Deo. D *In te cantatio mea semper*: quia cantatio mea est, vt soli tibi placeam, non hominibus. Verum quia quantò quis iustior est, & magis Deo deuotus, tātò amplius deridetur a malis, vt patet versic. 449. ideo subdit: *Tanquam prodigium factus sum multis.* Per multos intellige malos, vt supra versic. 895. Prodigium enim dicitur quasi procul a digito, vt quando quis derisoriè digito alijs mōstratur. Sic enim hodiè boni malis tanquam prodigium efficiuntur, vt puta quando eis insultant, dicentes. Quid vis perdere, quòd habes,

Cātare.

Psal. 97

Hugo.

scilicet temporalia, pro eo, quod non habes? vel quare vis credere, quod non vides?& similia. Sed boni adiuti a Deo ipsorum insultationes superant. Propter quod subdit. *Sed tu adiutor fortis.*

1146 *Repleatur os meum laude, ut cantem gloriam tuam, tota die magnitudinem tuã.*

HIc de cantu patriæ nota. Vbi sciendum, quòd quandiu sumus in præsenti vita carne mortali grauati, tota mẽte in Deum tendere non valemus, sed hoc fiet in patria, vbi perfecta erit charitas in nobis, vt ostendit Magister lib. 3. d. 37. Ibi enim os nostrum, & cordis Dei laude totaliter repletum erit. Et hoc postulat hic iustus, dicens. *Repleatur os meum laude:* quia in patria summè recolentes Dei beneficia, exultando laudabimus Deum cantando gloriam Dei per ipsum nobis communicatam. Et talis cãtus sine magna cordis lætitia esse non poterit, qđ patet, quoniam inter omnes actus humanos cantare requirit lætitiam mentis, & organorum debitam dispositionem, vt *Cantare* ostendit Greg. 1. Moral. c. 5. dicens. Quilibet peritus cantandi artifex artem cantandi explere non valet, nisi ad hanc exteriora instrumenta concordent, quia nimirum cantum quem docta manus imperat, quassata organa propriè non resultant, nec artem flatus exprimit, si scissa rimis fistula strident. Vt igitur debitè Dei beneficia recolendo eidem canticum resonare valeamus, oportet quòd cum debita exultationis lætitia fiat. Pro-*Lætitia. Iubilum.* pter quod dicitur Psal. 99. Iubilate Deo omnis terra, seruite domino in lætitia. Vbi considera, quod sancti in patria Dei beneficia recolendo, & laudando triplicem lætitiam habent. Prima est lætitia mentis interioris, quod notatur, cum dicitur, Iubilate. Iubilum namque secun-*Greg. 24 mor. c. 6* dum Gregorium dicitur quando ineffabile gaudium mente concipitur, quod nec abscondi potest, nec sermonibus aperiri, quod quamuis quibusdam motibus proditur, nullis proprietatibus exprimi potest. Sic ex natiuitate Christi ecclesia tantum gaudium concipiens, quòd nec tacere valet omnino, nec perfectè exterius ostendere, diuersis melodijs cantando illud conatur exprimere in nocte natiuitatis Christi, cantando illum versum. Tanquam sponsus, &c. quem præ alijs diuersis melodijs cantat: Hic ergo est cantus lætitiæ cordialis, qui erit in patria. De quo Tob. 13. de cœlesti Hierusalem dicitur. Per vniuersos vicos eius decantabitur alleluiah. Secunda est lætitia vocis, & oris, quæ notatur, cum dicitur. Cantate, exultate. Ibi enim facta resurrectione, non solum corde, sed etiam ore Dei laudes resonabunt. Propter quod dr infra. Exultabunt labia mea, cum cantauero tibi, &c. Et Ps. 88. Misericordias domini in æternum cantabo. Tertia est lætitia exterioris operis, quæ notatur, cum dicitur: Psallite. Psallere enim est cum psalterio canere, quod fit per tactum manus, quo significatur operatio. In patria aũt sancti omnes suas operationes totaliter in Deum dirigent, vt quilibet eorum dicat. Cantabo domino, qui bona tribuit *Psal. 12.* mihi: Psallã nomini domini altissimi. Ps. ergo vt taliter Dei laudem in patria canere possit, ideo nunc orat d *Repleatur os meum laude: vt cantem tibi gloriam tuã.* idest, vt tibi gratias agam de gloria tua, quam mihi dedisti, &c.

1147 *Ne proijcias me in tempore senectutis: cum defecerit virtus mea, ne derelinquas me.*

COnsequẽter hic petit in bono perseuerantiam Sciens enim Psalm. q senectus deficit in multis, ideo ne tempore illo cadat a gratia, petit a Deo conseruari. Vbi nota, quod Deum hominem proijcere a se vel derelinquere, nihil aliud est quã hominem proprijs viribus relinquere, quod fuerat expertus Dauid, quando sibiipsi a Deo relictus, statim per adulterium cecidit, & homicidium. *Psal. 50.* Ideo postea a Deo postulabat dicens. Ne proijcias me a facie tua, &c. vide ibi. versicul. 844. Et hoc maximè timendum est tempore senectutis, quando virtus hominis amplius solito deficit. Nam vt ponit Magister Ioannes in epistola ad Titum. Senectus deficit a cognitionis claritate, inficit corpus infirmitate, excludit ab omni voluptate, impellitur mortis propinquitate. Primò deficit a cognitionis

gnitionis claritatem, nam per philosophum dicétem. Formidabile est, quod seniores (etsi sunt uirtuosi) sint per totam uitam domini iudiciorum. Item Aristot. dicit, quod qui uixerunt multū, & multa sunt experti, & in multis decepti fuerunt, tales non affirmant aliquid simpliciter, sed in omnibus dubitant magis quam oportet. Et quia nihil sciunt, ideo dubie sententiantes, in dictis eorū semper apponunt æque, idest, quasi, & fortè. Et ita dicunt omnia, fixe aūt nihil. Et ideo dicit. Iob 31. Non sunt longæui sapientes, nec senes intelligunt iudicium. Sed cōtra hoc uidetur quod ait Aristot. 7. Politic. dicés, quod potentia est in iunioribus: sed prudentia in senibus. Et secundo rhetoricæ dicitur, quod loqui sententijs congruit ætati seniorum. Et Tullius dicit. Non. n. uiribus, aut celeritate, aut uelocitate corporum res magnæ geruntur, sed consilio, auctoritate, & scientia, quibus non modo nō orbari, sed augeri senectus solet. Ad hoc respōdetur, quod primū est communius, istud aūt rarius. Secundo inficit corpus infirmitate unde Aug. in lib. de catechizandis rudib. ait. Quisquis optat senectutē, quid sibi optat nisi infirmitatē? Et hæc est ratio, quare senes communiter sunt auari, & illiberales, quia pp ipsorum cōtinuas infirmitates semper timent, ne eis deficiat ipsorum substantia, quam sciunt sibi prodesse, ut dicit Philosophus 3 Pol. Vnde Philosophus 4. Ethic. dicit. Videtur omnis senectus, & omnis impotentia illiberales facere. Tertiò senectus excludit ab omni uoluptate, patet, quia propter eorum continuas infirmitates semper sunt tristes. Propter quod dicitur 8. Ethico. Breue est, quod in senibus delectationis est. Et hæc est ratio, quare senes deficiunt in affabilitate. Nā vt uidemus ad sensum semper turbātur, quando uident iuuenes solatiari, aut ludere, unde senes nihil amant nisi causa lucri nō delectationis, ut dicitur 3. Rhethoric & 8 Ethicor. Quartò senectus impellitur mortis propinquitate, unde & Cyprianus dicit. Quid stolidius fieri potest, si mens ad perfectionem venire non contendat, quando totus habitus corporis senectute confectus ad interitum festinat? Dum oculi caligant, aures grauiter audiunt, capilli fluunt, facies in pallorem mutatur, dentes numero minuuntur, cutis arescit, flatus non suauiter olet, tussis cachinnat, pedes inflantur, genua trepidant, & hæc omnia domum ruiturā cito pronunciant. Hæc igitur omnia considerans Psal. ut in bono finaliter perseuerare possit tēpore senectutis quo tot defectus cōcurrūt, petit ne relinquat ab adiutorio Dei dicens. *Ne proijcias me*, &c.

Arist. 2. Polit.

Tullius lib. de senect.

Cyprianus de 12. abusionibus.

A

Quia dixerunt inimici mei mihi; & qui custodiebant animam meam, consilium fecerunt in vnum.

1148

B

CONsequenter hic ostenditur persecutorum malitia. Et primo ponitur ipsorum malitia. Secundo inuocatur Dei misericordia, ibi, *Deus, ne elongeris.* Prima in duas, quia primo ponitur ipsorum mala consultatio, Secundò malæ cōsultationis deliberatio, ibi. *Dicentes*. Quantū ad primum sciendum, q mali homines cōnantur bonos ad malum inducere, sicut vnū contrariorū conatur aliud ad suam trahere similitudinē. Sunt enim omnia mundi naturaliter cōtagiosa tam bona quā mala Volūt ergo mali bonos ad malū trahere quādoque sub specie pietatis, & hoc disconfortando eos, ut puta si quis ieiunat dicunt, quare carnem tuam tantum affligis, ut sis tuiipsius homicida? Si quis humilitatem sequitur, dicunt. Cum enim sis imago Dei, teipsum despiciēdo, despicis Deum, & similia. Et sic malè cōsulunt iustis, ut ad præcipitium trahant. Quod hic notās psal. ait: *Quia dixerunt inimici mei mihi*, scilicet mala verba, s. me disconfortauerunt a boni perseueratione. Sic. n. custodientes, & obseruantes iustorum uitam, consulunt adinuicem, ut ipsos faciant cadere more dæmonū. De quibus ait Greg. Astuta dæmonum consilia: dum quasi blanda prouisione cōsulunt: cor a forti intentione peruertunt. Et ponit exempla. Ecce quidā proprijs rebus cōtentus huius mundi occupationibus implicari formidans, quietis suæ lucra perdere, & peccatis lucra cumulare despicit. Ad hunc hostis callidus ueniens, ut intentionem bonæ opinionis subruat,

Mali bonos persequuntur.

C

D

Greg. 32 mor. ca. 20.

Consiliū malorū.

subruat,quasi vtilitatis consilium submi-nistrat,dicens. Et quidem quæ habes in præsenti sufficiunt,sed his deficientibus, quid acturus es? si etiam nulla post hæc prouidentur,quæ ad præsens sunt,impen denda sunt filijs, sed cum paranda sint, quæ frequenter deesse possunt, solicitu-do prouida esset parare, quod deest. An non terrena actio sine peccato peragi po test? Hoc iterum blandiens insinuat, & seorsum iam in negotio terreno, quos præuidit peccati laqueos parat. Et con-sequenter aliud ponit exemplum dicens. Alius decreuit non solum terrena com-moda non quærere, sed etiam cunctis, quæ possidet renunciare, vt Christum nudum valeat nudus sequi. Huius cor ho stis insidians occulta suggestione alloqui tur d. Vnde hæc temeritatis tantæ auda-cia surrexit, vt credere audeas, ꝙ omnia relinquendo subsistas? Aliter te creator condidit,aliter tu teipsum disponis. Ro-bustiorem enim te fecisset,si sequi te sua vestigia cum inopiæ necessitate voluis-sem,&c. multa alia exempla ponit conse quenter,vide ibi. Et de talibus consulto-ribus ad malum hic loquitur Ps. d. *Et qui custodiebant animam meam,consilium fe-cerunt*,&c. De quibus dictum est. Ps. 21. Circundederunt me sicut canes multi, consilium malignantium obsedit me.

1149 *Dicentes. Deus dereliquit eum,persequimi-ni, & comprehendite eum: quia non est, qui eripiat.*

CONsequẽter hic ponitur malæ con-sultationis intentio, quæ, scilicet, est vt bonos perdant. Vbi notandum, ꝙ Deus tripliciter hominem derelinquit, scilicet, temporaliter non ostendendo po tentiam,vt puta quando ab aduersis non liberat. Et isto modo etiam hominem Christum dereliquit in cruce Psalm. 21. Deus meus, Deus meus,vt quid reliqui-sti me. Quod exponens Magister lib. 3. dist. 21. dicit. Fatemur Deum quodam-modo in morte illum hominem dereli-quisse, qui potestati persequentium illũ exposuit ad tempus suam potestatẽ non exercendo,illũ non defendit vt non mo-reretur,&c. vide versic. 291. Secundò de relinquit spiritualiter ipsum, propriæ

Derelinquere.

E virtuti relinquendo, & isto modo nun-quam derelinquit hominem, nisi primò relinquatur ab homine. Et de ista dere-lictione dicit Gregor. Omnipotens Deus cor humanum destruit, cum derelinquit, &c. vide vers. 857. Vnde 2. Paralip. 15. dicitur. Si dereliqueritis Deum derelin-quet ipse vos. Tertiò derelinquit æter-naliter non saluando per misericordiam. Paral. 24. Quare dereliquistis dominum, vt derelinquat vos? Modo ad propositũ mali in præsenti videntes iustos primo modo a Deo derelictos, idest, aduersita-

Greg. 11 mor. c. 5

F tibus expositos, cum maiori audacia ip-sos persequuntur, videntes Deum non pugnare pro ipsis. Sic enim Decius vi-dens beatum Laurentium captum non liberari a Deo, crudelius sæuiebat in eũ, & sic de alijs persecutoribus martyrum. Quinimo, & sic de ipso Christo accidit in cruce posito, cui insultando dicebant. Cõ fidit in Deo, liberet eum nunc, si vult. Consimiliter dicunt de quolibet iusto. *Persequimini, & comprehendite eum, quia non est, qui eripiat*, non aduertentes, ꝙ etsi Deus iustos a præsenti miseria non

G statim eripit, ex hoc ipsorum vtilitatem intendit, & tamen ipsos eripit multiplici ter, s. a pugna tentationis ne capiantur. 2. Petr. 2. Nouit Deus pios de tentatione eripere. A culpa inquinationis, ne macu-lentur Psal. 55. Eripuisti animam meam de morte, pedes meos de lapsu. A pote-state dæmonis, ne superentur. Colo. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum. A tormentis æternis, vt glorificentur. 2. Thess. 1. Eripuit nos ab ira ventura.

Deus, ne elongeris a me, Deus meus, in au-xilium meum respice. 1150

H HIc inuocatur Dei misericordia, vt iustum persecutum non deserat. Sed dubitant multi, cum Deus sit spiri-tus incircunscriptus, qui loco non com-prehenditur, qui est vbique per essentiã, præsentiam, & potentiam, & nullibi de-esse potest, & per consequens a nulla re potest elongari. Qualiter ergo orat Psal-mista, dicens. *Deus meus, ne elongeris a me.* Sciendum ergo quòd specialiori mo-do est Deus in hominibus iustis quam in cæteris rebus, vt ostendit Augustin. in lib.

Questio. Elongat Deus a nobis longè.

lib. de præsentia Dei ad Dardanum, d. Cum Deus sit natura incorporea, & incommutabiliter vna æterna stabilitate in seipsa manens, totus adest rebus omnibus & singulis inest totus, sed in quib. habitat, habent eum pro suæ capacitatis diuersitate, alij amplius, alij minus, &c. Quamuis ergo sit impossibile Deum ab aliqua re elongari per essentiã, & potentiam, & præsentiam, tñ eo modo quo est in iustis per gratiam elongari potest, s. quando subtracta gratia, vel protectione sua, ipsos suis virib. exponit. Et sic Deus elongatur a nobis, quando nos per peccatum elõgamur ab eo. Et quando nostris peccatis exigentibus, nos aduersitatibus exponit. Sic.n. dicitur Prou 15. Longè est dominus ab impijs. Et istam elongationem formidat iustus d. Tu autem, domine ne longè facias miserationes tuas a me, vide supra vers. 664. & psal. 21. Tu autem domine ne elongaueris auxilium tuum a me. Consimiliter & nunc iustus orat d. *Deus ne elongeris a me*, s. auxilium tuum subtrahendo. Et hoc est ꝙ exponendo quod dixerat subdit. *Deus meus in auxilium respice*. Vel aliter. Vbi sciendũ, quod Deus ad tempus suos iustos deserit, vt fortius probentur & purgentur. Quod ostendit Gregor. super illo verbo Iob 30. Dissipauerunt itinera mea, & nõ fuit qui ferret auxilium, d. Cum de diuino adiutorio psalm clamet. Adiutor in opportunitatibus in tribulatione, sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam derelinquis quærentes te, domine Qua itaque ratione nunc iusti dicunt, & non fuit, qui ferret auxilium nisi quia omnipotens Deus eos, quos in æternum diligit, aliquando ad tempus relinquit? Vnde scriptum est. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. Hinc & Psal. deprecatur, d. Non me derelinquas vsquequaque. Derelinqui ergo se ad modicũ posse nouerat, qui ne vsquequaque derelinqueretur petebat. Sanctos etenim suos dominus veniendo adiuuat, & derelinquendo probat, donis firmat, tribulationibus tentat. Vnde omnipotens Deus electorum suorum aduersarios permittit excrescere, vt per malorum sæuitiam purgetur vita bonorum. Nunquam quippe dominus aduersos bonis esse permitteret, nisi et quantum prodessent videret. Nam dum iniusti sæuiunt, iusti purgantur, & vtilitati innocentium militat vita prauorum, dum hanc & premendo humiliat, & humiliando semper ad melius format. Quæ omnia considerans iustus oppressus, vel ipsa ecclesia orat d. *Deus ne elongeris a me*, s. permittendo me aduersis succumbere. Ideo subdit. *Deus meus, in auxilium meum respice*.

Psal. 39. Psal. 21. Deserit Deus iustos. Greg. 10 mo c. 22. Psal. 9. Adiutoriũ Dei. Esa. 54. Ps. 118.

Confundantur, & deficiant detrahentes animæ meæ, operiantur confusione, & pudore, qui quærunt mala mihi. 1151

CONsequenter hic orat pro malorũ conuersione. Vbi nota, quod confusio est multiplex, s. in vitijs, pro vitijs, & contra vitia, vide supra vers. 345. & 1097. Hic aũt loquitur de confusione, quæ est contra vitia, quando. s. quis pœnitens considerando vitia, quæ commisit, abhorret, turbatur, & confunditur. Ad hoc .n. Deus sua peccata homini ostendit, vt illis consideratis confundatur, & doleat, vnde Hier. 31. dr̃, postquam conuertisti me, egi pœnitentiam, & postquã ostendisti mihi, percussi femur meum, confusus sum, & erubui. Notandum aũt, ꝙ aliqui ex consideratione peccatorum suorum sic confunduntur, ꝙ de illis verè pœnitent, & per cõfessionem illa emittunt. Et ista propriè dr̃ confusio, quasi simul peccatorum effusio. Et ista confusio gratiam præstat, & gloriam: Aliqui autem si confunduntur, quòd interius dolent se peccasse, tamen verecundia ducti peccata per confessionem non effundunt. Et ista confusio propriè confusio non dicitur, nec gratiam acquirit, sed magis auget peccatũ, quia tales plus timent verecũdari apud homines quam offensam Dei. Et de ista duplici confusione dicitur. Pro anima tua non confundaris dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, & confusio adducens gratiam, & gloriam. Quæ verba exponens Bernard. ad propositum ait. Bonus pudor, quo peccasse aut peccare con-

Confusio multiplex. Confusio bona. Eccl. 4.

confunderis, & tam diuinum quàm humanum tam verecundius vereteris aspectum, quanto verius tam Deum quam hominem cogitas puriorem, tantoq; grauius offendi a peccante, quanto constat longius ab illo esse omne peccatū. Huiusmodi confusio fugat opprobrium parat gloriam, dum aut peccata omnia adimit, aut admissa pœnitendo punit, & confitendo expellit. Quod si quis tantum compungitur, intus, sed tamen confiteri confunditur, talis confusio peccatum adducit, & gloriam de conscientia perdit, qñ malum quod ex profundo cordis compunctio conatur expellere, confusionis, & pudoris metus obtuso labiorum ostio, non permittit exire. Ideoq; sapiens ait. Non confundaris pro anima tua dicere verum. Ad propositum ergo de confusione, quæ peccatum totaliter effundit, nunc orat ecclesia pro suis persecutorib. vt confundantur, d. *Confundantur, & deficiant*, &c. Deficit quis multipliciter vers 1789. Deficiunt, s. a peccatis, ut amplius non sint peccatores. Sic. n. alibi orat Psalmista psal. 105. Deficiant peccatores, & iniqui, ita ut non sint, s. peccatores. Et hoc idem alijs verbis replicat d. *Operiantur confusione, & pudore, qui quærunt mala mihi.* Vbi nota q̄ confusio spectat ad mētem, quia est quædam verecundia mentis, & compunctio de malis gestis. Sed pudor secundum grammaticos est verecundia corporis, idest apparens in corpore ex aliquo casu malo. Est ergo sensus. *Operiantur confusione*, i. intus ex cōpūctione verecundentur, & pudore, i. ēt in signis corporalib. ostendant verecundiā. Sicut quando aliquis ex aliquo malo casu faciem vel oculos non audet eleuare:

Confusio mala.

1152 *Ego autem semper sperabo, & adijciam super omnem laudem tuam.*

Hic consurgit ad gratiarū actionem. Et diuiditur in partes tres: q̄a primò gratias agit. Secundò gratiarum modum ostendit. ibi. *Quoniam non cognoui.* Tertiò rationem gratiarum adducit. ibi. *Deus docuisti.* Prima in duas, quia primo gratias agit corde. Secundò ore ibi. *Os meum.* Quantum ad primum ait. *Ego autem semper sperabo*, quod ideo præmittit, quia sine spe nullus debitè Deum laudare pōt, quia qui non sperat, desperat. Et ideo nota quod tripliciter sperare debemus, vide supra vers 222. *Et adijciam super omnem laudem tuam.* Vbi notandum, q̄ quamuis alij sancti prophetæ Deum laudauerunt, vt Moyses, Abrahā, Iacob, &c. Nullus tñ laudes Dei docuit, ut Dauid, qui de pluribus beneficijs Deū laudauit, dum nobis prædixit verbi incarnationem, Christi passionē, resurrectionē, ascensionem, spiritus sancti missionē, &c. quæ omnia clarè in eius psalmis continētur, vt ostendi in principio. Et ideo quia plures Dei laudes prædixit quam aliquis aliorum, ipse per excellentiam super omnes alios propheta dicitur. Quod tunc notans d. *Et adijciam super omnem laudem tuam.* Similiter hæc sunt verba ecclesiæ, quibus Christum de omnibus virtutibus laudat q̄ nulla alia secta facit. Vel per hoc intelligit Christum laudare de redemptione peccatorum. Si. n. Deus damnaret peccatores, adhuc laus Deo esset perfecta, quia hoc requirit iustitia; sic omnis virtus laudans Dei iustitiam, ipsam perfectè laudat. Hic autem perfecta laus accipitur pro omni laude. Et sic laudans Deum, quia peccatores saluat, & liberat, adijcit laudem super omnem laudem Dei, quia super laudem iustitiæ. De laude Dei vide supra ver. 1044. Et nota, quòd tripliciter Deus laudatur. s. corde in ipso exultādo. Dan. 3. Hi tres quasi vno ore laudabant, & glorificabāt Deum. Opere ipsum honorando. Thre. 2. Surge, & lauda in nocte, &c. Spe ipsum manifestando. Esa. 49 Laudate cœli, & exultet terra.

1153 *Os meum annunciabit iustitiam tuam, tota die salutare tuum:*

Hic Deū laudat ore, quia hic Christum prædicat alijs, vel se prædicaturum promittit dicens. *Os meum annunciabit iustitiam tuam.* Vbi sciendum, q̄ in scriptura sacra Christus dicitur iustitia, non quidem participatione, sed per essentiam, quia est iustitia iustificans, ut ostendit Gregor. 18. mor. cap. 30. Quod etiam deducit lib. 16. c. 15. super illo verbo

bo Iob. 23. Nolo multa fortitudine contendas mecum, æquitatem proponas contra me, dicens. Mens enim quælibet iusti si ab omnipotente Deo districtè iudicatur, mole magnitudinis premitur. In quibus nimirum verbis hoc quoque intelligendum est, quòd sanctus vir, dum Dei fortitudinẽ deuitat, quid aliud quã eius infirmitatem desideraɩ? Et scriptum est. Quod infirmum est Dei, fortius est hominibus, ideo protinus subiungit. Proponas æquitatem contra me. Quis enim alius nisi mediator Dei, & hominum homo Christus Iesus æquitatis nomine designatur de quo scriptum est. Qui factus est nobis sapientia a Deo, & iustitia. Quę si iustitia dum in hunc mundum contra vias peccatorum venit, antiquum hostem vincimus, a quo captiui tenebamur. Dicit ergo, proponat contra me æquitatẽ, i. ad redargueudas vias meas filium incarnatum mittat, &c. Istam ergo iustitiam, s. Christum incarnatum se prædicaturam dicit ecclesia dicens *Os meum annunciabit iustitiam tuam*. Et quòd iustitia pro Christo accipiatur, declarat cum subdit. *Tota die salutare tuum*. Quis enim salutare dicitur, nisi Christus, de quo ait Simeon. Quia viderunt oculi mei salutare tuum. Et ipsa virgo dicit. Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo? Istam expositionem ponit gl. dicens. *Os meum annunciabit iustitiam tuam*, idest Christum per quẽ impleta est omnis iustitia, quia ait Ioannis. Sine modo, sic decet nos implere omnem iustitiam. Sed ne aliter accipias iustitiam, addit. *Salutare tuum*. Et nota, q̃ dicit, *tota die*. Tota.n dies dicitur dies cum nocte. Per diem autem intelliguntur prospera, sed per noctẽ aduersa. Et sic est sensus. *Os meum annunciabit iustitiam tuam tota die*, i. in prosperis, & in aduersis, quia tam prospera quam aduersa laudis materiam mihi præstant. Vel aliter s̃m gl. Tota dies dicitur dies cum sua nocte, quod tamẽ totum tempus dicitur dies, & non nox, quia nox diei seruit, & non dies nocti. Nox verò caro nostra est, & dies iustitia est. Quicquid ergo fit in carne veluti in nocte, iustitiæ tanquam diei seruiat. Et quicquid fit ex præcepto Dei, non propter emolumẽta carnis fiat, ne dies nocti seruiat, sed propter iustitiã vt diei seruiat nox. Et sic est sensus. *Tota die annunciabo salutare tuum* idest ita, vt quicquid in carne gero, iustitiæ seruiat.

1. Cor. 1. — 1. Cor. 1. — Luc. 2. — Luc. 1. — Matt. 3. — Dies.

Quoniam non cognoui literaturam, introibo in potentias domini, domine, memorabor iustitiæ tuæ solius. 1154

Hic modum gratiarum ostendit. Vbi sciendum, quòd per literaturã hic intelligit legem Moysi secundum sensum literalem acceptam, vt communiter faciunt Iudæi, de qua litera dicit Apostolus. Litera occidit, spiritus autem viuificat. Per literam intelligit antiquam legẽ, sed per spiritum nouam. Illa enim (vt ait Magister) multum distat ab euangelio, quia habent diuersa promissa: quia illa terrena promittebat, hæc cœlestia. Habent diuersa sacramenta, quia illa solum significabat gratiam, ista conferunt, &c. Illa litera occidit, quia morbum ostẽdit, sed non curat, quia scilicet ostendit quid debeas facere, sed non confert gratiam adiuuantem. Et sic facit scienter peccare. Ista autem ostendit, & per gratiam iuuat. Ad cuius euidentiam dicit gloss. 2. Cor. 3. Aduerte, quam dicit Apostolus literam, quæ occidit, qui velut econtrario spiritum viuificantem ingerit. Illa certè litera est decalogus in illis duabus tabulis scriptus, quia lex subintrauit, vt abundaret delictum. Porrò autem præcepta ista vtilia sunt facienti, & nisi quis ea fecerit, vitam habere non potest. Non ergo dicitur litera occidens, eo quòd mala sit lex, sed quia prohibens peccatum, præuaricationẽ cumulat, nisi liberet gratia per legem fidei. Apparet ergo literæ vetustas, si desit nouitas spiritus, reos facit potius homines congregatione peccati, quam liberet a peccato. Vnde qui apponit scientiam, apponit dolorem. Non lex ipsa malum est, sed quia mandatum bonum habet tantum in litera demonstrante, non in gratia adiuuante, quod mãdatum si fit timore pœnæ, non amore iustitiæ, seruiliter non liberaliter fit, ideo nec bene fit. Item nota, quòd cognoscere quandoque idem est, quod approbare, & non cognoscere, idem quod non approba-

2. Cor. 3. Litteratura. Mag. li. 3. dist. 4.

probare. Dicat ergo nunc mater ecclesia. *Quoniam non cognoui literaturam*, i. literam legis non approbaui, sed ipsius propheticum sensum,& spiritualem quia sensus spiritualis legis antiquæ totã euãgelicam legem continet. Et nunc exemplum ponit de ista literatura glo.d. Misit Helisæus baculum per seruum suum ad suscitandum puerum mortuum, & non surrexit,descendit ipse,& incuruauit se super puerum,& surrexit puer,vt habetur 4. Reg.4. Lex enim fuit baculus Helisæi per seruum missus ad suscitandum mortuum,quo non surrexit mortuus. Venit ergo ipse Helisæus,& cum viuus esset,& adultus contraxit magnitudinem suam, & coaptauit se puero mortuo, & surrexit mortuus. Helisæus est Christus,qui per seruum,s. Moysen misit baculum, s. legẽ ad suscitandum mortuum in peccato.Sed quia legis baculus non potuit viuificare illum,venit ipse Helisæus,s.Christus cõtraxit suam magnitudinem ad paruitatẽ mortui,quia semetipsum exinaniuit formam serui accipiendo, & coaptauit se mortuo, quia habitu inuentus est vt homo,& ita surrexit mortuus. Et hoc est, quod dicit. *Quoniam non cognoui literaturam*, quia per illam historiam intelligit Christi incarnationem, per quam potentia patris filio est communicata ad suscitandum mortuos spiritualiter, ipso dicente. Data est mihi omnis potestas,&c. Ideo subdit. *Introibo in potentias domini*, i.literã antiquam applicabo ad Christum, qui est patris potestas. Et qua tota litera legis ad Christi mysteria, qui est vera iustitia,applicatur, ideo subdit. *Domine, memorabor iustitiæ tuæ solius*.q.d.In tota antiqua litera *solius iustitiæ tuæ*, idest Christi recordabor.

Helisæus significat Christũ

Mat. vl.

1155 *Deus,docuisti me a iuuentute mea,& vsq; nunc pronunciabo mirabilia tua.*

HIc adducit, gratiarum actionis rationes. Et diuiditur in duas partes, quia primo assignat recepta beneficia,pro quibus gratias agit.Secundò gratiarum actionẽ resumit, ibi. *Nam & ego.* Prima diuiditur in partes quinque,secundum quod quinque beneficia narrat. Primum est mentis illustratio. Secundum

E est fidei confirmatio,ibi. *Et vsque in senectam*. Tertium est verbi incarnatio, ibi. *Donec.* Quartum est operum iusta retributio,ibi. *Potentiam tuam.* Quintum est in aduersis cõsolatio,ibi. *Quantas.* Quantum ad primum sciendum, quod aliter docet Deus hominem,aliter homo,quia homo solum docet exterius voce exteriori pulsando aurem corporis, sed Deus docet interius mentẽ illustrando. Quod ostendit Greg. super illo verbo Iob.38. Et viam sonanti tonitrui, d. Aliquando tonitruus ipsa vox prædicatoris accipit,

Docere

Greg.29 mo. c.16 prædicator.

Tonitrus

F per quam supernorum iudiciorũ terror auditur. Sed quia prædicator quilibet verba dare auribus pōt, corda verò aperire non potest, & nisi per internam gratiam solus omnipotens Deus prædicantium verbis ad corda audientium inuisibiliter aditum præstet,incassum prædicatio aure audientis percipitur,quæ peruenire ad intima surdo corde prohibetur, ideo dñs se viam sonantis tonitrui dare asserit, qui cum prædicationis verba tribuit,per terrorem corda cõpungit. Hanc viam egregius prædicator Paulus dum

G superna mysteria terribiliter insonaret, se a se habere non posse conspiciens,discipulos admonebat,d. Orãtes simul,& pro nobis,vt Deus aperiat nobis ostium verbi ad loquendum mysterium Christi. Qui ergo mysteria loquebatur, sed in corde audientium eisdem mysterijs a domino aperiri ostium precabatur, habebat iam quidem tonitruum, sed dari ei desuper viam quærebat. Hanc viã se dare non posse cognoscebat Ioannes, qui dicebat. Non necesse habetis, vt aliquis doceat vos, sed sicut vnctio eius docet vos de

Ad Col. 4.

1.Ioa.2.

H omnibus,&c. Et hoc satis apertè ostendebat Christus dicens. Nolite uocari magistri super terram,vnus enim est magister vester Christus,qui solus docet animam interius, nos autẽ exterius solum formamus verba. Vbi Ioannes Chrysosto. ait. Vnus est enim Magister vester Christus, qui scilicet homines naturaliter docet.Si enim homo hominem doceret omnes homines discerent, qui habent doctores. Nunc autem quia non homo docet, sed Deus,multi quidem docentur, sed pauci discunt. Homo enim non intellectum

Mat.23

præstat

præſtat homini docẽdo, ſed a Deo præſtitũ per admonitionẽ exercet. Sic ergo quia ſolus Deus animam docet interius, ideo eccleſia ſe a Deo illuminatã recognoſcit d. *Deus docuiſti me ex iuuentute mea*. Quia ſtatim formata eccleſia fuit a Deo illuminata.ſ.in die Pentecoſtes, qñ Apoſtoli patres & fundatores eccleſiæ (qui ante hoĩes idiotæ piſcatores, & ſine literis erant) per ſpiritumſanctum plenè de omnib. myſterijs fidei edocti fuerũt, ſicut ante eis promiſerat Chriſtus, d. Cũ aũt venerit ſpiritus veritatis docebit vos omnem veritatẽ. Et quia eccleſia adhuc in principio ſic per ſpiritumſanctũ fuit docta, & illuminata, vt quæ didicerat, alijs prædicando, gentes vocaret ad fidẽ. Ideo hoc ſe facturam promittit d. *Et vſque nunc pronunciabo mirabilia tua*. Vbi ſciendum, ꝙ per ly *nunc*, ꝙ eſt præſentis temporis denotatur æternitas, cui nihil præterit, nihilq; ſuccedit, cui omnia ſub ſiſtunt præſentia, ut oſtendit Grego. 4. mor. c. 32. Dicat ergo *vſque nunc pronunciabo mirabilia tua*, i. per omne tempus vitæ præſentis. Sed quæ mirabilia pronũciabit? Reſpondet Mag. in gl. *Pronunciabo mirabilia tua*, ſ. ꝙ me regis, quod me in via poſuiſti ſalutis, quod me viuere facis, quem in anima ſuſcitaſti, quod eſt mirabile. Quid enim mirabilius, quam mortuos in anima ſuſcitare? Suſcitatus corpore viuit & abſente ſuſcitatore, ſicut Lazarus Chriſto corporaliter abſente, quia vita corporis in anima eſt. Sed anima ſuſcitata non ſic viuit ſine Deo, qui eſt eius vita. Hæc eſt gratia mirabilis, vt ſuſcitet mortuos, & poſt nobiſcum ſit, ne moriamur. Vel mirabilia, quæ pronũciat eccleſia, ſunt verbi incarnatio, ꝙ Deus eſt homo, & homo Deus: Chriſti paſſio, reſurrectio, & huiuſmodi, quod tantum nos dilexit Deus, vt filium ſuum vnigenitum in mortem daret pro nobis. Quæ omnia cõſiderando dicamus illud Luc. 5. Vidimus mirabilia hodie.

Ioan 16. · *Nunc* · *Ioan 3*

1156 *Et vſque in ſenectam, & ſenium: Deus ne derelinquas me.*

Hic oſtendit ſecundum beneficium quod eſt fidei, & eccleſiæ confirmatio. Vnde ad videndum, quid ſit propriè eccleſiæ militantis ſenectus, vel ſenium ſciendum, quod, vt dicit Catholicon, mundi ætates diſtinguuntur ad ſimilitudinem ætatis vnius hominis. Variantur aũt in homine ætates ſm diuerſas, & notabiles varietates in ſtatu ipſius. Vnde prima ætas dr̃ infantia vſq; ad ſeptimũ annum. Secunda pueritia vſq; ad tertiũ decimum. Tertia adoleſcentia vſq; ad viceſimum ſeptimũ. Quarta iuuentus vſq; ad quinquageſimum. Quinta ſenium vſque ad ſeptuageſimum. Sexta ſenectus, quæ nullo annorum termino concludit. Senium autem dr̃ vltima pars ſenectutis. Conſimiliter ergo in tempore mundi ſex deſcribuntur ætates. Prima ab Adam vſque ad Noe, in qua fuit humani generis inſtitutio, & lapſus. Secunda a Noe vſq; ad Abraam, in qua fuit generis humani per diluuium conſumptio, & reparatio. Tertia ab Abraam vſq; ad Dauid, in qua fuit circuncifionis & legis inſtitutio. Quarta a Dauid vſque ad tranſmigrationem Babylonis, in qua lex floruit ſub regibus, & prophetis. Quinta a tranſmigratione Babylonis vſq; ad Chriſtum, in qua fuit populi captiuatio, & liberatio. Sexta a Chriſto vſque ad finem mundi, in qua eſt humani generis redemptio. Ad propoſitum ergo ſicut ſexta hominis ætas vocatur ſenectus, cuius finis dr̃ ſenium, ſic & vltima ætas mundi quæ durat a Chriſto vſque ad finem mundi, dr̃ ſenectus, cuius vltima pars, quæ ſ. erit tempore antichriſti, ſenium appellatur. Eccleſia ergo orans ne derelinquatur a Deo vſque in ſenectam, & ſenium, petit eccleſiæ fidem ſeruari a Deo vſque in finem & præcipue in ſenio, i. tempore antichriſti, quo eccleſiæ maxima perſecutio fiet. Dicat ergo eccleſia. *Et vſque in ſenectam*, &c. quaſi dicat ſecundum gloſſ. quia niſi vſque ad vltimum mecum ſit gratia tua, nihil ero. Vel poteſt dici, ꝙ iſta verba non tam dicit precatiuè quã prædictiuè, vt exponatur ly *ne derelinquas*, ideſt non derelinques. Sic enim docta erat eccleſia a Chriſto, quod vſq; ad vltimum ab ipſo non derelinquetur, ipſo dicente: Ego autem vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi.

Senium. · *Senectus* · *Aetas.* · *Mat. vl.*

Donec

1157 *Donec annunciem brachium tuum, generationi omni, quæ uentura est.*

HIc ponitur tertium beneficium, quod est Christi incarnatio. Vbi notandum, quod quamuis in scriptura brachiũ multa significet, ut patet, supra vers. 583. hic tamen specialiter significat Christum incarnatum, qui quãdoque dicitur dextera, quandoque brachium, ut patet supra vers. 713. Recolens ergo ecclesia Christi incarnationẽ ipsam mundo prædicando annunciare cupit. Et ideo ad hoc petit ut non derelinquatur a Deo, ad hoc, s. *donec annunciem brachium tuũ*, .i. Christũ incarnatum *omni generationi*, &c. Sed aduerte, quod ait *donec*. Ista.n. prædicatio solũ durabit in uita præsenti, quia in futura uita non erit opus doctrina uel prædicatione. Non quidem beatis, quia clare uidebunt Dei uerbum in quo relucent omnia, sed neque damnatis, quia nõ erunt in statu in quo possint ad bonum conuerti, ut deducit Greg lib. 30. mor. c. 9. Dum igitur petit non derelinqui à Deo, donec annunciet brachium Dei, nunquid ergo vult derelinqui, postquam hoc fecerit? Dicendum, quod donec quãdoque significat semper &c. vide supra uers. 915. Præsens ergo uersus est quasi expositio præcedentis, quia enim statim superius dicit. Pronũciabo mirabilia tua. Ideo si quæras, quæ mirabilia. Respondetur, scilicet Christi incarnationẽ, in qua cætera miracula relucent.

Brachiũ Christus

1158 *Potentiam tuam, & iustitiam tuam, Deus vsque in altissima, quę fecisti magnalia, Deus, qui similis tibi?*

HIc ponitur quartum beneficium, quod est operum iusta retributio. Vbi notandum, quòd in scriptura per potentiam Dei intelligitur eius misericordia, qua peccatores iustificat, & iustificatos præmiat. Per iustitiam uero eius æquitas, qua in malo obstinatos æternaliter damnat. Et ratio primi est, quia secundum August. super Ioan. maioris potestatis est impium iustificare, quam totum mundum ex nihilo producere. Cuius ratio est, quia peccatum magis Deo contrariatur quàm nihil, Et hoc est, quod

Potentia

Iustitia Dei.

E in collecta quadam notat Ecclesia dicẽs. Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maximè, & miserando manifestas. Sic enim Dei misericordiam sub nomine potentiæ, ut nos saluos faceret orando postulabat Psal. dicens. Excita, domine potẽtiam tuam, & ueni, ut saluos facias nos. Ratio verò secundi est, quia quamuis in oĩ opere Dei insimul concurrant misericordia, & iustitia, tamen in punitione malorum principalius relucet iustitia Vnde malorũ punitio uocatur iustitia. Sap. 14. Benedictũ lignum, per quod fit iustitia.

Psal. 79

F Est ergo huius uersiculi sensus. *Annunciabo mirabilia tua*. Et si quæras, quæ? Respondet, *Potentiam tuam, & iustitiam*. Et istum intellectũ ostendit Mag. in glos. dicens. O Deus *annunciabo potentiã tuã*, s. liberando homines, quia per tuam incarnationem captiuos liberas. *Et iustitiam tuam*, qua, s. punis malos: qua, s. hominem peccantem iusto iudicio dãnas. Ista autẽ duo, s. potentia ad saluandum, & iustitia ad puniendum, inter opera Dei uocãtur magnalia, quia in omni opere Dei cõcurrunt. Opera enim misericordiæ dicuntur

G magnalia Vnde (vt habetur 2. Reg. 7.) cum promisisset dominus Dauid firmare regnũ eius ait Dauid. Secundum cor tuũ domine fecisti omnia magnalia hęc. Opera etiã iustitiæ quæ malos puniunt dicũtur magnalia. Vt puta quibus puniuit Aegyptios Psal. 105. Qui fecit magnalia in Aegypto. Vnde glo. hic ait. Vtraque opera sunt magnalia. s. per gratiã redimere hominem, qui per iustitiam erat damnatus. Et per iustitiam Adam expellitur de paradiso, qui in paradiso fuerat creatus: per gratiam latronem in paradi-

H sum ponere, & per iustitiã Iudam Apostolum damnare. Et nota quòd ista magnalia opera gratiæ, & iustitiæ non solũ fecit Deus in hominibus de terra creatis sed etiam in Angelis altissimis in cœlo altissimo creatis, quia bonos per gratiã beatificauit, superbos autem iustitia dãnauit. Et hoc est quod ait. *Vsque in altissima quæ fecisti magnalia*. Vnde gloss. *Vsque in altissima quæ fecisti, magnalia* quod ideo dicit, quia Angelos in altissimis factos quosdam misericorditer beatificauit, quosdam uerò iustè puniendo dam-

damnauit. Et hæc omnia considerans Psal concludit d. *Deus quis similis tibi?* Et loquitur Christo incarnato per quē in Ecclesia ista magnalia fiunt. Vide superius, ꝙ in Christo nullus similis dici potest vers 532. Et hic notat gl. ꝙ homines dupliciter Deo similes esse dñr. s. benè & malè, vnde dicit. Est similitudo peruersa, qua homo stultus se extulit, & credidit diabolo suggerenti, eritis sicut dij, & inde fuit captiuus. Omnis. n. qui ipsi Adæ similis est, dū peruerse vult esse similis Deo, cadit in captiuitatem. Est & alia similitudo bona, qua homo iustus, qui diligit inimicos, & benefacit eis, similis est Deo, ad cuius imaginem factus est, qui solem suū oriri facit super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos. Hæc est similitudo obedientiæ non superbiæ, imitationis non æquiparationis. Est ergo bene similis Deo q credit Deū summum esse, nullo egere, se verò non per se, sed per eū esse. Qui verò vult esse per se ut Deus a nullo est, peruerse vult esse similis Deo, ut diabolus, qui noluit esse sub Deo, & hō, qui vt seruus noluit teneri præcepto, sed voluit vt nullo sibi dominante esset quasi Deus, quæ est peruersa similitudo. Prima ergo similitudine imitationis boni sunt similes Deo. Sed secunda, quæ est superbiæ, & ambitionis, multi quidem similes Deo esse uolunt, sed similis nullus existit. Propter ꝙ dicitur. Non est similis tui in dijs, domine, non est secundum opera tua.

Psal. 85.

Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me.

1159

OStenditur hic quintum beneficiū, quod est in aduersis cōsolatio. Vbi notandum, quòd ecclesia a principio per aduersitates, & persecutiones exercitata fortis effecta numero creuit, & sanctitate. Vnde quando sancti martyrizabātur, corpore moriebatur vnus, & spiritu innumerabiles viuificabantur. Quod nūc prę uidens Psal. ait. *Quantas ostendisti mihi tribulationes*, &c. Vnde & multi gentiles videndo martyrum constantiam, cōuertebantur ad Christum. Hoc ideo, quia

A Deus illorum exēplis se conuertebat ad illos Et hoc est, quod sequitur. *Et conuersus viuificasti me*, quia. s. gentiles vita gratiæ carentes reuocauit ad vitam, & illos qui erant in abysso terrenorū vitiorū, reduxit ad gratiā. Sic ergo Deus percutiebat electos, vt ęgrotos sanaret, occidebat viuētes, ut mortuos reuocaret ad vitā Et hoc beneficiū recolens Ecclesia d. *Quantas ostendisti mihi tribulationes*, &c. Pōt ēt hic uersus intelligi de quolibet electo, quē Deus idcirco tribulationib. percutit exterius, vt intus animā reducat ad

B vitā. Vnde Greg. ait. Aliqñ n omnipotēs Deus carnē percutit, & mentis duritiam suo pauore rabefacit. Vulnerādo ergo ad salutem reuocat, cum electos affligit exterius, vt interius viuant. Vñ per Mosen loquit d. Ego occidam, & ego viuere faciam, percutiā, & ego sanabo. Occidit. n. vt viuificet, percutit vt sanet, quia idcirco foras vulnera adhibet, vt intus vulnera delictorum curet. Et hoc est quod ait Apostolus Id. n. quod in præsenti est momentaneum, & leue tribulationis nostræ supra modum in sublimitate æternū glo

Greg. 6. mo. c. 17

Deut. 32

2. Cor. 4

C riæ pōdus operatur in nobis. Quod ideo est, quia tribulatio amorem Dei accēdit in nobis. Dicit. n. Isido. 16 Ety. ꝙ natura calcis viuæ dr esse mirabilis, nam aquis incenditur, quibus ignis solet extingui, & oleo extinguitur, quo ignis solet accēdi. Et causam primi reddit Albertus tertio meteor. ꝙ in calce frigido est ignis dispersus, qui congregatur in vnum, per hoc quòd per aquam expellitur a quibusdam partibus calcis ad alias quasdam. Ex quo patere potest causa secundi, s. de oleo: quia certum est, quòd oleum talē

Isidorus. Calx. Oleum.

D frigiditatem expellens, nō habet ignem congregare, sed magis dispergere. & sic ipsum extinguit. Similiter in proposito. Nam per calcem amor intelligitur, quia vsus calcis est in structura domorum interius: quia lapis lapidi fortiter adhærere non potest, nisi calce coniunctus. Sic per amorem fit adhæsio fortis amantis cum amato Contingit ergo quandoque amorem nostrum circa Deum & spiritualia tepescere, & secundum dictum Christi multorum charitatem frigescere: quia feruor cordis, circa tem-

poralia distrahitur. Et ideo Deus quandoque infundit aquam tribulationis, & aduersitatis, vt sic feruor cordis extrinsecus repercussus (quia nihil inuenit extra se, nisi aduersum & contrarium) interius congregetur, & erga Deum inflammetur. Oleum autem. i. prosperitas mundi omnino facit oppositum. Et hoc est quod dicitur Nahum 1 Bonus dominus, & confortans in die tribulationis. Et hoc confirmans subdit.

Nahũ 1.

1160 *Multiplicasti magnificentiam tuam, & conuersus consolatus es me.*

F

VBi nota, q̃ magnificentia dr̃ Christus, vt patet superius vers. 83. quę multiplicari debet, non in persona, sed in naturis, quia in vna persona verbi, tres substantiæ sunt unitæ s. diuinitas, aĩa & caro. Ista ergo magnificentia fuit multiplicata, qñ verbum caro factum est In qua multiplicatione consolatus est nos, dãdo nobis exemplũ patientiæ in omnibus aduersis, & præmia pro aduersorum patientia conferens æterna. Et nota, q̃ multiplicata magnificentia. d. Deum esse conuersum, q̃ ideo dicit, quia per incarnationem Christi seueritas legis antiquæ in amorem nouæ legis est mutata, vt qui ante dñs uocabatur per timorem, nunc per amorem dicatur pater misericordiarum, & Deus totius consolationis, qui consolat nos in omni tribulatione nostra 2. Corin. 1. Quinimo ẽm mensuram tribulationis datur mensurã consolationis Ps. 93 Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ lætificauerunt animam meam.

Multiplicatũ Christus.

G

2. Cor. 1.

Psal. 93.

H

1161 *Nam & ego confitebor tibi in vasis psalmi veritatem tuam, Deus, psallam tibi in cithara sanctus Israel.*

HIc resumit gratiarum actionẽ. Et ex tribus assumit materiã gratiarum actionis. Primò ex diuinitatis veritate. Secũdò ex pietatis charitate, ibi. *Exultabunt.* Tertiò ex retributionis æquitate, ibi. *Sed & lingua mea.* Quantum ad primum sciendũ, q̃ veritas est duplex, sicut & iustitia, quædam per essentiã, qua oĩa sunt vera, & hæc est Deus dicente Christo, Ego sum via veritas, & uita. Quædã

Veritas multiplex.

asit est veritas accidentalis, & participata s. quælibet creata veritas. Et hæc est triplex. s. veritas vitæ. Tob. 1. Viam veritatis non deseruit. Veritas doctrinæ. Exod. 28 Pones in rationali doctrinam & veritatẽ Veritas iustitiæ. Exo. 18. Prouide de omni plebe viros timentes Deum, in quib. sit veritas. Et quælibet istarum est veritas accidentalis, quia deficit & minuitur. Psal. 11. Diminutæ sunt veritates a filijs hominum. Prima namq; ueritas, s. vitæ iam penè in omnibus defecisse vr̃. Esa 59 Facta est veritas in obliuionem. Et Mich 7 Perijt sanctus de terra, in hominib. non est ueritas. Secunda veritas, s. doctrinæ defecisse vr̃, quia quamuis multi multa scientes vera loquantur, tamen pauca faciũt eorum, quæ docent, & sic propriè in talibus nõ dicitur esse ueritas, quæ est adæquatio rei ad intellectum. Vnde de talibus dicit Greg. super Ezech parte 1. Homil. 10. q̃ eorum intellectus ad spiritualia inuitat, & tamen vita in factis carnalibus remanens ab intellectu discordat. de quibus dicitur 2. Tim. 4. Erit tempus (& nunc est) cum sanam doctrinam non sustinebunt, &c Tertia vero veritas, scilicet, iustitiæ defecit in iudicibus, & rectoribus 1. Mach. 7. Non est in eis ueritas, & iudicium, & Esa. 59. Iustitia lõgè stetit, quia corruit veritas. Veritas autem essentialis, quæ Deus est, stabilis est & ęterna. Psal. 116. Veritas domini manet in æternum. Ad propositum, quid est confiteri veritatem Dei, nisi q̃ Deus verè Deus est? quod de dijs gentium dici non potest. Et hoc est q̃ dicit. *Nam & ego confitebor tibi veritatem tuam,* i. q̃ verè Deus es. & hoc *in vasis psalmi,* i. in decantatione psalmorum, qui sunt vasa ueritatis. Illud. n. quod veritatem, & laudem continet vas uocatur, sic. n. quia Deus ueritatem fidei impleuerat, Paulum in triduo excæcationis ipsum uas nominauit, dicens Ananiæ: Vade quoniam vas electionis est mihi iste, ut portet nomẽ, &c. Sic & conformiter psalmi, quia laudem, quam cõtinent, per totum spargunt, vasa dicuntur. Sequitur. *Psallam tibi in cithara, sanctus Israel.* Hoc multipliciter intelligitur secundum q̃ multiplex est cithara, vide supra vers. 481.

Ioan. 14.

Tobiæ 1.

Exo. 28.

Exo. 18.

Psal. 11.

Esa. 59.

Act. 9.

Exul-

1162 *Exultabunt labia mea cum cantauero, tibi, & anima mea, quam redemisti.*

HIc gratias agit ratione suæ pietatis, & charitatis, qua nos redemit. Secundum. n. q ait Chrys. super Matt. Nihil est, propter quod magis gratias Deo agere debemus, quam propter mortem suam, qua nos piè redemit. Vnde omnis nostra salus in Christi morte consistit. Considerans ergo ecclesia se a Christo redemptam, cum exultatione gratias agés, dicit. *Exultabunt labia mea, cum cantauero tibi*. i. cum prædicauero charitaté, qua me redemisti, & tibi gratias adducá por fidé. Et si quæras, quæ est causa talis exultationis, & cantus, Rñdet. *Anima mea, quam redemisti*. Qualiter autem redempti sumus per Christum, vide supra vers. 431. Et nota, q ad hoc, quòd labia nostra dignè Deŭ cantare valeant, multas conditiones debent habere, s. quia debent esse labia discreta contra verborum temeritatem. Pro. 10. In labijs sapientis inuenitur sapientia. Labia modesta, contra verborŭ superfluitatem. Prouerb. 5. Disciplinam labia tua conseruent. Labia honesta, contra verborum inhonestatem. Prouer. 22. Qui diligit cordis munditiam, propter gratiam labiorum habebit amicŭ regem. Labia iusta, & recta contra verborum iniquitatem. Prouer. 23. Exultabunt renes mei, cùm locuta fuerint recta labia mea. Talibus ergo labijs exultando ecclesia Deum laudat, dicens. *Exultabunt labia mea*, &c.

Chryso.

Labid.

1163 *Sed & lingua mea tota die meditabitur iustitiam tuam, cum confusi, & reueriti fuerint, qui quærunt mihi mala.*

HIc gratias agit ratione æquitatis, & iustitiæ. Vbi notandum, q in vita præsenti sicut mali præ alijs florent, ita & iusti infirmantur, prosternũtur, & vituperantur, vnde non benè discernuntur a malis. Sed in futura vita, vbi omnia erunt clara, & aperta; mali confundentur, iusti autem coronabuntur. Ideo, hic iusti non habent meritum perfectæ lætitiæ, sed habebunt in futuro, sic. n. dictat diuina iustitia. Et hoc est, quod hic dr. *Sed & lingua* A *mea meditabitur iustitiam tuam*, i. cõtemplando laudabit iustitiam tuam. Sed qñ hoc erit? *Cum confusi fuerint, & reueriti qui quærunt mala mihi*, i. cum mali aperte confusi fuerint, quod erit in iudicio. Quanta autem tunc erit confusio damnatorum, vide supra vers. 455. De quibus nũc dicit. *Cum confusi, & reueriti fuerint*. Sed quid est, reueriti fuerint? Sciendum, q secundum Grammaticos vereor, eris, veritus sum: idem est, q verecundari, vel timere, & componitur cum re, & fit reueritus sum, idest, iterum confusus, vel verecundatus. B Erunt ergo in futuro mali reueriti, quia dupliciter confusi, & verecundati, s. intus, & extra. Intus, quia ipsos accusabit conscientia; extra, quia ipsorum mala opera erunt omnibus manifestata. Et hoc est, quod alijs verbis de ipsis dr. Induantur sicut diploide confusione sua, diplois enim est vestis duplex. Induentur ergo sicut diploide confusione secundum glo. quia confundentur intus, & foris, & coram Deo, & coram hominibus.

Reueriti

Ps. 108.

C PSAL. LXXI.

1164 *DEus iudicium tuum, regi da, & iustitiam tuam filio regis.*

HIc. Psalmus talem habet titulum. *In Salomonem*. Secundum opinionem multorum Hebræorum, ac etiam doctorum nostrorum David fecit hũc Psalmum orans pro Salomone filio suo, quem regem constituerat, orans Deum D vt regnum Israel in manu sua prosperaretur cum iustitia, & veritate. Et ideo intitulatur a Salomone, non tanquam ab auctore, sed tãquam ab illo, pro quo fuit factus. Sed Hieronymus in prologo super psalterium expressè dicit, quod Salomon illum Psalmum fecit. Et hoc tenetur communius. Vnde pro tituli expositione sciendum, q iste Psalmus non agit de prosperitate regni Iudæorũ sub Salomone, sed agit de prosperitate ecclesiæ per Christum regem in veritate, & iustitia gubernatæ. Multa. n. in isto Psal-

Hiero. in pro. super Psal.

Salomon mo continentur, quæ de Salomone rege E intelligi non possunt. vt puta, orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna, &c. Pax enim, quæ fuit sub Salomone, non durauit vsque ad ablationem lunæ, quæ erit in die iudicij, immo ipso mortuo, statim regnum eius diuisum fuit, ut patet 3. Reg 11. Etiam Salomon nõ habuit dominium a mari vsque ad mare, nec vsque ad terminos orbis terrarum, (sicut hic dicitur) sed tantũ in Iudæa, & aliquibus terris propinquis fuit dominatus: Sed hæc omnia in isto Psal contenta competunt propriè Christo. Et per Salomonẽ hic intellige Christum. Salomon nanterpretatur pacificus, quod verissimè cõ, enit Christo, qui vt verus mediator pacem attulit mundo. Propter quod ipso statim nato, Angeli cantauerunt. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus, nos Deo pacifica uit in sanguine suo Ephe 2. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Cum iniuriantib. pacificus mansit. Psal. 119. Cũ ijs, qui oderũt pacẽ, erã pacificus. In hũc ergo Salomon verũ pacificũ dirigit iste Psalm. Quibus visis, accedo ad diuisionẽ psalm. Ergo iste agens de Christo diuidit in partes quinq; quia agit primo de Christi iudicaria potestate. Secundo de Christi humili natiuitate, ibi. *Descendet*. Tertiò de Christi adorandã diuinitate, ibi. *Et dominabitur*. Quartò de Christi cõmendãda bonitate, ibi. *Quia liberabit*. Quintò de Christi laudãda maiestate, ibi. *Sit nomen domini*. Prima pars diuiditur in tres, quia primò agit de Christi potestate. Secundo de potestatis auctoritate, ibi. *Iudicabit*. Tertiò de ipsius æternitate, ibi. *Et permanebit*. Prima pars diuidit in tres H quia primò Christi potestas optatiuè p dicitur. Secundò declaratiuè exponitur, ibi *Iudicare*. Tertiò qualiter recipiat ostẽditur, ibi. *Suscipiant*. Quantũ ad primum sciendũ, q nomina relatiua, q de Deo dicũtur, sunt duplicia, quia quædã sunt intrinseca, quædam extrinseca. Intrinseca sunt, quę de Deo dicũtur æternaliter, ut pater, & filius, spirator. & spiritus Sed extrinseca sunt, quæ relationẽ ad creaturã important, vt dominus dr respectu serui, gubernator respectu gubernati, conseruator respectu cõseruati, sic & rex respectu recti. Cum igitur relatina posita se ponant, & perempta se perimant, & ab æterno non fuerit seruus, nec gubernatus, nec conseruatis, nec aliquis ab alio rectus, sequitur, q ab æterno Deus non fuit dñs, non conseruator, non gubernator, neq; rex, sed simul cùm creatura cępit esse, talia nomina relatiua de Deo p̃dicari potuerunt extrinsecè. Et quia tales relationes extrinsecę ęqualiter de tribus personis dicuntur, sequit q oẽs tres æqualiter dñr vnus dominus, vnus cõseruator, vnus rex respectu creaturę. Illã tñ F dignitatẽ regiã Deus Christo homini cõmunicauit, qñ verbũ humanitatẽ nostrã assumpsit. Qđ præuidens nunc Psal. Deo loquit, d. *Deus, iudiciũ tuũ regi da*, i. Christo homini, qui est rex, inquãtũ Deus dabis potestatẽ iudiciariã, qua habebit oẽs iudicare. Cum. n. iudicare sit actus ad extra, & per consequens toti trinitati cõpetat tñ, quia solus filius in humanitate ab omnibus in iudicio uidebitur, ideo specialiter iudiciũ filio attribuitur. Est & filius Regis, quia filius. Deinde quo subditur. *Et iustitiam tuam filio regis* Sed re G plicatur eadẽ sñia sub alijs uerbis, quia repetitiones eiusdem sñiæ sub eisdẽ uerbis, uel sub alijs, multũ cõmendãt diuina eloquia, maximè quæ sunt in eodẽ genere sermonis, quo effectus animi est mouẽdus, vt cũ d'r. Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Vel cum dicit: Dñe Deus salutis meæ. Vel aliter secundum Grammaticos differentia est inter iudiciũ, & iustitiã: quia iudiciũ dr à ius, quasi iuris dictio, & est iudiciũ, cum causa discutitur, sed iustitia cum causa determinatur. Sic Christus in iudicio ultimo faciet iudicium, cum dicet. Esuriui, & de distis mihi, &c. Sed iustitiam cum dicet. Venite benedicti patris mei, & cætera. Et nota, quòd quamuis Deus trinus, & vnus sit uere rex noster, quia nos gubernat, & regit: tamen Christus incarnatus singulari modo rex noster dicitur, Dicit enim Philosophus primo Polit. quòd rex debet esse de genere illorum, quibus principatur. Sic enim erit maximè regis, & subditorum mutuus amor. Ideo Christus, ut congruentius

Marginal notes: *Luc. 2.* — *Ephes 2* — *Nomina relatiua de Deo sunt duplicia.* — *Iudiciũ.* — *Psal 21* — *Psal. 87* — *Iustitia.* — *Mat. 25* — *Rex dicitur Christus.* — *Aristot.*

grauentius nobis rex fieret, de genere nostro voluit esse, dum nostram naturam assumpsit. Et hoc satis insinuat scriptura d. Non poteris alterius generis hominẽ regem facere, qui non est frater tuus. Et de isto rege dicitur. Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ, i. rex noster Christus, qui est rex ante sæc ula.

Deut. 17

Psal. 73.

2165 *Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.*

Hic declaratur iudiciaria Christi potestas. Quia. n. statim prædixit dãdam Christo potestatem iudiciariã, nunc declarat ad quid, q d. Da iudicium tuum regi, &c. Ad quid, ad hoc. s. *iudicare populum tuum in iustitia,* &c. Vbi nota, ꝙ duplex est iudicium. s. discretionis, & condẽnationis. Et de vtroq; loquitur hic d. De iudicio discretionis, vt. s. discernat populum suum a non suis, & pauperes a diuitibus, i. humiles a superbis, quod facit in præsenti, non quidem loco, sed merito. In iudicio autem faciet loco, & merito, quando. s. separabit oues ab hędis Matt. 25. Et nota hic, ꝙ pro eodem accipitur *populum tuum, & pauperes*. Quis autem propriè dicatur populus, vide supra versicu. 816. Sed quilibet sic faciens populum est humilis, & per consequens pauper spiritu: vide 99. & 128. Et sic per populum & pauperes iusti significantur. Istos ergo *iudicabit in iustitia,* dando sententiam pro ipsis, *& in iudicio* eorum merita discutiendo. Item nota, ꝙ per hoc quod d. *tuum & tuos,* ostẽdit omnia quæ sunt patris, esse filij & econtrario, vnde & ipse filius patri dicebat. Io. 17. Omnia mea tua sunt, & omnia tua mea sunt.

Iudiciũ duplex.

Pro eodẽ populus Dei, & pauperes

Ioan. 17

2165 *Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.*

Ostenditur hic, qualiter Christi potestas, vel ipse Christus recipitur. Vbi primò notandum, quid per montes, quid per colles intelligitur. Secundò quid per pacem, & quid per iustitiam. Primò namque per montes significãtur. Sancti Angeli, quia sicut mõtes nos protegunt. Vnde Gregor. Montes sunt sublimes Angelorum virtutes, quæ hic nos ministrando, & adiuuando reficiunt, quæ Deo largiente in omni nos certamine protegunt, quorum defensione cõtra aduersarios ex omni latere munimur. De quibus dr̄ Psal. 124. Montes in circuitu eius, i. Angeli, vt August. exponit. Et sic per colles, qui sunt montes minores, intelliguntur sancti Apostoli, & doctores, quibus Angelorum ministerio mysteria diuina sunt reuelata. Apoc. 1. Significauit Deus mittens per Angelum suũ seruo suo Ioanni &c. Propter quod de diuinis mysterijs dr̄. De monte in collem transierunt. Dicit igitur. *Suscipiant montes pacem populo,* qui sancti Angeli acceperunt mandatum a Deo annunciandi pacem populo in Christi natiuitate dicentes. Et in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. *Et colles iustitiam.* Per iustitiam autem hic accipe legem euangelicam, quæ hominem iustificat obseruantem. Hoc ideo, quia Apostoli & alij doctores acceperunt mandatum de prædicando populo euangelia. Mar. vltimo, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Vel aliter per montes accipe Apostolos, prælatos, & alios, qui inter cæteros eminent dignitate, & magis per vitam approximant cœlo. De quibus dicitur Psal. 120. Leuaui oculos meos in montes, &c. Per colles uero accipe minores, & subditos. Ad prælatos autem, & maiores pertinet præcipuè subditorum pacem procurare, & vnitatem, vt habetur d 90. discordantes Ad subditos autem præcipue spectat humilitas, qua suis obediant superioribus. Ipsa autem humilitas per iustitiam, significatur. Matth. 3. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Dicat igitur Psal. *Suscipiant montes pacem populo,* i. prælati, & doctores mandatum pacis in populo seruandæ, quia excellentes in ecclesia debent paci vigilanti animo consulere, ne propter suos honores superbè agendo schismata faciant, vnitatis compage dirupta. *Et colles iustitiam,* i. minores humilitatem, *vt* maioribus obediant, & in eis Christum anteponant vt de his dicatur. Incuruati sunt colles mundi.

Montes Angeli.

Greg. 3 *mo. c.* 29

Colles, i. prædicatoris.

Hiero. 5.

Luc. 2.

Mar. vl.

Montes Prælati.

Matt. 3.

Abac. 3.

1167 *Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.*

Pauper tas multiplex.

HIc agitur de potestatis Christi auctoritate. Vbi aduertendum, q cũ paupertas sit multiplex, s. quædam necessitatis, quædam uolũtatis non spiritualis, quædam autem uoluntatis spiritualis, solum de tertia est hic intelligendum, q tales pauperes saluos faciat Christus, quod ostendit Bernard. super illo uerbo Matth. 5. Beati pauperes spiritu, dicens. Quid enim tam absurdum, quam paupertatem esse beatam? attamen ueritas loquitur, q nec falli nec fallere potest. Sic uos, insensati filij Adam, diuitias quæritis, diuitias desideratis usque adhuc, cum beatitudo pauperũ diuinitus sit commendata? Qua fronte, uel qua mente Christianus diuitias quærit, postquam Christus beatos pauperes prædicauit. Sed diligenter attẽde, quod non simpliciter pauperes nominat propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non uoluntate, de quib. hoc loco non dicit, sed de ijs, qui possunt dicere. Voluntariè sacrificabo tibi. Sed nec omnes pauperes uoluntarij laudem habent apud Deum. Nam & Philosophi omnia sua voluntariè reliquisse legũtur, vt expediti a mũdialibus curis studio ueritatis uacare possent liberius, & nolebãt sensu abundare terreno, ut abundarent magis in sensu suo. Hos discernit, q dictũ est, spiritu, i. spirituali voluntate, Beati. n. pauperes spiritu, idest, spirituali intentione, propter solũ beneplacitum Dei, & animarum salutem, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, & meritò. Nam miserrimus ille hostis antiquus de cœlo eiectus est, quoniam affectauit celsitudinem, sublimitatem præsumpsit, nonne consequens est beatos esse, qui sponte in paupertatis humilitate sese deponũt? Et uide, quam sapiẽter ordinanit sapientia contra primum peccatum remedium primum opponens, ac si dicat. Vis obtinere regnum cęlorum, quod perdidit superbiens Angelus, qui confisus est in uirtute sua, & in multitudine diuitiarũ suarum, paupertatis vtilitatem amplectere, & tuũ erit? Et hoc est quod hic sub alijs

Bernar. Matt. 5.

E uerbis dicit Psal. *Iudicabit pauperes populi*. i. in populo. Sed qualiter eos iudicabit, subdit. Et i. qui *saluos faciet filios pauperum*. Idem. n. sunt pauperes, qui & filij pauperũ, sicut idem est ciuitas Sion, & filia Sion. Sequit. *Et humiliabit calumniatorem*. Quis aũt dicatur calumniator ostẽdit Greg. dicens Calũniatores rectè dicere possumus oẽs iniquos, non solum qui exteriora bona rapiunt, sed etiam qui malis suis moribus, & uitæ reprobæ exẽplo interna nostra dissipare contendunt. Illi namque ea, quæ nobis extra sunt, inuadere ambiunt, isti vero prædari interius q̃runt. Illi amore rerum, isti odio non cessant sæuire uirtutum. Illi inuident quod habemus, isti q uiuimus. Isti student rapere bona exteriora, quia placent, isti student interiora bona dissipare, quia displicent. Quanto ergo morum uita a rerum substantia distat, tanto grauior calumniator est qui malè uiuendo vim infert nostris mentibus quam qui violenter opprimẽdo damna ingerit rebus, &c. Ex quib. patet, q duplex est calumniator, s. spiritualis, qui bonis spiritualibus insidiatur & alius temporalis qui temporalibus. Primus est diabolus. Secundus quilibet tyrannus. Et de utroque hoc exponit. Et primò de calumniatore spirituali diabolo, quem Christus humiliauit, dum per suam passionem dominium mundi ei abstulit. Vnde Magister in glos. Calũniator diabolus humiliatus est in Christ ipassione, quando per calumnias Iudæorũ eum occidit in quo nihil iuris habuit, vnde meritò eos amisit, in quibus aliquid iuris habere videbatur, qui verè calumniator dicitur, qui innocentes in culpa trahere nititur, quod est calumniari. Hũc aũt humiliauit Christus in passione, sed nondũ penitus extinxit. Vnde alibi scriptũ est. Humiliasti sicut vulneratũ superbũ. Potest etiam intelligi de calumniatoribus temporalibus, quia Christus humiliauit tyrannos fidelium persecutores. sicut patet de Nerone, qui primam persecutionem mouit contra ecclesiam, & de Domitiano, qui mouit secundam, & vterq; deiectu, fuit de imperio. Vnde primus interfecit seipsum: secundus autem à senatu fuit occisus, & sic de multis alijs.

Calumniator, Greg. 26 mor. c. 9.

F

Calumniator duplex.

G Diabolus fuit humiliatus.

H Psal. 88

1168 *Et permanebit cum sole, & ante lunam in generatione, & generationem.*

HIc agitur de Christi æternitate. Vbi nota, quòd in Christo est duplex natura, s. diuina, & humana. Secundum diuinam est simpliciter æternus, sed secũdum humanam a parte ante non est æternus, sed a parte post. Item nota, q per solem accipitur omne tempus, sed per lunam oia temporalia. Per solem. n. ideo significantur omnia tempora, quia iuxta cursum solis mutãtur, & distinguuntur tempora. Et sic est sensus. *Et permanebit cum sole.* i. fm humanitatem quandiu voluerit ipse permanebit. s. in ecclesia p sacramentum sui corporis. Matt. vlt. Ego autem vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Et hoc dicit ad confutationem illorum, qui dicunt ecclesiam vel Christianam religionem aliqñ desituram. Quantum verò ad diuinitatem dicit, ante lunam. Per lunam enim, quæ nunquam in eodem statu permanet, intellige omnem creaturam, quæ de se semper mutabilis est. Si ergo Christus permanet ante lunam, sequitur q permanet ante omnem creaturam, & sic est æternus, ad Heb. 13. Christus heri, & hodie ipse in sæcula. Vel aliter per solem intellige Deum patrem, quia sicut sol habet splendorem sibi coæuum, sic & ipse filium, qui est splendor, & figura substantiæ patris, ad Heb. 1. Permanet ergo cum sole, quia coæternus est patri, quo ad diuinitatem. Sed permanet ante lunam, per quam ecclesia intelligitur, quæ de præsenti generatione, s. mortali transibit ad generationem immortalem. Permanet ergo, *ante lunam*, i. in conspectu ecclesiæ ipsum protegendo, donec transeat de generatione mortali ad immortalem.

Sol pro omni tẽpore, luna pro tẽporalib.

Matt. vlt.

Lunam nõ creaturam significat.

1169 *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.*

COnsequenter hic agitur de Christi incarnatione, & natiuitate. Et duo facit, quia primò ponit natiuitatis modum, Secundo eius fructum, ibi Orietur. Quantum ad primum sciendum, q iste versus fundatur super historiã, quæ habetur Iudicum 6. Nã cum populus Israel propter peccata sua in seruitutẽ Madian esset traditus, Angelus domini apparuit Gedeoni dicens, q ipse liberaret populũ de manu Madian. Gedeon autem super hoc volens habere aliquam certudinem, dicit ad Angelum. In hoc sciam, q dominus liberet populum per manum meam. Ponam vellus in area, & si hac nocte descendat pluuia supra vellus solum, sic q in tota terra areæ sit siccitas. Et factum est ita. Nam de mane consurgens, inuenit totum vellus madidum, sic quòd ex vellere concham plenam roris expressit, & in tota terra erat siccitas. Deinde vt certior fieret, postulauit signum per oppositum, s. vt tota area compleueretur, & in solo vellere siccitas esset, quod & factum est. Nam nocte descendit pluuia suauiter distillans, & guttatim, & compluit totam aream. In vellere autem solo remansit siccitas. Consimiliter ergo ad istam historiam ostendit Psalmista Christi incarnationem fiendam. Vbi notandum, q in incarnatione sua non venit cum magnitudine potestatis, sed benignitate humilitatis maximè secundum quod fuerat prophetatum Zach. 9. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, &c. Et hoc notans dicit. *Descendet sicut pluuia in vellus*, i. suauiter, & imperceptibiliter descẽdet in virginem, quia in humilitate summa, & lenitate veniet. Et hoc est. Descendet in vterum virginis, sicut pluuia in vellus Christus, qui magna potestate venire potuisset si voluisset. Leniter sine aliquo strepitu in vterũ virginis descendit, sicut pluuia in vellus. Et congrua similitudo, vt ait glo. Lana. n. accipiendo vel reddẽdo aquam non rumpitur, sed integra manet. Sic in gloriosa Virgine Maria, virginitas ante partum, post partum, & in partu permansit inuiolata. Et adhuc addit aliam similitudinem, dicens. *Et sicut stillicidia stillantia super terram.* Stilla enim idest gutta componitur cum cado, dis. & fit stillicidium. dij, idest, aqua guttatim, & suauiter cadens. Quæ in modum roris summa suauitate descendit. Quis ergo (ait glo.) post tam aptam similitudinem adductam dubitet de virginis partu? Et attende, quod sicut isto signo prædicto Gedeon liberauit

Iudic. 6. Madian Gedeon.

populũ de manu Madian. Gedeon enim interpretatur circuiens in vtero,& significat Christum, qui in vtero virginis existens, totum mundum circuiendo continebat. Madian vero interpretatur iniquitas, vel contradictio, & significat diabolum, qui sua iniquitate omnibus bonis contradicit Et ista similitudine voluit vti Psalmista, demonstrando Christi incarnationem. Vel aliter exponitur iste versus secundum glo. quæ dicit. In exemplo.n. Gedeonis significatur mystice,quòd populus Iudæorum prius irroraretur gratia Christi, remanente sicca area gentilitatis,postea complueretur gentilitas, sicco remanente vellere Iudęorum. Per vellus enim Iudæa accipitur, quæ auctoritate doctrinæ expoliãda erat, vt ouis vellere.. Per vellus enim Iudæa accipitur, quia pluuiam doctrinæ detinebat, quam gentibus prædicare noluit, vt vellus detinet pluuiam. Ait ergo de Christo. quòd. s. prius *descendet sicut pluuia in vellus*,idest, gratia Christi prius descendit in populũ Iudæorum, vnde sibi matrem elegit, & Apostolos, sicca remanente area totius orbis,sicut pluuia prius descendit in vellus Gedeonis, sed postea *descendet sicut stillicidia stillantia super terram*,idest, super gẽtes,sicco vellere Iudæorum, sicut postea complura fuit area Gedeonis, sicco vellere. Et sic Christus primò venit ad Iudæos, relictis gentibus, postea ad gentes, relictis Iudæis.

Vellus Iudæa.

1170 *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.*

OStenditur hic fructus Christi natiuitatis. Vbi notandum, quòd per iustitiam intelligitur lex euangelica, in qua omnis iustitia continetur, quia lex antiqua solam iustitiam docebat exteriorem, hæc autem exteriorem simul, & interiorem. Propter quod de lege noua sub nomine iustitiæ dicitur Psalm. 118. Iustitia tua iustitia in æternum,& lex tua veritas.Et de hac iustitia dicit.*Orietur in diebus eius iustitia*, quia. s. ipse Christus natus, legem iustitiæ dedit in monte discipulis suis. *Et abundantia pacis*. Quidã de pace temporali hoc exponunt, quæ

Lex antiqua.

Lex noua

E fuit per vniuersum orbẽ tempore Christi natiuitatis, quando vnus erat in orbe monarcha. Sed hoc non videtur competere literæ sequenti,s. *Donec auferatur luna*,quia illa pax non multum durauit, & maximè in Iudęa,ipsis Iudæis rebellantibus Romanis, propter quod Hierusalem destructa fuit,& ciuitates multæ. Sed ad hoc dici posset, quòd Psalmista prædicit duo tempora Christi orienda, s. iustitia euangelica legis,& abundantia pacis,quorum primum durabit, donec auferatur luna,non secundum Et sic ly *donec auferetur luna*, refertur ad ly *iustitia*, non ad *abundantiam pacis*. Aliter autem,& melius exponitur de pace spirituali, quam attulit Christus. De qua,ipso nato, Angelus ait. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, quia in bonis hominibus semper durat pax melioris conscientiæ, quia vt dicitur Prou. 12. Non contristabit iustum,quicquid ei acciderit. Ista autem durabit donec auferatur luna,per lunam.n. intelligitur ecclesia, quia sicut luna illuminatur a sole,sic ecclesia a Christo.Vnde Greg. 17.lib.mor.c.8 dicit Quid per lunam nisi cuncta simul designatur ecclesia? propheta attestante,qui ait. Abac. 3. Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo, quia ascendente ad cœlos domino, sancta protinus ecclesia in prædicationis auctoritate roboratur,&c. De ecclesia ergo dicit. *Donec auferatur luna*. s. ecclesia tollatur de statu mortali, in quo nũc est, & deducatur ad statum immortalitatis. Vnde alia litera habet. *Donec extollatur luna*,idest,donec ecclesia subleuetur per statum resurrectionis. Et accipe hic *donec*, vt supra versic. 915.

Luc. 2.

Pro. 12.

H *Et dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum.* 1171

COnsequẽter hic agit de Christi adoranda diuinitate. Et diuiditur in partes quatuor: quia primò ponitur regni Christi dilatatio. Secundò gentilium ad fidem conuersio, ibi. *Coram illo*. Tertiò dominij Christi recognitio, ibi. *Reges Tharsis*. Quartò fidelium per orbem multiplicatio, ibi. *Et adorabunt*. Quantum ad primum notandum, q̃ regnum

gnum Christi dilatatum fuit, primò ratione suæ potestatis, qua corda infidelium per gratiam sibi poterat subiugare. Et istam potestatem habuit in primo instanti suæ conceptionis in vtero uirginis. Secundò fuit dilatatum per prædicationẽ legis, & sacramentorum collationem, & incœpit in baptismo Christi, quando à Ioanne fuit baptizatus in Iordanis flumine. Primam dilatationis causam notat, dicens, *Et dominabitur à mari usque ad mare*. Per mare enim in scriptura aliquãdo intelligitur virgo Maria. Vnde ipsa à mari Maria nuncupatur. Nec mirum quoniam ipsa ad modum maris est magnæ puritatis, capacitatis, & vtilitatis. Patet primum, quia nihil immundum retinere potest, sic nec virgo aliquam peccati cõtraxit immunditiam. Vnde de ipsa dicitur Apocal. 4 In conspectu sedis, (.s. Dei) tanquam mare vitreum simile crystallo. Crystallus enim, & vitrum habent claritatem, & frigiditatem, quæ puritati congruunt virginis Mariæ, Secundum patet: quia omnia flumina intrant mare. Sic in beata virgine omnes gratiæ congregatæ fuerunt. Vnde Hieronymus. Cæteris gratia per partes præstatur, Mariæ autẽ se tota gratiæ plenitudo infundit, &c. Vnde Genesis 1 Congregationes aquarum appellauit Maria. Tertium patet quia nõ est terra ista sterilis, quæ (super mare situata) non abundet omnibus bonis. Sic & beata virgo omnibus peccatoribus iuxta ipsam per deuotionem positis gratiarum copiam confert. Vnde Bernardus. Maria omnibus sinum suæ misericordiæ aperuit, vt de plenitudine eius capiant vniuersi. Secundo per mare quandoque intelligitur pœnitentiæ status: mare ab amaritudine dictus. Vnde Ricardus super psalm. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, ait. Maris aquæ amaræ sunt valde. Quid ergo mare, nisi amaritudo pœnitentiæ? Mare ergo quasi indiuisum manet, quando quis solum ex damnationis formidine gemere nouit. Sed mare diuiditur, quando compunctione geminatur amaritudo cordis quando quis, scilicet compunctionis fletum geminat, vt non solum defluet malum, quod pertimescit, sed etiam pro

Mare dicitur virgo Maria.

Hieronym.

Bernar.

Mare pœnitentia.

Ricardus Ps. 135.

A bono, quod concupiscit. Et in isto mari pœnitentię Aegyptij submergũtur, quia per pœnitentiam omnia peccata annullantur. Vnde Micheę 7. Proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. Est igitur sensus psalmi. *Et dominabitur à mari vsque ad mare*, quia dominatio Christi, qua per suã gratiam dominatur, & regnat in fidelibus, incępit a mari gloriosæ virginis Mariæ, quando, s. in ea fuit conceptus, & processit per totum orbem vsque ad mare, idest, ad omnes per pœnitentiam pro peccatis amaros. Secundo

B dilatatum fuit Christi regnum per prædicationem euangelij, & sacramentorũ collationem, & quantum ad hoc, dicit. *A flumine usque ad terminos orbis terrarum*. Hic enim fluuius secundum gloss. fuit Iordanis, in quo Christus fuit baptizatus, & super ipsũ vox patris insonuit. Hic est filius meus dilectus. Inde ergo incœpit Christi doctrina, ibi incœperunt sacramẽta, quia baptismus, qui est sacramentorum omnium ianua, & fundamentum. Et inde, i. ab isto flumine manauit doctrina Christi, & sacramentorum: *vsq; ad terminos orbis terrarum*, i. per totũ or-

C bem diffusa fuit, ut dicitur psalm. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum, &c. idest apostolorum, & aliorum prædicatorũ. Vel aliter. Vbi nota, ꝙ tota terra mari circundatur. Mare enim Oceanum licet sit vnum mare, secundum tamen sui partes diuersas variè nuncupatur, vt puta mare oriẽtale a parte orientis, occidentale a parte occidẽtis, aquilonare a parte aquilonis, & sic de alijs. Quid est ergo a mari vsq; ad mare, nisi ab vno extremo terræ, vsq; ad aliud extremũ? Et per cõ-

D sequens in omni terra, quia in omni parte terræ Christus habuit aliquos per fidem sibi subiectos. Sed tamen quia ista prędicatio incępit à flumine Iordanis, vt dictũ est, ideò subditur. *A flumine usque ad terminos orbis terrarum*, vt supra.

Fluuius Iordanis

Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent.

1172

OStenditur hic gentium ad fidem Christi conuersio. Vbi nota, ꝙ ad prædicationem apostolorum ex gẽtibus aliqui

Aethiopum Cōuersio. aliqui sunt conuersi ad Christum, aliqui vero in sua infidelitate permanserunt. De primis dicit: *Coram illo procident Aethiopes*, qui conuersi fuerunt ad prædicationem beati Matthæi Apostoli, quia ad illam prouinciam veniens, susci tat e filio regis defuncto. ipsum regem cum filio baptizauit, & vnam eius filiam virginem Christo consecrauit, & eam ducētis virginibus præfecit, & populum regni illius Aethiopiæ pro magna parte baptizauit. Sic ergo Aethiopes, qui erant prius gentiles, accipiuntur generaliter pro omnib. gentibus, vt moris est scripturæ accipiendi partem pro toto. Vnde de cōuersis gētilibus, dicit. *Coram illo*, s. Christo *procident Aethiopes*, s. generaliter gentiles. Nā secundum grammaticos cado, dis. componitur cū pro, & fit procido, dis. idest, ante cadere, sicut qrando aliquis vult adorare alium, cadendo ante illum se prosternit, vt dicitur psal 94. Venite, adoremus, & procidamus ante Deum. De illis autem, qui in infidelitate permanserunt, subditur. *Et inimici eius terram lingent*, s. pertinaces, & schismatici, qui gloriæ Christi inuident, *terram lingent*, scilicet in modum serpentis, cui dictum est. Terram comedes: *Lingent terram*, idest amabunt terrena, spreta gloria Christi Micheæ septimo. Lingent puluerem sicut serpentes. Vel aliter etiam exponitur in bonū, s. de gentilibus, qui prius erant inimici Christi per idololatriam, audita prædicatione Euangelij, inclinauerūt se ad Christum adorandum deuote, ac si terram ex deuotione, & humilitate lingere vellent sicut prædictum fuit Esaię. sexagesimo capitulo. Venient ad te, qui detrahebant tibi, & adorabunt vestigia pedum tuorū. Et sic in istis impletum est, quod dictum est Esaię 49. Vultu in terra demisso, adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Vel aliter, hoc exponitur ab aliquibus de Iudæis contra Christum obstinatis, qui in obsidione Titi fuerunt ita fame compressi, ꝙ ipsi quęrebant ad comedendum illa, quæ de emundatione ciborum, ad terram fuerant proiecta, & sic terram lingere videbantur.

Procidere.

Lingere terram.

Gentes.

E F G H (margin letters)

Reges Tharsis, & insulæ munera offerent. Reges Arabum, & Saba dona adducent. 1173

HIc ponitur dominij Christi recognitio, quoniam alij reges terræ venerunt ad Christum statim, ipso nato, ad recognoscendum ipsum verum regē, & in modum tribuit ei obtulerunt munera. Vnde ad literam hoc exponitur de illis tribus regibus de quib. dicitur Matth. 2. Cum natus esset Iesus, &c. Ecce Magi &c. qui venerunt adorare dominū cum muneribus, qui ad literam fuerunt de istis prouincijs hic nominatis, cum quibus etiam insulæ, i. aliqui extremi. Vnde & illi dicebant. Venimus cū muneribus adorare eum. Sic & hoc præuidit ps. d. *Reges Tharsis, & insulæ offerent ei munera*, &c. Quia apertis thesauris, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & mirhā. Quilibet enim illorum ista tria obtulit. Vnde cognouerunt ipsum esse verū Deū, quia thus obtulerunt, quod in sacrificijs diuinis offertur, verum regem, vnde obtulerunt aurum, qđ offertur regibus. Et verum hominem mortalem, quia obtulerunt myrrham, qua corpora mortuorum condiuntur. Vnde August. in sermone de Epiphania, dicit, Aurū ei soluitur quasi regi magno, thus ei immolatur, vt Deo, vero, myrrha ei præbetur tanquam pro salute omnium morituro, vnde & singuli prædicta munera obtulerunt, quia singuli ipsum suis munerib. regem Deū, & hominem prædicauerunt. Potest etiā hic versus exponi de alijs regibus, & principibus mundi, qui ad Christi fidem conuersi larga munera dederunt ad sustentationem pauperum, & ecclesiarum constructionem.

Magi.

August.

Munus.

Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei. 1174

POnitur hic familiæ Christi per orbem multiplicatio. Vbi notandum, quod hoc videtur impletum fuisse tempore Cōstantini, cui tanquam monarchæ obediebant omnes reges terræ, & ipse præcepit ad cultum, & honorem Christi ecclesias vbique ædificari. Et sic omnes reges terræ adorauerunt Christum,

ftum, quia Constantinus, qui erat caput omnium regum. Vel alio modo intelligitur, vt hic ly *omnes* ftet pro generibus fingulorum non pro fingulis generum, quia non fuit gens aliqua, quæ falrem in parte fui non adorauerit Chriftũ. Quid aũt fit adoratio,& qualiter diuerfa diuerfimode adorari dẽat, vide fupra ver. 320.

Adorare

1175

Quia liberauit pauperem a potente,& pauperem,cui non erat adiutor.

HAec eft quarta pars principalis,in qua agitur de Chrifti commendã da bonitate Vbi notandum,ꝙ duæ virtutes maximè regibus conueniunt(vt dicit Ifidorus) .f. iuftitia,ut iniuftè oppreffi liberentur,& mifericordia,ubi bonis præmia conferantur. Et ẽm ifta duo hic regis noftri commendatur bonitas. Primo in liberatione oppreflorum. Secundò in collatione bonorum,ibi. *Et viuet.* Quantum ad primum fciendum,ꝙ ante Chrifti aduentum humanum genus triplici malo premebatur. Primò diabolo fubiugabatur. Secundò peccato maculabatur. Tertiò pœnæ obligabatur. A quib. tribus liberauit nos Chriftus. Et fic pars prima diuiditur in tres partes,quia primo oftẽditur,ꝙ nos liberauit a diabolo. Secundò a peccato,ibi, *Parcet.* Tertio a pœna, ibi. *Ex vfuris.* Primò ergo ante Chrifti aduentum nos diabolus tenebat captiuos. Vnde & princeps mundi dicebatur, ex eo quod eius tentationibus nullus plenè poterat refiftere, ut deducit Greg. 2. mor. c. 22. d. Ab Adam quippe vfque ad aduentum domini diabolus omnes nationes gentium poft fe traxit. Circuiuit terram,& per ambulauit,quia per corda gentium iniquitatis fuæ impreffit veftigia. Cadens.n. de fublimibus humanas gentes iure poffedit, quia in culpæ fuæ vinculo nolentes aftrinxit, tantoque in mundo latius eft vagatus, quanto a reatu illius quifq; per omnia liber inuentus non eft. Cui quafi ex poteftate mundum circuiffe eft, nullum qui fibi plenè refifteret inueniffe. Vnde de ipfo dicebatur Iob 41. Non eft poteftas fuper terram,quæ comparetur ei. Sed ab eius poteftate nos liberauit Chriftus, nec tantũ

Ifidorus.

Ioan. 12

Grego. 2. mo. c. 22

A

B

C

D

poffit in nobis quantum poterat ãnte. Quod oftẽdit Magifter, d. Chriftum diabolum morte fua vicit ut in hac vita tentando,nobis non præualet. Licet.n. nos tentet poft Chrifti mortem, quibus modis ante tentabat,non tamen uincere poteft,ficut ante vincebat. Nam & Petrus, qui ante Chrifti mortem uoce ancillæ territus negauit Chriftum, poft Chrifti mortem ante reges, & præfides ductus, non ceffit, quare? quia fortior,i. Chriftus veniens in domum fortis,i. in corda noftra,vbi diabolus habitabat,alligauit fortem,i. a feductione compefcuit fidelium &c. Et hoc eft,quod præuidens hic Pfalmifta d. *Quia liberauit pauperem a potente pauperem.* inquam,f. populum humilem,& credentem *a potente*,i. a diabolo, quem non fua virtus,fed hominum peccata potentem fecerunt, quem pauperẽ nullus præter Chriftum liberare poterat,quia non angelus,non communis homo iuftus, non liberum arbitrium poterat eum liberare nifi tantum leo de tribu Iuda. Et hoc eft,quod fubdit. *Pauperem,cui non erat adiutor.*

Mag. lib. 3. d. 19.

Tentatio diaboli.

Mat. 26

Act. 4. et 5. & multis locis.

Liberat Chriftus

Parcet pauperi,& inopi,& animas pauperum faluas faciet.

1176

OStendit hic quomodo nos Chriftus liberauit a peccato: quia fcilicet peccata dimittit, fed quibus? pauperi,& inopi. Vnde nota, quòd pauper dicitur, quia aliquid habet, licet parum. Inops vero dicitur,qui nihil habet. Per pauperem ergo intellige peccatorẽ, qui fidem Chrifti habet licet informem, vt puta,qui fide recepta peccauit. Hi enim parum habent, quia talis fides informis, licet non fit meritoria, difponit tamen ad pœnitendum, quia ad cogitandum peccatum commiffum Per inopem autẽ intellige infideles, & idololatras, qui de fide Chrifti nihil habent. Iftis duobus generibus peccatorum parcit Chriftus, & peccata dimittit, pauperibus per actũ pœnitentiæ, fed inopibus quando eis fupernaturaliter fidem infpirat. Vel per pauperem & inopem intellige humiles, qui de feipfis nihil præfumũt, fed folum de gratia Dei. Sed hic eft dubium, quomodo

Pauper.

Inops.

Quæftio

modo Deus parcit peccatori, cum pecca E tum impunitum dimittere nõ possit? Vnde scriptum est, Verebar omnia opera mea, sciens, ꝙ non parcis delinquẽti. Ad hoc respondet Greg. prædicta verba tractando, d. Si.n. delinquenti non parcitur, quis ab æterna morte eripitur, cum a delicto mundus nemo reperiatur? An pœnitenti parcit, & delinquenti non parcit: quia cum delicta plangimus, nequaquam iam delinquentes sumus? Sed quid est ꝙ Petrus cum negat respicitur, & redemptoris negari respectu ad lachrymas uocatur? Quid cũ Paulus redemptoris nomen conaretur in terra extinguere, eius verba meruit audire? Sed tamen culpa in vtroq; punita est: quia & de Petro teste euangelio, scriptũ est. Recordatus Petrus verbi Iesu, quod dixerat, egressus, foras, fleuit amarè. Et de Paulo hæc eadem, quæ ipsum vocauit veritas, d. Ego ostendam ei, quanta oportet eũ pro nomine meo pati. Delinquenti ergo nequaquam dominus parcit: quia delictum sine vltione non deserit, aut .n. ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum hominem vindicans percutit. Nequaquam igitur parcit peccato, quia nullatenus vindicta relaxatur. Sic igitur pœnitenti parcit Deus. Malach. 2. Parcam eis sicut uir parcit filio suo. Quod præuidens Psalmista, d. *Parcet pauperi*, &c. Sequitur. *Et animas pauperum saluas faciet*, s. ab iniquitate, s. dando gratiam ad faciendam iustitiam, & opera meritoria. Et attende ſm quod ait Magister in glo. duplex adiutorium gratiæ hic cõmendatur. Primum est, ꝙ in remissione peccatorum cum ait, parcet pauperi, & inopi. Secundum est, quod in participatione iustitiæ cum addit, *& animas pauperum saluas faciet*.

Iob 9 / Parcere peccato. / *Gregor. 9 mo. c. 27* / *Luca 22* / *Act. 9* / *Malac. 2*

1177 *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo.*

Ostendit hic, quod Christus nos liberat a pœna. Vbi sciẽdum est pro eius euidentia, quòd vsura est multiplex scilicet vsura culpæ, vsura pœnæ, vsura gloriæ. Primo est vsura culpæ, vt culpa, cum quis exigit vltra sortem, in rebus, cuius vsus est ipsarum consumptio. Et de ista dr. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, &c. Sequitur. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et ab ista nos debent retrahere multa primum timor diuinæ maiestatis. Leuit. 25. Dominum Deum time, vt possit viuere frater tuus apud te, pecuniam tuam non dabis ei ad vsuram. Secundum est amor diuinæ bonitatis. Deut. 23. Fratri tuo id, quo indiget, sine vsura commodabis, vt benedicat tibi Deus. Tertium odiũ dolosæ iniquitatis, contra quod dr in ps. Non defecit de plateis eius vsura, & dolus. Quartum est desiderium supernæ fœlicitatis, ad quam non ascendit vsuras exercens, vt dictum est, qui pecuniam suam non dedit ad vsurã &c. de isto genere vsuræ, vide supra vers. 886. Secundo, est vsura pœnæ, qñ s. plus exigitur in pœnis, quã commissum fuerit in delictis. Et de ista intelligitur iste versus. *Ex vsuris*, &c. Vsuræ.n ſm glo sunt, quando plus exigitur in supplicijs, quam commissum fuerit in culpis. Et istud plus intelligitur multipliciter, s. quoad plura. Verbi gratia. Cum homicida tantum corpus hominis perimat, animæ vero nihil noceat, ipsius tamen homicidæ corpus, & anima perditur in gehenna. Vel potest intelligi, quo ad durationem, quia peccati delectatio est breuis, & transitoria, sed pœna æterna, vel quò ad intentionem, quia longè maior, & intensior est afflictio in pœna, quã fuerit delectatio in culpa. Ezechiel. 22. Vsuram, & superabundantiam accepisti. Tertio est vsura gratiæ sine gloriæ. De qua dr. Quare non dedisti pecuniam meam ad mẽsam, vt, & ego veniens cum vsuris exegissem illam? Dominus.n. nobiscum vsuram facit, quia per suos prædicatores verbum Dei nobis præstat, & cũ verbis a nobis exigit opera. Vnde prædicta verba exponens Chrysostomus ait In sensibilibus, & temporalibus diuitijs debitores solius accommodati obnoxij sunt, quantum enim receperunt, tãtum necesse est eos reddere, nec plus ab eis quæritur. In diuinis autem eloquijs nõ solum ad custodiam obligamur, sed etiã multiplicare monemur. Qui enim verbi pe-

Multiplex vsura. / *Psal. 14* / *Leui. 25* / *Deut. 23* / *Ezech. 22* / *Luc. 19* / *Chrysost.* / *Beda*

bi pecuniam a doctore percipit credendo, necesse est vt cum vsuris eam saluat operando, ac etiam vt ex ijs, quæ audiuit etiam alia studeat intelligere, quæ nec dum ex prædicatoris ore didicit. Ad propositum igitur hic loquitur de vsuris secundi generis, quia cum Deus a culpa nos liberat, etiam ab vsuris pœnæ æternæ absoluit, vnũ enim consequens est ad aliud. Ideo illa duo simul copulat, dicens. *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorũ.* Sequitur. *Et honorabile nomen eorum coram illo.* quia .s. tales ante se in regno collocabit honorificè. Vel secundum aliã literam. *Et honorabile nomen eius coram ipsis,* quia tales sic per Christum liberati in multa reuerentia, & honore habent Christi nomen.

1178 *Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei.*

HIc consequenter commendatur bonitas Christi ex collatione bonorum. Duo autem bona maximè suis confert, s. veritatis cognitionem, & in bono confirmationem. Secundum, ibi. *Erit.* Quantum ad primum sciẽdum, quòd in scriptura per aurum sapientia designatur. De qua per Salomonem dicitur. Thesaurus desiderabilis requiescit in ore sapientis. Aurum quippe sapientiam esse vidit, quã thesaurum vocauit, quæ rectè auri appellatione significatur, quia sicut auro temporalia, ita sapiẽtia æterna mercantur. Si enim aurũ sapientia non esset, nequaquam Laodiceæ ecclesiæ ab angelo diceretur. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum. Aurum quippe emimus, cum ad acceptam sapientiam prius obedientiam præbemus. Ad quem videlicet contractum nos bene quidem sapiens excitat, d. Concupisce sapientiam, serua mandata, & dominus præbebit illam tibi, &c. Per Arabiam namque, quæ humilis interpretatur, humilitatis accipe virtutem. Quid est ergo dicere. *Dabitur ei de auro Arabiæ,* si dabitur ei, s. Christo sapientia, qua seipsum humiliabit pro nobis vsque ad mortem crucis? Sapientiam .n. tantam Deus animæ Christi contulit quoad ei amplius cõferri nõ potuit? quia omnia nouit quæ Deus, vt ostendit Magister lib. 3. dist. 13. Humilitatem vero habuit, quia humiliauit semetipsum formam serui accipiens, &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Dicat ergo de Christo. *Et viuet,* i. etsi pro nobis sit mortuus, tamen resurget immortalis, quia Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Ro. 6. *Et dabitur ei de auro Arabiæ,* de fonte diuinæ sapientiæ cum summa humilitate. Et hæc omnia accepit Christus propter nos, s. sapiẽtiam, vt nos de mysterijs fidei illuminaret, ipso dicente. Ego sum lux mundi. Humilitatem, vt nos ad humilitatem inclinaret. Matt. 11. Discite a me: quia mitis sum, &c. Et ideo fideles per Christũ illuminati fidei seipsos illi humilitant ipsum adorãdo. Quod præuidens psalmista, de fidelibus nunc loquitur, dicens. *Et adorabunt de ipso semper,* s. illi qui sunt de ipso, idest de corpore suo, quod est ecclesia, semper Christũ vt verum Deum adorabunt, & hoc actu, vel habitu. *tota die benedicent ei.* s. gratias agendo pro receptis ab eo beneficijs. Vel aliter, per aurum Arabiæ accipe sapientiam sæcularem, nam Arabia interpretatur terrestris. Et sic dabitur de auro Arabiæ, quia sapientes mundi sibi subijcientur. Sic enim exponit gl. d. *Et dabitur ei de auro Arabiæ,* i. sapiẽtes mundi in Christum credent. Per Arabiam enim gentes significantur. Per aurum vero, quod excellit inter omnia metalla, sapientia, quæ excellit inter doctrinas. Vel ideo hoc dicit, quia post resurrectionem Christi multi principes, & potentes ad fidem Christi conuersi, dederunt aurum, & munera preciosa ad ædificationem ecclesiarum. Et verisimile est, quod dederunt de auro Arabiæ, quod est preciosius, &c.

Aurum sapiẽtia. *Ad Philip 2.* *Rom. 6.* *Ioan. 8.* *Mat. 11*

1197 *Erit firmamentũ in terra in summis montium, super extolletur super Libanum fructus eius, & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ.*

OStendit hic, quod Christus fuit cõferens in bono confirmationem. Vbi primo notandum, quod secundũ aliquos doctores hæc litera vitio scriptoris est corrupta qñ. d. *Et erit firmamentum*

Salomon mo continentur, quæ de Salomone rege intelligi non possunt, vt puta, orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna, &c. Pax enim, quæ fuit sub Salomone, non durauit vsque ad ablationem lunæ, quæ erit in die iudicij, immo ipso mortuo, statim regnum eius diuisum fuit, ut patet 3. Reg 11. Etiam Salomon nō habuit dominium a mari vsque ad mare, nec vsque ad terminos orbis terrarum, (sicut hic dicitur) sed tantū in Iudæa, & aliquibus terris propinquis fuit dominatus: Sed hæc omnia in isto Psal contenta competunt propriè Christo. Et per Salomonē hic intellige Christum. Salomon n. interpretatur pacificus, quod verissimè cō. enit Christo, qui vt verus mediator pacem attulit mundo. *Luc. 2.* Propter quod ipso statum nato, Angeli cantauerunt. Gloria in altissimis Deo, & in terra pax hominibus, nos Deo pacificauit in sanguine suo *Ephes 2* Ephe 2. Ipse est pax nostra, qui fecit vtraque vnum. Cum iniuriantib. pacificus mansit. Psal. 119. Cū ijs, qui oderūt pacē, erā pacificus. In hūc ergo Salomon verū pacificū dirigit iste Psalm. Quibus visis, accedo ad diuisionē psalm. Ergo iste agens de Christo diuidit in partes quinq; quia agit primo de Christi iudicaria potestate. Secundo de Christi humili natiuitate, ibi. *Descendet.* Tertiò de Christi adoranda diuinitate, ibi. *Et dominabitur.* Quartò de Christi commēdāda bonitate, ibi. *Quia liberauit.* Quintò de Christi laudāda maiestate, ibi. *Sit nomen domini.* Prima pars diuiditur in tres, quia primò agit de Christi potestate. Secundo de potestatis auctoritate, ibi. *Iudicabis.* Tertiò de ipsius æternitate, ibi. *Et permanebit.* Prima pars diuidit in tres quia primò Christi potestas optatiuè p̄dicitur. Secundò declaratiuè exponitur, ibi *Iudicare.* Tertiò qualiter recipiat ostēditur, ibi. *Suscipiant.* Quantū ad primum sciendū, q̄ nomina relatiua, q̄ de Deo dicūtur, sunt duplicia, quia quędā sunt intrinseca, quædam extrinseca. Intrinseca sunt, quę de Deo dicūtur æternaliter, ut pater, & filius, spirator. & spiritus Sed extrinseca sunt, quæ relationē ad creaturā importāt, vt dominus dr̄ respectu serui, gubernator respectu gubernati, conseruator respectu cōseruati, sic & rex respectu recti. Cum igitur relatiua posita se ponant, & perempta se perimant, & ab æterno non fuerit seruus, nec gubernatus, nec conseruatis, nec aliquis ab alio rectus, sequitur, q̄ ab æterno Deus non fuit dn̄s, non conseruator, non gubernator, neq; rex, sed simul cùm creatura cępit esse, talia nomina relatiua de Deo p̄dicari potuerunt extrinsecè. Et quia tales relationes extrinsecę equaliter de tribus personis dicuntur, sequit q̄ oēs tres æqualiter dn̄r vnus dominus, vnus cōseruator, vnus rex respectu creaturę. Istā tn̄ dignitatē regiā Deus Christo homini cōmunicauit, qn̄ verbū humanitatē nostrā assumpsit. Qd̄ prauidens nunc Psal. Deo loquit, d. *Deus, iudiciū tuū regi da*, i. Christo homini, qui est rex, inquātū Deus dabis potestatē iudiciariā, qua habebit oēs iudicare. Cum. n. iudicare sit actus ad extra, & per consequens toti trinitati cōpetat tn̄, quia solus filius in humanitate ab omnibus in iudicio uidebitur, ideo specialiter iudiciū filio attribuitur. Est et filius Regis, quia filius. Deinde quo subditur. *Et iustitiam tuam filio regis* Sed replicatur eadē sn̄ia sub alijs uerbis, quia repetitiones eiusdem sn̄iæ sub eisdē uerbis, uel sub alijs, multū cōmendāt diuina eloquia, maximè quæ sunt in eodē genere sermonis, quo effectus animi est mouēdus, vt cū dr̄. Deus meus, Deus meus, ut quid dereliquisti me? Vel cum dicit. Dn̄e Deus salutis meæ. Vel aliter secundum Grammaticos differentia est inter iudiciū, & iustitiā: quia iudiciū dr̄ à ius, quasi iustis dictio, & est iudiciū, cum causa discutitur, sed iustitia cum causa determinatur. Sic Christus in iudicio ultimo faciet iudicium, cum dicet. Esuriui, & dedistis mihi, &c. Sed iustitiam cum dicet. Venite benedicti patris mei, & cætera. Et nota, quòd quamuis Deus trinus, & vnus sit uere rex noster, quia nos gubernat, & regit: tamen Christus incarnatus singulari modo rex noster dicitur, Dicit enim Philosophus primo Polit. quòd rex debet esse de genere illorum, quibus principatur. Sic enim erit maximè regis, & subditorum mutuus amor. Ideò Christus, ut congruentius

Marginalia: *Nomina relatiua de Deo sunt duplicia.* — *Iudiciū.* — *Psal 21* — *Psal. 87* — *Iustitia.* — *Mat. 25* — *Rex dicitur Christus.* — *Aristot.*

gruentius nobis rex fieret, de genere nostro voluit esse, dum nostram naturam assumpsit. Et hoc satis insinuat scriptura d. Non poteris alterius generis hominē regem facere, qui non est frater tuus. Er de isto rege dicitur. Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem in medio terræ, i. rex noster Christus, qui est rex ante sæc ula.

Deut. 17
Psal. 73.

2165 *Iudicare populum tuum in iustitia, & pauperes tuos in iudicio.*

HIc declaratur iudiciaria Christi potestas. Quia.n. statim prædixit dādam Christo potestatem iudiciariā, nunc declarat ad quid, q d. Da iudicium tuum regi, &c. Ad quid, ad hoc. s. *iudicare populum tuum in iustitia*, &c. Vbi nota, ꝙ duplex est iudicium. s. discretionis, & condēnationis. Et de vtroq; loquitur hic d. De iudicio discretionis, vt. s. discernat populum suum a non suis, & pauperes a diuitibus, i. humiles a superbis, quod facit in præsenti, non quidem loco, sed merito. In iudicio autem faciet loco, & merito, quando. s. separabit oues ab hędis Matt. 25. Et nota hic, ꝙ pro eodem accipitur *populum tuum, & pauperes*. Quis autem propriè dicatur populus, vide supra versicu. 816. Sed quilibet sic faciens populum est humilis, & per consequens pauper spiritu: vide 99. & 128. Et sic per populum & pauperes iusti significantur. Istos ergo *iudicabit in iustitia*, dando sententiam pro ipsis, *& in iudicio* eorum merita discutiendo. Item nota, ꝙ per hoc quod d. *tuum & tuos*, ostēdit omnia quæ sunt patris, esse filij & econtrario, vnde & ipse filius patri dicebat. Io. 17. Omnia mea tua sunt, & omnia tua mea sunt.

Iudiciū duplex.
Pro eodē populus Dei, & pauperes
Ioan. 17

2165 *Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam.*

OStenditur hic, qualiter Christi potestas, vel ipse Christus recipitur. Vbi primò notandum, quid per montes, quid per colles intelligitur. Secundò quid per pacem, & quid per iustitiam Primò namque per montes significātur. Sancti Angeli, quia sicut mōtes nos protegunt. Vnde Gregor. Montes sunt sublimes Angelorum virtutes, quæ hic nos ministrando, & adiuuando reficiunt, quæ Deo largiente in omni nos certamine protegunt, quorum defensione cōtra aduersarios ex omni latere munimur. De quibus dr Psal. 124. Montes in circuitu eius, i. Angeli, vt August. exponit. Et sic per colles, qui sunt montes minores, intelliguntur sancti Apostoli, & doctores, quibus Angelorum ministerio mysteria diuina sunt reuelata. Apoc. 1. Significauit Deus mittens per Angelum suū seruo suo Ioanni &c. Propter quod de diuinis mysterijs dr. De monte in collem transierunt. Dicit igitur. *Suscipiant montes pacem populo*, qui sancti Angeli acceperunt mandatum a Deo annunciandi pacem populo in Christi natiuitate dicentes. Et in terra pax hominibus bonæ uoluntatis. *Et colles iustitiam*. Per iustitiam autem hic accipe legem euangelicam, quæ hominem iustificat obseruantem. Hoc ideo, quia Apostoli & alij doctores acceperunt mandatum de prædicando populo euangelia. Mar. vltimo, Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ. Vel aliter per montes accipe Apostolos, prælatos, & alios, qui inter cæteros eminent dignitate, & magis per vitam approximant cœlo. De quibus dicitur Psal. 120. Leuaui oculos meos in montes, &c. Per colles uero accipe minores, & subditos. Ad prælatos autem, & maiores pertinet præcipuè subditorum pacem procurare, & vnitatem, vt habetur d 90. discordantes Ad subditos autem præcipue spectat humilitas, qua suis obediant superioribus. Ipsa autem humilitas per iustitiam, significatur. Matth. 3. Sic decet nos implere omnem iustitiam. Dicat igitur Psal. *Suscipiant montes pacem populo*, i. prælati, & doctores mandatum pacis in populo seruandæ, quia excellentes in ecclesia debent paci vigilanti animo consulere, ne propter suos honores superbè agendo schismata faciant, vnitatis compage dirupta. *Et colles iustitiam*, i. minores humilitatem, vt maioribus obediant, & in eis Christum anteponant vt de his dicatur. Incuruati sunt colles mundi.

Montes Angeli.
Greg. 3 mo. c. 29
Colles, i. prædicatoris.
Hiero. 5.
Luc. 2.
Mar. vl.
Montes Prælati.
Matt. 3.
Abac. 3.

1167 *Iudicabit pauperes populi, & saluos faciet filios pauperum, & humiliabit calumniatorem.*

Hic agitur de potestatis Christi auctoritate. Vbi aduertendum, quod cum paupertas sit multiplex, s. quædam necessitatis, quædam uolũtatis non spiritualis, quædam autem uoluntatis spiritualis, solum de tertia est hic intelligendum, quod tales pauperes saluos faciat Christus, quod ostendit Bernard. super illo uerbo Matth. 5. Beati pauperes spiritu, dicens. Quid enim tam absurdum, quam paupertatem esse beatam? attamen ueritas loquitur, quæ nec falli nec fallere potest. Sic uos, insensati filij Adam, diuitias quæritis, diuitias desideratis usque adhuc, cum beatitudo pauperũ diuinitus sit commendata? Qua fronte, uel qua mente Christianus diuitias quærit, postquam Christus beatos pauperes prædicauit. Sed diligenter attẽde, quod non simpliciter pauperes nominat propter plebeios pauperes necessitate miserabili, non uoluntate, de quib. hoc loco non dicit, sed de ijs, qui possunt dicere. Voluntariè sacrificabo tibi. Sed nec omnes pauperes uoluntarij laudem habent apud Deum. Nam & Philosophi omnia sua voluntariè reliquisse legũtur, vt expediti a mũdialibus curis studio ueritatis uacare possent liberius, & nolebãt sensu abundare terreno, ut abundarent magis in sensu suo. Hos discernit, quod dictũ est, spiritu, i. spirituali voluntate, Beati. n. pauperes spiritu, idest, spirituali intentione, propter solũ beneplacitum Dei, & animarum salutem, quoniam ipsorum est regnum cœlorum, & meritò. Nam miserrimus ille hostis antiquus de cœlo eiectus est, quoniam affectauit celsitudinem, sublimitatem præsumpsit, nonne consequens est beatos esse, qui sponte in paupertatis humilitate sese deponũt? Et uide, quam sapiẽter ordinauit sapientia contra primum peccatum remedium primum opponens, ac si dicat. Vis obtinere regnum cælorum, quod perdidit superbiens Angelus, qui confisus est in uirtute sua, & in multitudine diuitiarũ suarum, paupertatis vtilitatem amplectere, & tuũ erit? Et hoc est quod hic sub alijs uerbis dicit Psal. *Iudicabit pauperes populi* .i. in populo. Sed qualiter eos iudicabit, subdit. Et i. qui *saluos faciet filios pauperum*, Idem. n. sunt pauperes, & qui & filij pauperũ, sicut idem est ciuitas Sion, & filia Sion. Sequit. *Et humiliabit calumniatorem*. Quis aũt dicatur calumniator ostẽdit Greg. dicens Calũniatores rectè dicere possumus oẽs iniquos, non solum qui exteriora bona rapiunt, sed etiam qui mallis suis moribus, & uitæ reprobæ exẽplo interna nostra dissipare contendunt. Illi namque ea, quæ nobis extra sunt, innadere ambiunt, isti vero prædari interius quærunt Illi amore rerum, isti odio non cessant sæuire uirtutum. Illi inuident quod habemus, isti quod uiuimus Isti student rapere bona exteriora, quia placent, isti student interiora bona dissipare, quia displicent. Quanto ergo morum uita a rerum substantia distat, tanto grauior calumniator est qui malè uiuendo vim infert nostris mentibus quàm qui violenter opprimẽdo damna ingerit rebus, &c. Ex quib. patet, quod duplex est calumniator, s. spiritualis, qui bonis spiritualibus insidiatur & alius temporalis qui temporalibus. Primus est diabolus. Secundus quilibet tyrannus. Et de utroque hoc exponit. Et primò de calumniatore spirituali diabolo, quem Christus humiliauit, dum per suam passionem dominium mundi ei abstulit. Vnde Magister in glos. Calũniator diabolus humiliatus est in Christ ipassione, quando per calumnias Iudæorũ eum occidit in quo nihil iuris habuit, vnde meritò eps amisit, in quibus aliquid iuris habere videbatur, qui verè calumniator dicitur, qui innocentes in culpã trahere nititur, quod est calumniari. Hũc aũt humiliauit Christus in passione, sed nondũ penitus extinxit. Vnde alibi scriptũ est. Humiliasti sicut vulneratũ superbũ. Potest etiam intelligi de calumniatoribus temporalibus, quia Christus humiliauit tyrannos fidelium persecutores, sicut patet de Nerone, qui primam persecutionem mouit contra ecclesiam, & de Domitiano, qui mouit secundam, & vterq; deiectu, fuit de imperio. Vnde primus interfecit seipsum: secundus autem à senatu fuit occisus, & sic de multis alijs.

Marginalia: Paupertas multiplex. — Bernar. Matt. 5. — Calumniator, Greg. 26 mor. c. 9. — Calumniator duplex. — Diabolus fuit humiliatus. — Psal. 88

1168 *Et permanebit cum sole, & ante lunam in generatione, & generationem.*

HIc agitur de Christi æternitate. Vbi nota, quòd in Christo est duplex natura, f. diuina, & humana. Secundum diuinam est simpliciter æternus, sed secũdum humanam a parte ante non est æternus, sed a parte post. Item nota, quod per solem accipitur omne tempus, sed per lunam oia temporalia. Per solem. n. ideo significantur omnia tempora, quia iuxta cursum solis mutatur, & distinguuntur tempora. Et sic est sensus. *Et permanebit cum sole.* i. fm humanitatem quandiu voluerit ipse permanebit. f. in ecclesia p sacramentum sui corporis. Matt. vlt. Ego autem vobiscum sum omnibus diebus vsq; ad consummationem seculi. Et hoc dicit ad confutationem illorum, qui dicunt ecclesiam vel Christianam religionem aliqñ desituram. Quantum verò ad diuinitatem dicit, ante lunam. Per lunam enim, quæ nunquam in eodem statu permanet, intellige omnem creaturam, quæ de se semper mutabilis est. Si ergo Christus permanet ante lunam, sequitur quod permanet ante omnem creaturam, & sic est æternus, ad Heb. 13. Christus heri, & hodie ipse in sæcula. Vel aliter per solem intellige Deum patrem, quia sicut sol habet splendorem sibi coæuum, sic & ipse filium, qui est splendor, & figura substantiæ patris, ad Heb. 1. Permanet ergo cum sole, quia coæternus est patri, quo ad diuinitatem. Sed permanet ante lunam, per quam ecclesia intelligitur, quæ de præsenti generatione, f. mortali transibit ad generationem immortalem. Permanet ergo, *ante lunam*, i. in conspectu ecclesiæ ipsum protegendo, donec transeat de generatione mortali ad immortalem.

Sol pro omni tẽpore, luna pro tẽporalib.

Matt. vl.

Lunaem nẽ creaturam si gnat.

1169 *Descendet sicut pluuia in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram.*

COnsequenter hic agitur de Christi incarnatione, & natiuitate. Et duo facit, quia primò ponit natiuitatis modum. Secundo eius fructum, ibi *Orietur*. Quantum ad primum sciendum, quod iste versus fundatur super historiã, quæ habetur Iudicum 6 Nã cum populus Israel propter peccata sua in seruitutẽ Madian esset traditus, Angelus domini apparuit Gedeoni dicens, quod ipse liberaret populũ de manu Madian. Gedeon autem super hoc volens habere aliquam certitudinem, dicit ad Angelum. In hoc sciam, quod dominus liberet populum per manum meam. Ponam vellus in area, & si hac nocte descendat pluuia supra vellus solum, sic quod in tota terra areæ sit siccitas. Et factum est ita. Nam de mane consurgens, inuenit totum vellus madidum, sic quòd ex vellere concham plenam roris expressit, & in tota terra erat siccitas. Deinde vt certior fieret, postulauit signum per oppositum, f. vt tota area complueretur, & in solo vellere siccitas esset, quod & factum est. Nam nocte descendit pluuia suauiter distillans, & guttatim, & compluit totam aream. In vellere autem solo remansit siccitas. Consimiliter ergo ad istam historiam ostendit Psalmista Christi incarnationem fiendam. Vbi notandum, quod in incarnatione sua non venit cum magnitudine potestatis, sed benignitate humilitatis maximè secundum quod fuerat prophetatum Zach. 9. Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, &c. Et hoc notans dicit. *Descendet sicut pluuia in vellus*, i. suauiter, & imperceptibiliter descẽdet in virginem, quia in humilitate summa, & lenitate veniet. Et hoc est. Descendet in vterum virginis, sicut pluuia in vellus Christus, qui magna potestate venire potuisset si voluisset. Leniter sine aliquo strepitu in vterũ virginis descendit, sicut pluuia in vellus. Et congrua similitudo, vt ait glo. Lana. n. accipiendo vel reddẽdo aquam non rumpitur, sed integra manet. Sic in gloriosa Virgine Maria, virginitas ante partum, post partum, & in partu permansit inuiolata. Et adhuc addit aliam similitudinem, dicens. *Et sicut stillicidia stillantia super terram.* Stilla enim idest gutta componitur cum cado, dis. & fit stillicidium. dij, idest, aqua guttatim, & suauiter cadens. Quæ in modum roris summa suauitate descendit. Quis ergo (ait glo.) post tam aptam similitudinem adductam dubitet de virginis partu? Et attende, quod sicut isto signo prædicto Gedeon liberauit

Iudic. 6. Madian Gedeon.

F 4 popu-

populũ de manu Madian. Gedeon enim interpretatur circuiens in vtero, & significat Christum, qui in vtero virginis existens, totum mundum circuniendo continebat. Madian vero interpretatur iniquitas, vel contradictio, & significat diabolum, qui sua iniquitate omnibus bonis contradicit Et ista similitudine voluit vti Psalmista, demonstrando Christi incarnationem. Vel aliter exponitur iste versus secundum glo. quæ dicit. In exemplo.n. Gedeonis significatur mystice, quòd populus Iudæorum prius irroraretur gratia Christi, remanente sicca area gentilitatis, postea compluerertur gentilitas, sicco remanente vellere Iudęorum. Per vellus enim Iudæa accipitur, quæ auctoritate doctrinæ expoliãda erat, vt ouis vellere.. Per vellus enim Iudæa accipitur, quia pluuiam doctrinæ detinebat, quam gentibus prædicare noluit, vt vellus detinet pluuiam. Ait ergo de Christo. quòd. s. prius *descendet sicut pluuia in vellus*, idest, gratia Christi prius descendit in populũ Iudæorum, vnde sibi matrem elegit, & Apostolos, sicca remanente area totius orbis, sicut pluuia prius descendit in vellus Gedeonis, sed postea *descendet sicut stillicidia stillantia super terram*, idest, super gẽtes, sicco vellere Iudæorum, sicut postea complura fuit area Gedeonis, sicco vellere. Et sic Christus primò venit ad Iudæos, relictis gentibus, postea ad gentes, relictis Iudæis.

Vellus Iudea.

1170 *Orietur in diebus eius iustitia, & abundantia pacis, donec auferatur luna.*

OStenditur hic fructus Christi natiuitatis. Vbi notandum, quòd per iustitiam intelligitur lex euangelica, in qua omnis iustitia continetur, quia lex antiqua solam iustitiam docebat exteriorem, hæc autem exteriorem simul, & interiorem. Propter quod de lege noua sub nomine iustitiæ dicitur Psalm. 118. Iustitia tua iustitia in æternum, & lex tua veritas. Et de hac iustitia dicit. *Orietur in diebus eius iustitia*, quia. s. ipse Christus natus, legem iustitiæ dedit in monte discipulis suis. *Et abundantia pacis*. Quidã de pace temporali hoc exponunt, quæ fuit per vniuersum orbẽ tẽmpore Christi natiuitatis, quando vnus erat in orbe monarcha. Sed hoc non videtur competere literæ sequenti, s. *Donec auferatur luna*, quia illa pax non multum durauit, & maximè in Iudęa, ipsis Iudæis rebellantibus Romanis, propter quod Hierusalem destructa fuit, & ciuitates multæ. Sed ad hoc dici posset, quòd Psalmista prædicit duo tempora Christi orienda, s. iustitia euangelica legis, & abundantia pacis, quorum primum durabit, donec auferatur luna, non secundum Et sic ly *donec auferetur luna*, refertur ad ly *iustitia*, non ad *abundantiam pacis*. Aliter autem, & melius exponitur de pace spirituali, quam attulit Christus. De qua, ipso nato, Angelus ait. Et in terra pax hominibus bonæ voluntatis, quia in bonis hominibus semper durat pax melioris conscientiæ, quia vt dicitur Prou. 12. Non contristabit iustum, quicquid ei acciderit. Ista autem durabit donec auferatur luna, per lunam.n. intelligitur ecclesia, quia sicut luna illuminatur a sole, sic ecclesia a Christo. Vnde Greg. 17. lib. mor. c. 8 dicit Quid per lunam nisi cuncta simul designatur ecclesia? propheta attestante, qui ait. Abac. 3. Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo, quia ascendente ad cœlos domino, sancta protinus ecclesia in prædicationis auctoritate roboratur, &c. De ecclesia ergo dicit. *Donec auferatur luna*. s. ecclesia tollatur de statu mortali, in quo nũc est, & deducatur ad statum immortalitatis. Vnde alia litera habet. *Donec extollatur luna*, idest, donec ecclesia subleuetur per statum resurrectionis. Et accipe hic *donec*, vt supra versic. 915.

Lex antiqua.

Lex noua

Luc. 2.

Pro. 12.

Et dominabitur a mari vsque ad mare, & a flumine vsque ad terminos orbis terrarum. 1171

COnsequẽter hic agit de Christi adoranda diuinitate. Et diuiditur in partes quatuor: quia primò ponitur regni Christi dilatatio. Secundò gentilium ad fidem conuersio, ibi. *Coram illo*. Tertiò dominij Christi recognitio, ibi. *Reges Tharsis*. Quartò fidelium per orbem multiplicatio, ibi. *Et adorabunt*. Quantum ad primum notandum, q̃ regnum

gnum Christi dilatatum fuit, primò ratione suæ potestatis, qua corda infidelium per gratiam sibi poterat subiugare. Et istam potestatem habuit in primo instanti suæ conceptionis in vtero uirginis. Secundò fuit dilatatum per prædicationē legis, & sacramentorum collationem, & incœpit in baptismo Christi, quando à Ioanne fuit baptizatus in Iordanis flumine. Primam dilatationis causam notat, dicens, *Et dominabitur à mari usque ad mare*. Per mare enim in scriptura aliquãdo intelligitur virgo Maria. Vnde ipsa à mari Maria nuncupatur. Nec mirum quoniam ipsa ad modum maris est magnæ puritatis, capacitatis, & vtilitatis. Patet primum, quia nihil immundum retinere potest, sic nec virgo aliqnam peccati cōtraxit immunditiam. Vnde de ipsa dicitur Apocal. 4 In conspectu sedis, (.s. Dei) tanquam mare vitreum simile crystallo. Crystallus enim, & vitrum habent claritatem, & frigiditatem, quæ puritati congruunt virginis Mariæ, Secundum patet: quia omnia flumina intrant mare. Sic in beata virgine omnes gratiæ congregatæ fuerunt. Vnde Hieronymus. Cæteris gratia per partes præstatur, Mariæ autē se tota gratiæ plenitudo infundit, &c. Vnde Genesis 1 Congregationes aquarum appellauit Maria. Tertium patet quia nō est terra ista sterilis, quæ (super mare situata) non abundet omnibus bonis. Sic & beata virgo omnibus peccatoribus iuxta ipsam per deuotionem positis gratiarum copiam confert. Vnde Bernardus. Maria omnibus sinum suæ misericordiæ aperuit, vt de plenitudine eius capiant vniuersi. Secundo per mare quandoque intelligitur pœnitentiæ status: mare ab amaritudine dictus. Vnde Ricardus super psalm. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones, ait. Maris aquæ amaræ sunt valde. Quid ergo mare, nisi amaritudo pœnitentiæ? Mare ergo quasi indiuisum manet, quando quis solum ex damnationis formidine gemere nouit. Sed mare diuiditur, quando compunctione geminatur amaritudo cordis quando quis, scilicet compunctionis fletum geminat, vt non solum defluet malum, quod pertimescit, sed etiam pro

Mare dicitur virgo Maria.

Hieronym.

Bernar.

Mare pœnitentia.

Ricardus Ps. 135.

A bono, quod concupiscit. Et in isto mari pœnitentię Aegyptij submergūtur, quia per pœnitentiam omnia peccata annullantur. Vnde Micheę 7. Proijciet in profundum maris omnia peccata nostra. Est igitur sensus psalmi. *Et dominabitur à mari vsque ad mare*, quia dominatio Christi, qua per suā gratiam dominatur, & regnat in fidelibus, incępit a mari gloriosæ virginis Mariæ, quando, s. in ea fuit conceptus, & processit per totum orbem vsque ad mare, idest, ad omnes per pœnitentiam pro peccatis amaros. Secundo

B dilatatum fuit Christi regnum per prædicationem euangelij, & sacramentorū collationem, & quantum ad hoc, dicit. *A flumine usque ad terminos orbis terrarum*. Hic enim fluuius secundum gloss. fuit Iordánis, in quo Christus fuit baptizatus, & super ipsū vox patris insonuit. Hic est filius meus dilectus. Inde ergo incœpit Christi doctrina, ibi incœperunt sacraméta, quia baptismus, qui est sacramentorum omnium ianua, & fundamentum. Et inde, i. ab isto flumine manauit doctrina Christi, & sacramentorum: *vsq; ad terminos orbis terrarum*, i. per totū or-

C bem diffusa fuit, ut dicitur psalm. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum, &c. idest apostolorum, & aliorum prædicatorū. Vel aliter. Vbi nota, q tota terra mari circundatur. Mare enim Oceanum licet sit vnum mare, secundum tamen sui partes diuersas variè nuncupatur, vt puta mare oriētale a parte orientis, occidentale a parte occidētis, aquilonare a parte aquilonis, & sic de alijs. Quid est ergo a mari vsq; ad mare, nisi ab vno extremo terræ, vsq; ad aliud extremū? Et per cō-

D sequens in omni terra, quia in omni parte terræ Christus habuit aliquos per fidem sibi subiectos. Sed tamen quia ista prędicatio incępit à flumine Iordanis, vt dictū est, ideò subditur. *A flumine usque ad terminos orbis terrarum*, vt supra.

Fluuius Iordanis

Coram illo procident Aethiopes, & inimici eius terram lingent. 1172

Ostenditur hic gentium ad fidem Christi conuersio. Vbi nota, q ad prædicationem apostolorum ex gētibus aliqui

Aethiopum Cōuersio. aliqui sunt conuersi ad Christum, aliqui vero in sua infidelitate permanserunt. De primis dicit: *Coram illo procident Aethiopes*, qui conuersi fuerunt ad prædicationem beati Matthæi Apostoli, quia ad illam prouinciam veniens, suscitata filio regis defuncto, ipsum regem cum filio baptizauit, & vnam eius filiam virginem Christo consecrauit, & eam ducens virginibus præfecit, & populum regni illius Aethiopiæ pro magna parte baptizauit. Sic ergo Aethiopes, qui erant prius gentiles, accipiuntur generaliter pro omnib. gentibus, vt moris est scripturæ accipiendi partem pro toto. Vnde de cōuersis gētilibus, dicit. *Coram illo*, s. Christo *procident Aethiopes*, s. generaliter gentiles. Nā secundum grammaticos cado, dis. componitur cū pro, & fit procido, dis. idest, ante cadere, sicut quando aliquis vult adorare alium, cadendo ante illum se prosternit, vt dicitur psal 94. Venite, adoremus, & procidamus ante Deum. De illis autem, qui in infidelitate permanserunt, subditur. *Et inimici eius terram lingent*, s. pertinaces, & schismatici, qui gloriæ Christi inuident, *terram lingent*, scilicet in modum serpentis, cui dictum est. Terram comedes: *Lingent terram*, idest amabunt terrena, spreta gloria Christi Micheæ septimo. Lingent puluerem sicut serpentes. Vel aliter etiam exponitur in bonū, s. de gentilibus, qui prius erant inimici Christi per idololatriam, audita prædicatione Euangelij, inclinauerūt se ad Christum adorandum deuote, ac si terram ex deuotione, & humilitate lingere vellent sicut prædictum fuit Esaię sexagesimo capitulo. Venient ad te, qui detrahebant tibi, & adorabunt vestigia pedum tuorū. Et sic in istis impletum est, quod dictum est Esaię 49. Vultu in terra demisso, adorabunt te, & puluerem pedum tuorum lingent. Vel aliter, hoc exponitur ab aliquibus de Iudæis contra Christum obstinatis, qui in obsidione Titi fuerunt ita fame compressi, q ipsi quærebant ad comedendum illa, quæ de emundatione ciborum, ad terram fuerant proiecta, & sic terram lingere videbantur.

Gentes.

Procidere.

Lingere terram.

E F G H

Reges Tharsis, & insulæ munera offerent. Reges Arabum, & Saba dona adducent. 1173

HIc ponitur dominij Christi recognitio, quoniam alij reges terræ venerunt ad Christum statim, ipso nato, ad recognoscendum ipsum verum regē, & in modum tributi ei obtulerunt munera. Vnde ad literam hoc exponitur de illis tribus regibus de quib. dicitur Matth. 2. Cum natus esset Iesus, &c. Ecce Magi &c. qui venerunt adorare dominū cum muneribus, qui ad literam fuerunt de istis prouincijs hic nominatis, cum quibus etiam insulæ, i. aliqui extremi. Vnde & illi dicebant. Venimus cū muneribus adorare eum. Sic & hoc præuidit ps. d. *Reges Tharsis, & insulæ offerent ei munera*, &c. Quia apertis thesauris, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & mirhā. Quilibet enim illorum ista tria obtulit. Vnde cognouerunt ipsum esse verū Deū, quia thus obtulerunt, quod in sacrificijs diuinis offertur, verum regem, vnde obtulerunt aurum, qđ offertur regibus. Et verum hominem mortalem, quia obtulerunt myrrham, qua corpora mortuorum condiuntur. Vnde August. in sermone de Epiphania, dicit, Aurū ei soluitur quasi regi magno, thus ei immolatur, vt Deo, vero, myrrha ei præbetur tanquam pro salute omnium morituro, vnde & singuli prædicta munera obtulerunt, quia singuli ipsum suis munerib. regem Deū, & hominem prædicauerunt. Potest etiā hic versus exponi de alijs regibus, & principibus mundi, qui ad Christi fidem conuersi larga munera dederunt ad sustentationem pauperum, & ecclesiarum constructionem.

Magi.

August.

Munus.

Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei. 1174

POnitur hic familiæ Christi per orbem multiplicatio. Vbi notandum, quod hoc videtur impletum fuisse tempore Constantini, cui tanquam monarchæ obediebant omnes reges terræ, & ipse præcepit ad cultum, & honorem Christi ecclesias vbique ædificari. Et sic omnes reges terræ adorauerunt Christum,

ftum, quia Constantinus, qui erat caput omnium regum. Vel alio modo intelligitur, vt hic ly *omnes* ftet pro generibus fingulorum non pro fingulis generum, quia non fuit gens aliqua, quæ faltem in parte fui non adorauerit Chriſtũ. Quid autem fit adoratio,& qualiter diuerfa diuerfimode adorari dẽnt,vide fupra ver.320.

Adorare

1175 ***Quia liberauit pauperem a potente,& pauperem,cui non erat adiutor.***

Haec eft quarta pars principalis,in qua agitur de Chrifti commendãda bonitate Vbi notandum,q; duæ virtutes maximè regibus conueniunt(vt dicit Ifidorus) f. iuftitia,ut ininftè oppreffi liberentur,& mifericordia,ubi bonis præmia conferantur. Et fm ifta duo hic regis noftri commendatur bonitas. Primo in liberatione oppreſſorum. Secundò in collatione bonorum,ibi. *Et viuet.* Quantum ad primum fciendum,q; ante Chrifti aduentum humanum genus triplici malo premebatur. Primò diabolo fubiugabatur. Secundò peccato maculabatur. Tertiò pœnæ obligabatur. A quib. tribus liberauit nos Chriſtus. Et fic pars prima diuiditur in tres partes,quia primo oftẽditur,q; nos liberauit a diabolo. Secundò a peccato, ibi, *Parcet.* Tertio a pœna, ibi. *Ex vſuris.* Primò ergo ante Chrifti aduentum nos diabolus tenebat captiuos. Vnde & princeps mundi dicebatur, ex eo quod eius tentationibus nullus plenè poterat refiftere, ut deducit Greg. 2. mor. c. 22. d. Ab Adam quippe vfque ad aduentum domini diabolus omnes nationes gentium poft fe traxit. Circuiuit terram,& per ambulauit,quia per corda gentium iniquitatis fuæ impreffit veftigia. Cadens.n. de fublimibus humanas gentes iure poffedit, quia in culpæ fuæ vinculo nolentes aftrinxit, tantoque in mundo latius eft vagatus, quanto a reatu illius quifq; per omnia liber inuentus non eft. Cui quafi ex poteftate mundum circuiffe eft, nullum qui fibi plenè refifteret inueniffe. Vnde de ipſo dicebatur Iob 41. Non eft poteftas fuper terram,quæ comparetur ei. Sed ab eius poteftate nos liberauit Chriftus, ne tantũ poffit in nobis quantum poterat ãnte. Quod oftẽdit Magifter, d. Chriſtum diabolum morte fua vicit ut in hac vita tentando,nobis non præualet. Licet.n. nos tentet poft Chrifti mortem, quibus modis ante tentabat,non tamen uincere poteft,ficut ante vincebat. Nam & Petrus, qui ante Chrifti mortem uoce ancillæ territus negauit Chriſtum, poft Chrifti mortem ante reges, & præfides ductus, non ceffit,quare? quia fortior,i. Chriſtus veniens in domum fortis,i. in corda noftra,vbi diabolus habitabat,alligauit fortem,i. a feductione compefcuit fidelium &c. Et hoc eft,quod præuidens hic Pfalmifta d. *Quia liberauit pauperem a potente pauperem,* inquam,f. populum humilem,& credentem *a potente,*i. a diabolo, quem non fua virtus,fed hominum peccata potentem fecerunt, quem pauperẽ nullus præter Chriſtum liberare poterat,quia non angelus,non communis homo iuftus, non liberum arbitrium poterat eum liberare nifi tantum leo de tribu Iuda. Et hoc eft,quod fubdit. *Pauperem,cui non erat adiutor.*

Ioan.12
Grego.2. mo.c.22
Mag.lib.3. d.19. Tentatio diaboli
Mat.26 Act.4.et 5.& multis locis.
Liberat Chriſtus

1176 ***Parcet pauperi,& inopi,& animas pauperum faluas faciet.***

Oftendit hic quomodo nos Chriftus liberauit a peccato: quia fcilicet peccata dimittit, fed quibus? pauperi,& inopi. Vnde nota, quòd pauper dicitur, quia aliquid habet,licet parum. Inops vero dicitur,qui nihil habet. Per pauperem ergo intellige peccatorẽ, qui fidem Chrifti habet licet informem, vt puta,qui fide recepta peccauit. Hi enim parum habent, quia talis fides informis licet non fit meritoria, difponit tamen ad pœnitendum, quia ad cogitandum peccatum commiffum Per inopem autẽ intellige infideles, & idololatras, qui de fide Chrifti nihil habent. Iftis duobus generibus peccatorum parcit Chriftus, & peccata dimittit,pauperibus per actũ pœnitentiæ, fed inopibus quando eis fupernaturaliter fidem infpirat. Vel per pauperem & inopem intellige humiles, qui de feipfis nihil præfumũt, fed folum de gratia Dei. Sed hic eft dubium,quomodo

Pauper.
Inops.
Quaftio

modo Deus parcit peccatori, cum pecca E tum impunitum dimittere nõ possit? Vnde scriptum est, Verebar omnia opera mea, sciens, q non parcis delinquẽti. Ad hoc respondet Greg. prædicta verba tractando, d. Si. n. delinquenti non parcitur, quis ab æterna morte eripitur, cum a delicto mundus nemo reperiatur? An pœnitenti parcit, & delinquenti non parcit: quia cum delicta plangimus, nequaquam iam delinquentes sumus? Sed quid est q Petrus cum negat respicitur, & redemptoris negati respectu ad lachrymas uocatur? Quid cũ Paulus redemptoris nomen conaretur in terra extinguere, eius verba meruit audire? Sed tamen culpa in vtroq; punita est: quia & de Petro teste euangelio, scriptũ est. Recordatus Petrus verbi Iesu, quod dixerat, egressus, foras, fleuit amarè. Et de Paulo hæc eadem, quæ ipsum vocauit veritas, d. Ego ostendam ei, quanta oporteet eũ pro nomine meo pati. Delinquenti ergo nequaquam dominus parcit: quia delictum sine vltione non deserit, aut. n. ipse hoc homo in se pœnitens punit, aut hoc Deus cum hominem vindicans percutit. Nequaquam igitur parcit peccato, quia nullatenus vindicta relaxatur. Sic igitur pęnitenti parcit Deus. Malach. 2. Parcam eis sicut uir parcit filio suo. Quod præuidens Psalmista, d. *Parcet pauperi*, &c. Sequitur. *Et animas pauperum saluas faciet*, s. ab iniquitate, s. dando gratiam ad faciendam iustitiam, & opera meritoria. Et attende s̃m quod ait Magister in glo. duplex adiutorium gratiæ hic cõmendatur. Primum est, q in remissione peccatorum cum ait, parcet pauperi, & inopi. Secundum est, quod in participatione iustitiæ cum addit, *& animas pauperum saluas faciet*.

Iob 9 / *Parcere peccato.* / *Gregor. 9 mo. c. 27* / *Luca 22* / *Act. 9* / *Malac. 2*

1177 *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorum, & honorabile nomen eorum coram illo.*

Ostendit hic, quod Christus nos liberat a pœna. Vbi sciẽdum est pro eius euidentia, quòd vsura est multiplex scilicet vsura culpæ, vsura pœnæ, vsura gloriæ. Primo est vsura culpæ, vt culpa, cum quis exigit vltra sortem, in rebus, cuius vsus est ipsarum consumptio. Et de ista d. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo, &c. Sequitur. Qui pecuniam suam non dedit ad vsuram. Et ab ista nos debent retrahere multa primum timor diuinæ maiestatis. Leuit. 23. Dominum Deum time, vt possit viuere frater tuus apud te, pecuniam tuam non dabis ei ad vsuram. Secundum est amor diuinæ bonitatis. Deut. 23. Fratri tuo id, quo indiget, sine vsura commodabis, vt benedicat tibi Deus. Tertium odii dolosæ iniquitatis, contra qnod d in ps. Non defecit de plateis eius vsura, & dolus. Quartum est desiderium supernæ fœlicitatis, ad quam non ascendit vsuras exercens, vt dictum est, qui pecuniam suam non dedit ad vsurã &c. de isto genere vsuræ, vide supra vers. 886. Secundo, est vsura pœnæ, qñ. s. plus exigitur in pœnis, quã commissum fuerit in delictis. Et de ista intelligitur iste versus. *Ex vsuris*, &c. Vsuræ. n. s̃m glo sunt, quando plus exigitur in suppliciis, quam commissum fuerit in culpis. Et istud plus intelligitur multipliciter, s. quoad plura. Verbi gratia. Cum homicida tantum corpus hominis perimat, animæ vero nihil noceat, ipsius tamen homicidæ corpus, & anima perditur in gehenna. Vel potest intelligi, quo ad durationem, quia peccati delectatio est breuis, & transitoria, sed pœna æterna, vel quò ad intentionem, quia longè maior, & intensior est afflictio in pœna, quã fuerit delectatio in culpa. Ezechiel. 22. Vsuram, & superabundantiam accepisti. Tertio est vsura gratiæ siue gloriæ. De qua d. Quare non dedisti pecuniam meam ad mẽsam, vt, & ego veniens cum vsuris exegissem illam? Dominus. n. nobiscum vsuram facit, quia per suos prædicatores verbum Dei nobis præstat, & cũ verbis a nobis exigit opera. Vnde prædicta verba exponens Chrysostomus ait In sensibilibus, & temporalibus diuitiis debitores solius accommodati obnoxii sunt. quantum enim receperunt, tãtum necesse est eos reddere, nec plus ab eis quæritur. In diuinis autem eloquiis nõ solum ad custodiam obligamur, sed etiã multiplicare monemur. Qui enim verbi pe-

Multiplex vsura. / *Psal. 14* / *Leui. 23* / *Deut. 23* / F / G / *Ezech. 22* / H / *Luc. 19.* / *Chrysost.* / *Beda*

bi pecuniam a doctore percipit credendo, necesse est vt cum vsuris eam saluat operando, ac etiam vt ex ijs, quæ audiuit etiam alia studeat intelligere, quæ nec dum ex prædicatoris ore didicit. Ad propositum igitur hic loquitur de vsuris secundi generis, quia cum Deus a culpa nos liberat, etiam ab vsuris pœnæ æternæ absoluit, vnũ enim consequens est ad aliud. Ideo illa duo simul copulat, dicens. *Ex vsuris, & iniquitate redimet animas eorũ.* Sequitur. *Et honorabile nomen eorum coram illo.* quia .s. tales ante se in regno collocabit honorificè Vel secundum aliã literam. *Et honorabile nomen eius coram ipsis,* quia tales sic per Christum liberati in multa reuerentia, & honore habent Christi nomen.

1178 *Et viuet, & dabitur ei de auro Arabiæ, & adorabunt de ipso semper, tota die benedicent ei.*

Hic consequenter commendatur bonitas Christi ex collatione bonorum. Duo autem bona maximè suis confert, s. veritatis cognitionem, & in bono confirmationem. Secundum, ibi. *Erit.* Quantum ad primum sciẽdum, quòd in scriptura per aurum sapientia designatur. De qua per Salomonem dicitur. The saurus desiderabilis requiescit in ore sapientis. Aurum quippe sapientiam esse vidit, quã thesaurum vocauit, quæ rectè auri appellatione significatur, quia sicut auro temporalia, ita sapiẽtia æterna mercantur. Si enim aurũ sapientia non esset, nequaquam Laodiceæ ecclesiæ ab angelo diceretur. Suadeo tibi emere a me aurum ignitum. Aurum quippe emimus, cum ad acceptam sapientiam prius obedientiam præbemus. Ad quem videlicet contractum nos benè quidem sapiens excitat, d. Concupisce sapientiam, serua mandata, & dominus præbebit illam tibi, &c. Per Arabiam namque, quæ humilis interpretatur, humilitatis accipe virtutem. Quid est ergo dicere. *Dabitur ei de auro Arabiæ,* si dabitur ei, s. Christo sapientia, qua seipsum humiliabit pro nobis vsque ad mortem crucis? Sapientiam .n. tantam Deus animæ Christi contulit quoad ei amplius cõferri nõ potuit? quia

Aurum sapiẽtia.

A omnia nouit quæ Deus, vt ostendit Magister lib. 3. dist. 13. Humilitatem vero habuit, quia humiliauit semetipsum formam serui accipiens, &c. Propter quod & Deus exaltauit illum, &c. Dicat ergo de Christo. *Et viuet,* i. etsi pro nobis sit mortuus, tamen resurget immortalis, quia Christus resurgens ex mortuis, iam non moritur. Ro. 6. *Et dabitur ei de auro Arabiæ,* de fonte diuinæ sapientiæ cum summa humilitate. Et hæc omnia accepit Christus propter nos, s. sapiẽtiam, vt nos de mysterijs fidei illuminaret, ipso dicen B te. Ego sum lux mundi. Humilitatem, vt nos ad humilitatem inclinaret. Matt. 11. Discite a me: quia mitis sum, &c. Et ideo fideles per Christũ illuminati fidei seipsos illi humilitant ipsum adorãdo. Quod præuidens psalmista, de fidelibus nunc loquitur, dicens. *Et adorabunt de ipso semper,* s. illi qui sunt de ipso, idest de corpore suo, quod est ecclesia, semper Christũ vt verum Deum adorabunt, & hoc actu, vel habitu. *tota die benedicent ei.* s. gratias agendo pro receptis ab eo beneficijs. Vel C aliter, per aurum Arabiæ accipe sapientiam sæcularem, nam Arabia interpretatur terrestris. Et sic dabitur de auro Arabiæ, quia sapientes mundi sibi subijcientur. Sic enim exponit gl. d. *Et dabitur ei de auro Arabiæ,* i. sapiẽtes mundi in Christum credent. Per Arabiam enim gentes significantur. Per aurum vero, quod excellit inter omnia metalla, sapientia, quæ excellit inter doctrinas. Vel ideo hoc dicit, quia post resurrectionem Christi multi principes, & potentes ad fidem Christi conuersi, dederunt aurum, & munera preciosa ad ædificationem ecclesiarum. Et D verisimile est, quod dederunt de auro Arabiæ, quod est preciosius, &c.

Ad Philip 2.

Rom. 6.

Ioan. 8.

Mat. 11

1197 *Erit firmamentũ in terra in summis montium, super extolletur super Libanum fructus eius, & florebunt de ciuitate sicut fœnum terræ.*

Ostendit hic, quod Christus fuit cõferens in bono confirmationem. Vbi primo notandum, quod secundũ aliquos doctores hæc litera vitio scriptoris est corrupta qñ. d. *Et erit firmamentum*

tum, quia dicere debet. *Et erit firmamentum.* Quod probant per hoc, quia in Hebræo habetur. *Et erit abundantia frumenti.* Et in translatione Hieronym. habetur. *Et erit memorabile triticum.* Et iō dicunt quod translatio communis est corrupta per scriptores ex similitudine dictionum habens firmamentum pro frumentum: Vnde istum passum exponunt Hebræi, dicentes, quod in aduentu messiæ, quem falso expectant, frumenta crescent in altitudine tanta, sicut cedri Libani, & facient spicas altas, & latas, ex quibus, vento flante, decidet simila, de qua Iudæi ad libitum poterunt saturari. Sed posito, qđ textus diceret. *Et erit frumentum.* tamen illa expositio videtur satis puerilis, & nō vera. Sed tunc acciperetur frumentum pro sacramento eucharistiæ, in quo Christus realiter continetur, qui se grano frumenti comparat. Et tūc sic exponeretur. *Et erit frumentum,* s. sacramentum eucharistiæ, *in terra, in summis montium.* quia episcopi, & sacerdotes, qui sunt in ecclesia Dei quasi montes, super capita sua eleuant hoc sacramentum. *Superextolletur super libanum fructus eius*, quia fructus huius sacramenti extollit, & eleuat hominem ad altitudinem cœli, & vitæ beatæ. Ioan. 6. Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum. *Et florebit de ciuitate sicut fœnum terræ*, i. Christiani, qui in ecclesia velut in ciuitate vniuntur fide, & charitate. Ciuitas enim dicitur ciuium vnitas. De ista ergo ciuitate florebunt Christiani, i. multiplicabuntur. Et hoc sicut fœnum terræ. Quod ideo sic dicit: quia sicut fœnum subito multiplicatur, sic & Christiani in paruo tempore per totum orbem multiplicati fuerunt. Sed legēdo istum textum vt habet communis translatio, s. *Et erit firmamentum in terra*, &c. Vbi notandū quòd per montes in scriptura sacra sancti prædicatores designantur, vt ostendit Grego. d. In scriptura sacra sæpe montium nomine prædicantium altitudo designatur. De quibus per psalmistam dicitur: Suscipiant montes pacem populo. Electi quippe prædicatores æternæ patriæ non immerito montes vocantur: quia per vitæ suæ celsitudinem ima terrarum deserunt, &

Frumentum De aduentu messiæ secundum Hebræos. Eucharistia.

Ioa. 12.

Ioan. 6.

Grego. 9. mor. c. 2. montes sunt prædicatores.

E cęlo propinqui fiunt. Summā ergò montium sunt summi prædicatores scripturarum, s. Prophetæ, & Apostoli: quorum vaticinijs Christus incarnatus fuit. Firmamētum, quia omnia ab illis prædicta per Christum sunt firmata, & completa. Et hoc in terra, i. ꝓpter eos qui sūt in terra. Vnde propter hoc Christus in terram venit, vt in ea impleret quæ prædicta erāt. Firmamentum ergo prophetarum est, quia quod dixerunt impleuit *Et extolletur super Libanum fructus eius.* Quis est enim fructus Christi, nisi quilibet iustus? F De quo fructu dicit Iesus Apostolis. Ego posui vos, ut eatis, & fructus vester maneat. De isto ergo fructu dicit. *Et extolletur super Libanum fructus eius.* Quod iō dicit, quia sicut Libanus producit proceros fructus, & altos, ita Christus iustus suos altius subleuat, dum eos attollit ad cęlum. *Et florebunt de ciuitate*, s. Ecclesię, vt supra *sicut fœnum terræ*. Vbi nota, ꝙ hic fœnum accipitur pro viriditate, nō pro ætate, sicut de iustis alibi dicitur. Iustus vt palma florebit, quia viriditatem gloriæ semper obtinebunt.

Firmamentum dicitur Christus

G *Sit nomen eius benedictum in sæcula, ante solem permanet nomen eius.*

1180

HAec est vltima pars, in qua agit de Christi laudanda maiestate. In qua per multas rationes probat Dei maiestatem a cunctis venerandam. Et primò ratione suæ æternitatis, quia ante solem permanet nomen eius, ergo ante omnem creaturam eius deductio ex hoc patet. Omnia creaturarum genera a principio simul creata fuerunt, & non successiuè. Eccl. 18. Qui viuit in æternum creauit H omnia simul, quod Augu. intelligit omnia simul fuisse creata in materia, & forma. Sed Gregor. solum in materia, postea autem per opera sex dierum fuerūt per suas species distincta: ex quib. sequitur, quòd nulla creatura fuit ante solem vel saltem ante materiam solis. Ergo omne, quod fuit ante solē, est æternū, sed Christus fuit ante solem quia nomen eius ante solem permanet, quod verum est, quantum ad suppositum Christi. Vel aliter per solē intelligitur natura angelica, quia sicut sol cæteris astris cunctis est lumino-

minosior, sic & natura angelica cæteris creaturis, quamuis non pertingat ad claritatem cognitionis diuinæ, quia ut dicitur Eccles. 23. Oculi domini multo lucidiores sunt sole, quod exponitur de natura angelica. Cum igitur ante naturā angelicam nihil fuerit creatum, consequēs est ut qui ante solem fuit, sit æternus. Et hanc rationem laudis assignat psalmista, dicens. *Sit nomen eius benedictum.* idest, dignum est benedictione, probat ratione æternitatis. *Et ante solem permanet nomē eius.* Vbi ly, &, stat pro quia.

Eccl. 23.

1181 *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ, omnes gentes magnificabunt eum.*

HIc ostendit Christum laudandum ratione suæ bonitatis, quam scilicet omnibus communicat: Vbi nota, quòd Christus incarnatus in mundo cōuersatus, passus, & mortuus fuit, non pro vna gente tantum, vt puta pro Iudæis, uel Sarracenis vel pro Græcis, sed pro omnibus generaliter quantum ad sufficientiam, pro solis autem electis quantum ad efficaciam, quibus passio fuit causa salutis, cuius participatione benedictionem cęlestem consequuntur ab ipso Christo. Et hoc erit in die iudicij, quando omnes electos insimul congregatos ad regnum cœleste vacabit, dicens. Venite benedicti, possidete, &cæt. Ista est promissio facta Abrahæ. Benedicentur in te omnes cognationes terræ, vt signum vniuersale ly omnes accipiatur pro generibus singulorum non pro singulis generum, quod in Christo qui fuit de semine Abrahæ completum fuit, quod etiam nunc præuidens psalmista, ait. *Et benedicentur in ipso omnes tribus terræ.* Vbi notandum, quod hoc nomen hæc tribus dicitur a trijs vel a tribus. Et dicitur tribus progenies a tris, quia in principio Romani à Romulo fuerunt trifariā transcripti, s. in senatores, milites, & plebeios. Et sic alia est progenies senatorū; alia militū, alia plebis Et isto modo duodecim filij Iacob fecerunt duodecim tribus, quia de quolibet illorum tres prædictæ progenies descenderunt, cum ad istā triplicē progeniem quilibet reducatur; eus

Benedictio Christi.

Mat. 25

Gene. 12

Tribus vnde dicitur.

quia quilibet aut est dè progenie dominorum, aut militum, aut plebeium, sequitur quod per omnes tribus intelligatur omnis homo. *Benedicentur ergo in Christo omnes tribus,* idest, omnis homo. Et quia sancti à Christo sic benedicti, non sunt sibi ingrati, ideo sequitur, *omnes gentes,* s. sic à Deo benedictæ magnificabunt eum. Qualiter autem Christus magnificatur, & magnus efficitur à nobis. Vide supra versi. 272. & 503. & 551.

1182 *Benedictus dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.*

HIc ostendit Christum fore laudandum ratione suæ potestatis, quia ipse solus mirabilia facit. Omnia enim opera trinitatis ad extra sunt indiuisa, & sic æqualiter competunt filio, ut patri. Cum ergo solus Deus mirabilia faciat sua infinita potentia, consequens est, qđ etiam Christus solus mirabilia facit, quia Christus est Deus. Vnde Iob. 5. Quia fecit magna, & inscrutabilia, & mirabilia absque numero. Quod exponens Gregorius 6. mor. cap. 6. ait. Quis omnipotentis Dei mirabilia scrutari sufficiat, quod cuncta ex nihilo creauit, quod ipsa mundi fabrica mira potentiæ virtute disposita, & super aera cœlum suspenditur, & super abyssum terra liberatur, qđ ex rebus inuisibilibus omnis hęc vniuersitas existat, quod hominem fecerit, vt ita dixerim, in breui colligens mundū alterum, quod hunc ex anima, & carnē constituens inuestigabili uirtutis dispositione permiscuit spiritum, & lutum? Ex his itaq; aliud nouimus, aliud sumus sed tamen hæc mirari negligimus, quia ea, quæ incomprehensibili indagatione mira sunt humanis oculis vsu viluerunt. Vnde fit vt si mortuus homo suscitetur, in admirationē omnes exiliant, & quotidie homo, qui non erat, nascitur, & nemo miratur, cum proculdubio omnibus constet, quod multo plus sit creari, quod non erat, quam reparari, quod erat. Quia arida, virga Aaron floruit, cū cti mirati sunt, quotidie ex arente terra arbor producitur, virtusque pulueris in lignum vertitur, & nemo miratur. Quia, quinque

Iob. 5.

Greg. 6. mor. c. 6.

quinque fuerunt panibus quinque millia hominum satiati, creuisse escas in dẽtibus cuncti mirati sunt, quotidie sparsa grana seminum plenitudine implentur spicarum, & nemo miratur. Aquam semel in uinum permutatam videntes cuncti sunt admirati, quotidie humor terræ, in radicem vitis attractus per botrum in vinum vertitur, & nemo miratur. Mira itaque sunt omnia, quæ mirari homines negligunt, quia ad considerandum (ut p̃diximus) vsu torpescunt. Et sequenti cap. addit alia exempla ad propositũ ex quib. omnibus patet mira Dei potentia, quæ mirabilia operatur. vnde & laude concluditur dignus. Quod modo attendens psalmista, ait *Benedictus dominus Deus Israel, qui facit mirabilia solus.* Et si dicas. Nõne & q̃nq; homines alij faciunt mirabilia, ut Petrus, qui sola umbra sui corporis curabat infirmos: solo verbo suscitabat mortuos, erigebat claudos, cæcos illuminabat, & sic de alijs & sanctis? Q̃uo ergo de Christo dicitur: qui facit mirabilia solus? Ad hoc respondet glo. quia & quicũque alius si mirabilia facit, ipse in illo facit, quia omnia per ipsum facta sunt Ioã. 1. Vnde Esa. 26. Omnia opera nostra operatus es in nobis domine.

Ioan. 1. *Esai. 26*

1183 *Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum, & replebitur maiestate eius omnis terra: fiat fiat.*

Ostendit hic Dei maiestatem laudãdam ex eius immensitate. Sicut. n. æternitas Dei simul continet omnia tẽpora præsentialiter, sic & immensitas Dei simul replet omnia loca, & omnem naturã, sic quod vbiq; præsens est. Quoniam vt ait Magister libro 1. distin. 37. Deus incommutabiliter semper in se existens, præsentialiter, potentialiter, & essentialiter est in omni natura, siue essentia, sine sui diffinitione, & in omni loco siue circunscriptione, & in omni tempore sine mutabilitate, &c. Vñ Hierem. Vigesimotertio dicitur. Cœlum, & terrã ego impleo, dicit Dominus. Vnde Gregor. ait. Creator quippe hominum in parte non est, quia vbique est, & tunc minus inuenitur, quando is, qui totus vbique

Hier. 23 *Greg. 10 mor. ca. 11.*

E est, in parte quæritur. Incircunscriptus namque spiritus omnia intra semetipsũ habet: qui tamen omnia implendo circũdat, & circundando implet, & sustinendo transcendit, & transcendendo sustinet. Hæc autem Dei immensitas, s. quod omnia repleat, ratione naturali probari potest, ut sic arguatur. Aut Deus est essentialiter vbique, aut nusquam, aut alicubi sic, & alicubi non. Si primum habetur propositum. Si secundum, ergo Deus nõ est, si nullibi est, dato quòd sit solus Quis .n audeat dicere, diuinam essentiam nusquã esse? Si autem detur tertium, quòd

Vbique est Deus

F alicubi sit, & alicubi non: ergo sequitur, quod Deus sit localis, & quod possit de loco ad locum moueri, quod nulla philosophia suspiciatur. Nec valent aliquorum argumenta ad propositum facta, dicentium, Deus ab æterno nõ fuit vbique ergo nunc essentialiter non est vbique. Patet consequentia, quia omne, quod Deo conuenit essentialiter, ei conuenit ab æterno, cũ eius essentia ab æterno fuerit perfectissima Sed antecedens patet, quia ab æterno non fuit in ciuitate Bononiæ, quia ciuitas Bononiæ non erat, nec

G in aliquo loco, quia nullus locus erat. Et confirmant, quia Deus essentialiter est incommutabilis, ergo nõ est vbique: patet cõsequentia, quia tunc sequeretur, q̃ ad creationem noui loci esset in illo in quo ante non fuit. Vnde, & Damasc. lib. 1. quod Deus immaterialis existens, in loco non est. Ista non concludunt. Nõ primũ, quia, cum dr̃, q̃ omne, quod Deo cõuenit essentialiter, ei cõuenit ab æterno. Hoc enim intelligi debet de illis, qui nullam creaturam connotant. Nam Deus es-

H sentialiter est dominus omnium, quod nõ fuit ab æterno, quia Deum esse dominũ connotat seruitutem creaturæ. Et sic dico in proposito, quod Deũ esse vbique, connotat creaturam quia connotat locũ. Ad secundum cõsimiliter dicitur, quod solum illud quod locum nouum acquirit circunscriptione, uel habitum, sic deperdit: quod solum tale mutatur. Deus autẽ circunscriptiuè locum nouum non acquirit, vel habitum perdit, sed solum dicitur esse in loco nouo, quia locus nouus est, uel habitum deperdit, quia habi-

tus locus desinit esse. Ad Damascenum A dr consimiliter, quod intelligit de esse in loco circunscriptiuè. Ad propositū ergo ratione huius immensitatis diuinæ, psalmista ostendit Dei maiestatem fore laudandam, d. *Et benedictum nomen maiestatis eius in æternum*. Et subdit causam, d. Et, pro quia, *replebitur maiestate eius omnis terra: fiat, fiat*, i. amen, amen. Et sm distinctionem factam in principio, hic finitur secundus liber psalterij. Quia vbicunq; ponitur fiat, fiat: ibi est finis libri.

Maiestas. Quid autem nomine maiestatis intelligitur, d. Catholicon, quod maiestas dr a B maior, & est maiestas idem quod dignitas sic dicta, quasi maior potestas.

PSAL. LXXII.

1184 Q*Vam bonus Israel Deus ijs, qui recto sunt corde?*

Tertius liber psalmorum. TITVLVS huius psal. est. *Defecerūt laudes vel hymni Dauid filij Iesse. Psal. Asaph.* Circa istum titu- C lum duplex est opinio. Prima: totus iste titulus vsq; ad illud, psalmus Asaph: spectat ad psalmum præcedētem, & est finis ipsius: sed titulus istius psalmi solum est. *Psal. Asaph.* Et hæc est opinio aliquorum Hebræorum: Vnde in fine præcedētis psalmi hoc totum ponitur. *Defecerunt laudes vel hymni Dauid filij Iesse.* Etsi arguatur contra, quia psalmus, & orationes Dauid in præsenti ps. non sunt cōpletæ, quia postea in hoc libro ēt consequenter ponuntur multi ps. ab ipso Dauid facti. Quō igi D tur in præcedenti psal. defecerunt laudes Dauid? Respondet, q hoc dr pro tanto, quia in præcedenti psal. agitur de Christi regno ad quod omnes psalmi a Dauid facti, vt ad finem sunt ordinati, finis autē importat complementum. Sed ista responsio non valet, quia multi alij psalmi Dauid agunt de Christi regno, vt est psal. 20 & 21. & 22. &c. Non tamen in illis ponitur talis finis, s. defecerunt laudes &c. Ideo aliter respondet Nicolaus, dicens, quod iste psalmus fuit vltimus,

inter psalmos factos a Dauid, sed in hoc libro non fuit vltimo loco scriptus, quia psalmi scribebantur eodem ordine, quo inueniebantur. Et ex hoc contigit, q ps. 144. qui primus fuit factus a Dauid, vel factus fuit de. Ps. est positus propè finē libri, quia fuit de vltimis inuentis. Et conformiter accidit, q iste psal. qui fuit vltimus factus a Dauid ponitur circa mediū libri, quia. s. tali ordine fuit inuentus. Et hanc solutionem dicit tangere Ra. Sal. in glo. Vnde quamuis in titulis psalmorum multorum ponatur nomen Dauid absolutè, nunquam tñ ponitur cum articulo, vt hic Dauid filij Iesse, quod non vacat mysterio. Nam qñ Dauid absolutè ponitur, ratione suæ interpretationis significat Christum quò ad caput, vel quò ad mēbra. Ideo ne hic sic acciperes Dauid sm interpretatiōnē pro ipso Christo, ipsum non posuit absolute, sed cū articulo s. filij Iesse, vt intelligeres illum hoīem realiter, qui fuit dictus Dauid filius Iesse. quo tpe suo tēporaliter regnauit in populo Iudæorū carnali. Et sic quia Dauid erat rex, & caput illius carnalis populi, per ipsum Dauid intellige illum populū Iudæorum, qui pro tēporalibus bonis habendis Deo seruiebat, non intelligens quod per illa bona tēporalia, quæ Deus eis dabat, & promittebat signabant bona spiritualia, & æterna. Vnde & illa bona tēporalia multotiens Deus ab eis auferebat, & dabat idololatris, vt viderent illa cōia esse bonis, & malis, & per consequēs pro illis non debere Deum colere principaliter, sed pro bonis æternis in illis signatis. Boni aūt Iudæi, & spirituales, qui significantur, non per Dauid filium Iesse, sed pro Dauid filium Dei, non colebant Deū pro illis tēporalib. sed pro spiritualibus figuratis per illa. Et sic in illis deficiebant laudes Dauid filij Iesse, i. illius populi carnalis, sed non laudes Dauid filij Dei. Ad propositum, Asaph, qui fuit vnus de principaliorib. cātoribus, quot Dauid instituit, volens abducere illum carnalem populum ab illis terrenis ad bona spiritualia, & æterna per illa figurata fecit istum psalmum. Ex quibus apparet sensus tituli, qui est talis. *Defecerunt laudes vel hymni Dauid filij Iesse*, idest laudes

laudes illius carnalis populi, qui pro temporalibus Deum colebat, significari per Dauid filium Iesse. *defecerunt* f. in bonis & spiritualibus qui.f. non laudant Deũ, vel colunt pro temporalib. principaliter, sed pro bonis æternis. Et de hoc agit iste ps. quem fecit Asaph. Iste ergo psal. non est exponendus historialiter, sed solum doctrinaliter. Vnde in toto psal. iste vult ostendere diuinam bonitatem erga illos, qui ipsum colunt deuotè. Diuiditur ergo psalmus iste in tres partes quia primo psalmista ponit intentam conclusionem. Secundo arguit ad vtramq; partẽ, ibi. *Mei autem.* Tertio ponit veritatis determinationẽ, ibi. *Sic dicebam.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ principalis intẽtio psalmistæ est, ostendere erga nos Dei bonitatem, quam proponit d. *Quam bonus Israel Deus*, &c. q.d. Deus Israel est valde bonus. Et loquit̃ ipsi populo Israel quia quamuis Deus sit omnium Deus, specialiter tamen erat Deus Israel per verum cultum, & cognitionem, quia solus populus Israel Deum colebat. Vbi notandum, ꝙ iste Asaph, quandoq; fuit opinionis contrariæ. f. quod Deus esset melior malis quam bonis, quia videbat malos amplius prosperari in præsenti. Nũc autem ab errore conuersus oppositum tenet, quod bonis, & rectis corde melior est. Vnde d. *Quam bonus Deus ijs, qui recto sunt corde*, q.d secundum glo. Hoc mihi non semper visum fuit, quia peruersus eram, & verè bonus est Deus bonis, quia bonitas diuina non sentitur a malis, sicut nec claritas solis delectabilis est oculis ægris. Ideo dicit. *Iis qui recto sunt corde*, qui.f. recto corde tendunt in Deum sicut in summum bonum. Et nota, quod solus Deus multipliciter dicitur esse bonus. Vide supra vers. 351.

1185 Mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei.

HIc incipit arguere ad partes. Et primò arguit ad oppositum diuinæ bonitatis. Secundò ad propositum, ibi. *Si dicebam.* Quantum ad primum arguit contra bonitatem diuinã improbãs diuinam prouidẽtiam ex duobus. Primo ex prosperitate malorum. Secundo ex aduersitate bonorũ, ibi. *Conuertetur.* Quantum ad primũ notandum, ꝙ hic propheta loquitur in persona propria, quia quãdoq; non fuit veræ opinionis in ista materia, vt dictum est. Vel loquitur in persona populi infirmi, qui videns malorum prosperitatẽ incipit dubitare de bonitate diuinæ prouidentiæ. Propter ꝙ multĩ dicunt diuinam prouidentiã ẽt circa ista inferiora non versari. In quorum persona dr̃ Iob. 22. Circa cardines cœli perambulat, nec nostra inferiora considerat. Circa hoc aũt duo facit, quia primò describit malorũ prosperitatẽ. Secundò ostendit ipsorum iniquitatem, ibi. *Ideo tenuit.* Prosperitatem aũt malorum describit ex tribus. Primò, quia pacis habent traquillitatẽ. Secundò, quia vitæ habent diuturnitatem, ibi. *Quia non est* Tertiò, quia quietis habent voluptatem, ibi. *In labore* Ante tñ quam ista producat præmittit, ꝙ istorum consideratio sibi periculum ruinæ fuit, & erroris, d. *Mei aũt penè moti sunt pedes.* Vbi notandum, ꝙ per pedes hic accipit affectiones, & cogitationes, quibus totus homo interior circunfertur, sicut exterior corporis pedibus. Videntes. n. multi tam malorum prosperitates quam bonorum aduersitates, & sciẽtes quod iustitia oppositum dictat, f. vt mali deprimantur, & boni exaltentur, in seipsis syllogizant, dicentes. Aut Deus non est iustus, aut de istis inferioribus non habet prouidentiam. Hac. n. consideratione motus Hieremias. d. Iustus quidem tu es, dñe, si disputem tecum, verũtamen iusta loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus, qui inique agunt, &c. Cõsimiliter & Iob ista considerans, dicit. Quare impij viuunt, subleuati sunt, confortatique diuitijs, &c. Et multorum affectiones & iudicia a via recta diuinæ prouidentiæ errant, & aliqui sunt in periculo erroris. De quorum numero hic erat Psalmista, dicens. *Mei autem penè moti sunt pedes, & effusi gressus*, sed penè, quia cœpi errare, sed non perseueraui, cępi cadere, sed non cecidi. Vnde hic idem sunt pedes, & gressus. Et sic prima pars versus, & secunda continent eandem sententiã, sed

repli-

Effusio multiplex. replicatam alijs verbis. Et notandum, quod effusio est multiplex, s. uoluptatis, & lasciniæ. *Gen. 49.* Gen. 49. Ascendisti cubile patris tui, effusus es, &c. Quædam crudelitatis & *Psal. 78.* malitiæ Psal. 78. Effuderunt sanguinem innocentem, &c. Quædam miserationis, *Esa. 58.* & clementiæ, Esa. 58. Cum effuderis esurienti animam tuam orietur in tenebris lux tua. Quædam deuotionis, & re- *Mat. 26* uerentiæ. Matthæ. 26. Alabastrum vnguenti effudit super caput eius. Quædam *Psal. 61.* contritionis, & potentiæ. Psalm. 61 Effudite coram illo corda uestra. Quædam dubitationis, & inconstantiæ, vt hic. *Pene effusi sunt gressus mei.*

1186 *Quia Zelaui super iniquos, pacem peccatorum uidens.*

Hic declaratur malorum prosperitas. Et primo quia habent hic pacis trãquilitatem. Vnde iste uersus cum duobus sequentibus respõdet prædicto, quia si quæratur, quare penè moti sunt pedes, &c. respondet. *Quia zelaui super iniquos,* &c. Vbi notandum, quod zelare quã doque sumitur in bono, & quandoque in malo. *Zelus.* Nam secundum grãmaticos zelus zeli masculini generis idẽ est quandoque quod amor, quandoque idem quod inuidia, quandoque idem quod æmulatio tam in bono quam in malo. Et hinc dicitur zelo, las, idẽ quod amare, inuidere vel æmulari siue imitari. Est enim zelare idẽ quod imita- *Psal. 36* ri. Ps. 36. Noli æmulari in malignantibus, neque zelaueris, idest, imitatus fueris facientes iniquitatem. Quandoque idem *Ecclesi. 9* quod amare. Eccl. 9. Neque zelus, idest, ames, mulierem proximi tui. Quandoque idem quod inuidere, & dolere. Act. 17. *Act. 17.* Cum multitudo magna fidem Christi recepisset, zelantes Iudæi assumpserunt quosdam de vulgo, & turba facta, concitauerunt ciuitatem. Sic & in proposito zelare stat pro inuidere, vel dolere. Vnde dicit. *Quia Zelaui super iniquos,* &c. quasi dicat, *Videns pacem peccatorum,* inuidi eis, & grauiter tuli. Vel secundum alios hic zelari stat pro imitari, vt sit sensus. *Zelaui super iniquos,* idest, quasi motus fui per quandam concupiscentiam ad sequendum eos. Et motiuum dictæ

A cõcupiscentiæ tangit, dicens. *Pacem peccatorum videns,* s. ipsorum fœlicitatem tẽporalem. Circa autem pacem peccatorũ *Pax triplex peccatorum* notãdum, quòd pax peccatorum triplex reperitur, s. pax libidinosæ familiaritatis, quæ est carnalium peccatorum. Pax calumniosæ fraternitatis, quæ est mundialiũ cõspiratorũ. Pax ociosæ impunibilitatis, quæ est negligentię prælatorum. Primò dicitur pax libidinosæ, &c. Et hæc reperitur inter libidinosos virum, & mulierẽ, se inhoneste amantes Vnde talis mulier dicit illud Cã. 8. Ego murus, & vbera mea *Can. 8.* B sicut turris ex quo facta sum cũ eo pacẽ reperiens. Talis pacificus fuit Salomon. De quo Eccles. 47. Salomon imperauit in diebus pacis, & citò post de ipso dici- *Eccl. 47.* tur. Inclinasti femora tua mulieribus. Et notandum, quòd talis pax non habetur in diebus belli, vel aduersitatis, quia tũc homines non vacant libidini: sed in dieb. otij, & prosperitatis. Vnde Dauid cum ociosus deambularet in solario domus, suis militibus existentibus in bello, cõmisit adulterium 2. Reg. 11. Sic & ciuitas *2. Reg. 11* Romana cum a bellis, quibus Carthago C euersa est, haberet pacem, continuò Romani vitijs gulæ, & luxuriæ vacantes fuerunt. Vnde plus nocuit Romæ euersa Carthago, quàm prius noceret aduersa: sicut *August.* d. Aug. 3. de ciuitate Dei Secũdò est pax calumniosa, &c. quæ nihil aliud est, quàm quædam violentia calumniosæ fraternitatis, quia mali consęderant se ad inuicem, vt bonis resistere possint. Hęc figuratur per pacem Herodis, & Pilati, qui Christum occiderunt. Sic enim uidemus, quod inter spinas steriles maior est connexio, quam inter arbores fertiles, sic & inter malos D maior est connexio ad brigas, & discordias, quàm inter bonos ad bona. Sic & Iudas pacem fecit cũ Iudæis, ut traderet Christum. Psal. 40. Homo pacis meæ, in quo *Psal. 40* sperabam. Tertiò est pax ociosa. Et hæc nihil aliud est quàm quædam negligẽtia punitionis. Quando enim prælatus uidet delictum puniendum, & dissimulat, nec punit, tunc à subditis vocatur pacificus. Similiter & quando Deus malos non punit, dicunt mali se habere pacem cum Deo. Et de ista pace hic loquitur psal. d. *Quia zelaui super iniquos, pacem peccatorum videns.*

1. Thes. 5. dens. Sed aduertāt, quod scribitur. Cum dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.

1178 *Quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum.*

HIc secundò declaratur malorum prosperitas, quia habent vitæ diuturnitatem. Vbi sciendum, q; respectus dicitur à respicere, seu uidere. Et sic ī lud dicitur habere respectum, quod sæpe cernitur, & uidetur, & illud non habere respectū, quod tardius, vel rarò videtur. Et isto modo, quia Deus in præsenti sanctos suos aduersitatibus exponit, ipsi à Deo respici non uidentur, sed quia in futurū ipsos conseruabit, ideo tunc erit respectus illorū Sap. 3 Tanquā aurum in fornace probauit electos dominus. Sequitur. Et in tpe, s futurę vitę erit respectus illorū. Et isto modo hic loquit Psalmista, q; *non est respectus morti* malorum, quia .s. diu viuunt amplius quàm iusti. Et hoc est quod dicit, *quia non est respectus morti eorum*: quia etsi aliquando infirmantur, eò quia in diuitijs abundant, habēt remedia præparata medicorum, & aliorum necessariorum, quibus citò curantur. Iusti aūt quia temporalibus carent, illa remedia habere non possunt. Et hoc est, quod subdit. *Et firmamentum in plaga eorum.* Vnde negatio, quæ est in principio versus, ad ambas partes refertur: vt dicatur, *Non est respectus morti eorum: & non est firmamentum in plaga eorum.* quia .s. eorū plaga, vel infirmitas non firmatur, vt diu duret, sed citò curatur. Sed huic sententiæ videtur aduersarij, quod superius dictū est psal. 54. Viri sanguinum, & dolosi non dimidiabunt dies suos Hic autē dicitur, *quòd non est respectus morti eorum*. Respōdeo, q; ambæ propositiones sunt indefinitæ, ideo insimul stare possunt in veritate, sicut iste homo currit, & homo non currit. Secundò quòd illud, uiri sanguinum, &c. non dimidiabunt dies suos, intelligitur, quòd non interponent medium malis suis per pœnitentiam, vide vbi sup. versic. 902. Vel aliter iste uersus exponitur. Vbi considerandum, q; multiplex est mors, scilicet culpæ Ezec. 18. Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur. Naturæ. Hebr. 9. Statutum est hominibus semel mori. Gratiæ, quā .s. quis moritur mundo, & peccatis, 1. Pet. 2. Christus peccata nostra pertulit super lignum crucis in corpore suo, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus Isto enim modo religiosi dicuntur mortui, quia ex pfectione sua mundo, & vitijs mori profitentur Et de ista morte gratiæ loquitur Psalm. 30. dicens. Obliuioni datus sum tanquam mortuus à corde. Quod exponēs Gilbertus, dicit Obliuiom datus sum tanquā mortuus à corde, idest, à propria voluntate. Bona, obliuio, si teipsum nescias; vt proximo prosis. Bene autem mortuus à corde qui dicit Viuo ego, iam non ego: viuit autem in me Christus. Mortem hanc, q̄ sit à corde, infert charitas. De qua loquitur sponsa in canticis. Vulnerata charitate ego sum, fortis est vt mors dilectio, ut mortem in nobis, nō uitā occidat. Vnde & audacter morti minatur, dicens. Ero mors tua, ò mors. Quia peccatū occidit, qđ omnino vitā expulerat, animāq; innocentiæ restituit. Verū si præualet morti charitas: ita vt illū in ingressu uincere possit: cur non dr̄ morte fortior, nisi quia & ipsa est mors, & seipsa fortior esse non potest. Bona mors, non vitæ, sed mortis. Bona mors non abhorrenda, quæ etiā si vitā adimit, adimit quidem, sed ad tēpus restituendam in tempore sine tempore duraturam, &c. Ad propositum Ista morte aliquando moriuntur mali, quia pœnitent de peccatis, & charitate eleuantur ad Deum, sed nō perseuerant ad uitam peccati redeuntes. Et hoc notans hic Psalmista; dicit, q; *non est respectus morti eorum, & firmamentum*, &c. quia scilicet non durant firmiter vsq; ad mortem.

Respectus

Mors multiplex.

Ad Gal. 2.

1188 *In labore hominum non sunt: & cum hominibus non flagellabuntur.*

HIc tertiò declarat prosperitatem malorum qui quietis habēt voluptatē. Cum enim dicatur Homo nascitur ad laborem, & auis ad uolandū, ille videtur a natura declinare hominis, qui in præsenti labore caret. Sed quis est hic cū in oī statu, & gradu labor sit, & dolor?

Iob 5.

Et

Et ideo notādum, quòd sicut duplex est homo, s. re, qui uiuit secundum ratione, vt quilibet iustus, & est homo solo nomine, qui viuit, non secundum rationem, sed secundum sensualitaté. Sic duplex est labor, s. hominum iustorum, & labor peccatorum. Labor iustorū est hic quotidie flagellis, & aduersitatibus atteri, & mente ad cœlestia eleuari. Vnde Greg. exponens illud. Homo nascitur ad laboré, ait. Ad laboré quippe homo nascitur, quia nimirum is, qui præditus est ratione, cōsiderat, q valde sit sibi impossibile, ut hic peregrinationis suæ tépora sine gemitu euadat. Vnde benè Paulus cū tribulationes suas discipulis enumeraret, adiūxit. Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus sed in eo qđ caro flagellis afficitur, més ad appetenda altiora subleuatur, Paulo attestante, qui ait. Et licet is, qui foris est noster homo, corrumpatur, is tamen, qui intus est, renouatur de die in diem. Homo autem ad laborem nascitur, & auis ad uolandum, quia inde mens ad summa euolat, unde caro in infimis durius laborat, &c. Et in istis laboribus aduersorum, & flagellorum fuerat Paulus, qui dicebat. In laboribus plurimis, in carceribus abūdantius, in plagis supra modū, in carceribus frequēter. Et in isto labore dicit Psalmista, quod multi mali non sunt, quia uoluptatibus, & delitijs uacant. Et sic *in labore hominum*, s. iustorum non sunt. Sed nunquid ideo sunt sine labore? Certè in labore sunt peccatorū, quinimo quanto in mūdo altior est gradus dignitatis, gradus voluptatis, uel diuitiarum, tantò in illis magis anxie laboratur. Nā grauis labor est hanc ipsam præsentis uitæ gloriā quærere, quæsitā, qnq; percipere, & perceptam cum omni circunspectione custodire. Grauis labor est, hic cum magna fatigatione apprehēdere, q is, qui apprehendit, nouerit, se diu stare non posse. Ille enim huius mundi mala ueraciter sentit, qui mundi bona inhianter appetit. Verba sunt Greg. 6. mor. c. 5. In istis autem laboribus peccatorum non sunt iusti, quia transeuntia non amant, ideo in eorum grauibus ærumnis non laborant. Sic & mali in labore iustorum non sunt, quia cęlestia non desiderant, ideo

Labor duplex.

Greg. 6. mor. c. 5

1. Thes. 3.

2. Co. 4.

2. Co. 11

A amore cęlestium carnem non affligunt. Et hoc est, q hic de malis dicit. *In laborē hominum non sunt, & cum hominibus, s. in istis non flagellabuntur.* Istū, aūt versiculū exponit Bern. de clericis lasciuis, & prælatis. d. *In labore hominum non sunt, dicit.* Ad nullos rectius arbitror, q̄ ad nostri temporis clericos referendum. Habent enim singula quæque hominū genera laboris aliquid, & aliquid uoluptatis. Sed aduerte prudentiā istorū, & mirare quēadmodū nouo inter hæc artificio discernentes, totū quod delectat eligūt, quod B molestū est, fugiunt, & declināt. Cū militibus nempè superbiæ fastus amplam familiā, & nobiles apparatus, equorū phaleras, accipitres, aleas, & similia quæq; frequentant, & mollicié omnem atque gloriā suā a mulierib. mutuantes. Cautè verò loricæ pōdus, & insomnes in castris noctes, incertaq; præliorū discrimina vitant. Mulierumq; verecūdiā, & disciplinā, & si aliquid ille sexus laboris habere credatur, declinant. Sudant agricolæ, putant, & fodiunt vinitores, & clerici inter hęc ocio torpēt. Accedēte uero fructuū C tpe, innouari sibi horrea iubent, & prōptuaria eorū plena, utinā nō præ illis, vtinam vel cū illis, viuunt tritico: bibunt sanguiné vuæ meracissimū, parū est impinguantur, & dilatantur ex adipe frumēti. Herbarū viribus peregrinarū mutant uina saporé, & additur oleū camino. Sed considera, & negociatores. Circumeunt mare, & aridā in labore corporis, & periculo vitæ perituras sibi diuitias congregantes, & isti in terra dulces capiunt somnos, ne dicam in stratis suis lasciuiunt. Erit tn̄ inuenire in die festo graues in D vasis aureis, & argentis ministrorū dexteras, refertas varijs opibus māticas, & pticas oneratas, & in scrinijs tam multiplices loculos, ut si mēsas adhibueris, nummularios illos putes. Quid fabros, quid cæmētarios cæterosq; hmōi operarios necesse est enumerare? Victum sibi multo labore quærunt, illi aūt madent delitijs copijs affluunt ociosi. An non meritò tales poeta subsannet? Ne forte cum sua repetitum uenerit olim grex auium plumas, moueat cornicula risum furtiuis nudata coloribus. Cum ergo resurgere homines

Bern. in sermone dixit Simon Petrus ad Iesum.

mines cœperint, vnusquisque in ordine E suo, vbi putas generatio ista locabitur? Si ad milites forte diuertant, exsufflabunt illos, quod non secum pericula, & labores tolerauerunt Sic agricolæ, sic negotiatores, & cæteri singuli a finibus suis eos acerbunt, ut puta, quia in labore hominum non fuerunt. Quid ergo restat, nisi, ut quos omnis ordo repellit pariter & accusat, eum sortiantur locum, vbi nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat? Erunt enim necessariò in labore demum qui cum hominibus non flagellati, in labore hominum non fuerunt.

1189 *Ideò tenuit eos superbia, operti sint iniquitate, & impietate sua.*

CONsequenter hic describit malorũ iniquitatem. Horum autem iniquitatẽ ostendit per quatuor. Primò ex præsumpta superbia. Secundò ex certa malitia, ibi. *Prodijt*. Tertiò ex docta nequitia, ibi. *Cogitauerunt*. Quartò ex ingrata dementia, ibi. *Posuerunt*. Quantũ ad primũ sciendum, q vitia quandoq; tenent hominem, quandoq; verò tenentur ab homine. Tenent hominem, qñ sic radicata G sunt in homine, vt homo ab illis faciliter diuertere nõ possit, sicut qñ quis peccat ex habitu vitioso, qui de difficili dr mobilis. Sicut grauiter infirmus ab infirmitate tenetur, quia sibi non est facilè ab illa resilire. Sic. n. dr Luc. 4. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus. Sed homo tunc tenet vitia, & non tenet, quia non peccat ex habitu, vel consuetudine, sed solum aliquo actu accidentaliter, vnde ab illo faciliter resilire põt, sicut homo illud, quod tenet in manu, faciliter H potest dimittere. Sic dicebat Apostolus secundæ Thessal. 2. c. Qui tenet nunc, teneat. Per hoc ergo quod d. *Ideò tenuit eos superbia*, quia talis malorum superbia nõ est ad horam per modum passionis transeũtis, sed magis per modum habitus permanentis. Quod ideò cõtingit, quia quasi connaturaliter altum gradum, vel magnas prosperitates mundi superbia concomitatur. Vnde glo. *Tenuit eos superbia*, quia prosperis sunt eleuati. Ideo, *ideò tenuit eos superbia*, quasi quibusdam manibus nè euadere possint, q peius est. s. superbia teneri, quam quolibet actu superbire. Vnde denotandum, q tales totaliter a superbia possidentur, subdit. *Operti sunt iniquitate, & impietate sua* Vnde non dicit amicti sunt, sed *operti*, nam qui vestitus est, saltem caput habet liberum, qui aũt opertus est, nihil liberum habet. *Operti sunt ergo iniquitate* contra proximum, & *impietate sua* contra Deũ, quia Superbia superbia & Deum contemnit, & proximum calcat. Et ad prædictum sensum istum passum exponit Gilbertus, d. *Ideò* F *tenuit eos superbia*, &c. Quid est tenuit, nisi irretiuit, & implicauit, & delicato vinculo consuetudinis obligauit? Et hoc est, quod sequitur. *Operti sunt iniquitate, & impietate sua*, vt. s. non facile euoluere, & explicare ab illa se possint. Et amplius dicam, quasi cute quadam, sic aliqui praua operti, & inuoluti sunt consuetudine vitiorum, ut illam exuere non tam expoliari sit quàm excoriari. In cuius rei indicium forte continet legis institutio hostiæ pellem abstrahi. Nam è ragione qđ stricta sacerdos indui iubetur linea, ueritatis te vult illius, quæ de terra orta est habitu arctius astringi, vt per sẽ castimoniæ, & puritatis, & innocentiæ tibi uirtus inhæreat, & tibi conglutinetur, sed omnia sacerdotis indumenta catenulis, vel vittis astricta, & colligata sibi, vult esse lex, ũt cum indueris dñm Iesum Christum, certè indueris viscera misericordiæ, benignitatem, charitatem, & contemplandæ virtutis inuisceaueris affectũ, omnia tibi coaptetur, & constricta sint, nihilq; circa te vagari, & fluctuari possit, nec ex tentationis ventos dissolui.

Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum, transierunt in affectum cordis. 1190

HIc ostendit malorum iniquitatem eorum deliberata malitia. Vbi sciendum, quòd peccatum tantò grauius est, quanto ex minore occasione procedit. Hinc est, quòd peccatum dæmonis fuit maius quam peccatum hominis, quia dæmon nullam habuit occasionem ad peccandum, nisi volũtatem propriã, Homo aũt ad peccandum fuit tentatus,

Ideò

Ideo peccatum hominis remedium habere meruit, non autem dæmonis peccatum, vt ostendit Greg. lib. 4. mor. c. 9. Vñ si quis mentitur timore mortis: alius autem sola libidine mentiendi, grauius peccat secundus quam primus. Similiter si quis furatur paupertate coactus, minus peccat quam diues. Et ideo mali tyranni, qui in hoc sæculo prosperantur, alios expoliantes, quia hoc non faciunt ducti necessitate, sed magis abutentes libertate propria, magis peccant, quam facerent pauperes indigentia moti, alios expoliantes. Volens igitur Psal. ostendere malorū grauitatem peccati, qui prosperantur in mundo, ait. *Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum*: q. d. secundum glossam. Iniquitas eorum in apertum prodijt ex adipe, idest ex abundantia, non ex motiuo necessitatis. Sunt enim quidam mali ex macie, idest, ex necessitate, alij autem ex abundantia, vt cum pauper egestate furatur, diues ex cupiditate. Et hoc notans subdit. *Transierunt in affectum cordis*. idest peccando sunt imitati affectum, & voluntatem cordis eorum, non necessitatem, vel aliam occasionem inducentem ad extra, q. d. Hoc desiderio agunt, non necessitate, vt grauius ostendant illos peccasse. Vnde istum versum ad propositum inducit Grego. 13. moral. c. 25. dicens. Sicut enim ex abundanti cibo adeps, ita ex abundantia rerum nascitur quod impinguat mentem diuitis, dum eleuatur animus superbientis. Superbia enim cordis, quasi quædam pinguedo est crassitudinis. Vnde & plerique ex abundantia peccata perpetrant, sicut per prophetam dicitur. *Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum.*

Grego. mor. lib. 4. c. 9.

1191 *Cogitauerunt, & locuti sunt nequitiam, iniquitatem in excelso locuti sunt.*

Hic ostendit malorum iniquitatem ex docta nequitia. Vbi sciendum, quòd peccatum, quod alijs exemplum, & occasionem peccandi tribuit: grauius est quam alias foret. Vnde etsi quis publice peccat, etiam translacto actu peccati, tanto grauius augetur peccatū, quā to ex exemplo illius alij ad peccandum inducuntur: sicut dicitur de Arrio hæretico, quòd peccatum eius continuè augetur: dum alij suo errore inducti deficiūt: sic ad propositum peccans in secreto cordis sui, non tantum malus est sicut peccatum suum publicans, & docens alios consimiliter peccare grauius peccat. Sic malorum iniquitatem nunc exasperans psal mista. dicit. *Cogitauerunt*, s. in corde malum facere, & sic fecerunt. Et hoc nō sufficit eis, nisi etiam alios docerent malè facere. Vnde subdit. *Et locuti sunt*. s. alios docendo, quasi dicat secundum glossam. Non satis fuit eis peccatum, quod intus habent, nisi illud exterius effundant, & alios doceant. Et quia nullus peccare potest in proximum, quin etiam peccet in Deum, ideo doctrina, qua quis aliū peccare docet, contra Deum procedit, & quod subditur. *Iniquitatem in excelso locuti sunt*. Quasi sicut omnia bona proximis exhibita Deus sibi exhibita approbat; sic conformiter de malis est iudicandum Et nota, quòd in hoc quod dicit. *Locuti sunt nequitiam*, notat quòd mali sunt parati alios omnia peccata docere, quia per nequitiam omne significatur peccatum, quoniam nequitia significat primo peccatum superbiæ. 1. Regum 16. Exagitabat eum spiritus nequam. Et Eccles. 37. O præsumptio nequissima, vnde creata es? Secundò peccatum inuidiæ, Eccles. decimoquarto. Nequam est oculus inuidi. Matthæi vigesimo. An oculus tuus nequam est, quia ego bonus sum? Tertio iracundiæ. Eccles. vigesimoquinto. Morari cum leone, dracone magis placebit, quam cum muliere nequam, nequitia. n. mulieris immutat faciem eius. Quartò auaritiæ. Actuum octauo. Pœnitentiam age ab hac nequitia tua, volebat enim Simon emere gratiam, vt ipsam alijs dando lucraretur, & inde dicuntur simoniari. Quintò acediæ. Eccles. decimoquarto. Qui sibi nequam, cui bonus erit? Talis est occiosus, qui nec sibi nec alijs proficere curat. Sextò luxuriæ. Eccles. decimonono. Qui se iungit fornicarijs, nequam erit. Septimò gulæ. Eccles. decimoseptimo. Quid nequius quam quod cogitat caro, & sanguis? Et ideo de malis dicendo, quòd *locuti sunt nequitiam* &

vult ostendere, quòd ipsi alios omnia genera peccatorum docent.

1192 *Posuerunt in cœlum os suum, & lingua eorum transiuit in terra.*

OStendit hic malorum iniquitatem ex ingrata dementia. Quid magis ingratum excogitari potest quam suo benefactori non solum gratias non agere, sed honorem ei debitum inique sibi vsurpare? Quod quidam faciunt prosperantes in mundo, qui maiorem reuerentiam, & obedientiam sibi exhiberi cogunt quam Deo. Et in hoc se Deum æstimari volunt: quia sua præcepta seruari volunt plusquam Dei. Si quis blasphemauerit Deum leuiter, parcitur sibi. Si quis blasphemauerit principem, statim crimine læsæ maiestatis punitur. In hoc ergo *os suum ponunt in cœlum*: quia se Deo preponentes, detrahunt Deo more Nabuchodonosor, qui Holoferni præcepit, vt omnes deos terræ exterminaret, ad hoc vt ipse solus Deus putaretur. Et ideo *lingua eorum transiuit in terra*. Quamuis enim tales contra domini præcepta faciant, non tamen eorum præcepta a iustis recipiunt, sed ab eis contradicitur more Petri dicentis. Act. 5. Obedire oportet magis Deo quã hominibus. Non ergo transit præceptum eorum in iustis, sed solum *in terra*, i. in terrenis hominibus, qui terrenis principibus complacere volentes, ipsorum præcepta recipiunt, & Dei mandata contemnunt. Et hoc est quod subdit: *Et lingua eorum transiuit in terra*: quia scilicet, solum ab hominibus terrenis est recepta.

1193 *Ideo conuertetur populus meus hic, & dies pleni inuenientur in eis.*

COnsequenter hic arguit contra bonitatem diuinæ prouidentiæ ex aduersitate bonorum. Circa quam sic procedit, quia ponitur primò aduersitatis bonorum consideratio. Secundò ex hoc infertur conclusio, ibi. *Et dixerunt.* Tertiò conclusionis probatio, ibi. *Ecce ipsi.* Circa primum sciendum, quòd vita iustorum pluribus aduersis quoad corpus, & mũdum hic premitur, quam vita malorum, quinimò vt in pluribus, quanto quis iustior, tãto grauiora sustinet aduersa, vt patet de Christo, de Apostolis, & sanctis martyribus. Sic q. nullus unquã iustus expers aduersitatis fuit, vt deducit Greg li. 5. mor. c. 14. Sic autem hic iusti assiduè considerãt, & reperiunt dies suos plenos pœnalitatibus, & aduersis. Et hoc est quod dicit. *Ideo conuertetur populus meus hic*, s. ad considerandas aduersitates bonorum: *Et dies pleni*, s. aduersitatib. *inuenientur in eis*. Sic. n. ad hoc considerandum se conuertit, & alios conuerti docebat illa sancta mulier Iudith omnibus d. Memores estote: quo pater noster Abraã tentatus est, & per multas tribulationes probatus amicus Dei effectus est. Sic Isaac, sic Iacob: & oẽs qui placuerũt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles. Et nota, q. ista talis consideratio aliquos inducit ad amorem Dei, quia cõsiderant Deum ad modum boni patris filiorũ mala hic emẽdare velle, & corrigere, ne puniantur æternaliter, reprobori autem mala ad æternam damnationem reseruare: aliquos autem ducit in errorem, quia considerant cũ Deus sit iustus, quomodo bonis infert aduersa, & malis prospera, si prouidẽtiam haberet de istis inferioribus. Et ideo ex hoc arguunt, q. Dei scientia, vel prouidentia ad istã inferiora non se extendit. Vnde & argumentationẽ ex hoc sic errantium infert consequenter d. Vel aliter. Iusti plenos habent dies, s. mercede æterna. Vide Gregor. mor. cap. 16. & 20.

Iudit. 8.

1194 *Et dixerunt, quomodo scit Deus, etsi est scientia in excelso?*

HIc ergo ex pręmissis infertur conclusio. Cum enim ad principem spectet bonos præmiare, & punire malos, quos nouit, sequitur quod postquam Deus hic malos non punit, nec præmiat bonos, quòd nostra bona opera, vel mala non cognoscit. Inter omnes enim virtutes, quæ requiruntur in principe est scientia, qua opera, & conditiones subditorum cognoscere possit. Ad principem enim spectat iudicare de subditis. Solum autem quis rectè iudicare potest de ijs, quæ

quæ nouit,& hotum solum est bonus iudex,vt ait Philos. 1. Ethic. Vnde ꝙ in regno aliquo boni deprimātur,& mali exaltentur,ex duobus prouenire potest,s.aut ex malitia principis, aut ex nesciential. Cum ergo in præsenti vita mali exaltentur, & boni deprimantur, aut hoc est ex malitia Dei,aut ex nesciētia:sed cum malitia in Deum cadere non possit,sequitur ꝙ hoc prouenit ex nescientia. Et sic concluduur, ꝙ Deus non habet scientiam actuum nostrorum. Sic ergo multi videntes prauorum prosperitatem, & aduersa bonorum dixerunt. *Quomodo scit Deus, et si est scietia in excelso?* idest in Deo,q d. si Deus ita sciret ista, talia euenire non permitteret. Ista opinio,s. ꝙ Deus actus nostros non sciat,ponitur Iob 22.vbi dr. Quid si nouit Deus,& quasi per caliginē iudicat, nec nostra considerat, &c. Istius etiam opinionis videtur Philoso.fuisse in 11 Metaph.vbi ponit,ꝙ intelligibile est perfectio intelligentis, ergo si Deus intelligit aliud a se, intellectus eius perficitur ab alio. Quod si verum dicatur,ad hoc sequitur triplex inconueniens. Primum,ꝙ eius cognitio vilescit,cum perficiatur a re minus nobili quam sit Deus. Secundum, ꝙ eius cognitio transmutatur,quia omne,quod ab aliquo alio perficitur, transmutatur, & per consequens etiam ipse Deus trāsmutatur,cum cognitio Dei sit ipse Deus. Tertiū est,ꝙ Deus ab alio extrinseco perficitur. Sed ad oppositum, s. ꝙ Deus omnia cognoscat, est textus Eccl.23.Domino Deo,antequam crearentur, oīa sunt agnita,& post perfectius respicit omnia. Ad hanc autem difficultatem dicendum, ꝙ Deus omnia nostra opera cognoscit. Vnde ad intelligentiam huius difficultatis notandum est, ꝙ Deum cognoscere ista inferiora, & alia a se pōt intelligi dupliciter. Primò ꝙ illa cognoscat per aliquod medium a se distinctum. Secundò illa cognoscat non per aliquod medium a se distinctum, sed per seipsum. Quando.n. cognoscēs cognoscit aliud a se per aliud, & non per seipsum, tunc verum est, ꝙ perfectionem habet aliunde, & est transmutabile. Hoc autem est omnino impossibile circa Deum. Quando autem cognoscit per seipsum: tunc cognoscens est actus respectu cognitionis. Et tunc non recipit perfectionem a cognoscibili,sed magis econtrario. Et isto modo ponemus Deum cognoscere alia a se, non per aliud, sed per seipsum. Et sic non procedit ratio philosophi, sed secundum primam viam,& ita intellexit philosophus,si verum dixit. Errant,ergo, qui dicunt,quòd non scit Deus ista inferiora,& quòd non est scientia in excelso. Quam opinionem hic recitat psalmista, dicens. *Et dixerunt,quomodo scit Deus?*

Ecce ipsi peccatores, & abundantes in saeculo obtinuerunt diuitias. 1195

Ponitur hic probatio conclusionis ipsorum errantium circa diuinā prouidentiam. Et hoc inducit primo ex prosperitate malorum. Secundò ex aduersitate bonorum, ibi. *Et dixi.* Quantum ad primum(vt dictum est) multi mirantur, quòd mali in hoc mundo magis florent, & bonis temporalibus abundant quam boni, & ex hoc arguunt Deum actuum nostrorum nō habere notitiam. Et hanc rationem adducit psalmista. dicens. *Ecce ipsi peccatores, & abundantes in saeculo*, i.in malis,& vitijs huius sæculi, *Obtinuerunt diuitias*,idest abundant diuitijs. Ex quo sequitur quòd etiam abundant alijs bonis temporalibus, quia vt dicitur Eccles. 10. Pecuniæ omnia obediunt. Sed tales sic arguentes non aduertūt, quòd sicut Deus nullum malum dimittit impunitū, sic & nullum bonum irremuneratū. Cum ergo reprobi quantumcunque mali, aliquod bonum de genere bonorum quandoque faciant, quia illo non sunt digni æterna remuneratione, Deus in præsenti vita bonis temporalibus eos præmiat. Vnde diuitiæ, & prospera huius sæculi sunt magis signum diuinæ reprobationis quam dilectionis, vide supra versic. 587.1.

Et dixi,ergo sine causa iustificaui cor meū, & laui inter innocentes manus meas? 1196

Hic consequenter arguunt errantes propositum suum ex aduersitate bonorum. Et primò ponit bonorum frustra-

frustrationem. Secundò bonorū afflictionem, ibi. *Et fui*. Quantum ad primū sciēdum, q quantò quis iustior est, tantò amplius premitur aduersis. Quod multi cōsiderantes, dicunt. Ad quid proficit se abstinere a peccatis, cū talibus plura eueniant aduersa? Et hoc inferunt dicentes. Ego postquam bonis mala eueniant, frustra a peccato abstineo. Et notat hic duplex peccatum, s. peccatum cordis, dicēs. *Sine causa iustificaui cor meum*, i. iustum cor habui abstruendo a peccato cordis. Et peccatum operis dicens. *Et laui inter innocentes manus meas*, i. manus habui mundi à peccato operis, quia ex hoc premium non consequor, sed magis supplicium. Et tales sic arguētes nō aduertūt, q non est aliquis tam iustus, quin multotiēs cadat, quia si dixerimus quòd peccatum nō habemus, nōsipsos seducimus. Deus autem electos in futuro præmiare uolens, hic de suis peccatis punit, ut postmodum purgati reperiantur. Et nota, q cor iustificatur, siue emundatur multipliciter, s. per adhæsionem credendorum. Require super versic. 843. Et statim causam quare dicit. sine causa iustificaui cor meum adiungit dicens.

Peccatū duplex.

1. Ioan. 1

1197 *Et fui flagellatus tota die, & castigatio mea in matutinis.*

LOquitur enim hic in persona istorū qui præ cæteris magis hic affliguntur aduersis. Vbi nota, quòd per diem tēpus uitæ nostræ designatur, ut ait Gregorius. Tota ergo die flagellatur iustus, quia pertotam uitam suam aduersis quatitur, uel per magnam partem. Sic enim dicitur psal. 37. Miser factus sum, & curuatus sum usque in finem, tota die contristatus ingrediebar. Talia autem flagella iustis non immittit Deus frustra, sed vt in ipsis purget, si quod uitium habent, dicens. Multæ tribulationes iustorum, & de omnibus his liberabit, &c. Et Apostolus ad Hebræos 12. Flagellat autem Deus omnem filium, quem recipit, & Apocalyp. 3 Quos amo, hos corrigo, & castigo. Et non solum flagellat Deus iustos, sed flagellare non tardat. Quod notans psalmista, dicit. *Et castigatio mea in matutinis*, i. velociter adhibita. Quādo enim electi cadunt in peccatū Deus non differt eos punire vsque ad finē, sed citò punit, & corrigit. quod est signū magnæ misericordiæ. Vnde dr̄. 2. Machab. 9. Etenim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim punitiones adhibere, magni beneficij est indicium. Et nota, q castigatio idem est q disciplina, vel correctio. Castigatio aūt Dei qnq; præcedit peccatum, quia qnq; flagella Deus immittit, ut per illa peccatū uitetur, sic dicebat Apostolus. Ne magnitudo reuelationum extollat me, datus est mihi stimulus, &c. Quandoque concomitatur peccatum. Sic enim dicitur psal. 77. Adhuc escæ eorum erant in ore ipsorū, & ira Dei ascendit super eos. ad Heb. 12 Quē diligit Deus, castigat, &c. Quādoque sequitur post peccatum. Sic enim populum Iudæorum propter ipsorū peccata castigauit, quando ipsum in captiuitatem duci permisit. Tob. 13. Castigauit nos propter iniquitates nostras.

Greg. 4. mor. c. 6

Psal. 33.

Castigatio Dei.

2. Cor. 12

Si dicebam, narrabo sic, ecce nationem filiorum tuorum reprobaui. 1198

HIc consequenter arguit ad oppositum quæstionis, ostendēs, quod si aduersa adueniunt iusti, quòd hoc non est ideò, quia Deus non cognoscat ipsorum uirtutes, & merita, sed ideo scienter illa immittit, ut iustorum præmia augeātur, quia coronam non meretur, nisi qui legitimè certat. Et sic, quanto certamen est maius, tanto sibi maius præmium correspondet. Et hoc est, quod dicebat illa sancta mulier Iudith. Omnes, qui placuerunt Deo, per multas tribulationes transierunt fideles, sic Abrahā, sic Isaac, sic Iacob. Vnde & Ioseph à fratribus fuit uenditus, Dauid à Saule persecutus, Esaias secatus, Hieremias lapidatus. Vnde Actuum 14. Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum Dei. Ex quibus apparet, quòd filij Dei non casu, sed a prouidentia Dei patiuntur aduersa in præsenti, ut in futuro ipsorum præmia augeantur. Quid est ergo negare prouidentiam Dei, nisi negare generationem filiorum Dei? Et hoc exponens

Iudith. 8

nens psalmista ait. *Si dicebam, narrabo sic*, .i. si tenebo opinionem prædictam, quòd Dei prouidentia non se extendit ad ista inferiora. *Ecce nationem filiorum tuorum*, .i. iustorum, *reprobaui*, i. negabo, quia. s. sic negatem ipsorum meritum, & præmium. Reprobat. n. nationem filiorum Dei, qui dicit illos per aduersa non mereri, & a Deo amplius præmiari. Vnde Magister in glo. *Si dicebam narrabo sic*, i. si astruam sic. s. ꝙ Deus non curat ista, ꝙ quis frustra iustè viuat, *ecce reprobaui*, i. reliqui, *nationem filiorum tuorum*, i. sanctorum patriarcharum, & prophetarum qui omnes docent iustè viuere, & Deum æternaliter cognoscere.

1159 *Existimabam, vt cognoscerem, hoc labor est ante me.*

HIc consequenter ponitur prædictę quæstionis determinatio. Et primo ponitur quęstionis difficultas. Secundò ostenditur quæstionis veritas, ibi. *Veruntamen*. Prima pars diuiditur in duas, quia primò ostenditur, ꝙ quæstio est difficilis. Secundò ostenditur, ꝙ est solubilis, ibi. *Donec intrem*, &c. Quãtum ad primum sciendum, ꝙ opera Dei, & iudicia humana ratione comprehendi non possunt, sed fide credenda sunt, vt ostendit Greg. d. Auctoris facta semper indiscussa veneranda sunt, quia iniusta esse nequaquam possunt. Rationem quippe de occultis Dei quærere, nihil aliud est quã contra eius consilium superbire. Cum ergo factorum Dei causa non deprehenditur, restat ut sub factis illis cum humilitate taceatur: quia nequaquam sufficit sensus carnis, ut secreta penetret maiestatis. Qui ergo in factis Dei rationem non videt, infirmitatem suam considerãs cur non videat, rationem videt, &c. Ex quibus patet, ꝙ si quis velit per rationẽ naturalem diuina facta discutere, hic quidem laborat, sed suo labore ad cognitionem veritatis peruenire nõ potest, quia talium operum Dei veritas. & ratio sola diuina inspiratione, & reuelatione cognoscitur. Et hoc est quod dicitur. Difficile æstimamus scire quæ in terra sunt, & quæ in conspectu nostro sunt inueni-

Grego. 9. mo. c. 11

Sap. 9.

A mus cum labore. Quæ asit in cœlis sunt quis inuestigabit? q. d. nullus. Et hoc hic notans psalmista d. *Existimabam vt cognoscerem*, i. cogitabam, vt scirem dictæ quæstionis ueritatem & multæ difficultates mihi occurrebant, s. si Deus cognoscit ista inferiora, qualiter est iustus, cum bonis det mala, & bona malis? Et ideo. *Hoc labor est ante me*, i. supra me. Sic. n. ante accipiebat pro supra Ioannes, d. Qui post me uenit, ante me factus est. Et aduerte, ꝙ quamuis sit nobis occultum, cur hic Deus bonis mala, & malis bona confert, tamen mag is secretum, & occultum

Ioan. 1.

B est nobis, cum bonis bona, & malis mala tribuit, ut deducit Grego. d. Cum ualdè occulta sint diuina iudicia, cur in hac vita nonnunquam bonis malè fit, & malis benè, tunc tamen occultiora sunt, cũ & bonis hic benè est & malis malè. Nam cum bonis male est, & malis benè, hoc fortasse deprehẽditur, quia & boni si qua deliquerunt hic mala recipiunt, ut plenius ab æterna damnatione liberentur, & mali bona quæ pro hac vita faciunt, hic inueniunt, vt ad sola postmodum tormenta pertrahantur. Vnde & ardenti in

Grego. 1. mor. c. 1.

C inferno diuiti dicitur. Memẽto, fili, quia recepisti bona in uita tua, & Lazarus similiter mala. At cum bonis hic bene est, & malis malè, incertum ualde fit, utrum boni idcirco bona accipiant, ut prouocati ad aliquid melius crescant, an iusto latentique iudicio hic suorum operum remunerationem recipiant, ut a præmijs uitæ sequentis inanescant. Et vtrum malos idcirco aduersa feriant, vt ab æternis supplicijs corrigentia defendant. An hic eorum pœna incipiat, vt quandoque cõ

Luc. 16.

D plenda eos ad ultima gehennæ tormenta perducat. Quia ergo inter diuina iudicia graui incertitudinis suæ calligine humana mens premitur, sancti viri cum sibi suppetere prospera mundi conspiciunt, pauida suspicione turbantur. Timent enim, ne hic laborum suorum fructus percipiant, timent, ne quod diuina iustitia latens in eis vulnus aspiciat, & exterioribus eos muneribus cumulans, ab intimis repellat, &c. Ex quibus patet, quòd non solum sit laboriosum inuestigare, cur Deus hic bona malis det, & bonis

bonis mala, sed multo plus cur bona bonis, & malis mala. Ideo ait psalm. quòd hoc cognoscere uel inuestigare, est labor ante eum, i. supra uires humanas, quia. s. talia non possunt cognosci nisi reuelatione diuina, vel per scripturam sacram a Deo reuelatam. Vnde sequitur.

1200 *Donec intrem in sanctuarium Dei, & intelligam in nouissimis eorum.*

HIc consequenter ostēdit qualiter dicta quæstio potest solui, s. per scripturam sacram. Vbi notandum, ꝙ per sanctuarium Dei intelligitur scriptura sacra, quia sicut in sanctuario Dei, i. in sancta sanctorum diuina dabantur responsa sic per sacram scripturam nobis loquitur Deus. In isto. n. sanctuario, s. sacræ scripturæ nobis ostenditur solutio dictæ quæstionis, s. cur Deus bonis in præsenti dat mala, & bona malis, vt puta Luc. 16. cum dicitur diuiti. Recepisti bona in vita tua, & Lazarus similiter mala, nunc autē hic consolatur, tu verò cruciaris. In hoc etiā sanctuario ostenditur, ꝙ omnia Deus cognoscit, & disponit iustè. Eccl. 17. De hominibus dicitur, ꝙ viæ eorum non sunt absconsæ ab oculis, s. Dei. Intrans ergo sanctuarium Dei, i. scripturam intelligit nouissima eorum, s. bonorum, & malorum, quia finaliter bonis dabuntur æterna præmia, sed malis supplicia. Vnde Dan. 12. dicitur. Qui dormierunt in puluere euigilabunt, alij in vitam æternam. alij opprobrium ut uideant semper. Vel aliter. Per sanctuarium Dei, accipe Christum, qui est sanctus sanctorum, in quo nobis dicta quæstio soluitur. Vnde ait Magist. in gl. Sanctuarium Dei Christus, in quo sunt omnia consilia super filios hominum, qui ut Deus merita singulorum cognoscit. Et est sensus. *Donec intrem in sanctuarium Dei*, i. mente in Christum tendam, qui hic prospera non habuit, nunc autem regnat in æternum cum patre. *Et intelligam in nouissimis eorum*, i. per ipsum Christum intelligam finem bonorum, & malorum, quia ipse in iudicio dabit bonis regnum, sed malis æternum supplicium.

Sanctuarium Dei dicitur Christus

E *Veruntamen propter dolos posuisti eis deiecisti eos, dum alleuarentur.* 1201

HIc consequenter declaratur dictæ quæstionis veritas. Et primò circa malorum prosperitatē. Secundò circa bonorum aduersitatē, ibi. *Quia inflammatum est.* Circa primum ostendit, ꝙ malorum prosperitas verū bonum non est, nec ex illo debent gloriari Quod probat ex tribus, ostendens, ꝙ eorum prosperitas primò non est pura. Secundò, quòd non est firma, ibi. *Quomodo facti* F *sunt.* Tertiò ꝙ non est vera, sed phantastica, ibi. *Velut somnium.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ malorum prosperitas semper pœnalitatib. est admixta, quia illa semper est peccato, peccatum aūt omne semper pœna est, & corruptio boni. Et ideo omnis malorum prosperitas verum malum continet, sed falsum bonū, sicut phreneticus se regem putat, dum est in vinculis, fatuus se liberū putat, dū seruit. Sic & quilibet malus, dū maiori prosperitate attollitur, grauius cadit, dū temporaliter amplius dominatꝰ dæmonib. durius seruit. & dum magis floret magis la- G borat teste Greg. dicente. Carnalis quisque dū transeuntia appetit desiderium suorū se pondere affligit. Grauis quippe labor est hanc ipsam gloriā præsentis uitæ quærere, quęsitā quādoq; percipere & perceptam cū oī circunspectione custodire. Grauis labor est hoc cū magna fatigatione apprehendere, ꝙ is, qui apprehenderit, nouerit diu stare non posse. Vñ meritò nunc psalmista ostendens malorū prosperitatem puram non esse, sed multis pœnis admixtā, ait. *Veruntamen* H *propter dolos*, idest propter dolositates ipsorum & peccata. *Posuisti eis*, scilicet pœnas multas admixtas. Vnde glos. hic dicit etiam in hoc mundo malos non esse immunes, & impunitos, quia etsi fęlices sunt, reatum gestant, idest vermem conscientiæ: quia quanto amplius temporalibus florent, magis spiritualibus carent. Propter quod eorum temporalis exaltatio, est realiter ipsorum depressio. Propter quod subditur. *Deiecisti eos, dum alleuarentur.* Quia talis eleuatio casus est, sicut & diabolus dum se in altum

Prosperitas malorum non est pura.

Grego. 6. mo. c. 5.

tum

tum eleuare voluit, grauissime corruit. Sic etiam patet de Nabuchodonosor, qui, dum superbè se eleuaret, a consortio hominum eiectus est. Sic & Holofernes, cū se contra Deum eleuaret, manu fœminæ corruit. Sic & Anthiochus illustris, dum se superbè contra Deum eleuaret, de curru suo cecidit, & abominabilis omnibus factus est. Sic & Herodes, vt patet Actu. 12 Merito ergo de malis prosperantibus dicit. *Deiecisti eos, dum alleuarentur*, quia ipsorū eleuatio ipsorum est casus. Vnde in persona omnium malorum, ait psalmista Psal. 101. Eleuans allisisti me. Quod ideo est, quia superbia semper deijcit ad ima, vt ostendit Greg. lib. 34. mor.

Esa. 14. Dan. 4. Iud. 13. Matt. 9.

1202 *Quomodo facti sunt in desolationem, subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam.*

HIc ostendit, q̄ malorum prosperitas non est stabilis, nec firma sed cito labilis, & caduca. Vnde & mundi prosperitas, siue fortuna ad modū rotæ pingitur, quia ad modum rotæ rotundæ nulla stabilitate fingitur, vide supra vers. 5. 75. Vnde Psal. 36. Vidi impium superexaltatum, & eleuatum sicut cedros Libani, trāsiui, & ecce non erat, &c. Quod ideo dicit, quia subito de prosperitate ruunt in aduersitatem, de gloria ad opprobrium, de libertate ad seruitutem, &c. Exempla quotidie nobis apparent manifesta. Etsi dicas, q̄ quandoq; malorum prosperitas etiam vsq; ad mortem durat, ex hoc non concluditur, q̄ sit stabilis, quia sicut ipsorum vita corporalis diu stare non potest, sed per mortem subito deficit, sic & eorū prosperitas. Et hoc est, q̄ hic dicit. *Quomodo facti sunt in desolationem*, quia ab omnib. rebus deseruntur in morte, quæ repente venit eis. Vnde subdit. *Subito defecerunt*, quia sicut fumus ascendendo, deficit subito, sic & ipsorum prosperitas per mortem, Ps. 67. Sicut deficit fumus deficiant, sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei. Et non solum per mortem perdūt prosperitatis honorem, quem habebāt, sed etiam æternam miseriam incurrunt. Vnde subdit. *Perierunt*, scilicet æternaliter, *propter iniquitatem suam*. Vnde de malis dicitur Iob. 11. Oculi impiorum deficient, & effugium depebibit ab eis. Quod exponēs Greg. d. Oculi impiorum sunt intentiones in eis carnalium desideriorum, qui ideirco deficiunt, quia æterna negligunt, & sola semper trāsitoria præstolantur Adipisci quippe terrenam gloriam cogitant, multiplicari rebus temporalibus exoptant, ad mortem quotidie cursu labentium rerū tendunt. Carnis vita per momenta deficit, & tñ carnale desiderium crescit, res habita instante fine corrumpitur, & habendi anxietas non finitur. Sed cū mors impios subtrahit, eorum profecto desideria cū vita terminantur. De quibus ait psalmista, In illa die peribunt omnes cogitationes eorum, quia & æterna mala nunquam cogitata reperiunt, & subito amittunt bona temporalia, quæ diu tractata tenuerunt. A quibus & omne effugium perit, quia eorū malitia quo se valeat ab animaduersione districti iudicis occultare non inuenit. Nam nūc iniqui, cùm tristitia aliqua vel aduersa patiūtur, effugij latebras inueniunt, quia ad voluptatē protinus desideriorum carnalium recurrunt. Ne. n. paupertas eos cruciet, diuitijs animā demulcent, ne despectus proximorum opprimat, sese dignitatibus exaltant. Si fastidio corpus atteritur, ante positis epularū diuersitatibus, nutritur. Si quo animus impulsu mæsticiæ deijcitur, mox per interposita iocorum blādimēta releuatur. Tot igitur habent effugia, quot sibi præparant delectamenta. Sed quandoque ab eis effugium perit, quia eorum mens, amissis oībus, se solummodo, & iudicem conspicit, tūc voluptas subtrahitur, sed voluptatis culpa seruatur, & repēre miseri pereundo discunt, quia peritura tenētur, vt de ipsis meritò dicatur. *Subito defecerunt, perierunt propter iniquitatem suam*.

Prosperitas malorum deficit.

Greg. 10 mo. c. 23

Ps. 145.

1203 *Velut somnium surgentium, domine, in ciuitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges.*

HIc ostenditur, quòd malorum prosperitas nō est verum bonum, sed simulatum, & phantasticum. Sicut enim res, quæ videntur in somno, nō sunt veræ res, sed imaginariæ, & phantasticæ, sic & gloria

gloria temporalis, vel prosperitas malorum. Vnde sicut pauper somniat se diuitem esse, vel seruus regem, & cum euigilat, nihil horum se esse reperit, sic prosperitate temporali diuitijs, vel dignitate hic malè gaudentes, cum aĩa ipsorum, quæ in vitijs hic dormiebat, per mortem euigilauerit in pœnis, quia pœna aperit oculos, quos clausit culpa, nihil horum se inueniunt habere. Si ergo quæras quid sit temporalis prosperitas malorum. Respondet Ps.d. quod est *velut somnium surgentium*. Quod benè ostenditur Iob. 27. vbi dr̃. Diues cum dormierit, nihil secũ auferet, aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Quod exponens Greg. dicit. Vt.n. in sua manu diuites post mortem suam quicquam inueniant, eis ante mortem dicitur. Diuitias suas in quorum manibus ponant. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt cũ defeceritis, recipiant vos in æterna tabernacula. Diues enim cum dormierit nihil secum auferet. Res suas cum moritur, secum tolleret, si ad petentis vocem, cum viueret tribuisset. Nam terrena omnia, quæ seruando amittimus, largiendo seruamus. Patrimonium quoque nostrum retentum perditur, manet erogatum. Diu enim cum rebus nostris durare non possumus, quia aut nos illas moriendo deserimus, aut illæ nos viuentes quasi deserunt pereundo. Agendum ergo est nobis, vt res absolutè perituras in non pereuntem transire faciamus mercedem. Sed mirandum valdè est quod dr̃. Cum dormierit, aperiet oculos suos, & nihil inueniet. Vt dormiamus quippe oculos claudimus, & vigilantes aperimus, quia cum hõ ex aĩa constet, & corpore, cum vnius rei somnus dr̃, alterius vigiliæ demonstrantur, quia cũ corpus dormit in morte, aĩa vigilat in cognitione. Dormit ergo diues, & oculos aperit, quia cum carne moritur, eius anima videre cogitur, quod præuidere contempsit, & tunc nihil esse cõspicit, quod tenebat. Tunc se vacuum inuenit, qui plenum rebus præ cæteris hominibus se esse lætabatur. Nam culpa rerum simul ducitur, quamuis hic oĩa, pro quibus culpa perpetrata fuit, reliquantur. Erat ergo nunc diues, & acceptis rebus, tumeat, seseque super cæteros extollat, glorietur, se habere, quod proximus nõ habet. Veniet qñque tempus, vt euigilet, & tunc cognoscet, q̃ vacuum fuerit, quod in somno tenuerat. Sæpe namque contingit dormienti inopi, vt se per somnium diuitẽ videat atq; eisdem rebus animam extollat, lætetur se habere, quod non habet, sed repente euigilans euigilasse se doleat, qui interim diuitiarum imaginem, vel dormiens tenebat. Hæc ille. Ex quibus omnibus patet, quòd prosperitas temporalis malorum velut quoddam somnium esse dicitur. De quibus Ps. 75. Dormierunt somnum suũ, & nihil inuenerunt omnes viri diuitiarũ in manibus suis. Et nunc ait Ps. *Velut somnium gentium domine*, & hoc *in ciuitate tua*, s. in cœlesti gloria, quia mali ibi nihil habent, cum moriuntur. Et sic totũ, quicquid hic habuerunt, somnium fuit. Sequitur. *Imaginem ipsorum ad nihilum rediges*. Per imaginem malorum intellige tẽporalem gloriam ipsorum, quæ non est vera gloria, sed similitudo gloriæ, quia cum deerit eis veritas supernæ ciuitatis, peribit etiam imago, quia nec similem retinebunt, qui de vera beatitudine nihil habebunt. Vnde de prosperitate omniũ malorum per somnium significata dicitur. Sicut somniat esuriens, & comedit, cum autem fuerit expergefactus, vacua est anima eius, sic erit multitudo omniũ gentium, &c. idest malorum.

Prosperitas malorum somnium dicitur. *Greg. 18 mor. c. 9* *Luc. 16.* *Imago malorũ.* *Esa. 29.*

Quia inflammatum est cor meum, & renes mei commutati sunt, ego ad nihilum redactus sum, & nesciui. 1204

Consequenter hic exequitur declarationem propositæ quæstionis circa conditiones bonorum. Et diuiditur in duas partes, quia primò ponit iustorum virtutes, & præmia. Secundò inter iustos, & malos concludit differentiam, ibi. *Quia ecce*. Prima in duas, quia primò ponit iustorum virtutes in præsenti. Secundò ipsorum præmia in futuro, ibi. *Tenuisti*. Quantum ad primum sciendum, quòd fortius argumentum superius factum ad probandum, quòd Dei prouidentia non sit in istis inferioribus fuit quia bonis eueniunt mala. Et ad illud respondens Psalm. dicit, quòd bonis

nis eueniunt mala in præsenti ex diuina prouidentia, nec ex hoc Deus iniustus dicitur, quia mala iustis permittit euenire, non ad ipsorum consumptionem, sed magis ad ipsorum utilitatem. Quæ utilitas est duplex. Et secundum hoc hæc pars habet duas, quia ostendit q aduersa iustos primò virtutibus ornant. Secundò iustos Deo sociant, ibi. *Vt iumentum.* Quantum ad primum sciẽdum q aduersa in nobis præcipue tres inducunt virtutes, s. charitatem, castitatem, & humilitatem, quas omnes virtutes in isto versic tangit. Et ponit virtutem dilectionis, & charitatis dicens. *Quia inflammatum est cor meũ*, quasi in persona omnium iustorum loquitur, dicens. Non frustra, nec iniuste mihi Deus immittit aduersa, sed ad meã vtilitatem, quia per aduersa inflammatũ est cor meum, s. Dei dilectione, & charitate. Sicut enim aduersa mundi ab eius amore animum reuocant, sic ad Dei dilectionem mentem inflammant, vt ostendit Greg. dicens. Iusti ex aduersitatibus vires sumunt, quia crescente pugna, gloriosiorem sibi non ambigunt imminere victoriam. Sic itaque electorum desideria dum premuntur aduersitate, proficiunt, sicut ignis flatu premitur vt crescat. & vnde quasi extingui cernitur, inde roboratur. In eo namque ostenditur, quanta ad Deum cupiditate flagramus, si non solum ad eum per tranquilla, & mollia, sed et per aspera, & dura transimus Hinc namque propheta ait. Qui perfecit pedes meos tanquam ceruorũ. Ceruus n. cũ mõ[illegible] iuga ascēdit, quæq; sibi aspera quæque obuiant sentibus illigata, dato saltu transgreditur, & absque ullo cursus sui obstaculo in superiora eleuatur Ita etiam electorũ mentes quæq; sibi in hoc mundo aduersa obsistere atq; obuiare conspiciunt, contemplationis saltu transcendunt, & amore ceruorum despectis terrenorum sentibus, in superna se fortius eleuant, &c. Vnde de mundo, qui pauca bona ministrat, & multa aduersa, dicitur. Exigua dabit, & multa improperabit, & aperto oris eius inflammatio. Et sic aduersa nobis proficiunt, dum nos ad Dei amorem accendunt. Et hoc est, quod nunc ait Psalm.

Duplex vtilitas aduersitatis.

Greg. 26 mor. ca. 10.

Psal. 17

Eccl. 20.

A quia, s. per aduersa *inflammatum est cor meum.* In cuius figuram quando Ioseph aduersa carceris, & compedum iniuste patiebatur, eloquium domini inflammauit eum, psal 104. Secundò aduersa iustis proficiunt, quia castitatem conseruant. Nam vt ait Greg. Internus medicus peccatorũ contagia, quæ in esse medullitus reprobat, secat. Abscindit enim uirus libidinis ferro tribulationis. Et hoc notans Psalmista, dicit. *Et renes mei commutati sunt*, s. per aduersa à carnis concupiscentia, quę in rebus uiget. In cuius figurã de

B Helia uirgine dicitur 4 Reg. 1. q zona pellicea circa renes eius esset accinctus. Tertiò aduersa in nobis humilitatẽ conseruant, sicut prospera ad superbiam inducunt, vt ostendit Greg. 26 mor. ca. 20. Et hoc insinuans Psalm dicit hic. *Et ego ad nihilum redactus sum*, i. per aduersa nihil me esse reputaui, & nesciui, idest me nescientem, & ignorantem reputaui. Sic enim & Iob per aduersa humiliatus dicebat. Redactus sum in nihilum.

Aduersa castitatẽ inducũt. Greg. 25 mor. ca. 14.

C *Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum.*

Consequenter hic ostendit, quòd ad uersa nos Deo sociant. Vbi sciendum quòd iumentum dicitur a iuuo iuuas, vel a iuuamentum per syncopam dicitur iumentum, quia iumenta suo labore nos iuuant, vt bos arando, equus trahendo, asinus onera portando. Et ideo iusti humiles iumentum dicuntur, quia ad modum iumenti diuinis alligati præceptis, aduersitatum onera patiẽter portent, & ad aliorum adiutorium se totis

D viribus subjiciant, vnde sicut iumentum non liberè uadit, sed loris ligatum ducitur, sic & iusti ducuntur à Deo. Vnde istum uersum inducens Gregor. ait. Sæpè diuina miseratio, quos prodire in effrenationem illicitæ libertatis conspicit, obiectione alicuius aduersitatis frãgit, quatenus læsi discant quàm reproba erectione tumuerunt, vt iam flagelli experimentis edomiti, quasi iumenta domestica præceptorum loris mentis colla subijciant, & uitæ præsentis itinera ad nutum præsidentis pergant. Quibus loris

Iumẽtũ dicitur iustus.

Greg. 10 mor. ca. 15.

ris bene se ligatum nouerat, qui dicebat. *Psal. 72.* *Vt iumentum factus sum apud te; & ego semper tecum.* Et nota q̄ iusti aduersa patienter tolerantes adhærent Deo, & ipsū Christum imitantur, ideo cum Deo semper dn̄t esse, quinimo, & vnum esse cum Deo per imitationē, vt patet, supra vers. 995. Sunt ergo tales cum Deo, & Deus cum illis, dicente domino. *Esa. 42* Dum ambulaueris per ignem, ego tecum sum.

1206 *Tenuisti manum, dexteram meam, & in voluntate tua deduxisti me, & cum gloria suscepisti me.*

HIc consequenter ostendit in futurum iustorum præmia, & mercedē virtutum. Et diuiditur in partes tres. Quia primò ostenditur, q̄ iusti per aduersa ad gloriam deducuntur. Secundò q̄, non in creatura, sed solum in Deo beatificantur, ibi. *Quid enim mihi est in cælo.* Tertiò q̄ omnes sensus nostri a gloria superantur, ibi. *Defecit cor meum, & caro mea.* Quantum ad primum notandum. q̄ per dexteram manum significatur prosperitas, siue præmium bonis operib. debitum, sicut per sinistram pœna debita culpis, iuxta illud. Delectationes in dextera eius. *Psal. 15* Dextera ergo iustorum dr̄ præmium debitū bonis operibus ipsorum, q̄ Deus quandiu sunt in præsenti uita apud se retinet, non præmians ipsos in præsenti, sed multis aduersitatibus subijciens ipsos, vt deducit Greg. lib. 10. mor. c. 21 Sed econtrario multis dat dexterā suam in præsenti, quia de bonis ipsorum operibus hic præmium ipsis concedit, quia ipsos in futurum præmiare non intēdit, vt deducit Greg. 5. mo. c. 1. quid est ergo iustū Deo dicere. *Tenuisti manum dexteram meam,* nisi præmium operibus bonis mihi debitum hic, non concessisti, sed magis aduersis me percussisti, iuxta illud ad Hebr. 12 Flagellat aūt Deus omnem filium, quem recipit. Et quia per aduersa ad amorē Dei magis accendimur, & per consequens Dei uoluntati conformamur, ideo sequitur. *Et in uoluntate tua deduxisti me.* Deducit. n. illos Deus quos virtutum exemplis ad honorem regni cœlestis trahit, vide supra vers. 973.

E Ideo subditur. *Et cum gloria suscepisti me.* Quia suos electos, quos in præsenti flagellis percutit, ipsos postmodū de præsenti miseria ad æternā gloriam ducit, iuxta illud Prou. 29. Humilem spiritu suscipiet gloria. Et hic nota, quod iustos multipliciter suscipit Deus. s. suscipit innocentes per gratiam conseruantem, ps. 37. Me autem pp innocentiam suscepisti, & cōfirmasti &c. Suscipit pœnitentes per gratiā reparantē. Hiere 3. Reuertere ad me, & ego suscipiā te. Suscipit aduersa patiētes ad gloriam consummantem. Act. 7. Dn̄e F Iesu, suscipe spiritum meum. Sic & modo loquitur iustus aduersitatibus pressus d. *Et cum gloria suscepisti me.* i. suscipies, præteritum ponens pro futuro.

Quid enim mihi est in cælo, & a te quid volui super terram? 1207

HIc consequenter ostendit, quòd iustorum beatitudo in solo Deo cōsistit. Cum. n. beatitudo satiet mentem beati, quia aliter beatus non esset, & solus Deus nostram mentem satiare possit, G cum mens nostra sit capacitatis infinitæ, & solus Deus simpliciter sit infinitus, sequitur quod in nulla creatura cœlesti uel terrena beatificari possumus. Et hoc est, quod hic dicit. *Quid enim mihi est in cælo, & a te quid volui super terram?* quasi dicat neque in cœlo, neque in terra est aliud a te, idest, aliqua creatura, quæ ad me beatificandum sufficiat mihi, quia vera beatitudo in solo Deo, qui est bonitatis infinitæ, obiectiuè cōsistit. Etiā quia nostræ beatitudinis causa sola diuina prædestinatio existit, vide supra vers. H 492. Et ideo hoc ostendens. d. *Quid enim mihi est in cælo,* &c. q. d. *a te*, idest, quid aliud a te pro beatitudine volui in cælo vel in terra? s. nihil, quia psal. 143. Beatus populus, cuius dominus Deus eius.

Defecit caro mea, & cor meum, Deus cordis mei, & pars mea, Deus in aeternum. 1208

COnsequenter hic ostendit, quòd omnes sensus nostri tā interiores quam exteriores superantur á gloria,

Ve

Vt enim ait Gregorius in homilia. Quæ autem lingua dicere, vel quis intellectus capere sufficit, quanta illius supernæ ciuitatis sint gaudia, angelorum choris interesse cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, præsentem Dei vltum cernere, incircunscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari? q. d. nulla, nullus, quia vt dicitur primæ Corin. secundo. Oculus non vidit, neque auris audiuit. Et hoc quo ad sensus corporales quò vero ad sensus interiores subdit. Nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Et hoc est, quod ait. *Defecit caro mea, & cor meum*, quia .s. non sufficiunt tantam gloriam comprehendere. Et quod solus Deus sit beatitudo nostra, subdit dicens, *Deus cordis mei*, s. beatificator. Et ideo *Pars mea Deus in æternum*, q. d. Pro beatitudine sua eligat sibi superbi honores, auari diuitias, luxuriosi delitias, & cætera. Ego autem partem meam eligo Deum. Et nota quod hic pars stat pro hæreditate, sicut psalmo 15. Dominus pars hæreditatis meæ, &c. Et nota quia dicit. *Deus cordis mei*, quod ut Deus sit cordis nostri beatificator, ipsum cor nostrum multipliciter sibi debemus offerre .s. Liberaliter sine coactione. Integraliter sine diminutione. Perpetualiter sine terminatione. Primò ergo offeramus cor nostrum Deo liberaliter, & sponte, ut. s. ipsum Deo non mutuemus, nec vendamus, sed offeramus liberè. Deo enim mutuant cor suum, qui ei seruiunt sub spe temporalis retributionis, qui quando eis temporalis retributio subtrahitur, vel prosperitas, & ipsi cor suum a Deo subtrahunt. Illi autem vendunt, qui pro temporali mercede Deum diligunt, qui solum tantum de Deo cogitant, quantum de beneficijs se à Deo percepisse cognoscunt. Et tales cor suum habent diuisum, qui secundum partem minorem Deum diligunt, & secundum ampliorem eius beneficia amant. De quibus Oseæ decimo. Diuisum est cor eorum, nunc interibunt. Illi autem cor suum Deo liberaliter donant, qui non amore commodi, sed iustitiæ Deo seruiunt. Iuxta illud Iosuè 24. Nunc ergo timere dominum, & seruire ei corde perfecto, atq; verissimo. Secundo offeramus integraliter. Ille. n. non integraliter, sed partialiter cor suum dat Deo, qui aliquid aliud diligit cum Deo, & non propter Deum. Deus. n. sicut sponsus sponsæ suæ, sic & cordis nostri zelotypus est, nec alium a corde nostro permittit amari, vnde totum cor sibi vult applicari. Deutero. 6. Diliges dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Videmus. n. q̃ cum ipsa auis nobilis de manu domini sui volauerit, & ceperit prædam, cor prædæ suæ requirit habere. Sic & Christus auis nobilis, qui volauit a manu patris in vterum virginis, ac ad mundum, & patibulum crucis, & de inferno prædam cepit generis humani, quam captam in cœlum portauit ad patrem, huius prædæ cor petit habere. Et ideo consuluit Psalmista dicens. Effundite coram illo corda vestra. Vnde cuilibet nostrum dicit. Fili, præbe mihi cor tuum. Tertio debemus offerre cor nostrum Deo perpetualiter sine terminatione, quia nemo mittens manum suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Psal. centesimodecimoprimo. Confirmatum est cor eius, non commouebitur.

Prou. 23

1209

Quia ecce qui elongant se à te, peribunt, perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.

Hic finaliter concludit differentiam inter iustos, & malos, quæ differentia stat in hoc, quia mali a Deo sunt remoti, sed boni propinqui. Ideo primo ostendit primum. Secundo secundum, ibi. *Mihi autem*. Quantum ad primum sciendum, quòd homo existens in gratia, manet cum Deo, quia similis est Deo, sed per peccatum fit Deo dissimilis, & sic per peccatum elongatur a Deo, non quidem loco, sed dissimilitudine, ut ostendit Magister dicens. A Deo elongatur homo per peccatum, non quidem loci distantia, quia vbique præsens est Deus, & in omnibus rebus.

Elongat a Deo quis per peccatū. Mag. lib. 2. d. 35.

Per peccatum ergo non ſm locum quis longè fit a Deo,& in eo longè fit,quia ab eius ſimilitudine recedit,& tanto lógius, quanto fit diſſimilior. Nam quæ participatione ſimilia ſunt Deo, recipere poſſunt diſſimilitudinem,ipſa autem ſimilitudo ex nulla parte diſſimilis eſſe pōt. Vnde cum filius ſit ſimilitudo patris, ex nulla parte poteſt eſſe patri diſſimilis,cuius participatione ſimilia ſunt,quęcunq; Deo ſimilia ſunt,& illa poſſunt recipere diſſimilitudinem. Nihil eſt autem,quod hominem a Deo diſſimilem faciat quēadmodum peccatū per quod homo elongatur a Deo. Ideo dicitur pſalm. 118. de peccatoribus. A lege autem tua longe facti ſunt. Et quia per peccatum mortale quis elógatur a Deo,quod pœnam meretur æternam,ideo ait. *Quia ecce,qui elongant ſe a te*,ſ.per peccatum mortale,*peribunt*,pſal.67.Sicut fluit cera a facie ignis ſic pereant peccatores a facie Dei.Quod alijs verbis confirmans,ait. *Perdidiſti omnes,qui fornicantur abs te.* Vbi nota,ꝙ in ſcriptura per fornicationem intelligitur idololatria,ut habetur 28. quæſt.1. non ſolum.Vnde primo Paralipo.5.Reliquerunt Deum, & fornicati ſunt poſt Deos populorum terræ Omnis autem peccans mortaliter eſt idololatra, quia aliud plus quam Deum diligit. Illud autem,quod plus diligis,colis.Et ſic dicitur hic,*perdidiſti omnes,qui fornicantur abs te*, idem eſt dicere,quod *perdidiſti*,i.perdes æternaliter omnes,qui alium Deum a te adorant Prouerb. ſexto. Qui autem adulter eſt, ſcilicet idololatra, perdet animam ſuam.

1210 *Mihi autem adhærere Deo, bonum eſt: & ponere in domino Deo ſpem meam.*

HIc oſtendit quòd boni ſunt Deo propinqui,quia ipſi Deo adhærēt. Vnde notandum,quod triplex eſt adhæſio,qua iuſti adhærent Deo, ſecundum quam iſta pars diuiditur in tres. Prima eſt adhæſio charitatis,& amicitiæ.Secunda eſt adhæſio ſpei, atque confidentiæ, ibi. *Et ponere in Deo ſpem meam*. Tertia eſt fidelitatis,& credentiæ,ibi.*Vt annunciem*.

Adhæſio triplex iuſtorum Deo.

E Quantum ad primum ſciendum,ꝙ illi rei cor verius ſeu magis adhæret quā diligit.Et ideo quia Deum toto corde debemus diligere,& proximum ſicut nos, ideo & Deo, & proximo charitate adhærere debemus,ſ. Deo per mandatorum obſeruantiam,proximo autem per charitatem, & compaſſionem. De adhærere Deo per mandatorum obſeruantiam dicitur. Diligatis dominum Deum veſtrum,vt ambuletis in omnib.vijs eius,& obſeruetis mandata eius. Adhæreatiſque ei in omni corde veſtro. Sic.n.adhæſerat Deo pſal.quando dixit. Adhæſi teſtimonijs tuis,domine,noli me confundere. Sic.n.adhærere Deo, nihil aliud eſt quā ipſum diligendo, eius mandata cuſtodire. Vnde dicta verba exponens Magiſter in glo.d. Adhæret teſtimonijs Dei, qui mundo renunciat, & qui curam huius vitæ,& tædia ſpernit,qui luxuriæ ſtudio ac pecuniæ cupiditate non curuatur, & reliqua Dei cuſtodit mandata. Vnde talis Deo confidenter dicit. Noli me confundere, ſcilicet ab expectatione mea, ſed fac,vt quo curro,perueniam. Et de iſta

Ioſue 23

Pſ. 118.

G adhæſione charitatis nunc ait Pſalm. *Mihi autem Deo adhærere bonum eſt* Nec mirum,quoniam qui adhæret Deo,vnus ſpiritus eſt cum eo,vt ait Apoſtolus primo.Corint. ſexto. Secunda adhæſio eſt ſpei,quia iuſti adhærent Deo. Quanto enim aliqua res eſt ſolidior, tanto res illi adhærens firmior eſt, atque ſecurior. Cum ergo Deus ſit fortitudo per eſſentiam,& perpetua ſtabilitas,ei adhærens, nihil timere debet. Quod conſiderans Pſal. nunc ait. *Mihi autem adhærere Deo, bonum eſt, & ponere in Deo ſpem meam.*

H Cum enim ſpes ſit certa expectatio futuræ beatitudinis ex Dei gratia prouenienſ,& meritis, ille dicitur per ſpem adhærere Deo, qui in gratia exiſtens de præmio futuro confidit,quod ſcilicet illud habebit poſt hanc vitam in re, quod nūc habet in ſpe. Vnde hic ait Magiſter in glo.*Mihi autem adhærere Deo, bonum eſt*,&c.quia nihil eſt melius quàm videre Deū facie ad faciem. Et ideo interim dum ſum peregrinus, dum non eſt ſpes bonum eſt mihi adhærendo, ideſt confidendo de Deo ponere ſpem meam in ipſo,

ipso, quæ spes, est quasi anchora præmis- A sa ad terminum, qua nostra vita in huius mundi fluctibus stabilis perseuerat. Vnde & Bernardus, super Can. exponens ista uerba dicit. *Mihi autē adhærere Deo bonum est*, &c. Tu domine, es spes mea, quicquid agendum, quicquid declinandum, quicquid tolerandum, quicquid optandum, tu es, domine, spes mea, hæc mihi vna promissorum causa, hæc tota ratio meæ expectationis. Prætendat alter meritum suum, abstinere se iactet, pondus diei. & æstus portare, ieiunare se bis in sabbato dicat, se non esse sicut ce- B teri hominum glorietur. Mihi autē hoc solum bonum est adhærere Deo, & ponere in dño Deo spem meā. Ideo nobis præcipitur Iosue 22. Illi soli, s. Deo adhæreatis, quoniam ipse est uita vestra.

1211 *Vt annunciem omnes prædicationes tuas in portis filiæ Sion.*

Hic agit de tertia adhæsione fidelitatis, qua iusti Deo uniuntur. Vbi nota, quod sicut arbor adhæret terræ, à qua trahit humorem, quo uiuit, quod si C ab eius adhærentia se alienaret, statim uita illius deficeret, sic quilibet homo Deo adhærens per fidem, quæ animæ tribuit vitam spiritualē, à qua si recedat statim spiritualiter mortificatur, vnde Deute. quarto. Vos, qui adhæretis Deo, viuitis vniuersi. Ille autem, qui Deo per fidem adhæret, non solum, quæ sunt fidei, credit, sed credenda alijs annunciare conatur. Et hoc est, quod nunc ait. Psalm. *Vt annunciem*, &cæt. quasi dicat. Ideo tibi Deo adhæreo per fidem, vt annunciem omnes prædicationes tuas. Vnde & Hie- D remiæ dictum fuit. Sta in porta domus domini, & prædica, &c. Consimiliter iste dicit. *Vt annunciem, &c. in portis*, scilicet templi *filiæ Sion*, idest, ciuitatis Hierusalem, quæ filia Sion dicitur, quia in monte Sion erat fortalitium, quo ciuitas Hierusalem protegebatur, ut filia à matre. Consimilia loquitur Psalmista cum dicit, qui exaltas me de portis mortis, ut annunciem omnes laudationes tuas, in portis filiæ Sion. Ibi uide de duplicibus portis, scilicet versic. 104.

Adhære re.

Hiere. 7.

PSALM. LXXIII.

1212 **V**T *quid, Deus, repulisti in finem? iratus est furor tuus super oues pascuæ tuæ.*

PSALMVS iste hunc habet titulū, *Intellectus Asaph*. Vel secundū alios. *Eruditio Asaph*. Et potest habere duplicē sensum. Primus est, quod iste psalmus est eruditio, qua Asaph à Deo per reuelationē fuit eruditus de contentis in isto Psal. Alius sensus est, quod iste psalm est eruditio aliorū, quia istum psalmum scripsit Asaph ad aliorum eruditionem de contentis in ipso. Materia aūt psalm. est, quia Asaph propheta spiritu prophetico præuidit captiuitatem, futuram populi Iudaici, factam per Nabuchodonosor regē Babylonis. Et in isto psalm. orat pro liberatione a dicta captiuitate, de qua captiuitate habetur 4. Reg 24. Vel secundum alios hic loquitur de captiuitate Iudæorū facta per Titum, & Vespasianū & destructione templi, & ciuitatis Hierusalē, de qua loquitur Christi Luc. 19. Est ergo in toto psal. isto intentio Asaph, rogare Deum pro liberatione populi Iudæorum ab illa captiuitate. Et ut facilius exaudiatur, ipse multa allegat, vt Deum ad misericordiam inclinet. Et maximè quatuor adducit secūdum quæ iste psalmus diuiditur in quatuor partes, quia allegat primò Dei ad Iudæos pristinam familiaritatem, & amicitiam. Secundò aduersantium iniquitatē, & malitiam, ibi. *Leua manus tuas*. Tertiò Dei bonitatem & potentiā, ibi. *Vsquequo Deus*. Quartò populi Iudæorū afflictionem, & miseriā ibi. *Ne tradas*. In prima aūt parte tria facit, quia primo per modū quæstionis dictam proponit captiuitatē. Secundo per modum inclinationis Dei ad illos antiquam inducit familiaritatē, ibi. *Memor esto*. Tertiò per modū recognitionis Dei erga illos memorat bonitatem, ibi. *Redemisti*. Quantum ad primum sciendum, quod quā populus Iudæorum Deum deuotè colebat, Deus erat adiutor eius, & pro ipso cōtra hostes dimicabat, vt patuit in Pharaone, quem miraculosè cum toto suo

exercitu submersit: in regib. Amorrhæorũ, quos lapidibus, grãdinis cũ suis interfecit Iosue 10 In habitatorib. terræ promissionis, quos mirabiliter deleuit, vt patet Iosue per totum. Sed qñ ipsi peccatis suis Deum ad iracundiam prouocabant, ipsos deserebat, & in manibus persecutorum tradebat. Sic n. dr̃ Ps. 105. Et cõmixti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, &c. Sequitur. Et iratus est furore dñs in populum suum, & abominatus est, &c. Est. n. de Deo respectu nr̃i sicut de aĩa respectu corporis, quia sicut aĩa non recedit a corpore, nisi pp defectum corporis, sic nec Deus a nobis, nisi pp defectum nostrum. Propter peccata ergo Iudæorũ Deus repulit eos, & tradidit eos captiuos in manu regis Babyloniæ, qui regẽ Ioachim, & filios eius, & matrẽ, ac proceres regni captiuos duxit in Babylonem. Similiter post tradidit eos in manus Romanorum, qui oẽs trucidauerunt, venditerunt, & captiuauerunt, & templum cum ciuitate funditus destruxerunt. Et ista captiuitas vsq; hodie durat, & durabit vsq; in finem sæculi. Hanc ergo captiuitatem per modum querelę proponit Ps. Deo, d. *Vt quid, Deus, repulisti*, i. repelles, s. Iudæos *in finem*? Et dicit *in finem*, q d. ex toto, quia non parcitur homini, non sexui, non ætati, non tẽplo: quod põt exponi de captiuitate Babylonica. Vel aliter, & clarius. *Vt quid Deus repulisti in finem?* i. vsq; ad finem sæculi, & tunc intelligitur de captiuitate Romanorum. Et istum intellectum magis approbat gl. *Iratus est furor*, &c. Quamuis in Deo nõ cadat ira nec furor, quia cum tranquillitate iudicat, tñ qñ perimit, & homines a se repellit, dicit se habere fm modum nostrum intelligẽdi, ad modum irati, vel furibundi, *super oues pascuæ tuæ*. Oues aũt pascuæ Dei dicebãtur Iudæi, quia per cultum veri Dei soli Deo voluntariè subdebantur, & ab eo sicut oues a pastore regebantur. Psal. 94. Nos populus pascuæ eius, & oues manus eius. Et nunc singulariter Iudæos oues Dei nominat fm glo. vt misericordiam pij pastoris per humilitatẽ facilius acquirant. Et dicit oues pascuæ eius, quia in eos tẽperantius solemus vindicare, quos aliquando fuisse nostros meminimus.

4. Re. 24

Sap. 12.

E

F

G

H

Memor esto congregationis tuæ, quam possedisti ab initio.

1213

Consequenter hic antiqua Dei beneficia per Deum populo Iudæorũ facta, & familiaritatẽ proponit, vt Deum ad ampliora beneficia eis præstãda inclinet. Circa quod sciendum, quod quãuis vera amicitia solum sit inter bonos, qđ si aliquis eorum prauus efficiatur, statim amicitia est dissoluta, vt hr̃ 8. Eth. Tñ in illo, qui in bonitate perseuerat, semp remanet quędã inclinatio ad illũ, qui prius erat amicus ad ipsũ gratiosè recipiendũ, si ad bonũ reuertatr̃, & ad iniurias ei liberè dimittendas. Cũ igitur ab initio populus Iudæorũ, qui incępit ĩ sanctis patriarchis, vt Abrahã, Isaac, & Iacob, qui erant virtuosi, & per cõsequẽs amici Dei, vnde Iac. 2. dr̃. Credidit Abrahã Deo, & reputatũ est ei ad iustitiã, & iõ amicus Dei appellatus est. Sequitur q̃ q̃uis dictus populus postea Deũ offenderit per diuersa peccata, quod tñ Deus rõne pristinę amicitiæ libẽter ipsũ si reuerti voluerit, recipit, & libere iniurias illi dimittit. Et iõ ad placãdũ Deũ hic Ps. Deo proponit pristinã eius cũ isto populo amicitiam d. Deo *Memor esto cõgreg*. &c. Vnde hic ait Mag. in glo. Priora beneficia huic populo data Ps. cõmemorat, ut pius iudex inuiteẽ ad cõsueta beneficia, & plus sua beneficia ĩ eis q̃ ipsorũ errata, attẽdat. Orãs ergo p eis ait. *Memor esto cõgreg. tuę, q̃ possedisti ab initio*, s. illius populi, i. a patriarchis, q fuerũt initiũ eius. Hic est. n. populus Israel, quẽ Deus possedit, quib. specialiter legẽ dedit, & pphetas, nõ gentib. Et nota, qđ populũ Iudæorũ vocat cõgregationẽ, in hoc recolẽs beneficiũ liberationis a captiuitate Aegyptiaca, qñ popul⁹ Hebræorũ per diuersas partes Aegypti dispersus erat ad onera diuersa deputatus, sed qñ ipsũ Deus liberare voluit, ipsum totũ in Ramesse ciuitate Aegypti congregauit. Iõ istã cõgreg. cõmemorãs d. *Memor esto cõgreg*. vt cõformiter nunc Deũ inclinet ad liberãdũ ipsũ populũ de pñti captiuitate. Itẽ nota, q̃ q̃uis Deus oĩum gnãliter sit dñs, illius tñ populi spãliter dr̃ possessor, q ad eius obediẽtiã se spõte obligauit. Sic fuit de Iudæorũ populo, qui lege suscepta, ad eius obseruãtiam se obligauit

Amicitia.

Exo. 24.

gauit

gauit liberè, dicens, Omnia, quæ locutus est dominus, faciemus. Sic & nunc possidet fideles, qui ad eius obedientiam in baptismo se obligauerunt. Vnde de gentibus conuersis ad fidem dicitur. Impleta est terra possessione tua. De Iudæis autem dicitur. Dominus Israel elegit in possessionem sibi. Et hic nota, quòd multiplex est congregatio tam bona quàm mala vide in dicto loco suo.

Ps. 103. Ps. 134.

1214 *Redemisti virgam hæreditatis tuæ, mons Sion, in quo habitasti in eo.*

HIc consequenter alia Dei erga Iudæos recolit beneficia. Vbi notandum, quod per uirgam hæreditatis domini, intelligitur populus Iudaicus, cuius ratio est, quia uolens Deus liberare populũ de Aegypto, & illũ possidere, virgã Moysi vertit in serpentẽ, sed apprehensa cauda rediJt in uirgã. Cũ.n. dixisset Moyses Deo, quod signũ dabo filijs Israel, ut credant, quia tu me misisti? Ait ad illũ dñs. Quid tenes in manu tua? Qui respondit. Virgã. Et ait illi dominus. Proijce illã in terram. Et dimisit virgã in terram, & facta est serpens, & expauit Moyses, & fugit. Et ait illi dñs. Apprehende caudam eius. Et apprehendit, & reuersa est in statum suũ virga facta, sicut ante virga erat. Et propter hoc ipsa congregatio populi Iudæorũ uirga dr. De hac ergo virga dicit ps. *Redemisti uirgam hæreditatis tuæ*, i. redemisti de seruitute Pharaonis Iudęos qui dicũtur *virga hæreditatis tuæ*, quia ille populus hæreditas domini dicebatur, quia sicut ille solus populus verũ Deum colebat, sic illi soli hæreditas regni cęlestis debebatur, dicente domino. Hæreditas autẽ mea Israel Sed postquam istam hæreditatem redemit, & in terra promissionis collocauit, quis fuerit principalior locus ubi ipsam collocauit, adiũgit dicẽs, *Mons Sion, in quo habitasti in eo.* Quia.n. ibi erat templũ, in quo Deus colebatur, & palatium in quo caput regni habitabat, ideo Deus singulariter in monte Sion habitasse dicitur psa. 75. In pace factus est locus eius, & habitatio eius in Sion, Et nota moraliter, quod triplex virga reperitur, quoniã legimus floren-

Exod. 4.

Esa. 19.

Virga triplex.

A tem virga mirabiliter, uirgam reficientem suauiter, uirgam potentem efficaciter. Primo vide virgam mirabiliter florẽtem. Hæc fuit virga Aarõ, de qua Num. 14 Inuenerunt virgam Aarõ germinasse, & ingentibus gemmis eruperãt flores. Per hanc virgam intellige virginem parturientem, de qua Esa. 11. Egredietur virga de radice Iesse, & flos de radice eius ascendet. Per secundam intellige Christũ nos reficientem infundendo gratiam. 1. Reg. 14 Ionathas extendit summitatem virgæ in fauum melis, & conuertit ma-B num suam ad os suum, & illuminati sunt oculi eius. Sic & Christus gratia sua nos reficiendo illuminat interius. Psalm. 22. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Per tertiã intellige crucẽ summæ potentiæ confundendo diabolicam potestatem. Exo. 4 Virgam hanc sumes in manu tua, in qua facturus es signa.

Leua manus tuas in superbias eorum in finem: quanta malignatus est inimicus in sancto. 1215

C HIc consequenter ad inclinandũ pro liberatione dictæ captiuitatis diuinam clementiã Ps. allegat iniquitatẽ, & iniustitiam aduersantiũ. Aduersantes aũt duplices erant, s. extrinseci, & intrinseci. Extrinseci erant persecutores ipsos captiuos detinentes, ut puta Babylonij, vel Romani. Intrinseci aũt erant aliqui ex Iudæis ipsorum peccatis dictã captiuitatẽ promerentes. Primo ergo allegat iniquitatẽ extrinsecorũ. Secũdo intrinsecorũ, ibi. *Signa nostra*. Quantum ad primum sciendum, quod primo allegat malitiam D eorum in generali. Secundo in particulari ibi. *Et gloriati sunt.* Notandũ quod, ut dictũ est, iste psalmus potest intelligi de captiuitate Babylonica, uel de captiuitate Romana. Si de captiuitate Babylonica, tunc ps. ista, quæ contra captiuantes loquitur dicit non optatiuè, sed prædictiuè, dicens. *Leua manus tuas in superbias eorum*, idest, leuabis Quid enim per manũ qua operamur nisi potestas designatur? Et sic leuat super aliquos Deus manus suas cum potestate sua ipsos pro peccatis suis punit. Sic enim leuauit manum suam

Aduersantes duplices.

Manus Dei.

suam super Philistæos, quando pro peccatis eorum ipsos interficiebat 1. Reg. 5. Fiebat manus domini super singulas ciuitates interfectionis magnæ nimis. & percutiebat viros, &c. Præuidens ergo psal. q Deus puniturus erat Chaldæos, qui Iudæos captiuauerant, dicit. *Leua manus tuas in superbias eorum*, idest manus leuabis ad puniendum ipsorũ superbias, qđ adimpletum fuit, quando Deus per Cyrum, & Dariũ reges Persarum Babyloniam destruxit, vt habetur Daniel 5. Et causam huius punitionis adiungit, dicẽs. *Quanta*, idest, multa, *malignatus est inimicus in sancto*, i. rex Babylonis, & eius populus, *in sancto*, i. in tẽplo sancto cultui diuino deputato, quia & tẽplum destruxit, & vasa sancta asportauit. & populum captiuauit. Si autem intelligatur de captiuitate Romanorũ, tunc ista dicit propheta per modum orantis, & optantis. Vbi sciendum, q tunc Deus dicitur manum suæ potestatis habere ligatam, quãdo peccatores non puniendo, non corrigit, sed manum leuat, vel soluit, qñ ipsos flagellat, & corrigit, ut ostendit Greg super illo verbo Iob. 6. Soluat manum suã, & succidat me, dicens. Sæpe namque fiducia longæ prosperitatis inflati in quodam fastu elationis erigimur. Cumque nos extolli conditor conspicit, sed amorẽ suum per uerbera erga nos nõ exercet, quasi ad ferienda nostra uitia manum ligatã tenet. Annon affectus sui manũ ligauerat, cum peccanti populo dicebat. Iam non irascar tibi, & zelus meus recessit a te. Soluat ergo manũ dicitur, idest, exerceat affectũ. i. succidat me. Cum. n. securos nos, ac de virtutum: affluentia elatos repentinus vel flagelli dolor, vel infirmitatis tẽtatio percutit, protinus à status sui vertice nostræ mentis elatio succisa cadit, &c. Sic Deũ leuare manus in superbias hominum, est uitia corrigendo superbos ad humilitatem cõuertere. Sic ergo ps. præuidendo superbiam Romanorum orat pro ipsorum conuersione, dicens. *Leua manus tuas in superbias eorum in finem*. Quod exponens ad istud propositum gl. ait. *Leua manus*, &c. i. leua potẽtiam tuam in superbias eorum, a quibus. s. euersa est Hierusalem, s. in superbias Romanorum, ut superbias eorũ vertas ad humilitatẽ, *in finem*. i. in Christum, quod & iam impletum cernimus, quia Romæ Christiana religio effloruit. Et notanter dicit, *Leua*, quia ex multum superstitiosa facta est sanctissima, & ipsorũ primò superbiam admiratiuè exprimit dicẽs. *Quanta*, i. multa *malignatus est inimicus in sancto*, i. in ijs, quæ sancta tua erant, s. in templo, in sacerdotio, & in cæteris sacramentis. Quæ omnia permisit Deus, quia iam illa nihil præsignabãt, cũ res per illa signata iam aduenisset. Admirando ergo dicit. *Quanta malignatus est inimicus in sancto*, q. d. multa, quia sacerdotes, & ministeria templi præda illis fuerunt, tota gens occisa, vel captiuata fuit. Et hoc fecit inimicus, i. Romanus exercitus. Istum passum exponit Gual. de subditis superbis, qui contra prælatos suos malignãtur, dicẽs. *Quanta malignatus est inimicus in sancto*. Iam si dispar est, & satis molestior vexatio malignãtium quã ãmantium, sed tamen nescio, quæ nostri temporis huius miseria, ipsi amantes facti sunt malignantes. Quanta malignatur hodie amicus in sancto, dixisse debuissem inimicus, sed dixi amicus in sancto, quod magis dolet. Ipsi. n. amici facti sunt inimici, amici ꝓfessione, inimici actione, specie amici, virtutẽ amicitię abnegãtes. Amicus Absalõ, quia filius, sed quanta malignatus est sceleratus in sancto, filius in patre, Absalõ in Dauid? Absalon pax patris dr, bonũ plane nomẽ, sed ipse veritatẽ nominis confudit, qm̃ affectauit regnũ, incestauit cubile. Fœlix tñ Dauid, cum inter tot filios, non nisi vnus malignator erupit. Quis dabit mihi hodie, ut cõtra magistros nõ nisi vnus Absalõ insidietur? Verum quasi Absalones quidam sunt qui, sicut scriptum est, pacem prædicant, & dentibus mordent, affectant locum patris, cubile fędant, dum susurrationibus socios corrumpunt, & subuertunt corda innocentium, in quibus pax patris suauiter quiescebat. Imitatione Absalon est, qui magistri, & locum sibi arrogat, & derogat uitę. *Quanta malignatus est inimicus in sancto*. Denique quæ non uidet, suspicatur. Posuerunt, inquit signa sua, & non cognouerunt, quia ponunt

Greg. 7. mor. c. 8.

Romani.

Gualf.
Subditus
Prælatus

Absolon.

nunt quę non inueniunt,ponunt quę postea prauè exponũt.Signa inquit sua seipsos enim in signum ponunt, cum ex suæ prauitatis regula alios metiuntur. Signa inquit.q.d.tantum signa,& non veritatẽ, signa non certitudinis, sed suspicionis, & non cognouerunt.Non enim cognitione, sed coniectura vincuntur. Malignatur inimicus in sancto. In quo sancto? In sancto sanctorum. In sancto qui dicit. Qui vos spernit,me spernit,&c.

1216 *Et gloriati sunt, qui oderunt te,in medio solemnitatis tuæ.*

HIc consequenter in particulari exponit malitiam persequentium. Et diuiditur in partes quinque, quòd quinque mala in particulari narrat de ipsis, quoniam illi primò Deum corde contempserunt. Secundò signa vana erexerunt, ibi. *Posuerunt*. Tertiò portas ciuitatis destruxerunt, ibi. *Quasi*. Quartò sanctum templum combusserunt,ibi. *Incenderunt*. Quintò festa Dei abiecerunt, ibi. *Dixerunt*. Et omnia prædicta de duplici captiuitate intelliguntur. Quantum ad primũ sciendum, quo ad primam captiuitatem Babyloniorum,quòd Babylonij, capta ciuitate Hierusalem, & destructo templo, gloriabantur in semetipsis, quasi propria virtute hoc fecissent, non considerantes, quod Deus iustus hoc fieri mandauerat, vt Iudęorum peccata hoc modo puniret, & ut Iudæi qui in prosperis a Deo recedebant, per aduersa ad ipsum colendum reducerentur. Et nota,quòd ipsos Babylonios dicit odientes Deum, quia ipsi idololatræ erant,& sic cultum Deo debitum idolis impendebant,quod sine contemptu Dei fieri nõ poterat. Dicit ergo. *Et gloriati sunt*,s.captiuato populo,& destructa ciuitate tanquam hoc propria virtute fecissent. *Qui oderunt te*,s.Babylonij, qui erãt idololatræ *in medio solemnitatis tuæ*,i.in destructione Hierusalem,quæ dicebatur in medio solemnitatis Dei, quia illa erat sita in medio terræ promissionis, ad quam Iudæi in circuitu manentes ter in anno confluebant ad solemnitates domini celebrandas.s.in festo paschæ,Pentecostes, & tabernaculorum, vt habetur

Gloriari de malo.

A Exo.23. Si autem de secunda captiuitate intelligatur, tunc eodem modo applicatur ad Romanos principes,de quibus dicitur. *Et gloriati sunt*,s. de victoria,quam habuerunt cõtra Iudæos,*qui oderunt te*.s. Romani, qui tũc erant serui dæmonum. Et notatur maximè ipsorum peruersitas, s.de malo facto gloriari. Ex quo notat gl. quòd Romani non bono zelo destruxerunt Hierusalem,& templum, & populũ captiuauerũt, sed magis liuore vindictæ: quia Romanis rebellauerãt. Vnde ait gl. Ecce ꝙ non bono zelo fecerunt, gloriati

B .n.sunt de malo,cum post scelus sequi soleat pœnitudo, sed isti ad gloriam verterunt. Et in quo tempore hoc fecerunt ostendit,dicens. *In medio solennitatis tuæ*. Tunc.n. versa fuit Hierusalem, quando pascalis,solemnitas agebatur, & sic *in medio solennitatis*,s. paschalis. Et vide mirabilia Dei iudicia, quia sicut Iudæi in solennitate paschali contra Christum sæuierunt congregati,sic congregati in solennitate paschali perierunt. Sed quid dicẽdum,cũ doctores dicant,ꝙ illa captiuitas,& destructio fuerit facta in vindictam

Nota.

C mortis Christi,sed ex parte populi Romani sæuientis fuit in vindictam rebellionis factæ contra Romanos? Quamuis ergo illi tũc facerent, quòd Deus disposuerat illos facturos, non tamen recto animo id agebant, quod patet, quia ex hoc vanè gloriabantur,de quibus Prou 2. Lętantur, cum malè fecerint,& exultant in rebus pessimis. An sit maius peccatũ gloriari de peccato commisso, quam in se fuerit primum peccatum,vide vers.853.

Quæstio.

D *Posuerunt signa sua signa, & non cognouerunt sicut in exitu super summum.* 1217

HOc eodem modo exponitur de Babylonijs, & Romanis, quia capta ciuitate, in signum victoriæ posuerunt vexilla in locis altis,& in portis. Et hoc est,quod.d. *Posuerunt signa sua* i. vexilla Romana,dracones, & aquiles, quibus in prælio vtebantur. Et replicat signa in signum doloris,vt.s.ad celerem vindictam prouocaret iudicem, ostendens, ꝙ suis viribus victoriam ascriberẽt, & nõ Deo. Vnde subdit. *Et non cognouerunt*,scilicet,

quòd hoc esset a Deo, & quòd Dei dispositione hoc fieret. Sequitur. *Sicut in exitu super summum*. Per exitum intellige portas ciuitatis, per quas quis exit ciuitatem. Sicut ergo posuerunt signa sua in exitu, i. in portis ciuitatis, sic etiam illa posuerunt *super summum*, i. in summitate turrium. Vel per signa intellige statuas principum, qui victoriam obtinuerunt, quas ad rei memoriam posuerunt, & in portis, & in locis supremis. Vel per summum intellige templum, cuius summitas omnia alia ædificia excellebat. Erat.n. ad modum cuiusdam turris altissimæ, tres habens mansiones. Vnde de templo sub nomine turris dicitur. Turris nebulosa filia Sion, vsq; ad te veniet. Vocabatur.n. turris propter altitudinem, sed nebulosa propter summum holocaustorum sacrificiorum & incensorum.

Summũ. *Signa.* *Mich.4.*

1218 *Quasi in silua lignorum securibus exciderunt ianuas eius in idipsum, in securi, & ascia deiecerunt eam.*

Consequenter hic ostendit, q. portas ciuitatis sanctæ, s. Hierusalem destruxerũt, quod vniformiter de vtraq; captiuitate intelligi potest: quia quando ceperunt ciuitatem Hierusalem (vt consuetum est in talibus (primum quod victores faciunt, vbi habeant liberum ingressum, & egressum, portas ciuitatis destruunt, ne per insidias, vel alijs superuenientibus includãtur, vnde ait, quòd sine aliqua reuerentia cum *securi, & ascia exciderunt*. Ianuas, s. ciuitatis, quemadmodũ indifferenter in silua lignorum ligna inciduntur. Et hoc *in idipsum*, s. existentes conspirati in vnum constantes. Et nota, quòd Asaph prophetizat destructionem ciuitatis in securi, & ascia, ad denotandũ, quod totaliter dissipari debebat. Nam securis primo ligna grossa præscindit, ascia verò minutius prosequitur. Per hoc ergo res magnas, & minimas ciuitatis dicit deijciendas, vt ostendat ciuitatem funditus dissipandam. Possumus autem hic moraliter notare, quòd per ianuas ciuitatis intelligitur aditus regni cœlestis. Nã triplex ianua est, s. superior, anterior, & exterior. Prima aperitur per beneficiorum Dei collationem Psal. 77. Ianuas cœli aperuit, & pluit illis manna ad manducandum. Secũda aperitur per animarum præparationem. Apocal. 3. Ego sto ad ostium, & pulso, si quis aperuerit mihi ianuam, intrabo ad illum, &c. Tertia aperitur per superborũ damnationem. Es. 45. Aperiam ante eam ianuas, & gloriosos terræ humiliabo. Sed prima ianua, s. cœlestis, dissipatur per ingratitudinem diuinorum beneficiorum, vt ingratis non pateat. 2 Paral. 28. Disruptis omnibus vasis, atque confractis, destruxerant ianuas templi. Vnde nunc de ingratis dicitur. *Exciderunt ianuas eius*: & hoc *in securi, & ascia*. Per securim, quæ ligna grosse cædit, accipe ingratitudinem beneficiorum spiritualium, sed per asciam, quæ minute cædit, accipe ingratitudinem beneficiorum corporalium, quæ sunt minuta respectu spiritualium.

Securis. *Ianua.*

Incenderunt igni sanctuarium tuum in terra, polluerũt tabernaculum nominis tui. 1219

Ostendit hic consequenter, q. templum combusserunt. Quia.n. templũ de lapidibus erat, qui securi, & ascia excidi non possunt, vt ligna, ideo ipsum per ignem vastauerunt. Vbi nota, quòd per sanctuarium, & tabernaculum hic idẽ intelligitur, s. templum ad Dei cultum fabricatũ, vt in ipso nomen Dei laudaretur, quod igne tam per Chaldæos, quàm postea per Romanos fuit combustum, capto tamen templo, antequam illud comburerent illud polluerunt, immolantes in eo idolis suis, quibus victoriã suam attribuebant. Et hoc est, quod subditur. *Polluerunt tabernaculum nominis tui*. s. nomini tuo dedicatum. Et notanter dicit in terra, quia tabernaculũ Dei, quod est in cęlo, nec tangere nec violare potuerunt. Et nota moraliter, q. tabernaculũ nominis Dei, s. Christi est multiplex. s. primum in quo requieuit, carnẽ assumendo, s. virgo Maria. Eccle. 24. Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Secundum est, in quo requiescit fidem collocando, s. vniuersalis ecclesia, vel quælibet sancta conscientia. Apoc. 21. Ecce tabernaculum Dei cũ hominibus, & habitabis cum illis,

Tabernaculũ multiplex.

scilicet

scilicet per fidem,& gratiã. Tertium est in quo requiescit gloriam conferendo, s.gloria æterna. Ps. 14. Domine quis habitabit in tabernaculo tuo, aut quis requiescet, &c. Primũ tabernaculum polluũt hæretici, qui dicunt ipsã Christum concepisse ex virili semine. Cõtra quos ipsa dicit Secretò Deus erat mecũ in tabernaculo meo. Secretũ.n.est, qđ nulli cõmunicaĩ. Et sic Deus in tabernaculo virginis erat secretò, quia eius cõceptio alteri homini nõ fuit cõmunicata. Secũdũ tabernaculũ, s.ecclesiã, vel cõscientiã, polluunt infideles, & peccatores, qui ecclesiã, vel consciẽtiã vertunt in speluncã latronũ. Contra quos dicebat Psal. 83. Elegi abiectus esse in domo Dei mei magis, quàm habitare in tabernaculis peccatorũ. Tertiũ tabernaculũ, s.gloriæ polluũt, resurrectionẽ corporũ negantes. Contra quos dicebat Saluator. Facite vobis amicos de mammona iniquitatis, vt, cũ defeceritis, recipiãt vos ĩ æterna tabernacula.

Iob. 29. *Luc. 16.* A

1220 *Dixerunt in corde suo cognatio eorum simul, quiescere faciamus omnes dies festos Dei a terra.*

HIc consequenter ostendit, quõ Dei festa abiecerunt. Vbi aduertendũ, ꝙ intentio tam Chaldæorũ in prima captiuitate, quàm Romanorũ in secunda, erat tollere de terra cultũ Dei, & cæremonias Iudæorũ, ne Deus Heberorũ amplius ibi coleretur. Et hoc statuerunt cõmuni consilio, s. primo Chaldæi intra se, & secundo Romani intra se. Et hoc est quod dicit. *Dixerunt in corde suo*, i. intentio ipsorũ erat hæc, & post simul congregati super hoc consiliũ fecerunt, *cognatio eorum simul*, s. omnis eorum cognatio simul congregata. Et quid dixerunt, vel quid deliberauerunt, subditur. *Quiescere faciamus omnes dies festos Dei à terra*, i. sic destruamus ritũ Iudæorum, & cæremonias, vt dies ipsorum festiui amplius non memorentur. Et nota, ꝙ dies festiui apud Iudæos maximè erant tres. Primũ est azymorum, s. festum paschæ in memoriam liberationis de Aegypto, per quod festum significatur serenitas conscientiæ 3. Esdræ 7. Celebrauerunt diem festum azymorum. Secundum erat festũ Pentecostes in memoriam legis à Deo datæ, quod alio nomine dicebatur festũ nouarum frugum, quando, s. panes de nouis frugibus Deo offerebant, de quo Deut. 16 Celebrabis festum domino Deo tuo. Tertium erat festum tabernaculorum, quod dicebatur scenophegia, in quo comedebant in umbraculis, in memoriam ꝙ per quadraginta annos in umbraculis ipsos per desertum Deus pauit. Phagein.n. quod est comedere, cõponitur cum scenos, quod est umbra, & inde scenophegia, i. festum tabernaculorũ in quo sub umbra ramorum habitabant, & comedebant. De hoc Ioã. 7. Erat dies festus Iudæorum, qui dicitur scenophegia, &c. Et de istis tribus festis, siue festiuitatibus dr̃ Exod. 23. Tribus uicibus per singulos annos festa celebrabitis. Per primũ festũ moraliter intellige puritatem conscientiæ. Per sm̃ nouitatem vitæ. Per tertiũ, quod erat vltimum, celebritatẽ gloriæ. Sed fortè dices: Dies festus quando incipit, & quãdo terminatur? Respondet glos. extra de fer. quoniam in parte lib. 2. dicens. Dies incipit, & terminatur horis diuersis diuerso respectu. Quantũ.n. ad officij diuini celebrationem incipit in uesperis, & terminaĩ. Quoad iudicia incipit in mane, s. in ortu solis, & terminatur in occasu. Quo ad contactus incipit in media nocte, & terminaĩ. Quo ad esum carnis incipit post cœnam. Quò vero ad obseruationem treugæ, incipit in ortu solis, & sic terminatur. Quò vero ad operationem, non dicit quãdo incipiat, uel terminetur, sed credo ꝙ incipit in occasu solis, & sic terminetur. Et in hoc maximè locorum consuetudo debet considerari.

Festum, B *Scenophegia.* *Festum.* C *Dies.* D

Signa nostra non uidimus, iam non est Propheta, & nos non cognoscet amplius. 1222

HIc allegata iniquitate extrinsecorum aduersantium, consequenter allegat iniquitatem intrinsecorum. Hoc aliter exponitur de captiuitate Babylonica, & aliter de Romana. Quantum ad captiuitatem Babylonicam, sciendum, quòd multi Iudæorum talem captiuitatem uidentes, & templi destructionem, despe-

desperabant, & se a Deo totaliter repulsus credebant, propter quod idololatriã committebant. Vnde dicebant. *Signa nostra non vidimus*, i. Deus nunc non ostendit nobis signa qualia fecit patribus nostris, quando ipsos de Aegypto eduxit, quando per desertum multos reges nobis subiecit, qñ in conspectu nostro in terra promissionis gẽtes euertit. Et sic, ꝙ ex toto nos reliquerit. Similiter ex alio, quia patribus dedit Prophetas, qui eis Dei voluntatem manifestabãt. Nunc autem nullus est propheta, qui nobis eius voluntatem annunciet. Ex quo concludebant, ꝙ Deus ipsos amplius non recognosceret, vt populum peculiarem sibi acceptum. Et hoc est, quod subdit. *Iam non est propheta, & nos non cognoscet amplius*. Et ex hoc inferebant. Si nos vt populum suum amplius non vult recognoscere, nec nos ipsum vt Deum, & dominum nostrum recognoscere debemus, & sic in desperationem cadebant. Ex hoc enim vult Psal. allegare causam domino pro liberatione dictæ captiuitatis, ne. s. populus, in quo solo diuinus erat cultus, ad idololatriã totaliter verteretur. Sed contra hoc, quod dictum est, quòd tempore dictæ captiuitatis non erat propheta in populo Dei, qui ei annunciaret Dei voluntatem, videtur quòd tempore dictæ captiuitatis fuit Hieremias propheta, vt patet Hierem. 1. Respondeo, ꝙ quamuis tempore illo Hieremias eis prophetizaret, tamen ipsum non reputabant verum prophetã, immo etiam illi, qui remanserant in Iudaismo, dicebant. Non misit te dominus, tu mẽdacium loqueris, vt patet Hier. 43. Quanto magis apostatæ Iudæorum ipsum verum prophetam non reputabant. Sic & hic Psal. allegat eorum opinionem dicens. *Iam non est propheta*. Quantum verò ad captiuitatem Romanorum sic exponitur. Nam oĩa veteris testamẽti erãt quasi signa, & figura noui testamenti, vt deducit Apostolus 1. Cor. 10. Omnia in figura contingebãt illis. Sicut autem adueniente luce, cessat vmbra, sic adueniente veritate, siue re figurata, cessat figura, & signa. Cessauerunt autem omnia signa veteris legis tẽpore nouæ legis datæ per Christum, quia venit res figurata. Quia igitur captiuitas Iudæorum factã per Romanos fuit tempore legis nouæ, ideo notat propheta istam captiuitatem nõ esse signum, sed res significata per captiuitatem Babylonicam. Vnde dicit, ꝙ tempore dictæ captiuitatis Romanorum: *signa nostra non vidimus*, s. in ista captiuitate, quia. s. venit res signata, *& iam non est propheta*. s. sicut in alijs captiuitatibus fuit, qui eis prædiceret liberationem ab ista captiuitate. *Et nos non cognoscet amplius*. s. nos reducendo, quia, s. ista captiuitas Iudæorum manere debet vsque ad finẽ sæculi, quando per Heliæ, & Enoch prædicationem Iudæi conuertentur ad fidem Christi. Et secundum hoc iste versus respondet interpretationibus Psal superius positis pro liberatione populi, dicens, ꝙ ille populus ab ista captiuitate liberari non debet, nec a Deo recognosci vsque ad finem sæculi. Moraliter autem hic nota, quod multiplex est propheta. vide in lectura Ioannis.

(Obiecti. — Resp. — Signum. — Iudæi. — Propheta. — Nota.)

Vsquequo Deus improperabit inimicus? irritat aduersarius nomen tuum in finem. 1222

HIc consequenter pro liberatione populi Ps. allegat Dei bonitatem, & potentiã Et diuiditur in partes tres, quia per Ps. primo tempus dictæ captiuitatis deploratur. Secundò vt Deus ipsam terminet imploratur, ibi. *Vt quid auertis.* Tertiò ad hoc Dei potestas explicatur, ibi. *Deus autem rex noster.* Quantum ad primum, sciendum ꝙ aliter legitur iste versus de captiuitate Babylonica, & aliter de Romana. Quantum ad primam captiuitatem per aduersarium, & inimicum intellige populum Babyloniorũ, qui populo Dei aduersabatur, & inimicabatũ. Sic. n. inimici nomine illum populum nominabat Hiere. Thren. 2. d. Quos educaui, & enutriui, inimicus meus consumpsit eos. Ille. n. populus Chaldæorũ Iudæis captiuis improperabat, ꝙ Deus Iudæorũ non esset verus Deus, quia ipsos non defenderat de manibus ipsorũ. q. d. Si esset verus Deus, nõ vos sic captiuari permisisset. Et quia tale improperium erat ad iniuriam Dei, ideo sic improperãdo Deũ irritabãt contra

(Inimic.)

contra se, & ad iram prouocauit. Quærit ergo hic psal. quamdiu Deus hoc sustinebit d. *Vsquequo, Deus, improperabit*, &c.i.quamdiu hoc durabit, an vsq; in finem, s. sæculi. Non tñ vsq; in finem durabit sæculi, sed solum vsq; ad Cyrum regem Persarum, qui reduxit captiuitatē Iudæorum ad propria, vt habetur 1. Esdræ 1. Sed tñ sic loquitur Psal. vsq; in finem, quia sic expectanti liberationem omne tempus longum vr. Si autem intelligatur de secunda captiuitate per inimicum, & aduersarium intellige populum Iudaicum, qui homini Christo inimicatur, qui ex eorum gente carnem assumpsit. De quibus dr Matth. 10 Inimici hominis, domestici eius. Quādiu, n. extra fidem Christi manent improperant Christo, & per cōsequens Deo, quia Christus est Deus. Quærit ergo Psal. quamdiu Iudæi extra Christi fidem manebunt, d. *Vsquequo Deus improperabit inimicus*, s. populus Iudaicus, & statim respōdet, quod vsq; ad finem sæculi, quando s. Helias cōuertet corda patrum ad filios, & econtrario. Et hoc est, quod subdit. *Irritat aduersarius*. i. populus Iudaicus tibi aduersans *nomen tuum*, i. Christum, *in finem*, i. vsque ad sæculi finem, quia tunc conuertetur, vide supra vers 953.

Inimici Dei Iudæi.

1223 *Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio sinu tuo in finem?*

HIc Psal. implorat captiuitatis terminationem. Quantum ad primā captiuitatem, sciēdum q vulgariter manum in sinu tenere dicitur, quod quādo potest quis non operatur Sic conformiter Deus manum in sinu tenere dicitur, quamdiu populum Iudaicum suo cultui deputatum ab infidelibus, & idololatris non defendit. Et ideo ut ipsam de sinu extrahat Iudæos liberando dicit. *Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam*, supple extrahere *de medio sinu tuo in finem*? i. tamdiu. Loquitur enim ipsi Deo ad modū quo loqueretur homini. Quantum ad secundam captiuitatem nota, q per manum Dei intelligitur populus Iudaicus. Per manus enim operamur. Et quia soli Iudæi opera Dei faciebāt, quia soli legem Dei obseruabant, ideò ipsi inter omnes nationes manus Dei dicebantur, & ipsorum opera Deo erāt accepta. Ideò dr de ipsis. Opera manuum tuarum .i. fidelium Iudæorū non despicies. Quid autem est sinus Dei nisi Christus Dei filius? Nam (vt ait Greg per sinum, secretum mentis accipitur, ipse autem filius Dei Iesus est secreta patris notitia. Vnde quia Ioannes Euangelista per amorem erat coniunctus Christo, ideo in sinu Iesu recubuisse dr. Extra sinum ergo Dei manet manus eius. quamdiu populus Iudaicus extra Christi fidem permanet. Quando verò ad Christi fidem in fine mundi reducetur, tunc Deus manum suam ponet in sinum. Hoc satis figuraliter nobis fuit ostensum Exod. 4. vt deducit Magister in gl. quando Moysi patri, & ductori Iudæorum dixit Deus, Mitte manum tuam in sinum tuum. Et misit, & ait. Produc eam, & produxit, & inuenta est immunda. Iterū dixit reuoca eam in sinum tuum, & reduxit, & munda effecta est. Hęc manus populus Dei est, qui quā diu manet extra sinum, s. Christi fidem, immundus est. Sed quando reuocabitur ad sinum veræ fidei Christi, mūdus erit. Vt ergo Iudæi ad fidem reducantur, ait psal. Deo. *Vt quid auertis manum tuam*. Et de qua manu intelligat, subdit. *Et dexteram tuā de medio sinu tuo*. Idest, vt quid auertis populum Iudaicum a Christi fide, & non reducis eum in finem, idest, in Christum q.d. secundum gloss. Vt quid alienas populum tuum a te, vt foris remaneat immundus? vsquequo non reuocas manum in finem, i. in Christum, ut eum agnoscat saluatorem? Et nota, q illos dicitur auertere a fide Christi, quos non conuertit.

Manus Dei Iudæi.

Ps. 137.

Greg. 22. mo. c. 14

Ioan. 13

Sinus Dei Christus.

Glossa.

1224 *Deus autem rex noster ante sęcula operatus est salutem in medio terra.*

HIc Dei potestatem ostendit, ostendens, quòd Deus potens est ipsos ad libitum liberare. Et duo facit. Quia primo Dei potestatem declarat. Secūdo Dei bonitatem implorat. ibi. *Memor esto*. Prima pars diuiditur in sex, quia ex sex mirabilibus declarat Dei summam potestatem.

testatem. Primò ex hoc, q Iudæos in terram promissionis patenter adducit. Secūdò quia ad ingressum Iudæorū mare diuisit, ibi. *Tu confirmasti.* Tertiò quia in mari principes Aegyptiorum, submersit, ibi. *Tu confregisti.* Quartò quia in deserto de petra aquam eduxit, ibi. *Tu dirupisti fontes.* Quintò quia omnia corpora cælestia creauit, ibi. *Tuus est dies* Sextò q omnia corpora inferiora produxit, ibi. *Tu fecisti.* Primò ergo ostendit Dei potentiā quia Iudæos miraculosè ad terram promissionis adducit. d. *Deus aūt rex noster.*

Medium terræ multipliciter. Vbi nota, q terra promissionis dr esse in medio terræ habitabilis, & sic operatus est salutem in medio terræ, qn saluauit populum suum de captiuitate Aegypti, & ipsum ad terram promissionis induxit. Vel aliter per salutem intellige Christi incarnationem, & mortem, per quam liberati sumus, quam operatus est in medio terræ. Nam ut ait Beda in libro de *Beda.* imagine. Mons caluariæ directè in medio terræ habitabilis esse dr, q ideo ibi *Mōs Caluariæ ubi situs.* voluit Christus pati, vt passionem suam omnib. offerret æqualiter. Vel aliter Infernus dr esse in medio terræ, vt patet supra vers. 108. Ibi aūt fecit salutem, qn eius anima in triduo ad infernū descendens, inde saluans sanctos patres eduxit, quā salutē amplius non est operaturus. *Bernar.* Vnde istum passum exponens Bernar. ait *Deus autem rex noster ante sæcula operatus est salutem,* &c. Operatus est salutem Christus in medio terræ. Vade & tu in medio gehennæ, & expecta salutem, quæ iam facta est in medio terræ. Non. n. relinquitur amplius hostia pro peccatore mortuo in peccatis, non crucifigitur amplius pro te filius Dei, mortuus est semel iam non moritur, non descendit apud inferos sanguis, qui effusus est super terrā. Biberunt ex eo omnes peccatores terræ. Non est, qui de eo sibi vendicet dæmones ad extinguendū focos suos, sed neq; homines socij dæmonum. Semel illo descendit, nō sanguis, sed aīa: & hæc portio eorū, qui in carcere erant, una illa visitatio, quæ tūc facta est per præsentiā aīæ, cū corpus penderet exanime super terrā. Sanguis aridā rigauit, sanguis infundit terrā, & inebriauit eam, sanguis, quæ

E in terra sunt, & quæ in cœlo pacificauit. Non aūt & quæ apud inferos, nisi q semel illo (vt dixi) anima eius exierat, & fecit ex parte redemptionē, ne vel eo momento vacarent opera pietatis, sed vltra non adijciet hoc. Hæc ille. Sed aduerte, q dr. *Deus aūt rex noster ante sæcula.* Dupliciter. n. hoc potest exponi. Vno modo sic. Rex noster qui est Deus ante sæcula, i. ab æterno, non tñ rex est ab æterno, quia nomen regis connotat respectum ad creaturam subditam quæ non fuit ab æterno. Alio modo, vt per sæcula intelligantur reuolutiones certorū annorum. F Sæculum. n. communiter accipitur pro *Sæculum quid dr.* reuolutione vnius iubilei, vel quinquaginta annorū. Ab exitu. n. de Aegypto vsque ad fundationem templi per Salomonē, fluxerunt anni quadringenti octoginta. Quo tpe fuit factus iste Ps. Asaph qui fuit coætaneus ipsi Dauid. Et sic patet, q multi iubilei fluxerunt ab exitu de Aegypto vsq; ad tps, quo Asaph fecit istū Ps. Et sic illud tempus denotans Asaph, d. *Deus autem rex noster ante sæcula,* &c.

G *Tu confirmasti in virtute tua mare, contribulasti capita draconum in aquis.* 1225

CONsequenter hic ostendit Dei potestatem, quia ad ingressum Iudæorum mare diuisit. Nam, vt habetur Exo. 14. leuante Moyse virgam supra mare, aquæ maris fuerūt diuisæ, & erāt Iudæis quasi pro muro a dextris, & a sinistris: quam aquarum solidationem virtute diuina factam ostendit, dicens. *Tu confirmasti in virtute tua mare,* i. lapsum maris rubri, vt filij Israel esset iter siccum per H medium maris. Vel aliter & magis mystice. Per mare, quod amarum, fluctuans, & *Mare. Gentes.* immūdum est, intellige gentes, quæ erāt amaræ per idololatriam, fluctuantes per superbiam, immundæ per luxuriam. Hoc mare dominus confirmauit, cùm ad fidē Christi incarnationis gentiles reduxit. Vnde Greg. 17. mo. c. 15. ait. Quid aliud *Gregor. mo. li. 17. cap. 15.* maris nomine, nisi præsens sæculum designatur? in quo corda hominum terrena quærentium diuersis cogitationum fluctibus intumescunt, quia elatione

super-

superbiæ incitati dum alterna intentione se impetunt, quasi aduersantes se inde collidunt. Sed iam in fortitudine illius maria sunt confirmata, quia incarnato, domino, discordantia sæcularium corda cõcorditer credunt. Iam Petrus supra mare ambulat, quia nimirum Christi prædicationibus illa quondam tumida corda gentilium humili auditu substrata sunt, &c. Est ergo sensus. *Tu confirmasti in virtute tua mare*, i. fluctuantia gentilium corda in Christi fide firmasti. Vnde huius confirmationis mysterium subdit, d. *Contribulasti capita draconum in aquis*, i. superbias dæmonum in aquis baptismi annihilasti. Et dicit *contribulasti*, quia dæmones simul condolẽt virtute aquarũ baptismi de cordibus gentilium se fore expulsus.

Baptismus.

1226 *Tu confregisti capita draconis, dedisti eum escam populis Aethiopum.*

HIc consequenter ostendit Dei potestatẽ ex submersione Aegyptiorum. Vbi notandum, ꝙ in scriptura draconis nomine, regnum Aegypti intelligitur vnde Ezech. 29. dicitur, hæc dicit dominus. Ego ad te rex Aegypti, draco magne, &c. Et sic per capita draconis intellige principes, & proceres regni Aegypti, qui omnes confracti fuerunt, & in mari submersi, vt habetur Exo. 14. Et Exo. 15. dicitur. Electi principes submersi sunt in mari rubro, abyssi operuerunt eos, descẽderunt in profundum quasi lapis. Quod alijs verbis Ps. recolit, d. *Tu confregisti capita draconis*, s. regni Aegypti. Sed quid de ipsis postea factum fuerit, subdit. *Dedisti eum escam populis Aethiopum*. Vbi sciẽdum, ꝙ (vt habetur Exod. 14.) postquam illi fuerunt in mare submersi, ipsorum cadauera mare proiecit ad littus. Vnde ibi dr̃, ꝙ viderũt filij Israel Aegyptios mortuos supra littus maris. Vnde & aues coruini generis, quæ affectuosè cadauera mortuorum comedunt, ad illa cadauera descenderunt, & illa comederunt. Vnde aues illas nigras coruini generis, hic Psal. figuratiuè vocat populum Aethiopum, pp coloris ingredinẽ, d. *Dedisti eum*, s. regnum. *Escam populis Aethiopum*, i. auib. nigris. Magis autẽ mysticè hoc exponit gl. de dracone diabolo in aquis baptismi cõfracto, d. *Tu confregisti capita draconis*, i. potestates draconis, i. principis dæmoniorum. Vel caput draconis est initium peccati, quod est superbia. *Et dedisti eum*, s. draconem *escam populis Aethiopum*, i. gentium omnium, quæ prius nigræ erãt peccatis, sed post baptismum lotæ candore virtutum sunt dealbatæ, quibus diabolus datur in escam consumptionis, sed Chr̃s datur illis in escã consummationis. Christus enim esca est, qua confirmamur in bono, sed diabolus est esca quam consumimus, dum per virtutes eius vires deducimus ad nihilum. Sic ergo gẽtes, quæ credunt hodie, corpus diaboli deuorant, dum alia diaboli membra ad Deum cõuertunt. Sic ergo gentibus conuersis corpus diaboli præbet in escam. Iob. 38. Quis preparat coruo escam suam? supple nisi Deus.

Draco.

Glossa.

Tu dirupisti fontes, & torrentes, tu siccasti fluuios Ethan. 1227

OStendit hic diuinam potentiam, ex eo quòd de petra aquam eduxit. Nam vt habetur Num. 20. Cum venisset Hebræorum populus in desertum Sina, aquam ad bibendum non habebant, propter sitim moriebantur tam homines quam iumẽta. Clamauit populus ad Mosen, Moses autem orauit ad dominum, d. Domine Deus, audi clamorem populi huius, & aperi eis thesaurum tuum fontem aquæ viuæ, &c Et ait illi dominus. Tolle virgam in manu tua, & congrega populum tuum, & Aaron, & loquimini ad petram corã ipsis, & illa dabit aquas. Cumque eleuasset Moses manum, percutiens virga bis silicem, egressæ sunt aquæ largissimæ quasi de fonte in modum torrentis innundantis, & bibit omnis populus, & iumenta. Et hanc historiam in breui commemorat hic Ps. dicens, *Tu dirupisti*, s. petram, & exierunt fontes, & torrentes aquarum. Vel *tu dirupisti*, i. aperuisti petram, &c. Et de petra, quæ sua natura aquam non habebat, aquam abundanter fecit exire, quod est signum summæ potestatis. Sic & econtrario flumina, quæ naturaliter aquarum habent abundantiam,

Aqua contradictionis.

tiam, in siccum pro libito redegit. Et hoc est, quod subdit. *Tu siccasti fluuios Ethan.* Vbi sciendum, quòd Ethan interpretatur fortis, & robustus. Et sic per fluuios Ethã intelligitur fluuius Iordanis, qui inter omnes fluuios terræ promissionis fortior est, & profundior. Et accipitur hic plurale pro singulari, cum dicitur *fluuios*, idest, fluuium, sicut cũ dicitur. Isti sunt dij tui Israel, &c. cum tamen esset solum vnus vitulus. Est ergo sensus. *Tu siccasti fluuios Ethan*, i. fluuium Iordanis, quia vt habetur Iosue 3. Deus ad transitum filiorum Israel siccauit Iordanis fluuium tempore, quo aquis magis erat repletus. Vide ibi historiam. Magis autem mysticè hoc exponit glo. dans differentiam inter fluuios, & torrentes. Per fluuios intelligens bonos prædicatores, a quibus continuè aqua sapientiæ fluit, sed per torrentes illos prædicatores, qui ad tempus prædicant, sed in tempore tentationis deficiũt. Vnde dicit. In alijs enim verbum Dei fit fons aquæ salientis in vitam æternam, in alijs torrens, quæ est aqua currẽs, sed in æstate siccatur. Hi sunt illi, qui accepto verbo, prædicant, & currunt, sed tentationibus cedunt, qui non sic habent verbum, vt benè viuant, sed vt alijs annuncient, tamen ex vtrisq; terra fidelium irrigatur a Deo. *Tu siccasti fluuios Ethan.* Ethan enim interpretatur fortis, & significat doctrinas Philosophorum gentiliũ, & magorum de se præsumentium, quas Deus siccauit, dum ad prædicationẽ simplicium Apostolorum, illos subiecit quia elegit infirma, vt fortia quæque confundat, vt ait Apostolus 1. Cor. 1.

Ethan. Iordanis. Exod. 32. Fluuius. Torrens. Prædicator.

1228 *Tuus est dies, & tua est nox, tu fabricatus es auroram, & solem.*

Ostendit hic diuinam potentiam ex eo quòd cęlestia corpora creauit. Vbi notandum, quòd per cursum solis dies a nocte distinguitur, quia quando sol est supra hemisphærium nostrum, in ipso diem causat, quando verò est infra, in ipso causat noctem. Ex quo sequitur, quòd in cuius potestate est motus solis, in eius potestate est tempus, dies, & nox. Cum igitur sol sit in potestate Dei, quia ipsum solem facit, ergo & dies, & aurora, E & nox. Et hoc notans Psal. Dicit. *Tuus est dies, & tua est nox*, quia, s. ista sunt in potestate tua, probat: quia sol, a quo ista causantur, est ipsius Dei. Vnde subdit. *Tu fabricatus es aurorã, & solẽ.* Ex hoc vult cõcludere, quòd oĩa corpora cęlestia Deus sua potestate creauit, quia per solem, qui inter omnia corpora cœlestia nobis magis apparet, & maioris efficaciæ videtur, cætera corpora cœlestia vult intelligere. Per auroram autem hic intelligitur luna, quoniã aurora est finis noctis, in qua splendet luna. Omnis autem res a suo fi-F ne denominari potest, & ideo quia aurora terminat lunæ lumen, per auroram accipe lunam: Est ergo sensus. *Tu fabricatus es auroram, & solem*, i. lunam, & solem, & ex consequẽti cæteras stellas, iuxta illud Genes. 1. Fecit Deus duo luminaria magnã, &c. & stellas. Magis autem mysticè secundum gl. per diem hic accipe perfectos, & spirituales, quos illuminat sol iustitiæ Christus. Per noctem verò accipe minus perfectos, & carnales, quos luna, i. Christi perlustrat humanitas, quibus ait Apostolus 1. Cor. 3. Non potui vobis lo-G qui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. Per auroram autem quæ est principium diei intellige insipientes, sed per solem qui perfectam generat claritatem, intellige in sapientia, & fide Christi perfectos. Et hos oẽs fabricat Deus, quia ab ipso omnis sapientia grãdis siue parua procedit sm illud Ioan. 3. Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum: quia nullus nisi per ipsum illuminatur.

Tu fecisti omnes terminos terræ, æstatem, & ver tu plasmasti ea. 1229

H Hic consequenter ostendit Dei potentiã ex productione corporum inferiorum. Vbi per terminos terræ accipe omnia quæ terminantur, & vertuntur in terram, ut sunt omnia generabilia, & corruptibilia, quæ de terra generantur, & in terra terminantur. Est ergo sensus. *Tu fecisti omnes terminos terræ*, idest, omnia corruptibilia quæ vertuntur in terram. Et per hoc vult habere, quòd etiam fecit omnia quæ sunt media inter cœlum, & terram: quia, si fecit omnia cœle-

Termini terræ.

cœlestia,& omnia terrestria,omnia supe riora,& inferiora, consequens est, q̄ ēt fecit media. & sic fecit omnia entia permanentia. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Sed Deus de rebus successiuis, vt est motus, & tempus subdit. *Aestatem,& ver tu plasmasti*,per ista duo intelligens omnia tempora. Quamuis.n.sint quatuor tempora anni,s.ver, æstas, autumnus,& hyems, tñ quia extrema tpa sunt æstas, & hyems, æstas in calore, hyems in frigore tenent extremitatem, ideo per ista duo extrema alia duo media intelligit. Omnia aūt prædicta ab illo loco, Deus autem rex noster induxit psal. ad ostendendam Dei potentiã, qua Iudæos de captiuitate ad libitum liberare potest, Iob 24. Ab omnipotenta non sunt abscondita tempora. Magis autem mysticè fecit Deus omnes terminos terræ,quia omni rei terrenæ,& corruptibili posuit terminum,vt ostēdit Greg. super illo verbo Iob.14. Constituisti terminos eius,qui præteriri non poterunt,d. Nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt, absq; omnipotentis Dei consilio veniūt. Nam cuncta Deus futura præsciens,ante sæcula decreuit, qualiter per sæcula disponantur. Statutum quippe est homini, vel quantum hunc hæc mundi prosperitas sequatur,vel quantum aduersitas feriat.ne electos eius aut immoderata prosperitas eleuet, aut nimia aduersitas granet.Statutum quoq; est quantum in ipsa vita mortali temporaliter viuat. Nam etsi annos quindecim Ezechię regi ad vitã addidit omnipotens Deus,cū eū mori permisit, tunc eū præsciuit esse moriturum. Qua in re quæstio oritur,qūo ei per prophetam dicatur. Hæc dicit dominus, dispone domui tuæ, quia morieris tu,& non viues. Cui cū mortis sententia data est,protinus ad eius lachrymas, & vita addita est. Sed per prophetam dn̄s dicit, quo tempore mori ipse merebatur,per largitatem uerò misericordiæ illo tpe eum ad mortem distulit, q̄ ante sæcula ipse præsciuit. Nec propheta igitur fallax, quia tempus mortis innotuit,quo vir ille mori merebatur, nec dominica statuta permutata sunt, quia vt ex largitate Dei anni vitæ crescerēt,hoc

Greg. 10 mor.c.1

Præscientia Dei ordinauit oīa.

Vita.

4.Re.20

Mors.

A quoq; ante sæcula præfixū fuit,ac spaciū vitæ, q̄ inopinatè foris est additum, sine augmento præscientiæ fuit intus statutū. Bene ergo dr̄. Constituisti terminos eius qui præteriri non poterunt. Et hoc non solum de rebus corporalib. sed & de spiritualibus est intelligendum s̄m Magistrum hic in gl. Vnde & ibi subdit Greg. d. q̄ dr̄. Constituisti terminos eius, qui præteriri non poterunt, ēt iuxta spiritum intelligi valet, quia nonnunquam in virtutibus proficere cōnamur,& quædam dona percipimus, a quibusdam verò repulsi in imis iacemus. Nemo.n.est B qui tantum virtutis apprehendat quantum desiderat, quia omnipotens Deus interiora discernens ipsis spiritualibus prouectibus modum ponit,vt ex hoc homo vel bonum,quod apprehendere conatur, & non valet in illis se non eleuet, quæ valet. Vnde ille quoq; egregius prædicator, qui raptus vsq; ad tertium cœlum fuerat,paradisi arcana penetrauerat esse post reuelationem tranquillus, atq; intentatus non valebat. Sed quia omnipotens Deus terminos constituit homini,qui præteriri non poterunt, & eleuauit hunc ad cognoscendū sublimia, & reduxit iterum ad infirma tolerãda,vt modi sui mensuras aspiciēs, dum securitatē apprehendere conaretur, & non posset, ne per elationem extra se iret,per humilitatē cogeretur intra suos semper se terminos redire. Hæc ille. Ex quib. patet, q̄ non solum reb. terrenis Deus terminos fecit,sed etiam omnibus spiritualibus. C

Terminus vitæ

Memor esto huius, inimicus improperauit domino,& populus insipiens incitauit nomen tuum. 1230 D

HIc Psalmista narrata potentia Dei, ipsius bonitatem implorat dicens. *Memor esto huius*.Sed cuius huius non dicit,sed subintelligitur,scilicet operis tui. Vnde alij transtulerunt. Memor esto huius creaturæ tuæ. Cuius creaturæ? scilicet prędicti populi Iudæorum. Ista litera aliter legitur de captiuitate prima, aliter de secunda. Nam, si exponitur de prima captiuitate,tunc ly *inimicus,& populus insipiens* stat pro populo Babylonix,

Inimic.

niæ, qui Iudæos captiuauerat, & tunc est sensus. *Memor esto huius*, s. populi Iudæorum, vt ipsos liberes. Adducit causam, quoniam in ista captiuitate *inimicus improperauit domino*, s. populus Babylonicus. Improperauit enim domino, dũ Iudæis captiuatis dicebatur. Ecce quàm potens est Deus vester, qui non valuit vos defendere à manibus nostris. Et hoc improperium directè tendebat contra Deum. De quo etiam populo Babylonico subdit. *Et populus insipiens incitauit nomen tuum*, quod est replicatio eiusdem sententiæ. Nã ipse populus Babylonicus ideo dicitur insipiẽs: quia caret cognitione veri Dei, in qua sola vera sapiẽtia cõsistit. *Incitauit nomen tuum.* Incitare nomen domini, est ipsum promouere, & instigare ad iram. Et sic idem significatur in prima parte uersus, cùm dicitur. *Inimicus improperauit domino*, quod in secunda ostenditur. *Et populus insipiens incitauit nomẽ tuum*, quia inimicus, & populus insipiẽs stat pro populo Babylonico. Et improperare domino, & incitare nomen domini idem est, s. Deum ad uindictam incitare. Si autem exponitur de secunda captiuitate, tunc ly *inimicus*, & *populus insipiens*, stãt pro populo Iudæorum, qui inimicus dicitur: quia iniustè Christum p̃secutus est. Matthæi 10. Inimici hominis domestici eius. Etiam populus insipiens dicitur: quia Christum qui ad eum saluã dum uenerat, noluit recipere. Ioannis 1. Sui eum non receperunt. Iste ergo inimicus, & populus insipiens Iudæorum improperauit domino, & incitauit nomen domini, vt puta quando Christo dicebant. Dæmonium habes. Et Ioannis nono. Scimus, quia hic homo peccator est, non nouimus vnde sit, Moysem nouimus, cui locutus est dominus, & similia. Et sicut tunc Christo improperabant, & ipsum ad iracundiam concitabant, sic & hodie faciunt, & facient, vsquequo ad fidem Christi reducantur. Ne ergo isti in tanto malo perseuerent; pro ipsis rogat Psalm. allegans malum ipsorum, ut ex tanti peccati displicentia, ne perdurent, & Deum prouocent ad iracundiam, dicens. *Memor esto huius.* Quomodo autem memoratio, vel

Incitare.

Ioan. 8.

Ioan. 9.

E obliuio cadat in Deo, uide supra uersiculo 349.

Ne tradas bestijs animas confitentes tibi, & animas pauperum tuorum ne obliuiscaris in finem. 1231

HAec est vltima pars principalis Ps. in qua vt Deum ad misericordiam prouocet, allegat populi Iudæorum afflictionẽ, & miseriam. Et facit quinque. Quia primò allegat Iudæorum pœnalitatẽ. Secũdò promissionis Dei fidelitatẽ, F ibi. *Respice.* Tertiò Iudæorũ humilitatẽ, ibi *Ne auertatur.* Quartò Dei offensionẽ ibi *Exurge.* Quintò persecutorũ iniquitatem, ibi. *Ne obliuiscaris.* Primò ergo allegans Iudæorum pœnalitatẽ, dicit. *Ne tradas*, &c. Vbi sciendum, q̃ aliter exponitur de prima captiuitate, quàm de secunda. Si de prima exponitur, sciendum, q̃ homo quamuis nõ sit solum corpus nec solum anima, quia propriè nec anima est homo, nec corpus est homo, sed anima simul cum corpore est homo. Vndè nec propriè dr̃, q̃ Iudas homo est in inferno, G sed solũ pars hominis illius, s. anima. Sic nec homo Petrus est in Paradiso, sed solum anima illius hominis, unde in triduo Christus nec erat homo in sepulchro, nec erat homo in inferno, quia sola anima in inferno, & solum corpus in sepulchro erat. Tamen multotiens nomine partis principalioris totũ intelligitur. Et quia anima est principalior hominis pars, nomine animæ totus homo accipitur. Sic.n. dicitur Exod 1. Omnes animæ, quæ egressæ sũt de femore Iacob, &c.i. omnes homines. Similiter & in proposito accipitur H anima pro toto homine, cũ dicitur. *Ne tradas bestijs animas confitentes tibi.* quod de Iudæis intelligitur, quia tunc soli Iudæi confitebantur Deo confessione laudis, quia soli Deum colebant, Ps. 75. Notus in Iudæa Deus. Nomine autem bestiarum intelliguntur ipsi Babylonij propter ipsorum crudelitatem, quã erga suos captiuos exercebãt, vt patuit de tribus pueris, quos innocẽtes in fornacem ignis ardentis posuerunt, de Daniele; quem in lacum leonum clauserunt. Videns ergo Psal. in quorum manibus

Homo. Anima.

Bestiæ dicuntur Babylonij.

Iudæi

Iudæi essent traditi, pro ipsis orat d. *Ne tradas bestijs*,&c. Si autẽ accipiatur de captiuitate secũda, sciendum, ꝙ Iudæi hodie per orbem captiuati Deo confitentur confessione laudis, & ipsum colunt, quãuis Christũ negent Deum, & in parte negant,& confitentur in parte. Per bestias verò intellige ipsos dæmones, vt deducit Greg. li. 3. mo. c. 2. Vidẽs ergo ps. ꝙ Iudæi quãdiu in secunda captiuitate manẽt, sunt alieni a fide Christi, & sic morientes dæmonib perpetuo cruciandi traduntur, orat vt Deus ipsis misereatur ipsos ad fidẽ conuertendo, d. *Ne tradas bestijs animas*&c. i. oro vt animas Iudæorũ, qui hodie per mundũ dispersi vagantur, ne obliuiscaris, in finẽ, s. Christũ, qui est omniũ fideliũ finis, reducere per fidem, quia si reducantur sic in finem, non tradentur bestijs, s. dæmonibus cruciandi.

Bestia Diabolus.

1232 *Respice in testamentum tuum, quia repleti sunt, qui obscurati sunt terræ domibus iniquitatum.*

Consequenter hic allegat promissionis Dei fidelitatem, & inimicorum malignitatem, quod de vtraque captiuitate exponitur. Si de prima, tũc per testamentum Dei intellige testamentũ vetus, in quo promisit Deus populo Iudaico, ꝙ quandocunque esset in captiuitatem ductus, si pœniteret de suis peccatis, ipsum liberaret, vñ dicitur Deut. 30. Si ad cardines cœli fueris dissipatus, inde te retrahet dominus Deus tuus, & in ducet te in terram, quam possederunt patres tui, & obtinebis eam. Cum ergo in illa captiuitate Babylonica multi fuerint Iudæi boni, & pœnitentes, ex hoc testamento probat, ꝙ Deus eos debet inde adducere ad terram promissionis, d. Deo. *Respice in testamentum tuum*, i. respice promissionem, quam fecisti in scriptura testamenti tui. Consequenter allegat Babyloniorum iniquitatẽ, dicens. *Quia repleti sunt, qui obscurati sunt*,&c. Quod sic construitur. *Qui obscurati sunt terræ*, s. abundantia terrenorum, s. ipsi Babylonij, *repleti sunt domibus iniquitatum*, i. repleti sunt iniquitatibus in quibus ve in domibus confidenter habitant. Si autem de secunda captiuitate exponitur, tunc per ly *testamentum*, accipit lege nouam, in qua non terrena promittuntur, sed cœlestia, & æterna. Et tunc Psal. orat vt testamentum nouum cito impleatur, quia completo ipso, s. completo electorum numero, quibus promissio noui testamenti dirigatur, ipsi Iudæi, qui reperientur, saluabuntur. Dicit ergo. *Respice in testamentum tuum*, i. imple & perfice quæ promisisti in testamento nouo, s. vitam æternam dare beatis. Et quando erit completum? Quãdo s. iniquitas Antichristi, & eius satellitum erit impleta. Et hoc est quod subdit, quod. s. hoc erit qñ antichristus cum suis, qui obscurati sunt terræ, repleti erunt domibus iniquitatum Construe vt supra.

Testamẽtũ vetus.

Testamẽtũ nouũ.

1233 *Ne auertatur humilis factus confusus, pauper, & inops laudabunt nomen tuum.*

Hic allegat Iudæorum humilitatẽ, siue humiliationem. Nota quòd populus Iudaicus in captiuitatem ductus factus fuit humilis, & confusus, quia depressus, & subiugatus. Nam humilitas quandoque significat virtutem, qñq; pœnam, & afflictionem, vt dictum est, versi. 616. & versic. 896. Hic ergo humilis accipitur pro afflicto, & subiugato, quod satis ostendit cum subdit. *Factus confusus*, quia non modica confusio fuit Iudæis, sic per idololatras captiuari, & subiugari De populo ergo Iudæorum sic humiliato, & confuso dicit. *Ne auertatur*, s. a te vel a tua misericordia, sed reducatur, quia si reducatur ad propria, quãuis sit pauper, & inops, tamen laudabunt nomen tuum, quod & sic factum fuit, quia quando per Zorobabel de captiuitate educti fuerunt in Hierusalẽ, statim ædificauerunt altare domino, & festum tabernaculorũ fecerunt laudãtes nomen dñi, vt habetur 1. Esd. 3. Si autẽ de secunda, tunc accipitur humilis, & confusus pro virtuoso, quia Iudæi, qui in fine reperientur, sub Christo humiliabũtur, & de sua infidelitate pudore perfundentur, quæ confusio est virtuosa, vt notatur supra ver. 345. Quod autem de humilitate, & confusione virtuosa loquatur, ostendit cũ subdit. *Pauper, & inops laudabunt*, &c.

Humilis

quia pauper & inops dicitur qui verè est humilis. Matth. 5. Beati pauperes spiritu. Quæ autem sit differentia inter pauperem, & inopem, vide superius, vers. 580.

1234 *Exurge, Deus, iudica causam tuam, memor esto improperiorum tuorum, eorum, quæ ab insipiente sunt tota die.*

CONsequenter hic allegat diuinam offensionem. Vbi aduerte, quod iniuria, & opprobria illata contra populum Dei per Babylonicos directè militabant contra ipsum Deum, tum, quia dicebant Deũ Iudæorum illos non potuisse defendere, tum quia iniuria illata membris resultat in caput. Cũ ergo Deus sit caput nostrũ, & nos membra eius, mala suis illata ad ipsum pertinent vt deducit Grego. dicens. Si. n. caput nostrum tormenta nostra nõ tãgerent, nequaquam afflictis membris persecutori ẽt de cœlo clamaret. Saule, Saule, quid me persequeris. Si cruciatus nostri eius pœnæ non essent, conuersis, afflictisq; Paulus minimè diceret. Suppleo, ea quæ desunt passionum Christi in carne mea. Et tamen de resurrectione iam sui capitis exaltatus dicit. Qui nos conresuscitauit, & consedere fecit in cęlestibus. Nempe hunc in terra persecutionum tormenta constrinxerãt, sed pęnarum suarum ponderib. pressus, ecce iam per gloriam capitis in cęlo residebat. Ex quib. apparet, quod iniuriæ nobis illatæ, & pœnæ Christi esse dñr. Quod bene considerans ps. nunc ait. *Exurge, domine, iudica causam tuam*. Quæ causa? quia s. dicunt Babylonij, vbi est Deus tuus, qui te liberare possit? Vel si referatur ad captiuitatem secundam eodem modo exponit de Romanis. Vnde causam istã exprimit d. *Memor esto improperiorũ tuorum*. Hic ly *tuorum* vel referri potest ad Deum, vt improperia dicantur Dei, i. cõtra Deum, vel ad populum Iudæorum, vt sit sensus. *Memor esto improperiorũ tuorum*, qui. s. sunt tui per cultum singularem. Et a quibus sint ista improperia illata subdit. *Quæ sunt ab insipiente tota die*, s. ab insipiente populo Babylonico, quò ad primam captiuitatem, vel ab insipiente populo Romano, quò ad secundã, quia vterq; populus dicebatur insipiens, quia sine cultu veri Dei erat. *Memor ergo esto eorum*, s. tuis dans coronam, hostib. pęnã. Et aduerte quod memoratur Deus bonorũ & malorum multipliciter, s. primò nobis miserendo. Iob 7. Memento mei, Deus, quia ventus est vita mea. Secundò in tribulatione subueniendo Ps. 135. Quia in humilitate nostra memor fuit nostri. Tertiò æternaliter præmiando, vt hic, & ps. 113. Dñs memor fuit nostri, & benedixit nobis. Quartò peccata relaxando. Tob. 3. Nunc, Dñe, memor esto mei, neq; vindictã sumas de peccatis meis. Quintò malorum memoratur ipsos puniendo. ps. Memor esto, domine, filiorum Edon.

Grego. 3. mo. c. 11

Pęna nostra sunt Christi.

Act. 9.

Ephes. 2.

Memoratur Deus multipliciter.

1235 *Ne obliuiscaris voces inimicorum tuorum, superbia eorum, qui te oderunt, ascendit semper.*

HIc vltimò allegat persequentium iniquitatem. Si ad primã captiuitatẽ referatur, ipsi Babylonij dicebantur inimici Dei, tum quia Deum blasphemabant, dicentes ipsum non posse liberare Iudæos de ipsorum manibus, tum quia erant idololatræ, & superbia pleni, de quibus subdit. *Superbia eorum*, s. Babyloniorum, *ascendit semper*. Quandiu. n. superbia. & aliud peccatum durat, semper crescit, quia diuturnitas peccati ipsum auget, etiam quia in tãtum superbia Nabuchodonosor regis Babyloniorũ ascendebat, quod se adorari tanquam Deum volebat ab omnibus in statua aurea, quã erexerat, vt habetur Daniel 3. Si autem exponatur de secunda captiuitate, tunc exponitur de superbia Romanorũ quæ tm̃ ascẽdit, qđ Christum vbiq; persequebãtur in terris. Vnde hoc de superbia Romanorũ exponit Magist. in gl. Sed hic est vnũ dubium, s. quomodo Deus odio haberi potest ab aliquo Ethnicorum. Vnde sicut summum malum nõ põt ab aliquo diligi, sic nec summũ bonũ odiri. Ad oppositum tamẽ est, quod hic dr, & Io. 15. Nunc autem viderunt, & oderunt me, & patrem meum. Responsio: dicendum, quòd odium est quidam motus potẽtiæ appetitiuæ, quæ non mouetur, nisi ab aliquo apprehenso. Deus autẽ ab homine, dupli-

Superbia

Quæstio. Odium Dei.

Ioan. 15

dupliciter potest apprehendi. Vno modo ſm ſeipſum, puta cum vr per eſſentiam. Alio modo per effectus eius, puta cum inuiſibilia Dei per eã, quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur. Deus aũt, per eſſentiam ſuam eſt ipſa ſumma bonitas, q̃ nullus odio habere põt, quia de ratione boni eſt, ꝙ ametur, ergo multo fortius de ſummo bono. Et ideo impoſſibile eſt, quod oĩs videns Deum per eſſentiam, ipſum habeat odio. d. Vnde Mag. li. 4. d. vlt. quòd damnati in iudicio non videbunt diuinam eſſentiam, quia diuinitas ſine gaudio videri non poteſt, nec odiri, quia res odita viſa non gaudium ingerit, ſed turbationem. Si autem Deus ab homine apprehenditur per effectus ſuos, tũc ſciẽdum, quod aliqui ſunt effectus diuini, qui nullo modo poſſunt eſſe contrarij voluntati humanæ, ſicut eſſe, viuere, & intelligere, quæ omnibus ſunt appetibilia & amabilia. Et ſm iſtos effectus Deus odio haberi non põt. Quidã aũt ſunt effectus diuini, qui repugnant volũtati inordinatæ, ſicut cohibitio peccatorũ per legem Dei, pœnæ inflictio. Talia. n. repugnant voluntati per peccatum deprauatæ. Et ſm conſiderationem talium effectuum, Deus ab aliquibus odio põt haberi, inquantum, ſ. apprehenditur, vt peccatorum, & delectationum carnaliũ prohibitor, peccatorum damnator, pœnæ inflictor, & huiuſmodi. Cum ergo dicitur quod Deus eſt ſummum bonum, carens oĩ malo, ergo odiri non põt, conceditur ſub nomine huius, ſed benè in quantum punitor, & huiuſmodi. Vnde & damnati tantum habent Deum odio, ꝙ vellent ipſum non eſſe, vt dicit Mag lib. 4. d. 50.

PSAL. LXXIV.

1236 *Confitebimur tibi, Deus, confitebimur, & inuocabimus nomen tuum.*

TITVLVS huius Pſalmi hic eſt. *In finem, ne diſperdas, vel corrumpas. Pſalmus cantici Aſaph.* Vbi notandum, quòd ſicut Pſ. præcedens ab Aſaph fuit factus pro liberatione filiorum Iſrael a captiuitate Babylonica, & Romana, ſic ipſe Aſaph. iſtum pſalmum conſequenter fecit rogãs Deum, ne amplius permitteret populum ſuum a gentibus captiuari. Eſt ergo Pſalm. iſte oratio ipſius Aſaph, vt Deus populum ſuum liberatum de captiuitatibus amplius captiuari non permittat. Et ſic eſt ſenſus tituli ad literam. *Iſte Pſal. cantici Aſaph,* qui quidem eſt Pſal. quia docet bene agere, eſt cãticum, quia docet Deum laudare, qui dirigit nos in finẽ. Orat, & quid? ne. ſ. *diſperdas, vel corrumpas,* ſ. ne diſperdi, vel corrumpi amplius permittas populum tuum Iſrael ab aliquibus hoſtibus. Et ſic quò ad literam Pſal. iſte diuiditur in tres partes, quia ponitur primo liberatorum confeſſio. Secũdò inimicorum amotio, ibi. *Dixi iniquis.* Tertiò Deo gratiarum actio, ibi. *Ego autem,* &c. Dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad ſenſum propheticum ſciendum, ꝙ intentio Pſalmiſtæ eſt oſtendere Chriſtum verum Deum, & verum hominem, iudicemque venturum viuorum omniũ, ac mortuorum, ad hoc maximè, vt Iudæi credant in ipſum, & ne aduerſitatibus preſſi corrumpant, vel diſperdant fidem, & ſpem, quam ipſorum patres antiqui habuerunt in Chriſtum venturum. Eſt ergo ſenſus tituli, iſte Pſ. quem fecit Aſaph, eſt in finem, ſ. in Chriſtum nos dirigens, qui dicitur Pſalmus, quia mouet ad benè optandum, dicitur etiam canticum, quia agit de præmiatione æterna. Hoc intendit, ne tu, Iudæe, vel q̃cunq; alius aduerſitatibus preſſus diſperdas, vel corrũpas fidem, ſ. & ſpem, quam antiqui patres habuerunt in Chriſtum. Pſal. autem iſte diuiditur in duas partes, ſecundum quòd ſunt duo genera hominum, quia quidam ſunt humiles, & depreſſi, quidam verò florentes, & ſuperbi. Primò ergo conſolatur humiles. Secundò terret ſuperbos, ibi. *Narrabimus mirabilia.* Quantum ad primum ſciendum, quantum ad præſens ſpectat, quòd confeſſio eſt triplex, ſcilicet confeſſio foralis eloquentiæ, reorum damnatiua, confeſſio ſalutaris pœnitentiæ, peccatorum purgatiua, confeſſio laudis, & excellentiæ, gratiarum redditiua. Prima eſt confeſſio foralis, quæ ſcilicet fit in foro iudiciali, per quam reus

Confeſſio multiplex.

confessus iustè condemnatur à iudice, de qua ad literam dicitur Iosue 7. Dicit Iosue ad Achor Fili, da gloriam Deo, & cõfitere, atque indica mihi, quid feceris, ne abscondas. Respondit Achor. Verè ego peccaui, &c. ex qua confessione iustè fuit condemnatus ad mortem. Et nota, quòd ista confessio facta in foro iudiciali solum confitenti præiudicat, & non alteri, vt habetur. 2. quæst. 1. nos. Sed fortè dices, quis est reus, nunquid in iudicio tenetur se quis reum confiteri? Et videtur quòd non, quia tunc esset suipsius homicida. Ad oppositum videtur, si veritatem non confiteatur, proditor erit veritatis, quod nunquam licet. Respondeo ꝙ sic, quia iudici tenetur respondere, & non nisi verũ, ergo non est homicida suipsius propriè, sed valdè indirectè, quia aliquod peccatũ in hoc casu sibi non imputatur, & ista cõfessio non est ad propositũ Secunda confessio est salutaris pœnitentiæ, & de ista dicitur. Dixi cõfitebor aduersum me iniustitiam meam dño &c vbi Psal. docet aliena peccata tacere, & solũ propria cõfiteri, & se solum accusare, non excusare, dicens Confitebor aduersum me iniustitiam meam. Notandum tñ, ꝙ in casu licet alienum peccatum in confessione dicere, immo expedit, non quidem ad excusationem sui peccati, sed ad declarationem. Verbi gratia. Quis cognouit matrẽ, ipsa volente: vel mulier quædam cognita est à curato suo, ipso instigante. Talis.n. non potest confitendo grauitatẽ peccati declarare, nisi peccatũ alterius dicat. Ista autem confessio est peccatorum purgatiua. Vnde gloss. super illud Psalmo 95. Confessio, & pulchritudo in conspectu eius, ait. Confitendo fit homo de fœdo pulcher. Si ergo amas pulchritudinem, cõfitere, vt sis pulcher, idest, iustus. Ideo prius dicit confessio, & postea pulchritudo. Vnde & Rebecca de camelo prosiliuit, viso Isaac, vt ei iũgeretur, quia ecclesia de tortuosa uitiorum gibbositate per confessionem descendit veniens ad Christum. Et ideò debitè confessio dicitur decor. Psalm. 103: Confessionem, & decorem induisti amictus lumine sicut vestimento, quia scilicet per confessionẽ decor, & lumen gratiæ acquiritur.

Iosue 7.

Quæstio.

Respon.

Psal. 31.

Nota totum.

E Tertia confessio est laudis. Sic enim confiteri alicui est illũ laudare, & extollere, vel illi gratias agere, & sic Deum laudando, ei confitemur, psal. 108. Confitebor domino nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum Ad propositum ergo cõfessionem laudis diuinæ præcedere debet confessio salutaris pœnitẽtiæ, quia nullus Deum laudare põt, nisi a peccatis fuerit purgatus, quoniã vt habetur Psal. 49 Peccatori dixit Deus Quare tu enarras iustitias meas, &c. Prius ergo quàm ad confessionem laudis accedat, ad confes- F sionem criminis accedere debet, per quã peccata purgantur. Et hoc notans quilibet verus humilis, dicit. *Cõfitebimur tibi, Deus*, s. confessione prima pœnitentiali. Et iterum replicat, dicens. *Confitebimur tibi*, s. post confessionem criminis confessione laudis. Vnde gloss. hic ait. Confiteri peccata, vel semel terreno iudici, mortẽ inducit, sed Deo facta frequens confessio, uitam parit. Post confessionem verò criminis, laus sequitur Dei: sed post laudem, inuocatio. Vnde subditur. *Et inuocabimus nomen tuum.* Inuocatio enim diui- G ni nominis sequitur confessionem, quia prius est (vt ait gloss.) peccata confiteri, per quod euacuamur a malis, postea Deum inuocare in auxilium, quo bonis impleamur A purgato enim animo inuocatur Deus vt a suo. Indeuotus verò, si eum vocat, iudicium sibi postulat. Quid autem propriè sit inuocare Deum, vide supra versic. 454.

Confessionis vis.

Narrabimus mirabilia tua, cùm accepero tempus, ego iustitias iudicabo. 1237

H

HAec est secũda pars, in qua terret superbos. Nihil autem tantũ terret peccatores, sicut consideratio vltimi iudicij, in quo mirabilia aget Deus circa iustos, ac reprobos. Ideo ut bonos consoletur, & malos terreat, hic mirabilia diuini iudicij narrare proponit, quæ mirabilia maximè sunt tria, scilicet, primũ, quòd Christus erit verus iudex: secundum quòd erit vniuersalis omnium iudex, ibi. *Quia neque ab oriente*, tertium ꝙ erit iustus iudex, ibi. *Hunc humiliat*

Quantum

Quantum ad primum ostendit tria, primum quod potestas iudicandi Christo condonatur. Secundum quod dignitas iudicandi bonis applicatur, ibi. *Liquefacta est*. Tertium, quod malorum iniquitas inexcusabilis demonstratur, ibi. *Dixi iniquis*, &c. Quantum ad primum sciendum, quod potestas iudiciaria data est Christo, inquantum homo est, non inquantum Deus quod ipse exprimens ait, Io. 5. Potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis est. Vbi Augustinus. Christus filius Dei, & filius hominis est, quia filius hominis est, accipit potestatem iudicium facere, quod s. erit in fine saeculi, vbi erit resurrectio corporum mortuorum. Animas. n. suscitat Deus per Christum filium Dei, corpora verò suscitat per eundem filium hominis. Nam secundum quod filius Dei est, semper potestatem habuit iudicium facere, secundum autem quod filius hominis est, accepit hoc ex tempore. Et hoc est, quod ait Psalmista. *Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo*. Modo. n. tempus est docendi, & miserendi, sed in fine erit tempus iudicij. Accepit. n. Christus tempus, nunquid accepit filius Dei non accepit tempus, sed filius hominis. Idem tamen est, filius Dei per quem facti sumus, & filius hominis per quem refecti sumus. Accepit ergo tempus, vt filius hominis, qui gubernat tempora, vt filius Dei. Accepit ergo Christus secundum hominem, quod ipsemet dat Deus, s. potestatem faciendi iudicium. Nam secundum quod filius Dei, nunquam caruit potestate iudicandi. Hæc sunt ergo mirabilia, quæ narrare incipit, s. vt factos temporum, tempus accipit, vt creator omnium, potestatem accipiat iudicandi.

Iudex est Christus vt homo

August.

Psal. 74

1238 *Liquefacta est terra, & omnes, qui habitāt in ea, ego confirmaui columnas eius.*

HIc ostendit secundum mirabile, scilicet, quod dignitas iudiciaria bonis applicatur. Vbi sciendum, quod non solum sancti apostoli, sed ēt alij boni cū Christo sedebunt in iudicio ad iudicandum, licet diuersimodè, dicente Christo suis Apostolis. Vos, qui secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim iudicantes

Nota.

Mat. 19

A duodecim tribus Israel. Quod non solum de Apostolis intelligendum est, sed de omnibus imitatoribus Christi, vt ostēdit Gregor. dicens. Vos qui secuti estis me, &c. Duodenario numero quantitas vniuersitatis exprimitur, quia quisquis stimulo diuini amoris excitatus hic possessa reliquerit, illic proculdubio culmē iudiciariæ potestatis obtinebit, vt simul tunc iudex cum iudice veniat, qui consideratione iudicis sese spontanea paupertate castigat &c. Sic ergo in hoc numero duodenario iudicantium omnes intelliguntur, qui propter euangelium sua dimiserunt, & secuti sunt dominum. Vnde Augu. ait. Ex hoc loco discimus cum suis discipulis iudicaturum Iesum, nec quoniam super duodecim sedes sessuros esse ait, solum hos duodecim homines cum ipso iudicaturos putare debemus. Duodenario quippe numero valde sa quædam significata est iudicantium multitudo, propter duas partes numeri septenarij, quo significatur plerunque vniuersitas, quæ duæ partes, idest, tres, & quatuor, altera per alteram multiplicata duodecim faciunt. Alioquin cum in locum Iudæ traditoris Matthiam legimus ordinatum, Apostolus Paulus, qui plus omnibus laborauit, vbi ad iudicandum sedeat non habebit, qui profecto cum alijs sanctis ad numerum iudicum se pertinere demonstrat, cum dicit. Nescitis, quia angelos iudicabimus? Hanc ergo dignitatē in bonis cōcessam hic prædicit Psal. d. *Liquefacta est terra*, &c. Vbi per terram accipe omnes homines terram inhabitantes, quorum colūnæ fuerunt Apostoli & cæteri alij iusti, qui tamen a calore peccati omnes liquefacti sunt, vt puta Apostoli in Christi passione fuerunt, qui columnæ fidei principales erant Et hoc notans, dicit. *Liquefacta est terra*, scilicet a stabilitate virtutis, & iustitiæ defluxit. Sed de qua terra loquatur, exponit cum subdit. *Et omnes habitantes in ea*, & ponitur pro. d. vt sit sensus. *Liquefacta est terra*, idest, omnes habitātes in terra. *Ego confirmaui columnas eius*, idest, dicit Christus. Ego, qui non sum nūc suppliciorum exactor, sed peccatorum donator, *Confirmaui colum-*

Greg. 10 mo. c. 30

Iudicabus omnes iusti.

B

Aug. 20. de ciuitate Dei.

Duodecim septē

C

1 Cor. 6

D

nas eius, idest, bonos, & prædestinatos, s. Apostolos, & cæteros iustos confirmaui in fide per meam resurrectionem, confirmaui in charitate per spiritus sancti missionem, confirmaui in honore per iudiciariam mecum potestatem. Et nota hic, quod Apostoli etiam cæteri iusti per columnas significantur, quia septem donis spiritus sancti ditantur, quibus velut columnis septem ecclesia sustentatur. Vnde de domo ecclesiæ dicitur. Sapientia ędificauit sibi domum, excidit columnas septem. Vbi nota, q. sacra scriptura septē materias columnarum diuersarum osten dit, per quas septē dona spiritus sancti quibus iusti fortificantur, demōstrat. Prima columna est donū timoris, quo mens semper Deo humiliatur, quod figuratur in columna nubis, quæ a spiritu circunquaque mouetur faciliter, sic & humilitas impulsum spiritussancti sequit sepe. Nee. 9 In columna nubis ductor eorum fuisti, s. iustorum. Secunda columna est donum pietatis, quæ per columnam aureā figuratur. De qua Eccles. 26. Columnæ aureæ super bases argēteas. In auro. n. ratione sui coloris, & ualoris significatur pietas. Tertia columna est donum scientiæ, quæ per columnam argēteam denotatur, quia argentum ad modum scientię sonorum est, atq; perlucidum Can. 3. Columnas eius fecit argēteas. Quarta columna est donum fortitudinis, quæ per columnā ferreā figuratur. Hierem. 1. Dedit in columnam ferream, per ferrum, enim quod inter metalla fortius est, designaē fortitudo. Quinta columna est donū cōsilij, quod figuratur in columna fumi. De qua dicitur Iudicū 20. Viderunt columnam fumi de ciuitate conscendere. Fumus enim, qui ex sui natura semper sursum ascendit, & ad cęlum eleuatur, significat donum consilij, quo quis, omnibus spretis, cęlestis efficitur. Sexta columna est donum intellectus. Intellectus enim ad munditiam pertinet cordis, qua intellectus nullis obfuscatur immunditijs, quod figuratur in columna marmorea, quæ sordes retinere nescit, sed semper candida splendet. De quæ Can. 5. Crura eius columnæ marmoreę. Septima columna est donum sapientiæ, quod figuratur in columna pacis, & requiei, quia sapientia mentem quietat. De qua dicitur Eccles. 36. Adiutoriū illi est, & columna, & requies. Istæ ergo sunt septem columnæ, quibus ecclesia Dei sustentatur, & iusti omnes significantur Ideo iusti columnarum nomine significantur, cum hic dicitur. *Ego confirmaui columnas eius.*

Sapien. 9 Columna multiplex. Dona spiritus sancti per columna significantur.

Fumus.

Dixi iniquis, nolite inique agere, & delinquentibus, nolite exaltare cornu. 1239

HIc consequenter ostendit malorū iniquitatem in iudicio fore inexcusabilem. Vbi notandum quod quāuis lege naturali quilibet faciens malū, sciat se facere malum, ut deducit Greg. 27. mor. c. 18 Tamen quando peccator de peccato suo corrigit, & admonetur, tunc minus excusationem de peccato suo prætendere potest. Excusationem ergo aliquam prætendebant gētiles ante Christi incarnationem, quia ad eos neque propheta, neq; alius eos corriperet, fuerat missus, quia prophetæ in solo populo Iudæorū manebant, secundum illum ps. 147. Non fecit taliter omni nationi &c. Venit ergo Christus, apostolos per vniuersum mundum misit, qui peccatores corrigerent, & sic eis nullam excusationem de peccatis suis relinquerent. Et hoc est q. hic ostendit psal. dicens. *Dixi iniquis*, &c. Et duo facit. Quia peccatores primò admonet, ut peccare desistant. Secundò ne peccata excusent, ibi. *Nolite extolere*. Quantum ad primū dicit. *Dixi iniquis*, &c. Loquitur enim illis, qui iam per peccatum ceciderunt, ne in peccato perseuerent. Quid autem dixerit, subdit. *Nolite inique agere*, idest, nolite in peccato perseuerare, sed surgite ad medicum. Malum enim est peccare, sed pessimum est, in peccato perseuerare. Et aduerte, quòd aliud est peccatum operis, aliud est peccatum cordis, ut ostendit Gregorius libro vndecimo moral. capitulo vigesimotertio dicens. Scelus in opere, delictum verò plerumque est in cogitatione. Vnde & per psalmista dicitur Psalm. 18. Delicta quis intelligit? quia videlicet peccatū operis tāto citius cognoscitur, quāto exterius

Gregor. Peccatū Delictū

exterius ostenditur. Peccata verò cogitationis eo ad intelligēdum difficilia sunt quo inuisibiliter perpetrantur. Peccata ergo operis reprimit, d. *Dixi iniquis, nolite iniquè agere*. Peccata verò cordis reprimit, d. *Et delinquentibus nolite exaltare cornu*. Per cornu enim ipsum peccatum cogitationis intelligitur, vt statim ostendam. Et sic exaltare cornu, est corde contra Deum superbire.

1240 *Nolite extollere in altum cornu vestrum, nolite loqui aduersus Deum iniquitatē.*

Admonentur hic peccatores, ne peccata excusent. In altum enim cornu extollit, qui commissum peccatum superbè defendit. Vnde gl. Quasi enim cornu in altum erigit, qui peccata sua per alios excusare nititur, vt per diabolum, vel suos suasores, vel per necessitatem stellarum. Et quia tales excusantes peccata sua culpam in Deum nituntur inferre. Ideo hoc clarius exponens subdit. *Nolite loqui aduersus Deum iniquitatem* Vbi gl. Aduersus Deum iniquitatem loquitur, qui se dicit iniustè pati, cum nequiores prosperi sint, quod est dicere Deum iniustum. Vel aduersus Deum iniquitatem illi loquuntur, qui non sua culpa, sed necessitate stellarum dicunt se peccasse, vt Deo, non sibi imputetur. Nihil enim aliud est peccatum excusando defendere, nisi iniquitatem aduersus Deum loqui, & Deo peccati culpam imponere, vt ostendit Greg. dicens. Hæc namque sunt verè humilitatis testimonia iniquitatem suam cognoscere, & cognitam voce confessionis aperire, vt supra versic. 553. Et ibidem adde, quod hic dicitur. Cumque excusare peccatum voluit vir per mulierem, mulier per serpentem, auxerunt culpam, quam tueri conati sunt. Adam enim Deum tangens, quòd ipse peccati auctor extitit, qui mulierem fecit, & Eua culpam ad dominum referens, qui serpentem in paradiso posuisset. Qui enim ore sollentis diaboli audierat, eritis sicut dij, qui Deo esse similes in diuinitate nequiuerunt, ad erroris sui cumulum Deum facere sibi similem in culpa conati sunt. Hic autem moraliter notandum, quòd

Greg. 22 mo. c. 13

A diuersa peccata in scriptura per cornu significantur. Et sic quia omne peccatum procedit a corde. Ideo per cornu intellige specialiter peccata interiora siue cordis. Nam cornu in scriptura significat ambitionem superborum, simulationem deceptorum, obstinationem reproborum, cupiditatem auarorum, voluptatem lasciuorum, transgressionem mādatorum. Primò cornu significat superbiam, quoniam sicut cornu in corpore animalis altiorem locum poscit, & cætera membra supergreditur, sic & superbia semper ad B alta ascendere conatur, & cæteris eminere hominibus, & cætera procedere: vide in dictionario literam cornu.

Matt. 5. Cornu significat peccatū.

1241 *Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus, quoniam Deus iudex est.*

Ostendit hic, quòd ipse Christus est vniuersalis omniū iudex, sic quod illius iudicium nullus effugere potest, cū Deus sit immēsus omnia replens, aliquo singulari loco non continetur, vt ab alio C sit absens, & sic ad nullum locum potest esse fuga, vt eius euitetur iudicium. Vnde ad istum intellectum inducit hūc versiculum Greg. dicens. Potestas enim diuini iudicij (quia vndique stringit) circulus dicitur, & quia intra se omnia scindendo complectitur, falcis nomine significatur. In falce enim quicquid inciderit, intus cadit. Et quia potestas diuini iudicij nullatenus euitatur, intra enim ipsam sumus quolibet fugere conemur, rectè cum venturus iudex ostenditur, falcem tenere perhibetur, quia cum potenter ad omnia D obuiat, incidendo circundat se esse intra iudicij falcem: propheta cōspexerat, cum diceret. Si ascendero in cœlum, tu illic es: etsi descendero, in infernum, ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, & habitauero in extremis maris, etenim illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Intra quandam falcem diuini iudicij se vidit, cum ex nullo se loco patere fugæ aditum posse cognouit, dicens. *Quia neque ab oriente, neque ab occidente, neque a desertis montibus*, subaudi, patet via fugiendi. Atque

Christus omnium iudex.

Greg. 33 mo. c. 14

Ps. 138.

mox ipsam supernæ potentiæ omnimodam comprehensionem subdens, ait. *Quoniam Deus iudex est*. Ac si diceret. Fugiendi via vndique deest, quia ille iudicat, qui vbique est. Hæc ille. Quamuis enim incerto quodam loco fiet iudicium vltimum, s. in aere contra montem Oliueti, ex quo ascendit dominus (vt ait Magister) tamen potentia iudicis totum orbem occupabit, vt non sit in orbe locus, in quo quis latere possit. Propter quod dicit Apostolus. Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. Gl. idest, ante iudicem Deum sedentem. Et hoc dicitur a simili. Tribunal enim est sedes iudicum, quæ in excelso loco locatur, vt iudex ab omnibus videatur, & ipse ex eminenti loco omnes valeat intueri. Ita Christus in iudicio quasi in tribunali sedebit, quia & ab omnibus videbitur, & ipse omnium conscientias videbit, & omnium causas iudicabit. Et horum causam subdit, d. *Quoniam Deus iudex est*, i. quoniam Christus, qui est iudex, est Deus. Deus autem vbique est, & omnia continet, &c. Mysticè autem hoc exponit glo. dicens, quòd oriens sunt boni quibus oritur sol iustitiæ, s. homines claritate conspicui occidens sunt, quibus occidit sol iustitiæ, i. mali. Deserti montes sunt falsi prædicatores, qui locum montium vsurpant, sed a veritate Dei sunt deserti, quibus Deus præsens est, non ob merita, vt in bonis, quibus Deus præsens est per gratiam non modo per cognitionem. Est ergo sensus: Cur mala non faciatis, ratio est, quia Deus neque deest ab oriente, idest, a bonis, neque ab occidente, idest, a malis, neque deest a desertis montibus, idest, a falsis prædicatoribus, quia omnibus generibus hominum præsens est Deus, & cognitor est. Quoniam Deus iudex est etiam eorum, quæ sunt in corde.

Mag. li. 1. d. 48. Rom. 14. Oriens. Occidens. Montes deserti.

1242 *Hunc humiliat, & hunc exaltat, quia calix in manu domini vini meri plenus mixto.*

HIc ostendit consequenter, quod Deus est iustus iudex. Et diuiditur in partes tres. Quia ostenditur primò, quod per Christum omnes iustè iudicantur. Secundò quod omnes piè admonentur, E ibi. *Ego autem*. Tertiò oïa iustè terminantur, ibi. *Et omnia*. Quantum ad primum sciendum, quod diuina iustitia a se superbos repellit, & deprimit, sed humiles corde exaltat. Christo dicente. Omnis, qui se exaltat humiliabitur, & qui se humiliat exaltabitur. Quam iustitiam ante longè præuiderat Psalmista d. *Hunc humiliat*, s. superbum. *Hunc exaltat*, s. humilem. Vbi notandum, quod humiliatio est multiplex, similiter, & exaltatio. Nam, vt ait Chrys. super Lucã Humilitatis nomen est multiplex Humilitas enim quæque virtus est, F iuxta illud. Cor contritum, & humiliatum Deus non despicies. Et est humilitas idem, quod ærumna siue pœna, iuxta illud Ps. 142. Humiliauit in terra vitam meã. Similiter & est multiplex exaltatio, s. præsumptionis, qua diabolus superbus voluit exaltare seipsum. Esa. 14. Super astra cœli exaltabo solium meum. Et est quædam exaltatio præmiationis. Psal 36. Expecta dominum & exaltabit te, vt hæreditate capias terram. Nunc ad propositum hunc humiliat, hunc. s. qui præsumptuose seipsum extollit, humiliat Deus G pœnis, & ærumnis. Et illum, qui se virtuosè humiliat, exaltat præmijs, & honoribus, quia vt dicitur Iob. 5. Ponit humiles in sublime. Quod exponens Greg. dicit. In sublime humiles ponuntur, qui ij, qui nunc pro Dei amore despecti sunt, postea cum Deo iudices veniunt. Vnde autem veniat talis humilitas, & exaltatio, ostendit, cum subdit. *Quia calix in manu domini vini meri plenus mixto*. Vbi notandum, quòd per calicem significatur lex diuina, quæ ideo calix dicitur, quia inde Deus suos fideles potat, iuxta illud Eccl. 15. Aqua sapientiæ salutaris potabit H illum. Hic autem calix legis diuinæ continet vinum merum, & etiam mixtum, idest, fæces. Per vinum merum, quod cor lætificat iuxta illud Psal 103. Vinum lætificat cor, intellige præmium æternum, iustis debitum. Iudic. 9. Vinum, idest, præmium æternum, lætificat Deum, & homines. Per vinum autem mixtum, & non depuratum, scilicet per fæces, intellige pœnam malis debitam. Apoc. 14. Si quis adorauerit bestiam, bibet de vino iræ furoris Dei. Est ergo sensus, quia calix

Luc. 18. Humilitas. Exaltatio. Chrys. Greg. 6. mor. c. 8.

calix in manu domini, idest, sacra scriptura, *plenus vini meri*, i. declarãs premium æternum iustis debitum, & plenus *mixto vino*, i. declarans pœnam malis debitam. Iste ergo calix Dei *in manu domini*, i. in operibus domini, quia, s. si dabit iustis pmium, & malis supplicium, ut prædicit scriptura sacra. Vel aliter totum *hunc humiliat, hunc exaltat*: hic duos populos intelligit, s. Iudæum, & gentilem. Christus ergo veniens. *Hunc humiliat*, s. populum Iudaicum, quia in Christum noluit credere, alijs nationibus subijciet. *Hunc exaltat*, s. populũ gẽtilẽ, qui Christũ recepit, quia in cognitione legis diuinæ, & ueritatis fuit exaltãs. *quia calix in manu domini*. s. scriptura sacra, quæ plena est vino mero, & mixto. Vbi notandum, ꝙ tota scriptura in duas partes diuiditur, s. in antiquum, & nouum testamentũ. Antiquũ testamentũ erat quasi quædam figura significans rem noui testamenti, s. ipsum Christum, & legem nouam, vt deducit Greg super Ezech. par. 1. Vnde illa sacrificia carnalia erant quasi fæces ab illis figuris, Iudæis ergo, quibus remansit vetus testamentum, & illæ figuræ carnales, remansit vinũ mixtum, sed gentilibus cõuersis, qui Christum, & eius legem recipiunt, datur vinum merum. Ecce ergo quomodo humiliat Iudæos, verum legis intellectum auferens ab eis. Ecce quomodo exaltat gentiles, vinum merum dans eis, s. cognitionem Christi, & nouæ legis. Et istum intellectum videtur sequens versus confirmare, dicens.

Calix. Scripturę

Vinum merũ, & mixtum

1243 *Et inclinauit ex hoc in hoc, veruntamen fex eius non est exinanita, bibent omnes peccatores terræ.*

VEruntamen fex eius, ut sit sensus *Et inclinauit*, scilicet dominus hũc calicem scripturæ, *ex hoc*, idest, a Iudaico populo, *in hoc*, idest in gentilem populũ, in quem spiritualis sensus scripturæ eliquatus est. Et per hoc, patet quomodo humiliat populum Iudæcũ, & exaltat gẽtilem. Vnde sequitur. *Veruntamen fex eius non est exinanita*, scilicet, figuræ legis antiquæ non cessauerunt, s. à Iudæis, quia carnalia sacramenta apud eos remã

A serunt, quia dicũt in illis figurata, s. Christum, & legem eius nondũ aduenisse. Vnde de isto calice scripturæ subdit. *Bibent ex eo omnes peccatores terræ*. Vbi sciendũ, ꝙ peccatores sunt duplices. s. superbi, qui regem suum, s. Christum negãt: alij peccatores humiles, s. gentiles conuersi, qui regi suo Christo per fidem se humiliter subijciũt. Omnes ergo bibunt ex illo calice scripturæ, sed differenter, quia peccatores humiles bibunt vinum merum calicis, recipiendo Christum, & eius legem. sed peccatores superbi, s. Iudæi bibũt fæces, s. antiquas figuras de Christo

Bibere

B retinentes, & sacrificia carnalia, quorum significatã adhuc impleta non credunt. Vel aliter iuxta primam expositionẽ uersiculi præcedentis, si per vinum merum intelligatur præmiũ bonis debitum, & p vinum mixtum supplicium debitum peccatoribus: tunc est sensus. *Bibent ex eo omnes peccatores terræ*, idest, ex vino mixto, quia omnes peccatores punientur æternaliter, & non solum in præsenti vita, quia per pœnas vitæ præsentis non exinanitur fex, idest, non terminatur pęna

C debita malis, quia vt dicitur Psalmo 10. Pluet super peccatores laqueos ignis, sulphur, & spiritus procellarum pars calicis eorum, boni autem inebriabuntur ab vbertate domus tuæ, & torrente uoluptatis tuæ potabis eos.

1244 *Ego autem annunciabo in sæculum cantabo Deo Iacob.*

HIc omnes piè admonentur. Deus enim volens oẽs homines saluos fieri uolũtate, scilicet, signi, omnes sem-

D per admonet, ut opera iustitiæ faciant, per quæ vinum merũ æterni præmij percipere queant, ut ostendit Gregor. in homil dicens. Ad erudiendam autem dominus plebem suam, nullo tempore desistit Deus operarios mittere: quia, & prius per partes, postmodum per legis doctores, deinde per prophetas: ad extremum verò per Apostolos vineæ, idest, ecclesiæ cultum debitum annunciauit. Vel dicat Christus. *Ego autem annunciabo in sæculum*, idest, quandiu sæculum erit, annunciabo per meos, & pœnam malis

Greg. in ho. Mat. 20

malis debitam, & gloriam bonis. *Vel annunciabo in saeculum*, s. quae de Christo sunt credenda. Unde circa hoc notandū, ꝙ de Christo sacra scriptura sex nobis annunciat. Primò annunciat eius incarnationem, qua s. verbum caro factum est. Et hanc annunciat angelus. Luc. 1. Unde de ista annunciatione facta per angelum dicitur. Qui habet pennas, annunciabit sententiam. Angelus enim pennas habere dicitur, propter suam agilitatem, cum non grauetur corpore. Quae autem maior potest esse sententia, quam annunciare mundo uerbum carnem factum? Unde ille angelus annuncians Mariae rectè poterat dicere mundo illud Esaiae 42. Noua ego annuncio, antequam oriantur, & vobis audita faciam. Sed quod nouum tunc annunciauit angelus mūdo, declaratur. Hiere. 31. Nouū inquit faciet dominus super terram, mulier circundabit virum. De istis, quae de Christo sunt annunciata, vide supra vers. 657 Sequitur. *Cantabo Deo Iacob*. Quid enim est cantare Deo Iacob, nisi pura mente, & iocunda Deo de eius beneficijs gratias agere? Ubi nota, ꝙ inter omnes actus humanos cantare requirit laetitiam, & organorum debitam dispositionem, ut ostēdit Greg. dicens. Quilibet peritus cantādi artifex, artem cantandi explere non ualet, nisi ad hanc sibi instrumenta exteriora concordent, quia nimirum canticum, quod docta manus imperat, quassata organa propriè non sonant, nec artem flatus exprimit si scissa rimis fistula stridet. Ut ergo Dei beneficia recolendo, eidē canticum resonare ualeamus, oportet ꝙ cum debita exaltationis laetitia fiat. Propter quod dicit Psalmista. Iubilate Deo omnis terra, cantate, & exultate, & psallite. Ubi considerā triplicem laetitiam pro beneficijs Dei reddendo canticum nobis necessariam. Primò est laetitia mentis interioris, quae notatur, cum dicitur. Iubilate Deo. Iubilum namque secundum Greg. dicitur ineffabile gaudium, quod mente concipitur, quod nec abscondi potest, nec sermonibus aperiri, quod quamuis quibusdam motibus prodatur, &c. vide in dictionario. literā canere. Sic ergo pro beneficijs per Christum nobis exhibitis reddendo Deo gratias, nostrum quilibet dicat. *Cantabo Deo Iacob*. Ad quòd nos exhortans Apostolus, dicit. Impleamini spiritusancto, cantantes, & psallentes domino in cordibus vestris:

Annunciare.

Eccl. 10.

Cantare Deo quid est. Greg. 1. mor. epi. 5.

Greg. 24 mor. c. 6

Ad ephesios 5.

Et omnia cornua peccatorum confringam, & exaltabuntur cornua iusti. 1245

Hic concludit conclusionem principalē, s. quō per Christum iustum iudicem peccatores damnabuntur, & iusti glorificabuntur. Ubi nota, ꝙ per cornua in scriptura sacra duo principaliter significantur, s. malorum superbiam, & iustorum uirtus, & innocentia. De cornu iniquitatis, & superbiae, vide supra versic. 1240. De cornu verò uirtutis notandū, ꝙ uirtutes quibus efficimur iusti, in scriptura cornua vocantur, quia sicut cornua animalia defendunt, & ornant, sic & uirtutes homines iustos, & maxime tres virtutes per cornua designantur. Primò per cornua, significatur uirtus humilitatis, & reuerentiae. Cornua. n. animalis sēper circa terram aliqualiter inclinātur. Sic & humilitas mentem declinat ad iā. Unde de cornu humilitatis dicitur Psal. 111. Iustitia eius manet in saeculum saeculi, cornu eius exaltabitur in gloria. Ubi ad literā loquitur de homine humili. Unde ibidē ait glos. Iustitia eius manet in saeculum saeculi, s. eleemosyna, quae Deo datur, quia Deo custode nihil perit. *Et cornu eius*, idest, humilitas, quae à superbis contemnitur, exaltabitur in gloria. Quare? quia hic humilis fuit, ibi potestatem habebit. Secundo cornu significatur virtus pietatis, & misericordiae. Antiquitus enim in cornibus portabant oleum, ad ungendum reges, ut per hoc ostenderetur, quòd in eis virtus pietatis vigere deberet. In oleo enim suaui, & liniti uo doloris ipsa signatur pietas. Unde 1. Regum 19. dicitur. Tulit Samuel cornu olei, & vnxit Dauid in medio fratrū eius & per istam unctionem Dauid totus clemens, & pius fuit effectus Psal. 131. Memento, domine, Dauid, & omnis mãsuetudinis eius. Tertiò in cornu significatur virtus castitatis, & munditiae. Cornu enim ex carne nascitur, à carne tamen

Cornua multiplex scilicet peccati, & uirtutum.

manet

manet nudatus. Sed ossa a carne quidem originem habent, & carne manent operta. Ideo per ossa figurantur in carne uiuentes carnaliter. Sed per cornua homines casti in carne viuentes, sed præter carnẽ. In cuius figuram facies Moysi cornuta apparuit populo, Exo. 34 Moyses.n. qui assumptus ex aqua interpretatur, significat castos homines, quia per aquam ipsa luxuria fluxibilis designatur. Vnde & Ioãni dictum fuit. Veni & ostendam tibi dãnationem meretricis magnæ sedet super aquas multas. Si ergo per aquam significatur luxuria, quis proprie dr Moyses, i. assumptus ex aqua, nisi quilibet homo castus a uoluptate luxuriæ separatus? Sic ergo per cornu aliquando figuratur peccatorum nequitia, aliquando bonorum iustitia. Vnde & de vtroq; cornu hic loquitur ps. Primò de cornib. vitiorum, d. *Et omnia cornua peccatorum confringam* q.d. s'm gl. quamuis peccatores hic eleuentur, & nolint hic per humilitatẽ frangi, in fine tamen, i. in iudicio confringentur per damnationem æternam. De iustis autem d. *Et exultabuntur cornua iusti.* virtutes iustorum, quæ hic depressæ videntur, exaltabuntur in iudicio, i. præmiabuntur. Sic.n. de iustis dicit psal. 148. Confessio eius super cœlum, & terram, & exaltabit cornu populi sui.

Apoc. 17

PSAL. LXXV.

1246 *Notus in Iudæa Deus in Israel magnum nomen eius.*

ISTE Psalmus talem habet titulum: *In finem carminibus canticum ad Assyrios psal. Asaph.* Ad cuius notitiam sciendum, quòd istum psalmum fecit Asaph præuidens superbiam Sennacherib Regis Assyriorum, contra regem Iudæorum confidentis in multitudine exercitus sui, qui tamen miraculosè per angelum domini fuit fugatus. Nam vt habetur 4. Reg. 19. Sennacherib rex Assyriorum venit contra Hierusalem, regnante Ezechia rege. Misit autem ad Ezechiã regem, d. Non te seducat Deus tuus, in quo habes fiduciam; neq; dicas.

A Non tradetur Hierusalem in manu regis Assyriorum. Tu.n ipse audisti, quæ fecerunt reges Assyriorum vniuersis terris, quo vastauerunt eas. Nunquid tu solus poteris liberari? Nunquid liberauerunt dij gentium singulos, quos vastauerunt patres mei? Cum aũt audisset Ezechias sermones istos deuotè orauit dñm, vt ipsum saluaret de manu Sennacherib regis Assyriorum. Dñs exaudiuit illum. Vnde illa nocte misit Deus Angelum suum in castris regis Assyriorum, & percussit ex exercitu regis Assyriorum centum, & B octuagintaquinque millia. Cumque surrexisset Sennacherib rex, vidit omnia corpora mortuorum exercitus sui, & statim territus, recessit ad regnum suum, & mansit in Niniue, & ibi interfectus fuit a filijs suis. Istam ergo miraculosam victoriam populi Iudæorum contra Sennacherib regem Assyriorum præuidens Asaph spiritu prophetico, fecit istum Psalmũ, vt omnes moneret in omni aduersitate spem suam in domino Deo ponere. Est ergo sensus tituli. Iste psalm. quem fecit Asaph in finem, scilicet in C Christum nos dirigit, & est *in carminibus*, idest in laudibus de victoria a Deo data Iudæis, & est *canticum*: quia gratias agit Deo de victoria data. Et est iste psalmus *ad Assyrios*, idest contra Assyrios, quia agit de percussione ipsorum a Deo facta miraculosè. Intentione mouet ad confidendum in Deo in omni aduersitate constitutis. Sic ergo primò declarabo sensum literalem, secundò propheticum. Quantum ergo ad sensum literalem sciendum, quòd psalmus iste diuiditur in tres partes, quia describitur re- D gni Iudææ conditio. Secundò Sennacherib deletio, ibi, *Confregit*. Tertiò gratiarum actio, ibi. Quoniam cogitatio hominis, &c. Dic vt Nic. de Ly. Quantum verò ad sensum propheticum sciendum, quòd Psalmus iste agit de Christi gratia, & de Iudæorum ingratitudine, & malitia. Et sic diuiditur in tres partes, quia primò confundit Iudæorum uanam gloriam. Secundò ostendit Christi veram gratiam, ibi. *Illuminans*. Tertiò consurgit ad gratiarum actionem debitam, ibi. *Quoniam cogitatio*. Quantum ergo ad pri-

primum volens confutare Iudæorũ gloriam, quam sibi vsurpăt ex nomine, tria facit, qm ostendit primò, qui sunt veri Iudæi quib notus est Deus. Secundò, ꝙ in ueris Iudæis habitat Christus, ibi. *Et factus est in pace.* Tertiò ꝙ oĩa mala a veris Iudæis remouet Christus, ibi. *Confregit.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ psal. hic vult ostendere, ꝙ gloria Iudæorum, qua se iactant populum esse Dei, & legem Dei habere est nulla, quia illi non sunt veri Iudæi. Vt.n. ostendit Apostolus Rom. 2. Duplices sunt Iudæi, s. in manifesto, & in occulto, i. carne, & spiritu. Carne .n. dñr Iudæi, qui carnaliter nati sunt de tribu Iuda, qui fuit vnus ex filijs Iacob: Sed spiritu, & in occulto Iudæi sunt, qui rem per nomen significatam cõseruant. Nam Iudas interpretatur confitens. Illi ergo non sunt veri Iudæi, qui Christum regem non confitentur. Illi aũt sunt ueri Iudæi, qui Christum verum regem cõfitentur. Vnde dicit glo. ad Rom 2. Bene pôt fieri Iudæus gentilis & gentilis Iudæus Vñ verus Iudæus non est, qui solũ Iudæus est nomine & natione, vel q. solum labijs confitetur, sed corde est remotus Iudæus.n interpretatur confitens. Qui ergo verè credit & rectè confitetur verè Iudæus est. Vnde contra istos, carne Iudæos arguit sic Magister hic in glo. dicens. De tribu sola Iuda reges erant Iudæorum. Vnde benedicens Iacob filijs suis, ait, Non deficit princeps de Iuda, nec dux de femore eius, donec ueniat, qui mittendus est. Et ab hac tribu omnes Iudæi dñr. De qua ẽt uenit dominus noster Iesus Christus. Iudæi aũt Cæsarẽ confessi sunt regem ipsorũ qui non erat de tribu Iuda, & non Christum. Ergo iã ij amplius non sunt appellandi Iudæi, itaque euersum est regnum Iudæorum, quia noluerunt cognoscere uerum regẽ Iudæorum Abdicauerunt se ab isto nomine, cum dixerunt. Non habemus regẽ nisi Cæsarem. Si.n. non habent Regem nisi Cęsarem, defecit iam princeps de Iuda, uenit ergo ille qui promissus est. Illi ergo uerius Iudæi sunt, qui Christum de Iuda natum uerum regem credunt. Ex isto ergo vult arguere Psalmista, ꝙ Iudæi carne falso gloriantur de hoc nomine, d. *Notus in Iudæa Deus:* argues. Si.n. veri Iudæi estis, tunc in vobis notus est Deus, ꝙ si non est in vobis notus, tunc non estis veri Iudæi. Sed in uobis non est notus Deus, quia Cæsarem gentilem confessi estis, dicentes Non habemus regem nisi Cæsarem, & Christum negastis de tribu Iuda natum. Et eodem modo vult ostendere, ꝙ illi, qui sunt Iudæi sola carne, non debent dici ueri Israelitæ, in quibus non est magnum nomen domini patet, quia *in Israel est magnum nomen eius*, patet ẽt, quia Israel interpretatur videns Deum. Sed nomen dñi non est magnum in illis, quia ipsum dominum regem negauerunt, & Cæsarem sibi regẽ elegerunt. Ex quibus omnibus vult Psalmista concludere, ꝙ gentiles ad fidem Christi conuersi veri Iudæi, & Israelitæ debent nuncupari, & non illi, qui solum de tribu Iuda sunt carnaliter nati.

Iudæus quis propriè dicatur. — *Gloss.* — *Gene. 41*

Et factus est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. 1247

Hic ostendit, quòd in veris Iudæis habitat Christus. Vbi notandum quod pax est duplex, scilicet exterior, & interior. Exteriorem pacem plus habent peccatores quam iusti, qui semper aduersis impetũtur, sed interiorem, quæ stat in puritate conscientiæ, quæ peccatorum remorsum non habet, habent iusti, & non peccatores. De qua dominus dicebat suis Apostolis. Pacem meam do vobis &c. Hæc autem pax stat in duobus (vt ait August. super Ioan.) scilicet, vt hostem vincamus, & vt nos adinuicem diligamus. Tales autem pacificos inhabitat Christus. Psalm. 21. Tu autem in sancto habitas &c. Consimiliter nunc ait. *In pace factus est locus eius.* Locus enim Christi est cor hominis pacifici. Quæ autem conturbent cor nostrum, ne ista pace fruatur, ostendit Hugo de sancto Victore, dicens. Quatuor sunt, quæ in nobis pacis quietem frangunt, scilicet hostis, seruus, vxor, & vicinus. Hostis est diabolus, seruus mundo, vxor caro, vicinus quilibet proximus. Cum ergo diabolus eijcitur, mundus subijcitur, caro affligitur, proximus diligitur, quid aliud agitur.

Pax. — *Ioan. 14* — *Hugo.* — *Pax frãgitur a multis.*

tũr, nisi quod pax in nobis ex omni parte stabilitur? Sic ergo ille veram pacem habet in corde, quem non conturbat memoria præteritorum delictorum, quem non inquietat desiderium futurorũ, qui non frangitur aduersis, neque prosperis eleuatur. Et talem pacificum inhabitat Christus. De quo dicitur. *In pace factus est locus eius*. Sequitur. *Et habitatio eius in Sion*. Vbi aduerte, q aliter Chistus locum habet in nobis, & aliter habitationẽ, quoniam locum habet in illis in quibus est per gratiam, sed habitationem in sanctis, in quibus est per gloriam. Nã quòd propriè non habitet in hominibus, in quibus est per gratiam apparet ex verbis Christi, dicentis iustis. Si quis diligit me, &c. Sequitur. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Ecce quòd iam in illis erat per gratiam, quia diligentibus se loquitur, in quibus tamen nondũ habitabat per gloriam, ideo de futuro dicit. Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Licet etiam modo communiori habitet in omnibus, in quibus est p gratiam. Hoc ergo insinuans dicit. *Et habitatio eius in Sion* Sion namque specula interpretatur, & significat gloriã æternam, in qua beati facie ad faciem Deum speculãtur. Propter quod dicitur. Psal. 83. Ibunt de virtute in virtutem, videbitur Deus deorum in Sion. Sic enim speciali modo habitat Deus in beatis. Apoc 21 Ecce tabernaculum Dei cũ hominibus, & habitabit cum illis, & erit illorum Deus Aliqui aũt exponunt istũ versum de sepultura Chri, quia a principio natiuitatis suæ semper Christus persecutiones fuit passus vsque ad mortem. Sed post mortem, sepultus in pace requieuit.

Habitatio. Christi. — *Ioa. 14.*

1248 *Ibi confregit potentias, arcum, scutum, & gladium, & bellum.*

OStendit, hic quòd a veris Iudæis Christus omnia mala remouet, quia ipsos verè pacificat in gloriam. Multa enim mala in hoc mundo patimur, quæ in patria verè tolluntur. Et hoc est, quod dicit. *Ibi*. scilicet in Sion & in gloria *confregit potentias*, &c. Et quas potentias, ostendit subdens. *Arcum, scutum, gladium, & bellum*. Per arcum, qui ferit occulte, intellige dolos. Per scutum quo protegimur, intellige omne illud per qđ superbi sua vitia operire conantur. Per gladium omnis rebellio contra Deum. Per bellum peccatorum excusatio, qua contra Deum bellamus. *Ibi* ergo idest in Sion gloriæ omnia ista remouentur, quia ibi hæc omnia desinunt. Vel aliter. Per arcum intellige peccatum luxuriæ. Per scutum peccatum obstinationis, & superbiæ. Per gladium peccatum auaritiæ. Per bellum verò rebellionem carnis ad animam de quibus vide supra vers. 763. Aliter istum versum exponit Grego. ostendens, quòd omnia etiam ista in præsenti vita confringuntur. Vnde ait. Ibi confregit cornua, secundum aliam translationem, arcum, &c. In cornibus elatio superborum, in arcu insidiæ longè ferientium, in scuto obstinata duritia defensionum, in gladio uicina percussio, in bello verò ipsa contra dominum mentis motio designatur. Quod nimirum totum in sancta ecclesia confringitur, dum mentes Deo resistentium supposito iugo humilitatis edomantur. Hinc rursum per eundem Psalmistam dicitur. Arcum conteret, & confringet arma, & scuta comburet igni. Arcum enim dominus conterit, cum occulta insidiantium machinamenta dissoluit. Arma confringit, cum ea, quæ contra se erecta fuerãt, patrocinia humana comminuit. Scuta ergo comburit, cum peccãtium mentes obstinata se duritia defendentes, ad pœnitentiæ, & confessionis ardorem spiritussancti calore succendit.

Greg. 33 mo. c. 19 — *Psal. 45.*

Illuminans tu mirabiliter a montibus aeternis, turbati sunt omnes insipientes corde. 1249

COnsequenter hic ostendit Christi veram gratiam, & potentiam. Et primò ostẽdit erga nos Christi gratiam, & benignitatem. Secũdò circa malos iudiciariam Christi potestatem, ibi. *Tu terribilis es*. Circa primum gratiam Christi ostendit in tribus. Primò, quia per fidem mentes, illuminat. Secundò, quia per exemplum auaros reuocat, ibi. *Dormierunt*. Tertio quia increpando superbos humiliat, ibi. *Ab increpatione*. Quantum ad primum sciendum, q Christus mun-

mundum per Apostolos suos, & alios prædicatores illuminauit, qui fidé Christi prædicando docuerunt, & miraculis confirmauerunt, q̃ præuidens Psalmista, dicit. *Illuminans tu mirabiliter*, &c. Per montes enim intellige sanctos Apostolos, & prædicatores propter vitæ altitudinem, & quia non ima, sed summa prædicabant, vt dictum est supra versic. 1016. & 1170. Per quos Deus mundum illuminauit, quia ipsorum prædicatoribus gentes conuertit ad fidem. Qui prædicatores, & Apostoli dicuntur montes æterni, quia ipsorum nõ terminatur beatitudo, & quia Deus per eosdem mundo vitam promisit æternam. Illuminat autem mundum per ipsos mirabiliter, quia non solũ prædicatione, sed etiam per miraculorũ operationem. Et hoc est quod dicit. *Illuminans tu mirabiliter*, i. per mirabilia per manus tuorum Apostolorum, & prædicatorum facta, quia gentiliũ corda ipsi non tantum verbis, quantum signis conuertebant. Et ne virtutem huius illuminationis cordium quis attribuat Apostolis, & prædicatoribus notãter dicit. *Illuminans tu mirabiliter*, q.d. Non montes ipsi illuminant, sed tu per montes, sicut manus propriè non scribit, sed intelligẽs per manum, sic homo non docet alium nec illuminat, sed Deus per hominem, vide supra vers. 353. Verum quia ad prædicationem Apostolorum non oẽs fuerunt illuminati, sed quidam rebelles, & obstinati permanserunt, quia electi crediderunt, reprobi non, sicut dr̃ Act. 13. Crediderunt quotquot præordinati erant ad vitã æternam, ideo de illis qui non crediderunt subditur, q̃ ad prædicationem Apostolorũ, *turbati sunt omnes insipientes corde*, vt homines multi carnales desideria mundi sequentes, turbati sunt, audientes quòd aliam vitam futuram diligere debemus, & calcare præsentem. Sic ergo cõtinuatur præsens versus ad præcedentẽ, quia dictum est Christus confringet potentias, arcum, scutum, &c. nunc ostendit quõ, quia *illuminans tu mirabiliter*, &c. Istum versiculũ exponit Greg. inducens q̃ Deus nos illuminauit ad sequelã virtutum sanctorum exemplis, qui montes dicunt æterni. Vnde sic ait. In Ps. scribitur.

Montes sunt prædicatores.

Illuminat Deus mũdum.

Turbatio.

Greg. 27 mor. c. 6.

E *Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis*. Qui.n. orientem solem contemplari non valet, irradiatos montes conspicit, & quasi sol ortus sit deprehendit. Ex æternis ergo montib. Deus nos illuminat, q̃a per admiratam vitam patrum præcedentium radio nos suæ claritatis illustrat. Ecce in studio deuotionis dominicæ, & charitatis accendimur, sed in hac deuotione atq; charitate melius horum montium contemplatione formamur. Quis.n. deuotior Petro? quis charior Ioanne? Ille per deuotionem fluida maris dorsa calcare non timuit, iste per amorem in ipso F auctoris nostri pectore quieuit. Et qui ad corporalis pœnæ recreationem venerat, spirituale pabulum de sinu redemptoris sumpsit. Sed quia signari per mõtes Prophetas diximus, necesse est ut adhuc ad medium superiorum patrum exempla deducamus. Ecce cum præceptis cœlestibus subdi per obedientiam cupimus, cõsideratis antiquorum patrum vestigijs iuuamur. Quid.n. Abraham obediẽtius, qui ad vnam vocem dominicam cognatos, & patriam deseruit, & pro adipiscenda æterna hæreditate ipsum ferire non G trepidauit, quem senex iam, & penè moriturus acceperat hæredem? Cum patientiæ apprehẽdere virtutem conamur, præcedentium montium exempla conspicimus. Quid.n. Isaac patientius, qui ligna portat, & de holocausto interrogat, atq; post paululum ligatur, & non loquitur, aræ superponitur, & nõ reluctatur? Quid ergo isto viro patientius dici potest, qui quasi ad solatium ducitur, & requiritur, ad feriendum ligatur, & conticescit, oblatus in holocaustum tacet? Cum autem ac H cingi ad laborum tolerantiam nitimur, exemplis præcedentium montium informamur. Quid.n. Iacob laboriosius, qui apud Laban tam longo tempore propinquus iure cognationis opera exercuit seruitutis, & vicẽ obsecutus est famuli, vt perfrueretur præmijs hæredis. Cũ arcem continentiæ, & castitatis ascendere nitimur, exemplis præcedentium montium subleuamur. Quid Ioseph castius, q̃ ad desiderium petulantis dominæ iugo luxuriæ premi non potuit, etiã captiuus. Et quidem hominibus seruus extitit, sed

Exẽplis hominis accendimur ad virtutes

Abrahã exẽplum obedientia.

Isaac exẽplum patiẽtia.

Iacob exẽplum tolerãtia

Ioseph exemplũ castitatis.

contra

contra dominantem nequitiam,& in seruitio liber fuit? Cum mansuetudine repleri cupimus, præcedentium patrum exemplis adiuuamur. Quid enim Moyse mansuetius, qui commissi sibi populi seditionem tolerat, & tamen irascenté dominum pro eisdem suis persecutoribus orat, seq; pro illis diuino furori objicit, quia in sancto eius pectore ét in persecutione charitas ignescit? Cum cōtra aduersa mundi formare nos mentis constantia nitimur, præcedentium patrum consideratione fulcimur. Quid enim Iosue constantius, qui ad explorandam qualitatem gētium missus, nec pro ceritatis magnitudinem, nec numerositatis multitudinem expauit? Vnde & easdé gentes quas explorando non timuit, ét præliando prostrauit. Cu benignitatis culmen appreheńdere conamur, præcedentium patrum exéplis instruimur. Quid enim Samuel benignius, qui de principatu regendi populi deiectus, successorem sibi humiliter requirit, inuentumque vngit in regé, unctum mox tolerat pcussorem a quo nec moriatur trepidat, & tamen ne ei dominus irascatur rogat Ipse quoque cū mitterer, ait. Audiet Saul, & interficiet me. Et ei per semetipsā ueritas dicit. Quousque tu luges Saulem. cū ego abieccrim eum? Quid ergo viro isto benignius dici potest, qui & hunc non vult diuinitus pcuti, a quo formidat occidi? Cum ad pietatis atque humilitatis celsitudinem tendimus, præcedentiū exemplis illuminamur. Quid.n. Dauid misericordius, quid humilius dici potest, quia a rege reprobo pro uictorijs contumelias recepit, qui de manu hostili Israeliticam gentem fortis eripuit, & tamen ipse ne moriatur, quasi debilis fugit? Qui & se electum diuino iudicio, & persecutorem suum reprobum agnoscit, & tamē eidem persecutori suo crebro satisfactionis humilitate se subiecit qui persecutoris lanceam tollit, oram chlamydis detruncat, atque ad cacumé montis protinus properat, & uno eodéque tempore, quia occidendi potestaté habuerit ostendit, & ne occidatur rogat. Quia ergo in cunctis quæ spiritualiter appetimus, exemplis præcedentium patrum illuminamur, benè de his montibus dicitur, *Illuminans tu mirabiliter à môtibus æternis*, &c. Sed quia bonis aliorum exemplis multorum uitia denudantur, quia cōtraria comparata magis elucescunt, hinc est quòd vnde aliqui illumināntur ad uirtutem, inde alij ad odium excitantur, & iram. Vnde subditur, *Turbati sunt omnes insipientes corde.*

Moyses exemplū mansuetudinis.

Iosue exēplum cōstantiæ.

Samuel exemplū benignitatis.

Dauid exemplū humilitatis.

A

Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis. 1250 *Canon.s*

B Hic cōsequenter per exemplū auaros reuocat. Vbi notandū, q uita præsens quædā dormitio dr ipsis peccatoribus, quia licet vigilent corpore, anima tñ ipsorum dormit, sic econtra iusti corpore dormiunt sed anima uigilat. Sic.n. ecclesia, in persona omnium iustorū.d. Ego dormio, & cor meū uigilat. Peccator ergo qui secundū animam in præsenti dormit, uigilat in morte, quia tunc eius anima uidere cogitur, quæ hic uidere nolebat. Psalmista ergo auaros ad pœnitétiā prouocare uolens, adducit exemplum. q C sunt dormientes corporaliter, pauperes qñq; somniāt se multas habere diuitias, sed cum euigilant, vacuos se reperiunt. Sic est de auaris, quia in præsenti dormiētes se diuites putant, sed cum per morté euigilauerint, nihil se habere reperiunt. De quibus nūc dicit. *Dormierunt somnū suum.* Vbi gl. Auari enim hic dormientes somniant se multos thesauros, habere, sed cum euigilant, nihil inueniunt : *Viri diuitiarum in manibus suis.* Et attende quod ait. *Viri diuitiarum*, s. subditi diuitijs, non dicit habentes diuitias. Multi D enim habent qui non amant. Vnde istum versum ad propositum exponens Greg. super illo verbo Iob 27. Diues cum dormierit, nihil secum aufert, dicit. Huic nimirum sententiæ Psalmista concordans, dicit. *Dormierunt somnum suum, & nihil inuenerunt omnes uiri diuitiarum in manibus suis.* Vt enim in sua manu diuites post mortem suam quicquid inueniant, eis ante mortem dicitur, diuitias suas in quorum manibus ponant, &c. uide supra uersic. 1203. Vnde de istis auaris, diuitibus dicitur Psalm. 48. Et relinquent

Auarus.

Diuitia.

Greg. 18 mor. c. 9

quent alienis diuitias suas, & sepulchra eorum domus illorũ in æternũ, unde ibi.

1251 *Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt, qui ascenderunt equos.*

Hic superbos increpando humiliat. Vbi sciendum q secundum q ait Greg. Equi nomine in scriptura multa significantur. Equi nomine aliquando lubrica uita prauorum, aliquando dignitas uel superbia temporalis, aliquando hoc ipsum præsens sæculum, aliquando præparatio rectæ intentionis, aliquando sanctus prædicator exprimitur. Equi enim nomine lubrica uita prauorum designatur, sicut scriptum est. Nolite fieri sicut equus, & mulus. Et sicut per prophetam alium dr. Equi amatores in fœminas, & em ssarij facti sunt vnusquisque ad vxorem proximi sui hinniebat. Equi nomine dignitas vel superbia temporalis accipiẽ Salomone attestante qui ait. Vidi seruos in equis, & principes ambulantes qu isi seruos super terrã. Omnis quippe qui peccat seruus est peccati, & serui in equis sunt, dũ peccatores pſentis uitæ dignitatibus efferuntur. Principes verò quasi serui ambulant super terrã, cũ multos dignitate uirtutũ plenos nullus honor erigit, sed summa hic aduersitas uelut indignos deorsum premit. Hinc rursum dr *Dormitauerũt qui ascenderũt equos,* i. in morte animæ mẽtis oculos à ueritatis luce claudunt qui in præsentis vitæ honore superbè cõfisi sũt, &c. Sic ergo hic p equos intellige superbas huius mundi dignitates, quas ascendunt superbi, qui Deo subiici nolunt. Ascenderunt ergo equos superbiæ, qui Deo subiici nolunt. Sic Pharao increpatus a Deo increpationes Dei obstinata mente contempsit. Sic & omnes qui negligunt monita Dei dormitãt, quia Deum audire contemnũt, quasi per hoc uolẽs illos abducere a superbia, ut Christo subijciantur, ne sic accidat eis, sicut Pharaoni, de quo dr Exod. 14 Ingressus est eques Pharao cum curribus & equitibus eius in mare, & reduxit super eos dominus aquas maris. Et attende secundum gloss. tremendam rem, increpatio habet strepitum, strepitus autem increpationis excitare solet dormiẽtes. Quomodo ergo ad increpationem Dei, quæ tanti ponderis est, dormitant superbi, nisi quia cor habẽt induratum? Duritia enim cordis obdormitio est. Vnde, quantò amplius a Deo increpantur in præsenti, ipsi magis indurantur. Vnde de talibus superbis induratis dicitur Sapient. 12. Qui increpationibus correcti nõ sunt, dignũ Dei iudiciũ experti sunt.

Greg. 31 mor. ca. 18. *Equus significat multa:* *Psal. 31* *Hiere. 5.* *Eccl. 10.* *Increpatio.*

1252 *Tu terribilis es, & quis resistet tibi? ex tunc ira tua.*

Hic consequenter ostendit diuinam potestatem, circa quã m tria ostendit, primò q diuina potestas est singulorum excessiua. Secundò q est malorum punitiua, ibi. *De cœlo.* Tertio quòd est bonorum premiatiua, ibi. *Cum exurgeret.* Quantum ad primum sciendum, q tãta est diuina potestas, quòd nullus ei resistere potest, quia sua uoluntas est sua potestas. Propter quod dicitur Hester 13. Domine Deus, rex omnipotens in ditione rua cuncta sunt posita, & non est, qui tuæ possit resistere uoluntati. Quod nũc confirmans Psalmista ait. *Tu terribilis es, & quis resistet tibi?* q d nullus. Sed contra uidetur, quia Psalm. 16 dicitur. A resistentibus dexteræ tuæ custodi me. Et Stephanus Iudæis dicebat. Vos semper spiritui sancto restitistis. Quomodo ergo nunc dicit Psalmista. *Quis resistet tibi?* Hanc quæstioné mouet Greg. super illo verbo Iob 9. Deus, cuius iræ nemo resistere potest, dicens. Mirum ualdè est, q iræ Dei nullum resistere posse dicitur, cũ tamen multos indignationi supernæ animaduersionis obuiasse eloquia diuina testantur. An non iræ Dei Moyses restitit, qui pro cadẽte populo erectus, ipsum supernæ percussionis impetũ, mortis suæ oblatione resistit, dicens. Dimitte illis hanc noxam, alioquin dele me de libro, quem scripsisti. An non iræ Dei Aaron restitit, cum inter viuentes, ac mortuos thuribulum sumpsit, atque animaduersionis ignem incensi fumo temperauit? An non Phinees iræ Dei restitit, quia luxuriantes cum alienigenis in ipso coitu trucidans, zelum suum diuinæ indignationi obtulit, & furorem gladio

Resistere Deo. *Act. 7.* *Exod. 32*

dio placauit. An non iræ Dei Dauid restitit, qui Angelo ferienti se offerens, placationis gratiam, & ante tẽpus propositum exegit? An non Helias iræ Dei restitit, qui longo iam tempore, terra arente, subductas de cęlo pluuias verbo reuocauit? Q̃uo ergo diuinæ iræ nullũ posse resistere dr, cum multos sæpe restitisse exẽplis existentib. demonstretur? Sed, si subtiliter ista pensemus, & verum cognoscimus, quia diuinæ iræ non resistitur, & verum, quia multi sæpe restiterunt. Oẽs etenim sancti, qui iræ Dei obuiant, ab ipso accipiunt, vt contra impetũ percussionis eius opponãtur, atq; vt ita dixerim, cum ipso se erigunt contra ipsum, eosq; diuina vis sibi opponit secum: quia in eo ꝙ aduersum se sæuientẽ iram foras obrinent, intus eos gratia miserantis fouet, & famulantes interius leuat, quos quasi aduersantes exterius tolerat. Porta ergo cõtraditionẽ deprecantium, quã aspirat, & velut nolenti opponit, ꝙ ab ipso vt fiat imperatur. Moysi.n.dicit, Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleã eos faciamq; te in gentem magnã. Quid est seruo suo dicere. Dimitte me, nisi deprecanti ausum præbere? Ac si aperte diceretur. Pẽsa quantũ apud me valeas, & cognosce qa obtinere poteris, quicquid pro populo exoras. Aliter aũt ad dictam quæstionẽ rñdet idem Greg.d. Resistere Deo dicimur, cum repugnare eius dispositionib. conamur. Neq; .n. nostra infirmitas incõmutabili eius sentẽtiæ obuiat, sed tñ quod explere non valet, tentat. Nam sæpè humana infirmitas occultæ vim dispositionis agnoscit, & tñ hanc si mutare valeat, appetit, & contra irę satagit, sed ipso se gladio contradictionis frangit, ordini interno renititur, sed suis victa conatib. ligatur. Hanc ergo Dei potẽtiã insuperabilem ostendens, ait. *Tu terribilis es, & quis resistet tibi?* q.d. nullus. Terribilis.n. s̃m Grammaticos, dr a terreo terres, & idem est terribilis, quod metuendus, & terrori habilis. Et aduerte tamen, ꝙ quamuis hic nullus, realiter Deo possit resistere, tñ eo modo quo precibus sanctorum placatur, ei resistere dicimur, quia nunc tempus est misericordiæ sed in iudicio, cum tempus erit iustitiæ,

Greg. 19 mo. c. 11

Exo. 32.

Grego. 9. mor. c. 2.

Terribilis.

A & vindictæ, nullis placabitur precibus. Quod notat Psalmista, d. *Et tunc ira tua,* q.d. s̃m glo. Modo dicant mali, quæ volunt, disputant contra Deum, quod tunc facere nõ poterunt, quia tunc, s. in die iudicij erat ira sua, s. super malos firmata.

De cœlo auditum fecisti iudicium, terra tremuit, & quieuit. 1253

OStenditur hic, quòd diuina potentia est malorum punitiua. Vbi notandum, quòd per cœlum significantur B sancti Apostoli, & prædicatores. Psal. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, &cæt. Et isti Christum venturum ad iudicandum orbem toti mundo annunciauerunt, tam in nouo quàm in antiquo testamẽto, vt patet discurrenti in vtroque. Propter quod dicitur Psal. 49. Annunciabunt cœli, id est, sancti patres Apostoli, & prædicatores iustitiam eius, quoniam Deus iudex est. Vnde de Christo iudice dicebat Petrus Actuum 10. Ipse est, qui constitutus est a Deo iudex viuorum, & mortuorũ. Huic omnes prophetæ testimoniũ perhi C bent. Quid est ergo *de cœlo auditum fecisti iudicium,* nisi ex ore sanctorum mũdo declarasti Christũ futurum iudicẽ mundi? Vel aliter. *De cœlo auditum fecisti iudicium.* Christus n. de cęlo veniens, auditum faciet toti orbi iudicium ultimum. Sic.n. dicitur Actuum 1. Quemadmodũ vidistis eum euntem in cœlũ ita veniet. Ascendit autem in voce tubæ. Psalm 46. Ascendit Deus in iubilo, & dominus in voce tubæ, ergo & sic descendet in voce tubæ, vt auditum omnibus faciat iudiciũ. Et hoc est quod ait Apost. 1. Thes. 4. D ipse dominus in iussu, & in voce Archãgeli, & in tuba Dei descẽdet de cęlo, &c. Ad hoc.n. valet vox tubæ, vt auditores excitet Illud autem iudicium ultimum peccatoribus timorem incutiet, & iustis lætitiam, vt ostendit Gregor. dicens. In iudicio Christus iustis tranquillus apparebit, & iniustis iratus. Testem enim conscientiam intra semetipsos deferunt, vnde & eorum mentes æquè unũ respiciãt sed non æqualiter modificentur, quia & istis eum benignum ostẽdit ante acta iustitia, & illis terribilem culpa. Quorum

Greg. 32 mor. c. 6. Iudiciũ malos cõturbat, & lætificat bonos

pauorẽ quis explicet, cum cõtigerit miseris, & intra se culpas cernere, & ante se iudicem iustum videre? Hoc nimirum continuè vsu vitæ præsentis agitur, vt de qualitate venturi iudicis mortalium corda doceantur. Nam, cum duo ad iudiciũ pergunt, alius innocentiæ sibi conscius, & alius culpæ debitor, graue contra se hoc ipsum iudicis silentium suspicatur, quã iram sibi non denunciat perturbatio iudicis, sed recordatio prauitatis. Quia etsi adhuc fortassis hunc reum sententia non clamat, intus tñ conscientia iam grauiter accusat. At contra iustitiæ amicus, decernentis iudicis vultum conspicit, sed intus de testimonio bonæ recordationis hilarescit. Et quo apud se metuat non habet, eo ipso omnes, quod est ante ipsum, blandũ videt. Cum ergo dr̃ Iob. 40 Disperge superbos in furore tuo, non perturbatio diuinæ sententiæ, sed super peccatores male sibi conscios examinatio iustæ vindictæ, quamuis n. in iudicio eum tranquillum videant, quia tñ feriendos se ab illo non dubitant, eum suis moribus perturbatum putant. Ex quibus apparet, ꝙ mali in iudicio tranquillum iudicem timebunt, & conscientia teste, recalcitrare nõ valebunt. Et hoc notans hic Psal. ait, *Terra tremuit, & quieuit*, quia. s. ẽm gl. peccatores terreni cremabuntur, & perdita potestate malè agendi, vel excusandi, conquiescent:

Innocentia confortat.

1254 *Cum exurgeret in iudicium Deus, vt saluos faceret omnes mansuetos terræ.*

HIc ostenditur, quòd diuina potentia est bonorum præmiatiua. Vbi notandum, ꝙ iustitia duos habet actus, videlicet malos punire, & præmiare bonos, quorum vnum per se intendit. s. bonorum præmiationem, & aliud per accidens, s. malorum punitionem. Non. n. malos punit nisi ad vtilitatem bonorũ. Propter quod dicit Isidorus, Factæ sunt leges, vt earum metu humana coerceatur audacia, tutaq; sit inter improbos innocẽtia, & in ipsis improbis, formidato supplicio refrenetur audacia, & nocendi facultas. Et quamuis hoc dicatur de lege humana, tñ suo modo sic est de lege diuina, quæ principaliter intendit præmiare bonos, sed quasi per accidens malos punire. Sic etenim Christus prius bonos ad præmiũ uocabit, & postea malos ad supplicium, vt patet Mat. 25. Venite benedicti &c. Et consequenter d. Discedite, &c. Quãuis postea concludendo dicat. Ibunt hi in supplicium æternum, iusti verò in vitam æternam. Quod ad propositũ exponens Origenes ait, Attẽde quia prius dicit, venite benedicti patris mei, deinde, discedite maledicti, propterea, quia proprium est boni Dei primum recordari facta bonorum, quàm malorum, hic tamẽ prius concludit pœnam malorum, deinde vitam bonorum, vt primum quæ timoris sunt euitemus mala, postea quæ honoris sunt, appetamus bona. Sic & hic quamuis Deus principalius intendat bonos præmiare, tñ præmisit malorum pœnam d. *Terra tremuit*, &c. Tñ vt ostendat bonorum præmiũ principaliter intẽtum, hic adiungit, ꝙ principalis causa iudicij erit bonorum præmiatio, d. *Cum exurgeret in iudicium Deus, vt saluos faceret*, &c. Nam ly *ut*, est dictio ostendens causam. Est ergo sensus, ꝙ terra tremuit & quieuit. i. peccator quilibet, *cum Deus exurgeret*, i. exurget in iudicio. *Vt saluos faceret*, i. faciet *omnes mansuetos terræ*. Et notanter dicit, *omnes mansuetos terræ*, gl. i. homines, qui non ascendunt equos superbiæ, sed humiliter confessi sunt peccata, qui habent pacem mentis. Quid autem propriè sit mansuetudo, & quis mansuetus dicatur, vide supra vers. 740.

Iustitia

Isidor. 5. Etymol. Lex dat per se prămiũ, sed per accidens supplicium.

Origenes

1255 *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.*

HIc Psalmista vice bonorum consurgit ad gratiarum actionem debitã. Et tria facit, quia ostẽdit primò, ꝙ Deo gratias debemus agere. Secundò, ꝙ promissa Deo debemus reddere, ibi. *Vouete*. Tertiò ꝙ terribilẽ Deum debemus credere, ibi. *Terribili*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ secundum Grammaticos, reliquiæ dicuntur a relinquo, is. Et sic reliquiæ dicũtur illa, quæ remanent, vel post relinquuntur, vel sequuntur. Iusti autem habent duo, s. vnum primũ, quod præcedit, s. bona voluntas, vel cogitatio, & aliud

Reliquia

& aliud quod relinquitur post, vel sequitur, s. bona operatio. Volens ergo Psalmista ostēdere, q gratias Deo debemus agere corde, & opere dicit. *Quoniam cogitatio hominis.* s. iusti cōfitebitur tibi s. cōfessione laudis gratias agendo. *Et reliquiæ cogitationis.* s. opera, quæ sequuntur cogitationem, *Diem festum agent tibi.* i. ad laudē tuā terminabuntur, & cessabunt ab operibus seruilib. peccatorū. Istā intentionē ponit Mag. in gl dicēs. *Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi,* i. iusti laudant te cogitatione, & etiam opere. Vnde subdit. *Et reliquiæ cogitationis,* i. exhibitio boni operis *diem festum agent tibi,* i. iusti cessabunt à seruili opere peccati non intenti mundo, sed quieti bonis intendent. Cogitatio enim est conceptio voti, reliquiæ verò, s. operatio reliqua.

1256 *Vouete, & reddite domino Deo vestro omnes, qui in circuitu eius affertis munera.*

Hic ostendit, q promissa Deo post cogitationem debemus reddere. Omne. n. votum Deo factū, vel promissum necessario est adimplēdum. Eccl. 5. Si quid vouisti Deo, ne moreris reddere. Sed hic est dubium, cum uotum sit consilij, & non præcepti, quomodo hic præcipitur votum, cum dicitur. *Vouete, & reddite.* Ad hoc respondet gl. dicens, q vota sunt duplicia, quia alia sunt vota cōmunia de ijs, s. sine quibus non est salus, vt vouere fidem in baptismo, & renuntiare diabolo. & pōpis eius, non occidere, non superbire. & huiusmodi, quæ, etiā si non promittātur, soluere debemus. Et de istis præcipitur hominibus vouere, & reddere. Alia sunt vota propria singulorum, vt castitas, paupertas, virginitas, & huiusmodi. Ad hæc ergo vota nos oēs inuitat, nec præcipit, vt voueamus, sed vt vota facta reddamus. Vouere. n. voluntati consulitur, sed post voti promissionē necessariò redditio exigitur. Ideo non ait simpliciter vouere, vel nolite vouere, sed *vouete, et reddite,* idest si vouetis reddite. Alioquin de vota rei tenentur, & dānationem habēt, quia fidem datam irritam fecerunt. Vel dicēdum, q verbum imperatiui modi in scriptura non semper tenet imperatiuē, licet qñq;. Vnde notandum quod uerbum imperatiuum multis modis accipitur. s. qñq; imperatiuē, vt Matth. 6. Nolite fieri sicut hypocritæ tristes. Exod. 20. Honora patrem tuum, &c. Quādoque permissiuè, sicut Ps. 4. Irascimini, & nolite peccare. Quandoque deprecatiuè, Ps. 50. Miserere mei Deus. Qñq; hortatiuè, sicut ad Ephes. 4 Obsecro vos, vt dignè ambuletis domino, &c. Qñq; prædictiuè, sicut Io. 2. Soluite templū hoc, &c. Et Io. 13. Quod facis, fac citius. Qñq; derisiuè 3. Reg 22. Vade tradet tibi dominus Syriam. Qñq; confusiuè, Matth. 25. discedite à me maledicti. Qñq; vocatiuè. Thre. 1. O vos omnes, qui transitis per uiā, venite, &c. Qñq; cōsultiuè: Matth. 19. Vade & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. Ad propositum ergo, cum hic dr. *Vouete,* &c. hic ly *vouete* tenetur cōsultiuè, nō aūt imperatiuè Dicat ergo consultiuè. *Vouete, & reddite domino Deo vestro* Sequitur. *Omnes, qui in circuitu eius affertis munera.* Oēs .n. iusti dicuntur esse in circuitu Dei, q a tanquā famuli obsequentes illi assistunt. Apoc. 7. Omnes Angeli. i. spirituales, & angelici viri stabant in circuitu throni, &c. Et isti munera offerunt Deo, dū seipsos uiuos Deo immolant, sic dicebat Apostolus Rom. 12. Obsecro uos per misericordiam Dei, vt offeratis corpora vestra hostiā uiuentē, sanctam, Deo beneplacentē, &c. Sed hic est vnum dubium, quia dicit, *vouete, & reddite.* Vtrum votum debitè factum quis licitè possit non reddere? idest, vtrum in uoto facto licitè, ne reddatur, cadat dispensatio, vide Thom. secunda secundæ, quest. 88. art. 10.

Votū duplex.

Imperatiuum uerbū tenetur multipliciter

Votum.

1257 *Terribili, & ei, qui aufert spiritum principum, terribili apud reges terræ.*

Hic consequenter ostēdit, q Deum terribilē habemus credere, & continuatur ad præcedentem uersum, quia dixit: *Vouete, & reddite domino Deo vestro.* Hic quia sunt multi dij gentium dęmonia, declarata, q soli Deo uero nostra vota debemus reddere, qui s. Deus est verus, & apud omnes terribilis, ideo ab omnibus timendus non solum à paruis, sed

etiã à principibus, & regibus, quod probat: quia *aufert spiritum principum, & regum terræ*, i. vitam: quia anima omnis viuentis in manu sua est. Iob 12 In cuius manu est anima omnis viuentis, & spiritus vniuersæ carnis. Vbi Greg. dicit. Per manũ quippe potestas intelligit. Anima ergo omnis viuẽtis, & spiritus vniuersæ carnis hominis in eius est potestate à quo est, vt ipse prouideat qualiter sit, qui præstat esse, quod non fuit. Vel aliter hic ostenditur diuina potestas, Vbi sciẽdũ, q̃ p spiritũ hominis significat ipsa superbia. De quo spiritu dr̃ Matt 5. Beati pauperes spiritu. Hunc ergo spiritũ Deus aufert, qñ corda superborũ suis sagittis vulnerans, ad humilitatẽ deducit. Sic.n. dr̃ Iob. 6. Sagittæ domini in me sunt quarũ indignatio ebibit spiritũ meũ. Quod exponẽs Greg. dicit. Quid.n. est spiritus hominis, nisi spiritus elationis? Sagittæ aũt domini spiritus hominis ebibent, cum supernæ animaduersiones mentem afflictã ab elatione compescunt. Sagittæ domini spiritũ ebibunt, quia intentũ exterioríb. introrsum trahũt. Hoc potatus namque Dauid spiritu fuerat, cum dicebat. In deficiendo ex me spiritũ meũ, & tu cognoui sti semitas meas. Et rursum, Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & defecit spiritus meus. Sagittarũ ergo Dei indignatio spiritũ hominis ebibit, q̃ a supernæ sentẽtiæ electos, quos in peccatis inuenerint, dũ vulnerant, immutant, ut dumtiã suã mens transfixa deserat, &c. Et ad istũ intellectũ dicitur psalm. 103. Auferas spiritũ eorum, & deficient. Vnde hic, ait glos. Quia aufert spiritum principum, i. audaciam superborum, &c.

Vita nostra ĩ potestate Dei est. Greg 11 mor. c. 3

Greg. 7. mor. c. 3 Spiritus hominis est superbia.

Ps. 142.

Psal. 70

PSAL. LXXVI.

1258 **V***Oce mea ad dominũ clamaui, voce mea ad Deum, & intendit mihi.*

HIc Psalmus talem habet titulum. *In finem pro Idithũ Psalmus Asaph*. Pro cuius euidentia est sciendum, q̃ Asaph vnus de tribus præpositis cantoribus à Dauid spiritu prophetico tactus, prævidit captiuitatem, & transmigrationem populi Iudæorum in Babyloniam faciendam tempore Nabuchdonosor, regis Babylonis, propter peccata Iudæorũ, de qua locutus est Asaph in Ps. 73 Vidit etiam terminandam ipsam, mediãtibus orationibus aliquorum iustorũ, qui erãt in captiuitate illa detẽti, ut patet Dan 6. & Ezechielis, & aliorum iustorum illius temporis. Vnde de illa captiuitate futura suo tempore, & terminanda modo prædicto fecit istum Psalmum. Norandũ, q̃ hoc nomen Idithum, qñq; est nomen proprium, & sic fuit nomen cuiusdam cãtoris, ut habetur 1. Paralip. 25. & sic non accipitur hic in titulo. Quãdoque est nomen appellatiuum, & sic Idithum interpretatur saliens, vel transiliens Et sic accipitur hic, & significat populum vel salientem de libertate ad captiuitatẽ, vel transilientem postea de captiuitate ad libertatem. Et sic quò ad literam sensus tituli est. Iste Psalmus est Asaph, qui, s. ipsum fecit, qui nos dirigit in finem, s. in Christum quem Asaph fecit pro Idithũ, idest, pro saliente populo de libertate in captiuitatẽ, uel econtrario. Sic primò pcedam in isto psalmo iuxta sensum historicum. Secundo iuxta sensum propheticum. Quantum ergo ad primũ Psalmus iste diuiditur in duas partes, quia Asaph primò ponit suum intentũ. Secundò declarat suum propositum, ibi. *In die tribulationis*, &c. vt Nic. de Ly. Quantum ad sensum propheticum, sciendũ quod titulus istius Ps. est consimilis titulo, qui habetur Psal. 61 Nec est aliqua differentia nisi in nomine auctoris, quia. s. illum fecit Dauid, & istum fecit Asaph. Vnde eodem modo exponitur quo ad sensum propheticum iste titulus, sicut & ille. vide supra versiculo 978 Hic ergo in isto Psalmo loquitur Asaph in persona cuiuslibet de uoti mundum, & ea, quæ in mũdo sunt, transilientis. Et quatuor facit, secundũ quæ iste psalmus habet quatuor partes. Primò quia mentem, & opera ad Deum eleuat. Secundò suam miseriam, & necessitatem explicat, ibi. *Renuit*. Tertio Dei pietatem, & misericordiam explicat, ibi. *Nunquid in æternum*. Quartò nostræ redemptionis potestatem prædicat,

eat ibi. *Notam fecisti*. Prima pars diuidit in duas, quia hic orando primò ad Deũ clamat corde. Secũdò clamat opere, ibi: *In die tribulationis* Quantũ ad primũ sciẽdum, quod oratio deuota quidã clamor est, aures pulsans diuinas. De quo Psalm. 101 Domine, exaudi orationem meã, & clamor meus ad te veniat, quoniam oratio debet esse cum clamore, non quidem vocis exterioris, sed interioris, s. cordis; quilibet enim orans magna mentis affectione, ad Deum clamat. Vnde tacente Moyse voce corporali, dixit dominus ad eũ. Quid clamas ad me? Isto ergo modo nunc ait Psalmista. *Voce mea*, s. cordis *ad dominum clamaui*. Et nota secundũ glos. quod psal. hic prius ostendit, ad quem clamat. Et non dicit, quid petat, dicens. *Voce mea ad dominum clamaui*. Et si quæras, quare non exprimit quid orando, vel clamãdo petat, Respõdet quia *voce mea ad dominũ clamaui*, q. d. Non exprimo, quid petã, quia clamo ad Deũ, cui nõ est opus aliquid dici, qui omnia, quæ expediũt, nouit, quia omnia nuda, & aperta sunt oculis eius. Vnde alia litera habet. *Vox mea est ad Deũ*, q. d. Nihil aliud clamãdo peto nisi ipsum Deũ, vltra quẽ nihil est. Et quia omnem iustũ orantẽ Deus exaudit, ideo ne frustra se clamare ostendat subdit. *Et intendit mihi*, glos. quia semper adest q̃rentibus se, non aũt adest querentibus aliud ab eo. Vnde Psal. 17. Clamauerunt, nec erat, qui saluos faceret ad dominũ, nec exaudiuit eos. Quid aũt sit Deũ intendere orationibus nostris, vide supra vers. 876. Moraliter autem procedendo, hic potes notare quod triplex est vox, qua clamamus ad Deum, s. vox genitricis gratiæ, qua proteguntur humiles, vox contemplãtis animæ, qua exaudiuntur supplices, vox redemptoris machinæ qua superantur dæmones. De istis vide, in postilla mea super Ioan. lect. 44.

Clamor orationis

Exod. 14

Hebr. 4.

Multiplex vox.

1259 *In die tribulationis meæ, Deum exquisiui manibus eius, nocte contra eum, & non sum deceptus.*

Hic consequenter clamat ad Deum opere. Vbi notandum, quòd tẽpus totũ præsentis vitæ iustorũ dicitur dies, A & nox, & hoc respectu diuersorum. Nam vita iustorum hic dicitur nox respectu vitæ beatorum, sed dicitur dies respectu vitæ peccatorũ, quod enim dicatur dies respectu vitæ peccatorum, ostendit Apostolus, qui inter vitã iustorũ, & peccatorũ dans differentiã, vitam iustorum vocat diem. Sic ut in die honestè ambulemus, non in comessationibus, & ebrietatibus, &c. Quod ideo dicit, quia status peccatorum nox dicitur, quia omnis qui male agit, odit lucem, &c. Quod aũt dicatur nox respectu vitæ beatorum, ostendit B Petrus Apostolus dicens. Habemus propheticum sermonem, cui benè facitis intendẽtes, donec dies illucescat, & lucifer oriatur in cordibus vestris. Vnde hic ait Mag. in glo. Venturus est ergo dies post istam noctẽ, cuius diei cõparatione huius vita nox est. Cõparata verò vitæ infideliũ, est dies. Dies ergo hic est vita iustorũ comparatione infideliũ, sed nox in cõparatione Angelorũ. Est ergo uita iustorũ dies tribulationis, quia tota vita præsens tribulatio est desiderãtibus cœlestia, Ps. 33 Multæ tribulationes iustorũ. Dicat ergo. C *In die tribulationis meæ Deum exquisiui manibus meis*. Quæro n. componitur cũ ex, & fit exquiro, ris. quod est valdè, & desideranter, siue affectuose quærere, quod est, qñ homo corde, & opere Deũ quærit. Propter qd subdit. *Deũ exquisiui manibus meis*. Per manus. n. designãtur opera. Vñ hic ait gl. q. d. Nõ solũ cordis voce quæsiui Deũ, sed et *manibus*, i. operibus, & ideo non inani desiderio, & qd desiderãter Deũ quærat, nõ pro vana gloria, non pp aliud, sed pp ipsum Deum. Ideo ad hoc declarandum subdit, *Nocte* D *contra eum*. Per noctẽ accipe illud, quod per diem, vt dictum est, s. uitam iustorũ. Sed dices. Si iustus desideranter quærit Deum in uita præsenti, quomodo ergo dicit se quærere contra Deum? Vbi sciendum, quod contra quandoque accipitur pro coram. Sic enim dicitur Matth. 27. Erant autem ibi Maria Magdalenæ, & altera Maria sedentes contra sepulchrum, glo. i. coram sepulchro. Similiter & Psalmo 49. Arguam te, & statuam contra faciem tuam: quia peccatũ, quod post dorsum posuisti ante, uel corã facie tua ego ponam

Vita præsens dicitur dies, & nox. Rom. 13

Ioan. 3. 2. Pet. 1.

ponam vt scias, quia malè egisti, & fideli E tatem tuam videas vt erubescas. Similiter in proposito, ly *contra* stat pro corā; Vnde alia litera habet, *noſtre coram eo* vbi glo. Contra Deum, vel coram Deo quærit, qui non facit iustitiam suam coram hominibus vt videatur ab eis, sed solum coram Deo, vt illi placeat, qui autem sic orādo exquirit Deum coram ipso exauditur. Ideo subdit. *Et non sum deceptus*, q. d. Inueni Deum, quem quærebā. Decipiuntur n. qui quærunt in temporalibus requiem, cum mœroribus sint plena. Hic potes notare, q contra in scriptura multipliciter accipitur. Vide in dictionario F meo loco suo.

1260 *Renuit consolari anima mea, memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spiritus meus.*

Consequēter hic explicat iustus suā necessitatem, & miseriam. Vbi nota, q miseria iustorum in præsenti causatur ex quatuor, quæ hic ponit Psalmista. s. primò ex implicatione mundanorum. Secundò ex infestatione inimicorū, ibi, *Anticipauerunt*. Tertiò ex dilatione æternorū, ibi, *Cogitaui*. Quarto ex meditatione peccatorū, ibi. *Et meditatus*. Quātum G ad primum sciendum, q in reb mundanis nulla vera consolatio reperitur, quia omnia mundana sunt quasi somnia, raptim transeuntia. Vnde de omnib. mundanis, & temporalib. dr. Somniatores frustra locuti sunt. vanè consolantur. Et non solum est talis consolatio in se vana, sed suos ad æternā miseriam ducit, dicente Christo. Væ vobis diuitibus, qui hic habetis consolationem vestram. Non. n. cō H demnantur diuitiæ, sed in diuitijs vana consolatio, qm vt ait Ambrosius super Lucā, exponens dicta verba. Qui consolationem vitæ præsentis appetunt consolationem remunerationis perpetuæ perdunt. Quod pulchrè deducit Bernardus super illo verbo Esa. 40. Consolamini, consolamini popule meus, &c. d. Non tantum dicit semel consolamini, sed secundò, vt certi simus, quod tam corpus quam aīam sit saluaturus, qui neutrum suscipere est dedignatus. Sed quibus puritas istam consolationem esse daturum? certè populo suo. Consolamini, inquit, popule meus. Ipse. n. saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Vis noscere populum eius, quē ipse sit saluaturus? Tibi (inquit Ps.) derelictus est pauper, orphano tu eris adiutor. Ipse in euangelio d. Væ vobis diuitibus, qui habetis hic cōsolationem vestram. Vt quid. n. consoletur eos Christus, qui suam habent consolationē? Non consolatur Christi infantia garrulos, non consolanť Christi lachrimę cachinnātes, non consolantur panni eius ambulantes in stolis, non consolantur stabulum, & præsepe Christi amantes primas cathedras in synagogis, non consolatur Christi nuditas diuites consolationē mundi quærentes. Cæterū nec Angeli illos consolantur. Vigilantib n. pastoribus, & custodientib. vigilias noctis nouæ lucis consolationem euangelizant, & eis saluatorem dr esse natus pauperibus, s. atq; laborantib. non aūt vobis diuitibus, qui hic vestram consolationem habetis. Ex quibus apparet, q in rebus temporalibus vera consolatio esse non potest. Et ideo vt hic ait glo. iustus semper timet in aliquo temporali lætari, & consolari, quia qui in omnib. hominibus scandalum vel inuenit, vel timet, in nullo securus est. Et hoc est, quod ait, *Renuit consolari anima mea*, s. in temporalib. rebus. Sed in quo sit vera consolatio iustorum, ostendit cū subdit. *Memor fui Dei, & delectatus sum*. Memoria. n. ac recordatio æternæ felicitatis iustos consolatur, qui in præsenti mūdo consolationē non quærunt. Quod ostendit Bernar. super illo verbo Eccles. 34. Memoria mea in generatione sæculorum, d. Quamdiu stare cernitur præsens sæculum, in quo generatio aduenit, & generatio præterit, non deest electis consolatio de diuina memoria. Sed quæ generatio ex Dei recordatione capit cō solationē? Illa solum, quæ veraciter dicere pōt. *Renuit consolari anima mea memor fui Dei*, &c. Iustū quippe est: vt, quos præsentia bona nō delectant, præsto eis sit ex recordatione Dei futurorum consolatio. Et ista iustorum consolatio est tanta, quòd in illa noster deficit spiritus. Propter quod subdit. *Et defecit spiritus meus*.

Zach. 10 *Consolatio mundi vana est.*

Ambros.

Bernar.

Consolatur Christus suos.

Psal. 9.

Bernar.

Consolatio bonorum.

meus. Quis namq; est spiritus hominis, ni si superbia, quæ in tali penitus deficit? Sed spiritus Dei fortificatur in ipso, vt deducit Greg. lib. 7. mor. c. 3. vide supra versic. 1157. Vel aliter iste versus potest exponi de contemplatiuis, quod quamuis ipsorum spiritus rapiatur ex recordatione Dei, & delectetur, tamen si ad occupationem, vel exercitationem terrenorum se occupent, statim spiritus a contemplatione cadit, quia contemplatio Dei aliã occupationem secum, non admittit. Et istum sensum ponit hic Psal. d. *Exercitatus sum, & defecit spiritus meus*. Vñ hunc versum ad istud propositum exponens Gilber. ait. *Memor fui Dei, & delectatus sum, & exercitatus sum, & defecit spiritus meus*. Si delectatio memoriæ Dei negocio alio se exercet, totum exhauriz spiritum prophetæ quomodo plura poterit, & peregrina complecti negocia? Delicata si quidem species est amoris affectio, & tenui occasione læditur, lætitia spiritualis, & amor æternorum occupationis impatiens est, suis satis hobens intendere negocijs. Occasione enim accepta, amor nescit, nec exercet negocium aliud. Semper quidem sancta quadam eget auaritia. Semper. n. quem amat, vel præsente eo se oblectat, vel absentem desiderat. Vnde & ocio gaudet, & quiete fouetur ad internam delectationem libera volens habere tempora. An non ipsum hoc tibi vr sponsa innuere, cum dilectum suum ad cubilis secretum trahit. Non dimittã, inquit, te, donec introducam in cubiculum genitricis meæ. Nouit illa dilectum suum non posse foras possideri, nec in ne gocio quidem, & quod durum est amanti di midiare cum Christo. & mundo, quã du rum, est inquam in dilectionis vita peregrinas admittere curas, & cœleste secretũ turbis sæcularibus infestari? Hæc ille.

Contemplatio opera alia non patitur.

Gilber.

Can. 3.

1161 *Antisipauerunt vigilias oculi mei, turbatus sum, & non sum locutus.*

OStendit hic iustus suam miseriam ex infestatione inimicorum. Hic enim accipit glo. oculos pro inimicis, eo quia sicut oculorum officium est vigilãdo prouidere, ne corpus lædatur, sic per contrarium inimici semper vigilant ad lædendum. Vnde & alia litera habet hic. *Anticipauerũt vigilias inimici mei*. Quòd non solum de temporalibus inimicis est intelligendum, sed multo amplius de spiritualibus. De quib. dicit Apostolus. Nõ est nobis colluctatio aduersus carnem, & sanguinem, sed aduersus principatus, & potestates, aduersus spiritualia nequitiæ, quia. s. dæmones plus vigilãt ad decipiendum, quam nos vigilare possumus ad custodiam, vbique ponunt scandala, vbique ponunt muscipulas. Vnde diabolus decipiens nos, dicit illud Amos 9 Ponam oculos meos. i. astuta consilia mea super eos in malum, & non in bonum. Ad istorum autem oculorum insidias ratio iusti turbatur, sed caro condelectatur. Vnde ait contemplatiuus. *Turbatus sum*. s. mente, *& non solum locutus*. s. carne recalcitrando. Ecce intrinsecum bellum, quia ratio, & caro adinuicem pugnãt, quia in eo quod ratio turbatur, caro quiescit, & condelectatur. Vel hoc potest accipi de inimicis interioribus, s. de sensibus corporalibus, qui mentem præueniunt trahendo ad illicita, si cautè non custodiantur. Qui sensus nomine oculorum intelliguntur, quia oculus inter oẽs sensus obtinet principatum. Istos oculos cautè custodiebat Iob dicens. Pepigi fœdus cum oculis meis, vt nec quidẽ cogitarem de virgine. Quòd ad propositum exponens Greg. dicit. Valdè namque est, quod caro deorsum trahit, & semel species formæ cordi per oculos illecta vix magni luctaminis manu soluit. Ne ergo quadam lubrica in cogitatione versemur, prouidendum nobis est, quia intueri nõ debet, quod concupisci non licet, vt n. mũda mens in cogitatione seruet a lasciuia voluptatis suæ, deprehẽdẽdi sunt oculi, quasi quidam raptores ad culpam. Neque. n. Eua lignũ vetitum contigisset, nisi hoc prius incautè respexisset. Hinc ergo pensandum est, quanto debemus moderamine ab illicitis oculos restringere nos, qui mortaliter viuimus, si & mater viuẽtium per oculos venit ad mortẽ. Hinc etiam sub Iudeæ voce, quæ exteriora videndo concupiscens, bona interiora perdiderat, dicit propheta. Oculus meus deprædatus est animam meam. Cõcupiscendo

Oculi sunt dæmones.

Ephes. 6.

Iob 31.

Oculi sunt custodiendi

Greg. 21 mor. c. 2.

Thre. 3.

fcēdo.n.vifibilia,inuifibiles virtutes amifit. Quæ ergo interiorē fructū per exteriores oculos perdidit,per oculum corporis pertulit prædam cordis,&c.Sic & conformiter pugnam interiorem, quam ab oculis,f.fenfibilibus exterioribus iufti patiuntur,infinuans nunc Pfalmifta ait. *Anticipauerunt vigilias oculi mei*. Quod autem fequitur. *Turbatus fum, & non fum locutus*,exponitur vt fupra.

1262 *Cogitaui dies antiquos, & annos æternos in mente habui.*

Hic oftendit iuftus fuam miferiam ex dilatione æternorum.Iuftorum enim animus quibufcunque temporalib. hic habitis,non fatiatur, fed femper cogitat æterna præmia, fine quibus omne, quod habet, fibi ad miferiam reputat. Vnde ait Greg. Sanctis.n.viris in hac peregrinatione pofitis, omne qꝫ fine vifione Dei abundat,inopia eft,quia cum fibi omni electi adeffe vident,gemunt,qꝫ auctorem omnium non vident,eifq; totum hoc minus eft, quia adhuc fpecies vnius deeft. Sicque eos foris exaltat gratia fupernæ difpenfationis, vt tamen intus fub difciplina teneat mœror magiftræ charitatis, per quam videlicet difcunt, vt de ijs,quæ exterius accipiunt,apud femetipfos amplius humilientur, mentem fub iugo difciplinæ teneant,&c. Quia ergo iufti patriam æternam defiderant,& omne defiderium pœnam includit, hinc eft,qđ quicunque æterna præmia confiderant, ex illius affliguntur defiderio. Vñ & alibi dicit Pfal. 119. Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus eft. Quod iō fic dicit, dum cogitat mala,in quib.nunc eft,& bona in quibus nōdum eft. Confimiliter,& nunc ait. *Cogitaui dies antiquos*,&c. quafi horum cogitatione fuam deplorans miferiam.Et nota,qꝫ fm gl.hic accipit pro eodem dies antiquos, & annos æternos, f. pro æterna fœlicitate. Dicitur.n. gloria æterna aliqñ dies in fingulari propter vnitatem obiecti,ficut in Pf. 83. Melior eft dies vna in atrijs tuis fuper milia. Et Pf.118.Ordinatione tua perfeuerat dies. Quandoque verò dicitur dies in plurali propter gaudiorū abundantiā,ficut Prouerb.3.Longitudo dierum in dextera illius, & in finiftra illius diuitiæ, & gloria. Similiter & hic dicitur de gloria.*Cogitaui dies antiquos*.Similiter & gloria dicitur annus quandoque in fingulari.Leuit.25. Sex annis operaberis, annus verò feptimus erit requietionis, qa fex annis Deo feruire debemus,opera faciendo meritoria,fed in feptimo, f fœlicitatis æternæ requies dabitur nobis. Quandoque autē dicitur anni in plurali. Pfal. 101. Anni tui non deficient. Et nota, qꝫ ifto annus gloriæ quatuor partes habet. f.quatuor corporis glorificati dotes, quæ per quatuor tempora anni defignantur, f impaffibilitas in hyeme figurata, in qua conftringitur,& fortificatur. Agilitas figurata in vere,in quo corpora nafcentia de terra furfum eleuantur: Claritas fignificata in æftate,in qua fol altior,& clarior demonftratur. Subtilitas in autumno,in quo fructus terræ a fœcibus depurati, in vnum congregantur.

Greg.20 mo.c.19 Cōfideratio gloriæ non habita contriftat.

Annus gloriæ.

Et meditatus fum nocte cum corde meo,& exercitabar,et fcopebam fpiritum meū. 1263

Oftendit hic iuftus fuam miferiam ex meditatione peccatorum. Vbi notandum, quod inter iuftos, & iniuftos hæc eft differentia, quia mali bona, quæ fecerunt,femper meditātur, & malorum obliuifcuntur,econtrario autē boni peccata fua præterita,& mala femper meditantur, & illa deflent, bona verò, quæ fecerunt, non attendunt, fed magis, quæ eis reftant facienda. Quod oftendens Greg.dicit. Sunt vero nonnulli,qui cum bona aliqua faciunt,iniquitatum fuarum protinus obliuifcuntur, & cordis oculum in confideratione bonorum operum, quæ exhibent, agunt: atque eo fe iam fanctiores æftimant,quò inter bona,quæ agunt, malorum fuorum, in quibus adhuc fortaffe implicati funt memoriam declinant. Qui fi diftrictionē æterni iudicis vigilanter attenderent,plus de malis fuis metuerent,quā de imperfectis bonis exultarent, plus infpicerent,qꝫ de ijs, quæ adhuc eis agenda funt debitores tenentur, quàm quod operantes quædam iam debiti partē foluunt. Neque n.abfolutus eft debitor, qui multa reddit, fed qui

Mali cōfiderant bona quæ fecerunt, fed iufti malis.

Greg.22 mor.c.6.

qui omnia. Et infra. Amplius ergo debemus inspicere, quæ bona needum fecimus, quã ea, quæ iam nos fecisse gaudemus. Et habet hoc humana infirmitas proprium, vt plus ei intueri libeat, quod sibi in se placet, quam ꝙ sibi in se displicet. Sed electi ab eo, in quo sibi placent, mentis oculos diuertunt, omnem in se peractis bonis lætitiam deprimunt, & de ijs, quæ minus se egisse intelligunt, tristitiam requirũt, indignos, & peccatores se æstimant, &c. Sic ergo iusti in corde suo quiescentes meditantur bona, quæ non dum fecerunt, & mala, quæ commiserũt. Et hoc est, ꝙ ait Ps. *Et meditatus sum nō cte cum corde meo*, & sic meditando satagunt perficere bona, quæ eis desunt, & plangere mala, quæ commiserunt. Et hoc est, quod subditur. *Et exercitabar*. s. ad pficiendum bona, & ad mala plangendum. Et quia per pœnitentiam anima purgatur ab omnib. malis, ideo subditur. *Et scopebam spiritum meum.* Vnde Greg. super illo verbo, Iob. 14. Tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis, &c. ait. Omnipotens itaque Deus culpas nostras enumerat, cum nosipsos ad singula, quæ fecimus, mala deflenda cõuertit, & quasi misericorditer relaxat, quia, dum ipsi nos ea punimus, ipse nequaquam in extremo examine iudicat, Paulo attestante, qui ait. Si nosmetipsos dijudicaremus, nõ vtiq; iudicaremur. Ex quib. apparet, ꝙ iustus meditando mala, quæ fecit, & se per pœnitentiam exercitando, scopat spiritum suum, & mundat.

Greg. 12 mo. c. 10

1. Co. 11

1264 *Nunquid in æternum proijciet Deus, aut nō apponet, vt complacitior sit adhuc?*

HAec est tertia pars principalis, vbi Psalmista misericordiam, & pietatem Dei explicat. Hanc autem pietatem Dei in duobus ostendit, scilicet primo in peccatorum iustificatione, secundo in verbi æterni incarnatione, ibi. *Et dixi nunc cœpi*. Circa primum tria facit, quia ostendit primò, quod pietas Dei primo peccatores iustificat. Secundò quòd vsq; in finẽ perducit ibi. *Aut in finem*. Tertio quod iram Dei pietas superat, ibi. *Aut obliuiscetur*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ illos peccatores a se proijcit Deus, qui Deum a se repellunt, illos vero iustificat, qui ad ipsum accedunt per pœnitentiam. Cum quis ergo est in peccato, a Deo repellitur, cum autem pœnitet, a Deo recipitur, & iustificatur. Sed, quia nullus est ita iustus, quin quandoque cadat in peccatum, & sic quin quãdoque a Deo proijciatur. Ideo psalmista per modum quæstionis quærit, an talis status sit mutabilis an semper in æternum sit duraturus. Vel quòd homo quandoque sic iustificetur a Deo, quòd amplius non possit cadere, dicens. *Nunquid in æternum proijciet?* quasi dicat non, sed veniet status, in quo erit complacitior, modo enim nobis est complacens, dum nos iustificat, sic tamẽ quod in gratia non confirmat. Sed tunc, scilicet in patria, erit complacitior, quando nos in gratia reddet confirmatos. Et istam altiorem complacentiam postulabat Psalmista, dicens. Complaceat tibi, domine, vt eruas me, scilicet a mutabilitate iustitiæ. Vel peccatoribus iratus dicitur Deus, & eos proijcit, quando ipsos punit pro peccatis, sed complacitior, quando ipsis parcit.

Proijcit nos Deus

Psal. 39 Compla ceat De° nobis.

1265 *Aut in finem misericordiam suam abscindet, a generatione in generationem.*

OStendit hic, ꝙ Dei misericordia erga peccatores durat vsque in finẽ. Tamdiu enim erga nos durat Dei misericordia, quamdiu durat tempus pœnitentiæ. Hoc autem tempus durat vsque ad extremum articulum vitæ, vt ostendit magister lib. 4. Et de pœnitent. dist. 7. nemo. Et hoc est quod innuit Psalmista, dicens. *Aut in finem misericordiam suam abscindet*, quasi dicat non. Quia si quis etiamsi in fine vitæ cõuerti voluerit, Dei misericordia hunc recipit a generatione peccatorum, & ponit in generationem iustorum. Et hoc est, quod ait. *A generatione*, s. malorum *in generationem* bonorum. Sed aduertat quilibet, quia quos diu patientia Dei tolerat, ut conuertantur, si nõ conuertantur, illos fortius damnat, dicente Apostolo ad Roman. 2. An ignoras, quòd benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem secundum

duritiam

duritiam tuam, & cor impenitens thesaurizas tibi iram Dei in die iræ. Quòd ostendens Greg. lib. 17. mor. cap. 3. dicit. Quisquis enim delinquit, & viuit, idcirco hunc diuina dispensatio in iniquitate tolerat, vt ab iniquitate compescat. Sed qui diutius toleratur nec tamen ab iniquitate compescitur, munus quidem supernæ patientiæ percipit, sed reatus sui vinculis ex ipso se munere arctius astringit. Nam, qui accepta pœnitentiæ tempora diuertit ad culpam, districtus in ultimis iudex impensa argumenta misericordiæ conuertit ad pœnã. Hinc namque p Paulũ dicitur. An ignoras quia patientia Dei ad pœnitentiã te adducit? Tu autẽ secundum duritiam tuã, & cor impœnitens thesaurizas tibi irã in die iræ, & reuelationis iusti iudicij. Puer centum annorum morietur, & peccator centum annorum maledictus erit. Ac si apertè ostẽderet, dicens. Vita quidem pueri in longum trahitur, ut a factis puerilib. corrigatur, sed si à peccati perpetratione nec tẽporis longinquitate compescitur, hoc ipsa longinquitas vitæ quam per misericordiam accepit, ei ad cumulum maledictionis crescit. Vnde necesse est vt cum nos diutius expectari conspicimus, ipsa prorogatę pietatis tẽpora, quasi damnationis argumẽta timeamus, ne ex clemẽtia iudicis crescat suppliciũ damnationis. Et vnde quisque eripi a morte poterat, inde grauius ad mortẽ tendat. Ex quibus patet q cum Deus misericordiam suam usque in finem vitæ nobis impendit, est ex bonitate iudicis, quæ si contemnatur, à Deo augmentum damnationis crescit.

Cregor. — Rom. 2. — Esa. 65.

1266 *Aut obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas.*

HIc ostendit quòd pietas Dei eius iram superat. Vbi sciẽdũ, quòd ira Dei dicitur peccatoris damnatio, sed misericordia dr peccatoris iustificatio, & saluatio. Ita q accipitur ira, & misericordia pro effectibus. Et hæc duo semper erga peccatores in pręsẽti sunt parata, qa & ira ad feriendum obstinatos, & misericordia ad parcendum contritis. Sed tũc ira superat misericordiam, quando peccator finaliter in uitijs manet obstinatus, quia super ipsũ semper ira Dei manebit, amota misericordia uenię. Sed tũc misericordia iram Dei superat, quando quis de uitijs finaliter triũphat, quia super talẽ misericordia Dei semper manebit, omni ira remota. Quamuis ergo erga præscitos ira Dei misericordiam uincat ratione obstinationis ipsorum, tamẽ misericordia Dei iram superat erga prædestinatos ratione conuersionis finalis ipsorũ. Et sic quamuis ad tẽpus in aliquo præscito regnet misericordia Dei, & non ira, tñ finaliter in illo ira Dei dominabit, & econtrario de quolibet prædestinato. De prædestinatis ergo loquitur dicens. *Aut obliuiscetur misereri Deus*, s. ipsis prędestinatis finaliter? q. d. non. Quia quamuis modo ad tempus contra ipsos irascatur, tñ finaliter non continebit in ira misericordias suas, sed magis misericordia iram superabit. Vnde ad hoc quod dicit. *Aut obliuiscetur misereri Deus*, ostendit q Deus iam incœpit prædestinatis, misereri, quando. s. ipsos ab æterno sua bonitate elegit absque ipsorum meritis vide sup. vers. 1013. Vnde hic ait glos. In aliquo non est misericordia, nisi eam Deus donet. Ipse ergo ne erit sine misericordia? Riuus nõ currit nisi a fonte, & fons siccatus erit? Ipse .n. est fons misericordiæ, qui eã naturaliter habet a quo emanat uelut riuus a fonte in alios. Dum .n. dicit. *Aut obliuiscetur misereri Deus*, significat quòd incœpit. Idem autem repetit sub alijs verbis, dicens. *Aut continebit in ira sua misericordias suas.* id est uincet ne ira misericordiam? non, sed potius misericordia vincet iram. Vnde per Esaiam dicitur. Non in æternum uobis uindex ero, nec per omne tempus irascar uobis. Qualiter autem ira cadat in Deo vel misericordia vide supra. vers. 55. 684. 1117.

Ira Dei uicit misericordiam, & quãdoq; misericordia rum. — Esa. 57

1267 *Et dixi nunc cœpi, hæc mutatio dexteræ excelsi.*

HIc consequenter ostendit Dei pietatem ex verbi incarnatione. Vbi ostendit mirabiles effectus ex Christi incarnatione erga nos factos. Ostendit .n. q Christi incarnatio, primo nos de culpa mutat ad gratiam. Secũdò nobis operum Dei tribuit memoriam, ibi. *Memor fui.*

fui. Tertiò ad præceptorum Dei nos ducit obseruãtiam, ibi. *Et meditabor.* Quarto, de præsenti miseria nos ducit ad patriam, ibi. *Deus in sancto.* Quantũ ad primum sciendum, ꝙ humanum genus nullus a culpa plenè liberare potuit nisi Christus incarnatus qui pro nostris culpis solus potuit satisfacere. Vnde & ipse Christus propriè adiutor noster, & inter Deũ & nos mediator esse dr̃, vt deducit Greg. 22. mo. c. 16. d. Sciens sanctus Iob, ꝙ suis meritis redimi non poterat &c. vi de sup. versic. 872. Hæc est ergo humani generis mirabilis mutatio, ꝙ de filijs iræ facti sumus filij Dei, de remotis a Deo propè Deum. Et hæc mutatio est dexteræ excelsi. i. facta per dexteram excelsi. s. Dei patris. Quis aũt propriè dextera patris Dei dr̃, nisi ipse Christus incarnatus? Ad hoc vide rationem superius vers. 713 Ista est ergo dextera excelsi, quæ nos suscepit, vt nos de culpa mutaret ad gratiã Psal. 17. dedisti mihi protectionem salutis, & dextera tua suscepit me. Est ergo sensus psal. *Et dixi*, s. statim supra de diuina pietate de qua statim incœpit dicere in illo versiculo. Nunquid in æternũ proijciet Deus, vbi ostendit ꝙ Dei pietas nos iustificat, qua vsq; in finem perdurat, ꝙ iram superat. Etsi quæras, vnde ergo tanta mutatio erga nos tantæ pietatis. Respõdet, ꝙ hoc habemus per Christi incarnationem, quia, *hæc mutatio dexteræ excelsi.*

Christi incarnatio nos iustificat. Christus est mediator.

1268 *Memor fui operum domini, quia memor ero ab initio mirabilium tuorum.*

Ostendit hic, ꝙ Christi incarnatio mirabiliã Dei nobis ducit ad memoriam. Quamuis. n. Christi incarnatiõ sit inter omnia Dei opera admirabilis, vt puta quòd Deus fuerit factus homo & homo Deus, ꝙ virgo concepit & pariens permansit virgo, ꝙ verbum per ꝙ omnia facta sunt sit caro, & similia, tñ ne mens nostra Christi incarnationem percunctetur fide credere, adiuuatur ꝑ alia Dei mirabilia præterita, quæ huius admirabilis incarnationis figura fuerunt, quare hic ad considerationem quatuor mirabilium, quæ huius fuerunt figura nos inducit. Vt puta nõne magnum admirabile fuit, ꝙ Moyses vidit Rubũ ardere, quæ tñ non comburebat. Et quid significabat, nisi virginẽ parere filium, & non corrũpi? Quid significabat mirabile signum ostẽsum Gedeoni, ꝙ vellus rore aspergeretur, & tota terra sicca maneret nisi ꝙ Maria Christo fecundaretur, & tñ eius caro incorrupta maneret, & ꝙ terra rore aspergeretur vellere sicco manẽte, nisi ꝙ tota terra nostræ humanitatis per Christi incarnationem gratia est fecũdata ipso vellere. s. Christo quo induimur sicco. i. in crucis passione exsiccato manẽte? Quid virga Aaron quæ sine humore floruit, & fructũ produxit, nisi fœcunditatẽ Mariæ sine semine viri? Et sic de alijs. Volens contẽplari Christi incarnationẽ, mittitur ad considerationẽ operum mirabilium Dei, quæ huius erant figura, vt uisis signis figuratũ firmiter credat. Et hoc est, quod dicit ps. considerans Christi incarnationẽ, *Memor fui operum Dei*, in quibus, s. figurata fuit Christi incarnatio, & sic memor erò per incarnationẽ verbi mirabilium tuorũ, quæ. s. fecisti ab initio. Et hoc est, ꝙ dicit Apostolus Omnia in figura contingebant illis. Vel aliter. Homo contemplatiuus non in se delectatur, sed in contemplatione mirabilium operum Dei. Et hunc sensum hic habet glo. d. ne contemplatiuus de se tantum lætari videat, dicit, *Memor ero mirabilium tuorum*, quæ, scilicet, generi humano induxit ab initio, vt puta quòd Adam ad imaginem suam fecit, quòd Abel hostiam accepit, ꝙ in arca Noe in ecclesia mysterium omnis generis animalia seruauit, ꝙ de Abraham, cuius immolatione filij Christi incarnationem, & passionem designauit, tandem quod ipse Deus homo fuerit factus. Hæc enim sunt mirabilia, quæ virum contemplatiuum delectant. Quorum omnium in sui incarnatione memoriam in nobis reducit. Ps. 110. Memoriam fecit mirabilium suorum. Vel aliter, Mirabilia Dei, quorum memorari debemus, sunt mirabiles modi quibus Christus incarnatus seipsum nobis exhibuit vt nos repararet perditos vt ostendit Bern. super illo verbo. Sap. 9. Corpus quod corrumpitur, aggrauat animam, dicens, Venit enim Dei filius, & tot, & tanta

Exod. 3. mirabilia quæ memorare debemus.

1. Co. 10

Mirabilia Christi.

Bernar.

tanta mirabilia in mundo operatus est, vt non immeritò intellectum nostrum ab omnibus mundanis euacuauerit, vt semper cogitemus, & nunquam cogitare sufficiamus, quia mirabilia fecit dominus, Quis.n. cogitare sufficiat qualiter rerum dominus præuenerit nos, venerit ad nos, subuenerit nobis, & singularis illa maiestas voluerit mori, vt viueremus, seruire, vt regnaremus, exulare, vt repatriaremus, vsq; ad serui formam inclinari, vt constitueret nos super omnia opera sua. Et hæc ab initio fecit, quia ante secula facere disposuit, vt meritò quilibet nostrum dicat illud Dan. 3. Signa, & mirabilia fecit apud me Deus omnipotés.

1269 *Et meditabor in omnibus operibus tuis, & in adinuentionibus tuis exercebor.*

HIc ostendit, q Christi incarnatio nos inducit ad præceptorum obseruantiam. Non .n. ad salutem sufficit operum Dei meditatio, nisi ét adsit præceptorum obseruatio ad quæ nos inducit Christi incarnatio. Ideo n humilis factus est Deus, vt superbum nō esse hominem doceret, sed collum suum ad Dei mandatorum obseruantiam subijceret, & in illis exercitaretur, vt ostēdit Greg. d. Ad hoc namq; vnigenitus Dei filius formam nostræ infirmitatis suscepit. Ad hoc inuisibilis non solum visibilis, sed ét despectus apparuit. Ad hoc ludibria contumeliarū, irrisionum opprobria, passionū tormenta tolerauit, vt superbum nō esse hoiem doceret humilis Deus. Quanta igitur est virtus humilitatis, p p quam solam veraciter edocendam, is qui sine æstimatione magnus est, vsq; ad passionē factus est paruus &c. Sed quid est vera humilitas in nobis, nisi collum iugo diuinorū præceptorum subdere, dicēte Christo. Tollite iugum meum super vos, & discite a me, quia mitis sum, & humilis corde. Si ergo Christi incarnatio nos ducit ad humilitatem, consequens est, q nos ad obseruationem ét mandatorum Dei inducat. Et hoc est, quod hic ait ps. d. *Meditabor in operibus tuis.* Ad obseruationē .n. mandatorum primò requiritur illa mente cogitare, & cognoscere, & hoc est quod præmittit, d. *Et meditabor in omnibus operibus tuis.* Meditari n. idem est, q cogitare & deliberare. Opera aūt Dei hic sunt mandata Dei quæ nobis operanda præcepit. Et quia non sufficit mente meditari, nisi opere perficiātur, ideo subdit. *Et in adinuentionibus tuis exercebor.* Vbi nota, q hic per adinuētiones intelligit diuina præcepta. Vnde glo. *Exercebor in adinuentionibus tuis*, i. in præceptis tuis quæ inuenisti, & nobis seruanda mandasti, vel quib. a nobis inueneris. Vnde alia litera hēt. *Et in obseruationibus tuis exercebor*, q a non satis est scripturas, & mādata Dei legere, sed fructū operū demonstrare oportet. Iō ait. *Exercebor.* Nā arceo ces, q est constringere, & a, muta a in e, fit exerceo, q est valde cōstringere. Ille ergo in mandatis Dei exercet qui in illis per opera se astringit. In mandatis tuis exercebor, & considerabo vias tuas.

Intarnatio Christi nos ad humilitatē ducit. Greg. 34. mo. c. 21

Mat. 11

Meditari.

Adinuētio.

Exercere Ps. 118.

Deus in sancto via tua, quis Deus magnus sicut Deus noster? tu es Deus qui facis mirabilia. 1270

HIc ostendit, quòd Christi incarnatio de præsenti miseria nos ducit ad patriam. Sicut enim diabolus fuit via ruinæ nostræ, per quam a cœlo cecidimus, sic & Christus via est nostræ exaltationis, per quam redimus ad cęlum per ditū ipso dicente. Ego sum via &c. Quid autem nomine sancti, nisi Christus intelligitur, ipso dicente angelo Mariæ. Quod enim ex te nascetur sanctum, vocabitur &c. Vnde de Christo dicit Apostolus Petrus: Conuenerunt Pilatus, & Herodes aduersus sanctum puerum tuum Iesum. Quid est ergo *Deus in sancto via tua*, nisi ò Deus via redeūdi ad te est in sancto, i. in Christo qui est vitæ via? Vnde glossa. *Deus in sancto via tua*, i. in Christo est via ad te redeundi. Sed tū quia textus nō dicit Deus sanctus est via tua, sed *in sancto* ideo aliter melius accipimus viā hic nō esse Christum, se in Christo non esse sanctum, sed in sancto. Et sic per vias domini, quæ sunt in Christo, accipe virtutes Christi, & exempla, quibus ducimur ad patriam Vnde Grego. ait. Via incarnatæ sapientiæ est omnis actio, quam temporaliter gessit. Viæ eius sunt exempla viuendi,

Ioan. 14

Act. 4.

Via dr̄ Christus Glossa. Via Dei est in Christo.

Greg. 25 mo. c. 16

nendi, quæ ad se venientib præbuit. Tot itaq; ad se venientib. vias præbuit, quot bene viuendi exempla monstrauit. Humilitatis eius vias propheta inspexerat, cum suspirabat d. In mandatis tuis exercebor, & cõsiderabo vias tuas. Hinc rursum de vnoquoq; iusto dr̃. Qui curat, vt per dominicę humilitatis exempla gradiatur ad Deum, a dño gressus hominis dirigẽ, & viã eius volet. Sed, quia superbi humilitatis dominicæ facta cõtemnunt, de ipsis rectè dr̃. Vias eius intelligere noluerunt. Viæ istæ visione despectæ sunt, sed intellectu reuerendæ. Aliud quippe, quod in eis cernitur, aliud quod expectatur. Quid .n. in hac via aliud quam deiectionem puta ludibria mortemq; intuentium oculis ostendit. Sed per hæc infirma transitur ad summa. Per hæc indecora, quæ procedũt. æterna nobis, & gloriosa pollicentur, &c. Et quia ista infirmitatis exempli in Christo fuerunt non immeritò, ait Ps. *Deus, in sancto via tua*. Et quia valdè mirabile nobis vr̃ per infirma ascendere ad summa, per opprobria ad gloriam, ið subdit *Quis magnus sicut Deus noster, tu es Deus, qui facis mirabilia*. q. d. ſm gl. quis in dijs gentiũ magnus sicut Deus noster. q d. nullus, quia tu Deus propriè non alius, tu solus facis mirabilia tam in corpore quam in anima. Nam in corpore sanati sunt surdi, cæci, languidi, paralitici, & mortui resuscitati. In anima uerò quia sobrij sunt, qui paulò ante erant ebriosi fideles, adoratores simulachrorum, humiles qui superbi, pauperes, auari & casti, qui erant luxuriosi. Hic potes notare, quod quadruplex via fuit in Christo quã imitari debemus figurata per quadruplicem viam, de qua dicitur Prou. 30 Tria sunt mihi difficilia, & quartum penitus ignoro. Via aquilæ in cœlo, via colubri supra pettam, via nauis in medio mari, in adolescentia sua via viri, De quibus in postil. super Ioan.

Ps. 118. *Iob. 34* *Christus est Deus magnus. Glossa.*

1271 *Notam fecisti in populis virtutem tuam, redemisti in brachio tuo populum tuum, filios Iacob, & Ioseph.*

Haec est quarta pars principalis, in qua manifestat nostræ redẽptionis pr̃atem. Vbi notanter ex multis hic Psal. vult ostẽdere Christi potestatem in opere nr̃æ redemptionis, ſm quæ pars ista habet septem partes, quoniam ostendit Christi potestatem. Primo ex peccatorũ redẽptione. Secundo ex populorum conuersione, ibi. *Viderunt te*. Tertio ex Apostolorum prædicatione, ibi, multitudo. Quarto ex animorum penetratione, ibi. *Etenim sagitta*. Quinto ex miraculorum operatione, ibi. *Illuxerunt*. Sexto ex pœnitentiæ comendatione, ibi *In mari*. Septimo ex ecclesiæ gubernatione, ibi. *Deduxi sti*. Quantum ad primum ostendẽs Christi potestatem ex redemptione peccatorum, ait. Notam fecisti, &c. vbi notãdum ꝙ per virtutẽ Dei hic intelligitur Christus, vel verbũ incarnatũ, per quod Deus omnia fecit. Ad Hebr 1. Qui est portans omnia in verbo virtutis suæ. Quid est ergo, *notam fecisti in populis virtutem tuã*, nisi notum fecisti populis Christũ incarnatum in populis, quia tam fidelibus quã infidelibus licet diuersimodè. Vnde hic glo. *Notam fecisti virtutem tuam*. i. Christum, qñ eum misisti in mundum. *Notam* dico in populis tam infidelib. quam fidelibus, sed infidelib. sic notum fecisti, vt cognoscant Christum tuum tm̃ corpore, fidelib. verò ut cognoscãt eum etiam diuinitate. Sed quid ex incarnatione sequatur adiungit, d. *Redemisti in brachio tuo populum tuũ*. Per brachium. n. Dei intelligitur Christus, vide vers. 713 Quod ideo dicit, quia per Christum facta est redemptio nostra, vers. 533. 377. 431. 521. 662. 794. 803. 895. Et aduerte, ꝙ non solum redemit vnum populum Iudæorum, sed etiam gẽtilium quod notatur, cum subditur. *Redemisti populum tuũ filios Iacob. & Ioseph*, quoniam ſm gl. per filios Iacob intellige Iudæos credentes, sed per Ioseph gentilem populum, Ioseph. n. peruenit ad gentes, & interpretatur augmentum Ideo benè significat gentes, ex quib. augmentatus est populus Dei. Vel per Ioseph intelligitur Christus, quia sicut Ioseph venditus a fratrib. prius, humiliatus est, deinde exaltatus cũ in Aegypto regnaret, ita & Christus a Iudæis venditus transit ad gentes, in quibus regnauit a quibus tamen prius fuit humiliatus in persecutionibus martyrum. Filij ergo Ioseph sunt illi, quos elegit in gentibus.

Iacob significat Iudæos. Ioseph Gentiles *Ioseph significat Christũ.*

Est

Est ergo sensus. *Redemisti in brachio tuo*, idest Christo, *filios Iacob*, i. populum Iudæorum, *& filios Ioseph*, i. Christi filios ex gentibus electos. Et quantum ad istã redemptionem notandum, q̃ seruitus humani generis duplex erat, s. seruitus peccati grauissima, & seruitus mortis certissima. A prima nos redemit Christus pretium redemptionis exoluendo, quamuis .n. ante Christum multi essent iusti, non tamen erant verè liberi, donec ille pro ipsis pretium solueret, qui ait. Si vos filius liberauerit, verè liberi eritis. Io. 8. Et in hoc concordat lex humana, quæ vult q̃ liber captus ab hostibus ex conuentione redemptionis, tunc demum cum pretium soluerit, statum pristinum recipiat, nam ante ferè per oia quasi seruus est. Cum igitur homo primò liber fuerit, & postea peccato suo fuerit captus ab hostibus non poterat liber esse, imò in multis seruire cogebatur donec redemptionis pretium fuisset solutum per Christũ, quod nullus alius præter Christum soluere poterat. Apo 5. Redemisti nos Deo in sanguine tuo. Quantum verò ad seruitutem, s. mortis nos liberauit, siue sua morte redemit, qm̃ vt ipse ait Matt 18. Filius hominis venit saluare quod perierat, & dare animam suam in redemptionẽ pro multis. Vnde Ambr. super Psal. 36. Mors Christi, vita est, Christi, vulnus vita est, sanguis Christi vita est, sepultura Christi vita est, Christi resurrectio, vita est vniuersorum, vnde ad Galat 3. Christus nos redemit de maledicto legis, quod, scilicet, erat mors.

Ambros.

1272 *Viderunt te aquæ Deus, viderunt te aquæ, & timuerunt, & turbati sunt abyssi.*

HIc ostendit Christi potentiam ex conuersione populorum. Vbi notandum, q̃ hic aquarum nomine populi designantur, vnde Apost. Ioan. Apoc. 17. Aquæ multæ populi multi. Consimiliter aquas pro populis accipit scriptura Iob. 26. d. Gigãtes gemũt sub aquis. Quod exponit Greg. d. Gigantiũ nomine potestates huius sęculi designantur. In aquis verò populi designantur, Ioanne attestãte, qui ait. Aquæ sunt populi. Bene autem

Aquæ significat populos. *Greg. 17 mor. c. 1.*

E contrà superbientes dr̃ Gigantes gemũt sub aquis, quia elati oẽs dum in hac vita assequi honoris celsitudinem cupiunt, sub ponderibus populorum gemunt. Nã quanto quisque hic altius erigitur, tanto curis grauiorib. oneratur, eisque ipsis populis mente, & cogitatione supponitur, quibus superponitur dignitate. Et benè istis verbis, & breuiter indicatur quia omnis superbia eo ipso in imo iacet quo in alta se erigit, ut inde magis cunctis sup posita sit, vnde cunctis appetit superesse, &c. Et aduerte, q̃ hic duplicat hoc. *Viderunt te aquæ Deus.* Per hoc innuens duos

superbia deprimit

F populos s. Iudaicum, & gentilẽ, quia ambo populi viderunt Christum in carne, qui verus erat Deus, etiam quia vidẽtes Christi humanitatem viderunt ipsum Deum per fidem, quia ex vtroq; populo aliqui ad Christi fidem peruenerunt. Et hoc est, q̃ ait. *Viderunt te aquæ, Deus*, i. populus Iudæorũ. Et iterũ subdit. *Viderunt te aquæ*, i. populus gentium. Quid autem ex tali visione sit consecutum subdit. *Et turbati sunt abyssi.* Quid. n. abyssi nomine, nisi profunditas peccati designatur? Nam

Abyssus peccati.

G abyssus dr̃ aquarum profunditas, qua faciliter submerguntur intrantes. Et quid facilius submergit hominem, quã culpa? Exo. 15. Abyssi operuerũt eos, descenderunt in profundum quasi lapis. Per abyssum ergo accipe peccatores, i abysso peccatorum submersos, de quib. nunc ait. Et turbati sunt abyssi turbatione, s. contritionis, & pœnitentiæ, quia ad Christi prę sentiam vel ad Apostolorum prædicationem tam Iudæi q̃ gentiles timuerunt, & de suis peccatis pœnitendo turbati fuerunt. De Iudæis namq; dr̃ quod ad præ-

H dicationem Petri compuncti sunt corde, & dixerũt ad Petrũ, & ad reliquos Apostolos. Quid faciemus fratres, &c. De gentibus verò dicitur. Conturbati sunt omnes qui videbant eos, & timuit omnis homo. Conturbatio namque significat pœnitentiam, vide supra vers. 1007.

Act. 2. *Psal. 63*

Multitudo sonitus aquarum, vocem dederunt nubes. 1273

OStendit hic potestatem Christi ex prædicatione Apostolorum. Maximum enim potestatis signum fuit, quòd duode-

Nota bene.

duodecim viri ignobiles, idiotę, & pauperes totum mundum in fide Christi permutarent, quod Deus fecit ad ostensionem suæ potestatis. Quod admirās Apostolus ait. Videte uocationem vestram, fratres, quia non multi sapientes secundum carnem, nō multi potentes, nō multi nobiles, sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, vt confundat sapientes, & quæ infirma sunt, ut confundat fortia, &c. q d. Apostolus. Considerate potestatē Dei, & videte per quos vocati estis, quia insipiētes, & infirmi vos vocauerunt. Et istos tales prædicatores hic ponit psal. dicens *Vocem dederunt nubes*. Per nubes significantur Apostoli, & prædicatores, vt dictum est supra vers. 556. Vnde hic ait glo. Nubes enim Apostoli, & prædicatores verbi Dei dederūt vocem in omnibus gentib. Christum prædicando. De quibus nubib. dominus per prophetā ait, s. Esaiam. Mandabo nubibus, ne pluant super eā imbrē, i. ne prædicent in Iudæa quando, s. de Iudæa fuerunt expulsi, vt ad gentes se conuerterent. Sed quid ex istorum prædicatione est consecutum ostēdit, cum dicit. *Multitudo sonitus aquarum*, idest multitudo populorum ad Christum est cōuersa. Quæ multitudo conuersorum erat sicut sonitus aquarum, quia cōuersi resonabāt in confessionem peccatorum, in gemitu culparum, in laudibus Dei, in actionibus gratiarū, quasi enim mare confragosum hodie in ecclesia sonant diuersa vota populorum. Vnde ergo in ecclesia tāta multitudo, quæ est vt sonitus aquarum, tāta conturbatio abyssorum, nisi quia nubes uocē prædicationis dederūt. Dicit ergo. *Multitudo sonitus aquarum*. Vbi notādū, ꝙ fideliū multitudo in se tria debet habere, s. charitatis connexionem. Act. 4. Multitudinis credentiū erat cor vnum, & anima vna. Confessionis claritatem. Eccl. 24. In multitudine electorū habebit laudem, & inter benedictos benedicet. Sanctitatis imitationem. Ioa. 6. Sequebatur eū multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat. Primum est respectu cordis, Secundum respectu oris. Tertium respectu operis. Sic econtra multitudinē tria dissoluunt, s. diuisio discordiæ contra primum. Act. 14. Diuisa est multitudo ciuitatis. Detractio blasphemiæ contra secundum. Num. 19. Vsquequo multitudo pessima murmurat, &c. Perpetratio malitiæ contra tertium. Philip. 3. Multi ambulant, quos sępe dicebam vobis, inimicos crucis Christi, &c.

1. Cor. 1

Nubes Apostoli.

Multitudo.

Etenim sagittæ tuæ transeunt, vox tonitrui tui in rota. 1274

OStēdit hic potestatem Christi ex animorum penetratione. Quid enim sagittarum nomine nisi verba prædicationis accipimus, quæ mentē audientis charitate vulnerant? De quibus dr̄ Ps. 63. Sagittæ paruulorum factæ sunt plagæ eorum, quod de sagittis intelligatur prædicationum, ostendit Greg. d Quid enim sagittas, &c. uide supra versic. 1006. De istis ergo sagittis hic dicit. *Etenim sagittæ tuæ transeunt*, alia litera habet trāsierunt, ubi gl. Sagittę tuæ, ó Deus. i. uoces nubiū transeunt, uel transierunt usq; ad cor, nō in auribus remanserunt, sed corda trasfixerunt. Verba enim scripturæ, & prædicationis aliquando dicitur pluuia, quæ descendit à nubibus, quia corda rigat auditorum. Aliquādo dicitur sagitta, quæ emmittitur ab arcu, quia cor auditorum vulnerat, & percutit. Et in hoc ostendit Dei potētia, qui solus cor hominis penetrare, & docere pōt. Homo enim aures exteriores sua uoce pulsat: sed solus Deus docet cor intus, vide sup. uersic. 1155. Vel per istas sagittas aliqui intelligunt ipsos apostolos, & euangelistas, qui trāsierunt de gente in gentē prædicādo, & aliquos uulnerantes ad mortem, s. obstinatos, & infideles, & aliquos ad uitā, s. illos quos cōuerterunt ad fidē, de quib. uide sup uersic. 215. Sequitur, *Vox tonitrui in rota*. Vbi notandū ꝙ tonitruū generat ex uapore calido, & sicco in nube superius cōpresso. Qui uapor cum uirtute sui caloris nubem frangit uiolenter nubes reuoluitur, & sic sonus fractionis eius quasi rotatus, & reuolutus longè lateq; auditur. Vnde & uox tonitrui est ad modum sonitus quem facit currus hinc inde rotatus. Ex quibus omnibus sequitur, quòd uox tonitrui non fit in occulto, sed palā longè, lateq; diffunditur. Et huic

Sagitta prædicationis.

Greg. 3 4 mor. c. 5.

Glossa.

Tonitruum.

huic sono ps comparat vocem nubium.i. apostolorũ quæ per orbem rotata vbiq; intonuit, d. *vox tonitrui tui in rota*. vbi gl. Vox nubium.i. apostolorũ nõ in occulto facta est, sed fuit vox tonitrui, i. aperta, & fuit in rota totius mundi. Rota, n. orbis dr, quia ad modum rotæ rotundus. *Est ergo vox tonitrui tui in rota*, i pdicatio Apostolorum tuorum per rotã totius orbis est diffusa, quia in oẽm terram exiuit sonus eorũ, &c. ps 18. Vñ de isto tonitruo prædicationis dr Iob. 38. Quis dedit viã sonantis tonitrui? Quod ideo dicit: quia viam penetrandi corda auditorum verbis prædicantium solus Deus facit. Vnde prædicta verba exponẽs Greg ait. Quid .n. per tonitruum nisi prædicatio supernì terroris accipit, quem terrorem dum humana corda percipiunt, quatiuntur, per q tonitruum supernorum iudiciorũ terror auditur. Sed quia quilibet prædicator verba aurib. dare põt, corda verò aperire non põt, & nisi per internam gratiam solum omnib. prædicantium verbis ad corda audientium aditum inuisibiliter præstet, incassum prædicatio aure audientis percipitur, quæ peruenire ad intima surdo corde perhibetur. Ideo se dominus viam tonantis tonitrui dare asserit, qui cum verba prædicationis tribuit, per terrorem verborum corda compungit, &c. Et de ista prædicatorum voce nunc ait psal. *Vox tonitrui tui in rota*.

Glossa.

Greg. 29 mo. c. 10

Prædicatio.

1275 *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ, commota est, & contremuit terra.*

OStendit hic Christi potentiam ex miraculorum operatione. Vbi aduertendum, quòd secundum Grammaticos, coruscare, idem est quod resplẽdere vibrare, vel iaculari fulgore, vnde coruscatio idem est, q splendor, vel coruscandi actio. Quid igitur in proposito significat coruscatio, nisi miraculorum operationem, quibus Christus mundo resplenduit, dum cęcos illuminauit, claudos erexit, mortuos solo verbo suscitauit, consimiliaq; & maiora per suas nubes. i. Apostolos per mundum fecit? Ex quibus per totum orbem terrarum sonus illuxit. Quod præuidens psal. nũc ait, *Illuxerunt coruscationes tuæ orbi terræ*, accipiens præteritũ pro futuro. i. miracula per te Christe & per tuos Apostolos facta toto orbi resplenduerunt. Quæ miracula gẽtes videntes cõmouebantur admiratione, & p hoc conuertebant̃ ad fidem, & de peccatis cõterebant̃. Et hoc est q subdit. *Commota est, & contremuit terra*, cõmota, q a simul mota, quia totaliter de statu peccati euersa, & ad statum gratiæ cõuersa. Et de hac commotione dr ps. 59. Commouisti terram, & conturbasti eam, vide sup. vers 959 vel aliter. *Commota est, & contremuit terra*, hoc de Iudæis intelligitur qui quia Christũ miraculis coruscantem recipere noluerunt, de terra sua cõmoti per totum mundũ trepidi vagant̃. De q bus dr Iob 9. Commouit terram de loco suo, & columnæ eius cõcutient̃. Vbi per terrã Iudæos intellige, qui solũ terrena spectabãt. Sed per colũnas ipsorũ põtifices, pastores, & doctores, qui p p infidelitatẽ suam a propria patria expulsi, & cõmoti fuerunt. Quod ostẽdit Greg. d. De loco quippe suo terra commota est, cum plebs Israelitica de Iudææ finib. est euulsa, q̃ nimirũ colla gentib. subdidit. quia subdi suo auctori recusauit. Quæ. s. terra columnas habuit, quia in sacerdotes ptincipes & legis doctores atq; Pharisæos ruitura eius pertinax structura surrexit. In ipsis namq; literæ ædificium tenuit, & tranquillitatis suo tpe sacrificiorũ carnaliũ quasi superimpositæ fabricæ onera portauit. Sed translatis montib. columnæ concussæ sunt, quia subductis a Iudæa Apostolis, nec ipsi viuere in illa permissi sunt, q ab illa vitæ pdicatores expulerũt Dignũ qppe erat, vt terrenã patriã subactã perderẽt, cuius amore nequaquã sunt veriti cęlestis patriæ milites impugnare. Sed expulsis sanctis doctorib. Iudæa funditus corruit, & iusto iudicantis examine commota fuit. Quod nunc præuidẽs ps. d. *Commota est, & contremuit terra*. Sic igitur visis coruscationib. miraculorum, gẽtes ad pęnitentiã uenerunt, Iudæi increduli de propria terra fuerũt expulsi. ps. 45 Cõturbatę sunt gẽtes, s. per pęnitẽtiã, & inclinata sũt regna, s. sub iugo fidei Dedit vocẽ suã. s. Christus prædicando, & coruscando miraculis, & tũc cõmota est terra, s Iudæa de terra sua expulsa.

Corusca tio.

Miraculum.

Grego. 9 mor. c. 3.

Iudæi de terra sua fuerũt expulsi.

In

1276 *In mari via tua, & semita tua in aquis multis, & vestigia tua non cognoscentur.*

HIc ostendit Christi potentiam ex pœnitentiæ commendatione. Vbi notandum, ꝙ per mare ipsa pœnitentia amara designatur, vt patet supra versicu. 1028. Via Dei dr̃ non solum humilitas, per quã venit ad nos, sed ẽt charitas per quam pergimus ad eũ, de qua ait Apostolus. Adhuc excellentiorẽ viam demõstro vobis. Dicit ergo, *In mari*, s. pœnitentiæ *via tua*: quia non est charitas nisi in pœnitẽte Semita aũt quæ arctior est via significat consilia, quæ arctiora sunt præceptis, & multis laborib plena, de quibus d. *Et semita tua in aquis multis*, i. tribulationib. & pressuris. Vestigium aũt dr̃ ꝙ ducit in cognitionem alicuius per formam impressum, sicut forma pedis relicta in puluere docet hominem inde trãsisse. Et sic per vestigia Christi accipe eius doctrinam, & miracula quæ demonstrabant ipsum esse Deum, quæ tamen Iudæi noluerunt aduertere, de quibus nunc dicit. *Et vestigia tua non cognoscentur*, s. a Iudæis. Vnde hic glo. *Et vestigia tua non cognoscentur*, s. doctrina tua, & miracula non cognoscentur a Iudęis. Hic. n. tangit aliquos Iudæos, qui dicunt: Nondum venit Christus. Vnde hic est increpatio Iudæorum, q. d. licet Christus palam venerit, & se miraculis palã ostenderit, tñ non est cognitus a Iudæis infidelibus. Vel aliter, Per mare intellige corda superborum, quæ tñ Christus pedibus calcauit, cum ipsos per fidem sibi subiecit. Sed quia hoc inuisibiliter facit: ideo hoc eius vestigia non cognosci dñr a nobis. Et ad istum intellectum istum versum exponit Gilbertus, d. *In mari viã tua*. Ambulat Iesus super vndas maris carnalibus pedibus, cui nec dum carne vestito Psal cecinerat, d. *In mari via tua*, quod est, conculcas corda tumentium superborum, & fluxa desideria carnalium comprimis, quia iustificas impios & superbos humilias, quod tamen quia inuisibiliter fit carnalis non sentit a quo fit: propter quod subdit. *Et vestigia tua non cognoscentur.*

Via charitas. — *1. Co. 1 2* — *Semita consilia.* — *Vestigia Christi miracula.*

A *Deduxisti sicut oues populum tuum, in manu Moysi, & Aaron.* 1277

HIc ostendit Christi potestatem ex ecclesiæ gubernatione Vtitur n. hic quadã similitudine, quia si Deus eduxit filios Israel de Aegypto poteñter per manũ Moysi. & Aaron, quæ eductio erat figura eductionis ecclesiæ de gẽtib. & in fidelib nulli debet esse dubiũ, ꝙ ipsam ecclesiam sic iã deductã potenter conseruat, & gubernat. Vbi notãdũ, ꝙ per istos duos per quos deduxit populũ de Aegypto, s. Moysen, & Aaron, vult ostendere pr̃ per quos Deus eduxit ecclesiã de gẽtilib. & quõ ipsam conseruãdo gubernat. Primũ significat Moyses, & Aaron sm: Primò ergo pro Moyse deducit ecclesiã de gentib. Moyses namq; interpretatur assumptus de aqua, & significat sacramẽtum baptismi, quo de Aegypto peccatorum educimur. Hic ẽt inter cætera signa, in mari viam fecit Hebræis, significans per baptismum fidelium populum ad terrã promissionis reduci. Et sic quia Moyses figura erat baptismi, ideo dicit C Apostolus. Omnes in Moyse baptizati sunt. Per Aaron verò intelligitur ipse Christus qui sua virtute gubernat ecclesiam. Vnde nota ꝙ Aaron multipliciter Christum significat, s. ratione primò mediationis. Sicut. n. Christus est mediator Dei, & hominum (ad Hebræos 11.) sic Aaron charitate nimia mediator fuit inter peccatores, & iustos se in medio ponẽs, ne vltio peccatoribus debita transiret ad iustos: nam cùm plaga Dei sæuiret in populum, & iam nonnulli mortui essent (vt habetur Numeris 16.) D Aaron cucurrit ad medium multitudinis, quam iam vastaret incendium, & obtulit tymiama, & stans inter mortuos, & viuentes, pro populo deprecatus est, & plaga cessauit. Vnde hoc de Aaron notans Isidorus de obitu sanctorum patrũ dicit, Aaron frater Moysi, & insignis miraculorum socius, ac in lege dominĩ primus sacerdos, cuius virga sorte electa frondens germine floruit, qui turibulum in dextera gestans furenti se flammæ opposuit, atque stans inter viuos, & mortuos nostrum mediatorem figurans

Moyses significat baptismum. — *1. Co. 10* — *Aaron significat Christũ* — *Isidorus*

rans obiectu sui corporis ignem transire ad aggerem viuentium nō permisit. Hic per hostiam victimarum, & sacrificium sanguinis, futuram Christi passionem expressit, &c. Et ideo q̄ Aaron ratione meditationis figuram gesserit Christi ostendit dn̄s Moysi d. Aaron frater tuus erit Propheta tuus ad populum, & os tuum, &c. Secundo Aaron Christum figurat ratione defensionis, quia sicut Christus in omni nostra tribulatione defensor noster est & protector (2. Cor. 1) sic & Aaron figuraliter protector erat populi Dei. Vnde Moyses dum ascenderet in montem ad Deum ipsum Aaron dimisit defensorem populi, dicente populo: Habebitis Aaron & Vr uobiscum, si quid natū fuerit quæstionis, referetis ad eos. Quæ verba ad propositū exponens Gualt. ait, Aaron qui mons fortitudinis interpretatur est Christus. Vr aūt qui, & ignis dr̄, Spiritus sanctus est, quorum custodiæ populus commendatur aptè, etsi qua quæstio, i. aduersitas nos aut pulset tentatio, ad eorum suffragium recurramus cōtra dubium. Quia si persistimus per Aaron fortitudinis montem, i. per Christū nostra infirmitas roboratur, & per Vr qui gratiam spiritus sancti figurat, ignorantia nostra perlustratur. Vn̄ bene contra hæc duo in remediū habemus auxilium filij & spiritus sancti, vnde dicamus, Dn̄s illuminatio mea & salus mea, contra infirmitatē, & ignorātiā. Sic igit̄ Aaron figurat Christi potentiam, per quam nos in aduersis fortificat, & in figurā huius pectusculum hostiæ in quo animalis fortitudo cōsistit, dabatur ipsi Aaron. Leu. 7. Pectusculum victimæ erit Aaron. Tertio Aaron significat Christum ratione desponsationis. Aaron. n. erat de tribu Leui sacerdotali, & accepit vxorem de tribu Iudæ regali, in se copulans dignitatē sacerdotalem, & regalē, & sic significat Christum qui verus rex fuit atq; sacerdos, vnde de ipso dr̄ Exo. 6. Accepit Aaron vxorem Helisabeth filiam Aminadab sororem Naason. Certum est autē, q̄ ipse Aminadab princeps fuit in tribu Iuda, vt habetur Matt. 1. Vnde prædicta ibi exponens glo. ait, Hæc Helisabeth de tribu Iuda fuit soror Naason, qui fuit princeps trib. Iudæ in

Exod. 7.

Exo. 14.

Gualf. Aaron significat fortitudinem.

Aaron fuit rex, & sacerdos.

E deserto. Nōdū. n. prçceptū erat, vt quisq; de tribu suæ duceret vxorem. Ideo autē hæc tribus, s. Luitica, & regalis iam tūc in personā Aaron coniungēbāt, vt in ipso Christo intelligeretur rex & sacerdos figuratus ab illis. Vnde istas duas dignitates in ipso Aaron cōiunctas ostēdit sapiēs dicēs. Excelsus fecit Aaron dedit illi sacerdotium gentis suæ. Hic uide dignitatē sacerdotalē: & coronauit illum. Hic vide dignitatē regalem. Si vis de Aaron vlterius procedere, vide in dictionario. Ad propositum ergo volens ostendere Ps. q̄ F ecclesia per baptismū generatur, sed per Christum conseruatur, d. *Deduxisti sicut oues populum tuum in manu Moysi.* Vide Baptismū, & Aaron, hic vide Christum.

Eccl. 45

PSAL. LXXVII.

ATtendite, popule meus, legē meā, inclinate aurē vestrā in verba oris mei. *1278*

TItvlvs huius Psalmi est, *Intellectus Asaph*, vel secundum alios. *Eruditio Asaph.* quod idem est. Et G idē titulus habetur per omnia Ps. 73. ideo expositionem, vide ibi. Ex titulo patet auctor Psalm qui fuit Asaph, sed non apparet materia. Sciendum est ergo quòd intentio Asaph in isto Psalmo fuit probare ex scripturis antiquis, quòd regnum populi Israel de iure debebāt tribui Iudæ, & non alteri. Per hoc volēs inducere, quòd Dauid iuridicè regnū tenebat, quòd alij vsurpantes non fecerunt, sicut fuit Saul, qui erat de tribu Beniamin, & Ieroboā, H qui inuasit regnum Israel & eius successores, qui fuit de tribu Ephraim, qui accepit regnum Israel tyrannicè de manu Roboam filij Salomonis, vt habetur 3. Reg. 12. Sed quia Saul non habuit in regno successorē de tribu sua, Ieroboā autem habuit continuè successores vsq; ad captiuitatem Babylonis quoad regnum Israel. Sola n. tribus Iuda secuta est successores Dauid. Et ideo iste Psal. hic specialiter agit cōtra tribū Ephraim. Verum tn̄ quia oīa veteris legis in figura nouæ legis erant (vt ait Apostolus 1. Cor. 10.) ideo

Psal. 73.

ideo per omnia ista vult Psal. declarare mysteria nouæ legis. In hoc enim Psal. declarat beneficia Iudæis à Deo collata, & pœnas malorum, per hoc volens ostendere beneficia Dei in noua lege data fidelibus, & pœnas infidelib. debitas. Vnde illa quæ de illis hic historialiter referuntur, illa nobis spiritualiter sunt intelligenda. Et hoc satis notat titulus, d. *Intellectus Asaph*: quia, s. in isto Psal. Asaph mouet intellectum auditoris, vt illa quæ hic historialiter dicuntur, intelligat spiritualiter, quia illa quæ tunc figuraliter Iudæis contigerunt, modo realiter in nobis fiũt. B Est ergo intẽtio prophetæ, vt per acta in veteri populo Iudæorũ doceat populum nouũ, ne ingrati sint de beneficijs Dei, & cõtra se eius prouocent iram. Insimul ergo legendo literã psal dicam propheticũ sensum. Psalmus ergo iste diuidẽdus ẽm intentionem literæ, & in qualibet parte littera deducatur ẽm spiritum. Diuiditur ergo in tres partes, quia Psal. 1. præmittit quandam Præfationem. Secundò ponit suam narrationem, ibi. *Quanta audiuimus*. Tertiò infert intentam conclusionẽ, ibi. *Et repulit tabernaculum Ioseph*. Quantũ ad præfactionẽ duo facit, quia primò auditores ad attentionẽ prouocat. Secũdò causam prouocationis explicat, ibi. *Aperiam in parabolis*. Quantũ verò ad primum hortatur auditores, vt dicendis sint attenti, d. *Attendite, popule meus, legẽ meam* Loquitur hic in persona Dei, quia os Dei erat hic Asaph, quia spiritusancto inspirati locuti sunt sancti Dei homines. 1. Pet. 1. Propter quod & Christus d. Nõ enim vos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. Dicit ergo in persona Dei. *Attendite*, &c. q. d. populo Iudaico quo ad literã. Vos, qui mihi estis populus peculiaris relictus, debetis esse attenti ad audiendum legẽ Dei, quæ hic in multa manifestatur. *Inclinate ergo aurem vestram*. Docibilis enim discipuli est, humiliter aurẽ inclinare ad percipienda verba Magistri. Notandũ aũt ꝙ in scriptura multiplex, attendere reperitur. s. attẽdere prohibitionis, impositionis, cõsiliationis, prælationis, cõtẽplationis, & eruditionis. Primò est attendere prohibitionis, quo prohibentur

Mat. 10

Attendere multiplex.

A crimina. Vnde in scriptura per hoc verbum attendere multa prohibẽtur crimina. Primò prohibet peccatum elationis, & vanæ glorię, Matth. 6. Attendite ne iustitiam faciatis corã hominibus vt uideamini ab eis. Vbi Chrysost. Cor nostrum attendere debemus. Inuisibilis est enim serpens quẽ obseruare iubemur, & latenter ingreditur & seducit. Vbi enim res gloriosã agitur, ibi facilius lotũ inuenit gloriationis occasio. Ideo hãc prohibet dñs d. Attendite, ne iustitiã vestrã faciatis corã hominibus, &c. Secundò prohibet cupiditatẽ auaritiæ. Eccl. 5. Noli attẽdere ad passiones iniquas, nihil. n. prodesunt in tpe vindictæ. Tertiò prohibet voluntatẽ luxuriæ. Prou. 7. Fili, attende verbis oris mei, ne obstruatur in vijs eius. s. meretricis mens tua, multos. n. vulneratos deiecit, fortissimi quique interfecti sunt ab ea. Quartò prohibet gulositatem gastrimargiæ. Luc. 21 Attendite vobis, ne grauentur corda vestra crapula, & ebrietate, & curis huius sæculi, & superueniat in vos repentina dies illa. Quod exponẽs Basilius ait. Dicit aũt attendite, vt. s. discernere possitis à salubri nociuum. C Sed qm̃ dupliciter cõtingit attendere, hinc quidẽ corporeis oculis, illinc verò ꝑ intellectiuã virtutẽ, & oculus corporis virtutẽ nõ attingit. Restat ergo dictũ de oculis intellectus. *Attendite*, hoc est, vndiquè circunspicite uos, peruigil habẽtes ad uestrã custodiã animæ lumẽ. Et ideo dr̃ Prou. 23. Qñ sedes, vt comedas cum principibus, diligẽter attẽde, quæ posita sunt ante faciẽ tuã, & statue oculũ in gutture tuo. Quintò prohibet falsitatẽ eloquẽtiæ Eccl 34. Vana spes mẽdaciũ, qua D si qui apprehẽdit vmbrã, ꝑsequit̃ vẽtũ, sic qui attendit ad vniuersa mendacia. Sexto prohibet scãdalũ fraternę iniurię. Luc 17. Væ homini, per quẽ scãndalũ uenit, Sequitur. *Attendite uobis*. Secundo principaliter est unũ attẽdere impositionis qđ est s. affirmatiuẽ præceptũ, vñ Eccl. 32. dicitur. Qui credit Deo, attendit mãdatis eius. Et Eccl 35. Sacrificiũ salutare, attendere mãdatis dñi. Si. n. mandatis domini intenderemus; illa obseruando, pax abundaret in nobis. Esa. 48. Vtinam attendisses mandata mea, & facta

Matt. 6.

Chrysost.

Basilius.

Eccl. 35

Zach. 7. fuisset sicut flumen pax tua. Sed quia nō attēdimus mandatis Dei, ideo nobis dr. Hæc dicit dñs, iudicium verum iudicate, misericordiam facite. Sequitur Et noluerunt attendere, sed auerterunt scapulam recedentes. Tertiò principaliter est vnū attendere cōsiliantium, s. ne decipiamur, Matt. 7 sic. n. consiliauit dñs, d. Attendite a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimētis, &c. Chryso. Vñ de isto attendere consiliationis ibi d Chrysost. quia. n. falsi Prophetæ erant futuri non manifesti sed abscōditi, ideo consulens non dicit aspicite, sed abscondite. Vbi. n. res certa est, aspicitur, i. simpliciter videtur. Vbi autem incerta attenditur, i. cautè consideratur. Sic etiā consulit sapiens attendere a pestifera societate. Eccl. 11. Attende tibi a pestifero, fabricat. n. mala, &c. Quartò principaliter est vnum attendere prælationis, s. quod importat gubernationem subditorum, Act. 20. Attendite vobis, & vniuerso gregi vestro, quos spiritussanctus posuit episcopos, regere ecclesiam Dei, quā acquisiuit sanguine suo. Sed quid hodie de prælatis attendere debemus, audi consilium Act. 5. Gamalielis dicentis. Attendite vobis super hominibus istis, quid acturi estis. Sequitur Et nunc itaq; dico vobis, finite illos, qm̄ si ex hominibus est consiliū hoc, dissoluetur, si autem ex Deo est, non poteritis dissoluere illud. Quæ autem verba hodie maximè tēpore scismatis sunt notanda. Quintò principaliter est vnum attēdere contēplationis, s. passionis Christi, ipso dicente. O vos oēs, qui transitis Thren. 1 per viam, attendite, & videte, si est dolor sicut dolor meus. Sed quia tanquam ingrati eius passionem nolumus attēdere, ideo ipse de nobis patri conqueritur, d. Hier. 18 Attende, domine, ad me, & audi voces aduersariorum meorum, nunquid redditur pro bono malum? Recordare ꝙ steterim in cōspectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & auerterem indignationem tuā ab eis. Non ergo sic, sed vt nobis consulitur: Esa. 51 Attendite ad me, qui quæritis dominum: attendite ad petram, vnde excisi estis. Petra autē erat Christus. 1. Cor. 10. Sextò principaliter est vnum attendere eruditionis, quo Magister attentos admonet esse auditores, sicut hic

A facit Psal. d. *Attendite popule meus, legem meam*, i. veritatem rei, quæ in scripturis signis tegitur. Et subdit qualiter debemus attēdere, d. *Inclinate aurem vestram*, &c. i. per humilitatem inclinate aurem, non quidem corporis, sed fortius cordis, & sic benè attendetis. Tumor namq; infusa repellit. Vñ præceptum fuit in lege altare domini concauum fieri, & quadrāgulum, vt mens nostra quatuor munita virtutib. per humilitatem sit concaua ad receptaculum diuini verbi. Si. n. sic sacrā scripturam humiliter attenderimus, ibi *Humilitas requiritur ad sciētiam addiscendam.*

B mirabilia multa reperiemus. Primò abscondita Dei iudicia, s. ꝙ malis prospera adueniunt, & bonis aduersa. Iob. 21. Attendite ad me, & obstupescite, quare ergo impij viuunt subleuati sunt, confortati diuitijs, &c. Secundo quia quandoque ante ortum sanctificatur anima Esa. 49. Audite, insule, attendite, populi de longe, dominus ab vtero vocauit me, de ventre matris meæ recordatus est nominis mei. Tertiò ꝙ pœnitēti oīa dimittuntur crimina, Luc. 17. Attendite, si peccauerit frater tuus, increpa illum, si pœnitentiam

C egerit, dimitte illi. Sed heu, quia multi hodie sacræ scripturæ non attendunt, sed magis vanis scientijs, & doctrinis. Vnde Act. 8. dicitur. Vir autem quidam nomine Simeon, qui ante fuerat in ciuitate magus seducens gentes. Sequitur, Attendebant in eum. Vnde quemlibet talem increpans Apostolus dicit. Attende lectioni, vt scripturas intelligas. Quod nunc *Timo. 4.* similiter facit Psal. d. *Attendite popule meus, legem meam*, &c.

Aperiam in parabolis os meum, loquar propositiones ab initio. 1279

D

HIc exprimit causam, quare auditores procurabat esse attentos Vbi notandum, ꝙ quanto illa, quæ dicuntur, alijs sunt in se magis profunda, & obscura, vel sub velamine dicta, tanto magis auditorē oportet esse intentum Sed illa, quæ iste intendit hic tractare sunt profundè, & obscurè dicta, quia parabolicè, ideo auditores oportet esse attentos. Et hoc est quod dicit. *Aperiā in parabolis os meum.* Vbi notandum, quòd parabola dr̄ rerum similitudo, vt cum rei per addu- *Parabola.*

ctam

etiam similitudinem, quod de illa re dici tur, de alia intelligitur, vt est illud. Simile est regnum cœlorum sagenæ missæ in mare, &c. Per hanc enim similitudinem intelligitur, quòd ecclesia congregat in præsenti bonos, & malos, sed qñ veniemus ad litus. i. ad iudicium in fine mūdi, tunc mali separabuntur a bonis. Sic ergo iste loquitur in parabolis, quia quæ dicit populo Iudæorum à Deo esse facta, vult ꝙ fuerint quædā similitudines vel figuræ illorum quæ in rei ueritate nobis sūt. Vt ꝙ eduxit populum de Aegypto per mare, significat ꝙ eduxit populum suū de Aegypto, quod interpretat̃ tenebra .i. de obscuritate peccati per mare pœnitentiæ, & sic de alijs. Vnde, dicit *Aperiā in parabolis os meū*. Sequitur, *Loquar propositiones ab initio*, s. ab antiquo quia. s. narrat, quę antiquis patribus Deus fecit. Alia litera habet, *Loquatur problemata*. Nam problema idem est, ꝙ propositio continens aliquam difficultatem per disputationem soluendū. Est ergo sensus. *Loquar propositiones ab initio*, i. propositiones magnas difficultates cōtinentes Nota ꝙ non solum os aperire debemus, sed & multa alia; & qualiter vide vers. 848. Aliter autē hic de apertione agēdo nota, ꝙ est quoddā eruditionis, sicut nunc loquitur Psal. d. *Aperiā in parabolis os meū*. Ex hoc enim quod dicit. Aperiā os meū, nota ꝙ illa quæ sequuntur sunt diligenter attendēda. Vnde Greg. super illo verbo Iob. 3. Post hoc aperuit Iob os suū, dicit, Scriptura enim sacra qñ de aliquo dicit, Aperuit os suū, ex ijs, q̃ præmittit, reuerenter expectanda indicat, quæ subiungit. Sicut. n. clausa vascula, quid intus cōtineant ignoramus, aperto verò ore vasculorū, quid intrinsecus contineatur, cognoscimus, ita sanctorū corda, quæ clauso ore occulta sunt, aperto ore deteguntur. Et cū cogitationes deteguntur, os aperire referuntur, ut intenta mēte quasi apertis vasculis quid intus cōtineāt sentiremus agnoscere, atq; nosmetipsos eorū odore intimo recreare. Vñ & sublima præcepta domino in monte dicturo præmittitur. Aperiens os suū docebat eos, quāuis & illic hoc accipi debeat, quia tūc vt doceret os suū in pceptis aperuit, in quibus dudū ora aperierat, pphetarū. Et sic nota ꝙ os nostrū aperire debemus. Primò ad Deū laudandū psal. 50. dñe labia mea aperies, & os meū annunciabit laudē tuā. Secūdo ad spiritūsanctū attrahendū ps. 118. Os meū aperui, & attraxi spiritū. Tertiò ad intellectū scriptis cognoscēdū. Eccl. 15. In medio Ecclesiæ aperuit os eius, & impleuit eū dñs spiritu sapientię, &c. Quartò ad alios docendum, sicut & Christus Matth. 5. Aperiens os suū, docebat eos. Et isto modo Ps. vult aperire os suum, dicens *Aperiam in parabolis*, &c.

Greg. 4. mor. c. 4 Aperire os.

Problema.

Quanta audiuimus, & cognouimus ea, & patres nostri narrauerunt nobis. 1280

HIc incipit tractatum suum siue suā narrationem. Tota enim intentio psalm. est ad cōcludendum propositum suum ostendere benignitatem Dei erga populum Iudæorum, & ipsius populi ingratitudinē, & maximè tribus Ephraim. Diuiditur ergo in duas partes, quia primò hoc ostendit in generali. Secundò in speciali ibi, *Filij Ephrem*. Prima diuiditur in partes duas, quia primò ponuntur Dei beneficia Secundò Iudæorū ingrata malitia, ibi. *Generatio quæ non direxit*. Prima diuiditur in partes tres, quia primo ponitur diuinorū beneficiorū cognitio. Secundò ipsorū explicatio, ibi. *Et suscitauit*. Tertiò huius narrationis finis, & intētio, ibi. *Quanta mandauit*. Circa cognitionē aūt beneficiorū Dei sic procedit, quia ponit primò a quibus talis cognitio sit tradita. Secūdò per quem modum sit tradita, ibi. *Narrantes*. Tertiò quibus sit tradita, ibi. *Non sunt occultata*. Quantum ad primū notādū, ꝙ Asaph in duobus versiculis præcedentibus locutus est in persona Dei: nunc aūt stilum loquendi mutās, loquitur in persona propria, vnde gl. Notandū ꝙ prius in homine Deus locutus est, nā verba Dei fuerunt prædicta iā verò homo ipse loquitur, uerbā enim hominis sunt ista *Quanta aud. nimus*. Illud prędictū dixit Deus ex se, ne eius locutio in homine post eū loquēti cōtemneretur. Admiratiuè ergo dicit *quanta audiuimus*, &c. i. q̃ multa beneficia audiuimus à Deo collata populo Iudaico, ut puta in egressu de Aegypto, qñ iter per medium

Beneficia Dei Iudæis facta.

tuos, narrantur mirabilia beneficia, ꝙ Christus vt nos redimeret, seipsum tradidit in morte. Nos ergo meritò laudes Christi narrare debemus. Laus enim secundum Philos. 1. Rhetoricæ, est ferme elucidans magnitudinē virtutis alicuius. In Christo autem maximè elucidatæ fuerunt diuinæ virtutes, s. charitatis, & patientiæ. De charitate, & dilectione patet, quia cum maiorem hac dilectionem nemo habeat vt animam suam ponat quis pro amicis suis, ꝙ ipse non solum fecit, sed etiam pro inimicis, & ideo in hoc laudandus est. Vt enim dicit philosophus primo Rhetoricæ, sæpè in laudem ponitur si quis prouidēs, quòd est sibi preciosum agat illud, quod est pulchrum. Sic in proposito Christus pro amicis suis animam suam, i. vitam quæ sibi erat preciosa paruipendit mortem eligens cum posset viuere. Hiere. 12. Dedi dilectam animam meam in manibus inimicorum eius. Et ideo laudes eius merito narrare debemus. Propter quod dicitur. Laudate dominum, quoniam bonus est dominus. Ostēdit secundò magnitudinem virtutis patientiæ, & fortitudinis. Nam vt ait philosophus 3. Ethicorum, dicetur vtiq; fortis, qui contra bonam mortem est impauidus, puta in bello ꝓ republica hostib. se ad mortem obijciens. Quod & Christus fecit, quia pro republica bonam mortem elegit. Dicit enim philosophus in œconomicis, quòd si contigerit mori pro amicis, s. reipublicæ, huius mors maximè honoratur. Cum ergo talis fuerit mors Christi, consequens est, vt summè ipsum honorare debeamus. & eius laudes enarrare, sicut & antiqui patres enarrabant. De quibus nunc dicitur. *Narrantes laudes eius*, &c.

Laudes Christi narrare debemus

Aristo.

Charitas Christi.

Ps. 134.

Aristo.

Fortitudo. & patientia Christi.

1282 *Non sunt occultata a filijs eorum, in generatione altera.*

O Stendit hic, quibus sit tradita talis cognitio, quia, s. filijs suis a patribus. Vbi notandum, quod secundum philosophum generatio dicitur progressus a non esse ad esse: sicut & corruptio dicitur progressus de esse ad non esse. Et sic tantum durat vna generatio, quantum

Quid dicatur generatio.

A communiter durat filius a patre genitus. Et sic filius dicitur vna generatio. Nepos, s. filius filij dicitur alia generatio. Pronepos, s. filius nepotis alia generatio. Et abnepos, s. filius pronepotis alia generatio; &c. Volens ergo Psalm. ostendere, ꝙ cognitio beneficiorum Dei peruenit in antiquo testamento per narrationem patrum ab vna generatione in aliam continuando, dicit quòd non sunt occultata a filijs eorum in generatione altera, quia de vna generatione narrabatur ad alteram. Hoc autem in nouo testamento B maximè adimpletum est, quia de generatione antiqui testamenti cognitio beneficiorum Dei transiuit ad generationem alteram, scilicet noui testamenti. Vbi notandum, quod secundum venerabilem Ansel. generatio hominis quadruplex est, scilicet, absque viro, & fœmina, vt Adam. De viro absque fœmina, vt Eua. De viro, & fœmina, vt communis. De fœmina absq; viro, vt Christus. Et quia ista est vltima, quia aliæ tres fuerunt a principio, ista autē in vltima ætate, ideo vocatur altera generatio. Vnde istam generationē distinguēs Matthæus ab alijs, C singulariter de ista dicit. Generatio autē Christi sic erat q. d. altera ab omnibus alijs. Dicat ergo *quod non sunt occultata a filijs eorum in generatione altera*, quia. s. talis cognitio peruenit vsque ad Christi generationem. Et quia Christus vnum corpus est cum omnibus suis fidelibus, iō per hoc intendit, ꝙ cognitio beneficiorū Dei ad omnes fideles noui testamenti peruenit. Vel aliter, & ad idem redit. Duplex est generatio, s. corporalis, & spiritualis. Corporalis, quæ fit quatuor modis D prædictis. Spiritualis autem, quæ fit non ex sanguinibus, neq; ex voluntate carnis, neq; ex voluntate viri, sed ex aqua, & spiritusancto, &c. Et ista dicitur propria altera generatio, quia aliæ carnales, hæc autē merè spiritualis. Et sic generatio altera vocatur, vt fideles noui testamenti ex aqua, & spiritusancto generati. Et istum sensum tangit Magister in gl. d. *Non sunt occultata a filijs eorum*, scilicet spiritualibus. Quod postea exponit. d. *In generatione altera*, idest, gentium, quæ ex aqua, & spiritusancto generantur.

Generatio hominis quadruplex.

Matt. 1.

Generatio altera dicitur generatio spiritualis.

filij sunt noui populus in nouo testamẽto, qui mandata nouit, & fecit, qđ quasi exponendo subdit. *Vt cognoscat generatio altera.* s. de gentibus collecta, vt, s. cognoscant spiritualiter, quod ipsi primi patres antiqui testaméti viderant carnaliter de generatione altera. Vide versic. 1282.

1285 *Filij sui nascentur, & exurgent, & narrabunt filijs suis.*

OStendit hic secundam causam, s. vt, posteri mereantur per obedientiam. Docere enim alium, quæ ad salutẽ pertinent, actus est de se meritorius. Et quamuis literaliter ista intelligantur de filijs carnalibus Iudæorũ, sensus tñ prophetæ est hoc principalius intelligendũ de filijs spiritualibus renatis ex aqua, & spiritusancto, qui à primis patribus, s. ab Apostolis docti mysteria fidei illa alios filios, quos regenerauerunt in Christo docuerunt, sicut fuerunt successores Apostolorum, & hos maximè notat Psal. cum dicit. *Exurgent*, s. cor sursum habebunt. Et hoc notat glo. d. *Filij, qui nascentur*, i. Christiani secundò ex aqua, & spiritusancto regenerati, exurgent sursum habentes cor. Qui verò nati sunt, & non renati non resurrexerunt, quia non est sursum cor eorum, sed in terra. Et isti narrabunt filijs suis. s. posteris per gratiam regeneratis. Hoc enim significabat Psal. 44. dicens Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram, memores erunt nominis tui, scilicet, alios docendo, propterea populi confitebuntur tibi. De hac natiuitate spirituali, & narratione filijs facta, vide supra scilicet versic. 752. 753. 754.

1286 *Vt ponant in Deo spem suam, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius exquirant.*

HIc ponit tertiam causam, quæ est, vt in Deo ponant suam confidentiam. Vbi notandum, ꝙ inter alia Iudæorum uitia hoc erat, quod gloriabãtur de suis patribus antiquis, à quibus duxerũt originem, & per illos sperabant saluari. Vnde de hoc singulariter eos reprehendens Baptista Ioãnes ipsis dicebat. Matth. 3 Ne velitis dicere intra vos, patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quoniam potens est Deus de lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. Sed quid prodest filio iustitia patris, quem peccata iusiciunt? certè nihil. Sicut peccatum patris uirtuoso filio non nocet, quo s. ad Deum, vnde Chrysostomus super Matth. prædicta verba exponens ait. Quid. n. prodest ei, quem sordidant mores, generatio clara? Aut quid nocet illi generatio, quem mores adornant? Melius est. n. alicui, vt in eo glorientur parentes, quia talem filium habent, quam, vt ipse in parentibus glorietur. Sic ergo & vos Iudæi nolite gloriari dicentes, quia patrem habemus Abraham, sed magis erubescite, quia filij estis eius, & sanctitatis eius non estis hæredes. De adulterio enim natus videtur, qui non assimilat patrem. Sic ergo saluari sperabant per ipsum Abrahã. Sed istã spem ab eis remouet. Psal. d. ꝙ ideo mirabilia Dei narrantur filijs, vt nõ in patribus spẽ suam ponãt, sed in Deo, vt. s. considerent, ꝙ Deus non attendit ad merita, vel ad demerita parentum, sed ad propria. Sicut enim quandoque de malis parentibus filij boni nascuntur, vt de Acham malo natus est Ezechias electus à Deo. Sic q̃q; ex bonis nascuntur reprobi, sicut de Isaac natus est Esau reprobatus a Deo. Hoc ergo notãs Psal. ait. *Vt ponant in Deo spem suam*, & non in parentibus, *& non obliuiscantur operum domini*, s. iudicat singulos secundum propria merita, & demerita, & non secundũ merita parentum. Et ista considerando *mandata eius exquirunt*. Exquirere enim cõponitur de ex & quæro, ris, ex quo est extra. Et est exquirere quasi extra quærere. Et sic ille mandata Dei exquirit, qui non solum corde illa cognoscit, sed etiam operibus illa perficit. Vel exquirere idem est, quod valdè, & perfectè quærere, scilicet tam intus illa meditando, quam extra, illa operibus adimplendo, Psal. 76. Deum exquisiui manibus meis. Vnde hic ait glo. *Et mandata eius exquiram*, scilicet, operando, qui dicti sunt prius cognouisse, modo dicitur vt exquirant, vt, s. sperantes in dño ab ipso adiuuentur

Parentũ mores filiis non prosunt.

Chrysost.

4. Reg. 18. & Matt. 1. Genes. 25.

Exquirere.

uentur ad mandata opere adimplenda. Et nota, quod spes nostra meritò in Deo est ponenda, & hoc propter triplex bonum, quod in se sperantibus largitur. s. prouisionis in necessitate. Psal. 9. Sperent in te, qui nouerunt nomen tuum, quoniam non derelinques, &c. Sicut apparuit in Susanna, de qua dicitur Dan. 13. Erat enim cor eius fiduciam habens in domino. Propter beneficium liberationis in tribulatione Psal. 90. Quoniam in me sperauit, & ego liberabo eum, cum ipso sum in tribulatione, &c. Sicut patuit in Iob, qui dicebat. Etiã si occiderit, sperabo in eum. Propter beneficium coronationis æternæ, Pro. 28. Qui sperat in domino, saluabitur.

Spes est ponenda in Deo. *Nota.* *Iob. 13.*

1287 *Ne fiant sicut patres eorum, generatio praua, & exasperans.*

HIc ponitur quarta ratio, ne. s. prauis parentibus conformentur per malitiam. Vbi nota, quod Iudæi fuerunt patres nostri, quia per ipsos geniti sumus in fide, quoniam Apostoli ex Iudæis etiam carnaliter duxerunt originem. Generatio ergo parentum nostrorum. s. Iudæorũ dicitur praua, & exasperans. Ista autem generatio Iudæorum dicitur generatio praua, generatio mala, & generatio infidelis, & incredula. Dicitur. n. praua. Deut. 32. Generatio praua, & peruersa, hæccine reddis domino, &c. Et nota, quod prauus differt a malo, quia malus dicitur naturaliter, sed prauus ex vitioso vsu, vnde prauus. i. vsu peruersus. Quæ autem maior prauitas potest esse, quam bona in malũ peruertere, & contra veritatem pugnare? Quod & generatio fecit Iudæorum, quia Christi beneficia dæmonibus ascribebat, & in saluatorem manum misit armatam. Vnde de ista generatione dicitur. Generatio, quæ maledicit patri suo, & non benedicit matri suæ. Generatio, quæ sibi munda videtur, & tamen nõ est lota sordibus suis. Generatio, quæ pro dentibus gladios habet. Secundò dicitur generatio infidelis, & incredula. Luc. 9. O generatio infidelis peruersa. Quod ideo dicit Christus, quia quem patres sui venturum prædixerunt, ipsum venientem recipere noluerunt, quia in propria venit, & sui eum non receperunt. Tertiò dicitur generatio mala, & adultera. Matt. 12. Generatio mala, & adultera signum quærit, &c. Vbi Chryso. Propter hoc uocat eos generationem malam, quia circa benefactores semper fuerunt ingrati, & bona suscipientes semper deteriores fuerunt, quod est vltimæ malitiæ. Vnde hic ait glo. Iudæi dicuntur generatio praua, quia veritatem non recipit, & exasperans. s. Deum adeo vt in saluatoré armaretur quod fuit super omnes acerbitates. Vnde per Ezechielem dominus dicit. Vade, quia domus exasperans est. Ne ergo filij noui testamenti illis similes fiant, ideo illis narrare cupit laudes domini, & virtutes, & mirabilia, quæ fecit.

Generatio Iudæorũ mala. *Nota differentiam inter prauus, & malus.* *Pro. 30.* *Chryso.*

Generatio, quæ non direxit cor suum, & non est creditus cum Deo spiritus eius. 1288

HIc notatur Iudæorum ingrata malitia. Vbi notandum, quod cor directum dicitur cor sursum ad Deum rectum, sicut econtrario cor curuum, dicitur cor ad terrena curuatũ. Et sic amans cœlestia cor habet directum, amans verò terrena cor habet incuruatum. Vnde ait Hugo super illo verbo Psal. Quoniam rectus dominus, &c. Quærere quæ super terram sunt, curuitas est cordis, sed quæ sursum sunt quærere, eius est rectitudo. Quia ergo Iudæorum generatio tota ad terrena videbatur incuruata, ideo de ipsa nunc dicit. *Generatio quæ non dixerit cor suum*. Et causam adiungit, dicens. *Et non est creditus cum Deo spiritus eius*. Vbi nota, quod plus importat, *non est creditus cum Deo spiritus eius*, quã si dixisset, nõ credidit Deo spiritus eius. Vnde hic ait glo. Multò enim expressius dicit, *non est creditus cum Deo spiritus eius*, quam si dixisset, non credidit Deo. Habere enim cum Deo spiritum creditum est, non credere spiritumsanctum sine Deo facere posse iustitiã, vel aliquid boni, sed cum Deo, quod est credere in Deum, quod vtique plus est, quam credere Deo. Nam credimus homini, sed non in hominem. In Deum credere est ei credendo adhærere ad benè operandum. Vnde Apostolus ait. Qui adhærere Deo

Hugo. *Credere Deo vel in Deum.* *1. Cor. 6.*

Deo, vnus spiritus est cum eo. Ista est er A go, generatio cuius exemplũ cauendum est, ne ei conformemur: quę etsi credidit Deo, non tñ in Deum, quia non fide adhæsit Deo, vt ab eo sanata cooperaretur, cooperante in se Deo. Hic aũt notãdum, ꝙ immerito de Iudæorum generatione dicit, ꝙ non dixerit cor suum. Vbi sciendum, quod cor per aliqua vitia incuruatur, & sic non dirigitur, quæ omnia in generatione Iudæorum fuerunt. Nam incuruatur cor hominis per vanitatem, & superbiam, per cupiditatem, & auaritiã, per voluptatem, & luxuriam, per hypochrisim, & fallaciam, per ebrietatem, & gastrimargiam, per increpationem, & iracundiam. Primo ergo cor non dirigitur, sed incuruatur per superbiam, quia ad Deũ non dirigit sed contra Deum erigitur. Sic. n. indirectum fuit cor luciferi, cui dr. Quõ cecidisti, lucifer, qui dicebas in corde tuo, in cœlum ascendam &c. Cecidit. n. in profundum laci, quia qñ se in Deum debebat erigere, se contra Deum erexit, in quo nobis tremendum datur exemplum, quoniã si indirectio cordis per superbiam tam excelenti creaturæ sic fuit a Deo punita, quomodo cor nostrum indirectum puniretur? q̃a certũ est, quod cor superbum, & indirectum execrabilius est in paupere quam in diuite, in seruo quã in domino. Quod benè aduertens Radulf. sup illo verbo. 2. Reg. 1. A Gelboe autem transeat, ait. Ab angelis transijt dominus eorum execrans superbiam cordis. Quid de me fiet terra & cinere, si fortè in corde meo superbia fuerit inuéta? Illius cor in cœlo intumuit, meum autẽ cor in sterquilinio superbit. Quis non tolerabiliorem in diuite quàm in paupere superbiam dicat? Væ mihi si tandurè in angelo primo punitũ est, pro eo quod in superbiã erectũ est cor eius, quid de me misero, fiet & corde superbo? Sed istud uitium maximè in generatione Iudæorum abundauit à principio. Vnde isti generationi ad literam dicebat Moyses Deut. 31. Ego scio contentionem tuam & ceruicem tuam durissimam. Adhuc enim me uiuente, & ingrediente uobiscum semper cõtentiosè egistis contra dominum, quanto magis, cum mortus fuero? Vnde ad literam de Iudæis ait dominus. Oseæ 13 Eleuauerũt cor suum, & obliti sunt mei, & ego ero eis sicut leæna, & sicut pardus. Per leænã, & pardum, quæ sunt bestiæ feroces, intellige seueritatem pęnę cordi eorum scilicet Iudeorũ debitam. Secundò cor non facit directũ cupiditas auaritiæ. Cor enim secundũ naturales in sinistra parte corporis hominis situatur, per q̃ temporalia significantur. Ad significandum ꝙ cor hominis de se non ad cęlestia dirigitur, sed incuruatur ad terrena, q̃a ipsi Iu B dæi quasi ex natura ad auaritiam erãt incuruati. Vnde de eis ad literã dicitur. Auaritiam sequitur cor eorum. Vnde ait Greg. Curuum est cor cũ ima appetit, dirigitur autem cum ad sublimia subleuatur. Istud autem uitium maximè in Iudęis regnabat. Tota n. causa quare Christum sunt persecuti, fuit auaritia, s. timor ne propter Christi fidem perderent locum & gentem. Vnde illi generationi dr ad literam. Tui oculi, & cor tuum ad auaritiam. Tertiò cor facit non directum sed curuum uoluptas luxurię, quę principa C lius in corde sedet quàm in carne. Propter quòd dicitur, Fornicatio, & uinum auferũt cor. Illud aũt maximè in generatione praua Iudæorũ abũdat. Exemplum habes in Salomone rege Iudæorũ, qui, cum tot gratias à Deo recepisset, finaliter tñ per luxuriam cor eius fuit incuruatum, de quo 3. Reg. 11. dicitur. Cũ que iam senex esset, deprauatum est cor eius p mulieres, vt sequeretur Deos alienos, nec erat cor eius perfectum cũ domino Deo suo, sed colebat Salamõ Deos alienos. Si ergo libido incuruauit cor tãti D uiri, quis ab hoc uitio tutus stabit in seculo, neq; in clero? quia etiam presbyterorũ corda incuruauit luxuria Iudæorũ, qui pulchritudinem Susannæ aspiciẽtes euerterunt sensum suum, & auerterunt oculos suos, ne uiderent cœlum &c. Vnde illis ait Daniel. Species decepit te, & cõcupiscẽtia subuertit cor tuũ &c. Quartò cor facit non directum, sed curuum hypocrisis falacia, quę cor distortum facit ab exteriori appãrẽtia quia tales verbis Deo appropinquãt, sed corde remoti sunt ab eo. Vnde Gregor. ait, Omnis enim

Marginal notes: *Cor non dirigitur.* — *Superbia* — *Esa. 14.* — *Nota.* — *Radul.* — *Auaritia.* — *Ezec. 33* — *Gregor. 24. mor c. 14.* — *Ioan. 11.* — *Hiere. 22* — *luxuria.* — *Oseæ 4.* — *Dan 13* — *Hypocri.* — *Gregor. 26. mor. c. 28.*

enim hypocrita cū iniquus sit, dicit sanctus, ab hominib. non pertimescit, & si iniquum se tacita cogitatione deprehendit, tamen dum sæpius sanctū se audire repetit, hoc quod de se interius tenebat amittit. Cor quippe exterius fundit, & qua libenter de se foris falsum testimoniū recipit, qualem se intus in corde habeat nō requirit. Et infra. Quibus bene per prophetā dicitur. Redite, præuaricatores, ad cor. Si.n.ad cor redirent, cor per attestationis exterioris verba non diffunderet. Nunquid vicinius est nobis aliorum testimoniū corde nostro? Quid vicinius est nobis ea re, quæ intra nos est? Et tn cum per prauas cogitationes cor spargitur a nobis cor nostrum longius euagatur. Longè ergo propheta præuaricatorē mittit cum eum ad cor suum redire cōpellit, quia quo se exterius fundit, eo ad se vnde redire possit vix inuenit. Vnde in persona hypocritæ Ps. cogitur dicere. Cor meum dereliquit me. Sed quis isto vitio magis abundat, q̃ generatio Iudæorū, de qua ad literā dicitur. Populus iste ore suo, & labiis suis glorificat me, cor autē longè est a me. Quæ verba ad literam contra populū Iudęorū recitat Christus; Quæ exponens Remigius dicit. Iudæorū namq; populus labiis, & ore Deo appropinquare, & Deum honorare videbatur, quia vnius Dei cultū se gloriabatur habere, sed corde à Deo longè recessit. qa visis, signis, & miraculis, nec diuinitatem eius cognoscere, nec eū suscipere voluerunt. Quintò cor curuum facit. & nō directū gulositas gastrimargiæ. Nimia na pinguedo suffocat, cor, ne ad cœlestia dirigi possit. Hoc aūt vitium maxime abūdabat in Iudæis, propter quod cor suum ad Deum dirigere non ualēbāt. Vnde de ipsis ad literam Christus dicebat. Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt. Sextò cor curuum facit iracundia. Nam vt naturales asserunt. Ira est. accēsio sanguinis circa cor, ideo cor iracundum accensum sanguine non motu recto, sed sanguinis agitatur calore. Qd bene notatur Psal 38. Cor meum concaluit intra me, & in meditatione mea exardescet ignis. Sextiō vitio maximè,

Esa. 46. *Esa. 29.* *Mat. 15* *Remigius.* *Mat. 13.*

E Iudæorū generatio erat maculata. Quod maximè patuit in passione Stephani Act. 7. ubi dicitur, quod audiētes Stephanū, dissecabantur cordibus suis, & stridebant dentibus in eū. Quibus omnibus consideratis, quid nimirum si de Iudæis nunc Psal dicat, q̧ sunt *generatio, quæ non direxit cor suum*, &c. Vnde de isto populo ad literam dicitur 2. Paralip. 20. Adhuc populus nō direxerat cor suum ad dominum Deum patrum suorum.

F *Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum, conuersi sunt in die belli.* 1289

HIc in speciali Psalm. vult ostendere ingratitudinem populi Iudæorum erga Dei bonitatē. Et primò hoc ostēdit quantum ad Ephraim tribum. Secundò quantū ad totum Iudæorū populum, ibi. *Et obliti sunt.* Quantum ad primum duo facit. Quia primò istius tribus Ephraim ponit elatam superbiā. Secundò ipsius erga Deum cōtumaciam, ibi. *Non custodierunt.* Quātum ad primum sciendū, q̧ inter cæteras tribus populi Hebraici populus Ephraim maximè aspirabat ad regnū populi Israel & ad dominium habēdum. Tum quia Ephraim fuit filius Ioseph, qui habuit dominium super omnes alios fratres suos in Aegypto. Tum quia Iacob patriarcha adoptauit Ephraim, & Manassē in filios. Genes. 48. Et tn Ephraim minorem pręposuit ipsi Manasse maiori, quia cum eis duobus vellet benedicere Ioseph, posuit Manassem ad dexteram patris, & Ephraim ad sinistram. Iacob autem non videns, (quia caligauerant oculi eius) manus cancellauit, & posuit dexteram super Ephraim, & sinistram super Manassem, & sic minorem maiori pręposuit. Propter quæ ipse Ephraim, & ab eo descendentes præ cæteris aspirabant ad regnum. Vnde & Ieroboam qui regnum Israel inuasit quo ad decem tribus, de tribu Ephraim fuit istum, ergo versum de ipsa tribu Ephraim exponūt Iudæi dicentes, quòd ipsi filij Ephraim adhuc viuente patre suo, in Aegypto multiplicati, & fortificati, & prælumptuosi effecti volentes habere dominiū terræ promissionis, exierūt de Aegypto

Ephraim *Gene. 48*

G H

alijs

alijs tribus ibidem relictis, & per viam breuiorem voluerunt ingredi terrã promissionis, s. per terram Philisthijm, quæ vicina est, vt habetur Exod. 12. Sed expugnati, & interfecti fuerunt a Philistæis, qui habitabant in Geth, & in terris circumadiacentibus, quod dominus permisit: eo, q superbè præoccupabant tempus a Deo constitutum habendi dominium terræ promissionis, qm dominus dixerat Abrahæ Semen eius futurum peregrinũ in terra aliena quadringentis annis, qui nondum erant completi. Et istud non vř verisimile Primò, s. quia viuente patre in tantum essent multiplicati, q crederent se violenter posse obtinere terram promissionis. Secundò quia assignatur infra pro causa huius ingratitudinis, q coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti. Nulla autem mirabilia leguntur facta pro populo Israel in terra Aegypti ante tempus Moysi, qui longo tẽpore natus est post mortem Ephraim patriarchæ. Item quia ante tempus Moysi filij Israel erant in Aegypto magna seruitute oppressi. Et sic non est verisimile, quod possent de Agypto exire ad libitum, & maximè cum exercitu Exponendus est ergo iste versus de filijs Israel, qui contra voluntatem Moysi processerunt ad prædam contra Amorthęos, & Amalechitas, vt habetur. Nume. 14. Inter quos filij Ephraim principaliores fuerunt alios inducentes, eo q præ cæteris aspirabant ad regnum, vt dictum est. De istis ergo dř. *Filii Ephrem intendentes*, s. arcũ, & mittẽtes sagittas suas ex arcu. *Conuersi sunt in die belli* vide Historiam Num. 14. Quantum autem ad sensum propheticum, Ioseph duos filios habuit, s. primogenitum Manassem, & secũdo genitum Ephraim, qui duos significant populos, s. gentilem, & Iudaicum, quorum primus fuit gentilis, secundus autem incępit in Abraham. Et sic populus gentilis per Manassem intelligitur, Iudaicus autem per Ephraim. Sed sicut Iacob secundum præposuit primo, cancellatus manus, & ponens dexteram super Ephraim, sinistram verò super Manassem Sic Deus, dimisso populo gentili, Iudaicum populum elegit, sed hic populus Iudæorum defecit in promissis,

Gen. 15.

Christiani præferuntur Iudæis.

A B C D

quia promisit se legem Dei seruaturum, dicens Moysi Omnia quæ locutus est nobis dominus, faciemus. Propter quod derelictus est, & populus gentilis ad fidem cõuersus est electus. De Iudæis ergo per Ephraim significatis dicit. *Filii Ephrem intendentes arcum*, &c. i. secundum gl. promittentes seruare mandata in die auditionis, s. quando Deus de aliqua aduersitate eos clamãtes audiebat. *Conuersi sunt in die belli*, i. defecerunt in die tentationis Nihil enim aliud est tendere arcum, & mittere sagitas, & cõuerti in die belli, nisi attendere, & promittere in die auditionis, & deficere in die tẽtationis, & hoc est quasi præludere armis, sed ad horam tentationis nolle pugnare. Et propter ipsorum culpam facti sunt nouissimi primi. Sed gentiles conuersi, nunc Iudæis sunt præpositi per aduẽtum Saluatoris Sed & Abel maiori fratri prælatus fuit, Isaac Ismaeli, Iacob Esau, Phares ipsi Zarã David, s. fratribus fuit maioribus. Sic populo Iudæorum prælatus est populus Christianus qui, s. Ephraim audiuit præcepta, sed obedire contẽpsit. Nam promissionẽ obedientiæ non auditio sed tentatio probat,

Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare. 1290

Hic ponitur illius tribus cõtra Deũ contumacia. Hoc ideo dicit quantum ad literam, quia ad mandata Moysi noluerunt ire ad pugnam contra aduersarios, sed uolebant in Aegyptum reuerti, vt habetur. Num. 13. Postmodum verò propria superbia contra inhibitionem Moysi perrexerunt ad pugnam contra Philistæos, & corruerunt, vt dictum est in versiculo præcedenti, & habetur Nu. 14. Hic ergo idem accipe pro testamento Dei & lege s. mandatum, q faciebat Moyses ex parte Dei, quamuis promisissent se præcepta Dei seruaturos, Exod. 20. Vel aliter populus Iudæorum etsi quãdo legem Dei seruabat hoc faciebat timore pœnæ non amore iustitiæ, vnde lex illa lex timoris dicitur. Lex autem noua est amoris in qua præcepta seruantur non timore pœnæ, sed amore iustitiæ. Et hanc differentiam ponens glo. dicit. Etsi quando ambulent in lege Dei, tamen

tamen ambulare nolunt, quia non ex corde faciunt. Agunt.n. quæ mallent nõ percipi sibi. Ex corde autem nullo modo fit quod fit formidine pœnæ non amore iustitiæ, (pares sunt manu, sed nõ corde qui non furatur timore pœnæ, & qui amore iustitiæ. Et nota, q̃ dignè volens ambulare in lege Dei ambulando debet multa habere. s. humilitatem in reputatione, puritatem in imitatione, paupertatem in rerum abdicatione, fidelitatem in adhæsione, discretionem in examinatione, æquitatem in operatione. Primò ergo ambulet per humilitatem s. vt sit humilitas in reputatione suijpsius. Suauius.n. ambulat qui per viam planam incedit, quam qui per asperam, & montuosam. Omnis enim casus ab alto descendit, & ideo qui in humili, & basso ambulat, casum pati nõ potest. Hanc humilitatis viam ad ambulandum Dauid elegerat cum dicebat, Domine non est exaltatum cor meum, neq; elati sunt oculi mei, neq; ambulaui in magnis, & cæt. si non humiliter sentiebam, & cæt. Sic & ille Rex Ezechias eius successor dicebat humiliter se ambulasse d. Memento quæso domine qũo ambulauerim coram te corde perfecto, & in veritate. Sed fortè dices. Quomodo iste humiliter ambulabat, qui se tam virtuosum affirmabat? Similiter, & Dauid vt dictũ est. Ad hoc respondet Greg. d. Sæpe contingit vt iusti, & iniusti habeant similia verba, sed tñ semper longè cor dissimile. Et ex similibus dictis dñs ab iniustis offenditur, ex quibus a iustis placatur. Nam Pharisæus templum ingressus dicebat. Ieiuno bis in sabbato, decimas do omnium, quæ possideo, sed iustificatus exijt magis publicanus quam ille. Ezechias quoque rex cum molestia corporis laboraret siue afflictus ad extremitatem vitæ peruenisset, in oratione compunctus dixit. Obsecro domine memento mei, qũo ambulauerim coram te in veritate, & corde perfecto, nec tñ dñs hanc confessionem perfectionis eius despexit, quem mox in suis precibus exaudiuit. Ecce Pharisæus se iustificat in opere, Ezechias iustum se asseruit in cogitatione, atq; vñ ille offendit, inde iste Deum placauit. Cur itaque hoc, nisi quia oĩpotens Deus singulorum verba, & cogitationes pensat, & in eius auribus superba non sunt verba, quæ humili corde proferuntur? Isto modo humiliter Achab increpatus per Heliã de morte Naboth 3 Reg 21. Cũ audisset Achab sermones Heliæ, scidit vestimenta sua, & operuit cilicio carnem suã, & ambulauit demisso capite. Require cætera membra in dictionario meo litera ambulare.

Ambulare. *Humilitas.* *Esa. 38.* *Laudare seipsum.* *Greg. 12 mo. c. 16* *Luc. 18.* *Esa. 38.*

E F G H

Et obliti sunt benefactorum eius: & mirabilium eius, quæ ostendit eis. 1291

HIc consequenter ostendit eorũ ingratitudinem quo ad totum populum Iudæorum, & Dei beneficia. Et diuiditur in partes duas. Quia scribitur ingratitudo populi. Primo in comparatione ad Dei beneficia ante ingressum in terram promissionis. Secundò quò ad beneficia post eius ingressum, ibi. Et induxit eos in montem. Prima in duas, quia primò describuntur Dei beneficia. Secundò populi ingrata malitia, ibi. *Et apposuerunt adhuc.* Prima in tres, quia primò describuntur beneficia eis præstita in Aegypto. Secundò quæ in mari rubro, ibi. *Interrupit mare.* Tertio quæ in deserto, ibi. *Interrũpit petram.* Prima in duas, quia ponũtur primo Dei beneficia in quodam generali. Secundò magis in speciali, ibi. *Coram patribus* Quãtum ergo ad primum simul ponens in generali Dei beneficia, & ipsorũ malitiã. d. *Et obliti sunt benefactorum* &c. Isti enim satis ingrati vidẽtur, qui nũquã ponderant prçcõcessa, sed sẽper aspirant ad habẽda Nõ quid acquirunt de p̃terito cogitant, sed quid accepturi sũt de futuro. Et hæc est pessima species ingratitudinis, sicut dicit Seneca. 2. de beneficijs. Prima inquit, ac potissima causa ingratitudinis est semper cupiditatibus occupari, non quid habeamus, sed quid petamus cogitare & memorari, q̃ aduersus p̃terita sumus ingrati, quia quæcunq; recipimus bona ad memoriã nõ reducimus, nec inter voluptates numeramus. Vñ cõcludit Seneca, q̃ ad hoc ne simus ingrati magna memoria indigemus, ne pp magna beneficia simus ingrati circa memoriã Vñ de quodã amico suo dicit Seneca, q̃ solebat tales non ingratos, sed oblitos vocare, tanq̃ ea res ingratum excuset,

Obliuio benefactorum. *Ingratitudo.* *Seneca.* *Seneca memoriæ beneficiorum.*

fet, quia non facit. Et ideo consequenter distinguit Seneca de ingratis sic. Qui beneficiũ se accepisse negat, q accepit, ingratus est. Qui dissimulat, ingratus est. Qui non reddit, ingratus est. Ingratissimus oĩum, qui oblitus est. Et hoc probat dupliciter. Primò quia illi, qui sunt memores beneficiorũ, licet nõ reddant, sciũt tñ in aĩo eorũ se debitores esse, & iõ possunt de facili induci ad reddendũ. Isti verò nullomodo, quia non recordantur. Secundò hoc probat, quia ad reddendum homo indiget multis meminisse, s. omnium quæ accepit. Et ideo nunquam voluit esse ingratus qui beneficium non tã longè proiecit, vt extra cõceptum suum illud poneret. Vnde de quolibet sic ingrato dr. Ingratus sensus dereliquit liberantẽ se. Bene.n.dr ingratus sensum perdidisse, qui memoriam perdidit illius, q semper sentire debuit. Isto ergo genere ingratitudinis ingrati erant Iudæi, qui obliti sunt beneficiorũ eius. Illud est ergo primum genus ingratitudinis, s. illorũ, qui dona Dei cogitant. Secundũ genus est illorum, qui Deũ de beneficijs nõ honorant. Similes.n. sunt porcis qui glãdes quotidie comedunt, sed nunquã oculos erigunt ad arborem, cuius fructu pascuntur. Contra istos dicit philosophus, q in contribuendo proportionabile cõmanẽt & cohabitant ciues boni, & qui non possunt similia retribuere, saltem gratiarum actiones retribuant, quia gratiarũ actio est quædam distributio in illis, qui non possunt æquiualenter retribuere. Cum igit continuè a Deo beneficia recipiamus debemus ei continuè gratias agere. Vñ dicit August. in epist ad Marcellinum, q nihil possumus melius dicere, quã Deo gratias. Quid, inquit gratius, vel animo habeamus, vel ore proferamus, vel calamo scribamus, quàm Deo gratias? Nihil hoc dici breuius, nec audire lætius, nec reddi fructuosius potest. Et ideo dicit Hermes Trimegistus in libro suo, qui logos telios dicitur quasi in fine, q non est conueniens thus, vel mirrham incendere, & sic Deum adorare, sed Deo gratias agere. Isto autem genere Iudæi ingrati Deo fuerunt, ipsum pro beneficijs receptis non honorantes, eis ad literã dicente Christo. Vos inhonorastis me. Tertium genus ingratitudinis est illorum, q Deo sua beneficia exprobãt ad modum vxoris ingratæ, pro qua vir quoddã opprobrium passus vxor ei deinceps improperabat in perpetuum. Istam imitari videntur qui Christo suorum vulnerum enormitatem fatuè mirando improperant, quæ nullatenus sustinuisset, nisi ad hoc eum charitas coegisset. Eccl. 29. Pascet, & potabit ingratos, & adhuc amara audiet. Isto genere Iudæi ingrati Deo fuerũt, qui pane de cęlo a Deo recepto, ipsi improperabant, dicẽtes. Nauseat aĩa nostra super cibo isto leuissimo. Quartũ genus ingratitudinis est illorum, qui contra Deum ex suis beneficijs pugnãt, qui s. donis Dei ad peccatum vtuntur, ut aliqui abundãt diuitijs, ut necessitati pauperum subueniant, & isti sunt pauperum oppressores. Alij fortitudine corporis uigent, & isti in seruitijs diaboli suam fortitudinẽ consumunt. Alij naturali uigẽt ingenio, vt se, & alios diligant, & illi dolositate, & fraude proximos decipiunt. &c. Contra quos dicit Greg. Qui rebus diuinitus acceptis, nequaquam recta, sed semper praua agere cogitant, quid aliud faciunt, nisi suis cõtra dominum donis pugnant? Isto genere ingrati erant Iudæi qui per donum legis a Deo acceptæ contra ipsum per eandem legẽ pugnabant Pilato, dicentes. Nos legem habemus, & fm legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Ecce quanta ingratitudo Iudæorum erga Dei beneficia, quam breuiter commemorans psal. d. *Et obliti sunt benefactorum eius*, &c.

Eccl. 29. — *Philos. 5 Ethic.* — *Gratiarũ actio.* — *August.* — *Deo gratias.* — *Hermes Trimegistus.* — *Num. 21* — *Greg. 22 mor. c. 1* — *Ioan. 19*

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Aegypti, in campo Taneos. 1292

POnuntur hic Dei beneficia magis in speciali, quæ fecit in Aegypto. Istũ textum exponit de mirabilibus, quæ fecit Deus, ipsi Pharaoni, ipsum mirabilibus plagis percutiendo, vt de manibus eius suum liberaret populũ. De quibus plagis mirabilibus habetur infra in præsenti Psal. ibi. *Sicut posuit in Aegypto signa sua.* Vt autem omnem dubitationẽ tollat, nominat prouinciam, in qua illa facta fuerunt, scilicet Aegyptum, nominat

nai, & locum, quia in cãpo Taneos. Tanis enim est quædã ciuitas in Aegypto, quæ est regalis ciuitas, in qua regia consilia te nebãtur, in qua morabatur rex Aegypti, de qua dr Esa. 19. Stulti principes Taneos, sapientes consiliarij Pharaonis dederunt consiliũ insipiẽs. & quãuis illa mira bilia. & illæ plagæ tangerent totã terram Aegypti, tñ quia per Moysen facta fuerunt ibi in præsentia regis, ideo omnia illa dicũtur esse facta in campo Taneos, i. in campo illius ciuitatis. Sed quia ista mirabilia explicabũtur inferius, ideo nunc omitto. Alij aũt istum textum exponunt de mirabilibus factis in eodem loco circa personã Moysi dum adhuc iuuenis esset habitans in domo Pharaonis. Vbi sciedũ, ꝙ super illo uerbo, quod dicit dominus Moysi. Quis fabricatus est mutum, & surdum, videntem, & cęcum, non ne ego, dicit dominus? Dicunt doctores, ꝙ cum Moyses existens adhuc in domo Pharaonis, in qua educatus fuerat, occidisset vnũ Aegyptũ, vt habetur Exo. 2 fuit captus, & ductus ante Pharaonẽ, vt occideretur. Speculator aũt, qui debebat eum occidere, tunc à Deo cęcitate fuit percussus, & sic Moyses euasit. Videns aũt Pharao eũ recedentẽ, statim à Deo factus fuit mutus ad horã, vt seruis suis nõ posset ꝑcipere, vt Moyses caperetur. Similiter, & tũc omnes serui ita fuerunt istis uisis attoniti, ꝙ remanserunt quasi surdi essent, & cæci. Et sic ex istis mirabilibus patet, ꝙ Moyses liberatus fuit miraculosè, & de istis mirabilibus in personã Moysi factis nunc dicit. *Coram patribus eorum fecit mirabilia*, &c. Quia & si patres eorum prædictis præsentes non fuerunt, tamẽ, quia de illis sufficienter informati fuerunt, ideo coram ipsis illa facta dicuntur.

Tanis. Exod. 4. Moyses.

1293 *Interrupit mare, & perduxit eos, & statuit aquas quasi in vtre.*

HIc describũtur beneficia illis in mari rubro exhibita. Et primò quoad maris transitum. Secundò quo ad ipsorum ducatum ibi. *Et eduxit*. Quantum ad primũ habetur historia Exod. 14. Nã cum filij Israel exijssent de Aegypto, venerunt ad mare, & castramẽtati sunt iuxta mare. Tunc Pharao doluit, ꝙ ipsos dimisisset exire, aggregatoque toto exercitu, Aegypti, persecutus est filios Israel, & inuenit eos iuxta mare. Leuantes ergo filij Israel oculos, uiderunt Pharaonẽ, & exercitum eius grandem contra se uenientes, & timuerunt valdè, quia eis fugere nõ erat possibile, quia ab vna parte Aegyptij armati erãt, ex alia verò parte mare ipsos concludebat. Vnde clamauerunt contra Moysen dicentes. Quid est hoc, quod uoluisti facere, vt educeres nos de Aegypto? Multo. n. melius erat nobis seruire Aegyptijs, quã mori hic in solitudine Et ait Moyses, Nolite timere, state, & uidete magnalia dñi, quæ facturus est hodie. Dominus. n. pugnabit pro vobis. Et tunc facta est nubes densissima, & tenebrosa, diuidẽs inter filios Israel, & Aegyptios, ex parte Aegyptiorũ, ita ut ad se inuicem toto noctis tempore accedere non valerẽt, sed ex parte filiorum Israel erat luminosa. Tunc Moyses præcepto domini extendit manum supra mare, & statim aquæ maris se diuiserunt, & apparuit iter siccum per mediũ maris. Aquæ autem stabant hincinde quasi murus, & tunc filij Israel transierunt per medium sicci maris. Pharao aũt persequẽs eos cũ toto suo exercitu, submersus est in mari. Hoc aũt beneficiũ narrans dicit Psal. *Interrupit mare* quasi non esset liquidum, & ꝑduxit eos, s. ad terrã. *Et statuit aquas quasi in vtre*. Aquę. n. detinentur in vtre, ne fluant. Eodẽ modo aquæ maris diuisæ ex vtraq; parte stabant diuina virtute, ne fluerent super filios Israel, quia vt dicitur Exo. 14 Erant aquæ eis quasi pro muro à dextris & à sinistris. Hoc aũt quotidie spiritualiter in nobis facit Deus, vt dicit gl. Tunc enim stare facit aquas, & nos deducit, cum cohibet fluida concupiscentiarum, cum huic renunciatur sæculo, vt peccatis omnibus quasi inimicis deletis populus fidelis perducatur per baptismum. Aliter autem iustum versum exponit Gregor. super illo verbo Iob. 9. Et graditur super fluctus maris, dicẽs. Quid enim maris nomine, nisi in bonorum nece sæuiens huius mundi amaritudo significatur? De quo per Psalm. dicitur. *Statuit aquas quasi in vtre*. Aquas enim maris

Greg. 9. mor. c. 5

maris quasi in vtre dominus congregat, cum miro moderamine cuncta disponés in suis clausas cordiculis carnaliũ minas frenat. Super fluctus ergo maris dñs graditur, quia cum se procelle persecutionis erigunt, miraculorum eius obstupefactio ne franguntur. Qui.n. timores humanæ vesaniæ mitigat, quasi erectas in cumulo aquas calcat. Nam cum morem suum gẽtilitas destrui nouæ conuersationis prædicatione cõspiceret, cum mundi huius divites elationis suæ contraria facta paupe rum cum sapientes sæculi aduersari sibi imperatorum verba pẽsarent, in persecu tionis, protinus tempestatem tumuerũt: Sed qui verborum aduersitate commoti ad persecutionis procellas insiliunt signo rum admiratione temperantur. Tot ergo in his fluctibus dominus gressus posuit, quot superbis persecutionibus mirabilia ostendit. Et sic interrupit mare, & statuit aquas quasi in vtre, dum persecutores ecclesiæ ostensis miraculis placauit. Scribitur enim, Mirabiles elationes maris, sed mirabilis in altis dominus.

Aqua maris significat persecutiones.

Psal. 92.

1294 *Et eduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis*

HIc ostendit beneficiũ, quo ad ipsorum ducatum. Historia habetur Exod. 13. quòd dominus præcedebat populum ad ostendendam viam per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroq; tempore, nunquam defuit columna nubis per diem, nec columna ignis per noctem. Columna enim nubis protegebat eos ab ardore solis in die, & columna ignis ostẽdebat eis viam in tenebris noctis, quandocunque scilicet habebant intrare de nocte vel mouere castra. Hoc autem beneficium Deus nobis nunc & præstat, quia Christus in die apparet per nubem, sed in nocte per ignem; quia in die præsentis vitæ ducatum nobis præstat per nubem dum seipsum nobis in sacramento nube specierum sacramentalium velatum exhibet, sed in nocte futuri iudicij in columna ignis ducatum præstabit, quia tunc magna tribulatio tanquam ignis lucebit iustis, & ardebit iniustis. Et istam expositionem ponit

Colũna nubis, & ignis.

A Gregorius super Exo. prædicta verba exponendo, d. Dominus præcedebat populum, &c. In igne terror, in nube visionis blandimentum, dies vita iusti, nox verò vita peccatoris. Vnde ait Apostolus. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. In die ergo per nubẽ columna monstrata est, & in nocte per ignẽ, q̃a omnipotens Deus & blandus iustis, & terribilis apparebit iniustis. Hos ad iudiciũ veniens per lenitatis mansuetudinẽ mulcens, illos verò per iustitiæ districtionẽ terrens. Vel aliter ſm Gregorium ibidẽ.

B Columna nubis in eremo præibat populum, & splendor ignis non in die, sed in nocte radiabat, quia Christus conuersationis suæ exemplo ducatum sequentib. præstans, de iustitia confidentib. nulla luce claruit, peccatorũ vero tenebras agnoscentibus igne sui amoris refulsit.

Greg.

Ephes. 5.

Colũna ignis, & nubis dicitur Christus

1295 *Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos velut in abysso multa.*

HIc ponuntur beneficia illis in deserto præstita. Hic enim specialiter mentionem facit de beneficio aquæ miraculose illis præstito, quod bis eis fuit collatum, scilicet, ante dationem legis & post. Vnde primo agit de primò, secũdò de secundo, ibi *Et eduxit aquam de petra*. Quantum ad primum, ait. *Interrupit petram*, &c. Historia habetur Exod. 17. quòd cum esset populus in deserto Raphidim, vbi non erat aqua ad bibendũ, iurgatus est populus contra Moysen dicens. Da nobis aquam ad bibendum. Cui respondit Moyses, Quid iurgamini contra me? Cur tentatis dominum? Clamat autem Moyses ad dominum, dicens: Quid faciam populo huic? Adhuc modicum, & lapidabit me. Dixit autem dominus ad Moysen. Accipe virgam in manu tua, percutiesque petram Oreb, & illa dabit aquas, & bibet populus, quod & factum est, & egressæ sunt aquæ abundantissimæ. Et hoc quod dicit. *Et adaquauit eos velut in abysso multa*. Oportuit ergo quòd aqua esset in magna abũdantia, quia in exercitu Hebræorum erant sexcenta millia absq; mulieribus & paruulis, pecoribus & iumentis.

Aqua de petra fluxit.

Et ideo oportuit esse aquam multam: vnde omnes possent sufficienter bibere, & aquari. Hoc autem beneficium continue nobis dominus præstat, qui de petra percussa nobis aquam gratiæ parat. Quid .n. est petra percussa nisi Christus positus in cruce? Vnde istud beneficium pertractans Origenes super Exod. dicit. Sitiuit inquit populus propter aquam, & murmurabat aduersus Moysen. Suffecisset dicere quia sitiuit: quid opus fuit addere aquam? non est superflua additio. Sunt .n. duæ sites, & quisque habet propriam. Qui beati sunt esuriunt, & sitiunt iustitiam, alij quoq; dicunt, sitiuit anima mea ad te Deus. Qui verò peccatores sunt, non patiuntur sitim aquæ, neque famem panis, sed audiendi verbum Dei. Sitiuit ergo populus propter aquam, qui debuit sitire iustitiam, sed Deus eruditor infantium & Magister insipientium corrigit culpas & emendat errorem, dicens ad Moysen vt sumat virgam & percutiat petram, & educat aquam. Vult .n. nos iam de petra bibere, proficere, & ad interiora mysteria peruenire, murmurauerunt .n aduersus Moysen, ideo iubet dñs, vt ostendat eis petram, de qua bibãt. Si quis est qui legens Moysen, murmurat aduersus eum, & displicet ei lex ẽm literam, quia in multis non videtur habere consequentiam, ostendit ei Moyses petram, quæ est Christus, vt inde bibat, & sitim reficiat. Sed hæc petra nõ dat aquas nisi percussa, percussa verò fontes producit. Percussus .n. Christus, in cruceque actus noui testamenti fontes produxit. Nisi .n. fuisset percussus, & exisset sanguis & aqua, omnes sitim pateremur. Propter quod ait Apostolus. Bibebant autẽ de spiritali consequente eos petra, petra autem erat Christus. Et hoc est, quod ait psalmista. *Interrupit petram in eremo, & adaquauit eos.* &c s. abundantia prædicationis verbi diuini.

Christus est petra dans aquam viuam. *Origenes* *Sitis multiplex.* *1. Co. 10*

1296 ***Et eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas.***

HIc ostendit beneficium aquæ præstitum post dationem legis, cuius historia habetur Numero 20. quòd cum esset omnis populus in deserto Sina, & indigeret aqua, conuenerunt aduersus Moysen, & Aaron, & versi in seditionem dixerunt. Quare nos fecisti ascendere de Aegypto ad locum istum pessimum, qui seri non potest, insuper & aquam nõ habet ad bibendum? Moyses ergo, & Aarõ ingressi tabernaculum clamauerunt ad dominum, dicentes. Domine Deus, audi clamorem populi huius, & aperi eis thesaurum tuum, fontem aquæ viuæ, vt satiati cesset eorum murmuratio. Locutus que est dominus ad Moysen, & Aaron. Tolle virgam, & loquimini ad petram coram populo, & illa dabit aquas. Tulit ergo Moyses virgam, & cõgregata omni multitudine ante petram dicit eis. Audite rebelles, & increduli Num de petra hac poterimus vobis aquam eijcere? Et percussit virga bis silicẽ, & egressæ sunt aquæ largissimæ, ita vt biberet omnis populus & iumenta. Hanc ergo historiã hic tangens psalmista, ait. *Et eduxit aquã* &c. Ista autem fuit aqua contradictionis pp quam prohibitus est Moyses intrare terram promissionis, sed non prima aqua in præcedenti versiculo educta. Istud beneficium quotidie nobis præstat dñs, qñ de petra Christo flumina aquæ viuę producit. Vnde gl. *Et eduxit aquam de petra.* De petra .n. quæ dr̃ Christus educitur aqua. Ipse est enim qui ait. Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Hoc autem dicebat de spiritusancto, &c. Vel aliter, Petra est cor hominis obduratum, & tamen si virga crucis dominicæ percutiatur per deuotionem aquam lachrymarum abundanter educit. Vnde hunc versum exponens Balduinus, ait. *Et eduxit aquam de petra*, &c. Si per obdurationem cordis nos petra sumus, quæ virtus, quæ potestas, quæ virga percussionis, aut comminationis aquas salutiferas pęnitentiæ de corde nostro educere potest, nisi crux Christi. Quid autem sunt hæc flumina, nisi illa de quibus dicit Christus. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hæc sunt flumina gratiarum, & fluenta charismatum, quæ de corde puro per crucis memoriam pia deuotione iugiter compuncto indesinenter exeunt, & indesinenter fluunt.

Aqua de petra educitur. *Ioan. 7.* *Lapis cor peccatoris aquã lachrymarũ educit crucis virtute.*

Et

1297 *Et appoſuerunt adhuc peccare ei, in iram* A *concitauerunt excelſum in inaquoſo.*

HIc conſequenter deſcribitur populi ingrata malitia. Et hoc dupliciter. Primo quantum ad eiuſdem ingratitudinis magnitudinem. Secundò quantum ad eius multitudinem, ibi. *Quoties exacerbauerunt eum.* Prima in duas, quia ponitur primo ipſorum ingratitudo in his quæ contigerunt ante miſſionem exploratorum. Secundo in his, quæ contigerunt poſt, ibi. *In omnibus his.* Prima in duas, quia primò ponitur populi ingratitudo. Secundò Dei manſuetudo, ibi, *Ideo audiuit* Prima diuiditur in tres partes. Quia ponitur primò in peccatū recidiuatio. Secundo ipſorū malitioſa tentatio, ibid. *Et tentauerunt.* Tertiò ipſorū contra Deum murmuratio, ibi. *Et male.* Quantū ad primum ait. *Et appoſuerunt adhuc,* &c. Ante.n collata beneficia prædicta, ſ. tranſitus maris, columnæ nubis, & ignis, eductionis aquæ, iam offenderant Deū, murmurando contra Deum, & Moyſem, antequam mare apertum fuiſſet, dicentes, Forſitam non erant ſepulchra in Aegypto: Ideo tuliſti nos ut moreremur in ſolitudine. Multò melius erat nobis ſeruire Aegyptijs, quàm mori in ſolitudine. Sed quod grauius eſt, poſt tanta recepta beneficia, iterum contra Deum murmurare cœperunt, & ſic in peccatum priſtinum grauius inciderunt. Tum quia recidiuatio in peccatum grauior eſt primo peccato, ſicut patet de recidiuatione corporalis infirmitatis Tum quia poſt multiplicationem beneficiorum ingratitudo habita grauius eſt peccatum. Horum ergo recidiuationem pſalmiſta quaſi admiratiuè proponit, d. *Et appoſuerunt adhuc,* ſ. poſt tot beneficia recepta *peccare ei. In iram concitauerunt excelſum in inaquoſo,* Inaquoſus dr̄ deſertum vbi erat penuria aquæ, hoc eſt, in deſerto concitauerunt Deum excelſum ad iram. Magiſter autē in gloſ. hic peccatum eorum dicit peccatum incredulitatis, d. *Adhuc appoſuerunt peccare ei,* i. non credere ei, ſ diſcredere, & accipitur pro peccato infidelitatis. Et eſt ſenſus. Hæc tanta beneficia fecit illis Deus, & tamen illi, ſ. generatio praua, *appoſuerunt adhuc peccare ei.* i adiecerūt, vt inter tot beneficia non crederūt. qd̄, ſ. non credere, vt maximum intelligeretur peccatum cū dominus dixiſſet in Euāgelio, Spiritus arguet mundū de peccato, continuè exponendo ſubiunxit, de peccato quidē, quia non crediderūt in me. Ita & hic, peccatū dicit, nō credere. Er nota quia dicit, *appoſuerunt peccare ei.* Nā ſicut dicit Gualf. aliud eſt peccare Deo, aliud peccare in Deum, aliud peccare ſibi. Peccat aūt Deo quis dupliciter, primò cū quis peccat Deo, i. ad honorē Dei B cōſecutiuè, i. per gloriā ignoſcēdi, ex peccato. n. ſæpe ſequit̄ cōtritio, & remiſſio, quæ ſunt ad gloriā Dei. Vnde dr̄. Tibi ſoli peccaui. Vel peccat quis Deo per curam, qñ, ſ. qui peccat, curæ Dei ſe ſubdit, quia ab eo ſperat ſalutē. Peccat aūt ſibi, & non Deo, ſ acquiſitiuè, ſ. ad damnationem ſuam, & malum ſuum. Peccat autē quis in Deum, qui contra Deum erigitur. Tamen in omni peccato iſti tres modi peccandi reperiri poſſunt.

Recidiuatio peccati. — *Peccatū infidelitatis.* — *Ioan 16* — *Gualf.* — *Peccare. Nota differentiā inter peccare Deo, & peccare ī Deū, & peccare ſibi.*

1298 *Et tentauerunt Deum in cordibus ſuis, vt* C *peterent eſcas animabus ſuis.*

HIc ponitur ipſorum malitioſa tentatio. Vbi notandum, q̄ aliter tentat Deus hominem, aliter diabolus, aliter homo Deum Vbi ſciendum quòd tētare ꝓpriè eſt experiri aliquid, vt habeatur eius cognitio, ſicut homo tentat vinum, & magiſter diſcipulum. Aliquando verò dicit tentare aliquid experiri cum intentione manifeſtandi conditiones ſuas alijs. Aliquando uero tentare eſt callidè accipere experientiam alicuius, cū D intentione fallendi, & decipiendi. Aliquādo uerò tentare eſt aliquid doloſè poſtulare, quod non credit poſſe fieri, vt ſit in verbis ſimplicitas, ſed in corde malitia. Primo modo homo tentat hominem, vt experiatur quod ante ignorabat. Sic. n. quandoque homo tentat ſeipſum, ut Dauit quando induit arma Saulis cœpit tētare, vtrum ſic armatus poſſet incedere, vt habetur 1. Reg. 17. Et quandoque homo tentat ſic alium Sic enim regina Saba veniens ad Salomonem tentauit ipſū in multis ænigmatibus, vt habetur 3. Regum 10.

Multis modis dicitur tētare.

gum 10. Secundò modo tentat Deus, vt s. quod ante ei erat cognitū, & nō alijs, fiat alijs cognitum. Et sic tentauit Deus Abraham, &c. Gen. 22. Tertio modo tentat diabolus vt decipiat. Sic. n. tentauit Ananiam & Saphirā, quibus ait Petrus. Cur tentauit Sathanas cor vestrū? Quarto modo homo Deū tentat, quando dolosè aliquid petit a Deo, nec credens Deum illud posse facere vel velle. Et sic Iudæi in deserto Deum tentauerunt, vt hic dr. Et sic poteras notare ꝙ multipliciter aliqui Deum tētant, quia aliqui tentant eius clementiā, tentant eius patientiam, tentant eius sapientiā, tentant eius potentiā. Primò tentant eius clemētiam illi, qui sub spe veniæ peccant, & tales difficiliter consequuntur veniam. Ideo dr. Noli esse quasi homo, qui tētat Deū. Sic & Iudæi experimentum volentes habere de Christi clementia, an ipsam præponeret iustitiæ, adduxerunt illi mulierem deprehensam in adulterio, quærentes quid de ipsa diceret fiendum. Hoc aūt dicebant tentantes eū ut habet Ioā. 8. Secundò aliqui tentant eius patiētiā, qui. s. in peccatis perseuerant sperantes in fine pœnitere. Sic & Iudæi tentauerūt Christū, quia vsq; ad finē ipsum sūt persecuti, dicentes. Tentemus quæ ventura sunt illi, & sciemus quæ sunt nouissima eius. Tertio aliqui tentant eius sapiētiā, qui. s. dicunt omnia ex necessitate fieri pp sapientiā Dei vel præsciētiam quæ falli non potest. Tales. n. negant experientiā, quia nesciunt videre Dei sapientiam rebus præscitis nō imponere necessitatē cum tñ sit notum cum uera scientia stare cōtingētia rerum, vt experientia docet. Sic eius sapientiam tentauerunt Iudæi, dicentes Mag scimus quia verax es, &c. Propter quod eis respondit Iesus. d. Quid me tentatis hypocritæ, &c. Quarto aliqui tentant eius potentiam, qui. s. in aliquo periculo existentes, & habentes naturaliter quō possint euadere, nolunt, sed fidei potentiæ ipsam uolētes experiri se committunt, sicut si famescens habet vnde possit famem tollere, nolit, sed potentiam Dei uolēs experiri, ipsum tentat, sicut Diabolus volebat Christum se proijcere de pinnaculo tēpli, cum tñ

Act. 5.

Tētatur Deus multipliciter.

Eccl. 8. 1

Sap. 2.

Matt. 2.

E habere gradus per quos descendere posset. Propter quod sibi dicit Christus Scriptum est, non tentabis dominum Deum tuum. Deuter. 8. Sic & Iudæi Deum tentauerunt quærentes ab eo signa de cælo tentantes eum, vt habetur Mar 8. Sic & in proposito, tentauerunt Dei potentiam, s. volentes experiri, si Deus in deserto escas ad sufficientiam dare posset, qua si hoc nō credente. Bis. n de hoc Deum tentauerunt, s. primò ante legē datam, vt habetur Exo. 16. dicentes Moysi. Cur eduxisti nos in hanc solitudinem, vt occideres omnē multitudinē istā fame? Secū F dò post legem datam, qn manna nō contenti, carnes postulauerunt, dicētes. Quis nobis dabit carnes ad vescendū, &c. Hic aūt agit de prima tentatione, vbi nō carnis, sed solum esca tentādo postulabant, cum dicitur. *Et tentauerunt Deum in cordibus suis, vt peterent escas, &c.*

Num 11

Et malè locuti sunt de Deo, dixerunt, nunquid poterit Deus parare mensam in deserto? 1299

G HIc ponitur ipsorum contra Deum murmuratio, & primo ponitur ipsorum murmuratio, secundo murmurationis reprehēsio, ibi. *Quoniam percussit*. tertiò murmurationis obstinatio, ibi. *Nunquid, & panem*. Quantum ad primū hic refert psalmista murmurationem, scilicet secundum quam fecerunt postulātes lautā cibaria carniū, credentes tamē hoc Deum non facere posse. Et hoc notans psal d. *Et malè locuti sunt de Deo*, s. in corde negantes eius potentiā. Et modus loquendi subditur. *Nunquid poterit* H *Deus parare mensam in deserto*. glos. q d. non. Hæc n. diffidentia, Deo est iniuria. Hic aūt accipitur mensa pro splendida, & copiosa carnium refectione, quia erāt attædiati de esu mānæ, dicentes. Anima nostra arida est, nil respiciunt oculi nostri nisi man. Et attende ꝙ iste versus est quasi declaratiuus precedētis, in quo dixit ꝙ tentauerunt Deum in cordibus suis, quia si quis diceret, quō potuit psal. scire cor eorum cum solus Deus corda hominū scrutetur? quia ut dicitur 1 Reg. 16. Homo uidet quæ patēt in facie, Deus autem

Num. 11

Num. 11

autem intuetur cor Hic respondet psal. A ꝙ cor sciri, potest per loquelam, quia loquela bona, boni cordis est nuncia, sic & mala mali cordis est testis. Vnde ipsorũ malam loquelam hic exprimit, dicens *Et male locuti sunt de Deo*. Sciendum ergo ꝙ mala loquela qualitatem indicat cordis, secundum illud Luc. 21. Nam & loquela tua manifestum te facit. Vnde Philosophus. 1. Ethicor. dicit. Vnusquisque qualis est talia loquitur & dicit. Et Cassiodorus super Ps. 11 Si vis scire de fratre tuo, quale cor habeat, attende vnde libenter loquatur, q2 talis est in corde, B nam ex abundantia cordis os loquitur. Dicit Philosophus, ꝙ aliquæ aues faciunt oua vẽti, sed hoc nõ cõtingit in auibus boni volatus. Sed qui deberẽt esse hodie melioris volatus quàm clerici & sacerdotes, quorum conuersatio tota cœlestis deberet esse? Oua autem uenti nunquam faciunt pulsum, & ideo significant verba vana & ociosa, quæ dicũtur oua vẽti, q2 à vento vanitatis generantur. Licet.n quandoque ab alijs talia oua vana procedant, tamen hoc maximè in clericis C est abominabile, quia secundum Bernar. lib. 2. ad Eugenium. Inter seculares nugæ sunt, sed in ore sacerdotis blasphemiæ. Consecrasti os tuum euangelio, talibus ergo illud iam aperire illicitum est, assuescere sacrilegiũ est. Quod ideo dico, q2 sacerdotes, & prædicatores hodie, omissa sacra scriptura, amplius delectãtur fabulis poetarũ, quã sacra scriptura, quasi non sit sufficiens ad omnium uirtutũ exempla ponenda. Propter quod de talibus dicitur in can. d. 37. Sacerdotes Dei, omissis euãgelijs, & prophetijs, videmus comœdias legere, amatoria bucolicorũ versuũ verba cantare, tenere Vergiliũ in manibus, & illud quòd in pueris est causa ne D cessitatis, in se crimen facere voluptatis.

Loquela cor ostendit. Cassiod.

Philo. 17. De anim.

Bernard.

1300 *Quoniam percussisti petram, & fluxerunt aqua, & torrentes inundauerunt.*

POnitur hic murmurationis reprehẽsio, vt dictum fuit versic. 1295 bis Deus eduxit aquam eis de petra. Hic autẽ loquitur de prima eductione, de qua habetur Exod. 17. Vnde contra eos sic arguit psalmista probans, quòd debebant credere Deum posse eis in deserto mensam parare. Ille, q expertus est Deũ posse, ꝙ est maius, debet credere Deum similiter posse, quod est minus. Sed maius est aquam educere copiosè de petra, quam petra in se non habet naturaliter, quam carnes volatilia de uno loco ad alium ducere, quia hoc secundum potest facere etiã uirtus creata. Et primum fuerant experti, ergo nullo modo debebãt dubitare, quin in deserto Deus eis mensã potuisset parare, cum ipse esset, qui maius fecit. *Quoniam percussit petram*, &c. idest, per Moysen percuti fecit. Sic & moraliter petra est Christus q in cruce percussus fuit, & vulneratus, ex cuius vulnere aqua fluxit, & sanguis. Ioan 19. Aqua scilicet, triplex, scilicet, aqua gratiæ, sapiẽtiæ, & lachrimarum, siue pœnitentiæ. Primo est aqua gratiæ, de qua dixit Iesus Samaritanæ. Ioa 4 Qui biberit ex aqua, quam dabo ei, non sitiet in æternum qđ de gratia dicit cõfirmata. Ista aqua exiuit de petra Christo percussa, q2 per gratiã eius passionis saluati sumus. Esa. 12 Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris, idest, de vulneribus Christi. Secunda est aqua sapiẽtiæ. Eccl 15. Aqua sapiẽtiæ salutaris potauit illũ. Ista exiuit de Christo petra percusso Vnde & Lõginus, qui Christũ lancea percussit, statim perlustratus sapiẽtia Christum verum Deũ cognouit, quem ante purum hominem esse credebat. Propter quod exclamauit, dicẽs. Vere filius Dei erat iste. Tertia est aqua, lachrymarum, quam postulabat Hierem. dicens. Quis dabit capiti meo aquam, & oculis meis fontẽ lachrymarũ? Istas aquas amaras petra percussa efficit dulces, quia in tantum aqua lachrimarũ est amara, quòd sumi non potest, nisi virtute petræ percussæ, vel ligni crucis dulcoretur. In cuius figurã dicitur Exo 15. quòd filij Israel non poterant bibere aquas, eo quòd essent amaræ. Et clamauit Moyses ad dominum, qui ostendit ei lignum, quod cũ misisset in aquas, in dulcedinem versæ sunt. In signum ꝙ petræ in ligno crucis percussæ deuota consideratio omnem amaritudinẽ lacrimarum, & pœnitentiẽ in dulcedinem vertit. Vnde & glo. Aug. ibidem dicit ꝙ per lignum

Aqua triplex de latere Christi fluxit.

Hier. 9.

lignum Deus aquas amaras dulces fecit, præfigurant figuram, & gloriam crucis.

1301 *Nunquid & panem poterit dare, aut parare mensam populo suo?*

HIc ponitur ipsorum murmurationis obstinatio, quia non obstante hac experientia, quod, s. eis aquam de petra durissima dederat abundanter, adhuc obstinati permanentes murmurant dicentes. *Nunquid panem poteris dare* &c. Ex modo n. loquendi apparet, quòd non loquebantur affectiuè, sed magis dubitatiuè, tentantes Deum. Sciendum est aũt, ꝙ hic non intelligitur, de pane eis dato de cœlo, scilicet, de manna, quia illius panis datio præcessit eductionem aquæ de petra, quia panem cęli. s. manna dedit eis. Exod. 16. Sed aquam post eduxit de petra, ut habetur. Exod. 17. Sed hic per panem intelligit cibum delicatum carnium, & huiusmodi petitio ponitur Nu. 11. Vnde subditur. *Aut parare mensam populo suo*, i. delicatam refectionem, & splẽdidam. Vnde in Hebræo habetur. (*Aut parare carnem populo suo*. Vnde glo. hic.) *Aut parare mensam populo suo*, idest, refectionem copiosam populo suo, i. tot hominibus? quasi dicat non, quòd autem loquatur negatiuè, apparet ex modo loquendi, quia dicit. *Nunquid*. Vbi sciendũ, quod hæc dictio composita nunquid, cõponitur ex nõ, & quid, & ponitur in scriptura aliquando affirmatiuè, sicut & ly non. Vnde dicit dominus. Non possum, quod uolo facere? q. d. imò possum facere, Sic & ly nunquid. Hier. 18. Nunquid redditur pro bono malum, q. d. imò, Et tunc locutio ironica est. Quandoque vero ponitur interrogatiuè, vel dubitatiuè Sic. n. audiẽtes Apostoli à Christo, vnus vestrum me traditurus est, nescientes de quo diceret, Christum sigillatim dicebãt Mar. 14. Nũquid ego, sũ, domine? Qñque vero ponitur negatiuè. Sic n. Eliphat dicebat. Nunquid tu primus homo factus es? quasi dicat, certè non, & psal. 49 ait dominus. Nunquid manducabo carnes taurorum, &cæt. Et prouerb. 6. Nunquid potest homo abscondere ignẽ, in sinu suo, vt vestimẽta eius non cõburantur, q. d. non. Et sic in proposito, ly nunquid negatiuè,

Nunquid tenetur multipliciter. *Matth. 2* *Hier. 18* *Iob. 16.*

E *Ideo audiuit dominus, & distulit, & ignis accensus est in Iacob, & ira Dei ascendit in Israel.* 1302

HIc consequenter contra ipsorum ingratitudinem ponitur Dei mansuetudo, quia non statim puniuit ipsorũ ingratitudinem, sed distulit punitionẽ, sic quòd primò impleuit eorũ postulatione, & consequẽter intulit punitionẽ. Et duo facit, quia primò adimplet ipsorum desiderium, secundo murmurationis adhibet suppliciũ, ibi. *Adhuc esce.* Circa primum F duo facit, quia ponitur primo circa murmurationẽ eorũ Dei offensio, secũdo petitionis eorũ adimpletio, ibi. *Et mandauit.* Prima in duas, quia ponitur primo Dei offensio, secundo offensionis assignatur ratio, ibi. *Quia non crediderunt.* Quãtum ad primũ sciẽdũ, qꝛ ꝗd Deus differt multorum peccata punire propter multa. Quãdoque vt ostendat suam erga peccatores clementiam, qꝛ ipsos patiẽter expectat, vt conuertãtur. Sic enim dicit Apostolus ad Rom 2. An diuitias bonitatis, & longanimitatis contemnis? Nescis G quia patientia Dei ad pœnitentiam te adducit? Vbi gl. Copiosa patientia Dei, quæ tot, & tãta peccantes sustinet, & non citò eos punit, ad pœnitẽtiam ipsos reducere volens, peccantes diu expectans ad pœnitentiam. Secũdo differt punire, vt grauius eos puniat, quia cũ differt punire culpa despicitur, & sic augetur, & ampliorẽ pęnam meretur, vide supra vers. 1265. Tertiò differt, vt ostendat potentiã suã. Et sic in proposito. Voluit n. primò Deus facere, quod non credebant ipsum posse facere, vt cognoscerẽt se defecisse, quo H facto, postea puniuit eos. Et hoc est, ꝙ dicit. *Ideo audiuit dominus*, scilicet, eorum petitionem dando eis rogata, non quidẽ propter ipsorũ meritum, sed ad suæ potẽtiæ declarationem, & distulit, s. inferre eis debitam pœnam, tamen disponens eos in futurum punire. Et hoc est, quod subdit. *Et ignis accẽsus est in Iacob.* Ignis, idest, ira Dei, qua disposuit eos punire. Vnde declarãs, quid intelligat per ignẽ subdit. *Et ira Dei ascendit in Israel* Notãdum autem, ꝙ ira Dei multum formidanda est ne ascendat super nos propter multa,

Ira Dei timenda est propter multa.

multa, s. quia ira Dei non declinatur virium potestate, non debilitatur tēporis tarditate, in plures excitatur vnius praui tate, nullo mitigatur nisi humilitate. Primò ira Dei non superatur virium potestate. Naum 1. Ante faciem indignationis eius quis stabit? & quis resistet iræ furoris eius. Et in Ps. Quis nouit potestatem iræ tuæ, &c. Probat Boetius 1. de consolatio. ꝙ sapiens non habet timere iram cuiuscunq; sæuientis contra eum, quia in potestate eius est facere iram alterius inermem, quia sapiens nihil timebit perdere quod tyrannus possit auferre, nec aliquid sperat ab ipso posse recipere, qđ ipse ei possit conferre. Et ideo reddit irā suam impotentem, & priuat eum armis. Quicunq; enim amat honores mundi, timet aduersitates fortunæ, & econtrario sapiens qui honores mūdi nō quærit, ad uersa non timet. Sic ergo non timendo iram tyranni, ipsam facit inermem, & superat. Iram autem Dei non possumus facere impotentē, quia non possumus non appetere bonū quod ipse liberæ confert, nec velle miseriam quam ira sua infert. Secundum patet. Vn Valer. ait. lib. 1. Lento gradu ad vindictam sui diuina procedit ira; tarditatemq; supplicij grauitate compensat. Eccl. 16. In gente incredibili exardescet ira. Narratur de quodam qui ciuitate bellis lacessita, misit ad quēdam principem pro succursu habendo, nihilo minus, vt magis inclinaret eius animum, exposuit ei fortitudinem suæ ciuitatis in muris, turribus, & fossatis. Cui ille respōdit. Estne ciuitas vestra superius cooperta, vt ira Dei in illam descendere nō possit? quod si est, libenter veniam ad defendendum vos. Si autem non, propter peccata vestra contra Deum pugnare nō audeo. In quadam etiam parte Angliæ contigit semel, ꝙ blada creuerant pulcherrima in æstate. Et ecce, appropinquante tēpore messis, quoddam genus muscarum in tanta multitudine venit, ꝙ totum illud bladum consumpsit. Homines autem illius patriæ, quasdam de illis muscis ceperunt, & diligenter inspicientes quales erant, quia nunquam similes viderant, narrauerunt alas ipsarum literas habentes, & in vna scribebatur colore nigro, ira, & in alia scribebatur de auro, Dei. Et tūc manifestum fuit propter peccata eorum accidisse hoc, iuxta illud Hiere. 12. Seminauerunt triticum, & messuerunt spinas, confundimini a fructibus vestris propter iram furoris dñi. Tertium, patet, qm̄ propter vnius personæ malitiā Deus percutit totam vnam multitudinem. Exēplum Gen. 20. vbi tota domus Abimelech fuit flagellata propter eius demeritum, & totus populus Israel pro peccato Achor punitus est, vt non posset stare cōtra inimicos suos, donec punitus fuit ipse Achor. Vt habetur Iosue 22. Vnde & dicit Iosue populo. Nōne Achor præterijt mandatum Dei, & super omnem populū ira Dei incubuit? Deus n punit vnū pro peccato alius, sed hoc tantum temporaliter. Quartum patet. Narrat Arist. in lib. de historijs animalium, ꝙ leonis natura est non irasci, nisi lædatur, prostratis etiā hominibus parcere dicitur, & est fortis ira leonis. Eodem modo Christus non irascitur nisi læsus iuxta illud Esa. 64. Ne irascaris, domine, satis, & ne memineris iniquitatis nostræ. Immo quantumcunque offensus fuerit, humilitate placatur. Vnde 2. Paral. 12. Quia humiliati sunt, auersa est ira domini.

Quia non crediderunt in Deo, nec sperauerunt in salutari eius. 1303

HIc ire Dei assignat causam, q. d. Ideo ira Dei ascendit super eos, quia non crediderunt Deo, visis miraculis tot præcedentibus, ex quibus firmiter sperare debebant, quòd Deus esset salutare ipsorum, quia. s. eis prouideret in necessarijs. Vbi notandum, quòd per unum contrariorum aliud cognoscitur: quia cōtrariorum eadem est disciplina, ideo volens videre, quantum malum sit non credere Deo, videat quantum bonum & vtile est credere Deo. Notandum ergo, ꝙ credere Deo est vitiorum purgatiuum, mundanorum contemptiuum, tormentorum receptiuum, supernorum adeptiuum. Primum patet quoniā per misericordiam ex parte Dei, & fidem ex parte nostra peccata purgantur, vt patuit in Magdalena, quæ accedens ad Christum, meruit

Margin notes: *Boe. de consolat.* — *Valerius* — *Exēplū.* — *Exēplū.* — *Aristot.* — *Leo.* — *Credere bona multa facit.*

meruit à peccatis purgari, Christo dicente, Fides tua te saluam fecit. Huius figura habetur Ionę 3. in Niniuitis, de quibus dicitur, quòd crediderunt Niniuitæ domino, & prædicauerunt ieiunium, & induti sunt saccis. Quod videns dominus quòd cõuersi essent de via sua mala & fidem haberét in eum, eis pepercit. Secundũ patet, quoniam propter fidẽ quam homines in Christum habent, mũdana relinquunt, ut in Apostolis patuit Actuum 4. Credẽtium erat cor vnũ, &c. Et vendebát, &c. Similiter, & claustrales propter Christi fidem mundo moriuntur, vt Deo uiuát. Ioan. 6. Qui credit in me, habet uitam æternam. Tertium patet, nam propter fidem sancti martyres multa pertulerũt tormenta, vt deducit Apostolus ad Heb. 11. Sancti per fidem vicerunt regna. &c. Quartum patet, quoniam propter credere efficimur filij Dei si autem filij, & hæredes. Quæ omnia cõsiderãs Augusti. de verbis domini, dicit. Nullæ maiores diuitiæ, nulli maiores thesauri, nulli honores, nulla huius mundi maior est substantia, quam fides catholica, quæ peccatores iustificat, cæcos illuminat, infirmos curat, pœnitentes reparat, virgines, coniugatas, & viduas casto pudore conseruat, clericos ordinat, sacerdotes consecrat. & in æterna hæreditate cum angelis collocat. Propter qđ dicebat Christus, Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet, & omnis, q uiuit, & credit in me, non morietur in æternum. Vel aliter de credere, vide i dictionario meo.

Luc. 7. *Ioan. 11* *August.* *Gal 4.*

1304 *Et mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit.*

OStendit hic, quomodo Deus contra ipsorum incredulitatem, ipsorum adimpleuit desiderium. Duo n. postulauerunt superius, s. panem, d. Nunquid, & panem poterit dare? Secundo mensam delicatè præparatam, s. carnes, dicẽtes. Aut parate mensam populo suo. Et quo ad ista duo exaudiuit eos, & primo in petitione panis, secundò in petitione mensæ, siue carnium, ibi. *Transtulit Austrum.* Quantum vero ad primũ circa panem eis cęlitus datum tria facit, quia ponitur primò huius panis elargitio, secundò eius nominatio, ibi. *Et pluit.* Tertiò huius panis commendatio ibi. *Panem angelorum.* Quantum ad primum, sciendum, q secundũ Rabanũ septẽ sunt cœli, s. empyreum, crystallinum, sidereũ, igneũ, olympium, æthereum, & aereũ, & insuper est illud cœlum sanctæ Trinitatis. Ipsa enim celsitudo diuinæ maiestatis mathematice dicitur cœlum Hic aũt accipitur cęlũ pro cœlo aereo, de quo dicit Christus. Respicite volatilia cęli, i. aeris. Iste ât panis à Deo Iudæis in deserto datus, generabatur sursum in aere ad modum roris, vbi est locus nubium, & inde ad modum roris super terrã descẽdebat. Et hoc est, q dicit. *Et mandauit nubibus desuper.* Quid mãdauit? vt. s. talem cibũ generarent. *Et ianuas cœli aperuit,* s. aperuit aerem, qa per aerem ille cibus, descẽdebat ad terram. Per hoc autem denotatur, qualiter Deus in nouo testamento, panem verbi suis fidelibus tribuit. Vbi nota, quòd per nubes significantur Apostoli, & alij prædicatores, vt patet versic. 556. & 1273. & 926 Mãdauit autem istis nubibus, vt panem verbi Dei per mundum distribuerent, dicens eis. Euntes in mundum vniuersum docete omnes gentes, &c. Et sic ianuas cęli aperuit. Quid aũt hic nomine cœli, nisi ipsi Apostoli, & cœlestes prædicatores intelligitur? Quorum ianuas tunc Deus aperuit, quã do ipsos de Iudæa per totum orbem dilatauit, ut ostendit Gregorius super illo verbo Iob 9. Deus extendit cœlos solus, & graditur super fluctus maris, dicens. Cœlorum namque nomine cęlestes prædicatores designantur. De quib. per Psalmistã dicitur Cœli enarrãt gloriã Dei. Ipsi enim cœli nominantur, qa intercedendo protegunt. Cum ergo Iudæa cõtra prædicatores cęlestes infremuit, prædicatorũ vitam dominus in cunctarum gentiũ cognitione aperiens dilatauit & dum illa per iudicium Dei in mundum captiua dispergitur, isti cœli in honorem per gratiam tenduntur. Augusti quippe cœli fuerãt, cum una sola plebs tot egregios prædicatores tenebat. Quis enim gentilium Petrum nosceret, si in solius Israelitici populi prædicatione remanet? Quis Pauli virtutes agnosceret, nisi hunc

Cœlum multiplex. *Mat. 4.* *Cœli dicuntur prædicatores.* *Greg. 9. mor. c. 4.* *Psal. 18.* *Apostoli per mũdũ sparg\u0169tur & quare.*

hunc Iudæa ad nostrã persequendo notitiã transmisisset? Ecce q iam flagris & cõtumelijs ab Israelitica plebe repulsi sunt per mundi fines dilatati honorantur. Dominus ergo solus cœlos extēdit, q mira secreti dispēsatione consilij prędicatores suos non permisit in vna gente opprimi, fecit p mundi cardines inde dilatari. Sic igitur *mandauit nubibus desuper, & ianuas cœli aperuit*, cum suos Apostolos per mundum ad prædicandum dilatauit. Ipse est enim, qui aperit ora mutorum, & linguas infantium facit disertas.

1305 *Et pluit illis manna ad manducandum, & panem cœli dedit eis.*

HIc ponitur prædicti panis, & cibi nominatio, qui manna vocabatur. Vbi sciēdum, quòd (vt habetur Exo. 19.) ad satisfaciendum murmurationibus populi Israel, quibus cōtra Deum murmurabant, dicentes. Nunquid & panem poterit dare, &c. Deus illis pluit manna de cœlo Vnde dicit Moysi Deus. Loquere filijs Israel, mane saturabimini panibus. Factum est ergo mane ros iacuit per circuitum castrorum. Cumque operuisset superficiem terræ apparuit in solitudine minutum, & quasi pilo tusum in similitudinem pruinæ super terram. Quod cū vidissent filij Israel, dixerunt adinuicem manhu? quod significat, quid est hoc? Ignorabant enim quid esset. Et ait Moyses. Iste est panis, quem dedit dominus ad vescendum vobis. Propter verbum ergo quod dixerāt primò filij Israel videntes dictum cibum, scilicet, manhu, iste cibus appellatus est manna. De quo nunc. *Et pluit illis manna ad manducandum*, quia iste cibus descendebat, cum rore, vt habetur Nume. 11 Ros autem, & pluuia non differunt, nisi secundum paucitatē, & multidudinem materiæ. Et ideo dicitur, quòd manna descendebat per modū pluuiæ, & dicebatur panis de cœlo, quia de cœlo aereo descendebat per hoc autem nobis significatur sacramentum Eucharistiæ in nouo testamēto, quod Deus nobis dat in deserto præsentis vitæ tendentibus ad terram promissionis cœlestis patriæ. Vbi notandum, quòd de isto manna legitur sententialiter Exod. 16.

Manna.

A & Nume. 11. quòd illud manna erat ad modū roris, & tn mane apparebat in solitudine per circuitum castrorum, & erat in similitudinem seminis coriandri albū, gustusque eius quasi simile, cum melle. Colligebāt omni die excepto die sabbathi, in quo nihil colligebāt, sed in die præcedente colligebant duplū. Colligebant autē omni die unā mensuram, q dicebatur gomor. Et, si quis plus coligebat, non tñ habebat plus, nec q minus habebat minus. Nota q per istud manna sacramētū Eucharistiæ figuratur, quod ad instar B mannę fuit sicut ros, & pluuia Nam sicut ros, & pluuia de cœlo descendit, & terrā infundit, sic Christus in virgine per terrā significata descendit sicut pluuia, in vellus, & sicut stillicidia stillantia super terram. Cuius figura præcessit in vellere Gedeonis. De quo dr Iudi. 6 quòd ros in solo vellere fuit. Signanter autē dicitur simile semini coriandri, quæ est herba odorifera, qa Christus fuit fructus beatæ virginis signatæ per odoriferam, & fructiferam herbam, vt sic ipsa meritò dicere possit illud Eccles 24. Ego quasi vitis fru C ctificaui suauitatem odoris. Dicitur autē fuisse album ad instar coriandri, propter puritatem, quam semper habuit, qa peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius. Dicitur autem fuisse pilo tusum, propter pęnas, quas pro nobis sustinuit. Dicitur autem habere gustū mellis, & similę, ꝑpter dulcedinē spiritualem. Notāter autem dicitur, quòd filij Israel omni die illud colligebant præter quā in die sabbati. Vbi notandum, quòd per sex dies in quibus colligebatur, vita laboriosa, quam in hoc mundo habemus, intelli- D gitur. Per sabbatū verò intelligitur vita beata, quæ in futuro consistit sine omni labore. In cuius figura postquā Deus in sex diebus mundum creauit, die septimo dicitur requieuisse Gen. 1. Quādiu ergo in hoc mūdo viuimus, quotidie indignemus isto cibo spirituali corporis Christi. Et ideo quotidie in ecclesia sacrificatur, & sumitur ad sustētationē deuotorū fidelū. Vnde iste est cibus quotidianus, quē quotidie petimus, dicentes. Panē nostrū quotidianū da nobis hodie. In vita verò beata isto sacramento nō erit opus, quia vide-

Eucharistia per manā signatur.

Petr. 2.

videbimus eum, sicuti est. Ideo dr, quod septimo die non colligebant manna, sed die sexto colligebant duplum, ad denotādum, ꝙ bonis iste cibus datus in fine, nō solum auget meritum, sed etiam ducit ipsos ad regnum. Mirum tñ videtur, quod omnes metebant eandem mensurā, quia nec qui plus colligebat, plus habebat, nec, qui minus, minus. Quod figurabat, ꝙ in sacramento totus Christus continetur in toto, & totus in qualibet parte. Vnde tm̄ recipit, qui totam integram hostiam sumit, sicut qui partem, & econtrario. Dicitur autem ad mensurā gomor sumi, quæ est mensura trium sextariorū, ad denotandum, ꝙ in isto sacramento tria considerare debemus, s. corpus, animam, & diuinitatem, cui vniuntur. Et aduerte, quod filii Israel istum cibum videntes dixerunt manhu, ꝙ interpretatur, quid est hoc? Quia si consideremus, quæ sunt in hoc sacramento, inueniemus multa mirabilia, excedentia omnem considerationem naturalem. Non mirum quòd totus Christus contineatur sub modica hostia, quod totus in tota, & totus in qualibet eius parte. Et sic de multis. Sed vbi sensus deficit, ad firmandū cor syncerum, sola fides sufficit. Sic ergo de cibo Iudæis dato, qui istud sacramentum figurabat, dr ꝙ pluit illis manna ad manducandum, & quia de cœlo descendebat, ideo subditur. *Panem cœli dedit eis.* Et de isto pane ad literam dr. Angelorum esca nutriuisti populum tuum, & paratum panem de cœlo præstitisti illis sine labore, oē delectamētum in se habentem, & omnis saporis suauitatē.

Sap. 16.

1306 P*anem angelorum manducauit homo: cibaria misit eis in abundantia.*

HIc ponitur huius cibi commendatio. Vocatur. n. panis angelorum manna, non ꝙ angeli illo cibo vterentur, cum cibo non indigeant, quia puri sunt spiritus sine corpore, sed quia angelorum ministerio iste cibus, in cœlo aereo formabatur, & in terram descendebat. Sed de isto pane angelorum mirum videtur, quod cum Iudæi istum textum allegarēt Christo dicentes. Quod signum tu facis vt videamus, & credamus tibi? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est. Panem de cœlo dedit eis manducare. Quibus respondēs Christus ait. Amen dico vobis, Non Moyses dedit vobis panem de cœlo, sed pater meus dat vobis panem de cœlo verū. Ex quibus videtur Christus innuere, ꝙ manna non fuerit panis verus. Ad hoc respondetur, ꝙ illud manna erat figura Christi (vt statim dictum est versiculo præcedenti) & vera figura figurans verum panem Christum. Non erat ergo is panis signatus, sed figura veri panis signati. Vnde Theophilactus exponens prædicta verba Christi ait. Seipsum dicit Christus panē verum, quia principale signatū per manna est ipse vnigenitus Dei filius, homo factus. Manna namque interpretatur, quid est hoc. Quoniam Iudæi videntes primò illud stupefacti, vnus ad alium dicebat, quid est hoc? Filius autem Dei factus est homo, ipse est potissimum admiratiuum manna, ita vt cuilibet contingat quærere, quid est hoc. Qūo ex duobus naturis vna persona fit? Hæc omnia ergo, quæ de isto pane dicuntur, figura erant corporis Christi. Quod notans Magist. in gl. dicit. Mysticè hœc oīa sunt intelligenda, & sub historia veteris testamenti gratia euangelica declaratur. Mandauit. n. nubibus desuper, idest, pdicatoribus, & ianuas cœli aperuit. Ianuæ cœli sunt ipsi prædicatores (qbus intratur in cœlū videlicet scripturę sacrę. Aperuit autem ianuas q a suis prædicationibus dedit spiritū, vt intelligerēt scripturas. Et pluit illis manna ad manducādum Manna interpretatur, quid est hoc. Et significat panē, qui de cœlo descēdit, scilicet, corpus Christi, qui est verus cibus angelorum, quo incorruptibiles incorruptibiliter pascuntur, quem vt manducaret homo, verbum caro factum est, qui per nubes euangelicas pluitur toti mundo, & apertis cordibus eorum, quasi cęlestibus ianuis credenti ecclesiæ prædicatur, non tentanti synagogæ. *Panem angelorum manducauit homo.* Panis cœli non aliud est quā Christus de quo cœlestes, idest, angeli reficiūtur eius cōtēplatione. Et hunc panē, idest, verbum grandi cibo, quo pascuntur Angeli, carnem factum, edit homo,

Ioan. 6.

Theoph.

Euchari stia dici tur manna.

Tran-

1307 *Transtulit Austrum de cœlo, & induxit in virtute sua Africum.*

HIc ponitur exauditio secundæ petitionis eorum qua carnes postulauerunt. Circa autem istum cibum carnium eis datum quatuor ponit, primò modũ, quo illũ dedit, secundò copiã, qua ipsum dedit, ibi. *Et pluit.* Tertiò facilitatẽ ad capiendũ, ibi. Et ceciderunt, quartò saturitatem ad comendendum, ibi. *Et manducauerunt.* Quantum ad primum sciẽdum, ꝙ Auster dicitur qdam ventus perflans à meridie, dictus sic ab hauriẽdo aquas. Nã nebulas nutrit, & dat aquas. Africus autẽ dr̃ quidam ventus occidentalis, lateralis tñ versus meridiem. A parte ergo occidentali castrorum Hebræorũ vltra mare erat maxima multitudo coturnicum. Volens ergo Deus illas aues conducere in castris Hebræorũ, cessare fecit ventum Austri, q̃ à castris flabat versus coturnices, & induxit ventum Africum validum. qui ab illo loco, vbi erant coturnices flabat versus castra Hebræorũ. Qui ventus Africus sua vehementia coturnices illas de illa patria asportauit ad castra Hebræorum. Et hoc est quod dicit. *Transtulit Austrum de cœlo*, idest, cessare fecit illum vẽtum, de aere, quia flabat à castris Hebræorum versus coturnices illas, & si regnasset ille ventus, impediuisset aduentum illarum, *& induxit in virtute sua Africum*, i. ventum quasi oppositum, qui flabat à loco coturnicum ad castra. Et sic ille ventus Africus sua virtute asportauit illas coturnices ad castra Hebræorũ. Per hoc autem gratia noui testamẽti significatur, qua Iudæis expulsis Gentes sunt vocatæ. Nam secũdum Grego. per Austrũ populus Iudaicus designatur, quia isti, qui vnum, atque inuisibilem Deum nouerant, eiusque legi saltem carnaliter seruiebant, quasi sub meridiano sole feruentes, in fidei calore tenebantur, & sic per Austrum signantur. Gentiles autem quia nullam scientiam supernæ cognitionis attigerãt, velut sine sole frigidi sub Aquilone siue Africo remanebant. Modo ergo Deus de cœlo, idest, de cognitione cœlestium *transtulit*, & amouit *Austrum*, scilicet populum Iudaicum, *& in virtute sua induxit*, scilicet ad Dei cognitionem *Africum*, idest gentilem populum. Et benè dicit, *in virtute sua induxit Africum*, quia secundum Augustinum, maius est impium iustificare, quam totum mundum creare de nihilo.

Auster. Africus. Greg. 27 mor. c. 26. Iudæi. Gẽtes.

Et pluit super eos sicut puluerem carnes, & sicut arenam maris, volatilia pennata. 1308

OStendit hic copiã cibi eis dati, quã abundantiam designat nomine pulueris, & arenæ maris, quia nec puluis nec arena maris dinumerari potest. Non tamen credendum est, quòd illa volatilia, vel coturnices, quas adduxit ventus Africus in castris Iudæorum, essent tot, sicut puluis terræ, vel arena maris, sed est consuetudo scripturæ, quãdo vult alicuius rei copiam ostendere sic loqui. Sic enim dicit dominus ad Abraham. Si quis possit numerare puluerem terræ, semen quoque tuum numerare poterit. Et 1. Reg. 13. dicitur, quòd reliquum vulgus, scilicet Philistinorum erat sicut arena, quæ est in litore maris. Per hoc enim denotatur abundantia, & maxima multitudo. Hanc etiam abundantiam notat per hoc verbum, *pluit*, quasi dicat sicut in pluuia descendit innumerabilis guttarũ multitudo, sic & illæ coturnices quasi innumerabiles erant. Et quales carnes eis dederit, scilicet nobiles subdit, dicẽs. *Et sicut arenam maris volatilia pennata*, quia coturnices erant viuæ. Mysticè autem per carnes intellige aduersitates corporales, quę maximè carni aduersantur, sed volatilia pennata accipe consolationes spirituales, quæ ex aduersitatibus iustis oriuntur, quia ex aduersitatibus iusti hic pressi diuinis consolationibus refecti sursum vt volatilia pennata ascendunt ad Deum mente vt ostendit Grego. secundo, libro moral.

Gen. 13. Aduersa

Et ceciderunt in medio castrorum eorum, circa tabernacula eorum. 1309

OStendit hic facilitatem, dictum cibum capiendi. Qualiter autẽ hoc factum fuerit, ne aliquis labor esset ad illas coturnices capiendas ostenditur. Nume. 11. Vbi dicitur, quòd ventus, scilicet Africus

Africus egrediens à domino, arreptas trans mare coturnices detulit,& dimisit in castra itinere,quantum vno die confici potest ex omni parte castrorum per circuitum,volabantque in aere duobus cubitis super terram. Surgens ergo populus toto die illo, & nocte, ac die altero congregauerunt coturnicum multitudinem, & siccauerunt eas per gyrum castrorum. Sic ergo quia in altum volare non poterãt, vt facilius capi possent, dicitur,quod ceciderunt in medio castrorum eorum, ac etiam per circuitum castrorum suorum, scilicet circuncirca per spacium vnius dietæ. Mystice autem per ista volatilia pennata, quæ ceciderunt in medio castrorum eorum, intellige animalia illa pennata, senas alas habentia, s.sanctos Euangelistas, & prædicatores, qui non expectarunt, vt gẽtes esurientes, & sitientes,idest,carentes cibo verbi diuini ad ipsos venirẽt,vt ab eis satiarentur, sed ipsi spõte vento spiritus sãcti deducti venerũt ad homines,& eis attulerũt verba diuinitus missa quo ipsorum fames satiaretur, vt etiam homines in sedibus & in locis suis stantes audirent verba diuina, quoniam vt d. Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum,&c. Et hoc est qnod dicit, ꝙ illa *volatilia penata*, idest, sancti euangelistæ,& prædicatores ceciderunt, idest, deuenerũt. *In medio castrorum eorum*, &c. vt scilicet quilibet ad libitum sine labore verbum Dei accipere posset

1310 *Et manducauerunt, & saturati sunt nimis & desiderium eorum attulit eis, non sunt fraudati à desiderio suo.*

OStendit hic eorum saturitas, tantũ enim de illis volatilibus comederunt, quòd non solum ad sufficiẽtiam saturati fuerunt, sed etiam nimis, quia vt dicitur Nume. 11. Comedetis, donec exeat per nares vestras.& vertatur vobis in nauseam Et sic quod desiderabant plenè assecuti fuerunt. Propter quòd dicitur, quod desiderium eorum attulit eis dominus, & nõ sunt fraudati à desiderio suo. Sic ergo saturati sunt ventre nõ mente & conuicti sunt, qui hoc Deo impossibile putauerunt. Hoc ergo ideo fecit E dominus, ne impotentia in Deo videretur. ideo *desiderium eorum attulit eis*. Vnde si dicas scriptum est, quod peccatores Deus non exaudit. Cum ergo isti essent peccatores,& increduli, quomodo exauditi fuerunt à Deo, quia desiderium eorum attulit eis, &c. Ideo notãdum quod exaudit dominus postulantes diuersimode. quia, quandoque ad vtilitatem,& votum, quandoque ad vtilitatem nõ ad votum, quandoque verò ad votum, & non ad vtilitatem. Primò modo exaudita est F omnis oratio Christi. Sic etiam & filij Israel clamantes ad Deum, vt de seruitute Pharaonis eriperentur, exauditi fuerunt. Secundo modo exauditus fuit Paulus, quando orabat, vt stimulus carnis ab eo auferretur. non n. fuit ad votũ exauditus, sed ad vtilitatem, q a ad cõseruationẽ humilitatis datus sibi erat. Tertio modo exauditi fuerunt Iudæi postulãtes carnes, quia impetrauerunt, quod volebant, sed non ad eorum vtilitatem, sed magis ad damnũ. Propter quod hic ait glos. *Desiderium eorum attulit eis dominus*, licet eis G non profuerit. Conceduntur.n. interdum quæ non proficiunt, sed magis nocent. Quia ergo nos nescimus, quæ nobis in particulari sunt profutura, vel quæ nobis nociua. Ideo etiam antiqui philosophi dicebãt, quod nihil in particulari à dijs petere, sed solum in vniuersali, vt nobis conferant bona, vide supra vers. 504.

Ioan. 6.

Exaudire.

Oratio.

1311 *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.*

HIc consequenter ponitur murmurationis ipsorum pœna, siue supplicium. Et duo facit, quia ostendit contra eos primò diuinam indignationem, secũdo indignationis executionem, ibi. *Et occidit.* Quantum ad primum sciendum, quòd, quamuis Deus multorum punitionem peccatorum differat, non tamen peccatum omnino impunitum dimittit, sed quod tardius punit, amplius vindicat. Distulit ergo istos punire Deus (vt dictum est versiculo 1302) vt euidentius in eis suam iustitiam ostenderet. Et hoc est, quod modo ait. *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum*, & ira Dei,& c. Verisimile est enim, ꝙ quando ira Dei uenit super

super eos, quod adhuc aliqui eorum comedebant. Et hoc est, quod dicitur. Adhuc carnes erant in dentibus eorum, nec defecerat homini cibus, & ecce furor domini concitatus est in populum, & percussit eum plaga magna nimis, vocatusque est locus ille sepulchra concupiscentiæ, ibi.n. sepelierunt populum, qui desideraverat carnes. Ex hoc clarè apparere potest, quantũ vitium gulæ displiceat Deo, quod sic acriter puniuit in populo. Dedit eis, quod quærebant, & puniuit in eis desiderium eorum malum. Vnde illum versum adducens Gregor. dicit, Maioris quippe iracundiæ est causa cum, & hoc tribuitur, quod malè desideratur, quia & hoc quoque obtinuit, quod, Deo nolente, concupiuit. Vnde & per Psal. dicitur, cum escam carnis malè populus desiderasse perhibetur. *Adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei descendit super eos.* Solent namque tardius apparere diuina iudicia, cum præpediuntur, ne implere debeant mala vota. Nam quanto citius malum votũ impleri permittitur, plerunque tãto celerius punitur. Et ideo, ne propter escam inordinatè desideratã ira Dei descendat super nos, nota quod in desiderio escarum, & comestione multa sunt vitanda. Primò multiplicatio ferculorum, & hoc propter infirmitatẽ tam corporis, quam animæ. Eccl. 37 In multis erit infirmitas. Secundò indiscreta occasio scandalorum, quia contra ędificationẽ proximi. 1. Cor. 8. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum. Tertiò inordinata postpositio meliorum scilicet spiritualium, & diuinorum, quia esset contra electionem boni. Matth. 6. Nonne anima plus est quam esca? ergo prius curandum est de anima: quam de esca Non est regnum Dei esca, & potus. Quartò nimia delectatio gulosorum, propter quod dicitur. Esca ventri, & venter, escis, scilicet, ordinatè seruire debet. Quia ergo plus comedendo escas sibi a Deo datas, prædicta non seruauit, ideo *adhuc esca eorum erant in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos.* Quantum autem sit timenda ira Dei, vide versi. 1302.

Nu. 11.
Greg. 15 mo. c. 10
Exauditur sæpè quis ad malum suum.
Esca.
Rom. 14
1. Cor. 6

A *Et occidit pingues eorum, & electos Israel impediuit.* 1312

HIc ponitur diuinæ indignationis executio. Vbi notãdum, quod per pingues intelliguntur diuites, & potentes in populo, qui. s. murmurando, Deo resistebant, petendo, quod non credebãt Deum facere posse. Nam pinguedo dicitur ipsa superbia, quæ ex diuitijs habet ortum, vt ostendit Greg dicens. Sicut. n. ex abundanti cibo adeps, ita ex abundantia rerum superbia nascitur, quæ mentẽ B diuitijs impinguat, dum eleuatur animus superbientis. Superbia enim mẽtis quasi quædam pinguedo est crassitudinis. Vnde quia plerumque ex abundantia rerũ peccata perpetrantur. Ideo per prophetã dicitur. Prodijt quasi ex adipe iniquitas eorum. Per electos autem accipe bonos, vt erat Moyses, & alij a Deo electi. De quibus dicitur. Quemcunque elegerit dominus ipse erit sanctus. De diuitibus ergo superbis, & murmuratoribus dicit. *Et occidit pingues eorum*, quia. s. illi subita morte occisi fuerunt a Deo, vt patet C Num. 11. De bonis autem dicit. *Et electos Israel impediuit*, vt puta Moysen, & Aaron. Vbi notandum, quando populus murmurabat contra Moysen postulando aquam ad illorum murmurationem Moyses dubitauit posse educere aquã de petra, vt dixerat Deus, propter quod dubitando dicit populo. Num poterimus vobis de petra hac aquam eijcere? Propter quam dubitationem ipse, & Aaron impediti fuerunt, ne terram promissionis intrarent, vnde statim dicit dominus ad Moysen, & Aaron. Quia non D credidistis mihi, &c. non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis. Similiter videtur Moyses dubitasse de datione carnium, vt habetur Num. 10. Et ideo ipse, & Aaron impediti fuerunt ne intrare possent terram promissionis. Et sic intelligit Psalmista dicens. *Et electos Israel impediuit.* Notandum autem quia *occidit pingues eorum*, quoniã, vt habetur Num. Vndecimo, locus, in quo fuerũt occisi, vocatus est sepulchra concupiscentiæ, ad denotandum, qui per gulã peccant, merito ipsorum guttur sepulchrum concu-

Pingues dicũtur superbi.
Greg. 15 mo. c. 25
Psal. 72.
Nu. 16.

concupiscentiæ debet appellari. Nec mirum, quoniam secundum Philosophum 3. Ethicor. maxima delectatio gulosi est in lingua, & in gutture. Et ponit exemplum de illo guloso, qui solum a dijs postulabat habere collum longum ad modum gruis, vt. s. haberet longam delectationem in cibo. Sic ergo guttur gulosi sepulchro comparatur, quia sicut in sepulchro cadauera putrescũt, sic & in gutture gulosi, dum alimenta recipit vltra virtutem digestiuam, & conuertentem cibũ in alimentum corporis, quia tunc cibus in stomacho non digeritur, sed potius corrumpitur, & malos morbos, & humores generat tam mentis, quam corporis. In sepulchris etiam mortuorum (vt recitat Isidor. 12. Etym.) de spina dorsi, idest. de medulla eius generatur serpens. Quod meritò euenit secundum Isidor. vt sicut per serpẽtem mors hominis, ita & in morte hominis serpens generatur Sic ergo in sepulchro generantur, species venenosæ .s. delectatio, & concupiscentia inordinata, quæ totum hominem inficit veneno suo. Vnde Greg. dicit, ꝙ dum venter non restringitur per carnis concupiscentiam, simul cunctæ virtutes obruuntur. Et Ambros. in lib de ieiunio. Inuitas ad mortem prandium, efferre vis ad sepulchrum, cibos promittis, tormẽta irrogas, vina prętendis, venena suffundis, omne enim, quod nocet venenum est, tollit sensus, viscera exurit, somnum infert, caput vexat. Etiam maior est vis vini quam veneni, vñ Deut. 32. Fel draconum vinum eorum. i. praua concupiscentia. Merito illud euenit, quia propter hoc solum comedit, & bibit gulosus, vt concupiscentiæ suæ satisfaciat. Vñ sicut concupiscentia est principiũ immoderatæ sumptionis, sic & terminus. Propter qđ de gutture gulosi dr, quod scribitur Num. 11. Vocatus est ille locus sepulchra concupiscentiæ, &c.

Gulosus siue eius gulosi dicitur sepulchrum.

Greg. 30 mo. c. 26 Amb. in lib. de ieiunio. c. 14.

1313 *In omnibus his peccauerunt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius.*

Consequenter hic ponitur ingratitudo populi post missionem exploratorum. Et diuiditur in tres partes, quia ponitur primò ipsorum ingrata malitia 2 secundò ipsorum falsa pœnitentia, ibi *Cum occideret eos,* tertiò Dei lata misericordià, ibi. *Ipse autem misericors*. Prima in duas, quia primò ponitur ipsorum malitia, secundo ipsorum pœna subsecuta, ibi. *Et defecerunt.* Quantum ad primum notantum, quòd quando populus Israel per desertum ambulans, venit ad desertum Pharam, Moyses de præcepto domino misit de omni tribu principes ad cõsiderandam, & explorandam terram promissionis, dicens eis. Considerate terram qualis sit, & populum qui habitator eius est, vtrum fortis sit an infirmus, pauci numero aut plures, quales sint ibi ciuitates, &c. & afferte nobis de fructibus terræ. Ascenderuntque ibi exploratores, & lustrata omni terra post quadraginta dies, reuersi sunt ad Moysen portantes de fructibus terræ illius, s. palmitem cum vua, mala granata, & ficus Et retulerunt corã omni populo dicentes. Terra ista optima est, re vera fluens lac, & mel, quod ex istis fructibus cognosci potest, sed ciuitates habet fortissimas, vsque ad cœlum muratas, habitatoresque viros fortiores nobis, & plures, nequaquam poterimus ipsos superare. Illic enim vidimus gigantes, &c. Ad quorum verba fuit populus territus, & murmuratio magna in populo orta est dicens. Vtinam mortuis essemus in Aegypto, & non inducat nos dominus in terram hãc, vt cadamus gladio, & vxores nostræ, ac liberi nostri captiui ducãtur, vnde & lapidare voluerũt Moysen, dicentes. Constituamus nobis ducẽ, & reuertamur in Aegyptum. Sed econtrario Caleb filius Iephonæ, qui fuerat vnus de exploratoribus, & Iosue confortabat populum, dicens, ꝙ faciliter poterant illos debellare, & illam terram optimam obtinere. Sed ista populus noluit credere, sed magis volebat eos vna cum Moyse lapidare. Et hoc est grande peccatum populi. Quod hic notans Psal. dicit, *In omnibus his peccauerunt adhuc*, q. d. vide populi huius infidelitatem, quia viderant tot mirabilia Dei, & circa ipsos miraculosè operata, tot beneficia eis liberè cõcessa, punitionẽ, ꝗ Deus exercuerat contra murmuratores, quia adhuc esẽt eorũ erant in ore ipsorum, &c. per quę omnia debe-

Nu. 13.

debebāt firmiter credere, quod Deus ipsos introduceret in terram promissam. Sed istis non obstantibus, *In omnibus his peccauerūt adhuc, & non crediderunt in mirabilibus eius.* Consimilis incredulitas fuit in Iudæis tpe Christi, qui, uisis tot signis,& miraculis factis per Christū obstinati permanentes credere noluerūt. Propter quod dr Ioan. 12. Cū autem tāta signa fecisset coram eis, nō credebant in eum. Sed mirandū quod ibi subditur, vt sermo Esaiæ impleretur, quem dicit, Domine, quis credidit auditui nostro,& brachiū domini cui reuelatum est, propterea non poterant credere. Et iterum dicit Esaias. Excæcauit oculos eorum,& indurauit cor eorū vt nō uideant oculis, & intelligant corde. Ex quo textu apparet, q Iudæi Christo prædicanti,& mira cula facienti non crediderunt, nec crede re potuerūt, hoc ideo, quia Deus excęca uit oculos eorū, & indurauit cor ipsorū. Ex quo uolunt aliqui inducere, q talis incrudelitas non est eis ad culpā imputāda, quia nemo videt peccare in eo, quod uitare non potest. Ad istā difficultatem rñdet Aug. super Ioan. pertractās prædicta verba, d. Dicunt. n. nobis, si nō potuerūt credere, quod peccatū est homini nō facere, quod non potest facere? Si aūt nō credendo peccauerunt, ergo potuerunt credere,& non fecerunt. Si aūt potuerūt credere, quō ergo dicit Euangeliū, & nō potuerūt credere, quia, d. Esa. Excęcauit eos,&c. Et sic tales, quod grauius est, ad Deum referūt causam, quare nō crediderūt: quoniā ipse excæcauit eos, & indurauit. Audistis ergo propositū quæstionem quam profunda sit. Sed respondemus Si enim a me quæritur, quare credere non potuerunt, respondeo, quia nolebāt: malam quidem uoluntatem eorū Deus præuidit, & per prophetam prænunciauit, sed non fecit. Sed dices, aliam causam dicit Esaias propheta, non voluntatem eorum, sed hanc, quia excæcauit oculos eorum,& indurauit cor eorum. Sed respōdeo eorum voluntatem meruisse hoc. Sic enim excæcat Deus, sic obdurat, q est deserendo, non faciendo, & hoc meruit eorum voluntas, hoc enim uitium cæcitatis,& duritiæ, superbieutis voluntatis audacia inflixit. Si ergo dicant, nō possunt Iudæi credere, quia hoc pdixit Esaias, imò non possunt, quia nolūt, qđ Deus præsciuit,& prædixit, nō fecit. Nō ergo mirū, est quia nō potuerunt credere, quorū volūtas sic superba erat, vt totū suis uiribus attribuerent, ut negarent sibi diuinū auxiliū esse necessariū, ad benè uiuendū. Quot quot. n. tam superbe sapiunt, nō possunt credere in Christū, non quia immutari homines in melius non possunt, sed quia quandiu talia sapiūt, credere non possunt. Sicut ergo q Deus seipsum negare non potest laus est diuinæ voluntatis, ita q illi non poterāt credere, culpa est voluntatis humanæ. Hec omnia August. Vnde de ipsis dictū est supra. Non crediderunt in Deo, nec sperauerunt in salutare eius.

Credere.

Peccare. August.

Et defecerunt in uanitate dies eorum, & anni eorum cum festinatione. 1514

HIc ponitur pœna pro dicta culpa debita subsecuta. Nā propter istud peccatū nouiter post reuersionē explorатorū commissum Deus sic puniuit populū murmurantē, q omnes qui exierunt de Aegypto(& hoc a viginti annis,& supra) omnes mortui sunt in deserto,& nullus eorū intrauit terrā promissionis, exceptis duobus de exploratoribus prædictis .s. Caleb filio Iephonæ,& Iosue filio Nū. Vnde dixit dominus ad Moysen omnes homines qui viderunt maiestatē meā. & signa mea, quæ feci in Aegypto, & in solitudine,& temauerunt me, non uidebūt terram, pro qua iuraui patribus eorum, quia nō obedierunt voci meæ, nec quisquā ex illis qui detraxerunt mihi, intrabūt in eā,&c. Et hanc pœnam hic ponēs Psal. d. *Et defecerūt in uanitate dies eorū.* Et bene dicit in uanitate quia vanū dr, quod fine caret intento, similiter *defecerunt anni eorum cum festinatione*, quia mors multorū illorū per multos annos fuit accelerata, sicut in rebellione Core in qua multi a terra fuerūt absorpti, & multi, igne diuino consumpti,& postmodū per serpētes ignitos, quos Deus pluit super populūm, & postmodum propter peccatum fornicationis cum alienigenis

Num. 14

Num. 16

nis mulieribus, & idololatriæ, qua Deos illarum adorauerunt, pp quod mortui sunt viginti tria millia hominum, & sic multipliciter fuerunt percussi, q nullus eorum intrauit terrā promissionis, vt dictum est. Ad istum intellectum dr Psal. 54 Viri sanguinū & dolosi non dimidiabunt dies suos, vide supra ver 900. Qualiter aūt dies in vanitate deficiant, nota triplicem vanitatem, supra vers. 639.

Num. 21

1315 *Cum occideret eos, quærebant eum, & reuertebātur, & diluculo veniebant ad eū.*

HIc ponitur ipsorum falsa pœnitentia. Falsa.n. pœnitentia dicitur, quę fit timore pœnæ, & non amore iustitiæ. Et diuiditur in partes quatuor, quia ostēditur primò ipsorum falsa pœnitentia, secundò ipsorum instabilis memoria, ibi. *Et memorati*, tertiò ipsorū falsa amicitia, ibi. *Et dilexerunt*, quartò ipsorum infidelis adhærentia, ibi. *Cor autem eorum.* Vbi notandum, q Deum quærere, eiusque mādata seruare timore pęnæ & nō amore iustitiæ, non solum non est meritoriū, quinimò est culpabile, quia est plus pœnam timere quàm amare Deum. Timor autem pœnæ non est nisi ex dilectione suijpsius. Et per consequens plus timere pœnam quam amare Deum, nihil aliud est, quam plus seipsum amare quā Deū, quod sine peccato esse non potest. Vnde Greg. dicit, humani generis conditorem qui adhuc seruiliter formidat, proculdubio non amat. Nam tunc soli Deo vera obsequia reddimus, cum eum propter amoris fiduciam non timemus, cum nos ad bona opera affectus non metus dirigit, cum malum nostræ menti iam non placet etiamsi licet. Nam qui a peruersitatis opere ex timore restringitur, peruersa libēter ageret si liceret. Nequaquā ergo veraciter rectus est qui adhuc a prauitatis desiderio liber non est, quia vera obsequia Deo non reddimus, si ex timore mandatis illius, & non potius ex amore seruimus. Sic & in proposito videntes isti per desertum qualiter Deus infidelitatem illorum puniebat, timebāt & ipsi puniri. Et sic timore pęnæ ad Deum reuertebantur. Et hoc est, quod dicit. *Cum*

Grego. 9. mo. c. 13.

Timore bonū facere, peccatū est.

occideret eos, quærebant eum. Nō ipsi occisi quærebāt, sed alij. Sed sic loquit quia vnus populus sunt, quia de vno corpore loquitur. Quærebant aūt Deum non ex amore pp æternam vitam, sed timentes occidi exemplo occisorum. Hæc aūt omnia faciebant pp temporalia bona acquirenda, & mala vitanda. Et sic non dns Deus, sed illa colebātur. Vnde istum versum ad istud propositū exponit Greg. d. Iusti viri ante Deum metuunt, quā eius contra eos ira moueatur, & ne commotum sentiant tranquillum timent. At cōtra peruersi tunc iam feriri pertimescūt, cum feriuntur, eosq; tunc terror eius a somno sui corporis excitat cum vindicta perturbat. Vnde per prophetam dr Sola vexatio intellectum dabit auditui. Cū n. de præceptis Dei contemptis atq; despectis verberari cęperint per vindictā, tūc intelligunt, q audierunt. Et Ps. ait *Cum occideret eos tunc quærebant eum*, quia reprobis cordibus, non timor requiem, sed pœna timorem parit. Sic ergo percussi Deum requirebant & reuertebantur, s. ad ipsum inuocandum, & diluculo, i. sedulo & festinanter veniebant ad eum.

Greg. 11 mo. c. 17

Esa. 28

Et rememorati sunt, quia Deus adiutor est eorum, & Deus excelsus redemptor eorum est. 1316

POnitur hic instabilis ipsorum memoria. Memoria.n. beneficiorum receptorum continua debet esse. Sed iste populus tpe prosperitatis diuinorū beneficiorum receptorum memoriam non habebat, sed tēpore aduersitatis tunc cogebantur recordari, & talis memoria non est stabilis, nec virtuosa. Sic.n. de istis dr, q dum occideret eos, rememorati sunt quia Deus adiutor eorum est, quia.s. tūc sunt recordati qualiter pugnauit pro ipsis contra Pharaonem & exercitum eius, propter quod dicebant Aegyptij Fugiamus Israelem, dominus.n. pugnat pro eis contra nos. Qūo pugnauit pro eis cōtra Amalech, quia dum Moyses leuauit manus vincebat Israel, &c. Similiter tunc sunt recordati q Deus eos redemerat de seruitute Pharaonis. Et hoc est qd subdit. *Et Deus excelsus redemptor eorum est.* s. hoc recordati sunt. Dum quis aduersitate

Adiuuit dominus Iudæos.

Exo. 14.

Exo. 17.

Memoria beneficiorum.

sitate premitur cogitur de adiutore cogitare & preteritos benefactores reducere ad memoriam quos in prosperitate obliuioni tradiderat. Hic ergo notandum, quod memoriã beneficiorũ quæ deberet esse continua tria impediunt. s. prosperitas, curiositas, & voluptas. Primum patet quoniam prosperitas facit homines ignaros & obliuisci amicorum, qui eis in angustijs adiuuerant. Cuius exemplum apertũ legitur Gen. 40. quod præpositus pincernarum Pharaonis, qui fuerat prius incarceratus cum Ioseph, & per ipsum de sua liberatione prophetice informatus, succedentib. prosperis oblitus est interpretis sui. Sic est de multis qui in tribulationib. aduersitatib. & infirmitatib. bene dñi habent memoriã, sed quando ad sanitatẽ vel prosperitatẽ reducunt, statim Deum obliuiscuntur vt experientia docet de mulierib. parturientib. de existentib. in periculo maris, qui multa Deo promittunt, sed liberati statim omnium obliuiscuntur. Sic. n. accidit isti populo, de quo dicit Moyses. Incrassatus est dilectus, & recalcitrauit, dereliquit Deum factorem suum, & infra, Deum, qui te genuit, dereliquisti, & oblitus es dñi creatoris tui. Ad hoc asit declarandũ, quod s. memoria beneficiorũ debet esse continua, Seneca in lib. de beneficijs cõparat legẽ beneficiorũ, & gratitudinis ludo pilæ, quo dum homines ludunt, & alternatis vicib. proijciunt inter se, tandiu durat ludus, & continuatur, quãdiu pila ab illo, a quo recipitur, iactatur ad alium: si vero aliquo casu a recipiente non iactatur admittentẽ, statim deficit ludus, qui deficere non põt nisi ex recipientis defectu. Isto modo imaginatur Seneca, quod dẽt esse de beneficentia mutua inter amicos. Si. n. a te recipio beneficium, & per gratiarum actionem tibi retribuo illud: tunc aptè ludo. Si verò acceptum beneficium obliuioni trado, nec tibi si possum in aliquo recõpenso, ludi facio finẽ. Si ergo talem recompẽsationem beneficiorum ad homines semper debemus habere, multo fortius ad Deum, cuius beneficijs semper egemus, ideo dr. Memoria memor ero, & tabescet in me aĩa mea. Secundò istam memoriam impedit curiositas, & nimia circa mundum sollicitudo. Communiter. n. dr, quod plurib. intentus minor est ad singula sensus, vnde de talibus dr. Obliti sunt benefactorũ eius, & mirabilium eius, quæ ostendit eis. Tertiò istam memoriam impedit voluptas carnis, fm. n. opinionẽ Platonis obliuio nobis accidit ex corpore Fuit. n. opinio Platonis (vt dicit Philosophus 1. poste.) quod aĩæ habent omnium memoriam ab initio eis a Deo concreatam, & omnium species rerum in dictas a Deo, sed quando anima coniungitur corpori terreno, illam notitiã tradit obliuioni, nec aliquorum põt recordari nisi per sensus excitetur. Et ideo ponit Plato, quod addiscere nostrum non est nisi quoddam reminisci. Et sic fm istam viã carnis voluptas impediret memoriam. Vnde de carnalibus dr. Non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.

Memoriã tria impediũt

Deu. 32

Seneca.

Thren. 3

Psal. 77

Opinio Platonis

Ps. 105.

1317

Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mentiti sunt ei.

Ostenditur hic ipsorum ad Deum falsa amicitia, quia s. Deum verbis diligebant, sed non mente, & sic mentiebantur, quia contra ipsorum mentem loquebantur. Promittebant. n. se omnia facere, quæ Deus mandabat, sed nõ secundum promissa operabantur: hæc est aũt falsa amicitia. Amicitia. n. ab animo dicitur non a verbis, vnde amicus dicitur, quasi animi custos. Vnde de isto Iudæorum populo ad literam dicit dominus. Appropinquat mihi populus iste ore suo. & labijs suis glorificat me, cor autẽ eorum longe est a me. O quam stultum illi maximè mentiri velle, qui omnium corda rimatur, vnde gl *Et dilexerunt eum in ore suo*, &c. non in corde, cum tamen ei omnia secreta nuda sint, & sine obstaculo, quid potius amarent, videbat *Et lingua sua mentiti sunt ei*. Sic. n. contingit eis, qui solo timore credunt nõ amore. Et talis falsa amicitia in eis perdurauit etiam tempore Christi. Vnde cõtra populum Iudæorum dicebat Christus, Hypocritæ benè prophetizauit de vobis Esaias dicens. Populus hic labijs me honorat, cor autem, eorum longè est a me. Quod exponens Rabanus ait. Præuidit enim Esaias simulationes Iudæorum, quòd in dolo pugnarent contra euangeliũ, & ideo dicit

Dilectio falsa.

Esa. 29.

Mat. 15

Rabanus

Dilectio falsa cōtra dilectionem Dei.

dicit ex persona domini. Populus hic labijs me honorat,&c. Labijs .n. Christum honorabant,qn dicebant, Magister, scimus,quia verax es,sed cor eorum a Deo longè fuit, qn miserunt insidiatores, vt eum in sermone caperent. Hic auté notādum ꝙ multiplex est falsa dilectio hominum,directè dilectioni Dei contraria. Primò n.aliqui diliguntur, sed non diligunt,vt ingrati,sed contra est de dilectione Dei,dicens. Ego diligentes me diligo,& Ioā.14. Qui diligit me,diligetur a patre meo,& ego diligam eum. Secundò sunt aliqui, qui diligunt, sed solum propter propriam vtilitatem. Contra quos dicit Seneca in quadā epistola. Negociatio est amicitia,quæ est propter commodum. Et Arist. dicit ꝙ omnis amicitia est propter bonum.s. vtile, delectabile, vel honestum. Diligere autem propter vtile est minimi amici, & tamen hæc amicitia hodie in mundo communior reperitur. Remoto .n. bono vtili, frater relinquit fratrem,filius patrē,&c. Vnde hodie vulgus amicitias vtilitate probat. Sed econtra Deus nos diligit,non propter suā vtilitatem, quia bonorum nostrorū non indiget,sed propter nostrā,vnde dicit. Sanabo contritiones eorum,& diligam eos spontanee. Tales autem amicos quos sola vtilitas facit,aduersitas statim separat. Tertiò aliqui diligunt viuenté,sed mortuum persequuntur,cuiusmodi sunt fratres,filij,vxores, testamentorū executores. Cum.n.fuerit homo defunctus,tunc illi qui de bonis eius ipsum magis iuuare deberēt,ipsum magis expoliāt,& præ cæteris ipsius bona rapiendo, sibi appropriant. Vnde quidā ait metricé. Post mortis morsum, vertit dilectio dorsum. Finita vita,finitur & amor. Sed econtra Deū multum diligit viuentes secundū legem, sed multo amplius post morté. Io.13. Cū dilexisset suos qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et Hier.31 In charitate ꝑpetua dilexi te, ideo attraxi te miserās.

Prou. 8. *Seneca.* *Arist. 8. Ethic.* *Osea 14*

1318 *Cor autem eorū non erat rectum cum eo, nec fideles habiti sunt in testamento eius.*

Hic ponitur infidelis ipsorum adhærentia. Vbi notandum ꝙ cor dicitur rectū cum Deo, quando,s. seruit Deo propter ipsum Deum, sed nō est rectum cum Deo, sed curuum, qn quærit Deum propter terrena, vel propter seipsum, qa tunc non ad Deum respicit, sed ad seipsum, vel ad mundum. Statim.n. sicut cor nostrum per peccatum ab amore Dei recessit non rectum, sed curuum, ad terrena & fluxibile fuit terrenis illaqueatum desiderijs propter qđ dicitur. Sicut perdix inducitur in caueam, & vt caprea in laqueum, sic & cor superborū Sic igitur quia isti cor nō habebant ad ipsum Deū propter Deum, sed solum propter terrena ab ipso recipienda, ideo *cor eorum non erat rectum cum eo*, quia non Deum propter Deum quærebant. *Nec fideles habiti sunt in testamento eius.* Testamētum Dei dicit legē diuinā, & præcepta, in quibus isti fideles non fuerunt, quia nec præcepta obseruabant, sicut promiserāt, & per illa temporalia quærebant, non æterna. Hoc autem de multis verificatur hodie, qui volunt seruire Deo propter habēda temporalia, & non quærunt temporalia, vt per illa Deo seruire possint, & sic tēporalia Deo pręponunt. Illi ergo fideles sunt in testamento Dei qui fidē promissam operibus implēt, vt Deum super omnia diligant, & non seipsos. Vnde nota, ꝙ quandoque maior fidelitas reperitur in seruis erga dominos, quam in multis Christianis erga Deum. Narrat.n. Valerius lib.6.c 8.ꝙ dum Panopio esset proscriptus, & seruus eius cognosceret ex certa relatione milites venturos ad ipsum occidēdum, ipse seruus, vt dominus suus liber euaderet, sic egit: nam cum domino mutata veste ipsum dñm emisit, & se eum veste domini sui in lecto domini posuit. qui a militibus venientibus se pro domino suo in lecto occidi permisit. Sed quis hodie pro Deo sic mori vellet, cum etiam in tranquillitate positi ipsi fidem non seruemus? Vnde merito de generatione moderna dicitur. Generatio enim peruersa est, & infideles filij.

Eccl. 11. *Fideles Deo.* *Valerius* *Deu. 32.*

Ipse autem est misericors, & propitius fiet peccatis eorum, & non disperdet eos. 1319

Ostenditur hic lata Dei bonitas, & misericordia erga illos tā ingratos quæ ostenditur in tribus: primò in remissione

missione peccatorũ: secundò in mitigatione pœnarũ, ibi. *Et abundauit*, tertiò in reuocatione infirmorum, ibi. *Et recordatus est*. Quãtum ad primum sciendũ, ꝙ misericordia Dei præsto est bonis, & malis, s. quia facit oriri solem suũ super bonos, & malos, & pluit super iustos, & iniustos, & hoc quò ad tẽporalia bona, hęc aũt misericordia est sinistrę, nõ dexteræ: temporalis, nõ spiritualis, quia cõmunis est bonis, & malis. Et isto modo misericors fuit illi populo Deus, quia ipsum nõ eradicauit de terra, vt meruerat. Alia est misericordia spiritualis, & dexteræ, qua. s. peccata dimittũtur, & bona conferuntur æterna. Et istam illi prauæ generationi nõ fecit, quia maior eorũ pars in deserto murmurando, & Deo contradicẽdo interijt: Hoc ergo, quod dicit, ꝙ propitius fiet peccatis eorum, hoc non de patribus eorum prauis intelligitur, sed de ipsorum filijs patribus ipsis succedentibus, vt fuit Dauid, Ezechias, Iosias, Daniel, & cæteri boni, qui etsi aliquãdo peccauerunt, tamen ipsorum peccatis propitius fuit Deus, vt manifestè apparuit in Dauid. Vel per successores eorũ intellige gẽtiles, qui Iudæis successerunt in fide non ꝑ carnalem generationẽ, sed per spiritualem, quorũ peccatis Deus propitius fuit. De illa ergo puersa generatione in se dicit. *Ipse autem est misericors*. Et quõ? quia *non disperdet eos*, s. ex toto ꝗn ex ipsis remaneat semen. Sed de eius successorib. electis d. *Et propitius fiet peccatis eorum*. Quõ aũt misericordia cadat in Deo, vidẽ vers. 55. 103. 484. 782. 833. 834. Quid autẽ sit Deũ esse propitiũ, vide vers. 355.

2320 *Et abundauit, vt auerteret iram suam, & non accendit omnem iram suam.*

Hic ostendit Dei misericordiam in mitigationem pœnarum. Vbi aduertendum, quòd quãdo Moyses erat cum Deo in monte Sinai ad accipiendum legem: videns populus, quòd moram faceret Moyses descendere de monte, cõgregatus est aduersus Aaron, dicens. Fac nobis deos, qui præcedant nos. Aaron autem volens ex difficultate postulationis remouere intentionem eorum, quæsiuit, vt omnes portarent sibi aurum, & argentum, quod habebant, quo facto, illud proiecit in ignem, & de igne opere diaboli exiuit vitulus aureus, quem populus idololatrando adorauit, illi offerens holocausta. Tũc dominus dicit ad Moysẽ. Descende, quia peccauit populus idololatrando, cerno quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos de terra, &c. Tunc autem ad orationem Moysi placatus factus est Deus, ne omnes illos deleret, sicut dixerat Moysi. Et hoc notans hic Psal dicit. *Et abundauit*, s. misericordia domini ad ꝑces Moysi, Sed ad quid? subdit. *Vt auerteret iram suam*, i. punitionem, quam dixit Moysi facturum populo propter dictũ peccatum idololatriæ. Auertit ergo iram à populo, sed non ex toto, imò illa die mortui fuerunt viginti tria millia hominũ. Et sic in parte exercuit irã suam contra populum, sed nõ in totum quantũ meruerant, & hoc est, quod subdit. *Et non accendit omnem iram suam*. Hic notandũ, ꝙ auersio Dei est duplex, scilicet quædã est auersio, quæ est actus supernaturalis iracũdiæ, & quædam quæ est actus pietatis & misericordiæ. Prima patet, quoniam Deus multis nostris irritatus peccatis, suã protectionem a nobis subtrahit, se à nobis auertendo. Sic. n. dicitur, auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. Quod iõ dicitur, quia quando Deus ab eis nõ erat auersus, pauci illorũ multos aliorum superabãt, sed quando propter ipsorũ peccata se ab eis auertebat, ipsi multi à paucis aliorũ superabantur, vt ibidem ostendit glo. quia populus armatus sine Deo inermis est. Et nota, ꝙ ista auersio qñq; est tẽporalis, & qñq; æternalis. Temporalis est enim pœnitẽtibus, sed obstinatis æterna: Et ideo Dauid fornicando, qualiter Deus ab ipso erat auersus, & ab ipso auxilium suũ subtraxerat, humiliter orando postulabat Vsquequo, domine, obliuisceris me in finem, vsquequo auertis faciem tuam à me? Deus enim multoties auertit se à nobis ad nostram vtilitatem, s. vt homo seipsum cognoscat sine Deo nihil posse, & si non superbiat, sed sub Deo humiliter viuat. Sic enim accidit ipsi Dauid,

Marginalia: Exo. 32. — *Auersio Dei duplex.* — *Psal. 88.* — *Psal. 12.*

vt ostendi supra Psal. 29. ibi. Auertisti faciē tuā a me, & factus sum conturbatus. Propter quod post humiliter orando, d. Auerte faciem tuam a peccatis meis, &c. Et ideo ne Deus iratus auertatur à nobis æternaliter, humiliter oremus dicentes illud Ps. 84. Conuerte nos, Deus salutaris noster, & auerte irā tuam a nobis Quandoque verò ista auersio est æterna. Ps. 9. Auertit faciem suam, ne videat in finem. Quod ne nobis contingat humiliter dicamus illud Ps. 131. Propter Dauid seruum tuum ne auertas faciē Christi tui. Secundò auersio Dei quandoq; est actus pietatis, & clementiæ. Deus. n ad orationem veri pœnitentis se clementer a nostris peccatis auertit, illa remittendo. In cuius figuram statim, vt Phinees luxuriātes percussit, Deus iram suam auertit a populo. Vnde dixit Deus, Phinees auertit iram meam a filijs Israel Quia quoties contriti peccata punimus, Deus clementer faciē suā ab ipsis auertit, iō humiliter orando dicamus Auerte faciē tuā a peccatis meis, & oēs iniquitates meas dele: vide ibi. Et ipse nos exaudiendo dicet illud Oseæ. 14. Sanabo contritiones eorū, & diligam eos spontaneè, quia auersus est furor meus ab eis.

Nu. 25.

Psal. 50

1321 *Et recordatus est, quia caro sunt, spiritus vadens, & non rediens.*

OStenditur hic misericordia Dei in reuocatione infirmorum. Peccatum enim quanto maiori tentatione præuia committitur, tanto magis est remissibile. Similiter & quanto maiori fragilitate, quia sic minus habet rationem voluntarij. Et hinc est, quod quia caro humana est infirma, spiritus autē fortior. Spūs quidē promptus est, caro aūt infirma, ideo maius peccatum fuit peccatum dæmonis qui spiritus est sine carne, quam peccatū hominis qui est spiritus in carne Et peccatum hominis fuit remissibile, non aūt peccatum dæmonis, vt ostendit Gregor. vbi ad propositum istū versum adducit. d. Duas ad cognoscendum se creaturas dominus fecerat, angelicam. s. & humanam, vtramque ergo superbia perculit, a statu ingenitæ rectitudinis fregit, sed vna tegmen carnis habuit, alia verò nihil infirmum de carne gestauit Angelus namq; solum modo est spiritus, homo verō spiritus, & caro Misertus ergo creator vt redimeret, illā ad se debuit reducere quā in perpetratione culpæ ex infirmitate aliquid constat habuisse, & eo altius debuit apostatā angelum repellere, quo cum a persistendi fortitudine corruit, nihil infirmum in carne gestauit. Vnde & rectè Ps. cum misertum redemptorē hominibus diceret, ipsum quoque causam misericordiæ expressit, d. *Et recordatus est quia caro sunt, spiritus*, &c. ac si diceret. Quo eorū infirma vidit, eo districtè culpas punire noluit. *Spiritus vadens, & non rediens*, quod ideo dicit, quia spiritus hominis carne coniunctus per se in peccatū cadere potest, sed per se resurgere nō potest. Ideo Deus reuocauit homines qui ad peccandū carnis pondere grauantur, sed per se redire non possunt. Vñ de peccatoribus dr̄ Iob. 16. Oēs qui in cam. s. viam peccati ambulant, nō reuertentur, s. per se, sed per gratiam Dei reuocabūtur. Vel spiritus hominis dr̄, *vadens, & non rediens*, s. vadens de hoc mundo, & non rediens ad corpus in hoc mundo. Et hæc est breuis definitio mortis. Quare autem Deus animam cum carne vnire voluit, vide in prædicationibus quadrages.

Peccatū hominis remissibile non dæmonis.

Greg. 4. mor. c. 9

Quoties exacerbauerunt eum in deserto, in iram concitauerunt eum in inaquoso. 1322

COnsequenter hic ostendit ingratitudinis Iudæorum multiplicitatem. Ingratitudo aūt stat in duobus, s. in commissione, vt benefactori irrogare contumelias, & in omissione, vt recepta beneficia obliuisci. Istis autē duobus modis ille populus Deo fuit ingratus, primò commissione, secūdò obliuione, ibi. *Non sunt recordati.* Prima in duas, sm̄ q; dupliciter cōmiserunt contra Deum, s. ipsum exacerbando. Secundo ipsum tentando, ibi. *Et conuersi.* Quantum ad primum sciendum, quod ille populus in deserto non solum semel, sed pluries ac pluries suis malis operibus Deum ad iram prouocauit, vt ex supradictis patere potest. Vnde quando auditis exploratoribus volebant reuerti in Aegyptum, & dominus contra

contra eos fuisset iratus, dũ Moyses oraret pro eis, ait dominus Moysi. Tentauerunt me iam per decẽ vices, nec obedierunt uoci meæ. Et tñ hoc dicit Deus anno secũdo egressionis eorũ de Aegypto, a cuius egressu vsq; ad ingressum terræ promissionis fluxerũt quadraginta anni. Si ergo in duobus primis annis iam decies Deum irritauerãt, quoties credẽdũ est illos Deũ postea irritasse in triginta octo annis sequentibus? qui semper ad malum erant proniores, quamuis non omnia eorum mala sint scripta. Ideo admiratiuè hic loqui. Ps. d *Quoties exacerbauerunt Deũ in deserto*. q. d. multoties, & non solum prædictis modis, sed pluribus alijs. Et peccatum ipsorum aggrauat circunstantia loci, quia *in deserto in inaquoso*, quia vbi maiorem indigentiã Dei habebãt, quia erant in terra deserta sine aqua, ibi amplius Deum offendere timere debuerãt, & ipsi humili corde seruire. Quoties ergo exacerbauerunt eum? Secundũ n. Grammaticos, exacerbo, bas, est compositum de acerbo, quod est facere acerbũ asperum, & durum, sicut acerbi fructus dicuntur asperi, insipidi, & duri: Acerbo ergo componitur cum ex, & fit exacerbo, bas, quod est valdè durum vel asperũ aliquem facere, & irritans vel prouocans hominẽ ad iram dr̃ exacerbare illum, idest, durum, & acerbum facere. Sic ergo isti exacerbant Deũ in deserto, qñ suis murmurationibus, & peccatis Deũ contra seipsos ad iracundiam prouocabant. Vnde quid sit dictu, exacerbauerũt eũ in deserto, statim exponit. d. *in iram concitauerunt eum in inaquoso*, s. loco. Sic & moraliter qñcunq; Deũ peccatis offendimus, ipsum exacrebamus, quiã contra nos ipsum asperum facimus, & ad irã ipsum prouocamus. Sic dicitur Psal. 9. Exacerbauit dominũ peccator. Et Hier. 32. Filij Israel, vsque nunc exacerbauerunt me in operibus manuum suarum.

Num. 14

Exacerbare Deum.

1313 *Et conuersi sunt, & tentauerunt Deum, & sanctum Israel exacerbauerunt.*

HIc ostẽditur ipsorum ingratitudo Deum tentando. Qualiter autem Deus tentatur dictum est, versic. 1298. Quantũ verò ad quod dicit. *Et conuersi sunt* Notãdum q̃ duplex est cõuersio. A malo ad bonum, & a bono ad malũ. Prima est de malo ad bonum, quoniam peccator in peccato existens non faciem sed dorsum vertit ad Deum, faciem aũt vertit ad creaturam, qñ autẽ ipsum pœnitet totus vertitur, & sic faciem vertit ad Deum, & dorsum ad inferiora. Et istã conuersionem a nobis postulat Deus. d. Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c. Ista autẽ uersio debet esse integra, vnde versio componitur cũ con, q̃d est simul, quia totaliter, & nõ partialiter se debet vertere pœnitens ad Deum. Et Hier. 3. Conuertimini filij reuertentes, quia ego uir uester, & assumam uos. Alia est cõuersio opposita, de bono, sed ad malum. Quando n. homo in statu gratiæ faciem uertit ad Deum, & dorsum ad inferiora, sed qñ in peccatum cadit ad oppositum vertitur. Et de ista tali conuersione intelligitur iste textus, d. *Et conuersi sunt*, s. de bono proposito q̃ habuerunt dicentes. Quęcunque præceperit dominus faciemus. Postea ab hoc fuerunt ad oppositum conuersi, s. ad faciendum oppositum præceptorum Dei. Et illo modo reperio istum populum ad malum multipliciter conuersum, s. quia conuersus fuit ad infidelitatis idololatriam ad uanitatis auaritiam, ad obstinationem, & impœnitentiam, ad iniquitatem, & iniustitiã, ad mendositatem, & fallaciam, ad ambitionem, & superbiam, ad detractionem, & infamiã, ad carnalitatem, & luxuriam, ad ingratitudinis nequitiam, ad irritandam Dei clementiam. Primò sunt conuersi ad idololatriam, isti enim frequenter relicto domino colebant idola. Sic. n. de illo populo prædixit dominus Moysi, cum morti appropinquaret. Cumque comederint, & saturati, incrassatique fuerint, conuertentur ad Deos alienos, & seruient eis, & detrahent mihi. Et sic plerumque peccatum gulæ est causa spiritualis idololatriæ, quia guloso venter efficitur Deus, unde ad literam de Iudæorum populo scribitur. Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere, scilicet ante idolum, quod fecerant. Secundò conuersi sunt ad auaritiam, quia solũ propter temporalia Deo seruie-

Ioel. 2.

Exo. 23.

Cõuersio mala multiplex.

Deut. 31.

Exo. 32.

Hier. 6.

seruiebant. Sic.n. ad literam de illo populo dr̃. Omnes auaritiæ student a maiori vsque ad minorē. De quibus in Psal. 77. Cōuersi sunt in arcum prauum. Dicitur enim auaritia arcus prauus, quia primò ferit arcum tenentem, quia auarus primo sibiipsi nocet. tertiò conuersi sunt ad obstinationem. Multi.n.ex illis aliam uitam non credentes veniam desperātes, suis cogitationibus ad desperationē conuersi sunt. De quibus ad literam dicitur.

Osea: 5. Non dabant cogitationes suas, vt conuertantur ad dominum, quia spiritus fornicationis in medio eorum, & dominum non cognouerunt, &c. De alijs uide in dictionario meo. Propter quæ omnia nunc ait psal. *Et conuersi sunt*, s. ad irritandum Deum, & tentandum.

1324 *Non sunt recordati manus eius, die qua redemit eos de manu tribulantis.*

Hic ponitur ipsorum ingratitudo ratione omissionis, quæ consistit in obliuione beneficiorū receptorū. Et duo facit, quia primò ponit ipsorū obliuionē, secundò obliuionis aggrauationem, ibi. *Sicut posuit.* Quantum ad primum quanta sit ingratitudo recepta beneficia obliuioni tradere, nota quæ superius sunt dicta versi. 1291. Hoc idem nunc psalm. repetit volens ad maiorem expressionē ipsorum ingratitudinis alia beneficia ipsis a Deo facta ab enarratis superius de nouo proponere, vnde proponit, d. *Non sunt recordati manus eius*, s. potestatis diuinę, quæ per manum significatur, quam potestatem, s. maximè ostendit in die *quando liberauit eos de manu tribulantis.* scilicet de potestate Pharaonis. Et nota ꝙ hic accipit in singulari diem pro diebus in plurali. Nam potestatem suam ostendit non solum in vna die percutiendo Pharaonem diuersis plagis, sed etiā hec fecit multis diebus. Notandum ergo ꝙ ex tali obliuione ille populus multum est accusandus. Nam ad recordationem diuinæ potestatis maximè duo nos inducere debent. Primum multiplex eius in nobis similitudo. Recordatio namque alicuius rei fit per similitudinem rei, uel per similia, sicut quando vides imaginē

Recordatio Dei: Memoria Dei.

E rei propter similitudinem illius ad rem de illa recordaris. Vnde recordatio est in cogitationem præcognitæ rei occasione similium animi recursio. Et cōmentator in de memo. & reminiscentia, dicit, ꝙ motus rememorationis est motus a simili rei ad rem. Modo nos multas similitudines Dei habemus in nobis tanquā Dei memorialia. Intra nos.n.est anima, quę ad imaginē, & similitudinē Dei facta est. Ab extra aūt sunt eius continua beneficia, quæ nobis eius potētiam a simili repræsentant, quinimò omnis creatura nobis Dei potestatem, & bonitatem ostendit. Vnde quocūque homo se vertat, occurrit sibi quædam Dei similitudo, ex

F qua deduci debet in recordationem potestatis diuinæ. Propter quod dr̃ Sap. 13. A magnitudine speciei, & creaturæ cognosci poterit verisimiliter eorum creator. Vltra āt ista generalia, sicut nos habemus apud nos cōtinuē Eucharistiæ sacramētū, qđ omnē similitudinē diuinæ bonitatis cōtinet ac potestatis. ita & ille populus cōtinuè ante oculos habebat manna, quādiu fuit in deserto, quod per quādā expressam similitudinē ipsis Deū repræsētabat, de quo dr̃ Sap. 6. Angelorū esca nutriuisti populū tuū, & paratū panē de

G cœlo pstitisti illis sine labore, omne delectamentū in se habentē, &c. Et expressa erat Dei figura, & similitudo, & tanta similitudine nō deficiente ipsi tāquā multū ingrati nō sunt recordati manus eius, &c. Secundū, quod ad recordationē alicuius inducit est beneficiorū continua exhibitio. Quis.n. illo magis ingratus dici potest, qui beneficium alicuius actualiter recipit, & benefactorē non attendit? Nos autem non solum semel, non solū quotidie, sed etiam continuè Dei beneficia recipimus, vnde Bernar. in meditationibus

H suis. Sicut nullum est momētum quo homo non vtatur Dei bonitate, sic nullum debet esse momentum quo eum in memoria non habeat præsentem. Et ideo præmittit ibidem Bernard. Vbicunque fueris in lecto aut in alio loco, semper ad Deum est erigēda memoria. Vltra autem ista beneficia generalia, ille populus semper circa se Dei specialia beneficia sentiebat, ut puta quia Deus semper ei

Bernar.

præsens

præsens erat, in die per columnã nubis, & in nocte per columnã ignis, ab hostibus fortioribus ipsum defendebat, vestimenta, & calciamenta ipsorum per quadraginta annos illæsa conseruauit. Quibus omnibus non obstantibus, *non sunt recordati manus eius*, &c.

1325 *Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Thaneos.*

HIc aggrauatur eorum ingratitudo, & obliuio ex magnitudine beneficiorum a Deo receptorũ. Beneficia autem eis collata fuerunt duplicia. Primũ fuit potentiæ expressiuum, secundũ clementiæ collatiuum. Primum ostendit diuersis plagis flagellando Pharaonem, & omnes Aegyptios. Secundum fuit vt filios conseruando, & educendo Hebræos. Primò ergo ponit primum, secundò secundum, ibi. *Et abstulit.* Circa primum duo facit: quia primò ponit illud beneficium in generali, secundò in speciali, ibi. *Et conuertit.* Quantum ad primũ notandum, ꝙ iste versus satis expositus est superius ver. 129. vbi eadẽ sententia ponitur, tñ hic nota, ꝙ sicut Deus multa signa in Aegypto fecit, vt suum liberaret populum, sic ẽt, & nobis multa signa confert, vt nos a peccatis liberet. Et maximè triplex signum nobis ostendit .s. signum placatiuum diuinæ iracundiæ, signũ punitiuum humanæ immunditiæ, signum directiuum humanæ ignorantiæ.

1326 *Et conuertit in sanguinem flumina eorum: & imbres eorum, ne biberent.*

POnit hic signa in Aegypto facta in speciali.s.in plagis, quib. Deus percussit Aegyptum. Vbi notandum, quòd, vt habetur in Exod. Deus decem plagis principalibus percussit Aegyptum, multis autem alijs ipsam percussit, quæ non ponuntur in textu Exo. vnde hic Psalm. ponit aliquas plagas quæ in Exodo non ponuntur, & aliquæ in Exodo ponuntur, quæ hic non ponuntur. Procedendo ergo de plagis, quæ hic ponuntur, notandum etiam, quòd hic quandoque duæ plagæ insimul ponuntur, sic ergo absque alia diuisione textus est procedendum quemlibet versum per se exponendo.

A Prima ergo plaga, quã hic ponit, est aquæ in sanguinem conuersio. Ista plaga ponĩ Exo. 7. vbi cum Pharao nollet Dei populum dimittere, Moyses ex præcepto dñi coram Pharaone, & seruis eius eleuans virgam percussit aquã fluminis, quæ versa est in sanguinem, similiter omnes riui, & paludes omnes lacus aquarum, & omnis aqua, quę erat in vasis ligneis, & saxis est in sanguinem versa, & pisces, qui erãt in flumine, mortui sunt. Et sic fuit sanguis in tota terra Aegypti. Et tũc Aegyptij foderunt per circuitum fluminis, vt haberent aquam ad bibendum, & vbique sanguis erat, & sic non poterant aquas bibere. Vbi notandum, ꝙ Deus infert pœnas ſm qualitates peccatorum. Peccauerat autem Pharao, occidẽs pueros Hebræorum, & ipsorum sanguinem spargens, & ideo meritò in pœnam peccati sanguine potatur. Vñ Orige. super Exo. ait. Aquæ fluminis vertũtur in sanguinem illis, qui Hebræorum paruulos tradiderunt necãdos, vt auctorib sceleris poculum redderet sanguinis vt cruorẽ polluti gurgitis, quem paruulos in flumine necando polluerant, potando sentirent. vel aliter ſm Richardum hæc prima plaga correspondet transgressioni primi præcepti, vnde ait super Exo. primum præceptum de colendo vno Deo, non erunt tibi dij alieni præter me, prima plaga in sanguinẽ aqua versa, contra primum præceptum, primę plagæ, aqua, qua generãtur oĩa, significat Deum ex quo omnia, sanguis verò carnẽ mortalem. Aqua ergo versa in sanguinẽ est, quia commutauit gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis. Et hæc quidem cõmutatio fit in corde prauorum. Istum autem versum aliter exponit Balduinus dicens. Est quædam conuersio aquæ in sanguinem, sed apud Aegyptijs. Est alia conuersio aquæ in vinũ, sed in nuptijs. Et est tertia conuersio, s. vini in sanguinem, sed in dominica cœna. Prima conuersio aquæ in sanguinem hoc indicare dicitur, quòd aqua mortiferæ sapientiæ, quæ est sapientia huius mundi, scilicet, prudentia carnis in sanguinem, idest, in mortem eis vertitur, qui ambulant secundum carnem. Prudentia enim carnis mors est, & sa-

Aqua conuertitur in sãguinem. *Origenes* *Richar.* *Baldui.* *Cõuersio triplex.*

Sapiĕtia mundi. pientia carnis inimica est Deo. Hos increpans propheta inquit. Et quid tibi vis in via Aegypti, vt bibas aquam turbidam? Et quid tibi est in Assyrios, vt bibas aquã fluminis? Omnis.n. sapientia terrena est Deo odibilis de qua bibunt Aegyptij, i. amici huius mundi, qui sunt inimici Dei. Aqua ergo Aegypti est quæ in sanguinẽ conuertitur, quia sanguis eius super eos, qui bibunt eam. Secunda conuersio est aquæ in vinũ, & hoc significare videtur conuersionem, s. timoris in amorem iustitiæ. Hæc autem conuersio fit in nuptijs, quia in fide, & iustitia desponsata est ecclesia Deo, illa vtique iustitia quæ est ex fide Iesu Christi. Tertia verò conuersio vini in sanguinem est, quando iustitia mẽtem delectat intantum, vt vsque ad sanguinem, & mortem quis pro iustitia certet, & hæc est perfectio iustitiæ. Et de prima conuersione, s. aquæ in sanguinem nunc ait Psalmista. *Et conuertit in sanguinem aquas eorum.*

Hiere. 2.

1327 *Misit in eos cynomiam, & comedit eos: & ranam, & disperdidit eos.*

POnitur hic secunda plaga, quæ tamẽ ẽm ordinem plagarum in Exodo ponitur quarta. De ista ergo plaga dicit Exod. 8. Dicit Moyses ad Pharaonẽ: Hæc dicit dominus, si non dimiseris populum meum, ecce ego mittam in te, & in seruos tuos, & in populum tuum omne genus muscarum. Fecitque dominus ita, & venit musca grauissima in domo Pharaonis & in omnẽ terram Aegypti, corruptaq; est terra huiusmodi muscis. Sed hanc plagam hic ponens Psal. ostendit specialiter, quales muscæ illæ fuerint. d. *Misit in eos cynomiam.* Nam secundum grammaticos cynomia est quoddam genus muscarum, quæ dicitur musca canina, & venenosa, & multũ infesta. Et dicitur a cyon quod est canis. Quamuis enim in illa plaga fuerit omne genus muscarum, tamen ista musca canina nominatur specialiter, quia peior, & molestior erat omnibus alijs. Hanc plagam muscarum tractans Isidor. super Exod. dicit. Aegyptus muscis percutitur, musca enim insolens, & inquietum animal est, in qua insolentes curæ carnalium desideriorum inquietudinib.

Musca.

Isidorus.

B feriuntur. Septuagintà vèrò interpretes posuerũt cynomiam, i. muscam caninam per quam canini mores significantur, in quibus humanæ mentis voluptas, & libido carnis arguitur. *Et ranam, & disperdidit eos.* Hæc fuit alia plaga muscarum, & fuit secunda in ordine plagarum, de qua habetur Exo. 8. Dixit dominus ad Moysen. Dic Pharaoni, si nolueris dimittere populũ meum, ego percutiam oẽs terminos tuos ranis, & ebulliet flumus ranas, q ingredientur domum tuã, & lectũ tuum, & in domos seruorum tuorum, & in furnos tuos, & cibos tuos, & omnium seruorum tuorum. Et factum est ita. Notandum, ꝙ quando in isto versiculo ponit cynomiam in singulari, & ranam, cum tã innumerabiles muscæ, & ranæ fuerint, quia ẽm Aug. ponit singulare pro plurali. Vnde Augus. super Exo. Et venit musca, &c. Musca pro multitudine muscarũ posita est. Nescio enim quomodo per loquendi consuetudinem imbutis sensibus hominibus plus vr̃ quod singulariter q̃ quod pluraliter dr̃. Verbi gratia, est illic miles, plus significat q̃ sunt ibi milites, est illic piscis, plus significat quam sunt ibi pisces Mysticè autem ẽm Orig. ranæ significant carmina poetarum, qui inani, & inflata modulatione velut ranarum sonis, & cantibus mundo deceptionis fabulas intulerunt. Ad nihil enim illud animal vtile est, nisi quòd sonum vocis improbis, & importunis clamoribus reddit. Vel per istas ranas intellige tria principalia vitia, quibus hodie totus mundus infestatur, s. superbia, luxuria, & auaritia, de quibus. 1. Io. 2. Omne, quod est in mũdo, &c. Nam ẽm Magistrum de proprietatibus rerum lib. 14. Rana tres habet conditiones. Primò in aquis putridis, & paludibus habitat. Secundò ventrem habet magnum respectu reliqui corporis, quo terræ adhæret. Tertio saltando graditur: Per quæ tria prædicta tria figurat vitia. Primo enim in aquis putridis rana habitat, & conuersatur. Quid enim per talem aquam nisi ipsa putrida, & fætens significatur luxuria? Apocal. 17. Veni, & ostendam tibi damnationem meretricis magnæ, quæ sedet super aquas plurimas vnde sicut semper præcipitatur ad ima, sic

Rana.

Augus.

Singulare.

Plurali.

Origen.

Rana significat tria peccata.

sic & voluptatis vitium hominem trahit ad nihilum. Secundo rana habet ventrē magnum respectu aliorum membrorū, quò terræ hæret. Quid.n per terrā nisi cupidos, & auaros intelligimus? quia sicut terra non satiatur aquis, sic nec cupidus diuitijs. Eccl. 14 Hi.n. ad modum ranarū magno ventre terræ hærent, quia oībus suis conatib. amplexantur terrena. Tertiò rana magnos saltus facit, quib se in altum eleuare contendit. Quid n. tales saltus significant nisi ambitionem superborū, qui semper ad alta, & ad honores cupiunt saltando scandere? quia dimisso vero medio, quo honor acquiritur, s. virtute per saltum scandere conantur. Vñ de istis trib. vitijs sub ranarum nomine dr. Vidi tres spiritus immundos in modum ranarum exire de ore draconis. Istam figuram expressius, vide in apostil. Apoc.

Pro. 30. *Apo. 16.*

1328 *Et dedit erugini fructus eorum, & labores eorum locustæ.*

POnitur hic quarta plaga eruginis, de qua in Exod. non fit mentio. Ibi.n. ponuntur solum decem plagæ notabiles, cum quib est dubium alias plagas fuisse quæ in Exodo scribuntur, sic hic de erugine, & in sequenti versiculo de pruina. Notandum, quòd fructus duplices ex terra nascuntur, quidam a se sine labore hominum, vt fructus arborum, quidā verò cum labore hominū, vt segetes, & huiusmodi, primos consumpsit erugo, & secundos locusta. Primum notans dicit. *Et dedit erugini fructus eorum*. Erugo.n. est quidam ventus vrens, desiccans, & consumens fructus terræ, quem ventum ad consumptionem fructuū Aegyptiorum tunc vehementer Deus flauit, & abundè. Vel aliter, vt ait gloss. super illo verbo Amos 4 percussi vos vento vrente, & in erugine multitudinem hortorum vestrorum. Erugo inquit ita fit, cum nocte ros vel imber super teneras spicas cadit, inualescente sole vertuntur in rubeum colorem, & inanescunt grana adhuc tenera. Mysticè autem s̄m glossam per eruginē, quæ occultè nocet, intellige vitium, quod difficile apparet, vt est multum fidere de se. Aura.n. noxia hoc in fructibus operatur latenter, sic in moribus superbia occulta, cum quis se putat aliquid esse, cum nihil sit. Et de ista erugine dicitur Nolite thesaurizare vobis thesauros in terra, vbi erugo. & tinea demolitur, &c. Sequitur. *Et labores eorum locustæ*. Labores eorum, idest, fructus ex laboribus eorum ortos. Locusta fuit octaua plaga, qua Deus percussit Aegyptum, de qua dicitur Exo. 10. Extendit Moyses virgam super terram Aegypti, & dominus induxit vētum vrētem tota die illa, & nocte, mane facto, vētus vrens leuauit locustas, quæ ascenderunt supra totam terram Aegypti, & sederunt in cunctis finibus Aegyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerunt, operueruntque vniuersam superficiem terræ, vastantes omnia, &c. Istam plagam locustarum applicat Greg. ad vitium adulationis dicens super Exodum. Exhibitæ cœlitus Aegypti plagæ exigentibus eorum demeritis, corporaliter illatæ sunt. Sed quæ mala quotidie prauos feriant spiritualiter, signauerunt, quibus exteriori percussione Aegyptus afflicta commota humana mēs, dolensq; perpenderet, quæ vastationis damna interius negligens toleraret. Per locustas enim, quæ plusquam cætera minuta animantia fructibus nocent, linguæ adulantium significantur, quæ terrenorum mentes aliqua bona proferentes immoderatius laudando corrumpunt. Fructus enim Aegyptiorum opera cenodoxorum, quæ locustæ exterminant, dum adulantes linguæ ad appetendas laudes transitorias cor operantis inclinant. Herbam locustæ comedunt, quando adulatores verba loquentium fauoribus extollunt. Poma arborum deuorant cum vanis laudibus quorundam iam quasi fortium opera eneruant.

Erugo. *Superbia* *Matt. 6.* *Greg.* *Locusta significat adulationē.*

Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina. 1329

HIc ponitur sexta plaga, quæ in Exodo fuit septima ante plagam locustarum posita, de qua dicitur Exod. 9. quod extendit Moyses virgam in cœlū, & dominus dedit tonitrua, & gradinem ac discurrentia fulgura super terram, & grando

& grando igni mixta pariter ferebatur, tantæq; fuit magnitudinis, quantæ ante nunquam apparuit in vniuersa terra Aegypti, & percussit grando in terra Aegypti cuncta, quæ fuerant in agris ab homine vsq; ad iumentum, cunctam herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit, tātum in terra Gessen, vbi erant filij Israel, grando non fuit. Per istā plagam significatur, qualiter Deus per verba prædicationis vitam prauorū terret, & reuocat ad gratiam. Vñ Greg. ait. In grandine, vel niue frigida, & dura accipimus corda prauorum. Sed quia omnipotens Deus sanctos suos de talibus eligit, & quod multos electos adhuc intra prauorum vitam expositos habeat, nouit. Iā aptè in niue, & grandine se habere thesauros perhibet. Quos electos ad mediū cum iubet producit, & iustitiæ nitore candidos per supernam gratiam ostendit. Grando quippe, & nix fuerat Saulus per frigidam insensibilitatem, sed nix, & grando contra aduersariorum pectora factus est, vel candore iustitiæ, vel districti eloquij correptione. O qualem thesaurum tunc in niue, & grādine habuit Deus, qñ illum intra vitam prauorum positum, iā electum latenter dñs vidit. O ad quanta aduersariorum pectora ferienda hanc in manu sua grandinem sumpsit, per quam tot sibi resistentiū corda prostrauit. Nemo itaque de suis operibus extollatur, nemo desperet eos, quos adhuc frigidos videt, quia thesauros in niue, & grandine non videt. Quis.n crederet, quod per Apostolatus gratiam lapidatum Stephanum ille præcederet, qui in morte eius omniū lapidantium vestimenta seruauit? Si ergo ad ista dona vel iudicia occulta occurrimus nullos omnino desperamus, nec illis in corde nostro, quibus pro tempore prelati sumus, quia etsi iam videmus quantum præcessimus, nescimus quantū dum currere cœperint, præcedamus. Sicque ergo dominus in grandine occidit vineas eorum, quando per discreta prædicatorū verba voluptates carnalium fecit. *Et moros eorum in pruina.* In translatione Hiero. habetur *in frigore*, s. folia mororum corrumpente, Mystice secūdum glo. quia hæc plaga pruinæ in Exod. non habetur,

Greg. 29 mo. c. 11

Grando & nix significāt malos.

A pruina est vitium, quo charitas Christi stultitiæ tenebris quasi nocturno frigore congelascit.

Et tradidit grandini iumenta eorum: & possessiones eorum igni. 1330

HIc non ponitur noua plaga, sed est declaratio plagæ grandinis præcedentis, quoniam vt habetur Exod. 9. antequam dominus mitteret plagam grandinis, fecit per Moysen Pharaonem præscium illius plagæ. Vnde Pharaoni dicit Moyses. Pluam grandinem multam nimis, mitte ergo iam nunc, & congrega B iumenta tua, & omnia, quæ habes in agro, homines ergo, & iumenta, & vniuersa, quæ inuenta fuerint foris in agris, super quæ ceciderit ea grādo, morientur. Hoc ergo inducens Psal. dicit. *Et possessiones eorum igni*, quia vt ibidē dr, grādo ferebatur mixta cum igne. Vbi aduertendum, quod grando cadens in terra nō solum destruit fructus terræ, quos inuenit, sed etiā destruit, & impedit fertilitatem terræ in sequenti anno, & ea, quæ percutit, inutilia reddit, in tantum quod etiam iumenta C non delectabiliter illa capiant in cibum, quod tñ non facit gutta magna pluuiæ, quod ideo fit, quia frigus multum est in grandine, frigus autē est qualitas mortificatiua, & hæc virtus manet in aqua grādinis liquefactæ. Vñ hæc aqua grandinis liquefacta humefacit terram, & impedit fertilitatem eius, & infusa fructibus extinguit in eis calidum naturale, quo digeritur humidum naturale in fructibus, & sic fructus crudus remanens generat iumentis abominationem. Gutta autē pluuię quamuis sit magna, tñ cum sit calida, D totum oppositū facit, qñ sola venit, itaque grando eam non sequitur. Est enim bonæ digestionis cū vapore aereo subtili, & terrestri, & habet in se multum de calore vaporis, ex quo fit, & ideo optimè infundit terram, etsi lædit aliquos fructus terræ, hoc nō facit ratione suæ qualitatis, sed vi percussionis. Quæ pro tanto dixi, vt non incredibile videatur, si tanta grando terram Aegypti dissipauit, & maximè quia igne mixta cadebat. Mysticè autem secundum glo morte iumentorum, vel pecorum damnum pudicitię significa-

Grando.

Pluuia.

Concupiscentia. gnificatur. Concupiscentia quippe, qua fœtus oritur, cõmunis est nobis cum iumentis, hanc habere domitam, & ordinatam, pudicitiæ virtus est. hanc autem laxare ad omnes motus, mors animæ est. Morte ergo iumentorum, stultorum casus, ostenditur, qui velut bestialiter viuentes motus illicitos continentiæ freno non cohibent, ignis verò possessionẽ dissipans est cupiditas, quæ possessionẽ, idest statum mentis, & quicquid boni est ex dote naturæ vastat.

1331 *Misit in eos iram indignationis suæ, indignationem, & iram, & tribulationem, immissionis per angelos malos.*

HIc non ponitur plaga noua, sed est quædam exaggeratio quartæ plagæ, quæ fuit occisio primogenitorum. Septẽ.n. plagæ hic enumeratæ sunt. Prima conuersio aquarum in sanguinẽ, secunda immissio muscarum, tertia immissio ranarum, quarta erugo, quinta locustæ, sexta grãdo, septima pruina. Antequã ergo veniat ad octauam plagam vult ostendere, per quos Deus istas plagas immittebat, quia, s. ministerio dæmoniorũ. Vnde hic ait gl. Iudicio vtiq; Dei istæ plagæ factæ sunt illis, sed malorum angelorum ministerio. Sciendum itaq; est, ꝙ malorum angelorum officio Deus vtitur benè, conuenienter, & iustè, quos quidem quantum ad substantiam ipse fecit, malos verò ipse non fecit, sicut & homo bonis creaturis Dei malè vtitur. Vtitur.n. Deus malis angelis non solum ad puniẽdos malos, sicut in inferno damnatorum, vel in isto mundo sicut in rege Achab, quẽ fallaciæ spiritus seduxit, vt caderet in bello, verumẽt ad probandos, & manifestandum bonos, sicut fecit Iob Nã, sicut homo bonus, vel malus vtitur visibili materia elementorũ .s. terra, aqua, aere, & igne pro modo suo, non solum in necessarijs, sed ẽt in superfluis, lubricis, & perniciosis operibus, sic angeli boni, & mali eisdem elementis vtuntur, prout cuique potestas est, quæ est eis amplior quam hominibus, & maior est bonis quam malis secundum nutum Dei, sed diuersimodè. In malis namque hominibus potest diabolus vt in suis pecoribus, nisi prohibeatur à maiori, s. à Deo. In bonis autem non potest, nisi permittatur ad probandum non ad perdendum, sicut homo, vt de pecore alieno faciat, quod vult potestatem expectat ab eo sibi dari cuius est. Notãdũm etiã ẽm gl. quod per bonos angelos quandoq; punit Deus, sicut Sodomam, sed iustos per bonos probari non mihi occurrit. Obstinatio ergo in Aegyptijs facta est per malos angelos quib. amica sunt vitia, & mala signata per plagas eorum per eosdem immissas, possumus ergo sine dubio malis angelis attribuere plagas Aegyptiorum, mortes primogenitorum, & obdurationes eorum. Hanc.n. obstinationem, & indurationem Deus facere dicitur nõ instigando, & inspirando, sed deserendo facit, vt illi operentur in filijs diffidẽtię, quod Deus debitè, iusteq; permittit, &c. Sic malorũ angelorum ministerio aquæ versæ sunt in sanguinem, ranæ productæ sunt locustæ, &c. & interfecti primogeniti Aegyptiorum. Sed nunquid ex hoc dicemus ipsos dæmones creatores, vt q̃ ranas locustas vel eruginem creauerunt, certe non, vt ostẽdit Magister lib. 2. d. 7. Ipsi namque dæmones triplici acumine scientiæ vigent, s. subtilitate naturæ, experientia temporum, & reuelatione supernorum spirituum. Cognoscunt ergo naturas rerum, & sciunt applicare actiua passiuis. Et sic quod natura faceret in magno tempore, ipsi quasi subito faciũt. Sic ergo de ranis, sic de locustis, sic & de alijs plagis facere potuerunt. Hoc ergo notas Ps. ministerium istarum plagarum dæmonibus ascribens ait. *Misit in eos irã indignationis suæ*, i. effectum indignationis suæ, & iræ suæ, s. plagas prædictas, & sequentes, & hoc *per angelos malos*. Indignatio.n. eodẽ modo cadit in Deo sicut, & ira, quia sicut quando punit vr̃ iratus, sic, & indignatio. Vide supra ver. 55. 684.

Dæmones ministri sunt Dei.

Dæmonis potestatis.

1332 *Viam fecit semitæ iræ suæ, & non pepercit à morte animarum eorum, & iumenta eorum in morte conclusit.*

HIc ponitur quædã exaggeratio iræ diuinæ. Vbi sciendum, ꝙ quamuis plagæ prædictæ graues fuerint, & caustitiuæ

tiuæ doloris, tamen sequens plaga cæteris grauior fuit, s. mors omnium primogenitorum tam hominum quàm iumentorum, cuius grauitatem præ cæteris notans Psal. ait. *Viam fecit semitæ iræ suæ,* q.d. Ex semita iræ suæ fecit viam. Semita.n. secundum grammaticos dicitur a semis, q. est dimidiũ, quasi dimidiũ iter, q.a semita est iter strictũ quasi dimidia via. Est.n. semita duorum pedum iter strictum adeo, vt alter in transitu obuianti transitum dare non possit. Via autem dicitur iter latum. Ira autem Dei accipitur pro punitione peccatorum. Psalm. 2. Cũ exarserit in breui ira eius, &c. Quid est ergo ex semita iræ facere viam, nisi de parua ad magnam deuenire, de parua punitione ad maiorem? Et sic quia vltima plaga mortis omnium primogenitorum fuit maior pœna cæteris præcedentib. ideo illam immittendo Deus viam fecit semitæ iræ suæ. Vel aliter. Semita est iter occultum, & rectum, & significat occultam Dei æquitatem, & iustitiam, qua iratus erat Aegyptiorum peccatis. Huic autem occultæ iustitiæ viam fecit, quando licentiam dedit angelis malis, iustitiã illam occultam per plagas manifestas executioni mandare. Et istum intellectum habet Magister in gl. d. *Viam fecit semitæ iræ suæ.* Hic ostendit vnde licentia sit data angelis malis, q. d. his immissis fecit viam, i. ampliorem manifestationem semitæ iræ suæ, i. occultæ æquitati suæ, qua Deus iratus erat Aegyptijs. Aliter .n. nõ liceret diabolo illa immittere, quę dicuntur semita iræ, eo q. semita recta est, & occulta. Erat. n. semita irę Dei, quę occulta æquitate puniret Aegyptiorum impietatem, cui semitæ fecit viam, vt eos quasi ex abditis per angelos malos perduceret in aperta scelera, & sic in euidentissimos impios euidentissime vindicaret, ipsos, s. interficiendo, propter quod subdit. *Non pepercit a morte animarum eorum, & iumenta eorum in morte conclusit,* quia .s. tam homines quam iumenta interfecit. Qualiter autem, & quare homo iumentum dicatur vide supra vers. 799. hic. n. parificat Aegyptios iumentis, quia similes iumentis erant.

Semita. *Via.* *Iumentũ homo.*

E *Et percussit omne primogenitum in terra Aegypti: primitias omnis laboris eorum in tabernaculis Cham.* 1333

Hic ponitur vltima plaga mortis primogenitorum, de qua dr Exo. 12. quod primo mense quartadecima die niensis factum est, in medio noctis percussit dñs omne primogenitum in terra Aegypti, à primogenito Pharaonis, qui sedet in solio, vsq; ad primogenitum captiuæ, quæ erat in carcere, & omnem pri F mogenitum iumentorũ, surrexitq; Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctaq; Aegyptus, & ortus est clamor magnus in Aegypto, neq; .n. erat domus, in qua non iaceret mortuus. Aduertendum aũt, q. nulla plagarum præteritarum peruenit ad terram Gessen, in qua habitabant Hebræi, sed ista vltima sic, quia in illa terra Gessen ẽt cum Hebræis aliqui Aegyptiorũ habitabant, & illorum ẽt omnes primogniti mortui sunt nocte illa. Vnde Aug. super Exo. dicit. Cum primogeniti tñ morerentur, qũo nulla erat domus, G in qua non esset mortuus, an & hoc diuinitus procuratum fuerat, vt in omnib domib. essent primogeniti, in quibus percuterentur Aegyptij, ẽt qui habitabant in terra Gessen: hominum quippe erãt hic, vel animalium non terræ, i. homines, & animalia primogenita moriebantur occulto, & angelico percussu. Non aliquid in cęlo, vel in terra factum erat sicut rana, vel locusta, & tenebræ: a talibus .n. plagis, cum terra Gessen fuisset aliena, perueniebat beneficium ad Aegyptios, qui in ea cum Hebræis morabantur. Hac H verò vltima plaga omnes percussi sunt. Glo. super Exo. quæstionem facit, vtrum ista vltima plaga facta fuerit per angelos bonos, vel malos dicens: Vtrum percussor bonus, vel malus Angelus fuit, nõ necesse est inquiri: quicunque enim fuerit, domini præcepto obediuit. Sciendum tamen, quia tales pestes mali angeli facere solent permissione Dei. Notandum, quod diuina punitio recte correspondet peccatis hominum, vnde & ista decima plaga correspondet transgressioni mandati decimi. Decimum namque præceptum est, Non concupisces rem proximi

Augus. *Punitio peccati.* *Concupiscere rẽ alienam.*

mi tui, &c. Huic præcepto decima plaga contraria est, mors, s. primogenitorum. Alio præcepto furtum prohibetur, quo & rapina dãnatur, peius est n. rapere violenter, q̃ latenter. Auferre volens apertè, vel occultè præceptum suum habet. Concupiscere autem rem proximi tui, etiam si iustum quæras successorem, non licet. Qui.n. volunt res alienas tanquam iuste possidere, hæredes quærunt morientibus esse. Tu laudes relictam rem, quasi iure possidentem, Deus dãnat iniuste cupientem. Qui.n. quæris ab aliquo hæres fieri, non vis, vt habeat hæredes, in quibus nihil charius primogenitis est Iure ergo in primogenitis tuis puniris, qui concupiscendo res alienas quasi iuris vmbrã perquiris, & q̃ meliora sunt cordis primogenita perdis. Primogenita quidẽ fides est, nemo.n. bona facit, in quo fides non præcessit. Oĩa opera bona filij spũales sunt, sed inter hos primogenita fides. Quisq; ergo rẽ alienã occultè cupis, interius fidẽ perdis, seruis.n. nõ charitate, sed fraude, velut amans eũ, quẽ mori desideras, vt illi succedas, hæc oĩa gl. super Exo. Sequitur. *Primitias oĩs laboris eorũ in tabernaculis Cham.* Vbi per primitias laboris eorũ significantur primitiæ illorum fructuũ, qui ex terra nascuntur, mediante labore hominũ, vt est frumentum, & hmõi. Vel per primitias laboris intellige primogenita iumentorũ, quæ sunt laboris hominum, i. ad laborem pro hoibus sustinendo producta, vñ & iumenta dicuntur quasi iuuamenta. Quod aũt sequitur. *In tabernaculis Cham.* exponitur, i. in tabernaculis, vel habitationibus Aegyptiorum. Vbi aduertendũ, q̃ Aegyptij descenderũt ex Cham filio Noe, nã vt habetur Gen. 10. Cham filius Noe inter alios filios genuit Mesrhaim, a quo denoĩata est Aegyptus, q̃ ibi dñatus fuit, vñ ĩ toto veteri testa. vbi in trãslatione nr̃a ponit̃ Agyp. us, in Hebræo ponit̃ Mesrhaim Et sic idem est *in tabernaculis Cham*, i. Aegyptiorum.

Hæreditas.

Cham significat Aegyptios.

1334 *Et abstulit sicut oues populum suum: & perduxit eos tanquam gregem in deserto.*

Hic enim narratis plagis Aegyptiorum, narrare incipit quõ Deus eduxit populum suũ de Aegypto Et duo

A facit, quia primò ostendit qualiter eos de Aegypto eduxit, secundò qualiter eos p desertos perduxit, ibi *Et deduxit eos.* Quã tum ad primum sciendum, q̃ (vt habetur Exod. 12.) in sacrificio agni immaculati eduxit Deus filios Israel de Aegypto, scribitur.n. ibidem. Decima die mensis tollat vnusquisq; agnum per familias, & domos suas, &c. Sequitur, q̃ illo agno immolato, quartadecima die mensis, dñs transiuit per totam Aegyptum eadem nocte, percutiens omnia primogenita Aegyptiorũ, ex quo magnus plãctus in tota Aegypto B fuit ortus, & non erat domus, in qua non iaceret mortuus, quo facto, Pharao emisit populum totum, viros, & mulieres, magnos, & paruulos cum oĩbus suis animalibus, & rebus, quinimo Aegyptij non solum dimiserunt populum liberè exire, sed ẽt (vt ibidem dr̃) vrgebant Aegyptij populum de terra exire velociter, dicentes. Oẽs moriemur. Quia ergo per sacrificium ouium (quia quælibet familia agnũ paschalem illa nocte comedit) Deus populum suum eduxit de deserto: ideo nũc ait Ps. *Et abstulit sicut oues populum suum,* C s. per immolationem ouium ipsos eduxit de deserto, vnde & sequitur. *Et perduxit eos tanquam oues in deserto*, s. custodiendo eos per desertũ quadraginta annis, sicut pastor gregem suum custodit, & pascit, quia pane cœlesti semper eos pauit. Per hoc mysticè denotatur, q̃ Christus simplices. & bonos per desertum huius mundi pducit, sicut pastor oues. Boni enim, & fideles ouibus cõparantur. Primò ratione innocentiæ, & simplicitatis, nam ouis nullum offendit, non morsibus, vt canes, non dentibus, vt apri, non vngui- D bus, vt leones, non veneno, vt serpentes. Sic & boni fideles nullũ offendunt, non morsibus, aliena rapiendo, non dentibus alijs detrahendo, non vngnibus alios persequendo, non veneno, alijs mala exempla præbendo, notãtes, q̃ dicitur. Nemini dantes vllam offensionem, vt non vituperetur ministerium nostrum. Secundo ratione patientiæ, & taciturnitatis, nam ouis, dum tondetur, vel occiditur non clamat, non murmurat, vt animalia cætera, sic & boni fideles. Et hæc est causa quare Christus oui fuit comparatus. Tan-

Ouis significat bonos.

2. Cor. 6

Tanquam ouis ad occisionẽ ductus est. Sic & patienter mala sufferre debemus, nulli malum pro malo reddentes. Tertiò ratione affluentiæ, & vtilitatis. Nam ouis est animal vtile per omnia, sic & boni fideles proximis per omnia vtiles debent esse. Lana nudos vestire, pelle mandata Dei in se scripta ostendere, carne famelicos pascere, &c. Et tunc a Deo per desertum huius mundi sicut a vero pastore deducentur illæsi. De talibus enim dicit Christus. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, &c.

Esa. 53. *Ioh. 10.*

1335 *Et deduxit eos in spe, & non timuerunt, & inimicos eorum operuit mare.*

Hic ostendit qualiter ipsos per eductionem perduxit sine timore. Sed statim contra hoc videtur, quia postquã ipsi educti fuerunt de Aegypto multum timuerunt Aegyptios, quoniam postquã filij Israel exierunt, Pharao cum omni exercitu Aegyptiorum persecutus est eos. Cumque Aegyptij persequerentur vestigia præcedentium, repererunt eos in castris supra mare. Cumque appropinquasset Pharao, leuantes filij Israel oculos viderunt Aegyptios post se, & timuerunt valdè, &c. Quomodo ergo hic dicitur, quòd *non timuerunt*? Respondeo, quod duplex est timor scilicet efficax, qui tollit propositum, & inefficax, qui non tollit propositum. Sicut per exemplum quis vult pergere ad sanctum Iacobum, timet pericula viarum, aliquãdo timor est tantus, quod iter dimittit, aliquando verò non est tantus, quin iter dispositum arripiat, primus vocatur efficax, secundus autem inefficax. Dico ergo ad propositum, quòd si filij Israel timuerunt Aegyptios, non tamen timore efficaci, quia per Moysen cõfortati propositum suum non omiserunt. *Et inimicos eorum operuit mare*, vt habetur Exod. 14. quod miraculum Dei ab omni timore eripuit ipsos. Mystice autem per hoc quia Aegyptios demersit in mare, denotatur, quòd omnia peccata per Aegyptios significata in mari baptismi submerguntur, quia ibi omnia peccata delentur.

Exo. 14. *Duplex timor.*

E 1336 *Et induxit eos in montem sanctificationis suæ, montem, quem acquisiuit dextera eius.*

Hic ostenditur bonitas Dei, & ingratitudo populi post introitum terræ promissionis, & diuiditur in partes tres, quia circa hoc ostenditur primo Dei bonitas, secundò populi prauitas, ibi. *Et tentauerunt*, tertiò pœnæ illarę grauitas, ibi. *Audiuit dominus*. Prima pars diuiditur in tres ſm ꝙ ex tribus beneficijs circa illos Dei bonitatem ostendit, primò quia F ipsos in terram promissionis induxit, secundo quia inimicos eorum eiecit, ibi. *Et eiecit*, tertiò quia terram promissionis eis possidendã tradidit, ibi *Et habitare fecit*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ per montem sanctificationis Dei intelligitur mons Sion, quia mons sanctus appellatur propter multa sancta in eo perpetrata, vt puta quia ibi erat templum, in quo Christus sæpissimè prædicauit, ibi cœnando sacramentum Eucharistiæ instituit, & ibidem Apostolis cõgregatis in die pentecostes spiritumsanctum misit. G Propter quæ de ipso monte Sion ad literam dicitur. Mons domus dñi exercituũ, mons sanctificatus. Et per istum montem Sion intelligit totam terram promissionis, quia erat principalior locus, cum ibi esset templũ, & palatium regiũ. Mysticè autem per istum montem intelligitur ecclesia, quæ mons Sion dr. Sion. n. specula interpretatur, & ecclesia dñi in præsenti per fidẽ in ænigmatæ cõtẽplatur, vt ostẽdit Greg. vide sup vers. 1062 Ipsa. n. ecclesia est mons quẽ Christus acquisiuit sanguine suo, propter qđ dicit Apo- H stolis. Attendite vobis, & vniuerso gregi vestro, in quo spiritussanctus posuit vos regere ecclesiam, quam acquisiuit sanguine suo. Et attende quo ad literã, ꝙ dicit. *Et induxit eos*, &c. quia nõ eosdẽ personaliter, quos eduxit de Aegypto, sed illos nomine, & genere, quia. s. filios eorũ.

Zach. 8. *Mons Sion significat ecclesiã.* *Greg. 33 mor. c. 1* *Act. 20.*

1337 *Et eiecit a facie eorum gentes, & sorte diuisit eis terram in funiculo distributionis.*

Ostenditur hic, quòd a facie ipsorũ eorum inimicos eiecit, scilicet Chananęos, & alios populos idololatras

qui

qui in illa terra habitabant, q fuit tempore Iosue, qui terram promissionis de manu gētium Dei potestate miraculosè eripuit, & gentes illas occidit, & dissipauit, vt.n. habetur Exo. 33. Deus promisit a facie illorum sex nationes gentium de terra promissionis euellere, illi populo dicens. Mittam præcursorem tui angelum meum, vt eijciam Chananæum, Amorrhæum, Ethæum, Pherezæum, Euæum, & Hiebusæum, & intres terram fluentē lac, & mel. Et sicut promisit illas eijcere, sic & de facto fecit tempore Iosue, vt habetur Iosue per totum. Quibus eiectis, forte Iosue diuisit eis terram, ut habetur historialiter Iosue 18. Et hanc diuisionē fecit *in funiculo distributionis* per sortes. Funiculus enim dicitur mensura, q a vnicuique tribui dedit mēsuram terræ pro missionis secundū conuenietiā eius, s. alicui plus, alicui minus, alicui ad partē orientis, alicui ad partem occidentis, q forte fecit per illas, iudicium Dei super his postulans. Sed forte ex hoc dubitabit quis, vtrum licitè forte possumus vti, de hoc vide secunda secundæ. q. 95. art. vlt. Mysticè autem per hoc, quod dominus à facie populi sui gentes eiecit, s. illas sex nationes prædictas significat, quòd angelus Dei ad nos missus, scilicet Christus incarnatus sex peccatorum genera à suis fidelibus eiecit, per illas sex gentes figurata. Qm Chananæus significat peccatū cupiditatis, & auaritiæ Amorrhæus carnalitatis & luxuriæ. Ethæus torpositatis, & acediæ. Pherezęus temeritatis, & superbiæ. Euæus iniquitatis, & inuidiæ, Hiebusæus obscuritatis, & ignorantiæ. Primò ergo Chananæus significat peccatum cupiditatis & auaritiæ, interpretatur enim Chananæus commotio. Et quid magis totum orbem commouet quàm auaritia, quæ commouet sæculares, & clericos, famulos, & dominos, fœminas, & masculos, dicente propheta. A maiore vsq; ad minorem, quo ad laicos, a propheta vsq; ad sacerdotem quo ad clericos, omnes auaritiæ student. Hunc autem Chananæum cupiditatis a nobis Christus eiecit suo exemplo, quia cum diues esset, pro nobis pauper fieri voluit, vt sua paupertate nos diuites faceret. Secundò Amorrheus

Chananæus auaritia.

Hier. 6.

2. Cor. 8.

A significat peccatum luxuriæ, & est idem quod reus amor, & significat luxuriam, qua diabolus reo amore maximè adinuicem ligat gentes, vt eas facilius capere possit. Hunc Amorrhæum a nobis Christus suo eiecit exemplo, qñ mundus de munda virgine voluit nasci, iuxta dictū Esa. 4 Ecce virgo concipiet &c. Tertio Ethæus significat acediam, interpretatur .n. formidans. Et quid magis facit hoīem formidare, ne ad meritoria opera peragēda surgat, quàm acedia? Hūc a nobis suo exemplo eiecit dñs dicens. Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me. Quartò Pherezeus significat superbiam, interpretatur .n separatio, & maximè quia competit superbiæ, quæ dæmones separauit a Deo, atq; homines, continuè separat illos. Hūc a nobis suo exemplo eiecit dicens. Discite a me quia mitis sum, &c. Quintò Euæus significat inuidiam, interpretatur .n. pessimus, & inuidiæ virus peius est cæteris, quia intrinsecus in medullis radicem absconditā seruat. Hunc a nobis Christus eiecit, charitatem docens nos mutuam habere dicens, Diligite inimicos vestros, &c. Sextò Hiebusæus significat ignorantiam: interpretatur .n. conculcatio. Et quid magis conculcat hominem, ne alijs præficiatur, quam ignorantia? Vnde dr a domino. Os. 4. Quia tu scientiam repulisti, repellam te, & ego ne sacerdotio fungaris mihi. Hunc a nobis Christus eiecit, dum spiritumsanctum misit, quo illuminantur fideles, dicens suis fidelibus. Ego dabo vobis os & sapientiam, &c. Quibus omnib. consideratis, ait Psal. *Eiecit a fac e eorum gentes.* Mysticè autem, quid sit terram in funiculo distributionis diuidere ostendit Richardus, istum passum exponendo, dicens. *Eiecit a facie eorum*, &c. Prius enim gentem, idest indisciplinatos mores oportet eijcere, vt consequenter animi motus ad ordinem redigere valeamus. Nihil enim aliud est terram in funiculo distributionis diuidere, quàm indisciplinatos &c & quod cuique virtuti est proprium etiam mensuram attendere. Parcitas enim si se infra mensuram trahit, se præcipitat in auaritiam. Largitas etiam si se supra modum extendit.

Amorrhæus luxuria.

Ethæus accidia.

Ioan. 4.

Pherezæus superbia.

Mat. 11

Euæus inuidia.

Matt. 5.

Hiebusæus ignorantia.

Luc. 21

Ricard.

Funiculus significat mēsuram.

Virtus stat in medio.

dit, se effundit in prodigalitatem, & sic de singulis.

1338 *Et habitare fecit in tabernaculis eorum tribus Israel.*

HIc consequenter ostẽdit quartum beneficium.s. ꝙ terram promissionis eis dedit possidendam. Litera est clara, qa villas, ciuitates, & castra per illas gẽtes in terra promissionis ædificata, in possessionem dedit filijs Israel, ut habitarent in illis. Quid aũt sit trib. & vnde dicatur, vide ver. 1181. Et adde. ꝙ filij Israel tribus dicebantur, maximè quia a trib. patribus a Deo singulariter dilectis & præ cęteris in scriptura nominatis traxerũt originem, s. Abraham, Isaac, & Iacob. Mysticè autem per hoc significatur, ꝙ in tabernaculis ecclesiæ Christus ab eis expulsis vitijs per illas gentes significatis (vt in præcedenti vers. dictum est) suos fideles habitare facit Quare autem ecclesia dicatur tabernaculum, vide supra vers 758. Sed quare hic dicitur tabernaculis in plurali, cum sit solum vna ecclesia, sicut & vna fides? Ratio est, quia hoc tabernaculũ duas habet partes, s. partem anteriorem & militantem, & partem posteriorem, & triumphantem. Vnde hic ait Magister in glo. Mysticè autem *in tabernaculis eorum habitare facit tribus Israel*, i. in cęlestem gloriam, vnde angeli deiecti sunt, per gratiam Christi subleuamur nos qui sumus tribus Israel, i. videntium Deum, vel in militanti ecclesia habitant illi, in quibus primò regnabant peccata, in quib. per baptismum expulsis, modò regnãt virtutes.

1339 *Et tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt.*

HIc consequenter post tot beneficia exhibita describitur ipsius populi prauitas. Et diuiditur in partes tres secundum ꝙ tria mala fecerunt. s. primò Deum tentauerunt, secundò promissa nõ fecerunt, ibi. Et *auerterunt*, tertiò idola coluerunt, ibi. *In ira*. Quantum ad primum quid sit Deum tentare: vide versic. 1298. Et quid sit exacerbare, vide ver sicu. 1322. Ipsi aũt postquam fuerunt in terra promissionis, Deũ multoties tentauerunt, vt patet per totum librum Iudicum, & sic consequenter Deum exacerbabant, quia ipsum ad iram prouocabãt. Et sic testimonia eius non custodierũt. i. præcepta eius non adimpleuerunt. Hic notandum, ꝙ ad custodiã diuinorũ mandatorũ maximè nos inducere debet promissio Deo facta in nostra spirituali natiuitate, qñ. n. spiritualiter Deo per baptismum regeneramur, tunc Deo promittimus solemni voto renunciare diabolo, & eius vitijs, mundo, & eius põpis: quæ seruare debemus, quia tunc solũ fideles sumus, qñ, quod promittimus ore operib. adimplemus, vt ait Greg. Legimus. n. de antiquis Romanis, qui tñ nondũ æterna præmia sperabant, ꝙ nulli promissam fidem frãgebãt, vt de Fabricio dicit Aug. qui nullis promissionib. a fide data poterat auerti, non tormentis, vt patet exemplo Marci Reguli: de quo dicit Aug. 1. de ciuit. Dei, ꝙ cum per Romanos missus fuisset contra Carthaginenses ad bellum & captus fuisset ab eis, illi ut rehaberent captiuos suos, quos Romani ceperant, voluerunt omnes captiuos Romanorum eis reddere, & cum ipsis facere pacẽ. Ad ꝙ pertractandũ miserunt Romam prædictũ Marcum Regulum captiuũ, accepto ab eo prius iuramento, vt, si prædicta nõ impetraret, ipse ad captiuitatẽ reuertere tur, morti tradendus. Ille ergo veniens Romam, narrauit Senatui proposita sibi. Romani aũt amore illius volebant facere pacem. Ille aũt videns, ꝙ hæc pax nõ cedebat ad honorem Romanorum, quẽ ipse seruare iurauerat ante, hoc modis omnibus impediuit, & sic vt fidem promissam seruaret, ad captiuitatem moriturus redijt, quẽ reuersum Carthaginenses crudeliter occiderũt. Si ergo Romani tanta diligentia fidem promissam custodiebant, qui tñ ex hoc præmia non sperabant æterna, sed solum Reipub. vtilitatem, quid nos Christiani amore Dei facere debemus, & spe regni cœlestis? pp quod dicitur. Qui custodierit mandata mea vsq; in finem, dabo ei potestatẽ &c. Meritò ergo hic Iudæi reprehenduntur, quia testimonia Dei non custodierunt.

Custodire præcepta.

Augu. s. de ciuit. Dei.

Fides data debet seruari.

Apoc. 2.

Et

1340 *Et auerterunt se, & non seruauerunt pactum, quemadmodum patres eorum, conuersi sunt in arcum prauum.*

Hic consequenter ostenditur eorum prauitas in violatione promissorũ. Vbi notandum, q̃ post mortem Moysi filij Israel promiserunt obedientiã ipsi Iosue: dicentes ad Iosue. Omnia quæ præcepisti nobis, faciemus, & quocũq; miseris, ibimus, sicut obediuimus in cũctis Moysi, ita obediemus & tibi. Sed istud pactũ statim post ingressum terræ promissionis irritum fecerunt, vt patet de Acham, & de pluribus alijs: nam Iosue præceperat eis, q̃ totum argentum, aurum, & æs, qđ reperiretur in captione ciuitatis Hierico, domino consecraretur, reliqua omnia igni cõburerentur, vt patet Iosue 6. Sed statim capta ciuitate, preuaricati sunt mãdatum Iosue, & non seruauerunt pactum promissum, pp quod dicitur, filij autem Israel præuaricati sunt mãdatum, & vsurpauerunt de anathemate. Et hoc notans Psalmista dicit. *Et auerterunt se*, s. scienter recedentes ab obediẽtia promissa. *Et non seruauerunt pactum*, s. quod fecerũt cum Iosue. Et comparantur patribus, qui promissam obedientiam Moysi in deserto multoties fregerunt. Et hoc est, qđ subditur. *Quemadmodum patres eorum conuersi sunt in arcum prauum.* Arcus.n. prauus ẽm gl est qui facile remittitur, & soliditate caret. Sic erant isti, qui facile retroibãt à promissis. Vel arcus prauus est, qui non eminus iaculatur, sed in se spiculа conuertit. *Conuersi sunt ergo in arcum prauum*, quia credentes contra Iosue iacere, contra seipsos iacula ferebant, quia illa inobedientia contra eos est versa, propter illã.n. superari interfecti, & partim fugati fuerũt à vitis ciuitatis Hai, vt habetur Iosue 7. Circa hoc notandum. q̃ arcus in scriptura quandoque peccatum significat, quia sicut inter cætera arma arcus improuisè incautos ad mortem vulnerat, sic & peccatum animas mortificat incautorum. Vnde de peccatore dicitur. Arcum suum tetẽdit, & parauit illum & in eo parauit vasa mortis. Sequitur. Ecce parturijt iniustitiam, &c. Maximè autem significat peccatũ superbiæ, de quo

Iosue 1. *Arcus prauus.* *Psal. 7.*

A dicitur. Dedit in forti arcus eius. Sed tales aduertant, q̃ multoties fortuna vertitur, & superborũ arcus ab infirmis humilibus superatur, quia primo Reg. 2. dicitur, q̃ Deus scientiarum dominus est, ipsi præparãtur cogitationes. Arcus fortiũ superatus est, & infirmi accincti sunt robore. Vnde arcus superbiæ est ille arcus prauus, qui tela in mittentem retorquet, de quo nunc ait Psal. *Conuersi sunt in arcum prauum.* Quod ad propositum deducit Greg dicens. Viri nãq; arrogantes, & docti cum rectè nõ viuunt, sed tamen B recta dicere doctrinæ impulsibus, compelluntur, ipsi damnationis suæ aliquo modo præcones sunt, quia, dum ea, quæ agere respuunt, prædicãtes insinuãt se suis vocibus damnandos clamant. Cõtra benè per Psal dicitur. *Conuersi sunt in arcum prauum.* Arcus quippe peruersus ipsum, à quo tenditur percutit. In dictis autem suis arrogãtium linguæ arcui peruerso sunt similes, quia, dum contra elationem verba proferunt in suis actoribus sagittas figunt, de quibus in alio Psa. dicitur Gladium euaginauerunt peccaC tores, intenderunt arcum suum sequitur. Gladius eorum intret in corda ipsorum, & arcus eorum confringetur.

Arcus superbia. *Gen. 49.* *Greg. 27 mor. cap. 16.* *Psal. 36*

In ira concitauerunt eum in collibus suis, & in sculptilibus suis ad æmulationem eum prouocauerunt. 1341

Hic tertiò ostendit ipsorum prauitatem, quia idola coluerunt. Vbi sciẽdũ, q̃ antequã arca domini poneretur in Sylo postquã filij Israel introierunt terram promissionis, licitũ erat Hebræis ofD ferre oblationes, & sacrificia domino in diuersis locis secundũ eorum deuotionẽ alibi, quam esset arca domini, quia illis tẽporibus nondum erat adhuc certus locus pro ipsa arca deputatus. Sed postquã in Sylo fuit posita, & consequenter in domo Aminadab, deinde in domo Dauid, & inde consequenter in templo per Salomonem ædificato, non fuit licitũ offerre vota, & oblationes illi populo, nisi ante arcam domini. Propter quod Daniel in captiuitate positus cum Hebræorum populo dicebat. Non est in tempore hoc

Dani. 3.

O

hoc holocaustum neque sacrificium, neque locus primitiarum coram te,&c. Sed cõtra hoc populus iste Hebræorũ etiam post ædificationem templi per Salomonem, immolabant alibi, quam in templo sacrificia sua, quod illicitum erat nisi ex singulari dispẽsatione Dei: sicut legimus 3.Reg.18.de Helia, qui obtulit sacrificiũ Deo in monte Carmelo. Quinimò quod peius est, non solũ sacrificia sua alibi offerebant quàm ante arcam domini, sed & illa in montibus,& collibus idolis offerebant, sicut patet de Acham rege Iuda qui filium suũ consecrauit idolis ipsum transferens per ignem secũdum idola gentiũ, immolabat quoque victimas, & adolebat incensum in excelsis, & in collibus. Et consequenter in capitulo sequenti dicitur. Ambulauerunt filij Israel iuxta ritũ gentium, & ædificauerunt sibi excelsa in cunctis vrbibus suis, feceruntq; sibi statuas, & locos in omni colle sublimi, & adolebãt incensum super aras more gentium,&c. Et sic non solũ offendebãt Deũ ratione loci, sed etiam ratione idolorum, quæ colebant. Et hoc hic notans Psal. dicit *in ira*, i. ad iram *concitauerunt eum*, scilicet Deum *in collibus suis*, & hoc quantum ad locum non debitum. Quantum verò ad idola per eos culta subdit. *Et in sculptilibus suis*, scilicet idolis manu ipsorũ sculptis & factis, *ad emulationem eum prouocauerunt*, i. ad vindictam. Aemulatio n. multa significat, vide supra versic. 566. Hic aũt æmulatio stat pro indignatione ẽm glo. Mysticè autem in sculptilibus suis Deũ ad æmulationem, idest indignationẽ prouocat qui suo malo exemplo alteri exemplum prestat peccandi.

4.Re.16

4. Reg. 17.

Sculptile quis facit.

1342 *Audiuit dominus, & spreuit, & ad nihilum redegit valde Israel,*

HIc ponitur prædicti populi prauitatis punitio. Et diuiditur in partes duas, quia primo ponitur ipsorũ prauitatis punitio, secundò diuinæ bonitatis consolatio, ibi. *Et excitatus est*. Prima diuiditur in partes quinque, secundum quod quinque pœnas hic assignat: prima est diuini auxilij subtractio. secunda arcæ testamenti captiuatio ibi. *Et repulit*. tertia

E populi Dei subiugatio, ibi. *Et tradidit*. quarta multitudinis trucidatio, ibi. *Et conclusit*, quinta est virginum violatio, ibi. *Iuuenes*. Sexta sacerdotũ interfectio, ibi *Sacerdotes*. Prima ergo pœna illis illata fuit subtractio diuini auxilij. Quãtum ad primum sciendũ, quod quãuis Deus omnia semper videat, & audiat, tamen quo ad nos tunc videre dicitur mala nostra, quando ipsa punit, & non videre, quando ipsa ad tempus impunita dimittit. Similiter audire mala nostra quando per effectum ipsa punit,& non audire qñ F non punit. Sic etenim Deum audire vota nostra, est effectui mãcipare, quod quærimus,& non audire, idest, non exaudire. Sic & in proposito audire Deum peccata nostra est illa percipiendo punire. Sic ergo hic ait Psal. *Audiuit Deus*, i. secundum glos. aduertit peccata istorum,& vindicauit. Et quæ fuit prima punitio, quia *eos spreuit*. i. auxilio suo eos priuauit, quo deserente, nihil sunt, qui per eum totum fuerunt. Deseruit ergo Deus, & spreuit populum suum ad tempus, vt ex hoc cognoscerent se sine Deo nihil posse. Vnde G Greg. 23. moral. c. 28. ait. Protectio diuina minus necessaria creditur, si semper habeatur. Sed plerumq; vtiliter subtrahitur, vt sibimet ipsi homo ꝙ nihil sit sine illa ostendatur. Et idcirco, subtracto diuino auxilio, quia per se nihil poterant statim subditur. *Et ad nihilum redegit valde Israel*, quia post mortẽ Iosue propter eorum peccata duræ seruituti multoties fuerunt traditi, vt patet ex discursu libri Iudicum,& primi lib. Regum. Sed mysticè quandocunque Deus propter peccatũ spernit hominem homo efficitur nihil, H eo modo quo expositum est, vers. 908.

Auxiliũ suũ subtrahit Deus vtiliter ad tempus.

Et repulit tabernaculum Sylo, tabernaculũ suum, vbi habitauit in hominibus. 1343

POnitur hic secunda pœna, quæ fuit arcæ testamenti captiuatio: historia habetur 1. Reg. 4. Nam cum Philistęi venissent in prælium contra filios Israel, & inito certamine, terga vertisset Israel, cõsilio maiorum diffinitũ fuit, vt arca Dei portaretur de Sylo in castra. Quæ cum deducta esset in medio castrorum, iterum

rum inito certamine, superatus fuit Israel, & ceciderunt de populo Dei viginti tria millia peditum, & arca Dei capta fuit, & ducta ad terram Philistinorum. Et consequenter tabernaculum, in quo manebat arca in Sylo, fuit dissipatū. Et hæc commemorans Psalmista dicit. *Et repulit tabernaculum Sylo*, q̄a scilicet capta arca tabernaculum illud dissipatū fuit. Sed causam tante aduersitatis, ut arca caperetur, tabernaculum dissiparetur & tot millia hominum cæderētur adiungit, dicens, *Tabernaculum suum vbi habitauit in hominibus*, quasi si quis quærat cur repulit sic tabernaculum suum? eleganter secundum glos. causam exponit, dicēs *Vbi habitauit in hominibus*. Cum ergo non essent digni in quibus habitaret, meritò repulit illud, quod non propter se, sed propter illos instituerat. Repellit enim nos Deus propter peccata, vt supra versic. 1212 Notādum autem quòd tot ista repulsio ortū habuit à peccatis sacerdotum filiorum Heli, vt habetur 1. Reg. 2. ad denotandum, quòd peccata maximè clericorum iram Dei prouocant in populum. Hos autem, scilicet sacerdotes, & prelatos repellit Deus maximè propter tria. Primò propter ignorantia. Oseæ 4. Quia tu repulisti scientiam, repellam te & ego, ne sacerdotio fungaris mihi. Secundo propter malitiam. Thren. 2. Repulit dominus altare suum, maledixit sanctificationis suæ. Tertiò propter auaritiam, vt hic, *Repulit tabernaculum Sylo*, &c. Sylo enim interpretatur auulsio, & significat auaritia, quæ omnia repellit & euellit.

Repellit Deus prelatos propter tria.

1344 *Et tradidit in captiuitatem virtutem eorū, & pulchritudinem eorum in manus inimicis.*

Hic ponitur tertia pœna, quæ fuit popul captiuatio. Nā vt habetur 1. Reg. 4. in illo certamine in quo arca Dei fuit capta, cæsus fuit Israel, & fugit vnusquisque, vnde per virtutem eorum intelligit iuuenes robustos, & fortes, quos occiderunt & fugauerunt, qui pulchri erāt & speciosi corpore, quos Deus tradidit in manibus inimici. s. populi Philistinorum Non solum autē Iudæi captiuati fuerunt, sed Iudeę amplius. Vbi notā, q̄ multiplex est captiuitas. s. captiuitas culpæ, & captiuitas pęnæ. Primo est captiuitas culpæ. Cum. n. dicatur captiuitas à capio, pis: vnde & captiuus dicitur quasi captus, & peccata peccatorem capiant, meritò ipsa captiuitatis nōie designātur. Prou. 5. Iniquitates suæ capiunt impiū. Est & alia captiuitas peccati s. lex membrorum, siue fomes, quæ captiuitas dī, q̄ à nos ad captiuitatem inclinat peccati. De qua Rom 7. Video aliam legem in membris meis repugnātem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Fomes. n. peccati, q̄ ī mēbris nostris regnat, vt puta in oculo ad concupiscendum, in manu ad operandū, in lingua ad loquendum, in lumbis ad luxuriandū, quæ non licent, talis inquam fomes repugnat mēti & rationi, & dī lex, quia legitimē factum est, vt qui non obediuit suo superiori, ei nō seruiat suū inferius s. caro. Vnde ibidē ait glo Supra te est dīis Deus tuus, infra te est caro tua. Serui ergo meliori, vt tibi seruiat inferior. Et q̄a tu contempsisti superiorem in primo parente, nunc torqueris ab inferioris s. à carne, quæ fomitē habet peccati captiuātem te, & captiuum ducētē. i. inclinantem in legem peccati. Istā captiuitatē tam culpæ quā fomitis à nobis iuxta posse debemus excludere. Esa. 52. Solue vincula colli tui, captiua filia Sion. Secunda est captiuitas pęnę, & hęc duplex s. tēporalis & æternalis. Tēporaliter captiuati sūt hodie Iudæi, vt Christus prædixit de ipsis. Cadēt in ore gladij & captiui ducēt in oēs gentes. Quæ verba exponens Eusebius, ait. Aduenientib. Romanis & capiētib. vrbē, multæ quaterne Iudaici populi in ore gladij perierunt, sed & plures necati sūt fame. Hæc autē accidebāt primò q̄dē sub Tito & Vespasiano post hos tpe Adriani prīcipis Romanorū, q̄n sic Iudæi sunt captiuati, q̄ natale solū eis factū est inaccessibile. Propter q̄ Chrs dixit, Et captiui ducēt in oēs gentes. Totū orbē impleuerunt Iudæi, & vsq; ad fines orbis peruenerunt. Et cū eorum terra ab alienigenis habitetur, solis Iudęis facta est inaccessibilis. Ezec. 25. Filij Iuda ducti sunt in captiuitatē. Est & alia captiuitas pęnæ æternalis, in qua dāmati in pœnis infernalibus à diabolo captiui

Captiuitas.

Glossa.

Luc. 21.

Eusebius

Sunt.n. incontinentes, & huius duplex est ratio assignata. Prima quia sunt calidę naturæ, & corpore calefacto fit venereorum appetitus. Secunda ratio qa in actionibus nostris sequimur aut rationē aut passionem. Et quia quanto minus viget ratio in nobis, tanto amplius passio fortificatur, ideo quia iuuenes sunt inexperti & per consequens non vigent intellectu, & prudentia magis passionib. reguntur quàm ratione. Secūdò sunt de facili uertibiles. Nam anima inclinatur ad sequendas passiones corporis. Cum ergo in corporibus iuuenum humores sint in magno motu, sic & ipsi habent concupiscentias, & uoluntates valdè vertibiles. Vnde dicit Arist. 2. Rhetor. ꝙ iuuenes acute cōcupiscunt, sed citò satiantur, nec vehemēter volunt, sed de tali concupiscentia permutantur. Tertiò sunt nimis creditiui, cuius ratio est duplex. Prima quia non sunt maligni moris, ideo non putāt alios esse malos, sed sua innocentia alios mensurant, ideo alijs faciliter credunt, quia alios faciliter credunt esse bonos. Secundò hoc cōtingit, qa sunt inexperti, idō ad pauca respicientes facilè iudicant. Cū ergo iuuenes sint inexperti cum eis proponit aliquod negotium, non valentes ad multa respicere, statim de illo negotio iudicant & credunt sic esset vt proponitur eis. Quartò sunt contumeliosi: quia maximè appetūt excellere: ideo cū non habēt ꝙ appetunt, statim ad contumelias prorumpunt. Quintò sunt mendaces, & quodammodo quasi pertinaciter omnia affirunt. Nā quia sunt inexperti ignorāt seipsos, & omnia scire putant, ideo de omnibus respondent & volunt videri, omnia scire, & omnia affirmant, ut omnia scire videantur. Sextò in suis actionib non habent modum, sed omnia faciunt ualde, & odiunt valde. Hoc aūt ideo contingit, qa sunt acutæ iræ, & habent acutas concupiscentias. Nam iræ concupiscentiæ semper acutæ sunt, nisi per rationem moderentur. Et ideo propter omnia prædicta iuuenes significant peccatores, quos finaliter ignis infernalis deuorat, sicut hic dicitur. *Iuuenes eorum comedit ignis*, qđ ne contingat ipsi iuuenes sunt sub arcta regula corrigendi. Et hoc maximè quan-

A tū ad quatuor: quia prin. ò moribus sunt instruendi. Secundò arctius sunt castigandi. Tertiò partius sunt sustentandi. Quartò mitius sunt iudicandi. Quantum ad primum nota, quòd antiqui Gentiles iuuenes suos tripliciter informare voluerunt. s. scripturis librorum, picturis gestorum, figuris signorum. Primum patet: quia gentilium principes explorauerunt qui meliores Philosophi essent, & sibi pueros suos informandos tam literis, quàm moribus tradebant. Vnde Alexander Aristotelem habuit Magistrum, & B Traianus Plutarchum. Secundum patet quoniam Romani nobiles sic per singulos ordinabant pueros suos nobiles, vt s. summo mane aspicerent arcus triumphales, in quibus victores sui pingebantur, vt sic iuuenes illis visis accenderentur ad virtutem per imaginationem gestorū. Deinde ibant ad templum Apollinis, qui erat Deus sapientiæ, deinde iudices ad forum, & Senatores ad Capitolium ascendebant, & sic tempus suum vsq; ad horā prandij expendebant, & ne iuuenes a bonis occupationib. impedirentur tempus C suum exponebant. Tertium patet vnde narrat Macrobius, ꝙ apud Romanos pueri nobilium uocabantur prætextati. Habebant .n. coram pectore suo bullam auream habentem figuram cordis humani. Bulla autem erat figuræ semirotundæ, & vestem prætextam de purpura. Portabant ergo cordis imaginem ante pectus, ne vecordes in suis actionibus essent. Purpura erant induti, quæ est coloris sanguinei, vt ad sanguinem si opus esset pro republica spargendum animarentur. Istis ergo moribus iuuenes sunt in- D formandi, vt vitia vincere possint 1. Ioan. 2. Scribo vobis iuuenes, quia fortes estis, & vicistis malignum. Secundò principaliter sunt arctius castigandi, quia vt dicitur Prou. 13. Qui parcit virgæ odit filiū. Tertiò sunt partius sustentandi, vt .s. in iuuenili ætate assuescant sobrietati. Ad Titum 2. Iuuenes simul hortare vt sint sobrij. Quartò sunt mitius iudicandi, ne asperitate correctionis desperent. Propter quod dicitur Psal. 24. Delicta iuuentutis meæ, ne memineris.

Prou. 13

1347 *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur.*

E

HIc ponitur sacerdotum trucidatio. Nam vt habetur 1. Reg 4 Heli q̄ erat summus sacerdos duos filios sacerdotes habebat, scilicet, Ophin, & Phinees. Isti autem bello interenrant nō causa pugnandi, sed custodiendi arcam testamenti, quam ibidem portauerant ad castra. Inito ergo certamine, & superato populo Dei arca fuit capta, & illi duo sacerdotes interfecti. Nā nuncius qui primo venit in Sylo nuncians finem belli dixit ipsi Heli. Fugit Israel coram Philistiim, & ruina magna facta est in populo insuper, & duo filij tui mortui sunt, Ophin. & Phinees, & arca Dei capta est. Cumq; ille nominasset arcam Dei, Heli hoc audiēs cecidit de sella retrorsum, & fractis ceruicibus mortuus est. Nurus autem eius vxor Phinees prægnans erat vicinaq; partui, & audito nuncio q̄ capta esset arca Dei, & quod mortuus esset socer eius, & vir suus, peperit, & in ipso partu mortua est, quæ iam viduata erat, & sic credendum est de multis viduis audita morte uirorum suorum. Ista ergo omnia recitans Psal. ait. *Sacerdotes eorum in gladio ceciderūt*, scilicet, Ophin, & Phinees, & de viduis mortuis subdit. *Et viduæ eorum non plorabantur*, eadem ratione, sicut supradictum est, & uirgines eorū non sunt lamentatæ. Nota ergo q̄ inter omnes interfectos in illo prælio solū de duobus istis sacerdotibus fit specialis mētio, q̄a ipsi propter ipsorum peccata causa fuerunt totius istius discriminis, & quod Deus sic populū despiceret, vt habetur 1. Regum 2. Pater eorum, scilicet Heli, audiuit mala, quæ ipsi faciebant, & non corexit eos, & maximé, quia dormiebant cum mulieribus ad ostium tabernaculi. Vnde ipsi Heli dicit dominus. Quia honorasti filios plus quam me, præscindam brachiū tuum, vt non sit senex in domo tua. Ex quo apparet q̄ multotiens peccata clericorū sunt causa ruinæ populorū & ecōtrario. Quod ne contingat ipsi clerici bonis moribus debent ornari. Nam vt dicit Polycrates, B Hieronymus tres clericos semel à mensa sua expulit, quia incōpositos eos moribus vidit, dicens, q̄ sicut indecens est regē turpibus moribus esse subditum, sic indecens est clericum qui coronā quæ est signū regale, portat in capite, aliqua indecētia maculari Ideo dr̄. Sacerdotes tui induantur iustitia, per quam, scilicet, omnis uirtus intelligitur.

1. Reg. 21. Peccata clericorum.

Polycrates. Hier.

Ps. 131.

F

1348 *Et excitatus est tanquā dormiens dominus tanquam potens crapulatus à uino.*

HIc cōsequēter ponitur diuinæ bonitatis consolatio. Et primò ponitur diuina miseratio. Secundò Philistinorum percussio, ibi *Et percussit*. Quantum ad primum notandum, q̄ quamuis Deus multotiens populi sui peccata puniat p̄ malos, sicut idolatriam populi sui puniuit per Babylonios, tamen illi aliorum peccata mali punientes ex hoc nō merentur, quia hoc nō faciūt amore iustitiæ, sed magis ipsi à Deo puniri merentur. Sic accidit de Philistæis, per quos Deus puniuit peccata populi sui, q̄a amplior punitione ipsi punitores digni fuerunt, ideo quia odio & non zelo iustitiæ hoc fecerunt, iram Dei cōtra se fortius prouocauerunt. Et hoc est q̄ Psalm. hic dicit. *Et excitatus est tanquam dormiens dominus*, &c. s. contra ipsos Philistæos. Hic enim Psalm. de Deo sicut de hominibus loquitur, ei mores hominū attribuens per similitudinē. Videtur enim infidelibus, quod Deus dormiat, quando suis fidelibus periclitātibus non subueni t. Visus ergo est Philistæis Deus Israel dormire, quando populum suum sic dedit in manus eorum. Vnde & tales populo Dei insultabant, dicentes. Vbi est Deus uester? Eodem modo videtur impijs q̄ Deus dormiat, quando non tam citò subuenit suis. Et re vera sic putantibus Deus dormit, & est tamquam ebrius alienus, sed talibus postea excitatur, tanquam dormiens, & per somnium confortatus, & tanquā crapulatus a vino. Secundum enim naturales homines post ebrietatem surgentes a somno ad iracundiam sunt faciles, & ad actus fortitudinis exercendos magis potentes. Hæc ergo omnia ad similitudinem hominum dicuntur de Deo, quia ipsorum peccata, scilicet, Philistinorum valenter puniuit, non solum in ipsos,

4. Reg. ult.

G

H

ipsos, sed etiam in idolo suo suam ostendendo virtutem, vt statim dicetur. Notandum ergo quod, hæc dictio tanquã, vel sicut notat aliquam similitudinem in illis, in quibus ponitur, quæ stat pro maiori dissimilitudine, sicut cum dicitur. Estote perfecti, sicut & pater vester cœlestis perfectus est. Nulli tamen dubium, quòd maior dissimilitudo est inter Deum, & nos, quam sit similitudo. Cum dr̃, quod Deus est excitatus tanquam dormiens, vel tanquam crapulatus, significatur aliqua similitudo, non tamen rei veritas dr̃ quod Deus excitatus est tanquam dormiens, & ebrius, non quod fuerit dormiens, nec in veritate ebrius. Ipsa crapula, vel ebrietas enormia mala continent, quæ nulli homini virtuosè competere possunt, ergo multo fortius nec Deo. Vñ Petr. Ra. super illo verbo. Matth. 24. Si cœperit seruus ille percutere: edere, bibere, & inebriari, dicit. Propriè dixit edere, bibere, & inebriari, qm̃ ebrietas cædis est mater, parens litiũ, petulantiæ magistra, hanc qui habet, se non habet, hanc qui habet, homo non est, hanc qui habet, peccatum non solum habet, sed est ipsum peccatum. Ebrietas ergo est dæmon blãdus, venenum dulce, voluntaria rabies, illecebra honestatis, & pudoris inimica. Certũ est autem quod ista duo competere non videntur: ergo nec ebrietas vel crapula. Nota quod hic crapula est multum vitanda. Primò, quia nocet menti, quia per ipsam obturatur. Luc. 21. Attendite ne obturentur corda vestra in crapula. Secũdò nocet corpori, quia per ipsam interimit: Eccl. 37 Propter crapulã multi perierũt. Tertiò nocet possessioni, quia p̃ ipsã diri mitur Zac. 12. Ponã Ierusalẽ super luminare crapulæ oĩbus populis in circuitu.

Sicut tã quam si militudo

Matt. 5

Crapula

Ebrietas

Ebrietas quid est.

1349 ***Et percussit inimicos suos in posteriora, opprobrium sempiternum dedit illis.***

POnitur hic Philistinorum percussio. Historia habetur 1. Reg. 5. Nam Philistijm, capta arca domini tulerunt eam in Azotum, & posuerunt eam in templo Dagon iuxta illud idolum. Cumque mane surrexissent, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam domini, abscissis

A manibus, & capite. Aggrauata est ergo manus domini super Philistæos habitantes Azotũ, & fines eius, & percussit eos in posterioribus, computrescebant. n. prominentes extales eorum. Extalis. n. est breuis via purgandi ventrem. Nam pp̃ violentiam dysenteriæ per illam viã habebant putrefacta intestina. Vnde & mures ebulientes de agris illa comedebant. Quod videntes Azotij, aggregatis satrapis Philistinorum, & inito consilio, quia nec volebant arcam Dei apud se habere, pp̃ plagam, nec ipsam remittere ad populum Israel, deliberauerunt ipsam de ciui B tate in ciuitatem mittere Philistinorum, quousq; esset in loco, vbi talis plaga non eueniret, & in oĩ ciuitate ad q̃ mittebãt arcam dñi, similis plaga fiebat, & moriebantur multi. Vñ ad placandum sibi dñm Deum Israel, habito consilio, fecerunt quinq; anos aureos, & quinq; mures aureos, s̃m quod erant quinque prouinciæ Philistinorum, quæ a præsentia arcæ Dei in illa parte posteriori fuerunt percussæ, & a muribus corrosæ, & cum istis miserunt arcam dñi ad propria. Illam ergo C percussionem Philistinorum in breui notans Ps̃ d. *Et percussit inimicos suos in posteriora.* Et quia ista plaga facta fuit in turpissima parte hominis, s̃ in posterioribus, ideo opprobriosissima fuit. Et hoc est qd̃ ait. *Opprobrium sempiternum dedit illis,* quia istud ipsorum opprobrium redactũ est in scriptura ad ipsorum verecundiã, quæ scriptura in æternum durabit. Est aũt notãdum, quod ista diuina percussio ex iustitia fuit, & laudabilis. Vbi sciendũ, q̃ percussio est triplex. Quædã ex charitate, quædam ex malignitate, & quædam D ex iustitia, & æquitate. Prima est percussio quædã ex amore, & charitate. Sic. n. parentes, & prælati percutiunt quos castigare volunt, vt ipsos instruant, sic & Magister discipulũ. Sicut Seneca lib de prouidẽtia dicit de Lacedæmonijs, quod indolẽ, vel mores filiorũ experiunt verberibus, & adhortantur illos, vt ictus flagellorum fortiter perferãt. Et Tullius lib 2. de Tusculanis quæstionibus, dicit, q̃ Spartæ ad experientias exercendas in militia, & ludis vsq; ad effusionem multam sanguinis pueros prouocabant. Sic & parentes & ma-

Extalis.

Percussio triplex.

Seneca.

Tullius.

Parẽtes.

& magistri multum insudare debent ad correctionem filiorum ac discipulorum. Prou. 23. Noli subtrahere a puero disciplinam,si virga percutis eum,non morietur. Vnde negligētes hoc facere multum sunt reprehendendi, sicut ponit exemplum Greg.4.dialogorū de puero quinque annorum, qui consueuerat blasphemare Deū,propter quod percussus fuit a Deo in sinu patris, & mortuus,quia pater eum non corrigebat. Etiam narrat Boet. de disciplina scholariū de filio Lucretij sanguineo discipulo Zenonis,eo q̄ fuerat absque disciplina nutritus, & pessimè viuens, & propter hoc ad supplicium pluries ductus,& a patre pluries redemptus cum lachrymis supplicabat, vt patrem posset osculari.Et cum pater accessit,nasum patri morsu acutissimo secauit, dicens quod supplicium pateretur, quia pater eum in iuuentute non correxerat. Ideo dicitur Prou 23. Tu virga percutis eum, & animam eius ab inferno liberasti. Secundò est quædam percussio ex iniquitate,quod est maximum vitiū, & præcipue in prælatis, & principibus. Contra quos scribitur Esa. 58. Percutitis pugno impiè, & debitores vestros repetitis. Vñ & clerici percussores,s. ex malitia ex officijs suis debent deponi, hoc quod nunq̄ docuit facere Christus,d.45.episcopum. Sed ecōtra docuit dominus,qui cum maledicerēt nō maledicebat,cū percuteret, non cōminabatur,vt dr̄ 1. Pet.2. Isti aūt ita se deberent habere in sua iracundia, sicut Archita philosophus, de quo dr̄ in nagis philosophorū quod cū videret oīa sua esse perdita ex negligentia villici sui, intuens in illum malè mentū inquit.Sum psissem supplicium de te, nisi essem tibi iratus. Maluit ipsum impunitum dimittere,q̄ propter irā iusto grauius percutere. Simile narrat Seneca lib.de ira.de Platone,qui cum seruo suo iratus fuisset,iussit eū expoliari,vt verberaretur,prout tunc moris erat,sed postq̄ sensit se iratum,manum cum virgis eleuatā tenebat. Et cum ab amico suo,qui superuenerat interrogaretur,vt quid sic faceret. Rñdit,tu seruū istū verberib. obiurga, nā & ego irascor, propter quod non cædo.Vñ concludit ibi Seneca. Nihil tibi liceat, dum irasceris.

Correctio. Boetius. Ira. Seneca.

E Et hoc iō,quia tunc vis oīa tibi licere,pugna tecum ipse si iram vincere nō potes, illa incipit iā vincere te. Tertiò est quædā percussio ex iustitia,& æquitate,sicut iudices seculares malos percutiūt. Vnde Mich. 6. Ego incœpi percutere te super peccatis tuis. Et qui propter iustitiā sine cōmotione animi sic percutiunt malos, sunt in hoc innocentes.Vnde Seneca li 1. de ira.Etsi peruersa induēda magistratui vestis, & conuocanda classica concio est, procedā in tribunal, non furens, nō infestus,sed vultu legis, sed illa solēnia verba F leui magis grauiq.,q̄ rabida voce proferam, & agi iubebo nō iratus,sed seuerus, & quū ceruicē noxio imperabo præscindi sine ira eodē vultu eodemq; aīo ero, quo serpentes,& animalia venenosa percutio:Vult dicere Si iustè pcutit aliquē, sententiando,contra ipsum,hoc non facit ex ira,sed ex iustitia.Et Greg.25.mor.& recitatur in can. d. 45. disciplina, dicit, quod misericordia sine disciplina multū destituit,si vna sine altera teneatur. Ad hoc.n.prælatus portat baculum, vt feriat delinquentes, & iudex gladium non sine G causa portat(vt dicit Apost.)vt feriat malefactores,vt iustitia exigente,ille ex censura ecclesiastica feriat, alter percutiēdo a populo malitiā extirpet.Sic & Saluator flagello de funiculis facto, vendentes, & ementes percutiendo de templo eiecit. Isto ergo modo percutiendo seruatur iustitia,sicut li. 4. de nugis philosophorum narratur de Plutarcho,qui fuit assessor,& consultor Traiani imperatoris, qui cum pp sua demerita præcepisset seruū verberari (vt mos erat Romanorū virgis pcutere delinquētē)seruus verbis iniurio H sis insultauit in eū,dicēs,quod non decebat philosophū irasci, & qđ ipse faciebat contra doctrinā suā:maximè quia ipse cōscripserat vnū librū de clementia ad Traianum.Cui Plutarchus. Vnde,inquit,tibi ex hoc irasci videor? Estne ira mea si a me debitū recipis? nulla signa iræ in me vides? Cōuersusq; ad illū q verberabat, ait. Dū ergo hic,& ego disputamus,age quod agis,& sine iracūdia retunde seruilē cōtumaciā,&iniquū pœnitere doce magis,q̄ obiurgare. Ex quibus concluditur, quod sanctum est delinquētem ex iustitia

Seneca. Rom. 13 Mat. 21

tia percutere, quia hoc cedit ad reipublicæ bonum. Propter quod Iob. 5. dicitur. Increpationē domini ne reprobes, quia ipse vulnerat, & medetur, percutiet manus eius, & sanabit. Ad propositum ergo isto genere percussionis Deus percussit inimicos suos in posteriora.

1350 *Et repulit tabernaculum Ioseph, & tribum Ephrem non elegit.*

HAec est tertia pars principalis Psal. in qua ponitur intenta conclusio in toto Psal. quæ est, quòd dignitas regia in populo Israel diuina ordinatione non spectabat ad tribum Ioseph, nec ad descendentes ex ea, sed ad tribum Iuda, & ad descendentes ex ea. Et primò ponitur reprobatio trib. Ioseph. Secundo electio tribus Iudæ, ibi. *Sed elegit*. Quantum ad primū sciendum, q̧ trib. Ephraim descendens ex Ioseph totis virib. aspirabat ad regnum, vt deductum fuit in principio huius Ps. vers. 1189. Vnde & procuratione illorum de tribu Ephraim, qñ accepit possessionem terræ promissionis, arca testamenti, ad quam oēs recurrebant fuit posita in parte, quam accepit in sortem trib. Ephraim, s. in Silo, vt habetur Iosue 18. Vnde dicit q̧ Deus ad demonstrandum, q̧ illā tribum ad regiam dignitatem non elegerat, permisit q̧ arca Dei inde, s. de Silo portaretur ad bellū, & ibidem a Philistijm caperetur, ne in tribu illa maneret, vt ibi principatus non videretur esse. Et si dicas, nonne Ieroboam, qui fuit de tribu Ephraim, regnauit cum suis posteris super decem trib.? vt habet. 3. Reg. 12. Dico q̧ ille regnauit non ex diuina electione, sed magis tyrannicè, & vsurpatiuè, sicut antè fecerat Saul, qui erat de tribu Beniamin. Hoc est quod ostendens Psal. ait. *Et repulit tabernaculum Ioseph*. i. ciuitatem Silo, in qua posita fuit arca in tabernaculo, quæ ciuitas erat in tribu Ioseph. *Et tribum Ephrem*, i. Ephraim non elegit, qui. s. Ephraim fuerat filius Ioseph, quā, s. tribum non elegit dñs ad dignitatem regiam. Et quantum ad hoc notandum, quòd ratio, quare Deus non elegit tribū Ephraim ad regiam dignitatem, fuit ipsius tribus præsumptio, & superbia, quia a Deo non vocati dominari volebant in populo, vt patuit in principio Ps. & in ipso Ieroboam, qui tyrannicè magnam partem regni vsurpauit. Et ideo notandum, q̧ in electione regum, vel prælatorū quatuor maximè cōsiderari debent, scđm quatuor rerum causas. Primò quantum ad causam efficientem, vt. s. vbi fit Dei auctoritas, vt. s. electio fiat, vel a Deo immediatè, vel ab ipsius motione, vt Deo dicant concorditer eligentes illud Act. 1. Domine, qui nostri corda omnium, ostēde quē elegeris, &c. Secundò quantum ad causam finalem vt sit reipublicæ vtilitas. exēplo Chri dicentis. Ego elegi vos, vt eatis, & fructum afferatis. Tertio quo ad cām materialem, vt sit personæ condignitas. Act. 6. Elegerunt Stephanum virum plenum fide, & spiritusancto Vbi vide electi sufficientiam quò ad ætatem, quia elegerunt virum, quò ad veritatis notitiam, quia plenum fide non ignorantia, quo ad sanctitatis gratiam, quia plenum spiritusancto. Quartò quo ad causam formalē, vt sit conueniens, & idonea, ne. s. superueniat aliqua pactio simoniaca, amor carnalis, vel respectus vtilitatis propriæ, sed sit electio solum a spiritusancto formata, sicut apostolorum electio, quos Christus per spiritumsanctum elegit. Act. 1.

Sed elegit tribum Iuda, mōtem Sion, quem dilexit. 1351

POnitur hic electio tribus Iuda. Et primo ponitur electio trib. Iudæ in generali. Secundò loci in speciali. ibi. *Et ædificauit*. Tertiò psonæ in singulari, ibi. *Et elegit*. Quantum ad primum sciendū, q̧ ad tribum Iuda ex diuina electione spectabat dignitas regalis. Primo quia ex illa tribu nasciturus erat Christus, rex regum, & omnium dominus. Et hoc præuidit Iacob, dum filijs moriturus benediceret. Gen. 49 Qui cum veniret ad Iudam dixit. Non auferetur sceptrum de Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, q mittendus est, & ipse erit expectatio gentium. Item ista tribus meruit dignitatem regiam propter ipsius præ cęteris probitatem. Nā qñ Moyses eduxit populū de Aegypto, & Deus siccauerat mare ante eos, adhuc filij Israel timentes nō audebant

Margin notes: 3. Re. 12 — Electio multa debet. — Iuda tribus rex.

hāc intrare mare post Moysen, nisi quod Aminadab, qui erat de tribu Iuda, & princeps eiusdem tribus, assecurans cæteras tribus audacter, cum omnibus suis quadrigis, & rebus intrauit mare, & omnes de tribu sua post eum, quo viso, cæteri assecurati ipsum per mare sunt secuti. Et propter hanc probitatem hæc tribus Iuda habere meruit regiam dignitatem, vt habetur super illo verbo. Anima turbauit me propter quadrigas Aminadab quia, s. videntes aliæ tribus tribum Iudæ ad hāc dignitatem exaltatam, turbatæ fuerunt, quia non primò intrauerunt. Hoc ergo notans psalmista, ait. *Sed elegit tribum Iuda* Per hoc autem, q̃ Deus reprobato Ioseph, & tribu Ephraim, elegit tribum Iudæ: mysticè datur intelligi, q̃ Deus, repulso priori Iudæorum populo, Christianū populum sibi elegit hæredem, quod deducit magister in gl. d. His verbis significatur Iudaicus populus a Deo repulsus, & nouus populus Christianorū electus. Vnde meritò non dicit. Et repulit Rubē, qui primogenitus fuit, & cæteros, qui fuerunt ante Iudam, qui meritò viderentur propter ipsorum opera repulsi, cum Iacob eorum peccata detestetur. Vel non dicit repulit Beniamin, ex quo Saul fuit, qui vicino tempore fuerat reprobatus, sed potius eos nominauit, qui clarioribus meritis alios videbantur excellere, s. Ioseph qui impiè venditus pro iustitia sublimatur, pauit patrem, & fratres, de quo fuit Ephraim, qui maiori benedictione aui sui Iacob prælatus est. Per hæc ergo præclari meriti nomina totum illum vetustum populum a Deo repulsum intelligimus, & electam tribum Iudæ non pro meritis Iudæ, quo longè melior fuit Ioseph, sed per tribum Iudę, quia de illa Christus exiuit nouum populum Christi prælatum veteri populo scriptura attestatur, Iudaico populo Christo dicente, Auferetur a vobis regnum Dei, & dabitur genti facienti fructum eius. Sequitur. *Montem Sion, quem dilexit.* Hic ponitur locus specialis, quē pro cultu suo Deus elegit. s. montem Sion: quia in isto monte mandato Dei altare fuit ædificatum per Dauid, & postmodum templū a Salomone, vt habetur 3. Reg. 6. Mysticè autem per montē Sion, qui specula interpretatur, intellige ecclesiam, quæ futura speculatur non terrena, quæ ab initio Hebrææ gentis vsque ad Christum procedit, vide supra.

Cant. 6. — *Chr̃iani Iudæi.* — *Mons Sion ecclesia.*

Et ædificauit sicut vnicornis sanctificium suum in terra, quam fundauit in sæcula. 1352

Hic ostendit stabilitatem cultus diuini. Vbi notandum, quod secundum naturales vnicornis est talis naturæ, quod nullum aliud animal permittit ad suū cubile accedere. Et hanc similitudinē adducit Psal. d. *Et ædificauit sicut vnicornis*, &c. quia, s. ad modum vnicornis Deus prohibuit omnem alienigenam a sacerdotibus sibi consecratis ad suum cubile accedere, i. in templo sibi ministrare. Vnde Num. 3. Extraneus, qui accesserit ad ministrandum, morte morietur. Vnde & Ozias rex, qui in templo sacrificare voluit, dum incensum offerret, statim lepra percussus fuit a Deo, vt habetur 2 Paralip. 26. Dicat ergo Psal. *Et ædificauit sicut vnicornis sanctificium suum*, idest sanctum ædificium, s. templum, sed locum assignat dicens. *In terra quam fundauit in sæcula*, s. in terra sancta montis Sion, quam fundauit perpetuo duraturā pro cultu suo, & regali solio quantum erat ex parte sua, nisi eorum peccata oppositum demeruissent. Mysticè autem per vnicornium intellige gentiles superbos per partum virginis ad fidem Christi conuersos. Natura n. vnicornij, vt ait Grego. est, q̃ isto modo capitur. Nam puella virgo proponitur, quæ venienti sinum aperit, in quo ille, omni ferocitate deposita, caput deponit, sicque ab eis, a quibus capi quæritur, repente velut eneruis inuenitur, & capitur. Sic & de populo gentili qui cornu gestabat in fronte, scilicet, superbiæ despiciens Deum ab Apostolis, eorumque successoribus captus fuit, dum præposuerunt sibi virginem puellam, scilicet, virginem Mariam, quę eis sinum suę gratiæ aperuit, & statim omni ferocitate dimissa per fidem Christi captus fuit. Et hoc tangens Psalm. ait. *Et ædificauit sicut vnicornis sanctificium suum*, vbi gl. Sanctificium est plebs sancta ad Deum conuersa re-

Sanctificium. — *Vnicornis.* — *Greg. 31 mo. c. 13* — *Maria virgo.* — *Glossa.*

fa regale facerdotium, vt ait Petrus. Hoc ergo fanctificium fundauit ficut vnicornis, quia ad modum vnicornis gentes per partum puellæ fide captæ funt.

A

Et elegit Dauid feruum fuum, & fuftulit eum de gregibus ouium, de poft fœtantes accepit eum.

1353

HIc nominatur perfona electa in fingulari. Et tria facit. Quia ponit primo Dei electionem. Secundò electionis intentionem, ibi. *Pafcere.* Tertio intentionis executionem, ibi. *Et pauit.* Quantum ad primum fciendum, q Dauid ad literã ex paftorali officio pecudum ad regimẽ populi Dei, quamuis inter omnes fratres fuos minimus effet, fuit electus a Deo. Nam vt habetur 1. Reg. 16. cum dñs reprobaffet Saulem regem, mifit Samuelem in ciuitatem Bethleem ad domum Ifai, qui fecum in domo feptẽ filios habebat, octauus ãit paruulus. f. Dauid pafcebat oues, fciebatq; Samuel, q vnum de filijs Ifai in regem vngere debebat mandato Dei, fed nondum fciebat quem, fecit fibi præfentari filios Ifai figillatim. At ille primò præfentauit ei primogenitum fuum Heliab. Et dicit dñs, non eft hic. Et fic confequenter oẽs filios fuos præfentauit Samueli, & nullum illorum elegit dominus. Dixit ergo Samuel ad Ifai. Nũq d completi funt omnes filij tui? Qui refpõdit, Adhuc eft vnus paruulus, qui cuftodit gregem. Dixitq; Samuel ei, Mitte, & adduc eum. Fuitque adductus Dauid de pafcuis: Dixitq; dominus ad Samuelem. Surge, & vnge eum, hic eft enim quẽ elegi. Vnxit ergo tũc Samuel Dauid in regem de mandato domini. Hoc ergo breuiter notans Pfalm. ait. *Et elegit Dauid feruum fuum, & fuftulit eum de gregibus ouium,* quia quando fuit vocatus, pafcebat gregem. *Et de poft fœtantes accepit eũ* Nam fecundum grammaticos hic fẽtãs, tis, idem eft, q Pecus, pecudis. Vnde *de poft fœtantes accepit eum*, i. fequentem oues habentes fœtum. Myftice autẽ per hoc fignificatur, quòd Chriftus a Iudæis ad gentes tranflatus eft, quod fic glo. deducit. Dauid ad literam ex paftorali officio pecudum ad regimen hominum trãflatus eft. Chriftus verò ex hominibus

B

C

Dauid electio.

D

ad homines, i. a Iudæis ad gentes. Iudæi in primo erant oues fœtantes, dum præcepta legis feruabant. Ab his ergo tranflatus eft Chriftus ad regendum homines, id eft, fideles, fm rationem viuentes.

Pafcere Iacob feruum fuum, & Ifrael hæreditatem fuam.

1354

POnitur hic electionis intentio. Vbi aduertendum, q per Iacob intelligitur populus Ifrael, qui de Iacob defcendit, fimiliter & per Ifrael. Ipfe. n. Iacob binonimis fuit, quia uocatus eft Iacob a parentibus, fed Ifrael a Deo. Qui populus dr hæreditas Dei, quia inter cæteras gentes fuit a Deo fpecialiter electus ad Dei cultum, per quem hæreditas Dei acquirit. Sic. n. loquebatur Moyfes Deut. 32. Pars autem dñi populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. Ad iftum ergo finem Dauid fuit electus a Deo, vt pafceret populum fuum. Et nota, q non ait regere Iacob, fed pafcere, quia quilibet alteri præpofitus plus debet velle prodeffe fubditis, quam præeffe, pafcere quam dominari. Et non folum pafcere fubditos cibo temporali, quia hoc cibo a fubditis prælatus debet pafci, fm q dicit Apoftolus. Si nos vobis fpiritualia feminamus, nõ magnum eft, fi nos carnalia veftra metamus. Sed magis cibo fpirituali, ut habẽ Hiere. 5. Dabo uobis paftores iuxta cor meum, & pafcent vos fcientia, & doctrina. Vnde conditiones veri paftoris oftendens Adamãtius in de perfeuerantia, fuper illo verbo Ioan. 10. Ego fum paftor bonus, dicit. Octo funt, in quibus officium boni paftoris difponitur. Ad hoc enim vt fit bonus paftor humilis, & fidelis, debet habere panem in pera, canem in fune, baculum cum virga, cornu cum fiftula Panis eft verbum Dei. Pera eft memoria verbi. Canis eft zelus paftoris, qui zelare habet pro domo domini, & deijcere lupos pijs latratibus fanctæ prædicationis, & orationis indefeffæ, Funis, quo canis renetur eft moderamen zelãtis, & difcretio, qua zelus paftoris fpiritu pietatis, & fciẽtiæ temperatur, ne fortè, vt ait Apoftolus, zelum Dei habeat, fed non fecundum fcientiam. Baculus eft piæ exhortationis confolatio, qua fufficienter

Paftor.

Prælatus

1. Cor. 9.

Pentet pusillanimes, & consoletur ne in tpe tribulationis deficiant. Virga est potestatis auctoritas, qua corripiat inquietos, ne de impunitate audaciam sumant. Cornu cuius sono terribili ad belli conflictum milites animantur, est terribilis gehennæ comminatio, qua Christi milites contra vitiorum mollitiẽ spiritu fortitudinis accingunt. Fistula, quæ dulcius canit, æternæ beatitudinis suauitatem designat, quam subditorum auribus fidelis pastor dulciter, ac frequẽter inculcat, &c. Isto ergo modo Deus elegit Dauid pascere Iacob seruum suum. Quæ omnia in se Dauid fidelis habuit, vt ex primis duobus libris regum potest deduci.

1355 *Et pauit eos in innocentia cordis sui, & in intellectibus manuum suarum deduxit eos.*

Hic ponitur intentionis electoionis per ipsum Dauid executio, s. quomodo Dauid sanctè & iustè rexit populum à Deo sibi datum. Vbi nota quod aliqui mundas & innocẽtes habent manus, i. opera, sed cor maculatum, vt puta qui bona agunt, uel mala declinant, non quidẽ amore iustitiæ, sed timore pœnæ. Et cõtra istos dicitur, q Dauid habuit in regẽdo populum cordis innocentiã. Aliqui aũt habent cor mundum, & habent zelũ Dei, sed non secundũ scientiã, vt puta q carent intellectu & prudentia, sicut pastores illiterati, aliter tamen boni, qui cæci cęcos dicuntur ducere. Et contra istos dicitur de Dauid, q habuit in regendo populum intellectum, & prudentiam, per quam omnia prudenter agebat, quia in intellectibus manuum suarum, i. in prudentia, per quam dirigebat opera sua *deduxit eos*, i. regebat eos. Sic. n. ad literã de Dauid dicitur. 1. Reg. 18. quod Dauid in omnibus vijs suis prudenter agebat. Sed hic dubitatur, quomodo Dauid commendatur de cordis innocentia, cũ multa enormia peccata commiserit, vt ostensum fuit versic. 54. Respondeo primo, q Asaph, qui psal. istum fecit fuit contemporaneus ipsius Dauid. Vnde possibile fuit, q quando istum psalm. fecit, Dauid nondum peccauerat, illis peccatis. Vel

Dauid q̃o fuit innocens

quod si iam peccauerat, q ab illis per pęnitentiã resurrexerat. Pęnitens aũt peccator amplius dici non debet. Vel aliter, quia principale, q Deus intendebat in populo suo, erat sibi soli cultum diuinum exhiberi ẽtsi alijs peccatis ex humana fragilitate peccasset. In hoc aũt Dauid fuit fidelissimus, quia nunquam idololatrauit, nec alijs idololatrandi dedit exemplum, vt fecerunt alij reges, vt Salomon, & successores eius. Et quantum ad hoc pauit eos in innocentia, &c. Mystice aũt hoc sonat contra prælatos, qui emolumẽta a subditis recipiũt, sed officium, quod subditis debent, non impendunt. Illi. n. non gregem sibi commissum, seipsos pascunt. De quibus conqueritur dñs dicẽs. Væ pastoribus, qui pascunt semetipsos, gregem autem meum non pascunt. Contra quos meritò subditi clamant. Aduersum me terra mea clamat, si fructũ eius comedi absq; pecunia. Quod exponens Greg. d. Fructus. n. terrę absq; pecunia comedere, est ex ecclesia quidem sumptus accipere, sed eidem ecclesiæ prædicationis precium non præbere. Terræ ergo fructum absq; pecunia comedit, qui ecclesiastica commoda ad vsum corporis percipit, sed exhortationis ministeriũ populo non impendit. Quid ad hoc nos pastores dicimus, qui aduentum districti iudicis præcurrentes, officium quidẽ prędicationis suscipimus, sed alimenta ecclesiastica muti mãducamus? Exigimus quod nostro debetur corpori, sed non impendimus, quod subditorum debetur cordi.

Ezec. 34

Iob 31.

Greg 22 mo. c. 23

1356

PSAL. LXXVIII.

Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum, posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam.

Psalmus iste istum habet titulum, *Psal. Asaph.* Asaph. n. quidam prophẽta fuit tempore Dauid qui multos psalmos fecit, scilicet a septuagesimosecundo psalmo, scilicet quàm bonus Israel

Israel Deus, inclusiuè, vsque ad Psal. 84. exclusiuè, s. quam dilecta. Et illos vndecim Ps. continuos fecit ipse Asaph propheta. De materia autem Ps. dicunt doctores, q de persecutione populi Israel, quæ tempore istius prophetæ futura erat sub Antiocho illustri, de qua etiam egit Psalmista 43. Quam persecutionem iste præuidens in spiritu deplorat, deprecans Deum, vt misereatur populo suo. Vel sm alios hic agitur de persecutione populi Israel facta per Nabuchodonosor regē Babylonis, qui ciuitatem Hierusalem cepit, Iudæos duxit captiuos in Babylonem, & templum destruxit. Et littera Psalmi vtrique persecutioni congruenter applicatur. Qua propter dicendum videtur, quod Psal. præuidit vtramque persecutionem futuram. s. Babylonorum sub Nabuchodonosor, & Græcorū sub Antiocho, & pro vtraque sub eodem contextu verborum fecit istum Psalmum, rogans Deū pro populo Israel. Nam in vtraque persecutione gentes occupauerunt hæreditatem Dei, s. terram promissionis datam Iudæis, polluerunt templum, occiderunt populum Dei, & captiuauerunt, de quib. iste Psal agit. Intentio Ps. est omnes mouere de bonis proximorum lætari, & compati calamitatibus, & malis Et secundum hoc Psalm. iste habet tres partes, quia Psal. primò videns prædictam persecutionem lamentatur. Secundo pro eius liberatione Deū deprecatur, ibi *Vsquequo.* Tertiò de ipsius terminatione cōsolatur, ibi. *Nos autem populus tuus.* Applica literā vtrique persecutioni: habes fundamentū in Nicolao. Quantum verò ad sensum propheticum hic Psal præuidet persecutionem martyrum post Christi ascensionem toto orbe futuram, & ideo misericordiam Dei implorat, ne succumbat ecclesia. Et ad istum sensum diuiditur Psal. sicut ad literam dictū est. Sic ergo procedam, quia in quolibet passu primò exposito sensu literæ, sensum propheticum dicam. Prima ergo pars in qua ponitur futuræ persecutionis lamentatio diuiditur, quia Psalm. vt facilius diuinam impetret misericordiam dictam persecutionem exagerat, ostendendo quantum grauis fuerit. Ad hoc autem ostendendum quatuor narrantur a Psalm. Et primò offensa Dei ostenditur, & iniuria. Secūdò populi Dei narrantur homicidia, ibi. *Posuerunt.* Tertiò occisorum insepulta deplorantur corpora, ibi. *Effuderunt.* Quartò illata a gentibus explicātur opprobria, ibi. *Facti sumus.* Quantum ergo ad primum sciendum, q aliqui istum textum intelligere volunt de vltima captiuitate Iudæorum facta per Romanos, qn Romani ceperūt ciuitatem Hierusalem, & funditus eam euerterunt, & templum, & multum sanguinem Iudæorum sparserunt. Sed hoc stare non potest, propter hoc quod Psal. ait. *Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam.* Hæreditas. n. Dei dicuntur solum boni, & electi, quia cum hæreditas ad solos filios spectet, & solum boni, & electi sint filij Dei, sequitur quod solum boni hæredes sint Dei. Et hoc est, quod dicit Apostolus, Rom. 8. quod si filij, & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes aūt Christi. Sed quod nullus electorum tunc esset in Hierusalem, quando per Romanos fuit dissipata, ex hoc patet, quia, vt dicitur in historijs scholasticis, ante aduentum Romanorū omnes fideles angelorum vocibus fuerunt moniti, vt inde recederent, q & sic factum fuit, vt ostendit vers 1074. Et hoc est, quod dicit glo. hic. Non potest hoc accipi de temporib. post ascensionem Christi, quando vastati sunt Iudæi per Romanos. Tunc. n. populus, qui remanserat in Hierusalem, hæreditas Dei non erat, omnes. n. reprobi, & excæcati erant. Omnes n. boni, & fideles, aduenientib. Romanis, monitu Angeli in regnum Agrippæ secesserunt. Potius ergo iste Ps accipiendus est de tempore antequam Christus venisset. Tunc n. populus ille hæreditas Dei erat, quia ibi erāt multi prophetæ, & sancti, s. quando ducti sunt in Babyloniam. Vel de persecutione facta ab Antiocho tempore Machabæorum. De ista ergo persecutione futura a spiritusancto edoctus ait de gentibus. *Deus, venerunt gentes,* s. Græci *in hæreditatem tuam,* s. in Hierusalē, vbi aliqui boni erant. *Polluerunt templum sanctum tuum,* quia vt habetur 1. Mach. 1. Antiochus posuit abominabile idolum super altare in templo. Et aduerte, q tempore istius Ps. nondum

Hæreditas Dei.

Iudæi.

nondum erat factum templum,& tamen in templo futura narrat quasi facta, & præterita. Et hoc propter certitudinem prophetiæ. Sequitur. *Posuerunt Hierusalem in pomorum custodiam*, i. fecerunt Hierusalem desertam, non tamen eam fundi tus euerterunt, sicut custodes vinearum, vel fructuum faciunt sibi in vinea tugurium, vel aliquod ædificium desertum, vnde possint circumcirca videre damnū inferentes. Sic ad horum similitudinem Hierusalem deserta videbatur. Et tunc impleta fuit prophetia Esaiæ dicētis. Derelinquetur filia Sion sicut vmbraculum in vinea,& sicut tugurium in cucumerario. Mysticè aūt templum Dei est quilibet bonus, vide vers. 136. Diffusius autē de hoc vide in postilis Nic. Hoc aūt templum polluitur, quando peccato aliquo iusti anima inficitur,&c. Vide ēt de templo, quod est quilibet iustus vers. 751.

Esa. 1.

Tēplum est anima iusti

1357 *Posuerunt morticina seruorum tuorum escas volatilibus cœli, carnes sanctorum tuorum bestijs terræ.*

HIc ponūtur sanctorum homicidia. Vbi nota, quod propriè morticinus est nomen compositum. Et hoc dupliciter. Primò, quia mors componitur cū cædo, dis,& fit morticinus,a,um,i. morte cæsus,& interfectus,& tunc producit penultimam. Item mors componitur cum cado, dis,& fit morticinus,a,um,i. morte cadēs, sicut qñ est mortalitas hominum, vel animalium, & tunc corripit penult. Vnde versus. De cado morticinum, de cædo morticinumque. Hic autem accipitur prout componitur cum cædo,& sic morticina sunt corpora sanctorum, quæ ab infidelib. cæsa fuerunt, quod literaliter fuit in persecutione Antiochi, qua nolentes a lege Dei discedere, passim occidebantur. Vnde dr 1. Mach 1. quod Antiochus perdidit populum multum ex Israel,& in fine eiusdem capituli dicitur, ꝙ multi de populo Israel diffinierunt apud se, vt nō manducarent immunda,& elegerūt magis mori quam cibis coinquinari immundis, & noluerunt infringere legem Dei sanctam, & trucidati sunt. Et nota istorū Græcorū crudelem stultitiam, quia tempore persecutionis illius multi sancti, dū trucidarentur spe resurrectionis confortabantur, vt patet 2 Mach. 7. vbi trucidati ipsi Antiocho dicebāt Tu, scelestissime, in præsenti vita nos perdis, sed rex mundi defunctos nos pro suis legib. in æternę vitæ resurrectione nos suscitabit. Hanc ergo spem resurrectionis insipiens, & crudelis Antiochus ab eis auferre volens, mortuorum corpora dabat volatilib. cœli, & bestijs terræ comedenda. stultè cogitans, ꝙ sanctorum corpora per diuersas aues, vel bestias comesta Deus in vnū reunire per resurrectionem non posset, no cogitans, quod ille, qui de nihilo fecit hominem, corpus hominis in diuersis mundi partib. dispersum reunire potest. Hanc ergo stultam crudelitatem ponens Psal. dicit. *Posuerunt morticina seruorum tuorum*,&c. Mysticè aūt morticina,& carnes sanctorum dantur bestijs terræ, & volatilib. cœli, quia caro nostra multotiens exponitur potestati dæmonum qui dñr bestiæ terræ, & volatilia cœli, sed nunquā anima, vt de Christo ostēdit Greg. vide sup. vers. 396. Ipsi aūt dæmones bestiæ dñr, quia ratione non vtuntur. Vnde de anima, quæ a gratia cadit in peccatū, & sic fit habitatio dæmonis dr Soph. 2. Quoniam facta est in deserto cubile bestiæ. Dicuntur etiam volucres cœli, quia habitant istud cœlum aereum, de quibus Saluator ait, quod volucres cœli comederunt semen, quod cecidit secus viam.

Effuderunt sanguinem ipsorum, tanquam aquam in circuitu Hierusalem, & non erat, qui sepeliret. 1358

HIc ostenditur, quòd occisorum corpora dimittebantur insepulta, qđ erat signum crudelitatis maximæ, sæuire namque in viuos crudelitas est, sed in mortuos sæuire summæ crudelitatis est indicium. Isti autem persecutores non solum in viuentes, sed etiam in mortuos sæuiebant. Sicut enim sepelire mortuos opus est pietatis, sic abijcere mortuos a sepultura crudelitatis est opus. Sic ad literam fuit tempore persecutionis Antiochi. Quia tanta fuit copia cædis Iudæorum infra ciuitatem Hierusalē, & extra, vt

vt nulli vacaret defunctorũ corpora sepelire, dũ omnibus periculum immineret. Quæ notans psalmista dixit, ꝙ *Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Hierusalem* .s. per totam Iudæam, in cuius medio Hierusalem erat. Sic.n. ad literam scribitur. 1. Macha. 1. Et effudernat sanguinem innocentem per circuitum sanctificationis. Et quod in sepultura ipsorum occisorum remanerent corpora apparuit de Iason, de quo ibidé, .s. 2. Macha. 5 dr, quod fuerit proditor gẽtis suæ, ꝙ ille qui multos de patria sua expulerat, & qui insepultos inultos abiecerat, ipse & inlamentatus, & insepultus abiectus est, vt per ea, per quæ peccauerit, torqueatur, Sapien. 11. Sed quamuis prohibere defunctis iustorum sepulturã sit crudelitatis, ipsis tamen iustis nihil infertur nocumenti, quia si careant sepultura hominum nobiliori modo per sanctos angelos sepeliuntur. Sicut & econtra mali potentes nobilium hominum sepultura honorantur, sed ab angelis sepeliuntur in inferno, vt Christus ostendit de mendico Lazaro & diuite Epulone Luc. 16. Quod ad propositum pertractãs Petrus Rauennas ait. Mortuus est diues & sepultus est in inferno. En fratres quã rerum lamentãda mutatio pauperẽ portant angeli, diuitem deglutit infernus. Quare ergo sic sepulturæ pompa mentitur, in sepultura diuitis migrat tota ciuitas, cum funus effertur pauperem portat diuinorum miseratio baiulorũ. Meritò mox ei officia deputantur angelica, cui tam crudeliter negata sunt ipsa humanitatis extrema. Funus diuitis antecedit lugubris turba suorum, feretrum pauperem antecedit angelorum psallentium multitudo, & portatur ab angelis in sinum Abrahæ. Sed cur Abraham sic ambit pauperem, diuitem sic refugit & refutat? Nonne ipse diues fuit? Re vera diues fuit, sed pauperibus nouit succurrere & opes prærogare magis gestiuit in sinu pauperis, quàm in horreis recondere suis, sicut toto ordine vitæ suæ perdocetur. Exterus patria domus nescius ipse & domus omnium fuit, & patria sciẽs se non possessorem, sed dispensatorem diuinæ potius largitatis, &c.

Sepultura bonorum & malorũ.

Petrus Rauẽnas

A *Facti sumus opprobrium vicinis nostris subsannatio, & illusio ijs, qui in circuitu nostro sunt.* 1359

HIc illata a gentibus explicantur, opprobria. Terra.n. promissionis situata erat inter gentes idololatras, quorum idola Iudæi dispiciebant, & prædicabant illa esse dæmonia. Vnde & gentes Iudæos habebant odio, & sic lætabantur in ista persecutione Iudæorum & illos deridebant, dicentes Vbi modo est Deus vester? Nonne videtis, quod vos defendere non põt & similia. Et sic B opprobria & contumelias inferebant Iudæis. Vnde ad literam de ista persecutione dr 1. Macha. 1. ꝙ vniuersa domus Iacob induit confusionem. Illud aũt opprobrium tanto maius fuit, quãto status ciuitatis illius & populi erat prius in maiori gloria & honore. Vnde Abac. 2. Repletus est ignominia per gloriam. Et de hoc vicini eorũ Philistijm & aliæ gentes lætabantur. Vnde dicebat populus ille, illud Thre. 1 Omnes inimici mei audierunt malum meũ, lętati sunt, qm tu fecisti Quæ omnia noC tans Psalmista ait. *Facti sumus opprobrium vicinis nostris*, &c. Consimilia verba pro ista persecutione dicebat superius Psal. 43. posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationem, & derisum ijs qui in circuitu nostro sunt, vide sup. vers. 722 Et quid sit opprobrium, vide ibi. Quid sit subsannatio, vide vers. 11. Quid autẽ sit illusio: nota quod ludo is, componitur cum in, & mutata n, in l. fit illud dis, vnde illusio, & est illusio idem, ꝙ deceptio, vel detisio. Mysticè aũt sunt verba hæc bonorũm qui hodie in opprobrium subsanna- D tionem & illusionem habentur a malis, qm vt dicitur Iob. 12. Deridetur iusti simplicitas, quia quicquid virtutis boni peragunt, totum a malis interpretatur in malum, vide supra vers. 449.

Illusio.

Vsquequo, domine, irasceris in finem, accendetur velut ignis zelus tuus? 1360

HIc pro liberatione a dicta persecutione, ponitur deprecatio. Et tria facit, secundum quod tria a Deo petit, scilicet, quia petit primo, persecutionis de-

determinationem, secundò persecutorũ punitionem, ibi. *Effunde*. tertiò peccatorum populi remissionem, ibi. *Ne reminiscaris*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ propriè nec ira, nec zelus cadit in Deo sed solum metaphoricè, vt dictum fuit vers. 55. Vnde hic ait gl. Ira & zelus Dei non sunt perturbationes eius, qui cum tranquillitate iudicat, sed nomine iræ vindicta iniquitatis accipitur, qñ nos pro malis punit commissis. Nomine vero zeli exactio castitatis intelligitur, ne anima legem Dei contemnat, & a Deo suo fornicando dispereat. Ne ergo ista persecutio quæ procedebat ex ira Dei, & zelo erga populum suum duret vsq; in finem .i. vsq; ad consumptionem totius populi Israel, Psalmista precatur, d. *Vsquequo domine irasceris in finem?* q.d. ne vsq; in finem ira tua desæuiat supplico. Conformiter rogabat Psal. 12. dicens vsquequo dñe obliuisceris in finem &c. Vnde subdit. *Accendetur velut ignis zelus tuus?* Interrogatiuè dr, q d. Non decet misericordiã tuã, ꝙ zelus tuus sæuiat, & continuetur vt ignis qui lignis non parcit, sed quã diu combustibile continuè accenditur. & benè ira Dei accendi dr, quia ignis accensus, aliqua deuorat, aliqua purgat, ligna redigit ĩ cineres, sed purificat aurũ. Sic & ira siue zelus Dei euenit bonis & malis, sed iustos purificat, malos ãt exterminat.

Ira Dei Zelus Dei

1361 *Effunde iram tuam in gentes quæ te non nouerunt, & in regna quæ nomen tuum non inuocauerunt.*

HIc petit malorum punitionem, & primo facit hoc Secundò assignat rationem, ibi. *Qui comederunt*. Quantum ad primum sciendum, quod pœna peccati culpæ correspondet. Culpa verò istorum persecutorum fuit qñ iram suam non solum supra Iudæos sparserunt, sed ipsam effuderunt totaliter omnem crudelitatem exercentes in eis. Propter qđ de eis statim prædicit. *Effuderunt sanguinem eorum tanquam*, &c. Ideo nunc de ipsorum pœna consimiliter Deo dicit, *Effunde iram tuam super gentes*, &c. Aliud est enim, Deo iram suam spargere aliud effundere, quoniam de illo, quod spargitur pars retinetur, & non totum emittĩ, quod aũt effunditur, totum emittĩ. Et sic spargit iram suam Deus, qñ vt iratus peccata punit, vt corrigat, sed ipsã effundit, qñ vt iratus peccata punit vt damnet Iram Dei spargi non effundi notabat Ps. 29. d. Qm̃ ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius. Sed iram effundi ad æternum interitum ostendit Moyses dicens. Misisti iram tuam, quæ deuorauit eos. Sic ergo psalmista contra persecutores populi Dei postulat d. *Effunde iram tuam*, &c. Et ẽm gl. hic non est hoc dicere maliuolentia, sed præuisa dicuntur. Figura.n optandi futura prædicit. Et aduerte quod hic per gentes intelligit subditos, sed per regna ipsorum reges, & principes, quia tam maiores Græcorum quã populares contra Iudæos sæuiebant, qui nec Deum nouerant per fidem, nec eius nomen inuocabant. Quõ n. inuocabunt, in qué non crediderunt? vt dicit Apostolus Rom. 10. Aduerte tamen generaliter ꝙ quandoque illos quos ira Dei fortius damnare despicit illos hic diutius in suis iniquitatib. tolerat, vt euidentiorẽ causã damnationis ipsorum ostendat. Similiter & iustos, quos altius præmiare disponit, multotiens eius ira transeundo hic celerius punit. Quod notãs Greg. super illo verbo Iob 4. Vidi eos, qui operãtur iniquitatem, flante Deo, spiritu iræ eius esse consumptos, dicit. Quomodo, flante Deo, spiritu iræ eius consumpti sunt iniqui, qui plerumque hic, diutius subsistere iustis fœlicius permittuntur? Hinc namque de illis per psalmistam dicitur. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellabũtur. Hinc & Hieremias ait. Quare via impiorum prosperatur? Quia enim, sicut scriptum est, Dominus patiens redditor est, sæpe diu tolerat, quos in perpetuũ damnat. Nonnunquam verò concitè percutit, quia pusillanimitati innocentium consolando occurrit. Aliquando ergo omnipotens Deus diu iniquos præualere patitur, vt iustorum vita mũdius purgetur. Aliquãdo vero iniustos celerius trucidat, eorumque interitu innocentium corda cõfirmat. Si enim omnes malè agentes trucidaret, extremum iam iudicium quibus

Effundere iram Dei vel spargere.

Exod. 15

Greg. 5. mo. c. 15

Psal. 61.

Hier. 12.

bus exhiberet? Si autem nullum omninò A percuteret, quis Deum res humanas cu rare credidisset. Nonnunquam ergo ini-quos ferit, vt ostendat quia inulta mala non deserit. Nonnunquam verò iniquos diu tolerat, vt considerantibus insinuet ad quid eos ad iudicium reseruat, &c.

1362 *Quia comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.*

OStenditur hic causa punitionis eorum. Comedere, n. aliquando stat pro destruere, vel dissipare. Per Iacob ve B rò intellige populum Israel, ex eo natū. *Comederunt ergo Iacob*, quia bona populi ex Iacob nati diripuerunt, & magnā populi partem occiderunt, & captiuauerūt. Isto. n. modo tyrannus dr̃ comedere pau peres sibi subditos. *Et locum eius desolauerunt*, i. ciuitatem Hierusalem, quę erat metropolis totius regni, in qua erat & tē plum, & palatium regium. Hanc ciuitatē desolauerunt. Sic. n. ad literam de ciuitate Hierusalem fecit Antiochus, vt habetur 1. Macha. 1. Quia spoliauit templum omnibus iocalibus suis, accepit aurum, & C argentum, fecit magnam cædem hominum, & ciuitatem incendit igni, & fugerunt habitatores Hierusalem, & facta est extera semini suo, & nati eius reliquerunt eam. Et sic ſm gloriam eius multiplicata est ignominia eius. Moraliter autem notandum quod in scriptura reperitur comestio mala multiplex, vide in dictionario, ibi, Comestio.

Comedere peccatorum.

1363 *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum: citò anticipent nos misericordia tua, quia pauperes facti sumus nimis* D

POstulat hic peccatorum populi remissionem. Et primò postulat peccatorum remissionem, secundò ad hoc adducit rationem, ibi. *Ne forte.* Prima in duas, quia primò petit peccatorum remissionem: secundò diuini auxilij collationem, ibi. *Adiuua.* Quantum ad primū sciendum, ꝙ nec memoria propriè nec obliuio cadit in Deo, sed iuxta nostrum modum loquendi dicitur recordari peccatorum nostrorum, quando ipsa punit,

Obliuio Dei. D *Memoria Dei.*

sed obliuisci, qn̄ ipsa dimittit per veniam Quod notans Greg. ait. Quis nesciat qā Dei memoria nec obliuione rerum rumpitur, nec recordatione sarcitur? Sed cum aliqua deserens permittit more nostro obliuisci dr̃, & cum post longum tempus quæ voluerit visitat, nostræ mortalitatis more recordatus vocatur. Quo. n. pacto diuinitatis eius vim obliuio dissipat, cui ipsa quoq; laudabilis memoria essentialiter concordat? Nulla namq; nisi præterita aut absentia recordantur. Quomodo ergo Deus præteritorum reminiscitur, cum ipsa in semetipsis prætereunt, cius verò nutui semper præsentia existunt? Aut qsio absentium recordatur, dum omne quod est, per hoc illi præsto est, ꝙ in ipso est, ꝙ si præsto non esset, omnino nō esset. Nam non existentia videndo creat existentia videndo continet. Quicquid ergo creator non videt, essentia subsistēdi caret &c. Ad propositum ergo orat Psalmista, vt Deus peccatorum populi non recordetur, i. vt parcendo illa dimittat, d. *Ne memineris iniquitatum nostrarum antiquarum*, q. d. hæc mala nobis inferunt inimici, sed scio te nos flagellare pro peccatis nostris, ideo dimitte peccata, & cessabunt flagella. Quòd autem dicit *iniquitatum nostrarum antiquarum*, per hoc non intelligit de præteritis tantum, cum & illo persecutionis tempore etiam aliqui Iudæi idola sequerentur, vt habetur 1. Mach 2. Sed dicit, *iniquitatum antiquarum* i. similiū antiquis, quib. innumeris annis peccauerunt, idola colēdo, vt patet per totum librum Iudicum. *Citò anticipent nos misericordia tua*, i. misericordia tua præueniat iudicium, quia nisi indulgentia præueniat in iudicio, non absoluetur reus. Vel *anticipent nos misericordia tua.* s. ante totalem consumptionem populi tui. Et dico citò, *quia pauperes facti sumus nimis*, idest, expoliati afflicti, & iam quasi ad nihilum redacti, quasi dicat. Si differs misereri, erimus consumpti totaliter. Nota quòd in omni nostra bona actione misericordia Dei nos præuenit, & anticipat, & nunquam nos Deum præuenimus. Vnde Psalmo 58. Deus meus misericordia eius præueniet me, vide supra versiculo 947.

Greg. 22 mor. c. 5.

Misericordia p̄uenit nos Gregor.

Hoc satis deducit Greg. lib. 33. mor. cap. 25. d. Nemo quippe ut diuina eum gratia subsequatur, prius aliquid contulit Deo. Nam, si nos Deum benè operando præuenimus, vbi est, quod propheta ait. Misericordia eius præueniet me? Si quid nos ei bonæ operationis dedimus, vt eius gratiam mereamur, vbi est, quod Apostolus ait. Gratia salui facti sumus per fidé, & hoc non ex vobis, sed donum Dei est: non ex operibus vestris, vt ne quis glorietur. Si nostra dilectio Deum præuenit, vbi est, quod Ioannes ait. Non quia nos dilexerimus Deum, sed qm ipse prior dilexit nos? Vbi, est, quod per Oseam dñs dixit. Diligam eos spontaneè. Si sine eius munere nostra virtute Deum sequimur vbi est, ꝙ per euangelium veritas dicit. Sine me nihil potestis facere? Vbi est quòd ait. Nemo potest venire ad me nisi pater meus traxerit eum. Item: Non vos me elegistis, sed ego elegi vos. Si saltem dona bonorũ operũ virtute nostra benè cogitãdo præuenimus, vbi est ꝙ ꝑ Paulum tam subtiliter dr̃ vt omnis de se humanæ mentis fiducia ab ipsa cordis radice præscindatur, cum ait. Non quod sufficientes simus aliquid cogitare a nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est. Nemo ergo Deum præuenit meritis, vt tenere eum quasi debitorem possit, sed miro modo æquus omnibus cõditor, & quosdam praelegit, & quosdam in suis reprobis moribus iuste derelinquit. Nec tamen electis suis pietatem sine iustitia exhibet, quia hic eos duris afflictionibus premit. Nec rursum reprobis iustitiã sine misericordia exercet, quia hic æquanimiter tolerat, quos quandoque in perpetuum damnat. Sic ergo electi præuenientem se gratiam consequuntur, & reprobi iuxta quod merentur accipiunt, & de misericordia inueniunt electi, quod laudent, & de iustitia non habent reprobi quod accusent &c. Hoc ergo considerans Psalmista pro liberatione populi non sua allegat merita, sed præuenientem Dei postulat misericordiam, d. *Citò anticipent nos misericordia &c.*

Psal. 58. *Ephe. 2.* *1 Ioan. 4.* *Osea 14.* *Ioan. 15* *Ioan. 6* *Ioan. 15.* *2. Cor. 3.*

E 1364

Adiuua nos Deus salutaris noster: & propter gloriam nominis tui domine libera nos: & propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.

HIc postulata peccatorũ indulgentia consequenter erga hostes postulatur Dei gratia, vt scilicet Deus populum adiuuando protegat. Videbant .n. hostes fortes, se infirmos, ideo ad Dei recurrunt auxilium, dicentes. *Adiuua nos Deus salutaris noster*, .s. qui saluator noster fuisti, de seruitute Pharaonis, qui nos saluasti de captiuitate Babylonis: nũc adiuua nos in præsenti persecutione. Hoc autem dicendo recolit beneficia præterita, & sic magis captat Dei beneuolentiã. Conditio .n. magnifici est libenter audire bona quæ contulit, vt habetur quarto Ethicorum. Et hinc vulgariter dr̃, quòd gratiarum actio est ad maiora prouocatio. *Et propter gloriam nominis tui domine libera nos*, q. d. non allegamus merita nostra, sed gloriam nominis tui, vt, scilicet, ab ista persecutione per te liberati nomen tuum gloriosè per mundum innotescat. Ideo *propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum.* Quid autem sit aliquem alteri propitium fieri, vide versic. trecentesimumquinquagesimum quintum. Qualiter autem Deus suos adiuuat, vide versiculum nonagesimum nonum, & trecentesimumprimum, & sexcentesimum trigesimumprimum, & sexcentesimum septuagesimum tertium & octingentesimum septuagesimum secundum, & millesimum centesimum trigesimumquintum. Moraliter autem ista verba sunt cuiuslibet volentis benè agere, eo quòd liberum arbitrium sine Dei gratia ad meritoriè peragendum est inualidum, vt ostendit Magister libro secundo distinctione vigesimaquinta. Ideo Dei inuocare debemus adiutoriũ, dicentes. *Adiuua nos Deus salutaris noster* &c. quasi dicat, gratia tua adiuuet liberum arbitrium, non tamen ab opere meritorio ex hoc excludit liberum arbitrium, qui enim adiuuatur etiam ipse aliquid facit. Notandum est ergo quod adiuuat nos multipliciter Deus, scilicet ad

ad rectè incipiendum, & virtuosè perficiendum. Primum adiutorium datur infallibilliter, datur cuilibet qui non resistit sicut sol omnia illuminat, nisi ponatur obex. Vnde ait Origenes super librum Numeri. Maior cura pro nobis à Deo geritur ad nostram salutem, quàm ab aduersarijs procuretur ad mortem, quia Deus pater & filius & spiritussanctus, non solum prouocant ad salutem, sed etiam pertrahunt. Igitur nisi coniunxerimus nos aduersarijs nostris, & ipsorum partem fortificauerimus, gratiam adiuuantem habebimus. Et ideo nulla alia causa est quare quis adiuuantem Deum non sentit, nisi illa quam ponit Psal. dicens. Ecce homo qui non posuit Deum adiutorium suum. Secundò adiutorium datur omnibus, nisi quis gratiam receptam negligat. Propter negligentiã enim & gratia data perditur, & danda nõ obtinetur. Dicit Solinus quòd in capite draconis est quidam lapis preciosus, qui extrahitur draconib viuis, quia scilicet draco quibusdam herbis somniferis dormire cogitur, vt ab eo viuente sic lapis extrahatur. Sic & diabolus volens auferre ab homine viuente lapidem pretiosissimum diuinæ gratiæ, quo viuitur: primò soporem negligentiæ procurat, sciens quòd à litera viuente lapidem illum auferre non posset. Vnde Chrysostomus super Matthęum, dicit, quòd gratia est adiutorium infirmitatis humanę. Adiutorium autem non datur dormientibus, sed festinantibus. Istud apparuit in beato Antonio, de quo in vitis patrũ ait Hieronym. quod cum aduersus malignos spiritus bellum gereret & ab ipsis multa sæuissima vulnera pertulisset, cum gaudio per radium solis desuper venientem, & dæmones effugantem, Christi intellexit aduentum ad se, & ait. Vbi eras ò bone Iesu, ubi eras? Quare ab initio non affuisti, vt curares vulnera mea? Et uox ad eum facta est. Antoni hic eram, sed spectabam certamẽ tuum. Nunc autem quia dimicando uiriliter non cessisti, semper tibi auxiliabor. Propter quod dicitur Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Non autem dicit negligentiam nostram.

Adiutori um, Dei. *Origenes.* *Psal. 51.* *Gratia. Adiutori um. Lapis dici tur gratia.* *Chrysost.* *Hierony.* *Rom. 8.*

E *Ne forte dicant in gentibus, ubi est Deus eorum: ut innotescat in nationibus coram oculis nostris.*

Assignat hic rationem ut Deum inclinet ad præstandum sibi adiutoriũ. Ad hoc autem Psalmista adducit quatuor rationes quib vult Deum ad misericordiã populi sui inclinare, qa hoc decet primò diuinam reuerentiam, secundò diuinam iustitiam, ibi. *Vltio*, tertiò diuinam potentiam, ibi. *Secundum*. Quartò persecutorum malitiam, ibi. *Et redde*. Quantũ F ad primum sciendum quòd sicut ad Dei honorem pertinet ipsum prædicare misericordem & omnia posse: sic contra eius reuerentiam est de ipso sentire opposita, scilicet quòd non sit misericors, nec omnipotens. Gentiles autẽ uidentes Iudęorũ populum in tanta psecutione, & extermi natione, faciebant talem rationẽ contra Deum. Deus, quẽ colunt Iudæi aut uult eos iuuare & nõ potest, aut potest, sed nõ uult. Si primum, ergo est impotens, ergo non est Deus. Si secundũ, ergo est crudelis, ergo non est uerus Deus. Vbi ergo est G Deus Hebræorum? Et hoc est quòd ait Psalmista. *Ne forte dicant*, scilicet obstinatè *in gentibus*, idest, inter gentes dicant. *Vbi est Deus eorum*? idest, Deus Iudæorum nullius uirtutis esse uel momenti uideã, *& inotescat coram oculis nostris*. idest, ad tãtum deueniãt gentes, ut hoc nobis in facie dicant, qa tanta Dei iniuria nullo modo est toleranda. Tales sic cõtra Deum arguẽtes non aduertunt quòd & si Deus naturaliter est misericors, & omnipotens, est etiam iustus, & peccata nõ siuit impunita. Quia ergo populus Iudaicus peccauerat legem eius præuaricando, Dei iustitia requirebat ipsos puniẽdos. H Opus autẽ misericordiæ est delinquentem temporaliter punire, ne æternaliter puniatur. Dicunt enim naturales, & maximè Isido. 12. Etym. quod leo naturaliter erga homines est mitis, cuius misericordia apparet in multis, nam prostratis parcit, & captiuos obuios liberè repatriare permittit & nisi læsus de facili nõ irascitur, prouocatus uerò ad iram in prouocantem sæuit. Sic & Deus erga homines naturaliter est misericors, &

Deus misericors irascitur prouocatus. *Leo.*

 pius,

pius, vnde prostratis, idest, pœnitentibus parcit, captiuatos à diabolo volentes ad patriam redire non solum permittit, sed & ipsos adiuuat & dirigit, qa vincula peccatorum absoluit. Vnde vt in vitis patrũ scribitur, nullum peccatum hominis Dei misericordiã potest vincere, si tamen per pœnitentiam reuertitur. Cũ enim sit misericors Deus scit infirmitatem hominũ & passionem, fortitudinem, atq; diaboli astutiam & potentiam Et ideo cũ naturaliter sit misericors, cũ homines dimissis delictis ad ipsum per pœnitentiam reuertũtur, statim furorẽ suum mitigans omni eos facit dignos honore. Si verò vltro prouocatus fuerit, sicut fit, quando post expectationem pœnitentiæ contemnitur ſm quod ait Psalmista. Irritat aduersarius nomen tuum in finem, talem omnino punit, donec per pœnitentiam conuertatur. Vnde in prouerbijs sapientũ dicitur. Furor fit læsa penitentia sæpè. Vnde & Valerius dicit lib. 1. quòd lento gradu ad vindictam sui diuina ira procedit, tarditatem supplicij grauitate compẽsat.

Exēplũ. *Punitio peccati.* *Valerius.*

1366 *Vltio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est, intreeas in conspectu tuo gemitus compeditorum.*

ADducit hic secundam rationem quę fundatur in diuina iustitia, vt sic arguat. Ad iustum iudicẽ spectat suos subditos iniustè oppressos vindicare. Cum ergo tu Deus noster sis iustus iudex vindica sanguinem nostrũ. Et hoc est quod ait. *Vltio sanguinis* &c. Tamen notandum quòd in Hebræo, & in translatione Hieronymi hic terminatur versus p̃cedens. Et est sensus. *Vltio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est* à Græcis innotescat nationibus, ita quòd omnes nationes sciant te iniurias nobis illatas iustè vindicare, & hoc fiat, corã oculis nostris, sic quòd istam vindictã scilicet nos oculis nostris ad laudem tuæ iustitiæ videamus Vñ hoc euenit, subdit. *Introeat in cōspectu tuo gemitus compeditorum*, idest exaudi gemitum nostrum oppressorum & captiuorũ, vt scilicet à tanta oppressione liberemur. Secundum autem glo. hic versus exponitur de vltione temporali & æterna. Si de æterna, tunc est sensus: sume vindictam de malis qui fuderunt sanguinem nostrum, ipsos damnando æternaliter. Et tunc hoc dicit nõ optando, sed prophetizando, quia iusti non delectantur in perditione peccatorum, quia non eos odit propheta quum sit iustus, sed de diuina iustitia quam diligit. Si autem intelligatur de vltione temporali, optat inimicos ad Deum conuerti, vt ipsimet pœnitendo de peccatis suis accipiãt vltionem. q. d cito fiat vt videamus illos conuersos qui nos modo persequuntur. Qualiter autem iusti lætantur de vindicta malorum: vide supra versic. 937. Item quòd Deus multipliciter vindicat, vide sup. versic 248.

Vltio.

1367 *Secundum magnitudinem brachij tui posside filios mortificatorum.*

POnitur hic tertia ratio, quæ fundatur in diuina potẽtia, q̃ eius volũtati æquatur, quia oĩa quæ vult pōt, vt sic arguat. Diuina potestas pōt conseruare sanctos martyres pro eius honorẽ passos, & hoc eius bonitati cōuenit, ergo & hoc facere debet: q aũt hic possit, patet, q a hẽt brachiũ cui nihil resistere pōt Fortitudo .n. & potẽtia p brachium designatur, qm̃ ſm grãmaticos brachium dicitur à bary, quòd est forte. Vnde Esa 40. Ecce dominus veniet, & brachium eius dominabitur, vt sic sit sensus, quòd iusti viri qui tẽpore illius persecutionis Antiochi erãt à Deo postulent, dicẽtes *secundum magnitudinem brachij tui*, idest, potentiæ tuę *posside*, idest., tuos reputa, & vt tuos defende nos qui sumus filij mortificatorũ, idest, sanctorũ patrum qui seipsos mortificabant carnem mortificando. Vel secundum glossam hęc est vox sanctorum martyrum qui Deum orant vt mors ipsorum per exemplum proficiat successoribus. Vnde ait. *Posside*, scilicet, ne aliquo errore maculentur. *Filios mortificatorum*, scilicet posteros ut accendantur ipsorum exemplo, & non terreãtur. Hoc enim semper orant sancti martyres, ne infructuosus esset posteris sanguis eorum, vt inde cresceret seges vñ putabatur peritura. Et ista est pia precatio, ne Deus filios eorum proijciat, qui pro eo puniti sunt, sed multiplicet.

Martyr.

Notan

Notandum q mortificatus dr a mortifico, cas, & componitur ex morte & facio cis, & fit mortificatus quasi mortuus factus. Et sic non solum sancti martyres, sed et quilibet iustus qui seipsum morti ficat mundo, dr mortificatus. Vnde tales dicunt illud Psal. 43. Qm pp te mortificamur tota die. Quod verbum exponés Richardus ait. Quo non mortuus creditur, &c. vide vers 730. vel per brachium dni intelligit Christum, qm sicut brachio totum corpus protegitur & defenditur, sic & Christus incarnatus totum corpus ecclesiæ suis operationibus liberat & defendit. De isto brachio ipsi Iob ait dns. Si habes brachium vt Deus & uoce simili tonas. Quod ad propositum exponit Greg. d. Per brachium Dei consubstantialis eius filius demonstratur. Ipse .n. est brachium, de quo Propheta ait Et brachium dni cui reuelatum est? Deum ergo habere brachium est operantem filium gignere. Voce verò tonare est consubstantialem sibi filium mundo per incarnationem terribiliter demõstrare. Et nota quod in isto brachio multa mirabilia Deus operatur in nobis, quoniam per istud brachium, primo suum redemit populum Psalm. 76. Nota fecisti in populis virtutem tuam, redemisti in brachio tuo populũ tuum. Vbi glo. virtutem tuam, i. Christum notum fecisti qn misisti eum in mundum, notum dico in populis tam fidelib. quam infidelib. sed infidelibus sic notum fecisti vt cognoscant Christum tuum corpore, fidelibus aũt vt cognoscãt eum et deitate. Deinde ostendit quid præstiterit hac virtute, dicens. Redemisti in brachio tuo populum tuum, idest, per Christum. Secundò istud brachium per totum mundum est dilatatum, quia eius fides vbiq; dilatata, quod futurum prædixit Psalm. 70. Deus ne derelinquas me donec annunciem brachium tuum generationi omni quæ ventura est. s. Christũ incarnatum. Et de isto brachio dicitur Esa. 53. Domine quis credidit auditui nostro & brachium domini cui reuelatũ est. Primum dicit de incredulis ipsos accusando. Secundum verò ipsorum execrationem remouẽdo dicit. Et brachium domini cui reuelatum est quasi dicat. Il-

Brachiũ dr Christus.

Iob. 40.

Esa. 53.

Christus cognitus dicitur.

A li quib. brachium dni per prædicationẽ reuelatum est credere noluerunt. Tertio est suorum fidelium defensiuum pp q orat propheta. Domine miserere nostri, esto brachium nostrum in mane, & salus nostra in tempore tribulationis. Et Sap. 5 Brachio sancto suo defendet illum. Quarto est dæmonum ligatiuum. Hoc .n. brachium incarnatum dæmones sic terruit, vt nobis ad libitum nocere non possint. Quod prædictum fuit Exo 15. Irruat super eos formido & pauor in magnitudine brachij tui. Vnde Sap. 11. Virtuti brachij tui quis resistet? qm tanquam B momentum stateræ, sic est ante te orbis terrarum, propter quæ omnia in isto brachio confidens Psal. d. *Secundum magnitudinem brachij tui posside, &c.*

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: improperium ipsorum quod exprobrauerunt tibi, domine. 1368

HIc adducit quartam rationem, quæ fundatur in persecutorũ malitia. Vnde hic Psalmista nõ optatiuẽ, sed prædictiuẽ ponit persecutores a Deo puniẽ C dos secundum peccata sua, sic q nihil in eis impunitum remanebit. Vnde notandum, quòd numerò septenario vniuersitas designatur. Vnde Greg. ait Septeno numero vniuersitas exprimitur. Vnde & nõ amplius quam diebus septem hoc tempus trãsitorium cõsummatur. Quid est *redde vicinis nostris septuplum:* nisi redde eis pœnæ perfectionem, idest, pœnam complere. Hoc enim numero perfectio signari solet. Redde ergo vicinis nostris, scilicet, persecutoribus qui vicini erant, vicini quidem loco, non volunta- D te, corpore non mente *septuplum*, idest, complere debitam pœnam *in sinu eorum*, idest, in mente ipsorum, vt, scilicet, prius septem peccatis inuoluantur, vt postea improperium fit meritum suppliciorum futurorum. *Redde etiam eis improperium ipsorum, quod exprobrauerunt tibi domine.* Vbi nota quod improperium quo aliquis alteri improperat, tunc improperanti redditur quando per effectũ in seipso percipit q alteri malè improperabat. Sicut si quis alteri improperaret dicens, tu nõ vales mecum pugnare,

Grego. 3. mo. c. 19

Septem significat vniuersitatem.

tunc si ille secum pugnando improperan E tem superaret, tunc improperium sibi il latum redderet illi, sic in proposito illi improperabant Deo dicentes, q populū non poterat defendere, vnde & cultum Dei de terra auferre conabantur. Tunc ergo improperium Deo illatum improperantibus Deus reddidit, qñ finaliter populum liberauit, & Antiochum miserabili morte prostrauit, vt pprijs pœnis flagellatus ipse potētiā Dei in se experiretur, cui improperauerat prius vt habetur 2. Machab. 9. Et ad istum sensū exponit Greg. hunc versū dicens. Scriptura sacra plerumque sinū pro mente ponere consueuit, sicut uoce ecclesiæ de persecutoribus nostris, qui nobis natura quidem coniuncti sunt, sed uita disiūcti per Psalmistam dicitur. *Redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum.* Ac si apartè diceretur, in mensa sua recipiant hoc quod in nostris corporibus sæuientes operantur, vt dum nos exterius ex parte premunt, ipsi interius perfectè puniantur.

Greg. 22 mo. c. 14

1369 *Nos autem populus tuus, & oues pascua tua confitebimur tibi in sæculum.*

E St hæc tertia pars principalis, ī qua Psalmista præuidens finalem populi de dicta persecutione liberationem, gratias Deo agens consolatur. Et primò ponit suam intētionem, secundò suę intentionis expressionem, ibi, *In generatione*, Quantum ad primum præuidēs psalmista populi liberationem confitetur in persona totius populi se à Deo gubernari, atque nutriri, dicens. *Nos autem populus tuus*, s. quem elegisti ad cultum tuū, cui in monte Sinai legem dedisti. *Nos* H *oues pascua tua*, quia nos in deserto quadraginta annis manna pauisti, q. d. & nūc consimiliter vt tuum populum defendisti & nutristi. Ideo. *confitebimur tibi in sæculum*, s. confessione laudis. Vbi nota, q seculum accipitur quandoque pro æterno, sic. n. dicitur Eccles. 40. Omnia quæ de terra sunt, in terram conuertentur, fides in sæculum stabit. fides, idest, effectus fidei, scilicet pręmiū debitum fidelibus. Aliquando verò accipitur pro certo, & determinato tempore, s. pro reuolutione unius iubilei, scilicet pro spatio quinquaginta annorum. Et sic multiplicantur sæcula secundum quod multiplicantur reuolutiones annorum Iubilei, Et isto modo accipitur Eccles. 9. vbi dicitur, Amor, & odium simul perierūt, nec habent partem in hoc sæculo. Et quia spacium quinquaginta annorum est ut in pluribus tēpus discretionis hominis, qua caret in pueritia, & senio, sine qua confessio laudis non est multum laudabilis, ideo ait. *Nos aūt populus tuus, &c. confitebimur tibi in sæculum*, idest, discre- F te, & uoluntariè laudabimus nomē tuū. Et aduerte, quòd Psalmista propriè populum Iudæorum oues appellat. Nam secundū naturales oues in æstate tēpore caloris simul manent vnitæ, & ad inuicē strictæ, In hyeme tempore frigoris disiūctæ manent, & abinuicem segregatæ q faciunt, pter frigiditatem flatus ipsarū. quia si, in hyeme cōgregatæ manerēt, magis infrigidarentur, sed in æstate congregatæ refrigerautur. Sic & Iudæorum populus tanq oues tēpore æstiuo. s. prosperitatis in simul congregati Deum cō G fitebantur, tempore aūt hyemis. s. aduersitatis disiungebantur a Deo, vt in lib. Iudicum multis patet exemplis.

Seculum multiplex:

Nota oues din mali.

In generatione, & generationem annunciabimus. 1370

H Ic exponit quod statim dixerat. s. cōfitebimur tibi in sæculum, quia . s. non accipitur sæculum solum pro vno iubileo, sed pro successione omnium generationum. s. pro æterno. Vnde sicut dictum est superius vers. 1282. Vna generatio tantum communiter durat quantum durat filius a patre genitus, & sic filius dicitur vna generatio, nepos, scilicet filius filij dicitur alia generatio, pro nepos alia generatio, & sic vlterius. Sic enim accipit generationem Mathæus, dicens. Omnes generationes ab Abrahā vsque ad Dauid quatuordecim, a Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis generationes quatuordecim, a transmigratione Babylonis vsque ad Christum generationes quatuordecim. Volens ergo ostendere Psalmista quomodo, sæculum superius acceperat, dicens, *Confite-*

Generatio quid sit.

Matt. 1.

Confitebimur tibi in sæculum, dicit in generatione,& generationem. Vbi glo. *in generatione, & generationem*,i.in omnem generationem,quod supra dixerat in sæculum. Vel aliter generatio est duplex,s. accipiendo generationem pro re genita .s.generatio præsentis sæculi,& futuri,de prima dicitur Eccl. 1. Generatio præterit,& generatio aduenit. De secunda aũt dicitur. 1 Ioa.5. Generatio Dei cõseruat eum,& malignus non tangit eum. Dicit ergo *in generatione,& generationem*,&c. idest, non solũ in præsenti sæculo annunciabimus laudem tuam,sed multo magis in futuro. Apoc.19. Audiui vocem de cęlo dicentium, laus virtus, & gloria Deo nostro est. Moraliter autem notandum, quod Dei laudes merito annunciare debemus,vt illis auditis proximi in virtutib. crescant.Sic etenim Deus virtutem operum suorum annunciabit populo suo, vt det illis hæreditatem gentium.Quod exponens Grego.dicit. Nam Deus qui nos prohibet, ne proprio ore laudemur per scripturam sacram laudes suas nobis annunciat: non quia ipsis indiget,qui proficere laudibus nescit, sed dum suam magnitudinem narrando nobis annunciat, nostram ad se imperitiam subleuat,& bona sua loquendo nos edocet, quæ omnino homo non cognosceret, si de se tacere voluisset. Idcirco autem laudes suas nobis indicat, vt valeamus studẽtes eum cognoscere, cognoscentes amare, amantes sequi, sequentes adipisci, adipiscentes verò eius visionem frui, vt ait Psalmista.Virtutem operum suorum annunciabit populo suo, vt det illis hæreditatem gentium.Ac si apertè dicat. Idcirco fortitudinẽ suæ operationis annunciat, vt eum,qui audierit,donis ditescat. Morem ergo sui creatoris imitantes sancti viri nonnunquam quædam de se vt audientes instruant annunciando narrant, non vt ipsi proficiant manifestant, & tamen in his alta se consideratione custodiunt, ne dum a terrena intentione erigunt,ipsi terrenæ laudis appetitu mergãtur.Similiter multo fortius laudes Dei annunciare debemus, vt alios ad Dei ducamus amorem, vt meritò dicamus illud Psal.33.Semper laus eius in ore meo.

Generatio multiplex.

Annunciare laudes Dei.

Greg. 18 mor. c. 5.

Ps. 110.

A

PSAL. LXXIX.

Qui regis Israel, intende, qui deducis velut ouem Ioseph. 1371

ISte Psal. talem habet titulum. *In finem pro ijs qui commutabuntur Psal. pro Assyrijs testimoniũ Asaph.* Vbi sciendum, q̃ iste Ps. ad literã de Christo exponitur. Agit.n.de primo Christi aduentu quo vineam de Aegypto eductam,s. synagogam per verum intellectum legis ad veram fidem cõuertit, & illuminauit, & in melius commutauit. Et sic iste Psal. est Christi & ecclesiæ testimonium. Vnde agit de commutandis, & de Assyrijs. Vbi per commutandos accipe tã Iudæos quam gentiles Iudæos,s.a litera legis cõmutandos ad legis intellectum,de figura ad rem figuratam, vt in tota lege intelligant Christum figuratum fuisse. Pro gentibus autem,s. quæ commutabuntur per aduentum Christi ab idolorum cultura ad vnius veri Dei cultum. Et sic est testimonium pro ijs, qui commutabuntur Iudæis,s. vel gentilibus. Est etiã testimoniũ pro Assyrijs. Assyrij.n.interpretantur dirigentes se. Et sic per Assyrios intellige Iudæos obstinatos, vel gẽtiles,qui in aduentu Christi non commutabuntur, sed magis se per superbiam contra Christum dirigẽnt, vel ceremonias legis carnales præferendo Euangelio, vel Christi ecclesiam persequendo. Est ergo sensus tituli talis. Iste Ps.quẽ fecit Asaph. dirigit nos in finẽ,i. in Christum,& est testimonium *pro commutandis*,i. pro conuertendis Iudæis ad Christum vel gentilibus, *& pro Assyrijs*,i. contra Assyrios,s.superbos Iudæos vel gentiles, qui contra Christum superbe se erigunt. Et est testimoniũ *pro commutandis*, sed contra Assyrios agit.n. de Christi primo aduentu quo commutandi recipiuntur,sed Assyrij superbi reprobantur. Hoc viso accedo ad Psalmi diuisionem. Ad cuius intellectum sciendum, q̃ sicut vna fides est patrum testamenti,veteris & noui, ita & vna ecclesia noui ac veteris testamenti est, quia illud quod vetus testamentum promittebat

B

C

D

esse futurum, hoc nouum declarat iam esse perfectum. Et sic quod antiqua ecclesia credebat esse venturum, s. Messiã: ecclesia noui testamenti iam venisse confitetur, & credit. Et ista vna ecclesia multotiens in antiquo, & nouo testamento nomine vineæ designatur. Ecclesiam.n. veteris legis sub nomine vineę descripsit Esaias ex parte dñi, d. Vinea domini exercituum domus Israel est. Similiter, & in nouo testamento Christus ecclesiam suã sub nomine vineæ descripsit, dicens, ꝙ exijt primo mane conducere operarios in vineam suam, &c. Vbi Greg. in hom. dicit. Quis patris familias rectius similitudinem tenet quam conditor noster, qui regit, quos condidit, & electos suos sic in hoc mũdo possidet, quasi subiectos dominus in domo? qui habet vineam suam, s. ecclesiam, quæ ab Abel iusto vsq; ad vltimum electum, qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos protulit, quasi tot palmites misit. Istam ergo vineam Asaph in spiritu præuidens. de ipsa hunc Psalm. conscripsit, in quo de ipsa duplicem eius statũ ostendit. Primò statum, quẽ habuit ante Christi aduentum Secundo statum, quẽ habuit post Christi aduentum, ibi. *Deus virtutũ. conuerte nos.* Prima in duas, quia primò Psalmista pro vinea deprecatur, secundo processus vineæ demonstratur, ibi. *Vineam de Aegypto.* Circa primũ duo facit: quia primò Christi aduentum inuocat, secundò statum vineæ explicat, ibi. *Domine Deus virtutum* Circa primũ quatuor petit a Deo, s. primò erga nos Dei considerationem, secundò Dei manifestationem, ibi. *Qui sedes.* tertiò Christi incarnationem, ibi. *Excita.* quarto gentis commutationem, ibi. *Deus virtutum conuerte nos.* Quantum ad primum, sciendũ, qđ Israel vocatus fuit Iacob, a quo duodecim patriarchæ geniti sunt, a quib. populus Dei descẽdit, qui diuidebatur in duodecim tribus. Et ideo per Israel intelligitur populus Dei in duodecim tribubus contentus. Quẽ populũ singulari gubernatione Deus regebat, non solũ interius per veri Dei cultum, sed ẽt exterius, vt patuit qñ quadraginta annis ipsum per columnã nubis in die, & per columnam ignis in nocte duxit per desertũ, & pane

Vinea dicitur ecclesia.
Esa. 5.
Mat. 20
Israel significat populum Dei.

E cœli pauit ipsũ, vt patet Exo. 13. Et ideò dicebatur Deus regere Israel. Quod notans Ps. recolens illius beneficij, ait. *Qui regis Israel intende*, s. nobis. Intendere.n. dupliciter accipitur, vide versic. 876. hic accipitur pro dirigere. Et sic Deum intendere nobis est ipsum nos dirigere, & nostras preces approbare, sicut Psal. 5. dr. Intende voci orationis meæ. *Qui deducis velut ouem Ioseph.* Hoc quidam sic intelligunt, quia vt habetur Gen 50 Ioseph in morte adiurauit fratres suos, dicens. Scio ꝙ Deus visitabit populum suum, & vos

F hinc educet ad terram vestram. Ideo tũc asportabitis hinc ossa mea vobiscũ, vt nõ hic, sed cum patrib. meis sim sepultus in terra promissionis. Quod facere volentes filij Israel, qñ exierunt de Aegypto propter inundationẽ Nili fluminis Aegypti non poterant inuenire sepulchrum Ioseph. Et tunc apparuit eis quædam ouis, quæ ductu angelico natauit vsq; ad locũ sepulchri Ioseph ad ostendendum eis locum, vt inde ossa Ioseph acciperent. Quę ossa accipiens Moyses secum asportauit, vt habetur Exodi decimotertio. Et pro-

G pter hoc vocata est ouis Ioseph. Et tunc esset sensus literæ. *Qui deducis*, s. populũ Israel per angelum præcedentem castra eorum, vt habetur Exodi decimoquarto, *velut ouem Ioseph*, quæ similiter ductu angelico ducta fuit ad sepulchrum Ioseph. Sed hoc, quod dicitur de illa, est satis voluntarie dictum, nec ab aliquo doctorum repertum. Ideo sic exponenda est litera. *Qui deducis velut ouem Ioseph*, idest, populum Israel hic denominatum a Ioseph, eo ꝙ ipsum tempore famis saluauit in Aegypto sicut ouem, s diligenter custo-

H diens eum, sicut sollicitus pastor diligenter gregem suum deducit. In isto ergo versiculo Psalmista erga nos implorat Dei considerationem, vt sit sensus. *Qui regis Israel*, i. videntes te per fidem, *intende*, scilicet respice nos mittendo filium tuum nobis. *Qui deducis velut ouem Ioseph*, idest, fidelem populum conuersum de gentibus signatum per Ioseph Ioseph enim interpretatur augmentum. Et mortuo grano frumenti, scilicet Christo auctus est multũ populus Dei cõiunctis in angulari lapide Christo Iesu duobus parieti-

Ouis Ioseph.

rietibus, s. populis Iudæorum ac gẽtium. Vnde gentium populus ouis nomine vocatur, de quibus ait Christus. Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.

Ioan. 10

1372 *Qui sedes super Cherubin, manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse.*

HIc ergo nos implorat Dei manifestationẽ. Ad huius expositionem sciendum, quòd arca testamenti, in qua Deus habitare dicebatur, quia inde dabat populo responsa, situata erat super duos Cherubin auro puro fabricatos, vt habetur Exod 37. Et ideo litteraliter dicebatur Deus sedere super Cherubin: quia arca testamenti duobus Cherubin sustentabatur. Vnde 3. Reg 8. dicitur. Tulerunt arcam fœderis domini sedentis super Cherubin. Sic ergo Deo loquit Psalmista hic iuxta illum modum scripturę, dicentis. *Qui sedes super Cherubin.* Vel magis realiter Cherubin est quidam ordo angelicus, & interpretatur plenitudo scientiæ. Vnde secundum Gregorium in homil. de Angelis. Illa summa angelorũ agmina, ideo Cherubin sunt vocata, quia tãto perfectiore scientia sunt plena, quanto claritatem Dei vicinius contemplantur, vt secundum creaturæ modum eo amplius omnia sciant, quo vicinius visionem conditoris sui per meritum dignitatis appropinquant. In istis ergo angelicis spiritibus ideò sedere dicitur Deus, quia omnis scientia, & cognitio creata ei subditur. Propter q & ipse Deus scientiarum dominus dicitur. 1. Reg 2. Deus scientiarum dominus est. Istum ergo Deum sciẽtiarum Dominum inuocat Psalmista, d. *Qui sedes super Cherubin, manifestare coram Ephraim*, &c. Pro cuius expositione literali sciendum, q vt habetur Num. 2. Erecto tabernaculo per Moysen in deserto, stabat in medio castrorum, sic q quælibet tribus habebat determinatum locũ circa tabernaculum pro custodia eius. Nam ad partem orientalem tabernaculi ponebantur tres tribus, s. Iudas, Isachar, & Zabulon. Ad meridiem verò aliæ tres tribus, s. Ruben, Simeon, & Gaad. Ad

Cherubin.

Greg. in homil.

A Aquilonem verò aliæ tres tribus, s. Dan, Asser, & Nephtalin. Ad Occidentẽ verò aliæ tres tribus, s. Ephraim, Beniamin, & Manasses. In ista verò parte occidẽtali tabernaculi erat fœderis sancta sanctorum, & propitiatorium, in quo diuina dabãtur responsa, & Deus voluntatem suam populo manifestabat. Ex quibus apparet, q istæ tres tribus. s. Ephraim, Beniamin, & Manasses, quia situabantur ad partem Occidentalem, erant propinquiores loco diuinis responsionibus cæteris. Et ideo quærens Psalmista q Deus, qui istis trib. B tribubus vicinius manifestari solebat, nunc omnibus per incarnationem se manifestet, dicens *Tu qui sedes super Cherubin*, eo modo, quo dictũ est, qui te soles manifestare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse, supple manifesta teipsum mũdo per incarnationem. Et hoc est quod statim subditur, quem ex hoc quærat d. *Excita potentiam tuam, & veni*. Mysticè autem consideranter, quod istæ tres Ephraim, Beniamin, & Manasses castrametabantur a parte occidentali tabernaculi. Sciendum quod tabernaculum corporis nostri quatuor habet partes, s. orien C talem, quæ significat natiuitatem. Australem, quæ significat statum prosperitatis. Aquilonarem quæ significat statum aduersitatis, & occidentalem, quæ significat mortem, & finalem corporis casum, & resolutionem. Et in qualibet tres considerare oportet per tres custodes illius partis figurata. Primò ergo a parte orientali castrametabantur Iudas, Isachar, & Zabulon, & significant tres virtutes quas ex consideratione tuæ natiuitatis debes habere quæ sunt confessio accepti mune- D ris, hæc est Iudas, obseruatio promissi fœderis, hæc est Zabulon, recordatio suscepti nominis, hæc est Isachar. Primò ergo circa natiuitatem tuam, scilicet, spiritualem qua Deo regeneratus es per baptismum confidera munus quod tunc a Deo accepisti, quia, de filio diaboli factus es filius Dei, de filio gehennæ filius gloriæ, de peccatore iustificatus. Et istud muous semper debes considerare, confiteri, & Deo gratias agere, & hoc significat istius partis primus custos, scilicet Iudas qui cõfitens interpretatur.

Natiuitas.

Iudas: Gratiarum. Actio.

Ad

Ad hoc.n.etiam bruta nos inducunt animalia. Nam de elephante legitur, q̃ cum in foueam ceciderit, si ab aliquo extrahatur, statim beneficium confitens liberatorem sequitur, & omni feritate deposita, per susceptum beneficium edomatur. De tigride etiam legitur, cum in foueã quandam cecidisset, & miles quidam a casu inde transiens ipsam extraxisset, fera extracta beneficium sibi factum recognoscens, & liberatorem suum recognoscens, cum cauda blandiebatur, & benefactori gratias agere videbatur, vt ponit Plinius. De quodam leone etiam legitur in historia vltra marina, q̃ cum vltra mare foret exercitus Christianus, quidam miles casu quendam leonem inuenit, quem quidam serpens taliter cum cauda ligauerat quod se mouere nõ poterat. Vnde miles pietate motus serpentem occidit, & liberauit leonem. Leo autem tanquam gratum animal seruituti militis se mancipauit. Ibat.n per nemora prædas capiendo, & captas deferebat ad militem, intãtum q̃ multa commoda exercitui cõtulit. Ad hoc etiam adduci posset exemplum de leone quem beatus Hiero. curauit. Si ergo bruta animalia beneficia sibi exhibita taliter recognoscũt, multo fortius, & nos beneficia in nostra natiuitate nobis exhibita confiteamur, & Deo agamus gratias, quod significat primus custos orientalis partis qui erat Iudas, qui confessio interpretatur dicens. Nunc confitebor domino. Et ob hoc vocauit nomen eius Iudã. Secundò ab ista parte debet esse obseruatio promissi fœderis. Considera quid tũc Deo promisisti, s. renunciare diabolo, & peccatis, mundo, & eius põpis. Et hoc observare debes, q̃d significat scd̃s custos illius partis, s. Zabulon, qui interpretatur iusiurandum, per quod obseruatio promissi fœderis significatur, quia s̃m Greg. tunc solum fideles sumus, si, quod verbis promittimus, operibus adimplemus. Ad quod faciendum etiam multa paganorũ exempla nos inducunt, qui nec prece, nec pretio promissa violare volebant. Narrat Aug. 5. de ciuitate Dei, de Fabricio Romano, qui tamen satis pauper erat, quod promissi fidelitate Romanis, quòd cum missus fuisset per Romanos cõtra regem

Elephas 1.

Gen. 29.

Gregor.

Fides data seruari debet. Zabulon August.

A Pyrrhum, & bis fuisset deuictus, nũquam tamen frangere Romanis voluit promissam fidem fugiẽdo, cuius fidelitatem rex Pyrrhus admirans, ipsum in amicum habere concupiuit, quod vt Fabricius consentiret, medietatem regni sui sibi obtulit, & perpetuam pacem cum Romanis facere, si Fabricius in amicitiam sibi vellet copulari. Qui tamen vt fidem Romanis promissam teneret, spernens omnia sibi oblata, libera voce respondit. Non veni quærere tua, sed te, neque dominium supra tua habere cupio, sed supra te. Idẽ

Fabric.

B ad propositum de eodem Fabricio notat Orosius, q̃ cum dictus Fabricius bellum contra dictum regem Pyrrhum haberet pro Romanis, medicus Pyrrhi cupiditate ductus, venit ad Fabricium offerẽs ei, Pyrrhum, si vellet sibi prouidere, veneno interficere, quod facere poterat, quia rex Pyrrhus de ipso medico multum confidebat. Qui Fabricius statim dictum medicum ligatum remisit ad Pyrrhum cum literis hoc factum continentibus. Qui Pyrrhus hoc viso, admirans Fabricij fidelitatem, dixit. Antea sol a cursu suo auer-

Exẽplũ.

C teretur, quam Fabricius a fidelitate sua posset auerti. Similiter ad propositum de Marco Regulo narrat Aug. in de ciuitate Dei, vide vers. 1339. Si ergo gentiles fidem promissam sic seruare cupiebant, quantò magis Christiani hoc facere debemus, vt nec diuitijs, nec blanditijs, nec tormentis promissam Deo fidem violemus? quod nobis ostendit secundus custos Orientis. s. Zabulon. Idcirco cuilibet fideli dr̃. Esto fidelis vsq; ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. Tertiò ab ista parte debet esse pro custodia recordatio

Apoc. 2.

D suscepti nominis, quod significat tertius custos, s. Isachar. In natiuitate prædicta accipis nomen Christi, vnde & Christianus diceris. Ergo & nominis significationis recordari debes, ne nomen habeas falsum, & Christum imitari. Hoc significat Isachar, qui memorãs dñm interpretat̃, vt meritò quilibet nostrum dicere possit. Memor fui nocte nominis tui dñe, & custodiui legem tuam. Secundò principaliter a parte Australi erũt custodes tres. s. Rubẽ, Simeõ, & Gaad. Per partẽ Australẽ, in qua sol est altior, intellige statũ prosperi-

Isachar

Memoria nominis Christianis.

speritatis, in quo homo in altū ascendit. A Et tunc si seipsum vult custodire tria debet facere, per tres dictos custodes significata: quia, s. ad medium debet accedere extrema relinquendo Ruben, ad proximum debet intendere, egenis, miserendo, Simeon, ad dubium debet aspicere fortunam meditando Gaad. Primò in statu prosperitatis homo debet ad medium accedere extrema relinquendo, &c. Hic amplius non prosequor. Vide in postilla mea super Mich. residua membra.

1373 *Excita potentiam tuam, & veni, ut saluos facias nos.* B

HIc expresse Psalm. postulat Christi incarnationem, quam in præcedenti versiculo postulauerat implicitè. Et nota, q duo hic petit Psal. scilicet Christi incarnationem, & eius resurrectionem. Vnde iste versus partes habet transpositas. Primò.n. petit Christi incarnationē, dicens *Veni, ut saluos facias nos.* Secundò petit eius resurrectionem dicens. *Excita potentiam tuam*, scilicet per resurrectionē. Vnde istum versum sic exponit Magister in glo. d Ordo versus talis est. *Veni*, scilicet, tu ipse in carnem, & manifesta teipsum mundo. *Excita potentiam tuam*, scilicet, post mortem resurgendo: quia s. visus es infirmus in passione dum tibi dicitur. Si filius Dei es, descende de cruce, nihil posse videbaris, præualuit super te persecutor. *Excita ergo*, i. ostende *potentiam tuam*, vt qui infirmitate humanitatis crucifixus es, ex virtute & potentia diuinitatis resurge. Et hoc totum vt saluos facias nos, quia in his omnibus salus nostra consistit. Et sic Ps. istum versiculum dirigit ad filium dicens. *Excita potentiam tuā, & veni.* Ante enim veniebat ad nos Deus, sed non in persona propria, sed in persona sanctorum, prophetarum, quib. admonebat suum populum. Sed his Psal. non contentus ipsum in propria persona venire desiderans, ait. *Excita potentiam tuam, & veni.* Vnde & ipsum iam sic venisse ostendit euangelista, dicens, In propria venit, &c. scilicet ipse filius vel Dei Verbum. Vnde statim subdit. Et verbum caro factum est. Pro cuius declaratione aliqui solent quærere, quare pro salute

Ioan. 1.

Quæstio.

C

D

nostra ad nos venit Deus filius magis q pater aut spiritussanctus. Ad hoc multæ assignantur rationes, s. ne in diuinis confunderētur nomina, vt forma iuris remittantur crimina, vt à nato patri supplicetur venia, vt arte verbi reparentur opera, vt conuerso modo sperentur præmia, vt nobis partis commendetur gratia. Primum patet, ne, s. nomen filij, in trinitate confunderetur, sic. s. quod in trinitate essent duo filij, quia si pater fuisset incarnatus vel spiritussanctus, iam ibi confuse diceretur filius, quia ibi esset filius verbum, & alius filius, s. alia persona incarnata, & ex homine nata. Hanc rationē ponit Magist. in gl li. 3. dist. 1. d. Ideo ad nos solus filius venit carnem assumendo, & non spiritussanctus, nec pater, vt qui in diuinitate erat Dei filius in humanitate filius hominis fieret, ne alius in diuinitate esset filius, & alius in humanitate, & ne idem esset pater, & filius si pater de homine nasceretur. Secundum patet, quia secundum iura ad illum spectat iniuriam remittere qui iniuriam recepit. 23. q. 4. sic illic. Sed persona filij ob peccatum primorum parentum specialiter fuit iniuriata, q patet: quia primum peccatum cuius sequela humanum genus erat perditū, fuit peccatū Luciferi, qui voluit Deo similis fieri. Esaias 14. Ascēdam in cęlū, &c. & similis ero altissimo. Similitudo autem est nomen appropriatum filio, quia est imago patris, vt ait Magister lib. 1. dist. 27 & dist. 31. Hanc rationem tangit Bernard. in sermone de aduentu, dicens. Si consideremus exilij nostri causam, aduertere poterimus quàm congruum fuerit filium Dei ad nos venire, & nō patrem neque spiritum sanctum. Lucifer enim pro eo quod similitudinē altissimi vsurpare tentauit, & rapinam arbitratus est, esse se æqualem Deo, quod utique filij est, illico præcipitatus corruit. Potest etiam minor huius rationis formari de peccato primi hominis, qui fuit, quia appetijt in scientia Deo assimilari, dicente sibi dæmone, eritis sicut dij, scientes bonum & malum. Sapientia autem uel scientia propriè attribuitur filio, vt ostēdit Magister lib. 1. dist. 34. Tertium patet, quia oportebat redemptorem nostrum

Venit fili[illegible] Deus, [illegible] pater [illegible] spiritus sanctus.

Bernard.

strum supplicare pro offensa Deo facta, E vt ipsius veniam impetraret, sed nullus alteri congruentius supplicare pôt, quã filius patri. Et hanc rationem præuiderat Iob de filio sub nomine angeli, d. Si fuerit pro eo angelus loquẽs, miserebitur eius.

Iob. 33. Quartum patet, qm̃ sicut Deus primò per verbum suum cui attribuitur sapientia omnia fecerat, dicente Psalm Omnia in sapientia fecisti Et Io. 1 Omnia per ipsum verbum facta sunt, ita decens erat Deum eodem verbo reparare perdita.

Ioan. 1. Hanc rationem tangit Mag. lib. 3. d. 1. d. F Venit Dei filius & non pater neq; spiritussanctus, quod vtiq; congruo ordine atq; alto Dei sapientiæ fecit consilio, vt, s. Deus qui in sapientia sua mundum cõdiderat, ſm illud. Omnia in sapientia fecisti dñe, in eadem & quæ in cęlis sunt, & quæ in terris restauraret. Quintum patet, qm̃ videbatur homini postquã Deũ offenderat hæreditatẽ cœlestem de qua eiectus fuerat, non posse recuperare, sicut nec diabolus pôt. Volẽs igitur Deus spem dictæ recuperandæ hæreditatis mũdo dare, voluit ostendere ꝙ homo etiam G post peccatum potest fieri filius Dei, & per consequens hæres Hoc ostendit filius veniendo, quia ipse Deus est factus hominis filius, quasi arguat sic. Filius Dei est factus filius hominis, ergo multo fortius per conuersionem simplicem

Rom. 8. filius hominis fieri potest filius Dei. Si autem fieri potest filius Dei, sequitur quòd de hæreditate patris desperare non debet. Et hanc rationem tangit Apostolus dicens. Si filij & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. Sextum patet, quia cum pa H ter plus in naturalibus diligat filium, quam filius patrem, vt multis rationibus ostendit Philos. 8. Ethico. sequitur ꝙ pater in hoc, ꝙ ad nos suum misit filium, maiorem gratiam nobis ostendit & charitatem, quam si econtrario filius patrẽ misisset. Non tamen per hoc intelligo, quòd in diuinis pater plus diligat filium quàm econtrario. Et hanc rationem tan-

Chry. git Ioan. Chrysost super illo Ioan 3. Sic Deus dilexit mundum, &c. dicens. Hoc enim infiniti amoris est ostensiuũ: quia pater non hominem misit, non angelum, non archangelum, sed filium suum vnigenitum. Istis ergo rationibus ad nos venit Dei filius, & non pater neq; spiritussanctus ad nos saluandum. Propter quod dicit, Ego veniam & curabo eum. Et hinc loquitur Psal. d. *Excita domine potentiam tuam & veni, vt saluos facias nos.* *Matth.*

Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam & salui erimus. 1374

HIc Psal. prædicit gentis commutationem. Cum enim homo sit spiritus vadens & non rediens, quia, scilicet, per seipsum in peccatum cadere potest, sed per se inde redire non potest, nisi Dei adiutus gratia. Hinc est quòd a peccato non potest conuerti, nisi ipsum Deus conuertat. Vnde sicut in peccando nos primò auertimur a Deo, & consequenter ipse auertitur a nobis, sic & pœnitendo accidit oppositum, quia ipse primò se conuertit ad nos. quæ conuersio causat nostram conuersionem. Propter quod dicit dominus Hiere. 15. Hæc dicit dominus, si conuerteris conuertam te, quasi dicat hæc est bona consequentia. Tu conuerteris a peccato ad me, ergo ego te conuerti: quia effectus infert causam suam. Propter quod Zacha. 1. dicitur, Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos, in eodem sensu quasi dicat. Si vos conuertimini ad me, hoc ideo est, quia ego primò conuertor ad vos. Dum ergo sumus in peccato, Deus auertit faciem suam a nobis & nos etiã auersi sumus ab eo. Dum autem conuertit faciem suam ad nos, & nos respicit, tunc nos ad eum conuertimus. Et hoc notat Psal. dicens. *Domine Deus virtutum*, scilicet, angelorum qui virtutes dicuntur, Psal. 102. Benedicite domino omnes virtutes eius, &c. Conuerte nos, scilicet, a culpa ad gratiam, sed per modũ subdit. *Et ostende faciem tuam.* Quid est faciem alicui ostendere nisi se ad illum conuertere a quo primo fuerat auersus? Vel per faciem, intellige Christi incarnationem, quæ Dei facies dicitur vide supra versic. 689 844. Et istam faciem scilicet Christi incarnationem, Psal. petit, dicens. *Ostende faciem tuam*, &c. vnde Magister in glo. ait. *Ostende faciem tuam*, i. filium tuum,

Cõuersio *Zach. 1.* *Ps. 102*

qui

Facies Dei est Christus

qui est imago tua, hæc facies velata fuit nube carnis, sed hanc faciem ostendit Christus qñ surrexit, & ascendit, & ita saluamur. De hac facie dicitur Hest. 15. Facies tua domine est plena gratiarum.

1375 *Domine Deus virtutum, quousque irasceris super orationem serui tui?*

HIc ostendit vineæ, i. ecclesiæ turbationem. Et quatuor facit, quia erga istam vineam ostendit primò diuinam conturbationem. Secundò vineæ afflictio nem: ibi. *Cibabis*. Tertiò persecutorum contradictionem, ibi. *Posuisti nos*. Quartò Dei petit consolationē, ibi. *Domine Deus virtutum*. Quantum ad primum sciendū, q̀ Deus turbatur peccatis nostris, i. ad modū turbati se habet, quia sicut iratus homo contra aliquem ipsum orantem nō exaudit. Sic & Deus peccatoribus ira us eorum orationes repellit, sed amotis pec catis, statim tranquillus nobis manet. Propter quod sibi dr̃ Hiere. 3. Nunquid irasceris in perpetuum, aut perseuerabis in finem, q. d. non. Quinimò cum iratus fueris, misericordiæ recordaberis. Abac. 3. Petit ergo hic Ps. vt ira Dei auertatur ab ecclesia vt ipsius or tiones sint exaudibiles. d. *Domine Deus virtutum quousq; irasceris*, i. quousq; iratus non exaudies orationem serui tui. q. d. Etsi iustè irasceris super orationem inimici tui, ne irascaris tam super orationē serui tui. Præuidebat .n. Ps. populum per Chaldæus captiuandum, ideo pro ipsius liberatione orabat. Et nota q̀ ira Dei ēt durat super conuersos, sed aliter quam supra obstinatos. Nā conuersus flagellat, vt pater, sed obstinatos vt iudex, conuersis est ira corrigens, sed obstinatis est ira damnās. Dicit ergo. *Quousque irasceris*, &c. q. d. hoc oro, non vt non flagellet, vt pater, & corrigat, sed ne flagellet vt iudex, & damnet. Qualiter autē ira cadat in Deo, vide vers. 55. 684.

Ira Dei.

Hiere. 3.

Abac. 3.

1376 *Cibabis nos pane lachrymarum, & potum dabis nobis in lachrymis in mensura.*

HIc consequenter ostendit Psalm ecclesiæ afflictionem, quantum ad literam certum est, quòd ecclesia fidelium tempore captiuitatis Babylonicæ multas

A pressuras passa fuit. Homines autem in tali pressura, & captiuitate existentes du cunt in luctu, & lachrymis vitam suam, est ergo sensus, vt ly *quousque*, hic etiam resumatur, & dicatur. *Quousque cibabis nos pane lachrymarum*, idest, quousq; per mittes nos in tali afflictione, vt cibus noster sit semper cum lachrymis. Et idem resumit dicens. *Et potum dabis nobis lachrymis in mensuram*, sciebat. n. Ps quod s̃m mensuram peccati est mensura, & pœnæ. Vult ergo dicere. Affligimur, & punimur, & hāc punitionem meruimus, quia

B peccauimus tibi, sed quo vsque hoc durabit? q. d. Etsi hanc mensuram pœnæ nos peccatis nr̃is meruimus, tamen tu non respicias ad peccata nostra, sed libera nos per tuam misericordiam. Et per hoc vult ostendere Ps. quod ex incarnatione Christi quam supra statim postulauit fideles multa patiuntur pro fide nominis Christi, tamen illæ passiones erunt ad mensuram, quia erunt ad correctionem, non ad perditionem. Vnde erunt ad mensuram. quia. s. non excedent vires fidelium, vt possint sustinere. Et hoc est quod dicit

C Apostolus. Fidelis Deus, qui nō patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum vt possitis sustinere. Mysticè autem hic agitur de cibo pœnitentiæ & lachrymarū, quo Deus pascit pœnitentes in mensura peccati, vt s̃m mensuram peccati sit pœnitentiæ mensura. Iste fuit cibus Magdalenæ quando lachrymis Christi pedes riga uit. Luc. 7. Isto cibo pœnitens non solum pascitur, sed etiam Deum pascit, & reficit, vt ostendit Pe Ra. de Magdalena, super illo verbo Luc. septimo Intrauit Ie-

D sus domum cuiusdam Pharisæi, &c. dicēs. Pharisæi domum Christus intrauit non vt Iudaicos caperet cibos, sed potius diui nam misericordiam largiturus accubuit, non vt pocula saporata melle, floribus stipata sumeret, sed vt pœnitentis lachrymas ex ipsis oculorum fontibus in suum sumeret cibum. Et ecce inquit mulier, &c. venit illi pietatis non voluptatis cibum exhibere, denique & pœnitentiæ ponit mensam, ferculum compunctionis apponit, cibum doloris infert, potū lachrymis temperat in mensuram

1. Co. 10

Cibus pœnitentiæ.

Luc. 7.

Lachrymæ.

& ad

& ad delitias diuinitatis totas totam pulsat cordis sui, & corporis simphoniam, organi planctib. dat clamorem cithara, per suspiria longa modulatur, gemitus aptat in fistulam, & dum pectus ipsam conscientiam arguens sæpius percutit, facit cymbala personare. Deinde apportat diuinis oculis cibos,& totas sic misericordiæ copias reportat. Iste cibus lachrymarum benè figuratur in illo problemate quod Samson Philisthæis proposuit, dicens,de comedéte exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Vbi notandum, q per comedentem in scriptura sæpè figuratur peccator, eo q comedendo cibum vetitum primum peccauit homo. Gen.3. Per fortem verò significatur amaritudo mundi, & castigatio carnis, quæ homini exteriori fortis, & dura videtur, quæ tñ dãtur nobis,vt in ipsis vincamus. Sap.10. Certamen forte dedit illi vt vinceret.per cibum verò significatur ipsa pœnitentia, qua cibatur anima. Ps.41. Fuerunt mihi lachrymæ meæ panes,&c. Per dulcedinẽ verò denotatur spiritualis delectatio: qa anima diuina adiuta gratia,in aduersitatibus, & carnis castigatione delectatur, sic quòd illud quod carnaliter viuentibus amarum sapit, illi amore iustitiæ totum dulce videtur. Et(vt dicitur Eccl.23.)nihil dulcius quam respicere in mandatis domini. Sic ergo ad propositum de comedente exiuit cibus,qñ peccator considerans seipsum,de peccatis suis pœnitentiam agit, & contritus potum lachrymarum emittit.Et tunc consequenter de forti egreditur dulcedo, quia illa, quæ sibi prius videbantur amara, & fortia.s. orationes,& ieiunia,& hmôi, omnia sibi nũc dulcia vidẽtur, & sapida,vt meritò dicat illud Iob. 6. Quæ prius tangere nolebat anima mea, nunc præangustia cibi mei sunt.Et de isto cibo nunc ait Psal.*Cibabis nos pane lachrymarum*,&c.Et de isto cibo lachrymarum: vide supra vers 690.

Iud. 14. / Gen. 3. / Sap. 10. / Psal.41.

1377 *Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris,& inimici nři subsannauerunt nos.*

HIc ostendit persecutorum contradictionem, ad literã hoc dicit Ps. quia in illa captiuitate Babylonica rex Assyriorum posuit Samaritanos habitarẽ terras Iudæorum(vt dicitur 4 Reg.17.) qui odio habebant Iudæos,& econtrario. Propter quod dicitur Ioan 4. Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis.Et ideo,si aliquid proponebant regi de reditu Iudæorum ad propriam terram,illi Samaritani eorum vicini, quantum poterant, contradicebant,ne rex ipsos a captiuitate liberaret,ac etiam postquam liberati fuerunt,& de licentia Cyri ad propria reducti, ipsis Iudæis multum erant infesti, vt patet primò Esdræ quasi per totum. Similiter quando Iudæi reuersi voluerunt reædificare ciuitatem Hierusalem, illi deridebant eos, & subsannabant q.d Isti non facient,quæ cogitant. Vnde et habetur Neæ.4 cum audisset Sanaballath, q ædificaremus murum,iratus est valde, & motus nimis subsannabat Iudęos,& dixit coram frequentia Samaritanorum.Quid isti imbecilles Iudæi faciunt,&c. Per hoc mysticè dat Ps. intelligere,q Christo incarnato,resuscitato,& in cœlis assumpto, Apostoli,qui erant veri Iudæi,circuibãt per orbem ædificantes ecclesiam Dei in nomine Iesu Christi, quibus ab auditoribus contradicebatur dicẽtes. Qui sunt isti nouorum dæmoniorum annunciatores? Sed contradictores vincebantur, & fideles efficiebantur.Prædicabant.n.mortuum surrexisse, noua res, sed incredibilis rei fidem miracula faciebant. Et non solum contradicebant,sed ẽt subsannabãt fideles dicentes.Isti colunt mortuum crucifixum,sed multi subsannantes Apostolos prius,facti sunt postea Christiani vsq; ad sanguinem confitentes,vt de Apostolo Paulo patuit Act 9.quod ideò dicebãt contradictores, quia a Christo protegebantur Ps.30. Proteges eos in tabernaculo tuo a contradictione linguarum. Ista est contradictio hæreticorum, & schismaticorum, qui fidelibus contradicunt fidei veritatẽ abnegantes. Act.13 Contradicebant his, quæ dicebantur a Paulo blasphemantes.Vbi ait gl.Ps.30.q fideles a contradictione hæreticorum in futuro seculo abscondentur,sed in præsenti proteguntur, dum enim in præsenti peregrinamur, contradicunt hæretici negantes futura, sed tu Deus, proteges eos in tabernaculo

Cõtradicebant gentes Apostolis

bernaculo tuo, scilicet, intra fidé, quæ est carum rerum, quas pro nobis dominus gessit, & pertulit. Et hæc est catholica ecclesia, quæ est tabernaculum fidei, &c.

1378 *Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.*

Hic postulat diuinam cósolationem. Et exponitur iste versus vt supra 1374 Et nota ꝙ in isto Psal. tribus vicibus istum versum repetit Psal. petens diuinam consolationé. Præuidebat n. in spiritu triplicem captiuitatem Iudæorũ futuram, s Babyloniorum per Nabuchodonosor, Græcorum per Antiochum, & Romanorum per Titũ, & Vespasianũ. Ideò pro liberatione ab illis tribus captiuitatibus per istum versum dicit petens diuinam misericordiam. Hic tamen moraliter notandum, ꝙ rogare debemus Deũ, vt nos in multis conuertat ẽm multa mébra, quæ ad ipsum mysticè debemus conuertere, s. vt conuertatur facies ad gratiarum imploratioñé, vt conuertatur caput ad superborum detestationem, vt conuertatur oculus ad secretorum cósideratio-nem, alias meditationem, vt conuertatur manus ad egenorum sustentationem, vt conuertatur pes ad mandatorum obseruationé, vt cóuertatur cor ad diuinorum amorem. Primum patet, quoniã, qui ab aliquo vult petere, ad illum faciem conuertit, & nó dorsum. Sic. n. Ezechias Rex gratiam vitæ longioris à Deo petere volens, propter Christum, quem ex semine suo sperabat esse futurum, faciem suam conuertit ad ipsum. 4 Reg. 20. Conuertit faciem suam ad parietem, & orauit dominum dicens. Obsecro domine, memento mei, &c. Per faciem. n. intentionem mẽtis accipe, sed per parietem Christum dominum ecclesiæ circundantem, in quem Iudæi vnanimiter irruerunt. ps. 61. Irruitis in hominem vniuersi vos, tanquã parieti inclinato, &c. Ad istũ ergo parieté Christum conuertamus faciem, gratiam eius volentes impetrare exemplo Sarræ, de qua Tob. 3. Ad te domine, conuerti faciẽ meam peto domine, &c. Secundũ patet, vt enim patet, conuerte se ad aliqué, est se sibi humiliare, & subijcere, quod fit facillter, quando homo considerat dolores vitæ præsentis. Propter ꝙ dicitur psal 7. Cóuertetur dolor eius in caput eius q. d. Ex consideratione humanæ fragilitatis, & miseriæ conuertetur caput, & humiliabitur. Omnis enim miseria, omnis dolor, & pęna est quædam pro peccato nobis data retributio, quæ in caput nostrũ conuertitur, quando ipsius consideratione homo humiliatur. Propter quod dicitur Abdiæ. 1. Retributionem tuam conuerter in caput tuum. Tertium patet, sic enim Zacharias secreta Dei meditari volens ænigmaticè sibi ostensa, couertit oculos suos ad illa dicens. Conuersus sum, & leuaui oculos meos, & ecce quatuor quadrigæ, &c. Ex ista conuersione oculorum, quæ significat attentionem intellectus, vt ibi dicitur de mysterioquadrigarum fuit informatus. Quartum patet per manus aũt designãtur opera, & maximè pietatis. Vnde ad exercéda pietatis opera dixit Rex Israel armigero suo. Conuerte manũ tuam, & educ me de acie quia vulneratus sum. Magnum pietatis opus est infirmis subuenire. Sic & Deus manum suam conuertit, dum nostri miseretur. Esa. 1. Dicit dominus, Conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purũ scoriam tuam, &c. Patet quintũ, quoniã sic pedes suos per quos significantur affectus Psal. conuerterat. d. psal. 118. Cognoui vias tuas, & conuerti pedes meos in testimonia tua Sextum patet, quoniã hoc dominus postulat a nobis, dicens. Conuertimini ad me in toto corde vestro, ꝙ fit per veram dilectionem. In parte enim cordis, & non in toto conuertitur, qui aliquid retinet in corde per illicitum amoré, quo offenditur dominus. Propter quod dicitur Ecclesi. 21. Qui timet Deum, s. timore filiali, qui dilectionem includit, conuertetur ad cor suum. Vt ergo omnibus istis modis conuertamur recurramus ad Deum dicentes, *Domine, Deus virtutum, conuerte nos,* &c.

Cóuersio ad Deũ multiplex.

Nota.

Zach. 7

2. Para. 18.

Ioel. 2.

1379 *Vineam de Aegypto transtulisti: eiecisti gentes, & plantasti eam.*

Hic processus vineæ, scilicet ecclesiæ ante Christi incarnationem demonstratur. Et circa duo ostendit. Primò

mo eius statū prosperitatis. Secundò aduersitatis, ibi. *Vt quia.* Circa primū quatuor ostendit. Secundò in terra promissionis eius radicationem ibi. *Dux itineris.* Tertiò eius in altū eleuationem, ibi. *Aperuit.* Quartò eius in latū dilationem, ibi. *Extendit.* Quantum ad primum notandum, ꝙ sicut planta nobilis in terra sterili, & mala posita transplatatur ad terrā bonā, vt fructus bonos afferat. Consimiliter Deus populum suum in terra Aegypti, quæ idololatriæ erat dedita ne ad idololatriam cum illis conuersando inclinaretur, abstulit de terra illa ipsum ab Aegyptiaca seruitute liberando, & per desertum quinquaginta annis perducēs ad terrā promissionis induxit. De qua abiectis gentibus, in ea ipsum suum populū plantauit, dando ei dictæ terræ promissionis possessionem Et hoc est quod de ecclesia sub nomine vineæ Psal. vt cultori dicit Deo *Vineam de Aegypto transtulisti*, i. populum tuū vel synagogam quæ vinea dicitur. Esa. 5. Vinea domini exercituum domus Israel est, *transtulisti*, i. mirabiliter populū educendo de Aegypto eiecisti gentes, f. idololatras de terra promissionis, vt habetur in lib. Iosue, quasi per totū eijciendo, f. reges Chananæorū, &c. quorum eiectio fuit miraculosa, & magis diuina virtute quā humana facta, *Et plantasti eam*, scilicet, ecclesiam. Mysticè autem hæc vinea est anima nostra, quæ meritò dr̄ vinea ratione multiplicis assimilationis, qua vineæ æquiparatur, scilicet, ratione plantationis, ratione putationis, ratione ligationis, ratione fossionis, ratione occationis, ratione fructificationis. Primū patet, quoniam sicut vinea plantatur in terra, sic anima nostra in terra corporis creatur, quamuis enim de anima primi hominis apud doctores sit dubium, vtrū primò fuerit creata extra corpus, & postea unita corpori. De aliis aūt certum est, quod in corpore creatur, vt ostendit Magister lib. 2. d. 17. Sicut ēt vinea non potest fructum facere, nisi quandiu in terra manet plantata, sic nec anima, nisi quādiu vnita corpori manet: quia statim separata amplius nō pōt mereri, ut ostendit Magister lib. 4. d. 50. Vnde de plantatione huius vineæ dicit dn̄s, Ego plantaui te vineam electam, omne semen verū. Est enim hæc vinea electa ratione finis, ad quem est creata, & habet omne semē verū ratione fructus ad quem est ordinata. Sicut enim semen in se habet virtutē fructificandi, sic dominus dedit animæ virtutem, qua fructificare possit, scilicet, intellectum ad ipsum cognoscendum, voluntatem ad ipsum diligendum, memoriam ad ipsum continuè recordandum, sed circa istius vineæ plantationem occurrit primò dubitatio quam facit Magister lib. 2. distin. 1. dicens, Cum maioris dignitatis videtur esse anima, si absque corpore permansisset, cur vnita est corpori vel in corpore plātata? Ad hoc multiplex assignatur ratio versi. 990. Secundum patet: quoniam sicut vinea putatur, vt fructum plus afferat, quinimò ne siluestris efficiatur, ideo enim putata plus fructificat, & melius conseruatur, quia virtus radicis eius ad pauciores palmites transmittitur, & sic eius virtus magis vnita vigoratur, & sic putare non est aliud quàm virtutem ad multos palmites dispersam ad vnum reducere. Sic & putanda est anima nostra, quia tota virtus ejus ad unum solum, scilicet, ad Deum est reducenda, vt, f. intellectus animæ omnibus alijs abiectis solum ad Dei contemplationem intendat. Voluntas ad Dei dilectionem, memoria ad eius recordationem. Si enim ad multa se velint ista spargere satis faciliter anima efficeretur siluestris, & infructuosa. Etsi quæras. Nōne mihi licet cogitare de familia mea, diligere eam, & similia? Respondeo, quod non ratione familiæ tuæ, sed solum ratione Dei, sic quòd omnia, quæ cogitas, reducas ad Deum, &c. De ista putatione dicitur Leu. 25. Sex annis putabis vineam tuam, septimus autem annus requietionis erit, nō putabis eam. Sex anni putationis sunt sex vitia, quæ ab anima debemus putare, f. vanas cogitationes, prauas delectationes, astutas machinationes, falsas locutiones, prauas operationes, & mundanas occupationes. Quib. sex ab anima amputatis, annus septimus requietionis habetur. Sed aduerte, ꝙ in putatione oportet tp̄s obseruare debitum, sicut si tempore incongruo vineam putares,

Vinea dicitur anima nostra.

Hier. 2.

F G H

târes, nihil proficeres, sic & in ista spirituali putatione cuius putationis tempus debitum est solum vita præsens. Cant. 2. Tempus putationis aduenit. Ideò de illis, qui tempore isto vineam putare negligunt, conqueritur dñs d. Posuit vineam meam desertam, patet, qm sicut vinea putata ligatur ad palum, ne ad terrã corruat, sic anima putata a prædictis vitijs, ne iterum ad terram. i. ad vitia, & terrena cadat, ad Christum per amoris vinculum ligari debet, quia sine Christo causam peccati vitare non posset. In cuius figuram qñ tempore Christi passionis ipse in horto volens orare, a discipulis se diuidebat, statim ipsi dormiebant nec poterant vigilare, ad significandum quod sine ipsius sustentatione nullum bonum vale mus facere, sed neq; dormitationem peccati vitare. Et ideo ad Christum vitã animæ suæ ligauerat Paulus, qui dicebat, Christo affixus sum cruci. Quartum patet, postquam. n. vitis est plantata, & ligata, tunc foditur, vt plus humoris habeat & tũc melius foditur quando pluuia præcesserit, quæ terram aliqualiter irrigauerit. Sic spiritualiter est faciendum de vinea animæ. Vbi sciendum ꝙ fodere est terram clausam aperire, & illam partem, quæ subtus manebat absconsa, vertere & ipsam desuper facere manifestam. Hoc aũt facit spiritualiter confessio, quæ occulta peccata sacerdoti facit manifesta, & sic honorem dat animę, dum Dei acquirit gratiam Prou. 28 Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui autem confessus fuerit &c. misericordiam consequetur. Quintum patet. Sicut. n. inter omnes arbores vinea, ut fructum faciat maiorẽ, requirit occationem, vt experientia docet. Sic, & anima nostra vt fructum afferat multum, requirit diligentiam, ꝙ satis patet, si consideres quot, & quales habet inuasores, qui eius fructum impedire quærunt. Vnde si quis ociosus stet contra animæ hostes, statim hæc vinea dissipat. Prouerb. 24. Transiui per vineam hominis pigri, & ecce totum repleuerant vrticæ, operuerant faciem eius spinæ, maceria lapidum destructa erat, quia statim cum custodia animæ negligitur, vrticæ quæ pungunt, licet non lacerent, s. vanæ cogitationes ipsam replent consequenter spinæ, quæ vulnerant, s. malæ delectationes ipsam operiunt, ex quibus maceria lapidum. s. virtutum congeris dissipatur. Vnde talis meritò dicere potest illud Cant. prima. Posuerunt me custodem in vineis, vineam meam non custodiui. Sextum patet, quia sicut super omnia ligna vitis, dum viuit in radice ratione fructus est nobilior, sic & anima, dum in radice charitatis manserit fructum nobiliorem Deo reddit, immo solum talis vitis fructum Deus acceptat ad meritum. Sic econtrario sicut vitis a radice separata inter omnia ligna contemptibilius lignum est & solum igni aptum, vt ait Augustinus super Ioannem, sic & anima nostra si a radice charitatis separata fuerit, ad nihil valet, nisi vt in ignẽ mittatur, & ardeat. Et hoc est quod dicitur Ezechiel, decimoquinto. Factus est sermo domini ad me dicens. Fili hominis quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum? Nunquid tolletur vt ex ea fiat opus? quasi dicat non. Sequitur. Ecce igni datum est. De hac ergo vinea dicat Deo psalm. *Vineam de Aegypto transtulisti*, per Aegyptum intellige statutum peccati. *Eiecisti gentes*, scilicet Amorrhæorum, Pherezæorum &cæt. quæ diuersa peccata significant vt habetur uersicul. 1337. *Et plantasti eam*, scilicet in gratia.

Ioel. 3. · Galat. 2. · Ezechie.

Dux itineris fuisti in conspectu eius, & plantasti radices eius, & impleuit terram. 1380

Hic ostẽdit ecclesiæ in terra promissionis radicationem. Quantum. n. ad literam ostendit psalm. qualiter ecclesiam suam, siue synagogam Iudæorũ eduxit Deus per desertos, & induxit in terram promissionis, dicens. *Dux itineris fuisti in conspectu eius*. quia Deus præcedebat per desertum Iudæos per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux esset itineris vtroque tẽpore. vt habetur Exodi decimotertio. *Plantasti radices eius*, scilicet sanctos patres. vt Iosuę, Dauid, Esaiam. Hieremiã, cæterosque sanctos patres, & prophetas, in qui-

in quibus tanquam in radicibus viuebat synagoga Hiere. 12. Plantasti eos, & radicem miserunt. Et sic impleuit terram, quia mirabiliter in paruo tempore multiplicabatur, quod fiebat virtute diuina. Vnde Psal. 103. Omnia in sapientia fecisti, dñe, impleta est terra possessione tua. Per hoc.n. ꝙ synagogam sic Deus deduxit, & multiplicauit, vult ostendere, qũo Deus ecclesiam noui testamenti gubernat. Nam filius Dei assumpta humanitate nostra, ductor fuit ecclesiæ, qui de seipso dicit. Ego sum via, veritas, & vita. Io. 14. Vnde de isto duce ex Iudæis nato dr ipsi synagogæ Matt. 2. Ex te.n. exiet dux qui regat populum meum Israel. i. ecclesiam quæ per fidem Deum contemplatur. *Plantasti radices eius* Sicut.n. antiqui sancti, & prophetæ dicebantur radices synagogæ, sic & sancti & Apostoli & prædicatores eorumq; successores, radices sunt ecclesiæ, ex quibus ecclesia crenit. Plantauit ergo radices eius, qñ sanctos Apostolos & prædicatores elegit, & per spiritum sanctum confirmauit. Et sic ẽt impleuit ecclesiã, quando ipsos per mundum misit prædicare euangelium omni creaturæ. Hierem. 23. Cœlum & terram ego impleo, dicit dominus. Cœlum implet, dum iustos gratia replet, sed terrã implet, dum prædicationem fidei spargit per omnem terram, psalm. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum. Moraliter autem notandum, quod hodie multi a malis ducibus malè ducuntur contra Christi ducatum. Nam ducuntur hodie aliqui illecebrosa sensualitate, perniciosa familiaritate, præsumptuosa temeritate, malitiosa seueritate. Primum patet. Nam illi, qui non ducuntur secundum virtutem, sed secundum passionem, tales ducuntur illecebrosa sensualitate, & non viuunt secundum bonum honestũ, sed secũdum delectabile. Sic ductus fuit iuuenis ille vecors, quem mulier meretrix vultu placito, sermonibus blandis, & labijs pertrahit, & sequitur eam quasi bos ductus ad victimam. Prouer. septimo. Sed iste ducatus est malus, quia ducit ad mortem. vnde ad Gala. quarto. in Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis, & infra, Si spiritu ducimini, non estis sub lege, si autem spiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis. Secundò quidam ducuntur pernitiosa familiaritate. Familiaritas enim, vel societas mala ad vitia multa ducit. Quàm vitandam ostendit Seneca epistola decimaoctaua, dicens. Si vis peregrinationes tuas habere iocundas, comitem tuum sana, hærebit tibi auaritia, quandiu auaro, sordidoque coniunxeris, hærebit timor, quãdiu cum superbo conuersaberis, & rixas habebis. Si vis vitijs exui, longè a uitiorum exẽplis rẽcede, & ad meliores trãsi. De tali ductore peruerso dicitur. Vir iniquus lactat amicum suum, & ducit eum per viam non bonam. Tertiò ducuntur aliqui præsumptuosa temeritate, quales sunt aliqui, qui proprio sensui nimis adhærent. Imperitia enim rusticitas plurimos decipit, & hoc propter inexperientiam. Vnde passio iuuenum est præsumptio, timiditas verò senum, vt dicit Tullius. Et de talibus verificatur illud Matthæi decimoquinto, quòd sunt cæci, & duces cæcorum. Quartò quidam ducuntur malitiosa seueritate, sicut tyranni, & potentes subditos tyrannicè ducunt. Vnde de ipsorum subditis dicitur Esaiæ quinto. Propterea captiuus ductus est populus meus, quia non habuit scientiã, & nobiles eius interierunt fame &c. Sed contra quatuor prædicta Christus dux noster in suo ducatu quatuor virtutes in prælatis ostendit necessarias, qui alios habent ducere, quando duxit discipulos suos in montem excelsum, & coram eis transfiguratus est. Matthæi decimoseptimo. Vbi apparet quòd Christus exemplum, quadruplex dedit prælatis. Primò vt subditos ducant in mõtem excelsum, scilicet rationis, ne sensualitas rationi prædominetur, contra primum. Secundò vt eos associent cum Helia, & Moyse per honestatem conuersationis, contra secundum. Tertiò vt humiliter viuant & alta de se non præsumant, vnde discipuli ceciderunt in faciem suam. Quartò vt prælati non domini, sed patres se esse cognoscant. Vnde ibi paterna vox audita est supra Christum. Vnde de Christo dicitur. Ipse sapientiæ dux est, & sapientum emendator.

Dux multiplex. *Prælati mali.* *Prou. 16* *Dux dicitur Christus* *Sap. 7.*

Operuit

1381 *Operuit montes umbra eius, & arbusta eius cedros eius.*

HIc ostendit ecclesiæ in altum eleuationem. Hoc ad literam dixit de synagoga, quæ postquam plantata fuit in terra promissionis, altis honoribus, & dignitatib. fuit exaltata, & a circunstantibus gentibus, & regibus honorata, sicut tempore Dauid, qui subiugauit sibi gentes per circuitum, & reges. s. Philistinorum, Moabitarum, & regem Sabba, &c. vt habetur 2. Reg. 8. Etiam tempore Salomonis, de quo dicitur 3. Reg. 10. Magnificatus est rex Salomon super omnes reges terræ diuitijs, & sapientia, & omnes desiderabant videre vultum Salomonis. Quod notans Psal. dicit. *Operuit montes umbra eius*, &c. Per montes altos, & cedros, intelligit alta regna, & ipsorum reges, quos vmbra, i. nomen, & fama synagogæ, & regnum eius operiebat. Per hoc vult ostendere Psal. exaltationem ecclesiæ fideliũ, quæ sibi subiecit reges mundi, & principes, vt etiam totius orbis princeps imperator Romanus glorietur, se Christi subditum vocare. Vel aliter mysticè loquitur de synagoga, cuius montes erant prophetæ, quos operuit vmbra, quia prophetæ in figuris, & vmbraticè loquebantur. Vnde vmbra synagogæ fuit circuncisio, s. baptismus, & huiusmodi, quæ prophetæ sub figura loquebantur. Ideo velamentis figurarum quasi vmbra fuerunt operti. Per cedros autẽ intellige altos, & superbos, sicut fuit Nabuchodonosor, Holofernes, Antiochus, & similes, quos tamen synagoga operuit, & sibi subiecit. Et hæc oĩa figura erant ecclesiæ Christi, quæ operit oẽs prophetas per oppositum, i. aperit, & superborum sibi subijcit colla.

Dignitas ecclesiæ.

1382 *Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.*

HIc ostendit ecclesiæ dilatationem. Vbi aduertendum, quòd tempore Iosue, filij Israel habuerunt possessionem terræ promissionis, sed succedente tempore, scilicet Dauid, & Salomonis multum ipsorum possessio fuit dilatata, intantum quòd ab una parte pro termino habebat mare occidentale, ab alia verò parte pro termino erat fluuius magnus Euphrates. Sic. n. eis promiserat Deus dicens. Si custodieritis mandata mea, a flumine Euphrate vsque ad mare occidentale erunt termini vestri, quod impletum fuit tempore Salomonis. Et hoc notans Psal. dicit. *Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius.* Per palmites intelligit filios, qui nascuntur ex patribus, sicut palmites ex vite, & similiter intelligit propagines pro genitis filijs a patribus, per hoc vult Ps. ostendere ecclesiæ Christi dilatationem, quæ toto orbe terrarum diffusa est. Hinc autem moraliter potes notare, quod termini ecclesiæ ad quos se extendit, sunt duo, s. mare & flumen. Per mare significatur pœnitentia, a qua inchoatur ecclesia, vide vers. 1171. Per flumẽ vero intellige spiritum sanctũ, quo perficitur, dicente Christo. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dicebat de spiritusancto, &c.

Deu. 11.

1383 *Vt quid deduxisti maceriam eius, & vindemiam eam omnes, qui prætergrediuntur viam?*

HIc agitur de statu ecclesiæ tempore aduersitatis. Et primo ponit synagogæ inuasionem. Secundò eius dissipationem. ibi. *Exterminauit eam aper.* Quantum ad primum sciendum, quod filij Israel postquam fuerunt introducti per Iosue in terram promissionis, quandiu coluerunt Deum, & seruauerunt eius præcepta, erant vallati angelorum custodia, sicut vinea maceria circundatur vt a transeuntibus sit tuta. Vnde Es. 62. Super muros tuos Hierusalem, constitui custodes, &c. Tuncque synagoga tua manebat, nec ab hostibus poterat damnificari. Sed statim dum ad idololatriã declinauit, angelorum custodiã perdidit, & a gentib. conculcabatur, vt patet per totũ librum Iudicum. Vñ traditi sunt qñque in manu regis Mesopotamiæ, aliqñ in manu regis Moab, & sic de alijs. vt patet Iudic. 3. Hoc ergo notans Psalm. dicit. *Vt quid destruxisti maceriam eius*, &c. idest ut quid remouisti angelorum custodiam a synagoga

goga quā remota dissipatur,& vindemiatur a gentibus per circuitum. Ad hoc potest responderi, ꝗ hoc ei accidit propter idololatriam, & contemptum mandatorum Dei. Et ut dicit gl. hoc accidit synagogæ, quia superba fuit aduersus plantatorem, & non solum occidit seruos ad se missos, sed etiam filium hæredem, vt Christus ostendit Matth. 21 Et nota ꝗ hęc maximè destruunt ecclesiam. Primo clericorum malitia 3. Reg. 19. Dereliquerunt pactum meum filij Israel, altaria tua destruxerunt. Secundo regum, & principium auaritia Prouerb 29 Rex iustus erigit terram, vir auarus destruet eam. Tertiò mulierum malitia. Prouerb. 14 Mulier sapiens ædificauit domū suā, insipiens cōstructam manibus destruet.

1384 *Exterminauit eam aper de silua, & singularis ferus depastus est eam.*

Ostendit hic synagogæ dissipationē Synagoga tempore. Iudicum fuit vindemiata, sed tamen remanebat in terra sua plantata, sed postea, multiplicatis eorum peccatis, ex toto fuit exterminata. Vbi nota, ꝗ exterminare propriè dr̄ aliquid extra terminos suos ponere. Fuit ergo extrema vindemia synagogæ, & nō solum uindemiata, quando fuit capta, & extra terram suam ducta, sicut fecit Nabuchodonosor rex Babylonis. 4. Reg. vlt. Antiochus tēpore Machabæorū 1. Mac 1 Romani principes Luc. 16. Istas ergo captiuitates futuras Iudæorū præuidens Psal. ait. *Exterminauit eam aper de sylua*. Vbi aduerte, ꝗ per aprum de sylua intelligit Nabuchodonosor regē Babylonis, qui sic dicitur, quia ab hominibus eiectus, in siluis cum bestijs habitauit, ut habetur Dan. 4. Sed per singularē ferū accipe principatum Romanum, sic dictū propter singularitatem domini, & exterminationē ciuitatis Hierusalem, populi, ac templi destructionem. Vnde hic ait gl. *Singularis ferus depastus est eam* i. Titus princeps Romanus, qui reliquias Iudæorum terribiliter depascens cōsūpsit. Qui dicitur singularis, i superbus. Vnde hic idem est aper & ferus scilicet Romanus exercitus. Per hoc autem vult ostendere psal. crudelem persecutionem ecclesiæ, quæ erit tempore Antichristi, quæ excedet omnem persecutionem præteritam, intantum, quòd illo tempore etiā electos multos prosternet, & superabit, vt ostendit Greg 32 mor. c 13 Qui dicitur aper, siue ferus à feritate vel crudelitate sic dictus.

Aper ferus

Deus virtutum conuertere, respice de cœlo, & vide, & visita vineam istam. 1385

Hic ostenditur status ecclesię perfectus post aduentum Christi. Et diuiditur in sex partes, secundum quod de ecclesia ps. sex futura prædixit primò ꝗ ecclesiæ Deus reconciliabitur. Secundò ꝗ per Christum ecclesia fundabitur, ibi. *Et perfice*. Tertiò quod synagoga terminabitur, ibi. *Incensa*. Quarto quòd filius Dei incarnabitur, ibi. *Fiat manus*. Quintò ꝗ fides confirmabitur, ibi. *Et non discedimus*. Sextò quòd ecclesia beatificabitur, ibi. *Domine Deus*. quantum ad primum sciendum, quod quamuis Deus in se sit immutabilis, per effectus, tamē mutabilis dicitur. Sic enim dicimus ipsum de irato fieri placatum, quando peccatoribus parcit, de placato fieri iratum quādo contra peccatores iram suam ostendit. Similiter ipsum dicimus conuerti, quando nos aduersos ad se conuertit. Et isto modo loquitur hic psal. dicens. *Domine Deus virtutum* i. angelorum *conuertere* i. nos aduersos ad te conuerte, *respice de cœlo*. Respicere .n Dei nihil aliud est quàm nos ad pœnitentiam uocare & ad gratiam vide suprà ver. 493 Vnde & Respicere quippe Dei est ea quæ perdita sunt ad suam gratiam reformare. Vnde scriptum est. Rex qui sedet in solio suo dissipat omne malū intuitu suo &c. *Et vide*. Quid enim est Deo videre, nisi nos facere videre. *Vide ergo & uisita vineam istam*, nihil aliud est, nisi fac eam te videre & cognoscere, quod faciet si videat seipsam idest, peccata sua cognoscat. *Et uisita* idest, sana ipsam infirmam, sicut medicus infirmum visitat ut ipsum sanet. Per hæc enim omnia prædicit ps. Deum hominibus per aduentum suum recōciliari. Nota ꝗ Deus i scriptura multis modis dicitur conuerti, Conuertitur enim peccatores conuertendo, afflictos libe-

Respicere Dei. Greg. 16. mor. c. 4. Prouer. 10 Videre Dei.

liberando, defunctos suscitando, tribulatos consolando, obstinatos puniendo. Primum patet, sicut n. in peccando nos primò auertimur a Deo, & cõsequenter ipse auertitur a nobis, sic per oppositum in pęnitendo primò ipse cõuertitur ad nos & consequenter nos ad ipsum. Quis.n. lapsum Petrum ad statum pęnitentiæ reduxit, nisi dñi conuersio, quia ipsum peccatum suum cognoscere fecit, & pœnitere. Luc. 22. Conuersus dñs, respexit Petrũ & recordatus est Petrus &c. & egressus foras fleuit amare. Sed quõ tunc dñs conuersus Petrum respexit, cum in eodẽ loco non essent? Ad hoc respondet Aug. in de consensu euangelistarum d Quõ autem sit accipiendum, ꝙ conuersus dominus Petrum respexit. considerandum est, quia tunc Petrus erat in atrio foris, & non intus, vbi Christus examinabatur, non ergo dñs conuersus respexit Petrũ facie corporali. Qua pp conuersio illa & respectio spiritualiter intelligitur facta, sicut alibi scriptum est Respice, & exaudi me, & conuertere, dñe, & libera animam meã. Sic arbitror dictum, & cõuersus dñs respexit Petrum. Vnde Hier. 15. dr. Hæc dicit dñs, si conuerteris, conuertam te. Secundum patet, affligit enim Deus primò peccatores, vt ex pœna cognoscant seipsos, ꝙ cum se cognouerint, ipse ad ipsos se conuertit, & ipsos consolatur. Et hoc est quod dicitur psalm. 70. Quantas ostendisti mihi tribulationes multas, & malas, & conuersus viuificasti me, & de abyssis terræ iterum reduxisti me. Vbi gl. q. d. Immisisti mihi passiones, & tribulationes, & meritò, quia recessi ab eo, quod per se bonum est, & beatitudo. Et ideo miser factus sum. Ostendisti, dicit, ꝙ scit illas prodesse, multas quantitate, malas qualitate. Ecce iustitia in peccantibus, sed hæc disciplina, quia me flagellasti, admonitio fuit conuersionis, nõ desideratio captiuationis. Vnde sequitur Et tamen tu conuersus, s. dum me conuertisti viuificasti me Ecce clementia in conuersis. Et de abyssis terræ, i. de submersione peccati, iterum spe reduxisti me. Primò .n. cum natura nostra verbo Dei vnita propter nos surrexit, reducti sumus de abyssis terræ, iterum cum credimus in eum, & redimus in eum. Et sit prima resurrectio animæ, quæ spe iam surrexit cum eo Vnde Apostolus. Si consurrexistis cum Christo. Vnde dicit hic, iterum reduxisti me. Item secundo iterum reduxit nos, qñ postea corpore resurgemus. Vnde postea dicet. Iterum reduxisti me. Vnde tunc anima dicere põt illud Canti. 7 Ego dilecto meo, & ad me conuersio illius. Tertium patet, Nonne magna est conuersio dum furor in clementiam, & ira conuertitur in amorem? Dum. n. in peccatis manemus, furor Dei contra nos exardescit, sed ipse sua clemẽtia conuersus furorem suum in amorem nostrum conuertit. Esa 12. Confitebor tibi, domine, qm iratus es mihi, conuersus est furor tuus, & consolatus es me. Et sic ipse conuersus iram suam conuertit in misericordiam. Sic. n. dr. 2 Mac. 8. Ira domini in misericordiam conuersa est. Quartum patet. Conuersio .n. eius ad nos defunctis spiritualiter confert vitã. Psal 84. Deus, tu conuersus viuificabis nos &c. Et hoc fuit, quando per incarnationem suam fuit conuersus Et vide mirabilem conuersionem: Deus primò fecit hominem, postea per conuersionem simplicem homo fecit Deum, qñ, s misit Deus filium suum factũ ex muliere &c. ad Galat. 4 Vnde gl. Deus tu conuersus viuificabis nos. q. d. Deus tu non extendes iram tuam, sed potius tu conuersus ab ira tua in aduentũ filij tui viuificabis nos. Quintum patet. Sicut. n. pater auertens faciẽ tristitiam ingerit filio, sic postea ad ipsum conuertens faciem, ipsum cõsolatur. Ps. 70. Multiplicasti magnificẽtiã tuã, & conuersus consolatus es me. Et si Deus quandoq; iustis flagella multiplicat, conuersus tamen eos per scripturas consolatur & præmiat. q. d. sm glo. Et si Deus suos districtẽ castiget, ipsos tamen tristes nõ sinit. Sextum patet Nũc enim Deus ad nos faciem vertit, vocat nos, veniam promittit, vt conuertamur ad ipsum, sed si quis obstinatus permanserit, ipse conuersus a misericordia ad iustitiam, a venia ad vindictam, æternaliter punit illos. Vnde Ioel. 2. Sol conuertẽ in tenebras, & luna in sanguinem. Solis & lunæ nomine Christum intellige.

Dicitur.n.sol ratione suæ claritatis,luna ratione suæ tractabilitatis. Luna n faciē mutat, quia modo plena, modo vacua. Sic & Christus in vita præsenti a nobis tractabilis est, quia ipsum iratum faciliter pœnitentia placamus, & ipsum placatum faciliter peccatis irritamus. Tenebrarum aūt nomine pœna inferni designatur,iuxta illud Matt. 22. Proijcite eū in tenebras exteriores. Per sanguinem autem acerbitatem vindictæ intellige. Sol ergo conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, qn̄ Christus erga damnatos conuertetur a misericordia ad pœ F nam,a tractabilitate suæ misericordię ad rigorem vindictæ. Vnde Es.34. Dies vltionis dn̄i,& cōuertentur torrentes eius in picem,&humus eius in sulphur,& erit terra eius in picem ardentem nocte ac die,& non extinguetur in æternum.

1386 *Et perfice eam, quam plantauit dextera tua, & super filium hominis, quem confirmasti tibi.*

HIc ostenditur, ꝙ ecclesia in Christum fundatur,& pficitur. Vbi notādū,ꝙ status synagogæ,& legis antiquæ pfectus nō erat. Propter quod dicit Apostolus ad Hebr. 7. ꝙ nihil ad perfectum duxit lex,quia neminē iustificatione pec G fecit lex. Et si n.aliqui tunc fuerūt perfecti,non tn̄ virtute legis, sed p fidē Christi fuit. Legis ergo perfectio reseruabatur Christo Propter quod ipse ait, Non veni legem soluere, sed implere.i. perficere, qđ & fecit,quia præcepta moralia adimpleuit superaddendo consilia. Præcepta iudicialia pfecit rigorem pœnitentiæ tēperando,vt homines cauerent à malis,& H bonis insisterent magis amore iustitiæ, q̄ timore pœnæ,quod est propriè perfectorum. Vnde quidam ait. Oderunt peccare mali formidine pœnæ,oderunt peccare boni virtutis amore. Precepta verò ceremonialia, quæ tantum figuratiua erāt, adimpleuit in sua incarnatione passione resurrectione &c. cuius erāt figuræ & loco illorum sacramenta instituit, quæ gratiam conferunt & introducūt ad gloriā, quod facere non poterant sacramenta legis antiquæ Hæc omnia præuidens psal.

Matt. 5.

Perficit Christus legem.

E postulat ecclesiæ perfectionem, vt.s. per Christum lex perficiatꝰ, & hoc per legem euangelicam per quam ecclesia perficitꝰ. Et hoc est quod subdit, *Et super filium hominis quem confirmasti tibi* Per filium n. hominis Christus intelligitur, ad differētiam aliorum qui sunt filij hominum, s. ex patre & matre. Christus aūt ex matre sine patre. Et hunc filium hominis Deus confirmauit sibi s. per vnionem hypostaticam, quæ talis confirmationis est ꝙ illud quod semel assumpsit nunquam dimisit,vt ostendit Mag lib.3 d.21. Si ergo quæras quo modo debeat ista vinea perfici.s. ecclesia & super quem debet fundari respondet psal. *super filium hominis quem confirmasti tibi*. Sic.n.dicebat Christus de seipso Matth. 16. Super hanc petram ædificabo ecclesiam meam.

Filius hominis. Christus

Incensa igni, & suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt. 1387

HIc ostendit ꝙ synagoga terminabitur. Vbi sciendum, ꝙ quasi tota lex antiqua,& synagoga stabat in sacrificijs quæ igne cremabantur,quorū sacrificiorum combustorum cineres in certo loco sepeliebantur, & sic illa sacrificia,quæ per sinagogam designantur,dr̄ *igni succensa*, quia comburebantur, & etiam dr̄ *suffossa*,quia cineres in fossa ponebantur vt patet Leui. 1. De istis ergo sacrificijs, ꝙ cessare debuerunt in aduentu Christi dicit psal. *Incensa igni & suffossa*,i. in terra suffossa posita ista inquam talia peribunt. Et hoc *ab increpatione vultus tui*, Per vultum .n. Dei intellige Christum, de quo psal. 44. Vultum tuum deprecabuntur oēs diuites plebis. Ille inquam vultus illa antiqua sacrificia increpauit, qn̄ nouæ legis sacramenta instituit, quia illa solum erant figuratiua,sed adueniente figurato cessat figura. Vel aliter ꝭm Nicol.per istum textum vult Psal. intelligere sacerdotes Iudæorum,qui in vltione mortis Christi a Romanis fuerunt obsessi, & tandem incendio templi aliqui combusti, aliqui verò fugerunt ad subterranea loca, vbi capti tandem fuerunt & interfecti. Ideo de ipsis ait. *Incensa igni, & suffossa ab increpatione vultus tui*

Peccata sunt duplicia suffossa, & incensa.

tui peribunt, quia ex rigore diuinæ iustitiæ quæ hic dicitur increpatio, in vltionem mortis Christi perierunt. Vel aliter magis mysticè s'm gl. Vult.n.q̃d peccata sunt duplicia, quia quędam fiunt ex cupiditate, & ista dicuntur incensa, & quædã ex timore, & ista dñr suffossa. Vnde ait sic gl. Peccata dicit, sed incensa sunt peccata illa, quæ facit ardens cupiditas: suffossa dicuntur illa, quæ facit timor malè iacens. Et sunt hæc omnia criminalia, quia oia peccata fiũt vel propter cupiditatem, vel propter timorem. Quem.n.non capit cupiditas vincit timor. Perscrutamini conscientias, interrogate corda vestra vtrum possint esse peccata, nisi aut timendo aut cupiendo. Omnia peccata duæ res faciũt in homine. s. cupiditas & timor, sicut ecõtra amor Dei, & timor eius ducunt ad omne bonũ. Amas vt benè sit tibi, times, ne tibi malè sit. Hoc age in Deo, non in sæculo: vterq; amor incendit, vterque timor humiliat, sed aliter & aliter. Ait ergo, *incensa igni*, i. peccata quæ veniunt ex amore malè incendenti. Incendit n. vterque amor. *Et suffossa* i. peccata, quæ veniunt ex timore malè humilianti. Humiliat enim vterque timor. *Peribunt ab increpatione vultus tui*, i. filij tui. Hæc est facies quæ peccata delet. Quid enim increpauit Christus, nisi peccata?

Amor & timor.

1388 *Fiat manus tua super virum dexteræ tuæ, & super filiũ hoĩs, quem confirmasti tibi.*

HIc ostenditur Christi incarnatio. Namque dexteræ Dei vir dicitur Christus, quia sedet ad dexteram patris. Qui singulariter dicitur vir a uirtute, quia oĩ virtute, & gratia plenus, de quo dr Hier. 31. Nouum faciet dñs super terram mulier circundabit virum, de quo vide supra vers. 657. Manus autem dñi super istum virum facta fuit, qñ mirabili potestate absque virili semine spiritussancti virtute, iste vir in vtero virginis fuit formatus. Ideo dicit. Nouũ faciet dñs super terram, mulier circundabit virum. Istam operationem diuinæ virtutis ad istum virum in vtero virginis fabricandum petit psalmista ad effectum deduci, dicens. *Fiat manus tua*, i virtus tua *super uirum dexteræ tuæ*. i. Christum ad ipsum formandum. Et ꝙ de isto viro s. Christo filio virginis loquatur. Ideo subdit. *Et super filium hominis quem confirmasti tibi.* Hic.n. ly, *&*, stat pro, idest, super filium Mariæ, *quem confirmasti tibi*, idest, in consilio æternitatis tuę firmiter disposuisti ipsum tibi vnire hypostaticè. Istum intellectum habet gl. dicẽs. *Fiat manus tua*, &c. i. operatio tua ad effectum promissa ducat, & precatur operationem sanctæ incarnationis. Notandum autem quòd dicit super virum, uocat enim Christum singulariter virum nec immeritò, quoniam multis rationibus Christus præ omnib. alijs vir potest nũcupari. Primò ratione ætatis. Aetas enim virilis, & viribus magis abundans est ætas trigmta trium annorum, in qua ætate Christus fuit passus, vt ostendit Magister lib. 4. d. 44 Secundò ratione perfectionis & virtutis spiritualis. Vir.n à virtute dicitur. Ipse autẽ prę omnibus alijs omni uirtute fuit plenus a sua conceptione tã morali quam theorica. Vnde ipse solus in vtero matris existens a virtute vir dicebatur. Hiere 31. Mulier circundabit uirum, i. hominem virtutibus plenum, Es. 4. Apprehendent septem mulieres virum vnum, idest, septem virtutes Christum. Tertio ratione dispensationis. Vir.n idem est ꝙ maritus vel sponsus. Matth. 1 Iacob genuit Ioseph virũ Mariæ. Sic Christus solus propriè dicitur vir, quia ipse solus est totius ecclesiæ sponsus 2. Corinth. 11. Despondi.n. vos vni viro virginem castam exhibere Christo. Vnde Theophilus super Ioa ait. Nullus alius vir est ecclesiæ, nec sponsus, nisi solus Christus, omnes autem alij paranymphi sunt, sicut & præcursor. Nullus enim bonorum largitor est, nisi Christus, oẽs verò alij ministri bonorum sunt quæ dantur a Deo. Vnde & de isto viro Christo dicit Petrus, Iesum Nazarenum virum approbatum a Deo in nobis virtutib. & signis, quem vos interemistis.

Vir dici Christus

Act. 2.

Et non discedimus a te: viuificabis nos & nomen tuum inuocabimus. 1389

OStendit hic, ꝙ fides per Christum confirmabitur. Vbi notandum ꝙ differentia est inter sanctos patres noui testa-

Abrahã peccauit

testamenti,& antiqui. Licet.n antiqui sã cti inhærerent Deo per fidem, tamen in gratia in præsenti vita confirmati non erant. Vnde & aliquando errabant ficut Abraham,qñ ingressus est in Aegyptum dixit vxori suæ. Noui ꝙ pulchra mulier sis, & cum te viderint Aegyptij dicturi sunt, vxor ipsius est, & interficient me, & te reseruabũt. Dic ergo obsecro,ꝙ soror mea sis. Quãuis n.vere soror eius esset,i. consobrin, tñ hoc dicit ad finem, ꝙ illi crederent,ꝙ non esset vxor eius. Cum ergo Deus sic verba accipiat, sicut ille q loquitur illa vult intelligi, sequitur ꝙ Abraham in hoc mendacium dixit. Simi liter qñ ducebat Isaac ad immolandum, dixit pueris suis qñ fuit prope locũ. Expectate hic donec puer, & ego reuertamur ad vos, & tamen intentio eius erat immolare puerum,& non reuerti cum ipso,vt habetur Gen 22. Sic ergo quia omne peccatum facit hominem a Deo discedere,saltem commissum ex industria,sequitur ꝙ illi patres amore vel timore quandoq; discedebant a Deo Patres aũt noui testamenti s. apostoli, sic per spiritumsanctum fuerunt confirmati, ꝙ amplius a Deo discedere nõ poterant,quod ostendit Apostolus,d. Quis nos separabit a charitate Christi? Tribulatio,fames,nuditas?&c. Certus sum.n.ꝙ neq; mors,neque vita,neq; instãtia,neq; futura, neq; creatura aliqua poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo Iesu. Et hoc præuidens Ps. in persona patrum noui testamenti qui Christi fidem fundauerũt s Apostolorũ.d. *Et non discedimus*. i.non discedimus a te,s.post spiritussancti missionem. *Et viuificabis nos*. Hic reddit causam stabilitatis fidei,q d Tu per spiritumsanctũ viuificabis nos,& iõ non discedimus a te,per spũm confirmati. Et nota ꝙ viuificare cõponitur ex viuo, & facio cis,quasi viuũ facere. Cum igitur gratia spiritussancti sit vita aiæ, sequitur ꝙ in missione spiritussancti Apostoli recipientes grãm spiritussancti viuificati sunt. *Et nomen tuum inuocabimus*.Quid aũt sit in uocare nomen domini, vide sup versic. 204. Inuocamus aũt nomẽ domini in p̃senti,& in futuro. In p̃senti fideliter orando,in futuro ipsum æternaliter laudãdo.

Apost li confirma ti fuerunt.

Rom. 8.

E *Domine Deus virtutum conuerte nos, & ostende faciem tuam, & salui erimus.* 1390

Ostenditur hic ꝙ ecclesia finaliter beatificabĩt. Iste versic ter.in isto Ps. ponitur.& causa dicta est versi 1378. In ista aũt vltima repetitione vult ostendere, ꝙ in visione Christi erit completa beatitudo nostra, quo ad animam ex visione diuinitatis Christi, & quo ad corpus ex visione humanitatis eius.Propter ꝙ ipse ait. Hæc est vita æterna,vt cognoscant te solum verum Deum,& quem mi F sisti Iesum Christũ. Christus autem hic per Dei faciẽ intelligitur. Vide vers 150.

Beatitudo consistit in Christo; Ioa. 17.

PSAL. LXXX.

Exultate Deo adiutori nostro,iubilate Deo Iacob. 1391

Iste titulus huius Psalmi est hic. *In finem pro torcularibus ipse Asaph Psalm. quinta sabbathi*. Ad cuius intellectum literalem notandum,ꝙ iste Psalm. G communiter cantabatur in templo in festo tubarum, quod incipiebat prima die Septembris quæ apud Hebræos est in nouilunio propinquiori æquinoctio autumnali, siue sit ante æquinoctium siue post,siue in ipso æquinoctio. Illo n.tempore cõmuniter in terra promissionis, quæ est terra calida,completæ sunt vindemiæ, & cæteri fructus sunt collecti. Vnde in festo tubarum fiebat sacrificium de vino nouo expresso de torcularibus,& fiebant libamenta sacrificiorum in templo. Et sic H iste Psal erat gratiarũ actio pro fructibus collectis. Et sic est sensus literalis tituli. Iste Ps. dirigens nos in finem attribuitur ipsi Asaph.s. tanquam auctori, & est *pro torcularibus*.s. est gratiarum actio pro torcularibus, idest, pro vino collecto ex torcularibus expresso, quod autem additur *quinta sabbathi*. non põt accipi secundum literam,sed nos mittit ad significationem mysticam, quam habuit propheta. Vbi sciendũ,ꝙ quinta sabbathi,dicitur quinta dies septimanæ,quæ sabbatum dicitur,vt patet versic. 609. & 775.

Quinta

Aues. Pisces.

Quinta autem die septimanę fecit Deus A ex qua pisces, & volatilia, sed piscibus in aquis infra remanentibus, aues volant ad alta, per qđ sacramentũ baptismi significatur, quo renati aliqui sunt tanquã aues, qui.s. temporalibus contemptis, mentes sursum eleuant ad cœlestia. Alij verò tanquam pisces, q. in fluctibus huius sæculi remanẽt curiosi. Per torcularia aũt ecclesiam intelligit, quia sicut in torculari tria sunt.s.pressura, & vinũ, & acinum, quorũ alterum reponitur.s.vinũ, & alterũ proijcitur.s.acinum. Sic in ecclesia est pressura tribulationũ, & pondus passionum, p qđ B fit discretio bonorum, & malorũ, quos tñ eadẽ sacramenta cõiungunt. Sicut.n.racemus in vite simul hẽt vinum, & acinũ, sic bonis, & malis communia sunt sacramenta. Et sicut vinum pressura torcularis expressum reconditur, sed acinũ proijcit, ita accedẽte pressura tribulationis, iustus iustior fit, & sordidus magis sordescit. Sic ergo torcularia ecclesiã significant. Est ergo sensus tituli talis. Iste Psal. dirigens nos in finẽ.i in Christum, est *pro torcularibus*, .i. pro ecclesiis, in quibus est pressura tribulationum, qui Psalm. est ipsius Asaph, C *quinta sabbati*.i.agẽs de baptizatis, & baptizandis aqua baptismi, quod significat per opus quintæ sabbati. Intẽtionem mouet, vt post baptismũ, contemptis tẽporalibus, in cœlestibus mente conuersemur. His visis, venio ad diuisionẽ Psal. Diuidit iste Psal. in duas partes, quia ostendit primò quid agendũ sit electis, secundò quid reprobis, ipsos redarguens, ibi. *Audi populus meus*. Prima in duas, qa primò bonos inuitat ad gratiarum actionem: secundò ad hoc adducit rationem, ibi. *Quia preceptum est*. Prima diuiditur in tres, quia D primò inuitat ad gratiarum actionẽ corde, secundò opere, ibi. *Sumite*, tertiò voce, ibi. *Buccinate*. Quantum ad primum sciendum, q iste Psalmus Asaph, quasi proposita sibi imagine cuiusdam solẽnitatis, electos omnes ad celebritatẽ illius inuitat, d. *Exultate Deo adiutori nostro*. Exultare.n.est letitiam cordis exterioribus demõstrare, vt habetur vers 443. Et per consequens exultare Deo, vel in Deo est lætitiam mentis de Deo habitã, per exteriora signa, vel laudes ostẽdere,

Torcular di citur ecclesia.

vt dictum fuit versic. 480. Item exultare Deo, vel in Deo est, nihil aliud præter Deum quærere, vide vers. 531. Si ergo dicat, *Exultate* Deo.i.mẽte, & voce Deo gratias agite. & solum Deũ quærite. Sed quia Deus in scriptura accipitur multipliciter, s. naturaliter, & substãtiuè, & sic summa trinitas pater, filius, & spiritus sanctus vnus Deus est, & plurificari non potest Deute 6 Dominus Deus tuus vnus est. Item dicitur Deus specialiter & adoptiuè, & sic omnis iustus Deus dicitur, quia filius Dei. Io. 1. Dedit eis potestatẽ filios Dei fieri. Et sic sancti prophetæ, quibus Deus arcana reuelabat, dij dicebãtur. Ioa. 10 Illos dicit Deos, ad quos sermo Dei factum est, Item vocaliter solùm & nuncupatiuè, & sic idola & dæmones dij vocabantur. Psal. 95 Omnes dij gentium dæmonia. Et de hoc vide supra vers. 774 & 809. Et ideo ne in æquiuoco Psalm. procedat, declarat cui Deo debemus exultare, quia s. Deo vero & substãtialiter dicto. d. *Exultate Deo adiutor: nostro*, quia solus Deus est adiutor noster, qui multipliciter nos adiuuat. vide vers. 99. & 631. & 673. & 957. Sequitur, *Iubilate Deo Iacob*. Dicitur enim Deus, Deus Iacob, nõ solum quia Iacob verũ Deum colebat, sed etiam quia uidetur fuisse primus, qui uero Deo uotum fecit ipsum colere. Si Deus fuerit mecum in via ista, erit mihi dominus in Deum, & lapis iste, quem erexi in titulum, uocabitur domus Dei, &c. Quid autem sit iubilare, vide supra uers. 766.

Deus dicitur multipliciter.

Deus Iacob.

Gen. 28.

Sumite psalmum, & date tympanum, psalterium iocundum cum cithara. 1392

Hic Psalmista inuitat ad gratiarum actionem opere Vbi notandum, q Deus antiquitus laudabatur cum instrumentis musicis, sicut usque hodie laudamus Deum in solemnitatibus cum organis Hoc ideo quia illa instrumenta musica significabant conditiones, quibus Deum laudare debemus. Ex quibus instrumentis hic tria ponit. s. psalterium, tympanum, & citharam. Psalterium enim, quod erat decem chordatũ, & manu pulsabatur, significat obseruantiã decem præceptorum non solũ uerbis, sed operi-

Psalterium.

operibus exhibitā, vide verſ. 389. & 771. & 772. Et pſalterium quod manu pulſatur, ſignificat operationem, ſicut inſtrumenta, quæ flatu pulſantur, ſignificant prædicationem, vide verſ. 791. Per tympanum verò, quod fit ex pellibus non ex carne animalium, ſignificantur temporalia bona, quibus vt pelle veſtimur, & protegimur. Vnde tympanum pro bonis tēporalibus carnalibus accipit hic glo. d. Per tympanū.n. accipitur carnale, quod a nobis eſt. Quid eſt ergo, *date tympanū*, niſi bona tēporalia erogate pauperibus, & maximè dantibus vobis ſpiritualia? Vnde & Apoſtolus ait. Si ſpiritualia vobis ſeminamus, non eſt magnum, ſi carnalia veſtra metamus. Sic.n. tympanum pro tēporalibus bonis accipitur Iob. 21. Tenent tympanum, &c. Sequitur. Et in puncto ad inferna deſcendunt. Loquitur de illis, qui bona temporalia retinent, & illa non communicant. Vel per tympanū, ad cuius ſonū percutitur pellis mortua, accipe patientiam in aduerſis, vt ſicut illa pellis percuſſa ſonum lætum reddit, ſic pellis tua aduerſitatibus percuſſa, Deo gratias reddat. Sic.n. dicitur Pſal. 150. Laudate eum in tympano, & choro. Per citharam autem intellige virtutem aſperitatis, & pœnitentiæ. Cithara namque corpus eſt de ligno concauum, quod chordis neruiceis exſiccatis, & deſuper extentis per tactum ſonum reddit. Similiter & corpus noſtrum per pœnitentiam fit concauum, & vacuum a cibis abſtinēs, quæ chordis exſiccatis extendit deſuper, dum neruos, & pellem remota pinguedine extendit ſuper oſſa. Et tunc corpus ſic tactum, benè ſonat laudes Deo referendo. Sicut enim corpus citharæ ſi plenum eſſet non redderet ſonum, ſic & corpus noſtrum cibis repletum ceſſat a laude diuina. Et de iſta cithara pœnitentiæ dicitur. Iob. 3. Verſa eſt in luctum cythara noſtra, & organa mea in voces flentium, vide verſ. 481. Ad propoſitum ergo ait Pſalmiſta. *Sumite Pſal.* i. operibus, laudate Deum decem obſeruando præcepta. *Date tympanum*, i. temporalia bona erogate proximis. Et ſic fit *Pſalterium iocundum cum cithara*, ideſt, obſeruatio diuinorum præceptorum ſit cum abſtinentia carnis.

Tympanum.

1. Cor. 9

Cithara pœnitentia.

Buccinate in neomenia tuba, in inſigni die ſolemnitatis veſtræ. 1393

HIc inuitat Pſalmiſta ad gratiarum actionem voce ſiue tuba. Exēplo .n. Iudæorum nos inuitat. Vbi ſciendum, ꝙ neomenia eſt nomen compoſitum ex neos quod eſt nouum, & mene, quod eſt defectus, & ſignificat lunam quæ omni menſe deficit. Et ſic neomenia idem eſt, quòd luna noua. Iudæi.n. ſemper in principio nouæ luuæ feſtum agebant, quod dicebatur feſtum gubernationis. Tunc.n. præcipuè rogabāt Deum, vt ipſos gubernaret, eo ꝙ in nubilunio communiter magis apparet transmutatio temporis. Incipiunt.n. Iudæi mēſes ſecundum lunationes. Sciendum etiam ꝙ in principio menſis Septembris, pro quo maximè factus fuit iſte Pſalmus ad literam, vt in expoſitione tituli eſt dictum, duo feſta inſimul concurrebant. ſ. feſtum neomeniæ, & feſtum tubarum. In principio.n. Septēbris in memoria illius rei, quòd quando iuſſu Dei Abraham voluit immolare filium, quod Angelus prohibuit, dicens Ne extendas manum tuam ſuper puerum, &c. Et tunc oſtendit ei dominus arietē inter vepres hærētem cornibus, quē pro Iſaac immolauit, vt habetur Gen. 22. In memoriam inquam iſtius rei faciebant feſtum tubarum, quia. ſ. clangebant tubis, vt habetur Leu. 23. & Num. 29. quia tunc Angelus clamabat de cœlo, dicens. Ne extēdas manum tuam, &c. Et quia iſta duo feſta in principio Septembris inſimul concurrebant, vnde erat maior ſolemnitas, ideo dicebatur dies inſignis, i. maioris ſolemnitatis. Nam ſecundum Grammaticos ſignum componitur cum in, & dicitur hic & hæc inſignis, & hoc inſigne. i. maioris famæ, & maioris ſigni. Dicit igitur literaliter Iudæis, *Buccinate*, ideſt, tuba canite *in neomenia*. i. in noua luna Septembris, *inſigni die ſolemnitatis veſtræ*, i. ꝙ eſt dies inſignis propter feſtum tubarum concurrens, vt dictum eſt. Iſta autem, quæ Pſalmiſta Iudæis ad literam loquitur, nobis fidelibus ſpiritualiter dicit. Vbi ſciendū, ꝙ luna, quæ ſemper mutatur, & nunquā in eodem ſtatu permanet, ſignificat vitam præſentem. Et de vita noſtra dr̄ Iob. 14. quod

Feſtum tubarū.

Inſignis.

quòd nunquam in eodem statu permanet. Et sic neomenia, i. noua luna signat nouam vitam nobis datam per Christū, per quā regeneramur in filios Dei. Istā ergo nouā vitā debemus alijs prædicare & hoc est tuba in neomenia canere. Istū sensum ponit gl. d. *Buccinate tuba in neomenia*. i. nouā vitam prædicare, quam signabat noua luna, in qua Iudæi clangebant tubis septē diebus, quia sepriformi gratia spiritus sancti innouamur. Et hoc est, qđ dicitur Esa 58. Exalta quasi tuba vocē tuam. Hæc aūt nouitas vitæ dicitur dies insignis, quia nos filios Dei facit.

1354 *Quia præceptum in Israel est, & iudicium Deo Iacob.*

HIc redditur ratio gratiarum actionis. Et duplex assignatur ratio, prima sumitur ex diuino præcepto, secunda ex beneficio dato, ibi. *Testimonium*. Quantum ad primum sciendum, q̃ cum Deus sit oium dñs, omnes ad eius præcepta obligantur. Vnde Ps. 118 Deo dr̃. Maledicti, qui declinant a mandatis tuis. Sed Deus prædictas solemnitates mādauit. Et hoc est, q̃ ait. *Quia præceptum est in Israel*, q. d. Benè debetis Deum laudare in prædicta solemnitate, quia dñs hoc præceptum dedit *in Israel*, i. in populo Israel, s. Leuitic. 23. & Num. 29. Sed vbi est præceptum, ibi consequenter est iudicium, quia qui præceptum legis frangit, eo ipso iudicari, & puniri debet, quia vt dr̃ Rom. 2. Quicunq; in legem peccauerint, per legem iudicabunt. Si igitur præceptum est, ergo & iudicium. Et hoc est, q̃ ait. *Quia præceptum est in Israel*. s. a Deo, vt hoc fiat, *& iudicium Deo Iacob*, s. Iudiciū de transgressorib. facere, spectat Deo Iacob. Ratio autem, quare dñs præcepit illam solemnitatem tubarum, fuit multiplex, s. memoria obedientiæ Abrahæ, & memoria liberationis Isaac, ac ēt patientiæ, quia cum esset grandis intantum, quod portabat ligna sufficientia ad totalem combustionem, vnius hominis: tamen patienter se ligari permisit, & poni super struem lignorum. Vnde in illa festiuitate Iudæi clangebant cum cornibus arietum in memoriam arietis pro

Præceptū. Iudicium.

A Isaac immolati. Fuit ēt alia causa, vt statim in sequenti parte dicēt. Notandum ergo, q̃ in memoriam obedientiæ ipsius Abrahæ, & patientiæ ipsius Isaac, Deus illud festum tubarum præcepit, vt, dum exēpla illorum audiremus, ad ipsorū imitationē accenderemur, vt ostendit Greg. d. Quia transire intellectus noster ad diuina non sinitur, nisi prius per sanctorū præcedentiū exempla formetur, vt qui orientem solē contemplari non ualet, irradiatos montes aspicit, & quia sol sit ortus, deprehendit. Ex æternis ergo montibus Deus nos illuminat, quia per admirā

B dam vitā patrum præcedentium radio nos suæ claritatis illustrat. In medium ergo sanctorū exempla ducamus. Ecce præceptis cælestib. subdi per obedientiam cupimus, consideratis antiquorum patrum vestigijs iuuamur. Quid n. Abrahā obedientius, qui ad vnam vocem dominicam pro adipiscēda æterna hæreditate, ipsum ferire nō trepidauit, quem senex iam, & penè mortuus acceperat heredem? Cum patientiæ apprehendere virtutem conamur, præcedentium exempla conspici-

C mus. Quid. n. Isaac patientius, qui ligna portat, de holocausto interrogat, atque post patrum ligatur, & non loquitur, aræ superponitur, & non reluctatur? Quid illo viro potientius dici potest, qui quasi ad solatium ducitur, & requiritur ad feriendum, ligatur, & conticescit, & oblatus in holocaustum tacet? &c. Sic ergo vt istorum exemplis informemur, prædictorum festorum præceptum posuit in Israel, dicens nobis illud Exo. 25. Fac ēm exemplar, quod tibi monstratum est.

Gregor. 27 mor. c. 6. Exēpla sanctorū nos inf. r mans.

Abrahā exemplū obedientiæ.

Isaac exemplū patientiæ.

D *Testimonium in Ioseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti, linguam, quam non nouerant, audiuit.* 1395

HIc assignat secundum rationē. s. beneficiorum receptorum. Narrat enim multa beneficia illi populo exhibita, pro quorum memoria illud festum agebatur. Enumerat autem tria beneficia, primum est eruditionis, secundum liberationis, ibi. *Diuertit*, tertium exauditionis, ibi. *In tribulatione*, Quantum ad primum sciendum, q̃ vt dicit Ra. Sa. eodem die quo Abraham voluit immolare filium,

filium, succedente tẽpore Ioseph, qui iniustè incarceratus erat in Aegypto, fuit liberatus. Et sic illa dies non solũ erat insignis pp liberationem Isaac, sed etiam pp liberationẽ Ioseph. Et hoc est, quod ait. *Testimonium in Ioseph posuit illud*, i. illud festum posuit in testimoniũ Ioseph, qualiter, s. illa die fuit liberatus & à Deo informatus. Et hoc cũ exiret terrã Aegypti. i. ad videndam terram Aegypti. Statim n. vt fuit à carcere liberatus, per Pharaonem fuit factus præpositus super terrã Aegypti vt habetur Genesis. 41. vt prouideret de frumentis cõgregandis. Et tunc statim iuit per terrã Aegypti vt officium sibi cõmissum adimpleret. Verũ quia Ioseph non intelligebat, nisi linguã propriam, s. Hebraicã, vt melius sibi commissum officium posset implere, angelus domini statim ipsum perfectè docuit linguam Aegypti. Et hoc est quod dicitur. *Cum exiret terram Aegypti*, s. cõsiderãdã, *linguam quam non nouerat*, s. Aegypti, *audiuit*, s. ab Angelo ipsum docente, vt dicit Ra. Sa. Nec hoc incredibile videtur, quia Deus qui Apostolos subito docuit omnia genera linguarũ, (vt habetur Act. 2.) istum Ioseph doceret linguam Aegypti, vel aliter iste versus exponitur de toto populo Israel, qui p Ioseph intelligitur, tũ quia Ioseph populum Israel in Aegypto saluauit tẽpore famis, tũ quia Ioseph inter filios Israel duas trib. constituit. Habuit. n. Israel duodecim filios, qui duodecim tribus fecerunt. Sed qu a trib Leui diuinis officijs mancipata, decimã ab alij recipiebat, & sic non habuit sortẽ distinctã in terra promissionis, ideo Ioseph duas tribus fecit ex duobus filijs suis, scilicet Ephraim, & Manasse, ne numerus tribuum minueretur. Et ideo quia ex filijs Israel alij solum quilibet vnam tribũ fecit, iste autem duas nomine Ioseph totus populus Israel intelligitur, de quo dixit. *Testimonium posuit in Ioseph illud*. Quid. n. est Dei testimonium datum populo Israel, nisi lex sibi data? de quo Psa. 18. Lex domini immaculata conuertens animas, testimonium domini fidele: Testimonium ergo legis posuit in Ioseph cum exiret terram Aegypti, idest, statim postquam exierunt terram Aegypti, sci-

Ioseph linguam Aegypti quomodo sciuit.

Ioseph significat populum Israel.

E licet quinquagesimo die legem eis dedit. Et tunc ipse populus linguam quam non nouerat audiuit, quia populus audiuit dominum loquentem damem decẽ præcepta, quem ante non audierat. Vnde dixerũt. Loquere tu nobis, ne loquatur nobis dominus, ne fortè moriamur.

Exo. 19. *Exo. 20.*

Diuertit ab oneribus dorsum eius, manus eius in cophino seruierunt.

1396

NArrat hic 2m beneficium, s. liberationis quo ipsum Ioseph à seruitute liberauit, nam vt habetur Genesis trigesimoseptimo. Ioseph inuidia fratrum F suorũ venditus fuit ab eis, & peruenit ad seruitutem Phutipharis principis exercitus Pharaonis. Tales aũt serui habẽt seruire dominis suis in multis oneribus, & laboribus, & maxime tẽpore comestionis habent in mensa seruire portando, & asportãdo panes, & alia cibaria, quæ in cophinis portãtur. Sic n dicitur Ioannis sexto, quod postquã Christus saturauit quinque millia hominum ex quinque panibus, quod discipuli collegerunt duodecim cophinos fragmentorum, &c Vbi aduerte, quod secun G dum Grãmaticos cophinus in penultima corripit, & dicitur a cauo, as, secundum Raban. & multa significat. Quandoque est vas ex virgulis contextum aptũ mundare, puta triticum, vel bladum. Quandoque est vas gestatorium fimi, vel fœni. Quandoque verò est vas aptum ad portandũ secum cibaria, sicut sunt sportæ ex palmis, vel ex virgulis textæ. Et sic accipitur cum de Ioseph dicitur, quod *manus eius in cophino seruierunt*. Vel si ad viliora officia ipsum dicimus deputatum, accipitur cophinus pro vase apto ad por H tandum fimum, sed hoc non est verisimile, quoniam (vt habetur Genesis trigesimonono) Ioseph erat in domo Phutipharis domini sui præpositus, & gubernabat creditam sibi domum. De ista autem seruitute Ioseph fuit a Deo miraculose liberatus, vt patet Genesis 41. De isto ergo Ioseph dicit. *Diuertit ab oneribus dorsum eius*, cuius. s. Ioseph, cuius *manus in cophino seruierunt*, quia liberatus factus fuit dominus Aegypti, vt dicitur de ipso ad literam, Sapien. decimo, quod Deus iustum venditum non dereliquit, sed

Cophinos.

sed

ſed a peccatoribus liberauit illum, & in vinculis non dereliquit illum, donec afferret illi ſceptrum regni. Vel aliter intelligitur (vt in præcedẽti verſiculo dictum eſt) de populo Iſrael, a ſeruitute Aegyptiaca liberatò, quia populus grauibus oneribus luti, & lateris erat oppreſſus, ſed tamen Deus ipſum liberando. *Diuertit ab oneribus dorſum eius*, & a quib. oneribus oſtẽdit, d. *Manus eius in cophino ſeruierunt*. Nam, vt dictum eſt, cophinus eſt vas ex virgulis factum, quo ſecundũ gl. populus Iſrael in Aegypto exiſtens portabat terram ad faciendum lateres Pharaoni. Et ſic eſt ſententia verſus. *Diuertit*, ſ. Deus *ab oneribus dorſum eius*, ſ. Ioſeph, vel populi Iſrael, Modo mutat modum loquendi, quia prius dixit de Deo. *Diuertit*, &c. Nunc dicit de Ioſeph vel de populo. *Manus eius in cophino ſeruierunt*.

1397 *In tribulatione inuocaſti me, & liberaui te, exaudiui te in abſcondito tẽpeſtatis, probaui te apud aquam contradictionis.*

HIc narrat tertium beneficium, ſcilicet exauditionis, quo ipſum Ioſeph afflictum orantem exaudiuit. Vt habetur Gen. 39. Ioſeph in Aegyptum venditus, & factus præpoſitus domus Phutipharis domini ſui, vxor Pharaonis iniecit oculos in Ioſeph, & ait ſibi, dormi mecum. Qui acquieſcere nolens, dicit ei. Ecce dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo ſua, nec quicquam eſt in domo ſua, quod non tradiderit in poteſtate mea præter te, quæ vxor eius es. Quo ergo poſſum hoc malum facere, & peccare in dominum meũ? Quadam autem die accidit vt intraret Ioſeph domum, & illa apprehenſo veſtimento eius dicit ei, dormi mecum. Qui non aquieſcens, relicto in manu eius pallio, fugit, & egreſſus eſt foras. Cum ergo vidiſſet mulier pallium in manibus ſuis, & ſe eſſe contemptam, vocauit homines domus ſuæ, & dixit. En, dominus meus introduxit virum Hebræum, vt illuderet nobis. Ingreſſus enim eſt ad me, vt coiret mecum. Cumq; clamaſſem, reliquit pallium in manu mea, & fugit foras. In argumentum ergo rei, marito reuertenti domum, oſtendit pallium & ait, ingreſſus eſt ad me ſeruus Hebræus quẽ adduxiſti, vt illuderet mihi. Cumq; clamarem, reliquit pallium in manu mea, & egreſſus eſt foras. His auditis, dñs nimis credulus verbis coniugis tradidit Ioſeph in carcerem, vbi vincti regis cuſtodiebantur. In hac ergo tribulatione iniuſtè poſitus, Ioſeph inuocauit dñm pro liberatione ſua, & ipſum exaudiuit dñs quem poſt duos annos liberatum dñm Aegypti conſtituit vt habetur Gen. 41. Hanc hiſtoriam recolens Pſalm. ipſi Ioſeph loquitur, d. *In tribulatione inuocaſti me, & liberaui te*. Et quia eius liberatio fuit conſeruatio populi Iſrael, quia factus dominus Aegypti tempore famis nutriuit patrem, & oẽs fratres ſuos cum omni domo ſua, vt habetur Gen. 46. Ideo totus populus Iſrael hoc beneficium cognoſcere debebat, & Deo ſeruire. Et quia oppoſitum fecerant ideo Pſal. vertens mòdo ſe ad populum ex parte Dei, & ſibi improperans, d. *Exaudiui te in abſcondito tempeſtatis*, ſ. Ioſeph in carcerem, vbi eſt abſconſio, & tempeſtas tribulationum. Et hoc non obſtante infidelis es mihi: quia *probaui te apud aquas contradictionis*, ſcilicet. Num. 20. vnde de bonitate, & poteſtate mea deſperans dixiſti Nunquid poterit Deus de petra aquam elicere, aut parare in deſerto menſam populo ſuo? vel totum hoc poteſt intelligi de populo Iſrael, qui in Aegypto dura ſeruitute oppreſſus inuocauit dominum *in abſcondito tempeſtatis*, ſ. tribulationis, & afflictionis, quia palam non erant auſi dominum cõtra tempeſtatem ſibi inflictam inuocare: ſicut & modo populi ſub tyranno abſconſè gementes, non audent conqueri palam. Et tamen fuit gratioſe in manu forti a Deo liberatus. Et hoc nõ obſtante, diffidit populus de bonitate dñi apud aquas contrad. ctionis, vt dictum eſt.

Ioſeph caſtitas.

1398 *Audi, populus meus, & cõteſtabor te: Iſrael, ſi audieris me, non erit in te Deus recens: neque adorabis Deum alienum.*

HAec eſt ſecunda pars principalis, in qua reprobos Pſal. redarguit, & primò oſtendit eorũ culpã. Secundò pœnam

nam eis debitã,& inflictam ibi. *Et dimisi.* Prima pars diuiditur in tres, quia ostendendo eorum culpam, vt ipsam exaggeret. primò ponit ipsorum increpationẽ, secundò ipsorum ad bonum inductionẽ, ibi. *Ego enim sum.* Tertio ipsorum ad malum obstinationem, ibi. *Et non audiuit.* Quantum ad primum sciendum, q́ populus Israel dicebatur peculiariter populus Dei, tum quia illi soli legẽ dederat Deus, & sua iudicia manifestauerat eis. Ps. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua non manifestauit eis, tum quia ipse populus solus Deum colebat, Ps. 75. Notus in Iudæa Deus. Hunc ergo populum increpans ait. *Audi populus meus, & contestabor te.* Con.n. componitur cum testor, aris, & aliquando idem est, q́ simul testari, & tunc Deus contestatur, i. simul testatur, quia ipse iudex est, simul, & testis. Et est sensus. *Contestabor te,* i. simul iudex, & testis ero veritatis. Vnde glo. Ecce testem se facit veritas tam hic quam in futuro, vt nullus iam dubitet, cum ante iudices terrenos soleant testes produci ad cognitionem veritatis. Et hoc est, quod dicit dominus. Ego sum iudex, & testis, quæ simul officia nullus alius facere potest. Aliquando verò contestari est idem, quòd contra aliquem testari. Sic.n. accipitur 1. Reg 8. vbi, dum populus a Samuele peteret regem, dicit dominus ad Samuelẽ. Cõtestare eos, & prædic eis ius regis, qui regnaturus est super eos i. testificare cõtra eos pressuras, quas a rege sũt passuri. Et isto modo melius accipit hic, vt Deus populo dicat. *Contestabor te,* i. testificabor contra te. s. si legem meam nõ custodias. *Israel si me audieris,* i. si mihi obediens fueris. Audire.n. quandoque idem est, q́ obedire. Sic.n sapientia increata ait. Qui audit me, non confundetur. Sed quid erit si me audieris. *Non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.* Aduerte, q́ hic aliud dicitur Deus recens, aliud Deus alienus. Habẽt enim aliqui Deum recentem apud se, non tamen Deum alienum, vt puta, qui verbum putat sub tempore Deum esse. Deus.n. recens dicitur, qui ad tempus factus est. Qui igitur putant filium Dei ex tempore a patre genitum, & non coæternum patri in se habẽt

Cõtestor — *Hier. 29* — *Eccl. 24.* — *Deus recens.*

E Deum recentem. Deus autẽ noster non est Deus recẽs, sed ab æterno, in æternũ. Cum.n. filius Dei sit sapientia patris, si filius est ex tempore, sequitur, q́ pater ex tpe fuit sapiens, & nõ ab æterno. Etenim Christus Deus noster homo fortè recens est, sed Deus æternus. Habent autem alij Deum alienum, qui. s. idola sibi fabricant a diuinitatis natura alienum. Vnde hic ait gl. Quod.n. quisq; cupit, & veneratur, hoc illi Deus est, & sic auarus adorat Deũ alienum, quia denarium alienum a natura diuinitatis. Gulosus ventrem suum, &c. F ad Philippen. 3. quorum Deus vẽter est. Qui.n. audit. Deum sibi credendo, & obediendo neq; habet in se Deum recentem neq; alienum. Sic.n. ait dominus in principio legis. Exod. 20. Non habebis Deos alienos coram me, non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem, &c.

Deus alienus.

Ego enim sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti, dilata os tuum, & implebo illud. 1399

HIc ponitur ipsorum ad bonum exhortatio, quod facit ostendendo, & G exhibendo eis suam gratiam. Gratia aũt maior alicui exhibetur, quanto magis gratificatus offenderit gratificantem. Ipsi autem Iudæi Deum multum offenderunt fabricantes sibi idola, & illa adorantes, & beneficia a Deo recepta non Deo, sed idolis attribuentes. Quot.n. apta & miranda beneficia eis contulerat educendo ipsos de Aegypto, mare ante ipsos exsiccando, inimicos eorum omnes in mare submergendo, &c. Et tñ statim post omnia attribuebant idolis. Nam vt habetur H Exo. 32. Fecerunt sibi vitulum conflatilẽ, & immolantes ei hostias dixerunt. Isti sunt dij tui, Israel, qui eduxerunt te de terra Aegypti. Et tñ hoc non obstante, oẽm gratiam, q̃ sciunt petere, paratus est eis facere. Primò ergo iniuriam eis remittit, d. *Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti.* cõtra quod tu falsè dixisti. Isti sunt dij tui, qui eduxerunt te, &c. Et consequẽter eis gratiã promittit, d. *Dilata os tuum, & implebo illud.* Vbi nota, q́ sm Grammaticos lato, as, idem est, quod ampliare aliquid, vel latum facere. Vnde

Dilatare.

Vnde dilato, as, idem est ꝙ multũ extendere vel ampliare. Et sic dilatare os est multũ aperire, vel ampliare os, i. multa, & alta postulare. Et sic dicit populo suo. *Dilata os tuum*, s. pete, non quidẽ parua, vt sunt temporalia, sed alta, & grandia, vt sunt spiritualia, *& ego implebo illud*, non quidem implebo os, sed illud quod postu labis. Mistice autem Aegyptus interpretatur tenebrę, & significat peccatũ, quod tenebras amat, quia qui male agit, odit lucem. Ioannis tertio. Et quia solus Deus peccata põt dimittere, ideo solus Deus animam de Aegypto educere potest, & sic solus dicere. *Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te*, &c. Narratur, ꝙ Chaldæi pro Deo adorabant ignem. Volentes ergo Chaldæi alios inducere ad culturã ignis, cum Aegyptijs pactum fecerũt, ꝙ si Deus eorum ab aliquo vinceretur, scilicet, ignis dimitterent eius cultum, sed si alios Deos vinceret, quod alij ipsum ignem colerẽt. Quibus Aegyptij acquie uerunt, sed hac cautela vsi sunt cõtra eos, qui idolum Bel colebant. Nam deposuerunt de capite idoli coronam aureum, & posuerunt super caput eius quoddã vas testeum, in qua erant multa foramina, quæ obturauerunt cera, & illud impleuerunt aqua. Venerũt ergo Chaldæi ad examinandum illud idolum, & apposuerunt ignem, & statim cera liquefacta est, & descendit aqua, & extinxit ignem, & præualuit idolum eorũ, & ex tunc permissi sunt idolis suis vti. Ex hoc ergo, ꝙ Deus noster eduxit Israel de Aegypto, probat se præualere idolis, quæ habẽt potestatem super ignem, quia præcedebat eos de nocte per columnam ignis, etiam super aquam, quia mare siccauit, Dicat ergo. *Ego sum dominus Deus*, &c.

Ignis nõ est Deus.

1400 *Et non audiuit populus meus vocem meam, & Israel non intendit mihi.*

Hic ostendit ipsorum obstinationem ad malũ, quia non obstantibus tot beneficijs, & promissionibus ipsis a Deo factis contempserunt obedire. Et hoc est quod dicit. *Et nõ audiuit populus meus vocem meam*, i. non obediuit voci meę, quia eis dedi legem, quã transgressi sunt. *Et Israel non intendit mihi.* Intendere enim idem est qđ intus tendere, de hoc vide supra vers. 876. Et sic ille intendit Deo, qui intus in corde suo tendit ad Deum. Cum ergo peccatum elonget hominẽ à Deo sequitur ꝙ peccans & legem Dei non seruans. non intendit Deo sed magis ab eo recedit. Notãdum ergo quod si volumus audire Deum, & intendere Deo, oportet abstinere à peccato, quia auditus Dei est gratiarũ augmentatio. Prouerb. 1. Audi disciplinam patris tui, vt addatur gratia capiti tuo. Immundis autẽ cordibus gratia non additur, cũ in illis gratia non pręexistat. Et ideo notandum ꝙ verus Dei auditor à tribus vitijs maxime debet esse immunis. Primò à vitio discordiæ. Vnde dicitur 1. Esdræ. 3. Congregatus est omnis populus quasi vir vnus ad audiendum legem. Qui n. discordiam habet cũ Deo, non diligit Deum Graue autem est audire verba illius, quem quis nõ amat. Vnde sicut graue est iustis audire verba malorum, sic & graue est malis audire Deũ, vt ostendit Greg. 7. moral. c. 7. Vnde de concordia auditoribus necessaria, dicitur Actuum decimotertio. Cõuenit vniuersa ciuitas audire verbum Dei. Secundò à peccato auaritiæ quæ auditus Dei maximè fructum impedit quod ostendit saluator, dicens. Quod autem inter spinas cecidit, hi sunt qui audierunt, & à sollicitudinibus & diuitijs euntes suffocantur, & non afferunt fructũ. Diuitiæ n. temporales, & corporales delitię spinatę per ipsinas auditum verbi diuini fructificare nõ sinunt. Vnde Gregorius in homil. ait, Mirũ autem quomodo dominus spinas diuitias sit interpretatus, cum illæ pungant, istæ delectent, & tamen spinæ sunt, quia cogitationum suarũ punctionibus mentem lacerant, & dum vsque ad peccatum pertrahunt, quasi inflicto vulnere cruentant. Duo autem sunt, quæ diuitijs iungit, scilicet, solicitudines, & voluptates: quia per curam mentem opprimunt, & per affluentiam resoluunt, suffocãt enim semen verbi diuini. quia importunis cogitationibus guttur mentis strangulant, dum bonum desiderium ad cor intrare non sinunt, quasi aditum vitalis flatus necant. Tertiò à peccato arrogantiæ: quia cum tremore verbum Dei debet audiri. Abac. 3.

Intendere Deo. *Audire Deum.* *Discordia.* *Auaritia.* *Luc. 18.* *Diuitiæ.* *Arrogantia.*

Abac.3. Domini, audiui auditum tuum, & timui. Et infra. Audiui, & cōturbatus est venter meus, à uoce contremuerunt labia mea Ad propositum ergo, quia Iudæi his tribus vitijs abundabant, ideo ipsum Deum non poterant audire. Propter quod hic dicit. *Et non audiuit populus meus vocem meam.*

1401 *Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus suis.*

HIc consequenter ponitur pœna correspondens ingratitudini, & peccatis ipsorum, quæ hic ostenditur triplex, prima est priuatio gratiæ spiritualis, secunda est subtractio auxilij temporalis, ibi. *Si populus.* Tertia est inflictio pœnæ infernalis, ibi *Inimici domini.* Quantum ad primum sciendum, quòd subtracto ab homine auxilio diuinæ gratiæ tunc in eo non ratio, sed sensualitas dominatur. Vnde non potest non peccare etiam mortaliter, vt ostendit Magister lib. 2. dist. 25. Isti autem propter ingratitudinem suam diuina gratia sunt priuati. Et hoc est, quod dicit. *Et dimisit eos*, scilicet ipsis subtrahendo gratiam præseruātem a peccatis. Et ideo sic dimissi gratia reguntur secundum fomitem peccati. Et hoc est quod subdit. *Secundum desideria cordis eorum ibunt in adinuentionibus suis*, idest, secundum inclinationem fomitis ad malum ibunt *in adinuentionibus suis*, idest, in peccatis enormibus ab ipsis adinuentis. Vel secundum aliam literā *ibunt in affectionibus suis.* Vbi nota, quòd in scriptura adinuentio significat præceptum, vt patet versic. 1269. Et sic adinuentiones Dei sunt præcepta Dei, sed adinuentiones hominum sunt præcepta hominum, quæ ipsi adinueniunt, & non Deus. Dicit igitur. *Ibunt in adinuentionib. suis*, quia propter traditiones suas irrita fecerunt mandata Dei, vt ait Christus de ipsis. Matth. 15. Et ideo dimisit eos secundum desideria cordis eorum, quod expressius ponit Apostolus Ro. 2. dicēs, Tradidit illos Deus in desideria cordis eorum in immunditiam. Vbi gloss. Tradere Dei est permittere nō incitare, aut immittere. Præcedentibus quippe culparum causis, iure & meritò deseruntur.

Gratia.

Adinuētiones.

E Ideò ij, qui veritatem Dei in iniquitate detinent & deseruntur à Deo, & traduntur desiderijs malis, ista verò mala desideria, quæ de superbia sūt, non solùm peccata, sed etiam supplicia sūt. Omne quippe peccatum, quòd citius pœnitēdo nō detergitur, aut peccatum est, & causa peccati, aut peccatum est, & pœna peccati. Peccatum nāque quod pœnitentia non diluitur, suo pōdere mox ad aliud trahit. Vnde fit, vt non solum peccatum sit, sed etiam causa peccati. Ex illo quippe subsequens culpa oritur. Peccatum verò, quod F ex peccato oritur, non solum peccatum est, sed etiam pœna peccati, quia iudicio Deus cor peccatis obnubilat, & præcedentis peccati merito in alia cadit. Quem enim liberale noluit, deserendo percussit. Consimiliter & in proposito dicitur. *Et dimisit eos secūdum deside.* &c.

1402 *Si populus meus audisset me, Israel si in vijs meis ambulasset.*

POnitur secunda pœna, scilicet, subtractio adiutorij temporalis, & facit vnam conditionalem. Si populus meus G fuisset mihi obediens, ego liberassem eū ab inimicis suis, sed ego non liberaui eū, sequitur ergo quòd non fuit mihi obediens. Istius conditionalis solum ponit antecedens. Et primò ponit subiectum antecedentis, secundò prædicatum, ibi. *Pro nihilo.* Quantum ad primum ponit solum subiectum illius conditionalis, dicens, *Si populus meus audisset me.* Quid autem intelligat per audire Deum, declarat, dicens. *Israel si in vijs meis ambulasset.* Et ita, audire Deum est mandata eius obseruare. Nam præcepta domini H sunt viæ, quibus tendimus ad patriam, Matth. 19 Si vis ad uitam ingredi, serua mandatā Dei. Et ideò nota, quòd audire Deum, est opera, quæ mandat adimplere. Non implere autem amplius nocet quàm proficiat, quia contemptus verbi auditi peccatum aggrauat. Propter quod ait. Estote factores verbi, non auditores tantum, fallentes vosmetipsos, &c. Quid enim profuit Herodi, quò Ioannem Baptistam libenter audiebat, quum tamē plus Herodiadi adulteræ obediens fuit, quàm Ioanni? Nihil ei

Audire Deū & facere.

Iacob.

ei profuit, sed peccatum suum auxit. Audiens enim verbi diuini obseruãtibus est causa vitæ, sed nõ proditoribus suis. Proditor autem verbi Dei dicitur omnis q audit Deum, & operibus nõ implet, qđ audit. Vnde Richardus super illud Iosue 1. Si tamen non prodideris, ait. Verbum Dei auditum non permittit nos damnari, nisi tamen prodiderimus eũ. Proditor enim est verbi Dei, qui nõ adimplet opere, quod audit in ꝑdicatione. In hoc maxime differũt boni a malis, quia boni nõ solùm verbum Dei audiunt, sed ẽt gustãt qñ opere implent. Mali autem solum audiunt sine gustu, quia quod audiunt exterius, ad ipsorum corda non intrat. Ad hoc ẽt facit ꝙ ait, Greg. super illo verbo Iob 12. Auris verba diiudicat, d. Hic de electis, & reprobis aliquid innuere videtur, quia verba sapientiæ, quæ reprobi audiunt, electi non solùm audiunt, sed ẽt gustãt, vt eis in corde sapiat, quod reproborum non mentibus, sed solummodo aure sonat. Aliud namque est nominatũ cibum audire solummodo, aliud verò gustare. Electi namq; cibũ sapientiæ sic audiunt, vt ẽt gustent, quia hoc audiunt, qđ eis per amorem medullitus sapit. Reproborum verò scientia vsque ad cognitionem sonitus tẽditur, vt quidem virtutes audiant, sed tamen corde frigido qualiter sapiant ignorent. Et hoc est, quod dicitur Luc. 11. Beati qui audiunt verbum Dei, & custodiunt illud. Ad propositum ergo, quia populus Israel etsi Deum aure corporis audiebat, quia tamen ore cordis, ꝙ magis est audire nolebat, ideò simpliciter non audisse Deum dicitur.

Richardus.

Greg. 11. mor. c. 4.

1403 *Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliassem, & super tribulantes eos misissem manum meam.*

Ostendit hic prædicatum dictæ conditionalis. Hoc quod hic dicitur pro nihilo, multipliciter exponitur. Primò pro nihilo, idest, gratis, & sine ipsorum labore. Vel *pro nihilo*, idest, computassem inimicos eorum pro nihilo, sicut magnus, & potens rex, pro nihilo reputat paruum militem deponere. Vel *pro nihilo*, sicut alia litera habet, idest, ad nihilum vel in nihilum inimicos eorũ redu-

Nihil.

A cendo, sicut fecit de Aegyptijs inimicis ipsorum quos omnes ad nihilum reduxit in mare, omnes submergendo, uel *pro nihilo*, i. pro peccato, nam peccatum nihil dicitur, ut dictum est superius versi 908. Quamuis enim peccator ratione peccati statim puniri mereatur, tñ Deus quandoque ipsum permittit in potestate temporali, ut ipsum alios peccantes puniat. Et sic inimicos Iudæorum in potestate temporali permisit, ut per ipsos Iudæorũ peccata puniret, sicut etiã per dæmones

B punit. Et sic est sensus, *pro nihilo*, i. pro peccato inimicorum suorum humiliassé, idest deposuissem inimicos eorum, si ipsi ambulassent in vijs meis, &c. Sed quia ipsi non ambulauerunt in uijs meis, ideo permisi inimicos ipsorum in potestate, vt ipsos punirent. Et dicit *forsitan*. Cum. n. forsitan sit aduerbiũ dubitandi, & in Deo nulla cadat dubitatio, quomodo ergo dicit forsitan? Non. n. hoc dicit ꝑpter mutationẽ diuinæ voluntatis, vel dubitationẽ quæ cadat in Deo, sed propter vertibilitatem hominis de bono ad malum: uel

Forsitã.

C forsitan dicit, non quia dubitatio sit, sed ꝑ oppositum oĩs certitudo, sicut pontus dicitur mare per oppositum, quia ponte caret, sic & hic dicit forsitan, quia hoc omni dubitatione caret. Sic enim forsitan pro vero accipiebat Christus, dicens, Si crederetis Moysi, crederetis & mihi forsitan, idest, uerè. Quod autem dicit *humiliassem*, hic accipitur humiliatio non pro uirtute, sed pro pœna: vide versic. 616. Et est sensus. *Humiliassem*, idest, puniendo inimicos eorum deiecissem ad terram, *& super tribulantes eos*

Ioan. 5.

D *misissem manum meam*. Non quidem ad fortificandum eos, sicut dictum est ps. 79. Fiat manus tua super virũ dexteræ tuæ, sed ad deponendum, & interficiendum, sicut facta est manus domini super Pharaonem, & exercitum eius, eos in mari submergendo. Sic enim manus domini super aliquem fieri, est ipsum ad nihilũ redigere. Isto modo dicitur. 1 Reg. 5. quod fiebat manus domini super singulas ciuitates Philistinorum interfectionis magnæ. Ex istis (vt dicit glo.) patet, ꝙ si nos Deo resistimus, ipse nõn contra

dicit inimicis nostris, nec manum defensionis nostræ super eos ponit.

1404 *Inimici domini mentiti sunt ei, & erit tempus eorum in sæcula.*

Ponitur hic tertia pœna, quæ est inflictio pœnæ infernalis. Et duo facit. Quia primò ostendit ipsorum ingratitudinē, pro qua pœnā merentur æternam. Secundò ostendit erga eos diuinam bonitatē, vt exaggeret ipsorum malitiā, ibi, *Et cibauit eos.* Quantū ad primum loquitur de peruersis Iudæis, qui dño promiserunt obseruare legem, & omnia eius præcepta dicentes. Omnia quæ mādauit dñs, faciemus, & erimus obedientes. Et tñ satis citò post primum eius mandatū transgressi fuerunt, alium Deum sibi statuentes, qñ adorauerunt vitulum conflatilem vt habetur Exo. 23. Et in hoc aggrauatur peccatum eorum, qm̄ grauius peccant, quam pagani, qui nihil promiserūt, sicut grauius peccatum est aliquod malum contra votum facere quam sine voto. Vnde sequitur. *Et erit tempus eorū in sæcula.* Distinguit sapiens tempora d. Omnia tempus habent, tempus flendi, tempus ridendi, tempus plangēdi, & tempus saltandi. Hic aūt loquitur de tempore malorum, quod est tempus flendi, & plangēdi. Sicut. n diuina iustitia exigit, vt tempus ridendi & saltandi bonorum sit æternum, sic & de tempore plangendi malorum dicit Christus, Ibunt hi in supplicium æternum, iusti aūt in vitam æternam. Et hoc est, ꝙ de tempore malorum hic dicit. *Et erit tempus*, s. punitionis eorum *in sæcula*, i. in æternum. Vel per tempus, ꝙ nihil fixum habet, sed semper in successione consistit, & varietate, intellige varietatē pœnarum inferni, quæ erit in sæcula, i. sine fine. Vbi nota quòd seculum in singulari significat spacium centum annorum, vt dictum est versic. 596. sed quando duplicatur, vt sæculum sæculi vel quādo in plurali, ponitur tunc pro æternitate saltem a parte post, ad Hebr. 1. Per quem fecit & sæcula. Dicit ergo, quòd *Erit tempus eorum in sæcula*, i. in perpetuum. Hoc autem satis apertè de falsis Christianis potest accipi secundum glo.

Exo. 24. *Tempus. Eccles. 3* *Mat. 25* *Inimici domini sunt falsi Christiani.*

E qui sunt inimici dñi. Inimicus. n. componitur ex in, ꝙ est non, & amicus, ergo si non sunt amici, sequitur ꝙ sunt inimici, sed non sunt amici, quia mentiti sunt ei, s. resumendo illa quibus renunciauerūt. Abrenunciauerunt. n. diabolo in baptismo, & pompis eius. i. diabolicis factis a Deo damnatis, sed rursus ad ea redeunt, & sunt nouissima peiora prioribus. Ecce canis reuersus ad uomitum, & sus lota in volutabro luti. Quid inde eis? Etsi hic tolerati sunt, non tamen erunt impuniti. F quia erit tempus, s. punitionis ipsorum in sæcula, i. in æternum. Quid autem sit mentiri, vide vers. 44.

1405 *Et cibauit eos ex adipe frumenti, & de petra melle saturauit eos.*

Hic Psalmista, ut exaggeret ipsorum malitiam, recolit bonitatē Dei erga illos. Quantum ad literam Deus satiauit eos ex adipe frumenti, quia, non obstante eorū malitia, introduxit eos in terram promissionis, triticō abundantem, & G sic vtebantur pane facto de simila, vel de medulla frumenti. Et quia in terra promissionis est magna abundantia apuū, sic ꝙ mellificant in rupibus, & sic de petris colligunt magnam copiā mellis, ideo dicit. *Et de petra melle saturauit eos.* Vel p adipem frumenti intellige panē angelorum. s. māna, quo pane pasti fuerunt quadraginta annis in deserto. Et dr̄ manna adeps frumenti, pp bonitatem illius cibi *Et de petra melle saturauit eos.* Legimus ꝙ saturauit eos aqua educta de petra, sed non legimus, ꝙ mel eduxerit de petra: H Dicunt ergo aliqui, quod aqua educta de petra hic mel dicitur, quia illa suauissima & dulcis erat ad modum mellis. Vel per adipem frumenti intellige sacramentum eucharistiæ. vide vers. 994. quo etiam ingratos Iudæos saturauit. Vnde & Iudæ proditori corpus suum ad manducandum dedit, cui etiam in fine pacē dedit, quando in horto osculatus est eū. Vnde Ps. 147. dicitur ipsi Iudæ. Qui posuit fines tuos pacem, & adipe frumenti satiat te. Adeps autem multiplex est. vide vers. 995. De isto ergo sacramento eucharistiæ dicat. *Et cibauit eos.* Vbi nota, ꝙ iste

Mel de petra. *Nu. 20.* *Adeps.*

iste cibus corporis Christi est cibus verus ad substentationem viatorum, cibus electus ad impinguationem aridorum, cibus solidus ad confirmationem perfectorum, cibus absconditus ad glorificationē beatorum. Primum patet Ioan. 6. Caro mea verè est cibus, &c. Qui ideò dicitur verus cibus, & potus, quoniam etsi alij cibi vitam humanam sustentant, ipsam tamen perpetuare non valent, iste autem eucharistiæ cibus vitam spiritus non solum sustentat, sed etiam perpetuat ipsam Ioa. 6. Qui mādu cat carnem meam, habet vitam æternam, s. hic in spe, sed in futuro in re. Ideo subdit. Et ego resuscitabo eum in nouissimo die, vt, scilicet, sicut iustè cibus hic animæ vitam dedit spiritualem, sic & post hanc vitam animæ simul, & corpori resuscitato perpetuam tribuat vitam. Et ideo ad significandum, quòd iste cibus corpori, & animæ insimul perpetuam tribuit vitam, dicebat Paulus consocijs suis, Actu. 27. Rogo vos accipere cibum pro salute vestra, quia nullius vestrum capillus de capite peribit. Secundum patet, quia isto cibo anima ipsum dignè sumens impinguatur omni abundantia charismatum, vt ille sit ille cibus electus de quo Abacuc primo, incrassata est pars eius, Et, id est, quia cibus eius electus Cum enim homo ex corpore, & anima tanquam ex duabus partibus constet, quæ pars est illa, quæ isto cibo incrassatur? certè est pars animæ, quæ quantum isto cibo incrassetur, ostēdit Magister libro quarto, distinctione octaua, dicens quòd Eucharistitia spiritualiter reficit. Vnde excellenter Eucharistia dicitur, idest, bona gratia, quia in isto sacramento non tantummodo est augmentum virtutis, & gratiæ, sed hic totus ille sumitur, qui est fons, & origo totius gratiæ. Et tamen istum cibum electum peruersi fastidiunt, & contemnunt, dicentes. Anima nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Qui tamen istis verbis hunc cibum diffamare credentes ipsum mirabiliter commendant, dum ipsum cibum leuissimum vocant, scimus enim quod sicut natura grauium est descendere, & leuia semper ascendunt, & per cōsequens superlatiuè leuissimum dicitur,

Cibus Eucharistia.

Nu. 21.

A quia præ cæteris naturam habet eleuatiuam, quòd benè isti cibo competit, quòd præ cæteris sacramentis in præsenti per gratiam animam eleuat ad Deum, & finaliter in simul animàm, & corpus eleuabit per gloriam. Tertium patet, quia hunc cibum dignè sumens contra aduersitates mundi fortificat, & diaboli certamina, de quo ad Hebræos 5. Perfectorum autem solidus est cibus, eorum, qui exercitatum habent sensum ad discretionem boni, & mali. Dicitur enim solidus cibus, quia nō solum ipsum dignè sumentes fortificat,

B sed etiā hostes nostros dæmones terret. Vnde Pet. Damianus super illo verbo Ioa. 6. Qui manducat carnem meam, &c. dicit. Christi corporis cibum, & sanguinis potum etiam ore carnis recipere perutile est. Terretur enim aduersarius cum Christiani labia Christi viderit cruore rubentia. Hic enim recolit suæ perditionis initium, & diuinæ victoriæ, qua captus fuit non tolerat instrumentum. Isto cibo figuraliter fortificatus fuit ille magnus pater noster Helias, de quo dicitur 3. Reg. 19. quod cum surrexisset comedit,

C & bibit, & ambulauit, in fortitudine cibi illius quadraginta diebus, & quadraginta noctibus vsque in montem Dei. Et nota, quòd prius surrexit, & postea hunc cibū comedit, quia antequam istum cibum comedas, a terrenis vitijs surgere debes. Quartum patet. Absconditus enim dicitur iste cibus, quia sub alia specie occultatus. Et de isto cibo dicebat ille angelicus spiritus Tobiæ. Ego cibo inuisibili vtor, qui ab hominibus videri non potest. Ex hoc enim, quòd iste cibus in propria specie videri non potest, est causa nostri

D meriti, & glorificationis, quia si ibi Christus videretur in propria forma, ibi fides, quæ est meritoria, locum non haberet Et quamuis iste cibus vera caro Christi sit, & sanguis, quia tamen non sacerdotibus ministratur solum sub specie cibi, & non potus, sacerdotibus autem sub vtraque specie. Ideo figuraliter præceptum fuit, Leuit. 7. Non sumetis sanguinem cum cibo, quia s. sub distinctis speciebus, scilicet, cibi & potus distinctè sumitur, & seorsum.

Tobi. 12

Sacramentum corporis Christi, non sacerdotib. ministratur solū sub spē cibi, & nō potus quod fuit preceptū figuraliter.

PSAL. LXXXI.

1406 *DEus stetit in synagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.*

HVIVS Psalmi titulus est. *Psalmus Asaph*. Titulus de se est clarus. Sed de materia Psalmi dicũt doctores tam Hebręi quam catolici, quòd Asaph videns in futurũ iudices mundi corruptos, & iudicia amore, vel odio, aut muneribus frequenter corrumpere, contra ipsos hunc Psalmũ cõposuit super hoc postulãs diuinam iustitiã, ut omnia talia ad viam equitatis reducerentur per ipsam. Iste ergo Psalmus quo ad literã diuiditur in tres partes, qa Psalmista primò arguit iudicum iniquitatem, secundo ostendit ipsorum dignitatẽ, ibi. *Ego dixi*, tertio inuocat diuinam iustitiã & æquitatem, ibi. *Surge, Deus* Prima diuiditur in tres, quia primò ostendit diuinã sapientiã, secundò arguit iudicum malitiã, ibi. *Vsquequo*, &c. tertiò accusat ipsorum ignorantiam: ibi. *Nescierunt*. Dic vt Nicolaus Quãtũ verò ad sensũ propheticum sciendũ, quòd ille directè arguit Iudæorum proceres, qui Christũ eis in lege promissum præsenté non cognouerunt, & conatur eos inducere vt amodo saltẽ ipsũ cognoscãt, & credant ipsũ. Et sic Psalmus iste diuiditur in tres partes quia ostendit inter Iudæos, primò Christi præsẽtiã corporalem, secũdò ipsorum malitiã generalem, ibi, vsque quo. Tertiò Christi resurrectionem triũphalem, ibi. *Surge Deus* Quantum ad primũ dicit, *Deus stetit in synagoga Deorum*.

Synagoga. *Ecclesia.* Vbi sciẽdum, quod sicut ecclesia propriè Christianis catholicis congruit, sic synagoga Iudæis ꝙ ex ipsis vocabulis patet. Nam ecclesia interpretatur cõuocatio, quia omnes generaliter vocat ad fidẽ, & recipit. synagoga verò interpretatur congregatio, & est propriè Iudæorum. Distat conuocatio à congregatione, quia etiam congregari pecora solent, quorum congregationem propriè greges à congregatione dicimus, sed conuocari est magis vtentium ratione sicut sunt homines. Vt ergo notaretur Iudæorum infidelitas, E dicta est eorum synagoga congregatio quasi pecorum, & indiscretorum, sed vbi fidelitas nostra ipso vocabulo insinuaretur nostra dicta est ecclesia, idest, conuocatio quasi rationalium, & discretorum. Quæ ecclesia dicitur catholica, idest, vniuersalis Non enim facit conuenticula sicut hæretici in aliquibus regionibus, sed per totum orbem diffusa dilatatur. Item nota, quod Iudæi inter omnes gentes dicebantur filij Dei, & eadem natione dij vocabantur, sicut dicitur infra de Iudæis. Ego dixi dij estis. Et rationem subdit, F quia filij excelsi omnes. Dicat ergo Psalmista de Christo. *Deus stetit in synagoga Deorum*, idem est, quod Deus stetit in synagoga Iudæorum. Vbi nota, quod cum Deus ratione diuinitatis cœlum, & terram impleat, qui est inter omnia non inclusus, extra omnia non exclusus, propriè ratione diuinitatis in aliquo loco stare non dicitur, sed per hoc, quod dicit, *Deus stetit in synagoga Deorum*, Deum hominem factum esse indicat. Sic ergo Deus factus homo stetit in synagoga deorum, idest in populo Iudæorum, vbi filius Dei stetit, secundum quod homo, G qui missus fuit ad oues, quæ perierunt domus Israel Presentia ãt diuinitatis, quę vbique est, non propriè ad synagogam pertinet, quæ neque tempore, neque loco variatur. Sequitur. *In medio autem Deos diiudicat*. Hic enim ostendit, quare stetit in synagoga deorum, scilicet ad eos iudicandum, scilicet ad discernẽdũ eos, & separandum. Ipse enim nouit, qui inter Iudæos ad bonum sit electi, & qui ad malũ præsciti. Discernit ergo vasa alia in honorem, alia in contumeliam, & hoc H facit stans in medio. Per medium enim virtus iustitiæ intelligitur, quia secundũ Philosophum 2. Ethico. Omnis virtus consistit in medio. Ipsa autem iustitia est omnis virtus 5. Ethic. *Aris.* In medio ergo stetit Iesus, diiudicando Deos, quia omnes iustè discernit, & iudicat Electi.n. iustè sunt prædestinati, & reprobi iustè præsciti. Vnde hoc dicit Prouerbiorum octauo. In vijs iustitiæ ambulo, in medio semitarum iudicij, qualiter autem Christus steterit in medio vel fuerit medius multipliciter, vide versiculo 759. & 782.

Vsque

1407 *Vsquequo iudicatis iniquitatem & facies peccatorum sumitis?*

Consequenter hic ostendit Iudæorũ malitiam generalẽ. Et diuiditur in tres partes, q̃a primò eos de malo arguit, secundò eos ad Christũ dirigit, ibi. *Iudicate*, tertiò ipsos ad bonũ allicit, ibi. *Ego dixi*. Quantũ ad primũ sciendum, ꝙ synagoga quasi a principio semper iustos fuit pſecuta, vt ostendit Christus, dicens. Ecce ego mitto ad vos sapientes, & scribas, & ex illis occidetis & flagellabitis &c. Hoc est ergo, ꝙ hic arguens Psalm. dicit. *Vsquequo iudicatis iniquitatem*, s. iustos p sequendo, q. d. Misit Deus ad vos legem, & restitistis, misit prophetas, & occidistis, sed vsquequo hoc erit? Nunquid vsque ad aduentum filij Dei. s. Christi? Et in hoc arguit maiores in populo, s. sacerdotes & scribas, & minores, s. plebeios. Arguens enim maiores, ait. *Vsquequo iudicatis iniquitatem*. Ad maiores enim spectabat de cæteris iudicare. Et sic illi erant, qui sententias iniquas proferebant contra sapientes, & prophetas, & innocentes, sicut illi duo presbyteri senes iniquã sententiam dederunt contra Susannam, ipsam condẽnantes ad mortem. Istos ergo arguens, dicit. *Vsquequo iudicatis iniquitatem*? Sed de minoribus subdit. *Et facies peccatorum sumitis*? ipsi plebeij propter ipsorum multitudinẽ maioribus resistere potuissent. Et hinc est, ꝙ in morte Christi maiores timebant populum, ne ipsos à morte Christi prohiberet. Vnde dicit Matth. 16. Non in die festo, ne fortè tumultus fieret in populo. Ex quo sequit, ꝙ in mortibus prophetarũ, & etiã Christi, populus culpabilis fuit, quia non restitit maioribus iniquè iudicantibus. Et hoc est faciem maiorum peccatorum sumere, scilicet, ipsos honorando, ipsis non contradicere, sed consentire. Vnde populo nunc loquens, ait. *Vsquequo facies peccatorum*, idest sacerdotum, & maiorum *sumitis*. idest, honorando, eis iniustè iudicantibus non contradicitis? Notandum, ꝙ multi iniquitatem, idest, iniquè iudicant, quòd maximè contingit propter tria. Primò propter personarum acceptionẽ, contra quos dicitur. Deut. 1. Ita paruũ audietis, vt magnum, non accipietis rusiusquam personam, & Iacob 2. dicitur. Fratres nolite in personarum acceptione habere fidem, nonne Deus elegit pauperes hæredes fieri regni? Vos autem exhonorastis pauperem. Nonne diuites per potentiã opprimunt vos, & ipsi trahunt vos ad iudicia? Secũdò propter peruersam intentionem. Intendunt. n quidam in remunerationem temporalẽ, vel in fama acquirenda, & tales quia illud, quod gratis exhibere debent, vendunt muneribus, vel fama, ideo iniquè iudicãt, etiã si iustum dent iudicium, ut ostendit Greg. dicens Plerunque nonnulli terrena præmia appetunt, & iustitiam defendũt, seque innocentes existimant, & esse defensores rectitudinis exultant. Quibus si spes nummi subtrahitur à defensione ptinus iustitiæ cessatur, & tamen defensores se iustitiæ cogitant, sibiq; se rectos asserunt, qui nequaquam rectitudinẽ, sed nummos quærunt. Quos contra benè per Moysen dicitur Quod iustũ est iustè exequeris. Iniustè quippe quod iustum est exequitur, qui ad defensionem iustitiæ non virtutis æmulatione, sed amore præmij temporalis excitatur. Iniustè, ꝙ iustum est, exequitur qui ad defensionẽ ipsam quam prætendit iustitiam venundare minimè veretur. Iustè ergo iustum exequi, est in affectione iustitiæ eandem ipsam iustitiam quærere. Sæpè rectè agimus, & nequaquam præmia, nequaquam laudes ab hominibus expectamus, &c. Tertiò propter debiti ordinis ptermissionem. Debent n quicunq; superiores, & iudices primo iudicare seipsos, postea alios cõsiderare homines esse non Deos 1. Corint. 11. Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtiq; iudicaremur. Qualis aũt debeat esse, qui alios habet iudicare, docet apertè Ambrosius, super Beati immaculati. Et habetur 3. q. 7. Iudicet inquit ille de alieno errore, qui nõ habet in seipso, quod condemnet, iudicet ille, qui nõ agit eadem, quæ in alio putauerit puniẽda, ne cum alium iudicat in seipso sententiam ferat. Iudicet ille, qui ad pronunciandum sententiam, nec odio, nulla offensione, nulla leuitate ducatur. Et post, bonus iudex nihil ex arbitrio facit,

Iudicare iniquitatem. | *Dan. 3.* | *Faciem peccatorum sumere.* | *Iniquè iudicatur propter tria.* | *Greg. 9. moral. c. 19.* | *Deu. 16.*

facit nec domesticæ voluntatis proprietate, sed iuxta leges, & iura pronunciat, statui iuris obtemperat, non indulget pro priæ voluntati nihil præmeditatũ de domo profert, sed sicut audiuit iudicat, & sicut se habet rei natura, distinguit.

1408 *Iudicate egeno, & pupillo, humilem, & pauperem iustificate.*

IVdæos hic dirigit ad Christum, s. cognoscendum. Et duo facit, quia primò eos dirigit ad Christi notitiam, secundò ipsorũ ostẽdit ignorantiã, ibi. *Nescierunt.* Prima in duas, quia primò dirigit maiores, secundò populares, ibi. *Eripite.* Quantum ad primũ sciendum, q; nomine pauperis, & pupilli intelligitur Christus. Pauper. n. quandoq; dicitur idem quod humilis, quãdoq; idem quod egenus temporalib. bonis, & vtroq; modo præ omnibus alijs Christus pauper fuit, & egenus. Vnde ait psal. 68. Ego sum pauper & dolẽs, vide vers. 1122. Dicitur ẽt Christus pupillus. Nam pupillus propriè dicitur, qui caret vel patre, vel matre, vel vtroque Christus caruit patre in terris, & matre in cęlis, & sic pupillus dr̃ propriè Ezech. 22. Pupillũ & viduam ne cõtristaueris apud te, per pupillum accipe Christũ, sed per viduã virginem gloriosam, quę tempore passionis Christi iam amiserat sponsum, aliter. n. per Christum Ioanni commendata non fuisset. De isto ergo egeno, & pupillo ait iudicibus, & prælatis synagogæ. *Iudicate egeno & pupillo.* Vbi aduerte, q; aliud est iudicare aliquẽ, aliud iudicare alicui. Nã qui iudicat alicui semper dat pro illo sñiam, sed generaliter iudicat alium siue dat sñiam pro ipso, siue contra ipsum. Dicit ergo *iudicate egeno, & pupillo*, & non iudicate egenum, i. pro Christo egeno, & pupillo sententiam date. Vnde gl. *Iudicate egeno & pupillo*, i. intelligite Christum esse Deum, quia pauper est, & pupillus. Et per hoc ostendit eos hoc non fecisse, q. d. Nolite iudicare iniquitatem, sed potius iudicate egeno, & pupillo idest, ad honorem eius iudicate, qui uoluit propter vos esse sine patre. Vnde sequitur. *Humilem & pauperem iustificate*: idest, prædicate iustum esse Christum factum pauperẽ, & humilẽ propter vos. Quicunq; enim iustificat Christũ, i. prædicat ipsum esse iustum prædicat verum Deum esse: cuius ratio est, quia si iustus, ergo verax, ipse autem dicit se verum Deũ, Ego & pater vnũ sumus. Quid est ergo dictũ, *humilem & pauperem iustificate*, nisi Christum veracem prædicate siue dicite, & per consequens ipsum verum credite Deum. Hoc aũt principibus sacerdotum, & scribis dicit, qui alios informare debebant.

Christus pauper, & pupillus dicitur.

Nota.

Iudicare aliquem & alicui differũt.

Ioan. 1.

1409 *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.*

HIc dirigit simplices. Vt enim dictũ est, pupillus potuisset eripere Christũ de manu principũ, sed permisit ipsos de Christo facere q̃cunq; uoluerunt. Et sic quãuis ipsi plebeij Christi mortẽ non tractauerunt, tñ quia tractantibus maioribus non restiterunt, ideo ipsis consensisse videntur. Et sic à Christi morte non fuerunt immunes. Cognoscebãt populares Christũ fore iustũ, & ideo ipsum defensare tenebantur. Consentit. n. peccatis & malis q nõ obuiat cum post. 2. q. 7. negligere. 17. q. 3. q aũt quæritur 22. q. 3. qui potest. Prævidens ergo Psalm. quod populares non obuiarent in Christi morte maioribus, eos increpat, ostẽdens quid facere deberent: dicens. *Eripite pauperem*, &c. Vnde istum intellectum habet hic glos. dicens. Hoc minoribus dicitur, per quod ostẽdit nec illos à morte Christi immunes fuisse, qui permiserunt principibus Christum interficere, cum pro multitudine timerentur, & possent illos à facto, & consensu liberare. Qui enim facinori desinit obuiare cum potest peccat, & consentit. Dicit ergo. *Eripite, &c. de manu peccatoris liberate.* Per manum peccatoris intelligit potestatẽ principum, & sacerdotum.

Cõsentit malis q nõobuiat

1410 *Nescierunt, neque intellexerunt, in tenebris ambulant, mouebuntur omnia fundamenta terra.*

OStendit hic ipsorum ignorantiam tam maiorum, quàm minorũ, qui nescierunt Christum verum Deum esse. Et

1. Cor. 2.

Et hoc est quod ait Apostolus, dicens. Si enim cognouissent, nunquam dominum gloriæ crucifixissent. Quod sm gl. intelligitur de dæmonibus & hominibus. Vnde sic ait ibi gl Si dæmones cognouissent sapientiam Dei de redemptione humani generis implenda per Christi mortem, nunquã dominum gloriæ Crucifixissent, i non suggessissent crucifigi: quia quomodo suggereret diabolus illum crucifigi, per quem ius perdere se sciret? Vel de Iudęis potest accipi quorum quidam cognouerunt Christum, alij verò non cognouerunt. De ignorantibus dicit Petrus. Scio fratres, quia per ignorantiam fecistis, i. isti non cognoscebant illum esse, qui in lege promissus erat eis. Maiores verò ut Scribæ & Pharisæi, & principes sacerdotum cognouerunt ipsum esse, qui in lege promissus erat, &c. vide sup. ver. 156. Vel aliter vt ibidem habetur, ipsum primò cognouerunt esse verum Dei filium, sed inuidia contra ipsum incitatis, obscuratum est cor eorũ. Et hoc est quod hic ait Psalmista. *Nescierunt neque intellexerunt*, s. Christum esse verum Deum, & causam subdit. *In tenebris ambulant*, quia s. tenebris peccatorum excæcati fuerũt. Sap. 2. Excæcauit. n. illos malitia eorum. Sed quid ad Christi mortem secutum sit subdit. *Mouebuntur omnia fundamenta terra.* Quod impletum fuit in Christi passione, quando terra mota est, & petræ scissæ sunt Matth. 27. Vel fundamẽta terræ, i. terreni tunc spiritualiter admirantes moti sunt tanto miraculo viso, vt Centurio qui dixit. Verè filius Dei erat iste. Et Luc. 23. dicitur ꝙ omnis turba eorũ qui simul aderant viso terræmotu percutientes pectora sua reuertebantur. Vel per fundamenta terræ intellige gentiles, qui terram orbis regebant qui omnes sunt mortalij admirando coli Christum pauperem, & crucifixum, & eum contemptis terrenis sectari, alij mouebantur. s. a cultura idolorum ad Christi fidem se conuertendo. Dicit ergo *mouebuntur omnia fundamenta terra*, quia nullus est qui non miretur, vt conuertatur. Sic enim prædixerat propheta. Adhuc vnum modicum, & mouebo omnes gentes, & veniet desideratus cunctis gentibus.

Christũ an dæmo nes vel Iudæi cognouerũt

Aggæi. 2

A *Ego dixi Dij estis, & filij excelsi omnes.* 1411

Hic ad bonum ipsos Iudæos allicit. Et duo facit. Quia primo allicit bonos. Secundò terret malos, ibi: *Vos autem.* Quantum ad primum sciendũ, ꝙ ad bonum quis inducitur quandoque ratione verecundiæ, vt puta, quia timet verecundiam ideo timet mala facere, ne deprehensus in malo, verecundia confundatur. Quanto autem quis est in maiori dignitate, tanto amplius verecundari debet in malo deprehendi. Vt ergo Iudęos electos B ad bonum, i. ad Christi fidem inducat, ipsorum dignitatem eis anteponit, dicens. *Ego dixi dij estis* Quæ autem maior dignitas esse potest, quam ꝙ quis Dei nomine fungatur, & filius Dei appelletur? Si ergo magna est hæc dignitas ne ab ipsa quis cadat magno opere se custodire debet. Sciẽdum ergo, ꝙ in scriptura non essentialiter sed participatiuè hoc nomen Deus aliquibus attribuitur. Nã attribuitur dæmonibus, & hoc per falsam hominum æstimationem. Psal. 95. Oẽs dij gentium dæmonia. Attribuitur potestatem haben C tibus, & sic Moyses accepta potestate, qua signa coram Pharaone facere posset: Deus dicebatur. Vnde Exo. 7. Dixit dominus ad Moysen. Ecce constitui te deum Pharaonis. Attribuitur quandoq; iudicibus. Exod. 22. Si latet fur, dominus domus applicabitur ad Deos, glo. i. ad iudices. Attribuitur quandoque prophetis, & doctoribus. Ioan. 10. Illos dixit Deos ad quos sermo Dei factus est. Attribuitur filijs Dei, & hæredibus, vt hic. *Ego dixi dij estis, & filij excelsi omnes.* Inter omnes autem applicationes hoc est maioris di D gnitatis, quòd quis Deus dicatur, quia filius, & hæres: de hoc vide sup. vers. 774. & 809. Et quamuis hoc solis Iudæis in antiqua lege diceretur, quia soli filij Dei erant per cultum Dei singularem, tamen tunc indifferenter dicitur omnibus cuiuscunq; gradus vel conditionis existant, quia omnes has promissiones accipiunt, qui mandata Dei custodiunt, scilicet vt Deus, & filij Dei dicantur, quia dedit eis potestatẽ filios Dei fieri ijs q credũt in noĩe eius, &c. Hoc enim solis iustis dicitur, qui prædestinati sunt ad vitam.

Deus multipliciter dicitur.

Ioan. 1

1412 *Vos autem sicut homines moriemini, & sicut vnus de principibus cadetis.*

Grego. 4. mo. c. 17 Homo multipliciter accipitur. CONsequenter hic terret malos Vbi notandum, q vt ait Grego Homo accipitur tripliciter in scriptura, s. aliquan do per naturā, s. in qua factus est Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Aliquando accipitur homo per infirmitatem, sicut scriptū est. Maledictus, qui ponit spem suam in homine, i. in infirmitate Aliquando accipitur homo per culpam, sicut Paulus ait. 1. Cor. 3 Cum sit inter uos zelus, & contentio, B nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Ac si dicat, qui discordes mentes ducitis, nonne adhuc ex reprehēsibili humanitate peccatis? Ad propositū hic accipitur homo secundum culpam. Homo enim ex culpa mortem meruit, sed ex diuina gratia immortalis efficitur in gloria Malis ergo Iudæis, qui potuissent esse dij, & filij Dei, & hæredes qui tamen propter peccata mortem æternā Heb. 9. incurrerunt, dicitur. *Vos autem sicut homi* Luc. 17. *nes moriemini*, non solum, s. morte corporis, quia statutum est omnib. hominibus C mori, sed etiam morte gehennæ, qua mortuus est diues, & sepultus est in inferno. Et aduerte, quòd sicut supra fecit distinctionē inter maiores malos, & minores: maioribus dicit. *Vsquequo iudicatis iniquitatem*? minoribus verò dicit. *Et facies peccatorum sumitis*. Sicut & nunc explicans eorum pœnam: primò minoribus dicit: *vos autem sicut homines moriemini*, vbi sine aliquo titulo honoris nominat homines, sed consequenter maioribus Principes sunt dæmones cum titulo honoris dicit. *Et sicut vnus de principibus cadetis*. In scriptura enim sacra D dæmones principes appellantur. Ioa. 12. Nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ad Ephes 6. Nobis est colluctatio aduersus principes, & potestates tenebrarum harum. Hi autem principes vitio superbiæ de cœlo ceciderunt. Esa. 14. Quomodo cecidisti, lucifer, de cœlo? De minoribus ergo dicit. *Vos autem sicut homines moriemini*. De maioribus autem. *Et sicut vnus de principibus*, i. de dæmonibus Peccata prælatorum *cadetis*. Per hoc insinuans peccata sacerdotum, prælatorum, & maiorum etiam

A circa eandem materiam excedere peccata minorum, & per consequens ampliori pœna fore punienda: sicut maius fuit peccatum dæmonis, quam hominis, & ampliori pœna punitur. Et ideo, sicut peccatum diaboli est irremediabile, peccatum autem hominis remediabile, sic iuxta modum loquendi peccatum maioris, & infidelitatis irremediabile est respectu peccati minoris, quia maioribus imputātur peccata minorum. rum sunt grauiora quā subditorum.

1413 *Surge, Deus iudica terram, quoniam tu hæreditabis in omnibus gentibus.*

PRædicit hic Psalmista Christi resurrectionem, & eius effectum. Vbi notandum, quod post Christi resurrectionem mundus fuit iudicatus, s. iudicio discretionis, quia Iudæi, qui prius erant populus Dei repulsi sunt, & gentes idololatræ Dei populus sunt effectæ. Istud iudicium mirabile ostendit Petrus, dicens gentibus. Vos estis gens sancta, populus 1. Pet. 2. acquisitionis, vt virtutes annuncietis eius, qui de tenebris vos vocauit in admirabile lumen suum, qui aliquando non populus, nunc autem populus Dei. Et hoc est admirandum iudicium Christi; de quo ipse ait. Ioa 9 In iudicium ego in hunc mundum veni, vt, qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Quod scilicet iudicium fuit, quia gentiles, qui prius Deum verum per fidem non videbant, post Christi resurrectionem conuersi ad fidem ipsum cognouerunt. Iudæi autem, qui prius videbant, infideles effecti sunt excæcati Et hoc est, quod præuidens Psalmista ait hic. *Surge Deus*, i ò tu, Christe Deus, surge a mortuis: *iudica terram*, idest, terrenos Iudęos, qui timentes perdere templum, & gentem, idest, lucra terrena, te crucifixerunt. *Iudica ergo* hanc terram, idest, damna, excæca, quia. s. ipsa terra repulsa: *Tu hæreditabis in omnibus gentibus*, idest, omnes gentes erunt hæreditas tua Sic enim dictum fuit filio Psal. 2. Dabo tibi gentes hæreditatem tuam. Qualiter autem hodie gentes sunt hæreditas Dei, vide vers. 178.

PSAL.

PSAL. LXXXII.

1414 *DEus quis similis erit tibi? neq; taceas neque compescaris, Deus.*

HVIVS Psalmi titulus est iste. *Canticum Psalmi Asaph*. Quantum ad literam expositio tituli apparet ex dictis. Ex quo titulo apparet auctor Psalmi: qui fuit Asaph. De materia autem Psalmi quò ad literam, dicunt doctores communiter tam Hebræi quam Latini, quòd Asaph fecit illum Psalmum contra hostes populi Dei persequentes filios Israel, & terram promissionis inuadentes, & maximè contra Sennacherib regem Assyriorum, & eius exercitum, qui multum fuit infestus populo Israel, & terræ promissionis, vt habetur. 2 Paralipo. 32. Et Esa. 36. Dicitur quòd tempore Ezechiæ regis venit Sennacherib rex Assyriorum super omnes ciuitates Iudæ munitas, & cepit eas. Pro qua materia etiam Asaph fecit Psalmum 75 Vnde eadem est materia illius Psalmi, scilicet notus in Iudæa Deus, & istius. Et sic Psalmus iste diuiditur in duas partes: quia Psalmista primò narrat hostiū nequitiam: secundò implorat contra illum Dei iustitiam, ibi. *Fac illis* &c. Dic vt Nicolaus. Quantum verò ad sensum propheticū sciendū, quòd in isto psalmo, Psalmista agit de secundo aduentu Christi ad iudicium, in quo boni, qui nunc multipliciter patiūtur à malis, coronabuntur. Mali verò, qui nunc bonos persequūtur, condénabuntur. Et per hoc bonos, qui nunc tribulantur, per patientiam cōsolantur, sed malos terret, vt à persecutione bonorum cessent. Est ergo sensus tituli *Canticum Psalmi Asaph*. Iste Psalmus dicitur canticum: quia agit de iocunditate mentis habenda in persecutionibus, dicitur etiam Psalmus, quia mouet ad bonas operationes: & utrunque coniungit simul: quia cū lætitia mentis debet copulari bona operatio, & econtrario. Diuiditur autem Psalmus iste in duas partes, quia proposito timore diuini iudicij, primo agit de peccatis malorum, secundò de punitione ipsorum, ibi. *Fac illis*. Prima diuiditur in duas, quia primò ponitur iudiciaria Christi potestas, secundò Antichristi & suorum peruersa malignitas, ibi. *Quoniam ecce*. Quantum ad primū sciendum, q̄ Christus in forma hominis veniet ad iudiciū, non in forma diuinitatis. Et hoc vt omnes iudicem suum videre possint, quę tñ forma serui in Christo tūc omnibus apparebit gloriosa, vt ostendit Mag. lib. 4 distinct 48. Et sicut gratia Christi excessit gratiā cuiuslibet alterius creaturæ, vt populus in gratia similis sibi dici possit, sic & conformiter gloria humanitatis Christi excedet incomparabiliter gloriā cuiuslibet creaturæ. Et hæc omnia præuidens Psal. Christo homini loquitur, d. *Deus quis similis erit tibi?* q d. Christo, Tu qui es Deus, & homo, Deus vt nullus, homo vt alij. Tñ in iudicio, in quo apparebis, vt homo, *quis similis erit tibi?* Certè nullus Quia licet hic fueris iudicatus, cū latronibus deputatus, tñ ibi nullus similis tibi erit. Non in potentia: quia ibi tu terribilis eris, & quis resistet tibi ex tunc ira tua? Nō in iustitia, quia iustitia, & iudiciū preparatio sedis tuę Nō in gloria, qa eris speciosus forma præ filijs hominū. Quis ergo erit similis tibi? De hoc vide superius ver 32. Sequitur. *Neque taceas, neque compescaris, Deus*, q. d. Quia ergo talis eris in futuro iudicio, ideo tunc ne taceas, sc̄a sententia dāda cōtra malos, qui tñ hic primò tacuisti, qn̄, s. tanquam agnus corā tondente se fuit sine voce, & non aperuit os suum, *Neq; compescaris, Deus*. Vbi aduerte, quod pesco, scis, detiuatur a paciscor, sceris, q̄ est facere pacem, & componitur cū com, & dr̄ compesco, q̄ idem est, q̄ simul cum alio facere pacem. Præuidēs Psal. quod in iudicio erit tempus iustitię, & non misericordiæ, & quòd iudex ibi nullius acquiescet precibus, nec suscipiet pro redemptione dona plurima, vt dicitur Prouerb 6. Hoc prophetizando prædicit. *Neque compescaris, Deus*, idest, tunc cum malis nō pacificaberis, qui modo faciliter reconciliaris. Christus ergo, qui nunc tacet, hominum peccata tolerando, vt conuertantur, tunc non tacebit, malos puniendo. Vnde dicit Esa. 42. Tacui, semper silui, sicut parturiens loquar. Quod ad propositum deducit Greg.

Iudicabit Christus in forma hominis gloriosa.

Tacet nūc Christus, qui loquetur in iudicio.

Greg. 10. moral. c. 30. Greg super illo verbo Iob 12. Lãpas contempta apud cogitationes diuitũ parata ad tẽpus statutum, dicit, Christus lampas nobis extitit, qui pro redemptione nostra in cruce moriens tenebrosis nostris mẽtibus per lignũ crucis lucem nobis fudit, q̃ tñ apud cogitationes hoĩum contempta fuit, quia in propria venit, & sui eum non *Ioan. 1.* receperunt. Et alibi, Spreuit eũ Herodes cũ exercitu suo. Sed hæc contempta lampas, quæ in terra irrisiones tolerat, de cęlo iudicium coruscat. Vnde sequitur. Parata ad tempus statutum. De quo tempore per Psalmistã dicitur. *Psa. 74.* Cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo. *Lampas dicitur Christus.* Lampas ergo, quæ nunc contemnitur, ad statutũ tempus est ventura, quia ipse peccata in die vltimo iudicat, qui nunc peccantium derisiones portat. Et tãto tunc durius districtionẽ expetit, quanto nunc vocandis peccatoribus suam nũc patientiã sternit. Qui enim diu conuertendos expectat, nõ conuersos sine retractatione cruciat. Qđ per prophetam insinuat, dicens breuiter. Tacui, semper silui, patiens fui, sicut parturiens loquar. Parturiens enim cum dolore eijcit hoc, quod in intimis lõgo tempore gestauit. Qui ergo semper siluit, sicut parturiens loquitur, quia venturus iudex, qui sine vltione diu facta hoĩum pertulit, quãdoq; cum feruore examinis quasi cũ dolore mentis, quãtę animaduersionis sententiã intus seruauerit, ostẽdit, &c. Hoc ergo præuidens Psal. ait, *Neque taceas, neque compescaris, Deus* Cui Christus respondit, dicens. *Esa. 95.* Non tacebo, sed reddam iniquitates vestras, & patrum vestrorum simul.

1415 *Quoniam ecce inimici tui sonuerunt, & qui oderunt te, extulerunt caput.* H

HIc cõsequenter ostenditur malorũ peruersitas. Et diuiditur in partes tres, q. a ponitur primò malorum superba contumacia, secundò ponuntur ipsorum acerba cõsilia, ibi *Super populum.* Tertiò ipsorũ praua consortia, ibi *Quoniam cogitauerunt.* Quantũ ad primum sciendũ, q̃ Psal. hic notat persecutionẽ, quæ erit Antichristi tempore, quando, s. inimici Christi, apertè contradicent Christo. Inimicos E namque Christi dicit omnes iniquos, qui sunt mẽbra Antichristi, sicut modo amici Christi dñi omnes iusti qui sunt membra eius. vt ait Greg. lib. 15. mor. c. 20. Isti aũt inimici sonuerunt. i. sonabunt contrà dicendo Christo. *Et qui oderunt te, extulerunt caput.* i. extollent. Et nota, quòd nõ dicit capita, sed caput, quia omnes iniqui habebunt vnum caput, quod erit Antichristus, quod mali extollent, quia ipsum venerabuntur, & adorabũt, vt Deũ. *Caput malorũ diabolus et Antichristus* Vel istius inimicorum Christi caput est diabolus, qui omnium iniquorum caput F dicitur, quia sicut capite membra reguntur, sic ipso dæmone regũtur omnes iniqui: vt ait Gregorius lib. 14. moral. c. 11. *Greg.* Et de isto capite dicitur 2. Paral. 6. Reddas iniquo iuxta viam suã in caput proprium. Iuxta enim viam iniqui diaboli redditur in caput suum, quia omnis eius via, & iniquitas ipsius capiti ad ustionẽ cedit. Omnes ergo, qui Christũ odiũt, extollunt caput suum, quia omnes peccatores ipsi diabolo subiugantur, & seruiunt, quia omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati, quinimò tot dæmo- G niorum, quot uitiorum.

Super populum tuum malignauerunt consilium, & cogitauerunt aduersus sanctos suos. 1416

HIc ponuntur acerba Antichristi consilia. Et primò ponuntur consilia, secundò ostenduntur in consilijs deliberata, ibi. *Dixerunt.* Quãtum ad primum sciendum, quòd Antichristus astutis vtetur consilijs contra fideles, vt illos omnino exterminare possit. *Nota an hic de Antichristo.* Sicut enim Christus ad prædicandam fidem catholicam elegit stulta, & infirma, idest, homines simplices, & idiotas, homines pauperes, & abiectos, vt ostenderet diuinitus fidem ipsius per orbem dilatatam non potentia mundi, aut astutia, sic per oppositum Antichristus ad se Deum prædicandum eliget prædicatores scientia mundi plenos, & in mundo potentes, vt ostendit Greg. lib. 13. mor. cap. 6. *Greg. con silium diaboli.* Cum quibus astuta habebit contra Christianos consilia. Quæ omniã consiiijs dæmonum peragentur, sic quòd consilia dæmonum imita-

imitabuntur. Diaboli.n.consilium est sanctos decipere ut illos ad peccatum adducere possit, quod aliquando facit per aduersa,& quandoq; per prospera. Quandoque .n. hoc facit per aduersa, vt ostendit Grego, super illud Iob. 10. Nunquid bonum tibi vr si calumnieris &c. Et consilium impiorum adiuues?d.Quos namque hic impios,nisi malignos spiritus vocat?qui cũ redire ad vitam ipsi nequeant crudeliter socios quærunt ad mortem. Quorum nimirum consilium est, vt qui in tranquilitate iustus permanet, saltem flagellatus peccet. Hoc indesinenter consiliũ contra bonos maligni spiritus ineũt, vt, quos seruire Deo innocuè in tranquillitate conspiciunt, vexati aduersitatibus ad voraginem culpæ rapiantur. Sed ipsorum cõsilij acumen destruitur, quia pius conditor cum viribus flagella moderatur. Nisi.n.omnipotens Deus cum virib. tentata modificaret, nullus est, qui malignorum spirituum insidias nisi corruens portet. Quandoq; consilium facit per oppositum.i. vt nõ per aduersa, sed per prospera fortius faciat cadere iustos, quia vt habetur Prouer. 12. Consilia impiorum fraudulenta sunt. Quod ostendens Greg. ait. Ecce quidam contentus rebus proprijs, nullis huius mundi occupationibus implicari valde formidans &c. vide supra vers. 345. Consimiliter Antichristi astutis consilijs cogitabit populum Christianum perdere quia modo inferendo aspera tormenta, modo diuitias cõferendo, & honores, vt tunc meritò quilibet iustus dicere possit illud Psal. 21. Circundederunt me canes multi, consilium malignantium obsedit me. Quæ omnia prę uidens Psalmista ait. *Super populum tuum malignauerunt consilium, &c.*

Grego. 9. mo. c. 34

Greg 32 mo. c. 21

1417 *Dixerunt venite, & disperdamus eos, de gente, & non memoretur nomen Israel vltra.*

Hic declarantur quæ per eorum cõsilium sunt deliberata. Tanta.n. erit superbia Antichristi, ꝙ non solum contendet se Deo facere æqualem, sed quod execrabilius est, se maiorem Deo conabitur ostendere, vt ostendit de Antichristo Apostolus dicens, ꝙ filius perditionis, i. Antichristus aduersatur & extollitur supra omne, quod dr̃ Deus aut colitur, quia diabolus in Antichristo se maiorem Deo conabitur ostendere, vt ostendit Greg.d. Diabolus lapsus suo crimine in mensura ruinæ suæ minime permansit, sed quanto ab omnipotentis gratia defuit, tanto magis reatum criminis cumulauit, nam qui ideo cecidit, quia peruerso ordine Deo, esse similis voluit, eo vsq; perductus est, vt in Antichristum veniẽs videri Deo similis dedignetur, atq; enim, quem nõ potuit habere superbus æqualem, damnatus putet habere inferiorem. Nam cum de illo dr̃. Extollens se supra omne, quod dr̃ Deus aut colitur, apertè monstratur, quod appetendo dudũ Dei similitudinem, quasi iuxta Deum se erigere voluit, sed in superbia culpa crescendo, iam supra omne quod dicitur Deus & colitur, extollitur, &c. Sic igitur diabolus per Antichristum conabitur cultum Dei de mundo rollere, & Christi fidem annullare, vt Christi nomẽ amplius non memoretur per orbem. Et hoc est consilium eius. Quod præuidens Psalmista de ipso & eius satellitibus dicit ꝙ dixerunt, i. suis consilijs deliberauerunt, *venite & disperdamus eos*, s. Christianos, Christi cultores *de gente*, i. de omni generatione. Gens namque a generatione dicitur. *Disperdamus*, ergo dicit, *de gente*, ne scilicet, sint inter homines genitos, idest, omnes fideles eradicemus de terra. Et ad quid, ostendit, dicens. *Et non memoretur nomen Israel vltra*. Et, idest, vt, Vbi per Israel intelligitur Christus, nam Israel interpretatur vir vidẽs Deũ, quòd per excellentiam de Christo dicitur, qui in primo instanti conceptionis suæ fuit vir perfectus, & clarissimè ac beatificè Deum vidit. Nomen autem Christi de mundo auferre conabitur, quia nomen Dei maximè in Christo refulget. Sic enim de Christo sub Israel nomine dicitur. In Israel magnum nomen eius. Hic autem Antichristus primò seducet Iudæos, & in ipsis primo accipiet dominiũ, quia maximè fuit ipsos Christi nominis inimicos, vt qui Christum verum regem negauerunt, dicẽtes.

2. Th. 2.

Greg. 29 mor. c. 4. Antichristus se maiorẽ Deo prædicabit.

Israel significat Christũ.

Psal. 75. Antichristus primo regnabit ĩ Iudæis.

N n

Ioan. 19. Greg. 25 mo. c. 20

Non habemus regem nisi Cæsarem, primi falso regi subijciantur. Vnde Greg. dicit. Quia verum regem super se regnare Iudæa noluit, idcirco eius demeritis exigentibus, sub Antichristi regimine prior deriuatur.

1418 *Quoniam cogitauerunt vnanimiter simul aduersum te, & testamentum disposuerunt tabernacula Idumæorum, & Ismaelita.*

HIc aperiuntur ipsorum mala consortia qui in istud consilium congregabuntur. Nominat.n. hic multas gentes, quæ populum Israel sunt persecutæ, per quas vult significare quales coadiutores contra fideles Antichristus habebit. Et ostendit quod sui adiutores primò erunt auari, & luxuriosi. Secundò, q erunt idololatræ & falsi Christiani, ibi. *Moab.* Tertiò q dæmones & omnes superbi, ibi. *Etenim Assur.* Quantum ad primum ostẽdit primo ipsorum intentionem, d. *Qm̃ cogitauerunt vnanimiter,* &c. q. d. sicut omnes gentes statim nominandæ infestę erant filijs Israel, sic & per illas gentes mali designati, vnanimiter cũ Antichristo persequentur fideles. Omnes ergo in simul congregabuntur aduersus nomen Christi, quasi, ex multitudine fortiores Christo esse se credant. Et hoc est quod ait, *Qm̃ cogitauerunt vnanimiter. simul aduersum te.* Et qualiter, subdit. *Testamẽtum disposuerunt,* i. pactum inter se fecerunt. Testamentum.n in scriptura non solum dr̃ voluntas vltima hominis, quæ solũ valet post mortem eius, vnde dr̃ testamentum, quia solum valet post monumentum, i. post mortem. Sed & testamẽtum dr̃ pactum factum inter aliquos, q etiam valet inter viuos. Vnde hic ait gl. Testamentum quippe in scripturis non solum illud dicitur, quod non valet, nisi testatore mortuo, sed etiam omne pactum & placitum quod etiam inter viuos tenet, testamentum vocat. Sicut Laban, & Iacob inter se testamentum fecerunt. i. pactum, q viui & obseruarent. Ecce ergo testamentum, q inter se facient mali cum Antichristo ad extinguendum fideles, quia pactum facient vt vnanimi

Testamẽtum dicitur pactũ

E ter bonos persequanť. Et qui erũt isti, subdit. *Tabernacula Idumæorum, & Ismaelitæ.* Tabernacula. i. habitãtes in illis tabernaculis, inimicos.n Christi sub certis nominib. gentiũ exprimit, quę ſm interpretationem conueniunt ipsis. Sic ergo per hæc nomina declarat inimicos Christi, qui cum Antichristo simul congregabuntur ad Christum persequendũ, sic & gentes hic nominatæ realiter populum Dei persequebantur. Et primo loco boni tabernacula Idumæorum. Idumæi dñr ab Edon .s. gentes, quæ fuerunt genitæ ab

F Edon. Hic est Esau frater Iacob, qui alio nomine Edon est vocatus. Hic .n. sicut odiebat fratrem suum Iacob quærens occidere eum, sic & Idumæi descendentes ex eo, odio habebant descendentes ex Iacob, s. filios Israel. Vnde qñ transiebant per desertum euntes ad terram promissionis habentes transire per terrã Edon, nunquã transitum voluit eis concedere rex Edon. Vnde Moyses ad eũ legationẽ misit, vt habeť Nu. 20. dicens regi Edon, hæc mandat frater tuus Israel. Obsecramus te, vt nobis transire liceat per terrã

Gene. 27

G tuam, ibimus per viã tutam, aquam precio ememus, &c. Rñdit rex Edon. Nõ trãsibitis. Statimq; egressus est obuius cum infinita multitudine. Per istos ergo Idumæos significantur auari. Idumæi namq; interpretanť terreni & sanguinei, & sic significant auaros, qui terrena amant, & sanguinẽ pauperũ sitiunt. Tales erunt cũ Antichristo quia plures ad se munerib. conuertet, & dõnis. Ismaelitæ isti descenderũt ab Ismaele filio Abrahæ, qui habebat odio filios Israel, quia pp Isaac Agar mater Ismaelis de domo Abrahæ fuit

Idumæus & Eden significat auaros.

H eiecta, vt habetur Gen. 14. Per istos aũt Ismaelitas, etiam intelligit auaros, qui de proximis non curantes, sibi solis congregant terrena: nam Ismael interpretatur obediens sibi, quia tales pp lucrum proprium Antichristo copulabuntur.

Moab, & Agareni, Gebal, & Ammon, & Amalech, alienigenæ cum habitantibus Tyrum. 1419

POnit hic alias nationes. Hic ergo secundum nomina hic posita singulatim est procedendum. Moab enim fuit filius

Chriani falsi Moab significantur. filius Loth, quem de maiori filia ebrius genuit, vt habetur Gen. 19. Et ab isto dicti sunt Moabitæ, qui multum infesti fuerunt populo Israël. Nam vt habetur Iud. 3. Eglon rex Moab percussit Israel, seruieruntq; filij Israel, regi Eglon. 18. annis. Per istum ergo Moab significantur falsi Christiani, qui legem quidem Christi suscipientes, ipsa malè viuuntur. Nam Moab interpretatur ex patre, quod in malo accipitur. Bonus quippe fuit Loth pater eius, sed filia eius malè abusa est patre suo, ex quo genuit Moab. Sic & lex Christi bona est, si quis ipsa vtatur licite, sed qui malè ipsa vtitur Moab generat, quia, s. falsus Christianus efficitur. Erit ergo Moab, in societatē Antichristi, quia multi Christiani abutentes, & negantes fidem Christi sibi sociabuntur, in tantum q; vt dicit Greg. Antichristus multos electorum seducet, & superabit. *Greg. 31 mo. c. 14.* Sequitur. *Et agareni.* Isti sunt Sarraceni idē, quòd Ismaelitæ, quia q̃uis ex ancilla sint geniti, falsò tñ se dicunt ex Sarra vxore Abrahæ gñatos. Isti habebat odio filios Israel, & persequebantur eos, sed filij Ruben. & Gaad pugnauerunt contra eos, & traditi sunt in manib. eorū, vt habetur 1. Para. 5. *Agareni significāt hypocritas.* Per Agarenos aūt intellige hypocritas, qui alieni sunt ab apparētia sua, quia vnū ostendunt exterius, aliud aūt sunt interius. Vñ & Agareni alieni interpretātur. Et isti erunt in societate Antichristi, quia maxim hypocrita erit, & simulator, imò ipse erit oium hypocritarum caput. vt dicit Greg. super illo verbo Iob. 34. Qui regnare facit hypocritam pp peccata populi. *Greg. 25 mo. c. 20* Per hunc hypocritam designatur Antichristus, omnium hypocritarum caput. Seductor quippe ille tunc sanctitatem simulabit, vt ad iniquitatē alios trahat. Sequitur, *Gebal.* *Gebal significat crudeles.* De isto Gebal nihil reperi tur, ideo cogimur hoc non literaliter accipere, sed magis mysticè. Gebal namq; interpretatur vorago exterminans, & significat crudeles hoies, qui voragine crudeli tatis alios deuorare conantur. Quis autē crudelior imaginari pōt Antichristo, qui & secum multos crudeles habebit, in tantum q; tempore suo grauiora tormenta, & persecutiones erunt in ecclesia, quam alias ante fuerunt, ut dicit Greg. lib. 31. mor. c. 20. Vnde de ipso dicitur Hiere. 6. Crudelis est, & non miserebitur. Sequitur. *Et Ammon.* Iste fuit filius Loth, quē de ipso ebrio genuit filia minor, a quo & Ammonitæ dicti sunt. Isti infesti fuerunt populo Israel, & ingrati. Nam vt habetur 2. Reg. 10. Mortuo rege filiorum Ammon, Dauid misit ambassiatores ad filiū, vt consolarentur eum. Ipse autē ingratus vilipendit nuncios Dauid, & rasit medietatē barbæ illorum, & scidit vestes eorū vsq; ad nates, & postea instruxit bellum contra filios Israel. Isti significant ingratos, non solum ex regesta, sed etiam ex interpretatione nominis. Nam Ammon interpretatur populus iniquus. Et quæ maior pōt esse iniquitas, quam ingratitu do? Et ingrati erūt in societate Antichristi, imò ipse ingratissimus, quia acceptis donis contra Christum pugnabit. Sequitur. *Et Amalech* Iste fuit filius primogeniti Esau, a quo Amalechitæ sunt orti. *Amalech significat luxuriosos.* Iste odiebat filios Israel sicut & Esau pater ipsorum. Iste populus Amalech fuit primus qui pugnauit contra filios Israel, postquam egressi sunt de Aegypto, vt habetur Exo. 17 Quem superauit populus Israel orante Moyse, vt ibidem habetur. Per istos signantur luxuriosi, vitam brutorum ducentes animalium. Nam Amalech gens bruta interpretatur. Et tales luxuriosi erunt cum Antichristo, nam præ omnib & ipse luxuriosus erit. Vnde ad li teram de ipso dr. Daniel. 11. Aduersus Deum deorum loquetur magnifica, & erit in concupiscentijs fœminarum. Et tales ei associabuntur. Sequitur. *Alienigena cum habitantibus Tyrum.* Vbi n nos habe mus *Alienigena*, textus Hebraicus habet *Philistijm.* *Philist. significat gulosos.* Isti semper inimici fuerunt po puli Israel, vt patet per totum primum lib. Reg. vnde & arcū dñi in prælio ceperunt, vt habetur 1 Reg. 4 Per istos autem significantur gulosi comessationib vacātes, & ebrietatibus, nā Philistæi interpretantur cadentes populo. Tales. n. cū Antichristo erunt. Si. n. luxurijs vacabit, conse quens est et q; comessationibus, & ebrietatib. vacabit. *Cum habitantibus Tyrum.* Quamuis enim Tyrij essent confœderati cum populo Israel tempore Dauid, & Salomonis, vt habetur 3 Reg. quinto, tamen

men fuerunt eis postea inimici,& incitauerunt Sennacherib Regem Assyriorum contra populum Israel tpe Ezec. Regis, vt habetur 4 Reg. 18. Per habitātes ergo Tyrum intellige potētes in sæculo. Nam Tyrus fortitudo interpretatur. Ipse autē potentes, & fortes sibi associabit. Tales consocios ergo Antichristus habebit, & non solum tales malos homines sibi associabit:sed etiā dæmones vnde sequitur.

1420 *Etenim Assur venit cum illis,facti sunt in adiutorium filijs Loth.*

OStendit hic,quòd dæmones erunt socij. Vbi notandum quantum ad literam, q̃ Assur hic accipitur pro Nabuchodonosor: qui erat Rex Assyriorū,per quem intelligitur ipse diabolus. Assur.n. interpretatur colens robustum,& significat ipsum diabolum, qui etiam robustos qñque suis temporibus in peccatū cadere facit. Et iste versus est quasi redditio causæ præcedentis. Vt si quæratur, qūo tot mali, & vitiosi associabuntur Antichristo. Respondet iste versus. *Etenim Assur venit cum illis*,i.diabolus erit in societate ipsius omnes istos sibi congregās. Et ideo de omnibus istis sic congregatis ait. *Et facti sunt in adiutorium filijs Loth.* Qui.n.dñr filij Loth, nisi angeli apostatæ? Nam Loth declinans interpretatur. Filij ergo Loth sunt Angeli apostatæ,qui sunt filij declinationis:quia a veritate declinando in societatem diaboli descenderunt. Vnde Apoc. 12.dr,q̃ draco cecidit, & traxit secum tertiam partem stellarū. Venient ergo omnes isti mali cum Antichristo in adiutoriū filijs Loth: quia oēs suis malis operationib. iuuabunt dæmones ad seducendum fideles. Vel per oēs istas gentes nominatas significat,q̃ oia vitia per illas signata erunt in Antichristo. Et in prædictis semper accipit verbū præteriti temporis pro futuro,more prophetarum ratione certitudinis prophetiæ.

Assur significat diabolū.

1421 *Fac illis sicut Madian, & Sysara, sicut Iabin in torrente Cyson.*

HIc consequenter agit Psalmista de punitione ipsorum. Vbi sciēdum, quod multi sociorum Antichristi, quando videbunt ipsum Antichristum,quem Deum reputabant, a Christo manifestè superatum,& interfectum,cognoscent errorem suum,s. q̃ Antichristus Deus non erat,& sic aliqui eorum ad Christum cōuertentur,aliqui autem obstinati perdurabunt. Et sic in hoc Psal.duo facit. Quia primò agit de pœnis obstinatorum.Secūdò de conuersione aliquorum,ibi. *Imple facies eorum*. Prima in duas,quia primò agit de pœnis,quas patientur in præsenti. Secundò de ijs,quas patientur in futuro,ibi.*Sicut ignis*. Pœnas autem,quas in præsenti patientur, ponit ad similitudinem pœnarum, quas passi sunt realiter, populum Dei persequentes, quas sub multis exemplis enumerat. Ad quas intelligendas historias exemplorum videre oportet. Ait ergo.*Fac illis sicut Madian*. Vbi sciendum,q̃ Rex Chananæorum nomine Iabin,habebat ducem exercitus sui nomine Sysaram. Iste oppresserat vehementer filios Israel per viginti annos,& clamauerunt ad dominū filij Israel. Tunc Delbora prophetissa, q̃ iudicabat Israel, præcepit Barach filio Abinoem, vt assumeret secum decem millia pugnatorum, & iret ad torrētem Cyson,& ipsa ibidem ad eum conuerteret Iabin regem,& Sysaram ducem exercitus cum toto exercitu suo,& oēs traderet in manibus ipsius Barach. Qui tamen Barach noluit ad dictū locū pergere, nisi ipsa Delbora pergeret secum. Perrexerunt ergo simul cum decem millibus pugnatorum. Cum Cysara audisset,q̃ ascendisset Barach cum exercitu in monte Thabor, & ipse cōgregauit exercitum suum.s.Iabin regis,& venit ad torrentem Cyson. Tunc Delbora dixit ad Barach. Surge,quia tradidit dominus Sysaram,& exercitū eius in manus tuas. Descendit Barach cum suis ad torrētem Cyson,& statim perterruit dominus Sysaram in conspectu Barach, & totum exercitum eius intantum, q̃ Sysara de curru descendens pedester fugeret, & Barach eum persequebatur cum exercitu suo, ceciditque oīs exercitus Sysaræ. Sysara autem peruenit ad domum Iael, quæ egressa in occursum Sysaræ dicit ei. Intra ad me,domine mi,ne timeas. Qui ingressus, postulauit, vt biberet, quia valde

Iudi. 4.

Sysara. Delbora. Barach.

Iabin.

de sitiebat. Quæ aperuit vtrem lactis, & A dedit ei bibere, & cooperuit eum. Vt aũt ille dormiuit, ista, accepto clauo & malleo, posuit supra tempus capitis eius per cussumq; malleo defixit in cerebrũ eius vsq; ad terrã, & mortuus est. Et sic Deus in illo die humiliauit Iabin regem Chanaan coram filijs Israel. Hæc omnia habentur Iudic. 4 Huius ergo humiliationis hostium populi Dei recolens Psal. vt Deus sic puniat Antichristum cũ suis, d. *Fac illis sicut Madiam, & Sysara, & sicut Iabin in torrente Cyson. Et sicut Madian.* Vbi sciendum, ꝙ (vt habetur Iudic. 7.) B Gedeon cum trecentis viris inermis exercitum Madian prostrauit. Madian.n. fuit filius Abrahæ natus de Cetura, a quo Madianitæ descenderunt, vt habetur Genes. 25. Isti aũt multum opprimebant filios Israel, vnde vt habetur Iudic. 6. Omnis Madian, & Amalech, & omnes Orientales populi congregati sunt simul, & trãseuntes Iordanẽ castrametati sunt in valle Iesrael, Gedeon autem omnes illos cũ trecentis viris sine armis ipsos debellauit. Vide historiam, vers. 235. Vult ergo Psal. dicere Deo, sicut tua virtute mira- C culosè debellasti Madian, debellasti Sysaran, & Iabin in torrente Cyson, i. iuxta illum torrentem sic & percuti Antichristum cum exercitu suo.

Madian

1422 *Disperierunt in Endor, facti sunt vt stercus terræ.*

HIc notat locum, in quo Sysara, & Iabin cum suo exercitu interfecti fuerunt. Ad literam.n. locus, in quo erat torrens Cyson, dicebatur Endor, vel fons Endor, vt ait Mag. in gl. *Et facti sunt vt ster-* D *cus terræ.* Hoc ideo dicit, quia corpora interfectorum ibi supra terrã remanserunt insepulta, & sic vt stercus terræ reputat. Sed postea torrens Cyson creuit, & rapuit illorum cadauera, vt habetur Iudic. 5. Ex istis appatet, ꝙ non virtute humana bellatum est contra istos, sed solum diuina virtute superati fuerunt. Vnde dr̃ Iudic 5. Venerũt reges Chanaan, & pugnauerunt, de cœlo dimicatum est contra eos. Ex omnibus istis vult inferre Psalmista, quod sicut diuina virtute & non humana isti fuerunt superati, sic virtute diuina & non humana superabitur Antichristus, quia non ab homine, nõ ab Angelo, sed per ipsum Christum interficietur. 2. Thes. 2. Quẽ dominus noster Iesus Christus interficiet spiritu oris sui, & destruet illustratione aduentus sui: quia sm̃ Gregor. sine manu conteretur, quia non angelorum bello, non sanctorum certamine, sed per aduentum iudicis solo oris spiritu æterna morte ferietur.

Greg. 32. mo. c. 14

1423 *Pone principes eorum, sicut Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana.*

HIc explicat, quod dictum est superius, s. fac illis sicut Madian. Quando.n. Gedeon miraculosè cum trecentis viris sine armis percussit castra Madian, ibi erant quatuor reges Madian, s. Oreb, & Zeb, & Zebee, & Salmana, vt habetur Iudic. 7. & 8. Dum .n. fugerent castra Madian uiri Ephraim præoccupauerunt vada Iordanis, & ibi ceperunt duos reges ex illis fugientes, s. Oreb, & Zeb, & amputauerunt capita ipsorum, & illa portauerunt ad Gedeon Interim autem Gedeon persequebatur alios reges fugientes cum quindecim millibus bellatorũ qui remanserant ex omni exercitu orientalium. Iam.n. centum viginti millia bellatorum cæsa erant Zebee autem, & Salmana requiescebant cum illis quindecim millibus, credentes se esse in loco tuto, nihil mali suspicantes, quos aggrediens Gedeon, turbato omni exercitu eorum ipsos fugientes comprehendit, & interfecit, vt habetur Iudicum 8. Ex hoc vult habere Psal. quod sicut Deus miraculose istos quatuor reges orientalium cum toto ipsorum exercitu, s. centum trigintaquinque millia pugnatorum miraculose prostrauit, & non humana virtute, sic ipsum Antichristũ, & oẽs principes eius miraculosè interficiet, quia ipsemet Christus spiritu oris sui interficiet illos. Et hoc est quod ait, *Pone principes eorum*, sociorum Antichristi *sicut Oreb, &c.* Vel per nomina istorum regum secundum gl. vult Psal. ostendere conditiones Antichristi, & suorũ illas deducẽs ex interpretationibus prædictorum nominum.

Oreb. Zeb. Zebee. Salmana.

Glossa.

minimum. Nā Oreb interpretatur ficcitas, significans ꝙ illi erunt inexficcati ab humore gratiæ diuinæ, quia non reuocabūtur ex persecutione Antichristi ad gratiā sicut fuit Paulus ad gratiā reductus. Zeb verò interpretatur lupus qui est animal rapax,& crudele, significans ꝙ illi erunt contra bonos rapaces & crudeles,quia ipsorū persecutio crudelior erit quam vnquam aliqua alia fuerit ante, Zebee verò interpretatur victima lupi. Per lupum verò diabolus crudelis intelligitur, qui gregem dominicum dispergit crudeliter. Io. 10 Lupus rapit & dispergit oues. Erunt ergo victima lupi,quia diabolo æternaliter sunt mactandi. Salmana vero interpretatur vmbra commotionis,significans quod diabolus ad libitum dominabitur eorum,sic ꝙ absq; stabilitate aliqua erūt omni suggestioni diaboli consentientes, vel instabiles; quia adueniente Christo omni potestate deposita,ad modum vmbræ cedent Christi potestati.

1424 *Omnes principes eorum, qui dixerunt, hæreditate possideamus sanctuarium Dei.*

Consequenter hic declarat causam, quare Antichristus cū suis sic erit a Deo puniendus,quia,s. sanctuariū Dei inuadere,& sibi subijcere iniustè conabūtur. Vbi aduertendum,ꝙ sanctuarium dr̄ a sanctitate. Et est sanctuarium idem ꝙ locus vel habitatio sanctitatis, & sic per sanctuarium intellige Christum, in quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter ad Col. 2. Sic Antichristus cum suis principibus conabitur possidere sanctuarium Dei,i.Christum, & fidem eius subijcere,& hoc hæreditate,s.vt perpetuo iure sibi subijciatur. Vel per sanctuariū intellige iustos fideles, in quibus Christus sanctus sanctorum habitat per gratiam,quib. loquitur Apost. 1. Cor. 6. Templū sanctum Dei, ꝙ estis vos & spiritus Dei habitat in vobis. Et sic sanctuarium Dei conabuntur hæreditate possidere, quia conabuntur omnes iustos a fide abducere, & fide perfidiæ subiugare & istum intellectum ponit glos. dicens. Sanctuarium Dei iusti dicuntur. De quo

Sanctuarium dr̄ Christus & quilibet iustus

Apostolus ait. Templum sanctum Dei est,quod estis vos. Isti sunt sancti,de quibus dixerūt. *Hæreditate possideamus*, &c. vt,s. cedant nobis subditi,& sic hæreditatem Dei inuadent vt suam.

1425 *Deus meus, pone illos vt rotam,& sicut stipulam ante faciem venti.*

Ostendit hic Antichristi, & suorum finalem instabilitatem, & cōparat eos duabus rebus stabilitate carentibus .s.rotæ,& stipulæ. Vbi nota ꝙ per rotam hic intelligitur quoddam genus herbę,ꝙ in pratis nascitur,quæ desuper in summitate producit quandā sphæram ex omni parte rotundam albam, habentem pillos subtilissimos ad modū lanuginis,quę rota ad modicum flatum statim dissipat, & remanet calamus eius desuper rasus ad modum cutis depilatæ Et quia talis rota nulla stabilitate fulcitur,idcirco instabilitatē Antichristi,& suorum hic comparat prædicens ꝙ futurum est, d. *Deus meus pone illos vt rotam*,s. pone eos instabiles ut rotam. Vel si rotam accipiamus pro qualibet re figuræ sphæricæ,certum est,ꝙ eodem modo significat instabilitatem. Res .n.quadra stabilitatem habet rotunda verò faciliter est mobilis. Vel ideo rotæ assimilatur Antichristus, & eius complices. Rota.n. quam diu circumuoluitur, pars anterior continuè cadit & descendit, sed pars posterior semper ascendit. Vnde ei, qui videt partem posteriorem, semper vr̄ ꝙ ascendat,sed aspicienti partem anteriorem semper apparet ꝙ descendebat. Nota ergo quod Deus volens vertere hominē de malo ad bonum sibi duo antepo nit, vt vertatur, quæ habet duas partes, scilicet anteriorem,& posteriorem. Ista tota est promissio præmiorum, & cōminatio tormētorum. Istis duobus mali vt rota vertūtur, quia in eis pars posterior semper eleuatur, & crescit, sed anterior cadit. Pars anterior est promissio præmiorum,quia Deus principaliter intendit hominem reducere, & ipsum beatificare. 1. Tim. 2. Deus vult omnes homines saluos fieri, &c. Sed pars posterior est illatio tormentorum, quæ nō per se, sed per accidens intenditur a iudice.

Rota dr̄ quidam flos, siue herba.

Rota.

In

In istis ergo accidit ut in rota, quia pars anterior semper cadit, quia isti a præmijs æternis efficiuntur alieni, sed pars posterior semper exaltatur, quia semper eis maius supplicium accumulatur. Vnde Christo dr. Anima inimicorum tuorum rotabitur sicut in impetu, & circulo fundæ. *Et sicut stipulam ante faciem venti.* Hoc ideo dicit, quia stipula ab omni vento impellitur & ipsi ab omni tentatione diabolica mouebuntur, vnde glo. *Et sicut stipula ante faciem venti,* i. ante præsentiã tentationis, vt, s. cadant omnibus motibus prauæ suggestionis. Ventus. n. pro tentatione ponitur, quia leuia, & inania corda premuntur. Per has ergo similitudines prædicit Antichristi, & suorum futuras calamitates in præsenti.

1. Re. 25

Olessa.

Ventus est tentatio.

1426 *Sicut ignis, qui comburit siluam, & sicut flamma, comburens montes.*

HIc autem prædixit pœnas, quas in futuro patientur. Vbi aduertendũ q Ps. hic impios dupliciter nominat. s. siluam, & montes. Sic & duplici pœna eos dicit puniendos, s. siluam per ignem, sed mõtes per flammam. Vocat ergo eos primò siluam. Secundum. n. Grammaticos silua dr a silem, quod est vastitas, vel silentium, & sic silua dicuntur loca vasta, & deserta, & silentio plena. Sic & conformiter peccatores silua dicuntur, quia vasti, & deserti omni fructu bono carentes, & a laude muti. Et quia diabolus in talibus habitat, ideo dicitur aper de silua, Psalm. 79 Exterminauit. n. aper de silua. Vel aliter silua dicitur à Xylon, quod est lignũ: quia silua non producit nisi ligna, quæ sunt nutrimentum ignis, sic & mali non producũt nisi peccata, quibus ignis æternus accenditur, & nutritur. Secundò malos dicit montes, & hoc propter altitudinem superbiæ, qua supra cæteros eleuantur, vt montes supra valles, vt ostẽdit Greg 33. mor. c. 1. in futuro autem ignis comburet siluam: quia ẽm quantitatem lignorum accenditur ignis inferni, sed flamma comburet & montes. Flamma. n. supra ignem ascendit, & significat altiorem pœnam superbis debitam. Per hoc autem aliud non intendit, nisi q ẽm quãtitatem, & qualitatem peccatorum erit punitio malorum, quia altiores peccatores altius cremabuntur. Et hoc est, quod dr Sap. 6. Exiguo conceditur misericordia, potentes aũt potenter tormenta patientur. Vnde istam differentiam punitionis infernalis ignis ostendit Greg. d. Aeterno igni tradendi pares paribus sociabuntur, vt quos similis culpa inquinat, par et pœna constringat, & qui nequaquam dispari iniquitate polluti sunt, nequaquam dispari tormento crucientur, quatenus similis damnatio côterat, quos similis elatio subleuabat, quosq; non dissimilis dilatauit ambitio, non dissimilis afflictio angustet, & par cruciet flãma supplicij, quos igne luxuriæ par succendit flamma peccati. Sicut. n. in domo patris mãsiones multæ sunt pro diuersitate virtutis, sic damnatos diuerso supplicio gehẽnæ ignib. subijcit disparitas criminis. Quæ. s. gehenna quamuis cunctis sit una, non tñ cunctos vna, eademq; qualitate succendit. Nam sicut sole omnes tangun tur, nec tñ sub eo oẽs vno ordine æstuamus, quia iuxta qualitatem corporis sentitur et pondus caloris, sic damnatos vna est gehenna, quæ afficit, & tamen nõ vna qualitate comburit, quia quod hic agit dispar valitudo corporum, hoc illic exhibet dispar causa meritorum.

Silua dicuntur peccatores

Greg. 9. mo. c. 47 Ignis inferni.

Ignis diuersimode punit damnatos.

1427 *Ita persequeris eos in tempestate tua, & in ira tua turbabis eos.*

VBi notandum, quòd per tempestatẽ furor vltimi iudicij designatur. Sic enim dictum est Psalm. 49. Ignis ante ipsum præcedet, & in circuitu eius tempestas valida. Ignis enim præcedet faciẽ iudicis quo mundus comburetur, & postea sequetur tempestas valida, discernẽs malos a bonis, vide supra versiculo 812. Vnde & tempestas pro vltimo iudicio accipitur Iob. 27. vbi de peccatore dicitur, Nocte opprimet eum tempestas. Quod exponens Greg. dicit. Quid hic noctem, nisi absconditum tempus repentini exitus appellat. Tempestatis verò nomine iudicij turbinem designat, quod etiã Psalm. testatur dicens. Deus manifestè veniet, Deus noster, & non silebit.

Greg. 13 mo. c. 11 Iudicij tẽpus est occultũ.

Ignis in conspectu eius ardebit, & in circuitu eius tempestas valida. De qua tempestate ét per Salomonem sapientia dicit. Ego quoq; in interitu vestro ridebo cum vobis, quod timebatis, aduenerit, cũ irruerit repentina calamitas, & interitus, quasi tẽpestas ingruerit. Et quia ipsa venturi iudicis ignorantia nox vocatur, rectè dr. Nocte opprimet eum tempestas, i. turbo diuini iudicij eum dum ignorat apprehendit. De tempestate ergo diuini iudicij quo damnabitur Antichristus cum suis dicit. *Ira persequeris eos in tempestate tua & in ira tua turbabis eos*. Sic. n. dictũ est Psal. 20. Dominus in ira sua conturbabit & deuorabit eos ignis: ira. n. tunc erit in Deo, quia ad modum irati contra Antichristum, & suos se habebit, eos iustè puniendo. Qualiter autem ira cadat in Deo, vide vers. 55. 684.

Prou. 1.

1428 *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum, domine.*

HIc agit de conuersione quorũdam electorum. Et tria facit. Quia primò agit de electorum emendatione. Secundò de obstinatorum æterna conturbatione, ibi, *Erubescant*. Tertiò de dominationis diuinę generalis cognitione, ibi. *Et cognoscant*. Quantum ad primũ sciendũ, q̃ ignominia idem est, q̃ confusio & verecundia. Nam nomen cõponitur cum in, & fit ignominia, quasi sine nomine, & honore. Et hæc multotiens cedit ad bonũ homini, vt puta qñ false credens ex opinione sua videns se confusum, reducitur ad veritatẽ. Vt in crucifixione Christi populus, qui primo Christo illudebat, ipso mortuo, videns terræmotus, & alia signa, ad veritatem rediens percutiens pectora sua, reuertebantur. Et sic erit in morte Antichristi, q̃ multi, qui erunt cũ eo, credentes ipsum esse Deum, videntes quam subitò & miraculosè interficietur a Christo, putabunt se confusos, & ab Antichristo delusos, & sic pęnitentes quærẽt Christũ & ad Christi fidem conuertentur. Et hoc est qđ dicit, *Imple facies eorum ignominia*, &c. Aduersitates etiam, inter quas ét ignominia computatur, oculos mentis qñque aperiunt, quos clauserat culpa.

Ignominia.

E Vnde Greg. ait quod multotiens culpas commissas non cognoscimus, & peccatoris mens tanto altius tenebrescit quanto nec damna suæ cæcitatis intelligit. Vñ fit plerunq; diuini muneris largitate, vt culpã pęna, vel ignominia sequatur, vt oculos delinquentes aperiat, quos inter vitia securitas excæcabat. Torpens quippe animus percussione tangitur, vt excitetur, quatenus, qui statum suæ rectitudinis securus perdidit, afflictus consideret, quo iacet. Sic etenim Paulus Christum persequendo ad terram a Christo prostratus, ignominia percussus, Christum, quem persequebatur, verum Deum cognouit. Sic & in proposito multi Antichristum sequentes, & ipsum Deum credentes, ipso sic per Christum mirabiliter interfecto, & ex hoc confusi (quia illum crediderant Deum) reuertẽtur ad Christum. Benè ergo Psal. *Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuũ, domine*. Et istum intellectum ponit glo. d. Hic orat psal pro credituris, qui non habent scelerũ laudatores, sed culpatores, quos sæpè opprobrium corrigit. q. d. *Imple facies eorum ignominia*, i. fac eos sibi, & alijs ignominiosos videri, & sic quærent nomen tuum, domine. Sic ergo melius est homini ruere, vt pœniteat, quam sub specie religionis superbire. Quod autem per confusionem, & ignominiam aliqui reducantur mali ad statũ gratiæ, ostendit propheta, d. Filia Sion, venies vsq; ad Babylonem, & ibi liberaberis. Babylon. n. confusio, uel ignominia interpretatur.

Greg. 6. mo. c. 17 Aduersa oculos mentis aperiunt

Mich. 4.

1429 *Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi, & confundantur, & pereant.*

HIc agit de obstinatorum æterna confusione. Quamuis enim verecundia, & confusione aliqui ad bonum conuertantur, aliqui tamen ex hoc amplius Deum blasphemant, & in peccatis magis indurantur, sicut & in passione Christi aliqui ex persecutoribus confusi ex signis, quæ viderunt in morte, confusi quòd iniustè iustum fuerant persecuti seipsos correxerunt. Vnde & Centurio, visis signis, ait, Vere filius Dei erat iste.

Mat. 27

Aliqui

Aliqui autem magis contra fidem Christi indurati fuerunt, vt sacerdotum principes, qui non signis visis, non conuersione Centurionis, non confessione Iudæ proditoris dicentis. Peccaui, tradens sanguinem iustum, emolliri potuerunt, sed magis indurauerunt cor suum, dicentes Pilato, Domine, recordati sumus, quia seductor ille, &c. Istorum differentiam ponit Greg. dicens. Sunt nonnulli, quos ad perperrandam nequitiam humana verecundia reuocat. Et plerumque per hoc quod exterius erubescunt, ad interiora sua redeunt, & contra se internum iudicium sumunt, quia si propter hominem facere mala metuunt, quanto magis propter Deum qui cuncta conspicit, nec appetere mala debuerunt. In quibus fit, vt mala maiora corrigant per bona minima, s. per exteriorem verecundiam interiorem culpam. Et sunt quidam, qui postquam Deum in mente contempserint, multo magis humana iudicia spernunt, atque omne malum, quod appetunt, audacter peragere non erubescunt. Quos ad perpetrandum malum occulta iniquitas inuitat, & nulla aperta verecundia retardat, sicut de quodam iudice iniquiquo dicitur. Deum non timebat, & hominem non reuerebatur. Ad propositum ergo, & si aliqui complices Antichristi confusi ex eius morte conuertentur ad fidem, aliqui tamen tali confusione magis indurabuntur. Et de istis prædicit Psalm. *Erubescant, & conturbentur in sæculum sæculi*, i. in æternum, q. d. secundum glo. Illi qui erubescunt, & ex erubescentia quærunt nomen domini, etsi modo pro peccatis erubescunt, & turbantur, non tamê, in æternum confunduntur, illi autem qui verecundati non quærunt dominum, illi in æternum, & in sæculum sæculi confundantur, & pereant.

Greg. 14 mo. c. 13

Verecundia aliquos reuocat a malo, aliquos non

Glossa.

1430 *Et cognoscant, quia nomen tibi dominus, tu solus altissimus super omnem terram.*

Hic agit de gñali cognitione Christi dominationis in fine post iudicium, tunc enim boni cognoscent Christum verum Deum ab ipso præmiati, ipsi vt vero patri, & domino per amorê subiugati, mali autem recognoscent ipsum verum dominum ab ipso iustê puniti, cui contradicere non potuerunt, tunc enim cognoscent Christum verum dominum, quem hic scire noluerunt. Dicitur ergo. *Et cognoscant quia nomen tibi dominus*. i. & cognoscent omnes, s. tam boni quam mali. Hoc. n. nomen soli Deo propriê conuenit. Quicunque. n. alij nec vero nec suo nomine domini nuncupantur, quia omnes seruiliter dominantur, & vero domino comparati, nec domini sunt, cuius ratio est, quia omnis alius a Deo, aliorum dominus est seruiliter, quia dominãdo êt ipsum subditis oportet seruire. Et sic nomen domini soli Deo propriê conuenit, vt ostendit Greg. dicens. Hoc namque debet omnipotenti Deo omnis dominus qui præest populo, hoc qui multis, hoc qui paucis præest, vt sic debita ministeria a subditis exigat, quatenus ipse etiã qui semper admonitionis debeat solicitus attendat. Omnes namque qui sub dispensatione conditoris vicario nobis ministerio iungimur sub vno ac vero domino, quid nobis aliud nisi inuicê serui sumus? Cum ergo is, qui subest, seruit ad obsequiũ restat proculdubio, vt is, qui præest, seruiat ad verbum. Cum is, qui subest iussis obtemperat, oportet vt is, qui præest, curam solicitudinis, ac pietatis impêdat. Sicque fit, vt dum studiosê nunc seruire nobis inuicem per charitatem nitimur: quandoque cum vero domino communi exultatione dominemur. Sic ergo quia solus Deus omnibus præest, & nulli subditur, ipse solus propriê dominus nuncupatur. Vnde Deut. 10. Dominus Deus noster ipse est Deus deorum, & dominus dominantium. Et aduerte ꝙ hoc nomen dominus relationem importat ad subditum, & ab æterno nihil subditum, quia nihil creatum, ideo hoc nomen solum ex tempore cõpetit Deo, vt patet lib. 2 d. 2. tu solus altissimus in omni terra. Sed fortê dices. Cum Deus sit non solum altissimus in oĩ terra, sed etiã in cœlis, & super omnes cœlos, quare magis dicit. Tu solus altissimus super omnem terram, quam super omnes celos? Ad hoc respondet glo. dicens. Hoc magis elegit dicere, quo magis prematur humana superbia.

Domin° dr Christus.

Domin° solus est Deus.

Greg. 22 mo. c. 23

Quæstio.

Glossa.

Definit enim terra superbire, i. homo cui dictum est. Terra es, & in terram ibis, cum scit Deum altum super omnem terram, cum scit nullum valere contra eos, de quibus dictum est, si Deus pro nobis, quis contra nos? Et nota, quod dicitur altissimus propter multa. Primò quia omnia superat in maiestatis excellentia, Ps. 91. Tu autem altissimus in æternum domine Secundò quia solus dominus in potestatis efficacia. Eccl. 1. Vnus est creator omnium altissimus omnipotens. Tertiò quia solus essentialiter bonus in bonitatis affluentia Psal 90. Tu es spes mea altissimum posuisti refugium meũ Luc. 6. Diligite inimicos vestros, & eritis filij altissimi, qui est benignus super ingratos, & malos. Quartò quia solus sapientiæ dator in veritatis refulgentia. Eccl. 24. Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam.

Altissimus dicitur Deus

PSAL. LXXXIII.

1431 *Qvam dilecta tabernacula tua, domine virtutum concupiscit, & deficit anima mea in atria domini.*

HVIVS Psalmi titulus est. *In finem pro torcularibus filijs Chore Psal.* Ad huius euidentiam sciendum, quod per torcularia significatur ecclesia, quia insimul continet vinum, & acinum, sed per finalem pressuram illam diuidet ab inuicem .f. hic continet bonos, & malos, sed finaliter diuidet bonos a malis, vt dictum fuit in titulo Psal. 80. Sed etiam alia ratione, quoniam vua in vite pendens libero fruitur aere, nec est vinum ante pressuram torcularis. Sic & multi illorũ, quos Deus præsciuit ante secula conformes fieri imaginis filij sui, antequam accedant ad seruitium Dei fruuntur in seculo delitiosa libertate, sed cum accedunt ad seruitutem Dei dicitur eis. Fili accedens ad seruitutem Dei, sta in iustitia, & timore, & præpara animam tuam ad tentationem: Ecce torcular. Conteruntur enim pressuris passionum, exuuntur tegumentis carnalium

Torcular dicitur ecclesia.

E desideriorum quasi vinacius quia expoliantur homine, & ita liquati in vasis domini reponuntur. Et quia hæc fiunt in ecclesijs, ideo ecclesiæ præsentis temporis torcularia dicuntur. Sed qui sunt in his torcularibus, nisi filij Chore? Chore .n. caluus interpretatur, & significat Christum in loco Caluariæ crucifixum, significatum per Heliseum caluum a pueris irrisum dicentibus, Calue, ascende, ascẽde, calue, quando, s. pueri non quidem ætate, sed sensibus sacerdotes clamabant dicentes. Crucifige eum. Crucifige eum. Ideo.n. F hic in torcularibus premuntur fideles tribulationibus, & aduersitatibus, vt experientia discant, hic veram requiem non esse, sed alibi quærendam. Ex prædictis ergo patet titulus Psal. cuius sensus est talis. Psal. iste dirigens nos in finem, idest, in Christum proponitur filijs Chore, i. filijs Christi in Caluaria crucifixi, & est *pro torcularibus*, idest, agens de ecclesijs, in quibus sunt tribulationes, & pressuræ. Quæ ecclesiæ bene dicuntur torcularia rationibus prædictis. Vnde intentio Psal. est mouere fideles ad amorem æternorum, G temporalibus spretis. Iste ergo Psal. diuiditur in tres partes: quia ostenditur primò, quod superna fœlicitas supra omnia debet desiderari. Secundò qualiter ab hominibus possit adipisci, ibi. *Beatus vir.* Tertiò quòd pro ipsa adipiscentia diuinũ auxilium debet postulari, ibi. *Domine Deus virtutum.* Prima pars diuiditur in quatuor, secundum quod quatuor ostendit de contemplatione cœlestis gloriæ. Ostendit enim, quòd ipsius contemplatio primò nostram mentem superat. Secundò quòd nostram mentem lætificat, H ibi. *Cor meum.* Tertiò quod nostram mẽtem eleuat, ibi. *Etenim.* Quartò quod nostrã mentem sanctificat, ibi. *Altaria.* Quintò quod nostram mentem beatificat, ibi. *Beati qui habitant* Quantum ad primum sciendũ, quòd talis ac tanta est gloria cœlestis, quod excedit facultatem hominis, vt non sufficiat illam perfectè speculari corpore, nec mente. Propter quod dicit Apostolus, quod oculus non vidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparauit Deus diligentibus se. Quod ideo dicit, quia illam gloriam oculus non vidit,

4. Reg. 2

Luc 23.

Gloria cõsideratio

1. Cor. 2

vidit, quia non est color, auris non audiuit quia non est sonus, & per consequens in cor hominis non ascendit, quia intellectus noster coniunctus intelligit abstrahendo, a sensib. vel ideo non ascendit in cor hois, quia q ascendit in cor hominis, oportet q sit infra cor hominis. Ideo in cor hominis non ascendit, quia supra illud est, non infra. Omnis.n.ascẽsus fit ab imo ad superius. Et sic gloriæ consideratio nostram facultatem excedit. Et hinc est quod illam considerare volens deficit, quia ad ipsius perfectam cognitionẽ ascendere non valet. Et hoc notaus ps. ait *Quam dilecta tabernacula tua domine virtutum*. Quid .n. sunt tabernacula dñi, nisi distinctæ præmiationes beatornm, dicente Christo. In domo patris mei mansiones multæ sunt? Luc. 16 Facite vobis amicos, &c. vt cum defeceritis recipiant vos in æterna tabernacula. Istis tabernaculis Petrus allectus viso Christo transfigurato, dixit ad Iesum, Domine, bonum est nos hic esse. Faciamus hic tria tabernacula. *Quam ergo dilecta* sunt ista *tabernacula* q.d. exprimi non potest, quantum illa sunt diligibilia quia est ibi omne bonum, quod desiderari potest, ibi nihil qđ displicere possit Et dicit. *Dñe Deus virtutum*, i. angelorum. *Concupiscit, & deficit anima mea in atria dñi*. Quod ideo dicit quia omnis intellectus hominis existentis in via deficit a perfecta cognitione beatitudinis æternæ, vt dictum est. Et nota, q gloriam vocat atria. Atrium enim dicitur: domus ampla, & spaciosa, & sic significat cęlestem gloriam, quæ multitudine inhabitantium beatorum non angustatur. Cuius figura habetur 3. Reg 7. vbi dicitur quod Salomon fecit atrium rotundum. Figura .n. sphærica amplioris capacitatis est cæteris. De hoc tamen atrio infra dicam latius. Nota istius vers. expositionem Origenis. 1023.

Taberna culũ gloria. — *Ioan.* 14 — *Mat.* 17 — *Atrium gloria.* — *Origenes*

1432 *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum.*

HIc ostendit, quòd gloriæ consideratio hominem lætificat. Qualibet enim potentia tendens in obiectum suũ benè disposita, & modo debito con-

A delectatur: sicut patet de potentia visiua in visibili, de gustatiua in gustabili, de auditiua in sono. Cum igitur obiectum intellectus sit verum & voluntatis bonum quid mirum, si cor, quo significatur intellectus & voluntas delectatur in contemplatione Dei, qui est prima veritas & sũma bonitas? ideo dr 1. Reg. 2. Exultauit cor meum in dño, Et gl. virgo Maria dicit. Et exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. De corde .n. benè disposito non mirum si exultet in Deo. Sed de carne mirandum est, cum affectiones carnis contrarientur affectionib. cordis, quia B caro concupiscit aduersus spiritũ. Sciendũ ergo, q caro non domita per spiritũ spiritui caro non domita aũt spiritui subijcitur, quamuis ét caro per se non delectatur in his, per quæ affligitur, sicut est abstinentia, pœnitentia, oratio, & cõtẽplatio, tñ per quandam consequentiam naturalem in his benè disposita, anima con delectatur. Docet.n. experientia, q fortes actiones animæ multotiens redundant in corpus, sicut ex magno timore homines quandoq; infrigidantur, & pallescũt, C ex magna ira corpus calescit, ex magna exultatione facies dilatatur. Sic ergo quid mirũ, si cordis exultatio vehemens, quæ est in contemplatione diuinitatis, ét ad carnẽ redundat, vt exultatione cordis exultet, & caro, quæ magis vnita est animæ quam vnus homo alteri, qui tamen de lætitia alterius exultat, Vnde meritò vir iustus dicat. *Cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum viuum* Et ideo vt caro simul cum corde in Deum possint exultare, subijcienda est, & temperantiæ freno liganda, aliter non spiritus carnem D trahet, sed caro spiritum. Caro.n. in primis corrupta parentibus ab integritate, quam in prima creatione acceperat deficiens, spiritui cõtrariatur, & nisi per spiritũ castigetur, ipsa sibi spiritum subijcit & ipsum ad mortem culpæ inducit. Ad Ro. 8. Si sm carnem vixeritis, moriemini, si aũt spiritu facta carnis morificaueritis, viuetis. Cuius ratio est quia caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Quod ostendit Greg. exponens illud Iob. c. 11. Spes illorum est abominatio animæ, dicens, Spiritus deficit,

Luc. 1. — *Caro exultat in spiritualibus.* — *Caro cõcupiscit cõtra spiritum.* — *Greg.* 10 *mo. c.* 24

cit. vbi caro requiescit. Vt.n.caro mollib. sic anima duris nutritur, illam blanda refouent, hunc aspera exercent, illa delectationibus pascitur, hic amaritudinibus vegetatur, & sicut carnem dura sauciant, sic mollia spiritum necant, sicut illam laboriosa perimunt, ita hunc delectabilia extinguunt. Et ideo dicit Apostolus. Curam carnis ne feceritis in desiderijs, quia.s. desideria carnis mortem spiritus inducunt. Quod ostendit Gualf. super illud Iudic. 16. Philistijm super te, Samson, ait. Nisi Samson Dalidæ consensisset, hostium ferocitatem super se non sensisset. Sit igitur mulier in potestate viri.i.caro subiecta spiritui, ne regnet peccatum in nostra carne mortali, alioquin introducet Dalida Philistæum, & Philistæus Iebusæum. Philistæum, & Iebusæum mūdum dico, & diabolum, qui cū Dalida carne nostra fœdus inierūt, vt suffocent spiritum. Hęc .n. caro duplici armatura spiritum aggrediens, nunc blandimento allicit, nūc fraude circumuenit, nunc columbæ simplicitatem, nunc vulpeculæ induit calliditatē, qūo dicis (ait caro spiritui) quod amas me, cum me facias laborare, ieiunare, vigilare, & similia? Qūo tu dicis, ꝙ amas me (ait Dalida ad Samsonem) cum animus tuus non sit mecum? Attende quid interius dolo vulpeculæ fecerit Dalida Defecit anima eius, & ad mortem vsq; lassata est, donec fecit Samsonem dormire supra genua sua. Quid est Samsonem dormire super genua meretricis, nisi spiritum delectari in operib. carnis? tunc tondetur, ligatur, quia spiritus carnali illecebra seductus, gratia, & decore spoliatur. Recedit a Sāsone fortitudo sua, quia necesse est vt deficiat opus iustitiæ, vbi regnat lasciuia carnis. Philistæi eruerunt oculos Samsonis, & carnis voluptas spiritum priuat lumine rationis. Postremò Samson ligatur, & in carcerem traditur, quia spiritus funibus peccatorum suorū constrictus, pœnis æternis addicitē. Sicut more vulpeculę Dalida seduxit Samsonē, sic caro quotidie spiritū extinguit sibi consentientem. Hæc ille. Ne igit hoc accidat, sed magis caro cum spiritu delectetur in Deū, iuxta consilium Apostoli. In Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis.

Rom. 13 — *Gualf. Samson spiritus Dalida caro.* — *Gala. 5.*

E *Etenim passer inuenit sibi domum & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.* 1433

Ostendit hic, ꝙ gloriæ consideratio hominum exaltat. Istū textum exponit Greg. per passerē intelligēdo Christum, qui sibi domum inuenit, qn ascēdit in cęlum, sed per turturē fideles accipit, qui ipsum imitantur. Vnde exponens illud Iob. 29. In nidulo modo moriar, ait. Quid per nidū exprimitur, nisi tranquilla quies fidei, qua vnusquisque infirmus nutritur. Nam si ecclesia sancta infirmos F quosq; filios nūc in nido pacis nō enutriret, ps.non diceret. *Etenim passer inuenit sibi domum, & turtur nidum, vbi reponat pullos suos.* Iam quippe domū passer inuenit, quia in ęternum cęli habitaculū Christus intrauit. *Et turtur inuenit nidum*, q. sancta ecclesia amore conditoris affecta crebris gemitib. vtitur, & velut nidū sibi i.pacatissimā fidei quietē cōstruit, in qua crescentes filios quasi plumescentes pullos, quousq; ad superiora euolent, charitatis gremio calefactos fouet &c. Aliter verò per passerē, & turturē accipitur quilibet iustus, qui virtutum pēnis fultus per G contemplationem ad cęlestia volat. vnde gl. *Etenim passer inuenit sibi domum*, i. ratio vel quilibet iustus inuenit sibi domū non manu factam in terris, sed in cęlestibus. Vnde & tunc pennas virtutum assumit.s. spem, fidem, & charitatem, vt volet passer in domum in qua permaneat sine fine. *Et turtur nidum*, scilicet corpore casti, & rationabiliter passer significat iustos propter multa, primò propter prudentiam quoad partem rationalem. Dicit enim Rabanus lib. 8. quod passer nidificat in tectis domorum, & non in imo, H ne fętus eius rapiantur a serpentibus, propter quod dicitur Psal. 103. Cedri libani quas plantauit quæ scilicet sunt altæ, illic passeres nidificabunt. Quantum verò ad domos habes hic. *Etenim passer inuenit sibi domum.* Sic & iusti sciunt, quod in terra multi sunt serpentes. Ait dominus ad serpentem. Supra pectus tuum gradieris, terram comedes, &c. Fœtus autem iusti, est opus suum. Si igitur in terra pullificaret, a serpente deuoraretur. Et ideo passeres prudēter nolunt

Greg. 19 mo.c.24 — *Nidus.* — *Passer Christus* — *Turtur ecclesia.* — *Passer significat quemlibet iustū* — *Genes. 3.*

lunt habitare in terra, i. iusti, sed in alto. Ideo dicit Ambr. in lib. de fuga sæculi. Non ambulemus in terris, & serpens nocere non poterit nobis, ideo dicunt iusti. Nostra cõuersatio in cęlis est. Auari autẽ econtra, ideo illis accidit illud Apo. 8. Væ, væ, væ habitantibus in terra. Et signãter triplicatur, væ illis quia ipsi in terra nidificant per cogitationem, ouant per delectationem, & pullificant per operationem. Omnis.n. eorum cogitatio, delectatio, & operatio in terrenis est. Et ideo serpens antiquum nidum cũ ouis, & pullis aufert, sed iustus vt passer in foraminibus petræ hæc tria facit. Dicit.n. Palladius, ꝙ passeres gaudent ad foramina parietum. Petra aũt Christus est, cuius foramina sunt ipsius vulnera. Cant. 2. In foraminib. petræ, in cauernis maceriæ. Vnde Bern. super can. hom. 61. In petra exaltatus in petra securus, in petra firmiter sto securus ab hoste, fortis a casu. Et vbi tuta, firmaq; infirmis requies, nisi in vulnerib. saluatoris? Secundò iustus passer dicitur propter temperantiam quo ad concupiscibilem. Dicit.n. Rabanus vbi supra, ꝙ passer nõ facilè laqueis irretitur, nec per ingluuiem ventris escarum ambitione decipitur. Sic iusti laqueos vitant, hos laqueos, qui cibis superfluis, & escis nõ indulgent. Vnde Ambr. in quadam oratione. Clementiam tuam, Deus imploro, vt sicut æger ad medicum, sic ad sumendas dapes accedam, nequaquam in eis voluptatem appetens, sed necessitati subueniens. Et sic agentes dicere possunt illud Ps. 123. Anima nostra sicut passer erepta est de laqueo venantium. Tertiò propter patientiam quò ad irascibilem. Dicit.n. philosophus 16. de animalibus, ꝙ raro inuenitur passer albus, quia albescere non conuenit ei, nisi propter infirmitatẽ. Sic & iusti in suis infirmitatib. patienter albescunt, quia fortitudo patiẽtiæ in hoc magis relucet, secũdum illud 2. Cor. 12. Virtus in infirmitate perficitur, & quãdo infirmor, tunc fortior sum, & potens. Et ideo iustus patiens potest dicere illud Psal. 101. Factus sum sicut passer. Sequitur. Tota die exprobrabant mihi inimici mei. Sic ergo de quolibet iusto, qui pennis virtutum volat ad domum gloriæ, d.

Ambros. *Philip.* *Palladi⁹* *Bernar.* *Ambros.* *Philosop.*

A *Etenim passer inuenit sibi domum*, s. gloriæ. Sequitur. *Et turtur nidum.* Consimiliter & turtur significat iustos, s. pœnitentes suis proprietatibus. Quoniam hæc auis carnis spernit lasciuiam, mundi fugit lætitiam, loci quærit munditiam. Primum patet, qm̃ turtur auis casta dicitur, eo ꝙ amisso corporali consortio, per solitaria incedit, nec carnalem copulam vltra requirit, vt dicunt naturales. Sic & anima pœnitens, amisso spirituali consortio dæmonum, amplius ad carnis opera vacare non intendit, sed in castitate permanens B peccata sua deflet. Secundum patet, quoniam hæc auis vocem lætitiæ non habet, sed magis mœroris, vnde alijs auibus cantantibus, hæc pro cantu gemitum reddit. Sic & anima iusti pœnitens, mundi lætitias fugit, & alijs cantantibus, hæc peccata sua considerans, lamentabiliter plorat. Tertium patet quoniam hęc auis in locis tutissimis, & delectabilibus inuenit, sibi nidum, vbi reponat pullos suos. Sic & anima iusta pœnitens quærit loca munda, & tutissima. s. cœlestis gloriæ, vbi secum pullis suis, i. operationibus collocet, C & hoc Deum laudando, & gratias agendo, vnde de anima pœnitẽti sancti angeli dicunt illud Cant. 2. Vox turturis audita est in terra nostra. Et hoc est, quod de aliquo iusto pœnitente ex contemplatione gloriæ eleuato, dicit Psal. quòd *turtur inuenit sibi nidum*, &c.

Altaria tua, domine virtutum, rex meus, & Deus meus. 1434

HIc ostendit, quòd cõtemplatio gloriæ nostram mentem sanctificat. D Quid enim sunt altaria Dei, nisi corda iustorum, in quibus iusti seipsos sanctificando immolant Deo, & sic efficiuntur altaria Dei. Et hoc altare cordis multas virtutes in se debet habere, vide supra 372. Et hoc est quod hic dicitur. *Altaria tua, domine virtutum.* Vnde præter dicta superius versic. 372. hic notatur virtutes, quæ cor nostrum faciunt esse altare Deo, quæ figurantur in altari holocaustorum, quod describitur Exod. 27. vbi dicitur, quod istud altare erat ante ostiũ tabernaculi, & erat factum de lignis

Altare cordis nostri.

sethim, laminis aureis circundatum, & erat quadrum, habens in omni quadro quinque cubitos, & in altitudine tres, quatuor cornua ex ipso procedebant ex quatuor angulis eius, quæ in semetipsis erãt recurua. Infra altare autẽ erat craticula, in qua carnes cremabantur, cũ catenulis pendens ex dictis quatuor cornibus. Et à parte Orientali habebat fenestram, per quam imponebantur ligna sub craticula, & ignis ibi continue conseruabatur. Moraliter istud altare debet esse cor nostrũ, in quo nos Deo per multa virtutes offerre debemus. Ad cuius intellectum circa istud altare nota tria, scilicet, locum, materiam, & formam. Primò quantũ ad locum istud altare erat ante ostium tabernaculi. In quo notatur, q̃ altare nostri cordis sẽper per intentionem ante ostium paradisi stare debet. s. ante Christum, qui de se ipso dicit. Ego sum ostium. Et hoc vt in omnibus suis cogitationibus, & operibus soli Christo placere studeat, & non mundo, quia qui mundo placere cupiunt serui Christi esse non possunt. Ad Gala. 1. Si placerem hominibus, Christi seruus nõ essem. Ponamus ergo altare cordis nostri ante ostium tabernaculi, idest, ante Christũ eius virtutes, s. considerando, & consideratas iuxta posse imitãdo. Et tunc erit illud altare aureum ante dominũ, ex quo deuotæ orationes ascendẽt ad Deũ. De quo Apocal. 8. Data sunt illi incensa multa, vt daret de orationibus sanctorũ omnium super altare aureum q̃ est ante thronum Dei. Secũdò quantum ad misericordiã illud altare erat de lignis sethim laminis aureis circundatum. Ligna enim sethim sunt ad modum spinæ albæ, & habent tres cõditiones. Primò non crescũt multum in altum. Secundò nõ putrescũt ab aqua. Tertiò ab igne non cremantur. Ista tria pro materia cor nostrũ debet habere, vt sit altare domini, Primò in altũ crescere non debet per superbiam, sed in basso stare per humilitatem quia solũ: altaris, & cordis humilis Deus acceptat sacrificium Psalmo 50. Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor cõtritum, &c. Sed altare cordis elati reprobat Thren. 2. Repulit domus altare suum, maledixit sanctificationi suę tradidit in manus inimici muros eius. Secũdò hoc altare aqua nõ debet corrumpi, scilicet aqua luxuriæ, sed puritate castitatis incorruptum seruari, quia Deus cum sit purissimus, omnia nostra seruitia munda, & incorrupta vult esse. In cuius figuram dicitur 3. Reg. 7. q̃ sacerdotes antequam accederent ad altare pro sacrificio offerendo, lauabantur in mari æneo, quod erat ante fores templi. Si enim ad altare domini materiale nullus incontinẽs accedere debet neque in ipso ministrare, quoniam vt dicitur dist. in. 28. Ad altaris ministerium nullus accedere debet, nisi cuius castitas est approbata: multo fortius nullus cor suum altare Dei facere potest, nisi fuerit castitate præditus. In cuius figuram sanguis victimæ effundebatur super altare ad purgandum animas. Leuitic. decimoseptimo. Dedi vobis sanguinem, vt super altare meũ expietis pro animabus vestris. Quia Christus sanguinẽ suum nobis dedit, vt illum fundentes, scilicet, per meditationem super altare cordis nostri: corda nostra munda seruemus. Tertiò hoc altare igne auaritiæ comburi nou debet. Auaritia namq; ignis dicitur: q̃a ad modũ ignis nunquam satiatur. Ille enim qui vult cor suum altare domino consecrare, omnem idololatriã à se abijcere debet, ergo & auaritiã, quia auaritia est idolorum seruitus. Auaritia enim facit altare cordis peregrinum à Deo: q̃a amat temporalia quibus nõ vtimur, sed vt peregrini vti debemus. Et talia altaria peregrina à nobis abijci debẽt, exẽplo illius de quo dr. 2. Paralip. 14. q̃ subuertit altaria peregrini cultus. Consequenter quo ad materiã hoc altare laminis erat æreis circundatũ. Aes namque inter alia metalla benè tersum, est maioris splẽdoris, & sonorositatis. Sic & cor nostrũ debet esse splendens per sanctæ vitæ conuersationẽ. Matth. 5. Sic luceat lux vestra coram hominibus, &c. debet etiam esse ad modum æris sonorum per deuotam orationem, quia tacite orans etiam ad Deum clamat. Et si tali materia cor nostrum altare Deo construamus, tunc altare cordis nostri virtutibus impinguabitur, iuxta illud Ecclesi. 35. Cor iusti impinguat altare. Tertiò principaliter quãtum ad formam istius altaris considera quòd

Ioan. 10

Nota de lignis sethim.

2. Par. 4.

E F G H

f c

ra quòd habebat in longum quinque cubitos, similiter & in latum, sed tres in altum. Prędictá quatuor altaris latera significant quatuor cordis nostri affectiones, quibus altare nostri cordis circundatur. s. dolor, & gaudium, timor & spes. Primum latus est dolor de peccato commisso, & hoc quinque cubitos habet, quia quinq; sunt maximè quæ ad dolendum de peccato nos inducere debent, quæ in pœna pro peccato debita continentur, quæ in sententia iudicis describuntur, s. a Deo separari, quia discedite a me. A toto mundi infamari, quia maledicti. Maximo tormento cruciari, quia in ignem. Omni termino priuari, quia æternum. Dæmonib. sociari, quia qui paratus est diabolo, & angelis eius. Sed illud latus doloris debet habere tres cubitos altitudinis, quia eius consideratio a tribus vitijs maximè nos debet eleuare, de quibus dicitur primo Ioan. 2. Omne, quod est in mundo, concupiscentia carnis, est concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, vt sic primus cubitus altitudinis sit humilitas, secūdus sit pietas, tertius sit castitas. Secundum latus altaris cordis est amor, &c. vide in litera altare.

1435 *Beati, qui habitant in domo tua, domine, in secula seculorum laudabunt te.*

HIc ostendit, quòd cōtemplatio gloriæ animam beatificat. Vbi primò notandum q multiplex est domus Dei, exterior, inferior, interior, & superior, vide supra vers. 533. Hic autem loquitur de domo interiori, s. conscientiæ, & superiori, s. gloriæ. De domo conscientiæ dicitur Psal. 92. Domum tuam decet sanctitudo domine in longitudinem dierum. Ad cuius euidentiam notandum, quòd vt conscientia nostra domus efficiatur domini, multa debet habere, s. Solidum fundamentum, Decens ornamentum, Aptum tegumentum, Frequens purgamentum. Primum patet, quia domus conscientiæ debet fundari super solidam doctrinam. Vnde Matth. 7. Omnis qui audit verba mea, & facit ea, assimilabitur viro sapienti, qui ædificauit domum suam supra petram, idest supra doctrinam a me audi-

Domus conscientiæ.

A tam Et supra hanc petram sanæ doctrinæ debet fundari domus conscientiæ. Vnde summè considerandum est, ne domus conscientiæ erroneè sit fabricata, vel nimis lata vel nimis stricta, quia omne qđ fit contra conscientiam, ædificat ad gehennam, intantum quòd dictamen conscientiæ plus obligat quàm præceptum, quia conscientia semper obligat, in casu autem præceptum prælati non obligat. Omnis enim conscientia siue recta siue erronea, siue de per se malis, vel de indifferentibus obligat, quia in omnibus talibus faciens contra conscientiam facit illud quod credit esse malum, & sic vult

Conscientia omnis obligat.

B facere malum. Omnis autem talis voluntas peccatum est. Vnde de quolibet tali dicitur, quòd ædificauit domum suam super arenam, venit pluuia, flauerunt venti, & cecidit domus illa. Secundum patet, quia debet esse picta, & ornata imaginibus virtutum, quia tales picturæ sunt causa productionis aliarum virtutum. Dicūt naturales, q̃ imago obiecta aspectu mulieris, dum concipit, si sit pulchra, & ipsam mente consideret, tunc concipit pulchram prolem, & si sit turpis, turpem,

Matt. 7.

Exēplū naturale

C quod satis confirmatur exemplo Iacob, qui virgas varij coloris objiciens ouibus tempore conceptus faciebant fœtus varios. Et si solum albas virgas apposuisset, fœtus albos faciebant, vt habetur Genesis. 30. Sic quando domus conscientiæ pulchris virtutibus ornatur, tunc voluntas illas considerans pulchra opera generat, & parit. Vnde narratur de quodam rege deformi, qui pulchros filios generabat, quia cameram suam pulcherrimis imaginibus habebat ornatam. Et ideo dicitur Iudic. 9. Domus tua in sanctificatio

Exēplū.

D ne permaneat. Tertium patet, tegumentum. n. domus conscientiæ est honestas conuersationis virtuosæ, vt. s. sanctitatem quam intus gerit etiam per bona exēpla ostendat exterius, vt merito quilibet dicat illud Psalmi 25. Introibo in domum tuam in holocaustis. Quartum patet, vt scilicet per actum pœnitentiæ frequenter purgetur, & per deuotā orationem. Ioan. 2. Domus mea domus orationis vocabitur. Conscientia autem taliter ædificata est domus Dei, quia in illa habitat

Psal. 65.

habita: Deus. Sapien 8. Intrans in domũ meam, conquiescam cum illa. In tali autem domo conscientiæ habitare facit hominem beatum in spe Psal. 121. Lætatus sum, &c. in domum domini ibimus. Alia est domus superior, s. cœlestis patriæ, de qua Ioa. 14. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Et istius domus mansio inhabitantes facit beatos. Et de hac dicit Ps. *Beati qui habitant in domo tua domine*, &c. vbi hoc totum negotium est sanctorum, in domo Dei laudare Deum. Ibi .n. nulla est necessitas, quæ est omniũ humanarum actionum. In quibus autem cõsistat beatitudo, vide vers. 491. & 55.

1436 *Beatus vir, cuius est auxilium abs te, ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum, in loco, quem posuit.*

HAec est secunda pars, vbi ostendit qualiter beatitudo ab hominibus possit adipisci. Ad hoc autem tria requiruntur, secundum quæ ista pars diuiditur in tres partes. Nam ad hoc requiritur primò adiutorium supernalis gratię, secundò concursus voluntatis nostræ liberæ, ibi. *Etenim*, tertiò actus deprecationis meritoriæ, ibi. *Domine Deus virtutum*.

Mereri. Gratia. Quantum ad primum sciendum, quòd ad omnem actum meritorium duo necessariò concurrunt, diuina gratia, quæ est forma meritorum, & motiuum, & nostrũ liberum arbitrium, quia gratia per se sola sine voluntate non potest mereri, nec voluntas sine gratia, vt ait Magister lib. 2. dist. 25. Et inter ista duo actus meritorij, vel meritorius est: gratia est principalior causa, sed vt actus est voluntas. Et ideo præmittit auxilium gratiæ diuinæ, dicẽs. *Beatus vir, cuius est*, &c. quasi si quis dicat. Dixisti ꝙ beati sunt, qui habitant in domo tua, domine. Sed quo auxilio, cuius ope ad domum tuam peruenire poterimus, cum corpus potius grauet, quam sursum volare permittat? Respondet. Certè auxilio tuo, s. gratiæ tuæ: quia *beatus est vir, cuius est auxilium abs te*, i. a te. Nam istæ duæ prępositiones abs, & a, idẽ significant, q.d. ad beatitudinẽ supernam nullus potest pertingere, nisi per auxiliũ tuum: quia gratia tua habita, statim disponit in mente gradus ascensionis, quibus ascenditur ad patriam. Et hoc est quod ait. *Ascensiones in corde suo disposuit*, s. actus meritorios, quibus ascenditur. Et quia solum in vita præsenti est status merendi, ideo subditur. *In valle lachrymarum*. **Vallis lachrymarum.** Vallis enim lachrymarum dicitur præsens vita lachrymis, & sudoribus plena. Et hæc vallis lachrymarum est locus, quem posuisti, Deus, hominibus ad merendum beatitudinis ascensum. Et hoc est, quod ait. *In loco, quem posuit*. s. Deus ad merendum, qui locus est vallis lachrymarum. Et nota quia dixit. *Ascensiones in corde suo disposuit*, quia non solum vnus gradus virtutum ad hunc ascensum sufficit, sed plures requiruntur, s. ascensus puritatis, & munditiæ. Corporalis pœnitentiæ, Doctrinalis Sapientiæ, Paupertatis voluntariæ, Humilitatis, & obedientiæ, Charitatis, & amicitiæ. Primus gradus ascensionis est puritatis, &c. quem notans Ps. 23. dicit. Quis ascẽdet in montem domini, aut quis stabit, &c. Cui quæstioni respondet, dicens. Innocens manibus, & mundo corde: vide supra versũ 337. Sine isto gradu quilibet diuisus est a Christo, & ideo non potest ascendere in cœlum. Solum autem vnitus Christo, & Christi membrum in cœlum ascendere potest. **Quæstio. Ascẽdere in cœlũ.** Sed fortè dices. Quomodo quis hominũ in cœlum ascendere potest, cum veritas dicat, Ioa. 3. Nemo ascẽdit in cœlum nisi qui descendit de cœlo? Ad hoc respondet Greg. prædicta Christi verba pertractãs, **Greg. 27 mo. c. 11.** dicens. Sed si nos quoque, qui in terra editi sumus, ad cęlũ ascendamus, vbi est, quod veritas dicit. Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, filius hominis qui est in cœlo? Cui nimirum sniæ statim obuiat, quod hæc eadem veritas dicit, Pater, volo, vt vbi ego sum, & illi sint mecũ. **Ioan. 17.** Quæ veritas, sibi in verbis suis non discrepat, sed ad quærenda hæc quasi discordantia studium nostræ mentis inflammat. Omnes enim nos, quia in eius fide renati sumus, eius proculdubio corpus existimus, quia dnm mira dispensatione pietatis membrorum suorum dominus caput factus est, repulsa reproborum multitudine solus est etiam nobiscum. Nemo igitur ascendit in cęlum, nisi filius **Ioan. 3.** homi-

hominis, qui descendit de cœlo. Quia dũ nos cum illo vnum iam facti sumus vnde solus venit in se, illuc solus redit ét in nobis, & is, qui in Deo semper est, ad cœlũ quotidie ascendit, quia qui in diuinitate super omnia permanet humanitatis compage sese quotidie ad cœlos trahit. Non ergo se desperet humana fragilitas; vnigeniti sanguinem consideret, & in pretio conspiciat quam magna est, quæ tanti valet, perpendat solicitè, quo caput præcessit, & quæ ad viuendum præceptis astringitur, ad sperandum exemplo roboretur. Confidat ascendere cęlum, speret supernam patriam, angelorum se sociam sciat, atq; in suo capite prælatam se esse ét angelis gaudeat. Iste ascensus puritatis figuratur per ascensum Christi baptizati. Matt. 3. Baptizatus aũt Iesus statim ascẽdit de aqua. Baptismus .n. lauans sordes peccatorum, significat puritatem, & munditiam. Si de alijs gradibus vis procedere, vide in litera, Ascendere.

1437 *Etenim benedictione dabit legislator, ibunt de uirtute in virtutem, uidebitur Deus deorum in Sion.*

1.

Hic ostendit, quòd ad istum ascensum ad gloriam etiam requiritur cooperatio nostræ voluntatis, quæ cum gratia ad benè merendum concurrat, & de vna virtute proficiat ad aliã. Vbi sciendum, q; non minor vnitas est inter virtutes, quam sit intèr vitia. Et ideo si vnũ vitium ad aliud trahit, multò fortius vna virtus inducit ad aliam. Et sic homo manens in gratia semper in virtute proficit, vel nouas acquirendo virtutes vel pręhabitas augendo, quia ét sola perseuerantia virtutis ipsam auget, sicut diuturnitas peccatum. Et sic semper vel homo proficit, vel deficit, & nunquam in eodem statu permanet, quod facit cum diuina gratia libertas volũtatis, & hoc est quod hic d. *Etenim benedictionem dabit legislator*, s. Christus, qui nouam legem dedit. Quid .n. est Christi benedictio, nisi ad operationem multorum gratiæ infusio? Hæc .n. benedictio nostram præuenit voluntatem, vt bonum velit efficaciter. ps. 20. Domine, præuenisti eum in benedictionib. dulcedinis. Hic ét voluntatem præuentã hæc benedictio adiuuando ipsam prosequitur vt operando bonum perseueret in iustitia. Eccl. 3. Benedictio patris confirmat domos filiorum. Quis aũt nomine patris intelligitur, nisi ille, de quo dr. Vnus est .n. pater vester, qui in cœlis est. Quid aũt domus filiorum, nisi conscientia iustorum, in qua per gratiam habitat pater cœlestis? Prou. 9. Sapientia ædificauit sibi domum. Hanc igitur domum conscientiæ ipse Christus per suam benedictionem consequenter confirmat, quia Prou. 10. Benedictio dñi super caput iusti. Sed quia gratia per se sola non sufficit nisi voluntas ipsam sequatur, ideo subditur. *Ibunt de virtute in virtutem*. Ibunt .n. significat voluntatis nostræ cooperationem, quæ de virtute proficit ad virtutẽ. Iste aũt profectus durat, quandiu durat vita præsens, quia post hanc vitam non est status proficiendi in meritis, sed in eodem statu, in quo quis præsentem terminat peccati vel meriti, in eodem permanet semper. Et hoc est quod ait. *Videbitur Deus Deorum in Sion*, i. sic proficiet de virtute in virtutem, donec ad Dei visionẽ perueniat in Sion, i. in clara speculatione. Istum textum pertractans Greg. ostendit quomodo gratia Dei homo de virtute proficit ad virtutem, dicens. De meritorum gradibus per psalmistam dicitur. *Ibunt de virtute in virtutem*, &c. Nequaquam enim ad summa repentè peruenitur, sed ad virtutum celsitudinem per incrementa mens ducitur. Quod apertè in Euangelio veritas ostendit, dicens. Sic est regnum Dei quemadmodũ si iactet homo semẽ in terra, & dormiat nocte, & die semen germinat & crescit, dum nescit ille. Vltro enim terra fructificat, primum herbam, deinde spicam, deinde plenum frumentum in spica. Et cum produxerit fructum, statim mittit falcem, quoniam venit tempus messis. Ecce veritatis voce per qualitates frugum distincta sunt incremẽta virtutum. Ait enim primum herbam, deinde spicã, deinde plenum frumentum. An non adhuc herba fuerat Petrus, cum ab ore ancillæ subito ex vnius flatu sermonis inflexus est? Iam quidem per deuotionem

viridis

Marginal notes: *Benedictio Christi est gratia.* — A — B — C — D — *Mat. 23* — *Virtus crescit.* — *Greg. 22 mo. c. 20* — *Mar. 4* — *Petrus.*

viridis erat, sed adhuc per infirmitatem tenet. Plenum verò frumentum in spica inuentus est, quando persequentib. principibus resistebat, dicens. Obedire oportet Deo magis quam hominibus: plenū frumentum inuentus est, quando in tritura persecutionis, & nequaquam palearum more imminutus est, sed granum permansit.

Act. 5.

1438 *Domine Deus virtutum, exaudi orationem meam, aurib. percipe Deus Iacob.*

HIc prosequitur tertium necessariū, scilicet, orationis meritoriæ. Et primo orationem prosequitur, secundò ad commendationem beatitudinis, reuertitur, ibi. *Quoniam memor.* Quātum ad primum primò petit exauditionem orationis, secundo ostendit medium exauditionis, ibi. *Protector.* Quantum ad primum sciendum, quòd quamuis anima ab æterno à Deo fuit disposita, & quis saluari debeat, & quo medio, tamen vult Deus ab hominibus exorari. quia per mediū orationis sic homines disposuit ad beatitudinem peruenire, & aliquas orationes disposuit exaudire, & aliquas repellere. Propter quod psalmista in persona cuiuslibet iusti precatur, vt sit de illorū numero, quorum orationes exaudiuntur, dicens, *Domine Deus virtutum*, idest, angelorum, *exaudi orationem meam*, scilicet, vt me perducas ad beatitudinem: *auribus percipe Deus Iacob.* Percipit enim Deus orationem nostram, quando effectū exauditionis nobis tribuit siue ostendit. Quando enim diuina bonitas nostras supplicationes exaudit, tunc nobis aurem inclinare dicitur, vel nostra percipere vota. Vnde Psalmo quinto dicitur, verba mea auribus percipe, domine. Vbi glos. Auris Dei non corporeū instrumentum est, sed præsentia diuinę maiestatis accipitur. Vox enim corporaliter aure corporis auditur, spiritualis verò intelligitur. Et quia Dei bonitas exaudit preces iustorum, ideo dicitur, Oculi domini super iustos, & aures eius in preces eorū. Quid autem sit auribus percipere, vide supra versic. 788 870.

Glossa.

Psal. 33.

E *Protector noster, aspice, Deus, & respice in faciem Christi tui.* 1439

HIc ostendit medium, quo exaudimur. Omnis enim oratio nostra per Christum, idest, mediante Christo exauditur. Et hinc est, quòd ecclesia omnes suas orationes per Christū terminat. d. Per dñm nostrū Iesum Christum, vel consimiliter. Ipse enim Christus aduocatus noster est apud patrē 1. Ioan. 2. Aduocatū habemus apud patrē Iesum Christum, &c. Vnde ipse nostras orationes patri porrigit, & debitas adimpleri postulat. Et hoc attēdens Psalmista per Christū petit exaudiri, d. *Protector noster, aspice Deus*, s. orationes nr̄as acceptando, sicut dr̄ Genesis quarto, Respexit Deus ad Abel, & munera eius. Et modum statim adiungit, d. *Respice in faciem Christi tui* Hoc enim directe exponitur de Christo filio virginis Mariæ, quia inter oēs reges, vel sacerdotes inunctos Christus dr̄ per excellentiam, quia per eius meritū oēs orationes ecclesiæ habēt effectum. Respicere enim Dei, est misereri, vide supra versi. 360. & 36 & 493. & 873. & 444. & 541. Qualiter autem protector noster dicatur Deus, vide versic. 438 & 1000. & 1140 Notandum ꝙ respicere Dei in scriptura est triplex. s. clementiæ miserantis, & sic est respectu pęnitētium & iustorū. Es. 66. Ad quē respiciā dicit dn̄s, nisi ad pauperculū, & contritū, & trementē sermones meos? Ps. 10 Oculi eius in pauperem respiciunt. Sapientiæ intuentis, & sic est respectu omnium, Iob 28. Omnia, quæ sub cœlo sunt, respicit. Iustitiæ punientis, & sic est respectu malignantium. Psal. 24. Respice inimicos meos; Exod. 14 Respiciens dominus super castra Aegyptiorum, interfecit exercitum eorum. Primum autem respicere Dei quod est clementiæ, nunc postulat Psalmista. d. *Protector noster*, &c. Vnde Greg. 19. moral. cap 4 ait. Respicere Dei est ea quæ amissa, ac perdita fuerant, ad suam gratiam reformare. Vnde scriptum est, Rex, qui sedet in solio iudicij sui, dissipat omne malum intuitu suo. Respiciendo namque leuitatis nostræ mala coercuit, & magnæ maturitatis merita dedit,

Oratio. Christus.

F

G

Respicere Dei.

H

Prou. 20

Quia

1440 *Quia melior est dies vna in atrijs tuis super milia.*

HIc reuertitur ad commendationem supernæ fœlicitatis. Circa quã tria ostendit, primo quantum est commendabilis, secundo quantum est desiderabilis, ibi *Elegi*. Tertiò qualiter est acquisibilis, ibi. *Quia misericordia*. Quantum ad primum sciendum, q̃ nulla delectatio præsentis vitæ delectationi cœlestis patriæ potest comparari, cum omnis delectatio vitæ præsentis multa amaritudine sit respersa, vt claré ostẽdit Greg. 8. mor. c. 22. dicẽs. Vt. n. taceamus q̃ in præsenti vita homo dolores tolerat febribus anhelat, sua quadam ægritudine constringitur, ipsa quæ nostri corporis salus vocatur ægritudo est. Nã ocio tabescit, opere deficit, inedia deficiẽs, cibo reficitur vt subsistat, refectione lassescens, abstinentia releuatur vt vigeat, aqua perfundit, ne arescat, linteis tergitur, ne ipsa nimia perfusione liquefiat, labore vegetatur, ne quiete torpeat, quiete refouetur, ne laboris exercitatione succumbat, fatigata vigilijs somno reparatur, oppressa somno vigilijs excitatur, ne sua peius quiete lassetur, vestib. tegitur, ne frigoris aduersitate penetretur, æstiuo calore deficiẽs, auratum flatu refouetur. Cumq; inde molestias inuenit vnde vitare molestias quæsiuit, malè sauciata, vt ita dixerim, de ipso suo medicamine lãguescit. Remotis ergo febribus cessantibusq; doloribus ipsa nr̃a salus ęgritudo est, cui curandi necessitas nunquam deest. Quot enim solatia ad viuẽdi vsum quærimus, quasi tot nostræ ægritudini medicamẽtis obuiamus. Vita autem beata delectationem habet sine aliqua mentis vel carnis molestia. Quod considerans psalmista ait. *Melior est dies vna in atrijs tuis*. Dies vna vocatur ipsa vita beata, quæ est immutabilis sine ortu, & occasu. Cui non succedit dies externus, quem non vrgat crastinus. *Super milia*, s. dierum præsentis vitæ. Et hic ponit numerum determinatum pro indeterminato. Et est sensus. *Super milia*, idest super infinitos dies vitæ præsentis, si essent possibiles. Totũ igitur tp̃s præsentis vitæ respectu diei fœlicitatis æternæ, nihil aliud est nisi quædam pœna & miseria. Quod benè attendens Greg. in hom. de martyribus ait. Si consideremus quæ & qualia sunt, quæ nobis promittuntur in cœlis, vilescent omnia, quæ habentur in terris. Terrena namque substantia supernæ felicitati cõparata, pondus est, non subsidium. Temporalis namq; vita, æternæ vitæ comparata, mors est potius dicenda quam vita. Ipse enim quotidianus defectus corruptionis, quid est aliud, q̃ quædã prolixitas mortis. Quæ autẽ lingua dicere vel quis intellectus capere sufficit illa supernæ fœlicitatis quanta sint gaudia? angelorum choris interesse, cum beatissimis spiritibus gloriæ conditoris assistere, incircunscriptum lumen videre, nullo mortis metu affici, incorruptionis perpetuæ munere lætari, &c. Non ergo immeritò dicit Psalmista, quòd *melior est dies vna*. &c. Et de hac die dicitur Zachariæ 14. Erit dies vna, quæ nota est domino, non dies neq; nox, & in tempore vesperi erit lux.

Greg. Præsentis vitæ miseria.

Grego. in homi.

1441 *Elegi abiectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum.*

HIc ostendit quantum gloria cœlẽstis est desiderabilis, & eligibilis. Cum. n. bonum sit obiectum voluntatis, tanto amplius aliquid a voluntate est eligibile, quanto amplius naturam boni participat. Vnde duobus propositis voluntati semper voluntas in illud magis fertur, quod est magis bonum, vel q̃ sibi magis bonum apparet. Cum ergo gloria cœlestis excedat in bonitate omnem rẽ vitæ pręsentis, sequitur q̃ illa magis est eligibilis saltem secundum rectam rationem. Et hoc est quod ait psalmista. *Elegi abiectus esse in domo Dei mei*. Hic. n domum Dei vocat ecclesiam, in qua existentes a mundanis vilipenduntur, & reputantur abiecti, vel abiectos esse, i. in humilitate viuere, per quam possint ad gloriam peruenire, sine qua nullus regnum Dei põt intrare. Et vt habetur Luc. 18. Quicunq; non receperit regnum Dei vt puer, i. per humilitatem paruulus, non intrabit illud. *Magis quam habitare in tabernaculis peccatorum*, i. quam in magno statu esse in mun-

Eligi debent spiritualia amplius quam tẽporalia.

in mundo in congregatione peccatorũ. Est ergo sensus, ꝙ magis est eligibile humiliter inter iustos conuersari, quàm in magno fastu mundi copulari peccatoribus Et huius ratio est, q͂a primus status in bonitate excedit secundum, imo primus simpliciter habet rationem bonitatis, & secundus simpliciter habet rõnem mali. Nam secundum Philosophũ, illud dicitur bonum, cuius finis est bonus, & illud malum, cuius finis est malus. Finis autem primi status simpliciter est bonus quia terminat in gloriam. Finis autem secundi simpliciter est malus, quia terminat in gehennã, ergo, &c. Et nota quòd loquitur de domo ecclesiæ militantis, quia in domo ecclesiæ triumphantis nullus reperitur abiectus, quia etiam damnati illos de domo ecclesiæ triumphantis magnificant & extollunt, dicentes de illis. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, & finem illorũ sine honore, & ecce q͂o computati sunt inter filios Dei, & inter sanctos sors illorum est. Isto modo elegit Moyses magis cum populo Dei affligi, quam in domo Pharaonis regis peccatoris enutriri. De quo dicit Apostolus, Moyses grandis effectus negauit se esse filiũ filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quã temporalis peccati habere iocunditatẽ, maiores diuitias æstimãs thesauro Aegyptorum improperium populi. Ad declarationem dicti versiculi notãdum quòd multa multis sunt præeligenda, quoniam eligenda est veritas magis quàm mundi fallacia, ps. 118. Viam veritatis elegi. Eligenda est patientia contra mundi aduersa. 1. Machab. 1. Elegerunt magis mori, quàm cibis inquinari immundis. Eligẽda est uitæ synceritas contra temporalia bona, vt hic. *Elegi abiectus esse. &c.*

Sap. 5. — Hebr. 11 — *Eligere.*

1442 *Quia misericordiam & veritatem diligit Deus, gratiam & gloriã dabit dominus.*

Hic ostendit qualiter fœlicitas superna est aquisibilis. Vbi notandum quod nullum nostrum meritum de condigno potest gloriam æternam mereri, licet de congruo, quia incomparabiliter melius est præmium illud quàm meritũ nostrum, licet de congruo illam mereamur. Et hoc est quod dicebat Apostolus Rom. 8. Non sunt cõdignæ passiones huius temporis ad futuram gloriã quæ reuelabitur in nobis. Vbi gl. Omnes passiones tẽporales etiam simul, sumptæ, nõ sũt condignæ ad promerendũ gloriã, si nobiscum ageretur districte, quia omnis tribulatio nostra est cum fine, etiam q͂a maior erit gloria, quàm hic sit labor. non ergo ex operibus nostris datur gloria, sed ex Dei gratia & misericordia. Et hoc est ꝙ dicebat Apostolus. Gratia Dei vita æterna. Quia & merita nostra sunt à gratia, ideo gratia dicitur, & meritis gratiosè redditur merces æterna. Hoc notans ps. ait. *Misericordiam & veritatem diligit Deus*: Diligit misericordiã, q͂a ex misericordia nobis ꝓmittit gloriã qui diligit veritatẽ, quia fidelis est in promissis. Vel diligit misericordiam, q͂a ex sola misericordia suã nobis donat gratiam qua possimus mereri. *Diligit veritatem*. i. iustitiã, quia iustè ex promisso præmium merẽtibus dabit. Et hoc est ꝙ subdit. *Gratiam & gloriam dabit dominus*. i. misericordia dabit gratiã qua possimus mereri, & iustitia meritis dabit gloriam. Hic. n. Psalmista iam Christũ præuidebat à quo omnibus daretur gratia, de quo dicitur Ioan. 1. De plenitudine eius omnes accepimus gratiam pro gratia. Sed quomodo gratiã pro gratia? Sciendum ergo quòd duplex est gratia, scilicet gratis data, & gratũ faciẽs. Gratia gratis data vocatur omne donũ Dei, quia quicquid nobis donat, nõ ex debito, sed gratis donat. Vnde gratia gratis data est, vt sciẽtia, fortitudo, pulchritudo, &c. Et ista gr͂a stare põt cũ peccato. Gratia autẽ gratũ faciens est illa, q̃ nos Deo gratos facit & dilectos, siue ipsa charitas. Et hec non stat cum peccato. Accipimus ergo à Christo gratiam per gratiã, q͂a pro prima gratia si benè utamur illa, statim ab ipso accipimus gratiam gratificantem. Nonne gratia gratis data fuit Paulo, quando cõtra Christum sequiebat, quòd ipsum ad terrã Christus prostrauit, ne malum faceret quod disponebat? Certè sic. Et quia ista gratia fuit benè vsus se humiliando, dicens, Domine, quid me vis facere? statim accepit secundam gratiam iustificantem, quæ Apostolus notãs, ait

Gloss. — *Rom. 6.* — *Gratiã pro gratia dedit Christus* — *Gratia duplex.* — *Gala. 1.*

Supra

Suprà modũ persequebar ecclesiã Dei. A Cum aũt placui ei, qui me segregauit, ex vtero matris meæ, & vocauit me per gratiam suã, continuò non acquieui carni & sanguini, &c. Sic ergo de Christo ait, *Gratiam dabit dominus*. Similiter Christus dabit gloriã. Sicut enim sola Christi gratia iustificamur, & sola Christi gratia glorificamur, quia cũ præmia æterna iustis largitur, nõ nostra opera, sed sua merita coronat, quia oĩa merita sunt principalius à gratia q̃ à volũtate, & sic principalius gratiæ Christi quã nostra voluntate meremur. Cũ igitur meritis reddit premia, nõ nostra, sed sua merita coronat. Et hoc est q̃ ait Apostolus. Non ex operib. iustitiæ quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam saluos nos fecit.

Gloriam dat Christus.

Tit. 3.

1443 *Non priuabit bonis eos, qui ambulant in innocentia, domine uirtutum, beatus homo, qui sperat in te.*

CONfirmat hic statim dicta, s. q̧ gratiam & gloriã dabit. Pro huius declaratione notandum, q̧ bona sunt quadruplicia, est bonum tẽporale. Bonũ morale, Bonũ spirituale, Bonũ æternale. Primò sunt bona temporalia q̃ sine merito vel demerito hominis accedunt & recedunt, & iustis & malis communicantur, quamuis amplius malis. Ista bona sunt vt diuitiæ, & corporis delectationes. De quib dicunt peruersi illud Sap. 2. Venite fruamur bonis, quæ sunt, &c. Et ista non sunt uera bona, &c. De istis quatuor generibus bonorum, vide sup. vers. 1014. Ad propositũ ergo cum hic dicit psalm. *Non priuabit bonis*, &c. non intelligitur de primis, quia illis magis abundant scelerati homines, q̃ innocentes, sed intelligit de alijs trib. generib. bonorũ. Et ideo in illũ est sperandũ, qui bona tribuit suis. Quid ergo lucratur qui pro bonis terrenis innocentiam deserit, imò amplius damnificatur, quia habet lucrum quod est bonum extrinsecũ, & perdit innocentiam, quæ est intrinsecũ bonũ. Omnia ergo in isto ps. prædicta breuiter cõcludẽs, ait. *Beatus homo qui sperat in te*. Quantũ spes in Deo habita sit vtilis, vide supra vers. 113. & 443. & 452. & 594. & 1210.

Bonum multiplex.

PSAL. LXXXIV.

BEnedixisti domine terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob. 1444

HVius psalmi titulus est *In finem filijs Chore Psalmus*. Iste psalmus ad literam agit de primo Christi aduentu, quo maledictio primis parẽtibus data, per Christũ in benedictionẽ mutata fuit, quia peccata remissa, ira Dei à nobis B auersa, expoliatus infernus, & paradisus apertus. Est ergo tituli sensus. Psal. iste dirigens nos in finem, i. Christũ attribuit filijs Chore, qui, s. istũ psalmum fecerũt. Vel per filios Chore intellige filios crucifixi, vt in titulo præcedentis psalmi est dictũ. Attribuitur ergo filijs Chore, idest, crucifixi, quia ibi habuerunt ex Christi aduentu liberationem, q̃ non habuerunt ingrati. Intentionem mouet per hdẽ ad Christum accedere, vt ipsius benedictio habeatur. Psalmus ergo iste sic intellectus diuiditur in partes duas, quia psal- C mista agit de Christi aduentu, primo per modũ præteriti, secundò per modũ futuri, ibi. *Conuerte nos*. Prima pars diuiditur in tres ẽm q̧ tria per Christi aduentum ostendit esse facta. Primò contra maledictiõnẽ data est benedictio. Secundò cõtra iniquitatẽ data est iustificatio, ibi. *Remisisti*. Tertiò contra Dei indignationem facta est reconciliatio, ibi *Mitigasti*. Quãtum ad primũ sciendũ, q̧ statim cõmisso peccato priorum parentum. Deus terræ maledixit, dicens Adæ. Maledicta terra in opere tuo, &c. Quod non solum est D intelligẽdum de terra, quam operamur, sed etiam de terra quæ nos sumus. Propter quod statim subdit dominus, dicẽs Adæ. Donec reuertaris in terrã, de qua assumptus es, quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Maledixit ergo terræ, s. homini ipsum priuans gratia & subijciẽs miserijs, & ipsum in captiuitatem diaboli tradens. Sed ista maledictio per Christi incarnationem in benedictionem est mutata, quando humanitas singulariter fuit benedicta, & omni gratia repleta. Vnde de Marie, ait angelus. Benedictus fructus ventris

Genes. 3

Terra, i. homo.

Luc. 1.

ventris tui. Et hoc est ꝙ futurum præuidens psalmista, ait. O domine Deus noster. *Benedixisti terram tuam.* glo.i. Christum per quem fit benedictio, & per eũ, *Auertisti captiuitatem Iacob*, s. populi sui, qui sub diabolo captiuus tenebatur. Per Iacob enim, qui supplantator interpretat͂ Christũ intelligit, qui sub planta posuit diabolũ. Et vide, ꝙ quasi præterita prædicit futura, pp propheticę certitudinẽ.

Glossa.

Bedictio Dei valet ad multa.

Et nota, ꝙ ista dñi benedictio, valet ad multa. Primò valet ad peccatorũ cõmissorum benedictionem. Quotiescunque enim aĩa in peccato existens se conuertit ad Deũ, statim ab eo benedictionem absolutionis recipit. Vnde incredulos peccatores increpãs propheta dicit. Quis scit, si conuertatur Deus, & ignoscat, & relinquat post se benedictionẽ? Sic.n. benedicens dñs de terrenis spirituales nos facit, & cœlestes. Ad Ephesios primo. Benedictus Deus, qui benedixit nos in omni benedictione spirituali. Quod facit Deus, dum nos saluat à peccatis sua mera gratia, non meritis nostris. Vnde ibidẽ ait gl. Aliter benedicitur Deus ab homine, aliter homo à Deo. Vnũ quidem benedictionis verbum est, sed pro cõgruentia personę variè intelligi dẽt. sicut & facere Deus, & homo dr. Sed Deus nutu solo impassibiliter facit, homo verò conatu, & labore. Ita Deus benedicitur ab homine, cum laudibus dignis extollitur, homo verò à Deo benedicitur, cũ Deus ei gratiæ suæ dona largitur, non eius meritis, sed sola sua misericordia ipsum à peccatis absoluendo. Et quid mirum? Si enim sacerdos Dei minister sola benedictione peccata venialia remittit, si Deus sua benedictione remittat, & mortalia, & animas sub diabolo captiuas efficiat liberas? Et hoc est, ꝙ hic ait Psal. *Benedixisti, domine, terram tuam, auertisti captiuitatem Iacob, remisisti*, &c. Secundo valet ad meritorũ operationem. Ipsa.n. diuina benedictio nostrã ad bonũ præuenit voluntatem. Psal. 20. Dñe, præuenisti eum in benedictionibus. Et subsequitur adiuuãdo, vt stabiliter operetur Eccles. 3. Benedictio patris confirmat domos filiorum. Tertiò valet ad premiorum acquisitionem. Hæc enim ad æternam introducit

Ioel. 2.

Glossa.

E hæreditatem, Matth. 25. Venite benedicti patris mei. Et Eccles. vndecimo. Benedictio dñi in mercedem iusti festinat, primæ Petr. tertio. In hoc vocati estis, vt benedictionem hæreditatis possideatis. Et nota, quòd præmiũ gloriæ in singulari vocat benedictionem, & nõ benedictiones, cum tñ in domo cœlesti multæ sint mansiones, ad denotandũ, ꝙ qui benedictionẽ gloriæ vult consequi, nihil aliud ꝓ requie sibi quærere dẽt, sicut faciebat Esau patri dicens. Num vnã tantum pater benedictionem habes? Quem reprehen- F dens Bernardus ait. Ecce dubitãdo dicis, num vnam tantũ benedictionem habes, pater? quanto melius diceres cũ propheta. Vnam petij à domino, hanc requirã. Indignus.n. benedictione cœlesti conuincitur, qui dubie quærit, affectu duplici petit intentionẽ ad refugium sibi parãs, si fortè benedictionẽ cœlestem eum non obtinere contingat. Et ideo in singulari hanc benedictionem nobis proponit ps. dicens. Benedictionem dabit legislator, ibunt de virtute in uirtutem, videbitur Deus deorum in Sion, psalm. 3. Domini G est salus, & super populum tuum benedictio tua.

Gen. 27.

Bernard.

Remisisti iniquitatem plebis tuæ, operuisti omnia peccata eorum. 1445

HIc ostendit, quòd per Christum remissa sunt peccata, & iustificatio facta. Christus enim per suum aduentum peccata destruxit, tum quia illa propria potestate remittebat, tum quia sacramẽta instituit, quæ & peccata remittunt, & conferunt gratiam, qua iustificamur, qđ H sacramenta antiquæ legis facere non poterant. Ideo de ipso singulatiter ait Ioãnes Baptista. Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi. Et hoc psalm. præuidens, dicit Christo, *Remisisti iniquitatem plebis tuæ*, & hoc quo ad culpã. *Operuisti omnia peccata eorum*, & hoc quò ad pœnam. Illud.n. quod est opertũ vel tectũ non videtur. Et sic Deus dr peccata operire, quando ipsa non respicit ad puniendum. Et ista duo posuit supra ps. 31. dicẽs. Beati quorum remissæ sunt iniquitates, & quorum tecta sunt peccata.

Ioan. 1.

De

De istis duobus ibi satis, s. vers. 466. Peccatum aũt quõ differt ab iniquitate, vide versic. 376. 401. Qualiter autẽ sacerdotes virtute clauium peccata possint remittere, vel tegere, vide versi. 469. Sed hic oritur dubium, s. vtrum Christus vt creatura possit peccata remittere, & animam à culpa mundare. Et vr ꝙ non, quia hoc solum pôt Deus. Vnde August. super Ioannem ait, Solus Deus peccata potest dimittere, propter quod dicit Esa. 43. Ego sum, qui solus deleo iniquitates tuas, & peccata tua. Ad oppositum ait Christus, Sciatis, quia filius hominis habet potestatem dimittendi peccata. Christus aũt vt filius hominis creatura est. Rñdeo ꝙ aliquem remittere peccata, multipliciter potest intelligi, s. Imperatiuè, Dispositiuè, Satisfactiuè, Iustificatiuè. Et sm istos varios modos, varia respõsio datur. Primo modo peccata remittuntur, seu dimittuntur impetratiuè. Et hoc nihil aliud est, q̃ suis precibus, vel ministerio remissionem peccati alicuius impetrare. Et isto modo quilibet iustus quandoque peccata alterius tollit a talibus dicente Christo. Quicquid orãtes petieritis, credite quia accipietis, & fiet vobis. Ex officio aũt hoc competit sacerdotibus, qui preces, & hostias pro peccatis aliorum Deo habent offerre; vt ait Apostolus ad Hebr. 5. Isto igitur modo Christus peccata remittere potest vt creatura, quia iustus est, & summus pontifex. Secũdo modo dimittere peccata, s. dispositiuè, est quid facere ad quod sequitur peccati remissio, licet faciens illud, peccatã non dimittat. Sicut ad apertionem fenestræ sequitur illuminatio domus: non tamen aperiens fenestram illuminat domũ, sed sol per fenestram emittens radios suos. Sic in proposito quis potest aliquid facere, ad quod sequitur peccati remissio, nõ tamen ipse peccatum remittere pôt, seu remittit. Vt puta, peccator potest de peccato cordis dolere, & veniam postulare, ad quod statim sequitur peccati remissio, Ezech. 18. Quacunq; hora ingemuerit peccator; omnium iniquitatum eius non recordabor. Et sic dispositiuè peccator peccatum suum pôt tollere. Et isto modo Christus vt creatura peccata potest tollere, quia peccatorũ pôt disponere ad peccati detestationẽ. & ad hoc ipsum inducere: quinimò & prædicatores ad hoc possunt peccatorẽ disponere, licet nõ ita immediatè, sicut Christus. Tertio modo peccatum dimittere, s. satisfactiuè est pro peccatis sufficientẽ satisfactionẽ facere, vel Deo reddere. Vbi aduerte, ꝙ satisfactio requirit redditionẽ æquiualentis, alias indebiti. Et ideo quia nullus hominũ alius à Christo pôt pro aliquo peccato aliquod bonum facere vel Deo reddere alias indebitum, vt deducit venerabilis Ansel. 1. Cur Deus homo c. 21. sequitur ꝙ nullus alius à Christo satisfactiuè peccata remittere potest. Sed Christus homo Deus hoc solum pôt, quia eius vita patri pro peccatis nostris oblata fuit maioris bonitatis, & precij, q̃ omnia mũdi peccata fuerunt mala, & non erat alia mors alia debita. Et sic Christus peccata remisit, Matt. 18. Filius hominis venit saluare quod perierat, & dare animam suã in redemptionẽ pro multis. Quarto modo, s. iustificatiuè, peccata dimittere est per infusionẽ gratiæ animam interius à macula culpæ purgare & ipsam à morte spirituali suscitare. Et isto modo solus Deus peccata potest dimittere, & non aliqua creatura, quia solus Deus gratiã animæ potest infundere, & solus potest animam mortuã suscitare. Sic n. dicit Mag. lib. 4. d. 18. ꝙ solus Deus per se animam mundat ab interiori peccati macula. Et isto modo dico, ꝙ Christus inquantum Deus, peccata remittere potest, sed nõ vt creatura. Et sic de Christo dicit, vt est Deus, *Tu remisisti iniquitatem plebis tuæ*, & hoc quantum ad culpã. Quantũ verò ad pœnam, q̃ etiã remittitur sequitur, *Operuisti omnia peccata eorũ*. Vbi aduertendum, quod peccatũ qñque accipitur nõ pro culpa, sed pro pœna peccato debita. Et sic Christus remittit peccata dupliciter. Primò quia in se assumpsit oẽs pœnas connaturales peccato debitas. Et sic tollere peccata, est idem, ꝙ in seipso portare, quod & Christus fecit. Vnde Esa. 53. verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit: non ꝙ iniquitatem fecerit, sed quia peccata multorum ipse portauit. Secundò modo, tollit peccata,

Quæst. August. Matt. 9. Christus peccatũ remittit multipliciter. Mar. 11. Heb. 5. Nota. Ansel. 1. Pœnam peccatorum tollit Christus.

cata, idest, pœnam: quia, scilicet, virtute passionis ab ipso pro nobis toleratæ, finaliter à nobis aufert omnem pœnam peccato debitam tã corporis quàm animæ, quãdo, s. cum ipso erimus in gloria. Quã pœnam licet tollat in præsenti, tamen: quia eius passio ad hoc faciendum, modò & semper à Deo est accepta, ideo etiã in præsenti dicitur remittere peccata, id est, pœnam peccatorum. Sic enim dicitur 1. Petr. 2. Christus peccata nostra portauit in corpore suo super lignum crucis, cuius liuore sanati sumus.

1446 *Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ.*

HIc ostendit qũo per Christum facta est iræ Dei mitigatio. Deus enim iratus dicitur, quoniam ad modum irati peccata nostra punit. Dicitur mitigatus & placatus, qñ peccata, ne puniat tegit, vide supra versic. 55. 684. Christus autem per suam incarnationem non solum peccata remisit, sed etiam pœnam peccatorum, vt statim in præcedenti versiculo dictum est. Et ideo irã Dei auertit à nobis, quod præuidens Psal. nunc sibi dicit. *Mitigasti omnem iram tuam*, &c. Sic enim ipse Christus patri loquitur. Hier. 18. Recordare quod steterim in conspectu tuo, vt loquerer pro eis bonum, & vt auerterem indignationem tuam ab eis. Et nota quod auersio Dei maximè est duplex, q. a. quædam est auersio diuinalis iracundiæ; & quædam est auersio pietatis, & clementiæ vide supra versic. 1320. Psalm. 37. Et abundauit, vt auerteret iram suam.

1447 *Conuerte nos, Deus salutaris noster, & auerte iram tuam à nobis.*

HIc incipit agere de Christi incarnatione per modum futuri. Et duo facit: quia primò Christi incarnationem deuote futuram postulat. Secũdò se exauditum esse explicat, ibi. *Misericordia & veritas.* Quãtum ad primum iste orat pro Christi incarnatione propter multa, quę ex ipsa erant futura. Orat ergo Christũ venire propter quatuor. Primò vt peccator Deo reconcilietur. Secundò vt peccator iustificetur, ibi. *Deus tu conuersus.* Tertiò vt peccator illuminetur, ibi, *Audiam.* Quartò vt peccator glorificetur, ibi. *Veruntamen.* Quantum ad primum sciendum, q̃ de Christi aduentu in præcedenti parte egit, vt de re præterita: nunc autem de ipso agit, vt de re futura, dicens: *Conuerte nos, Deus salutaris noster.* Quasi dicat, quòd dixi præteritam, oro, ut hæc petit, quod adhuc futurum sciebat, prophetice ergo dixit, vt præterita, hic iam orat vt vere futura, dicens, *Conuerte nos, Deus*, scilicet, à vitijs, & auerte iram tuã à nobis. Quomodo autem Deus conuertit nos vide versic. 1374. Qualiter nos multipliciter conuerti debemus ad Deũ, vide vers. 1378. Qualiter iram suam auertit à nobis, vide versic. 1320. Notandum, quòd quilibet petens conuerti ex hoc seipsum manifestat auersum. Et ideo propheta petens humani generis conuersionem fiẽdam per Christum, ipsũm ex hoc dicit ante Christũ à Deo fuisse auersum quia à bono se auerterat ad malum. Et hoc secundum multa peccatorum genera. Primò erat auersum per superbiam, quia rebellis, & inobediens Deo fuerat, Psal. 77. auerterunt se, & non seruauerũt pactum, &c. quia, scilicet promissa Deo noluerunt seruare. Promiserunt ei dicentes. Omnia, quæ locutus est dominus faciemus, &c. vide ibi. Sic se auertit à Deo omnis, qui promissa in baptismo non seruat. Secundò erant auersi per idololatriã auertentes se à cultu ueri Dei ad colendum idola. Sic enim se auertit Salomon à Deo. Iratus est dominus Salomoni, eo quod auersa esset mens eius à domino qui præceperat ei, ne sequeretur Deos alienos. Tertiò erant auersi per auaritiã. Ecclesiast. 20. Dona excæcant oculos iudicum, & quasi mutus auertit correctiones. Quartò erant auersi per luxuriam sicut illi presbyteri antiqui, de quibus dicitur Danielis 13. quod exarserunt in cõcupiscentiam Susannæ. Quia ergo propheta sic populum à Deo videbat auersum ideo orat, ut per Christum conuertatur ad Deum: dicẽs, *Conuerte nos Deus salutaris noster.*

Auertit se homo multipliciter à Deo.

Exo. 24.

3. Reg. 11.

Nunquid

1448 *Nunquid in æternum irasceris nobis, aut extendes iram tuam à generatione in generationem.*

OStendit hic rōnem suæ postulationis. Cum.n. proprium sit Deo misereri, & parcere, ipse irā sp continere non debet, sed ad misericordiam inclinari. Et hoc est ꝙ d. *Nunquid in æternum irasceris nobis*, Tādiu enim Deus videbatur iratus quandiu differebat nobis mittere reconciliationē. Et quia propheta sciebat certum tempus à patre diffinitū, quo Christus incarnaretur: quia dr̄ Aggæi 2. Adhuc modicum, & ecce veniet desideratus cunctis gentibus, &c. Ideo ait, *Nunquid in æternum irasceris nobis*, &c. quasi dicat nō. Ira.n. Dei (vt ait gl.) est omnis pœna quā patimur. Sic enim dictū est Adæ. Maledicta terra in opere tuo, & in sudore vultus tui vesceris pane tuo. De ira ergo Dei est ꝙ mortales sumus, & passibiles, sed innouatis in Christo prævidet Psal. hanc pœnam transiturā, Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. Sequitur. *Aut extendes iram tuam à generatione in generationem?* Vbi nota, ꝙ hic ponit duas generationes, Prima ab Adam vsque ad Christum. Secunda à Christo vsque in finem. Primæ generationi reseruata fuit ira Dei, quia illi non fuit reseratus aditus regni cœlestis. Sed secundæ generationi nō fuit ira Dei reseruata, quia porta regni cœlestis illis fuit aperta. *Et hoc est quod ait Aut extendes iram tuam à generatione*, scilicet prima, *in generationem*, scilicet, secundam, q. d. nō. Vel aliter, Prima generatio, quia ex Adam carnaliter nascimur, à quo culpā traximus, & pœnam, quia in illo oēs eramus seminaliter, quādo primò peccauit. Ira ergo Dei est vindicta Dei, quam sentit carnalis Adę generatio. Sed quia futurum erat, vt generaremur per Christum, & noui efficeremur, & in resurrectione omnis mortalitas absorberetur, & fit erit in futuro altera generatio immortalis de misericordia Dei, in quam hæc ira Dei non extendetur. Et hoc est, quod dicit, *Aut extendes iram tuam à generatione*, scilicet, prima, *in generationem*, scilicet, secundam, quasi dicat, non.

Ira dicitur pena nostra.

Generatio duplex.

A 1449 *Deus, tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te.*

OStendit hic, ꝙ per Christum iustificamur. Ante n. Christi incarnationem facies Dei à nobis erat auersa, vnde faciem eius videre non poteramus, sed solum dorsum. Sed per incarnationem se conuertit ad nos, vt faciē eius possemus aspicere. Vnde facies Dei dr̄ incarnatio Christi, vide ver. 689. 844. Ipsa aūt Dei facies ad nos conuersa est causa nostræ iustificationis, & vitę spiritualis, quia respicere Dei est hominē de morte culpæ ad vitam gratię reuocare. Et hoc notās Psal. ait. *Deus, tu conuersus viuificabis nos.* Sic enim dr̄ Luc. 22. ꝙ postquā Petrus Christum negando mortuus spūaliter erat, ꝙ conuersus dn̄s respexit Petrū, & egressus Petrus foras fleuit amarè, & sic vitā gratiæ recuperauit. Dicit magister de proprietatibus rerum, quod est quædā auis dicta Caladrius, quæ est albi coloris nullam habens nigredinis partem, cuius natura talis est, ꝙ si portetur ad aliquē infirmum, si faciem suā auertit ab infirmo, & ipsum non respiciat, signum apertum est, ꝙ ille illa infirmitate morietur. Si aūt faciem conuertat ad infirmum, & ipsum aspiciat, signum est manifestum, ꝙ viuet. Sic in proposito, quæ est ista auis totaliter alba, nisi Christus, qui nullam partē nigredinis habuit vel obscuritatis peccati? Hic si faciem suam ab hoīe auertit, statim moritur per culpam, si aūt se ad hominem cōuertat, statim per suam gratiā viuificat ipsum. Et hoc est quod ait. *Deus tu conuersus viuificabis nos, & plebs tua lætabitur in te.* Plebis enim nomine populus minutus intelligitur, & sic significat humiles, & paruos, quia & si superbi in seipsis lætantur, non autem humilis. Vnde & virgo humilis dicit. Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo, vide supra versic. 155. 479. 1802.

Caladrius significat Christū.

Luc. 1.

B

C

D

Ostende nobis, domine, misericordiam tuam, & salutare tuum da nobis. 1450

OStendit hic causam prædictæ postulationis. Vbi aduerte, quòd res denominantur ab effectu suo, sicut ser-

pês quia serpit crudelis à crudelitate,q; exercet, sic misericors à misericordia,q̃ facit. Cum ergo per Christū incarnatum maximè nobis Dei misericordia ostensa fuerit, quia pro nobis filium tradidit in mortem, ideo Christus in scriptura vocatur misericordia. Vnde de Christo incarnato dr̃ Ps 47. Suscepim⁹ Deus misericordiam tuā in medio templi tui. Eodē modo, quia per Christum salus nostra facta est, ideo salutare Dei vocatur. Vnde & Simeō Christo recepto, dixit. Viderūt oculi mei salutare tuū Dñe, &c. Et ideo quia Christus est misericordia Dei & salutare, ideo hunc petit pro salute humani generis, d. *Ostende nobis, domine, misericordiā tuam*, &c. i. Christū, per quē nobis datur misericordiā. *Et salutare tuum da nobis*, i. Christum per quē saluemur. Vñ ista secūda pars est quasi expositiua primæ, ut sit sensus dixi, *Ostende nobis, domine misericordiam tuam*: sed qūo pero ut ostendas hoc modo. *Salutare tuum da nobis*. Qūo autē misericordia sit in Deo, & qūo in nobis multis modis ostēdit, vide uers. 55. Itē nota, ꝙ ostendere nobis misericordiā suā, nihil aliud est q̃ nobis misereri, & nos respicere uers. 360. Vel aliter, ante Christi incarnationē misericordia Dei lōge erat à nobis, quia stabat in cęlo, sed per incarnationem nobis terrigenis est exhibitā, ideo ut per Christi incarnationem nobis exhibeatur ipsā postulat d. *Ostēde nobis dñe misericordiā tuam*, uide uer. 782. *Et salutare tuū da nobis*, i. Christū qui salutare dr̃ uers. 105. & 146. & 155. & 273. & 662.

Christus dicitur misericordia et salutare.

Luc. 2.

1451 *Audiā quid loquatur in me dominus Deus: quoniam loquetur pacem in plebem suā.*

HIc ostēdit ꝙ per Christi incarnationem illuminamur, quia ipse Deus, Christo incarnato, ore proprio nos docet, qui ante solum nos docebat per ora prophetarū, ubi notandū ꝙ locutio Dei est duplex, quedā æterna, & quædā tēporalis. Loqui Dei æternaliter idem est ꝙ filium suum æternaliter generare unigenitū qui producitur à patre per modum intellectus. Vnde de ista æterna locutione dr̃ Iob 33. Semel loquitur Deus & id ipsum secundò non repetit. Quod exponens Greg. ait. Loqui n. Dei filiū genuisse. Semel aūt loqui est uerbū aliud præter unigenitum non hre, &c. Isto aūt modo Deus non loquitur in nobis, sed in seipso, qui filiū æternaliter in seipso genuit & non in nobis. Loqui autem Dei temporaliter est duplex, quia aliqñ per prophetas, aliqñ per filium incarnatum. Istum duplicem modū loquendi Dei ostendit Apostolus ad Hebr. 1. d. Olim Deus loquens patribus in prophetis, nouissimè locutus est nobis in filio suo. Primam locutionē nouerat Psal. qui & plures prophetas audierat, & in ipso vt in propheta Deus locutus fuerat, sed secundam locutionem audire desiderabat, s. uerbum incarnatū ore proprio loqui, & nostram mentem illuminando docere. Hoc est ꝙ antiqui patres uidere, & audire desiderabant. Luc. 10. Multi reges, & prophetæ uoluerunt uidere quæ uos uidetis, & nō uiderūt, & audire quæ uos auditis, & nō audierunt. Et hoc est quod hic optabat Psal. d. *Audiam, qui d loquatur in me dominus Deus*. Et uide quod non dicit. Quod loquatur mihi, sed in me. Sciebat enim se Christum non uisurum, sed in humanitate nostra uēturum, & in ipsa predicaturum. Ideo dicit, *Quid loquatur in me*. i. in humanitate mea. Et sic licet propheta in persona propria Christum non audierit, audiuit tñ in alijs, ut Apostolis, quia oēs iusti unum corpus faciūt. Sequitur. *Quoniam loquetur pacem in plebem suam*. Vbi aduerte, ꝙ lex euangelica, quam locutus est Christus incarnatus, tota fuit lex pacis, non quidē tēporalis, quia mittebat suos sicut oues inter lupos, sed spiritualis, quia docebat mundum contēnere, soliq; Deo seruire, quo causatur uera pax interior, & cū Deo. Propter quod d. Pacem meam do uobis, pacem relinquo uobis, non qūo mundus dat, ego do uobis, quia mundus quærit pacem temporis, ego do pacem spiritus. Quid autem sit pax Christi, uide uersic. 551. Quid autem pax mundi, uersic. 1186.

Loqui Dei duplex.

Greg. 25 mor. cap. 29.

Audire Deum.

Pacē dedit Christus.

Ioan. 14

1452 *Et super sanctos suos, & in eos, qui conuertuntur ad cor.*

ISte uersus in sententia ligatur cum præcedenti. Vbi aduertendum, quòd Psalmista distinguit tria personarum genera,

genera, quibus Christus incarnatus suā pacem prædicaturus erat. Primi erāt inimici in populo Iudæorum & plebeij, de quibus dictum est. *Loquetur pacem in plebem suam.* Plebs.n. dr̄ a polys, qđ est pluralitas, & dr̄ plebs collectio tm̄ ignobilium, qa plures sunt q̄ nobiles. Plebs aūt Iudæorum maximè Christum sequebat & eius facta imitabatur. Vnde dr̄ Luc.6. qđ multitudo copiosa plebis venerunt vt audirent eum. Non solum aūt istis pacem suā locutus est Christus, sed & fundatoribus ecclesiæ, & Apostolis. Et quia isti fuerunt alijs sanctitatis speculū, ideo istos per sanctos significat, dicens, *Et super sanctos suos.* i. super Apostolos. Vnde Apostolus Paulus noīe sanctorum notat ipsos Apostolos, dicens imitatoribus eorum. Estis ciues sanctorum, super ędificati super fundamentum Apostolorū. Non solum aūt istis qui ante verum Deum colebant, sed & gentilibus ad fidem cōuersis corde pacem suam prędicabat. Et hoc est, quod ait. *Et in eos, qui conuertuntur ad cor,* s. gentilibus, qui redeūtes ad cor (idola relinquentes) ad Christi fidem sunt conuersi. Nota ergo, quod in eos, qui cōuertuntur ad cor pacem suam loquitur Christus, quia in corde eorum pacificè ut uerus rex habitat, & dn̄s, omnes motus interiores ordinans, & benè disponens, quia in eis sedet primus, sed vltimus in corde malorum, ut ostendit Gregor. super illo verbo Iob 29. Si voluissem ire ad eos, sedebam primus, dicens, Quia in corde reproborum priori loco actiones carnis sunt, & posteriori actiones animæ, ideo in eorum corde proculdubio, Christus non primus, sed ultimus sedet. Sed in electorum corde, qui ea præ omnibus, quę ęterna sunt cogitant, & posteriori cura, ac minima, si qua sunt temporalia, disponunt, primus Christus sedet. Propter quod ait. Si voluissē ire ad eos, sedebam primus. Itaque & cum vult, ad cor nostrum venit, & cum uenerit, primus in corde nostro sedet: Quia & aduētus eius in corde nostro gratuitus est, & appetitus eius desiderij in corde nostro ęqualis ceteris desiderijs non est, &c. Et ideo dn̄s oēs hortatur, vt ad cor redeuntes ipsum verum Deū cognoscant, dicens. Esa. 46. Redite pręuaricatores, ad cor, recordamini, quia ego sum Deus, & non est ultra me Deus.

Eph. 2.

Sanctus.

Christ⁹ in corde bonorum sedet primus.

Greg. 20 mor. c. 4.

A

B

C

D

Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius, ut inhabitet gloria in terra nostra. 1453

HIc petit Christi incarnationem, ut per ipsum homo beatificetur. Vbi notandum, quia timor domini cum sit principium sapientiæ, facit hominem propè Deum manere, & Deum prope hominem. Psalm. 144. Prope est dominus omnibus timentibus eū, omnibus timentibus eum in veritate, idest, timore filiali. A superbis autem longè est salus Psal. 118. Longè à peccatoribus salus, & hoc est quod dicit dominus Esa. sexagesimosexto. Ad quem respiciam, nisi ad pauperculum & contritum spiritu, & tremētem sermones meos? Dum ergo in toto orbe ante Christi incarnationem sola Iudæa coleret Deum, ipsa etiam sola Deū timebat ideo salutare Dei, scilicet Christus populo Iudęorum magis debuit appropinquare. Et hoc est quod ait Psalm. *Veruntamen prope timentes eum salutare ipsius*, quasi dicat licet misericordia Dei sit super omnes aliquid tamen speciale, & proprium in terra Iudæorum factum est. Et quid sit illud subdit. *Vt inhabitet gloria in terra nostra.* Dicit propheta qui Iudæus erat, In illa enim terra Christus incarnatus & natus, ibi apparuit, ibi legē nouā prædicauit. Vel aliter & melius. Vbi notandum, quòd homo ex duabus naturis constat, scilicet, corpore & anima. Corpus autem terra uocatur: quia de terra creatum, in visione diuinitatis beatificatur anima. Sed cum corpus non nisi corporalia cernere possit, hinc est quod Christus ideo est incarnatus, qui est verus Deus & uerus homo, & anima in ipso uidēdo diuinitatem beatificatur, & corpus, in ipso uidendo humanitatē. Et hoc est quod Christus dicit, Hæc est uita æterna, &c. Et hęc est intentio Psalmistæ dicentis, *Prope timentes eum est salutare ipsius,* scilicet, Christus incarnatus factus est prope timentes eum. Prope nō solum loco sed carnis similitudine. Et ad quid? Ad hoc certè, *ut inhabitet gloria in*

Prope est Deus hominibus.

Prope fuit Christus Iudais.

Beatificabit hō in Christo.

Io. 17.

in terra nostra, i. ad hoc vt nostrũ corpus, qđ est terra, in ipso glorificetur. Et hoc est, qđ ait Grego. Deus inquit inuisibilis per assumptionem humanitatis patuit, aspectibus nostrę visionis. Creator quippe qui in diuinitate videri non poterat, asũpsit à nobis, vnde videretur à nobis.

Greg. 19. mo. c. 27.

1454 *Misericordia & veritas obuiauerunt sibi iustitia, & pax osculata sunt.*

HIc Psalmista ostendit se exauditum de Christi incarnatione. Et circa hoc ostendit primò scripturarum veritatem. Secundò Christi natiuitatem ibi. *Veritas*. Tertiò necessitatis vtilitatẽ, ibi. *Iustitia*. Quãtum ad primum nota, qđ vetus testm̃, quod erat rigoris, assignãs malefactoribus pœnam talionis, oculum, pro oculo, dentẽ pro dente, &c. vt hr̃ Exod. 21. dicebatur lex iustitiæ, siue veritatis, qa & veritas pro iustitia accipitur. Lex aũt euangelica quæ est tota dulcis, & misericordiæ, quia peccatori aliud nõ imponit, nisi uade, & amplius noli peccare, uocatur misericordia. Ista duo testamenta in Christi incarnatione cõcordata fuerũt, quia quod lex antiqua promisit, lex noua exhibuit, qđ illa futurum prædixit, hæc factum ostendit. Et hoc notans Psalmista ait. *Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi*. Misericordia, & veritas. i. lex noua, & antiqua quasi dicat ſm Gilber. Christus est propè timentes eum. Et misericordia quæ est in nouo testamẽto manifestata est gentibus, quæ erant lõgè, & veritas, i. impletio promissorum ueteris testamenti, q̃ impleta in Iudæis, q ppè erant, *obuiauerunt sibi*, i. conuenerunt in Christo, *Iustitia, & pax osculata sunt*. i dest conuenerunt in hominibus. Amant enim se hæc duo, vt qui facit iustitiam inueniant pacem, & non aliter Istum autem versum aliter ad Christi incarnationem applicat Bernar. Imaginatur enim, quòd quædam quæstio erat ante Christi incarnationem inter veritatem, & iustitiam ex vna parte, & pacem & misericordiam ex alia parte circa redemptionem humani generis, quam quidem quæstionem Christus incarnatus terminauit. Vnde sic ait licet prolixè. *Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi*, &c. in hoc quod Psalmista ait istas uirtutes obuiasse sibi, & in osculo fuisse recõciliatas inter illas prius fuisse contentionem dec'arat. Siqdem veritas, & iustitia miserũ hoiem affligebãt, pax aũt, & misericordia zeli harum expertes iudicabant magis hoĩe esse parcendum. Sunt. n. collactaneę duæ sibi, quemadmodum & priores. Vnde factum est, vt perseuerantibus illis in vltione, & præuaricatorem hincinde cædentib. & præsentes miserias futuris cumulãtibus comminatione supplicij corporis, & aię, illæ sederent in cor patris redeuntes ad dñm, qui illas dedit. Solus siquidẽ Deus cogitabat cogitationes pacis, cum afflictionis oĩa plena viderentur. Siquidẽ nõ cessabat pax, non ei misericordia dabat silentium, sed pio quodã susurio paterna pulsantes uiscera loquebantur, dicentes. Nũquid in æternum proijciet, Deus, aut non apponet, ut cõplacitior sit adhuc? Nũquid obliuiscetur misereri Deus? &c. Et q̃uis diu multumq; visus sit dissimulare pater misericordiarũ, ut interim satisfacere zelo iustitiæ, & ueritatis, nõ tñ infructuosa fuit supplicantium importunitas, sed exaudita est in tpe opportuno. Fortè. n. interpellantibus tale dedisse vẽ rsũm. Vsquequo preces vestræ? debitor sum, & sororibus uestris, quas accinctas uidetis ad faciendum vindictã in nationibus iustitiæ, & veritati? Vocentur ergo & ueniant, & super hoc verbo pariter cõferamus. Festinant ergo legati cœlestes, & vt uiderunt miseriam hoium & plagã crudelem, quid fecerunt, ostendit ppheta, dicẽs. Angeli pacis amarè flebãt. Qui enim fidelius quę ad pacẽ sunt quærant, quàm Angeli pacis? Sanè ex deliberatione communi ascendit ueritas ad constitutum diem, sed ascendit usque ad nubes, necdum planè lucida, sed subobscura, & obnubilata adhuc zelo indignationis. Medius autem pater luminum reside bat, & vtraque pro parte sua, quod habebat utilius loquebatur. Ait misericordia. Eget miseratione anima rationalis, qm̃ facta est misera, & miserabilis ualdè. Venit tempus miserendi eius, quia iã præterijt tempus. Ecõtra ueritas inquit. Oportet impleri sermonẽ, quẽ locutus es dñe. Totus

Scripturarũ concordia.

Gilber.

Bernar. Veritas, & iustitia contẽdebat cũ pace, & misericordia.

Psal. 76.

Esa. 33.

Totus moriatur Adam necesse est cũ omnibus qui in eo erãt, qua die vetitum pomũ in præuaricatione gustauit. Vt quid ergo, tũc inquit misericordia, vt quid me genuisti pater citius peritura. Scit enim ipsa veritas, q̃a misericordia tua perijt, si non aliquando misereris. Similiter autem & illa econtrario loquebatur, dicẽs. Quis enim nesciat ꝙ si prædictam sentẽtiam mortis præuaricator euaserit, quòd non permanebit in æternum, domine, veritas tua. Tunc ergo vnus de cherubin, dicit, istas ad regem Salomonem esse mittẽdas, q̃n filio datum est omne iudicium. Et in eius conspectu misericordia, & veritas obuiauerunt sibi, eadem quæ supra diximus verba querimoniæ repetentes. Fateor, inquit veritas, zelum bonum habere misericordiam, sed non s̃m scientiã. Nam potius præuaricatori, quàm sorori iudicat esse parcendum. At inquit misericordia. Tu veritas neutri parcis, sed tanta indignatione sæuis in præuaricatorẽ, vt inuoluas pariter & sororẽ. Quid enim mali merui? Si quid habes aduersum me, dicito mihi? Sin autem, cur me persequeris? Grandis controuersia, fratres, & intricata nimium videbatur disceptatio. Nõ videbatur q̃uo simul misericordia, & veritas possent concordari. Cumque adijceret veritas, in ipsum quoque iudicem partis suæ iniuriam retorqueri, dicens. Cauendum omnino, ne fieret irritũ verbũ patris, ne sermo viuus, & efficax qualibet occasione euacuaretur, parcite quæso ait pax, parcite verbis huiusmodi, non nos altercatio talis decet. Inhonesta est enim virtutum contentio. Porrò tunc iudex se inclinans digito scribebat in terra. Erant aũt verba scripturæ, quę pax ipsa legit in auribus omnium. Hęc dicit, perijt si non Adam moriatur. Hæc dicit, perijt, si non misericordiam consequatur. Fiat mors bona, & habebit vtraq; quod petit. Siquidem fieri potest quod vtraque petit, scilicet, vt moriatur, & misericordiam consequatur. Sed illud q̃uo fiet, inquam? Mors enim crudelissima, & amarissima, & ipso horrenda auditu, qua rõne bona poterit fieri. At ille, Mors inquit peccatorum pessima, sed preciosa põt fieri mors sanctorum, an non preciosa erit,

Ioan. 5.

Psal 33.

A si fuerit vitæ ianua, porta gloriæ, Preciosa inquiunt. Sed q̃uo fiet istud? Fieri inq̃t potest, si ex charitate moriatur quis, qui morti debeat nihil. Neque.n. detinere poterit mors innoxium, sed forabitur, sicut scriptũ est, maxilla Leuiathan, & destruetur paries medius, soluet chaos magnũ, quod inter mortem vitamque situatum est. Nimirũ charitas fortis vt mors, imò ipsa fortior morte, si fortis illius intrauerit atrium, alligabit eum, & diripiet vasa eius, sed & ipso trãsitu suo ponet profundum maris viam, vt trãseant liberati. So B nus visus est seruo, vtpote fidelis, & dign⁹ omni acceptione. Sed vbi poterit ille innocens inueniri, qui mori velit, nõ ex debito, non ex malo merito suo, sed ex beneplacito suo, cum nemo mũdus sit à sorde? Sed & misericordia cęlũ omne perlustrat, & in angelis quoq; ne dixerim prauitatẽ, minorem tñ reperit charitatem. Redeunt ergo ad constitutam diem misericordia, & veritas anxię plurimum, non inuenientes, quod desiderabãt. Tũc verò pax seorsum cõsolans eas. Vos inquit nescitis quicquã nec cogitatis. Non est, qui C faciat bonum, non est vsq; ad vnum. Qui cõsilium dedit, ferat auxilium. Intellexit rex quid pax loqueretur, & ait, Pœnitet me fecisse hominem. Tunc ergo dixit. Ecce uenio. Et accersito Gabriele, uade inquit dic filiæ Sion. Ecce rex tuus uenit tibi. Festinauit ille & ait. Adorna thalamũ tuum, Sion, & suscipe regem. Porro uenturum regẽ misericordia, & ueritas prænenerunt, sicut scriptũ est, Misericordia, & ueritas præcedent faciẽ tuam. Iustitia thronum præparabat, sicut scriptum est. Iustitia, & Iudiciũ præparatio sedis. Pax D cũ rege venit, sicut scriptum est. Pax erit in terra nostra cum uenerit. Inde est ꝙ nato domino angelorum chorus canebat, dicens. Gloria in altissimis Deo &c. *Et tunc iustitia, & pax osculatæ sunt*, quę non modicè ptius uidebantur distare.

Iob 40.

Luc. 22.

Iob 40.

Ioan. 11.

Psal. 13.

Gen. 6.

Zach. 9.

Psal. 88

Luc. 2.

Veritas de terra orta est, & iustitia, de cœlo prospexit. 1455

HIc consequenter ponit Christi natiuitatem. Vbi aduertẽdum, quòd nomine terræ propriè uirgo Maria designatur,

Terra dicitur virgo Maria. gnatur, eo quia sicut terra sine maris cōmixtione, fructum suū profert, sic & virgo Maria sine virili semine protulit benedictum fructum veneris sui Iesum. Qualiter autem nomine terre beata Maria intelligitur, vide supra versic. 1040. Vnde de isto ortu ex terra dicitur *Esa. 53.* Ascendet sicut virgultum coram eo, & sicut radix de terra sitienti, idest, de virgine non fœcundata semine virili. Dicat ergo. *Veritas de terra orta est*, illa inquam veritas, quæ nec falli, nec fallere potest, quæ de seipsa ait. *Ioan. 14.* Ego sum via, veritas, & vita. *De terra orta est*, idest, de virgine Maria nata. Et, si quæras causam istius natiuitatis respondet. *Et iustitia de cœlo prospexit*. Et pro quia, scilicet, quia iustitia de cęlo prospexit super filios hominum, ideo veritas, de terra orta est. Sed quæ iustitia? Sciendum ergo quod talis ac tanta est diuina iustitia, quod peccatum impunitum, & sine satisfactione dimittere non potest. Solus autem filius incarnatus pro nostris peccatis satisfacere poterat, vt dictum fuit supra versic. 431. & 663. *Iustitia ergo de cœlo prospexit*, quia volens Deus peccata hominibus dimittere, oportuit iustitiam seruare, vt scilicet pro peccato debita satisfactio fieret, quæ fieri non poterat, nisi per veritatem ortam de terra. Et ideo veritas de terra orta est, quia iustitia de cœlo prospexit.

Satisfacit Christus pro peccatis nostris.

2456 *Etenim, Dominus dabit benignitatem, & terra nostra dabit fructum suum.*

Ostendit hic, quomodo fuit possibile, q̄ veritas increata de terra nasceretur. Et dicit quòd fuit sola Dei gratia, nullis nostris meritis exigentibus, dicens. *Etenim dominus dabit benignitatem.* Secundum enim grammaticos benignus deriuatur ab igne, & benè, & dicitur benignus quasi bonus igne ignitus, vnde hęc benignitas, atis. Et est benignitas virtus sponte ad benefaciendum exposita lenis, blanda, dulcis alloquio, & sua cunctos inuitās dulcedine. Quid est ergo, benignitas Dei, nisi sua bonitas exposita læ tanter omnibus gratis benefacere? Dedit ergo dn̄s benignitatem, qn̄ mera sua bonitate absque nostris meritis gratia vterum virginis Mariæ impleuit, non solum ad sanctificationem mentis, sed ēt ad fœcundationem ventris, quia virtute Spiritus sancti concepit. Et ideo benignitate à Deo virgini data, *& terra nostra dedit fructum suum illum*, scilicet fructum, de quo Elizabet ipsi virgini dixit. Luc. 1. Benedictus fructus ventris tui. Hic autem pōt notari, quod benignitas Dei multa bona facit vide supra versic. 1108.

Benignitas quid est.

1457 *Iustitia ante eum ambulabit & ponet in via gressus suos.*

Hic finaliter concludit huius benedictæ natiuitatis vtilitatē. Vbi nota quod per iustitiam intelligitur virtus pœnitentiæ, eo q̄ per istam iustè peccatum punitur. Vnde hic ait glo. Iustitia hominis est, vt puniat se malū, & faciat bonum. Qui enim peccata sua odit, iam incipit similis esse Deo, quia illa odit, quæ Deus, & sic iustus efficitur. Fac ergo te similem Deo, & para ei viam per pœnitentiam, & confessionem peccatorum. Vnde de pœnitentia sub nomine iustitiæ dicitur Eccle. 18. Ante iudicium para iustitiam. Quod dicit, quia iustitia pœnitentiæ solum ante iudicium habet locum. Quid est ergo iustitia ante eum ambulabit, nisi quod pęnitentia ibit coram illo; quia ad hoc solum venit, vt homines ad pœnitentiam induceret. Vnde & prædicationem suam ab ista iustitia pœnitentię incœpit dicens, Pœnitentiam agite, appropinquabit enim &c. Hæc enim iustitia pœnitentiæ coram eo ambulat, quia simul cum eo est orta. Esa. 45. Aperiatur terra, & germinet Saluatorem, & iustitia oriatur simul. Alij autem nomine iustitiæ intelligunt Ioannem Baptistam, qui dicitur iustitia, eo quod prædicauit pœnitentiam, per quam fit Deo iustitia de offensis. Propter quod de ipso dicebat saluator. Venit ad vos Ioannes in via pœnitentiæ iustitiæ. Et quia non solum iustitiam pœnitentiæ prædicauit, sed etiam tenuit in asperitate vestitus, & parcitate victus, ut dicitur Matthæ. 3. Ioannes habebat vestimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos suos: Esca eius erant locustæ, & mel

Iustitia dicitur pœnitentia. *Matt. 3.* *Iustitia dicitur Ioannes Baptista* *Matth. 11.*

mel siluestre. Sic ergo iustitia ante eum, A ambulabit, quia Ioannes præcursor eius fuit. Sic enim ipsi statim nato dixit pater. Tu, puer, propheta altissimi vocaberis, præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Sequitur. *Et ponet in via gressus suos.* Si iustitia accipiatur pro pœnitentia, Christus in hac via iustitiæ posuit gressus suos, quia non solum pœnitentiam prædicauit, sed etiam operibus fecit ieiunando, famescendo, itinerando & alios labores corporales tolerando. Si autem accipiatur iustitia pro Ioanne Baptista, eandem habet sententiam, scilicet, quod in via quam Ioannes prædicabat, scilicet pœnitentiæ Christus posuit gressus suos, quia cœpit primò facere, postea docere. Act. 1. Per hoc vult Psalmista ostendere vtilitatem natiuitatis, quia docuit nos viam iustitiæ, per quam efficimur cœlestes. Et hæc illa via iustitiæ, per quam debemus post Christum ambulare, quam Ioannes Baptista præcursor Christi venit præparare ante faciem suam. Luc. 1. Præibis enim ante faciem domini parare vias eius. Ista est via, per quam Christus pro nobis ambulauit, dum in mortali corpore vixit. Vnde Matth. 14. dicitur. Venit Iesus ad eos ambulans supra mare. Per mare amaritudinem intellige laboris, & pœnitentiæ. Quid enim fuit Christi per mundũ ambulatio, nisi quędam pœnarum & aduersitatum in ipsum defluxus? Quoniam cum Iudæi hanc eius ambulationem ante tempus sibi à patre præfixum vellent terminare per mortem eius, & passioné, ipse adhuc se per aduersa ambulaturum eis prædicens ait. Luc. 13. Hodie & cras, & tertia die consummor; veruntamen oportet me hodie, & cras & sequenti die ambulare: quasi dicat secundum Theophilum. Quid de morte mea cogitatis? ecce fiet post modicum: interim autem multa aduersa passurus sum à vobis. Per hoc autem quod dicit, hodie, & cras, & sequenti die oportet me ambulare, multos significat dies. Et ad hanc ambulationem ipse nos inuitat, dicens, Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

Luc. 1.

Ambulatio pœnitentia Christi.

PSAL. LXXXV.

Inclina, domine, aurem tuam, & exaudi me, quoniam inops, & pauper sum ego. 1458

HIC Psalmus hunc habet titulum. *Oratio Dauid.* Secundũ doctores Dauid fecit istũ Psalmum cũ persecutus esset à Saule, petens à Deo à dicta persecutione liberari. Et quia in isto Psalm. à Deo præcisè petit iusta, quæ Deum facere decet, ideo iste Psalmus propriè dicitur oratio. Nam sm Damasc. Oratio est postulatio decentium à Deo. Patet ergo sensus tituli quò ad literam. Psalmus ergo iste, quò ad literam habet duas B partes, quia Dauid ostendit primo suæ orationis decentiam, secundò explicat suæ orationis formam, ibi, *Deduc me domine,* Prima pars diuiditur in partes duas: quia Dauid volens ostendere suę orationis decentiam, ostendit q̃ est decens, primò ex parte sui orantis, secundò ex parte Dei orati, ibi, *Quoniam tu domine, &c.* vt Nicolaus. Quantum verò ad sensum propheticum, hic Dauid loquitur in persona C Christi. Vnde iste Psalmus est oratio ipsius Christi. Hic n. Christus Dei filius, & homo vnus Deus cum patre, vnus hõ cum hominibus patrem orat in forma serui, qui à nobis oratur vt Deus, & in forma Dei. Et nota, quòd Christus orat pro nobis, orat in nobis, oratur à nobis, orat pro nobis vt sacerdos, orat in nobis ut caput in mẽbris, oratur a nobis, vt Deus noster. Orabat autem Christus, non pro se tamen, quia in quãtum Deus omnipotens erat, nullius egens adiutorio, D inquantum verò homo verè, ac perfectissimè beatus & quietatus erat. Sed orabat pro nobis. s. vt sua oratione nos protegeret, & nos orare doceret. Sicut ipse fleuit Lazarum mortuum, non pro sua necessitate, sed vt doceret habere charitaté. Vnde Aug. super illo verbo Ioan. 17. Subleuatis Iesus in celũ oculis &c. d. Poterat autem dominus Iesus in forma serui (si hoc opus esset) orare silentio, sed ita se patri exhibere voluit precatorẽ ut meminisset se nostrũ esse doctorem.

Orat Christ^a.

Pro-

Proinde non solum ad ipsos sermocinatio, sed et pro ipsis ad patrē oratio disci pulorū est ædificatio profectò & nostri, qui fueramus conscripta lecturi &c. Est ergo sensus tituli talis. *Oratio David*, i. oratio ista attribuitur ipsi Dauid. i. ipsi Christo qui per Dauid figuratur, intētio totius Psal. est nos ad orādum inducere, diuiditur aūt Psal. iste in duas partes, q̄a Christus patrem orat, primò pro nostra protectione, secundo pro sua resurrectio ne ibi. *Deus iniqui insurrexerunt*. Prima di uiditur in partes tres, quia Christus orādo, primò ostendit orandi necessitatem, secundò Dei ostendit pietatem, ibi. *Quoniam tu domine*, tertiò explicat suā uolun tatem, ibi. *Deduc me*. Quantum ad primū notandum, q̄ quilibet orans tria debet hēre s̄m quæ ista pars diuiditur in tres, quæ Christus in persona suorū loquens se ostendit hēre, primò humilitatem, secū dò puritatem, ibi, *Custodi animam*, tertiò spem, & fidelitatē, ibi, *Miserere mei*. Quā tum ad primum ostendit Christus orādi necessitatem & humilitatem, d. *Inclina domine aurem tuam*. Sicut enim corporaliter inclinare aurē alicui indicat illū cui inclinat bassum esse, & paruum respecti sui, sic & spūaliter inclinare aurē alteri indicat illum esse humilem. Vnde glo. *Inclina domine aurem tuam*, s. mihi infimo & humili, quia non superbo appropinquat Deus. Quid est aūt auris Dei nisi eius clementia? Qn̄. n. diuina pietas nr̄as orōnes exaudit tūc nobis aures inclinare dr̄ Ps. 16. Inclina aurem tuam mihi & exaudi uerba mea. Et nota q̄ quicunq; vult dn̄i sibi aures inclinare, & ipse det aures suas diuinis præceptis aperire, q̄m vt dr̄ Prouer. 28. Qui declinat aures suas ne audiat legē, oratio eius erit execrabilis. Sed multi sunt qui ad modum aspidis obturant aures suas, ne Dei præcepta audiant. De quibus ait Gualfredus sup illo uerbo Apoc. 2. qui hēt aures audiendi audiat quid spiritus dicat &c. d. Infelix nimiū aspis surda aurem inferiorem terræ imprimens, ut auscultet quid appetat caro, quid suggerat mundus superiorē uero aurē obturās cauda, ne q̄d uelit, quid ue præcipiat spiritus, audiat, diffidens à superno iudice bonis uel malis remunerationem promissam. Si aūt uis tu audiri à Deo & tu Deū audi ut dicere possis, illud Esa. 50. Dn̄s De⁹ aperuit mihi aurē, ego aūt nō cōtradico retrorsum nō abij, &c. Sequitur, *Quoniā inops et pauper sum ego*. Hic. n. ostendit suam necessitatem. Differentia est inter inopem, & pauperem s̄m enim grammaticos ops, is, idē est, quod diues & opulentus & componitur cū in, quod est sine, & dicitur inops, i. sine diuitijs, & terrenis facultatibus. Vn̄ inops dr̄ propriè qui nihil hēt, qui nec sibi sufficere pōt, nec alijs elargiri. Pauper aūt dr̄, qui licet alijs nihil elargiri possit, tn̄ sibi sufficit. Dicit ergo Christus in persona suorum electorum se pauperem & inopem. Per pauperē ergo intelligit Iudæos, qui licet legem, & prophetas haberent, quibus ad cultum unius ueri Dei ducebantur q̄ eis sufficiens erat, hoc tn̄ elargiri alijs habebant, quia s̄m legem alias gentes abominabantur, nec alijs nationibus cōuersabantur, per inopem uerò intelligit gentiles qui nec legem, nec prophetas habebant; & ita nec sibi nec alijs sufficiebant. Et pro istis orat Christus, quia & in Iudæis & in gentibus habebat aliquos electos ad fidem cōuertēdos. Vnde nunc surgit ad orādum pro ipsis. Psal. 11. Propter miseriam inopum & gemitū pauperum, nunc exurgam, dicit dominus.

Aures obedientia.

Pauper inops.

Custodi animam meam, quoniam sanctus sum, saluum fac seruum tuum Deus meus sperantem in te. 1459

HIc Christus suam suorumque indicat puritatem, d. *Custodi animam meam quoniam sanctus sum*. Vbi aduertendum q̄ aliter Christus sanctus est s̄m caput, aliter secundum corpus, quod est ecclesia. Nam secundum caput Christus est sanctus sanctificans, secundum uerò corpus est sanctus sanctificatus, quia eius fideles sancti sunt in baptismo, scilicet sanctificati ab eo, quibus ipse ait. Estote sancti, quoniam ego sanctus sum. Totus itaque Christus sanctus est, & unus sanctus, sed aliter secundum caput, aliter secundum membra. Vnde nota quòd secundum omnem modum sanctitatis Christus uerè dicitur sanctus.

Leuit. 19. et 20

Sanctus

Sanctus quis dici tur multipliciter. Sanctus enim quis dr̃ multis modis. Sanctus enim q̃nque dicitur à puritatis innocentia. A diuinæ legis sapientia. A martyrio sanguinis & patientia. A gratũ faciente gratia. Primò sanctus dr̃ a puritate & innocentia. *Sanctus dr̃ Christus.* Sanctus enim dr̃ quasi sine terra, quia, s. sine terrenis cogitationibus & peccatis. Et sic sanctus idem est ꝙ mundus & innocens & purus. Et sic accipit Scriptura Eze. 44. Docebũt inquit quid sit inter sanctum & pollutũ. Et sic sanctus dr̃ quicunq; est sine peccato, vt ritè baptizatus, ritè pœnitens. Cum igitur Christus præ oĩbus alijs fuerit innocẽs, & sine peccato, quia non fecit peccatum *1. Pet. 2.* nec inuentus est dolus in ore eius, ideo ipse per excellentiam sanctus dicitur Ps. 4. Mirificauit Dominus sanctum suum. Secundò modo dicitur sanctus à diuinæ legis sapientia. Nam secundum grammaticos sanctus dicitur à sancio, is, ꝙ idem est quòd statuere, præcipere, ordinare. Et quia lex diuina statuit præcipit & ordinat, ideo ipsa sanctio sancta vocatur, quinimò etiam & lex Imperatoris, sanctio sancta dicitur, ff. de legibus, lex est. *ff. de legibus lex est.* Si igitur sanctus dicitur à sanctio, & sanctio est lex diuina, sequitur quòd sanctus dicitur à lege diuina. Et sic sanctus dicit̃ qui in lege diuina est doctus & eruditus. *Eccl. 26* Vnde doctor super quem splendet lex diuina, sanctus dicitur. Vnde de lege diuina dicitur, quòd est lucerna splendens super candelabrum sanctum. Sed isto modo quis sanctior Christo; qui non solum in lege Domini doctus, sed ipse etiã omnia sapit quę Deus? lib. 3. d. 13. Quinimò ipse lator fuit nouæ legis, cui similis nullus fuit. Iob 36 Nullus ei similis in legislatoribus. In isto enim sancto locutus est Dñs, quia omnia ei reuelauit. Ps. 36. Deᵒ locutus est in sancto suo. Tertiò dicitur sanctus à martyrio sanguinis. Vnde sanctus quasi sanguine tinctus. Hoc ideo, q͞a secundum veteres patres nihil sanctum dicebatur, nisi quòd sanguine hostiæ esset consecratum vel respersum. Vnde illi qui volebant purificari, sanguine hostiæ aspergebantur, vnde postea sancti dicebantur, quasi sanguine tincti. Sed isto modo, quis sanctior Christo, qui voluntarie pro nobis ꝓprio sanguine fuit tinctus, vt nos mundaret à crimine? Ideo de ipso dicitur. Non est sanctus, vt est Dominus. *Apoc. 1. 1. Reg. 2* Quartò dicitur sanctus a diuina gratia gratum faciente. Sap. 4. Gratia Dei in sancto eius, & respectus in electos illius, Et isto modo ille sanctior est, qui maiorem Dei gratiam habet. Sed quis sit sanctior Christo, cui non est datus spiritus ad mensuram, de cuius plenitudine accipimus gratiam pro gratia? *Ioan. 1.* Vnde & sanctus antequam conceptus ab angelo fuit vocatus. *Luc. 1.* Quod enim nascetur ex te sanctum, &c. Quibus consideratis, de Christo dicit Apostolus, Talis decebat vt nobis esset pontifex, sanctus, innocens, &c. *Heb. 7.* Fideles vero eius ab ipso electi & prædestinati, sancti dicuntur per imitationem & participationẽ sanctitatis modis prædictis, quis vno modo, & q̃s alio, ad Eph. 1. Elegit nos vt essemus sancti & immaculati in cõspectu eius. Dicat ergo Christus pro se & suis patri. *Custodi animam meam quoniam sanctus sum, saluum fac seruum tuum.* Vocat se Christus seruum, q͞a humiliauit semetipsum formam serui accipiens. *Phili. 2.* *Deus meus sperantem in te.* Sed qualiter spes fuit in Christo, cum esset beatus? vide supra versi. 298. 436.

Miserere mei Domine, quoniam ad te clamaui tota die, lætifica animam serui tui, q̃m ad te Dñe animam meam leuaui. 146

HIc consequenter ostendit Christus se habere orando constantem perseuerantiam. Oratio enim debet esse perseuerans & continua, sicut ostendit Christus parabolicè dicens de illo qui ab amico tres panes postulabat, dicens. *Orationis perseuerantiam.* Si perseuerauerit ille pulsans, dabit illi quotquot habebit necessarios. *Luc. 11.* Et ideo docet Apostolus omnes perseuerantiã, dicens. Sine intermissione orate. *1. Thess. 5.* Sic & Christus orationem suam ostendit habere perseuerantiam, dicens. *Ad te clamaui tota die*, perseuerantia enim in omni bono est necessaria; quia vt ait Bern. *Bernar.* super dicta verba Christi. Luc. 11. Sola perseuerantia præbet gloriam & coronam uirtutibus. Prorsus absque perseuerantia neque qui pugnat victoriam, nec palmam victor consequitur. Tolle

per-

perseuerantiā, nec obsequium mercedē habet, nec beneficium gratiam, neq; laudem fortitudo. Denique non qui inceperit, sed qui perseuerauerit vsque in finē hic saluus erit. Hanc perseuerantiam in sua oratione Christus ostendit, dicens. *Miserere mei Domine quoniam ad te clamaui tota die*, i. quotidie. Sed dicens. Qūo oratio debet esse continua, cum Christus dicat. Orantes nolite multū loqui. Ad hoc ibidem respondet Chrysostomus, d. Dissuadet hic inanem locutionem in orando, puta cum nō petimus decentia à Deo, vt potentatus & glorias, & inimicos superare, & superabundantiam præmiorum. Iubet ergo hic non longas orationes facere, longas autem dico, non tempore, sed multitudine eorum quæ petuntur, perseuerare quippe oportet quæ sunt vtilia potentes in oratione quibus ait Apostolus orationi instantes. Non tamen iubet decem millium versuum orationem componere. eosque sic enunciare. Ad hoc etiam clarius respondet gl. super illo verbo, 1. Thessal. 5. Sine intermissione orare dicēs Sine intermissione orate, idest semper iuste viuere, & æterna desiderate. Iustus enim nūquam desinit orare, nisi desinat iustus esse, semper orat qui semper benè agit. Ipsum enim desiderium bonū oratio est. Et si continuum est desideriū, continua est oratio. Hoc habere se Christus ostendit dum dicit. *Quoniam ad te clamaui tota die*. Vel aliter tota dies intelligitur dies naturalis integra quæ diem & noctem includit, per diem autem intellige prosperitatem, per noctem autem aduersitatem. Quid est ergo tota die clamare, nisi tempore vtroque scilicet aduersitatis, & prosperitatis Deum orare & clamare, non voce sed corde. Sequitur, *Lætifica animā serui tui*, &c. Anima enim Christi in passione fuit tristis, Matth. 26. Tristis est anima mea vsque ad mortem. *Quoniam ad te Domine animam meam leuaui*. Sed quid est animam ad Deum leuare? Respondet hic gl. dicens. Ascendis amando Deum, descendis negligendo. Si negligis stas in terra: si diligis Deum, stas in cœlo. Non. n. sic leuatur corpus quomodo cor. Corpus leuatur mutatione loci, cor leuatur mutatione voluntatis.

Matt 6. Orare semper quid est. Hom 19

Glossa.

Leuare an mā. Glossa.

A *Quoniam tu, domine, suauis, & mitis es, & multa misericordia tua omnibus inuocantibus te.*

HIc consequenter vt nos ad orandū inducat, ostendit Dei pietatem. Et duo facit, quia circa nostras orationes ostendit, primò Dei clementiam ad audiendum, secundò Dei potentiam ad perficiendum, ibi. *Non est similis tui*. Ostendit Deum clementem circa orationes nostras in tribus, primò qa ipsas audit humiliter secūdò quia ipsas percipit cordialiter, ibi. *Auribus*, tertiò quia ipsas
B pēuenit paternaliter, ibi. *in die*. Quantū ad primum sciendum, quod aliud est mitis, aliud suauis. Quis enim potest esse mitis, & non suauis? Nam s̄m grāmaticos, suauis dicitur & sueo, es, & est idē quod dulcis, & mollis, eo q̄ assueta solent esse non aspera, sed mollia, vel mitia. Et sic suauitas magis stat in effectu, sed mititas magis stat in affectu, qa mitis est qui æquanimiter aduersa tolerat. Et sic quis potest esse exterius alteri suauis, sed in seipso mitis non erit. Deus autem dicitur mi-
C tis, quia nulla iniuria in seipso agitatur Dicitur & suauis, quia omnibus ad se accedentibus dulcem & benignum se præbet, Vnde Psal. 33. Gustate, & videte qm̄ suauis est Dñs. Et aduerte, q̄ mititas idē est, quod mansuetudo. Mansuetudo autē est virtus medians inter defectum, & superabundantiā iræ qua quis alterius vindictā quærit. Aliqui. n. sunt qui in petendo vindictā iniuriarū, superabundant ut iracundi, qui vehemēter oīs iniuriæ vin-
D dictam desiderant. Quidam autem sunt inirascibiles, omnem iniuriam dissimulantes, quorū vtrunq; vitiosum est, quia est contra ordinē rationis. Inter ista duo extrema vitiosa oportet dare aliquā virtutem mediā reprimentē superabundantiam, & moderantem defectum, sicut inter audaciam, & timorē, fortitudo tenet medium, & inter auaritiam, & prodigalitatem datur liberalitas. Tale autem medium est mansuetudo, siue mititas, quæ est medium inter iram, per quam cupimus omnem vindictam, & inirascibilitatem per quam nullum volumus puniri. Ille ergo propriè mitis est, qui non super-

Mitis. Suauis.

perabundant de oībus cupiens uindictā, nec deficit quin loco & tpe (prout ratio dictat) mala uelit puniri. Oia ista sentētialiter hñr 4 Ethi. Ad proposi um ergo Deus dr mansuetus, & mitis, quia & peccata non punit ad condignum, nec etiā peccata impunita dimittit. Suauis autē, quia oībus ad se reuertentibus dulcedinem suæ misericordiæ præstat. Vnde & Psalmista ostendens ꝙ in uindicando tenet medium, non habens suprabundantiam neque defectum, dicit. Memoriam abundātiæ suauitatis tuæ eructabunt. Et sic excludit superabundantiam. Et iustitia tua exultabunt. Et sic excludit defectū. Sed quia uirtus mititatis magis accedit ad non uindicandum, quā ad uindicādum & magis accedit ad misericordiam quam ad iustitiam, ideo subdit. *Et multa misericordia omnibus inuocantibus te.* Qūo aūt multa misericordia cadit in Deo, uide sup. uers. 55. & 103. & 484. & 782.

Ps. 144.

1462 **Auribus percipe, domine, orationem meam, & intende voci deprecationis meæ.**

HIc ostendit, qđ orationes nostras Deus percepit cordialiter: ubi aduertendum, quòd capio, pis, componitur cum per, & sic percipio, pis, ꝙ idem est, quod perfectè capere, & intelligere, ut dictum fuit supra uers. 788. Per aures autem intelligit perfectam cordis intelligentiam Et sic auribus percipere, nihil aliud est, quam in corde perfectè aliquid capere profundè. Et sic Deus orationem nostram auribus percipit, quando ipsam recipiens perficit, & exaudit. Dicat ergo Christus patri. *Auribus percipe domine, orationem meam*, i. percipies. Quod ideo in persona Christi dicit Psal. quia præuidit quod omnis Christi oratio esset exaudita. Propter quod & Christus orans, ait pater ego sciebam quia semper me audis. Qualiter autem oīs Christi oratio fuerit exaudita, & qualiter nō, uide supra uers. 190. & 292. Sequitur. *Intende uoci deprecationis meæ.* Vbi aduertē ꝙ intendere quandoque idem est, quod augere, quandoque idem, quòd considerare, & dirigere. Et sic Deum nobis intēdere idem est, quod Deum nobis considerando dirigere, uide supra uersic. 876. Qūo autem oratio differt à deprecatione, uide sup. vers. 62. & 185. & 648. Aduerte etiā ꝙ omnis Christi oratio fuit exaudita, & aliter quam orationes iustorum, quia omnis Christi oratio fuit exaudita quantum ad uotum, & utilitatem, orationes autem iustorum licet exaudiātur quo ad utilitatem non tamen omnes quo ad uotum, uide supra uers. 406.

Percipere aurib.

Io. 11.

Intendere.

1463 **In die tribulationis meæ clamaui ad te, quia exaudisti me.**

HIc ostendit ꝙ Deus præuenit orationes nostras. Deus enim orationes iustorum ante exaudit, quàm fiant, quia ab æterno illas exaudiuit, qui præuidit illas exaudiēdas. Et quia sunt exaudiendæ ideo illis inspirat affectum orandi. Et hoc est quod hic ait Christus. *Ego clamaui ad te.* Et quare, subdit causam. *Quia tu exaudisti me.* Sancti ergo exaudiuntur antequam orent, & hæc est gratia præueniens. Exaudiuntur etiam, post quā orauerint, & hęc gratia subsequens. De hoc uide supra uer. 190. Sed quid hic est dies tribulationis? Ad hoc dicit gl. ꝙ dies tribulationis est totum tps uitę pręsentis, in qua circundamur tribulationibus, sed dies lætitię erit in uita beata, de quo ps. 88. Melior est dies una in atrijs tuis super millia. Et in toto isto die tribulationis Christus orat ad patrem uel in suis. Vel dies tribulationis Christi intelligitur tempus suæ passionis, in quo singulariter ad patrem orauit multipliciter, uide supra uers. 268. & 292.

Oratio præuenit à Deo.

Dies tribulationis.

1464 **Non est similis tui in dijs, domine, & non est secundum opera tua.**

OStendit hic circa orationes nostras Dei potentiā, quia nō tm̄ est pius ad exaudiendum, sed etiam potens ad perficiendum. Et primò ostendit diuinā potentiam, secundò effectū diuinæ potētiæ, ibi. *Omnes gentes* Quantum ad primum sciendum ꝙ quiuis Deus accipiatur multipliciter, & sic plures sint dij, ut dictum est supra uers. 774. & 809. tamen quocunq; modo Deus accipiatur, nō est qui

qui similis sit Deo vero in essentia, quia æternus, in operatione q̃a oipotens. Vnde ista pñt esse verba Christi ad patrem, vel ecclesiæ ad Christum, & vtroq; modo sunt vera, vide supra ver. 832. Sed hic est dubium, q̃uo nullus Deus sit similis Deo. Cum.n. sancti dij dicantur, & oés sancti sint Deo similes dicēte Apostolo. 1.Io.3. ꝗ cũ apparuerit, similes ei erimus. Q̃uo ergo nunc dicit Christus patri vel ecclesia Christo, *Non est similis tui in dijs, domine*? Istam quæstionem tractat Greg. super illo verbo Iob 28. Non adæquabitur ei aurum, dicens. Ad hoc.n. sancti oés ad illa æterna gaudia perueniunt, vt Deo similes esse possint, sicut scriptum est. Cũ apparuerit, similes ei erimus, q̃m videbimus eum, sicuti est. Cum tñ Psalmista dicat, *Non est similis tui in dijs, domine*. Vnde ergo ei similes erimus, vnde non similes, nisi quia huic sapientiæ, & similes erunt ad imaginem, & tñ non erunt similes ad æqualitatem? Aspiciendo quippe æternitatē Dei, fit eis vt æterni hi fiut, vt dum visionis eius donum percipiunt, ex beatitudinis perfectione imitantur, ꝗ vident. Et similes ergo sunt, qui beati fiunt, & tñ creatori similes non sunt, quia creatura sunt. Et habent itaque quandam Dei similitudinem, q̃a non habent finem, & tñ incircunscripti spiritus æqualitatem nõ habēt, quia circunscripti sunt Sancti ergo quantalibet claritate, & perspicuitate fulgeant, Deo similes non sunt. Quia aliud est homines in Deo esse sapientes, atq; aliud hominem esse sapientiã Dei. Et hinc est (vt ait Greg.) ꝗ sancti viri licet se iustos possint dicere, nõ tñ se Deo similes dicere possunt, quia ipse solus essentialiter æternus, bonus & omnipotēs est. Psal. 96. Tu solus altissimus super omnem terram. Vnde 2. Paral. 6. dicitur. Domine Deus Israel, nõ est similis tui Deus in cœlo, & in terra.

Quæstio. Similis Deo qualiter & qualiter non. *Greg. 18. mor. c. 31.* *1. Io. 3.* *Similis nullus est Christo.* *Greg. 11. mor. c. 10.*

2465 *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient, & adorabunt coram te, domine, & glorificabunt nomen tuum.*

OStendit hic effectum diuinę potentiæ, & hoc in duobus. primò in permutatione cordium, secūdò in operatione mirabiliũ, ibi. *Quoniam magnus.* Quãtum ad primum sciendum, ꝗ sicut nihil tñ est in potestate hoīs, sicut voluntas, i. actus volũtatis, quia voluntas nostra est essentialiter libera, & cogi ad actum suũ non põt, sic signum infinitæ potestatis vo luntatem hoīs ad libitum subito mutare põt de vno ad oppositum eius. Et talis est diuina potestas, quæ q̃n vult, subitò voluntatem immittat, de persecutore facit defensorem, de blasphematore prædicatorem, & de inimico facit amicum, vt patuit in Paulo, dũ actualiter esset in Christi persecutione, cuius volũtatem subitò Deus mutauit. Et hoc non solum per seipsum Deus facit, sed &t per suos fideles. Nonne per apostolos suos totum mundũ permutauit, ut relictis idolis, Deum verum colerent, & in q̃ breui spacio tpis? Et hoc prævidens Psalmista, hic Deo dicit. *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient*, s. per fidem passibus mentis. *Et adorabunt coram te, domine.* Vnde hic ait glo. *Omnes gentes, quascunque fecisti, venient*, idest, oēs mutabuntur a suo cultu ad tuũ. Et dicit omnes gentes, quas fecisti, quasi dicat. Si est gens, quam non fecit Deus, illa non adorabit. Sed quia nulla est, quã non fecerit Deus, quia fontem omnium gentium, scilicet Adam, & Euam fecit, vnde propagatæ sunt omnes gentes, sequitur ergo quòd omnes conuertentur ad fidem. Et per hæc verba annunciat Psalmista ecclesiã vbiq; diffusam, quod modo impletum est. Et aduerte ꝗ hic signum uniuersale accipitur pro generibus singulorum, non pro singulis generum. Quid autem sit adoratio, uide supra uersic. 340. Sequitur. *Et glorificabunt nomen tuum.* Sed cum glorificare sit idē, quòd gloriosum facere: quomodo creatura potest glorificare Deum, quem non potest facere gloriosum? Sed aliquando accipitur facere pro manifestare, *Et glorificabunt nomen tuum*, idest, prædicabunt nomen tuum, i. quia nominabilis es. Sic enim hodie gentes conuersæ nomen domini glorificant, & ostendũt gloriosum, dum pro ipso dignum ducunt omne genus tormentorum & mortem subire. Vnde & martyribus, ait Apostolus, Glorificate, & portate Deũ in corpore uestro.

Potestas Dei. *Gentium cõuersio.* *1. Cor. 6.*

1466 *Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus solus.*

HIc ostendit diuinam potentiam in mirabilium operatione. Tot enim & talia mirabilia operatur Deus quot à nobis scrutari non possunt, vt ostensum est supra versi. 1182. Vnde illa plus stupêdo, & tacendo laudamus quam loquêdo, vt ostendit Gregorius, dicens, Diuinæ fortitudinis facta tunc verius explicamus, cû nos illa explicare nô posse cognoscimus, tunc facundius loquitur, cum ab his obstupescendo reticemus. Ad narrâda quippe mirabilia Dei deficit intellectus noster, quâ sufficienter exerceat linguam suam, vt quæ côprehendere idoneè non valet, hæc idoneè mutus laudet. Vnde benè per Psalmistâ dr. Laudate eum in virtutibus eius. Laudat qui se succumbere in laudis eius expletione considerat. Vnde merito Iob dicit. Qui facit magna mirabilia, & inscrutabilia, & quorû non est numerus. Magna videlicet virtute, inscrutabilia ratione, innumerabilia multiplicitate. Si autê ad Christû ista verba referantur, tunc est sensus q Christus in sua incarnatione operatus est mirabilia, implendo figuras de ipso in scriptura pmissas. De quib. vide sup. vers. 1268. Nota ergo q Deus faciens mirabilia, mirabiles nobis redditur pp̄ter multa, vide ver. 82.

Greg. 9. moral. c. 20.

Ps. 150.

Iob. 5.

1467 *Deduc me Domine in via tua, & ingrediar in veritate tua, lætetur cor meum vt timeat nomen tuum.*

HIc Psalmista explicat suam voluntatem, s. quid velit orando petere. Et duo facit, quia primò explicat suam orationem, secundò surgit ad gratiarum actionem, ibi. *Confitebor.* Quâtum ad primum sciendum, q Psalmista hic orando petit vt gentes ad Christi fidem conuersæ (de quibus statim ait. Omnes gentes quascunque fecisti, &c.) per ipsum Christum deducantur ne cadant à fide. Vnde in persona totius ecclesiæ, dicit. *Deduc me Domine, &c.* Notâdum quòd aliud est duci ad viam, aliud deduci in via. Ducitur ad viam qui errat extra viam, sed deducitur in via, qui iam existens in via adiuuatur ne cadat, vel ne erret à via. Psalmista ergo loquens in persona gentiû, iam conuersarum, non petit illas duci ad viam, quia iâ sunt in via, sed deduci in via, quæ s. via Christus est. Ioan. 14. Ego sum via, veritas, & vita, s. ne errent vel cadant in via, petit deduci per Christum. Et nota, q Christus nos ducit ad viâ, & nos deducit in via. Primò nos ducit ad viam, quia errantes ducit ad fidem. De hoc vide supra versi. 1380. Ideo quilibet errans ad ipsum vt ducatur ad viam accedere debet, dicens illud Ps. Erraui sicut ouis quæ periit, quære seruum tuum, &c. Dicit Albertus 8. de animalibus, q formica excæcata vadit errando, & sic errando si aliquâ aliâ apprehenderit, tenet eam strictè, vt per eam ad cauernam suam ducatur, nec facilè permittit eam à se separari. Huius exêplum debemus imitari. Propter quod nobis dicitur. Vade ò piger ad formicam, & considera vias eius, &c. Quilibet enim in peccato existens est excæcatus Sap. secundò, Excæcauit eos malitia eorû. Et ideo per seipsum vadit errando. Primum ergo occurrentem sibi de genere suo comprehendere debet, qui ipsum reducere possit ad locum suum. Christus autem est primus qui sic erranti occurrit, & porrigit manum. Prouerb. 8. Qui mane vigilauerit ad me, inueniet me. Sic ergo ipsum apprehendere debemus per orationem deuotâ, nec ipsum dimittere donec nos ducat ad viam rectam. Iustum deduxit Dominus per vias rectas. Secundò Christus nos deducit in via. Et de hoc nota satis supra versic. 973.

Christus nos ducit.

Albert. Formi.

Prou. 6.

Sap. 10.

1468 *Confitebor tibi, Domine Deus meus in toto corde meo: & glorificabo nomen tuum in æternum.*

HIc surgit ad gratiarum actionem, & consequenter harum gratiarum reddit rationem, ibi. *Quia misericordia.* Quantum ad primum ecclesia de gentibus congregata recognoscens gratiam à Deo factam, quia non suis meritis, sed merâ gratia de idololatria ad veram fidem est vocata, ad gratiarum actionem consurgit, dicens. *Confitebor tibi, &c.* Confiteri enim alicui idem est quòd illum lau-

laudare & magnificare, siue illi gratias agere. Sic enim Deo gratias agendo ei cõfitemur. Sic enim loquitur Ps. Confitemini Domino, quõ bonus, quõ in sæculum misericordia eius. Et sic omnis creatura suo modo confitetur Dño, quia seruans ordinem & dispositionem sibi à Deo inditam, laudat Deum, excepto malo homine. Sic.n. cœlum seruans cursum suũ, Domino confitetur, ps. 88. Confitebūtur cœli mirabilia tua, sic & terra, sic & omnis creatura psal. 144. Confiteantur tibi Dñe omnia opera tua. Sed homines mali non confitentur in toto corde, sed solum in parte, quia tẽpore prosperitatis Deũ laudant. Ps. 48. Confitebitur tibi cum benefeceris ei, & in tẽpore aduersitatis blasphemant. Et contra hos dicit ecclesia Deo. *Cõfitebor tibi in toto corde meo*. Quid enim est toto corde confiteri, nisi ex omni parte cordis gratias agere, i. ex parte aduersitatis & prosperitatis? Vel confiteri toto corde, est totam spem suã in Deo ponere. Confitentur in parte cordis qui non solum in Deo, sed etiam in temporalibus sperant. Toto corde confitetur qui solum Deũ propter se diligit, & alia propter Deum. Et hoc ostendens Balduinus super illo verbo Deute. 6. Diliges Dominum Deum tuũ ex toto corde tuo, dicit. Nota ꝙ amor mundi totum cor nostrum occupat, & omnes cellulas eius implet. De toto corde ergo eijciendus est amor mundi, vt & princeps mundi huius foras eijciatur, & ingrediatur amor Dei totum cor sibi vendicans, vt totum cor sibi confiteatur. Sed quõ toto corde Dño possumus confiteri, cum cor nostrum nondum totum sit nostrum, sed alieni diripiant illud dicente Ps. Multiplicatę sunt iniquitates meæ super caput meum, & cor meũ dereliquit me. Verum si non quantum tenemur cõfiteri possumus Deo, saltẽ quantum corde possumus cõfiteamur, nec imitemur iniquum debitorẽ, qui si non sufficit totum soluere quod debet, detrahit soluere quod habet, quasi per culpa sit nihil soluere, & nõ totum soluere. Et hic nota, quòd multa iubemur toto corde facere. Primò toto corde Deum diligere. Deut. 6. Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo. Secundò toto corde Deum credere. Act. 8. Si ex toto corde credis, licet. Tertiò toto corde Deum sperare. Prou. 3. Habe fiduciam in Domino ex toto corde, & ne innitaris prudẽtiæ tuæ. Quartò ex toto corde pœnitere, Ioel 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, &c. Quintò toto corde ipsum orare, Psal. 118. Clamaui in toto corde, exaudi me Domine. Sextò ex toto corde ipsum laudare, & sibi gratias agere, Psal. 9. Confitebor tibi Domine in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. Et isto modo nunc loquitur Psal. d. *Confitebor tibi Domine Deus meus in toto corde meo, & glorificabo nomen tuum in æternum.*

Bald.

Quia misericordia tua magna est super me, & eruisti animam meam ex inferno inferiori. 1469

HIc ostendit causam gratiarũ actionis, scilicet, beneficia à Deo recepta. Nota quòd misericordia Dei secundum effectum idem est, quòd gratia Dei. Illa ergo dicitur magna misericordia in nobis, quæ magna est gratia. Sed inter omnes gratias à Deo homini factas illa est magna imo maxima, qua Deus incarnatus hominem assumpsit Deum faciens hominem, & hominem Deum, vt ait Magist. lib. 3. dist. 12. Et sic hic Psalmista appellat magnam misericordiam, Christi incarnationem per quam a peccato liberati de inferno sumus erepti. d. *Misericordia tua magna est, super me*, idest, super naturam meam, quã assumpsisti hypostaticè. Vnde & hanc magnam misericordiam Christi incarnationis postulabat Psalmista, dicens. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuã. Hæc enim magna fuit misericordia, qa per illam nos eripuit ex inferno inferiori. Quis autem sit infernus superior, & quis inferior, imaginatur August. super istũ passum, ꝙ habitatio vitæ præsentis, vbi est mutabilitas, mortalitas & pœna respectu vitæ cœlestis, est quidam infernus, sed superior respectu inferioris, quia ab hac terrena habitatione itur in infernum inferius, vnde Deus eruit animas misso filio. Etenim propter ista duo inferna missus est Dei filius, ad istum nascen-

Misericordia magna est incarnatio Dei.

Ps. 50.

Infernus inferior & superior.

descēdo, ad illum moriendo. Ex illo autem inferno inferiori animas sanctorū patrum eripuit, quas postea ascēdēdo sursum secū adduxit ad cœlum. Et quia hoc totum fuit ex magna misericordia incarnationis, ideo nunc in persona sanctorum patrum loquitur psalm. dicens, *Quia misericordia tua magna est super me eruisti animam* &c. Alij autem imaginātur, quod in inferno sint distinctæ mãsiones suppliciorū, sicut in paradiso sunt distinctæ mansiones præmiorum. Vnde & diues ille, qui cruciabatur in inferno, leuauit oculos suos ad Abraham, qui cum alijs iustis erat in inferno, sed quasi in ora, & in superiori parte inferni, vbi visus est a diuite, qui erat in inferni parte inferiori, ad quam descēdunt damnati, qui plurimum peccauerunt. Sed ab isto inferno inferiori nullus, qui ibi descēderit, liberatur. Sed ideo aliqui liberari ab illo dicuntur, qui a Deo præseruantur, ne eo descendāt. Sicut quis dicitur aliū à morte liberare, non quia mortuum suscitet, sed quia ipsum præseruat ne mortem incurrat. Alij autem asserunt vnum solum locum esse inferni, purgatorij, & limbi, qui diuersa nomina habet, nō propter diuersa loca, sed propter diuersas pœnas ibi inflictas. Vnde vocatur infernus damnatis perpetuò, purgatorium illis, qui ibidem purgantur pœnis ad tempus, limbus illis, qui sine visione Dei & pœna sensus detinentur. De hoc vide satis superius vers. 108. Et secūdum istam viam quis de inferno inferiori qui est damnatorum liberatur quando præseruatur, ne ibidem descendat iuxta modū secundæ opinionis. Et istam vltimam opinionem reputo veriorem.

1470 *Deus iniqui insurrexerūt super me, et synagoga potentium quæsierunt animā meā, et non proposuerunt te in conspectu suo.*

Hic cōsequenter Christus orat pro sua resurrectione. Et quia resurrectionem præcedit mors & passio, ideo primò ostendit suam passionem, secundò petit resurrectionem, ibi. *Respice me.* Prima in duas, quia primò ostendit suā passionem, secundò passionis ostēdit rationem ibi. *Et tu domine.* Quantum ad

Testes iniqui cōtra Christum.

A primū agens de passione suā ostendit per quos sit facta, s. per Iudæos, qui ipsam tractauerunt. Et isti fuerunt in duplici differentia. Quidā fuerunt potentes, & principales alios inducens, sicut principes sacerdotū, & scribæ. Alij aūt minus principales, sed corrupti per superiores, sicut fuerūt falsi accusatores & testes. Ab istis ergo incipit Christus, d. *Deus iniqui insurrexerunt super me,* s. testes & accusatores iniqui, de quib. superius dixit, insurrexerunt in me testes iniqui, & mētita est iniquitas sibi. Vbi nota, quod iniquus B plus dicit, quàm peccator, sicut iniquitas plus quàm peccatū, i. apertius malitiam importat. Nā peccatū genus est ad omne vitiū, & stat pro paruo vitio siue pro magno, sed iniquitas solum de graui vitio dr. Sic & peccator est omnis malus, sed iniquus dr solū peccatis grauioribus irretitus, vt ostēdit Greg. d. Ipso loquēdi vsu plus est iniquitas quàm peccatū. Vn omnis homo libere se peccatorem fatet, iniquū verò nunquam non dici erubescit. Sic ergo notans horū falsorū testiū grauitatē, ipsos vocat iniquos, d. *Deus iniqui insurrexerunt super me,* s. falsè me accusantes, de C quib. iniquis dicit Christus. Verbum iniquum cōstituerunt aduersum me Prou. 19. Testis iniquus deridet iudiciū. Alij aūt in morte Christi fuerūt principaliores, s. principes sacerdotum & scribæ, de quib. subdit. *Et synagoga potentium quæsierunt animā meā.* Synagoga n. idem est quod congregatio. Quæ ergo fuit ista synagoga vel congregatio potētium, nisi cōgregatio sacerdotum & scribarū in mortem Christi conspirantium? De qua dr Matth. 26. Congregati sunt principes sacerdotum & seniores populi & consiliū D fecerunt, quomodo Iesum dolo tenerēt, & occiderent. Et hoc consilium præuidens psalm. in persona Christi, d. *Et synagoga potentiū quæsierunt animam meā.* Vnde psalmista sicut & Euangelista volens exaggerare peccatum ipsorū, d. *Synagoga potentium.* & Euāgelista d. Cōgregati sunt principes sacerdotum. Synagoga, quia congregati sunt, potentes, quia principes sacerdotū, & in hoc aggrauatur ipsorum peccatum. Vnde Remigius. Condemnantur aūt, quia congregati

Greg. 1 r mo c. 21

Synagoga potentium cōgregatio sacerdotum.

Remigi⁹

gati sunt, & q̃a potentes & principes sacerdotum fuerunt. Quanto .n. plures ad aliquod malum peragendũ conueniunt & quo sublimiores & nobiliores fuerint, eo deterius malũ habetur qđ committitur, & eo illis maior pœna præparat. Sed ꝙ non zelo iustitiæ, sed dolo hoc fecerat, subdit ps. d. *Et non proposuerunt te in conspectu suo*, i. non habuerunt timorem nec amorem Dei in conspectu suo, quo, .s. timerent dolosè iustum occidere. Sic .n. ad literam de istis supra psalmista dixit, Alieni, .s. à charitate insurrexerunt aduersum me, & fortes quæsierunt animam meam, *& non proposuerunt Deum in conspectu suo*, vide vers. 871.

Psal. 53

1471

Et tu domine Deus miserator & misericors, patiens, & multa misericordia, & verax:

HIc ostendit causam huius passionis .s. quare Deus permisit illos sic insurgere contra Christum vt ipsum morti traderent. Et dicit ꝙ hoc fuit ex magna misericordia Dei, qua .s. proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnib. tradidit illũ. Vnde si quæras, quare hoc Deus permisisti, respondet, quia tu dñe Deus miserator & misericors, passio .n. Christi fuit opus magnæ miserationis, & misericordiæ. Nota ergo ꝙ miserator & misericors differunt, sicut doctor & docens, sicut cantor & cantans. Nam doctor dicit habilitatem docendi, et si non actu doceat, sed docens cum hoc denotat actum docendi. Sic misericors dicit voluntatẽ miserendi, sed miserator dicit actũ. Dr̃ .n. misericors, qui habet cor miserum de alterius miseria interius sibi compatiens, & si nullã subleuationẽ illi cõferat. Miserator autem, qui actualiter miseretur. Et secundum istum modum loquendi Deus ab æterno fuit misericors, quia ab æterno disposuit humano generi per passionem sui filij subuenire, sed ab æterno non fuit miserator, quia ab æterno nõ fuit actualiter misertus, sed quando filium actualiter pro nobis exhibuit, tunc miserator fuit. Ista ergo sibiinuicem distinguẽs Psalmista ait. *Et tu domine Deus miserator, et misericors* Miserator dando pro nobis filium tuũ,

Miserator et misericors differũt.

E Quod ideo fecisti, quia ab æterno fuisti misericors, sic disponendo ꝑ filiũ nobis subuenire. Sic .n. dicit ps. 144. Miserator & misericors dñs patiens, & multum misericors. Sequitur. *Patiens & multa misericordia et verax.* Nõne patiens est Deus qñ quotidie offendit à nobis, & ipsam vindictã differt, vt a pecato cõuertamur Vñ ad Ro. 2. Tu cõtemnis diuitias bonitatis eius & patientiæ. Vbi gl. Copiosa est patientia Dei, quæ tot & tanta peccãtes sustinet, & non citò punit. Copiosa longanimitas Dei q̃ non solũ ad horam

Patientia Dei.

F est, sed longa ꝑ multa tẽpora expectãs. Hoc nunc exhibet Deus, quia nunc est tempus misericordiæ, postmodũ aũt tps iustitiæ erit. *Et verax*, quia .s. quod promisit per prophetas suos .s. filiũ pro nobis dare, adimpleuit. Nec mirum qm̃ est prima veritas, quæ mentiri non põt, fallere, nec falli. Vel omnia ista verba possunt dirigi ad filiũ, cui dicit miserator & misericors, quia voluntariè disposuit pro nobis mortem ferre, qđ & fecit. Dr̃ patiens, quia tot aspera patiẽter pro nobis sustinuit. Dicitur verax, quia veritatem

G semper docuit. Nam & hoc persecutores sui a veritate coacti cõfessi sunt, dicentes sibi. Magister scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces. Vnde dicitur Apocalypsis decimonono, ꝙ vocabatur nomẽ eius fidelis verax & verbum Dei. Primò vocatur fidelis. Nam secundum Gregorium in homilia tunc veraciter fideles sumus, si quod verbis promittimus opere adimplemus. Sic filius Dei vocatur fidelis, quia vitam æternam quam suis dare promisit, dicẽs. Vbi ego sum, illic & minister meus erit, de facto

Mat. 22
Apoc. 19
Fidelis.
Gregor.

Ioan. 12

H sic adimpleuit, dicens. Et ego vitam æternam do eis. Quarto vocatur verax, quia est veritas per essentiam. Ioãnis decimo quarto. Ego sum veritas & vita. Veritas per doctrinam. Ioannis decimoseptimo. Sermo tuus veritas est. Veritas per efficientiam. Ioannis primo, Veritas & gratia per Iesum Christum facta est. Tertio vocatur verbũ, quia est expressa notitia patris. Ioan. 1. In principio erat verbum. Quod tamen verbum sua misericordia pro nobis carnem assumpsit, quia verbum caro factum est. Propter

quæ ei ait Psal. *Et tu domine Deus* A *miserator & misericors.*

Ioan. 1.

1472 *Respice in me, & miserere mei, da imperium tuum puero tuo, & saluum fac filium ancillæ tuæ.*

Christus hic cõsequenter petit suã resurrectionem, & consequenter ostendit resurrectionis vtilitatem, ibi, *Fac mecum.* Quantum ad primum (vt alias dictum est) respicere Dei in nos nihil aliud est, quam misereri nobis. Sic. n. videmus in hominibus ꝙ uolens alteri gratiam facere, recto oculo respicit in eum, nolens autem gratiam facere faciẽ suam auertit. De hoc vide supra versic. 1385. 1439. Et hoc ꝙ respicere Dei sit misereri, hic declarat Christus, dicens, *Respice in me.* Et quo subdit. *Miserere mei*, s. me mortuum resuscitando. Et hoc est ꝙ subdit. *Da imperium tuum puero tuo.* Puer namque di Christus ratione summe puritatis. Sic. n. puerum vocabat Petrus et post resurrectionem, dicens. Cõuenerunt in ciuitate ista Pontius Pilatus & Hærodes aduersus sanctum puerum Iesum. Quid autem per Imperium, nisi resurrectionis triumphum intelligit? q̃a in resurrectione data fuit Christo oĩs potestas. Propter, quod ipse ait resuscitatus. Data est mihi omnis potestas in celo & in terra, quia. s. per resurrectionem eius declarata fuit mundo Christi potestas, quæ ante latebat. Secundum. n. quod ait Remigius, antequã surrexisset a mortuis Christus, nouerant Angeli se subiectos homini Christo. Volens ergo Christus etiam hominib. hoc notum fieri quòd data ei esset omnis potestas in cœlo & in terra, prædicatores misit, qui verbum uitæ omnibus nationibus prædicarent. Data est ergo Christo in resurrectione omnis potestas, i. manifestata. Et isto modo hic loquitur Christus patri, d. *Da imperium tuum puero tuo*, i. manifesta potestatem datam mihi: quia ante resurrectionem manifesta non erat hominibus; quia infirmus videbatur, dum caperetur, ligaretur, flagellaretur & crucifigeretur. Et ꝙ hoc petat fieri per resurrectionem, subdit, *Saluum fac filium ancillæ tuæ. Saluum fac*, i. à morte ipsum resuscitãdo, *filium ancillæ tuæ*, i. me Christum filium virginis Mariæ, quæ me concipiens dixit. Ecce ancilla dñi. Et vide claram prophetę illuminationẽ, quia non solum præcognouit Christi mysteria passionis & resurrectionis, sed etiam hic prẹuidit responsionẽ, quam Virgo Maria erat angelo datura, dicens. Ecce ancilla dñi. Ideo hic Christum vocat filium ancillæ dñi. Et nota hic quàm propriè Virgo Maria ancilla vocatur, quę sua humilitate nos oẽs informat. Hæc enim ancilla, fuit mater & virgo. Sed si ancilla, quomodo mater? si mater quomodo virgo? Sed ancilla fuit per humilitatem, mater per fœcunditatem, uirgo per puritatem. Quod ostendens Greg. super illo verb Iob. 28. Non adæquabitur ei aurum de Æthiopia, dicit. Mediator quippe Dei & hominũ, nõ prius homo conceptus atq; editus, post per meritum ut Deus esset accepit, sed annunciante angelo & adueniente spiritu, mox verbum in utero, mox intra vterum uerbum caro & manente incommutabili essentia, quæ ei est cũ patre & cum spiritusancto coæterna assumpsit intra virginea uiscera humanã naturam, vt & impassibilis pati, & immortalis mori, & æternus ante sæcula, tpalis esset in fine sęculorum, ut per ineffabile sacramentum conceptu sancto, & partu inuiolabili sm veritatem vtriusq; naturę, eadem virgo & ancilla Dei esset & mater. Mater namq; fuit. Sic quippe ei ab Elisabeth dr. Vnde hoc mihi ut ueniat mater dñi mei ad me? Et ipsa uirgo concipiẽs, dicit. Ecce ancilla dñi. Vnde in hoc quãtæ fuerit humilitatis, ostendit Ambr. super Lucam, d. Vide humilitatem virginis, vide eius deuotionem. Ancillam se dicit quę mater eligitur, nec repentina est exaltata promissione. Mitem. n. humilemq; paritura, humilitatem debuit & ipsa profere. Simulq; et se ancillam dicendo, nullam sibi prærogatiuam tantæ gratiæ vindicauit quin faceret quod iubetur. Eusebius etiam eadem uerba pertractans ad propositum dicit. Aliud quidem & aliud in præsenti sermone virginis, quis extollet apicibus hic quidẽ constantiam, hic obedientiæ promptitudinem.

Respicere Dei. *Puer Christus* *Act.* 4. *Mat. vlt.* *Remigi⁹* *Potestas Christi in resurrect.* *Luc.* 1. *Ancilla domini virgo Maria.* *Greg.* 18 *mo c.* 35 *Incarnatio Christi.* *Luc.* 1. *Ambros.* *Eusebius* *Humilitas Mariæ.*

tudinem. Aliud quod non est affecta tam splendidis per magnum archangelum sibi promissis. Aliud quòd non excessit modum instanciis vitando, sed æqualiter cauit & Euæ leuitatem, & inobedientiã Zachariæ, dicens. Ecce ancilla dñi, &c. Sic ergo Virgo Maria sub ancillæ nomine suam profitebatur humilitatẽ, dicẽs: Quia respexit humilitatem ancillę suę, ecce.n. ex hoc beatam me dicent omnes generationes. Vnde & Aug. in ser. m. assumptionis eiusdem, dicit. O vera Marię humilitas, quę mater creatoris effecta, ancillam se nominat. O vera Mariæ humilitas, quæ hoĩbus peperit Deum, mortalibus edidit vitam, cœlos innouauit, mundum purificauit, paradisum aperuit, & hoĩum aĩas liberauit. Facta est Mariæ humilitas scala cœlestis per quam Deus descẽdit ad terras. Quid.n. est dicere, quia respexit humilitatem ancillę suę, nisi quia acceptauit? Multi.n. in conspectu hominum vñr humiles esse, sed eorum humilitas a Deo non respicitur. Si.n. veraciter essent humiles, deinde ab hoĩbus se laudari non vellent, non in hoc mundo, sed in Deo exultaret spiritus eorum, &c. Isto etiam modo ipsam ancillam Dei filius confitetur nunc, dicens patri. *Saluum fac filium ancillę tuę.*

Luc. 1.

August.

1473 *Fac mecum signum in bonum, vt videant qui oderunt me, et confundantur, quoniã tu domine adiuuisti me, et consolatus es me.*

Hic ponit resurrectionis vtilitatẽ. Vbi notandũ quòd Christi resurrectio fuit figurata per signum Ionę prophetę; ut ipse Christus manifestat, qꝫ Ionas datus fuit Iudæis in signum Christi resurrectionis, dicens Matth. 12. Generatio hæc signum quęrit, & signum non dabitur ei, nisi signum Ionę prophetę. Sicut enim Ionas fuit in ventre ceti, &c. Et de hoc signo loquitur hic Christus dicens patri. *Fac mecum signum*, s. Ionę prophetę; it comple me resuscitando quod illud signum figurabat. Et vide qꝫ Christus hic se patri, æqualem manifestat, quia quę pater facit, & filius facit. Vnde dicit Ioa. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Sic & nunc

Resurrectionis signũ fuit Ionas.

Matt. 12

Ioan. 5.

E dicit. *Fac mecum signum*, quia. s. vna operatio est patris & filij. Vnde Christus in quantum Deus, vna cum patre suscitauit se hominem. Vñ dicit. *Fac mecum signum in bonum*; i. fac qꝫ signum meę resurrectionis alijs cedat in bonum, quod & factum fuit, quia prędicata Christi resurrectione, aliqui Iudęorum & gentiles Christi fidem receperunt. Fuit ergo resurrectio Christi signum in bonum; quia per ipsum conuersio multorum facta est, & per cõsequens saluatio. Et hoc est quod sequitur. *Vt videant qui me oderunt, et confundantur.* O derunt Christum Iudęi ipsum persequentes, oderunt gentiles cultum idolorũ cultui Christi prę-

F ferentes. Et vtrique videntes quomodo pater adiuuit Christum ipsum resuscitando, confusi fuerunt, s. de Christi persecutione, & de idolorũ cultu, & sic cõfusi Christi fidẽ receperunt. Confusio.n. in scriptura multipliciter accipitur, pro contritione peccatorum. Cum enim quis mente considerat mala quæ fecit, qualiter Deum summum bonum offendit, qualiter vitam perdidit, & meruit mortem æternam, merito in seipso con-

G funditur & erubescit, & sic dolet & pęnitet se peccasse. Sic enim de tali confusione pœnitentię, dicitur. Hiere. 31. Post quam conuertisti me, egi pœnitentiam; confusus sum & erubui. Vnde Eccl. 4. dicitur. Non confundaris pro anima tua dicere verum. Est enim confusio adducens peccatum, et est confusio adducens gloriam et gratiam. Que verba ad propositum tractans Bernardus, ait. Bonus pudor est quo peccasse aut certè peccare confunderis, et tam diuinum quàm

H humanum tantò verecundius revereris aspectum quantò verius tam Deum quã hominem cogitas punitorem. Tantoqꝫ grauius offendi à peccante, quanto con stat ab illo lõgius esse omne peccatum, Huiusmodi confusio fuit opprobriũ, parit gloriam, dum autem peccata omnia adimit, aut dimissa pœnitendo punit, et expellit confitendo, qꝫ si, quis tantum compungitur intus, sed tamen confiteri confunditur, talis confusio peccatum adducit, et gloriam de conscientia perdit, quando malũ quod ex profundo cordis

Confessio pœnitentię.

Hier. 31

Eccl. 4.

Bernar.

cordis compunctio conatur expellere, confusionis & pudoris metus obtuso labiorũ ostio, non permittit exiri. Et ideo Sapiens ait. Non confundaris pro anima tua dicere verum. Istã ergo confusio nẽ pęnitentię per signum suę resurrectionis Christus optat tã Iudęis q̃ gentilib. dicens. *Fac mecum signum*. s. *resurrectionis in bonum*, vt prosit infidelib. vt. s. ipsi videant. *Quoniam tu domine adiuuisti me, & consolatus es me*. s. me resuscitãdo, & sic confundantur pœnitendo. Hic moraliter potes notare, ꝙ Deus cum Christo fecit pro nobis multiplex signum, quia ipsum nobis dedit in signũ placatiuum, punitiuum, & directiuum, vide in præcedenti folio.

PSAL. LXXXVI.

1474 **F**Vndamenta eius in montibus sanctis, diligit dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.

PSalmus Iste talem habet titulum. *Filijs Chore ps. cantici*. Ad intelligentiã tituli oportet præuidere de materia psal. Dicũt ergo aliqui Hebręorum, ꝙ iste Psal. agit ad literam de ciuitate Ierusalẽ, quam ædificauit Salomõ, eam triplici muro claudendo, & de tẽplo, ꝙ ibi ędificauit in monte Sion mirabilis structuræ. Sed hoc stare non põt, quia cum dr̃ infra. *Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei*. In Hebræo dr̃, ciuitas cela, ꝙ significat perpetuitatem à parte post. Ciuitas aũt, & templum, ꝙ ædificauit Salomon, non durauit in perpetuũ quia post eius ædificationem per quadringentos, & viginti annos, per Nabuchodonosor fuit ciuitas cum templo taliter destructa, vt patet quarto Regũ vltimo: Propter ꝙ alij dicunt, ꝙ loquitur iste psal. de ciuitate Hierusalem & templo reædificandis per Regẽ Messiã, quem adhuc sperant futurum, quę sine comparatione erunt gloriosiora quàm fuerint tpe Salomonis. Vnde dicunt alij qui Hebræorum, ꝙ tpe Messiæ mons Sion eleuabitur in altũ, quia Deus tres mõtes altos, et magnos trãsportabit ad

Mons Sion eleuabitur.

A montẽ Sion, s. montem Sinai, montem Thabor et montem Carmeli, et super istos eleuabitur mons Sion, ſm illud Esaiæ scdo. Erit in nouissimis diebus mons domus dñi in vertice montiũ, et eleuabitur super omnes colles. Isti. n. tres montes sancti dicuntur, s. mons Sinai, quia ibi lex fuit data per Deũ. Mõs Thabor, qa ibi fuit ostensa victoria ipsi Barach contra hostes populi Dei. Mons Carmeli, quia in ipso ignis descẽdit de cœlo, et deuorauit holocaustum Heliæ. In istis ergo sanctis montibus sic cõgregatis tempore Messiæ, vt dicũt, fundabitur ciuitas Hierusalem. Et hoc est, quod in principio huius ps. ait. *Fundamenta eius in montibus sanctis*. Sed ista opinio nullius est momenti. Ista. n. eleuatio mõtis domus domini in vertice montium, non intelligitur secundum situm, sed secundum dignitatẽ, et gloriam. s. propter multa gloriosa, quæ ibi tẽpore Christi facta fuerunt maiora quàm in alijs montibus, vt puta ibi Christus in tẽplo personaliter fuit præsentatus, ibi prædicauit pluries ore proprio, ibi multa miracula fecit, ibi spiritumsanctũ Apostolis misit. Ibi primo in cœna sacramentũ eucharistiæ instituit, et consecrauit. Propter. n. ista gloriosa facta ille mons domus domini fuit eleuatus super omnes alios montes, non quidem loco, sed dignitate. Est etiam illa opinio hęretica quia dicit in aduentu Messię ista fiẽda, et sic negat Christũ iam venisse, sed adhuc ipsum dicit futurum Iste ps. ad literam non agit de ciuitate Hierusalẽ terrestri, sed de spirituali, q̃ est Christi ecclesia. Vnde hic ait glo. ps. iste breuis est in verbis, sed magnus pondere sententiarum, quia agit de cœlesti Hierusalem, i. de ecclesia, q̃ ciuitas est spiritualis. Cuius vna pars militat in terris, altera pars triumphat in cęlis, quam iste psal. commendat secundum pręsentẽ statum, et futurum. Ex istis apparet tituli sensus, *Filijs Chore Psalmus cantici*. Psalmus. n. significat operationem. Et sic dicitur psalmus inquantum agit de ecclesia militante, quę adhuc manet in operationibus, Dicitur etiam canticum, in quantũ agit de ecclesia triũphante, quæ lętaſ

Iud. 4.

3. Reg. 18

B

C

D

in Deo clarè viso. Sic ergo iste psal. cantici appropriaĩ filijs Chore, i. Christi, vide sup. versi. 1431. Intentio tota psalmistæ est nos inducere ad amoré patriæ cęlestis. Iste ergo ps. diuidiĩ in duas partes, q a primò agit de ecclesia militante, scđo de triumphante, ibi. *Sicut lætantiũ omnium.* Prima pars diuidiĩ in quatuor, scđm ꝙ statum ecclesiæ militãtis describit ex quatuor, s. primò à fundamenti stabilitate, scđo ab vnionis charitate, ibi. *Gloriosa.* tertiò à ciuiũ numerositate, ibi. *Memor ero.* quarto à dominantis dignitate. ibi. *Nunquid Sion.* Quantũ ad primũ ostendens stabile fundamentum ecclesiæ d. *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Vbi notandũ, ꝙ per montes sanctos apostoli, & prophetæ intelliguntur, qui mõtes erãt per altitudiné scientiæ, q̃ primò receperunt à Deo sicut montes primò radios solis recipiũt q̃ valles. Sãcti aũt dñr pp vitæ sanctitatem. In istis montib. fundata est ecclesia iuxtã modũ loquendi Apostoli ad Ephesios secũdo, qui fidelib. ex quib. constat ecclesia dicit. Fundati estis super fundamentum apostolorum, & ꝓphetarũ ipso summo angulari lapide Christo Iesu, &c. Vnde istum textum tractans Greg. super illo verbo Iob trigesimooctauo. Vbi eras qũ ponebã fundamenta terræ, dicit. In scriptura sacra quid aliud fundamenta quã prędicatores accipimus? Quos dũ prius dñs in sancta ecclesia posuit tota in eis sequentis fabricæ structura surrexit, vnde & sacerdos legalis cum tabernaculũ ingreditur, duodecim lapides in pectore portare iubetur. Quia videlicet semetipsum pro nobis offerens pontifex noster Iesus fortes in ipso prædicatores exhibuit, duodecim lapides sub capite in prima sui corporis parte portauit. Sãcti itaq; Apostoli & pro prima ostensione ornamenti lapides sunt in pectore, & pro prima soliditate ædificij in solo fundamẽta. Vnde cum psalmista sanctã ecclesiam in sublimibus apostolorum montibus fundari cõspiceret, dixit, *Fundamenta eius in montibus sanctis.* Cum verò in sacra scriptura fundamentum in singulari dr, nullus alius nisi ipse dominus designatur, per cuius diuinitatis

Greg. 28 mor. c. 9. Fundamẽta ecclesię sũt prędicatores.

Fundamentum est Christus.

E potentiam nutantia infirmitatis nostrę corda solidantur, de quo Paulus ait. Fũdamentum nemo aliud ponere põt pręter id, ꝙ positum est, Christus Iesus. Sic & istum intellectũ hic ponit gl. d. *Fundamenta eius in montibus sanctis,* i. in Apostolis & prophetis ipso summo angulari lapide Christo Iesu, qui solus est fundamentum, ꝙ nemo mutare potest. Sed hic est dubium, cũ pronomina relatiua ad aliud referantur, vt cũ dr, hoc est nomen eius, ly eius, refertur ad aliquod p̃cedens. Hic ergo ly eius, ad q d refertur? F Respondet psalmista, ad ly Sion. vt sit sensus. *Diligit Dominus portas Sion super omnia tabernacula Iacob.* Cuius Siõ fundamenta sunt in monteib. sanctis. Sion namq; significat ecclesiã rõne nominis & operis, vt dictũ est superius vers. 1128. & 1336. & 1351. Sed q̃ sunt portę Sion, idest, ecclesiæ, nisi ipsa sacramenta, per quæ intramus ecclesiam, vt est baptismus, &c. est ergo sensus. *Diligit dominus portas Sion,* s. sacramenta ecclesiæ catholicæ, *super omnia tabernacula Iacob,* i. G plus acceptat sacramenta legis nouæ, quàm omnia sacramenta legis antiquę. Quæ vocantur tabernacula Iacob, quia filij Iacob illis ad cultum Dei intrabãt.

1. Cor. 3

Glossa.

Portæ Sion sũt sacramẽta noua legis. Tabernacula Iacob sunt sacrificia legis antiqua.

Gloriosa dicta sunt de te, ciuitas Dei. 1475

COmmendat hic ciuitatem ecclesiæ à charitatis vnitate. In veteri namque testamento, & in nouo ad commendationem ecclesiæ catholicæ multa gloriosa sunt dicta. In antiquo namque testamento à multis gloriosis commendata fuit ecclesia catholica, quandoque à formositate. Cant. 4. *Tota pulchra es,* H amica mea, & macula non est in te, qui enim peccati habet maculam, non est viuum ecclesiæ membrũ. Quandoq; à castitate Cãt. 2. Surge, ꝓpera amica mea formosa mea, columba mea: Colũba. n. animal castissimum perhibetur. Qui. n. fornicatur per idololatriã, s. aliquid diligens plus quam Deum, non est viuum ecclesiæ membrum. Quandoq; à contẽplatione, Can. 3. Quæ est ista, quæ ascẽdit per desertum, sicut virgula fumi? q. a qui in istis infimis per amorem iacet, & non eleuatur ad cęlestia, non est viuum ecclesiæ

Ecclesia gloriosa dicta.

ecclesię membrum. Quandoque laudatur ab vnitate & concordia. Can.6. Vna est columba mea, una est matri suę electa. Quam unitatem facit charitas. Qui autem charitatis vnitatem non hẽt, non est viuum ecclesię membrum. Ista oia dicta de ecclesia sunt gloriosa, sed inter omnia gloriosius est quod sit ciuitas Dei, i. vnita per charitatem in Deum. Nam ciuitas idem est, quod ciuium vnitas. Vult ergo Psa. dicere, quamuis de ecclesia multa gloriosa sint dicta tñ inter oĩa gloriosa, quę de ipsa sunt dicta, hoc est gloriosius quod est charitate unita, quod per nomen ciuitatis ostendit, dicens. *Ciuitas Dei.* Nam ciuitas idem est, quod ciuium vnitas. De ciuitate autẽ ecclesię dr̃, quod in principio istius ciuitatis, Act.4. Multitudinis aũt credentium erat cor vnum et aĩa unã, et oĩa erant illis communia. Et hinc est quod ciuitas ecclesię hodie vilipenditur quia in ipsa charitatis unitas minuitur. Nota ergo quod ecclesia meritò dr̃ ciuitas, qui ad modum uerę ciuitatis unum principẽ Chrisũm hẽt; unitatem ciuium per charitatem continet, et suos ab hoste maligno defendit. Et hanc ciuitatem ecclesię ex Iudęis, et gentib. ędificatam prępuidit Hieremias, d. Ecce dies ueniunt, dicit dñs, et ędifieabitur ciuitas dño a turre Ananahel vsque ad portan anguli. Quod de ciuitate ecclesię exponit Greg. dicens. Ciuitatẽ quippe esse dñi sanctam ecclesiam nullus ignorat. Ananahel verò gratia Dei interpretatur. In angulo autẽ duplex paries iũngitur, Ciuitas ergò domini a turre Ananahel vsque ad portam anguli ędificari perhibetur, quia sancta ecclesia a celsitudine supernæ gratię inchoans, vsque ad ingressum, susceptionemq; vtrorumque populorum, Iudaici videlicet, atq; Gentilis dilatatur. Ante.n. aduentum domini solos Iudęos continebat ciues, sed per Christum gentib. est aperta. Vnde Hierem.39. dicitur. Aperta est ciuitas, et ingressi sunt omnes principes regis Babylonis, qui.s. erant gentiles. Et attende, quòd ista ciuitas ecclesię bello extrinseco agitabatur, s. ab hæreticis, et infidelibus, modo autem quod deterius est, bello intrinseco impugnaš ab illis, s. qui nomen Christiani retinent, qui filios ecclesię se dicunt. De extrinsecis.n. persecutoribus, dicitur Iob.24. De ciuitatib. fecerunt uiros gemere. Quod ad propositum exponens Greg. dicit. Quia ciuitatis à conuenientib. populis appellantur, non immerito ciuitatum nomine verè fidei ecclesiæ sunt designatæ, quę in singulis mundi partib. positæ, vnam catholicam faciunt ecclesiam, in qua fideles oẽs de Deo recta sentientes cõcorditer viuunt. Et subdit c.26. Hęretici ergo, quia peruersis sæpè huius mundi potentib. adhęrentes, bonorum socialem uitam, atque concordiam persequuntur, rectè nunc de ipsis dicitur. Fecerunt de ciuitatib. viros gemere. Quos rectè beat^9 Iob nominat uiros, quia illos magis hęretici extinguere ambiunt, qui perfectis gressib. per uiam Dei non fluxè sed uiriliter currunt. Sine impugnatione hereticorum non fuit ędificata ciuitas ecclesię, et tñ ipsi eam non superauerunt. Quod benè prędixit Sapiens, dicens. Sine his nõ ędificabitur ciuitas, et non inhabitabunt ipsi, s. hęretici, et in ecclesiam non transilient. Sed heu, quod magis dolẽdum est, quia iam hodie cessauit hęreticorum impugnatio, et ipsa a proprijs, et domesticis filijs, qui eius lacte sunt nutriti, et de statu paupertatis ad Christi patrimonium uocati, quod probatione non indiget, experientia docente, ipsam persequuntur, et impugnãt. Quod totum huius ciuitatis principibus uidetur imputare Esaias, cum de ista ciuitate prędixit. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicij. Iustitia habitauit in ea, nunc autem homicidę, Argentum tuum uersum est in scoriã, vinum tuum mixtum est aqua, principes tui infideles, soci j furum, omnes diligũt munera, etc.

Ecclesia vnitas. *Hier.31* *Greg.25 mo. c.11* *Ciuitas ecclesia.* *Greg.16 mo. c.25* *Eccl.38.*

Memor ero Raab, et Babylonis, scientiũ me. 1476

HIc commendatur ecclesia à ciuium numerositate. Vbi sciẽdum, quod differentia est inter legem antiquam, et legem euangelicam, quia antiqua omnibus gentibus nõn fuit diuulgata, sed solum Iudęis. Vnde dicitur Psalm. 147. Non fecit taliter omni generationi, et

iudicia sua non manifestauit eis. Lex verò euangelica omnibus indifferenter tradita fuit, & publicata. Vnde Apostolis ait Christus. Euntes in mundũ vniuersũ, prædicate euangelium omni creaturæ. Qui crediderit, &c. qui verò non crediderit, condemnabitur. Et per talẽ publicationem auctus est numerus fidelium per orbem, vnde hic nominantur aliqui populi existentes circa terrã promissionis, per quos & alij per orbem dispersi intelliguntur. Vnde ait *Memor ero Raab.* Vbi nota, quòd Raab hic potest esse nomen proprium vel appellatiuum. Et tamen quocunque modo intelligatur per Raab vult intelligere populum gentilem ad fidem conuersum. Raab enim, & Babylon nõ pertinent ad populum Iudaicum, sed ad gẽtilem. Nam Raab fuit quædam meretrix in Hiericho, vt habetur Iosue. 2. quæ recepit in domo exploratores populi Dei, & ipsos abscondit, & tutè emisit. Cui dictũ est, vt signũ coccineũ in fenestra suæ domus poneret, qñ ciuitas caperet, quo signo domus eius cognosceretur, & sic saluaretur. Quod & sic factũ est & saluata fuit ipsa, & domus eius. Et per hanc significatur ecclesia gentiũ, q̃ olim meretrix fuit, quia cũ idolis fornicabatur. Modo ãt signum coccineum habet in fenestra, quia signum sanguinis Christi apertè portat in fronte. Et de ista meretrice conuersa dñs Pharisæis superbiẽtib. dicit, Publicani, & meretrices præcedent vos in regnum Dei, vt ait glo. iuxta ẽt nominis interpretationẽ Raab significat gentes. Interpretatur. n. latitudo, vel impetus. Hæ sunt gentes, q̃ latè, & impetuosè euagabantur per uitia. Secundum autem Hieronymum Raab hic nõ est nomen proprium illius mulieris prædictę, sed est nomen appellatiuum, & significat superbiam. Vnde per ipsam designatur populus Aegypti, quia tempore Moysi per superbiã maxime Deo fuit rebellis, qui tamen post Christi ascensionem humiliter fidem suscepit catholicã ad prędicationẽ B. Marci, sicut Aethiopes per pdicationem B. Matthęi. De Aegyptijs ergo d. *Memor ero Raab*, i. Aegypti gentilis. *Et Babilonis.* Duas. n. ciuitates præcipue ponunt doctores, s. Hierusalem, & Babyloniã, per Hierusalẽ intelligentes cõgregationem bonorũ, per Babyloniã verò malorum, ita q oẽs boni spectãt ad Hierusalem, mali ãt oẽs ad Babylonem, vt ostendit Aug. 1. de ciu. Dei. Dicat ergo *Memor ero Raab, & Babylonis*, i. populi gentilis, *scientium me*, i. qui scient me, & cognoscent per fidẽ. Memor. n. istarũ nationum fuit Deus, qñ Apostolos sanctos eis misit fidẽ Christi prædicare. Vñ Apo. 16. dr. Babylon ciuitas illa magna veniet in memoriam ante Deum, per hoc. n. nihil aliud Psalmista vult ostendere, nisi q ciuitas ecclesiæ non solum ex Iudæis cõstat, sed amplius ex gentibus, quæ fidem susceperunt.

Mar. vlt. — *Raab significat gentiles.* — *Mat. 19* — *Glossa.* — *Hierony.* — *Babylon significat gentes.* — *August.*

Ecce alienigenæ, & Tyrus & populus Aethiopum, hi fuerunt illic. 1477

HIc ad eundem intellectum alias nationes nominat ad fidem conuersas, per quas eodem modo intelligit populum gentilem, quod ex nominum interpretatione patere potest. Nam Tyrus interpretatur angustia, & significat gentes, quæ fuerunt in angustia vitiorũ idolis seruientes. Sicut. n. dominari inferioribus lætitiã infert, sic inferioribus subijci, angustiat, & tribulat mentem. Sed idola manu hominum facta sunt eis inferiora, quibus tamen gentes subiiciebantur, & ideo in angustiis erant, sed de illa angustia venerũt ad aliam, s. ad angustiam pœnitentiæ pro peccatis. Ad Tyrũ ergo per fidem dominus fuit; Matt. 15. Secessit Iesus in partes Tyri. *Et populus Aethiopum.* Isti fuerunt ad fidem per Beatum Matthæum adducti, vt dictum fuit superius, Aethiopia præueniet manus eius Deo, vide supra versic. 1081. Per Aethiopes autem intelligit gentilem populum tenebris peccatorum obscurum. Nam Aethiopes tenebrosi, vel obscuri interpretantur. De omnibus ergo istis populis dicit. *Hi fuerunt illic*, i. in ecclesia ducti per fidem. Ex quibus omnibus ostendit numerositatem ciuium ecclesiæ catholicæ quæ tamen ante solum in Iudea consistebat. Nota autem quod ubi nos habemus. *Hi fuerunt illic*, In Hebræo, & in translatione Hiero. habetur. *Iste natus est ibi*, & est ſnia quia ly *iste*, refertur ad quem-

Tyrus significat gentes. — *Aethiopes significat gentes.*

quemlibet populum prædictum, ut sit sensus. *Iste*, idest, quilibet populus de prædictis ad ecclesiam receptus, *natus est ibi*. idest, renatus per baptismum sicut saluator ait. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritusancto, non potest introire in regnum Dei.

Ioan. 3.

1478 *Nunquid Sion dicet homo, et homo natus est in ea, & ipse fundauit eam altissimus?*

HIc ostenditur nobilitas ecclesiæ ex dominãtis dignitate, quia, s. Christus ipsam regit & gubernat. Et primo Christus in ea natus demõstratur, secundò eius natiuitas publicatur, ibi. *Dominus narrabit*. In Hebræo autem hic dicitur. *Nunquid ad Sion dicet homo*. Ex quo apparet quod non est sensus, quod Sion dicat illa verba, sed quod dicantur ipsi Sion, & sic ly *Sion*, est casus datiui. Vt sit talis cõstructio, *Nunquid homo dicet Sion, vel ad Sion*. Et quid dicet ipsi Siõ subdit. *Et quia natus est in ea*. Vnde ly primus homo qui dicet ipsi Sion intelligit Ioannes Baptista Christi præcursor, qui ipsi Sioni, i. populo Iudæorum Christi nunciauit aduentum. Et de isto homine dicitur ad literam. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, &c. Hic .n. annunciauit Iudæis verbum hominem factum, dicens, Post me uenit vir, qui ante me factus est, &c. Et ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Sed vide modum loquendi quid dicet, *Homo natus est in ea*, Cum .n. homo propriè dicatur qui viuit s'm dictamẽ rationis, vt dictum est superius, vers. 558. quomodo homo quis appellatur, dum adhuc in ventre matris subsistit? Sed hoc proprium fuit Christo qui in primo instanti suæ conceptionis in ventre matris perfectus fuit vir & homo, vt dictum fuit superius vers. 657. Dicit ergo, *Homo natus est in ea*, i. in Virgine Maria. Isto enim modo loquendi de ista ciuitate Sion, dixit angelus ad Ioseph. Quod enim in ea natum est, de spiritusancto est. Sequitur. *Et ipse fundauit eam altissimus*, s. Christus, qui ut verbum est altissimus qui Virginem Mariam fundauit, quia inquãtum Deus ipsam creauit, sed inquantum homo postquam fundata, in ea fuit natus, ipsa dicente. Qui creauit me, requieuit in tabernaculo meo. Et nota quod creationẽ B. Mariæ, dicit fundationem, fundamentũ est fortitudo rei, & sic rem fundare est ipsam fortem facere & firmam. Quando ergo aĩa beatæ virginis fuit creata tunc fuit fundata, quia per filium Dei sic fuit consecrata & in gratia stabilita, vt nunquam peccare posset, vt dictũ est supra ver 428. Vel aliter vt per ly *ea*, intelligatur synagoga in qua natus est Christus, q fundauit ecclesiam de seipso dicens, Super hãc petram ædificabo ecclesiam meam.

Homo Ioannes Baptista. — Ioan. 1. — Ioan. 1. Homo Christus — Matt. 1. Maria virgo fundata a Christo. — Eccl. 24. — Mat. 16

Dñs narrabit in scripturis populorum, & principum horum qui fuerunt in ea. 1479

HIc ponitur ipsius Christi natiuitatis per orbem prædicatio. Vbi per scripturas populorum, intelligit scripturas euangeliorum, que dicuntur scripturę populorum quia oĩbus populis sunt prędicatę. Mar. vlt Prędicate euãgelium oĩ creaturę. Et dicit de Christo. *Dominus narrabit*, & non dominus scribet, quia Christus euangelium non scripsit, sed benè prędicauit. Matth. 9. Circuibat Iesus oẽs ciuitates prædicans euangelium regni Dei. Verum & si ipse non scripsit euãgelium tamen Apostolis qui illud scriberent inspirauit, ideo subdit. *Et principum qui fuerunt in ea*. Per principes intelligit Apostolos. Psal. 44 Constitues eos principes. Est ergo sensus. Dominus Iesus Christus narrabit. s. natiuitatem suam, & alia mysteria per seipsum prædicando, narrabit ẽt per alios euangelia scribendo, quę oĩbus populis diriguntur. Et sic narrabit in scripturis populorũ, quæ scripturæ sunt principum *qui fuerunt in ea*. i. quæ scripturę euangeliorũ fuerunt scripturę Apostolorũ, qui fuerunt in ea. s. ecclesia facti, principes. Et aduerte, q̃ nõ fuit cõtentus Christus qđ euãgelium prędicaretur, ni ẽt in scripturis poneretur, quia vsq; ad finẽ mundi duraturum erat. Sicut autem ait Greg. 33. mor. c. 24. Omne, quod loquimur transit, q̃ verò scribimus, manet, ideo dictum fuit Ioa. Apoc. 1. Quod vides, in lib. scribe.

Psal. 44 — Scriptura manet, locutio trãsit.

Sicut

1480 *Sicut lætantium omnium habitatio est in te.*

Ciuitas gloria.

HIc consequenter agit de ecclesia triumphante, in qua est perpetua laus, lætitia, gloria, et securitas fœlicitatis. De qua nunc dicit loquens in persona beatorum. Omnium nostrum habitatio est in te sicut lętantium. Vbi ly *sicut*, quamuis quandoque significet similitudinem et nō rei veritatem, hic autem significat maximè rei veritatem, sicut 1. Ioan. 2. Videbimus eum sicuti est. Hęc aūt ciuitas ecclesię triumphantis quantæ sit letitię, et iucunditatis, clare figuratur Apoc. 21. vbi ait Ioa. Ostēdit mihi Angelus ciuitatem sanctam Hierusalē, habentem claritatem Dei in se, quæ habebat murum magnum et altum habentem portas duodecim, ab Oriente portę tres, ab Occidente portę tres, ab Austro portę tres, ab Aquilone portę tres. Vide etiam figuram expositā in litera ciuitas. De lętitia sanctorum vide Orig. 1034.

PSAL. LXXXVII.

1481 D*omine Deus salutis meæ, in die clamaui, et nocte coram te.*

ISte Psal. satis extraneum habet titulū qui talis est. *Canticū Psalmi filijs Chore in finem pro Melech ad respondendum intellectus Heman Israelita, vel Ezraita.* Secundum enim quod hic ait Magister, licet quādoque tituli Psalmorum eandem importent sniam, tamen quandoque in verbis variantur pro leuando fastidio, quia varietas multotiens fastidium tollit. Quantum ergo ad intellectum literalē tituli, sciendū quod istum Psal. fecit Heman vel Aman Israelita vel Ezraita. Nam ut habetur Gen. 38. Iudas filius Iacob genuit duos filios de Thamar nuru sua. s. Phares, et Zaram. Descēdentes autem ab isto Zaram Ezraitę dicebantur. Sic ergo iste Heman qui descendit de Zaram dicebatur Israelita q a ab Israel descenderat. Dicebatur etiam Ezraita, quia de ipso Zaran descenderat, et hic habuit spiritum propheticū,

Heman idem Aman.

E et multos Psal. fecit. Item sciendum, q Melech, uel Mahalat nomen est Hebraicum, et est nomen cuiusdam instrumēti musici in quo iste Psal. cantabat. Quando autem iste Psal. cantabatur, Hemam qui erat preceptor incipiebat, sed chorus qui s. erat de filijs Chore, respondebat. Item aduertendum, q iste Psal. quo ad literam agit de tribulationib. et pressuris, quas passi fuerunt Iudęi in captiuitate Babylonię, quas pręuidens hic propheta prędixit. Tribulatio autem et aduersitas mouet ad opera bona et exultationē

F mentis. Et ideo iste Psal. dicitur canticū, quo ad lætitiam mentis quam ingerit tribulatio exterior et dicitur Psal. quātum ad bonam operationem ad q̄ tribulatio nos excitat. Est ergo tituli sensus iste Canticum hoc Psalmi in finem nos dirigens, *est intellectus Aman Israelita vel Ezraita.* i. est factus ab ipso Aman declarās intellectum eius de tribulationibus, quas passuri erant Iudęi in Babylone. Et est *pro Melech*. i. in illo instrumento musico decantandus erat. Et hoc dirigitur filijs Chore ad respondendum, quia filij

G Chore faciebant vnum chorum, et sic habebant respondere ipsi Heman inchoanti Psalmum. Ex prędictis ergo quo ad literam apparet auctor et materia Psalmi, quia Aman uel Heman Ezraita fecit istum Psalmum, orans dnm pro liberatione populi Israel a pressura captiuitatis Babylonię. Et sm hoc iste Psal. diuiditur in partes duas, quia primò implorat diuinam miserationem, secundò ad hoc inducit multiplicem rationem, ibi. *Quia repleta est*, &c. Quantū verò ad spiritum propheticum, iste Psal. agit de passione

H Christi. Vnde ad intellectum tituli, sciēdum q iste Psalmus dicitur canticum et Psalmus: cāticū, quia Christi passio fuit causa nostrę liberationis, unde exultare debemus, Psalmus, quia passio Christi nos excitat ad ipsum imitandum per bonam operationem. Melech autem interpretatur Chorus, et significat vnitos in charitate et concordia. Filij Chore significat filios crucifixi, vt supra dictum est. Est ergo tituli sensus hic. Hic est intellectus Aman Israelitę. i. illius qui fecit istū Psalmum, quia hic expressit intellectum suum

sũ de Christi passione, qui intellectus dr canticum: psalmus, quia passio Christi hic explicata nos monet ad letitiã & bonam operationem. Et est in finem,s. in Christũ nos dirigens. Et est filijs Chore,s. filijs crucifixi, ad respondendum,s. Christo, nõ quidem uerbis, sed operib. ut sicut ille pro nobis passus est, ita & nos pro nomine eius pati non formidemus. Sic.n Pet.1.Pet.2.ait Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exẽplum, ut sequamini, &c. Et hoc pro Melech.i.in Choro, & charitatis concordia quia aliter nihil ualeret, dicente Apostolo. Si tradidero corpus meũ, &c. charitatem aũt nõ habeam, &c. Tota aũt huius psalmi intentio est nos ad Christi imitationẽ passionis inducere. Diuidit aũt iste psalmus in tres partes, quia circa suã passionẽ Christus tria facit, quia primò adiutorium patris orando postulat, secundò suã passionẽ explicat, ibi. *Quia repleta*. tertiò ostẽdit quas sua passio nõ suscitat, ibi. *Nũquid mortuis*. quartò ostendit qd passio suis electis conferat, ibi. *Et ego ad te.* Prima in duas, quia Christus primò exprimit suam orationẽ, secundò petit exauditionem, ibi: *Intret*. Quantũ ad primũ Chrus ait patri. *Dñe Deus salutis meæ*. Vbi nota, ꝙ realiter Chrus orãdo clamauit ad patrẽ, & in die & in nocte. Et hoc est, qd dixit Ps. 21 Deus meus, clamabo p diẽ, & non exaudies & noctem, & non ad insipientiã mihi, uide uers. 292. Vel aliter, ubi aduertendum, ꝙ scriptura p diẽ accipit statũ prosperitatis, & p noctẽ statum aduersitatis. Sic.n. accipit Ps.41. In die mandauit dñs misericordiã suã, et nocte canticum eius, uide supra uers. 698. Vñ Greg. ait 4.mo.c.17. Quasi dies quædã est cum mundi prosperitas arridet. Sed dies iste in noctem desinit, quiã sępè temporalis prosperitas ad tribulationis tenebras perducit. Hunc diem prosperitatis propheta despexerat, cum dicebat. Diem hominis non concupiui, tu scis. Hãc tribulationis noctẽ postremo incarnationis suæ tpe dñs se passurum nunciauit, cum p Psalmistã quasi ex præterito diceret. Vsq; ad noctem increpuerunt me renes mei. Sic ergo prosperitas dr dies, et aduersitas nox. Ad propositum ergo Christus clamauit ad patrem in die, et in nocte. Ipse.n utriusq; status summum habuit gradũ. Nullus.n. prosperitatis gradum altiorem habuit eo, qui ad tantam assumptus fuit gloriam et gratiam, ut in primo instanti sui esse, uerus Deus esset et omni gratia plenus, et non prius habuit esse ꝙ fęlicitatem. Ipse ẽt summum gradum in hoc mundo habuit aduersitatis, quia nullus eo amplius in carne, fuit passus. Et tũ in utroque statu semꝑ clamabat ad patrem, in statu prosperitatis gratias ageus et laudans Deum. Ps. 56. Clamabo ad Deum altissimum, ad Deum, qui benefecit mihi. Clamaui in statu aduersitatis, Deũ inuocando. Luc. 23. Clamãs uoce magna Iesus ait. In manus tuas, dñe commendo spiritum meũ, Benè ergo Iesus dicere põt. *Dñe Deus salutis meæ, in die clamaui & nocte coram te*. De multiplici autem clamore Christi, uide uers. 399. et 8092. Istũ uersum ad sensum prædictũ exponit gl. de Christo, dicens. *Domine Deus salutis meæ, in die clamaui*, etc. quia in lætis, et rebus aduersis orauit Christus.

1.Pet.2. *1 Co.13* *Psal.21* *Dies prosperitatis, nox aduersitatis.* *Hier.17* *Psal.15.* *Clamauit Christus in die et nocte.*

Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam. 1482

HIc postulat suæ orationis exauditionem. Vbi aduertendum, ꝙ aspicio, cis, uerbum, idẽ est ꝙ uidere, uel cõsiderare, et inde conspectus, quasi simul uisus. Et sic conspectus Dei dr simul omnium uisio: quia eius sapientia oĩa nudè uidet et clarè. Ps. 118. Omnes uię meę in conspectu tuo. Vnde gl. super illo uerbo. Omnia nuda, et aperta sunt oculis eius, ait q.d. Nulla creatura in cõspectu Dei est inuisibilis, quia omnia, s. cęlestia, terrestria, et inferna ei nuda sũt, et aperta, i. discooperta, reuelata, et manifestæ, q. a ex omni parte plenè uisa, oculis eius .i. cõspectui, et uisioni eius, ad quem nobis est sermo i. cui oportet nos reddere rõnem de omnibus operibus, et cogitationibus, et intentionibus nostris. Vnde Ps. 118. Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper. Ad propositũ ergo idẽ est conspectus Dei, quòd simul cognitio Dei. Cognitio aũt uel scire Dei est duplex,

Conspectus Dei duplex. *Hebr. 4.*

plex.s.visionis,& approbationis. Primo modo oīa Deus cognoscit bona & mala. Quantum ad sm modū mala nō cognoscit,sed solum illa quæ approbat. Sic.n. fatuis virginib. dr. Amen dico vobis, nescio vos. Sic consimiliter dicimus cōspectū vel simul aspectum Dei duplicem .s. cognitionis, & sic oīa in conspectu eius sunt,& approbationis,& sic solū illa sūt in cōspectu eius q̄ approbat,nō aūt mala Vñ Iob 13.dr. Vias meas in conspectu ei⁹ arguā.q.d.hoc approbat.Nō.n.veniet in cōspectu eius oīs hypocrita.q.d.hypocritā non approbat. Isto ergo modo q̄d est oratione intrare in cōspectu dñi, ni si orationē ei esse placitam,& approbatā & ab eo exaudiri? Et hoc est, q̄d hic gl.ait. Ingressus orōnis in cōspectu dñi approbatio eius est. Cōsequēter hoc idē alijs verbis repetit,d. *Inclina aurē tuam,* &c. Inclinatio aūt auris Dei ad preces nostras est misericors ei⁹ exauditio. Qui .n. aliquē vult exaudire porrigit sibi aurē, sed ab illo quem non vult exaudire, auertit. Auris n Dei dr eius gratia,vide supra vers.870.& 1139. In hoc ēt q̄d dicit. *Inclina aurē tuā,*&c. notat humilitatem orōnis,uide vers.190.&437.Hic aūt notat gl.magnā virtutē orōnis,d.Virtus magna puræ orōnis hic notat, q̄ quasi q̄dam persona,ad Deum intrat & mandatum peragit quo caro peruenire nequit. Quantæ autem virtutis sit conspectus Dei erga nos,vide supra vers.686.

Mat.25 — Glossa. — Oratio nis virtus.

1483 *Quia repleta est malis anima mea, & vita mea inferno appropinquauit.*

Hic Christus explicat suā passionē, q̄ Christus grauissimam ostendit ex multis, primò ex pœnarum multiplicitate in principio, secundò ex opprobriosa reputatione,ibi. *Aestimatus sum,* tertiò ex corporali vulneratione,ibi. *Sicut vulnerati,* quartò ex iniquorum associatione,ibi, *Posuerūt*,quintò ex adiutorij priuatione,ibi. *Super me confirmatus.* Sextò ex discipulorum dispersione, ibi. *Lōgē fecisti,* septimò ex sui discipuli proditione,ibi. *Traditus,* octauò ex mortis turpissimæ cōdemnatione,ibi. *Clamaui.* Quantum ad primū narrat grauitatem suæ passionis ex dolorum, & pœnarum

E multiplicitate, d. *Quia repleta est malis anima mea.* Duo.n.sunt genera malorū .s.culpæ & pœnę. Primum nō pōt esse sine scđo, q̄a oē peccatū pęna est,sed s̄m benè pōt esse sine primo,non simpliciter q̄a oīs pęna si iusta est, est peccati pęna, sed in psona patiente, q̄a q̄s innocens p peccato alterius mala pœnæ pati pōt. Et de isto scđo genere malorū ait Christus. *Quia repleta est malis.*s.pęnę anima mea,q̄a tpe suæ passionis oīb.malis q̄b. q̄s pōt repleri repletus fuit Christus, & oīb.modis passus,vide supra vers.21. Et

F hoc est quod Christus dicit. Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Vnde glo. Non peccatis,sed doloribus repleta fuit aīa Christi,vel etiam repleta fuit malis, quia omnib. vitijs & peccatis aliorū cō patiebatur. *Repleta est* ergo *malis anima mea.*q.d.malis prætereuntis populi compatior,dum trador ad mortem. Et hoc est quod subdit. *Et uita mea inferno appropinquauit.*q.d.quia trador ad mortem,p quod anima mea appropinquauit ad infernum, quia statim separata anima in infernum appropinquauerit vel descen

G derit anima Christi vide vers. 108.

Mat.26 — Glossa.

1484 *Aestimatus sum cum descendentibus in lacum,factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.*

Hic aggrauat passio Christi ex opprobriosa reputatione,q̄d.n.quis pro altero facit laboriosum & sumptuosum libere,& ex mera charitate, reputare q̄ hoc non liberè, sed ex necessitate, & coactè illud faciat, est iniuriosè & opprobriosè cōtra debitum opus illius reputare. Quod sic in sua passione accidit

H Christo. Vbi notandum, q̄ aliter Christus fuit passibilis, & mortalis, & aliter nos,q̄m nos pęnas,miserias, & mortem patimur ex necessitate naturæ,quā necessitatē induxit peccatum primorū parentum: Christus autē hos defectus pęnales in se assumpsit sola volūtate ut ex charitate nō necessitate pro humano genere pateretur,vt deducit Magist. lib.3. d. 15. Iudæi autem opprobriosè contra Christū insurgētes existimabant illum pati non uoluntate,sed necessitate. Et hoc est,quod Christus dicit. *Aestimatus sum*

Christus passus est voluntate non necessitate.

sum cum descendentib. in lacum. Per lacu accipit infernum, sicut dr Zach. 9. Eduxisti vinctos de lacu ad quẽ descenditur p mortẽ q.d. Æstimatus sum mori, pati, & ad infernũ descẽdere eadẽ rõne, qua & alij. s. non volũtate, sed necessitate. Et istã expositionẽ hic sent. gl. d. Ait Christus: Non solũ grauiora sum passus, sed & contumeliosa. *Quia æstimatus sum cũ descendentibus in lacũ.* s. miseriæ vel inferni profunditatem. Et hoc à nescientib. quid faciebant, qui me sic putabãt mori necessitate, vt alij hoies moriuntur. Sed hos defectus infirmitatis nostræ sicut & & ipsam carnẽ non cõditione necessitatis, sed miseratione volũtaria suscepit, vt transfiguraret in se corpus suum, qd est ecclesia. s. vt si quis suorum inter has humanas miserias contingeret tristari vel dolere, nõ ideo se alienũ à gratia putet. Sequitur. *Factus sum sicut homo sine adiutorio inter mortuos liber.* Est declaratio partis pdictæ, vt Christus dicat. Ego qui solus sum inter mortuos liber. s. qui solus volũtate non necessitate morior, *factus sum.* s. æstimatus à nescientib. q̃ sim sicut homo sine adiutorio. s. q̃ non possim euadere mortem sicut nec alij hoĩes possunt, q̃ falsum est, qa alij hoĩes non hñt potestatẽ euadẽdi mortẽ si velint, sicut ego. Et hoc est q̃ Christus dicit: Nemo tollit aiam meã à me, sed ego pono eam à meipso. Potestatẽ habeo ponendi aiam meam, & potestatem habeo iterũ sumendi eam. Quod exponẽs Chrysostomus ait. Quia n. Iudæi cõsiliabãtur multotiẽs Christum interficere, dicit, q̃ ipso nolente, inutilis est hic labor. Ita n. habeo potestatem aĩam meã ponere, vt nullus possit à me inuito ipsã auferre, quod in alijs hoibus non est. Dñs autẽ Iesus solus habet potestatem ponendi eam, & iterum ad libitũ resumendi eã.

Morтuus est Christus volũtate non necessitate.

Io. 10.

Chrysos.

1485 *Sicut vulnerati dormientes in sepulchris, quorum non est memor amplius et ipsi de manu tua repulsi sunt.*

Hic aggrauat passio Christi à corporali vulneratione. Christus. n. ab eis vulnera multa suscepit, quia ipsi æstimabãt per illa vulnera eũ violenter ad mortem ducere. Et hoc est quod d. *Sicut vulnerati dormiẽtes in sepulchris.* q.d. æstimatus sum ab eis, sicut de alijs qui per vulnera inuitè ducunt ad mortẽ & ad sepulchrum. Sic & ego ab eis lancea vulneratus sum, mortuus, & in sepulchro positus, sed totũ hoc volũtate, nõ necessitate. Sed q̃uis Christus fuerit vulneratus, mortuus, & sepultus, sicut & cæteri, tñ differentia est inter ipsum, & alios vnde sequitur de alijs *Quorum non est memor.* Alia litera hẽt & magis clarè. *Quorum tẽpus resurgendi nondum venit.* Vbi Christus discernit se ab alijs qa licet fuerit vulneratus mortuus, & sepultus, ipse tñ die tertia resurgẽs euigilauit. Sed illi putabãt eũ similẽ alijs vulneratis, & occisis & dormiẽtib. in sepulchris, quorũ Deus nõ est memor adhuc, qa nõ euigilabunt vsq; ad diẽ iudicij. Et notat gl. q̃ scriptura cõsueuit mortuos dicere dormiẽtes, quia ipsos vigilaturos. i. resurrecturos vult intelligere, qa euigilabũt in resurrectione. Sequit. *Et ipsi de manu tua repulsi sunt.* Hoc. n. ly *ipsi* nõ refert ad ipsos vulneratos dormiẽtes, inter quos & sũt multi iusti q̃ de manu dñi nõ sũt repulsi, qm̃ iustorũ aĩæ in manu Dei sunt, sed refert ad ipsos Iudæos q. æstimabãt Christũ esse sine adiutorio, & ipsi priuati sũt adiutorio Dei, q̃ maxime patuit in captione ciuitatis, & populi trucidatione tpe Titi & Vespasiani principũ Romanorũ. De vulneribus Christi dixit Psa. 21. Foderũt manus meas, & pedes meos, vide sup. ver. 308. Ista autẽ vulnera hic ad memoriã reducunt, qm̃ per illa aĩæ nr̃æ vulnera sanant. Vnde Bernar. super illo verbo Esa. 2. Ingredere in petra, abscondere in fossa humo à facie iræ dñi, ait. Infirmę adhuc & inerti aĩæ, q̃ iuxta q̃ in euãgelio qdã de se cõfitet, fodere nõ valeo, mẽdicare erubesco, fossã ostendit vbi lateat humus, donec cõualescat et pficiat, vt possit & ipsa p se sibi cauere foramina in petra, p quę intret ad interiora verbi animi vtiq; vigore & puritate. Et si intellexerimus fossam humũ illã q̃ ait, foderũt manus meas, & pedes meos, nõ erit dubitãdũ de sanitate citius adipiscẽda aĩæ illuminatæ q̃ in ea demorabitur. Quid n. tã efficax ad curãda cõsciẽ vulnera, necnõ ad purgandã mẽtis aciẽ, quã Christi vulnerũ sedula meditatio.

Mors dicitur dormitio.

Sap. 3.

Vulnera Christi sanant animã. Bernar.

1486 *Posuerunt me in lacu inferiori, in tenebrosis, & in vmbra mortis.*

AGrauatur hic passio Christi ex iniquorũ associatione. Vbi aduerte, q̃ principes sacerdotũ volẽtes in passione Christi ipsum coram oib. diffamare,& ostẽdere vitiosum, procurauerunt duos latrones notorios cum ipso crucifigi,& in medio ipsorũ Iesum poni. Nam ſm q̃ dicit Theoph.malã opinionem de dño populo genere volentes, duos latrones fecerunt crucifigi cum eo, per hoc populo ostendere volẽtes ipsum esse latronẽ,& vitiosum dignũ morte. Et hoc notans Christus,ait.*Posuerunt me in lacu inferiori.* Vbi aduerte, q̃ lacus mysticè sumptus est duplex, pœnæ & culpæ. Primus est superior,& secũdus inferior. Lacus superior pœnę est infernus, de quo Esa.14.Detraheris in infernũ in profundum laci.Lacus inferior culpę est ipsum peccatum. Vñ Thre.3.volens ostendere Hieremias,q̃ cã captiuitatis Iudeorum à Babylonijs fuerat peccatum ipsorũ,dicit.Lapsa est in lacũ vita mea. Quid est ergo *posuerunt me in lacu inferiori*, nisi suã opinione conati sunt me in peccatũ ponere,i.ostendere peccatorẽ? Et cũ per hoc apud populũ nõ fui reputatus peccator, sed magis clarificatus. Vñ declarans q̃ per lacũ inferiorem intelligebat peccatum quod est tenebrosum ideo statim subdit. *In tenebrosis.* Peccatũ.n.quædã tenebra dr quia totus homo interior obscuratur,vt ait Mag.lib.4. Et aduerte q̃ ut ipsum magis diffamarent,non solũ ipsum cum latronib. crucifixerunt, sed in loco pro morte latronum deputato. Et hoc est quod subditur. *Et in vmbra mortis.* Vbi ſm glo.vmbra mortis est locus,quo mali puniuntur. Hoc aũt quod dr. *Et in vmbra mortis*, intelligi & aliter potest. Nã vmbra mortis tria significat. I.obliuionem,peccatum, & mortem carnis,in quibus oibus Iudæi Christum ponere conati sunt, vnde Greg.dicit.In scriptura sacra,vmbra mortis aliqñ obliuio mentis dr, aliqñ imitatio diaboli, aliqñ mors carnis. Vmbra.n. mortis obliuio mentis accipit, quia sicut mors hoc qđ interfecit agit vt non sit in vita, ita obliuio hoc quod intercipit agit, vt nõ sit in memoria mentis.Vñ rectè Ioannes Hebræorum populis eum quem obliti fuerant Deum prædicare veniebat, per Zachariã dr. Illum.nare ijs qui in tenebris & in vmbra mortis sedent. In vmbra.n. mortis sedere est, à diuini amoris notitia in obliuionẽ labi. Vmbra ẽt mortis peccatũ vel imitatio antiqui hostis accipitur.Ipse.n.quia mortem intulit,mors vocatur,Ioanne attestãte,qui ait.Nomẽ illi mors. Per vmbram ergo mortis eius imitatio designat, q̃a sicut vmbra iuxta q̃titatẽ corporis ducit,ita actiones iniquorũ de spetie imitationis eius exprimuntur.Vñ rectè Esaias cũ gentiles populos in antiqui hostis cerneret imitatione defecisse, eos ad veri solis ortũ resurgere cõspiciẽs ait.Sedentib.in regione umbræ mortis,lux orta est eis. Vmbra ẽt mortis mors carnis accipit, quia sicut vera est mors qua aĩa separatur a Deo,ita vmbra mortis est qua caro separatur ab aĩa.Vnde rectè voce martyrum per prophetã dr,Humiliasti nos in loco afflictionis, & cooperuit nos vmbra mortis. Quos.n.cõstat non spũ,sed sola carne mori,nequaq̃ se uera morte operiri dñr,sed umbra mortis. Ad propositũ ergo istis trib. modis conati sunt Iudæi Christũ in vmbra mortis ponere.primo modo, q̃a totũ ad hoc contra ipsum faciebant ut obliuioni daretur nomẽ & fides Christi. Vñ Hier.11.d.mittamus lignũ in panẽ eius, & nomen eius nõ memoretur amplius.Secundo modo patet, quia ut dictũ est,ideo cum iniquis eũ deputauerunt,vt ipsum peccatorẽ ostẽderent,sed ex hoc magis clarus euasit. Tertio mõ patet, quia licet vellent eũ ex toto perdere, tñ sibi solũ carnis mortẽ intulerunt,& hoc ad modicũ tps, & sic ipsum i vmbra mortis posuerũt. Vñ Greg. vbi supra,ait.Mediator Dei,& hoium solã mortẽ carnis pro nobis suscepit,& verã mortẽ delinquentiũ per vmbrã suæ mortis deleuit. Ad nos quippe venit, q in morte carnis,& spũs tenebamur,unã ad nos suam mortem detulit, & duas nostras, quas reperit, soluit. Si.n.ipse vtramque susciperet, a nulla nos liberaret. Sed vnam misericorditer accepit, & vtramque iustè damnauit,&c.

Lacus superior pœnæ inferior culpæ.

Vmbra mortis multa significat. Greg.4. mo.c.20

Obliuio dicitur umbra mortis.

Luc.1.

Esa.9.

Mors dicitur vmbra mortis.

Gregor.

Super

1487 *Super me confirmatus est furor tuus, & omnes fluctus tuos induxisti super me.*

HIc aggrauatur Christi passio ex adiutorij priuatione Christus.n. in sua passione a Deo patre derelictus videbatur, eo quod sibi cōtra persecutores in iustos nō ferebat auxiliū. Vñ & in cruce clamauit, d. Deus meus, Deus meus, quare dereliquisti me? Mat. 27. qualiter aūt hoc verū fuerit, vide supra vers. 291. Et hoc hic notans Christus, dicit patri. *Super me confirmatus est furor tuus*. Non quod pater contra filium fuerit cōmotus, sed hic accipitur furor pro effectu furoris: sicut ad modum loquendi, qñ vnus homo contra alium fuerit, ei omnem pęnā, quam pōt, infert. Et isto modo videbatur patris furor confirmatus supra Christum, eo qd ipsum de manib. Iudæorū non defendebat, sed ipsum voluntati eorū tradiderat percutiendum. Et sic videbatur qd Deus oēs indignationes suas super ipsum induxisset, qñ permisit eum capi, ligari, flagellari, & coronari, & inter duos latrones crucifigi. Et hoc totū refertur ad opinionem Iudæorum, qui sic eū percussum a Deo pp sua peccata putabant. Vnde & dicebat illud Esa. 53. Vidimus eū, & nō erat aspectus, & desiderauimus eū despectū, & nouissimum virorum, virū dolorum, vnde nec reputauimus eū. Per fluctus autem intelligit impetus tribulationum, de quibus subdit. *Et omnes fluctus tuos induxisti super me*. Et quāuis ſm illorum opinionē Deus super Christum fluctus pęnarum induxisset, tñ ipse superior fluctibus erat, quos voluntate susceperat, nō necessitate. Vnde de ipso dr̃ Iob 9. quod gradit̃ super fluctus maris. Nota tñ quod fluctus ſm suas conditiones diuersas, diuersa significāt in scriptura. Nam fluctus sunt terribiles, & sic significant diuinam iustitiam Iob. 31. Quasi fluctus tumentes super me, semper sic timui Deū. Sūt instabiles, & sic significant mobilitatem cōscientiæ. Iac. 1. Qui hæsitat similis est fluctui maris, qui ab omni vento mouetur. Sunt eleuabiles, & sic significant sublimitatem arrogātiæ, Ps. 92. Eleuauerūt flumina fluctus suos. Sunt cōturbabiles, quia cōturbant

Fluctus multa significāt.

A aspectū, & sic significāt punitionis acerbitatem. Esa. 51. Cōturbabo mare, & intumescent fluctus eius. Et isto modo hic accipiunt̃ fluctus pro acerbitate pœnæ, cū dr̃. *Et oēs fluctus tuos induxisti super me* Sic.n. dicit. Omnia excelsa tua & fluctus tui sup me trāsierūt, vide supra ver. 697 *Psal. 41*

1488 *Longè fecisti notos meos à me, posuerunt me abominationem sibi.*

HIc aggrauat̃ Christi passio ex discipulorum dispersione. Sicut.n. solatium est miseris, socios habere pęnarū, qui sibi in suis pęnis assistant, & cōpatiantur, sic & aggrauat̃ pęna, qñ quis in pęnis positus a suis familiarib. & notis derelinquit, quia eo dolor aggrauatur, quia derelinquētes cognoscit nō fuisse veros amicos. Sic.n. dolor Iob aggrauabat̃, quia ab amicis se in persecutione relictū videbat, d. Fratres mei præterierūt me. Quod notans Greg. lib. 7. mo. c. 11. dicit; Plerūq; ipsi nos miseros insequuntur, qui fęlices sine cōparatione coluerunt. Cum.n. quis positus in prosperitate diligit̃, incertū valde est, vtrū prosperitas, vel persona diligat̃, amissio aūt prosperitatis interrogat vim dilectionis. Vñ benè quidā sapiens, dicit. Non agnoscitur in bonis amicus, & non absconditur in malis inimicus. Nec prosperitas quippe amicū indicat, nec aduersitas inimicū celat, qa ille sępè prosperitatis nostræ reuerentia regit̃, & iste ex cōfidētia aduersitatis aperit̃. Quia nimirū, qui in aduersitate proximum despiciat, apertè conuincitur, qa & hūc in prosperis, non amauit &c. Sic igitur ad propositum dolorē Christi passi accumulauit discipulorum dispersio, qñ s. videntes Christū ligari, qui promiserant vsq; ad mortem pro ipso constanter certare, omnes, relicto eo, fugerunt, vt habetur Mar. 14. Et hoc hic insinuans Iesus, ait. *Longè fecisti notos meos a me*. Et attende, quod non dicit notos quos ipse nouerat generaliter, sed notos, qui eum nouerant, qui s. videbãt ipsum cęcos illuminantem, mortuos suscitantem &c. *Posuerūt me abominationē sibi*. Abominor, aris ſm grāmaticos est aliquid abhorrere, cū execratione repellere, execrari, detestari, Sic enim Apostolorum

Iob 6. Amicus probat aduersitas non prosperitas.

Eccl. 12

stolorum primus, ipsum tūc fuit abominatus, quādo incepit anathematizare, & detestari, q. non nouisset hominem, vt habetur Matth. 26. Hoc.n. in figura Iob prędixerat, dicens. Abominati sunt me consiliarij mei, & quem maxime diligebam, aduersatus est mihi. Consiliarij nāque Christi dicuntur ipsi Apostoli, quia & si Christo consil a non tribuebant, tamē membris Christi prædicādo consulebant, & inter illos Petrus a Christo singulariter erat dilectus, q. in omnibus primus secretarius Christi erat, tunc super omnes magis aduersatus est Christo, ipsum cū iuramēto abnegādo.

Mat. 26 *Iob 19.*

1489 *Traditus sum, et non egrediebar, oculi mei languerunt præ inopia.*

AGrauatur hic passio Christi ex discipuli traditione. Vbi nota, q. quāuis Christus sciret tpe. suæ passionis Iudā ipsum traditurum, ipsum solum generaliter pdixit, d. Vnus vestrum me traditurus est, sed in speciali ipsum nō nominauit, sed hoc in corde sibi occultum retinuit, q. ideo ipsum in particulari nominare noluit, vt dicit Leo. in sermo. vt notā sibi conscientiā proditoris demonstraret, q. non aspera, non aperta increpatione confundēs; sed leui ac tacita admonitione coueniēs, ipsum facilius corrigeret pęnitendo, q. nulla deformasset abiectio. Vel sm Chrysostomū, q. Christus personaliter proditorē si in particulari nominasset, alij Apostoli ipsum dentib. lacerassent. Cognoscebat ergo proditorē, & tn̄ nomen eius exterius non expressit, sed intus ī corde retinuit. Et hoc est, qd hic dicit Christus. Traditus sum, sc. à discipulo cui multa cōtulerat beneficia. *Et non egrediebar*, s. conceptus a me non egrediebatur, sed in me ipso remansit. Egreditur.n. cognitio interior, vel cōceptus, quando exterius per linguā manifestatur; Sic enim egressionem pro locutione exteriori accipit propheta, dicens. Tu scis quod egressum est de labijs meis, in conspectu tuo, rectum fuit. Et q. proditionem istā magis aggrauabat, q. a gratis prodidit, nulla offensione a Christo lacessitus, sed sola cupiditate allectus, vt ostendit Chrysostomus in sermo. de [illegible]

Iudas tradidit Christū. *Leo.* *Chryso.* *Egressio est locutio.* *Hier. 17* *Chryso.*

E proditione Iudę, d. Dic, Iuda, causam proditionis. Tradis magistrum, nunquid lac eratus ab eo? Audiam lesionem tuam. Forsitan q. a tib. dæmonum tradidit potestatem q. fecit te languentib. subueni re, q. mortuos suscitare d dic. sic, has beneficiorum vices exoluis, d. Quid vultis mihi dare, & ego eum uobis tradam? O dementia, imò cupiditas proditoris. Cūcta.n. mala cupiditas procurauit. Hac affectus Iudas, magistrum tradidit. Nam cupiditas huiusmodi sortita est naturā. Captiuas aīas retinet, & omnib. modis

Auaritia omnium malorū est causa. *Mat. 26*

F alligatas astringit, beneficiorum obliuionem imponit, & alienationem mentis ostēdit. Iudas captus cupiditatis insania, quāta beneficia conuersationis mēse, discipulatus, admonitionis, suasionis oblitus est, vt magistrum traderet, ac dominum, vt & meritò cupiditatē radicem esse omnium malorum Apostolus dicit. Nō ergo mirum si tam ingrata proditio Christi passionem aggrauabat, & tamē ipse proditorem nollens confundere, ipsum exterius non expressit. Et hoc est quod ait. *Traditus sum, et non ingrediebar*. Sed quid ex hoc secutum fuit, insi-

G nuant, d. *Oculi mei languerunt præ inopia.* Per oculos n. vt ait gl. intelligit Apostolos, qui quādo viderant Christū sic proditum p discipulum, & se non defendentem, statim perdita fide, vt debiles, vt lāguidi omnes fugerunt. Nam languere idem est q. deficere vel egere. Ipsi autem Apostoli tunc egebant, quia uidebāt se perdidisse Christum, & ideo defecerunt

1490 *Clamaui ad te, domine, tota die expandi ad te manus meas.*

H HIc aggrauatur Christi passio ex turpissimę mortis condēnatione: scilicet mortis crucis. Ad hoc n. principes morte turpissima crucis & non alia voluerūt Christum occidere, ut Christo maiorem pœnam inferrent, simul & ampliorem verecundiam. Erat n. hoc mortis genus magis morosum, & magis opprobriosum. Et hæc duo notaui Beda super Lucam ait. Pessimo. n. genere mortis occidere desiderant innocentē. i. crucifigere. Et ideo quia pendētes in ligno crucifixi, clauis ad lignum pedibus manibusque

Crucis mors turpissima.

busque confixis producta morte necabãtur, ne dolor citius finẽ haberet. Et hoc quantum ad primũ. Et ibi diu uiuentes, ab omnib diutius videbãtur. Erat.n.hoc genus mortis latronum. Et hoc quantũ ad fm. Certum est ẽtqꝫ Christus expansis in cruce manibus clamauit ad patrẽ, qñ s. circa horam nonam clamauit voce magna, d. Heli, heli, &c. Matth. 27. & Lu. 23. Clamãs Iesus voce magna, ait. Pater in manus tuas commendo spiritũ meũ, & hęc dicens, expirauit. Hoc ergo genus mortis hic exprimẽs, quo manus extensas habebat in cruce, dũ oraret ad patrẽ, ait. *Clamaui ad te, domine tota die expandi ad te manus meas.* Iste ãt versus dupliciter punctuatur. Primò, vt punctus sit post *tota die*, vt dicatur. *Clamaui ad te, domine, tota die*: Et sic tota dies accipitur pro die, & nocte. Et sic cũ dies significet prospera, & nox aduersa, Christus tota die clamauit ad patrẽ, qa in prosperis gratias agendo, in aduersis ãt patrẽ orãdo, vt dictum est vers. 1153. Si ãt sic punctuatur, tunc est sensus. In omi statu dñe clamaui ad te, finaliter ãt expandi ad te manus meas s. in cruce. Et sic clarus est textus. Secundò aliter punctuatur, vt punctus ponatur ante ly *tota die*, vt dicatur. *Clamaui ad te, domine.* & postea dicatur. *Tota die expandi ad te manus meas.* Et iste modus punctuandi est coĩor. Sed tunc glo. facit dubium, qũo tota die expandit manuũ in cruce, qa nec una die fuit illa manuũ in cruce extẽsio. Et, si dicatur, qꝫ hic accipitur totu pro parte, objicit glo. qa d. *tota die*. Sed ego hic magnam difficultatem non video, qa nõ obstante qꝫ signũ vniuersale apponatur alicui termino in scriptura, tñ ille terminus qñque solũ sit p parte significatorum, & non p oibus. Dr.n. Matth. 2. qꝫ Herodes, audita natiuitate Christi, turbatus est, & oĩs Hierosolyma cum illo, & tñ certum est, qꝫ nõ oẽs fuerunt turbati, nõ Simeõ, qui auidè Iesum desiderabat, non Anna prophetissa, & sic de multis alijs sanctis. Similiter dr Matth. 3. qꝫ omnis Iudæa, & oĩs regio circa Iordanem veniebat ad Ioannẽ, &c. In talibus locutionibus non obstante signo vniuersali, accipitur totũ pro parte, maximè vbi talis pars, p qua

Tota die quomodo fuit Christus in cruce.

A accipit, fit principalis pars illius totius, sicut dr. Turbatus est Herodes, & omnis Hierosolyma cum illo, qa q̃ cum Herode fuit turbata, erat principalior pars Hierosolymorum qa principes sacerdotum, & scribæ. Sic in proposito, cum dr. *Tota die expandi ad te manus meas.* accipitur tota dies pro parte, maxime illa pars diei, in qua Christus expanuit manus in cruce, fuit principalior pars diei, in qua Sol erat altior. De clamore autẽ Christi, vide sup. vers. 399. & 1092.

B *Nunquid mortuis facies mirabilia, aut medici suscitabunt, et confitebuntur tibi?* 1491

Hic ostendit Christus qbus sua passio non proficit. Et primò proponit quibus non proficit, secundo pbat qꝫ dicit, ibi. *Nunquid narrabit.* Quantum ad primum sciendum, qꝫ Christi mors in peccatis obstinatis nõ pficit, sed ex hac magis ipsi grauanẽ. Non.n. hic loquitur de mortuis corporaliter quibus multotiens mirabilia fecit Christus, non solũ eos corporaliter resuscitando, sed ẽt spiritualem uitam gratiæ eis conferendo, qa quos Christus resuscitabat corpore, multo fortius resuscitabat in anima, qa perfecta sunt Dei opera. Deu. 32. Sed loquitur de mortuis spiritualiter in anima. Et istorum sunt tria genera, quibus Christus mirabilia fecit, sed non quarto generi. Nam tria genera mortuorũ spiritualiter, quib. Christus fecit mirabilia, tractat Greg. dicens finaliter, qꝫ peccatũ primò est in occulta perpetratione. secũdò ad apertam iniquitatem foras egredit, tertiò p consuetudinem roboratur. D Quartũ uerò genus est, cũ culpa in usum uenerit, fauoribus extollitur, & sic peccator in malo obstinatur, quia incessanter crescit culpa fauorib. enutrita. Quia curari uulnus negligitur, quod dignum præmio laudis uidetur. Vnde benè per Salomonem dicitur, Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis. Peccatores enim lactant, qui perpetrata mala fauoribus extollunt. An non lactatur, de quo per Psal dicitur? Laudatur peccator in desiderijs animæ suæ, & iniquus benedicitur. Sciendum quoque est,

Mors peccati multiplex.

Greg. 4. mo. c. 19

Adulatio lactat peccatorem

Prou. 1.

Psal. 9.

Tres mortuos suscitauit Christus.

est, quia tres modi peccãtium iuxta descẽsus sui ordinẽ, facilius corriguntur, quartus verò difficilius emendatur. Vnde & redemptor noster puellam in domo, iuuenem extra portã, in sepulchro aũt Lazarum suscitauit. Adhuc quippe in domo mortuus iacet, qui latet in peccato. Iã quasi extra portam educit, cuius iniquitas vsq; ad verecundiã publicã perpetrationis aperitur. Sepulturæ verò aggere premitur: qui in perpetratione nequitiæ & vsu consuetudinis pressus grauatur. Sed hos ad uitam misericors reuocat quia plerumq; diuina gratia non solũ in occultis, sed & ĩ apertis iniquitatib. mortuos, & mole prauæ consuetudinis pressos respectus sui lumine illustrat. Quartũ verò mortuum redemptor noster annunciante discipulo agnoscit, nec tñ suscitat, quia valdè difficile est, vt is, quem post vsum malæ consuetudinis & adulãtiũ linguæ excipiunt, a mentis suæ morte reuocetur. De quo & benè dr. Sine mortuos, vt sepeliant mortuos suos. Mortui .n. mortuos sepeliunt, cum peccatores peccatorum fauorib. premunt. Quid.n. aliud est sepelire q̃ occumbere? Sed qui peccantem laudib. prosequuntur, extinctum sub verborum suorum aggere abscondunt. Erat aũt & Lazarus mortuus, sed tñ non a mortuis sepultus. Fideles quippe illum mulieres obruerant, quæ & eius mortem viuificatori nunciabant vnde & protinus ad lucem rediit: quia cum in peccato animus moritur, citius ad vitam ducitur, si super hunc solicitæ cogitationes viuunt, &c. Ex quibus apparet, quòd mortuorum spiritualiter quatuor sunt genera, quia peccatores primò quidam sunt occulti, secundò quidam sunt per opus extrinsecũ manifesti, tertiò quidam sunt per consuetudinem sepulti, & quidã fauorib. obstinati. Et de isto quarto genere hic loquitur Christus, quòd eis non proficit passio Christi, quia tales per ipsam non reuocantur ad gratiã. Et hoc est, quod ait, ***Nunquid mortuis facies mirabilia?*** Vbi gl. mortuos dicit non corpore, sed corde: coram quib. quędam facta sunt mirabilia per Christi passionem, sed non profuit eis: quia eos visa nõ mouerunt. Mortuis quidam corpore fa-

Luc. 9.

E cta sunt mirabilia, quia quidã reuixerũt. Et cum dñs penetrauit inferna & inde mortis victor ascẽdit, magnũ mortuis factũ est miraculũ. Dicat ergo. ***Nũquid mortuis,*** i. corde in peccato obstinatis. ***Facies mirabilia?*** q.d non: quia & si corã eis facta sunt mirabilia, non tamen eis facta sunt, quia nõ profuerunt illis. Et hic tangit principes sacerdotũ, qui obstinato corde visis miraculis in Christi passione ostensis alijs populis se cõuertentib. illi conuerti noluerunt. De quib. & sub dit. ***Aut medici suscitabunt & confitebuntur tibi.*** Per medicos .n. intelligis sanctos prædicatores, qui linguæ medicamento multos mortuos in peccatis, ministerialiter vocant ad vitã grãæ, quia suscitati Deo confitenẽ per gratiarũ actionẽ. Tales medici fuerunt S. Apostoli, per quos tñ ipsi obstinati principes sacerdotum ad vitã non fuerunt reuocati, vt fidẽ Christi reciperent, & ipsum verum Deũ esse cõfiterent. Et hoc est qđ dr Io. 7. Nunquid aliquis ex principibus credit in eũ, sed turba hæc quę nõ nouit legẽ maledicta est.

F

G *Nunquid narrabit aliquis in sepulchro misericordiam tuam, & veritatem tuam in perditione?* 1492

HIc probat quod dixerat. Vbi notandum, quòd anima obstinata in peccato mortua habitat in corpore, sicut in sepulchro. Vnde & ipsos Pharisæos uocabat Christus sepulchra. Mat. 23. Dicens. Væ vobis qui similes estis sepulchris dealbatis, quæ a foris apparent hominib. speciosa, intus autem sunt plena ossibus mortuorum & omni spurcitia, sic & uos & cætera. Vbi Chrysostomus ponit differentiam inter corpora iustorum & corpora peccatorum, d. Meritò quidem corpora iustorum templa dicuntur: quia anima in corpore iusti dominatur sicut Deus in templo. Corpora autem peccatorum sepulchra dicuntur, quia anima mortua est in corpore peccatoris, sicut in sepulchro, nec .n. anima putanda uiua est, quæ nihil uiuũ aut spirituale agit in corpore. Est ergo ratio Psal. ista: quia sicut in sepulchro mortuũ non põt confiteri homini, sic nec aĩa in peccato manẽs quia est in corpore sicut in sepulchro.

Sepulchrũ anima est corpus.

H

Chryso.

Templũ dicitur corpus iusti.

A mortuo enim perit confessio. vt scribitur Eccles. 17. Vnde glos. hic ait. *Nūquid narrabit aliquis in sepulchro*, scilicet, positus, i *in perditione*. misericordiã tuã? Et aliquis positus in perditione, idest, obstinatus, *narrabit ueritatem tuam*, quasi dicat, isti non narrabunt, quia tales in cordibus, nec cogitant diuinam misericordiam ad parcendum, nec diuinam iustitiam ad puniendum. Et hoc idem alijs verbis repetit, dicens.

1493 *Nunquid cognoscētur in tenebris mirabilia tua, & iustitia tua in terra obliuionis.*

IDem enim vult intelligere Psalmista per mortuos dormiētes in sepulchris & per tenebras, & terram obliuionis. Per omnia en m illa significatur peccator obstinatus. Dicitur enim in sepulchro positus, vt in præcedenti versiculo dictum est. Dicitur etiam tenebra ratione infidelitatis, de quibus dicit Apostolus, quòd sunt tenebris obscuratum habentes intellectū, alienati à via Dei. Ob stinati.n. quia alienati à via Dei merito tenebræ dicuntur, vt ibidem deducit gl. dicens. Illi tenebræ sunt quia alienati à Deo q. est lux & uita animæ: quia Deus deserit illos. Duæ quippe sunt uitæ, vna corporis, altera animæ. Et sicut uita corporis est anima, sic vita animę est Deus. Et quomodo si anima, deserat corpus, moritur corpus, sic si deserat Deus animam, anima recedens à lumine iustitiæ, quanto magis scit quid inueniat contra iustitiam, tanto plus repellitur à lumine veritatis, & tenebris ignorantiæ mergitur. Dicuntur etiā terra obliuionis, quia terrena amantes Deum obliuiscuntur: de quib. dicitur Oseæ 2. Ibat post amatores suos, & mei oblita ē, dicit dñs. Tales ergo quia nō cogitant mente mirabilia misericordiæ Dei, nec iudicia iustitiæ suæ. Ideo dicit psal. quòd in ipsis non cognoscuntur mirabilia Dei nec iustitia.

Peccator dicitur tenebra. Ephes. 4. Glossa. Vita duplex corporis & animæ. Obliuio dicitur peccator.

1494 *Et ego ad te domine clamaui, & mane oratio mea praueniet te.*

HIc consequenter ostēdit Christus, quid sua passio suis electis confe-rat. Et ostendit q sex modis Christi passio electis proficit. Quia illi per ipsam primò a filijs irę segregant, sed o in ipsis bona desideria multiplicant, ibi. *Vt quid Domine*, tertiò Christo humili conformantur, ibi. *Pauper sum ego*, quartò de peccatis hic corrigunt, ibi. *In me*, quintò hic aduersis conseruant, ibi. *Circundederunt*, sexto ipsi mundo moriunt, ibi. *Elongasti*. Quantū ad primum sciendum q merito peccati primorum parētum, oēs pariter nascimur filij irę, & in peccatis. Propter q dicit Apostolus. Eramus filij irę sicut cęteri oēs natura glo. idest, filij pœnę, filij vindictę, filij gehennę, quia peccato primi hominis tenebatur iusta damnatione genus humanum, & erant filij irę oēs. Sed ab ista ira per Christi passionem liberant electi, i. per fidē passionis eius, sicut dicit Apostolus. Salui erimus ab ira p Christū. Hoc ergo exprimens ecclesia electorū, dicit ipsi Christo. *Et ego ad te domino clamaui*. Non enim simpliciter dicit ego, sed *& ego*, quasi dicat. Et ego sui natura filius irę, sicut & cęteri, sed tua passione considerata, clamaui ad te ut saluus essem, non ad alium, quia in alio salus non reperitur. Act. 4 Nec enim est aliud nomē sub cęlo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. In hoc autem quod dicit. *Et ego ad te, domine, clamaui*, notat se pręuentum à gratia Dei. Qui enim clamat, & inuocat, credit. Sed filius irę non crederet, nisi ipsū misericordia Dei suscitando pręuenire t. Verum peccata pręmissa impunita esse non debent, oportet quòd sicut gratia Dei nos pręuenit suscitando, ita & nos iudicem pręueniamus satisfaciendo. Inter partes autem satisfactionis, oratio primum obtinet locum. per ipsam ergo iudicem districtum pręuenire debemus, idest, ante finem uitę satisfacere. Et hoc est quod subdit. *Mane oratio mea praeueniet te*, mane, idest, in uita pręsenti. Oratio enim pręuenit futurum iudicium. Illa enim oratio exauditur, quę finem vitę præuenit, Psal. 5. Quoniam ad te orabo domine, mane exaudies vocem meam. Et nota quòd pręuentio est multiplex, quia pręuenit Deus hominē, homo hominem, homo Deum Pręuenit Deus hominem gratia benedictionis,

Iræ filij oēs nascimur. Ephes. 2. Rom. 5. Praeuentio multiplex.

Psal.20. Quoniam præuenisti eũ in benedictionibus dulcedinis. Præuenit homo hominem reuerentia honorationis. Ro.12 Honore inuicem præuenientes. Præuenit homo Deũ per istantiã orõnis, vt hic. *Mane oratio mea præueniet te.*

1495 *Vt quid domine repellis orationem meam, auertis faciem tuam à me?*

Orationem exaudire, quare differt Deus

HIc ostendit quòd iustis bona desideria dilatantur. Vbi sciendum, quòd Deus orationes etiam iustorum exaudire differt, vt desiderium rei postulatæ magis crescat, quia res faciliter habita, quasi pro nihilo reputatur. vide supra versic.65 & 516 & 650. Et sic Deus quando orationem non exaudit, ipsam repellere uidetur. Hoc ergo insinuans Psalmista, per modum interrogationis Deo proponit, dicens. *Vt quid, domine, repellis orationem meam?* Ad hoc respondetur: quòd solum ad utilitatem nostrã: vt in prædictis locis allegatis patet. Et hoc alijs verbis proponit, dicẽs, *Vt quid auertis faciem tuam à me?* Et nota quòd diuina auersio, qua faciem suam auertit à nobis, quandoq; est temporalis, quandoq; verò æterna: vide supra uers.1320. Vel ista sunt verba sanctorum patrum, qui desiderabãt Christi incarnationẽ, q per faciẽ designatur, vt supra versi.150. & 1373. & 459. & 686. & 844. Quia ergo differebat incarnari, dicens, *Vt quid repellis orationem meam?* auertis, idest, non conuertis faciem tuam à me.

1496 *Pauper sum ego, & in laboribus à iuuentute mea, exaltatus autem humiliatus sum, & conturbatus.*

Luc.8.

OStendit hic quomodo iusti Christum imitãtur. Christus enim pauper fuit in natiuitate, quia in diuersorio natus. Fuit in laboribus in vita. Ioan.4. Iesus autem fatigatus sedebat. Sic etiam conturbatus fuit in passione. Matth.26. Tristis est anima mea vsq; ad mortem. Exaltatus fuit in cruce. Ioannis 12. Ego si exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipsum. Similiter & quilibet iustus Christum imitatur, vt primò fit pauper: quia facilius est camelum per foramen acus intrare; quam diuitem in regnum

Mar.10

E Dei. Quod q dẽ non intelligitur de illis qui diuitias habent, sed de illis q habentur à diuitijs & confidunt in eis. Habere enim diuitias non est criminis: sed illis subijci. Similiter ipsũ imitantur in laboribus. Qui enim æternam gloriam cõsiderant in se, hi laboribus occupant assiduè, vt hostendit Gregor.8.mor.c.7 dicens. Sciendũ est, quòd mercenarius sollicitè curat inspicere, ne vnquã dies vacuus labatur ab opere, ne expectatus finis temporis inanis veniat ad remunerationẽ. In laboris namq; studio cõspicit, F q d percipere in tẽpore remunerationis possit. Nam cum labor crescit, pmij fiducia proficit. Cum uerò labor torpuerit, spes a remuneratione lassescit. Vnde & electus quisque vitam suã quasi mercenarij dies pensans, tanto fidentius spe tendit ad præmia, quanto nunc robustius perdurat ad laboris incrementa, &c. vt cum Christo dicere possit. *Ego in laboribus à iuuẽtute mea.* Qui labor maximè esse debet in gemẽdo peccata. Psal.6. Laboraui in gemitu meo &c. Similiter ipsũ imitatur in humilitate, aliter iustus non G esset: q a Christo nõ obediret, dicens. Discite a me q a mitis sũ, & humilis corde. Et p consequẽs ipsũ nõ imitatur in exaltatione, q a omnis qui se humiliat, exaltabitur. Similiter in conturbatione, quã pro commissis peccatis debet habere. Vñ cuilibet iusto dr, Fili hominis, panẽ tuũ in cõturbatione comede, & aquam tuã cum mœrore bibe. Panem suũ in conturbatione comedit, qui victum vitæ præsentis cũ conturbatione pœnitentię pro peccatis sumit: Aquam cum mœrore bibit, quem die ac nocte pro consideratio- H ne peccatorum lachrymę potant. Dicat ergo cuilibet iustus Christi factus imitator. *Pauper sum ego* &c. vbi considera vitę nostrę decursum. Hęc enim incipit a miseria, ideo premittit. *Pauper sum ego & in laboribus à iuuentute mea.* Hanc erigit superbia, ideo sequitur. *Exaltatus sum.* Hanc corigit pœnitentia, ideo cõcluditur. *Humiliatus autem, et conturbatus.* Vnde glo. Pauperes sumus a principio per miseriam, exaltati per superbiam, sed humiliati, & conturbati per contritionem, & pœnitentiam.

Laborib° se occupãt iusti in præsẽti.

Mat.11

Luc.18.

Eze.12.

Conturbatio pœnitentia

In

1497 *In me transierunt ira tua, et terrores tui conturbauerunt me.*

Hic ostendit, quod iusti hic pro peccatis puniuntur. Quos.n. Deus ad occasionē dat, hic dimittit in pascuis: quos autem ad uitā, illos hic pro cōmissis flagellat, et punit. Vnde ad Hebr. 12. Flagellat Deus oēm filium, quem recipit, uide sup. uers. 19 et 236. 329. Et hoc nunc manifestat Psalmista in persona cuiuslibet iusti, d. *In me transierunt ira tua*, Quid .n. est ira Dei, nisi punitio? qa qn aliquē punit, se hēt admodum irati. Sed hęc ira in reprobis non est transitoria, sed ppetuò manet. In electis autē tēporalis est et transitoria, qa saltem in morte terminat. Et hoc considerans Psalmista ait. *In me transierunt ira tua*, i. punitiones. Et benè dicit transierunt, qa ira Dei nō manet in iustis, qa transitoria eos punit, ut sanet. Vnde Deut. 32. Ego occidā, et ego uiuere faciam, percutiā, et ego sanabo. Sequit. *Et terrores tui conturbauerūt me.* Iustus. n. nō solum corrigitur per aduersa, q̄ hic patit, sed multo amplius timēs futurum Dei terribile iudicium, qui timor et amorem Dei sequens, ad conseruandam iustitiā multum proficit. Ideo postquā Psalmista ad suā correctionem ostendit pręsentia aduersa ualere, etiā subdit, quod timor perpetuę pœnę ad hoc proficit multum. Vnde et subdit. *Et terrores tui conturbauerunt me*, i. timor pęnę perpetuę. Vnde istum uersum ad ppositum ptractans Greg. sup illo uerbo Iob 6. Sagittę dñi in me sūt, et terrores eius militant contra me, ait. Iustorum mens non solum perpendit, quod in pręsenti uia tolerat, sed etiam pauet, quod restat. Videt qualia in hac uita patit, metuit, ne post hanc uitā grauiora patiatur. Luget quia in huius cęcitatis exilium à paradisi gaudijs ceciderit, timet, ne et cum exilium relinquitur, mors ęterna subsequatur. Iam ergo sententiā tolerat in pęnā, sed minas adhuc uenturi iudicis formidat ex culpa. Hinc Psal. ait. *In me transierunt ira tua, et terrores tui conturbauerunt me.* Interni quippe iudicis postquā irę pertrāseunt, etiam terrores cōturbāt, quia iā aliud de damnatione patimur, et adhuc aliud de ęterna ultione formidamus. Et hoc est, quod hic dicit glo. notanter. Omne, quod potest accidere, et si non accidat, prudenter timetur.

Pęna tēporalis trāsit et bonis pficit.

Pęna ppetua timor proficit bonis.

Greg. 7. mor. c. 3.

Timor futurorum ualet.

Circundederunt me sicut aqua, tota die circundederunt me simul. 1498

Hic ostendit, quod iusti per aduersitates hic à Deo cōseruantur. Donis .n. Dei quandoque animus in superbiā attollitur, sed ne ibi consistat, aduersis circundat. Et sic aduersis circundatus, seipsum recognoscens in humilitate conseruatur. Quod ostendens Greg. ait. Nā plerunq; donis uirtutum elatus animus corruit, et uelut irā Dei metuit aduersa tentationum, et tñ eisdem aduersis pressus, ad uirtutum custodiam cautior exurgit. Quis enim Deo propinquare se non ęstimat, cum se supernis excrescere muneribus agnoscit, cum uel prophetię donum, uel doctrinę magisterium percipit, uel ad alios conuertendum curationum gratia conualescit? Et tamen sępè mens dum uirtutis suę securitate resoluitur, insidiante aduersario, inopinatę culpę telo perforatur. Et inde a Deo in ęternum longè fit, unde ei ad tempus sine cautelę custodia propinquauit. Et quis se derelictum iam gratia diuina nō deputet, cum post experimentū munditię lacessiri se carnis tētationib. uidet inhonesta ad animū cōgeri et ante cogitationis oculos nōnulla improba et immūda uersari? Et tñ cum fatigant ista non superant, sed p humilitatē aīum seruant, ut infirmum se animus in aduersis deprehēdens, totū se ad adiutorium diuinitatis cōferat, et sui fiduciā funditus amittat. Sicq; fit, ut inde Deo altius inhęreat, unde se à Deo altius cecidisse suspirabat, &c. Ex quib. patet, quod Deus animum iusti quandoq; circūdat aduersis, ut ipsum in uirtutib custodiat. Et hoc est, quod psal. in persona iustorum hic de aduersitatibus d. *circundederunt me sicut aqua tota die*, &c. d. Vt Deus me sibi electū custodiat, fecit quod aduersitates circūdāt me, i. undiq; opprimāt, et simul, qa nunq aduersitas vna sola uenit, quia abyssus abyssū inuocat.

Nota.

Aduersa custodiūt iustos.

Greg. 9. mor. c. 10.

1499 *Elongasti à me amicum, & proximum, et notos meos à miseria.*

HIc ostendit, q iusti mundo moriuntur. Qui.n. vult Christum imitari, oem carnalem amoré relinquere dét, vt Deum omni amori, et cognationi carnali præponat, pręcepto Christi dicentis. Qui amat patré suum, aut matré plusquam me, non est me dignus. Secundum enim Hieronymum, hic ordo in omni affectione est necessarius, Ama post Deum patrem, matré, aut filios. Si auté necessitas venerit, vt amor patris, matris, vel filiorum Dei amori cópareт, et nó possit vtrunq; simul saluari, odiũ in suos, pietas in Deum est. Vnde et expssius Lucæ 14. Christus dicit. Si qs venit ad me, et nó odit patré suum, et matré, et vxoré, et filios, et fratres, et sorores, adhuc auté et aĩam suã, nó pót meus esse discipulus. Ex qb. omnib. nihil aliud vult concludere, quàm q longè plus cognationé spiritus dét amare, q̃ carnis, et à mundo pp Deum elógari in ijs, quib. cognatio carnis, vel mundi Deo cótradicit. Et hoc est, q preuidens Psalmista in persona bonorum Deo dicit, *Elongasti à me amicum, & proximum meum.* i. pp pceptum tuum longè factus sum ab eis. Et qa tales carnales uident iustos se ab eis elógare, eis in malis nó cósentiédo, ideo ipsi elongant à iustis, et deridét iustos uidentes iustorum aduersitates in hoc mundo, et miserias. Idcirco concludit. *Elongasti à me amicum,* &c. à miseria mea. q.d. Sicut ego pcepto tuo elógor ab ipsorum uoluptatib. quib. fruunt in sęculo, ita ipsi elongantur à miseria mea q̃ propter te domine, patior in sęculo.

Mat. 10. *Amoris ordo.*

PSAL. LXXXVIII.

1500 M*isericordias domini in æternum cantabo.*

HIc Psal. talem habet titulum. *Intellectus Ethan Esraelitæ.* Vbi aduertendum, quòd iste Ethan qui psalmum fecit, fuit unus de prępositis cantorum quos instituit Dauid ad cantandum laudes dño ante arcam fęderis dñi, ut habet 1. Paralip. 15. Hic habuit spiritum ppheticum, et fecit istum psalmum. De materia auté psalmi cõiter dicunt doctores, q loquit de stabilitate et ppetuitate regni Christi sub figura ipsius regni Dauid, de quo dixit angelus Mariæ. Dabit ei dñs Deus sedé Dauid patris eius, et regnabit in domo Iacob in æternũ. De cuius regni ppetuitate iste Ethan propheta eruditus fuit inspiratione diuina Et sic apparet titulus. *Intellectus Ethã Israelitæ,* s. iste Psal. est intellectus datus à Deo, siue eruditio de ęternitate regni Christi ipsi Ethan Israelitæ, s. ipsi Ethã q erat propheta da filijs Israel. Intentio totius psal. est ut non in nobis, sed solũ in Deo ponamus spé nostrã. Iste autem psal. diuiditur in duas partes: qa primò pręmittit regni Christi prospera, scdò pędicit aduersa, ibi. *Tu verò repulisti.* Prima in tres, quia uolendo agere de psperitate, et excellétia regni Christi, primò pmittit laudes debitas, secundò adducit ad hoc rationes congruas, ibi. *Quoniam dixisti.* Tertiò ostendit regni Christi magnificẽtias, ibi. *Confitebuntur.* Prima in duas, quia primò pmittit laudem diuinę misericordię, secundò laudem diuinæ iustitię, ibi. *In generatione.* Quantum ad primum sciendum, quòd misericordia quantum est ex parte Dei nó sit aliud quàm ipse Deus misericors. Et sic cũ sit solus unus Deus simplex, sit solum ex una misericordia simplex: Tñ quantum est ex parte effectus, sicut effectus sunt multiplices, sic et misericordia est multiplex. Et sic hic Psalmista misericordias dicit in plurali rõne multorum effectuum, quos misericors Deus facit in nobis. Vnde multas Dei misericordias in seipso notans Bernardus in hoc loco ait. *Misericordias domini in æternum cãtabo.* Septẽ in me misericordias uideo. Prima est conseruatio gręę, qua à multis peccatis me adhuc in sęculo positũ custodiuit. Prima, inquã, nó inter omnes, quas Deus mihi impédic, sed inter istas septem, prima. Et hęc tribus modis. s. occasiones peccandi subtrahendo, resisten di data uirtute, et affectionis sanitate. Secũda misericordia fuit expectatio sustinentis qua tardabas ultionem, quia indul-

Luc. 1. *Misericordia Dei multiplex.*

indulgentiam cogitabat, longanimiter expectans, electionem suæ prędestinationis implere volens, & qua nos dilexit, nimiā charitatē. Tertia misericordia fuit, q̃ me ad pœnitentiā conuertit concutiens cor meū, & excitans, vt aduerterē meorum, vulnera peccatorū, & vulnerum sentirē dolorem, terrēs, & deducens ad portas inferni, & meliorem mihi cōsolationē inspirans, spē indulgentiæ largiendo. Quarta misericordia, quòd suscepit me pœnitentē, sic enim ex toto indulsit, tam liberaliter oēm donauit iniuriā, ut iam nec damnet vlciscendo, nec confundat improperando, nec minus diligat imputando. Quinta misericordia sequitur per q̃ mihi cōtinendi deinceps, & emēdatius viuendi præstitit virtutū, carnē cum concupiscentijs suis, præsens sæculū cum cupiditatibus suis, & etiam ipsum cum tentationib. suis conterens. Sathanam sub pedibus meis. Sexta misericordia, est promerendi gratia bona ęterna, quę gratia in tribus maximè cōstat. In odio pręteritorū malorum in cōtemptu bonorum temporaliū, in desiderio futurorum. Septima misericordia est spes obtinendi, tria siquidem considero, in quib. spes mea tota cōsistit, Charitas adoptionis, veritas promissionis, potestas redēptionis. Scio cui credidi, & certus sū, q a in charitate nimia adoptauit me, quia verax in promissione, q a potēs in exhibitione. Licet enim ei facere q̃d vult hic est funiculus triplex, qui difficile rumpitur, quem à patria in hunc carcerem durissimū missū firmiter obsecro teneamus, vt ipse, nos subleuet, ipse trahat ad conspectum glorię magni Dei, hæc ille. Istas ergo multiplices misericordias sēp in mente portare debemus, Deo gratias agendo, dicentes. *Misericordias domini in æternum cantabo*. Et dicit in ęternum, dans differentiā inter iram Dei, qua electorū punit peccata, & misericordiam, qua iustos coronat, quia ira transit, psal. 87. In me trāsierunt irę tuę sed misericordia durat in ęternum psa. 102. Misericordia autem domini ab ęterno, & vsque in ęternum super timentes eum. Sed super isto verbo monet

Questio. Gregor. quęstionem 4. moral. cap. 42. sci

A licet an beati in patria peccatorum suorum prēteritorum habeant memoriam dicens. Si mens beati nulla ibi peccati sui memoria tangitur, ereptum se vnde gratulatur, aut quomodo largitori gratias refert de venia quam accepit, si interueniente obliuione transactę nequitię pœnę se esse debitorem nescit. Neque enim neglectè prętereundum est, quod psalmista ait. *Misericordias domini in æternum cantabo*. Quomodo enim misericordias Dei in ęternum cantat si se miserum fuisse ignorat? Et si misericor-

Beati an recordentur peccatorū prateritorum

B dię transactę non meminit, vnde largitori misericordię laudes reddit? Sed si meminit miserię, vbi est, quod Esaias ait. Non erunt in memoria priora neq; ascendent super cor? Ergo quęrendum est, quomodo electorem mens perfecta in beatitudine esse poterit, si hanc inter gaudia memoria sui reatus tangit, aut quomodo perfectę lucis clarescit gloria, quam reducta ad animum obnubilat culpa? Et consequenter respondet Greg. dicens. Sed sciendum est quòd sicut nunc sępè tristiū lęti reminiscimur,

C ita tunc transactę nequitię sine lesione nostrę beatitudinis recordamur. Plerumque e. n. incolumitatis tempore ad memoriam dolores pręteritos sine dolore reducimus. Et quo ęgros nos recolimus, eo nos incolumes plus amamus, erit ergo in illa beatitudine & culpę memoria, nō quę mentem polluat, sed quę nos letitię altius astringat, vt, dum doloris sui animus sine dolore reminiscitur, & debitorem se medico verius intelligat, quò de molestia meminit, quam euasit. In illa itaque lętitia sic tunc sine tędio mala no-

D stra conspicimus, sicut nunc in luce positi sine vlla cordis caligine animo tenebras videmus, quia & si obscurum est, q̃ mente cernimus, de iudicio est hoc luminis, non de passione cęcitatis. Et in ęternum ergo laudē misericordię nostro largitori referimus & nequaquā miserię cōscientia grauamur, q a dū mala nostra sine aliquo mētis malo respicimus, et nunquam erit, q̃ corda laudantiū de transactis iniquitatib. polluat, et semper erit, quod ibi ad laudem liberatoris accedat. De hac materia vide suprà versic. 585.

1501 *In generatione, & generationem annunciabo veritatem tuam in ore meo.*

Hic laudat diuinam iustitiam, quæ in scriptura nomine ueritatis intelligitur. Sic.n. dicitur Psal.24. Vniuersę uię dñi misericordia, et ueritas. Quod ideo dicit, quia in oĩ opere dñi cócurrit misericordia, et iustitia: De hoc uide supra uers. 354 Si autẽ accipiatur veritas ut est adęquatio rei ad intellectum, et intellectus ad verbum, tunc certum est, ꝙ oĩs ueritas est Dei: qui.n. de suo loquitur mendacium loquitur, qui aũt loquitur veritatem ex Deo loquitur, ut habetur, Ioa.8. Et sic hic duo ponit unum qđ est Dei, s. veritas, aliud quod est hominis, s. os quo annunciatur veritas. Vnde ait, *Annunciabo veritatem tuã in ore meo,* & hoc *in generatione & generationẽ,* i. non solum in generatione Iudęorum, sed ẽt in generatione gentium. De hoc vide supra vers. 1370. et 1448. Notandum autem quòd pręter illa quę dicta sunt supra vers. 657. et 1370. multa alia quilibet nostrum annunciare debet. Primò annunciemus, quæ verè sunt speranda, s. illa, in quib. spem debemus ponere. Vbi notandum, et ista sunt maximè duo de quib. hic agit Psalmista, s. misericordia in primo uersiculo, et iustitia in secundo Psal.91. Ad annunciandum mane misericordiã tuam, et ueritatem tuam per noctem. Vbi nota quod per mane prosperitas, per noctem uerò aduersitas designatur, in mane ergo prosperitatis annuncianda est misericordia Dei, sed in nocte aduersitatis, veritas et iustitia Dei. Primum ut bona tuis meritis non credas habere, sed sola misericordia Dei. Secundum vt aduersa iustè pro tuis peccatis te pati cognoscas. Et hoc sententialiter ponit gl. in Ps.91.d. *Ad annunciandum mane,* i. quãdo benè est tibi, quod ex misericordia prouenit Dei. Quando ergo benè est tibi, lauda, et annuncia misericordiam, sed annũcia veritatem per noctẽ, idest, in aduersis, quando, scilicet, malè est tibi, lauda, et annuncia veritatẽ, quia ipse iustè flagellat. Et est sensus, quod prospera ex gratia Dei, aduersa uerò ex iustitia te habere cognosce. Et hoc contra aliquos, qui prospera suis meritis attribuunt, et aduersa se iniustè pati prędicant, sperãtes magis in seipsis, alias in mundo q̃ in Deo. Cum oppositum figuraliter ab Angelis fiendũ nobis est ostensum. Apoc.14. vbi dr̃, quod Ioan. vidit tres angelos annunciantes, et euangelizantes, quorum primus uolabat per medium cœli, habens euangel. æternum ut annunciaret sedentib. super terrã, et super oẽs gentes uoce magna, dicens. Timete dñm, et date illi honorem, qui fecit cęlum, et terrã, et oĩa quę in eis sunt. Cuius rationẽ assignat, dicẽs quia venit hora iudicij eius. Secundus angelus secutus est primum, dicens. Cecidit, cecidit Babylon illa magna quæ a uino fornicationis suę potauit omnes gentes. Tertius angelus secutus est illos, dicens voce magna. Si quis adorauerit bestiam et imaginem eius, et acceperit characterem eius in fronte sua uel in manu, hic bibet de uino irę Dei, et cruciabitur igne, et sulphure et fumus tormentorum suorum ascendet in sęcula sęculorum, nec habebit requiẽ die ac nocte. Pro cuius euidentia sciendum, ꝙ hoĩes cóiter in tribus spem suam ponunt. Quidã in Christo, et hoc bonum, quidam in mundo et hoc est malum, quidam in Diabolo, et hoc est pessimum. Et ẽm hęc tria prędicti tres angeli tria nobis annunciant, ostendentes in quibus sperare debemus, et in quib. non. Primus ergo angelus annunciat nobis de Christo, quod ipse fecit cęlum, et terram, et oĩa quę in eis sunt, ex quo ostẽditur magnę potestatis. Et ideo ipsum timere debemus, et a nobis expelletur oẽ peccatum, qm̃ ut dr̃ Eccl. 1. Timor dñi expellit peccatum. Secundò ipsum debemus honorare, s. per opera uirtuosa, et nõ solum uerbis sine operibus. Vnde dr̃ Prou. 3. Honora Deum de tua substantia, et de primitijs frugum tuarũ da pauperibus. Tertiò debemus ipsum adorare, s. cognoscẽdo ipsum redemptorem omnium esse et glorificatorẽ, exemplo magorum qui procidentes adorauerunt eum, et apertis thesauris suis, etc. Sed quare ista Christo facere debemus, angelus assignat rationem, dicens. Quia venit dies iudicij eius, qui, scilicet, tunc a nobis

Annunciare misericordiam et ueritatem.

Misericordia in prosperis, iustitia in aduersis.

Mat. 2.

à nobis rationem exiget qualiter ipsum tractauerimus peccata cauendo, qualiter ipsum honorauerimus, opera faciendo, qualiter ipsum adorauerimus, spem totam in ipsum ponendo, dicens nobis. *Luc. 16.* Redde rationẽ villicationis tuæ. Secundus verò Angelus de mũdo nobis annunciat duo, s. placibilitatẽ apparẽtem, quia de vino delectationis suæ apparentis potat oẽs gentes, dum s. oĩbus seipsum proponit, & quicquid in ipso est letitiæ, & solatij, significat per vinum inebrians, & delectans. Istud est vinũ de quo dr̃ Gen. 9. ꝙ Noe cœpit vir agricola exercere terram, & plantauit vineam, bibensque vinum inebriatus est, & denudatus in tabernaculo suo. Sic qui mundi delectationes sequitur, spoliatur, & denudatur. Secundò ostendit de mundo eius liberalitatem deficientem, d. Cecidit Babylon. *1. Ioan. 2.* Nam transit mundus, et concupiscentia eius, & ideo in ipso sperare non licet. Cecidit autem Babylon, i. mundus: propter multitudinem vitiorum. Dicit autẽ bis, cecidit, propter maiorem expressionem casus, vel propter duplicem casum, s. corporis, & aię. Tertius verò angelus annunciat nobis de diabolo tria. Primò eius naturam impugnantẽ. Vnde uocauit eum bestiã. Ad instar namq; bestię est crudelis, hoĩes impugnando, figuratus per be-*Dan. 7.* stiam, q̃ Daniel uidit, quę erat crudelis, mirabilis, atq; fortis, dentes ferreos habens magnos comedens, &c. Secundò ostendit eius culpã deformantem, q̃ in se hẽt, & in alios conatur inducere, quã vocauit characterem, & imaginẽ bestiæ. Nam culpa in diabolo dr̃ character, quia indelebilis est, in hoĩe verò imago, quia deleri põt per pœnitentiã. Vt sic demon sit ille qui hẽt characterẽ indelebilem p obstinationẽ, homo verò imaginem per pœnitentiam delebilem. Istum characterem diaboli quidã portant in fronte per manifesta peccata sine uerecundia, quidam verò in manu per culpam occultã. Tertiò ostendit diaboli pęnã affligentẽ, q̃ in se patietur, & peccatores patientur post mortem. Vnde dicit, quòd biberunt de vino iræ Dei. Et sic ex prædictis patet, qualiter angeli nobis annunciant, ꝙ sperare debemus in Christo, nõ in mundo, uel diabolo. Et hoc annunciãdo eius misericordiam, & ueritatem. s. iustitiam ante peccatum, sed misericordiam post culpam.

Quoniam dixisti in æternum misericordia ædificabitur in cœlis, præparabitur veritas tua in eis. 1502

Consequenter hic ostendit rationẽ dictæ laudis, misericordiæ, s. et iustitię. Et primò ostendit rationem in generali, secundò magis in speciali, ibi. *Confitebuntur.* Quantum ad primum sciẽdum, ꝙ tota ratio laudis diuinę misericordię, et iustitię est ipse Christus et regnum eius, de quo iste Psal. agit, per quẽ gratia, et ueritas est, ut dr̃ Ioa. 1. Et primò describit gratiã et veritatem electis factam per Christum: secundò describit modum, ibi. *Disposui.* Quantum ad primum nota, ꝙ per cœlos intelliguntur omnes iusti, et principaliter ipsi primi fundatores ecclesię, s. pdicatores Apostoli, per quos Deus fidem per vniuersum orbem prędicauit, ut patet superius versicu. 252. Et in istis primò ostensa fuit Christi misericordia, quia ipsi primò electi mera gratia, et in ipsis primò p Christum preparata fuit ueritas, quia ipsi primo per spiritumsanctum edocti fuerunt omnem ueritatem. Et consequenter per istos misericordia Christi, et veritas, per uniuersum orbem fuit prędicata. Et hoc est quod ait Psalmista. *Quoniam dixisti,* q. d. Si quęratur a me, quare misericordias dñi, et quas in æternum cãtabo. Respondeo. *Quoniam tu dixisti,* idest, mihi reuelasti, quòd misericordia tua, quæ, scilicet, ęternaliter durat primò *ædificabitur in cœlis,* idest, in sanctis Apostolis, qui erunt idonei ad mundum totum illuminandum, quia. s. veritas tua, idest, veritas incarnationis Christi et mysteriorum ecclesię *præparabitur in eis,* idest, per spiritum sanctum eis plenè reuelabitur. Et sic quasi istum textum exponendo Ioannes ait, Gratia, et veritas per Iesum Christũ facta est, unde, scilicet, Apostolos qui sunt cœli, misericorditer elegit, quibus omnem ueritatem per spiritumsanctum reuelauit. Propter primum dicit, *Misericordia ædificabitur in cœlis,* *Ioan. 1.*

pro-

propter secundum dicit. *Praparabitur veritas tua in eis.*

1503 *Disposui testamentum electis meis, iuraui Dauid seruo meo, vsque in aeternum praparabo semen tuum.*

HIc describit modum dictae misericordiae ędificatae, & veritatis. Vbi sciendum, quòd ista gratia, & veritas primò per legem fuit prophetata; secundò per euangelium fuit declarata. Primum ponit in principio, secundum ibi. *Et adificabo*. Quantum ad primum, ut dictum est, hic loquitur de Christo sub nomine regis Dauid, de cuius semine Christus sm carnem descendit. Cuius incarnatio multipliciter per legem fuit prophetizata, quae data fuit soli populo Iudaeorum, qui erat populus Dei peculiaris, & electus, de quo nunc dicit. *Disposui testamentum electis meis.* Nomine n. testamenti ipsa vetus lex in scriptura intelligitur, quia in ipsa Deus fecit testamentum suum, ostendens quod suos dimitebat hęredes, & qualis esset eius haereditas. Sic. n. Apostolus Paulus legem Mosaicam dicit testamentum primum, & legem euangelicam testamentum nouū, dicens de Christo. Noui testamēti mediator est, vt morte intercedēte, in redemptionem earum praeuaricationum, quae erant sub priori testamento, &c. Dicit ergo de lege antiqua. *Disposui testamentum electis meis*, id est, legem dedi filijs Israel quos mihi elegi in populum peculiarem. Vnde populo Israel dixit Moyses. Deut. 7. Te elegit dñe Deus tuus, vt sis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui sunt super terrā. Et in lege antiqua data populo Israeli, promisit dominus, ꝙ regnum Christi maneret in aeternum, loquendo de Christo sub nomine Dauid. Hoc. n. promisit Deus Abrahae, dicēs. Terram hāc, quam conspicis, s. terram Chanaam dabo semini tuo vsque in sempiternum, quod in Dauid primò fuit adimpletum, qui primus totam terram Chananaeorum possedit, & possedisset in sempiternum nisi reges descendentes ab eo obstaculum posuissent. Talis. n. promissiones Dei sub conditione dabantur, s. si illi Deo obediens existerent. Et hoc est, *Iuraui Dauid*

Testamē tum dicitur scriptura.

Heb. 9.

Gen. 15.

E *seruo meo*. Vt enim habetur 2. Reg. 7. Misit dominus Nahan ad Dauid, qui diceret ei ex parte domini. Suscitabo semen tuum post te, & firmabo regnum eius, & stabiliam thronum regni eius vsque in sempiternum. Et hoc est quod hic dicit. *Iuraui Dauid seruo meo, vsque in aeternum praparabo semen tuum.* Et ad literam, fuisset factum, nisi successores Dauid posuissent obicem. Sed hoc de regno Christi intelligebatur cuius semen, & filij sunt fideles, in quibus Christus regnat aeternaliter, ut ait Apostolus ad Galatas 4.

F

Et adificabo in generatione, et generationem sedem tuam. 1504

OStendit hic quō veritas, & misericordia regni Christi in nouo testamento fuit declarata, quam, s. declarauit angelus annuncians Mariae perpetuitatem regni Christi in fideli populo ei dicente. Dabit ei dominus Deus sedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in aeternum, & regni eius non erit finis. Et in hoc spiritu praeuidens Psalmista de Christo ait ex parte Dei. *Et adificabo in generatione et generationem sedem tuam.* Quid autem est sedes Christi, nisi fideles in quib. Christus sedet, & regnat? Vnde gl. *Et adificabo in generatione et generationem sedem tuam.* i. fideles. Nos. n. qui credimus, semen Christi sumus, & sedes, in quib Christus quiescit & regnat. Nisi. n. ab illo regeremur, a nobisipsis pręcipitaremur, quia sedes sapientię anima iusti, vel per sedem intellige Christi humanitatem, quę in aeternum verbo manet unita, vide supra vers 742. Quod autē hic duplicatur generatio: quia dicit, *in generatione et generationem*, intelligit ꝙ Christus regnabit non solum in generatione Iudęorū, quia ex illis multi fuerunt electi, sed ēt in generatione gentiū conuersarum, vel intellige generationē carnalem, quae est in pręsenti uita, in qua iusti viuunt in carne, & generationē spiritualem quę erit in patria. Nunc ergo sedet Christus in nobis, quos regit, & tunc sedebit in sanctis quos beatificabit. Et ita in generatione & generationē aedificabitur sedes Christi.

Luc. 1. Sedes Christi sunt iusti.

G

H

Generatio duplex.

Consi-

1505 *Confitebuntur cœli mirabilia tua dñe, etenim veritatem tuã in ecclesia sanctorũ.*

DVo præmisit Psalmista in generali, s. legis dationem, & regni Christi confirmationem. Vnde nunc illa duo declarat in particulari. Et hæc duo modo tractat in particulari. Et primò primum, secundò fm, ibi. *Tunc locutus es.* Circa primum sciendum, qd lex antiqua fuit data satis cito post exitum de Ægypto, qa quinquagesima die. Et ideo ad illam declarandam agit hic de illo exitu, & de aliquib. beneficijs tūc illi populo collatis, & primò de beneficijs datis ante ingressum terræ promissionis, fcdò de beneficijs, post ingressum, ibi. *Tabor & Hermon.* Circa primum sex narrat beneficia literaliter populo exhibita ante ingressum terrę ꝓmissionis vt per illa ostendat beneficia in præsenti vita a Christo nobis exhibita. Et fm ista prima pars diuidiť in sex. Primum beneficium est, quod dedit eis panem angelicum, fm quòd dedit eis nubis refrigerium, ibi. *Qm̃ in nubibus,* tertium ꝙ dedit eis legis magisterium. ibi. *Deus qui glorificatur,* quartum ꝙ dedit eis contra hostes adiutorium, ibi. *Domine Deus virtutum,* quintum, ꝙ mare fecit eis peruiũ ibi. *Tu dominaris*, sextum ꝙ Pharaonis extinxit exercitũ, ibi. *Tu humiliasti*. Ex quib. concludit firmum Dei imperium, ibi. *Tui sunt cœli.* Quantum ad primum beneficium sciendum, ꝙ Deus illi populo de cœlo dedit eis panem angelicum, scilicet, manna, vt habetur Exo. 16. vide suprà versic. 1305. & 1306. Qui quidem panis mirabilis. Vnde ipsum uidentes filij Israel, admirãtes dixerunt, manhu, idest, quid est hoc? Et hoc beneficium recolens Psalmista ait. *Confitebuntur cœli mirabilia tua, domine.* Per hoc autem vult significare beneficiũ nobis a Christo datum, quando per Apostolos per mundum misit fidem prædicare gentib. vide sicut superius psalm. 18. Cœli enarrant gloriam Dei, &c. vers. 252. Vel per hoc vult significare panem cęli nobis datum per illud beneficium mannæ, idest, sacrificium eucharistiæ figuratum, ut dictum fuit supra versic. 1305. & 1306. Sequitur. *Etenim veritatem tuam in ecclesia sanctorũ.* Quantum ad beneficiũ literale per illud beneficium mannæ datum de cœlo, Deus probatus fuit verax, quia promisit eis panem cęli dare, quod quia promissum adimpleuit in congregatione sanctorum, verax fuit prædicatus. Similiter si de prædicatione apostolorum intelligatur, manifestum est, quòd Dei veritas per seipsos in ecclesia fuit confessa, & publicata. Si autem de sacramento altaris intelligatur, patet ꝙ per illud quod veritas, quæ Christus est in ecclesia vsque ad finem mundi manet, Christo dicente. Ego autem vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi.

Manna datur populo, qd significat.

Exo. 16.

Mat. vl.

1506 *Quoniam quis in nubibus æquabitur dño? aut quis similis erit Deo in filijs Dei?*

HIc ponit fm beneficium, s. quia dedit eis nubis refrigerium. Quia (vt habetur Exo. 13.) dñs pręcedebat populum suum per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vide suprà versic. 1249. Intelligiť etiam de nube illa densissima, quæ operuit montem Sinai, quando dñs ibi descendit ad dandum legem, vt habetur Exod. 19. De qua nube procedebãt verba decem præceptorum. Et in istis duab. nubib. singulariter apparuit virtus diuina quia simi lia nulla virtus angelica per se facere poterat. Et hoc est quod dicit. *Quoniã quis in nubibus*, s. talibus, *æquabitur domino?* Certè nullus. Non solum nullus homo, sed etiam nullus angelus. Et hoc est qđ subdit, *Quis similis erit Deo in filijs Dei?* Hic. n. per filios Dei, intelligit sanctos angelos, sicut dr Iob 1. Cumque venissent filij Dei vt astarent coram dño, &c. vt ait Greg. Qui autem filij Dei nisi electi angeli vocanť? Est ergo sensus. *Quis similis erit Deo in filijs Dei.* i. quis inter angelos similis erit Deo in nubibus prædictis faciendis? Certè nullus, nec homo, nec angelus, vide suprà versic. 1158. Per hoc autem vult ostendere, ꝙ nullus homo quantumcunq; sanctus, vel iustus Christo dño potest ęquari. Vnde per nubes intelligit sanctos Apostolos, & prædicatores, qui ad modum nubium aquã scientiæ diuinæ mundo dederunt, vt ostensum

Greg. 2. mo. c. 2.

Nullus sanctus ẽ similis Christo filio Dei.

ostensum est supra vers.556.& 1273.Per filios aūt Dei intelligit generaliter oēs iustos fideles,de quib.Io.1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri,ijs,q credūt,&c. Vult ergo Psalmista dicere, quod nec inter Apostolos, nec inter omnes quoscunq; iustos aliquis Christo pôt assimilari,nec immeritò, quia ille filius Dei est naturalis,nos adoptiui,ille genitus,nos creati, ille ab æterno genitus, nos in tpe facti, ille vnicus, nos multi. Vnde hoc ostendens Greg.super illo verbo Iob.36.Nullus est ei similis in legislatorib. dicit legislator Moyses,legislator Iosue, legislatores prophetæ, legislatores cunctos dicere possumus,quos ex lege admonuisse populum scimus. Sed Christo dño in legib. nullus est similis, quia isti gratuitè vocati, ex peccatis ad innocentiam redeunt & ab ijs; quos in semetipsis experti sunt,prædicando alios reducunt.Mediator aūt noster homo sine peccato, est filius,sine adoptione,nec perpetrauit vnquā,quod redarguit.Et sic mundo ex humanitate loquitur, vt tñ eidem mundo ēēt ante sæcula ex diuinitate domiuet, &c.

Greg.27 mo.c.1.

1507 *Deus, qui glorificatur in consilio sanctorū, magnus, et terribilis super omnes qui in circuitu eius sunt.*

Act.7. HIc ostendit tertium beneficium,s. quod eis dedit legis magisterium.Vbi notandum quod lex antiqua fuit data per ministerium sanctorum angelorum,dicente Stephano Iudæis. Accepistis legem in dispositionem angelorum, cum quib. sanctis angelis Deus consilium dr̄ habere,non quod informetur ab eis,sed quia illis consuluit, dum eis reuelat secreta sua,vt illa nobis consequenter reuelent. Sic n. consuluit angelis sanctis, qñ eis dedit legem, quam ipsi cōsequenter Moysi dederūt.In qua lege fuit Deus glorificatus, quia primum legis præceptum est, quod ipse solus Deus sit adorandus, & diligendus super omnia. Et hoc est,quod ait Psalmista. *Deus,qui glorificatur in consilio sanctorum suorum*,i. Deus qui ostenditur gloriosus in lege, quā reuelauit sanctis angelis, vt ipsam darent hominibus.Quæ lex dr̄ consiliū,

Legis datio glorificauit Deum.

E quia præcepta continet, quib. consulitur animab.ne pereant. In qua lege etiā fuit Deus ostensus terribilis & magnæ potestatis.Vnde sequitur, *Magnus et terribilis super omnes, qui in circuitu eius sunt* Vt enim habetur Exo.19. Terribilis omnibus filijs apparuit Deus,quando legē dedit.Nam,vt ibidem dicitur,cum cępe rūt audiri tonitrua, micare fulgura,nubesque densissima operuit montem, timuitque populus. Et sic omnibus, qui erant in castris in circuitu montis, apparuit terribilis Deus. Per hoc vult Psalmista ostendere, quod per prædicationes sanctorum Apostolorum, Deus per orbem erat glorificandus, & super omnes Deos gentium,qui in circuitu colebantur, potens & terribilis ostēdendus. Et dicit idola in circuitu Dei existere, non quod Deus aliquo terreno circundetur, cū sit vbique, sed cultus veri Dei erat solum in populo Israel, qui habitabant in terra promissionis, quæ dicitur esse in medio terræ habitabilis. Nonne terribilis illis ostendebatur Deus, quando ad prædicationem Apostolorum idola corruebant,templa funditus destruebantur,& idolorum cultura euacuabatur per orbem, ideo dicitur Psalm.75. Tu terribilis es,&c.

Domine Deus virtutum, quis similis tibi? potens es, domine, et veritas tua in circuitu tuo. 1508

HIc ponitur quartum beneficium.s. quod contra hostes dedit eis adiutorium. Quod maximè fuit, quando Amalech cum exercitu suo venit contra filios Israel in deserto,& Deus ostendit virtutem suæ potestatis,quia Moyse abscedente a pugna,dum stabat in monte orans, virtute orationis Moysi superatus est Amalech, & fugatus in ore gladij.Exo 17.Quis autem alius quā Deus tale adiutorium conferre posset? certè nullus. Et hoc est,quod hic recolēs Psalmista,dicit.*Domine Deus virtutum*,idest sanctorum angelorū, qui sunt executores diuinæ uoluntatis unde etiam unus ordo angelicus uirtutes dicitur. *Quis similis tibi*? certè nullus,quia uolūtas tua

est

est tua potentia, vnde Sap 12. Subest tibi posse, cũ uolueris, quod de nulla creatura verificatur. Quis.n.ue bis vel orationib. tñ exercitum potuisset subijcere, ni si Deus? Ideo subditur. *Potens es, domine*, quia vt dr Psal. 23. Dominus fortis & potens, dominus potens in prælio. Vnde sequit. *Et veritas tua in circuitu tuo*, quod ideo dicit quia promissa complet. Promisit.n. ipsi Moysi delere memoriam ipsius Amalech de sub cœlo, quod & fecit, quia ad nihilum illum redegit cum potentia sua. Et nota, quod ait. *Veritas tua in circuitu tuo*. Quod ideo dicit, non quod veritas Dei circundetur a rebus, cum sit vbique, sed quia sicut veritas intellectus nostri causatur a reb. cognitis, sic per oppositum veritas intellectus diuini est cã rerum. Ideo.n. res est, quia Deus scit illam esse, & non econuerso, vt ostendit Mag. lib. 1. dist. 38. Cum autem causa reluceat in effectibus suis, sequitur ꝙ Dei veritas relucet in omni creatura. Et ueritas dr in creatura Dei, quia relucet in omni re creata. Et nota hic, ꝙ quamuis Deus modo prædicto ab omni creatura circundetur, tamẽ modo speciali maximè circundatur a sanctis, de quibus dominus ait: In circuitu meo pueri mei. Pueri.n. sunt in circuitu Dei, quando sancti ex omni parte Deo obsequuntur per aspera, & prospera, per famam, & infamiam, per statum prelationis altum, & subiectionis bassum. Vnde prædicta verba exponens Greg. ait. Pueri vocantur, qui celestibus mãdatis inseruiunt, vnde per prophetam dr. Ecce ego & pueri mei, quos dedit mihi dñs. Nunc ergo in circuitu Dei sunt pueri, quia in cunctis ferè gentib. reperiuntur, qui cœlestia mãdata custodiunt. Et nota quod isto modo multæ virtutes faciunt nos esse in circuitu Dei. Primus est circuitus asperitatis, & pœnitentiæ Psal. 25. Lauabo inter innocentes manus meas, & circundabo altare tuum, domine. Quod.n. est altare Dei nisi Christus, super quem oblationes nostras offerimus Deo? quod locus pœnitentia, circundat. Secundus est circuitus charitatis, & amicitiæ, de quo Psal. 127. Filij tui sicut nouellæ oliuarum in circuitu mensæ tuæ. Oliua enim pacificos charitatem habentes significat. Et isti sunt in circuitu mensæ dñi, quia satiantur pane cœlesti, & Christi doctrina. Tertius est circuitus humilitatis, & reuerentiæ. De quo Psal. 75. Vouete, & reddite domino Deo vestro oẽs, qui in circuitu eius affertis munera. Vbi ait gl. In circuitu Dei sunt humiles vt famuli. In circuitu eius sunt quasi medij, qui intelligunt cõem esse omnib. ueritatem, & non faciunt superbiendo propriam voluntatẽ. Hi afferunt munera, qui habent humilitatem. Qui autem quasi suum faciunt quod est commune omnibus, tanꝗ in medio positum ad partem ducere conantur, & hi non offerunt munera, quia ut humiles in circuitu non existunt. Quartus est circuitus veritatis, & sapientiæ. Ipsa.n. ueritas in circuitu dr esse, quia omnia continet, & amplectitur. Sic enim dr hic, Deo. *Veritas tua in circuitu tuo*, vbi gl. Veritas tua in circuitu tuo est, domine, non solum in loco, ubi notus es, sed etiam in omnibus, quĩ sunt in circuitu tuo. Expansa est.n. vbique ueritas, quæ tamen solum in Iudæa incepit prædicari. Mare gentium circa aridam Iudæorum incœpit fremere ut leo in Samsonem, cum iret ducere vxorem de alienigenis. Vnde ipsa veritas meritò circuitus dicitur: quia omnia circuit, cęlum, terram, & mare, ipsa de se dicente. Gyrum cęli circuiui sola, & profundum abyssi penetraui.

Circuitus sanctorum. *Iob. 29.* *Greg. 19. mo. c. 11* *Esa. 8.* *Circuitus bon⁹ multiplex.* *Iud. 14.* *Eccl. 24.*

Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas. 1501

HIc ponitur quintum beneficiũ scilicet, quia mare fecit eis peruium. Nam (vt habetur Exo. 14.) cum essent filij Israel conclusi, quia ab una parte habebãt mare, & post se ab alia parte Pharaonem cum exercitu eius persequentem, cum Moyses præcepto domini extendisset manum suam super mare, abstulit illud dominus flante uento vehemẽti tota nocte, & vertit in siccũ. Et hoc recolens Psal. hic ait. *Tu dominaris potestati maris*, quia ipsam vertis in siccum. *Motum aũt fluctuum eius tu mitigas*, quia qñ ille ventus uehemens cepit flare, mare fuit commotum, & fluct.bus magnis agitabatur, quos tamen mitigauit dominus

dominus quia mare ex toto exsiccauit, vñ Ps.65. Qui conuertit mare in aridam. Per hoc vult significare Psal. ꝙ Christus sua potestate gentes, quæ per mare significantur, ad fidem conuerteret, & fluctus persecutionis sedaret. Vñ Greg. super illo verbo Iob.9. Graditur super fluctus maris, ait. Quid.n. maris nomine nisi in bonorum nece sæuiēs mundi huius amaritudo significatur? de quo per Psal. dr. Congregans quasi in vtre aquas maris. Aquas etenim maris quasi in vtre dñs congregat, cum miro moderamine cuncta disponens in suis clausas cordib. carnalium minas frænat Super fluctus ergo maris dominus graditur, quia cum se procellæ persecutionis erigunt miraculorum eius obstupefactionē franguntur. Qui .n. tumores humanę vesanię mitigat, quasi erectas in cumulo vndas calcat. Nam cum morem suum gentilitas destrui nouæ conuersationis prædicatione conspiceret cum mundi huius diuites elationi suæ cōtraire uiderent facta pauperum, cum sapientes sæculi aduersari sibi imperitorum verba pensarent, in persecutionis protinus tempestatem tumuerunt. Sed qui uerborū aduersitate commoti ad persecutionis procellas insiliūt, signorum admiratione tēperantur. Tot ergo, fluctus maris dñs mitigat quot superbos persecutores per prædicationes, & miracula humilians conuertit ad fidē. Vnde benè rursum per Ps. dicitur. Mirabiles elationes maris: mirabilis in altis dñs, quia contra electorum vitam ad persecutionis undas mundus se mirabiliter exaltat, sed has supernorum cōditor sublenata virtute prædicationis mirabilius strauit. Ministros etenim suos plus ostendit posse per miracula quam potestates terrenas timere per irā. Benè ergo Deo dicitur. *Tu dominaris potestati maris, motum autem fluctuum eius tu mitigas.*

Greg. 9. mor. c. 5. *Psal. 32* *Psal. 92*

1510 *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum, in brachio virtutis tuæ dispersisti inimicos tuos.*

Hic ponit sextum beneficium, quia Pharaonis extinxit exercitū. Per superbum enim intelligit Pharaonē regem Ægypti, cuius cor contra Deū multoties eleuatum est & induratum, vt patet Exod. in multis capitulis in principio, in tantum quod cum Moyses sibi diceret ex parte dñi vt dimitteret populū suum, ipse elatus superbè respondit ut habetur Exo.5 d. Quis est dñs, ut audiā uocem eius, & Israel dimittam? Nescio dñm, & Israel non dimittam. Hunc autē Deus humiliauit, i. ad nihilum redegit, quia ipsum cū toto exercitu suo submersit in mare, ut habetur Exod 14. Et hoc fuit ostensio infinitæ potentiæ Dei, qui ad libitum mare conuertit in aridam, donec transiret populus suus, quo trāsacto, cum Pharao persequeretur eos intrauit siccum fundum maris, & statim dñs mare reduxit ad primū statum, & submersit Pharaonem cum toto exercitu suo, nec unus quidem eorum remansit, qui non submergeretur. Et istud beneficium recolens Psal. d. Deo. *Tu humiliasti sicut vulneratum superbum in brachio virtutis tuæ,* &c. Et per hoc vult Psa. intelligere, quòd Christus in noua lege diabolū sibi subijceret, & humiliaret, i. ipsum a potestate sua comprimeret. Nam qnq; humiliari in scriptura significat puniri, & de alto ad bassum deponi, ut dictum fuit superius vers. 616. Sic.n. istum textum intelligit gl. dicens. *Tu humiliasti superbiam,* i. draconem superbum, qui factus est in mari ad illudendum ei, s. diabolum, qui per humilitatem Christi, in quo alij sunt humiles humiliatur, humiliauit.n. se Christus, ut humiliaret superbum. Superbus .n. diabolus superbos homines trahebat alias tenebat. *Sicut vulneratum,* vulneratus diabolus vulnerato Christo nondum ex toto mortuus est. Humiliatus est ergo diabolus perdendo quos tenebat, vulneratus est non perforata carne, quam nō habebat, sed percusso corde, vbi superbiebat. *Et hoc in brachio virtutis tuæ,* i. Christo qui brachiū Dei dr, ut superius dictum est uersic. 713. 1367. Sic & istum textum exponit Gregor. super illo uerbo Iob. 26. Prudentia eius percussit superbum, dicens. Quis hic alius superbus appellatur nisi ille, qui dixit, Ascendam super altitudinem nubium, & similis ero altissimo, & de quo uoce Dei dicitur. Ipse

Diabol⁹ per Christū fuit humiliatus. *Greg. 17 mor. c. 5.*

Ipse est rex super omnes filios superbię. De quo etiam per Psal. dicitur. *Tu humiliasti sicut vulneratum*, &c.

1511 *Tui sunt cœli, et tua est terra: orbem terrę et plenitudinem eius tu fundasti, aquilonem et mare tu creasti.*

EX prædictis hic Psal. Concludit firmum Christi imperium. Christus .n. ex dupl:ci natura consistit. s. diuinitate & humanitate. Diuinitate est æternus sed humanitate temporalis. Diuinitate creauit, omnia, sed humanitate factus est inter omnia. De Christo ergo ratione personæ quæ Deus est dicit. *Tui sunt cœli*, quia illos creauit. *Et tua est terra*. Quinimo *orbem terrę & plenitudinē eius* .i. omnia quæ in orbe sunt, *tu fundasti*. Sic .n. scribitur Psal. 23. Dñi est terra & plenitudo eius. *Aquilonē & mare tu creasti*. Aquilo .n. est pars directè opposita mari. Ideo per mare, & aquilonē intelligit omnes partes differentias orbis. Per ista aūt uult habere ps. quod nulla creatura contra Deū se erigere debet, quia ipse est dñs & creator omnium. Vel per cęlum intellige Apostolos, & homines cœlestes. De cęlis dictum est superius Psal. 18. Cęli enarrant gloriam Dei, per terram aūt intellige humiles, qui audiētes uerbum Dei fructum afferunt in patientia. Et sic tam cęlum q terra sunt domini, quia non solum maiores & prælati boni, sed ēt simplices subditi, & boni sunt de corpore Christi. Orbis terræ dr̄ ecclesia toto orbe diffusa, cuius plenitudo sunt fideles, quam Christus prædicatione fundauit Apostolorum. Et isti omnes sunt Christi, quia pertinent ad corpus eius mysticum. Sed & alia creauit q non sunt sua, quia non pertinent ad corpus Christi mysticum, sicut est diabolus & obstinati homines, quos tamen Christus creauit. De quibus subdit. *Aquilonem & mare tu creasti*. Per aquilonem intellige diabolum, sed per mare obstinatos homines. Per aquilonem enim diabolus intelligitur. Vnde Grego. 17. lib. mor. cap. 11. aquilonis nomine in facro eloquio appellatur diabolus, qui ut corporis frigore gentium corda constringeret, dixit. Sedebo in monte testamenti

Christus creauit omnia.

Boni sūt Christi et non mali.

Aquilo dicitur diabolus

Esa. 14.

A in lateribus aquilonis. Per mare autem significantur persecutores ecclesiæ amari, quibus purificatur ecclesia ut ait glo. Dicat ergo de istis Deo Psal. *Aquilonem et mare tu creasti*, quasi dicat. Et licet isti non sint tui, tamen plus ualet ad dominationem tu[u]m, quod in illis fecisti, q per ipsos purgatur ecclesia, quā ualeat illorum uoluntas ad malitiam suam.

Mare significat malos.

Thabor et Hermon in nomine tuo exultabunt, tuum brachium cum potentia. 1512

B HIc prosequitur Psalm. de beneficijs datis populo post ingressum terræ promissionis. Omnia n. ista dicit Psalmista ad ostendendum potentiam Christi, ut ex hoc concludat sub figura Dauid regni Christi infidelibus perpetuitatem. Duo ergo facit, quia primò describit beneficia exhibita populo post ingressum terræ promissionis, secundò ex illis concludit perpetuitatem regni Christi in fidelibus, ibi. *Tunc locutus*. Quantùm ad primum nota, quod sicut sex beneficia eis exhibita ante ingressum terræ promissionis superius annumerauit, ita cō

C formiter alia sex hic annumerat eis collata post ingressum terræ promissionis. Quorum primum fuit idololatrarum superatio in principio, secūdum cultus Dei confirmatio ibi. *Firmetur*, tertium promissorum adimpletio, ibi, *Misericordia*, quartum Leuitarū informatio, ibi *Domine in lumine*, quintum populi Dei exaltatio, ibi. *Quoniam gloria*, sextū sub Deo gubernatio, ibi. *Quoniam domini*. Quantum ergo ad primum sciendum, quod postquam Iosue cum populo Dei intrauit terram promissionis Deus de-

D dit eis mirabiles uictorias de idololatris & non solum ipsi Iosue, sed etiam successoribus eius, de quibus dicit. *Thabor, & Hermon in nomine tuo exultabunt*. Hermon enim est quidam paruus mons iuxta ripam Iordanis, per quem transiuit Iosue cum populo Dei quando miraculosè transiuit Iordanem, quia sub pedibus sacerdotum aqua Iordanis fuit exsiccata, donec totus populus transisset, ut habetur Iosue 3. Quo transacto fuerunt in illo monte Hermon exultāntes & Deum laudantes. Et sic ille mōs Hermon

Hermon mons.

mon dr exultasse, quia in eo filij Israel transacto Iordane exultauerūt. Thabor verò est ille mons in quo præuisa fuit victoria quam habuit Barach de Sysara & exercitu eius, de qua dictū est super ius vers.1421. quia dimicatū est de cęlo contra eos, vnde ibidem Delbora & Barach exultantes cum populo decantabant cāticum dño, vt habetur Iud.5. Sic ergo isti duo montes dñr exultasse, quia in illis populus exultauit, in Hermon pro transitu Iord. nis miraculoso, in Thabor, p victoria de cęlo habita contra idololatras. Quæ omnia facta sunt virtute brachij Dei. Quæ recolens Psal. dicit. *Thabor & Hermon in nomine tuo exultabunt*, .i. in eis exultauit populus & hoc laudādo. *Tuum brachium cum potentia*. i. potētiam brachij tui, vel virtutis tuæ, i. Christi, qui per brachium significatur, vide supra vers.713.1367. Per hoc vult ostendere Psal. quod per aduentum veri luminis Christi diabolus expelleretur a cordib. fidelium, q patet ex interpretatione nominum. Nam Thabor interpretaē veniens lumine, & significat aduentum Christi, qui est verum lumen qui illuminat oēm hoīem venientem in hunc mūdum, Hermon verò interpretaē anathema eius, & significat illos qui a Christo illuminati anathematizant diabolū. Est ergo sensus fm glo. *Thabor*, i. illi qui a te lumine veniente, s. Christo, sunt illuminati. *Et Hermon*, s. qui anathematizant diabolum. *Exultabunt in nomine tuo*, non in suis meritis, Et hoc *tuū brachium cum potentia*, i. Christum, & eius potentiam magnificantes.

Thabor. Ioan. 1.

1513 *Firmetur manus tua, & exaltetur dextera tua, & iustitia, et iudicium præparatio sedis tuæ.*

HIc ponit secundum beneficium, s. cultus Dei confirmatio. Vbi sciendum quod postquam per Mosem præcepto domini fuit facta arca testamenti, in qua Deus colebatur, non habuit firmam mansionem, donec tempore Iosue fuit posita in Sylo, ante.n. stabat sub tabernaculo per Mosen facto quod portatile erat. Sed debellatis habitatoribus

Iosue 8.

B terræ promissionis habuit in Sylo firmam mansionem, ita quod host um debellatio præcessit stabilitatem loci arcę dñi. Et hoc notans Ps. primò dicit host.ū superationem, d. *Firmetur manus tua*, s. cōtra inimicos nost. os. *Et exaltetur dextera tua*, s. eos debellando. Qd factū fuit tempore Iosue, qui maximè leuauit manum contra vrbem Hai, & non contraxit manum quam in sublime porrexerat, donec interficerentur omnes habitatores Hai. Et sic consequenter alijs interfectis, parauit locum st. bilem pro arca domini in Sylo. Quod.n. idololatræ occupantes terram promissionis interficerentur, ex diuino iudicio & præcepto processit. Et sic illa iust. tia qua interfecti fuerunt, fuit quædam præparatio sedis domini pro arca in qua sedes Dei dicebatur. Dicat ergo Psal. *Firmetur manus tua*, s. serui tui Iosue contra hostes. *Et exaltetur dextera tua*, s. Iosue, vt fecit contra ciuitatem Hai ad interficiendum idololatras, quod est ex iustitia Dei, & sic talis iustitia & iudicium, s. idololatrarum interfectio erit præparatio sedis tuæ, i. facta illa iustitia præparabitur locus stabilis pro arca domini. Deinde habuit locum stabilem in templo tempore Salomonis. Per hoc vult ostendere Psal. q Christus sua potestate humiliauit superbos, & sic auxit numerum fidelium. Quo completo, veniet in sede maiestatis suæ cum iustitia & iudicio ad orbem iudicandum. Est ergo sensus secundum glo. *Firmetur manus tua*, i. operatio tua contra superbos vt humilientur, & sic exaltetūr dextera tua, id est, augeatur illorum numerus, qui in dextera tua sunt locandi in die iudicij, talis inquam numerus exaltetur, i. clarificetur & augeatur donec sit completus. Quo completo, iustitia & iudicium erit præparatio sedis tuæ. Sedes.n. Dei est æterna, sed in iudicio apparebit parata, quia omnibus iustè videbitur iudicare, quia omnia mala malorum erunt manifesta, pro quibus damnabuntur, & omnia merita bonorum erunt aperta, pro quibus saluabuntur. Quomodo autem differant iustitia & iudicium: vide supra versicu. 1164.

F G H

Arca Iosue cum firmū primo habuit in Sylo.

Christus iudicabit mundum expleto numero bonorum.

Miseri-

1514 *Misericordia & veritas præcedent faciem tuam, beatus populus, qui scit iubilationem.*

HIc ponit tertium beneficium, s. promissorum adimpletio. Vbi aduerte, quod promiserat Deus populo suo ipsos introducere in terram promissionis, & populos ibi inhabitantes eijcere a facie Israel, vide Exod. 23. Præcedet te Angelus meus, & introducet te ad Amorrhæum & Ethæum & Pherezæum & Chananæum Euæum & Hiebusæum, quos ego conteram a facie tua. Et sicut promisit sic adimpleuit. Et in hoc fuit misericordia Dei & veritas, misericordia quia gratis absque ipsorum meritis illos protegebat, sed veritas qa promissa complebat. Et hoc est quod dicit. *Misericordia & veritas præcedent faciē tuā*, scilicet expellendo aduersarios de terra promissionis, vt ibidem præparetur locus stabilis pro arca testamenti ante q̃ laudes Dei cantabantur, & alij ad deuotionem excitabantur, quod non est par ui meriti, ideo subdit. *Beatus populus qui scit iubilationem*, i. qui scit cātare. Cātus aūt meritorius non solum requirit consonantiam vocum, sed multo fortius cōsonantiam mentis cum voce. Et attende quod hic per faciem intelligit populum Iudæorum, quia sicut per faciem principaliter cognoscitur homo, sic solum per populū Iudæorum in mundo Deus erat notus. Psalm. 75. Notus in Iudæa Deus, Per hoc vult intelligere, quod Christus in iudicio seruabit omnibus misericordiam, & iustitiam, quamuis in damnatis principalius reluceat iustitia, & in beatis misericordia, vide supra vers. 354.

Facies Dei dicū tur iudæi.

1515 *Domine, in lumine vultus tui ambulabunt & in nomine tuo exultabunt tota die, et iustitia tua exultabuntur.*

HIc ponitur quartum beneficium, scilicet Leuitarū informatio. Vbi notandum, q triplici lumine iuuamur ad cognoscendum Deum & eius mandata, s. lumine rationis naturalis, quod quidem est quedam impressio diuini luminis in intellectu nostro, eo quòd secundum partem intellectiuam homo factus

Lumen triplex.

A est ad imaginem Dei. Et isto lumine ipsi antiqui philosophi cognouerunt vnum principiū esse, a quo oīa alia pendent, & quid iustum, & quid iniustum. Nam, sicut prima principia in speculabilib. sūt per se nota, ita & in agibilibus ex quib. conclusiones agibilium deducūtur. Propter qd dicit Apostolus, qđ gentes quæ legē nō habent, naturaliter faciunt ea, quæ sunt legis, ipsi.n. sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Secundū est lumen legis, quo illuminamur ad sciendū, quid agendum, B & quid cauendum, quia lex agenda præcipit, & cauēda prohibet. Ps. 18 Lex dñi immaculata conuertens animas. Tertiū est lumen diuinæ reuelationis, sicut prophetæ plura videbant edocti a Deo, quę alij nec per lumen intellectus neq; per lumen legis poterāt cognoscere. Isto aūt triplici lumine doctores; & Leuitę in populo Dei primo illuminabanī, & illuminati docebant alios tanq̃ magis edocti. Et hoc est qđ ait Ps. de ipsis. *Dñe in lumine vultus tui ambulabūt*, s. Leuitæ primò. Et dī quodlibet pdictū lumē, lumē vul- C tus Dei, quia per quodlibet illorū tanq̃ per vultum cognoscitur Deus. Et istud non fuit paruū beneficium doctores dare populo ad ipsum dirigendum. Et sicut Leuitarum officium erat docere populū, sic ēt ad eos spectabat laudes Deo cantare ante arcam fęderis, ut sicut per scientiam docebant alios, sic ēt per deuotionē alios ad cultum Dei traherent. Et quantum ad hoc subdit. *Et in nomine tuo exultabunt tota die*, i. assiduè cū exultatione laudabunt nomen tuum. Ad ipsos ēt spectabat lites & quæstiones ortas D in populo iustè decidere, & eorum iudicium firmiter tenebatur, vt dicitur Deuteronom. decimoseptimo. Si difficile & ambiguum iudiciū apud te esse perspexeris inter causam & causam, venies ad sacerdotes Leuitici generis, qui indicabunt tibi iudicij veritatem. Et quantum ad hoc de ipsis subdit. *Et in iustitia tua exultabuntur*, quia in hoc quod alios habebant iudicare exaltati erāt & honorati. Per hoc autem vult Ps. ostendere qđ ipsi apostoli ab ipso Chro uero lumine primò erāt docēdi & a spiritu sancto il-

Rom. 2.

Deu. 17 Sacerdotes iudicabant populum

luminandi, vt alios illuminarent consequenter, quia ipse Christus aperiens os suum docebat eos. Et ideo dicit. *Domine in lumine vultus tui ambulabunt*. Item ꝙ pro nomine Christi lætanter martyriũ sustinerent, ideò subdit. *Et in nomine tuo exultabunt tota die*, quia vt dicitur Act. 5. Ibant apostoli gaudentes a conspectu concilij, &c. Et quod ipsi in iudicio cum iudices assisterent. Sedebitis iudicantes duodecim tribus Israel. Quod ad magnam ipsorum exaltationẽ erit, & ideo dicit. *Et in iustitia exultabunt*.

Act. 5. *Mat. 19*

1516 *Quõ gloria virtutis eorum tu es, & in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.*

HIc ponitur quintum beneficium. s. populi Dei exaltatio. Ille. n. populus a Deo multum fuit exaltatus in spiritualib. & temporalibus. In spiritualibus, quia ille solus habuit legem & prophetas, ceremonias, & verũ Dei cultum. Nõ fecit taliter omni nationi. In temporalibus quia pauci illorũ gloriose triumphabant de multis hostibus, vt vnus fugaret mille, & duo decem millia, quod nõ erat illorum uirtutẽ, sed Dei pugnantis pro ipsis. Propter quod dicitur Ps. 43. Neque .n. in brachio suo possederunt terrã; &c. sed dextera tua & brachium tuum, quõ complacuisti in eis. Et hoc est quod hic dicit Ps. *Quoniam gloria virtutis eorum tu es*, i. tibi debetur gloria oĩs virtutis illorum. Et idem alijs verbis exprimit, dicens. *Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum*. Per cornu. n. potestas designatur. Per hoc. n. vult Psal. ostendere ꝙ uirtus, qua apostoli pauperes & in breui tẽpore per totum orbem fidem Christi seminauerunt & magnam partem mundi conuerterunt, talis inquam virtus fuit, non ipsorum sed Christi, quia in virtute nominis Christus exaltatus fuit in mundo. Et hoc est quod de ipsis ait. *Quoniam gloria virtutis illorum tu es*, i. tu es gloria & virtus eorum. Et sic per eos tanq̃ per ministros exaltabitur cornu nostrum, i. Christus qui cornu nostrum dicitur, vide supra vers. 714. De hoc autem quod dicit. *Et in beneplacito tuo*, &c. notandum quod beneplacitũ Dei dr̃ eius effectualis

Ps. 147.

Beneplacitũ Dei

E uoluntas, quæ cassari non potest. Nã ſm quod ait Mag. lib. 1. dist. 45. voluntas Dei verè ac propriè dicitur quæ essentia eius est. Et hæc est una quæ nec multiplicitatem recipit, nec mutabilitatem, quæ inexpleta esse non potest, de qua Psal. 134. Omnia quæcunque voluit dñs, fecit. Et hæc voluntas rectè appellatur beneplacitum Dei. Aliquando verò ſm quandam dicendi figuram voluntas Dei uocatur, quæ ſm proprietatem non est uoluntas eius, ut præceptum, prohibitio, consiliũ, permissio, & operatio, quæ dicuntur uoluntas, quia significata sunt uoluntatis

Volũtas Dei.

F diuinæ. Et ista ideo diligẽter distinguat lector, ubi de uoluntate Dei scriptura commemorat. Iuxta quem modum accipi oporteat vtrum. s. pro beneplacito, an pro aliquo signorum eius. Magna n. adhibenda est discretio in cognitione diuinæ uoluntatis, quia beneplacitum eius æternum est, signum verò beneplaciti eius non. Et consonat rerũm effectibus beneplacitum eius, & ipsi effectus rerum ab illo non discordant. Fit enim omne quod beneplacito vult fieri, & omne ꝙ

G vult non fieri nequaquam fit. Non autem ita est de signis, quia pręcipit Deus multis ea, quæ non faciunt, & prohibet quæ non cauent, & consulit quæ non implent. Hęc magister. Ex quo patet quod uoluntate Dei æterna cornu nostrum. i. ipse Christus in mundo est exaltatus. Propter quod dicit. *Et in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum.*

Quia domini est assumptio nostra, & sancti Israel regis nostri. 1517

H HIc ponitur sextum beneficium, scilicet sub Deo gubernatio, dignitas enim regis nobilitat totum regnum, sicut econuerso fatuitas regis totum regnum dissipat. Propter quod dicitur. Væ terræ cuius rex puer est, & beata terra, cuius rex nobilis est, quia ut dicitur Prouerb. 29. Rex iustus erigit terram. In populo autem Israel ante regem Saulẽ nullus hominum habuit potestatem regiã, sed ipse Deus gubernabat eos, & regebat, unde quando populus à Samuele postulauit habere regem, dixit Deus Samueli. Non te abiecerunt, sed me ne regnem

Eccl. 10

Rex Iudæorum Deus.

1. Reg. 8

regẽ super eos. Quãta ergo erat huius populi dignitas, qui per talẽ regẽ gubernaꝝ? Et hoc notans ps.d. *Quia domini est assumptio nostra*, quia.s.de statu seruitutis Aegyptiorũ assumpti erãt ad statũ libertatis & ad possidẽdã terrã promissionis. Quæ assumptio nõ fuit virtute alicuius ipsorũ regis vel tẽporalis dñi, sed immediatè virtute Dei q eos regebat. Et ne credas ꝙ loquaꝝ de aliquo dño tẽporali qui liberauit eos, statim explicat de quo dño loquebaꝝ, d. *Et sancti Israel regis nostri*. Hic ly &, stat pro, i. Per hoc vult ps. ostẽdere quõ Christus factus est rex noster, s. per carnis assumptionẽ, d. *Quia domini*, i. filij Dei, *Est assumptio nostra*, i. carnis nostræ. Ideò factus est sanctus Israel, i. santificãs nos q ipsum p fidẽ videmus. *Et regis nostri*. Sic.n. assumptio nostræ carnis est domini, cuius domini? sancti Israel regis nostri q per carnis assumptionẽ factus est rex regnũ, & dominus dominãtiũ homo Christus. Circa istam assumptionẽ notandum ꝙ Dei filius sic assumpsit naturã humanam, ꝙ persona Dei nõ assumpsit personam hominis, non natura diuina naturam hominis, non natura diuina personam hominis, sed solũ persona uerbi assumpsit naturam hominis, vt ostendit Magister lib.3.distin.5. Vnde hanc assumptionem recognoscẽs humana natura, & Deo gratias agens dicit. Misit de summo, & accepit me, & assumpsit me de aquis multis. In multis enim aquis miseriarum posita erat nostra natura, à quibus p hanc assumptionem liberata fuit, quia per ipsã finaliter erit glorificata. Et attende ꝙ multis ex causis hęc assumptio facta fuit à verbo, scilicet, vt nostrum corpus in ipso beatificaretur, ut diuinum uerbum per ipsum adimpleretur, ut nostra mẽs ex ipso humiliaretur. De quib' vide in dictionario meo, litera Assũptio.linea 4.

Apoc.19

3.Sent.

Psal.17.

1518 *Tunc locutus es in visione sanctis tuis, & dixisti, posui adiutorium in potente, & exaltaui electum de plebe mea.*

HIc in speciali describit perpetuitatem regni Christi, quod est eius principale propositum, & hoc sub figura regni Dauid. Et diuiditur in tres partes: A quia ponitur primò promissio de regni promotione, secundò de successorũ Dauid correctione. ibi. *Si autem*, tertiò de regni Dauid perpetuatione, ibi, *Misericordiam autem meam*. Prima in tres, quia ostendit primò quomodo Dauid à Deo fuit ad regnum electus, secundò qũo in regno à Deo fuit protectus, ibi, *Manus enim mea*, tertiò quomodo à Deo fuit dilectus & acceptus. ibi. *Ipse inuocabit me*. Prima in duas, q a primò ponit ipsius Dauid electionẽ, secundò ipsius Dauid inunctionẽ. ibi. *Inueni Dauid*. Quantũ ad B primum sciẽdum, ꝙ Deus Dauid elegit in regnum. Et de ista electione Deus fuit locutus sanctis suis s. prophetis, vt Samuel, & Nathan. Nam postꝗ Deus abiecerat Saulem regẽ, q a fuerat inobediens Deo in uictoria, ꝗ habuit de Amalech, tunc dixit Samueli, Imple cornu tuum oleo, & veni & mittam te ad Isai Bethleemitẽ, ꝓuidi.n. in filijs eius mihi regẽ. Venit ergo samuel ad Isai, q habebat secũ septem filios, & octauus, scilicet, Dauid pascebat oues, & sic erat absens. Isai autẽ præsentauit septẽ filios suos ipsos Samueli C singulatim secundũ primogenita sua, & primò primũ, scilicet, Heliab, & dixit dominus ad Samuelẽ, Hũc abieci. Secundò præsentauit secundũ, s. Aminadab, & dixit, Etiam hunc non elegit dominus. Et sic consequenter de omnibus septem. Et dixit Samuel ad Isai Nõ elegit dominus ex istis. Dixitque Samuel ad Isai. Nũquid iam completi sunt filij? Qui respõdit. Adhuc reliquus est paruulus, s. Dauid, qui pascit oues. Et dixit ei Samuel, Mitte & adhuc eum. Qui cum venisset, dixit dñs ad Samuelem, Surge D & vnge eũ, Hic est.n. Sic ergo de ista electione Dauid dñs fuit locutus sancto Samueli, de hoc vide versic.1453. Similiter locutus est ipsi Nathan dicens. Dices seruo meo Dauid, hęc dicit dominus exercituum. Ego te tuli de pascuis sequẽtem gregem, vt esses dux super populum meum, &c. Et hoc notans Psalm. ait, *Hunc*, scilicet, reprobato Saule. *Locutus es sanctis tuis scilicet* Samueli, & Nathan. Et quid locutus es sequitur. *Posui adiutorium in potente*, scilicet, ipsi Dauid, qui erat fortis viribus dedi adiutorium meum,

Electio Dauid i regem.

1.Re.16

1.Reg.7

meum, quia ut habetur 1. Reg. 17. a iuuentute sua interfecit leonem, & vrsum. Sed maximè adiutorium suum Deus in illo posuit, quando inermis occidit gigantem Dixisti etiã sanctis tuis. *Ego exaltaui electum de plebe mea.* Plebs. n. vocatur populus minor, & ignobilis. Dauid autẽ dum pasceret oues ad regnũ a Deo fuit electus, & exaltatus. Ista. n. omnia quamuis literaliter de Dauid fuerunt vera, tamen intentio Psalmistę erat ista de Christo esse intelligenda De cuius natiuitate Deus locutus multoties fuit sanctis prophetis, vt puta Esa. 7. Ecce virgo concipiet, &c. Hiere. 31. Fœmina circundabit virum. Micheæ 5. Et tu Bethleem Ephrata, &c. Ista enim reuelabat Deus prophetis per visiones, vnde & prophetæ dicebantur videntes. Locutus est ergo Deus sanctis prophetis de Christo. Et quid? q. s. totum adiutorium nostrum poneret in ipso Christo, qui potens solus erat ad liberandum genus humanum per suã passionem, quia solus peccato erat immunis. Et sic, *Exaltaui electum de plebe mea.* Quis est electus Dei nisi Christus? de quo dicitur ad literã. Ecce electus meus, complacuit sibi in illo anima mea, dedi spiritum meum super eum. Hunc electũ exaltauit Deus virtute humilitatis pro passione: secundum quod dicit Apostolus. Factus est obediens vsque ad mortẽ. Propter quod Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, &c. Dicat ergo Deus pater. *Exaltaui electum de plebe mea*, i. Christum natum de plebe Iudaica.

Christus electus et exaltat.

Esa. 42.

1519 *Inueni Dauid seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum.*

HIc post electionem ponitur vnctio. Vbi aduerte quòd Dauid tribus vicibus in regem oleo fuit vnctus. Primò in domo patris per Samuelem 1. Regum 17. Secundò a uiris Iuda in Ebron 2. Reg. 2. Tertio a toto Israel in Ebron super totum populum Israel. Et hoc notans Propheta ait. *Inueni Dauid*, &c. Per hoc enim vult ostẽdere propheta, qualiter Christus per Dauid figuratus a Deo per gratiam fuit inunctus, de qua unctione vide sup. vers. 743.

Vnctus fuit Dauid trib. vicibus.

E Et quomodo per ipsum Christum nos vngimur: uide supra uers. 379.

1520 *Manus enim mea auxiliabitur ei, & brachium meum confortabit eum.*

OStenditur hic quomodo Dauid a Deo fuit protectus, & defensatus. Et diuiditur in partes quinque, quia ponitur primò ipsius in regno cõfirmatio: secundò ipsius ab inimicis defensatio, ibi. *Nihil proficiet.* tertiò inimicorũ eius subiugatio, ibi. *Et concidam*, quartò ipsius uirtutum adunatio, ibi. *Et veritas*, F quintò ipsius regni dilatatio, ibi. *Et ponam.* Quantum ad primum sciendum q postquam iam unctus secunda uice erat Dauid in Ebron a tribu Iuda, & aliæ tribus vndecim fecerunt sibi regẽ Isboseth filiũ Saulis: Vnde per septem annos durauit concertatio inter Dauid, & domũ Saulis. Manus aũt dñi erat cum Dauid, vnde quotidie proficiebat, & robustior efficiebatur: econtra aũt domus Saulis quotidiè decrescebat: vnde & consequenter totum regnum obtinuit, ut habetur 2. Reg. 3. Et hoc est, quod recolens Pro- G pheta ait. *Manus enim mea auxiliabitur ei*, puta cum Isboseth haberet undecim tribus populi Israel, & Dauid solũ unã, tñ quia manus dñi auxiliabatur ipsi Dauid, quotidie proficiebat, quousq; plenè regnũ obtinuit. Et hoc est, quod subdit. *Et brachium meum confortabit eum*, s. in regno: per hoc vult psalmista ostendere, q longa concertatio fuit nato Christo inter regnum Christi, & diaboli. Et quãuis diabolus maiorem partẽ possideret, quia tñ potestas Dei siue manus Christi protegebat, ipse Christus in suis semper H fortificabatur, quousq; regnũ per passionẽ suã plenè possideret. Et hoc est, quod ait gl. *Manus enim mea auxiliabitur ei*, i. verbum cooperabitur Christo, s̃m q homo in operibus, & passionibus suis. *Et brachium meum confortabit eum*, contra aduersa, vt, s. peragat incepta. Et si quæras quõ manus Dei auxiliabatur Christo, cum ab aduersarijs multis impugnãtibus premeretur, & finaliter vsq; ad crucis mortem duceretur: Respondeo, q tota intentio Christi erat congregare ecclesiam, & ideo auxilium domini erat cum Christo,

Auxilium Dei datũ Christo.

Quæstio

Resp.

Christo, qñ illa agebat, per quæ ecclesia congregaret, per quæ aũt magis fuit cõgregata ecclesia, q̃ per Christi passiones & persecutiones: quia in hoc exemplum per passiones vincendi diabolum dedit & sic ecclesiam congregauit. Et hoc est, quod ait Apost. In eo ꝙ passus est ipse, & tentatus, potens est & ijs, qui tentantur, auxiliari. Vel aliter, vt per ly *&*, non intelligatur Christus, sed genus humanum, & per ly *manum & brachium* intelligat Christus, vt sit sensus. *Manus mea*, i. Christus, *auxiliabitur ei*, idest generi humano. *Et brachium meum*, i. Christus. *Confortabit eum*, s. genus humanum. Non .n. incongruè Christus manus Dei dr̃, & brachium. Vnde filium Dei sub nomine manus pro auxilio postulabat Dauid d. Emitte manum tuam de alto, & libera me. Et vide q̃ propriè manus Dei dr̃ Christus: quia ad modum perfectæ manus quinque digitos habet, qui sunt pollex potestatis puniendi. Pollex namque s̃m Isidorum, dr̃ eo ꝙ inter cæteros digitos magis polleat vigore & potestate. Huius aũt manus. s. filij Dei tanta est potestas, ꝙ cum tempus puniendi aduenerit, nullus eum possit euadere. Io. 10. Non est, qui de manu mea possit eruere. Ideò dicit Apostolus. Horrendum est, in manus Dei incidere. Et Iob 13. Manum tuam longè fac a me, & formido tua non me terreat. Secundus digitus dr̃ index, eo ꝙ ipso mediante cætera indicamus, & ostendimus. Sic & Deus filio suo in die iudicij ostendet omnia merita bonorum, & malorum opera. Vnde dr̃ 2. Mach. 6. Manus Dei omnipotentis neq; viuus, neq; defunctus affugies, quia (2. Cor. 5.) omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi. Tertius digitus dr̃ medius. Ille .n. inter alios est longior. Vnde in ipso designatur longa Dei misericordia, per quam nos expectat vt ad eum aduertamur. Gen 47. Salus nostra in manu tua est. Et Psalmista. Fiat manus tua, vt saluet me. Et sicut isto digito super planum extento, nec pollex, nec index possunt planum tãgere, sic quandiu longitudo diuinæ benignitatis ad nos extenditur, nihil nobis nocere pót, s. nec potestas puniendi, nec

Hebr. 2.

Manus Dei dr̃ Christus

Ps. 146.

Digiti quinque manus Dei.

Isido. 2. ety.

Hebr. 4.

Ps. 118.

A perspicacitas, discernendi. Quartus digitus est annullaris, quia in illo annulus portatur. Annulus aũt figuræ spheri cæ, quæ nullam diuisioné, aut alietatem admittit, dilectionem significat, & amorem. Et ideò ponitur in quarto digito, in quo est quædam uena, quæ directè procedit a corde, vnde oritur amor. Sed in quo maior charitatis amor demonstrari potest, quam in eo, qui animam suam pro inimicis saluandis dedit in mortem? Quod præuidens Psalmista dicit. Fiat manus tua ut saluet me. Quin-

B tus est digitus auricularis, qui est breuior cæteris. Quod Christo competit ratione humilitatis, qua manus extendit in cruce. Prouerb. 1. Extendi manum meam, & non fuit, qui aspiceret. De ista ergo manu, qui est solus filius Dei, dicit. *Manus enim mea auxiliabitur ei*. Quod & alijs verbis repetit dicens. *Et brachium meum confortabit eum*. Ipse .n. Christus non solum manus Dei, sed et brachium dicitur, vide supra versicu. 713. & 1367.

Nota quare magis annulus ponit̃ in quarto digito q̃ in alio

C *Nihil proficiet inimicus in eo, & filius iniquitatis non apponet nocere ei.* 1521

Hic ostenditur ab hoste defensatio. Notandum ꝙ Dauid specialiter duos persecutores habuit qui eius vitã quærebant extinguere. s. Saul, cuius persecutio longo tempore durauit, ut patet 2. Reg. c. 17. vsq; ad finem. Secundus fuit Absalon, qui expulit eum patrem suum de regno. Et tamen nullus istorũ habuit intétum. De primo, scilicet de Saule hic ait psalmista. *Nihil ꝑficiet inimicus in eo.*

D Quod Saul persequens Dauid nunquã manus super eum potuit ponere, vt interficeretur, sed ipso prius interfecto ad Dauid deuolutum est regnum, ut patet 2. Reg. 5. De secundo autem, s. Absalone, subdit. *Et filius iniquitatis non apponet nocere ei.* Quis enim expulerit patrem vt regnum possideret? Tamen ipse persequendo patrem capillis suspensus, fuit interfectus, vt habetur 2. Regum 18 Per hoc vult Psalmista ostendere Christum specialiter duos habuisse persecutores, quorũ vnus fuit inimicus. s. diabolus, & alius fuit fili⁹ iniquitatis. s. Iudas.

Diabol⁹ inimic⁹ Christi.

Quorum nullus de Christo habuit intẽtum. Primus.n. hostis,s. diabolus conabatur Christum ad peccatum inducere. Vñ ipsum trib. principaliorib. peccatis inuasit; vt patet Matth. 4. sed superatus recessit. Secundus. s. Iudas filius iniquitatis Christũ cum sua fide conatus est extinguere, sed ei non nocuit, q̃a ipse laqueo suspensus interijt, & Christus immortalis surrexit. Ex quo nec filius iniquitatis Iudas, nec alius Christo amplius nocere p̃t, & hoc est, q̃ ait. *Et filius iniquitatis nõ apponet nocere ei.* i. s̃m glos. post resurrectionem Christi, sicut ad patiendum tradidit eum adhuc mortalem.

In das filius iniquitatis.

1522 *Et concidam à facie ipsius inimicos eius, et odientes eum in fugam conuertam.*

HIc ponitur inimicorum Dauid superatio Non solum.n. Deus præseruauit Dauid, ne in manibus inimicorum suorum caderet, sed quod plus est inimicos ejus sibi subiecit, quosdã verò fugauit De primis dicit. *Et concidam à facie ipsius inimicos eius. concidam.* i. simul cædam. Hoc factum fuit, quando (vt habetur. 2. Reg. 5.) audientes Philistæi, q̃ unxissent Dauid in regẽ super populum Israel, ascenderunt vniuersi, vt quęrerẽt Dauid, & consuluit Dauid dominum dicens. Si ascendam ad Philistijm? & respõdit dominus, ascende, q̃m dabo illos in manu tua. Venit ergo Dauid, & percussit eos ibi, & dixit. Diuisit dominus inimicos meos coram me. Tunc ergo concidit dominus inimicus suos, i. simul cecidit. Alios verò odientes eum in fugã conuertit, q̃ fuit q̃n Ammonitæ videntes, q̃ iniuriam fecissent nuntijs Dauid præcidentes tunicas eorum vsq; ad nates, & radentes medietatem barbæ eorum, cogitantes q̃ Dauid vindicaret iniuriam sibi factam: conduxerunt sibi in auxiliũ trigintatria millia Assyriorum. Quod cum audisset Dauid cõtra eos misit exercitum suum, omnes Syrij, & Moabitę statim in fugam sunt conuersi, vt habetur. 2 Reg. 4. per hoc vult Psalm. ostendere, q̃uo inimici Christi Iudęi per Romanos fuerunt concisi & trucidati, & partim in fugam conuersi, s. tempore Titi, & Vespa

A siani. Vel potest exponi in bonum. Tunc enim Deus concidit inimicos Christi, quando ipsorum conspirationes diuisit, vt paulatim in Christum crederẽt. Quid enim est cõcidi à facie domini siue Christi, nisi per respectum Christi simul cadere? Et sic concido componitur ex con & cado. Concisi ergo fuerunt à facie Christi, quia per respectum gratiæ Christi ipsi totaliter à malo proposito suo cadebant. Et sic inimici Christi in fugam sunt cõuersi: quia fugerunt ab ipso Christo irato ad ipsum placatum. In fugam

B ergo peccator conuertitur, quãdo culpam considerans, ad Deum misericordẽ accedit, & sic fugit à iustitia ad misericordiam. Vñ consulitur cuilibet Eccl. 5. Ne adijcias peccatum super peccatum, & ne dicas miseratio domini magna est, quoniã in peccatores respicit ira illius. Ne tardes conuerti ad dominum, & ne differas, & cætera. Quis enim mente considerans peccati periculum, vitæ incertitudinem, casus fortuitos in fugam conuerti dissimulet? Certè nullus sanæ mẽtis. Vnde Bernardus ait Ab ore putei ge

C hennalis per fugam eripior, inducias petam cunctabor exire? Abscondi ignem in sinu meo, & exusto iam latere, iam nudatis visceribus, iam sanie defluẽte, diu mihi deliberandum est an à me illum excutiam? Tolle tolle moras, semper nocuit differre paratis. Nam cum mora trahit ad se periculum, trahit & damnũ & subtrahit lucrum. O Deus, quot incauta mora huius fugæ ad Deum decepit. Nam alius est morte præuẽtus, alius memoria, & intellectu priuatus, alius in firmitatis dolore grauatus. Et ideo con-

D sulit Magist. libro 4. dist. 20. Et sunt verba Aug. dicentis. Dico tibi dum sanus es, pœnitentiam age, &c.

Fugit peccator quando conuertitur.

Tarditas conuersionis est periculosa.

Bernar.

Nota

Et veritas mea, & misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornu eius. 1523

HIc ponitur virtutũ adornatio. Hĩc tamen textus potest dupliciter intelligi. Primò quòd ipse Dauid in se habuit veritatem, & misericordiã, scilicet quòd ipse fuit verax, & misericors respectu aliorum. Alio modo, quòd Deus erga

2. Reg. 5.

erga Dauid fuerit verax, & misericors. Si primo modo, sic dicitur, ꝙ Dauid fuit uerax in promissis, intantum ꝙ promissio facta famulo Miphiboseth, s. Sibæ, quamuis malè informatus: quia diuideret sibi hæreditatē Miphiboseth: ipsam postq̄ cognouit ueritatem, noluit reuocare, ut uerax inueniretur. Vnde respondit ipsi Miphiboseth. Quid vltra loqueris? fixum est, quod locutus sum. ꝙ autē fuerit misericors apparuit in persecutione Saulis, quem pluries habuit in manibus & misericordia motus ei pepercit, vt patet 1. Reg. 24. 26. Propter ꝙ dicitur Psa. 131. Memento domine Dauid, & omnis mansuetudinis eius. Si autem intelligatur secundo modo, certum est ꝙ veritas Dei fuit cum Dauid, quia promissionem regni sibi factam adimpleuit. Fuit etiam cum ipso misericordia Dei: quia multa & grauia peccata, quæ Dauid cōmisit, Deus misericorditer sibi dimisit. Sequitur. *Et in nomine meo exaltabitur cornu eius.* Per cornu namque potestas regalis intelligitur, tum quia cornu continebat oleum quo reges vngebantur, tum quia cornu animalis est superior pars, tum quia cornu defenditur totum corpus animalis, quæ omnia regiæ potestati competunt. Est ergo sensus. *In nomine meo exaltabitur cornu eius*, idest, virtute nominis Dei potentia regalis ampliabitur ipsius Dauid, quia ipse multas gentes subiugauit regno suo, & fecit tributarias, ut dicetur in sequenti versiculo. Per hoc aūt psalmista vult ostendere veritatem, & misericordiam per Christum factas fuisse, ut ostendat differentiam inter legem antiq̄, & nouam, quā ponit Ioannes dicens. Lex per Mosem data est, sed gratia, & ueritas per Christum facta est. Nota ergo, quod ideo veritas dicebatur esse cū Christo, quia per ipsum facta est ueritas. In hoc quod figuras umbraticas legis antiquæ adimplens, ad clarā ueritatem perduxit, sic ꝙ illud, quod lex promittebat, Christus adimpleuit, & exhibuit. In antiqua. n. lege oīa in figura contingebant illis, ut dr̄ 1. Cor. 10. Vn̄ Chrysostomus ueritatem per Christū factam plenius sciemus, si figuras veteris legis discrimus. Ea enim quæ in nouo testamento perficienda erant, in ueteri testamento in figuris præscripserunt, quas Christus ueniens adimpleuit, qm̄ figura data est per Mosem, sed veritas facta per Christum, propter quod ipse Christus de se ait: Ego sum veritas. Misericordia uerò cū Christo fuit, quia ipse peccata misericorditer remittebat, ut patuit in Magdalena. Luc. 7. In muliere adultera. Ioa. 8. Vnde Chrys. super Ioa. ait. Misericordia namq; erat in Christo, q̄a oīa cū potestate dimittebat peccata. Misericordiam. n. eius, & gratiam, baptismatis donum, adoptio, quæ nobis datur per Christum, & plura alia nobis ostēdunt. Vnde & ipse dicebat. Misericordiam uolo, & non sacrificium. Propter ista duo ego de Christo dicit psalmista, *Veritas mea, et misericordia mea cum ipso.* Sequitur *Et in nomine meo exaltabitur cornu eius.* Vbi nota ꝙ per cornu Christi intelligitur eius regnum, potestas & imperium. Sic. n. de ipso dixit Zacharias. Luc. 1. Et erexit cornu salutis nobis in domo Dauid, &c. Qđ exponens Beda super Lucam dixit Cornu aūt salutis regnum Christi Saluatoris dr̄. Ossa quidem omnia carne inuoluta sunt, cornu uero carnē excedit. Et ideo cornu salutis regnum Christi uocatur, quo mundus, & gaudia carnis superantur, in cuius figuram Dauid, & Salomon olim cornu. i. regni gloriā sunt cōsecuti. Propter qđ de ipso dicebat Dauid Cornu salutis meę, & eleuator meus. Similiter Chrys. exponens p̄dicta uerba Luc. 1. ait. Cornu aūt salutis nominat potestatē, gloriā & famā Christi, metaphoricè a brutis aīalib. illud accipiēs, quib. loco muniminis, & gloriæ cornua dedit. De isto ergo cornu regni Christi. d. *Et in nomine meo exaltabitur cornu eius*, q̄a Christi regnū in breui t̄pe per prædicationē apostolorū per totū orbē fuit dilatatum. Psal. 111. Cornu eius exaltabit in gloria. Et 1. Reg. 2. Dominus dabit imperium regi suo, & sublimabit cornu Christi sui.

Et ponam in mari manum eius, et in fluminibus dexteram eius.

HIc ponitur regni dilatatio. Dauid enim multum dilatauit regnū Iudæorum & per mare, & per terram, nam subiecit

Margin notes: Cornu est potestas regalis. — Ioan. 1. — Chrys. — Ioan. 14 — Misericordia fuit in Christo. — Chrys. — Matt. 9. — Cornu dicitur regnum, et potestas Christi. — Beda. — 2. Re 22 — Chrys. — 1524

subiecit sibi terram Philistinorum, quæ dicitur mare, quia supra mare est situata regio illorum, vt habetur 2.Reg.4. Et quantum ad hoc dicit, ***Et ponam in mari manum eius***, i potestatem eius in terris Philistinorum, quę sũt super mare situatæ. Subiecit etiam sibi Syriam, vbi sunt plura flumina. Vnde & Mesopotamia Syriæ dicitur, à meso quod est medium, & potamos, quod est fluuius, quasi in medio fluuiorum, quia circundatur fluminib⁹. Et quantum ad hoc dicit, ***Et in fluminibus dexteram eius***, i ponam potestatem eius in Syria, quæ in medio fluuiorum est situata, quod factum est quãdo Dauid debellauit Syriam, vt habetur 2.Reg.22. Per hoc enim vult Psalmista ostendere, quomodo regnum Christi erat dilatandũ, quia scilicet per aquam baptismi gẽtes erant Christo subijciendę per fidem, & ad Christi regnum adducendæ. Per mare.n gentes, quæ idololatræ erant, significatur, vt dictum fuit vers.1509. Et de hoc mari gentium, dicit de Christo. ***Et ponam in mari manum eius***. Vbi glossa, idest, Christus dominabitur gentibus, quę per mare significantur. Sed quomodo dominabitur, idest per aquas baptismi, de quo subdit. ***Et in fluminibus dexteram eius***. Quamuis enim in omni aqua naturali, vt puta fontis, putei, vel laci possit fieri baptismus, tamẽ ꝓpriè per aquam fluminis designatur, quia in aqua fluminis Iordanis fuit institutus, quando ibi à Ioanne primò Christus fuit baptizatus Matth.3. Vnde hic ait glos. ***Et in fluminibus dexteram eius***, i. in aquis baptismi ponam operationem eius, qua gentes sibi subijciet.

Mare significat gẽtes.

Flumen significat baptismum.

1525 ***Ipse inuocauit me pater meus es tu, Deus meus, & susceptor salutis meæ.***

HIc consequenter ostendit quomodo Dauid à Deo fuit dilectus. Et diuiditur in tres partes, quia primò ponitur ipsius Dauid fidelis oratio, secundò Dei ad ipsum dilectio, ibi. ***Et ego***, tertiò regni ipsius perpetuatio, ibi. ***In æternum***. Quantum ad primum sciendum, quod Dauid fuit valdè deuotus orator, & sępius Deum inuocabat, vt maximè patet in isto libro psalmorum. Et quamuis non

E inuenerim, quòd ipse vocaliter diceret Deũ esse suum patrẽ, tamen, quia multotiens se filium Dei dixit, sic & cõseqnter Deum esse suum patrẽ dixit. Vnde Ps.2. Dominus dixit ad me, filius meus es tu, psal 85. Saluum fac filiũ ancillę tuę. Sępius autem uocauit eum Deũ suum, Ps.62. Deus, Deus meus, ad te de luce vigilo. Ac etiam salutẽ suam, Vnde psal.26. Dominus illuminatio mea, & salus mea quẽ timebo? Et psal.34. Dic animę meę, salus tua ego sum. Et hoc est, quod de ipso Dauid hic loquitur Deus, dicens. *Ipse inuocauit me pater meus*, &c. Per hoc autẽ vult

F Psalmista ostendere Christum pro nobis efficaciter Deum patrem inuocasse. Vbi sciendum quòd Christus constans ex duplici natura, Deus verus est, & homo verus, vt Deus est, vocat Deũ patrẽ suũ, & sic de ipso, vt Deus est, dicitur: *Ipse inuocauit me pater meus es tu*. In quantum verò homo est, vocat ipsum Deũ suũ; dicẽs. *Deus meus, & susceptor salutis meæ*, idest, salus mea suscipiens me. Et huius ratio est. Vocare.n. aliquẽ Deũ suũ, notat maioritatem illius supra seipsũ, sicut vocare aliquem Deũ suum. Cum ergo omnes

G tres personæ diuinæ sint æquales, quia in sancta Trinitate nihil est prius, aut posterius, nihil maius aut minus, sequitur quod nulla persona diuina aliã Deum suũ dicit. Si ergo Christus Deum patrem dicit Deũ suũ, hoc dicit ut homo, nõ ut ꝑsona. Dicat ergo pater de Christo. *Ipse inuocauit me, pater meus es tu*. Et hoc inquantũ Deus. *Et Deus meus*, &c. Et hoc est inquãtum homo. Christus ergo patrẽ ꝓ nobis inuocauit, quia ipse solus pro nobis patrem dignè potuit inuocare, teste Greg.

H lib.24.mor.c.3. dicente. Nisi ille, scilicet filius Dei, homo fieret similis hominib⁹ æquus homo ante Deum nõ appareret. Et inde quippe annunciat iniquitatem nostram, vnde dignatus est infirmitatẽ nostram suscipere. Omnes enim nos inimica illa persuasio in culpæ cõtagio ab ipsa radice polluerat, nullusq; erat, qui apud Deum pro peccatoribus loquens iustus appareret. Quia ex eadem massa editos cunctos par reatus inuoluerat. Proindè venit ad nos vnigenitus patris, assumpsit ex nobis naturam non perpetrans

No. necessitatem Incarnationis Christi.

Christus solum & nobis patrem dignè orauit.

trans culpam. Sine peccato quippe esse debuit, qui pro peccatoribus intercedere posset. Quia nimirum alienæ pollutionis contagia minime tergeret, si propria sustineret, &c.

1526 *Et ego primogenitum ponam illum, excelsum præ regibus terræ.*

HIc ostẽditur Dei dilectio ad ipsum Dauid. Primogenitus.n.honorabilior est, & magis dilectus. Sic & Dauid fuit Dei primogenitus, & hoc ad dignitatem regalẽ in populo Dei. Quamuis ante Dauid rex fuerit Saul, tñ ipse non fuit genitus Deo, quia nõ a Deo electus fuit ad regnũ, sed ad instantiã populi datus, & hoc, est quod dñs dixit ad Samuelem. Audi uocẽ populi, s. Regem postulantis, non.n.abiecerunt te, sed me. Dauid autẽ fuit rex a Deo datus, & ideo vocatur primogenitus Dei in dignitate regia. *Et excelsum præ regib. terræ.* Sed quomodo hoc de Dauid potest intelligi, cum de Salomone dicatur, ꝙ magnificatus est rex Salomon sup oẽs reges terræ? Rñdetur dupliciter, primò ꝙ Dauid fuit excelsus præ oĩbus regibus, s. qui erant tempore suo, & maximè, qui erant in circuitu terræ promissionis, quia omnes illos Dauid debellauit, & sibi subiecit, secundò dicitur ꝙ prima pars istius versus intelligitur de Dauid, secunda verò de Salomone filio suo. Per hoc autem vult Psalmista ostendere Christi dignitatem. Quia sicut primogenitus honorabilior est cæteris, sic Christus honorabilior est oĩbus fidelibus, quia omnium caput. *Et excelsum præ regibus terræ,* quia rex est omnium regnum, & dominus dominantium. Apocal. 10. Nota ergo, quòd Christus dicitur multiplex primogenitus. Est enim primogenitus patris æternaliter. Vnde ipse, qui est sapientia increata, ait. Ego ex ore altissimi prodij primogenita ante omnem creaturam. Secundò est primogenitus matris temporaliter. Luc. 2. Peperit filium suum primogenitum. Sed dices, quomodo duobus prædictis modis dicitur Christus primogenitus, quia nec pater alium genuit naturaliter, nec etiam mater. Et tamen primogenitus non dicitur nisi respectu sequentis, sicut & prius non dicitur nisi respectu posterioris. De hoc uide supra, vers. 134. Tertio dicitur primogenitus mortuorum, ideò quia primus surrexit a mortuis, s. immortalis. Multi.n. ante ipsum surrexerant, sed iterum morituri. Vnde Apoc. 1. Pax uobis a Iesu Christo, qui est primogenitus mortuorum, & princeps regum terræ. Quartò est primogenitus viuorũ, s. filiorum Dei: quia per ipsum omnes alij adoptãtur. Rom. 8. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. Vbi glo Primogenitus in multis fratribus dr, quia omnes per eius primatum in Dei gratia renascuntur. Et de isto primogenito ait Apostolus. Et cum iterum introducit primogenitum in orbem terræ dicit. Et adorent eum omnes angeli Dei.

1. Reg. 8 · 3. Reg. 4 · Quæst. · Resp. · Primogenitus dicitur Christus noster multipliciter. · Eccl. 24 · Heb. 1.

1527 *In æternum seruabo illi misericordiam meam et testamentum meum fidele ipsi.*

HIc ostenditur eius regni perpetuatio. Et primo ponitur perpetuatio gloriæ regis, secundò perpetuatio regni ibi. *Et ponam.* Quãtũ ad primum sciendum, quod quamuis Dauid multotiens grauiter peccauerit, tñ per pœnitẽtiam consecutus est misericordiam, & gratiã, in qua finaliter perseuerauit, qui.n. decedit in gratia, in illa perpetuatur, sicut q decedit in peccato perpetuatur in illo. Et hoc est, quod de Dauid hic ait. *In æternum seruabo illi misericordiam meam,* quia s. misericorditer a peccatis liberatus saluatus est æternaliter. *Et testamentum meum fidele ipsi.* Testamentum.n. promissio dr, sicut Ps. 105. Et memor fuit testamenti sui, i. promissionis suæ. Dicit ergo. *Et testamentum meum fidele ipsi,* idest fideliter adimplendo, quæ ei promisi, scilicet per Nathan prophetam, dicentem, Requiem dabo tibi ab omnibus inimicis tuis, &c. Per hoc autem vult ostendere, quod misericordia summa facta humano generi est perpetua, quæ scilicet misericordia fuit, quod humanitas nostra verbo uniretur in Christo, quæ misericordia in æternum seruatur, quia quod verbum semel assumpsit, nunquam dimisit. Licet enim in morte separata fuerit

2. Reg. 7. · Quod Christus semel assumpsit nũquam dimisit.

rit aīa à corpore, tamen diuinitas vnita mansit cum vtroque, vt ostendit Mag. lib. 3. dist. 22 *Et testamentum meum fidele ipsi.* Testamētum.n. etiam uocatur sacra scriptura legis antiquæ, vt dictum est supra vers. 1503. Hoc testamentum scripturæ fuit fidele Christo: quia quæ de Christo prædixit scriptura antiqua oīa in Christo fideliter sunt cōpleta. Et nota, ꝙ scriptura dr̄ testamentum propter multa. Primò propter diuinæ voluntatis expressionem. Eccl. 24. Hæc omnia liber vitæ, & testamentum altissimi, & aggregatio veritatis, Psal. 88. Neque prophanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis nō faciam irrita. Secundò propter hereditatis æternę assignationem, unde dr̄ Psa. 73. Ne tradas bestijs animas confitentes tibi. Respice in testamentum tuum, &c. Tertiò propter legitimi hæredis institutionē, sic.n. hic de Christo hęre de dr̄. *Et testamentū meum fidele ipsi.* Quarto propter mortis Christi confirmationem. Hebr. 9. Vbi testamentum est, necesse est intercedat mors testatoris. Vnde Zach. 9. Tu autem in sanguine testamenti tui eduxisti vinctos de lacu, &c.

Scriptura dicit testamētum.

1528 *Et ponam in sæculum sæculi semen eius, & thronum eius sicut dies cœli.*

HIc ponitur perpetuatio regni. Semen.n. Dauid durabit in sęculum sæculi: quia.s. per succedentes sibi generationes peruenit vsq; ad Christū, vt patet Matth. 1. In quo Christo perpetuatur regnum ipsius Dauid, dicente angelo, Dabit ei dn̄s Deus sedem Dauid patris sui, & regnabit in domo Iacob in æternum. Et alijs verbis exprimit, d. *Et thronum eius,* s. ponā. *sicut dies cœli,* q. d. Sicut dies cœli non terminantur, quia celi sm̄ substantiā sunt incorruptibiles, sic thronus regni Dauid erit sine fine, & hoc in Christo. Sed hic non paruū insurgit dubium, cum dr̄ ꝙ semen Dauid in perpetuum durat quia per generationes succedentes peruenit ad Christum, qui factus est de semine Dauid, & regnat in æternū. Quia dices, qūo declaratur ꝙ Christus fuerit natus ex Dauid, cum Matthæus hoc uolendo deducere genealogiā Christi deduxit a Dauide vsq; ad Ioseph? Certum est aūt quod Ioseph nihil pertinet ad generationem Christi. Si.n. euangelista deduxisset generationes a Dauid vsq; ad Mariam, tunc dubiū non esset. Ad hoc respondent aliqui dicentes, ꝙ sm̄ legem quæ habetur Nu. vlt. nullus poterat accipere uxorem, nisi de tribu sua. Cum ergo Ioseph fuerit de tribu & familia Dauid, ut habetur Luc. 1. sequitur etiam ꝙ Beata Maria fuerit de tribu Iuda. Et sic probādo ꝙ Ioseph fuerit de semine Dauid, probatur ēt idē de Beata Maria. Sed ista responsio non est ad propositum. Posito enim ꝙ Beata Maria fuerit de tribu Iuda, sicut & Ioseph, non tamen sequitur, ꝙ fuerit ex semine Dauid, q a multi fuerunt de tribu Iuda qui non fuerunt ex semine Dauid, sicut descendentes a Zaram filio Iuda. Et ideo dicendum ad quæstionem, ꝙ Dauid habuit duos filios inter cęteros, s. Nathan & Salomonē, vt patet 2. Reg. 5. & Par. 3. & Luc. 3. ubi dr̄ qui fuit Nathan, qui fuit Dauid. Virgo autē Maria sm̄ lineam carnalem descendit de Nathan, ut testatur Damas. lib. 4. c. 6. Et sic ipsa descendit a Dauid sm̄ carnem. Et sic Christus ex ea natus, ex semine Dauid sm̄ carnem descendit. Ioseph autem descendit ab ipso Dauid per Salomonē. Et sic vterq; eorum s. Ioseph & virgo Maria descenderunt a Dauid. Sed quod magis vrget difficultatem. Et si virgo Maria fuit de semine Dauid, quomodo autem dices Christum ex semine Dauid, qui nō ex virili semine conceptus fuit. Et adhoc respondet Magist. in gl. ad Rom. 1. dicēs, Et si non intercesserit semen hominis in conceptione virginis, tamen quia ex ea carne Christus formatus est quæ ex Dauid semine processisse constat, rectè dicitur Christus ex Dauid semine processisse, quia virgo Maria ex semine Dauid fuit, ex cuius sanguine formata est caro dominica opere Spiritussancti in vtero virginali. Per hoc vult Ps. intelligere, ꝙ semen Dauid. i. Christi per Dauid figurati, quod semen sunt Christiani fideles, in æternum permanebit, hic per gratiam, in futuro autem per gloriam. Consimiliter, & thronus eius, s. ipsius Christi, & suorum, erit sicut dies cœli.

Luc. 1.

Quæst. notabilis.

Christus quō ex semine Dauid dicitur.

Semen Dauid.

Damas.

Quæst.

Resp.

Quod

Quod dicit ad differentiam regni terreni. Quia thronus regni terræ, est dies terræ, qui transeunt. Sed dies cœli semper sunt præsentes, vbi erit thronus eius in æternum.

1529 *Si aūt dereliquerint filij eius legem meam, in iudicijs meis non ambulauerint.*

HIc ponitur successorum Dauid correctio. Et primo ponitur successorum Dauid diuinæ legis transgressio, secundò ipsorum per misericordiam correctio. ibi. *Visitabo.* Quantum ad primū sciendum, ꝙ quamuis Deus promisisset ipsi Dauid, ꝙ ex semine eius descenderet Christus, præuidebat tamen, ꝙ multi descendentes a Dauid reges, antequā venirēt ad Christum futuri erant mali, & magni peccatores, & ꝙ peccata corū eos indignos facerent, vt Christus descenderet ab eis. Sed tamen quia misericordia Dei & veritas potentior est omni malitia, ostendit ꝙ propter ipsorum malitiam promissio facta Dauid non erit irrita, quia talium peccata paternaliter Deus corriget, & ipsos ex toto cum semine ipsorum non dissipabit. Et hoc est ꝙ dicit. *Si autem dereliquerint filij eius.* s. reges ab ipso Dauid descendentes *legem meam*, ipsam transgrediendo. *Et in iudicijs meis non ambulauerint*, vt puta sicut fecit Salomon, qui amore mulierem infatuatus, secutus est idola, & templa eis ædificauit, vt habetur 3. Regum 11. Deprauatum est cor Salomonis, cum esset senex, & adamauit mulieres alienigenas fueruntq; ei vxores quasi reginæ septingentę, & concubinæ trecentæ, & auerterunt mulieres cor eius &c. Sic & Achā, sic & Manasses, sic & Sedechias reges successores Dauid dereliquerunt legē Dei, & grauiter Deum offenderunt. Et hoc etiam alijs verbis in sequenti versic. qui sententiam non habet aliquam ab isto distinctam, proponit, dicens.

Salomō idolatra fuit. *3. Re. 11*

1530 *Si iustitias meas profanauerint, et mandata mea non custodierint.*

HIc idem ostendit alijs uerbis. Notandum aūt quid sit propriè profanare. Fanus, vel fanos græcè, latinè idē est, quòd sonus. Et inde fanum dicitur

A templum, eo quòd voces & responsa dabantur a dijs in templis. Vel per oppositum templum dr̄ fanum, quia voce & locutione debet carere, vt in tēplo nemo loquatur, nisi quæ ad Dei laudem pertinent. Et a fano .i. templo dr̄ fano. as, & profanus, na. num idest execror & sacrilego, vel execratus & sacrilegus, quasi procul a fano. Et sic profanare idem est, ꝙ contraria fano, i. templo facere. Templum aūt factum est ad cultum Dei. Et sic ille profanat, qui contra cultum Dei idola adorat, vel Deum execratur, quod B ergo hic dicit. *Si iustitias meas profanauerint.* i. si contra ordinem iustitiæ idola coluerint. Accipitur ēt quandoq; profanare pro violare promissa, sicut inferius dr̄. Neq; profanabo testamentum meū. Quandoque ēt accipitur profanare .i. in fanis annunciare, & sic profanat qui in templis ventura annunciat. Quandoq; ēt accipitur pro veneratione templi. Et sicut dicit catholicon. legimus ꝙ beata Maria erat profanata .i. in fanis venerata uel annunciata. Hic aūt accipitur in prima significatione. s. pro idololatrare, C & execrari. Sic .n. plures reges descendētes a Dauid profanauerunt iustitias Dei idololatrando, vt Salomon, ut Acham, Manasses, & multi alij, vult ergo psalmista in dictis duobus uersiculis ostēdere, ꝙ multi reges ex Dauid descendentes erant futuri mali, ex quib. Christus erat nasciturus, non tamen propter eorum peccata deficeret promissio ipsi Dauid facta, de Christo, quia ipsorum peccata non ex toto eos uindicando, sed ut pater corrigendo puniret. Vnde sequitur,

Profanare.

3. Re. 11 *4. Re. 16* *4. Reg. 2*

D *Visitabo in virga iniquitates eorum, & in verberibus peccata eorum.* 1531

POnitur hic delinquentium paterna correctio, Deus .n. non solum nos nutrit ut filios, sed etiam castigat ut pater. Quis enim pater filium delinquentem non corrigit? Et si non corrigit, ipsum non amare conuincitur. Propter quod dicitur. Qui parcit uirgæ, odit filium, sicut & medicus diligens infirmū, amara remedia illi confert. Et hoc est, quod hic ait gl. Deus ut medicus in uirga uisi-

Corrigit pater filium. *Pro. 3.*

ga uisitat iniquitates suorum .i. in leui correctione. Nam eius uirga est misericordia. Cædit quidé, ut reddat hæreditaté. Quis.n.pater filio non dat disciplinã ut non auferat misericordiã? Cędit contumacem, ut reddat hæreditaté. Quem .n. diligit Deus flagellat & corripit. Non est ergo misericordia tm̃ uocantis, sed ẽt uerberantis, ut meritò sic uirga filius a Deo correctus dicat. Virga tua & baculus tuus, ipsa me consolata sunt. De hoc uide supra uers.329. Sed hic est dubium utrum omnes reges descendentes a Dauid usq; ad Christum profanantes iustitias Dei, per uirgam eius fuerint correcti finaliter, & saluati. Ad hoc dr̃ ꝙ in eo ꝙ Christus descendebat ab eis, correcti fuerunt, descendebat aũt ab eis per seminalem propagationem. Ideò saltem qñ debebant generare filiũ ex quo Christus erat nasciturus, pro illo tp̃e erant per uirgam Dei correcti & emendati, licet aliqui ipsorum postea redierint ad uomitum. Sed inter cęteros de Salomone multi dubitãt, an finaliter fuerit correctus, & correctus decesserit. Ad hoc dr̃ ꝙ quamuis Salomon grauiter peccauerit contra Dei præcepta alienigenas mulieres assumendo, & amore ipsarum idololatrando, ut habetur 3.Reg.11. tñ finaliter pęnitentiã de omnib. suis peccatis egit uerè contritus. Probatur primò per Hieronymum · qui lib.18. super Ezechielem dicit: quòd quamuis Salomon peccasset, tamen pęnitentiam egit. Item Hieronymus super Ecclesiastem ait. Dicunt Hebræi hunc librum esse Salomonis pœnitentiam agentis. Ité Ambrosius in apologia dicit. Quid de Dauid dicam, quid de sancto Salomone? Qui quoniam Iudaicum uulgus æstimabat eum uenisse pro Christo, ne uideretur esse supra hominem, corruit nutu diuino. Et Hebræorum scripta eum sanctum nominant, ut a nobis de eius pœnitentia dubitatioñe tollant. Item dicunt Hebræi Salomonem uenisse in templo quòd ipse ędificauerat, cũ quinque virgis, de quibus quatuor dedit quatuor legisperitis, ut verberaretur ab illis qui dixerunt (facto consilio inter eos) qđ in unctum domini manum non mitterent.

Pro.3.

Psal.22

Virga correctionis Dei.

Salomõ utrũ sit saluat⁹.

Salomon pœnitentiã egit.

Hierony.

Ambrosius.

E Vnde frustratus suo desiderio, seipsum de regno deposuit. Item hoc ratione potest probari, quia si auctor reprobaẽ, cõsequens est, ut eius dicta reprobenẽ, ut habetur extra de hæreticis, c. fraternitatis. Et Greg. d. Cuius uita despicit, restat ut eius prædicatio contemnatur. Cũ ergo scripta, & dicta Salomonis approbentur, consequens est, ꝙ eius uita finaliter approbatur. Ité magister historiarũ lib. 2. Regum, exponens uerba Nathan dicta ad Dauid de Salomone, d. Stabiliam thronũ eius usq; in sempiternum, & ero F illi in patrem, & ipse erit mihi in filium dicit. Ex hac promissione conuincitur, ꝙ Salomon sit saluus. Ité gl. super Eccl. 1.c. dicit. Salomon legiẽ Deum offendisse super omnes temporis sui, & intantum idololatra fuit effectus mulierũ amore, ut circa Hierusalem templa construeret idolis, & illis thurificaret. Hebræi auté tradunt illum pœnituisse, & in illa pęnitẽtia librum Ecclesiastem composuisse, in quo ostendit omnia uana esse, & caduca, & ita reuocat omnes ab amore mundanorum suo exemplo. Istum aũt textũ G magis mysticè exponit Adam in libro de perseuerantia, ostendens ꝙ ista uirga qua Deus peccatores corrigit, est uirgo Maria d. *Visitabo in virga iniquitates eorum*, hæc uirga est beata uirgo Maria, qua mundus corripiẽ, dum per eius exẽplum, & partum ipsius in quo sit reprehensibilis, & damnabilis, demonstratur. Nec odij, sed pacis est talis ultio, quã flagellat filium pater, ne pereat, qua non reo seueritas impẽditur, sed reatui, nec se iudicem dñs exhibet, sed amicum. Zelus domini exercituum facit hoc, dum H in uirga uisitat iniquitates orbis. Tot.n. uerberibus atterit peccata hominum, quot uirtutibus illustrat virginis partũ. Hæc uirga quasi tot ictus in dorso peccantium dedit quot uirtutibus ostensis in se mundi insipientis uitia debellauit. Et quia uitiorum meta, & uirtutum origo extitit, ideò rectè uirga uirtutis appellatur cum dicitur: Virgam uirtutis tuæ emittet dominus ex Sion. Non immeritò uirga diuinę uirtutis dicitur uirgo Maria, cuius fide uita parta, expirãs uitij ad uirtutem seculum respirauit.

Greg. in ho. d' virginib.

2.Reg.7

Virga dicitur Virgo Mariæ.

Maria aduocata & mater peccatorum

Hæc

Hæc virga virgam excludit, cum per eam factus est, vt non relinquat dns virgã peccatorum super sortem iustorum. Hæc est virga Mosi, quę virga magorum Ægypti legitur deuorasse, quia virginei partus veritas totius mundi hæreses interemit. Hæc est uirga ferrea, qua mũdus regitur, quã mundi princeps prosternitur, confractus infernus aperitur. Hac virga fortior fortem armatus in pace possidentem rex virtutum veniens percussit, & attriuit. O quanta ergo nobis ad Deum per te fiducia esse poterit. Tu n. mater regis mater exulis, tu mater rei, tu mater iudicis, tu mater Dei, tu mater hominis. Per te. n. reus factus est frater iudicis. Vnde cum sis vtriusq; mater, discordiam inter filios sustinere non poteris. Quid ergo reo timẽdum est, cui in cã sua idem frater est, qui & iudex cui semper proprium est misereri & parcere & qui misericordia superexaltat iudicium? Timere ergo non debet, vt pereat, cui misericordiæ mater clementissimi fratris, & iudicis, se pijssimam matrẽ exhibet, & potentissimam aduocatam. Tu misericordiæ mater non rogabis pro filijs filium? Rogabis quidẽ, quia qui filium tuum inter Deum & hominem posuit mediatorem, te quoq; inter reum & iudicẽ posuit mediatricem. Ad hoc namque electa es, & assumpta in matrem oĩpotentis, ut in partu tuo inueniat locum iniquitas peccatorum. Ad hoc in cellam aromatum suorum erexit medicus, ut apud te, & p te reperiat ęgrotus sanitatem. Si ergo causam tantę tuæ solennitatis attendas, te totam debes miseris, vt eis reportes antidotum reconciliationis. Neque tu vnquam poteris faciem iudicis inuenire difficilem, sic nec te reus vnquam inuenit inexorabilem. Abundas enim, & superabundas visceribus pietatis, quia non solum impleuit te, sed superuenit in te accumulationis gratiæ plenitudine spiritussanctus.

1532 *Misericordiam autẽ meam non dispergam ab eo, neque nocebo ei in veritate mea.*

HIc agit de regni perpetuitate. Vnde hic quatuor promittit ipsi Dauid, s. primò miserationis pietatem, in principio, secundò promissionis firmitatem, ibi. *Neque*, tertiò dominationis perpetuitatem, ibi. *Semel.* Quartò exaltationis claritatem, ibi. *Et thronus.* Quantum ad primum sciendum, q̃ licet prędestinati aliqñ cadant, sicut cecidit Petrus, cecidit Paulus, & multi alij prædestinati, tñ finaliter misericordia Dei non deserit illos, quin resurgant & saluentur. Ista. n. duo contradictionẽ implicant, q̃ aliquis sit prædestinatus, & in peccato mortali finaliter pereat. Sic fuit de Dauid, qui a Deo erat electus, qui tamen multotiens cecidit, sed misericordia Dei illum finaliter non reliquit. Et hoc est, quod hic dr. Et si aliqñ cadet, *misericordiam autẽ meam non dispergam ab eo,* s. finaliter. *Neque nocebo ei in veritate mea.* Loquitur Deus more humano iurãdo, d. *In veritate mea.* promitto, quod non *nocebo ei*, i. non permittam aliquem nocere, s. finaliter per quod cadat a regno. Quamuis. n. post promissiones sibi factas per Nathan, filius eius Absalon insurrexerit contra patrẽ, & ipsum eiecerit de regno, finaliter tñ gloriosè restitutus fuit. Per hoc vult psal mista ostendere, quod gratia, & misericordia Christo homini facta, s. vnionis hypostaticæ in æternum durat. Et quod homini Christo finaliter nullus nocere posset, quin nocumentum verteretur ad gloriã Christi, sicut fuit de nocumento passionis, per quod uenit ad gloriam resurrectionis. Cõsimile superius dicit. In æternum seruabo illi misericordiã meã, vide vers. 1527. Per hoc etiam ostenditur quod misericordia Dei semini Dauid, i. Christi, s. Christianis semper præsto est. Si quis autem est ita iniquus filius, vt ad ipsum accedente patre ipse fugiat, & se alienet ab hæreditate, non pater abijcit eum, sed ipse abijcit patrem, & misericordiam eius.

Prædestinati saluantur.

Vnio humanitatis cum verbo semper erit.

Neque profanabo testamentum meum, & quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita. 1533

HIc ostẽditur promissionis firmitas. Per testamẽtum hic accipit pactũ, vel promissionẽ, quam. s. fecit ipsi Dauid p os ipsius Nathã prophetæ, vt habetur 2. Reg. 7.

2.Reg.7. Vbi Nathã ipsi Dauid ex parte Dei dixit. Hæc dixit dñs exercituum, requiem dabo tibi ab omnib. inimicis tuis Cumque completi fuerint dies tui, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & stabiliam thronum regni eius vsq; in sempiternum, quia s. successio per posteros Dauid peruenit vsque ad Christum, in quo regnũ firmatum est in æternũ, vt habetur Luc.1. Dabit ei dñs Deus sedẽ Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum. Et hoc est, quod hic d. *Neque profanabo testamentum meum*, i. pactum meum ei factũ, non faciam profanum, sed illud adimplebo. *Et quæ procedunt de labijs meis non faciam irrita*. Deus.n. loquitur per ora prophetarũ. Vnde sicut uerba prophetarum dicuntur verba Dei, sic & labia prophetarum, sunt labia Dei. Hic ergo Deus dicit labia sua labia ipsius Nathan mediante quo promissionem dictam fecit ipsi Dauid. Notandum, quod sm grammaticos irrito, as, duas habet significationes. Nam qñque componitur ex in & ritus, & mutata, n, in r, fit irrito as, media producta Et sic irritare idem est, ꝙ prouocare & sic accipitur, Ps.9. Propter quid irritauit impius Deus. Quandoq; vero componitur ex in & ratus, quasi nõ ratus uel firmus, & tunc corripitur media. Et sic irritare idẽ est quod rem facere non ratã, non firmã. Et irritare promissionem, est ipsam reuocare uel non adimplere. Et sic accipit hic. *Quæ procedunt de labijs meis, non faciam irrita*, q.d. illa firmabo, & cõplebo. Secundũ.n. gl. Prophana, & irrita esset promissio, si inexpleta esset. Ex isto textu habetur, quòd sacra scriptura in nullo prophana, vel irrita põt esse: quia tota ex labijs Dei, i. prophetarum processit. Per hoc vult Psal. ostendere, quòd promissiones per Christum factæ fidelibus de præmio æterno, erunt impletæ.

Irritare.

1534 *Semel iuraui in Sancto meo, si Dauid mentiar, semen eius in æternum manebit.*

HIc ostenditur dominationis perpetuitas. Vbi notãdum, quòd Deus iurauit Abrahæ, postquam filium suum ad Dei præceptum immolare voluit ꝙ Christus ex semine eius nasceretur. Vnde scribitur Gen.22. Per memetipsum iuraui, dicit dñs, quia fecisti rem hanc, & non pepercisti filio tuo propter me, sequitur. Et benedicentur in semine tuo oẽs gentes. Quod s. semen fuit Christus ex Abraham natus, ut patet Matth.1. Sicut autẽ prouidit Deus Christũ ex Abrahæ semine nasciturum, sic etiam ordinauit per quæ media. Et firmiter iurauit, & disposuit de Abrahã, sic & de reliquis medijs vsque ad Christum, ut ꝙ descenderet semen Abrahæ vsq; ad Christum per Isaac, per Iacob, per Iudam, per Dauid. Et ideo in eo ꝙ iurauit Abrahæ, hoc consimiliter ipsi Dauid, & omnibus medijs inter Abraham, & Christum. Sed Abraham principalius nominatur, quia fuit ille, cui primo facta fuit promissio. Luc.1. Iusiurãdum, ꝙ iurauit ad Abrahã patrem nostrũ daturum se nobis. Et hoc est, quod ait. *Semel iuraui in sancto meo*, s. ipsi Abrahæ per quod iuramẽtum semel factum intelligitur iurasse omnibus medijs. Vel etiam iurauit ipsi Dauid qñ per Nathan ei firmiter promisit, dicens. Suscitabo semen tuum post te, & stabiliam thronum eius in sempiternum 2.Reg.7. Sic.n.dr Ps 131. Iurauit dominus Dauid, & non frustrabitur eum, De fructu ventris tui ponam super sedem tuam, &c. Sequitur. Et filij eorum vsque in seculum sedebunt super sedem tuam. Quod non potest intelligi nisi de regno Christi, & eius fidelium. Quid autem iurauerit, subditur. *Si Dauid mentiar*. Hic enim ly si accipitur pro non, vide supra vers.863. Et est sensus. *Si Dauid mentiar*. i. non mentiar. *Semen eius in æternum manebit*, quod scilicet semen est Christus.

Iurauit dominus

1535 *Et thronus eius sicut Sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in æternum, & testis in cœlo fidelis.*

HIc ostenditur exaltationis claritas. Hoc ad literã intelligitur de Christi regno, quia sicut Sol, & luna in æternum durabunt, quia non sunt corpora corruptibilia, sic & regnum Christi in æternum durabit. Vel quia sicut Sol, & Luna excedunt omnia alia corpora luminosa,

minosa, sic regnũ Christi omnia alia regna hic in lumine virtutum, & iustitiæ q̃ super oẽs virtutes clarescit, & in futuro lumine gloriæ. Et nota, ꝙ gloria regni Christi aliqñ comparat̃ Soli, aliqñ lunæ. Comparatur Soli, vt Matth. 13. ait Christus. Tunc fulgebunt iusti sicut Sol in regno patris eorum. In Sole. n. significant omnes dotes beatorum quò ad animam, & quò ad corpus. Dotes. n. animæ sunt tres, s. clara visio notatur in Solis claritate, dilectionis vnio notatur in Solis bonitate, super omnes est planeta beniuolus: perpetuitatis duratio notatur in Solis perpetuitate. Similiter & quatuor dotes corporis beati, quæ sunt claritas: quia in creaturis nihil clarius Sole. Agilitas, quia exiens ab oriente statim apparet in occidente. Subtilitas, q a penetrat vitrum, et eius virtus penetrat inferiora terræ. Impassibilitas, quia trãsiens per immunda, non maculatur. Quãdoq; aũt assimilatur lunæ, quia sicut luna non habet splendorem a se, sed illum recipit a Sole, sic & quilibet beatus suã beatitudinem recipit a vero Sole iustitiæ Christo, quia hæc est vita æterna, vt cognoscant te verũ Deum, & quẽ misisti Iesum Christum. Qu. b. consideratis de regno Christi dicit Psalmista. *Et thronus eius sicut Sol in conspectu meo*, &c. Vel ſm gl. Sol refertur ad beatitudinem animę, luna verò ad beatitudinem corporis. Vnde ait, Fulgebunt iusti in regno sicut Sol ſm animum, qui tunc Dei contemplatione glorificabitur. *Et sicut luna fulgebunt*, ſm carnem quæ modo mutabilis est sicut luna, tunc aũt erit immutabilis & perfecta, tunc. n. sancti erunt in vtroque perfecti gemina stola glorificati. Et ꝙ omnia intelligantur de Christo, & de regno eius, ostendit cum subdit. *Et testis in cœlo fidelis*, quod propriè de Christo intelligitur, quia non solum est iudex, sed et testis in cęlis. Coram Deo, & omnibus angelis, de ijs quæ p p nos passus sustinuit. Vnde in huius testimonium in corpore suo reseruauit cicatrices vulnerum, quas pro testimonio suæ passionis continuè omnib. beatis ostendit. Vnde gl. *Testis in cęlo fidelis est*. Christus. Quia. n. in nullo sic contradicitur fidei Christianæ,

Philos. 5. Ethic.

Sol significat dotes beatorum.

Luna significat beatos.

Ioan. 17

Christus est testis resurrectionis futuræ.

A sicut in resurrectione corporum ideò ipse Christus carnem suam resuscitauit vt obuiaret omni contradicenti. Et qui poterat membra sua sic sanare vt ea vulnerata fuisse non appareret, cicatrices suo seruauit in corpore, vt ipsarũ testimonio vulnus dubitationis sanaret in corde. De Christo ergo dr̃. *Et testis in cœlo fidelis*. Vnde & Iob 15. In cęlo est testis meus Ista ét verba possunt esse ecclesiæ, quæ testimonium suæ resurrectionis cernit in Christo iam glorificato. Sic. n. adducit istum textum ad propositum

B Greg. tractans prædicta verba Iob. In cę lo est testis meus, d. Ad uocem corporis Christi, s. ecclesiæ hæc verba referri possunt, vt ecclesia dicat. In cœlo est testis meus. Sancta. n. ecclesia idcirco aduersa vitæ præsentis tolerat, vt hanc superna gratia ad præmia æterna perducat. Carnis suæ mortem despicit, quia resurrectionis glorię incẽdit. Et transitoria sũt quæ patitur, perpetua, quæ præstolat̃. De quibus nimirum bonis perpetuis dubietatem non habet, quia fidele iam testimonium redemptoris sui gloriam te-

C net. Carnis quippe eius resurrectionem mente conspicit, atque ad spem fortiter conualescit. Et quod in suo videt iam factum capite sperat in eius quoque corpore quod videlicet ipsa est absq; dubietate secuturum. Quam videlicet ecclesiã ps. conspiciens in perpetua perfectione mansuram sub appellatione lunæ describit, d. *Luna perfecta in æternum*. Quam quia ad resurrectionis spem dominica resurrectio roborat, rectè subiungitur. *Et testis in cœlo fidelis*, vt de sua resurrectione, non trepidet, q̃ iam eum in cęlo,

D q resurrexit a mortuis, testẽ habet, &c.

Greg 13 mo. c. 13.

Tu vero repulisti, & despexisti, distulisti Christum tuum. 1536

HIc consequenter describit huius regni deiectionem, & aduersa. Qđ maxime fuit in captiuitate Babylonica, quam psal. præuidens describit, & multa prædicit aduersa. Quoniam ostendit primo, quod regnum a Deo fuit reprobatum in principio, secundo, quod promisit, factum fuit, ibi, *Auertisti*, tertiò ꝙ illud

illud regnum fuit dissipatum, ibi. *Destruxisti*, quartò quod fuit expoliatum, ibi. *Diripuerunt*. quintò quod fuit subiugatum, ibi. *Exaltasti*. sextò quod auxilio Dei fuit destitutũ, ibi. *Auertisti*. septimò quod ceremonijs fuit priuatũ, ibi. *Destruxisti*. octauò quod multis opprobrijs fuit vituperatũ, ibi: *Maledixisti*. Quãtũ ad primum sciendũ, quod ista aduersa quæ acciderunt in regno Dauid, in successorib. eius non contradicunt prædictis, imò prędicta confirmãt. Dixerat.n. supra, Misericordiã meã non dispergã ab eo, & nunc dicit. *Tu verò repulisti*. Dixerat, thronus eius, sicut sol in conspectu meo, nũc verò d. *Sedem eius in terra collisisti*. Hæc oĩa sunt ad confirmationẽ prędictorũ. Dictũ est.n. quod oĩa quę dicta sunt de Dauid, & regno eius intelligunt de Christo & regno eius. Ne ergo tu credas prędicta fuisse de regno tẽporali Dauid & Iudæorum, apertè ostendit ps. quod in illo regno tẽporali acciderunt aduersa contraria dictis promissionibus. Non ergo de illo intelligebant, sed de regno Christi, & fideliũ. Vnde hic ait glo. Hic ps. ponit quæ uident aduersa prædictis promissionibus, ne putentur in alio impleri, quàm in Christo tunc futuro, q.d. Christianis hæc prædicta sunt, non Iudæis qui se priuauerunt promissione.

Ostendit ergo primò quod prædictæ promissiones non intelligebant de regno tẽporali Iudæorum, nec de regib. eius, ex hoc quia illud regnũ a Deo fuit repulsũ propter peccata regum suorum. Quod impletum fuit tẽpore Ioachim regis Iuda, quem Nabuchodonosor rex Babylonis cepit cum omnib. suis, & transtulit oẽm Hierusalẽ in Babylonem, & oẽs thesauros domus dñi asportauit. Et relicto ibi Hierusalẽ loco ipsius Sedechia. Iste etiã fecit malum coram domino. Et ibidem dicit textus quod irascebatur dominus contra Hierusalem, & contra Iudam, donec proijceret eos a facie sua. Venit ergo iterum rex Babylonis, & comprehẽdit etiam istum Sedechiã, & effodit oculos eius & filios eius occidit coram eo, vt habetur 4.Reg.25. Quæ omnia præuidens ps. hic d. *Tu verò repulisti, & despexisti*, s. regnum Iudæorum tempore Ioachim, & Sedechię regum. Et quia multo tẽpe durauit illa captiuitas, antequã regnum regi Iudæorum restitueret, ideò dicit. *Distulisti Christum tuum*, i. regem Iudæorum a regno, repulit.n. Deus regnũ illud q a ipsi primò Deũ per peccata repulerunt, vide supra uers.705. & 718.

Captiuitas Iudæorũ per Nabuchodonosor.

4.Re.24

Auertisti testamentum serui tui, profanasti in terra sanctuarium eius. 1537

Hic ostendit oppositum ex promissionis profanatione. Vt.n. dictum est, testamentũ in scriptura dr̃ promissio facta ipsi Dauid de perpetuatione regni in suis successoribus. Ista aũt promissio non fuit cõpleta in successione Dauid, quò ad regnum temporale, quia reges illius regni fuerunt captiuati, & trucidati. Oportet ergo, quod intelligatur de regno spirituali Christi & eius fidelium. Vnde d. *Auertisti testamẽtũ serui tui*, q.d. promissionẽ factam Dauid de perpetuitate regni non implesti in illo regno tẽporali Iudæorum. Et ex alio, Nã disposuerat Dauid tẽpore suo ædificare templum dño. Sed quia uir sanguinũ fuerat noluit Deus quod illud ædificaret, sed Salomõ filius eius. Vñ de Salomone ait dñs. Ipse ędificabit domũ nomini meo, & erit domus tua, & regnum tuũ usque in æternum ante faciem meam Volens ergo ps. ostendere, quod Deus non intelligebat de domo, uel de templo materiali dicit. *Profanasti in terra sanctuarium eius*, idest templum, quod dicitur sanctuarium Dauid, eo, quod præcepit ædificari per Salomonem filium suum, & omnes impensas præparauit. Hoc sanctuarium profanauit, Deus, i. profanari permisit, quoniam per Chaldæos fuit combustum, & destructum, ut habetur 4.Reg. ult. Non intelligebatur promissio de sanctuario, quod erat in terra. Et ideo ait. *Profanasti in terra sanctuarium eius*, quia sanctuarium spirituale Christi profanari non potest. Vnde hic ait gloss. *Tu verò repulisti*, &c. quasi dicat, Tu.n. Deus qui promittebas qui confirmabas, quæ propter dubitationem humanam iurabas, illa promisisti & ista fecisti. Vbi ergo tenebo iusiurandum tuum? ubi inueniam promissum tuum? quare illa promisit Deus, & ista

Testamentum

2.Reg.7

Templũ fuit combustum.

& ista fecit? Respōdet. Hęc fecit, vt promissa firmaret. Dauid.n.erat, cui promittebant omnia, sed nō in ipso Dauid, sed in semine eius, qui est Christus implenda. Ne ergo, quia ei dicta sunt viderent in eo implenda, destruxit ea Deus in Dauid, vtque necesse erant fieri, q Deus iurauerat, quęrant in alio. Vñ et Salomon filius Dauid, qui factus est tantę sapientięq; prudentię, ne promissio Dei de semine Dauid in illo putaretur impleta, cecidit, ne putaret esse semen, in quo impleret promissio. Hunc ergo Dauid quo ad temporale regnum, in quo sperabant ignari Iudęi promissa Dei compleri, repulisti, & despexisti, nō tñ abstulisti, sed distulisti per Christum filium tuum impleri, vt non in illo Dauid, sed in alio firmius promissa expectent. Ideo subditur. *Auertisti testamentum serui tui*, q a seruo tuo factū erat. Vetus testamentum Iudęorum, iam non est regnum eorum, nō est sacrificium, vel sacerdotium, vel astra eorū. *Profanasti in terra sanctuarium eius* .i. vbiq; terrarū sancta quę habent ostendisti terrena, quia.s. per illa alia significabātur. Dicat ergo. *Auertisti testamentum seruum*, &c. De auersionē ista diuinę, iracundię, vide supra vers. 1320.

Legis antiquę sacrificia significabant noua.

1538 *Destruxisti omnes sepes eius, posuisti firmamentum eius formidinem.*

Consequenter hic idē ostendit, quia illud regnum fuit dissipatum. Chaldęi .n. quando ceperunt ciuitatem Hierusalem, & regem captiuauerunt, succenderunt domum domini, & domum regis omnemque domum combusserunt igni & muros ciuitatis Hierusalem in circuitu destruxerunt. Et hoc pręuidens Psal. dicit hic. *Destruxisti omnes sepes eius*, i. muros Hierusalem, & aliarum ciuitatū. Et quia Hierusalem erat metropolis, & in illa manebat potestas regia, qua totū regnū custodiebatur, ideò illa destructa sequitur q firmamentum regni fuit dissipatum. Et hoc est quod subdit, *Posuisti firmamentum eius formidinem*, s. Hierusalem, quia destructis muris, & combusta ciuitatē, illi, qui ibidem de plebe remanserunt, erant in continuo pauore. Et no

4.Re.25

A ta hic, q formido, das, dicitur a formon, qd idem est q calor, vel ignis, & sic quia calor naturalis hoīs stat in sanguine, ipse sanguis dr formon, vel formido, inis. Et formidare est timere, uel trepidare, quia ille, qui timet habet formidinē, s. calorē vel sanguinē. Nam, cū quis timet formon, i. sanguis, vel calor naturalis ad pręcordia, & interiora fugiens a cute se subtrahit, nā umor sanguinis gelatus, qui contractus gignit formidinem. Cum.n. homo ex aliquo peracto verecundatur, sanguis amicus naturę, quasi eo operiens delictū, tendit ad exteriora, & ita fit homo rubeus. Qn verò pro aliquo multum timet, sanguis fugit ad interiora & sic exterius fit pallidus. Et hęc est causa, quare fit homo rubeus cum verecundatur; sed pallidus cum fortiter timet. Cū ergo formō dicatur sanguis, in quo manet calor naturalis, ille formidat, qui sanguinē ex timore intrinsecus habet, & exterius manet pallidus. Ad propositum ergo, cum destructis vndiq; parietib. Hierusalem, ibi degentes cōtinuè in magno essent timore, sequitur q pallidi erant, quia sanguis ad interiora confortanda se diuertebat. Et sic ciuitas Hierusalē, q erat fortitudo totius regni Iudęorū, postea fuit in formidinē, & trepidationē, & timorē.

Formidare quid est.

Timor sanguinē cōtrahit

Verecundia sanguinē extrahit.

1539 *Diripuerunt eum omnes transeuntes viam factus est opprobrium vicinis suis.*

Hic consequenter hoc idem ostendit, quia Dauid regnum fuit expoliatum Nam (vt habetur 4 Reg. 24.) Nabuchodonosor capto rege Iuda. Ioachim cum matre, & suis protulit omnes thesauros domus domini, & omnes thesauros domus regię, & concidit omnia vasa aurea, quę fecerat rex Salomon in tēplo domini. Omnia hęc diripuit Nabuchodonosor, & asportauit. Et hoc pręuidēs Psalm.d. *Diripuerunt eum*, s. regnum omnes transeuntes viam: quia primò Nabuchodonosor expoliauit regnum, & consequenter Samaritani, qui erant propinqui audacter irruentes in regnum Iudęorum faciebant prędas, & homicidia, & per consequens tantum regnum factum est opprobrium vicinis suis, qui

qui sic insultantes Iudæis, dicebant. Vbi est modo gloria Iudæorum? vbi Deus eorum? vbi eorũ potestas? & similia. *Factus est ergo opprobrium vicinis suis*, quia tunc populus Iudæorum factus est opprobrium omnib. gentibus, sicut & nunc. Diripio, pis, componitur ex di, & rapio, pis. Et est diripere diuersis modis rapere, sicut faciunt gentes armorum, quę capta ciuitate, diuersis modis rapiunt ciuium bona. Et hoc vult Psalm ista ostendere, ꝙ regnum temporale Iudæorũ non est illud regnũ, cui promissiones prædictas fecerat Deus: quia illud regnũ ꝓmisit Deus honorare, istud aũt regnum factum est omn.b. gentib. in opprobriũ, & sic istud non est illud. Et notăter dicit de populo Iudęorum ꝙ factus sit opprobriũ vicinis suis, & non solum probrum. Qm̃ ſm Grãmaticos probrum, quod est vituperiũ, componitur cũ ob, & mutata, b, in p, fit opprobrium per duplex p. Et est opprobrium circũcirca, & vndique vituperiũ. Et sic tunc erat in populo Iudæorum: quia in vituperium erat omnib. circunstantib. Vñ dicebant, Posuisti nos opprobrium vicinis nostris, subsannationẽ, & derisum omnib. qui in circuitu nr̃o sunt

Oppro-briũ q̃d sit.

Psal.43

1540 *Exaltasti dexteram deprimentium eum, lætificasti omnes inimicos eius.*

Consequenter hic idem ostendit ex dicti regni subiugatione. De illo .n. regno. cui factę sunt prędictæ promissiones, dictum fuerat. Thronus eius sicut sol in conspectu meo, &c. Quia sicut sol super est omn.b. alijs corporib. luminosis, sic illud regnum, cui factæ erant promissiones, omnia alia regna in gloria, & honore debebat excellere. Regnũ aũt temporale Iudæorum, non est tale: quia a persecutorib. fuit subiugatum, & omnes eius inimici de ipso voluntatem suam adimpleuerunt, sequitur ergo, ꝙ regno temporali Iudæorum non fuit facta dicta promissio. Et hoc est, quod ait hic. *Exaltasti dexteram deprimentium eum*, &c Per dexteram.n. intelligitur potestas regni Chaldæorum qui depresserunt regnum Iudæorum, & ipsum captiuauerunt, quæ fuit a Deo exaltata, quãdo tanta victoria cõtra Iudæos sibi fuit data. Deus.n. vtebatur illa ad puniẽda peccata Iudæorum. Sed nunquid in hoc placuerunt Deo, faciendo vindictã malorum? Dico ꝙ effectus eorum placebat Deo, sed non ipsi, sicut punitio damnatorum per dæmones facta Deo placet, sed non ipsi dæmones. Mali.n. a malis puniri merentur, sed mali non merentur punire malos.

Quæstio.

Opus malorũ Deo placet non ipsi punire.

1541 *Auertisti adiutorium gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello.*

Hic consequenter ostẽdit rationem priuationis adiutorij. Vbi aduertendum, ꝙ per gladium quo Iudæi solebant adiuuari contra hostes, intelligun tur viri bellatores Iudæorũ, qui a Deo directi armis, & gladijs hostes fugabant. Sic enim de Gedeone, quia erat vir fortis armorum, dicebãt Madianitæ ipsum timentes, non est hoc aliud nisi gladius Gedeonis. Sic ergo Deus auertit gladiũ adiutorij Iudæorum, quãdo immisit formidinem bellatoribus eorum, vt ante faciem hostium fugerent, qui alios fugare solebant. Et hoc fuit quando exercitus regis Babylonis obsidebat Hierusalem, omnes uiri bellatores Iudæorum, timore hostium concussi fugerunt nocte de ciuitate per uiam portæ, quæ est inter duplicem murum ad hortum regis. Quibus fugatis, etiam Sedechias rex fugit, quem persequentes Chaldæi comprehenderunt, & cætera. Et hoc præuidens Psal. ait, *Auertisti adiutorium gladij eius*, idest, fugasti bellatores eius, quod ex diuina sententia fuit. Nam, ut hic ait glo. solebant enim pauci Iudæorum multos vincere, intantum vt vnus eorum fugaret mille, & duo decem millia, modo autem ipsi fugati sunt, & captiuati, quia Deus reliquerat eos, peccatis eorum exigentibus. Et subdit notabile verbum Populus enim armatus sine Deo inermis est. Per hoc autem satis clarè ostenditur, quòd in bello spirituali uitiorũ si Dei adiutorium subtrahatur a nobis, statim succumbimus, & captiuamur. De bellis autem vitiorum, uide supra uersiculo 384.

Gladius dicit Potestas.

Indic.7.

4. Reg. vlt.

Populus armatus sine Deo inermis est.

Do-

1542 *Destruxisti eum ab emundatione, & sedem eius in terra collisisti.*

HIc hoc idem ostendit ratione priuationis cæremoniarũ. Habebat enim populus Iudæorum ſm legem datam per Moyſem certas cæremonias, quib. immundi purificabantur. Quilibet enim, qui aliquod mortieinum tãgebat, erat immũdus, donec aſpergeretur aqua luſtrationis, qua purificabantur, & multas alias cęremonias faciebant ad emundationem immundorũ. Aliqñ mundabãtur per ſacrificia, vt habetur Leuit. 12. & 14. Sed quando populus Iudæorum fuit captiuatus, ad emundationem ſuam iſtis ſacrificijs, vel cæremonijs uti non poterant, & ſic nec mundari. Et hoc præuidẽs Pſalm. ſta dicit. *Destruxisti eum ab emundatione*, i. priuaſti eum cæremonijs, quib. mundabatur ſecundum legem. De illis cæremonijs mundationis, uide Num. 19. Et quare ſic iſtis fuerunt priuati? Certè quia ſub poteſtate gentium erant reducti, ſic quòd non licebat eis uti ſuis legibus. Et hoc eſt, quod ſubdit. *Et sedem eius in terra collisisti*, ly &, ſtat pro quia, ut ſit ſenſus Priuatus fuit cæremonijs, quia & regia maieſtate fuit priuatus. Vel aliter, ſuperius dixerat, quòd peccãtes per aduerſa mundaret. dicens. Si dereliquerint filij eius legem meam, &c. viſitabo in virga iniquitates eorum, &c. quia ſcilicet, ꝑ aduerſa emũdatur anima a peccatis. Sed modo vide ad quid deuenit populus Iudæorum. Viſitatur in virga, aduerſis premitur, vbique ſubiugatur, nec tamen emundatur. Cuius ratio eſt, quia ut dicit gloſſa. Fide caret Iudæus, qua corda mundantur. Et hoc eſt quod dicit Pſalmiſta. *Destruxisti eum ab emundatione*, ideſt, quia permiſiſti ipſum perdere fidem, amplius aduerſis mundari non poſſunt. Et quia perdidit fidem, ideo ſedem eius in terra colliſiſti. Hoc ideo dicit: quia regnum Iudæorum vbique terrarum deletum eſt. Collidere enim componitur cum con & lædo, is, & eſt collidere totum ſimul lædere. Et ſic colliſa eſt ſedes Iudæorum, quia ſimul, & vbique læſa eſt, & diſſipata.

Infideles ne mundantur aduersis

Collidere.

1543 *Minorasti dies temporis eius, perfudisti eum confusione.*

HIc hoc idem oſtendit ex opprobrio illatione, & temporis terminatione. Promiſerat. n. Deus regnũ eius ſtabilire in æternũ 2. Reg. 7. Vñ & ſuperius dixit: Et ponã in ſęculũ ſęculi ſemẽ eius, & thronũ eius ſicut dies cœli. Iſti autẽ tꝑali regno Iudęorũ uenit oppoſitũ, quia non multo tꝑe poſt fuit diſſipatũ, & captiuatũ, nam ab ipſo Dauid vſq; ad iſtã captiuitatẽ, non fluxerunt niſi quatuordecim generationes, ut patet Mat. 1. Quid autem eſt tꝑs quatuordecim generationum reſpectu perpetuitatis? nihil. Et hoc eſt quod ait. *Minorasti dies temporis eius.* Vel aliter. Certum eſt, ꝙ multi iuuenes vtriuſque ſexus Iudæorum in illa captiuitate interfecti fuerunt, & ſic vita eorum fuit minorata: quia non vixerunt quantum viuere poterant, ſm ipſorum complexionẽ naturalẽ. Sequitur. *Et perfudisti eum confusione*, quia populus, qui ſolebat eſſe in tota gloria, captiuus fuit, ductus per infideles. Vel aliter, Iudęi. n. putabant, ꝙ promiſſiones factæ ipſi Dauid de regno perpetuãdo, eſſent de ipſorum regno tꝑali, & ideo putabãt ſemper ipſorum regnum duraturum. Sed ꝙ de ipſorum regno tꝑali non intelligatur, patet, quia minoraſti dies tẽporis eius ſm ipſorum opinionem. Putabant. n. in æternum fieri regnationes, ſed minuiſti dies regni eorum, ut nõ ſtaret iuxta opinionem eorum. Qualiter autem tꝑs uitę alicuius poteſt minorari, uel elongari, cum ſtatutum ſit cuilibet a Deo, quantum videre debet, vide ſupra verſ. 637.

1544 *Vsquequo, domine, auertis in finem exardescet sicut ignis ira tua?*

POſtquam pſalmiſta oſtendit promiſſiones factas Dauid non intelligendas de regno temporali Iudæorum propter aduerſa multa, quæ illi accide unt in captiuitate Chaldæorum, nunc quia mentionem fecit de illa captiuitate, hic orat Deum pro ipſius [illegible]. Et primò ponit ſuam ſupplicationem, ſecundò ad hoc impetrandum multipli-

cem adducit ratione, ibi. *Memorare*. tertiò surgit ad gratiarum actionem, ibi. *Benedictus*. Primò ergo facit orationem suam per modum postulationis, dicens. *Vsquequo domine auertis in finem?* Deus.n. peccatis hominum prouocatus auertit faciem suā ab eis, quia ipsi prius a Deo se auertunt. Et tandiu stat auersus a nobis, quamdiu nos auersi stamus ab eo, q͞a ergo sunt aliqui qui post peccatū se conuertunt ad Deum, aliqui aūt qui obstinati permanentes nunquam se cōuertunt, ideo consimiliter auersio diuina est duplex, quædam temporalis, & quædam ęterna, ut dictum fuit versi. 1302. Quęrit ergo psalmista an ista auersio Dei a populo Iudæorum sit temporalis vel æterna, dicens. *Vsquequo domine auertis vsque in finem?* i. nunquid semper eris nobis auersus? q. d. oro quod non. Hoc idem aliis verbis ponit dicens. *Exardescet sicut ignis ira tua*. Ignis.n. semper ardet, quamdiu habet combustibile. Petit ergo. Erit ne ira tua exardescens sicut ignis vt nunq̄ extinguatur in nobis? q.d. hoc non decet maiestatem tuam, cui proprium est semper misereri & parcere. Cōsimilis versus ponitur supra Ps 78. Vsquequo domine irasceris in finem, &c. vide vers. 1360. Vel aliter, vult ostendere psalmista quod Iudæi ad Christum conuertentur in fine temporum, quia tūc cessabit ab eis auersio Dei qui se cōuertet ad illos, vt hic finis significet ipsum Christum qui est Alpha & Omega principium & finis. Oēs .n. aduersitates prædictæ aduenerunt Iudæis propter ipsorum peccata, & infidelitatem, Et ideo quamdiu durabit eorū infidelitas, durabit & eorum aduersitas. Dicat ergo Ps. Dura sunt, quę intulisti Iudæis propter eorum infidelitatem. Sed *vsquequo domine auertis*, s. Iudæos a fide & salute? Auertit .n. illos Deus a fide, quia id permittit. Et respondet sibi ipsi psalmista, dicens. *In finem*, i. quousq; per fidem reducantur in finem, i. Christum, quod erit q͞n plenitudo gentium intrauerit. Et hoc est quod dicitur Rom. 11. Cęcitas contigit in Israel, donec plenitudo gentium intraret, & sic oīs Israel saluus fieret. Interim autem contra Iudæos. *Exardescet sicut ignis ira tua*. Et nota q͞d benè ira Dei igni comparatur. Nā ignis agit diuersos effectus, s͞m diuersitatē materiæ, in quam agit. Nam aliqua incinerat ut ligna, aliqua emollit vt plumbum, aliqua purificat, ut aurum, & aliqua cōsolidat, ut testam. Sic & ira Dei, i. effectus iræ, ut sunt aduersa per eum immissa, aliquos incinerat, i. vsque ad finem consumit, sicut obstinatos qui per aduersa nō corriguntur, quorum æternum iudiciū incipit in præsenti, sicut fuit de Antiocho. 2. Machab. 9. Aliquos emollit, sicut illos, quos ad compunctionem & lachrymas ducit, sicut fuit de latrone cū Christo crucifixo, qui inter ipsa tormenta ad pœnitentiam uenit. Aliquos purificat, sicut illos, quos immutat. Sic.n. dictum est superius. Visitabo in uirga iniquitates eorum, &c. Aliquos consolidat, s. quos per charitatem inflammat. Sic.n. sancti martyres quanto grauiora patiebantur tormenta, tanto eorum mens solidior efficiebatur, ut patuit in illis septem fratribus. 2. Machab. 7.

Auersio Dei duplex.

Iudæi cōuertentur in finem.

Apoc. 2.

Ira Dei dicitur ignis

Luc. 23.

Memorare quæ mea substantia: nunquid enim vanè constituisti omnes filios hominum? 1545

HIc pro sua exauditione multiplicem adducit rationem, quarū prima sumitur ex parte nostræ fragilitatis. secūda ex parte nostræ mortalitatis, ibi. *Quis est homo*. tertia ex parte diuinæ pietatis, ibi. *Vbi sunt*, quarta ex parte inimicorū iniquitatis, ibi. *Memor esto*, quinta ex parte iniuriatæ maiestatis, ibi. *Quod exprobrauerunt*. Quantū ad primū sciendum, quanto peccatum ex maiori fragilitate cōmittitur, magis ueniā meretur, & quātò ex minori, minoris est uenia dignum. quia fragilitas minuit de ratione voluntarij. Et hinc est, quod peccatū Adæ grauius dicit cæteris, quia natura in ipso integra erat, & non fragilis, vel corrupta per peccatū, post peccatū aūt est fragilis, & ad peccandum prona. Q͞m, ut dicitur Genes. 8. Sensus enim, & cogitatio cordis humani prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Et ideo peccata nostra sunt magis uenia digna. Et hanc rationem hinc tangit psalmista, dicens. Memo-

Peccatū fragilitate minoratur.

Memorare, quæ mea substantia. s. vita mea quam sit fragilis, & infirma. Sic. n. est fragilis, quod ex se non pôt a peccato surgere, vel ad debitum finem, ad quē facta est, peruenire, nisi tua misericordia ei succurrāt. Ex quo sequitur, qd nisi tu nobis misericordiam impendas, tu vanè cõstituisti filios hoīum. Vanum. n. dr̄, quod finem intentum non attingit. Et hoc est quod ait: *Nunquid. n. vanè constituisti filios hominum?* Vel aliter vbi notandum, qd substantia in scriptura multiplex est s. substantia, quæ nos sumus. Homo. n. est animal, & omne animal est substantia: Et quia principalior pars hominis, s. anima omnis ante Christi aduentum descēdebat ad infernum, ideo de ipsa dicebat psalmista. Et substantia mea in inferiorib. terræ. Est scdò substantia, qua viuimus, & sic diuitiæ dñr substantia, quia substare debet hominib. & non diminuari. Sic. n. dr̄ Thobiæ 4. Ex substantia tua fac eleemosynam. Est tertiò substantia, qua redimimur, s. Christus, qui substantia dr̄ p̄p stabilitatem sanctitatis, & gratiæ. Vnde Apostolus, Participes Christi effecti sumus; si tñ initium substantiæ eius firmum vsq; in finem retineamus. Et quia ista substantia nondum venerat, ideo psalmista illam expectando dicit. Et nunc, quæ est expectatio mea, nonne dñs; & substantia mea apud te est? Et isto modo hic accipitur substantia pro Christo, cū dicit. *Memorare quæ mea substantia,* quia s. tota mea substantia est Christus. Etenim si Iudæi deficiunt, non deficit mea substantia, quæ s. pertinet ad Christum, de qua formabitur corpus Christi. Non. n. interijt radix vnde veniet virgo Maria. Nam de populo illo fuit virgo Maria, de virgine Maria caro Christi, & caro illa non est peccatrix, sed peccatorum mundatrix, q. d. psalmista. Non debes populum Iudæorum ex toto perdere, sed *memorare quæ mea substantia,* s. Christus ex illo est oriundus, quod si totum populum perdis Iudæorum, substantia mea non orietur, & sic homines non redimentur. Ex quo sequitur, quod uanè constituisti filios hominum. Et istam expositionem hic tangit glossa.

Substantia multiplex.

Hebr. 3.

Psal. 38

A *Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem, & eruet animam suam de manu inferi.*

HIc adducit secundam rationem, q̃ sumitur ex parte nostræ mortalitatis, quæ stat in hoc. Omnis homo peccato primi parentis moritur, & descendit ad infernum, ex quo per se liberari non pôt. Nisi ergo tu succuras miserendo, sequitur q̄ oēs sunt perditi, & per te frustra constituti cū non deceat te sapiētē aliquid facere frustra, ergo nobis debes misereri. Et istā rõnem tangit Apostolus ad Hebr. 9. d. Statutum est hoīem semel mori, q. d. Cum a se a morte redire non possunt, si ad finē ordinatū peruenire debent, necesse est te ipsis misereri. Vel hoc de morte peccati proprius intelligit. Vel per hoc vult psalmista tangere Christi incarnationē, per quē solum ab æterna morte poterunt liberari, q. d. *Quis est homo, qui viuet,* s. post mortem resurgens, a mortuis, *& non videbit mortem,* quia post resurrectionem amplius, non morietur. *Et eruet animam suam de manu inferi,* s. qui per mortem descendēt ad infernum, & virtute propria se ab inferno liberabit. Certum est, q̄ ista nulli nisi Christo competere possunt, quia habuit potestatem ponendi aīam suam, & iterum sumendi eā. Dicat ergo de Christo, quem pro adiutorio postulat, vt veniat. *Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem,* &c. Certè solus Christus est, & hunc postulo adiutorē. Et uide, q̃ terribilis fuit sñia contra hoīem data mortis. Nā alias multas sñias Deus reuocauit, & mitigauit, istam aūt nullo modo sñiam abstulit, nec mitigauit. Quod ostendit Grego. super illo uerbo Iob de cimotertio. Scribis contra me amaritudines, d. Quia omne, quod loquimur transit, quod uerò scribimus, manet. Deus non loqui, sed scribere amaritudines dicitur, cum diu super nos eius flagella perdurant. Semel quippe peccanti homini dictum est. Terra es, in terram ibis. Et sæpè apparentes angeli hominibus præcepta dederunt. Moyses legislator per discretionem peccata coercuit; Ipse vnigenitus summi patris ad nos

B

C

D

Ioan. 10

Mors cõmunis est omnibus

Greg. 13 mo. c. 24

Sententia mortis ē immutabilis.

redimendos, venit, moriendo mortẽ absorbuit, vitam perpetuam denunciauit nobis, q̃ ostendit in se. Sed tñ illa, quę de carnis nostræ morte data est sñia ab ipso initio humani generis, vsq; ad finem sæculi non mutatur. Vnde Psalmista ait. *Psal. 75* *Quis est homo qui viuet, & non videbit mortem?* Quod benè rursum Psalmista intuens, ait: Tu terribilis es, & quis resistet tibi, ex tunc ira tua: quia videlicet peccanti in paradiso homini, iratus semel de mortalitate carnis nostræ sñiam fixit quæ & nunc vsq; ad vltimum mutari nullo modo valebit. Sed fortè dices. *Quæstio* Nunquid Enoch non euasit sñiam mortis, qui viuus trãslatus est in paradisum, vt habetur Gen. 5. & Eccl. 44. Nunquid *Helias morietur. 4. Reg. 2* Helias, qui viuens in curru igneo ascendit in cęlum? Ad hoc respõdet Greg. *Greg. 20 mo. c. 27* Et si nondum sunt mortui, mortis tñ sñiam nõ euadent. Vnde etiam ait, Nullus huc venit, qui ad carnis mortẽ eiusdem corruptionis suæ gressibus non tendat, de qua videlicet morte per Psalmistam dicitur, *Quis est homo, qui viuet, & non videbit mortem?* Nam & si ad cœlum raptus Helias esse perhibetur, mortem tantum distulit, non euasit, de ipso quippe ore veritatis dicitur, Helias quidem venturus est, & restituet omnia. Veniet. n. restituturus omnia, qui ad hoc nimirũ huic mundo restituitur, ut & prædicationis munera impleat, & carnis debitũ soluat.

1547 ***Vbi sunt misericordiæ tuæ antiquæ domine, sicut iurasti Dauid in veritate tua?***

HIc adducit tertiam rationem quæ sumitur ex ratione diuinæ pietatis, quæ stat in hoc. Antiquitus iurauit Deus Abrahæ, dicens, In semine tuo benedicentur omnes gentes. *Gen. 22.* Quod intelligebat de Christo qui ex semine Abrahæ erat oriundus. Hoc etiam promisit ipsi Dauid iureiurãdo, vt habet 2. Reg. 7. Et psal. 131. Iurauit dominus Dauid veritatẽ, & non frustrabitur eum, de fructu ventris tui ponam super sedẽ tuam. Si ergo nobis misericordiam non impẽdas; sed sic in captiuitate mori permittas populum tuum, vbi erunt misericordiæ tuæ antiquæ, quas s. promisisti Abrahę, & iurasti ipsi Dauid? Et hoc est quod subdit. *Sicut iurasti Dauid in veritate tua*, s. per teipsum qui es veritas, vel põt legi iste versus non interrogatiuè, sed magis determinãdo præcedentem versum. Nã dictum est, *Quis est homo, qui viuet & nõ videbit mortem*, &c. hoc solũ de Christo intelligi põt, de quo nunc subdit. Vbi, i. in quo Christo *sunt misericordię tuæ antiquæ, dñe*, quia in Christo impletur omnis misericordia, & gratia antiquis promissa patribus, *In Christo est oĩs misericordia* quia vt dr Io. 1. De plenitudine eius accipimus omnes gratiam pro gratia. Qualiter aũt misericordia sit in Deo, uide supra vers. 55. & 782. & quod Christus dicatur misericordia Dei, vide supra uers. 1450.

1548 ***Memor esto, domine, opprobrij seruorum tuorum, quod continui in sinu meo multarum gentium.***

POnit hic quartam rationem quæ sumitur ex parte iniquitatis inimicorum, quanto enim quis crudelius ab inimico persequitur, tãto amplius indiget misericordia. Chaldæi autem captiuos habentes Iudæos, nõ mãsuetè illos tractabant, sicut modo ipsos tractant Christiani, sed crudeliter ipsis multa inferentes opprobria. Vnde dicit: *Psal. 43* Posuisti nos opprobrium uicinis nostris subsannationẽ & derisum ijs qui in circuitu nostro sunt. Posuisti nos in similitudinem gẽtibus, cõmotionẽ capitis in populis, &c. Et istud opprobrium in populo Iudęorum durauit usq; ad Christum quia tũc populus Iudæorum ipsum intelligẽtes, summoptè fuit honoratus, qñ Dei uerbũ de ipso carnem assumpsit. Et istud opprobrium populus captiuatus patienter tolerabat in sinu suo, i. in mente sua. *Sinus mẽte significat.* Nam sinus mentem significat, ut ostendit Gregor. dicens. *Greg. li. 22. mor. c. 14.* Scriptura sacra plerunque sinum pro mente ponere cõsueuit, sicut uoce ecclesiæ de persecutoribus nostris per Psalmistam, dicitur. *Psal. 78* Redde uicinis nostris septuplum in sinu eorum, ac si aperte diceretur: In mente sua recipiãt hoc quod in nostris corporibus sæuientes operantur, ut dum exterius ex parte puniũt, ipsi interius perfectè puniãtur.

Et sic

Et sic quod hic dicitur. *Quod continui in sinu meo multarū gentium*, i. memor esto opprobrij nobis a multis gentibus illati, quod quidem patienter in mēte porto. Memorari enim mala dicitur Deus, quando illa punit, obliuiscitur autem dum illa punire differt. Quomodo autē recordatio, vel obliuio cadit in Deo, uide supra uers. 349.

1549 *Quod exprobrauerunt inimici tui, domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui.*

Iniuria Dei non est toleranda. *Chrys. Matt. 4.*

Hic ostendit propositum ratione diuinæ maiestatis iniuriatæ. Quam uis.n. proprias iniurias ferre patienter, sit uirtuosum, iniurias autem Dei sustinere, uitiosum est. Vnde Chrys. ait super Matth. Ait Christus cum passus fuisset tentationis iniuriā, dicēte sibi diabolo. Si filius Dei es, mitte te deorsum, nō est turbatus, nec diabolum increpauit. Nūc autem, quando diabolus sibi Dei vsurpauit honorem, exasperatus est & repulit eum dicens. Vade, sathana, ut nos illius discamus exemplo nostras quidem iniurias magnanimiter sustinere, Dei aūt iniurias neque usque ad auditum sufferre. Qm̄ quidem in proprijs iniurijs esse quempiam patientem, laudabile est: iniurias autem Dei dissimulare, nimis est impium: Modo ad propositum ista captiuatio populi Iudæorum cedebat ad iniuriā Dei, quia Chaldæi eis improperabāt dicentes, ꝙ Deus eorum non potuisset defendere Christum dn̄i, i. regem Iudęorum ne captiuatus in Babyloniam fuisset commutatus. Et hoc est, quod ait Psa: *Memor esto improperij, quod exprobrauerunt inimici tui, Domine.* Et quod fuit illud improperium? *Quia exprobrauerunt commutationem Christi tui.* Probo.n. probras idē est, quod redarguere, iniuriari, uituperare. Et componitur cum ex, & fit exprobro, bras, i. ualde, & multum uituperare, iniuriari, & redarguere. Vel hoc intelligitur secundum Hebræos de Christo messia. Prędidit enim psalmista, ꝗ Christi uita, & doctrina contraria retur multum uitæ Scribarum, & Sacerdotū, & ipsorum uitia detegeret, quia Christus commutationem uitæ de uitijs ad

Exprobrare quid sit.

A uirtutes uerbis, & factis ostendebat: Et propter istam uitæ commutationem ipse Christus, & fideles multa opprobria sustinuerit. Et hoc est, quod dicit. *Quod exprobrauerunt cōmutationem Christi tui.* Vnde in Hebręo habetur. *Quod exprobrauerunt uestigia Christi tui.* Et tūc clarior est litera, quia facta, & uerba Christi, ꝗ sunt eius uestigia, fuerunt a Sacerdotibus, & scribis reprobata. Vel exprobrauerunt cōmutationem Christi tui: quia prauidebat psalmista, ꝙ infideles Christiani abijcerent cōmutationē Christi, scilicet qualiter Christus commoratus est, quia B crucifixus est, quia mortuus est. Vel pōt intelligi de commutatione pœnitentiæ, ꝗ Christus prædicauit, ut uita cōmutaretur per pęnitentiam de uitijs ad uirtutē. Quod maximè infideles exprobrant, s. ꝙ suauia fugiamus, & eligamus aspera, prospera mūdi detestemur, & sequamur aduersa, uitā contemnamus, & mori gaudeamus. Ista est commutatio pęnitentię. Magna quippe est commutatio a uirtutibus ad uitia, sed maior a uitijs ad uirtutes commutari. Deus.n. super bonos ma C num dexteram tenet, & super malos sinistram. Sed dum boni cōmutantur ad uitia, mali verò ad uirtutes per pœnitentiā, Deus consimiliter manus suas super illos cōmutat. Quod planè fuit figuratū in commutatione manuum Iacob super Ephraim, & Manassem. De qua habetur Gen. 48. vbi dr̄ quod Ioseph posuit duos filios suos ante Iacob, ut eis benediceret, scilicet Ephraim, & Manassē, sed posuit Ephraim ad sinistrā patris, Manassem uero ad dexterā. Qui Iacob extendens ma D nus, manum dexterā posuit super caput Ephraim minoris, sinistrā uero super caput Manasse maioris commutās manus, Ephraim.n. qui crescens interpretatur, significat illos, qui per pęnitentiā commutantur de uitijs ad uirtutē, qui dū essent in culpa, erant ad sinistrā Dei collocati, sed per pęnitentiam cōmutati, dextera Dei manus extenditur super illos, qui crescunt in virtutibus. Manasses uerò, qui obliuiosus interpretatur, significat illos, qui de statu gratiæ caduut ad culpam, & Deum, quem prius nouerant, obliuiscunt, & isti de dextera Dei commutan-

Cōmutatio pœnitentia.

mutantur ad sinistram. Et ideo, quia carent cõmutatione pœnitentiæ, carent & benedictione dexteræ Dei, & ad sinistrã ponuntur, de quib. dicitur Ps. 54 Non.n. est illis commutatio, & non timuerunt Deum, extendit manũ suã in retribuendo. Quod ad propositum exponit glo. d. Non.n. est illis commutatio, i. peruersi sensus, sed permanent in peruersitate, & sic moriuntur, quia per pœnitentiam nõ commutatur in melius, quia sensus perditorum incommutabilis est. Et vñ hoc? Quia non timuerunt Deum. Hoc.n. remedio per pœnitentiã commutatur homo, s. quia timet Deũ. Et quę pęna istos sequatur, adiungit dicens. Extendit manum suam in retribuendo, s. a simili ferire volentis, qui manus eleuat, ut grauius percutiat. Et iõ quia tales per pęnitẽtiã non cõmutantur ad bonum, ipsi inde cõmutantur ad pęnã æternam. Iob. 9. commuto faciẽ meam, & dolore torqueor.

1550 *Benedictus dominus in æternum, fiat, fiat.*

HIc surgit ad gratiarum actionem. Vbi aduertendum, ꝙ iusti in omni statu Deo gratias agunt, in aduersis G per patientiam, in prosperis per humilitatem: propter quod dicunt. Benedicam dominum in omni tempore, &c. Sic igitur Psal. quia in isto Psal. narrauit prospera Iudæorum, & aduersa, in omnibus gratias agens ait. *Benedictus Dominus in æternum*, i. semper. Sequitur. *Fiat, fiat*, i. sic sit, quo semper ab omnibus benedicatur. Et nota, ꝙ benedicere Deũ est iuste viuere, vide sup. vers. 378. Et quod benedicimus Deũ multipliciter vers. 502. Et sm Hieronymum hic finitur tertius liber psalterij, vide sup. vers. 687.

Psal. 33 Gratiarũ actio.

Hierony.

PSAL. LXXXIX.

1551 D*Omine refugium factus es nobis a generatione in generationem.*

HVic Psal. præmittitur titulus iste. *Oratio Moysi hominis Dei.* Opinio fuit aliquorum, ꝙ Dauid istum Psal. fecerit, sed intitulatur Moysi. Cuius ratio est, quoniam Moyses fuit lator legis antiquæ, & propheta nouæ legis, de quib. agit iste Psal. tractans statum antiquæ legis, in qua terrena præmia pollicebantur, & de statu nouæ legis dãdę per Christum. Cum.n. sit uita vetus, & vita noua, uita mortalis, & uita inmortalis: anni, qui pro nihilo habentur, & dies, quibus implebimur misericordia, & pęna primi hominis, & regnum sæculi, de quib. agit iste Psal. ideo ab ipso Moyse intitulatur, non ꝙ Moyses ipsum fecerit, sed Dauid. Et hanc opinionem ponit gl. Sed verisimilius, & cõius dr a doctoribus, ꝙ Moyses F istum Psal. fecerit, & ab ipso intitulatur tanq̃ ab auctore. Vt.n. dictum fuit in principio huius libri, plures fuerunt auctores psalmorum, inter quos fuit Moyses, qui istũ psalmum fecit ad impetrandum populo quem eduxerat de Ægypto beneficia Dei. Et sic titulus est planus, *Oratio Moysi hominis Dei.* Alius textus habet *viri Dei*, & idem est sensus. Agit iste Psal. de defectu generis humani, qui per Christum auferetur. Sic igitur ad literam petit beneficia tẽporalia populo Israel: sed quo ad intellectum prophetæ petit spiritualia beneficia Christi populo Christiano. Intentionẽ mouet ad cõtemptum vitæ ueteris, & ad amorẽ uitæ nouæ. Quibus uisis, Psal. iste diuiditur in duas partes, quia primò recoluntur beneficia Dei præterita: secundo postulantur futura, ibi. *Qui nouit.* Prima, diuidit. in duas: quia primò recolit beneficia homini data generaliter: secundò beneficia naturę lapsę data specialiter, ibi. *Ne auertas.* Prima iterũ diuiditur in duas, quia primò beneficia recolit: secundò, circa hoc errorẽ excludit, ibi. *Priusquam montes.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ H duo præcipua beneficia fecit Deus naturæ humanæ a principio. Primum fuit beneficiũ creationis, quia de nihilo creauit hoiẽm, & pre alijs creaturis ad imaginẽ, & similitudinẽ suam, quan.um s. ad animam, per q̃ est capax Dei per cognitionem, & amorẽ. Secundum est beneficiũ singularis gubernationis, qu a ordinauit hoiẽm ad uita beatã habendã, quam consequi nõ potest sine speciali Dei gubernatione, & adiutorio gratiæ, quæ hominem in finem beatum dirigit. Et hoc modo

Beneficia Dei.

modo nó gubernat ceteras creaturas inferiores. Sic.n.Apostolus 1.Cor.9.Nó est Deo cura de bobus.Secundum beneficiũ includit primum,& ideo ſm tangit d. *Domine,refugiũ factus es nobis* quia ſingulariter nos ad te dirigis ut ad tuũ refugiũ perueniamus. Per hoc aũt vult oſtẽdere, ꝙ Christus in ſua incarnatione factus eſt refugium nobis,vt Christo dicat, *Dñe,refugium factus es nobis*,vt ſit ſenſus.Dñe,tu es refugiũ nobis, quia factus es. Non eſt Deus factus, niſi quia filius incarnatus eſt.Qualiter aũt Chriſtus ſit refugiũ noſtrum,vide ſup.uerſ.438,439.755.Et nota hic, ꝙ filius Dei ut noſtrũ eſſet refugium,pro nobis multipliciter legitur factus. Hic.n.factus eſt ſimilis hominibus, noſtrã carnem aſſumendo. Factus eſt obſecrans prolixius, patrem Deum exorando.Factus eſt obediens in omnibus,crucis mortem tolerando. Primò factus eſt ſimilis hoibus.ad Rom.1.Factus eſt ex ſemine Dauid ſm carnem: quia,ſ.caro glorioſæ uirginis, ex qua uirtute ſpiritus ſancti formatum eſt corpus Chriſti,proceſſit ex ſemine Dauid. Et in hoc magna nobis commẽdatur humilitas, cuius humilitatis magnitudinẽ admirãs Apoſtolus, per iſtud participium factus, ait ad Philip.2.Hoc ſentite in uobis,quod & in Chriſto Ieſu, qui, cũ in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo:ſed ſemetipſum exinaniuit,formam ſerui accipiens in ſimilitudinẽ hominum factus. Qui ideo ſic factus eſt, ut noſtrã ſuperbiam deprimeret ſuo exemplo:ut,ſi quis ab hoib.exemplum humilitatis non dignatur accipere,ſaltẽ illud recipiat a filio Dei.Vñ Aug.ſuper Ioannem ſer.25.ait. Quid ſuperbis,ò homo? filius Dei propter te humilis factus eſt. Pudet te fortaſſe imitari hoiẽm humilẽ, imitare humilẽ Deum. Venit filius Dei in homine,& humilis factus eſt.Præcipit tibi ut humilieris,nõ pcipitur tibi,ut ex hoie fias pecus.Ille verus Deus factus eſt homo,& tu cognoſce te hominẽ eſſe. Tota humilitas tua eſt, ut teipſum cognoſcas.Conſiderando ergo verbum Dei carnẽ factũ,ducimur ad humilitatẽ Et ideo dicamus cum paſtoribus. Videamus hoc verbũ, quod factum eſt, quod dñs fecit,

Factus eſt Chriſtus multipliciter

Rom.1.

Incarnatio Chriſti.

Auguſt.

Luc.2.

A & oſtendit nobis. Secundò eſt factus obſecrans prolixius.Luc.22. Factus in agonia prolixius orabat, & factus eſt ſudor eius ut guttæ, &c. In hoc enim, ꝙ factus eſt orãs,humilitatis nobis dat exẽplum, dum cõſpicis illum, qui oĩum uota exaudit, cũ tãta humilitate exorare patrem, quod totũ fecit, ut nos orando humiles eſſe doceret,unde & pp hoc orando ẽt genuflexit.Vnde Greg.Naz.Humanus uſus habet, pronos terræ ſupplicare maioribus,facto oſtendentes maiores nobis eſſe,quib. ſupplicamus. Palã aũt eſt huma B nã naturã nihil dicere Deo condignũ, & ideo honorifica ſigna, q̃ inuicem exhibemus, fatentes nos humiles eſſe reſpectu excellentię Chriſti facimus incõparabili naturæ. Filius ergo Dei factus refugiũ nobis genuflexit orãdo, ſanciens nõ eſſe ſuperbiendũ orationis tpe., ſed per oĩa inſiſtendũ humilitati.Iud 9.Humiliũ,& manſuetorũ tibi,dñe ſemper placuit deprecatio, quia reſpexit in orationem humiliũ,& non ſpreuit preces eorum. Tertiò factus eſt obediens in oĩbus, ad Philip.2. Factus eſt obediens vſq; ad mortẽ, C mortẽ aũt crucis.ubi gl. Attẽde qualiter fact⁹ eſt humilis Chriſtus, qñ factus eſt, humilis vſq; ad incarnationem, uſq; ad diaboli tentationem,uſque ad populi irriſionẽ,vſq; ad ſputa, uincula,alapas,& flagella,uſq; ad mortẽ. Et,ſi parũ eſt hoc, aliquid addendum eſt de genere mortis mortẽ aũt non quãlibet,ſed crucis,q̃ ignominioſior cæteris erat.Ecce habemus humilitatis exemplum,ſuperbiæ medicamentũ.Quid ergo ſuperbis ò homo? O pellis morticina,quid tenderis? O ſanies feda,qd inflaris? Princeps tuus D humilis factus eſt,& tu ſuperbis? Caput humile,& mẽbrum ſuperbũ, res eſt monſtruoſa. Qu a igitur vſq; ad tantam obedientiã humilis pro nobis eſt factus, merito de ipſo dicitur. Humilis factus, & confuſus, pauper, & inops.

Gregor. Nazian.

Pſ.101.

Philip.2

Pſal.83

1552

Priuſquam montes fierent, aut formaretur terra, & orbis a ſæculo & in ſæculum tu es Deus.

HIc remouet occaſionem cuiuſdam erroris. Quia enim dixit Deum nobis factum eſſe refugium, cum factio quandam

quandam mutabilitatem includat: posset forsitan ex hoc aliquis inferre Deum esse factum. Hoc remouet Psalm. dicens, Deum esse æternum. Æternitas autẽ nullam mutationem recipit: sic nec Deus, vnde dicit hic Deum esse Deum ante oẽm creaturam, vnde ait, *Priusquam montes fierent*. Per montes .n. intelligit angelicam naturam, per terrã verò naturam humanam. Et dicit montes factos, sed terram formatam. De angelis .n. dixit Deus, Fiat lux, & facta est lux. De hominib. vero dicitur, Formauit Deus hominem de limo terræ. Formari .n. vel fingi dicitur ẽm corpora (vt dicit gl.) quod angelis non cõpetit. Et consequenter omnes alias creaturas insimul concludit, d. *Et orbis*, .i. anteq angeli fierent: antequam homo formaretur: antequam orbis, i. generaliter antequam oĩs creatura fieret. *Tu es Deus à sæculo, & vsque in sæculum*, i. ab æterno vsq; in æternum. Hic .n. ẽm glo. sæculum non pro tempore, sed pro æterno accipitur. Propriè .n. loquendo, Deus non est a sæculo, quia est ante omne sęculum, nec est vsque in sæculum, cum sit sine fine. Sed qualiter est possibile ꝙ Deus sit factus nostrum refugium, qui ante non erat nostrum refugium, & non sit mutatus? Dico ꝙ in hoc est aliqua mutatio, sed in nobis, non in Deo. Sicut si fenestra sit clausa, sol non est illuminans domum, si aũt aperiatur, sol fit illuminans domum. Et ista mutatio, quæ fit de non illuminante illuminans, solùm est in domo, & non in sole. Et notanter d. *Tu es Deus*, & non dicit, Tu fuisti Deus, vel eris, quia æternitas non capit præteritum, nec futurum, quia omne præteritum, vel futurum mutabile est, ut ostendit Mag. lib. 1. distin. 8. Vnde esse creaturarũ respectu esse Dei, est non esse. Vñ super illo verbo Iob. 23. Ipse solus est, ait Greg. lib. 16. mor. c. 18. Nunquid non sunt angeli, & homines, cęlum, & terra, aer, & maria, cuncta uolatilia, uel quadrupedia, atq; reptilia? Et certè scriptum est, Creauit Deus, vt essent omnia. Cum ergo in rerum natura tam multa sunt, cur beati viri nunc uoce dicitur, ipse solus est? Sed aliud est esse: aliud principaliter esse: aliud mutabiliter: aliud immutabiliter esse. Sunt enim

Montes sunt angeli.

Terra sunt homines.

Deus mutabilis nõ est, sed mutatio in nobis ẽ.

Esse propriè soli Deo cõpetit.

E hæc omnia, sed principaliter non sunt quia in semetipsis minime subsistunt, & nisi manu gubernantis teneantur, esse, nequaquam possunt. Cuncta namque in illo subsistunt, a quo sunt creata. Nec ea, quæ viuunt, sibimetipsis vitam tribuũt: neque ea, quæ mouentur, & non uiuunt suis nutibus ad motum ducuntur, sed ille cuncta mouet, qui quædam uiuificar, quædam verò non uiuificata in extremã essentiam mire ordinans seruat. Cuncta quippe ex nihilo facta sunt, eorumque essentia rursum ad nihilum tenderet, nisi eam auctor omnium regiminis manu F retineret. Oĩa itaque, quæ creata sunt, per se nec subsistere ualent, nec moueri, sed intantum subsistunt, inquantum ut esse debeant, acceperunt, intantum mouentur, inquantum occulto instinctu disponuntur: Ecce .n. peccator flagellãdus est de reb. humanis: arescit in eius laborib. terra, concutitur in eius naufragijs mare, ignoscit in eius sudoribus aer, tenebrescit contra eum inundationibus cœlum, in ardescũt in eius oppressionib. hoĩes, mouentur in eius aduersitate etiã G angelicæ uirtutes. Nunquid nã hæc, quæ inanimata, uel quæ uiuentia diximus, suo instinctu, & non magis diuino impulsu agitantur? Quidquid est itaque, quod exterius sæuit, per hoc ille metuendus est, qui principaliter est, & hoc interius disponit, qui etiam ad Mosen dicit. Ego sum, qui sum, sic dices filijs Israel, Qui est, misit me ad uos. Cum itaq; flagellamur per ea, quæ videmus, debemus illũ sollicitè metuere, quẽ non videmus. Consimiliter & nunc Psal. esse soli Deo appro-H prians dicit. *A sæculo & vsque in sæculum tu es Deus*. Et Ps. 101. Mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es.

Peccator punitur ab omni creatura mota à Deum.

Exod. 3.

Ne auertas hominem in humilitatem: & dixisti, Conuertimini filij hominum. 1553

Ponitur hic Dei beneficium collatum naturæ lapsæ. Et primò hoc facit, secundò circa hoc beneficium quendam errorẽ excludit, ibi. *Quoniam mille*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ beneficiũ, quod Deus homini lapso cõfert, est hoc, quia ipsum continuè reuocat ad se,

se, ut ad finem debitum, pp quem factus est, possit peruenire. Reuocat aūt ipsum ad suam gratiam modis diuersis, aliquādo prosperis, aliquando aduersis, aliqñ promissionibus, aliqñ terroribus. Orat ergo pro hoc Ps.d. *Ne auertas hominē in humilitatem.* Homo.n.a principio in magno honore fuit positus, quia omnium dñs factus. Ps.8. Omnia subiecisti sub pedib. eius. Nunc aūt per peccatum tñ est humiliatus, q̄ omnibus creaturis subijcitur, & ab omnibus læditur, ēt a pulicibus, & muscis. Et ab isto statu rogat ps. Deum liberare hominem d. *Ne auertas hominem in humilitatem*, i. ne dimittas ira abiectum, & humiliatum, ut omni creaturæ subdatur; sed reuocat ipsum per tuam gratiam ad statum pœnitentię quo ad statum perditum possit recuperare. Et quamuis Deus hoc continuè faciat, ad nos tñ per hoc ipsum rogare spectat. Ideo ps. confitetur hoc Deum facere cōtinuè, d. *Et dixisti, conuertimini, filij hominum.* q.d. Et sic fecisti, quia semper dixisti conuertimini filij hominum. A principio.n. Deus conuersionem hominum quæsiuit. Nam statim post peccatum primi hominis Adam, & Euam reprehendit ut pœniterent. Similiter Cain quia fratrem habebat odio, dicens, Cur concidit facies tua? Et similiter facto homicidio, sibi dicit. Vbi est Abel frater tuus? Et sic per omnem statum hominum Deus peccatorum quæsiuit conuersionem, unde Ezec.18. Nolo mortē peccatoris, sed ut magis conuertatur, & uiuat, ut sit sensus. Quia tu dixisti, cōuertimini, filij hominū, ideo ne auertas hominem in humilitatem, idest, hoc peto, ut tu hoc in hōie facias, quia cōuerti nō poterit, nisi tu illum conuertas. Ideo alibi orat, dicens, conuerte nos, Deus salutaris noster. Istam conuersionem facit amor, & timor, uide supra uers. 455. De conuersione multiplici, uide supra uers. 1323.1326.1374.1378.

Conuersionē peccatorum Deus q̄rit.

Gene 4.

Ezec.18

Psal.84

3554 *Qm̄ mille anni ante oculos tuos, tanquam dies hesterna, quæ præterijt.*

Remouet hic errorem humanum. Et primò pro tempore ante diluuium. Secundò pro tempore post diluuium, ibi, *Quæ pro nihilo*. Qñ ad primū sciendum inter alia, quæ homines errare circa uitia faciunt, & non cito conuerti ad Deum, est spes uitæ longioris. Sic multos prouocat ad peccandum. Quod ostendens Greg. ait, Reproborum mens erga dies præsentis uitæ tanto amore cōstringit, ut sic semper hic appetant uiuere, quatenus, si ualeant, uiuendi cursum desiderent nūquam finire. Cogitare q̄ pe futura despiciunt, spem totam in rebus trāseuntib. ponunt, habere se nulla, nisi quæ prætereunt, conspiciunt. Cumque nimis transeuntia cogitant, & mansura nullatenus sperant, sic cęcitate insensibili cordis oculus claudit, ut ęternę luci nullatenus intendatur. Vñ fit sępè, ut iam corpus molestia quatiat, & intima mors uirtutē uitalis spiritus incidat necdū curare, quæ mūdi sunt, desinant, iamq; eos ultor ad iudicium pertrahit, & tñ ipsi ordinatione sollicita reb. transeuntib. occupati, nihil aliud cogitant, nisi in hoc mundo qualiter uiuant, derelinquenda oīa quasi possidenda disponunt, quia spes uiuendi non frangitur, ēt cum uita terminatur. Iam ad iuditiū pertrahunt per sniam, & tñ adhuc habendis rebus inhærent per curam. Dura etenim mente abesse mors longè credit, ēt cum sentit. Sicque a carne animi soluitur, ut erga præsentia immoderato amore se retinens, cum ad æternum supplicium ducit, hoc ipsum quoq; nesciat qui ducat, & deserens quæ amare cū termino noluit, repente sine termino inuenit, quæ nunquam præuidit, &c. Sic ergo apparet, quòd spes longioris uitæ homines implicat peccatis, & a conuersione pœnitentiæ retrahit. Hoc autem maximè erat tempore ante diluuium, in quo homines diu uiuebant, scilicet, nōgentis, & octingentis annis, ut patet Genes.5. Istum autem errorem uitæ longioris excludens Psal ait. *Quoniam mille anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna, quæ præterijt*, idest, totum tempus uitæ præsentis respectu æternitatis est nihil. Ex hoc inferre uolens, quòd in longitudinem uitæ homo sperare non debet, quia tempus quantumcunq; longū præterit. Quod autem præteritum est nihil

Spes uitę longioris decipit multos. Greg. 8. mo.c.12

Vita præsens est nihil.

nihil est. Vnde hic ait glo. Omnia.n.quæ fine clauduntur, pro transactis habenda sunt.q.d. Nihil est homo, nisi des ei alteram vitam. Et aduerte, q̄ nō solū mille anni sunt tanquam dies vna hesterna, sed multo minus debet computari qua vna dies, vnde subdit.

1555 *Et custodia in nocte: quæ pro nihil habentur: eorum anni erunt.*

VBi notandum, q̄ ista prima pars versus, s. *Et custodia in nocte*, est de versu præcedenti, vt sit sensus. Mille anni sunt tanquam dies hesterna, quinimmo minus q̄ dies hesterna, quia sunt vt & custodia in nocte, quæ. s. custodia minus est q̄ dies. Pro cuius intelligentia sciendum, q̄ hic accipitur custodia noctis pro vigilia. Secundum aūt, q̄ Hieron. dicit super illud Mat. 14. Venit ad eos quarta vigilia noctis. Stationes, & vigiliæ militares in triū horarum spatium diuiduntur sic q̄ quælibet vigilia, vel custodia continet tres horas, sed aliqn̄ plus, aliquādo minus. Vbi notandum, q̄ nox distinguebat quo ad custodias militū in quatuor partes, quarū quælibet pars dicebatur vna vigilia. Et sic quando nox erat maior, quælibet custodia, vel vigilia erat lōgior, qn̄ verò breuior, tunc quælibet vigilia erat breuior. Accipiendo aūt noctem, prout est in t̄pe medio inter longitudinem, & breuitatē, s. vt est in æquinoctio vernali, vel hyemali, nox continet duodecim horas. Quę diuisa in quatuor custodias, quælibet custodia cōtinebat tres horas. Et sic accipit Hiero. d. Vigiliæ militares continebant tres horas, quia accipit noctem, non prout est longior, neq; breuior, sed prout est in æquinotio. Ad propositum ergo ait Psalmus, q̄ mille anni non solum sunt ut dies hesterna ante oculos Dei, imò et minus, quia sunt ut custodia in nocte, quasi dicat, quia non solum sunt ut una dies, imò ut tres horæ quæ faciebant vnam custodiam noctis. Aliter autem Isidorus 5. ety. dicit, quòd septem sunt partes, vel custodiæ, aut vigiliæ noctis, s. vesperum, crepusculum, conticinium, intempestū, gallicanum, matutinum, & diluculum.

Custodia noctis dr̄ vigilia. *Hieron.* *Custodia noctis habet tres horas.* *Noctis quatuor sunt partes.* *Isidor.* *Noctis septē sunt partes.*

Vesperum aūt dr̄ prima pars noctis ab occidentali stella, quæ solem occidentē sequitur, & tenebras sequentes præcedit. Crepusculum aūt dr̄ pars sequens qua si dubia lux. Nā creperon idem est, q̄ dubium, & hæc pars est inter lucem, & tenebras. Tertia pars dr̄ conticinium, s. qn̄ cuncti solent conticere, i. simul tacere. Quarta pars dr̄ intempestum, i. mediū noctis, quasi sine tempore, quia tunc nō est tempus aptum alicui rei fiendæ. Per actus.n. nostros cognoscimus tempus, & per consequens sine tempore illa pars dr̄, quia non est apta actibus humanis, sed magis dormitioni. Quinta pars, gallicanum dr̄, p̄p gallos lucis prænuncios suo cantu. Sexta pars dr̄ matutinum, scilicet pars sequens, scilicet tempus medium inter abscessum tenebrarum, & ad uentum auroræ. Et dicitur matutinum, quia illa hora inchoatur mane. Septima pars dicitur diluculū, quasi diei prima lux iam incipiens, quæ pars etiam aurora dicitur: Est enim aurora clarescentis diei exordium, quæ solis ortum præcedit. Si ergò accipimus istas partes vel custodias noctis, prout nox septem habet partes, patet quòd adhuc minori spacio comparantur mille anni quàm sit vna dies hesterna. Sequit. *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt.* Hic est principium sententiæ. Hic enim remouet errorem illorum, qui differunt conuerti post diluuiū spe longitudinis vitæ, quia, si vita longior erat ante diluuium, quā post fuerat, quia durabat per mille annos, vel circa, qui tamen nihil sunt ante oculos Dei, vt dictum est, quanto magis post diluuium talis spes est vana quādo multo breuior est vita quàm ante? In ista ergò parte tractat de breuitate vitæ nostræ post diluuium. Et tria facit, quia primò proponit vitæ nostræ breuitatē. Secundò ad hoc adducit exemplū conformitatem. ibi, *Mane sicut*. Tertiò ad hoc adducit diuinæ iustitiæ æquitatem. ibi, *Quia defecimus*. Quantum ad primū sciendum, quòd istum textum aliter ponit Hieronymus iuxta literam Hebraicā, quæ est magis errori, quæ dicit, Fluctuasti eos, somnium erunt. Quia scilicet in diluuio homines fuerunt aquis diluuij

diluuij submersi, exceptis octo personis. Et terræ fertilitas inundatione aquarũ fertilitatem suam perdidit. Vnde & homines post diluuium breuioris uitæ fuerunt, sic ꝙ uita hominis videbatur quasi quædam dormitio, siue somnus breuis respectu vitæ ante diluuium. Et hoc est, quod dicit littera Hebraica. Fluctuasti eos, s. aquis diluuij, & velut somniũ erũt. Et hoc idẽ vult litera nostra dicens. *Quæ pro nihilo habentur, eorum anni erunt*, q. d. *anni eorum*, i. totum tempus vitæ nostræ diluuium erunt sicut somnia, quæ pro nihilo habentur. Quia somnia dormientibus aliquid apparent, & de facto nihil existunt. Sic.n. pro nihilo totum tṗs uitę præsentis reputabat Iob, cum dicebat. Iob.7. Parce mihi, Domine, nihil.n. sunt dies mei. Et istam uitæ præsentis breuitatem inducit Psa. quam dicit esse nihil, ut ipsa considerata uitam perpetuam nobis paremus. Nã huius breuitas ad Dei amorẽ nos inducit, teste Grego. lib. 12. mor. c. 8. dicente. Quia hic homo vires viuendi ad modicum accepit, ut in perpetuum transeat, ubi eius uitam terminus non concludit, ut in hac breuitate roboratus colligat, unde in perpetuitatem ueniat, uel ut semper gaudeat, uel ut suscepta supplicia non euadat.

Vita breuitas nos inducit ad Deũ.

1556 *Mane sicut herba transeat, mane floreat, & transeat, vespere decidat induret, & arescat.*

Vita præsens herba, et flori comparatur.

Hic breuitatis vitæ ponitur exemplum. Transitus namq; herbæ directè assimilatur breuitati uitæ præsentis, q̃a sicut herba mane floret, & statim succisa desiccatur, sic & uita nostra quantumcumq; in alto statu floreat, modica percussione, vel infirmitate percussa cadit. Per mane. n. significatur principium vitæ, per uesperum aũt finis. A mane ergò transitiu vesperum, quia a principio semper tendit ad finem, & nunquã quiescit. Vnde nostrũ uiuere nihil aliud est, quàm tendere ad mortem. Vespere autẽ decidit per mortem, & tunc induratur, & arescit, q̃a in cineres redigitur. Rectè .n. vita nostra herbę, & flori cõparatur, ut ostendit Greg. lib. 11. mor. c. 27. exponens illud Iob. 14. Qui quasi flos egreditur, &c. dicens. Quasi. n. flos egreditur homo, quia nitet in carne, sed cõteritur, quia redigit in putredinẽ. Quid. n. sunt nati homines in mundo, nisi quidam flores in campo? Tendamus oculos cordis in hanc latitudinem mundi præsentis, & ecce quasi tot floribus, quot hominib. plenus est. Vita itaq; in carne, flos est in fœno. Vnde bene per Psal. dicitur. Homo sicut fœnum dies eius, & sicut flos agri sic efflorebit. Esaias quoq; ait. Oĩs caro fœnum, & oĩs gloria eius sicut flos fœni. Homo. n. more floris procedit ex occulto, & subito apparet in publico, qui statim ex publico per mortem trahitur ad occultum. Carnis nos viriditas ostendit, sed ariditas pulueris ab aspectibus retrahit. Quasi flos apparuimus, qui non eramus, quasi flos arescimus, qui temporaliter apparebamus. Et quia per momenta homo quotidie compellitur ad mortem rectè adiungitur: Et fugit uelut umbra, & nunquam in eodem statu permanet. Sed cum sol quoq; cursum suum indesinẽter peragat, nunquamq; in stabilitatem se figat, cur cursus uitæ hominis umbrę potius q̃ soli cõparatur, nisi quia, amisso amore conditoris, calorem cordis perdidit, & in solo iniquitatis suæ frigore remansit? Qui igitur in amore Dei calorẽ cordis non habet, nec tũ uitam, quam diligit, tenet, sed uelut umbra fugit. Bene autem dicitur. Et nũquam in eodem statu permanet. Quia dum infantia ad pueritiam, pueritia ad adolescentiam, adolescentia ad iuuentutem, iuuentus ad senectutem, senectus transit ad mortem, in cursu uitæ præsentis ipsis suis augmẽtis ad detrimẽta impellitur. Et inde semper deficit, unde proficere in spacium vitæ credit. Firmum etenim statum hic habere nõ possumus, ubi trãsituri uenimus. Atq; sic ipsum nostrum uiuere est quotidie à uita transire, &c. Et hoc exemplum ponit hic Psal. d. *Mane sicut herba transeat, mane floreat, et transeat.* Hic. n. transire bis ponitur, ut transire huius uitæ cordi nostro magis imprimatur. Et nota, ꝙ uitæ præsentis transitus, atq; breuitas multis rebus transitorijs in scriptura comparatur, ut de supra uersic. 567.

Ps. 102.

Esa. 40.

Quia

1557 *Quia defecimus in ira tua: & In furore tuo turbati sumus.*

ADducit hic diuinæ iustitiæ æquitatē. Et quatuor facit, quia ponitur primò effectus diuinæ iustitiæ. Secundò defectus nostræ malitiæ. ibi. *Posuisti.* tertiò processus nṙę miseriç. ibi, *Anni nostri.* quartò respectus diuinæ clementiæ, ibi. *Qm̄ superuenit mansuetudo.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ ante peccatum vita hominis nō sic transibat cum tpe: sed homo, transeunte tpe, stabat, ut ostendit Greg. dicens. Lapsum vitæ primus homo ante culpā habere non potuit, quia tempora, eo stante, transibant. Sed postquam deliquit, in quodā se quasi lubrico temporalitatis posuit. Et quia cibum comedit uetitum, status sui protinus inuenit defectum. Quam tñ mutabilitatem non solum exterius, sed interius quoque homo patitur dum ad meliora opera surgere conatur. Mens.n. mutabilitatis suæ pōdere ad aliud semper impellitur, q̄ est. Et nisi in statu suo arcta custodiæ disciplina teneatur, semper in deteriora dilabitur. Quia.n. semper stantem deseruit, quem habere potuit, statim amisit. Vnde nunc cum ad meliora uititur, quasi cōtra ictū fluminis conatur, cum verò ab intentione abscendendi resoluitur, sine labore reducitur ad ima. Quia.n. in ascensu labor est, in descensu ocium, intraturos per angustam portā dñs admonet dicens. Contendite intrare per angustam portam. Dicturus quippe angustæ portæ introitum præmisit, contendite, quia nisi mētis intentio ferueat, unda mundi nō uincitur, per quam aïa semper ad ima reuocatur. Ex quib. patet, ꝙ fluxus uitæ præsentis tā corporis, q̄ mentis ex peccato processit primi parentis. Et hoc hic notans Ps. dicit, *Quia defecimus in ira tua.* Quid est enim ira Dei, nisi effectus diuinæ iustitiæ, qua punit peccata, & sic ad modū irati se habet. Dicat ergo, Vñ habemus lapsum vitæ? Respondet, *quia defecimus in ira tua,* i. quia iustitia tua nos punit, ut, quia noluimus tenere statū primum, deficeremus per fluxum mortalitatis, ut sit sensus, *In ira tua,* s. puniti sumus, & quare? quia defecimus peccādo. Et quanto amplius peccata sunt augmētata: breuior factus est fluxus vitę pręsentis, vnde quia multiplicata erant peccata in terra ante diluuium, immisit Deus diluuium, post quod breuior fuit uita præsens quā ante, vnde Gen. 6. dixit Deus, Repleta est terra iniquitate eorum, & ego disperdā eos cum terra. Et nota alium effectum diuinæ iustitiæ, quia non solum uita præsens, semper currit ad mortē: sed ipsum etiam finem semper fugimus, quod non fuisset ante peccatum, quia homo sine morte raptus fuisset ad cęlum. Et hoc notans Psalmista dicit. *Et in furore tuo turbati sumus:* Hic appellat furorē Dei, sententiam mortis irreuocabilem, quā pp peccatum tulit, quę sñia furor dicitur: quia mors est ultimum terribilium, ad cuius aduentum quilibet turbatur. Vnde istum textum sic exponit glo. d. *Et in furore tuo turbati sumus,* i. timore mortis infirmi infirmitatem finire trepidamus. Vnde dominus Petro dixit. Cum senueris, extendes manus tuas, & alius ducet te, quo tu non vis. Et dominus in se nos transfigurans, ait de seipso, Tristis est anima mea vsque ad mortem.

Vita fluxus ex peccato processit. Greg. 11 mo. c. 27

Malum agere leuius est quā bonum.

Luc. 13.

Mortem quilibet fugit.

Ioan. 21

1558 *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo: sæculum nostrum in illuminatione vultus tui.*

POnitur hic causa dicti defectus, s. nostra malitia. Omnis.n. pęna iusta, p peccato est inflicta. Ex eo ergo pęna fluxus uitæ præsentis, & mortis hominib. est a Deo inflicta propter peccata nostra. Et hoc est quod hic ait. *Quia defecimus in ira tua,* &c. Respondet, quia *posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo.* Vbi sciendum, ꝙ conspectus Dei idem est, ꝙ scientia Dei. Nam specio, specis, idē est quod uidere, & considerare, & componitur diuersimode, qñque cum a, & fit aspicio. cū in, & fit inspicio, quandoque cum pro, & fit prospicio, &c. Et ista composita habent diuersa significata. Nam aspicimus ante, respicimus retro, suspicimus sursum, despicimus deorsum, inspicimus introrsum, prospicimus longè, conspicimus circumquaque: Et inde conspectus quasi simul, vel circumquaque aspectus. Quam-

Conspectus Dei quid est.

Quamuis ergo omnia nuda, & aperta sint intellectui diuino (ut ait Apostolus, Omnia nuda, & aperta sunt oculis eius) tñ aliqua qñq; dr non uidere peccata, non quia uideat illa, sed quia dissimulat, & ad tps impunita dimittit, Illa aũt uidere dr, quę punit. sicut orationē nostrã in conspectu suo ponit, qñ illam exaudit sm modum loquendi. Intret in conspectu tuo oratio mea, inclina aurem tuam ad precem meam. Et hoc est, qd ait hic Psal. *Posuisti iniquitates nostras in conspectu tuo*, i. decreuisti punire iniquitates nostras, sicut iudex punit coram se reũ, quē uult punire. Et hoc innuit hic gl. d. *Posuisti iniquitates nostras in cõspectu tuo*, i. non ab eis dissimulasti. Et ꝙ nihil eũ lateat boni, uel mali, qd facimus, & ideo ꝙ in conspectu suo illud ponere possit ad libitum, declarat d. *Saculum nostrum in illuminatione vultus tui*. Et hic accipitur seculum pro uita nostra, & est sensus *Saeculum nostrum in illuminatione vultus tui*, i. sicut illud, ꝙ est in lumine uř, & nō absconditř, sic totũ sæculum nostrum, i. tota uita nostra aperta, & clara est in oculis tuis. sm illud. Oculi domini multo lucidiores sunt sole, uias hominum circũspicient. Et ad istum sensum notat gl. quod illa peccata teguntur a conspectu domini, quæ ueniam habent, idest, quibus Deus parcit, secũdum ꝙ dicitur psal. 31. Beati quorum tecta sunt peccata. Illa aũt illuminantur, & ponuntur in conspectu Dei, quæ puniuntur. Et hic nota, ꝙ conspectus Dei multa in nobis efficit, quia nos quandoque illuminat, quandoque purificat, quandoque humiliat, qñq; beatificat. Vide in dictione cõspectus, parte prima. Ex isto ergo cõspectu Dei, quo peccata nostra punit, sequitur fluxus uitæ pręsentis. Vnde sequitur

Heb 4. Cõspicit Deus peccata quæ punit.

Psal. 87.

Eccl. 23.

1559 *Quoniam omnes dies nostri defecerunt, & in ira tua defecimus.*

HIc n. uersus quasi repetitio est illius, quod superius dixerat. *Quia defecimus in ira tua*, &c. Et est repetio ad maiorem expressionem breuitatis vitæ præsentis. Vel per diem accipitur cognitio, sicut per tenebras ignorantia. Et

A tunc est sensus: *Qñ omnes dies nostri defecerunt*. i. cognitio nostra defecit, obtenebratur enim ratio ꝑ peccatũ. *Et in ira tua defecimus*, idest, ex punitione, quæ ꝑcedit a iustitia tua, quę per irã designař. Vel si per dies intelligař tẽpus præsẽtis uitæ, tunc magis concordat cum versic.

1557. Et sic secũdũ gl. est sensus. *Omnes dies nostri defecerunt*, i. totũ tempus vitæ nostræ abbreuiatum est, & penè defecit, quia ad paucitatē reducti sunt dies vitæ B nostræ. Vita. n. hominis per iram Dei abbreuiata est, vt tollatur spes longioris vitæ, quã præsumptionē habentes magis peccabant. Vnde ad tollendũ spem longioris vitæ dies vltimus vitæ omnibus incognitus manet, vt ostdiět Gregorius dicens, Sæpe enim, dum præsentis vitæ breuitas quasi diu ꝑseueratura diligiř, ab æterna spe animus frangitur, & delectatur præsentibus, desperationis suæ caligine reuerberatur. Cumq; longum putat, qđ ad viuendum sibi spacium restat repente præsentē vitã deserens æternam inuenit, q̃ iam vitare nequeat: qa, dum se diu immorari visibilibus æstiC mant, spē inuisibiliũ derelinquunt. Cũ que mẽs in præsentibus figitur, vita terminantur, & repente ad supplicia inꝑuisa perueniũt q decepti suis ꝑsumptionibus, aut nunq̃ se contingere, aut tardè crediderunt. Hinc veritas dicit Vigilate itaque, qa nescitis diē, neque horã. Hinc rursus scriptum est. Dies domini sicut fur in nocte veniet. Quia. n. ad rapiendam animam propinquans minimè conspicitur, furi in nocte comparatur. Tanto ergo debet quasi semper veniens metui, quanto à nobis non valet D ventura dies præsciri. Vnde & sancti viri, qui breuitatem vitę semper aspiciũt, quasi quotidie morientes viuunt, & tanto se solidius mansuris præparant, quanto nulla esse transitoria semper ex fine pensant. De istis diebus ait ps. Homo sicut fęnũ dies eius. Hinc Esa. ait, Oĩs caro fęnum, & gloria eius sicut flos fęni. Hinc mentes præsumentes Iacobus tãgit, dicens. Quæ est uita nostra? Est uapor ad modicũ parens. Quod bene ostědit psal. 101. Dies mei sicut umbra declinauerunt, & ego sicut fęnum arui.

Vita finis siue dies vltimus incognitus est.

Greg. 7. moral. c. 20.

Vita præsẽs amari non debet.

Mat. 25
1. Th. 5.

Ps. 102.
Esa. 40.

Anni

1560 *Anni nostri sicut aranea meditabuntur, dies annorũ nostrorũ in ipsis, septuaginta annis.*

HIc ponitur processus nostræ miseriæ. Iste versus aliter incipit in translatione Hiero. secundum Hebraicam veritatem, sic. n. incipit. Cõsumpsimus annos nostros quasi sermonē, idest, sicut sermo prolatus cito transit & desinit esse, sic & anni uitæ nostræ. Et pertinet ad sententiã præd ctã de breuitate vitæ humanæ. Litera aũt communis magis refertur ad miseriam. & laborē qbus repletur vita præsens, cum dicitur. *Anni nostri sicut aranea.* Qui sicut aranea cum multo labore telã texit, vt dolosè capiat muscas, qbus vitã suam deducat, & tñ modico vento, vel flatu tela eius frangit, & euanescit, sic & homines multo sudore, multisque laboribus occupãtur ad acquirēdas diuitias vel honores, quæ modico pulsu fortunæ omnia euanescunt. Et attende, ꝙ ista litera potest legi actiuè. & passiuè. Actiuè, ut sit sensus. *Anni nostri meditabũtur sicut aranea*, idest ipsi anni meditabuntur, qa homines in annis uiuentes meditantur inania, sicut facit aranea, qa. s. sine fructu & vtilitate boni operis transeunt. Vel passiuè potest accipi, meditabuntur. i. reputabuntur anni nostri sicut aranea, i. sicut inanes, & inutiles. Et nota ꝙ araneæ multa comparanſ, .s. quandoq; viri iusti cõscientia, vide supra vers. 646. Quandoq; hypocritarum fallacia. Hoc deducit Greg. super illo verbo Iob 8. Sicut aranearum tela fiducia eius, d. Bene hypocritarum fiducia aranearum telis similis dr, quia omne, qđ ad obtinendam gloriam exsudant, vētus dissipat vitæ mortalis. Nam, ꝗ æterna non quærunt, bona temporalia cum tempore amittunt. Pensandum quoque est, ꝙ araneæ fila per ordinem ducunt: quia sua hypocritæ quasi sub discretione opera disponunt. Aranearum tela studiose texitur, sed subito flatu dissipatur, quia quicquid hypocrita cum labore peragit, aura humani fauoris tollit. Et, dum in appetitu laudis opus deficit, quasi in ventum labor euanescit. Sæpe namque & vsque ad præsentis vitæ terminum hypocritarum facta perdurant, sed, quia per hæc auctores laudem non quærunt, bona ante Dei oculos nunquam ferunt. Plerumque enim sacræ legis eruditione fulciuntur, doctrinæ verba proferunt, omne quod sentiunt, testimonijs accingunt, nec tamen per hæc vitam audientium, sed proprios fauores quærunt. Quia nec proferre alia nouerunt, nisi quæ adiutorum corda ad impendendas laudes excutiant, non vt ad lachrymas accendant. Mens quippe exterioribus concupiscentijs occupata, igne diuini amoris non calet, & idcirco ad incendium diuini amoris inflammare auditores suos nequeunt verba, quæ, frigido ore proferunt. Neque enim res quæ in seipsa non arserit, aliud accēdit. Et infra, Bene ergo dicitur. Sicut tela aranearum fiducia eius: quia, apparente cordis teste, præterit omne, quod exterius de humano fauore confidit. Quãdoque verò per araneam significatur huius mundi miseria, vt hic, cum dicitur. *Anni nostri sicut aranea meditabuntur,* vbi gloss. Miseria, & breuitas huius vitę exprimitur hic per similitudinem araneę, quę multo labore inanes telas texit, vt dolo capiat muscas. Sequitur, *annorum nostrorum in ipsis septuaginta annis.* Hic in particulari determinat vitę præsentis breuitatem, dicens, ꝙ durat vsque ad septuaginta annos, quia scilicet ad illud tempus potest durare fortitudo hominis, pulchritudo, & huiusmodi, quo tempore transacto, vt communiter ista deficiunt in hominibus. Et quia aliqui alijs sunt melius complexionati, ideo tales aliquando, sed raro vigēt vsque ad octoginta annos, quibus transactis, vita hominis non est nisi quędam miseria. Vnde sequitur.

Aranea multa fingit.

Greg. 8. mo. c. 29 Hypocritæ aranea comparatur.

Malus alios ad bonũ nõ potest accendere.

1561 *Si autem in potentatibus, octoginta anni, et amplius eorum labor, et dolor.*

QVod ideo dicit, quia in anno septuagesimo incipit ętas senij, quę est vltima, in qua vigor naturę deperditur, oculi caligant, visus hebetatur, & aures surdescunt. Si aũt propter bonitatem complexionis aliquis incolu-

incolumis transeat septuagesimũ annũ, A saltem in octuagesimo incipit deficere. De distinctione ætatum vide sup. versic. 1156. Potentatus aũt dr̃ à potẽtia, vnde potentatus idẽ est, ꝙ potentia, siue potens. Et est sensus. Si quis tantũ sit vigorosus, & potens, ꝙ ẽt vigorosus trãseat annũ septuagesimũ, tñ, cũ peruenerit ad octuagesimũ, deficit, quia seniũ non est nisi quidã lãguor, & miseria vitę. Quomodo aũt vita senũ sit dolor, & miseria, & in multis deficiat, vide ver. 1147. vnde merito tales dicere possunt, Defecit in dolore uita nostra & anni mei in gemitibus. Vt aũt magis appareat, ꝙ vita tota senũ est miserabilis, nõ solũ exterius, sed ẽt interius, nota ꝙ philosophus 2. rheto. tangit multas malas senũ condõnes, inter quas sex specialiter enumerat, dicens ꝙ sunt increduli, suspiciosi, timidi, illiberales, malæ spei, & inuerecũdi. Primò. n. sunt increduli Sunt. n. in multis experti, & sic cognoscũt homines in multis mentiri, ideò, de difficili alijs credũt, sed credũt oẽs alios esse deceptores. Ideo dr̃ 2. Rhet. ꝙ senes multis annis vixerũt, & in multis fuerũt decepti, pp hanc experientiã contingit illos esse incredulos. Secundò sũt suspiciosi. Omnia. n. quæ videnẽ, vt plurimũ suspicanẽ in malũ, & interpretantur in partẽ deteriorem. Habent enim contrariã dispositionem q̃ iuuenes. Iuuenes. n. vel pueri nõ multa mala fecerũt, & à seipsis alios mensurant, & sic credũt cõiter alios esse bonos. Econtra autẽ senes, quia multo tempore vixerunt, & in multis peccauerunt, & multa mala fecerunt, aliorũ facta mensurant ſm illa, quæ ipsi fecerunt. Et ideo vt plurimũ credũt alios esse malos, & aliorũ facta interpretantur in malũ. Et hoc est, ꝙ dicitur. 2. rhetor. ꝙ quia senes vixerũt multis annis, esse nõ potest, quin in multis peccauerint, ideo sunt malè suspiciosi, & omnia in deterius æstimant. Tertiò sunt pusillanimes, & timidi. Sicut. n. in eis deficiunt humores, & vita, sic deficit & cor in eis, unde dr̃ 2. rhe. Infrigidatio præparat viã formidini. Cũ. n. timidi efficiantur frigidi, sequitur ꝙ, quicunq; naturaliter est frigidus, naturaliter sit timidus, & formidolosus. Sequiẽ ergõ senes naturaliter esse timidos, qa calor naturalis deficit in eis, & hẽr mẽbra frigida. Quarto sunt illiberales, qd cõtingit tripliciter. Primò ex defectu vitæ. Anima enim vt plurimũ sequiẽ complexionẽ corporis. Cũ ergo senes in proprijs corporib. deficiãt in humorib. & in vita: sic videtur eis, ꝙ oĩa ipsis deficiant. Et sic timentes defectum pati, efficiunẽ illiberales. Secundò sunt illiberales ex parte experientię tẽporis, qa enim multo tpe vixerũt, credibile est eos multas indigẽtias passos fuisse: & sic timẽtes amplius indigentiã pati, illiberales efficiũtur. Tertiò sunt illiberales, quia magis viuũt in memoria q̃ in spe. Cogitant. n. se multum uixisse in præterito, & permansuros in futuro, & ideo memoria p̃teritorũ, & spe futurorũ nõ uiuunt in spe, nec cõsiderãt de ijs, q̃ debent acquirere in futuro, sed solum confidunt in ijs, q̃ acquisierũt iuuari in futuro, quare non confidẽtes de acquirẽdis, acquisita nõ facile tribuunt & sic fiunt illiberales. Quintò sunt malę spei. Nihil. n. bene sperant, sed contra oĩa se deficere credunt. Causa huius est. Nam spes est futurorũ, memoria aũt p̃teritorũ. Et senes memoranẽ se multũ uixisse in præterito, & parũ sperant uiuere in futuro: ideo in sperãdo deficiũt, & modica se cogitãt facturos, unde nõ uiuũt, nec delectanẽ in sperãdo: Senes aũt ad inuicẽ congregati semper recitanẽ res gestas, quas fecerũt, nõ aũt multũ loquunẽ de futuris, qa pauca se sperãt facturos. Sextò sunt inuerecundi, nã qa illiberales sunt, magis curant de utili q̃ de honesto. Vt enim uult Philosophus 2. rhetor. magis studẽt ad utilitatem quàm ad ea, quæ quærit status honoris. Verecundia ergo, cum sit timor inhonorationis, non competit senibus, quia magis curãt de utili quàm de honore. Tota enim causa, quare quis est uerecũdus (ut uult Philosophus) est, quia uult honorari, & reputari. Senes autem sicut deficiunt in uita, & in calore naturali sic deficiũt in animo, & non curant reputari, quare contingit eos esse inuerecundos. Potest autem assignari & alia causa ad omnia prædicta cõmunis. Senes enim naturaliter

Ps. 30. *Senũ multa mala conditiones.* *Senes sũt increduli.* *Senes sũt suspiciosi.* *Senes sunt timidi.* *Senes sũt illiberales.* *Senes sũt malæ spei.* *Senes sũt inuerecũdi et quare.*

Senes frigidi. ter sunt frigidi, frigus aũt omnia cõstringit, & constringendo reddit illa grauiora, & sic facit illa appetere locũ inferiorem. Omnia.n. frigida, & grauia inferius collocãtur, calida verò, & leuia superius vt patet in elementis. Et ideo, quia senes frigidi sunt, & frigiditate constipati, in seipsis reddũtur immobiles, vt nihil credant, nihil sperent, nihil audeant, & vt non curent reputari, & quia frigidi non quærunt locum superiorem, sed magis inferiorem. Ad propositum ergo, si illi, qui sunt in ætate senili tot malis conditionib. quasi naturaliter occupantur, q d aliud potest esse vita ipsorum, quàm labor, & dolor? Et hoc est, quod hic ait ps. *Si autem in potentatibus, octoginta anni, amplius eorum labor, & dolor.*

1562 *Quoniam superuenit mansuetudo super nos, & corripiemur.*

Hic ostenditur respectus diuinæ misericordiæ. Quamuis.n. Deus peccatum non dimittat impunitum, punit tñ semper cũ misericordia, quia minus punit q̃ peccatum puniri meretur: etiã, quia multoties punit, non solũ ne peccatum impunitum dimittat, sed ẽt vt peccatorem corrigat, vt puta, puniuit peccata hominum per diluuium. Sed nũquid non cũ misericordia? sic, quia reseruauit octo homines, in quib genus humanum saluatum multiplicaretur, & consideratione præteritæ punitionis, s. diluuij amplius peccare caueret. Sic ẽt aduersa immittit, vt a peccato custodiant electos. Sic & senib. multos labores, & dolores immittit: quib. excitati, peccare timeãt, & cõmissa peccata corrigant. Et hoc est, qđ hic ait ps. *Nos corripiemur*, s. a peccato corrigemur, & cã sa est. *Quoniam superuenit mansuetudo* Et aduerte, quòd mansuetudo hic potest referri ad domini correptionem, uel ad nos correptos. Si.n. referatur ad domini castigationem, tunc est sensus, quia Deus nos punit, & castigat cum misericordia, ideo corripiemur a peccato, & emendabimur. Si.n. rigorosè Deus peccantem puniret, vt puniri meretur: statim ipsum damnaret, nec relinqueret pœnitenciæ locum. Sed quia

Mansuetè nos punit Deus

E mansuetè, & clementer nos punit, reseruans nobis pœnitentiæ locum, ideo corripiemur. Potest ẽt mansuetudo ad punitos referri, ut idem sit mansuetudo q̃ humiliatio. Et tunc est sensus. *Qm̃ superuenit mansuetudo*, i. qm̃ humiliatio, & punitio Dei venit super nos: ideo corripiemur. Pœna.n. multoties aperit oculos, quos clauserat culpa. Et hoc est, qđ ait gl. Mansuetudo, si Dei est, clementia dr̃, si nostra est, punitio, vel domatio dr̃. Ipse .n. Deus per clementiam mansuetus, domando nos efficit mansuetos, & sic corripiemur. Quem.n. Deus diligit, corripit, & castigat. Ex hoc aũt, q̃ mansuetudo Dei nos corrigit, notat, q̃ aliũ corrigere volens a mansuetudine, & misericordia incipere, debet, vnde ps. 140. Corripiet me iustus in misericordia, & increpabit me. Quamuis.n. correctio q̃nq; seueritatem requirat, semper tñ a misericordia, & mansuetudine incipere debet. Cuius figura habetur in virga Mosi. Moses.n. corrigere volens Pharaonem, primò virgam gracilem portauit in manu, quæ tãdẽ, ipso Pharaone obstinato pe manente, in colubrũ est versa, vt habetur Exo. 7. Qui figuram ad propositum applicãs Brumo, dicit, Mosi dixit Dñs. Quid est quod tenes in manu? Respõdet, virgam. Dixitque dominus. Proijce illam in terram, & proiecit; quæ versa est in colubrum. Interrogatur Moses non propter aliud, sed vt responsionis suæ vinculo teneatur. Ipse enim confessus est, se uirgã tenere, quam mox in serpentem uersam fugiens expauit. Credat huic signo, qui non vult credere uerbis. Sed quid per uirgam, nisi correctio Dei? Vnde ait ps. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Hæc autem uirga illis uertitur in draconem; qui misericorditer correcti emendare se nolunt, quia qui incorrigibiles existunt, tandem diuinę ultionis seueritatem sentiunt. Vnde & Psalmista ait de talibus, Reges eos in uirga ferrea &c. Sic ergo diuina correctio alijs est uirgę pietatis, alijs uero draco seueritatis, qui alios misericorditer castigat, alios autem insanabiliter percutit. Huius autem caudã Moses tenet, & in uirgam reuertitur, quãdo aliquis uir iustus uindictam

Mansuetos pœnis nos Deus facit.

Correctio debet fieri cum misericordia.

Exod. 7.
Brumo.

Psal. 2.

dictum peccantibus incorrigibiliter imminentem auertit orationib. suis. Cum enim Deus ab vltionis ira placatur, draco seuiens in virgam correctionis uertitur per misericordiam, dicens. Cum iratur fueris, misericordiæ recordaberis. Et vt alios misericorditer corrigamus, primo de nobisipsis multa cogitare debemus, ut ostendit Gregor. 23. moric. 14. d. Consideremus igitur, quia aut tales sumus, quales nonnullos corrigimus, aut tales aliquando fuimus. Et si, diuina gratia operante, iam tales non sumus tanto temperantius corde humili alios corrigamus: quanto nosmetipsos in ipsis, quos corrigimus, agnoscimus. Si autem tales nec sumus, nec aliqñ fuimus, quales illi adhuc sunt, quos emendare curamus, ne cor nostrũ superbiat, & forte de ipsa innocentia prius ruat, quorũ mala corrigimus, alia ipsorum bona ante oculos nostros reuocemus. Quæ si omnino nulla sunt ad occulta Dei iudicia recurramus. Quia sicut nonnulli nostris meritis hoc ipsum bonum, quod habemus, accepimus: ita illos quoq; potest gratia supernæ uirtutis infundere, ut excitati posterius etiam ipsa possint, quæ nos non accepimus, dona præuenire. Quis.n. crediderit, q per apostolatus meritũ Saulus lapidatũ Stephanũ esset pcessurus, qui in morte eius lapidantiũ vestimenta seruabat? Sic ergo aliũ corrigens, cogitando mansuetudinẽ seruet, ut correctã dicere possit. *Qm̃ superuenit mansuetudo* &c.

Abac. 2. *Corrigens aliũ multa de se cogitare debet.* *Greg. 23 mo. c. 14*

1563 *Quis nouit potestatem iræ tuæ, & præ timore tuo iram tuam dinumerare?*

Sex Dei beneficia i nouo testamẽto adimpleta. Vide Nico. de Lyra in præamb. Gemesios. Ira Dei diuersos habet effectus.

HIc beneficia futura postulantur. Petit autẽ Dei sex beneficia, quæ in nouo testamento sunt impleta. Petit enim primo iræ Dei scire potestatẽ. Secundo dexteræ Dei, & hominis vnitatẽ; ibi. *Dexteram tuam.* Tertiò pro peccatis indulgẽtiæ pietatẽ ibi. *Conuertere.* Quartò gloriæ æternæ claritatem, ibi. *Repleti.* Quintò in aduersis patientiæ firmitatẽ, ibi. *Lætati.* Sextò in agendis indigentis gratiæ ueritatem, ibi. *Respice.* Quantum ad primum sciendum, q ira Dei distinctos habet effectus, s. eius punitio, quã aduersarios tãgit. Nam aliquos purgat, aliquos verò deteriores facit, quia plerunq; illis Deus magis parcit, qui b. magis vr iratus. Et plerunque illis est magis iratus, quib. parcere vr. Plerunque illis magis irascitur, quos etiam hic punit, ad hoc. s. ut maiora alibi tormenta recipiant. Quis ergo hominum potestatem iræ tuæ cognoscat, ò Dñe, qua aliqñ corrigis, aliquando damnas, aliquando vero irasceris, ut in perpetuum damnes? Hos effectus iræ diuinæ ostendit Greg. sr per illo uerbo Iob. 27. Emittet super eũ, & non parcet, dicens. Peccatorem Deus quoties feriendo corrigit, ad hoc flagellum emittit ut parcat. Cum vero huius uitam in peccato permanentem feriendo nõ claudit, flagellum emittit, sed nunquam parcit. In hac enim uita Dominus magis studet ut parcat, quanto magis expectando flagellat. sicut ipse uoce angeli ad Ioannem ait. Ego, quos amo, arguo, & castigo. Econtra de flagello dãnationis scriptum est. In operib. manuũ suarum comprehensus est peccator, ergo hoc semper electi prouidere, vt ante ad iustitiã redeant, q̃ super se ira iudicis accendatur inextinguibiliter, ne ultimo flagello deprehensi simul eis finiatur uita cum culpa. Flagellum namq; tunc diluit culpam, cum mutauerit uitam, nam cuius mores non mutat, nõ expiat actiones. Ois ergo ira diuina, uel percussio, aut purgatio in nobis uitæ præsentis est, aut initium pœnæ sequentis. Propter eos enim, qui ex flagello proficiunt, est: Qui fingis dolorem in præcepto. Quia dum flagellatur iniquus, & corrigitur, quia præceptum audire noluit, audiuit dolorem. Dolor aũt in præcepto fingitur eis, quia malis operibus quasi præcepti uitæ dolor adhibetur. De ijs vero, quos damnãt flagella, & non liberant, ait. Percussisti eos & non doluerunt, attriuisti eos, & renuerunt accipere disciplinam. &c. Bene ergo ait Psal. *Quis nouit potestatem iræ tuæ*, quæ tanta est, quod aliquib. iratus parcis, aliquos damnas. Consimili modo facit ecclesia, quæ aliqñ do non parcẽs parcit, & quandoque parcens non parcit, ut ostendit Greg. 33. moric. 5. dicens. Sãcta ecclesia disciplinæ rigorem cum permixtione mãsuetudinis seruãs, ali-

Punit Deus vt parcat, quandoque vt damnet. *Greg. 18 mo. c. 12* *Apoc. 3.* *Psal. 7.* *Psal. 93* *Hiere. 5* *Parcens non parcit, et nõ parcens parcit.*

aliquando quasi nō parcens parcit:aliquā vero quasi parcens non parcit. Quod me lius ostendimus, si ipsa, quæ ut plurimū accidunt, proferamus. Ponamus ante oculos mentis nostræ duos prauos intra sanctā ecclesiam esse cōstitutos, quorum unus sit potens & proteruus, alter mitis, & subditus. Si qua miti & subdito culpa subripuerit, hanc protinus increpando prædicator insequitur, corripit eū, qué corripiendo a culpa liberat, atq; ad uitā rectitudinis reformat. Quid itaq; huic, nisi non parcens parcit? quia, dum corre ctionis verbum non distulit, citius hunc a culpa liberauit. Libere.n.arguens non pepercit, sed in eo, ꝙ correxit, pepercit. At cōtra potens, & proteruus, cum quid perpetrasse cognoscitur, tps quæritur, vt de malo, quod fecit increpetur. Nisi.n. prædicator sustineat, qñ ferre congruè increpationem possit, auget in eo malū, quod insequitur. Sepe.n.contingit, ut ta lis sit, q nulla increpationis uerba suscipiat. Quid itaq; prædicator huic nisi par cens minimè pepercit? cui & specialiter correptionis verba non intulit, & tamen vulnus illius sub cōi admonitione percussit, &c. Sic & ira Dei quandoq; vulnerans parcit, & quandoque parcens vulnerat. Et hoc cognoscere.s. quando Deus ferit, ut parcat, & quando parcit, ut damnet, est difficile. Ideo subditur: *Et præ timore tuo iram tuam dinumerare*, s. quis nouit, i. quis nouit distinguere iram tuam, qua his parcis ad pœnam, his parcis ad salutem, *præ timore tuo*, i. ut te timeam, q.d. Pauci sunt, qui hæc nouerunt.

Prædicatoris prudentia.

1564 *Dexteram tuam sic notam fac, & eruditos corde in sapientia.*

Hic petit dexteræ Dei, & hominis vnitatem, idest, uerbi incarnationem, quo doceamur iram Dei cognoscere, & nō presentia, sed amare futura. Vbi notandum quòd nomine dexteræ, intelligitur Dei filius, per quem dominus omnia fecit, vide sup. vers. 285. 713. 740. Hæc autem dextera nobis nota facta est, quādo ipse filius humanitatem nostram assumens inter homines conuersatus est. Quid est ergo dicere? *Dexteram tuam sic*

Rom. 1.

E *notam fac*: nisi filium tuum mitte in carnem, ut nobis fiat notus, quo.s.cognosca mus quid quærendum, vel quid fugiendum, unde glo. *Dexteram tuam sic notam fac*.i. Christum sic notum fac ut tui per ipsum discant magis petere, quæ non videntur pertinentia ad nouum testamentum, q̄ præsentia pertinentia ad vetus te stamentum. Quam orationem impletam videmus. Per Christum.n.sic notum fecit Deus, ut in eius passionib. ostenderet nō præsentia, sed æterna esse petenda. Sequi tur. *Et eruditos corde in sapientia*: supple

F fac nos per ipsum Christum. Alia litera habet. *Et compeditos corde in sapientia*, qđ idem est: quia qui eruditus est in sapientia, pedem mentis mittit in compedes præceptorū. Quid est aūt uera sapientia, nisi vera fides catholica, qua Deus verus cognoscitur, despiciuntur caduca, & vera bona quęruntur? Quid est ergo, *Et eruditos corde in sapientia*, nisi fac nos corde eruditos in fide? Quod & dextera Dei fecit: quādo per se, & per Apostolos fidem per orbem manifestauit, ut homines pro fide omnia spernerent, quæ magna habe

G bantur in ueteri testamēto, & æterna bo na morte quærerent. Vel per sapientiam hic intellige Christum, de quo ait Apostolus. Prædicamus Christum Dei sapien tiam. vbi glo. Christus.n. sapientia patris est, sicut uirtus patris est, ipse est verbum patris, & manus patris, per quem tanq̄ manu, & verbo oīa facit. Et tunc est sensus. *Et eruditos corde in sapientia*, i. fac nos corde eruditos in Christo. Et dicit *corde*, quia aliqui erudiūtur in Christo, & in fa ctis fidei sola uoce, & nō corde, uel mēte.

Sapiētia Dei Christus est.

1. Cor. 1

H *Conuertere, domine, vsquequo, & deprecabi lis esto super seruos tuos.* 1565

Hic ergo pro peccatis petit indulgentiæ Dei pietatem. Deus enim a peccatoribus est auersus, quandiu per seuerant in peccato, sed quando eis parcit, dando ueniam, tunc ad eos conuertitur, & eos ad se cōuerti facit, uide supra versic. 1374. In hoc ergo, quod petit Deū ad se conuerti, petit peccatorum veniam sibi dari. Et quia Christus erat ille, qui potestatem habebat dimittendi pec-

cata,

cata, ideo in hoc Christū postulabat mitti in mundum. Qualiter aūt Deus multipliciter conuertatur ad nos, vide supra vers. 1385. Dicat ergo. *Conuertere, dñe, vsquequo?* i. vsqueqno eris auersus? Cōsimiliter conuerti Deum postulabat psal. d. Conuertere, dñe, & eripe animam meā, saluū me fac, &c. Creatura n. a Deo auersa se ad Deum conuertere non posset, nisi prius Deus sua pietate se conuerteret ad illam. Durum. n & laboriosum est ad serenitatem, & tranquillitatem diuinæ lucis a terrenarum voluptatum caligine retorqueri, quasi in conuersione multis impeditam hostib. & oppressam, tanquā vehementem perplexitatem huius sæculi, & spinas quasdam dilacerantium desideriorum suorum in ipsa conuersione patientem. Sic ergo Deus postulatus respondet, dicens, Cōuertar, & miserebor eorum. Vel pōt esse ista postulatio hōis iram Dei sustinentis, & flagella petentis aduersa mitigari, non ex toto auferri, quia magis prodest, si aliqua aduersitas nos semper feriens cautos reddat. Sequitur, *Et deprecabilis esto super seruos tuos*, i. talem te exhibe, vt a peccatoribus possis exorari. Quod maximè fit, quando preces nostras exandit, quia tunc magis ad ipsum deprecandum excitamur.

Psal. 6.
Conuersionis difficultas.
Hier. 12

1566 *Repleti sumus mane misericordia tua: & exultauimus, & delectati sumus omnibus diebus nostris.*

Hic petit æternæ gloriæ claritatem, Vbi notandum, quòd per noctem præsens vita designatur, per diem verò beatitudo futura. Sicut. n. in nocte clarè non videmus, sed mane, sic in præsenti vita Deum clare videre non possumus, quē in futuro clarè conspiciemus. Et hoc notans Gregorius ait, Nocturna. n. visio apparere mentis, contemplationi sub quibusdam imaginibus solet, in diuina aūt luce clarè videmus. Quia ergo omnes sancti quandiu in vita ista sunt, diuinæ naturæ secreta quasi sub quadam imaginatione conspiciunt, quæ in patria manifestius contemplantur, ideo hic in visione nocturna Deum videre dīr. Nox quippe est uita, in qua quandiu sumus, p hoc

Nox.
Dies.
Greg. 23 mo. c. 21

A quod interna non conspicimus, sub incerta imaginatione caligamus. Propheta namque ad viuendum dñm sub quadam seipsum sentiebat positum caligine dicens. Anima mea desideraiuit te in nocte, ac si diceret, In hac obscuritate præsentis vitæ videre te appeto, sed adhuc infirmitatis nubilo circunscribor. Dauid quoque huius noctis caliginem vitans claritatem veri luminis præstolatus ait, Mane astabo tibi, & videbo.

B Adhuc ergo in nocte videre se minus conspicit, qui ad videndum Deum futurum mane concupiscit. Sic ad propositum, hic per mane intelligit claritatem lucis æternæ, in qua sancti misericordia Dei replentur, quia ibi Deus misericorditer omnes vires eorum replet, dum ibi intellectus satiatur Dei visione, voluntas Dei fruitione, memoria Dei comprehensione. Et hoc est, quod hic ait psal. *Repleti sumus mane misericordia tua*, idest, in æternitate. Modò enim est nox, in qua esurimus, & sitimus,

C tunc autem saturabimur vultu Dei q̄a satiabor, cum apparuerit gloria tua, vnde & alibi ait. Mane astabo tibi, & videbo, i. visione tua satiabor Sed quia diuinitas sine gaudio videri non pōt, vt ait magister lib. 4. dist. vlt. ideo subditur, *Et exultauimus & delectati sumus omnib. dieb. nostris*. Quamuis. n. in æternitate non sint plures dies: quia solum ibi est una dies perseuerans, quæ nulla nocte termi natur: tamen ad maiorem expressionem gaudij æterni, quod nulla mœstitia inter

D polatur, dicit hic. *Omnibus diebus nostris*, i. quādiu erimus, exultab mus, & delectabimur. Cū ergo cōstet aīam immortalē esse, & æternā, sequit q̄ talis delectatio erit æterna. Et nota, q̄ sancti in patria tripliciter replentur. Primò claritate diuinæ sapientiæ. Eccles. 39. Spiritu intelligentiæ. Eccle. 39. Spiritu intelligentiæ replebit illum, & hoc quo ad intellectū. Secundò voluptate omnis affluentiæ quo ad voluptatē. Psal. 64. Replebimur in bonis domus suæ. Tertio firmitate æternæ permanentiæ. Micheæ. 3. Repletus sum fortitudine spiritus domini.

Nox est vita præsens, Mane est visio beata
4. sen. d. vlt.
Replentur beati in patria multipliciter.

1567 *Lætati sumus pro diebus, quibus nos humiliasti: annis, quibus vidimus mala.*

HIc petit patientiæ firmitatem. Vbi notandũ, ꝙ pro dieb. humiliationis accipit dies vitæ præsentis, in quib. diuersis flagellis, & pœnis iusti humiliantur, & suppeditantur: in quib. per virtutem patientiæ lætantur more Apostolorum, de quib. Act 5. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilij, &c. Et ijdem sunt hic dies humiliationis, & anni quibus mala videntur. humiliatio.n. significat pœnam, & aduersitatẽ. vide vers. 616. Et quo differunt humilitas, & humiliatio. vers. 896. Dicens ergo Ps. *Lætati sumus pro diebus, quib. nos humiliasti*, petit, q.d. Fac vt lætemur in dieb. humiliationis, & in annis, quib. uidebimus mala, i. aduersa. Vel iste uersus pôt intelligi de lætitia habita in patria, quæ tãto amplior erit, quãtò maiora fuerint aduersa, ut sit sensus, *Lætati sumus*, i. lætabimur in patria, *Pro diebus, quibus nos humiliasti*, idest, humiliatio, & aduersitas hic habita, ibi maioris lætitiæ causa erit. Et hunc intellectum habet Bernardus, qui istũ uersum exponens ait, *Lætati sumus pro diebus, quibus nos*, &c. Non habebit Deus noster perfectam gloriæ suæ laudem, donec de puluere suscitetur, qui in conspectu angelorum hoc carmen uictoriæ ei cantet. *Lætati sumus*, &c. Hoc genus lætitiæ cæli ciues nescierunt nisi per ecclesiæ filios. Hic nemo lætatur, qui nũquam lætatur. Opportunè post tristitiam gaudiũ subito post laborem requies, post naufragium portus. Placet cunctis securitas, sed ei magis, qui timuit. Iucunda omnibus est lux, sed magis euadenti de potestate tenebrarum. Iucundior transisse de morte ad uitã gratia duplicatur. Pars mea hæc in cœlesti conuiuio, & seorsum ab ipsis spiritibus beatis. Audeo dicere ex parte mea beatitudinis ipsam beatam uitam, ubi dignetur fateri, quòd per charitatẽ in me ea fruitur, & per me aliquid sanè uidetur ibi perfectioni illi accessisse per me, neque id parum, denique gaudent angeli ad pœnitẽtiam peccatoris. Quòd si deliciæ angelorũ sunt lachrymæ meæ, quid erunt eis deliciæ meæ?

Pœna habet gloriam.

Angeli sunt beatiores pp homines

1568 *Respice in seruos tuos, & in opera tua, & dirige filios eorum.*

HIc petit in bonis directionem, & perseuerantẽ uoluntatem. Vbi notandum, ꝙ ad merendum beatitudinem, nõ sufficit facere, quod bonũ est, nisi id fiat benè, & perseueranter. Qm̃ & bonum malè pôt fieri, sicut de hypocritis patet, q a multa bona faciunt, sed non benè, quia non ad Dei laudem, sed propriã: unde illi non merent, sed peccant: quia Dei laudẽ furant. Vnde Greg. Scriptum est, Iustè quod iustum est, exequere. Iniustè quippe qđ iustũ est, exequitur, qui ad defensionem institiæ non uirtutis æmulatione, sed amore præmij temporalis excitatur. Iniustè, qđ iustum est, exequitur, qui ad defensionem ipsam, q̃ prætendit iustitiam venundare minimè veretur. Iustè ergo, qđ iustũ est, exequi, est in assertionẽ iustitiæ eandẽ ipsam iustitiam quærere. Tunc.n. rectè agimus, cum nequaquã præmia, nequaquã laudes ab hominib. expectamus. Et hoc est, qđ ps. petit dicẽs *Respice in seruos tuos*. Respicere.n. Dei in nos, est nostri misereri. Vide supra versi. 150. 360. 363. 493. 873. 1385. Et in quo petat sibi misereri ostendit, d. *Et in opera tua & dirige filios eorũ*. Dirigere.h. opera alicuius est ipsa ad debitum perducere finem. Nam dirigo, componitur ex di, & rego, gis, & dicitur dirigo, quod est in di rectũ regere. Illa ergo opera dirigit, quæ ad debitum finem regit. Cum ergo finis debitus omnium operum nostrorum sit ipse Deus, & nihil aliud, in quem omnia vt in finem debitum tendere debent, illa solum opera diriguntur a Deo, quæ non ad alium finem intendunt habere nisi ipsum Deum. Et quia omne, ꝙ est, a Deo est, & sic omnia opera sunt Dei. In operibus Dei dirigimur quando bona faciẽtes per illa solum quærimus Deum. Et hoc alibi petebat psalmista dicens, Dirige in conspectu tuo viam meam. Dicat ergo psalm. *Respice in seruos tuos*. Qui serui dicuntur Apostoli, qui ab ipso Christo finaliter seruati. Nam seruus quasi seruatus dicitur. Illos autem præcipuè Christus sua oratione seruauit, quando patrem pro eis orauit, dicens, Pater san

Greg. 9. mo. c. 19

Respicere Dei

Dirigit opera nostra Deus

Psalm. 5

Io. 17.

ctc

& serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi. Filij autem istorum seruorum sunt cęteri fideles per ipsos in fide Christi geniti. Aliter autem istum versum, & sequentem exponit Nic. de Lyra, dicens, quòd istis uerbis Psal. postulabat gratiā ędificationis tabernaculi ad Dei cultum construendi. Ad cuius constructionem seniores populi larga donaria obtulerunt, & filij eorum iuniores operati sunt faciendo illud opus tabernaculi, & vasa in tabernaculo ad ministrandum necessaria, ut habetur Exo. 31. Pro isto ergo tabernaculo Moyses orat, dicens. *Respice in seruos tuos*, i. seniores populi inspirando eis uoluntatem offerendi donaria ad opus tabernaculi faciendum. *Et in opera tua dirige filios eorum*, i. in operibus tabernaculi & uasorum necessariorum ad cultum tuum. *Dirige filios eorum*, s. dans eis ad hoc sapientiam, & intellectum. Quod de facto dominus fecit. Vnde dixit dominus Moysi, Exodi. 31. Ecce uocaui ex nomine Beseleel filiū Huri, & impleui eum spiritu Dei, & sapientia ad omne opus faciendum ex auro, argento, ęre, & marmore, & gemmis, & diuersitate lignorū. Et sic iste cum alijs a Deo directis fecit tabernaculum Dei cum omnibus ad ipsum pertinentibus. Et ad istum intellectum etiam exponit sequentem uersum, cum dicitur.

1569 *Et sit splendor domini Dei nostri super nos, & opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.*

Hoc ad prędictum sensum operis tabernaculi idem sic exponit. *Et sit splendor domini Dei nostri super nos*, i. & sit deitas per nos in tabernaculo, quando erit completum, illuminans nos, & dans nobis responsa. Quod & factum est constructo tabernaculo, in quo diuina respōsa de propitiatorio dabātur, unde dixit dominus. Exo. 25. Inde pręcipiam tibi, & loquar ad te de propitiatorio. Sequit. *Et opera manuum nostrarum dirige super nos, & opus manuum nostrarum dirige.* Quod bis repetitur, semel pro constructione tabernaculi, & secundo pro sacrificijs ibidem per manum Leuitarum offerendis. Sed continuando primam expositionem, quam credo magis ad intellectum prophetę cum pertinere, est sciendum, q splendor Dei est imago Dei, s. ipsa gratia nos illuminans. & imaginem destructam reformans, quę gratia sola actus nostros dirigit in Deū. Hic est ille gratię splēdor, qui tres reges direxit ad Christum, ambulabunt reges in splendore ortus tui, &c. Et de isto splendore gratię, quo actus nostri dirigūtur in Deum, dicit. *Et sit splendor domini Dei nostri super nos*. q. d. Superius dixi, Respice in seruos tuos, & in opera tua dirige, &c. Sed quomodo dirigētur in Deum opera nostra? respondet, quod per splendorem gratię. Et hoc est, quod ait. *Et sit splendor domini Dei nostri super nos*. i. lumen gratię suę. Et per istum splendorē gratię, *opera manuum tuarum dirige super nos*. i. per istum splendorem diriges opera nostra ad te, qui splendor est super nos, quia excedit facultatem nostrę naturę. Dirigūtur autem per istum splendorem opera nostra, qn̄ opera nostra facimus non pro mercede terrenorum, sed ęternorum. Sed quia nulla sunt opera bona, nisi procedant ex radice charitatis, & quę oīa facit vnum: ideo oīa opera bona, & directa ex una radice charitatis procedentia unum opus esse notat, d. *Et opus manuum nostrarum dirige*. Bona.n. quę facimus, sunt Dei, & nostra, quia procedunt a gratia, & a libero arbitrio, ut dicit Mag. lib. 2. dist. 2 ...

Splendor Dei dicitū gratia.

Esa 60.

Charitas omnia facit vnum.

PSALM. XC.

Qui habitat in adiutorio altissimi, in protectione Dei cœli commorabitur. 1570

Psalmi huius secundum magistrum in glo. titulus est. *Laus Cantici ipsi David.* Ex hoc apparet auctor Psal. Sed quę sit materia Psal. ex titulo non apparet. Sciendum est ergo quòd Dei filius homo factus pro nobis tentationibus diaboli se supposuit, ut tentatorem superando nobis formam daret, & adiutorium ad ipsum superandum. Formā quidem: quia, sicut prior tentatus humilita-

te diabolũ superauit, ita nos humilitate ipsum vincere docuit. Quia Christus in suis iniurijs & tentationibus humilitatẽ seruans, & testimonijs scripturarũ tentatori rñdens, iniuriã tñ Dei æquanimiter sufferre noluit. Quod maxime humilitatis fuit indicium, quia, s. in omnibus sibi Deum proponebat. Sic & nos si tentati Deum nobis proponamus, & ipsius honoré nostro præferamus, continuò superabimus ipsum diabolũ, siue tentatoré. Adiutoriũ ẽt dedit: quia tentatus à diabolo ipsum superando eius potestatem contra nos debilitauit. Nam vt ait Mag. lib. 2. d. 6. Diabolus in tentatione ab hominib. semel victus victoré nec aliũ hominẽ de eodẽ vitio amplius tentare non põt. Cũ ergo principalis dæmon, s. Lucifer, contra nos maioris esset potestatis, maiorisq; malitiæ, sicut & præ alijs dæmonib. maioris est sciẽtiæ, iõ ut ipsius potestatem Christus ligaret, sicq; amplius aliũ tentare nõ posset, ab ipso de tribus principalioribus vitijs, ad quæ cętera reducunt, tentari voluit, vt ipsum superando amplius neminem posset tentare. Isto. n. modo Christus apprehendit serpentem antiquũ, qui est sathanas, & ligauit eũ, ne amplius seducat gentes. Hãc aũt tentationẽ Christi præuidens propheta David fecit istũ ps. cuius auctoritate cõfisus diabolus Christũ tentare ausus est. Huius ps. scripturã diabolus allegans, dixit Christo. Scriptũ est enim, q̃ angelis suis Deus mandauit de te, &c. Agit ergo iste ps. de victoria Christi habita in tẽtatione diaboli. Est ergo sensus tituli iste, *Laus Cantici ipsi Dauid*. i. iste psal. est laus ipsi Dauid. i. ipsi Christo: q̃ continet laudes Christi cõtra dæmones: q̃ ostẽdit diaboli tentationes victas à Christo, & à suis mẽbris in auxilio Dei. Est ẽt laus cãtici, q̃ est laus cũ gaudio cordis. Intentionẽ mouet, vt nos exẽplo Christi discamus diaboli tentationes vincere. Quibus visis, ps. iste ab aliquib. exponitur literaliter de populo Dei exeunte de Aegypto, vide Nic. de Ly. Sed quo ad sensum propheticũ iste ps. diuiditur in partes tres. Quia in tẽtatione Christi, & suorũ tria esse ostẽdit. s. primò diuinam protectionem, secundò dæmonum deiectionem: ibi,

Apoc. 20

E *Cadent à latere*: tertiò victorum exaltationem, ibi: *Quoniam in me sperauit*. Prima pars diuiditur in partes tres, quia ponitur primò diuina tentati protectio: secundò protectionis gratiarum actio: ibi, *Dicet domino*: tertiò protectionis expositio. ibi, *Quoniã ipse*. Quãtũ ad primũ sciẽdum, q̃ iste textus de Christo exponitur, & de mẽbris eius. Quantũ ad Christum, sciẽdũ, q̃ in Christo erat duplex natura, s. diuinitatis, & humanitatis. Inquantũ Deus, dat omnia, inquãtũ homo, recipit omnia. Vnde Christi humanitas à verbo

F recepit scientiã, potẽtiã, &c. Et sic à verbo Christi humanitas adiuuabatur, & protegebatur: sicq; nulla tentatione eius aĩa cõcuti, uel superari posset (vt dicit Gre.) quandiu verbo unita erat. Quærit Mag. lib. 3. d. 13. an aĩa Christi potuerit peccare. Et respondet q̃, ipsa manẽte unita ad verbũ, peccare nõ poterat, a uerbo protecta. Vnde de Christo dicit nũc Ps. *Qui habitat in adiutorio altissimi*, s. qui totam confidentiã habet in Deo. *In protectione Dei cœli cõmorabitur*. Quæ. s. protectio erit ratione vnionis hypostaticę. Vnde ipse

G Christus patri dicit. In te, domine speraui. sequitur, Esto mihi in Deũ protectoré. Qualiter autẽ Christus protegebatur à uerbo, uel protegebat verbũ, vide uers. 438. Consimiliter de hominibus intelligitur. *Qui habitat in adiutorio altissimi*, &c. Quia q̃ toto corde in adiutoriũ Dei sperat, ab ipso Deo protegitur, & defẽditur. Si autẽ uis scire, q̃ sunt illi, qui habitãt in adiutorio altissimi, hoc ostẽdit Ber. istum uersum pertractans, ubi ait Quis sit diuini inhabitator adiutorij: per nõ inhabitãtes clarius elucebit. Tria q̃dẽ sunt

H eorũ genera, unũ non sperantium, aliud desperantiũ, tertium frustra sperantiũ. Neq; n. habitat in adiutorio altissimi, qui nõ posuit Deũ adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum, Et, ut de secularibus taceamus, timeo ne sit in nobis, qui non *habitat in adiutorio altissimi*: q̃d sine dolore nec loquimur, nec uidemus. Sunt. n aliqui, qui in sanctę conuersationis principio satis solliciti, & timorati uidentur, donec initiũ aliquod sanctę cõuersationis acceperint, & cũ multò magis desiderare debuerant

Greg. 9. mor. c. 13

Ps. 30.

Qui habitat in adiutorio Dei. & qui non.

rant (iuxta illud Eccl. 4. Qui edunt me, adhuc esurient) incipiunt ita tepide agere (ac si dicant) ut quid ei seruiamus vltra qn iam habemus, quod daturus est? O si scires, q̃ parum habes, & quam citò perdes illud, nisi seruauerit ille qui dedit. Hi ergo non sperant, neq; habitant in diuino adiutorio, quia non putant illud necessarium esse. Sunt alij, qui despe rant, qui, s. circa infirmitatem suam semper intenti, & habitãtes in carne sua oia, quæ patiuntur, cursim enumerare parati sunt, ubi. n. intéderis, ualet ingenium. Alij autem sperãt in dño, sed frustra, peccantes, s. in spe. Primi ergo habitant in meritis suis, secundi in pœnis, tertij in uitijs. Immũda habitatio tertij, anxia secundi, periculosa primi. Soli aũt in adiutorio altissimi habitant, qui illud solum obtinere desiderant, illud solum amittere trepidant, sedula circa illud, & sollicita cogitatione uersantes, quæ est vtique pietas cultus Dei. Hi itaq; qui habitant *in adiutorio altissimi; in protectione Dei cõmorabitur.* Et bene, *in protectione Dei cœli* commorabuntur, quid eis nocere poterit eorum, quæ sub cęlo sunt, quos Deus cęli uoluerit conseruare? Porrò sub cœlo sunt, quęcunq; nocere possunt, aereæ potestates, caro, mundus, & dæmonia. In protectione, inquit, non in presentia. Angelus siquidẽ habet in præsentia, ego autem in protectione sum securus. Et glo. hic ait. *Qui habitat in adiutorio altissimi,* qui. s. totã spẽ non in se, sed in solo Deo cõstituit, *in protectione Dei cœli commorabitur,* i. oib. modis protegetur a Deo, ut nec illecebra ma'è blandientis uoluptatis capiat, nec timore aduersitatis frãgatur; ut nec declinet ad dexterã, nec ad sinistrã regia uia incedẽs. Regia uia est via Christi regis nostri, qui sic uiam mundi cucurrit, ut nec prosperis illiceretur, nec aduersis frangeretur, quem & nos imitari debemus. De adiutorio Dei uide vers. 99. 267. 301. 499. 631. 673. 872. 957. 1137.

Protectio Dei hominẽ custodit.

1571 *Dicet dño, susceptor meus es tu, & refugium meum. Deus meus sperabo in eum.*

Hic ponit protectionis gratiarum actio. Quanto maius est beneficiũ, tanto maior debet esse gratiarum actio. A Maximum autem beneficium a Deo datum Christo, fuit homini assumptio humanitatis ad suppositum diuinum, sic q homo esset Deus. Et de tanto beneficio Christus gratias agens Deo dicebat. *Tu autem susceptor meus es,* gloria mea, &c. Et hoc præuidens Psal. de Christo. d *Dicet domino, susceptor meus es tu.* Quia. s. verbum assumpsit naturam humanam. Et Psal. 62. Adhæsit anima mea post te, me suscepit dextera tua. Et quia humanitas nostra a uerbo assumpta est, et totum genus humanũ verbo gratias agẽs, B *Dicet domino, susceptor meus es tu.* Vbi nota, q Dei filius factus est susceptor noster multipliciter, s. quia factus est susceptor nostræ humanitatis in incarnatione. Susceptor nrę pęnalitatis in peregrinatione. Susceptor nostræ mortis in passione. Primò fuit susceptor nostrę humanitatis in incarnatione, de qua Ps. 72. Tenuisti manũ dexterã meã, & in uoluntate tua deduxisti me, & cũ gloria suscepisti me. Et uero cũ gloria a uerbo susceptus est hó, quia in primo instãti illius unionis aĩa Christi fuit perfectè beata. Quæ C humanitatis susceptio sic facta est, nó q natura diuina nostram susceperit personam, quia tunc pater, & spiritussanctus esset homo, cum sint ipsa diuina natura. Non q persona diuina nostrã susceperit personã, quia tunc in eodẽ supposito essent duæ personæ. Non q natura diuina susceperit naturã humanã, quia tunc natura humana ad oẽs personas diuinas æqualiter spectaret. Sed persona diuina assumpsit humanam naturam sine persona humana, quia anima & corpus simul faciunt personam, qñ per se adinuicem D sunt unita. Ista autem assumpsit uerbum non adinuicem unita, sed illa duo assumẽdo in se uniuit. Quæ oĩa diffuse ostendit Mag. lib. 3. d. 5. Ex prædictis sequuntur aliqua. Primũ q Christus ut homo. i. ratione humanitatis non est persona, patet, quia persona hoĩs assumpta nó fuit. Secundũ q Christus ut persona, est æternus, patet, quia psona Christi est verbũ Dei æternum. Tertiũ q Christus vt persona, nó est creatura, q̃ a ut sic est Deus. Secundò principaliter fuit susceptor nostrę penalitatis. Nã ut ait Mag. li. 3. d. 15. Ipse

Psal. 3.

Christus susceptor noster varijs modis.

Incarnatio.

Pœnas nostras Christus suscepit.

Ipse Dñ. filius oēs infirmitates nostras, & defectus assumpsit absq; defectu ignorantiæ. Et hoc primò ut se uerū demonstraret hominē, undè ait Mag. ubi supra, q Dei filius naturam hominis suscepit passibilem. s. aīam passibilem, & corpus, ut. n. uerum corpus probaretur habere, suscepit defectus corporis. s. famem, sitim, &c. Et ut ueram aīam probaretur habere, suscepit defectus animæ, s. tristitiā, dolorem, timorem, & huiōi. Secundò ut suis pęnalitatib. nos in aduersis fortificaret. Quia si pęnalitates Christi ad memoriam reducātur nihil est tam durum, vél asperum, q non patienter toleretur. Parua. n. sunt, quæ toleramus, si recordamur quid biberit ad patibulū ille Dei filius, qui nos inuitat ad cœlum. Ille. n. pro nobis opprobria, irrisiones, contumelias, alapas, sputa, flagella, spineā coronam, crucemque sustinuit. Et nos miseri uno sermone fatigamur, & uno verbo deijcimur. Verba sunt Cassiod. in de conflictu uitiorum. Tertiò ut se diabolo occultaret. Sicut. n. de virgine desponsata nasci voluit, ut hoc sacramentum diabolo celaretur, sic & nostris subijci pœnalitatibus. Videbat. n. diabolus in Christo aliqua, quæ erant diuinitatis, & non humanitatis opera, s. Angelos, & mundi elemēta sibi subijci, ex quib. suspicabatur ipsum esse Deum. Sed ne ex tali suspicione ipse dæmon ab instigatione suæ passionis desisteret, ostendebat sibi aliqua, quę erant solum hoīs, & non Dei: sicut ex itinere fatigari, famescere, & huiusmodi. Tertiò principaliter fuit susceptor nostræ mortis, quam quidem mortem uoluntate non necessitate suscepit, ut ostendit Greg. dicens, q ueniens, in carnē dominus, non ipsam mortē ex necessitate suscepit, quia nulla labe peccati pollutus reatus nostri conditione teneri non potuit. Et ideò mortē nostram, omni necessitate calcata, cum uoluit, sponte suscepit. Quibus oībus consideratis bene Dei filio natura humana: *Dicet domino, susceptor meus es tu, & refugium meum.* Qualiter verò refugiū Christi fuerit, uide vers. 439. *Deus meus*, Habuit. n. Christus ut homo Deū, sed non ut Deus: uide vers. 1525. *Sperabo in eum*. Qualiter spes

Greg. 24 mor. c. 2.

fuerit in Christo, uide vers. 289. 298. Hunc uersum exponit Bernard. ut sit hominis gratias Deo agentis super duplici Dei adiutorio, dicens: *Dicet domino susceptor meus es tu.* Dicet, inquam, gratiarū actione confitens Deo super duplici adiutorio eius. Ipse. n. refugiū est, ut uenientem cum stercorib. boum, pigrorum lapidatorem, impigri fugiamus, & euadere possimus fœdam nimis lapidationem. Ipse quoq; susceptor est, ut ēt, cum ceciderimus, non collidamur, quia ipse supponit manū suam. Oēs n. aliqñ cadere necesse est, dū in hoc sęculo detinentur. Sed alij colliduntur, alij non: quia Deus supponit manū suam. Iniustus uerò, cum ceciderit, non adijciet, ut resurgat. Iustus uerò super manum dñi cadit. Nonne illum cadentem dñs suscipit, qui humilitate suscipitur, cautior resurgens, & humilior. Dicet itaq; fidelis aīa. *Susceptor meus es tu.* Possunt oīa dicere, creator meus es tu. Possunt aīalia dicere, pastor meus es tū. Possunt homines dicere, redemptor meus es tu. At verò *susceptor meus es tu*, is tantum dicere potest, *qui habitat in adiutorio altissimi*. Et addit, *Deus meus*. Cur non Deus noster? Quia in creatione, & redēptione, cęterisq; oībus beneficijs est Deus oīum, sed in tentationib. suis propriū eum habent singuli electorū. Sic. n. paratus est & cadentem suscipere, & recipere fugientem, ut uideri possit, relictis oībus alijs, ei soli operam dare, propterea expedit oī animæ Deum attendere, non solum ut adiutorem, sed ut inspectorem Sequitur. *Deus meus, sperabo in eum.* Non dixit speraui, aut spero, sed sperabo: Hoc est (inquit) uotum meum, hoc est propositum meum, hæc est intentio cordis mei. Sperabo in eum, non desperabo, nec frustra sperabo, quia maledicti, qui peccant in spe, & qui peccant in desperatione. Sed nec esse volo de ijs, qui nō sperant in Deo: sed sperabo in eum, &c.

Suscipit iustos Deus.

Deus meus quis possit dicere.

Quoniam ipse liberauit me de laqueo uenantium, & a verbo aspero. 1571

Hic ponitur modus protectionis, & adiutorij diuini, quo tentatos adiuuit, & protegit. Vbi notandum quòd tentatio est multiplex. Est enim tentatio dæmo-

Tētatio multiplex.

dæmonis, vel hominis, tentatio mundi, vel carnis, tentatio occulta, & tētatio publica. Et ab omnibus istis nos protegit Deus. Et s̄m ista, hec pars habet quatuor partes: quia ostenditur primò ꝙ nos protegit a prima: secundò ꝙ a secunda: ibi, *Scapulis suis*, tertiò ꝙ a tertia: ibi, *Scuto*, quartò ꝙ a quarta: ibi, *A sagitta*. Quantum ad primū sciendum, ꝙ Christus tentatus fuit a dæmone, tentatus fuit ab homine. Tentatus fuit a demone, Mat. 4. Et hanc tentationē ponit Psalmista dicens in persona Christi: *Qm̄ ipse liberauit me de laqueo venantium*, glo. i. a tentatione dæmonum: Dæmon. n. Christum tentando, sibi laqueos parauit, dum ipsum per verba sacræ scripturæ capere credidit, vt cum dixit, Si filius Dei es, mitte te deorsum, scriptū est. n. Angelis suis, &c. Sed ab isto laqueo fuit liberatus, quia per sapientiam a Deo sibi datam, laqueum fregit; dicens, Scriptū est, Non tentabis, &c. Et sic dæmon laqueo, quem parauerat Christo, s. verbum scriptum, ipse fuit captus. Ps. 9. In laqueo isto quē abscōderūt, cōprehensus est pes eorū. Et notat hic gl. ꝙ in scriptura, venator, vix in bono inuenitur: sicut econtra, piscator, vix in malo. Secundò fuit Christus tentatus ab homine: vt putà, qn̄ iniuriosa verba ei dicebant, vt ipsum ad impatientiam prouocarent. vt Io. 8. Demoniū habes. Hoc aūt dicebant tentantes eū. Et istā tentationē Psalmista vocat verbum asperum, d. *Et a verbo aspero*, à quo Christus per patientiā fuit liberatus. Cōsimiliter & multos tentat diabolus per laqueos, & asperum verbum. Vbi notat gl. ꝙ dæmones fidelibus laqueos parant, non in via Christi, sed circa viā: s. ad dexterā prosperitatis male extollentis: vel ad sinistram aduersitatis parant laqueos. Si ergo vis securus ambulare, noli declinare in dexterā neque in sinistrā, sed sit tibi via ille, qui pte factus est via, vt ducat te ad se per se, & ita non timebis laqueos venantium. Sequitur. *Et a uerbo aspero*. Multos. n. p verbum asperū misit diabolus in laqueos in quos per verbum asperum aliqui cadūt. Puta quia multi nolunt esse Christiani pp insultātes Christiano nomini, & qui timent detractiones hominum adeo vt cessent a via Dei. Insultatio itaq; & detractio infideliū verbū asperū dr̄. Et ab omnib. istis per suam gratiam suis exemplis nos liberat Christus. Istum aūt versum sic exponit Bern. d. *Qm̄ ipse liberauit me de laqueo venantiū*. Ergo nō bestiæ sumus? Quid ergo superbis, ô homo? V. de qa bestia factus es, cui venādi laquei p̄parantur. Venatores dæmones sunt, cui cornu non sonant, ne audiatur, sed sagittant in occultis immaculatum. Sicut est ante venatorē bestia, sic ad eorum comparationē sit quilibet astutissimus hōs p̄ter eos, qui cū Apostolo nō ignorant cogitationes eorum. Laqueus diaboli diuitiæ sunt huius seculi: sicut ait Apostolus Qui volunt diuites fieri, incidunt in laqueum diaboli. Vos ergo, qui reliquistis oīa, & secuti estis nō habentē, vbi caput suum reclinaret, filium hoīs, confitemini dn̄o toto corde, tota anima, & tota virtute, gratias eis agite dicentes, *Qm̄ ipse liberauit me de laqueo venantium* Et ne forte paruum beneficium hoc æstimetur audite quod sequitur, *Et a verbo aspero*, O homo, imò magis, o bestia laqueum non timebas? Time vel malleum *a verbo*, inquit *aspero*. Quod est verbum hoc, nisi illud insatiabilis gehennæ, affer, affer, pcute, dilacera, cito interfice, velociter spolia, detrahe? Qd̄ est verbū asperū, nisi tollatur impius, ne uideat gloriā Dei? Qn̄ exultāt venatores capta bestia: & clamat, tolle tolle: infige in veru, infer prunis, & malè bullientib. impone lebetib. Verbū asperū fuit, quo protulit domus exasperans, domus Iudæorum. Tolle tolle, crucifige eum. Quàm horribile verbū, quàm asperum, quàm crudele? Hoc verbum asperum tu sustinuisti, domine: vt nos a verbo aspero liberares. Sit iam pietatis tuæ, ut non sustineamus nos, qd̄ sustinere dignatus es pro nobis. Vos autem, fratres mei, vos pennati, ante quorum oculos frustra iacitur rete, nunquid non ualde exhilarantur corda uestra ad verbum hoc, & spirituali iocunditate replentur? Nunquid non preciosiorem ducitis paupertatem vestram thesauris seculi? Nunquid non ipsa est, quæ vos libe rat a uerbo aspero? Quomodo autem a vobis exiget Deus, qd̄ pro ipsius amore relictum

Marginalia: *Laqueos parat diabolus.* — *Verbum asperum* — *1. Tim. 6* — *Verbum asperum quod est.*

relictũ est? Agite ergo gratias, & exultate, dicẽtes, Q̃m ipse liberauit me, &c. Exultate, inquam, sed interim cum tremore. Quid n. nobis adhuc timendũ est? Certè peccatum apostasiæ. Bene .n. factũ est, vt pennas acciperetis, sicut columbæ, vt volaretis ad quiescẽdũ. Nã in terra nõ erit requies, sed labor, & afflictio spirit⁹, &c.

1573 *Scapulis suis obumbrabit tibi, & sub pennis eius sperabis.*

SEcunda tentatio a qua nos liberat Deus, est mundi, vel carnis. Et quamuis Christus carnis tentationem passus non fuerit, mundi tñ sustinuit, vt puta, qñ turba voluit eum facere Regem: non ꝙ anima Christi illa tentatione esset percussa, sed quia intulit mundus. Et sic ab hac vmbra Dei fuit liberatus: vmbra.n. semper est obscura. Sic Christus homo sciens mysterium humilitatis sibi traditum sub vmbra veritatis manens, non regnum mundi quæsiuit, sed in vmbra, & obscuro humilitatis permansit. Scapulis .n. Dei significatur eius fortitudo: sub cuius vmbra Christus humilitatẽ seruauit. Et sub pennis vel alis Dei, quæ sunt iustitia, & misericordia, sperauit: qñ iustitia dictabat ipsum patris seruare præceptũ: misericordia verò humilitatis nobis dare exemplum. Vñ & dicit ps. 56. Sub vmbra alarũ tuarũ sperabo: donec transeat a me iniquitas. i. non ꝙ in Christo fuerit iniquitas, sed ꝙ virtute talis spei, ab ipso longè fuit omnis iniquitas. Vel de iusto quolibet homine põt intelligi: qui sub vmbra scapularum Christi ab omni tentatione protegitur. Scapulæ.n. sunt partes posteriores hominis .s. humerus, vel dorsum. De persona aũt, quæ nos prçcedit, nõ faciẽ, sed solũ dorsum videmus. Præcessit nos Christus in hoc mundo peregrinus. Quid ergo de Christo videmus nisi dorsum, i. partẽ posteriorem. i. illa, q̃ post se nobis reliquit exempla virtutũ? Vñ scapulas Christi vides, qñ eius humilitatem consideras, qñ eius charitatem: qñ eius constantiam, patientiam, & firmitatem. Et de istis scapulis nobis obumbrat: quia suis exemplis, & uirtutib⁹ ab omni tentatione, si illa imitari, & contemplari volumus, liberamur. Ista et extã pla sunt alæ Christi, quib. nos portat in altum, ne in terra perditorem terrenorum cõmoremur. Vnde de ipsõ dr Deut. 32. Sicut aquila prouocans ad volandũ pullos suos, & super eos volitans assumpsit eum, atq; portauit in humeris suis. Sed sunt multi, q̃ sub istis scapulis Christi, & pennis protegi nolunt, de quib. dicit dñs Mat. 23. Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alis, & noluisti? Vel per alas, vel pennas Christi intellige duo testamenta, vide supra vers. 559. Vel alæ diuinæ protectionis sunt misericordia, & charitas. vide supra vers. 593. Istum aũt versum sic exponit Bernd. *Scapulis suis obumbrabit tibi.* Qui fidelis est in modico, iure constituitur supra multa. Sicut in accipiendis indignus est, qui fuerit de acceptis ingratus. Itaq; deuotè illi gratiarũ actioni respondet spiritus, d. Non id solum, qd dictum est, faciet tibi, sed & *scapulis suis obumbrabit tibi.* Credo in his scapulis geminam promissionẽ dñi intelligendam, vitæ, quę nunc est, pariter, & futurę. Si.n. promitteret regnũ, & viaticum in itinere deesset, omninò cõquererentur homines. Propterea, qui post hoc seculum vitam promisit æternam, ipse dandum in hoc sæculo centuplum prouidentissima pietate promisit. Sub his igit scapulis quatuor nobis conferũtur beneficia. Sub his abscondimur, sub his ab incursu miluorum, & accipitrum protegimur, quæ sunt aereæ potestates, sub his obumbraculũ salubre refrigerat nos: & repellit nimium solis feruorẽ, sub his quoq; alimur, & fouemur. Necesse est enim abscondere interim si quid habemus boni, propter quod corporaliter in claustro, & in syluis abscondimur: neq; hoc infructuosè credo. Necessaria est.n. hæc absconsio, non solũ ante oculos aliorũ, sed multò magis ante ipsum. Sic.n. ait dominus. Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite, Serui inutiles sumus, &c. Hæc igitur est absconsio, quam sub scapulis dñi præstari diximus. Qualis forsitan fuit obumbratio illa quæ Mariæ est facta a Spiritu sancto ad celandũ, Scam incomprehẽsibile sacramentum:

Ioan. 6.

Scapula Dei.

Penna sunt Dei misericordia.

Scapula significãt exempla Christi nobis relicta.

Scapula Christi sunt promissiones eius.

Luc. 18.

Sub

Sub ipsis scapulis protegimur. Sicut.n.videns accipitrem venienté, gallina mater expandit alas suas, vt pulli subeant, & habeant tutũ refugium, sic nobis parata, & quodammodo aperto, seu dilatato sinu extensa est summa illa, & ineffabilis pietas Dei nostri. Iã verò sub ipsis quoque scapulis, & vmbraculum salubre, & ꝓtectionem habemus. Sicut.n. sol iste corporeus, licèt bonus sit, & valde necessarius, tamẽ & feruor eius, si temperatus nõ fuerit, infirmo capiti, & splendor infirmis oculis nocet, nec est solis culpa, sed infirmitatis. Sic & sol iustitiæ, oportet à nobis etiã bonam gratiã temperari, ne forte elationis, aut indiscretionis uitium incurramus. Quippe licèt gratia nõ detur nobis ad satietatẽ: datᷣ tamẽ ad sustentationẽ. Et si cauet nobis dñs à feruore nimio: tamẽ fouet nos sicut mater calore spiritus Et hoc est quartũ, qđ sub scapulis eius nobis ꝓstatur. Sub his pennis securus sperabis, vt de pceptione ꝓsentiũ munerũ, sit firma expectatio futurorum.

1574 *Scuto circundabit te veritas eius, non timebis à timore nocturno.*

Tentatio occulta. HIc agitur de tẽtatione occulta. Tẽtat.n. diabolus occultè, quando sub specie boni ad peccatum intẽdit inducere, vt quãdo adulator sub specie virtutis ad elationem adulatum inducere satagit. Et isto modo tentatus fuit Christus non solum à diabolo, quando sibi dixit, Si filius Dei es, mitte te deorsum, scriptum est.n.&c. Ibi enim secundũ gl. pinaculum templi erat cathedra doctorum, supra quam posuit eũ diabolus, vt ipsum tentaret de vanagloria, quia in cathedra doctorum inani gloria deceperat multos. Et isto modo tentatio occulta vocatur timor nocturnus. Vnde secundũ glo. occulta tentatio per timorẽ nocturnum significatur, quia illa, quæ fiunt in nocte, non clare uidetur. Consimiliter occultè fuit tẽtatus ab hominibus, quando, scilicet, adulantes ipsum laudabant: ut ipsum cadere facerent, vt puta quãdo dicebant, Magister, scimus quia verax es, &c. Dic nobis quid tibi uidetur, &c. Sed contra istam tentationem fuit circundatus scuto veritatis: quia veritatem

Matt. 4.

Matt. 22.

A respondens, laqueos ipsorum euasit. Per scutum.n. veritas fidei significatur. vide supra versic 53. Et attende ẽm glo. quod in isto Psal. Deus dr̃ habere scapulas, alas, & scutum, cum nihil horum ꝓpriè sit in Deo, sicut Christus dr̃ lapis, leo, agnus, uitulus, & huiusmodi, cum nihil horũ sit. Si.n. uerè leo esset, lapis nõ esset, si leo esset, agnus non esset. Ideò ista in simul esse dicitur, ut nullum horũ esse credatur. Istæ.n. sunt similitudines, non proprietates. Est ergo sensus, *Non timebis à timore nocturno*, idest, à tentatione occulta, quia ut *scuto circundabit te veritas eius*, idest, veritas Dei proteget te, quæ ꝑsonas non accipit, nec miscet sperantes de seipsis, cum ijs, q̃ sperant in Deo, sed discernit humilẽ à superbo, pœnitentẽ ab impœnitente, cũ cunspectum ab ignorãte. Istũ autem uersum exponit Bernardus sic dicens, *Scuto circundabit te veritas eius.* Hoc ideo necesse est: ut, q̃a circũdamur undique tentationibus, scuto circũdet nos ueritas eius: ut, quemadmodum undiq̃ sunt bella, sint & uudiq; præsidia. Veritas.n. circũdat, q̃a uerax est qui ꝓmittit, & sic exhibet ut ꝓmittit. Non.n. incongruè scuto comparatur gratia diuinæ protectionis: q̃a scutum in superiori parte latum, & amplũ est, ut caput, humeros q; custodiat. In inferiori uerò parte strictius, ut oneret minus: maximè, quia graciliores sunt tibiæ, nec tã facile uulnerãtur, sed nec adeò sic periculosum in illis partibus est uulnerari. Sic omnino militib. suis Christus ad inferiora tuẽda, i. carnem magnam (ut ita dixerim) strictitatẽ, atq; penuriã rerum temporaliũ donat, nec uult earum multitudine eos prægrauari, sed ut uictũ, & uestitũ habẽtes, his contẽti simus, in superioribus uerò ampliorẽ latitudinẽ, & abundantiam gratiæ spiritualis, Sic.n. habes: primum quærite regnũ Dei, &c. Nam & hęc ipsa pater noster cœlestis donat nobis ob duplicem, s. causam, ne uel omnino crederemus infensum, si ista negaret, & sic desperaremus, uel illorum nimia sollicitudo spiritualis exercitij fieret detrimẽtũ. Sine his enim neq; uiuere, neq; Deo seruire est. Ceterum quanto strictius, tãto melius. Et infra. Sunt autem quatuor ten-

Christus dicitur lapis, leo agnus cũ nihil sit horum.

B

C *Veritas nos circundat. Scutũ diuiũ gratia Dei.*

D

Matt. 6.

tentationes, quibus vndique circundari scuto veritatis habemus: ut sit nobis a dextris,& a sinistris,ante,& retro. Et credo, q eo ordine, quo hic numerantur, contra eos, qui cōuertuntur, insurgunt: vt princeps oīum tentationum sit aduersitas Per noctem.n.aduersitatem sæpius designari reperies. Et scimus contra eos, qui cōuertuntur primum esse certamen de molestijs corporis consueuir. Caro.n. adhuc indomita castigari, & seruitutem redigi nequaquā æquanimiter tolerat, sed adhuc memor recens perditæ libertatis, acrius concupiscit aduersus spiritū, maxime quia in pœnis, in quibus sunt quotidie morientes imò & morte affecti tota die, quæ supra vires sunt, vltra naturam, & contra consuetudinem nostram. necessarium est ergo nobis planè inter initia conuersationis scutum domini, ut non timeamus a timore nocturno. Et bene dicitur, *à timore nocturno*, nō a nocte: quia non ipsa afflictio tentatio est, sed timor afflictionis Nocturnus planè, & tenebrosus timor: sed hunc facile radius veritatis exuperat. Ingerit.n. oculis cordis nunc quidem peccata, quæ fecimus, nūc verò æterna supplicia, quæ timemus, nunc verò celestia premia, ad quæ tendimus: crebrò uidelicet memorantes, quia non sunt condignæ passiones huius temporis ad futurā gloriam, &c. & quæ pro nobis pertulit Christus. ut crebrò considerātes, q̄ta sustinuit illa maiestas ꝑ militib. suis, erubescamus nō sustinere, uel parua pro nobis. Ergo ad lucē tā multiplicis ueritatis nocturnus timor recedit.

Rom. 8.

1575 *A sagitta volante in die, à negotio perambulante in tenebris, ab incursu, & dæmonio meridiano.*

Sagitta dicitur tētatio.

Hic agitur de tentatione aperta. Sicut .n. per timorem nocturnum tentatio occulta designatur: ita per sagittam in die uolantem, tētatio aperta: ut, cum quis non ignoranter, sed sciēter tentatur ad malum: quod scit esse malum. Et sic quamuis ex parte tētatoris aliqua tentatio Christo esset occulta, vt quando tentator credebat suam intentionem latere Christum, tamen ex parte Christi omnis tētatio sibi facta erat in die: quia nihil ipsum latebat. Et est sensus. Sicut a tētatione nocturna, uel occulta te, Christe, ut scuto circundedit ueritas Dei, sic & a tentatione aperta, quæ per sagittam volātem in die clara significatur. Sagitta uolans in die fuit, qñ ut ipsum ad despe rationē inducerent, ipsi in cruce pendenti improperabant prætereuntes, & blasphemabant eū mouentes capita sua, & dicentes. Vah, qui destruis tēplum Dei, &c. qñ clamabant, dicentes. Alios saluos fecit, seipsum non pōt saluū facere. Istæ sunt sagittæ diurnæ, & apertæ: de quib. Ps. 56. Filij hoīum dentes eorum arma, & sagittæ, & lingua eorum gladius acutus. Et tñ ab istis sagittis fuit scuto ueritatis protectus, quia in ipsis tētationib. positus, uiam ueritatis non deseruit. Prędicta aūt duo tentationū genera.s. occulta, & manifesta, alijs verbis replicat, dicens. *A negotio perambulante in tenebris*: & hoc quò ad tētationē occultā. *Et à dæmonio meridiano*, & hoc quò ad tentationem apertam. Supple ab his liberaberis scuto diuinæ ueritatis circundatus. Istū āt uersum exponens Bernardus per sagittā uolantē in die, intelligit tentationē uanæ glorię, per negocium in tenebris tentationem auaritiæ, sed per dęmonium meridianum, intelligit ignorantiam boni. Quātum ad primum ait. *A sagitta volante in die*, time sagittam leuiter uolantē, quæ leuiter penetrat, sed nō leuiter uulnus infligit. Nā sagitta hæc, uana gloria est. Qui feruentiores viri, ipsi sibi caueāt in hac parte adhuc solliciti non deserere scutū inexpugnabilis ueritatis. Quid.n. aliud tā cōtrariū uanitati sicut ueritas. Nec sanè huic opponenda sagittę secreta illa, & quodā modo intima ueritatis exigimus: seipsum nouerit aīa, de se teneat ueritatem. Difficile prorsus (ni fallor) homo uerbis laudantium hoīum in uita sua adduci poterit altū sapere, si se intus ad lucē ueritatis sollicita consideratione discutiat. Quantū ad secundum subdit, negocium in tenebris planè est cupiditas, que est radix omnis iniquitatis: ambitio, subtile malum, secretum uirus, pestis occulta, artifex, mater hypocrisis, liuoris parens, uitiorum origo, criminum fomes, uirtutum ærugo, tinea san-

Mat. 27
Mar. 15

Tob. 1.

Sagitta dicitur vana gloria.

Negotiū in tenebris est auaritia siue cupiditas.

sanctitatis, ex cæcatrix cordiũ, ex remedijs morbos creans, generans ex medicina languoré. Contépsit iste (ait dæmon) uanam gloriã, quia uana est, fortassè aliquid solidius affectaret; fortè honores, fortè diuitias. Quid uerò hũc uermé sopiet aliud q̃ mentis alienatio, & obliuio ueritatis? aut q d nisi ueritas hunc prodé dum inuestigat proditoré, & negocium arguit tenebrarũ? Quantũ ad tertiũ ait, Dęmonium meridianum aperta superbia: quia dæmon impingit perfectos, ut facile, qui currit incurrat. Hoc est dæmonium non tñ diurnum, sed ét meridianum, &c. Ab his ergo omnib. si scuto ueritatis circundati fuerimus, protegimur

Damoniũ meridianũ dicit aperta superbia.

1576 *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis, ad te autem non appropinquabit.*

Hic ponitur dæmonum deiectio. Et notantur hic tria, s. primò dæmonum deiectio: secundò Christi, & iustorũ conuersatio: ibi, *Non accedet*: tertio dæmonum conculcatio: ibi, *Super aspidem*. Circa primum ostendit tria, Primò q dęmones a Christo superantur: secundò q dæmones per Christum puniuntur: ibi, *Veruntamen*: tertiò q humiles per Christum exaltant: ibi. *Q̃m tu es, dñe.* Quantũ ad primũ sciendũ, q in eo, q Christus tétatus a diabolo, ipsum superauit, dæmonũ eneruauit potestatem, vt ét a suis fidelibus uicti succumbant. Quod notans Psa. d. *Cadent a latere tuo mille*, &c. Vbi sciẽdum, q Christus duo latera dí habere, s. latus dextrum, ad quod collocabuntur in iudicio prędestinati, & sinistrũ, ad quod ponentur prędsciti, ut habetur Mat th. 25. Per latus ergo dextrum significantur prædestinati, & per sinistrum reprobati. Reprobati autem, quandoque sunt in statu gratiæ, sicut aliquando fuit Iudas. Et sic q̃nque uictoriam dæmonum habent. Prædestinati autem multo fortius, & pluries ipsos dæmones uincunt. Et hoc ostendens primò de præscitis, dicit Psalmista. *Cadent a latere tuo mille.* Per latus hic intelligitur latus sinistrũ, quod patet, quia ipsum distinguit a latere dextero, dicens postea. *Et decem millia*

Latus Christi sinistrũ, significat reprobos, sed dextrum pradestinatos.

A *a dextris tuis*. Et sic est sensus. *Cadent a latere tuo mille*, s. dæmones. i. ab ipsis ét p̃scitis aliqñ dæmones superabunt. Et ponit numerus mille determinatus pro numero indeterminato. Vñ mille. i. multi, uel mille dæmones cadent, mille. i. generaliter, qm mille significat uniuersitaté, ut ait Greg. lib. 9. mo. c. 2. Quia ét ipsi p̃sciti in omni genere tentationis q̃nque dæmones uincunt. Sed nulli dubium, q multo plures dæmones uincunt ipsi prædestinati: Tum quia frequentius infestãtur ab ipsis. Illos. n. magis tentant dæmones, quos uidét meliores, ut dicit Greg. li. 4. mo. c. 24. Et li. 24. c. 7. Tũ ét q a dęmones maximè hoíes tẽtãt, qñ morti appropinquãt, ut dixit Greg. li. 32. mo. c. 22. Et certum est, q tunc prædestinati semper de ipsis habent uictoriã: sed nunquã pręsciti. Et sic multo plures uincunt prædestinati q̃ præsciti. Et hoc notans Psalmista postquam dixit, q mille cadent a latere, i. præsciti: statim subdit, *Et decem millia a dextris tuis.* Ponitur ét hic numerus determinatus p indeterminato. Vt sit sensus, Multo plures uincuntur a pręB destinatis q̃ a præscitis. Vel aliter exponit gl. Notans, q per latus Christi intelliguntur boni, qui cũ Christo iudicabũt in iudicio. Assessores. n. iudices de latere principis dñr uulgato sermone: sicut cardinales dñr de latere Papæ. Isti autem erunt omnes illi, qui relinquentes oĩa, secuti sunt Christum, quibus Christus promisit, dicens, Vos, qui reliquistis omnia, & secuti estis me, sedebitis super sedes duodecim, &c. Non est. n. putandum q solum duodecim Apostolis hoc promiserit Christus. Alioquin ubi erit Paulus, qui plus omnibus laborauit? Duodecim ergo perfectio est tribunalis, in quibus sedebunt omnes illi, qui reliquerũt omnia, & secuti sunt Christum, qui per latus designantur. Per dexteras auté intelligitur beatitudo æterna. Plures aũt sunt beati, qui non reliquerunt omnia, ut Abrahã, Dauid, &c. Vnde plures sunt qui sperant beatitudinem, quàm qui sperant cum Christo se iudicaturos: Multi etiam sperant, se cum Christo iudicaturos, qui ab illa spe cadent, quia non radicati per charitaté. Et multò plures sunt, qui

Greg. li. 4. mor. c. 24. & li. 4. c. 17

Latus Christi significat illos, qui cum illo indicabunt.

Dextera significat gloriam aternam

qui sperant se futuros beatos, qui tñ ab illa spe decident. Et hoc notãs Psalmista d. O Christe *cadent a la tere tuo mille. Et dece millia,* &c i. pauciores sunt, qui præsumunt se tecum iudicaturos, & multò plures, qui præsumunt se a dextris tuis sessuros, qui tñ cadent a præsumptione sua. Et q̃uis illi sic cadent, talis tñ casus ad te nõ appropinquabit: ad te, i. ad tua membra, s. prædestinatos, qui vnum sunt tecum, quia nullus illorũ finaliter cadet.

1577 *Veruntamen oculis tuis considerabis, & retributionem peccatorum videbis.*

Intentionem attendit Deus nõ operis. Gregor.

OStendit hic, ꝙ mali per Christum puniuntur. Vbi notãdũ, ꝙ Deus non tam considerat quod fit, sed intentionem qua fit principalius attendit, vt ostendit Greg. 28. mor c. 13. d. In euangelio veritas dicit, Lucerna corporis tui est oculus tuus. Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Si aũt nequam fuerit, ẽt corpus tuum tenebrosum erit. Quid. n. per oculum exprimitur, nisi præueniens opus suum cordis intentio? quæ priusquam in actione se exerceat, hoc iam quod appetit, contẽplatur. Et quid appellatione corporis designatur, nisi vnaquæque actio, quæ intentionem suam quasi oculum intuentem sequitur? Lucerna itaq; corporis est oculus: quia per radicem bonæ intentionis merita illustrantur actionis. Et si oculus tuus simplex fuerit: totum corpus tuum lucidum erit: quia, si rectè intendimus per simplicitatem cogitationis, bonum opus efficitur, ẽt si minus bonum esse vr. Et, si oculus tuus nequam fuerit, totum corpus tuum tenebrosum erit: quia cum peruersa intentione quid vel rectum agitur, & si splendere coram hominib. cernitur, tñ apud examen interni iudicis obscuratur. Ex quo apparet, ꝙ Deus non intendit quid quis agat, sed qua intentione illud agat. Ad propositũ dæmon a Deo permissus, tentat bonos, quæ tentatio vtilis est bonis, quia per illam cum diabolo certant, & de illo triũphant, & pp victoriam coronam merentur. Quamuis aũt sic tẽtando bonis proficiat, quia tñ mala intentione hoc facit,

Intentio operi nomen imponit.

s. vt eos ad casum peccati perducat: ideo sibi imputatur ad delictum, & per hoc amplius supplicium meretur. Et hoc est, qđ ait. *Veruntamen oculis tuis considerabis* s. tu, Christe, illo lucido aspectu, quo iudicas hominum corda. Et sic videbis hoc dæmones mala intẽtione agere, ideo punies eos. Et hoc est, *Et retributionem peccatorum videbis.* Quia bonum, qđ per nescientes agit, non eis retribuet, sed malũ qđ intenderunt, quia nõ qđ faciunt, sed qđ intendunt considerabis. Vel s̃m Bernardum exponitur de beatis, qui oculis suis videbunt pœnas damnatorum, qđ ad minus ipsorum gaudium erit, quia lætabitur iustus, cũm viderit vindictam.

Quoniam tu es, domine, spes mea, altissimum posuisti refugium tuum. 1578

Refugiũ est Christus & q bus.

HIc ostendit, ꝙ humiles, & boni per Christum exaltantur. Hic enim loquitur ecclesia ipsi Christo, vt est ecclesiæ caput. Vbi sciendum, ꝙ Christus aliquibus est refugium altũ: aliquibus bassum. Bassum est refugium illis, qui ad ipsum refugiunt solum pro temporalibus bonis habendis, vel molestijs temporalibus fugiendis. Sed altum est refugium bonis, & humilibus, qui solum propter ipsum ad ipsum confugiunt, & æternam pœnam effugiunt. Et tales sibi dicere possunt. *Altissimum posuisti refugium tuum*, scilicet, teipsum altissimum mihi posuisti refugium: quia nihil aliud spero præter te: nihil aliud fugio, quam sperari a te: *quoniam tu es spes mea.* Vnde istum versum exponens Bernard. ait, *Quoniam tu es, Domine, spes mea.* Quicquid agendum, quicquid declinandum, quicquid optandum, quicquid tolerandum sit, *Tu es, Domine, spes mea.* Hæc vna mihi omnium promissionum causa, hæc tota ratio meæ expectationis. Prætendat alter meritum, sustinere se iactet pondus diei, & æstus, ieiunare bis in sabbatho se dicat postremò non sicut cæteri hominum se esse glorietur, mihi autem adhærere Deo, bonum est, & ponere in Deo spem meam. Ponant alij spem suam in alijs, hic forte in sciẽtia literarum, hic in astutia seculi, ille in dignitate, vel qualibet alia

Spes nostra Christus.

alia vanitate confidat: pp te ego hæc omnia detrimentum feci, omnia arbitrôr, vt ſtercora. *Q̃m tu es, Dñe, ſpes mea.* Speret qui vult in incerto diuitiarum: ego aũt nec ipſa quidem uictui neceſſaria, niſi a te ſpero, nimirum fidens in vei bo tuo; in quo abieci omnia. Quærite primum regnum Dei, & hæc oĩa adijcientur uobis. Si mihi pmia promittuntur, p te obtinenda ſperabo. Si inſurgant aduerſum me prælia, ſi ſçuiat mũdus, ſi fremat malignus, ſi ipſa caro aduerſus ſpiritum cõcupiſcat, in te ſperabo. Hoc ſapere ex fide neceſſariũ eſt, & dicere, *Tu es, Domine, ſpes mea.* Nec aliud ex ſnia quis dicere põt, niſi cui intus a Spiritu ſancto ſit per ſuaſum inſtare cogitũ ſuũ in dño. Quis enim ſperauit in eo, & confuſus eſt? De quacunque, inquit, tribulatione clamauerint ad me, exaudiam eos. Ecce innumeræ ſunt tribulationes, ſed ſecundum altitudinem earum conſolationes lætificauerunt animam meã, dummodo non ad alia cõuertaris, dummodo clames ad eum, dummodo in eum ſperes, nec humile aliquod, vel terrenũ, ſed altiſſimũ ponas refugium tuum. Non enim accedet illuc tentator, non calumniator, nõ peſſimus ille fratrũ accuſator attinget. Sæpe illuc fugiamus, munitus eſt locus, nullus ibi timebitur hoſtis, vt magis illic manere liceat ſemper, ſed non huius temporis. Hoc enim, quod modo refugium eſt, poſt habitaculum erit, & habitaculum ſempiternum. Nempe ad omnem tentationem, ad omnem tribulationem, ad omnem, cuiuſcunq; deniq; modi neceſſitatem aperta eſt nobis vrbs refugij, ſinus montis expanſus eſt, parata ſunt foramina petræ, patent uiſcera miſericordiæ Dei: Hoc refugium qui declinat, æternam pœnam non meretur effugere. Et nota quòd dixit, *Spes mea:* plus eſt, quam ſi dixiſſet, ſperabo in eũ. Conuenientius quippe ſpes noſtra dicitur, quod ſperamus, quàm in quo ſperamus. Sunt enim forte nõnulli, qui a domino obtinere corporalia, uel temporalia concupiſcunt, ſed perfecta charitas ſolũ id, quod ſummum eſt, dicente cum propheta. Quid enim mihi eſt in cœlo, & a te quid volui ſuper terram? &c.

Matt. 6. — *Refugiũ noſtrum Chriſtus* — *Pſal. 72.*

A *Non accedet ad te malum, & flagellum nõ appropinquabit tabernaculo tuo.*

HIc ponitur Chriſti, & iuſtorũ conſeruatio. Nota q̃ malum eſt duplex, ſ. pœnæ, & culpæ. Similiter & Chriſtus accipitur dupliciter, ſ. ẽm caput, & ẽm membra. Chriſto autem in ſe non accedet malum culpę, nec pęnę, quia in totum glorificatus eſt, membris aũt eius accedet malum pœnę, ſed non culpæ. Diuiditur ergo in tres partes, quia ponitur primò huius conſeruationis beneficiũ, B ſecundò eius miniſterium, ibi, *Q̃m angelis ſuis* tertiò miniſterij modum, *In manibus.* Quantum ergo ad primum notandum, q̃ Pſalmiſta in iſto verſu loquitur primò Chriſto, ut corpus eſt, d. *Non accedet ad te malum.* ſecundò loquitur ſibi ut eſt caput, dicẽs, *Et flagellum*, &c. Quãtum ergo ad membi um Chriſti, dicit, *Non accedet ad te malum.* Propriè enim loquendo mali nomine ſolum intelligitur malum, quod culpam includit. Nam (vt habetur 15. q. 1. illa cauenda ſunt.) mali nomine illa ſolum intelliguntur, q̃ C mentem crimine implicant. Vnde paupertas, ægritudo, mors, & ignobilitas, p priè mala nõ dicuntur. Deus igitur ſuos electos ſic cuſtodit, ut ſaltẽ finaliter ipſos peccato implicari non permittat. Et hoc eſt, quod Pſalmiſta corpori Chriſti, ſcilicet, omnibus prædeſtinatis ait, *Non accedet ad te malum*, ſ. culpæ finaliter, licet multoties iſtis accedant flagella, & multæ aduerſitates in pręſenti, a quibus tamen omnibus finaliter liberantur. Pſ. 33. Multæ tribulationes iuſtorum, & de omnibus his liberabit eos dominus. Cõ D ſequenter loquens Chriſto capiti d. *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo.* Per tabernaculum enim intelligitur corpus Chriſti, in quo habitabat plenitudo diuinitatis corporaliter, vt ait Apoſt. Iſtud autem tabernaculum uſq; ad mortem crucis fuit flagellatum, paſſum, corona ſpinea coronatum, & mortuũ, ſed per reſurrectionẽ factũ fuit impaſſibile, & immortale, quia Chriſtus reſurgens ex mortuis, iã non morit, mors illi vltra non dominabitur. Et ideo nulla pœna amplius iſtud tabernaculũ læ-

Malum propriè ſolum dr peccatũ. — *Tabernaculũ dr corp̃ Chriſti.* — *Coloſſ. 2.* — *Rom. 6.*

dere pôt. Et hoc est, ꝙ hic dicit Christo Psal. *Et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo*, ꝙ aût tabernaculũ dicatur corpus Christi, vide sup. vers. 388. 460.

1580 *Quoniam angelis suis mandauit de te, vt custodiant te in omnibus vijs tuis.*

Hic ponitur custodiæ iustorum ministerium. Secundum enim Hierony. iste versus nõ intelligitur de Christo, quem custodire habeat angeli, quia angelos tanquam dñs ipse custodit, Sed intelligitur de quolibet sancto viro: qui angelorum ministerio custodit, ne cadat in peccatũ. Et sic diabolus falsè istũ textum allegauit Christo, quia de filio Dei dictus non erat. Vnde ait Hierony. super Matth. in Psal. 90. legimus, *quoniam angelis suis*, &c. hoc non de Christo, sed de quolibet sancto viro prophetia est. Malè ergo interpretatur diabolus scripturas. Nota ergo, ꝙ beati angeli ad custodiam animarũ iustorum sunt deputati. Vnde Hierony. super illo verbo, Matth. 18. Angeli eorũ semper vidẽt faciẽ patris mei, qui in cęlis est. ait, Magna dignitas animarũ, vt vnaquæq; ab ortu suo habeat angelũ ad sui custodiã deputatum. Cõsimiliter quælibet hẽt vnum malũ angelũ deputatum sibi ad exercitiũ: vt eorũ impugnationibus resistendo, animarũ crescat meritum. Nota ergo, ꝙ angeli boni iustos custodiunt ne cadant tripliciter. Primò dæmones refrenando, ne noceāt, vel tentent quantum cupiunt. Exemplũ de angelo Tobiæ, qui dæmonium compescuit ab vxore Tobiæ. Vnde dixit Tobias patri de angelo Raphaele, Dæmoniũ ab vxore mea cõpescuit. Quod quidem faciunt tentati augendo virtutẽ, & tentantis virtutem debilitando. Et ideo consulit Bernardus in sermone de angelis, dicens, Quotiens grauissima cernit insurgere tentatio, vel vehemens tribulatio imminere, inuoca angelum custodem tuũ, doctorẽ tuum, adiutorem tuũ: nõ enim dormitat, neq; dormit, etiam si quandoq; ad tps dissimulare videatur. Et ad istũ intellectum habetur Apoc. 20. ꝙ angelus ligauit serpentem antiquũ, q est diabolus, ne amplius seducat gentes. Secũdò bonas inspirationes immittẽdo. Cuius figura habetur Act. 12. de angelo Petri, qui Petrum dormientem, & catenis ligatum excitauit, dicens, Surge velociter. Quamuis enim secundũ Magistrum lib. 1. dist. 12. omnes boni angeli communiter nostrum bonum velint: communiterque salutem omnium custodiant, ille tamen angelus, qui alicui deputatus est ad custodiam, specialiter eũ ad bonum excitat, & hortatur. Consimiliter & quamuis omnes mali angeli generaliter malum omnium hominum desiderent, magis tamen quemlibet hominem ad malum magis incitat ille malus angelus, qui sibi est ad exercitium deputatus. Figura huius habetur in angelo Philippi, de quo Act. 8. Angelus domini locutus est ad Philippum, dicens, Surge, & vade, &c. Tertiò ipsos à malis operibus retrahendo. Si enim in conspectu alicuius hominis quis cauet peccatum, verecundia ductus, quãto fortius in presentia beati angeli ad custodiã cuiuslibet animæ deputati, qui semper, & vbiq; animæ, quam custodit, præsens est, peccare quilibet erubescere debet? Et hoc notat Bernardus in sermone de quadragesima, dicens. In quouis loco, in quouis angulo reuerẽtiam exhibe angelo tuo, nec audeas, illo presente, facere, quod me vidente non auderes. Sic enim angelus Balaam ipsum à peccato præseruauit, scilicet eũ retrahens, ne iret ad maledicẽdum populo Dei, vt disposuerat, quando dixit illi angelus. Ego veni, vt aduersarer tibi, quia peruersa est uia tua, mihique contraria. Istud ad intellectum custodiæ angelorum illa sancta mulier Iudith in seipsa experta fuerat. Vnde dicit, Custodiuit me angelus domini, & non permisit me ancillam suam inquinari peccato. Quamuis autem angeli quantum ex se est, omnes animas à peccatis præseruent, & custodiant, maximè tamen electos custodiũt, quia magis eis obtemperant. Vnde nunc Psalmista cuilibet iusto dicit, *Quoniam angelis suis Deus mandauit de te*, &c. Quantum enim est ex parte sua, quemlibet sibi deputatum in omnibus suis vijs & actionibus custodiunt.

In

Marginalia: Hierony. — Mat. 4. — Hierony. — Angeli eos custodiunt tripliciter. — Tob. 12. — Bernar. — Apo. 20. — Mag. 2. dist. 12. — Bernar. — Num. 22 — Iudith. 13. — E, F, G, H

In manibus portabunt te: ne fortè offendas ad lapidem pedem tuum. A

POnitur hic modus huius custodiæ. Vbi nota, quod iste versus de Christo exponitur. Sic quod per pedes Christi, intellige sanctos Apostolos, euangelistas, & prædicatores, qui Christum, i. eius fidem portauerunt per orbem. vide sup. versic. 445. & 768. Lapis autem significat legem antiquam, quę in tabulis lapideis data fuit, quę fuit lex timoris, quia cum terrorib. data fuit, ut habetur Exo. 19. Offendere ergo pedes ad lapidem, est ipsos prædicatores offendere in legem timoris, in prædicando fidem timore. De Christo ergo dicit, quod Angeli in manib. portabunt te, quia manib. angelorum Christus subleuatus est in cęlum, non quod sine eis rueret, sed quia obsequebantur regi. Melior est. n. & nobilior qui portatur, quam iumentum portans. Quid autem ex hoc factum est, quia portatus est in cęlum? Certè statim post Apostolis, & prædicatorib. misit Spiritumsanctum. Quo recepto, omnis timor ab eis fuit expulsus, qui ante timidi non audebant verbum Dei loqui. Sed cum magna auctoritate, sine timore prædicabant lapidem, i. legem antiquam impletam fuisse. Dicat ergo Christo. *In manibus portabunt te*, s. angeli in cęlum, vt mittas tuis pedibus Spiritumsanctum. *Ne forte offendas ad lapidem pedem tuum*, i. ne fortè Apostoli offendant timore, vel ad lapidem. i. prædicent legem in lapidib. datam esse seruandam. Vel secundum Bernardum iste versus intelligitur et de quolibet iusto, quem angeli sancti in manib. portant, quia non patiuntur eum tentari supra id, quod potest, sed *in manibus*, i. in auxilijs suis tollent eum, ut pertranseat offendiculum, quam facilè transit foueam, qui portatur manibus, quam mundè lutum transit, qui manib. sustinetur, quàm facilè natat acquam, cuius alter sustinet mentum. Qui ergo angelorum portatur auxilio: ad lapidem non offendit. Sed quis est iste lapis? Ego istum lapidem intelligo Christum, qui est lapis offensionis, & petra scandali. In quem si quis offenderit, colliditur, super quem verò ceciderit, conteret eum. In hunc lapidem offendunt, qui contra Christum peccant.

Lapis est lex antiqua.

Bernar.

Super aspidem, & basiliscum ambulabis, & conculcabis leonem, & draconem. 1582

POnitur hic dæmonum conculcatio. Vbi notandum, quod sicut Christus diuersis nominibus nuncupatur, secundum diuersas uirtutes, quas habet: Vnde uocatur leo propter fortitudinem, agnus propter mansuetudinem, lapis propter fundationis stabilitatem. Sic econtra diabolus secundum diuersa eius vitia nomina habet diuersa. Vnde ut hic ait glo. hec nomina hic posita diabolo conueniunt. Ipse. n. est aspis, cum occultè percutit. Ipse est basiliscus, cum palam uenenat. Basiliscus. n. ex serpentum est, & nocet flatu. Leo est, dum persequitur uiolenter. Leo. n. rex animalium uirib. nocet. Draco est, cum deuorat negligentes. Per ista ergo omnia nomina hic intelligitur diabolus. Super ergo diabolum istis nominib. significatum Christus ambulauit, & ipsum conculcauit, quando ipsum diabolum tentantem superauit, & potestatem suis fidelibus dedit ipsum conculcandi. Vel ipsum conculcauit, quando per suam passionem ipsum eiecit a cordibus fidelium. Vel aliter secundum Bernardum istis nominibus intelliguntur diuersa genera vitiorum, quæ uir iustus auxilio Dei fultus, conculcat. Vnde ait super isto uersu. *Super aspidem, & basiliscum ambulabis* &c. Quid inter ista faceret pes humanus? quid humane affectionis inter tam horribilia monstra constaret? Ista enim sunt nequitiæ spirituales, quæ quidem ex diuersis officijs, uel potius maleficijs diuersa uocabula sortiuntur. Alius quidem aspis, alius basiliscus, alius leo, alius draco, quod scilicet uariè noceant. Alius morsu, alius uisu, alius rugitu, vel ictu, alius flatu. Et consequenter declarat singula: primò de aspide, dicens, Aspis est obstinatio, quia aspis alteram aurem pressius quam potest terre infigere solet, & alteram cauda obturare, ne audiat uocem, &c. Quid ad hanc, scilicet aspidem incantationis uox, quid faciat sermo prædicantis? Nouerit tamen vir pertinax non se cœlo, sed solo terræ infigere, ne sapientiam, quæ de cœlo est, non solum pudica, sed etiam pacifica, non audiat, quam audiret, si cauda non obturaret auditum.

B C D

Diabolus dicitur aspis, basiliscus, leo, & draco.

Bernar.

Aspis significat obstinatos.

Cauda hæc finis est uitæ, quem considerare recusat. Terra uerò alteram claudit aurem terrenis intentus. De aspide uide supr. versic. 871. Consequenter declarat quid sit basiliscus dicens, Basiliscus (vt naturales dicunt) venenum gerit in oculo, pessimũ animal, & præ omnib. execrabile. Nosse cupis oculũ venenatũ, oculũ nequam, oculum fascinatũ? inuidiã cogita. Quid n. est inuidere, nisi malum videre? Si nõ fuisset basiliscus, nunq̃ eius inuidia mors intrasset in orbem terrarum. Væ misero homini, qui inuidum nõ præuidit. Superemus hunc inuidum, dum viuimus, si post mortem volumus ministrũ tantæ nequitiæ non timere. Nemo alterius bonũ inuido respiciat oculo. Neque hoc ipsum, quantum in se est, interficiat. Si. n. odit hominem illum homicidam veritas testatur, quid & ille, qui bonũ odit in homine, nunquid ille homicida poterit appellari? Consequenter de dracone sequitur. dicens. Immanis bestia est draco, flatu igneo, quicquid attigerit, necat, non solum bestias terræ, sed etiã volucres cœli. Hic est iracundiæ spiritus. Quantos. n. sublimis uitæ. flatu huius draconis miserè satis adustos turpiter in os eius ingemiscimus cecidisse. Quã melius sibi irasci potuerant, ne peccarent. Nimirũ affectio naturalis ira hoĩum est, sed abutentib. bono, non miserãda pernicies est. Occupanda est ira in quib. expedit nè fortè ad illicita prorũpat. Nolite irasci eis, qui uobis trãsitoria auferũt, q̃ conuitia inferunt, qui ingerũt forte supplicia, & pp hoc faciũt nihil. Irascimini iniquitati uestrę. Nulla n. nocebit aduersitas, si nulla dominetur iniquitas. Hinc nimirum non modo mansuetudo oritur, cui draconis flatus non noceat, sed etiã magnanimitas, q̃ rugitus leonis non terreat. Consequenter de bonitate dicit. Aduersarius vr̃ tanq̃ leo rugiens qui circuit quærẽs quẽ deuoret, sed gr̃a leonis de tribu Iuda, rugire põt ille, ferire non põt. Ad rugitũ quidẽ leonis nulla bestia stare potest, & plerunque superat ferientem, qui non sustinet rugientem. Verè bestia, uerè rationis expers, quæ solo timore cedit, qui uictus ante conflictum, non telo, sed tuba prosternitur. Hæc est

Basilisc' significat inuidos.

Draco significat iracũdos

Leo significat timorem pauperiatis.

E quidem tentatio, quæ corporalis necessitatis occasione animum turbat.

Quoniam in me sperauit, & ego liberabo eum: protegam eum, quoniam cognouit nomen meum. 1583

HIc sequitur victorũ exultatio, quæ in tribus consistit. Quoniam iusti in suis certaminibus a Deo proteguntur: secundò a Deo associãtur: ibi. *Clamabit*, tertiò a Deo coronantur, ibi. *Longitudine*. Quantum ad primum sciendum, q̃ ista sunt uerba patris de Christo, dicen-F tis. *Quoniam in me sperauit.* Licet enim in Christo non fuerit propriè spes, quę est certa expectatio futuræ beatitudinis: quia a primo instãti conceptionis suæ verè fuit beatus, nondum tñ habebat corpus impassibile, sed multis passionibus subditum, & sm hoc sperabat, q̃ merito suæ passionis resurgeret cũ corpore impassibili, per quam resurrectionem ab omnibus penitus liberatus esset. Et hoc est, quod pater dicit. *Quoniam in me sperauit*: confidens certissimè immortalem se resurrecturũ. *Et ego liberabo eũ*, s. a mor-G te ipsum resuscitando. *Protegam eum*, s. ne amplius pati possit, uel mori. *Quoniã cognouit nomen meum*, i. rem, & uirtutem, quæ per nomẽ Dei importatur. Nomen enim Dei est dominus, vide uersic. 100. Dominus autem est nomen potestatis. Quid est ergo cognoscere nomen domini, nisi cognoscere Deum esse omnipotẽtem? Vel etiam potest iste uersus legi de Christo, non secundum quòd est caput, sed secundum q̃ est corpus, s. de membris suis. Et eodem modo exponitur, scilicet, de finali resurrectione. Istum au-H tem uersum sic exponit Bernard. dicens. *Quoniam in me sperauit*, &c. Dulcissima liberalitas est in se sperantibus non deesse. *Quoniam*, inquit, *in me sperauit, & ego liberabo eum. Protegam eum*, idest, conseruabo eum. Si tamen cognouerit nomen meum, idest, non sibi tribuat, quòd liberatus est, sed nomini meo det gloriam. *Protegam ergo eum, quoniam cognouit nomen meum.* Non nouit nomen eius, qui illud assumit in vanum, qui dicit ei domine dñe, & non facit quod dicit ipse. Non nouit nomen eius, qui eũ nec honorat, nec

Spes quõ fuit in Christo.

Nomen domini cognoscere quid est.

nec patrem, nec timet vt dominum. Nos autem, si nouimus nomen sanctũ, quod inuocatum est super nos, desiderandum est, vt semper sanctificetur in nobis.

1584 *Clamauit ad me, & ego exaudiam eum: cum ipso sum in tribulatione: eripiam eum, & glorificabo eum.*

Ostendit hic, ꝙ iusti in tribulationibus a Deo associantur. Si.n. iste textus de Christo capite intelligatur, certũ est ꝙ multis clamauit ad patrẽ orando. Et ꝙ oĩs eius oratio fuit exaudita, nõ solum quo ad vtilitatẽ, vt orationes aliorũ iustorum, sed &t quo ad uotũ. vide supra vers. 190. 292. & 365. & 406. & 506. 1105. Etiã qualiter Christus multotiens clamauit, & multipliciter, vide supra vers. 399. Si aũt de corpore Christi intelligat, certum est, ꝙ omnis iustorum oratio a dño exauditur. Et si non quo ad votũ, saltẽ quo ad vtilitatem, qd est melius, quia multotiens exaudiri ad votum est causa perditionis, sicut patet de infirmo corporaliter, qui instanter postulat, ꝙ medicus sibi mortifera nouit, de hoc vide supra vers. 74. & 294. & 516. Et nota hic magnã Dei misericordiã, quia oẽm deuotẽ clamantem exaudit. Quod hic notans Bernar. ait, *Clamauit ad me, & ego exaudiã eum.* Fructus notitiæ dñi est clamor orationis. Porrò fructus clamoris est exauditio saluatoris. *Clamauit ad me* &c. Hoc plane est testamentũ pacis, hoc pietatis fœdus, hoc pactũ misericordię, & miserationis. Non.n. dixit exaudiam eum, quia dignus fuit, quia iustus fuit, & rectus, innocens manibus, & mundo corde: propterea liberabo eum. Si.n. hæc, aut similia diceret, quis non diffideret? Quis gloriabitur se castũ habere cor? Dulcis vox, quæ meritum exauditionis in clamore constituisti postulationis. *Clamauit*, inquit, *ad me, & ego exaudiã eũ.* Meritò nõ exauditur, qui clamare dissimulat: aut omninò non postulans, aut tepidè postulans, & remissè. Si quidem in Dei auribus desiderium veniens clamor magnus est, remissa autem intentio vox submissa. Quid autem clamans postulat, nisi liberationem, consolationem, & glorificationem *Exaudiam eum*, inquit. In quo dñe, vel in quibus? Sequitur. *Cum ipso sũ in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum.* Possumus nobis hunc ternarium assignare. In vita.n. præsenti in tribulatio nib. nobiscum est, cõsolatur nos. In morte eripiet nos, qñ iam nihil ꝙ animæ vel corpori faciat mundus habebit. In resurrectio glorificabit, qñ surget in gloria ꝙ in ignominia seminatur. Vñ verò scimus ꝙ nobiscũ sit in tribulatione? Ex eo ꝙ in ipsa tribulatione subsistimus. Quis.n. sustinet sine ipso? Clamemus in cœlum, vt exaudiamur. Et qui in cœlis est, ipse nobis mittat auxilium de sancto, mittat interim auxiliũ de tribulatione, eripiat a tẽtatione, glorificet in resurrectione, Ex tua, Dñe, promissione speramus hæc inde audemus dicere, si corde rogamus pio, certè exaudire debes ex promisso.

Oratio ꝙ meretur exaudiri

Clamor orationis meretur exaudiri

Longitudine dierum replebo eum: & ostendam illi salutare meum. 1585

Hic ponitur ꝙ iusti a Deo coronantur. Vbi notandum, ꝙ dierum longitudo significat gloriam æternam, in qua dies nocte non terminatur, sed sine fine perseuerat. Psal. 118. Ordinatione tua perseuerat dies. Vnde de quolibet dr̃ Longitudo dierũ in dextera illius, & in sinistra diuitiæ, & gloria. Vbi dexterã accipit pro aĩa, sed sinistram pro corpore. Dicit ergo, *Longitudine dierum replebo eum*, i. gloria æterna illum satiabo, sic ꝙ amplius nihil desiderare possit, quia ibi omne, ꝙ desiderabitur, aderit: vñ beatorũ capacitas repleta sicut vas repletum alia recipere non põt. Sed qualiter beati saturabuntur, & replebuntur, ostendit, dicens, quòd *ostendam illi, salutare meũ*, scilicet, Christum qui salutare dicitur, idest, saluator, vide versicu. 105. & 146. & 155. & 272. & 662. & 979. & 1043. In visione enim Christi nostra beatitudo perfectè consistit. Quoniam in ipso ratione diuinitatis beatificatur anima, & in visione humanitatis corpus. Ioan. 17. Hæc est uita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. vide supra versi. 390. & 1453. Istum autem uersum sic exponens Bernardus.

Longitudo dierũ dicit gloria cœli. Prou. 3.

Vita pro sensmors dicitur.

Longitudine dierum replebo eum. Cógruus finis psalmi: vbi psallenti finis promittiť tã beatus, & bonus finis, qui finem non habet. Et sanè, qñ cuius finis bonus est, ipsum quoq; bonum est. Amplectamur igitur sanctificationem, qñ finis eius vita est sine fine. Hęc omnis vita qua hic viuimus, magis mors est: nec simpliciter vita, sed vita mortalis. Quid.n. agimus, ex quo primum incipimus viuere, nisi mori appropinquare, & incipere mori? Ibi vere uiuitur, ubi uiuida vita est, & uitalis. Gratias Deo, vbi dies boni, ibi interminabilis longitudo dierum. Eorũ verò dierũ paucitas finieť breui, quorum sufficit cuiq; malitia sua. Et nota, ꝙ in hoc, qđ dicit, *Longitudine dierum*, non vicissitudinẽ uoluit cõmendare. Alioquin melior est dies vna in atrijs super millia. Legimus sanctos uiros et a dieb. nostris plenos migrasse dierum, qđ non aliud quã plenos intelligimus gratiarum. Nimirũ usq; a d hanc plenitudinem, uel de die in diẽ, de claritate in claritatem, nó quidẽ a suo, sed a Dñi spiritu transformamur. Si ergo dies gratia dŕ, qũo non magis uerus dies, & plenus meridies dicatur gloriæ plenitudo? *Longitudine*, inquit, *Longitudine dierum replebo eum*. Ac si dicat, Scio quid desideret, quid sitiat, quid sapiat ei. Non.n. argentũ, non aurũ sapit, non uoluptas, non curiositas, non dignitas secularis. Nõ ignorat. ad cuius imaginẽ conditus sit, cuius magnitudinis capax est, nec sustinet de modico crescere, ut de maximo minuatur. Itaq; *lõgitudine dierum replebo eum*. Qué nisi lux uera reficere, nisi æterna replere nõ pôt. Si q dé nec lõgiturnitas illa terminũ, nec claritas illa occasũ, nec satietas illa fastidium hẽt. Erit.n. securitas de ęternitate, gloriatio de ueritate, exultatio de societate *Longitudine, ait, dierum replebo eum*. Et tã quã q̃rens uñ illi dies in ciuitate, de qua lẽgimus ꝙ nõ lucebit ibi sol per dié, nox nõ erit in ea. subdit, *Ostẽdam illi salutare meum*, nisi quemadmodũ scriptũ est. In illa lucerna eius sit agnus: *ostẽdã illi salutare meũ*. Iã.n. ibi in fide nõ erudiar, ĩ spe non exercebor: sed in specie adimplebo. *Ostẽdã illi salutare meũ*: ut in æternũ ibi uideat, in qué credidit, qué sẽp optauit.

Viuere nostrum est mori.

Derum lõgitudo est gratiarum plenitudo

Dies gratia dicti.

Ps. 120. Apoc. 21

PSAL. XCI.

B *Onum est confiteri domino, & psallere nominiẽ tuo, altissime.* 1586

TItulus huius Psalmi est. Psalmus cãtici in die sabbathi. Pro cuius expositione sciendum, ꝙ quamuis sabbathum multipliciter accipiatur, vt dictũ fuit supra vers. 334. tñ aliter hic distinguendum est, s. ꝙ sabbathum fm glo. hic accipitur tripliciter. Est.n. triplex sabbathum, s. sabbatum temporis, pectoris, & eternitatis. Sabbathum tẽporis est dies septimus septimanę, quo post oĩa sex dierum opera Deus quieuisse dŕ: per hoc nos docens in præsenti uita, quæ velut sex dieb. i. sex ætatibus deducitur, laborare, ut in futuro quiescamus. In cuius figuram sabbathum temporis in lege ueteri dies quietis ab omni opere vacans colebatur. Et dŕ sabbathum a sabba, qđ est septem fm Hebræos: quia sit septimus dies septimanæ. Vel fm Gentiles dŕ sabbathũ a Saturno: quia Saturnus planeta dominať in prima hora illius diei. Ponunt.n. septem dies in septimana fm numerum septem planetarum: sic quòd quælibet dies denominatur ab illo planeta, qui dominatur in prima hora illius diei. Sunt enim in die naturali uiginti quatuor horæ, & planetæ sunt septem, scilicet Saturnus, Iupiter, Mars, Sol, Venus, Mercurius, & Luna. In prima ergo hora sabbathi dominatur Saturnus, in secunda Iupiter, & sic per ordiné. Quibus septem planetis cõpletis, cõsequenter reincipiunt, sic quòd in octaua hora dominať Saturnus, in nona Iupiter, &c. & in quinta decima Luna. Item reincipiendo, in sexta decima Saturnus, in septima decima Iupiter, &c. et vigesima prima Luna. Iterum incipiẽdo in vigesima secunda Saturnus: in vigesima tertia Iupiter: in vigesima quarta Mars. Et sic cõsequenter in prima hora sequẽtis diei dominatur Sol, a quo dicitur dies dominicus. Et sic procedẽ do in prima hora alterius diei dominabitur Luna, a qua dŕ dies lunæ. Et sic de singulis cõtinuẽ proceden-

Sabbathũ triplex.

cedendo. Secundum dr sabbathum pecto ris, vel mentis, quod nihil aliud est quam tranquillitas. & quies bonæ conscientiæ ex spe beatitudinis futuræ: vt hic nó turbetur aduersis sęculi, sed laboré patiéter toleret, vt mercenarius spe præmij in fine diei percipiendi. Et istud sabbathum conscientiæ, duo principalia requirit. Primũ ut omnia tua bona a Deo attribuas. Secundum ut oĩa mala tua tibi. Tertiũ est sabbathũ æternitatis, s. requies æternæ beatitudinis, pro qua habenda in pręsenti uita continuè laborare debemus, Deo seruiendo. Et de duobus vltimis sabbathis agit iste psalmus. s. de sabbatho cõscientiæ, & ęternitatis, ostendens qđ hic est habendum sabbathum conscientiæ, vt tandem post hanc vitam habeatur sabbathum gloriæ. Item notandũ, ut dictum est superius, quod psalmus, qui dicitur à psalterio, qđ manu pulsatur, significat bonam operationem, canticũ verò lætitiam mentis, & exultationé. Est ergo sensus tituli talis. psalmus iste per quẽ notaẽ bona operatio est cãtici. i. exultationis mentis, & hæc in die sabbathi, idest, ex cõsideratione æternæ beatitudinis. Et nihil aliud est dicere, nisi iste ps. agit de bona operatione hic habenda cũ exultatione mentis ex spe futurę beatitudinis. De auctore verò istius psalmi, dicũt Hebręi quòd Moses ipsum fecit ad decantandũ in die sabbathi, quę erat celebris in memoriã beneficij creationis. Diuiditur aũt psal. iste in tres partes, quia primò ostẽdit, qũo sabbathũ mẽtis à bonis agitur, secundò qualiter sabbathum mẽtis à malis perditur, ibi, *Cum exorti*, tertiò qualiter sabbathum æternitatis iustis traditur, ibi, *Et exultabitur*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ sabbathum mẽtis consistit in quinque: secundum quæ prima pars diuiditur. Consistit enim primò in diuinæ laudis exaltatione, secundò in sui, & suorum perfecta cognitione, ibi, *Ad annunciandum*: tertiò in præceptorũ Dei obseruatione, ibi, *In decachordo*, quartò in gratiarum actione, ibi, *Quia delectasti*. quintò, in fideli Deo adhæsione, ibi *Quam magnificata*. Quantum ad primum sciẽdum, ꝙ quamuis confessio sacramentalis sit bona, qua quis Deo, & A vicario suo peccata sua confitetur, vt dr ps. 31. Dixi confitebor dño, & tu remisisti, &c. tũ de ista hic non loquitur, sed de confessione laudis, qua Deus à creatura sua laudatur, colitur, & adoratur. de qua uide sup. vers. 81. & 91. 205. 1236. & 1868. Et de ista confessione laudis dicit, *Bonum est confiteri domino*. Et qa talis confessio non solũ fit corde, sed et uoce, sicut clerici alta voce cantãdo, & psallendo in choro Deũ laudant, ideo additur, *Et psallere nomini tuo, altissime*. Et hic nota, ꝙ aliqd dicitur bonũ multipliciter, ẽm quod triplicia sunt bona, vide supra versic. 1014. B

Bonum multiplex.

Ad annunciandum manè misericordiam tuã, & veritatem tuã per noctem. 1587

HIc ponitur secundum, quod requiritur. s. sui ipsius perfecta cognitio. Homo. n. habet duo. s. aduersa, & prospera, seipsum in vtroq; statu debet cognoscere, & tempore prosperitatis annũciare mane misericordiam Dei, & tempore aduersitatis annunciare debet per noctẽ veritatem Dei. Vbi sciendum, ꝙ in statu C vtroq; nos insequitur diabolus, s. in statu prosperitatis, vt cadere faciat per elationem, & in statu aduersitatis vt faciat cadere per impatientiam. Status autem prosperitatis per diem, vel mane, significatur, & aduersitatis per noctem. Vnde Greg. 2. mor. c. 9. dicit, Sacra scriptura sæpè diem pro prosperis, & noctem pro aduersis ponere consueuit. In die autẽ, & in nocte nos persequitur dæmõ: quia modo nos in prosperis, modo in aduersis nos ante Deum accusabiles contendit ostendere. In die accusat, cũ nos pro- D speris malè vti insinuat. In nocte accusat, cum in aduersis nos impatientiam habere demonstrat. Ad hoc autem summum remediũ est, vt in statu prosperitatis totũ, quicquid boni habes, & prosperitatis, cognoscas talia bona nõ esse tua, sed Dei, illa nõ habere à te, sed à Deo, illa non habere meritis tuis, sed solũ per misericordiam Dei. Et hoc notans hic Psalm dicit, *Ad annunciandum manè misericordiam tuam*, hoc est, debes esse paratus manè, idest, tempore prosperitatis *ad annunciandum misericordiam tuã*, i. ad

Nox aduersa, dies prospera significat.

Prospera sunt ex misericordia Dei, aduersa ex iustitia.

confitendum,& prædicandum, quod bonum,quod habes,est a misericordia Dei. In statu aũt aduersitatis debes cognoscere mala tua, & q̃ talia aduersa meruisti, & sic cõfiteri veritatem Dei,i.iustitiã per noctem,s.aduersitatis, ut hic ait glo. *Ad annunciandum manè*, &c.i. quando bene est tibi,lauda misericordiam Dei. *Et veritatem tuam per noctem*.i.quando malè est tibi,annuncia ueritatem,i. iustitiã Dei, non crudelitatẽ, quia ipse iustè flagellat. Et est sensus.In prosperis,quæ per manè intelliguntur,lauda diuinam misericordiam, in aduersis, quæ per noctẽ, lauda iustitiam.Et hoc est,quod in primo uersiculo præmisit, d. *Bonum est confiteri*: vt scilicet mala nobis, sed bona Dei tribuamus. Cuius oppositum faciunt peruersi: qui bona sibi tribuunt,mala verò vel sathanæ quasi coegerit,vel fato stellarum, q̃ est accusare creatorẽ, uel apertè Deo attribuunt,quasi hoc ipse voluerit.

1588 *In decachordo psalterio cum cantico in cithara.*

HIc ponitur tertium,s.mandatorum obseruatio. Vbi sciendum,quòd Psalterium, quoddam est instrumentum musicum decem chordas habens, quod manu pulsatur, quo Dauid communiter laudes Deo resonabat, sicut modo cum organis in choro Dei laudes canimus.Et significat obseruationem decem mandatorũ Dei.Nam in hoc quod decem chordas habet,significat decem præcepta In eo verò quod manu pulsatur, significat quod illa opere debent impleri,quia per manum opera significantur.Laudabatur etiam Deus uoce, & alijs musicis instrumẽtis. Quę oĩa mystice ostendebãt qualiter Deus a nobis debet laudari, quia,s. opere per obseruantiam mandatorũ. Et ideo dicit, q̃ debemus laudare in Psalterio decachordo,& in cithara. Debemus ẽt laudare uoce,ideo ait. *Cũ cantico*. Vel per canticum intelligit mentis exultationẽ,quia non solum laus diuina debet esse cum exultatione mentis, imo ẽt omnia nostra bona opera hilaritatem debent habere. Et hoc est, quod hic ait gl. Deum laudare debemus in decachordo psalterio, i. per obseruantiam decem præceptuum. *Cum cantico*.i. cum mentis hilaritate.Qui.n.cũ hilaritate bene agit, cum cantico psallit. Quicquid.n.cum hilaritate facis,bene facis.Qui autem cum tristitia bene facit,de eo fit, non ipse facit,& portat psalterium, sed nõ ipse cantat in eo.Per citharam autem mysticè intelligitur carnis mortificatio, siue asperitas pœnitentiæ, ut patet supra versic. 481.Et sic ille laudat Deum cum cantico in cithara, qui in carnis mortificatione exultat, & in actibus pœnitentiæ.

Psalterium.

F *Quia delectasti me*,Dñe, *in factura tua: & in operibus manuum tuarum exultabo.* 1589

POnitur hic quartum, quod est gratiarũ actio.Nos enim factura Dei sumus, quoniam ipse fecit nos, & non ipsi nos. Non solum autẽ nos sumus Dei factura, sed ẽt omne bonũ opus, quod est in nobis, ab illo factum est, sine quo factum est nihil.Vnde ad Ephes.2.Ipsius.n. sumus factura creati in Christo Iesu in operibus bonis. Quis enim cogitans se facturam Dei,non Deo gratias agat? Et attende, q̃ homo propriè dicitur factura Dei. Sapientia enim artificis in factura sua lucet, & effectus factoris ostendit artem. Et per consequens ille effectus, qui magis sapientiã Dei ostendit in quo magis ars relucet artificis Dei, ille effectus præ alijs artificis factura uocatur. Cum ergo inter oẽs creaturas diuina sapientia magis reluceat in homine,& homo magis ipsum Deum artificem repræsentet,sequitur q̃ homo singulariter factura Dei dr̃. Quid est ergo delectari in factura Dei, nisi se cognoscere Dei facturam esse. Et in hoc delectatur Deum recognoscendo factorem suum,quia in homine sicut in pulchriori effectu Dei,magis relucet bonitas Dei, quæ consideratio delectationem ingerit menti. Sic.n. videmus naturaliter, q̃ quante res corporalis pulchrior est oculis corporalibus præsentata, maiorem delectationẽ ingerit sensibus. Vnde, sicut naturaliter maior est delectatio uidere unã pulchrã picturam quam turpem, & unum pulchrum equum, quam turpem, & vnum pulchrum hominem quam turpem, & vnam

Factura Dei dr̃ homo.

vnam pulchram mulierem, nec in hmói visione delectari est peccatum, quia est naturale, nisi in huius cōsideratione corrumpatur. Sic & de visione intellectiua maximè iustus delectatur in factura Dei, quæ est homo, eo ꝙ inter cæteras creaturas corporales sit pulchrior, vt, s. delectatio habita in consideratione facturæ nō ibi terminetur, sed referatur ad Deum, Ps. 103. Ego uerò delectabor in dño. Notandum tamen, ꝙ quamuis delectari in factura Dei ipsam uidendo etiam corporaliter non sit peccatum, quia tñ procuratione dæmonis visus talis facturæ, vt puta vel virorū, uel meliorū, multotiens inclinat mentem ad concupiscentiam, tutius est ab ipsarū aspectu oculos auertere. Cuius figura, & exemplum habetur de Dauid, qui uidēs Bersabee, statim cōcupiscētia fuit captus, &c. Sichem filius Hemor videns Dinam. Presbyteri senes videntes Susannam, &c. Sequitur. *Et in operibus manuum tuarum exultabo.* Opera manuū Dei sunt, bona opera nostra, quæ ipse facit in nobis. Esa. 26. Oia opera nostra operatus es in nobis, Dñe. In quibus tunc quis exultat, qñ illa non sibi, sed Deo attribuit. Vnde ait gl. *In operibus manuum tuarum exultabo*, i. in eo bono, ꝙ in me facis, tu. n. fecisti, si bene ago. Vñ Apostolus ad Eph. 2. Ipsius. n. factura sumus creati in bonis operibus. Ni si. n. te formaret Deus ad bona opera, nō nosceres nisi peccatum. Dicat ergo. *Et in operibus manuum tuarum exultabo*, i. si quid boni ago, de te exulto. Nota ꝙ delectari est quasi proprium hoīs, cum nulla res sit, quæ tm̄ declaret conditionē hominis, sicut facit delectatio. Quia quilibet homo talis pōt nominari, quale est illud, in quo delectatur. Sic. n. uirtuosus dr, qui delectatur in virtutibus, & operibus uirtuosis. Sic dr, qui in iustis, uoluptuosus, qui in voluptatibus, & sic de singulis. Vñ ſm Philosophum 2. Ethi. Delectatio est morum regulatiua per modū finis. Vnde qui delectaē in pecunijs dat se operib. mercationum, quib. pecunia acquiritur. Qui delectatur in militia, dat se operibus strenuitatis. Et sic vnusquisque ordinat se ſm illud in quo ponit suā delectationem. Et ideo principale, quod

2. Reg. 11
Gen. 34.
Dan. 13

Bona opera nostra Deus operatur.

Philos.

A

B

C

D

in se debent notare homines, vel in illis, quos habēt corrigere, est vtrum delectatio eorum sit ordinata uel non. Et si non sit ordinata, vt virga ducatur ad propositum, quia per assuefactionē ad cōtrariū dēt reduci ad oppositum, quousq; consistat in eo, ut faciunt dirigentes ligna tortuosa, qui ipsa magis ad oppositū plicāt.

Quam magnificata sunt opera tua, domine: nimis profunde facta sunt cogitationes tuæ. 1590

Hic ponitur quintū, quod est Deo fidelis adhæsio. Opera Dei a nobis discuti ratione non possunt, vt puta ꝙ Petrum prędestinauit ab æterno, & Iudam reprobauit, quod Iacob elegit, & Esau odio habuit, antequam nati essent, & aliquid boni, vel mali egissent, ꝙ aliqui malè viuunt, & tñ in mūdo denominantur, & florent, virtuosi aūt suppeditātur, & egent. Ab æterno. n. oīa ista præuidit sine nostris meritis, uel demeritis. Et ideo ista Dei opera dñr magnificata, q a supra intellectū nostrū magnificata. Ista ergo nō debemus discutere, sed Deo simpliciter adhærere, credentes, ꝙ ipse oīa sanctè, & iustè disposuit. Vnde Greg. 25. mor. c. 18. dicit. Nemo discutiat, cur stante Iudaico populo, dudū in infidelitate gentilitas iacuit, & cur ad fidē gentilitate surgente, Iudaicum populum infidelitatis culpa prostrauit. Nemo discutiat, cur alius trahitur ex dono, alius uerò repellitur ex iudicio. Si. n. gentilitatem miraris assumptam, ipso concedente pacē, quis est, qui condemnet? Si Iudæam obstupescis perditā, ex quo absconderit vultum suum, quis est contēpletur eam? Itaque consilium summæ, & occultæ uirtutis, satisfactio sit apertæ rationis. Vnde in euangelio, cum de eius rei causa dominus loqueretur, ait. Confiteor tibi, domine pater cœli, & terrę, quia abscōdisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Ita pater. Atq; mox tanquā rationem quādam absconsionis, atque reuelationis adiungens, ait: Quia sic fuit placitum ante te. Quibus nimirum verbis exempla humilitatis accipimus: ne temerè discutere superna consilia

Opera Dei mirabilia credēda sunt non quærēda

Mat. 11

Eligit Deus quos vult & reprobat quos vult.

filia de aliorum uocatione, aliorum verò repulsione præsumamus. Cum.n. intulisset utrumque, non mox rationem reddidit, sed hoc Deo placitum dixit: hoc videlicet ostendens ꝙ iniustum esse non pót, quod placuit iusto. Qualiter etiam opera Dei sunt supra nostrum intellectũ magnificata: uide supra vers. 1182. Et hoc est quod dr Ps. 138. Confitebor tibi, quia mirabiliter magnificatus es: mirabilia opera tua. Merito ergo nunc dicat Ps. quam magnificata sunt opera tua, dñe, s. plusꝗ valeamus intelligere. Sequitur. *Nimis profunda facta sunt cogitationes tua*. Quid.n. sunt Dei cogitationes, nisi eius æternalis rerum dispositio, prouidentia, & ordinatio? quæ dicuntur profundæ, quia occultæ, & profundum radicatæ. Quanto.n. arbor profundius radicatur, tãto stabilior persistit. Sic diuinę cogitationes sunt nobis mortalib. occultæ, quia nescimus qd finaliter de nobis cogitet. Et sunt stabiliter radicatæ, quia nullus illas ꝑmutare pôt. Vñ Iob. 23. Nemo pôt auertere cogitationes eius. Quod exponens Greg. 16. mor. c. 18. ait. Sicut.n. Deus natura est immutabilis: ita immutabilis est eius cogitatio. Cogitationem ergo eius nullus auertit, qa nemo resistere occultis eius iudicijs potest, quia semel fixa iudicia Dei, mutari nequaquã possunt. Vñ scriptum est. Præceptum posuit, & non præteribit. *Nimis ergo profunda facta sunt cogitationes tua*: quia, s. inuariabiles, & imperscrutabiles, vnde sequitur.

Cogitatio Dei mutari non pôt.

Ps. 148.

Vir insipiens non cognoscet: & stultus non intelliget hæc.

1591

Stultus enim, & insipiens dicitur, qui operum Dei rationem vult quęrere, qui sapientiam Dei suo intellectu vult cõprehẽdere, quia ista sunt supra intellectum creatũ, & inscrutabilia. Vnde Iob cap. 5. dicitur, quòd Deus facit magna, & inscrutabilia. Quod exponens Greg. ait. Quis omnipotentis Dei mirabilia perscrutari sufficiat &c. uide supra versi. 1182. Vnde & in eodem cap. ad propositum adiungit exemplum, dicens: Sed inter hæc sciẽdum est, quòd mirabilia Dei semper debent considerari per studium,

Stultus insipiens

Greg. li. 6. mor. cap. 6.

E & nunquam per intellectum velle comprehendi. Sæpe namq; humanus intellectus, dum quarundam rerum rationem quæreus, non inuenit, in dubitationis se uoraginem mergit. Vnde fit, vt nonnulli homines mortuorũ corpora in puluerẽ redacta considerent, dumq; rationis uim ex ratione comprehendere non possunt, hæc ad statum pristinum redire posse desperent. Mira igitur, quæ ex fide credenda sunt, perscrutanda per rationem non sunt, quia si hæc nostris oculis ratio expanderet, mira nõ essent. Sed cum in his

F fortasse aïus titubat, necesse est ut ea, ꝗ per usum nouit, necnõ per rationem colligit, ad memoriã reducat, quatenus rei similis argumento fidem roboret, quam labefactari sua sagacitate deprehendit. Considerato quippe humanę carnis puluere, quorundam mens concussa desperat: qñ puluis ad carnem redeat, & rediuiuum corpus per membrorũ lineamenta cõponat, qñ illa terrę ariditas per viuentia mẽbra virescat, ac sese per eorũ species, formasq; distinguat. Hoc nimirũ per rationem comprehendi nou pôt: sed

G tamẽ credi facile per exemplum potest. Quis enim ab vno grano seminis immensam consurgere arborem crederet, nisi hoc certum per experimentum teneret? In tanta namque unius grani paruitate, vbi penè nullam uides similitudinẽ, vbi latet ligni duritia, & ligni tenerior, uel durior medulla, asperitas corticis, viriditas radicis, sapor fructuum, suauitas odorum, colorum diuersitas, mollicies foliorum. Et tñ quia hoc per experimentum nouimus, ex uno grano seminis oĩa prodire non dubitamus. Quid est ergo diffi-

H cile, ut puluis in mẽbra redeat, dũ conditoris potentiã quotidie cernimus, quia ex grano ligna mirabiliter, & adhuc mirabilius fructus ex ligno creat? Ex quib. oĩbus patet, ꝙ stultus, & insipiẽs est, qui Dei cogitationes, & opera mirabilia per rationem vult cõprehendere, qua sola fide creduntur. Et hoc est, quod de talibus dicit. *Vir insipiens non cognoscet* &c. Immo quanto plus illa per rationem vult comprehendere, in maiorem voraginem dubitationis se immergit. Vnde Eccl. 2. Stultus in tenebris ambulat.

Cum

1592 *Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum, & apparuerint omnes, qui operantur iniquitatem.*

HIc ostendit, quod mali non hēnt sabbathum mentis. Et duo facit: quia ostendit primò, quod in præsenti nō habēt mentis requie, secūdò quod nec in futuro: ibi, *Vt intereant*. Quantū ad primū sciendum, quod Deus multotiens malos in hoc mūdo exaltat prosperitatib. & dignitatib. & deprimit bonos aduersitatib. & tñ aduersitas bonorū terminatur, sicut & malorū prosperitas finem hēt. Et rōnē huius, vide sup. versi. 329. Et hinc est, quod status malorū, quia breuis est, & ad malū finem inducit, fœno comparatur, quod mane floret, & vespere arescit. Vnde dicit, *Cum exorti fuerint peccatores, erunt sicut fœnum*. Et similiter cum *apparuerint omnes, qui operantur iniquitatē*, supple erūt sicut fœnum. Vnde gl. *Cum exorti fuerint peccatores*. Hic asserit malos perituros, vt eorum pœna metu sit cæteris. Vnde ait, *Cum exorti fuerint peccatores*, i. postquā excreuerint in temporalib. sicut fœnū, s. erūnt, quia in hyeme huius sæculi virēt, sed in æstate futuri iudicij arescent. *Et apparuerint oēs, qui operantur iniquitatē*: Apparent, qui in altum statum prosperitatis eleuātur, statim supple cadent, vt fœnū. Quare aūt peccatoris status fœno vel he. bæ compararet, vide sup. ver. 1556. Per hoc enim vult Psalmista ostendere, quod quanto peccator est in statu maioris prosperitatis, tanto est in maiori periculo casus, quod considerans nunquā requiē mentis hēt, Quod ostēdit Greg. dicens, Malus prius dolorem habuit in ipsa suæ cōcupiscentię fatigatione, quomodo, s. concupita raperet, quomodo alia blandimentis, alia terroribus auferret, Atq; postquam acquisitis rebus peruenit ad desiderium, alius hunc dolor fatigat, vt scilicet cum sollicito timore custodiat, quod cū graui labore meminit acquisitum. Hincinde insidiantes metuit, atq; se hoc perpeti quod ipse fecit alijs, pertimescit. Formidat potiorem alterum, ne hunc sustineat violentum, pauperem cū aspicit, suspicatur furem, ipsa quoque, quæ congesta sunt, curat magnopere ne

Malorū vita repletur doloribus.

Gregor. libr. 15. mor. ca. 11.

A ex naturæ propriæ defectu per negligētiam consumantur. In his itaq; omnib. quia timor ipse pęna est, infęlix tāta patitur, quanta pati timet &c. Exemplum de Dionysio tyranno, qui semper vultu tristis erat. Vnde cū semel ab vno amico suo reprehēsus, cur non staret lætus, qui erat in alto statu, & oīa sibi prosperè succedebant, cui factis respōdere volēs, antequā verbis, ipsum inuitauit ad prandium; & supra caput ipsius amici fecit suspendi gladiū acutum cum tenui filo. Quod iste percipiens, nullo modo lætari poterat, nec comedere, sed tristi facie B suspirabat ex timore gladij pendentis. Quem cū Dionysius increparet, cur nō staret in tanto conuiuio iucundus. Respondit. Et quomodo possum lætari, cū videā me in cōtinuo periculo mortis ex casu gladij, tenui filo suspensi? Cui Dionysius, Ego quomodo lætè possum viuere, qui omniū ciuiū gladios in me conspicio promptos? Ex quibus apparet, quod hic mali sabbathum mentis habere nō possunt, quamuis prosperitatib. exorti super alios appareant. Et hoc est, quod hic C ait. *Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnū, & apparuerint* &c. quod ideo dicit, quia talium uita non est nisi ad modicum apparens. Quid est uita nostra nisi vapor ad modicum apparens?

Exēplū Dionysi. tyranni.

Cic. 5. Tusc.

Iacob 4.

1593 *Vt intereant in sæculum sæculi, tu autem altissimus in æternum, Domine.*

HIc consequenter ostendit malos in alia vita carere sabbatho mentis, quasi dicat. Ad quid mali prosperitatibus exaltantur? Ad hoc scilicet, vt D postintereant in sæculum sæculi, quia scilicet in alia uita semper puniri merentur, ideo hic habent præmium laborum suorum. Vnde hic ait glo q.d. Modo hic peccatores florent, & prosperantur. *Tu autem, domine altissimus es in æternum*, s. qui expectas desuper ex æternitate tua quando transeat tempus impiorum, & veniat tempus iustorum, quia æternus es, longanimiter mala toleras, & vides quid illis serues. Per sæculum sæculi notatur perpetuitas, vide supra versic. 596. Vnde sicut electis aduersitas immissa, est

est signum prędestinationis ipsorum, sic prosperitas malorum hic est signum ipsorum reprobationis, & interitus; vide supra versic. 329 & 578. Ad quid ergo hic exaltantur mali? Respódet, Ad hoc, vt intereant in sęculum sęculi. Similiter ad quid hic affliguntur iusti? Ad hoc, vt aduersis purgati beatificentur in sęculũ sęculi. Sequitur, *Tu autem altissimus in æternum, domine*, qualiter autem Deus dicatur altissimus, vide versi. 1430.

1594 *Quoniam ecce inimici tui, Domine, quoniam ecce inimici tui peribunt, & dispergentur omnes, qui operantur iniquitatem.*

HOc idem hic alijs exprimit verbis. Inimicos enim Dei dicit, qui operantur iniquitaté, non qui operati sunt: sed qui operant, quia Paulus operatus fuit iniquitaté Christum persequendo, tñ quia pęnituit, ex inimico factus fuit amicus. Sic.n. loquebatur Psal. 7. Discedite à me oẽs, qui operamini iniquitaté. Et attende, ꝙ inimici Dei dñr, omnes qui bonis inimicantur. Et reperio multa inimicorũ genera, quæ Deo inimicãtur, & nobis, q sunt Blandi adulatores, Falsi cõsideratores, Rabidi detractores, Malorũ correctores. Primi inimici sunt adulatores, patet quia tales ideo adulãtur, vt decipiant, & oculũ tollant rõnis. Eccl. 12. In labijs suis adulaẽ inimicus, & quasi adiuuans suffodiet plãtas tuas. Vnde Seneca epistola. 95. Nõ sumus cõtenti modica laudatione, nisi qs sapiẽtissimos, & prudentissimos nos dicat, to tũ acceptamus tanquã nobis debitũ, & tñ constat nobis ꝙ illi solent mentiri, q̃ nos laudant, & laudib. eorũ credimus, & ideo non corrigimus nos, nec mutari vo lumus, q̃a nos esse optimos credimus. Et ideo sententia Platonis fuit, ꝙ homi nes ex inimicis magis proficiunt q̃ ex amicis, quia inimici eis errores improperant, & ex hoc corrigũtur, amici verò errores occultant, ex quo sequitur ꝙ nõ corriguntur. Vnde Matth. 10. dr, Inimici hominis domestici eius. Et Esa. 3. Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Isti sunt execrandi .i. cõside-

Seneca lib. 8. c. 60.

rando defectus nostros quib. conscij sumus, & tunc non decipiemur. Et hoc est, ꝙ docet nos Seneca de Alexandro epistola supradicta inducẽs exemplũ. Qui dum in obsidione cuiusdã ciuitatis circuiret muros, sagitta percussus cũ vehementer doleret, ait, oẽs me dicunt Iouis filiũ, sed vulnus hoc me hominẽ esse clamat. Idẽ et & nos nostris faciamus adulatoribus. Vos dicitis me sapientem, vel prudẽtem esse, ego aũt video, ꝙ multa inutilia concupisco & multa similia. De isto inimico põt exponi illud Eccles. 12. Nõ credas inimico tuo in æternum. Secundi inimici sunt falsi consiliatores, q nobis suggeſũt aliud q̃ expediat. Et isti sunt maximè periculosi in cõitate. Quia sicut in bonis cõsultorib. consistit honor & vtilitas reipublicæ, sic in falsis oppositũ. Dicit enim Tullius in lib. de Sene. ꝙ consiliator in republica est sicut gubernator nauis, in qua alij de sentina aquã hauriunt, alij chordas trahunt, alij malũ ascendunt. Iste verò tenens clauũ, est sedens in puppi, & multo maiora facit quàm alij. Vnde & consilians est sicut dans formam, secundum quam alij habent operari. Et hic nota, ꝙ consilians debet habere, primò in vita sanctitaté, secundò in verbo veritatem, tertiò in zelo æquitatem, quartò in experiméto sagacitatem. Et tales in republica Romana vocabantur senatores. Et se habét in communitate sicut cor in corpore. Vnde Romulus condita ciuitate, quam ex suo nomine Romam vocauit, cẽtum ex senibus elegit, quorum consilio omnia ageret, quos senatores propter senectutem, & solicitudinem reipublicæ vocauit. Horum nomina literis aureis scribebantur, propter quod ab omnibus pa tres conscripti vocabãtur. Isti eligebantur postquam fuerant probati in diuersis statibus, & officijs. Istis tantus honor impendebatur, quòd nũquam duces ad bellum procedebant, nec aliquid solenne faciebant, nisi de ipsorum consilio. Si cut igitur isti consultores sunt ciuitati vtiles, & amici, quãdo sunt boni, ita sunt inimici, & pessimi, quãdo sunt periculosi, scilicet, quando habent zelum pro cõmodo suo personali, & non pro republica,

Cõsiliatores falsi sũt inimici.

Tullius.

Senatores.

blica,& bono communi,quando sunt cu A pidi,& acceptores munerum. Tunc.n.ré publicam dissipant quam gubernare deberent. Et talibus pôt dici illud Act 13. O plene omni dolo,& fallacia,fili diaboli,inimice omnis iustitiæ,nó desinis subuertere uias dñi rectas. Talis inimicus fuit Aman, qui pietaté nobilissimi principis Assueri suis consilijs falsis ad crudelitatem induxit. Hester 7. Hostis noster pessimus,inimicus gentis nostræ Aman.

Detractores. Boetius. Tertij inimici sunt detractores, qui tamen frequenter nocere cupientes proficiunt.Sic.n.docet Boetius lib.3.de cõsolatione.Prouidentia diuina ex inde produxit sæpe insigne miraculum,ut mali malos bonos faciat. Isto modo inimicus dicitur diabolus,qui facta, & uitam iustorum lacerat. Horum infamatio timenda non est. Quia,sicut dicit Greg.sup Ezec.

Diffamari a malis cõmendatio est. Gregor. sup. Ezech. Peruersorum derogatio,vitæ nostræ approbatio est.Quia iam ostendimus iustitiæ aliquid nos habere, si illis, qui Deo non placent,incipimus displicere. Non enim derogatio, sed commẽdatio lucis, si eam fugiunt vespertiliones. Sancti aũt uiri sunt lux per lucidam famam & uitã. C Thess. 5. Vos filij lucis estis, & filij Dei. Peccatores autem sicut vespertiliones amantes opera tenebrosa. Consimiliter non est derogatio vineæ, si odorem eius serpentes fugiunt,sed commendatio. Boni aũt uiri sunt odor Christi per bonam cõuersationẽ.2.Cor.2.Bonus odor Christi sumus,& in ijs, qui salui fiunt,&in ijs,q pereunt,illis quidẽ odor mortis in mortem,alijs aũt odor uitæ in uitam. Peccatores aũt sunt sicut serpentes pleni ueneno. Consimiliter tertio non est derogatio coloris,sed commendatio,si cęci de illo mentiantur,& iudicent falsum. Peccatores aũt sunt cœci. Soph.2. Ambulabũt ut cęci, quia dño peccauerunt. Et ideo D iudicia temeraria sunt cõtemnenda. Vñ cum quidam iuuenis speciosus diceret Demostheni Philosopho.Si homines me odirent,me ipsum perimerẽ. Respondit Demosthenes. Et ego me perimerem, si me quemadmodum te amarent. Consimiliter non est diffamatio medici, sed commendatio, si phreneticus sibi male dicit. Si ergo mali bonis detrahunt, ipsorum detractio bonorum est commendatio. Quartò inimici sunt apparentes, sed realiter amici,qui,s.de nostris nos excessibus arguũt,& corrigunt. Veritas.n. errantibus est odiosa,quando in errore persistunt.

Inimici bon i sũt correctores. Gal.4. Talis inimicus fuit Paulus cõtra Gal. eis dicens. Inimicus factus sum vobis, uerum dicens uobis. Et tales inimici non sunt odiendi,sed acceptandi ad amicitiam. Matth.5. Diligite inimicos uestros. Ad propositum ergo non de isto quarto genere inimicorũ, sed de tribus primis dicit textus noster. B *Quoniam ecce inimici tui,domine: qm̃ ecce inimici tui peribunt*, &c. Et duplicat nomen *inimici* ad maiorem ipsorum detestationem.

Exaltabitur sicut unicornis cornu meum, & senectus mea in misericordia vberi. 1595

HÆc est tertia pars, in qua ostendit qualiter sabbathum mentis iustis conceditur.Et diuiditur in partes quinque, secundum quòd quinque ostendit effectus ex passionibus iustorum in præsenti.Primus est Christi exaltatio. Secũdus prauorum condemnatio: ibi. *Et despexit.* Tertius est iustorum coronatio: ibi, *Iustus vt palma*. Quartus est ecclesiæ consummatio: ibi, *Adhuc*. Quintus est iustitiæ diuinæ commẽdatio,&c. ibi. *Quoniam rectus.* Quantum ad primũ sciẽdum,q̃ quãuis in scriptura cornu multa significet,ut dictum fuit uers. 1245. specialiter tñ hic significat Christum, uel

Cornu Christi potestates. Christi potestatem, quia ipso tanquam animal cornibus defenditur, nos protegimur ab inimicis spiritualibus. Vnde de Christo ad literam dicitur. Erexit nobis cornu salutis, &c. de hoc uide superius uersic.714.Matth.vlt. Data est mihi oĩs potestas in cęlo,& in terra. Prçuidẽs ergo propheta qualiter Christi potestas erat exaltanda in ecclesia,ut reges, & imperatores sibi subijceret meditantibus prædicationibus, & passion.b. sanctorũ martyrũ,de Christo ait. *Et exaltabitur sicut vnicornis cornu meũ.*

Vnicornis. Aliqñ.n.unicornis significat supebiã,sicut in Ps.21.Et a cornibus vnicorniũ humilitatem meam. Aliqñ uerò significat unitatem potestatis sicut hic.Et est sensus. Potestas cornu

Christi

Christi exaltabitur, quæ in Christo erit E -nita, quia erit unicornis, idest, unus monarcha, cui totus orbis subijcietur. Et quamuis hoc iam sit adimpletum, quia Christi dominium per totum orbẽ fuit dilatatum, hoc tñ uberius apparebit in fine mundi, qñ Christus spiritu oris sui interficiet Antichristum, qui se maiorẽ Deo prædicabit, ut dictũ fuit vers. 1417. Et hoc est, quod tangit Ps in persona ecclesiæ dicens. *Et senectus mea in misericordia uberi*, quia in fine mundi, interfecto Antichristo, solus Christus & in Iudæis, & in gentibus exaltabitur. Dicit ergo. *Et senectus mea*, i. in nouissimo ecclesiæ uberius apparebit potestas Christi, quia sua F misericordia agente, oẽs Christo subijcientur. Et notat hic gl. q totum tempus vsque ad finem mundi, quo patitur ecclesia, dicitur iuuentus ipsius. Nouissima autem sunt senectus ipsius, quæ in lætitia erunt, quia ut dicitur Prou. vlt. Ridebit in die nouissimo. Quamuis autem senectutis sint multæ malæ conditiones, ut dictum fuit uers. 1562 hic tamen senectus accipitur in bona. Senectus. n. aliquas habet bonas conditiones, per quas G status nouissimus ecclesiæ põt designari. Nam ut habetur 2. Rhet. senes habẽt quatuor laudabiles cõditiones. Primò concupiscentias habent remissas, secundò sunt miseratiui, tertiò dubia non pertinaciter asserunt, quartò nihil agunt valde. Primum patet: quia concupiscentię senũ maximè circa actus venereos sunt multum temperatæ. Qm̃, corpore existente calefacto, fit intensio concupiscentiarum uenerearum, ergo per locum ab oppositis corpore infrigidato, fit remissio ipsarum. Concupiscentia n. venereorum H per appetitũ in alia se extendit. Hoc aũt est cõtra rationem frigiditatis, quod habet constringere. Et sic senes remisso calore naturali, propter frigiditatem constringuntur in seipsis, & sic in ipsis remittuntur concupiscentiæ. Secundò senes sunt miseratiui, non tñ ex eadem causa sunt senes miseratiui sicut iuuenes. Iuuenes. n. miseratiui sunt propter amicitiã, senes autem propter imbecillitatẽ. Quilibet n. miseretur super amico, & sup eo quod credit indignè pati. Iuuenes ergo,

Senes habent aliquas bonas conditiones. Aristoteles.

quia sunt amatores amicitiarũ, & quia sua innocẽtia alios mensurant: ideo existimant oẽs esse bonos, quare si patiantur, putant alios indignè pati, & sic faciliter miserentur. Senes autem non sunt miseratiui, qui credant alios bonos, nec quia sint amatiui amicitiarum, sed quia quilibet cum est in imbecillitate, uel defectu, desiderat ut alij compatiantur ei, & misereantur, propter quod & ipse de facili ad miserẽdum alijs inclinatur. Tertiò senes nihil dubium pertinaciter affirmant. Nam ut dr 2. Rhet. quia senes uixerunt multis annis, & uiderunt q sępius fuerunt decepti, nõ audent aliquid pertinaciter affirmare, timẽtes ne res ita se habeat, & decipiãtur. Et ideo ait ibi Philosophus, q senes oĩa dubiè sentiunt; & semper apponunt in dictis suis, quasi uel fortè. Cum. n. ab eis de aliquo negocio quæritur, dicunt ut sæpius, fortè sic est, uel fortè sic erit, unde timentes decipi, non facilè sententiant. Quartò senes nihil agunt ualde, sed in oĩbus operib. suis uidentur esse temperati. Nam sicut iuuenes, quia in eis abundant concupiscentiæ, & passiones in omnibus tenent extremum, & oĩa agunt ualde, sic senes quia habent concupiscentias, & passiones remissas ut plurimum, agunt omnia moderatè. Ad propositum ergo, vltimus ecclesiæ status senectus dicitur, maximè propter duas conditiones senectutis ex prædictis, scilicet, primam, & ultimam.

Senectus

Et despexit oculus meus inimicos meos, & ab insurgentibus in me malignantibus, audiet auris mea. 1596

Hic ponitur malorum condemnatio. Vbi sciendum, quòd in senectute ecclesiæ sancti uidebunt inimicos suos, scilicet, multos fuisse, qui se simulabant amicos, sicut sunt multi simulati, & hypocritæ. Videbunt inquam illos inferius positos, scilicet, ad sinistram, ipsis ad dexteram collocatis. Et hoc est quod dicit: *Et despexit oculus meus inimicos meos*. Nam specio, cis, quod est uidere, uel considerare, componitur cum de, & fit despicio, cis, quod est deorsum uidere, uel considerare. Et quia illa ponũtur deor-

deorsum, quæ sunt contempta, ideo despicio & qnq; stat pro contemnere. Alia aũt litera hẽt, *Et respexit oculus meus*, &c. & eadem est sñia. Et hic accipitur præteritum pro futuro ꝑp certitudinem prophetiæ. Et non solum sic boni malos videbunt, sed & audient sñiam datam contra illos, vnde subdit, *Et insurgentibus in me malignantibus, audiet auris mea.* Hic subintelligitur, de, vt dicatur, *Et de insurgentibus*, &c. in futuro *audiet auris mea.* Et quid audiet? s. sñiam iudicis, dicentis Ite maledicti in ignem æternũ. Et nota, ꝙ peccatores pro tunc damnatos uocat malignos, malignus .n. cõponitur ex malo, & igne, & dr̃ dupliciter malignus quasi malè igniens, uel quasi malè ignitus. Primo modo diabolus dr̃ malignus, qa malè ignit, & malè inflammat. Sicut ecõtra Christus dr̃ benignus, qa bene ignit, Nam sm naturales duplex est natura ignis., altera combustiua, & cruciatiua, altera aũt delectabilis, & illuminatiua. Diabolus autẽ utitur igne, qui est edax, .s. igne cupiditatis, quo peccatores ignit & inflammat. Christus aũt utitur igne charitatis ad illuminandum. Alio uerò modo dr̃ malignus quasi malè ignitus, & sic reprobi hic dñr maligni, quasi malo igne cupiditatis accensi. In senectute aũt ecclesiæ erunt maligni, quia igne infernali igniti, & cruciati, quia non habitabunt apud Deũ, sed apud diabolũ. Ps. 5. Neque habitabit iuxta te malignus &c.

Mat. 25. Malignus qs dicatur. Benignus quis dicatur.

Iustus vt palma florebit, sicut cedrus libani multiplicabitur.

1597

Palma comparatur iustus

HIc ponitur iustorum coronatio: quia iustus hic palmæ comparatur, quæ est signum coronationis, & victoriæ. Et uide dissimilitudinem aliqualem: nam malos comparat fœno, dicens, Cum exorti fuerint peccatores sicut fœnum. Iustos autem palmæ, dicens. *Iustus vt palma*, &c. Et uerè meritò ipsa sancta mater ecclesia, & quilibet etiam iustus, palmæ comparatur, ut ostendit Grego. 17. mor. c. 24. d. Palma enim tardè proficit, sed diu in uiriditate subsistit: Cum multis autem difficultatibus sancta Dei ecclesia ad fidei statum uenit, & pro collectione plurimorũ in eiusdem fidei gloria diutius stare concupiscit. Nec immeritò iustorum uita palmæ comparatur: quia, s. palma inferius tactu aspera est, & quasi aridis corticibus obuoluta, superius uerò & uisu, & fructibus pulchra. Inferius corticum suorum inuolutionibus angustatur, sed superius amplitudine pulchræ uiriditatis expanditur. Sic quippe est electorum uita despecta in inferioribus, in superioribus pulchra. In imis istis quasi multis corticib. obuoluitur, dum innumeris tribulationibus angustiatur, in summis uerò illis quam pulchre uiriditatis folijs amplitudine retributionis dilatatur. Habet & aliud palma quo a cũctis arborum generibus differt. Omnis namq; arbor in suo robore iuxta terram uasta subsistit, sed crescendo superius angustatur. Et quanto paulisper sublimior, tanto in altum subtilior redditur. Palma verò minoris altitudinis, uel amplitudinis ab imis inchoat, & iuxta ramos, ac fructus ampliori robore exurgit. Et quæ tenuis ab imis proficit, uastior ad summa succrescit. Quib. itaq; alia arbusta, nisi terrenis mentib. inueniuntur similia esse, inferius uasta, superius angusta? Quia nimirum omnes sæculi dilectores in terrenis rebus fortes sunt: in cœlestib. debiles. Nam pro tẽporali gloria usque ad mortem desudare contendunt, sed pro spe perpetua nec parum quidem in labore subsistunt. Pro terrenis lucris quaslibet iniurias tolerant, & pro cœlesti mercede uel tenuissimi uerbi ferre contumelias recusant. Terreno iudici toto etiam die assistere fortes sunt, in oratione uerò coram Domino uel unius horæ momento lassantur. Sæpe nuditatem, deiectionem, famẽ pro acquirendis diuitijs, & honoribus tolerant, & earum rerum abstinentia cruciantur, ad quas adipiscendas festinant. Superna laboriose quærere tanto magis dissimulant, quanto magis ea tardius retribui putant. Hi itaque quasi altarum arborũ more deorsum uasti, sursum angusti, quia fortes in inferioribus subsistunt, sed ad superiora deficiunt. At contra ex qualitate palmarum designatur proficiens uita iustorum, qui nequaquam

Arbor.

quam

quam sunt in terrenis studijs fortes, & in cælestib. debiles, sed longius, atq; distantius studiosos se Deo exhibent, q̃ sæculo fuisse meminerunt, &c. Ex quib. patet apta comparatio iustorum ad palmam, cũ dr, *Iustus vt palma florebit.* Sequitur. *Sicut Cedrus Libani multiplicabitur.* Ecce alteri arbori iusti comparantur, s. Cedro. Et hoc pp altitudinem vitæ, & virtutum multiplicitatem. Nam, vt ait gl. Cedrus arbor immarcescibilis est, & altior cæteris arborib. & præsertim in Libano, quæ interpretaẽ candidatio. Ita & iustus est imputribilis stola immortalitatis candidus. Istis ergo arboribus iusti comparantur: quia hæ arbores nõ arescunt in æstate, vt fenum, cui impius comparatur: quia citò arescit. Sed locutus est in singulari, dicens, *Iustus*, & non iusti, vt ostendat, ꝙ accipit singulare pro plurali, ideo subdit pluraliter, dicens.

1598 *Plantati in domo domini, in atrijs domus Dei nostri florebunt.*

Domus .n. dñi dr ecclesia. Domus mea domus orationis vocabitur, in qua hic iusti plantantur per fidem, & vitæ sanctitatem, sed postea florebunt in atrijs domus Dei nostri. Atrium.n. est initium mansionis, sed domus vocatur interior. Nota ergo, ꝙ hic bis ponit domum Dei. Primò dicit *plantati in domo Domini*, & sic accipit domum pro ecclesia militante. Secundò cum dicit, *In atrijs domus Dei nostri florebunt*, & hic accipit domum pro ecclesia triumphante, de qua Io. 14. In domo patris mei mãsiones multæ sunt. Quia ergo atrium est principiũ domus, & sic per atria domus gloriæ intellige resurrectionem, per q̃ totus homo intrabit in domum interiorem gloriæ, & sic hic plãtanẽ, sed in resurrectione florebunt, qñ, s. dicetur eis. Venite benedicti patris mei, &c. De istis atrijs dictum est Psal. 83. Quam dilecta tabernacula tua, dñe virtutum, concupiscit, & defecit anima mea in atrijs domini. In istis atrijs gloriæ sunt multa. Primò ibi est æternitas sine fine. Psal. 84. Melior est dies una in atrijs tuis super milia. Secundò ibi est obumbratio ab omni iniquitatis ardore. Exo. 40. Circundabit atrij tentorijs, quia ibi subtegmine, & umbra alarum diuinarũ sancti proteguntẽ. Eze. 10 Nubes impleuit atrium interius. Tertiò ibi est clarus splendor gloriæ. Ezec. 10. Atrium repletum est splendor gloriæ dñi, &c. Istum aũt versum exponens Hugo ipsum applicat ad domum sanctæ cõuersationis vel religionis, dicẽs, Domus Dei nostri, domus sanctę conuersationis vel religionis est. Est aũt atrium ante domum. Atriũ ergo conuersionis est atriũ renunciationis. Qui enim mundo renũciat, palmam victoriæ, qua mundum vincit, in atrijs domus Dei nostri plantaẽ. Plantatur ergo in domo conuersionis, floret per famam bonæ opinionis, & facit fructum bonæ operationis. Radicatur aũt per fidem, crescit per spem, roboratur per charitatem. Mirum est tamen, quòd de iustis dicitur. *Plantati in domo Domini*, &c. Mirum, quòd plantatur in domo, & floret in atrio. Sed fortasse per fidem plantatur iustus intus, per exemplum boni operis floret exterius, & sic per famam bonæ opinionis foras exit odor floris. Vel aliter, Plantatur in domo, floret in atrio: quia iusti plantantur in præsenti ecclesia, & flore immarcescibili florebunt in æterna uita. Ibi etiam cum flore recipient fructum, i. cum munditia carnis, & animæ futuræ retributionis recipient præmium.

Ioan. 2. *Mat. 25.* *Atrium gloriæ.* *Atrium religionis.* *Hugo de S. Victore.*

Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient. 1599

Hic ponitur quartum. s. ecclesiæ cõsummatio, & perfectio, quę erit in fine. Per senectam enim ecclesiæ intelligitur finis ecclesiæ, ut dictum est versicu. 1595. Ibi ergo fideles multiplicabuntur: quia tunc numerus electorum erit completus, quia vterq; populus tã Gentilis q̃ Iudaicus verum Deum esse Christum cognoscet, & confitebuntur. Et hoc est quod ait, *Adhuc multiplicabũtur*, &c. q.d. quamuis ecclesia per numerum iustorũ sit multiplicata, amplius tñ multiplicabitur in senecta vberi: quia. s. ille vltimus status ecclesiæ erit vberior, quia ecclesia magis incipit esse vbertima, cũ ad finem sæculi

seculi fuerit perducta. Sed quo in fine ecclesia multiplicat? quia, s. tunc per Antichristū multi iusti patient martyriū, vt suum sanguinē prædicent, & annūcient Christū. Et hoc est qđ ait. *Et bene patientes erunt, vt annuncient*, quia patiēter omnia sustinebunt, prædicando Christum. Ecce ergo sabbathum, qđ iustis dabitur in fine, quia cū cruciatu corporis pacem mentis habebunt. Et si quæras, quid tūc iusti annunciabūt siue prędicabunt. Hoc .s. φ Deus est iustus puniēdo malos, & bonos præmiando. Prædicabunt ergo hoc, quod sequitur.

1600 *Quoniam rectus dominus Deus noster, & non est iniquitas in eo.*

Hic vltimo ponitur quintum, quo est iustitię commendatio. Prędicabunt .n. φ Christus Dñs Deus noster est rectus, s. iustus: quia iustus omniū retributor bonorū, & malorū, & φ non est iniquitas in eo, quia. s. non decipit, qđ.n. ꝑmittit implet. Et nota, φ Christus duas habet naturas, qa est Deus & homo. Et licèt vt homo possit dici rectus, iustus, sapiens, & huiusmodi, non tñ propriè loquendo, vt Deus dř rectus, sed ipsa rectitudo, nō dř iustus, sed iustitia, non dř sapiens, sed sapientia: quia propriè loquēdo nomina concreta per se non sunt talia, sed participatione formę qua talia dicuntur, sicut album, nō nisi ab albedine, q̃ participat: nō a se, cùm albū non sit albedo, sed ipsam participans. Sic cū filius essencialiter sit iustitia, rectitudo, sapientia, & huiusmodi, potius debet dici iustitia q̃ iustus, &c. Quod satis ostēdit Greg. lib. 18. mor. c. 32. d. Omnes quidem electi iusti sunt, sapientes sunt, sed participatione sapientiæ, non cōparatione. Quid .n. sunt hoīes Deo comparati? Lumen in sapientia, & serui sapientię vocari solēt. Sed illa lux illuminans, isti lumē illuminatum, sicut scriptum est, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem uenientē in hunc mundū. Istis aūt tātummodo dř, vos estis lux mundi. Ille est iustitia iustificans, iusti aūt sunt iustitia iustificata. De Deo quippe scriptum est, ut sit ipse iustus, & iustificans, isti verò dicunt ut nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Aliter ergo venerandū est lumen illuminās, aliter lumen illuminatum, aliter iustitia iustificās, aliter iustitia iustificata. Deus aūt est sapientia, & sapit, nec aliud hēt esse, & aliud sapere. Serui aūt sapientiæ esse quidē sapientes possunt, non tñ hēnt hoc esse, qđ sapere, &c. Cū ergo de Christo dř. *Qm̄ rectus est Dñs Deus noster*, &c. si ut homo, rectus quidem propriè dř, si aūt ut Deus, rectus dř rectificans, iustus iustificans, &c. Istum aūt versum aliter exponit Hugo, d. *Qm̄ rectus Dñs Deus noster.* Rectus Deus rectum fecit hominem similem sibi, &c. vide sup. versic. 480. Et de rectitudine ibi multa nota.

Deus dř iustitia proprius quam iustus.

Ioan. 1.

Hugo.

PSAL. XCII.

1601 *Dominus regnauit, decorem indutus est, indutus est Dominus fortitudinē, & præcinxit se.*

Iste Psal. talem habet titulum. *Laus cātici David in die ante Sabbathū, quā do fundata* (aliàs, *inhabitata*) *est terra.* Pro cuius intellectu est notādum, quòd secundum Hebræos istum Ps. non fecit Dauid, sed Moyses. Ideo ly *Dauid* quod ponitur in titulo, non stat pro ipso Dauid patre Salomonis, sed pro significato ipsius, scilicet, pro Christo, quia Dauid interpretatur manu fortis, & aspectu desiderabilis. Ipse autem Christus dicitē manu fortis, quia ei data est omnis potestas in cœlo, & in terra. Est etiam vultu desiderabilis, quia in ipsum desiderant Angeli prospicere. Et de quo dicitur Agge. 2. Veniet desideratus cunctis, & cætera. Agit autem Psal. iste de regno Christi, quod est ecclesia, sub figura primæ mundi creationis. Vt.n. habetur Genes. 1. sexta die, quæ immediatè præcedit sabbathum, factus est homo ad imaginem, & similitudinē Dei. Quo facto, requieuit Deus die sabbathi, cessando, scilicet a nouis creaturis creandis secundum genus: quia s̄m indiuidua quotidie nouas creaturas producit, per hoc præsignans, quòd post bona opera sex dierum perueniemus ad sabbathū quietis æternæ, quod vesperum, idest, finem non

Mat. vlt.

Mortuorum officium secundis vesperis caret.

non habet. Et hinc est, ꝙ in die mortuorum, quod agitur post festum omniũ sanctorum, ecclesia in uespera non facit officium pro mortuis: ad denotandum, ꝙ requies, quæ ea die optatur eis, fine caret. Item notandum, ꝙ quamuis ad litteram in sexta die ante sabbathum non fuerit terra fundata, sed in prima die, quia in principio fecit Deus cęlũ, & terrã, ideo tñ dr̃, ꝙ sexto die fundata est terra: quia factus est homo de terra. Et per hoc mysticè designat, ꝙ in sexta ætate, quæ per sextum diem figuratur, venit Deus hominem de terra factum reformare. Tunc.n. mysticè fundata fuit terra, i. homo de terra factus, qui prius per peccatum fuerat deformatus, cum homo per aduentum Christi in fide fuit immobilis factus. Est ergo sensus titulis talis. Hic Psalmus est *laus cantici* David, i. iste Psalmus agit de laude diuina ipsius Christi, de eo, s. quod fecit qñ fundata est terra ante diem sabbathi, i. de eo, qd fecit in sexta die, i. in sexta ætate seculi, quia. s. venit Christus in carnẽ verũ fundamentum, & in fide fundauit hominem. Et sic iste Psalmus agit de regno Christi, quod factum fuit, qñ Christus incarnatus fundauit per fidem ecclesiam. Diuiditur aũt iste Psalmus in tres partes: quia primò agit de regni Christi inchoatione, scdò de regni Christi impugnatione, ibi. *Eleuauerunt*, tertiò de regni Christi cõfirmatione, ibi *Mirabilis*. Quãtum ad primum sciendũ, ꝙ licet Christi regnum per fidẽ incœperit in eius natiuitate: quia tunc ẽt reges sibi fuerunt subiecti, ut patet de Magis, qui venerunt ipsum adorare, vt habetur Matth. 2. tamen istud satis mansit abscõditum vsq; ad eius resurrectionẽ, ascensionem, & Spiritussancti missionem. Et ideo regnum istud tunc dicitur inchoatum, quia tũc notoriè fuit diuulgatum. Et secũdum ista tria ista pars habet tres partes, quia ostendit regnum Christi ex tribus inchoatum: primò ratione suæ resurrectionis: secundò ratione Spiritussancti missionis, ibi, *Etenim*, tertiò ratione suæ ascensionis, ibi, *Parata sedes*. Primò ergo ostendit Christi regnũ inchoatũ ratione resurrectionis. Vbi notandũ, quòd vestimentum Christi dicitur eius

B humanitas, qua diuinitas, & anima operiebantur, s̃m dictum Apostoli, Semetipsum exinaniuit, formã serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuẽtus vt homo. Istud aũt vestimẽtum ante resurrectionem uidebatur infirmum, & debile: quia eius humanitas ligata, flagellata, crucifixa, & mortua fuerat deturpataq; a proprio sanguine cruẽtatum. Esa. 53. Vidimus eum non habentẽ speciem, neq; decorẽ. Fuit dissolutũ, quia corpus ab anima separatum. Io. 19. Inclinato capite tradidit spiritum. Sed

Philip. 2.

F in resurrectione, vt se verum regẽ ostenderet, cõtra defectũ infirmitatis accepit potestatis plenitudinẽ, vnde statim post resurrectionẽ dixit, Data est mihi omnis potestas. Contra deturpationẽ assumpsit decorẽ: quia pulcher, & gloriosus resurrexit. Contra passionem, & mortem surrexit immortalis. Quantũ ad potestatẽ dicit, *Dominus regnauit*. Quantum ad dotes gloriosi corporis, ait, *decorem indutus est*. Quantũ ad immortalitatem, ait. *indutus est dñs fortitudinem*, &c. Et nota, ꝙ ꝓpriè Christus super fideles regnare dr̃, vt

Mat. vlt.

G verus rex non ut tyrannus, quia habet omnia, quæ ad uerum pertinent regem, vt distinguatur a tyranno, uide supra vers. 735. 767. Nota hic, ꝙ aliud est accingere, aliud præcingere, &c. glo.

Etenim firmauit orbem terræ, qui non commouebitur. 1602

HIc ostendit regnum Christi inchoatum ratione missionis spiritussancti. Vbi aduertendum, ꝙ orbis dicitur a rota rotunda. Et sic dicitur orbis quælibet res rotunda, & figuræ sphericæ. Et

Orbis terræ sũt Apostoli.

H ideo quia mundus est rotundus, dicitur orbis. Certum est autem, ꝙ quælibet res sphærica, & rotunda multum habilis est ad motum, & faciliter mouetur. Et ideo quia Apostoli domini post acceptionem Spiritussancti multum habiles fuerunt ad discurrendum per mundum, quia in paruo tempore totum mundum Christi fide repleuerunt. Psal. 18. In omnem terram exiuit sonus eorum, &c. ideo quilibet ipsorum orbis terrarũ dicitur: quasi circulus terrarum propter velocitatem motus,

motus, & cursus ipsorum. Isti autē Apostoli etiam ante aduentum Spiritussancti etiam mobiles ualde erant, & parum in fide stabiles, ut patuit de Petro tēpe passionis, & cęteris Apostolis, qui oēs, Christo relicto, fugerunt. Sed per aduentum Spiritussancti fuerunt in fide stabiles, vt nec uerba principum timerent, nec verbera ut a fide caderent, uide sup. versic. 1008. Et hoc præuidens Psalmista ait. *Etenim firmauit orbem terræ* s. ipsos Apostolos, *qui non commouebitur*, s. amplius a fide. Vel si per orbem terræ mundus intelligatur: tunc accipitur continēs pro contēto. Et est sensus. *Firmauit orbem terræ*, &c. i. homines habitantes in orbe terræ ad prædicationē Apostolorum fecit in fide stabiles, vt patuit in martyribus, qui non blandis, non asperis a Christi fide euelli poterant, unde gl. *Etenim firmauit orbem terra*, i. in toto orbe aliquos firmauit, qui nulla concussione commouebuntur a fide. Orbis ergo, qui non commouebitur, est cętus credens in Christum, paratus non mollescere linguis laudantiū, nec frangi linguis vituperantium. Vel per orbē terræ intellige ipsum Christū, qui orbis dr̄ ratione diuinitatis, qui ad instar orbis siue circuli caret principio, & fine ratione æternitatis, rōne verò corporis dr̄ terra, quia de terra formatum, vide sup. vers. 929. De quo orbe dicitur 1. Reg. 2. Dn̄i. n. sunt cardines terræ, & posuit super eos orbem, quia Christum oī creaturæ præfecit. Ps. 8. Istum orbem sic Deus firmauit, vt nullis aduersis commoueri posset. Videbatur n. Deus contra ipsum in passione commotus, ipse tamen incommotus permansit. Procuratione. n. dæmonis videbatur Deus contra Christum commotus. Vnde dicebat ipsi dęmoni. Tu aūt cōmouisti me aduersus eum, ut affligerē eum frustra. Cōmouit ergo diabolus Deum aduersus filiū, ut ipsum morti traderet, qn̄ primos parentes tentando traxit ad culpam. Quia tn̄ Christus frustra dr̄ afflictus, q'a sine proprio peccato fuit passus. Quæ ostēdens Greg. 3. mor. c. 11. dicit. Si Iob redemptoris nostri in passione positi speciem tenet: quomodo ad Sathan a Deo dicitur, Commouisti me aduersus eum, ut affligerē eum

Orbis terra significat Christum.

Iob. 2.

Greg. 3. mo. c. 11

Commotus fuit Deus cōtra Christum.

A frustra? Mediator quippe Dei, & hominum Christus ut culpas hominum exsergeret, venit nostrę mortalitatis flagella tolerare. Sed qui unius cum patre, eiusdemq; naturæ est, quō per Sathan cōmotum se aduersus eum pater asserit: cum constet, ꝙ patris, filijq; concordiam nulla potestatis inæqualitas, nulla uoluntatis interrumpat diuersitas? Sed tn̄ idem, qui patri æqualis est per diuinitatem, venit propter nos ad flagella per carnem. Quæ nimirum flagella non susciperet, nisi formam damnati hominis redimendi sumpsisset. Et nisi primus hō deliquisset, secūdus ad passionis probra minimè B venisset. Cū ergo primus homo per Sathan commotus est, tunc est Deus in hominem ſm cōmotus. Sathan ergo ad huius afflictionem tunc dūm commouit, qn̄ in paradiso primum hominem a iustitiæ culmine per inobedientiam prostrauit. Nisi. n. Adam primus per uoluntariū vitium in mortē culpę transisset: secundus sine uitio in mortem carnis uoluntariam non veniret. Bene ergo ei de redemptore nostro dr̄. Commouisti me aduersus eum, ut affligerem, &c. Ac si apertè dicatur. Dum iste non sua, sed illius causa C moritur, tunc me in huius afflictionem commouisti, cum illum a me callida persuasione traxisti. De quo & bene additur, frustra. Frustra quippe afflictus est, qui & culpæ ultione pressus est: & culpæ cōtagione inquinatus est. Frustra passus est, qui in carne natus, & propria admissa non habuit, & tn̄ pęnam carnaliū sine culpa suscepit. Hinc est, ꝙ per Prophetā loquitur d. Quæ non rapuit, tunc exoluebam. Adā quippe paradiso cōditus, diuinæ scientiæ similitudinem superbè rapere voluit, sed tn̄ pęnas huius superbię sine culpa mediator exoluit. Frustra ergo D & non frustra afflictus est, qui & in se quidem admissa non habuit, sed cruore suo reatus nr̄i maculā tersit. Et quis pater pro nobis sic aduersus Christū fuerit commotus, ipse tn̄ Chrs dexterę diuinæ prāte munitus in passione incōmotus permansit, ipso dicēte. A dextris est mihi Dn̄s, nē cōmouear. Et hoc notās de Christo nūc Psalmista d. *Etenim firmauit orbem terræ*; scilicet, Christum, *qui non commouebitur*.

Commotus non fuit Christus in passione.

Psal 68.

Psal. 15

1603 *Parata sedes tua, Deus, ex tunc: a sæculo tu es.*

HIc ostenditur Christi regnum paratum ratione suæ ascensionis. Vbi aduertendum, quod sedes Dei dicitur anima iusti, quia ibi tanquam Dominus habitat in sede. Vnde ipse ait. Esaiæ 66. Cælum mihi sedes est. Vnde Gregor. lib. 19. mor. c. 21. Quid enim aliud cœlum, nisi sublimis debet intelligi vita sanctorum? Cui cœlo dicitur, Attende, cœlum, & loquar. Nō.n. insensibili sed rationali creaturæ loquebatur. De hoc cœlo ait dominus. Cœlum mihi sedes est. De qua etiam sede alias scriptum est. Anima iusti sedes sapientiæ. Quia ergo sapientia est Deus, si sedes cœlum est. & anima iusti sedes est sapientiæ, & cęlum est vtriq; anima iusti. In ista autē hic habitat Christus per gratiam. sedes in patria per gloriam. Et nulli dubium, quod perfectius habitat Christus in patria, quam hic in via. Cum ergo ascensio Christi fuerit principium, quo animæ intrauerunt gloriam: quia tunc captiuos, quos resurgendo de inferno traxit, ad cœli gloriam secum perduxit. Et hoc est, quod hic ait. *Parata sedes tua ex tunc*. i. parata, & perfecta fuit sedes regni tui, i. anima iusti, *ex tunc*, s. a tempore ascensionis, modo ly *ex tunc*, potest denotare tempus passionis, quia per passionē meruit omnium habere imperium: iuxta modum loquendi Apostoli ad Philip. 2. dicens, quod factus est obediens vsq; ad mortem, propter quod & Deus dedit illi nomen, &c. vt in nomine Iesu oē genu flectatur. Ex tunc ergo, s. ab ipsa passione parata fuit Christi sedes, & perpetuum. Ne tñ putes Christi regnum tunc solum in passione esse paratum addit: *A sæculo tu es.* Quasi dicat, sm humanitatem sedē meruisti per passionem, sed sm diuinitatem a sæculo, i. ab æterno tu es verus Deus, verus Dominus, & omnium imperator. Vel per sedē Christi intellige eius crucem, quæ in passione fuit parata, quia pellis Christi ibidem fuit affixa, & membris eius ornata, ut eius contemplatione vitaremus peccare. Vide exemplum de rege Cambise, qui pellem iudicis sedi affixit, &c. vide supra vers. 742.

Deu. 32
Prou. 14

E *Eleuauerunt flumina, Domine, eleuauerunt flumina vocem suam.* 1604

HÆc est secunda pars, in qua agitur de regni Christi impugnatione. Vbi sciēdum, quod regnum Christi postquā fuit inchoatum per eius resurrectionē, ascensionē, & Spiritus sancti missionem, a multis multipliciter fuit impugnatum qui ex toto uolebāt dissipare Christi nomen, & eius fidelium. Fuit autem dupliciter impugnatum, primò a Iudęis, & sacerdotum principibus, secundò a tyrannis, & Romanis Imperatoribus. ibi. *Eleuauerunt flumina, fluctus*. Vbi primò notandū, quod per flumina intelligitur decursus uitæ præsentis. Vt autem Greg. dicit. Quid.n. nomine fluuij, nisi humani generis decursio designatur, qui velut a fontis sui origine nascendo surgit? sed quasi adima defluens moriendo pertrāsit. Sic ergo per fluuium accipe malos, qui solum uita corporali non spirituali uiuere querunt. ex quib. erant principes sacerdotū, qui primò contra Christi regnum leuauerunt vocem suam, eius resurrectionē, & ascensionem negare uolentes, vnde loquentib. Apostolis ad populum, superuenerunt sacerdotes, & Magistratus populi, dolentes, quod docerent in Iesu resurrectionem ex mortuis, unde uocantes Apostolos, denunciauerunt, ne oīno amplius loquerentur in nomine Iesu. Similiter dixerunt, præcipientes præcepimus uobis, ne doceretis in nomine Iesu, & ecce repletis Hierusalem doctrina vestra. Et cæsis eis denunciauerunt eis, ne amplius loquerentur in nomine Iesu. Et hoc est, quod ait Psalmista, quod *flumina*. i. sacerdotū principes contra Christi regnum eleuauerunt uocem suam, s. præcipiēdo Apostolis, ne in nomine Iesu ausi essent prædicare. Sic & qñ Stephanus eis Iesum prędicabat, ipsi exclamātes voce magna, impetum fecerunt vnanimiter in eum.

F G H

Fluuius significat vitā præsentē. *Greg. 33 mor. c. 7*
Act. 4.
Act. 5.

Eleuauerunt flumina fluctus suos, a vocibus aquarum multarum. 1605

POnitur hic impugnatio facta a tyrannis, & gētilibus. Fluctus enim fluuiorum differūt a voce, vel a sono aquarum, quia vox aquarum solum terret,

sed

Fluctus significat persecutionē Gētiliū.

sed fluctus nō̄ solū terret, sed ēt necat. Sic impugnatio Iudæorū fuit quasi vox fluuij, quia de facto paucos ex Apostolis occiderunt, sed vocibus præcipiēdo ipsos terrere conabantur. Sed impugnatio paganorū fuit crudelior, qa gladijs vbiq; Christi fidem persequebantur, & trucidabāt fideles. Et ideo impugnatio Iudæorū dr̄ vox fluminis, sed impugnatio gentiliū, & Romanorum dr̄ fluctus. Vnde de gentilib. dicit, *Eleuauerunt flumina fluctus suos*. Sub istis enim fluctibus occubuit Petrus, & Paulus, Andreas, Thomas, & cæ Apostoli. Ideo de tyrannis, & Romanis principib. qui gladijs Christi regnū impugnabant, dicebat ecclesia Christi. Oīa excelsa tua, & fluctus tui su per me transierunt. Et Psal. 87. Omnes fluctus tuos induxisti super me. Sed vnde habuerūt Romani principes, vt Christū psequerētur, nisi moti à vocib. aquarum multarum? quia ad voces Apostolorū Petri, & Pauli prædicantium Christi fidem fuerunt commoti ad fidē Christi sequendum. Et hoc est ꝙ ait, *A vocibus aquarum multarum*. Vel aliter iste versiculus, & præcedens in bonum possunt exponi. Vbi aduertendum, ꝙ textus lxx. interpretum ex istis duobus versiculis solū facit vnū, dicens, *Eleuauerunt flumina, Domine, vocem suam à vocibus aquarum multarum*. Cętera aūt, quæ ponunt, non sunt in editione lxx. interpretū. Aliqui ergo hoc totum in bono exponentes, per flumina intelligunt Apostolos, qui ad modū fluuij repleti spiritus gratia ecclesiæ ciuitatem lętificauerunt. Ps. 45. Fluminis impetus lætificat ciuitatē Dei. Ista flumina leuauerūt uocē suā, audacter prædicando, accepto Spiritusancto, qui prius clarè loqui non audebāt, nonne clarè eleuauerunt vocē suam, qñ principes sacerdotum præceperūt Apostolis, ne omnino loquerentur vel docerent in nomine Iesu. Quibus Petrus, & Ioannes dixerunt, Non possumus nō loqui, q̄ vidimus, & audiuimus, & obedire Deo magis oportet, quam hominib. Eleuauerūt fluctus suos, qñ, miraculis ostēsis, corda gentilium conuertebant ad fidem, & vsq; ad mortē defenderunt fidē, quā gratis ante persequebantur. Et pp

Ps. 41.

hoc ipsi Apostoli erāt honorari à multis populis, & exaltati. Et hoc est, ꝙ subdit, *A vocibus aquarum multarum*. Vnde cū Paulus, & Barnabas pdicarent Lystris, turbæ leuauerūt vocē dicentes, Dij similes facti hominib. descenderunt ad nos.

Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis Dominus. 1606

Hic cōsequēter ponitur regni Christi confirmatio. Ex duob. aūt confirmatū, & multiplicatum fuit regnum Christi, sc. ex persecutionib. tyrannorū, & ex operationib. miraculorū. ibi, *Testimonia*. Quantū ad primū mirabilis fuit Christi regni & Christianorū multiplicatio, & cōfirmatio, q a quanto amplius Christi nomen persequebat, & Christiani trucidabantur, tanto plus crescebāt, & augebant. Sic. n. incepit augeri, & cōfirmari in capite Christo: quia plures ad fidē conuertit moriendo, q̄ viuens, quia ut dicit Greg. 29. mor. c. 7. Christus moriens fidē suam in gentib. dilatauit. Quę dilatatio fidei non fieret nisi ipse prius vitā, q̄ nouimus, moriēdo despiceret, & vitam, quam non nouimus, resurgendo monstraret. In morte quippe sua nostræ mentis oculos aperuit, & quæ esset vita, quæ sequeretur ostendit. Vnde & hunc in euangelio tenens ordinem dicit: Sic oportebat Christum pati, & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine eius pœnitētiam, & remissionem peccatorū in omnes gentes. Pauci enim ex plebe Israelitica, ipso prædicante, crediderūt, plurimi verò gētium populi viam vitæ, illo moriente, secuti sunt. Quod bene Sāson in semetipso figuraliter ostendit, qui paucos quippe, dum uiueret interemit: destructo autem templo, hostes innumeros, cū moreretur, occidit. Quia nimirum dominus ab elatione superbię paucos cum viueret, plures verò cum templum sui corporis exolueret, extinxit, atque electos ex gētibus, quos viuendo sustinuit simul omnes moriēdo prostrauit. Sic & sui Apostoli, & fideles in persecutionib. sunt multiplicati, & cōfirmati in fide. Et hoc est, ꝙ ait nūc, *Mirabiles elationes maris*. Quid. n. elationes mirabiles maris sunt, nisi contra fideles Christi

Christus plures cō uertit moriē do quam viuens.

Luc. 24.

Iudic. 15 & 16.

Persecutionibus crescit ecclesia.

Christi mirabiles persecutiones malorum. Inter quas mirabilis Dñs apparuit, quia in illis persecutionib. mirabiliter persecutorum multitudinem conuertit ad fidem. Vnde istum textum ad propositũ inducens Greg. lib. 9. mor. c. 5. super illo verbo Iob. 9. Graditur supra fluctus maris, dicit. Quid. n. maris nomine, nisi in bonorum necem sæuiens huius mundi amaritudo significatur, &c. vide sup. ver. 1509. Dicit ergo, *Mirabiles elationes maris*, i. mirabiles fuerũt persecutiones malorum contra ecclesiam, s. dum fideles vbique persequebantur, & trucidabantur. Sed *mirabilis in altis* Dñs, s. plus apparuit, qui s. fidem suam maxime in persecutionibus crescere fecit.

1607 *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis, domum tuam decet sanctitudo, domine, in longitudine dierum.*

Hic ponitur sm, quo regnum Christi confirmatum est; quod fuit miraculorum operatio. Opera. n. miraculosa per Apostolos per orbẽ facta, & alios successores ipsorum, fuerũt quasi quoddam certum testimoniũ; quo Christi fides fuit confirmata, & in cordibus gentilium dilatata, quia miracula facta cõfirmabant in cordib. audientium fidem, q̃ verbis prædicabant. Et hoc est, quod dr̃ Mar. vlt. Illi aũt profecti prędicauerunt, vbiq; dño cooperante, & sermonem cõfirmante sequentib. signis. Et ista miracula fuerunt testimonia Christi fidei credibilia nimis. Itẽ ex aliõ: nam maius est testimoniũ datum operib. quàm verbis. Testimonia aũt Christi non solùm verbis, vel miraculis data fuerũt, sed multo fortius factis. Quia fideles pro testimonio dando fidei Christi, vitam suam dabant in mortem, vnde & martyres testes dicũtur. Cogita quale testimonium fuit fidei quam prædicabãt Petrus, & Paulus, martyrium, quod vna die susceperunt, quale testimonium Laurentij, & aliorum martyrum. Certe testimonia magis credibilia quàm verborum. Et quia testimonia fidei dabant martyres sanguine proprio ideo dicit Psalmista, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*. Vnde cum Paulus ad Hebræos 11. narrasset multorum martyrum pęnas, & mortes diuersas cõcludit dicens. Et hi omnes testimonio fidei probati inuenti sunt. Et nota, quòd hoc quod dicit, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*, quòd nimis quandoque notat superabundantiã, & tunc est vituperabile, vt, cum dr̃, nimis comedis, vel nimis peccasti. Sic. n. Dauid aliquãdo reprehẽsus fuit de peccato, q̃ fecerat. Peccaui nimis in hoc facto. Quandoq; verò notat multum, vel perfectionẽ, vt cum dr̃, nimis honorati sunt amici tui, Deus, i. multum vel perfectè. Sic & hic cum dr̃, *Testimonia tua credibilia facta sunt nimis*, i. multum, & perfectè credibilia sunt facta. Perfectè autem, & nimis credibilia facta sunt testimonia fidei, quia ipsi Apostoli habuerũt in se omnia, quæ aliquem faciunt esse credibilem sm Philosophum 3. Rhetor. vide supra vers. 1 ... Sequitur. *Domum tuam decet sanctitudo Domine, in lon.* &c. Per hoc i. vult ostendere, q̃ decens fuit ecclesiam Christi habere testimonia credibilia: quia indecens est, q̃ in domo Domini, quæ est ecclesia, aliquod non solum falsum inueniatur, sed ẽt nec aliquod falsitatis suspicionem habens. Et ideo, ut omnis falsitatis suspicio tollatur de domo Domini, ipsam decet habere sanctitatem, per quam testimonia eius credibilia reddantur. Hoc etiam notandum, q̃ de domo ecclesiæ Christi dicit, *Domum tuam decet sanctitudo*, &c. quia clericis, qui in domo ecclesiæ testimonia fidei reddere debent, non sufficit, q̃ sint sancti, sicut & cæteros sæculares esse decet, sed magis requiritur iuxta modum loquendi, quod sint sanctitudo. Sanctitudo. n. plus importat quàm sanctitas, sicut albedo plusquàm album, quia album est album ratione albedinis, non autem albedo est albedo propter album, sic & sanctitas est ratio, qua aliquis dr̃ sanctus, & non econtrario. Clericos ergo, qui habitant in domo domini, decet sanctitudo, sed seculares decet sanctitas, quia clerici debent esse caussa sanctitatis laicorum, & non econtrario, quòd laici sint causa sanctitatis clericorum.

Nimis accipitur dupliciter.

1. Paralip. 21.

Testimonium operibus credibile est

Sanctitudo cõpetit clericis sanctitas laicis.

PSAL.

Eus vltionum dominus, Deus vltionum liberè egit.

Itulus huius Psalmi est, *Psal. Dauid quarta sabbathi.* Ad huius intellectum sciendum (vt cõmuniter dicitur) q́ Dauid non fecit istum Psalmum, sed Moyses ad extirpãdum vnum errorem, qui suo tpe per mundum seminabatur, quo multi de populo Israel erant corrupti. Qui error erat, q́ Deus non regit ista inferiora, neque de illis curat, quia cum Deus sit summæ sapientiæ, ac potestatis, & summè bonus, si ista gubernaret, in istis inferioribus nihil inordinatũ fieret, sicut in cœlestibus, quę ipse gubernat, oĩa seruant ordinatam sibi dispositionem, & ab illa non uariantur, sicut patet de motu cęli, quod semper vniformiter mouetur, de motu solis, & Lunæ, stellarum, & hmõi. Ista autẽ inferiora multipliciter variantur, & in illis multa mala contingũt, ut homicidia, furta, sterilitas terræ, aeris infectio, pestilentia, &c. Etiã ex alio fortificabat error iste, quia videmus, q́ in istis inferiorib. indistinctè bona, & mala dantur bonis, & malis, & amplius bona malis, & mala bonis. Quod non cõtingeret, si Deus ista inferiora gubernaret, cùm ipse sit summa iustitia. Iste aũt error fuit tpe Moysi. qd patet, quia iste error fuit tpe Iob. Vnde de Deo dicitur, Nubes latibulũ eius, circa cardines cœli perambulat, nec nostra considerat. Moyses autem, & Iob fuerunt eodẽ tpe. Qd patet, quia Baldath Suites, qui fuit ex quatuor amicis Iob contra eũ disputantibus, fuit ipse Baldat, qui fuit tẽpore Moysi. de quo habetur Nume. 22. Ex quibus sequitur, q́ error iste currebat tẽpore Moysi. Cum ergo error iste sit pessimus, quia ad ipsum sequitur, q́ homines non curent benè agere, sed q́ erunt ad uitia proni, & sequentur magis delectabilia quam iusta: magis sensum quam rationem: Ideo quia Moysi fuit singularis cura ad extirpãdum dictũ errorẽ, istũ Psal. fecit, in quo apertè ostendit Deum considerare ista inferiora, & malos pu-

Error q́ Deus nõ regat ista inferiora.

Iob. 22.

Moyses, et Iob fuerunt in eodẽ tẽpore.

A nire, ac bonos remunerare. Vnde ait, *Deus vltionum Dominus,* & infra, *Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite.* numquid, qui finxit oculũ, non cõsiderat? Ad propositum ergo iste Ps. intitulatur. *Psalmus Dauid quarta sabbathi.* Quarto, n. die sabbathi, i. quarto die septimanæ, s. die mercurij, vel quarto die ante sabbathum, quod idẽ est: Deus fecit cęli luminaria, s. solem, & lunam in potestatem diei, & stellas in potestatẽ noctis. Ad notandum, q́ fideles debent esse inter alios certantes tanq̃ luminaria lucẽ-

B tes in mundo, ne, s. isto errore capiantur, sed luminosè cognoscant per intellectũ ipsum Deum per se oĩa regere, & disponere, sicut & ipse omnia creauit, & fecit, ut ostẽsum fuit superius vers. 566. Et est ergo sensus tituli talis fm illos, qui dicunt hunc Ps. factum a Moyse. Psal. Dauid, i. Christi: quia ostẽdit Christum oĩa regere quarta sabbathi, i. nos inducens ad lumen intellectus, quo cognoscamus Deum oĩa regere, quod lumen figuratur per quartã sabbathi, qua die luminaria in cęlo facta fuerunt. Vel fm alios Da-

C uid fecit istum Psal. & hoc tenet gl. & tũc clarior est titulus. Intentionem mouet, vt, cognito Deo omnium gubernatore, patientiam habeamus in aduersis. Diuiditur autem Ps. in partes tres, quia ostendit primò Deum malorum esse punitorem, secundò ipsum cunctorum esse cognitorem, ibi. *Intellige insipiens.* Tertiò ipsum esse bonorũ præmiatorem, ibi. *Beatus homo.* Quantum ad primum ostendit Deum malorũ punitorem, maximè cum prauos Ægyptios Dei populum persequentes iustè, ac manifestè puniuit. Cir-

D ca quod tria facit, quia primò Deum vltorem malorum prædicat, secundò Deũ ad malos puniendum inuocat, ibi. *Exaltare.* tertiò peccata Ægyptiorũ punienda manifestat, ibi. *populum tuum.* Quantum ergo ad primũ, sciẽdum q́ homines aliorum iudices in iudicando non sunt veri dñi: tum quia altiorẽ dñm habent supra se, s. Deum: tum quia ex suo libero arbitrio alios nõ debent iudicare, sed solum secundum leges, & iura. 3. q. 7. iudicet ille. 2. q. 1. vnus, & cap. si peccauerit. Propter quod dicit Greg. 24. mor. c. 29.

Deus libere dominus et iudex est

quòd quilibet iudex in terris cogitare debet, quòd superiorem iudicem habet in cœlis. Deus autem cum superiorem iudicem, vel dominum non habeat, neq; in terris neque in cœlis: sequitur, quòd ipse solus verus est, & liberè potest iudicare, quem vult punire, & cui vult parcere potest. Et ideo vocatur Dominus punitionum: quia aliquem punire vel non punire, liberè subest iustę suæ voluntati. Quod attendens Psalmista ait, *Deus vltionum est dominus*, idest, Deus est dominus ultionum, vel punitionum, & liber dominus: quia non subditus alicui domino, vel legibus, vnde subdit, *Deus vltionum liberè egit*. Et ex hoc vult Psalmista nos inducere ad patientiam habendam in aduersis, qa si aliquis tibi iniuriatur: cogita Deum esse dominum vltionum, & liberum iudicem. Noli tu de tua iniuria vindictam facere quia officium est domini vltionum. Noli dicere, Deus non vindicat iniuriam meam: quia nescis modum quomodo ipse illam vindicandam disposuit. Quæ omnia notans Magister in gl. dicit. *Deus vltionum dominus*. Quasi dicat, Putabatur Deus non vindicare in malos, sed verè vindicat. Ne ergo festines tu alium punire, si ipse te læsit: sicut & tu nolles puniri alio rogãte, quem læsisti. Noli subuertere pontem misericordiæ, quem transisti. Et, si ille peccat in te, ne pecces tu deterius, blasphemans Deum. Appende in statera æquitatis illum furem, qui tua bona furatur, & re blasphemum. Ille enim te dormire putat: tu verò Deum, ille somnum captat hominis, vt aliquid furetur, & tu dicis: quia dormitat Deus, & hominẽ non videt, quia non punit. Nec optes vindictã, quæ si venerit; forsan te inueniet prius. Cogita Christũ iudicaturum: qa adhuc in carne loquens liberè egit, nulli pepercit, vitia hominum liberè correxit. Si ergo liberè egit tempore infirmitatis, vt quando in templo docuit tanquã potestatẽ habens, quia nec veritati eius, nec potestati poterat obuiari. Quid ergo in iudicio faciet, qui iudicãdus nec pepercit in verbo? vtique iudicaturus non parcet in facto. Vnde scribitur Eccl. 28. Qui vindicari vult, à Deo inueniet vindictã,

Vindicta Deo est relinquẽda.

E *Exaltare, qui iudicas terram, redde retributionem superbis.* [609]

Hic Deum ad malos puniendum, inuocat. Et primò Deum ad punitionẽ inuocat secundò ad hoc rationem assignat. ibi. *Vsquequo*. Quantũ ad primũ quo ad litteram Deum inuocat ad punitionem Aegyptiorum, qui iniustè detinebant populũ Dei, & dura seruiture opprimebant, dicens, *Exaltare domine, qui iudicas terram* Quasi dicat, Vsque modo humilis apparuisti Aegyptijs, permittẽdo populũ tuũ ab ipsis affligi, sed nunc, ò Domine, *qui iudicas terram*, idest, q terrenos habes punire, *Exaltare*, idest, ostẽde potentiã tuam in ipsos puniendo, *Redde retributionem superbis*. Per superbos intelligit Aegyptios q Dei mãdatis nolebãt obedire, vt ad Dei mandatum populum Israel dimitterent, vt patet in Exodo à quinto cap. vsque ad tertium decimum, inclusiuè. Vnde & Pharao dixit. Quis est Deus, vt dimittã populũ? Deũ nescio, & Israel nõ dimittam. Exo. 5. Per ista verba Psaltes Christum inuocabat ad resurrectionẽ, quasi Christo dicat. Et si inter Iudæos humilis apparuisti, qui ibi te ceperunt, ligauerunt, flagellauerũt, & occiderũt modo exaltare q iudicas terrã, idest, tu Christe cui omne iudiciũ datũ est à patre: exaltare resurgendo, & ascendendo. *Redde retributionem superbis*, scilicet puniendo Iudæos contra te superbos. Qđ adimpletũ fuit per Titum, & Vespasianum. Et nota, q reddere, multas habet significationes. vide versicu. 67. 535. Hic aũt accipitur reddere in malũ pro malo pœnę, quod fit virtute ustitię. Hic nota, qđ inter omnia vitia superbia magis puniri meretur: qa inter cętera peccata est maius malũ, si consideres, qđ malum superbię est magis generosum in nascendo, magis animosum in vidẽdo, & magis cautelosũ in alliciẽdo. Primo superbia est magis generosum malũ in nascẽdo, patet: qa est malum spirituale, vnde inter Angelicos spiritus fuit adinuentum. Et ideo nobiliores, & altiores mẽtes magis infestat. Vnde Hieronymus in quadã epistola ait, Superbia natione cęlestis, sublimiũ appetit mẽtes, & quasi ad pprium rediens

Superbia est maius peccatum cæteris.

Hieron.

dies ortū, appetit omniū gloriam, & puritatem corrumpere, quæ de sua puritate, & gloria corruit, ut quos repererit participes gloriæ, cõsortes faciat ruinæ. Sic tñ fatua est, ꝙ ad domum nescit redire. Vnde Hugo de superbia dicit, ꝙ est valde immemor, qua uia de cœlo cecide rit, unde illuc postea redire non potuit. Secundò superbia est uitium magis animosum in uidendo: unde hoc vitium nõ parcit personæ, non loco, non tempori, imò quãto status est superior, siue sublimior, tanto superbia est promptior, ut patet in præsidentibus, & omnibus alijs, in quib. vigere deberet maior deuotio, ibi se magis immiscet superbia, vt magis superbiæ studeant, & ostentationi. Nõ.n. parcit personæ: non pepercit Christo, quia Christũ spiritus superbiæ tentauit, sed non profecit Angelum, & hoīem inuasit. Quia ut dicit Hier. difficilius arrogantia caremus q̃ auro, uel gemmis. Nõ parcit pi, imò, quãto dies sanctior, tãtò magis infestat. Nõ parcit statui: imò oēs generaliter inuadit, senes cum iunioribus, religiosos cū secularibus, diuites cū pauperibus, subditos cum superioribus; & non est, qui se abscondat a calore eius. Ideo orat Ps. d. Non veniat mihi pes superbiæ, & manus peccatoris nõ moueat me. Pes superbiæ est affectus, per quē homo recedit a Deo. Manus peccatoris est tentatio diaboli fortis, qua ut manu ad peccatū impellit. Tertiò est vitium cautelosum in alliciēdo. Facilè est.n. detestari gulā, luxuriæ resistere. Vñ sicut sagittarius si percutiat bestiam in pede, non est securus de ea, nisi ipsam percutiat in corde, sic si diabolus percusserit hominē in pede per immoderatā affectionē, vel alibi, homo tñ facilè pōt euadere. Sed si percusserit in corde per superbiam, euadere non pōt sine difficultate, vnde 4. Reg. 9. Egressa est sagitta per cor regis, statimq; corruit. Et Hier. 49. Arrogantia tua decepit te, & superbia cordis tui. Superbus .n. Deo odibilis est, & habet sibi Deū aduersarium, quia ut dicitur Eccl. 10. Odibilis est Deo, & hoībus superbia. Quibus consideratis; quid mirum si præ cæteris peccatis puniri mereretur? Propter quod ait psaltes. *Redde retributionem superbis.*

Hugo de S. Victore.

Matt. 4

Hierony.

A *Vsquequo peccatores, domine, vsquequo peccatores gloriabuntur?*

OStendit, hic rationem quare peccatores Ægyptios petit puniri. Et duas assignat rationes, prima, quia de peccatis gloriātur, secunda, quia de peccatis contra Deum eleuantur, ibi. *Effabuntur*. Primò quia de peccatis gloriantur, quærunt doctores, quod est maius peccatum, vel certū peccatum committere, vt puta adulterium, vel post cõmissum peccatū in recordatione ipsis gloriari, vel delectari. Et respondent, ꝙ maius peccatū est sm. Quod probatur, quia cum tota ratio peccati stet in voluntate, vbi est æqualis mala uolūtas, ibi est æquale peccatū. Modo ille, qui in recordatione peccati gloriatur, vel delectatur, hoc ipso ꝙ gloriatur, non detestatur peccatum, sed vult illud se commisisse, & sic tantam uoluntatem habet circa illud, sicut committendo habuit. Vltra hoc habet delectationem nouā uel gloriam, quā primò nõ habuit, ergo. Et ultra hoc committendo adulterium, habet obiectum extrinsecū, quod ipsum ad peccatum inclinat, habet et carnis stimulum. Sed in delectatione, vel gloria recordationis peccati nullum horum habet, nisi propriam malitiam. Quanto autem peccatum est ex maiori tentatione minus est, & quanto ex minori maior est, ergo. Grauitatem antē hanc peccati allegāt Ps. ad ipsorum punitionē d. *Vsquequo peccatores, Domine? vsquequo peccatores gloriabuntur?* Quasi d. vsquequo permittes impunitū peccatū Ægyptiorū, qui gloriantur in peccato suo, s. in hoc ꝙ populū tuū violenter tenent oppressum? Per ista autem verba Psalmista quærit tps punitionis Iudæorū, qui gloriantur se Christum occidisse. De quib. dicitur Prou. 2. Lætantur cum malefecerim, & gloriantur in reb. pessimis. Et nota, ꝙ aliqui de peccato gloriantur ante peccatum, sicut ille diues, qui dixit, Anima mea, habes multa bona reposita in annos plurimos: sede, lætare, comede, &cæt. Alij gloriantur in peccando. De quibus dicitur Psal. 51. Quid gloriaris in malitia, qui potens es in iniquitate? Alij gloriantur post peccatū, vt prædictum

Peccatū magnū est gloria vel delectatio habita de peccato præterito seu commisso.

Luc. 12.

dictum est. Lætantur cum malè fecerint, &c. Quorum omnium istud vltimum est peius: quia minori motiuo committitur.

1611 *Effabuntur, & loquentur iniquitatē: loquentur omnes, qui operantur iniustitiam.*

Hic allegat secundam rationē: quia s. illi de peccatis cōtra Deum clemantur, & superbiunt. Videns. n. Pharao, q Dei populum subiectū possidebat, se Deo resistere gloriabatur, nec Dei mandatis volebat subijci. Vnde dixit Exo. 5. Quis est Dominus, vt audiam uos, & dimittam Israel? Deum nescio, & Israel non dimittam. Et hoc est, quod ait Psal. *Effabuntur, & loquentur iniquitatem.* Vbi aduerte, q for, aris, quod idem est, q loqui, componitur cum ex, & dicitur effor, effaris, quod est extra loqui. Quod dr ad differētiam illorum, qui tm in corde suo loquuntur, & nō extra, sicut dr 1. Reg. 1. Porro Anna loquebat tm in corde suo. Ille ergo effatur, qui non solum in corde loquitur, sed quod habet in corde, extra loquitur verbis. Vnde, sicut bonū loqui in corde est virtuosum, sed illud ad exēplum aliorū effari, est magis virtuosum; sic & per oppositum de malo, magis vitiosum est malum effari, quo alij corrum pantur, quā solum illud in corde loqui. 1 Cor. 15. Corrumpunt bonos mores elo quia praua. Volens ergo Psalm. illorum peccata exaggerare, dicit, *Effabuntur, & loquentur iniquitatem*, quia apertè Pharao contra Deum loquebatur, ut dictum est. Et qui sunt illi, subdit. *Omnes qui operantur iniustitiam*, s. Ægyptij, qui iniustè opprimebant filios Israel. Et per ista verba Psalmi... omnes, qui prædicto errore corrupti, dicunt Deum de istis inferioribus non curare, nec illa regere. Tales. n. effantur, quia, quod intus habent extra fantur, dicentes contra Deum, Deus non curat ista, vel non placent ei bona, quæ facimus: quia iustis mala eueniunt, sed malis prospera. Qui ergo non faciet... quodlibet? Ego malè agendo sum felix, iustus ... agendo est miser. Talia ergo effantur. Sed qui... subdit. *Omnes qui operantur iniustitiam.* Per hoc ... tangit Iudæos, qui contra Christum expresse loquebantur

tur operantes iniustitiam, s. cum ipsum iniustè traderent. De quib. dr Ps. 72. Cogitauerunt & locuti sunt nequitiam: iniquitatem in excelso locuti sunt, posuerunt in cælum os suū. Omnes et, qui prædicto errore decepti dū in aduersis murmurant, contra Deum effantur. Vnde Greg. 2. mor. c. 19. Stultè contra Deum loquitur, qui inter aduersa positus, semetipsum iustificare conatur. Si. n. se sanctiorem asserere superbè audeat, quid aliud quam iustitiam ferientis accusat?

Loquitur cōtra Deum qui murmurat ī aduersis.

1612 *Populum tuum, domine, humiliauerunt: & hereditatem tuam vexauerunt.*

Hic explicat Ægyptiorum peccata propter quæ punitionem ipsorum postulat. Et duo peccatorum genera maxime explicat, s. primò peccauerunt contra proximum, secundò peccauerūt contra Deum, ibi. *Et dixerunt* Contra proximum autem peccauerunt dupliciter, s. per superbiam proximos iniustè subiugando, & per crudelitatem eos passim trucidando. Quantum ad primum dicit. *Populum tuum Domine, humiliauerunt.* Nam humiliare, quandoque idem est, q alium sibi subiugare, & ad bassum sub se ponere, vnde supra vers. sic. 616. 896. 1233. Ipsi autem Ægyptij populum Domini humiliauerunt, quia ipsos oppresserunt operibus duris, luti, & lateris ad faciendum ciuitates Pharaonis, ut habetur Exod. 1. Intantum quod vitam eorum ad amaritudinem perducebant. Et quòd intelligat per populum Domini filios Israel, subdit. *Et hereditatem tuam vexauerunt*, scilicet, ipsos filios Israel, qui soli hæreditas Dei dicebantur, vt ostensum fuit superius vers. 1356. Per hoc vult Ps. allegare Deo superbiam mundanorum, qui dicunt Deum non regere ista inferiora; & ideo potentia opprimūt iustos, & humiliant, sicut Nero humiliauit Apostolos Petrū, & Paulū, & oppressit Decius Sixtum, & Laurentium. Maxentius Caterinam. Vel possunt verba prædicta intelligi de humiliatione virtutis, ... quòd aduersa inflicta multoties etiā ... humilitatem deducunt homines ad veram humilitatem ... cōseruant ... & ipsum in humilitate.

Humiliantur boni a malis.

Et sic Ægyptij humiliauerunt Israelitas,

eas, & tyranni humiliauerunt iustos, & martyres Christi. Ideo.n. Deus permittit iustos ab iniquis hæc pati, vt seipsos cognoscentes ad virtutẽ proficiant humilitatis, vel habitã custodiant humilitatẽ. Sic.n. datus est Paulo stimulus tentationis, vt virtutẽ seruaret humilitatis. Vñ ait Greg. Cum.n. virtutib. proficimus, si nulla nos pulsaret aduersitas, non alicuius fortitudinis esse crederemus. Sed, quia nobiscũ supernã dispẽsatione agitur, vt infirmitatis nostræ, quia pficiẽdo obliuiscimur, aduersis percussi recolamus. Sæpe.n. anima alicuius boni sibi cõscia, cũ virtutes suas sibi ad memoriam reuocat, quadã delectatione pascitur, & quasi gratulatione propriæ plenitudinis impinguatur. Cum aduersitatib. tangimur, qui nos alicuius esse momenti bona nostra pensando credidimus, iã pulsati aduersitatib. formidamus, tunc iniquos nos esse deprehendimus, quĩ sanctos nos paulò ante esse credebamus. Tabescit mens, stupescunt oculi, & omne, quod prius prosperũ arridebat, euanescit &c. Ad propositum ergo mali populum dñi humiliant, cum bonos aduersitatib. pulsando, ipsos in humilitate cõseruant. Bonos ergo a malis permittit Deus aduersis humiliari, vt per humilitatẽ a fulmine diuinæ iræ finaliter liberentur. Docet experientia, quod natura fulguris est transire per mediũ corporis porosi, & non resistentis absq; læsione, corpora verò resistentia in puluerẽ redigit. Sicut patet 3. Meteororum, sm Albertum de ferro posito in vagina. Nã per fulgur ferrum cõminuitur, vbi vagina manet illæsa. Cuius causa est resistentia ferri. Sic spiritualiter gladius diuinæ vltionis humiles, & obedientes Deo transit sine læsione, conterit autem, & comminuit resistentes superbos. Hæc ergo ex cã permittit Deus, vt populus suus humilietur, s. vt boni aduersis affligantur a malis. Vnde iusti dicunt; Humiliasti nos in loco afflictionis.

Greg. 23 mo. c. 27

Psal. 43.

1613 *Viduam, & aduenam interfecerunt, & pupillos occiderunt.*

EXplicat hic peccatum crudelitatis ipsorum. Quantum ad literam præcepit rex Pharao obstetricibus, quod quicquid masculini sexus ex Hebræis nasceretur, occiderent, sed fœminas reseruarent. Quod quia obstetrices timentes Deũ non fecerunt, Pharao præcepit populo suo, vt quicquid ex Hebræis masculini sexus nasceretur, proijcerent in flumen. Nulli aũt dubiũ esse debet, quod tam pati es quam matres videntes tã crudelem fi[illegible] in filios suos datam, post quàm nati erant, antequam filij necarentur, ipsi patẽtes dolore deficiebant. Et sic ex mandato dato interficiebantur dolore et antequã nati necarentur. Et hoc est, qđ dicit, *Viduam, & aduenã interfecerunt*. Ipsi.n. Israelitæ aduenæ erant in Aegypto. Et sic per viduam intelligit matrẽ, sed per aduenam patrem. Moriebatur.n. primò dolore pater pueri necandi, & sic vxor vidua remanebat, cõsequenter moriebatur hæc vidua relicta, post quorum mortes occidebatur pupillus, qui remanebat. Ex quibus sensus literalis clarus apparet. Per hoc.n. vult psal. exagerare ipsorum peccatum quia contra istos sæuiebant, s. contra viduam, & aduenam, & pupillum, quibus Deus magis præcipit misereri. Per hoc vult ps. ostendere crudelitatem malorũ contra bonos, qui viduã occidunt, dum animũ Christi sponsam suis persecutionibus suo sponso Christo, priuant, & ad mortẽ spiritualẽ perducunt. Aduenæ sũt pauperes Christi, qui hic manẽtem ciuitatem non habent, sed futuram inquirunt. Quos interficiunt, dum eos blandis, vel asperis ad mundum per amorem terrenorum reducunt.

1614 *Et dixerunt, non videbit dominus, nec intelliget Deus Iacob.*

OStendit, hic quomodo directè peccauerunt contra Deum, s. negantes scientiam Dei, quæ Deus est. s. quia negabant Deum cognoscere ista inferiora, qui error est causa omnis peccati. Qui enim corde crederent Deum videre omnes nos, & nostra tam cogitationes quàm opera, & hoc actualiter cogitaret, quomodo auderet illa mala opera facere, uel corde cogitare, quæ cogitare vel facere in conspectu hominum etiam subditorum non auderet? vere nullo modo. Sed quamuis fide credamus Deum vide-

Deus omnia cognoscit, & videt.

videre omnia: tñ qñ peccamus hoc actualiter corde cogitare negligimus. Error aũt iste ex hoc processit: qa hominib. accidit sicut pueris: qui qñ clausos habent oculos, neminem vident: ipsi a nemine se videri putant. Sic & peccatores mente non videntes Deũ, se putant nõ videri a Deo. Vñ Greg. ait exteriora nostra opera patent oculis hominum: longè verò incomparabiliter interiores, ac subtilissimæ cogitationes nostræ patent oculis Dei. Omnia.n.(sicut scriptũ est) nuda, & aperta sunt oculis eius. Et sæpe in exteriori opere ante oculos hominum inordinari metuimus & in interiori cogitatione Dei respectũ nõ metuimus, quẽ videntem non videmus. Multo.n.magis intrinsecus Deo, q̃ extrinsecus hominibus conspicabiles sumus. Vnde sancti oẽs foris, intusq; se conspiciunt: quia reprehensibiles se exterius, vel iniquos interius videri inuisibiliter timent. Hinc est, q̃ animalia, quæ per prophetam videnẽ in circuitu, & intus plena oculis esse memorantur. Quisquis.n.exteriora sua bene disponit: sed interiora negligit, in circuitu oculos habet, sed intus oculos non hẽt. Sancti verò, quia exteriora sua circũspiciũt vt bona de se exẽpla fratrib. præbeant, & interiora sua vigilanter attendunt, quia sese irreprehensibiles interni iudicis obtutib. parant, & in circuitu, & intus oculos habere perhibenẽ, magisq; se quo Deo placeant sua interna conspiciunt, & componunt, &c. Ex quib. patet, q̃ cogitans se interius uideri a Deo, non peccat. Et sic peccantes credunt, vel non aduertunt se interius a Deo videri, nec exterius. Et hoc est, quod dicunt. *Non videbit dñs*.s.opera nostra exterius, *nec intelliget Deus Iacob*, s. nostras cogitationes interius. Et iste error apud homines creuit: quia sciunt Deum esse iustũ, & ideo quando peccata nõ punit, credunt Deũ illa nõ uidere. Et hoc est quod ait Greg. 25.mor.c.2. Sæpe.n.euenit, vt, dũ peccatores superna clementia expectat: in maiorem cordis cæcitatem prosiliant. Ecce dum violentius quisque dum quæ pót, rapit, dum inualidos opprimit, & dum diu omne, quod nequiter concupiscit, exercet, quia non subito percutitur, sed eius in finem pęna differtur, nequissima eius actio a Deo videri non creditur, cũ tñ scribatur. Oculi eius super vias hominum, & gressus eius considerat. Tunc.n. nequaquam considerare credebatur, qñ peccator omne malum, quod poterat, inutilẽ perpetrabat. Æstimabatur Deus non videre, quia differebat punire. Iniquus igitur totiens in peccatis suis non videri a Deo credidit, quotiens inutilẽ peccauit. Peccatores ergo Ægyptij nondum a Deo puniti, credebant a Deo non videri, dicentes. *Non videbit dominus, &c.*

Greg. 19 mo. c. 10

Hebr. 4.

Ezec. 10

Deus peccata omnia cognoscit.

Deus cognoscere peccata non creditur qñ nõ punit.

F

Intelligite insipientes in populo, & stulti aliquando sapite. 1615

HIc ostendit ipsum Deum omnium habere cognitionem. Et duo facit, primò excitat auditores, secundò propositũ probat per rationes, ibi, *Qui plantauit.* Quantũ ad primũ sciendũ, q̃ aliquorum adinuicem cõuersatio est causa participationis morũ adinuicẽ. Et facilius mali trahunt bonos secũ cõuersantes ad suos malos mores, q̃ ipsi trahantur a bonis. Quod satis docet experientia Ps. 17. Cum electo electus eris, & cum peruerso peruerteris. Societas malorum bonos corrumpit, ut deducit Grego. 6. mor. c. 1. Quia igiẽ omnes filij Israel, quos Moyses eduxit de Ægypto, nati fuerant in Ægypto, & cũ ipsis toto tpe ipsorum cõuersati, ideo multi illorum errorib. Ægyptiorum erant infecti. Vnde & propter hoc ad idololatriam erant proni, quod non fuit, antequam Ægyptum intrarẽt. Inter errores autem Ægyptiorum unus erat, quòd Deus non cognoscebat ista inferiora nec ipsa regebat, nec considerabat, & sic impunè quilibet poterat idololatrare, & quæcunque alia mala facere. Hos ergo isto errore taliter infectos tanquam fatuos, & insipientes ad suum auditorium aduocat ps. d. *Intelligite insipientes in populo*, &c. idest, intelligite rõnes probantes Deum oĩa scire. Nota q̃ multiplici ratione insipiens quis dicitur in scriptura, s. Ratione fatuitatis, & amẽtiæ. Ratione iniquitatis, & malitiæ. Ratione inhonestatis, & stultitiæ. Ratione vilitatis, & immunditiæ. Ratione incredulita-

G

Insipiens quis dr multipliciter.

dulitatis,& perfidiæ. Primi sunt illi, qui ad modum amentium Deum negant, vel quasi non esset Deus, de ipso non curãt. De quib. dr, Dixit insipiens in corde suo non est Deus. Secūdi sunt ad modum furiosorum, qui sine remorsu conscientiæ perpetrant mala, uel gaudent in malis. De quibus dr, Insipientiæ suæ reliquerunt hominib. memoriam. Et tales, quia sunt sine uirtute, dicuntur insipientes. Nullus.n. eorum, qui ſm virtutem viuūt stultus dicitur, ut dicit Philos.4.Eth. Tertij sunt ad modū stultorum, qui uestib. vilibus, aut nudi inhonestè incedunt. Homo.n. inhonestus habitu meritò insipiēs reputatur, sicut Dauid inhonesto gestu, & modo reputatus fuit insipiens, & repudiatus a rege Geth, & exercitu eius, licet ipse sagaciter hoc finxerit p salute sua, quia, ut dicit Cato, Insipiens esto, dum tps postulat, aut res, Stultitiam simulare loco, prudentia summa est. Tamen inhonesti reputantur insipientes & temporaliter, & spiritualiter. Vñ Eccl.20. Melior est qui celat insipientiam suam, quã qui abscondit sapientiam suam. Quarti insipientes sunt peccatores, sicut ex operib. iudicatur. In quorum persona dr, Deus, tu scis insipientiam meam & delicta mea, &c. Et Ps.37. Putruerũt, & corruptę sunt cicatrices meæ a facie insipientiæ meæ. Quinti sunt insipientes, s. increduli, qui credentes se esse sapientes, s. in fide stulti facti sunt. De quib. dicitur Luc.6. ꝙ impleti sunt insipientia, & quærebant quid facerent de Iesu, &c. Et de talibus loquitur Apostolus dicens, Eramus, & nos insipientes, s. in Iudaismo, quia ignorabant Iesum, qui est virtus, & sapientia. Primo aũt modo erãt insipiētes illi, quos excitat Ps. d. *Intelligite insipientes*, &c.

Sap. 10. — *2.Re.21* — *Psal.13* — *Rom. 1.* — *Ad Tit. 3.*

1616 *Qui plantauit aurem, non audiet? aut qui finxit oculum non considerat?*

Hic adducit rōnes ad propositum. Et probat primò, quòd Deus omnia perspiciat, secundò ꝙ mala corrigat, ibi. *Qui corripit*, tertiò cōcludit, ꝙ cogitationes nostras cognoscat, ibi. *Dominus scit.* Quantum ad primum volens ostendere, ꝙ Deus omnia videt, & omnia audit, arguit sic. Quicquid est perfectionis in hominibus, & creaturis inferiorib. totum prius, & eminentius existit in prima causa, sed perfectionis est in homine, ꝙ ista inferiora audiat, ꝙ illa videat, ergo & Deus illa uidet, & audit. Patet maior, q̃a quicquid habent ista inferiora, habēt a prima causa. Qũo aũt prima causa alicui daret perfectionem, q̃ in se non haberet? quia nemo dare pōt, quod nō habet formaliter, vel virtualiter. Et hanc rōnē ponit d. *Deus qui plantauit aurem*, i. qui aures dedit homini ut audiret, ipse *non audiet?* q. d. inconueniens est ponere, ꝙ Deus uirtutem audiendi cōcauerit homini; & ipse audire non possit, quia tunc perfectior esset homo q̃ Deus. Eodē modo arguit, de cognitione d. *Aut qui finxit oculum, non considerat?* q. d. Deus, qui oculum dedit homini ad cognoscendum alia, ipse non cognoscet? i. impossibile est, ꝙ ipse non cognoscat. Et aduerte, ꝙ duplex est oculus, s. exterior, quo vñr corporalia, & interior, quo videntur spiritualia, s. intellectus. Et vtrunq; oculum dedit Deus homini, ut cognosceret exterius, & intelligeret interius. Et nota ꝙ non dicit, *qui plantauit aurem* non habet aures, sed dixit, *non audiet.* Nec dixit, *qui finxit oculū*, non habebit oculum, sed dixit, *non considerat.* Quia virtutes istorum mēbrorum in se habet Deus, sed ista mēbra non hēt, quia Deus spũs est, nō corpus. Ista autem membra sunt corporis. Quasi d. ſm gl. Deus, qui fecit tibi vnde audias, non habebit ipse unde audiat? Qui fecit tibi unde cognoscas, nonne habebit unde cognoscat? Certè imò habet, nulli.n. tantum dedit Deus, quantum in se habet. Et aduerte, ꝙ qñque scriptura dicit, Deum habere membra corporalia, ut aures, oculos, manus, & huiusmodi, nō quia talia mēbra corporalia Deus habeat, sed virtutem illorum membrorũ in se continet eminenter. Vnde Greg. ait. In Deo, qui corporis forma non circumscribitur, mēbra corporis, i. manus, oculi, uterus ita nominantur, ut ex membrorum vocabulis effectus eius potentię designetur. Oculos quippe habere dicitur, quia cuncta uidet. Manus habere describitur, quia cuncta operatur, &c.

Oculus duplex. — *Mēbra corporis Deus nō habet.* — *Greg. 14 mo. c.22*

Qui

1617 *Qui corripit gentes, non arguet, qui docet hominem scientiam?*

HIc ostendit, quòd Deus mala corrigit. Vult.n.eis psal.probare, quòd Deus ipsorũ peccata puniet per experiẽtiã habitã. Viderant.n.in exitu de Aegypto quõ Deus gentiles, Aegyptios & peccatores rigidè punierat oẽs submergendo in mare. Cũ ergo nõ minus sit peccatum illorũ qui sunt de populo Dei, q̃ gentilium, imò maius, & committant maiorem ingratitudinẽ: cõsequens est, ꝙ, si illorũ peccata sic puniuit, ꝙ & vestra puniet. Et hoc est qđ ait, *Qui corripit gẽtes*. s. Aegyptios ipsos, sed ipsorũ peccata submergendo, *non arguet*. q.d. imò ẽt arguet uos. Vel aliter, Deus corrigit peccatores, multipliciter ipsos vocando ad pœnitẽtiam per prophetas, per Christũ, ꝑ Apostolos, & alios prædicatores, qđ nõ faceret, nisi peccata sibi displiceret. Cõsequens est ergo, ꝙ, si corrigit gentes, vt emendentur, ꝙ non emendatos finaliter arguet in iudicio. Et istũ sensũ clarius ponit alia litera, quæ dicit. *Qui erudit gentes, nõ arguet?* Vbi gl. Ad erudiendas gentes misit Deus filium suum: & ante ipsũ, & post ipsũ misit seruos suos prophetas, & Apostolos. Nonne ergo arguet, idest, iuste iudicabit, q̃bus sermonem doctrinæ præmisit? Magister in scholis erudiẽs committit tibi, vt reddas. Vtiq; qñ accipis à magistro, erudiris, committit tibi Magister, ꝙ præbet, nonne exiget vt reddas? Et cũ ceperis reddere, sine metu eris plagarũ. sic Deus exigit, qđ seminauit. Qui.n. modo accipimus, postea statuemur ante magistrũ, vt reddamus rationẽ de oĩbus. Vnde Apostolus, Omnes stabimus ante tribunal Christi, vt recipiat vnusq̃sq; pro ut gessit, &c. Et hãc similitudinẽ de Deo & nobis ponit psa. dicens, ꝙ Deus est sicut mag. q docet hominẽ sciẽtiã. Per ista ergo ostendit ps. ꝙ Deus arguet peccatores. Et nota, ꝙ Deus aliquos arguit tripliciter, quia quosdam arguit in æquitate, quosdam in ira, & quosdam in furore. Primò arguit aliquos in æquitate, scilicet quando electos suos vt pius pater hic arguit, & castigat vt emendet. De quo Esa.11. Non secundũ visionem oculorum arguet: sed iudicabit in iustitia pauperes, & arguet in æquitate pro mansuetis terræ & percutiet terrã virga oris sui. Arguẽt.n.virga terrã percutit Deus, quãdo leuiter suos aduersis tãgendo ipsos ad pœnitẽtiam ducit. Vnde Brun super illo verbo Exo.7. Virga versa est in colubrũ, dicit. Quid per virgam, nisi dulcis correctio domini designatur, dicente ps. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Sed hæc virga in dracone vertitur, quando leuiter correcti emendare se nolunt. Et tunc quilibet sic à Deo argutus dulciter se emẽdando eidem Deo dicere debet illud Iob.20. Doctrinam, qua me arguis, audiam, & spiritus intelligentiæ meæ respondebit tibi. Secundo aliquos arguit in ira: quos.s.temporaliter punit, vel igne purgatorij, ne æternaliter damnet. Vnde dicitur. Noli negligere disciplinam domini, neq; fatigeris, cũ ab eo argueris, quem.n.diligit Deus, castigat Flagellat aũt omnẽ filium, quem recipit. Vbi gl. Per tribulationes.n.erudimur à domino, ideo ne fatigeris, s.deficiendo, dũ argueris ab eo qui purgat peccata. Et merito fatigari nõ debes, dũ argueris ab eo, q̃a quẽ diligit dominus, castigat, i. ipsum arguẽdo facit castũ. Propter quod subdit, Flagellat aũt Deus omnem filiũ, quẽ recipit, i. quẽ recepturus est in hæreditatem æternam. Addit aũt, omnem, q̃a etiam vnicum filium suum, qui fuit sine omni peccato, flagellauit. Si ergo non argueris à Deo, si exceptus es à passione flagellorum, exceptus es à numero filiorũ. Vnicum enim Dei patris natus æqualis patri, & in forma Dei verbo, quo facta sunt omnia, non habebat quo flagellaretur: ad hoc autem carne indutus est, vt sine flagello non esset Deus ergo, qui flagellat vnicum filium suum sine peccato: relinquet sine flagello adoptiuum filium, qui est cum peccato? vnicus fuit sine peccato, non tamen sine flagello. Exẽplum hoc nobis proposuit in passionibus suis. Non igitur turbari debemus, dum à Deo arguimur, dum grauia, et indigna patimur, si obliti non sumus quæ pertulit iustus iustorum. Et attende hic iustitiam, & misericordiam Dei. Iustitiã in hoc quòd arguit, & flagellat, misericordiam

Corripit Deus malos. *Rom.14* *Arguit Deus nos multipliciter.* *Heb.12.*

E F G H

cordiam facit in eo qui recipit. Et attende quod nō ait. Omnis qui arguitur, filius est: sed omnis q est filius, arguitur, & flagellatur. Et aliter nullus in filiū recipit nisi qui arguit, & flagellat, ipso dicente. Ego quos amo, arguo, & castigo. Tertiò Deus aliquos arguit in furore, s. obstinatos, quos in perpetuū damnat. Vnde in epistola Iudæ dr. Ecce veniet dns facere iudicium contra oēs: & arguere omnes impios de omnib. operib. impietatis eorū, quib. egerunt cōtra dnm. Vñ Ber. super illo verbo ps. 6. Domine, ne in furore tuo arguas me, dicit, Dñe, ne in furore tuo arguas me, sicut fecisti angelum se exaltantem in cęlo, neq; in ira tua corripias me, sicut fecisti hominem in paradiso. Ambo iniquitatem meditati sunt altitudinē affectantes, ille potentiæ, iste scientiæ. Verum utriusq; altitudo deiecta est, sed hominis mitius, quia angelus in furore fuit argutus, sed homo in ira Nā angelus, dum arguitur in furore, damnat. Homo aūt iram sensit, sed non furorem. Vnde & filij eius non furoris, sed filij irę nascuntur. Vis videre in furore argutum angelū? Vidi (inquit) Sathan tanquā fulgur de cœlo cadētem: quasi impetu præcipitatum bibisse de furore Dei, quia ipsum argueneo non est recordatus misericordiæ suæ, qui tamen cum iratus fuerit, misericordiæ recordabit. Vę ergo illis filijs Adā, q nati iræ filij irā in furorē sibi vertunt. Et de ista argutione furoris dicitur. Ego extendam manum meam super Palestinos arguens in furore.

Apoc. 3.

Arguit quis ī furore, & alius in ira.

Luc. 10

Ezec. 25

1618 ***Dominus scit cogitationes hominum: quoniam vanæ sunt.***

Hic ex prædictis concludit Deū scire secreta cordium, hoc. n. est proprium Dei corda interius scrutari. Hoc enim ex prædictis sequitur, quia dictum est, quòd Deus habet arguere, & punire peccata, peccata principalius sunt in corde quàm in opere. Quomodo ergo iustè arguere posset peccata cordis, nisi corda videret? Et ideo sequit, quod dominus scit cogitationes hominum, qm vanæ sunt, Gen. 8. Sensus, & cogitatio hominis ad malum sunt proni. Si aūt nouit uanas

A cogitationes, consequens est, quod & nouit bonas: quia bonū plus in se habet de ratione entitatis, & cognoscibilitatis qui vanū. Et nota quod quāuis omnia nuda sint, & aperta corā oculis Dei, (vt dr Heb. 4.) tn in speciali multa dr scire, & cognoscere, s. nostram ambitionem, & superbiam, nostram fragilitatem, & miseriam, nostram asperitatem, & pęnitentiam, cordis iniquitatē, & malitiā, iustorum humilitatem, & innocentiam, nostram in aduersitate patiētiam. Primò cognoscit nostram ambitionē, & superbiam, sed a longè. Ps. 138 Qm excelsus dns, & humilia respicit, & alta a longè cognoscit, quia, s. humilia respicit oculo misericordiæ. Si autem aliqui sint superbi non eū latent, sed a longe cognoscuntur ab eo: quia per gratiam non est cum illis. Non ergo hoc agit superbus ut minus perfecte ab eo cognoscatur, sed ut non sit cum illo a quo uidetur. Et hoc est, alta a longè cognoscit. Secundo scit fragilitatem nostram. Et hoc ipsum inclinat ad nobis compatiendum. Psal. 102. Qūo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentum nostrum. Cognouit enim Deus (vt ait glo. figmentum nostrum, idest, infirmitatem nostram. Nouit enim, quod fecit, quomodo dilapsum sit, quomodo reficiendum sit, quomodo adoptandum sit, quomodo inhabitandum sit. Factura autem creatoris sumus, sed peccando repulsi ipsi nos finximus. Tertio scit nostram in aduersis humilitatem, & pœnitentiam, quam nobis inspirat, ut a peccatis surgamus. Et hoc est quod ait ps 138. Domine probasti me, & cognouisti me, D tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam. Vbi glo. Cognoscit dominus sessionem nostram, & resurrectionem, quam ipse nobis donat. Sedent humiles in patientia, surgunt erecti in spē uitæ æternæ. Item sedent confitentes peccata sua, surgunt iustificati gratia eius. Dicā ergo Deo. Tu cognouisti sessionem meam, & resurrectionem meam, quia per tuam gratiam iustificatus surgo, & in spem uitæ æternę erigor. Et hoc dicere Deo nihil aliud est, quam eius dona cognoscendo, ei gratias agere. Quarto

Scit De' multa et cognoscit

B

C

tò cognoscit iniquitatem cordis, & malitiā, aliter.n. illam iuste iudicare non posset. ps.43. Nonne Deus requiret ista? ipse .n. nouit abscondita cordis. Vñ Hier.17. Prauũ est cor hoĩs, & inscrutabile, & qs cognoscet illud? ego dñs scrutans, &c. Quintò cognoscit iustorum puritatem, aliter.n. iuste bona præmiare non posset. Io.10. Ego cognosco oues meas, &c. Sextò cognoscit nostram in aduersitate patientiam, vt, s. ipsam remuneret. ps.1. Nouit dñs viam iustorum. Ps.36. Nouit dñs viam immaculatorum, & hæreditas eorum in æternum erit.

1619 *Beatus homo, quem tu erudieris, domine, & de lege tua docueris eum.*

HIc ostendit Deum bonorum præmiatorem. Et duo facit, quia primo ponit bonorum præmiatorem, secundò malorum Iudæorum punitionē. ibi. *Quis consurget*. Quantum ad primũ ostendit, ꝙ Deus suis electis tria facit. primò ipsos illuminat interius, secundo ipsos humiliat exterius. ibi, Vt mitiges eũ. tertio ipsos fortificat solidius. ibi, *Quia non repellet*. Quantũ ad primũ sciẽdum, ꝙ sicut beatitudo patriæ principaliter cōsistit in clara Dei visione. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te, &c. Sic & beatitudo viæ est in ipsius cognitione per fidē, quæ fit per eruditionē legis diuinæ. Ideo volens ostendere qđ Deus suos beatificat in patria, ostendit, qđ primo hic ad sui cognitionem illuminat, in via. Et hoc est quod ait, *Beatus homo, quem tu erudieris, domine*, &c. Quod ideo dicit, qa solus Deus mentē interius illuminando docere pōt. Homo.n. docendo aures pulsat corporis, solus Deus illuminat mentem, vt ostēsum fuit superius ve. s. 1155. 1274. Et nota, qđ erudit nos Deus multipliciter. Primo nos erudit per gratiæ inspirationem, vt pater filiũ, vt bonum cōferat. Vñ ad Tit.1. Apparuit gratia Dei omnib. hominib. erudiēns nos, vt abnegantes impietatē, & secularia desideria, sobriè, & iuste, & piè viuamus, &c. Deut. 8. Sicut erudit homo filium suum, sic dominus Deus erudit te, vt custodias mandata eius. Secundo nos erudit per scripturæ cōsolationē, sicut magister discipulũ. Per scripturas.n. nos erudit, quid credendũ, quid sciendũ, quid fugiendũ, qđ sequendũ. Omnis scriptura diuinitus inspirata vtilis est ad docendũ, ad arguendũ, & erudiendũ in iustitia, vt perfectus sit homo ad omne bonum instructus. Vñ Ose.7. Ego erudiui eos, & ipsi recesserũt a me. Et loquit de eruditione facta per legem. Tertio nos erudit per creaturarum contemplationē, sicut artifex erudit discipulũ per imagines, & opera suæ artis. Sic contemplando opera Dei erudimur de Dei prouidentia, bonitate, & benignitate. Qui docet nos super iumenta terræ, & super volucres erudit nos. Quarto erudit nos per disciplinæ flagellationē, sicut dñs seruum, qñ ipsum rebellem reperit, erudit flagellis. Es.8. In forti manu erudiuit me, ne irem in viam populi huius. Et Hiere.31. Castigasti me, dñe, & eruditus sum quasi iuuenculus indomitus. Et nota ꝙ ista Dei eruditio valet ad multa, quia per suam gratiā nos erudit, Primo ad peccata deuitandũ, sicut bestia mansueta erudit catulos suos ad fugienda pericula, & animalia eis nociua. Vnde Iob 33. Erudiens nos instruit disciplina, vt auertat hoĩem ab ijs q̃ fecit, & liberet eum a superbia. Scdo nos erudit ad mandata custodienda, & hæc eruditio assimilat animali, qđ docet catulos suos ad sequendũ eius vestigia, vt aquila prouocās ad volandũ pullos suos, & super eos uolitans. Deut.8. dñs Deus erudit te, vt custodias mandata eius. Tertio nos erudit ad æternā pęnā præcauendum. Et hæc similis est eruditioni principis erudiētis cōmilitones suos, ne victi redigantur in seruitutem, sic nos Deus erudit, ut inferni periculum deuitemus. Semita viæ super eruditum, vt declinet ab infernò nouissimo. Quarto nos erudit ad vitam æternam appetendum. Et hæc similis est eruditioni boni mercatoris, qui erudit filium suum ad acquirendum ex paucis multa, ex minimis magna, ex vilib. preciosa. Eccl.7. Eruditio sapientiam, & uitam tribuit. Et quia omnis dicta eruditio est beatitudo viæ, per q̃ peruenitur ad beatitudinē patriæ, ideo nunc ait ps. *Beatus homo, quē tu erudieris, domine*, &c.

Marginalia: E; F; G; H; Ioan.17; *Erudit nos Deus multipliciter.*; *2.Tim.3*; *Iob 35.*; *Erudit nos De° ad multa.*; *Prou.15*

1620 *Vt mitiges eum à diebus malis: donec fodiatur peccatori fouea.*

OStendit hic, ꝙ Deus suos electos humiliat exterius. Vbi nota, ꝙ mitis idem est, ꝙ humilis, & patiens. vnde mitigo, gas, idē est ꝙ aliquē humilē, & māsuetū facere. Quemlibet ergo electū suū Deus ad hoc erudit, vt mitiget eum à diebus malis, i. vt ipsum humilem, & mansuetum faciat in dieb. vitæ præsentis, qui dñr mali, quia aduersitatib. pleni. Vbi aduerte, ꝙ, q̄ diu boni in aduersitatib. mitigantur, peccatori foditur fouea. Dū enim hic boni premunť aduersitatib. mali prosperitatib. florent. Et sicut aduersitas bonorum eis coronā gloriæ parat, sic prosperitas malorū fodit foueam illis. Et ideo dū boni aduersis humiliant, prosperitatib. fouea foditur malis, quia quotidie per prospera pergunt ad foueā mortis æternæ, vel continuè superbiendo sibi mortis ęternæ foueā parant. Vnde hic ait gl. Ad hoc, dñe, erudiris, & doces tuos, vt à dieb. malis, quib. s. florent mali, & boni laborant, mitiges eum, vt. s. patienter ferat, quicquid contra ipsum agit. Mitiges, dñe, donec fodiať fouea peccatori. Ipsa namq; fœlicitas peccatorū siue malorū fouea est, quia, dum florent, eleuantur per superbiā, & sicut magis se in altum eleuāt, sic magis cadunt ab alto. Vnde alibi dicit. Deiecisti eos, dum alleuiarent. Ideo. n. mal. s. parcit, vt fodiatur fouea ipsis. Per aspera ergo boni mitigantur, sed p prospera, foues, s. æternæ mortis malis para tur. Vel aliter, Vbi nota, ꝙ fossa parata peccatori dñr vulnera Christi, quibus Christi corpus fuit fossum. Foderūt manus meas, & pedes meos. Quæ fossę peccatori paranť, quamdiu durat vita præsens, quia stat Christus fossis apertis ad peccatores recipiendū. Sed post hāc vitam non parantur istæ fossæ peccatori, sed claudunť, quia amplius non recipiūtur ad penitentiā. Totum ergo tempus præsens dř, donec fodiatur peccatori fouea. Et sic est sensus, ꝙ Deus per flagella, & aduersitates erudit quemlibet electum. Ad quid? *vt mitiges eum à dieb. malis*, i. vt à dieb. malis, quib. aduersitatib. repletur, mitis, & humilis efficiatur. Et si quæras quandiu à dieb. malis mitigabitur iustus, respondet solum, donec fodiatur peccatori fouea, i. quandiu Christus in suis vulnerib. paratus sit recipere peccatorem. Et sic hoc totum non est aliud dicere, nisi ꝙ iusti mitigantur aduersitatib. quamdiu durat vita pręsens.

Prosperitas malorū fouea est illis.

Psal. 72.

Fouea dicit Christi plaga.

Psal. 21.

1621 *Quia non repellet Dominus plebem suam: & hereditatem suam non derelinquet.*

HIc ostendit, ꝙ Deus suos fortificat solidius. Aduersa enim iustis immissa ipsos fortius Deo cōiungit. Quanto autem quis magis vnitus est Deo, fortior est, & per consequens per aduersa iusti fortificantur. Vnde Greg. super illo verbo Iob 33. Tabescit caro illius, & ossa, quæ tecta fuerant, nudabuntur, ait. Quid aūt hoc loco carnis nomine, nisi ipsa delectatio carnis accipiť? Vel quid per ossa, nisi virtutes animæ designātur? Tabescit ergo caro, vt ossa nudentur, quia dum flagellis arguentibus carnalis delectatio extenuatur, ea, quæ dudum quasi sub carne latuerant, virtutum fortia patefiūt. Nemo, quippe, quantū profecerit, nisi inter aduersa cognoscit. Cū enim adsunt prospera, cerni virium documenta nō possunt. Inde alias scriptū est, in die mandauit dominus misericordiam suam, & nocte cāticum eius. Quia uidelicet vnusquisque superni doni gratiam in tranquillitate quietis percipit, sed quantum perceperit in aduersitate perturbationis ostendit. Tabescat ergo caro, vt nudentur ossa. Feriamur paternis correctionibus, vt quantum proficimus agnoscamus. Flagellis enim domini pinguedo carnalis delectationis atteritur, sed virtutum nostrarum ossa patefiunt. Cæsis namq; Apostolis denunciatum est illis, ne vltra loquerentur in nomine Iesu: sed magna exultatione gaudentes, qa digni putati sunt pro nomine eius contumeliā pati, suisq; aduersariis cum fiducia respōderūt, Obedire oportet Deo magis quàm hominibus. Ecce inter aduersa validius fidei robur emicuit. Ecce concisa est integritas carnium, sed patefacta sunt ossa virtutum, &cæt.

Aduersa iustos fortificant.

Greg. 23 mor. ca. 28.

Act. 5.

Ex quib. sequitur, quod aduersa nō sunt signum reprobationis, sed electionis, & prędestinationis. Et hoc intendit hic ps. d. *Quia non repellet dominus plebē suam*, q.d. dictū est, quod bonos erudit p flagella: sed nūquid flagellādo ipsos aduersis à se repellit & reprobat eos? respondet, quod per flagella nō repellet dñs plebē suā, & hæreditatē suā nō derelinquet, imò, dū magis flagellat illos, magis associat. Cū ipso sum in tribulatione, &c. Qualiter aūt Deus aliquos repellit, & qualiter non: vide supra versi. 765. 718. Et quomodo Deus derelinquit non bonos sed malos, ver. 630. 1149 Itē quomodo fideles sunt hæreditas Dei, versi. 1178. 410. 975. 1366. Si autem quæratur quamdiu hoc durabit, scilicet, quod Deus per aduersa custodiet suos electos, Respondet.

Ps. 90.

1622 *Quoadusque iustitia conuertatur in iudicium: & qui iuxta illam omnes, qui recto sunt corde.*

IDest, tandiu hic boni aduersis premētur, quousque iustitia in iudicium conuertatur. Pro cuius intellectu sciendū, quod iustitia in nobis significat habitū mētis, qui stat et sine aliquo actu exteriori sicut sapientia, sicut misericordia, & huiusmodi. Sed iudiciū dicitur actum exercitū ab ipsa iustitia, vel ab homine iusto, vnde quis dr iustus à iustitia, et cū dormit, sed iudicium dr, cum actu iudicat. Iustitia ergo conuertitur in iudiciū, qñ quis iustus intus habens iustitiam actum iustitiæ exercet exterius, rectè iudicando. A simili ergo iustitia Dei conuertet in iudicium, qñ per suam sibi essentialē iustitiā iudicabit in vltimo iudicio bonos, & malos iustè. Et sic iudiciū dr executio ipsius iustitię. Verum quia iudiciū illud erit valde tremebundum quia dies illa dies calamitatis, & miseriæ. Statim quærit ps. d. *Et qui iuxta illam*, s. iustitiā diuinam tūc stare poterunt sine terrore? Et statim sibijpsi respondens, d. *Omnes, qui recto sunt corde*. q.d. & si dies illa maxime sit formidabilis, bonis aūt, & rectis corde delectabilis erit. Vel aliter, Vbi sciendum, quod quandoque iustitia accipitur pro hominib. iustis, sicut sapientia pro hominib. sapientib. Et sic tunc iustitia

Iustitia quomodo cōuertatur in iudiciū.

E conuertetur in iudicium, qñ iusti cum Christo venient ad iudicandū. Et ad istū intellectū exponit istum passum Greg. d. Abstulisse à iustis oculos suos dñs fortasse credit: quia iniustorum crudelitatib. hic sine vindicta laceran tur, sed famulos suos tunc magis respicit, cū iniustè eos nequitia persequentis affligit. Videns. n. quid hic humiliter tolerāt, iā prævidet quē illic misericorditer recōpenset. Nō ergo aufert à iusto oculos suos Ecce iste humiliter ingemiscit, ille superbit, & nequiter floret. Iste cor conuertit ad Deū, ille se de gloria iniquitatis extollit. Horum ergo quis à diuinis obtutibus lōgè est, an qui iniustitiam pertulit, an qui eā patientib. irrogauit? qui sub superna gratiam inter mœroris tenebras tenuit, an qui inter exteriora gaudia lumen iustitiæ intus amisit? Et infra, De iustis autem dicitur, Reges in solio collocat. Semetipsos enim iusti regendo ad tempus sunt fatigati, sed etiam in regno regenerationis internę solio in perpetuum collocantur. Et eò illic accipiunt alios dignè iudicare, quo hic nesciunt nequiter sibi metipsis parcere. Hinc enim aliàs dicitur, Donec iustitia conuertatur in iudicium. Paulus de se, suisque cōsortib. dicit, Vt nos efficeremur iustitia Dei in ipso. Iustitia ergo in iudicium conuertitur: quia ij, qui nunc iustè, ac irreprehensibiliter viuūnt, tunc iudicandi alios potestatem accipient, &c. Sed ne dubitetis, qui sint illi iusti, qui conuertentur in iudicium, statim psalm. de hoc proponit quæstionem, dicēs, *Et qui iuxta illā*, scilicet, qui stabunt iuxta illam increatam sapientiam ad iudicandum? Et respondet. dicens, *Omnes, qui recto sunt corde*, scilicet, omnes, qui hoc volunt, quod Deus vult. Qui voluntatem suam conformam diuinæ voluntati subijciunt, & ad regulam diuinæ voluntatis dirigunt. Recti sunt corde, ut puta volunt atem humanam vel naturalem, quæ fugit aduersa, quæ mortem abhorret, per voluntatem rationis Deo subijciunt, exemplo Christi dicentis, Pater, transeat à me calix iste. Hæc est uolūtas naturalis, quā voluntas rōnalis subijcit diuinæ volūtati, d. Nō, sicut ego volo, sed sicut tu, vt ait gl.

Greg. 16 mor. ca. 25.

2. Cor. 15.

F G H

Quis

1623 *Quis consurget mihi aduersus malignantes, aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?*

HIc ostendit diuinam prouidentiam regere ista inferiora per punitionẽ Iudæorum, Vbi notandum, ꝙ quamuis multoties populus Iudæorum in deserto contra Deum peccauerit, & a Deo multoties fuerit punitus, de duab. tamen solum punitionibus hic facit mentionẽ, s. de punitione facta pro peccato adorationis vituli, & de punitione pro rebellione, qua populus voluit in Ægyptum reuerti. Primò ergo agit de prima: secundò de secunda. ibi. *Nunquid adhæret.* Prima pars diuiditur in partes quatuor, qꝛ ponit primò punitionis mandatum. secundò punięctis periculum, ibi. *Nisi quia dominus.* tertiò Dei datum adiutorium. ibi. *Si dicebam.* quartò consolationis largum beneficium, ibi *Secundum multitudinem.* Quantũ ad primũ sciendum, ꝙ dum Moyses cum Deo staret in monte ad accipiendum legẽ, populus videns, ꝙ morã faceret Moyses ad redeundum, compulerunt Aaron, vt sibi faceret idolum, quod colerent, qui fecit vitulum aureum, quẽ populus adorauit, dicẽs. Isti sunt dij tui, Israel, qui eduxerunt de terra Ægypti. Quo facto, Moyses præcepto dñi descendit ad populũ, ut punitionem faceret de peccato dictę idololatriæ, vnde statim vt descendit, præcepit bonis, qui non idololatrauerãt. Iungatur mihi, & ponat vnusquisq; gladium suum super femur suũ, & occidat vnusquisq; fratrem, & amicum, & proximum suum, s. qui fuerit causa dictæ idololatriæ. Et occisi sunt illa die viginti tria millia. Hoc ergo præceptum diuinæ punitionis, quod Moyses fecit, dicens. Si quis est Dei, iungatur mihi, &c. hic alijs verbis Ps. ponit, d. *Quis consurget mihi aduersus malignantes,* i. aduersus cõcitantes populũ ad fabricandum idolũ? Fuerunt. n. ibi aliqui ad hoc inducentes populũ: & isti fuerũt peiores, quos vocat malignãtes. *Aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?* i. aduersus illos, qui ab alijs inducti vitulũ adorauerunt. Vel ista põt esse verba Christi, quia a diabolo tentatus ipsum superauit, qui a Iudæis aduersis percussus seruauit patientiam. Et in istis imitatores, dicunt. *Quis consurget mihi aduersus malignantes?* i. quis stabit mecum aduersus malignãtes dæmones eorum tentationes superãdo? *Aut quis stabit mecum aduersus operantes iniquitatem?* s. aduersus Iudæos, mundi aduersa patienter tolerãdo. Vel possunt esse verba cuiuslibet iusti tentati a dæmonibus, & aduersitatib. pressi Dei inuocantis auxilium, d. *Quis consurget mihi,* i. pro me, *aduersus malignantes,* i. dæmones tentantes. *Aut quis stabit mecum in acie patiens?* Quia ille vincit qui sustinet: perdit ille, qui ferit. Quis dico stabit, s. patiẽter aduersus operantes iniquitatem? Quis? q. d. nullus nisi dominus.

Idololatria Iudæorũ punitio.

1624 *Nisi quia dominus adiuuit me, paulo minus habitasset in inferno anima mea.*

OStenditur hic ipsius Moysi dictum peccatum punięctis periculum Populus enim Hebræorum multoties insurrexit contra Moysen, uolens ipsum interficere. Vnde ipse ait. Adhuc paululum, & lapidabunt me. Similiter & cõtra Aaron. Vnde ipse Aaron timore mortis compulsus, fecit eis vitulum aureũ. Cui autem dubium, ꝙ libentius occidissent Moysen, qui pro illo vitulo adorato viginti tria millia hominum vna die occidit, qui & post vitulum confregit, & redegit in puluerem, nisi ipsum Deus speciali adiutorio protexisset, ab illis fuisset occisus. Et hoc est, quod ait. *Nisi quia dominus adiuuit me, &cæt. habitasset in inferno anima mea.* Hic infernus accipitur pro sepulchro quia inferius foditur. Et est sensus, Nisi dñs sua gratia me iuuisset, fuissem ab illis mortuus, & in sepulchro positus. Vel si infernus accipitur propriè, s. pro loco inferiori, ad quem descendit anima Christi post mortem, tunc est sensus. Nisi dñs adiuuisset me, fuissem mortuus, & sic aĩa descendisset ad infernũ, & ibidem habitasset. Quia ante Christum anima cuiuslibet quantumcunq; iusti ad infernum post mortem descendebat, & ibidem habitabat quousq; Christus ibi descẽdens illas extraxit. Vel possunt hæc esse verba Christi, cuius anima descendit post mortem ad infernum, sed ibi non

Exod. 17

Infernus pro sepulchro.

nō habitauit, quia adiutorio dñi statim resuscitatus fuit. Et ideo adiutoriū, qui surrexit, patri attribuens ait, *Nisi quia dominus adiuuit me*, &c. Sic enim alibi patri dicebat, Ps. 85. Eripuisti animam meā ex inferno inferiori. Vel possūt esse verba cuiuslibet iusti, qui tentationibus dęmonū, & aduersitatibus mundi resistere non posset quin in peccatū caderet, nisi per diuinam gratiā adiuuaretur, vt ostēdit Greg. Et hoc est, quod ait Apostolus: Fidelis Deus, qui nō patietur vos tētari supra id quod potestis, sed faciet cū tentatione prouētum, vt possitis sustinere.

Greg. 3. mor. c. 2. 1. Cor. 10.

1625 *Si dicebam, motus est p es meus: misericordia tua, domine, adiuuabat me.*

OStendit hic Moyses à Deo sibi datum adiutorium. Vbi sciendum, ꝙ facto vitulo, statim Deus pcepit Moysi, vt descenderet, reuelans ei peccatū idololatriæ, dicens sibi Descende: peccauit enim populus tuus, quē eduxisti de terra Aegypti. Et ad præceptum dñi Moyses statim incępit descendere. Et, dū descenderet, cœpit cogitare, ꝙ populus ille duræ ceruicis erat, & ꝙ ante voluerat ipsum interficere, vnde incępit timere, ne occideretur ab eis. Sed statim Deus adfuit ei, ne timeret, ei reuelans, ꝙ ipsum illæsum sua misericordia conseruaret. Et hoc est, qđ hic dicit, *Si dicebam; motus est pes meus*. i. iam incępi descendere ad populū duræ ceruicis, à quo timeo occidi, statim misericordia tua adiuuabat me, quia. s. statim mihi pmisisti tua misericordia me iuuare. Vel ista possunt esse verba Christi dicentis, *Si dicebā motus est pes meus*. Vbi sciendū ꝙ pedes Xpi dicuntur ipsi Apostoli, & prædicatores, qui ipsum Christū portāt per mundum eius fidem prædicando, vide suprà versic. 768. 1072. Isti aūt Christi pedes fuerunt moti, quando in Christi passione fidem perdiderūt. Petrus negauit, & oēs ipso relicto, fugerunt, frāgentes Christo fidē promissam. Sed pedes motos statim misericordia Dei adiuuit ipsos per pœnitentiam ad fidem reducendo. Et sic accipitur hic singulare pro plurali, idest, pes pro pedes. Vel possunt esse verba iusti tentationibus, vel aduersis pressi, qui cadere per consensum, vel impacientiā timet, sed ne cadat, à Dei adiuuatur misericordia, dū ipsum inuocat. Ne ergo pereas inuoca Deum, d. cens, Domine pereo, & statim manū misericordię porigit, sicut dominus porrexit manū Petro dicēs, Modicæ fidei, quare dubitasti? Quod ergo hic dicit, *Motus es pes meus*, ibi dicit. Domine, pereo. Quod hic dicitur, *Misericordia tua adiuuabat me*, ibi dicitur, Porrexit Iesus manū. Pericula autem dulciorem faciunt liberationem, vt ait gloss.

Exod. 17

Pedes Christi Apostoli, & pdicatores.

Adiuuat nos, misericordia Dei.

Mat. 14

1626 *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tua latificauerunt animam meam.*

POnitur hic beneficium abundantis consolationis. Moyses enim multiplicem dolorem habuit. Et propter peccatum populi, quem vidit idololatrasse, vnde & tāctus dolore, tabulas testamēti, quas Deus sibi dederat, proiecit ad terrā, & fregit, quo facto ēt doluit. Doluit ēt, quia vidit Deum commotum contra populum: vnde ei dominus dixit, Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos. Et tamen contra oēs istos dolores consolationem diuinā recepit, quia post ipsius multas preces dominus populo peccatum idololatriæ dimisit, quia scilicet ij, qui remāserant, pęnituerunt, & alias tabulas nouas Moysi dedit, & placatus populo fuit. Vnde bene dicere potest, *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes tua lætificauerunt*, &c. quia. s. omnē causam doloris extinxit. Vel possunt esse verba Christi, quia secundum dolores, quos in passione sustinuit, fuit multiplicatio gloriæ resurrectionis. Quia sm ꝙ acerbius fuit passus præ cæteris, sic præ cæteris gloriosior resurrexit. Et si dicas, contra, quia textus loquitur de doloribus cordis non carnis, quia dicit secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, non dicit in carne. Respōdetur, ꝙ omnis dolor carnis principalius est animæ quàm carnis, quia (ut dicit Mag. lib. 3 dist. 15.) caro nō dolet, sed anima per carnem. Vel possunt esse uerba iusti hominis afflicti, & aduersitatibus pressi. Quia quanto maiora pro Christo

Exo. 32.

Dolor animæ est non carnis.

Consolatio datur quādoq; secundū mensurā doloris quūque vltra. Christò sustinet, tāto ei præmia maiora debentur, imò ēt consolationes dolores excedunt, quia non sunt condignæ passiones huius tpis ad futuram gloriam, q̄ reuelabitur in nobis. Et hoc est quod dicit Apostolus. Sicut abundant passiones Christi in nobis, ita & per Christū abundat consolatio nostra. *2. Cor. 1* Passiones dicit Christi, i. quas patimur pp Christū, vel ad similitudinem Christi. Et attende, ēt *Greg. 35 mor. c. 8.* q̄ cōsolatio data per Christum, excedit dolores habitos pro ipso, vt ostendit Grego. super illo verbo Iob 42. Addidit dn̄s omnia quæ fuerant Iob, duplicia. Vbi istum textum inducit dicens, Cuncta, quæ amiserat Iob, duplicia recepit: quia per pietatem benigni iudicis tentationis nostræ dispendium vincunt suffragia consolationum. Minus enim tentat probatio, quā remuneratio consolatur, vt ex remunerationis præmio leue fuisse omne, quod sustinuit, agnoscat, qui ex percussionis pondere se aliquid tolerasse iudicabat. Vnde afflictę Iudææ dicitur. Ad punctum in modico dereliqui te, & in miserationibus magnis congregabo te. Aliquando verò meta afflictionis disponitur mensura consolationis. Vnde alias scriptum est. *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo, consolationes lætificauerunt animam meā.* In ea n. mensura consolatum se, in qua afflictus fuerat, iudicauit, qui lætificatū se ſm multitudinem dolorum clamat.

1627 ***Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?***

HIc agitur de secunda notabili punitione Iudæorum, ex qua ostenditur, quòd diuina prouidentia se extendit ad regimen, & curam actuum humanorum. Pro cuius euidentia sciendum, quòd ista punitio fuit pro rebellione populi, qn̄. s. territi ad verba exploratorū dicebant. Nequaquam ad hunc populum valemus ascendere, quia fortior nobis est. Detraxerunq; terræ, quam inspexerant apud filios Israel, dicens, Terra, q̄ lustrauimus, deuorat habitatores suos, *Nu. 13.* populus quem aspeximus, proceræ staturæ est. Ibi vidimus monstra quædam filiorum Enac, de genere gigantæo, quibus comparati quasi locustæ videbamur. Ad hæc verba territus populus non sperans se terram promissionis posse obtinere, murmurauerunt contra Moysem, & voluerunt in Ægyptum reuerti, dicentes, Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. *Nu. 14.* Et pp istud peccatum data fuit notabilis sententia contra populum, s. q̄ nullus illorum qui numerati fuerant in exitu de Ægypto. s. a uiginti annis, & supra nu. 60050 intraret terram promissionis, sed omnes in deserto morerent, præter Iosue & Caleb, qui populum confortabant ad obtinendā terrā promissionis. Vn̄ & illi exploratores, qui terruerūt populū, morte repentina mortui fuerunt. De ista ergo punitione hic agit. Et circa istā punitionē quatuor facit, quia ponitur, primò cōtra populū Dei indignatio, secundò populi contra Moysem persecutio. ibi, *Captabunt.* tertiò p Moyse diuina protectio. ibi, *Et factus.* quartò populi punitio. ibi, *Et reddet* Quantū ad primum (vt visum est) populus territus verbis exploratorum credidit, q̄ præceptū Dei, quo iusserat ad terram promissionis possidendā peruenire tantæ esset difficultatis, q̄ illud non posset implere, magis credentes exploratorib. suis q̄ Deo, & in pcepto fingebāt (sal falso) laborē. Et sic erāt sedes iniquitatis q a sicut aīa iusti est sedes Dei, sic populus cōtradicēs Deo est sedes iniquitatis, contra quos procedit indignatio Dei. Et hoc est, q̄ ait Deo, *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis,* i. nunquid tibi placēt ti bi contradicētes, q̄ sunt sedes iniquitatis? *Sedes iniquitatis sunt omnes iniq.* q. d. nō qa nō habitabit iuxta te malignus, neq; pmanebūt iniusti ante oculos tuos. Sed si populus q̄rat, d. Et quis est sedes iniquitatis? Rn̄det, *Tu qui fingis labo rem in præcepto,* vt dictū est. *Labor in præcepto Dei fingitur.* Vel aliter Vbi notādū q̄ multi uidētes, q̄ Deus flagellat hic suos, & reprobos exaltat psperitatib. refutāt adhærere Deo, ne & ipsi flagellis corrigātur ab eo. Et isti sunt sedes iniquitatis, qui plus diligūt gloriā mūdi q̄ gloriā Dei, plus prospera carnis, q̄ mētis. Videntes ergo quòd Deus præcipit hic affligi, lugere, continere, abstinere, quæ sunt laboriosa: ideo ne laborent, adhæ-

adhærere Deo nolunt. Vnde gl. *Nunquid adhæret tibi sedes iniquitatis?* i. nullus iniquus sedet tecum, nullus adhæret tibi. Quæ est causa? *Quia tu fingis laborem in præcepto*. i. das præcepta carni laboriosa. Nam præceptum eius continet. Beati, qui lugent, Beati qui esuriunt, Beati qui persecutionem patiuntur.

1628 *Captabunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.*

Nu. 14.

POnitur hic contra Moysen populi persecutio, cũ populus territus verbis nunciorum vellet in Ægyptum redire: Moyses, & Aaron proni corruerũt in terram rogantes Deum pro populo. At verò Iosue, & Caleb confortabant populũ dicentes, Terram, quã vidimus, valde bona est: nolite rebelles esse contra dñm, recessit ab illis, s. Chananeis, omne præsidiũ, vnde possumus omnẽ illum populũ sicut panem deuorare, & consimilia dicentes, confortantes populũ, vt eos animarent ad terram promissionis obtinendam. Et tunc omnis multitudo voluit Moysem, & istos lapidare, s. dicentes illos dignos morte, quia eduxerant populum de Ægypto, promittentes terram quã obtinere non possent. Et hoc est, quod ait, **Captabunt**, i. captauerunt in animã iusti, s. Moysi principaliter, & consequenter aliorum, volẽtes eos occidere. *Et sanguinem innocentem condemnabunt*, i. condemnauerunt. Et attende, quòd dicit, captabunt. Nam capto, captas, est frequentatiuum a capio, pis, quod idem est qđ frequenter capere. Isti aũt frequenter & sæpe voluerunt capere animã iusti, s. Moysi, quia sæpius ipsum occidere voluerũt. Vel hoc intelligitur propheticè dictum de Christo, quia Iudæi sæpius animam Christi capere voluerunt, & ipsum occidere. Finaliter tñ sanguinem istius iusti condemnauerunt, vt puta qñ Pilatus dixit eis postulantibus Christi mortem: Innocẽs ego sum a sanguine iusti huius. Ipsi autem responderunt dicentes. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Vel potest intelligi de sanctis martiribus, quos Iudæi sæpè captauerunt, ipsorum iustum sanguinem condemnantes. De quibus ipsis dicit Christus. Ecce

Captare .i. sæpe capere.

Mat. 27

Mat. 23

E ego mitto ad vos prophetas, &c. & ex illis occidetis, & flagellabitis, &c. vt veniat super vos oĩs sanguis iustus, qui effusus est, &c. Et hic nota, quòd cõdẽnatio aliqua, vel alicuius dr̃ iniusta tripliciter, quib. omnib. modis condemnatio Christi sanguinis, & suorum martyrũ fuit iniusta. Primò condẽnatio est iniusta rõne innocentiæ condẽnati, sicut qñ innocens tanquã reus condẽnatur. Sap. 12. Ipsum quoque, qui non debet puniri, condemnas. Isto modo Christi sanguinis condemnatio fuit iniusta, quia innocens, & absque peccato, qđ clarè apparet oĩum inimicorũ eius testimonio. Testimonium. n. illud maximè est credibile, qđ pro aliquo datur ab inimico suo, ut ostendit Greg. 5. mor. c. 4. omnes aũt inimici Christi testimonium dederunt ipsius condemnationis iniustæ. Audi Iudã de ipso dicentẽ, Peccaui tradens sanguinem iustum. Audi Pilatum qui eũ condemnauit ad mortem dicentẽ, Innocẽs ego sum a sanguine iusti huius. Audi Centurionem, qui eũ cõduxit ad crucem, dicentẽ. Vere hic homo iustus erat. Et tñ his non obstantib. ad mortem fuit condemnatus. Mar. 14. Tũc summus pontifex ait, Audistis blasphemiam, quid vobis videtur? Qui omnes condemnauerunt eũ reum esse mortis. Secundò condemnatio dicitur iniusta ratione ordinis iuris ptermissi, quia nullus condemnari debet nisi iuridicè reus fuerit comprobatus. Vnde dicitur Nume. 35. Homicida sub testibus punietur, ad vnius testimonium nullus condemnabitur. Et isto modo Christi condemnatio iniusta fuit. Quamuis enim multi falsi testes contra ipsum deponerent, tamen (vt dicitur Mar. 14.) conuenientia non erant testimonia eorum. Et tamen hoc non obstãte ad mortem fuit condemnatus, sicut de seipso ipse prædixerat. Filius hominis tradetur principibus sacerdotum, & scribis, & condemnabunt eum morte. Tertiò condemnatio dicitur iniusta ratione liuoris, vel vindictæ, quando quis, scilicet, alterum condemnat non zelo iustitiæ sed liuore vindictæ. Sicut illi duo senes presbyteri volentes de Susanna vindicari, quia nõ cõsenserat eis, ipsam accusantes condemnauc-

Condemnatio tri pliciter dr̃ iniusta sententia.

Christus iniustè fuit condẽnatus.

Mat. 27

Luc. 23.

Mat. 20

nasserunt ad mortē, vt habetur Dan. 13. Sic & Christi condemnatio fuit iniusta, q. a ex inuidia a scribis, & Pharisæis fuit cōdemnatus ad mortem, quia vt dicitur Matth. 27. Sciebat enim Pilatus, ꝙ per inuidiam tradidissent eum. Quę omnia de Christo præuidens Psal. dicit. *Captabunt in animam iusti: & sanguinem innocentem condemnabunt.*

1629 *Et factus est mihi dominus in refugium: & Deus meus in adiutorium spei meæ.*

Ponitur hic diuina protectio, qua Moyses cum suis a dictis persecutoribus fuit liberatus. Vt.n. habetur Num. 14. cum omnis multitudo clamaret contra Moysem, & prædictos, s. confortantes populum, & vellent eos lapidare, apparuit gloria super tectum fœderis, videntibus cunctis filijs, Israel. Et sic populus non fuit ausus facere, quod disposuit, q a tectum fœderis, sub quo erat Moyses cū suis, a gloria domini fuit opertum nube densissima, & igne corruscante sicut qñ loquebatur cum Moyse in monte Sinai dans sibi legem. Et isto modo Moyses fuit protectus a Deo. Et hoc est quod hic ait Moyses. *Et factus est mihi dominus in refugium,* &c. Vel de possunt legi, qui in persecutionibus Iudæorum positus, qui ipsum, i. nomen eius, & fidem totaliter conabantur interficere, a Deo fuit per suā resurrectionem protectus, & sic Deus fuit refugium ei factus, & inde amplius in eius nomine, & fide fuit exaltatus. Vñ Christus dixit. Esto mihi in Deum protectorem, & in domum refugij, vt saluum me facias. Vel potest legi de viro iusto aduersitatib. presso, cui Deus fit refugiū sibi dando patientiā, ne deficiat, sibi pro certamine promittens coronam, ut non in mūdo, sed solum in Deo spem ponat. Ideo.n. quis pungitur dolore, ut remedium quærat. Qualiter aūt refugium nostrum sit Christus. vide vers. 438. 756. 655. Dicitur, aūt ꝙ Deus factus est refugium, non ꝙ ipse Deus aliquo modo sit factus, sicut dicimus, verbū caro factum est, non tamē sequitur. ergo verbum est factum neque mutatum, sed solum ꝙ factum est, ut aliquid unicum sit verbo, ꝙ ante nō erat vnitū. Sic Deus dr factus refugium, quia actione Dei factum est, ut di Moyses visibiliter a Deo protegeretur, quia sic antè non protegebatur, & alicui esset refugium, cui ante non erat.

Marginal notes: *Refugiū Moysi fuit dominus, qualiter.* — *Psal. 30.* — *Factus Deus refug ū, & quō.*

1630 *Et reddet illis iniquitatem ipsorum: & in malitia eorum disperdet eos: disperdet illos dominus Deus noster.*

Hic vltimò ponitur ipsorū Iudæorum punitio. Nam omnes illi exploratores, qui missi fuerant ad explorandam terram promissionis, qui reuersi falsè retulerunt populo, ꝙ terra illa erat sterilis, deuorabat habitatores suos & ꝙ erat eis impossibile illam terrā obtinere propter fortitudinem habitantiū ibi. Et sic verbis falsis terruerunt populum, ut reuerti vellet in Ægyptum. Oēs inquam isti propter suā iniquitatem tūc a Deo in cōspectu aliorum fuerunt percussi, & mortui sunt repente. Et quātum ad istos dicit. *Et reddet*, i. reddidit, *Illis iniquitatem ipsorum:* quia sicut iniquè, & false informauerunt populum: ita morte condigna coram populo mortui sunt. Aliorū vero punitio fuit, quod oēs, qui exierunt de Ægypto a viginti annis supra, morerentur in deserto, sic quod nullus eorum intraret terrā promissionis, exceptis duob ex illis exploratoribus. s. Iosue, & Caleb, qui veritatē referentes populo, ipsum cōfortabant ad possidendam terram promissionis. Vnde illis dixit dns. Viuo ego, ait, dns, in solitudine hac iacebūt cadauera uestra, oēs, qui numerati estis a viginti annis, & supra, & murmurastis contra me, non intrabitis terram, supra q̄ leuaui manum meam, vt habitare vos facerem in ea, præter Caleb, & Iosue, &c. Et sic oēs isti per desertum fuerunt hinc inde dispersi, & mortui. Et quantū ad hoc dicit. *Et in malitia eorum disperdet eos.* &c. Disperdo, dis, componitur ex dis, & perdo. Et est disperdere, idē ꝙ diuersis modis perdere, quia illi diuersis modis perditi, & mortui fuerūt per desertū. Vel pōt intelligi de punitione Iudæorum ꝑ persecutionem factam Christo. Quibus reddita fuit iniquitas illorum, quādo per Romanos principes

Marginal notes: *Nu. 13.* — *Nu. 14.*

Titum,& Vespasianum fuerunt trucidati,captiuati,venundati,& per totum orbem vagabundi dispersi. Vel hoc potest intelligi de punitione temporali, qua dispergũtur per mundum, & de æterna, li, qua damnãtur in perpetuum. Punitio æterna notatur cum dr. *Et reddet illis iniquitatem*, sed punitio temporalis, cum dr. *Et in malitia eorum disperdet illos*. Et nota, quod malitia merito disperditur homo, i. diuersis modis perditur, quia in aĩa,& corpore: Nam ipsa malitia est rectæ rationis peruersiua. Humanæ conuersationis turbatiua. Proprij actoris punitiua. Primum patet, quoniã malitia corrumpit æstimationem rectam de rebus eligendis, sicut dicit Philos. 7. Ethico. Et hinc est, ꝙ malitiosi quamuis sint in nõnullis prudentes, tũ sæpe decipiuntur, quia malitia ipsorum rationẽ corrũpit. Sap. 2. Excæcauit illos malitia eorum: Vñ Chrysost. super Matthæum ostendit quõ malitia Herodis ipsum fecit stultum, qui, s. quærebat puerum ad perdẽdum eum, dicens sic. Aut enim Herodes scripturæ credidit, aut non. Si nõ credidit, vt quid interrogat scripturas, quas reputat vaniloquas? Si credidit, æstimans prophetiã esse immobilem, quomodo ergo sperabat regem illum posse interficere, quem futurum esse dicebant scripturæ? Nam, si prophetiæ credidit, clarum est ipsum ad impossibilia conari. Si non credidit, quare ergo dubitauit, vel timuit, vel puero insidiatus fuit? Et respondet Chrys. Anima sub malignitate capta stultior cũctis efficitur. Tale quippe est venenum malitiæ, ut a nullo plerumque impulsus præcipitetur, & sæpè absq; effectu operum ærumnosa, & impossibilia conatur efficere. Et nota, ꝙ malitia in utroq; sexu multum est periculosa, sed magis in fœmina. Vnde Eccl. 25. Breuis est omnis malitia super malitiam mulieris. Vnde ibidem malitiam mulieris cõparat sapiens tribus animalibus venenosis. Primò comparat eam colubro venenoso, dicens. Non est caput nequius super caput colubri, & non est ira super irãm mulieris. Comparatur enim malitia mulieris colubro: primò quia coluber dicitur quasi colens vmbram, & mulier plus diligit tenebras quàm lucem. Secundò quia coluber totum venenum habet in capite; & mulier principaliter venenũ suum portat in capite, quod principalius ornat, vt oculos intuentium valeat immutare. Tertiò quia coluber totũ venenum suum colligit inter fauces; ut per os illud effundat; ita mulier mala totam malitiam per fauces, & os effundit contendendo, & detrahendo. Quartò quia coluber sibilat, ut noceat. Sic & mala mulier cantando, & adulãdo mirabiliter fallit multos. Vnde Hugo de singularitate clericorum, dicit. Venenosius super cũcta, quæ fallunt, est mulier, quia tolerabilius est audire basiliscum sibilantẽ, q̃ mulierem cantantem. Secundò comparat eam leoni, dicens. Non est ira super iram leonis, & nõ est ira super iram mulieris. Quòd ideo dicit, quia sicut leo iratus nõ potest placari; sic nec mulier. Item quia sicut ossa leonis adinuicem collisa generant ignem, sic mulierum verba ignem incendunt luxuriæ. Item quia sicut leo cauda vestigia sua tegit: ita & mulier crimina sua excusationibus operit. Ideo dr Eccl. 42. In medio mulierũ noli cõmorari. De vestimentis. n. procedit tinea, & muliere nequius nihil. Ad literam. n. prima iniquitas uiri a muliere processit. Tertiò cõparat eam draconi: primò quia draco incedit cristatus, & mulieres cristam gerunt in capite varijs ornatæ monilibus. Secundò principaliter malitia est humanæ conuersationis turbatiua. Malitia. n. nunq̃ cessat machinari malũ sub specie sanctitatis, & iustitiæ. Vnde Hugo lib. 1. de aĩa, sibi ipsi loquens dicit: Maligna cogitatio vsquequo illã tolero? Consentire .n. apparebo, si illam non corripio, consentiens asit Deum offendo. Corripiam ergo me, ne Deũ offendam, sed pro Dei iniuria totam faciã, imò me sibi restituã sicut proximum. Si. n. me corrigere, & castigare voluero, & hoc nõ est nocere, sed velle prodesse. Et nota, ꝙ malitia hẽt currum suum, sicut docet Bern. super Cantica, quatuor rotas habentem, quæ sunt, sæuitia, impatientia, audacia, & impudẽtia. Valde velox est currus iste ad effundendum sanguinẽ, quia nec innocentia, aut patientia retardatur, nec timore refræna-

Margin: Chrys. | Chrys. | Mulieris malitia. | E | F | G | H | Nota. | Hugo. | Hugo. | Bernar.

frænatur, nec prudentia inhibetur. Trahitur a duobus perniciosis equis, & ad omnem perniciem paratissimis, s. a terrena potentia, & a sæculi pompa. Porrò præsidentes his duob. equis duo aurigæ sunt, s. timor & liuor, timor pompam, liuor sæculi potentiam auget. Eccl. 9. Corda filiorum hominũ implentur malitia, & contemptu in vita sua, & post hoc ad inferos descendunt. Tertiò principaliter malitia est in proprium auctorem reflexiua, quia venenum malitiæ est peius q̃ venenum serpentis. Sic. n. homini mortiferum est, cum sit alterius vita, sicut sunt aliqua animalia, quæ comedunt serpentes, & ranas. Sed uenenũ malitiæ primo nocet habenti, quia malitia ipsa maximam partem sui uenení bibit. Illud uenenum serpentes in alienam perniciem proferunt, hæc in suam. Vnde Greg. 12. Mor. c. 19. dicit, quod mens praua est in laborib. semper, quia aut molitur mala, quæ inferat, uel metuit ne sibi inferãtur ab alijs. Et quicquid suo proximo cogitat, hoc contra se a proximis excogitari formidat. Ideo dicitur Hier. 2. Arguet te malitia tua. Ideo Hiere. 4. consulitur. Laua a malitia cor tuum. Quibus consideratis, quid mirum, si de malitiosis Psal. dicit, quod *in malitia sua disperdet eos: disperdet illos dominus* Deus noster.

Greg.

PSAL. XCIV.

1631 **V***Enite exultemus domino, iubilemus Deo salutari nostro.*

HIC Psalmus habet istum titulum. *Laus cantici ipsi Dauid:* Quamuis secundũ Hebræos nullus præmittatur titulus. De materia Psalmi dicunt Hebræi, quod istum Psalmum fecit Moyses circa finem vitæ suæ, quando iam mortui erant in deserto omnes, qui exierant de Ægypto, a uiginti annis & supra, præter Iosue, & Caleb, vt habetur Num. 14. Vnde in isto Psalmo Moyses vult inducere filios illorum mortuorum, quibus promiserat dominus, quòd ingrederentur terram promissionis loco patrum suorum, vult inquam illos inducere ad

A Dei laudem, & obedientiam, ne ex rebellione contra Deum, Deus irascatur contra illos, & moriantur in deserto anteq̃ intrẽt terram promissionis, sicut accidit patribus ipsorum. Et litera psalmi satis ad istud propositum vt applicabilis. Sed Paulus Apostolus tractans magnam partem istius Psalmi ad Heb. 3. & 4. dicit istũ Psalmum fuisse factum a Dauid, dicens. Quoniam superest quosdam introire in illam requiem, & ij, quib. priorib. annunciatum est, non introierunt pp incredulitatem. Iterum terminat diem quendam B hodie in Dauid, dicendo post tantũ temporis, sicut supradictũ est, hodie si uocẽ eius audieritis, &c. Dicit ẽt ibi Apostolus, q̃ iste Psal. non loquitur de ingressu terræ promissionis, qui ante per multa tempora fuerat. s. tpe Iosue, sed de ingressu terræ viuentiũ nobis apertæ per Christum tempore gratiæ, quia Christus per passionẽ, resurrectionẽ, & ascensionem ianuas nobis paradisi aperuit, remouendo obstacula: Et sic iste Psal. ad literã sm Apostolum agit de tpe gratiæ, quando per Christum paradisus referatus fuit C nobis. Propter quod omnes fideles inducit ad deuotè Deum laudãdum, & ei gratias agendum. Et hoc intendit gl. dicens. Agitur in isto Psalmo de tempore gratiæ, in quo per Christum intratur in requiem. Vnde tam in titulo quam in Psalmo monet Deum hilariter laudare, & deuotè. Laus. n. deuotionem significat, cantus autem hilaritatem, vt cũ lætitia laudemus. Est ergo sensus tituli talis. *Laus istius cantici*, i. deuotionis & hilaritatis, sit *ipsi Dauid*, i. ipsi Christo per Dauid figurato. In hoc ergo Psalmo ad Christi D laudes primò inuitantur Hebræi, quib. principaliter Christus fuit missus, & per consequens oẽs alij fideles. Et iuxta hoc iste Ps. diuiditur in partes quatuor, quia primò populus ad Christi laudẽ inducitur: secundò ad hoc multiplex rõ adducitur ibi. *Quoniam Deus*, tertiò principale propositũ cõcluditur, ibi. *Hodie si vocem.* Circa primũ duo facit, quia primò nos inducit ad Christũ laudandum: secundò laudis indicat tempus debitum, ibi. *Praeoccupemus:* Quantum ad primum sciendum, quòd quia Christus humiliter venit ad nos,

nos, & ne simus ingrati, ad ipsum te nemur accedere. ipse enim Christus ad nos venit primò ad infirmorū sanationē, sic.n.dixit Matt.8 Ego veniam & curabo eum, non solum in corpore, sed principa lius in anima. Lucæ. 5. Non veni uocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiam. Ad perditorū saluationē. Ioan.10. Ego ueni vt uitam habeant, & abundantius habeant. Matth.18. Filius hominis uenit saluare, qđ perierat, & dare, &c Ad ignorantiū illuminationem, Ioan. 3. Ergo lux venit in mundum, sed dilexerunt ho mines magis tenebras quàm lucem. Ergo & merito nos ad ipsum uenire debemus. Primò vt infirmi ad medicū pro susceptione sanitatis. Ad hoc.n. inuitamur Oseæ 6. Venite, reuertamur ad dominū, quia ipse cepit, & sanabit nos, percutiet, & curabit nos. Vide contrariū modū curationis. Nā medici corporales vulnerant animam, vt sanent corpus. Christus aūt vulnerat corpus, vt animā sanet: qa corpus atterit flagellis, & multis aduersis, vt animā per humilitatem à superbia sanet, vt ostendit Greg. lib.6. moral. cap. 15. Vnde ad nos sic sanandos per humilitatē inuitat, dicens Psal.33. Venite, filij, audite me, timorē domini docebo vos. Secundò vt perditi ad dominū, ipso nos vocante. Matth 11. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. & ego reficiā vos. Tertiò vt discipuli ad magistrum, ad qđ inuitamur, Esa 2 Venite, ascendamus ad montem domini, & ad domū Dei Iacob, & docebit nos vias suas. Sic ad ipsum uenit Nicodemus nocte, & dixit ei, mag. &c. Et qa p ista omnia ipse Christus laudatur: ideo ad ipsum sic laudandū nos inuitat Psalmista, dicens, *Venite exultemus domino*, venite inquā nō passibus corporis, sed mentis, & affectibus cordis, ac imitatione virtutum *Exultemus domino*. Exultatio enim est lætitia mentis exterioribus actibus ostensa. vide supra versic.92. & 480 & 531. Exultat in Deo, qui gaudet exemplo Christi in aduersis. versic.152. Exultat in domino, qui omnia sua bona recognoscit à Christo. Luc.1. Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. *Iubilemus Deo salutari nostro*. Quid autem sit iubilare Deo, dictum est

Venit ad nos Christū multipliciter

Venire debemus ad Christū multipliciter

E vers. 766. Salutare autem nostrū dicitur Christus Luc.2. Quia uiderūt oculi mei salutare tuū. Est ergo sensus istius versi. secundū gl. *Venite*, scilicet fide, *exultemus domino*, i. gaudiū fit in mente, qđ verbis extra exprimi non possit. Et quòd domino Iesu Christo exultare, & iubilare debeamus, ex hoc apparet. Nam quęsiuēt doctores, quis maiorē habuit causam lætitiæ de Christi aduentu, angeli, an homines. Respondetur quòd homines, tum quia natura humanam apprehendit, nō angelicam. ad Hebr.2. Nusquam angelos apprehendit, sed semem Abrahæ. Etiam

Exultare Christo debemus.

F quia uenit satisfacere pro peccato hominis, nō angeli, cuius peccatum irremediabile erat. Et tamen Angeli Christo exultauerunt in eius natiuitate. Lucæ 2. Facta est cum angelo multitudo militiæ cælestis exercitus laudantium Deum, &c. Quanto ergo fortius hoc facere debet homo. Ad quod psalmista inuitās ait, *Venite exultemus domino*. Sed tamen peccatores obstinati, non Christo sed mundo exultant, multiplex manum venire cantantes. Vide supra vers.1037.

G *Præoccupemus faciem eius in confessione, & in psalmis iubilemus ei.* 1632

HIc Psalmista ostendit laudis diuinæ tempus debitū, quod, scilicet est tempus uitæ præsentis. Quia qui hic confessione laudat Christum, in æternū laudabit, qui autem hinc decedit sine laudibus Christi, amplius inter laudatores eius non erit. Oportet ergo ad hoc præoccupare diem mortis, ne fortè præoccupemur ab eo. Nam secundum grāmaticos, præoccupare componitur ex

H occupo, occupas, & præ, quod est ante. Et ideo pręoccupare idem est, qđ pręuenire, & ante occupare. Pręoccupemus ergo faciem domini in confessione, antequam pręoccupemur à facie irę, & furoris eius in die mortis, exemplo filiorum Israel, qui uidentes quòd Holofernes venerat ad ipsos perdendum, pręoccupauerūt vertices montiū, per quos ascendere poterat ad eos. Sic & nos, quia uidemus diabolum paratum nos subiugare, pręoccupemus faciem Christi in confessione. Quid est autem faciem domini

Iudith. 4.

prę-

præocupare in confessione, nisi ipsum laudare, nos accusare? Ad cuius euidentiã notandũ qđ duplex est ad propositũ confessio, s. laudis, qua Deus laudatur, & criminis, quo quis seipsum accusando, proprium peccatum confitetur. Et vtraque confessione oportet faciem dñi præuenire. Quid. n. est facies dñi, nisi Christus per quem dñs Deus cognoscitur? vide sup. vers. 459. & 689. & 448. Vnde hic ait gl. *Praeoccupemus faciem domini in confessione*, s. illum laudantes, & nos accusantes. Gemina. n. confessio est, s. laudis, & peccati. Confessio ẽo peccati ad laudem pertinet ignoscentis. Vnde glo. prædicta principaliter hoc dicit de confessione peccatorum, cum dicit, *Praeoccupemus faciem eius in confessione*, sed de confessione laudis, cum subdit. *Et in psalmis iubilemus ei*. Quantum ergo ad confessionem peccatorum dicit, *Praeocupemus faciẽ eius in confessione*, quia confessio mortem præuenire debet, ne homo præueniatã morte. Si. n. morbo corporali cognito, homo quàm citius potest augmentũ eius præoccupare conatur, ne inualescat, quãto fortius de morbo spirituali homo facere debet, ne morte præoccupetur? Et hoc est, quod dr nobis Eccle. 17. Sta cum viuis, & dantibus cõfessionem domino, non demoreris in errore impiorum. Ad hoc autem, ꝙ confessio criminis debeat præoccupare faciem iudicis, vt, s. fit festina, multiplex ratio assignatur. Prima, quia tardatio cõfessionis, habita opportunitate, peccatum aggrauat, qm̃ diuturnitas peccati ipsum aggrauat, quia tanto sunt grauiora peccata, quanto diutius infelicem animam detinent alligatam, vt habetur extra de consuetudine. Cum tanto. Secunda, quia ex hoc anima fit debilior ad resistendum diabolo, & in alia peccata facilius labitur. Vnde Greg. ait. Omne peccatum, quod citius pœnitendo non tergitur, peccatum est, & causa peccati. Peccatum namque, quod pœnitentia non deletur, ipso suo pondere mox ad aliud trahit. Vnde fit, vt non solum peccatum sit, sed etiam & causa peccati. Ex illo quippe vitio subsequens culpa oritur, ex quo cęcata mens ducitur, vt pœnis, & alio peccato ligetur. Tertia, quia hoc peccator se periculo damnationis exponit. Qm̃ ut ait Greg. in ho. Et si Deus pœnitenti veniam spopondit, tibi tñ diem crastinum non promisit. Et ideo iuxta consilium beati Aug. in lib. de vtilitate agendæ pœnitentiæ, dicit. Vis a dubio liberari, dum sanus es, pœnitentiam age, dico tibi, ꝙ si sic agis, securus es, qa pœnitentiam egisti, quo tpe peccare potuisti. Si aũt vis agere pœnitentiam, qñ amplius peccare non potes, peccata te dimiserunt, non tu illa. Et ideo nobis cõsulit sapiens. Confiteberis viuens viuẽs, & sanus confiteberis. Quia, scilicet, tunc magis uiget discretio mentis. Et istis rationibus consideratis, ait Psalmista, *Praeoccupemus faciem eius in confessione*. Sed ad horum declarationem hic occurrit dubium, scilicet, utrum habens consciẽtiam peccati mortalis, statim, habita opportunitate, confiteri teneatur. Ad hoc respondent aliqui doctores dicentes, ꝙ loquendo de confessione exteriori fiendã sacerdoti in foro pœnitentiæ, quòd quis ad talem confessionem obligatur dupliciter. Primò ex institutione ecclesię, & non ex culpa propria, ut puta ille, qui non habet conscientiã peccati mortalis per totum annum. Talis enim tenetur ad confessionem semel in anno, solo præcepto ecclesiæ. Et talibus sufficit, ut tempore paschali se sacerdoti præsentent, & ei suam conscientiam aperiant. Secundò quis tenetur ad confessionem non solum præcepto ecclesiæ, sed etiam ex culpa propria, ut puta ille, quæ habet conscientiam peccati mortalis. Et de talibus est aliquorum opinio, quòd tales habita conscientia peccati mortalis, statim tenentur confiteri, sed confessionem sacerdoti fiendam licitè differre possunt usque ad tempus paschę. Ratio ipsorum est, quia præceptum ecclesiæ (extra de pę. & re. omnis.) non plus eos obligat, quòd quidem est præceptum affirmatiuum, ꝙ in hoc differt a negatiuo, quia præceptum negatiuum obligat ad semper, & pro semper. Præceptum affirmatiuum obligat non pro semper, sed solũ ad certum tempus, maximè si determinatum tempus in præcepto affirmatiuo sit determinatum. Istud autem præceptum

Confessio debet esse festina multiplici rõne.

Greg. 25 mo. c. 15

Greg. in hom.

August.

Eccl. 17.

Questio.

Confessio an debeat fieri statim habita opportunitate.

ptum de confessione facienda affirmatiuũ, certum tempus continet, s. tempus paschæ, ergo solum illo tempore obligamur ad confessionẽ. Insuper dicũt tales, ꝙ certi sunt casus, in quib. quis habens cõsciẽtiã peccati mortalis, ẽt ante illud tps confiteri tenetur. Primus ratione sacramenti, vt cum quis vult celebrare, vel eucharistiam sumere. Secundus rõne periculi, vt cũ qs est infirmus, & in periculo mortis. Tertius ratione conscientiæ, vt, si alicui dictet conscientia, ꝙ statim confiteri teneť, aliter enim faceret contra conscientiam, ꝙ semper est peccatũ. Quartus est ratione dubij, s. qñ quis verisimiliter dubitat, ꝙ in pascha non habebit opportunitatẽ confitendi, vt exponens se longæuæ peregrinationi, vel habens cõscientiam peccati, cuius absolutio spectet ad episcopũ, cuius modo hẽt copiam, q̃ verisimiliter in tpe paschæ non habebit. Quintus est ratione statuti obligantis, sicut religiosi rõne suarũ constitutionũ, ad quas obseruandas obligãtur, omni septimana cõfiteri tenentur, & certis temporibus in anno communicare. Sed ista opinio mihi vera non vř. Quia credo, ꝙ quilibet statim, habita conscientia peccati mortalis, habita opportunitate confiteri tenetur. Et voco hic opportunitatẽ confessionis, qñ habet sufficientem memoriã suorum peccatorum, diligenti examinatione præmissa, q̃ tenetur facere q̃ citius potest, si hẽt copiã sacerdotis proprij, alias debiti, si hẽt tempus congruũ. Istis ergo conditionib. habitis, & consimilib. dico ꝙ quilibet habens conscientiã peccati mortalis, statim confiteri tenetur. Ad hoc probandum sciendum, ꝙ cõfessio sacramentalis peccatorum, & si nõ sit de iure naturali, est tñ de iure diuino. Primò, quia in antiqua lege fuit prophetico spiritu prænunciata. Prou. 28. Qui abscondit scelera sua, non dirigetur, qui aũt confessus fuerit, & reliquerit ea, misericordiã consequetur. Secundò, quia cõfessio à Christo fuit instituta. Quando. n. Christus dedit Petro, eiusq; successorib. potestatem. iudiciariã animas ligandi, & soluẽdi, Ioan. 20. tunc confessionẽ instituit. Probo. Quia nullus rectè potest iudicare de ijs, quæ ignorat. Si ergo Apostoli habebant animas iudicio ligare, vel absoluere, oportebat ipsos scire status, & conditiones animarum, quæ sciri nõ possunt, nisi per confessionẽ propriã cuiuslibet, quia solus Deus inspicit hominũ corda. Christus ergo instituendo Apostolos animarum iudices, ex cõsequenti instituit cõfessionem ipsis faciendã. Ex quo patet, ꝙ cõfessio est de iure diuino. Ad illa aũt, quę sunt de iure diuino, quilibet obligatur, ẽt absque aliquo statuto ecclesiæ. Sed ad ius diuinũ obseruandũ quilibet semper obligatur opportunitate habita: ergo. Præterea, habens conscientiam peccati mortalis, & differens confessionẽ opportunitate habita, etiã posito, ꝙ habeat peccati displicentiam interiorẽ, quæro an talis est in statu gratiæ, aut non. Si dicas quòd sic, cum omnis existens in statu gratiæ licitè communicari possit, ergo talis licitè sine confessione posset communicare, & missam celebrare, quod manifestè est falsum etiam per eos, quod patet ex casibus positis superius. Si autem dicas, quòd talis non sit in statu gratiæ, cum hoc non sit, nisi quia habita opportunitate differret cõfessionem, quam si non differret, esset in statu gratiæ, sequitur quòd habita opportunitate, statim confiteri tenetur, sicut statim tenetur ad statum peccati dimittendum, & gratiæ procurandum. Præterea sciendum, quòd quilibet mortaliter peccans offendit non solũ Deũ, sed etiam ecclesiam. Offendit n. Deum, quia ei debitam obediẽtiam subtrahit, & honorem. Offendit etiam ecclesiam, quia seipsum, qui ante erat membrũ ecclesiæ, membrum diaboli facit, ad Ephe. 5. Christus dilexit ecclesiam, & nos mẽbra sumus corporis eius. Vel si ante erat in peccato, seipsum, qui de iure debet esse membrũ ecclesię magis subijcit hosti ecclesiæ. Cum ergo quilibet offendens alium, & damnificans, habita opportunitate teneatur statim sibi reconciliari, & satisfacere, vt docet Christus Matth. 5. dicens, Si offers munus tuum ad altare, relinque ibi &c. Sequitur, ꝙ peccator habita cõscientia peccati mortalis,

Alia opinio.

Confessio de iure diuino est.

2. Para. 6.

talis, statim tenetur reconciliari Deo, & ecclesiæ, & sibi de dãno illato satisfacere. Deo aũt reconciliamur per contritionẽ. Ps. 50. Cor cõtritum, & humiliatum, Deus nõ despicies. Ecclesiæ aũt reconciliamur per exteriorẽ confessionẽ, per q̃ peccator se humiliter subijcit iudicio ministri ecclesiæ, declarans offensam sibi factam, & se paratum offerens ad emendam, & satisfactionem debitam facere iudicio illius, igitur. Nec ratio opinionis oppositæ valet, quia illa decretalis. Oĩs vtriusque, non dat licentiam differendi confessionem, nec fortè dare posset, sed prohibet prolixiorem negligentiam. Sicut consimiliter ecclesia sub certis pęnis prohibet, ne quis vltra annum remaneat in excõmunicatione. Non tñ sequitur, ꝙ licitè vsq; ad annum possit remanere in excõicatione. Sic ẽt in proposito. Et ideo sicut laborans morbo contagioso, & mortali, statim, habita opportunitate, tenet quærere remedium, & peritum medicũ, & morbum occultum aperire medico, & iuxta consilium medici facere, aliter suipsius homicida reputaretur: Sic multo fortius in morbo spirituali hoc esse debet. Et ideo bene dicebat ille rex Ezechias. Viuens viuens ipse confitebitur tibi. Et dicit bis viuens, vt denotet vitam corporis, & vitam mentis, quæ in discretione consistit. Si igitur viuens viuẽs debet confiteri, qualiter licitè potest confessionem differre, cum ignoret diem, & horã mortis corporis, & perditionis rationis, & discretionis mentis? Debet ergo confessio præuenire, & præoccupare faciem iudicis. Et hoc est ꝙ hic ait Psal. *Praeoccupemus faciem eius in confessione.*

Esa. 38.

1633 *Quoniam Deus magnus dominus, & rex magnus super omnes deos.*

Hic adducitur multiplex ratio, quare sic Christum debemus laudare. Et prima sumitur ratione suæ dignitatis. Secunda ratione suæ potestatis, ibi. *quia in manu.* Tertia ratione suæ bonitatis, ibi. *Quoniam ipsius.* Quarta ratione nostræ vtilitatis, ibi. *Venite adoremus.* Primò ergo est a nobis Christus laudandus ratione suæ dignitatis. Quod ostendens Psal. d. *Quoniam Deus magnus dominus.* Quasi dicat. Bene debemus Christũ laudare, qm̃ ipse est Deus, quia filius Dei æternus ratione suppositi, non Deus participatione, sed per essentiam, quia in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum & Deus erat verbum. Et verbum caro factum est, &c. Si igitur Christus est verus Deus, sequitur ꝙ est magnę dignitatis, s. ꝙ sit magnus dñs, & rex super oẽs alios reges, & dominos. Et hoc est ꝙ subdit. *Et rex magnus super omnes deos*, i. super oẽs alios sanctos. Nam prophetę, & alij sancti, dij participatione in scriptura uocantur, Psal. 81. Ego dixi dij estis, & filij excelsi oẽs, uide vers. 774. & 809. & 1391. & 1411. Vnde de Christo dr̃ Apoc. 19. ꝙ ipse est rex regum, & dominus dominantium. Nota ergo, ꝙ d. *Quoniam Deus magnus dominus*, ꝙ dicit ad differentiam temporalium dominorum qui veri domini non sunt dicendi, propter tres conditiones eis deficientes. Primò quia non possunt tm̃ reddere seruo suo, quantum seruus eis tribuit. Et per consequens magis indigent seruo, q̃ seruus dño, & per consequens non habent ueram rationẽ libertatis, ergo nec domini. Secũdò, quia nullus dñs terrenus potest facere seruum suum liberũ, quia nec ipse liber est. Patet, quia ipse seruit malis affectionibus, & cupiditatibus, ut irę, & auaritiæ, & hmõi. Vñ Seneca epist. 74. seruus es, ostende mihi quis nõ sit, alius libidini, alius auaritiæ, alius ambitioni, alius timori seruit, imò ut ipse Seneca docet in prouerbijs suis, dñi vt cõiter magis timent quã serui. Rex inquit est, qui multum timetur, magisq; a regib. quã a seruitutib. timetur, quia isti singulos, illi vniuersos timent. Et ad hoc dicit Chrys. super Matth. Semper. n. grandis potestas maiori timori subiecta est Sicut. n. ramũ arborũ in excelso positarum si leuis aura flauerit mouet, sic & sublimes homines ẽt leuis nuncij fama conturbat. Humiles autem sicut in conualle existentes plerunq; in tranquillitate cõsistunt. Tertiò, quia non possunt compellere homines ad liberè & bene seruiendum, quia nullus alteri bene seruit inuitus & coactus. Per oppositum verò Christus Deus est verus & naturalis dñs. Primò, quia seruus

Ioan. 1

Dominus propriè dicit Deus Christus & non homo.

Seneca.

Chrys.

seruis nullatenus indiget, nec per aliorũ seruitium aliquid sibi accrescit, imò potius seruis quos ille continuè præseruat & custodit. Vñ sibi quilibet seruus dicit. Conserua me, dñe. Sequitur. Bonorum meorum non indiges. Secundò, quia ipse sibi seruientes liberos facit imò reges, Ioa. 8. Si filius vos liberauit, verè liberi eritis. Et Apoc. 1. Fecisti nos Deo nostro regnum, & sacerdotes. Tertiò quia non solum homines, sed etiam oĩs creatura seruit sibi velit, vel nolit in cœlo, in terra, & in inferno. Quia, si homo seruiat ei voluntariè, uirtuosè seruiet, expectãs in præsenti diuinam misericordiam, & in futuro gloriam. Si autem nolit diuinis preceptis obedire voluntariè, seruiet diuinæ iustitiæ in inferno. Ideo dicitur Ps. 118. Ordinatione tua pseuerat dies, qm omnia seruiunt tibi. Istud satis aduertebat Octauianus Augustus, sicut de eo dicitur in libro de duodecim Cæsaribus. Dicebat. n. domini appellationẽ esse quasi opprobriũ & maledictionem. Cum enim eo spectante ludos pronunciatum fuisset ipsum esse dominum & regẽ vniuersi, quod cum de eo dictum exultantes approbassent, statim manum vultu apponens adulationẽ compressit, & sequenti die eos grauissimè corripuit, & post hæc nunquam voluit se dominum nuncupari. Ex quibus patet, q̃ propriè solus Deus Christus dicitur & dominus. Et hoc est quod hic ait Psal. *Quoniam Deus magnus dominus.* Propter quod et dicitur. Nomen tibi dominus, tu solus altissimus &c. vide vers. 1430.

Psal. 15.

Exemplum.

Psal. 82.

1634 *Quia in manu eius sunt omnes fines terra: & altitudines montium ipsius sunt.*

HIc ostẽditur Christus laudãdus ratione suę potestatis. *Quia in manu eius,* i. in potestate sunt omnes creaturæ, quas liberè conseruat, & ad nihilum redigere potest. Notãdum, q̃ aliqui textus istum versum aliter inchoant, sic d. *Quoniam nõ repellet dominus plebẽ suam: quia in manu eius sunt omnes fines terra.* Tamen textus communis non habet illud. *Quoniam non repellet dominus plebem suam.* Si tñ ponatur, tunc aduertendum est, q̃ per plebem domini intelligit populum Iudaicum. Luc. 1. Benedictus dominus Deus Israel, quia visitauit, & fecit redemptionem plebis suæ. Hãc ergo plebem non repellit Deus, quia & si aliqui eorum a fide recesserunt, & per consequens a Christo sint repulsi, aliqui tñ multi remanserunt. Nam de ista plebe fuerunt Apostoli, & multi alij iusti, fuit & Christus. Per fines terræ intelligit gentes, quæ per circuitum terræ Iudæorum habitabant vsque ad fines terræ, quia terra Iudæorum erat in medio orbis sita, & gentes circumcirca terram per totum orbem habitabãt. Dicit ergo, *quoniam non repellet dominus plebem suam,* quia. s. partem Iudæorum tenebit in manu sua per fidem, ac etiam gentes reducet ad fidem, & sic in una ecclesia coniungit Iudæos, & gentes. Vnde de gentibus dicit. *Quia in manu eius sunt omnes fines terra,* idest. omnes gentes reducet ad fidem, i. de omni genere gentium. Et sic Christus est lapis angularis, qui fecit vtraque vnũ. Et, si aliquis de hoc dubitasset, s. quod non posset gentes ad fidem ducere, quia inter gentes erant magni & potentes dñi, vt reges, imperatores, qui Christo contradicerent. Ad hoc respondet Psalmista, dicens, q̃ etiam ipsos magnates, reges, & imperatores conuertet, & ipsos oculo suæ misericordiæ aspiciet. Et hoc est qd̃ ait. *Et altitudines montium.* i. altæ, & terrenę potestates, quę prius Christi fidei aduersabãtur, *ipsius sunt,* quia. s. illos faciet de numero suorum fidelium. Qualiter aũt Deus aliquos repellit, & qualiter nõ, vide vers. 705. & 718. Itẽ nota, q̃ per manum Dei intelligitur eius potentia, vide vers. 125. Vel per manũ Dei intelligitur Christus versic. 197. Et ista manus habet quinque digitos, vide vers. 1520.

Plebs de sunt Iudai.

Gentes sunt fines terra.

1635 *Quoniam ipsius est mare, & ipse fecit illud: & siccam manus eius formauerunt.*

HIc ostendit Christum laudandum ratione suæ bonitatis, qua mare fecit, & terram. A principio enim omnia erant mixta in simul terra, & aqua, sed Deus fecit mare, quãdo congregauit aquas ad vnum locum, s. ad mare Oceanum,

num,& ipse fecit & terram, quæ terra in parte sui mansit discreta pp habitationem,& alimenta hominum,& animaliũ. Vnde Gen.1.dr, Dixit Deus, congregentur aquæ,quæ sub cęlo sunt in locũ unũ, & appareat arida. Vocauitq; Deus aridã terram; congregationesq; aquarum appellauit Maria. Et hæc oia Christus fecit ratione suppositi. Per hoc vult ostendere Ps. Christi bonitatem, qui nos sic regit, vt nulla creatura hominem ad peccatum cogere possit. Vbi notandũ, q hic p mare intelligitur omnis tentatio, tã mũdi quàm carnis, vel diaboli, quæ mare dr quia ad amaritudinem peccatis nos connatur inducere. De hoc mari dr Iob 41. Feruescere facit quasi ollam profundũ maris, quod fit, qñ fit, qñ grauis tentatio inflammat cor interius. Sed istud mare tentationis, vel aduersitatis Deus sic arctat, ut non permittat nos tentari supra id, quod possumus, sed facit cum tentatione prouentum, vt etiam ex tentatione, i. mens arida afferat fructum. Et hoc ponit gl. dicens, *Qm ipsius est mare*, i. mundus, vel diabolus, cuius fluctus, i. tentationes, vel aduersitates termino arctat Deus, vt non permittat nos tentari supra id, quod possumus. Qui fluctus & prouentum, i. vtilitatem nobis faciunt, Deo illud agente. Ipse ergo facit, q nec scandala tibi noceant, quæ moderatur. *Et ipse fecit illud.* Hoc addit, vt omnia subiecta esse eius potestati cognoscas. Vnde & Gregorius ait, Pius conditor noster cum viribus flagella moderatur, ne virtutem pœna transeat, & per astutiam fortium humana infirmitas excidat. Vnde bene per Paulum dr. Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tentari supra id, quod potestis, sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere. Nisi.n. misericors Deus cum viribus tentamenta modificet, nullus profecto est, qui malignorum spirituum insidias non corruens portet. Quia, si mensuram tentationibus iudex non præbet, eo ipso protinus stantem deijcit, quo vltra vires onera imponit. Quia, vt ait idem Greg. nimirum iudicij occulti mensura est, & qñ persecutionis procella prosiliat,& qñ quiescat, ne aut non exagitata ...

Tẽtationes modera Deus

Greg. lib. 9. mor. c. 16.

A electos exerceat, aut non moderata in profundum mergat, &c. Sic ergo, quia huius maris tentationes, vel aduersitates Christus ad libitum temperat, ideo sub ipsius dr esse potestate. Quod notans Psal. dicit, *Qm ipsius est mare, & ipse fecit illud, & siccam manus eius formauerunt*, i. aridam, & solidam terram mentis humanæ, quæ diuinæ gratiæ recipit imbrem, & fructificat, quam non finit fluctus tentationũ operire. De periculis, quæ sunt in mari istius mundi, per tres syrenas maris figurata, vide versic. 653.

B

Venite, adoremus, & procidamus, & ploremus ante dominum, qui fecit nos, quia ipse est Deus noster. 1636

OStendit hic Christum laudandum ratione beneficiorum suorum, nobis collatorũ, quæ in speciali sunt duo: primum, quia creauit nos ad imaginem suam: secundum ponit ibi, *Et nos populus*. Quantum ad primum sciendum, q quamuis omnia de nihilo creauit, tamẽ modo quodam singularissimo hominem inter cætera maioris dignitatis creauit, C vt ostendit Grego. super illo verbo Iob 10. Manus tuæ, domine, fecerunt me &c. dicens. Ac si humiliter dicat. Quia sub iusto examine dignum non est, tuæ placationi, quod feci, pensa misericorditer ne pereat, quod tu fecisti. Quibus etiam verbis peruersum Manichæi dogma destruitur, qui duo esse principia mentiẽs, a Deo spiritum, a Sathana vero carnem esse conditam asserere conatur. Sanctus enim vir prophetici spiritus gratia plenus longè post uentura considerat, & errorum germina præuidens calcat, di- D cens, Manus tuæ, domine, fecerunt me, & plasmauerunt me totum in circuitu. Qui enim & plasmatum se, & factum totum in circuitu a Deo asserit, tenebrarum gẽti nec in spiritu suo aliquid, nec in carne dereliquit. Nam plasmatum se propter internam imaginem retulit, factum verò totum in circuitu, in eo q ex carnis constat indumento, memorabit. Notandum verò est, quòd se plasmatum manibus asserit, misericordiæ iudicis dignitatem suæ conditionis opponit.

Hominis dignitas patet ex modo creationis. Greg. li. 9. mor. cap. 35.

Hominis animam & corp' fecit De'

nit. Quamuis .n. per coæternũ patris verbum cuncta creata sint, in ipsa tñ relatione creationis ostenditur, quantum cunctis animalibus, quantumque reb. vel cœlestib. sed tñ insensibilibus, homo præferatur. Cuncta quippe dixit, & facta sunt. Cum verò facere hominẽ decreuit: hoc, quod reuerenter pensandum est, præmisit dicens. Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Neque .n. sicut de rebus cæteris de eo scriptum est: fiat, & factum est, neq; vt aquæ, volatilia sic terra hominem protulit, sed priusquam fieret, faciamus dr̃, vt videlicet quia rationalis creatura condebatur: quasi cum consilio facta videretur, quasi per studium de terra plasmatur, & inspiratione conditoris virtute spiritus vitalis erigitur, vt .s. non per iussionis uocem, sed per dignitatem operationis existeret, quia ad conditoris imaginem fiebat. Hanc dignitatem habens in qua a Deo est factus hic allegat Psalmista, vt ipsum dñm laudemus, & adoremus, dicens. *Venite adoremus, & procidamus, & ploremus ante Deũ.* Et rationem subdit. *Qui fecit nos.* Et vide debitum modum laudandi, primò vt ipsum adoremus, secundò ut ante ipsum ꝓcidamus, tertiò vt peccata nostra ploremus. Venite ergo primò adoremus dñm Iesũ Chr̃m. Adorare .n. aliquid, est illud præ omnibus alijs diligere, in illo totam spem suam ponere, vt dictum est supra vers. 300. & 320. Primum ergo, quod requiritur ad laudem Christi, est ipsius super omnia dilectio, vt nullius alterius rei dilectio ei præponatur, ſm doctrinã Apostoli dicentis. Quis nos separabit a charitate Christi, tribulatio, an angustia, an persecutio, an fames, an nuditas, an gladius &c. Certus sum .n. ꝙ neque mors, i. timor, mortis, neq; vita .i. amor vitæ præsentis, &c. neq; aliqua creatura poterit nos separare a charitate Dei, quæ est in Christo. Sic ergo qui timore mortis, vel amore vitæ præsentis, vel alterius creaturæ præcepta Christi contemnit, ipsum Christum non adorat, sed illud adorat, cuius dilectione Christum contemnit. Quos reuocat Psal. nunc. d. *Venite adoremus dominum,* .s. corde ipsum præ omnibus diligendo. Io. 4. Veri adoratores adorant in spiritu, & veritate. Sed hic vnum dubiũ cadit, si uera adoratio Dei stat in spiritu & veritate, qui spiritus loco non circumscribitur, quare ergo adorando obseruamus locorum differentias, vt puta oramus uersa facie ad orientem. Et sic oratoria nostra, & ecclesias ordinamus, ꝙ caput ad partem orientis habent. Quõ ergo in spiritu Deum adoramus, si loca adorãdo obseruamus? Ad hoc dico, ꝙ quãuis in spiritu, & veritate, & nõ localiter adorandus sit Deus, vt .s. magis credatur placabilis in uno loco quã in alio, veruntamen ipsa locorũ differentia qñq; ad adorandum, & orandum, specialius nostram deuotionem incitat, & auget. Per accidẽs tñ dum .s. per ipsa loca aliqua nobis diuinitatis mysteria præsentantur. Quis .n. nostrum existens in loco, in quo Christus orando genuflexit, nõ deuotius Christum adoret orando? & sic de consimilibus. Nos ergo publicè Christum orando, versus partẽ orientalem oramus, quamuis ad omnẽ partem possimus orare. Quia illa pars orientalis nobis tria repræsentat, quib. consideratis, nostra augetur deuotio. Nobis .n. represẽtat primum principium, a quo nostra progreditur fœlicitas. Acerbum supplicium, quo nostra redimitur iniquitas. Vltimum iudicium, quo nostra concipitur humilitas. Primum patet, quia ipsa pars orientalis est principium lucis solaris, qua omnia temporalia generant, nutriunt, & conseruantur. Et sic nobis repræsentat ipsum Deum, a quo nostra beatitudo procedit, & perpetuatur. Zach. 6. Oriens est nomẽ eius. In huius figurã Christus ad orientem cœlos ascendit. Ps. 67. Ascendit super cœlum cœli ad orientem. Vt ergo fœlicitatis desiderio magis accensi videndo partem orientalem, deuotius Deum adoremus, versis vultibus ad orientem adoramus. Secundum patet, quia oriens repræsentat nobis Christi passionem. Christus enim in cruce positus faciem habebat ad occidẽtem, & dorsum ad orientem, quia .s. pro nobis patiendo illos aspiciebat, qui per peccatum occiderant, & recesserant a vero oriente. Si ergo Christum per faciem volumus aspicere pro nobis pendentem

in

Margin notes: Gen. 1. — Adorare debemus Christũ. — Rom. 8. — Quæstio. Adoramus ad orientẽ & quare Ecclesiæ habẽt caput ad orientem, & quare. — E F G H

in cruce, dū ipsum colimus, oportet nos faciem nostram ad orientem vertere, vt sic non solum mente in faciem Christi adorando tendamus, sed etiam corpore dicentes illud Psal. 84 Respice in faciem Christi tui. Sic ergo dum ad orientem adoramus, faciem Christi pro nobis crucifixi aspicimus mente. Ezec. 8. Viri habentes faciem ad orientem adorabant ad ortum solis. Tertium patet. Legimus .n. ꝙ Christus in valle Iosaphat, quæ est iuxta montem Oliueti, quæ est iuxta Hierusalem a parte orientali, tenebit vltimum iudicium. Cuius iudicij consideratio nos a multis malis refrenat, & ad humilitatem inducit. Et ideo ad orientem adoramus, vt vltimum iudicium ante oculos nostræ mentis habeamus. Vnde de Christo in vltimo iudicio existente, dicitur. Stabunt pedes eius super mōtem Oliuarum, qui est contra Hierusalem ad orientem. Secundus actus laudis Christi est, vt procidamus ante ipsum. Vnde dicit: *Venite, adoremus, & procidamus*. Procido procidis, componitur ex pro, & cado, dis. Et est procidere idem, quod ante cadere. Et sic ille procidit ante alium, qui ante aliquem ex humilitate se totum prosternit ad terram. Sic .n. de Magis legitur Matth. 2. Et procidētes adorauerunt eum. Et hoc est signum summæ humilitatis, & reuerentiæ erga Christum habendæ. Non .n. coram aliquo homine debemus in signum reuerentiæ procidere, sed solum coram Deo, vt ait Greg. lib. 21. mor. cap. 11. dicens, Cum primus pastor ecclesiæ Petrus, adorante se Cornelio, suprà se sibi honorem videret oblatum, ad æqualitatem conditionis citius recurrit, dicens. Surge, & ego ipse homo sum. Quis .n. nesciat, ꝙ conditori suo homo, & non homini debeat prosterni? Quia ergo humiliari sibi plusquam debuit hominem vidit, ne vltra humilitatis metas mens intumesceret, esse se hominem recognouit, quatenus illati sibi honoris elationem frangeret, considerata æqualitate conditionis. Tertius actus laudis Christi est, vt de peccatis agamus pœnitentiam. Et hoc est, quod ait. *Venite, adoremus, procidamus, & ploremus ante Deum*. Non .n. maior laus

Zac. 14.

Prosterni homini nullus debet, sed soli Deo procidere.

Act. 10.

Laudat Deū qui pœnitet, & plorat.

A alicui potest exhiberi, quàm factis seipsum accusare, & ipsum laudare. Quod bene aduertens Magdalena pedes Christi lachrymis lauit. Ideo dicitur, Plorate in miserijs vestris. *Luc. 7.*

Et nos populus pascua eius, & oues manus eius. *1637*

HIc ostendit Christum laudandum ex beneficio gubernationis. Deus .n. speciali modo gubernat homines vltra alia animalia, & cæteras creaturas. B Qđ notans Apostolus ait. Non est cura Deo de bobus, i. talis, sicut de hominib. quia homines gubernat specialius, vt puta, quia pp hominem legem dedit, præmia, & supplicia ordinauit æterna, & nō pp alia animalia. Vnde de gubernatione quam specialiter circa homines hēt, dr̄. Vniuersorum finem ipse considerat, s. bonorum, & malorū. Quod exponens Greg. dicit. Vniuersorū nomine, electos comprehendi voluit, & reprobos. Nam bona faciens Deus, mala uerò non faciens, vniuersorum curam habet. Nam C ab iniquis facta ne inordinatè veniant, ipse disponendo cōsiderat vniuersorum finem, & patienter tolerat omnia, atque intuetur electorum terminum, quòd ex malo mutentur ad bonum. Intuetur etiam reproborum finem, quod de malo opere dignè trahatur ad supplicium. Vidit finem persequētis Saulis, quo prostratus diceret, domine, quid me vis facere? Vidit finem quasi obsequentis discipuli: quo commisso scelere guttur laqueo stringeret, seque & peccantem puniret, & vlterius puniendo deperiret. D Vidit Niniuitas delinquentes, sed considerauit finem delinquentium pœnitentiam correctorum. Viditque Sodomam delinquentem, sed considerauit finem ardoris luxuriæ ignem gehennæ. Vidit gentilitatis finem, quòd possessa iniquitatum tenebris, quandoq; fidei luce clareceret. Vidit Iudææ terminum, quòd ab ea luce fidei, quam tenebat, obdurata perfidiæ se tenebris cæcaret, &c. De quibus patet, quod vigilantiori cū a Deus homines gubernat cæteris creaturis. Et si obijciatur illud Sapien. 6. quod æqualiter

Hominū specialē curā Deus habet.

1. Cor. 9

Iob 28.

Greg. li. 18. mor. cap. 17.

Finē omnium Deus videt.

liter est ei cura de omnibus. Ex prædictis patet responsio, s. quo ad affectum, æqualiter est ei cura de omnibus: licet diuersis effectib. de omnibus curet. Sicut, si pater duos filios habens, vnum doctorem, alium militem: quos æqualiter affectu diligit: diuersis tamen affectibus illos gubernabit, s. militi dans non libros, sed arma: doctori autem libros dabit, non arma. Sic Deus omnes creaturas æqualiter gubernat, vnicuique prouidens s'm naturæ suæ statum. Et ideo cum hominis natura nobilior sit cæteris, diligentius gubernat homines. Hoc ergo beneficiū hominem ad Christi laudē inducit. Qđ hic cōmemorans Psalmista dicit, *Et nos populus pascua eius, & oues manus eius*: quia, s. nos singulariter pascit, & vt oues suas sua manu gubernat. Et aduerte, ꝙ idem intelligit hic per oues, & per populum. Vnde hic ait glo. vide quam eleganter ordo verborum mutatus est. Non dixit oues pascuæ, nec populus manus, qđ magis videretur cōgruere: quia ad oues pascua magis pertinent. Quod ideo fecit, ut ipsas intelligas oues, quæ sunt populus. Et hic notat Augustinus ꝙ nos recte sumus oues manus Dei dicens. Et oues manus eius. Nos .n. habemus oues, quas emimus non quas fecimus: ideo quia statim dixerat, ꝙ ipse fecit nos, recte nunc dictum est. Et oues manus eius. Nullus hominum sibi facit oues: emere quidem potest oues, donare, aggregare, furari potest: sed facere oues non potest. At vero Dominus noster fecit nos, ideo nos sumus populus pascuæ eius, & oues manus eius. Ista ēt litera specialiter referri potest ad populum Hebraicum, quem Deus gloriosè quadraginta annis pauit in deserto. Vel aliter potest intelligi, ꝙ nos sumus populus pascuæ Dei: non solum quia nos Deus gubernat, & pascit, sed etiam quia nos pascimus Deum bonis operibus nostris. Vnde, sicut mali malis operibus diaboli famem pascunt (vt dicit Gregor.) sic & bonis operibus bonorum pascitur Deus. Vnde Gregor. lib. 30. mor. c. 34. dicit, Bonis operib. conuersorum quasi herbis virentibus Deus satiatur. Vnde voce sponsi in Cāticis dr̄. Vbi pascas, vbi cubes in meridie,

Pascit nos Deus & nos Deum.

Greg. 33 mo. c. 11

E cum ex desiderijs carnalibus ardēti cor de reproborum apud electorum suorum pectora refrigerium interuenit bonæ cogitationis, & cætera. Sumus ergo populus pascuæ Dei: quia ipse sua gratia nos reficit. Psalmo trigesimosexto. Spera in Deo, & fac bonitatem, & pasceris in diuitijs eius. Sumus populus pascuæ eius: quia ipse pascitur bonis operibus nostris. Cantic. sexta Dilectus meus descendit vt pascatur in hortis. Quid autem propriè sit populus, dictum est versiculo octocentesimodecimosexto. Per F oues autem boni designantur. vide versiculo 88. & 1334.

Hodie, si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. 1638

HÆc est tertia principalis pars: in qua concludit principale propositum: quod est (secundum quòd deducit Apostol.) inducere omnes, & maximè populum Hebræorum ad obediendum humiliter Christo, ne propter inobedientiam, & rebelionem impediatur G ab ingressu terræ viuentium, sicut & patres eorum, qui de Ægypto educti fuerunt, propter eorum rebellionem in deserto Deo factam, fuerunt impediti ab ingressu terræ promissionis. Et circa hoc tria facit, quia primo admonitio premittitur: secundò ad hoc exemplum adducitur, ibi, *Sicut in irratione*, tertiò pœna illata exprimitur, ibi, *Quadraginta*. Quantum ad primum sciendum, quòd inter alias differentias legis nouæ, & antiquæ, hæc est vna, quia, scilicet, antiqua fuit data, non quidem per Deum H in persona propria loquentem, sed per angelum Deum repræsentantem, vt expressè habetur Actuum septimo. Noua data fuit a Deo in persona propria: quia a Christo, qui est verus Deus, vt habetur Matth. quinto. Vbi Christus aperiens os suum docebat eos, &c. Ex quo sequitur, quòd sicut Christus est maioris excellentiæ quàm sit aliquis angelus: ad Hebræo. primo, sic & lex noua excellit antiquam. Et ideo lex noua cum maiori obedientia, cum maiori deuotione est obseruāda, quā lex antiqua. Cuius oppositum

Hebr. 3.

Lex antiqua data fuit p angelum sed noua per Deū.

Lex antiqua dicitur nox sed noua dies.

positum faciens maiori pœna puniri me A retur, quam violator legis antiquæ. Item notandum, ꝙ lex noua per diem designatur, & lex antiqua per noctem: quia, sicut dies in claritate noctem excedit: sic in lumine gratiæ lex noua antiquam. Et hoc est quod d. Apostolus ad Roma. 13. Nox præcessit, s. lex antiqua: dies autem appropinquauit, s. lex noua. Et ideo per ly *hodie*, intelligitur lex noua vel tẽpus gratiæ. Loquitur ergo tam cum Iudæis, quam cum exteris oĩbus Psal. d. *Hodie*, s. tempore gratiæ, *si vocem eius audieritis*. Et hic ponitur *si*, pro quia: s. quia vocem B eius Christi audietis, quia per se nunc loquitur, qui olim per seruum loquebatur, qui præcones ante se mittebat, ipse venire dignatus est, ideo ad eius vocem ne sitis duri, sicut ad vocẽ serui duri fuerunt in deserto patres vestri. Et hoc est quòd subditur. *Nolite obdurare corda vestra*, s. legem euangelicam repellendo. Et notanter dicit. *Nolite obdurare*, ostendens quòd cordis obduratio obstinatio non est a Deo, sed a libero hominis arbitrio. Et si dicas, ꝙ Deus dixit. Exodo 7. Ego indurabo cor Pharaonis: & sic obduratio C cordis est a Deo. Respondet Magister lib. 1. d. 41. ꝙ quamuis misericordiæ nullum sit meritum, ne gratia euacuetur, si non gratis data, obduratos, tamen aliquando inuenimus meritum, s. mala voluntas, quæ obicem ponit. Miseretur itaque Deus ſm gratiam, quæ gratis datur: indurat autem ſm iudicium, quod meritis redditur. Vnde, sicut reprobatio Dei est nolle misereri: ita obduratio Dei est non misereri. Non ꝙ a Deo irrogetur aliquid, quo fit homo deterior: sed tantum quo fit melior non erogetur. Vnde D vult dicere, quòd Deus indurat hominẽ solum: quia non miseretur.

1639 *Sicut in irritatione secundum diem tentationis in deserto: vbi tentauerunt me patres vestri: probauerunt, & viderunt opera mea.*

HIc adducit exemplum de illis, qui in deserto territi verbis exploratorum, fuerunt rebelles Deo, vt habetur Num. 14. vide versi. 1630. Hic enim culpa parentum in exemplum reperitur, vt pœna timeatur. Illi enim territi verbis exploratorũ voluerunt reuerti in Ægyptum, citò obliti potentiæ diuinæ, quæ tam mirabiliter ipsos eduxerat de Ægypto. Hoc est. n. Deum irritare, visa eius potentia de ipso diffidere. Et ista irritatio vocatur dies tentationis: quia sic Deum prouocando tentabant: habitis multis experientijs de ipsa Dei potẽtia, & misericordia circa seipsos. Et hoc est quod dicit. *Vbi tentauerunt me patres vestri, probauerunt, & viderunt opera mea*, vt puta quòd mare ante ipsos fuit exsiccatum: quòd Pharao cum omnibus suis fuit submersus in mari: quod ad orationem Moysi Amalech cum suo exercitu fuit superatus, & sic de multis alijs miraculosis Dei operibus, quæ viderant, & probauerant. Quibus non obstantibus, adhuc de Deo diffidebant. Istum versum recitat Apostolus ad Hebræ. 3. quem sic ibi glo. exponit. *Sicut in irritatione, &c.* i. nolite obdurari sicut patres vestri obdurati sunt in die tentationis deserto, vbi magis Dei indigebant auxilio q. d. ita & uos in deserto huius mundi cauere debetis, ne tenteris Deum, ne pereatis sicut illi perierunt in deserto qui Deum tentauerunt. Recolamus, ꝙ ille populus tentauerit Deum, & acceperit disciplinam, & rectus, sit in deserto tanquam ab optimo sessore frenis legum, & præceptorum: nõ desistente etiam emẽdationis virga, qua percussi sunt pro amaricatione. Historia. n. satis nota est: de eo quod miserunt explorantes videre terram. Et cum audirẽt ab eis ibi esse inexpugnabilis giganteæ staturæ viros, obliti virtutis Dei totiens probatæ, dixerunt. Redeamus in Ægyptum ad ollas carnium. Vnde iurauit dominus, ꝙ non intrarent terram promissionis: quæ esset eis requies laboris Et sic omnes perierunt præter duos, s. Caleb, & Iosue. Nolite ergo vos effici similes illis. Et nota, quod aliqui Deum tentant multipliciter. Primo aliqui tentant Dei clementiam, qui. s. negligenter, & sine deuotione orant. Eccle. 18. Ante orationem præpara animam tuam, & noli esse sicut homo, qui tentat Deum. Secundo aliqui tentant Dei patientiam, qui. s. de die in

Tẽtauit populus Deum in deserto.

Tẽtatur De⁹ multipliciter

diem in peccatis perseuerant, & quādoque per totum tempus vitæ suæ. Contra quos dicitur. Tentauerunt, & exacerbauerunt Deum excelsum, & testimonia eius non custodierunt. Tertiò aliqui tentant Dei iustitiam, qui, s. iniustè optant inferre vindictā. Luc. 9. Vis vt dicamus, vt descendat ignis de cœlo, & deuoret eos? Quartò aliqui tentant eius potentiam: qui, scilicet in periculis existentes, non plenè de ipso confidunt Iud. 8. Qui estis vos, qui tentatis dominum, & tempus vultis ponere misericordiæ eius? Et loquebatur contra sacerdotes: qui statuerant dare se in manibus Nabuchodonosor, nisi Deus infra quinque dies eos liberaret. Quintò aliqui tentant Dei sapientiam: qui. s. exponunt se ad docendum alios sine studio, & præmeditatione. Psal. 77. Tentauerunt Deum in cordibus suis Et sequitur. Et male locuti sunt de Deo. Istorum obdurationem detestandam ostendit hic Aug. dicens. Nolite obdurare corda vestra, &c. Vbi tentauerunt me patres vestri, q. d. Nolite illos imitari: patres vestri erant; sed si eos non fueritis imitati, patres uestri non erunt: tamen quia ex ipsis nati estis, patres vestri erant. Et si gentes venientes ab extremo terræ, sicut dicit Hieremias: Ad te gentes venient ab extremo terræ, & dicent. Vere mendacia coluerunt patres nostri, simulacra, in quibus non est vtilitas. Si gentes dimiserunt simulacra sua, vt venirent ad Deum Israel. Quos ipse Deus Israel de Ægypto per mare rubrū duxit, in quo inimicos eorum ipsos persequētes operuit, quos per desertum duxit, manna pauit: nunquam virgam beneficia misericordiæ suæ subtraxit. Isti ne debent deserere Deum suum, cum gentes venerint ad Deum ipsorum? quasi dicat, certe non.

Psal. 77.

1640 *Quadraginta annis offensus fui generationi illi: & dixi, semper hi errant corde.*

HIc ponitur pœna illi populo illata propter suam obdurationem. Modica enim est via inter Ægyptum, & terram promissionis: tamen Deus peccatis eorum iratus per quadraginta annos circunduxit eos per desertum, retardans introitum terræ promissionis: quousque omnes, qui exierant de Ægypto, a viginti annis, & supra, qui viderunt mirabilia Dei, & increduli permanserant, morerentur in deserto, ut habetur Numerorum decimoquarto. Et hoc est, quod ait. *Quadraginta annis offensus fui generationi illi*, i. implacabiliter iratus fuit contra eos, nō permittens eos intrare terram promissionis. *Et dixi semper, hi errant corde* quasi dicat ipsi errabant voluntariè. Vnde talis error peccatum eorum augebat, non minuebat. Sicut ignorantia uoluntaria peccatum auget, non diminuit. Quia isti experti sunt Dei miranda opera, & tamē increduli Deo manebant. Consimiliter ergo & nos, qui cōtinuè videmus Christi mirabilia, si rebelles ei fuerimus, ipse nobis erit offensus. Mysticè autem secundum glos hic per quadraginta annos designat omnia secula. Constat enim ex denario, qui est primus limes numerorum, & ideo plenitudinem significat. Et ex quaternario: qui ad quatuor tempora anni refertur. Et sic per quadraginta, omne tempus designatur. Vnde & dominus in huius numeri sacramento quadraginta diebus ieiunauit, quando tentatus est. Matth. 4. Et quadraginta dieb. post resurrectionem cum discipulis suis fuit, antequam in cœlum ascenderet, per hæc significans se nobis semper adesse, & consolatorem, & adiutorem in hoc peregrinationis, & tentationis tempore. Sicut & ipse ait. Ego autem vobiscum sum omnibus diebus vsque ad cōsummationem sæculi. Et nota, quòd singulariter iste numerus quadraginta, est numerus pœnitentiæ applicatus: sic. n. isto numero ieiunauit Moyses Exo. 24. Helias 3. Regum 19. Et ipse Christus. Matth. 4. Et hoc ad denotandū quòd totum tempus vitæ præsentis pœnitentiæ debet deputari, & non lætitiæ temporali. Qui enim hic in isto numero vult lætari: ipso completo, tristabitur. Sicut patuit de Zoroaste: qui ante quadragesimum diem solus risisse legitur; qui postea dæmonibus fuit dedicatus, vide supra vers. 841.

Quadraginta significat omne tēpus.

Mat. vl.

Quadraginta est numerus pœnitentiæ dedicatus.

Et

1641 *Et isti non cognouerunt vias meas, quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.*

Hic ponitur causa talis pœnæ, quia non intrauerũt in terrã promissionis, & fuerunt prostrati in deserto. Cui⁹ causa fuit, quia noluerunt præcepta Dei obseruare. Et hoc est, quod de ipsis d. *Et isti non cognouerunt vias*, i. non approbauerunt legẽ meã, & præcepta mea, quæ dedi eis illa adimplendo. Sicut.n. non cognoscere Dei, aliqũ idẽ est ꝙ non approbare, sicut dicit fatuis virginibus, Amen dico vobis, nescio vos. Sic & non cognoscere hominis dr̃ non approbare. Sicut de malis dr̃. Viã pacis non cognouerunt, non est timor Dei ante oculos eorum. Et ideo illico sequitur pœna. Vnde subdit, *Quibus*.s. malis, iuraui in ira mea. Iratus dr̃ Deus, qñ malos vult punire. Et sic iurat in ira, qñ stabiliter proponit peccatum punire. Vnde aliqñ Deus iurat iratus, qñque iurat placatus. Iurauit.n. placatus obedientia Abrahæ, Gen. 22. Per memetipsum iuraui, dicit dñs, quia fecisti rem hanc: & non pepercisti vnigenito tuo propter me, benedicens benedicam tibi &c. Iurauit iratus, qñ iurauit punire Heli, cum omni domo sua, quia filios nõ correxerat 1 Reg. 4. Iuraui domui Heli, ꝙ non expietur iniquitas eius victimis, & muneribus vsque in æternum. Eodem modo diffiniens hic punire rebelles iurauit in ira sua. Sed quid iurauit, subdit. *Si introibunt in requiẽ meam.* Hic.n. accipit, *si*, pro non. Et est sensus. Iuraui, ꝙ ipsi nõ intrabunt in requiem meam. Ad literam dicebat de terra promissionis, in quã intrantibus dedit requiem. Et quia illa requies fuit figura quietis bonorum in patria, quia vt dicit Apostolus, Omnia in figura cõtingebant illis, ideo per hoc intendit psal. inducere omnes, & maximè populum Iudaicum ad obediendũ Christo, ne Christo increduli, & inobediẽtes excludantur ab ingressu terræ viuentiũ, vbi est requies sempiterna beatorum.

Mat. 25
Psal. 13.
1. Corin. 10.

Requies bona multiplex 3. Notandum autem, ꝙ requies bona, quã debemus appetere, triplex est, scilicet, requies iustorum, requies contemplatiuorum, & requies beatorum. Prima est contra laborẽ culpæ: secunda contra laborẽ vitæ actiuæ: tertia cõtra laborem oĩs miseriæ. Prima est requies iustorum. Mali enim in peccato positi nunquam requiẽ habent. Vnde superbus semper cum ambitione contendit, auarus cum diuitijs, & sic de singulis. Vnde Greg. Rarum valde est, vt, qui aurum possident, ad requiẽ tendant, cum per semetipsum veritas dicat, Difficile, qui pecuniam habent, intrabunt in regnũ cęlorũ. Nã qui hic multiplicandis diuitijs inhiant, quæ alteri⁹ vitæ gaudia sperant? quod tñ vt redemptor noster valde rerũ, & ex solo diuino miraculo euenire posse mõstraret. Apud homines, inquit, hoc ẽ impossibile, apud Deũ aũt oĩa possibilia sunt. Sed boni in conscientia requiem habent, qui seipsos sanctificant Deo. Exod. 16. Requies sabbathi sanctificatio est domino. Secunda requies est cõtẽplatiuorum. Actiui.n. sollicitudinibus mundi intenti requiem habere non possunt. Sed veri pauperes, qui contemplatiuam vitam eligunt, veram requiem cordis habent. Qñ, vt ait Greg. Mira securitas cordis est aliena nõ quærere, sed vniuscuiusque diei sufficientia contentum manere. Ex qua & securitate perẽnis requies nascitur: quia à bona, & trãquilla cogitatione ad gaudia æterna transitur. E contra reprobi & hic fatigantur in desiderijs, & illic in tormentis, eisque de labore cogitationis labor doloris nascitur, dũ ab æstu auaritiæ trahunẽ ad ignẽ gehennæ. Et q̃a contemplatiuus quilibet in solo Deo requiescit, ideo dicit ps. 4. In pace in idipsum dormiã, & requiescã. Tertia est requies beatorum. Vera n. requies in p̃senti haberi nõ põt, vbi cõtinuè abundant labores & miserię, sed solũ in patria vbi omne bonũ est, sine aliqua miseria. Et de hac requie dr̃ Iob 36. Requies mensæ tuæ erit plena pinguedine. Quod exponẽs Greg. dicit, Requies mensę est refectio satietatis internæ, quę pinguedine plena dr̃, quia internæ voluptatis delectatione præparatur. Huius mensæ epulas esuriebat propheta, cum dicebat, Satiabor cum apparuerit gloria tua. Huius mensæ pocula sitiebat, d. Sitiuit anima mea ad Deũ fontẽ viuum, qñ veniam & apparebo ante faciem Dei. Et

Greg. 4 mor. c. 2.
Luc. 18.
Marc. 10
Mat. 19
Luc. 18.
Greg. lib. 15. mor. ca. 12.
Iob 36.
Greg. li. 26. mor. ca. 32.
Psal. 16
Psal. 41.

Et de hac requie dicitur Esa.32. Sedebit populus meus in requie opulenta. Et istam prohibet Deus malis: de quib. nũc ait. *Quibus iuraui in ira mea, si introibunt in requiem meam.*

Esa. 32.

PSALM. XCV.

1642 **C**Antate domino canticum nouum: cantate domino omnis terra.

PSalmus hic hunc habet titulum. Psalmus Dauid, quando domus ædificabatur post captiuitatem. Pro cuius euidentia notandum, q̃ q̃n Iudæi per regem Babyloniæ fuerunt captiuati, inter alia mala quæ Babilonij fecerunt, ipsi templum per Salomonem factum funditus euerterunt, sed post captiuitatem tpe Zorobabel fuit reædificatũ, vt patet 1. Esdræ 1. Et ideo dicunt aliqui, q̃ Dauid hoc in spiritu prophetico præuidens fecit istum psalmum ad laudandũ Deũ, & gratias sibi agẽdum, q̃n templum reædificaretur. Sed istud non videtur verisimile, cuius ratio est, quia q̃n templum fuit reædificatum, gentes nõ fuerunt admissæ ad illã reædificationem, imò magis expulsæ, vt habetur 1. Esdræ 4. Ad ædificationem aũt tẽpli, de quo ps. agit, fuerunt gentes admissę. Propter quod in isto psal. dr. Annunciate inter gentes gloriã eius, in omnibus populis mirabilia eius. Dicunt ergo doctores Hebræorum, vt Rabbi Sa. q̃ iste psal. agit de tempore Messiæ, cuius tempore ædificabitur templum Deo mirabile. Ad cuius ædificationem gentes & alij orbis populi congregabunt. Credebant.n. Iudæi ipsum messiam temporaliter regnaturum, & templum materiale facturum. Sed in hoc errant. Q̃n sicut Christus regnum temporale non habuit, ipso dicente, Regnum meum non est de hoc mundo, sic nec templum materiale ædificandum. Sed regnũ spirituale habuit in suis fidelibus, & templum spirituale ædificauit, quando animas nostras fecit templũ Dei. Et ad istud spirituale templum fabricandum, nõ solum Iudæi, sed & gentes & populi fuerunt vocati. Ædificatur hoc templum per Christum, nõ ex lapidibus insensibilib. sed ex lapidib. viuis, sicut ait Apostolus. Estis ciues sanctorũ, & domestici Dei superædificati supra fundamentũ Apostolorum & prophetarum, ipso summo angulari lapide, &c. Agit ergo iste psalmus de tẽplo ecclesiæ per Christũ ædificatę. Ex quib. apparet sensus tituli, q. est, Psal. Dauid q̃n templum ædificabatur, i. ps. iste est Dauid, i. attribuitur ipsi Dauid, s. Christo agens de hoc quod factum est, q̃n domus ædificabatur, s. domus dñi spiritualis in toto orbe terrarum. Quib. visis, accedo ad psalmi diuisionem. Sicut .n. ad ædificationem domus materialis duo genera hominum requiruntur, s. magistri & præceptores, & subditi operatores. Consimiliter ad ædificationem templi spiritualis, magistri, & præceptores sunt prælati, & prædicatores, sed operatores sunt alij fideles subditi. Et s̃m hoc Psalmus habet duas partes, q̃a ad Christi laudem primo excitat prælatos & doctores, secũdò alios subditos fideles, ibi. Afferte domino pa. Prima pars diuiditur in duas, quia ipsos excitat primò ad Christi præconium, secundò ad debitũ Christi obsequium, ibi. Confessio. Prima in duas, quia primò ipsos inducit ad actum præconij, secundò ad prædicationem euangelij, ibi. Annunciate inter gẽtes. Prima in duas, quia primò inducit ad Christi præconium, secundò ostendit præconij modum, ibi. Cantate domino, & benedicite. Quantum ad primũ sciendum quòd dicit. Cantate dominum canticum nouum. Cantare enim domino, nihil aliud est quàm Dei laudes, non solum corde, sed etiam voce cum lætitia resonare, vide de hoc supra vers. 1145. & 1146. Sed quid cantare debemus adiungit. *Canticum nouum.* Est enim canticum vetus, & canticum nouum. Canticũ vetus est vetus testamentum, canticum nouum est nouum testamentum, vide sup. vers. 653. Dicit ergo, *cantate domino*, i. Iesu Christo, canticum nouum, s. cãticum euangelicum, quod non requirit pœnã & mortem peccatoris, sed vitam, idest, Christo domino attribuit canticum nouum, quod est gratiæ, & misericordiæ, non canticum antiquum, quod erat rigoris

Esdr. 4.

Ioan. 18

Ephes. 3.

poris & iustitiæ, vt puta, oculũ pro oculo, dentem pro dente &c. Christi autem canticum misericordiæ erat. Vade & amplius noli peccare.

Ioan. 8.

1643 *Cantate domino, & benedicite nomini eius, annunciate de die in diem salutare eius.*

HIc ostendit cantandi modum. Cantant enim aliqui domino uoce, sed corde diabolo. Sed illi domino vere cantant qui corde, & ore, & opere Deũ benedicunt, i. omnibus occasionem dãt benedicendi Deum. Et aduerte ꝙ hic psal. tribus vicibus dicit. Cantate dño ostendens mysterium Trinitatis. Vt ly primũ cantate dño, referatur ad Deum patrẽ, secundum referatur ad filium, tertium ad spiritum sanctũ. Vnde hic ait gl. Ter dicit cantare dño, ad distinguendam personarum Trinitatem, quia laus Christi honor est totius Trinitatis. Et sic principium istius versus refertur ad Spiritumsanctum, vt sit sensus, *Cantate domino*. i. Spiritusancto. *Et benedicite nomini eius.* Hic modo reuertitur ad laudem Christi Nam nomen eius quod debemus benedicere est Iesus, ut oẽs ipsum nostrum saluatorẽ credamus. Et quia hoc maximè spectat ad prelatos vt populum inducant benedicere nomen Iesus, ideo consequenter se ad prelatos vertit dicens. *Annunciate de die in diem salutare eius.* i. continuè predicate Iesum omniũ esse saluatorem. Sic ergo ad prælatos maximè spectat cantare, & annunciare populo salutare Christi. Vnde nota ꝙ sancti predicatores annunciando diuina mysteria, canere dicuntur. In quorum figuram angeli annunciantes futura, canere dicebantur. Apoc. 8. Et angeli qui habebant septem tubas, parauerunt se vt canerẽt. Vnde & quilibet sanctus prædicator, dicit cum psal. Et immisit in os meum canticum nouum, carmen Deo nostro Prædicatio enim euangelij canticum nouum dicitur, sicut antiquæ legis canticum vetus. Quod ostendit ibi gl. d. Cantabant. n. homines veteris testamenti canticum vetus, oculum pro oculo, dentem pro dente, animam pro anima, & ad infernum omnes descendebãt, clausa regni ianua, prohibebat Cherubin paradisi aditum, in cuius manu erat ignea rõphea. Sed predicatores noui testamenti cantant cãticum nouum, qđ nouus homo attulit Christus, p quẽ noua facta sunt omnia. Nouus ergo populus noua cantat de incarnatione, de resurrectione, de ascensione, de regni cælestis apertione, & huiusmodi. Et hoc est qđ predicatoribus precipitur. Cantate domino canticum nouũ, qa mirabilia fecit. Sed heu, qa prædicatores satis possunt hodie cantare, tamen ad ipsorum canticũ pauci conuertuntur. Vnde conquerendo hodie ipsi mundanis hominibus dicunt. Cecinimus vobis, & non saltastis, idest, prouocauimus vos ad nostrũ canticũ, & non saltastis, lamẽtauimus, & nõ planxistis. Quia satis possunt cãtare de præmijs, & lamẽtari de supplicijs, ad eorũ tamen canticũ quasi nulli mutatur. Sed, vt mihi uidetur, ipsimet prædicatores dãt i hoc occasionẽ, maximè pp duo. Primò, qa suo cãtu maiores peccatores palpant, quos fortius terrere deberent. Secundò, qa & si verbis cantant, tamen operibus tacent. Et de istis duob. loquit Greg. exemplo galli, dicẽs. Gallus namq; valentiores & profundiores cantus edere solet in profundioribus horis noctis, cũ verò tempus matutinum appropinquat, leuiores, & minutiores omnino voces format. Sic & prædicatores cum iniquis adhuc mentibus prædicat, altis & magnis vocibus æterni iudicij terrores resonãt, qa videlicet quasi in profundæ noctis tenebris clamant. Cũ verò iã audi torum suorũ cordib. veritatis lucẽ adesse cognoscũt, clamoris sui magnitudinẽ in dulcedinem vertunt, & non tam illa quæ de penis sunt, quã illa quæ sunt blanda de premijs pferunt. Qui ẽt minutis tũc vocibus cantant, quia appropinquante mane subtilia queque de mysterijs predicãt, vt sequaces sui eo minutiora queque de cælestibus audiant, quo luci veritatis magis appropinquant. Et quos dormientes longus gallicãtus excitauerat, vigilantes succisior delectet. Ex quibus patet, ꝙ predicator secundum variationem temporis & auditorium variare debet canticum predicationis. Osee 2. Canet tibi iuxta dies iuuẽtutis suę, & iuxta

Trinitatis mysterium.

Prædicatores cantant canticum nouum.

Psal. 39

Psal. 97

Mat. 11.

Gregorio 30. mor. c. 7.

Prædicatorfortis arguere debet maiores peccatores.

Osea 2.

Prædica *tor prius debet facere quod prædicat.*

ta dies ascensionis suæ de Ægypto.] Secūda causa est, quia prædicator quod ore cantat, operibus tacet. Cuius oppositum debet facere, vt exemplo galli ostendit Greg. 30. mor. c. 7. d. Gallus cum se iā cantus edere parat, prius alas excutit, & semetipsum feriens vigilantiorem reddit. Sic & ipsi sancti prędicatores cum verba prędicationis mouent, prius se in sanctis actionis exercent, ne in semetipsis torpētes operē alios excitent voce. Prius sua punire fletibus curant, & tunc quæ aliorum sunt punienda denunciāt. Prius igitur alis insonant, quam cantū emittant: quia antequam verba exhortationis proferat: omne quod locuturi sunt, operib. clamant. Quia ergo prædicatores hodie oppositū prædicatorū faciunt: ideo cantando paucos conuertunt. Prædicādo.n. bona verbis, & operibus mala demōstrādo: plus occasionem præstant auditorib. maledicēdi Christi nomen, quam benedicendi. Et ipsos reprehendens psal. ait.

1644 *Cantate domino & benedicite nomini eius. Annunciate inter gentes gloriam eius. in omnibus populis mirabilia eius.*

INducuntur hic prælati ad prædicationem euangelij. Annunciare debēt gentibus de Christo maximè tria, s. gloriam suæ resurrectionis, secundò excellentiā suæ dominationis, ibi, *Q͞m Deus magnus dominus. tertiò potentiam sua operationis, ibi, Quoniam omnes dij gentium dæmonia* Vbi notandum, ꝙ quamuis principalius ad Iudæos venerit Christus, ipso dicente, Non sum missus nisi ad oues quæ perierunt domus Israel, tamen consequenter ad omnes mundi gentes saluādas venit. Vnde ipse dicebatur expectatio gentiū. Ipse ēt dicebatur desideratus cunctis gentibus. Aggæi 2. Veniet desideratus cū ctis gentibus. Et hinc est ꝙ post eius ascēsionem discipuli primò prædicauerunt Iudæis gloriam Christi resurrectionis. Virtute magna reddebant Apostoli testimonium resurrectionis Iesu Christi. Sed per Iudæos expulsi, se ad gentes transtulerunt. Sic.n. Paulus & Barnabas constanter Iudæis dixerūt. Vobis oportebat primum loqui verbū Dei, sed qm̄ illud repulistis, & indignos vos iudicastis, ecce conuertimur ad gentes. Et hoc præuidens

Matt. 15 *Gen. 49.* *Aggei 2.* *Act. 4.* *Gentibus prædicatur fides.* *Act. 13.*

E psal. Apostolis & alijs prædicatoribus, d. *Annunciate*, scilicet, non solum Iudæis: sed etiam. *Inter gentes gloriam eius*, s. gloriā suæ resurrectionis. Et ne forte intelligatur gentes in particulari, sed vniuersaliter de omnibus gentibus, ideo subdit *In omnibus populis mirabilia eius*, s. annunciate ut alia Christi sacramenta mirabilia, vt quō mirabiliter conceptus, & natus, quō mirabilia in mundo est operatus, cæcos illuminando, surdis auditum, claudicantibus gressum, mutis loquelā, & mortuis dederit vitam. Quod & sic F factum est. Quia vt habetur Mar. vlt. Illi aūt profecti prędicauerūt vbique domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis. Et nota quòd multa mirabilia de Christo annunciare debemus, scilicet, eius incarnationem, natiuitatem, operationem, resurrectionem, & ascensionem. vide supra. vers. 657.

Mar. vl.

1645 *Quoniam magnus dominus & laudabilis nimis, & terribilis est super omnes deos.*

HIc ostendit ꝙ debent annunciare excellsam dominationem. Christus enim magnus dn̄s dicitur: quia omnium G dominorum dominus. Ipse est rex regū, & dominus dominantium. De hoc vide vers. 1633. & 957. & 1270. & 775. Et aduerte, quod Christi magnitudo maximè in iudicio apparebit. Ibi. n. habebit, & ostendit tria contra tria passa, quæ in mūdo ostendit. Primo enim in mundo apparuit seruus & infirmus, quia cū in forma Dei esset, &c. humiliauit semetipsum formam serui, &c. Phil. 2. Sed in iudicio apparebit magnus dn̄s, quia omnium ordinarius iudex. Et quantum ad hoc d. *Quoniam magnus dominus*, s. erit Christ: quia, s. eius dominij magnitudo tunc omnibus apparebit, de quo dicit 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat, quia bonis dabit vitam, sed malis mortem æternam. Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & subleuat. Et infra. Dominus iudicabit fines terræ. Secundò in mundo apparuit humilis & despectus. Vnde & Iudæi dicebant de ipso. Ecce vidimus eū, & nō erat ei aspectus, &c. Sed in iudicio apparebit nō despectus, sed totus gloriosus. Et quantum ad hoc dicit, ꝙ erit, & laudabilis nimis, quia ab omnibus

Apoc. 19 *In iudicio magnus apparebit Christus manifestè cetur.* *1. Reg. 2.* *Esa. 53.*

eius

eius iustitia rõne laudabitur: quia & iusti laudabunt eius misericordiã, qua salvati erunt, & mali videbunt se iustè damnatos. Sed hic aduertendum, quum omnis virtus existat in medio, & omne nimiũ recedat à medio, quo ergo Christus dicetur laudabilis nimis: quia tunc non virtuosè laudabilis esset? Ad hoc dicendum, q̃ s̃m Grammaticos hmõi aduerbium nimis, quãque denotat superabundantiã, & idem est, q̃ plus iusto: sicut de duobus dæmoniacis d citur Matt. 8. q̃ occurrerunt ei duo habentes dæmonia sæua nimis. i. plus iusto. Aliqñ verò denotat perfectionem excedentem intellectũ nostrum. Sic. n. dicitur, Nimis honorati sunt amici tui, Deus, &c. Quia honor, quẽ Deus tribuit in patria suis amicis, nostrũ intellectũ excedit; non q̃ sit indebitus, & plus iusto. Sic ẽt loquitur Apostolus, Propter nimiã charitatẽ, qua dilexit nos Deus, &c. Non q̃ illa charitas Dei fuerit plus iusto, & vitiosa; sed quia nostrum intellectũ excedit. Vnde Gualfredus exponens dicta verba Apostoli, dicit. Nimia est ira Dei, nimia est & charitas Dei. Immensus siquidem est Deus: & non nisi immensum amat, sed nec nisi immensum iudicat. Veruntñ non ad ipsum, sed solũ ad nos referenda est vtraq; nimietas. Siquidẽ cõsideretur nostra indignitas, nimiũ diligimur, si nostra infirmitas, nimis punimur. Quã terribilis es, dñe, qui sic iudicas, q̃ amabilis, qui sic amas. Nostra itaq; oĩa tam sunt minima, vt eorũ cõparatione oĩs magnitudo Dei sit nimia, &c. Si ergo dr̃ Christus laudabilis nimis, quia sup vires nostras dign⁹ est oĩ laude. Et hoc est quod dr̃ Eccle. 43. Magnificate eum quantũ potestis: maior est. n. omni laude. Sic. n. dr̃. Ps. 144. Magn⁹ dñs, & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non est finis. Tertiò in mundo fuit timidus, quia timorem humanum in se assumpsit voluntariè. Vnde Matt. 14. Cœpit Iesus pauere, & tędere. Sed in iudicio nullum timens, omnibus apparebit terribilis, ideò subditur *Terribilis super omnes Deos.* Deos hic appellat omnes mundi potentes, & etiã ipsos dæmones, qui ab idololatris pro Deo coluntur? quia *omnes dij gentium dæmonia*, vt statim sequitur.

Nimis significat multa.

Ps. 138.

Nimis laudabilis est Deus.

Ephes. 1.

Gualfre.

Quoniam omnes dij gentium dæmonia, dominus autem cœlos fecit.

HIc ostenditur, q̃ debent annuntiare mirabilem Christi operationẽ. Hic. n. Psalmista ponit differentiã inter Christum verũ Deũ, & dæmonia vel idola gentium, quæ dij nuncupatiuè dicuntur. Qm̃ cùm per verbum Dei æternum omnia sint facta, cœlum, terra, mare, &c. Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt, sequitur q̃ cum Christus sit uerbũ, q̃ omnia, quæ Deus non sunt, per Christũ sunt facta. Vnde rõne suppositi Christi verum est dicere. Iste puer fecit cœlum, fecit stellas, fecit totum orbẽ, vt ait Magister lib. 3. dist. 11. Ipse ergo Christus, qui ratione suppositi oĩa, quæ sunt facta, fecit, dicit non factus; Dæmones aũt, vel idola gentium, qui dij dicuntur, simpliciter sunt. Omnes enim Angelos à principio fecit, dicens, Fiat lux, & facta est lux. Sed ipsis à Deo luce factis, alij permanendo in luce sunt confirmati: alij superbiendo tenebræ, siue dæmones sunt effecti. Isti autem dæmones in idolis à gentibus colebant, quæ idola operibus hominũ sunt facta, vt diffusè deducit Sap. 13. Hanc ergo differentiã ponẽs Psalmista, ostendit q̃ oĩa idola gentiũ, quę dij appellantur, sunt facta. Sed Christ⁹ verus Deus oĩa fecit, inter quæ oĩa nominat cęlum tanquã oĩbus alijs creaturis nobis maius apparẽs. Per cœlos ergo superiorẽ celestem regionem, vt cęlũ Empyreũ, in quo dæmones habitare nõ possunt, inde superbia proiecti. Vel per cœlos accipit ipsos celestes Angelos, uel prædicatores, & Apostolos, qui virtute Christi potestatis imperant dæmonibus q. d. Psal. Prædicate Christi pœnitentiã: quia ipse cęlos fecit, qđ dæmonia dij gentium facere non possunt, quia ipsi sunt à Christo facti. Volens ergo Ps. Christi prædicandam ostẽdere potentiã ait, *Dominus autem cœlos fecit.* Per cęlos hic accipe sanctos prędicatores, de quibus dr̃, Cœli enarrant gloriã Dei, vide vers. 252. Isti autem cęli, s. sancti Apostoli, & prædicatores, potestatem habẽt supra dæmones. Luc. 9. Dedit eis potestatem super oĩa dæmonia. Quid ergo sequitur, nisi, q̃ cœlorum potestas est maior quam

Christus vt verbũ fecit oĩa.

Psal. 18

quam dæmonum, & Christi potestas maior quam celorum, quia ipse celos fecit.

1647 *Confessio, & pulchritudo in conspectu eius: sanctimonia, & magnificentia in sanctificatione eius.*

Postquam Psalmista excitauit prelatos, & prædicatores ad Christi prædicandam laudem, & præconium. Hic excitat eos ad Christi debitū obsequiū. Vbi aduertendum, ꝙ obsequium Christi in noua lege debitum, requirit in obsequente interiorem munditiam mentis, & exteriorem pulchritudinem corporis, vel apparentiæ exterioris. Munditiam.n. interiorem notat hic d. *Confessio*, quia per confessionē mundatur aīa ab oī sorde. Ps. 31. Dixi confitebor, &c. & tu remisisti impietatē, &c. Vnde hic ait glo. Confitendo fit hō de fœdo pulcher. Si ergo amas pulchritudinē, confitere, ut sis pulcher, i. iustus. Munditiam verò exteriorem notat, dicēs. *Et pulchritudo*. Christus.n. in suo sacrificio immunditias etiā corporales expellit, qui in conspectu suo confessionem, & pulchritudinem requirit. Quod ideo dr̄ ad excludendum immunditias, quas gentiles in cultu idolorū faciebant sicut in sacris Priapi, viri, & mulieres incedebāt nudi, & faciebāt aliquas vilitates, quas hodie ēt meretrices facere erubescunt. Similiter & in cultu legis antiquæ multæ immunditiæ corporales includebantur, ut puta ibi iuxta altare occidebātur aīalia, quorū sanguine altare aspergebatur, & aliqn̄ populus. Ibi ēt propter sanguinem occisorum animalium congregabatur magna muscarū multitudo, fetor erat & multiplex immūditia. Christus in sacrificio nouæ legis non solum puritatē interioris conscientiæ requirit, quæ per confessionē acquiritur, sed ētexteriorem pulchritudinem. Vnde in sacrificio Christi nullus actus inhonestus exercetur, nulla turpitudo animalium ibi adducitur, nullus aīalis sanguis ibi spargitur, sed ibi sub speciob. panis, & vini eius corpus, & sanguis pulcherrimè, & mundissimè consecratur. Et hoc est obsequiū dignè Christo debitū, ad altare ei ministrare cū munditia mentis, q̄ inducit debita confessio, & corporis, q̄ continet debita corporis mūditia, & pulchritudo. Et hoc est, ꝙ ait. *Cōfessio*, quo ad primū, & *Pulchritudo in conspectu eius*, quo ad 2m. Et ꝙ tantam pulchritudinem requirat hoc sacramentum, subdit. d. *Sanctimonia, & magnificentia*. Sanctimonia, ꝙ idem est quod sanctitas, q̄a in hostia consecrata Christus cōtinetur, qui est sanctus sanctorum, oēs alios sanctificans. Ibi est magnificentia, quia ibi est Christus verus Deus, quo nihil maius cogitari pōt. Hoc idem replicat Ps. notāter, d. *Confessio, & magnificentia in conspectu eius*, &c. Quis dicatur pulcher, vide vers. 739. Et aduertē, ꝙ meritò Christus in hoc nouæ legis sacramēto dicitur magnificentia. Sicut.n. magnificus dicitū magna faciens, sic & magnificentia magnorum factio. Si aūt hoc sacramētum consideres, videbis in ipso magna fieri, vt puta, quòd ad verbum sacerdotis panis fit corpus Christi, & vinum sanguis, ꝙ idē corpus Christi, in diuersis locis continetur, ꝙ Christus totus in tota hostia existens ad diuisionem hostiæ non diuiditur, & similia. Istum versum exponens Hugo ait. *Confessio, & pulchritudo in conspectu eius*. Cuius eius? Certè speciosi forma præ filijs hominū: ipsius, in quē desiderant angeli prospicere. Audi cui places, ama vnde placeas, ama confessionē, ob q̄ amaris, ama cōfessionem, si affectas decorem. Cōfessioni iungitur decor iungitur pulchritudo, habes vtrunque. Confessionem inquit, & decorē induisti. Et cōfessio, & pulchritudo in cōspectu eius. Re uera vbi cōfessio, ibi pulchritudo, ibi decor. Si peccata sunt, in cōfessione purgātur, si bona sunt, cōfessione cōmendantur. Cū mala tua confiteris, sacrificium Deo spiritus cōtribulatus, cū Dei beneficia cōfiteris, immolas Deo sacrificiū laudis. Bonum ornamentum aīæ confessio, quę & peccatorē purgat, & iustū redit puriorē. Absq; cōfessione, iustus iudicatur ingratus, & peccator mortuus reputat̄. A mortuo quippe, tanq̄ qui nō est, perit confessio. Cōfessio igitur est peccatoris vita, iusti gloria. Et si necessaria sit peccatori, tn̄ iustū decet. Deniq; rectos decet laudatio. Sericū, & purpura, & tincturarū fucus decorē habēt, sed non prebent. Quic-

Sacramentum Eucharistia cōtinet pulchritudinē mentis et corporis.

Euchari stia dicitur magnificentia.

Hugo. Confessio pulchritudinem habet & decorem

Quicquid tale applices corpori, exponit speciem suam, non deponit, secum denique tollit, cum tollitur. Ipse quippe decor, q cũ veste induitur, & cum veste deponitur, vestis quippe proculdubio est talis decor non vestiti. Ille igitur est verus, propriusq; cuiusque rei decor, qui nulla interiacente materia, per se inest. O q̃ decenti rubore genas suffundit ingeniti gemma pudoris, nec inferioris in signe decoris disciplina pfertur. O quã competentem reddit omnẽ corporis statum disciplina. Ceruicem submittit, ponit supercilia, cõponit vultũ, ligat oculos, cachinnos cohibet, moderat linguã, gulã frenat, irã sedat, format incessum.

Disciplina totũ corpus ornat.

1648 ***Afferte domino patria gentium, afferte domino gloriam, & honorem, afferte domino gloriam nomini eius.***

HAec est secunda pars, in qua inuitat subditos ad Christi laudẽ. Et primò ipsos ad Christi praeconium inducit, secundò ad rationem multiplicẽ adducit: ibi, *Commoueatur*. Prima in duas: quia primò Christi obsequiũ imponit: secundò obsequij modum exponit, ibi: *Tollite hostias*. Quantum ad primum sciẽdum, ꝙ Psalmista praeuidit gentes Christi fidem recepturas ad praedicationem Apostolorum: Et tales ad honorem inuitat, d. *Afferte domino*, scilicet, Iesu Christo, *Patriae gentium*, scilicet, ad fidem conuersarum. Sed quid domino debeant offerre, subdit. *Afferte domino gloriam, & honorem*. Vbi notandum, ꝙ secundum Philosophum, differt honor à gloria, sicut superius ab inferiori, ꝙ omnis, qui alteri offert gloriam, ei etiam offert honorem, & non econtrario, Vnde dicit, ꝙ honor est exhibitio reuerentiae in testimonium uirtutis eius etiã si fiat secretò, uel corã paucis. Sed gloria dicitur, qñ talis reuerentia fit publicẽ, & coram multis. Ex hoc igitur vult ostendere Psalmista, ꝙ conuersis ad fidem non sufficit honorare Christum in corde, & secretò, vel ipsum cõfiteri, sed etiam oportet ipsum in publico, & apertè confiteri. Vt putà, si quis ab infidelibus captus, & ad Christũ negandum inductus: si Christi fidem teneat corde, sed ne moriatur, ipsum neget ore: hoc non ei sufficit, sed peccaret mortaliter, vide sup. vers. 458. Vult ergo Psalmista, quòd non solum honorem Christo exhibeamus, sed etiam gloriam vt ipsum publicè confiteamur. Vnde ad maiorem huius expressionem, exhibitionem gloriae replicat, d. *Afferte domino gloriam nomini eius*. Vel aliter, Afferre gloriam nomini alicuius, est ostendere, ꝙ significatum nominis de illo verificetur. Sicut si quis vocatur Ioannes: glorificare illum de illo nomine, est ostendere ꝙ significatum huius nominis, ꝙ est gratia, realiter sit in illo. Sic dare gloriã nomini Christi ꝙ est Iesus, cuius significatus est saluator: est ostendere realiter ipsum esse saluatorem. Quòd ille solum facit, qui se operibus disponit ut saluetur per ipsum. Nam peccans facto, negat ipsum esse saluatorem. Et sic non dat gloriam nomini eius. Vocare, n. aliquem dominum, & non facere, quae dicit, est nomini eius inferre opprobrium, sicut dicebat Christus. Quid uocatis me, domine, domine: & non facitis quae dico? Vel aliter, ille offert gloriam nomini Christi: qui omnia, q̃ facit, facit ad eius honorem: sic quòd de suis bonis operibus non quaerit gloriam propriam, sed Christi. vide supra vers. 412. 502.

Philos. 1. Ethic.

Honor quid sit, & quid gloria.

Gloria dari nomini alicuius qd est.

Luc. 9.

1649 ***Tollite hostias, & introite in atria eius, adorate dominum in atrio sancto eius.***

HIc ostendit quomodo gentes Christum debent honorare. Quia non solum verbis, sed rebus, & non solum exterioribus, sed seipsis, vt quilibet seipsum primò offerat Deo, & consequenter suã. Nihil. n. proficit Deo offerre sua tẽporalia bona, & non seipsum. Quia secũdum Greg. lib. 19. mor. ca. 12. Manens in peccato, & sua amore Dei distribuẽs: sua quidem dat Deo, sed seipsum diabolo. Oportet ergo, ꝙ primo quis seipsum Deo offerat hostiã uiuam. i. non peccato mortuam, ut dicit Apostolus, Obsecro vos per misericordiam Dei, ut exhibeatis corpora uestra hostiam viuẽtem Deo placentem, &c. Quid autem sit seipsum offerre hostiam uiuam, vide supra versic. 411. Et de talibus hostijs hic loquitur Psalm. gentibus cõuersis, *Tollite hostias*. Quando

Gregor. Nota.

Rom. 12.

Quando autem quis primò se obtulerit Deo, tunc secura sua potest offerre. Vel per hostias intelligit sacrm Eucharistiæ, in quo Christus honoratur, quando dignè celebratur, & sumitur. Nec mireris, si illud sacramentum hostias dicit in plurali: quia quamuis sit vnum sacrm, & nõ plura, tñ duabus distinctis consecrationibus consecratur, quarum vna altã non expectat. De isto ergo sacramento ait: *Tollite hostias*. i. recipite dignè istud sacramentũ. *Et introite in atria eius*. Quia multotiens scriptura mentionem de atrijs domini facit, ideo notandum, ꝙ atrium in scriptura duo maximè significat, s. ecclesiam militantem, & ecclesiam triumphãtem. Primò ergo atrium dicitur ecclesia militãs. Atrium.n. dicitur ampla domus & spaciosa. Et sic est ecclesia, quæ per totum orbem est diffusa. Et in isto atrio benedicendus est Deus. Psal. 133. Ecce nunc Benedicite dominum omnes serui, &c. Et attende, ꝙ dicit, qui statis: quia solum in atrijs ecclesiæ Deum laudãt qui stant: non qui iacent. Stant autem boni, sed mali iacent, vt ostendit Petrus Ra. super illo verbo, Matth. 8. Domine, puer meus iacet in domo, &c. dicens. Qui vocat dominum suum, fatetur fideliter seruitutẽ. Quomodo hic, qui sic agnoscit dominũ, puerum suũ ausus est profiteri, quasi nesciens serui peculium ad dominum pertinere? Aut ignorat communia, quia tam profunda mysteria docet, dicens; Puer meus, sed meum dico, quia iacet. Si tuus esset, dñe, non iaceret, sed staret. Ecce inquit benedicite dominũ omnes serui domini, qui statis in domo domini in atrijs. Istud est atrium ecclesiæ, in quo peccata nostra debemus confiteri. Ps. 99. Introite portas eius in confessione, atria eius in hymnis, cõfitemini illi. In isto atrio verbum Dei debet prædicari. Hiere. 26. Sta in atrio domus domini, & loqueris ad eos omnes sermones meos, quos mandauero tibi. Secundum est atrium triumphantis ecclesiæ. Ps. 83. Quàm dilecta tabernacula tua, domine: cõcupiscit, & deficit anima mea in atrijs domini, vide ibi. In isto atrio gloriæ est æternitas sine fine Psal. 83. Melior est dies vna in atrijs tuis super millia 3. Reg. 7. Fecit Salomõ

Hostia dicitur Eucharistia

Atriũ è ecclesia militãs.

Atrium est gloria æterna.

B atriũ maius notandũ. Figura.n. sphærica principio caret, & fine. Ibi est obiuratio ab omni iniquitatis ardore, Exo. 40. Circundabis atriũ tentorijs, quia ibi sub vmbra alarũ Dei sancti proteguntur. Vnde Ezech 10. Nubes impleuit atriũ iterius. Ibi est clarus splendor gloriæ. Ezech. 10. Atrium repletũ est splendore gloriæ dñi. Ad propositũ de istis duobus atrijs hic loquitur Psal. Primò de atrio ecclesiæ militantis; dicens, *Tollite hostias & introite in atria eius*, i. in ecclesia militante, extra q̃ nullũ verũ sit sacrificium. Et ne mireris,

F si ecclesiam atria dicat in plurali, quia, quis vna sit ecclesia catholica generalis: plures tamen particulares sunt ecclesiæ, vt ecclesia Constantinopolitana, Rauennensis, &c. De de atrio triumphantis ecclesiæ, subdit, *Adorate dominum in atrio sancto eius*, i. adorate Christum, qui est in atrio gloriæ ad dexterã patris collocat⁹.

Commoueatur à facie eius vniuersa terra, dicite in gentibus, quia dominus regnauit. 1650

G HIc adducit rõnẽ, & motiuũ præconij Christi. Et primò adducit rõnẽ: secundò ostendit fideliũ exultationẽ: ibi, *Lætentur cœli*. Laudẽ.n. & præconiũ meruit Christus rõne suæ passionis, & resurrectionis: pp q̃ gentes ad fidẽ sunt cõuersæ. Et ideò primò ponit eius passionẽ & resurrectionẽ, secundò mundi conuersionẽ, ibi. *Etenim correxit*. Quãtũ ad primũ sciẽdũ, ꝙ Christũ esse verũ Deũ ostendit oĩs creatura in eius passione tã cœlestis, q̃ terrestris. Nã sol per totũ orbẽ obscuratus est: Petræ scissæ sunt, terræ motus

H factus est. Quibus visis magna multitudo conuersa est ad Christũ. Et hoc est quod dr Luc. 23. ꝙ oĩs turba, q̃ simul aderat ad spectaculũ istud, videntes, q̃ fiebant, percutiẽtes pectora sua, reuertebantur. Et p cõsequẽs ex istis signis cognouerũt Christũ verũ Deũ esse, & sic verũ regẽ & dñm. De istis aũt signis in Christi morte factis Psalmista solùm ponit hic terræ motũ, d. *Commoueatur à facie eius vniuersa terra*, i. tpe eius passionis cõmouebitur. Ex qua cõmotione fuit cognitus verus rex, ideo subditur, *dicite*, idest, dicẽt in nationibus,

nibus, *quia dominus regnauit*. Vel per terram intellige gentes, quę ad Christi fidē fuerunt commotæ omissa idololatria: quū audierunt Christum per mortem crucis in sua resurrectione accepisse regnum super omnem creaturā, sicut deducit Apostolus. Factus est obediens vsq; ad mortem, mortē autem crucis: pp quod & Deus exaltauit illum, &c. vt in nomine Iesu oē genu flectatur, &c. Et ipse dixit resuscitatus. Data est mihi oīs potestas in cœlo, & in terra. Et quantū ad istum intellectū Ps. loquitur Apostolis, & alijs prædicatoribus, d. *Dicite in gentibus*, i. prædicate inter gentes, *quia dñs regnauit*, quia, s. merito suæ passionis in sua resurrectione regnum accepit. Vnde littera Augustini, & Cassiodori hic dicit, quia regnauit a ligno, s. crucis. Et hoc est, quod in hymno cātat ecclesia. Impleta sunt, quæ concinit Dauid fidelis carmine, dicens in nationibus, regnauit a ligno Deus. Dicat ergo Psal. Apostolis, *dicite in gentibus, quia dominus regnauit*. Et quid ad hoc sequitur, s. gentium conuersio, quia *commouentur*, i. ex hoc commouebitur *a facie eius vniuersa terra*. i. gentes, quæ per vniuersam terrā habitabunt. Et nota, ꝙ triplex est cōmotio, qua cōmota est terra. i. gentes a facie Christi. Prima est commotio conuersionis peccatorum. Magna quippe est commotio, qū peccator per pœnitentiam cōmutatur, de idololatria ad fidem, de vitijs ad virtutem, & de filio perditionis, & diaboli fit filius saluationis, & Dei. Et isto modo commotæ sunt gentes ad prædicationem Apostolorum. Et de ista commotione dr̄ Ps. 28. Vox domini concutientis desertū: & commouebit dn̄s desertum Cades, vbi desertū vocat gentes, quæ sine Deo, sine lege, sine prophetis fuerunt. Et dr̄ desertum Cades. Cades. n. ad literam est ille locus, vbi de petra per Moysen data est aqua populo. Et quod ad literam ibi factū fuit, hoc factum est spūaliter in ecclesia, qū ad prędicationem Apostolorum, dura gentiliū corda sunt ad finē conuersa, quæ aquas viuas gratiæ emanant. Gētiles ergo dn̄s cōmouet, vt agricola cōmouet sterilem terrā vt fructificet, sic & corda gentilium sunt cōmota, vt fructum pœnitentiæ afferant, & aq̄ fidei, & salutari sapientiæ effundant. Vnde Ps. 59. Commouisti terram, s. ab idololatria, & cōturbasti eam, scilicet per pœnitentiam. Secunda est cōmotio eruditionis subditorum. Nonne magna est cōmotio, quādo quis de ignorantia mutatur ad sapientiam, de falsitate ad veritatem, de tenebris ad lucem? Christus autem ista cōmotione multos commouit docendo, ex quo laudandus erat, sed ingrati Iudæi ex hoc ipsum diffamare credentes, ipsum accusabant Pilato, dicentes. Commouit populum docens vniuersam Iudæam a Galilæa vsq; huc. Et sic ipsum diffamare volentes laudabāt. Vnde Beda ibidē dicit. His aūt verbis, dicit Cōmouit populū docēs, &c. nō illū, sed seipsos accusans. Docuisse. n. populū, & a pristini tpis ignorantia docendo commouisse, taliq; actu totā terram, promissionis perlustrasse, non criminis, sed maximum est signum virtutis. Et per talem commotionē doctrinæ idololatriā amouit a populo. Esa. 19. Commouebuntur simulacra Ægypti a facie eius. Tertia est cōmotio admirationis deuotorū. Sic. n. deuoti videntes Christi mirabilia, quæ capere non sufficiunt, admiratione cōmouebuntur. Matt. 21. Cū intrasset Iesus Hierusalem cōmota est vniuersa ciuitas, &c. Vbi Chrysostomus ait. Meritò autē oēs commouebātur ad introitū Christi: vidētes rem tam mirabilē. Homo laudabatur quasi Deus, sed Deus laudabatur in hoīe. Puto autem, ꝙ nec ipsi, qui laudabant, sciebant, ꝙ laudabāt, sed spiritus subitò ingressus in eos veritatis verbā suadebat. Cōsimiliter ad spectaculum Pauli, ut dr̄ Actuum 21. Cōmota est ciuitas tota, & facta est cōcursio populi. Prædictis ergo tribus modis cōmota est terra prædicantibus Apostolis, quòd dominus Iesus Christus regnauit a ligno.

Matt. vlt. — *Luc. 23* — *Cōmotio multiplex.* — *Chrys.* — *Cades.*

Etenim correxit orbem terræ, qui non commouebitur, iudicabit populos in æquitate. 1651

Hic ostendit mundi: correctionem. Antè. n. aduentum Christi, & eius passionem, & resurrectionem totus orbis idololatria plenus erat, excepto populo Israel: qui tamen etiam multoties idololatrabat. Sed postquam Chri-

stus

stus resurrexit, & Apostoli veritatem fidei per totum orbē prædicauerunt, gentes, quæ habitabant in orbe, ab errore correctæ fuerunt. Et hoc præuidens Psalmista ait. *Etenim correxit orbem terræ*, scilicet, ab idololatria. Et ipsū corrigendo tanta firmitate fidē fundabit in eis, vt ab illa amplius euelli nō possint, qđ satis in martyribus fuit manifestum: quia nec blandis, vel asperis, nō verberibus, nec etiā ipsa morte ab ipsa Christi fide poterant separari. Et hoc est qđ subdit, *Qui non commouebitur*, s. à veritate fidei. *Iudicabit populos in æquitate.* Hoc potest intelligi de iuditio, discretionis, ꝙ à tempore Christi incepit: quia per prædicationem Christi, eius prædicatorum aliqui conuersi sunt ad fidem: alijs in infidelitatem demissis iusto Dei iuditio, licèt nobis, oc culto. Deus. n. ab æterno elegit, quos uoluit, alios dimisit, quos nō elegit. Omnes autē electos ab ipso per prædicationem fidei conuertit, & sic ipsos ab alijs diuisit. Quid est ergo dicere, *Iudicabit populos in æquitate*, nisi secundum æquitatem, & iustitiam æternam, per q̃ aliquos elegit, & aliquos non. Ipse secū dum illam iustitiam illos iudicabit. i. discernet, & diuidet ab inuicem bonos cōuertendo, malis omissis. Vel etiam hoc potest intelligi de iudicio finali: in quo iustè unicuiq; dabit secundū opera sua. Et hic nota æquiuocationē commotionis. Prius. n. dixit, *Commoueatur à facie eius vniuersa terra*, nunc aūt dicit, ꝙ *correxit orbem terræ, qui non commouebitur*. Sed prima est commotio de malo ad bonū, qua totā terrā commouit. s. ab idololatria ad fidē. Secunda est commotio de bono ad malū, quam in suis electis nō permittit, vt commoueantur à fide ad idololatriā, de qua nunc dicit. ꝙ orbis terræ nō commouebitur. Super istam partem quę dicit. *Etenim correxit orbem terræ*, &c. notandū, ꝙ correctio ad hoc, vt sit vtilis, & virtuosa, requirit maximè, ꝙ corrigēs ab aliquib. vitijs sit immunis Primò à cupiditate gloriæ, q a corrector vitiorū laudes populares q̃rere nō debet. Vnde dicit Seneca epist 52. Quid turpius est philosophia, captante clamores? Nunquid æger laudat medicū secantē? Vult dicere, ꝙ sicut æger, quan-

Iudiciū discretionis.

Iudicare in æquitate.

Corrigēs allū multis vitijs carere dēt.

Seneca.

B do secatur, tunc non laudat medicū sed sic ille, qui corripitur, tunc non laudat corectorem suum, & ideo hoc corrector quærere non debet. Vnde subdit notabile verbum, Quid lætaris, ꝙ ab hominib. his laudatus es? quos nō potes ipse laudare? Non ergo ex correctione laudes quærat humanas, sed Dei gratiam & consequenter amicitiam correcti. Vnde Prou. 28. Qui corripit hoīem, gratiā postea inueniet apud eū magis quàm ille, qui per linguæ blādimenta decipit. Secūdò à conformitate malitiæ: ne. s. corripi-

F ens sit in eodē vitio, de, quo corripit alium. Sicut. n. dicit Isidorus in de summo bono, nō debet vitia corrigere aliena, q adhuc uitiorū contagijs seruit. Improbū est. n. arguere in alio, ꝙ quis adhuc deprehendit in seipso. Et hoc est, ꝙ dicitur Eccl. 11. Cū interrogaueris corripe iustè, quia prius seipsum discutiēdo debet interrogare conscientiā suam, & cum se ab eodē uitio mūdum inuenerit, tūc proximū arguere, & corrigere debet. Tertiò à tempestate iracundiæ Hoc. n. vitium maximè in correctione est fugiendū. Vnde

G Augu. super epistolam ad Galatas dicit. Quicquid reo duxerit puniendum impetus iræ, nō est charitatis. Corrigēdum dilige. & dic quicquid volueris. Et Greg. dicit, Omnis. p quem necesse est aliena vitia corrigi, semetipsum prius solerter debet intueri: ne dū aliorū culpas corrigendo vlciscit, ipse vlciscēdi furore superet. Plerunque. n. mentē sub obtētu iustitię, iræ immanitas vastat. Et, dū quasi sæuit zelo rectitudinis, rabiditas replet furoris, iusteq; se facere existimat, quicquid ira nequiter dictat. Ad hoc āt Valerius

H multa adducit exēpla lib. 4. c. 1. Et inter cætera ponit exemplū de Archyta Tarētino, q dum sub Pythagora magno labore, longoq; tpe solidum opus doctrinæ complexus fuisset: postq̃ in patriam suā fuisset reuersus, rura sua reuisere cepit, & animaduertit negligētia sui villici corrupta, perditaq;. Intuensq; malè meritū villicū, inquit. Supplicium à te, inquit, supplicium, nisi tibi iratus essem. Maluit. n. impunitum dimittere, q̃ pp iram grauius iusto punire. Aliud exemplum ponit Platonis, qui, cùm versus delictum serui vehemen-

Isidorus.

August.

Gregor. lib. 26. mor. ca. 36.

Differt vindictā, donec transeat ira.

Exemplum.

Exemplum.

hemenrius exarsisset, veritus ne ipse modum vindictæ respicere non posset. Speusippo amico castigationis arbitrium mādauit: deforme sibi futurum existimans, si iratus in correctione excessisset, vt parem reprehensionem culpa serui, & animaduersio Platonis mereretur. Ex quibus omnibus patet, ꝙ debita correctio ab iracundia debet esse aliena. Propter quod dicitur Hier. 10. Corripe me, domine, veruntamen in iudicio, & nō in furore tuo, ne fortè ad nihilum redigas me. Et psal. 6. Domine, ne in furore tuo arguas me: neque in ira tua corripias me. Quarto a præsumptione superbiæ. Semper enim corrigēs cogitare debet, quòd in simili cadere potest. Vnde Aug. 2. lib. de sermone domini in monte, dicit. Cogitemus, cum aliquē nos necessitas corrigere cogit, vtrum tale sit vitium, quod nunquam habuimus: cogitemus nos homines esse, & hoc potuisse habere: aut est tale, quod habuimus iam, aut habemus. Et tunc tangat memoria, quid sit nostra miseria, nostra fragilitas, vt illam correctionem nō odium, sed misericordia præcedat. Et hoc est, quod hortabatur Apostolus, dicens, Rogamus vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Quintò ab adulationis malignitate: quia corrigēs reum palpare nō debet, sed ei vitium suum aperire. Quia tales adulatores magis uitia fouent, ꝗ corrigant. Vnde Eccles. 19. Est correctio mendax in ira cōtumeliosi, & iudicium, quod non probatur esse bonum. Sextò à cęcitate ignorantiæ. Quia prius quisq; veritatem cognoscere debet, quàm ad correctionem procedat, & nō omni credere verbo. Primò præmittit cognitionē, & consequenter addit correctionē, dicens. Secūdum sciam vestram, & ego noui: audite ergo correctiones meas, & iudicium labiorum meorum attendite.

August. *Nota bene.* *1. Th. 5.* *Nullus debet iudicare antequam sciat veritatem* *Iob 13.*

1652 *Lætentur cœli, & exultet terra, commoueatur mare, & plenitudo eius gaudebunt campi, & omnia, quæ in eis sunt.*

Hic ponitur fidelium exultatio. Omnis.n. creatura tam cęlestis, quàm terrestris exultationem de Christo recipit, tam sensibilis, ꝗ insensibilis. Et tria facit: quia primò ostendit exultationem sensibiliū, scdò insensibilium: ibi, *Tunc exultabunt*. tertiò Dei iustū iudiciū, ibi. *Iudicabit*. Quo ad primū sciendū, ꝙ creaturæ rationales sunt duæ, s. Angeli, & homines, & vtraq; in aduentu Christi exultauerunt. Angeli .n. læti sunt, vnde in Christi natiuitate cantauerunt canticū lætitiæ, dicentes, Gloria in altissimis Deo, &c Et quantum ad hoc ait, *Lætenē cœli*, i. ciues cœlestes. Quantū verò ad homines subdit, *Et exultet terra*. i. homines de terra creati. Vel terra, i. principes terræ. Qd fuit adimpletū, qn̄ illi tres principes terræ. s. tres reges Magi venerunt ab oriente adorare dominum Iesum Christū, qui ipsum videntes gaudiū magnū habuerunt, imò ēt videntes stellā, ꝗ ipsos pducebat ad Christū. Vidētes stellā gauisi sunt gaudio magno valde. Et ēt gentes gauisæ sunt de eius aduentu ad p̄dicationē Apostolorum. De quib. dr̄, Audientes gentes, gauisæ sunt, & glorificabant verbū Dei. Gentes aūt per mare significantur, vt sæpius dictū est superius: qa peccatis inuolutæ erant amarè, vide sup. vers. 1509. 1524. De gentib. sub nomine maris d. *Cōmoueatur mare, & plenitudo eius*, qd dicit ad significandum multitudinē gentium, quæ fidem Christi acceperunt. Et etiam plebes Iudæorū sunt gauisæ. s. uidentes mirabilia opera Christi, vt puta quando in campis desertis saturauit quinque millia hominū ex quinque panibus. Et hoc est ꝙ ait, *Gaudebunt campi*. Locus.n. ille, vbi miraculum fecit, gaudebat: quia erat ibi herba multa: sicut dicimus, quod pratum ridet, quādo floret. Erat .n. fœnum multum in loco. Quod significans Psal. d. *Gaudebunt campi*. Et nō solum campi illi gaudebāt, sed multo fortius homines qui erant in eis. Et de hoc subdit, ꝙ non solū campi gaudebūt ad præsentiam Christi, sed etiam omnia quæ in eis sunt. Quia (sicut dicitur Lucæ 13.) omnis populus gaudebat in omnibus, quæ gloriosè fiebant ab eo. Vel aliter. Ad literam exultauerunt cęli in Christi natiuitate, vnde & stellam nouam ex lætitia miserunt in mundum. *Exultauit terra*, i. habitantes in ea. Exultauit

Exultabit omnis creatura ad presentiā Christi. *Luc. 2.* *Matt. 2.* *Act. 13.* *Mat. 14.*

tauit mare, qn̄ Christo reuerētiam exhibuit, vt se sub pedib. eius conculcabile præberet. Exultauerunt campi, qn̄ pastores, q̄ erant in cāpis super gregē suum vigilantes, Christū natum gaudentes adorauerunt. De quib. dicitur, ꝙ reuersi sunt laudantes, & glorificantes Deum.

Luc. 2.

1653 ***Tunc exultabunt omnia ligna syluarum à facie domini, quia venit, quoniam venit iudicare terram.***

HIc agit de exultatione insensibiliū. Quamuis.n. insensibilia propriè exultare non possint, tñ metaphoricè exultare dīr, qn̄ hominib. causam præbent exultationis. Hoc aūt tunc fuit impletum, qn̄ in aduentu Christi in Hierusalem.s. in die palmarū turba populi cædebāt ramos de arborib. & sternebant in via ante Christū ex lætitia clamantes, & dicentes. Osanna filio Dauid, &c. Illa.n. arborum prostratio fiebat in signū reuerentiæ, & exultationis. Nec mireris, quia dicit, ***Omnia ligna syluarum***, quia consuetudo est scripturæ accipere partē pro toto, & totū pro parte. Et hoc ***a facie domini***, quia ante Christi faciem ramos arborum prosternebant. Sed causam, quare ligna syluarum prosternebāt, subdit, dicens, ***Quia venit***. Venit.n. tūc Christus Hierusalem ad duo, s. ad mortē crucis ꝑ nobis tolerandā, & ad sacerdotū, & Phariseorum hypocrisin, & malitiā iudicandam. Venit ergo tunc primò Hierusalem ad mortem tolerandā pro nobis. Propter ꝙ spiritusancto inspirati, & moti pueri Hebræorum ligna syluarū et pro sternebāt in via dicentes, Osanna filio Dauid. Et iste honor exhibitus Christo ab infantib. in ramis arborū, & clamorib. populorum fuit maior, q̄ honor exhibitus ab Angelis in natiuitate cantantib. Gloria in excelsis Deo, &c. Vide sup. versi. 84. Quantū ergo ad istam partē dicit, ***Tunc exultabunt omnia ligna syluarum à facie domini, quia venit***. s. pro nobis pati. Secūdò venit tunc ad reprehendendā hypocrisin, & malitiā sacerdotū, Scribarū, & Pharisæorū. Nusquam.n. legimus tā clarè, & diffusè Christū reprehendisse illos, sicut in illo aduentu fecit, sicut apparet

Mat. 21

Arborū ramos quare Christo prosternebant pueri.

Matth. 23. Quia tūc pluries & pluries ait illis, Væ vobis, scribæ, & Pharisæi, hypocritæ, qui clauditis regnū cœlorum ante homines, &c. Væ vobis, &c. qui circuitis mare, & aridam, &c. Væ vobis scribæ, & Pharisæi, qui similes estis sepulchris dealbatis. &c. Ex quib. omnib. expressè patet, ꝙ tunc Christus ipsos malos iudicauit, & discreuit bonos à malis. Et ideo pueri Hebræorū hoc spiritusancto inspirati præuidentes, & ipsum verū iudicem futurū cognoscentes, ei honorē exhibentes, ligna syluarū prosternebāt in via. Et istam causam secundā allegat Ps. d. ***Quoniam venit iudicare terram***. i. terrenos sacerdotes, Pharisæos, & scribas, s. iudicio discretionis, ostendens illos à bonis esse discretos, & separatos. Vel aliter, Ex hoc vult ostendere, ꝙ gentiles exultauerunt per Christi aduentū. Antequam.n. Christus veniret, gentiles erant ligna syluarū, nullis vsibus seruientia, sed post Christi aduentū fuerūt facta ligna domus ecclesiæ. O q̄ magnū lignū fuit in ecclesia Dei B. Greg Ambro. August. & Hiero. q. exultauerunt ad fidē conuersi? ***Quia dominus venit***, s. ad eos ꝑ prædicationē Apostolorū. Et istū intellectū hēt gl. d. ***Exultabunt omnia ligna syluarum***. i. pagani, q olim erant ligna syluarum, sed modo sunt ligna domus Dei abscissa in ędificiū ecclesiæ. Exultabunt inquam à facie dñi, quia venit primò in ecclesia in nubibus. i. in Apostolis, & in alijs sanctis prædicatoribus, & impleuit totum orbem, vnde ipse ait, Amodo videbitis filiū hoīs venientē in nubibus cœli. Cuius aduentui credit, exultabit in vltimò aduentu, de quo subdit, ***Quoniā venit iudicare terram***. i. venturus est postea iudicare terram. s. viuos & mortuos. Gentiles.n. conuersi ad fidē exultant, quia Christus ad iudicium est venturus, quia tunc sperant beatitudinis duplicem habere stolam, ut ostēdit Gregor. dicens. Venturum iudicium etsi adhuc oculis non cernimus: iam tamen sperando præuidemus. Omnis autem qui bene viuere incipit, audiēs, quòd per extremum iudicium iusti ad regnum vocentur, hilarescit. Sed quia quædam mala adhuc ex reliquo cōsiderat, hoc ipsum iudicium, de quo exultare inchoat, ap-

Ligna syluarū erant gētiles.

Mat. 26 Iudiciū vltimū iusti lætāter expectant.

Greg. 31 mor. ca. 28.

pro-

propinquare formidat. Vitā quippe suā bonis, malisq; permixtam conspicit, & cogitationes suas aliquo modo spe, & timore confundit. Nā, cùm audit, quæ sint regni gaudia, mox mentem lætitia subleuat. Et rursum cum respicit, quæ sint gehennæ tormenta, mox mentem formido perturbat. Sic ergo de gentilibus conuersis ait Psal. *Exaltabunt omnia ligna syluarum à facie domini: quia venit.*

1654 *Iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.*

OStendit hic iustū Christi vltimum iudiciū. Istum versum exponunt aliqui de iudicio discretionis dicētes, q̄ torū orbē, i. omnis orbis homines iuste, & verè iudicabit, quia s̄m q̄ æterna sua iustitia ordinauit, bonos uocabit ad fidē, idest, electos: sed alios in sua infidelitate relinquet. Et in isto iudicio est ęquitas, quia est s̄m æternam Dei electionē, quæ iustitia est per effectum. Et est veritas, quia eius vocatio nullo modo deuiabit ab ipsius æterna electione. Quamuis ista iustitia, qua istum elegit ab æterno, & non illum, nobis sit incognita. Alij autem, & melius istum versum exponunt de finali iudicio, in quo s̄m iustitiā vnicuique dabitur s̄m q̄ gessit in corpore, siue bonum, siue malum. Et attende, q̄ s̄m gloss per orbem terrarum hic intelligit oēs filios Adam, qui sunt dispersi per totum orbem terrarum. Adam namque ex quatuor literis componitur, quibus orbis terrarū significatur, s. A, quod apud Grecos dr̄ alpha. D, quod dr̄ delta. A, qđ dr̄ alpha, & M, quod dr̄ mi. Secundum Grecos autem alpha, dicunt Orientem. Delta, Occidentem. Arctô, Aquilonem. Mesembrion, Meridiem. Ita q̄ nomen Adam quatuor literas continet, quibus incipiunt quatuor partes principales orbis. Cum igitur d. *Iudicabit orbem terræ in æquitate*, generaliter omnem hominem includit s̄m Dei ęquitatem iudicādum. Scriptura enim sępe nobis mentionē facit extremi iudicij, vt hic vitam nostram corrigamus. Quia Christus nobis modò mansuetus apparet, & placabilis, tunc placari non poterit. Et hoc est, quod ait

Orbis terrarū significat ipsum Adam.

Christ' modò mā suetus: in

A Greg. Tunc iudex districtius exhibet, q̄d nunc mansuetus iubet. Sic namq; quotidie conspicimus, q̄ magistri pueris elementa literarum blandientes imponunt sed hęc ab eis sæuientes exigunt, & quæ dant cum mansuetudine, cum verbere exquirunt. Blandè itaque nunc alliciunt eloquij diuini mandata; sed erunt aspera in exactione facienda. Mansueta est modo admonitio vocantis: sed tunc districta ventura est iustitia iudicis. Tunc enim *iudicabit orbem terræ in æquitate, & populos in veritate sua.*

iudicio u... rit seuerus.

Greg. 22 mor. ca. 19.

B

PSALM. XCVI.

DOminus regnauit, exultet terra: lætentur insulæ multæ. 1655

HIC Psal. talem habet titulum. *Psal. Dauid quando terra ei restituta est.* Titulus iste tangit historiam quę habetur. 2. Reg. 17. q̄ Absalon filius Dauid inuasit regnū patris, & accepit dominiū C eius. Cuius timore Dauid cum suis fugit de Hierusalem. Veruntamen posteà habito pręlio inter partes, ipse Absalon fugiens sub quadam arbore suspensus per capillos remansit, quo mortuo, Dauid recuperauit regnū suum, & terram, & postea regnauit in pace, & tunc Dauid istū Psal. fecit. Et sic apparet titulus, Psal. *Dauid quando terra ei restituta est*, s. qñ regnum suum recuperauit. Veruntamen de ista historia non agit iste Ps. sed de significato historiæ. Vbi sciendum, quod Dauid Christum significat. Hic inter fi- D lios cęteros habuit vnum filium, scilicet Iudam, qui per Absalon figuratur. Nam Absalon dicitur pax patris, & Iudas pacis osculo tradidit Christum. Iste inuasit terram patris, scilicet, Christi. Nā terra Christi fuit eius caro, vide ver. 193. 396. Hanc terrā Iudas inuasit, quia proditoriè ipsum ad mortem perduxit, & terra, scilicet caro Christi ab ipso fuit ablata, quia caro ab anima fuit separata. Quo facto sicut Absalō suspēsus interijt, sic & Iudas laqueo se suspēdit. Quo mortuo, sicut terra sua restituta fuit ipsi Dauid;

Absalon significat Iudam.

sic, & Iuda suspẽso, Christus terrã suã, s. carnem resurgẽdo reassumpsit, & postea regnauit in pace, tanquam verus rex, & oĩum iudex, & dñs. Et de hoc agit iste ps. scilicet ostendens, ꝙ Christus resurrexit & in carne reassumpta venturus est ad iudicandum oẽs. Iste ergo Psal. ad literam agit de Christo, non de ipso Dauid. Vnde & Apostolus ad Heb. primo, inducit literam istius Psal. dictam de Christo dicens, Et cũ iterum introducit primogenitum in orbem terræ dicit. Et adorent eũ oẽs angeli Dei. Quæ litera assumpta est de isto Psal. vbi dr, *Adorate eum omnes Angeli eius*. Nec est malum curandũ, si Ps. loquitur Angelis in secunda persona dicens, Adorate eum, & Apostolus loquatur in tertia persona dicens. Et adorent: quia Apostoli, & Euangelistæ allegantes scripturas veteris testamenti nõ semper allegabant ipsam de verbo ad verbum, sed sufficiebat eis qñque capere sententiam: sicut etiam ipse Christus allegans, quod scriptum est Psal. 40. Qui edebat panes meos, magnificauit super me supplantationem, non ipsam allegat de verbo ad verbum, sed sententiã, dicens, Qui manducat panẽ meũ, leuabit contra me calcaneũ suum. Sic & in proposito literã istius Psal. dictũ de Christo ostendit Apostolus dicens. Et cum iterum introducit, &c. Fuit.n Christus primo introductus in orbem terræ, s. in primo aduentu, sed iterum introducetur in secundo aduentu, qñ veniet iudicare viuos, & mortuos. Sic ergo iste Psalm. agit de secundo aduentu Christi. Diuiditur ergo Psalm. iste in tres partes, quia ponitur primo Christi generale dominiũ: secundo Christi aduentus ad iudicium, ibi. *Nubes*, tertiò generalis exultatio fidelium, ibi. *Audiuit & lætata est*. Quantum ad primum notandum, ꝙ quamuis Christus ab instãti suę incarnationis fuerit verus Deus, & dñs omnium: tñ vsq; ad resurrectionẽ apparuit humilis, & infirmus, vt seruus, sed postquam resurrexit, apparuit mũdo clarè eius dominium: quia tunc subiecit sibi per fidẽ reges mundi, & imperatores. Et hoc est, quod resuscitatus ait, Data est mihi oĩs potestas, &c. Et hoc est qđ ait, *Dominus regnauit*, q. d. dñs Iesus Chri

Scriptura nõ sẽper allegatur de verbo ad verbum.

Ioan. 13

Matth. vltim.

E stus, qui prius infimus mũdo apparuit, qui spretus, & occisus fuit, resurgens regnauit, i. rex oĩum mundo innotuit. Hoc aũt eius dominiũ mundo manifestatum hominibus causam lætitiæ intulit: quia, fide mundo per Apostolos prædicata, homines, relictis idolis, verũ Deũ cognouerunt, & de potestate diaboli sunt liberati. Et hoc est, qđ subdit, *Exultet terra*, i. homines habitantes in terra: quia Christus per suam resurrectionem. & ascẽsionẽ prębuit hominibus ingressum regni cęlestis. Et non solum exultet terra, i. ho-

F mines habitantes in terra firma, sed etiã lætentur insulæ multæ: quia etiã multæ insulæ Christi fidem receperũt, vt patet de insulis Cypri, Candiæ, Angliæ, &c. in quibus Christi fides viget, & exultat. Vel per insulas intelligit totius orbis ecclesias: quæ rectè insulis cõparantur ẽm glos. quia sicut insulæ sunt in medio maris, & fluctibus maris vndique agitãtur, sic ecclesię sunt in medio tentationum, & circum iactantur fluctibus tentationum. Et sicut insula circũstrepentibus fluctib. tunditur, sed nõ rumpitur: ita ecclesia p

G torũ orbẽ dilatata, persecutiones infideliũ patitur, sed nõ vincitur, imo potius tanquã insula frangit fluctus venientes.

Ecclesia insulis comparatur.

Nubes, & caligo in circuitu eius: iustitia, & iudicium correctio sedis eius. 1656

HIc consequenter describitur aduentus Christi ad iudiciũ. Et tria facit, quia primo ponuntur Christi iudicantis conditiones, secundo malorum condemnationes, ibi. *Ignis ante ipsum*, tertiò bonorũ præmiationes, ibi. *Annunciauerũt*.

H Quantum ad primũ sciendum, quòd à Christi sententia non poterit in iudicio appellari: tũ quia Christus iudicẽ superiorẽ non habet, tũ quia erit iusta in nullo deuiãs à iustitia. Et ideo postquã posuit generale dominiũ Christi d. *Dominus regnauit*, nũc cõsequenter ponit eius inobliquabilem iustitiam, d. *Nubes, &c. iustitia, & iudicium*, &c. Per quæ vult inferre, quod sententia illa erit irreuocabilis, a qua nullus appellare poterit. Et sic primo describit venientis iudicis modum, & consequẽter iudicis iustũ soliũ.

Quan-

Christ' veniet i nubibus. Quantum ad modum veniendi dicit, *Nubes, & caligo in circuitu eius*. Vbi notandum, q eodem mō Christus descēdet ad iudiciū, quo in cœlū ascendit. Sic.n.dixerunt angeli, Quemadmodū vidistis eū ascendentē in cœlū, sic veniet. Christus autem ascendens in cœlū, habuit nubes ad obsequiū. Sic.n.dr Act.1. Vidētibus illis, eleuatus est, & nubes suscepit eum. Sic & conformiter ad iudiciū veniens habebit nubes in obsequiū. Quia nubes clarissime circundabunt eum ad modū cuiusdā throni, in quo iudex quasi sedere videbitur. Vnde ipse dicit, Videbitis filiū hominis venientē in nube cum potestate magna, & claritate. *Luc.21.* Quod præuidens Ps. ait. *Nubes, & caligo in circuitu eius*. Vel etiam aliter intelligi potest. Per nubes enim, quæ terrā irrigant ad fructificandū, designātur Apostoli, & sancti prædicatores, vt supra dictum est versic.556.1273.926.1084.1086. *Christ' uenietcū sanctis ad iudicium.* Christus aūt veniet ad iudicium circundatus Apostolis, & alijs suis sanctis. Vnde Zacha.14. Venit dñs Deus meus, & oēs sancti eius cū eo. Et sic erunt nubes in circuitu eius, quia sanctis circundatus descendet. Vel per nubem accipe Christi corpus glorificatū, in quo descendet, vt ab oībus iudicādis videatur. Oēs istas tres expositiones notant Aug. in epistola ad Elitium d. *August.* Quod aūt dicit q dñs in nube veniet, intelligi potest, q veniet in ecclesia sua, vel in sanctis eius tanq̃ in nube, siue q veniet in corpore suo, in quo sedet ad dexterā patris. Credendū enim est, q non solum in eodē corpore, sed etiā in nube venturus est. Qm̄ sic veniet, sicut abijt. Nubes aūt suscepit eum ab oculis eorū. *Act.1.* Et nota, q Christus sic in nube descendēs iustis apparebit totus clarus, & luminosus, sed malis totus iratus, & caliginosus. Et ista duo notat Psal. dicens, *Nubes in circuitu eius*, s. quo ad bonos, *& caligo* quo ad malos. Sequitur, *Iustitia, & iudiciū correctio sedis eius*. Hic enim per sedem Christi accipit totum orbem cui Christus dominatur. Ex cœlo enim, & terra componitur sedes Christi. Iuxta illud Esa.66. Cœlum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Istam sedem iustificabit in iustitia tua, & iudicio: vt iustitia referatur ad iustam iudicis voluntatem, & iudicium ad actum iudicandi. Tunc enim iustitia conuertetur in iudicium, vt dictum fuit versic.1522. De sede Christi nota versi.742.1453.1504.

1657 *Ignis ante ipsum pracedet: & inflammabit in circuitu inimicos eius*.

Hic ponitur malorum cōdemnatio. Circa quam tria notantur, primò malorum condemnatio, secundò malorum perturbatio, ibi. *Alluxerunt*, tertiò malorū cruciatio, ibi, *Montes*. *Ignis iudicij duplex.* Quātum ad primum sciendū, q in iudicio duplex ignis erit: quorum vnus præcedet iudicem, & alius sequetur. Primus erit ignis conflagrationis, quo scilicet totus mundus comburetur, & sic renouabitur sicut per ignem aurum, & argentum purificatur, & renouatur. Et iste ignis data sententia inflammabit in circuitu inimicos eius, idest, peccatores, qui ab illo igne inuoluentur, & ad ignem inferni sic inuoluti deducentur. Et de isto igne vide diffusius versic.812. Secundus ignis, qui sequetur iudicem, erit ignis inferni, in quem mali mittentur, dicente Christo. Discedite à me maledicti in ignem æternum, &c. *Mat.25* De igne autē inferni qualiter malos cruciat, vide versic.1426. Istum autem versum exponit Hugo de igne diuini amoris magis mystice, d. *Hugo.* *Ignis ante ipsum, &c.* Cum per seipsū visere dignatur Deus animā quærentem se, hoc est signū aduentus eius, quòd, scilicet ignis, idest, ardens desiderium ante ipsum præcedit. Oportet namque, vt sancti desiderij ardor præueniat faciem eius ardere animam, ad quam est ipse vēturus, qui oēm consumat rubiginem vitiorū, & sic præparaet locum dño. Et scit tunc anima, q̃ iuxta est dominus, cùm senserit se illo igne succensam, & dixerit cum propheta, De excelso misit ignē in ossibus meis & erudiuit me. *Thren.1* Et illud, Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exarsit ignis. *Psal.38* Tali animæ suspiranti frequenter, imò sine intermissione oranti, & affectanti semper desiderio cum interdum desideratus ille, qui sic quæritur, miseratus occurrit. Puto illi de propria experientia conuenire, vt dicat cū sancto

Thre.3. cto Hiere. Bonus es, Domine, sperātibus in te, animæ quærenti te. Vel aliter fm eundem, *Ignis ante ipsum præcedet, &c.* Ignis, qui Deus est consumens quidem, sed nō affligit: ardet suauiter, desolatur feliciter. Est enim verè carbo desolatorius, sed qui sic excitat intima, vt in aīa vicem exhibeat vnctionis. Ergo in virtute, quam imitaris, & in amore, quo inflammaris, dominum præsentem intellige. Nam dextera Domini facit virtutem. Non autem fit hæc mutatio dexteræ excelsi: nisi in feruore spiritus, & in charitate non ficta, ita vt dicat, qui huiusmodi est, Concaluit cor meum intra me.

Ignis dr Deus.

Psa. 38.

1658 *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ: vidit & commota est terra.*

HIc ponitur malorum perturbatio. Ad literam enim ante iudiciū fiēt multæ impressiones in aere, & multæ coruscationes terribiles, quibus homines territi turbabuntur, & maximè mali iudicium pertimentes. Et hoc præuidens Psal. d. *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ.* Et loquitur de futuro per modū præteriti propter certitudinem prophetiæ. Sequitur, *Vidit, & commota est terra*, i. homines habitantes in terra uidebunt, & commouebuntur, quia, s. timore turbabunt. Vel per fulgura intellige miracula, quæ tūc faciet Antichristus. Quibus visis terra, i. terreni cōmouebuntur ad ipsum antichristū adorandū. Vel similiter accipi possunt miracula sanctorū apostolorū, & prædicatorū, quæ toti orbi alluxerūt, quibus mota est terra, idest, gentilitas ad Christi fidē recipiendā. Fulgur enim in scriptura significat miracula, vt ostendit Greg. 27. moral. c 8. dicens, Quid. n. per fulgura nisi miracula sentire debemus? De quibus per psal. dr, Fulgura multiplicabis & conturbabis eos. Quia visis miraculis gentes conuersæ de peccatis suis sunt turbatæ. Qualiter autem cōmouetur terra à facie Christi, vide versi. 1650. Ad istum intellectum fulgura pro miraculis sanctorum exponit Greg. 30. mor. c. 3. dicens, Fulgura quippe ex nubibus exeunt: sic mira opera ex sanctis prædicatoribus ostenduntur, qui idcirco nubes vocari debent, quia & coruscant miraculis, & verbis pluunt. Et quia humana corda postquam per prædicationem mota non fuerint istis miraculorum fulgoribus turbantur: propheta attestante, qui ait, Fulgura multiplicabis, & conturbabis eos. Ac si diceret, Cùm verba prædicationis tuæ non audiunt, per prędicātium miracula cōturbantur. Vnde aliās scriptum est, In lumine tuo iacula tua ibunt in splendore fulgoris armorū tuorum. Iacula Domini in lumine iræ, est verba eius aperta veritate resonare. Sed quia sæpe homines verba vitæ vel intellecta despiciunt, adiunguntur etiā miracula. Vnde illic subditur, In splēdore fulgoris armorū tuorū. Fulgorū quippe armorū est claritas miraculorū. Armis nāque nos tuemur: iaculis aduersa destruimus. Arma ergo cum iaculis sunt miracula cum prædicamētis. Sancti enim prædicatores verbis suis quasi quibusdam iaculis aduersarios feriunt. Armis verò, i. miraculis seipsos tuentur, vt & quantum sint audiendi sonent per impetum iaculorum, & quantum sint reuerendi clarescant per arma miraculorum. Vnde & alibi dicitur, *Alluxerunt fulgura eius orbi terræ: vidit, & commota est, &c.*

Fulgura significāt miracula.

Greg.

Psal. 17.

1659 *Montes sicut cera fluxerunt à facie domini: à facie domini omnis terra.*

POnitur hic malorum cruciatio. Tempore enim iudicij erunt terrę motus magni per mundum: intantum vt etiam montes de suis altitudinibus cadant, sicut cera cadit à facie ignis. Quæ omnia peccatoribus, quia iudicium timebunt, ad magnum tormentum vertētur. Sicut dicit Christus, Erunt pestilentię, fames, & terræmotus per loca. Et subdit, Hæc omnia initia sunt dolorum, s. malorum, & peccatorum. Vel per montes intellige superbos, & altos peccatores, qui humiliabuntur in iudicio à facie furoris domini, sicut cera liquescit à facie ignis. Propriè enim per montes peccatores figurantur, si consideres montis cōditiones. Quoniā, vt docet experientia, mons inferius dilatatur: superius angustatur: exterius illustratur, interius obscuratur. Sic & conformiter peccatores. Primò sicut mons inferius dilatatur, sic & peccatores

Mat. 24

Mons significat peccatores.

tores terrena diligentes, & solum in terrenis affectionem ponentes in istis inferioribus maximè dilatantur. Quoniam, vt docet experientia, quanto quis temporalibus intentus illis magis abundat, tanto circa illa suus magis dilatatur affectus. Vnde Ambr. O diues nescis, q pauper sis, q inops tibi videaris, qui te diuitem dicis, quantò plus habueris, tantò amplius requiris, & quanto plus acquisieris, tanto plus affectu indiges. Inflāmatur lucro auaricia, nō restinguit. Achab Rex in Israel erat, & pauper Naboth Ille regni opibus affluebat, hic angusti soli possidebat cespitem. Nihil pauper de possessionibus diuitis concupiuit. Rex aūt egere visus est: quia vineam habebat pauperculi vicinus. Quis igitur tibi pauper vr, vel qui contentus est suo, an qui cōcupiuit alienū? Alter. s. pauper censu, vr, alter affectu. Affectus diues egere non nouit. Census abundās auari pectus explere nequit. Hæc ille. Quia igitur diues auarus inferius vt mons dilatatur, vmbram diuitiarū cernens, ideo decipitur: Cui dr Iudicum 9. Vmbrā montium videns, s. diuitiarū, & hoc errore deciperis. Secundò sicut mons versus sursum semp magis restringitur, sic & affectus peccatoris versus celestia semper angustatur, cū simul Deo & mammonæ seruire nōn possit. Vbi Hierony. ait, Mammona sermone Syriaco diuitiæ nuncupantur. Audiat ergo hoc auarus, qui censetur vocabulo Christiano non posse, se simul diuitijs, Christoque seruire. Si igitur talis sic est arctus, imò nullus in seruitio Dei, sequitur q ipse ad modum montis superius angustatur, & ideo mortē incurrit æternam. Exod. 19. Qui tetigerit montem talem, scilicet, per affectum, mort. morietur. Tertium patet, quia, sicut mons exterius lucet, sic & peccatores frequenter exterius quo ad famam apud homines clarēt, quia etiā proximo pauper odiosus erit, amici verò diuitum multi. Vnde tales per adulationes aliorum uidentur multum lucere. Vnde 1. Mac. 6. Resplenduerunt montes ab eis, s. ab adulatoribus. Quartum patet, quia sicut mons interius lumine caret, quia non habet viam, per quam lumen ingredi possit, & peccatores interius diuinæ gratiæ lumine carent. Quia (vt ait Isidorus in synonymis) diuitiæ nunquā sine peccato acquiruntur, ideo ait Christus Quā difficile est diuitem intrare in regnum cælorū. Vnde tales figurantur per montes Gelboe steriles, super quos nec ros descendit, nec pluuia. Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia descendat super vos, &c. Isti ergo peccatores sunt illi montes, qui in iudicio à facie domini fluent, & cadent. Conterentur montes subtus eū. De quibus nunc ait psal. *Montes sicut cera fluxerunt à facie domini.* Et idem alijs verbis repetit, d. *A facie domini omnis terra,* scilicet, fluet. Vbi per terram peccatores intelligit, vide supra versi. 809. 1026.

Ambro. — Auaritia habitis rebus crescit. — Hieron. — Prou. 14. — Isidor. — Mat. 19 — 2. Reg. 1. — Mich. 1.

Annunciauerunt cœli iustitiam eius; & viderunt omnes populi gloriam eius. 1660

Ostenditur hic bonorū præmiatio. Ostendit enim primò, quòd iusta est bonorum præmiatio, secundò q iusta est malorum condemnatio, ibi. *Confundantur.* Et stat in hoc ratio, quia veritas fidei annunciata est sufficiēter oībus, Et ideo sicut qui fidē receperunt, iustè præmiantur, sic & nolentes credere, iustè puniuntur, nec poterunt excusari. Sed q veritas fidei sufficienter oībus sit publicatā, ponit d. *Annunciauerūt cœli iustitiam eius.* Per cœlos intelligit Apostolos, & alios cœlestes prędicatores, de quibus dr, Cœli enarrant gloriā Dei, Sic q in omnē terram exiuit sonus eorum. Vide hoc supra versic. 252. Isti cęli annunciauerunt sufficienter iustitiā Dei. Diabolū superare volens, carnem nostram assumpsit, in qua pro nobis passus, tertia die resurrexit gloriosus. Et istos cęlos per totum orbem dilatauit, de quibus dicitur Iob 9. Qui extendit cęlos solus. Quod ad propositum exponit Greg. d. Quid enim cœlorum nomine, nisi cœlestis prædicantiū vita significatur? Ipsi cœli, ipsi sol esse memorantur. Cœli, s. quia intercedendo protegunt, sol autem, quia prædicando verum lumen ostendunt. Extendit ergo cœlos Deus, quia cum Iudæa ad iram persecutionis infremuit, apostolorum, & prædicatorum vitam dominus in cunctarum gentium cognitione dilatauit.

Cœli sunt Apostoli et prædicatores. — Ps. 18. — Greg. 9. moral. c. 4.

Et dum illa per iudicium in mundum captiua dispergitur: isti vbique per gloriã, & honorem tendunt. Angusti quippe cæli fuerant, cùm una plebs tot egregios prædicatores tenebat. Quis enim gentilium Petrũ agnosceret, si in solius Israelitici populi prædicatione remaneret? Quis Pauli uirtutes agnosceret, nisi hũc Iudæi ad nostram notitiam per sequendo transmisissent? Ecce qui iam flagris, & cõtumelijs ab Israelitica plebe repulsi sunt per mundi fines honorantur. Solus ergo Dominus cœlos extendit, qui secreti mira dispensatione consilij prædicatores suos, vnde permisit in una gente opprimi: fecit in mundi cardines inde dilatari, &c. Sic igitur isti cęli per totũ orbem fuerũt dilatati, vt omnibus gentibus prędicarent gloriã Christi. Et hoc est, quod subditur, *Et viderũt omnes populi gloriam eius*, quia, scilicet, ipsi sufficienter omnibus nationibus prædicauerunt gloriam Christi. Quis ergo infidelis poterit excusari de infidelitate sua? Vel, *viderunt omnes populi gloriam eius*, i. omnes populi, scilicet iusti, & fideles videbunt gloriam in iudicio: quia cum Christo erunt gloriosi. Propriè enim populus solum significat bonos. vide suprà, versi. 816.

1661 *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui gloriantur in simulachris suis.*

HIc ex prædictis ostendit iustã damnationẽ infidelium: quia cęli sufficienter omnibus annunciauerunt Christi iustitiam, sicq; omnes potuerunt cognoscere Christum verum esse Deum. Meritò ergo infideles confundi debent, qui sculptilia, vel simulachra adorant. Ipsa enim idola dicũtur sculptilia, quia ad imaginem alicuius rei fabricata. Et eodẽ modo dicuntur simulachra quasi alicui rei similia fabricata. Et si dicas, nonne Christiani adorant talia sculptilia, & simulachra? nonne adorant simulachrum Christi, beatæ virginis, & aliorum sanctorum? Respõdetur quòd non: quia nõ adorant tales imagines, sed intantum illas venerantur, inquantum per illas in memoriam reducuntur significatorum. Vnde cum quidam Christianus à pagano reprehenderetur, q; simulachrũ Christi adorabat. R"dit, Non istum Christũ, sed Christũ adoro per istũ. Nota aũt hic moraliter q; simulachra, sculptilia, vel idola sunt multiplicia, quę significant diuersa peccatorũ genera, vel q; idola diuersas conditiones habent, quibus diuersa significant peccata. Primò. n. simulachra sunt falsæ simulationis & apparentię. Exterius. n. habent effigiẽ hominis viuentis, sed carent corde, & partibus interioribus spiritualibus. Tales sunt simulatores, & hypocritę: qui exterius adornãtur vita gratiæ, sed interius sunt mortui per peccatũ. Isti q'que lapsos sine cõpassione iudicãt, & damnant, vt ipsi ab alijs oditores criminũ, & boni iudicentur. De quibus ait Hiero. in quadã epistola, Intus leo, foris agnus, monstrum est uelut quędã bestia cõposita quæ chimęra uocatur. Et quia tales frequenter in gradibus ecclesiasticis reperiuntur, ideo de talibus conqueritur Dñs. Posuerunt idolũ in domo, in qua inuocatum est nomen meũ, & polluerunt eam. Ideo de clericis uerificatur hodie illud Psal. 76. In sculptilibus suis ad ęmulationẽ eum prouocauerunt. Secundò simulachrũ uel idolũ materiam habet pretiosam: ut puta sunt aurea, & argentea, lapidibus pretiosis ornata. Et sic significat auaros deditos terrenis. Argentum suũ & aurũ dederunt, & fecerunt sibi idolũ ut intereant. Istud est idolũ mammonę, quod auari adorant. Vnde auaritia idolorum seruitus dr̃, ad Eph. 5. ubi ait glos. Deus auari est nummus, & illũ ut Deũ adorat & colit. Diligit. n. pecuniam plusq; Deũ, sicut deberet diligere Deũ. Quod patet, quia animã suã exponit pro acquirenda pecunia. Vnde Eccl. 10. Nihil iniquius quàm amare pecuniam, hic. n. animam suam uenalẽ habet, hic etiam de pecunia quotidie meditatur. Gen. 42. Contẽplati sunt pecuniã in ore. A pecunia sua nunquàm sponte separaẽ. Matth. 6. Vbi est thesaurus tuus, ibi est cor tuum. Pecunię suę obedientiam seruat. Eccl. 10. Pecunię obediunt oĩa. Et in fine, decepti ad inferna descendunt. Amos. 2. Deceperũt eos idola sua, post quę abierunt. Vnde tales aduertere nolũt quod scribitur Ps. 113. Simulachra gentium argentum, & aurum: os habẽt, & non

Exẽplũ. Idola significãt aliqua peccata. Hiero. Hier. 32. Osea 8.

& non loquentur, oculos habent, & non videbunt &c. Erubescant ergo, & confundantur, qui adorant lapides, quia nec se, nec alios iuuare possunt.

1662 *Adorate eum omnes Angeli eius: audiuit, & latata est Sion.*

HIc ponitur generalis fideliũ exultatio, Et primo ponitur generaliter bonorũ gaudium. Secundò ex hoc infert quoddam corollarium, ibi. *Qui diligitis.* Quantũ ad primũ nota, ꝙ tria maximè inducunt subditos, vt lætentur de suo domino, s. domini nobilitas, domini æquitas, & dñi potestas. Et ideo Psal. ista tria assignat in rege nostro Christo, quæ omnibus sunt causa exultationis. Primò ponit eius nobilitatem, secundo eius iustitiam, & æquitatem, ibi. *Et exultauerunt,* tertiò eius excelsam potestatem, ibi. *Quoniam tu dominus.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ ante Christi incarnationẽ nobilior creatura erat angelica natura, quia inter oẽs creaturas rõnalis est nobilior irrationali. Rationalis aũt creatura erat duplex, s. angelica, & humana. Angelica aũt nobilior erat humana, in cuius signum angeli ab hominibus permittebãt se adorari. Sed post Christi aduentũ hoc non permiserunt, scientes naturam humanam in Christo super oẽm naturam angelicam fore exaltatam. Et hinc est, ꝙ modo angeli hominem Christũ adorant. Hanc ergo Christi nobilitatẽ præuidens Psal. super omnes angelos, & per consequens super oẽm creaturam celsiorẽ angelis, d. *Et adorate eum omnes angeli eius.* idest adorabunt eũ oẽs angeli. Ad cuius intellectum, vltra illa, quæ dicta sunt de adoratione, vers. 320. est sciendum, ꝙ triplex est adoratio. Quædam latriæ, & hæc est cultus soli Deo debitus. Quædam est duliæ, & hæc est cultus etiam creaturæ debitus, vtputà honor, qui fit superioribus, & virtuosis. Isto enim modo homines superiores, & maximè virtuosi ab inferioribus adorantur. Vnde & Isaac benedicens filio suo Iacob ait, Adorent te tribus. Esto dñs fratrũ tuorum, &c. Quædã verò est adoratio media inter latriã, & duliam, quia inferior latria, & superior

Reuerenda est Christi humanitas, & qualiter.

Triplex est adoratio.

Gen. 27.

A dulia, quæ dr̃ hyperdulia. Et ista adoratione, quæ est media inter latriã, & duliam, adoranda est Christi humanitas, q̃ dr̃ hyperdulia. Dulia. n. idem est quod seruitus, & componitur cũ hyper, quod est supra, inde hyperdulia, s. seruitus, vel reuerẽtia supra seruitutem puræ creaturæ debitam. Vnde ꝙ non eadem adoratione sit adoranda humanitas Christi cũ diuinitate, notat glos. super illo verbo, Adorate scabellũ pedũ eius, qm̃ sanctum est, dicens. Videndũ est, quid nos iubeat adorare cũ dicit, Adorate scabellũ pedũ eius. B Terram scabellum pedũ alibi dicit scriptura dicens: Cœlum mihi sedes est: terra aũt scabellum pedum meorum. Ergo nos terrã iubet adorare, qa est scabellũ pedũ eius. Sed alibi dicit scriptura, Dñm tuum adorabis, & illi soli seruies. Sed sciendũ est, ꝙ in Christo terra est, i. caro, quæ sine impietate adoratur. Suscepit n. de terra terrã, quia caro de terra est, & de carne virginis Mariæ carnem accepit. Hæc à verbo Dei assumpta sine impietate adoratur à nobis. Quia nemo carnem eius spiritualiter manducat, nisi eã pri᾽ C adoret. Nõ illa dico adoratione, quæ latria est, quæ soli creatori debetur, sed illa, quæ dulia dignior est. Dulia. n. adoratio est, quę etiã creaturę exhibetur, quæ duas habet spẽs, vnam q̃ indifferenter hominib᾽, alterã quæ soli humanitati Christi exhibetur. De qua dicit, Adorate scabellũ pedum eius, i. corpus Christi quod est scabellum diuinitatis. Per pedes. n. indeficiẽs stabilitas diuinitatis accipitur. Sed qui hoc scabellũ adorat, non terram intuetur, sed illum potius, cuius est scabellũ, pp quem adorat. Vnde subdit. Qm̃ D sanctũ est. In cuius. s. honore scabellum adorat, quasi nõ pp se, sed propter ipsũ, cuius est scabellum, adorat. Ideo dixit qm̃ sanctum est, & non quoniam sanctũ est, vt discernas corpus à diuinitate, etsi in vtroq; sit vna persona. * Et hanc etiã sententiã ponit Mag. lib. 3. dist. 9. in principio. Et ibidem consequenter recitat aliorum opiniones, s. ꝙ humanitas cum diuinitate vna adoratione sit adoranda, non tamen propter se, sed propter illũ, cui vnita est. Vñ ait. Alijs placet Christi humanitatem vna adoratione cum ver-

Psal. 98

Esa. 66.

Matt. 4.

** Et ista opinionẽ videtur ibi approbare Magister bene inspectus in fine dicens ꝑ verba Dam. & August. ibi adducta. vnde Aug. contra Arianum. Perfectã humanitatem in Christo ideo adoro, qa à diuinitate suscepta, & diuinitati iuncta ẽ, vt nec alium, & aliũ, sed vnũ eundemq; deũ & homi*

bo esse adorandā, non pp se, sed pp illū cuius scabellum est, cui est vnita. Nec ipsa humanitas sola vel nuda, sed cum verbo cui est vnita, nec pp se, sed pp illud est adorāda. Nec q hoc facit, idololatriæ reus iudicari pōt. Sed ista concordari possunt, quia licet adoratio latriæ, & hyperduliæ vna adoratio sit, in substantia, tñ diuersos habent respectus, quibus speciem suo modo diuersificat e vt: qu a scilicet, illa adoratione Deus adoratur pp se, & sic dicit latria. Sed humanitas Christi adoratur non propter se, sed propter Deū, cui vnitur hypostaticè, & sic variat speciem, & dr hyperdulia. Sicut vna dilectione substantialiter diligitur finis, & ea, quæ sunt ad finē: sed quia finis ppter se, illa verò pp aliud, ideò differre videntur. Dicit igitur Psal. de Christo homine. *Adorate eum omnes angeli eius.* Ex prædictis ergo patet, quantæ sit nobilitatis rex noster Christus, ꝙ non solum homines, sed etiam angeli ipsum adorare iubentur. Et hoc causam letitiæ ingerit fidelibus eius. Qm̄ vt dicit Eccl. 10. Beata terra, cuius rex nobilis est. Et hoc est quod subdit. *Audiuit, & lætata est Sion.* Sion. n. specula interpretatur, & significat ecclesiam, quæ Deum per fidem speculatur. Vnde hic glo. *Audiuit Sion.* idest, ecclesia. Quid audiuit? ꝙ regis sui iustitiam cœli annunciauerunt, ꝙ viderunt omnes populi gloriam eius, ꝙ confundentur adoratores idolorum, ꝙ angeli Christū adorant. Et inde lætata est.

1663 *Et exultauerunt filiæ Iudæ propter iudicia tua, domine.*

HIc adducit secundam causam lætitiæ, quæ est ex iudicijs iustis sui regis. Cum. n. res publica per iustitiā principis gubernetur, & conseruetur (vt deducit Philos. 5. Ethi.) consequens est, qđ subditi diligentes rempublicam, lætenē de principis iustitia. Quæ aūt sit iustitia Christi. Certè bonis dat præmia: malis aūt reddit supplicia. Nam boni finaliter lætantur non solū de præmiatione bonorum, inter quos erunt, verumetiā de punitione malorū, vt patet supra versi. 130. 131. 404. 522. 858. 937. Et ideo pp istas

nō filiū Dei esse confiteor vndeait. Si hominē a Deo separaueris, illi nunquā credo, nec seruic; intellige cultu latriæ. Si quis enim purpurā, vel diadema iacēs inuenit nō conabit adorare. Cum verò rex ea indutus fuerit: periculum mortis incurrit si eā cū rege quis contēpserit adorare. Ita in Christo humanitatem non solā sed vnitā diuinitati, si quis cōtēpserit adorare, æternaliter morietur.

Arist.

Iudicia Dei multa.

E duas partes iustitiæ vocat in plurali iudicia, id. *Et exultauerunt filiæ Iudæ pp iudicia tua, domine.* Quę. n. sunt filię Iudę nisi aīę Christū verū Deū, & hominē cōfitentes? Nā Iudas confessio interpretatur. Vel aliter. Iudicia appellat discretionis. Nā Gētiles vidētes iudicia Dei, quibus sunt discreti ab idololatris, recipiendo fidem, & videntes Dei magnalia, quib. Iudæi sunt excæcati, exultāt de sua vocatione, id ē iudiciū discretionis. Sic. n. & Apostoli, &

F q erant filij Iudęorū, audientes ꝙ gētes receperunt verbū Dei, letabantur, & magnificabāt Deū, vnde Act. 13. dicitur. Audientes autem gentes repletæ sunt gaudio, & magnificabant verbum Dei.

1664 *Quoniam tu dominus altissimus super oēm terram: nimis exaltatus es super oēs deos.*

POnitur hic tertia ratio, quæ est regis potentia. Tāta est enim Christi regis potentia, ꝙ oēm creaturam aliā puram excedit. Excedit. n. potentiam omnium

G hominum, & omnium dæmonum, atque oīum angelorum. Quantum ad potentiā hominū, ait. *Quoniam tu dominus altissimus super oēm terram.* i. super oēs homines, qui habitant in terra, vel super oēs homines qui de terra sunt creati. Vel hic vult ostendere Christū habere plena potestatē iudicandi malos, & bonos, vt per terrā intelligat peccatores. Et quantū ad hoc d. *Quoniam tu dominus altissimus super oēm terram.* Sed per deos intelligat homines iustos, de quibus ps. 81. Ego dixi, dij estis, &c. Et quantum ad hoc d. *Nimis exaltatus es super oēs deos.* Vel per hoc

H quod d. *Nimis exaltatus es super oēs deos.* vult ostendere Christi ptātem generaliter excedere potestatē oīum hominū, dæmonū, & beatorū angelorū, qui oēs (diuersimodè tñ) dij dnr, vt fuit dictū versi. 1411. Quod aūt boni angeli dij dicātur, patet: quia Iacob dicit se Deū vidisse facie ad faciē, qui solū angelum Dei vidit. Lex antiqua dr per Deū data Moysi, quę tñ solū per manus angelorum fuit data, vt patet ver. 1638. Si ergo Christus exaltatus est super omnem terram, & super oēs deos, sequitur, ꝙ eius potestas excedit oēm potestatē cęli, mundi & inferni.

Potestas Christi omnem aliam superat.

Gen. 32.

Exod. 31

Et

Mat.vl. Et hoc est, quod ipse ait, Data est mihi omnis potestas in cœlo & in terra. Quo aũt Christus dicatur multipliciter altissimus, vide vers. 1430. Quo propriè dicat dñs. vide versic. 1633 Quo nimis de Deo possit dici. vide vers. 1607. 1645. Et atten de q̃ de Christo ait. *Nimis exaltatus es super omnes deos;* quia meritum exaltatio nis est humilitas. Luc. 18. Oĩs, qui se humiliat exaltabitur. Et meritũ depressionis est superbia, ibidem. Oĩs, qui se exaltat humiliabitur. Et ideo quia præmiũ proportionari debet merito, sic quanto maior est alicuius superbia, maiorẽ depressionẽ meretur. Sic quanto alicuius est maior humilitas: tanto magis exaltari meretur, vt deducit Gregor. super illo verbo Iob. 40. Simul & facies eorum demerge in foueã. d. Iusto nãq; iudicio superborũ facies dñs in foueã mergit, quia intentionẽ cordis eorũ sese vltra hominẽ erigentẽ inferius deijcit. Ima. n. respicit, cuius facies foueã attendit. Et bene de superbis dr̃, q̃ eorũ facies in superbiã demerguntur, quia ima petunt, dũ superbiendo alta sectanť. Et quo magis extollendo se erigunt, eo magis ruendo inferius tendunt. Terrenam quippe gloriam q̃runt, & infima sunt quæ prospiciũt, dũ superbiendo alta sequuntur. Vnde miro ac diuerso modo res agitur, vt humiles cœlũ petant, dũ se infra deijciunt, & superbi infima petant, dũ superbiendo super cæteros quasi in altioribus extolluntur. Isti se dũ despiciunt, cœlestibus immergũtur, illi, dũ se erigũt, a superioribus diuidunť, atq; (vt ita dixerim) illi se eleuantes deprimunt, isti se deprimẽtes eleuãt. Vnde bene de superbientibus per Psal. dr̃ Humilians aũt peccatores vsq; ad terrã, quia ea, quæ infra sunt ambientes, dũ ea extollendo se erigunt, amisso cœlo, quid aliud quam terram petunt? Quibus hoc ipsum iã nimis cecidisse, est relictis superioribus, ima quæsisse. Rectè ergo fac es in foueam demergi perhibentur, quia sequentes infima ad inferni barathrum tendunt. Miro enim iudicio agitur, vt quos hic voluntaria auersio excæcat: illic ab intuitu veri luminis digna supplicij fouea abscondat. Ex quibus appa et, q̃ sicut s̃m mensuram superbiæ est mensura depressionis, sic consequenter s̃m mẽsurã humilitatis est mensura exaltationis. Cum igitur Christus in passione se humiliauerit vltra omnem creaturã, quid mirum si exaltatus fuit super oẽm creaturam? & istam rationem formaliter facit Apostolus ad Phil. 2. d. Humiliauit se metipsum, &c. sequitur propter q̃ & Deus exaltauit illum, & dedit illi nomen, q̃ est super omne nomen, &c. Et hoc hic notãs Ps. ait. *Nimis*, i. perfectissimè, *Exaltatus es super omnes deos.* De exaltatione Christi per suam passionem, vide vers. 290.

Exaltatus est Christus super oẽs rõne humilitatis.

Superbia cadere facit ad ima.

Greg. 32 mor. ca. 8.

Ps. 146.

Qui diligitis dominum, odite malum, custodit dominus animas sanctorum suorum; de manu peccatoris liberabit eos. 1665

HIc Psalmista ex prædictis concludit quoddam corollarium. Dictum est. n. q̃ rex noster Christus est summæ iustitiæ & æquitatis, est & summæ potestatis. Ex quibus sequitur, q̃ oẽs iuste iudicabit s̃m opera, quia iustus, & nullũ formidabit, quia præ oĩbus potens. Ergo eius iudicium peccatores debent formidare, & iusti lętanter expectare. Ex quibus omnes hortatur Psalmista ad fugiendũ peccatũ, & ad bonũ imitandũ. Et hoc Ps. hic nos hortatur ad atria. primo vt peccatũ fugiamus: secũdo vt bonũ faciamus. ibi. *Lux orta*: tertio vt in dño confidamus. ibi. *Lætamini.* Quãtum ad primũ sciendum, q̃ malum est duplex, s. culpæ, & pœnæ: sed malum culpæ propriè dicit̃ malum, quia nullam rõnem boni continet: malũ aũt pœnæ non simpliciter dr̃ malũ, quia aliquã rõnem boni continet, vt puta q̃a satisfacit prò culpa, purgat mentẽ, reordinat iẽ deprauatam, quã peccatũ deordinauerat. Sic igitur propriè solum peccatum dr̃ malum. 15. q. 1. cauenda sunt. vide sup. vers. 1570. Et de isto malo culpę ait. *Qui diligitis dominum odite malum*, scilicet culpæ. Et si dicas, qualis exhortatio est ista, cum contradictionem includat oppositum, s. q̃ quis diligat domnũ, & non odiat malum? Respondeo dilectio rei est duplex, scilicet, dilectio, qua res diligitur propter se, quæ dicitur fruitio, & dilectio, qua res diligitur propter aliud, quæ dicitur vsus: sicut diligo vinum

Malum duplex.

Dilectio dicitur duplex, scilicet fruitio & vsus

vinum, nō propter vinū, sed propter me. Dilectio prima Dei cū peccato stare nō potest, de qua procedit argumentū. Sed secūda dilectio Dei sine peccato esse nō potest, qa vtitur Deo, & sic aliqd aliud diligit plusquā Deū. Et de ista loquitur ps. Multi. n. desiderāt habere gloriā, qui tamen in peccato existunt. Et talibus ait ps. *Qui diligitis dominū*, s. finaliter habere vobis placatū, odite malū, s. culpæ. Vel si loquatur iustis, q. diligunt Deū propter se, & odiunt malū, tūc est sensus. Qui diligitis dominū odite malum, s. perseuerāter. Et ne aliquis se excuset ꝙ peccatū odire nō pōt, qa superatur tentationib. diuersis. Ad hoc respōdet psal. d. *Custodit dominus animas sanctor ūsuorū*, s. ne incurrant tentationē, ꝙ non possint superare, si velint, qa vt dicitur. 1 Corin. 10. Fidelis Deus, qui nō patietur vos tētari supra id, qd potestis, sed faciet cū tentatione prouentū, vt possitis sustinere. Et sic eas custodit, ne ꝑ peccatū cadant in manibus diaboli, nisi liberè velint. Et hoc est qđ subditur, *De manu peccatoris*, i. diaboli, liberauit eos. Et verè Deus custodit animas sanctorū suorū. Vbi nota, ꝙ præcipuè sex hominū genera custodit Deus sua gratia. Qm̄ Deus custodit humiliter se depriměntes, Custodit stabiliter ꝑꝑ se patientes. Custodit cordialiter se diligentes. Custodit spiritualiter se deprecantes. Custodit fideliter sibi adhærētes. Custodit feliciter ipsum contēplantes. Primū patet, qm̄ sicut de puero paruulo diligentiorem habemus custodiā, sic & Deus de paruulis per humilitatem psal. 114. Custodiet paruulos dominus, humiliatus sum & liberauit me, vbi gl. Custodiens paruulos dn̄s. i. humiles, quoniā grandes quærit hæredes, sed Christus paruulos, vnde suos multis dolorib. humiliat, qui dolor non est pœnalis, sed salutaris quem medicus secando facit, vnde sequitur, Humiliatus sum, quia flagellat Deus omnem filium, quem recipit. Et liberabit me, q. d. experto crede. Vñ & Greg. sup illo verbo Iob. 7. Quid faciam tibi, ò custos hominum? dicit, humilitas nostræ destitutionis ostenditur, cum Deus hominū custos vocatur. Quia si eius nos custodia minimè protegit, ante occulti hostis insidias nostræ solicitudinis oculus dormit, Ps. attestante, qui ait, Nisi dominus custodierit ciuitatem, frustra vigilat, qui custodit eam. Per nos namque occidimus, sed nostri resurgere viribus non valemus. Culpa nos volūtatis propriæ strauit, sed pœna culpæ deterius quotidie deprimit. Ad amissam rectitudinem surgere conatibus nitimur, sed meritorum pondere grauamur. Vnde in figuram quòd dominus humiles custodit dixit ad Iacob, Ego ero custos tuus, quocunque perrexeris &c Per Iacob namq; quilibet humilis significatur, quia Iacob, teste scriptura, fuit vir simplex, & humilis erat. De alijs autem mēbris custodiæ Dei aliàs dicam.

Custodit specialiter sex genera hominū.

Humiles Deus custodit.

Greg. 8. mor. c. 21

Ps. 126.

Gen. 28.

Gen. 25.

Lux orta est iusto, & rectis corde lætitia. 1666

Hic hortatur fideles ad bonū faciendum. Vbi sciendū, ꝙ Christus proprie dicitur lux: de quo Ioan. 1. Erat lux vera, &c. quia habet lucis proprietatē, vt dictum fuit vers. 706. Qui idcirco ortus est in mundum, ut suo exemplo nos ad virtutes, dimissis vitijs, induceret exemplis. Nam ut ait Greg 1. dialogorū, Redemptor noster per mortale corpus omne, quod gessit, hoc totum in exemplum actionis præbuit, quatenus miro modo eius sequentes vestigia, inoffenso pede præsentis operis uitæ viam capiamus. Et Greg. 21. mor. c. 6. dicit. Ad hoc namque dominus apparuit in carne, vt humanā vitam admonendo excitaret, exēpla pbēdo accenderet: moriendo redimeret, resurgendo repararet. Natus est ergo Christus, ut nos ad bonū agendum suo exemplo induceret. Et hoc est, quod ad memoriam nos inducens psal. ait. *Lux orta est iusto*. i. lux verbū Dei orta est per carnis susceptionem, Iusto, i. pro homine suis exemplis faciendo iusto. Cuius lucis ortus te ad bonum faciendum inducit. Vnde de ista luce, quæ sol etiā dicitur, scribitur ps. 103. Ortus est sol, s. Christus, & in cubilibus suis collocabuntur, scilicet, recludentur dæmones, & sic exibit homo ad opus, &c. Sed ad quem finem vult te facere bonum, nō propter se, sed propter te, vt, scilicet, cum fuerimus eius exēplis effecti iusti, ipse nobis fit lætitia.

Gregor.

Et

Et aduerte, quòd nec mundus, nec diabolus veram lætitiã nobis dare possunt, sed magis virtutem frangentes, inducũt tristitiam mentis. Quid enim docet mundus, nisi vanitates, & voluptates sequi, per quæ tristitia inducitur sempiterna? Narrat Magister in historijs, quòd Cyrus rex Persarũ non valens bellis subiugare sibi gentẽ Lydorum strenuam in armis, & bellicosam, finxit cũ eis amicitiam, & vt eos redigeret in vecordiam sub specie amicitiæ, tradidit eis solemnitates, & ludos, vt ludis, & voluptatibus vacarent. Quibus vacãtes, virtutẽ, & artem bellãdi perdiderunt, & per lætitias temporales illos superauit, quos armis superare non poterat. Ita facit mundus, & diabolus, multas procurant nobis temporales lætitias, vt nos peccatis subijciant. Et istam lætitiã quærere est apertũ stultitiæ signũ. Propter quod de ista lætitia mũdi dr̃, Cor stultorum, vbi est lætitia. Non talis est lętitia Christi. Quia illis, quos suis exemplis liberat, confert lætitiam sempiternã. Esa. 35. Redẽpti à domino venient in Sion cum laude, & lętitia sempiterna, super caput eorum gaudium, & lætitiã obtinebunt, & effugiet dolor, & gemit⁹.

Eccl. 7.

1667 *Lætamini, iusti in domino, & confitemini memoria sanctificationis eius.*

CONsequenter hic hortatur, vt in Christo cõfidamus, omnem nostrã solicitudinem proijcientes in eum: quoniam ipsi cura est de nobis. Quia enim in mundo solũ pressura est, & labor, ideo non in mundo, sed in Christo lætari debemus, in quo uera pax mentis habetur. Ioan. 16. In mũdo pressuram habebitis, in me autem pacem. Et hoc est, quòd ait. *Lætamini in domino*. omnis enim nostra lætitia in Christo esse debet, vide versic. 155 479. Et quid sit in dño lętari subdit, *Et confitemini memoria sanctificationis eius.* idest, laudare eum, qui memor fuit sanctificare vos. Quia nisi vos sanctificaret, non gauderetis in illo. Et sic intelligitur de confessione laudis. Potest etiã intelligi de confessione peccati, quæ homine sanctificat, quę principaliter fit Christo, quia sacerdoti gerenti Christi vices in terris, quæ contritionem præteritorũ peccatorum requirit. Iustitia enim Dei exigit, vt per quæ quis peccat, per hæc & satisfactio fiat, modo, scilicet, contrario. Verbi gratia, vt qui furatur aliena, satisfaciat ẽt, propria dando, sic & naturaliter qui deficit nimis comedendo, per ab st nẽtiam reducitur ad debitum statum. Sic & iustitia diuina requirit, vt, qui peccando malam delectationem habuit, & vanam, ad debitum statũ reducatur per lachrymas, & confessionẽ. Propter quod dicit Psal. Et confitebor domino secundum iustitiam eius. Et ut sic quilibet dño confiteri volens cũ amaritudine sua peccata recogitet, dicẽs illud Esa 38. Recogitabo tibi oẽs annos meos in amaritudine aiæ meæ. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 10. Dimittã aduersum me eloquium meum, dicit. Quasi pro se loquif, qui praua, quæ gessit, defendere excusationibus conatur, sed aduersum se eloquium suũ dimittit, qui confitẽdo se accusat de eo, quod errauit. Sæpe verò & cũ delinquimus, ea quoque, quæ agim⁹, dijudicamus, & accusat mens ipsa, quod perpetrat, sed hoc ex desiderio minimè deserit. & erubescit confiteri quod fecit. Cum verò toto iam iudicio carnis delectationẽ premit, audaci voce in accusationis suæ confessionem se erigit. Vnde rectè nunc dicitur, Dimittam aduersum me eloquium meũ. Quia foris mens relaxare verba detestationis culpæ inhiat, quæ apud semetipsam prius infirma verecundata retinebat. Sed sunt nonnulli, qui apertis vocibus culpas confitentur, sed tñ in confessione gemere nesciunt, & lugenda gaudentes dicunt. Vnde ad hoc subiungitur. Loquar in amaritudine animæ meæ. Qui culpas suas detestans loquitur, restat necesse est ut in amaritudine aiæ has loquatur, vt hæc ipsa amaritudo puniat, quidquid lingua per mentis iudiciũ accusat. Hęc Greg. Et causa quare confessio ad hoc ut animã sanctificet debet esse cum amaritudine contritionis est, Nam (vt dicunt naturales) omnia dulcia sunt oppilatiua, & amara sũt purgatiua. Vnde aloes, quæ est species amarissima, mirabiliter purgat interius hominem Sic & spiritualiter dulcia. & delectabilia secundum carnem oppilant ani-

Cõfessio requirit contritionem.

Psal. 7.

Greg. 9. moral. c. 33.

gratias agendo canticum nouum Domino Iesu Christo debent cantare? Consequenter subdit causam huius decantationis, d. *Quia mirabilia fecit.* Hæc est incarnationis nouitas Nonne mirabile fuit, ꝙ Deus fieret homo, & homo Deus, ꝙ immortalis mortalis fieret, & æternus temporalis? ꝙ virgo conciperet, salua virginitate, pareret? ꝙ puer in corpore matris verus, & perfectus vir existeret? Et multa similia, q̃ toti mundo admiranda sunt, & stupenda. Istã nouitatem incarnationis admirabatur Hierem. d. Nouum faciet dominus super terrã, mulier circundabit virum, &c. De hoc vide supra vers. 657. Nonne magnũ mirabile, ꝙ in Christi incarnatione ceci illuminarent, & excecarentur illuminati, vt puta ꝙ gẽtes Christũ cognoscerẽt, & Iudæi ignorarent? Quod admirãs Greg. ait. Dei filius per infirmitatẽ carnis nostris obtutibus apparens, dum alios reprobat, alios vocat, mira iudicia exhibuit, quæ à nobis & cogitari possent, & cõprehendi nõ possent. Ait namq; In iudiciũ in hunc mundum veni, vt, qui non vident, videant, & qui vident, ceci fiant. Et rursum. Confiteor tibi, dñe pater cœli, & terræ, q̃a abscõdisti hæc à sapientibus, & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis. In quibus nimirũ mirandis iudicijs Iudæa repellitur, & gẽtilitas aggregatur, Qđ videlicet factũ mirari possumus, sed perscrutari non valemus. Bene ergo. d. *Cantate domino cãticũ nouũ.* gl. i. O vos, qui noui estis in Christo, veteres in Adã, cantate domino & uita, & lingua canticum nouum. s. de incarnatione domini, & hominis redẽptione. Quod dr̃ canticum nouũ, quia nihil tale mundus ante audiuit. Et quia mirabilia fecit. Mirabilia. n fecit in conspectu nostro, sed in conspectu eius nihil est mirabile. Eccl. 39. Nihil mirabile in cõspectu eius. Et notandũ vlterius, ꝙ aliquid dicitur mirabile pp multa. s. ratione potestatis, veritatis, sanctitatis, paupertatis, confusionis, & formositatis, ratione quorum omnium Christus admirabilis apparuit in sua incarnatione. De tribus primis dictum fuit superius vers. 82. De quartò hic prosequitur. Dico ergo, ꝙ aliquis redditur mirabilis ratione paupertatis voluntariæ. Quid. n. in præsenti uita mirabilius cogitari põt, quam præsentem mundũ spernere, carnis delicias horrere, diuitias pp Deũ contemnere? Vnde meritò talem mirabilẽ esse scriptura prædicat. d. Beatus vir, qui post aurũ nõ abijt, nec sperauit in pecuniæ thesauris. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Verè enim admirabilẽ reddit hominem talis paupertas volũtaria, teste Bernard. in expositione dictorũ verborũ. d. Quid. n. mirabilius voluntaria paupertate esse põt, q̃ amore paupertatis inter epulas esurire, inter vestes multas algere, paupertate premi inter diuitias, quas offert mundus, quas ostẽtat malignus, quas desiderat ipse noster appetitus? An nõ meritò omnibus admirabilis erit, qui sic legitimè certauerit, promitentẽ mundũ abijciẽs, irridens inimicũ tentantẽ, & ꝙ gloriosius & admirabilius est de seipso sic triũphans, & in seipso crucifigens pruriẽtẽ cõcupiscentiam? Vnde de tali paupertate dr̃. Vas admirabile opus excelsi. Opus nãq; excelsi dr̃ ipsa paupertas volũtaria: q̃a ipsam primò Christus attulit mũdo. Vnde de ipso ait apostolus, Scitis. n. gratiã dñi nostri Iesu Christi, q̃m pp nos egenus factus est, cũ esset diues, vt illius inopia nos diuites faceret. In hoc ergo Christus in mundũ veniẽs mirabilia fecit, & mũdo admirabilis fuit, q̃a pauper factus exterius. s. in corpore, interius tñ diues remãsit vt Deus. Vñ gl. exponẽs dicta verba Apostoli. d. Admirabilis Chr̃s redditur, q̃a paupertatem assumpsit, & diuitias nõ amisit, intus diues, foris paup. Deus in diuitijs, homo cõpares in paupertate. Et hoc vt in spiritualibus nos diuites faceret. p illius. n. paup tatẽ abijcimus pãnos mortalitatis, & induimur stola immortalitatis: oẽs ergo diuites facti sunt pauperes Christũ imitãtes. Nemo ergo se cõtẽnat paup in cella, diues in cõsciẽtia, securior dormit in terra, q̃ diues in purpura. Nõ ergo erubescas cũ tua mẽdicitate ad illũ accedere, quẽ in te ipso figuras, Cõsiderãtes ergo Chr̃m pauperẽ natũ. d. illud. psal. 117. A dño factũ est illud. s. ꝙ quis paupertatem eligat, & est mirabile in oculis nostris.

Marginalia: *Esa. 7.* — *Hier. 31* — *Gregor. 27. mor. c. 1* — *Ioan. 9.* — *Mat. 11.* — *Mirabile quid dicitur propter multa.* — *Paupertas uolũtaria facit hominem admirabilem.* — *Eccl. 13* — *Bernar.* — *Eccl. 34* — *2. Cor. 8*

1669 *Saluabit sibi dextera eius, & brachium sanctum eius.* E

HIc ostendit incarnationis utilitatem, quia p ipsam saluamur. Vbi aduertendum, q per dexteram Dei, & brachiũ eius in scriptura ipse Christus intelligitur. Per dexteram.n.Christus intelligitur, q a alteri dexteram offerri signum est pacis, Sic & Deus nos sibi recõcilians dexteram suam, idest, Christũ nobis obtulit. De hoc Vide vers. 713. Consimiliter aũt & Christus dr brachium, q a in ipso cõsistit omnis fortitudo diuinitatis, vide supra versic. 713. 1367. De Christo ergo sub nomine dexteræ, & brachij dicitur, q dextera eius, & brachiũ sanctum eius, s. Christus, saluabit sibi. Sed quid saluauerit sibi nõ dicit. Subaudi ergo saluauit sibi orbẽ terræ. Et nota, quòd dicit, q Christus saluauit sibi, ad differẽtiam illorum, qui sanantur corpore non mente, saluantur sibiipsis, nõ Deo. Quæ notans gl. ait, *Saluauit sibi*, nõ dicit quid, sed intelligimus orbẽ terræ, qd fuit magnũ mirabile. Maius.n.mirabile est, q totum orbẽ erexit à morte æterna, quã q corpore mortuos suscitabit. Saluauit, dico, sibi, s. Deo. Hoc enim, sibi, ideo addit, quia multi saluantur corporaliter, sed, sibiipsis nõ ei, quia accepta sanitate corporali, lasciui viuũt: qui ægroti casti erant, sanati adulteri fiunt. Et qui, dum ægrotarent neminem lædebant, receptis viribus opprimunt innocentes. Isti ergo sanati sunt, sed nõ ei: Christus aũt electos saluauit sibi. Et nota, quod Christus Dei dextera, & brachiũ nos sibi saluauit multipliciter. Primò nos saluauit p suã incarnationẽ. Esa. 45. Rorate cœli desuper, & nubes pluant iustũ, aperiatur terra, & germinet saluatorem. Et Esa. 25. Ecce Deus noster, quem expectabamus, ipse veniet, & saluabit nos. Vnde dixit angelus ad Ioseph. Vocabis nomen eius Iesum, ipse.n. saluum faciet populũ suũ à peccatis eorum. Secundò nos saluauit p suam natiuitatem. Tunc enim uerificatum fuit illud Esa. 12. Haurietis aquas in gaudio de fontibus saluatoris. Et notanter dicit, haurietis: q a in eius natiuitate mellifluí facti sunt cęli, vt cantat ecclesiã. Tunc enim saluatus fuit mundus à flebilitate tristitiæ, sicut dixit angelus pastoribus, Annuncio vobis gaudiũ magnũ, quia natus est vobis saluator mũdi. Tertiò per suã passionem, q a tunc nos à dæmonibus liberauit, precium nostræ captiuitatis exoluendo Matt 18. Filius hominis venit saluare, quod perierat, & dare aĩam suã in redemptionẽ pro multis. Quartò per inferni spoliationẽ. Tunc redemptor reuersus est ad spolia castrorũ, & facta est salus mea in Israel, vt dicit. 1. Mac. 4. Et uerificatum fuit illud Esa. 49. F Captiuitas à forti tollitur, & quod ablatũ fuit, saluabitur. Quintò per suã resurrectionem. Act. 5. Deus patrum nostrorũ suscitauit Iesum, quẽ uos interemistis, suspendentes in ligno, hunc principem, & saluatorem exaltauit, &c. Sextò per suã ascensionem. Tunc.n. impletum fuit quod dictum erat Esa. 40. Dicite filiæ Sion, ecce rex tuus venit, & merces eius coram eo. Merces eius erant animæ sanctæ, quas adducebat secum ad patriam, quas eripuit de manu diaboli. Dan. 12. In tpe illo saluabitur populus tuus oĩs, G qui inuẽtus fuerit scriptus in lib. vitæ.

Saluantur aliq sibiipsis, & saluãtur aliq Deo.

Saluauit nos Christus multipliciter.

Mat. 1.

Luc. 2.

Notum fecit dominus salutare suum, in conspectu gentium reuelauit iustitiam suã. 1670

HIc ostendit tertiò, quòd Christi aduentus fuit magnæ claritatis, quia statim natus manifestatus fuit & Iudæis & gentibus, etiam si nõ statim omnibus. Vbi sciendum, q Christus habet diuersa nomina secundum diuersas uirtutes & pprietates, quas habet, vt puta, quãdo que dicitur agnus propter mansuetudinem, quandoque leo propter fortitudi- H nem, quandoque dextera propter pacificationem, quandoq; brachium propter operationem, quandoque salutare propter saluationem, quandoque iustitia propter iustificationem. Et talia nomina ei competunt summẽ, vnde proprius dicitur iustitia quàm iustus, sapientia q̃ sapiens, &c. vt dictum est versic. 1600. Sic ergo idem hic significat dextera, brachiũ salutare, & iustitia, quia his oĩbus Christus intelligitur. De Christo ergo statim incarnatio dicit, *Notum fecit dominus salutare*

Christus natus statim Iudæis & Gẽtibus fuit notificatus.

lutare suum. quia statim natus aliquibus Iudęis fuit manifestatus,& notificatus,s. pastoribus,qn̄,s. angelus dixit pastorib. Annuncio vobis gaudium magnū, quia natus est vobis saluator mundi, qui est Christus dn̄s in ciuitate, &c. Et tunc verificatum fuit illud Psal. Notus in Iudæa Deus.Statim etiam fuit notificatus gentib.s.per stellam trib. regib. Magis orientalibus, vt habetur Matt 2. De pastorib. Iudæis, quib. primò fuit notificatus, d. *Notum fecit dominus salutare suum*. De gentibus verò Magis subdit, *In conspectu gentium reuelauit iustitiam suā.* s.Christū, qui est iustitia Dei. Et aduerte, quia non dicit, in conspectu omniū gentium, quia non statim omnib. fuit notificatus. Et nota quib. primò notificatus fuit Christus, non quidem doctis,& sapientib. sed idiotis,& simplicib. pastorib. non iustis, & fidelib. sed gentilib. & peccatoribus. Horum causam ostendit Aug. in ser. de Epiphania, dicens, Isti Magi, quib. notificatus est Christus, quid fuerunt, nisi primitię gētiū. Pastores Israelitæ, sed Magi gētiles. Isti erant propè, illi longè. Vtrique tn̄ ad angularem lapidē concurrerūt. Et subdit ad propositum. Manifestatus est ergo Iesus primò nec doctis, nec iustis. Ratio Præualet namque impetitia in rusticitate pastorum, & impietas in sacrilegijs Magorum, vtrosque ille lapis angularis attribuit sibi, quia est, qui venit stulta eligere, vt confunderet sapientes, & non vocare iustos, sed peccatores, vt nullus doctus superbiret, & nullus peccator desperaret. Sed attende hic modū notificationis, quia pastorib. angeli, Magis verò stella Christum notificat. Quare ergo *notum fecit dominus salutare suum*, s. pastorib. per angelum, sed Magis per stellam? Ad hoc respōdet Greg. in homilia d Rationabiliter namque; Iudæis tanq̄ ratione vtētib. rōnale animal, i. angelus prędicare debuit. Gentiles, quia rōne vti nesciebāt, ad cognoscēdum dominum non per voces, sed per signa perducūtur, quia & illis prophetiæ tanq̄ fidelibus: istis verò tāquam infidelibus signa data sunt. Eisdem autem gentibus Christum, cū perfectæ esset ætatis, apostoli prædicant, cumque paruulum nec per humani corporis officium loquentem stella gētibus notificat, quia nimirū rationis ordo poscebat, vt loquentem iam dominum loquentes nobis prædicatores, & necdum loquentem elementa muta prædicarent.

Luc. 2. Psal. 75 — Augu∫t. — Quare Christus primo fuit notificatus indoctis & peccatoribus. — Gregor.

Recordatus est misericordiæ suæ, & veritatis suæ domui Israel. 1671

Ostendit hic quartò, q̄ iste Christi aduentus fuit magnæ fidelitatis, quia q̄ Deus promiserat Abrahæ, & semini eius, s. q̄ in ipso benedicerētur oēs gentes terrę, per istum aduentum adimpleuit. Et hoc est, q̄ dicebat virgo Maria, Suscepit Israel puerum suum, recordatus misericordiæ suæ, sicut locutus est ad patres nostros, &c. vnde idē tunc dixit Maria, q̄ nunc dicit Psalm. Suscepit, inquam, Israel puerum suum. Puer enim dicebatur Iesus à puritate, sic enim vocatus fuit in circuncisione. Lucæ 2. Et postquam consummati sunt dies octo, vt circuncideretur puer, &c. Sic & in pręsentatione. Luc. 2. Cum inducerent puerum Iesum parentes eius, vt facerent secundum consuetudinē legis pro eo, &c. Sic & in conuersatione. Lucę 2. Puer autem Iesus crescebat, & cōfortabatur, &c. Sic & in disputatione. Luc. 2. Remansit puer Iesus in Hierusalem, & non cognouerunt parentes eius, &c. Est ergo sensus, Suscepit Israel puerum suum, idest, verbum Dei suscepit hominem Christū idest, Christi humanitatem, Israel, idest, ex Israel, quia ex semine Abrahæ. Et hoc recordatus misericordię suæ, idest, promissionis factæ misericorditer, & mirabiliter adimpletæ, quia quòd verbum hominem susciperet, quòd perditum hominem redimeret, nō fuit meritum nostrum, sed solum diuinæ miseeicordiæ donum. Videbatur enim Deus oblitus promissionis suæ, differendo incarnationem. Propter quod dicit Psalm. 76. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut cōtinebit in ira sua misericordias suas? Et ideo in ista incarnatione ait Psal. q̄ *recordatus est misericordiæ suæ*, quia scilicet filium incarnandum patribus misericorditer promisit. *Et veritatis suæ*, quia, scilicet, quod promittit, fideliter obseruat, quia

Luc. 1. — Christus dicitur puer.

quia eius veritas nec decipi nec decipere potest. Et hoc *domui Israel*, s. quam misericordiam, & veritatem promisit domui Israel, s. ꝙ de illo populo hominem susciperet. Vel aliter per domum Israel non intelligit illũ carnalẽ populũ Dei Iacob, qui & Israel est dictus natum. sed fidelem domũ omnium fidelium Christianorum. Nam Israel interpretatur, Videns Deũ. Illi ergo solũ domus Israel dici possunt, qui Deum per fidẽ contemplantur. Hanc ergo misericordiã, & veritatem incarnationis dedit solum domui Israel, quia solum fideles Christiani effectum eius, i. salutem per ipsam consequuntur. Qualiter autem recordatio, vel obliuio cadat in Deo, vide supra vers 349. 1324.

1672 *Viderunt omnes fines terræ salutare Dei nostri.*

Consequenter hic ponit prædictæ incarnationis Christi per totum orbem publicationẽ. Quod factum fuit post eius ascensionem, & spiritus sancti missionem, qñ, s. Apostoli postquam ipsam publicauerunt per Iudæam, à finib. Iudeorum expulsi per totum orbem se diuiserunt, & Christi fidem per totũ orbem prædicauerunt, eis dicente Christo, Ite in mundum vniuersum, & prædicate euangeliũ omni creaturæ, &c. Et hoc est, ꝙ nunc dř. *Viderunt omnes fines terræ salutare*, &c. Quia in omnem terrã exiuit sonus eorum, &c. Et attende, ꝙ illud, ꝙ Ps. dicit, *omnes fines terræ*, saluator dicit, omni creaturæ. Vnde per omnẽ creaturã, & per omnes fines terræ idem intelligitur, scilicet, omnis homo, s. omne genus hominum. Vnde Hiero. super Lucam dicit, Omnis creaturæ nomine significatur homo. Omnis enim creaturæ aliquid hẽt homo, habet enim commune esse cum lapidibus, viuere cum arborib. sentire cum animalib. intelligere cum angelis. Omni ergo creaturæ prædicatur euangelium, cum soli homini prædicatur. Quia videlicet ille docetur, ꝑ quem in terra cuncta creata sunt, & à quo omnia per quandã similitudinem aliena sunt. Potest etiã omnis creaturæ nomine omnis natio designari. Ante enim apostolis dictum fuerat, In viam gentium ne abieritis. Nunc autem dicitur, Prædicate omni creaturæ, vt scilicet, prius à Iudæa apostolorũ repulsa prędicatio tunc nobis adiutoriũ fieret, cum hanc Iudæa ad damnationis suæ testimonium superbè repulisset. Eodem modo dicendum, ꝙ omnes fines terræ viderunt salutare Dei, i. oẽs qui habitant in terra vsque ad fines terræ: omnia viderunt Christum, vel ly, *omnes*, i. de omni genere hominum. Et nota ꝙ non loquitur de visione corporali, cũ extra Iudeã pauci vel nulli viderint Christum, sed de visione intellectuali, qua homo intelligit, quæ audit, etsi illa vera esse non credat. Sic enim dicitur. 1. Cor. 10. Qui stat, videat, i. cognoscat, vel aduertat ne cadat. Sic enim dř Luc. 3. Videbit omnis caro salutare Dei. vide sup. ver. 254. Et notã mirabile ꝙ Iudæi, inter quos, & ex quibus natus est Christus, qui eum semper habebant præsentem, per intellectũ videre noluerunt. Sed pagani, à quibus erat remotus, ipsum crediderunt, & receperũt. Quæ huius fuit causa? Ad quod sciendum dicit Albertus in de sensu, & sensato lib. 2. quòd multi sunt, qui rem de propè videre non possunt, sed melius vident à remotis, vt patet de confectis senio, & exiccatis vigilijs, & studio. Cuius ratio est secundum ipsum, debilitas spiritus visibilis: Quando enim visibile est iuxta oculos, tunc ad directum oculi nõ dirigũtur species visibilis, nisi ad paucas partes eius. Sed quædam partes visibiles sunt supra indirectum oculi, quædam subtus, quædam verò à latere. Quando verò visibile elongatur, tunc omnes partes eius magis sunt ex directo oculi. Et quia spiritus visibilis debilis est, ideo solum videt, quod est ex directo ipsius oculi. Sic ad propositum potentia visibilis intellectiua Iudæorum inuidia contra Christum intantum debilitata erat, ꝙ non poterant eum sufferre videre, vnde & dicebant, Grauis nobis est ad videndum. Sed gentiles, qui à remotis erant, cum receperunt lumen prædicationis, melius ipsum Christum cognouerunt, quia omnes partes Christi ipsorum oculis directè repræsentabantur, non solum humanitas, sed etiã diuinitas, & sic cognoue-

Mar. vl. *Ps. 18.* *Homo dicitur omnis creatura, & oẽs fines terræ.* *Hieron.* *Mat. 10.* *Vident Christũ gentiles melius quã Iudæi.* *Vidẽt aliqui à remotis melius ꝙ de prope.* *Sap. 2.*

gnouerunt eius potentiam & bonitatẽ. Vnde quilibet illorum qui fidem recepe rant, dicere poterat illud Ps. 15. Prouide bam dominum in conspectu meo semper, &c. De Iudæjs autẽ dr Psal. 85. Non proposuerunt Deum in conspectu suo.

1673 *Iubilate Deo omnis terra, cantate, & exultate, & psallite.*

HÆc est secunda pars, vbi agit de secundo aduentu, s. ad iudicium, vt timorem inducat. Vbi primò sciendum, ꝙ duplex est iudicium, s. discretionis, & discussionis. Iudicium discretionis quo, s. separantur boni à malis, incepit tẽpore Christi, & prædicationis Apostolorum. Ante.n. soli Iudæi vocabantur ad fidem, post verò & gentiles. Nam inter gentiles ab æterno præuidit aliquos esse saluandos. Et istos Christus per se, & suos Apostolos venit iudicare, i. vocare, & à malis ipsos secernere, vt dictum fuit ver. 1651. Et hoc gentibus fuit ratio magnæ exultationis. Iudiciũ aũt discussionis erit in fine. Et fm hoc ista pars habet duas partes, quia primò nos inducit ad gratiarũ actionẽ pro iudicio discretionis, secũdo ꝓ iudicio discussionis, ibi. *Iudicabit.* Ad gratiarũ actionem, vt debito modo fiat quatuor requirũtur, fm ꝙ prima pars habet quatuor partes. Primo requiritmẽ tis exaltationẽ, in principio. Secũdò carnis subiugationem, ibi. *Psallite domino.* Tertio mentis in Deũ directionem, ibi. *Iubilate in conspectu.* Quarto mandatorũ obseruationẽ, ibi. *Flumina.* Quantum ad primum sciendũ ꝙ gratiarum actio tanto maior debet esse, quanto gratia facta est maior Sed quis cogitare sufficiat quã ta sit gratia vocatis gentilibus facta, qui de cultura dæmonũ ad cultũ Dei sunt vocati, de tenebris ad lucem, de perfidia ad fidẽ, de filijs perditionis filij regni sunt effecti. Quibus dicit Petrus, Vos estis genus electum, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis, qui aliqñ non populus, nunc aũt populus Dei, qui aliqñ non consecuti misericordiam, nunc aũt misericordiam cõsecuti, &c. Et ideo tãto amplius ad gratiarum actionem tenẽtur. Gratiarum actio si fiat verbis, vel actibus exterioribus sine complacentia volũtatis, nec cã Deo, nec ab hominibus acceptatur, qui solũ acceptat seruitia cũ hilaritate exhibita: quia nõ censum, sed votum attendit 2. Cor. 9. Hilarẽ.n. datorẽ diligit Deus. Vbi glo. Illũ, qui ex bona volũtate dat, vel gratias agit, diligit Deꝰ idest, approbat, & remunerat, non tristẽ, & murmurantem. Qui dat, vt careat tædio interpellantis, non ut reficiat viscera indigentis, rem, & meritum perdit. Quicquid ergo boni facis, cũ hilaritate fac, & tunc bene facis, si aũt cum tristitia facis, fit de te, non tu facis. Ad propositũ ergo vt nos de tanta gratia nobis facta debitẽ gratias agamus, hilaritatẽ nos Ps. docet habere, d. *Iubilate Deo omnis terra, cantate, exultate, & psallite,* s. ipsi Deo. Hæc.n. omnia exposita sunt superius. Quid.n. sit iubilare, vide vers. 766. 1146. Quid sit cantare Deo, vide versic 389. 482. 1145. 1146. Quid sit exultare, vide versicu. 92. 155. 480. 531. 1631. Quid sit psallare, vide vers. 389. 768. 771. 772.

1. Pet. 2.

Gratiarũ actio debet fieri cũ laetitia cordis.

Eleemosyna cũ hilaritate debet fieri.

1674 *Psallite domino in cithara, in cithara, & voce psalmi, in tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.*

HIc ostendit, ꝙ debita gratiarũ actio debet habere carnis macerationẽ. Si.n. caro non maceretur, & per penitentiam domata spiritui subijciatur: insurgit contra spiritum, & illũ sibi subijcit, spiritus aũt subiectus carni nec Deũ debite laudare põt, nec ei subijci. Ideo ad carnis macerationẽ nos inducens, dicit, *Psallite domino in cithara.* Per citharã.n. intelligitur asperitas pęnitentiæ, vide supra versi. 481. Ideo, psallere dño in cithara nihil aliud est, q̃ per afflictionem carnis laudare, sic ꝙ caro spiritui subijciatur. Vel laudare Deum pro Christi incarnatione, vel ipsum laudare de passione, quam portauit in cruce. Nam tam ipsa Christi humanitas, quam crux dominica per citharam significantur ver. 481. Et hic replicat in cithara, vt non solum intelligas te laudaturum Deum per afflictionem tuæ carnis, sed etiã pro Christi incarnatione, & passione crucis. Sequitur. *In voce Psalmi.* Psalmus enim quandoque

doque stat pro bona operatione, quãque vero stat communiter pro Dei laude. Et sic stat hic, vt sit sensus. Non solum gratias agite corde, & opere, sed etiam voce. Sequitur. *In tubis ductilibus, & voce tubæ corneæ.* Vbi nota, q̃ talibus instrumentis vtebantur Iudæi in laudibus diuinis. Habebant.n.duplex genus tubarum, s. habebant tubas ductiles, ut puta de argento, vel ære, quę fiebant cum percussionibus malleorum, & sic protendebantur, propterea ductiles dicebantur. Et per hoc significabatur, q̃ percussi malleo aduersitatis, per patientiam producuntur, & proficiunt, & Deum laudant. Habebant tubas corneas, quibus significatur, q̃ laudans Deum, vel prędicans magnalia Dei ad modum cornu debet excedere carnẽ, idest oĩa carnalia desideria superare. Et hoc satis clarè deducit gloss. hic, dicens, Morem Iudæorum hic tangit, qui habebant duo genera tubarum, (sicut legitur in lib. Nu. 10.) Alias quæ argento, vel ęre ductili producebantur. Alias corneas. Per ductiles tubas significantur illi, qui tribulati sub malleo vniuersę terrę, idest sub diabolo proficiunt, & sonant laudes Dei. Tribulatio ergo tũsio est, profectus productio est. Talis tuba fuit Iob, qui repente percussus tantis damnis, & orbitate filiorũ tunsione illa tãtę tribulationis quasi tuba ductili sonuit, dicens, Dñs dedit, dñs abstulit, sicut dño placuit, &c. Ecce q̃ suauem sonum dedit illa tuba. Cornu vero carnem excedit, & sic firmũ est, & capax vocis. Is est ille, qui affectus carnis superat, & libidines, qui nõ sapit terram, sed quæ sursum sunt. Qui in carne ambulat, & non ſm carnem militat, sicut cornu carni hæret, & eam superat. Et est sensus, Cantate *in tubis ductilibus*. vt, s. prædicatores ductilibus, idest, productis & proficientibus sub malleo diaboli. Et cantate *in voce tubæ corneæ*, idest, ut ita alijs sonent prædicatores, vt in seipsis vitia carnis castigent. Istis enim instrumẽtis vtebantur Iudæi litteraliter, ad significandum nobis qualiter Deum laudare debemus. Omnia enim in figura contingebant illis. Aliter nos peccaremus, qui cum talibus instrumentis laudes Dei nõ resonamus.

Duo tubarũ genera apud Iudæos.

Tuba ductilis significat laudem Dei in aduersis.

Iob 1.

1. Cor. 10.

Iubilate in conspectu regis domini, moueatur mare, & plenitudo eius, orbis terrarum, & qui habitant in eo. 1678

Hic ostendit, q̃ gratiarũ actio debet habere mentis in Deum directionẽ, quia oĩa nostra bona in Deũ debẽt dirigi, ut in finẽ principaliter intentũ. Vnde nihil aliud est in conspectu dñi iubilare, nisi ad ipsum principaliter intentionem nostrę cogitationis, locutionis, vel operationis dirigere, & nõ ad mundum, non ad lucrum, nõ ad hypocrisim. Quãuis.n.peccatores ante conspectum Dei sint per cognitionem, quia oĩa nuda, & aperta sunt oculis eius, non tñ per approbationem. De iustis.n.dicit Helias, Viuit dñs, in cuius conspectu sto. De malis vero dr̃. Non veniet in conspectu eius omnis hypocrita. Vnde hoc tractans Greg. ait, Cum Paulus Apostolus dicat. Si nosmetipsos diiudicaremus, non vtique iudicaremur. Et tunc dñs saluator inuenitur, quo nunc pro timore domini peccata nostra à nobismetipsis in cõspectu ipsius redarguuntur, &c. vide supra versic. 686. Et ibi etiã multa nota de efficacia conspectus dñi. Sequitur, *Moueatur mare, & plenitudo eius.* Quanto.n.quis deuotius seruit Deo, tanto amplius persequitur eum mũdus, & diabolus, Quia vt ait Greg. illos magis diabolus tentat, quos sibi magis contrarios videt, quia illos, quos iure quieto possidet tentare nõ curat. Tentando ergo bonos fluctus aduersitatũ contra ipsos inducit, & excitat. Et hoc intelligens Psalmista ait, *Iubilate in conspectu regis dñi*, s. Christi, Et quid sequtur ad hoc? q̃ mouebitur cõtra vos mare mũdi, & plenitudo eius. s. aduersitatum. Prædicit.n.hoc Psalmista, non orat, siue non optat. Apostolis.n.prędicantibus, cõtra eos motum est mare huius sęculi, & creuerunt fluctus persecutionum. Quod aũt per mare, & plenitudinem eius intelligat mũdum cum suis persecutionibus, exponit, dicens, *Orbis terrarum, & qui habitant in eo.* Quasi dicat. Per mare intelligo orbem terrarum: per plenitudinem eius intelligo omnes, qui habitant in eo fluctu persecutionum. Quod enim mare significat mundi aduersa, vide versi. 335.

3. Reg. 17.

Iob 13.

Greg. 11 mor. c. 19

Grego. 4. mor. cap. 22.

Signi-

Significat etiam infideles, qui cōtra bonos insurrexerunt vers.756.1225.

1676 *Flumina plaudent manu, simul mōtes exultabunt à conspectu domini, quoniam venit iudicare terram.*

HIc ponit quartum, ꝙ requiritur, s. præceptorum obseruātia. Vbi aduertendum, ꝙ per flumina significantur illi, qui abundant aquis gratiæ, sicut dicebat saluator. Qui credit in me (sicut dicit scriptura) flumina de vētre eius fluēt aquæ viuæ, hoc aūt dicebant de Spiritusancto, &c. Significātur ēt illi, qui abundant acq̄ua sapientiæ salutaris sacrarū scripturarum, vt deducit Greg. 18. mor. c. 23. d Quid namq; per flumen nisi antiquorum patrum dicta designant, &c. vide sup. vers. 758. Cū ergo Apostoli post receptionem spiritussancti præ alijs repleti fuerint gratiarū aquis, & sacrarum scripturarum, merito nomine fluuiorū ipsi Apostoli intelligūtur, qui prius parui in gratia, parui in scientia, subito prædictis aquis repleri fuerunt, vt patet in actib. Apostolorū, maximè in principio. Vnde de quolibet illorum figuraliter dr̄ Hester. 10. Fons paruus creuit in fluuiū magnū, & in aquas plurimas redundauit. Per manus aūt, quib. operamur, significantur opera, quib. præcepta adimplentur diuina, dicēte Psalmista. Anima mea in manib. meis, & legem tuam non sum oblitus. Quid ergo? *flumina plaudent manu simul*, nisi dū mare, & plenitudo eius commouebitur contra fideles, ipsos persequendo, tunc sancti Apostoli operib. bonis exultabunt? Et hoc est, *flumina*, i. Apostoli, *plaudent simul manu*, i. exultabunt operib. bonis. Sic. n. dr̄ Act. 5. Ibant Apostoli gaudentes à conspectu cōcilij, qm̄ digni habiti sunt, pro nomine Iesu contumeliam pati, vnde hic ait gl. *Flumina plaudent simul manibus*, i. sancti pleni spiritu Dei gaudebunt simul bonis operib. Hoc etiā sonat hoc verbum *plaudent*. Quoniam sm̄ Grammaticos plaudo, is. i. manu simul repercutere ex lætitia, claudere, iungere, & manib. sonū facere. Sequitur, *Montes exultabunt à conspectu domini.* Quid. n. hic nomine mōtium intelligitur, nisi ipsi iusti à Deo electi, & à malorū consortio segregati, vt dictum est superius, vers. 1659. Tales montes fuerunt omnes Apostoli per iudiciū discretionis ex Iudæis a Deo electi, ac ēt omnes alij iusti ex gentib. ad fidem Christi vocati, qui meritò gaudent, dum vidēt Christū per suū iudiciū eos a malis discernere. Et hoc est, ꝙ dicit. *Exultabunt montes à conspectu domini.* Et rōnem subdit. *Quoniam venit indicare terram*, i. illos, qui prius erāt terra, & peccatores, venit iudicare, i. ad suā gratiam vocare, & eos a malis segregare. Ista sunt mirabilia iudicia Dei, ꝙ de vna ciuitate aliquos ab æterno elegerit, & alios reprobauerit, imò de una domo, imò de duob. fratrib. simul conceptis, & natis, vt de Iacob, & Esau. De q̄b. ait Apostolus, ꝙ, cū nondum nati essent, aut aliquid boni, vel mali egissent scriptum est, Iacob dilexi, & Esau odio habui, &c. Quæ verba exponēs Aug. ad Sixtū ait, Iacob anteq̄ natus fuisset, quid boni egerat? Quid ergo Deus diligebat in eo, nisi gratuitū misericordiæ suæ donū? Et in Esau quid oderat, anteq̄ natus fuisset, nisi originale peccatū? Nā nec in illo diligeret iustitiā, q̄ nullā ille fecerat, neque odisset in isto naturā, q̄ bonā condiderat. Sed qm̄ rem stupendā de nondum natis, nec aliquid boni, vel mali agentib. proposuerat, ꝙ vnum Deus dilexerit, alterū oderit, quomodo hoc rectū fuerit, cū nihil egissent. Ideo Apostolus sibiipsi consequenter obijcit exprimēs, vnde moueri posset auditor, & ait. Quid ergo dicemus? Nunq̄d dicemus, ꝙ iniquitas sit apud Deum? i. dicetur forte ꝙ Deus ex hoc sit iniquus? Iniquus. n. videtur, vt sine vllis bonorum, vel malorum meritis vnum diligat, & alterum oderit. Qua in re si futura bona huius, & mala illius, quæ vtriq; Deus præsciebat, attenderet, non diceret non ex operibus, sed diceret ex operibus. Quia ergo sine meritis alterū elegit, & alterū reprobauit, unde fortè dicis, quid iniquius? Absit. Non. n. iniquus est, quia unum dilexit, & alterum odit, quia hūc. s. Iacob per misericordiā elegit, illum autem. s. Esau per iustitiam reprobauit, in quorū neutro est iniquus. Nemo ergo dicat Deū, quia futura ope-

Ioan. 7. — *Flumina signi ficat Apostolos.* — *Ps. 118.* — *Iudicia Dei prædestinationis, et reprobationis mira.* — *Rom. 9.* — *August.*

Luc. 1. dictum Angeli, Et regnabit in domo Iacob in æternum.i.in animab.sanctis,quę supplantant mundũ, carnem', & Diabolum. Vbi sciendum, ꝙ hic ſm literã agit de regno Dauid, per hoc intelligens regnũ Christi. Prophetę.n.sub quibusdã figuris rerum prædixerũt futura de Christo, sicut Esaias eius ortum sub figura pdixit, dicens, Egredietur virga de radice Iesse &c. Sic & nunc Psal. sub velamento regni sui tẽporalis hic agit de spirituali regno Christi. Et ideo quia vmbra prętẽrijt, & veritas venit: abiectis figuris, veritatem sequi debemus. Intentionem mouet, vt Christũ verum Deum adoremus, & vt verum regem honoremus. Diuidit ergo Psalmus iste in partes duas: q a sub typo regis tẽporalis primò inducit gentes ad Christũ honorandũ: secũdò ad hoc adducit exẽpla sanctorũ patrũ, ibi, *Moyses*. Prima in duas, q a primò ostẽdit Christũ venerandũ vt regem, secundò adorandum vt Deum, ibi. *Exaltate*. Prima diuiditur in partes quatuor, ſm ꝙ quatuor ostẽdit in rege nostro esse, pp quæ honorandus est In ipso namq; ostendit primò potestatis fortitudo: secũdo dignitatis altitudo, ibi. *Dominus in Sion*, tertiò sanctitatis pulchritudo, ibi. *Confiteantur*, quartò æqtatis rectitudo, ibi. *Tu parasti*. Quã tum ad primũ primò ostendit Dauid ex seipso potentiã regni Christi, d. *Dominus regnauit*. Quod enim quis facit per aliũ, per seipsum facere dr. Deus aũt Dauid elegit in regẽ, & ipsum super populũ suũ regnare fecit. Nam vt habetur 2. Reg. 7. Hęc dicit Dñs exercituum, Ego tetuli de de pascuis sequentem greges, vt esses dux super populũ meum Israel. Et per consequens in ipso Dauid Deus regnare dr. Et sic est sensus. *Dominus regnauit*, i. Dominus regnare me fecit. Statim aũt ut Dauid habuit regnum totius Israel, Philisthæi, & aliæ gentes quæ in circuitu terræ promissionis habitabant, fuerunt cõturbati: timentes ꝙ, si Dauid prosperaretur in regno, cũ esset vir fortis, & bellicosus, ꝙ ipsos impugnaret. Vnde statim irati contra Dauid congregati in unum exercitum venerunt cõtra Dauid ut ipsum interficerent. Et hoc est ꝙ dr. 2. Reg. 5. Audierunt Philisthæi, ꝙ vnxissent Dauid in regẽ super Israel, & ascenderunt vniuersi, vt quærerent Dauid. Dauid aũt fortificatus à Deo, illos omnes deuicit. Et hoc est, ꝙ subditur, *Dominus regnauit, irascantur populi*, i. ex hoc irati sunt populi. *Qui sedes super cherubin*. Deus aũt dicebatur sedere super cherubin: quia arca testamẽti, in quã Deus colebatur, duob. cherubim sustẽtabatur, vt patet Exo. 25. *Moueatur terra*. Hoc est, ꝙ dictũ est, *irascantur populi*, q a per terrã intelligit populos habitantes in terra, qui commoti, & irati fuerunt, audientes Dauid regem esse factũ. Est ergo sensus, ꝙ Dauid confidẽs in Deo nõ timet commotionem hostiũ. Vnde Deo loquit, d. *Qui sedes super cherubin*, q.d. In te, dñe, cõfido, qui sedes super cherubin. Ecce irati sunt populi, commota est terra, s. contra me. Et cum subdit, quiã dñs regnauit, i. me regnare fecit. Per hoc.n. vult intelligere, ꝙ cõtra regnum Christi gentes iratæ conuenerũt cõtra ipsum Christum Regnauit autem Christus.i.regnum eius innotuit mundo post eius resurrectionẽ, & ascensionẽ: q a & si prius humilis apparuit, postea regnauit gloriosus. Gentiles aũt, & Iudæi audientes prædicari eius resurrectionẽ, irati sunt, & contra fideles conuenerunt. Et hoc significans Dauid dicit, *Dominus regnauit*, i. Christus, & si prius humilis, & infirmus apparuit: dñs ergo regnauit, idest, post eius resurrectionem, & ascensionem rex esse mundo innotuit. Ex hoc *irascantur populi*, i. irati sunt Iudæi, qui populus præcisè dicebatur: *Moueatur terra*, i. commoti sunt gentiles, per terrã significati, quia idola terrã colebant. Et si quæras, cui loquitur Psal. certè loquitur Deo. Vnde dicit, *Qui sedes super cherubin* quia ad literam super angelicas potestates Deus sedet. i. quiescit, q.d. Loquor tibi Deo, qui sedes super cherubin. Qualiter autem Deus sedet super cherubin, vi de versi. 1372. Vel aliter. *Qui sedes super cherubin*. i. qui habitas in animabus habẽtibus charitatem, Vnde ait glo. *Qui sedes super cherubin*, i. qui quiescis, & regnas in eo, qui habet charitatẽ. Cherubin enim plenitudo scientię interpretatur, quæ plenitudo est charitas, contra quam nihil possunt irati. Quid enim terra potest

Esa. 11.

Sedet dominus su per cherubin.

test contra cęlum? Alia litera habet. *Qui sedes super cherubin*, & idē est sensus. Notādum aūt, ꝙ cherubin est vnus ordo Angelicus, cuius est officiū homines de veritate, & mysterijs fidei informare. Cherubin enim sm Greg. in homilia, plenitudo scientiæ dr. Et illa summa Angelorū agmina idcirco oherubin sunt vocata, quia tātò perfectiore scientia sunt plena, qtò claritatem vicinius contēplantur, vt sm creaturæ modū eo plenius oīa sciāt, quo vicinius visioni conditoris sui per meritum dignitatis appropinquant. Officiū igitur huius ordinis est promouere homines ad cognitionē Dei. Istud Angelicū officium patuit in Angelo Gabriele, qui missus ad Mariā virginem de incarnatione verbi informauit eā profundè, qn̄ dixit Maria ad Angelum, Quomodo fiet istud? Respondit, Spiritussanctus superueniet in te, &c. Informauit Ioseph de Marię virginitate. Angelus dn̄i in somnis apparuit Ioseph d. Noli timere accipere Mariam coniugē tuā, ꝙ.n. in ea natum est, de Spiritu sancto est. Informauit pastores de Christi natiuitate. Ecce Angelus stetit iuxta illos dicens, Annuncio vobis gaudium, &c Informauit mulieres de Christi resurrectione. Matth. vlt. Respondens Angelus dixit. Nolite timere, surrexit sicut dixit. Quorum omniū expressa figura fuit in illo Angelo, quē vidit Ioannes, qui habebat librū apertum in manu, vbi dr, Vidi Angelum fortē descendentē de cęlo: amictū nube, & iris in capite eius: facies eius sicut sol, & pedes eius vt columna ignis, & habebat in manu sua libellum apertum, &c. Quid.n. in libello aperto, nisi manifesta doctrina designatur. Et vide quàm apertè ille cherubin mysteria Christi docuit Ioannem. Vide ibi aperta incarnationis mysteria: quia vidi Angelū descendentem de cęlo. Vide ibi mysterium natiuitatis, q.a amictum nube. Vide ibi mysterium incarnationis, quia iris in capite eius, Vide ibi mysterium resurrectionis eius, quia facies eius sicut sol. Vide ibi mysteriū Christi iudiciariæ potestatis, quia pedes eius, ut columna ignis. Vide ibi mysteriū Christi fidei veritatis: quia habebat in manu sua libellum apertum. Et ideo cuilibet

Cherubin quod hēt officium.

Luca 1.

Matt. 1.

Luc. 2.

Apoc. 10

E nostrum, vt plenè de dictis Christi mysterijs informetur, dr. Vade & accipe librū de manu Angeli, &c. Ad istū ordinē Angelicum cherubin assumuntur theologi doctores, qui diuina cognoscētes mysteria, Deum sedulò contemplantur. Vnde Gregor. in hom. de Angelis dicit, Sunt qui supernæ contēplationis facib. accensi in solo cōditoris desiderio anhelant, terrena abijciunt, cuncta temporalia mente trāscendunt. Et isti merito cherubin dicūtur, de quib. dr. Angeli eorum semper vident faciem patris mei qui in cęlis est. F Sed heu, quia multi hodie istū Angelicū ordinem cherubin odio habere videntur qui intellectū suū non ad diuina cognoscenda eleuantes, sed solum sunt ad terna sapientes. Contra quos dr Eccl. 5. Ne dicas corā Angelo, non est prouidentia: ne forte iratus dn̄s cōtra sermones tuos dissipet cūcta opera manuū tuarum, & Sic dicit dn̄s sedere super cherubin, non solum quia in illo ordine angelico habitat, sed etiam quia in quolibet deuoto theologo residet per cognitionem 1. Paral. 13. Reduxit Dauid arcam domini Dei sedentis super cherubin. G

Apo. 10.

Mat. 18

Dominus in Sion magnus, & excelsus super omnes populos. 1679

Consequenter hic ostendit, ꝙ Christus est honorādus, quia in ipso est dignitatis altitudo, dicēs. *Dominus in Sion magnus*, hoc est: ille Deus verus, qui colitur in Sion.i. in monte Sion, in quo erat templum, & locus adorationis: ille inquam dn̄s est magnus, & excelsus super omnes populos.i. eius potestas se extendit super omnes populos: ergo meritò honorandus. Et per hoc vult Psal. ostēdere Christi dignitatem. Vbi nota, ꝙ per Sion, quod interpretatur specula, ipsa ecclesia intelligitur, quæ in præsenti per fidem Deum speculatur, vide ver. 101. & 1128. Quis aut Deus colitur in Sion.i. in ecclesia, nisi Christus? Cum ergo dicit, ꝙ dn̄s, qui colitur in Sion, intelligit ꝙ Christus, qui colitur in ecclesia, ipse est magnus dominus, & excelsus, &c. Et per hoc confirmare vr̄ fideles, quia dictū est statim supra, ꝙ ex hoc ꝙ dominus, idest, H

Chri-

Christus regnauit, irati sunt populi, & persequuti sunt christicolas: ideo nūc air christicolis ne timeāt, quia dñs Christus est magnus, & excelsus, &c. q. d. Non poterunt populi te persequi, nisi quantum ipse permittet, quia ipse magnus dñs, & excelsus super oẽs populos Non permittet suos persequi, nisi ad ipsorum profectū. Qualiter Christus sit magnus dñs, vide vers. 957. & 775. & 1270. & 1633. & 1945. Et nota, ꝙ Christus di dñs excelsus super oẽs populos multipliciter, s. rōne suæ bonitatis & misericordiæ. Psal. 137. Qm̄ excelsus dñs & humilia respicit, & alta à lōge cognoscit. Ratione suæ veritatis, & sapientiæ, Iob 21. Nūquid docebit quispiā domini scientiam, qui excelsos iudicat? Ratione suæ potestatis, & essentię. Esa. 6. Vidi dn̄m sedentem super solium excelsum, & eleuatum, &c. Ratione suæ felicitatis, atque gloriæ, quam. s. plenè considerare non valemus. Esa. 38. Attenuati sunt oculi mei suspicientes in excelso.

Excelsus dicitur Christus multipliciter.

1680 *Confiteantur nomini tuo magno, quoniam terribile, & sanctum est, & honor regis iudicium diligit.*

HIc ostendit, ꝙ in Christo est sancti tatis pulchritudo. Vbi nota, ꝙ nomē Dei maxime erat dñs, vt patet supra vers. 100. Nomen aūt domini debet esse malis terribile, & bonis sanctum & placabile. Ideo inducens nos Psalmista ad malum fugiendum, & ꝙ nomen domini est terribile. Ps. 75. Tu terribilis es, & quis resistet tibi? Solus. n. Deus verè terrorem incutere potest. Ideo dr̄ Iob 25. Apud eū potestas & terror est. Vbi Grego. lib. 17. mor. cap. 6. dicit. Ac si aperte dicat, Solus Deus corda mortalium veraciter terret: quia ea ex diuinitatis suæ potentia veraciter possidet. Humana. n. potentia quem terrorem incutere pōt, quæ iure eiusdē potentiæ qn̄ careat nescit? Deut. 10. Deus magnus potens, & terribilis, qui personā non accipit. Volens etiam Psalmista nos ad bonum agendum inducere, ait, ꝙ nomen Dei est sanctum 1. Reg. 2. Non est sanctus, ut est dominus. Quia ille solus sanctus est alios sanctificans Leu. 20. Ego sanctus sum, qui sanctifico uos. Et ista dno simul comprehenduntur. Exod. 15. Quis similis tui magnus in sanctitate terribilis, &c. Et per hoc vult Psal, ostendere Christi sanctitatem erga bonos, quib⁹ in iudicio totus sanctus apparebit & dulcis, & Christi potestatem erga malos, quibus totus turbidus videbitur, & iratus. Et hoc est, quod ait, *Confiteantur nomini tuo magno.* s. confessione laudis, nomini inquam magno. Paruum n. videbat Christi nomen qn̄ populi irascebantur, & ipsum persequebantur. Nunc aūt magnum nomē est quia in omni terra dilatatum. Et merito debetis confiteri, quia ipsum est terribile potentia, qua malos punit, est sanctū bonitate, qua parcit contritis, Et merito terribilis est malis, & sanctus bonis, quia honor regis iudicium diligit. Iudiciū aūt est actus iustitiæ, quæ vnicuique reddit secundum opera sua. Et ꝙ nomen Christi verè dr̄ sanctum, quia ipse Christus omnibus modis sanctitatis dicitur sanctus, vide super vers. 1459.

1681 *Tu parasti directiones, iudicium, & iustitiā in Iacob tu fecisti.*

HIc ostendit, ꝙ Christus est æquitatis rectitudo. Deus non solum in se dr̄ iustus, sed etiam in nobis: quia præcepta sufficientia dedit, quæ ad iustitiam plenè seruandam nos inducūt. Vbi notādum, ꝙ in antiqua lege erant tria præceptorum genera, quæ ad bonū faciendum nos inducebant. s. præcepta moralia, vt sunt pręcepta decalogi, quæ pfectè dirigūt mores humanos in vltimum finē, ut puta dn̄m Deum tuū adorabis, & illi soli seruies, nō sumes nomē Dei in vanū, &c. Et ista præcepta propriè uocantur directiones, quia de directo nos dirigunt in vltimū finē. Matt. 19. Si vis ad vitam ingredi, serua mandata. Per istorū. n obseruationē gressus hominis dirigetur. s. ad Deū, & viam eius uolet. Ps. 36. Alia erant pcepta iudicialia, quibus pręcipiebatur, vt oib. facerent iudiciū, malos puniendo pęna talionis, ut manum pro manu, oculum pro oculo, dentem pro dente, vitam pro vita. Et ista præcepta vocabantur iudicia, per illa. n. populus iudicabatur, Neem. 9. dedisti eius iudicia recta. Alia erant

Præcepta sunt tria genera, s. moralia iudicialia, & cerimonialia.

erant præcepta cærimonialia, vt q ignis in altari semper arderet, q omni die fieret sacrificium, & hmôi, quæ oĩa figuræ erant Christi, & sacramentorum eius, qbus à peccatis mundamur, & efficimur iusti. Vnde vocant iustificationes ps. 118. Legem pone mihi, dñe, viam iustificatio nũ tuarũ, &c. Et quia ista præcepta cæremonialia erant quædã figuræ nos inducentes ad vera sacramenta nouç legis, ideo iustitia præparatiua dicebat. ps. 84. Iustitia ante eum ambulabit, & ponet in via gressus suos. Et oĩa ista tria præceptorum genera dedit Deus ipsi populo Iacob. i. ex Iacob genito. Præcepta ergo moralia vocat directiones, d. *Tu parasti directiones*. Præcepta iudicialia vocat iudiciũ, d. *Iudicium*. Præcepta cæremonialia vocat iustitiam, d. *Et iustitiam*. Ista omnia in Iacob tu fecisti. Sed omnia hæc Christus perfectius dedit, & fecit in populo suo. Nam præcepta moralia perfecit in populo suo per additionem cõsiliorum. Præcepta iudicialia perfecit per remissionem iniuriarum. Vade, & amplius noli peccare. Præcepta cæremonialia perfecit per institutionem sacramentorum, & præcipuè sacramenti Eucharistiæ. Bene ergo dicere possumus Christo. *Tu parasti directiones, iudicium, & iustitiam.*

Matt. 5. *Ioan. 8.* *Mat. 26.*

1682 *Exaltate Dominum Deum nostrum, & adorate scabellum pedum eius, quoniam sanctum est.*

HIc ostendit Christum adorandũ vt Deum. Vbi notandum, q in Christo fuit duplex natura, s. diuinitatis, & humanitatis. Rõne diuinitatis exaltandus est indubie vt Deus, & adorandus. Et quãtum ad hoc de Christo ut Deus est, dicit, *Exaltate dominum Deum nostrũ*, s. Iesum Christum. Quid est aũt exaltare Christũ, nisi ipsum adorare adoratione latriæ. Quia illud homo præ cæteris rebus in corde suo exaltat, quod plus diligit. Illud aũt, quod quis plus diligit, adorat. Sicut gulosi, quia prę ceteris rebus diligunt ventré, ideo ventré pro Deo adorare dñr ad Philip. 3. Quorum Deus vẽter est. Vnde ibidem ait glos. Gulosorũ Deus venter est: quia, quicquid faciunt, pro

Colimus illud qđ plus diligimus.

E Deo faciunt, quasi ipsum ventrem colẽtes. Hoc. n. ab homine colitur, quod præ cæteris diligit. Et ideo quia Deus omnibus rebus maior est, & melior: plus omnibus rebus colendus est. Illi autem Deũ suum faciunt ventrem, quia ita laborant pro edendis, quasi sit salus in esca: qualiter aũt Deũ exaltare possumus, cũ sit immensus, vide sup. versi 421. Quantũ verò ad humanitaté Christi a nobis adorãdã, subdit. *Et adorate scabellum pedũ eius, &c.*

F Scabellum namq; pedũ Dei vel verbi dr̃ humanitas Christi. Et de hoc dictum est versi. 1662. Et nota, q Christi humanitas dr̃ scabellum uerbi. Nam sm Grammaticos scabellum dr̃ a scamnellum, n, mutata in b. Et dr̃ scabellum, li, quod paruulis lectulis apponitur, scamnum autem quod altioribus, super quæ pedes ponuntur, queq; pedibus subduntur. Et secundum hoc accipitur scabellum pro omni re subiecta voluntati alterius, quæ uolũtas per pedes intelligitur. Cum ergo humanitas Christi prę omni altera creatura ipsi diuinitati obediẽs fuerit, & subiecta, merito eius scabellum nominatur.

Scabellũ Christi multiplex.

G Est aũt notandum, q sicut uariè aliqua Deo subijciuntur, sic & varie scabellum Dei dicuntur. Qrũ scabellum Dei dicitur primo tota mundi inferioris machina: quia Dei voluntate regitur. Esa. 66. Cœlum mihi sedes est, & terra scabellum pedum meorum. Secundo scabellum eius dicitur sancta mater ecclesia, quia eius voluntati subditur: quam obliuisci dicitur, quoniam ipsam aduersitatibus exponit. Thren. 2. Non est recordatus scabelli pedũ eius. Tertio angelica natura,

H quia eius uoluntati semper conformat 2. Para. 9. Fecit Salomon soliũ eburneũ, & scabellum aureũ. Solium namq; eburneum est natura humana in Christo ppter candoré puritatis, sed scabellum aureum est angelica natura pp virtuté consummatæ charitatis. Quarto scabellum eius dicitur prauorũ iniquitas, quia eius potestati subijciũtur, licet inuite ps. 109. Ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Quinto scabellum eius est ipsa Christi humanitas, quia totaliter Deo conformis plenè ei subditur, ut hic. *Adorate scabellum pedũ eius, quoniã sanctũ est.*

Moyses,

683 *Moyses, & Aron in sacerdotibus eius, & Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius.* A

CONsequenter hic ad propositum adducit exempla sanctorum patrũ. Et ponitur primò antiquorũ patrũ Christi adoratio: secundò orationis adorãtiũ à Christo exauditio, ibi, *Inuocabant*: tertiò exauditionis demõstratur ratio, ibi, *Custodiebant*. quartò prçuaricationis patrũ ponitur punitio: ibi, **Domine Deus**, quintò adorationis Christi ponitur conclusio: ibi, **Exultate**. Quantũ ad primum sciendum, ꝙ ex ẽpla ad imitãdum data, quanto personæ nobiliori data, tanto amplius ad imitationẽ alios inducũt. Inter oẽs aũt personas magnæ auctoritatis, quæ ante Dauid fuerunt: isti tres. s. Moyses, Aró, & Samuel fuerũt principaliores. Nã Moyses fuit legislator: Aaró summus sacerdos: Samuel aũt magnus rector, & propheta in populo dñi. Et tamen isti adorauerunt Christũ: non præsentẽ eis, sed futurũ. Nã vt ait Mag. lib. 3. d. 25. sine fide Christi nũquã qs potuit saluari, nec ante incarnationem, neque post. Sicut. n. nos fidem Christi habemus ꝙ ipse iã venit: ita & illi credebãt ipsum esse futurum. Vnde aug. epist. 93. ait, Ista fides sana est, qua credimᵘ nullũ hominẽ siue maioris, siue minoris ętatis, liberari à contagione mortis, & obligatione peccati, quod prima natiuitate contraxit, nisi per vnum mediatorem Dei, & hominum Christum Iesum: cuius hominis, eiusdemq; Dei saluberrima fide etiam illi iusti salui facti sunt: qui, priusquã veniret in carnem, crediderunt in carnem venturum. Eadem. n. fides est & nostra, & illorũ, &c. Si ergo credebant Christũ venturum, & in eius fide se saluandos, sequitur ꝙ ipsum verum Deum credebant esse venturum. Et nota, ꝙ per istos tres, quos hic nominat, vult intelligere generaliter omnes fideles tam laicos quam clericos. Quoniã per Moysen, & Aaron, qui erat de tribu Leui, & sacerdotes, intellige clericos: sed per Samuelem, qui non erat de tribu Leui, ad quã spectabant officia templi: sed erat de tribu Ephraim, accipe laicos. Ista ergo duo genera ponit ad ostendendum, ꝙ nullus

Fides Christi semper fuit ad salutem necessaria.

vnquam põt, nec poterit absq; Christi fide saluari. Et hoc innuit hic d. gl. Moyses legislator, & Aarõ summus sacerdos fuerunt in sacerdotibus eius, i. Christi Nota ꝙ Moyses sacerdos dicitur, qa si nõ hostias, vota tñ populi obtulit Deo, & ꝑ populo supplicauit. Samuel aũt non numeratur inter sacerdotes: quia fuit de Ephraim, de qua tribu nõ fuit sacerdos ſm legẽ, sed solũ de tribu Leui. Et ideo solum inter inuocantes ponitur. Item nota, ꝙ inter clericos duo sunt gradus, s. doctorum, & prælatorũ. Doctores significãtur per Moysen, qui fuit legislator, & maximus propheta rũ. Nã de ipso dicit Deut. vlt. Nõ surrexit vltra ꝓpheta in Israel sicut Moyses. Sed statim hic dubiũ occurrit. Ecce Moyses fuit maximus doctor, & ꝓpheta: Aaron aũt fuit summus prælatus, & pontifex: quare ergo præmittit Moysen ipsi Aaron summo sacerdoti? Et hoc est quærere, vtrũ horũ sit magis honorãdus doctor, vel prælatus. Præterea, Aarõ antiquior erat tẽpore ipso Moyse. Nã vt habetur Exo. 7. Erat antẽ Moyses q̃do introiuit ad Pharaonẽ, octoginta annorũ, Aaró autem octoginta triũ. Cum igitur antiquitas sit ueneranda, sequitur, ꝙ Aaró præmitti debuit Moysi. Cuius tamen opositũ hic facit, etiam ꝑ totam scripturã, vbi ambo nominantur simul Moyses præmittitur. Respõdeo, ꝙ sicut sciẽtia est maioris dignitatis, q̃ plãtio qa sciẽtia regitur prętatio, & nõ ecõ uerso. Sic & doctor maioris est dignitatis quàm prælatus, & amplius honorandus. Et hoc est, quod de sapiẽtia dicitur. Præposui illã regnis, & sedibus, &c. Præfertur etiã tempori: in cuius argumentum Moyses minor præfertur ipsi Aaron antiquiori: ratione sciẽntiæ, siue prophetiæ maioris, Si autem hodie communis vsus habet oppositum, hoc facit virtus diuitiarum. Sed nunquid Moyses inter omnes prophetas veteris testamẽti fuit excellentior propheta, siue doctor? Nũquid maior ipso dauid? Et uidetur, ꝙ sic per illud, quod dictum est Deut. Vlt. Non surrexit vltra in Israel propheta sicut Moyses. Ad oppositũ est magister in proœmio huius libri, dicens, quòd Dauid fuit eximius prophetarũ. Vnde

B C D

Doctor honore ꝑ latũ præcedere debet.

Sapien. 7

&quando

Dauid qualiter fuit maximus propheta, et qualiter Moyses.

& q̃ñ propheta absolutè dr̃, intelligitur, de Dauide, sicut Paulus per Apostolum. Respondeo, ꝙ vnus propheta maior alio potest dici tripliciter. Primo modo ratione clarioris notitię. Et sic quia alij prophetæ nouerunt, quæ dicebant per somnia, aliqui per figuras: alij per apertã visionem, & claram reuelationem: illi dicũtur maiores quibus clariori modo reuelata sunt prophetiea mysteria. Isto modo Moyses fuit summus: quia loquebatr̃ dñs facie ad faciẽ cum Moyse, sicut loq solet homo cum amico suo, vnde ait dominus. Si quis fuerit inter vos propheta domini, visione apparebo ei: vel per somnium loquar ad eum, at nõ talis Moyses: ore.n. ad os loquor ei: palam, & non per ænigmata, & figuras Deũ videt &c. Sic & isto modo loquebatur Deus per seipsum immediatè ipsi Dauid. psal. 84. Audiã q̃d loquatur in me dñs Deus. Et sic etiam Dauid fuit summus prophetarum. Sicq; ergo vterque istorum summus dr̃ prophetarum negatiuè. i. quo nullus maior, non autem affirmatiuè, i. maior cæteris: quia isti æquales fuerunt. Secundo modo dicitur quis summus propheta rõne maioris extensionis, s. quia plurima mysteria prophetizauit. Et sic Dauid dicitur maior Moyse: quia multo plura Christi mysteria prædixit. Tertio modo quis dr̃ summus prophetarum ratione maioris confirmationis suę prophetię. Et sic q̃a Moyses plura miracula coram populo fecit quam Dauid. ideo suam prophetium coram populo magis cõfirmabat, & faciebat credibilem.

Num. 12

1684 *Inuocabant dominum, & ipse exaudiebat eos: in columna nubis loquebatur ad eos,*

HIc ponitur antiquorũ patrũ orationis à Christo exauditio, quia ipsi inuocabant, i. intus in corde vocabant Christum ipsum orando, & ipse exaudiebat eos: quia orationes oẽs exaudiũtur: & si non semper ad votum, semper tamẽ ad fructum. vide vers. 74. & 195. & 294. & 514. & 516. Sed q̃ñ antiquos patres exaudiebat Christus, qui nondum erat? Dicitur, quod antiqui patres præsciebant verbum incarnandum, & ꝙ idem esset

E Deus, & homo, & istum inuocabant. Et iste tunc eos exaudiebat: quia rõne suppositi Christus semper fuit: quamuis nõ rõne humanitatis assumptæ. Multotiens enim reperimus Moysen, & Aarõ à Deo esse exauditos, vt in plagis Pharaonis, in diuisione maris: in superatione Abimelech, qui orante Moysẽ, superabatur à filijs Israel. Exod. 17. *Et in columna nubis loquebatur ad eos.* Realiter. n. Deus in nube Moysi loquebatur, vt puta q̃ñ ei legem dedit: statim nubes operuit montẽ. Exo. 19. Et in multis alijs scripturæ locis Sed

In nube qualiter Deus sã ctis loquebatur.

F per hoc vult ostendere ꝙ prophetæ ea, q̃ prædicebant, erant figuris, & ænigmatibus velata, & non sine velamento pronũciata. Et hoc est, quod hic ait gl. *in columna nubis loquebatur ad eos*, i. per figuras in nube obscura. Sed illa dicta obscura quẽdam manifestum significabant, scilicet, Christum. Ad eos ergo nunc loquebatur in nube, qui iam nobis loquitur in scabello, i. in carne assumpta apertè. Et nota, ꝙ nõ ait in nube, sed *in columna nubis.* Columna. n. fortitudo est, & decor domus. In hac ergo Spiritus sanctus loque-

G batur eis: qui annunciabat ecclesiam, vel carnẽ Christi. Sed tunc qui in nube loquebatur, modo per filium apertè loquitur nobis. Magis aũt mysticè notandũ, ꝙ columna per quã nobis loquitur Deus est ipse Christus, qui propriè columna dicitur. Nam secundum Grammaticos columna dicitur a culmine, eo ꝙ culmen domus sustineat. Quis igit̃ aptius Christo columna dici põt, qui totum sustinet orbem? Ista aũt columna aliter iustos sustinet, & aliter peccatores: aliter iustis loquitur, aliter peccatorib. Vnde de Chri-

Colũna nubis & ignis dicitur Christus.

H sto sub nomine columnæ dicitur, ꝙ dñs præcedebat eos per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis. Q̃d ad propositum exponens Stephanus dicit, Columna dicitur Christus, quia rectus, & firmus oĩa fulciens. Hæc aũt columna homines in die præcedit in colũna nubis: quia Christus nulla luce claret illis, qui se in die putant esse, scilicet, prę sumptuosis, & superbis: Sed in columna ignis præcedit in nocte: quia illis, qui se infirmos esse reputãt, & peccatores illos gratia sui amoris inflammat pariter, & illu-

Exo. 13.

illustrat. Item et per columnam nubis, & ignis duo Christi significantur aduẽtus: quia in primo fuit columna nubis, s. blã dus, & humilis: in secundo aũt erit colũna ignis, s. asper, & terribilis.. Vel aliter nox peccator est: iustus aũt dies. Columna ergo nubis in die, & ignis in nocte: q a dñs iustos obumbrat, & illuminat peccatores. Hæc ille Greg. aũt prædicta verba exponens, dicit in homilia, Dñs aũt præcedebat eos per dié in colũna nubis, &c. In igne terror est: in nube aũt leue visionis blandimentũ. Dies uita iusti nox verò vita peccatoris Vnde illud Apostoli. Fuistis aliqñ tenebræ, nunc autẽ lux in dño. In die ergo per nubẽ columna monstrata est, & in nocte per ignem: quia oĩpotens Deus & blandus iustis, & terribilis apparebit iniustis. hos ad iudiciũ veniens per lenitatis mãsuetudinẽ mulcet, illos aũt per iustitiæ districtionẽ terret. Vel aliter: colũna nubis in eremo prçibat populũ in die, & in splendore ignis non in die, sed in nocte irradiabat: quia Christus conuersationis suæ exẽplo ducatũ frequentibus præstans, de iustitia sua confidẽtibus nulla luce claret: pctorũ vero tenebras agnoscentibus, ignẽ sui amoris infulsit. Et Magister in gl. ps. 77. illã columnã nubis, & ignis exponit de Christo. d. Ista columna indicabat Christum futurũ. Sicut. n. illa columna nubis erat in vmbraculum contra æstũ solis, sic & Christus per suam incarnationẽ nobis refrigeriũ præstat contra æstũ vitiorũ. In nocte verò erit colũna ignis: q a toto tpe vitæ præsentis obscure in claritate sui luminis quasi p illuminationẽ ignis, i. spiritus sancti Christianos custodit. Et id quia Deus pater habitat in Christo tanquam in suo throno: ipse de Christo sub nomine columnæ nubis, dicit, Ego in altissimis habito, & thronus meus in columna nubis. Et Nee. 9. dicitur Christo, In columna nubis ductor eorum fuisti, dñe, & in columna ignis per noctem, vt appareret eis via, per quã ingrederẽtur.

Ephe. 5. *Eccl. 24.*

1685 ***Custodiebant testimonia eius, & praeceptum, quod dedit illis.***

HIc ponitur ratio exauditionis orationis ipsorũ, q. d. Dixi, quia Christus exaudiebat eos. Et huius ratio est, quia ipsi vt verè obedientes, *Custodiebant testimonia eius*, &c. Et nota, quòd aliud sunt testimonia Dei: & aliud præcepta. Nam testimonium dr pactum factũ per aliqua signa testificãtia significatũ. Sicut qñ Laban, & Iacob fecerunt pactũ ad inuicẽ, de pace habenda inter se, & successores suos: fecerũt aceruum lapidũ in testimoniũ pacti præfati. Prçcepta verò dicuntur absolutè, sicut præcepta per Moysen data. Habebat ergo Deus pactũ cum patrib. antiquis: habebat & pcepta. Præcepta primò dederat eis per Moysen, cõsequenter aũt pactum fecit cum eis: vt, si ipsi custodirent præcepta sua, daret eis bona temporalia tẽporibus suis: & multiplicaret eos, ac ab hostibus defensaret: vt patet Leu. 26. *Custodiebant* ergo *testimonia eius*, s. pacta, quę cũ Deo fecerant, & preceptũ eius, s. legis præcepta obseruabant. Et ponitur præceptũ hic in singulari pro plurali. vel sm Nicolaum. testimonia hic dicuntur prçcepta iudicialia, & cæremonialia, sed prçcepta simpliciter dicũtur prçcepta moralia. Per hoc enim vult ostendere, q obseruatio mandatorũ Dei facit exaudiri orationes iustorũ. Qualiter autẽ debemus prçcepta Dei custodire, & qualiter obligamur, vide versi. 1339. Qui enim prçcepta Dei nõ custodit, orando non meretur exaudiri. Vnde Greg. lib. 16. mor. c. 10. ait: rogant quippe Deum: sed exaudiri minimè merentur, qui iubentis domini prçcepta cõ temnunt. Vnde scriptum est, Qui declinat aurem suam ne audiat legem, oratio eius erit execrabilis. Prou. 28.

Testimonia quid sunt, & quid praecepta. *Gen. 31.* *Orationẽ exaudiri facit pcepto rũ obseruatio.*

1686 ***Domine Deus noster, tu exaudiebas eos: Deus, tu propitius fuisti eis, & vlciscens in omnes adinuentiones eorum.***

POnitur hic prçuaricationis patrum punitio. Deus. n. misericors, & iustus & semper misericordiam seruat cum iustitia, & iustitiam cum misericordia. Tamen apertius tunc dicitur misericors, quando beneficia cõfert, orationes exaudit, & nos custodit à malis. Tunc apertius dicitur iustus quãdo peccata punit. Antiqui autẽ patres & si iusti erant, tamen quia homines aliquando peccabãt,

Et

Et sic Deus illis dicebatur misericors, pręmiando eorũ merita, & iustus, puniendo eorũ peccata. Quantũ ergo ad primũ d. *Domine Deus, tu exaudiebas eos, & propitius fuisti eis*, quia ex benignitate suæ misericordiæ exaudiebat iustas petitiones eorũ. Et propitius erat eis, ipsis peccata remittendo. Propitius.n. non dr̃ Deus, nisi qñ peccatis dat veniã, vt hic ait gl. Et non sic erat eis propitius per misericordiã, sed &t per iustitiã peccata cõmissa puniendo. Et hoc est quod dicit. *Et vlciscens in omnes adinuentiones*, siue affectiones *eorum*. Deus.n. tanquã pius pater, & iustus, quos diligit, corrigit, & castigat, vt puta, peccauit Moyses, qñ, murmurante populo pro aquæ penuria, ad præceptũ Dei, dubitauit aquã de petra educere posse: similiter dubitauit & Aaron. Ista peccata Deus vlciscebatur: quia in pœnam huius peccati, ambo s. Moyses, & Aarõ mortui sunt in deserto, & nõ introierunt terram promissionis, Vnde statim post illud infidelitatis, vel incredulitatis peccatũ, (vt scribitur Nu.20.) dixit dñs ad Moysen & Aaron: quia non credidistis mihi, vt sanctificaretis me corã filijs Israel, nõ introducetis populos hos in terrã, quam dabo eis, &c. Punire autẽ statim peccata est magnum Dei beneficiũ. Nam vt dr̃ 2. Mach.6. Etenim multo tpe nõ finere peccatoribus ex sentẽtia agere: sed statim vltiones adhibere, magni beneficij est indicium, &c. Vel s̃m gl prædicti patres propter peccata sua in hoc puniebantur: q a Deus permittebat eos ab inimicis infestari, quod sine pœna non erat eorũ, quæ tñ pœna ad eorũ vtilitatẽ erat. Vnde ait, *Et vlciscens in omnes adinuentiones eorum*. ecce & si tanti erant isti, aliquid tñ habebant peccati, & sic Deus erat *vlciscens in omne adinuentiones eorum*: pro quibus pęna erat eis pati eos, cũ quibus erãt. Quotidie.n. patiebantur populos contradicẽtes, & iniquè viuentes, inter quos viuere cogebãtur, pro quorũ peccatis quasi pro suis, per charitatẽ dolebant. Et attende, q pœna à Deo illis pro peccato incredulitatis illata, s. quòd non intrarent terrã promissionis, fuit figura pœnæ malorũ. Vnde hic ait Aug. non.n. sicut putatur a plerisque fuit Moysi pœna tantum non

Punitio peccati magnũ est beneficium.

E intrare in terram promissionis, in quam etiã multæ miseriæ intrauerunt, sed fuit etiã figura huius rei, s. q qui sub lege essent, quia & per eũ, s. per Moysen lex data est, & qui sub gratia esse nollẽt, nõ intrarent in requiẽ æternã. Quid autẽ sint adinuentiones hominũ, & quid adinuentiones Dei, vide versic. 1269. & 1401.

Exaltate Dominum Deum nostrum; & adorate in monte sancto eius: quoniam sanctus Dominus Deus noster. 16[illegible]

F Hic ponitur conclusio adorationis Christi ex prædictis. Ex quibus sequitur, q ipsum exaltare debemus, & adorare. Iste versus exponit̃ ut versu 1682. vsq; ad illũ locũ, In monte sancto eius. Per montẽ.n. sanctũ literaliter intelligitur mõs Sion: quia ibi iã erat locus diuini cultus institutus. Ibi.n. erat tẽplũ, & arca testi. Sed per istum montẽ sanctum literalẽ, aliũ mõtem vult intelligere, s. corpus Christi. Vnde hic idẽ est mõs sanct⁹, quod superius scabellũ pedũ eius. Et sic est sensus, *Adorate eum in monte sancto eius*. i. adorate eum in corpore assumpto, G vel humanitate. Qualiter aũt sit adorandus in humanitate assumpta, vide supra. versi. 1662. Vnde per istũ montem sanctũ intelligit gl. Christi humanitatẽ, d. *Adorate in monte sancto eius*, i. in corpore. Hic est lapis paruus: qui sicut ait Da. excisus de monte sine manibus creuit in montẽ magnũ, & impleuit totam faciem terræ, præcisus, i. natus de monte, i. de Iudæorũ gente, quæ vnũ Deũ colebat, & inde monti cõparatur, præcisus inquã sine manibus, i. sine opere hominũ, quia de virgine sine virili semine conceptus est. Quod e-H nim Christus mons dicat̃, vide vers. 336.

PSALM. XCIX.

IVbilate Deo omnis terra; seruitute domino in lætitia. 1688

TItulus huius psalmi est *Psalmus in confessione*. Ex isto titulo apparet materia psalmi: sed non auctor. Materia enim psalmi est, quòd iste psalmus fuit factus ad inducendum homines, vt confiterentur

tur dño. Tñ notãdum, q maximè in scriptura triplex reperitur confessio, s. reorum damnatiua, gratiarum redditiua, & peccatorũ purgatiua, vide versi. 81. Quia aũt Deus non quærit mortẽ peccatoris, sed ut magis conuertatur, & viuat: ideo hic ps. non agit de cõfessione, qua rei dãnantur: sed de alia duplici confessione, s. gratiarũ redditiua, & pœnitentiali peccatorũ purgatiua. Docet enim hic psal. & Deũ laudando ei gratias agere, & nos accusando peccata nostra plangere. Primum docet ne in bonis superbiamus. Secundum docet, ne in malis desperemus. Est ergo sensus tituli talis. *Psalmus in confessione*: i. iste Psal. agit de duplici confessione, s. laudis, & criminis. Intentio psal. est pfectos inducere ad Dei laudẽ: & peccatores ad criminis confessionem. Et fm hoc psal. iste habet duas partes: quia primò agit de cõfessione laudis, quę est gratiarũ actio: secundò de confessione criminis, quæ est sui ipsius accusatio: ibi, *Introite portas eius*. Prima pars diuiditur in partes tres: quia ad confessionẽ laudis primo inducit oẽs generaliter: secundo inducit Hebræos specialiter: ibi, *Introite in conspectu eius*, tertiò inducit ministros ecclesiæ singulariter: ibi, *Populus eius*. Quantum ad primum oĩbus loquens generaliter ait, *Iubilate Deo omnis terra*, i. omnes habitãtes in terra. Quid aũt sit iubilare, vide supra versic. 766. Sed quia perfecta laus Dei, vel exultatio de Deo non solũ stat in corde, vel in voce, sed multo fortius in bona operatione. Ideo subdit, *Seruite Domino in lætitia*. i. secundum gl Iubilate, Deoque gratias agite, non coactè, & necessitate, sed charitate: qua liberati estis per Christũ. Et ideo seruite in lætitia non murmurantes, vt Iudæi in deserto murmurauerũt. Hæc seruitus non est amaritudinis, nec indignationis, sed fęlicitatis, & libertatis: quia seruire Deo, regnare est. Gratum est. n. redẽptis seruos esse Dei. Seruum ergo te faciat charitas, quia liberũ te fecit veritas. Vnde in Euãgelio, Si manseritis in sermone meo, verè discipuli mei eritis, & cognoscetis veritatem, & ueritas liberabit vos. Hic nota, quòd seruitus est triplex, s. seruitus infectionis vitiosæ, quæ culpæ copula-

Seruitus multiplex.

Ioan. 8.

A tur. Seruitus conditionis tædiosæ, quæ pœnæ subiugatur. Seruitus perfectionis virtuosę, quæ iure regulatur. Primo est seruitus culpæ: qua quis. s. vitijs, & diabolo seruit: de qua anima de corpore conqueritur, & econuerso, d. Seruire me fecisti in peccatis tuis: præbuisti mihi laborẽ in iniquitatibus tuis. Diabolus. n. alliciens hominẽ per vitia, promittit ei libertatẽ: sed ad miserabilẽ ipsum inducit seruitutẽ: quia, ut ait Saluator, Ois, qui facit peccatum, seruus est peccati. Quod exponens Aug. super Io. ait, O miserabi B lis seruitus peccati. Seruus. n. hois aliqñ sui dñi duris fatigatus imperijs, fugiendo requiescit. Seruus autẽ peccati quo à peccato fugiat non inuenit: quia peccatũ secum trahit, quocunq; fugerit. Peccatũ enim intus est: voluptas transit, peccatũ non transit: perijt, quod delectat, remanet, quod pungat, &c. Et Hieron. Qui facit peccatũ, seruus est peccati. quinimo tot dæmoniorum seruus est, quot vitiorũ. Et vide differentiã seruitutis bonorũ, & malorũ. Nam, ut ait Aug. Bonus homo ẽt si seruit, liber est: malus autem, ẽt C si regnet, seruus est, nec vnius hominis, sed quod grauius est, tot dæmoniorum, quot vitiorũ. Et hoc satis patere potest. Nam denominatio fieri debet à parte potiori. Cum ergo potior pars hoĩs sit anima, & minor corpus, sequitur, q boni, qui sunt liberi fm animum, etiã si corpore seruiant, liberi sunt simpliciter, mali autẽ & si corpore regnẽt: tñ anima sunt serui, simpliciter serui dicuntur. Vnde Ro. 7. dicitur, Carne seruio legi peccati: spiritu autem legi Dei. Secundò est seruitus conditionis tædiosæ: qua, s. quis al D terius hominis corpore seruus est, sicut filij Israel in Ægypto serui fuerunt. Exo. 13. In manu forti eduxisti nos de domo seruitutis. Hæc seruitus est patienter toleranda: quia prouenit ex peccatis, scilicet, quòd vnus homo alteri sit seruus. Vnde Augustinus 19. de ciuita. dicit, Seruitutis nomen culpa meruit, non natura. Et ideo consuluit Apostolus Petrus, dicens, Serui subditi estote in omni timore dominis. Tertiò est seruitus perfectionis virtuosę, qua quis Deo seruit, vel homini ob amorẽ Dei: cuius ille homo vi-

Seruitus peccati.

Esa. 43.

Ioan. 8.

Augu. 4. de ciuit. Dei.

Seruitus corporalis.

Seruitus gratiæ.

ces

Psal. 2. ces gerit in terris: de quibus nobis psal. consuluit, d. seruite dño in timore, &c. Et Iosue 24. Timete dominũ, & seruite ei corde perfecto. Et aduerte quod ista seruitus multas conditiones debet habere. Qm debet esse cũ castitate carnis, & munditia. Cum honestate moris, & decentia. Cum parcitate uictus & abstinentia. Cũ humilitate mentis, & reuerentia. Cũ hilaritate cordis, & lætitia. Primum patet: qm mundus dñs mundum seruum cupit habere. Luc. 1. Seruiamus illi in sanctitate, & iustitia corã ipso oĩbus diebus nostris. Secundum patet: quia dñs in seruo non solum requirit criminis munditiã, sed etiã decentiã morum: vt talis seruiẽs per compositos mores appareat homo, & non bestia: & sic fit similis Christo formam serui accipiens in similitudinẽ hominum factus, & habitu inuentus ut ho-

Phili. 2. mo. Tertium patet: nam seruus nimis repletus, ad seruiendum redditur inhabilis. Et ideo serui Dei ut sint habiliores per parcitatẽ sua corpora premunt. Vnde 1. Corint. 9. Castigo corpus meum, & in seruitutẽ redigo. q.d. quia castigo corpus meum per abstinẽtiã: ideo ipsum in seruitutem Dei redigo per uerã obedientiam. Quartũ patet: seruus enim nomen est humilitatis: ut dicit glo. ad Rom. 1. Et ideo ne quis nomen serui falsè vsurpando occupet: humilitatem seruare debet

Phili. 2. in opere exemplo Christi, qui semetipsũ exinaniuit formã serui accipiens. Vt sic qlibet seruus Dei humiliter dicat Deo.

Ps. 115. Ego seruus tuus, & filius ancillæ tuæ. Quintum patet: quoniam sicut Deus hilarem diligit datorem. 2. Cor. 9. qui, s. hilariter sua pro Deo donat, sic multò fortius illum, qui hilariter suo se mancipat

Ps. 108. seruitio. Ideo dicitur, Seruus autẽ tuus lętabitur. Ideo veri serui Dei semper debent esse læti, & laudibus Dei occupati Esa. 65. Serui mei laudabunt cum exultatione. Et Gen. 47. Respiciat nos dominus noster, & nos læti seruiemus regi. Et hoc est quod nunc nobis imperat psalmista, dicens, Seruite domino in lætitia. Talis, autem Dei seruitus multum est affectanda: quia liberat à vitijs, & lætificat in præmijs. Probatur, qa qui debitè seruit Deo: nõ seruit diabolo: qui autẽ non

E seruit diabolo, liber est ab omni vitio: ergo. Maior patet. Matth. 6. Nemo potest duobus dñis seruire gl. s. contrarijs, sicut sunt Deus, ac diabolus. Et minor patet, Ioan. 8 Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati gl. quinimò tot dæmoniorum, quot vitiorum. Quia igitur contradictionem implicat, ꝙ quis simul Deo seruiat, & diabolo⁹ sequitur ꝙ Dei seruitus liberat ab omni vitio. Vnde in figuram huius dicitur. 1. Reg. 7. Præparate corda vestra, & seruite illi soli, & liberabit uos de manu Philistijm. Philistijm

F namque interpretatur ruina duplex, & significat uitia, quæ dupliciter faciunt peccatorẽ ruere, s. à gratia, & gloria. Sic igitur Dei seruitus liberat à vitijs: quod attestatur Aug. d. Vt seruiatur Deo utile est omnibus hominibus: quia seruiens Deo animus rectè imperat corpori. Ipsa namque ratio domino Deo subdita, rectè imperat libidini, cæterisq; uitijs, &c. Et ideo, si uis dominari uitijs, dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Quod imperans psal. ait, *Seruite Domino in lætitia*. Hic pone originale. 1085. Iubi

Aug 19. de ciuit. Dei.

Matt. 4.

G late, &c.

Introite in conspectu eius in exultatione. 1689

HIc singulariter inducit Hebræorũ populum ad Deum laudandum, & ad gratiarum actionem, & primò eos inducit ad gratiarum actionem: secundò ad hoc assignat rationem, ibi, *Scitote*. Quantum ad sensum literalem sciendũ, ꝙ sic erat templum ordinatum, quòd ante templum erat atrium sacerdotum: in quo erat altare holocaustorũ: in quo secularibus nõ licebat passim intrare. Sed ante istud atrium erat atrium laicorũ: à quo per portas certas, & fenestras laici offerentes hostias suas poterant videre sacrificiorum suorum consummationẽ, stando in portis, uel fenestris illis. Quod tamen gentilibus non permittebatur tã prope accedere, ut uidere possent sacrificiorum oblationem, & consummationem. Sic ergo hic loquitur psal. populo Hebræorum, ut quando offerebant sacrificia, venirent ad portas atrij sacerdotum, unde conspectũ sacrificiorũ suorũ videre possent, & exultantes Deum laudarent.

H

darent. Et hoc est qđ ait, *Introite, scilicet, vsque ad portas atrij sacerdotum*: & sic sitis in conspectu eius, s. sacrificij vel hostiæ vestræ: q̃a quãdo uidebãt hostias, quas obtulerant offerri Deo, exultabant. Per hoc psal. vult intelligere, ꝙ qui vult laudare dignè Deũ, ad cõspectũ suæ cõsciẽtiæ prius debet accedere, & ibi seipsum discutere. Cõsciẽtia.n. conspectus dicitur. Conspectus.n. idẽ est, ꝙ simul aspectus. Et ideo q̃a quilibet seipsum in sua cõsciẽtia aspicere potest, & ibi suas virtutes, suaq; vitia simul cernere, ideo cõsciẽtia cõspectus dr̃. Et ideo quia cõsciẽtiam nostram solus Deus agnoscere potest, & nõ aliquis homo, ipsa conspectus eius appellatur. De isto cõspectu cõsciẽtiæ psal. Deo loq̃tur d. Dirige in conspectu tuo viã meam. Vbi glo. Dirige uiam meam qua, s. itur ad te, in cõspectu tuo, i. in conscientia. vbi nullus hominum videt, sed tu solus. Vñ homini laudanti, vel uituperãti nõ est credendum, q̃a non uidet in conscientia: in qua ratio laudis consistit, vel vituperij. Et nota ꝙ iste conspectus cõsciẽtiæ debet semper Deum meditari more ps. qui dicebat, Prouidebã dominum in conspectu meo semper: qm̃ à dextris est mihi, ne commouear. Vbi glo. q. d. prouidebã dominũ in conspectu meo semper, i. in cõsciẽtia mea: quia in ijs, qui trãseunt, non obstuli oculum mentis meæ ab eo, qui semper est, ꝓuidens q̃ño in eũ post ista temporalia transacta recurrerẽ. Et attende ꝙ ait, ꝓuidebã dominum in conspectu meo semper. Hic trahe exẽplũ, quo peccata vitẽtur. Qui.n. dominũ semper acie mẽtis. i. in conscientia intuentur, non peccatis inquinantur. Ideo dñm attendo, quoniã à dextris est mihi, ne commouear. i. fauet mihi, vt in eo stabilis permaneã. Et ideo nihil sinistri præualet mihi. Iste cõspectus consciẽtiæ virtutibus semper debet abundare. Exo. 22. Non apparebis in conspectu meo vacuus. s. bonis operibus secundum gl. s. vt per omne tempus vitæ præsentis nos esse peregrinos agnoscentes, nõ hic, sed in futuro requiẽ inquiramus sedulò curantes, ne uirtutibus vacui in conspectu domini appareamus. Ille.n. in conspectu conscientiæ Deo vacuus non apparet, qui Dei mandata custodit. Vnde Eccl. 25. Non apparebis in cõspectu meo vacuus, hæc.n. omnia propter mandatum Dei fiunt. Iste conspectus conscientiæ peccata propia cogitãdo debet dolere. ps. 37. Non est pax ossibus meis à facie peccatorum meorum. Et infra, Quoniam ego in flagela paratus sum, & dolor meus in cõspectu meo semper. Iste.n. secundum glo. pœnitendo inde dolet, quia deliquit: impius se defendit, iustus autem irascitur contra seipsum. Ex isto conspectu contritionis cõscientiæ, sequitur conspectus confessionis: quo. s. in conspectu sacerdotis conspectum suæ conscientiæ aperit. ps. 18. Erunt vt complaceãt eloquia oris mei, & meditatio cordis mei in cõspectu tuo semper. Et si dicas, quomodo de conspectu conscientiæ de peccato dolentis potest intelligi iste textus, cum dicatur *Introite in conspectu eius in exultatione*, & cõspectus conscientiæ considerans peccata semper dolet? Respõdeo, ꝙ dolor peccatorũ in cõsciẽtia est ipsi animæ magnæ cõsolationis, & lætitiæ, imò quãto maior est in consciẽtia dolor peccatorũ, tanto amplior est consolatio pœnitentiũ iuxta illud ps. 93. Secundum multitudinẽ dolorũ meorũ in corde meo consolationes tuæ lætificauerũt animam meã.

Conscientia conspectus domini. — *Psal. 5.* — *Psal. 15.*

Scitote quoniam dominus ipse est Deus: ipse fecit nos, & non ipsi nos. 1690

HIc assignat rationem laudis diuinæ. Quoniam inter omnia peccata, peccatum maximum dicitur ingratitudo. Si ergo ingrati domino Deo noluмus esse, oportet sibi beneficia ab eo recepta recompensare. Ipse.n dedit nobis esse naturæ, esse gratię, & cõseruat. Sed quid domino pro his omnibus retribuere possumus? sed de nostro nihil, quia oĩa eius sunt. Saltẽ ergo uoluntarie recognosce beneficia, & ipsum lauda, ipsum adora. Et istã rationem assignat Ps. d. *Scitote, quoniam dominus ipse est Deus*, &c. Et aduerte, ꝙ hic loquitur de Christo domino, nos inducẽs ad ipsum exaltandũ, & adorandum. Vnde hic ait gl. Quis nesciat, quia dominus sit Deus? sed loquitur hic contra Iudæos de Christo crucifixo

fixo. q. d. Non vilescat vobis, quem cruci fixistis, & flagelastis, quia ipse est dominus noster: ipse Deus noster. Et hoc est ꝙ dicebat ps. 94. Venite adoremus, & procidamus ante dominum: qa ipse est dñs Deus noster. Qualiter aūt Christus propriè dicatur dñs Deus noster, vide versiculo 1633. Quod aūt sit dñs Iesus Christus dominus Deus noster, probat: quia *ipse fecit nos, & nō ipsi nos*. Vbi notandū, ꝙ homo habet duplex esse, s. naturale, & morale. Esse naturale cōstat ex aīa, & corpore, esse aūt morale ex gratia, & bonis moribus. Quātum ad esse naturale Deus partē principalē hominis fecit se solo, s. animam: q̃ per creationē de nihilo producitur: ad q̃ nulla virtus creata, & finita pertingere potest: cū distantia infinita sit inter aliqd, & nihil, Et ideo dicit Philosophus 16. de animalibus: ꝙ intellectus humanus datur de foris. Corpus aūt hominis Deus facit: quia oīa per ipsum facta sunt. Sed non se solo, sed mediantib. causis secundis: quia ad generationē hominis nō solum concurrit virtus Dei infinita, sed ēt finita virtus, & creata, quia vt dr. 1. de Anim. sol, & homo generāt hominem. De ista aūt factione hominis qđ ad esse naturale, vide sup. vers. 1633. Homo uerò quantum ad esse morale constat ex gratia, & bonis moribus: quia sicut ille solū veraciter dr̄ homo, qui vtitur debitē ratione, p quam distinguitur à brutis aīalibus, de hoc vide vers. 558. & 589. Et quantū ad hoc esse hoīs ipse Deus fecit nos: quia oīs gratia, virtus, omne bonum morale ab ipso principaliter habemus. Iac. 1. Omne datum optimum, & omne donum perfectū desursum est, &c. Et de isto esse hominis morali principaliter hic textus intelligitur. Vnde hic ait, q. d. *Ipse fecit nos, & non ipsi nos*, i. esse nostrū bonum ex ipso est: non ex nobis. Ex ipso est, vnde coronamur: ex nobis est, vnde damnamur. Hoc ergo ait de operibus gratiæ. Omnis autem ista factio hominis, competit domino Iesu Christo: quia ipse est verbum Dei ratione suppositi. Et per verbū Dei omnia facta sunt, & sine ipso factum est nihil. Sed fortè diceretur. Potestne licitè Christus dici dominus? quia si sic, cum eius actio nostra

Homo habet duplex esse, scilicet, naturale & morale.

Aristot.

Homo factus est à Deo quo ad esse naturæ et gratiæ.

Ioan. 1.

Quæstio. Domina ri an possit licitè vnus alteri.

E sit instructio: christiani potuerunt licitē vocari dn̄i, & vnus dominari alteri. Sed hoc non v̄r licitum, ꝙ unus christianus alteri dominetur: nec unus homo alteri. Quod probatur multipliciter. Primò qa natura oēs homines sunt æquales: ergo contra naturā est, ꝙ vnus dominetur, & alter subijciatur. Secundò qa vsurpans sibi potestatē nō sibi à Deo traditā, peccat. Deus autē homine creato, quamuis ei dederit dominiū supra pisces maris, & bestias terræ, non tamē supra homines. Vnde Genes. 1. dixit Deus primis parentibus: Subijcite terrā, & dominam ni piscibus maris volucribus celi, & vniuersis animantibus, q̃ mouentur in terra. Ecce determinat, quibus uolebat hominē dominari. Tertiò qa mulier dominari non

F debet supra uirū: ergo nec vir sup. mulierē. Antecedens patet Gen. 3 Dixit Deus mulieri, sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Et patet consequētia: qa æqualis conditionis debet esse mulier viro. In cuius signū mulier creata est de latere viri: non de capite, ne viro dominet, non de pedibus, ne viro subiecta videatur, sed de latere, vt æqualis cōdōnis cū

G viro esse demōstretur, vt ait Mag. lib. 2. d. 19. Tum ēt, quia si dicatur, ꝙ peccatum fuit causa subiectionis, plus peccauit vir quàm mulier. Ad oppositum præcipit scriptura 1. Pet. 2. d. Serui subditi estote dominis vestris, nō tantum bonis, & modestis, sed ēt dyscolis, &c. Respondeo, ponendo tres propositiones. Prima, quòd dominatio, & prælatio est in cęlo inter bonos angelos: patet, quia ibi sunt ordines distincti: inter quos est vnus ordo qui dicitur, dominationes. Secunda: ꝙ

H dominatio, & prælatio est in mundo inter homines, probatur Luc. 22. Reges gētium dominātur eorū, &c. ēt quia in mūdo sunt fatui, & sapiētes: sapientes autē fatuis dominant. Intellectu aūt vigentes secundū morales Phil. aliorū sunt dn̄i & rectores. Vnde prou. 17. Seruus sapiens dominabitur filio stulto. Tertia, ꝙ in inferno est dominatio, & prælatio inter dęmones: patet, quia vnus alteri ibidē principatur. Luc. 11. In Beelzebub principe dæmoniorum eijcit, &c. Nec contrariatur, quod scribitur Iob 10, ꝙ in inferno

nullus

nullus est ordo, quia intelligitur non de supplicijs, quæ ibi sunt ordinatissima, sed de mentibus damnatorum, quæ præ acerbitate tormentorum nullo regũtur ordine, vt dicit Greg. lib. 9. mor. cap. 47. Istæ propositiones sunt de mente Greg. dicentis. Ex rebus insensibilibus discimus, quid de sensibilibus, atque intelligibilibus sentiamus. Terra namq; aere fecundatur, aer aũt ex cœli qualitate disponitur, sic iumentis homines, hoĩbus Angeli, Archangeli verò Angelis præsunt. Nam ꝙ iumentis hoĩes præsunt, & vsu cernimus, & Psalmistæ verbis docemur, qui ait. Oĩa subiecisti sub pedibus eius, &c. quod verò Angeli hoĩbus præsint, per prophetã testatur Dñs, dicens, Princeps regni Persarum restitit mihi, ꝙ verò Angeli à superiorũ Angelorũ potestatibus disponuntur, ostẽdit Zacharias, qui ait, Ecce Angelus, qui loquebatur in me, egrediebatur in occursum eius, & dixit ad eum, curre, & loquere ad puerum istum, &c. Si enim in ipsis officijs sancto rũ spirituum nequaquã potestates summæ minora disponerent, nullo mõ hoc, quod hoĩ diceret angelus, ab alio angelo cognouisset. Quòd igitur cunctorũ conditor omnia per semetipsum tenet, & tñ ad distinguendum pulchrè vniuersitatis ordinem, alia alijs dispensantibus regit, non immeritò reges angelorum spiritus accipimus, &c. Sed pro solutione argumentorũ, ad oppositum notãdum, quòd prælatio, & dominium inter homines accessit, non natura, sed ex vitio. Quod ostendens Greg. ait. Omnes homines natura genuit æquales, sed accessit dispensatio ordinis, vt quibusdam prælati videamur. Si igitur hoc à mente deprimimus, quod temporaliter accessit, inuenimus citius, ꝙ naturaliter vnum sumus. Plerumque enim animo se accepta potestas objicit, cumque tumidis cogitationibus allidit. Manu ergo humilissimæ cõsiderationis deprimendus est tumor elationis. Si enim apud semetipsam mens descendit de vertice culminis, citius planitiẽ inuenit naturalis æqualitatis. Nã, vt præfati sumus, omnes homines natura æquales genuit, sed variante meritorum ordine, alios dispensatio occulta postponit. Ipsa autem diuersitas, quæ accessit ex vitio, rectè est diuinis iudicijs ordinata: vt quia omnis homo iter vitæ non rectè graditur, alter ab altero regatur. Ex hoc patet, quid dicendum ad argumenta, quæ procedunt de natura integra, non de corrupta.

Psal. 8. — *Dan. 10.* — *Prelatio & dñiũ inter homines ex vitio processit.* — *Greg. 21. mor. c. 11.*

Populus eius, & oues pascuæ eius, introite portas eius in confessione: atria eius in hymnis: confitemini illis. 1691

HIc ad laudem Christi singulariter inducuntur ministri ecclesiæ, qui singulari modo dicti sunt populus Dei, & oues pascuæ. Dicebantur enim populus Dei, quia singulariter ad eius ministerium electi. Dicebantur oues pascuæ: quia isti pascebantur, & viuebãt de oblationibus, & decimis, quæ Deo offerebantur. Vel hoc ẽt potest intelligi vniuersaliter de oĩbus hoĩbus, quia Deus singulari cura regit, & gubernat hoĩes, vide ver. 1638. Sequitur, *Introite portas eius in confessione.* Hæc est secunda pars principalis, in qua fm gl. agit de confessione criminis, q.d. monui intrare in cõspectu eius, nec dubites si peccator es, quia misericordia Dei est. Ergo introite confidenter, non foris stetis, vbi sunt hostes. Dicit ergo, Intrate portas eius in confessione. Et aduerte, ꝙ per portas intelligit cõfessionem, quia sicut in porta est initium domus, sic confessio est principiũ salutis. Et ista confessio criminis ẽt cõtinet confessionẽ laudis, quia & nostra accusatio ad laudem pertinet ignoscẽtis. Et ideo post cõfessionem statim adiungit & laudem, dicens, *Atria eius in hymnis; confitemini illi.* Et ad istum intellectum hunc passum sic exponit gl. dicens, *Introite portas eius in confessione.* In portis initiũ est, & cõfessio peccatorũ, de qua hic agitur est, à qua incipimus ad misericordiam intrare. Et sic est sensus, Intrate portas eius, f. misericordiæ, in confessione, idest, à confessione incipite ad misericordiã Dei intrare, non à vobis facti: laudate eum, à quo facti estis, vos accusando, quia & vestra accusatio ad laudem spectat ignoscẽtis. Et cũ intraueritis in atria eius, i. in amplitudinẽ cœlestis beatitudinis, gratiæ plenitudine percepta, confitemini illi in hym-

Confessio est principiũ salutis.

hymnis, i. in laudibus. q. d. Cum intratis, vos per confessioné accusate, cum autem intraueritis, ipsum laudate. Sed quia hic agitur de confessione criminis, notandũ ꝙ confessio fieri debet de proprijs peccatis, nõ de alienis, quia seipsum accusare debet, & non aliũ. Sicut & vulneratus curari desiderans sua vulnera ostendit medico, & non aliena. Sic enim Psalmista cõfiteri docet, d. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meã dño. Vbi docet cõfitenté se accusare non excusare, d. Confitebor aduersum me, docet aliena peccata tacere, & solũ propria confiteri, d. Iustitiã meã, s. non alienã. Contra hoc multi facientes in confessione seipsos excusando, peccata profitẽtur aliena, & tales venia non sunt digni. Sic fecit Adam, qui de peccato suo requisitus à dño, seipsum excusans peccatũ vxoris protulit, dicẽs, Mulier quã dedisti mihi sociã, dedit mihi & comedi. Similiter & mulier peccatũ dæmonis confessa fuit, d. Serpẽs decepit me, & comedi. Non sic fecit Magister pincernarũ Pharaonis, qui peccatũ suũ confessus est, & non alienum, dicens, Confiteor peccatũ meũ. Et in figura huius dr Iosu. 7. Dixit Iosue ad Acham, qui fuerat furatus palliũ coccineũ, ducentos siclos argenti, & virgã auream, Fili, da gloriã Deo, & confitere, & indica mihi quid feceris. Ad cuius euidentiã sciendũ, ꝙ Acham, qui interpretatur peruertẽs, significat peccatoré, qui peccando peruertit ordiné diuinæ iustitiæ, dum peccãdo seipsum Deo præponit, & dilectioné creaturæ dilectioni creatoris. Vnde de peccatoribus sub nomine peruersorum dr, Generatio praua, & peruersa est & infideles filij. Hic igitur talis peccator furatur pallium coccineum, &c. Color enim coccineus, qui est color rubeus, significat charitatem, vt ait glo. Exo. 25. Quæ, scilicet charitas ad modum pallij oĩa turpia, & peccata operit. Pro. 10. Vniuersa delicta operit charitas. Argẽtum autẽ, quod est album, & sonorũ, significat eloquentiam honestã, & diuinorũ: iuxta illud Psal. 11. Eloquia dñi argentum igne examinatũ, &c. Virga autẽ aurea significat pietatis opera, quibus suis subuenit indigentibus, vt expresse figuratur in virga Assueri, quã extendebat in signũ clemẽtię. Hester 4. Hæc autem tria sic se habent, ꝙ charitas stat in mente, eloquium in ore, sed pietas in opere. Acham ergo, idest, peccator furatur pallium coccineum, dũ peccat corde. Furatur argentum, dum peccat ore. Furatur virgam auream, dũ peccat opere. Cuilibet ergo tali loquitur Iosue, qui saluator interpretatur, idest, Iesus Christus, dicens, Fili, da gloriam Deo, & confitere. Et modum confessionis subdit, dicẽs, Et indica mihi, quid feceris. q. d. indica peccata, quæ fecisti, & non aliena. Sed dices, Nunquid aliquando licet aliena peccata in confessione dicere? Dico ꝙ sic, non ad sui excusationé, sed magis ad accusationem & sui peccati declarationem. Aliquando enim tale est peccatum, quod declarari, nõ potest, nisi narrato peccato alterius. Verbi gratia, quis cognouit matrem, ipsa volente talis enim non potest declarare peccatũ suum, nisi dicat & peccatum matris. Qui autem aliena peccata vult exprimere ad sui excusationem, talis suum peccatum in Deum videtur impingere, quod omnino iniustum est. Quod expresse ostendit gl. super illud Psal. 31. Dixi, confitebor aduersum me, &c. d. Multi enim cõfitentur iniquitatem suam, sed aduersus Deum, &c. vide suprà versic. 471. Dicant ergo illi potius, domine miserere mei, sana animam, quia peccaui tibi. Ita clamat æger ad medicũ, d. Cum libero arbitrio me creauit Deus. Ideoque, si peccaui per meipsum peccaui, non fatum, non fortuna, non diabolus me peccare coegit, sed ego voluntariè persuadenti consensi. Et sic proprium peccatum confiteatur, non excuset. Vnde pręcipitur. Num. 5. Vir, siue mulier cum fecerint ex omnibus peccatis, quæ solẽt accidere hominibus, &c. confitebuntur peccatum suum, scilicet, non alienum.

Confessio debet fieri de peccatis proprijs, non de alienis.

Psal. 31.

Gene. 3.

Gene. 40.

Deut. 32

Questio. Not. quo al. quis potest cõfiteri peccatũ alterius in confessione.

Laudate nomen eius, quoniam suauis est Dominus, in æternum misericordia eius: & vsque in generatione, & generationem veritas eius. 1692.

HIc hortatur ad dictam confessionem criminis faciendam, ostendẽs quòd omnibus liberè parcit. Et hoc est, quod

quod dicit: *Laudate nomen eius*. Laudat A peccator nomen domini, quando seipsum confitendo accusat: quia, ut dictum est, confessio criminis est ad laudem Dei misericorditer indulgentis. Non enim est Deus ita peccatoris iratus, quin per confessionem statim dulcescat. Vnde subditur. *Quoniam suauis est dominus*: vt statim misereatur. Vnde *in aeternum misericordia eius*, quia hic à culpa liberat, & in futuro coronat. Et quia fideliter omnibus adimplet promissa, ideo subditur, *Et vsque in generatione, & generationem veritas eius*. Generatio enim B est duplex, scilicet in praesenti, quae parit mortales, & altera caelestis, quae parit aeternos. Et in vtraque est veritas eius complens promissa. Sed hic est vnum dubium. Cum quis volens alicuius nomen honorare, & laudabile, ac famosum reddere, ipsum conatur multis imponere, sic enim pater filio imponit nomen sui patris, & huiusmodi. Cum ergo tota scriptura nos prouocet ad laudem, & honorem nominis Iesu Christi, ut hic, *Laudate nomen eius*. Quare ergo nomen Iesu Christi in baptismo aliquibus non imponitur, cum tamen nomen matris eius, scilicet Maria, multis imponatur mulieribus? Ad hoc respondetur, quòd ideo nomen Christi Iesu nulli in nouo testamento imponitur, ne hoc nomen ab aliquo sic nominato per peccatum aliquod deturpetur, vel vilipendatur. Nomen verò matris potest imponi, quia si aliqua mulier vocata Maria peccet, non ad Mariam matrem domini refertur vilipensio nominis, sed ad alias mulieres hoc nomine vocatas, quae ipsum nomen deturpauerunt. A tribus enim mulieri- D bus illud nomen Maria mirabiliter fuit vituperatum. Primò à Maria sorore Moysi, quae ipsum deturpauit per superbiam, & murmurationem. Secundò à Maria matre Ioannis, & Iacobi, quae ipsum deturpauit per auaritiam, & cupiditatem. Christo dicens, Dic ut sedeant hi duo filij mei, &c. Tertio à Maria sorore Lazari, quae ipsum deturpauit per luxuriam, & carnalem delectationem. Luc. 7. Ecce mulier, quae erat in ciuitate peccatrix, &c.

Iesu Christi nomē quare nulli imponitur.

Maria nomē ab aliqbus fuit deturpatum.

Nu. 12.

Matt. 20

PSAL. C.

M*isericordiam, & iudicium cantabo tibi domine.* 1693

Titulus huius Psalmi est, *Psalmus ipsi Dauid.* Ex titulo apparet auctor Psalmi, scilicet, Dauid, sed non apparet materia. Quantum ergo ad materiam Psal. sciendum, quod secundum literam Dauid quando post multas persecutiones vidit se à Deo liberatum, & ad regnum assumptum, atque stabilitum, ut dicitur 2. Reg. 5. Cognouit ergo Dauid, quod Deus confirmasset eum regem super Israel, tunc Dauid firmiter in corde suo deliberauit vti benè potestate regia. Et quia duae sunt praecipuae uirtutes regiae, scilicet, misericordia, & iustitia, vt dicit Isidor. 9 Etym. Ideo firmiter proposuit istas duas habere virtutes: ut scilicet bonis esset pius, & misericors, malis autem iustus. Et de istis promissionē fecit Deo ista se obseruaturum: Et tunc promittendo fecit hunc Psal. d. *Misericordiam, & iudicium cantabo tibi, domine.* Deo enim C modulantius cantamus operibus bonis quàm vocibus. Per ista autem voluit Dauid duplicem Christi aduentum demonstrare futurum, s. aduentum in carnem, qui fuit misericordiae, & aduentum ad iudicium, qui erit iustitiae. Primus inducit nos ad spem veniae, ut lapsi surgāt à culpa. Secundus nos ducit ad timorē diuinae iustitiae, ne cadant in gratia stantes. Ista enim duo sunt causa prosecutionis omnis boni, & vitationis omnis mali. Et hoc est, quod hic ait gl. Hic Psalmus est centesimus, & ideo sicut centesimus est perfectus numerus, sic iste Psalmus continet, & docet normam perfectae sanctitatis. Hic enim docemur bonum appetere per misericordiam, mala fugere per iustitiam, in quibus consistit perfecta cōuersatio vitae. Et quia omne bonum nostrum procedit à Christo, ideo iste Psalmus, qui perfectum docet esse hominē, Christo attribuitur. Est ergo sensus tituli talis. *Psalmus ipsi Dauid*, i. iste Psal. attribuitur ipsi Christo, ut hoc totū, quod hic docemur virtutibus Christi applicetur. Sic ergo agit Psal. iste de misericordia.

Isidorus.

dia, & de iudicio Dei, sub misericordia, & iudicio ipsius Dauid. Quantū ad literam iste Psalmus habet tres partes, quia primò ostenditur qualiter Dauid deuotè se habuit circa Deum: secundò qualiter mundè erga seipsum: ibi, *Perambulabā*, Tertiò qualiter iustè quo ad subditū sibi populum: ibi, *Nō proponebam*. Prima in duas: q a primò ostēditur deuotionis materiā: secundò deuotionis formā, q, s. est discretio operationis, ibi. *Psallam*. Insimul tractabo literā cum sensu prophetico. Quantū ergo ad sensum literæ ostēdit deuotionis suæ materiā erga Deum, d. *Misericordiam, & iudicium*, &c. Materia enim nostræ deuotionis est, ut recognoscamus Deum misericordem, & iustum, misericordē, bona conferendo, iustū, mala puniendo. Dicat ergo *misericordiā, & iudiciū*, &c. q. d. *Cantabo tibi*, i. laudibus extollā misericordiā tuā, & iudiciū tuū. Misericordiā, quia me gratiosè à multis liberasti periculis, & gratiosè ad regnum promouisti, & in illo me confirmasti. Iudiciū, quia Saulē, & domū eius propter ipsorū demerita abiecisti. Et per ista verba vult Dauid ostendere, q omne nostrū bonum, & prosperitas est ex Dei misericordia, omne aūt malū pœnæ, uel aduersitatis est ex Dei iustitia: quia mala nobis immittit iustè pp peccata, bona nobis misericorditer tribuit præter merita nost. a. vide sup. versicu. 1587. Per ista enim verba stantes terret per iustitiam, ne cadant, iacentes verò per misericordiam hortatur ut surgāt. Vnde hic dicit gl. Nemo de Dei misericordia præsumat impunitatē, quia est ei iudiciū, & nemo mutatus in melius iudiciū timeat, quia præcedit misericordia. Hæc enim semper simul in eo sunt. Deus. n. nec in bonitate misericordiæ perdit iudicij seueritatem, nec in iudicando cum seueritate amittit misericordiæ bonitatē. Sed & per tempora hęc duo distinguūtur sm effectus. Misericordia enim nunc omnibus offertur, & multipliciter exhibetur, iudicium aūt in futuro. Hic enim est tēpus misericordiæ, cum Dei patientia peccantes ad pœnitentiam adducit, & bonis & malis tēporalia bona præstat. In futuro aūt tēpus iudicij, cum vnicuique sm merita

Misericordia & iudiciū à peccatis nos præseruant.

E reddet. Hęc duo mutua societate sibi iūguntur. In his duobus breuiter includit omnia opera Dei. Tamē nota q ista duo, scilicet, misericordia Dei, & iudicium à nobis secundum status diuersitatē diuersimodè consideranda sunt, quia existentes in gratia iustitiam cōsiderare debēt, & non misericordiam qua faciliter parcit. Existentes verò in peccato considerare debent, non iustitiam, ne desperent: sed misericordiam, qua redeuntes liberaliter recipit. Et hoc est, quod dicit Gregor. Pius quippe ac iustus est conditor noster &c. vide versic. 369.

Greg. 33 mor. c. 15 1694

F *Psallam, & intelligam in via immaculata: quando venies ad me.*

Hic ostendit suæ deuotionis forma. Vbi notandum quòd quamuis dona gratuita Dei etiam malis dentur, inter quæ est donum prophetiæ, quia mali etiam aliquando prophetizant, sicut fecit Caiphas pronuncians vtilitatem mortis Christi, d. Expedit, ut vnus homo moriatur pro populo &c. Tamen in hoc est differentia inter bonos & malos spiritum prophetiæ habentes, quia boni intelligunt, q u d prædicunt, mali autem non intelligunt, quod prophetizant, sicut Caiphas non intellexit, quæ Spiritussanctus per eum loquebatur, sed boni intelligunt intellectum spiritus in ijs, quæ proferunt. Et hoc est, quod hic ait Psal. *Psallam*, idest cum hilaritate benè operabor. Et sic existens in via immaculata, s. viuens sine peccato intelligam, quando uenies ad me, scilicet per spiritum propheticum, mihi reuelando secreta tua. Et notandū quòd prophetæ quamuis sint boni, & in statu gratiæ, non tamen semper adest eis spiritus propheticus, sed quandoque ab eis recedit, quandoque ad eos venit, sicut ostendit Greg. super Ezechielem hom. 1. de Natham propheta, dicens, Nathan etenim prophetam sanctum uirum fuisse quis nesciat, qui Dauid regem, & de culpa apertè reprehendit, & quæ ei pro culpa eadem essent ventura, nunciauit. Quē tamen dum idem Dauid, quia templum Deo vellet construere, requisisset, illico respondit. Omne, quod est in corde tuo, vade & fac, quia dns tecum est. De quo

Ioan. 11.

G

Prophetis nō semper adest spiritus prophetię. Greg. super Ezechiel.

H

illic

illico statim subditur, Factum est autem in nocte illa, & ecce sermo domini ad Nathan, dicens, Vade, & loquere ad seruum meum Dauid. Hæc dicit dñs Deus, Non tu ædificabis mihi domum ad habitandum, sed, cum completi fuerint dies tui, & dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de vtero tuo, & firmabo regnum eius, ipse ædificabit mihi domum. Ecce Nathan propheta, qui prius dixerat regi, vade, & fac, ipse postmodum per prophetiæ spiritum hoc fieri non posse denuncians filiũ regis hoc facturum prædixit. Quia quod de suo spiritu dixerat, falsum fuisse deprehendit per spiritum prophetiæ, qui ad eum venit, &c. Ex quibus patet, quòd qñ Nathã primò dixit regi, omne, quod est in corde tuo, vade, & fac. &c. ꝙ tunc spiritum prophetiæ non habebat, qui se quenti nocte venit. Et hoc est, quod hic Dauid ait, dum ero in via immaculata, idest, in statu gratiæ, intelligam, quando venies ad me, s. per spiritum propheticũ.

Aduẽt⁹ Christi duplex, s. in carnẽ & ad iudiciũ. Vel hoc potest intelligi de aduentu Christi in carnem, vel ad iudicium. In carnem enim venit sine peccato, vixit sine peccato, transiuit ex vita ista sine peccato. Et hoc est ꝙ ait, *Psallam*, & sic intelligam qn venies ad me, scilicet, carnẽ assumendo immaculatam. Vel per viam immaculatam, qua venit ad nos, intelligitur Virgo Maria. Si autem de aduentu ad iudicium intelligitur, sciendum, ꝙ tunc sancti videbunt Christi diuinitatem, per q̃ omnia cognoscent in verbo, non autem mali. Et sic est sensus, *Psallam*, idest, cum hilaritate bona operabor, & hic existens in via immaculata, quando venies ad me iudicandum intelligam, idest, omnia intelligam, quia videbo verbum in quo omnia relucent. Quid enim est quod nõ intelligit qui videntem omnia videt? quasi nihil, vt ait Gregor. lib. 2. mor. c. 3. Hic appone origi. 1086. & applica.

1695 *Perambulabam in innocentia cordis mei in medio domus meæ.*

Ostendit Psalm. qualiter mundè se habuit ad seipsum. Cum enim vita regis sit quoddam speculum, & quædã regula subditorum, quæ imitanda proponitur, si vita regis fuerit munda, faciliter ad munditiam trahit subditos, similiter si maculata, faciliter eius exemplo maculantur & subditi. Et hinc est, quòd reges, & prælati peccantes, non solũ pro peccatis suis merentur puniri, sed etiam pro peccatis subditorum, quæ illis imputantur. Vnde dicitur. 11. q. 3. præcipuè.

Gregor. Vnde vt ait beatus Gregor. Scire etenim prælati debent, quòd, si peruersa vnquã perpetrãt, tot mortibus sunt digni, quot ad subditos perditionis exempla transmittunt. Vnde necesse est, vt tãto cautius se a culpa custodiant, quantò per praua quę faciunt, non soli moriuntur. Et ideo Dauid videns se regẽ, & aliorũ dñm, studuit mundam vitã ducere. Et hoc est, qđ ait, *Perambulabã in innocentia cordis mei*, i. in puritate conscientiæ meæ. *In medio domus meæ*, s. cordis, q. d. multo plus innocentiã extra seruaui. Quia magni homines principes, & reges magis sunt solliciti seruare honestatem inter extraneos, quàm inter domesticos, & plus sollicitantur de exteriori honestate quàm de interiori.

Questiõ. Innocentia multiplex. Sed forte dices. Quomodo Dauid se dicit perambulasse in innocentia, cum tamen scienter, & ex malitia multa enormia peccata commiserit, vt dictum fuit versic. 54. Innocentia autem omne peccatum excludit. Quod patet. Innocens componitur ex in, quod est non, & noceo, es. Omne autem peccatum nocet. Et sic nullus peccator innocens dici põt. Dicendũ, ꝙ duplex est innocentia, s. quædã cõcrea a, vt est innocentia angelorũ beatorum, quæ nunquam peccatum admittit. Et sic Adam ante peccatum fuit innocens. Alia est innocentia recuperata, s. qñ peccator à peccato purgatur per sacramentũ baptismi & pœnitentiæ. Primam innocentiã nunquã habuit Dauid, sed secundã, quia per pœnitentiam absolutus fuit à peccato, vt psal. 50.

Innocẽs propriè solus Christ⁹ dicitur. Et ꝙ generaliter loquendo de prima innocentia, vel secunda, nullus plenè innocens dici potest præter Christum. Qm̃, vt dictum est, innocens idem est, ꝙ non nocens. Et in hoc differt Christus ab alijs sanctis, quia alij faciẽdo mirabilia sua, vel orationes suas aliquibus nocebant, Christus nulli vnquã nocuit, sed omnibus profuit, Act. 4.

Qui transiuit benefaciendo, & sanando omnes oppressos à diabolo: quoniã De⁹ erat cum illo. Alij autẽ sancti à Christo et multoties alios offendebant, saltẽ corporaliter in suis portentis, & mirabilibus, vt patet de Moyse. Ad cuius orationem aperta est terra, & deglutiuit Dathan, & Abiron. Nu. 16. De Helia, ad cuius preces ignis descendit de cęlo: & consumpsit duos quinquagenarios cum centum viris. De Helisæo ad cuius preces egressi sunt duo vrsi de saltu, & lacerauerunt quadraginta, & duos pueros, qui insultabant ei. De Petro, ad cuius verbũ Ananias, & Saphira expirauerunt ad pedes eius. Christus omnibus benefaciendo, nunquã alicui nocuit: quinimò quando virtutem suæ punitiuæ iustitiæ ad terrorem peccatorum volebat ostendere: hanc exercebat non in hominibus, sed in bestijs vel arboribus, vt patet quando ad Christi imperium grex porcorum præceps ruit in mare. Matth. 8. Et arbor fic⁹ continuò arefacta fuit. Matth. 21. Vnde Chrysost. super Matth. Christus maledixit ficui, & arefacta est continuò. Quod fecit, vt discipuli scirẽt ipsum malos posse punire. Quia n. vbique sua beneficia tribuebat: nullumque puniebat: oportebat etiam eum suæ punitiuæ potestatis demonstrationem præbere, vt discerent, quòd poterat etiam Iudæos persequentes siccare, noluit autem hoc demonstrare in hominibus: vnde in planta suæ potestatis punitiuæ præbuit signum, &c.

4. Reg. 1 · *4. Reg. 2* · *Act. 5.* · *Chryso.*

1696 *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam: facientes præuaricationes odiui.*

Hic ostendit Dauid cõsequenter suã iustitiam ergo populum. Et quia in populo aliqui sunt mali, & aliqui boni: ideo primò ostendit quomodo se habuit erga malos, secundò quõ erga bonos: ibi, *Oculi mei.* Prima pars diuiditur in quatuor partes: secundum ꝙ quatuor peccatorum genera specialiter nominat quæ persequebatur, & odiebat, quia primo legis præuaricatores odiebat, secundò inuidios malignantes reprobabat, ibi, *Non adhæsit,* tertiò proximorum detractores puniebat, ibi, *Detrahentem,* quartò superbos, & auaros fugiebat: ibi. *Superbo oculo.* Quantum ad primam sciendum, quòd secundum Grammaticos præuarico, cas, componitur ex præ, & varico, cas, varicare autem idem est ꝙ claudicare, vel curue incedere: quod sic dicitur à quadã vena intrinseca, quæ si lædatur, statim reddit hominem curuum, & claudicantem. Et sic præuarico, cas, idem est quod præ alijs varicare & claudicare. Et quia maxima claudicatio est, quæ fit mẽte circa legem Dei, ideo varicatio accipitur pro transgressione legis, & præceptorum. Et sic præuaricare est præ alijs legẽ Dei transgredi, & præuaricator dicitur talis transgressor, & præuaricatio talis transgressio. Quid est ergo facere præuaricationes, nisi facere opposita legis per quę lex transgreditur? Et sic qui furatur, qui idololatrat, qui aliquo peccato trãsgreditur legem, ille facit præuaricationem, talis autem rem facit iniustam. Et tales Psalmista odio habebat, de quibus nunc ait, *Non proponebam ante oculos,* scilicet, mentis: quia non diligebam rem iniustam, s. illa peccata, per quæ lex transgreditur: immo *facientes præuaricationes odiui.* i. legis præuaricatores. Et istud odium est perfectum, & laudabile, vide de odio multiplici versic. 303. Et aduerte, ꝙ dicit, *Nõ proponebam ante oculos meos rem iniustam.* In oculo. n. corporali signum datur amoris, quia si aliquã rem frequenter oculus videre cupit: signum est quòd illam diligit. Vnde dicit Philosophus de regimine principum ad Alexandrum, Si videris hominem frequentantem in te visum, & suspirantem: hic te diligit. Sic & eodem modo, qui delectabiliter, & frequenter aliquid ponit ante oculos mentis: signũ est, ꝙ illam rem diligit. Et per oppositum, illud, quod ante oculos mentis non vis ponere, illud odio habes. Et ideo Psalmista ait, *Non proponebam ante oculos meos rem iniustam,* &c. Et ideo oculi tam mentis quàm corporis cautè sunt custodiendi, vide versi. 1261.

Præuaricatio qd est. · *Oculus signum dat amoris.* · *Aristot.*

Non adhæsit mihi cor prauum, declinantem à me malignum non cognoscebam. 1697

Hic inuidos, & malignantes reprobabat. Vbi nota, quòd malignus idem est, ꝙ malo igne ignitus, vide supra versi.

Inuidia est peior ignis.

verſ.566. Quis aūt peior ignis inuidia, q̄ ex bonis alterius propriā ſubſtantiā cōburit? Qui aūt tales malignos approbat vel diligit, cor tortum hēt, & prauum, q̄a ad vitia inclinatum. Et tale cor Pſal. à ſe excludit, d. *Non adhæſit mihi cor prauum.* Cor aūt qualiter multipliciter dicatur prauum, vide verſ. 1288. qui aūt cor prauum non hēt, malos non approbat. Et hoc eſt ꝙ ſubdit. *Declinantem à me malignum non cognoſcebam.* Declinat quis ab alio, q̄n ipſum, & eius exempla non imitatur, q̄n ipſum odit, q̄n per inuidiam ei æmulatur. Et hoc eſt ꝙ ait. *Declinantem à me malignum*, ſ. non me imitantem, ſed magis per inuidiam odientem: *hunc non cognoſcebam.* i. nō approbabam. Cognoſcere enim aliq̄n ſtat pro approbare, ſicut nō cognoſcere pro reprobare vel nō approbare. Sic enim dicebat Chriſtus fatuis virginibus, Amen dico vobis: neſcio vos. i. non approbo, ſed magis reprobo.

Mat. 25

Notandū ꝙ ne cor noſtrum ſit prauum, illud Deo debemus offerre liberaliter, integraliter, & perpetualiter, vide verſ. 1208. Vel cor prauū dr̄ cor induratum, & obſtinatū in malis. Et tale dēt virtute pietatis emolliri. Nā vt dicit magiſter de proprieta. re Cor eſt quædam ſubſtantia carnea dura. Sic myſticè cor durum dr̄, ꝙ caret emollitie pietatis, de quo dr̄ Iob 41. Cor eius indurabitur quaſi lapis. Vnde Bernar. lib. de conſideratione ad Eugenium, dicit, Quæris quid eſt cor prauū, & cor durum? Solum enim cor durum & prauum eſt, ꝙ ſemetipſum non ſentit. Quid me interrogas? Interroga Pharaonem. Quid eſt ergo cor durū? Ipſum eſt, ꝙ nec compunctione ſcinditur, nec pietate emollitur, nec mouetur precibus: minis non cedit, flagellis induratur, ingratum eſt ad beneficia, ad conſilia infidum, ad iudicia ſæuum, inuerecundū ad turpia, impauidū ad pericula, inhumanū ad humana, ſerū ad diuina, præteritorū obliuiſcens, præſentium negligens, futura nō præuidēs. Ipſum eſt cor durū & prauum, cui præteritorū præter ſolas iniurias nihil omnino præterit, præſentia nō attendit: futurorum nulla niſi forte ad vlciſcendum proſpectio, ſiue præparatio eſt. Et vt in breui cuncta horribilis mali

Cor prauū dicit cor obſtinatum.

Bernar.

Nūquid ſit cor durum.

A mala complectar, ipſum cor durum eſt ꝙ nec Deum timet, nec hominē veret &c. Tale fuit cor Pharaonis, de quo Exod. 7. Induratum eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos, ſicut p̄ceperat dominus. Sed mirabile eſt, ꝙ iſtam prauitatē, vel duritiē cordis facere Deus in nobis dr̄. Vnde dn̄s dixit Moyſi, Ego indurabo cor eius &c. Sed hoc ſic intelligi debet, nō ꝙ prauitatem, & duriciem cordis vitioſam Deus faciat, ſed quia facit ſigna, & mirabilia, quib. viſis, cor emolliri deberet, ſed ex illis ſua malitia deterior efficitur. Vnde

Cor Deus indurat et quomodo.

Exo. 7.

B Origenes exponēs dicta verba, ego indurabo cor eius, dicit, Aſſiduè Deus dicit, indurabo cor eius, & multiplicabo ſigna tanquam neceſſaria fuerit induratio cordis Pharaonis, vt ſigna multiplicarentur. Vtitur ergo Deus bene cordib. malis ad id, ꝙ vult oſtendere bonis, vel quod facturus eſt bonis. Et quamuis cuiuſq; cordis in malitia qualitas, i. quale cor hēat ad malū, ſuo fiat cordis vitio ꝙ inoleuit ex arbitrio volūtatis, ea tamen qualitate mala vt huc, vel illuc moueatur, cū huc, ſiue illuc malis moueatur cauſis, fit, qui-

C bus animus propellitur, quæ vt exiſtant, vel non, non eſt in hominis ditione, ſed venit ex occulta Dei prouidentia iuſtè, & ſapienter omnia, quæ creauit, diſponentis, & adminiſtrantis. Vt ergo tale cor prauum, ac durum habeat, quòd patientia Dei non mouetur ad pietatem, vitij propriè fuit: ꝙ vero ea facta ſunt, quibus cor ſuo vitio tam malignum reſiſteret iuſſionibus Dei (hoc eſt enim, ꝙ dicitur, induratum, quia non flexibiliter conſentiebat, ſed inflexibiliter Deo reſiſtebat) diuinæ diſpoſitionis fuit, quia ta-

D li cordi euidēter iuſta pœna parabatur: qua timentes Deum corrigerentur, propoſito eis lucro. V. g. Propter hoc ꝙ homicidium committitur, alter auarus, alter pecuniæ contemptor mouetur, ille ad facinus, ſcilicet perpetrādum, ille ad cauendum, lucri tamen propoſitio in eorum poteſtate non fuit. Ita cauſæ veniūt malis, quæ non ſunt in eorum poteſtate, ſed hæ de illis faciunt, quales inuenerūt iam factos proprijs vitijs ex propria voluntate. Poteſt etiam ſic accipi, indurabo cor eius, i. quàm durum ſit cor eius,

 demon-

demôstrabo. Et ideo quia prauitas,& duritias cordis nô à Deo,sed à propria malitia,procedit,pęnã meretur ęternã. Eccl.3. Cor durũ malè habebit in nouissimo. Istud aũt cor durũ pietate diuina dêt emolliri, quod multotiens mollificatur per aduersa,teste Iob de se ipso dicente, Deus emolliuit cor meũ. Et statim modũ subdit, d. Et omnipotens côturbauit me. Quod.n.cor tã durũ,quod timore aduersitatis æternæ non emolliatur? Vñ Greg. exponens prędicta uerba d. Diuino munere cor durum molliri dr̃, quia superni iudicij timore penetratur. Molle n. est, quod penetrari potest,durum aũt, quod penetrari non potest. Qm̃ per Salamonẽ dicitur, Beatus homo, qui semper pauidus est, qui verò mẽtis est duræ, corruet in malum. Virtutem ergo suę fortitudinis,nô sibi,sed auctori attribuit, qui ait, Deus molliuit cor meum, & omnipotẽs conturbauit me. Non autem secura, sed conturbata sunt corda bonorum, quia, dũ futuri examinis pondus considerant, quietem hic habere non appetunt: securitatem suam districtionis intimæ consideratione perturbant. De isto ergo corde prauo,& duro, dicitur Hier.17. Prauum est cor hominis, & inscrutabile.

Iob 23.

Greg.lib. 16.mor. c.20.

Prou.28

1698 ***Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.***

Detractio multiplex.

HIc ponitur tertiũ peccatum, s. detractionis, quod Dauid odiebat. Ad huius peccati notitiã habẽdam sciẽdum, q̃ detractio est triplex in scriptura, s. detractio sanctitatis, qua à corde stultorum culpa trahitur. Prou.21. Cogitat iustus de domo impij, ut detrahat à malo. Detractio æquitatis, qua pœnis vita malorum traditur. Esa 14. Veruntamẽ ad inferos detracta est superbia tua. Detractio prauitatis, qua verbis iustorũ fama læditur Iac.4. Nolite detrahere alterutrũ &c. vide sups. ver.629. Et quid sit detractio,& vtrum detrahens semper teneatur famam restituere. uide ver.828. Et quòd omnis detractor est inimicus versi.1594. Et quia istud detractionis vitium est maximè detestandum, ideo hoc magis declarans, noto quòd antiqui mortales istud uitium per coruũ figurabant,

Detractio figuratur p coruum.

E & mirabilẽ imaginẽ ei faciebãt. Primum ideo, q̃ conditiones corui videtur habere. Nã,ut docet experientia, coruus est auis iniquitatis furtis assueta. Loquacitatis linguis variata. Dolositatis vulpi sociata. Malignitatis bonis inimica. Impietatis pullis indurata. Dãnabilitatis dijs dedicata. Quæ omnia vitiũ detractionis continet. Imaginem aũt detractionis taliter figurabant. Erat.n. imago hominis existentis in equo pallido, q̃ in manu flagellũ gustabat, in quo quinq; versus scripti erãt. Primus, famã furor, qua melius manet in hoĩe nihil. Secũdus erat, uarijs

Detractionis imago.

F armatus gladijs mores oẽs lacero linguis. Tertius erat, dolo dolens semper volo, cunctos decipere volo. Quartus erat, lędere volens alios, me dolo perimo meo. Quintus erat, me uerbis perimẽs primo, cor de nulli parco secũdo. Quę breuiter deduco. Primò coruus est auis furtis assueta. Vnde 12. de propriet.re. dr̃, q̃ coruus est auis dolosa, res furtiuè subtrahẽs & subtractas abscõdens. Sic & detractor furatur aliorũ famã. Multi.n. vidẽtes, q̃ proprijs meritis laudes nõ pñt acquire-

Detractor comparatur coruo in multis.

G re, conantur alios per detractionẽ diffamare, ut saltẽ respectu illorũ quos se peiores esse alios faciunt credere, ipsi boni reputẽtur. De quib. ait Hier. in epist. Vilũ hominũ detractorũ,& suã laudẽ quęrentium est, alios facere viles, ut in cõparatione aliorũ laudari possint,& quo suo merito placere non pñt, placere volũt cõparatione aliorũ aliàs peiorũ. Et hic est, q̃ detrahere est famã alterius furãdo rapere. Ex hoc apparet huius peccati grauitas, quia quanto res ablata est preciosior, tãto illius furtũ grauius est peccatũ.

H Quæ aũt res in hac uita gloriosior, alias preciosior, q̃ fama potest haberi? Certè nulla, teste sapiente Prou.22. Melius est nomẽ bonum, q̃ diuitiæ multæ. In cuius signum antiqui cætera oĩa spernebant, imò ẽt mori non dubitabant, ut sibi nominis famam acquirerent. Sic agebant Romani, quia ut d. Augu.5.de ciuit. Dei. Ipsi pro fama acquirẽda suum viuere ordinabant, pro hac mori nõ timebant, aurum, diuitias, luxuriam, cæterasq; mũdi cupiditates spernebãt. Sic & in scriptura sacra fecit Eleazar ille, de quo 1.Mac.6.

ut

ut acquireret sibi nomen, se dedit periculo mortis. Quod tanti sapientes nō fecissent, nisi boni nominis fama gloriosissima res esset. Et ideo quia melior est fama omni alia temporali substantia, grauissimū vitiū est detractio, quę hāc furatur. Vñ.6.q.1.deteriores, dr. Deteriores sunt detractores, qui nostrā vitā, famamq; detrahēdo corrūpunt, q̄ qui substātias alioru, prędamq; diripiūt. Et ideo subditur, Quia illi ea, quæ extra nos sunt, licèt nostra sint, auferunt, detractores verò nos ipsos diripiū. Et ideo quia detractor sicut coruus furatur, dr Iob 19. Venerunt latrones, fecerunt sibi viam per me, & cū recessissem ab eis, detrahebant mihi. Secundò coruus est auis loquacitatis &c. qm ut dicit lib.21.de proprieta. re. Coruus est auis clamosa, diuersas formās voces. Sola enim inter aues sexagintaquatuor mutationes vocis habet. Sic & detractor est linguis variatus, quia in nullo statu quis quantumcunque sanctus pōt esse, qn detractor inueniat modum ad sibi detrahendum. Quod declarās Bern. in serm. d. Si pauper es, detractor statim te vilem & abiectum prædicat. Si diues, ambitiosum, auarum, & cupidum. Si affabilis, dissolutum. Si prædicator, uel doctor, humani honoris, & fauoris quæsitorem. Si tacens, inutilem. Si ieiunans, hypocritam. Si comedēs, uoracem. Et tales detractores in Pharisæis figurātur, de qbus dicit Christus Matt.11. Venit Ioannes non manducans, neque bibēs, & dicunt, demoniū habet. Venit filius hominis manducans, & bibens, & dicunt, ecce vorator, potator vini, & peccatorū amicus. Et ideo detractores omni genere linguarū parati ad detrahendum, figurantur per serpentem illum, qui cerastes dr, qui s̄m Magistrum de proprie. lib.18. nocere volens homini, pro omnes uias, & semitas ei ponit insidias, ut suo ueneno ipsum interimat. Sic uerè facit detractor, quia ad omnem statum, ad quem vt bene facias, ite uertas, semper nouo loquendi genere tibi parat insidias. Vnde de talibus dicitur Deuter.32. Dentes bestiarum immittā in eis cū furore trahentiū, i. detrahentiū super terrā, atque serpentium. Vñ Psal.108. Os peccatoris su-

Magister de propriet. re.

A per me apertum est. Sequitur. Pro eo ut me derigerēt, detrahebant mihi, ego autē orabam. Tertiò coruus est dolositatis &c. Unde habet quasi quandam dolositatē, & connaturalē amicitiā cū vulpe. Vñ ait Magister ubi suprà, q coruus amicus vulpis, vnde pugnat cum alijs bestijs pro vulpe. Sic & detractor quandā naturalē amicitiā habet cū vulpe, quia sicut inter oēs bestias vulpis est dolosa, & cautelis plena, sic & detractor semper dolos cogitando seu meditando cogitat qualiter detrahendo alterius famā lędere possit. Quia ut melius eis credatur, antequā

B detractionē proferant, multa signa simulata falsa & dolosa præmittunt. De quibus ait Bern. super Can. ser.24. Detractores quodā simulato verecundiæ fuco cōceptā malitiā quā retinere non possunt, obūbrare conantur. Videas a detractores alta præmitti suspiria, atq; cū quadam grauitate & tarditate, vultu mesto, dimissis supercilijs, & uoce plāgēti egredi maledictionē, & quidē tanto persuasibiliorē, quanto creditur ab ijs, q audiunt, corde inuito, & magis condolentis affe-

C ctu q̄ malitiosè proferri. Doleo, inq detractor, vehementer: pro eo, quia diligo eū, & nunquā potui de hac re corrigere eū, aliàs quidē mihi bene compertū erat de eo istud, sed per me nunquā innotuisset. Et qm per alium res patefacta est, veritatē negare non possum, reuera ita est. Ex quibus patet, q detractores ad modū vulpis cautelosi sunt, fictis palliationibus suas detractiones operiunt, ut nō cognoscant. Vñ cōpassionē prętēdentes, durissimè mordent. Vñ Eccl.10. Si mordeat serpens in silentio, nihil minus eo hēt, qui occultè detrahit proximo suo.

D Quartò coruus est auis malignitatis. Nullū. n. bonū scit facere sed malū. Bonis. n. an malib. & vtilib. multū contrariat. Vñ dicit Magister ubi suprà, q coruus pugnat cū asino & boue, & volat sup ipsos, & nocet eis, pungendo eos cū rostro, & eorū oculos pūgit. Sic & detractor bonis sēper cōtrariatur, Quod patet, q a detractio procedit ex inuidia: ut ostēdit Ricar. in 5. de Trin. Et Greg.6. mor. c.33. Inuidia aūt semper nocet, & contrariatur bonis & melioribus, igitur & detractio, imò

imò quod plus est, sibiipsi maximè cōtrariatur, & nocet, quia omnia merita & spiritualia bona annihilat. Propter quod dicitur, de consec. dist. 5. nihil. Nihil prodest homini ieiunare, & orare, & alia religionis bona facere, nisi mens ab iniquitate, & lingua à detractionibus coerceatur. Vnde detractoribus dicitur Ps. 108. Induantur, qui detrahunt mihi pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua. Quintò coruus est auis impietatis &c. Quia secundum Magistrum vbi supra, tantæ crudelitatis est erga pullos suos, quòd nunquam eis cibū ministrat, quousque eis pennas nigras, & sibi illos videat similes. Sic & detractor est magnæ crudelitatis, quia non solum cibum socijs, & bonis personis non ministrat, sed etiam eorum viuas comedit carnes. Vnde nō minus peccatum est alijs detrahere, quàm proprijs manibus alienum spargere sanguinem, ut dicitur. 11. q. 3. Imò quilibet detractor homicida censetur. 11. q. 1. in summ. de pœn. dist. 1. homicidiorum. Propter quæ consulit sapiens, Prou 4. dicens, Labia detrahentia sint procul à te. Sextò coruus est auis dānabilitatis &c. Vnde dicit Magister vbi supra, quòd coruus apud gentiles fuit Apollini consecratus. Sic & detractor dijs gentium, scilicet dæmonibus est dedicatus, quia omnes detractores vicarij sunt diaboli, & ideo tanquam eius vicarij, & successores eius hæredes erunt, scilicet pœnæ infernalis. Ideo dicitur. 2. q. 7. accusatio, quòd omnis detractor flāmis exuretur nec mirum, quoniam summa iniquitas est alteri detrahere. 6. q. 1. in summa. Propter quod dicitur. 1. Petri 3. In eo quòd detrahunt de vobis, cōfundantur, qui calumniant vestram bonam conuersationem in Christo. Si ergo tantū peccatum est detractio, quid mirum, si detractores, à bonis persequi debent? Propter quod dicit Psalmista. *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar.*

1699. *Superbo oculo, & insatiabili corde, cum hoc non edebam.*

Hic Dauid detestatur superbos, & auaros. Si enim ista accipiantur literaliter, superbos, & auaros Dauid fugiebat. Vnde hic ait gl. *superbo oculo*, id est, cum tumido corde, *& insatiabili corde*, id est, cum auaro, cuius cor satiari nō pōt. *Cum hoc*, s. vtroque *non edebā*, quia Dauid ad literam consortia, taliū uitabat, & fugiebat. Vitium ergo superbiæ p oculos manifestat, dicens, *Superbo oculo*: ex eo quia uitium superbiæ per oculos exterius manifestatur, ut ostendit Greg. lib. 16. mor. c. 11. super illo uerbo Iob 22. Qui inclinauerit oculos suos, ipse saluabitur. Hoc aūt recte dicitur, quia quātū per mēbrorum ministerium deprehendi pōt, prima superbiæ ostensio esse in oculis solet. Hinc etenim scriptum est, Et oculos superborū humiliabis. Hinc de ipso superborū capite dicitur, Omne sublime uidet oculus eius. Hinc de illa generatione, quę ei per infidelitatem adhæsit, scriptum est, Generatio cuius excelsi sunt oculi, & palpebræ eius in alta subuectæ. Oculos ergo inclinare, est nullum respiciendo despicere, sed se minorē atq; imparem cunctis quos aspicit, æstimare. Hoc idē sententialiter dicit lib. 34. mor. c. 16. Vitium uerò auaritiæ per cor insatiabile ponit, dicens, Et insatiabili corde, quia cor auari nunquā satiatur, ut ostendit Greg. super illo uerbo Iob 20. Non est satiatus uenter eius. Vēter quippe iniqui auaritia eius est, quia in ipso colligitur, quicquid iniquo desiderio peruerse glutitur. Liquet verò, qa auaritia desideratis rebus nō extinguitur, sed augetur. Nā more ignis cū ligna quæ cōsumat acceperit, excrescit, & unde uidetur ad momentum flamma comprimi, inde paulo post cernitur dilatari. Cū talibus ergo Dauid non edebat, quia literaliter ipsorū consortia fugiebat. Pōt ēt hoc spiritualiter accipi. Nā comedere, est cibū sibi incorporare. Ille ergo non comedit cum superbis, & auaris, qui ipsorum cibos sibi non incorporat, uel ponit in mēte, ut puta cibus superbi est præsumptio & uanitas cibus auari est pecuniæ cupiditas. Ille ergo non comedit cum superbo, uel auaro, qui in suo corde non ponit uanitatē præsumptionis, nec ambitionem cupiditatis, quamuis cum illis temporaliter comedat, & conuersetur. Et istū intellectum hic ponit gl. dicens,

Superbia p oculus primò ostēditur.

Psal. 17

Iob 41.

Prou. 30

Auaritia insatiabilis est.

Greg. 15. mor. c. 10

Potius

Potius hoc qd addit, *superbo oculo, & insatiabili cordi cum hoc non edebam*, spiritualiter acipiendũ est. Nam & Iesus cum superbis cõuiuatus est, vt cũ Pharisæo, q̃do uenit ad eum Maria peccatrix. Nos quoque abstinemus à conuiuio fratrum notabiliũ, vt corrigantur. Facimus hoc plerunque pp medicinã, sed cum extraneis, multis edimus, vt cũ paganis & cũ alijs impijs, & superbis. Quid est ergo ꝙ Ps ait. *Cum superbo oculo, & insatiabili corde non edebam?* Habet epulas suas cor superbũ, & insatiabile, vnde pascitur, sed non reficitur. Epulæ.n. superbi cordis vanitas, epulæ insatiabilis auaritiæ pecunia. Hoc ergo cibo superbiæ, & cupiditatis iustus nõ pascitur, sed cibo humilitatis, & miericordiæ. Hoc est ergo, cũ istis non edebam, idest, non pascebar, non delectabar, epulis superbię & auaritię. Istũ textũ exponit Ber. contra illos, qui festa Christi celebrant cũ põposo ornatu vestium, & apparatu cibo rũ, dicens. Videas homines seculares in aduẽtu Christi tãta sollicitudine vestiũ gloriã parare, & ciborum delitias, sed ait Christus superbo oculo &c. Ac si dicat, Quid tãta ambitione uestes paras in natali meo? Has de testor ego, superbiã nõ amplector. Quid tanta sollicitudine ciborũ copias reponis in tẽpus illud? Damno ego carnis delitias, non accepto, plane insatiabilis es corde tanta parans, & ex tam longo tempore. Nã & corpori vtique & pauciora sufficerẽt. & q̃ possent opportunius inueniri. Istum etiã textũ aliter exponit Gualfredus, dicens, *Superbo oculo, & insatiabili corde*, &c. Ipsi.n. sunt esuriẽtes, & ebrij, quibus nõ est dominicã cœnã mãducare. Insatiabili corde est illud desiderans, vnde nequeat satiari. Quid illud? cõcupiscentia carnis, & oculorũ ambitio fæculi, uniuersa denique vanitas, curiositas, & voluptas. Nõ.n. satiabis oculus visu, nec auris auditu. Sed & qui diligit pecuniam, non inplebitur ea, nec voluptuosus illecebra, nec ambitiosus honoribus. Superbo oculo est aliud magnum de se sentiens, & dicens, quia diues sum, & nullius egeo, contraria equidem uitia. Sed inter hæc iter mediũ uirtus tenet. Ipsa est de qua ait dominus, Beati q̃ esuriunt, & sitiunt iustitiã, quoniam ipsi saturabuntur His conuescitur dominus, & cum eis cœnat, q̃ aperiunt ei. Nam illorũ nauseam, uel innaturalem famem, ideoq; inexplebilem detestatur.

Corde insatiabilis quis est.

Mat. 5.

Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum, ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit. 1700

OStendit hic qualiter se habeat erga bonos. Et primò hoc facit, secundò iterat suam cũ malis displicentiã, ibi, *Non habitabit.* Sicut enim conuersatio bonorum faciliter malos ad bonum attrahit, sic & malorum conuersatio ad malum. Ex conuictu enim insimul similes mores formantur. Ideo sicut qui conuersatur cũ sancto, sanctificatur, sic qui conuersatur cum peruersis, peruertitur. Et ideo malorum conuersatio est summè fugienda, & maximè clericis, vt cum prauis non cohabitent, sed cum bonis, & fidelibus, & hoc exemplo Dauid dicentis. *Oculi mei ad fideles terræ, vt sedeant mecum.* Vocantur autem fideles terræ iusti, adhuc corpore habitantes in terra. *Ambulans in via immaculata, hic, &c.* Hoc dicit quo ad subditos, & seruitores, q̃a non sufficit consocios habere fideles, nisi etiam & ministri boni habeantur. Et nota, quòd illi ambulant in via immaculata, qui spiritum sequuntur, non carnẽ de quibus ait Apostolus, Spiritu ambulate, & desideria carnis non perficietis. Vbi nota, quòd aliqui viuendo spiritum sequuntur, quia secundum eius inspirationem se regunt. Et isti dicuntur ambulare. Alij verò non spiritum, sed carnem sequuntur, & isti non ambulare dicuntur, sed magis trotare. Quod ostendit Guillielmus de Calce exponens dicta verba Apostoli, dicentis, Spiritu ambulate, &c. dicens, Nostis, fratres, quod nõ omnibus equis ambulare competit, sed solũ domitis, & eruditis, & quos ad hoc flexit sollicitudo magistri. Spiritualem huius vitæ ambulationem solum capiũt homines spirituales spiritualibus exercitijs disciplinati, ab impetu mundi alienati. Qui enim ambulant equi pedes decẽtius mouent, compositis quodammodo passibus edocti. Solent autem equi, quos trotare

Societas & conuersatio bonorum utilis est, & malorũ dãnosa.

Galat. 5

Ambulare secundũ spiritũ, vel secundum carnem.

trotate dicimus, eundo sese distinguere, quāuis ēt multo durius portare sessores. Ambulantes aūt equi quadā pedum cōnexione mouent, & incedētes pulchrius; vt si diligenter attendas posteriorē pedē anteriorē supertrāsire, quodā videbis libertatis incessu, ita ut uelocius ambulēt amplius excedentes. Non longè alio modo distingui possunt ambulantes ſm spiritum, & vt ita dicam ſm carnem trotantes. Carnales.n. distinguuntur incedentes, quos superbia distinguit à Deo, inuidia à proximo, ira à seipsis. sic ita ergo à seipsis disiuncti à seinuicē, & à Deo, nec Deum, nec hominē sessorem recipiunt. Seipsos portare dicendi sunt, quos spūs carnis, quocūq; impellit, vt ēt cōpellat. Qui uerò spū ambulant, coniunctis passibus ambulant, in connexione virtutū, Deo per humilitatē, per charitatem proximo, sibi per munditiā vitæ curriculum persoluentes, per humilitatem sub Deo ambulāt, per charitatē coambulant proximis, per puritatē per ambulāt in innocētia cordis sui. In his ēt pedes posteriores trāseunt, quia carnis affectus, & opera spiritualibus desiderijs, & studijs superant, & excedunt. Deniq; sic oēs, quos Deo placuisse legimus, receperūt duplicia pro oībus peccatis suis, scilicet, per pniæ modū ambulantes, addiderunt ēt laborem ad meritorū præmia Placet certè plurimum Deo ambulatio pęnitētis. Quippe non vult mortē peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Placent illi, qui relinquunt latam uiam spaciosam, quæ ducit ad mortem, & per pœnitentiæ, ac continentiæ semitas difficiles Deū, quærunt, & propter verba labiorum eius custodiūt vias duras, &c. Sic enim se ambulasse prædixit Psalmista, dicēs. *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ*. Sic & mūde ambulantes vult habere ministros, dicens, *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit*.

1701 *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam, qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.*

Hic reuertitur ad ostēdendum qualiter se habebat erga malos, quia scilicet primò malos non recipiebat, secundo quia obstinatos occidebāt, ibi. *In matutino*. Quantum ad primum d. *Non habitabit*, &c. ad litteram hoc dicit, ne videat approbare, quos hēt familiares, si mali sunt, d. *Non habitabit in medio domus meæ*, i. inter ministros meos, *qui facit superbiam*, i. qui facit opera ex superbia, vt puta alios despiciendo vel suppeditādo. *Qui loquitur iniqua*, alijs detrahēdo, *nō direxit in conspectu oculorum meorum*, s. cor suū non habuit rectum in conspectu meo, quia. s. tales ad literam secum Dauid non retinebat. Dirigere enim cōponit ex di, & rego, gis, & est dirigere idem φ in rectum regere. Ille ergo dirigunt se in cōspectu Dei, qui oīa opera sua rectè ad Deum regunt. Quod non facit superbus, quia se contra Deū erigit, non auarus, qui ad terrena cu. uaſ, &c. Istū versum exponens Adā de perseuerantia, ipsum applicat ad virginem Mariam, ostēdens quæ ad ipsam pertineant, & q̄ non, d. *Non habitabit in medio domus*, &c. Verba hæc sunt mediatoris nostri, cuius domus est ecclesia. Huius aūt domus mediū est, aut mediatoris mater mediatrix Maria, aut ueritas angnii nescia, aut uirtus mediæ charitatis Non igitur ad mediatricē pertinet, nō in ueritate ambulat, non in charitate manet qui facit superbiam, quæ bonis inimicam communibus, & priuatæ gloriæ cupidam sanctorum communio non admittit Cum ergo rex uirtutum iure mediatoris nomen obtineat, ipsaque regina virtutum Maria se exhibea mediatricem hominum, merito iudex ecclesiasticus uirtutibus dare operam debet, & propter moderantiam discretionis satagere, ne quid nimis faciat, vel loquatur. Non enim frustra in medio duorum animalium cognitor verbi incarnati infantia, aut in medio templi se suscipiendam exhibuit misericordia, aut in medio latronū probatur redemptoris nostri patientia, aut in medio discipulorum innotescit resurgentis gloria. Vide mediatorem mediū sibi locum fere in omnibus eligere, medium nostrum consistere, quotiēs duo, vel tres in nomine eius fuerimus cōgregati. De medio quod Christus elegit, vide versic. 759. & 782.

Maria dicitur medium domus.

Mediū in omnibus tenuit Christus.

1702 *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.*

Iustitia cõt amalos eũd dicitur fieri. Occidere malos.

Ostendit hic quomodo se habebat ad obstinatos, & incorrigibiles, quia.s. tales occidi faciebat. Vbi n̄ itẽ n. dum, ꝙ iudex temporalis certis peccatis cõmissis, illos peccatores hẽt punire habita opportunitate iuridice cele iter, ne impedimentum superueniat. In casu aũt in quo timetur ciuitatis seditio, punitionem differre põt. Sic & Dauid aliq̃n statim, habito reo, ipsum occidebat, ꝙ patet de Rechab, & Banaã, qui occiderant Miphiboseth filium Ionathæ; credentes per hoc placere ipsi Dauid, quos statim vt eos habuit, interfici fecit, ut patet. 2. Reg. 4. Aliquando tñ timens seditionẽ, punitionẽ distulit: sicut patuit de Ioab, qui proditoriè interfecit Abner, quẽ tñ Dauid non statim occidit, sed ipsum occidendum filio suo Salomoni imposuit, vt patet 3. Reg. 2. Cuius ratio fuit, quia Dauid nunquam tm̃ fuit firmatus in regno, nec tm̃ habuit amorem populi pp scelus cõmissum in Vria, & Bersabe, sicut firmatus Salomon. Quia igitur ipse Ioab maximus princeps erat in regno, & à populo dilectus, ideo Dauid distulit ipsum punire, timens seditionem ciuitatis. Notans ergo Dauid, ꝙ sollicitè iustitiam erga malos seruabat, & statim q̃n commodè poterat, dicit, *In matutino*. i. celeriter sine expectatione, *Interficiebam omnes peccatores terræ*, s. qui morte erant digni. Et quare hoc? vt. s. alij securè manere possent; & Deo seruire, amoris hominib. criminosis. Et hoc est ꝙ subdit, *Vt disperderem de ciuitate Dei omnes operantes iniquitatem*. Per hoc aũt vult ostendere ꝙ in die iudicij omnes peccatores morte occidentur æterna. Iudicij enim tempus vocatur matutinũ, quia ibi omnia erunt nuda & aperta, quæ in nocte præsentis vitæ manent occulta. Et istũ sensum hẽt hic gl. d. *In matutino*. i. cum dies iudicij aduenerit, & erũt oĩa manifesta, quæ sunt modo occulta *interficiebam omnes peccatores terræ*, i. mittentur mali in ignẽ æternum, qui modò mali tolerantur à patientia Dei, vt corrigantur, quòd si non fecerint tem-

In iudicio omnes peccatores occidentur.

A pore misericordiæ, quod modo est, post interficientur. Et hoc est ꝙ ait, *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ*. i. in iudicio malos mittam in ignẽ æternũ. Quare? subdit, *Vt disperderem de ciuitate Dei omnes operantes iniquitatẽ*, i. de societate ecclesię. Modo. n. in ecclesia mixti sunt boni cum malis, sed tpe iudicij separabuntur, quia tunc separabunt angeli malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, &c. Mat. 25.

B

PSAL. CI.

1703 **D**omine, exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat.

HVius titulus psalmi est, *Oratio pauperis, dum anxiaretur in conspectu domini effudit precem suam* (aliàs) *Oratio pauperis cũ anxiatus fuerit, & coram domino effuderit precem suam*. Ex isto titulo non apparet quis hunc Ps. fecerit, neque per aliquem doctorem, nisi per Aug. qui ponit generaliter quòd Dauid omnes Psal. fecerit. Cuius oppositum dicit Hieron. & alij doctores multi tã Hebræorum, quàm Latinorum. Vnde iste Psal. computatur inter ignotos, scilicet, quo ad auctorem. Quantum vero ad materiam Psal. diuersæ sunt opiniones. Nã quidam dicũt, ꝙ iste Psal. est oratio quædam facta ab illis amicis Dauid, qui remanserunt in Hierusalem, quando ipse fugit à facie Absalonis filij sui. Nam de mandato Dauid ibi remanserũt Sadoch sacerdos, & Abiathar, & alij sacerdotes, quos Dauid remisit in Hierusalem cum arca domini, similiter & Chusi consiliarius, & amicus Dauid, & decem concubinæ Dauid, quæ remanserant ad custodiam palatij, vt habetur 2 Reg. 15. Isti ergo propter fugam Dauid erant in magna anxietate, & deuotè orabant Deum pro reuersione ipsius Dauid in pace, vnde pro oratione sua istũ psal. dicebant. Sed hoc stare non põt, quia in isto psal. fit mentio de ædificatione Sion. Certum est aũt, ꝙ in reditu Dauid nihil ibi fuit reædificatum, quia illo paruo tempore,

C

D

quo

quo Absalon regnauit in Hierusalem, ui hil legitur destruxisse in monte Sion. Propter qd est aliorū opinio, q iste Psalmus fuit oratio deuota populi Israel in captiuitate Babylonica deducti. Tunc.n. multi illorum deuoti assiduè Deū deprecabantur pro liberatione dictę captiuitatis, & reędificatione ciuitatis Hierusalē, & templi, qd destruxerat rex Babylonis, vt habetur 4. Reg. vlt. Et ad hoc litera Psalmi posset satis applicari. Sed omnes tales opiniones destituit Apostolus Paulus, ostendēs ad Heb. 1. quòd iste Psalmus ad literā loquitur de Christo. Vbi ad probandum æqualitatē Christi ad patrē in potentia, & duratione, adducit illud, q in isto Psal. habetur, dicēs, *Et tu, domine, in initio terram fundasti, &c. Et anni tui nō deficient*, &c. Ibi.n. ostendit illā uerbā de Christo ad literā dicta. Sic ergo dicendū, quòd iste Psalmus est quędā oratio Christi pauperis, qui, s. cum diues esset secundum diuinitatem, pro nobis pauper factus est secundū humanitatē, vt sua paupertate nos diuites faceret, vt ait Apostolus. 2. Cor. 8. Est ergo hic Psalmus oratio Christi pauperis. Tamen notandum, q Christus hic loquitur quandoque secundum q est caput fidelium, quandoque secundū corpus, vnde in persona mēbrorum, in quibus sunt pęnitentes, quos in se trāsfigurat, loquens dicit. *Cinerem tā quam panem manducabam*. Non.n. in ea egestate erat Christus, ut de sua persona hoc dicere posset, sed in membris loquitur. Christus ergo pauper, vt ait glo. hic orat in persona pœnitentis à peccatis liberari, & in pristinum statum reponi postulantis. Est ergo tituli sensus. Psalmus iste est oratio pauperis, idest Christi, qui est pauper in se, & in membris, in quorum persona loquitur, oratio, inquā Deo habita, dum anxiaretur in miserijs, inter quas deiectus est secundum peccatum primi hominis, quas vt euaderet, in conspectu domini effudit precem suam, per quam solum poterat liberari. Hic ergo loquitur Christus quandoq; vt caput, qnq; vt corpus. Intentionem mouet omnes, suam aduertere miseriam & Dei misericordiam postulare. Et secundum hoc Psalmus iste diuiditur in duas partes, qa primò ponitur afflicti populi deprecatio, secundò ipsius per Christū liberatio, ibi, *Tu autem*. Prima in duas, quia primò ponitur deprecatio, secundò huius deprecationis allegatur ratio, ibi, *Quia defecerunt*. Et quamuis in tribus primis versiculis fit repetitio eiusdē sententię, tamen sic distingui possunt, quia in primo ponit suā orationē, in secundo suā ponit tribulationē, ibi. *Non auertat*. in tertio petit exauditionis accelerationē, ibi, *In quacunque die* Quantū ad primum Christus hic orat, dicens patri, *Domine exaudi orationem meā*. Vbi aduertēdum, q quāuis Christus à patre semper auditus esset, vt ipse ait Io. 11. Ego enim sciebā q semper me audis, tamen iuxta vnū modū exauditionis non semper fuit exauditus. Nam exaudire componitur ex audire, & ex, q est extra, & sic exaudire idem est, qd extra audire, & ille exauditur, qui extra auditur. Exauditur ergo oratio, quādo illud, qd orando petitur, exterius in effectu ponitur. Quādo ergo Christus orabat, tunc semper audiebatur à patre, qa eius oratio patri erat accepta sed tunc exaudiebatur, quando effectus orationis ponebatur in esse exterius, vt puta quādo Christus orabat patrem pro Apostolis suis Io. 17. dicens, Pater, rogo, vt serues eos à malo, pater, sāctifica eos. Quamuis.n. tūc Christi oratio Deo esset placita, & à Deo audita non tamē tunc erat exaudita, qa effectus orationis nōdū venerat; nondum.n. erāt a malo seruati nec pœnæ, nec culpæ, quia eadē nocte omnes peccauerunt, frangendo fidē Christo datam, quia omnes relicto eo, fugerunt, & Petrus turpius alijs, qui ipsum abiurando negauit, sic nec tunc fuerunt sanctificati. Sed in die Pentecostes hęc oratio Christi fuit exaudita, quando de facto fuerūt per Spiritumsanctum sanctificati, & a malo culpæ, ne amplius caderent, conseruati. Orat ergo Christus, vt suæ orationis effectus in esse ponatur, dicens, *Domine, exaudi orationem meam*. Si autem exaudire accipiatur pro annuere, sicut communiter accipitur sic omnis Christi oratio semper fuit exaudita, vt supra fuit dictum vers. 190. 292. 1105. Item nota, quòd Christus orauit multi

Vel secūdū antiquos iste Ps. litera liter intelligitur de persecutione Antiochi regis, & sic subdēdo nota.

Oratio aliter à Deo auditur, aliter exauditur.

Omnis oratio Christi semper fuit audita à patre, sed non semper exaudita.

multipliciter. 268. 399. 400. Item quòd oratio Christi aliter fuit exaudita quam nostra versi. 406. Et vtrum Christus o: et pro nobis versi. 442. *Et clamor meus ad te veniat.* De clamore Christi & corporali, & spirituali orationis, vide versi. 24. 295. 390. 399 422. 516. 1092. Qualiter autem oratio clamat ad Deũ versi. 242. Et quid nos clamando debemus à Deo petere, versic. 893.

1704 **Non auertas faciem tuam à me; in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.**

OStendit hic suam tribulationem. Sciebat enim Christus Deum ab ipso non auersurum faciem, sed hic loquitur in persona suorum, dicens, *Non auertas faciem tuam à me*, idest à meis, despiciendo orationẽ ipsorũ. Loquitur.n. hic de Deo ad modũ hominis, qui qñ petitionẽ alicuius non vult exaudire, ab ipso auertit faciẽ, qñ autẽ ipsum vult exaudire, ei aurẽ inclinat, q.d. auerte faciem tuã à peccatis meis, non à me. *In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuã.* Notandum, ꝙ tribulatio est duplex, scilicet quædam ab extrinseco, & quædã ab intrinseco. Tribulatio ab intrinseco est, quæ pcedit à carne nostra, quæ nos multipliciter tribulãdo tentat, de qua 1. Corint. 7. Tribulationem carnis sustinebit, & cum sic tribulamur, ad Deum per orationẽ clamare debemus, exemplo Psalmistæ dicentis, In tribulatione mea ad dñm clamaui, &c. Hæc enim dr̃ propriè nostra tribulatio; quoad principium actiuum, quia à carne nostra procedit, & quo ad principiũ passiuum, quia mentẽ impugnat. In ista ergo tribulatione maximè orandus est Deus quia hoc genus dæmoniorũ nõ ejicitur nisi in oratione, & ieiunio. Narrat Valer. lib. 1. ꝙ cũ Egles Samius athleta esset mutus, & sibi præmium victoriæ quã adeptus fuerat, videret accipi, indignatione tam graui accensus fuit, ꝙ vocalis euasit, i. cœpit, loqui, qui prius mutus fuerat. Sic moraliter multi sunt fortes athletæ, qui multa fortia virtutũ opera faciunt, qui multos hostes vitiorum superant, ita vt sint digni præmio sempiterno, qui tamen quando- que tentantur, & tribulantur à carne, vt patet de Paulo. Quando ergo per tales tribulationes videnť se pmio, quo prius digni erant priuari, tunc ad orationẽ oportet habere recursum, vt si prius muti erant, ab oratione vocales fieri debent orando, ut auxilium eis diuinum conferatur. Psal. 90. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, &c. Alia est tribulatio ab extrinseco, scilicet quæ fit per mundi calamitates, & aduersa, de qua Iudit 8. Omnes, qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt fideles. Et in ista et est clamandum ad Deum. Dicit magister de proprietatibus rer. quòd coturnix mare transiens, cum fuerit fatigata, vnam alã erigit ad modum veli, & alteram aliã ad corpus applicat, & sic super aquas maris quiescens, flante vento, ad litus peruenit. Sic & nos moraliter hoc mare magnum, & spaciosum transituri, quando per aduersa patimur, & tribulamur, incipimus in itinere fatigari. 2. Cor. 1. Supra modum fatigati sumus. Licet autem vnã alam dum hic sumus, oporteat applicare corpori, ut scilicet prouideamus, quæ corpori sunt necessaria, alteram tamen semper ad Deum erectam per orationẽ debemus habere, & ipsa vti tanquam velo, vt flante vento Spiritussancti, perueniamus ad portum salutis æternæ, quia dicitur Psal. 45. Deus noster, refugium, & virtus, adiutor in tribulationibꝰ. Qualiter auertit à nobis faciem, vide versic. 842. Quid sit auris Dei, versi. 1838.

Tribulatio duplex. *Psal. 17.* *Mat. 17.* *Exẽplũ.* *Orãdum est quãdo tentatur à carne.* *2. Corin. 12.* *Magister de proprietatibus.*

In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. 1705

HIc petit exauditionis accelerationem. Hoc idẽ alijs verbis petebat, Psalm. 69. dicens, Deus, in adiutorium meum intende, Domine, ad adiuuãdum me festina. Sic & nunc ait, *Velociter exaudi me.* Notandum tamen, quòd in aliquibus velocitas est reprehensibilis, & in aliquibus laudabilis. Quia est quædam velocitas mala, & quædam bona. Velocitas autem mala est triplex. Prima consistit in corde, & hæc turbationis, & iracũdiæ. Cum enim ira sit accensio sanguinis circa cor, res autem accensa velocis sit motus,

Velocitas dup. ex bona & mala. *Velocitas mala multiplex.*

quo Absalon regnauit in Hierusalem, nihil legitur destruxisse in monte Sion. Propter quod est aliorum opinio, quod iste Psalmus fuit oratio deuota populi Israel in captiuitate Babylonica deducti. Tunc.n. multi illorum deuoti assiduè Deum deprecabantur pro liberatione dictæ captiuitatis, & reedificatione ciuitatis Hierusalē, & templi, quod destruxerat rex Babylonis, vt habetur 4.Reg.vlt. Et ad hoc litera Psalmi posset satis applicari. Sed omnes tales opiniones destruit Apostolus Paulus, ostendēs ad Heb. 1. quòd iste Psalmus ad literā loquitur de Christo. Vbi ad probandum æqualitatē Christi ad patrē in potentia, & duratione, adducit illud, quod in isto Psal. habetur, dicēs, *Et tu, domine, in initio terram fundasti, &c. Et anni tui nō deficient, &c.* Ibi.n. ostendit illa uerba de Christo ad literā dicta. Sic ergo dicendū, quòd iste Psalmus est quædā oratio Christi pauperis, qui, s. cum diues esset secundum diuinitatem, pro nobis pauper factus est secundū humanitatē, vt sua paupertate nos diuites faceret, vt ait Apostolus. 2. Cor. 8. Est ergo hic Psalmus oratio Christi pauperis. Tamen notandum, quod Christus hic loquitur quandoque secundum quod est caput fidelium, quandoque secundū corpus, vnde in persona membrorum, in quibus sunt pœnitentes, quos in se trāsfigurat, loquens, dicit. *Cinerem tāquam panem manducabam.* Non.n. in ea egestate erat Christus, ut de sua persona hoc dicere posset, sed in membris loquitur. Christus ergo pauper, vt ait glo. hic orat in persona pœnitentis à peccatis liberari, & in pristinum statum reponi postulantis. Est ergo tituli sensus. Psalmus iste est oratio pauperis, idest Christi, qui est pauper in se, & in membris, in quorum persona loquitur, oratio, inquā Deo habita, dum anxiaretur in miserijs, inter quas deiectus est secundum peccatum primi hominis, quas vt euaderet, in conspectu domini effudit precem suam, per quam solum poterat liberari. Hic ergo loquitur Christus quandoq; vt caput, qñq; vt corpus. Intentionem mouet omnes, suam aduertere miseriam & Dei misericordiam postulare. Et secundum hoc Psalmus iste diuiditur in duas par-

Vel secū dū antiquos iste Ps litera liter intelligitur de persecutione Antiochi regis, & sic subdē do nota.

E tes, quia primò ponitur afflicti populi deprecatio, secundò ipsius per Christū liberatio, ibi, *Tu autem.* Prima in duas, quia primò ponitur deprecatio, secundò huius deprecationis allegatur ratio, ibi, *Quia defecerunt.* Et quamuis in tribus primis versiculis sit repetitio eiusdē sententiæ, tamen sic distingui possunt, quia in primo ponit suā orationē, in secundo suā ponit tribulationē, ibi. *Non auertas.* in tertio petit exauditionis accelerationē, ibi, *In quacunque die* Quantū ad primum Christus hic orat, dicens patri, *Domine, exaudi orationem meā.*

F Vbi aduertēdum, quod quāuis Christus à patre semper auditus esset, vt ipse ait Io. 11. Ego enim sciebā quia semper me audis, tamen iuxta vnū modū exauditionis non semper fuit exauditus. Nam exaudire componitur ex audire, & ex, quod est extra, & sic exaudire idem est, quod extra audire, & ille exauditur, qui extra auditur. Exauditur ergo oratio, quādo illud, quod orando petitur, exterius in effectu ponitur. Quādo ergo Christus orabat, tunc semper audiebatur à patre, quia eius oratio patri erat accepta

G sed tunc exaudiebatur, quando effectus orationis ponebatur in esse exterius, vt puta quādo Christus orabat patrem pro Apostolis suis Io. 17 dicens, Pater, rogo, vt serues eos à malo, pater, sāctifica eos. Quamuis.n. tūc Christi oratio Deo esset placita, & à Deo audita non tamē tunc erat exaudita, quia effectus orationis nōdū venerat; nondum.n. erāt a malo seruati nec pœnæ, nec culpæ, quia eadē nocte omnes peccauerunt, frangendo fidē Christo datam, quia omnes relicto eo, fugerunt, & Petrus turpius alijs, qui ipsum abiurando negauit, sic nec tunc fue-

H runt sanctificati. Sed in die Pentecostes hæc oratio Christi fuit exaudita, quando de facto fuerūt per Spiritum sanctum sanctificati, & a malo culpæ, ne amplius caderent, conseruati. Orat ergo Christus, vt suæ orationis effectus in esse ponatur, dicens, *Domine, exaudi orationem meam.* Si autem exaudire accipiatur pro annuere, sicut communiter accipitur sic omnis Christi oratio semper fuit exaudita, vt supra fuit dictum vers. 190. 292. 1105. Item nota, quòd Christus orauit

Oratio aliter à Deo auditur, aliter ex auditur. Omnis oratio Christi semper fuit audita à patre, sed non semper exaudita.

multi

multipliciter. 268. 399. 400. Item quòd oratio Christi aliter fuit exaudita quam nostra versi.406. Et vtrum Christus orct pro nobis versi.442. *Et clamor meus ad te veniat.* De clamore Christi & corporali, & spirituali orationis, vide versi.24.295. 390.399 422.516.1092. Qualiter autem oratio clamat ad Deũ versi. 242. Et quid nos clamando debemus à Deo petere, versic.893.

1704 *Non auertas faciem tuam à me; in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.*

OStendit hic suam tribulationem. Sciebat enim Christus Deum ab ipso non auersurum faciem, sed hic loquitur in persona suorum, dicens, *Non auertas faciem tuam à me,* idest à meis, despiciendo orationẽ ipsorũ. Loquitur.n. hic de Deo ad modũ hominis, qui qñ petitionẽ alicuius non vult exaudire, ab ipso auertit faciẽ, qñ autẽ ipsum vult exaudire, ei aurẽ inclinat. q.d. auerte faciem tuã à peccatis meis, non à me. *In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuã.* Notandum, ꝙ tribulatio est duplex, scilicet quædam ab extrinseco, & quædã ab intrinseco. Tribulatio ab intrinseco est, quæ ꝓcedit à carne nostra, quæ nos multipliciter tribulãdo tentat, de qua 1.Corint.7. Tribulationem carnis sustinebit, & cum sic tribulamur, ad Deum per orationẽ clamare debemus, exemplo Psalmistæ dicentis, In tribulatione mea ad dñm clamaui, &c. Hæc enim dr̃ propriè nostra tribulatio, quoad principium actiuum, quia à carne nostra procedit, & quo ad principiũ passiuum, quia mentẽ impugnat. In ista ergo tribulatione maximè orandus est Deus quia hoc genus dæmoniorũ nõ eijcitur nisi in oratione, & ieiunio. Narrat Valer.lib.1.ꝙ cũ Egles Samius athleta esset mutus, & sibi præmium victoriæ quã adeptus fuerat, videret accipi, indignatione tam graui accensus fuit, ꝙ vocalis euasit, i. cœpit, loqui, qui prius mutus fuerat. Sic moraliter multi sunt fortes athletæ, qui multa fortia virtutũ opera faciunt, qui multos hostes vitiorum superant, ita vt sint digni præmio sempiterno, qui tamen quando-

Tribulatio duplex.

Psal.17.

Mat.17.

In exẽplũ.

[illegible]rãdum [illegible] qñqs [illegible]ntatur [illegible]rne.

A que tentantur, & tribulantur à carne, vt patet de Paulo. Quando ergo per tales tribulationes vident se pmio, quo prius digni erant priuari, tunc ad orationẽ oportet habere recursum, vt si prius muti erant, ab oratione vocales fieri debent orando, ut auxilium eis diuinum conferatur. Psal.90. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, &c. Alia est tribulatio ab extrinseco, scilicet quæ fit per mundi calamitates, & aduersa, de qua Iudit 8. Omnes, qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt fideles. Et in ista ẽt est

B clamandum ad Deum. Dicit magister de proprietatibus rer. quòd coturnix mare transiens, cum fuerit fatigata, vnam alã erigit ad modum veli, & alteram aliã ad corpus applicat, & sic super aquas maris quiescens, flante vento, ad litus peruenit. Sic & nos moraliter hoc mare magnum, & spaciosum transituri, quando per aduersa patimur, & tribulamur, incipimus in itinere fatigari. 2.Cor.1. Supra modum fatigati sumus. Licet autem vnã

C alam dum hic sumus, oporteat applicare corpori, ut scilicet prouideamus, quæ corpori sunt necessaria, alteram tamen semper ad Deum erectam per orationẽ debemus habere, & ipsa vti tanquam velo, vt flante vento Spiritussancti, perueniamus ad portum salutis æternæ, quia dicitur Psal.45. Deus noster, refugium, & virtus, adiutor in tribulationibꝰ. Qualiter auertit à nobis faciem, vide versic. 842. Quid sit auris Dei, versi.1838.

2.Corin. 12.

Magister de proprietatibus.

In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me. 1705

D HIc petit exauditionis accelerationem. Hoc idẽ alijs verbis petebat, Psalm. 69. dicens, Deus, in adiutorium meum intende, Domine, ad adiuuãdum me festina. Sic & nunc ait, *Velociter exaudi me.* Notandum tamen, quòd in aliqui bus velocitas est reprehensibilis, & in ali quibus laudabilis. Quia est quædam velocitas mala, & quædam bona. Velocitas autem mala est triplex. Prima consistit in corde, & hæc turbationis, & iracũdiæ. Cum enim ira sit accensio sanguinis circa cor, res autem accensa velocis fit motus,

Velocitas dup. ex bona & mala.

Velocitas mala multiplex.

Velocitas iræ. tus, sicut ignis velocioris est motus cæteris elementis, hinc est, quòd ipsa iracundia quandam velocitatem in se continet detestandum, unde iracundus nihil debeat. Et hæc est causa, quare iuuenes velocius irascuntur quàm senes, quia, s. in eis magis viget calor naturalis. Et sic eorũ sanguis facilius accenditur. Et de ista velocitate iræ dicitur, Eccles. 7. Ne sis velox ad irascendum, ira enim in sinu stulti requiescit. Senes autẽ tardius irascuntur, quia ipsorum sanguis tardius inflammatur, Iacob 1. Sit autẽ tardus ad iram. Secundò consistit in ore. Et hæc est velocitas locutionis, siue loquelæ. Cum enim, quæ ex ore exeunt de corde procedant naturaliter ut in pluribus, quanto magis cor appropinquat ori, tanto velocius loquela procedit ad extra. Et hinc est, q cęteris paribus parui statura velocius loquuntur quã grandes, quia cũ minor distãtia in ipsis sit inter cor & linguã, in ipsis motus cordis citius peruenit ad linguã. Et sic minus maturè videntur verba pferre. Et de ista velocitate dr Prou. 29. Vidisti hominẽ velocem ad loquendum, stultitia magis speranda est, quàm illius correctio. Tertia velocitas stat in opere. Cõiter enim velociores sunt mali ad malum exequendũ, quam boni ad bonum. Cuius ratio est, quia ad bonum peragendum, s. bene, oportet multas circunstantias considerare, & illas omnes obseruare. Ad malum autem solũ defectus vnius circunstantiæ debitæ sufficit. Sicut facilius sagittantẽ videmus à signo deficere, quam directè attingere signum, quia pluribus modis deficere potest, s. si sagitta perueniat supra signum, si infra, si à lateribus, & huiusmodi. At attingendum ad signum oportet omnia prædicta cauere. Et ideo velocius & citius quis malũ agit quam bonum. Vnde de malis dr psal. 13. Veloces pedes eorũ ad effundendum sanguinem. Et Prou. 6. Sex sunt, quę odit dominus, pedes veloces ad currendum in malum, &c. Alia autem est velocitas bona. Et hæc multiplex. Prima est velocitas increpationis, ut mali corrigantur. Sicut enim medicus infirmo velociter adhibet remedium, ne morbus deterius crescat, sic multo fortius prælatus malis subdito

Velocitas locutionis.

No. de paruis.

Velocitas operis mali.

E rum velociter obuiare debet, ne inualescant. Et hoc est, quod prælatis & superioribus sub angelorũ nomine dicitur Esa. 18. Ite, angeli veloces, ad gentem cõuulsam, & dilaceratam. Sic & sermo Dei dicitur velociter currere, quia uelociter peccantes corrigit. psal. 147. Velociter currit sermo eius. Secunda est uelocitas auditionis, ut nescientes informentur. Iac. 1. Sit omnis homo uelox ad audiendũ. Tertia est obeditionis, ut pręcepta obseruētur. Sic enim omnes boni student uelociter adimplere diuina pręcepta. Eccl. 32.

F In omnibus operibus tuis esto uelox, & omnis infirmitas nõ occurret tibi. Quarta est uelocitas orationis, ut Dei adiutorium impetretur. Quia enim hostes spirituales vndique nobis & uelociter occurrunt, oportet ut uelociter diuinum quæramus auxilium, quia si tardaret, succumberemus. Et hoc est quòd Psal. uelociter adiuuari postulat. Psal. 69. Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina, sic, & psal. 142. Velociter exaudi me, quoniam defecit spiritus meus. Consimiliter & nunc

G uelocem adiutorem postulat dicens; *In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.* Notandum tamen, quòd orationes etiam iustorum multoties differt Dominus exaudire, saltem quo ad uotum propter ipsorum utilitatem, uide uersi. 56. 291. 514. 516. 650. 1495.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei; & ossa mea sicut cremium aruerunt. 1706

HIc ponitur huius deprecationis ratio. Huius enim deprecationis motiuum, & ratio fuit crudelis persecutio Antiochi tribulantis populum, quæ consistebat in duobus, scilicet, in factis, & in uerbis iniuriosis, propter quæ compellebantur Dei inuocare adiutorium. Vnde primò ponit primum, secundò secundũ, ibi, *Tota die.* Quantum ad primum notãdum, q hic adducit Psalm. multa mala, quæ populus in illa persecutione fuit passus, quorum primum fuit populi crudelis trucidatio: secundum corporis fame arefactio, ibi, *Percussus sum.* Tertium uigoris personalis attenuatio, ibi,

A voce

A voce gemitus, quartum fuit per deserta populi dispersio, ibi, *Similis factus*, quintum fuit laudis diuinæ conculcatio. ibi. *Vigilaui*. Quantum ad primum sciendũ quò ad literam: q intentio Antiochi regis erat, ex toto abducere Iudæos à cultu veri Dei ad cultũ idolorum suorũ, vt apparet in plurib. locis primo & secũdo Mac.& maximè 2.Mac.c.6. & 7. Vnde & aliqui consentientes trãsibant ad ritum gentilium, nolentes autẽ consentire, trucidabantur, vt patet ibidem. Et sic deficiebat populus dupliciter à lege Dei, quia aliqui peruertebantur, & aliqui occidebantur. Et hoc ponens ps. in persona illius populi d. *Quia defecerũt sicut fumus dies mei*. i. dies mei appropinquant defectui, ut omnino deficiat Dei cultus, nisi tu adiuues nos, quia multi ex nobis trucidant, & multi timẽtes ad ritũ gentiliũ trãsferuntur. Et sic hic accipiunt dies nõ pro tpe, sed pro cultu diuino, q omnib. alijs sectis clarior erat, sicut dies superat noctẽ Sequitur, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt*. Vbi aduerte, q ẽm grammaticos cremium dr̃ à cremo, cremas. & dr̃ cremiũ frixoriũ in patella & maximè illud, q remanet in patella aridum de carnib. post pinguedinẽ liquefactã dr̃ cremium. Dicit ergo ps. q in illa psecutione ossa mea sicut cremiũ aruerunt. Quia ad literã aliquos fortes, & constãtes in lege diuina, qui nollẽt regi obedire, ne legem Dei transgrederent, rex Antiochus in patellis cremari, & frixari faciebat. Sic. n. legit 2. Mac. 7. q septẽ fratres vna cũ matre compellebant flagris. & verberib. carnes porcinas contra legẽ manducare. Quorũ primus dixit regi, Quid quæris? parati sumus magis mori, quã patrias leges dimittere. Iratus rex iussit sartagines æneas succẽdi. Quib. statim succensis, iussit eũ, qui prior fuerat locutus, amputata lingua, & cute capitis abstracta, & summitatib. manuũ, & pedũ præcisis, ipsum torreri in sartagine: in qua diu cruciatus, & crematus expirauit. Et hæc ad literã p̃uidẽs ps. ait, *Et ossa mea sicut cremiũ aruerunt*, quia pinguedine, & carnib. in sartagine consumptis, ossa remanserunt arida. Per hoc autẽ vult Ps. designare casum humani generis per elationem primi parentis consecutum. Vbi notandum, q in sacra scriptura per diem prosperitas intelligitur, & aduersitas per noctem, vide ver. 2. 690. 692. 1481. 1587. Per fumũ vero denotatur superbia, quia, sicut fumus ascendit semper, & ascendendo deficit, sic & superbia, vide vers. 1049. Humanum igitur genus ante primi parentis peccatum, erat in die: quia multis prosperitatibus circundatus: quia habitabat in paradiso voluptatis, vbi nihil molestiæ, nihil indigentiæ sentiebat, &c. vide vers. 799. Sed ista dies prosperitatis defecit propter fumũ superbiæ primi parentis. Et hoc est, quod Christus allegat patri in personam sui corporis. d. *Velociter exaudi me*. Ratio, *Quia defecerũt sicut fumus dies mei*. quia propter fumum superbiæ Adę defecit dies prosperitatis. Vnde ex tali defectione aruit virtus hominis: non solum quò ad corpus, sed ẽt quò ad animæ vires: quia propter peccatum primi hominis etiam sol, & luna, & omnia sidera obscurata sunt: vt dicit Magist. li. 4. d. 48. quia à sito lumine defecerunt: quia minus lucent quam ante, quãto magis & vires animæ, quæ per ossa significantur. Et hoc notans ait, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt*. Gl. i. aĩæ virtus, & fortitudo contracta est. Quod ideo dicit, vt miseria nostra pium iudicem moueat ad compassionem. Quod enim ossa virtutes significent, vide vers. 55 468. 519. 532. 867. Ipsa. n. aduersitas, quam incurrimus vires nostras arescere fecit, Pro. 17. Spiritus tristis exiccat ossa.

Cremiũ quid dicitur.

Dies.

Fumus.

4. Sen.

Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meũ: quia oblitus sum comedere panẽ meum. 1707

POnit hic secundum malum, s. corporis propter famem arefactio. Vbi sciendum, quòd duci, & prælato licet quandoq; fugere, quando, s. videt q præsentia sua sibi mortem inducit, cum dispendio salutis subditorum, tunc fugere licet, considerato, quòd sua absentia proficit pro tunc subditis, & præsentia noceret, vt habetur 7. quæst. 1. per multa exempla. Iudas ergo Mac. in illa persecutione fugit ad tempus cum multis, ut tempore opportuno Iudæis auxi-

1. Mac. 5. lum posset afferre. Vnde dicitur, ꝙ Iudas Machabæus secessit in desertũ locũ: ibique inter feras in montibus vitã agebat, & fęni cibo vescentes demorabãtur, ne participes essent coinquinationis. Et sic eorũ corpora fame arescebant, & desiccabantur: sicut fęnum prati nimio calore solis arescit. Quod præuidens psal. in persona illorũ dicit, *Percussus sum vt fœnum*, f. sicut fœnum percutitur à sole, ita & ego in montibus vbi sine habitaculis erãt. *Et aruit cor meum.* Hic accipitur cor nõ prout est vis animæ: sed prout est quoddã membrum corporeũ. Totum.n. corpus arescebat præ æstu solis, ac etiam præ fame: quia non panem, sed fęnum comedebant. Et hoc est, quod ait, *Quia oblitus sum comedere panem meum*, i. in vsum duxi non comedere panem. Per hoc autem vult ostendere psalm. quòd miseria humani generis ex peccato primi parentis venit, Nam creatus fuit homo immortalis: qui, si mandatum Dei seruasset, etiam secundum corpus nunquam aruisset, sed commisso primo peccato statim immortalitate perdita, mortalis est effectus, corpora autem per mortem arescũt Hanc ergo nostram miseriam allegans Christus patri ait, *Percussus sum vt fœnum*, idest, ex peccato hoc patior: quia factus sum vt fœnum: quod scilicet citò arescit ad æstum solis. Vnde dicitur Esa. 45. Omnis caro fœnũ. *Et aruit cor meum*, scilicet, sterilitate peccati. Totum corpus hominis per mortem arescit. Et sic accipitur cor pro toto corpore. Et vnde hæc pœna processit, subdit dicens, *Quia oblitus sum comedere panem meum*. Quid enim propriè nomine panis nisi uerbum Dei intelligitur? Ioan. 6. Ego sum panis viuus, &c. & Matth. 4. Non in solo pane viuit homo, &c. Quæ est ergo causa, quare homo ad mortis miseriam venit? Respondet dicens, *Quia oblitus sum comedere panem meum*. idest, oblitus sum obseruare verbũ Dei, idest, præceptum à Deo mihi datum. Vnde gloss. *Quia oblitus sum comedere panem meum*, idest, verbum Dei custodire, quia præceptum, quod dedit Deus primo homini, dimisit: & bibit venenum serpentis consentiendo eius indignæ persuasioni.

E

A voce gemitus mei, adhæsit os meum carni meæ. 1078

HIc ponitur tertium malum, f. vigoris personalis attenuatio. Corpus autem attenuatum nimia macie attenuatur: & vigore corporali sicut & debita refectione fortificatur & roboratur. Tpe autẽ prædictæ persecutionis Iudæi fugiẽtes in montibus, & cũ bestijs comedẽtes fęnum (vt dictũ est) multa fame attenuati, viribus etiã corporalibus deficiebant. Vnde intãtum erant attenuati, & macri effecti, ꝙ consumpta oĩ pinguedine, cutis ossibus adhærebat. Etiam ex alio: q2 tribulatio intensa multũ exiccat corpus. Isti autem maximã tribulationem patiebantur: maximè quia videbant legẽ Dei violari, sanctum templum contaminari, & Iudæos passim interfici: ideo vitã suã in dolore & gemitibus pducebãt. Quod

F

præuidens psal. ait. *A voce gemitus mei*, i. propter tribulationẽ, & gemitum meũ, *Adhæsit os meum carni meæ.* Hic enim fm Hiero caro accipitur pro cute: quia omni carne consumpta, ossa cuti adhærebant. Per hoc vult psal. ostendere, quòd propter peccatum primi parentis spiritus, vel ratio, quæ prius sensualitati præerat, ei subijcitur. Vnde nota ꝙ per ossa, quæ robur, & firmitatem habent, significatur spiritus siue ratio: sed per carnem ipsa sensualitas denotatur, iuxta modũ saluatoris dicentis, Spiritus quidem prõptus est: caro autem infirma. Ante enim peccatum caro adhærebat ossibus, quiã sensualitas spiritui subdebatur: sed post peccatum econtrario ossa adhærent carni: quia ratio multoties se subijcit sensualitati. Et hoc est, quod nunc in persona generis humani d. *Adhæsit os meum carni meæ*, non autem dicit. Adhæsit caro mea ossibus meis. Consimilis textus habetur Iob 19. Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. Quia hic caro pro pelle siue pro cute accipitur. Et ideo iste textus potest exponi sicut illum textum Iob exponit Greg. 14. mor. c. 23. dicens Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. In osse fortitudo: in carnibus vero infirmitas designatur. Quia igitur Christus & ecclesia vna persona est: quid

G

H

Hieron.

Mat. 26

Gregor. Os dĩ Christ, carnes, Apostoli, pellis, vel cutis mulieres.

ꝑex

per os nisi ipse dominus designatur, quid per carnem nisi discipuli, qui passionis eius tẽpore infirma sapuerant, per pellem verò, quæ exterior manet in corpore, quid, nisi illæ sanctæ mulieres designantur, quæ ad præparãda subsidia corporis exterioribus domino ministerijs seruiebant? Nam, cum eius discipuli quasi necdum firmè veritatis fidem dño prædicarent, ossi suo inhærebant carnes. Et cum sanctæ mulieres ea, quę necessaria erant exteriora præpararent, quasi pelles exterius manebãt in corpore. Sed cũ ad crucis horam vẽtum est, eius discipulos grauis ex persecutione Iudæorum timor inuasit, fugerunt singuli, mulieres adhæserũt. Quasi ergo consumpta carne os dñi pelli suę adhęsit: quia fortitudo eius passionis tempore fugientibus discipulis iuxta se mulieres inuenit. Stetit equidẽ aliquãdiu Petrus, sed tñ post territus negauit. Stetit & Ioãnes cum ipso: cui & crucis tempore dictum est, Ecce mater tua, sed perseuerare minimè potuit: quia de eo quoque scriptum est, ꝙ adolescens quidam sequebatur eũ amictus sindone super nudo, & tennerunt eum. At ille relicta sindone, nudus profugit ab eis. Quia etsi post vt verba sui redemptoris audiuit, ad horã crucis redijt, prius tamen territus fugit. Mulieres autem non solum non timuerunt, neque fugisse, sed etiam vsque ad horã sepulchri stetisse memorantur. Dicit ergo, Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, hoc est, Hi, qui meæ fortitudini propinquius inhærere debuerant, passionis meæ tempore consumpti sunt. Et eas, quas ad exteriora ministeria posui, in passione mea sine formidine inhærere mihi fideliter inueni. Consimiliter & iste textus intelligi potest.

Ioan. 19

Mar. 14

Iob 19.

1709 *Similis factus sum pellicano solitudinis: factus sum sicut nycticorax in domicilio.*

Hic ponit quartum malũ, quod fuit dispersio populi per deserta. Nam ut dictum est, & habetur 2. Mac. 5. Iudas Machabæus cum multis fugerunt à facie tantæ persecutionis, & latitabant in solitudine in montibus cum bestijs. Et in persona horum loquitur psal. dicens,

A *Similis factus sum pellicano solitudinis.* Pellicanus.n. est auis solitaria habitans in solitudine. Isti ergo sic latitantes in solitudine non erant ausi apparere de die, ne caperentur. De nocte tamẽ, & occulte Iudas Machabæus cum suis introibãt per castella, confortantes Iudæos alios, ut legem dñi tenerent constanter, ut habetur 2. Mac 8 vbi dicit, Iudas vero Machabæus, & qui cũ illo erant, introibant latenter in castella, & conuocãtes cognatos, & amicos, & eos, qui permanserãt in Iudaismo assumentes adducebant ad se, B &c. Et quãtum ad hoc dicit de illis psal. *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Nycticorax est auis, quæ solum de nocte apparet: in die autem latitat interrimas parietum. Per istas aues vult Ps. ostendere, quale factũ est genus humanum propter peccatum. Homo habitabat in paradiso cum angelis, pp peccatum inde expulsus ad mundi solitudinem uenit. Ante peccatum ambulabat in die gratiæ, sed post ambulabat in noctæ culpæ. Quę notans Christus in persona suorum ait, *Similis factus sũ pellicano solitudinis*, quo C ad primum. *Factus sum sicut nycticorax*, &c. quo ad secundũ. Vel ista verba Christus dicit de seipso, qui propter nostrum peccatũ factus est ut pellicanus, & ut nycticorax. Vbi sciendum, ꝙ (ut ait magister de proprieta. rerum, & hic recitatur in glos.) pellicanus naturaliter odit serpẽtes. Serpens aũt per arborem ascendẽs pullos suos interficit. Quod dum pellicanus percipit, per triduum pullos suos luget, deinde se in pectore proprio vulnerat, & aspersione sui sanguinis filios suos mortuos viuificat. Vel secundum, ꝙ D hic ait glo. pellicanus dicitur, etsi nõ certum sit, filios suos rostro occidere, & triduo lugere, & tunc rostro sanguinem suum super eos spargere, unde illi reuiuiscunt. Sic & cõformiter Christi filios, idest, homines ab ipso creatos serpẽs veneno suæ tentationis occidit, quib. compatiens Christus sanguinem propriũ super mortuos filios spargens in cruce, ipsos viuificauit. Vel etiam Christus ipse filios occidit, & viuificat, quia peccatores occidit, ab eo ꝙ sunt, commutans, & sanguine suo, idest, fide sanguinis sui viuificat

Pellicano cõparatur genus humanũ.

Pellicano similis est Christ'.

 uificat

trotate dicimus, eundo sese distinguere, quãuis ẽt multo durius portare sessores. Ambulantes aũt equi quadã pedum cõnexione mouent, & incedẽtes pulchrius, vt si diligenter attendas posteriorẽ pedẽ anteriorẽ supertrãsire, quodã videbis libertatis incessu, ita ut uelocius ambulẽt amplius excedentes. Non longè alio modo distingui possunt ambulantes s̃m spiritum, & vt ita dicam s̃m carnem trotantes. Carnales.n. distinguuntur incedentes, quos superbia distinguit à Deo, inuidia à proximo, ira à seipsis. sic ita ergo à seipsis disiuncti à semuicẽ, & à Deo, nec Deum, nec hominẽ sessorem recipiunt. Seipsos portare dicendi sunt, quos sp̃us carnis, quocũq; impellit, vt ẽt cõpellat. Qui uerò sp̃u ambulant, coniunctis passibus ambulant, in connexione virtutũ, Deo per humilitatẽ, per charitatem proximo, sibi per munditiã vitæ curriculum persoluentes, per humilitatem sub Deo ambulãt, per charitatẽ coambulant proximis, per puritatẽ per ambulãt in innocẽtia cordis sui. In his ẽt pedes posteriores trãseunt, quia carnis affectus, & opera spiritualibus desiderijs, & studijs superant, & excedunt. Deniq; sic oẽs, quos Deo placuisse legimus, receperũt duplicia pro oĩbus peccatis suis, scilicet, per pniæ modũ ambulantes, addiderunt ẽt laborem ad meritorũ præmia. Placet certè plurimum Deo ambulatio pœnitẽtis. Quippe non vult mortẽ peccatoris, sed vt conuertatur, & viuat. Placent illi, qui relinquunt latam uiam spaciosam, quæ ducit ad mortem, & per pœnitentiæ, ac continentiæ semitas difficiles Deũ, quærunt, & propter verba labiorum eius custodiũt vias duras, &c. Sic enim se ambulasse prædixit Psalmista, dicẽs. *Perambulabam in innocentia cordis mei, in medio domus meæ.* Sic & mũde ambulantes vult habere ministros, dicens, *Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabit.*

1701 *Non habitabit in medio domus meæ, qui facit superbiam, qui loquitur iniqua, non direxit in conspectu oculorum meorum.*

HIc reuertitur ad ostẽdendum qualiter se habebat erga malos, quia scilicet primò malos non recipiebat, se-

E cundo quia obstinatos occidebãt, ibi. *In matutino.* Quantum ad primum d. *Non habitabit*, &c. ad literam hoc dicit, ne videat approbare, quos hẽt familiares, si mali sunt, d. *Non habitabit in medio domus meæ*, i. inter ministros meos, *qui facit superbiam*, i. qui facit opera ex superbia, vt puta altos despiciendo vel suppeditãdo. *Qui loquitur iniqua*, alijs detrahẽdo, *nõ direxit in conspectũ oculorum meorum.* s. cor suũ non habuit rectum in conspectu meo, quia. s. tales ad literam secum Dauid non retinebat. Dirigere enim cõponit ex di, & rego, gis, & est dirigere idem q̃ in rectum regere. Illi ergo dirigunt se

F in cõspectu Dei, qui oĩa opera sua rectè ad Deum regunt. Quod non facit superbus, quia se contra Deũ erigit, non auarus, qui ad terrena cu..., &c. Istũ versum exponens Adã de perseuerantia, ipsum applicat ad virginem Mariam, ostẽdens quæ ad ipsam pertineant, & q̃ non, d. *Non habitabit in medio domus*, &c. Verba hæc sunt mediatoris nostri, cuius domus est ecclesia. Huius aũt domus medium est, aut mediatoris mater mediatrix

G Maria, aut ueritas angulũ nesciã, aut uirtus mediæ charitatis. Non igitur ad mediatricẽ pertinet, nõ in ueritate ambulat, non in charitate manet qui facit superbiam, quæ bonis inimicam communibus, & priuatæ gloriæ cupidam, sanctorum communio non admittit. Cum ergo rex uirtutum iure mediatoris nomen obtineat, ipsaque regina virtutum Maria se exhibeat mediatricem hominum, merito iudex ecclesiasticus uirtutibus dare operam debet, & propter moderantiam discretionis satagere, ne quid nimis faciat, vel loquatur. Non enim fru-

H stra in medio duorum animalium cognitor verbi incarnati infantia, aut in medio templi se suscipiendam exhibuit misericordia, aut in medio latronũ probatur redemptoris nostri patientia, aut in medio discipulorum innotescit resurgentis gloria. Vide mediatorem mediũ sibi locum fere in omnibus eligere, medium nostrum consistere, quotiẽs duo, vel tres in nomine eius fuerimus cõgregati. De medio quod Christus elegit, vide versic. 759. & 782.

Maria dicitur medium domus.

Mediũ in omnibus tenuit Christus.

1702 *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ, vt disperderem de ciuitate domini omnes operantes iniquitatem.*

Iustitia cōi amatos cito dicitur fieri. Occidere malos.

OStendit hic quomodo se habebat ad obstinatos, & incorrigibiles, quia. s. tales occidi faciebat. Vbi n. itendum, φ iudex temporalis certis peccatis cōmissis, illos peccatores hēt punire habita opportunitate iuridice celeriter, ne impedimentum superueniat. In casu aūt in quo timetur ciuitatis seditio, punitionem differre pōt. Sic & Dauid aliqñ statim, habito reo, ipsum occidebat; φ patet de Rechab, & Banaā, qui occiderant Miphibosēth filium Ionathæ, credentes per hoc placere ipsi Dauid, quos statim vt eos habuit, interfici fecit, ut patet. 2. Reg. 4. Aliquando tñ timens seditionē, punitionē distulit: sicut patuit de Ioab, qui proditoriè interfecit Abner; quē tñ Dauid non statim occidit, sed ipsum occidendum filio suo Salomoni imposuit, vt patet 3. Reg. 2. Cuius ratio fuit, quia Dauid nunquam tm̄ fuit firmatus in regno, nec tm̄ habuit amorem populi pp scelus cōmissum in Vria, & Bersabe, sicut firmatus Salomon. Quia igitur ipse Ioab maximus princeps erat in regno, & à populo dilectus, ideo Dauid distulit ipsum punire, timens seditionem ciuitatis. Notans ergo Dauid, φ sollicitè iustitiam erga malos seruabat, & statim qñ commodè poterat, dicit, *In matutino*. i. celeriter sine expectatione, *Interficiebam omnes peccatores terræ*. s. qui morte erant digni. Et quare hoc? vt. s. alij securè manere possent, & Deo seruire, amotis hominib. criminosis. Et hoc est φ subdit, *Vt disperderem de ciuitate Dei omnes operantes iniquitatem*. Per hoc aūt vult ostendere φ in die

In iudicio omnes peccatores occidentur.

iudicij omnes peccatores morte occidētur æterna. Iudic. j enim tempus vocatur matutinū, quia ibi omnia erunt nuda & aperta, quæ in nocte præsentis vitæ manent occulta. Et istū sensum hēt hic gl. d. *In matutino*. i. cum dies iudicij aduenerit, & erūt oīa manifesta, quæ sunt modo occulta. *interficiebam omnes peccatores terræ*, i. mittentur mali in ignē æternum, qui modò mali tolerantur à patientia Dei, vt corrigantur, quòd si non fecerint tem pore misericordiæ, quod modo est, post interficientur. Et hoc est φ ait, *In matutino interficiebam omnes peccatores terræ*. i. in iudicio malos mittam in ignē æternū. Quare? subdit, *Vt disperderem de ciuitate Dei omnes operantes iniquitatē*, i. de societate ecclesiæ. Modo. n. in ecclesia mixti sunt boni cum malis, sed tpe iudicij separabuntur, quia tunc separabunt angeli malos de medio iustorum, & mittent eos in caminum ignis, &c. Mat. 25.

PSAL. CI.

DOmine, exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat. 1703

HVius titulus psalmi est, *Oratio pauperis, dum anxiaretur in conspectu domini effudit precem suam* (aliàs) *Oratio pauperis cū anxiatus fuerit, & coram domino effuderit precem suam.* Ex isto titulo non apparet quis hunc Ps. fecerit, neque per aliquem doctorem, nisi per August. qui ponit generaliter quòd Dauid omnes Psal. fecerit. Cuius oppositum dicit Hieron. & alij doctores multi tā Hebræorum, quàm Latinorum. Vnde iste Psal. computatur inter ignotos, scilicet, quo ad auctorem. Quantùm vero ad materiam Psal. diuersæ sunt opiniones. Nā quidam dicūt, φ iste Psal. est oratio quædam facta ab illis amicis Dauid, qui remanserunt in Hierusalem, quando ipse fugit à facie Absalonis filij sui. Nam de mandato Dauid ibi remanserūt Sadoch sacerdos, & Abiathar, & alij sacerdotes, quos Dauid remisit in Hierusalem cum arca domini, similiter & Chusi consiliarius, & amicus Dauid, & decem concubinæ Dauid, quæ remanserant ad custodiam palatij, vt habetur 2 Reg. 15. Isti ergo propter fugam Dauid erant in magna anxietate, & deuotè orabant Deum pro reuersione ipsius Dauid in pace, vnde pro oratione sua istū psal. dicebant. Sed hoc stare non pōt, quia in isto psal. fit mentio de ædificatione Sion. Certum est aūt, φ in reditu Dauid nihil ibi fuit reædificatum, quia illo paruo tempore,

quo

quo Absalon regnauit in Hierusalem, nihil legitur destruxisse in monte Sion. Propter qd est aliorũ opinio, ꝙ iste Psalmus fuit oratio deuota populi Israel in captiuitate Babylonica deducti. Tunc.n. multi illorum deuoti assiduè Deũ deprecabantur pro liberatione dictæ captiuitatis, & reedificatione ciuitatis Hierusalẽ, & templi, qd destruxerat rex Babylonis, vt habetur 4.Reg.vlt. Et ad hoc litera Psalmi posset satis applicari. Sed omnes tales opiniones destruit Apostolus Paulus, ostendẽs ad Heb. 1. quòd iste Psalmus ad literã loquitur de Christo. Vbi ad probandum æqualitatẽ Christi ad patrẽ in potentia, & duratione, adducit illud, ꝙ in isto Psal. habetur, dicẽs, *Et tu, domine, in initio terram fundasti*, &c. *Et anni tui nõ deficient*, &c. Ibi.n. ostendit illa uerbã de Christo ad literã dicta. Sic ergo dicendũ, quòd iste Psalmus est quædã oratio Christi pauperis, qui, s. cum diues esset secundum diuinitatem, pro nobis pauper factus est secundũ humanitatẽ, vt sua paupertate nos diuites faceret. vt ait Apostolus. 2.Cor.8. Est ergo hic Psalmus oratio Christi pauperis. Tamen notandum, ꝙ Christus hic loquitur quandoque secundum ꝙ est caput fidelium, quandoque secundũ corpus, vnde in persona mẽbrorum, in quibus sunt pœnitentes, quos in se trãsfigurat, loquens dicit. *Cinerem tãquam panem manducabam*. Non.n. in ea egestate erat Christus, ut de sua persona hoc dicere posset, sed in membris loquitur. Christus ergo pauper, vt ait glo. hic orat in persona pœnitentis à peccatis liberari, & in pristinum statum reponi postulantis. Est ergo tituli sensus. Psalmus iste est oratio pauperis, idest Christi, qui est pauper in se, & in membris, in quorum persona loquitur, oratio, inquã Deo habita, dum anxiaretur in miserijs, inter quas deiectus est secundum peccatum primi hominis, quas vt euaderet, in conspectu domini effudit precem suam, per quam solum poterat liberari. Hic ergo loquitur Christus quandoq; vt caput, qñq; vt corpus. Intentionem mouet omnes, suam aduertere miseriam & Dei misericordiam postulare. Et secundum hoc Psalmus iste diuiditur in duas partes, qa primò ponitur afflicti populi deprecatio, secundò ipsius per Christũ liberatio, ibi, *Tu autem*. Prima in duas, quia primò ponitur deprecatio, secundò huius deprecationis allegatur ratio, ibi, *Quia defecerunt*. Et quamuis in tribus primis versiculis sit repetitio eiusdẽ sententiæ, tamen sic distingui possunt, quia in primo ponit suã orationẽ, in secundo suã ponit tribulationẽ, ibi. *Non auertat*. in tertio petit exauditionis accelerationẽ, ibi, *In quacunque die* Quantũ ad primum Christus hic orat, dicens patri, *Domine, exaudi orationem meã*. Vbi aduertẽdum, ꝙ quãuis Christus à patre semper auditus esset, vt ipse ait Io.11. Ego enim sciebã qa semper me audis, tamen iuxta vnũ modũ exauditionis non semper fuit exauditus. Nam exaudire componitur ex audire, & ex, ꝙ est extra, & sic exaudire idem est, qđ extra audire, & ille exauditur, qui extra auditur. Exauditur ergo oratio, quãdo illud, qđ orando petitur, exterius in effectu ponitur. Quãdo ergo Christus orabat, tunc semper audiebatur à patre, qa eius oratio patri erat accepta sed tunc exaudiebatur, quando effectus orationis ponebatur in esse exterius, vt puta quãdo Christus orabat patrem pro Apostolis suis Io.17 dicens, Pater, rogo, vt serues eos à malo, pater, sãctifica eos. Quamuis.n. tũc Christi oratio Deo esset placita, & à Deo audita non tamẽ tunc erat exaudita, qa effectus orationis nõdũ venerat: nondum.n. erãt a malo seruati nec pœnæ, nec culpæ, quia eadẽ nocte omnes peccauerunt, frangendo fidẽ Christo, datam, quia omnes relicto eo, fugerunt, & Petrus turpius alijs, qui ipsum abiurando negauit, sic nec tunc fuerunt sanctificati. Sed in die Pentecostes hæc oratio Christi fuit exaudita, quando de facto fuerũt per Spiritumsanctum sanctificati, & a malo culpæ, ne amplius caderent, conseruati. Orat ergo Christus, vt suæ orationis effectus in esse ponatur, dicens, *Domine, exaudi orationem meam*. Si autem exaudire accipiatur pro annuere, sicut communiter accipitur sic omnis Christi oratio semper fuit exaudita, vt supra fuit dictum vers. 190. 292. 1105. Item nota, quòd Christus orauit multi

Vel secũdũ antiquos iste Ps. literaliter intelligitur de persecutione Antiochi regis, & sic subdẽde nota.

Oratio aliter à Deo auditur, aliter exauditur. Omnis oratio Christi semper fuit audita à patre, sed non semper exaudita.

multipliciter. 168. 399. 400. Item quòd oratio Christi aliter fuit exaudita quam nostra versi. 406. Et vtrum Christus orat pro nobis versi. 442. *Et clamor meus ad te veniat.* De clamore Christi & corporali, & spirituali orationis, vide versi. 24. 295. 390. 399. 422. 516. 1092. Qualiter autem oratio clamat ad Deũ versi. 242. Et quid nos clamando debemus à Deo petere, versic. 893.

1704 **Non auertas faciem tuam à me, in quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuam.**

OStendit hic suam tribulationem. Sciebat enim Christus Deum ab ipso non auersurum faciem, sed hic loquitur in persona suorum, dicens, *Non auertas faciem tuam à me*, idest à meis, despiciendo orationẽ ipsorũ. Loquitur.n. hic de Deo ad modũ hominis, qui qñ petitionẽ alicuius non vult exaudire, ab ipso auertit faciẽ, qñ autẽ ipsum vult exaudire, ei aurẽ inclinat. q.d. auerte faciem tuã à peccatis meis, non à me. *In quacunque die tribulor, inclina ad me aurem tuã.* Notandum, ꝙ tribulatio est duplex, scilicet quædam ab extrinseco, & quædã ab intrinseco. Tribulatio ab intrinseco est, quæ procedit à carne nostra, quæ nos multipliciter tribulãdo tentat, de qua 1. Corint. 7. Tribulationem carnis sustinebũt, & cum sic tribulamur, ad Deum per orationẽ clamare debemus, exemplo Psalmistæ dicentis, In tribulatione mea ad dñm clamaui, &c. Hæc enim dr̃ propriè nostra tribulatio, quoad principium actiuum, quia à carne nostra procedit, & quo ad principiũ passiuum, quia mentẽ impugnat. In ista ergo tribulatione maximè orandus est Deus quia hoc genus dæmoniorũ nõ ejicitur nisi in oratione, & ieiunio. Narrat Valer. lib. 1. c. cũ Egles Samius athleta esset mutus, & sibi præmium victoriç quã adeptus fuerat, videret accipi, indignatione tam graui accensus fuit, ꝙ vocalis euasit. i. cœpit, loqui, qui prius mutus fuerat. Sic moraliter multi sunt fortes athletæ, qui multa fortia virtutũ opera faciunt, qui multos hostes vitiorum superant, ita vt sint digni præmio sempiterno, qui tamen quandoque tentantur, & tribulantur à carne, vt patet de Paulo. Quando ergo per tales tribulationes vident se pmio, quo prius digni erant priuari, tunc ad orationẽ oportet habere recursum, vt si prius muti erant, ab oratione vocales fieri debent orando, ut auxilium eis diuinum conferatur. Psal. 90. Clamauit ad me, & ego exaudiam eum, cum ipso sum in tribulatione, &c. Alia est tribulatio ab extrinseco, scilicet quæ fit per mundi calamitates, & aduersa, de qua Iudit 8. Omnes, qui placuerunt Deo per multas tribulationes transierunt fideles. Et in ista et est clamandum ad Deum. Dicit magister de proprietatibus rer. quòd coturnix mare transiens, cum fuerit fatigata, vnam alã erigit ad modum veli, & alteram aliã ad corpus applicat, & sic super aquas maris quiescens, flante vento, ad litus peruenit. Sic & nos moraliter hoc mare magnum, & spaciosum transituri, quando per aduersa patimur, & tribulamur, incipimus in itinere fatigari. 2. Cor. 1. Supra modum fatigati sumus. Licet autem vnã alam dum hic sumus, oporteat applicare corpori, ut scilicet prouideamus, quæ corpori sunt necessaria, alteram tamen semper ad Deum erectam per orationẽ debemus habere, & ipsa vti tanquam velo, vt flante vento Spiritussancti, perueniamus ad portum salutis æternæ, quia dicitur Psal. 45. Deus noster, refugium, & virtus, adiutor in tribulationib⁹. Qualiter auertit à nobis faciem, vide versic. 842. Quid sit auris Dei, versi. 1838.

Tribulatio duplex. *Psal. 17.* *Mat. 17.* *Exẽplũ.* *Orãdum est qñqs multis tentatur carne.* *2. Corin. 12.* *Magister de proprietatibus.*

1705 **In quacunque die inuocauero te, velociter exaudi me.**

HIc petit exauditionis accelerationem. Hoc idẽ alijs verbis petebat, Psalm. 69. dicens, Deus, in adiutorium meum intende, Domine, ad adiuuãdum me festina. Sic & nunc ait, *Velociter exaudi me.* Notandum tamen, quòd in aliquibus velocitas est reprehensibilis, & in aliquibus laudabilis. Quia est quædam velocitas mala, & quædam bona. Velocitas autem mala est triplex. Prima consistit in corde, & hæc turbationis, & iracũdiæ. Cum enim ira sit accensio sanguinis circa cor, res autem accensa velocis sit motus,

Velocitas dup. ex bona & mala. *Velocitas mala multiplex.*

Velocitas iræ. tus, ficut ignis velocioris est motus cęteris elementis, hinc est, quòd ipsa iracundia quandam velocitatem in se continet detestandum, vnde iracundus nihil deliberat. Et hæc est causa, quare iuuenes velocius irascuntur q̃ senes, quia, s. in eis magis viget calor naturalis. Et sic eorũ sanguis facilius accenditur. Et de ista velocitate iræ dicitur, Eccles. 7. Ne sis velox ad irascendum, ira enim in sinu stulti requiescit. Senes autẽ tardius irascuntur, quia ipsorum sanguis tardius inflammatur, Iacob 1. Sit autẽ tardus ad iram. Secundò consistit in ore. Et hæc est velocitas locutionis, siue loquelæ. Cum enim, quæ ex ore exeunt de corde procedant naturaliter vt in pluribus, quanto magis cor appropinquat ori, tanto velocius loquela procedit ad extra. Et hinc est, q̃ cęteris paribus parui staturâ velocius loquuntur quã grandes, quia cũ minor distãtia in ipsis sit inter cor & linguã, in ipsis motus cordis citius peruenit ad linguã. Et sic minus maturè videntur verba pferre. Et de ista velocitate dr̃ Prou. 29. Vidisti hominẽ velocem ad loquendum, stultitia magis speranda est, quàm illius correctio. Tertia velocitas stat in opere. Cõiter enim velociores sunt mali ad malum exequendũ, quam boni ad bonum. Cuius ratio est, quia ad bonum peragendum, s. bene, oportet multas circunstantias considerare, & illas omnes obseruare. Ad malum autem solũ defectus vnius circunstantiæ debitæ sufficit. Sicut facilius sagittantẽ videmus à signo deficere, quam directè attingere signum, quia pluribus modis deficere potest, s. si sagitta perueniat supra signum, si infra, si a lateribus, & huiusmodi. At attingendum ad signum oportet omnia prædicta cauere. Et ideò velocius & citius quis malũ agit quam bonum. Vnde de malis dr̃ psal. 13. Veloces pedes eorũ ad effundendum sanguinem. Et Prou. 6. Sex sunt, quę odit Dominus, pedes veloces ad currendum in malum, &c. Alia autem est velocitas bona. Et hæc multiplex. Prima est velocitas increpationis, ut mali corrigantur. Sicut enim medicus infirmo velociter adhibet remedium, ne morbus deterius crescat, sic multo fortius prælatus malis subdito

Velocitas locutionis.

No. de paruis.

Velocitas operis mali.

B rum velociter obuiare debet, ne inualescant. Et hoc est, quod prelatis & superioribus sub angelorũ nomine dicitur Esa. 18. Ite, angeli veloces, ad gentem cõuulsam, & dilaceratam. Sic & sermo Dei dicitur velociter currere, quia uelociter peccantes corrigit. psal. 147. Velociter currit sermo eius. Secunda est uelocitas auditionis, ut nescientes informentur. Iac. 1. Sit omnis homo uelox ad audiendũ. Tertia est obeditionis, ut pręcepta obseruentur. Sic enim omnes boni student uelociter adimplere diuina præcepta. Eccl. 32.

F In omnibus operibus tuis esto uelox, & omnis infirmitas nõ occurret tibi. Quarta est uelocitas orationis, ut Dei adiutorium impetretur. Quia enim hostes spirituales vndique nobis & uelociter occurrunt, oportet ut uelociter diuinum quæramus auxilium, quia si tardaret, succumberemus Et hoc est quòd Psal. uelociter adiuuari postulat. Psal. 69. Deus in adiutorium meum intende, Domine ad adiuuandum me festina, sic & psal. 142. Velociter exaudi me, quoniam defecit spiritus meus. Consimiliter & nunc

G uelocem adiutorem postulat dicens, *In quacunque die inuocauerò te, velociter exaudi me.* Notandum tamen, quòd orationes etiam iustorum multoties differt Dominus exaudire, saltem quo ad uotum propter ipsorum utilitatem, uide uers. 56. 291. 514. 516. 650. 1495.

Quia defecerunt sicut fumus dies mei; & 1706 ossa mea sicut cremium aruerunt.

HIc ponitur huius deprecationis ratio. Huius enim deprecationis motiuum, & ratio fuit crudelis persecutio Antiochi tribulantis populum, quæ consistebat in duobus, scilicet, in factis, & in uerbis iniuriosis, propter quæ compellebantur Deũ inuocare adiutorium. Vnde primò ponit primum, secundò secundũ, ibi, *Tota die.* Quantum ad primum notãdum, q̃ hic adducit Psalm. multa mala, quæ populus in illa persecutione fuit passus, quorum primum fuit populi crudelis trucidatio: secundum corporis fame arefactio, ibi, *Percussus sum.* Tertium uigoris personalis attenuatio, ibi,

A voce

A voce gemitus, quartum fuit per deserta populi dispersio, ibi, *Similis factus*, quintum fuit laudis diuinæ conculcatio. ibi. *Vigilaui*. Quantum ad primum sciendū quò ad literam: ꝙ intentio Antiochi regis erat, ex toto abducere Iudæos à cultu veri Dei ad cultū idolorum suorū, vt apparet in plurib. locis primo & secūdo Mac. & maximè 2. Mac. c. 6. & 7. Vnde & aliqui consentientes trāsibant ad ritum gentilium, nolentes așt consentire, trucidabantur, vt patet ibidem. Et sic deficiebat populus dupliciter à lege Dei, quia aliqui peruertebantur, & aliqui occidebantur. Et hoc ponens ps. in persona illius populi d. *Quia defecerūt sicut fumus dies mei*. i. dies mei appropinquant defectui, ut omnino deficiat Dei cultus, nisi tu adiuues nos, quia multi ex nobis trucidant, & multi timētes ad ritū gentiliū trāsferuntur. Et sic hic accipiunt dies nō pro tpe, sed pro cultu diuino, q omnib. alijs sectis clarior erat, sicut dies superat noctē. Sequitur, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt*. Vbi aduerte, ꝙ s̄m grammaticos cremium dr̄ à cremo, cremas. & dr̄ cremiū frixoriū in patella & maximè illud, ꝙ remanet in patella aridum de carnib. post pinguedinē liquefactā dr̄ cremium. Dicit ergo ps. ꝙ in illa psecutione ossa mea sicut cremiū aruerunt. Quia ad literā aliquos fortes, & constātes in lege diuina, qui nollēt regi obedire, ne legem Dei transgrederent, rex Antiochus in patellis cremari, & frixari faciebat. Sic. n. legit 2. Mac. 7. ꝙ septē fratres vna cū matre compellebant flagris. & verberib. carnes porcinas contra legē manducare. Quorū primus dixit regi, Quid quæris? parati sumus magis mori, quā patrias leges dimittere. Irat⁹ rex iussit sartagines æneas succēdi. Quib. statim succensis, iussit eū, qui prior fuerat locutus, amputata lingua, & cute capitis abstracta, & summitatib. manuū, & pedū præcisis, ipsum torreri in sartagine: in qua diu cruciatus, & crematus expirauit. Et hæc ad literā ꝑuidēs ps. ait, *Et ossa mea sicut cremiū aruerunt*, quia pinguedine, & carnib. in sartagine consumptis, ossa remanserunt arida. Per hoc autē vult Ps. designare casum humani generis per elationem primi parentis consecutum. Vbi notandum, ꝙ in sacra scriptura per diem prosperitas intelligitur, & aduersitas per noctem. vide ver. 2. 690. 692. 1481. 1587. Per fumū vero denotatur superbia, quia, sicut fumus ascendit semper, & ascendendo deficit, sic & superbia, vide vers. 1049. Humanum igitur genus ante primi parentis peccatum, erat in die: quia multis prosperitatibus circundatus: quia habitabat in paradiso voluptatis, vbi nihil molestiæ, nihil indigentiæ sentiebat, &c. vide vers. 799. Sed ista dies prosperitatis defecit propter fumū superbiæ primi parentis. Et hoc est, quod Christus allegat patri in personam sui corporis d. *Velociter exaudi me*. Ratio, *Quia defecerūt sicut fumus dies mei*, quia propter fumum superbiæ Adę defecit dies prosperitatis. Vnde ex tali defectione aruit virtus hominis: non solum quò ad corpus, sed & quò ad animæ vires: quia propter peccatum primi hominis etiam sol, & luna, & omnia sidera obscurata sunt: vt dicit Magist. li. 4. d. 48. quia à sito lumine defecerunt: quia minus lucent quam ante, quāto magis & vires animæ, quæ per ossa significantur. Et hoc notans ait, *Et ossa mea sicut cremium aruerunt*. Gl. i. aiæ virtus, & fortitudo contracta est. Quod ideo dicit, vt miseria nostra pium iudicem moueat ad compassionem. Quod enim ossa virtutes significent, vide versi. 55 468. 519. 532. 867. Ipsa. n. aduersitas, quam incurrimus vires nostras arescere fecit, Pro. 17. Spiritus tristis exiccat ossa.

Cremiū quid dicitur.

Dies.

Fumus.

4. Sen.

Percussus sum vt fœnum, & aruit cor meū: quia oblitus sum comedere panē meum. 1707

Ponit hic secundum malum, s. corporis propter famem arefactio. Vbi sciendum, quòd duci, & prælato licet quandoq; fugere, quando, s. videt ꝙ præsentia sua sibi mortem inducit, cum dispendio salutis subditorum, tunc fugere licet, considerato, quòd sua absentia proficit pro tunc subditis, & præsentia noceret, vt habetur 7. quæst. 1. per multa exempla. Iudas ergo Mac. in illa persecutione fugit ad tempus cum multis, ut tempore opportuno Iudæis auxilium

1. Mac. 5. lium posset afferre. Vnde dicitur, quod Iudas Machabæus secessit in desertū locū: ibique inter feras in montibus vitā agebat,& fęni cibo vescentes demorabātur, ne participes essent coinquinationis. Et sic eorū corpora fame arescebant, & desiccabantur:sicut fęnum prati nimio calore solis arescit. Quod præuidens psal. in persona illorū dicit, *Percussus sum vt fænum*, s.sicut fænum percutitur à sole, ita & ego in montibus vbi sine habitaculis erāt. *Et aruit cor meum*. Hic accipitur cor nō prout est vis animæ: sed prout est quoddā membrum corporeū. Totum.n. corpus arescebat præ æstu solis, ac etiam præ fame:quia non panem,sed fęnum comedebant. Et hoc est, quod ait, *Quia oblitus sum comedere panem meum*, i.in vsum duxi non comedere panem. Per hoc autem vult ostendere psalm. quòd miseria humani generis,ex peccato primi parentis venit, Nam creatus fuit homo immortalis:qui, si mandatum Dei seruasset, etiam secundum corpus nunquam aruisset, sed commisso primo peccato statim immortalitate perdita,mortalis est effectus,corpora autem per mortem arescūt. Hanc ergo nostram miseriam allegans Christus patri ait, *Percussus sum vt fænum*, idest, ex peccato hoc patior: quia factus sum vt fænum: quod scilicet citò arescit ad æstum solis. Vnde dicitur Esa. 45. Omnis caro fænū. *Et aruit cor meum*, scilicet, sterilitate peccati. Totum corpus hominis per mortem arescit. Et sic accipitur cor pro toto corpore. Et vnde hæc pœna processit,subdit dicens, *Quia oblitus sum comedere panem meum*. Quid enim propriè nomine panis nisi uerbum Dei intelligitur? Ioan.6. Ego sum panis viuus, &c. & Matth. 4. Non in solo pane viuit homo,&c. Quæ est ergo causa,quare homo ad mortis miseriam venit? Respondet dicens, *Quia oblitus sum comedere panem meum*. idest,oblitus sum obseruare verbū Dei, idest, præceptum à Deo mihi datum. Vnde gloss. *Quia oblitus sum comedere panem meum*, idest, verbum Dei custodire, quia præceptum, quod dedit Deus primo homini, dimisit:& bibit venenum serpentis consentiendo eius indignæ persuasioni.

B

A voce gemitus mei,adhæsit os meum carni meæ. 1078

HIc ponitur tertium malum, s.vigoris personalis attenuatio. Corpus autem attenuatum nimia macie attenuatur:& vigore corporali sicut & debita refectione fortificatur & roboratur. Tpe autē prædictæ persecutionis Iudæi fugiētes in montibus, & cū bestijs comedētes fęnum(vt dictū est)multa fame attenuati,viribus etiā corporalibus deficiebant. Vnde intātum erant attenuati, & macri effecti, quod consumpta oī pinguedine, cutis ossibus adhærebat. Etiam ex alio: quia tribulatio intensa multū exiccat corpus. Isti autem maximā tribulationem patiebantur: maximè quia videbant legē Dei violari, sanctum templum contaminari, & Iudæos passim interfici: ideo vitā suā in dolore & gemitibus pducebāt. Quod præuidens psal. ait. *A voce gemitus mei*, i. propter tribulationē, & gemitum meū, *Adhæsit os meum carni meæ*. Hic enim sm Hiero caro accipitur pro cute:quia omni carne consumpta, ossa cuti adhærebant. Per hoc vult psal. ostendere, quòd propter peccatum primi parentis spiritus,vel ratio, quæ prius sensualitati præerat,ei subijcitur. Vnde nota quod per ossa, quæ robur,& firmitatem habent, significatur spiritus siue ratio: sed per carnem ipsa sensualitas denotatur, iuxta modū saluatoris dicentis, Spiritus quidem prōptus est:caro autem infirma. Ante enim peccatum caro adhærebat ossibus, quia sensualitas spiritui subdebatur: sed post peccatum econtrario ossa adhærent carni:quia ratio multoties se subijcit sensualitati. Et hoc est, quod nunc in persona generis humani d. *Adhæsit os meum carni meæ*.non autem dicit. Adhæsit caro mea ossibus meis. Consimilis textus habetur Iob 19. Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. Quia hic caro pro pelle siue pro cute accipitur. Et ideo iste textus potest exponi sicut illum textum Iob exponit Greg. 14. mor.c.23. dicens Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum. In osse fortitudo:in carnibus vero infirmitas designatur. Quia igitur Christus & ecclesia vna persona est:quid per

F G H

Hieron. Mat.26 Gregor. Os dī Christ°, carnes, Apostoli,pellis, vel cutis mulieres.

per os nisi ipse dominus designatur, quid per carnem nisi discipuli, qui passionis eius tẽpore infirma sapuerant, per pellem verò, quæ exterior manet in corpore, quid, nisi illæ sanctæ mulieres designantur, quæ ad præparãda subsidia corporis exterioribus domino ministerijs seruiebant? Nam, cum eius discipuli quauis necdum firmè veritatis fidem dño p̃dicarent, ossi suo inhærebant carnes. Et cum sanctæ mulieres ea, quę necessaria erant exteriora præpararent, quasi pelles exterius manebãt in corpore. Sed cũ ad crucis horam vẽtum est, eius discipulos grauis ex persecutione Iudæorum timor inuasit, fugerunt singuli, mulieres adhæserũt. Quasi ergo consumpta carne os dñi pelli suę adhęsit: quia fortitudo eius passionis tempore fugientibus discipulis iuxta se mulieres inuenit. Stetit equidẽ aliquãdiu Petrus, sed tñ post territus negauit. Stetit & Ioãnes cum ipso: cui & crucis tempore dictum est, Ecce mater tua, sed perseuerare minimè potuit: quia de eo quoque scriptum est, ꝙ adolescens quidam sequebatur eũ amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum. At ille relicta sindone, nudus profugit ab eis. Quia etsi post vt verba sui redemptoris audiuit, ad horã crucis redijt, prius tamen territus fugit. Mulieres autem non solum non timuerunt, neque fugisse, sed etiam vsque ad horã sepulchri stetisse memorantur. Dicit ergo, Pelli meæ consumptis carnibus adhæsit os meum, hoc est, Hi, qui meæ fortitudini propinquius inhærere debuerant, passionis meæ tempore consumpti sunt. Et eas, quas ad exteriora ministeria posui, in passione mea sine formidine inhærere mihi fideliter inueni. Consimiliter & iste textus intelligi potest.

Ioan. 19

Mar. 14

Iob 19.

1709 *Similis factus sum pellicano solitudinis: factus sum sicut nycticorax in domicilio.*

Hic ponit quartum malũ, quod fuit dispersio populi per deserta. Nam ut dictum est, & habetur 2. Mac. 3. Iudas Machabæus cum multis fugerunt à facie tantæ persecutionis, & latitabant in solitudine in montibus cum bestijs. Et in persona horum loquitur psal. dicens,

A *Similis factus sum pellicano solitudinis.* Pellicanus. n. est auis solitaria habitans in solitudine. Isti ergo sic latitantes in solitudine non erant ausi apparere de die, ne caperentur. De nocte tamẽ, & occulte Iudas Machabæus cum suis introibãt per castella, confortantes Iudæos alios, ut legem dñi tenerent constanter, ut habetur 2 Mac 8 vbi dicit, Iudas vero Machabæus, & qui cũ illo erant, introibant latenter in castella, & conuocãtes cognatos, & amicos, & eos, qui permanserãt in Iudaismo assumentes adducebant ad se, &c. Et quãtum ad hoc dicit de illis psal.

B *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Nycticorax est auis, quæ solum de nocte apparet: in die autem latitat interrimas parietum. Per istas aues vult Ps. ostendere, quale factũ est genus humanum propter peccatum. Homo habitabat in paradiso cum angelis, pp peccatum inde expulsus ad mundi solitudinem uenit. Ante peccatum ambulabat in die gratiæ, sed post ambulabat in nocte culpæ. Quę notans Christus in persona suorum ait, *Similis factus sũ pellicano solitudinis*, quo

C ad primum. *Factus sum sicut nycticorax*, &c. quo ad secundũ. Vel ista verba Christus dicit de seipso, qui propter nostrum peccatũ factus est ut pellicanus, & ut nycticorax. Vbi sciendum, ꝙ (ut ait magister de proprieta. rerum, & hic recitatur in glos.) pellicanus naturaliter odit serpẽtes. Serpens aũt per arborem ascendẽs pullos suos interficit. Quod dum pellicanus percipit, per triduum pullos suos luget, deinde se in pectore proprio vulnerat, & aspersione sui sanguinis filios suos mortuos viuificat. Vel secundum, ꝙ

D hic ait glo. pellicanus dicitur, etsi nõ certum sit, filios suos rostro occidere, & triduo lugere, & tunc rostro sanguinem suum super eos spargere, unde illi reuiuiscunt. Sic & cõformiter Christi filios, idest, homines ab ipso creatos serpẽs veneno suæ tentationis occidit, quib. compatiens Christus sanguinem propriũ super mortuos filios spargens in cruce, ipsos viuificauit. Vel etiam Christus ipse filios occidit, & viuificat, quia peccatores occidit, ab eo ꝙ sunt, commutans, & sanguine suo, idest, fide sanguinis sui viuificat

Pellicano cõparatur genus humanũ.

Pellicano similis est Christ⁹.

uiuificat illos. Sic.n. Christus occidit Saulum persecutoré, & ipsum suo sanguine uiuificauit. Iuxta illud Deut.32. Ego occidã, & ego uiuere faciã, &c. Et 1. Reg.2. Dominus mortificat, & uiuificat. *Factus sum sicut nycticorax in domicilio.* Nycticorax.n. secundum magistrũ est auis, q̃ de nocte volans cibos sibi quærit: & quærendo clamat: cuius cibus volucribus cæli est odiosus. Sic & spiritualiter Christus de nocte volans cibos sibi qrit. Quid.n. per noctẽ obscuram nisi peccatores designant qui lumine gratiæ carẽt? Per hos volat Christus, q nõ venit vocare iustos, sed peccatores ad pœnitentiã. Matt.9. In istis cibũ sibi quærit, dum sibi per gratiã incorporans ipsos sibi vnit. Et hoc facit clamore, suo.s. prædicationis clamore, qui clamor odiosus est volucrib. cœli.s. dæmonibus: qui volucres cœli dicuntur. Luc.8. Volucres cœli comederunt illud.

Nycticorax dicitur Christus.

Istũ aũt versum exponit Alueidus de pœnitentibus d. *Similis factus sum pellicano solitudinis.* Pellicanus pallidi coloris esse fertur: qui pullos mox vt exclu serit, rostro occidit: rursũq; cum gemitu mirabili, & sanguinis sui effusione resuscitat. Felix aĩa, quæ mutuãs alas columbæ ad solitudinẽ secura volauit, in qua mortificans mẽbra sua, quæ sunt super terrã, opera sua priora quasi pullos suos interficit, deinde in nouã uitam dolore, ad sudore quasi sãguinis effusione, gemitibusque inenarrabilibus, ac salutari cõpunctione viuificat. Deinde cibos sibi cælestes in domicilio mutuãs scripturarũ nicticorax efficitur: spiritualiter in nocte æquè vt in die: in aduersis.s. & psperis volans, & exultãs, & de virtute in virtutem proficiẽs, donec quidã passer effectus, & à tenebris huius infelicitatis in illã inaccessibilem lucem euigilãs transeat in locum tabernaculi admirabilis vsq; ad domum dei in voce exultationis, & confessionis. Vel istis tribus auibus, s. pellicano, nycticoraci, & passeri comparantur tria genera pœnitentium. Quod sic hic gl. deducit. Diuersa pœnitentium genera notat per has aues. Pellicano.n. aui macilenti nimiæ, & solitariæ comparãtur Eremitæ. Nycticoraci verò simi lis est ille, qui à publico remotus: dum alij in nocte huius seculi dormiunt, vigilat & sibi mẽtis escas petit, q si non inter homines, extra tñ in alto est: dicens, eis, qui dormiunt, Vigilate, quia nescitis diẽ neq; horam. Passer est ille, qui sagax ad alta virtutum fugit vbi tutus est à laqueis. Qui solitarius vel unicus dicitur propter charitatem, quæ ex multis facit vnum, &c.

Alueidus. Pellicano et nycticoraci similatur pœnitens

Pœnitentes assimilant pellicano, nycticoraci, et passeri.

Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto. 1710

Ponit hic quintum malum, qđ fuit diuinæ laudis conculcatio. Quia.n. in illa persecutione Iudæi publice vniti stare nõ poterant, sed dispersi erãt: iõ laudibus diuinis s̃m legis præceptũ nõ poterant intẽdere. Et hoc insinuans ps. in psõna illius populi dicit, *Vigilaui*, .s. mẽte: sed non potui voce publica Dei laudes exoluere. *Quia factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Passer solitarius in campis cantat, sed in tecto silet. Per hoc aũt vult ostendere, q quamuis Chrs ad modũ pellicani sanguine suo filios mortuos ipse moriens viuificauerit: tñ à morte resurgens cœlos gloriosus ascẽdit. Vnde hoc exponens hic glo. ait, Chrs vigilans factus est passer solitarius in tecto. Quia Christus, qui in passione dormierat, vigilauit ĩ resurrectione, & uolando in cęlũ factus est sicut passer solitarius in tecto, idest, in cœlo, vbi interpellat pro nobis. De hoc vide vers. 1433. Vel aliter, quia pœnitẽtia de peccatoribus iustos efficit: ideo postquam ostendit statum pœnitẽtiæ d. Similis factus sum pellicano, &c. nunc ostendit statum iustitiæ acquisitũ per pœnitentiam d. *Vigilaui, & factus sum sicut passer solitarius in tecto.* Passer.n. significat iustos, vide versic. 1433. Vel in istis duobus versi. ponuntur tria genera auium, & tria loca, quib. diuersi status prædicatorũ intelliguntur. Quod sic deducit Mag. in glo. Tres aues, & tria loca hic distiguuntur. Aues pellicanus, nicticorax, & passer. Loca, solitudo, parietina, & tectũ. Et dr̃ pellicanus ĩ solitudine: nycticorax ĩ parietinis, passer ĩ tecto. Pellicanus auis, est, quæ in solitudine habitat. Nicticorax est auis vigil, & teter cornus noctis, habitat ĩ parietinis, quas vulgo dicimus ruinas, vbi parietes stãt sine tecto,

Passer solitarius.

Pellicanus, nycticorax & passer significat prædicatores.

tecto, vbi habitat nycticorax auis, quæ noctem amat. Passer aũt tecta amat. Vnus autem hō, vel plures possunt habere personam trium auium. Tria vero loca: tria genera hoīum. Est.n. solitudo, vbi Christiani non sunt, neq; fuerunt. Parietinæ vbi fuerunt, sed corruerunt, Tecta verò, vbi fuerunt, nec dum ceciderunt, manentes in domo. Verus ergo prædicator si venit inter eos, vbi Christiani non sunt, similis est pellicano solitudinis. Si autem venit ad eos, qui Christiani fuerunt, sed tamen ceciderunt est sicut nycticorax in domicilio, vel in parietinis: quia nec tenebras eorum deserit, sed vult eos lucrari. Si autem venit ad eos, qui crediderũt, nec ceciderunt manentes in domo ecclesiæ, sed tepide agentes: est sicut passer in tecto, & clamat eis, qui sub tecto, i. sub carne torpent cum ipse sit supra carnē. Vnde dominus in euangelio. Quod in aure auditis, prædicate super tecta. Et alibi. Qui in tecto est, non descendat.

Prædicatorũ tria genera.

Mat. 10.
Ma. 24.

1731 *Tota die exprobrabant mihi inimici mei: & qui laudabant me, aduersum me iurabant.*

POnitur hic ſm genus persecutionis, s. facta uerbis iniuriosis & contumeliosis. Et primo ponuntur illata opprobria, secundò pęna populi ex hoc habita, ibi. *Quia cinerem*. Quantũ ad primũ ait, *Tota die*, &c. Exprobrabat. n. Antiochus cum suis populo Iudęorũ, vt puta dicens. Vbi est modo Deus vester, quē colitis? surgat, & liberet vos de manibus meis. q. d. Non est verus Deus, q a vos defendere non pōt: & vos fatui estis, talem Deum adorare non aduertentes, ꝗ Deus non se habebat in populo Iudæorum sicut in alijs nationibus, quia istos, vt pater temporaliter flagellabat, vt corrigeret, sed alios impunitos pmittebat ipsos supplicijs reseruans æternis. Et hoc est, qđ Iudæi dicebant. 2. Mac. 6. Non. n. sicut in alijs nationibus dns patienter expectar, vt eas, cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat, ita & in nobis statuit, vt peccatis nostris deuolutis, ita demum in nos vindicet: propter quod quidem nunquam misericordiam

Punire peccatũ signum est, amoris.

A suam a nobis remouet. Corripiens vero in aduersis populum suum non derelinquit. Et aduerte, quod talis exprobratio propter iniuriam Deo illatam plus cruciabat bonos fideles, q̃ proprij corporis tormenta: quia iniuriam Dei propriam reputabant. Et hoc est, quod dicit, *Tota die exprobrabant mihi*, &c. Quid autē sit exprobrare propriè, vide versic. 1549. Et modum exprobrationis subiungit dicens. *Et qui laudabant me, aduersum me iurabant*. Est. n. quædam laudatio ironicè dicta, vt cum fatuo ironicè dr̃, Tu es sa-

B piens præcæteris, vel turpi dr̃, Tu es pulchrior cæteris. Isto mō hostes Iudæorum laudabāt eos ironice, quod realiter erat eos vituperare, vt dicendo, Vos estis sapientiores cęteris, qui Deum inuisibilē adoratis, quē nulla alia natio colit. Modo apparet sapientia vestra, & similia. Et sic laudabũt iurabant aduersus eos, quia scilicet per Deos suos iurabant Iudęorũ nationem, & Dei cultum ex toto annullare, vt patet 2. Mac. 5. Per hoc vult psal. ostendere Iudæorum malitiam, contra Christum: qui Christo exprobrabant, vt

C Matth. 11. Hic est vorax, & potator vini, & publicanorum amicus. Ioan. 8. Dęmonium habes, & consimilia. Quæ prəuidēs psal. in persona Christi loquitur dicens, *Tota die exprobrabant mihi inimici mei*. Quare? Quia peccatores Diaboli membra conuerto, & ipsos membra mea facio. Ex hoc exprobrant mihi dicentes, Magister vester manducant cum publicanis, & peccatoribus, vt ait glo. Et sic laudabant Chrm̃ verbis adulatorijs, facto autem contra ipsum iurabant, id est, in mortem eius conspirabant, vt quando

D miserunt discipulos suos cum Herodianis dicentes, Scimus, quia verax es, &c. Est enim mos adulatorum, vt primo laudent, quem vituperare, & perdere volũt. Vnde magnum peccatum est adulari peccatori, quia tunc in peccato nutritur, vide versic. 114. Maius peccatum est adulari iusto, quia quantum est ex parte adulantis, ipsum cadere facit: Maximũ peccatum erat adulari Christo, quia per hoc non creditur Deus, dum ęstimatur nescire mentem adulatoris.

Ma. 22.

Adulatio gradus habet.

1712 *Qui cinerem tanquã panem manducabam, & poculum meum cum fletu miscebam.*

HIc ponitur pœna ex dicta improbatione Iudæis consecuta. Et hic triplex pœna nominatur. Prima ex parte victus, q erat cinis. Secunda ex parte casus, qui erat gravis, ibi, *A facie*. Tertia ex parte finis. q videbatur breuis, ibi, *Dies mei*, Quantũ ad primum sciendum, ꝙ vt dictum est, in illa persecutione Iudas, & alij multi fugerũt ad mõtes, cõuersantes cum bestijs: & quãdoq; latẽter descendebant in castra, vt habetur. 2. Mac. 8. Et sic quandoque aliquantulũ de farina vt poterant asportabãt ex qua faciebãt panes subcinericios, q cum cineribus sunt inuoluti, & sic ex penuria cinerẽ cum pane manducabant. Similiter, recordãtes, quo modo sancta erant conculcata ipsorum peccatis exigentibus, & genus Iudæorũ exterminatũ, continuas lachrymas emittebãt: & sic, dũ potarent, lachrymæ in ipsorũ potũ stillabant. Et sic cinerẽ tanquã panem manducabant, & potum cum fletu miscebant. Per hoc autem vult Psal. ostendere, quare Iudæi iurauerunt, vel conspirauerunt contra Christum. Vnde, si quæras à Christo, Quare Iudæi, qui te laudabant, aduersum te iurabant, huc conspirabant? Respondet Christus, Causa est, quia cinerem tanquam panẽ manducabam, &c. Vbi notandum, quòd per cineres intelliguntur pœnitentes siue ipsa pœnitentia. Quod pulchre patet, si consideres, quòd cinis præcipuè valet ad tria, scilicet, ad lauanda sordida ad conseruandum ignem, & ad obscura facienda lucida. Sic & conformiter pœnitentia. Primò ergo pœnitentia ad modum cineris lauat sordida. Ex cinere.n. fit lixiuium, quod sordida purgat. Sic & pœnitentia sordidam in peccatis purgat animam. Propter quod dicitur, Pœnitẽtiam ago in cinere & cilicio. In huius figuram dicitur Hebr. 9. Sanguis taurorũ, & cinis vitulæ aspersus inquinatos sanctificat ad emundationẽ carnis. Vbi sciẽdum quòd vt (habetur Num. 19.) præcepit dominus vt vacca ætatis integræ, & sine macula extra castra duceretur: & ibi combusta, ex cineribus eius fieret lixiuium, quo immundi homines aspersi mundabãtur. Quid aũt figurabatur, nisi Christus, q est vacca, siue vitulus sine macula ratione suæ immolationis: ætatis integræ, q a trigintariũ annorũ: & sine macula, q a peccatũ nõ fecit? Qui extra castra ductus, i. extra ciuitatẽ Hierusalem ductus, & in cruce positus, igne charitatis fuit consumptus. Ex cuius cineribus, idest, passionibus nobis fit pœnitentiæ lixiuiũ omnis immũditiæ purgatiuum: vt sententialiter ponit ibi gl. ad Hebr. 9. isto ergo cinere aspergimur, & mundamur, cũ passionẽ eius imitantes, & nos pœnitẽtiam agimus. Et ad istũ cinerem pœnitẽtiæ inducimur Hier. 6. Filia populi mei accingere cilicio, & aspergere cinere, luctum vnigeniti fac tibi planctum amarum. Secundò cinis valet ad operiendũ ignẽ, ne. s. appareat. Quid aũt per ignẽ omnia cõsumentem, nisi peccatũ intelligitur? Ignis in domo impij. Sed hũc ignẽ peccati operit pœnitentia, ne à Deo videatur ad puniendũ, pp quod dicitur. Saccum consui super cutem meam, & operui cinere carnem meam. Quod de virtute pœnitentiæ exponens Gregor. ait, Quid in sacco, & cinere nisi pœnitentia: quid in cute, & carne nisi peccatũ carnis debet intelligi? Cum ergo quidã post lapsum carnis ad pœnitentiã redeũt, quasi saccus super cutẽ consuitur, & cinere caro operitur: quia culpa per pœnitentiã tegitur, ne in districti iudicis examine ad vltionem videatur. Et ideo nobis consulitur Hier. 25. Clamate, et aspergite vos cinere. Tertiò cinis valet ad faciendum obscura lucida, Nam quid lucidius vitro? Quod tamen fit ex cinere. Sic & consimiliter pœnitentia, quæ clarificat animas: quia omnem obscuritatem peccati tollit. ps. 147. Nebulam sicut cinerẽ spargit. Vbi gl. ad propositum ait, Dum nos ad pœnitentiam vocat Deus, nebulã sicut cinerem spargit. Cinis.n. ad humilitatem, & pœnitentiam pertinet quia cinis, & cilium sunt arma pœnitentium. Nebula verò caliginem peccati, & ignorantiam notat Et, dũ vocatur quis ad intelligendum Deum, & dicitur ille capere veritatem: incipit velle capere veritatem, & non sufficit, sed patitur caliginẽ adhuc

Marginalia: Iob. 41. — Mich. 6. — Iob. 16. — Greg. 13 mor. c. 10 — E F G H

adhuc est illi nebula, vt sciat se nescire, & non posse capere, q̄ oportet eum scire. Sed si non pōt penetrare veritatis arcanum, pęniteat eū peccatorū suorū, quib. in hanc difficultatē videndi venit. Et ita erit ei salubris nebula q̄ spargit Deus vt cinerem, i. collit per humilitatē pęnitentiæ quæ significatur per cinerē. Nebulā ergo, i. peccati caliginem Deus sicut cinerem spargit, i. tollit per humilitatis pęnitentiam. Hæc gl. Et quia talis ciuis pęnitentiæ de cęlo nobis inspiratur, dr̄ Deut. 28. De cęlo descēdet super te cinis donec conteraris, s. de peccatis. Ad propositum ergo dicit Christus, q̄ aduersus eū iurabant, cā, quia cinerē, i. pęnitentes manducabam, i. mihi incorporabam peccatores vocando ad pęnitentiā. Vnde hic gl. *Aduersum me iurabant*, i. conspirabant'. *Quia cinerem tāquam panem manducabam*, i. quia pęnitentes, qui per cinerē, & fletum significantur in membris meis habere volui. Istū aūt versum aliter exponit Balduinus d. *Quia cinerem tanquam panē*, &c. Ac si diceret, Memoriam infirmitatis, & cōditionis meæ, qua memini me cinerē, & puluerem, panis mihi est, refectio mea est roborans, & confortans me, & poculum spiritualis lætitiæ, quod me lætificat, non sine amaritudine est, quia gaudium doloris temperamentum. Si autem esset virtus sine infirmitate, esset gaudium sine mœrore. Nunc autem & infirmitas proficit ad virtutem. Et hoc est, *cinerem tanquam panem manducabam*. Et virtus humiliatur per infirmitatem. Et hoc est *poculum meum cum fletu miscebā*.

Gaudiū spiritua le dolore miscet.

Baldui.

1713 *A facie iræ indignationis tuæ: quia eleuans allisisti me.*

POnitur hic grauitas pęnæ ex parte casus. Quāto enim quis magis cadit ab alto, tanto casus est grauior. Nulla aūt generatio tantum à Deo fuerat exaltata, vt natio Iudæorum: vt patet, si consideres, quātum fuit exaltata tpe Dauid, qui oēs circunstantes populos, & regna sibi subiecit. Quantum tpe Salomonis, cuius vultum omnis terra videre desiderabat. De quo 3. Reg. 10. Magnificatus est Rex Salomon super oēs reges terræ. Quātum tpe Hester. Quantum tpe Iudith, q̄ sola mulier totum exercitū Holofernis deuicit. Et sic discurrēdo per scripturam nullū regnum magnificatū tantum fuit gloria, virtute, & mirabilib. sicut regnū, & genus Iudæorum. Modo autē tpe Antiochi non erat natio in orbe tantum vilipensa, tantū abiecta, & subiugata, tot q; miserijs aggrauata, vt natio Iudæorum. Sic enim ad literam de gente Iudæorum tpe Antiochi dr̄, Secundum gloriā eius multiplicata est ignominia eius, & sublimitas eius conuersa est in luctum, vnde rectè videbatur Deus contra Iudęos indignatus. Et hoc pręuidens ps. d. *A facie iræ indignationis tuæ*, s. proiectus sum in tantum opprobrium propter iram indignationis tuæ, qua mihi indignaris propter peccata. *Quia eleuans allisisti me*, i. quanto amplius me eleuasti, nationem, scilicet, Iudęorum exaltando, tanto amplius modo depressisti istā, ipsam in opprobrium, & cōnculcationem gentibus subijciendo. Per hoc vult psal. ostendere, quod quanto homo nobiliori modo, & altiori cæteris creaturis inferioribus fuit creatus à Deo, tanto amplius peccando cęteris creaturis fuit depressus, & allisus, patet, si consideres hominis miseriam. Vnde secundum glo. Hæc sunt verba generis humani Deo dicentis, Eleuans me, s. in honorem faciendo me ad imaginem tuam, ex quo omnia animalia superamus, & tāto grauius propter peccatum allisisti me. Nullum n. animal habet tantam pœnam miseriæ pręsentis, & gehennæ futurę nisi homo. Quod enim pecus plangit de peccato? quod animal? Certe nullum nisi homo. Quæ auis timet gehennam ignis ęterni? Certe nulla, nisi homo. Quia sicut nulla est eis participatio vitæ beatæ: ita nulli sunt stimuli miseriarum. Nec mirum, quia cum augentur dona, rationes etiam crescūt donorum, & ampliori ingratitudini maior pœna debetur.

1. Mac. 1.

Homo miserior est cęteris creaturis.

1714 *Dies mei sicut vmbra declinauerunt: & ego sicut fœnum arui.*

HIc ponitur tertia pœna ex parte finis, quæ videbatur breuis. Promiserat enim Deus Dauid stabilire regnū

eius,& Salomonis. Vt patet 2.Reg.7. vbi Deus per Nathã dixit ipsi Dauid, Suscitabo semen tuũ post te, ꝙ egredietur de vtero tuo,& stabiliã regnũ eius vsque in sempiternũ, &c. Modo aũt tpe Antiochi ex toto defecisse videbatur. Et hoc est ꝙ Ps.in persona illius populi tpe illius psecutionis deplorat dicens, *Dies mei sicut vmbra declinauerunt*, quæ,s.in se nullã habent stabilitatem. Et rationem subdit.d. *Et ego*,i.quia ego sicut fęnum arui,i sicut viriditas fęni ab ardore solis deficit,& arescit, sic & ego ab æstu persecutionis, quia tunc Iudæi passim interficiebãtur. Vnde dr̃,2.Mac.5. ꝙ in triduo octoginta milia Iudæorum interfecti sunt: quadraginta milia vincti: non minus aũt venundati. Per hoc aũt vult ps.demonstrare, ꝙ viuere hominis, quod ante peccatũ fixũ, & stabile erat: post peccatum breuiter ad modum vmbræ solis transit. Quia sicut sol nunquã cessat à cursu suo: sic & vmbra causata à sole nunquam fixum statũ habet, sed semper fluit. Et fœnum ardore solis arescit: sic & homo vitæ cursu. Et hoc est ꝙ dr̃ Iob 14. Homo natus de muliere breui viuens tẽpore,&c. Quasi flos egredit,& fugit velut vmbra. Vbi Greg. 11.mor.c.27.ait. Homo.n.more floris procedit ex occulto, & subito apparet in publico: qui statim ex publico per mortem trahitur ad occultũ. Carnis nos viriditas ostẽdit: sed ariditas pulueris ab aspectib⁹ hominũ retrahit. Quasi flos apparuim⁹, qui nõ eramus: quasi flos arescimus, qui tẽporaliter apparemus. Et quia per momẽta homo quotidie cõpellitur ad mortẽ: rectè adiungitur, Et fugit velut vmbra. Sed, cum sol cursum suũ indesinẽter peragat: nunquamq; in stabilitate figat: Cur cursus vitæ hoĩs, vmbræ potius quã soli cõparetur: nisi qa, amisso amore conditoris, calorẽ cordis perdidit, & in solo iniquitatis suę frigore remansit? Qui igitur in amorẽ Dei calorẽ cordis non habet, nec tñ vitam, quã diligit tenet, velut vmbra fugit. Et hoc est, quod de humano genere post peccatum ps.ait, *Dies mei sicut vmbra declinauerunt*, quia quotidie tendimus ad mortem. *Et ego sicut fænum arui*.s.tempore mortis. Quòd autem umbra sit uita præsens uide uersic.567.

Homo natus flos egreditur: & fugit velut vmbra.

E *Tu autem, Domine, in æternum permanes: & memoriale tuum in generatione, & generationem*: 1718

H Ic ponitur dictæ persecutionis per Christum liberatio, quam prędicit psal. fieri per aduentum Christi. Et diuiditur in partes tres: quia primò ponitur ecclesiæ promotio per aduentũ Christi, secundo ecclesiæ futura tribulatio per aduentũ Antichristi, ibi, *Respondit ei*, tertiò præsentis vitæ cessatio in fine mũdi, ibi, *In initio*. Prima in duas, quia primo ponit ecclesiæ promotio, secũdo ex hoc cõcludit gratiarũ actio, ibi, *Scribantur*. Prima in duas: quia primo ponit ecclesiæ promotio immediate facta per Christum, secũdò facta per cætũ Apostolicũ, ibi, *Quoniam placuerunt*. Circa primum duo facit: quia ponit primò Christi æternitas rõne paternæ generationis, secundò Christi pietas ratione maternæ incarnationis: ibi, *Tu exurgens*. Quantũ ad primũ sciendum, ꝙ Christi duplex est natura,s.diuina rõne personæ, & humana ratione assumptæ naturæ. Rõne aũt naturæ diuinæ Christus semp fuit, est, & erit: quia persona Christi est verbũ Dei, & sapientia Dei. Sicut est impossibile Deum esse, vel aliqũ fuisse sine sapientia, sic & sine uerbo. Et hãc æternitatẽ Christi rõne suppositi notans ps.Christo d. *Tu autem, Domine, in æternum permanes*. Prę uidens.n.ps.ꝙ aliqui futuri erãt hæretici, qui dicerent Christũ Dei filiũ nihil fuisse, antequã conciperetur ex Maria uirgine: sicut fuerunt Ebionitæ hæretici. Istũ errorẽ extirpare uolens ait Christo, *Tu autem, Domine, in æternum permanes* Et istam æternitatẽ Christi ratione suppositi bene nouerant Iudæi, qñ Christo dicebant, Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum. Sed contra istam æternitatem personę Christi admirãtur simplices dicentes, Omne, quod nascitur ex aliquo, est posterius illo, ex quo nascitur. Quis.n.intellectus potest capere, ꝙ pater aliquis generans filiũ aliquẽ non sit ante filium, & filius post patrem? Quod aũt est post aliquid, non est ęternum: quia in æternitate nihil prius, aut posterius. Et hanc obiectionem mouet August.

Christ⁹ est æternus rõne personæ.

Ioan.12

F G H

August. August. in de verbis Domini, dicens, Dicūt hæretici. Si natus est patri filius: erat pater, antequam filius ei nasceretur, hoc autem respuit fides. Ergo dicunt, rationē redde quomodo filius nasci potuit patri, vt coæternus esset ei, à quo natus est, vel coæuus. Post patrem enim nascitur utiq; filius, quod verum de filio, qui nascitur patri morituro successurus. Accipe ergo rationē. Nemo dubitat, quòd splēdor ex igne generatur. Ponamus ergo ignē patrē splendoris, da mihi ignem sine splendore, & dabo tibi patrem domini sine filio. Similiter ponamus arborem natam supra aquam, nonne cū imagine sua nascitur? Si enim semper esset, vel fuisset arbor super aquam, semper eius imago de ipsa nata fuisset in aqua. Ad hoc autem clarius intelligendum, scilicet, coæternitatem patris, & filij: est notandum, quòd principium aliquod productiuum alicuius præcedat duratione aliquod productum ab eo, solum tribus rationibus accidere potest: Primò quia producēs à principio sui esse nōn habet potentiā productiuam in seipso perfectam, sicut homo à principio sui non habet perfectam potentiā generandi, & ideo eius filius necessariò duratione est posterior ipso. Secundò hoc contingit propter modum producendi: quia quando aliquid producitur per motū, qui motus est in tēpore, oportet, quod productum sit posterius duratione ipso producente, quia productum primò habet esse in primo instanti, in quo terminatur ille motus, prout patet in generatione formæ, vel cōpositi. Tertiò hoc accidit, quando aliquid producitur liberè, & non de necessitate naturæ, quia tale producens potest expectare, quantū vult ad producendum suum effectum, sicut creaturæ à Deo cuius potentia est perfectissima, & sine transmutatione, & motu, tamen non sunt ei coæternę, & si ab æterno potuerit producere creaturas, noluit tamen illas producere ab ęterno. Modò ad propositum, nullus istorum modorū potest poni ut uerbum Dei sit posterius ipso patre producente. Non primum, quia in diuinis nulla potest esse potentia productiua imperfecta, quia in Deo nihil imperfectū cadere potest. Nec

A secundum, quia uerbum in diuinis non procedit per mutationem & motū, quia ut dicitur Iacob 1. Apud Deum non est transmutatio, nec uicissitudinis obumbratio. Nec tertium, quia verbum in diuinis procedit de necessitate naturæ, quia Deus necessariò seipsum intelligit. Et sic relinquitur necessariò, quòd verbū in diuinis est patri coæternus, quòd uerbum est suppositum Christi. Et ratione suppositi Christo nunc dicit Psalm. *Tu autem, Domine, in æternum*, &c. Sed iterum contra hoc arguunt hæretici, vt dicit Magister

B lib. 1. d. 9 dicens, Omne, quod est natum, habet principium, sed verbū in diuinis est natum: ergo habet principium. Tunc sic, omne, quod habet principium, incipit esse, verbum habet principium, &c. Tunc, sic, omne, quod incepit, esse, est tēporale, & non æternum. Ad istud argumentum respondetur, quòd duplex est principiū, s. originis, à quo producitur aliquid, & principium temporis, in quo aliquid producitur. Tunc ad argumentum, omne, quod est natum, habet principium: verum est de principio originis,

C sed non de principio temporis. Nam, vt dictum est, si ignis fuisset æternus, calor, vel splendor eius fuisset æternus. Et tunc calor eius habuisset principiū originis, sed non durationis, siue temporis. Vnde ad prædictum argumentum sic respondet Ambro. vt dicit Magister ubi supra. Dic mihi, hæretice, Fuitnè quandoque omnipotens Deus, qui pater non erat, & Deus erat? Nā, si pater esse cœpit, Deus primò erat, & postea pater factus est. Quomodo ergo inmutabilis est Deus? Si enim antea Deus, postea pater fuit, vti

D que generationis accessione mutatus est. Sed auertat Deus hanc amentiā. Ex prædictis ergo omnibus patet, quòd Christ' ratione suppositi manet in æteruum, dicente Psal. *Tu autem, Domine, in æternum permanes.* Et quamuis sit æternus, memoriam tamen temporalium haber, vnde subditur. *Memoriale tuum in generatione, & generationem*, idest, memoria qua nostri memor es, est in generationem præsentem, & generārionem futuram, quia promissionem habemus vitæ, quæ nunc est, & futuræ, vt ait glo.

Tu

1716 *Tu exurgens misereberis Sion, quia tempus miserendi eius, quia venit tempus.*

Ponitur hic Christi pietas rationē suæ incarnationis. Loquitur.n.sacra scriptura de Deo more hominum, quos dormire dicimus, qñ oppressis non succurrunt, sed tūc surgere, qñ prestant auxiliū. Sic & similitudinariè dicimus Deū iacere, vel dormire, qn suos aduersitatibus exponit, sed surgere, qñ ab aduersis ipsos liberat. Quia ergo Christus per suā incarnationē succurrit humano generi, ideo per illam dictus est surgere. Et hoc est, quod ait Psal. *Tu*, s. Christe, *exurgens*, per assumptionē carnis, *misereberis Sion*; Ad hoc autē intelligendū, nota, ꝙ Christus ante incarnationē non stabat, sed iacebat, vel dormiebat similitudinariè, qm aliquibus erat sedens, aliquibus verò iacens. Sedēs quidē erat Angelis, sed hoībus iacens. Quòd sic deduco, qm stantis tam pars superior, quam inferior vr. sedentis autē pars superior corporis videtur, sed pars interior occultatur, iacentis verò vtraq; pars occultatur, quia non vr nisi obscure, & confusè. In Deo autem est considerare partem superiorem, & inferiorē, & vtramq; manifestat Psal. 138. Si ascendero in cęlum, tu illic es, si descendero in infernum, ades. Et Iob 11. Excelsior est cœlo, & profundior inferno. Est enim excelsior, cęlo, quātum ad partem superiorē diuinitatis, sed profundior inferno per humanitatē assumptam, alioquin non diceret Psal. Eruisti animam meā ex inferno inferiori. Angeli autem ante incarnationē hanc partem superiorem, s. diuinitatē clare videbant, sed partem inferiorē humanitatis non videbāt. Vnde Bernar. in serm. de Epiph. loquens Angelis beatis, dicit, Habetis sublimitatē eius, sed humanitatē eius antea non vidistis. Sic igitur fuit Deus apud Angelos quasi sedens. Psal. 79. Qui sedes super Cherubin, &c. Sed hominibus iacebat, quia pars superior, s. diuinitas eos latebat Exod. 33. Non poteris videre faciem meam. non.n. videbit me homo, & viuet quia Deus habitat lucē inaccessibilē, &c. Pars etiam inferior, s. humanitatis latebat homines, quia nondum apparuerat

Exurrexit Christus per incarnationem. Surgere Christi est incarnatio.

1. Tim. 6

E Christi humanitas, nec benignitas, nec humilitas. Vnde Bern. Priusquam appareret humilitas, latebat benignitas, ideo quo ad hoīes erat quasi iacens, quia oīno latebat, nisi q a de ipso aliquid ænigmaticè per fidem de ipso credebant, iacebat quidē in cubiculo, i. in sinu Dei patris, vbi æternaliter requieuit. Ideo ad ipsum excitādū vt per incarnationem exurgat super ipsum clamabat Psal. dicens. Exurge, Dne, adiuua nos, & libera nos ꝓpter F nomē tuū. Et alibi. Exurge quare obdormis, Dñe: exurge & ne repellas in finē. Et dicit bis exurge. Primum propter hoīes, quibus erat iacens. Secundū propter Angelos, quibus erat sedens. Sed nonne vr magna presumptio, vt homo putredo, & filius hoīs vermis, audeat clamare, & inquietare regem cęlestem dormientem 1. Reg. 26. Quis es tu, qui clamas, & inquietas regem? Sed adhuc maior vr præsumptio, ꝙ sibi modū voluit imponere exurgendi, dicens, Exurge, Dñe, in præcepto, quod mandasti. Præceptum, quod ipse G mandauit, est præceptū mansuetudinis, & humilitatis, dicens, Discite à me, quia mitis sum. Sed adhuc maior presumptio videtur ex causa, quare ipsum excitat, quia non ad vtilitatē regis exurgentis, sed necessitas hominis iacētis excitauit, excitauit.n. eum, vt se liberaret, & ab hostibus protegeret, cum tñ præsciret hoc fieri non posse sine magno regis periculo, vnde clamat alibi, Apprehēde arma, & scutū, & surge in adiutorium mihi. Ad quem tñ misericorditer Christus respondet, dicens, Propter miseriā inopum, & H gemitum pauperum, nunc exurgā, dicit Dñs. Hæc ergo omnia præuidens Psal. I quomodo Christus exurgens per incarnationem secum misericordiā afferret, dicit, *Tu exurgens misereberis Sion*, 1. populi colentis Deum in monte Sion. Magna enim miseria est implere iustū desideriū alicuius. Omnes autem sancti patres cū magno desiderio affectabant Christū incarnatū videre. Luc. 10. Multi reges, & prophetæ voluerunt videre, quæ vos videtis, &c. Inter quos fuit ille sanctus Simeon, qui responsum acceperat à spiritusancto, non visurum se mortē, nisi videret Christum. Hoc autem fuit adimpletum,

Ps. 43. *Iob 25.* *Mat. 11* *Ps. 34.* *Ps. 11.* *Luc. 2.*

tum, quando Christus fuit in tẽplo præsentatus, quod erat in monte Sion, quãdo ibi prædicauit, & miracula multa fecit, qñ in mõte Siõ cũ discipulis cœnauit, & scrm Eucharistiæ instituit, qñ ibidem Spiritũsanctum apostolis misit. Et sic per Chrm fuit adimpleta prophetia Zachariæ dicentis, Exulta satis filia Sion, iubila filia Hierusalẽ, ecce rex tuus venit tibi iustus, & saluator, & ipse pauper. Et per hoc ꝙ dr pauper manifeste patet, ꝙ cõsolatio danda per Chrm non intelligebat quo ad bona temporalia, quæ sunt minima, sed quo ad spiritualia, quæ sunt maxima. Et præuidens Psal. tẽpus Chri incarnationis, qđ præfixũ fuit æternaliter à patre, subdit, *Quia tẽpus miserendi eius, quia venit tẽpus* De quo tpe dr ad Gal. 4. At ubi venit plenitudo temporis, &c. Et aduerte, ꝙ cum dicit, misereberis Sion, per Sion, quod Specula interpretatur non solum intelligit Iudæos, quorum misertus est, ex eis sumendo Apostolos, & alios discipulos multos, sed etiam intelligit omnes fideles per fidẽ Deũ contemplantes, vide vers. 101. 269. 1336. 1351.

Zach. 9.

Sion, id est, specula.

1717 *Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius, & terra eius miserebuntur.*

HIc ponitur promotio ecclesiæ facta per Chrm, mediãtibus Apostolis, qui primò prædicauerunt Iudæis, & inde expulsi gentibus, vt habet Act. 13. Vbi notandũ, ꝙ hic non loquit de lapidibus mortuis, sed de viuis, quibus ecclesia cõstruit. Vnde Gre. 8. mor. c. 36 ait. Lapidũ nomine in scriptura sacra hoĩes designãtur, sicut sanctæ ecclesiæ per Esaiam dr. Ponam iaspidem propugnacula tua, & portas tuas in lapides sculptos. Qui per eosdem lapides quid dixisset, aperuit, cũ subiunxit, Vniuersos filios tuos electos à domino. Sicut & admonente Petro dicitur, Et vos tanquã lapides viui superędificamini domos spũales. Et de istis lapidibus viuis dicit, *Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius*, s. seruis tuis Apostolis placuerunt lapides eius. s. fideles de Iudæis ad prędicationem Apostolorũ conuersi, vt patet Act. 2. & multis alijs locis. Ipsi. n. de Iudæis conuersi fuerunt primi lapides viui in spirituali ędificatione ecclesiæ positi. Et de istis lapidibus conuersis dicitur Zachar. 9. vbi postquam dixit, Exulta, filia Sion, &c. quia ecce rex tuus venit tibi, &c. subdit, Et saluabit eos dominus Deus eorum in die illa, quia lapides sancti eleuabunt super terram eius. Et serui Dei. s. Apostoli primò in Iudæa prædicando miserti sunt Iudæorũ, ipsis prædicando, ipsorum infirmitates sanando, & ipsos ad cultum veri Dei & fidem Iesu Chri adducendo. Et hoc est, ꝙ subditur, *Et terra eius miserebuntur*. Vel aliter. Vbi aduerte, ꝙ per lapides solidos, & fortes intelliguntur sancti prophetę, q mysteria ecclesiæ prædixerunt, & Chri incarnationem. Et sic fundamentum ecclesiæ, & principium fuerunt, ad Eph. 2. Superędificati sup fundamentum Apostolorum, & prophetarum. Serui aũt dicuntur Apostoli, qa idem ꝙ missi, sed terra ipsius montis Sion dicunt alij Iudæi, & populares: Sic est ergo sensus. *Quoniam placuerunt seruis tuis lapides eius*, i. Apostolis placuerunt prophetæ, quia eorum dicta de Christo, & ecclesia, receperunt, & crediderunt oĩa in Christum esse completa. Et hac fidelitate habita ex dictis prophetarum terræ Iudæorum, i. populo Iudæorum sunt miserti, eos per prædicationem, ad fidem adducendo, vnde subdit, *Et terra eius miserebuntur*. Et hũc intellectum habet glos. dicens hic, *Quoniã placuerunt seruis tuis lapides eius*, i. Apostolis tuis placuerunt lapides Sion, id est, prophetæ firmi, & stabiles. Sunt enim in Sion lapides, sunt & non lapides, s. puluis, & terra. Lapides sunt prophetæ. Ibi enim præmissa est prædicatio, vnde sumptum est Euangelicum officium. Ergo serui, i. Apostoli agnoscũt in lapidibus, i. in prophetis eloquia Dei. Et de terra formant imaginem Dei, i. ecclesiam dũ terreni mundantur, quorum miserentur. Sicut ergo de puluere terræ psalmatus est homo: sic de puluere ruentium parietinarum, Dei imago formatur. Inde est, quòd misso Spiritusancto, multi crediderunt eorum, qui Christum crucifixerũt. De illo enim puluere siue terra multa vtilia credentium venerunt precium rerum suarum ad pedes Apostolorum ponentium, &cætera.

Gregori⁹ lapides dicuntur boni conuersi.

1. Pet. 2.

Lapides dicuntur prophetæ.

Et

1718 *Et timebunt gentes nomen tuum, domine & omnes reges terræ gloriam tuam.*

HIc ponitur gentium conuersio. Ad prædicationem.n. Apostolorum, & ad miracula eorum gentes audientes timuerunt Deum, & conuersæ sunt ad fidē. Sic.n. de Cornelio gentili ait Petrus. Omnis, qui timet Deum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Et non solū gentes vulgares receperunt timorem Dei, & fidem, sed etiam magni principes & reges, vt patet de rege Franciæ conuerso p beatum Dionysium, de rege Angliæ, de imperatore Romanorū per beatū Siluestrum, & sic de multis alijs. Si aūt nō oēs reges adhuc conuersi sunt, oēs tū in fine timebunt gloriam Christi timore filiali, aut seruili, vt dæmones, qui credunt, & contremiscunt. Nota ꝙ timoris multæ sunt species. Est.n. timor mundanus, seruilis, initialis, & filialis, vide vers. 461. Timore mundano siue seruili omittere malum, vel bonum facere, non est meritorium, vide versic. 242. Timore autem initiali si plus mouet timor quam amor iustitiæ, peccatum est, si aūt econtrario, meritoriū est. Si aūt moueat æqualiter, tunc est pctm: quia tunc Deus non plus amat, quam idem amet seipsum. Item nota, ꝙ timor, & amor causa sunt conuersionis versic. 455. Item nota. ꝙ timor Dei vtilis est omnibus peccatoribus pęnitentibus, proficientibus, & perfectis. Primò ergo timor Dei valet peccatoribus ad tria, s. ad præterita peccata odiendum, ad præsentia peccata repellendū, ad futura peccata declinandum. Primò timor Dei valet ad peccata præterita odiendum. Sic latro deprehensus, solo timore pęnę dolet de furto commisso. Exemplū in Adā, qui post peccatum dixit ad dominū. Vocem tuā audiui in paradiso, & timui, eo ꝙ nudus essem, & abscōdi me. Vnde Cassiodorus super Ps. 2. dicit, ꝙ sicut nimia securitas culpas admittit, sic timor delicta semp excludit. Et hoc est, qđ dr̄ Prouer. 8. Timor dn̄i odit malam arrogātiā, & superbiam. Secundò valet ad peccata præsentia repellendum, sicut mulier timore mariti expellit præsentem adulterū. Figura huius in obstetricibus Aegypti. Exo. 1. timuerunt obstetrices Deū, & non fecerunt iuxta preceptum regis. Vn̄ Hugo. lib. 3. de anima dicit. Si amor Dei te tenet non pōt, saltem te teneat iudicij timor, metus gehēnæ, meditatio mortis, dolores inferni, ignis vrens, vermis corrodens, sulphur fætens, flamma tartarea, &c. Et hoc est quod dr̄ Eccl. 1. Timor dn̄i expellit peccatum. Nam qui sine timore est, iustificari non poterit. Tertiò valet ad futura peccata cauenda, sicut canis timore dn̄i clamantis declinat à prohibito. Figura habeť de Aegyptijs Exod. 9. ꝙ qui timuerunt verbum dn̄i pp grandinem futuram, fugere fecerunt seruos tuos, & iumenta in domo, &c. Vn̄ isto timore declinauit Pharao à peccato quod facere disponebat, s. Hebręos retinere. Iō dr̄ Prou. 15. Per timorem domini declinat oīs homo à malo. Sed notandum, ꝙ iste timor seruilis, quo Deus timetur ratione pœnæ, licet peccatoribus sit vtilis (vt dictum est) non tamen est perfectus, quia isto timore plus timetur pœna quā Deus ametur. Vnde Greg. dicit, Qui humani generis conditorē adhuc seruiliter timet, pculdubio adhuc ipsum nō amat. Nā tunc solū Deo vera obsequia reddimus, cūm eum pp amoris fiduciam seruiliter nō timemus, cum nos ad bona opera affectus non metus dirigit, cū malum nostrę menti iam non placet, etiam si liceat. Nam qui à peruersitatis opere ex timore restringitur, peruersa libenter ageret, si liceret. Nequaquā ergo veraciter rectus est, qui adhuc à prauitatis desiderio liber nō est, quia vera obsequia Deo non reddimus si ex timore mandatis illius, & non potius ex amore seruimus.

Actuum 10.

Timore facere bonum qualiter est meritorium.

Timor etiam seruilis, videlicet, ad peccata fugiēda.

Gen. 3.

Gregor. 9 mor. c. 32

1719 *Quia ædificauit dominus Sion, & videbitur in gloria sua.*

POnitur hic ecclesiæ ædificatio. Vbi notandum, quòd per Sion significatur ecclesia. Est autem duplex ecclesia, scilicet, militans in pręsenti, & triūphās in futuro. Significat enim Sion quandoque ecclesiam militantem, vide versicul. 1336. 1351. Significat etiā ecclesiā triūphantem vers. 101. De ecclesia ergo militante dicit, ꝙ *ædificauit dominus Sion*, scilicet, Ecclesiā militātē, in qua Deus per fidem

Siō significat ecclesiam.

fidem speculatur, quàm Christus ædificauit per seipsum, & per prædicationē Apostolorum. Incepit enim ecclesia in monte Sion per oblationē Christi in téplo, per eius miracula, & prædicationem, & spiritus sancti in eadē Sion missionem. Et hoc est, quod dicit, *Quia ædificauit Dominus Sion*. Et in eodem loco, *videbitur in gloria sua*, quia ibi à suis discipulis visus est resuscitatus, & gloriosus. Vel hoc quod dicit: *Et videbitur in gloria sua*. refertur ad ecclesiam triumphantem, vbi beati claré gloriā Dei vident. Et hoc vr̄ sentire glo. Aug. dicēs. *Quia ædificauit Dominus Sion*, i. ecclesiam. Et tandem ædificata ecclesia in ipsā Deus videbitur in gloria sua, qui modò non vr̄ apertè, quamdiu hic ecclesia ædificatur. Tunc. n. videbitur Christ⁹ gloriosus, qui prius visus est infirmus, & despectus. Tunc enim videbitur Christus gloriosus, quia ipsius diuinitas non quidem à malis, quia mali Deum etiam sibi præsentē videre non possunt, vide versi. 1672. *Et videbitur in gloria sua*. Nota ꝙ triplici visione gloria Christi videtur, 1. primò visione corporali, & sensitiua, & sic viderunt ipsum Apostoli incarnatū, & gloriosum resuscitatū, 1. Ioan. 1. Quod vidimus, & audiuimus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, &c. Et Ioan. 1. Vidimus gloriā eius, &c. Sic. n. ipsū vidit Simeon Luc. 2. Viderunt oculi mei salutare tuū, &c. Secundò visione spirituali, & intellectiua. Et sic ipsum modo vident fideles ænigmaticè per fidem 1. Cor. 13. videmus per speculū in ænigmate, &c. Tertiò visione æternali, & fruitiua. Matth. 5. Beati mundo corde, qm̄ ipsi Deum videbunt. Istarū autem visionum modo solū secunda nobis viatoribus cōgruit. Et ista visione in Christo multa gloriosa videre debemus. Quæ oīa figuraliter nobis demonstrantur Apocal. 10. vbi dr̄. Vidi angelum fortem stantē, descendentem de cęlo, amictum nube, iris in capite eius, facies eius sicut sol, pedes eius tanquā columna ignis, & posuit pedem dextrum super mare, sinistrum aurē super terram. In qua figura apparet, ꝙ si uolumus uidere gloriam Christi in patria: hic primò in ipso per fidem multa uidere debemus, s. diuinitatis maiestatē.

August.

Visione tertia Christ⁹ videtur.

Videre multa debemus de Christo; & credere de Christo.

A ibi, uidi angelum fortem, &c. Humanitatis ueritatem. ibi, descendentem de cęlo. Benignitatis pietatem. ibi, iris, in capite eius. Subtilitatis claritatē. ibi, facies ei⁹ sicut sol. Stabilitatis firmitatē. ibi, pedes eius, &c. Auctoritatis potestatē. ibi, & posuit pedem, &c. Primum patet cùm dicitur. Vidi Angelum fortem stantem. Per hoc. n. diuinitas uerbi intelligitur, quia sm̄ Magistrum, lib. 1. d. 8. solus Deus stabilis est, & immutabilis, sic quod omnia creata mutabilia sunt, & uariabilia. Vnde Iac. 1. Apud quē non est transmutatio, B nec uicissitudinis obumbratio. Notans ergo Christi diuinitatem dicit. Vidi angelum fortem stantem. Qui rectè uocatur Angelus, quia ipse Christus propriè Angelicum habuit officium. Angelus. n. idem est, quòd nuncius, uel legatus, &c.

Respexit in orationem humilium, & non spreuit preces eorum. 1720

HIc ponitur orationum per Christū exauditio. Ad quid. n. tēdebāt sanctorum patrū orationes, nisi ad postulandum Christi incarnationē cuius desiderio summè æstuabant? ut ostendit Greg. C lib. 13. mor. c. 21. super illo uerbo Iob 17. Vbi est nunc p̄stolatio mea? dicens, Quæ esse potuit præstolatio iustorū, nisi iust⁹ iustificans Deus, qui ad preces humani generis sponte descenderet, & captiuos mortuos iustitiæ suæ, uirtute liberaret? Huius. n. pręsentiā patres minimè cessābant intenta cogitatione præstolari, quā q̄nque uenturā esse nouerant, sed uenire citius quærebant. Vnde non ait: Vbi est præstolatio mea, sed ait: Vbi est nunc p̄stolatio mea, ut ōdat quia, quem q̄nq; D uenturum nouerat, ipsum uenire citius quærebat. Quid. n. aliud orabat Simeon ille senex, nisi ut redemptor cito ueniret, dicens. Q̄n ueniet, putas uidebo? &c. In istorū ergo oratione Christus respexit, quando ipsos exaudiuit, carnem assumendo. Et hoc est, quod ait. *Respexit in orationem humilium*, scilicet, ipsos exaudiendo. *Et non spreuit preces eorum*. Hoc est. n. Dei respicere, quòd non spernere. Quid. n. est respicere Dei in orationem, nisi ipsā exaudire. hoi misereri. uide uersic. 444. 541. 590. 360. 363. 493. 873. 1381.

Incarnationem Christi sancti patres summè desiderabāt

Respicere Dei.

Item

Item respicere Dei est incarnatio Christi, vide versi. 152. 158. Sic ergo respexit in orationem humilium quando ipsos exaudiendo carnem assumpsit.

1721 *Scribantur hac in generatione altera, & populus, qui creabitur, laudabit Dominum.*

Ponitur hic ex prædictis gratiarum actio. Et diuiditur in partes duas, primò beneficiorum Christi percipitur memoria: secundò incarnationis Christi exprimitur clementia, ibi, *Quoniam prospexit.* Quantum ad primum sciendum, quòd ad hoc ordinata fuit scriptura, vt rerum stabilis esset memoria, quia illa, quę verbis proferuntur, in memoria non diutius manent, quæ autem scribuntur, diutius sicut & scriptura longius verbo manent in memoria. Et hinc est, ꝙ illa, quæ Deus stabiliter perduratura ordinauit, ille scribere dicitur, non autem illa, quæ mutabiliter disposuit, vt ostendit Greg. super illud Iob 13. Scribis contra me amaritudines, dicens, Quia omne, quod loquimur, transit, quod verò scribimus, manet. Deus non loqui, sed scribere cōtra nos amaritudines dicitur, cùm diu super nos flagella perdurāt: Semel quippè peccanti homini dictum est, Terra es, & in terram ibis. Et sæpè apparentes Angeli hominibus præcepta dederunt. Moyses legislator per discretionem peccata coercuit: Ipse vnigenitus summi patris ad nos redimendos venit, moriendo mortem absorbuit, uitam perpetuam denunciauit nobis, quam ostēdit in se. Sed tamē illa, quæ in paradiso data est de morte carnis nostræ sententia, ab ipso initio generis humani usque ad finem sęculi non mutatur. Quis est, n. homo, qui uiuit, & non uidebit mortem? Et ideo amaritudines contra nos scribere dicitur: q̄a illa sententia immutabilis durat. Consimiliter ergo prędicationem euangelij, quę usque ad finem mundi est duratura, scribi uoluit Deus, & non solum uerbis prędicari, ut eius memoria usq; ad mundi finē firmius perduraret. Et hoc est, ꝙ ait, *Scribantur hæc in generatione altera,* q. d. secundum glo. per Christum esse reparationem, per Adam esse destructionem, Hęc, s. scribantur, ut firmiter habeantur in generatione altera, s. in omni generatione usque ad finem sęculi futura. Vel per alteram generationem intelligit non carnalem generationē, sed spiritualem qua quis per aquam, & spiritū regeneratur in Christo, quia tali generationi scriptura euangelij proficit nō carnali. Sed quia talis generatio altera, s. spiritualis non erat in antiquo testamēto, sed solum per Christi prędicationē fuit instituta, ideo Psal. ista prudens non ait, populus qui creatus est laudabit dnm, sed *Populus qui creabitur laudabit Dūm,* quia tpe Psal. nondū ista spiritualis erat generatio, quę condita per scripturā euangelicā gratias agens laudat Dnm Iesum Christū. Nota ergo, ꝙ populus nouus, s. per Christū nouiter generat⁹ multipliciter ipsum Dnm Iesum Christū laudare tenetur, uide uers. 1281. Item, nota, ꝙ est duplex generatio, s. uiatorū, & beatorū in quibus perfecta Dei laus cōsistit, de qua Ps. 8. Ex ore infantiū, & lactentiū perfecisti laudem. Generatio. n. uiatorū per infantes, sed beatorū per lactētes designantur. Designatur aūt status uiatorū per infantes: quia tēpus infantię so'ūm continet septem annos. Numerus aūt septenarius ad totū tēpus pñsentis uitę refertur, (ut ostendit Greg.) quia septem diebus deducitur, unde 1. Petr. 2. Quasi mō geniti infantes, &c. Et ideo de uiatoribus, qui semper in uita presenti pęnis multis, & miserijs percutiuntur, sub nomine infantiū dr. Tunde lateracius, dum infans est. Per lactentes uerò designatur status beatorū, & fruentiū Deo. Non. n. omnis, qui lac gustat, dr lactens, sed solū ille, qui de uberibus ipsū immediatè sugit. Sic in proposito. Nam uiri cōtemplatiui in pręsenti uita lac cęlestis dulcedinis gustant, sed tn̄ lactentes non sunt, sed tantū existentes in patria qn nudā Dei faciem uidebūt, & ex ea immediatè ineffabilem suauitatem haurient, quasi ore nudis uberibus applicato. Dicit. n. Auic. ꝙ lac melius est, quod ex uberibus sugēdo bibitur. Sic & illa dulcedo patrię omnem aliam superat. De qua Psalm. 30. Quā magna multitudo dulcedinis tuę, Domine, quam modò abscondisti timentibus te, sed reuelaturus eam in futuro. Et ideo

Marginalia: *Scriptura manet, sed locutio transit.* — *Greg. 11. mor. ca. 24.* — *Gen. 3.* — *Ps. 88.* — *Laudat Deus à viatoribus, & à beatis. Infantes significāt viatores.* — *Gregor. 35. mor. c. 6.* — *Eccl 30.* — *Lactantes dicūtur beati.* — *Auic. 2. can.*

Et ideo nobis consulit, vt hoc lac suge e desideremus in patria 1. Petr. 2. Lac cōcupiscite sine dolo, ut in eo crescatis in salutem.

1722 *Quia prospexit de excelso sancto, suo, dominus de cœlo in terram aspexit.*

Hic incarnationis Christi exprimitur clementia. Et primò ponitur Christi incarnationis pietas: secundò eiusdem incarnationis utilitas: ibi, *Vt audiret.* Quantum ad primum sciendum, ꝙ Dei aspicere significat Christi incarnationem. vide versic. 152.158. Dicit ergo, quia prospexit, &c. Superius. n. dixit, ꝙ ædificauit Dominus Sion. Dixitq; insuper: Scribantur hæc in generatione altera. Sed quid sit scribendum, & qualiter ædificauit ecclesiam hic ostendit dicens, scilicet, *Scribantur hæc, Quia dominus prospexit,* idest, misertus est nobis. Et hoc *de excelso sancto suo,* vt, s. inde ad humiles veniret, & per istum respectum ædificauit Sion. Loquitur. n. de ijs, quæ erant futura per modū præteriti propter prophetiæ certitudinem. Et istum respectum Dei, scilicet, Christi incarnationis sub alijs verbis aperit dicens, *Dominus de cœlo in terram aspexit.* Quòd autē respicere Dei super nos significet Christi incarnationem, sic deducitur. Respicere enim est actus uisionis. Licet autem de uisu fuerit diuersitas opinionum, s. utrum fiat extra mittēdo, uel intus accipiendo, tamen ueritas est secundum Philosophū, quòd fit intus suscipiendo, eo, quòd similitudo rei uisæ in oculo recipitur, & visus à re uisibili mutatur, & non ecōuerso. Sic fuit in incarnatione Christi. Nam Dei oculus dicitur Dei filius, sicut & cætera, quæ ad cognitionem pertinet, ut dicitur Dei sapientia, Dei notitia, &cęt. Iob 29. Oculus fuit cæco. Iste igitur oculus à nobis motus est, idest, compassione nostræ miseriæ affectus. Ex qua motione sequebatur ipsius incarnatio. Rex Israel mutauit habitum suum. Fuit autem hæc mutatio nostræ similitudinis in se susceptio. Phil. 2. In similitudinem hominum factus, & habitu inuentus, ut homo. Hoc igitur fuit eius respicere, non aliquid à se extra emittere, quia Deus est ut erat, sed intra se recipere, quia nostram naturam assumpsit, quā prius non habebat. Sic. n. respexit humilitatē ancillæ suæ, q. a de ipsius substātia in se nostrā naturā assumpsit. Vel aliter. *Dominus de cœlo in terram aspexit,* vt p cœlum intelligamus gloriosam virginē: de qua carnē assumēs in terrā, idest in peccatores aspexit sua misericordia. Quòd aūt virgo Maria propriè cœli dicatur, apparet, si consideres cœli conditiones ei propriè conuenire. Nā cœlum in suo fluxu habet viuacitatē, in suo situ sublimitatē, in suo effectu luminositatē, in suo motu regularitatē, in suo esse stabilitatem, in suo aspectu speciositatē. Primò cœlum habet in suo fluxu uiuacitatem, qm̄ cœlorum influentia omnibus inferioribus uita præstatur, ac etiam illa omnia quibus uita nostra nutritur, & cōseruatur, cœlorum generantur uirtute. Si. n. cęlum pluuiam non tribueret terræ, omnia terræ uitētia ariditate deficerent. Ideo dr̄ Deuter. 28. Aperiet Dominus thesaurum suum optimum cœlum, ut tribuat pluuiam tēpore suo: Et quantum ad hoc cœlum significat uirtutem charitatis, quæ est sp̄ialis uita animæ nostræ, à qua omnia opera viua, & meritoria procedunt, sine qua opera omnia mortua esse cēsentur, ut ostendit Magister lib. 2. d. 25. & lib. 3. dist 22. Propter quod dicebat Apostolus, Si tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest. Sed istā cœli uirtutem quis plenius habuit gloriosa Virgine? Certè nullus, quia secundum Hier. cæteris gratia per partes præstatur: Mariæ autem se tota gratiæ plenitudo infundit, dicente ei Angelo. Aue gratia plena. Et propter hanc uirtutem charitatis ipsius, Petrus Blesen ipsam comparat cœlo, &c.

Respicere Dei dicitur incarnatio Christi.

3. R. 22.

Luc. 1.

Cœlū significat gloriosā virginē Mariā.

1. Cor. 13

1723 *Vt audiret gemitus compeditorum, & solueret filios interemptorum.*

Hic ponitur incarnationis utilitas. Et aduerte quod hic nō accipitur incarnatio præcisè, sed cum ea etiā, quæ Christus gessit incarnatus, ut fuit Christi prædicatio, passio, & huiusmodi. Istorum autem triplex ponitur hic utilitas. Et secundum hoc hæc pars diuiditur in tres; quia ponitur primo sacramētorum virtus,

virtus, & efficacia. secūdò prædicatorum vigor, & cōstantia. ibi, *Vt annunciēt*. tertiò fidei vnitas, & concordia. ibi. *In conueniendo*. Quantum ad primū sciendū, ꝙ sacramenta nouæ legis habuerunt efficaciā & virtutē ab ipso Christo, qua peccata remittūtur, & gratia gratū faciens infunditur, vt puta baptismus lauat oēm maculā & gratiam infundit, ēt a malo ministro datus. Sic ēt sacramentū pœnitentiæ quicūcunq; malus sit minister, & sic de alijs. Quia eorū virtus non solum est ratione operis operantis .i. deuotionis ministri, sed ēt rōne operis operati. Qd nō sic erat de sacramentis antiquę legis, quæ etsi aliqua peccata dimittebant, ut puta circuncisio remittebat peccatum originale, non tñ de se cōferebat gratiā. Et hoc est quod ait Ps. ꝙ ideo Christum prospexit de excelso sancto suo, & ideo Dñs de cęlo in terram aspexit, ad hoc vt audiret gemitus compeditorum .s. vt per virtutē pœnitentiæ, quæ per gemitum significatur, audiret pęnitentes, & ipsos a peccatis absolueret. Vocantur.n. peccatores cōpediti: q. vinculis peccatorum suorū ligantur ipsorū pedes i. affectiones, ne ad bonū valeant procedere. Vnde Pro. 5. Funib. peccatorū suorū quisq; constringitur. Sed Christi incarnatio, & passio talē virtutē dedit sacro pęnitentiæ, ꝙ ab istis compedib. soluit peccatores. Ps. 145. Dñs soluit cōpeditos. Hos etiam peccatores, & malos alio nomine uocat filios interemptorū. Nā interimo, interimis: idem est quod occidere, vnde & interemptus dicitur mors vel mortuus. Et sic interempti idem qđ mortui. Filij ergo interemptorum dicuntur filij primorum parentum, qui per peccatum fuerunt interempti, ac totū humanum genus peccato suo interemerūt. Est ergo sensus, ꝙ ideo incarnatus est Christus, & passus, vt daret uirtutem sacris, quibus mediantibus audiret .i. exaudiret gemitus compeditorum .s. peccatorū pęnitētium, & sic per sacra solueret .s. à peccatis filios interemptorum .i. peccatores filios primorum parentum. Quę omnia sacramenta habent efficaciam à Christi passione, ut dicit Magist. lib. 2. dist. 18. & lib. 4. dist. 2. Tamen notandum, ꝙ duplex est gemitus compeditorum, sicut duplex

Sacramēta habēt efficaciā a Christi passione.

Lachrymarū duplex genus.

E est genus lachrymarum. s. lachrymę eductæ pro temporalibus, & istæ sunt parui valoris, & lachrymæ eductæ pro spiritualibus .i. ex consideratione diuinę offensę, amissionis glorię, &c. & istæ sunt fęcundiores. Dicit Philos. ꝙ aqua pluuialis magis cōuenit plantis, quā aqua fontis, & nihil uniformiter bene crescit, nisi aqua pluuiali imbuatur. Sic & spiritualiter, aqua fontis, quæ est de terra, significat lachrymas & gemitus, quæ ex amissione terrenorū prorūpunt, & istę lachrymæ non ualent ad fœcunditatē meritorū. Aqua vero pluuialis, quæ de sursum descendit, significat lachrymas spūales, & deuotionis ex amissione diuinæ gratiæ, & cōmissione offensæ diuinæ. Et istis anima nostra plenè fœcundatur gratia, & a culpa lauatur, & ad fructum meritorum summè disponitur. Et istum gemitū exaudit dominus Ps. 11. Propter miseriā inopum, & gemitū pauperum nūc exurgam, dicit dominus. Vel hoc accipitur de bonis compedibus gratię, uide glos.

Arist. 7. de ani.

F

Vt annunciēt in Sion nomen domini, & laudem eius in Hierusalem. 1724

G

HIc ponitur secūda utilitas, scilicet, prædicatorum vigor, & constātia. Ante.n. missionē spiritussancti, Apostoli, & alij prædicatores timidi erāt ad annunciandum nomen domini Iesu Christi, sed per spiritumsanctum taliter cōfirmati fuerunt, ut nō timerent minas, non verbera, sed neque ipsam mortē. ut manifestè in Petro patuit, qui territus uoce unius mulierculæ non fuit ausus annunciare nomē Christi. Sed post missionem spiritussancti, audacter cum magna constantia contra præcepta principū ipsum prædicabat, dicens: Obedire magis oportet Deo quā hominibus, ut deducit Gregor. Scimus quòd Petrus, &c. uide vers. 1141. Et hoc est, quod præuidens Psal. ait, quòd ad hoc uenit Christus, ut per spiritumsanctum fortificaret suos prædicatores. *Vt annuncient in Sion*, idest, in ecclesia *nomē domini, & laudem eius in Hierusalem*. Per Sion enim significatur ecclesia. vide vers. 1719. Hierusalem verò, quæ interpretatur visio pacis, significat ecclesiam triumphantem, ubi sancti uidentes

H

Act. 5. Gre. lib. 17. mor. cap. 15.

Sion significat ecclesiā Hierusalē significat gloriam cœlestem.

Deum

Deum pacificè quietantur. In Sion ergo annunciatur nomen Dñi, quia in ecclesia militante fides nominis Iesu Christi prædicatur, sed in Hierusalē annunciatur laus eius, quia beati continuè laudāt Deum Esa. 52. Laudabunt, quia oculo ad oculū videbunt, s. ipsum Deū. Et nota ꝙ in ecclesia multa sunt annuncianda. Primò quę fide sunt tenēda, s. mysteria Christi, vt est incarnatio, natiuitas, &c. vide versi. 657. Item debemus annūciare, quæ mente sunt docenda, s. laudes Dei, vide versi. 1370. Itē debemus annunciare, quę corde sunt purgāda, s. peccata proximorū, vt corrigantur, & nostra vt confiteamur. Quantum ad primū sciendum ꝙ ad quemlibet prælatū maximè spectat annunciare subditis ipsorum peccata, vt de ipsis agant pœnitentiā. Aliter anima illius animabus illorum esset similis, scilicet, quia vterque peribit. Vnde cuilibet prælato, vel prædicatori dicitur, Si dicēte me ad impium, morte morieris, & non annunciaueris ei, neque locutus fueris vt auertatur impius a via sua mala, & viuat: ipse impius in iniquitate sua morietur, animam autē eius de manu tua requiram. Si autem annunciāte te impio, & ille non fuerit conuersus, ipse quidem in iniquitate sua morietur, tu autem animam tuam liberasti. Quæ quidem annunciatio qualiter fieri debeat, ostendit Greg. 25. Moral.

Annunciare debemꝰ peccata proximorū et nostra.

Ezec. 3.

Greg. lib. 26. mor. c. 5.

In conueniendo populos in unum: & reges ut seruiant Domino.

HIc ostenditur tertia vtilitas, quæ est fidelium vnitas, & concordia. Ad hoc enim venit Dei filius, ut suos prædestinatos per diuersas mūdi partes extra Iudæam dispersos in vnitatem fidei congregaret. Vbi notandum, ꝙ quamuis ante Christi incarnationē soli Iudæi essent de ouibus Dei, quia illi soli colebāt verum Deum, & per consequens soli saluabātur, tamē in alijs nationibus Deus multos elegerat prædestinando, qui post mortem suam ad ouile fidei deducti fuerunt, & in vna fide vniti, & quotidie regenerātur in Christo, & ad vnitatē fidei accedūt. Et hoc est quod Christus dicit, Io. 10. Alias oues habeo, quę nō sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere, & uocē meā audient, & fiet unū ouile, & unus pastor. Quod exponens Augu. de uerbis Dñi, ait, Loquebatur. n. primò de ouibus generis carnis Israel, sed erant alij inter gentes de genere fidei ipsius extra Israel. Erant. n. adhuc multi in gentibus prædestinati, nondum ad ouile fidei congregati. Illi ergo nō erāt de hoc ouili, quia nō erant de genere carnis Israel, sed erāt de hoc ouili, quia post passionē Christi ad fidē congregabuntur per prædicationē Apostolorū. Et ideo ista prævidēs Ps. ait, ꝙ ideo Christus est incarnatus, & passus, ut reducat pdestinatos populos in vnū, & principes mundi, & reges vt seruiant dño seruitute, s. cultu latriæ. Et hoc est quod ait, *In conueniendo populos in unum: & reges ut seruiant domino.* Istius. n. congregationis in vnū diuersorū populorū causa fuit Christi mors, & passio, vt euāgelista de Caypha dicēte, Expedit vt moriatur vnus hō pro populo, & non tota gens pereat, hoc autē a semetipso non dixit, sed cū esset pōtifex anni illius prophetauit, qa Iesus moriturus erat pro gente, s. Iudæorū, & non tm̄ pro gente, sed ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in unum. Sic ergo Christus morte sua fideles suos congregauit in unum. Ex quo apparent mira iudicia Dei cōtra astutias hominū. Ad hoc n. solū Iudæi Christi mortē tractauerūt, ut eius fidē delerent, & eius fideles fugando dispergerent, & ecce inde fides plus est dilatata, & diuersæ nationes in unā fidē unitæ. Quod admirandū ōndit Greg. Certè cū ad nostri redēptoris miracula credētiū turba affluerent, cū sacerdotes populi inuidiæ facibus accēsi mundū post eū ire clamarent & Videtis, qa nihil proficimus: ecce mūdus totus post eū abijt, ut ab illo uim tantæ cōcursionis absciderent: finire eius potentiā morte conati sunt dicentes, Expedit ut unus hō moriatur, ne tota gēs pereat. Sed redēptoris mors ad unitatē, & coniunctionē ecclesię ualuit, non ad separationē. Persecutores ergo peregerunt hoc quod perniciose moliti sunt. Intulerunt mortē, ut ab eo absciderēt fidelū deuotionē: sed inde fides creuit, unde hāc extinguere infidelium crudelitas credidit.

Mors Christi cā fuit unitatis ecclesię & fidelium.

Ioan. 11.

Greg. lib. 6. mor. c. 12.

Ioan. 12.

Cumq; se existimant hanc persequendo extinguere, hanc compulsi sunt nesciendo dilatare. Multo plures enim Christus moriẽdo sibi uniuit per fidem, q̃ fecerat viuens: ut deducit Greg. 29. moral. c. 10. Mortuus ergo est Christus in conueniendo, i. in congregando populos in unum. Notandũ q̃ triplici medio fideles in unũ conueniunt, & copulantur Christo suo capiti, ut ondit Richar. super illud Psal. 72. Mihi autem adhærere Deo, bonũ est, dicens, Tria sunt uincula, quibus cõstringimur Christo: sicut sunt tria, quib⁹ res corporales ligantur adinuicem, & uniuntur, primò accipite funes, secũdò clauos ligneos, uel ferreos, tertiò glutem primũ adstringit & unit fortiter, & dure: secundum fortius & durius: tertium uerò fortiter & securè, &c. De ista autem unitate fidelium dicitur, Multitudinis autem credentium erat cor unum, &c.

Vnimur Christo tripliciter, &c. copulamur

Act. 4.

Benedic ei in via virtutis suæ, paucitatem dierum meorum nuncia mihi.

POnitur hic ecclesiæ tempore Antichristi tribulatio. Et primò ponitur illius tribulationis breuitas. Secundò postulatur in tribulatione patientiæ stabilitas: ibi, *Ne reuoces.* Quantum ad primũ sciẽdum q̃ tribulatio tempore antichristi qua impugnabitur ecclesia, erit fortis, & asperrima, sed breuis, & modicum duratura: sicut q̃ Christus ostendit, dicẽs. Erit enim tribulatio magna, qualis non fuit ab initio mundi usq; modo, nec fiet. Et nisi abreuiati essent dies illi, nõ fieret salua omnis caro, sed propter electos breuiabuntur. Et hanc tribulationẽ hic ponit psal. dicens, *Respondit ei, &c.* Vbi notãdum, q̃ (ut ait Gregor.) vocat nos Dominus quando collocatis nobis suis donis, quasi voce ad nos missa ad se trahit. Nos autẽ respondere Deo, est condigna opera suis donis facere, vel eius exempla imitari. Hoc ẽt idẽ Greg. ostendit, d. Respondere quippe cuilibet dicimur, cũ factis illius digna opera recompensamus. Deo ergo respondere est dona eius præcedentibus nostra obsequia reddere. Rectum itaq; Deus hominem condidit, eumque ad peruersa defluentem cum longanimitate tolerauit: quotidie culpas aspicit, & tñ viuendi spacia nõ citius abscidit, pro nobis mortẽ patienter sustinuit, &c. Quibus omnibus beneficijs homo respondere debet, digna recompensans obsequia. Ille ergo beneficio suæ passionis respondet, qui propter Christum persecutus, persecutionẽ pro Christo tolerat patienter, quia ipse passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut sequamini vestigia eius, ut dicitur 1. Petr. 2. Vnde cuilibet propter Christum patienti dr̃, Rñde absque contentione, i. patienter sustine. Ad propositum ergo ecclesia tẽpore antichristi mirabiliter afflicta respondebit Christo, quia sicut Christus pro nobis patiẽter est passus, sic tunc & ecclesia persecutionem portabit patiẽter per virtutẽ patientiæ à Christo ostensæ. Et hoc est quod de ecclesia dicit, Rñdit ei, s. ecclesia Christo, in via virtutis suæ, scilicet in uia patientiæ. Et loquitur de futuro per modũ præteriti dicens, Rñdebit propter prophetiæ certitudinem. Verùm & quia fragilitas humana multa est, forte si illa psecutio magno duraret tpe, multi frangerentur, & non patiẽter tolerarent, vt ex verbis Christi suprascriptis colligitur. Et ideo ecclesia ut patienter toleret breuitatẽ illius tribulationis, sibi reuelari postulat, dicens, *Paucitatem dierum meorum,* quibus, scilicet, durabit illa tribulatio, *nuncia mihi.* Quantum autẽ durabit illa persecutio Antichristi ostenditur Daniel 12. vbi dicitur quòd durabit per tempus & tempora & dimidium temporis, scilicet, tribus annis cũ dimidio, in quibus regnabit antichristus. Nam per tempus intelligitur vnus annus, per tempora duo anni, & per dimidium temporis medius annus. Tantum enim regnabit Antichristus, quantum prædicauit Christus, unde Apoc. 13. Datum est ei os loquens magna, & blasphemias, & data est ei potestas facere menses quadraginta duos, i. tres annos cũ dimidio. Vnde & Dan. 12. Porro docti intelligent à tẽpore quo posita fuerit abominatio, dies mille ducenti nonaginta, qui, scilicet, faciunt tres annos cum dimidio. Et sequitur in Daniel. Beatus, qui expectat, & peruenerit vsque ad dies mille trecentos triginta quinque. Quod ideo dicit, quia

Mat. 24

Greg.

Rñdere Deo quid est.

Greg. 9. mor. ca. 32.

Iob 6.

Mat. 24.

Antichristi regnabit trib⁹ annis cum dimidio.

qua-

quadraginta quinq; dies erût post mortem Antichristi, antequam mundus finiatur, vt in illis homines mali ad pœnitentiam redire possint. Hinc ergo breuitatem regni Antichristi reuelari ecclesia sibi postulat, dicens, *Paucitatem dierum meorum nuncia mihi.*

1727 ***Ne reuoces me in dimidio dierum meorum, in generatione, & generatione anni tui.***

Hic postulatur in illa tribulatione patientiæ stabilitas. Vbi notandū, φ in psecutione Antichristi, quanto plus durabit, tanto crudelior erit. Tum quia plures ei adhærebūt. Tū quia semper nouos cruciatus adinueniet. Quanto autē persecutio est crudelior, tantò magis est periculū, ne patientis perdatur patiētia. Dictum est aūt, φ Antichristi persecutio durabit per tres annos cū dimidio. Et sic in illo dimidio anno vltimo indigebunt iusti maiori cōstantia, quia acriora erūt tormenta. Et ideo ecclesia, specialiter in illo dimidio temporis, s. in dimidio vltimo anno orat, vt à Deo specialius cōseruetur, d. *Ne reuoces me in dimidio dierum meorum*, s. in dimidio vltimo anno, quo persecutione Antichristi amplius debeo premi. Non. n. est intelligēdū, φ Deus aliquem reuocet à statu gratiæ ad statū peccati, cū ipse velit oēs homines saluos fieri, sed quia homo sibiipsi dimissis stare non pôt, quin cadat, ideo tūc reuocare à statu gratiæ dr, quia ab homine suū subtrahit adiutoriū. Sicut Deus dr indurare cor obstinati peccatoris, non φ ipse obstinationē immittat, quę peccatū est, sed qa ipsi non confert gratię adiutoriū, vt dictū est sup. ver. 1697. Sic & reuocare dr à virtute patientiæ, qñ cōstantiā nō apponit patienti. Dicendo ergo, *ne reuoces me in dimidio dierū meorū*, idem est, φ dicere, in illo vltimo dimidio anno cōserua me, vt stabilis per maneā in fide. Et φ hoc Deus possit facere subdit, *In generatione, & generationem anni*, i. anni tui sunt æterni: ergo tu æternus, ergo tu oīa potes. Vel aliter, vbi sciendū φ aliter diuiduntur dies bonorū, & aliter dies malorum, diuiditur enim dies malorū quādo non continuè perseuerant in malo,

Reuocat Deus à bono quādo gratiam nō apponit.

A sed ad pœnitentiam conuertuntur; sed tunc non dimiduntur quando continuè in malo perseuerant. Vnde Grego. Viri sanguinū & dolosi non dimidiabunt dies suos. Dies quippe dimidiare est, tempus vitæ male in voluptatibus ductū ad pœnitentiæ lamenta diuidere, atq; hoc ad bonum vsum partiēdo reparare. Sed iniqui dies suos nequaquam dimidiant, quia peruersam mentem nunquam immutant. Ad propositū ergo ecclesia Dei gentibus conuersa est in dimidio dierū, quia dies suos dimidiat, dū de statu culB pæ venit ad statum gratiæ, in quo confirmari à Deo postulat, dicens, *Ne reuoces in dimidio dierum meorum, in generatione, & generationum anni tui.* Et nota, φ annus Dei dicitur gloria æterna, qui annus dicitur in generatione, & generationem, quia non solum paratus est primæ generationi, quæ fuit ab Adam vsq; ad Noe, sed etiam secundæ, quæ fuit à Noe vsque ad Abraham, & sic de alijs succedentibus generationibus, eo φ in omni generatione fuerunt semper aliqui ad gloriam æternam prædestinati. Gloria C enim æterna per annum figuratur septimum, qui erat annus pacis, & quietis, de quo dicitur Leuit. 25. Sex annis putabis vineā tuam: septimus verò annus requietionis erit, quia sex annis Deo seruire debemus, faciendo opera meritoria. Per sex annos considerā totum tempus vitæ præsentis, quod per sex ætates ducitur; sed septimus annus est quietis, quia in septima ętate, quæ erit post resurrectionem, iusti in gloria quietabuntur.

Grego. moral. l. 26.

Dimidiū dierū qd est.

Annus dicitur gloria æterna.

Initio tu, domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. 1728

D Hic describitur vitæ mortalis cessatio, quæ erit in generali resurrectione omnium. Duratio enim vitæ pręsentis ordinatur ad complętionē numeri electorum, qui numerus cū fit completus, statim cessabit uita mortalis, cessabit & motus cœli, qui est causa generationis, & corruptionis rerū ad obsequiū vitæ mortalis. Et circa hoc quattuor facit, qđ ponit primò orbis productionē secundò mundi cessatio: ibi, *Ipsi peribunt*,

tertiò Dei immutatio, ibi, *Et sicut opertorium*, quartò beatorum quietatio, ibi, *Filij seruorum tuorum*. Quantum ergo ad primum ponens mundi creationem ait, *Initio tu, domine, terram fundasti*. Initium enim idem est, q principiũ. Et idẽ est *in initio tu, domine, terrã fundasti* &c. sicut in principio creauit Deũ cęlum, & terram. Per hoc enim vult ostendere Dei æternitatẽ, quia, si Deus cęlum, & terram creauit in principio, s. tẽporis, ergo ipse fuit ante principiũ temporis. Sed ante tẽpus nõ fuit, nisi ęternitas: ergo Deus est æternus. Et hoc est, q ait gl. *In initio tu, domine, terram fundasti*. q. d. Tu dñe æternitate tua fundasti, & creasti oĩa. Præcedis autẽ oĩa, quæ creasti: ergo tu exstiti ante oẽs creaturas, & p cõsequens tu es æternus. Et de terra dicit: *tu fundasti*: qa illud dr̃ fundamẽtum, q est infimum in ædificio. Cum aũt totus orbis sit sphæricus, & terra sit in medio, sequit̃ q terra totius orbis est fundamentũ. Et fundamentũ terræ est ipsius centrũ, ad q omnia grauia tanq̃ ad bassiorem orbis sitũ naturaliter tẽdunt. Consequenter ponit partẽ orbis superiorẽ, quæ est supremũ cęlum, d. *Et opera manuum tuarum sunt cæli*. Dicendo enim cęlos in plurali, supremum cęlum includit. Et aduerte, q per manũ operamur, & quia oĩa Deus per suum verbum est operatus, ideo hic per Dei manũ intelligit Dei verbũ. De quo Io. 1. Oĩa per ipsum facta sunt. Vnde hic ait glo. Opera manuũ tuarum sunt cæli. Alibi enim dr̃, verbo dñi celi firmati sunt. Sed quod Deus verbo suo facit, hoc & manu sua facit, i. virtute, non enim distinctus est corporeis lineamentis, verbum autẽ domini manus eius est. Et attende, q ista Dei manus, qua cœlum, & omnia creata produxit, scilicet, Dei filius, habet quinque digitos, vide versic. 1520.

1729 *Ipsi peribunt, tu autem permanes: & omnes sicut vestimentum veterascent.*

HIc ponitur mundi cessatio, quia in fine peribunt, & cessabunt omnia, quæ naturaliter ordinata sunt ad generationem, vel corruptionem rerũ. Completo enim numero electorum, amplius non erit generatio hominum. Et per consequens cùm omnia sint facta propter hominem, cessabunt omnia, quæ ad generationem, vel corruptionem rerum faciunt. Et quia inter omnia creata, quæ maximè faciunt ad generationẽ, & corruptionem rerum, cœli sunt præcipuè: ideo ipsos cœlos hic cessare dicit, vt nomine ipsorum intelligãtur cætera. Et hoc est, quod ait de celis. *Ipsi peribũt, tu autem permanes*. Sed quomodo in fine peribit cęlum, & terra, & totus mundus? Certè saluator ait Luc. 21. Cęlum, & terra transibunt. Apostolus ait. Præterit. n. figura huius mundi &c. Ad hoc respondet Greg. lib. 17. mor. c. 5. super illo verbo Iob 25. Auferentur omnia, dicens. Sed quæri potest, cùm per Salomonem dicatur, Generatio pręterit, & generatiõ aduenit: terra autem in æternũ stat, cur beatus Iob oĩa asseruit auferri? Quod tamen facile discutimus, si terra, & cœlum vel qualiter transeat, vel qualiter maneat, distinguamus. Vtraque enim hęc per eam, quam nunc imaginem habent, transeunt: sed per essentiam suam subsistunt. Hinc namque per Paulum dicitur. Præterit enim figura huius mundi. Hinc per semetipsam veritas d. Cœlum, & terra trãsibunt: verba aũt mea non &c. Hinc per Ioannẽ angelica voce dicitur, Erit cœlum nouum, & terra noua. Quæ quidem non alia condenda sunt, sed hęc ipsa renouabuntur. Cœlum igitur, & terra trãsit, & erit, quia & ab ea, quam nunc habet specie, per ignẽ tergitur, & tamen in sua semper natura seruatur. Tamen per Psal. dicitur, Mutabis ea, & mutabũtur. Quam quidem vltimam commutationem suam ipsa nobis nunc vicissitudinibus nuncians, quibus nostris visibus indesinenter alterant. Nam sicut terra à sua specie hyemali ariditate deficit, vernali humore viridescit, sic cœlũ quotidie caligine noctis obducitur, & diurna claritate renouatur. Hinc ergo fidelis quisque colligat, & interire hæc, & tamen per renouationẽ refici, quæ constat nunc assiduè velut ex defectu reparari. Ad quorum clariorem intelligentiam sciendum, quòd ista inferiora sic innouabũtur, quod ignis, qui præcedet faciem

Margin notes: Gen. s. c. Deus est æternus. — Cęlũ & terra quo modo peribunt. — 1. Cor. 7 Mundus qualiter innouabitur. — 1. Cor. 7. Mat. 24. Apo. 21. — Ps. 101.

ciem Christi ad iudiciũ descendentis, totum mundum comburet, & ascendet tãtum quantũ ascenderunt aquę diluuij in altum, & hoc ad purificandũ terrã, & aerem ab immunditijs factis in ipsis, & maximè à fumo sacrificiorum idolis immolatorum, siue oblatorũ, post quẽ remanebit terra purificata, similiter aer splendidissimus. Sphæra vero ignis sic innouabitur, ꝙ ignis suas qualitate, sic diuidet, ꝙ vnam superius mittet per effectũ, & aliã inferius. Ignis enim est calidus, & lucidus, totã luciditatẽ suã mittet superius versus cęlũ, & totã caliditatem suam versus infernum. Cęli aũt sic peribunt, s. à motu quem nũc habent. Motus enim cęli continuus est ꝑ generationẽ, & corruptionem. Sed, quia post iudicium non erit amplius opes generationis, vel corruptionis, ideo cęli amplius non mouebunt, sed solidè stabunt, sic ꝙ sol, & luna, & cæteræ stellæ stabunt in eo situ, in quo creata fuerunt, vt dicit Mag. lib. 4. d. 48.

Elemẽta quomodo innouabuntur. Quantum autem ad elementa clarius loquendo, notãt doctores, ꝙ omnia elemẽta ſm substantiam remanebunt, sed quã tum ad qualitates innouabuntur. Et notant, ꝙ tria sunt genera qualitatũ in elementis. Quædam, ſm quas ordinãtur in mundo quo ad situm, vt grauitas, & leuitas, & illę remanebunt, quia remanebit in mundo ordo, & situs. Alię sunt qualitates elementorum, ſm quas est receptio influentiæ luminis sine omni corruptione, vt perspicuitas, & transparentia, & illæ similiter remanebunt, sicut influentia luminis. Quædam aũt sunt, ſm quas ordinantur ad agendum, & patiendum, & per consequens ad generationẽ, & corruptionẽ & ſm has non remanebũt. Sed inter istas quædam sunt actiuæ, vt frigiditas, & caliditas, quędã passiuæ, vt humiditas, & siccitas. Et illæ, quæ sunt actiuæ, & illæ, quæ excitãt, & faciunt transmutationem, illę tollentur ab elemẽtis, & cadent in regionẽ damnatorũ, sicut vult *Basilius.* Basilius super illud Psal. Vox dñi intercidẽtis flammã ignis. Dicit enim, ꝙ calor cedet in partem damnatorum, sicut lux in regionẽ saluatorum, similiter & in aqua frigiditas ad affligendum. Siccum verò, & humidũ non tollentur, sed remanebũt.

A Ad propositũ ergo apparet, quomõ innouabitur mundus, & quomodo cęli peribunt, s. quantum ad motum peribunt, non quantum ad esse substantiale. Vel mysticè secundum glo. Cœli sunt iusti, qui sunt opera manuum Dei qui ſm vestimentum, quod, scilicet, est corpus, peribunt, quia statutum est omnibus hominibus semel mori, sed mutabũtur in melius. *Tu autem permanes*, scilicet, omnino immutabilis. Vnde sicut ęternitatem ostendit, creando oĩa, cum dixit, tu aũt, dñe, in initio terram fundasti &c. sic nũc

Glossa, Iusti peribũt quo ad corpus, sed mutabũtur in melius.

B ostẽdit manendo post mutata. Sequitur. *Et omnes sicut vestimentum veterascent.* Et hoc ſm gl. de angelis non potest, intelligi, sed de cęlis, vt dictum est, vel de sanctis, qui veterascent ſm vestimentũ, idest, ſm corpus, quod more vestimenti, seu vestis consumitur. Vel de toto mũdo intelligitur, quòd omnia, quæ in mundo sunt, veterascent, scilicet à statu, quem nunc habent, deficient, vt dictum est.

Et sicut opertorium mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient. 1730

C HIc ostenditur mundi immutatio. Loquitur enim ps. de cœlis, & alijs elementis per quandam similitudinem, vt, sicut, adueniente æstate, mutatur vestis hyemalis, quæ amplius non est necessaria, manet tamen hominis substantia, sic finaliter in fine mũdi corpora cęlestia, & lamẽtaria mutabũtur à statu, in quo sunt, quia nõ erunt amplius necessaria ad generationem, complecto electorum numero. *Tu autem idẽ ipse es*, s. oĩno

Nota de mutatione celorũ & terra in nouissimo.

D immutabilis & inuariabilis. Istos versus allegat Apostolus ad literam de Christo dictos ad Hebr. 1. d. *Et tu in principio domine terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli, ipsi peribunt, tu autẽ permanebis, & oẽs vt vestimentum veterascẽt, & velut amictum mutabis eos, & mutabuntur, tu autem idem ipse es, & anni tui non deficient.* Quę omnia de Christo ad literam dicta ostẽdit ibidem gl. d. Psalmista de filio ad filium ait, *Tu domine*, scilicet, fili Dei, *in principio terram fundasti*, quasi dicat, tu, creator, ante creata existis sine vllo

Aeternꝰ est Dei filius.

vllo initio. *Et opera manuum tuarũ sunt celi.* Quod ita dicit, quasi in eis specialiter sit operatus. Manus autẽ eius est virtus iussionis, i. potentia voluntatis, qua vt uoluit facta sunt oĩa. *Ipsi peribunt*, &c. s. ab eo, quod sunt. Nouissimi enim cœli, qui per diluuium perierunt, sicut aqua totam istam capacitatem, vbi aues volitant, occupauit, sic vtique celi peribũt, s. propinqui terris, ubi aues habitant, de quibus nõ est dubium, quin diluuio perierint & igne perituri sint. De superioribus ergo cęlis, utrũ igne perituri sint, dubium est. & inter doctores, an erit incendium mundi non incendens sanctos Dei. Quod. n. fuit caminus regis trib. pueris: hoc erit ardens mundus iustis in trinitate signatis. *Tu autem permanebis*, hoc dicit, quia sicut ęternus esse ostenditur, quia est ante oĩa, sic etiã ostẽdatur, quia permanet idem post oĩa mutata. *Et omnes sicut vestimentum veterascent.* Veterascere autem dr̃ illud, quod more uestis paulatim consumitur, sicut caro humana, quæ tñ in melius mutabitur ad cœli meliorem formam recipient. *Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur.* Per hoc. n. significat mutationem cœli. Vnde Ioan. in Apoc. 21. ait. Vidi cælum nouũ, & terram nouam. Et rectè cęlos amictui, uel uestimento cõparauit, quia cingunt. Tam facile enim mutat Deus cęlos, sicut amictus extenditur. & plicatur. Post mutationem aũt permanebunt cœli. Vnde subdit. *Et mutabuntur*, i. mutati sic permanebunt. Quia facta Dei iam sub æternitate stabũt, nec ad corruptionem reuertentur. *Tu autem ipse es* &c. Et est sensus. Tu non mutaris, nec deficis. Quod ad filium dictum est. Ac per hoc ipse dicere potest. Ego Deus, & non mutor. *Et anni tui non deficient*, i. æternitas tua. Hæc omnia glo. Per hoc autem vult dare differentiam inter æternitatem, & annos uitę præsentis, quia illa omnino inuariabilis totum simul habens. Isti autem semper uariantur, quia non simul totum habẽt, sed successiuè partem post partem. Ad cuius euidentiam sciendum, quòd in scriptura est annus multiplex. Et de ultimo anno, scilicet, gloriæ, dictum est uers. 1727.

Manus Dei dicitur potẽtia.

Apoc. 21

Malac. 3

Annus multiplex.

E *Filij seruorum tuorum habitabunt: & semen eorum in sæculum dirigetur.* 173

Hic ultimò ostenditur beatorum quietatio. Vbi notandum, q̃ nomine seruorum Dei oẽs iusti intelliguntur, ut patriarchæ, prophetæ, apostoli, ceterique sancti doctores, qui Christo per fidẽ multos filios genuerunt. Vnde gl. *Filij seruorum tuorum habitabunt*, i. prophetarum, & Apostolorum, nedum ipsi, sed etiã filij F eorum per imitationem, s. ita dicit hic filios habitaret, ut filij Israel intrauere in terram promissionis, non patres eorum. Quod significat nouos homines intrare in uerã requiẽ, non ueteres. Intrauerunt tñ de illis patribus duo. s. Caleb, & Iosue, quia & in uerã requiẽ intrant unus, & unitas, i. Christus significatus per Iosue, & ecclesia per Caleb cum omni nouitate filiorũ. Cum ergo dixit filios habitatores, & historiæ alludit, & mysterium notauit. Dicat ergo. *Filij seruorum tuorũ habitabunt*, scilicet, in annis tuis, idest, in G æternitate tua. Filij inquam. s. prophetarum, & apostolorum, quos genuerũt per uerbum prædicationis, & euangelij, iuxta modum loquendi Apostoli dicentis. 1. Cor. 4. In Christo Iesu per euangeliũ ego uos genui. Et isti sunt ueri fideles, & Christiani. Sequitur. *Et semen eorum in sæculum dirigetur*: semen idem est, quòd filij. Quod ideo dicit, quia fideles, & ueri Christiani æternaliter in patria dirigentur, quia semper actu, & continuè directè ferentur in Deum. Vel aliter, per filios seruorum intelligit opera bona il-H lorum, qui debitè seruiunt Deo, quia uirtute istorum operum, quę à nobis generantur, & producuntur, ut filij intramus requiem ęternam. Et est sensus, Filij tui habitabunt, i. serui tui per opera sua bona habitabunt in gloria. Et hoc notans glo. dicit, Filij sunt opera bona, sine quibus gloriam nemo intrat. *Filij ergo seruorum tuorum habitabunt*, idest, serui tui per opera bona sua habitabũt, quasi per filios. Noli ergo esse sterilis, si uis habitare. Præmitte fœtus operum, quos sequaris, qui te reducant ad terram uiuentiũ. In cuius figuram Ioseph filius Iacob antecessit patrem in Aegyptum. Et ait patri.

Filij sanctorum dicuntur omnes iusti.

Filij dicuntur opera nostra.

Glossa.

Gen. 45.

tri suo, & fratribus suis, Ego præueni pa A rare vobis escas. Ita ergo præcedant filij tui, idest, opera tua parare tibi escas refectionis æternæ. Quales enim filios præmiseris, tales sequeris. Hæc glo. Aduertant ergo illi, qui viuentes opera mala præmittunt, vel aliena detinent, sed bona opera sequi volunt, dum illa, quæ ipsi restituere noluerunt heredibus suis restituenda relinquunt, plus de illis quàm de seipsis confidentes. Si enim præmiseris opera bona, semen tuum in sæculum dirigetur, idest, opera tua æternaliter te in Deum dirigent. Quod ideo dicit, quia B nihil tortum ibidem potest intrare. Si autem præmiseris malos filios, idest opera mala, cùm illis in æternum cruciaberis. Quid autem propriè sit dirigere, vide versic. 1047. Sed hic forte dices, Cùm sancti viri liberi sint, & non serui, cùm Christus omnibus suis dicat, Iam non dicam vos seruos sed amicos: quare ergo hic serui appellantur, cùm dicitur, *Filij seruorum tuorum*: idest, sanctorum prophetarum, & apostolorum? Ad hoc respondet glo. ad Rom. 1. dicens quòd duo sunt genera seruitutis. Est enim seruitus timoris, & pœnæ seruilis, & est seruitus amoris, & filiationis, ac humilitatis, qua instar filij, qui seruit, nô vult offendere patrem. Si ergo sanctos dictos seruos secundum humilitatis, & amoris seruitutem putemus, non errabimus. Non enim per hoc læditur veritas libertatis, quia omni libertate maior est seruitus Christi, cui seruire regnare est. Vnde autem originê traxit vocabulum serui, vide versi. 1136. Notandum autem, quòd non incongruè (vt dictum est) per filios intelliguntur opera nostra. Quod ostendit Gregor. dicens, Non incongruè filiorum nomine opera designantur, sicut de muliere Paulus dicit, quòd salua erit per filiorum generationem. Neque enim mulier, quæ côtinentiæ studens nequaquam filios generat: propter hoc salua non erit. Sed per generationem filiorum saluari dicitur, quia per effectum bonorum operum perpetuæ saluti sociatur. Nobiles ergo filij sunt opera recta, ignobiles verò peruersa opera, &c.

Quæstio. Ioan. 15.

Seruitus duplex.

Filij dicûtur opera nostra.

Greg. li. 4. mor. c. 10.

PSAL. CII.

BEnedic, anima mea domino; & omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto eius. 1732

HVius psalmi titulus est, *Psalmus ipsi Dauid*. Hic Psalm⁹ historialis nô est: sed totus doctrinalis. In ipso Dauid excitat seipsum ad laudandû Deum, vt suo exemplo ad hoc aliós inducat. Et vt hoc efficacius faciat, hic ostendit rationes, quare à nobis benedicendus est Deus. Sensus autê tituli apparet ex superius multotiens dictis. Iste ergo psal. quia in ipso Dauid ad laudê Dei excitat oês: diuiditur in tres partes. Quia ad laudem Dei Dauid primò excitat naturâ humanam: secundò naturâ angelicâ; ibi, *Dominus in cœlo*, tertiò generaliter excitat omnê creaturâ, ibi, *Benedic Domino anima*. Circa primâ partem vt omnes homines ad Dei laudê excitet, tria facit, quia primò recolit beneficia sibi a Deo data personaliter: secundò beneficia populo Israel data specialiter, ibi, *Faciens misericordiam*, tertiò beneficia oîbus iustis data generaliter, ibi, *Misericordia autê Domini*. Prima in duas, quia primò seipsum excitat ad Dei laudê: secûdò ad hoc multiplicê assignat rationê, ibi. *Qui propitiatur*. Quantum ergo ad primû ait, *Benedic anima mea, Domino*, Pro cuius euidentia est notandum, quòd benedicere quâdoque compositû est ex bene, & dico, dicis: & sic benedicere idem est, quod de aliquo bonum dicere, uel aliquem laudare. Et hoc contingit dupliciter: quandoque voce, & sic benedicere est idem quod aliû voce, vel verbis laudare. Quandoque verò hoc contingit, non voce, sed aliquo signo exteriori, vel opere. Et sic obediendo Deo, & præceptis eius, ipsum benedicimus, sicut in isto psalmo dicitur. Benedicite domino, omnes ministri eius, qui facitis voluntatem eius. Sic etiâ omnes creaturæ ratione etiam carentes Deum benedicunt, dum eius voluntati obtemperant, & seruant ordinê naturalem eis inditum. Sic etenim dicitur Dan. 3. Benedicite, montes, & colles Domino, &c.

Bñdicere est duplex.

Quandoque verò benedicere componitur ex bene, siue bono, & do das. Et sic benedicere idem est quod bonum dare, siue boni datio. Et isto modo spectat ad maiores. Et sic nos Deum benedicere nō possumus, quia nullū bonum ei dare possum⁹, sed ipse nobis benedicit. Et de ista benedictione loquitur Apostolus. Sine vlla contradictione, quod minus est à maiore benedicetur. Ad propositum ergo psal. hic seipsum, & suo exemplo alios ad benedicendum Deo excitat primo modo benedictionis. Et sic est sensus, *Benedic anima mea domino*, idest, lauda dominum, qui dicit, sacrificium laudis honorificabit me. Et in hoc tangit benedictionem, quæ fit voce, siue verbis. Sed benedictionē quæ fit corde, vel operibus bonis tangit, cum subdit, *Et omnia, quæ intra me sunt, nomini sancto eius*, s. benedicant, quasi dicat sm glo. Lauda Deum uoce, si est homo, qui audiat, sed si nō est homo, qui audiat, lauda, & clama sine uoce, qa est Deus, qui audit. Et hoc declarans, subdit. *Et omnia quæ intra me sunt*, &c. Idest, omnis cogitatio, omnes vires, nulla discrepet, quin benedicat nomini sancto eius. Sicut enim nūquā desinis beneficia Dei recipere, sic nunquā desinere debes Deum laudare. Vnde in prima parte versus, dicit, *Benedic, anima mea, domino*: excitat omnes vires exteriores animæ, vt est uisus, auditus, loquela, &c. Sed per secundum partem, d. *Et omnia, quæ intra me sunt*, &c. excitat omnes vires interiores animæ, ut sunt intellectus, uoluntas, & memoria, &c. quia omnia ista tam interiora quam exteriora diuinis laudib⁹ debent occupari seruando rectum ordinem in actibus suis propter quem Deus illa creauit. Hic ergo nota, quòd multipliciter debemus Deum benedicere, uide versi. 502.

[Heb. 7.]

[Bñdicere Deo debēt oia exteriora & interiora.]

Benedic, anima mea, Domino; & noli obliuisci omnes retributiones eius.

Hic explicat alijs verbis hoc idem, quod prius dixerat, addens modū, quo Deo debemus benedicere, dicēs, *Et noli obliuisci omnes retributiones eius.* Sicut enim summum ingratitudinis genus est acceptorum beneficiorum obliuio, ut dictum est superius versic. 1291. Si uis ergo debitè benedicere, & laudare Dñm, noli obliuisci oēs retributiones eius. Qūo autem hoc sit faciendū, ostēdit hic gl. dicēs, *Noli obliuisci omnes retributiones eius*, vt, s. non sit ante oculos mentis tuæ delectatio peccati, sed peccati dānatio, & quasi remissio Dei, Cogita oīa mala tua, quia quot sunt mala tua, tot sunt bonę Dei retributiones. Non ergo poterunt ante oculos tuos esse oēs retributiones Dei, nisi ante oculos tuos fuerint oīa peccata tua. Et notat glo. ꝙ non ait oēs tributiones, sed *omnes retributiones*. Aliud.n. debebatur nobis, & aliud redditum est, quod non debebatur. Homo tribuit mala pro bonis, & Deus ei retribuit bona pro malis, pro quibus bonis tribuit hō mala. Ecce bonū est, quia homo est, & quia viuit, & quia ad imaginē Dei factus est. Pro qbus cū debuisset reddere Deo similitudinem, reddidit dissimilitudinē. Et pro his malis reddit Deus bona, inspirando pœnitentiā, & præstando veniam. Ideo alibi dicit, Quid retribuā Dño pro omnibus, quæ retribuit mihi? Tribuit mihi cū me fecit: retribuit cum me recreauit, & iustificauit. Istę ergo sunt retributiones Dei. Item cogita, non solūm, quæ tibi bona retribuit, sed à quantis malis te præseruauit. Quæ considerare ostendit Greg. dicens, Consideremus igitur, quia aut tales sumus, &c. uide versi. 1562. Itē nota, ꝙ retributionis multæ sunt species, vers. 67. & 535. Sed hic forte dicet aliquis, Cū tam sedulè inducimur, ut in oībus operibus nostris benedicamus Dño, quare ergo non in omni omissā, quæ inter oīa est sacrificiū, & excellentior Dei laus, nō semper dicimus, Benedicamus Dño, sed aliquādo, Ite missa est: aliqn Requiescāt in pace: aliquando Benedicamus Domino? Respondeo, ꝙ sicut missæ celebrantur pro tribus generibus personarum, sic & tribus modis terminantur. Aliquæ.n. missæ celebrantur ad honorem sanctorum in cœlo existentium. Et tunc in fine missæ dicitur, Ite missa est, quasi dicatur personis ibi existentibus, Ite ad bene agendum, ut mereamini ire in cœlū, sicut fecerunt sancti, quorum missam celebrauimus. Et quia possent forte respōdere,

[Peccatorū consideratio ad Deū benedicēdum nos inducit.]

[Ps. 115.]

[Greg. li. 23. mor. c. 14.]

[Quæstio.]

[Missa qnq; finitur p ite missa est: quādoq; per benedicam⁹, quādoq; per requiescant.]

dere, hoc libenter faceremus, si haberemus auxilium Dei. Ideo eis respondens sacerdos, vel diaconus dicit, Missa est. s. hostia in cœlis ad interpellandũ pro vobis. Aliquãdo verò missæ celebrãtur ad deuotionem viuorum, vt sunt missæ peculiares. Et istæ finiunt per benedicamus domino, q. d. In nostris tribulationibus, & pœnis, benedicamus dño: sicut fecit Iob, d. Sit nomen domini benedictum. Aliquãdo missæ celebrantur pro defunctis. Et tunc finiuntur per requiescant in pace, q. d. Pœnæ existentium in purgatorio sunt ita graues, quod cum lachrymis debemus orare, vt ab eis absoluantur.

Iob 1.

1734 *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis; qui sanat omnes infirmitates tuas.*

HIc Dauid vt ad laudem Dei magis excitetur, recolit beneficia à Deo sibi collata. Et sunt tria. Primum est peccatorum absolutio. Secundum est à morte præseruatio. ibi, *Qui redimit*. Tertium est orationis exauditio, ibi, *Qui replet*. Quantum ad primum sciendum, quod tãtum est beneficium alicui collatum, quãtum est bonum, quod per illud consequitur, vel malum, quod per illud declinatur. Nullum autem maius malum potest esse quàm peccatum, & iniquitas: imò propriè solum hoc dicitur malum. Quoniam vt dicit Can. Mali nomine illa solum intelliguntur, quæ mentem crimine implicant. Vnde paupertas corporis, ægritudo, mors, vel ignobilitas mala non dicũtur, sed solũ peccata dicuntur mala. 15. q. 1. illa cauenda sunt. Cum ergo Dauid multis peccatis fuerit implicatus, & enormibus, vt patet ver. 54. quæ tamen sibi a Deo omnia gratiosè dimissa fuerũt, vt patet 2. Reg. 12. Ideo hoc pro magno beneficio sibi collato ad memoriã reducit animæ suæ, d. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis*. Quid autem propriè sit propitiari, vide ver. 355. Et multipliciter nobis Deus propitiatur versi. 1012. Notandum autem quod quamuis oĩs infirmitas ex peccato processerit, quia si non fuisset peccatum, nulla pęna fuisset: tamen etiam infirmitas carnis, quandoque causa est peccati. Vnde etiam & caro integra ante peccatũ fuit quædam

Beneficium attēditur secūdũ bonũ datũ vel malum ablatum.

Caro est causa peccati, & peccatũ minuit.

A circunstantia minuens peccatum hominis, vt non tantum peccaret, sicut angelus fecit, qui erat sine carne, vt ostendit Greg. d. Duas ad se intelligendum creaturas fecerat Deus angelicã, s. & humanã. Ambas verò superbia perculit, & a statu ingenitæ rectitudinis fregit. Sed vna tegmen carnis habuit, alia verò nihil infirmũ de carne gestauit. Angelus nã que solummodo spiritus est homo verò spiritus, & caro. Misertus ergo creator vt redimeret, illam ad se debuit reducere, quæ in perpetratione culpę ex infirmitate B aliquid constat habuisse. Et eo altius debuit apostatã angelũ repellere, quò cũ a persistẽdi fortitudine corruit, nihil infirmum in carne gestauit. Vñ rectè cũ Psal. misertũ redemptorem hoĩbus diceret, ipsam quoq; causam misericordię exp[ri]sit. d. Misertus est dominus timentibus se, quoniam ipse cognouit figmentũ nostrum, memoratus est, quia caro sunt. Ac si diceret, Quo eorum infirma vidit, eo culpã districtè punire noluit &c. Ex quo apparet, quod etiam caro ad peccandũ inclinat. Et ideo Deus remittẽdo peccata, & post C remissionẽ peccatorum carnis infirmitates sanat, & hoc per gratiam mitigando carnis desideria, quandoque prosperis, quandoque, aduersis, ne mentẽ superẽt. Et hoc notans hic gl. dicit. *Qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis*: remittẽdo eas. Qui etiã post remissionem iniquitatũ sanat omnes infirmitates tuas, quia corpus infirmũ est, & ex languore corporis multa suggerũtur aĩæ, carnalia desideria titillãt: & quibusdam capitur aĩa, vt carnis fragilitas pauperẽ inclinat ad furtum, cholericum ad iram: sanguineũ ad libidinem, quæ omnia ex infirmitate carnis D procedunt. Sed non est timendum, quia Deus per gratiam sanat omnes infirmitates, tuas, scilicet ne animæ possint dominari: nunc fouendo blandis, nunc secando asperis. Omnipotenti enim medico nullus languor insanabilis occurrit, Maximè autẽ istas infirmitates sanabit in fine, quando corruptibile hoc induet incorruptionem. Nota, quòd duplex est infirmitas, scilicet corporis, & animæ, versic. 55. Infirmitas omni ex peccato processit, versic. 611.

Greg. lib. 4 mor. c. 9.

Psal. 77.

Qui

1635 *Qui redimit de interitu vitam tuam, qui coronat te in misericordia, & miserationibus.*

OStendit hic secūdum beneficium, quod fuit à morte præseruatio. Vbi nota, quòd interitus dicitur mors, ab interimo, mis, vide supra versic. 529. Dauid autē pluries fuit in periculo mortis. Tū quia vir bellicosus fuit, & ex consequenti multotiens vulneratus. Tum quia Saul fecit custodire domū Dauid de nocte, vt mane interficeretur, sed Michol vxor eius ipsum emisit per fenestram, ut habetur 1. Regum 19. Tum quia Saul dū Dauid psalleret ante eum, uisus est configere lāceā Dauid in parietē, sed lācea casso vulnere perlata est in parietē, ut habetur ibidē. Similiter qn̄ Saul cum exercitu suo circundedit locum, in quo erat Dauid in modum coronæ ut ipsum interficeret, sic quòd tunc desperauit Dauid posse euadere mortē. Sed Dominus sua gratia ipsum liberauit, quia tunc nutu Dei nuncius venit ad Saul, dicens, Festina, quia infuderunt se Philistæi super terram. Ex quo Saul compulsus est recedere, & Dauid dimittere, ut habetur 1. Regum 23. Et sic multotiens Dauid fuit in periculo mortis, sed miraculose liberatus à Deo. Et hoc sibi ad memoriā reducens, dicit sibi ipsi, Benedic anima mea domino, *qui redimit de interitu.* scilicet de morte, *vitā tuam.* Et quod plus est, non solum ipsum à morte saluauit, sed etiam ex abundanti misericordia ipsum regem super populum suum constituit, primò super tribū Iuda, ut habetur 2. Reg. 2. Deinde supra totū Israel, ut habetur 2. Reg. 5. Et hoc notans ait, *Qui coronat in misericordia,* s. qn̄ ipsum fecit regem supra tribum Iuda, & in miserationibus qn̄ fecit regem super oēs duodecim tribus. Et per hoc multofortius vult inducere omnes fideles ad benedicendum, & laudandū Christum, qui nos à spirituali peccati morte redemit, quasi dicat. Si ergo benedico Deum, quia me redemit à morte corporali, quāto magis oēs debemus Christo benedicere, qui nos suo sanguine a morte spirituali redemit? Quod solus Christus Deus, & homo facere potuit, vide versic. 662. & 794. & 803. Et nō solū redemit nos, peccatū nostræ mortis exoluendo, sed etiam nos redemptos coronat in gloria, vide uersi. 1021. Et hoc facit in misericordia, & miserationibus, quia corona gloriæ excedit merita nostra, propter quod opus misericordiæ dicitur, quamuis etiā ibi sit opus iustitiæ, ut dicit Apostolus, Reposita est mihi corona iustitiæ, &c. Vel hoc possumus intelligere, de corona meritorum, quæ principalius à Dei gratia procedunt, ut ostendit Magister lib. 2. d. 26. Sic quòd secundum diuersitatem meritorum diuersificatur & corona iustorum. Et de ista corona dicitur Tobiæ 3. Hoc autem pro certo habet omnis, qui colit te, quia uita eius si in probatione fuerit, coronabitur.

Dauid multotiēs fuit in periculo mortis.

2. Tim. 4.

Coronat Deus iustos corona meritorum.

1736 *Qui replet in bonis desiderium tuum: renouabitur ut aquila iuuentus tua;*

HIc ponitur tertium beneficium, scilicet orationis exauditio. Vbi nota, quòd Dauid maximè in præsenti vita duo desiderauit, scilicet regimen populi Dei, & Dei visionem. Primò enim desiderauit habere coronā regni. Vnde 2. Reg. 3. dixit Abner ad Dauid. Surgā ut congregem ad te dominum meum omnē Israel, ut imperes omnibus, sicut desiderat anima tua. Et hoc eius desideriū impleuit Deus, qui ipsum assumpsit ad regnū, ut patet 2. Regum 5. Sed forte dices. Nūquid istud desiderium est iustum? Et uidetur quòd non, quia omne dominiū, & prælatio ex uitio processit, ut patet uers. 1690. Item quia appetere dominationē est desiderium ambitionis. Ad oppositū uidetur Apostolus dicere, Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. Respondeo, quòd in dominio uel prælatione duo continentur, scilicet, honor, & labor. Honor mentem extollit, labor subditos gubernat, & regit. Ratione honoris non licet, quia est præsumptuosum. Ratione laboris licet, & est meritorium. Vnde glo. 1. Tim. 3 sic ait, Si quis episcopatum desiderat, &c. idest, qui desiderat operari, & prodesse multis, non superbè dominari, ut scilicet desideret opus non dignitatem, laborem non delitias, non cre-

Quæstio, Dn̄ari vel episcopari qualiter desiderari licet et qualiter non.

1. Tim. 3

crescere fastigio, sed humilitate decrescere, ut fiat seruus, & minister hom.nu pp Christum, ut etiam intermissa Rachele decora facie, sed non relicta, cum Iacob intret ad Liā oculis lippam, & de monte cum Moyse descendat ad cāpos, de ocio contemplationis ad laborē actionis. Non sic.n. quisque debet esse ociosus, ut in eodem ocio utilitatem non cogitet proximi, nec sic actuosus, ut contemplationem non requirat Dei. In ocio nō iners uacatio delectare debet, sed inquisitio, uel inuentio ueritatis, ut in ea quisque proficiat, & qđ inuenerit, alteri non inuideat. In actione uero non amandus est honor siue potentia, quia in hac uita oīa sunt uana sub sole, sed opus ipsum, qđ per eundem honorem, uel potentiam fit, ut sic rectè, & utiliter fiat, ut ualeat ad salutem subditorum. Iō rectè ait apostolus. Si quis episcopatum desiderat, &c. Exponere uoluit, quid sit episcopatus, q̄a nomen est operis, non honoris. Græcum.n. uocabulū est, atque inde ductū, ꝙ ille, qui præficitur, illis, quibus præficitur superintendit, curam eorum, s. gerens Scopos quidem intentionem notat. Episcopus ergo Latinè superintendens dr, ut intelligat se non esse episcopū, qui præesse desiderat, non prodesse &c. Ad propositum ergo Dauid desiderabat regnum Israel, non ut præesset principaliter, sed ut prodesset. Et in hoc eius desiderium à Deo fuit impletū. Qm̄ ut dicit Psal.77. Deus elegit Dauid seruum suum pascere Iacob seruum suū, & Israel hæreditatem suā. Et sequitur, Et pauit eos in innocentia cordis sui &c. nō dicit, & subiecit eos. Et quia in dignitate regia solū desiderabat prodesse, non præesse, ideo Deus impleuit desideriū suum. Quoniā ut habetur Prouer.10. Desiderium suum dabitur iustis. Secundò Dauid desiderauit Dei uisionem, dicens, Psalm.41. Sicut desiderat ceruus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus. Sed hoc desiderium ipsius fuit impletum ēt in uita præsenti, q̄a super oēs prophetas hic clarius Christi mysteria fuit contemplatus, ut patet uers.1683. Vnde & de seipso dicit. Psal.126. Beatus uir, qui impleuit desiderium suū &c. Hoc ergo benefi-

Eccl.1.

A ciū recolēs, vt magis seipsū ad Dei laudē excitet, dicit, *Qui replet in bonis desiderium tuū.* Verū licet hoc sanctorum desideriū, s. videndi Deū hic in vita ex parte possit impleri, non tn̄ ex toto. Ideo si quæras, qñ hoc desiderium ex toto erit impletū, vt aīa totaliter sit saciata. Respondet, ꝙ hoc erit qñ renouabitur vt aquila iuuentus tua. q.d. secundum gl. Desideriū hoc in præsenti totaliter non impletur, sed qn erit ad instar aquilæ renouata iuuentus tua, scilicet, ad immortalitatem. Similitudo enim data est (quia dicit vt B aquilæ) quanta dari potest de re mortali ad immortalem. Dicitur aquila dum senio grauatur, rostri immodicè crescentis vnco non posse aperire os, & cibum capere, & inde languescit, sed quodam instinctu naturæ collidit rostrum ad petram, & excutit rostri onus quo cibus impediebatur, & redit ad cibum, & ei omnia reparantur, vt robore iuuenis fiat. Sic & quod nos impedit comedere panem nostrum, petra aufert, & excutit vetustatem, idest, Christus vt in eo renouemur, quibus vetustas peccati claudit os C oblitis manducare panem nostrum. Vel per renouationem aquilæ intellige renouationem veteris hominis per statū pœnitentiæ ad gratiæ nouitatem. Dicit enim Magister de proprietatibus rerum lib.12. quòd aquilæ natura est, quòd, cū senuerit, in alis habet grauedinem, in oculis caliginem, in rostro nimiam sentit duriciem, tunc fontem aquæ scaturientis petit, & altissime per directum aeris sursum volat, & ex motu, & ex aeris calefactione, & solis appropinquatione se calefactam sentiens, subito in fontem de D scendit. In quo mutatis plumis & oculorum caligine ascendit recens de fonte. Sic & conformiter penitens, dum se grauari sentit in plumis, vt ad alta contemplanda euolare minimè possit peccatorum pondere pressus, & oculorum mentis caliginem pari, incipit cœlestia quantum potest considerare, & per aliqualem affectionem ad Deum appropinquare. Et tunc calefactus proprio motu, scilicet, timore, ac etiā appropinquatione ad solem, s. ēt amore iustitiæ, tunc de peccatis dolendo se immergit in aquam frigidam,

Aquila quomodo renouatur
Glossa.
August.

Aquila significat pœnitentes.

gidam, scilicet, lachrymarum, & sic renouatur, & ad pristinum statum reducitur. De hoc vide in litera aquila, parte sexta.

1737 ***Faciens misericordias dominus, & iudiciũ omnibus iniuriam patientibus.***

HIc inducit beneficia data specialiter populo Israeli, vt non solum seipsum, sed et totum populũ Israel excitet ad Dei laudem. Et diu dif in duas partes, quia primò ponit beneficiorum collatio, secundò ad hoc multiplex adducitur rõ, ibi, *Quomodo miseretur*. Prima pars diuiditur in quatuor partes, secundũ ꝙ quatuor narrat beneficia eis à Deo collata. Primum, quia eos à iugo seruitutis liberauit. Secundò, quia eos per legẽ datam informauit, ibi ***Notas fecit***. Tertiò, quia eos peccantes patiẽter expectauit, ibi, ***Miserator***. Quartò, quia iram suam erga eos temperauit ibi, ***Nõ in perpetuum irascetur***. Quantum ad primum notat beneficium liberationis de Aegypto, dicens, quòd ipse dñs est faciens misericordias, s. omnibus iniuriam patientib. Filij enim Israel in Aegypto multas iniurias patiebantur, vt patet Exo. 1. Quia Aegyptij affligebãt iniuste filios Israel in operibus luti, & laterum, & ad amaritudinẽ deducebant vitam illorum. Insuper & crudele præceptum contra filios Israel, ne multiplicarentur, fecit Pharao, vt s. oẽs mares filiorum Israel, statim cum nati essent, interficerentur. Istas iniurias cernens dñs, misericorditer illos de tanta seruitute liberauit, & eos per manum Moysi eduxit de Aegypto. Et hoc est, qđ ait, quod dñs est faciens misericordias oĩbus iniuriam patientibus, i. oĩbus Israel, dictas iniurias in Aegypto patientibus eos liberando. ***Et iudicium***, hoc refertur ad ipsos Aegyptios, qui iniuriam inferebant, quibus iudicium fecit, ipsos mirabiliter diuersis plagis puniendo, & similiter Pharaonem cum toto exercitu suo in mare submergendo, vt patet Exo. 14. Est ergo sensus versiculi, quòd dominus est ***faciens misericordias omnibus iniuriam patientibus***, & est faciens iudicium omnibus, s. faciẽtibus iniuriam. Iudiciũ enim significat actum ipsius habitualis iustitiæ quo puniuntur mali, vt dictum

Iudiciũ.

B fuit vers. 1622. Per hæc enim verba vult ostẽdere Psalmista, ꝙ Deus à nobis semper est laudandus, quia est faciens misericordiam, & iudicium, sed misericordiam nobis, iudicium autem malis. Et nota hic, quòd Deus miseretur maxime tribus generibus personarum, s. primò alijs misericordiam facientibus Matt. 5. Beati misericordes, &c. Sed sciendum ꝙ vera misericordia in duobus consistit. s. in dimittere. & dare, & vnum sine alio imperfectum est, vt ostendit Greg. 22. moral. c. 12. dicens. Scriptum est, Dimittite, & dimittemini, date, & dabitur F vobis. Dare namque nostrũ ad res pertinet, quas habemus exterius, dimittere aũt ad relaxandum dolorem, quem ex aliena culpa contraximus interius, Sed sciendum est, ꝙ qui dimittit, & non dat, etsi non plenè operatus est, meliorem tñ partem misericordiæ tenuit. Qui autem dat, & minimè dimittit oĩno misericordiam nullã facit, quia ab oĩpotenti Deo munus ex manu nõ accipitur, quod corde obligato in malicia profertur. Mũdari quippe debet animus priusquam eleemosynam tribuat, quia oẽ quod datur G Deo, ex dantis mente pensatur. Cuncta namque maliciæ macula ab interiori nostro homine tergenda est, quia iram iudicis placare nescit oblatio, quæ non placet ex immundicia offerentis. Vnde scriptum est, Respexit Deus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non respexit. Neque etenim sacrum eloquium dicit. Respexit ad munera Abel, ac deinde subiunxit ad Abel, sed respexit ad Abel primò, ac deinde subiunxit, & ad munera eius. Et rursum H dicit, quia non respexit dñs ad Caim, ac deinde subdit, nec ad munera eius. Ex dantis quippe corde id, quod datur, accipitur. Idcirco nõ Abel ex muneribus, sed ex Abel munera oblata placẽt. Prius namque ad eum legitur dominus respexisse qui dabat &c. Vnde qui dat & non dimittit, res temporales dat Deo, sed se ipsum diabolo, vide vers. 484. Ideo scribitur Eccl. 30. Miserere animæ tuæ placens Deo, vt scilicet tibi primo miserearis, deinde proximo. Secundò Deus miseretur à malo recedentibus, scilicet per contri-

Dimittere & dare quomodo differunt. Luc. 9.

Dimittere melius est quàm eleemosynã dare.

Munus datũ ex corde dãtis pẽsantur Eleemosyna in peccato facta nõ valet. Genes. 4.

contritionem peccati. Ioel 2. Conuertimini ad dñm Deum vestrum, quia benignus est, & multæ misericordiæ, &c. Tertiò miseretur iniuriā patientibus, vt hic. Sed nota, q patiens qnque dr à passione. Et sic et dæmones, & mali homines inuiti puniuntur, & sic non est meritorium. Quandoque aūt dr à patientia, & sic patiens diuinam misericordiam meretur.

Psal. 118

1738 *Notas fecit vias suas Moysi, filijs Israel voluntates suas.*

HIc notat secundum beneficium, s. datæ legis. Præcepta enim in lege à Deo data, erant viæ dñi, quia. s. per illa patet seu paratur nobis via veniendi ad Deum Matt. 19. Si uis ad vitam ingredi, serua mandata. Dando. n. legem nota fecit præcepta, notas etiam fecit voluntates suas filijs Israel. Sed illa Moysi immediate per seipsum, vel ministerio angelico manifestauit, sed populo Israel mediante ipso Moyse. Sed dubitabit aliquis quo Deus notas fecit voluntates suas filijs Israel, cum Dei voluntas sit nobis incognita, maxime in ijs, quæ tangunt homines. Certum est. n. q Deus certos vult saluare, & certos damnare, quia vult prædestinatos saluare, & damnare præscitos, & voluntariè, quos voluit prædestinauit. Sed quis hominum nouit in vita præsenti, an Dei voluntas sit ipsum esse prædestinatum, an non? Certè nullus. Ideo dicitur Ecc. 9. Nemo scit, vtrum amore vel odio dignus sit. Præterea cum voluntas Dei sit idem q Deus, & ideo sicut est solū vnus Deus, sic solum erit vna voluntas Dei. Quomodo ergo plures Dei asserit esse volūtates, dicens, *Notas fecit filijs Israel voluntates suas.* Notandum ergo, q voluntas Dei cum sit vna, & simplicissima, vt dictum est vers. 1516. tn voluntatem Dei impropriè scriptura multipliciter accipere consueuit, s. quandoque pro præcepto, quandoque pro consilio, quādoque pro prohibitione, quæ, tamen in se non sunt Dei voluntas, sed sunt aliqua signa exteriora diuinæ voluntatis. Sicut dicimus punitionem esse signum iræ diuinæ, cum tn punitio qua punit peccatores, non sit ira Dei, quia ira in Deo non cadit. Sic dicimus illas esse voluntas Dei, quia signa voluntatis. Et quantum ad ista talia signa voluntatis diuinæ, quæ impropriè dicuntur voluntas Dei, certum est q illas voluntates nobis fecit notas, vt puta voluntatem præcepti per affirmatiua præcepta, & uoluntatem prohibitionis per præcepta negatiua, voluntatem consiliationis per consilia quæ dedit hominibus. Et de istis loquitur. d. *Notas fecit filijs Israel voluntates suas.* Notandum etiam q accipiendo volūtatem Dei pro signis voluntatis eius, voluntas Dei non semper impletur, quia nec oēs eius præcepta affirmatiua vel negatiua seruātur. Vnde & ipse voluntate signi multa præcipit, quæ non vult adimpleri volūtate beneplaciti, quia illa semper adimpletur, de qua dr Psal. 134. Omnia, quæcunque voluit, fecit dominus in cęlo, & in terra.

Volūtas Dei quo modo est hominibus nota.

Psal. 87.

Punitio Dei ...

Volūtas Dei quo modo vna & quomodo multiplex.

1739 *Miserator, & misericors dominus, longanimis, & multum misericors.*

HIc ponit tertium beneficium, s. patiētiæ Dei in expectatione peccatorū. In hoc enim q Deus peccatorem non statim punit æternaliter, cum peccat, sed ipsum patienter expectat ad pęnitentiam, vt conuertatur, apparet magna Dei misericordia. Quam notans Apostolus ait, An diuitias bonitatis illius, patientię, & benignitatis contemnis? Ignoras, q patientia Dei ad pęnitentiam te adducit? Tu autem fm duritiam tuam, & cor impęnitens, thesaurizas tibi iram, &c. De ista aūt misericordia Dei, qua peccatores patiēter expectat, vide ver. 75. & 484. & 1265. Hanc ergo notans dicit, *Miserator, & misericors dominus*, &c. Vbi glos. Miserator actu, sed misericors natura. Misericordiā necessario seqr patiētia. Vñ subdit, *Longaminis.* quia peccatores sufficit, & multum misericors, quia non solum expectat, sed et dat bona & multis modis uocat. Vocat enim Deus peccatores beneficijs creaturæ, vocat impartiendo tempus viuendi, vocat per lectorem, vocat per tractatorem, vocat per intimā cogitationem, vocat per flagellum correctionis, vocat per misericordiā cōsolationis. Qualiter autem Deus sit misericors, vel

Rom. 2.

Vocat Deus peccatores multipliciter.

vel misericordia cadat in Deo, vide vers. 55. Misericordia Dei in quibus consistit, vide vers. 592. Misericordia Dei quo differt à miseratione ver. 664. Misericordia Dei est multiplex vers. 833. & 834. Istud aũt beneficium misericordiæ & expectationis multipliciter Iudæorum populo Deus concessit, quia multotiens in deserto ipsum ad iracundiam concitauerunt. Vnde de illo populo dixit dominus Mosi. Num. 14. En, iam tentauerunt me per decem uices. Tñ (vt dr Psal. 105.) vidit cũ tribularentur, & audiuit orationem eorũ, & dedit eos in misericordias, &c. Et nota φ talis ac tanta est Dei misericordia φ in omni loco, & ad omnes se extẽdit, & reperitur vbique. Nam, si sursum ad cœlum respicis, ipsam in cœlo reperies, quia ibi beatos vltra condignũ præmians. Psalm. 35. Domine, in cœlo misericordia tua. Si in mundo, ibi est peccatores patienter expectans. Esa. 30. Expectat dominus, vt misereatur vestri. Si in purgatorio, ibi est per sanctos angelos ibidem confortans animas. Eccl. 51. Liberasti me à pressura flammæ, quæ circũdedit me secundum multitudinem misericordiæ nominis tui. Si in inferno, ibi est damnatos mitius puniendo quàm meruerunt. Vnde Psal. 76. Nunquid obliuiscetur misereri Deus, aut continebit in ira sua misericordias suas? &c.

Misericordia Dei est in omni loco.

1740 *Non in perpetuum irascetur, neque in æternum comminabitur.*

OStendit hic quartum beneficium: quia, scilicet iram suam circa illos temperauit. Temperatur autem ira alicuius dupliciter, scilicet, ipsam terminando, & ipsam mitigando. Sic & Deus circa illum populum iram suam terminauit, & secundò illam mitigauit, ibi, *Non secundum.* Quantum ad primũ sciẽdum, quòd electis suis Deus dicitur iratus, quando eos hic punit ne ipse puniat æternaliter, Sicut pater iratus videtur filijs quando ipsos corrigendo verberat, quæ tamen correctio non ex ira, sed magno ex amore procedit. Apocal. 3. Ego quos amo, corripio & castigo. Quod ostendit Greg. dicens, Omnipotẽs Deus eos, quos in æternum diligit, aliquando ad tempus relinquit. Vnde scriptum est, Ad punctum in modico dereliqui te; & in miserationibus magnis cõgregabo te. In momento indignationis meæ abscondi faciem meam paulisper à te, & in misericordia sempiterna miseratus sum tui. Et hoc est quod Psalmista deprecatur, d. Nõ me derelinquas vsquequaque. Derelinqui igitur sese posse ad modicũ vtiliter nouerat, qui ne vsquequaque derelinqueretur petebat. Sanctos suos dominus veniendo adiuuat, derelinquendo probat, donis firmat, tribulationibus tentat. Iustam quippe animam gratia are nocat, tẽtatio interrogat. Et omnipotẽs Deus electorum suos aduersarios quandoque permittit temporaliter excrescere, vt per illorum sæuitiam purget vitam bonorum. Nunquam quippe dominus bonis malos aduersos esse permitteret, nisi etiam quantum prodessent, videret. Nam, dum iniusti sæuiunt, iusti purgantur. Et vtilitati innocentum proficit vita prauorum, dũ hanc puniendo humiliat, & humiliando semper ad melius format, &c. vide ibi. Vnde sequitur eodem cap. Quia igitur mala prauorũ, dum bonos cruciant, purgant, vtilitati iustorum militat etiam potestas prauorum. Sed talis ira Dei erga electos non semper durat, sed temporaliter transit & terminatur. Propter quod dicitur, In me transierunt iræ tuæ. Quod autem transit, non in perpetuum durat, vide vers. 1497. Et hoc notans Psalmista dicit, φ non in perpetuum irascetur, s. electis suis. Qualiter auté ira cadat in Deo, vide vers. 55. 681. 1360. Item nota quòd ira Dei diuersos habet effectus vide versic. 1563.

Ira Dei proficit bonis.

Greg. 20 mor. c. 21.

Esa. 54.

Psal. 118

Boni per malos purgantur.

Psal. 87.

Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. 1741

HIc ponit iræ circa illos mitigationem. Et primò ponit ipsius mitigationem, secundò mitigationis modum, ibi, *Quoniam secundum altitudinẽ.* Quantum ad primum sciendum, quòd in hoc mitigatur ira Dei erga peccatores, quia etiam eos puniendo punit citra condignum, sicut semper præmiando vltra cõdignum præmiat. Vnde quilibet peccator

Punit Deus peccata citra condignum.

tor percussus à Deo rectè dicere debet illud Iob 33. Deliqui, & vt erã dignus nõ recepi. Quod exponens Greg. ait, Vnusquisq; enim in flagello positus, minus adhuc peccata sua considerat, si vel tãto, vel amplius se percussum quàm merebatur, æst mat. Iste aũt quanto maiora exẽpla cõsiderat, tanto se minus percussum q̃ merebatur agnoscit, q à in illorũ iustitia conspicit q̃ grauis culpa fuerit, quòd errauit. Et idcirco illud qđ patitur districtum esse non sentit, quia districtè nouit pensare qđ fecit. Valde aũt facile est, vt peccatorem quisq; se esse confiteatur cũ nihil pro peccato suo patitur. Sed cũ de peccato flagello interueniente corripimur, murmuramus. Pœna ergo nos interrogat, si ueraciter cognoscimus culpam. Et ibidem Greg. dicit, Si sollicita cõsideratione pensamus quantũ quotidie contra auctoré nostrum delinquimus, agnoscimus. Si aũt culpas perpẽdimus, profecto æquanimiter flagella toleramus. Dolor quippe flagelli tẽperatur, cum culpa cognoscitur. Quia & tãto quisque patiẽtius ferramentũ medici tolerat, quanto putridũ conspicit esse, qđ secat. Cũ ergo quisque, quæ fecit, bene considerat, profectò intelligit, q̃ cũcta, q̃ patitur minora sint, quàm meruerat. Hoc ergo bene considerans Psalmista dicit, *Non secundum peccata nostra fecit nobis*, &c. Ad hoc autem intelligendum quærunt aliqui, vtrum Deus peccatum per iustitiam punire posset sine misericordia, vt si puniret peccatum, vel peccatorem, quantum puniri meretur de condigno. Et videtur quòd sic, quia hoc præcipit fieri, ergo & hoc ipse facere potest. Patet antecedẽs. Apoc. 18. Quantum glorificauit se, & in deli ijs fuit, tantum date ei tormẽtum, & luctum. Et Deut. 26. Secundum mensuram delicti, erit & plagarum modus. Item quia non potest punire sine iustitia, cum sit summe iustus. Ad oppositum quia Deo proprium est misereri & parcere. Et quia in opere Dei concurrit misericordia & iustitia, Psal. 24. Vniuersæ viæ domini misericordia & iustitia. Respondeo quòd Deus nõ potest punire peccatorem, quantum peccator puniri meretur, quinimò si puniret eum, quantum meruit puniri, sequeretur, quòd nullus peccator pœnam aliquam haberet, probat, quòd omnis peccator ingratus est Deo. Omnis autem ingratus meretur de condigno priuari omni beneficio accepto ab illo cui est ingratus. Cum ergo peccator à Deo acceperit beneficium essentiæ, meretur priuari essentia, ergo & annihilari. Si autem peccator esset annihilatus, nullam pœnam haberet, quia quod nihil est, nullam pœnam pati potest. Ad rationes autem in opposi. dicitur, quòd in illis auctoritatibus sy quantum, denotat æqualitatem proportionis pœnæ ad peccatum, non æqualitatem quantitatis. Et quòd iustitia Dei intrinsecè includit misericordiam.

Greg. 24 mor. c. 12

Greg. 10. mor. c. 8.

Peccator a puniri possit ad cõdignũ.

Quoniam secundum altitudinem cœli à terra, corroborauit misericordiam suam super timentes se.

1742

HIc declarat modum mitigationis iræ diuinæ. Ira autẽ Dei erga nos mitigatur, & quo ad pœnam, quia minus punit quàm peccator puniri meretur, vt dictum est, & quò ad culpam quia culpam mortalem, quæ de se non meretur veniam, vnde mortalis vocatur sua gratia remittit. Et secundum ista duo ista pars habet duas partes. Quia primò agit de mitigatione iræ Dei, quo ad pœnam, secundò de ipsa quo ad culpam, ibi, *Quantum distat ortus*. Pro euidentia istorum duorũ notandũ q̃ multo maior est distãtia ab oriente usq; ad occidens q̃ sit à terra usque ad cęlum, consideremus ergo sphærã cęli in quo sol est positus, q facit orientẽ & occasum. Distantia ipsius oriẽtis ad occasum est directè fm diametrũ circuli ipsius. Vñ si circulus illius cęli cõtinet sexaginta miliaria, diameter eius continet tertiam partem, scilicet, viginti. Linea autem ducta à centro circuli usque ad circumferentiam continet solum sextam partem circumferentiæ circuli, scilicet decem. Et sic distantia orientis ab occidente in circulo est maior quàm distantia cęli à terra, etiam usque ad cẽtrum terræ. Cum ergo culpa sit maius malum quàm pœna, imò ipsa pœna propriè malum non dicitur, ideo per distantiam cęli à terra intelligit ipsam remissionem

Alitudo cęli à terra significat pœnã peccato debitã.

Distantia ortus ab ocidẽte significat culpam.

sionem vel mitigationem pœnæ, sed per maiorem distantiã, scilicet ortus ab occidente, intelligit remissionem culpæ. Quantum ergo ad mitigationẽ iræ eius quo ad pœnam dicit, *Quoniam secundum multitudinem cæli à terra corroborauit*, &c. quasi dicat, quia quantitas pœnæ debitæ intelligit secundũ altitudinem cœli à terra, istam altitudinem mitigat corroborãdo misericordiam suam super timentes, se quia quanta est illa altitudo pœnæ, debita tanta fuit eius misericordia illam dimittẽdo. Quod facit virtute veræ pœnitentiæ, quæ æternã pœnã peccato debitam remittit. Et adducit istã comparationẽ distantiæ cœli à terra, quia quamuis terra multum distet à cœlo, tamen sine cœli influentia nullis vsibus esset apta. Sic & homo peccator si puniretur ut meruit, nullis vsibus esset aptus. Vnde hic ait gl. Attende aptam comparationem. Cœlum enim vndique terram circuit. Inde lux ad terram, inde aer, inde spiritus, inde pluuia, inde fructus, sine cœlo deficit terra. Sic mitigatio debitæ pœnæ super timentes eum. Et nota hic, quòd mitigationem pœnæ notat per altitudinem cœli à terra, quia multiplex est altitudo qua pœna debita remittitur, scilicet altitudo humilitatis, paupertatis asperitatis, contemplationis, charitatis, & obedientiæ: Vide in litera, altitudo, parte prima. Ista est ergo altitudo diuinæ misericordiæ, qua se timentibus pœnam dimittit, de qua Psal. 112. Dominus Deus noster in altis habitat, & humilia respicit.

Altitudo bona multiplex.

1743 *Quantum distat ortus ab occidente: longe fecit à nobis iniquitates nostras.*

Hic ostendit mitigationem iræ Dei, quo ad culpam. Sicut enim ut dictum est, maior est distantia ortus ab occidente, sic maior est Dei misericordia qui peccatis nostris iratus etiam per pœnitentiam ipsa peccata dimittit. Et notã quòd hic per ortum intelligit diuinam gratiam, per occidens autem peccata, quia Deus per suam gratiã quæ est oriẽs occidit nostra peccata. Vnde hic ait gl. occidunt peccata, dum gratia oritur. Peccata tanquam in occasu sunt, quia cadere faciunt, gratia verò in ortu est, qua illuminamur. Auerte ergo ab occasu peccatorũ, & attende ad ortũ gratiæ, & ita surgit. Fecit ergo à nobis longè iniquitates nostras, quã si distat ortus ab occidẽte, quãdo fecit vt illa occidant & gratia oriatur, quod gratis fecit, non meritis nostris. Et nota, quod secundum distantiã, sicut peccatum nos distare facit à Deo, sic Dei misericordia nos Deo appropinquare facit tollens peccatum, quod est causa illius distãtiæ. Distantia aũt peccati à Deo, nos in multis facit errare. Quos errores Deus tollit, dũ à nobis peccatum distare facit, scilicet ipsum remittendo. Distãtia autem qua à Deo elõgamur per peccatũ, circa uitam beatam nos in multis facit errare, sicut secundum quod in rebus corporalibus distantia corporalis errare facit. Primò distantia facit errare circa rei quantitatẽ, quanto enim res visa magis distat, apparet minor, quam sit secundum rei ueritatem. Patet in sole, qui quia multum distat a nobis videtur minor terra, cum tamen sit inter omnia luminaria maius, & quælibet stella sit maior tota terra. Item distantia facit errare circa qualitatem. Patet, quia propter distantiam res alba apparet oculis nigra, vt patet in turibus visis a remotis, & in mótibus & in velis nauiũ. Item facit errare in figuris, vt patet de re quadra uisa a remotis, quæ apparet rotunda. Turris enim quadra a remotis rotunda videtur. Sic igitur quia peccatum a cœlesti patria nos distare nimis facit, quia longè a peccatoribus salus, idcirco circa illam modis prædictis nos facit errare. Primò circa quantitatem eius. Credunt enim peccatores maiorem esse gloriam mundi, quam regni cœlestis, ideó istam præferunt illi. Errant qui illa incõparabiliter maior est, Baruch 3. O Israel quam magna est domus Dei, & ingens locus possessionis eius, &c. Item errant circa eius qualitatem, quia cum ibi recepti sint homicidæ, vt Dauid, peccatrices, vt Magdalena, fures, vt latro cruci fixus, non æstimant illam esse securam, neque mundam, sed speluncam latronũ & prostibulum mulierum. Et ideo intrare non curant. Sed multum errant, quia vt scribitur Apoc. 21. Nihil inquinatum intrabit in illam, immo canes, & venefici fo-

Distantia auget misericordiam.

Oriens gratia, occidens peccatũ.

Distantia facit errare circa rem visam in tribus

Peccatũ facit errare circa gloriã eternam, in tribus

ei foras eijcientur. Item errant circa figuram: quia credunt illam esse rotũdã: cum tamen sit quadra. Res.n. rotũda faciliter est mutabilis, quadra aũt difficilius quia credunt illã non esse perpetuã: cũ tñ sit stabilis & æterna, quia quadra. Apoc.21. Ciuitas in quadro posita est. Sed remota culpa, quę est causa istius distantiæ: remouẽtur prædicti errores. Sed culpam istam remouet Deus tantum ipsam à nobis distare faciens, quantum ipsa nos distare faciebat à Deo. Et hoc est quod ait, *Quantum distat ortus ab*, &c.

1744 *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se: quoniam ipse cognouit figmentum nostrum.*

Consequenter hic ponitur prædictæ miserationis diuinæ ratio. Quæ sumitur ex tribus, s. primò rõne diuinæ bonitatis, secundò ratione humanæ fragilitatis, ibi, *Recordatus est*: tertiò ratione nostrę mortalitatis ibi, *Quoniam spiritus*. Quantum ad primum sciendum, quod naturaliter maior est amor parentũ ad filios, q̃ filiorum ad parentes. Qđ probat Philosophus 8. Ethic. maximè triplici uia, & ratione. Prima ratio sumitur ex diuturnitate temporis. Nam quanto amor plus durat, vehemẽtior efficitur. Amor aũt parentũ ad filios plus durat, quam filiorum ad parentes. Nã statim vt filij nascuntur, parentes diligunt eos: immo statim vt sunt cõcepti, anteq̃ nascãt. Non aũt sic filij diligunt parentes citò. quia nõ statim nati sunt tãtæ cognitionis vt possint discernere quid sit diligendum, etiã q̃ a statim nati nesciunt discernere parentes ab alijs, ideo nõ statim p amorẽ afficiuntur ad illos, sed p processum temporis: quando parentes ab alijs incipiunt discernere, tunc ipsos diligere incipiunt. Diuturnior ergo est amor parentum ad filios, quàm ecõtrario, & per consequens intẽsior. Secũda ratio sumitur ex parte certitudinis, quia magis certi sunt parentes de prole sua, q̃ proles de parentibus. Filij.n. nõ possunt esse certi qui sint parentes eorum, nisi ex auditu, & per quædam signa amoris satis extrinseca, quæ multoties tãta, vel maiora ostendit aliquis non filijs suis. Parentes aũt statim habẽt cognitionẽ de ipsa prole, & certificare possunt de prole sua. Et ex hac ratione deducit Philosoph. ꝙ mater plus amat filium q̃ pater: quia certior est de filio quod sit suus, q̃ sit pater. Tertia ratio sumitur ex parte unionis parentum ad filios: quia filij sunt propinqui parentibus magis q̃ parentes filijs. Cum aũt amor quandam unionẽ importet, ideo filij tanquam magis uniti parẽtibus magis ab eis diliguntur q̃ è contrario. Imaginatur.n. Philosophus, qđ filij sunt quasi quædã pars parentum, q a filius est quædã portio à parẽtibus decisa. Pars autem magis unitur toti, quàm totum parti. Quia totum comprehendit partem, pars autem totum comprehendere nõ põt, quia in toto assignatur aliquid quod multum distat à parte, sed nihil est in parte quod nõ sit in ratione totius. Quare si pars moueretur ad amorẽ totius, nõ sic feruẽter diligeret ipsum: quia uideret in ipso toto aliqua, q̃ multum distaret ab ea. Sed quia filius est quædam pars parentũ, nihil est in filio, quod non sit propinquum parentibus, & quod secundũ aliquem modũ nõ pertineat ad illos. Et iõ parentes plus amãt filios dictis rõnib. quam econtrario. Et hinc est, ꝙ filius nunquam tãtum potest offendere patrem, quem libenter ipsum recipiat ad suam miam, si velit reuerti, non autem econtrario. Quod satis apparuit in filio prodigo, quem pater reuerentẽ nĩa motus gratiosè suscepit. Nec mirum, quia naturaliter semper in patris pectore manet, qui pro filio intercedit affectus. Istam ergo rationẽ allegat psal. Non mirum, si Deus misertus fuit populo suo, quia si pater carnis naturaliter miseret filio ab ipso carnaliter genito, quanto amplius pater Deus suorũ filiorũ? Et hoc est quod ait. *Quomodo miseretur pater filiorum, misertus est dominus timentibus se.* Et aliam rationem huius miserationis assignat.d. *Quoniam ipse cognouit figmentum nostrum* Figmentũ hic accipitur pro fomite peccati, qui est in aĩa, quo homo ad malũ inclinatur, secundũ quod dicunt Hebræi. Propter qđ hõis peccatum est magis miseratione dignũ. De quo fomite dr Gen.8. Sensus, & cuncta

Pater magis amat filium quã econtrario.

Luc. 15.

Figmentum dicitur fomes peccati

cuncta cogitatio hominis prona sunt ad malum ab adolescentia sua. Sic etiam gl. hic accipit figmentum pro infirmitate mentis.i.pro fomite, d. *Ipse cognouit figmentum nostrum*.i.infirmitatē nostrā. Nouit.n quòd fecit, quomodo dilapsum sit, quomodo reficiendum sit, quomodo adoptādū sit, quomodo ditādū sit; Factura n.creatoris repulsa ipsi nos finximus.

1745 *Recordatus est, quoniam puluis sumus, homo sicut fœnum, dies eius tanquam flos agri sic efflorebit.*

HIc assignat rationem nostræ fragilitatis quo ad carnem huc corpus. Homo.n.ex terra creatus est quo ad corpus. Gen.1. Fecit Deus hominē de limo terræ. Terra autem est corpus graue, & sic ipsum corpus animæ cōiunctum semper aggrauat animam, & ad peccatū inducit, & ex cōsequenti peccatum hominis redditur magis misericordia dignū. Angelus autem quia non est puluis, neque carnem gestat, peccādo grauius cecidit, & peccatum suum non fuit venia dignum. Et hanc rationem assignat Gregor. ad probandum, q homo debuit redimi, & non angelus, quia homo carnem gestabat, sed non angelus, dicens. Duas ad se cognoscēdum creaturas dominus condidit &c. vide ver. 1734. Et hoc est qd dicitur Sap.9. Corpus, quod corrumpitur, aggrauat animam, &c. Vnde & hanc nostram fragilitatem ratione corporis, alijs verbis innuit, dicēs. *Homo sicut fœnum*, idest, sicut herba, quæ statim arescit. *Dies eius tanquam flos agri*, &cæt. De hoc vide uers. 1556. Vnde ex istis verbis, quàm sit fragilis vita nostra, demōstratur, dum dicitur, *Homo sicut fœnum. dies ius tanquam flos agri*, &c. Sic enim illum textū ad hoc propositum inducit Greg. 7.mor.c.20.dicens, Sæpe.n. dum præsentis vitę breuitas quasi diu perseueratura diligitur, ab ęterna spe animus frāgitur, & delectatus præsentibus desperationis suæ caligine reuerberatur. Cumq; longum putat, quod ad uiuendum sibi spacium restat, repēte uitam deserens, æternā inuenit quæ uitare iā nequeat. Hinc est, quod per quendam sapientē dicitur. Væ ijs, qui perdiderunt sustinētiam. Sustinentiam enim perdunt, qui, dum diu se uisibilibus immorari æstimant, spem inuisibilium derelinquunt. Cumq; mēs in præsentibus figitur, vita terminatur, & repente ad supplicia improuisa perueniūt, qui decepti suis præsumptionibus aut nunquam se cōtingere, aut tardè crediderunt. Hic.n. scriptum est, Dies domini sicut fur ita in nocte ueniet. Qui enim ad rapiendā animam minimè propinquās conspicitur, furi in nocte comparatur. Tantò igitur debet quasi ueniens semper metui, quanto à nobis non valet uenturus præsciri. Vnde & sancti viri, qui breuitatem vitę indesinēter aspiciunt, quasi quotidie morientes viuunt. Et tanto se solidius mansuris præparāt, quanto nulla esse transitoria semper ex fine pēsant. Hinc quippe Psal. veloci cursu fugere uitam præsentem ait. Homo sicut fœnū, dies eius tanquā flos agri, &c. Sed tamen aduertendum, quomodo homo fœnum dicatur. Nam vt ait Greg. Scriptura sacra hominem tribus modis appellat, scilicet, aliquando per naturā, aliquando per culpam, aliquādo per infirmitatem. Homo quippe per naturam in scriptura dicitur, sicut scriptum est, Faciamus hominem ad imaginem, & similitudinem nostram. Homo per culpam, sicut scriptum est. Ego dixi, dij estis, & filij excelsi omnes, uos autem sicut homines moriemini. Ac si apertè dicat. Sicut delinquentes obibitis. Vnde & Paulus ait. Cùm sit inter vos zelus, & contētio, nonne carnales estis, & secundum hominem ambulatis? Ac si dicat, Qui discordes mentes ducitis, nonne adhuc ex reprehēsibili humanitate peccatis? Homo per infirmitatem accipitur, sicut scriptū est: Maledictus, qui spem suā ponit in homine. Ac si apertè dicat, in infirmitate. Et quocunque modo accipiatur homo, apparet q est sicut fœnum; quia ecce per mortem a flore vitæ decidens arescit.

Qm spiritus pertransibit in illo, & nō subsistet, & nō cognoscet amplius locū suum. 1746

POnit hic etiam rationem, quæ sumitur ex parte mortalitatis. Vbi notandum, quòd spiritus quandoque accipitur pro superbia. Vnde Gregor. exponens

Redimi debuit homo, et non angelus.

Breuitas vitæ debet cōsiderari.

Eccl. 2.

1.Thess. 5.

Greg lib. 4.mor.c. 17. Homo trib. modis dicitur.

Gen. 1.

Psal. 81.

1.Cor.3

Hie.17.

Greg.7. mor.c.3

Spūs hominis est supbia, quā fuit cā mortis. nens illud Iob 6. Sagittæ Dñi in me, quarum indignatio ebibit spiritū meum, ait. Quid.n. est spiritus hois, nisi spiritus elationis? Sagittæ autem Dñi spiritum hois ebibunt, cum supernæ animaduersionis sententiæ afflictam mentem ab elatione compescunt. Sagittæ Dñi spiritum hominis ebibunt, qñ intentum interiorib. introrsus trahunt. Vnde & Psalmista dicit. Renuit cōsolari anima mea, memor fui Dei, & defecit spiritus meus, s. superbia. Et, si sic hic spiritus accipiatur, ostendit causam nostræ mortalitatis, quia superbia hominis, quā Deo inobediēs fuit, causa fuit nostræ mortalitatis. Ro. 5. per vnum hominē peccatum intrauit in mūdum, & per peccatū mors. Et tunc est sensus. Quare homo moritur, & non subsistit? Rndet. *Qm̄ spiritus. s. superbiæ pertrāsibit in illo*, accipit enim futurum pro preterito. Et ideo non subsistet, s. in esse hominis, quia mortuus homo nō est homo. *Ps 76.*

Spūs dr̄ vita spiritualis. Ps. 101. Quandoq; verò accipitur spiritus pro effectu spirituali. Vnde Greg. 11. mor. c. 3. ait, Pro effectu spirituali spiritus accipitur, sicut scriptum est. Qui facit angelos suos spiritus. Angeli namque, i. nuncij in sacro eloquio prædicatores uocātur, sicut scriptū est. Labia sacerdotis custodiunt scientiā, & legem requirunt de ore eius. Angelus enim Dñi exercituum est. Omnipotēs ergo Deus angelos suos spiritus facit, quia prædicatores suos spirituales efficit. Et, si sic accipiatur hic spiritus: eodem modo vult ostendere causam mortalitatis. Homo. n. à Deo sine aliqua culpæ macula fuit creatus, & statim per gratiam & virtutes spiritus, i. spiritualis effectus. Sed quia istum spiritum spiritualis uitæ peccando perdidit, ideò mortalis effectus nō subsistit, quia statim per dita uita gratiæ, est mortalis effectus. *Mala. 2.*

Spūs dr̄ ipsa aīa. Greg. li. 11. mor. c. 3. Qnq; verò spiritus accipitur pro anima rationali, quę est forma substantialis hominis. Vnde Greg. ait. Ponitur namque spiritus pro aīa, sicut de capite nostro scriptum est, Et inclinato capite, tradidit spiritum Si enim aliud spiritum quā animā euangelista diceret; exeunte eius spiritu, anima remansisset. Et si sic hic accipiatur spiritus, Psal. ostēdit ipsam mortalitatem hominis, & non causam, d.

A *Quoniam spiritus pertransibit in illo.* i. q. anima nō semper manet in corpore, sed quandoque separatur per mortem, ideò homo nō subsistit, s. in esse hois. Vnde & Philos. 1. de anima in fine ait, q. egrediē te anima, homo expirat, i. desinit esse homo & corpus marcescit. Et hoc est, quod subditur, *Et non cognoscet amplius locum suum* Quis. n. est locus spiritus, siue aiæ, nisi ipsum corpus, in quo naturaliter manere desiderat? sed aīa separata illū locū amplius non cognoscit, i. amplius ad ipsum corpus non reuertitur in uita pnti. *Philoso.*

B Et hoc de lege communi. Vel per locum animę accipe vitā præsentē, à qua anima violenter recedit. Et tunc est sensus, q. anima separata à corpore, non cognoscet amplius locum suū, quia sicut existentes in præsenti uita non cognoscunt, q̄ fiunt in receptaculis defunctorum, sic nec aiæ exeuntes à corpore cognoscunt illa, quę fiunt in locis viuentiū, ut dicit Aug. in li. de cura pro mortuis agenda. Quod intelligendū est de lege cōi, quia aliqñ accidit oppositū ex speciali reuelatione diuina. Sciendū ēt, q. beati vident in verbo il- *Aīa separata, nō cognoscit quæ hic fiūt.*

C la, quæ faciunt ad augmentū beatitudinis ipsorū. Et sic vident pęnas dānatorū, & illa, q̄ hic fiunt ad ipsorū honorē. Item notandū, q. litera Hierony. aliter dicit, q̄ sic stat. *Et non cognoscet eum amplius locus eius* Et tunc sensus est clarior, s. q. illi, q. sunt in uita pręsenti, non cognoscunt statū, in quo sit spūs separatus. Sed hic dubium insurgit. Quia dictū est, q. *Spiritus pertransibit in illo, & non subsistet*, i. q. anima transeunte, hō nō sustulit amplius in esse hois. Nunquid Christus separata aīa subsistebat verus hō? Ad hoc fuit opinio *Christ' an fuerit hō in triduo mortis.*

D Magist. lib. 3. d. 2. q. Christus in triduo erat uerus hō, & tñ verè mortuus erat, q. alia rōne Christus erat homo, q̄ cæteri hominū, quia alij non sunt homines, q. anima corpus informat. Deus verò erat homo, quia verbum assumpsit corpus, & animā humanā in vnitate personæ, quāuis autē anima separata fuerit à corpore, & econtrariò, tñ nec corpus nec anima separata fuit à diuinitate, quia quod semel assumpsit, nunquam dimisit. Sed communis schola hic non tenet Magist. vide de hoc multa ibi, scilicet, li. 3. d. 22.

1747 *Misericordia autem Dñi ab aeterno, & usq; in aeternum, super timentes eum.*

Consequēter hic accipitur ratio laudandi Deum ex beneficijs cōiter à Deo collatis oibus iustis. Vbi ostendit, ꝙ duo maximè habent iusti, quibus Dei beneficia merent hre. Primū est timor Dei, quo declinantur peccata. Secundū est amor Dei, quo adimplent pcepta: ibi *Et iustitia*. Duæ.n. sunt partes iustitiæ, s. declinare à malo, & facere bonū. Primā inducit timor dñi.s.filialis, quo offēnsa patris displicet, ēt si nulla sequeret pœna. Vnde Prou.15. Per timorē dñi declinat oīs homo à malo. Istum versum bene cordi suo impresserat virgo Maria, quæ bñficium tm, vt mater Dei esset effecta, ex timore dñi confitebatur se habuisse in suo cantico. d. Et misericordia eius à progenie in progenies timentibus eū. Quæ verba exponens Greg. ait. q.d. virgo Maria. Ex misericordia Dei, quā habet à gñatione in gñationem, ego concipio. At ipse corpori animato coniungitur, nostrā tractans salutem solius intuitu pietatis. Misereretur aūt Deus non quibuscunque, sed ijs, quos timor eius cōpescuit in qualibet natione, pp quod subditur, timentibus eum, quasi, s. pœnitētia ducti ad fidem cōuertunt. Nam, qui obstinati sunt incredulitatis uitio, clauserūt sibi ianuā pietatis. Per hoc quod dicit, à gñatione in generationē, idē est, quod hic dicitur. *Ab aeterno usque in aeternum*, i. à principio mundi sine fine à parte post. i. à psenti sæculo vsq; in futurū miseretur dñs timentib^9 se. Quia dictū est sup. vers. 17 18. quo timor valet ad fugiēda peccata, nūc consequenter ostendo quo valet ad acquirēdam gratiā & Dei misericordiā. Vbi nota, ꝙ maximè pœnitentibus valet ad tria, s. ad iustificationē, in contritione. Ad sanctificationē, in confessione. Ad obedientiā in satisfactione. Primò ualet ad iustificationē in cōtritione, sicut humiliatio iniuriantis valet ad reconciliationē iniuriati. Huius figura habetur in duobus latronibus crucifixis cū dño. Luc.23. Neq; tu times Deū, q ī eadē dānatione es, &c. Vnde & supra: qio misereī pater filiorū, misertus est dñs timentibus se. Vnde Hieron. super Matt. ait. Timor dñi corrigit, s. iustificando. Timor hoīum differt actionē, sed malā volontatē nō mutat, imò audaciores reddit ad crimen, quos à crimine qnque suspendit. Et ideo sine Dei timore iustitiā null^9 acquirit. Eccl.1. Qui sine timore est, iustificari non poterit. Secundū patet, q a sicut ancilla timore dnę domū ab immunditijs purgat, sic & Dei timor per confessionē domū conscientię purgat. Ideo Psalmista vt timore dñi conscīētiā melius à peccatis purgare posset, orabat Ps.118.d. Confige timore tuo carnes meas: à iudicijs.n. tuis timui. Ideo ait Cassiod. sup. Psal. noueris te, s. tuam conscientiā discutiendo, ut Deū timens, noueris Deū, ut aīa tua ipsū diligat, q a lex Dei à timore incipit, & ad charitatē terminatur. Initiū namq; sapiētię est timor dñi, & plenitudo legis est dilectio, quēadmodū.n. ex notitia tui venit in te timor Dei, sic ex notitia Dei in te uenit amor. Et hoc est, qđ dr Eccl.2. Qui timēt Deū, pparabunt corda sua, in conspectu illius sanctificabunt aīas suas. Tertiū patet, qm sicut seruus timore principis implet sibi pcepta, sic & timēs Deū obediēdo satisfacit de peccatis cōmissis. Cuius figura habet de Iacob, qui timens fratrē suum Esau, studebat ei per obedientiā satisfacere, ut habeī Gen.32 d. Erue me, Dñe, de manu fratris mei, q a ualde eū timeo. Sequitur (& ait) placabo ipsum muneribus. Et huius ratio est, quia timor Dei cor pœnitentis emollit, ut Deo satisfaciat, ut ostendit Greg. d. Diuino munere cor iusti emolliri debet, q a superni iudicij timore penetratur. Molle.n. dr, qđ penetrari pōt, durum autē qđ penetrari nō pōt. Isto autē timore penetrata, non secura, sed perturbata sunt corda bonorum: quia dū futuri examinis pondus considerant, hic habere quietem non appetunt. Qui tñ inter ipsa timoris supplicia sæpe aīum reuocāt ad dona. Et dū se magis debitores considerant, timentes Deo satisfacere curant. Et hoc est, quod dr Eccl.2. Qui timent Deum, custodiunt mandata illius, & patientiā habebunt. Et Ps.111. Beatus vir qui timet dominum, in mandatis eius volet nimis. Cum igitur iustificatio, mentis purgatio, & mādatorum obser-

Timor Dñi misericordiā acquirit, & gratiā. Luc.1.

Timor Dñi valet ad multa.

Greg.16. moral. c. 20.

obseruatio, quæ per timorem habentur, sint effectus diuinæ misericordiæ, sequitur formaliter, quod misericordia Dei ab æterno vsq; in æternũ super timẽtes eũ.

1748 *Et iustitia illius in filios filiorum, ijs, qui seruant testamentum eius.*

Iustitia di præmiũ æternum.

HIc ostendit secundam partem iustitiæ, quam facit amor, quæ est mandatorum Dei obseruatio. Vbi nota, quod cũ iustitia sit uirtus, qua cuicũq; redditur, quod sibi debetur, ideo iustitia appellatur quã Deo reddimus debitũ, quã & proximo damus eleemosynã, sicut dr Psal. 111. Dispersit, dedit pauperib⁹, iustitia eius, &c. Sic & conformiter præmiũ æternum dr iustitia, quia debetur iustis. Deus.n. debitor noster est, non ex cõdigno, s. aliquid cui pri⁹ dederimus, quod ipse nobis reddere teneatur, sed ex promisso, quia promisit iustis præmium æternũ. Et ideo gloria æterna uocatur iustitia, quia ex promisso debita iustis. Vnde & gloriam æternã sibi ex promisso debitã apostolus vocat coronã iustitiæ. 2. Tim. 4. dicens, Bonum certamen certaui, &c. Ideo reposita est mihi corona iustitiæ, &c. De ista ergo iustitia, quæ est merces æterna, dicit, *Et iustitia illius*, i. merces æterna est, *In filios filiorum ijs, qui seruant testamentum eius*, q.d. illius, qui seruant testamentum Dei, s. eius præcepta debita est iustitia Dei, i. gloria æterna. Vnde hic ait gl. Ecce iustitiam Dei dicit retributionem mercedis æternæ, quæ debetur filijs filiorũ, &c. Sed hic dubium mouet glos. Cùm multi iusti non habeant filios, & per consequẽs nec filios filiorũ, quõ dicit quod *iustitia Dei in filios*, &c. Et rñdet, dicẽs, quod filij iustorum sunt opera eorum: sed filij filiorũ dicunt merces operis. Et est sensus prædictorum versiculorũ. *Misericordia autem Dñi*, &c. *Et iustitia illius*, &c. idest, per misericordiam, & iustitiam Dei dabitur timentib. eum æterna merces pro bonis operibus. Et ne oẽs hoc habere præsumant, ideo subditur, quibus dabitur, dicens. *Iis, qui seruant testamentum eius.* Quod autẽ filij nostri dicantur opera nostra, vide versic. 1731. Item nota, quòd testamentum Dei dicitur scriptura sacra, ut patet versicu. 1503. & 1527. Et sic illi seruant Dei testamentum, qui præcepta in scriptura sacra posita custodiũt. Sed forte dices, Cùm scriptura sacra duo testamenta contineat, s. vetus, & nouum, & ad obseruationẽ amborum teneamur, saltẽ antiqui testamenti quo ad præcepta moralia, cur dixit in singulari, *ijs, qui seruant testamentum eius*, & nõ potius in plurali, *ijs, qui seruant testamenta eius*? Ad hoc respondetur, quod ista duo testamenta vnum faciunt, eo quod nouum testamentũ in veteri continetur figuraliter, vt dictũ fuit versi. 949. Vel aliter, per testamentũ Dei intelligitur passio Christi, ut pãtet supra versicu. 354. & 358. Illi ergo obseruãt testm̃ Christi, qui passionem eius imitantur, crucifigentes carnẽ suam cũ uitijs, & concupiscẽtijs.

Deus debitor est ex promisso.

Filij dicuntur opera, filiorum sũt merces operibus debita.

Et memores sunt mandatorum ipsius, ad faciendum ea. 1749

ISte versus est quasi expositio præcedẽtis, ostẽdens, quod per testamẽtũ Dei intelligit pcepta Dei. Per hoc ostendens, quod præcepta Dei semper debent esse in memoria nostra, non solùm ut memoriter pronuncientur, sed magis ut per memoriã fœcundã agant, qđ didicerũt, quia, s. *ad faciendum ea.* Nota aũt quod Dei memoriam, & mandatorũ suorũ duo maximè nobis inducunt, s. multiplex similitudo nobis pposita, & multa eius bñficia nobis exhibita, uide versi. 1324. Vnde quãtũ sit nobis habenda Dei memoria, & mandatorũ ipsius, ostẽdit Gualfred⁹ exponẽs illud Eccl. vlt. Memento creatoris tui, dicens, Dũ adhuc videre creatorẽ tibi non licet, saltem memoriã eius amplectere, si pñtiã eius concupiscis hre. Memẽto creatoris tui, nihil utilius. Ea nẽpe memoria tollit extollẽtiam, & sub Deo humiliat. Tollit diffidentiã, & aduersus inimicum erigit, & cõfortat. Memẽto creatoris tui. Parũ est hoc. Ego amplius aliquid addo. Memento redẽptoris tui. Nihil.n. creari pfuit, nisi redimi profuisset. Salomon.n. suæ gñationis hoĩbus qđ erat notũ pro tpe loquebat, nobis aũt clamat Aposto. Empti.n. estis pretio magno, &c Non mediocriter periculosa est bñficij hui⁹ obliuio. Odibilis foret oĩbus hoĩbus, si quis hominum hoĩ inueniretur ingratus, per cuius operam uideretur auditũ recepisse,

se, uel uisum, &c. Et hic nota, quod multorū memoriam debemus habere, si debitè uiuere uolumus. Primò dierum sanctorum ad festinandum. Exod. 20. Memento ut diem sabbathi sanctifices. Secundò susceptorum beneficiorum ad gratias agendum 1. Macha. 4. Mementote quomodo salui facti sunt patres uestri. Et Eccl. ult. Memento creatoris tui. Tertiò statuus mortuorum ad non peccādum. Eccl. 28. Memento nouissimorum, & desine inimicari: Et Eccles. 14. Memor esto quomodo mors non tardabit. Et in c. 7. Memorare nouissima tua, & in æternum non peccabis. Quartò peccatorum commissorū ad pœnitendum. Apoc. 2. Memor esto, unde excideris, & age pœnitētiam. Quintò diuinorum iudiciorum ad nos humiliandum. Eccl. 7. Memento iræ, quoniam non tardabit. Sextò diuinorum mandatorum ad ipsa faciendum, quia misericordia Dei āb æterno usque in æternum super timentes eum, & iustitia eius in filios filiorum, &c. ***Et memores sunt mandatorum ipsius, &c.***

1750 ***Dominus in cœlo parauit sedem suam, & regnum ipsius omnibus dominabitur.***

HIc consequenter Dauid inducit ad laudem Dei naturam angelicam. Et duo facit, quia primò ponit eis, s. angelis à Deo collatum beneficium, secundò concludit in eis diuinæ laudis debitum: ibi, ***Benedicite Domino.*** Quantum ad primum sciendum, quòd quamuis Deus quia immensus, sit ubique per suā essentiam, potentiam, & præsentiam: quia aliter contineretur loco, & finitus esset, quod contradictionem importaret, tamen per quandam specialem influentiam plus dicitur in una parte mundi esse quàm in alia, s. in quòd maiores effectus in una parte efficit, uel ostendit, quàm in alia. Sic & anima humana licet sit tota in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis, quia tamen magis se manifestat in capite, in quo omnes sensus ostendit, quod non facit in aliqua alia parte corporis, ideo principaliorem sedem dicitur habere in capite, ut deducit Magist. li. 1. d. 37. Sic & Deus, quia in cœlo maiores effectus ostendit quàm in terra, & nobiliores, ideo ibi dicitur habitare principalius, ut dictum est superius versi. 136. Et non solùm hoc intelligendum est de cœlo materiali, sed multo fortius de cœlo spirituali, quod cœlum spirituale sunt sancti Angeli, in quo cœlo se eis claré, & manifestè ostendit. Et hoc tantum beneficiū beatis Angelis collatū, eos obligat ad Deum semper benedicendū, & laudādū. Et hoc beneficium angelis præstitum Psalmista hic exprimit, dicens. ***Dominus in cœlo parauit sedem suam,*** i. in sanctis angelis specialiter sedet, & habitat per sui claram manifestationem. Nec incongruè angeli beati cœli dicuntur, quia, sicut cœli solidi sunt, & stabiles, sic & sancti Angeli solidi & stabiles permanserunt in amore cōditoris, quē acceperant in munere, qui alijs cadētibus, ipsi Deo per amorem adhæserunt. Et de istis cœlis, s. beatis Angelis, dicitur Iob 37. Cęli solidissimi quasi ære fusi sunt. Quod de beatis angelis exponit Greg. dicens. Per cœlos ij, qui in cælestibus sunt, conditi angelici spiritus designantur. Vnde & in oratione dñica voce veritatis dicere instruimur. Fiat volūtas tua sicut in cœlo, & in terra, vt nimirum sicut uoluntas Dei a superiore creatura agitur, ita in omnibus ēt ab humana infirmitate seruetur. De quibus bene dicitur quod solidissimi quasi ære fusi sunt. Natura namque æris est rubigine difficile consumi. Et uirtutes angelicæ, quæ in diuino amore fixę perstiterunt, lapsis superbientibus angelis, hoc in munere diuinæ retributionis acceperunt, ut in contēplatione conditoris sine fęlicitatis fine permanerēt, & in hoc quod sunt cōditæ æterna stabilitate subsistunt. Quod bene apud Moisen ipsa de mundi origine historiæ verba testantur, cū & prius cęlum factum dicitur, & hoc idē postmodū firmamētum vocatur, quia uidelicet & natura angelica prius subtilis est in superiorib. cōdita, & post ne unquā posset cadere, mirabilius cōfirmata, &c. In isto ergo cœlo parauit Deus sedē suam, quia in ipsis sanctis habitat, quib. se clarè, & beatificè manifestat. Et de isto cęlo angelicæ naturæ dicitur. Ps. 10. Dominus in templo sancto suo, scilicet, in Christo per plenitudinem diuinitatis, ***Dominus in cœlo sedes eius,*** s. in angelis

Angeli beati dicuntur cœli.

Greg. 27 moral. c. 25.

Matt. 6.

gelis pro ostensione suæ maiestatis. Cũ ergo beneficium collatum inducat recta ratione ad gratias agendum bñfactori, quid mirum, si sancti angeli tm̃ bñficiũ receperũt à Deo, si ipsi Deum laudare tenentur? Et hoc est, qđ ait, *Dominus in cœlo parauit sedem suam*. Ne aũt aliquis ꝑ hoc credat, ꝙ ẽt per visionem beatificã Deus non regnet in sanctis suis hominibus, ideo ad hoc remouendum subdit, *Et regnũ eius oĩbus dominabitur*. Quid.n. nomine oĩum intelligitur, nisi hõ, qui solus cũ omnibus creaturis participat? Quod ostẽdit Christus Mar. vlt. dicens, Prædicate euangelium omni creaturæ, idest, homini, qui dicĩ omnis creatura.

1751 *Benedicite domino, omnes angeli eius, potentes virtute, facientes verbum illius, ad audiendam vocem sermonum eius.*

HIc ex præmisso beneficio beatis angelis à Deo concesso, concludit, Psalmista angelis sanctis esse debitum Deo benedicere. Et primò ad hoc excitat omnes angelos generaliter, secũdò ordinem virtutum specialiter, ibi. *Benedicite domino, omnes virtutes eius*. Quantum ergo ad primum sciendum, ꝙ potestas beatorum angelorum excedit mirabiliter potestatem hominum, & omniũ corporalium creaturarum. Vnde multoties in scriptura legũtur mirabilia opera per angelos facta, quæ nulla alia creatura posset facere. Vt de angelo, qui de Iudæa portauit Abacuc virtute capilli sui in Babylonem subitò, cum tñ inter Iudæam & Babylonem multa esset distãtia. Et subitò restituit Abacuc in locum suum dictum. Sicut etiam patet de angelo domini, qui de exercitu Sannacherib regis Assyriorum occidit vna nocte centum octoginta quinque millia virorum, vt habetur 4. Reg. 19. Sicut patet de angelo, qui præcedebat populum in deserto in die per columnam nubis, & in nocte per columnam ignis. Exod. 12. Quæ enim virtus corporalis vel naturalis hęc posset facere, Certè nulla. Quinimo qđ mirabilius est, ista potestas etiam remansit in angelis dãnatis, q; mirabilia virtute sua naturali possunt facere, nisi Deus

Daniel. 14.

A ipsorum ligaret potestatẽ. Apparuit in angelo, qui tẽtauit Christum, qui Christum de deserto post primã tentationẽ subitò adsportauit in sanctam ciuitatẽ, & statuit eum supra pinnaculum tẽpli, & de tẽplo statim, & subitò adsportauit in montẽ excelsum valde. Quis.n. hõ virtute sua hoc facere posset? Certè nullus. Vñ etiã de malo angelo, dr̃ Iob 41 Non est potestas super terrã q̃ cõparetur ei, s. malo angelo. Qđ exponens Gre. ait. Potestas diaboli sup terram cunctis eminétior perhibetur, quia etsi actionis suæ B merito infra hoĩes cecidit, oẽ tñ genus humanum naturæ angelicæ conditionẽ transcendit, quamuis.n. internæ fœlicitatis beatitudinẽ perdiderit, naturæ tñ suæ magnitudinem non amisit, cuius adhuc viribus humana oĩa superat, licet sanctis hominibus meritorum suorum deiectione subiaceat. Vñ & eisdem sanctis contra hunc decertantibus eo retributionis suæ meritũ crescit, quo ille ab eis vincitur, qui per naturæ potentiam, quasi iure se hominibus superesse gloriatur. Si igitur adhunctãta potestas in C malis remansit angelis, quid credẽdum est de bonis, in quibus per gratiã natura est fortissima? Et ideo hic Psalmista, oẽs bonos angelos potentes virtute appellat, d. *Benedicite domino, oẽs Angeli eius potentes virtute*. Et attende, ꝙ hoc nõ dicit Psalmista angelis beatis imperando, nec eos ad hoc excitando, sed magis congratulãdo. Subdit, *Faciẽtes verbum eius*. Qđ dicit, q: sancti angeli obediẽtes sunt diuinæ voluntati, & officia eis cõmissa diligenter exercent. Quæ tñ ꝑ eos agenda sunt, hñt ꝑ reuelationes, q̃ primò & im- D mediatè à Deo fiũt angelis supioris hierarchiæ, & isti reuelãt angelis mediæ hierarchiæ, & isti medij reuelãt angelis inferioris hierarchiæ, & isti reuelant faciẽda hominibus. Et ideo stant intenti ad peipiẽdas supernas reuelationes. Et hoc est, qđ ait. *Ad audiẽdam vocem sermonũ eius*. Vox.n. sermonum Dei ipsis angelis non est nisi reuelatio diuinæ voluntatis. Sed hic occurrit q̃stio non omittenda. Qu: a hic dicitur, ꝙ beati angeli faciunt verbũ Dei quomodo hoc est possibile, quia nos in sacra scriptura inuenimus in omnibus suis

Matt. 4.

Gre. 34. mor. ca. 13.

Angelorũ etiã malorũ magna est potestas.

Angeli superiores illuminant inferiores.

Quæstio Angeli beati quomodo adimpleãt praeceptum.

 suis

suis sib. à Deo commissis ipsos ad inuicé prǽliari, & vnum alteri côtradicere. Ex quo sequitur, quod in sibi cômissis contradicunt, quod alter illorum Dei verbû nô facit, sed sibi contradicit. Habemus.n. Dan.10. quod angelus custos regni Persarû restitit angelo custodi regni Iudęorum. Vñ ibidem angelus regni Iudęorû dixit Danieli. Ego veni pp sermones tuos, princeps aût regni Persarum, i. angelus ad custodiâ regni Persarum deputatus, restitit mihi viginti, & vno dieb. & ecce Michael vnus de principib. primis venit in adiutorium mihi. Et paulò post. Nûc reuertar, vt prǽlier aduersus principê Persarum, &c. Hanc materiam pulchrè, & apertè tractat Greg. super illo verbo Iob 25. Qui facit concordiâ in sublimibus suis dicens, Hic licet inquirere, si pax in sublimib. angelis summa retinet, quid est qd per angelû Danieli dr. Ego veni pp sermones tuos, sed princeps Persarum restitit mihi, & ecce Michael vnus de principib. &c. Quos itaq; alios principes gentiû appellat, nisi sanctos angelos, qui sibi exeunti restiterût? Qûo ergo in sublimib. angelis pax esse pôt, si inter ipsos angelicos spiritus prę liandi certamê aggreditur, qui semper conspectui veritatis assistunt? Sed quia certa angelorû ministeria dispensandi singulis quibusq; gentib. sunt prǽlata, cum subiectorum mores aduersum se vicissim prępositorum suorum spirituum opem merentur, ipsi qui prǽsunt spûs contra se venire referunt. Ille namq; angelus, qui Danieli loquebatur, captiuis Israelitici populi in Perside constitutis pręlatus agnoscitur. Michael autê eorû qui ex eadê plebe in Iudęa terra remâserant prǽpositus est inuentus. Vñ adhuc ab eodem angelo post Danieli dr. Nemo est adiutor meus in oîbus istis, nisi Michael princeps noster. De quo & hoc qd prǽmisimus dicit, Ecce Michael vnus de principibus primis venit in adiutorium mihi. Qui dum nequaquâ simul esse, sed venire in adiutorium dicitur, apertè eidê populo prǽlatus agnoscitur, qui captiuus in alia parte teneba tur. Quid est ergo angelo dicere, Ego ve ni pp sermones tuos, princeps autem regni Persarû restitit mihi, nisi sua subditis opera nunciare? Ac si apertè dicat: Precû quidem tuarû merita exigunt, vt Israeliticus populus à iugo suǽ captiuitatis exuet, sed est adhuc qd in eodem populo Persarum dominio purgari dêt. Vñ ereptionem illius Persarû princeps mihi iure contradicat, quamuis preces tuǽ, illorumq; lachrymǽ, qui in iudǽa relicti sunt, adiuuent. Vñ hoc quoq; qd prǽdiximus, adiûgit, Michael princeps vester venit in adiutoriû mihi. Cûmq; vt aduersus principê Persarû prǽlietur, egredit: Grçcorû princeps aduenîês apparet. Quia ex re innuitur, quod aduersum quoq. Gręcos aliquid Iudęa cômiserat, quorum profectò causa ereptioni illius resistebat. Prophetǽ igit prǽces angelus exaudiuit, sed Persarû princeps restitit. Quia etsi iâ iusta vita deprecantis ereptionem illius populi exigit, eiusdê tñ populi adhuc vita contradicit. Vñ quia necdum plenè ij, qui in captiuitatê fuerant ducti, purgati sunt, iure eis adhuc Persǽ dominant. Michael adiuuat, sed Gręcorû princeps ad prçliû venit. Quia mereri quidem veniam tam longa oppressorû captiuitas poterat, sed ereptionis eorû beneficio, hoc quoq. qd in Gręcis deliquerunt, obuiabat. Rectè ergo dr, quod contra se angeli veniunt, qa subiectarum sibi gentium vicissim merita contradicunt. Nâ sublimes spûs eisdem gentib. principantes nequaquâ pro iniqua agentib. decertant: sed eorû facta iuste iudicantes examinant: Cûque vniuscuiusque gêtis, vel culpa, vel iusticia ad supernǽ curiǽ consiliû ducitur, eiusdê gentis angelus propositus, vel obtinuisse in certamine, vel succubuisse perhibetur. Quorû tñ oîum vna victoria est sui super se opificis voluntas summa, quâ dû semp aspiciunt, qd obtinere non valent, nunquam volunt. Hǽc oîa Gre. Ex quibus patet, qd arma, quibus ad se inuicem angeli beati prǽliant, sunt merita, vel demerita subditorû eis populorû. Ipsi tñ angeli semp concorditer pręcepta conditoris adimplent. Et ad istû intellectum dicitur 1. Reg. 14. Applicate vniuersos angelos populi, & scitote per quem acciderit hoc peccatû hodie.

Margin notes: Gre. 17. mor. c. 7. — Dan. 10. — Dan. 10. — Dan. 10. — E, F, G, H

Bene-

1752 *Benedicite domino, omnes uirtutes eius; mi nistri eius, qui facitis voluntates eius.*

Angelorum hierarchia tres.

SPecialiter hic ad laudē Dei excitat ordinem virtutum. Vbi notandum est, quòd secundum doctores triplex est hierarchia angelorū s. superior, media, & inferior. Et quælibet istarū continet tres ordines angelorū. Superior hierarchia tres ordines continet, s. Seraphin, Cherubin, & thronos. Media continet tres ordines, s. principatus, potestates, & dominationes. Inferior continet tres s. virtutes, angelos, & archangelos. Ex quibus omnibus insurgunt nouem angelorum ordines. Et quia in isto loco diffusius tractatur materia angelorum, quàm in aliqua alia parte Psalterij, ideo quia materia est lata, & alta, aliq d de istis ordinibus dicam. s. qualiter distinguūtur, & quæ sint propria cuiuslibet ordinis officia.

Ordines Angelorum nouem.

Seraphin Primus ergo ordo angelicus dr̄ Seraphin. Secūdum. n. Greg. in hom. de angelis, Seraphin dr̄ multitudo cęlestium spirituum: qui ardentes, vel incendentes interpretātur: eo ꝙ angelorū istius ordinis ꝓpriū est præ alijs in Dei amore ardere, & alios ad incendium diuinæ dilectionis promouere. Istud officium angelicū figuratū fuit in illo angelo q̄ Gedeoni apparuit, de quo habetur Iudi. 6. Angelus dñi dixit Gedeoni, tolle carnes, & panes azymos, & pone supra petram, & ignius desuper funde. Qd̄ cū fecisset, extendit angelus dñi summitatem virgæ quā tenebat in manu, & tetigit carnes & azymos panes, & accēdit ignis de petra, & carnes, azymosq; panes consumpsit. Gedeon quippe, qui circuiens in vtero interpretatur, verum pęnitentem significat: qui circuit in vtero mentis suæ oīa sua cogitando peccata. Panis aūt, quo vita sustentatur, significat animā, sed carnes significāt corpus nostrū qd̄ est caro. Petra aūt est Chrs. 1. Cor. 10. Gedeon ergo ad pręceptum angeli ponit carnes, & panes supra petram: qn̄ vir pœnitens se totum. s. aīam & corpus offert Chro in pœnitentiæ sacrificium: quia sacrificiū Deo spiritus contribulatus. Et tunc angelus dñi virga, quam tenet in manu, s. amore dñi tangit sacrificium, s. feruorē

Matt. 4.

Psal. 50.

B inspirando diuini amoris. Quo facto ignis charitatis pęnitentem totaliter accendit, & inflammat. Et attende, ꝙ secūdum Greg. in pdicta ho. distinctæ conuersationes hominum singulis angelorum ordinib. applicātur, sic ꝙ quilibet homo iustus in aliquo ordine angelico reponitur. Et sic secūdum ipsum illi hoīes, qui Dei, & proximi dilectione feruent, & ardent, in primo ordine angelorum, s. Seraphin collocantur, figurati in angelo qui apparuit Manuæ. Iudi. 13. de quo ibi dr̄, ꝙ cum ascendisset flamma altaris in

F cœlum, angelus in flamma pariter ascendit. Et sic de alijs ordinibus procede. Sed de ordine virtutum: (de quo loquitur præsens textus. d. *Benedicite dñi, oēs virtutes eius*,) sciendum ꝙ, vt ait Greg. vbi supra, ad ordinem virtutū spectat miranda exercere opa. Vnde illi angelici spiritus virtutes vocantur; per quos signa, & mirabilia frequentius fiunt. Et sic istius ordinis officium est virtus faciendi miracula, & illam virtutem hominibus perfectis concedere, vt reducti ad primum statum, in quo Deus fecit hominē ad ima-

Virtutes ordo angelorum.

G ginem, & similitudinē suam, demonstrētur. Istius ordinis fuerunt illi angeli, de quibus dr̄. Vidi signum in cęlo magnū, & mirabile, angelos septē habentes plagas septē, &c. Consimiliter istius ordinis fuit ille angelus, qui miraculosè populū dñi liberauit, qui occidit de castris Sēnacherib vna nocte centū octoginta quinque milia, vt habetur 4. Reg. 19. Ad istū ordinem secundū Greg. reducuntur illi homines, qui miracula in vita sua faciūt, & mirabilia signa demōstrant, sicut fuit Petrus, suscitando mortuos: Laurentius

Apoc. 15

H cęcos illuminando, & huiusmodi. Et istū ordinē fugiunt homines pigri, & otiosi qui carnis pacem quærentes grandia operari recusant non aduertentes, quod scribitur Esa. trigesimo tertio. Angeli pacis amare flebunt, Et si quæras, quare hic Psalmista specialiter nominat istum ordinem virtutum, alios ordines prætermittendo, ad id dicitur, quòd huius ratio est: quia iste ordo plus nobis innotescit, dum mira operatur contra insolitum cursum naturæ, & plus nos in admirationem ducit cæteris ordinib. Ideo ipsius

sius hic singularem mentionem fecit ps. Itē notandū, ꝙ idem spiritus angelicus in diuersis ordinib. pōt poni: ſm diuersa officia sibi cōmissa. Eidem enim spiritui angelico pōt cōmitti, vt faciat miracula, & vt reuelet ēt aliqua temporalia: vt puta Michael, quē non dubitamus, sicut dignitate cæteros angelos præcellit, sic ēt & cæteris in Dei amore feruentius ardet. Et sic ratione feruētis amoris erit in ordine Seraphin rōne miraculorum erit in ordine virtutum: rōne reuelationis summorū erit in ordine archangelorū: & ratione reuelationis temporaliū erit in ordine angelorum. Et consimiliter dico de hominib. ꝙ vnus & idem homo ad diuersos ordines angelorū potest assumi. Ista vt intentio Greg. in homil. de angelis, sic dicentis. Sciendum ꝙ plerumq; ipsi beatorū spirituū ordines vicinorū sibi spirituum vocabula sortiuntur. Thronos.n. idest, sedes Dei specialem spirituū beatorum ordinem diximus. Et tñ per psal. dr. Qui sedes super Cherubin, appare, &c. Quia videlicet in ipsis distinctionib. agminum dum Cherubin thronis iungit: sedere etiam super Cherubin dns ex vicini agminis æqualitate perhibetur. Sic quippe in illa summa ciuitate specialia quædam singulorū sunt vt tñ sint cōmunia omnium. Et ꝙ in se quisq; hēt ex parte, hoc in alio ordine totum possidet. Sed idcirco vno eodemq; vocabulo cōmuniter non censent: vt ille ordo vocari vniuscuiusq; dēt nomine, qui hūc plenius accepit in munere. Seraphin enim incēdiū dicimus, & tñ in amore conditoris omnes simul ardent. Sic cherubin in plenitudinem scientiæ: & tñ quis ibi aliquid nesciat vbi ipsum oēs simul fontem sciētiæ domini vident? Throni illa quoq; agmina, quibus conditor præsidet, vocantur. Sed beatus quis esse potest: nisi creator eius menti præsideat? Quod ergo ex parte ab omnib. habetur: eis in priuato nomine data sunt, qui hoc in munere plenius acceperunt. Ad propositum ergo ad istum ordinem virtutes appellat psalmista congratulando: causa prædicta psalmista specialiter loquitur, dicens, *Benedicite domino, omnes virtutes eius.* Et quia per miranda opera, vel miracula quę ad

Angelus vnus in diuersis ordinib. reponitr.

Greg. in homil. de Angelis.

E istum ordinē spectat facere (vt est dictū) quę excedunt virtutē naturę nobis aperte monstratur, ꝙ Deus non agit ex necessitate naturę: sed sua, & mera libera voluntate. Ideo subditur. *Ministri eius, qui facitis voluntatem eius*, quia omnes sunt administratorij spiritus, vt ait Apostolus. Vnde per hoc, quod subditur. *Ministri eius*, &c. notat omnes alios angelorū ordines. Vnde ait glo. Per hoc ꝙ ait, *Benedicite domino omnes virtutes eius*, notatur ille singularis ordo angelorum qui virtutes dicitur. Deinde generaliter omnibus angelis loquitur, d. *Benedicite domino ministri eius, qui facitis voluntatem eius.*

F

Hebr. 1. Angeli oēs dicūtur ministri Dei.

Benedicite Domino, omnia opera eius in omni loco dominationis eius: benedic, anima mea, domino.

1753

HIc vltimo ad Dei laudem inducit generaliter omnem creaturam. Vbi notandum, quōd propriè solū creatura rationalis Deum benedicere potest: quia ista sola capax est illius per amorē & cognitionē: Sed aliæ creaturæ ratione carentes, Deo benedicunt metaphoricè; inquantum in eis relucet diuina bonitas & in ipsarum proprietatibus & operationibus, vel inquantum ordinem naturæ à Deo sibi datum conseruant: quia sic videntur Deo obedire, & ipsum suum dominum confiteri: quod est sic Deum laudare. Sicut enim suo modo omnis creatura etiam inuisibilis Deo benedicit: ut puta cœlum ordinatè motū suum continuando: sol, & luna mundum illuminando: stellę noctem, & tempora distinguendo: ignis calefaciendo, aer respirando: aqua humectando, terra fructus producendo. Propter quod dicitur Daniel 3. Benedicite, omnia opera domini, domino, &c. Similiter modo ait. *Benedicite domino, omnia opera eius.* Et aducite quod sicut nullum opus excipitur à benedicendo domino, sic & nullus locus. Vnde subdit, *In omni loco dominationis eius*, i. in omni loco benedicite domino. Vnde glo. *In omni loco dominationis eius.* Ac si dicat, Sic ubi Deus nō dominatur: ibi nō benedicatur, Sed quia vbiq; est, & vbique

G

Benedicit Deo omnis creatura

H

Benedicēdus est Deus vbique.

& ubique dominatur: ideo ubique benedicatur, nullus excuset. Sicut nulla creatura excipitur à laude diuina, sic & nullus locus, consimiliter & nullũ tempus, psalm. 33. Benedicam dñm in omni tpe: semper laus eius in ore meo. Sed quia nulla uirtus quantumcunq; bene inchoata, nisi perseueret, est Deo accepta: ideo unde iste psalmus incœpit, ibi terminatur. *Benedic, anima mea, domino*. Vnde hic ait glo. Vnde cœpit ps. ibi finit. Benedictio à capite, benedictio à fine. A benedictione profecti sumus: ad benedictionẽ redeamus, & in ea regnemus. Et ẽm Cassiodorum per hoc notat eos, qui bonis principijs bonum finem adiungunt. Et nota, quod propriè benedicere Deo est bene viuere. uide uersic. 378. Item nota, quod Deũ benedicim⁹ multipliciter. vers. 502.

PSAL. CIII.

1754 **B***Enedic, anima mea, domino: domine Deus meus, magnificatus es vehementer.*

PSalmus Iste secundũ Hieron. nullum habet titulum: nec etiã in Hebræo titulus apponit. Propter quod aliquorũ fuit opinio, q̃ iste psalm. non est psalmus distinctus à præcedẽte. Sed ista opinio expresse conuincitur falsa: quia secundum Hierony. & secundum omnes Hebræos psalteriũ continet centũ quinquaginta psal. Si autem iste psal. non distingueretur à præcedenti, non esset talis psalmorum numerus. Magister autem in gl. & alij doctores cõiter talem titulum huic psalmo præmittunt. *Psalmus Dauid*: qui titulus ex multotiens supra dictis patet. Notandũ autem, q̃ intẽtio Dauid in isto psalmo est eadem quæ fuit in præcedenti, s. mouere nos ad Dei laudẽ. Sed aliter hic nos ad hoc inducit, quàm in præcedenti psalmo fecerit. Ibi enim omnes induxit ad Dei laudẽ ex beneficijs diei nobis collatis. Hic autem materiam laudis assumit ab omni creatura à Deo producta: vt puta à cęlo, & à terra, & ab ornatu eorum, ab angelis, & hominibus, & ipsorum operibus. De quibus omnibus agit iste psalmus. Et notat gl. quòd

A totus iste psalmus figuris rerum, mysterijsque est contextus. Quia omnia in isto psalmo posita quamuis ad literã accipi possint: omnia tamen plena sunt mysterijs, ut: s. ex visibilibus operib. Dei, quæ realiter iuxta literam hic ponuntur, inuisibilia Dei intelligantur, vt, scilicet, ex creaturis productis earũ creator cognoscatur, & ex ipsarũ magnitudine, & pulchritudine, Dei magnitudo, & pulchritudo intelligatur iuxta modum loquendi Apostoli, dicentis, Inuisibilia Dei à creatura mundi per ea, quæ facta sunt, B intellecta conspiciuntur: sempiterna quoque virtus eius, & diuinitas: ita ut inexcusabilis sit omnis homo. Et Sapien. 13. ait sapiẽs. A magnitudine enim speciei, & creaturæ cognoscibiliter poterit horum creator videri. Nec mirum, quoniã, sicut sapientia artificis in artificio suo relucet, sic Dei potentia, pulchritudo, & sapiẽtia in suis creaturis relucet. Quibus uisis, ad diuisionem psalmi accedo. Diuiditur autem psalmus iste in partes tres: quia primò laudem Dei proponit, secũdo ad hoc rationes adducit, ibi, C *Confessionem*, tertio laudem Dei concludit: ibi, *Cantabo domino*. Quantum ad primũ laudem Dei proponit, dicẽs. *Benedic anima mea, domino*. Dupliciter enim Deus benedicitur, scilicet, corde, & ore. Sed benedictio oris sine benedictione cordis non proficit, sicut est benedictio hypocritarum, de quibus dicitur psal. 77. Et dilexerunt eum in ore suo, & lingua sua mẽtiti sunt ei. Cor autem eorum non erat rectum cum eo. Et Esa. 29. Populus hic labijs me honorat, cor autem eorum longe est à me. Laus autem cordis sine laude D oris proficere potest. Et ideo psalmista principalius ad laudem interiorem cordis consurgit, dicens, *Benedic, anima mea, Domino*. de hoc uide versicu. 1732. & 1733. Sequitur. *Domine Deus meus magnificatus es vehementer*. Hoc ideo dicit, ut ad ipsius laudem anima magis sollicitetur, quasi dicat, Tu Deus, tantum magnificatus es, quòd ad te laudandum non sufficit anima mea. Et propter hoc dicitur Eccles. 43. Glorificate dominum, quantumcunque poteritis, supervalebit adhuc, & admirabilis magnificẽtia

Deus ex cognoscitur per creaturas.

Rom. 1.

Laudari nõ potest De⁹ quãtũ dign⁹ est laude.

tia

tia eius. Benedicentes Dominum exaltate eum, quantum potestis: maior est enim omni laude. Qualiter autem Deus sit immensus, & immutabilis, à nobis potest magnificari. vide versic. 272. & 503. 551. & 1160.

1755 *Confessionem, & decorem induisti; amictus lumine sicut vestimento.*

HIc adducit motiua laudis diuinæ, quæ sunt creaturæ ab ipso productæ. Ostendit ergo Deum ex duobus laudandum. Primò ex partium mundi debita productione. Secundo ex rerum viuentium debita prouisione ibi: *Qui emittis.* Quantum ad primum sciendum, quod mundi, vel vniuersi partes principales sunt duæ. Prima cęlum, quod est supra elementa, quod tendet à cęlo supremo, s. Empyreo vsque ad supremũ elementum ignis exclusiuè. Secunda pars sunt elementa, quæ incipiunt à sphæra ignis inclusiuè vsque ad ipsam terrã inclusiuè. Et sic prima pars habet partes duas: quia primò agit de parte cęlesti: secundo de parte elementari: ibi, Qui ponis nubem ascensum tuũ. Prima pars habet partes duas, quia primò agit de cęlo Empyreo: secundò agit de cœlo Sidereo: ibi. *Extendens cælum.* Quantum ad primam partẽ sciendũ quòd in cęlo Empyreo habitant Angeli sancti, & animæ beatæ: quæ non cessant continuè Deum benedicendo laudare. Et illud cęlum vocatur Empyreum ab igne: pyr. n. idem est quòd ignis. Illud autem cęlũ concordat cum igne: non quidem in ardore sed in charitate, & splendore. Vnde illud cęlum per lumen figuratur. Laus verò continua Angelorum per confessionem demonstratur. De istis ergo duobus, scilicet, de cęlo Empyreo, & de cõfessione Angelorum dicit, *Confessionem, & decorem induisti*: quia ibi Angeli mundi, & decori semper Deum laudando confitentur. *Amictus lumine sicut vestimento.* hic per lumẽ intelligit cęlum Empyreum, quod est splendidum, & luminosum. Istis enim duobus dicitur indutus, scilicet, claritate cęli Empyrei, & confessione, & decore laudis Angelorum. Quia sicut vestimentum facit ad ornamentum corporis induti, sic illa duo faciunt ad ornamentum Dei: quia in illis maximè diuina maiestas & gloria in illis principalius laudatur. Ad istum intellectum istũ versum inducit Grego. super illo verbo. Iob. 48. Circunda tibi decorẽ, & speciosis induere vestibus, &c. dicẽs, Deus enim sibi decorem circundat: quia de ipso scriptum est, Dñs regnauit, decorem indutus est. Ipse speciosis induitur uestibus: quia sanctorum Angelorũ choros quos condidit in usum sui decoris assumpsit: & velut quadã uestem gloriosam sibi ecclesiã exhibet non habentem maculã aut rugam. Vnde ei per prophetam, aliàs psalmistã dicitur, Confessionẽ, & decorẽ induisti, amictus lumine sicut vestimento. Hic quippe confessionẽ induit: illic decorẽ, quia quos hic per pęnitentiã confitẽtes fecerit: illic fulgentes per decorẽ iustitiæ ostendet. Lumine ergo sicut vestimento induitur Deus: quia sanctis omnibus, quibus dictum est vos estis lux mundi, id est, illa æterna gloria vestietur. Vnde per euangelium dicitur, quod transfigurato in monte Dño, vestimenta eius facta sunt candida sicut nix. In qua transfiguratione quid aliud, quàm resurrectionis vltimæ gloria nunciatur? In monte enim vestimenta eius facta sicut nix, quia in supernæ charitatis culmine sancti omnes ei luce iustitiæ fulgentes adhærebũt. Mysticè autẽ per hoc vult intelligere, quòd confessione sacramentali Deus induitur decore luminoso: quia confessio suos facit decoros, & luminosos. Quod ostendit Hugo super illud ps. 95. Confessio & pulchritudo in conspectu eius, &c. vide vers. 1647. Vel hic per uestimentum intelligit Christi incarnationem: quia carnem verbum assumpsit, qua ut uestimento operiretur. Vnde hic ait Glos. Incarnationem Christi significat cũ ait, *Induisti confessionem & decorem.* i. carnem assumpsisti: per quam confessio laudis & decus supernæ maiestatis innotuit. Et per hoc est amictus lumine sicut vestimẽto: quia per eãdẽ incarnationẽ homines eum sunt cõfessi, quia lumẽ cognitio est. Vel per hoc vult ostendere, quod ad hoc, quòd confessio decoret animam: debet esse luminosa, angulis, & excusationibus carens, & ut omnes circunstantias peccati producat ad lucem.

Mundi partes. *Lumen pro cælo lum. Empyreo* *Greg. li. 32. mor. c. 5.* *Ps. 92.* *Vestis Dei sunt oẽs sancti.*

Exten.

1756 *Extendens cœlum sicut pellem: qui tegis aquis superiora eius.*

HIc agit de cęlo Sydereo, ꝙ cõtinet sphæram stellarum fixarum,& orbem septem planetarum. De quo cœlo ad literam dicit, *Extendens cœlum sicut pellem.* Ad literam.n. cęlum stellatum vr̃ extendi super Hemisphærium nostrum ad modum cuiusdam tentorij. Supra autem cœlum sydereum est cęlum crystallinũ, qđ dr̃ aqueum, quia conuenit cum aqua in diaphanitate, & transpherẽtia. Et istæ sunt illæ aquæ, quæ sunt super cęlum sydereũ, s. cęlum aqueum in modũ crystalli. De quo cęlo aquæ dr̃ Gen.1. Et diuisit aquas, quæ erant sub firmaméto ab ijs, quę erant supra firmamentũ. Vnde ꝙ istud cœlum aqueum operiat cęlũ stellatũ, subdit. *Qui tegis aquis superiora eius.* Hoc.n.ad magnã Dei laudem pertinet, qđ aquas, quæ sunt naturaliter graues, super cęlos leues collocauit: ꝙ nulla virtus creata facere posset. Vñ literaliter hunc passum exponit gl. dicens, Ad literam.n. cęlum quasi tentorium extendit Deus. Facit.n. amplum firmamentũ, vt tegat orbem terrarum. Et hoc facit sicut pellem, i.nõ labore aliquo, vt tu hõ tuum extendis tectum. Sed tam facilè facit Deus: vt pellem quis extendit: Deus verò facilè illud extendit sicut pellẽ. Mysticè aũt, quia dictum est in præcedenti versi.ꝙ Deus induit sanctos,& ecclesiam, hic ostendit modum, quo sibi per fidem vniuit ecclesiam, dicens, *Quia extendit cęlum sicut pellem.* Vbi notandum, ꝙ cęli nomine ipsi sancti prædicatores & apostoli intelliguntur, vt patet versic. 253.& 815.1502.1660. Istos ergo cęlos dñs extendit: qñ prædicatores suos apostolos a Iudæis expulsos per totum orbem dilatauit. Qui Christi fidem gentib. prędicantes, Christo congregauerunt ecclesiam: cuius confessione, & decore luminoso induitur. Istam extensionẽ cęlorũ ostendit Gre. super illo verbo Iob 9. Qui extẽdit cęlos solus, d. Quid namq; cęlorum nomine, &c. vide ver. 1660. Sed nota qñò illos extendit, quia sicut pellem. Pellis.n.animalium extẽditur post mortem ipsorum, vt ad vsum nostrũ sit apta, sic & Deus pellem suorum apostolorum ꝑ ipsorum mortẽ extendit, q̃a oẽs martyrio coronati, Christi ecclesiam fabricauerũt. Sed q̃a hodie prædicatores nõ circumierunt mundum prædicando infidelib. timentes ne pelles suæ per martyria extendanť: iõ cõqueritur dominus de ipsis Hiere. 10.d. Non est qui extendat tẽtorium meum,& pelles meas. Sed Apostoli vt Christi fidẽ dilatarẽt, morti se libenter tradebant: q̃a gratia spiritussancti protecti mortem non formidabant. Et hoc est, quod subditur. *Qui tegis aquis superiora eius.* Per aquas enim accipe Spiritussancti gratiam. Ioann. 7. Qui crediderit in me, &c. Sed per superiora apostolorum intellige eorum animas, quas corporibus præponebant.

Cœlum siderum dicitur tentoriũ. Glossa.

Cęlos, id est apostolos extendit Deus sicut pellem.

Greg 9. mor. c. 4.

Qui ponis nubem ascensum tuum: qui ambulas super pennas ventorum. 1757

HIc consequẽter agit de creatis, quæ continentur infra sphæram lunæ, quæ sunt quatuor elementa. Et diuidiť in quatuor partes, q̃a primo agit de elemento aeris, secundò ignis, ibi. *Qui facis.* tertiò terræ: ibi, *Qui fundasti.* quartò aquæ: ibi, *Abyssus sicut.* Quantũ ad primum sciendũ, ꝙ hic vult ostendere psal. Dei potestatem supra elementũ aeris, quia ipse potestate sua ad libitũ agitat aerem, & per vẽtũ nubes ducit ꝑ aerem ſm beneplacitũ voluntatis suæ. Per hoc volens inferre, ꝙ tales impressiones, quę fiunt in aere,& consimiles fiunt ex diuina dispositione. Vñ ait. *Qui ponis nubes ascensum tuũ.* In Hebræo habeť, currum suum: quia nubes videnť discurrere per aerem ad modum currusũ: qđ fit Dei virtute. Et quia nubes per aerem velociter agitanť, & discurrunt a ventis impulsæ: ideo ait. *Qui ambulas super pennas ventorum.* Dicuntur enim venti habere pennas metaphoricè propter velocitatẽ cursus. Et per hoc voluit ostendere ps. Christi ascẽsionẽ in nubibus. Nã ut habetur Act.1. Videntib. illis eleuatus est,& nubes suscepit eum ab oculis eorũ. Et non solum ipse Christus ut caput ascẽdit in nubibus, sed etiam membra eius ascendent in nubibus, dicẽte Apost. 1. Thes. 4.

Ascẽsio Christi.

Nubes ascensio Christi.

Nos,

Ascēdēt sanctis in nube. Nos, qui viuimus, q relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obuiam Chro in aera. &c. Quod ideo dicit, quia tpe iudicij nubes suscipient fideles, qui tunc erunt, & angelorum ministerio ducent in nubibus obuiam Chro: vt ibidem ait Gl. Tam ergo de Christo capite q̃ de membris eius dicit, *Qui ponis nubem ascensum tuum.* Et quia Chrs ascensus fuit in ictu oculi, & sic ēt erit ascensus sanctorum: iō ait, *Qui ambulas super pennas ventorum*. Vel myst cè aliter. Vbi nota, q̄ p nubes sancti Apostoli, & prędicatores significantur, vt ostēdit Greg. Vide versic. 926. & 556. Cœlum autē, ad quod iusti ascendere cupiunt, est sacra scriptura cęlum dicta a cœlo as, q a in ipsa mysteria diuina cęlantur. Ponit ergo Deus nubes ascensum suum: quia per prædicatores hominū corda ad intellectū sacrę scripturæ fecit ascendere. Qui ascensus fuit sup pennas ventorum: quia Apostoli fidem Christi prædicantes, ipsa sacra scriptura in paruo tpe totum mundum repleuerunt. Et istum intellectum ponit hic Glo. d. Spiritualiter cęlum scripturę p prædicatores ascenditur, cū p eos nō intelligentib. exponitur. extensa est scriptura, nec nubes desunt, quæ in eam ducunt. Sequitur, *Qui ambulas super pennas ventorum.* Per hoc.n. mysticè vult ostendere psal. q̄ Chrs uirtutes oīum aliarum animarum excedit. Mysticè.n. aię sunt venti, q a ipsarum virtute corpora agitantur. Vnde & anima hoīs ventus, siue spiratio dr̄ Genes. 1. Et inspirauit in faciem eius spiraculum vitæ. Pennæ aūt ventorum, i. animarū sunt virtutes duæ. s. duo charitatis pcepta. Ambulat ergo Christus super pennas ventorū, quia charitatem oīum animarum superat charitas Christi, & excedit. Ad istum sensum istū versū exponit Greg. exponens illud Iob 28. Qui fecit ventis pondus d. Velocitate.n. ac subtilitate ventorū in sacra scriptura solent animæ designari: sicut per psalm. de Christo dr̄. Qui ambulat super pennas ventorum, i. qui transgreditur virtutes omnium animarum. Fecit ergo Deus ventis pondus: quia dum superna sapientia implet animas, eas maturitate solida graues reddit non illa grauitate, qua dr̄. Filij hominum, vsquequo graui corde. Aliud nāque est grauem esse p consilium aliud per peccatum, aliud est grauem esse per constantiam, aliud per culpam. Ista.n. grauitas pondus habet oneris: illa virtutis. Pondus ergo recipiunt aię: vt ab intentione Dei non tam leui motu desiliant, sed in ea fixæ constantiæ grauitate consistant, &c. Hoc ēt sententialiter ponit hic Glo. Et quia hic agit de Christi ascensione, cum ei dicit. *Qui ponis nubem ascensum tuū*, potes notare q̄ Chrs pp multa ascendit, s. montem, nauem, crucem, nubem, siue cęlū.

Venus dicitur anima.

Pēnæ vētorū pręcepta charitatis.

Charitas Christi omnē aliam superat.

Gregor. 19. mor. c. 4.

Psalm. 4.

Grauitas duplex bona & mala

Glossa. Ascēdit Christus multa.

1758 *Qui facis angelos tuos spiritus, & ministros tuos ignem urentem,*

HIc agit de elemēto ignis, qd̄ Deus ad libitum assumit ad suum famulatum. Vbi notandum est, q̄ angelus est nomen officij, nō naturæ. & spiritus est nomen naturæ, & non officij. Vnde angelus idem est, q̄ nuncius: vnde substantiæ separatæ intellectuales semper sunt spiritus: sed non semper angeli: vt Michael semp est spūs: sed nō est angelus, nisi qn̄ a Deo ad aliquod mysterium mittit. Vñ eo q̄ est, spūs est: ex eo aūt q̄ agit, angelus est. Illos igitur beatos spūs ad libitū Deus facit angelos: cum ipsos ad aliqua officia mittit. Hoc aperte ponit Gregorius in homilia de angelis, dicēs, Angelorum vocabulum nomen est officij non naturæ. Nam sancti illi cęlestis patriæ spiritus, semper quidem spiritus sunt: sed semper angeli uocari nequaquā possunt. Tūc.n. solum sunt angeli, cum per eos aliqua nunciantur. Gręca enim lingua angeli nuncij dicuntur: archangeli vero summi nuncij. Est ergo sensus, *Qui facis spiritus beatos angelos tuos*. s. ad libitum tuum. Non quòd faciat angelos esse spiritus, sed facit q̄ spiritus efficiūtur angeli, i. nuncij. quia eos ad libitum mittit. *Et ministros tuos ignem urentem*. Ex hoc vult ostendere, quòd Deus in potestate sua non solum habet spiritus minores, & inferiorum ordinem: sed etiam superiores, & ipsos superiores quando vult angelos seruos, idest, nuncios facit. Nā primus, & supremus ordo spirituū beato-

Angelus nomen officij est, non naturæ.

Spiritus summi etiā fiūt angeli, idest, nūcij.

beatorum est Seraphin, vt dictũ est vers. 1752. Ille autem ordo per ignem vrentẽ significatur, quia Seraphin interpretatur incendium. Et tñ spiritus illius ordinis facit quandoque angelos. Vnde Esa. 6. dr. Volauit ad me vnus de Seraphin, q sunt superior ordo. Et hoc est, ꝙ hic ait, *Et ministros tuos ignem vrentem*, i. ipsos Seraphin, qui dicuntur ignis urens ad ha- bitum tuum facis ministros tuos, & nũcios. Vel ideo hoc dic.t, *Et ministros tuos ignem vrentem*, ad ostẽdendum, ꝙ Deus elemento ignis vtitur ad votũ: quia spũs beatos, & nuncios suos aliquando mittit in forma ignis, quia frequenter legitur angelos in elemento ignis apparuisse, vt Moysi in rubo ardenti. Exo. 3. Qui angelus tñ ibi vocatur Deus, quia Dei personam repræsentabat. Item 4. Reg. 2. in translatione Heliæ, quæ facta est ministerio angelico apparuit currus igneus, & equi ignei qui nihil aliud erãt quàm beati angeli. Itẽ 4. Reg. 6. apparuit mõs plenus equorum, & curruum igneorum in circuitu Helisæi, quia ut ait Hier. eũc ad defensionem Helisæi descendebant sancti angeli. Per hoc autem vult psa. intelligere, ꝙ Deus prædicatores suos, qui angeli in scriptura dicuntur, facit spiritus, i. spirituales, quos igne charitatis inflammat. Vnde istum textum ad istũ propositum exponit Greg. lib. 11. mor. c. 3. d. Scriptum est. Qui facit angelos suos spiritus, & ministros suos ignem vrentem. Angeli quippe, i. nũcij in sacro eloquio nonnunquã prædicatores vocantur, sicut per prophetam dr, Labia sacerdotis custodiunt scientiam, & legem requirũt de ore eius, quia angelus dei est. Omnipotens ergo Deus angelos suos spiritus facit, quia prædicatores suos spirituales efficit, & ardentes spiritu, qui alios igne charitatis incendunt, & consumunt scoriam vitiorum.

Angeli in specie ignis mul toties apparuerũt

Prædicatores suos Deus fecit spiritualis & ignitos.

Malac. 2

1759 *Qui fundasti terram super stabilitatem suam: non inclinabitur in sęculũ sęculi.*

Consequenter hic agit de elemento terræ. Vbi notandũ, ꝙ fundamẽtũ rei fundatæ, dr pars eius inferior. Pars aũt inferior rei est illa, ad quam naturaliter grauitas rei descendit. Et per cõsequens cum oĩa grauia, & omnes partes terræ naturaliter descendant ad centrũ terræ: & de facto descenderent, nisi obstaculũ alterius rei impediret: sequitur quod fundamentum terræ est ipsum centrum terræ. Vnde sicut in uno circulo oẽs lineæ protractæ à circunferentia ad centrum experimentaliter quanto amplius appropinquant ad centrum circuli, & minus distant a centro: tanto plus a se inuicem elongantur. Sic conformiter est de oĩbus grauibus: quia oĩa grauia directe centrum terræ appetunt naturaliter, & si ibi pertingere possent, in eo naturaliter quiescerent. Quia ergo supra centrum terræ fundata est terra: quod centrum de se naturaliter est immobile, quia in eo est ratio omnis grauitatis, & a quacunq; parte moueretur, ascẽderet, quod est contra naturam grauitatis: sequit, ꝙ ipsa terra sit stabilis, & moueri non possit, s. ẽm se totã extra sphæram suam, licet bene moueatur ẽm partes naturaliter, & hoc tñ infra sphæram suam. Et hoc est, quod ait. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam*, i. supra centrum eius, quod est immobile. Et iõ non inclinabitur, i. non exibit sphæram suam in sęculũ sęculi. Et si dicas, ꝙ scribitur Luc. 21. Cęlum, & terra transibũt, dico, ꝙ non quo ad substantiam, sed solum quo ad formam, vt dictum est superius vers. 1729. Mysticè aũt per hoc psal. vult ostendere ecclesiæ stabilitatẽ, quæ licet varijs psecutionũ impulsib. turbetur, inconcussa tñ & stabilis semp durabit. De qua dicit, *Qui fundasti terrã*, &c. Terræ nãq; nomine ipsa ecclesia intelligitur, vt dictum est vers. 334. Fundamentum aũt ecclesiæ est Chrs. De quo dicit. Qui fundasti terram super stabilitatem suam, i. Chrm qui sic stabilis est, qđ nunquam peccare potuit, vel errare, vt ostẽdit Magister lib. 3. d. 12. Dicat ergo de ecclesia. *Qui fundasti terram super stabilitatem suam*, &c. Quia ecclesia super Christum fundata per martyres fuit roborata, & per sanctos doctores illuminata, vt sic fulta a veritate inclinari non possit. Quod pulchrè deducit Greg. super illo verbo Iob 9. Qui fecit Arcturũ, & Orionem,

Ecclesia fundabat est stabiliter.

Gregor. 9 mor. c. 6.

Arcturus significat ecclesiã. Apoc. 1.

nem,& hyadas,&c.dicens.Quid namque Arcturi nomine qui in cęli axe constitutus septem stellarum radijs fulget: nisi ecclesia vniuersalis exprimitur: quæ in Ioãnis Apocal.per septē ecclesias, septemq; candelabra figuratur? Quæ dum dona in se septiformis gratiæ spiritus continet: claritate summæ virtutis irradians, quasi ab axe veritatis lucet. Pensandū quoque est, q Arcturus semper versatur, & nunquam mergitur, quia sancta ecclesia persecutiones iniquorū sine cessatione tolerat, sed tñ vsq; ad mūdi terminū sine defectu perdurat, Sæpe namq; reprobi eam vsq; ad internetionem persecuti sunt, quasi hanc se funditus extinxisse crediderint. Sed eo multiplicius ad statum suæ rectitudinis redijt, quo inter manus persecutorū moriendo laborauit. Arcturus ergo, dū versatur, erigitur, quia tunc ecclesia valentius in veritate reficitur, cū ardētius pro veritate fatigatur. Et statim subdit quomodo per martyres roboratur, d. Vnde apte quoq; post Arcturum Oriones subdit. Oriones quippe in ipso pondere tēporis hyemalis oriuntur: suo quoq; ortu tempestatus excitãt, maria terrasq; perturbãt. Quid ergo per Oriones, nisi martyres designãtur? Qui dum sancta ecclesia ad statū prędicationis erigitur: pōdus persequentiū, molestiasq; passuri: ad cęli faciē quasi in hyeme venerunt. His etenim natis mare, terraq; turbata est: quia dū gētilitas mores suos destrui apparēte illorum fortitudine doluit in eorū nece non solū iracūdos ac turbidos, sed ēt placidos erexit. Oriones ergo celū edidit, cū sancta ecclesia martyres misit: qui dum loqui recta rudibus ausi sunt: omne pōdus ex frigoris aduersitate pertulerūt. Et statim subdit quō per doctores illuminatur, d. Bene aūt post Oriones hyadas subdit: quæ inuenescente verno vel vere, ad cęli faciē prodeūt, & cū sol iam caloris sui vires exerit ostendunt. Illius quippe signi initijs inherent, q sapientes sęculi taurū vocant, ex quo augeri sol incipit: atq; ad extendenda diei spacia feruentior exurgit. Quid itaq; post Oriones hyadū nomine, nisi doctores sanctę ecclesiæ designantur? qui subductis martyrib. eo iam tpe ad mundi notitiā venerãt: quo fides

Oriones significãt martyres.

Hyades significãt doctores.

B clarius elucet, & repressa infidelitatis hyeme, altius per corda fideliū sol veritatis calet: qui remota tempestate persecutionis, expletis noctib. longis infidelitatis, tunc sanctæ ecclesiæ exorti sunt: cū ei iã post vernum crudelitatis lucidior annus aperit. Et infra prędicta recolligēdo, ait. Vir igit sanctus redēptionis nostræ ordinē contēplatus admirãs exclamet, dicēs, Qui extendit celos solus, & facit Arcturū, Oriones & Hyadas. Extensis.n. cœlis, dñs formauit Arcturū: quia in honorem deductis apostolis in cęlesti couersatione formauit ecclesiã. Formatoq; Arcturo fecit Oriones: qa roborata fide vniuersalis ecclesiæ, contra procellas mūdi edidit martyres. Editisq; Orionibus protulit hyadas: quia conualescentibus contra aduersa martyribus ad infundendam ariditatem humanorum cordium doctrinam contulit magistrorum, &c. Ex quibus omnibus patet, qualiter ecclesia stabiliter est fundata, quod alijs hic verbis notans psal. dicit, Qui fundasti terram super stabilitatem suam,&c.

Ecclesia qualiter fundata fuit.

F

G

Abyssus sicut vestimentum amictus eius super montes stabunt aqua. 1760

HIc incipit agere de elemento aquæ. Circa qđ quatuor agit: quia ostendit primò aquarū quantitatem, secundò earū qualitatem. ibi. *Ab increpatione.* tertiò earum ęqualitatem; ibi. *Ascendunt.* quartò stabilitatem: ibi. *Terminum posuisti.* Quãtũ ad primum sciendū, & elementum aquę q̃ sit grande maximè apparet in mari Oceano, q abyssus dr propter ipsius nimiã profunditatē. Hoc aūt mare circundat terrã ab omni latere, excepta vna parte, quæ discooperta seruatur à Deo propter habitationem hominum, & aliorum animalium, quę in aqua uiuere non possunt. Existimandum.n. est de mundo ad modum unius oui: quod in medio habet vitellū rubeum, & istud vndique circundatur albugine: albugo autem pellicula: sed pellicula cortice: sic est de mundo Elementum.n. terrę consistit: cuius centrum quasi equaliter distat ab omni parte superficiei terrę. Qđ dico quasi: quia superficies terrę non est ex toto plana: quia hēt montes, & valles.

H

Aqua terrã circundat.

Sed

Altitudo vel attenditur penes instantiam à centro.

Sed talis inæqualitas modicum q d est respectu tanti corporis, vt est elementū terræ. Aquæ aūt imaginetur albugo oui q̄ vndiq; circundat vitellum rubeum, quia elementum aque siue ipsum mare Oceanum vndiq; terrā circundat, & naturaliter tn̄ esset super vnam partem terræ sicut supra aliā, quia cū sit corpus graue, naturaliter appetit centrū, & cū sit corpus fluxibile, partes superiores aquæ circūcirca æqualiter distarent à centro terræ. Sed Deus sua ptāte ligat istas aquas maris, ne totam terrā cooperiant (vt dictum est) pp habitationem hoīum. De isto ergo mari Oceano sub noīe abyssus dicit, q abyssus est amictus eius, .s. terræ, & hoc sicut vestimentum, quia ex omni parte operit terrā, ut dictum est. Corpus enim aquæ est totum sphæricum circa cētrum terræ, ut dictum est, & sic est uestimentum terræ, quia ipsam vndique operit. Et uide aliud mirabile, q Deus facit circa istud elementum, quia super montes stabūt aquæ. Quod sic intelligit Rabbi Salom. q aquæ maris Oceani sunt altiores oībus montibus terræ. Qđ utique verū est, quo ad supremā ipsarū partem, qa ubi terrā circundāt, nō impedit à sua fluxibilitate naturali, terram cooperirent, & earū superior superficies magis distat à cētro terræ, q̄ aliqua pars terræ. Pōt ēt & aliter intelligi de aquis, quę per calorē solis eleuantur sursum, & in nubibus ligantur: vt inde fluentes terrā irrigent, q̄ aquę in nubibus ligatę sine dubio altiores sunt, & magis distantes à centro terrę q̄ montium summitates. Et sic intelligit hic Psal. d. ***Super montes stabunt aquæ*** .s. in nubibus ligatę, qa Iob 26. Qui ligat aquas in nubibus, &c. Per hoc autē vult ostendere Ps. mysticè, q abyssus, .s. diuinorum iudiciorum nobis occultorum, terrā ecclesię circundat. Quę diuina iudicia sunt vt abyssus tātæ profunditatis, q illa non solū super alios, sed ēt supra seipsum nullus mortaliū cognoscere potest, q notabat Psalmista Psal. 35. d. Iudicia tua abyssus multa. Quę dn̄i iudicia terrā ecclesię circundantia, sub nomine abyssus nobis incerta ondit Greg. 26. li. mor. cap. 9. d. Quis hoīum iudicia diuina discutere pō:? Multos. n. uidemus quo

Aqua montib. sunt altiores.

Abyssus dn̄r iudicia Dei.

A tidię, q iustitię luce resplendent, & tn̄ ad finem suum nequitię obscuritate tenebrantur. Et multos cernimus peccatorū tenebris obuolutos, & inde iuxta uitę suę terminum repente reddi luci iustitię liberos. Multos ēt nouimus semel inuentam ui am iustitię illibatē usq ad obitū tenuisse. Et plerosq; conspeximus vsque ad exitum cępta semel crimina sine cessatione cumulasse. Quis verò inter ista iudiciorum nubila mentis suę radiū mittat, ut aliqua consideratione discernat, uel qs perduret in malo, uel qs aliquo B perseueret in bono, uel qs ab infimis cōuertatur ad summū, vel qs à summis reuertatur ad infima? Latent hęc sensus hominū: nec quicq̄ de cuiuslibet fine cognoscitur, qa diuinorum iudiciorū abyssus humanę mētis oculo nullatenus penetratur. Videmus namque, q illa Deo aduersa gentilitas iustitię luce perfusa est, & uidemus dudū dilecta Iudęa, q pfidię nocte est cęcata. Scimus ēt, q latro de patibulo trāsiuit ad regnū: Iudas aūt de apostolatus gloria est lapsus in tartarum. Rursumq; qa aliqū fortes, q̄ cęperint, non mutantur, & ad latronem aliū C nouimus peruenisse ad supplicium, & apostolos percepisse propositū, qđ desiderauerunt regnū. Video Apostolum de illa persecutionis sęuitia ad gratiā apostolatus uocatū, & certe iam de illo dn̄ica uoce dictū: Vas electionis est mihi iste. Et tn̄ adhuc inter iudicia Dei occulta formidat reprobari, d Castigo corpus meū, & in seruitutē redigo, ne forte cū alijs pręD dicauero, ipse reprobus efficiar. Vę ergo miseris nobis, q de electione nostra nullam adhuc Dei uocem cognouimus, & iā in ocio quasi de securitate torpemus. Debet profectò non solum in spe esse securitas: sed etiam terror in conuersatione, ut & illa certantes foueat, & ista torpentes pungat. Et hęc omnia notans Psalmista, dicit quòd abyssus, .s. diuinorum iudiciorum, terram ecclesię undequaq; ut uestimentum operit, dicens, ***Abyssus sicut vestimentum amictus eius. Sed super montes stabunt aquæ.*** Per montes intellige beatos angelos, ut patet vers. 1166. & 1552. Et isti non circundantur abysso tali, quia operti sunt sapientia Dei, q̄ per

Quis bene uiuēs male moritur, & econtrario.

Act. 6.

1. Cor. 9.

do stante spiritu ossa illa ad vitam sunt reducta. Sic conformiter & in pœnitentiæ campo anima, quæ est ad modũ ossis arida, & dura, stãte spiritu sancto, ad gratiam vitæ reducitur, &c.

1763 *Terminum posuisti, quem non transgredientur: neque conuertentur operire terram.*

HIc notat aquarum stabilitatẽ. Quã uis enim aqua de sua natura nullã habeat stabilitatem, sed semper fluat ad bassum: Deus tñ ad libitum ei ponit terminum, ne fluat, sicut fecit in transitu maris filiorũ Israel, vt hr Exo. 14. Erat. n. aqua quasi murus à dextris eorũ, & sinistris. Et sicut fecit in trãsitu Iordanis tpe Iosue, vbi aquæ, quæ desuper erãt, in vna mole steterunt. Et sicẽt facit hodie aquis maris Oceani, quæ multo altiores sunt quam sit terra, quia magis à centro terre distant, q̃ aliqua pars terræ, vt dictum est versic. 1760. Et tñ dñs posuit eis terminum, ne cooperiant terram, vt hoĩes & animalia viuere possint. Per hoc vult Psal. ostendere, q̃ abyssis siue aquis persecutionũ ecclesiæ Deus ad libitum imponit terminum & mensuram, vt, s. non tñ excrescant, vt ipsam terram ecclesiæ operiant ex toto, vel submergant, quinimo ipsas terminat vt sua voluntas dictat. Et hoc est quod ait Glo. *Terminum posuistis eis*, s. finem posuisti persecutionibus ecclesiæ, ipsos persecutores, s. reges, principes, & imperatores ipsi ecclesiæ subijciendo per fidem. *Neque conuertentur operire terram*, s. ecclesiæ. Quia etsi leues fluctus insurgunt, terram tamen ecclesiæ diluuio non operiunt, vt iam liceat ecclesiæ liberè prædicare Et si ei perstrepsit adhuc, & murmurant pagani, sonitus littorum audio, diluuium non perhorresco. Conformiter loquitur Greg. lib. 28. mor. c. 16. exponens illud Iob 38. Huc vsq; venies, & non procedes amplius, d. Quia nimirum iudicij occulti mensura est, & q̃n persecutionis procella prosiliat, & quando conquiescat, ne aut non exagitata electos nõ exerceat, aut non moderata in profundum mergat. Cum verò notitia fidei vsque ad persequentes extenditur, turbati maris tumor sedatur. Ibique fluctus suos mare, frangit, quia ad cognitionem veritatis veniens, omne, quod nequiter egit, erubescit. Fracta quippe vnda in se colliditur, quia cognita nequitia per cognitionem sui cordis accusatur, & quasi ipsam vim, quam intulerat, recipit, quia de prauitate quam gesserat, reatus sui stimulos sentit. Vnde per Paulum quibusdam dr. Quem fructum habuistis, in quibus nunc erubescitis? Ac si diceret, Quid se in altum fluctus vestræ prauitatis extulerunt, qui nũc in semetipsis fracti, vnde peruersos vos inflammauerunt, conuersos nunc confundunt? Conformiter omnibus tẽtationibus & aduersitatibus terminum, & mensuram Deus ponit, ne supra vires nostras ascendant, & mẽtem submergant, vt ostendit Greg. lib. 9. mor. c. 34. d. Pius conditor noster cum viribus nostris flagella moderatur, ne per virtutem pœna transeat, & per astutiam dæmonũ humanam infirmitatem excedat. Vnde & bene per Paulum dr, Fidelis autem Deus, qui non patietur vos tẽtari supra id, quod potestis: sed faciet cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere Nisi enim omnipotens Deus cum viribus tentationem modificet, nullus profectò est, qui malignorum insidias non corruens portaret: quia, si mensurã tentationibus iudex non præbet, eo ipso protinus stãtẽ deijcit, quo ultra uires onera imponit. Et hoc est quod hic ait Psalmista: *Terminum posuisti, quẽ non transgredientur*, &c.

Glossa. *Persecutiones ecclesiæ terminat Deus vt vult.* *Aduersa terminat Deus.* *Iosue 3.* *Rom 6.* *1. Cor. 10*

1764 *Qui emittis fontes in conuallibus: inter medium montium pertransibunt aquæ.*

HIc adducitur rõ laudis diuinæ ex debita prouisione uiuentium. Et diuiditur in tres partes, quia primo ostẽditur debita prouisio uitæ eorum, qui habitant in terra: secundo eorum, qui habitãt in aquis: ibi, *Hoc mare*: tertiò quo ad prouisionẽ utriusq; naturæ: ibi, *Omnia à te expectant*. Quantum ad primum, quò ad uitã corporalem eorũ, quæ habitant in terra, duo præcipuè requiruntur, s. sufficientia ciborũ, & alternatio tẽporum, quæ duo hic ostẽdit, secundum ibi, *Fecit lunam*. Ad productionem autem ciborum requiritur, q̃ terra aquis irrigetur.

Et ideo primò ostendit præuidentiã Dei circa irrigationem terræ: secundo ex hoc ostẽdit fructum oriẽtem ex terra: ibi, *Producens fœnum*. Circa primum sciendum, ꝙ duplices sunt aquæ, s. inferiores, quæ de terra oriũtur, & superiores, quæ de nubibus stillãtur. Vnde primò agit de primis: secundò de secũdis: ibi, *Rigans montes*. Circa primum duo facit, quia primò ostẽdit aquarũ ex terra productionẽ: secundò ꝑponit ipsarum ad vitã ampliationem: ibi, *Potabunt omnes*. Quantũ ergo ad primũ sciẽdum, ꝙ cõiter in pedibus mõtium quidã fontes oriũtur, ex quibus magna flumina crescũt. Flumina aũt valles faciunt, & per valles transeunt. Et hoc est, quod ait, *Qui emittis fontes in conuallibus*, &c. Ad intelligendum aũt, quõ ex terra fontes oriãtur aquarum, cum terra sit infra elementum aquæ, & aqua naturaliter sit supra terrã, sciendum, ꝙ ariditas terræ est causa dissolutionis terræ, quæ terra ex ariditate in puluerem conuertitur. Et hinc est, ꝙ in æstate multiplicantur pulueres, quia terra tũc aridior est q̃ in hyeme. Ne ergo terra ex toto pp ariditatẽ dissolueretur, miscuit Deus aliquas partes aquæ cũ elemẽto terræ, quæ magis in visceribus terræ occultantur, quia calor solis arefaciens terrã, nõ sic penetrat interiora terrę sicut tangit superficiem. Et hinc est, ꝙ quanto amplius & profundius cauatur, plus de aqua reperitur. Et hoc est, quod dr̃ Psal. 135. Qui firmauit terram super aquas. Aqua ergo infra terram violenter inclusa, quærit sibi venas terræ, & meatus, vnde possit exire, & tales aquarum meatus, fontes vocantur. Per hoc. n. vult ostẽdere Psal. ꝙ gratia Spiritussancti ex prædicatione Apostolorũ processit ad irriganda humilium corda. Vbi nota, ꝙ per fontem aquæ intelligitur gratia Spiritussancti, teste Christo Io. 4. d. Qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ viuæ salientis in vitam æternam. Per valles aũt humiles designantur, & pœnitentes. Ps. 83. Ascensiones in corde suo disposuit in valle lachrymarum. Per montes aũt significantur Apostoli, & sancti prædicatores, vide vers. 1016. & 1170. Sic ergo Deus emittit fontes in cõuallibus, quia superbis resistit: humilibus autem dat gratiam.

Aquę duplices.

Fontes quõ ex terra possunt oriri.

Aqua intra terrã includitur.

Valles significant humiles.

E Io. 4. Sed inter medium mõtium pertransibunt aquæ, quia ex doctrina Apostolorum, & aliorum prædicatorum aquæ gratiarum ad humiles peruenerũt. Vel idem sunt conualles, & montes, quia oĩs humilis altus est conuersatione mentis, qua habitat in cęlis. Et istã sñiam ponit Glo. hic d. *Qui emittis fontes in conuallibus*. i. fontes aquę viuę salientis in uitam ęternam, i. gratiarũ Spiritussancti, in cõuallibus, i. in humilibus, qui & montes pp spiritualem altitudinem dñr, conualles aũt propter spiritus sui humilitatem. Et est F sensus. De humilibus subditis gratię, etsi sint montes spũali altitudine, fluunt fontes Spiritussancti, qui super humilem, & quietũ quiescunt. Dicit Magister de propriet. rerũ in cap. de fonte, ꝙ in Ægypto est quidã fons, in qua faces accensæ extinguuntur, & accenduntur extinctæ. Talis fons est gratia Spiritussancti, quia qui est accensus, s. qui se reputat luminosum, & igne charitatis accensum, per superbiam statim extinguitur, quia in eo omnis gratia Spiritussancti amittitur: sed ille qui se reputat extinctum, s. humilis, accenditur, & inflammatur. Vel per istos fontes G intellige Apostolos: quos Deus misit ad conualles, i. ad gentes quę erãt ualles per vitæ fœditatem, per terrenam cupiditatem, & per cultus uanitatẽ. Nec immerito Apostoli fontes dñr, qm̃ ſm Isidorum 13. etymol. Fons est caput aquæ nascentis, dictus fons quasi aquas fundens. Et ideo per fontes intelliguntur Apostoli, qui erant caput aquæ gratiæ nascentis in mundo. De quibus dicitur Exo. 15. quòd in Helim erant duodecim fontes aquarum, idest, Christo adhærentium. Nam H Helim interpretatur fortis eorum, & significat Christum, qui dicit Io. 15. Sine me nihil potestis facere. Et aquę istorum fontium habent triplicem prærogatiuã. Primò in copiositate, quia in omnem terram exiuit sonus eorum. Psalm. 18. Dicit Vitruuius lib. 7. de architectura, ꝙ aquæ fluẽtes de saxo rubeo sunt copiosæ, & bonæ, Tales istę fuerunt. Nam saxũ est Christus. 1. Cor. 10. Petra autem, &c. Et Deut. 32. ut sugeret mel de petra, oleumque de saxo durissimo. Erat autẽ hoc saxum rubeum, quia proprio sanguine rubricatũ.

Gratia humilibus datur.

Glossa.

Fons in Aegypto faces extinguens, gratiam Spiritussancti signat.

Fontes dicuntur apostoli.

Aqua significat doctrinã apostolorum.

Vitruui.

secundum

Gal. 1. secundum illud Apostoli. Ego autem nó ab homine illud accepi, s. euangelisi, sed per reuelationẽ Iesu Christi. Et ideo istæ sunt aquæ bonę & copiosæ. Nu. 20. Egressæ sunt de petra aquæ largissimæ, ita vt oĩs populus biberet, &c. Et Ps. 77. Eduxit aquam de petra, & eduxit tanquam flumina aquas. Secũdò ex sui puritate, erãt enim isti fontes purissimi. Dicit Auic. 1. can. quòd aquæ fontium sunt cæteris aquis meliores, fontium inquã terræ, quæ est ab omni extranea dispositione aliena, idest, ab omni infectione, & putrefactione. Sic erant isti fontes Apostolorum liberi ab omni infectione extranea peccati mortalis. Ezechiel 32. Purissimas reddam aquas eorum, imò & vt puriores essent aquæ fluentes ab ipsis, oẽs sordes rerum temporaliũ abiecerunt. Vnde & Petrus ait. Argentum, & aurum non est mihi. *Act 3.* Hæc enim temporalia istam aquam viciant. Quia sicut dicit Auic. 1. can. Aquæ vbi miscetur substantia metallina, omnes malæ sunt. Et sicut dicit Vitruuius vbi sup. Vbi aurum, argentum, & metalla fodiuntur, sicut in minerijs istorum fontes inueniuntur copiosi, sed maximè vitiosi, sic & doctrina, quæ de corde procedit circa istas diuitias occupato, licet quandoque possit esse copiosa, tamẽ semper est vitiosa. Num. 2. Hi sunt fontes aquæ contradictionis, quia tales quod verbis prædicant, moribus impugnant. Tertiò ex sui vtilitate. Dicit enim Vitruuius vbi supra, quòd aquæ, quæ sub radicibus montium oriuntur, sunt vberiores, frigidiores & salubriores. Sic in proposito. Nam mons est ecclesia, secundum illud Psalm. 67. Mons, in quo beneplacitum est Deo, habitare in eo. Huius montis radix, & origo dicitur esse charitas Eph. 3. *Ephes. 3.* In charitate radicati, & fundati. Hæc autem Apostolorum doctrina ex magna charitate processit. Phil. 1. Testis est mihi Deus. quomodo cupiam vos esse in visceribus charitatis. Et ideo istę aquę sunt frigidissimæ ad extinguendum feruorem inordinatæ concupiscentiæ, saluberrimæ ad curandas omnes infirmitates tam corporis quàm animę. Ezec. 47. Erant pisces multi postquam venerant il luc aquę istę, & viuent.

A *Potabunt omnes bestiæ agri, expectabunt onagri in siti sua.* 1765

HIc applicat istas aquas ad usus viuentium. Et primò ad vsum bestiarum, secũdò ad usum volatilium, ibi, Super ea volucres. Quantum ad primũ sciẽdum, ꝙ inter animãtia, quæ habitant in terra, bestię sunt maioris potus, quia magis abundant in calore naturali: quo humidum intrinsecum consumitur. Et inter alias bestias onagri sunt amplioris caloris. Et ideo volens Ps. ostendere, ꝙ Deus *Onagri.* B sufficienter parat potum oĩbus animalibus habitantibus in terra, exemplificat de bestijs, inter quas specialiter ponunt onagri, dicens, ꝙ Deus sic abundè oĩbus potum ministrat, ꝙ potabunt oẽs bestię agri, & expectabũt onagri in siti sua. Expectabunt sufficiẽter saturare sitim suã. Vel extinguẽt sitim suam. Per hoc vult ostẽdere ps. ꝙ ex doctrina prędicationis Apostolorum, s. sanctorum euãgeliorum oẽs tam gentiles q̃ Iudęi biberedebent idest, ad doctrinam euangelicã conuerti, & ipsam cordialiter desiderare, sed differenter, C quia ad Christi fidẽ gentes prius conuerterentur, Iudęi aũt expectabunt cõuerti vsque in finem sęculi. Ad cuius intellectum sciendum, ꝙ per bestias intelligit gentilem populum qui colendo idola, & Deum non cognoscendo viuebant bestialiter. *Bestiæ signãt gentiles.* Psa. 48. Homo non intellexit, cõparatus est iumẽtis insipientibus, &c. Sed per onagrum populus Iudaicus intelligitur. Qm̃ vt dicit Mag. de propriet. Onagri nascentibus marib. inuidẽt, & ne generare possint, dentibus testiculos eis abscindunt. *Onager signãt Iudæos.* Quod naturaliter cognoscentes D mares nati, à patribus recedunt, & ad alia loca procedunt. Sic & conformiter Iudęi videntes Apostolos ex eis natos esse mares, & virtuosos, & viriles ad alios per prędicationem Christi generandos in fide, ipsis inuiderunt, & virtutem generandi alios fideles, scilicet, loquelam, quam multipliciter eis auferre conati sunt. Vnde Actuum 4. vocantes Apostolos, eis pręceperunt ne omnino loquerentur, nec docerent in nomine Iesu. Quod videntes Apostoli, dimissis patribus, ad gentes processerũt.

Et per consequens ipsos Iudæos hodie venatur diabolus: qui, dr leo quærens, quē deuoret. Vnde populo Iudaico sub nomine onagri dr, Venatio leonū onager in eremo. De Gentib. ergo ad prædicationē Apostolorū conuertendas, d. *Potabunt omnes bestiæ agri*, i. ex omni gñatione Gentiliū fidem Christi desiderabūt, & recipient. Hoc fuit figuratū Petro in lintheo de cœlo ter submisso quatuor initijs, in quo erant oīa animalia. De quib. dictum est Petro, Macta, & manduca. Petrus enim primus Apostolorum significat oēs Apostolos, & prædicatores. Vas submissum plenū animal. b. est cœtus populi gētiliū bestialiter viuentium. Et dictū est Petro de illis. Macta, & manduca, quia oēs illos mactat Petrus in eo φ mali sūt, & manducat, in corpus ecclesiæ traijciendo. Et vide modū, quo ipsos conuertendo manducat. Nā illud vas quatuor initijs submissum est: ad figurandum quatuor partes orbis: quib: prædicādū erat euangelium, & hoīes baptizādi. Ter submissum est: ut in noīe trinitatis baptismus staret. Et uide p quos, s. p apostolos, qm ex ternario, & quaternario numerus duodenus cōsurgit, q est numerus pdicatorū, duodecim. n. Apostoli electi sunt à dño, quorū pdicatione totus orbis peragraret, cuius quatuor sūt partes, q in noīe trinitatis vocātur vt inde ecclesia congregetur. Sed de Iudæis solū in fine mūdi conuertēdis dr, *Expectabant onagri in siti sua*. Vbi glo. i. Iudæi. Quia has aquas scripturarum & fidei disterūt bibere vsque in ultimum tempus. Et sic sitim patientur usque ad illud tempus.

Eccl. 13.

Act. 10.

Cur vas quatuor initijs submissum, & cur ter.

Nota.

1766 ***Super ea volucres cœli habitabunt: de medio petrarum dabunt voces.***

HIc agit de usu aquarum quo ad volatilia Duplex est. n. genus auium: quia qdam sunt aquaticæ, q in agris vel fluminib. habitant, sicut cygnus, & quædā sunt nemorosę, q in arborib. vel in petris nidificāt. De primis ait. *Super ea volucres cæli habitabūt*. De alijs verò auibus, quæ, s. veniunt ad aquas ad bibendū, & postea recedūt cātando, dicit, *De medio petrarum dabunt voces*. Inter .n. cæteras

E aues nidificātes in petris, aquila dr principalior. De qua dr Iob 39. In petris moratur, & in cæris rupib. Et ideo cum ipsa aquila sit regina auiū quæ morantur in terra, p ipsam cæteræ aues intelligūtur, quæ postq potauerit, ad nidum suum in petris factū rediens, volitat clamādo. Et hoc est. φ ait. *De medio petrarum dabunt vocem suam* Littera aūt Hebraica hēt, De medio ramorū. Et tūc per illas intelligit aues in arborib. nidificātes. Per hoc vult Psal. ostendere, φ super ea, q dicta sunt, s. super aquas scripturæ, & dicta

F Apostolorū, habitant non oēs, sed solum spirituales, qui significantur p uolucres cæli. Volucres. n. qnq; significant superbos, præsumptuose in altū volare cupiētes, & alios suppeditare. De quib. vide sup. vers. 89. Aliqñ vero significāt homines spirituales mēte conuersantes in cælis, more Apostoli dicentis, Nostra conuersatio in cęlis est. Vel per volucres cęli intellige pęnitentes. Nā volucris idem est, φ auis. Auis aūt dr ab a, φ est sine, & vis, quasi sine violentia. Et sic significat statū pęnitentiæ, q non uiolenta dēt es-

G se, sed uolūtaria. Et tales aues, vel uolucres de medio petrarū dant voces, quia non sua proferunt, sed solū illa, quæ petræ. i. Apostoli, & prophetę prædixerūt. Et hoc est, φ ait gl. *Super ea volucres cęli habitabunt*, i. super mōtes, Prophetas, & Apostolos, volucres cęli, i. spiritualia corda. Ideo enim addidit *cæli*, vt notet sanctos: habitabūt, quia ibi petras inuenient, i. fundamentum pręceptorum. Sicut enim illa una petra uerbū Dei Christus est, sic multa verba Dei, multę petrę sūnt. Et istæ petrę sunt in montibus.

H Sed ne putes has volucres suā sequi uoluntatem: ideo addit dicens, quia dabūt voces de medio petrarum, idest, non de suo: sed de auctoritate verborum Dei, in quibus sonat petra Christus, a quo etiā sui dicuntur petræ.

Aquila.

Nota.

Volucres dicuntur homines spirituales.

Auis et statust pęnitētia.

Rigans montes dē superioribus suis: de fructu operum tuorum satiabitur terra. 1767

HIc agit de aquis superioribus, quæ de nubibus descendunt. Calore. n. solis uapores aquei sursum eleuantur, &

con-

condensantur in nubibus, vt opportuno tpe compluāt terrā. Et quia aqua pluuia lis fœcundior est q̄ sit aqua fluminis, vel fontis, vt dictum est versi. 690. hinc est, ꝙ plura gignit ad nutrimentum animaliū, quàm aqua inferior. Et hoc, quod ait, *Rigans montes de superioribus suis*, idest, de aquis, quę sunt in nub. b⁹ superioribus. quæ aquæ mirabiliter terram fœcūdant, ideo, *de fructu operum tuorum*, idest, de effectu pluuiæ, quæ est opus tuum, *satiabitur*, idest, fœcundabitur. Per hoc vult ostēdere Psalmista ꝙ Deus repleuit terrā ecclesiæ fidelibus, quia primò corda Apostolorum, qui montes dr̄, Spiritusancto desuper misso, rigauit: per quorū postea prædicationem terra per totum mūdum dilatata fœcundata fuit. Rigare enim dr̄ Deus corda nostra, qn̄ gratiam suam desuper immittit, uel prædicationem fidei spargit per orbem. Sic enim rigati fuerunt mōtes prophetarum primò, & Apostolorum, & per ipsos alij ut ostēdit Gregor. super illo uerbo Iob 5. Vniuersa De⁹ aquis irrigat, d. Possunt uniuersorum nomine ipsæ morum dissimilitudines designari. Alius namque elatione erigitur, alius pondere timoris inclinatur &c. Vel ipsos irrigauit, quando per Spiritumsanctum docuit omnem ueritatem. Vnde Grego. in homil. de Pētecoste, ait. Libet, fratres charissimi, oculos fidei in virtutē Spiritussancti attollere, &c Sic enim irrigata terra fructu satiatur, quia paulatim de uirtute proficit in uirtutem. Quarum uirtutum fructificationem paulatim de gradu ad gradū procedere ostendit Christus, d. Terra ultro fructificat, primò herbam: deinde spicam, deinde plenum frumentum. Quod exponit Grego. ad propositum lib. 22. cap. 20. dicens, Ecce ueritatis uoce, &c. unde uersic 222.

Prædicatione Apostolorū terra est saturata.

Rigare corda.

Greg. li. 6. mor. c. 7.

1768 *Producens fœnum iumentis: & herbam seruituti hominum.*

HIc ostendit fructum diuina prouidentia ex terra productum, & ex arboribus, quæ de terra nascūtur. Et primò agit qūo isti fructus deseruiunt uitæ hominum. Secundò qūo uitæ auium, & animalium, ibi, *Saturabuntur*. Ad uictum

A autem hominum tria requiruntur, scibus, potus, & condimētum. Et sic primò agit de cibo: secundò de potu, ibi, *Vt educas*. Tertiò de condimento, ibi, *Vt exhilaret*. Quantum ad primum sciēdum, ꝙ hic fœnum, & herba pro eodem accipiūtur, & similiter iumentum, & homo, quia homo per peccatum uersus est in iumētum. Psal. 48. Homo, cùm in honore esset &c. Dicit ergo, ꝙ Deus est producēs de terra fœnum iumentis, idest, hominibus peccatoribus, quia herbæ nascentes ex terra sunt ad usum, & seruitium hoīum. Et hoc B alijs uerbis repetit, dicens, *Et herbam seruituti hominum*. Per hoc vult ostendere Psal. ꝙ prædicatoribus euangelij liberè est subueniendum, & hoc anteq̄ petant. Vn̄ dr̄a est inter pauperes mendicantes, & doctores euangelizantes Quia primis est dandum, qn̄ petunt, quia te quærere debent, non tu illos. Secundis autem dandum est antequam petant, quia tu illos quærere debes Hoc. n. est quasi debitū: illud aūt magis quasi gratiosum. Prædicatores enim per iumēta significātur, quia sunt iuuamēta infimorum. Ideo si te iu-C uāt, & tibi seruiunt, ex debito mercedē, quò uiuere possint, obligaris eis dare, et illis non petentibus. Et hoc sentit glo. d. *Producens fœnum iumentis*, i. prædicatoribus seruis hominum pro Christo, ut de Euangelio uiuant, qui Euangelium annunciant. Vnde consequenter exponit, quod dixerat, *Et herbam seruituti hominum*, i. temporalia bona seruituti prædicatorum, qui sunt serui hoīum pro Christo. Hæc sunt iumenta, quibus merces debetur, quia seruiunt. De quibus dicitur, Nō alligabis os boui triturāti. Et dignus D est operarius mercede sua. Debentur. n. prædicatoribus tēporalia, qui largiūtur spiritualia. Vnde Apostolus ait, Si seminamus uobis spiritualia, magnū est, si uestra carnalia metamus? De istis. n. dr̄, Beatus qui præoccupat uocē petentis, i. qui intelligit super egenum, & pauperem. Et sequitur ad propositum. Non enim ita debes agere boui trituranti: vt mendico transeunti, illi enim, i. mendico das, quia scriptum est. Omni petenti te, tribue. Huic etiam non petenti dare debes. Vide ergo, ne sic egeat miles Christi, ut

Prædicatoribus dāda sūt necessaria, etiā non petētibus.

Glossa. August.

Deuter. 25.

Luc. 10.

1. Cor. 9

Luc. 6.

petat: te iudicet, i. damnabilem ostendat, antequam petat. Sicut. n. dr de illo, qui quærit, de omni petenti, sic de illo, quem tu quærere debes, dr, Desudet eleemosyna in manu tua, donec inuenias iustum, cui des. Omni petenti ergo, quicunque sit, da: agnoscés in eo, cui des. Sed multo magis da seruo Dei, militi Christi et nō petenti. Hæc glo. Ex quibus apparet, q prædicatoribus, & militibus Christi non licet mendicare: sed auditores sponte nō petenti necessaria debent tribuere. Quid ergo dicemus de mendicantibus religiosis, prædicatoribus? Respondeo: q si præueniantur in necessarijs, mendicare non debent, si autem non præueniantur, tanto amplius merentur, quia & stipédium lucrantur prædicando, & consequenter laborant mendicando. Notat tamen quilibet prædicator, quòd (vt dicit Greg.) prædicator non debet prædicare vt alatur, sed ali vt prædicet.

Eccl. 29. *Prædicatori an liceat mēdicare. Quæstio. Respon.*

1769 *Vt educas panem de terra, & vinum lætificet cor hominis.*

HIc agit consequenter de potu necessario vitæ animalium. Tn notandum, q ista pars prima istius vers. vr esse finis præcedentis versic. quasi dicat, Ideo enim producit fœnum, & herbam de terra, ut inde educat pané ad uitam hoīum necessarium. Sicut enim per pecuniā intelligitur omne medium transmutationis in emptionibus, & uenditionibus, sic per pané intelligitur omnis cibus ad uitam necessarius. De potu auté sequitur, *Et vinum lætificet cor hominis*. Vinum. n. naturaliter est lætificatiuū, quia sanguinem generat. Complexio aūt sanguinea lætitiā parit. Per hoc aūt vult Psal. ostendere, q ad vitam spiritualem hoīum nutriendam Deus de terra, idest, de beata virgine Maria, quæ terra dr, Esa. 45. Aperiatur terra, & germinet saluatorem. vide ucr. 1446. & 1455. Deus nobis eduxit panem spiritualem & uinum. Panis est ipse Christus, qui de seipso ait, Ego sum panis uiuus, q de cęlo descendi, &c. Si quis manducauerit ex hoc pane, uiuet in æternum. Per hoc vult dare differentiam inter manna datū patribus, & corpus Christi, quia illud manna solum erat panis figuratiuus corporis Christi, corpus auté Christi est panis vitæ figuratus. Sed circa hoc Aug. super Ioan. mouet dubium. Sed nunquid nos morimur, qui nō manducamus panem descēdentem de cœlo? Sic etenim patres, qui manducauerunt manna, mortui sunt: sicut & nos sumus morituri, quā tū attinet ad mortem huius corporis visibilem, atq; carnalem, quantum aūt attinet ad mortem spiritualem, qua patres istorum mortui sunt: Manducauit manna Moyses, & multi, qui dño placuerūt, & mortui nō sunt, quia uisibilem cibum spūaliter intellexerūt, & spūaliter gustauerunt, ut spūaliter satiarentur. Nam & nos hodie accipimus uisibilē cibum, sed aliud est sacrm, & aliud uirt⁹ sacri, quod multi de altari accipiūt, & accipiēdo moriuntur. Vnde Apostolus. Iudicium sibi manducat & bibit qui indignè accipit. Panem ergo cœlestem spūaliter manducare est, innocentiam ad altare portare, peccata etsi sint quotidiana, nō sunt mortifera, &c. Hic est ergo panis quem Deus eduxit de terra, i. Christi corpus, quod ex uirgine Maria formauit. Et ad hoc manifestandum ipse Christus se nobis manducandum sub specie panis in sacro reliquit. Vel per terram significantur prædicatores rōne stabilitatis, & cōstātię, & rōne fertilitatis, quia fructum spiritualem animarum producūt. Psal. 84. Dñs dabit benignitaté, & terra nra, s. stabiles prædicatores dabit fructū suū. De hac ergo terra dñs panem educit, s. uerbū Dei, qđ panis dr, quia Apostoli, & alij prędicatores pané uerbi Dei per totum orbem prædicauerūt. Et istū intellectum notat gl. d. *Vt educas panem de terra*, i. uerbum Dei de prædicatoribus. *Et vinum lætificet cor hominis*. ubi loquitur de sacro altaris sub specie uini tradito, qui est calix domini inebrians, s. dignè sumentem gratijs & uirtutibus conformiter ad panem acceptum pro corpore Christi. Vel per uinū accipe dilectionem Dei, qua Deus suos inebriat delectabiliter. ubi notandum, q aliter lætificat cor hominis uinum diuini amoris, & aliter uinum amoris mūdi, quia uinū mundanæ dilectionis in principio dulce uidetur, sed in fine amarum inue-

B. Maria terra. *Panis vita est Christus* *Ioan. 6.* *Quæstio.* *Respon.* *1. Cor. 11.* *Mar. 4.* *Vinum amorem significat. Delectat aliter amor Dei, aliter amor mundi.*

inuenitur, è contrario aũt uinum amoris Dei. Quod ostendẽs Hugo super illo uerbo Ioan. 2. Omnis homo primo bonum uinum ponit, dicit, Inter amorem Dei, & huius mũdi, hęc est differẽtia, quia amor mundi in principio dulcis esse vr̃, sed finem hẽt amarum, sed amor Dei ab amaritudine incipit, sed vltima eius plena sunt dulcedine. Vnde & dicitur, Omnis homo primò bonum uinũ ponit, &c. omnis namq; homo carnalis ponit bonum vinum primò, quia in sua dilectione primò quãdam falsam dulcedinẽ sentit: sed postquã fame desiderij mentem inebriauerit, tũc quod deterius est propinat, quia spina conscientiæ superueniens mentẽ, quã prius falso delectabat, grauiter cruciat. Sed sponsus noster Christus postremò bonũ vinum porrigit: dum mentem, quã sui amoris dulcedine replere disponit, quadam prius tribulationum cõpunctione amaricari sinit, vt post gustũ amaritudinis auidius bibat suauissimum poculum charitatis. Et hoc est uinum, quod uerè lætificat. Et de hoc dicitur Iudi. 9. Vinum lætificat Deum, & homines.

1770 *Vt exhilaret faciem in oleo: & panis cor hominis confirmet.*

Oleum.

HIc agit de condimento ciborum, s. de oleo. Per oleum enim, quod est principale ciborum condimentum, intelliguntur oĩa cõdimenta. Hic oportet subintelligi, quod dictũ est superius, s. vt educas panem de terra, educas ẽt vinũ, educas ẽt oleũ. Et ad quid? scilicet, vt in oleo exhilaret faciem, & ipsam iucũdam ostẽdat. Vbi sciendum, ꝙ vt ait Hiero. super Matth. Erat consuetudo prouinciæ Palæstinæ, ꝙ in diebus festiuis oleo aliqualiter hoĩes, & maximè mulieres vngebant caput, & faciem, ad hoc, scilicet, vt magis capilli resplenderent, ac etiam facies iucundior uideretur. Et sic oleum faciem exhilarabat. Sed posito ꝙ hoc sit uerum, non tñ facit ad propositum, quia talem hilaritatem faciei, non facit oleum tanquam ciborum cõdimẽtum. Aliter ergo est dicendum. Nam oleum cum sit quædã pinguedo cõdiendo cibos, illos facit pingues, cibi aũt pingues magis comedentẽ

Hierony.

impinguant: facies aũt pinguis hilarior est, sicut vr̃, sicut & macilenta tristis, & sic quia oleum impinguat faciem, ipsam hilarẽ facit. Per ista aũt oĩa nos ad Dei laudẽ consurgere debemus. Verũ quia tria principalia ad uitã hoĩs de terra dixit ꝓducat, s. panẽ, vinũ, & oleũ, & dixit effectũ uini, quia lætificat, & olei, q a exhilarat, & nõ dixit effectũ panis, ideo hic effectũ panis ostendit, d. ꝙ fortificat. *Et panis cor hominis confirmet.* Vbi cor intelligit uitã, quæ principiũ hẽt à corde. quæ pane confirmatur, quia panis est hoĩs principale nutrimẽtum. Per hoc aũt Psal. vult ostendere, ꝙ caput ecclesiæ Christus omni grã Spiritussancti repletus fuit. Quid.n. per faciẽ nisi Christus intelligitur? vide uers. 150. Quid aũt per oleum, nisi gratia Spiritussancti? Vnde Greg. ait, Põt noĩe olei ipsa Spiritussancti unctio designari. De qua per prophetam dr̃. Computrescit iugum à facie olei. Iugũ quippe à facie olei cõputrescit, quia dũ Spiritussancti gratia vngimur, à captiuitatis nostræ seruitute liberamur, dumq; maligni spũs superba dñatio repellitur, iugũ cõteritur, quo libertatis nostræ colla premebantur. De hoc quippe oleo rursum scriptum est. Vinea facta est dilecto meo in cornu filio olei. Filij quippe olei, fideles populus dr̃, qui ad fidem Dei interna Spiritussancti vnctione generaĩ. Quid est ergo ut exhilaret faciẽ in oleo nisi donis Spiritussancti Christũ replere, à quo tanquam à fonte gratiarum riuuli nobis conferuntur, quia de plenitudine eius oẽs accepimus gratiam. Ioã. 1. Propter quod dr̃ Iob 26. Petra fundebat mihi riuos olei. Petra a.i. Christus, 1. Cor. 10. Petra aũt erat Christus. Vel per faciem accipe mentẽ nostrã, ut sup. uer. 168, quę donis Spiritussancti iucũdatur. Et tunc est sensus ſm gloss. *Vt exhilaret faciem in oleo*, i. lætificet mentẽ nostram gratia Spiritussancti, qua, scilicet, gratiosus quis efficitur apud alios. Vnicuique enim ut ait, Apostolus, datur spiritus ad manifestationẽ &c. Hic autẽ notare possumus, ꝙ in scriptura mysticẽ oleum est multiplex, s. Oleum adulationis criminalis. Oleum sapientiæ diuinalis. Oleum prosperitatis temporalis. Oleum misericordiæ salutaris. Primò est

Oleum significat gratiam Spiritus sancti.

Greg. li. 23. mor. c. 13.

Esa. 10.

Esa. 5.

1. Corin. 10.

Glossa.

Oleum est multiplex.

est oleum adulationis, de quo dr ps. 140. Corripiet me iustus, & increpabit me, oleum aũt peccatoris non impinguet caput meum. Vbi gl. Oleum peccatoris est falsa laus adulatoris, & simulata dilectio, quæ mentes à rigore veritatis emollit ad noxia. Inde est, φ hoĩes cum falsa laude aliquem irriserint, de illo dñt, vnxit caput illius. Secundum patet, qm̃ sacra scriptura ad instar olei ungit mẽtes, quas docet, quæ sicut vnctio docet de oĩbus. Vnde de sacra scriptura sub olei nomine dr Iob 29. Petra fundebat mihi riuos olei. Quod ad propositum exponẽs. Greg. ait. Quia Petræ nomine Christus accipitur, prædicator egregius, fatetur, dicens, Petra aũt erat Christus. Quæ videlicet Petra nunc ad vsum sanctæ ecclesiæ olei riuos fundit, quia in ea loquens dñs prædicamenta unctionis intimè emanat. De hac Petra riuus exijt, liber Matthæi, liber Marci, liber Lucæ, liber Ioannis. In diuersis mundi partibus, quot ꝓdicamenta edidit, tot petra hæc per Apostolorum ora oĩum riuos olei fudit. Totiens adhuc de petra hac riuus olei funditur, quotiens sancto spiritu vngẽtibus mentibus auditorum ea quæ in libris veteribus de Christo dicta sunt, explanantur &c. Vnde Deut. 32. vt sugeret mel de petra, oleumq; de saxo durissimo. Tertiũ patet, qm̃ sicut oleum extinguit calcem uiuam, quam aqua accendit, sic & aduersitas ad Dei amorem mentem accendit, q̃ prosperitas extinguit tẽporalis. De hoc vide versic. 1159. vnde ipsum oleum inter temporalia bona specialiter nuncupatur. Psal. 4. A fructu frumenti, vini, & olei sui &c. Quartum patet, quia sicut oleum valet ad sanãda vulnera, sic & misericordia ad mentes peccato laceratas sanandas. In cuius figuram dicitur Luc. 10. quod ille Samaritanus illius sauciati vulnera curauit infundens vinũ, & oleũ. Quod exponens Greg. In vino morsum districtionis exhibet, in oleo mollitiem pietatis, per vinum purgantur putrida, per oleum sananda fouentur. Miscenda est ergo lenitas cum seueritate, ac faciendum est quoddam ex vtroque temperamentum, vt nec multa asperitate exasperentur subditi, neque benignitate nimia

Gloss.

Greg 16. mor. c. 12.

1. Cor. 10.

Greg. 20 mor. c. 6.

E soluantur. Et quia isto oleo misericordię Christus caput ecclesiæ fuit impinguatus, ideo de illo dicit ecclesia. ps. 22. Impinguasti in oleo caput meum. Vnde misericordia est illud oleũ exultationis quo Christ⁹ fuit vnctus. ps. 44. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, &c. De quo nunc consil'r ait Ps. *Vt exhilaret faciem in oleo.*

Saturabuntur ligna campi, & cedri Libani, quas plantauit, illic passeres nidificabũt. 1771

F Ostendit hic quomodo prędicti fructus ex terra producti deseruiunt vitæ auium, & animalium, scilicet, quo ad habitationem. Quo ad uictum ait, *Saturabuntur ligna campi*, idest, lignis campi. Pro lignis campi intelligit omne lignũ, quod nascitur in terra, omnis autem herba, & omnis arbor nomine ligni uocatur. Certum est autem quòd his vescuntur aues, & animalia, & saturantur. Ista ligna campi sunt ad escam non solũ hominum, sed etiã omnium auium, & animalium, & non solum ad escam, sed etiã quoad aues & animalia ad habitationẽ. G Quæ omnia ligna campi figurantur in arbore, Danielis 4. quæ erat arbor in medio terræ, & altitudo eius nimia esca uniuersorum in ea, subtus eam habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius conuersabantur volucres cœli. Vbi tanguntur duo, scilicet, animalium & auiũ esca & habitatio. Inter omnia autem ligna notabilia camporum, cedri, quæ nascuntur in libano, sunt notabiliores, quia cæteris altiores. Ideo nomine illorum cætera ligna comprehendit. Vnde dicit, *Et cedri libani, quas plantauit*, scilicet, ipse H Deus supple sunt ad escam auium, & animalium. Et non solum ad escam, sed ẽt ad habitationem. Vnde subdit, *Illic passeres nidificabunt*. Nomine enim passerum intelligit omnes aues. Vnde textus Hieron. habet, illic aues ædificabunt. Et sic accipit cedros pro omni arbore, quia cęteris altiores, & passeres pro omnibus auibus, quia cæteris communiores. Per hoc autem vult Psalmista ostendere, φ ex fructibus terræ, scilicet, ex fructibus prędicatorũ, qui fructus sunt uerbi Dei omnes homines saturantur tam magni quàm

Lignum

Verbo Dei saturantur omnes.

quàm parui, tam nobiles quàm plebei, vt dictum est, versic. 1769. Vnde per ligna campi intelligit pauperes subditos, & humiles, sed per cedros libani, altos, potentes, & principes. Quibus omnibus per Apostolos, & prædicatores ad saturitatē datus est panis diuini verbi. Et istum sensum accipit gl.d. *Saturabuntur ligna campi*, i. plebes humiles prius. *Et cedri libani*, i. potētes in seculo posterius, quia prius electi sunt contemptibiles & ignobiles, q̄ sapientes & nobiles. Vel in cedris passeres nidificabunt. Quia pauperes, qui per passeres quæ sunt minuta animalia intelliguntur, nidificant in cedris, quia pauperes qui sua relinquunt vt nudi sequantur Iesum, vt Apostoli, qui non solum dimiserunt, quicquid habebant, sed etiam quicquid habere, & cupere poterant. *In cedris nidificabunt*, i. s. ex bonis magnatū, & principum viuunt. Vt puta pauperes clerici nidificant in bonis Constantini Imperatoris tpe Syxti, Caroli magni, &c. Vel per cedros intellige prelatos, in quibus passeres, idest, subditi nidificare debent, ab ipsis exempla accipiendo virtutum. Vel per cedrum intellige gloriosam Virginem Mariam, &c.

Pauperes de bonis diuitum viuunt.

1772 *Herodij domus dux est eorum, montes excelsi ceruis, petra refugium herinacijs.*

HIc ostendit, q̄ ligna, & terra, & alia creata non solum à Deo sunt facta pro habitatione auium, sed etiā aliorum animalium. Et primò quo ad aues dicit, *Herodij domus dux est eorum*. Vbi notādū, q̄ Herodius est nomen cuiusdā auis prædalis, quæ in celeritate volatus cæteras aues transcendit, quia modicū habet de carnibus, quæ grauāt, & multum de plumis, quæ leuant. Vnde propter volatus sui celeritatem, etiam aquilam impetit. Hæc auis alio nomine dicitur falco, vt dicit Mag. de proprie, lib. 9. Hæc auis nidificat in cedris, ita quòd cedri sunt dom eius. Et propter celeritatem volatus, regina aliarum auium dicitur, & ductrix, eo modo, quo leo propter fortitudinem dicitur rex, & dux animaliū. De ista ergo aue dicit, *Herodij domus*. Hæc enim pars spectat ad precedentem Dictū est enim, quòd passeres nidificant in cedris, sequitur quòd similiter & Herodij. Vnde de cedris dicitur, quòd sunt Herodij domus. Sed quod sequitur. *Dux est eorum*, refertur ad passeres. scil. & ad alias aues quarum Herodius dux est siue rex. Consequenter agit de habitatione animaliū, dicens. *Montes excelsi ceruis*, s. præstant habitationem, quia cerui libentius latibula sua in montibus parant. Et sequitur. *Petra refugium herinacijs*. Herinaceus. n. idem est, quod hericius animal totū spinosum. Et hoc animal libentius habitat in petris, & in locis duris, quia q̄n est in locis mollibus, eius spinæ infiguntur terræ, & sic minus libere potest moueri. Sed s̄m q̄ hic ait glossa, per hæc quæ sunt satis grossa, & naturalia, innuit alia spiritualia esse quærenda. Nam, vt dictum est in præcedenti versi. per cedrum intelligitur altitudo prælatorum, in quibus passeres nidificant. Cum ergo prælatorum summus sit Christus, ipse propriè cedrus potest dici. De quo dicitur Esa. 2. Exaltabitur super omnes cedros sublimes, & erectas. Ista ergo cedrus non solum domus est, & refugium passerum, s. paruorum, & humilium homnū, quos ad suā gratiam liberè recipit, sed etiam est domus Herodij, idest, magnorum, & superborum peccatorum, quia etiā tales Christus à sua misericordia non repellit. Et hoc ponit gloss. dicens, Herodius rapacissima auis est omnium volatilium maior, qui & aquilam vincit, per quem intelligitur rapaces, superbi, & magni peccatores, nec etiam tales deserit Christus. Vnde non solum passeres nidificāt in cedris, idest, in Christo qui omnes cedros in se continet, idest, omnium prælatorū virtutes, sed etiam ibi nidificat Herodius, quia Christus etiam est domus rapacissimorum, quia nec tales deserit. Vel per Herodium auem rapacissimam intellige tribū Beniamin, de qua fuit Paulus Apostolus. De quo dicitur Genes. 49. Beniamin lupus rapax, manè comedet prædā, vespere diuidet spolia, quia Paulus in adolescentia rapacissimus fuit, & persecutor Christianorum, sed vespere suæ ætatis conuersus ad Dominum, spolia à diabolo rapuit prædicando. Et est sen-

Herodius dr̄ falco.

Herodi significat superbos & rapaces.

Paulus p Herodiū significatur.

sensus. In cedris non solum humiles nidificant, sed etiam Herodius auis rapacissima, s. Paulus. Vnde & ipse factus est dux eorum, quia sua prædicatione alios plures raptores post se traxit ad fidē. Sequitur, *Montes excelsi ceruis.* Vbi nota, ꝙ fidelium sunt duo genera, quidā enim in statu perfectionis sunt quærentes non solū Dei sequi præcepta, sed etiam supererogando obseruare consilia. Et isti per ceruos, qui alta petunt, figurantur, vt pauperes voluntarij. Dicit enim Magister de proprie. re. ꝙ ceruus tantæ est agilitatis, ꝙ currendo, vel saltando quasi terrā non tangit, & inter spinas saltando, eas non sentit, & virgularū summitatibus pascitur. Sic & quilibet perfectus pauper voluntarius tantæ agilitatis est, quia totus mente cœlestis, ꝙ quamdiu hic habitat, quasi terram, idest, terrena mente non tāgit, dicens cum Apostolo. Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus. Vnde inter spinas diuitiarum saltans, eas non sentit, quia in eis cor non apponit. Et de talibus dicitur, *Montes excelsi ceruis,* quia tales solū montes, & præcepta quærunt excelsa, dicentes illud ps. 17. Perfecit pedes meos tanquam ceruorum super excelsa statuens me. Alij autem sunt parua animalia nō magnæ vel altæ perfectionis, ducentes vitam communem, sicut viuentes in coniugio, mercatores, & alij, quorum vita sine multis saltem venialibus transigi non potest. Et isti per hericium spinis vndique plenum significantur, & peccata venialia per spinas hericij significant, quæ licet in seipsis pungant, eius tamen carnem non lacerāt. Et istis refugium est petra Christus, quia tales Christo per fidem adhærent. Et istos notat. d. *Petra refugium,* &c.

Contemplatiui & veri pauperes significātur per ceruum.

1. Tim. 6

Actiui per hericiū significātur.

1773 *Fecit lunam in tempora, sol cognouit occasum suum.*

HIc agit consequenter de alternatione temporum, quæ requiritur ad conseruationem hominum, & animalium. Et primò alternationem temporū ostendit in generali, secundò in speciali, ibi, *Posuisti.* Quantum ad primum notādum, ꝙ non solum terrestria Deus fecit

E propter conseruandā vitam hominū, & animaliū, sed ēt ipsa cælestia, sicut est sol, luna, & stellæ. Sed quia inter oīa cœlestia ista duo, s. sol, & luna nobis magis apparēt, ideo ista duo in singulari notauit, dicens, *Fecit lunam in tempora,* &c. Secundum. n. lunam, quæ est mater humiditatis, maximè alterantur tempora ſm qualitates, quæ ad humiditatē spectāt, vt de pluuia in serenitatē, & ècōtrario, de rpe ventoso ad tranquillū, & hmōi, quia ſm varium motū lunæ nobis sensibiliter apparet maior mutatio aeris. Sol autē variat tēpora ſm alias qualitates, s. de calo F re ad frigus, de luminositate ad claritatem, & hmōi. Et sine istis alternationib. tēporum, non staret vita hominis, & animaliū, quia si non esset pluuia, terra non germinaret, si non esset tempus clarum, & siccum, fructus non maturescerent, si non esset frigidū, fructus non radicarentur in terra, si non esset calidum non aperiretur terra, & huiusmodi. Sed per ista duo alia voluit Ps. ostendere. Vbi primò quo ad lunam notandum, ꝙ per lunam, quæ illuminatur à sole, significatur eccleG sia, quæ à vero sole Christo, gratia, & veritate perlustratur. Et sicut luna crescit, & decrescit, sic & ecclesia crescit, & decrescit in omni gradu suo, quo ad doctores, prædicatores, subditos, & alios fideles. Vnde Grego. ait. Quid enim per lunam, nisi cuncta simul ecclesia designat? Quid per stellas nisi singulorū bene viuentium animæ designantur? Qui inter prauorū hominum conuersationes, dum magnis virtutibus eminent, quasi in tenebris no ctis lucent. Quibus per Paulum dicitur? Inter quos lucetis sicut luminaria in H mundo. Quia enim appellatione lunæ sancta ecclesia exprimitur, propheta testatur dicens, Eleuatus est sol, & luna stetit in ordine suo. Eleuato enim sole, in ordine suo luna statuitur, quia ascendente ad cœlos Domino, sancta protinus ecclesia in prędicationis auctoritate roboratur, quia etiam nec sancta ecclesiā virtute propria miraculis emicat, nisi hanc præuenientis gratiæ dona perfundāt, &c. De hac igitur luna ecclesiæ, dicit, *Fecit lunam in tempora,* quia ecclesia militans cum tempore incœpit, & cum tempore ter-

Luna signat ecclesiam.

Greg. 17 mor. c. 8.

Philip. 4

Abac. 3.

terminabitur. Incepit.n.in primo hoie, & in vltimo iusto finietur, vt ait Greg.in hom.vide vers.85.& 1169. Vel per lunam intellige gloriosam Virginē Mariam, & hoc multiplici rōne. Primò rōne suæ potestatis. Hēt.n.luna potestatem supra mare, & super oīa quæ viuunt in mari. Vnde in plenilunio meliora reperiuntur. De quo dicit Isidor.12.Etym.c.6. Omniū.n. clausorum aīalium maris, atq; conchatū incremento lunæ membra turgescūt, defectu euacuantur. Luna.n.cum in augmento fuerit, humorem auget. Sic & Maria quę stella maris dr̄, supra mare, i.amaritudinē uitæ præsentis dominatur, iuxta illud ps.88. Tu dominaris potestati maris. Et eius virtute mouetur hoc mare ad littus, quod est ipsam amaritudinem in quietem conuerti. Nam per littus ubi est terminus maris, quies & lætitia designatur. Vnde & Christus per resurrectionem in littore stetit, qui ante passionem dormiebat in mari. Dicit Albumazar, φ quandiu luna est in ascendendo uersus medium cœli, mouet mare ad littus, & postmodum motu opposito. Sic aūt lunā moueri, est ipsam nobis appropinquare. Sic autē & Maria quibus appropinquat, laboris amaritudinem in gaudium, & quietem perducit. ps.65. Conuertit mare in aridam. Insuper & eorum, qui in amaritudine viuunt, conditionem meliorat, humorem gratiæ augmentando. Præcipuè verò eorum, quæ inclusa sunt, per q̄ intelliguntur illi, qui forti se patientia muniūt intrinsecus in aduersis. Vel qui intra secretum conscientiæ Deum hn̄tes ad huius mundi tpalibus se abscōdunt. Ideo postulauit Iosue, Luna contra vallem Haylon ne mouearis. Contra vallem Haylon ipsam moueri est ab afflictis, & oppressis se elongare, quod auertat. Vnde Bernardus super missus ait. Ex ore tuo pendet consolatio miserorum, redēptio captiuorum, liberatio damnatorū, salus denique uniuersorum filiorum Adā. Secundò ratione suæ humilitatis. Luna.n. infima omnium planetarum, quamuis lumine post solē omnes excellat, insuper & quanto magis fuerit illuminata superius, tanto minus lumen suū terræ ostendit. Sic & Beata Virgo Maria post Christum gratia singulari resplenduit, & humilior fuit. & minus apparere hoībus curauit, satis iudicās si Deo & supernis spiritibus lumen suū appareret, illud Luc. 1. Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo, &c. Et angelo ait, Ecce ancilla domini Ezec. 32. Luna non dabit splendorem suum, i. gratiam sibi datam per humilitatem abscōdet. Vnde Bernardus super missus est. Quæ est tam sublimis humilis, quæ cedere nouit honoribus? Insolescere gloria nescit, mater Dei eligitur, sed humilitatem nō obliuiscitur. Tertiò rōne suæ benignitatis. Luna.n hoc hēt singulare, φ apparet tā de die q̄ de nocte. Vnde secundum Isid 8.etym. Luna dicitur Diana, quasi duana, eo φ die ac nocte apparet. Sic beata uirgo tam iustis q̄ peccatoribus præsto est, ut de ipsa dicat illud Act.19. Magna Diana Ephesiorum. Et illud, Quis est hoīum, q nesciat Ephesiorum ciuitatem cultricem esse magnæ Dianæ, Iouisq; prolis? Ciuitas Ephesiorum est ecclesia Christianorū. Nā Ephesus interpretatur uoluntas mea in ea. Et de ecclesia dr̄ Esa. 62. Vocaberis uolūtas mea in ea. Istā ergo colit eccl̄a, & meritò præ cæteris, q a (1.Cor.15.) alia est claritas lunę, & alia stellarum. Quartò rōne singularis dignitatis. Habet.n. luna hanc dignitatem, ut festum resurrectionis s̄m suum cursum tardius, aut citius celebretūr. Vnde Ambrosius in hexameron ait, Luna decimaquarta significat diem salutis. Sic & resurrectio spiritualis, scilicet à morte culpę ad uitam cōsequitur motum uoluntatis virginis gloriosæ. Quamuis enim resurrectio dominica celebretur, & nostra resurrectio spiritualis sit principaliter ex diuina gratia, tn̄ pręsupponit lunam decimamquartam plenam, idest, Mariam tam lumine gratię q̄ verbo Dei repletā, ut meritò si resurrectionem spiritualē celebrare uolumus, ad ipsius gratię plenitudinē recurramus. ecclesi 43. A luna signum diei festi. Quintò ratione suæ meditationis. Nam s̄m Hippocratem luna est coniungens cœlestia cum terrestribus. Sic & Virgo Maria fuit medium cōiunctionis naturæ diuinæ cum humana, qm̄ in eius utero facta est illa coniunctio s̄m illud Esa. 7. Ecce

Luna significat gloriosā Virginē Mariā. *Littore qui es designatur. Iob 22.* *Iosue 10* *Luc. 1.* *Isidorus.* *Act. 19.* *Ephesus* *Ambro.* *Hippo.*

Ecce virgo concipiet, & pariet, &c. Emanuel interpretatur nobiscum Deus, i. in nostra natura. Vnde & merito ipsa dr mediatrix. Insuper in ipsa fuit coiuncta virginitas, quæ est portio angelica cum fœcunditate carnali, quæ est conditio terrestris. Est aliud medium coniungens cœlestia cum terrestribus. Ex quibus merito ipsa per lunam figuratur: quam Deus nobis hic tpaliter viuentibus dedit protectricem, qa fecit lunam in tpe. Sequitur, *Sol cognouit occasum suum*, i. sol determinatè vadit ad occasum, ac si haberet intellectũ, quia talis motus est ab intelligentia mouente. Sic.n. dicimus, q̄ opus naturæ est opus intelligẽtiæ. Per hoc.n. vult Psalmista ostendere Christi passioné & resurrectionem. Quid.n. noie solis, nisi Christus intelligitur? Mal. 4. Orietur vobis timentibus nomen meũ sol iustitiæ, vide ver. 77. Sol.n. est rex stellarum, ac lumen earum. Propter eum.n. complentur res terræ ex plantis, & fructibus, & per eum crescit, & augetur substantia eorũ. Sic.n. est de Christo, qm ipse est rex stellarum, s. angelorum, & ab ipso illuminãtur, & per ipsum etiã complentur res terræ, quia ois perfectio nostra ab ipso est, & omne crementũ spirituale. Vnde Apocalip. 1. Vidi similem filio hominis, &c. & facies eius sicut sol lucet in virtute sua. Quid ast per occasum, nisi mors intelligitur? vide vers. 1051. Quid est ergo dictum *sol cognouit occasum suum*, nisi Christus præuidit, & cognouit passionem suã & mortem? quæ bene occasui solis comparatur. Sol.n sic occidit vt oriat, ita & Xps ita occidit vt resurgeret. Occidit, qa uoluit, surrexit, qa voluit, & quando uoluit, quia nemo tollit animam eius.

Sol significat Christum.

Apoc. 1.

Occasus solis significat Christi mortem.

1774 *Posuisti tenebras, & facta est nox, in ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ.*

Hic agit de alternatione, & varietate temporum magis in speciali. Et primò ponit modum varietatis, secundò eius effectum, ibi, *Catuli*. Quantum ad primum sciendum, quòd maxima temporis variatio, est, quã mutatur de die in noctem, & ècontrario, quod facit præsentia solis super Hemisphærium nostrum, & eius absentia. Quando enim sol est super Hemisphærium nostrum, causat diem, quando autem circumeundo recedit ab Hemisphærio nostro, & circundat terram circundatam aquis, ibi diem non causat, neque noctem, sed hic tunc causat noctem. Et hoc est, quod ait, *Posuisti tenebras*, scilicet, in Hemisphærio nostro per occasum solis. Tenebræ enim nihil sunt, nisi absentia lucis, sicut nec silentium aliquid est, nisi carentia locutionis. Ideo subdit, *Et facta est nox*. Quia sicut dies est latio solis super terram, ita eius occasus causat noctem. *In ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ*, quia animalia syluestria de die stant in latibulis suis, ne ab aliquo videantur, de nocte autem perambulant quærentes sibi cibum magis quàm de die. Per hoc enim vult ostendere, & prædicere Psalmista, quomodo ad occasum veri solis tenebræ factæ sunt super vniuersam terram. Per noctem ergo intellige absentiam veri solis, idest, Christi, qui à vita præsenti per mortem abscessit, & tunc tenebræ factæ fuerunt. Et hoc maximè in Iudæis, qui in Christi morte pendentes lumen sacræ scripturæ tenebrosi, & obstinati sunt effecti. Vnde Iudæa sic effecta tenebrosa omnium immundorum spirituum habitatio facta fuit. Vnde de ipsa subditur, *In ipsa pertransibunt omnes bestiæ syluæ*. Quid enim per bestias syluæ, nisi dæmones hic accipimus? Non enim inmeritò bestia dicitur diabolus. Bestia enim quasi vastia à vastando dicitur, & diabolus omnia vastare nititur bona, & corrũpere. Vnde de ipso dicitur Daniel 7. Bestia erat quasi leæna, & habebat alas aquilæ. Sicut enim leo rex est animalium, sic & diabolus omnium superborum. Iob 41. Ipse est rex super omnes filios superbiæ. Vnde & diabolum ratione superbiæ bestiam appellat scriptura, dicens cuilibet humili, Bestiam terræ non formidabis. Quod exponit Greg dicẽs, Callidus quippe aduersarius bestia terræ dicitur: quia ad capiendas mortis tempore animas superbia crudelitatis effrenatur. Quos enim viuentes blandiens decipit: hos morientes sæuiens rapit. Quocirca de electorum ecclesia per prophetã dominus

Tenebræ factæ sũt in Christi morte.

Bestia dr diabolus.

Iob 5. Greg 6. mor. c. 21

Esa. 35.

minus prollicetur, dicens. Mala bestia non transibit per eam. Illi ergo bestiam terrę timent, qui viuentes sui conditoris potentiam non timent, &c. Istæ ergo bestiæ terrę per Iudæam transeunt, quia ipsorum obstinata possident corda. Et sic de illis verificatum est illud Sap. 16. Superuenit illis sæua bestiarũ ira. Et nota ẽt ad literã, ꝙ istæ bestiæ dęmonum plus ambulant de nocte quã die, & fortius homines tentant. Cum. n. Christus dicat, omnis, qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, ut non arguantur eius opera, consequens est, ꝙ dæmones malè agentes, lucem fugiunt, & diligunt tenebras noctis, & adueniente luce diei, non tantum nobis possunt nocere. Vnde & in hymno dicit hoc, scilicet, solis ortu oĩs errorum chorus viam nocendi deserit. Vnde & de dæmonibus dicitur, ortus est sol, & cõgregati sunt, & in cubilibus suis collocabunt. Hoc etiam generaliter potest intelligi de omni peccatore peccatorum tenebris obscurato, ꝙ omnes bestiæ agri in ipso pertransibunt, quia super ipsum potestatem habent & dominium.

1775 *Catuli leonum rugientes, vt rapiant, & quęrant à Deo escam sibi.*

HIc ostendit varium effectum varietatis temporum. Et primò ostendit ꝙ noctis obscuritas est timorosa. Secundò, quòd lucis claritas est assecuratiua, ibi, *Ortus est sol.* Tertiò, ꝙ diei claritas est operosa, ibi. *Exibit.* Quartò ex hoc concludit, ꝙ Dei potestas est gloriosa, ibi, *Quam magnificata.* Primò ergo noctis obscuritas est timorosa, sicut enim lux naturaliter assecurat hominẽ & confortat, sic & obscuritas timorem inducit, & vires dissoluit, s. hominibus, è contra autem feris animalibus. Plus enim habet timere quis in nocte quã in die. Vnde plura mala de nocte quã de die perpetrantur, maximè ab animalibus brutis, quæ tunc maximè perambulãt, vt dictum est, quia in ipsa, s. obscuritate pertransibunt omnes bestiæ syluæ. Vnde & nunc addit quòd in ipsa obscuritate, *Catuli leonum sunt rugientes vt rapiant*, &c. quia tunc magis ad prædam sunt auidi. Per hoc. n.

Noctis obscuritas.

A vult Psalmista ostendere ferocitatem dæmonum erga peccatores. Vbi notãdum, ꝙ sicut inter angelos bonos est ordo prælationis, & subiectionis, sicut etiam inter homines, sic & inter demones aliq principantur, vt lucifer, & alij subijciuntur. Principantes per leones figurantur, sed subditi per catulos leonũ. De istis ergo catulis dicit, *Catuli leonum*, &c. quasi dicat. Non solũ principales & maiores dæmones infesti sunt hominibus, vt ipsos rapiant in escã sibi, quia peccatis nostris pascuntur, sed ẽt hoc faciunt catuli leonum, idest, alij dæmones minores & subditi.

Maiores diaboli leones. Minores catuli dicũtur.

B Et aduerte ꝙ ait, *Vt rapiant, & quærant à Deo escam sibi*, quia neminẽ tentare possunt, nisi quantũ Deus eis permittit, ut patuit de dæmone tentante Iob. Sed quærũt aliqui. Et si leo diabolus nullum tentare potest, nisi quantũ Deus sibi permittit, quare ergo suos electos Deus à Diabolo sinit tentari? Ad hoc respõdet Gregorius dicens, Bona nostra antiquus hostis malitiose attrectare appetit, sed tentare Deus, non nisi benignè permittit, vt dum mens tentatione pulsante, in

Quæstio. Tentari suos permittit Deus & quare. Greg. 2. mor. ca. 32.

C bonis de quibus gaudebat concutitur, imbecillitatis suæ debilitate cognita, in spe diuini amoris robustius solidetur. Fitq; mira dispensatione pietatis, vt vnde malignus hostis cor tentat vt interimat, inde misericors cõditor hoc erudit vt viuat, &c. Sed fortè dices. Hæc rãtio est de illis, qui tentationes vincunt. Sed de illis, qui superantur, qro cur Deus pmittit tentare hominẽ, quẽ nouit esse casurũ? Et ista dubitatio assimulatur illi, qua qritur, cur creauit Deus hoĩes, quos malos præsciuit. Ad quæ respondet Mag. li.

Tentari quare permittit De⁹ quos casuros præscinit

D 2. d. 23. dicens, Queri solet, cur Deus hominem tentari permiserit, quem casurũ esse præsciebat. Respondet. Sed non esset laudabile homini, si ideo bene viueret, quia nemo malè viuere persuaderet, cũ natura posse, & in potestate haberet velle non consentire suadenti, Deo iuuante. Et est gloriosius non consentire, quã tentari nõ posse. Mouent etiam quidam dicentes. Cur creauit Deus, quos malos futuros præsciebat? Respondeo, quia præuidit, quid de malis eorum esset facturus. Sic enim eos fecit vt relinqueret

Respon.

Quare creauit De⁹ quos futuros malos p̃sciuit.

rer eis, vnde aliquid facerent. Et si culpabiliter aliquid facerent, illum de se laudabiliter operantem inuenirent. A se habent voluntatem malam, & ab illo naturam bonam & iustam pœnam.

1776 *Ortus est sol, & congregati sunt, & in cubilibus suis collocabuntur.*

HIc ostenditur, quo lucis claritas est assecuratiua, quia, s. ad ortum lucis solaris fere in cubilibus suis congregantur, quæ de nocte vagando quærunt prædam, ideo securius est hominem de die ambulare, q̃ de nocte. Per hoc enim vult Psalmista ostendere, q sic moriente Christo, leo cum suis catulis circuiens multos rapuit, quia et ipsos Apostolos à Christo fugauit, Apostolorum principē ad negandum ter Christum induxit. Et per consequens fortius alios strauit. Sic & Christo resurgente, illi ad fidem surrexerunt, & dæmones territi fugati fuerũt. Et hoc est, quod ait, *Ortus est sol*, s. Christus, qui per mortem occiderat prius *Et congregati sunt*, dæmones, s. qui prius tentando erāt dispersi. *Et in cubilibus suis collocabuntur.* Quid enim sunt cubilia dæmonum, nisi corda peccatorũ in quibus habitant per peccata diuersa? vide versi. 555. Et attende, q Christus sol maximè dr̃, quia ad modum lucis solaris, ia aduersa & dolores mitigat Docet enim experientia, q luce solis adueniente, alleuiantur infirmi. Lux incarceratis præstita eorum pœnā mitigat. Lux cęcis reddita, eis ingerit consolationem, in tm̃ q sine luce nullus potest esse iucundus. Propter q dr̃ Tob. 5. Quale gaudiũ pôt esse mihi, qui in tenebris sedeo, & lumen cęli nō video? Vnde. d. Damasc. q lux solaris tenebras expellit, mærores dissoluit, ęgritudines alleuiat, & oēm speciē lætā, iucūdāq; facit, oībusq; rebus formā tribuit, & decorē. Sic & Christ⁹ ad modũ veri solis, & lucis oēs aduersitates īfirmitatesq; alleuat. Et hoc suo ortu, & resurrectione spē victoriæ ex aduersitatib. tribuit, & post aduersitates gloriosus resurgens, nomen, q est super omne nomē accepit. Vnde resurrectio Christi per solis ortũ denotatur Marc vlt. cũ dr̃, q mulieres venerunt ad monumentum, orto iam sole.

Christus dicitur lux.

E *Exibit homo ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.* 1777

OStēditur die quo lucis claritas est operosa. Sicut. n. animalia fera in die stant in latibulis, ne capiantur, de nocte autē perambulant, prædā sibi quærēdo, sic hō, qui est animal rōnale, per oppositū de nocte quiescit, & in die exit ad opus. Per hoc vult ostēdere Psalmista, q Apostoli, & alij prædicatores fidei, qui ante Christi resurrectionē opus p̃dicationis eis à Christo impositū, timore cōcussi nō audebant exercere, post Christi resurrectionē, & Spiritussancti missionem fortes effecti, per totum mundū opus eis cōmissum viriliter adimpleuerũt. Vnde ipsos Apostolos sic roboratos sub nomine hominis ponit. d. *Exibit homo ad opus suum.* Nec immeritò quia propriè solum ille dr̃ homo, qui viuit f̃m rationē. Qui autē sensualiter viuit, non homo, sed bestia debet censeri: vide versi. 558. 589. Et aduerte, q Apostolos non dicit homines in plurali, sed singulariter homo, & propter vnitatem summam, quam adinuicē habuerunt post Christi resurrectionem, vt de ipsis dicatur, Act. 4. Multitudinis credētium erat cor vnum, & anima vna. De istis ergo omnibus in singulari numero. d. *Exibit homo ad opus suum*, vt puta Petrus Romā, Andreas Achaiā, Matthæus Æthiopiam, Bartholomæus Indiā, opus Euangelistæ faciendo perambulauerũt. De quo opere ait Apostolus 2. Timot. 4. Opus fac Euangelistæ, ministerium tuũ imple. Et quia istud opus deuotè fecerũt vsque ad finem vitæ ipsorum, ideo subditur. *Et ad operationem suam vsque ad Vesperam.* Per uesperam enim quæ est finis diei, intelligitur mors, quæ est finis vitæ hominis. Sic enim vesperam pro morte accepit propheta dicens, De mane vsque ad vesperam finies me.

Homo dicitur Apostoli.

Vespera significat mors.

Esa. 38.

Quam magnificata sunt opera tua, Domine, omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua. 1778

HIc concluditur ex prædictis, quòd Dei potentia, & operatio est gloriosa. Quis enim posset excogitare magnifi-

gnificentiam operum Dei prædictorũ &c quo ad literam, quomodo mundũ, vt dictum est, disposuit, quomodo elementa adinuicem cõposuit, qualiter cælos disposuit, &c. Quo vero ad intelligentiam spiritualem: qualiter homines creauit, qualiter aliquos ab æterno pdestinauit, & aliquos reprobauit, &c. vide vers. 1590. Quę tñ omnia in sapientia fecit. quia p verbũ suum: quia omnia per ipsum facta sunt, ꝙ verbum est sapientia patris. Pro cuius intelligentia norãdum, ꝙ sapientia patris dr̃ verbum patris, vel filius Dei. Vbi nota, ꝙ verbum in nobis dr̃ propriè, non vox prolata exterius, sed notitia mentis interior. In nobis aũt est duplex interior notitia, s. informis & pfecta, quia nostra cognitio procedit de imperfecto ad perfectum, primo Ethic. Et ideo de re primo habemus notitiam imperfectam & vniuersalem & talis non dr̃ verbum, sed cogitatio. Ab illa aũt notitia cõfusa & imperfecta procedimus ad notitiam rei discretam & perfectam, quæ à Philosophis dr̃ diffinitio, à sanctis aũt dr̃ mentis verbum. Et ista notitia perfecta quæ est in mente, dr̃ verbum vel sapientia nostra. Vox aũt exterior propriè nõ est verbum nec sapientia, sed solum manifestatio interioris verbi & sapientiæ, vt dicit Arist. primo Perihermenias, ꝙ voces sunt eorũ, quæ sunt in anima. passionũ. notę. Ex hoc aũt deuenire possumus in cognitionem sapientiæ siue verbi diuini. Vt. n. ab omnib. conceditur philosophis, Deus est naturę intellectualis. Et ideo in ipso ponitur verbũ, ꝙ est perfecta notitia, & sapientia omniũ: quo vnico verbo immenso vel unica immensa sapientia, Deus pfectissimè seipsum cognoscit, & omnia alia, quę sapientia per oĩa sibi est æqualis, aliter seipsum perfectissimè non cognosceret. Istud aũt Dei verbum, vel sapientia dr̃ filius Dei. Ad cuius euidentiã sciendum, quòd de ratione filiationis naturalis, & propriè dictæ, sunt tria. Primũ quod ibi sit origo vnius ab altero, sic ꝙ sicut nullus potest esse homo, nisi sit animal, sic nullus naturaliter potest esse filius alterius, nisi sit ab illo originatus. Secundũ quod requiritur, est, ꝙ ibi sit originatio viuentis à viuente. Non. n. sufficit originatio. Nam frumentum originatur a terra, non tñ proprie dr̃ filius terrę, sed oportet ꝙ vtrumq; s. originãs, & originatum habeat vitam. Sed nec hoc etiã sufficit, vt puta vermis viuus originatur ab homine viuo, non tñ propriè eius filius dr̃. Sed requiritur tertium, s. ꝙ originãs, & originatũ sint similes in natura specifica. Sic. n. animal viuũ originatum ab animali viuo eiusdem speciei, dicitur eius filius. Et ista tria complent rationẽ filiationis naturalis, s. originatio viuẽtis à viuente infra eandem speciem. Ex predictis duo apparent. Primum quare sapientia nostra, vel verbum non dicitur filius noster, quia non procedit viuũ à viuente, neq; sunt eiusdẽ speciei, cũ unum sit accidens, & aliud substantia. Secundũ quod sapientia Dei vel verbum propriè dicitur filius Dei naturalis. Quia ibi sunt omnia tria prædicta, s. originatio, quia verbum quodlibet originatur à mente, cuius est verbum vel sapientia. Secundũ quia ibi est processus viuentis a viuente quia sapiẽtia Dei est vita. Deus est vita, quia essentia diuina essentialiter est uita. Tertium, quia ibi est similitudo imo identitas specifica, quia omne, qđ est in deo realiter est Deus, ut dicit Mag. lib. 1. d. 8. Ex quibus omnibus sequitur ꝙ Dei sapientia realiter est filius Dei naturalis. Et de filio sub nomine sapientiæ hic ait ps. *Omnia in sapiẽtia fecisti*, quia Deus omnia fecit in filio, uel per filiũ Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Sed qñ omnia Deus fecit in sapientia, notandũ est, ꝙ omnia creata producuntur a Deo, sicut artificiata ab artifice, cũ ipse Deus sit agens non necessitate naturę, sed per intellectum & uoluntatem. Vnde de ipso dicitur. Sapien. 7. ꝙ omnium est artifex. Quod aũt producitur per intellectũ, & artem, producitur per exemplũ artificiati quod est in intellectu artificis, sicut d. Philosoph 7. metaphys. ꝙ domus, quæ est extra, producitur à domo, quæ est intra in animã. Et sic per sapiẽtiã artificis, q̃ est in eius mẽte, producuntur oĩa artificiata. Cum aũt uerbum diuinum, siue filius Dei sit sapientia Dei, ut dictum est, sequitur, quòd per ipsam sapientiam Deus omnia producit. Et ideo dr̃ de ista sapien-

Not. totũ vsque ad finẽ. Sapientia Dei dicit̃ filius Dei. Not. totum de verbo sapientia siue filio Dei.

Aristot. de interpret. c. 1.

Tria cõplent pductionẽ & rõnẽ filiationis naturalis.

à filio Dei qui est sapiẽtia omnia sunt facta.

sapientia, quæ verbum Dei est. Omnia per ipsum facta sunt. Quod & nũc ostendit ps. dicens, *Omnia in sapientia fecisti.* Et per hoc vult ostendere ps. quod Deus per filium suũ, qui sapientia patris dicitur, sicut omnia creauit, ita illa sapiẽtia omnia redemit & recreauit. Ad quod sequitur, quòd impleta est terra possessione tua. Per terrã.n. ecclesia designatur, vt dictum est. Possessio aũt Dei dicuntur fideles, vide supra. Quid est ergo. *Impleta est terra possessione tua*, nisi quia omnia quæ in sapientia fecisti: in sapientia redemisti: ideo ecclesia tua impleta est fidelib.

Ioan. I.

1779 *Hoc mare magnum, & spaciosum manibus: illic reptilia, quorum non est numerus.*

CONsequenter hic agit ps. de prouisione illorum, q̃ habitant in aquas. Et diuiditur in partes duas, quia primò describitur maris ampla capacitas, secũdò magna vtilitas, ibi, *Animalia pusilla.* Quantũ ad primum sciendũ, ꝙ hic loquitur de mari Oceano, ꝙ totam terram circundat, ad ꝙ oẽs aquæ confluunt, ꝙ est magnũ, & latum: quia realiter totã sphęram elementi aquæ cõtinet. Et sic est mare spaciosũ. *Manibus.* Dicit Nicolaus de Lyra, ꝙ hic ly *manibus*, est dictio Heb. quæ significat duo: s. manus, & loca. Et, si significat manus, est sensus, ꝙ illud mare est spaciosum ad operandum manibus, s. ad remigandum, ꝙ fit manib. Si aũt ly manus, significet loca: tunc est sensus, ꝙ in illo mari sunt multa, & diuersa loca, qa multo maius est tota terra. Vel aliter ẽm Grammaticos, Manes, maniũ, manib. accusatiuo manes dñr dij infernales, qui in illo mari frequenter apparẽt. Propter ꝙ subditur, *Illic reptilia, quorum non est numerus.* s. vel pisces diuersi generis, qui à nobis numerari non possunt. Vel ẽm gl. *Illic reptilia quorum non est numerus*, i. mali spiritus, quorũ insidiæ serpunt: quorũ insidiæ sunt innumerabiles, & incautos occupant. Per hoc vult ostendere psal. ꝙ mare huius sęculi periculis est plenum, & dæmonũ insidijs, ꝙ cautelosè est transeũdum, vt ad portum perueniamus salutis. Et ad stellam maris eleuandi sunt oculi, ne in ipso pereamus, s. ad gloriosam virginẽ Mariã. De quo mari ait Bern. in ser. Maria merito nuncupatur stella maris, quia exemplo virtutũ prærradiat vniuersis. In hoc etenim mundo quasi in mari magno, & spacioso sumus. Illic reptilia, quorũ non est numerus, maligni, s. spiritus, piratæ crudeles. Quod si ventũ tentationis immittant, si fluctus iræ, superbiæ, vel alterius vitij in nos iactent, si scopulis aduersitatum nos illidant: ad hãc stellam erigatur deuotè oculos cordis, & eius beneficio tempestas in auram gratiæ reducetur. Quanta autem huius maris mũdi sint pericula, figuraliter ostẽditur per illas tres syrenes, quæ in mari habitant. vide versi. 653.

Animalia pusilla cum magnis: illic naues pertransibunt. 1780

HIc ponitur maris vtilitas. Aduertendum tamen, ꝙ prima pars versus, s. *Animalia pusilla cum magnis*: spectat ad versum præcedentẽ. Quia dictũ est, ꝙ in mari sunt reptilia, quorum non est numerus. subdit, quia ibi sunt animalia parua cũ magnis. In mari, n. sunt multi pisces valde parui, & aliqui valde magni. Per hoc. n. vult ostendere psal. ꝙ in præsenti mundo sunt multi infideles, aliqui magni, s. & potẽtes, aliqui aũt parui, & pusilli, quos infideles per animalia significat, qui fideles persequuntur. Vnde gl. ait, *Animalia pusilla cum magnis*, i. infideles pusilli, & magni, qui nondum crediderunt, qui oderunt ecclesiã, sed Christi nomine premuntur, ne sęuiant, vt volunt. Vel per animalia pusilla intelliguntur in mundo humiles, & per magna superbi, quæ animalia pusilla dicuntur volucres. Vnde de arbore Daniel, qua significatur ecclesia, dicitur Dan. 4. quòd subtus arborem habitabant animalia, & bestiæ, & in ramis eius volucres cœli cõuersabantur. Per arborem. n. illam vniuersam ecclesiam accipe, quæ etiam mare propter multas pressuras, quas patitur, dicitur. *Hoc mare magnum, &c.* In ramis eius conuersantur volucres, s. animalia pusilla per humilitatem cælestia contemplantes, & ut prælati alijs super intẽdentes, sed subtus eam animalia magna, & bestiæ

Animalia pusilla & magna, sũt humiles, & superbi in ecclesia.

Humiles & boni debent.

regere, sed fugbi regi, et subiici. & bestię manent, quia terrenis, & fupbi peccatores p humiles & spũales debent regi. & non regere. Sed vt notant doctores, hodie videbis mirabile, qa rectus ordo peruersus vr̃. Sic ꝙ animalia, & bestiæ habitent in ramis arboris, sed volucres conuersent in terra, qa animales, & bestiales ad prælationes altas erigũtur, sed spũales, boni, & humiles sub arbore in terra, & in abysso relinquuntur. Qđ admirans Ricardus exponens prædicta verba Daniel, dicit, Rectè in ramis arboris magnæ ecclesiæ quasi in sublimioribus conuersantur volucres cœli: quòd spũales viri, & humiles celestib. succensi desiderijs, merito debent in auctoritate erigi, & honore digno sup alios sublimari. Sed subtus eam habitabant aĩalia magna, & bestię Ergo in imis animalia, & bestias coercebat, pusillos, & spirituales subleuabat in alta. Discát ergo prælati nostri, discant hic, quid facere debeant, discant inquã indisciplinatos, & aĩales premere mores, honorare, & attollere bonos. Quid quæso hoc generis monstrũ, qđ nostri tẽporis arbores vrsos portat in ramis, ac leones: Volucres vero celi & quęlibet pennata animalia, contra naturæ iura premunt in imis? Quid quæso est, qđ facitis, qui bruta, & bestialia corda in sublime attollitis, & velut ad aera suspenditis? Si verè eos diligitis, cur eis non parcitis? Nam, dum eos ad alta suspenditis, eis vtiq. ruinas præparatis. Conuersent volucres cęli in ramis, locumq. teneant in summis, quos penna subleuat sanctitatis. Animalia vero & bestiæ in imis resideant. Et q pronos vultus habẽt ad terrã p appetitum carnis, districtionẽ sentiant seueritatis, & iustæ humiliationis. Est. n. cõtra rõnẽ, ꝙ rationale ab irrationali regaẽ. Qm̃ vt ait Apostolus 1. Cor. 2. Animalis hõ non percipit, quæ sunt spiritus Dei, spiritualis aũt iudicat oĩa. Vnde Gre. dicit, Nequaquam nosmetipsos intuemur, vt sciamus aliud in nobis esse rõnale, qđ regit, & aliud animam quæ regitur, nisi ad secretum mentis redeuntes, ab omni exteriori occupatione separemur. Et tunc in semetipso, vel quæ præesse debeant, viriliter, vel quæ subesse possint,

1. Co. 2.

A infirma distinguit: vt aliud sit ꝙ in illo regere debeat tãquam vir, & rationale, & aliud tanquã animale, & fęmina, q̃ regatur. Ex quib. patet, ꝙ non solum in ecclesia, sed etiam in quolibet hoĩe sunt animalia pusilla cum magnis, bestiæ, & volatilia, superbi, & humiles motus. Ex malo ergo istorum regimine, s. ꝙ animalia regant, & volucres regant, ꝙ animalia stent in ramis ecclesiæ, & volucres in terra, hodie desti uctum est vtrunque, s. aĩalia, & volucres, & spũale, & tẽporale, vt Hieremias prophetauit, d. Propter

Hie. 12.

B malitiam habitantium in ea, s. in ecclesia consumptum est animal, & volucre. Tñ, his non obstantib. Deus fideles gubernat, & regit. Vñ sequitur. *Illic naues pertransibunt.* Secundum literam hic notaẽ vtilitas, quia ad hoc naues pertransceunt mare, vt bona in vna terra abundantia p nauigium deportentur ad aliã terrã, vbi deficiunt, & econtrario. Quãtum vero ad intellectũ prophetæ prędictum, per nauem significaẽ ecclesia fidelium, q̃ inter huius mũdi procellas, inter animalia pusilla, & magna Deus gu-

Nauis significat ecclesiã.

C bernat & regit. Vnde ecclesia dr̃ nauis Simonis Petri, quam Christus ascendit. Luc 5. Hæc est nauis, sine qua in mari huius mundi nemo saluari põt, figurata per nauim, vel arcã Noe, in qua oẽs existentes ab aquis diluuij sunt saluati, cęteris submersis. Gen. 7. De qua naui ecclesię dici põt illud Act. 27. Nisi in naui manseritis, salui fieri non poteritis, quia extra catholicam ecclesiã non est salus, nec aliquis põt saluari, vt ait Gre. lib. 14. mor. c. 2. lib. 23. c 4. li. 35. c. 5. & 6. Et 1. q. 1. teneamus, 24. q. 1. quia ex sola.

Luc. 5.

D Et vide quam propriè ecclesia dr̃ nauis. Qm̃ sicut multa ligna copulanẽ ad faciẽdum nauim, sic in ecclesia fidelium multitudo p fidem vnitur. Huius nauis gubernator est Christus, arbor est sanctissima crux, velum charitas, ventus impellens Spũsanctus, anchora spes, sentina, peccatorum frequens meditatio. Et de hac naui dicitur Marc. 8. ꝙ Iesus ascendit nauem cũ discipulis suis. Hæc ergo nauis pertransit mare huius mundi, q̃a nauicula Petri impelli fluctibus potest, & agitari, sed Christo eam regẽte, sub-

 mergi

mergi non potest. 24. q. 1. a recta ergo, & multis ca. sequentib. Et nõ mireris, si in plurali dici naues, qa quãuis sit vna vniuersalis ecclesia, sit vna fides, & vnũ baptisma plures tñ sũt particulares eccl'æ de quib. nũc ait. *Illic naues pertransibunt.*

1781 *Draco iste, quem formasti ad illudendum ei: omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore.*

PSal. hic declarat prouisionem diuinam generaliter circa oĩa. Notãdũ tñ, q̃ ista prima pars versus spectat ad versum præcedentem, quia dictũ est, q̃ in mari istius mũdi sunt animalia pusilla cum magnis, sequit̃ q̃ ibi ẽt est draco, quem formasti ad illudendũ ei. Vbi notandum, q̃ literaliter iste draco existens in mari, dr̃ quidam piscis magnę quantitatis qui alio nomine dr̃ cetus. Gen. 1. Creauit Deus cete grãdia. In Iob aũt vocatur Leuiathan. Vnde cum dicit Gen. 1. Creauit Deus cete grãdia, in Hebræo dicit̃, Creauit Deus dracones magnos. Iste draco, vel cetus creatus est ad illudendum ei, vel secundum aliam literam ad ludendum in eo. Vñ ly, ad, nõ tenet causatiuè, vt. s. ad hoc ille draco sit creatus, vt sibi illudat ab alijs piscib. sed magis tenet consecutiuè, quia ad eius formationem consecuta est eius illusio. Quæ illusio talis est. Nam piscis ille, siue draco cũ sit magnus corpore, multo cibo indiget: pp qđ alios pisces multũ insequitur, vt eos deuoret. Propter qđ alij pisces videntes cetum, naturali instinctu fugiunt ab eo, & vadunt versus littus maris, vbi cetus magnus corpore vorare ipsos non potest pp paruitatem aquæ. Vnde & cetus eos insequens impingit ad terram, & sic nõ valens ibi natare, à piscatorib. occidit̃. Et sic ab alijs piscib. ei illudit̃. Per hoc vult Psal ostendere diaboli potestatẽ in hoc mundo à Christo superatam, & sibi fuisse à Christo illusum, vnde & captiuatus fuit. Vbi notandum, qđ per istum draconem corpore magnũ diabolus intelligitur: qui in forma serpentis tentauit primos parentes. Qui ideo magnus dr̃, quia nõ est potestas super terram, quę comparetur

Draco dicitur cetus.

Cetus quomodo illuditur, & capitur.

Draco diabolũ signat q a Christo est illusus.

E ei. Sed dum p mare huius mundi alios pisces, i. fideles deuorare vellet, puenit ad Chrm̃, à quo p escam suę carnis illusus fuit, & captus. Vnde istã materiam ad literam tractans Greg. lib. 33. mor. c. 12. super illo verbo. Iob 40. An extrahere poteris Leuiathã hamo? sic dicit. Leuiathan quippe additamẽtũ eorum dr̃. Quorum videlicet, nisi hoĩum: quib. semel culpam præuaricationis intulit. & hanc vsque ad mortem quotidie pessimis suggestionib. extendit? Quib. dum pctm̃ multiplicat, pœnas proculdubio F sine cessatione coaceruat. Põt ẽt per irrisionem vocari Leuiathã. Primò quippe homini psuasione callida diuinitatem se additurum promisit: sed mortalitatẽ intulit. Additamentum ergo hominum p irrisionem dr̃, dũ hoc, qđ nõ erat, sed addere promisit: ẽt hoc, qđ erat, fallẽdo subtraxit. Sed Leuiathan iste illusus a Chro hamo capt⁹ est, qa dũ in redẽptore nostro p satellites suos escam corporis momordit: diuinitatis illũ aculeus perforauit. Quasi hamus quippe fauces glutientes tenuit, dum in illo & esca car G nis patuit quam deuorator appeteret, & diuinitas passionis tpe latuit, quæ ipsum necaret, in hoc ergo mari, vel aquarum abyssa, i. in hac numerositate generis humani ad omnium morte inhiabat vitam penè omniũ vorans, huc illucque aperto ore cetus ferebat̃. Sed ad morte ceti istius in hac aquarũ caliginosa pro funditate mira dispositione hamus est suspensus. Huius hami linea est illa per euangeliũ antiquorũ patrũ ppago memorata. Nã cũ dr̃ Abrahã genuit Isaac: Isaac genuit Iacob, cũq. ceteri successo H res interposito Ioseph nomine vsque ad Mariã virginẽ describunt despõsatam, quasi quædam linea torquet̃: in cuius, extremo incarnatus dñs, i. hamus iste ligaretur, quẽ in his aquis humani generis dependẽtẽ aperto ore iste cetus appeteret: sed eo p satellitũ suorũ sæuitiã morsu mordendi vires vlterius nõ haberet. Ne ergo iste cetus humanis morsib. insidiãs, quos vellet, vltra deuoraret, ham⁹ hic fauces raptoris tenuit: & sese mordẽtẽ momordit. Sequit̃. *Oĩa à te expectant, vt des illis escã in tempore,* hic in Hebręo incipit

Draco diabolus à Christo qualiter fuit captus.

Hierony. incipit uersus, & in translatione Hieronymi, ubi psal. declarat prouisionē diuinam generaliter ad omnia animantia tā in aquis commorantibus quàm in terra. Et circa hoc duo facit, quia primo ostendit erga creaturas diuinam bonitatem. Secundo diuinam potestatem, ibi. *Qui respicit terram*. Prima in duas, quia primo describitur diuina bonitas, secundo ex hoc Deo agit gratias, ibi, *Sit gloria*. Circa primum primo ostenditur creaturarum necessitas, secundo diuinæ bonitatis largitas, ibi, *Dante te*. Quantum ergo ad primum dicit, *Omnia à te expectant, ut des illis escam in tempore*. Expectare. n. idem est, quod desiderare, uel extra petere. Cum n. humor radicalis uitam cuiuslibet animalis conseruet (qui per calorem naturalem consumitur) ideo exteriori cibo omnia animalia indigent ad humorem radicalem fouendum. Et sic omnia naturali instinctu desiderant à Deo ab extra sibi dari cibum. Et hoc est, quod alijs verbis dicitur, psa. 144. Oculi hominum in te sperant, Domine: & tu das illis escam in tempore opportuno.

Expecta re.

1782 *Dante te illis, colligent: aperiente te manū tuam, omnia replebuntur bonitate.*

Hic ostenditur diuinæ bonitatis largitas. Et ostenditur primo quantæ sit liberalitatis, secundo quantæ sit necessitatis, ibi, *Auertente*, tertio quantæ sit potestatis, ibi, *Emitte spiritum*. Quantum ad primum sciendum, quod aliqua sunt animalia, quæ de victualibus prouisionem sibi faciunt, ut sunt homines, qui tēpore messis frumenta colligunt pro tēpore hyemali. Sic & formicæ faciunt. Alia autem sunt, quæ non colligunt, sed de die in diem escā sibi quærunt, ut sunt aues, & animalia fera maximè. De primis dicit. *Dante te illis colligent.* Vnde de formica dī Prou. 6. Vade ad formicam o piger, & considera uias eius, & disce sapientiam, quæ parat in æstate cibū sibi, & congregat in messe, quod comedat. De alijs uero subditur. *Aperiente autē te manum tuam, omnia replebuntur bonitate.* Quia etiam talia animalia Deus pascit, de die in diē sibi parat escas. Et hoc est, quod ait Christus Matth. 6. Respicite volatilia cœli, quoniam non serunt, neque metunt, neque congregant in horrea, & pater vester cœlestis pascit illa. Per hoc vult ostendere psal. ꝙ oēs tā boni, quam mali escas suas habent à Deo. Vbi notādum, ꝙ in mundo sunt duo capita, quæ faciunt duo corpora mystica ad quę oēs homines reducuntur. Primum caput est Christus, qui est caput omnium fideliū, & sic omnes fideles sunt corpus Christi mysticum. Secundum caput est diabolus, qui est caput omnium iniquorum, cuius corpus faciunt omnes mali. Et tamen omnibus istis dat Deus escam suam. Sed attende, quod alia est esca corporis Christi, & alia esca diaboli. Vnde hic ait gloss. Habet iustus cibum suum, habet & draco. Cibus draconis terra est, cui dictum est, Terram comedes omnibus diebus vitæ tuæ, quia peccatores, qui terrena amant, cibus diaboli sunt. Cibus autem iusti est uerbum Dei. Matth. 4. Non in solo pane uiuit homo, &c. Si ergo bene uixeris, cibum Christi habebis. Si uero à Christo recesseris, cibus draconis eris. Et tamen nullus istorum cibum suum potest habere nisi tu, Deus, dederis, quia *dante te illis, colligent*. Ante. n. quam dederis illis, scilicet dęmonibus, ipsi non possunt colligere, nec tētare. Et hoc est, *dante te illis, colligent*: idest dante te illis licentiam tentandi, illi tentare possunt, & non aliter. Per tentationes autem multos in cibum sibi colligunt. Deinde de cibo bonorū dicitur, *Aperiente te manum tuam, omnia replebuntur bonitate*. Manus enim Dei Christus est, quæ aperitur, cum reuelatur. Quasi dicat, à se nō habent iusti intelligentiam verbi diuini, nec ad bonum, sed à Christo aperiente manum suam, idest, reuelante seipsum. Hic cadit dubium vtrum iustis liceat temporalia congregare. Consimiliter dicitur psalm. 144. Aperis tu manum tuam, & imples omne animal benedictione.

Formica.

Duo capita duorū mysti ca corporum.

Cibus diaboli. Gen. 3.

Cibus Christi & bonorum.

Manus Dei.

Quæst.

Auertente autem te faciem, turbabuntur: auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum reuertentur. 1783

Hic ostēdit quātę necessitatis nobis sit diuina bonitas. Quia si desinat sua bonitate pstare nobis sua beneficia,

 sta-

ſtatim oïa animantia morerentur, quia diu ſine cibo manere non poſſunt. Facies namq; Dei dr̃ eius dilectio, vide ver. 392. Ex dilectione aũt Dei nobis conceditur ut terra, aer & aqua fructus ſuos producant: ex quib. vita animalium conſeruatur in eſſe. Eſt ergo ſenſus, *Auertente autem te faciem tuam* ſ. tuam bonitatem, à nobis fructus neceſſarij non producũtur. Et ſic omnia animalia fame turbarentur, & morte deficerent. Vnde ſubditur, *Auferes ſpiritum eorum*, .vitam ipſorum, *& in puluerem reuertentur*, ſ. in terram, quę puluis eſt, de qua ſunt creata animalia irrationabilia: & homo quo ad corpus. Per hoc aũt vult oſtendere pſal. ꝙ nulla virtus in homine remanere poteſt, niſi Deo efficiẽte: quia ſtatim vt auertit Deus faciẽ ſuæ gratiæ à nobis, cadimus & nulla virtus in nobis vireſcere poteſt. Quid enim proficiet prædicator auditorib. ſi ab eis auertatur gratia Dei? Certè nihil. Et hoc eſt, ꝙ dr̃ Iob 12. Si continuerit aquas, omnia ſiccabuntur, Quod expouens Greg. ait. Aquarum nomine Spiritusſancti gratia accipitur, Chriſto dicẽte. Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ: hoc aũt dicebat de Spiritu ſancto. Ait ergo de his aquis. Si continuerit aquas, oïa ſiccabuntur. Quia ſi Spiritusſancti gratia ab audientis mẽte ſubtrahatur, areſcit protinus intellectus, qui iam per ſpem virideſcere in audiente videbatur, &c. Vel aliter vt ſonet in bonum, vt p faciem intelligantur proſpera, ſicut per dorſum aduerſa. Et ſic auertit Deus faciẽ ab aliquo, & dorſum vertit ad illum: qñ aufert ab ipſo proſpera, & immittit aduerſa, vt ſpiritus ſuperbiæ deficiat in ipſo, & ſpiritus humilitatis formetur. Et ad iſtum intellectũ hunc paſſum exponit Gregor. ſuper illo verbo Iob 34. Deficiet omnis caro ſimul, & homo in cinerẽ reuertetur, dicens, Simul omnis caro deficit, qñ iam nullis ſuis motib. ſeruit. quia præſidens ſpiritus cuncta eius fluxa reſtringit, & quodam diſcretionis ſuę gladio, omne ꝙ in illa malè viuebat, interficit. Et infra. Nam quanto quiſq; incipit ſuperius viuere, tãto & inchoat inferius interire. Iuxta effectum namq; carnalis operationis omnis caro Paulo ſimul deficerat, cum dicebat, Viuo ego, iam non ego, viuit verò in me Chriſtus. Vnde & Gala. 3. rectè ſubditur, Et homo in cinerẽ reuertetur. In peccato enim quiſque poſitus mortalitatis ſuæ obliuiſcitur, & terram ſe eſſe non meminit, dum adhuc per ſuperbiam inflatur. Poſt conuerſionis vero ſuæ gratiam cum humilitatis ſpiritu tangitur, quid ſe eſſe aliud quam cinerẽ recordatur? Sic enim Abraham in puluerem reuerſus fuerat dicens, Loquar ad dominum meum, cum ſim puluis, & cinis. Et ſi viuentem carnem necdum in terra mors ſoluerat: hoc tamen apud ſe erat, quod ſe futurum abſque dubitatione præuidebat. Hinc alias dicitur. *Auferes ſpiritum eorum & deficient, & in puluerem ſuum reuertentur*. Quis autem eorũ ſpiritus, niſi ſpiritus ſuperbiæ nominatur? Tollatur ergo ſpiritus eorum, & deficient, id eſt, ſubducto ſuperbię ſpiritu, nihil de ſe eſſe cognoſcerent, *& reuertentur in puluerem*, id eſt, humilientur ex infima conditione propter hunc puluerem, ad cuius memoriam qui ſeipſos cõſiderant, reuocantur. Ad iſtum etiam intellectum hunc verſum exponit glo. hic, dicens, Multi repleti bonitate Dei ſibi tribuunt, quod habent: & facti ſunt ſibi placentes. Volens autem eos probare Deus, quòd à ſe hoc non habent, ſed à Deo, vt ea bonitate habeant humilitatem, aliquando ipſos perturbat: auertit ab eis faciem, & cadunt in tentationem. Et ita oſtendit illis, quia quòd iuſti erãt & rectè viuebant, eo regente fiebat. Sed quare metuebas? Ecce per hoc. *Auferes ſpiritum eorum*, id eſt, ſuperbiam, & *deficient* omnino, vt conuertantur, & clament, *Defecit ſpiritus meus*, de peccatis pœnitentes: *& reuertentur in puluerem*, id eſt, ſe eſſe puluerem cognoſcent.

Gratia remota prædicatio non proficit. *Greg. 11 mor. c. 6.* *Aqua eſt gratia Spiritus ſancti.* *Greg. 24 mor. ca. 26.* *Humiliat cõſideratio propriæ fragilitatis.* *Geneſ. 18.* *Aduerſa humiliant.*

Emitte ſpiritum tuum, & creabuntur: & renouabis faciem terræ. 1784

HIc oſtendit diuinæ bonitatis poteſtatem. Quia ſicut Deo auertente ſuam bonitatem, omnia deficiunt, ſic illam emittente omnia, quæ defecerant, renouantur. Patet in naturalibus, quia plantæ, arbores, & herbæ, quæ in hyeme deieciſſe

defecisse videntur: Deo in vere emittēte spiritum suum, idest effectum suæ volūtatis, vel bonitatis iterū creari videntur, & reuiuiscere. Et per hoc terra renouari vr, quia de nouo ornatur florib. folijs, herbis, & fructibus. Per hoc aūt vult ostēdere psal. ꝙ sicut Deo auertente à nobis faciem bonitatis, oīs in nobis deficit uirtus, sic se ad nos conuertente per gratiā, oīs uirtus perdita recuperatur: quia nō minoris potestatis est sua gratia quæ per spiritum significatur ad uiuificandum, quàm fuerat peccatum nostrum ad mortificandum. Et hoc est, quod ait, ***Emitte spiritum tuum, & creabuntur***, s. hoīes noui efficientur in uirtutibus. Hō enim dū de statu culpæ uenit ad statum gratiæ, creari dr, & nouus hō effici, quia de nō homine totali, fit hō rationalis, & de nō grato fit grat⁹. Vel dicit. ***Emitte spiritum tuum, & creabūtur***, s. uirtutes, quæ prius erant perditę, creabuntur: quia non illę materialiter redeunt, sed aliæ quas illarū loco Deus creat de nouo, sicut & gratiam confert de nouo creatam. Et tunc facies terræ renouatur, s. esse hominis, qui est de terra. uide uers. 1736. Notandum, ꝙ per Spiritum sanctum merito in uirtutibus creari dicimur, & renouari. Consideremus igitur quos effectus Spiritus sanctus in anima facit ad quam descendit: qui sunt multi. Primo Spiritus sanctus est purgatiuus culpę inficientis: gratia enim cum contraria sit peccato, insimul cum peccato stare non potest, ideo adueniente Spiritussancti gratia, statim omnis expellitur culpa Esiæ 4. Si lauerit dominus sordes filiarum Siō, & sanguinem lauerit de medio eius in spiritu iudicij, & in spiritu ardoris. Sion enim significat animas, quæ Deum per fidem debent contemplari. Vnde & Sion specula interpretatur. Per sordes uero intellige peccata spiritualia. Prouerb. 30. Generatio, quæ sibi munda uidetur, non est lota a sordibus suis. Per sanguinem uero peccata carnalia intelliguntur. Esa. 1. Manus uestræ sanguine plenæ sunt. Ista autem lauantur, & purgantur per Spiritum sanctum, qui dr spiritus iudicij, quia bonos discernit à malis. Dr spiritus ardoris, quia aīam ad Dei amorem accendit, ad desideriū æternorum. Hanc purgationem postulabat Dauid. d. Amplius laua me ab iniquitate mea, &c. Et infra. Cor mundū crea in me, Deus, & spiritum rectum innoua in uisceribus meis, &c. Secūdò Spiritus sanctus est infusiuus gratiæ uiuificātis. Aīa. n. sine gratia Spiritussancti mortua est. Ioa. 6. Caro non prodest quicquā, spiritus aūt, est, qui uiuificat. Figura Ezech. 37. de cāpo pleno ossibus, quæ spiritum non habebant, quæ per spiritum flantē a quatuor uentis uiuificata fuerunt. Quid. n. per ossa arida non habentia uitam, nisi aīę carentes uita gratiæ designantur? Sed per Spiritumsanctum a quatuor uentis flantem uiuificantur. Per quatuor uentos intellige quatuor conditiones, quas spiritussanctus immittit, quibus aīa uitā gratiæ sumit. Primus est uentus Aquilonaris: cuius principalis qualitas est siccitas, per quam defectus mundanorum intelligitur, ut arida ab hoīe nihil reputētur. Per uentum occidentalē, cuius principalis qualitas est frigiditas, intellige carnis mortificationem, per quā ardor carnalis cōcupiscentiæ refrigeratur. Per uentum meridionalem, cuius principalis qualitas est humiditas, intellige misericordiam, & compassionē, quæ cor durūm humectat. Per uentum uero orientalē, cuius principalis qualitas est caliditas, intellige amorē & charitatem. Ab istis ergo quatuor uētis Spiritussanctus emittitur, quia dictas conditiones per dictos uentos significatas largitur, per quas anima prius mortua, resuscitatur per gratiam. Et hoc est qđ dr Rom. 8. Viuificauit mortalia corpora nostra p spiritum sanctum habitantem in nobis. Vel per istos quatuor uentos intellige quatuor considerationes, quas spiritus immittit, ex quib. aīa creatur ad uitam. Primus uentus. s. orientalis est, consideratio nostræ natiuitatis, s. quàm de uili materia ortus est, & ille uentus immittit humilitatem. Secundus uentus. s. occidentalis est, consideratio mortis, & iste immittit timorem. Tertius est Australis, qui est consideratio mundanæ prosperitatis, quam scilicet sit breuis, & incerta. Quartus est Aquilonaris, qui est con-

Spiritus sanctus in anima multa bona facit.

Psal. 50.

Ioan.

Quid ossa arida

Ezech. 37.

Venti quatuor quid significēt

Rom.

sideratio mundanę aduersitatis, vt patiē ter toleretur, & iste immittit fortitudinē. Tertio principaliter Spūsſanctus est collatiuus gloriæ quietātis. ps. 142. Spūs tuus bonus, deducet me in terram rectā. Rom. 8. Qui spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt: si filij, & hæredes, &c.

1785 *Sit gloria domini in ſeculum: lętabitur dominus in operibus ſuis.*

HIc ex præmissis psal. Deo gratias agit. Vbi nota, ꝙ per ſeculum hic non intelligitur aliquod tempus determinatum: ſed æuum, quod fine caret. q. d. Gloria Deo detur sine fine pp beneficia tot, & tanta nobis impensa, Lętabit dn̄s in omnibus operibus suis: nō quòd Deus ab operibus gloriam recipiat, qui in seipso gloriosus est: ſed dum creaturas pp seipsum operatus est: gloriari in operib. est in seipso gloriari. vnde Prou. 16. dr̄. Vniuersa pp semetipsum opatus est dn̄s: Loquitur. n. more hominū, qui effectus suos diligunt, & per consequens in eis lætantur, quia dilectio sine lætitia esse non pōt. Vel sic loquitur pp vnitatē corporis cum capite. Sicut enim mali lætantur, cum malè fecerint, sic & iusti delectantur in operibus bonis, & per consequens lætantur in omnibus operibus Dei, cum omnia sint bona. Lætitia autem iustorum, Dei dicitur esse.

Lætatur Deus & qualiter

Prou. 2.

1786 *Qui respicit terram, & facit eam tremere: qui tangit montes, & fumigant.*

POst commendationem diuinæ bonitatis sequitur commēdatio eius potestatis. Ad literam enim terram tremere facit Deus, quando virtute ventorum infra terram inclusorum facit terræmotus *Tangit montes & fumigant:* quando ictu fulguris, quod frequenter cadit in montibus, incendit syluas, & tunc fumigant: nō solum quia naturaliter ex igne fumus procedit, sed etiam quia ignis fulguris magis fumigat, quam inflammat, vt experientia docet. Per hoc enim vult ostendere psal. quòd tanta est diuina potestas, ꝙ peccatores quando vult per cōtritionem conuertit. Et hoc est terram

Respicere Dei treme-

E tremere facere. Peccator namque terra dr̄, &c. vide versi. 959. Respicit ergo terram, & facit eam tremere, qn̄ oculo suæ miæ peccatorem respicit, & ad contritionē inducit, sicut de Petro legitur Matt. 26. Respexit dn̄s Petrū, & recordatus est Petrꝰ, &c. & egressus foras, fleuit amarè. *Sed tangit montes, & fumigant.* Quid. n. montes nisi huius ſeculi potentes accipimus, qui pro terrena substantia in altū tument? Hos mōtes tangit dn̄s, qn̄ aduersa eis immittit, vt seipsos cognoscant. Magnus mons superbiæ erat Paulus, qn̄ F spirans minarum, & cædis in discipulos domini, accessit ad principes sacerdotū, &c. Hunc montem tetigit Deus quando circunfulsit eum lux de cœlo, & cadens in terram audiuit vocem sibi dicentem, Saule, &c. Hic mons statim fumum emisit. Quid. n. fumus lachrymarum eductiuus significat, nisi contritionem vel orationem quibus Deus placatur? Sic. n. dicitur Apoc. 8. Ascendit fumus incensorum de orationibus sanctorum de manu angeli coram Deo. Sic ergo iste mons superbię tactus a Deo statim fumigauit G per contritionem, fumum orationis ad Deum emisit, dicens, Domine, quid me vis facere? Istū intellectū ponit gl. hic d. *Qui respicit terram & facit eam tremere.* quia peccatores respiciens dominus, ad tremorem contritionis inducit, quia melior est tremor humilitatis, quam superbia vitæ. *Ipse tangit montes & fumigant,* tangit montes superbos per compūctionem, vel amissionem rerum, & racti fumigant, quia preces contriti Deo offerunt. Iste autem fumus lachrymarum, quia fumus lachrymas educit, est purgatiuus, quia ex eo quòd lachrymas edu- H cit exterius, desiccat interius, propter quod d. Auic. ꝙ oēs fumi sunt desiccatiui. Vnde fumus contritionis educens lachrymas p oculos, interius exsiccat iniquitatis torrentes, vt ipsis desiccatis valeat anima melius inflāmari amore diuino.

re facit peccato. res per penitentiam.

Superbos Deus fumigare facit per contritionem vel orationē

Fumus significat contritionem vel orationē.

Apoc. 8.

Auic. 4. c.

Cantabo domino in vita mea: psallam Deo meo, quam diu sum. 1787

ESt hæc tertia pars principalis, in qua ex omnibus præmissis concludit Dei laudem. Et diuiditur in partes tres,

tres: quia primò gratias agens Deū veneratur. Secundò peccata sua accusat, & cōfitetur: *Iucundum sit ei*: tertiò pro peccatorib. orat, ut cōuertant, ibi. *Deficiāt*. Quantum ad primum sciendum, ꝙ vt dictum fuit vers. 389 cātare domino, est in Deo corde & voce lætari, psallere verò est manib. & operib. Dei obseruare præcepta. Dicit ergo Ps. *Cantabo Deo in vita mea*. quia in vita præsenti totā nostram letitiam in Deum ferre debemus. Sed quia præcepta ad plenum hic seruari non possunt pp carnem repugnantē, vt dicit Magist. li. 3. d. 37. de pręcepto dilectionis Dei vt in ipsum feramur oībus virib. nostris: sed solum in patria pfectè adimplebitur. Ideo psallere se dicit, non in vita præsenti sed in futura. Post hāc enim vitam hō est, q̄a principalior eius pars existit, s. anima. Et hoc est, qd ait, *Psallam Deo meo quandiu sum*. Vel, si volumus bene Deum laudare in præsenti vita, ei p actū pœnitentiæ debemus canere, pp quod dicit, *Cantabo Deo in vita mea*. Lachrymæ. n. & gemitus peniteñtium dulcissimum cantum in aurib. Dei faciunt. Et hic est cantus quem Deo pro gratiarū actione debem' reddere, q oībus peccatorib. suadeť. Esa. 23. vbi cuilibet dř, Sume citharam: circui ciuitatē, meretrix, obliuioni tradita bene cane, frequenta canticum, vt memoria tui sit. Meretrix dř quælibet peccatrix anima, quæ, relicto vero sponso Christo, peccādo, adulteratur cum diabolo. Cui dicit, Facta es quasi meretrix fastidiosa. Hāc ciuitatem. s. conscientiæ suæ debet circuire, considerando peccata sua, & tunc bene canere. s. cantu contritionis, & pęnitentiæ, & hoc in cithara, quæ manu pulsatur: q̄a operib bonis canticum suę pęnitentiæ debet oñdere. Et de isto cantu pęnitentiali dř. Bonum est confiteri dño. Et sequitur, In psalterio decachordo cum cantico in cithara. Vbi nota ꝙ cantus pęnitentiæ has conditiones debet habere. Primò, vt sit in voce per confessionem, ideo prem: sit, Bonum est confiteri dño. Secundò debet esse in opere per satisfactionem, pp quod subiungit. In decachordo psalterio. Psalterium. n. vt ibidem dicit glosa superiori parte

Esa. 23.

Cantus penitentiæ qualis debet esse.

Eze. 16.

Psal. 91.

A reddit sonum. Et ideo per ipsum viuificatio spiritus ex pœnitentia intelligit. Psalterio dico decachordo, i. decem pręceptorum, per quorum obseruantiā spiritus in pęnitentia viuificatur. Tertiò debet esse in moribus per concordātiā, vt. s. cum moribus lingua concordet. Et ideo subditur, Cum cantico in cithara, cum cantico, i. verbo, cum cithara, i. opere. Si enim tantum bene loqueris: tūc cāticum habes sine cithara, si autem bene operaris, & non bene loqueris: citharā habes sine cantico, & ideo in pęnitentia B bene loquere & bene fac, vt sit cithara cum cātico in carnis mortificatione. De isto cantu pœnitentiæ dř, Canite tuba, sanctificate ieiunium, &c. Et attende ꝙ (vt dicit Richardus super illud Psal. 97. Cantate dño, qui mirabilia fecit.) trib. modis oīs cātus distinguit: quia, aut est grauis, aut acutus, aut superacutus. Sic in pœnitentia debet esse cantus grauis per contritionem. cuius figura habetur 2. Paralip. 35. vbi dř, ꝙ omnes cantores, & cantatrices super Iosiam lamentātes repleuit, s. omnes pœnitentes vtriusque C sexus per contritionem lamentantes Iosiam mortuum, i. Christum per peccatū ab eis peremptum. Item debet esse cantus acutus: hic est, qui clarius sonat, & significat confessionem Psal. 105. Cantate ei: psallite ei: narrate oīa, s. vestra peccata. Item ibi debet esse cantus superacutus, qui significat carnis mortificationem, in qua caro repugnans sensualiter semper clamat & stridet. Et sic dicere poterit illud Abac. 3. Sup excelsa mea deducet me victor in psalmis canentem. Iste est ergo pœnitentiæ cantus, qui cuilibet D suadetur. Ezech. 32. Fili hominum, cane carnem lugubre super multitudinem Aegypti, idest, peccatorum. Aegyptum enim interpretatur tenebrę, quæ peccatum significant.

Cithara Canticum.

Ioel. 2.

Richar.

Cantus triplex.

Iucundum sit ei eloquium meum, ego verò delectabor in domino. 1788

HIc Psalm. se accusat, & confitetur. Vbi notandum, ꝙ in scriptura nomine eloquij confessio designatur peccatorum. Sic enim de confessione dicitur

Eloquiū dicitur cōfessio.

citur. Iob 10. Dimittã aduerſum me eloquium meũ. Qđ ad propoſitũ exponens Greg. dicit, Cum pręſens vita vileſcere, cũ côditoris amor dulceſcere cęperit, ſe ipſum contra ſe animus accẽdit, vt accuſare ſe de culpis debeat, in quib. ſe ante ſupernorum neſcius defendebat, vñ ait. Dimittã aduerſum me eloquiũ meum. Quaſi pro ſe eloquio ſuo vtitur qui praua q̃ geſſit defendere excuſationib. conař. Sed aduerſum ſe eloquiũ dimittit, qui accuſat in ſe, quod errauit. Sępè verò cũ delinquimus, ea quoq. quæ agim' dijudicamus, accuſat mens ipſa, qđ perpetrat. Sed q a hoc ex deſiderio minimè deſerit, erubeſcit confiteri qđ fecit, cum verò toto iam iudicio carnis delectatio nẽ premit, audaci voce in accuſationis ſuæ confeſſionẽ ſe erigit. Vñ bñ ait, Dimittam aduerſum me eloquiũ meũ, q a fortiter mens relaxare côtra ſe verba de teſtationis inchoat, q̃ apud ſemetipſam prius infirmè verecunda retinebat. Et de illo eloquio confeſſionis nunc ait Pſalmiſta. *Iucundum ſit eloquium meum.* Sed forte dices: Cum eloquiũ confeſſionis debeat eſſe amarum, q a cum contritione, qũo iſte ait, *Iucundum ſit ei eloquium meum?* Quod. n. debeat eſſe amarũ: audi Iob dicẽtẽ, Dimittã aduerſum me eloquiũ meum, loquar in amaritudine aiæ meę. Qđ exponens Gregor. ait Sunt nonnulli, qui apertis vocib. culpas fatenř, ſed tñ in confeſſione gemere neſciunt, & lugenda gaudentes dicunt, côtra quos dř, Loquar in amaritudine animæ meæ. Qui. n. culpas ſuas rectè deteſtans loquiř, neceſſe eſt, vt has in amaritudine aiæ loquatur, vt hæc ipſa amaritudo puniat, quicquid lingua per iudiciũ mentis accuſat: Si ergo amarum debet eſſe confeſſionis eloquiũ, qũo Pſalmiſta ait, *Iucundum ſit ei eloquiũ meum?* Reſpondeo, q̧ amarum dẽt eſſe ex parte cõfitentis, ſed iucundũ ex parte Dei acceptantis vñ nihil aliud eſt, *Iucũdum ſit ei eloquium meum*: niſi Deo ſit acceptum. Et hoc notat glo d. *Iucundũ ſit ei eloquiũ meum*. i. eloquiũ meũ, quo me indico me ſciẽti, vt ſe mihi indicet neſcienti, ſit ei iucundũ: Et re vera ſic eſt, q a ſuauis eſt Deo côfeſſio tua. Qđ añt hic ad literam

Greg. 9. mor. ca. 33.

Quæſtio Confeſſio debet eſſe amara.

Reſp.

Confeſſio dicitur diſputatio.

E loquař de eloquio côfeſſionis patet, q a vbi nos habẽmus *iucundum ſit ei eloquiũ meum*, alia litera habet *ſuauis ſit ei diſputatio mea*. vbi gloſſa hic, Diſputatio. n. hoĩs ad Deum eſt confeſſio peccatorũ, q̃ ſuauis eſt Deo. Côfitere ergo Deo, qđ es, fac bona opera, & diſputa. Vnde Iob 13. dř. Cum Deo diſputare cupio. Et verẽ confeſſio diſputatio quædã dř, quia in ipſa magnũ certamen hõ ſuſtinet. Nã verecundia arguit q̧ non debeat confiteri, qđ ſecretum eſt, q̧ nullus famam ſuã negligere debet, q̧ ſoli Deo, q ſolus peccata dimittere põt, ſit confitẽdũ. F Ex alia verò parte arguit rõ, vulnus medico occultari non debet, & hmõdi. Intantũ inualeſcit in mente peccatoris iſta diſputatio, qđ maioris certaminis eſt peccata commiſſa confiteri, q̃ non commiſſa vitare. Qđ apertè oſtendit Greg. ſup illo verbo Iob 31. Si abſcondi pctm̃ meum quaſi hõ, dicens, Mirentur, qui volunt in Iob caſtitatis continentiã, mirenř integritatem iuſtitiæ, mirenř viſcera pietatis, mirentur patientiæ vigorem. Ego G verò in eo non minus admiror confeſſionem humilem peccatorum, q̃ tot ſublimia virtutum. Scio. n. quia per infirmitatis verecundiam plerũq. grauioris eſt certaminis commiſſa peccata prodere, q̃ non commiſſa vitare. Et vnũquodque malũ quãuis robuſtius viteř, tñ humilius proditur. Beatus ergo Iob, qui tot magnis operib. fultus côfiteri culpã non erubuit, oñdit in virtuti b. q̃ humilis fuit. Sequiř, *Ego vero delectabor in domino*. q. d. Pſal. Circa confeſſionẽ peccatorum in me eſt diſputatio partium côtrariũ, quia vna pars arguit, quòd non, H alia, quòd ſic. Sed ego delectabor in illa parte, quæ arguit confitendum eſſe domino, & illam eligo. Et hoc eſt quod ait. *Ego vero delectabor in domino*, id eſt, in parte, quæ arguit pro eo.

Confeſſio eſt magni certaminis.

Gre. 22. mor. ca. 14.

Deficiant peccatores à terra, & iniqui, ita vt non ſint, benedic, anima mea domino. 1789

HIc pro peccatoribus orat, vt conuertantur. Vbi notandum, quòd res duobus modis dicitur reficere, ſcilicet, quo ad eſſe, & quo ad modũ eſſendi. Quo

Deficit quiſque dupliciter.

Quod esse, sicut homo deficit, quando mortuus fit eamd e u. Iud. 4. De: et, & mortuus est. Quo verò ad modum essendi, sicut qñ quis calidus efficitur frigidus, albus niger, lætu. tristis. Thren. 5. Defecit gaudiū co dis nostri. Et isto modo quando quis de bono efficitur malus, deficit à bonitate. & qñ de malo efficitur bonus, deficit à malitia. Sic enim per pœnitentiam peccator deficit ab esse peccatoris, & amplius peccator dici non debet, ut habetur 30. quæst. 2. apud omnipotentem. Isto ergo modo hic Psal. accipit deficere peccatorum ut, scilicet conuertantur v amplius peccatores non sint, di cēs *Deficiant peccatores à terra*, glossa. *Deficiant*, scilicet, a peccatis ne ia sint quod prius erant, scilicet ipsorum auferantur peccata, & mala voluntas. Et iniqui, scilicet qui peccant, in proximos deficiant, scilicet ita vt non sint iniqui. Et quia ad laudem Dei est quando sic peccator deficit, ut sic Deo subijciatur voluntariè, qui Deo ante contrarius erat. Et per consequens, qui suis orationibus, vel doctrina peccatorem conuertit, hic Deum laudat, ideo Psal. pro peccatoribus orans se Deum laudare fatetur, dicens, ***Benedic, anima mea, Domino.***

Peccator per pœnitentiam deficit quia amplius non est peccator.

PSAL. CIIII.

1790 *Confitemini Domino, & inuocate nomen eius, annunciate inter gentes opera eius.*

Iste Psalmus talē habet titulum, *Alleluia*. Vbi sciendum, quòd secundū glossam, hic est primus locus, in quo in scriptura inuenitur alleluia. Est enim nomen Hebraicum, quod nullus doctor Hebræus, Græcus, vel Latinus propter sui dignitatem vnquam mutare fuit ausus. Sicut amēprimo in euāgelio à Christo dictū reperitur. Sed sensū ergo q alleluia non est solum una dictio, vt aliqui putant, sed sunt duæ dictiones simul cōpositæ, scilicet allelu, & ia. Nam allelu, idem est quòd laudate, & est verbum imperatiui modi. ia verò est nomen domini, & est hic ia accusatiui casus, vnde alleluia, idem est quod laudate Deū, ia enim significat Deum, vt est in nominibus. Et sic alleluia idem est quòd laudate Deū inuisibilem. Quod autē ab aliquibus dicitur, quòd alleluia quatuor habet syllabas, per quas quatuor intelliguntur, scilicet, al, idest, altissimus, le, idest leuat in cruce, lu, idest, lugebant Apostoli, ia, idest, ia surrexit. Etymologia est nominis, non significatio. Istius ergo Psalmi titulus est *alleluia*, quia totus iste Psal. nos mouet ad laudem Dei ex suis operibus, & beneficijs, quæ contulit Deus spirituali semini Abrahæ, idest, imitatoribus eius, quæ etiam & quotidie spiritualiter intellecta exhibet. De dignitate autem & excellentia istius nominis alleluia, sic dicit Ioannes Cassianus. Alleluia tantum habet honorem, ut in Hebraica lingua sit traditum, nulloque alio sermone translatū. Hoc Græcus, hoc Latinus, hoc Chaldeus, hoc Syrus, hoc Persa, hoc Arabs, hoc tenet cuncta terrarū natio. Et quicquid est debitum diuinitati, dignitate huius nominis pia deuotione veneratur. Hoc nomen nulli absonum, nulli absurdum, quia omnes celebrant gaudia sua cum huius nominis suauitate prolata. Est ergo sensus tituli, *alleluia*, idest, laudate Deum, vnde & à laude Dei hic incipit Psalm. Per titulum ergo quamuis appareat materia psalmi, non tamen apparet quis fuerit auctor, vnde & secundum Hieronymum auctor istius psalmi quis fuerit ignoratur, & sic iste psalmus quo ad auctorem inter psalmos ignotos computatur. Quibus visis, venio ad psalmi diuisionem. Diuiditur ergo in partes duas, quia Psalm. primò omnes ad Dei laudem excitat. secundò ad hoc multiplicem rationem assignat. ibi, *Mementote*, Prima in duas, qa primò omnes ad Dei laudem inducit. secundò modum laudandi Deum ostendit: ibi, *Cantate ei* Quantum ergo ad primum omnes excitans ad Dei laudē dicit, *Confitemini Domino*, scilicet, confessione laudis. Multiplex est enim confessio, scilicet, quædam reorum damnatiua, quædam peccatorum purgatiua, & quædam Dei laudatiua. unde versiculo octuagesimoprimo. Hic autem loquitur de confessione laudatiua. De hac

Alleluia quid sit.

Confessio multiplex.

hac confessione vide vers.250.1468. Vnde ad veram confessionem laudis requiritur dilectio Dei, propter quod hic ait gl. *Confitemini Domino*. i. laudate Deum, quod rectè solum fit ab amante Deum. Non enim est speciosa laus in ore peccatoris. An autem existens in peccato possit cõfiteri Domino, vel ipsum laudare, quin nouiter peccet, vide versic.825. Sequitur, *Et inuocate nomen eius*. Inuocare enim Deum est actus ad quẽ duo requiruntur, s. mẽtis puritas, & fidei credulitas. Requirit.n. primò puritatẽ conscientiæ. Nam cùm scribatur Iohe.2. Quicunque inuocauerit nomen Dñi saluus erit, & tamen peccatores Deus non exaudit, sequitur, ꝙ peccatores Deum non inuocant. Inuocare enim cõponitur ex in, & uoco, uocas, & sic inuocare idẽ est ꝙ intus uocare. Inuocas ergo Deũ qñ intus uocas eum, s. qñ in domum cordis inuitas eum. Ad faciendum primum oportet mundari ab oĩbus immunditijs. In turpi enim hospitio tantum Dñm inuocare non debes. Mundas autem conscientiæ hospitium, quando Deum vocas, nõ pro temporalibus, sed solum pro spiritualibus bonis. Si enim uocas Deum, ut det tibi lucrum, lucrum inuocas, non Deũ. Si inuocas eum, vt prosperes in furto, furtum inuocas non Deum. Gratis ergo, idest, sine causa auare inuocas Deum, ut te ipse Deus impleat. Nunquid sine auro, & argento non vis illum ad te venire? Quid ergo de ijs, quæ facit tibi Deus? Quomodo illa sufficient tibi, cui Deus non sufficit? Secundò inuocare requirit fidei credulitatem, vide versi.204. Istis ergo modis inuocandus est Deus, s. cum puritate & fide, vnde nunc ait Psal. *Et inuocate nomen eius*. Sequitur, *Annunciate inter gentes opera eius*, idest, cognoscere facite in populis. Quæ autem sunt opera Dei, quæ annunciare, & prædicare debemus alijs, vide versi.657.1370.

Inuocare Deũ quid est.

1791 Cantate ei, & psallite ei, narrate omnia mirabilia eius.

OStendit hic modũ laudis diuinæ, ostendit enim, quòd tripliciter debemus laudare Deum. Primò vniuersaliter. Secundò delectabiliter: ibi. *Laudamini*. Tertiò perseueranter: ibi, *Quærite Dominum*. Primò debemus Deum laudare vniuersaliter, s. & quo ad nos, & quo ad oĩa eius opera. Quo ad nos primo, q. & intrinsecè, & extrinsecè, idest corde, & opere. Et quo ad hoc dicit, *Cantate ei, & psallite ei*. Cantate quia cantatur corde, & ore, & uoce. Psallite, verò quo ad opera. Psallere enim est opere laudare, quia manibus psallitur. Quid autem sit cantare Deo, vide versicu.482.1145.1643. Vel hoc intelligit de cantu charitatis in consonantia morum. Et de cantu charitatis dicit ad Eph.5. Impleamini Spiritusancto loquentes vobis metipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spũalibus cantantes, & psallentes Dño in cordib. vestris. Et vide ꝙ iste cantus charitatis, quo Deo canere debemus, directè opponitur cantui prauitatis & diaboli, ut ostendit Hugo in de.12. abusionibus sæculi, abusione 11. dicens, differt musica Christi à musica diaboli. Illa n canticum suum incipit à voce sublimiori; hæc autẽ ab humiliori: dicens, Discite à me quia mitis sum. In musica siquidẽ Christi sex sunt uoces consonæ inter se & cõcordes. Prima uox concordiæ est humilitas cordis, secunda mortificatio carnis, tertia cõpassio, quarta consolatio, quinta oratio, sexta deuotio. In istis ergo sex vocib. cantatur Dño cantus charitatis. In his auditur iubilus vnitatis consonum melos deuotionis, & dulcedo contemplationis. Et ad istũ cantum charitatis, & concordię nos inducit Psal. dicens, *Cantate ei*. Et Hugo ubi supra cõsimiliter ad hoc nos inducens ait, Sunt tres species sonorum, quę fiunt, pulsu, flatu, & cãtu. Ad citharã pertinet pulsus, ad organũ flatus, cantus ad vocem. Assignatur hæc consonantia sonorũ, concordiæ morum, si referatur ad pulsum citharæ manuum operatio, ad flatum organi mentis deuotio, ad cantus vocis sermonis operatio. Percute ergo chordas citharæ manu bonæ operationis, ut concordes proximo per exemplum mortificatæ carnis. Imple organum cordis flatu, idest, spiritu sanctæ inspirationis, ut reddas Deo sonum piæ deuotionis. Hæc ille. Et hoc est, quòd de isto cantu quo Deo canere debemus, nobis dicit Apo-

Cantat signifi-cat charitatẽ, & concordiã.

Matt.11.

Colos.3. Apostolus, Sitis in gratia canentes in cordib vestris dño. Ad quem nos conformiter nunc hortatur Psal. dicens, *Cantate ei, & psallite ei*. Quid enim sit psallere, vide vers. 708. 771. 772. Sequitur, *Narrate omnia mirabilia eius*, i. loquimini de vniuersis mirabilibus eius. Hoc est quasi declaratiuum illius, quod dixerat superius. Annunciate inter gentes opera eius, nisi q hic additur *omnia*, & hoc ad determinandum, q laus Dei debet esse vniuersalis, non solum quo ad nos, vt dictum est, sed et quo ad opera eius, vnde ait, *Narrate omnia mirabilia eius*. Sed *Questio.* quomodo omnia mirabilia Dei possunt a nobis narrari, cum sint sine numero? vide ver. 61. Et aduerte, q non dicit mõstrate, vel ostendite oĩa mirabilia eius, sed narrate, quia mirabilia Dei credi debent, quæ inuestigari non possunt à nobis, vide vers. 1182. 1466. Et quæ mirabilia narrare debemus, vide versicul. 1268. 657. 1370.

1792 *Laudamini in nomine sancto eius, lætetur cor quærentium dominum.*

HIc ostendit, q Deum laudare debemus hilariter. Omnia. n. opera cũ lætitia cordis debent fieri, q. a omnia ex volũtate, & libertate arbitrij procedũt. Omnia aũt, quæ ex voluntate procedũt quandam secũ delectationẽ gerũt. Omnis aũt delectatio lætitiã causat. Et hoc est, quod dr 2. Corinth. 9. Hilarem enim datorem diligit Deus. Vbi ex bona electione, quod lætanter faciendum est, cõformiter inducit glossa, de omni alio bono opere: dicens, Hilarem. n. datorem diligit Deus, idest, qui ex voluntate bona dat, talem diligit Deus. & remunerat non tristem murmurantem. Qui enim dat, vt careat tædio interpellantis, non vt reficiat viscera indigentis, & rem, & meritum perdit. Et subdit ad propositum. Quicquid ergo boni facis, cum hilaritate fac, & tunc bene facis, si autẽ cum tristitia facis, illud fit de te, tu non facis. Similiter & cum bonum abstinentiæ agimus, illud lætãter debemus facere, propter quod Christus ait, Cum ieiunatis nolite fieri tristes, & cætera, vbi

Lætitia debet esse in omnibus operib. bonis.

Mat. 6.

A ait Hieronymus. Hic præcipit, vt cũm ieiunamus, nos lætos, & festiuos esse mõstremus. Similiter ergo Deum laudãdo, læto aio hoc facere debemus. & hoc est, qd hic ait Psalm. *Laudamini*, & cætera. *Lætetur cor*, & cætera. Vbi notandum, q quatuor sunt, quæ quasi idem uidentur, sed tñ differũt ab inuicem, s. laus, honor, gloria, & fama. Primò. n. differunt, laus, & honor à fama. & gloria, tanquã causa ab effectu. Ex hoc. n. q aliquis laudatur, & honoratur, apud alios habet famam, & gloriam. Honor etĩ differt à laude tan-

B quam genus à specie: qm̃ laus propriè stat in uerbis, quib. aliquis honoratur, & commendatur, sed honor non solum est in uerbis, sed etiam in alijs signis exterioribus, ut dr primo Rhetoricæ, fama aũt differt à gloria, quia ex honore fama procedit. Ex hoc. n. quod quis honoratur, consequenter laudatur, & ex laude sequitur gloria, ex gloria autem sequitur fama. Ex quibus apparet, quòd laus est honor uerbis alicui exhibitus. Cùm igitur honor nulli debeat nisi uirtuoso, (ut habetur 3. Ethicor.

C quia est exhibitio reuerentiæ in testimonium uirtutis) sequitur quòd consimiliter solus uirtuosus, & bene operãs laudem meretur. Vnde sicut honorem uitioso exhibere, est falsum date testimonium, sic & laudare non uirtuosum. Ad propositum ergo ait Psal. *Laudamini in nomine sancto eius*. Non est aliud quam dicere nisi sic uirtuose operamini sub nomine sancto eius, ut laude digni sitis. Et hoc est quod hic ait glo. *Laudamini in nomine sancto eius*, idest, operamini sic, ut laudemini. quod bene operantes solum

D merito possunt. Sed ne ex bonis operibus tibi ascribas laudem, sed soli Deo a quo bonum habes quo laudaris, ideo dicit, *Laudamini*, non in uobis: *Sed in nomine sancto eius*. Vt qui gloriatur, non in se ipso, sed in domino glorietur. Quod dicit contra hypocritas cui de bonis operibus laudẽ sibi quærunt, non Deo, & sic faciendo, furtum committunt. De quibus ait Gregor. Hypocritarum uita ad bona opera peragẽda infusionẽ quidem superni muneris percipit, sed in cũctis, quæ agit exteriores laudes appetens, a fructu

Laus honor gloria & fama differunt.

Arist.

Laudem soli boni merētur.

Glossa.

Laudem bonorum operum Deo non nobis dare debemus.

Greg. 8. mor. c. 25.

fructu perceptæ infusionis inanescit. Sæpe namque mira signorum opera faciũt, ab obsessis corporib. spiritus expellunt, prophetiæ dono ventura quæque sciendo præueniũt. Sed tñ à largitore tot munerũ cogitationis intẽtione diuisi sunt, q̃a ꝑ eius dona, nõ eius gloriam, sed proprias laudes quærũt. Cumque ꝑ accepta bona sese in laude sua eleuant ipsis muneribus contra largitorem pugnant. Inde quippe contra dantem superbiũt, vnde ei amplius humiles esse debuerunt. Sed eo eos postmodũ districtior sententia percutit, quo nunc superna bonitas & ingratos largius infundit. Fitque eis amplitudo muneris incrementũ damnationis, q̃a irrigati fructũ nõ ferunt, &c. Cõtra istos ergo ait Psalm. ***Laudamini in nomine sancto eius***, i. oẽm vestram laudẽ nomine eius attribuite. Si autẽ quæras, qđ est nomen sanctum dñi in quo laudari debemus. Respondet glossa, ꝙ est nomẽ Chri, quo Chrianus diceris in quo laudaris, q̃ñ Chr̃m imitaris operibus. Sed quia oĩa ista, non ex timore, sed magis amore iustitiæ lætanter sunt facienda, ideo subdit. ***Lætetur cor quærentium dñm.*** Non quidem lætetur in seipso sed in domino. Sic enim dicitur Psalmo centesimoquadragesimonono. Lætetur Israel in eo, qui fecit eum, & filiæ Sion &c.

Hypocritæ cum Deũ pugnant.

Quærite dominum, & confirmamini, quærite faciem eius semper.

*793 Hic ostendit, quòd Deum laudare debemus perseueranter. Nullum enim opus sine perseuerantia laudẽ meretur, nec præmium, vt ostendit Bernardus super illo verbo Christi, Qui aũt perseuerauerit vsque in finem, &cæt. dicẽs, Perseuerantia sola meretur viris gloriã, coronã virtutibus, &cęt. vide versic. 844. Et hanc nobis præcipit nunc Psalm. dicens. ***Quærite dominum & confirmamini.*** glossa, i. quærite dñm vobis in præmiũ, vnde hic versus est quasi confirmatio præcedentis, vbi dictũ est, ꝙ in oĩbus nõstris operibus non laudem nostram, sed dñi quærere debemus. Quod nunc confirmans ait, ***Quærite dominum***, & non laudẽ vestrã, &c. Vbi nota, quod hic quærit dñs per fidem, sed in futuro per clarã visionem. In futuro autem fides non erit, sed cessabit, adueniente specie. Cõfirmaĩ autem fides in præsenti, q̃ñ durat vsque ad vltimum articulum vitæ. Sed visio in futuro nullo termino finitur. Et ideo de vita præsenti dicit, ***Quærite dominum, & confirmamini***, s. per fidem. De futura verò vita subdit, dicẽs: ***Quærite faciem eius semper***. Vel ly ***semper***, põt referri ad præsentem vitam, & futuram, vt sit sensus, ***Quærite semper***, i. in præsenti, & in futuro, tunc enim sine fine quæritur, q̃a qui amatur, semper desideratur, & semper quæritur, ne fit absens, sed semper præsens. Malus autem potest timere præsentiam, quam bonus amat. Quomodo autẽ Deus quærẽdus sit, vide versicu. 1125. Per faciem autem Dei Christus intelligitur, in quo totaliter beatificamur, & quo ad animã & quo ad corpus, vide versic. 150. 1374. Vel per faciem Dei intellige verbum, Dei, versiculo 459.

Mementote mirabilium eius, quæ fecit, prodigia, & iudicia oris eius. 1794

Consequenter hic Psal. recitat Dei beneficia, quæ homines ad laudem Dei excitant. Et diuiditur ista pars in partes quinque secundum quinque tempora quæ narrat, in quibus Deus beneficia sua contulit populo suo. Prima pars continet tempus ab Abraham vsque ad Iacob, in principio. Secunda tempus à tempore Iacob vsque ad Ioseph, ibi, ***Et statuit illud in Iacob***. Tertia à Iacob vsq; ad Moysen, ibi. ***Et vocauit famem super***. Quarta à tempore Moysi vsque ad Iosue, ibi, ***Misit Moysen***. Quinta à tempore Iosue vsque ad ingressum terræ promissionis, ibi, ***Et eduxit populum suum***. Prima autem pars diuiditur in partes quatuor, quia primò implicitè Dei mirabilia notantur, secundò auditores vt attẽdant excitãtur, ibi, ***Semen Abraham***, tertiò Dei mirabilia ad omnes gẽtes perducuntur, ibi ***Memor fuit***. Quantum ad primum sciẽdum, quòd tempore Abraham Deus multa mirabilia pro suis operatus est. Vt puta quando Abraham cum vxore sua ingressus est Aegyptum, Pharao rex

Abrahæ Deus fecit mirabilia.

rex Ægypti tulit Sara, vxorem Abrahã, vt habetur Gen.12. quæ erat pulchra nimis. Deus autem miraculose flagellauit regem Ægypti, sic quòd illã cognoscere nõ potuit, sed intactã restituit viro suo, ipsumq; in multis ditauit, ut ibidem habetur. Similiter miraculosè eius ope subuertit Pentapolim, igne cũ sulphure emisso de cœlo, & de medio ipsorũ saluauit Loth, nepotẽ Abrahæ per manũ Angelorum. Gen.19. Similiter cùm venisset Abrahã in Gerare: Abimelech rex terræ tulit Saram vxorem Abrahæ, Deus autem miraculosè ipsam custodiuit ne pollueretur ab eo. Nam ut habetur Gen.20. Deus statim in nocte apparuit ipsi regi Abimelech, dicens, En morieris propter mulierẽ, quã tulisti, redde eam viro suo. Restituit eam, & munera multa dedit ipsi Abrahæ. Et multa alia fecit tempore Abrahæ, vt patet ex decursu libri Geneseos ab 11. cap. vsque ad cap.25. Et nota, ꝙ ista Dei mirabilia vocantur prodigia. Prodigium enim dicitur, quasi procul à digito, idest, ab ostensione, quia talium causa à nobis ostendi non potest. vtputa quòd super Pentapolim plueret ignis, & sulphur, nullus naturalium causam posset assignare, nec Dei voluntatem nobis occultam. Quòd vxor Loth illo tempore verteretur in statuã salis, causam nullus reddere posset. Propter quod prodigia vocantur. Et hoc est quod ait, *Mementote mirabilium eius, quæ fecit*, quæ, scilicet, sunt prodigia eius, sunt & iudicia oris eius. Quod ideo dicit, quia flagellatio dictorũ regum fuit quidam effectus diuinæ iustitiæ, effectus autem iustitiæ siue actus iudicium vocatur. Nota ergo, ꝙ Dei memoriam & operum eius habere debemus. vide versi. 715. 1230.

Mirabilia dicũtur prodigia.

1795 **Semen Abraham serui eius, filij Iacob electi eius.**

HIc auditores excitãtur. Cùm enim semen in seipso gerat similitudinẽ eius, à quo deciditur, unde & postea per illud aliud simile in specie generatur, & filius fit semen patris, pater quòd filius patrem imitatur, & hinc est, quòd omnes alterius imitatores, semen illius dicuntur. Sic enim illis lubricis iudicibus, quia imitabantur Chananeos in suis immunditijs: ait, Semen Chanaan, & non Iuda. Sic & imitatores Iacob ipsius semen dr̃ Ps.21. Qui timetis Deum, laudate eum uniuersum semen Iacob glorificate eum. Merito ergo sequitur, quòd semen Abraham debet recordari de mirabilibus factis in ipso Abraham vel tempore suo sicut & ille recordabaẽ. Dicat ergo, *Mementote mirabilium eius*, &c. Sed qui sunt illi qui debent recordari? Isti sunt successores Abrahæ, quia semen Abraham serui eius. Sic & consequẽter filij Iacob electi eius. Vocat enim Abraham seruũ propter actum maximũ obedientiæ, quam ostendit obediens Deo in immolatione sui unigeniti. Sed Iacob vocat electum, quia in uẽtre matris fuit à Deo electus, & Esau reprobatus. Per hos ergo filios Abrahã, & Iacob vult intelligere omnes fideles istorum imitatores in fide, qui Dei mirabilia meditari debent. Notandum ergo, ut imitari possimus Abraham, ꝙ ipse multarum uirtutum nobis ponitur in exemplũ, s. fidelitatis, quia fuit citus credendorum amplexator. In ipso enim primũ signum fidei reperimus, scilicet, circuncisionem: sicut in nouo testamento baptismus fideles distinguit ab infidelibus. Propter quod de ipso dicitur, Credidit Abraham Deo & reputatum est ei ad iustitiã. Hoc ideo ad testimonium eius credulitatis adducit Apostolus ad Rom.4. & ad Gal.3. Vbi notandum est, quòd Abraham, quamdiu fuit in domo patris, signum fidei non accepit, scilicet, circuncisionem, sed postquam ad præceptum Dei egressus est de domo sua, & patris sui, ut habetur Gene. 15. Et infra fit hoc ad denotãdum, quòd qui fidem vult suscipere ad naturalia instrumenta nõ debet intendere uel rationes, sed egredi de domo sua, i. intellectũ suum captiuare in obsequium fidei. Vnde Orig. super Genes. ait, Abraham cùm adhuc carnalis natiuitatis vocabulũ ferret, non poterat suscipere testamentum Dei, fidei signum, circuncisionẽ. Et ideo exiuit de terra sua, & de cognatione sua, & ad eum secretiora deferuntur, unde primo dicitur ei. Non uocaberis Abram, sed Abraham erit nomen tuum. Tunc & te-

Semen dicũtur imitatores.

Dan.13. Ps.21. Gen.22. Rom.9. Abrahã fuit exẽplũ fidei. Gen.15. Fides non innititur naturalibus rõnibus. Origen. Gen.17

& testamentum Dei signaculum fidei accepit circumcisionem, quam non potuit recipere, cùm esset in domo patris sui, & in consanguinitate carnali, vt ostēdat volentem credere extra se & suos oportere exire, ut non sensibus suis, nec scientijs mundanis innitatur, sed ab omnibus his exutus, soli Deo intellectum suum subijciat. Sicut & Abraham, de quo scriptum est, Credidit Abraham Deo, & reputatū est ei ad iustitiam. Et hinc est, quòd in generatione Christi in quo nostra fides cōsistit, Abraham primus pater ponitur, ut fidei typum gerens. Vbi notādum, quòd ad veram fidem tria requiruntur, scilicet, fidei deuotio, operū fidei executio, & aduersitatum pro fide toleratio. Quæ tria in Christi generatione denotantur, vt scilicet, in Abrahā fides, in Dauid operatio, in transmigratione Babylonis toleratio. vt ostendit Gualfred. super illo verbo Matth. 1. Ab Abraham vsque ad ad Dauid generationes sunt quatuordecim, dicens, In genealogia saluatoris triplex est distinctio, s. ab Abraham vsque ad Dauid, à Dauid vsque ad transmigrationem Babylonis, & exinde vsque ad Christum. Tria enim nobis necessaria sunt ad salutem, vt quisque in seipso per fidem veram pariat saluatorem, scilicet, deuotio fidei, fortitudo operis, & toletātia tribulationis. Abrahā autem primæ fidelitatis, & credēdi uia est dictus pater multarū gentium, quia fides parens est omnium uirtutū. Dauid autē manu fortis, formā exprimit sanctæ actionis. Trāsmigratio autē in Babylonē, est subire cōfessionē, sustinere tribulationem. Quæ quamuis pluribus propter peccata sua acciderit, indignatur tamē Deus ijs, qui recalcitrant, & suscipere disciplinā recusant. Post igitur istam triplicem patrum seriem per fidem in nobis verè nascitur Christus, quia electus quisq; p hæc tria in fide saluatur. In singulis autem distinctionibus generationes quatuordecim numerantur, quia necesse est, ut in oībus decalogo legis quatuor euangelistæ fideliter socientur. Docemur. n. in lege quid credendum per Abraham, quid agendū per Dauid, quid sustinendum per Babylonis transmigrationem. Sed in his omnibus sine euangelio fide lex neminem duxit ad perfectum. Vnde quia fides in Abrahā significatur, ideo ipse multarum gentium, idest, omniū fidelium pater interpretatur, propter quod de ipso dicitur Eccl. 44. Abraham magnus pater gentium non est inuentus similis illi in gloria, qui conseruaret legem excelsi, & fuit in testamento cū illo. In carne eius stare facit testm̄, & in tentatione inuentus est fidelis. Ex quibus omnibus pater, quod loquendo Psal. semini Abrahæ, loquitur omnibus fidelibus, quorum omnium ipse pater fuit, dicēs, *Semen Abraham*, &c.

Gen. 15. *Nota.* *Gualfr.* *Fides tria requirit.*

1796

Ipse Dominus Deus noster, in vniuersa terra iudicia eius.

Ostēdit hic, q̄ Dei mirabilia ad omnes mundi partes dilatantur. Quia enim fideles, qui semen Abraham dicuntur, per vniuersam terrā seminati sunt, & generati per Apostolos, sequitur, q̄ si Deus mirabilia sua facit ipsi Abrahæ, & semini eius, ostendit sua iudicia, q̄ hoc faciat in omni terra, vbi fideles habitāt. Vel per vniuersam terram intellige omnes tam bonos quàm malos, quia omnes de terra habent corpus creatum. Et in istis omnibus iudicia sua ostēdit mirabilia: vtputa q̄ unum eligat & alium reprobet, quòd gentes cæcas illuminauit, & Iudæos videntes excæcauerit. Ista sunt Dei iudicia quæ in omni terra operatur, quę iudicia abyssus multa nullus mortalium discutere potest. De quibus iudicijs dictum est vers. 557. 754.

Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi, quod mandauit in mille generationes. 1797

Hic ostendit, quòd Dei mirabilia se extēdunt ad omnes generationes præteritas, præsentes, & futuras. Vbi notandum, quòd sacra scriptura non immerito testamentum dicitur, vide ver. 1503. 1527. Hoc autem testamentū primò fuit lex vetus, quæ quia neminem ad perfectum poterat adducere, ideo huius testamēti memor, illud perfecit addens nouū testamentum sacræ scripturæ, quā mādauit obseruari vsque in finē, quia nouum testamentum amplius, non mutabitur per aliud, sicut mutatum fuit antiquum

Testā dr̄ scriptura sacra.

per

per nouum. Et hoc est, quod ait, quod, s. testamẽtum mandauit in mille generationes. Ibi enim accipitur numerus determinatus pro indeterminato. Quod ostẽdens Greg. super illo uerbo Iob 9. Non poterat respondere ei vnum pro mille, ait, In sacra scriptura millenarius numerus pro vniuersitate solet intelligi. Hinc etenim Ps. ait, *Verbi, quod mandauit in mille generationes*, cùm profectò cõstet, quod ab ipso mũdi exordio vsq; ad redemptoris aduentũ per euangelistam non amplius quàm septuaginta & septẽ propagines numerentur. Quid ergo in millenario numero, nisi ad proferendam nouam sobolem, perfecta vniuersitas prescitæ generationis accipitur? Hinc & per Ioannem dr. Et regnabit cũ eo mille annis. Quia videlicet regnũ sanctæ ecclesiæ vniuersitatis perfectione solidaẽ. Est ergo sensus, quod mandauit testamentum suum, s. seruari in mille generationes, i. sine fine. Et sic loquitur de testamẽto nouo non de antiquo, quod finem habuit. Vel etiã si loquaẽ de antiquo, loquitur de ipso, vt nouũ includit, quia nouum testamentũ vetus includit, vt supra dictũ est ver. 949. Vnde sententia versus est hæc, *Memor fuit*, scilicet, promissionis factę ad Abrahã, s. quod Christus ex eo nasceretẽ. Gen. 12. Dixit dñs ad Abraham. In te benedicentur oẽs cognationes terræ, s. in Christo, qui erit ex te oriundus. Et sic memor fuit verbi, s. implendo promissum ipsi Abrahæ. Quæ quidẽ promissionis impletio in Christo fuit formatio noui testamenti, quod mãdauit in mille generationes. Ita quod ly verbi, refertur ad memor fuit. Et hãc expositionem hic insinuat Glo. Vel aliter per mille generationes intelliguntẽ solum boni, & fideles, quib. Deus mãdat testamentum suum, i. hæreditatem in testamento suo promissã donat. Numerus aũt millenarius perfectioné significat ut ostẽdit Greg. 35. mor. cap. 19. dicẽs, Breuiter dicere possumus quod apud secularem scientiã millenarius numerus idcirco perfectus habetur, qa denarij numeri quadratum solidũ reddit. Decem quippe decies ducta fiunt centũ, quæ iam figura quadrata est, sed plena non est. Vt aũt ad altitudinẽ surgat, & solida fiat, rursus centum decies multipli-

Greg. li. 6. mor. c. 1. Mille significat vniuersitatem.

Apo. 20.

Mille significat perfectionem.

Greg. 35 mor. ca. 19.

A cantur, & mille sunt. Sic ergo testamentum est verbum fidei, verbum euangelij quod extenditur in oẽs generationes, pro quo seruato datur præmium æternum: sed solum illis, qui sunt de mille generationibus, i. de numero perfectorum. Quãuis enim euangelium inandetur omnib. quia tamen non obseruatur ab omnibus, ideo promissa hæreditas per euangelium non omnibus datur.

Quod disposuit ad Abraham: & iuramenti sui ad Isaac. 1798

B

HIc ostendit, quibus primo promissum est nouum testamentum, scilicet, ipse Christus, qui nouum testamentum condidit. Promissus enim fuit Christus principaliter ipsi Abrahæ, & ipsi Isaac. Abrahæ nãq; vt habetur Gen. 22. quãdo ad præceptum domini voluit immolare filium suum Isaac, sibi ait dñs. Per memetipsum iuraui, dicit dominus, quia non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicens benedicam tibi, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ. Et Luc. 1. Iusiurandum, quod C iurauit ad Abraham patrem nostrum, daturum se nobis. Consequenter autem & hoc disposuit & iurauit ad Isaac, qui erat filius eius per quem Christus erat descensurus. Vnde dixit dominus ipsi Abrahæ Genes. 21. In Isaac vocabitur tibi semen. Si ergo iurauit dñs Abrahæ quod ex semine suo nasceretur Christus, & determinauit quòd in Isaac vocaretur sibi semen, consequens est quòd iurauit quod ex Isaac Christus nasceretur. Et hoc est, quòd ait, quòd scilicet *testamen-* D *tum disposuit ad Abraham: & iuramenti sui*, scilicet, intentio erat ad Isaac. Vbi nota quòd quamuis diuersi sancti patres diuersis polleant virtutibus, sic quod in vna uirtute unus superat alium, sed in alia superatur ab illo, tamen inter omnes sanctos patres Abraham in humilitatis obedientia maior prędicatur. Et quia hęc virtus pręcipua fuit in Christo, per quam totum mysterium redemptionis humanæ compleuit, quia obediens factus est obediens patri vsque ad mortem, ideo in signum huius conformi-

Abrahã exẽplum humilitatis & obedientia.

tatis in humilitatis virtute Deus maximè legitur disposuisse. Christum ex semine Abrahę incarnari. Qd ostendit Greg. 27. moral. dicens. Ad medium sanctorum patrum exempla ducamus. Ecce cũ pręceptis cęlestib. subijci per obedientiam cupimus, cõsideratis antiquorũ patrum vestigijs iuuamur. Quid enim Abraham obedientius? qui ad vnã vocem dominicam cognatos, & patriam deseruit: & p adipiscenda æterna hæreditate ipsum ferire nõ trepidauit, quẽ senex iã, & penè moriturus acceperat hęredem, &c. vide residuũ versi. 1249. Quia igitur virtus humilitatis maxima fuit in Christo, cuius exemplũ præcipuũ præcessit in Abrahã, ideo inter oẽs, quib. promissus est Christus, principalius notatur Abrahã. Similiter qa exemplum patiẽtię maximũ fuit in Isaac, qui iam grandis effectus se à patre ligari permisit, & arę superponi, vt occideret à patre. Christo aũt nihil patientius, ideo eadẽ rõne ex ipso Isaac Christũ procedere fuit promissum. Quod notans Gregor. ait, Cũ patientiæ apprehendere virtutẽ conamur, præcedentiũ patrum exempla inspicimus. Quid enim Isaac patientius qui ligna portat, & de holocausto interrogat, atque post paululum ab Abraham ligatur, & non loquitur, aræ superponitur & non reluctatur? Quid isto viro patiẽtius dici potest, qui quasi ad solatium ducitur & requiritur ad feriendum, ligatur & conticescit, & oblatus in holocaustum tacet?

Greg. li. 27. mor. cap. 7.

Isaac exẽplum fuit patientia.

Gregor. vbi sup.

1799 ***Et statuit illud Iacob in praeceptum, & Israel in testamentum aeternum.***

Hic consequenter describuntur facta à tempore Iacob vsque ad Ioseph. Mirabilia aũt quę notantur facta ipsi Iacob sunt plura: fm quæ ista pars diuidit. Primũ est diuini cultus imperatio, fm est suis terrę promissionis distributio, ibi, *Dicens sibi*, tertiũ est sui generis multiplicatio, ibi, *Cum essent in numero*, quartũ est per mundũ peregrinatio, ibi, *Et pertransierunt*, quintũ est ipsius ab hostib. protectio, ibi, *Non reliquit*, sextũ est Christianorum commẽdatio, ibi, *Nolite tangere*. Quantum ad primum notandũ,

E q præceptum diuini cultus singularissimè datum à Deo fuit ipsi Iacob, q tñ ante datũ fuerat Abrahæ & Isaac minus lucidè. Quod quidẽ fecit Deus, qñ Deus apparuit ipsi Iacob d. Ego sum dñs Deus Abraham patris tui, & Deus Isaac. Terram, in qua dormis, dabo tibi, & semini tuo. Et illa erat terra promissionis, ĩ qua nasciturus erat Christus & moriturus, & nostræ redemptionis impleturus mysteriũ. In qua terra cultus diuinus erat

Iacob habuit præceptũ cultus diuini Gen. 28.

F ampliandus, sacerdotes, & ministri ad illum cultũ deputandi, templũ per Salomonem constituendum, quem cultũ maximè ampliauit Dauid, & Salomon. Quando ergo Deus dixit ipsi Iacob, q ei daret terram illam, & semini eius per hoc ei præcepit diuinum cultum, quod in illa ampliandum obseruaret. Ideo sibi ait. Ego sum Deus Abraham, imponens ei cultũ vnius Dei. Et ideo statim Iacob euigilãs ad præceptũ de diuino cultu sibi per illa verba datum, statim promisit se colere Deum. Vnde dicitur ibi, q surgens

G Iacob accepit lapidem, quem supposuerat capiti suo, & illum in altare consecrauit fundens oleum desuper, dicens, Erit mihi dominus in Deum, & lapis iste quẽ erexi in titulum, & cunctorum quæ dederis mihi decimas offeram tibi. Vnde de præcepto diuini cultus ait, *Et statuit illud in Iacob praeceptum*. Et quia Iacob binominis fuit, vocatus est enim Iacob, idest, supplantator, quia nascens tenebat plantam fratris. Genes. 25. Sed postea quando luctauit cum angelo, & Deum clarè vidit Israel, idest, videns Deum ab

Iacob vocatus fuit Israel.

H angelo vocatus fuit. Ideo primum dictum de Iacob sub alio nomine replicat, dicens. Et illud idem statuit in testamentum æternum, idest, in descendentibus ab illo Israel siue Iacob, non quidem secundum generationem carnalem, sed secundum generationem spiritualem, quæ fit per imitationem cultus, & bonorum operum. Isto enim modo gentiles conuersi dicuntur filij Abraham, Isaac, & Iacob. Ideo autem præceptum diuini cultus posuit in Iacob ad denotandum, quòd fides sine operibus mortua est. Inter omnes enim sanctos patres, Iacob fuit laboribus plurimis ma-

Gentiles quo dicantur filij Iacob.

gis

gis deditus. Vnde de ipso ait Gregor. Quid enim Iacob laboriosus, qui apud Labam tam lógo tempore propinquus iure cognationis opera exercuit seruituris, & vice obsecutus est famuli vt perfrueretur præmij hæredis.

Greg. li. 27. mor. c. 7.

1800 *Dicens, tibi dabo terram Chanaam, funiculum hæreditatis vestræ.*

Hic ponitur 4m, s. terræ promissionis suis distributio. Ipsi. n. Iacob promisit Deus dare terram promissionis in hereditatem, nō quidē dare personæ eius, sed successorib. eius descendētib. ex eo; qñ, s. ipsi eunti Mesopotamiā apparuit ei dñs dicens. Terram, in qua dormis dabo tibi, & semini tuo. Quod postea fuit impletum tempore Iosue, qñ oēs duodecim trib. de Iacob descendentes intrauerūt terrā promissionis, quam omnibus eis diuisit Iosue per sortes, ut habetur Ios. 18. Quamlibet aūt contingentē singulas tribu vocat *funiculum hæreditatis*. Funiculus enim dr quædam mensura. Et 4m certam mensuram, & certos terminos Iosue cuilibet tribui assignauit dictam terram promissionis. De hoc vide uer. 1337. Quia autem multi mirantur, q sacra scriptura totiens facit mētionem de ista terra promissionis data populo Israel, ideo notandū, q hoc non facit scriptura propter ipsam terrā promissionis in se; sed magis ad imprimendum mentibus fidelium significatum illius terræ, & qui sunt qui modo eijciuntur, & quibus distribuitur. Notās ergo, q illa terra promissionis significat celestem patriam, quam Deus suis fidelibus promisit, ad quam non omnes pertinēt, sed solum prædestinati, quibus datur in funiculo distributionis, quia secundum proportionem meritorū erit & proportio præmiorum, dicente Christo. In domo patris mei mansiones multæ sunt. Hæc autem cęlestis patria dicta est terra Chanaā, quæ interpretatur humilis, quia sine humilitatis uirtute nullus intrat in eam. Datur autem duodecim filijs Iacob, per quos duodecim uirtutes significantur, quibus hæc terra meretur à nobis. Isti filij Iacob fuerunt, Ruben, Symeon, Leui, Iudas, &c. Quid autem isti significent, vide vers. 1372.

Gene. 28

Funiculus.

Nota.

Terra promissionis.

Ioan. 14.

Cum essent in numero breui: paucissimi, & incolæ eius. 1801

Hic ostenditur tertium, s. eius generis multiplicatio mirabilis. Nam qñ Iacob ingressus est Aegyptum cū omnibus ab ipso descendentibus oēs insimul erāt septuaginta. Et tñ sic in paruo tpe multiplicati sunt, q non numeratis illis de tribu Leui, ex alijs vndecim tribub. Moyses solum viros bellatores numerando à viginti annis, & supra omissis mulierib. & paruulis, sexcēta tria milia quingentos quinquaginta inuenit. Hoc ergo admiratione dignū ostēdit Ps. d. *Cū essent in numero breui*, quia solum septuaginta. *Et paucissimi incolæ eius*, s. ipsius Iacob supple mirabiliter multiplicati sūt. Per hoc autē q dicit, *Incolæ eius*: notant grammatici, q ista differunt, s. inquilinus, incola, aduena, & peregrinus. Nam inquilinus dr à colo colis, s. qui aliena colit, vel habitat. Sic tñ differunt inquilinus, incola, aduena, & peregrinus. Nā inquilini sunt, qui emigrant, sed incolę, uel aduenæ, qui aliunde veniunt. Nam incola non indigenam, sed aduenā designat. Hæc ergo inter illa differentia est. Nam inquilini sunt, qui emigrant, & nō perpetuo permanent, sed aduenę, vel incolæ sunt aduentitij, sed pmanētes, idē & accola. Peregrini verò propriè dicunt, quorum parētes ignorantur, sunt enim de longinqua regione. Indigenæ verò sunt inde geniti, inde nati, s. in eodem loco vbi habitant. Sic ergo Iacob cum suis descendentibus fuit incola in terra Aegypti, quia aliunde ibidem venit permansurus. Per hoc. n. vult ostēdere Psal. multiplicationem fidelium, qui eadem vir multiplicati sunt, sicut & successores. Nam isti sunt multiplicati mediantib. aduersitatibus, & persecutionibus. Nam ut scribit Exo. 1. Oderant Aegyptij filios Israel, & affligebant illudētes eis, atq; ad amaritudinem perducebant uitam illorum operibus duris, &c. Sed quanto magis opprimebant eos, tanto magis multiplicabantur, & crescebant.

Accola incola, inquilinus, aduena, indigena, peregrinus.

Ecclesia aduersitatib. creuit.

Consimiliter fideles à principio erant paucissimi, vt puta duodecim Apostoli; hoies rudes, & idiotæ, expulsi de Iudæa p orbem fidē prædicauerunt, persecuti sunt, flagellati, occisi, crusixi, decollati. Sed quanto magis persequebant, & martyrizabantur: tanto amplius numerus creuit fideliū. Quot fideles credis fecerit vna mors Petri rōne suę cōstātię oñ-sę? quot mors Pauli. Occidebat vnus, & conuertebant multa millia. Mō aūt cessante persecutione fidelium, decrescit fidelium numerus, & deuotio. Et p ista quæ patēt ad sensum, denotant q aduersitatib. virtutes multiplicātur in nobis, quæ in prosperitate decrescunt. Vnde Gre. lib. 12. mor. ca. 2. ait. Cum. n. morte passionis iustus pro veritate afficitur, in æternæ vitæ hæreditate recuperatur. Et qui hic virebat p fidem: ille virescit per spem, & rami eius pullulant, qa plerunq; ex passione iusti fideles quiq; ad amorem cęlestis patriæ multiplicantur, & viriditatem vitæ spiritualis accipiūt, dum pro Deo se fortiter agere vident.

Aduersitatibus crescunt virtutes

Gregor.

1802 *Et pertransierunt de gente in gentem, & de regno ad populum alterum.*

Ponitur hic quartū, s. ipsius p mundū peregrinatio. Prædixerat. n. Deus Abrahæ, qualiter descēdentes ab eo debebant peregrinari in Aegyptum, & ibi seruituti subijci, & post quadringentos annos inde educi magnificè. Vnde dixit Deus ad Abrahā Gen. 15. Scito pnoscēs, q peregrinū futurū sit semen tuū in terra nō sua, & subijcient eos seruituti, & affligent quadringentis annis: verūtamē cui seruituti sūt, ego vindicabo. Et post hæc egredienē cum magna substantia. Hoc aūt tēporaliter adimpletum fuit, qñ Iacob cum oībus suis descendentib. ppe famis intrauit Aegyptum, vbi filius suus Ioseph dominabatur. Et hoc est, q commemorans Psal. d. *Et pertransierunt de gente in gentem*, quia s. a gente Chananæorum recesserunt, & transierunt ad gentem Aegyptiorum. Et hoc alijs verbis explicat, dicens. *Et de regno ad populum alterum.* Sed hic occurrunt duo dubia. Primum qūo vocat terram Chananæorum regnū, quia qñ Iacob inde recessit, regnum nō erat. Secundū qūo vocat gentem Aegyptiorum populum, qui erant idololatræ. Et dictum est vers. 816. q solum iusti & subditi Dei faciunt populum. Ad primum dr, q si terra illa nō dum erat regnum, tñ futurum erat regnum, sicut tēporib. Saulis, Dauid, &c. Et hoc est, q ait Glo. hic Terrā promissionis vocat regnum, nō qa tunc esset regnum, sed qa futurum erat ibi regnum Israel. Ad secundum dr, q quamuis proprie accipiendo populum, solum ex iustis constituatur: tñ aliquando populus accipitur magis largè: Et sic eū diffinit Aug. 19. de ciui. Dei c. 24. dicens. Populus est cœtus multitudinis rationalis rerum quas diligit concordi cōione sociatus. Sic ergo hic accipit populum largo mō loquendi, vt mali etiam faciant populum iuxta modum Christi de malis hypocritis, dicens, Matth. 15 Populus hic labijs me honorat: cor aūt eorum lōgè est à mè. Notandū tñ, quia sacra scriptura in diuersis locis pro eodem videt accipere populum, plebem, vulgum, & tribum: quamuis ista propriè accepta multum differant fm Isid. 9. Etym. Nam populus est collectio tam nobiliū, quàm ignobilium eiusdem ciuitatis. Plebs autem est collectio solum ignobilium. Et dr plebs à pluraliter, quia plures sunt ignobiles quam nobiles. Vulgus est multitudo passim inhabitans. Et dicitur vulgus à volendo, quia quilibet facit quòd vult. Tribus dicuntur congregationes distinctæ populorum, sic dictæ, quia in principio Romani fuerūt à Romulo distincti tripliciter, scilicet in senatores, milites, & plebeios. Et ideo populus, vt distinguitur cōtra vulgum, plebem, & tribum, stat pro collectione tam nobilium quàm ignobilium; sequitur quòd continet omnes tam bonos quàm malos, nobiles, & ignobiles.

Quæsti.

Respō. 1.

Populus largè fit ex malis

Populus plebs vulgus, trib.

1803 *Non reliquit hominem nocere eis: & corripuit pro eis reges.*

Hic ponitur quintū, scilicet, ab hostibus protectio. Hoc enim refertur ad tēpus, quo filij Iacob transierunt

per

per desertum ad capiendam terrā ipsius promissam, non autem ad tempus, quo steterunt in Ægypto, quia certum est, ꝙ tunc Ægyptij multum Israelitis erāt infesti, & eis multa nocumenta inferebāt, vt patet Exo. 1. Sed per tempus, quo per desertum processerunt, nullus ei nocere potuit, quamuis multi, & magni hoc attentassent. Statim enim transacto mari rubro Amalech uenit ad pugnandū contra Israel, qui tamen superatus fuit à Iosue, mediante oratione Moysi, ut patet Exod. 17. Similiter insurrexit cōtra eos Seon rex Amorrheorū manu armata, & eis nocere non potuit, sed superatus fuit ab eis, & mortuus, vt habetur Nume. 21. Similiter & Balaam regem Madianitarū cum populo suo interfecerunt gladio cū multis alijs regibus, ut habetur Nume. 31. Et de multis alijs populis, & regibus, qui uolebant nocere filijs Israel, nō permisit illis Deus, sed illos occidendos tradit in manu Israel. Et hoc recolens Psal. ait, *Non reliquit hominē nocere eis, & corripuit*, idest, interfecit pro eis reges terræ. Per hoc enim vult Psal. ostēdere ꝙ bonis nocere non possunt mali, imò quāto plus mali contra bonos sæuiunt, ipsi sibi ipsis nocent, sed bonis proficiunt. Quāto bonorū crescunt certamina, tanto & eorū præmia crescunt. Quid nocuit Nero Apostolis Petro & Paulo quos laureatos transmisit ad cœlum? Quid Laurentio Decius, vide versi. 997. Quid noceret tibi in effectu auferens denarium, ex cuius actu lucrareris regnum? Nocent ergo mali bonis quo ad affectū, sed quo ad effectū proficiunt eis. Quod satis notatur ps. 9. Dum superbit impius, incendit pauper. Bene ergo de bonis. d. *Non reliquit hominem nocere eis*. Sed eis nocere volentes sibi ipsis nocuerūt. Vnde sequitur. *Et corripuit pro eis reges terræ*. Notandum autem ꝙ correctio tam diuina quàm humana à pietate incipit, sed obstinatis in seueritatē vertitur. Quod satis fuit figuratū in virga Moysi. Moyses. n. corrigere volens Pharaonem, primò virgam gracilē portauit in manu, quæ tandem ipsi Pharaoni incorrigibili in colubrū est versa. Exo. 4. Quam figuram ad propositum applicās Bruno, d. Moysi dixit Dn̄s. Quid est, ꝙ tenes in manu tua? Rn̄dit, virga. Dixitq; Dn̄s, proijce illā in terram, & proiecit, quæ uersa est in colubrū. Interrogatur Moyses non propter aliud, sed ut responsionis suæ uinculo teneatur. Ipse. n. confessus est, se tenere virgam, quā mox in serpentē uersam fugiens expauit. Credat huic signo, qui non vult credere verbis. Sed quid per uirgam, nisi correctio Dei designatur? Vnde ait Psal. Virga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt. Hęc autē uirga illis uertitur in draconē, qui misericorditer, & leuiter correcti emendare se nolunt, quia qui incorrigibiles existunt, eandē diuinæ ultionis vim & indignationem super se sæuientē sentiunt. Vnde Psal. Reges eos in virga, &c. vide versic. 1962.

Nocent mali sibi ipsis non bonis.

Correctio incipit à pietate, sed obstinatis seueritate terminat.

Psal. 22

Nolite tangere Christos meos, & in prophetis meis nolite malignari.

1804

HIc ponitur sextum, scilicet, Christianorum commendatio. Quantum enim ad literam spectat, hic psalm. ostendit, quòd illos antiquos patres, scilicet, Abraham, Isaac, & Iacob Deus ab inimicis, & potentibus defendebat, dicens regibus, & principibus mundi, verbis, signis, uel factis. *Nolite tangere Christos meos, & prophetas meos*. Sic enim dixit Pharaoni regi Ægypti, quem flagellauit propter uxorem ipsius Abrahæ. Genesi 12. Sic & regem Gerare flagellauit, quia tulerāt uxorem Abrahæ, Genes. 20. Et sic factis dicebat illis ne nocerēt seruis suis. d. *Nolite tangere Christos meos*, &c. Et aduerte quomodo Abraham, Isaac, & Iacob vocat Christos, & prophetas. Vbi notandum, quòd Christus idem est quòd vnctus, ungebantur autem exteriori unctione sacerdotes, & reges, ideo quilibet illorū Christus dicebatur, idest, vnctus. Sed cum talis vnctio inceperit de præcepto Dn̄i tempore Moysi, ut apparet in Exodo, & isti, scilicet, Abraham, Isaac & Iacob, fuerunt per magnum tempus ante Moysen, & sic vncti non fuerunt. Quomodo ergo uocat eos Christos, cum Christus sit idem quòd vnctus? Respondeo, quòd, vnctio est duplex, scilicet, exterior & interior, corporalis, & spiritualis. Spiritualis est, qua Spiritussanctus sua gratia inungit mentes fidelium,

Christi dicebant patres antiqui.

2081

Vnctio duplex, interior s. & exterior,

Sic enim omnibus fidelibus dicitur 1. Io. 2. Vos vnctionē habetis à Spiritusancto. Sic enim omnes baptizati Christi siue Christiani dicuntur, quia gratia Spiritussancti interius sunt vncti. Sic ergo ad propositū ipsi patres dicebantur Christi, non ab vnctione exteriori, sed ab interiori. Dicuntur etiam prophetæ, quia quilibet eorū Spiritusancto tactus multa prophetauit, vt in pluribus locis in lib. Genes. patet. De Abraham patet, ꝙ prophetauit dicens seruo suo, Dñs mittet angelum suum coram te, & accipies inde vxorem filio meo, &c. De Isaac patet, qui benedicens filio suo Iacob multa futura ei prędixit ipsi Iacob, & semini eius, Genes. 27. Consimiliter patet de Iacob, qui benedicens filios suos omnibus eis futura prædixit Genes. 49. Bene ergo istos patres antiquos vocat Christos, & prophetas dicens regibus, & alijs. *Nolite tangere Christos meos*, &c. Et hoc est quod sentit hic Gl. dicens, Quod autem dixit illos Christos, nullum moueat; quia iam tunc Christiani erant, & si latenter. Vnde Abraham exultauit, vt videret diem Christi: vidit, & gauisus est. Nullus enim præter hanc fidem Christi, vel ante incarnationem, vel post Deo reconciliatus est, vnus enim mediator est Dei, & hominū Christus Iesus. *Et in prophetis meis nolite malignari*. Pro huius euidentia sciendū, quod prophetia à Deo multis modis reuelatur, ut dē in proœmio. Et sic multipliciter quis propheta constituitur. Notandum, quòd propheta triplex reperitur, scilicet, Propheta falsidicus, & decipiens. Propheta veridicus, & non intelligens. Propheta Catholicus, & intelligēs.

Gen. 24.

Prophetia multipliciter reuelaē.

Propheta multiplex.

1805 *Et vocauit famem super terram: & omne firmamentum panis contriuit.*

Hic describuntur mirabilia quæ acciderunt à tempore Ioseph vsque ad Mosen. Tota enim istius partis intentio est ostendere quomodo Deus mirabili modo exaltauit Ioseph, propter cuius exaltationem Iacob cum omnibus suis intrauit Ægyptum. Et diuiditur in nouem partes, quia ponitur primò exaltationis Ioseph occasio. Secundò ipsius Ioseph venditio, ibi, *Misit ante eos*. Tertiò

E ipsius Ioseph incarceratio, ibi, *Humiliauerunt*. Quarto ipsius Ioseph liberatio, ibi, *Eloquium Domini*. Quintò ipsius Ioseph exaltatio, ibi, *Constituit eum*. Sextò ipsius Ioseph illustratio, ibi, *Vt erudiret*. Septimò populi Dei in Ægyptū descensio, ibi, *Et intrauit Israel*. Octauò ipsius populi multiplicatio, ibi, *Et auxit*. Nonò ipsius populi ab Ægyptijs afflictio, ibi, *Conuertit cor eorum*. Quantū ad primum ponitur occasio omnium prædictorū, quæ fuit fames generalis per orbem septem annorum. De qua habetur Gen.

F 41. Vbi dr̄, ꝙ transactis septem annis vbertatis, cœperunt venire mundo septem anni inopiæ, & in vniuerso mundo pręualuit. Et hoc est ꝙ ait, *Et vocauit*, s. Deus sua ordinatione, *famem super terram*, s. septem annorum, in quibus septem annis omne frumentum (alias, firmamentum) panis contriuit, quod non intelligitur de frumento per annos præcedentes congregato, q̄ ipsius magna copia erat in Ægypto, sed de frumēto in illis septem annis famis nascituro, quia terra illis septē annis nihil fructificabat, quia sementē vix

G colligere poterāt, historia est clara Gen. 41. Nota ꝙ in scriptura triplex fames reperitur, s. Fames cibi corporalis. Fames verbi diuinalis. Fames pœnæ infernalis. Primò est fames cibi corporalis, quæ nihil aliud est nisi naturale desiderium cibi pro conseruatione humidi radicalis, quod consumit calor naturalis. De qua Luc. 15. Facta est fames valida in regione illa, & ipse cœpit egere. Et quandoque Deus immittit, ut ex indigentia homines reducantur ad Deum. Sic enim ille prodigus filius fame pressus reuersus est

H ad patrem: qui abundans recesserat à patre. Vnde in se reuersus, dixit, Quanti mercenarij in domo patris mei abundāt panibus: ego autem hic fame pereo, surgam ergo, &c. Quod exponens Petrus Rab. ait, In seipso reuersus est, quia à seipso recesserat: dum recessit à patre trāsit, & totus ab homine migrat in bestiā, paternæ pietatis immemor gratiæ genitoris oblitus. Sed hunc fames ad patrem reuocat, quem saturitas expulerat à patre, &c. Sic ergo Deus multis famem, & alias aduersitates immittit, vt homines ad

Fames multipl.

Luc. 15.

ad seipsum reducat. Sic ergo nunc dicit Psalm. *Vocauit famem super terram*, quæ fuit occasio, vt fratres Ioseph cognoscerent, quod in venditione eius commiserant. Secundò est fames verbi Dei. i. desiderium audiendi verbum Dei, vel earentia prędicationis verbi Dei. Vñ Amos 8. Immittam famem in terra: non famem panis, sed audiêdi verbi Dei. Vnde Gregor. ait, Oīs hō quia ex anima, & carne consistit, quasi ex robore, & infirmitate compositus est. Ex ea. n. parte, qua spiritus rationalis est conditus, nō incōgruè dr̃ robustus, ex ea verò qua carnalis: infirmus est. Robur ergo ipsis est aīa rationalis, quæ impugnantibus vitijs resistere p rationem valet. Ex rationali quippè aīa habet hō, vt in perpetuum viuat. Peccatoris ergo robur fame attenuatur, qñ eius aīa nulla interni cibi refectione pascitur. Hinc ergo famē quandoque Deus immittit pp rebellionem audientium sicut à Iudæis trāstulit prædicatores Apostolos pp ipsorū obstinationem. Vel tūc istam famem immittit, qñ cordibus nostris desiderium audiendi verbum Dei inspirat. Sicut de gentibus conuersis dr̃, Conuertentur ad vesperam, & famem patientur vt canes, vide ver. 944. Tertiò est fames pœnæ infernalis, vnde de quolibet damnato dr̃, Plagæ eius, ignis, luctus, & fames. Ignis qa dānati reali igne, q non extinguit, cruciabunt. Luctus pp acerbitatem doloris. Matthæ. 13. Ibi erit fletus, & stridor dentiū. Sed fames qa ibi naturale desiderium frustrabitur, qa desiderabūt mortem, & mors fugiet ab eis.

Greg. li. 14. mor. c. 7.

Psal. 58

Apoc. 18

1806 *Misit ante eos virum: in seruum venundatus est Ioseph.*

HIc ponitur secundum, scilicet, ipsius Ioseph venditio. Vt enim habetur Gene. 37. videntes fratres Ioseph, quòd ipse a patre cūctis plus amaretur, & quòd propter somnium, quod fecerat, scilicet, quòd manipuli fratrum adorabant manipulum suum, Item quia vidit solem, & lunam, & stellas vndecim ipsum adorare: Quæ somnia pater eius Iacob interpretatus est, quòd ipse à patre, & matre ac vndecim suis fratribus adoraretur. Et hoc fratres sui sufferre nō poterant. Et ideo ne hoc eueniret, ipsum semel à patre ad eos missum, vendiderūt mercatoribus Ismaelitis euntibus in Aegyptum cogitantes, & cogitatione dicentes. Vendidimus eū seruum: amplius non dubitamus, quòd nobis non dominetur. Et vide mirabile iudiciū Dei. Ista vēditio directè fuit via, vt dominaretur ipsis. Vnde hoc ostēdit Gregorius super illo verbo, Iob cap. 5. Qui apprehendit sapientes in astutia sua, dicens, Sæpè. n. nōnulli humana sapientia inflati dū desiderijs suis diuina iudicia contraire cōspiciunt: astutis ei reluctari machinationibus conantur. Et quòd ad votum suū vim supernæ dispensationis torqueant: callidis cogitationibus insistunt, subtiliora consilia exquirunt. Sed inde voluntatem Dei peragunt: vnde hanc immutare contendunt. Atq; omnipotentis Dei consilio dum resistere nititur, obsequitur. Et subdit infra ad propositum de venditione Ioseph, dicens, Ioseph somnium viderat, quòd suo manipulo fratrum manipuli se prosternebant. Somnium viderat quòd sol, & luna cum reliquis stellis se adorabant. Quæ quia purè fratribus retulit, eorum corda protinus futuræ damnationis inuidia, pauorque percussit. Cūque hunc ad se venire conspicerent, malitia sæuiente, dixerūt, Ecce somniator ille venit: venite occidamus eum, & videamus quid illi proderunt somnia sua. Cumq; eius dominio se subijci metuunt: somniatorem in puteo deponunt, eumque Ismaelitis transeuntibus vendunt. Qui in Aegypto ductus seruituti subditus, luxuriæ accusatione damnatus, castitatis merito adiutus, prophetiæ iudicio ereptus est, omni Aegypto prælatus est, per supernam verò sapientiā prouidus frumenta congessit, & futuro periculo famis obuiauit. Cumque in orbem fames irruit, de alimētorum preparatione sollicitus Iacob filios in Aegyptum misit. Qui frumentorum dispēsationi præpositum Ioseph nescientes inueniunt: atque vt mererentur alimenta percipere, eorum dispensatorem compulsi sunt protinus pronis in terra ceruicibus adorare. Pensemus er-

Greg. li. 6. mor. c. 11

Consilia nostra cōtra ordinationē Dei non possunt.

Ioseph venditus factus est dominus Aegypti.

go rei gestæ ordinem, pensemus quō sapientes in ipsa suā astutia vis diuina cōprehendit. Ideo.n.ab eis Ioseph vēditus fuerat, ne adoraretur. Sed ideo est adoratus, q̄ a venditus, &c. Ex quibus patet, q̄ quamuis Dei bona dispēsatione Ioseph sit venditus, missus fuit in Aegyptū vt parentibus, & fratribus alijs prouideret tēpore famis, mala tñ voluntate fratres sui ipsum vendiderunt. Vñ eis dixit Ioseph, postquam ipsum cognouerūt, nō vestro consilio sed Dei huc missus sum voluntate, vt reseruemini sup terram & escas ad viuendū habere possitis. Gen. 45. Est versiculi sensus iste. *Misit ante eos virum*, s. Deus misit ante patrem suū, & fratres, virū, s. Ioseph q recte vir, i. virtuosus erat, & hoc ad prouidendum. Sed p quē modum misit, adiungit dicens, *In seruum venundatus est Ioseph*, &c. Respectu ergo eiusdem missionis ponitur bona voluntas Dei in prima parte versus: sed mala voluntas fratrum eius in parte secunda.

1807 *Humiliauerunt in compedibus pedes eius: ferrum pertransijt animam eius: donec veniret verbum eius.*

HIc ponitur tertiū, s. ipsius Ioseph incarceratio, quę habetur Gen. 39. Nam cūm Ioseph ab Ismaelitis ductus esset in Aegyptum, ipsum in seruum sibi emit Phutiphar princeps exercitus Pharaonis, qui inuenit gratiam coram dño suo, vt liberè de ipso cōfidēs administrationem totius domus suę in manu ipsius Ioseph poneret. Dñs autem Deus benedixit illi domui propter Ioseph, & multiplicauit omnia bona eius. Erat autē Ioseph pulchra facie, & decor⁹ aspectu. Domina autem ipsius Phutipharis semel iniecit oculos in Ioseph, & ait illi, Dormi mecum. Qui nequaquam acquiescens operi nefario, respondit, Ecce, dominus meus, omnib. mihi traditis, ignorat quid habeat in domo sua, nec quicq̄ est qđ nō tradiderit in mea potestate: præter te, quæ vxor eius es. Quomodo ergo possum hoc malum facere, & peccare in dominum meum? Illa autem continuò molesta erat illi. Accidit autem quadam die, vt illa apprehenso vestimēto Ioseph, diceret, dormi mecū. Ille aūt, relicto in manu eius pallio, fugit foras. Cumq; illa videret se contemptā, marito suo ait, Ingressus est ad me seruus Hebræus, vt illuderet mihi. Cumq; ego clamassem, ipse timens reliquit pallium, q̄ tenebāt in manu, & fugit foras, & in argumentū fidei retentū pallium ostendit. Quibus auditis, dñs nimis credulus verbis coniugis, fecit Ioseph in carcerē poni, & compedibus ferreis alligari: Et sic mansit vltra duos annos. Hoc ergo exprimens Psal. d. *Humiliauerunt in compedibus pedes eius*, s. ministri Phutipharis ad preceptum Dñi sui ipsum incarceratum pedes eius cōpedibus ferreis ligauerūt: *ferrum pertransijt animam eius*: quia ex illis compedibus non solum affligebatur in corpore, sed ēt in mente. Quamuis in patientiam seruaret: tñ affligebatur mēte, maximè cōsiderans infamiam sibi illatā, & malitiā mulieris. Et sic remansit, *donec veniret verbum eius*, i. donec veniret tempus in quo verbis suis ostēderet sapientiam suam. Quod tempus fuit, cū ipso existenti in compedibus, duo ministri regis, qui erant cum ipso in carcere, scilicet, pincerna, & princeps pistorum, viderunt somnia, quæ ille prudenter, & veraciter exposuit. Quæ expositio fuit causa liberationis eius, vt dicetur. Istud autem verbum: *ferrum pertransijt animā eius*, expōnit Bern. de Christo d. Foderunt Iudæi manus Christi, & pedes, & latus lancea forauerūt, vt eius anima sciat compati infirmitatibus meis. Patet arcanum cordis. Per foramina corporis patet magnum pietatis illud sacramētum: patent viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitauit nos oriens ex alto, q̄ viscera per vulnera pateāt, in quo enim clarius quam in vulneribus illuxisset. Quoniam tu, domine, suauis, & mitis, & multæ misericordiæ? Maiorem enim miserationem nemo habet, vt animam suā ponat quis pro amicis suis, & damnatis. Meum proinde meritum miseratio domini, &c. Per hæc omnia vult ostendere Psal. q̄ aduersa præsentis vitæ patienter sufferre debemus, ignorantes diuinæ dispositionis cōsilium. Quod quandoque ideo hominem humiliat, vt ipsum exaltet

Ioseph falsò accusatus incarceratur.

Aduersitas in via est ad fœlicitatem.

tet gloriosius: hostem in carcerem ponit, vt inde ipsum gloriosius ducat ad regnū sicut in Ioseph hic ondit exemplum, vt Act.4. Nescit quis præuidere, φ de carcere, catenisq; introducat qs ad regnū, & alius natus in regno inopia cōsumat.

1808 *Eloquium domini inflamauit eum: misit Rex, & soluit eum: principes populorum & dimisit eum.*

HIc ostenditur quartum, s.ipsius Ioseph liberatio. Aduertendum tñ, φ in translatione Hieron.hr, *Eloquium domini probauit eum.* s.habere spiritum, & sapientiam Dei, & idem est, quia ex hoc, φ eloquium dñi inflammauit eum, probatum fuit ipsum habere sapientiā Dei. Huius historia hr Gene.40. Cum.n. Ioseph cōpedibus ferreis in carcere esset detentus, accidit, vt duo ministri regis Aegypti peccarēt domino suo regi, quos in carcerem, vbi erat Ioseph, iussit mitti, quos semel cum Ioseph tristiores solito vidisset, dixit eis; Cur tristior solito est hodie facies vestra? Qui dixerunt. Vidimus somnium, & non est, qui interpretetur nobis. Dixitque Ioseph, Referte mihi, quod vidistis. Narrauit præpositus pincernarum somnium suū, dicens. Videbam coram me vitem, in qua erant tres propagines, crescere paulatim in gemmas, & post flores vuas maturescere, calicemque Pharaonis in manu mea. Tuli ergo vuas, & expressi in calicem, quem tenebam, & tradidi populum Pharaonis. Respondit Ioseph. Hæc est interpretatio. Tres propagines, tres adhuc dies sunt, post quos recordabitur Pharao ministerij tui, & restituet te in gradum pristinum, dabisque ei potum, sicut facere consueueras. Rogo te, memento mei, cùm bene tibi fuerit, vt suggeras Pharaoni, vt educat me de isto carcere: quia furtim sublatus sum de terra Hebræorum, & hic innocens in lacum missus sum. Tunc alius pistorum magister, videns quòd prudenter somnium exposuisset, ait, Et ego vidi somnium, quòd haberem tria canistra farinæ sup caput meum, & in vno canistro, quod erat superius, portare omnes cibos, qui

Somnia Pharaonis, & officialiū eius.

A fiunt arte pistoria, auesque cœli comederé ex eo. Respondit Ioseph. Hæc est interpretatio. Tria canistra, tres adhuc sūt dies, post quos Pharao auferet caput tuū, & suspēdet te in cruce, & lacerabūt volucres carnes tuas. Et sicut Ioseph exposuit, sic & rei exitus fuit, qa post tres dies pincerna fuit restitutus in officium suum, & pistor fuit suspēsus. Ista aūt. eius interpretatio fuit eloquium, qu a revelatum fuit ei à dño verbum, qd hic protulit. Et hoc est qd ait, *Eloquiū Dñi inflammauit eum.* Istis ita gestis, ille pincerna B liberatus, oblitus est interpretis sui Ioseph, nec aliquam memoriam de ipso fecit Pharaoni. Sed duobus annis postea elapsis, Pharao vidit somnium, φ septem boues crassæ pascebantur, post quos veniebant aliæ septem macilentæ nimis. Rursumque dormiens vidit aliud somnium, φ septem spicæ pullulabant in culmo vno plenæ, atque formosæ, post quas videbat alias septem tenues & vredine consumptas. Quæ somnia dum sapiētibus Aegypti narrasset, nullus sciebat illa exponere. Tūc pincerna reminiscēs C Ioseph interpretis sui ait Pharaoni, Cōfiteor peccatum meum. Dum essem in carcere, vidi somnium ego, & pistorum magister, cum narrauissemus vni incarcerato Hebræo, s. Ioseph, exposuit nobis verè sicut rei euentus probauit. Et tunc ad regis imperiū subito de carcere eductus fuit Ioseph. Causa ergo quare eductus fuit de carcere, fuit eloquium dñi, qui inflammauit eum, idest, informauit in solutione somniorū pincernæ, & magistri pistorum. Et hoc est quod ait, *Eloquium domini inflammauit eū, misit rex,* D *& soluit eum.* Et non misit minores ad liberandum eum, sed misit *principes populorum: & dimisit eum*, scilicet, à carcere. Non est credendum, quòd scriptura sacra tāta de isto recitet propter eius corporalem liberationem, sed magis propter significatum, quia per hoc significatur, quòd vinculis peccatorum ligati, gratia Spiritus sancti soluuntur. Quid enim est eloquium domini, nisi Spiritussanctus, dicente Christo suis Apostolis. Non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris vestri, qui loquitur

Eloquiū domini est spiritussanctus.

quitur in vobis. Cum autem istud eloquium incarceratum peccatorum vinculis inflammat, statim ipsum liberatum à vinculis emittit.

1809 *Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ.*

HIc ponitur quintũ, scilicet ipsius Ioseph exaltatio. Causa enim huius exaltationis habetur Gen. 41. Nam, cum Ioseph eductus esset de carcere suggestione magistri pincernarũ, vt solueret somnia pharaonis de septem vaccis pinguibus præcedentib. & septé macris sequentib. similiter & de septem spicis pinguibus præcedentib. & septem spicis subsequentib. & illa prudenter soluisset, dicens, quod primæ vaccæ septem pingues, & septem spicæ priores plenæ, significabãt septem annos proximè futuros maximę abundantiæ, & fertilitatis, sequentes autem septem vaccæ macilentes, & spicæ vacuæ significabant septem alios annos sequentes maximæ sterilitatis, in quib. consumptura est fames omnem terram, subdit dicens regi. Prouideat ergo. Rex virum sapientem, & industrium, & præficiat eum terre Aegypti, qui constituat præpositos per singulas regiones Aegypti, qui tempore septem annorum fertilitatis congregent frumenta in horrea regis, vt habeantur tpe sterilitatis. Placuit consiliũ Pharaonis, & cunctis principibus eius. Et tunc dixit ad Ioseph. Quia Deus ostendit tibi oĩa, quæ locutus es, tu eris super domum meã, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet, vno tantum solio te præcedã. Ecce constitui te super vniuersam terrã Aegypti. Et tulit annulum de manu sua, & dedit in manu eius, & ascendere fecit eũ super currum suum secundum, clamãte præcone, vt omnes coram eo genua flecterent, & præpositum eum scirent vniuersę terræ Aegypti. Et hoc commemorans Psal. dicit, *Constituit eum dominum domus suæ, & principem omnis possessionis suæ*. Per ista enim Psalm. vult ostendere, quòd in domo regis, quæ est ecclesia, dominus, & princeps, siue prælatus ille solum debet cõstitui, qui exemplo ipsius Ioseph castitatem seruet integraliter, qui aduersa portet patienter, qui scripturam exponat sapienter, quæ habuit Ioseph, vt patet ex dictis.

Ioseph in regnũ exaltatur.

Prælati conditio|nes.

1810 *Vt erudiret principes eius, sicut semetipsũ, & senes eius prudentiam doceret.*

POnitur hic sextum, scilicet ipsius Ioseph illustratio. Quia sicut ipse à Deo illustratus fuerat sapientia, ita ad hoc fuit exaltatus, vt alios erudiret, ne lucerna dñi tecta lateret sub modio. Vbi aduerte, quod scientia est duplex, vna, scilicet per exercitium, & studium acquisita, alia autem diuinitus infusa. Prima non concernit, nisi solum necessaria, quæ aliter se habere non possunt, vt est naturalis philosophia. Et ista non se extendit ad actus humanos, qui sunt variabiles, neq; ad certam futurorum cognitionem, quæ pater posuit in sua potestate. Sed scientia diuinitus infusa, omnia concernit præsentia, præterita, & futura, malitias hominum & euentus temporum, vt dr Sapien. 8. Primam scientiam acquisitã per studium habebãt Aegyptij. Qm in Aegypto primò viguit studium sapientiæ, vt dr 1. Methaph. sed secunda scientia carebant, quæ necessaria erat ad prouidẽdum cõtra sterilitatem futuram. Et ista docuit Ioseph principes Aegypti, quia statim circuit oẽs regiones Aegypti docens principes prouinciarum, quem ordinem tenere deberent in congregatione frumentorum per septem annos fertilitatis. Et hoc est, quod ait, *Vt erudiret principes eius, sicut semetipsum*. Et quia talis doctrina maximè erat circa actus humanos, & circa practica magis quàm circa speculatiua, ideo dicitur prudentia. Et hoc est, quòd subdit, *Et senes eius prudentiam doceret*, quia scirent frumenta congregare. Notandum autẽ, quòd prudentia est multiplex, scilicet, temporalis, moralis, & spiritualis. Primò est prudentia temporalis, quam, scilicet habẽt homines mundi in acquisitione rerum tẽporalium, sicut mercatores astuti ad lucrandum, dicuntur prudẽtes, aduocati, & iudices, qui temporalia per fas, & nefas cõgregare sciunt. De qua prudẽtia

Scientia est duplex.

Studiũ scientiæ in Aegypto incæpit.

Prudentia multiplex.

tia dicitur Luc.16. Filij huius seculi prudentiores sũt filijs lucis in gñatione sua. Et Baruch 3. Filij Agar exquisierunt prudentiã, quæ de terra est. Sed forte dices, Nunquid ergo peccatores, & mali possunt hře virtutem prudentiæ? quia hoc vř contra Philosophum, dicentẽ, Impossibile est, prudentem esse non entem bonum. Rñdeo φ duplex inuenitur prudẽtia temporalis, s. vera, & falsa. Falsa est illa quæ intendit in non bonum finem, & tamen moderat cautè illa, quę sunt ad finem illum. Et istã habẽtes, vulgariter dicuntur prudentes, licet non sint verè prudentes; sicut dř prudens latro, prudens adulter, & hmői. Et ista uirtus 6. Ethic. dicitur Gnosis, idest, naturalis industria, quæ se habet indifferenter ad bonum, & ad malũ, siue dř quædam astutia, sed non est propriè prudentia, cũ virtutes denominentur ẽm dictamen rectæ rationis ad finem debitum. Isto modo prudentiæ virdiues, sapiens sibi vř, vt dicitur Prou.28. Et quia ista prudentia est imperfecta, q̃ potest esse in bonis, & in malis, ẽm φ aliquos actus prudentiæ potest hře, vt bene consiliari, bene eligere in aliquibus. Et dř largè Eubulia 6 Ethico. Et sic dř quis prudens mercator, vel prudens agricola. Secunda prudentia est moralis, quæ est vera virtus, quam Tullius 2. Rhetoricæ sic describit dicens, Prudentia est bonorum, malorumque scientia, s. ad fugienda mala, & inquirenda bona. Et quasi eãdem diffinitionẽ dat Philosoph. 6. Ethic. dicens, φ prudentia est habitus verus cũ ratione actiuus circa hominis bona, aut mala. Et primò Rhetoricæ dicit, φ prudentia est virtus intellectualis, ẽm quam homines possunt bene consiliari de ijs, quæ dicuntur optima, vel bona ad fœlicitatem. Vnde inter omnes virtutes morales, vel intellectuales prudentia continet has prerogatiuas, quia, scilicet in virtutibus moralibus habet medium inuenire. Principalis actus eius est præcipere. Ad regimen multitudinis habet se extendere. Alias uirtutes sub se aliquo modo habet includere. Primũ habetur ex hoc, φ ponitur in diffinitione virtutis moralis 2. Ethic. vbi dicitur, quòd virtus moralis est habitus electiuus immediatè exi

Phil. 6. Ethic.

Arist.

A stens, determinatus ratione, quo ad nos prout sapiens determinabit, id est prudens. Sicut fuit Hiram. de quo 2. Paral 3. dicitur, quòd ipse prudenter sciebat inuenire omne, quod in opere erat necessarium. Secundum patet 6. Ethic. vbi dicit, quòd prudentia est præceptiua. Cuius ratio est, quia actus proprius rationis practicæ est applicare consiliata, & iudicata ad operandum. Et quia iste actus est propinquior fini practicæ, ideo bene dicitur principalis actus. Exẽplum de Dauid, qui ad omnia prudenter se agebat, B & ideo posuit eum Saul super exercitũ, scilicet, ad præcipiendum, ut habetur 1. Reg. 18. Tertium patet ex tertio politicæ, ubi dicitur, φ prudentia est propria uirtus principis. Etenim certũ est quòd ista uirtus est maximè necessaria principibus, & in illis, qui alios habent gubernare. Vnde in Politico. lib. 4. dicitur, φ nunquam meminit auctor libri istos, per quos res publica viguit, illiteratos fuisse. Et Vegetius de re militari, dicit, quòd nullus est quem oporteat uel plura, uel meliora scire, quàm principem, cuius do C ctrina omnibus subditis prodesse debet. Talis fuit Salomon, cui Deus dedit multam prudentiam. Quartum patet, q̃m vt dicitur 6. Ethic. Prudentia existenti una, omnes erunt virtutes. Causa est, quia habet ordinare circa materiam omnium virtutum moralium, cum sit ratio recta, & perfecta agibilium, nõ respectu vnius virtutis tantum, sed respectu omnium, quia pro obiecto sibi adæquato habet totum bonum agibile humanum. Vnde Prouer. 17. Gemma gratissima expectatio præstolantis, quocunque se uerterit, D prudenter intelligit, idest, quantum ad omnes alias uirtutes, prudens se rectè diriget, & ordinabit, prout fuerit rationis. Ista autem prudentia facit in homine ista bona, quia Rationem dirigit ad rectè consiliandum. Voluntatem ad rectè eligendum. Intellectum ad rectè iudicandum. Affectum ad bene operandum. De primo dicitur 6. Ethico. quòd prudentis est bene consiliari posse circa ipsum, id est, circa bona humana, & conferentia, non secundum partem, sed ad totum bene uiuere. Et ista uocabitur Eubulia 6. Ethic.

3. Reg 4.

Ethic. Et ideo dr Prou. 2. Consiliũ custodiet té, & prudentia seruabit te. De secũdo dr. 6. Ethic. qm non erit electio recta sine prudentia. Et ad hoc dr homo prudẽs, vt sciat reprobare malum, & eligere bonum, sicut Salomon elegit prudentiã.

3. Reg. 3. De tertio dr. 6. Ethic. q synesis est virtus, qua quis bene iudicat, quę sunt eligẽda aut fugienda. Synesis aũt est quędam species prudentiæ, aut pars. Et sic prudens est bene iudicans circa agibilia. Vnde Prouerb. 14. dr. In corde prudentis requiescit sapientia. De quarto dicit 2. Ethic. q virtus est, quæ habentem perficit, & eius opus bonum reddit. Modo prudentia est directiua ad opus bonum. Ideo dr Prouerb. 16. Vir prudẽs dirigit gressus suos. Et Prouerb. 3. Beatus vir, qui affluit prudentia. Tertia est prudentia spiritualis, q̃ quilibet possidens, gratiam hẽt. Et quia gratia charitatis est eadem, ideo posuerunt aliqui, q est dare prudentiam spiritualem correspondentem charitati, sicut est dare prudentiam correspõdentẽ omnib. virtutibus moralibus, theologice loquendo. Vnde ista prudentia, habet Honestatis conuersationem. Sanctitatis meditationem. Bonitatis operationem. Felicitatis contemplationem. Veritatis affirmationem. De primo, Estote prudẽtes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ, simplicitas autem attenditur in motu, & gestu. Super quo dicit August. Simplicitatem columbinam habere, ne cuiquam malum machinaueritis, & prudentiam serpentinam, ne unquam fallamini cuiusquam insidijs, quia nõ multũ distat in vitio decipere, vel decipi. De secundo. Qui sapiens est corde, appellabitur prudens. De tertio. Estote prudentes, scilicet, operatione, & vigilate in orationibus. De quarto Prouerb. 9. dicitur, quòd sapientia sanctorum est prudẽtia. Sapientia autem sanctorum est in contemplatione veræ felicitatis. De quinto. Os prudentis quæritur in ecclesia. Prudentia autem est circa futura, vt habetur 6. Ethic. Ad propositum ergo electus fuit Ioseph, vt senes Aegypti doceret prudentiam non primam, quia non est perfecta, non tertiam, quia erant infideles, & sine gratia, sed secundam, quæ est moralis, vt scilicet, prudenter scirent fami futurę prouidere.

Mat. 10. Prou. 6. 1. Pet. 4. Eccl. 9. Arist.

Et intrauit Israel in Aegyptum, & Iacob accola fuit in terra Cham. 1811

HIc ponitur septimum, s. populi Dei in Aegyptum descensio. Vbi notandum, q Iacob fuit binominis. Prius. n. dictus fuit Iacob, sed postquam luctatus cum angelo, & Deum vidit facie ad faciẽ (vt habetur Gen. 32.) ab angelo fuit vocatus Israel. Hic aũt cum omni sua familia tpe famis prædictæ intrauit in Aegyptum, vt à filio suo Ioseph ibi cum omnibus suis aleretur, vt habetur Gen. 45. Cum enim fratres Ioseph filij Iacob descendissent in Aegyptũ ut emerent frumenta, & finaliter Ioseph se manifestasset eis, dicens, Ego sum frater vester Ioseph, quẽ vendidistis in Aegyptum, noli te timere, pro salute enim vestra me præmisit dns in Aegyptum. Biennium est. n. q fames cœpit, & adhuc quinq; anni restant, quib. arari non poterit, nec meti. Festinate ergo, ascendite ad patrẽ meũ, & dicetis ei, Hæc mãdat filius tuus Ioseph. Deus fecit me dñm vniuersæ terræ Aegypti, descende ad me cum omnib. q̃ possides, et sq; iuxta me tu, & filij tui, & filij filiorum tuorũ, &c. Et dedit eis plaustra ad portandũ patrem, & oĩa suppellectilia eius. Isti ergo venientes ad patrem, nunciauerunt ei dicentes, Ioseph filius tuus viuit, & ipse dominatur in totã terram Aegypti. Quo audito Iacob, & visis plaustris, & vniuersis, q̃ miserat Ioseph, reuixit spiritus eius, & ait, Sufficit mihi, si adhuc viuit filius meus Ioseph, vadã, & videbo ipsum, antequam moriar. Sicque profectus est Iacob in Aegyptum cum omnibus filijs suis, & familia, & cũ omnibus, quæ habebat in terra Chanaã. Erant autem omnes cum Iacob, cum filijs, & filiorum filijs, numero septuaginta. Et hoc est, quod commemorans Psal. ait, *Et intrauit Israel in Aegyptũ*, scilicet cum omnibus suis. *Et Iacob*, qui idem q Israel, *Accola fuit in terra Cham*. Accola enim idem est quòd aduena, non indigena. Terra enim Cham dicitur Aegyptus cuius gens à Cham filio Noe descendit. Cham

Accola dicitur.

Chā enim filius Noe fuit pater Chanaā A· de quo Aegyptij traxerunt originem.

1812 *Et auxit populum suum vehementer: & firmauit eum super inimicos eius.*

Ostendit hic octauum, s.ipsius populi, s.Iacob filiorum multiplicationem. Nam, vt hr Exod.1. Filij Israel creuerunt, & quasi germinantes multiplicati ac roborati sunt nimis, & impleuerunt terram. Vbi notandum, φ filij Israel, quandiu vixit Ioseph, qui dominabatur in Aegypto, pp ipsius Ioseph B. potestatē frater eius ab oibus alijs Aegyptijs timebantur & honorabanť. Et quia tñ Aegyptij hoc faciebāt, nō amore, sed timore iō corde eis maledicebāt, quib.ore benedicebant. Propter quod & si apparenter amici erant, tñ realiter erant inimici. Et hoc est, quod ait, *Et confirmauit eum super inimicos eius*, s.quandiu vixit Ioseph. Propter quod statim mortuo Ioseph, Aegyptij apertè ostenderunt se inimicos eorum, vt hr Exo.1. Vel hoc φ Deus confirmauit populum suum sup inimicos eorum, s.Aegyptios, refertur ad tps Moysi. Mortuo enim Ioseph, filij Israel fuerunt multum afflicti ab Aegyptijs, intantum φ regis præcepto omnis masculus, qui ex filijs Israel nascebať, necabatur. Sed post qn Deus per manum Moysi fecit illa mirabilia signa in Aegypto, & eam suis plagis pcussit, tunc filij Israel fortificati, & cōfirmati fuerunt sup Aegyptios. Et hoc ponit Gloss. dicens, *Et firmauit eum super inimicos eius*. Hoc non ante Moysen factum fuit, sed per signa Moysi. Ante.n. masculi filiorum Israel necabantur, & ipsi in faciendis laterib. conterebantur. Sed post in manu potenti per signa, & portenta dñi metuendi, & honorandi facti sunt: donec duri regis contentio vinceretur, ipsumque cū exercitu suo mare rubrum obrueret. Ex hoc, φ mortuo Ioseph filij Israel multiplicati sunt, q.a *auxit populum suum vehementer & firmauit eum*, &c. vult spiritualiter Psal. ostendere, φ per Christi mortem multiplicati sunt fideles. Vnde Grego. super Exod. ait, Sic postquam verus Ioseph, i. Christus pro oibus mortem suscepit, & destruxit eum, qui habebat mortis imperium, multiplicatus, & auctus est populus fidelium. Nisi.n. granum frumēti cadens in terra mortuum fuisse, solū mansisset. Vel aliter fm Origenem. Si morit in te Ioseph, i.si mortificationem Christi in te susceperis, & mortifices mēbra tua peccato, multiplicantur in te filij Israel, sensus, s.boni, & spirituales. Si.n. sensus carnis mortificantur, sensus animę crescunt, & morientibus in te vitijs, virtutes augētur, & terra te multiplicat in omnibus bonis, quæ per officium corporis ministrantur. Paulum multiplicauerat terra, qui dicebat, Permanere in carne magis necessariū est propter vos. Dum enim manet in terra, idest, in carne sua, multiplicatur credendo, acquirendo populum Deo, &c.

Israel in Aegypto quomodo, fuit fortificatus.

Christi mors multiplicauit fideles & virtutes

Phil. 1.

1813 *Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius: & dolum facerent in seruos eius.*

Hic ponitur nonum, scilicet, ipsius populi ab Aegyptijs afflictio. Qd C fuit, qn rex Aegypti alios Aegyptios induxit apertè ad persequendum filios Israel, dicens eis Ecce populus filiorum Israel multus, & fortior nobis est. Venite sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicentur, &c. Et tunc afflixerunt eos apertè operibus duris luti & lateris. Et quantum ad hoc, d. *Conuertit cor eorum, vt odirent populum eius*. Etiā occultè insidiabanť eis. Vt puta, q.a rex Aegypti præcepit obstetricibus, vt in partu Hebræarum masculos interficerent, simulando quòd abortiuum fecissent, vt D habetur Exo.1. Sed dices: Quis conuertit cor eorum ad tantum malum pagendum, vt odirēt populum eius, & dolum facerent &c. Dicunt aliqui quòd hoc refertur ad regē Aegypti, qui dixit populo suo. Populus filiorū Israel fortior est nobis. Venite sapienter opprimamus eum &c. Non enim ausi sunt dicere, φ hoc fecerit Deus, timentes ex hoc dicere, quòd Deus est causa peccati. Sed hoc non stat in veritate, quia ad literam ps. loquitur de Deo, scilicet, quòd Deus cōuertit cor eorum, vt odirēt filios Israel.

Exo. 1.

Non

Non est maius periculum confiteri, quod Deus conuertit cor eorũ ad odiũ quam dicere, quod De⁹ indurauit cor Pharaonis. Et tñ Deus dicit aperte. Ego indurabo cor Pharaonis. Qualiter aũt hoc Deus facere possit, non tñ sit causa peccati, vide ver. 1697 Cõsimiliter dr̃ hic de Deo, quod cõuertit cor eorũ, vt odirent populũ eius &c. Quõ aũt hoc sit possibile Deo hic declarat gloss. non, quod Deus illorum corda ad malum induxerit, sed ipsi pp bona Dei opera ad malũ sunt moti, v.g. Deus benefaciebat populo Israel, ipsos multiplicando, & fortificando. Aegyptij ergo hoc videntes, ad inuidiam sunt excitati, s. quod accolæ, & peregrini in ipsorum patria tantũ prosperarent. Et ex hoc bono opere Dei, se ad illorum odiũ conuerterunt. Vñ hoc ponens gloss. hic dicit, *Conuertit cor eorum vt odirent populum eius*. Non iõ dicit, *Conuertit cor eorum*, quod Deus sit auctor mali. Non intelligendum est vel credẽdum, quod Deus cor hoĩs ad facienda peccata conuertat, vel quod paruum peccatum sit odisse populum Dei. Istorũ ergo grauium peccatorũ auctor non est Deus, quia nullius ẽt leuissimi peccati, auctor credendus est. Sed mirabilis Dei bonitas ẽt malis bene vtitur. Cum.n. ipsi vitio suo mali essent, ille de malo illorũ bene fecit. Non.n. antequam odissent populum eius, boni erant, sed maligni. & impij. tales erant, q facile incolis suis fœlicibus inuiderẽt. Dũ ergo auxit Deus fœlicitatẽ populi sui, hoc Dei beneficio illi ad inuidendũ sunt conuersi, quia iam mali erant. Non itaque cor illorũ malũ faciendo, sed populo suo benefaciendo, cor eorum spõte malum conuertit, dum suos multiplicauit, vt odirent p inuidiã populũ eius. Inuidia.n. est odium alienæ fœlicitatis. quo illorũ odio ad exercitationẽ populi sui, & ad gloriã nominis sui vsus est, sicut sequentia docent, &c. vnde Exo. 1. dicitur. Oderant filios Israel Aegyptij, & affligebant illudentes eis.

Exo. 7.

Cor ad malum quomodo conuertit.

1814 *Misit Moysem seruum suum: Aaron, quem elegit ipsum.*

Hic describuntur mirabilia facta rẽ pore Moysi tam in terra Aegypti A quã in deserto. Et primò describunt prima, secundò secunda, ibi *Petierunt, & venit coturnix* Circa primum duo facit qa primo oñditur, quorum ministerio illa mirabilia sunt facta, secundò quõ, ibi. *Posuit in eis*. tertiò quę mirabilia fuerunt illa, ibi *Misit tenebras*. Quãrũ ergo ad primum primo notat ministros mirabiliũ factorũ in Aegypto, qui fuerunt Moyses, & Aaron. In illis.n. mirabilibus Moyses erat principalis minister: sed qa nõ erat multũ eloquens, Deus ei associauit fratrẽ suũ Aaron, q loquelę magnã B habebat facundiã. Vñ Exod. 4. Postquã dixisset dñs Moysi. Veni mittã te ad Pharaonem, vt educas filios Israel de Aegypto. Ait Moyses ad dñm. Obsecro domine, nõ sum ego eloquens, sed impeditioris, & tardioris linguę sum. Tunc sibi respondit dñs, Aaron frater tuus scio, quod eloquens est, tu pones verba mea in ore eius, ipse loquetur pro te ad populum, & erit os tuũ. Sic ergo istos duos ministros elegit Deus, vt loquerent Pharaoni, & ipsorũ ministerio mirabilia in Aegypto facerẽt coram Pharaone. Moyses C erat immediatus Dei minister, sed Aarõ quasi minister Moysi. Et aduerte, quod vt ait glo. Exod. 4. Moyses iõ dicebat non eloquens, quia scdm Hebræos Moyses gracilem, & tenuem habuit vocem, & in illis mirabilibus fiendis coram Pharaone, necesse erat vti voce clamosa, qa regio fastu prope Pharaonem accedere non permittebatur. Erat autem tunc Moyses octuaginta annorum, Aaron autem octuaginta trium. Hos ergo duos. s. Moysen, & Aaron insimul misit dominus, vt liberarent populum suum de ser D uitute Aegypti, ad denotandum, quod prælatus volens subditos de seruitute peccati liberare, in se debet simul habere Moysen, & Aaron. Per Moysen, qui fuit legislator, sciencia intelligitur, sed per Aaron charitas, quia nec sciẽtia sine charitate, sed nec charitas sine sciẽtia subditis proficit, immo magis potest subditis proficere sciẽtia prælati quam bona ipsius vita, vt dicit Oddo. super illo verbo Exod. 28 Applica ad te Aaron fratrem tuum, dicens. Prælatus si ignorat legem Dei, quomodo suum sequatur

Moyses quomodo ineloquens fuit.

Moyses significat scientiã Aaron significat charitatem. Oddo. Prelat⁹ debet habere sciẽtiam: & charitatem.

tur officium, qui nec de vulnera scit iudicare, quō ipsum curare poterit? Cum ergo reprobandus sit prælatus ex mala vita, multo fortius ex ignorantia. Peccare enim potest prælatus occultè vt noceat sibi soli. Si verò cecus fuerit, non se solū sed totum gregem in foueam trahit. Sic ergo quia ratione subditorum plus in prælato necessaria est scientia, vel cognitio diuinæ legis figurata per Moysen, quam charitas, vel bona vita figurata per Aaron. Hinc est, ꝙ Moyses præmittitur ipsi Aaron, cum dicitur, *Misit Moysen seruum suum, Aaron*, &c. Et quòd per Aaron charitas, vel sanctitas vitæ denotet, quod videtur magis obscurum, hoc patet. Quoniam magnam charitatem expressit Aaron, qñ se totum in adiutoriū Moysi orantis dedicauit, immo in subsidium totius populi, pro quo Moyses orabat. Exod. 17. Vbi dicitur, ꝙ dum Moyses oraret, Aaron, & Hur sustentabāt manus eius. Quæ verba ad propositum exponit Gualtre. dicens, In Aaron, & Hur amorem Dei, & proximi accipite, quia in his duobus mandatis vniuersa lex pēdet, & prophetæ. Nihil est quod timeas, si tales auxiliatores, & consiliatores habeas tecū. Per Aaron enim amor Dei designatur, quia Aaron mons fortitudinis interpretatur. Et quid est mons fortitudinis, nisi amor omnipotentis? Vis scire quātum mons iste sit fortis. Charitas (vt ait Apostolus) nunquam excidit, & charitas omnia suffert. Hunc montem diabolus non facilè aggreditur, sciens quod scriptum est, ꝙ qui tetigerit montem, lapidabitur. Hur autem, qui lumen, siue ignem significat, amorem proximi nobis euidenter insinuat. Quod.n. amor proximi lumen sit, Ioannes ondit dicens, Qui diligit fratrem suum, in lumine manet. Sit ergo nobiscum Aaron, vt ardeat in nobis ignis diuini amoris, & sic intus ferueat, vt etiam foris exeat per exhibitionem fraternæ dilectionis. Hoc namque mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum. O quàm frigidus est, in quo non ardet iste ignis. Parum dixi: mortuus est, iuxta illud, Qui non diligit, manet in morte. Et ideo quia nullus amor in infimis dulcior

Aaron significat charitatē & dilectionē Dei.

1. Corin. 13.

Exo. 19.

Hur significat charitatē & dilectionē proximi.

1. Ioā. 3.

A est amore fraterno, ideo ad ostendendū ꝙ Aaron significat charitatis amicitiā, ꝓse in scriptura sæpius fraterno nomine designatur. vt Exod. 7. Dixit ad Moysen, Aaron, frater tuus, ipse erit ꝓpheta tu⁹. Ex quib. patet, ꝙ in prælato simul Moyses, & Aaron debēt coniungi, i. scientia, & amor, ut subditos de potestate diaboli possit liberare. Sic enim Deus misit Moysen seruū suū: Aaron, quē elegit ipsum.

Posuit in eis verba signorum suorum, & prodigiorum in terra Cham. 1815

B HIc ostendit modum, quo prædicti Moyses, & Aaron fecerunt mirabilia in terra Ægypti. Vbi notādum, quòd illa signa fuerūt facta virtute diuina, nō virtute Moysi, vel Aaron, sed facta fuerunt ad verba eorū, quia Deus, vt ostenderet potentiā in seruis suis, posuit verba in ore ipsorum, quibus signa mirabilia imperarent fieri, tamen ipse Deus miracula illa faciebat. Sicut sacerdotis ore verba consecrationis Eucharistiæ proferuntur, tñ Deus est, qui sua virtute panē conuertit in Christi corpus, & vinum in C sanguinē, vt dicitur de consec. dist. 2. q. a corpus. Et aduerte, ꝙ aliter posuit verba signorum suorum in Moyse, & aliter in Aaron. Nā Deus per semetipsum informabat Moysen, quid esset dicturus, sed mediante Moyse informabat ipsum Aaron. Vnde dixit Domin⁹ ad Moysen, Loquere ad Aaron, & pones verba mea in ore eius, ipse loquetur pro te ad populum. Vbi gl. Augustini. Hoc adiutorium Aaron, adiunxit Dñs Moysi, qui conuenienti voce sufficeret populum docere, D quoniā Moyses gracilis vocis, & tardioris linguæ erat. Quod autem ait: Dabis verba mea in ore eius, ondit, ꝙ ea loquēdo esset daturus. Deinde qd postea ait, Et loquetur pro te ad populum, & ipse erit os tuum. Ex hoc indicat in Moyse principatum, in Aaron autem ministerium. Sic ergo differenter posuit in eis, in Moyse, & Aaron verba signorum suorum & prodigiorum in terra Cham, scilicet, quæ ibi in Ægypto erat facturus. Terra enim Cham vocatur Aegyptus, eo quòd Mesraim, à quo denominata est Aegyptus, fuit filius Cham filij Noe.

Moyses in mirabilib. faciendis erat principalis, sed, Aaron minister Moy. s. Aug.

Gen.

Gen. 10. Vnde vbicunque in veteri testamento habetur Aegyptus in Latino, in Hebreo habetur, Mesraim. Hic nota, quod signa diuina sunt in multiplici differentia. Est enim quoddam signum placatiuum diuinæ iracundiæ, quod est misericordiæ. Quoddã signum punitiuum humanæ immunditiæ, quod est pœnitētiæ Quoddã directiuũ humanæ ignorantiæ, quod est sapientiæ. Quoddã expressiuũ diuinæ potentiæ, quod est efficaciæ. De quarto autem signo hic agitur, quia in decem plagis, quas Deus immisit per verba Moysi, & Aaron in Aegyptum, ostendit potentiam suam cunctis præualere, vt ait Dñs. Exod. 7. Multiplicabo signa, & portenta mea. Et de talibus signis nũc ait, *Posuit in eis verba signorũ suorum*, &c.

Signum multipl.

1816 *Misit tenebras, & obscurauit, & non exacerbauit sermones suos.*

HIc incipit narrare mirabilia, quæ in terra Cham facta fuerunt. Et diuiditur in partes decē sm quod fuerunt mirabilia secũdũ decem plagas, quibus percussit Aegyptum, quæ tñ plagæ hic non ponuntur illo ordine, quo immissæ fuerunt, nec etiam hic omnes plagæ numerantur siue ponuntur quia solum ex decem hic octo numerantur. Et sm istas octo plagas, hæc pars habet octo partes, quæ patebunt successiuè. Prima plaga, q̃ hic ponitur in ordine fuit nona, scilicet, plaga tenebrarum. De qua dicitur Exo. 10. Dixit Dñs ad Moysen. Extende manum tuã in cęlum, & sint tenebræ super terram Aegypti tã densę, vt palpari possint. Extendit Moyses manũ, & factę sunt tenebræ horribiles in tota terra Aegypti, tribus diebus nemo vidit fratrem suum, nec mouit se de loco in quo erat. Vbicunque autem habitabãt filij Israel, lux erat. Et hoc recolens Psal. ait, *Misit tenebras, & obscurauit. & non exacerbauit sermones suos*, s. ipse Deus, quia, scilicet, ipsos compleuit. Res enim quæ remanet acerba, non peruenit ad finem intentum naturæ Illi ergo dicũtur exacerbare sermones suos, qui promittunt, & promissa non implent. Sed quia Deus plagas, quas immittere promisit, ad effectum produxit, ideo dicitur: quòd non exacerbauit

Tenebrarũ plaga.

Exacerbanĩ sermones q non implen. tur.

E sermones suos. Et quamuis ista plaga tenebrarum secundum rei veritatem non fuerit prima, hic tamẽ ideo ponitur primo loco, quia per ipsam significatur mẽtis cæcitas, quæ est omnis mali initium, quia secundum Aristot. 3. Ethic. omnis malitia præsupponit mentis obscuritatem, ideo dicit ibi, quòd omnis malus est ignorans. Cum enim obiectum voluntatis sit bonum, nunquam aliquid vult, nisi aut quod est verè bonum, aut quod apparet bonum & non est, & tunc decipitur, & ignoratur intellectus. Et hoc intelligit

F hic glo. dicens, Per tenebras intelligimus corda eorum obscura, qui præcepta Dei spernebant. Et est competens initium plagarum cęcitas, sine qua non incurrisset cętera. Et attende quòd ista plaga, quæ realiter fuit nona, directè competit transgressori noni præcepti. Præceptum enim nonum est, Non concupisces vxorē proximi tui. Nona plaga densæ tenebræ. Est enim quædam tenebra Mœchia etiam in appetendo vxorem alienam, quando cuiuis non sufficit sua, etiã alienam tentare, verè densæ tenebræ sunt.

G Nihil enim tam dolet patiens, nihil tam nolit pati faciens, qui ergo hoc facit, verè cęcatur furore horribili.

Vxorem alienam concupiscere, cæcitas est horribilis.

Conuertit aquas eorum in sanguinem: & occidit pisces eorum. 1817

HÆc enim fuit prima plaga, qua Deus percussit Ægyptum, quia omnes aquas Ægypti conuertit in sanguinem, & sic occidit omnes pisces eorum, nec aliquis ex aquis poterat bibere. Hęc tamen plaga non tetigit terram Ægypti,

H quam incolebant filij Israel. Istam plagam expositam vide versic. 1326. *Et occidit pisces eorum.* Per hoc enim, quòd aquas conuertit in sanguinem, præsignabat eis Deus, quòd aqua maris rubei verteretur eis in mortem. *Et occidit pisces eorum*, præsignans eorum finalem desperationem. Vnde glossa. Et occidit pisces eorum, ne sit in aquis spes vitæ illis hominibus, cum in aqua moritur, quod ibi naturaliter nutritur. Aqua enim significat gratiam Spiritusancti. Pisces ergo naturaliter viuentes in aqua significant

Pisces significãt spem & pœnitentes

eos,

eos, qui spe gratiæ viuunt, qui occiduntur apud Ægyptios, quia spe gratiæ priuantur. Vel per pisces, q viuūt in aquis: accipe pœnitentes, qui in aquis lachrymarum vitam suam ducunt. Et isti apud Ægyptios occiduntur, quia nullus eorū ab obstinatione sua ad statum pœnitentiæ erat reuersurus, sed omnes obstinati in mari erant submergendi.

1818 *Et dedit terra eorum ranas, in penetralibus regum ipsorum.*

Hic ponitur alia plaga, quæ fuit secunda, vt habetur Exo. 8. Vbi Dixit Dominus ad Moysen. Dic ad Aaron: Extende manū tuā super riuos, fluuios, & paludes, & educ ranas super terrā Ægypti. Et extendit Aaron manū super aquas Ægypti, & ascenderūt ranæ, & operuerunt terrā Ægypti. Quæ ranæ fuerūt in tanta multitudine, q intrabant oīa loca Ægypti quæcunq; secreta, cameras, mensas, lectos, &c. Et hoc est, q ait, *Dedit terra eorum ranas in penetralibus regum ipsorū.* Et dicit regū in plurali, quāuis vnus solus esset rex Ægypti, quia reges intelligit oēs principes regum, populumque regentes. Quid autem istæ ranæ mysticè significent vide versi. 1327. Et vide, q ista secunda plaga secundo præcepto correspondet. Quod deducit Richardus, dicens, Secundum præceptū est, Non accipies nomen Dei tui in vanum. Nomen Dñi veritas est. Ipse enim ait. Ego sum veritas. Qui loquitur veritatem, de Deo loquitur, qui autē loquitur mendacium, de suo loquitur. Veritatē loqui, est rationabiliter loqui, vanitatem autē loqui, est strepere. Secundū ergo præceptū est dilectio veritatis cui contrariatur dilectio uanitatis. Loquitur veritas: Perstrepit vanitas. Huic contraria est secunda plaga ranarū abundantia, quarū loquacitas uanitatem significat. Amatores veritatis non accipiunt nomen Dei in vanum, quia ueritate in uanitatē non recedunt, qui autē veritati contradicunt, & vanitati decepti decipiunt, tanq̄ sunt tædium inferentes auribus, non uerbū mentibus. Audi homines rationabiliter loquentes, non sunt loquelę, neque sermones, quorum non audiantur uoces eorum, sed uoces non inanes, quia in omnē terram exiuit sonus eorum, &c. Audi & Ranas: uana locuti sunt vnusquisque ad proximum suum.

Ranarū plaga.

Ranæ significāt vane loquentes.

Dixit, & venit cynomyia, & cinifes in omnibus finibus eorum.

Hic ponitur alia plaga, q̄ fuit quarta, ut habetur Exod. 8. ubi dicitur, Dixit Dominus ad Moysen. Loquere ad Aaron. Extende virgam tuam, & percute puluerem terræ, & sint cinifes in tota terra Ægypti, fecerunt que ita, & extendit manum suam Aaron uirgam tenens: percussitq; puluerem terræ, & facti sunt cinifes in hominibus, & in iumentis, omnis puluis terræ uersus in cinifes per totam terram Ægypti. Et statim post sequitur de plaga cynomyarum, siue muscarum. Et uenit musca grauissima in domo Pharaonis, & seruorum eius in omnem terram Ægypti. Corrupta est autē terra ab huiusmodi muscis. Ista duo insimul commemorans Psalmista ait, *Dixit, & venit cynomyia*, idest, musca canina. Et cum hoc uenerunt aliæ muscæ graues diuersi generis. Et hæc fuit plaga quarta. De alia autem plaga, quæ fuit tertia: sequitur, *Et cinifes in omnibus finibus eius.* Quid aūt sit cynomya, uide uersi. 1327. Et nota, q dicitur, *Et venit cynomya*, in Exodo dicitur: Et uenit musca, ubi accipitur singulare pro plurali, quia ibi fuit tanta muscarum multitudo, q totam terram Ægypti impleuerunt. Vnde Augustinus in glo. Exod. Et uenit musca, &c. Musca pro multitudine muscarum posita est. Nescio enim quō per loquendi cōsuetudinem imbutis sensibus hominum plus vē, quod singulariter, quā quod pluraliter dr, v. g. Est illic miles, plus significat, quam sunt illic milites. Est illic piscis, plus significat, quā sunt illic pisces. *Et cinifes in omnibus finibus eius.* Cinifes enim secūdum Catholicon est genus paruarum muscarum, quod vulgo dicitur zinzala. Et secundum Papiam cinifes est genus culicum aculeis permolestū, quæ sunt ita paruæ, quòd vix oculis hominū videntur. Et attende, q in ista tertia plaga cinifum, magi Pharaonis defecerunt.

Plaga quarta muscarum.

Cynomyia est musca canina.

Augu.

Plaga cinifum.

Cinifes est zinzala.

Magi Pharaonis defecerunt in tertia plaga. Nam in prima plaga magi Pharaonis et aquam verterunt in sanguinem, vt fecerat Moyses. Similiter & in secunda plaga Ranarum, ipsi suis incantationibus ranas produxerunt. Sed in ista tertia plaga defecerunt, non valentes suis incantationibus producere cinifes. Vnde dixerunt: Digitus Dei est hic. Quod pertractans *August.* Augustinus super Exo. dicit, Quod dixerunt magi ad Pharaonem, Digitus Dei est hic: quia non potuerunt educere cinifes. Senserunt profectò (cum artium suarum nefariarũ sciret potentiã non praualere talibus artibus, velut potentior in eis esset Moyses) se fuisse frustratos, sed digito Dei qui operabatur per Moysen, qui est Spiritus sanctus. Quod enim alius euangelista ait, In digito Dei eijcio demonia, id exposuit dicẽs, in spiritu Dei. *Digitus Dei est Spiritus sanctus.* Cũ verò magi, in quorũ potentia Pharao cõfidebat, confiterentur digitũ Dei esse in Moyse, in quo superabantur eorũ veneficia. Induratum tñ est cor Pharaonis. Cur autẽ in tertia plaga magi defecerunt, scire, & explicare difficile est. Poterant.n. in primo signo deficere, v. g. Vbi virga versa est in serpentem, & in prima plaga vbi aqua versa est in sanguinẽ, & in secũda de ranis, si hoc voluisset digitus Dei, idest spiritus Dei. Quis.n. dixerit digito Dei magos in hoc signo posse impediri, & nõ in superioribus? Certa est ergo causa: quare hucvsque facere permissi sunt. Commendatur enim fortasse trinitas, & quasi verũ est. Summi Philosophi gentiũ quantũ in eorum literis indagatur, sine spiritu sancto philosophati sunt: quamuis de patre, & filio non tacuerint. Ista tertia plaga cinifum directè correspondet tertio mandato. Vnde Rabanus ait, *Raban⁹.* Tertium præceptũ est, Memento vt diem sabbathi sanctifices, quo insinuatur vacatio, & tranquillitas mentis, quam bona conscientia facit. Ibi sanctificatio: q̃a ibi spiritus Dei. Vnde super quẽ requiescet spiritus meus, nisi super humilem, quietũ, &c. Inquieti ergo à Spiritu sancto resiliunt, prouocatores rixarum, amatores calumniarũ, nec admittunt quietẽ spiritualis sabbathi. Esto ergo mansuetus, nõ sit tumultus in corde tuo, volitantib. per corruptionẽ phantasmatibus, & te pungentibus. Audi Deum dicentem. Vacate, & videre, qm̃ ego sum Deus. *Ps. 45.* Tu per inquietudinẽ vacare non vis, & excæcatus es, gis videre, quòd non potes. Attẽde enim contrariam plagam. Cinifes natæ sunt in terra Ægypti de limo muscæ, scilicet minutissimæ, inquietissimæ, inordinatè volantes, in oculos ruentes, & negantes hominibus requiem, dum abiguntur, redeunt, sic phantasmata inquietorum. Præceptum tene: plagam caue. Similiter & quarta plaga quarto præcepto respondet, vnde idem ait. Quartum præceptũ est, Honora patrem tuum, & matrẽ tuã. Huic præcepto contraria est quarta plaga, scilicet, cynomya, idest, musca canina. Canum enim est, parentes non agnoscere. Vnde & catuli canum cæci nascuntur. De ista quarta plaga vide vers. 1327.

Posuit pluuias eorum grandinem, ignem comburentem in terra ipsorum. 1820

HIc ponitur alia plaga, quæ in ordine fuit septima, vt habetur Exo. 9. Dixit Dominus ad Moysen, Extende manum tuam in cœlum, ut fiat grando in omni terra Ægypti super homines, & super iumenta, & super omnem herbam agri in terra Ægypti. Extendit Moyses virgam in cœlum, & Dominus dedit tonitrua, & grandinem, & discurrentia fulgura super terram, pluitq; Dominus grãdinem super terram Ægypti, & grando igni mixta pariter ferebatur, tantæque fuit magnitudinis, quanta nunquã antè apparuit in vniuersa terra Ægypti, &c. *Plaga septima grandinis.* Et hoc commemorans Psal. ait. *Posuit pluuias eorum grandinem,* &c. De ista plaga vide versic. 1319. Ista plaga, quæ in ordine fuit septima, septimo præcepto respõdet, vt deducit Rab. dicens, Septimũ præceptum est: Non furaberis, septima plaga grãdo in fructibus. Nemo enim habet iniustum lucrum sine iusto damno. Dum furaris, acquiris vestem: perdis fidem, lucrum visibile, damnum inuisibile, lucrũ de tua cæcitate, damnum de Domini nube. Qui enim malo desiderio forinsecus furantur, Dei iudicio intrinsecus grandinantur, & ager cordis eorum deuastatur.

Et

1821 *Et percussit vineas eorum, & ficulneas eorum, & contriuit lignum finium eorum.*

HIc non ponitur plaga distincta, sed effectus plagæ grandinis. Nã grando igni imm:xta descendens consumpsit omne, quod in cãpis, vel in locis discoopertis reperit. Quoniã vt dicitur Exo. 9. Percussit grando in omni terra Ægypti cuncta, quæ fuerunt in agris ab homine vsque ad iumentum, cunctam herbam agri percussit grando, & omne lignum regionis confregit, tãtum in terra Gessen, vbi erant filij Israel, grando non cecidit. Mysticè autem per vineam, & ficulneam destructam, intellige hypocritarum opera à Deo esse reprobata. Vnde Greg. ait. O miseri hypocritæ, qui affectantes laudes hominum in semetipsis dissipant fructus laborum. Cumque se ostendere alienis oculis appetunt, damnant, qđ agunt. Quos nimiũ maligni spiritus cum ad iactantiam prouocant, eorum opera captiuantes denudant. Vnde sub cuiusdã gentis specie antiquorũ hostium malitiã signans, per prophetam veritas dicit, Posuit vineam meam in deserto, decorticauit ficum meã, nudans spoliauit eam, albi facti sunt rami eius. Insidiantibus q̃ppe spiritibus, vinea Dei in deserto ponitur cum plena fructibus anima humanæ laudis cupiditate dissipatur. Ficum Dei gens ista decorticat, quia seductam mentem in fauoris appetitum rapiens, quo hanc ad ostentationẽ pertrahit, tegmen ei humilitatis tollit, eamque nudans spoliat, quia quousque in bonis suis abscon ditur, quasi proprij tegminis cortice vestitur. Cum verò mens hoc, quod egerit, videri ab alijs appetit, quasi spoliata ficus eum, qua se texerat, corticem amisit. Vnde apertè subditur. Albi facti sunt rami eius, quia ostensa humanis oculis eius opera candescunt. De sanctitate nomen sumitur, cũ recta actio diuulgatur, sed qm̃ subducto cortice, rami huius fici arescunt, solerter intuẽdũ est, quia facta arrogantiũ humanis oculis ostensa, vnde placere appetunt, inde siccantur. Mẽs itaque quę per iactantiã proditur, decorticata rectè ficus vocatur. Vnde ait Psal. de appetitu laudis humanæ. *Et percussit*

Vinea dissipata, & ficus expoliata hypocritæ similãt.

Greg. 8. moral. c. 38.

Ioel 1.

A *vineas eorum & ficulneas eorum*, &c. Vide de hoc effectu istius plagæ versic. 1330.

1822 *Dixit, & venit locusta, & Bruchus, cuius non erat numerus.*

HIc ponitur alia plaga, quæ in ordine fuit octaua imme diatè sequens plagam septimã. Vbi nota ndũ, q̃ (vt habetur Exod. 9.) post plagã septimã grandinis remanserunt aliqua terræ nascentia, quæ adhuc sub terra latebant, necdũ supra terrã erant nata, vnde grandine (vt ibi dr̃) linũ, & hordeũ læsum est, eo q̃ hordeum esset virens, & linũ iam folliculos B germinaret. Triticũ aũt, & far non sunt læsa, qa serotina erant. Ista ergo octaua plaga superueniens, s. locustarũ, & Bruco rũ, totũ, quicq̃d remanserat à plaga grandinis, consumpsit Vnde vt habet Exo. 10. Dixit Moyses ad Pharaonem, Hæc dicit Dñs, Dimitte populũ meũ. Et, si non vis dimittere, ecce ego inducã cras locustam in fines tuos, q̃ operiat superficiẽ terræ, nec quicquã eius appareat, sed comedatur, qđ residuũ fuerit grandini, & corrodent oĩa ligna, quæ germinant in agris. C Cũ ergo Pharao nollet ẽt adhuc dimittere populũ, dixit Dñs ad Moysen. Extẽde manum tuã super terrã Ægypti ad locustã, ut ascendat super eã, & deuoret omnẽ herbã, quę residua fuerit grãdini. Extẽdit Moyses virgã super terrã Ægypti, & Dñs induxit ventũ vrentẽ tota die & nocte, & mane facto, ventus vrẽs leuauit locustas, quæ ascenderunt super vniuersam terrã Ægypti, & sederunt in cunctis finibus Ægyptiorũ innumerabiles, quales ante illud tp̃s non fuerunt. Deuorata sunt ergo oĩa quæ grando dimiserat. Istã D ergo plagã memorans Ps. ait. *Dixit, & venit locusta*, &c. Vnde locusta, & Brucus fuerunt insimul una plaga. Brucus. n. est quidã paruus vermis à locusta generat[9], q̃ dr̃ bruc[9] à brachys, qđ est breue, eo q̃ breuis sit. Et vide q̃ ista octaua plaga cor respondet octauo præcepto. Qđ deducit Raba dicens, Octauũ p̃ceptũ est. Falsum testimoniũ nõ dices. Octaua plaga locusta animal. s. dente noxium. Falsus. n. testis mordendo nocet, & cõsumit mẽtiendo. Vnde si mordetis, & consumitis, videte ne adinuicem consumamini.

Plaga octaua locusta, & Bruchus.

Brucus.

Raba.

1823 *Et comedit omne fœnum in terra eorum, & comedit omnem fructum terræ eorum.*

HIc non ponitur noua plaga, sed effectus plagæ octauæ, s. locustarum, & brucorum, quæ consumpserunt oia terræ nascentia, quæ remanserant a plaga grandinis, vt dictum est. Litera clara est. Sed moraliter q d p locustas, q omne bonū consumpserunt, quas ventus vrēs adduxit, intelligitur, nisi adulatio quæ oia bona deuorat hoīs? Vnde Greg. sup Exod. ait, Exhibitæ celitus Aegypti plagæ, exigentibus meritis corporaliter illatæ sunt. Sed q mala quotidie prauas mētes feriāt, spiritualiter signauerunt. Quib. exteriori percussione commota humana mens, dūolensque perpendet, quæ vastationis dāna interius negligēs toleret. Per locustas. n. quæ plus q cętera minuta animantia fructib. nocent, linguæ adulatorum figuranī, quę terrenorum mentes aliqua bona proferētes immoderatius laudando corrumpunt. Fructus. n. Ægyptiorum opa cenodoxorum quæ locustę exterminant, dum adulātes linguæ ad appetendas laudes transitorias cor operantis inclinant. Herbam locustæ comedunt, qn adulatores verba loquentium fauoribus extollunt. Poma verò bonorum deuorant, dum vanis laudib. quorundam tanquā fortium opera enarrant. Vel p locustam significat inanis gloria, p brucum autem vitium gulæ figuraī, vt ondit Grego. 33. mor. c. 39. exponens illud Ioel 1. dicens, Residuum erucæ comedit locusta, residuum locustæ comedit brucus, residuum bruci comedit rubigo, dicens. Quid. n. per erucā, quæ toto in terram corpore repit, nisi luxuria designaī, quæ cor, qd tenet, ita polluit, vt in superioris munditiæ surgere amorem nō possit? Quid per locustā quæ saltib euolat, nisi inanis gloria exprimitur, quæ se varijs modis præsumptionis exaltat? Quid enim p brucum, cuius pene totum corpus in ventre colligitur, nisi edendi ingluuies figuratur? Quid per rubiginem, quæ dum tangit, incendit, nisi ira mnnit? Residuum ergo erucæ locusta comedit, quia sæpè, dum luxuriæ vicium a mente recesserit, inanis gloria succedit. Nā q̄a iam quasi per amorem Dei caro sternitur, mens quasi se sanctam ex castitate gloriaī. Et residuum locustæ comedit brucus, quia sępè cum inani gloria, quæ quasi ex sanctitate veniebat, resistit, vel veneri, vel quibuslibet ambitionis desiderijs immoderatius indulgeī. Mens. n. Dei nescia tāto atrocius ad quemlibet ambitum ducit, quāto nullo vel humano laudis amore refrenatur. Residuum verò bruci cōsumit rubigo, quia sæpe, dum ventris ingluuies p abstinentiā restringitur, impatientia acrius dominatur. Et more rubiginis quasi exurēdo messem comedit, quia uirtutum fructus impatiētiæ flamma eabefacit. Dum ergo intus vitia succedunt, agrū mentis alia pestis deuorat, qd altra relinqt. Sic etenim qd plaga grādinis dimisit, locusta, & brucus cōsūpsit.

Grégor.

Locusta significat adulatores.

Eruca significat luxuriā.

Locusta significat inanem gloriam.

Brucus significat gulam.

Rubigo significat impatientiam.

Peccatū succedēs cōsumit quod prcedēs relinquit.

1824 *Et percussit omne primogenitum in terra eorum, primitias omnis laboris eorum.*

POnitur hic alia plaga, quæ fuit decima, & vltima, s. oium primogenitorum Ægyptiorum interfectio. Aduertēdum autem, q hic non facit mentionem de duabus plagis, s. de quinta, & sexta. Quinta. n. fuit oium animalium Aegyptiorum pestilētia, & mors, quę fm Rabanum correspondet 5. precepto. Quintum. n. preceptum est, Non mechaberis. Quinta plaga mors in pecoribus & animalibus: Comparemus hęc. Da hoīem mœchari volentem coniugio non contentū, appetitū carnis domare non vult nobis, pecoribusque communem. Coire enim, & generare etiam pecudum est, ratiocinari, & intelligere hominū. Ratio ergo, quæ præsidet, motus inferiores tāquam regina frenare debet, non immoderatè laxare. Ideoque pecoribus natura datum est, vt certis tantum temporibus ad coitum moueātur. Interim namque motus ipse conpescit, homo autem semper moueri potest, quia refrenare motum semper potest. Tibi determinatione rationis creator dedit, tibi precepta continentię tanq in bestias inferio res lota concessit. Tenes, qd pecus non potest,

Raban°.

Plaga quinta fuit pestis animaliū.

Luxuria facit hominem pecus.

potest, & speras, quod non potest, laboras in continendo, non pecus, si opus fatigat, merces consolatur. Debes interiorem motum frenare, nō tanquā pecus in omnia laxare. Quod si contempseris, & imaginem Dei, quæ in te est, seruare neglexeris, victus cupiditate, tanquam dimisso homine, pecus eris: contra illud, *Psal. 31.* Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus. Sed fortè eligis libera libidine vagari, nulla lege refrenari. Attende plagā, si pecus es saltē moritūrne.

Sexta plaga fuit vlcera & vesica turgentes. Raban. Sexta verò plaga fuit, quæ in hominibus, & in iumentis facta sunt vulnera, & vesicæ turgentes, nec poterant malefici Pharaonis propter vulnera, quæ in eis erant, stare corā Moyse Et hæc plaga sexto præcepto correspondet sm Raba. quod sic deduxit. Sextū præceptum est, non occides. Sexta plaga pustulę in corpore, vesicæ bullientes, & scatentes incendia vulnerū fauillæ fornacis. Ardent n. homicidæ ira, insania. Si posses videre animas homicidarū, plus plāgeres q̄ putrentiā corpora vlceratorū. Istas duas plagas interposui, quia istas omittit hic Psal. & nescio quare. Reuertor ergo ad decimā plagā, quæ fuit primogenitorū interfectio,

Plaga decima primogenitorū interfectio. Nam ut habetur Exo. 12. Celebrato Pascha à populo Dei qn̄ comederūt per familias suas agnum paschale, factum est, in noctis medio percussit Dn̄s omne primogenitū in terra Ægypti à primogenito Pharaonis, qui sedebat in solio eius vsq; ad primogenitū captiuæ q̄ erat ī carcere, & omne primogenitū iumētorum. Surrexitque Pharao nocte, & omnes serui eius, cunctaque Aegyptus, & ortus est clamor magnus in Ægypto neque enim erat domus, in qua non iaceret mortuus, &c. De ista plaga u de versicu. 1333. Hæc decima plaga correspondet decimo præcepto, vide versic. 1333.

1825 *Et eduxit eos cum argento, & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.*

NArratis plagis, quibus Deus Ægyptios percussit, & consequēter narratur exitus populi Dei de Ægypto. Et primo narratur exitus ipsorum. Secūdo A ipsorum progressus: ibi, *Expandit.* Quantum ad primum: primò ostēdit ipsorum exitū quo ad filios Israel. Secūdò quo ad Ægyptios: ibi, *Lætata est.* Quantū ad primū circa populū Israel duo tangit, s. ipsorū prosperitatē temporalē: ibi, *Et eduxit eos cum argento. & auro.* Secundò prosperitatē personalē: *quia non erat in tribubus eorum infirmus.* Quantū ad primū sciēdū, q͂ Pharao cū oibus suis subditis visis plagis Dei, maximè ultima, q̄ fuit mors omniū primogenitorū, oēs mori timuerunt, unde amplius non fuit ausus retiB nere populū Dei; sed ēt ipsum exire cum oibus suis coegit, In illo autem exitu (ut habetur Exo. 12.) Dn̄s dedit gratiā populo Israel corā Ægyptijs, q͂a quicquid ab eis postularunt mutuo, concesserunt eis. Postulauerunt ergo ab illis mutuo ex p̄cepto Dn̄i vasa aurea, & argentea, & vestes, q̄ oia eis concesserunt, & sic cū oibus illis recesserunt, & expoliauerunt Ægyptios. Vnde dixit Dn̄s ad Moysen, Dices *Exo. 11.* oī plebi, vt postulet vir ab amico suo, & mulier à vicina sua vasa aurea, & argentea, dabit aūt Dn̄s gratiā populo coram C Ægyptijs. Et hoc est, quod ait Psal. q͂ *eduxit eos Dn̄s,* s. de Ægypto *cum argento, & auro.* Sed nunquid furtū fecerūt, quia sic dolosè petentes mutuo expoliauerunt Ægyptios? R̄ndetur, q͂ non: quia hoc fecerunt ex præcepto Dn̄i, cuius sunt oia, & potest illa dare, quib. vult, & auferre, à quib. vult. Vel ēt aliter, nam ipsi Ægyptij expoliauerunt Hebræos, quia mercedē ipsorū retinebant, quem eis pro laborib. suis dare tenebātur. Hec ergo expoliatio Aegyptiorum ab Hebræis facta fuit magis bonorū sibi debitorum acceptio q̄ alienorū.

An furtū fecerunt filij Israel expoliātes Aegyptios.

D Sed hic Augustinus mouet dubiū. Hebręi habitabāt in Aegypto seorsum ab Aegyptijs, s. in terra Gessen, vbi nec plagæ hebant, qūo ergo potuit quis petere à uicino suo, uel vicina vasa aurea, & argentea, vel vestes? Respondet. Intelligendum est ergo in terra Gessen non solum Hebræos habitasse, sed ēt aliquos Aegyptios cohabitasse, ad quos potuerunt merito Hebræorum illa diuina beneficia peruenire, vt eos etiā diligerent, & quod petebant facilè commodarunt. Nec tamē Deus iudicauit ita eos

 alie-

alienos fuisse ab iniurijs, & contritionibus, quas populus Dei pertulit, vt nec isto dãno ferietur, qui plagis alijs percussi non fuerant. Sed nunquid exemplo istorum licet nobis proximos decipere? Respondit Aug. super Exod. dicens, Nō debet hinc quisquam exemplū sumere, vel proximū expoliare. Hoc enim Deus iussit, qui nouerat, quid, quodque oporteat pati. Nec Israelitæ furtum fecerunt, sed Deo iubenti ministeriū præbuerunt. Sicut enim minister iudicis occidit, quē iudex præcepit, sed si illud sponte faciat, homicida est, etiā si eum occidat, quem scit à iudice occidi debuisse. Item notandum, ꝙ ista vasa mutuo fuerunt postulata, non post mortē primogenitorum, sed ante. Non enim est verisimile, ꝙ in tanto luctu, vt fuit plaga primogenitorum, istæ commodarentur. Sed adhuc maius restat dubium, quĩ etsi Deus vt verus omnium Dñs ista potuerit licitè auferre ab Ægyptijs, & cōferre Hebræis, sed tñ hoc Deū per deceptionē facere non licuit, qũo ergo præcepit, vt vasa illa mutuo peterent, quæ tñ non mutuare, sed dominiū transferre volebat ad Hebræos? Hoc dubium mouet gl. dicēs, Præcepit Deus Hebræis, vt vasa aurea, & argentea, ac vestes preciosas ab Ægyptijs mutuarent, ac secum asportarent. In hoc aũt ꝙ Ægyptios deceperunt, non est putandus Deus dolos eis, qui sursum habēt cor, vel iubere, vel approbare, quia in eis nō fuit hic dolus, quia non ex cupiditate fecerunt, sed ut Deo mandanti parerent. Illi autē infirmi, quorū cupiditates examinabat De⁹, magis permissi sunt hoc facere illis, scilicet Ægyptijs, qui talia iure passi sunt, ꝙ iussi. Sicut enim bonis præceptum fuit, ita & cupidis permissio ſm aliquid, & secundū aliud præceptio. Praecepit Deus, vt facerent, sed permisit, nō præcepit, vt ita facerent. Quantitas ergo facti fuit in permissiōne, factum verò in præceptione. Sequitur de secundo beneficio. *Et non erat in tribubus eorum infirmus.* In toto enim tempore quadraginta annorum, quo fuerunt in deserto, vestimenta eorū, s. filiorum Israel non fuerunt læsa, nec attrita, ut dī Deuter. 8. Vestimentum tuū, quo operiebaris, nequaquam vetustate defecit, & pes tuus non est subtritus. En quadragesimus annus est. Similiter qñ exierunt Ægyptum, in toto illo tã grandi populo nullus erat infirmus, qđ Dei prouidentia fecit, ne alicuius ipsorū infirmitate ipsorū exitus de Ægypto tardaretur. Nam secundum quod habetur Exo. 12. Numerus filiorū Israel, qui exierunt Ægyptū, fuit sexcēta ferè millia peditum virorū absque paruulis, sed & vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis, & in tanta multitudine nullus erat infirmus. Sed nunquid ista corpora lis sanitas durauit per totum tēpus, quo fuerunt in deserto? Credo quòd non, quia omnis illa multitudo sexcentorum millium moriebatur in deserto, duobus exceptis. Et certum est, quòd mortem naturaliter præcedit infirmitas.

Occidēs aliū qualiter est homicida, & qualiter non.

Glossa. August.

Vestes populi i deserto non fuerunt attrita.

Lætata est Aegyptus in profectione eorum, quia incubuit timor eorum super eos. 1826

HIc ostendit exitus illorum conditionem quo ad Aegyptios. Videntes enim Aegyptij plagam vltimam interfectionis primogenitorum, timentes ne si filij Israel uiolenter tenerentur, reliquis ita accideret, eos emiserũt, immo eos exire Aegyptum coegerunt. Vnde cum tanta festinantia exierunt Aegyptum, quòd nō potuerunt sibi de victualibus prouidere, vnde nec panē fermentatū potuerunt coquere, sed fecerunt panes subcinericios azymos, vt dicitur Exod. 12. Neque enim poterant fermentari cogentibus exire Aegyptijs, & nullam facere sinentibus moram. Et ideo in memoriale huius liberationis Deus præcepit eis, vt omni anno Hebræi pascha facerent, in quo non comederent panem fermentatum, sed solum azymum, in memoriam, quòd compulsi exire Aegyptum azymos panes sibi præparauerunt. Et quia illud pascha, siue transitus erat figura transitus Christi ex hoc mũdo ad patrem, in quo transitu sacramentum Eucharistiæ adhuc ecclesia celebrat in pane azymo. *Lætata est ergo Aegyptus in profectione eorum.* Non quidem propriè lætata, quia non libenter caruit seruitute Hebræorum, sed ideo lætata, quia liben-

Aegyptij lætati fuerunt in profectione filiorū Israel, et qualiter

bentius elegit eorũ seruitute carere, quã mori. Sicut homo timens mori, lætatur, si liberatus a morte, mittatur in exiliũ, ꝙ tñ exilium de se sibi non placet. Vel aliter ẽm aliquos, *Lætata est Aegyptus in profectione eorũ*. Hoc quidẽ nõ refertad exitũ de Aegypto. Sed qñ audita tanta stragemortuorum in mari rubro, qñ, s. Pharao persequens Hebræos, cum toto suo exercitu in mari rubro fuit submersus, timebant Aegyptij, ne populus Israel reuerteretur ad Aegyptũ reliquias Aegyptiorum consumere. Et sic læti sunt qñ scierunt, ꝙ Israelitæ illis mortuis proficiscebãtur versus terram promissionis, & non reuertebãtur in Aegyptum, quia mortuis in mari exercitib. si fuissent reuersi, faciliter totũ Aegyptum obtinuissent. Et hoc est, ꝙ subditur, *Quia incubuit timor eorum super eos*. Ex prædictis possumus notare modũ diuinæ bonitatis, quo peccatores ad pœnitentiã vocat per aduersitates, quia incipit à leuiorib. ad grauiora procedens, si non conuertantur ex primis, si aũt obstinati finaliter maneant, ipsos in mare inferni submergit. Quod deducit ex prædictis plagis Origen. super Exod. dicens, Considera erga peccatores Dei bonitatem, siue pietatẽ, & sapiẽtiam. Primo enim non flectiẽ Pharao, cum verti aqua in sanguinẽ. In secũdo pãrum molliri vñ, s. in plaga ranarũ. Vocauit enim Moysen, & Aaron d. Orate ꝓ me ad dñm. In tertio autem signo, s. ciniphum, magi cedunt, dicentes, Digitus Dei est hic. In quarto per cynomiã verberatus dixit, Euntes immolate dño Deo vestro, &c. In quinto uerò signo necis pecudum, & animaliũ non cedit, sed amplius induratẽ. In sexto similiter super plagam vlcerũ. In septimo verò cũ grandine deuastabatur, & ignib. uocauit Moysen, & Aaron, d. Peccaui etiam nunc: dñs enim iustus, ego aũt, & populus meus impij sumus. In octauo uerò cum locustis urget, festinanter vocat Moysen, & Aaron, dicens, Peccaui ante dominum Deum vestrũ, & in uos, suscipite peccatũ meum ẽt nunc, & orate ad dominum Deum vestrum. In nono cum tenebris offunditur, vocat Moysen, & Aaron: dicens, Ite seruite domino Deo vestro, &c. In decimo

Plagæ Aegyptiorũ quibus Deus vocat peccatores. Origenes.

A verò cum primogenita extinguuntur, vocat eos nocte, & dicit, Surgite, & exite de populo meo vos, & filij vestri, &c. Et subdit Benedicite autem me. Sic & mysticè Deus diuersis aduersis vocat peccatores. Sed nota, quia dicit, quod *lætata est Aegyptus*, &c. *quia incubuit timor eorum super eos*. Quod conuersio peccatoris vel pœnitẽtia facta timore pœnæ non valet, uide vers. 242. 1315. 1718.

Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per noctem. 1817

B

Hic incipit narrare ipsorũ progressum, & eis beneficia collata in ipsorum progressu describere. Et tria facit: quia primo narrat beneficia eis exhibita quo ad tempus. Secundo quo ad corpus: ibi, *Petierunt*. Tertio ex his concludit, ꝙ in promissis est uerus: ibi, *Quoniam memor*. Quantum ad primum sciendum (vt habetur, Exod. 14.) ꝙ statim ut populus Israel exiuit de Aegypto, dominus ducatum præstabat eis per uiam, quã eos tenere uolebat. Per diem namque præcedebat eos in columna nubis, q̃ eos protegebat ab æstu solis, sed per noctem in columna ignis, ut obscuritatem noctis perlustraret. Hoc declaratum fuit uers. 1294. Et sic nubes in die erat ad protectionem eorum, prout tego, gis, stat pro operire, & sic protegere pro ualde operire, quia nubes interposita inter solẽ, & eos operiebat eos contra solis ardorem. De protectione uide uers. 438.

C

Columna nubis, & ignis præcedebat filios Israel.

Petierunt, & venit coturnix, & pane cœli saturauit eos. 1818

D

Hic describit beneficia eis collata quo ad uitam corporis necessariã. Et primo quo ad cibum. Secundo quo ad potum: ibi, *Dirupit petram*. Quantum ad primum sciẽdum, quod, cum esset populus Israel in deserto, uulgus promiscuum, quod ascẽderat de filijs Israel de Aegypto, non contentus manna, flagrabat desiderio carnium, flens & ait, Quis dabit nobis carnes ad vescendum? Recordamur piscium, quos comedebamus in Aegypto. Audiuit autem Moyses mur-

Nu. 11.

mur populi, & ait ad dñm. Vnde mihi carnes, vt dem tantæ multitudini? flent enim coram me dicentes, Da nobis carnes, vt comedamus. Dixitque dominus ad Moysen, Dicens populo. Sanctificamini, cras comedetis carnes: dabo.n. vobis carnes non vno die, uel duobus, aut quinq. aut decem, nec uiginti quidem, sed usq. ad mensem dierũ, donec exeant p nares uestras, & uertanť uobis in nauseam, &c. Tunc ergo uentus egrediẽs à dño, arreptas trans mare coturnices detulit, & dimisit in castra, itinere quantũ uno die confici põt ex oĩ parte castrorum p circuitũ, uolabantq. in aere duobus cubitis altitudine sup terrã. Surgẽs ergo populus collegit coturnices, &c. Et hoc est, quod dĩ Ps. 77. Transtulit austrum de cęlo, & pluit sup eos sicut pulnerem carnes, &c. uide ibi uers. 1307. & infrà Et hoc hic recolens Ps. dicit, *Petierunt, & venit coturnix*. Sed qui petierũt? Populus? non quidẽ, qa ille non postulauit, sed murmurauit, sed hoc postulauit à Deo Moyses cum aliquib. alijs bonis, ut murmurationem populi sedarent. Et hoc est, qđ ait gl. Petierunt itaque nõ coturnicẽ, sed carnes & uenit coturnix, nõ quęlibet caro, sed coturnix, q̃ habet nobilissimas carnes Et quia hic nõ de amaricatione iniquorum, in quib. nõ est beneplacitũ Deo, sed de fide electorum, q sunt uerum semen Abrahæ, loquiť. Iõ ipsi intelligendi sunt postulasse carnes, unde amaricautium murmura præmerenť. Et nõ solũ prouidit eis de carnib. sed et de pane, unde subdiť. *Et pane cœli saturauit eos*. Hic panis de cęlo fuit manna, qđ eis pluit de cęlo, de quo dictũ est Ps. 77 Et pluit illis manna ad mãducandũ, panẽ cęli dedit eis, uide uer. 1305. 1306.

Coturnices dedit Deus populo.

1829 *Dirupit petram, & fluxerunt aquæ, abierunt in sicco flumina.*

OStendit hic beneficium eis collatũm quo ad potum. Istud autẽ beneficium aquæ eis miraculosè traditæ, bis eis dñs contulit. s. primo ante dationem legis, ut hř Exo. 17. Vnde de hoc dř Ps. 77. Interrupit petram in eremo, &c. uide 1295. Secundo post dationem legis, ut habetur Num. 20. Et de ista secunda dicitur ibidẽ. Et eduxit aquam de petra. uide uers. 1296.

Aquã dedit Deus populo in deserto.

Quoniam memor fuit verbi sancti sui, quod habuit ad Abraham puerum suum. 1830

HIc ex dictis concludit, q Deus in promissis est fidelis. Promiserat.n. Deus Abrahæ, q semen suũ peregrinum esset futurum in terra aliena, & subijcerenť seruituti, & affligerenť quadringẽtis annis, post quos educeret eos inde cũ magna substãtia, & eos introduceret in terram promissionis. Vt ergo seruaret promissa, prouidit eis in deserto in oĩb. necessarijs. Et hoc est, quod dř. Quare dicta beneficia cõtulit eis? Rñdet, qm memor fuit uerbi sancti sui, qđ habuit ad Abraham. Vel aliter, vt per hoc oñdat, q illa beneficia nõ dedit illi populo pp ipsorum merita, cum essent rebelles, & murmurantes, sed pp merita Abrahæ quibus merebať, vt promissio sibi facta perficeretur. Et nota, q præmia correspondent meritis. Inter oẽs aũt sanctos patres Abrahã maximè de pietate erga indigentes, & peregrinos cõmendatur, propter quod conueniens erat, q pter illum Deus semini peregrè per desertũ constituto et de necessarijs prouideret. Abrahã. n. oĩbus in exemplũ pietatis erga indigẽtes, & peregrinos ponitur. Hic enim pauperum pater, & hospitalitatis fuit, propter quod angelos meruit recipere. Vnde de ipso dicitur dist. 42. Quiescamus. Quiescamus ab hac absurda curiositate, & infra, Abraham circa omnes hospitalem se ostendebat. Si scrutator fuisset circa refugientes ad se, nũquam angelos hospitio recepisset. Fortassis. n. nõ putasset eos angelos, sed cũ reliquis repelleret. Sed, qm Abraham omnes suscipiebat, suscepit angelos hospitio. Nõ enim ex vita eorũ, quos accipis, mercedem tibi tributurus est dñs, sed ex volũtate, & ex honorificentia multa, & misericordia, & bonitate tua. Et sunt verba Chrys. super epistolam ad Heb. Et vide mirabilem ipsius Abrahę erga pauperes pietatẽ, quia non fuit contentus Abrahã in præ-

Gen. 15.

Abrahã fuit summa pietatis erga pauperes.

Gen. 18.

Eleemosyna omnibus est danda.

in præsenti vita pauperes fouere,& hospitio recipere, quinimo et post mortē in alia vita pauperū fuit receptor, vnde illum mendicum, & pauperem Lazarū post hanc vitā gestabat in finu. Vn̄ Luc. 16.dr̄, Factum est aūt,vt moreref mendicus & portaref ab angelis in finu Abrahæ,&c. Qd̄ exponen, Pet Ra.dicit. Vides, q̄ rerum lamentanda permutatio, pauperem portant angeli in finu Abrahæ,diuitē aūt degluttit infernus. Quare ergo sic exequiarū pōpa mentif? In obsequium diuitis migrat tota ciuitas cū funus efferē: Pauper vadit solus,pauperem portat duorum miseratio baiulorum,nec quatuor vt mortuo, sed duob. vno vecte:quasi proijciendo eum portatores adducunt inuiti. Merito mox ei officia deputantur angelica, cui tā crudeliter negata sunt ipsa humanitatis. Funus diuitis antecedit lugubris turba suorum, feretrū pauperis antecedit angelorum psallentium multitudo. Vn̄ & de mendico paupere dr̄, Factū est aūt,vt moreref mendicus, & portaref ab angelis in finu Abrahæ. Sed cur Abrahā sic ambit pauperem, diuitem aūt sic refugit & refutat? Nonne & ipse diues fuit? Re vera diues fuit,sed pauperum pater, & opes non habere, sed prærogare gestiuit:magisq; in finu pauperis q̄ in horreis recondere suas studuit facultates, sicut in toto vitæ eius exordio pdocet. Extorris patria,domus nescius, ipse & domus oīum fuit,& patria, sciens se nō incubatorē,sed dispensatorē diuinæ positum largitatis. Et de eius hospitalitate qd dicam? cū & ipsum Deū Abrahæ humanitas inuitauit,& cōpulit hospitari? Vn̄ & nunc parū se beatū credidit,si et ipsa superna gloria ab hospitalitatis cessaret officio,& solis donis frueref diuinis,qui hic crudelem se credidit,si humana bona cuique negaret. Hæc ille. Et quia pietas,& misericordia erga pauperes et tēporalia multiplicat bona, ita & Abraham diuitiæ quanto plura erogabat,tanto amplius multiplicabanf. Propter quod de ipso dr̄. Erat aūt Abraham senex, multorumque dierum,& dn̄s in cunctis benedixerat ei. Ex quib.patet, quod Abraham pp sua pietatis opera

Exequiarum pōpa mentitur.

Nota totum de diuitib. & pauperibus quātum distant ad inuicem in morte.

Quæstio.

Extorris.

Gen.24.

A erga peregrinos apud Deum meruit, vt semini suo peregre proficiscenti et Dn̄s in cunctis necessarijs prouideret,quia si Deus iniquitates patrū visitat in filios, quāto amplius pp bona opera patrum cum filijs bene agit? Et ideo,si quæras, quare ista populo Deus sic prouidebat in deserto,rndetur, quod propter merita Abrahæ.Et hoc est,quod ait ps. *Quoniam memor fuit verbi sancti sui,quod habuit ad Abraham,*&c.Vel hoc solū refertur ad illud, quod dictum est superius. Et eduxit eos cum argento, & auro,ra-B tio quia memor fuit verbi sui,quod habuit ad Abraham, quādo,s.dixit ad Abraham quòd semen suum educeret de seruitute cum magna substantia. Qualiter autem memoria cadat in Deo,scilicet, quomodo memorari dicatur, vide ver.270.1234.1324.1363.

Gen.15.

Et eduxit populum suum in exultatione: electos suos in lætitia. 1813

Hic describunf beneficia facta populo Israeli tēpore ducatus Iosue. Et C diuidif in tres partes, s̄m quod tria hic narrantur beneficia. Primū fuit viæ ipsorum pparatio: Secundum terræ promissionis distributio, ibi, *Et dedit illis.* Tertiū fuit ipsorū paternalis eruditio: ibi,*Vt custodiant.* Quantum ad primum sciendum,q̄ tēpore ducatus Iosue, Dn̄s siccauit Iordanis fluuium,eis viā preparans, vt.n.hr̄ Iosue 3. peruenerunt filij Israel ad Iordanis fluuium in tempore messis,qui aquis impleuerat ripas suas. Iosue præcepit, quod sacerdotes acciperent arcam domini, & intrarent aquas D Iordanis. Et tum posuissent pedes in aquis fluminis sacerdotes domini, statim aquæ superiores steterunt in vno loco ad instar montis intumescentes, quæ erant inferiores,descenderunt in mare, & sic desiccatus fuit fluuius, & totus populus lætus transiuit. Quibus omnibus transactis,sacerdotes vltimi transierunt cum arca fœderis, & statim aquæ superiores fluxerunt per ripas Iordanis, vt prius facere consueuerant. Vnde letitiā quā habuit populus ex ista præparatione viæ,hic notat Ps.dicēs. *Et eduxit populum*

Iordanis desiccatio.

Lætitia duplex. *lum suum in exultatione*. Nota, quod lætitia est duplex, s. iustorum, & peccatorum. Lætitia iustorum est vera, & grãdis, sed lętitia peccatorum falsa est, & breuis. Prima est lætitia iustorum, qui lætanť in solo Deo. ps. 31. Lætamini in dño, & exultate iusti. Et ista est vera, & grandis lætitia. Vbi notandum, quod sm naturales cor nostrum, in quo stat lætitia, vel tristitia sic est dispositum, quod superius est latum, & strictũ inferius. Cũ ergo lætitia de Deo, & bonis spũalib. fit superior: lætitia aũt de tẽporalibus, & carnalib. fit inferior, consequens est, quod lætitia iustorũ stat in parte superiori cordis, & peccatorum in parte inferiori. Cum ergo cor in parte inferiori sit strictum, ibi de lætitia tẽporalium modicum põt contineri, quia parua lætitia ibi repleť, sed in superiori parte cum sit latum, ibi capax est magnæ lætitiæ. est. n. de lętitia bonorum, & malorũ, sicut de auro vero, & falso. Nã sm naturales aurum verũ habet cor cõfortare, & dilatare, & p consequens lætificare, & pp hoc in medicinis poniť. Sed aurum falsum, quãuis exterius habeat apparentiam auri, non tñ cor cõfortat, sed magis grauet, si sumať. Sic & in proposito, malis quamuis lætitiã simulent exterius ex tẽporalib. hominis, quæ assumunt contra tristitiã, tñ quia illa non sunt vera bona, realiter magis grauant cor quam lætificent. Vñ Sene. epist. 96. *Seneca.* Ista, quæ sic petis tanquam veram daturа lætitiam, ac voluptatẽ, causæ sunt dolorum, & infra. Quid igiť stulti ac mali, inquit, non gaudent sed magis grauantur? Sed boni, cũ Deus sit obiectũ lętitię ipsorũ verum gaudium possidẽt, ps. 63. Lætabitur iustus in dño, & sperabit in eo. Vis videre, si mundanorũ lætitia cor non lætificat, sed dissoluit? Narrat Mag. in historijs, quod Cyrus rex Persarũ gentẽ Lydorum bellicosam, quam armis superare nõ poterat, astutè redegit in vecordiam. Tradidit. n. eis solẽnitates, & ludos, quib. vacarent, ludis, comessationibus, & amplexib. essent intenti, quasi beneuolentiã eis ondens. Et cum talib. lætitijs eos eneruauit, & sibi plenè subiugauit, quos bello subiugare nõ poterat. Sic & diabolus, mundus, & caro multis procurant occasionẽ mundialis lętitiæ, suadentes vt talib. occupentur, certi quod per hoc posterius de ipsis triumphabũt, virtute mentis totaliter ablata. Ideo de ista peccatorum lętitia dr. Cor stultorũ, *Eccle. 7.* vbi est lætitia, s. mundialis. Nam lætitia spiritualis non est stultorũ, sed iustorũ. Ps. 31. Lætamini in domino, & exultate iusti. Ad propositum ergo tali lætitia habita de diuinis beneficijs pręstitis filijs Israel. *Eduxit dominus populum cum exultatione, & electos cum lætitia.*

F *Et dedit illis regiones gentium: & labores populorum possederunt.* *1832*

POnitur hic terrę promissionis distributio. Nã sub ducatu Iosue introduxit filios Israel in terrã, q eiectis gentilib. populis, q in ipsa habitabant, ipsis illam sorte distribuit. Et hoc est, qd ait. *Et dedit illis regiones gentium*, s. Amorrhęorum, Chananęorũ, Iebusęorũ, Pherexęorũ, Eueorũ, &c. vt diffuse patet in lib. Iosue. *Et labores populorum possederũt*, *Terra promissionis significat gloriã æternam.* s. ciuitates terrę promissionis, quas illi G suis laborib. ędificauerũt. Et hoc est qđ dr ps. 77. Et eiecit a facie eorum gẽtes, & diuisit eis terrã, &c. Et habitare facit in tabernaculis eorum trib. Israel: vide ibi. Notandum aũt, quod sępius scriptura mentionem facit de terra promissionis data filijs Israel quasi in pręmiũ cultus diuini: quo ipsum soli verũ Deum colle- *1. Co. 10* bant. Sed quia sm Apostolum oĩa in figura contingebant illis, iõ non est credendum, quod Deus bonis terrenis suos fideles velit pmiare: qa cũ Deus semp pmiet vltra condignum, semp melius est H pręmium quam sit meritum nostrum. Ideo, cum nullũ bonũ creatũ sit melius virtute, & actu meritorio: sequiť quod nullũ bonum creatum põt esse sufficiens pmiũ virtutis. Et nullum bonum creatũ recta ratione eligibilius est virtute. Per illam ergo terram promissionis eis datã quasi stipendium diuini cultus, intelligiť non ipsa terra, sed significatum ipsius, quod *Nota.* est terra viuentium, vbi Deus seipsum suis veris cultoribus dat in pręmiũ. Vnde hic ait gl. *Dedit eis regiones*, &c. Hoc dicit, non vt pp ista terrena Deum colant,

lant, sed ut ista ad illa significata, scilicet bonum æternum referant: quod quidem suis cultoribus dare semper est paratus. Sicut enim Deus superbos Angelos de cælo eiecit, & ibi eorum loco homines iustos collocauit, sic eiectis superbis idololatris, de terra promissionis, ipsam in possessionem populo Israel tradidit. Nota ergo quanta negligentia est nostra: qui Deum dare nobis æterna præmia semper paratum cernimus, & nos illa petere, aut nobis oblata negligimus accipere. Vnde Pe. Ra. super illo verbo. Quis vestrum habebit amicum, & ibit ad illum media, &c. dicit, O quàm dare vult Deus, qui se inquietari taliter vult & suscitari. O quàm pulsanti gestit occurrere, qui, sic secreti sui cubilis ipsum collocauit ad ianuam. O quàm denegare noluit, qui sibi, et denegantı qualiter extorqueretur, ondit. O quàm dare desiderat; qui dormientibus seruis, pulsantis necessitatem solus, & primus audit. O quàm misericors: quia quod mandatis dicit, probat, & informat exemplis: Cùm facis eleemosynam noli tuba canere ante te. Quod ibis ad illum media nocte, parum est. Quod facientis misericordiam nox velabat, & largitatem dantis, & petentis obtegebat improbitas nisi ad cumulum pietatis reserandum ascriberetur et somnijs. Vnde nec non potuit impetrare quod voluit, &c. Si ergo sic se offert Deus nobis dare regiones gentium, scilicet supernas sedes Angelorum, quid torpemus petere, quinimo quid accipere tardamus? Narrat Vale. lib. 1. de Dion. Siculo quod cùm pertransiuit per Siciliam, vidit simulachra deorum habentia manus extensas, & in manibus coronas aureas, Quæ omnia ab eis recepit. Et cùm argueretur, quod Deos expoliabat. Respondit, quod cum a dijs bona precamur, absurdum fit oblata nobis ab eis nolle recipere. Et constat, quòd verum dixisset, si ea, quæ, recipiebat, sibi à dijs oblata fuissent. Vnde psal. 83. Gratiam & gloriam dabit Dominus. Domine Deus virtutum, beatus homo, qui sperat in te.

Dare nobis semper Deus paratus est.

Valerius Cit. Tuscul. q. li. 5.

1833 *Vt custodiant iustificationes eius, & legem eius requirant.*

HIc ponitur Dei paternalis eruditio populi sui. Deus. n. ad modum patris eos erudiendo incitabat ad virtutes, quandoque donis, & promissionibus, quandoque verò flagellis, & verberibus. Hic aût notat primã partẽ, quia, s. vt custodiant mandata eius, ideo illos donis alliciendo dedit eis regiones gentiũ, &c. Hic, enim iustificationes & legem intelligit mandata decalogi data in lege quæ spiritualiter obseruata, obseruãre iustificãt. Nulli. n. dubium, quod spes æterni præmij ad obseruationem diuinæ legis inducit. Propter quod psal. 118. Inclinaui cor meum ad faciendas iustificationes tuas in æternum propter retributionẽ, s. æternam, quæ Deus est. Si enim propter retributionem tantum temporalẽ quis obseruaret præcepta diuina, iam peccaret, quia temporalem mercedem finem sibi constitueret. Vel per iustificationes Dei duo intellige, quibus iustificantur electi, scilicet aduersitatem temporalẽ, & prosperitatem, ut, s. in aduersis patientia, in prosperis seruetur humilitas. Istis. n. duabus probantur electi, & iustificantur. Vnde hic ait Aug. Vos ergo verũ semen Abrahæ qualiter vti debeatis temporali aduersitate, ac prosperitate hic intelligite. Si aduersitates sæculi vobis duræ videntur, Ioseph in carcere, & Christũ in cruce cogitate, & Ioseph per carcerẽ ad Dominũ Ægypti peruenisse, & Christum per crucẽ super omnia exaltatum fuisse. Si prospera vobis arrident, non propter ipsa Deo, sed ipsis propter Deũ vtamini. Nec illa puretis præmium iustis debitũ, quæ dat malis, & blasphematoribus suis. Sed primum quærite regnũ Dei, & hæc omnia adijcientur vobis. Quantum autem ad custodiam diuinorum præceptorum tenemur, vide versic. 1339.

Iustificationes Dei qd sunt.

Aduersitas requirit patiẽtiã, prosperitas humilitatem.

PSAL. CV.

1834 *COnfitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in sæculũ misericordia eius.*

ISte Psalmus hunc habet titulum. *Alleluia alleluia.* Quid autem sit dictio alleluia, dictum est in titulo psal. præcedentis. Sed hic notãdum, quòd apud magnos Doctores de titulo istius psalm. in quo bis ponitur alleluia, varia est opinio:

Duplex alleluia. uio dicentibus quibusdā, ꝙ primū alleluia spectat ad præcedentē psal. & est finis eius. Secundū verò alleluia est titulus istius psalmi. Vnde dicit generaliter, ꝙ quandocunque in titulo alicuius psalmi ponitur duplex alleluia, ꝙ primū spectat ad psalmū præcedentem. Et ista videtur fuisse opinio Hieron. & Cassiod. Sed quā plures alij dicunt, ꝙ vbicunq; in titulis psalmorū duplicatur alleluia vel triplicatur, totum spectat ad psalmū sequentem. Sicut qn̄ Christus volens affirmare, quæ dicturus erat, quandoque ponebat vnum solum Amen, sicut qn̄ dixit Petro, Amen dico tibi, tu in hac nocte ter me negabis. Quandoq; vero duplicabat, & hoc ad maiorem certitudinē, sicut quando dixit Nicodemo. Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, &c. Et tā certum est, ꝙ vtrumque Amen ad futuram propositionē spectabat. Et istius opinionis videtur esse Augu. Et hanc tenet gl. præsertim quia nulli codices Græcorum habent in fine alicuius psalmi alleluia. Ponitur ergo hic duplex alleluia in titulo. Primum pro laude Dei: qua in præsenti laudatur à iustis. Secūdum pro laude quæ est in futuro: qua laudatur à beatis s̄m modū qui habetur Apoc 19. vbi dicitur. Audiui voces in cœlo angelorum multorū dicentium alleluia, &c. Et sequitur, Et iterum dixerunt alleluia. De materia vero psalmi notādum, ꝙ sicut ecclesia Dei nunc insimul continet bonos, & malos, sic & synagoga populi Israel, in qua aliqui erant boni, & Deo deuoti: aliqui verò mali, & obstinati: Et s̄m hoc iste psal. differt à præcedente, qa præcedens agit de populo Israel secundum partem bonorū: nihil agens de malis, sed ostendens Dei beneficia eis collata, hic autem ps̄. agit de eodem populo, sed secundum partem malorū, agens de ipsorum peccatis, quibus sæpius Deū ad iracundiam prouocauerunt, ostendens tn̄ ꝙ Deus illis sua beneficia conferebat. Et sic iste psalmus monet ad confessionē peccatorū, ac & laudis diuinę. Agit.n. de peccatis malorum, vt ipsos ad cōfessionē peccatorū inducat. Agit & de beneficijs diuinis, vt eos ad confessionem laudis diuinæ attrahat. Quibus visis, venio

Cassiod.

Mat. 14

Ioan. 3.

B ad psalmi diuisionē. Diuiditur ergo psalmus iste in duas partes: quia primò excitat peccatores ad cōfessionē peccatorū, secundò ad confessionē laudis diuinorū, ibi, *Memento nostri Domini*. Prima pars subdiuiditur in tres partes, s̄m ꝙ ex tribus nos ad confessionē peccatorū inducit, s. primò ratione diuinæ bonitatis: quæ veniā vult dare, secundò ratione diuinæ potestatis, quæ culpā potest delere. ibi. *Quis loquetur*. tertiò ratione diuinæ F æquitatis, quæ culpā habet punire, ibi, *Beati, qui custodiunt*. Primo ergo inducit ad confessionē peccatorum ratione diuinæ bonitatis: quæ tanta est, quod pœnitentibus semper veniam præstat. Et hoc proponit, d. *Confitemini Dn̄o, qm̄ bonus*. Bonitas enim iudicis, qua cunctis suum defectum cognoscentibus dispositus est veniā dare, reos ad sui reatus confessionē inducere debet. Propter qd̄ ad Rom. 2. dicit Apostolus. An diuitias bonitatis illius contemnis? an ignoras, quod benignitas Dei ad penitētiā te adducit? Vbi G ait gl. Copiosa est bonitas Dei, quæ multa peccantibus bona ministrat, blandiēs ut ad penitentiā adducat. Copiosa est patientia Dei, quæ tot & tantos peccantes sustinet, & non cito eos punit, sed per multa tēpora peccatores expectat ad pœnitentiam. Hanc ergo bonitatem Dei nobis, ut confiteamur, proponit nunc ps. d. *Confitemini Domino*. Et ideo subdit, *quoniam bonus*, &c. Notandum tamen, quod vt confessio peccati veniam mereatur, multas conditiones debet habere, s. debet esse iusta, propria plorans scelera, vide vers. 1667. Secundò debet esse propria H aliorum tacens crimina. vide vers. 1691. I Tertio debet esse vera, vt falsa omittantur omnia. Quod hic ostendo. Nulla.n. causa licet in confessione mentiri, vel scienter falsum dicere Confessio n. inducta est, ut animam à peccatis viuificet, quod mēdacium facere non potest, quia imo ipsius animæ vitam occidit. Sapien. 1. Os, quod mentitur, occidit animā. Et ideo præcipitur 2. Paralip. 20 Voce consona confitemini Dn̄o. Vox enim consona dicitur, quæ conscientiæ concordat, & menti, &c. Ad confessionem ergo & Dei bonitate, & misericordia ps. cunctos pec-

Bonitas Dei ad confessionē inducit.

Cōfessio debet nulla falsa dicere.

—— ——ans,ait. *Confitemini do mino, quoniam bonus,* &c. Vbi gl. Hoc dicit, ne pro culpa commissa quis terreatur, & ne desperet, sed misericordiã Dei poscat. *Quoniam in sæculum misericordia eius,* i. vsque in finem sæculi est misericordia eius, quæ miseris exhibetur, veniam dando peccatorum, quæ solum in præsenti sæculo præstatur.

1835 *Quis loquetur potentias domini, auditas faciet omnes laudes eius?*

Potestas Dei dimittendi peccata est infinita.

PEccatores hic inducit ad confessionẽ ratione diuinę potestatis, quia solus ipse pôt peccatis veram dare veniã. Cum enim (vt ait August. super Ioan.) maius sit totũ peccatorẽ iustificare, q̃ totũ mundum creare, & nulla creatura possit totũ mundum creare, consequens est ergo, q̃ nulla creatura potest peccatorẽ iustificare, quia ad peccatum tollẽdum requirit potestas infinita, cum rõne obiecti infiniti præ offensi peccatum sit malitiæ infinitę. Hanc ergo summam Dei potestatem admirans hic ps. dixit. *Quis loquetur potentias domini?* q.d. nullus hominum ad hoc sufficit. Et dicit in plurali potẽtias, quamuis vna sola potentia sit in Deo, sicut vna essentia pp plures effectus illius potentiæ, sicut cũ vna sola sit in Deo voluntas, in plurali tñ quandoq; dr ps. 110. Magna opera dñi exquisita in oẽs voluntates eius. Verum quia multoties reperitur, q̃ Christus tollit peccata mundi, et q̃ sacerdotes possunt a peccatis ligatos soluere, quomodo ergo solus Deus hẽt potestatem dimittendi peccata? Notandum ergo, q̃ peccatũ multis modis tollitur, s. impetratiuè, & sic quilibet homo iustus pôt, dispositiuè, & sic peccator seipsũ pôt soluere, satisfactiuè, & sic solus Christus, iustificatiuè, & sic sol⁹ Deus. De hoc vide vers. 1445. Ad intelligendum aũt clarius quomodo sola Dei potentia à vinculo peccati peccatorẽ soluere pôt, est notandũ, q̃ peccator triplici uinculo tenetur ligatus, s. Primo vinculo culpę. Ipsa.n. peccata sunt quædã uincula quib. ligatur anima, & in diaboli potestate ligata tenetur. Prou. 5. Iniquitates suę capiunt impium, & funib. peccatorũ suorũ constringitur. Et Sap. 17. dr, q̃ iniqui vinculis tenebrarũ compediti sunt. Secũdo ligatur vinculo pęnæ æternalis, ad quam rõne peccati obligatur: quia eo ipso q̃ quis mortaliter peccat, iudicio Dei iusto æternę pęnæ obligatus manet. Vnde in epistola Iudę dicitur, q̃ iudiciũ magni Dei vinculis ęternis sub caligine reseruauit. Tertiò ligatur vinculo penæ temporalis, quia anima existens in peccato, eo ipso punitur temporaliter, dũ per remorsum conscientiæ semper stimulatur, & tunc bono gratię priuatur. Vnde peccatori dr, Fili hominis, data sunt super te vincula, & ligabunt te. Secundũ ergo ista ad declarandum præsentem difficultatem dico aliqua. Primo, q̃ sola diuina potestas animam à vinculo culpe pôt soluere. Probatur, quia ille solus pôt vinculũ culpę soluere qui animę gratiã infundere pôt, q a culpa non tollitur sine gratia, sed hoc pôt solus Deus. Nam solus Deus gratiã pôt infundere, ut dicit Magister lib. 3. d. 27. Et lib. 4. distin. 18. dicit, q̃ solus Deus animam à morte culpę resuscitat, ac pulsis interiorib. tenebris, & maculis, animam illuminat, & mũdat, q̃ solus animę faciem lauat. Et secundum hoc dico, quod sacerdotes non possunt soluere vinculum culpæ, quod probo: quia non possunt soluere animam cõtritam, quia iam soluta est, nec non contritam, quia contradictionem implicat. Secundum, q̃ solus Deus, & homo potest soluere a vinculo pęnę æternę, patet, quia debitum ęternę pęnę est inseparabile à culpa mortali, quia omnis existẽs in mortali culpa, est debitor æternę pęnę. & ẽ cõtrario. Vnde eo ipso quòd uinculum culpę soluitur, soluitur et uinculum ęternę pęnę, & econtrario, & ideo sicut solus Deus potest primum, sic solus Deus potest & secundum. Statim.n. soluta culpa, pęna ęterna in temporalẽ mutatur. Tertium dico, quòd non solũ Deus potest soluere à uinculo temporali pęnę, sed etiam sacerdotes, quibus hoc ipse concessit. Vbi secundum, quòd postquam anima per ipsum Deum soluta est a culpa, & debitum pęnę ęternę in temporalẽ penam commutatũ, tunc si peccatoris contritio fuerit tanta, ut equipol-

De hac qõ. i quã decidendæ, author errauit ui de censuram in principio prioris tomi.

Ligatur peccator multipliciter.

Ezech. 3. Peccatores qualiter Deus soluere pôt, & qualiter sacerdos.

ęqu:polleat pœnę temporalis debitę pro culpa soluta: virtute contritionis anima soluitur à toto debito illius pœnæ, ut ostendit Magister lib 4. dist. 20. Si autē contritio non fuerit tanta quòd sit æquiualens toti illi pęnę temporali debitæ: tūc illius pęnę parti, in qua illa pęna excedebat contritionem, anima remanet obligata ad ipsam tolerandam hic, vel in purgatorio. Et à tali vinculo pęnę possunt sacerdotes soluere virtute clauium. Sic ergo sacerdotes soluunt, dum totam illam pęnam aut partem dimittunt, Ex quib. patere potest, quanta sit potestas Domini remittentis culpā de qua nunc d. *Quis loquetur potentias Domini*. Sequitur. *Auditas faciet omnes laudes eius*. Hoc duob. modis exponitur. Primo modo, ut sit sensus, ꝙ sicut nullus sufficit loqui, & declarare potestatem Dei, sic nec ipsum tantū laudare, quantū dignus est laudari: quia maior est omni laude. Secundo modo exponitur, ut sit sensus. Quis omnes laudes eius auditas faciet? Et tunc per laudem eius intellige pcepta eius: quæ quis faciendo, laudat Deum. Et tunc est sensus: quòd ille solus poterit loqui potentias Domini, idest dignè laudare Deum, qui facit omnia eius, præcepta, scilicet, data à Deo, & à populo audita.

Eccl. 43.

1836 ***Beati, qui custodiunt iudicium, & faciunt iustitiam in omni tempore.***

Peccatū impunitum esse non pōt.

Hic inducit ad cōfessionem ratione diuinæ iustitiæ. Vbi nota, ꝙ tanta, ac talis est diuina iustitia, ꝙ peccatū cōmissum nunquam impunitum dimittit: vnde oportet, ꝙ peccator vel seipsum puniat in pręsenti per pęnitentiā, aut Deus illum puniet in futuro, ut habetur de pęn. d. 1. si peccatum, sic igitur ad diuinā iustitiam spectat peccatum punire. Sed ille qui peccatum suum punit in præsenti, ex toto à peccato liberatur, & post hanc uitam beatificatur. Ille autē qui in præsenti per pęnitentiā non vult seipsum pro peccato punire: in futura vita Deus ipsum æternaliter puniet. Et hoc est quod hic ait psal. *Beati, qui custodiunt iudicium*, seipsos hic puniēdo. Sed quia non sufficit cōmissa punire peccata, nisi in posterum homo à peccatis caueat, di-

E uina adimplendo præcepta, ideo subditur, *Et faciunt iustitiam*. Nam facere iustitiam est facere opera iusta. Itē quia non sufficit semel pęnitere, nisi contritio de peccato perseueret: similiter non sufficit facere iustitiā ad tēpus, & postea dimittere, ideo quo ad ista duo subdit, *In omni tempore*. Sic ergo beati, qui iudicium custodiunt omni tempore, beati qui faciūt iustitiam omni tempore. Cum ergo confessio sit pars pęnitentiæ, sequitur, ꝙ ratione diuinæ iustitiæ quis peccata debet confiteri. Sed forte dices. Nunquid semper oportet pęnitere de peccato & semper

F confiteri, quia dicit, in omni tempore? Respondeo, ꝙ ly, *in omni tempore*, refertur ad omne tempus, quo quis se peccato videt implicari. Semper. n. debet displicentiā hre de peccato. & confessionis propositum. Displicentia autē debet perseuerare, etiā post commissum peccatū. Confessio autē, peccato sacramentaliter remisso, necessitatē nō habet, nisi in certis casibus. Vbi notandū, ꝙ confessio debet esse integra. Sicut. n. multis obnoxius, pro quorum quolibet morti est adiudi-

Quæst.

Resp.

G catus, ut puta propter homicidium, furtū, adulteriū, &c. fatuè, & vanè supplicaret veniam de aliquo illorum, & non de alijs: vel de omnibus, uno illorum excepto, quia sic etiā mortem non euaderet. Sic etiam pluribus peccatis mortalibus implicatus, pro quorum quolibet mortē meretur æternam: vanè de illis confitetur, vno illorum retento, &c. Sed dices. Nunquid omni tēpore quis habens conscientiam peccati mortalis tenetur confiteri, scilicet habita opportunitate? Respondeo quòd sic, versic. 1632.

Quæst.

H

Memento nostri, Domine, in beneplacito populi tui: visita nos in salutari tuo. 1837

Visitatio di Christi incarnatio.

Consequēter hic nos inducit ad cōfessionem laudis. Vbi aduertē, ꝙ omnis, qui postulat Dei gratiam, eo ipso laudat Deum, & ipsi cōfessionem laudis offert, quia hoc ipso cōfitetur ipsum esse gratiarum Dominum. Ideo ista tria facit, quia Deum laudādo, primò Dei precatur gratiam. Secundò suam confitetur malitiam, ibi, *Peccauimus*. Tertiò se totū ad diuinam confert misericordiam, ibi,

Saluos

Saluos nos fac. Quantum ad primũ sciendum, quòd gratia peccatoribus facta est per Christum, & ideo vt humanum genus gratiã cõsequeretur, instè petit Christi incarnationẽ ad duo. Primò ut ipsa visitemur. Secundò ut ipsa peccatores iustificentur. ibi, *Ad videndum.* Quantũ ergo ad primũ notat ꝙ Christi incarnatio dr̃ humani generis visitatio. Lu. 1. Per viscera misericordiæ Dei nostri in quib. visitauit nos oriens ex alto. Quæ visitatio fuit eius

Chrysos.

incarnatio. Vnde Chryf. super Luc. ait. Zacharias, dum Deum benediceret, visitationẽ dicit esse factam ab ipso Deo erga populũ suum: siue materiales Israelitas quis velit accipere. Venit enim ad oues, quæ perierant domus Israel, siue spirituales, i. fideles, qui digni fuerũt hac visitatione, efficaciter erga se diuinã prouisionẽ facientes. Hanc ergo visitationẽ pro adipiscenda gratia diuina sancti patres postulabant, dicentes, *Memento nostri domine,* &c. Notandum ergo, ꝙ ideo Christi incarnationẽ petit, vt eius populus sit in Dei beneplacito. Pro quo sciendũ ꝙ beneplacitum Dei est in multis virtutib. quæ per Christi incarnationẽ nobis fuerũt exhibitæ. Nã beneplacita sunt Deo, s. stabilis credulitas, humilis synceritas, gracilis benignitas, præceptorum obseruatio, deuotorũ habitatio, filiorũ deprecatio. Sed ista omnia nobis attulit Christus per suam incarnationẽ. Primo fidẽ docens se verũ Deum, & hominẽ, d.

Beneplacitũ Dei est in multis virtutibus.

Philip. 2

In Deum creditis, & in me credite. Secũdo humilitate, quia humiliauit semetipsum &c. pp ꝙ dicit. Discite a me, &c. Tertio benignitatẽ. Matt. 5. Beati Misericordes. & Luc. 6. Estote misericordes, sicut pater vester, &c. Quarto obedientiã. Ioã. 4. Meus cibus est, vt faciã voluntatẽ, &c.

Matt. 5.

Luc. 22.

Quinto deuotorũ &c. d. Ego in medio vestrum &c. Sexto orationẽ dicens. Orate pro persequentib. &c. Ad propositũ ergo sciens, ꝙ omniũ istarum virtutum Christus exemplũ nobis erat daturus, vt in ipsis ecclesia sit in Dei beneplacito, ipsum Christum incarnari postulat d. *Visita nos domine, in salutari tuo,* i. in Christo, qui salutare Dei dr̃. Luc. 1. Exultauit spiritus meus in Deo salutari meo. Et ad quid? vt populus tuus dictis virtutibus sit in beneplacito tuo. Vnde hic ait Glossa, *Memento nostri in beneplacito populi tui*, i. ut simus de numero illorum, in quib. beneplacitum est tibi. Et per quem modum precor memento nostri, subdit, *Visita nos in salutari tuo.* i. in Iesu, quem sequentes exigimus beneplacentes tibi.

Matt. 5.

Ad videndum in bonitate electorum tuorum: ad lætandum in lætitia gentis tuæ, vt lauderis cum hæreditate tua. 1838

HIc consequenter postulat, ut per Christi incarnationem peccatores iustificentur, idest, à peccatis purgentur per gratiam, vt Christum videre mereãtur. Nullus. n. nisi iustificatus Christũ videre potest saltem meritoriè. Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Aduertendum ergo, quod hic tria nomina ponit, cum quibus omnes ante Deum esse cupit, & tria verba illis adiungit. Primum nomen est, *Electorum*, Secundum. *Gentis tuæ.* Tertium, *Hæreditate tua:* quæ tria idem significant, sed diuersis respectibus, scilicet, beatos Deum facialiter contemplantes. Qui dicuntur electi, ratione æternæ prædestinationis. Eph. 1. Elegit nos ante mundi constitutionem, vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius. Et iste actus electionis est solum ex parte Dei, nullum bonum, vel meritum præsens, vel futurum supponens in electo. Vnde ibidem ait gl. Ne quis ergo putet animas cum Deo fuisse æternas, & tunc aliquid meruisse iuxta errorem illorum, qui ante hæc visibilia dicunt fuisse animas sanctas, & ideo tunc fuisse à Deo electas. Sed aperte ostendit hoc falsum esse dicens, Elegit nos ante mundi cõstitutionem. Quo modo autem eligeret illos, qui nondum erant, nisi prædestinando? Elegit ergo prædestinans nos. Et sicut non elegit nos tunc eo, ꝙ sancti essemus, ita nec ideo quia sancti futuri eramus. Sed potius elegit nos ad hoc vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius, s. in tẽpore gratiæ. Non ergo quia futuri eramus sancti, sed vt essemus sancti. Ideo quippe tales futuri eramus, quia ad hoc ipse nos elegit prædestinans vt tales per gratiã eius essemus.

Electio domini est causa meritorum.

ostemus. Sed pelagianus veritati resultās ait. Præsciebat Deus, qui futuri erant sancti, & immaculati per liberum voluntatis arbitrium. Et ideo in sua præscientia quales futuros esse presciuit, elegit. inquit, antequam essent, prędestinās filios suos, quos futuros sanctos pręsciuit esse, non fecit, nec se facturū, sed ipse futuros esse præuidit. Quem confutat Apostol. d. Vt essemus sancti, & immaculati in conspectu eius, i. vt eū cōspiciamus. Ex quib. apparet, ꝙ sancti dīr electi rōne æternæ prędestinationis, ad hoc ut sint sancti, & immaculati, in qua sanctitate Deum facialiter videre possint. Et ideo huic nomini electorū addidit ps. hoc verbū videre d. *Ad uidendū in bonitate electorum tuorum*, Gl. i. ad videndū te in bonitate, quā præstas electis tuis per gratiā tuā. Et hoc pōt intelligi de visione fidei, & de visione Dei faciali. Per hoc ergo nihil petit ps. in psona aliorū à Deo, nisi vt sit de numero electorū. Sed, quia diuinitas sine gaudio, & lætitia videri non pōt, ut ait. Mag. li. 4. d. vlt. Cum. n. obiectū uoluntatis sit bonū, & ibidem intellectus conspiciat rōnē omnis bonitatis, ideo impossibile est voluntatem clare Deū videre: & non delectari in obiecto suo ipsum totaliter satiātem. Ideo subdit ps. 2m nomen cum verbo delectationis d. *Ad lætandum in lætitia gentis tua.* Vbi aduertendū, ꝙ electio præcedit meritū electi, vt dictum est: imo est causa omnis operationis meritorię. Vnde ipsa electio ęterna facit postea electos in uita ista bene operari per gratiam. Et rōne istius operationis diuinæ dīr gens Dei: nam gens dī a generando. Illi ergo dīr gens Dei: qui generant, & faciūt opera Dei. Et qꝛ opera Dei semper fieri debent cū lætitia, ideo ait *ad lætādum in lætitia gentis tua.* Quia meritorię nullus bene pōt operari, nisi complacenter operetur vide vers. 1792. Et sic ps. d. *Ad lætandum in lætitia gētis tua*, nihil aliud petit, nisi post electionē diuinā sit generās opera Dei, s. meritoria hilariter. Sed qꝛ quilibet generans opera meritoria complacet eis, & condelectatur, aliter virtuosè non ageret, quod totum ad laudem Dei procedit, quia sicut per omne malum opus Deus inhonoratur, quantum est ex parte peccantis, sic per omne opus bonū Deus honoratur, & laudatur. Ideo subdit tertiū nomen cum verbo laudationis d. *Vt lauderis in hæreditate tua.* Hæreditas Dei vocātur sancti in patria qui Deum habent, & Deū possident, sicut filius hæres patris dī, bona paterna possidens. ps. 46 Elegit nos, i. nobis hæreditatem suā. Sunt ergo sancti hæreditas Dei, vt verī filij in patria. Sancti aūt hæredes Dei in patria semper Deū laudant, semper gratias agūt. ps. 83. Beati, qui habitant in domo tua, domine, in sęcula sęculorū laudabūt te. Et sic ps. d. *Vt lauderis cum hæreditate tua*, nihil aliud petit, nisi ut post generationē bonorum operū perueniat ad diuinam hæreditatem. s. ad possessionem ęternæ gloriæ, ubi sine fine gratias agendo diuinis laudibus insistat. Psal. Benedicam dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo.

Pelag. fit. — *Qui Dei dicuntur electi.* — *Hæreditas Dei, s. semp laudat Deum.*

Peccauimus cum patribus nostris: iniustè egimus, iniquitatem fecimus. 1839

Hic ps. vt dignius possit Deo confiteri cōfessione laudis, sciens ꝙ nō est speciosa laus in ore peccatoris, sua, & patrum peccata confitetur, ut illorum acquirat veniam. Et quia ingratitudo beneficiorum receptorum, est circunstātia omne peccatum aggrauans, ideo ad ostendendum peccatorum suorum, & patrum grauitatem confitendo peccata patrum, narrat cum hoc beneficia eis à Deo collata, quibus fuerunt ingrati. Et diuiditur in tres partes. Quia primo cōfitetur peccata, quę fecerunt in Aegypto. Secundo, quæ fecerunt in deserto ibi, *Cito fecerunt.* Tertio quæ fecerunt in terra promissionis, ibi, *Et distinxit in labijs.* Prima in duas, quia primò confitetur ipsorum infidelitatem. Secundo circūstantiam beneficiorū aggrauantē: ibi. *Et saluauit eos.* Prima pars diuiditur in partes tres, secūdum quòd tria peccata narrat. Primum fuit infidelitatis. Secundū fuit ingratitudinis. ibi, *Patres nostri.* Tertium fuit contradictionis, ibi, *Et irritauerunt.* Quantum ad primum sciendum, quòd quamuis filij Israel primo credidissent Moysi dicenti eis, ꝙ Deus ipsos volebat liberare

Eccl. 15. — *Infidelis fuerūt pa*

liberare de Pharaonis seruitute, vñ dicit Exod. 4. Credidit populus, audierunt, ꝙ dñs visitasset filios Israel, & respexisset afflictionem eorũ, & proni adorauerunt, tñ satis cito post increduli sunt effecti. Quia cum Moyses dixisset Pharaoni ex parte Dei, vt dimitteret populũ eius, pp quod indignatus Pharao præcepit vt filij Israel magis grauarentur in operib. suis: statim infideles effecti, murmurauerunt cõtra Moysen, & Aaron dicentes eis. Videat dñs, & iudicet, quoniam fętere fecistis odorem nostrum corã Pharaone, & seruis eius, & præbuistis gladium ei, vt occideret nos. Istud ergo peccatũ infidelitatis, quia oppressi nouiter, amplius, crediderunt, ꝙ Moyses eos decepisset, & infideles Deo per consequens fuerunt, commemorans Ps. ait, *Peccauimus cum patrib. nostris.* Increduli em̃ tunc fuerunt, nõ solũ patres antiqui, sed ẽt filij eorũ. Vnde hic in persona filiorũ loquitur ps. d. *Peccauimus*, &c. Et attende, ꝙ tunc peccauerunt contra Deũ, & contra proximũ, quia nõ crediderunt verbis Dei dictis per Moysen, & per cõsequens reputauerũt Moysen deceptorem. Vnde hic ait glo. *Iniuste egimus*: quantum ad Deum: *iniquitatem fecimus*, quãtum ad proximum. Sed statim oritur dubium, Isti confitentur peccatum parentum, dicentes, *Peccauimus cum patribus nostris*, idest, sicut patres nostri. Sed nunquid licitum est aliena peccata confiteri? cum tamen dicatur. Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam domino, &c. Respondeo, ꝙ quamuis aliena peccata quis non debeat confiteri in excusationem sui criminis: qñq; tamen licet ratione declarationis peccati proprij, vt dictũ fuit versi. 1691. Et sic est in proposito. Non. n. est verisimile, ꝙ omnes de populo Israel illa verba infidelitatis dixissent Moysi, qui erant fere sexcenta milia: sed principalis pars eorum. Erat ergo manifestum peccatum infidelitatis patrum: sed peccatum filiorum, qui erant imitatores in hoc patrum ipsorum, occultũ manebat. Declarantes ergo occultum peccatum ipsorum, inducunt peccatum publicum patrum: declarãtes se eodem modo peccasse. Et hoc licet. Dicunt ergo. *Peccauimus cum patribus nostris*, idest, secundum glo. peccauimus sicut patres nostri.

Marginalia: *Pres & filij Iudaorum Deo & Moysi.* — *Exod. 5.* — *Quæstio.* — *Psal. 13.* — *Respon.* — *Peccatũ alterius rõne declarationis confiteri licet.*

1840 *Patres nostri in Aegypto non intellexerunt mirabilia tua, non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ.*

HIc ponit 8m ipsorum peccatum, ꝙ fuit ingratitudinis. Quãuis enim peccatũ ingratitudinis inter alia sit maximũ: tñ habet certas partes, inter quas obliuisci de receptis beneficijs est grauius, vt dictum fuit versic. 1291. Isto peccato peccauerunt patres antiqui, quia non fuerunt memores multitudinis misericordiæ Dei. Vbi notandum, ꝙ in Aegypto Deus multa mirabilia ostendit populo suo, quia in decem plagis, qui totã terram Aegypti percussit, nulla illarum tetigit filios Israel: nec terram Gessen, in qua illi habitabant: ꝙ in manu potenti eos de seruitute liberauit. Quãuis enim illa mirabilia oculata experientia vidissent, illa tamen non intellexerunt, scilicet, quid per illa Deus vellet significare. Verbi gratia, Prima plaga fuit, conuersio aquæ in sanguinem, per quam vult significare, quod per ea, quæ peccat quis, & punietur. Et ideo, quia Pharao occidens pueros Iudæorum, ipsorum sanguinem sparserat: ideo in pęnam ipsorum, potum sanguinis dedit eis. Et sic de alijs. Omnia enim solum literaliter accipientes, sensum spiritualem, quem in eis operabatur Spiritussanctus, non intelligebant. Et sic quantum ad intellectum defecerunt, non intelligentes per illa mirabilia significata. Etiam quo ad mirabilia eis promissa, per quæ æterna præmia significabantur, quæ tamen omnia solum temporalia intelligebant. Vnde glo. *Non intellexerunt mirabilia tua*, idest, quid per illa eis dare velles, scilicet, non temporale, sed æternum bonum, quod per patientiam expectatur. Et ideo ipsi peccatores murmurauerunt: temporalibus bonis fallacibus, & fugacibus beati volentes. *Et non fuerunt memores multitudinis misericordiæ tuæ*, idest, multorum mirabiliũ, aliàs miraculorum, quæ pro ipsorum liberatione in Aegypto fecisti: ut saltẽ illa tẽpora-

Marginalia: *Peccatũ ingratitudinis.* — *Præmia æterna p temporalia bona significãtur.*

poraliter recolentes potestate, quam experti fuerant, se ab inimicis liberandos sperarent. Talia. n. hic debent memorari: quia ipsorum memorari post mortem non proficit. vers. 58. Hic autem beneficiorum Dei memorari nobis magnam confidentiam parit. vers. 695. 715. 1230. 1268. Sed attende, quod memoriam beneficiorum Dei multa impediunt 1316.

1841 *Et irritauerunt ascendentes in mare, mare rubrum.*

HIc ponit peccatum eorum contradictionis: quo, s. Deum ad iracundiam prouocauerunt, d. *Et irritauerunt.* Nam irrito, as, quandoq; idem est, quòd prouocare, quandoq; vero idem, quod rem promissam nõ obseruare, vide vers. 1533. Hic aût accipitur pro prouocare, q. a suis cõtradictionib. Deum iracundiã prouocauerunt, qñ mare intrare debebãt. Nã, vt habetur Exo. 14. Cum eduxisset Moyses populum de Aegypto, castra posuerunt supra mare: Pharao autem dolens, quod illos emiserat, dixit Aegyptijs. Quid facere voluimus, vt dimitteremus Israel, ne seruiret nobis? Tulitq; omnes currus ad prælium aptos, & omnes duces exercitus, & per consequens totũ exercitum suum, & persecuti sunt filios Israel existentes supra mare. Cùm appropinquasset Pharao, leuantes filij Israel oculos, viderunt Aegyptios in graui multitudine contra se venientes, & timuerunt ualde, & clamauerunt cõtra dñm. & cõtra Moysen dicentes, Forsitan non erant sepulchra in Aegypto, ideo tulisti nos, vt moreremur in solitudine? Quid hoc facere voluisti, vt educeres nos de Aegypto? Nonne melius erat nobis seruire Aegyptijs quam mori in solitudine? Ecce ergo quomodo obliti sunt mirabiliũ, quę dñs fecit in Aegypto, & contradicẽdo verbis Moysi, Deũ ad iracundiã prouocauerũt, sed Moyses suis orationib. Deum placauit. Hanc ergo contradictionem notans Psal. dicit, *Et irritauerunt ascendentes in mare*, quia, s. erant supra mare castramelati. Vnde glossa ait. Hæc est irritatio facta, cum egredientes de Aegypto, peruenerunt ad mare rubrum, vbi erant conclusi, q. a ex vno latere mõs nimis arduus, & nemini ad transeũdũ peruius, ex alio latere erat mare rubrũ, & a dorso erant insequentes Aegyptij, vnde cęperũt grauiter murmurare obliti potẽtię Dei. Sed tunc mare ante eos diuisũ est in duodecim diuisiones, sicut erãt duodecim trib. Et adhuc tñ formidantes, & increduli Deo, nullus ausus erat intrare mare. Sed Aminadab princeps in tribu Iuda, fuit primus, q. cũ quadrigis suis, & tribu sua intrauit mare per unam diuisionẽ, post quem aliæ trib. sequentes eum, intrauerunt mare, qlibet per uiam suam. Et pp istam probitatem, trib. Iudæ, quæ prior mare intrauit, meruit dignitatem regiã, & principatum super omnes alias. Quod alię tribus postea vidẽtes, turbatę sunt: quasi dicat. Quare ego non primo intraui mare, sicut fecit Aminadab princeps tribu Iudæ, & sic obtinuissẽ principatũ? Et hoc est, quod dr Cantic. 6. anima mea turbauit me pp quadrigas Aminadab, scilicet primò mare transeuntes. Et nota, quod illud mare, quod transierunt filij Israel, dicitur mare rubrum, nõ quia aqua eius sit rubra, sed quia terram rubram habet in littore. Per hoc enim mysticè denotantur aliqui, qui uidentes se persequi ab Aegyptijs, idest, dæmonibus, timent intrare mare penitentiæ, &c.

Iuda tribus quare meruit regnum.

Ruarum mare dicitur pp rubram.

1842 *Et saluauit eos propter nomen suum, vt notam faceret potentiam suam.*

NVnc describit circunstantiam beneficiorum aggrauantem. Duo autem beneficia tunc eis collata describit. Primum fuit populi Israel saluatio. Secundum fuit persecutorum submersio, ibi, *Operuit aqua.* Circa primum, scilicet, circa ipsorum liberationem tria facit, quia primò ponit saluationis motiuum, secũdò saluationis modum, ibi, *Et increpuit*, tertio saluationis effectum, ibi, *Et saluauit eos.* Quantum ad primum ostendit, quòd causa quare Deus ipsos liberauit, non fuit ipsorum meritum, imo merebantur oppositum, quia uisis tot mirabilibus, adhuc non sperantes ipsum irritauerunt. Sed tota causa fuit diuina bonitas: quæ non obstante tãta ipsorum ingrati-

ingratitudine, propter seipsum illos saluauit. Propter qđ dicit, *Et saluauit eos propter nomen suum*, s. inter gẽtes magnificandum. Nonne et vsq. hodie magnificaẽ nomen dñi, dum audimus, q gẽtem tam incredulam, & obstinatam Deus sola sua pietate saluauit, ipsorum meritis contradicentib.? Ex hoc.n. appa et bonitas Dei, quia contradicentib. meritis saluat. Apparet et potentia Dei, quia tã miraculose contra oẽm modum naturalem saluat, quos vult. Vñ subditur. *Vt notam faceret potentiam suam*, quæ. s. maximè parcendo peccatis manifestatur, qa maius est impium iustificare, q̃ totum mundum creare. Nota autem, q Deus saluat aliquos tripliciter. Primò quosdã propter ipsorum merita, q.a. s. fides ipsorum saluationem mereretur. Sic fides, & pœnitentia Magdalenę, ei meruit saluationem. Luc. 7. Fides tua te saluam fecit: vade in pace. Fides.n. cum lachrymis saluationem meretur. Vñ Ambr. super Luc. Ingressus domum Pharisæi, discubuit. Et ecce mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, &c. Sic & tu si vis a Christo saluari, desle, & post peccati pęnitentiã, vbicunq. audieris Christi nomen, accurre. In cuiuscunq. interiorẽ domũ Iesum intrasse cognoueris in penetrabilib. recumbentem, accurre ad pedes, hoc est, vel extremã partẽ quære sapientiæ, lachrymis confitere delicta. Et fortasse id nõ lauit pedes suos Christus, vt eos nos lachrymis lauemus. Bonæ lachrymę, q̃ non solũ nostrũ possunt lauare delictũ: sed et verbi cęlestis rigare vestigium, vt gressus eius in nobis exuberent. Bonæ lachrymæ, quæ non solum merentur saluationem peccatorum, sed et iustorum refectionem. Sic.n. ait Christus mulieri hæmorrhoissæ. Fides tua te saluam fecit, &c. Secundo saluat aliquos meritis aliorum, vt in fide parentũ saluãtur paruuli baptizati. Vñ de paralytico, quem portantes non habentes modo, quo ipsum possent inferre, ipsum submiserunt per regulas ante Iesum, dr̃, Cũ vidisset aũt Iesus fidem illorum: ait paralytico. Filij, dimittuntur tibi peccata tua, &c. Vbi ait Beda, Intuendum sanè quanti ppria cuiusque fides apud Deo valeat, vbi tantum valuit aliena, vt totus homo repẽte interius, exteriusq. iam saluatus exurgeret: aliorumque merito illo rel t xarentur errata. Et ad istum sensum loquitur Apost. 1 ad Cor. 7. dicens, Sanctificatus est.n. vir infidelis p mulierẽ fidelem, & sanctificata est mulier infidelis p virum fidelẽ. Tertio saluat aliquos absque oibus cuiuscunq. meritis, solum pp gloriam nominis sui. Sic.n. dixit de cęco nato, & de Lazaro. Hęc infirmitas nõ est ad mortem, sed pro gloria filij Dei. Ex talib.n. liberationib. inopinatis, nomen Dei magis honoratur, & eius potestas magis cognoscitur. Vñ Gre. ait. Alia est percussio, qua peccator percutitur, vt sine retractatione puniatur, alia qua peccator percutitur, vt corrigatur, alia, qua quis percutitur non ut pterita corrigat, sed ne ventura cõmittat, alia per q̃ nec præterita culpa corrigitur, nec futura prohibetur, sed dũ inopinata salus percussionẽ seqtur, saluantis virtus cognita, ardentius ametur. Et sic fuit in pposito, qñ dum filij Israel inter mare, & hostes essent conclusi, desperantes euadere, dũ fuerunt p Deũ liberati, gratias nomini dñi magis egeruut, dicentes. Cãtemus domino, &c. Et hoc hic notans psalm ait, *Et saluauit eos propter nomen suum*. &c. Sic & nos petamus, dicentes, Adiuua nos, Deus salutaris noster, &c.

[Margin: Saluat Deus tripliciter. — Ambro. — Lachrymarum vtilitas. — Mar. 2. — Beda. — Ad corr. sa di ar sis causis proueniunt. — Ioan. 9. — Ioã. 11. — Greg. 1. mor. c. 6. In præfatione. — Exo. 15. — Psal. 78]

Et increpuit mare rubrum, & exsiccatum est: & deduxit eos in abyssis sicut in deserto. 1843

HIc ostendit modũ, quo tũc eos saluauit, s. mare exsiccãdo. Modus.n. quo mare meabile fecit eis, habetur Exo. 14. Dum essent filij Israel conclusi inter mare ab vna parte, & hostes ab alia, & montes ab alia, sic q eis non patebat modus euasionis, dixit dominus ad Moysen, Eleua virgam tuã supra mare, & diuide illud vt gradiantur filij Israel in medio maris per siccum. Quod cum fecisset Moyses abstulit dominus mare, flante vento vrenti tota nocte, & vertit in siccum. Diuisaque est aqua, & ingressi sunt filii Israel per medium maris sicci. Erat enim aqua quasi murus à dex-

tris eorum,& sinistris. Et sic mare trāsie runt. Vt ēt ait gl.135. Sicut duodecim erāt trib. ita duodecim diuisiones fecit in mari, vt quælibet trib. suā viā haberet: vt vna trib. aliā nō impediret. & sic citi' transierunt. Et istum modū recolēs Psal. ait, *Increpauit mare, &c. Et deduxit eos in abyssis sicut in deserto. In abyssis,* nō q ipsi irent per aquas: sed inter aquas, q̄ e ant altissimę ab oī late e ipsorū. Iste modus liberationis myst cē figurā gerit baptismi, quo liberamur ab Ægyptijs persecutorib. vt deducit Origenes sup Exodū d. Iubet Moyses uirga percutere mare, vt ingrediente populo Dei, cedat & aquę, q̄ timebant, dextera, læuaq. murus effectæ q̄ non solū pniciem nesciant, sed ēt munimē exhibeāt: soliditatē recipit liquor, & solū maris arescit in puluerem. Bonitatē creatoris intellige, si voluntati eius obtēperes: si legem eius sequaris elementa tibi cōtra naturā cōpellet seruire. Audiui a maiorib. traditū, q singulis tribub. singulæ aquarū diuisiones factæ sunt, & propria vnicuique via Quòd oñdit, eo q dr. Qui diuisit mare rubrum in diuisiones. Apostolus aūt baptismum in Moyse constitutum dicit in nube, & in mari, vt & tu, q in Chro baptizaris in aqua, & spū, scias te insectari Ægyptios, & ad seruitium eorum reuocare rectores, s. mūdi, & spūales nequitias, quib. ante seruisti. Sed cū descendis in aquā, euadis incolumis, & nouus ascendit, peccatorū sordib. ablutis, paratus ad cantādum nouum canticum. Ægyptij insequentes submerguntur in Abyssum, qa peccata oia in aqua necantur. Et ad eundem sensum huius maris transitū inducit Isidorus d. Mare rubrum baptismum Chri sanguine consecratum significat. Hostes a tergo sequentes cum rege suo moriuntur, quia peccata præterita in baptismo delentur, & diabolus suffocatur Præmunt Ægyptij vsque ad mare, & peccata vsq. ad baptismum. Post trāsitū maris cantat populus submersis hostib. & fideles de lauachro ascendentes, extinctis peccatis, hymnum decantant, dicentes, Cantemus domino gloriose. Vel per istud mare intellige sacramentum pęnitentiæ, vt dictum est vers. 1015.

Glossa. *Baptismus per mare significat.* *Origen.* *Ps. 135.* *Isidorus.* *Exo. 15.*

E *Et saluauit eos de manu odientium, & redemit eos de manu inimici.* 1844

Hic concludit saluationis effectus. Vbi primò videndū, q d p odiētes filios Israel, & q d p inimicum significet. Vt. n. habet Exo. 1. Surrexit rex nouus in terra Ægypti, qui videns q populus Israel multum creuerat, timens eos, induxit cæteros Ægyptios ad odium eius. Propter quod ibidem dr, quod oderant filios Israel Ægyptij, & affligebant illudentes eis, atque ad amaritudinē inducebant vitam illorū. Et sic Pharao erat inimicus eorum. Sed alij Ægyptij erant odientes eos inducti a Pharaone. Sed F istud odiū adhuc magis creuit, qn p p filios Israel Ægyptij a Deo decem prædictis plagis flagellati fuerunt, & ab oīb. istis illos saluauit Deus. Quod commemorans Psal. ait, *Et saluauit eos de manu odientium,* s. Ægyptiorum. *Et redemit eos de manu inimici,* s. Pharaonis. Hæc autē saluatio fuit per transitum maris. Per q manifestè figurabatur saluatio fidelium facta per transitum aquæ baptismalis. G Vnde hic ait Glos. Hoc in figura baptismi dictum est, in quo redimimur de manu diaboli sanguine Christi. Vñ mare rubrū dixit, quo colore sanguis Christi figurabat: Notandum, q Christus nos redemit de manu inimici tripliciter, s. sapienter, & hoc contra dæmonis astutiam, quia Christus muscipulam prudēter parauit diabolo, qñ diuinitatis aculeum suæ carnis esca operuit. Vñ Ps. 30. Redemisti me domine Deus veritatis. Secundò nos redemit iuste, quia iustum precium pro nobis exoluit. Psal. 10. Re- H demptionē misit dominus populo suo, scilicet filium suum. Tertiò nos redemit clementer, quia sola charitate, ad Titum 2. Dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate. Quæ notās Apostolus de Christo dicit, q factus est nobis à Deo sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio. Quæ verba exponēs Bern. ostendit quomodo, & qui huius redemptionis participes esse possunt, dicens, Christus factus est nobis sapientia, vt expectata futuræ gloriæ pręmia, per ipsius gratiam prçlibemus.

Baptismus per mare significat. *Redemit nos Christus multipliciter* *1. Cor. 1. Christus est sapiētia: iustitia, sanctificatio & redemptio.*

Iustitia,

Iustitia, quia ipse est, qui operatur in nobis & velle, & operari, & perficere pro bona voluntate. Sanctificatio, vt peccata, quæ odimus, eius ope, & opere declinemus. Redemptio, vt per ipsum ab æternis, quæ meruimus peccando supplicijs eruamur. Et hæc quatuor vnusquisque nostrum in se debet habere. Sanctificationem, in contritione cordis. Sapientiã, in cõfessione oris. Iustitiam, in satisfactione operis. Redemptionem, in cõsummatione virtutis. Qui enim perseuerauerit vsq; in finem, hic saluus erit. Hæc quatuor in se habuit latro, q̃ in cruce Christus confessus est. Habuit sapientiã, quia perfecte illuminatus Christum Deũ esse cognouit, qñ omnes discipuli eum reliquerunt. Habuit iustitiam, quia alium latronem blasphemantẽ per charitatẽ corripuit, & seipsum per iustitiam accusauit, & Christi innocentiam fideliter prædicauit. Hanc enim triplicem perfectionem iustitiæ sonant verba latronis. Ait enim ad alterum. Nec tu times Deum, qui in eadem damnatione es? Ecce correctio per charitatem erga proximum. Et nos quidem iustè, inquit, nam digna factis recipimus, ecce cognitio culpæ per pœnitentiam. Hic verò nihil mali gessit, ecce prædicatio innocentiæ Christi. Habuit sanctificationem, quia per fidem & dilectionem Christum orauit, dicens, Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum. Habuit participium redemptionis, sicut ei Dñs ait, Amen dico tibi, Hodie mecum eris in paradiso. Et de omnibus consimilibus dicitur, *Et de manu inimici redemit eos*, quia vt dicitur Matth 18. Filius hominis venit saluare, quod perierat, & dare animam suam in redemptionem pro multis.

Matth. 10.

Latro bonus virtutes habuit.

Luc. 23.

Luc. 3.

1845 *Et operuit aqua tribulantes eos, vnus ex eis non remansit.*

HIc ponitur persecutorum submersio. Et primò ponit ipsorum submersionem, secundo consequentem vtilitatem, ibi, *Et crediderunt*. Quantum ad primum modus ponitur Exod. 14. Nam cum filij Israel ingressi essent per siccum maris, Pharao cum exercitu suo curribus peruenit ad mare. Et videntes filios

Submersio Aegyptiorum.

A Israel fugientes per siccum maris, ingressi sunt post eos ipsos persequens, omnis exercitus Pharaonis, currusque eius & equites per medium maris. Iamque aduenerat vigilia matutina, subuertit Dñs totas curuum Pharaonis, & ferebantur in profundum. Cumque vellent reuerti, Moyses præcepto Dñi extendit manum suã supra mare, & aquæ, quæ erant quasi pro muro consolidatæ à dextris, & à sinistris, reuersæ sunt ad pristinam naturam fluxibilem. Et sic Pharao cum toto suo exercitu inuolutus in medijs fluctibus, B aquis operti omnes submersi fuerũt, nec vnus quidem superfuit ex toto exercitu Pharaonis, qui in submergeretur in mari. Et verisimile est, q̃ erant in grandi multitudine, qñ persequebãtur filios Israel, vt eos captiuos reducerent ad Ægyptũ. Qui tñ filij Israel erant sexcenta millia hominum armatorum. Vnus enim persecutus (vt cõtrer) valet duos persequẽtes. Sic ergo de illis persecutorib. Ægyptijs nullus penitus remansit. Illi autẽ, qui remanserant in ciuitatibus Ægypti non persequentes remanserunt superstites. C Mysticè autem per hoc denotatur, quomodo aqua baptismi omnia peccata, quibus impugnamur, occidit. Vnde ait Glo. super Exod Spiritussancti gratia aquas baptismatis fidelibus meabiles facit, ut de spirituali Ægypto, scilicet peccatorum, in terrã promissionis trãseant, hostium vero suffocat exercitum.

Filij Israel qñ egressi sunt de Aegypto erant 600000 armatorũ hominum.

Baptismus oĩa peccata occidit.

Exo. 14.

Et crediderunt in verbis eius, & laudauerunt laudem eius.

1846 HIc ponitur effectus dictæ punitionis quo ad filios Israel, quia, scilicet, videntes Ægyptios submersos, consi D derantes potentiã Dei, crediderunt uerbis, quæ dixerat Moyses eis ex parte Dei Nam vt habetur Exod. 14. Antequã filij Israel intrarent mare vidẽtes Ægyptios contra se uenientes in manu forti, timuerunt valdè, & insurrexerunt uerbis cõtra Moysen, quia eos eduxerat de Ægypto. Et ait eis Moyses. Nolite timere. State, & uidete magnalia Dei, quæ facturus est hodie. Ægyptios. n. quos nunc uidetis, nunq̃ ultra uidebitis usq; in sempiternum. Ista ergo sunt verba, quibus

crediderunt, quia Aegyptios omnes viderunt mortuos. Vnde in fine eiusdem cap. dr. Liberauit dñs in die illa Israel de manu Aegyptiorum & viderunt Aegyptios mortuos super littus maris, & magnam manum, quã exercuerat Dñs contra eos, & crediderunt dño, & Moysi seruo eius, s. verba, quæ dixerat Moyses vera fuisse. Et notat hic Glos. duritiam Iudæorum, qui ante miracula visa credere noluerũt. Et ideo eorum crudelitas meritoria non fuit, quia fides non hét meritum, cui humana ratio præbet experimentum. Sequitur. *Et laudauerunt laudem eius*, quia, vt habetur Exo. 15. statim visis Aegyptijs mortuis, laudantes dñm, cantauerunt; Cantemus dño, gloriose, &c. Quod aũt isti crediderunt verbis Moysi pp impletioné visam, & non crediderunt impletionem futuram pp verba, non habuerunt verum credere, quod est meritorium, probo. Vbi notandũ, quòd quatuor modis contingit aliqua credere, s. ratione naturali, auditu, miraculis, & fide.

Credere alicui multipliciter.

1847 *Citò fecerunt, obliti sunt operum eius, & non sustinuerunt consilium eius.*

HIc consequenter ostendit eorum peccata quæ fecerunt in deserto, postquam mare transierũt. Et inter alia numerat septem peccata, quæ commiserunt in deserto, secundum quæ hæc pars diuiditur. Primum fuit peccatum gulositatis, & gastrimargiæ, secũdum rebellionis, & superbiæ: ibi, *Et irritauerunt Moysen*, tertium fuit infidelitatis & idololatriæ: ibi, *Et fecerunt uitulum*, quartum fuit ingratitudinis, & nequitiæ, ibi, *Obliti sunt* Deum, quintum fuit incredulitatis, & perfidiæ, ibi. *Non crediderunt*, sextum fuit voluptatis, & luxuriæ, ibi. *Et initiati sunt*, septimum fuit prouocationis ad malum, & discordiæ, ibi. *Et irritauerunt eum*. Quantum ad primum tria facit, quia primo ponit ipsorum instabilitatem, secundo ipsorum gulositatem, ibi *Et concupierunt*, tertio, ipsorum saturitatem: ibi. *Et dedit eis*. Notat ergo primo eorum instabilitatem. Vbi sciendum, quod diuinum consilium, & prouidentia erat prouidere populo suo, quem tam mirabiliter eduxerat de Aegypto, s. de omnibus necessarijs sibi. Promiserat. n. eos educere de Aegypto, & inducere in terram promissionis, vt patet Exod. 3. quod requirebat necessaria vitæ. Sed ipsi cito satis trãsacto mari, non expectauerunt, quod Deus daret eis, sed murmurãdo quæsierunt victualia. Et sic patet eorũ instabilitas: quia visis Aegyptijs mortuis, crediderunt verbis dñi, statim post increduli non expectauerunt, quod Deus prouideret eis. Et hoc est, quod hic dicitur, *Cito fecerunt*. Quid fecerũt? hoc quod subditur. Quod obliti sunt operũ eius, quasi summa celeritate mutati a credulitate in incredulitatẽ & a laude in murmurationẽ. *Et non sustinuerunt consilium eius*, i. non patienter expectauerunt prouidentiam Dei: quæ daret eis victualia: quod Deus facere aliquantulũ differebat alto consilio, vt, scilicet, eos probaret, scilicet & mundo ostenderet ipsorum instabilitatem, & malitiam. Si enim Deus eis prouideret in maioribus sine ipsorum requisitione, multo fortius sperare debuerant, quod eis in victualibus prouideret. Et uide quam cæca istorum fatuitas, qui sperabant suis murmurationibus diuinum mutare consilium, quod est immutabile, dicente, psal. Consilium autẽ domini in æternum manet.

Instabilitas Iudeorum.

Consiliũ Dei immutabile. Ps. 32.

Et concupierunt concupiscentiam in deserto: & tentauerunt Deum in inaquoso. 1848

HIc ponitur eorũ gulositas. Vbi notandũ, quod ut habetur Exo. 16. quintodecimo die mensis secundi egressionis filiorum Israel de Aegypto: ipsi peruenerunt in deserto Sin, & statim ibi murmurauit omnis cõgregatio filiorũ Israel contra Moysen, & Aarõ, dicentes, Vtinã mortui essemus in Aegypto, quando sedebamus super ollas carnium, & comedebamus panes in saturitate. Cur induxisti nos in desertum istud, vt occideres omnem hanc multitudinem? Tunc locutus est dominus ad Moyses dicens, Loquere. Audiui murmurationes filiorum Israel. Loquere ad eos. Vespere comedetis carnes, & mane saturabimini panibus. Quod, & sic factum est: quoniam uespere venerunt ad castra eorum

rum tot coturnices, ꝙ operuerunt castra,& quilibet capere poterat ad libitũ. Mane verò qñ surrexerũt,apparuit māna panis de cęlo datus per circuitum castrorum. Et iste cibus oī die pluebat de cœlo,excepto die sabbathi. Et sic durauit per quadraginta annos, quousq; cęperunt comedere de fructib.terræ promissionis. Hanc ergo eorum gulositatē notās Ps.ait, *Et concupierunt concupiscentiam*,i.concupierunt carnes in deserto. Et dicit, concupierunt concupiscentiā, quasi geminando eorum desiderium, vt desiderij nimietatem oñdat.Statim autē inde moti venerunt in Raphidin,vbi erat terra inaquosa, vbi surrexerunt filij Israel cōtra Moysen,dicentes,Da nobis aquam,vt bibamus. Cur fecisti nos exire de Aegypto,vt occideres nos,& filios nostros? Et hoc notans Ps.dicit, *Et tentauerunt Deum in inaquoso*, i.in loco, qui erat inaquosus, i.sine aqua, vel in solitudine. Et dicit tentauerunt, quia nō solum quæsierunt aquam ad sitim refocillandam, sed etiam ad experiendam potentiam Dei, cuius exempla tamen antea multa experti fuerant. Quid autem sit tentare Deum, & quod multipliciter tentatur,vide ver.1298.

Exo.17.

Tentare Deum quid sit.

1849 *Et dedit eis petitionem ipsorum: & misit saturitatem in animas eorum.*

Hic ponitur ipsorum saturitas,ꝙ ipsorum desideriũ adimpleuit Dñs, quia & carnes abũdāter eis ministrauit, & panem de cœlo, ut statim dictum fuit & similiter aquam abundanter eis de petra fluxit. De administratione panis de cœlo dictum est versic.1304.1305.1306. De datione carnium dictum est versic. 1307.1308.1399. De datione aquæ de petra,dictũ est ver.1295.1296.Et attende,ꝙ Deus exaudiuit eos in malum ipsorum, quia habita saturitate ira Dei ascendit sup eos, & magnā partē illorũ occidit, vt dictũ est ver.1311.1312. Et sic nota, ꝙ non oīs, qui exauditur a Deo, exauditur ad eius vtilitatem, imò quādoq.ad damnũ temporale, & æternum, vide vers.1310. [illegible] considerans Ps. d. *Et dedit eis petitionem ipsorum, & misit saturitatem in animas eorum*. Hic notat,

A ꝙ multiplex est saturitas, s.Saturitas criminalis,& vitiosa. Saturitas spiritualis,& virtuosa. Saturitas ęternalis,& gloriosa. Primò est saturitas criminalis. Et ista magis consistit in desiderio q̃ in esse reali. Vt puta auarus quærit saturari diuitijs,& illæ sitim augent, vide versic. 509.568.582. Luxuriosi quærunt satiari libidine, q̃ satiari nō pōt,sed fatigat. Hypocrita q̃rit saturari laude. Et quāto amplius laudatur: amplior sitis laudis exerescit in eo. Gulosus cibis non satiatur,quia non satietatē, sed nauseā magis inducũt. Et de ista saturitate dr̃, Mā B ducauerunt,& saturati sunt,&c.Sequit̃, Adhuc escæ eorũ erāt in ore ipsorũ,&c. Secunda est saturitas spũalis. Et hanc facit iustitia. Matth.5. Beati, qui esuriunt & sitiunt iustitiam, qm̄ ipsi saturabunt̃. Quod ideo dr̃, quia desiderium iustitiæ oī virtute animam,replet. Vñ prędicta verba exponens Isaac ait Beati, qui esuriunt,& sitiunt iustitiam, &c. Liber sapientiæ scriptus est intus, & foris. Qui peruersos corrigit,foris loquit̃, & quasi intus qui peruersos dirigit. Iustitia est C virtus,quæ oīa æquat, reddens cuiq; qđ suum est. Hanc lex naturæ continet, scriptura præcipit,euangelium cōplet. Hac itaq; dirigendus est, q veram saturitatē quærit,qui beatitudinem cōtendit habere, ne cum naturali lege maneat,vt philosophus,vel iustitiā instituat,vt Iudęus. Hinc presumptor,hinc simulator,sed iustitiæ fidei se subijciat, vt Christianus, & humilis accusator sui. Vis saturari virtute? Vide ne vnq̃ aufugiat iustitia a manu,ab ore,a corde. Nam qui continens est iustitiæ,apprehendet illam, non vaD cuam sed plenam,sed perfectam,& quietam. Ideo beati qui esuriunt,& sitiũt iustitiam, qm̄ ipsi saturabuntur. Iustitia viaticum est in itinere, iuxta qđ ex parte est. Ipsa cęna in patria: iuxta ꝙ perfecta est,nunc ad medicinā,tũc ad delectationē. Cuius inchoatio obtinet,nemini iniuriā facere,profectus, illatam patienter ferre, perfectio, omnibus bene facere,si potest,sin minus, uelle. Hanc qui habuerit,satiatus erit. Hęc enim est illa virtus,de qua dicitur. Quæ satiauit animam inanem, & animam esuriētem satiauit

Saturitas multiplex.

Psal.77.

Cōmendatio iustitiæ.

Ps. 106.

Qq 4

tiauit bonis. Tertia est saturitas æterna lis, quæ stat in visione nuda, & fruitione diuinitatis, de qua Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua. Vide ibi.

1850 *Et irritauerunt Moysen in castris: Aaron sanctum Domini.*

Ponitur hic secundum peccatum ipsorum, quod. s. fuit rebellionis, & superbiæ. Et primò ponitur ipsorum rebellio, secundò rebellionis punitio, ibi, *Aperta est terra.* Pro euidentia istius rebellionis sciendum, quod cum Moyses, & Aarō cum cæteris filijs Israel in deserto esset in castris, & Aaron iam præcepto dñi in summum sacerdotem esset consecratus: aliqui ei inuidentes, ambiebant, & ipsi summū habere sacerdotium. Quorū tres inter alios erant principales, s. Chore, Dathā, & Abiron. Qui rebellantes Moysi, dixerunt, Sufficiat vobis, quod oīs multitudo sanctorū est, quasi dicant, Debet vobis sufficere quod vos, s. Moyses, & Aaron sitis in eodem gradu cum alijs de tribu Leui, quia oīs multitudo est sanctorum, i. ita spectant ad Deum, sicut & uos. Cur ergo eleuamini sup populū? Quod cū audisset Moyses, cecidit pronus in terram, & dixit ad oēm multitudinem. Mane notū faciet dñs, qui ad se pertineant, & sanctos applicabit sibi, & quos elegerit, appropinquabunt sibi. Tollat vnusquisq; vestrum thuribulum suū, & hausto igne, ponat desuper thymiama corā dño. Et quē elegerit dñs, ille sanctus erit, i. summus sacerdos. Quid enim fecit Aaron, vt murmuraretis contra eum? Misit ergo Moyses, & vocauit Dathan, & Abirō. Qui responderunt, Nō veniemus. Nunquid parum tibi est, quod nos eduxisti de Aegypto, quæ fluebat lacte, & melle, nisi nostri dominatus fueris? An oculos nostros vis eruere? Et tunc iratus est Moyses valde, &c. Istam ergo rebellionē notans Ps. ait, *Et irritauerunt Moysen in castris*, &c. i. ad iracundiam prouocauerūt. Quid autem propriè sit irritare, vide versic. 1533. In hoc enim denotatur aliquorum præsumptio subditorum, qui suis prælatis rebellare contendunt, ipsorum audiētes honorē. Nam ipse Aaron

Aaron Sacerdotes signi ficat.

E summus sacerdos cæteros ecclesiæ prelatos significat. Et hoc ratione sui nominis, sui ponderis, sui pectoris, &c.

Aperta est terra, & deglutiuit Dathan: & operuit super congregationem Abiron. 1851

Hic ponitur dictæ rebellionis punitio. Huius punitionis historia hr. Num. 16. Facta hac rebellione, dixit dñs F ad Moysen. Præcipe uniuerso populo, vt separentur a tabernaculis Chore, Dathan, & Abiron. Cumque recessissent a tabernaculis eorum per circuitum: Datham, & Abiron stabant in ingressu papilionum suorum cum uxoribus & liberis, omniumque frequentia. Et ait Moyses ad populum. In hoc scietis, quia dñs misit me, si isti consueta hominum morte interierint, non misit me dñs. Si autē rem nouam fecerit dñs, ut aperiens terra os suum deglutiat eos, & oia, quæ ad illos pertinent, descenderintq. uiuentes G in infernum: scietis quia blasphemauerunt dñm. Igitur vt Moyses cessauit loqui, confestim dirupta est terra sub pedibus eorum, & aperiens os suum deuorauit eos cum tabernaculis eorum uniuersa substantia eorum. Descenderuntque uiui in infernum operti humo, &c. Et istam pœnam commemorans Ps. ait, *Aperta est terra et deglutiuit Dathā, &c.* Hic notat Gloss. quod pœna, culpæ respondet. Nam isti, qui terrenam ambiebant, à terra sunt absorpti, secundum quod dicitur Sapiē. 11. per quæ peccauerit homo, H per hæc & torquetur. Attende quod aperire in scriptura, quandoque punitionem malorum significat, qua diuina iustitia aperit pharetram suam vt malos percutiat, quia sicut reprobi aperiunt cogitationes suas, & opera ad mala peragēda: sic & dignum est, ut Deus iustitiam suā aperiat ad illos puniendos. Sicut enim saggittarius aperit pharetram suam, ut hostem feriat, sic & Deus suam iustitiā, ut malos puniat. Propter quod de Deo dicitur Iob 30. Pharetrā suam aperuit, & afflixit me. Sic & in proposito, Deus aperuit terram, ut peccatores puniret, quia aperta est terra.

Dathan & Abiron absorpti.

Aperire significat punitionem.

Et

1852 *Et exarsit ignis in synagoga eorum: flamma combussit peccatores,*

Nu. 16.

Chore cum suis cōbustis.

HIc ponitur alterius partis punitio. Apertio.n.terræ puniuit Dathan, & Abiron:vt dictum est,sed Chore cum suis,igne fuit punitus. Nā volens Moyses ostendere,ꝙ Aaron à Deo in summū sacerdotē fuerat electus, dixit ad ipsum Chore,qui erat de tribu Leui, & ambiebat sacerdotium summū.Dixit ad Chore.Tu,& oīs congregatio tua,state seorsum coram dño,& Aaron ex alia parte, & tollite singuli thuribula vestra offerētes incensum coram dño,s.ducēta quinquaginta thuribula Aarō quoq.teneat thuribulum suum. Quod cū fecissent, tum dixit dñs ad Moysen. Separamini de medio congregationis huius, vt eos repente disperdam. Cumq. Chore cum suis ducentis quinquaginta thuribulis vellent incensū offerre dño,ignis egressus est a dño, & interfecit illos ducētos quinquaginta viros, qui offerebant incensum. Quo facto,murmurauit vniuersa multitudo contra Moysen,& Aaron, dicentes, interfecistis populum domini. Qui timentes fugerūt ad tabernaculū fœderis.Et dixit dñs ad Moysen, & Aaron. Recedite de medio huius multitudinis,& tunc delebo eos:& egressus est a dño ignis deuorans multitudinem. Dixitq.tunc Moyses ad Aaron Tolle thuribulum, & perge cito ad multitudinem, vt ores pro eis.Quod cum fecisset Aarō: venit ad mediam multitudinem, quam iam vastabat incendium,& obtulit thymiama,& stans inter viuos, & mortuos orauit pro populo,& cessauit plaga.Fuerunt aūt,qui igne perierunt, quatuordecim milia septingenti absq.illis, qui perierūt in seditione Chore. Huius ergo incendij, quo puniti fuerūt rebelles, & superbi,cōmemorans Ps.ait, *Et exarsit ignis in synagoga ipsorū.&c.* Quid autē dicatʳ synagoga,& quo differat ab ecclesia,vide ver.1406.Et vide pœnam correspondere peccato. Illi.n.acceptis thuribulis igne imposito,superbè Deo sacrificare volue:unt: vnde & igne perierūt, qm exarsit ignis in synagoga eorum,i. valde arsit.Notandū ergo,ꝙ ardor ignis ardori ignis correspondet,s.ignis pœnę, igni culpę. Est.n.duplex ardor,s.criminalis immūditiæ,& hic est multiplex: & est ardor pœnę pctō correspōdēs,s.ardor ignis infernalis, q a q hic ardet igne vitiorum, ibi ardebit igne tormentorum.

Ardor multiplex.

1853 *Et fecerunt vitulum in Horeb, & adorauerunt sculptile.*

HIc ponitur tertium ipsorum peccatum, quod fuit infidelitatis, & idololatriæ. Et primò ponitur ipsorum idololatratio,secundò ex hoc ipsorū vituperatio.ibi, *Et mutauerunt gloriam.* Quantum ad primum historia hr Exo. 32.Nam,cum Moyses esset in monte Sinai: in quo fuit quadraginta diebus, & quadraginta noct.b.ieiunans, vt legē de manu dñi mereretur accipere, vidēs populus,ꝙ Moyses moram faceret in monte,congregatus est aduersus Aaron, dicens, Fac nobis deos,q. præcedant nos. Moysi enim ignoramus quid acciderit. Aaron autem volēs eos ab ista stultitia auertere cogitauit petere ab eis rem tā difficilem pro factura idoli, ꝙ ipsi non acquiescerent. Dixit ergo Aaron ad eos. Tollite inaures aureas de aurib.vxorū,filiorū, & filiarum vestrarum, & ferte ad me. Illi autem nullam difficultatem in hoc facientes,fecerūt,sicut dixit. Quas cum Aaron accepisset, fecit ex eis vitulum conflatilem opere fusorio,quē populus adorauit,& hostias obtulit illi.Et hoc est, *Et fecerunt vitulum in Oreb & adorauerunt sculptile.* Et aduerte,ꝙ vitulus ille conflatilis fuit,s.opere fusorio factus,& non sculptus.Sed hic accipitur vnum pro alio.Sed nunquid Aaron causa fuit prædictæ idololatrię, q aurū petijt,& formauit idolū? Aliqui excusant eum de primo,s.ꝙ aurum eorum petijt, vt eos difficultate postulationis reuocaret. Et hæc est intentio Rabani super Exo.dicens, ꝙ iubet Aaron aurum dari ab aurib.vxorum, filiorum, & filiarum suarum, vnde illis faceret Deos,nō absurde intelligitur difficilia voluisse præcipere,vt difficultate præcepti eos ab intentione idololatrię facilius reuocaret. Et,si dicas, postquam isto mō reuocare non

Aaron an fuerit causa idololatria.

Rabanus.

non potuit, qa libenter ei dederunt, qđ petierat, quare tñ ipse sumus sacerdos ex illo auro idolum fabricauit, seu fecit eis? Ad hoc rñdent aliqui, q nõ fuit intentionis eius idolum facere, nec ista in tentione aurũ acceptũ proiecit in ignẽ, sed potius ipsorũ postulatione turbatus vt inaures ipsorum destrueret. Et hoc vr sentire Magister in historijs scholasticis super Exo. dicens, Tradunt quidam Aaron inaures ipsorum in ignẽ proiecisse, sed dæmonis opera conflatum fuisse caput uitulinum, quod tñ quandoq. vitulus, q nque caput vituli vocatur. Vnde in excusationem sui qñ Moyses arguit eũ, ipse ait, Dederunt mihi aurum, proieci illud in ignẽ, & egressus est vitulus iste. Sed posito q in prædictis possit excusari, non video tñ de ijs, quæ consequẽter fecit, qualiter excusari possit, vt non dicatur causam dedisse illi idololatriæ Nã postquam vitulus ille factus est, arte cuiuscunq. factus fuerit, Aaron ædificauit altare coram eo, & præconis voce magna fecit clamari, dicens. Cras solennitas domini est. Vnde surgentes mane obtulerunt holocausta, & hostias, &c. imò ipse Aarõ populo dixit. Isti sunt dij tui, qui eduxerunt te de Ægypto. Et nota, quòd per istum actum, quem Aaron fecit, notant doctores auaritiam a clericis ortum habere, vt dictũ est superius vers. 818. De pœna autem, qua hoc peccatum idololatriæ fuit punitum, nihil hic dicitur, sed illam vide Exo. 32.

Exo. 32.

Auaritia processit a clero.

1854 ***Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.***

POnitur hic dictę idololatriæ vituperatio. Nonne magna cõfusio est hoĩ idololatriæ, & maximè Iudæo, q maiestatẽ inuisibilis Dei, q̃ non solũ ex creaturis agnouit, sed per legem, per tot mirabilia illis ostensa, & tam multiplicia beneficia, in similitudinem vituli commutare, & imaginem vituli pro Deo colere, dicant, quod est excellentioris perfectionis, vel res viua, & sẽsibilis, vel res insensibilis, & sine vita. Quis Philosophus etiam merè naturalis non diceret, quòd res viua? Et tñ ipsi non adorassent vitulum viuum. Et ad tantam dementiã deuenerunt, q similitudinem vituli vita carentem coluerunt. O quanta mentis hebetudo, quantaque stultitia eorum, apud quos plus potest imago quam veritas, insensibilitas quam vita. Isti ergo recedentes a Deo viuo, & vero, vt experti fuerunt, ad similitudinem vituli se contulerunt, similes gentilibus de quibus dicit Apostolus Rom. 1. quòd commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis, quadrupedum, q serpentum.

Idololatria est detestanda.

1855 ***Obliti sunt Deum, qui saluauit eos, qui fecit magnalia in Aegypto, mirabilia in terra Cham, & terribilia in mari rubro.***

HIc ponitur quartum ipsorum peccatum, qđ fuit ingratitudinis. Et primò ponit ipsorum ingratitudinẽ. Secundò Dei indignationem, ibi, *Et dixit.* Tertiò Dei placationem, ibi, *Vt auerteret iram.* Quantum ad primũ notat beneficia eis collata pro ipsorum liberatione, vt ex hoc exigeret eorum ingratitudinem dicens, q Deus saluauit eos, s. de tanta miseria, qua subiugati erant in Aegypto, sicut dictum est supra. Et saluauit eos pp nomen suum, vt notã faceret potentiam suam, vide ver. 1842. Sed, modum, quo saluauit eos, subdit, dicẽs. *Qui fecit magnalia in Aegypto.* Et hoc dicit, quo ad decem plagas, quib. flagellauit Ægyptum, de quib. plagis dictum est supra, *Qui fecit mirabilia in terra Cham*, s. in Ægypto, qui dictus est Cham. Quia Mesraim a quo denominata est Ægyptus, fuit filius Cham, vt habetur Genes. 10. Vbicunque in veteri testamento habetur Ægyptus in Latino, in Hebræo habetur Mesraim. Mirabilia ergo fecit in Aegypto, siue in terra Cham, quia cũ ceca Aegyptus decem plagis percuteretur, mirabile erat, quòd terra Gessen, in qua habitabant filij Israel, illis plagis nullo modo fuit percussa. *Terribilia in mari rubro*, quando scilicet filij Israel sicco pede mare transierunt, in quo totus exercitus Aegypti submersus fuit, vt vnus quidem nõ superesset, quæ omnia fecit

Ingratitudo Iudæorum.

fecit ad seruandum populum Israel. Et tamen isti ita ingrati fuerunt, quòd obliti sunt Deum, qui, scilicet, modis prædictis saluauit eos. Quę tamen omnia propter facientis virtutem, & talium operũ inconsuetudinem non solum videntes, sed etiam audientes merito ducuntur in stuporem, & per consequens memoriæ hominum magis imprimuntur. Quæ tamẽ isti ingrati obliti sunt, quod est summum genus ingratitudinis, vt dictum est versic. 1291. Ex omnibus ergo prædictis vult Psalm. concludere, quòd ex operibus illis Deus admirabilis apud filios Israel esse debuerat, & per consequens nõ tradendus obliuioni. Si enim admirãtur homines opera mirabilia, quæ vidẽt inconsueta, quomodo non admirari debẽt potentiam facientis? Sic enim ex operibus mirabilibus Dei ipse Deus vbiq; ad mirabilis prædicatur. Psalm. 8. Domine, Domine Dominus noster, quam admirabile est nomen tuũ in vniuersa terra, &c.

Admirabilis De⁹ dicitur vbique.

1856 *Et dixit, vt disperderet eos, si non Moyses electus eius stetisset in confractione in conspectu eius.*

Hic ponitur Dei contra illos indignatio. Hoc enim fuit, quando fecerunt sibi vitulum conflatilem, atque adorauerunt. Tunc enim (vt habetur Exod. 32.) dixit Dominus ad Moysen. Descende, peccauit populus tuus, fecerunt sibi vitulum, & adorauerunt. Cerno enim, quòd populus iste duræ ceruicis sit, dimitte vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam. Sed Moyses indignationi diuinæ orationibus se opposuit dicens. Quiescat, Domine, ira tua, & esto placabilis super malitiam populi tui. Et infra. Aut dimitte eis noxam hanc, aut dele me de libro tuo, quẽ scripsisti. Hanc ergo indignationem Domini, & per Moysen factam placationem recolit Psalm. dicens, *Et dixit ut disperderet eos, si non Moyses*, &c. Ex quibus verbis ostendit August. quantum apud Deũ pro peccatoribus valeat iustorum oratio, quia Deus dixit Moysi. Dimitte me, &c. Et tamen ipse Moyses tanti peccati indignationem diuinã sua oratione placauit. Vnde sic ait August. Volebat Moyses, vt filij Israel in Domino spem ponerent, & in eius misericordia se ab illa seruitute liberatos crederẽt. Cuius tñ tm̃ erat meritum, vt ei diceret Dñs. Dimitte me, vt irascar cõtra eos. Quod si sic iubentis cum ait, sine me, aut quasi petentis, vtrunque vr̃ absurdum. Nã si De⁹ iubebat, famulus obedienter non parebat. Et Deum hoc à seruo pro beneficio petere non decebat, qui poterat eos, etiã ipso nolente, conterere. Significat ergo his verbis Deus plurimũ prodesse apud se illi populo, sic ab illo diligi, quẽ Deus sic diligebat, vt eo modo admoneremur cum merita nostra grauant, ne diligamur à Deo, releuari nos apud Deũ illorũ meritis posse, quos diligit. Nã, cum à Deo homini dr̃, sine me, & cõteram eos, hoc est, conterã eos, nisi diligerẽtur à te, quasi, noli eos diligere, & conteram eos, q ne illud faciã, dilectio tua intercedit. Obtemperandum esset Deo dicenti, noli eos diligere: si hoc iubendo dixisset, & nõ potius admonendo, exprimẽdo quid illũ ab eorũ supplicio reuocaret. Nec tamen illo intercedente sine flagello disciplinæ populum dereliquit. Nescio enim quomodo, sicut eos diligeret ipse Moyses, Deus occultus illos diligebat, qui manifesta voce terrebat. Et hic in isto versu Gloss. dicit. Hic monstratur quantum valet intercessio sanctorum. Securus enim Moyses de iustitia Dei, qua eum delere non posset, impetrauit misericordiã Dei ijs, qui iuste perirent. Et attende quòd Deus orationibus iustorum placatus sic peccatoribus vno modo parcit, vt eos etiam alio modo percutiat. Nam Moyses, qui suis orationibus sceleris à Deo veniam impetrauit populo, ipsemet postea puniuit populum, vt ibidem habetur Exod 32. Vnde istum versum pertractans Gregor. ait. Intueri libet in Moysi pectore misericordiam cum seueritate sociatam. Videmus enim piè amantem, & districtè sæuientẽ. Certe cum Israeliticus populus ante Dei oculos penè inueniabilem contraxisset offensam, ita vt eius rector audiret, descende, peccauit populus tuus. Ac si ei diuina vox diceret. Populus, qui in tali peccato lapsus est,

Oratio iustorum pro peccatoribus multum proficit apud dominum.

Prælatus misericordiam iustitia debet habere.

Greg. li. 20. moral. c. 6.

est, iam meus non est, ac subiungeret. Dimitte me, vt irascatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciamque te in gentem magnam. Ille semel, & iterū pro populo, cui præerat, obicem se ad impetum Dei irascentis opponens ait. Aut dimitte eis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro tuo, quem scripsisti. Pensemus ergo, quibus visceribus eundē populum amauit, pro cuius vita deleri se de libro vitæ petiuit. Sed tñ iste, qui tanto eius populi amore constringitur contra eius culpas pensemus quanto zelo rectitudinis accendatur. Mox enim vt petitione prima culpæ veniam ne deleretur obtinuit, ab eundem populū veniens ait. Ponat vir gladium super femur suū, ite & redite de porta vsque ad portā per medium castrorū, & occidat vnusquisq; fratrem, & amicum, & proximū suū. Cecideruntque in die illa quasi viginti tria millia hominum. Ecce, qui vitam omniū etiam cum sua morte petiuit, paucorum vitam gladio extinxit. Et intus arsit igni bus amoris, & foris accensus est zelo seueritatis. Tanta fuit pietas, ut se pro illis corā Domino offerre non dubitaret, tanta seueritas, ut eos, quos diuinitus feriri timuerat, ipse iudicij gladio feriret. Sic amauit eos, quibus præfuit, vt pro eis nec sibi parceret. Et tamen delinquentes sic persecutus est, quos amauit, vt, eos etiam Domino parcente, prosterneret, &c. Et hoc notans Psalm. ait. *Et dixit vt disperderet eos, si non Moyses, &c.*

1857 *Vt auerteret iram eius, ne disperderet eos, & pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.*

Hic ostenditur placatio. Et est quasi declaratio intentionis Moysi orātis pro populo, quasi dicat, Ad quid fuit Moyses pro populo *in confractione in conspectu* Domini? Respondet. *Vt auerteret iram eius* scilicet, à populo. Oratio enim iusti hominis tantæ est efficaciæ quòd Deum erga peccatorem placat, & iram Dei auertit à peccatore. In cuius figuram dicitur Num. 25. quòd statim atque Phinees luxuriantes percussit, scilicet, Iudæum, & Madianiticam, Deus iram suam auertit à populo, vnde ibidem ait

Oratio iusti magni est ponderis.

Deus. Phinees auertit iram meam à filijs Israel. Similiter & quandocunque nos contriti peccata nostra punimus, Deus iram suam à peccatis nostris auertit. Ergo & nos sibi verè cōtriti dicamus. Auerte faciem tuam à peccatis meis, &c. Si enim nos aspicimus peccata nostra illa puniendo, Deus ab ipsis auertit irā suā, ne illa puniat, si autem nos ab ipsis faciē nostram auertimus, tunc Deus illa respiciendo punit. Vnde super prææallegato verbo. Auerte faciē tuā à peccatis meis, ait Glo. Auerte faciē tuā à peccatis meis. Nō dicit à me, sed à peccatis meis, quia, si ego illa habeo ante faciem meam. Si.n. homo auertit, & illa bene respicit: Deus faciem suam auertit ab illis ne ipsa puniat. Auerte ergo peccatū tuum, vt auertat ab illā ira suam Deus, ne tu auertendo, ipse animaduertat. Et non solū actus pœnitentis à suis peccatis irā Dei auertit, sed etiā actus orationis iusti pro alio orantis, vt in præcedenti versiculo patuit. Et ad hūc finem Moyses orauit pro populo, & veniā obtinuit. Sed hic est dubium, quō quis pœnitentia, vel orationibus iram Dei potest auertere, cum scriptū sit Iob 23. Et nemo auertere pōt cogitationes eius. Hoc declarans Greg. ait. Sicut enim Dei natura est immutabilis, ita immutabilis est cogitatione. Cogitationem quippe eius nullus auertit, quia nemo resistere occultis eius iudicijs præualet. Nam etsi fuerunt quidam, qui orationibus suis eius cogitationem auertisse viderentur, ita fuit interna eius cogitatio, vt sententiam illius auertere potuissent, & ab ipso acciperent, quod agerent apud ipsum. Dicat ergo, Nemo auertere potest cogitationem eius, quia semel fixa iudicia mutari nequaquā possunt, vnde scriptum est. Præceptum posuit, & non præteribit. Et rursum. Cœlum, & terra transibunt, verba autē mea non transibunt. Cum ergo exterius mutari videtur sententia, interius cōsilium non mutatur, quia de vnaquaque re immutabiliter intus constituitur, quicquid foris mutabiliter operatur. Est ergo intentio Grego. quòd sententia (quia stat in signis exterioribus) mutari potest, sicut & signa exteriora mutabilia sūt, sed

Psa. 50.

Auertere Dei irā quō qs pōt.

Quæst.

Greg. li. 16. mor. c. 18.

Ps. 148
Luc. 21.

Dei

Dei consilium, & cogitatio interius nul latenus orationibus potest auerti. Sequitur. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem* Hic incipit versus sequens in Hebræo, & in translatione Hiero. Et sic hic incipit quintum peccatū, q.s. fuit incredulitatis, & perfidiæ. Quod fuit, s qm populus territus verbis exploratorū (ut habetur Nu. 14. voluit reuerti in Ægyptū. Et hoc est quod dicitur. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem*, i. terrā promissam Abrahæ, & semini eius. Vnde ipsam despiciētes quasi sterilem, in Ægyptum voluerunt reuerti. Pro cuius intellectu sciendum, q Moyses de deserto misit de qualibet tribu vnum principem ad explorandum terrā promissionis, vt populo referrent conditiones eius, ad hoc vt populus audita eius bonitate, & pulchritudine patriæ, ad ipsam magis animaretur acquirendam. Inter istos duodecim exploratores fuit Caleb de tribu Iuda. Qui reuersi detraxerunt terræ, dicentes. Nequaquam ad istam terrā valemus ascendere, quia ibi est populus fortior nobis. Terra, quam vidimus, deuorat habitatores suos, scilicet, sterilitate. Populus, quem vidimus, proceræ staturæ est, ibi vidimus gigantes, &c. Caleb. vero ecōtrario cōpescens murmur populi, quod oriebatur contra Moysen, dicebat. Ascēdamus securè ad possidēdam terram nobis promissam, quoniā optima est, & poterimus obtinere illā. Populus autē credidit maiori parti, & despexit terrā promissionis, & dicebat alter ad alterū. Constituamus nobis ducē, & reuertamur in Ægyptum, Et sic illam terrā promissam spreuerunt. Et hoc est, quod ait. *Et pro nihilo habuerunt terram desiderabilem.*

1858 *Non crediderunt verbo eius, & murmurauerunt in tabernaculis suis, non exaudierunt vocem Domini.*

HIc exequitur peccatum incredulitatis illorum. Et primò ponitur ipsorum incredulitatis malignatio. Secūdò ex hoc diuinæ iræ prouocatio, ibi. *Et eleuauit manum*. Quantum ad primū sciendum, q ista litera duob. modis exponitur. Primo modo, ut pro ly *verbo eius*, intelligatur verbum Caleb, quoniā

A vt statim dictum est, omnes exploratores reuersi terruerunt populum non credentes illam terram posse obtineri, solo Caleb dicente, quod facile erat eis ipsam capere, & eos confortabat, vt ad ipsam ascenderent. Ipsi ergo crediderunt alijs detrahētibus, vt redirent in Ægyptum, & noluerunt credere verbo ipsi^o Caleb. Et hoc est quod ait. *Non crediderunt verbo eius*. Vel secūdo potest intelligi de verbo Dei, qui multoties per Moysen promiserat eis introducere illos in terrā illam, ipsi autē audientes exploratores di-

B centes q ibi erat populus fortissimus, & homines quasi gigantes, q ibi erant ciuitates fortissimæ vsq; ad cælum muratæ, statim diffiderunt illam terrā posse obtinere, & q Deus non daret eā illis. Et hoc est, q ait, *Non crediderunt verbo eius*, i. ipsius Dei. Vnde sequitur. *Murmurauerunt in tabernaculis suis*, quia vt habetur Nume. 14. Filij Israel audientes verba exploratorum, fleuerūt tota nocte illa, & murmurabant contra Moysen, & Aaron cunčti filij Israel, dicentes, Vtinam mortui essemus in Ægypto, & non in hac vasta

C solitudine. Vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram istam, ne cadamus gladio, & vxores nostræ, & filij ducantur captiui. Nonne melius est reuerti in Ægyptum? Et dicebant ad alterutrum. Constituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. Et de isto murmure hic ait Psalmista. *Et murmurauerunt in tabernaculis suis, & non exaudierunt vocem Domini*. Per hoc autem Spiritussanctus intendit reprehendere

D eos, qui pro nihilo reputant terram viuentium, per istam terram promissionis figuratam, qui de diuino adiutorio diffidentes, timent superari à mundo, à carne, uel diabolo. Et sic non credunt verbis Domini dicentis. Ego autem vobiscū sum omnibus diebus, &c. Et istum sensum hic ponit Glo. dicens. *Et pro ni. ha. ter. desi.* idest, contempserunt, quod per illam significabatur bonum, scilicet, eternum, quod est verè desiderabile. Nec crediderunt verbo eius per parua ad magna vocantis. Pro certo nisi aliquod magnum terra illa significaret ad quod inuitaremur, nullo modo, culparentur,

Terra promissionis significat terram cœlestem. Matth. vlt. Glos.

tur, qui prô nihilo habuerūt eam, cuius temporale regnum etiam sancti pro nihilo ducunt, ut Hierusalem, quæ est in cœlo, verè desiderabilis, ament. Sed infidelitas merito arguitur, quia in eo qd pro nihilo habuerunt eam, non crediderunt verbum Dei per parua ad magna ducentis. Notandum, quod dixit, *Et murmurauerunt in tabernaculis suis.* Quod murmuratio est querela cum impatientia in ijs, q̃ homo deberet sustinere patienter, &c.

Murmuratio qd sit & q̃ multipl.

1859 *Et eleuauit manum suam super eos, ut prosterneret eos in deserto.*

Ponitur hic ex prædicta incredulitate contra ipsos Dei indignatio. Et primò contra patres. Secundò contra natos sibi. *Et ut deijceret.* Quantū ad primū sciendum, q ut habetur Nu 14. ex peccato prædictæ incredulitatis, & murmurationis, contra eos data fuit diuina sententia, ut oēs maiores natu prosternerentur in deserto, sic quòd nullus eorum terrā promissionis intraret. Et voco maiores natu, oēs illos qui in exitu Israel de Ægypto numerati sunt à viginti annis, & supra, oēs illi mortui sunt in deserto, duobus exceptis, Iosue & Caleb. Vnde dr Nume. 14 q Dñs ex peccato prædicto prouocatus ait, Vsquequo multitudo hæc pessima murmurat contra me? Querelas filiorū Israel audiui. Dic ergo eis. Viuo ego ait Domin', sicut locuti estis, audiente me, sic faciam uobis. In solitudine hac iacebunt cadauera vestra, omnes, qui numerati estis à viginti annis, & supra, & murmurastis contra me, nō intrabitis terrā, super quam leuaui manū meam, ut habitare vos facerem, præter Caleb, & Iosue. Istam ergo sententiam contra ipsos datam ostendens Psal. ait. *Et eleuauit manum suam super eos vt prosterneret eos in deserto,* quia scilicet sententiam dedit, quòd omnes illi in deserto morerentur. Et hec fuit causa, quare per quadraginta annos vagi per desertum ambulauerunt, antequam peruenirent ad terram promissionis, cum tñ nō multum distet Ægyptus à terra pmissionis, ut scilicet omnes illi qui à viginti annis & supra ex Ægypto exierunt, primò in

Mortui sunt ī deserto oēs qui exierūt Aegyptū à viginti annis & supra.

E deserto morerētur, quàm terram promissionis attingerent, ex quo concluditur, quòd ex illis, qui intrauerunt terrā promissionis, nullus erat ætatis vltra sexaginta annorum. Mysticè autem per manum Domini intellige Dei potentiam, vt patet versi. 125: quam in iudicio super malos eleuabit, vt eos in deserto internalis miseriæ prosternat. Item nota, quòd manus Domini multa facit versicu. 127. Vel manus Dei dr Christus versicu. 197. qui in iudicio supra malos eleuabitur.

Manus Dei.

F *Et ut deijceret semen eorum in nationibus, vt dispergeret eos in regionibus.* 1860

Ostenditur hic diuina indignatio contra filios eorum. Per semen tamen ipsorum intelliguntur filij qui ex ipsorum semine sunt nati. Vbi nota, quòd ista pœna erga filios eorum à Deo fuit cominata, sed pro tunc precibus Moysi fuit impedita, sed fuit impleta tēpore captiuitatis Babylonicæ, quia tūc descendentes ex illis in nationibus extraneis captiui ducti fuerunt, & in alienis regionibus, scilicet, in Babylonia, &
G dispersi per regnum illud. Et si dicas, illi, qui dispersi fuerunt per orbem tempore Nabuchodonosor, quid culpabiles fuerunt incredulitatis patrum suorum: vt pro peccato patrum deberent puniri? Dico, quòd de pęna temporali multotiens filius portat pœnam patris, sed nō de pœna spirituali. Vel etiam, quia isti fuerunt non solum semen patrum nati ab ipsis, sed etiam peccatorum patrum imitatores. Ideo non solum propter peccata patrum, immo propter sua dispersi, & captiuati fuerunt. Et hoc no-
H tat, cum vocat eos semen eorum, dicens. *Et ut deijceret semen eorum,* &c. Nam propriè semen alicuius dicuntur illi, qui sunt eius imitatores, vide versicu. 1795. Vel ista pœna in filijs Israel directè fuit impleta, quando per Titum, & Vespasianum fuerunt trucidati, & venundati, & à propria patria expulsi, & per orbem dispersi, & sic vsque hodie manent. Et vide quòd istius dispersionis duo notat. Primò extremum, à quo fuerunt expulsi, dicens, *Et ut deijceret.*

Filius p peccato patris punietur.

Et exteras nationes, ad quas fuerunt dispersi, dicens, *Et dispergeret eos.*

1861 *Et initiati sunt Beelphegor, & comederunt sacrificia mortuorum.*

Ponitur hic sextum peccatum, quod fuit voluptatis & luxuriæ. Vbi sciendum quod quamuis textus iste principalius videatur agere de peccato idololatriæ, tamen ad illud peccatum deuenerunt propter peccatum luxuriæ. Et sic tractando ipsorum idololatriam, principalius intendit manifestare luxuriam ipsorum. Hic aliqua sunt prænotanda. Primò quid est initiare. Vbi sciendum, quod secundum Grammaticos initior, initiaris, dicitur ab initium. Et est initiare idem quod inchoare, introducere, vel sacrificare. Vnde initiare, vel initiari est quasi encęnia facere, idest, noua festa colere, vel aliquid de nouo sacrificare. Hic autem cum dicitur, *initiati sunt*, stat pro sacrificare. Item notandum quod Beelphegor erat idolum Moabitarum, pro cuius euidentia sciendum, quod vt ait Beda, Ninus rex Assyriorum, qui condidit Niniuem, patre suo mortuo, qui Beel vocabatur, fecit imaginem ad eius memoriam fieri, quam vocauit Beel, iuxta nomen patris. Et vt ad maiorem patris memoriam illa imago ab hominibus in maiori reuerentia haberetur, ordinauit quod quilibet reus ad dictam imaginem confugiens, saluus esset, vnde & illa imago cœpit multum ab hominibus venerari, in tantum etiam quòd diuinos honores cœperunt homines illi exhibere, ab illa gratias postulare, & illam vt Deum colere. Et inde incœpit idololatria, & ad alias gentes est deriuata, ita quòd nomen istius idoli Beel ad alia idola deriuatum fuit secundum diuersitatem linguarum. Et maximè istud nomen Beel, ad omnia idola applicabatur, quia lingua punica Beel idem est quòd Deus. Vnde sicut Assyrij vocabant idolum suum Beel, vel Belumita & Babylonij suum idolum vocabant Beel; alij Baal; alij Beol secundum varietatem linguarum. Moabitæ autem idolum suum vocabant Beelphegor, quod est nomen compositum ex duobus integris, scilicet ex Beel, & Phegor, quod est nomen cuiusdam montis, in quo colebatur idolum Moabitarum. Istud ergo idolum, scilicet Beelphegor Iudæi propter derisionem gentium vocabant Beelzebub, asserentes in isto idolo principem dęmoniorum habitare. Erat ergo Beelphegor idolum Moabitarum quod filij Israel in deserto coluerunt, & et sacrificauerunt. Et hoc est quod ait. *Et initiati sunt Beelphegor.* Huius autem idololatriæ causa fuit ipsorum luxuria. Nam vt dicunt Doctores, & habetur Nume. 22. Balach rex Moabitarum videns quod populus Israel erat iuxta terram suam, timens ne ipsum, & regnum eius caperent, misit pro Balaam, qui erat magnus diuinator, & propheta, ut sibi contra filios Israel consilium daret, ipse autem finaliter tale consilium ei dedit. Non poteris istos superare, quamdiu seruient Deo suo, sed si ipsum offendant, leuiter superabuntur. Mitte ergo puellas pulchras, & nobiles prope castra ipsorum, vt per eas inducantur ad idololatriam, & sic Deus ipsorum irascetur contra eos. Quod & factum est. Videntes ergo filij Israel illas puellas moti ad luxuriam ibant ad illas. Illæ autem vt eductæ erant, nullo modo permittebant se ab illis cognosci, nisi illi cum ipsis prius adorarent Beelphegor Deum illarum. Illi autem impetu brutali deuicti, vt eis consentirent, idololatrabant. Et patet quòd principalis causa istius idololatriæ fuit peccatum luxuriæ. Sic etiam fuit de Salomone, qui per mulieres infatuatus, templa idolis ædificauit, vt habetur 3. Reg. 11. Ponit ergo primo istorum idololatriam. Secundo Dei displicentiam, ibi, *Et irritauerunt.* Quantum ergo ad primum dicit, *Et initiati sunt Beelphegor*, idest, coniuncti sunt, vel sacrificauerunt illi idolo Moabitarum, *Et comederunt sacrificia mortuorum*, idest de carnibus animalium mortuorum illi idolo sacrificatorum. Iste versus habetur Num. 25. vbi dicitur, Fornicatus est populus cum filiabus Moab, quæ vocauerunt eos ad sacrificia sua, at illi comederunt, & adorauerunt Deos earum. Quomodo autem Balaam docuit Balach, ut per mulieres induceret filios Israel ad idololatriam, habes in Apoc. vbi dicitur, Balaam docebat mittere scandalum coram filijs Israel, edere, & fornicari, &c. vide

Initiari quid est.

Beelphe.

Idololatria quomodo incepit.

Nota malum consilium Balaam prophetæ.

Luxuria causat idololatriam.

Apoc. 2.

Ad gulam sequitur luxuria.

vide in postil. Et vide duo vitia coniuncta, scilicet, edere, & fornicari, quia vnũ sequitur ad aliud. vnde Hiero. ait, Venter mero æstuans, cito in lib dinem spumat, vicina.n. sunt venter, & genitalia. Ista aũt duo vitia diabolus omnibus cõiecat. Vbi nota ꝙ Gl. super illud Tob 6. dęmon occidit septem viros Sarræ. dicit, Diabolus de concup scentia vxore sua nouem filias habuit, quarum septem diuersis generibus hominũ maritauit, scilicet, primam simoniam prælatis, & clericis. Secundam, scilicet, hypocrisim monachis luxuriosis & falsis fratribus religiosis. Rapinã, militibus, & alijs nobilibus. Vsuram, burgensibus. Dolũ, mercatoribus. Sacrilegium, agricolis, qui decimas Deo sacratas auferunt. Fictum seruitiũ, operarijs cõducticijs. Luxuriam autem, & gulam nulli maritari voluit, sed omnibus generaliter illam exposuit. Ex quibus patet quam pauci sunt hodie sine vxores, sed pauciores sine concubina.

Peccata nouẽ genuit diabolus ex concupiscentia. Peccata diuersa diuersis applicãtur.

1862 ***Et irritauerunt eũ in adinuentionibus suis: & multiplicata est in eis ruina.***

HIc ponitur erga eos Dei displicentia, secundo ponitur placatio diuina, ibi. *Et stetit.* Quantum ad primum notandum quid sit adinuentio. Quamuis enim adinuentio vno modo idem sit ꝙ præceptum, vt dictum est versi. 1401. qñque tamen aliter accipitur. Nam venio, venis, componitur cum in, & fit inuenio, nis, quod est in id quod cupimus, vel quęrimus venire, vnde inuenimus quęsita, reperimus vltro occurrentia. Inuenio autem componitur cũ ad, & fit adinuenio, idest, valde iuxta nostrum votum inuenire quæsita & desiderata, vnde adinuẽtio, idest, valde exquisita inuentio, vt quando quis propter id, ꝙ concupiscit, diuersas vias ad illud consequendum inuenit. Sicut in proposito, ibi pro concupiscentia illarum puellarum etiam ad idololatriam se inclinauerũt, & sic adinuentiones fuerunt peccata, quæ studiosè, vt ꝙ quærebant, habere possent, commiserũt. Dicit ergo, *Et irritauerunt Deum in adinuentionibus suis*, idest, in idololatrijs suis, & comestionibus sacrificiorũ idolis oblatorum. Qualiter autem fuit irritatus Dominus

Adinuẽtiones sũt peccata exquisita pro uoliti consequẽdo.

minus ex istis adinuentionibus, habetur Num. 25. vbi dicitur, ꝙ cum initiatus esset Israel Beelphegor, iratus Dominus dixit ad Moysen. Tolle cunctos principes populi, & suspende eos contra solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Israel Quod ideo pręcepit, quia peccata subditorũ principibus, & prælatis imputantur, maximè, quando perueniunt ad eorum notitiam publicam, & illa nõ corrigunt. Et vocat principes primos tribuum. Quælibet enim tribus vnũ principaliorem habebat, qui in illa tribu principabat. Istis ergo principibus, qui suas tribus habebant corrigere, & non corrigebant, subditorum imputantur peccata. Nam vt dicit Leo epis. & habetur d. 86. inferiorum. Inferiorum ordinum culpæ, ad nullos magis referendę sunt, quã ad desides, negligentesque rectores, qui multam sæpè incurrunt pestilentiam, dũ austeriorem dissimulant adhibere medicinam. Et ideo Dominus peccata populi imputans principibus, iussit vt omnes principes suspenderentur, vnde sequitur. *Et multiplicata est in eis ruina*, quia scilicet, ex isto peccato multi corruerũt, vt enim habetur Nu. 25. Moyses ad præceptum Domini dicit, suspẽde principes populi, &c. pręcepit principibus vt emẽdarent negligentiam suam, & corrigerẽt malos, vnde dixit ad iudices Israel. Occidat vnusquisq; proximos suos, qui initiati sunt Beelphegor. Et occisa sunt 22. milia hominũ. Et propter istam stragẽ. d. *Et multiplicata est in eis ruina.* Ruina. n. dicitur à ruo, is, quod est cadere. Et sic ruina est casus. Multiplicata fuit ergo in eis ruina: quia 23. millia occiderunt.

Prælatis imputantur peccata subditorũ.

Ruina, quid.

Et stetit Phinees, & placauit, & cessauit quassatio. 1863

HIc ponitur diuina placatio, & ponitur per quem facta fuit placatio secundo placantis commendatio, ibi. *Et reputatum.* Quantum ad primum quomodo facta fuit in hoc facto placatio Dei, notandum, quod (vt scribitur Num. 25.) dum tanta commotio in populo Dei esset, vt principes tribuũ occiderent, quos reperiebant initiasse Beelphegor, accidit vt princeps trib. Simeonis,

cui

cui nomen Zambri luxuria ductus, publicè coram omnib. uidens puellam pulchram nomine Corbi filiam Sur nobilis principis Madianitarũ, introiuit ad eã, Quod videns Phinees filius Eleazari sacerdotis filij Aaron, zelo Dei accensus, surrexit de medio multitudinis & arrepto pugione, ingressus est post istũ principẽ Zambri in lupanare, & inuenit eos pariter cõmiscentes, & perfodit ambos simul, virũ,s.& mulierẽ in locis genitalibus. Quo facto statim cessauit quassatio, qa ex zelo istius, & morte illius principis Deus placatus, dixit ad Moysen. Phinees auertit iram meam à filijs Israel, qa zelo meo cõmotus est contra eos. Et hoc est, ꝙ recolẽs Ps.ait, *Et stetit Phinees, &c.* Ex hoc apparet, ꝙ multitudine peccãte, nõ oium sed aliquorũ cęde Deus placaẽ.

Peccante multitudine pauci puniuntur.

1864 *Et reputatum est ei ad iustitiam in generatione, & generationem vsque in sempiternum.*

Ponitur hic placantis.s. Phinees commendatio. Deus.n. non tm̃ factum q̃ intentionẽ aspicit facientis tam in bono q̃ in malo. Et intentionẽ Phinees respiciens Deus, qa hoc fecit zelo Dei motus, ipsius opus ad meritũ sibi & alijs imputauit, & nõ solũ sibi, sed et̃ successorib. suis, vnde p hocã Deo fuit certificatus, ꝙ patri suo succederet in sacerdotio. Nam vt habetur Nu. 25. hoc facto dixit Dñs ad Moysen. Phinees filius Eleazari filij Aaron sacerdotis auertit iram meã à filijs Israel, quia zelo meo commotus est contra eos. Idcirco loquere ad eũ. Ecce do ei pacem fęderis mei, & erit illi pactũ sacerdotij sempiternũ, quia zelatus est pro Deo suo. Sed fortè dices. Cũ actus istius Phinees fuerit actus fortitudinis, qũo ergo sibi reputatũ est hoc factũ ad iustitiã & non potius ad fortitudinẽ? Sciendum est igitur, ꝙ (vt dicit Philosophus 5. Ethicor.) iustitia est duplex, s. iustitia legalis, & iustitia æqualis. Iustitia enim legalis est quodammodo omnis uirtus, sed iustitia ęqualis est virtus particularis. Quod autẽ iustitia legalis dicatur oĩs virtus, ex hoc declaratur. Nã ex hoc aliquis dr̃ iustus, qa adimplet pręcepta ad quæ obli-

Iustitia duplex. s. legalis & æqualis.

A gatur. Sed ut dr̃ in 1. magnorum moralium. Lex pręcipit actus omnium virtutũ. Vnde & 5. Ethic. dr̃, ꝙ lex præcipit nõ derelinquere actiue nec fugere, ꝙ spectat ad uirtutem fortitudinis. Lex præcipit non męchari, ꝙ spectat ad temperãtiam. Lex præcipit non repercutere, qđ spectat ad mansuetudinem. Et sic vniuersaliter lex iubet actus omnium virtutum adimplere, & omnem malitiam fugere. Cum igitur iustitia legalis sit implere legem, consequens est, quod iustitia legalis actus omniũ virtutum præcipit. B Iustitia autẽ æqualis dr̃ particularis virtus, per quã redditur vnicuiq; quod sibi debetur. Ad propositum ergo patet, quod Phinees exercendo actum fortitudinis, habuit iustitiam legalem, quę actũ omnis virtutis imperat. Dando autem illi Zambri quod meruerat, habuit iustitiam ęqualem. Et ideo actus ille reputatus est ei ad iustitiam. Eodem modo actus fidei reputatus fuit Abrahæ ad iustitiam, cum tamen fides sit alia uirtus à iustitia particulari. Vnde Gen. 15. Credidit Abraham Deo, ꝙ reputatum est C ei ad iustitiam.

Philos.

Et irritauerunt eum ad aquas contradictionis, & vexatus est Moyses propter eos, quia exacerbauerunt spiritum eius. 1865

Ponitur hic septimum peccatum, ꝙ fuit prouocationis ad malum, & discordiæ, quod fuit propter defectum aquæ. De quo habetur Num. 20. De qua contradictione, & aquæ datione dictum est superius versicu. 1295. 1296. Et vocatur aqua illa data, aqua contradictio- D nis, quia impatienter, & contentiose locuti sunt contra Moysen & per consequens contra Deum, non expectantes patienter eius beneplacitum. Vnde ut habetur Numero 20. Cumq; indigeret aqua populus, conuenerunt aduersum Moysen, & Aaron, & versi in seditionem dixerunt, Vtinam perijssemus inter fratres nostros coram domino. Cur eduxistis ecclesiam domini in solitudinem, vt nos, & iumenta nostra moriamur? Quare nos fecistis ascendere de Aegypto, & adduxistis in locum hunc pessimum?

Aqua contradictionis quare dicit.

num³ &c. Et hoc est, ꝑ ait psalmista. *Et irritauerunt eum*, s. Deum, & ét ipsum Moysen, ad aquas cõtradictionis. *Et vexatus est Moyses propter eos*, i. turbatus mẽte, in tantum ꝙ dubitauit aliqualiter de bonitate Dei, ne, s. exaudiret eum, dando eis aquam. Vnde non plene credidit verbis dñi, dicentis sibi, & Aaron. Loquimini ad petram coram eis, & illa dabit aquas: vnde & percutiendo petram, locutus est dubitatiuè, d. Num de petra hac uobis aquam poterimus eijcere? vnde ꝙ Moyses, & Aaron Deo in hoc plenè crediderint, apparet, quia pp illorum increduli tatem puniendam fuerunt priuati ambo ingressu terræ promissionis, & in deserto sunt mortui. Vnde dr̃ Nume. 20. ꝙ postquam Deus de petra aquam dederat in abundantia, dixit dñs ad Moysen, & Aaron. Quia nõ credidistis mihi, vt sanctificaretis me coram filijs Israel, nõ introducetis hos populos in terram, q̃ dabo eis. Vexatus ergo fuit Moyses tunc pp verba ipsorum, i. turbatus, *quia exacerbauerunt spiritum eius*, i. asperum & acerbum fecerunt, ne dño crederet. Et ad hoc facit ꝙ subditur, *Et distinxit in labijs suis*, i. distinctè, & apertè ostendit in verbis suis ꝙ non credebat, qñ, s. dubie pronunciauit coram populo, dicens. Num de petra hac poterimus eijcere aquã? Et nota, ꝙ istud peccatum contradictionis præcessit peccatum luxuriæ, & initiationis Beelphegor, quamuis illud hic præponatur. Sicut multoties faciunt etiam Euangelistæ, qui posterius acta prius narrat. Sicut Matthæus 27. narrat desperationem, & suspensionem Iudæ, antequam narret examinationem Christi factam per Pilatum, cum tamen post Christi condemnationem Iudas se suspenderit.

Moyses & Aarõ non crediderunt Deo.

Mat. 27.

1866 *Et distinxit in labijs suis, & non disperdiderunt gentes, quas dixit dominus illis.*

HIc narratis peccatis, quæ fecerunt in deserto, narrat peccata, quæ fecerunt in terra promissionis. Et diuiditur in duas partes: quia primò ipsorum describitur culpa, secundò pœna, ibi, *Et iratus*. Quantum ad primum aliqua ipsorum notat peccata. primo peccatum

B inobedientiæ, secundò peccatum idololatriæ, ibi, *Et commixti*. tertio peccatum homicidij, ibi. *Et immolauerunt*. Quantũ ad primum sciendũ, ꝙ prima pars istius versus, scilicet, *Et distinxit in labijs suis*, refertur ad versum præcedentem, cuius est finis, quia intelligitur de Moyse, qui non distinctè, sed dubitatiuè locutus est, quando præcepto domini de petra aquam eduxit, vt dictum est. Vnde hic ait glossa, & est Cassiani. *Et distinxit in labijs suis*, scilicet, hoc miraculũ Moyses a priori constantia, quam habuit in alijs

Moyses nõ credidit Deo.

F miraculis. Hoc enim ambiguè dixit, qui omnia alia certa fide promiserat, Perturbatus namque murmure populi infidelis, nõ tenuit fiduciam, quam debuit, quasi non posset, vel nollet Deus facere qui tanta iam fecerat. Dubitans namq; petram percussit, qui in alijs miraculis non dubitauerat. De hoc autem hac sola pœna correptus est, vel punitus, ꝙ nõ intrauit terram illam. Non alienatus est à regno gratiæ, sicut illi de quorum iniquitatibus loquitur ipse psal. Hæc glossa. Ex quibus patet, quòd ista, in qua in-

Hæc est gl. Aug.

G cipit agere de peccatis commissis intra terram promissionis, incipit in sequenti parte istius versus, ibi, scilicet, *Et nõ disperdiderunt gentes quas dixit dominus illis*. Vbi sciendum quod contraria iuxta se posita, semper in inuicem agunt, & patiuntur, & quodlibet eorum alterũ conatur similare sibi, ut patet de calido, & frigido, de sicco, & humido, sic & de bono & malo. Et hinc est, quod si boni sint mixti cum malis, sicut boni conantur malos ad suam similitudinem ducere, sic & mali bonos, & ratione fragilitatis

Contraria agũt adinuicẽ & patiũtur.

H humanæ, quæ prona est ad malum, ut in pluribus, mali ad se magis trahunt bonos, quam trahantur ab eis. Et ideo sciẽs Deus pronitatem populi sui Israel ad malum, ne malorum, & idololatrarũ societate ad idololatriam trahe entur, præcepit eis, dicens, cum intraueritis terrã Chanaam, dispergite, idest, interficite cunctos habitatores eius, ne, scilicet eorum societas vobis fit in ruinam. Ipsi autem in hoc domino inobedientes fuerunt, quia cupiditate ducti, ut ab eis haberent tributum, sub se illos permiserũt viuere.

Nu. 33.

viuere. Et hoc peccatum hic notans ps. ait. *Et non disperdiderunt gentes, quas dixit dominus illis.* Vñ & post experti fuerunt, q̃ malum est Deo nõ obedire. Qđ patere põt, considerato quantum bonũ sit obedientiæ virtus. De qua ait Greg. lib.35.mor.c.12.d. Obediẽtia est virtus q̃ cæteras virtutes menti inserit, insertasq. custodit. Vñ primus hõ præceptũ, qđ seruare accepit, cui si vellet subesse ad æternam beatitudinem sine labore pẽrueniret. Hinc Samuel ait. Melior est obedientia q̃ victima, & auscultare magis q̃ offerre adipem arietum, q̃m peccatum ariolandi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere. Obedientia quippe victimis rectè præponitur: q.a per victimam aliena caro, p obedientiam vero voluntas propria mactatur. Tanto ergo quisq. citius Deum placat, quanto ante oculos eius reprehensa arbitrij superbia, gladio præcipẽtis se immolat. Quo contra ariolandi peccatum inobedientia dr̃, vt quanta sit virtus obedientiæ demonstretur. Ex aduerso igitur melius ostenditur quid de eius laude sentitur. Si.n. quasi peccatum ariolãdi est repugnare, & quasi scelus idololatriæ nolle acquiescere, obedientia sola est, quæ meritum fidei possidet, sine qua quisque infidelis conuincitur, etiã si fidelis esse videatur. Hinc per Salomonẽ in ostensionem obedientiæ dicitur. Vir obediens loquetur victorias. Vir quippe obediens victorias loquimur, dum alienæ voci humiliter nos subdimus, nosmetipsos in corde superamus; &c.

Obedientia quãtum bonum sit.

1.Re.15.

Pro.21.

1897 *Et commixti sunt inter gentes & didicerũt opera eorum, & seruierunt sculptilibus eorum, & factum est illis in scandalum.*

POnitur hic ẽm peccatum eorũ, qđ fuit idololatria. Q̃m vt statim est dictum, mali bonos ad suam similitudinẽ trahunt. Ideo filij Israel habita terra promissionis, illos idololatras reseruauerunt. vnde habitantes cum eis, ad illorũ idololatriam deuenerũt. Propter quod multotiens a Deo derelicti, grauia passi fuerunt, vt patet per totum librum Iud. & Reg. Et hoc est, quod ait. *Et commixti* A *sunt inter gentes &c.* Quiã hic ait, q̃ *Seruierunt sculptilibus suis, & factum est illis in scandalum.* Quod seruire peccatis, est seruire demonib. quia qui facit peccatum, seruus est peccati. Io.8 Vbi Hie. Imo tot demoniorum, quot vitiorum. Quantum autẽ detestabilis sit talis seruitus, & damnosa apparet si consideres, q̃ illa seruitus inducit Mentis fœditatẽ, Culpę pronitatem. Mentis cęcitatẽ, Pœnæ calamitatem. Primum patet, q̃m sicut seruiens immunditijs carnalib. & si maculat corpus, multo fortius mẽtem, B quia mores mali plus fœditatis offerunt q̃ seruitia corporalia etiã corporaliter minus mũda, vt sunt multa artificia, quibus corpus maculatur, de quib. loquitur Philosoph. 1. Polit. Propterea Sen. epist. 47. dicit, Erras, si æstimas me quosdam quasi sordidioris operis reiecturum, vt puta bubulcum. Non.n. ministerijs eos, æstimabo fedos, sed morib. Et sequit. In illis ex sordida cõuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Iõ ad Rom.6.dr̃. Sicut exhibuistis membra vestra seruire iniquitati ad iniquitatẽ, ita C nunc exhibete seruire iustitiæ &c. Secũdum patet, quia sicut dr̃ ad Titũ.1. Coinquinatis, & infidelib. nihil est mũdũ, inquinatæ sunt eorum mens, & cõscientia. Isti non seruierunt Deo, sed Dagon, sicut illi, de quibus dr̃ 1. Reg.5. Dagon enim interpretatur piscis iniquus, aut piscis mœroris, quia illi, q seruiũt vitijs, semper iniquitate grauãtur, & miseria. Et tales figurantur per Amon regẽ Iuda. de quo dicitur. 4. Reg.21. quòd seruiuit immunditijs, quibus seruierat pater suus, pater enim malorum est dęmon. D Tertium patet, nam vt dicitur. 7. Ethic. Venus furatur intellectum ipsius sapiẽtis, & sic seruitus Veneris excæcat intellectum. Nam vt dicit Sen. multis seruit qui corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad omnia illud refert, quod est honestum, illi vele est, cui corpus suũ nimis earum est. Ex quo sequitur: quod qui seruit corpori, caret iudicio rationis De quibus dicitur Rom.16. quod nõ seruiunt Christo, sed ventri suo. Quartum patet, quia qui seruiunt diabolo pro præmio seruitij sui habent pœnam

Seruitus mala peccati.

Arist.

Seneca epist.15.

Rr 2 æter-

æternam. De hoc Bern. in vno sermone fingit quod esset vnus homo in medio, caro, mundus, & diabolus essent in circuitu eius. Et quilibet eorum clamat quod ille homo sibi seruiat ostendendo præmium seruitij quod sibi dabit, sic quod caro clamat serui mihi, & ego te inficiã, mundus clamat: serui mihi, & ego tibi deficiam, diabolus clamat, serui mihi, & ego te decipiam, Christus clamat, serui mihi, & ego te reficiam. ad cuius seruitiũ potius declinare debes, & tñ excæcatus homo ad seruitium creaturarum declinat, relicto seruitio creatoris, quod ei in scandalum vertitur. De talibus dicitur ad Rom. 1. quod seruierunt potius creaturæ quàm creatori, propter quod tradidit illos in reprobum sensum. Conformiter nunc de filijs Israel dicitur, quòd *seruierunt sculptilibus eorum*, idest, idolis sculptis, *& factum est illis in scandalum*.

1868 *Et immolauerunt filios suos, & filias suas damonijs.*

HIc ostẽdit tertium ipsorum pctm, qd fuit homicid. ß filiorũ suorũ. G Vbi ondit, quod illa homicidia erãt magnę peruersitatis, secundò erant magnę crudelitatis, ibi, *Et effuderunt*. tertiò quòd erant prauæ volũtatis, ibi, *Et infecta est*. Quantum ad primum sciendum, qd, vt ait Hiero. super Matt. idolum quoddam nomine Baal, fuit iuxta Hierusalem ad radicẽ mõtis mora, vbi erat vallis aquosa, nemorosa, & delicijs plena, vbi ante per gentiles colebatur idolum Baal, qd ibi erat in loco quodam obscuro. In tantam aũt dementiam deuenerant filij Israel, quod ritu gentilium idololatrando hostias, & sacrificia immolabant illi idolo. Et quandoque non solum immolabant illi bruta animalia vt Deo, sed ad maiorem deuotionem ad idolum oñdẽdam immolabant et quandoque filios suos, & filias, qd maximæ peruersitatis opus erat. Et hoc recolẽs ps. dicit. *Et immolauerunt filios suos, &c. demonijs*, i. idolo, in quo dæmones habitabant. Vbi aduertendum secundum Grammaticos, quod immolo, as, cõponitur ab, in, & moles, vel mola, qui est lapis grandis. Et est im-

Immolabũt filios suos, demonijs filij Israel. Hierony.

Immolare, quid est.

E molare quasi in molam altaris victimã ponere, vnde & immolatio dicta est ab antiquis, eo quod in mola altaris posita victima occideret, vnde, & mactatio post immolationẽ erat. Et attẽde, quod immolo scribit per duo. m. quia. n. mutat in, m. cum ante. m. n. stare non possit. Immolabant ergo primo filios, & filias, i. sup altare offerebãt viuos, & postea mactabãt.

Et effuderunt sanguinem innocentem, sanguinem filiorum suorum, & filiarum suarum, quas sacrificauerunt sculptilibus Chanaam. 1869

F

OStenditur hic ipsorum crudelitas. Si. n. magnæ crudelitatis est sciẽter spargere sanguinem innoxium quantuncunq; alienũ, multo maioris est crudelitatis innocentem sanguinem suorũ filiorum spargere, cum non sit aliquod animal tam ferum, vel crudele, quod nõ conseruet, quantum põt, vitam filiorũ. Quam crudelitatem auget motiuũ pessimum, quia illos sacrificarunt idolis, q̃a illos sacrificauerũt sculptilib. Chanaã, i. idolis Chananæorum, inter quos habitabant. Et nota, quod per istius sanguinis innocentis filiorum suorum effusionem, iam præsignabant, infelices Iudæi, se crudeliter sanguinem Christi innocentis, & eius sanctorum effusuros, q̃n Christus, & apostoli filij Iudęorum dñr quia ex eis nati. De quib. dr ps. 78. Effuderunt sanguinem sanctorum velut aqua in circuitu Hierusalem, non cõsiderantes quod scriptum est Gen. 9. Quicunque effuderit sanguinem humanũ, effundetur sanguis eius. Sanguis. n. humanus dicitur sanguis innocentis, quia H cum quis perdit innocentiam peccãdo, iam limites exit hominis, & mutatur in bestiam. Nos ergo nõ sanguinẽ innocentẽ sed sanguinem noxium, i. peccatũ effundamus. Sic. n. præceptum est in lege. Effundẽt filij Aaron sanguinem per circuitum altaris. Quod exponens Radulph. ait. Filij Aaron nonnũquã rectores ecclesiæ, nonnunquã vero quilibet fideles accipiuntur. Per sanguinem vero in quo vita carnis consistit, prauã intelligimus voluntatem. Funde sanguinem, & caro

Crudelitas maxima filios occidere.

Sanguis significat peccatum.

& caro morietur, tolle malam voluntatem, nec erit, qui mala operetur. Fundunt ergo filij Aaron sanguinem, quia doloris sancti assiduitate sua de discipulorũ cordibus expellunt malitiã Et quoniã Dei timore hoc agitur, hæc ipsa effusio Dei oblatio appellatur. Effundẽt, inquit per altaris circuitum. Altare Christus est, quia oblationes nostras ei imponimus, & per ipsum illas acceptas patri fore posse speramus. Per huius circuitũ altaris sanguinem fundimus, dum Christi virtutes mente reuoluentes, vitiosos affectus à nobis eijcimus, verbi gratia, dum mansuetudinem illius recolimus, nostram iracundiam abdicamus, & sic de singulis est agendum. Si verò nomine altaris sancta ecclesia designatur, per eius circuitum sanguinem fundimus, dũ sanctorum, qui in ea aut sunt, aut fuerũt sanctitatem considerantes, in singulis oculos tendimus, correctionis nostræ exempla videmus, &c.

Sãguinẽ peccati qualiter effundere debemus. Altare dicitur Christ⁹.

1870 ***Et infecta est terra in sanguinibus, & contaminata est in operibus eorum, & fornicati sunt in adinuentionibus suis.***

HIc ostenditur eorum praua voluntas, qua, s. ad tantum scelus à nullo coacti, sed sola libidine malę voluntatis deuenerunt. Quod notat cum dicit, ꝙ fornicati sunt in adinuentionib. suis, scilicet, studiose, & cum magna diligẽtia in malis ab ipsis adinuentis. Dicit ergo, *Et infecta est terram sanguinibus*, vbi per terram significat ipsos habitantes in illa terra promissionis, qui infecti sunt, dupliciter, quidã corporaliter, s. filij & filiæ, qui immolabantur idolis, quidam spiritualiter, s. ipsi immolantes, qui tam enormi scelere interficiebant aĩas suas. Et etiam quia propter talia peccata multoties Deus tradidit eos in manibus inimicorum, à quibus trucidabantur, vt patet in libro Iudicum, & Regum, Sic enim dicitur psal. 77. Et tradidit pulchritudinem eorum in manus inimici. Et cõclusit in gladio populum suum, & hereditatem suam spreuit. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, &c. vide hist. 1. Reg. 22. Dicat ergo. *Et infecta est terra in sanguinibus*, i. in peccatis eorũ. Quamuis enim ſm Grãmaticos sanguis in plurali non dicatur, tñ illo licentia spiritussancti scriptura sacra vtitur in plurali, per sanguines significans peccata, vide vers. 847. *Et contaminata est in operibus eorum.* Vbi aduerte, ꝙ contamino, as, componitur ex con, & tamino, as, qđ est aduersari, corrumpere, polluere. Et inde contamino, as, idem est ꝙ simul polluere, deturpare, vel corrumpere. Contaminata est ergo terra in operibus eorum, i. polluta, & deturpata, vel dehonestata, sicut ciuitas per maleficia deturpatur. *Et fornicati sunt in adinuentionib. suis*, fornicari. n. est idololatrare, quia fornicatio dr̃ ipsa idololatria, vide ver. 157. 1209 Et tñ, quod ipsorum grauat peccatum, de istis eos Deus præmunierat d. Caue, ne imiteris gentes, postquam fuerint, te introeunte terrã promissionis, subuerſę, & requiras cęremonias eorum dicẽs, Sicut co uerſit gentes istæ deos suos, ita & ego colam. Offerebant. n. filios suos, & filias comburentes igni. Et tñ hoc non obstãte, ita sicut gentes fecerunt. Quia fornicati in adinuentionib. suis. Vbi gl. idest, polluti sunt adulterinis pollutionibus suis, quas dicit adinuentiones ipsorum, non quia primi inuenerunt, sed qa alios imitati sunt. Nota, qđ fornicatio in scriptura est triplex. Prima stat in carnis delectatione. Nu 25. Fornicatus est populus cum filiabus Moab. Secunda stat in demonis veneratione. Iudic. 8. Fornicati sunt cum Baalim. Tertia stat in cuiusque criminis commissione. Psal. 72. Perdidisti omnes, qui fornicantur abs te.

Terra qũo infecta est.

Cõtaminare.

Deut. 12

Fornicatio triplex.

Et iratus est furore dominus in populũ suũ, & abominatus est hæreditatem suam. 1871

HIc ponitur pęna pro illis peccatis eis hic à Deo inflicta. Et diuiditur in partes duas, quia primò ponitur eorũ punitio. Secundò diuina miseratio, ibi, *Et vidit cum tribularentur*. Prima pars diuiditur in partes duas, quia primò ponitur ipsorum punitio. Secundò punitionis ostenditur iusta ratio ibi, *Ipsi autem*, Prima autem diuiditur in tres partes: secundum quòd tres ipsorum pænas assignat.

assignat. Prima fuit diuini auxilij subtractio. Sec̄a inimicis suis subiugatio, ibi, *Et tradidit eos*. Tertia fuit ipsorum ab inimicis afflictio, ibi. *Et tribulauerūt eos*. Prima ergo pęna fuit, quia à Deo, qui solebat eos protegere, fuerūt derelicti. Deus enim derelict⁹ à nobis p peccata nostra, nos derelinquit. Vnde ait, *Et iratus furore dominus*, &c. Non q͂ propriè ira, vel furor cadat in Deo: sed qa iuxta nostrum modum intelligendi vocatur iratus, qn̄ ad modum irati se habet. Puniens peccata, & furibundus dr̄, qn̄ peccata subito & acriter punit, quæ tn̄ oīa cum tranquilitate facit & mansuetudine, sicut dr̄ Sap. 12. Tu aūt, dn̄e, cum tranquilitate iudicas. Qn̄o aūt furor, vel ira cadat in Deo, vide vers. 12. 54. 55 684. Vnde hic ait gl. Ira non est in Deo, sed per simile hoc dr̄, quasi potentia vindicandi excitatus est, vt puta, qn̄ reliquit eos viribus proprijs ipsos non defendendo. *Et abominatus est hæreditatem suam*. De hęreditate Dei, vide ver. 178. 410. 975. 556. Et nota, q͂ ista abominatio fuit Dei erga eos ad vtilitatem eorum. Qui n. flagellat aduersitatibus, vr̄ illum repellere, & abominari, sed tn̄ hoc multoties facit ad eius vtilitatem temporalem, vel spiritualem. Sic. n. Deus abominatus est populum peccantem, nō vt eum perderet, sed vt eum corrigeret, & castigaret. Sic & nunc dr̄, q͂ abominatus est hęreditatem suam. Ex hoc. n. q͂ ipsum populum abominatum nominat hæreditatem suam, datur intelligi quòd ista abominatio erat ad reducendum eos, vt hæredes essent domini. Vnde hic ait glo. *Abominatus est hæreditatem suam*, idest, auersus est ab eis, non ad perditionē, sed ad disciplinam, quod innuit nominans hæreditatem. Abominatus est ergo eos, quia ad tēpus auersus est ab eis, tradens eos in manus gentiū, quod auerti ab eis, est extremum omnium malorum & pœnarum. Sic. n. eos abominari ad correctionem ipsorū eis prædixerat Deus, dicens. Si ambulaueritis contra me, & ego incedam cōtra vos, & corripiam vos, & abominabitur vos aīa mea, in tantum vt vrbes vestras redigam in solitudinem. Ex hoc datur nobis exemplum, vt peccatores ratione vitiorum suorum abominemur. Prouerb. 29. Abominantur iusti virum impium, & abominantur impij eos, qui in via recta sunt. Et nota quod quāuis viri iusti generaliter abominenē omnia vitia, de aliquibus tamen in scriptura fit specialis mentio.

Abominatur Deus peccatores ad vtilitatē eorum.

Leu. 26.

Abominātur iusti peccatores & peccatū.

Et tradidit eos in manus gentium: & dominati sunt eorum, qui oderunt eos. 1872

HIc ponitur secunda pœna, quę fuit subijcere ipsos inimicis suis. Propter enim ipsorum peccata multoties ipsos permisit Deus ab inimicis subijci: quia derelinquentes Deum, idola colebant, merito idololatris subijcerentur. Nam, vt habetur Iudicum 2. Fecerunt filij Israel malum in conspectu domini, & reliquerunt Deum patrum suorum, & secuti sunt deos alienos. Iratusque est dominus contra Israel, & tradidit eos in manus diripientium, qui cęperunt eos & vendiderunt hostibus, nec poterant resistere aduersarijs, sed quocunque pergere voluissent, manus domini erat super illos. Vnde c. 3. nominantur aliqui in quorum manus traditi fuerunt, vbi dicitur. Iratus dominus contra filios Israel, tradidit eos in manus Chusanresataim regis Mesopotamiæ, & seruierunt illi octo annis. Sed postea misertus dominus liberauit eos per manus Othoniel. Et quieuit terra sub Othoniel quadraginta annis. Quo mortuo, fecerunt filij Israel malum coram domino, & tradidit eos in manus Eglon regis Moab, & seruierunt ei decem, & octo annis. Et misertus dominus liberauit eos per manus Ahot. Et quieuit terra octuaginta annis sub ipso Ahot. Quo mortuo, addiderunt facere malum in conspectu domini, & tradidit eos in manus Iabim regis Chanaam per quadraginta annos. Quibus regebatur populus Israel per vnam mulierem, scilicet, Delborā prophetissam. Et misertus dominus liberauit eos per manum Barach, sub quo quieuit terra per quadraginta annos. Quo mortuo, fecerunt filij Israel malum in conspectu domini, qui tradidit eos in manus Madian septem annis, & oppressi sunt ab eis

Filij Israel subditi fuerunt gentibus multoties.

eis valde. Et misertus dominus liberauit eos per manus Gedeon, & quieuit terra sub eo 40. annis. Quo mortuo, filij Israel fecerunt malum coram dño, & adorauerunt Baalim, & Astaroth deos Philistinorum, & tradidit eos Deus in manus Philistijm & filiorum Amō. Et afflicti sunt ab eis vehementer annis decē, & octo. Et misertus dñs liberauit eos per manº Iepte, & postea cœperunt inter seipsos dimicare. Multis etiam alijs vicibus tradidit eos Deus in manus gentium. Et qñ pleno corde reuertebātur ad dominum, liberabat eos, vt patet per totum librum Iudicum, & Regum. Hoc ergo recolens Psalmista eis propter peccata sua factum dicit. *Et tradidit eos in manu gentium*, &c. Omnia autem ista quāuis litteraliter sint dicta, ad mysticum tamen intellectum reducuntur, vt per illos, in quorum manus sunt traditi, diuersa denotentur vitia, in quibus Deum derelinquentes cadunt, & per illos à quibus liberantur, denotentur virtutes, quibus ab illis liberantur vitijs.

1873 *Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorum: sæpe liberauit eos.*

HIc ponitur tertia pœna, scilicet, qualiter ab inimicis afflicti, & tribulati fuerūt. Iste versus ex statim dictis patet qūo sæpe ab inimicis vexati, & tribulati fuerunt, & quomodo ipsi tribulati clamauerūt ad dominum, & ipse sæpe liberauit eos. Sed hic est notandū, ꝙ Deus eos tribulati ab inimicis pmittebat, non solum vt de suis peccatis punirentur, sed etiam vt tribulatio aurem cordis ipsorū aperiret, & sua peccata facilius cognoscerent, & per cōsequens ad Deum redirēt. Pœna enim oculos mentis aperit, quos culpa claudit, vt ait Gregor. Ideo dicitur ps. 82. imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum domine. Et ps. 77. Cum occideret eos, quęrebant eum, & diluculo veniebant ad eum. Vnde Gregor. 6. moralium. Plerumque culpas imminētes non solum minimè vitamus, verum etiam nec cōmissas agnoscimus. Et peccatoris mens tanto altius tenebrescit, quanto nunc damnum suæ cæcitatis intelligit. Vnde fit plerumque diuini muneris largitate, vt culpā pœna subsequatur, & flagella oculos delinquentis aperiant, quos inter vitia securitas cęcabat. Torpens quippe animus percussione tāgitur, vt excitetur, quatenus qui statum suæ rectitudinis securus perdidit, afflictus cōsideret quo iacet. Hinc itaque ipsa asperitas correctionis origo fit luminis, vnde per Paulū dicitur. Omne, quod arguitur, in lumine manifestatur. Argumentum vero salutis est vis doloris. Hinc est quod Salomon ait, curatio cessare facit peccata maxima, Hinc iterum dicit, Quem enim diligit dominus, flagellat, castigat autem omnem filium, quem recipit. Hinc voce angelica ad Ioannem dominus loquitur. Ego quos amo, corrigo, & castigo, &c. Sic ergo permisit eos domi nus tribulari, vt per afflictionem seipsos cognoscerent & humiliarentur. Et hoc est, quod ait, *Et tribulauerunt eos inimici eorum, & humiliati sunt sub manibus eorū.* Et hoc duobus modis intelligi potest. Nam humiliatio quandoque significat pœnam, & non virtutem Et sic humiliari est ab alto statu in bassum deponi. Quandoq; vero significat uirtutem, uide uersiculo 616. Potest ergo intelligi, *humiliati sunt*, idest, afflicti & ad bassum deducti. Vel *humiliati*, idest uirtuose se cognoscētes Deo se humiliauerunt petentes veniam. Et iste sensus magis prædictis conformari uidetur, ac etiam ei, quod sequitur. *Sæpe liberauit*, quia scilicet quandocunque humiliati reuertebantur ad Deū deuotè, ipse liberabat eos, ut patet in uersic. præcedente. Nota quod liberatio est multiplex. uersic. 1110.

Tribulatio & pœna corporalis aperit oculos mentis. — *Gregor. 25. mor. cap. 3.* — *Grego. 6. mor cap. 17.* — *Ephes. 5.* — *Eccl. 10.* — *Heb. 12.* — *Apoc. 3.*

1874 *Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilio suo, et humiliati sūt in iniquitatibus suis.*

POnitur hic ratio punitionis ipsorū, quia scilicet, ipsi peccatis suis quotidie ad iracundiām Deum prouocabāt. Et hoc est, quod dicit: *Ipsi autem exacerbauerunt eum in consilijs suis.* Quid autē sit exacerbare, uide uersic. 1322. 1816. Per hoc autē, quod dicit. *In consilio suo*, notat quod peccabant non ex infirmitate, uel ignorantia, sed potius ex delibera-

Consiliū peccatorum.

tione, & certa malitia. Et hæc est ratio punitionis ipsorum. Et ideo subditur. *Et humiliati sunt in iniquitatibus suis.* i propter iniquitates suas afflicti, depressi, & subiugati, vt hic humiliatio stet pro pœna. Et nota, quamuis consilium debeat esse de ijs, quæ sunt ad finem, isti tñ consilium suum solum dirigebant contra finem, scilicet ad irritandum Deum, per quod homo elõgatur à fine humano, sibi scilicet, & alijs malè consulendo, non aduertentes, prauum consilium primo præcipitat illum, à quo datur, q̃ illũ cui datur. Propter quod dicitur Iob 18. Præcipitabit eum consilium suum. Quod exponens Gregor. dicit. Habet nunc consilium suum omnis iniquus, scilicet, præsentia appetere, æterna desperare, iniusta agere, iusta deridere. Sed cum iudex iustorum iniustorũque venerit, suo vnusquisque impius consilio præcipitabitur, quia per hoc hic appetere prauis cogitationibus elegit, in æterni supplicij tenebras ingreditur. Quem.n. hic gloria tẽporalis extollit, illic sine termino pœna premit. Qui hic in voluptate lætatus est, illic perpetua vltione cruciatur. Et sic plerunque, vt hæc ipsa mundi prosperitas, quæ ab alijs inhianter appetitur, eorum gressus ita obliquat, vt etiã cum ad bona opera voluerint redire, vix possint, quia recte agere non valent, cum mundi huius amatoribus displicere timent, vnde agitur vt per gloriam quã impius ex peccato consequitur, adhuc eius peccatũ amplius multiplicatur, &c. Et hoc maxime fiet, quando dominus veniet, & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit consilia cordium, vt dicitur 1. Cor. 4. Et notandum, quòd cõsilium peccatorum vel criminalis prauitatis in scriptura multiplex reperitur, &c.

Greg. 14 mor. cap. 4.

1. Cor. 4

Consiliũ peccatorum multiplex.

1875 *Et vidit cum tribularentur: & audiuit orationem earum.*

Consequenter hic ponitur circa eos diuina miseratio. Et diuiditur in partes tres, quia ponitur primo Dei pietas, ipsos exaudiendo, secundo Dei fidelitas promissa adimplendo ibi. *Et memor,* tertio Dei largitas ipsos liberando, ibi. *Et dedit eos.* Quantum ad primum notandum, q aliter videt Deus peccatores in præsenti, & aliter in futuro. Nã videre Deum peccatorem in præsenti, est eor eius emollire, vt seipsum cognoscat, & se corrigat, in futuro aũt videt, vt puniat. Vnde Gregor. super illo verbo Iob 7. Nec aspiciet me visus hominis, ait, Visus hominis est misericordia nostri redẽptoris, qui insensibilitatis nostrę duritiã cum respicit, emollit. Vnde teste quoque euangelio dicitur, Respexit dominus Petrum, & recordatus est Petrus verbi Iesu, qđ dixerat, Et egressus foras fleuit amare. Exutã vero carne animam nequaquã iam visus hominis aspicit, quia post mortem non liberat quem ante mortem gratia ad veniam non reformat. Hinc enim Paulus dicit. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis. Hinc Psalm. ait. Quoniam in sæculum misericordia eius, quia nimirum quem nequaquã modo misericordia eripit, sola post præsens sæculũ iustitia addicit. Hinc Salomõ ait, quia lignum in quocũq; loco ceciderit, siue ad austrum, siue ad aquilonem, ibi erit, quia cum humani casus tẽpore siue sanctus siue malignus spiritus egredientem animã claustra carnis acceperit, in æternum secum sine vlla permutatione retinebit, vt nec exaltata ad supplicia proruat, nec mersa æternis supplicijs vltra ad remediũ ereptionis ascendat. Vir igitur sanctus humani generis damna cõsiderans, q à præsenti sæculo sine redemptoris cognitione subtrahitur, atq; æternis ignibus irreparabiliter sepelitur, & eius vocem in se suscipiens dicat, Nec aspiciet me visus hominis. Quia nimirum redemptoris gratia, quem nunc non intuetur, vt corrigat, tunc non respicit, vt ab interitu abscondat. In iudicium quippe dominus veniens, peccatorem videt, vt feriat, sed non videt, vt ad largiendam salutis gratiam recognoscat, culpas examinat, & vitam pereũtium ignorat. Ex quibus patet, q illos, quos scriptura dicit Deum videre in præsenti, ostendit illos ad bonum emollire, & conuertere. Ad propositum ergo vidit Deus filios Israel cum tribularentur, quia ipsos ad pœnitẽtiam promocabat, scilicet, vt

Vide De⁹ peccatorẽ in præsenti vt parcat, in futuro, vt puniat.

Grego. 8. mor. ca. 13.

Luc. 22.

2. Cor. 6

Ps. 135.

Eccl. 11.

Iob 7.

vt seipsos cognoscerent, & ad Dei gratiā postulandam redirent. Vnde in lib. Iudicum, qn filij Israel traditi erant in man^9 gentium, & tribulabantur, semper dicitur. Et clamauerunt filij Israel ad Dominū, & liberauit eos Et quare & vnde clamabant ad Dñm, nisi quia Deus prius eos oculo^s misericordiæ videndo, ipsorū corda emolliebat? Et sic cum clamarent, ipsos exaudiebat, immo quod plus est, antequam clamarent exaudiuit. Et ideo quia eos iam exaudierat, ipsos ad clamorem orationis excitabat. Ideo dicitur psal. 16. Ego clamaui, quoniam exaudisti me. Et hoc est, quod hic dr, *Et vidit cū tribularentur, & audiuit orationem eorū.*

Exaudit Deus orationē antequā fiat.

1876 *Et memor fuit testamenti sui, & pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ.*

OStenditur hic Dei fidelitas in promissis quia testm. q promisit Abrahæ, s. promissio, quā ei fecit, q semē eius multiplicaretur, & q in ipso oēs gentes benedicerentur, adimpleuit. Et ideo filios Israel quamuis malos nō deserebat finaliter in manus inimicorum, sed ipsos ad tempus in manibus inimicorum propter ipsorū peccata tradebat, sed postea pœnitens ipsos liberabat. Et hoc est qd ait. *Et memor fuit*, &c. Vel *memor fuit testamenti sui*, i. promissionis suæ, quā per Moysen fecerat, dicens, Si ad cardines cæli fueris dissipatus, scilicet, propter peccata tua, retrahet te Dñs Deus tuus, s. si verè pœnitueris, & assumet, atque introducet in terram quam possederūt patres tui. *Et pœnituit eum secundum multitudinem misericordiæ suæ*, i. ad modum pœnitentis se habuit, qn quos ppter peccata sua captiuauerat, de captiuitate reduxit. Qualiter autem memoria cadat in Deo, vel obliuio, vide versic. 1324. 1363. 349. Quomodo autem Deus possit pœnitere, vide versiculo 55. Hic gl. duo notat. Primò quòd causa quare Israel pro debito peccati non perijt, fuit testamentum, quod disposuit ad Abraham, scilicet, testamentum nouum, vbi est aduētus Domini, qui est Abrahæ promissus. Et hoc notat, dicens, *Et memor fuit testamenti sui.*

Deut 30

A Secundùm quod notat est, quia quod dicitur: *Et pœnituit eum*, &c. Ideo enim dicit. *Et pœnituit*, non quia pœnitentia in Deū cadat, sed quia mutauit, quod facturus videbatur. Tunc enim pœnitet Deum, quando nos pœnitere videt. Talis est nobis, quales nos illi. Nihil autem repēte facit Deus, sed quod ab æterno præsciuit. Sed mutari dicitur, qui cursum causarum sequi non videtur, alijs causis occultis interuenientibus. Sed & causas, & quid fieret, præuidit immutabiliter.

Pœnitet Deus. & qualiter

B *Et dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos.* 1877

POnitur hic larga Dei bonitas ipsos mirabiliter liberando. Tali enim modo, & mirabili Deus liberabat eos, vt inimici eorum manifestè viderent misericordias Domini ipsos liberare, & non virtus humana. Si consideres quàm mirabiliter Gedeon liberauit populum de manibus Madianitarum, quia contra infinitam multitudinem venerunt trecenti viri, pro armis portantes lampades in lagenis, & tubas. Quam mirabiliter liberauit populum de manu Holofernis per manum vnius mulieris, scilicet, Iudith. Qualiter liberauit Israel de manu Philistinorum, omnes Philistinorum prouincias peste natium percutiendo, propter quod & compulsi, arcam Domini, quā ceperant, honorificè remiserunt. Et sic de multis alijs. Vel aliter. *Dedit eos in misericordias in conspectu omnium, qui caperant eos.* Quia illimet inimici, qui eos capiebant, illos captiuos misericorditer exaltabant, ut patet de Manasse rege Iuda, quem de captiuitate in regnum suum restituit. De Ioachim rege Iuda, quem rex Babylonis de carcere eduxit, & ipsum inter maiores sui regni constituit. De Daniele in captiuitate posito, quē rex Babylonis super totū regnum exaltauit. De Thobia cui in captiuitate posito dedit Deus gratiā in cōspectu Salmanasar regis Assyriorū. Et sic de Mardocheo, de Hester regina, & de multis alijs, quos mirabiliter in conspectu illorum, qui eos ceperant, faciebat gratiosos. Verum q̄uis de multis hoc legatur, quia

C Iudicū.

1. Reg. 5.

Misericordia Dei erga Iudæos.

D 2. Para. 33.

4. Reg. vlt.

Dan. 2.

Thob. 1.

quia tñ hoc nõ fuit vniuersaliter de omnibus, vt patet de rege Babylonis, qui captum Sedechiã regẽ Iuda cũ filijs suis tenens, oẽs filios Sedechiẽ occidit coram illo, & oculos Sedechiæ regis eruit, & vinctum catenis duxit in Babylonẽ. Et ideo ly *omnium*, cùm dr, *in conspectu omnium, qui ceperãt eos*, accipitur vt nullus fuerit, qui non inuenerit gratiam apud eos captiuantes, nisi hoc Deo faciente. Vel hoc mysticè exponit glo de prædestinatis de illo populo, quia quicquid boni habent, est miserẽtis Dei. Prophetẹ enim, Apostoli, martyres, & confessores de Iudæis fuerunt, quos dedit in misericordias in conspectu omnium, qui ceperant eos, scilicet, gentiũ vt gentes mirentur, quæ prius eos despexerant. Vel *dedit eos in misericordias in conspectu omnium*, & cætera, idest, diaboli, & angelorum eius, qui eos prius captiuos tenebant. Nam coram dæmonibus liberi facti sunt, sub quibus sancti fuerant captiui.

1878 *Saluos nos fac, domine Deus noster, & congrega nos de nationibus.*

HIc Psal. se totum ad diuinam misericordiã confert. Et tria facit, quia primò gratiã Dei postulat: secundò Deo se humiliat, ibi, *Et confiteamur*. tertio Deum glorificat, ibi, *Benedictus*. Quantum ad primum sciendum, quòd populus Israel à tempore Iudicum frequenter fuit captiuatus, & ad diuersas nationes ductus propter ipsorum peccata. Et ideo contra hoc Dei misericordiam postulat, vt Dei populus de nationibus educatur, & ad locum diuini cultus introducatur. Et hoc est quod ait. *Saluos fac nos domine Deus noster, & congrega nos de nationibus*, scilicet ad locum sui cultus. Per hoc autem orat Psalm. vt Deus suos electos in nationibus gentium contentos ad ouile reducat ecclesiæ, dicens, *Congrega nos de nationibus*, idest, de gentibus, vnde hic ait glos. Dominus ait: Alias oues habeo, &c. idest, filios Dei, qui dispersi erant in gentibus, vnde Ioannes euangelista ait de Caypha, qui prophetauit. Expedit, vt vnus moriatur, pro populo, ne tota gens pereat. Hoc autem non dixit à semetipso, sed, cùm esset Pontifex anni illius, prophetauit, quòd vnus erat moriturus pro gente, & non tantum pro gente, scilicet, Iudæorũ, sed vt filios Dei, qui erant dispersi cõgregaret in vnum, idest, filios Dei dispersos de gentibus cõgregaret cum Iudæis, vt fieret vnum ouile, & vnus pastor. Et hoc est, qđ hic orat Psal. dicens, *Congrega nos de nationibus*. Hoc autem falso Iudæi putant impleri per antichristum. Ad videndum autem qualiter electos suos congregat Christus ad diuersa, est notandum, quòd congregatio in scriptura multiplex reperitur, scilicet, congregatio fidelitatis ecclesiæ, congregatio charitatis, atque gratiæ, &c.

Cõgregauit Christus electos de gẽtibus. — *Ioan. 10.* — *Ioan. 11.*

Et confiteamur nomini sancto tuo, & gloriemur in laude tua. 1879

HIc Deo se humiliat, non quærens in persona omnium electorũ gloriari, vel lætari in alia, quàm in confessione Dei, & laude. Vbi attende, ꝙ sicut sunt distincta merita, & prẽmia, sic distinguuntur & tempora meritorum, & præmiorum. Nam in præsenti est tẽpus meriti, sed in futuro præmij. De tẽpore ergo meriti dicit, *Et confiteamur nomini tuo*. scilicet, cõfessione laudis ipsum exaltando. Et in hoc stat meritum nostrum, quia per omne bonum, quod agimus, confitemur domino, i. laus datur domino. De qua cõfessione laudis vide ver. 250. Consequenter verò agit de tempore præmiorum quod erit in futuro, d. *Et gloriemur in laude tua*. Quia in gloria sancti semper Deum laudabunt. vide versi. 1721. Si autem hoc referre volumus ad gloriam iustorum, quam habent in presenti, tũc dicendum quòd iusti gloriantur in multis, vers. 479. 860. Dicat ergo. *Gloriemur in laude tua*, quia gloriam omnium bonorum nostrorum, non nobis sed soli Deo dare debemus.

Meritorum nũc est tẽpus sed in futuro præmiorum

Benedictus dominus Deus Israel à sæculo, & vsque in sæculum, & dicet omnis populus, fiat, fiat. 1880

HIc concludendo ex omnibus prædictis, Deum benedicit, & glorificat d, *Benedictus Dominus Deus*. Vbi nota, ꝙ, benedicimus Deum multipliciter, vers.

Benedicimus multis modis.

verſ. 502. Item benedicere Deũ eſt bene viuere. verſ. 378. Item q oĩa noſtra tã interiora, q̃ exteriora Deũ benedicere debent, verſic. 1732. Itẽ q vbiq; benedicendus eſt Deus verſi. 1753. Itẽ q ſemper, in præſenti, ſ. & in futuro. Et hoc eſt, qđ hic ait. ***Benedictus Dominus Deus Iſrael à ſaeculo***, ſ. præſenti, ***& vſque in ſaeculum***. futurum. Vbi notãdum, q ſm Grammaticos ſæculum dr à ſequor, eris. Et eſt ſæculum hoc qñq; ſpatium centũ annorum, qñque ponitur pro tota vita vnius, qñque pro quolibet lõgo ſpatio temporis, qñque vero pro toto tpe vitæ, præſentis. Et dr ſeculum, quia partes tpis ſucceſſiuè ſe habent, q vna ſequitur ad aliã. Quandoque & ſeculum dr vita futura, eo q ſequatur ad iſtam. Et ſic hic ſæculũ primo loco poſitũ ſtat pro tota vita præſenti, ſed ſecundo loco poſitũ ſtat pro vita futura. Et eſt ſenſus, ***A ſaeculo vſque in ſaeculum***, i. à præſenti vita vſque in futurã incluſiuè, ſemper Deus ſit benedictus. ***Et dicet omnis populus, fiat, fiat.*** Hic accipit populum pro oĩbus bonis tam in præſenti quàm in futuro, qui meritò nomine populi deſignantur, quia populum non mali propriè, ſed ſolum boni facere poſſunt, vt dictum fuit verſic. 816. Vnde iſtum textum ſic exponit glo. ***Benedictus Dominus Deus Iſrael***, & hoc ***à ſaeculo vſque in ſaeculum***, quia ab æterno in æternum, quia ſine fine laudabitur ab eis, de quibus dicitur, Beati, qui habitant in domo tua, Domine, in ſæcula ſæculorum laudabunt te. ***Et dicet omnis populus. fiat. fiat***, Iſte eſt populus prædeſtinatus tam de Iudæis quã de gentibus, ***Fiat, fiat***, i. iſti laudi conſentiẽt omnes prædeſtinati. Idem. n. eſt fiat, fiat, quod Amen, amen. Et ſecundum opinionem illorum, qui dicunt, q pſalterium continet quinque libros, quia vbicunq; in fine pſalmi ponitur fiat, ibi eſt finis vnius libri. Et ſic primus liber finiretur in Pſal. 40. ſecundus in 71. tertius in 88. quartus hic, ſ. 105. quintus in 150. Hic finiretur ergo quartus liber pſalmorum. Sed Magiſter illam opinionẽ improbat, dicens, q eſt ſolum vnus liber pſalmorũ: licet plures habeat diſtinctiones, ſicut epiſtolæ Pauli plures habent diſtinctiones, tamen vnum ſolum librum faciunt.

Saeculum quid di.

Populi ſunt proprii ſolũ boni.

Pſ. 83.

Pſalteriũ facit ſolũ vnũ librũ & non plures.

A Vnde Dauid vnum ſolum librum ponit, dicẽs. In capite libri ſcriptum eſt de me, non ait librorum. Et conſimiliter in actibus Apoſtolorum dicitur, ſicut ſcriptum eſt in libro pſalmorum.

Pſal. 39. Act. 1.

PSAL. CVI.

COnfitemini domino, quoniam bonus, quoniam in ſaeculum miſericordia eius. 1881

PSalmus hic eſt 106. qui talem titulum habet, ***alleluia alleluia***. Vbi notandum, q quamuis iſte Pſal. habeat eundem titulũ cũ præcedenti, tñ alia de cauſa hic ponitur duplex alleluia quam ibi. Nam, vt ibidem dictum fuit, ibi ponitur duplex alleluia pro duplici laude Dei, ſ. quam ei exhibemus in præſenti, & exhibebitur à beatis in futuro. Sed in titulo iſtius pſalmi ponitur duplex alleluia, ſolum pro laude, quam Deo exhibemus in præſenti, ſed à duplici pariete eccleſiæ, quos Chriſtus lapis angularis coniunxit in vnum, ſ. populum Gentilem, & Iudæum, vt primũ alleluia reſpondeat populo Gentili cõuerſo: qm iſte pſalmus agit de duobus dictis populis in Chriſto per fidem coniunctis: Eſt ergo tituli ſenſus, ***alleluia alleluia***, i. alleluia decantant Iudæi credentes in Chriſtũ, ipſum laudantes, & alleluia decantãt conuerſi ad Chriſtũ Gentiles. Quid autẽ ſit propriè dictũ alleluia, vide verſi. 1790. Quantum vero ad materiam pſalmi diuerſæ ſunt opiniones. Nam opinio vr eſſe Auguſtini, q iſte pſalmus eſt quædã gratiarũ actio facta à redẽptis omnibus generaliter per Chriſtum. Quoniam Pſal. iſte præuidit Chriſtum humanum genus redempturũ, ideo in perſona redemptorũ generaliter pro gratiarum actione fecit hunc pſalmum. Ad hoc vr facere, quod ſtatim ſubditur, Dicant nunc, qui redempti ſunt à Domino, &c. Et quia iſta redẽptio quo ad ſufficientiam fuit generalis omnium, quo vero ad efficaciam fuit generalis quo ad genera ſingulorum, quia ex omni parte aliquos elegit, ideo ſubditur, ***A ſolis ortu, & occaſu, ab aquilone, & mari***. Sed ſaluo ſem-

Quinta pars pſalterij.

Duo eccleſiæ parietes gẽtes, & Iudæi.

semper meliori iudicio, talis expositio est magis mystica q̄ literalis, vnde in multis locis litera huius psalmi illi expositioni non conuenit. Est ergo aliorū opinio, q̄ iste psalmus est quędā inuitatio ad gratiarum actioné quorumcunq; à Deo redemptorū, vel liberatorum à pressuris & periculis vndequaque, & maximè ipsorū Iudæorum. Certū est enim, q̄ filij Israel, vt habetur in libro Iudicum, & in 4. Reg. diuersis vicibus, & in diuersis partib. fuit captiuatus, & oppressus. Etsi non vniuersaliter totus populus Israel, tñ particulariter fuit captiuatus ad omnē plagā circunstantem terram promissionis, quandoque versus orientem, quandoq; ad occidentē, &c. Et hoc est, quod dicit. *Confitemini Domino*, &c. Dicant nunc, qui redempti sunt, à solis ortu, & occasu, ab aquilone, & mari. Et ista opinio est magis literalis. Opinio autē Augustini pulchra est, sed magis moralis, & mystica q̄ literalis. Quis autem fecerit ipsum Psal. nescitur & inter ipsos ignotos computatur. His visis, accedo ad psal. diuisionem. Diuiditur ergo psalmus iste in duas partes: quia Psal. inducit ad gratiarum actionē, primò liberatos à periculis, secundò liberatos particulariter, ibi, *Errauerunt*. Quantum ad primū duo facit, quia primo ponit gratiarum actionis modum, secundo ponit debitum, ibi, *Dicant nunc*. Quantū ad primum sciendum, q̄ gratias agimus Deo per confessionem criminis, & per confessionē laudis. Nam qn̄ confitemur crimina, iam Dei prædicamus oīpotentiā, quia ex ipso speramus per ipsū veniā consequi, & iustificari, quod est sūmæ ptātis, ut dictum est ver. 1158. Similiter qn̄ confitemur Deo confessione laudis, tunc ab ipso recognoscimus bona q̄ habemus. Sic ergo intelligitur iste versus de utraq; confessione, s. laudis, & criminis. De confessione laudis, vide versic. 1790. De confessione criminis, vide vers. 1838. Sed quo ad confessionem criminis hic addo, quod ibi dictum non fuit, q̄ cōfessio criminis inter alias conditiones, quas requirit, est, q̄ debet esse cū spe veniæ. Si quis n. doleret de peccatis suis oībus, & oīa cōfiteretur, non tñ à Deo sperans veniam, nihil in tali confessione p-

Duplex confessio.

ficeret. Iudas. n. tradito Christo, doluit de peccato, quod fecerat, & pœnitentia ductus, confessus est peccatum suum, dicens, Peccaui tradens sanguinem iustū, quia tamen de venia desperauit, nihil profuit ei. Vnde spem veniæ in confessione necessariam habere docet Psal. dicēs, Spera in Deo, quoniam adhuc confitebor illi. Loquitur enim animæ suæ.

Matth. 27. Confessio debet habere spē veniæ.

Dicant, qui redempti sunt à Domino, quos redemit de manu inimici, & de regionibus congregauit eos. 1882

Hic ponitur gratiarum actionis debitum, s. datum bñficiū, & primo in se, secundo in circunstātijs, ibi, *A solis ortu*. Quantum ad primum sciendum, q̄ Deus multoties redemit filios Israel de manu inimicorū eos opprimentiū. Redemit. n. eos de manu Ægyptiorū, vt patet Exod. 14. Et similiter postquā fuerunt in terra promissionis, multoties fuerūt traditi propter peccata sua in manu gentiū, & miraculosè fuerunt à Dño liberati, vt patet versi. 1782. Istud igitur beneficiū recolens Psal. ait. *Dicant nunc qui redempti sunt à Domino*, &c. Sed q d dicant, s. primum versum præmissum dicant. *Confitemini Domino, quoniam bonus*, &c. Ex quo apparet, q̄ in isto versiculo incipit cōstructio totius primæ partis istius psalmi, sic q̄ iste versus secundus in constructione pcedit primū. Per hoc autem vult inducere populū Christianū ad gratiarū actiones Christo Dño, qui gentiles per mundū dispersos nō solum corpore, sed magis mente per diuersum cultum idolorum suo sanguine redemit de manu inimici diaboli, sub cuius potestate pressi tenebantur & congregauit in vnam catholicam fidem, non quidē omnes simul sed paulatim. Quod & quotidie facit per sacramentum baptismi nos ad unitatem ecclesiæ ducens. Et nō solum ab una plaga mundi, sed de diuersis mundi regionibus, immo & de omni regione aliquos congregauit in fidem ecclesiæ. De istis ergo sic redemptis, & congregatis dicit. *Dicant nunc qui redempti sunt* à Domino *Iesu Christo, quos redemit de manu inimici*, diaboli, *& de regionibus diuersis congregauit eos*, s. in vnam fidem & cultum veri Dei.

Redempti sunt per Christum.

Dei redemptiæ sumus per Christum, ver. 263. 377. 431. 533. 521. 662. 794. 803. Notandum est, q Christus nos de multis redemit, s. de praua peccatorū inquinatione. De vana mundanorum conuersatione. De dura dæmoniorum subiugatione. Itē notandū, q multiplex est cōgregatio tam bona, q̄ mala, & q bona congregatione nos Chrs misericorditer congregauit. Et prima est congregatio fidelitatis ecclesiæ, qua, s. Chrs diuersitatem gentium in unam fidem congregauit, & ecclesiam. Et istā cōgregationē p suos Apostolos, & prædicatores fieri præcepit, eis præcipiens. Ite ad exitus viarū, & quoscunque inueneritis, vocate ad nuptias. Egressi autem congregauerunt oēs, quotquot inueneRūt. De cōgregatione aūt diuersa, vide vers. 1878.

Congregatio multiplex.

Mat. 22

1883 *A solis ortu, & occasu, ab aquilone, & mari.*

Hic ondit circunstantiam, qua, s. augetur beneficium redemptionis. Quia non solum redemit, & congregauit ab vna parte, sed ab oībus. Vñ hic nominat quatuor partes mundi principales, s. p mare intelligens partem australem. Sciendū. n. q filij Israel in terra promissionis odiosi erant oībus circunstātibus, ideo diuersitatem cultus, & ab oī parte inimicos habebant, a quib. quandoque subiugati fuerant, tñ ab omnib. liberari. Per hoc enim uult Ps. ostendere, q ex oī statu mundi quosdā Christus redemit, & in unitatem congregauit ecclesiæ, qu a aliquos ab oriente, aliquos ab occidente. &c. Quia aliquos vocat in iuuentute, aliquos in senectute, aliquos in aduersitate, & aliquos in prosperitate. Vbi notandum, q per oriens, in quo lux solis primò aspicitur, significatur uitæ humanæ principium. Illos ergo uocat ab oriente, quos in principio cōuertit ad fidem, sicut pueros statim ortos p sacramentum baptismi. Per occidens āt in quo lux solaris occidit nobis, intelligitur finis humanæ uitæ, s. mors. Illos ergo uocat ab occidente, quos solum in fine uitæ conuertit. Sic. n. uocauit latronē eum ipso a dextris crucifixum, qui in hora mortis conuersus fuit ad Deū. Per

Occidēs mors. Oriēs vita. Aquilo aduersitas. Auster prosperitas.

A aquilonē aūt status significaſ aduersitatis qm uentus aquilonis est frigidus, & tēpestuosus. Sic & status aduersitatis est frigidus, qa caret amore siue igne charitatis, eo q in aduersitate positus nullū hēt amicū. Et est tēpestuosus, quia talis multiplicationē pęnarum sustinet, quia una pęna inuitat aliā. Illos ergo ab aqlone redimit, quos in miseria, & paupertate positos uocat, sicut uocauit hoīem illū, q uiginti octo annis iuxta piscinā in Hierusalē iacuit infirmus, sic & uocauit cęcum a natiuitate. Per austrū uero B ipsa prosperitas intelligiſ, qa pars australis est calida, & in illa parte sol est altior, & magis resplēdēs, sic & hō positus in prosperitate altè situaſ, ac lucid⁹, & famosus pdicatur. Sic. n. uocauit ab austro psperitatis Constantinū Imperatorē. Karolū magnū, ac Romanos principes. Hęc ergo denotās Psal. de Chro. d. *Quos redimit de manu inimici*, aliquos ab ortu solis, aliquos ab occasu, aliquos ab aquilone, & aliquos à mari, siue ab austro. Per mare. n. bñ intelligitur pars australis in qua sol est altior, quia p mare C significātur supbi se in altū eleuātes sęculares, quos tñ ad fidē reduxit dñs. Quod ostendit Gregor. super illo uerbo Iob 26. c. In fortitudine illius maria aggregata sūt d. Quid aūt maris noīe n si præsens sęculū designatur, in quo corda hoīum terrena quærentium diuersis cogitationū fluctibus intumescūt? Qui elatione superbiæ incitati, dum alte na intentione se impetunt, quasi aduersitatis se undæ collidūt. Sed iā in fortitudine illius maria cōgregata sunt, qa incarnato dño, discordantia sęcularium corda D concorditer credūt. Iā Petrus iā in mare ambulat, quia nimirū Christi pdicatorib. illa quondā tumida corda humili auditu subtracta sunt. Vñ rectè & in euangelio huius mūdi māsuetudinē figurauit, q procellosa maris aqua domini pedibus presso tumore calcata est.

Luc. 19. Eccl. 43.

Ioan. 5.

Ioan. 9.

Mare significat superbiā

Greg 17 mor. c. 15

Mare, i. mūdum congregauit Christus.

1884 *Errauerūt in solitudine, in inaquoso, viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt.*

Hic ostēditur, quòd eos liberauit a periculis particularib. multis, q̄ communiter hominibus accidere solēt,

per

per quæ pericula multa tentationū genera intelligit. Et diuiditur in sex partes, ſm quod sex pericula exprimit, à quibus liberati fuerunt. Et ponuntur sex pericula, ſm quæ iſta pars habet sex partes. Primum fuit erroris in itinere. Secundū captiuitatis ab hoste. ibi, *Sedentes*. Tertium fuit infirmitatis in corpore, ibi, *Suscepit eos*. Quartum fuit tēpestatis in mare, ibi, *Qui descendunt*. Quintum sterilitatis patriæ, ibi, *Posuit flumina*. Sextum fuit dissensionis interioris, & discordiæ, ibi, *Et pauci facti sunt*. Quantum ad primū sciendum, q in primo periculo quatuor ponit, s. primò ponitur periculi expositio, secundò contra periculum apponitur oratio, ibi, *Et clamauerunt*. tertiò ponitur orationis exauditio, ibi, *Et eduxit eos*, quartò gratiarū actio, ibi, *Confiteantur*. In prima autē parte primò exponitur error itineris, secūdo consequentia famis, ibi, *Esurientes*. Quantum ad primū sciendum q filij Israel vagi quasi viā nescientes, steterunt in deserto quadraginta annis, cùm tñ non multa esset via ab Ægypto vsq; ad terrā promissionis, quod accidit eis propter peccata eorū, nec in toto illo tēpore habuerunt aliquā ciuitatē in qua pacificè habitare possent. Nā vt habetur Nume. 13. exploratores missi à Moyse ad considerandam terrā promissionis quadraginta diebus illā circundederunt, & considerauerunt, qui postea reuertentes ipsam populo diffamauerunt, propter quod populus in Ægyptum voluit reuerti. Et in pœnam huius peccati Deus decreuit iuxta numerū quadraginta dierū, ut quadraginta annis vagabundi per desertum incederent. Vnde illis ait Dns. Omnes, qui numerati estis à viginti annis & supra, s. in exitu de Ægypto, & murmurastis cōtra me, nō intrabitis terram, pro qua iuraui patribus vestris, filij aūt vestri vagi erunt in deserto annis quadraginta, donec consumantur cadauera patrū in deserto, iuxta numerū quadraginta dierum, quibus cōsiderastis terrā, annus pro die computabitur, & quadraginta annis feretis vltionem meā. Istam ergo per desertū vagationē notans psal. dicit, *Errauerunt in solitudine, in inaquoso*, quia in solitudine illa aquarum penuria erat, vt habetur Num. 20. *Et viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt*, quia in toto tpe quadraginta annorū nullam ciuitatem inhabuerunt. Per hoc autem vult ostēdere psal. p gentilis, populus vsq; ad Christi aduētum errauit in solitudine huius mundi, non inueniens viam, per quā accedere posset ad ciuitatē supernā. Et hāc expositionē notat gl. hic dicens, *Errauerunt*, s. gentiles existentes in solitudine, quia soli erant sine Deo. Existebāt & in inaquoso. Per aquā. n. vera doctrina intelligitur. Eccl. 15. Aqua sapientiæ salutaris potauit illū. Ille ergo existit in inaquoso, i. in loco sine aqua qui vera doctrina fidei caret. Et ideo qui erāt sine vera doctrina, nō inuenerunt viā ciuitatis habitaculi. Quid est enim hæc uia, nisi Christus, qui ait, & dicit. Ego sum via, veritas, &c. quæ via ducit ad cœlestē ciuitatē Hierusalem in qua habitādum est. Quādiu ergo gentiles errauerunt, viam, quæ ducit ad ciuitatem, s. Christum non inuenerunt. Qui quantū ad diuinitatē immobilis, sed quo ad humanitatē mobilis, & via ducens existit, ut ostendit Grego. super illo verbo Iob 28. Deus intelligit viā eius dicens, Sapientia Dei æterna, aliter habet locū, aliter viā. Viam habet per humanitatis transitum, locū vero per statū diuinitatis. Inde. n. non transit vt coæterna est, sed inde transit, vnde propter nos apparuit temporalis. Sic namq; in euangelio scriptū est quia egrediens à Hiericho transibat, duo autē cæci sedētes iuxta viam clamabant dicentes, Dñe, miserere nostri fili Dauid. Ad quorū vocem, sicut illic scriptū est, stetit Iesus, & lumē reddidit. Quid est autē transeundo audire, stādo aūt lumen restituere, nisi q per humanitatē suā nobis misertus est, qui per diuinitatis suæ potentiā à nobis mētis nostræ tenebras exclusit? Quod. n. pp nos natus & passus est, q resurrexit, ascēdit in celum, quasi transit Iesus, quia nimirū hæc actio est temporalis. Sed stans nos tetigit, & illuminauit, quia nō sicut illa dispensatio verbi tpalis; ita verbi æternitas transit, q in se manens innouat oīa. Stare. n. est incōmutabili cogitatione mutabilia cūcta disponere. Qui ergo voces petentium transiens audiuit, stās lumen

Errauerunt filij Israel 40. annis in deserto.

Num. 13

Num. 20

Eccl. 15.

Io. 14. Christus dr via nīa humanitatis.

Greg. 19 mor. c. 3.

Matt. 8

men reddidit, quia etsi propter nos tēporalia ptulit, inde tn̄ nobis lucē tribuit, vnde hīre mutabilitatis trāsitū nescit, &c. Ex quibus apparet, ꝙ Christus uia dicitur ratione humanitatis assumptæ, quā gentiles errantes non inuenerunt. Notādum etiam, ꝙ homines errare contingit ex tribus. Primo ex iustitiæ diuinæ permissione, & tunc talis error non solū peccatum est, sed & pęna peccati, vnde Psal. 106. Errare fecit eos in inuio, & non in via. Secundo ex negligentia sacrę lectionis, & similiter est peccatū & pœna peccati. Sic errabant Iudæi nolentes scriptu ras ad verum sensum intelligere. Matth. 22. Erratis, nescientes scripturas. Tertiò ex fuga humanæ increpationis, quia qn̄ homo non vult corrigi, faciliter cadit in errorem. Prouerb. 19. Qui increpationes relinquit, errat, & Sapien. 17. Indisciplinatæ animæ errauerunt.

Errat q3 ex trib°.

1884 *Esurientes, & sitientes, anima eorum in ipsis defecit.*

HIc ostenditur defectus proueniens ex prędicto defectu siue errore. Errātes enim per solitudines inuias vbi nō reperiuntur necessaria vitæ humanæ, ut cōiter defectum famis patiuntur & sitis. Sic enim legimus de Agar ancilla Abrahæ qn̄ emissa fuit de domo Abrahæ cum filio suo Hismael, ipsa errabat per solitudinē Bersabee, & consumpta aqua quam portauerat in utre puer fuit in periculo mortis, nisi Deus aliter prouidisset. Sic & filij Israel vagantes per desertum, qn̄que esuriebant, & sitiebant. Quamuis n. manna haberent ad sufficientiā, tn̄ illo cibo non contenti alios cibos, & potum desiderabant. Sic enim ex desiderio cibi locu tus est populus contra Dn̄m, & Moysen, dicens, Cur eduxisti nos de Ægypto, vt moreremur in solitudine? Deest panis, non est aqua: aīa nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Et hoc notans Psal. ait. *Esurientes, & sitientes*, &c. Per hoc. n. Psal. vult ondere, ꝙ inter gentiles multi erāt, qui diuersis studijs inquirebant veritatē doctrinæ cum magno desiderio, & tn̄ ambulando per multos circuitus errorum ipsam non inueniebant, & verum doctrinæ cibum, & potum desiderantes, nec inuenientes, esurientes, & sitientes deficiebant. Sicut. Aristoteles cū magno studio indagauit inuenire verā vitam moralē, per quam homo esset verè virtuosus, nec inuenit, quia sine fide nulla vera virtus habetur. Similiter de beato Augustino legitur, ꝙ post multos circuitus errorum quærebat verum animæ virū, cuius amplexibus semper inhęreret, nec inueniebat. Isti ergo erant esurientes, & sitiētes. Esuries enim, & sitis nihil aliud est q̄ naturale desideriū cibi, & potus. Et sic esurire, & sitire est desiderare. Et ad istū intellectū exponit gl. d. *Esurientes, & sitientes*, s. ipsi gentiles, qui erant sine cibo vero Dei, & potu gratiæ. Per hoc autem quod dicit. *Esurientes, & sitientes*, curiosos sęculi significat, qui veritatem diuersis opinionibus exquirebant, nec inueniebant, ideo anima eorum in ipsis defecit, s. à bono interiori. Et hoc ideo, quia aīa eorum mansit in ipsis, quia nō se excessit, sed de se sibi ipsi sufficere putauit. Et aduerte ꝙ cum dr, *Anima eorum in ipsis defecit*, non ostenditur Dei crudelitas, sed monstratur quomodo Deus commendabilem se nobis ostendat, permittēs hominem deficere, quod nobis expedit. Defecimus. n. ut rogemus, & ut subuenientē amemus. Nota, ꝙ esuries, uel fames est duplex, scilicet, mentis & corporis, versi. 944. Item quòd est multiplex 1805.

Gen. 21.

Nu. 21.

Esuriebant & sitiebant gentiles verbum Dei.

Philoso.

August.

August. Glossa.

Nota fames duplex.

Et clamauerunt ad Dn̄m, cùm tribularentur, & de necessitatibus eorū eripuit eos. 1886

HIc contra dictum periculum apponitur oratio. Tanta est n. Dei pietas, ut subueniat omnibus deuotè ad ipsum recurrentibus. Psal. 90. Clamauit ad me, & ego exaudiā eum. Sic & qn̄cunq; filij Israel clamauerunt ad Dn̄m, exaudi ti fuerunt, vnde literaliter clamauerunt ad Dominum desiderātes cibos. & statim eis per Moysen fuit respōsum. Dabit Dominus nobis vespere carnes, & mane saturabimini panibus. Sic etiam clamauerunt desiderantes aquā ad potandum, & statim Dn̄s exaudiuit eos, vnde aqua abundantissimè eis de petra fluxit. Verumtamen quia clamor in talibus filiorum Israel erat magis quoddā murmur, & sic

Clamās ad Dn̄m orādo exaudit.

Exo. 19.

Nu. 21.

& sic magis clamor est contra Dñm q̃ ad Dominum: ideo melius intelligendũ hoc puto de clamore Moysi, & Aaron: quo orabant Deum in prædictis necessarijs populo suo prouideret. Sic enim orando clamabant ad Dominum, qm̃ ipso Moyse oráte, ei ait Dñs. Quid clamas ad me? Clamauerunt ergo filij Israel ad Dñm in prædicto necessitatis articulo, quia Moyses, & Aaron pro ipsis orabant vt Deus eorũ saturaret desideriũ. Et per hoc vult ps. ostendere quòd gentilibus esurientibus & sitientibus saturari verbo (quido non ad vanitatem mundi studebant: sed solum ad intelligendam veritatem) Dñs inspirabat gratiam, qua ipsum intelligerent, sicut fecit Dionysio philosopho, sicut fecit beato Augustino, sicut fecit Cornelio. Sic enim dicitur Psalm. 21. Ad te clamauerunt patres nostri: clamauerunt, & salui facti sunt. Nota ergo, quòd oratio deuota quamuis principalius stet in mente quàm in voce: tamen dicitur esse quidã clamor spiritualis ad Deum. Sic enim orans Propheta ad Deum, ait, Domine, exaudi orationem meam, & clamor meus ad te veniat. Et q̃ tali clamore pro multis clamare debemus ad Dominum, vide versic. 893.

Exo. 14. — Act. 10. — Clamor orationis. — Ps. 101.

1887 *Et deduxit eos in viam rectam, vt irent in ciuitatem habitationis.*

Ponitur hic exauditio quo ad principale periculum, scilicet, erroris viæ. Secundum enim literam consumptis in deserto murmuratoribus contra Deum: filios eorum, qui pro peccato parentum vagi per desertum fuerant annis quadraginta, Dñs per manum Iosue per viã rectam deduxit ad terram promissionis, q̃ obtinuerunt, & ipsorum ciuitates habitauerunt, vt habetur in lib. Iosue per capita multa. Quod hic commemorans ps. ait, *Et deduxit eos in viam rectam*, &c. Per hoc autem vult Psal. ostendere, q̃ gentiles, qui prius errabant in diuersis erroribus, diuersa adorantes idola, Dominus Iesus Christus incarnatus ad viam veritatis reduxit: quia ipsos à cultura idolorum ad cultum veri Dei deduxit per se, & per Apostolos suos, & alios prędicatores, vt per Petrum, in viam rectam fidei deduxit Italiam: per Ioannẽ, Asiam: per Andream, Achaiam: per Bartholomæũ, Indiam: per Matthæum, Æthiopiam: & sic de alijs. Et prædicatione Apostolorũ deduxit eos in viam rectã, s. in Christũ: vt per illam viã ambulãtes irent in ciuitatem habitationis, s. Hierusalẽ cœlestẽ quam prius nesciebãt inuenire. Sic enim istum versum exponit gl. dicens, *Et deduxit eos in viam rectam*; illos, s. gẽtiles qui prius errabant, deduxit in viam rectam, q̃ Christus est, qui dicit: Ego sum via, veritas, &c. quia. s. Christus eripuit eos de ignorantia ostendens eis seipsum viã, vt per hanc viã irent bene operando, & eius exempla imitando, in ciuitatẽ habitationis, quã prius inuenire nesciebant. De isto ductore Christo dr̃, Iustũ deduxit Dñs per vias rectas, & ondit illi regnum Dei, q̃ illũ, quẽ iustificat: per vias rectas deducit ad gloriã. O q̃ ergo miseri, q̃ iustũ ducẽ dimittentes, ad duces se conuertunt erroris, q̃ ducunt illecebrosa sensualitate, alij perniciosa familiaritate, alij psumptuosa temeritate, alij malitiosa cæcitate. Non sic ductor Christus, qui suos recta via ad patriã ducit, iõ hũc ductorẽ seq debemus more formicæ excæcatæ. De qua d. Albert. 8. de animal, &c. vide vers. 1567. quia Christus se sequẽtes ducit ad fontem vitæ beatæ, Apocal. 7. Agnus qui in medio throni est, reget eos, & deducet eos ad fontem aquarum.

Ioan. 14. — Sap. 10. — Deducti sunt multi male mutiplicter. — Deducit nos Christus ad ciuitatem gloriæ. — Apoc. 7.

Confiteantur Domino misericordiæ eius; & mirabilia eius filijs hominum. 1888

Hic ponitur pro prædictis gratiarum actio, & consequenter ponitur beneficij recordatio: ibi, *Quia satiauit*. Inducens ergo filios Israel quibus præfatũ beneficium contulit ad gratiarum actiones, dicit. *Confiteantur Domino misericordiæ eius*, idest, misericordiæ quas vobis fecit, debent vos inducere ad confitendum Dño confessione laudis. Ac etiam mirabilia eius facta filijs hominũ, ipsos ad confitẽdum Domino inducere debẽt. Et sic ex duobus inducit eos ad gratiarũ actionẽ. primo quia misericorditer eos deducit. secundo quia mirabiliter. Per hoc cõformiter vult Psal. ostendere fideles quos de regionib. ad unitatẽ congregauit

gauit ecclesiæ ad gratiarum actionem.d. *Confiteantur domino.* Et quid debent cōfiteri? hoc.s. ꝙ eos liberauit ab errore: hoc attribuant misericordiæ eius, quia misericordiæ eius nos liberauerunt, non merita nostra, non virtutes, non sapientia, sed misericordiæ. Etiam mirabilia eius sunt filijs hoīum materia laudandi Deū. Non.n. misericorditer solum gentes vocauit ad fidem, sed cū mirabilibus suis, i. miraculis ostensis. Pōt & iste textus intelligi de confessione peccatorum. Si enim Deus sua mera misericordia nos vocauit ad fidem, nullis nostris meritis præcedētibus, quanto magis misericorditer iam vocatis veniam dabit? vt sit sensus. Misericordiæ dñi nobis factę, & mirabilia nobis ostensa sunt causa sufficiens filijs hominū, vt confiteantur dño, s. peccata sua, ab ipso sperantes veniam. Nota tñ ꝙ talis confessio, & si voluntaria debeat esse, cum hoc tñ debet esse verecunda. Ideo.n. ordinauit Deus, vt homo homini confiteretur, & secreta suæ conscientiæ reuelaret, vt inde verecundaretur, & sic per verecundiam pęniteret, aliàs puniret. Quę verecūdia est magna pars satisfactionis.

Confessio debet esse verecunda.

1889 *Qui satiauit animam inanem: & animam esurientem satiauit bonis.*

HIc recolit beneficium, pro quo illos ad gratiarum actionē inducit. Quoniam vt dictum est, desiderium ipsorum compleuit ipsis dando panes de cœlo, & carnes in abundātia, & aquam de petra. Propter quod dr̄ Ps. 77. Manducauerūt, & saturati sunt nimis, & desiderium eorum attulit eis dn̄s, & non sunt fraudati à desiderio suo. Et hoc notans Ps. d. *Quia satiauit animam inanem,* &c. Inanis.n. idē est quasi annihilatus, depressus, diminutus, vel vacuus. Et attende, ꝙ hic accipitur anima pro toto hoīe. Et sic aīa vel homo dr̄ inanis, s. famescens præ fame quasi annihilatus, consumptus vel vacuus. Illis ergo datis abundanter victualibus in eremo, & quibusdam cibis adiungit d. *Quia animam esurientem satiauit bonis,* s. cibis, quia pane cœlesti omne delectamētum in se habenti & omnis saporis suauitatem, vt scribitur Sap. 16. Per hoc vult Ps. ostendere, ꝙ Deus illos, quos ad fidem misericorditer elegit, spiritualibus hic replet per spem: sed in futuro realiter, iuxta quod dr̄. Satiabor cū apparuerit gloria tua. Vbi notandum, quod multiplex est bonum, s. temporale, morale, & æternale. Et istud vltimum in patria nos satiat, quod quamuis solum sit vnicum, tñ pp multiplicem eius effectum, multiplex vocatur, vt puta quia satiantur oēs partes aīæ. vide ver. 1014. vnde Ps. 64. dicit. Replebimur in bonis domus tuæ. Itē nota, ꝙ triplex est satietas, scilicet, criminalis, temporalis, & æternalis. vide versic. 1849. De satietate autem æternali, qua esurientes, & sitientes satiat dominus, dicitur Matth. 5. Beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur. Quod ad propositum exponens Bernardus, ait. Qui esurit, esuriat amplius, & qui desiderat, abundantius desideret adhuc. Quoniam quandocunque desiderare poterit: tantum est accepturus: imò vero nō secundum imperfectionem moderni desiderij: quoniam donec perfectè habeat, perfectè desiderare non potest, sed nec perfectè habere, donec perfectè desideret. Interiori palato cordis & animæ languenti adhuc dura, & insipida res videtur esse iustitia, qua tamen anima satiatur in patria. Sed qui gustauerunt, ipsi sciunt, quoniam beati, qui esuriunt, & sitiunt iustitiam: quoniā ipsi saturabuntur. O verè fœlix, & gloriosa satietas: ò sanctum conuiuium: ò desiderabiles epulæ: vbi anxietas nulla, nullum poterit esse fastidium. Iam vero hoc verbum aduersus Adam proc. dere credo, qui portionem vr̄ tenuisse iustitiæ, in eo ꝙ mulieri compassus est. Sed si verè esurijsset iustitiam, curasset reddere quod debebat, non modo vxori, sed multo magis creatori. Debebat.n. vxori compassionem, & disciplinam tanquam inferiori. Deo aūt obedientiam, & subiectionem. Sed quàm multi vsq; hodie factum illud grauiter dijudicant, & tamen insipienter illud imitantur. Indignantur aduersus Adam, ꝙ obedierit voci vxoris suæ plusquam Dei, & ipsi Euam, idest, carnem suā audiunt plusquā Deū. Si modo præsentem videremus Adam in

Psal. 16.

Satietas beatorū.

in hoc articulo positum, coarctari inter præceptum vxoris,& præceptum creatoris, nonne clamaremus aduersus eum dicentes: Caue tibi, miser, seducta est mulier, ne acquiescas ei. Vt quid ergo quotiens apprehendit nos tentatio similis, non persuademus similiter nobisipsis, vt vere sitientes iustitiam, vero fructu iustitiæ saturemur? Scriptum est enim. *Quia satiauit animam inanem, & animã esurientem satiauit bonis*, scilicet æternis.

1890 ***Sedentes in tenebris,& vmbra mortis, vinctos in mendicitate & ferro.***

HIc ponitur secundum periculum, in quo fuerunt filij Israel. Istud.n. refertur ad tempus quo in Ægypto miserabili seruituti pressi fuerũt a qua per dñm miraculosè liberati fuerunt. Et diuiditur in quatuor partes, quia ponitur periculi expositio. secundò contra periculũ deprecatio, ibi, *Et clamauerunt*. tertiò à periculo liberatio: ibi, *Et eduxit*. quartò gratiarũ actio: ibi, *Confiteantur*. Circa primum tria ostenduntur. primò ipsorum dura subiugatio secundò subiugationis occasio, ibi, *Quia exacerbauerunt*. tertiò ipsorũ à Deo derelictio: ibi, *Humiliatum*. Quantũ ad primum sciendum, ꝙ per tenebras, vel vmbrã mortis in scriptura Ægyptus intelligitur, q̃m Ægyptus tenebræ,& angustia, siue tribulatio interpretatur. Dum aũt in Ægypto sederunt filij Israel: vincti fuerunt mẽdicitate, & ferro. mendicitate, quia duris laboribus luti, & lateris victum suũ mendicare cogebantur: ferro, i. morte crudeli: quia statim nati præcepto Pharaonis necabantur, vt hr̃ Exo. 1. Est ergo sensus verisiculi, ꝙ q̃n erant sedẽtes in tenebris, & vmbra mortis. s. q̃n erant habitantes in Ægypto, Pharao tenebat eos vinctos mendicitate, & ferro, vt expositum est. Per hoc vult ostendere Ps. ꝙ quamdiu habitamus in vita p̃senti, lege peccati, vel carnis vincimur, ne malum, q̃d odimus, plenè fugiamus, nec bonũ, q̃d volumus, perfectè compleamus. Vbi primo notandũ, ꝙ per tenebras vita præsens designatur, quia in ipsa sedentes vndique tenebris circundamur: quia finem nostrum & operũ nostrorum ignoramus, vt deducit. Greg. super illo verbo Iob 3. Viro, cuius absconditaest via, & circundedit eum Deus tenebris, dicens. In præsenti.n. vita via sua viro abscondita est: quia etsi iam in qua sit vitæ qualitate cõsiderat, adhuc tñ ad quem finem tendit, ignorat. Et si iã superna appetit & plenis desiderijs quęrit, adhuc si in eisdẽ desiderijs permanebit, nescit. Peccata quippe deserentes ad iustitiã tendimus, & vnde venimus nouimus, sed quo perueniamus, ignoramus, &c. Sequitur infra. Bene aũt subditur, Et circundedit eũ Deus tenebris. Tenebris namq; homo circũdatur, q̃a quamuis cęlesti desiderio ferueat, q̃d de semetipso dispositum sit, intrinsecus ignorat,& valde metuit ne q̃d in iudicio sibi obuiet, q̃d se de se nunc,& in desiderio boni fructus latet. Tenebris homo circundatur, q̃a ignorãtiæ suæ caligine premitur. An tenebris circũdatus nõ est qui plerunq; p̃teritorum non meminit, futura non inuenit: præsentia vix cognoscit? Tenebris se circundatũ q̃dam sapiens viderat, cũ dicebat. Quæ in ꝓspectu nostro sunt inuenimus cũ labore,& q̃ in cælis sunt, qs. inuestigabit? His tenebris propheta se circundatũ vidit: cum dispositionis intimæ penetrare interna non potuit, dicẽs, Posuit tenebras latibulũ suũ. Auctor.n. noster, qui à nobis in hoc exilio deiectis lucẽ suæ visionis abstulit, sese nostris ocũlis quasi in tenebrarum latibulo abscondit,&c. Ex q̃bus apparet, ꝙ per tenebras intelligitur status obscurus vitæ præsentis, vt nostrũ quilibet in vita præsenti positus merito dicat. Tenebræ circundant me. Consimiliter per vmbram mortis intellige vitã p̃sentem, q̃ nihil aliud est q̃. prolixitas mortis, vnde in hac vita existentes illuminari quærebat Zacharias, d. Illuminare ijs, q in tenebris, & in vmbra mortis sedẽt. Similiter & Dei electos in hac vita positos, sedere in tenebris, & vmbra mortis dicit psal. *Sedentes in tenebris, & vmbra mortis*. Quãdiu ergo sumus in p̃senti vita astringimur mẽdicitate, & ferro, i. difficultate ad bonum agendũ, & ad malũ fugiendũ, vnde & Apostolus Paulus se sic vinctũ sentiebat, cum dicebat. Velle adiacet mihi, proficere aũt bonum

non

Marginalia: B; *Greg. 5. mor. c. 3.*; *Ignoramus finẽ nostrum.*; F; G; *Psal. 17.*; *Exod. 1.*; H; *Eccl. 25.*; *Vmbra mortis dicitur vita p̃sent.*; *Luc. 1.*; *Concupiscẽtia rebellat voluntati.*; *Rom. 7.*; *Tenebræ dicuntur vita præsens.*

non inuenio. Non.n.quod volo bonum, hoc ago, sed quod odi malum, hoc facio. Quod ideo quilibet ẽt electus dicere põt: quia concupiscentia carnis ligatur: vnde ibidem ait gl. Attende ꝙ ait: Velle adiacet mihi: perficere aũt bonum non inuenio. Non dicit facere, sed perficere. quia etsi aliquid boni facit, nõn tñ perficit: re bellat.n.concupiscentia, & non cõsentit, vt puta, delectat vxor aliena, & nõ amat, mentem euertit: in secretarium mentis intrat. videt foris strepentem cõcupiscẽtiam. agit ergo bonum, quia concupiscẽtiæ non consentit: sed non perficit bonũ, vt, s. non concupiscat. Sic & hostis eius, s. concupiscentia agit malum, quia mouet malũ desiderium: sed non perficit malũ, q a non parturit malum, repugnante voluntate. Et in isto bello est tota vitã sanctorũ. Sic & Petrus erat vinctus catenis duabus ferreis, quarũ prima est difficultas pficiendi bonũ. Secunda verò difficultas fugiẽdi malũ. Sic ergo oẽs electos ponit Ps. hic sedentes in tenebris, & vmbra mortis, vinctos esse mendicitate & ferro.

Act. 12.

1891 *Quia exacerbauerunt eloquia* Dei: *consilium altissimi irritauerunt.*

HIc ponitur tantæ subiugationis, & captiuationis occasio. Quantũ ad literam Deus permisit filios Israel in Ægypto taliter opprimi, quia ibidẽ primo exacerbauerunt eloquia Dei. Nam vt dictũ est ver. 1916. exacerbare eloquia Dei est precepta eius nõ obseruare. Preceptũ aũt principale Dei erat non colere Deũ alienum, qđ etsi nondum lex erat data p Moysen, erat tñ hoc præceptum patrib. eorũ à Deo, & ipsi pro se suisq; successoribus obseruare promiserunt, pp quod & Deus vocabat se Deum Abraham, Isaac, & Iacob. Ipsi aũt in Ægypto existentes, hoc præceptũ non seruarunt sed adorauerunt idola Ægpptiorũ. Vnde super illo verbo Exo. 32. fecit eis vitulum conflatilem: ait glo. Ideo fecit eis vitulum, q a bouẽ adorauerũt in Ægypto: forsitan.n. aliud idolum non suscepissent: Hoc ergo ipsorum peccatum innuens Ps. ait. *Quia exacerbauerunt*, &c. Quasi si qratur quare permisit Deus filios Israel tanta seruitu-

Exo. 32.

A te opprimi in Ægypto? Rñdet, ꝙ ideo hoc permisit, quia exacerbauerunt eloquia Dei, &c. Per hoc aũt vult ostendere Psal. causam quare electi De. concupiscẽtia repugnante sic in præsenti vita ligantur, dicens ꝙ causa est, quia exacerbauerunt eloquia Dei. Non loquitur de ipsis nunc electis: sed de primis parentibus q. transgressi fuerunt primũ præceptũ eis à Deo datũ, contingendo prohibitũ eius lignũ. Hoc.n. primum peccatũ fuit causa totius carnalis concupiscentiæ & carnalis rebellionis. Dignum namq; fuit vt ei q Deo per obediẽtiam subijci noluit: ipsa quoq; suum inferiorem, s. carnem sibi repugnantem haberet, vnde & in carnali conceptione pp primorum parentũ peccatum carnalis oritur peccati fomes, & concupiscentia mali. Quòd ostendens Greg. super illo verbo Iob. 14. Quis põt facere mundum de immundo conceptũ semine? ait. Is, qui per se solus est mũdus, mundare valet immunda. Homo.n. incorruptibili carne viuens hẽt tentationẽ immunditias impressas in semetipso, quia nimirum eas traxit ab origine. Ipsa quippe pp delectationem carnis eius cõceptio immunda est. Hinc est ergo, ꝙ electus quis tentatur ẽt nolens. Hinc est, ꝙ immunda qdam in mente patitur, quãuis ex iudicio reluctetur, quia exceptus de immunditia dum ad munditiã tẽdit, hoc conatur vincere, qđ est. Quisquis aũt occultæ tentationis motus aut immunditiam cogitationis euicerit, nequaquã sibi suam munditiã tribuat, quia de immundo conceptum semine nullus facere põt mundum: nisi is, qui mundus per semetipsum solus est. Qui ergo iam ad locũ mũditię mente peruenit, conceptionis suæ viam respiciat, per q̃ venit, atq; inde colligat quia ex sua virtute non habet munditiam viuendi, cui de immunda conceptione factum est initium subsistendi. Hanc ergo causam Psa. exprimens ait. *Quia exacerbauerunt eloquia domini.* s. primi parentes. *Et consilium altissimi irritauerunt.* quo. s. consuluit eis, ne de ligno scientiæ boni, & mali comederent, quia vt dicitur Psal. 77. Non custodierunt testamentum Dei, & in lege eius noluerunt ambulare.

Cõcupiscentia carnis ex originali peccato oritur et fimes pec cati.

Greg. 11. moral. c. 28.

Munditiã nullus hẽt.

1892 *Et humiliatum est in laboribus cor eorũ, & infirmati sunt: nec fuit, qui adiuuaret.*

OStenditur hic ipsorum à Deo ad tẽpus derelictio. Peccatis eorum exigẽtibus Deus permisit eos ad tempus in Ægypto sic affligi ipsos non adiuuando, vt ex afflictione cognoscerent seipsos: & redirent ad Deum. Et hoc notat Psal. dicens, *Et humiliatum est in laboribus cor eorum.* humiliatum, scilicet, humilitate afflictionis, & pœnæ, quia vt dicitur Exo. 1. Oderant filios Israel Ægyptij, & affligebant illudentes eis, & ad amaritudinẽ ducebant vitam illorum operibus duris, omnique famulatu in terra premebantur, & sic humiliati sunt, idest, bassi, & subiecti effecti. Et vnde hoc? *quia non fuit, qui adiuuaret*, scilicet, Deus non iuuabat eos, ab illis afflictionibus eos liberando, & sic infirmati sunt, idest, debilitati resistere non valentes. Et ex hoc vult Psalm. ostendere, ꝙ in præsenti vita quandoque Deus derelinquit sanctos suos affligi à diuersis personis, & occidi corporaliter, vt inde magis coronentur. Et quamuis dicatur, ꝙ Dominus non derelinquit sanctos suos, hoc intelligitur de prædestinatis, quos finaliter non deserit. Et nota, ꝙ adiutorium diuinum multi multimode se habent, quia aliqui illud spernunt, aliqui illud colũt, aliq illud impugnãt &c. vide versic. 1131. Istud autem adiutoriũ impugnauerunt filij Israel in Ægypto, quando Deum deserentes, idola coluerunt. Ideo non meruerunt adiuuari à Deo, propter quod dicitur: *Et non fuit, qui adiuuaret*, quousq; redirent ad Deũ.

Adiutorio Dei aliqui ad tempus priuantur.

1893 *Et clamauerunt ad dominum, cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.*

HIc ponitur cõtra defectum deprecatio. Quantum enim ad literã: post quã filij Israel in Ægypto sic afflicti fuerunt, & humiliati, reuersi sunt ad Deum, vt eos liberaret, & ad dñm clamauerunt. Sic enim ad literam scribitur Exo. 3. Ingemiscentes filij Israel propter opera, vociferati sunt, ascenditq; clamor eorum ad Deum ab operibus, audiuitq; gemitũ eorum, & recordatus est federis, quod pepigerat cum Abraham, Isaac & Iacob. Et infra ait ad Moysen. Vidi afflictionẽ populi mei in Ægypto, & clamorẽ eius audiui: descendi vt liberem eũ de manibus Ægyptiorũ &c. Et hoc est, quod hic Psal. ponit, d. *Et clamauerũt ad dominum, cùm tribularentur: & de manibus eorum liberauit eos.* Per hoc aũt vult ostendere, ꝙ licet electos suos Deus ad tempus aduersitatibus affligi pmittat, vt seipsos cognoscãt, ipsos tñ finaliter liberat. Expone vt suprà vers. 1886 Nota ergo ꝙ clamor oppressorũ ab aliis iniustè exauditur à dño.

Exod. 3. Clamauerunt filij Israel

ad dominum in Aegypto

Clamor oppressorum auditur à domino.

Et eduxit eos de tenebris, & vmbra mortis: & vincula eorum disrupit. 1894

POnitur hic à prædicta seruitute liberatio. Vt enim dictum est vers. 1890. per tenebras, & vmbram mortis significatur Ægyptus. Tunc ergo qñ filij Israel reuersi fuerunt ad dominum afflicti, & clamauerũt: ipse mirabiliter liberauit eos, & eduxit eos per manũ Moysi, & Aarõ de Ægypto. vt habetur Exo. 14. Per hoc vult ostendere Psalm. ꝙ Deus electos, si in præsenti vita, quæ dicitur tenebræ, & vmbra mortis ipsos affligi permittit, de tali tamen afflictione ipse illos gloriose educit ad gloriam, & vincula ipsorum disrumpit, quando ipsos de pręsenti vita educit ad gloriam. Nam vt dictum est ver. 1890. per tenebras, & vmbram mortis intelligitur vita præsens. Quamuis enim concupiscentia carnis, & difficultate ad bonum agendum, & ad malum fugiendũ in præsenti vita ligẽtur electi, tñ omnia ista vincula disrumpuntur, cùm de hac vitæ electi deducuntur ad gloriam. Et hoc est quod ait. *Et eduxit eos de tenebris* &c. Sic enim educi de uinculis præsentis uitæ orabat ps. 141. Educ de custodia animam meam: ut cõfiteantur nomini tuo. Ad ipsum enim deuote recurrendum est, quia ipse est, qui educit uinctos in fortitudine. Et nota, ꝙ tria sunt mystica uincula, scilicet, uinculum culpę, & inquinationis, pœnæ, & afflictionis, gratię, & charitatis. Prima tria uincula in suis electis disrumpit dominus, ut eos ad charitatis perfectę uincula perducat.

Psal. 67. Vincula multiplicia.

Conf-

1895 *Confiteantur domino misericordia eius: & mirabilia eius filijs hominum.*

POnitur hic gratiarũ actio primò, & consequenter ponitur beneficij recordatio, ibi. *Quia contriuit.* Quantũ ad primum certum est. ꝙ iuxta literã Deus misericorditer liberauit filios Israel de Ægypto, faciens pro eis multa mirabilia, vide ps. 77. 104. 105. Quæ oĩa mouere debuerant filios Israel ad confitendum Deo. Sic. n. ait dñs Exo. 3. Percutiã Ægyptum in mirabilibus meis. Per hoc vult Psal. inducere Dei electos de vinculis huius mundi absolutos, & mirabiliter ad gratiarum actiones, multoties. n. mira ostẽdit, & magna miracula in morte sanctorum ostendit, ex quibus sancti liberati, tenentur gratias Deo reddere. Et hoc est, ꝙ d. *Confiteantur dño misericordia*, &c. expone vt verb. 1886. Potest etiam hoc intelligi de confessione criminis, vt misericordia nostris patribus exhibita, & mirabilia pro ipsorum liberatione ostensa, nos ad confessionẽ criminis inducerent. Et quantum ad hoc præter aliàs de confessione dicta criminis, hic notandum, ꝙ confessio criminis inter cætera debet esse volita, & libere facta &c.

Cõfessio debet esse voluntaria.

1896 *Quia contriuit portas areas, & vectes ferreos confregit.*

REcolitur hic datum liberationis beneficiũ Vbi nota, ꝙ captiuitas populi Israel in Aegypto pp magnam oppressionem duram, vocabatur carcer ferreus. Sic. n. ad litteram dixit Moyses populo. Nos aũt tulit dñs, & eduxit de fornace ferrea Aegypti. Et per consequens qñ eos liberauit de captiuitate illa, vectes ferreos & portas æreas dr̃ confregisse. Quamuis dicãt aliqui, ꝙ Ciuitas Gessen, vbi habitabant filij Israel in Aegypto, claudebatur portis æreis, & vectes ferreos habebat. Quæ omnia in nocte, qua primogenita Aegyptiorum per manum domini fuerũt occisa, angelico ministerio confracta fuerunt, quod beneficium rememorans Psalmista ait, *Quia contriuit portas areas.* Per hoc autem vult Psalmista ostendere, quod Deus in electis suis, qñ ipsos eduxit de præsenti vita, quæ est vmbra mortis, & tenebræ, omne obstaculum soluit carnalis concupiscentiæ. Vel per portas æreas intellige sm gl. carnalem cupiditatem, & per vectes ferreos, diabolicas suggestiones. Portæ. n. æreæ sunt hoĩum cupiditates vitiosæ, quæ clausos non finunt exire, vectes aũt sunt spiritus immũdi, qui portas obseruant. Aereas aũt portas, & vectes ferreos pro fortitudine ponit. Quæ oĩa disrumpuntur, cum aĩa cuiuslibet electi à corpore migrat. Ricardus aũt versum aliter exponit, dicens, *Quia contriuit portas areas*, &c. Portis procedentium transitũ obstruimus, vectibus aũt ipsam clausurã munimus, atq; obfirmamus. Quid itaq; per portam accipimus, nisi cõtradictionem? quid per vectes, nisi rebellionẽ? Per ferrum. n. quod omnia metalla domat, audacia, quę neminem formidat, accipitur. Per æs vero, quod est cęteris durabilius, pertinacia designatur. Porta enim ærea, cõtradictio pertinax, vectis ferreus est rebellio audax. Portas itaque æreas, & vectes ferreos dñs confregit, quando pertinacem contradictionẽ, & audacem rebellionem interna aspiratione, & cordis compunctione conterit, & dissoluit. Hic potest notari, quòd in scriptura est multiplex vectis. Primo est vectis sapientiæ, quo portatur vinum consolationis spiritualis. Num. 13. Absciderũt palmitem cum vua sua, quem portauerunt in vecte duo viri. Secundo vectis pudicitiæ ad portandum arcam sanctitatis. Exod. 25. Facies vectem de lignis sethim, quæ sunt ligna imputribilia, quia sacerdotes & clerici, qui arcam legis prædicando circumferre debent, debent esse per castitatem incorruptibiles. Tertio publicæ iustitiæ ad dandum vrbi debili fortitudinẽ firmitatis. Prou. 18. Iudicia, quasi vectes vrbium. Quarto est vectis diuinæ potentiæ ad præstandum rei labili quietudinem stabilitatis. Iob 38. Posui vectem, & ostia, & dixi hucusque venies, & non procedes amplius hoc dicitur mari labili. Quinto est vectis diabolicæ malitiæ ad obdurãdum cor peccatoris quẽ Deus sua gratia frangit, de quo hic. *Et vectes ferreos confregit.*

Deut. 4. *Exo. 12.* *Porta area sunt consuetudines mala.* *Vectes ferreos sunt dæmones.* *Ricard⁹.* *Porta area cõtra dictio pertinax.* *Vectis ferreus audax rebellio.* *Vectis multiplex.* *Nu. 13.* *Exo. 25.* *Prou. 18* *Iob. 38.*

1897 *Suscepit eos de via iniquitatis eorũ: propter iniustitias enim suas humiliati sunt.*

POnitur hic tertium periculũ: quod est infirmitatis corporalis. Et diuiditur ut prius in quatuor partes, quia primo periculum exponitur, secũdo remediũ à Deo quæritur, ibi, *Et clamauerunt*, tertio à Deo remedium conceditur, ibi, *Misit verbũ*, quarto gratiarũ actio exoluitur, ibi, *Confiteantur*. Quãtum ad primũ sciendum, ꝙ dum filij Israel uagarentur per desertum, cœpit eos tædere laboris, & itineris, & locuti sunt contra dñm, & Moysen, dicentes, Cur eduxisti nos de Ægypto, ut moreremur in solitudine? de est panis, non est aqua, aïa nostra nauseat super cibo isto leuissimo. Propter quam murmurationem dñs serpentes ignitos misit in populum, qui mordebant populum, & plures ad ipsorum plagas moriebantur. Quod ideo fecit dns, ut ꝑ istam mirabilem punitionẽ eis præmissam ipsi recognoscerent potentiã Dei, & per infirmitatem corporis, ipsi à tali murmuratione cessarent. Multoties.n. Deus percutiens corpora sanat animas. Et hoc est, quod recolens ps. ait, *Suscepit eos de via iniquitatis eorum*, s. qua contra dñm murmurabant, per illam, s. plagam, quã immisit, quia per illam seipsos recognouerunt, & reuersi sunt ad dñm. Et hoc est, quod subdit. *Propter iniustitias enim suas humiliati sunt*, i. pp iniustitias suas remouendas, humiliati sunt, i. afflicti, & puniti per plagas serpentum. Sic.n. multoties Deus percutit corpora, ut sanet animas, exemplũ de Ezechia rege Iuda. Sic igitur suscepit eos de uia iniquitatis eorum, s. suscepit eos ad puniendum infirmitate corporali, sicut pater accipit filiũ ad castigandum. Per hoc vult psal. ostendere, quòd Deus suis electis multoties aduersitates temporales immittit, ut ipsis peccata cõmissa purgentur. vide vers. 1842. Nam pena corporalis oculos aperit mentis. 1873. Et nota, ꝙ Christus diuersos suscipit ad diuersa. Primò suscipit innocentes per gratiam conseruantem. psalm. 40. Me autem propter innocentiam suscepisti, & confirmasti, &c. Secundò, suscipit pœnitentes per gratiam

Deut. 4. — *Infirmitas corporis multoties sanat animam.* — 4. Re. 20 — *Suscipit nos Christus multipliciter.*

E reparantem. Hiere. 3. Reuertere ad me, & ego suscipiam te. Tertiò, suscipit patientes per gloriam præmiantem. Act. 7. Dñe Iesu, suscipe spiritum meum. Quartò, suscipit delinquẽtes per disciplinam corrigẽtẽ, sicut hic. *suscepit eos de via*, &c.

Hier. 3. — Act. 7.

Omnem escam abominata est anima eorũ, & appropinquauerunt usque ad portas mortis. 1898

HIc exaggerat & peccatum eorũ, & pœnam. Peccatũ: quia *omnem escam abominata est anima eorum*, quia, s. mannã, q̃ dicebatur oĩs esca: (quia in se oẽm saporem habebat, & suauitatem omniũ escarum) ipsi abominati sunt, vnde & dixerunt de manna. Nauseat aïa nostra super cibo isto leuissimo, quod fuit magnæ ingratitudinis. Cõsequenter exaggerat pœnam, dicens, *Et appropinquauerunt usq; ad portas mortis*, i. tanta fuit pœna eis per illos serpentes immissa, ꝙ quasi oẽs mortui sunt. Vel aliter, inualescente infirmitate, omnem escã abominata est anima eorum, sicut infirmus omnem cibũ abominatur. Et sic *appropinquauerunt usque ad portas mortis*, s. ex desperatione recuperandæ sanitatis, sicut legitur de Ezechia: qui auditis verbis Esaiæ prophetæ, sibi dicentis ex parte domini, Dispone domui tuæ, &c. ait. Ego dixi in dimidio dierum meorum vadã ad portas inferi. Sed prior expositio magis literæ conformatur. Per hoc vult Psal. ostendere, ꝙ defectus uerbi Dei, mortem inducit animæ. Nam uerbum Dei esca, & cibus est aïæ. Matth. 4. Non in solo pane viuit homo, sed, &c. Quandocunque ergo anima istã escam abominatur, & ipsam non percipit, moritur spiritualiter. Vnde glo. *Omnem escam abominata*, &c. i. uerbũ Dei, quo aïa uiuit. De hoc uide uersi. 1805. Illi ergo istam escam abominantur, qui uerbum Dei reijciunt, nec reuerenter ipsum audire satagunt. Sic.n. Iudæi istam escam abominabantur, qñ Christum p̃dicantẽ contempserunt. De quo Christus conqueritur, dicẽs, Abominati sunt me quõdam consiliarij mei, & quem maxime diligebam, aduersatus est mihi. Consiliarij enim Dei dicti sunt prophetæ, & maiores

F G H

Nu. 21. — Esa. 38. — *Verbi Dei carẽtia occidit aïam siue mors est aïæ.* — *Abominati sunt Iudæi Christũ.* — Iob 19.

res

res Iudæorum: quia consilia etsi nõ Deo in se, tñ ipsi in membris suis ministrabãt. Vnde prædicta verba ad propositum exponens Gregor. ait. Cunctis liquet, quia dominus consiliarijs non indiget &c.

Gregor. 15. mor. 23.

1899 *Et clamauerunt ad dominum, cùm tribularentur: & de necessitatibus eorum liberauit eos.*

HIc contra dictum periculum opponitur humilis oratio. Sic enim ad literam hr Num. 21. ꝙ filij Isr ael percussi ab illis serpentibus: orauerunt pro sua liberatione. vnde ibi dicitur, ꝙ vidẽtes serpentũ plagas, mortesq; plurimorum venerũt ad Moysen dicentes, Peccauimus: quia locuti sumus cõtra Deũ, & cõtra te. Ora vt Deus tollat à nobis serpẽtes, quæ quidem ipsorum oratio clamor quidam fuit in auribus Dei. Per hoc vult Psal. ostendere ꝙ aduersitas corporalis, ad orationem consurgere facit. vide vers. 1783. Et nota quòd orantes dicuntur clamare. Cuius causam ostendit Greg dicens, Vera quippe oratio, vel postulatio nõ est in oris vocibus, sed in cogitationibus cordis. Valentiores namq; voces apud secretissima aures Dei non faciunt verba nostra, sed desideria. Aeternam quippe vitã si ore petimus, non tamen corde desideramus, clamando tacemus. Si vero desideramus ex corde, & tamẽ ore cõticescimus, tacentes clamamus. Hinc est, quòd in eremo populus vocibus perstrepit, & Moyses à strepitu verborum tacet, & tamen silens, aure diuinæ pietatis auditur, cui dicitur, Quid clamas ad me? Intus ergo in desiderio est clamor secretus, qui ad humanas aures non peruenit, & tamen auditum conditoris replet &c. Ex quo apparet, quòd omnis deuota oratio apud Deum clamat: etiamsi vox corporis sileat. vide de clamore orationis versic. 24. 412. 1886. 1893.

Nu. 21.

Gregor. 22. mor. c. 58.

Clamat oratio cordis ad Deum.

Exo. 14.

1900 *Misit verbum suum, & sanauit eos: & eripuit eos de interitionibus eorum.*

HIc contra dictam tribulationẽ apponitur à Deo remedium. Vbi notandum, ꝙ (vt habetur Nu. 21) cum populus Isr ael pœnitens pp plagam serpentũ de murmuratione quam fecerant contra Deum & Moysen, dixisset Moysi, peccauimus, qm locuti sumus cõtra Deum, & cõtra te: ora pro nobis ad dñm, vt tollat à nobis serpẽtes, orauit Moyses pro populo, & dñs locutus est verbũ Moysi, per qđ sanati fuerunt, & cessauit plaga. Et quod fuit verbũ quod misit dñs Moysi, i. dixit Moysi? hoc. s. fac serpentem æneum, & pone eũ pro signo, qui percussus aspexerit serpentẽ, viuet. Fecit ergo Moyses serpentẽ æneũ, & posuit eum pro signo, quẽ percussi aspicientes sanabãtur. Et hoc est ad literam, verbum, quod misit dñs ad sanandum eos, qñ, s. dixit Moysi, fac serpentem æneum. Accipitur enim multoties verbũ pro significato verbi, nõ pro ipso verbo, sicut cum dicit Christus. Qui audit verba mea hæc, & facit ea &c. scilicet, illa quæ per verba significantur. Sic. n. facimus verbũ Christi, qñ significata per verbũ eius obseruamus. Verbũ ergo ꝙ Deus misit, fuit serpens æneus, quem fieri præcepit. Et hoc notãs Psal ait. *Misit verbum suum & sanauit eos*, i. effectum verbi. *Et sanauit eos de interitionibus eorum.* Interitus enim idem est, ꝙ mors. Interitiones ergo idem sunt ꝙ mortes. Saluauit ergo eos de interitionibus eorum, i. à mortibus, quia abstulit serpẽtes, quibus illi percussi moriebantur, ac et percussos ad mortem intuitu serpentis sanauit. Quid aũt ex hoc Psal, velit innuere Christus satis expressit Io. 3. cum Nicodemo dixit. Sicut Moyses exaltauit serpentẽ in deserto: ita exaltari oportet filiũ hominis, vt omnis, qui credit in eum &c. Vnde verba prædicta exponens Augu ait. Serpentum. n. morsibus multi in deserto moriebantur, ac sic Moyses ex præcepto dñi serpentem æneũ exaltauit: quẽ videntes sanabantur cõtinuo. Quid est aũt exaltatus serpens: nisi mors Christi eo modo significandi, quo per efficientem effectus designatur? A serpẽte quippe mors venit, qui peccatũ quo mori mereretur, homini persuasit. Dñs aũt in carnem suam, non peccatum transtulit tanq venenum serpentis, sed mortẽ, vt esset in similitudine carnis peccati pęna sine culpa, vt in carne peccati, pęna solueret & culpa. Sicut ergo tũc qui conspicie-

Serpens aneus sanauit à morte.

Matt. 7.

Serpens aneus significat Christũ crucifixum.

Ioan. 3.

Augu. in lib. de baptismo paruulorum.

spiciebant exaltatum serpentē, à veneno sanabantur, & liberabantur à morte, sic nūc qui cōformatur similitudini mortis Christi per fidem baptizatus, & à peccato per iustificationem, & à morte per resurrectionem liberatur. Sic ergo per serpentem qui fuit eā mortis, intellige mortem. Christus ergo serpēs dr, quia verbū caro factum, in cruce pro nobis mortem suscepit. Et hoc notās Psal. d. *Misit verbū suum in carne*, vt in ipsa mortem susciperet. *Et sic sanauit eos à peccatis: & eripuit eos de interitionibus eorum.* Vnde prædictā serpētis figuram ad Christi mortē applicās Theo. ait. Videas igitur figuram veritate impletam. Ibi. n. serpētis similitudo, speciem quidem bestię hēt, sed venenum non hēt. Sic & hic, Christus à peccato liber, in simili udinē carnis peccati venit. Exaltari aūt serpentem audiens, suspensionē intellige in altum, vt sanctificaret acrem, qui sanctificauerat terram, ambulando in ea. istam missionem verbi pro sanatione à morsibus serpētum factam, expressè præuidit sapiens de prædicta serpentum plaga d Etenim cùm superuenires illis sæua bestiarū ira, morsibus peruersorum colubrorū exterminabantur, sed non in perpetuū permāsit ira tua, sed ad correptionem in breui turbati sunt, signum habentes salutis, s. serpentem exaltatū. Qui. n. nō per hoc, ꝙ videbant, sanabantur, quia, s. serpēs ille solum erat figura Christi passionis. Ideo dicit, non enim per hoc, quod videbant, sanabantur, sed per te omnium saluatorem, s. in illo serpente figuratū. Neq; enim herba, nec malagma sanauit eos, sed tuus, dne, sermo, qui sanauit oīa. Malagma, at is. enim est quoddam medicamentum ex herbis confectum. Ex quibus verbis apparet, ꝙ per illū serpētē exaltatū in deserto non sanabantur aspicientes in eū, sed per significatū eius, quod erat Dei verbū. De quo nūc ait, *Misit verbum suum, & sanauit eos* &c.

Theoph.

Sap. 16.

Malagma.

1901 *Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius filijs hominum.*

HIc consequenter ponitur ex dicto beneficio gratiarū actio. Et exponitur ut supra versf. 1888. 1895. Si aūt intelligatur, ꝙ per hoc nos inducat ad confessionem criminis, circa confessionē criminis vltra conditionēs eius alias dictas, nota ꝙ confessio debet esse lucida, nulla omissa circunstantia. Non enim sufficit peccatum simpliciter confiteri, nisi circūstantiæ omnes, quę peccatum mortaliter aggrauant, confiteantur, &c.

Confessio exprimere debet circūstātias.

1902 *Et sacrificent sacrificium laudis: & annuntient opera eius in exultatione.*

OStēdit hic qualiter Deo gratias debemus reddere, & cōfiteri. Nā, vt sæpius dictū est, duplex maximè est confessio, s. laudis, & criminis, & vtraq; dr sacrificium laudis. Nam laudare Deum, dr sacrificium, psal. 49. Immola Deo sacrificiū laudis. Cōfessio ēt, quæ cōtritionē includit, dr sacrificiū, psal. 50. Sacrificiū Deo spiritus contribulatus. Et est sacrificium laudis, quia confitens peccata sua laudat Deū, dum se ei humiliat cū spe venię, credēs ipsum peccatis veniā posse dare. Nota tn generaliter, ꝙ nullū sacrificiū Deus acceptat, quod ei corde bono non sacrificatur. Vnde Gregor. in suo pastorali. li. 4. ait. Hoc solū Deus sacrificiū accipit, qd ante eius oculos in altari cordis boni operis charitatis flāma incendit. De diuersis sacrificijs antiquæ legis, & qualiter spiritualiter illa sacrificia sacrificare dēmus, vide ver. 817. Possumus ēt notare, ꝙ multa sunt sacrificia, quæ Deo sacrificare debemus, s. Sacrificium corporalis maecrationis, & pœnitentiæ. Sacrificium tēporalis distributionis, & eleemosynæ. Sacrificium sacramentalis cōsecrationis, & eucharistię. Primum est sacrificium pnię. psal. 50. Sacrificiū Deo spiritus contributatus &c. De hoc vide ver. 849 34. Secundum est sacrificiū eleemosynæ. Nam eleemosyna, quæ ex corde datur, sacrificium dr, quod probatur: Sacrificium summe Deo acceptum est obseruatio diuinorum mādatorum. vnde Eccl. 35. Sacrificiū salutare est attendere mandatis dñi. Cū ergo eleemosyna cadat sub præcepto. Esa. 58. Frāge esurienti panē tuū: egenosque, &c. sequitur, ꝙ eleemosyna sit sacrificium. Sed nota, ꝙ istud sacrificium non acceptat Deus nisi à iusto. uide uers. 484. 592.

Sacrificium solū ex corde Deus acceptat.

Sacrificiū multiplex.

Esa. 58.

Tertium

Tertium est sacrificium eucharistiæ. de quo psal.4. Sacrificate sacrificium iustitiæ &c.Et psal.49.Sacrificium laudis honorificabit me. Respice de isto sacrificio vbi de eucharistia.

1903 *Qui descendunt mare in nauibus: facientes operationem in aquis multis.*

POnitur hic quartũ periculũ a quo Deus liberat suos.Et diuidit in quatuor partes:& primò periculum exponitur.secundo suffragiũ postulatur:ibi, *Et clamauerunt.* tertio adiutoriũ impetrat: ibi, *Et statuit.* quartò ex hoc Deus laudatur:ibi, *Confiteatur.* Quantũ ad primum ostendit pericula maris ex multis.primo ex parte nauis. secundò ex parte maris: ibi, *Ipsi viderunt.* tertio ex parte vẽti:ibi, *Dixit & stetit.* quarto ex parte fluct⁹:ibi, *Ascendunt.* quinto ex parte effectus: ibi, *Turbati sunt.* Quantũ ad istud periculum maris, Psal. vertit ad historiã Ionæ prophetæ, qui in mari, seuiente tempestate, fuit proiectus,& à ceto deuoratus, & tñ a Deo finaliter liberatus.Et primo ostendit maris periculũ ex parte nauis. Quãtum.n. sit periculũ modico ligno nauis credere uitam suam in mare, apparet cogitanti pelagus & ligni fragilitatẽ.Vnde Galfre.sup illo verbo Prou.30.Quatuor sunt mihi difficilia &c. via nauis in medio mari, ait, Nihil.n.in reb.humanis terribilius, nihil periculosius,q̃ inter flatus aeris,& fluctus maris, inter auras mutabiles,& vndas mobiles ligno fragili credere uitã suã,& uix duob.digitis a morte distare.vnde Sap.14.dr. Alius nauigare cogitans, & p feros fluctus incipiens iter facere, exiguo ligno credit animam suã.Hoc periculum expertus fuit Ionas: de quo habetur Ionæ 1. Nam cũ præcepisset dñs Ionæ ut iret in Niniuen ciuitatẽ magnã ad prædicandum, quod ipse timore motus facere recusauit, Ionas cogitauit fugere in Tharsis, & descẽdit in Ioppen,& inuenit nauẽ, quæ ibat Tharsis,& intrauit in illam ut fugeret præceptum domini. Dominus autem immisit ventum magnum in mare,& facta est tẽpestas magna in mari, & nauis periclitabatur conteri,& timuerũt nautæ,& clamauerunt unusquisq; ad Deum suũ. Et Ionas descenderat in profundũ nauis,& dormiebat.Et accessit ad eũ gubernator dicẽs.Quid tu sopore deprimeris?Surge inuoca Deum tuũ, si forte cogitet de nobis,& non pereamus Et dixerunt adinuicẽ Mittamus sortẽ, & sciamus quare hoc malũ sit nobis.Et miserũt sortem,& cecidit sors super Ionã. Et dixerunt ei. Indica nobis, quare hoc malũ sit nobis? Quod est opus tuũ? quæ terra tua? quo vadis? vel ex quo populo es tu? Et respõdit eis Ionas. Hæbræus ego sum, & dñm Deum cęli ego timeo, qui fecit mare, & aridam. Et indicauit eis, q̃ à facie dñi fugeret.Et dixerunt ei. Quid faciemus tibi, vt cesset mare a nobis? Et tunc Ionas recognoscens peccatũ suũ dixit eis, Tollite me,& proijcite in mare, Scio enim, q̃ p me uenit hęc tempestas.Tunc nautæ soliciti euadere periculũ, oĩa uasa, q̃ erant in naui proiecerunt in mare, & similiter proiecerunt ipsum Ionã. Sic ergo oẽs istas operationes, quas isti fecerũt in aquis maris positi ut euadere possẽt, q a quilibet clamauit ad Deum suũ, fortes miserunt, oĩa uasa proiecerunt,& finaliter ipsum Ionam proiecerũt in mare.Notans Ps.ex periculo nauis ait. *Qui descendunt mare in nauibus*, supple ipsi sunt facientes operationẽ in aquis multis.Per hoc vult Psal.ostendere, quã periculosum sit in mari huius mundi mẽte conuersari, quia tales operationes multas oportet facere in aquis multis, s. aduersitatũ, quia implicati mundo, semper solicitantur inter aduersa mundi,& operantur.Per mare enim mundus significatur.Et de periculis, vide versic. 653.

Ioann.2. Nauis exiguo ligno credunt homines animas suas. Ionas in mare fuit proiectus Ion.1.

1904 *Ipsi viderunt opera domini: & mirabilia eius in profundo.*

HIc ponitur periculum ex parte maris. Vbi aduertendum, quod realiter in maris profundo mirabilia uidẽtur, quando nautæ quandoq; cautè siue studiosè descendunt sub naui, uel ad aptandum uel ad colligendum anchoras. Ibi enim sunt mirabiles species animalium. Propter quod dictum est Psal. 103. Hoc mare magnum, & spaciosum: illic reptilia, quorum non est numerus.

Dicunt

Dicunt ergo aliqui quod proiecto Iona in mare, statim facta fuit maris tranquillitas, quod nautæ videntes admirati, aliquos miserunt in mare vt viderent, quid de ipso Iona factũ esset. Et tunc viderunt mirabilia opera Dñi in profundo maris: quia, s. viderunt cœtum grandem, qui Ionã sine aliqua læsione deglutiuit. Et hoc notans Psalmista, ait, *Ipsi*, s. descendẽtes, *viderunt opera Domini*, &c. Per hoc enim vult ps. ostẽdere quõ in profundo maris huius sæculi Deus mirabilia operatur. Nonne mirabile est, ꝙ vnus homo bene viuat, & malè moriatur? Nonne mirabilius, ꝙ vnus sit in profundũ maris huius mersus per vitia, & tamen ꝙ bene moriatur? Quæ tñ sæpe videmus cõtingere, vt notat Greg. lib. 29. moral. c. 9. vide versic. 1760. Nonne mirabilia in huius profundo maris operatur Deus? vt duo ex eisdẽ parentibus in eadem constellatione, eodemque tempore concepti, & nati, & tñ vnus eorum inclinatur ad virtutes, alius ad vitia? ut exemplum patet de Iacob & & Esau. Et de istis & consimilibus mirabilibus ait Psal. ꝙ ipsi, scilicet, qui descẽdunt per humilitatem considerando iudicia Dei, viderunt opera Dñi & mirabilia eius in profundo. Iob 5. Qui facit mirabilia absque numero. Et quotidie multa mirabilia Deus operatur. Vbi nota, quòd mirabile aliquid dicitur propter multa, quandoque propter nouitatem, vt in naturalibus insolita operatio, vt ꝙ de petra arida educatur aqua abundantissime, sicut Moyses fecit. Et de hoc Eccle. 36. Innoua signa, & immuta mirabilia. Quandoque propter raritatem, vt quòd homo magnæ potestatis sit humilis, quòd diues homo sit bonæ conuersationis. Propter quod dicitur Eccl. 31. Beatus diues qui inuentus est sine macula, & qui post aurum non abijt. Quis est hic, & laudabimus eum? fecit enim mirabilia in vita sua. Quandoque propter naturalem contrarietatem, vt quia naturale est, quòd ignis ardeat apposito combustibili. Quod tamen non fecit in fornace tribus pueris, quod ignis ardeat in aqua, quod tamen fecit Deus. Vnde Sap. 16 quod enim mirabile erat in aqua quę omnia extinguit, plus valebat ignis.

Mirabilia iudicia Dei.

Greg. lib. 29. mor. c. 9.

Gen. 25.

Mirabile quod dicitur multipliciter.

Eccl. 36.

Sap. 16.

E Quæ tñ mirabilia in huius profundo sæculi Deus operatur spiritualiter in nobis, quoniam mirabiliter aquam eduxit de petra, quando cor peccatoris lapideũ conuertit ad lachrymas per pœnitentiã. Diuites facit humiles, quia tyrannos, & principes mundi conuertit ad fidem. Naturalẽ vsum immutat quando sancti propter fidem seipsos ad supplicia tradunt. Et ista mirabilia videmus Deum facere sæpe.

F *Dixit, & stetit spiritus procella, & exaltati sunt fluctus eius.* 1905

Ponitur hic periculum ex parte venti, qui faciliter agitatur in mari. Hoc namque periculum realiter fuit in naui Ionæ. Nam vt dictum est versi. 1903. dum Ionas intrasset nauem, Dñs immisit ventum magnum in mare, & facta est tempestas magna in mari. Quod notans Psalm. ait. *Dixit*, s. Deus, cuius dicere est facere, quia dixit, & facta sunt. Dixit ergo, ad cuius præceptum stetit spiritus procellæ. Spiritus namque idem est, quòd ventus. Ioan. 3 Spiritus vbi vult, spirat, &c. *Stetit* G ergo *spiritus procella*, idest, surrexit vẽtus procellosus. Vbi nota quòd cello, is, idẽ est ꝙ percutere, & componitur cũ pro, & fit procello. vnde hæc procella, æ, idest, subita vis ventorum cum pluuia, quia procellat, idest, percutit. Quandoque dicitur procella eleuatio fluctuum maris ex vi ventorum. Est ergo sensus. *Dixit, & stetit spiritus procella*, idest, ad præceptum Domini surrexit ventus vehemens procellæ, idest, tanquam procella percutiens aquas maris, propter quam procellam conturbatum est mare, & per H consequens exaltati sunt fluctus eius. Per hoc autem vult Psal. ostendere, quòd Dominus quandoque mare huius mundi contra suos agitat aduersitatibus, vt & sua virtus aduersa placando, amplius cognoscatur. Sic enim fecit cęcum nasci à natiuitate, vt opera sua manifestaret in illo. Sic enim (vt habetur Marc. 4. cum esset in naui cum discipulis suis, facta est procella magna, venti fluctus mittebant in naui ut impleretur nauis. Et simile habetur Matth. 8. Et ecce motus magnus factus est in mari, ita ut nauicu-

Iona 1.

Psal. 32.

Ioan. 3.

Procella quid.

Aduersa & pericula contra suos excitat Deus ad multa.

Matt. 8.

la

Origen. la operiretur fluctib. Vbi ait Orige. Hæc tempestas non ex se orta est, sed potestati paruit imperantis, quæ educit ventos de thesauris suis. Facta est autem tempestas magna, vt magnum opus ostenderetur, quia quanto amplius fluctus nauiculæ irruebant, tanto magis discipulos timor concutiebat, vt plus desiderarent se liberari per miracula saluatoris. Et ideo

Chry. in opere im perf. sm Chrysost postquam multa & magna operatus fuerat in terra, transiuit ad mare vt ibi excellentiora opera demonstraret, quatenus terræ marisq; Dñm se omnibus demonstraret. Hoc autem et ipse B permittit, ut patientes deuotius ad orationem consurgant, quia aduersitatibus pressi deuotius ad orandū consurgunt. Quæ oĩa in naui Ionæ apparuerunt. Ibi enim cognita fuit Dei potētia, quia proiecto Iona in mare, statim facta fuit trāquillitas magna. Propter quod (vt dicit Ionæ 1.) stetit mare à feruore suo, & timuerunt viri timore magno Dñm, & immolauerunt hostias Dño, &c. Ibi etiā ad orationē surrexerunt, vnde, vt dictū est quilibet inuocabat Deum suum. Non ergo credas, quod suos Deus aduersis agitari C permittit, nisi quia illis ipsos, ad deuotionem excitat, & fidem Et nota quòd in

Fluctus multa significat. hoc quod ait. *Exaltati sunt fluctus eius*, quod fluctus habent tres cōditiones, quibus tria significant. Primò sunt instabiles, quia à ventis agitantur faciliter, & sic significāt mobilitatem conscientiæ peccatoris quæ

Iacob 1. nulla stabilitate fulcitur. Iacob 1. Qui enim hæsitat, similis est fluctui maris, qui à vento mouetur, &c. Secundò sunt eleuabiles, quia in altum eleuantur ac deprimuntur. Psal. 92. Eleuauerunt flumina fluctus suos. Tertiò sunt formidabi- D les, vnde etiam & Apostoli dum cū Christo essent in naui, uidētes fluctus maris, timuerūt valde. Et sic significat diuinam iustitiam, quæ cuilibet redditur formida-

Iob 31. bilis. Iob 31. Quasi tumētes super me fluctus, sic timui Dominum. Primi fluctus quietantur per animi constantiam. Eccl. 25. in fluctibus maris ambulaui. Secundi

Matt. 6. dissipanē per Dei potētiā. Iob 38. Ibi cōfringes tumētes fluctus suos. Tertij mitigantur per satisfactionem & pniam. Ps. 88. Motum aūt fluctuū eius tu mitigas.

A *Ascendunt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos, anima eorum in malis tabescebat.* 1906

Ponitur hic periculum ex parte fluctus maris, qui, scilicet, quando mare turbatur, de profundo maris in altum aeris spacium ascendunt, & statim de alto descendunt in abyssum. Quod fuit in naui Ionæ. Nam vt dicitur Ionæ 1. Mare orta tempestate ibat, & intumescebat super eos. Quod notans Psal. de illis fluctibus, ait. *Ascendunt vsque ad cœlos*, &c. Per cœlum enim intelligitur altum aeris spacium, ad quod aues ascendunt volando, propter quod & dicuntur aues cœli. Per abyssum vero intelligit maris profunditatem inuisibilem nobis. Vnde ex tali ascensu fluctuum & descensu illi, qui in naui erant, timebant mori. Nam vt habetur Ionæ 1. remigabant viri vt reuerterentur ad aridam, & non valebant, quia mare intumescebat super eos, & clamauerunt ad Deum, & dixerunt, quæsumus Domine, ne pereamus, &c. Et hoc notans Psal. ait. *Anima eorum in ipsis tabescebat*. Per hoc vult ostendere Psalm. quòd superbi, qui in mari huius mundi ascendunt vsque ad cœlos per superbiā: trahuntur consequenter vsque ad abyssos. idest, vsque ad infernum per diuinā iustitiam. Sic fuit & de lucifero qui dixit. In cœlum ascendam, &c. sequitur. Veruntamen ad infernum detracta est superbia tua. Et non immerito per abyssum significatur infernus, quia sicut abyssus, quos capit, retinet, sic & infernus quos semel cœpit, amplius non relaxat. Istum versum exponit Gregor. de viris contemplatiuis, qui contemplatione vsque ad cœlestia eleuantur, & inde tentati statim ad turpia cogitanda descendūt. Vnde exponens illud verbum, Iob 9. Cū inuocantem me exaudierit, non credo quòd exaudierit me, dicit, Plerumque enim mens desiderio diuini amoris accēditur, atque ad intuenda cœlestia subleuatur, ad summa iam rapitur, & perfecto desiderio compuncta ab infimis eleuatur, sed repentina tentatione percussa quæ intentione forti erecta in Deum fuerat

Luc. 8. Ascēdūt superbi ad cœlos sed descēdunt ad infernū.

Esa 14.

Abyssus signat infernum.

Contemplatiui ascendūt vsq; ad cœlos & descēdūt ad abyssos.

fuerat abortis cogitationibus transfixa curuatur, ita ut seipsam discernere nesciat, atque inter uitia, virtutesque deprehensa, ex qua parte sit valentior, non agnoscat. Nam sæpe ad hoc vsque perducitur, vt mirentur quo tam summa comprehendit, quā cogitatio illicita polluit. Et rursum quo illicitam cogitationē recipit, quam supra se valde fortior spiritus rapit. Quos alternantes cogitationū motus in animo bene per Ps. intuens ait. *Ascendūt vsque ad cœlos, & descendunt vsque ad abyssos*. Vsque ad cœlos quippe ascēdimus, cum summa penetramus, sed vsque ad abyssos descendimus, cum repente à cōtemplationis culmine per turpia tentamenta deijcimur, &c.

1907 *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius & omnis sapientia eorum deuorata est.*

Ostendit hic periculum consequēs talem maris perturbationem exteriorem in tali commotione habitum. Nam, vt docet experientia ex maris commotione cerebrum agitatur, stomachus perturbatur, & omnes vires sensitiuæ debilitantur. Vnde quædam vertigo in capite generatur, sicut ebrijs accidere solet, propter quæ impeditur intellectus ab actu suæ virtutis intellectiuæ. Quamuis in ebrio maneat habitus artis vt puta habitus scribendi, tamen, quandiu durat talis commotio cerebri, atque vertigo, actum scribendi elicere non potest. Sic & de uirtutibus moralibus, & intellectualibus, quia quamuis maneant, & sic commoto, illarum tñ uirtutum actus habere nō potest. Sic enim accidit illis qui erant in naui cum Iona. Vnde & amisso actu sapientiæ, conabantur cōtra fluctus nauigare, cum magis fluctus sequi debuissent. Et hoc est quod notans Psal. ait. *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius. omnis sapientia eorum deuorata est*, idest, omnis actus sapientiæ nō habitus in eis perditus fuit. Aliqui autem textus habent *Omnis substantia deuorata est*. Et tūc hoc intelligitur, quia omnem substantiam, idest, omnes merces, omnia uasa quæ habebant in naui proiecerunt in mare, & sic à mari omnia consumpta fuerunt.

Actus virtutis perditur qñq; manente habitu.

E Communius autē habetur. *Omnis sapientia eorum deuorata est*, quia, s. ipsi ab actu sapientiæ alienati fuerunt. Nec mirum, quoniam ut hic ait Glo. tempore prosperitatis aliqui sapientes apparent, quando loquuntur, & quando legunt, sed adueniente tempestate, omnia consilia humana deficiunt, & quid agendum sit, nō uident. Propter quod dicitur. *Omnis sapientia eorum deuorata est*. Vnde Apostolus ait. Supra modum grauati sumus, ita ut tæderet nos uiuere, & ipsi in nobismetipsis responsum mortis habuimus, F ut nō simus fidentes in nobis. Orta enim maris tempestate quantumcunq; se uertant, fluctus fremūt, tempestas sæuit, brachia deficiunt, quo prora impingatur, quo nauis impulsa dimittatur, à quibus saxis, ne pereat, refrenetur, omnino à rectoribus non uidetur. Nihil ergo restat nisi clamare ad Deum vt dirigantur. Et nota quòd hic Psal. turbatum, & commotum comparat ebrio, quia omnia mala, quæ facit ebrietas, facit & commotio iræ. Ebrietas autē multa mala facit, propter quod maximè in prælatis, & principibus G est uitanda.

Maris pericula. 2. Cor. 1.

Ebrietas multa mala facit.

1908 *Et clamauerunt ad Dominum, cum tribularentur, & de necessitatibus eorum eduxit eos.*

HÆc secunda pars istius periculi, in qua suffragium postulatur à Deo. Realiter. n. illi, qui erant in naui cū Iona videntes se in periculo mortis, pro subsidio clamauerunt ad Dñm, vnde Ionæ 1. dicitur. ꝙ orta tempestate timuerunt valde, & clamauerunt ad Dñm suum, & infra, H clamauerunt ad Dñm, atq; dixerūt, Quæsumus, Dñe, ne pereamus, Quod notans Psal. d. *Et clamauerunt ad* Dñm, &c. Exponitur ut sup. versic. 1893. 1899. Per hoc vult notare Psal. ꝙ quandoq; Deus immittit aduersa, ut ad ipsum per deuotam orationē clamare cogamur. Ista n. ratione (ut habetur Matth. 8.) dum esset in nauicula cum discipulis suis, commoto mari, ipse Iesus dormiebat, ut discipuli cogerentur ipsum excitare. Vnde Chrys. ibi assignat duas rationes, quare mare tunc commouit, & dormiebat, d.

Chrys. in opere imperf. Beneficia propria persona plus mouēt, quā in aliena.

Quia

Quia enim viderant apostoli alios Christi beneficia recepisse, non aũt similiter quis æstimat, quæ in alienis corporibus fiunt, & quæ in seipso, ideo oportuit per familiarem sensum eos potiri beneficijs Christi, & ideo voluit hãc fieri tempestatem, vt per liberationem manifestiorem accipiant beneficij sensum, sed vt daret tẽpus formidini, ipse dormiebat. Si enim eo vigilante, facta esset tempestas, vel nõ timuissent, vel nõ rogassent. Et quia ideo dormiebat, accesserunt ad eum, & suscitauerunt eum, dicentes, Domine, salua nos perimus. Et sic aduersa ad Deum per orationem nos redire cogunt. Psal. 77. Cum occideret eos, quærebãt eum, &c. & Psal. 82. Imple facies eorũ ignominia, & quærent nomen tuum, domine.

Aduersa ad orationẽ inducunt.

1909 *Et statuit procellam eius in auram, & siluerunt fluctus eius.*

PОnitur hic adiutorij impetratio, & cõsequenter ex impetrato adiutorio exultatio, ibi. *Et lætatu.* Quantum ad primũ, vt habetur Ionæ 1. facto clamore ad Deum, & proiecto Iona in mare, statim tẽpestas maris cessauit, vnde dicitur ibidem. Clamauerunt ad dominum, tulerũt Ionã, & proiecerunt in mare: & stetit mare à feruore suo. Quod nũc ostendit Psal. d. *Et statuit procellam eius in auram.* Aura enim dicitur leuis motus aeris quo aer non tempestuosè, sed dulciter mouetur, & leniter. Et sic procella, ac tempestuosi fluctus maris in auram sunt conuersi. Cõsimile dicitur Matt. 8. Quia cum discipuli essent cum, Christo in naui, & tẽpestas magna esset, Christus à discipulis inuitatus surgens imperauit ventis, & mari, & facta est tranquillitas magna. Per hoc vult Psal. ostendere, quòd Christus est æqualis patri ratione suppositi, quia quod hic dicitur de patre. quòd statuit procellam eius in auram, Christus adimpleuit, quando imperans mari, & ventis trãquillitas magna facta est in mari. Vnde Chrysostom. super Matth. hoc inducens ait. In hoc enim quòd Christi imperio omnis subito soluta est tẽpestas, sic quòd neque semita quidem turbationis aquarum remansit: quod quidem extraneum erat. Cũ enim naturaliter maris fluctuatio terminatur, vsq; ad multum tempus aquæ concutiuntur, sed hic simul oĩa soluebantur. Vnde quod de patre prædixit Psal. dixit, & stetit spiritus procellæ, & statuit procellam eius in aurã, hoc Christus opere adimpleuit, solo enim verbo mare sedauit, & refrenauit. In hoc etiã prouidebat Psal. ad tempestuosas procellas, & fluctus persecutionum, quas mare huius mundi in primitiua ecclesia cõtra Christũ, & eiº ecclesiam per tyrannos, & principes excitauit. Hæc oĩa Christus verbo suæ prędicationis per Apostolos suos placauit. Qđ notans Greg. super illo verbo Iob 9. Qui graditur super fluctus maris, ait. Quid enim maris nomine nisi in bonos sęuiẽs mũdi huius amaritudo signatur? De quo per Psalm. dicitur. Congregans quasi in vtre aquas maris. Aquas enim maris quasi in vtre cõgregat, cum miro moderamine cuncta disponens in suis clausas cordibus carnaliũ minas frenat. Super fluctus, ergo maris dominus graditur, quia cum se procellæ persecutionis erigunt, miraculorũ eius obstupefactione franguntur. Qui enim tumores humanę vesanię mitigat, quasi erectas in cumulo vndas calcat. Nam cum morem suũ gentilitas destrui nouę conuersationis prędicatione conspiceret, cum mundi huius diuites elationi suę contraire viderent facta pauperũ, cum sapientes sæculi aduersari sibi imperitorum verba pensarent, in persecutionis protinus tempestate intumuerũt. Sed qui verborum aduersitate commoti ad persecutionis procellas insiliunt, signorũ vt diximus admiratione tẽperantur. Tot ergo in istis fluctibus Dominus gressus posuit, quot superbis persecutoribus miracula ostendit. Vnde bene rursum per Psal dicitur, Mirabiles elationes maris, mirabilis in altis dominus. Quia contra electorum vitam ad persecutionis undas mundus se mirabiliter extulit, sed has supernorum cõditor subleuata virtute prędicãtiũ, mirabilius strauit. Ministros etenim suos plus ostendit posse per miracula, quàm potestates terrenæ tumuerãt per iram. Et hoc est, quòd nunc Psal. præuidens ait. *Et statuit procellam eius in aurã, & siluerunt fluctus eius,* s. mũdi maris.

Mare tranquillatur a Christo miraculosè.

Gregor. lib. 9. moral. c. 5.

Psal. 32.

Persecutiones ecclesia per tempestatem maris significatas Dominº placauit.

Psal. 92.

Et

1910 *Et lætati sunt quia siluerunt. & deduxit eos in portum voluntatis eorum.*

POnitur hic consequenter exultatio impetrati adiutorij. Naturaliter.n. quãtum malum turbat, tm̃ lætificat ablatio, vel terminatio mali. Et sic q̃ turbati, & commoti fuerunt existentes in naui, cum Iona exorta tempestate, tm̃ lætati fuerunt in eius sedatione. Vnde vt habetur Ionæ 1. Ex lætitia immolauerunt hostias dño, & vouerūt vota, & sic peruenerunt tranquillè ad portum uolũtatis eorum. Per hoc vult Psalm. ostendere, ꝙ per aduersa præsentis uitę, Dominus electos suos deducit ad portum salutis æternæ. Similiter & Ionam deduxit ad portum suæ uoluntatis, quia quando Ionas fuit proiectus in mare (ut habetur Ioan. 2.) Dominus parauit piscem grandem, qui deglutiuit Ionam. Et erat Ionas in uentre ceti tribus diebus, & trib⁹ noctibus, & euomuit Ionam in aridam. Et sic iuit ad locum, quem præceperat illi Deus, scilicet, in Niniuem ad prædicandum pęnitentiam. Nota quòd in beneficijs & donis Dei spiritualibus lætari debemus, & non in rebus temporalibus. Et quæ sit lætitia mundi, & quæ iustorum, uide uersicul 155. Item nota quòd iusti lætantur in multis, uersic. 479. Item quòd lætitiam mundi ducit ad interitum & mortem, sed lætitia in Christo ad uitam æternam. versic. 1666.

Per aduersa huius vita dominus electos ducit ad portũ salutis.

1901 *Confiteantur domino misericordia eius: & mirabilia eius filijs hominum.*

HIc ex prædictis Deus laudatur, & cõsequenter modus laudis ostenditur, ibi, *Et exaltent.* Quantum ad primum expone ut supra versi. 188. 1895. Si aũt hoc intelligatur de confessione criminis, tũc circa illam vltra cõditionis alibi positas, nota ꝙ confessio debet esse debita, scilicet, debito facta confessori, quia non omnis hẽt potestatem absoluendi sacerdos, quãuis quilibet habeat ecclesię claues ordinis, nõ iurisdictionis. Solus.n. summus pontifex hẽt claues iurisdictionis plenariæ super omnes, & in omnibus casibus. Alij autem sacerdotes hoc habent ex cõmissione super illos, quos Papa in hoc illis subditos fecit, & solũ in illis casibus, quos tales illis uoluit subijci. Et hinc est, ꝙ unus curatus hẽt claues ligandi, non quidẽ super oẽs homines ciuitatis, quia Papa non subiecit oẽs ei, sed solum illos de cura sua. Nec ẽt in illis habet potestatem in omnibus casibus, sed solũ in certis, q̃a aliquos retinet sibi Papa, aliquos episcopus, &c. Est ergo confessio debita, quando peccatum confitetur illi, qui potestatem hẽt iurisdictionis supra confitẽtem, & supra casum, de quo confitetur.

Confessio debitum confessorẽ debet habere.

1912 *Et exaltent eum in ecclesia plebis, & in cathedra seniorum laudent eum.*

OStendit hic modum, quo Deus est laudãdus, ut scilicet, laudetur uniuersaliter ab oĩbus tam subditis quã prælatis, & rectorib. Vnde per ecclesiã plebis intelligit subditorum congregationem, qm̃ ecclesia est cõis locus, in quo plebs conuenit adorandum. Psalm. 67. In ecclesijs benedicite Deo dño de fontibus Israel. Qualiter aũt ecclesia differt à synagoga, uide uersio. 1406. Sed per cathedrã seniorum intelligit præsidentes, & prælatos, qui alios habent regere. Vnde hic ait Glos. *Laudent eum in ecclesia plebis.* idest laudent eum populi minores, qui regũtur. *Et in cathedra seniorum laudent eum,* idest, laudent eũ seniores, & prælati, qui alios regunt, & docent. Qualiter autem Deus exaltetur à nobis uide uersi. 69. Nota quòd multiplex est cathedra, in qua Deus debet laudari, & una, quæ est maligna, quæ debet exterminari.

Cathedra multiplex.

1903 *Posuit flumina in desertum, & exitus aquarum in sitim.*

POnitur hic quintum periculum, ꝙ fuit sterilitatis patriæ, ex carentia pluuiæ. Et primò ponitur terræ siccitas, secundò terræ sterilitas, ibi. *Terram fructiferam*, tertiò terræ reddita fertilitas, ibi, *Posuit desertum.* Quantum ad hoc sciendum, quòd Psal. istam terræ fertilitatem applicat ad sterilitatem, quæ fuit in regno Israel tempore Heliæ prophetæ ex nimia siccitate terrę sub rege Achab:

Pluuia tempore Helia cessauit tribus annis, & sex mensibus.

A Achab: de qua habetur 3. Reg. 17. quando, s. propter peccatū Achab regis Israel. ad orationem Heliæ clausum est cœlum annis tribus, & mensibus sex, quibus nō pluit super terrã, s. filius regni, vnde propter siccitatem terra facta est sterilis, & hoc est, quod commemorans Psal. dicit: *Posuit flumina in desertum*, s. illa desiccando ab aquis fecit deserta. Sicut enim ex pluuijs augentur torrentes, & flumina, sic ex defectu pluuiarum minorantur, & aliqñ desiccantur totaliter, similiter & fontes, ex quibus oriuntur flumina. Et hoc est, quod ait, *Posuit flumina in desertum*, s. illa exsiccando. *Et exitus aquarum*, idest, fontes vnde scaturiunt aquæ in sitim, idest, in siccitatem, sicut dicimus q̃ terra sitit quando est sicca. Per hoc vult Psal. ostendere, quòd synagoga Iudæorum, quæ gratijs abundare solebat, in aduentu Christi priuaretur, & à gratia Dei maneret aliena, vnde ait. *Posuit flumina in desertum*, i. Iudæos, qui ad modum fluminum gratijs abundare solebant, vbi erant doctrinæ, vbi currebant prophetæ, posuit in desertum, quia ibi iam non est propheta, non fides Christi, non sacerdos, non sacrificium, nec templum, vt ait Glo. Et hoc idem alijs verbis exprimit, dicens, Posuit exitus aquarum in sitim, idest, Iudæos, vnde alijs manabant aquæ doctrinæ, posuit in sitim, idest, sine aqua doctrinę atque gratiæ. Nota, quod non immerito per aquam intelligit diuinam gratiam, qua Iudæi sunt expoliati propter suam incredulitatē, qm̃ ipsa gratia ad modū aquæ purificat maculam deformantē, refrigerat fomitem ardescētem, viuificat animam morientem, &c.

Iudæi gratia Dei sunt priuati.

Aqua significat gratiã.

Aqua ascēdit qñque vsq; ad talos, vsq; ad genua, vsq; ad renes.

1914 ***Terram fructiferam in salsuginem: à malitia inhabitantium in ea.***

HIc consequenter ponitur terræ sterilitas propter penuriam aquæ. Quoniam terra Israel, quæ lacte, & melle manare consueuerat, ad tantam sterilitatem peruenit tempore ipsius Achab, deficiente pluuia, quòd nec modicam herbam pro equis, & iumentis saluandis reperire poterant. Vnde vt habetur 3. Reg. 18. Achab præ penuria herbarum dixit ad Abdiam dispensatorem domus suæ. Vade ad vniuersos fontes aquarum & ad vniuersas valles, si forte inuenire possimus herbã, & saluare equos, & mulos nostros. Et ista tanta sterilitas terræ fuit propter cessationem pluuiæ, quam impetrauit Helias propter peccata ipsius Achab regis, & Iezabel reginæ. Et hoc est, quod notãs psal. ait. *Quia Deus posuit terram fructiferam in salsuginem*, i. posuit terram illam, quæ prius faciebat fructus vberes, in sterilitatem. Sal enim in terra positum facit terram sterilem, quia desiccat, & consumit humorem terræ, Et causam subdit, dicēs, *A malitia habitantium in ea*. i. ppter malitiã, & peccata Achab regis, & Iezabel reginæ. Per hoc vult Ps. ostēdere, q̃ terra, idest, natio Iudæorum quæ prius electa fructus meritorum solebat producere, & bonorum operum, propter ipsorū malitiam sterilis est effecta à bonis operibus. Vnde Gloss. *Posuit terram fructiferam in salsuginem*, idest, Iudæam, quæ prius bona opera faciebat, posuit sterilem à bonis operibus, quia sine fide impossibile est placere Deo. Salsus enim humor vbi dominatur, tollit fęcunditatem. Et hoc secundum malitiam habitantium in ea, scilicet, sacerdotum, scribarum, & pharisæorum, qui in ea dolosis mentibus dominabãtur. Ex quo habes, quòd propter peccata principis multociens punitur populus. Sic enim propter Dauid numerantis populum puniti fuerunt subditi, vnde vt habet 2. Reg. vlt. infra tres dies mortui sunt peste angelico ministerio septuaginta millia virorum. Et hic nota, quòd sicut sal facit sterilitatem terræ, sic malitia sterilitatē mentis inducit, quoniam ipsa malitia in homine malitioso est rectæ rationis peruersiua, humanæ conuersationis turbatiua, & in proprium auctorem reflexiua.

Iudæi steriles sūt effecti.

Punitur populus pro peccato Domini.

Malitia multa mala facit.

Sterilitas terrę tpe Heliæ.

Posuit desertum in stagna aquarum, & terram sine aqua in exitus aquarum. **1915**

POnitur hic terræ reddita fertilitas. Sicut enim Helias sua oratione clausit cœlum, & nõ pluit tribus annis, & sex mensibus, sic & consequenter sua oratione aperuit cœlum, & cęlum dedit plu-

3. Reg 17

pluuiam suam.& sic terra, quæ facta fuerat ex siccitate sterilis, adueniente pluuia, fructificauit, vt dicitur Iac. 5. Et circa hoc multa ostenduntur. primò sequitur terræ irrigatio, secundò terræ desertæ inhabitatio, ibi, *Et collocauit*, tertiò terræ fructificatio, ibi, *Et seminauerunt*, quartò bonorum multiplicatio, ibi, *Et benedixit eis*. Quantū ad primū ad orationem Heliæ apertū fuit cœlū, & terra dedit pluuiam. Nam vt habetur 3. Reg. 18. Postquā cœlum clausum fuerat tribus annis, & sex mensibus, Helias qui supe illo fugerat à facie Achab ex præcepto Dñi seipsum Achab præsentauit & dixit ipsi Achab. Ascende, quia sonus pluuiæ est. Helias autē ascendit in verticem montis Carmeli, & dixit ad puerū suum: Respice contra mare. Qui respiciens dixit. Nō est quicquam. Et rursum ait illi. Respice septē vicibus. In septima autē vice vidit nebulam paruulā quasi vestigiū hominis ascendentem de mari. Et tunc dixit ad Achab. Iunge currum tuum, & descende, ne occupet te pluuia. Et ecce cœli contenebrati sunt, & nubes & ventus, & facta est pluuia grandis, ita q terra, quæ prius erat sicca, aquis sufficienter cōpluta fuit. Et hoc in breuibus recitant ps. ait. *Posuit desertum in stagna aquarum*, i. terrā prius desertam aquis, & desiccatā, posuit in stagna aquarum, s. dando pluuias, in tanta abundantia, vt in statū pristinū reducerentur fontes, & flumina. Et hoc idē alijs verbis exprimit. d. *Et terram sine aqua*, i. quæ pri' erat sine aqua, posuit in exit' aquarum, sic. s. q aqua exibat de fontibus & replebat flumina vt prius. Per hoc. n. vult Psal. ostendere q per aduentū Christi gētilitas, quæ erat deserta, & sine aquis gratiæ, vel diuinæ sapientiæ exsiccata, aquis gratiarū, & scientiæ Dei fuit irrigata, & fertilis effecta. Et istum intellectū ponit hic Gl. d. Posuit desertum in stagna aquarum, i. gentes desertas aquis gratiæ irrigauit, vt velut in stagno in eis manerent aquæ gratiarū. Et repetit idem. d. *Et terram*, s. quæ prius erat sine aqua in exitus aquarū, vt. s. ab ipsis alijs emanent aquæ viuæ gratiarū. Per aquam ergo intellige gratiam vt versi. 913. Vel per aquā intellige sapientiā fidei salutarē, quæ data est

Gentes aquam gratiæ et scientiæ perceperunt.

Glossa.

E gentibus per Christi aduentū. Nec mirū, q per aquā significatur fidei sapientia salutaris, si cōsideres, q aqua habet superficialē continuationē, summā humectationem, & figuralem repræsentationem, &c.

Aqua signat sapientiam Dei.

Et collocauit illic esurientes, & constituerunt ciuitatem habitationis. 1916

CONsequenter hic ponit terræ prius desertæ inhabitatio. Verisimile est enim, q propter prædictam siccitatē & sterilitatē terræ regni Israel, multi inde ad alias partes recesserint fertiles, vt F viuere possent. Sicut etiam Israel quandoque cū omnibus suis intrauit in Ægyptum ad habitandum propter sterilitatē terræ Chanaan, vt habetur Genes. 46. Et per consequens multa loca deserta remāserunt inhabitata Sed consequenter adueniente pluuia, & terræ fœcunditate, ad proprias mansiones inhabitādas reuersi fuerunt. Et hoc notans Psal. d. *Et collocauit illic esurientes*, s. Deus, restituendo pluuiam illuc induxit vagos esurientes, & ciuitates prius desertas inhabitauerunt, G *Et constituerunt ciuitatem habitationis* Per hoc enim vult Psal ostēdere, quòd Christus incarnatus, gentes, quę prius esuriebant, quia cibo verbi Dei carebāt, ad fidem vocauit, ex quibus ciuitas ecclesiæ est constituta. Vnde Gl. *Et collocauit illic*, s. in gratia fidei, *Esurientes*, idest, gētiles, qui auidè verbum Dei reciperent: *Et constituerunt ciuitatem habitationis*, scilicet, ecclesiæ diuinis obediendo præceptis. Potest etiam hoc & melius intelligi de Apostolis, quos primò in fide Christus collocauit, vt ciuitatem ecclesiæ suis præ H dicationibus ex vtroque populo fabricarent. Ipsa namque ecclesia dicitur ciuitas, versiculo 461. 758. 775. Et hæc fundata fuit per Apostolos, versiculo 1474. 1475.

Ecclesia dicitur ciuitas.

Et seminauerunt agros, & plantauerunt vineas, & fecerunt fructum natiuitatis. 1917

HIc ponitur terræ fructificatio, quia scilicet, isti reuersi post datam pluuiam terram suā, quæ prius inculta fuerat, incœperunt colere, & vineas plantare.

tare. Et tandem terra sic culta, & plātatæ vineæ fecerunt fructum natiuitatis, i. naturalem, & bonum. Qn̄. n. terra diu quieuerit à cultura, si postea cultiuetur, meliores & vberiores fructus producit. Per hoc vult psal. ostendere q̄ gentiles, qui prius absq; rore gratiæ erant aridi, postquam compluti fuerunt, aqua salutaris sapientiæ, ipsi verbum Dei per agrū mūdi prædicando seminauerunt, & fructum multum attulerunt, alios ad fidem conuertendo, sicut fecerunt Dionysius, Augustinus, Ambrosius, Hieronymus, & Gregorius, de gentilibus ad fidē cōuersi. Ecclesia. n. qñque in scriptura dr̄ ager. Matth. 13 Simile est regnum celorū thesauro abscondito in agro, &c. qñque dr̄ vinea. Matt. 20. Simile est regnum celorū homini patrifamilias qui exijt primo mane cōducere operarios in vineam suam. Vel hoc intellige de Apostolis, qui verbum Dei per totum orbem et vsque ad mortem certantes fideliter seminauerunt, de quibus Ps. 125. Euntes ibant, & flebant mittentes semina sua. Ipsum. n. agrum totius mundi p̄ duodecim partes diuisum semine verbi Dei impleuerunt, vt puta Petrus seminauit in agro Italiæ, Ioannes Græciæ. Mattheus Aethiopiæ, Bartholomeus Indiæ, & sic de singulis, & fructum plurimū animarum fidelium attulerunt, eis dicente Christo. Ite prædicate euangelium omni creaturæ, &c. Vel sm̄ Gl. seminant agros, plantant vineas, qui corpora sua celesti institutione purificant, vt fructus bonorum operum ferant. Vnde hic nota, q̄ ager mysticus in scriptura est multiplex, scilicet, ager vniuersalis ecclesiæ meritorum productiuus, &c.

Semen uerbi Dei per gentiles & Apostolos fuit seminatū.

Matth. ult. Glossa. Ager multiplex. Ager dicitur ecclesia.

Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis, & iumenta eorum non minorauit.

Hic ponitur bonorū per benedictionem Dei multiplicatio. Quia, s. in regno Israel reddita fertilitate terræ per Dei gratiam, & benedictionem, multiplicati fuerunt multiplicati & in filiis, & in iumentis. Et per hoc vult ostendere psal. quō ecclesia per verbum prædicationis Apostolorum, qui agrum mundi fide seminauerunt, mirabiliter & subito augmentata fuit & merito, ac numero. Qd̄ totum fuit, nō principalius uirtute Apostolorum, sed uirtute benedictionis diuinæ. Sicut et in carnali generatione uirtute uerbi Dei, quo primis parentibus benedicens, dixit: Crescite, & multiplicamini, & replete terrā, hoīes mirabiliter cito fuerunt multiplicati, mediante tñ humano opere. Sic & in generatione spirituali, mediante Apostolorum prædicatione, principaliter tñ uirtute benedictionis diuinæ multiplicati sunt. Et hoc est quod ait: *Et benedixit eis, & multiplicati sunt nimis*, idest multū, sicut alibi dr̄: Nimis honorati sunt amici tui, Deus, nimis cōfortatus est, &c. Vide de nimis qñō dupliciter accipitur uers. 1607. 1645. *Et iumenta eorum non minorauit*. Et nota, q̄ iumentum qñque significat prædicatores, & prælatos, quia iuuant, & aliorum onera sustinent, & sic coadiutores Dei dicuntur. ps. 72. Vt iumentum factus sum apud te, & ego semper tecum. Et hoc est magnæ dignitatis onera Christi portare, imo potius ipsum Christū per patientiā. Vnde de isto iumento dicit Bern. sup illud uerbo ps. 48. Homo, cum in honore esset, non intellexit, cōparatus est iumētis, &c. Quid tantopere propheta plāgit in hoīe similitudinem iumentorum, præsertim qui alio loco de se loqui uidetur, & dicere. Vt iumentum factus sum apud te, &c. Scio aliquam similitudinem iumētorum, & solum commendari, s. patientiæ, & mansuetudinis. Neque. n. plangentis uox uideretur si diceret, homo, cum sub Dei honore esset, non recalcitrauit, ut iumentum factus est apud eum. Quis non illi iumento plurimum inuideret, in cuius humili tergo saluator sedere dignatus est? si cum illius tam preciosi oneris intelligētia quoq; tam singularis honoris habuisset. Vt iumentum ergo esto, non tā iumentum quidem patienter sustinens onus, sed et honorē intelligēs sapiēter, & delectabiliter cogitās tā ipsius oneris dignitatē q̄ propriā utilitatē. Nē pe gestare eū, cui seruire regnare est, non oneris est, sed honoris. &c. de istis iumentis dicitur, Interroga iumenta, & docebunt te. Quandoque uero iumentum significat simplices, & inferiores, quia iumenta

Gen. 1.

Iumentū multiplex. Iumētū dicitur p̄dicator & quilibet prælatus uirtute patientia.

Benedictio Dei multiplicat tēporaliter

iumenta dicuntur: quia superiores in tẽporalibus iuuãt, sicut à superiorib. iuuãtur in spiritualibus. Et in ipsorum comparatione prælati, & prædicatores dñr hoĩes. Ps 35. Homines, & iumenta saluabis. Qñq; iumentũ significat peccatores, q vt iumentũ in stercoribus iacent peccatorũ. Iohel 1. Cõputruerunt iumenta in stercore suo. Hic ergo cũ dr, q̃d Deus iuměta eorũ nõ minorauit: de duob. primis gñibus iumentorũ intelligit. Itě nota, q̃ bñdictio Dei valet ad multa. vers. 1444.

1919 ***Et pauci facti sunt: & vexati sunt à tribulatione malorum, & dolore.***

HIc ponitur sextum periculum: q̃d fuit interioris diuisionis, & discordiæ. Hic. n. loquitur de dissensione, & discordia orta in populo Dei, qñ Moyses misit duodecim principes, s. de qualibet tribu vnum principem ad explorandum terram promissionis: qui cũ reuersi fuissent, dixerunt populo, q̃ impossibile foret populo illam acquirere, pp q̃d populus in seditionem versus fuit cõtra Moysen, vt hr̃ Nu. 14. Circa istud seditionis periculũ, primò ponitur eius narratio: secundò ex oĩbus prædictis gratiarum actio, ibi, *Videbunt*, tertiò ad considerandum prædicta oĩum excitatur intentio, ibi, *Quis sapiens*. Circa primũ tria facit, quia ponitur primo populi turbatio: secũdo principum punitio: ibi, *Effusa est*, tertio humilium directio, ibi, *Et adiuuit pauperem*. Quantum ad primum sciendũ, q̃ istæ primæ tres partes satis patere pñt ex dictis ver. 1884. & infra: quia ibi istud periculum tractatũ est. Melius ergo exponitur de discordia in populo orta contra Moysen per Dathan, Chore, & Abiron, de qua habitum est supra ver. 1850. Sciẽdum est ergo, q̃ cum Chore, Dathan, & Abiron cum ducẽtis quinquaginta alijs viris de maioribus insurrexissent contra Moysen, nolentes, q̃ ipse populum regeret: diuino iudicio primò oẽs, qui erant cũ Chore, igne diuino interfecti fuerũt, & consequenter Dathan, & Abiron cum oĩ sua familia à terra fuerunt absorpti, vnde in summa ceciderunt de illis quatuordecim millia 950. hoĩum, vt hr̃ Nu. 16. & 17. Et sic de complicibus ipsorũ pu-

Cõtentio exploratorum.

Nu. 16.

E niti remanserunt. Ex quo oĩs multitudo turbata fuit, vnde vt dr̃, Nu. 17. Murmurauit oĩs multitudo cõtra Moysen dicẽs, Vos interfecistis populũ dñi. Et hoc est, q̃ notans Ps. ait. *Et pauci facti sunt*. s. illi q erant ex parte Chore, Dathan, & Abirõ, quia, s. tot millia mortui sunt. Ex quo alij hoc videntes vexati sunt à tribulatione, & dolore, s. malorum, quia videbãt, s. tm̃ de populo interfici. Per hoc vult Ps. ostendere, q̃ insurgentes contra ecclesiã hæretici, & schismatici à veris catholicis superati ad paucum numerũ ducerent, respectu catholicorũ, vnde Glo. *Et pauci*

F *facti sunt*, q. a oẽs diuisi ab vnitate fidei. s. hæretici, qui cum catholicis cõia habẽt sacraměta & specieẽ pietatis: pauci sunt, non tam meritis quam numero. Vel per oppositum põt intelligi, q̃ quia in ecclesia sunt boni mixti cũ malis, & mali multiplicantur, & semper bonos persequuntur; ideo ipsi boni pauci facti sunt, & vexati à tribulatione & dolore malorũ, s. p malos illata. Sic. n. p multos mali intelligunt, sed boni p paucos, Matt. 20. Multi sũt vocati, pauci verò electi, vid. ver. 895.

Pauci sunt boni & mali multi, & econtrario.

Glossa.

G ***Effusa est contentio super principes eorũ, & errare fecit eos in inuio, & non in via.*** 1920

OStenditur hic principũ cõtentio, quia, vt dictum est, principes populi, s. Chore, Dathã, & Abiron cõtra Moysen, & Aaron, quia à Deo instituti erant principes populi, contendere cœperunt, volentes dominari ipsi in populo. Vnde cum Moyses vocasset eos, ipsi contẽtiosè responderunt, dicentes, Non venimus. Nunquid parũ tibi est, q̃ nos eduxisti de terra Aegypti, quæ lacte, & melle manabat: an ẽt oculos nostros vis eruere? Non

H venimus. Et hoc est, q̃ ait. *Effusa est contentio super principes eorum*. s. eorũ aduersus Moysen, & Aaron. Et propter tales cõtentiones, & cõsimiles Deus fecit eos errare in inuio. i. in deserto, quod erat inuiũ, & non in via, quia non posuit in viã rectam eos propter ipsorum peccata, sed errare fecit eos per desertum circuneũdo p annos quadraginta, donec oẽs morerentur, qui exierãt de Aegypto ab annis viginti, & supra, vt habetur Num. 14. Et sic dũ essent in inuio & nõ in via, s. in deser-

Cõtentio Dathan & Abiron, & Chore cõtra Moysen.

Nu. 16.

Inuiũ dicitur desertũ. i. sine via.

deserto: errare fecit eos, vide vers. 1884. Per hoc vult Psal. ostēdere, ꝙ Deus iusto iudicio errare à via veritatis fecit hæreticos: quia cōtentiosè cōtra ecclesiā se erexerunt, in ecclesia quærentes hēre primatum. Sed ex hoc ipsi magis cōtempti fuerunt. Vnde hic ait Glo. *Effusa est contentio super principes eorum*, scilicet, hæreticorū, i. super hæresiarchas, & magistros hæresum: vnde reprobati sūt ab ecclesia: & magis contempti sunt: qa principes esse voluerūt. De quibus dns per prophetā ait, Ipsi regnauerūt, & nō ex me: principes extiterunt, & non cognoui, vnde *errare fecit eos* ipsos, sibi relinquēdo, sicut dicitur Ro. 1. Tradidit eos Deus in reprobū sensum, &c. Boni. n. positi sunt in via recta, ut vadant in ciuitatē cœlestē: superbi verò à Deo relicti, in inuio extra viā sunt positi. Et nota, ꝙ licet sit multiplex contentio in scriptura, quædam virtuosa, & quædam vitiosa: hic solum agitur de contentione vitiosa, quæ est conceptio iniquitatis, & malitiæ, atque discordiæ.

Hæreticorum contentio & superbia. *Glossa.* *Osee 8.* *Contentio vitiosa.*

1921 *Et audiuit pauperem de inopia: & posuit sicut oues familias.*

Ponitur hic humiliū directio. In illa n. plaga, qñ percussi fuerunt Chore, Dathan, & Abiron: solum superbi, & præsumptores ceciderunt, humiles verò non contradicentes directi fuerunt, & terram promissionis intrauerūt. Et hoc est ꝙ ait Psal. *Et audiuit pauperem de inopia*: quia, s. illos humiles, qui intrauerunt terram promissionis, ditauit bonis gentium, qui terram promissionis habitabant: quas in breui exterminauerūt, & ipsorum bona possederunt, quos nō solū multiplicauit diuitijs temporalibus, sed filijs ipsos mirabiliter multiplicando. Et hoc est, ꝙ ait, *Et posuit sicut oues familias*. Ouis. n. est animal, quod multum fœcunditate multiplicatur. Per hoc vult Psalm. ostendere, ꝙ dissipatis hæreticis, Deus suos fideles adiuuat, & multiplicat: Et quanto fideles plus impugnantur, tāto amplius crescit. Et sic dū cōtra fideles crescit cōtentio impugnātium: dilatatur ecclesia, vide ver. 221 448. Ponit aūt Deus sicut oues familias, quilibet enim electus est de familia Dei. Istos aūt per distinctos gradus collocat in patria: quia diuersæ, & multæ mãsiones sunt in domo patris mei. Sed quia nullum ad suam familiam admittit, nisi sit innocens: ideo dī, ꝙ ponit sicut oues familias. Et nota ꝙ Deus maximè paupe res adiuuat: quia isti à mundo premūtur. Si enim homo iustus dici non pōt, si pauperes iniustè oppressos nō adiuuat, quos adiuuare potest: quomodo Deus iustus diceretur, si pauperes oppressos non adiuuaret? Propter quod de ipso dī. Factꝰ est dominus refugium pauperi: adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Nu. 16. *Ecclesia persecutionibus crescit.* *Ioan. 14.* *Adiuuat Deꝰ pauperes & patientes.* *Psal 9.*

1922 *Videbunt recti, & lætabuntur; & omnis iniquitas oppilabit os suum.*

Hic ex prædictis concludit lætitiam iustorum, & gratiarum actionem. Iusti enim gaudent de oī opere Dei tam iustitiæ, ꝙ misericordiæ, vnde etiam beati videntes supplicia damnatorum quæ sunt opus diuinæ iustitiæ, lætantur. Psal. 57. Lætabitur iustus, cū viderit vindictā. Lætantur de præmiatione bonorū: quod est opus misericordiæ. Psalm. 5. Lætentur omnes qui sperant in te: quoniam tu benedices iusto. Et de istis duobus dicitur simul. Psal 66. Lætentur & exultent gentes: quoniam iudicas populos in æquitate. Et hoc quo ad opera iustitiæ. Et gētes in terra dirigis: quo ad opera misericordiæ. Cum ista duo genera operū Dei sint tractata superius, s. quòd malos per iustitiam punit, ibi: effusa est cōtētio sup prīncipes, &c. & quòd bonos adiuuat per misericordiam, ibi: & audiuit pauperem de inopia, sequitur quòd iusti ista videntes opera, lætantur in patria. Quod notans Psal. ait, *Videbunt, & lætabuntur*. Sed econtra mali, & peccatores de oī opere Dei dolebunt, & tristabuntur: quia dolebunt de supplicijs, quæ per iustitiam patiuntur; dolebunt de præmijs iustorum, quæ se perdidisse vident. Et hinc est, quòd ad augendam lætitiam iustorum beati semper supplicia damnatorum videbunt, ad mitigandam verò pœnam damnatorum, non sp damnati videbunt beatos: quia non post iudicium, vt ostendit magister lib. 4. dist. 50. vnde de malis subditur, *Omnis iniquitas oppilabit os suum*. Iniqui enim æterno supplicio pressi videndo iustorum

Lætātur iusti in omnibus operibus Dei, mali tristantur.

rum præmia, loqui non possunt qui hic positi iustos ore aperto lacerabât, Et hoc est quod dr Iob 5. Erit egeno spes: iniquitas autem côtrahet os suum. Quod exponens Greg. ait, Sic enim Deus mentes humilium in se solidat, vt eas ad perpetrandam nequitiam nec blandimenta suasionum pertrahant, nec dolores suppliciorũ sternât: Spes quippe in æternitate animũ dirigit: & idcirco nulla mala, quæ exterius tolerat, sentit. Ad cuius spei fructum cũ pauper peruenit: omnis elatus obmutescit. Propter quod subditur, *Iniquitas autem contrahet os suum*. Nunc.n. malus bonis detrogat: & recta, quæ agere negligit hæc in alijs obtrectando lacerare non cessat. Sed tũc iniquitas os suum contrahit: cũ iustis quâta suppetat gloria retributionis; agnoscit. Tunc.n. ei loqui contra bonos non vacat: quia malorum suorum digna retributione linguam tormêta ligant. Vnde benè Anna prophetante dr. Pedes sanctorum suorum seruabit, & impij in tenebris conticescent. Quod similiter nunc ait Psal. dicens, *Et omnis iniquitas oppilabit os suum*, quia nihil est, qđ tantam audaciam præstet loquendi, sicut innocentia, & nihil quod tâtum intumescere faciat, sicut culpa perpetrata.

Grego. 6. mor. ca. 16.

Os malorũ ne loquatur claudit inigtas.

1. Reg. 2.

1923 *Quis sapiens, & custodiet hæc, & intelliget misericordias domini?*

HIc ad opera misericordiæ Dei, quibus ab omnibus periculis oppressos liberat, mente consideranda omnes excitantur. Vbi aduertendum, φ hic ly, *quis*, non stat interrogatiuè, sed magis indicatiuè. Et est sensus. Ille qui est sapiês custodiet hæc, scilicet, prædicta opera misericordiæ Dei conseruabit in corde suo illa sæpè meditando; Sicut de gloriosa virgine dr, Maria aũt conseruabat oĩa verba hæc conferês in corde suo: Et quis est fructus istius custodiæ, subdit: quia ille, quia ista custodiet, intelliget misericordias domini, i. non attribuet sibi aliquod bonum, quod habeat, non φ de errore sit ductus ad viã veritatis: non φ pericula euaserit, sed oĩa hæc cognoscet misericordias dñi in illo stetisse, & omni ab ipso speranti, fideliter subuenire. Quilibet êt iustus opera Dei mête considerãdo intelliget misericordias Dei multas esse in ipso. Quod notas Bernar. super illo verbo: Misericordias domini in æternum câtabo, dicit. Septem in me misericordias Dei intelligo. Prima est conseruatio gratiæ, quæ a multis peccatis, &c. vide vers. 1500. Ergo intelligite hæc, qui obliuiscimini Deum, ne quando rapiat, & non sit, qui eripiat.

Luc. 2.

Misericordia Dei mul tiplex nobis.

Psal. 8

PSAL. CVII.

1924 *PAratum cor meum, Deus, paratum cor meum: cantabo, et psallã in gloria mea.*

HIc Psalmus hunc habet titulum. *Canticum Psal. ipsi Dauid*. Vbi notandum, φ iste Psal. est compositus ex duobus Psal. præcedentibus. s. ex Psal. 56. & 59. Nã prima pars istius Psal. vsque ad illũ locũ. *Et super omnem terram gloria tua*, habetur formaliter in vltima parte Psalm. 56. Totum verò φ in isto Psalm. sequitur, hr in Psal. 59. f. *vt liberentur dilecti tui*, & infra. Ita φ ex duabus partibus illorũ Psal. Dauid illas partes recapitulando, istum Psal. composuit: volês ostêdere, φ illi duo Psal. ad vnum concurrant intellectũ: non quidem sm superficiem historiæ, in qua fundantur, sed sm sensum propheticum. Verba ergo de duobus prædictis Psal. hic in vnum Psal. coniuncta, ducũtur ad aliũ intellectum in hoc Psal. quam ibi contineant sm superficiem historiæ. In illis.n. duobus primis Psalm. agitur in primo de fuga Dauid à facie Saulis. In secundo aũt agitur de fortitudine & victoria Dauid. Conformiter ad illa duo hic agitur de Christo sm duas Christi naturas: quia hic agitur de Christi humilitate secundũ hominem: quæ significatur per fugã Dauid, agitur secundò de Christi altitudine secundum diuinitatem: quæ per fortitudinem, & victoriam Dauid significatur. Quod declarat huius Psal. titulus dicês, Canticum Psal. ipsi Dauid. Et est sensus tituli: Iste Psal. dicitur canticũ; quia agit de mentis iocũditate. Dicitur êt Ps. quia mouet ad bonam operationê. Canticũ.n. ad diuinas res pertinet, Ps. verò ad actuales operationes. Attribuit ipsi Dauid. i. Christo. i. cuius psona Dauid hic loquitur.

Inten-

Intentionẽ mouent ut Christum uerum Deum credamus & hoiem,& litera patet ex dictis duob.præteritis Psal.ex quibus huius Ps.litera accipitur. Ideo hic solum sensum tractabo ꝓpheticũ. Iste ergo Ps. diuidit in partes duas,q a primò Christ⁹ gratias agit patri suo,q a à mortuis resurrexit gloriosè.scdò oñdit fructum,q secutus est ex sua resurrectione, ibi, *ut liberentur dilecti tui*. Quantum ad gratiarum actionẽ Christ⁹ tria oñdit, primò gratiarum actionis modũ, scdò gratiarũ actionis effectum, ibi, *Exurge*. tertiò ostendit cām, ibi, *Quia magna*. Quãtum ad primũ gratias agit Christus patri, q a in passione sibi dedit pfectã patientiã, ut esset pleno corde paratus ꝓ nobis mortẽ subire. Et hoc est ꝙ ait. *Paratum cor meũ Deus, paratum cor meum*. Qđ bis dicit.q a gratiarũ actio fit duob. modis,&c. vide vers. 223. Quæ duo alijs uerbis distinguit, d. *Cantabo & Psalmum dicã*,&c. vt ibi. Vbi notãdũ,ꝙ ex istis verbis nos docet Christus cor nostrum in oĩbus Deo subiugare in aduersis, & pſperis, ut in aduersis sit paratũ ꝓ patientiã, in pſperis aũt ꝓ humilitatẽ. Ad tãtã.n.elationẽ venit cor nostrũ ex fomite primi peccati, ꝙ plus appetit apparere q̃ realiter existere, plus falsã apparentiã q̃ uerã existentiã, plus vana q̃ solida. Propter qđ dr. Non est in ore eorũ ueritas, cor eorũ uanum est,&c.

Gratiarũ actio fit dupliciter.

Cor nostrũ unũ debet Deo humiliari.

1925 *Exurge psalterium, & cithara, exurgam diluculo.*

Hic ponit Christus effectũ gratiarũ actionis. Et ponit duplicem effectũ.s.suæ gloriosæ resurrectionis,& gentium ad fidẽ couersionis, ibi. *Confitebor*. Quãtum ad primũ nota ꝙ ista uerba prima pñt esse patris ad filiũ, uel ipsius Christi ad corpus ꝓpriũ, prout sunt uerba patris ad filiũ. d. *Exurge, psalterium & cithara*. Vbi notãdum ꝙ Christus ꝑ Psalteriũ & citharã intelligitur, dr.n. psalteriũ, ut hic ait gl. ꝓ motum probitatẽ. Psalteriũ decẽ chordas continens manu pulsatur, & significat consummationẽ legis q̃ in decẽ pceptis consistit, q̃ Christus perfectè adimpleuit,& pfecit Matth.5. Non ueni legẽ soluere, sed adimplere. Dr aũt cithara, vide ver. 481. Sub istis ergo duob. noĩbus pater loquitur filio. d. *Exurge psalterium*,&c. Ex quo apparet effectus gratiarum actionis, q fuit Christi resurrectio. Pñt ẽt esse uerba Christi ad corpus suũ diuinitati vnitum, ꝙ eis rõnibus psalterium,& cithara dr. Et sic est sensus. *Exurge*.i.exurges. Ad q̃ uerba Christus rñdet. d. *Exurgam diluculo*. Qđ ideo dicit, quia Christi resurrectio primo diluculo fuit facta. Diluculũ.n. dr prima pars diei, & vltima noctis.s.qñ iã lux aliqualiter incipit apparere, uide vers. 943. Et illa hora Christus resurrexit. In Ps. aũt 56. præmittitur ante, Exurge gloria mea, q. hic non pmittitur, sed nõ uariat sensum, q a Christi caro, gloria Christi dr. vide uers. 924.

Christ⁹ dr psalteriũ & cithara.

1926 *Confitebor tibi in populis, domine, & psallam tibi in nationibus.*

Ponitur hic scđs effectus, s. ex Christi resurrectione gentium ad fidẽ couersio. Expone sicut vers. 925. Et nota, Christus patri confitetur, & ꝑ ipsum, dũ patri gratias agit, & ꝑ alios q per fidem in Deum credũt. De prima cõfessione, q̃ est filialis sapiẽtiæ, dixit Christus. Cõfiteor tibi dñe, pater cęli, & terrę, q a abscondisti hæc à sapientibus,& reuelasti ea paruulis. Ita pater, qm sic placitum est ante te. Ista.n. confessio Christi ad patrẽ quid aliud q̃ nostra eruditio? ne.s.iudicio rum occultorum Dei aliã quæramus, nisi ipsam Dei voluntatẽ. Qđ ostendens Greg. 25. mor. c. 18. exponens illud Iob 34. Ipso concedente pacem, quis est qui condemnet? &c. Nemo discutiat, cur stante populo Iudaico in fide, dudum in infidelitate gentilitas iacuit. Et cur ad fidẽ gẽtilitate surgente, Iudaicũ populũ infidelitatis culpa prostrauit. Nemo discutiat cur alius trahatur ex dono, alius repellatur ex merito. Si.n. miraris gentilitatem assumptã ipso concedente pacẽ, quis est q condemnet? Si Iudæã obstupescis perditã, ex quo abscõderit vultũ suum, quis est, qui contẽpletur eum? Itaq; consiliũ summæ & occultę uirtutis satisfactio sit apertæ rationis. Vnde in Euangelio cũ dominus de huius rei causa loqueretur, ait. Confitebor tibi, domine pater cęli & ter-

Confessio Christi ad patrẽ est nostra eruditio.

Iudiciorum Dei aliã non q̃ramus causã nisi diuinã uoluntatem.

& terrę, quia abscondisti hæc, &c. Atq; mox tanquam rationem quandam absconsionis, ac reuelationis adiungens ait, quia sic placitum fuit ante te. Quibus nimirum verbis exempla humilitatis accipimus, ne temere discutere superna consilia de aliorum vocatione, aliorumq; repulsione præsumamus. In cunctis ergo, qui exterius disponunt, aperta est ratio occultæ iudicium voluntatis. Et ideo quia Christus in tali confessione nostram reprimit superbiam, & paternæ voluntatis prædicat potentiam, ipsius confessionem mente considerare debemus, vt dicit Apost. ad Heb. 3. dicens, Considerate Apostolum, & Pontificem confessionis nostræ Iesum qui fidelis est ei qui fecit illum.

1927 *Quia magna est super cœlos misericordia tua, & vsque ad nubes veritas tua.*

HIc ponitur causa tantæ actionis gratiarum. Vbi sciendum, quod merito passionis Christi ipse fuit exaltatus super omnem creaturam angelicam, vel humanam, cœlestem, vel terrestrem, vt ostendit Apostolus ad Philip. 2. Propter quod Deus dedit illi nomen, quod est super omne nomen, vt in nomine Iesu omne genu flectatur, &c. Quod hic notans Christus ait patri, *Quia magna est super cœlos misericordia tua*, &c. Vbi nota quod nomine misericordiæ Dei ipse Christus homo intelligitur, vel ipsa Christi humanitas à verbo assumpta. De qua dicitur Psal. 47. Suscepimus, Deus, misericordiam tuam in medio templi tui, &c. Expone vt vers. 926. Solum autem in hoc distat ista litera ab illa, quia ibi dicitur, Quoniam magnificata est vsq; ad cęlos misericordia tua. Hic autem dicitur, quia magna super cęlos misericordia tua. Eadem. n. est sententia, quia magnificatus idem est quod magnus factus. Et sic magnus in creatura idem est, quod factus magnus, quia nulla creatura est magna nisi ab alia facta, & magnificata. Item ibi dicitur vsq; ad cęlos, hic autem dicitur super cœlos. Illud. n. non obuiat isti, sed istud magis est illius declaratiuum. Sequitur, *Et vsque ad nubes veritas tua*. Exponitur vt ibi, Notandum autem quod cum de humanitate Christi dicitur, *Quia magna est super cœlos misericordia tua*, hic potest accipi cœlum materialiter: Christus autem super omnes cœlos ascendit corporaliter ad Eph. 4. Vel potest

Christus dicitur misericordia Dei.

Magnus idem est in creaturis, quod magnificatus.

E accipi cœli magis mysticè. Vbi notandum, quod cęlum in scriptura sacra stat pro cognitione diuina, & hoc ratione suæ luminositatis. Et secundum, quod est triplex visio vel cognitio Dei, sic dicitur esse triplex cęlum. Et hoc est quòd Paulus fuit raptus vsq; ad tertium cęlum in illo triduo, quando. s. circumfulsit eum lux de cęlo, & fuit tribus diebus cæcus corpore, non manducans neque bibens, vt habetur Act. 9. De quo tertio cęlo ipse ait. Scio hominem in Christo raptum vsque ad tertium cęlum, &c. Ad propositum verò ex hoc quod Christus

F dicit humanitatem suam magnam super cęlos, vult ostendere quod humanitas sua omnia illa genera transcendit, clarius videns diuinitatem, & perfectius aliqua alia creatura. Sed nunquid sic super omnes cęlos isto modo fuit exaltata humanitas Christi per meritum suę passionis? Rñdeo, quod anima Christi à principio suę creationis habuit omne meritum & præmium in se, quod postea habuit. Vnde nunquam profecit in merito, non in gratia, non in scientia, nó in pręmio. Vnde omnia quæ meruit in passione, iam illa omnia me-

G ruit in primo instanti suæ conceptionis, sed idem pluribus actibus meruit. Hæc satis deducit Magist. lib. 3. dist. 18.

Cęlum triplex dicitur triplex cognitio.

2. Cor. 12.

Christus non profecit in merito.

Exaltare super cęlos Deus & super omnem terram gloria tua, vt liberentur dilecti tui. 1928

POnitur hic fructus qui ex resurrectione secutus est. Quamuis propriè versus hic non incipiat, sed in Hebræo incipit ibi, vt liberentur dilecti tui, vsq; enim ad illum locum exclusiuè totum sumptum est de Ps. 56. sed ab illo loco, ut li-

H berentur, & infra sumptum est 59. Sed quia secundum psalterium nostrum totum in vno versiculo continetur, ideo totum insimul legam, hic incipiens secundam partem istius Psal. Sic ergo ista sequens pars diuiditur in tres, quia ponitur primò electorum consolatio, secundò diuinæ virtutis recognitio: ibi, *Quis deducet*, tertiò reproborum finalis damnatio: ibi. *In Deo*. Prima pars diuiditur in partes quinq; quia ponitur primò ecclesiæ generalis deprecatio, secundò gentium ad fidem conuersio, ibi. *Deus locutus est*, tertiò gentium conuersarum.

rum applicatio ibi, *Meus est* quartò tribulationũ consolatio ibi. *Iuda rex meus.* quinto euangelij Christi per orbẽ prædicatio, ibi, *In Idumaam*. Quantũ ergo ad primũ sciendũ, ꝙ ista verba põt esse uerba ps. ad Christum, uel uerba Christi ad patrẽ. Si aũt sint verba Ps. tunc Psal. uisis iniurijs Christo in passione illatis, uisa Christi triumphali resurrectione, desiderans ꝙ Christus super oẽm creaturã cognoscaꝭ gloriosus, & uerus Deus, optat prædicendo & prædicit optando, ꝙ nomen diuinitatis sibi dabitur vt super omnem creaturã uerus Deus nuncupetur. Quamuis n. in sua cõceptione verus esset Deus, tñ q a mortalis & passibilis, nõ apparebat hoĩbus, & demonibus clarè ip sum esse Deum, vt postea apparuit ꝑ resurrectionẽ eius, & ascensionem. Dr ergo per resurrectionẽ & ascensionẽ, exaltatus super oẽm terram & creaturam, ut Deus fieret, qđ tñ erat ante, sed dr Deus factus p resurrectionem & ascensionem, eo loquẽdi modo quo res dr fieri qñ innotescit. Illud ergo qđ ante resurrectionẽ erat, nõ tñ euidẽs erat, post resurrectionẽ fuit in euidẽti positũ, vt euidẽter scirẽt hoĩes & demones ipsum esse uerũ Deum, qđ eis ante ineuidens erat. Hæc oĩa hñr à magistro lib. 3. d. 18. Quæ oĩa prævidens psal. ait Christo, *Exaltare super celos Deus*. i. super angelos ut Deus cognoscaris. Noĩe. n. celorũ ipsi beati angeli intelliguntur, vnde in oratione dñica celum angelicam naturã dicimus cũ oramus, fiat uoluntas tua sicut in cęlo & in terra. Qđ exponens Grego. dicit. Per cęlos. n. ij, q in cęlestibus sunt conditi angelici spũs designanꝭ, vnde & orando uoce dñica instruimur: Fiat voluntas tua sicut in cęlo & in terra; ut nimirũ uolũtas Dei sicut à superiori. i. ab angelica natura agitur, ita & in oĩbus ab humana infirmitate seruetur. Cũ ergo Ps. Christo d. *Exaltare super coelos Deus*, hoc ꝓdicit, ꝙ Christus p resurrectionẽ & ascensionẽ cognoscatur uerus Deus, & p consequens sup oẽs angelos, exaltaꝭ. n. Deus, nõ in se, sed in nobis, qñ ipsum exaltatum cognoscimus, quod prius nesciebamus. Et istũ sensum aperiens consequenter ait, *Et super omnem terram gloria tua*. i. sic exaltare ut

Christ⁹ qualiter in resurrectione dicitur exaltatus.

Christo in resurrectione datũ est vt sit Deus & qualiter.

Angeli dicuntur calum.

Greg 27. mo. c. 25.
Matt. 6.

A gloria tua in qua uerus Deus es, in oĩ terra cognoscatur & dilatetur. Qđ sic factũ fuit qñ Apostoli post eius resurrectionẽ & ascensionẽ Christũ esse uerũ Deũ p oẽm terrã prædicauerunt, & euidentib. miraculis ostenderunt, qñ ut hr Ps. 18. In oẽm terrã exiuit sonus eorũ, &c. Si autem ista sint uerba Christi ad patrẽ, tũc est sensus ut Christus patri dicat. O tu Deus pater *exaltare super coelos*. i. fac in me per qđ cognoscatis super oẽs cęlos. i. angelos exaltatus. i. fac me resurgere & ascendere ad dexterã tuã. Et tũc apparebit hoĩbus qđ gloria tua excedit gloriã

B angelorũ: q a. s. tunc Apostoli mei p oẽm terrã gloriam tuã prædicabunt. Et hoc est qđ subdit: *Et super omnem terrã gloria tua* s. p Apostolos erit manifestata. Sequtur, *Vt liberentur dilecti tui*. Et hic est principiũ uersus sequentis in Hebræo, & & apud nos in Ps. 50. vnde totũ qđ in isto ps. sequitur, fuit sumptũ ita ꝙ ista pars continuatur cũ sequenti uers. Sciendum ergo qđ Christi passio in se fuit sufficiẽs pretiũ pro redẽptione oĩum, imò infinitorũ mundorum si essent, tñ quo ad efficaciã solum dilectis applicaꝭ & prædesti-

C natis à Deo, q fidẽ formatã cum operib. habent. maior aũt pars electorum erat in gentilibus, ex quibus ecclesia Christi fabricanda erat, oportebat gẽtiles, ut per Christi passionẽ liberarentur, & ipsos in Christũ credere. Sed quõ crederẽt nisi audirent? Qũo autem audirent sine prædicante? Qũo autẽ prædicabunt, nisi mittantur? vt deducit Apost. Ro. 10. Sed quis habebat eos mittere per orbẽ, nisi Chri-

D stus post suã resurrectionem, ascensionẽ & Spiritussancti missionẽ? Et ideo ut Spiritussanctus per Christũ mittatur, orat Ps. ut Christus resurgat, & in cęlum ascẽdat, quia nisi ascenderet, Spiritussanctus non mitteretur, ipso dicente. Nisi ego uadam, paracletus non ueniet ad uos. Orat ergo Ps. ut Christus ascendat, d. *Exaltare super coelos Deus*, ad hoc, s. ut Spiritussanctus mittatur, quo Apostoli edocti ad prædicandum per oẽm terrã mittantur, ad hoc ut fide Christi per orbem ꝓdicata prædestinati Christi fidem accipiãt. Qđ totum hoc ad hoc tendit, ut, s. per passionem tuam liberentur dilecti tui. Quod

Vt ꝓdestinati saluarentur oportuit Christũ ascendere, & spiritũsanctũ mittere.

Io. 14.

declarat versus sequens cuius hoc quod dictum est, est principium.

1929 *Saluum fac dextera tua, & exaudi me: Deus locutus est in sancto suo.*

SIc ergo continuatur iste versus, vt, s. liberentur dilecti tui, saluũ fac dextera tua, &c. Vbi notandum q̃ in scriptura p dexteram Dei aliqñ significatur Dei gratia bonorũ præmiatiua, sicut p sinistram diuina iustitia malorũ punitiua. Et hoc significatur ex hoc q̃ in iudicio statuet beatos à dextris, s. ad partẽ misericordiæ p ipsum p̃miãdos, malos aũt à sinistris, s. ad partẽ iustitię p ipsum puniendos. Vnde Christus p suis fidelibus orans ad patrẽ ait. *Saluum fac*, s. populũ mihi creditum. Non qdem peto vt saluetur meritis suis, sed dextera tua, i. misericordia & gratia tua. *Et exaudi me*. s. p eis orantẽ. Orabat. n. Christus p suis tpe suæ passionis, d. patri. Non pro mundo rogo, sed p eis quos tradidisti mihi. Nõ rogo vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos à malo. Et nõ pro eis rogo tm̃, sed pro eis, & q p verbũ eorũ credituri sunt in me. Et ista orõne se postulat exaudiri. Sed fortè dices. Quõ ista sunt possibilia quę postulat Christus, vt non tollanť de mundo, & tñ seruenť à malo, cũ in mundo nullus sine multis pęnis & miserijs viuere possit? Rñdeo q̃ duplex est malũ, s. culpæ & pœnæ. 15. q. 1. Illa cauẽda sunt. Orat ergo Christus vt sui seruenť à malo, non qdem pęnæ, sed culpæ, vt, s. mala pęnæ q̃ patienť illos corrigant, non p impatientiam ad peccatum inducant. Quõ aũt oĩs oratio Christi fuit exaudita, vide vers. 190. 292. 406. 1105. 1703. Et q̃ Christus se exaudiẽdum a Deo reputet, certũ ostendit, cũ subdit. *Deus loquutus est in sancto suo*. Vbi nota q̃ p ly, *sanctum*, qñ ponitur absolutè Christus intelligiť, q per excellentiam dr̃ sanctus cæteros sanctificans. Vnde ipsum sanctum absolutè vocauit Angelus Mariæ, d. Quod. n. ex te nascetur, sanctũ &c. Vnde & Leu. 60. ait. Ego sanctus sum q sanctifico vos. Sed q d locutus est Deus pater in isto sancto, nisi q̃ p ipsum redimeret genus humanũ? Sic. n. p angelũ dixit Mariæ. Vocabis nomen eius Iesum, ipse. n. saluũ faciet populũ, &c. Vnde hic

Mat. 25.

Oratio Christi p suis ut seruarentur a malo.

Ioã. 17.

Sanctus absolutè dr̃ Christus.

Luc. 1.

Luc. 1.

E ait gl. *Deus locutus est in sancto suo*, i. in me Christo. Non ait Deus locutus est p sanctum suum, sed *in sancto suo*, ne per eũ putaretur loqui sicut per prophetas & apostolos, quia Deus est in Christo per gratiam vnionis, in alijs aũt per gratiã adoptionis. *Locutus est* ergo, *in sancto suo*, q̃ per ipsum dilecti liberarentur. Cum ergo diuina promissio irrita esse non posśit, certificatus erat Christus de salute dilectorum, & q̃ prædestinati ad fidem vocarentur. Et hoc est quod subditur.

F *Exultabo, & diuidam Sichimam, & cõuallem tabernaculorum dimetiar.* 1930

HIc ponitur ex Christi oratione gẽtium electarum ad Christi fidẽ cõuersio. Iste versus plenè expositus est ver. 963 Dic vt ibi. Ista. n. sunt uerba Christi, qui exultat in conuersione peccatorum.

Meus est Galaad & meus est Manasses: & Ephraim susceptio capitis mei. 1931

G POnitur hic gentium conuersarũ applicatio. Vbi aduertendum q̃ Deus fideles suos cõuersos ad fidem ad diuersa applicat officia, &c. Dic vt ver. 964. q a ille est in oĩbus idem cũ isto, nisi q̃ ibi dr̃, Ephraim fortitudo capitis mei. Et hic dr̃, *Ephraim susceptio capitis mei*. Prima litera ibi exposita est, sed ista hic dẽt exponi. Nã per Ephraim q̃ interpretatur crescens, siue augmentũ, significantur prædicatores, per quos fideles multiplicantur, & crescunt, ut ibi dictũ fuit. Hic aũt vult aliam assignare causam multiplicationis fideliũ, q̃ fuit susceptio capitis Christi, s. qñ caput Christi suscepit spineam coronam. Illa enim susceptio coronæ præfi-

H gurabat gentibus Christum per passionem gloria & honore coronandum, ut ẽt regnaret in gentibus. Et sic illa corona nõ solum figura fuit augmentationis fideliũ, quæ per Ephraim significatur, sed etiam causa fuit. Et hoc est quod ait, *Susceptio capitis mei*, s. corona est Ephraim, idest, augmẽtatio fidelium. Et istum sensum hic ponit gloss. dicens. *Ephraim*, id est, augmentum vel fructificatio, *est susceptio capitis mei*, quia dum spineam coronam

ronam caput meum suscepit, vltra omnes fructificauit. Totum enim mundum hæc susceptio lucrata est, quia, scilicet, me totius orbis regem fecit, id est, meum regnum mundi esse manifestauit.

1932 *Iuda rex meus: Moab lebes spei meæ.*

Ponitur hic consolatio tribulationū. Vbi notādū q iusti ad Deū conuersi plus consolantur aduersis q̄ prosperis, & plus prospera timent quam aduersa, &c. expone vt supra versic. 964. quia in nullo hic & ibi variatur litera, nisi quia ibi dicitur, Moab olla spei meæ: hic autem, *lebes spei meæ*. Sed non est diuersitas, quia pro eodem accipitur lebes & olla.

1933 *In Idumeam extendā calceamentum meū: mihi alienigenæ amici facti sunt.*

Ponitur hic Euangelij per orbē prædicatio. Hic versus est idem cū versi. 966. Ideo exponetur sicut ibi. Solum in hoc differunt, quia ibi dicitur, Mihi alienigenæ subditi sunt, hic aūt dr, *Mihi alienigenæ amici facti sunt*. Tamen idem vtrobique designatur, quia omnis voluntarie subditus Christo per fidem formatā amicus est Christi. Quib. Christus loquit. d. Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis. Et hic notādū, q ad hoc q quis sit verus Christi amicus, ac etiam cuiuslibet alterius multas conditiones debet habere. f. Intētionis puritatē, dilectionis æqualitatē, volitionis cōformitatē, patiētiæ stabilitatē, cōuersationis iucunditatē, & castigationis syuceritatem.

Ioan. 14.

Amicus ver' mul ta debet habere.

1934 *Quis deducet me in ciuitatem munitam? quis deducet me vsq; in Idumeam?*

Ponitur hic diuinæ virtutis recognitio. Iste versus in nullo discrepat à versic. 967. Ideo per omnia exponatur vt ibi. Vel fm glo. hic per ciuitatem munitam, i. benè clausam, & firmam, infernus intelligitur, quam nullus poterat penetrare, nec aperire. Christus ergo de hoc interrogat vt respondendo ostendat, q ad infernum aperiendum post mortem, & Idumæam, id est, ad gentes conuertendū, nullus eum deducere potest, nisi solus Deus, & nō alius purus homo. Vnde ad hoc respondet, d. statim. *Nonne tu Deus*. Sic ergo iste versus de duplici ciuitate intelligitur, scilicet, de cælesti, & infernali.

Ciuitas gloria, ci uitas inferni.

1935 *Nonne tu, Deus, qui repulisti nos, & non exibis, Deus in virtutibus nostris.*

Respōdetur hic prædictæ interrogationi. Ista rñsio pôt esse Christi loquentis in persona suorū mēbrorū, quæ à Deo repulsa vūr cum pœnis & aduersitatibus exponatur in vita præsenti. Istum versum expone, vt vers. 968. quia idē sūt.

1936 *Da nobis auxilium de tribulatione: quia vana salus hominis.*

Exponitur vt versic. 969. quia idem sunt penitus. In tribulationibus. n. & aduersitatibus anima intus fortificatur. Et sic per tribulationes Deus suis electis auxilium præstat, vt deducit Gregor. 23. lib. mor. c. 22. Notandum ergo, q diuinum auxilium maximè datur agonizantibus tribulatis, & laborātibus, quia est confortatiuum militantiūm.

Auxiliū Dei datur tribulatis, & pugnantibus.

1937 *In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilū deducet inimicos nostros.*

Ponitur hic reproborum finalis damnatio. Iste vers. est idem cum vers. 970. ideo exponitur vt ibi. In hoc. n solum est differentia istius literæ, & illius, quia ibi dicitur, Tribulantes nos, hic dicitur *inimicos nostros* quæ pro eodem accipiūtur, scilicet pro malis, & reprobis, qui electos Dei persequuntur.

PSAL. CVIII.

1938 *Deus, laudem meam ne tacueris quia os peccatoris, & os dolosi super me apertum est.*

Psalmus iste talem hēt titulū. *In finem Psalm. Dauid.* Qui titulus patet ex multoties superius dictis. Quantum ad materiam notandum, quòd iste psal. est quintus inter illos qui latius de Christi passione loquuntur. Quorum primus est psalm. 21. Deus, Deus meus, secundus est psal. 34. Iudica domine, nocentes me. tertius est psal. Exaudi, Deus, orōnē. quartus est ps. 68. Saluū me fac. quintus est iste

Deus

Deus laudem meam. Hic ergo ps. agit specialiter qualiter Christus à Iuda fuit traditus, qualiter ipse Iudas de Apostolat⁹ gradu fuit depositus, & Matthias in locũ eius substitutus, vnde literã isti⁹ ps. de Iuda ad literã allegat Petrus apostolus Actu. 1. d. Viri fratres, oportet impleri scripturã, q̃ prædixit Spiritussanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorũ, qui cõprehéderũt Iesum. Et subdit, Scriptũ est .n. in libro ps. Fiat habitatio eorũ deserta, & nõ sit, qui inhabitet in ea, & episcopatũ eius accipiat alter. Prima pars istorum verborũ hr̃ in ps. 68. sed secunda, s. & F episcopatũ eius accipiat alter, hr̃ in isto ps. In eo ergo qd agit de proditione & ingratitudine Iudæ, cõsequenter agit de oĩbus inimicis Christi, ingratisq; Iudæis, quorum personas exprimit Iudas: quib⁹, et cõpetunt illa quæ hic de Iuda sunt expressa. Intẽtione monet iste psal. Iudę malitiã declinare, & humilitatẽ Christi passionis, & patiẽtiã imitari. In isto ergo ps. Christus loquitur ad patrẽ orando, vnde est quædã Christi oratio declarans suam innocentiam, & Iudæ, ac Iudæorum malitiã. Diuiditur ergo ps. iste in partes quinque quia in ista Christi orõne primo prę G notatur Christi innocẽtia secũdò Iudęorum demõstratur malitia, ibi, *Locuti sunt.* Tertio Iudæorum prædicit̃ miseria, ibi, *Constitue.* Quarto resurrectionis Christi postulatur gloria, ibi, *Et tu domine.* Quinto obstinatorum prædicantur futura supplicia. ibi, *Induantur.* Quantum ad primũ notãdum, ꝙ illa sola est vera laus, quæ fit ab illo qui nec decipi, nec decipere põt. Cum igitur Deus sit hmõi, sequit̃, ꝙ ille quẽ laudat verè laudabilis existit. Et ideo à Deo, cui oĩa sunt nota, laudes, non ab H hoĩbus sunt quęrẽdę. Sed fortè dices. Nũquid licet hoĩ quãtumcunq; iusto laudari velle, vel seipsum laudare? Rñ. vr̃ ꝙ nõ, dicente Christo Matth. 9. Nesciat sinistra tua, quid facit dextera tua. Qm̃ & Luc. 18. abiectus est Pharisæus ille, qui seipsum laudabat. Ad oppositum Paul⁹ Apostolus laudãs seipsũ d. Bonum certamẽ certaui: fidem seruaui, &c. Ad hoc respõdet gl. super verba Christi, Attendite ne iustitiã vestrã faciatis coram hoĩbus, &c. dicẽs, prohibet Deus opera nostra bona

Quæstio.

Laudare seipsum, an sit licitum.

2. Tim. 4

E facere corã hoĩbus ad hunc finem, vt videamur ab eis & laudemur. Pręcepit autẽ ut videãt opera nr̃a bona proximi, ut Deus glorificetur. Ad quod magis declarãdum, sciẽdum, ꝙ Deus, qui oĩum corda scrutatur, nõ verba nr̃a attẽdit principaliter, sed magis nostrę mẽtis intẽtionem. Nã eisdẽ verbis à duobus intẽtione diuersa dictis, ab vno Deus placatur, ab alio verò irritatur. Qđ ostendit Greg. d. Sicut .n. grauis culpa est hoĩem sibi arrogare, quod nõ est, sic plerunq; nulla culpa est, si humiliter bonum dicit, qđ est. Vnde sępe cõtingit, ꝙ iusti, & iniusti hñt verba similia, sed tñ semper cor longè dissimile. Et ex quibus dictis dñs ab iniusto offenditur, in eisdem quoq; à iustis placatur. Nã Pharisæus ingressus in tẽplum dicebat, Ieiuno bis in sabbatho, decimas do omnium, quę possideo. Sed iustificatus magis publicanus q̃ ille exijt. Ezechias quoque rex, cum molestia corporis afflictus, ad extremitatẽ vitę peruenisset, in orõne compunctus dixit, Obsecro dñe, memento quæso quõ ambulauerim corã te in veritate, & in corde perfecto. Nec tamẽ dñs hanc confessionem perfectionis eius despexit, aut tenuit, quem max in suis precibus exaudiuit. Ecce Pharisæus se iustificat in opere. Ezechias se iustum asseruit et in cognitione, atque vnde ille offendit, inde iste dñm placauit. Cur itaq; hoc, nisi quia omnipotens Deus singulorum verba atq; cogitationes pẽsat, & in eius aurib. superba nõ sunt, quæ humili corde proferuntur, &c. Ex quibus verbis clare patet, quod licitè põt quis in casu velle laudari, sed hoc non pro se, sed proximorũ utilitate. Nã certũ est, ꝙ qñque qui bonus est intus, exterius diffamatur, & malus creditur. Et ecõtra qui malus est intrinsecus, exterius commendatur, & bonus creditur. Si ergo quis doctor, vel prelatus alios, habens docere vel regere, quãuis intus sit bonus, sit exterius diffamatus videt auditores suos doctrinã eius despicere, subditus eius præcepta cõtemnere, nonne talis pro vtilitate subditorum, appetere licitè potest suã bonitatẽ esse subditis manifestam; & suã bonam famam apud suos rutilare? Certũ est ꝙ sic, imo in tali casu crudelitatis argue-

Greg. lib. 12. mor. c. 16.

Luc. 18.

4. Re. 20

Esa. 38.

Famam suã nullus negligere dẽt.

arguer etur si circa bonam suam famam procurandã negligẽs foret. Vnde Greg. dicit, Sicut viri de sua bona opinione nonnunquã gaudent, sed cũ hanc proficere audientibus pensant, nec iã de opinione sua, sed de proximorũ gaudent vtilitate, quia aliud est fauores quærere, aliud de prouectibus fauorũ exultare. Sicut infirmus libenter medicinam amarã recipit rõne consequendę sanitatis, sic & iustus laudes suas quærit ratione consequendæ vtilitatis subditorum. Et hmõi exemplũ nobis Christus dedit, qui laudes suas à Deo publicari q̃siuit, d. *Deus, laudem meam ne tacueris.* Si.n. Christi infamia iniustè sibi illata, vt puta q̃ esset seductor, & dæmoniacus, apud mẽtes hominum remansisset, quis ad eius fidẽ fuisset conuersus? Certũ est, q̃ nullus. Dicat ergo Christus patri, *Deus laudem meam ne tacueris,* sed ipsam mundo manifesta. *Quia os peccatoris super me apertum est,* i. populi Iudaici. Ex quibus apparet, quod in casu peccatũ esset, suas virtutes, & laudes tacere, Sed pone. Duo sunt quorum vnus se laudat vltra cõdignum, alius seipsum vituperat vltra condignum. Certum est, quod vterque peccat. Sed quis istorum magis peccat? vide ad Titum 6.

Greg. 12 mor. c. 9.

Laudans se vltra cõdignũ vel vituperãs qs magis peccat.

1939 *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa, & sermonibus odij circundederunt me, & expugnauerunt me gratis.*

PONitur hic Iudæorũ erga Christum malitia quia Christo summè fuerũt ingrati. Et diuiditur in tres partes, s̃m q̃ suam malitiã & ingratitudinem contra Christum habuerunt in tribus. Primò in falsa oblocutione, Secũdò in prauа æmulatione, ibi, *Pro eo.* Tertio in iniqua operatione ibi, *Et posuerunt.* Quantũ ad primum notandum q̃ Iudei contra Christũ q̃nq; loquebãtur dolosè, q̃nque inique. Loquebantur dolosè, q̃n ficte eum commendabant vt ipsum deciperent & caperent in sermone, sicut q̃n dolose sibi dicebant. Mag. scimus, quia verax es, & viam Dei in veritate doces, &c. q̃n adduxerũt ei mulierẽ in adulterio deprehensam, d. Mag. hæc mulier modo deprehensa est in adulterio, &c. Locuti sunt dolose, q̃n consilium fecerunt, q̃uo Iesum dolo tenerent, & occiderent. Loquebãtur dolose, q̃n ipsis congregatis vt dolose Iesum tenerẽt, ad ipsos Iudas accessit, d. Quid vultis mihi dare, & ego eũ vobis tradã? Loquebant̃ dolose, q̃n vt ipsũ traderet, ei pecuniã dare p̃miserunt. Quæ oĩa p̃uidens ps. in p̃sona Christi d. *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa.* Et ab ista lingua dolosa per suã resurrectionẽ se liberari postulabat Christus, dicens patri, Dñe, libera animã meam à labijs iniq̃s, & à lingua dolosa. Aliq̃n vero non dolose, i. absconse, sed inique, & aperte cõtra Christũ loq̃nebantur, vt puta q̃n apertis vocibus dicebãt. Nõne bene dicim' nos, q̃a Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Q̃n Pilato dicebant. Io. 19. Si nõ esset hic malefactor, nõ tibi tradidissemus eum. Q̃n clamabant, Tolle, tolle, crucifige eũ. Quæ oĩa verba ex fomite odij p̃cedebant. Quæ notans hic Christus ait. *Sermonibus odij circundederunt me, & expugnauerunt me gratis,* i. sine iusta causa. Sicut enim pijs placet per se æquitas, sic & impijs iniquitas. Nota, q̃ aliquis cõtra aliũ põt loqui multipliciter. Primo iusta iuste, vt puta q̃n aliquis peccatũ quod alia fecit loquit̃ iusta intẽtione, vt, s. ille corrigat̃. Secundo iniusta iniustè, vt cũ quis aliũ falsè diffamat, & iniqua intentione, tunc loquitur iniusta, quia falsa, & iniustè, q̃a intentione sinistra. Tertio iniusta iuste, vt cum quis credens verũ dicere, alteri crimẽ obijcit falsum, tñ bona intentione. Quarto iusta iniuste, vt cũ quis loquit̃ vera, sed malo aĩo & intentione nõ corrigendi, sed vituperandi. Vnde Greg. d. Omne, quod dr̃, quadrifaria põt qualitate distingui. Quia aut mala male, aut bona bene, aut mala bene, aut bona male dicunt. Malum.n. male dr̃ cum res peruersa suadetur, sicut scriptum est. Benedic Deo, & morere. Bene bonum dr̃, cum rectè recta prædicantur. Sicut Ioan. ait. Agite pniãm, appropinquabit.n. regnũ cælorum. Malum benè dr̃, q̃n per os dicentis idcirco vitium exprimitur, vt reprobetur, sicut Paulus ait. Fœminæ eorum immutauerunt naturalem vsum in eum, qui est contra naturam, quo loco exectanda quoq; virorum facinora subdidit. Sed honeste inhonesta narrauit. vt

Matth. 22. *Ioan. 8.* *Matth. 26.* *Ps. 119.* *Ioan. 8.*

Loqmur quatuor, s. benè bona, benè mala, malè, mala, malè, bona.

Greg 23. mor. c. 3. *Matt. 3* *Ioan. 1.* *Rom. 1.*

vt multos ad honestatis formā ab inhonestis reuocaret. Male aūt bonum, dr̄, cū rectum aliquid non recto studio profertur, sicut illuminato cęco Pharisęi dixisse perhibentur. Tu scis discipulus eius, quod maledictionis vtrique dixerunt studio, nō orationis voto. Et sicut Caiphas ait, Oportet vnum hominem mori pro populo, vt non tota gens pereat. Bonum quippe, sed non bene locutus est, quia dum crudelitatem vocis appetijt, redemptoris gratiam prophetauit. In proposito ergo isti contra Christum locuti sunt mala male, quia, s. falsa & intentione corrupta. Quod explicans Christus ait, *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa*, &c.

Ioan. 9. *Ioan. 11.*

1940 ***Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam.***

Ostendit hic, quòd contra Christum ostenderunt suam ingratitudinē in in praua æmulatione, quia, s. pro dilectione ipsi rependebant odia., & pro oratione detractiones. Et hoc est quod ait Christus, *Pro eo vt me diligerēt, detrahebant mihi*, i. pro eo qđ debebant diligere, detrahebant mihi, s. negādo me esse filiū Dei, vt puta detrahebant Christo qn̄ dicebāt; In Beelzebub principe dæmoniorū eijcit dæmonia. Io. 9. Nos scimus, qa hic hō peccator est. Matt 11. Hic hō est vorator, & potator vini, & publicanorū amicus. Nota q aliqui text⁹ aliter habēt, s. *Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi*, q. d. & in gl. iō inter fecerunt, qa detraxerunt. Plus enim nocent mēbris Christi detrahentes Christo, q aīas creditorum interficiūt, q̄ qui eius carnē mox resurrecturā peremerunt. Et sic est sensus. Pro bono mala red debant, qa illi detrahebant, ego aūt orabā, non solū pro discipulis, sed & pro illis, vt puta qn̄ existens in cruce ait ad patrē. Pater, dimitte illis, &c. Sed d. Nunqd Christi orō fuit exaudita à patre, cū illi Iudæi obstinati permanentes vsq; hodie non sint cōuersi ad Christū? Dr̄ q omnis Christi oratio fuit exaudita, vnde & oēs illi conuersi sunt, pro quibus orauit. Nā vt d. Hier. super Matth. in prolatione huius orationis vltra quinq; millia cōuersi sunt. Orabat ergo pro illis, quos videbat electos, & illi conuersi fuerunt. Nos autem qa discernere nō valemus inter electos, & præscitos, gn̄aliter oramus pro oībus, & de primis exaudimur, non pro secundis. Nota quod detractio est multiplex, quædā bona, qđā mala. Vide, versic. 629. Itē nota, quid proprie est detractio mala, & quā multiplex sit versic. 828. Itē nota q detractio per coruū figuratur, & quot mala facit. Vide supra. versi. 1698.

Detractio. quā graue sit peccatū. *Luc. 11.* *Quæst.* *Luc. 23.* *Orauit Christus pro electis non pro præscitis.* *Detractio multa mala facit.*

1941 ***Et posuerunt aduersum me mala pro bonis, & odium pro dilectione mea.***

Hic ostendit, q suā ingratitudinem Christo ostēderunt per iniquā operationē, qa, s. non solū verbis, sed operibus mala pro bonis acceptis reddebāt. Christus. n. multa bona fecerat eis prædicando, infirmos eorū sanando, mortuos suscitando, & pro ipsis orando. Pro quibus oībus ipsi ipsum persequebantur ad mortē. Et hoc est, qđ Iudæis Christus dicebat. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorū opus vultis me lapidare? Quæ oīa præuidens ps. in persona Christi dicit de Iudæis. *Et posuerunt aduersum me mala pro bonis* Sed q̄ fuit causa omniū illorum malorū? Certē sola illorum mala intentio & odiū, propter quod subdit, *Et odium pro dilectione mea*. Nam occidere Christum, non fuit malum nisi inquantum ex odio, & mala voluntate ipsorum processit. Nam pater tradidit pro nobis Christum in mortē, sed quia nō odio, sed charitate ideo commendatur. Sic & Christus tradidit seipsum, vnde eius charitas vbiq; cōmendatur. Sed quia Iudas, & Iudæi ipsum tradiderunt odio, ideo reprobantur, vt deducit Mag. di. 3. d. 20. Vnde ait glo. *Et odium pro dilectione mea.* Hic est oīs, & magnus reatus eorum. Non. n. nocere Christo potuerunt persequentes, non necessitate sed voluntate morientem, sed totum crimen persequentium fuit odium. Hic notat Aug. super istum locum, quod retributionis sex sunt differentiæ, Et similiter ponitur 23. q. 3. sex sunt. Vnde ait. Notādum, quòd in reddendis bonis vel malis pro bonis vel malis, sex sunt differentiæ, quæ commemoratæ animaduerti facile possunt, scilicet, reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis.

Ioan. 10. *Odiū & mala voluntas omniū peccatorū est causa.* *Occidisse Christū ex charitate non fuisse peccatum.* *Reddere sex sunt differentia.*

Hæc

Hæc duo bonorum sunt, & primum quidem melius est. Itē non reddere bona pro bonis & reddere mala pro bonis. Et hæc duo malorū sunt, sed posterius peius est. Itē reddere bona pro bonis, & mala pro malis. Et hæc duo sunt mediorum, s. illorū, qui sunt vel mediocriter mali, & primum propinquius est bonis. Quod Christus nō arguit in euāgelio, sed plus oportere dicit, quia ethnici hoc faciunt, diligunt enim diligētes se. Postremum vero, s. reddere mala pro malis propinquiū est malis, conuenit tñ bonis. Vnde & lex modum vltionis statuit, oculum pro oculo, & dentem pro dente, & huiusmodi, quæ (si dici potest) iniustorum iustitia est, nō tñ ideo, quia iniqua sit vltio, quam lex statuit, sed quia vitiosa est libido ad expetēris desiderio vlciscendi. Hoc aūt non ad hominem, sed magis ad iudicē pertinet. Cum n. homo hoc agit, reddit mala pro malo. Iudex vero nō ipse delectatione iustitiæ iustū reddit pro iniusto, qd est reddere bonum pro malo, quod et Deus iudex facit. Trib. ergo modis omne peccatum conerahitur in hīs redditionibus. Primus gradus est non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Vltimus est reddere mala pro bonis, & hoc est detelius. Et hoc Iudæi elegerunt, scilicet, ut Christo detraherent, & odium pro dilectione redderēt. Contra hæc sūt alia tria, quæ spectant ad bonos. Primum est dare bona pro bonis. Secundū nō reddere mala pro malis. Tertium vero quod est perfectū, est reddere bona pro malis. Et hoc Christus orans pro Iudeis fecit. Et hoc est quod contra Iudæos dic. *Posuerunt aduersum me mala pro bonis* &c.

Matt. 5. Exo. 21.

1942 *Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius.*

CONsequenter hic ex premissis peccatis Iudæ, & Iudæorum prædicitur miseria. Et diuiditur in partes duas. Quia primò ponitur pœna Iudæ in speciali. Secundo pœna Iudæorum in generali. Secunda pars ibi, *Nutantes*. Prima pars diuiditur in quatuor partes sm quod quatuor pęnas de ipso prædixit, quia ex illo peccato primo Iudas diabolo fuit deputatus, Secundo ad pœnā æternam fuit

A condemnatus, ibi, *Cum iudicatur*. Tertio de Apostolatu fuit cancellatus, ibi. *Fiant dies*. Quarto uita cito fuit priuatus, ibi, *Fiant filij eius*. Quātum ad primum sciendū, qđ in scriptura noīe peccatoris simpliciter positi significatur diabolus, tum quia primo ipse peccauit, tū q a primos parentes ad peccandū induxit, tum quia omnium peccatorum est caput. Vnde hic ait gl. *Cōstitue super eum peccatorem*, i. sup Iudā diabolū, ut qui noluit esse Christo subditus, diabolo subijciatur. Vnde & si quæras quem peccatorē constituet super

Peccator absolute dicitur diabolus.

B eū? Rndet diabolū. Vn subditur, *Diabolus stet à dextris eius*. Vbi notat gl. p hoc cuilibet dextrū vocatur, qđ cæteris alijs præponitur, & tāquā melius elucet, q a dextera pars fortior est, nobilior & ad operandū proptior. ut qui præponit castitatē libidini, castitas est illi dextrū; qui vero libidinem, libido est ei dextrum. Similiter qui præponit diuitias, sapientiæ diuitiæ sunt ei dextrū, & econtrario. Iudæ ergo quod erat dextrum, s. opera diaboli, q̄ præposuit operib. Christi, auaritia, q̄ posuit suæ saluti. Stetit ergo diabolus à

Dextrū dicitur cuilibet quod sibi praeponit.

Diabolus super Iudam fuit constitutus.

C dextris eius, q a diabolū præposuit Christo, qui præposuit auaritiam sapientiæ, pecuniam suæ saluti, ut eum pecunia tradet, à quo debuit possideri, ne à diabolo possideretur. Hęc ergo prędicēs ps. ait. *Constitue super eum peccatorem*, &c. prædicit, nō optat. Hoc aūt maximè impletū fuit in Iuda, qn Christus cum intinxisset buccellam panis, tradidit Iudæ, & post buccellā introiuit ī eū Sathanas, quia tūc, s. plenius ipsum possedit, vnde Augu. super Ioan. Tunc introiuit in Iudā sathanas, ut introiuit ā eū, ut iā sibi traditū plenius possideret.

D Neq; n. nō in illo ante erat, qn de precio tradēdi dnm ad Iudæos pactus est, īcā Lucas dicat, Intrauit autē sathanas in Iudā & abijt, & locutus est cum principibus sacerdotum, ut proderet eū illis. Tunc iā venerat ad comedēdum sed post panē introiuit ī eum diabolus, nō ut adhuc tanquā alienū tentaret, sed tanquā proprium possideret. Tūc n. verificatū est, qđ per ps. prędictū fuerat. *Cōstitue sup eū peccatorē*, &c. Quod Deus dicitur facere, quia iusto iudicio illud permittit. Istum aūt versum aliter exponit Nicolaus, & iudicio meo magis

magis extraneo modo d. Hoc intelligendum non solum de Iuda, sed etiam de populo illo Iudaico, vt sit sensus, *Constitue*, idest, constitues super eum, s. populũ Iudaicũ peccatorẽ, idest, Caiphã, qui erat põtifex anni illius, qui ideo hic dicitur peccator absolute, quia dedit vltimum consilium de morte Christi: vt habetur Ioan. 11. *Et diabolus, stet à dextris eius*, i. stabit, quia ad hoc à diabolo principaliter incitabatur, quia cum esset pontifex anni illius, & per consequens magnæ auctoritatis, poterat alios ad suam sententiã facilius inclinare. Et tunc diabolus stetit à dextris eius, quia voluntatem diaboli, s. de morte Christi sententiando pẽlegit.

Caiphas peccator dicitur.

1943 **Cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.**

Hic ostendit quo inde ad æternam pœnam fuit condemnatus. Vbi notandum q̃ cũ Christus in cena suis dixisset discipulis, vnus vestrũ me traditurus est, adiunxit d. Filius quidem hoĩs vadit, sicut scriptũ est de illo, statim sñiam contra proditorẽ Iudã protulit d. Væ aũt homini illi, per quem tradetur. Per væ n. significatur damnatio æterna, vt apparet Matth. 23. vbi Christus hypocritas ostendit damnandos æternaliter dicens, Væ vobis, scribæ, & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnũ cęlorum ante homines, nec vos intratis, &c. Dicens ergo Christ[us] de Iuda proditore, vę autem hoĩ illi, per quẽ tradetur, ipsum ex peccato suo, qđ præsciebat, condemnauit ad æternã pœnã. Qñ autẽ Christus illã sñiam protulit adhuc erat in cœna cum illo, ut habetur Matth. 26. post autẽ predictã sententiam contra Iudam datã discipuli volentes scire contra quẽ data esset sñia aspiciebant se mutuo hæsitantes, de quo diceret. Cũ ergo Ioannes recumberet in sinu Iesu ad nutũ Petri dixit ad Iesum. Dñe, quis est qui tradet te? Cui dixit Iesus. Ille est, cui intinctum panẽ ego porrexero. Et cũ intinxisset panem, dedit Iudæ; Cum ergo accepisset ille buccellã, exiuit continuo, vt habetur Ioan. 13. Ex quib. patet, quod Iudas antequã de societate Christi in cœna recederet, exiret, iam contra eũ data erat sñia damnationis æternæ per Christum. Et hoc est, quod prędicẽs ps. in persona Christi d. *Cũ iudicatur*, s. in cœna à Christo, *Exeat condemnatus*, i. exibit iam condemnatus, quia post prolatam sñiam à Christo Iudas exiuit à cõsortio Christi, & Apostolorum ad perficiendũ proditionẽ suam, quã ante facere principibus sacerdotũ p̃miserat, s. vt de facto traderet Christũ in manibus eorũ, vt habetur Io. 18. Sequitur quod est mirabile. *Et oratio eius fiat in peccatum*. Vbi notandũ, q̃ oratio s̃m grammaticos dr̃ quasi oris ratio. Et sic oĩs ad alterum prolocutio, oratio põt nuncupari. Vnde & legati ad loquendũ alicui missi oratores dicuntur. Et s̃m istum intellectũ, oratio Iudæ fuit, qñ exiuit de cœna à consortio Christi, q̃ directa via iuit ad principes sacerdotum ad orandum, i. ad loquendũ cum eis q̃ modo erat hora capiendi Christum, & ad petendũ ab eis cohortẽ, & ministros, vt caperent Iesum. Et sic nulli dubiũ, q̃ talis Iudæ oratio illi fuit in peccatũ, s. tractatio q̃ Christus caperetur, quod & de facto fecit. Et hoc est, quod prędicẽs psal. ait. *Et oratio eius fiat in peccatum*, s. ipsi Iudæ, & alijs, qui ad orationẽ eius dederũt ei cohortẽ, & ministros. Magis autẽ hic mystice notat glo. q̃ illa oratio oranti fit in peccatũ qua quis non vult sequi Christum sed persequi magis. Nõ. n. est iusta oratio, nisi illa, quæ fit per Christũ, Illa aũt, quæ non fit per Christũ, non solũ nõ delet peccatum, sed et̃ ipsa fit peccatũ. Illa aũt oratio nõ fit per Christũ quæ nec affectu bono fit, nec bonũ petit. Sicut ecõtrario illa oratio fit per Christũ, quia petitur, qđ petendũ est, & eo mõ, quo petendum est. Alioquin [illegible] in parte fit oratio per Christũ, & in parte non, qñ, s. bonũ non bene, vel bene non bonũ petatur. Iudas aũt nec bonũ, nec bene petit. Qñ aũt Iudas sic orare potuit, vt oratio eius fieret in peccatũ, certe iam nõ poterat orare per Christũ cum iam cogitaret de illo tradendo. Ex quo habet, quod omnis orans peccat orando, qui orando aut petit, quod non decet, aut petit affectione, & modo, quo non petere decet. Quid ergo dicemus de petẽtibus in oratione temporalia, non æterna: salutem corporis, non animæ, & huiusmodi? De tali-

Oratio idẽ est q̃ oris ratio, siue locutio.

Oratio quõ fit in peccatũ.

Oratio bona oratio q̃ fit per Christum.

Matt. 26

Væ significat dãnationẽ æternã.

Iudas exiuit à cena condẽnatus.

Esa. 1.

talibus.n.dicitur, Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam vos, manus.n.vest. æ plenæ sunt sanguine.

1944 *Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.*

Philo 4. Ethic.

Hic ponitur tertia pœna Iudæ, s. quia in Apostolatu modicum stetit, & de collegio Apostolorū fuit cancellatus, Et hæc ultēri rōne maxima pœna esse videtur. Nam sicut honor in præsenti vita vt bona supremum, sic priuatio honoris qua quis ab honore alto ad confusionem cadit, penarū temporalium maxima esse vr. Considera ergo quam altus honor, & gradus erat Christi Apostolatus, ad quē gratuite à Christo Iudas fuerat electus, quia de toto orbe ad tā altā dignitatem duodecim elegit, vt essent totius orbis lumen, sæculi totius insti iudices, vt celum verbo clauderent, serasq; eius soluerēt, aīas hominū ligare, & soluere possent. Et ideo quanto gradus apostolatus honore erat altior, tanto ab ipso deponi, maior fuit pœna. In isto autē gradu apostolat⁹ Iudas paucis stetit diebus quia Apostoli à Christo fuerunt electi postquam Christus incepit predicare, cuius prædicatio durauit per tres annos Petrus aūt Apostolatū tenuit post mortē Christi p multos annos, sic & Andreas, Matthæus, &c. Et hoc puidens psal. ait. *Fiant*, i. erunt dies ei⁹ pauci, s. in apostolatu. *Et episcopatum eius accipiat*, i. accipiet alter, quia s. dignitatē apostolatus loco eius accepit Matthias, ut habetur Act. 1. vbi hunc textum pro electione Matthiæ facienda allegat Apostolus Petrus, ad literā dictum esse de Iuda, dicens, viri fratres, oportet impleri scripturā, quam predixit Spiritussanctus per os Dauid de Iuda, qui fuit dux eorū, qui cōprehenderunt Dnm Iesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius, &c. Scriptū est.n. in li. ps. *Fiat commoratio eorum deserta, &c. Et episcopatum eius accipiat alter.* Nota ergo q̄ episcopatus in ecclesia alti est honoris, sed magni laboris, qđ ex suo patet nomine. Nam scopin qđ est intendere, vel speculari cōponitur cū epi, quod est supra, & inde dī episcopus, quasi speculator, & superintendens, curam subditorū gerēs. Vel dr ab epi, & copos, quod est l. bor quasi sup laborans supra gregē sibi cōmissum. Et quia talis labor, & speculatio est labor bonus & meritorius, ideo de episcopatu ait Apostolus. Si quis episcopatū desiderat, bonum opus desiderat. Sed ut ait Catholicō, hodie magis vr esse nomen honoris q̄ oneris, magis Dnī q̄ ministratoris. De tanto ergo officio deposit⁹ fuit Iudas, q̄a oportet esse episcopū sine crimine. Ipse autē radicē omnium criminū in se cōtinebat, s. auaritiā, qua inebriatus Christū vendidit suum Dnm, & magistrum. Vnde istius iustā depositionē ꝓpter cupiditatē auaritiæ notis Io. Chrys. in sermone de proditione Iudæ, sic ait, Ait Iudas principibus sacerdotū. Quid vultis mihi dare, & ego eū vobis tradā. Dic. Iuda omniū sceleratissime, hoc te magister docuit? hoc tibi tātus doctor ondit? Ideo.n. diuitias debere te contēnere prædicabat, iō admonebat. Nolite possidere aurū, neq; argentū in zonis vestris, vbiq; auidam cupiditatē pecuniarū excludens. Nā & hoc tibi persuadebat d. Si quis te percusserit in vnā maxilla, pbe ei alterā. Quid vultis mihi dare, &c. Dic mihi q̄ causa pditionis est? Tradis magistrū, nunquid laceratus ab eo? aūdiā læsionē tuam. Forsi tan q̄ tibi demonū tradidit potestatē, q̄ fecit te languentibus subuenire, q̄ mortuos suscitare didicisti, has beneficiorū vices exoluis, d. Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradā? O demētia, imo cupiditas proditoris. Cuncta enim mala cupiditas procurauit. Hac affectus Iudas magistrum tradidit. Nā cupiditas hmōi fortita est naturā, captas aīas retinet, & oībus modis alligatas constringit, beneficiorū omniū obliuionē imponit, & alienationē mētis ondit, & ait. Iudas captus cupiditatis insania quātæ beneficia conuersationis mēsæ apostolatus admonitionis, suasionis oblit⁹ est, cupiditati intētus? Vñ & Apostolus oīum malorū radicē cupiditatē dicit eē. Hęc Iudā à Christi mēsa expulit, de libro vitæ cācellauit, ac de episcopatu sui apostolat⁹ exclusit, vt alter sui loco poneretur, d. ps. *Fiant dies eius pauci, & episcopatū eius accipiat alter.*

Iudas modicū tēpus stetit in apostolatu.

Episcopatus est nomē honoris & laboris.

1. Tim. 3

1. Tim. 3

Iudas auaritia, tradidit Christū

Matth. 26.

Matth. 20.

Matt. 5.

Matth. 26.

Matt. 6.

Fiant

1945 *Fiant filij eius orphani, & uxor eius vidua.*

HIc ponitur quarta pœna Iudæ: quia scilicet, cito post proditionem suam fuit vita priuatus, quia, s. eodem die quo Christus fuit passus. Nā vt habetur Matt. 27. videns Iudas, q damnatus esset, s. Christus ad mortē, pœnitentia ductus retulit triginta argēteos principib. sacerdotū, dicens, Peccaui, tradēs sanguinem iustū; & abiens laqueo se suspendit, & diffusa sunt oīa viscera eius, vt habetur Act. 1. Hoc ergo notans ps. dicit. *Fiant filij eius orphani.* Filij enim alicuius fiunt orphani ex morte patris, quia, s. eodem die passionis se suspendit. Quod alijs verbis repetit, d. *Et uxor eius vidua*, quia vxor alicuius non fit vidua nisi per mortē illius, cuius est vxor. Habebat enim Iudas vxorē, & filios, vt hic ait gl. Ex hoc. n. vult notare psal. q etiam filij, & vxor Iudæ propter ipsius peccatum sunt passi: quia scilicet, filij effecti sunt orphani, & vxor vidua. Sed gl. mouet quæstionē, quare hic nominat filios Iudæ, & vxorem? vult ne forte ex hoc innuere quod ad pœnam Iudæ spectet, q sui cari hic relicti passi sūt an etiā nullus dolor tangat mortuos de ijs, quæ in suis caris post mortem contingunt, vel qūo ea, quæ circa nos aguntur, nouerunt spiritus mortuorum. Ad istud respondet gl. dicēs, Breuiter dici potest, quod mortuis est cura de suis caris, vt de diuite legitur, qui dum tormenta apud inferos pateretur, leuauit oculos ad Abraham, & inter alia dixit, Habeo enim quinque fratres, ne & ipsi veniant in hūc locum tormentorum. Habent enim mortui curam de viuis, quos sciunt viuere, quia nec in locis pœnarum vident eos, vbi diues sine fratribus erat, nec in requie beatorū vbi Abraham, & Lazarum agnoscebat. Dānati enim videbunt beatos vsq; ad diem iudicij, non tamen ideo consequens est eos scire, quæ circa caros illorum agantur hic, vel læta, vel tristia. Vult dicere, quod mortui sciunt suos viuere, ex hoc quia non vident eos secum, nec cum beatis neque cum malis; non tamen eos hic vident, vnde nesciunt quid circa eos, scilicet, viuos agatur.

Glossa.

Mortui an cognoscant q hic aguntur.

Glossa.

Luc. 16.

Dānati videbūt beatos vsq; ad diem iudicij.

1946 *Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, & ejiciantur de habitationibus suis.*

HIc ponitur Iudeorum pœna in generali. Et diuidit in duas partes, quia primo ipsorum multiplex pœna ponitur, secundo dictæ pœnæ causa ostenditur, ibi, *Fiant contra Dominum semper.* Quantum ad primum, pœna multiplex Iudeorū pdicatur, quā pp Christi mortē erant passuri, quia primo à suis habitationibus fuerunt expulsi, secūdo suis bonis oībus fuerūt expoliati, ibi, *Scrutetur*, tertio omni adiutorio fuerunt destituti, ibi, *Non sit illi adiutor*, quarto de mundo cito fuerūt eradicati, ibi, *Fiant nati eius*, quinto pro patribus filij fuerunt trucidati, ibi, *In memoriam*. Prima pœna, quā ponit Iudæorū pro peccato mortis Christi, est: q a de suis habitationibus fuerunt expulsi. Quod fuit qñ Titus, & Vespasianus Romani principes obsederunt ciuitatē Hierusalē in die festo, & ipsa capta oēs trucidauerunt, vendiderūt, vel sic captiuauerūt, q in toto regno Iudææ nullus ipsorū remanere potuit. Et hoc psal. dicit: *Nutantes transferantur filij eius*, i. populi Iudæorū, i. cadentes, vel ruētes. Nā nuto, as, idē est quod cadere, vel ruere, q a ipsi ruentes in captione ciuitatis, multi ipsorū venditi ad alias regiones translati fuerunt. Et notandū, q non dicit de Iudeis, q Christū persecuti sunt, sed de filijs, quia cū quadraginta duo anni trāsierunt inter Christi passionem, & captionem ciuitatis per Titum, & Vespasianū, verisimile est q persecutores Christi iā erant mortui, vel saltē maior pars ipsorū pro quorū peccato filij puniti fuerunt, & expulsi. Et ideo sicut vagabundi omnibus suis priuati, exierūt coacti mendicare. Et hoc est quod subdit. *Et mendicent, & ejiciantur de habitationibus suis.* Hoc autem intelligit gl. dictum de filijs, & vxore Iudæ, qui post mortem Iudæ expulsi fuerunt, & expoliati etiam ab ipsis Iudæis in detestatione proditionis commissæ. Licet enim quandoque malis placeant proditiones, quibus suos inimicos euertant, nunquā tamen proditores; maxime cum secundum aliquos vxor Iudæ et filij fuerint cōsentientes proditioni Chri-

Iudæorū captiuitas per Rom.

Christi, quam Iudas eis reuelauit propter lucrum inde recipiendum.

1947 *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius. & diripiant alieni labores eius.*

HIc ostendit, ꝙ Iudæi oĩb. bonis tꝑalibus fuerunt expoliati. Vbi primò aduertendũ, ꝙ noĩe fœneratoris intelligitur princeps Romanus Titus. Cuius rõ est. Nã ut dictũ fuit, vers. 1177. vsura, siue fœnus est triplex, s. culpę, gratię, & pęnę. Et dñr fœnus pœnæ, qñ plus exigitur in pœnis q̃ cõmissum fuerit in culpis, quod multipliciter accidit, vt patet ibidẽ, qđ & fecit Titus, quia à Iudæis vnus solus iniuste fuit mortuus, & ipse tot millia Iudæorũ trucidauit pro vindicto illius. Vñ & alia litera hẽt *exactor*: vbi hic hr̃ *fœnerator*. Secũdò notãdũ ꝙ noĩe subæ tria intelliguntur, qm̃ suba est triplex, s. interior, & sic aĩa nr̃a dr̃ substantia, quia est corporis humani forma substãtialis, vt deducit Philos 3. de aĩa Et de hac substãtia d. Psal. Deo. Et substãtia mea apud te est. Secundò est substantia superior, s. fides, quia dr̃ fundamentũ primum oĩbus virtutibus substãs. Et de hac ad Hebr. 11. Fides est suba rerũ sperandarum, ar. &c. Tertiò est substantia exterior, s. oĩa bona temporalia, quæ dñr substantia, quia subesse debent homini, & non dñari. Sic enim de bonis tẽporalibus dr̃ Gen. 13. de Abraham & Loth ꝙ erat substantia eorũ multa, & nequibant simul habitare. Et in ista temporali & exteriori substãtia tria debẽt attẽdi. Primum ne indebitè acquiratur. Eccl. 13. Bona est substãtia, cui nõ inest peccatum in cõscientia. Secundũ ne iniustè dissipetur: sicut fecit ille adolescẽs, qui accepta portione substãtiæ, quę ipsum contingebat, à patre recessit, & dissipauit substãtiã suam cũ meretricibus, & postea cœpit egere, vt hr̃ Luc. 15. Tertiũ, ne nimis cupidè retineatur, Eccl. 14. Viro cupido, & tenaci sine rõne est substantia, Ad propositũ hic accipitur substantia pro diuitijs, & temporalibus bonis, quibus omnibus p Titũ, & eius exercitum Iudæi expoliati fuerunt, qñ ab eo ciuitas Hierusalẽ capta fuit in vindictã mortis Christi. Et hoc est, ꝙ præuidens

Substantia accipitur tripliciter.

Heb. 11.

A Psal. de populo Iudæorũ ait. *Scrutetur*, i. scrutabitur fœnerator, i. Titus cum suo exercitu, *omnem substantiam eius. Et diripiant alieni labores eius*, i. Romani, qui alieni erant à Iudæis & natione, & cultu. Vbi per labores intellige diuitias ipsorũ laboribus acquisitas. Vel aliter istum textum intelligit gl. dictum de vxore Iudæ relicta, & filij eius, de quibus ẽt intelligitur versus præcedẽs, Sed tunc facit dubitationem vnde Iudæ vxor & filij habebãt subam rerum temporalium quam Iudas pater eorum non habuit, qui cum alijs B Apostolis sequebatur dñm, & omnia reliquerat. Ad hoc respondetur, quod quãuis Iudas à pricipio qñ secutus est Christum omnia reliquerit: tñ postea à Christo factus societatis procurator, habebat loculos, & ea, quę Christo dabantur, ipse portabat. Et sic vsu pecuniarum mutato, animo factus est fur. Et de illis, quæ dabãtur Christo, & Apostolis, ipse partem furabatur. (vt hr̃ Io. 12.) & illam dabat vxori, ac filijs, & ex hoc hr̃ verisimiliter, ꝙ illos triginta argenteos, quos recepit pro Christi ꝑditione, retulit vxori, ac filijs, C & sic vnde illos habuerat intimauit illis. Ex quo satis apparet, ꝙ illi ẽt consentiẽtes fuerunt in Christi traditione. Vnde hic ait gl. Oĩa, quæ Iudas habuit, uxori, & filijs dimisit, scilicet, quæ de loculis Christi furabatur. Et de istis substantijs, quas Iudas dimisit vxori, & filijs hic dr̃: *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius* &c. q̃a istis ipsi postea expoliati fuerunt. Sed dicet quis, Cũ dñs cognosceret Iudam ad furtum dispositũ, qũo ei commisit loculos dans ei occasionem furãdi? Ad hoc rñdet Chrysost. super Ioã. d. Ideo D enim Iudæ furi existenti loculos cõmisit dñs, ut omnem ab eo furandi abscindat occasionem. Non enim habebat dicere, qm̃ pp pecuniarũ desiderium hoc fecit. Etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentiæ mitigationem.

Glossa.

Iudas habuit diuitias quia fur erat.

Glossa.

Iudam quare Christus fecit procuratorem cũ sciret eũ furem.

1948 *Non sit illi adiutor: nec sit, qui misereatur pupillis eius.*

HIc ponitur tertia pœna, scilicet, quòd in illa captiuitate omni fuerũt adiutorio destituti, quia propter timo-

tem potestatis Romanorum nullus alius populus ausus fuit illi præbere auxiliũ contra Romanos, & ẽt quia aliæ nationes circunstantes erant gentiles, & propter cultus disparitatem ipsos habebant odio. Quinimo Agrippa Rex, qui erat Iudæus, populo Iudæorũ relicto, cõfœderauit se, & iunxit cũ Romanis, vt dicit Iosephus in li. de bello Iudaico Istũ aũt textũ intelligit, gl. de Iuda, dicens sic. *Non sit illi adiutor.* De Iuda hoc ideo dicit, qa & boni qñque tentantur, sed Dñm habent adiutorẽ. De Iuda aũt dr, *non sit illi adiutor*, s. ad tuendũ eius posteritatẽ, propter qđ subdit. *Nec sit qui misereatur pupillis eius.* Pupilli. n. dicuntur quasi pusilli. Vnde & pupillus dr quasi paruus. Hoc dicit, quia filij Iudæ non habuerunt protectorem, qui eos à morte tueretur, vt statim dicetur in sequenti versu. Et nota, ꝙ diuinum adiutorium multiplici rõne à multis subtrahitur, quibus oĩbus merito à Iudã & sua posteritate fuit subtractum. Subtrahitur. n. primò rõne præuaricationis & inobedientiæ. Qui. n. Deo inobediens est, qualiter eius auxilio fulciri meretur? Sic enim de populo Iudæorũ, qui Deo fuit rebellis dr ps. 88. Auertisti adiutoriũ gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. Iudas autẽ Christo inobediens fuit, quia ei cũ alijs præceperat Christ. Nolite possidere aurũ, nec argentũ, &c. Secundò rõne præsumptionis, & superbiæ. Sic enim superbus & facinorosus Nicanor deposita veste gloriæ fugiens sol, omni auxilio destitut venit Antiochiã, vt habetur 2. Machab. 8. Tertiò rõne humanæ confidentiæ. Quãdo. n. quis in auxilio mũdi sperat, & non Dei, merito diuino priuatur adiutorio Sic enim accidit Iudæis, qñ in mundo sperabãt. Es 30. Væ filij desertores sperantes in auxilio, & fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Ægypti. Talis erat Iudas, & ideo furabatur, spem in temporalibus ponens, ut ab illis adiuuaret. Quarto rõne sustentationis malitię, qñ, s. quis malis auxiliũ præstat, & ipsos fouet. Vnde 2. Paral. 19. Impio præbes auxiliũ, & ijs qui oderunt Dñm, amicitia iungeris, idcirco irã Dñi merebaris. Talis fuit Iudas, qui auxiliũ præstitit principibus sacerdotũ ad Christũ capiendum. Quintò pusillanimitatis, & vecordiæ. Qui. n. indigenti timet præstare auxiliũ, quo ipse à Deo auxiliari meret? Sic. n. accidit Assyrijs, de quibus 2. Reg. 10. Si præualuerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutoriũ, si aũt filij Ammon præualuerint aduersum te, auxiliabor tibi. Sic fuit Iudas, qui Christo auxiliũ debuit pstare, & per oppositũ fecit. Sextò ratione obstinationis uoluntaris. Vnde de obstinato Antichristo dr. Veniet vsq; ad summitatem eius, & nemo auxiliabitur ei. Talis fuit Iudas, qui obstinatus perijt. Septimò ratione damnationis, & perpetuæ miseriæ. Damnatis. n. non præstabitur auxilium Dei, vnde Esa. 10. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis, ad cuius confugietis auxiliũ? Quasi dicat. Nullus auxiliabit vobis. Talis fuit Iudas, de quo Deus ait. Væ autem hoĩ illi, &c. Et hæc oĩa ẽt populo Iudæorũ possunt applicari iuxta primã expositionẽ.

Iosephus. *Glossa.* *Auxilio diuino quis priuatur propter ma.* *Matth. 10.*

Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius. 1949

HIc ponitur quarta pœna, s. quòd de mũdo cito essent eradicati. Hic de populo Iudæorũ intelligitur. Vbi notandum, ꝙ non omnes Iudæi tractauerunt mortem Christi, quinimo aliquibus displicebat, quod contra Christũ agebatur. Quoniã vt dicitur Luc. 23. dũ Christus duceretur ad crucem, sequebatur eum multa turba populi, & mulierum, q. plangebant, & lamentabantur eum. De illis ergo Iudæis, qui principales fuerũt cõtra Christum, intelligitur hic textus. Tales. n. iam verisimiliter erant mortui tpe captionis ciuitatis. Sed ne aliqua posteritas talium remaneret, omnes nati illorũ in illo excidio ciuitatis interierũt. Quod præuidens Psal. de illis principalioribus dicit, *Fiant nati eius in interitum*, tractãtes scilicet, eius gentis, quæ principaliter Christi mortem tractauit, vt. s. memoria eorum ex toto eradicetur de terra. Et hoc, quod subditur, *In generatione vna deleatur nomen eius*: i. in generatione prima. Nã prima generatio patris est filius, secunda filius filij, tertia filius filij filij, & sic vlterius. Tales ergo non habuerunt

Iudæi Christi mortem tractãtes exclusi sunt cũ suis.

secun-

secundā gn̄ationem, q̄a oēs ipsorum nati mortui sunt in illo excidio absq; filijs. Quod q̄dem satis est verisimile. Si.n.in vindictā mortis Christi, Romani tantā stragē Iudęorū fecerunt, credendū est, q̄ oī diligentia adhibita ipsi principalius q̄rebant illos occidere, q̄ fuerunt cā mortis Christi, & natos eorū. Aliter istū textum Nicolaus de oībus Iudæis intelligit gn̄aliter, q̄a anno quadragesimosecūdo post passionem dn̄i: Romani ceperunt ciuitatē, & natos multorum, q̄ fuerant eo tp̄e, occiderunt. Et taliter illos, q̄ de Iudęis remiserunt, dispersserunt hincinde p̄ mundum alijs nationibus subiectos, q̄ hodie p̄ se non faciunt populum habitātem aliq̄ terram, vel habentem aliquod dn̄ium. Et sic in prima ipsorum gn̄atione deletum est nomen eorum, quod erat populus Dei, vel popul⁹ Israel, quo amodò noīe carēt. Et hoc p̄uidens Psal. ait, *In generatione vna deleatur nomen eius.* Aliter istū versum de Iuda proditore, & eius filijs exponit gl. d. q̄a supra de Iuda, & filijs eius ait Psal. Non sit illi adiutor: nec sit, q̄ misereat pupillis eius. Et possent sine adiutore filij Iudæ (licet in æ umnis) crescere, & genus suū propagationē seruare, ideo de ipsis subdit, *Et in generatione vna*, s. prima, *deleatur nomen eius*, i. q̄d de Iuda generatū est, cito per interitum transeat, & deficiat. Ricardus aūt de S. Victore, istum textum magis mysticè exponit de tentatione, q̄ ne robur acquirat, in prima gn̄atione dēt occidi, vnde dicit sic, *Fiant nati eius in interitum* &c. de prima suggestione, cui in ipso exordio non resistitur, praua desideria tanq̄ filij vel filiæ oriuntur, contra q̄ sobolem increpationis iaculum, propheta valida manu deuotionis intorsit, cū dixit. *Fiant nati eius in interitum.* Filiæ ergo sunt species, quæ mentē alliciunt: nati verò, cū p̄ cōsuetudinem robur acquiritur. In fœminis.n.forma q̄ritur, in viris aūt virtus præfertur. Qm̄ ergo quasdā prius assuetas, quasdā q̄uis minus assuetas, tn̄ multū illecebrosas cogitationes toleramus, nunc contra filios, nunc contra filias pugnamus! *Fiant* inquit *nati eius in interitum*, &c. Noluit eos viuere cū d. *In generatione vna deleatur nomen eius.* Prima proles est in cogitatione: scd̄a in delectatione, tertia in cōsensu, & quarta in effectu. Vigilanter tn̄ attendendū est, q̄ nō dixit sine generatione deleatur nomen eius, sed ait. *In generatione vna deleatur nomē.* Si.n.non tetemur, non coronabimur, q̄a si non pugnemus, non superabimus. Sed q̄a internæ pacis gaudia, quæ exuperant oēm sensum, non contēplamur, quandiu tentationis perturbationum molestijs fatigamur, non ipsum tm̄, sed nomen eius etiam deleri desiderat, vt vel nulla memoria conscientiam remordeat.

Iudęi nomen suū perdiderunt q̄d erat populus.

De Iuda proditore nullus superest.

Tentatio statim debet occidi.

A B

In memoriam redeat iniquitas patrū eius in conspectu domini, & peccatum matris eius non deleatur. 1950

HIc ponitur quinta pœna, q̄a p̄ peccato patrū filij puniti fuerunt, q̄d gn̄aliter de Iudæis intelligitur. Nā, ut d. Nicolaus, ista dissipatio Iudęorū fuit facta p̄ Romanos p̄ quadraginta duos annos post mortē Christi. Et verisimile est, q̄ illi, q̄ tractauerunt mortē Christi iam erāt mortui, vel saltē p̄ maiori parte. Sed ipsorū iniq̄tas ad memoriā fuit reducta dn̄i, q̄n in uindictā Christi mortis nati eorū captiuati, & interfecti fuerunt. Sed fortè d. Quæ iustitia est Dei, ut filiū nou peccantē puniat pro peccato patris? cū tn̄ dn̄s dicat, Oēs aīæ meæ sunt, ita aīa patris, ita aīa filij. Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, filius nō portabit iniquitatē patris, &c. Istam materiā tractat Greg. lib. 15. mor. c. 22. super illo uerbo Iob 21. Deus seruabit filijs eorū dolorē patris, dicēs sic. Scriptum nouimus, qui reddis peccata patrum in filijs, ac nepotibus usq; in terriā, & quartā generationē. Et rursus scripiū est. Anima, quæ peccauerit ipsa morietur, filius nō portabit iniquitatem patris, &c. In vtraq; igitur hac sn̄ia dum dissimilis sensus inuenit, sed auditoris aīus ut distinctionis uiam subtiliter requirat, instruitur. Peccatum quippe originale à parētibus trahimus, & nisi p̄ gratiam baptismatis soluamur: etiam parētum peccata portamus, quia vnum adhuc uidelicet cum illis sumus. Reddit ergo peccata patrū in filijs dū p̄ culpa parentis ex originali peccato ani-

C D

Quæstio.

Ezec. 18

Qūo pro peccato patris filius puniatur.

Exo. 34.

Ezec. 18.

ma polluit prolis. Et rursum non reddit parentũ peccata in filijs, q̃a cum ab originali culpa p baptismũ mundamur, nõ iã parentũ culpas, sed quas nos ipsi committimus, hẽmus. Qđ tñ aliter intelligi põt, q̃a q̃squis parẽtum iniq̃tatẽ imitatur, ẽt ex eius delicto constringit, q̃sq̃s ẽt parentũ iniq̃tatem non imitat, nequaquam delicto illius grauat. Vnde fit ut iniquus filius iniqui patris imitator, nõ solum q̃ addidit, sed ẽt peccata patris psoluat, cũ vitijs patris, quib. iratũ dñm nõ ignorat, ẽt suã adhuc malitiã adiungere nõ formidat. Et iustum est, ut q̃ sub districto iudice uias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in uita pręsenti ẽt culpas parentis iniqui persoluere. Vnde & illic dictũ est, aĩa patris mea est, aĩa filij mea est, aĩa q̃ peccauerit ipsa morietur, q̃a in carne nonnunq̃ filij ẽt ex patris peccato puniuntur. Deleto aũt originali peccato, ex parentũ nequitia in aĩa nõ tenent. Quid. n. est ꝙ paruuli nõnunq̃ à dęmonibus arripiunt, nisi ꝙ caro filij ex patris pęna vulneratur. In semetipso enim percutitur pater iniquus, & percussionis vim sentire contẽnit. Plerunq; percutit in filijs ut acrius vratur, unde dolor patris carni filiorũ redditur: quatenus p filiorũ pęnas mens patris iniqua puniat. Cũ uerò nõ iam paruuli, sed prouectiores filij ex parẽtum culpa feriuntur, q̃d aliud apertè datur intelligi, nisi ꝙ illorũ ẽt pęnas luũt, quorum facta secuti sunt? Vnde rectè dr̃ vsq; ad tertiã, & quartã ꝓgeniem. Q̃nia. n. vsq; ad tertiã, uel quartã progeniem eam q̃ imitantur filij parẽtum vitam possunt uidere, vsq; ad eos vltio extenditur qui uiderunt ꝙ malè sequerent, &c. Istum aũt textum applicat gl. non ad Iudæos gñaliter, sed ad Iudã, & eius filios, q̃a Iudas fuit imitatus peccatum patrum, q̃ iustos, & ꝓphetas persequebantur, & similiter filij ipsius Iudæ peccata patris sui: ideo pro ipsis puniti fuerunt, vnde ait, Peccata. n. patrum ei redduntur, q̃ à malis eorũ non recedũt, sed non eis qui mutati sunt in Christo, q̃ iam non sunt filij iniquorum, q̃a iam non imitantur mores eorum. Si ergo Iudas teneret adoptionem q̃ cęperat, non pertineret ad eum uel sua præterita, uel parentum iniquitas, sed q̃a redijt ad malum ueteris gñ̃is, reddit iniq̃tas patrum in conspectu dñi, ut in eo puniretur. Vel breuiter ad difficultatẽ põt dici, q̃d pro peccato alterius non punitur q̃s sp̃ualiter, sed solum tpaliter, uel corporaliter, sicut ꝓ peccato patris adulterãtis, filius ex adulterio natus punitur tpaliter, q̃a hæreditate priuat, uel corporaliter, q̃a ex seruo natus in seruitutem redigitur.

Fiant contra dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam. 1951

HIc ostenditur dictarum pœnarum causa. Et assignatur multiplex causa, prima ipsorum peruersitatis obstinatio: secunda crudelitatis persecutio, ibi, *Et persecutus est*, tertia peruersitatis electio, ibi, *Et dilexit*, quarta diuinæ æquitatis retributio, ibi, *Hoc opus eorum*. Quãtum ad primum notandum, quòd quilibet obstinatus est contra dominum, quia negat bonitatem domini, quod maximè intelligitur de finaliter in malo obstinatis, illi enim propriè dicuntur semper cõtra dominum. Cuius ratio est, quoniam in eodem statu in quo anima separatur à corpore quo ad bonitatem & malitiã, semper sine fine perdurabit. Et ideo quia mali morientes obstinati semper erunt obstinati, & oĩs obstinatus opponitur domino, ideo de talibus dr̃, quod semper erunt cõtra dñm. Hoc ergo intelligitur de Iudęis generaliter, quia Iudæi, qui remanserunt post captionem ciuitatis, & trucidationẽ multorũ, ut in pluribus cõtra Christum manent obstinati, & infideles, & sic permanebunt usq; ad finẽ sæculi. Sed quia malorũ nomen, & fama cito trãsit (ut ostẽdit Greg.) hinc est, ꝙ fama Iudęorum, quæ ꝑ totum orbẽ diuulgabatur, ad nihilum est redacta. Quod considerans Psal. ait, *Et dispereat de terra memoria eorum*, s. quãtum ad uirtutes, & bonam famã, licet eorum memoria duret in malum ipsorum, & infamiã. Sic. n. dicitur Prouerb. 10. Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet. Quæ autem sit cã ipsorum talis infamiæ ꝑ orbẽ, subdit de illo populo; *Pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam.*

Obstinatus est sẽper cõtra dominũ.

Greg. lib. 14. mor. c. 7.

Minus

Minus ponit, & plus significat. Per hoc enim intelligit ꝙ populus Iudaicus crudelitatẽ maximã fecit Christus pſequendo. Ex quo patet, ꝙ per illã propositionem negatiuam, ſ. *non est recordatus facere misericordiam*, vult inferre istã affirmatiuam, fecit magnã crudelitatẽ. Sed illa propositione negatiua vſus eſt, vt oſtendat populum Iudæorũ iuſtè derelictũ à Deo, ſine miſericordia finali puniendũ, iuxta illud quod dr̃ Iacob 2. Indiciũ ſine miſericordia fiet illi, qui non fecerit miſericordiã. Aliter iſtũ verſũ exponit glo. de Iuda, & parentibus eius. Pro quo notandum, ꝙ hic dictio *contra*, qñque ſignificat contrarietatẽ, qñque præſentialitatẽ. Notat. n. contrarietatẽ, ſicut vnum cõtrariorum alteri contrariatur, vt calidũ frigido, album nigro, ſic mali contra bonos continuè bellant, ſic & Iudæi contra Christum. Filij matris meæ pugnauerũt contra me. Quandoq; verò notat præſentialitatẽ rei ante conſpectũ poſitæ. Sic. n. dixit Christus Apoſtolis. Ite in caſtellũ, qđ contra vos eſt, quæ, ſ. ciuitas Hieruſalẽ directè erat ante oculos ipſorum. Et iſto mõ dicebat. Pſ. 50. Peccatum meum cõtra me eſt ſemper, i. ante oculos meos. Dauid. n. peccatum ſuum poſt tergum habuit, & non contra ſe, ideſt, ante, cum ſententiã contra diuitẽ qui rapuerat ouem pauperis dedit, oblitus ꝙ ille erat q Berſabe rapuerat. Sed tunc illud cõtra ſe habuit, cũ per Nathan reprehenſus peccatũ ſuum recognoſcens fleuit, dicens, Peccatum meũ contra me eſt ſemper. i. ante me, in conſpectu meo. Iſto etiam modo accipitur cõtra pro ante Pſ. 49. vbi Deus ait peccatori. Arguam te, & ſtatuã cõtra faciem tuã. Vnde ibidem ait gl. Arguam te, &c. ideſt arguẽdo oſtendã te tibi ipſi, & diſplicebis tibi, ꝙ & modo faceres, ſi te videres mihi non placens quaſi dicat, Statuam contra faciem tuã, quia peccatum tuum quod poſt tergum poſuiſti, ante faciem tuã ego ponam, ut ſcias ꝙ male egiſti, & fœditatem tuã erubeſcas. Ad propoſitum ergo hic accipitur ly *contra*, ſecundo modo, ſ. vt notat præſentialitatem. De Iuda ergo & parentibus eius ait Pſ. *Fiant contra Dominum ſemper*. ibi gl. i. pater, & mater Iudæ fiant contra Dominum, non quidem vt aduerſentur Dño, ſed ut Deus mala ipſorũ aſpiciens, non obliuiſcatur in iſto. Et eſt ſenſus. *Fiant contra Dominum*, i. in conſpectu Dñi. Et *memoria eorum*, i. parẽtum eius *diſpereat de terra*, quia memoria parentum in ſucceſſoribus dicitur continuari, ſed ſucceſſores Iudæ in prima generatione fuerũt deleti, vt dictum eſt verſ. 1949. Et cauſam aſſignat. *Pro eo quòd nõ eſt recordatus facere miſericordiam*, cum effectu, ſcilicet cũ Chriſto, ſed ipſum prodidit in mortem.

Negatio infert affirmationem.

Contra accipitur dupliciter.

Cant. 1.

Mat. 21.

Et perſecutus eſt hominem inopem, & mendicum, & compunctũ corde mortificare. 1952

Hic oſtendit ſecundã cauſam tanti exterminij Iudæorum, quæ fuit ipſorum perſecutionis crudelitas. Vbi aduerte, quòd in Chriſto erat duplex natura, ſ. diuina, & humana, diuinã Iudæi perſequi non poterant, ſed humanam perſequebantur, quæ adhuc mortalis erat, & infirmitatibus ſubiecta. Et in illa natura Chriſtus erat inops, & mẽdicus, inops ideſt, ſine ope, quia nihil habuit ſibi proprium ipſo, d Vulpes foueas habẽt, & volucres cœli nidos, filius aũt hominis nõ habet, vbi reclinet caput ſuum. Et quia nihil habuit qñ mendicando vixit, vt d. Ber. in illo triduo qñ remanſit in Hieruſalẽ recedentibus parentibus eius, cũ eſſet annorum duodecim. Nec derogat dignitati Chriſti mendicaſſe, cui non derogat, imò ei gloriam infert, ꝙ cũ in forma Dei eſſet, tantum ſe pro nobis humiliauit, ut eius humanitas non ſolum in manibus diaboli, ſed ꝙ amplius eſt in manibus mẽbrorũ eius traderetur. Aſſumpſit. n. oẽs defectus noſtros non culpabiles, excepta ignorantia, vt oſtẽdit mag. li 3. d. 15. Cũ ergo mendicitas in nobis ſit defectus non culpabilis diſtinctus ab ignorantia, ſequitur ꝙ hunc aſſumpſit. Quod aũt non ſit defectus culpabilis, patet intuẽri quid ſit mẽdicitas, vel mendicare. Nam ſm̃ grãmaticos, manus cõponiẽ cũ dicis, vel ducis, & fit mẽdicus. a. ũ. i. ex toto pauper, quaſi manu dicens, vel manu ducẽs, eo ꝙ mos erat antiquitus egenum os claudere, & manum extendere, quaſi manu dicere, vel manu ducere. Nihil au-

Christus fuit inops & mẽdicus.

vt multos ad honestatis formã ab inhonestis reuocaret. Male aũt bonum, dr, cũ rectum aliquid non recto studio profertur, sicut illuminato cęco Pharisęi dixisse perhibentur. Tu scis discipulus eius, quod maledictionis vtique dixerunt studio, nõ orationis voto. Et sicut Caiphas ait, Oportet vnum hominem mori pro populo, vt non tota gens pereat. Bonum quippe, sed non bene locutus est, quia dum crudelitatem vocis apperijt, redemptoris gratiam prophetauit. In proposito ergo isti contra Christum locuti sunt mala male, quia, s. falsa & intentione corrupta. Quod explicans Christus ait, *Locuti sunt aduersum me lingua dolosa*, &c.

Ioan. 9. *Ioan. 11.*

1940 ***Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi, ego autem orabam.***

OStendit hic, quòd contra Christum ostenderunt suam ingratitudinẽ in in praua ęmulatione, quia, s. pro dilectione ipsi rependebant odia, & pro orationne detractiones. Et hoc est quod ait Christus, *Pro eo vt me diligerẽt, detrahebant mihi*, i. pro eo qđ debebant diligere, detrahebant mihi, s. negãdo me esse filiũ Dei, vt puta detrahebant Christo qñ dicebãt; In Beelzebub principe dęmoniorũ eijcit dęmonia. Io. 9. Nos scimus, qa hic hõ peccator est. Matt 11. Hic hõ est vorator, & potator vini, & publicanorũ amicus. Nota ꝙ aliqui text⁹ aliter habẽt, s. *Pro eo vt me diligerent, detrahebant mihi*, q. d. s m gl. iõ interfecerunt, qa detraxerunt. Plus enim nocent mẽbris Christi detrahentes Christo, q aĩas creditorum interficiũt, q̃ qui eius carnẽ mox resurrecturã peremerunt. Et sic est sensus. Pro bono mala reddebant, q a illi detrahebant, ego aũt orabã, non solũ pro discipulis, sed ẽt pro illis, vt puta qñ existens in cruce ait ad patrẽ. Pater, dimitte illis, &c. Sed d. Nunqd Christi orõ fuit exaudita à patre, cũ illi Iudęi obstinati permanentes vsq; hodie non sint cõuersi ad Christũ? Dr ꝙ omnis Christi oratio fuit exaudita, vnde & oẽs illi conuersi sunt, pro quibus orauit. Nã vt d. Hier. super Matth. in prolatione huius orationis vltra quinq; millia cõuersi sunt. Orabat ergo pro illis, quos videbat electos, & illi conuersi fuerunt. Nos autem qa discernere nõ valemus inter electos, & pręscitos, gñaliter oramus pro oĩbus, & de primis exaudimur, non pro secundis. Nota quod detractio est multiplex, quędã bona, q̃dã mala. Vide, versic. 619. Itẽ nota, quid proprie est detractio mala, & quã multiplex sit versic. 828. Itẽ nota ꝙ detractio per coruũ figuratur, & quot mala facit. Vide supra. versi. 1698.

Detractio. quã graue sit peccatũ. *Luc. 11.* *Quęst.* *Luc. 23.* *Orauit Christus pro electis non pro prescitis.* *Detractio multa mala facit.*

Et posuerunt aduersum me mala pro bonis & odium pro dilectione mea. 1941

HIc ostendit, ꝙ suã ingratitudinem Christo ostẽderunt per iniquã operationẽ, qa, s. non solũ verbis, sed operibus mala pro bonis acceptis reddebãt. Christus. n. multa bona fecerat eis prędicando, infirmos eorũ sanando, mortuos suscitando, & pro ipsis orando. Pro quibus oĩbus ipsi ipsum persequebantur ad mortẽ. Et hoc est, qđ Iudęis Christus dicebat. Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorũ opus vultis me lapidare? Quę oĩa pręuidens ps. in persona Christi dicit de Iudęis. *Et posuerunt aduersum me mala pro bonis* Sed q̃ fuit causa omniũ illorum malorũ? Certe sola illorum mala intentio & odiũ, propter quod subdit, *Et odium pro dilectione mea*. Nam occidere Christum, non fuit malum nisi inquantum ex odio, & mala voluntate ipsorum processit. Nam pater tradidit pro nobis Christum in mortẽ, sed quia nõ odio, sed charitate ideo commendatur. Sic & Christus tradidit seipsum, vnde eius charitas vbiq; cõmendatur. Sed quia Iudas, & Iudęi ipsum tradiderunt odio, ideo reprobantur, vt deducit Mag. li. 3. d. 20. Vnde ait glo. *Et odium pro dilectione mea.* Hic est oĩs, & magnus reatus eorum. Non. n. nocere Christo potuerunt persequentes, non necessitate sed voluntate morientem, sed totum crimen persequentium fuit odium. Hic notat Aug. super istum locum, quod retributionis sex sunt differentię. Et similiter ponitur 23. q. 3. sex sunt. Vnde ait. Notãdum, quòd in reddendis bonis vel malis pro bonis vel malis, sex sunt differentię, quę commemoratę animaduerti facile possunt, scilicet, reddere bona pro malis, non reddere mala pro malis.

Ioan. 10. *Odiũ & mala voluntas omniũ peccatorũ est causa.* *Occidisse Christũ ex charitate non fuisset peccatum.* *Reddere sex sunt differentię.*

Hęc

Hæc duo bonorum sunt, & primum quidem melius est. Itē non reddere bona pro bonis & reddere mala pro bonis. Et hæc duo malorū sunt, sed posterius peius est. Itē reddere bona pro bonis, & mala pro malis. Et hæc duo sunt mediorum, & illorū, qui sunt vel mediocriter mali, & primum propinquius est bonis. Quod Christus nō arguit in euāgelio, sed plus oportere dicit, quia ethnici hoc faciunt, diligunt enim diligētes se. Postremum vero, s. reddere mala pro malis propinquū est malis, conuenit tñ bonis. Vnde & lex modum vltionis statuit, oculum pro oculo, & dentem pro dente, & huiusmodi, quæ (si dici potest) iniustorum iustitia est, nō tñ ideo, quia iniqua sit vltio, quam lex statuit, sed quia vitiosa est libido ad expetēris desiderio vlciscendi. Hoc aūt non ad hominem, sed magis ad iudicē pertinet. Cum n. homo hoc agit, reddit malū pro malo. Iudex vero nō ipsa delectatione iustitiæ iustū reddit pro iniusto, qđ est reddere bonum pro malo, quod et Deus iudex facit. Trib. ergo modis omne peccatum contrahitur in hmōi redditionibus. Primus gradus est non reddere bona pro bonis. Secundus reddere mala pro malis. Vltimus est reddere mala pro bonis, & hoc est deterius. Et hoc Iudæi elegerunt, scilicet, ut Christo detraherent, & odium pro dilectione redderēt. Contra hæc sūt alia tria, quæ spectant ad bonos. Primum est dare bona pro bonis. Secundū nō reddere mala pro malis. Tertium vero quod est perfectū, est reddere bona pro malis. Et hoc Christus orans pro Iudæis fecit. Et hoc est quod contra Iudæos ait, *Posuerunt aduersum me mala pro bonis*.

Matt. 5. Exo. 21.

1942 *Constitue super eum peccatorem, & diabolus stet à dextris eius.*

Consequenter hic ex præmissis peccatis Iudæ, & Iudæorum prædicitur miseria. Et diuidit in partes duas. Quia primò ponitur pœna Iudæ in speciali. Secundò pœna Iudæorum in generali. Secunda pars ibi, *Nutantes*. Prima pars diuiditur in quatuor partes fm quod quatuor pœnas de ipso prædixit, quia ex illo peccato primo Iudas diabolo fuit deputatus, Secundo ad pœnā æternam fuit

A condemnatus, ibi, *Cum iudicatur*. Tertio de Apostolatu fuit cancellatus, ibi, *Fiant dies*. Quarto uita cito fuit priuatus, ibi, *Fiant filij eius*. Quātum ad primum sciendū, qđ in scriptura noīe peccatoris simpliciter positi significatur diabolus, tum quia primò ipse peccauit, tū q. primos parentes ad peccandū induxit, tum quia omnium peccatorum est caput. vnde hic ait gl. *Cōstitue super eum peccatorem*, i. sup Iudā diabolū, ut qui noluit esse Christo subditus, diabolo subijciatur. Vnde & si quæras quem peccatorē constituet super

B eū? Rñdet diabolū. Vñ subditur, *Diabolus stet à dextris eius*. Vñ notat gl. p. hoc cuilibet dextrū vocatur, qđ cæteris alijs præponitur, & tāquā melius elucet, q. dextera pars fortior est, nobilior & ad operandū promptior. ut qui præponit castitatē libidini, castitas est illi dextrū, qui vero libidinem, libido est ei dextrum. Similiter qui præponit diuitias scientiæ, diuitiæ sunt ei dextrū, & ecōtrario. Iudæ ergo quod erat dextrum, s. opera diaboli, q̄ præposuit operib. Christi, auaritia, q̄ posuit suæ saluti. Stetit ergo diabolus à

C dextris eius, q. diabolū præposuit Christo, qđ præposuit auaritiam sapientiæ, pecuniam suæ saluti, ut eum pecunia tradere, à quo debuit possideri, ne à diabolo possideret. Hæc ergo prævidēs ps. ait, *Constitue super eum peccatorem*, &c. prædicēs, nō optat. Hoc aūt maximè implerū fuit in Iuda, qñ Christus cum intinxisset buccellam panis, tradidit Iudæ, & post buccellā introiuit in eū Sathanas, quia tunc s. plenius ipsum possedit, vnde Augu. super Ioan. Tunc introiuit in Iudā sathanas, introiuit in eū, ut iā sibi traditū plenius pos-

D sideret. Neq; n. nō in illo ante erat, qñ de pretio tradēdi dñm ad Iudæos pactus est, sicū Lucas dicat, Intrauit aūtē sathanas in Iudā Scariotē, & locutus est cum principibus sacerdotum, ut prodeset eis illum. Tūc iā venerat ad comedēdum, s. post pañē introiuit in eum diabolus, nō ut adhuc alienum tentaret, sed ut propriū possideret. Tūc n. verificatū est, qđ per ps. prædictū fuerat. *Cōstitue sup eū peccatorē*, &c. Quod Deus dicitur facere, quia iusto iudicio illud permittit. Istum aūt versum aliter exponit Nicolaus, & iudicio meo

Pecca-tor abso lute dici tur dia-bolus.

Dextrū dicitur cuilibet quod sibi prapo nit.

Diabo-lus super Iudam fuit con stitutus.

magis

magis extraneo modo d. Hoc intelligendum non solum de Iuda, sed etiam de populo illo Iudaico, vt sit sensus, *Constitue*, idest, constitues super eum, s. populũ Iudaicũ peccatorẽ, idest, Caiphã, qui erat põtifex anni illius, qui ideo hic dicitur peccator absolute, quia dedit vltimum consilium de morte Christi: vt habetur Ioan. 11. *Et diabolus, stet à dextris eius*, i. stabit, quia ad hoc à diabolo principaliter incitabatur, quia cum esset pontifex anni illius, & per consequens magnæ auctoritatis, poterat alios ad suam sententiã facilius inclinare. Et tunc diabolus stetit à dextris eius, quia voluntatem diaboli, s. de morte Christi sententiando pẽlegit.

Caiphas peccator dicitur.

1943 *Cum iudicatur, exeat condemnatus, & oratio eius fiat in peccatum.*

Hic ostendit quo inde ad æternam pœnam fuit condemnatus. Vbi notandum φ cũ Christus in cena suis dixisset discipulis, vnus vestrũ me traditurus est, adiunxit d. Filius quidem hõis vadit, sicut scriptũ est de illo, statim sñiam contra proditorẽ Iudã protulit d. Væ aũt homini illi, per quem tradetur. Per væ. n. significatur damnatio æterna, vt apparet Matth. 23. vbi Christus hypocritas ostendit damnandos æternaliter dicens, Væ vobis, scribæ, & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnũ cęlorum ante homines, nec vos intratis, &c. Dicens ergo Christus de Iuda proditore, væ autem hoĩ illi, per quẽ tradetur, ipsũm ex peccato suo. qđ præsciebat, condemnauit ad æternã pœnã. Qñ autẽ Christus illã sñiam protulit adhuc erat in cœna cum illo, ut habetur Matth. 26. post autẽ predictã sententiam contra Iudam datã discipuli volentes scire contra quẽ data esset, sñia aspiciebant se mutuo hæsitantes, de quo diceret. Cũ ergo Ioannes recumberet in sinu Iesu ad nutũ Petri dixit ad Iesum. Dñe, quis est qui tradet te? Cui dixit Iesus. Ille est, cui intinctum panẽ ego porrexero. Et cũ intinxisset panem, dedit Iudæ; Cum ergo accepisset ille buccellã, exiuit continuo, vt habetur Ioan. 13. Ex quib. patet, quod Iudas antequã de societate Christi in sua cœna corporaliter exiret, iam contra eũ data erat sñia damnationis æternæ per Christum.

Matt. 26

Va significat dãnationẽ æternã.

Iudas exiuit à cœna cum sñia dãnatus.

Et hoc est, quod preuidẽs ps. in persona Christi d. *Cũ iudicatur*, s. in cœna à Christo, *Exeat condemnatus*, i. exibit iam condemnatus, quia post prolatam sñiam à Christo Iudas exiuit à cõsortio Christi, & Apostolorum ad perficiendũ proditionẽ suam, quã ante facere principibus sacerdotũ pmiserat, s. vt de facto traderet Christũ in manibus eorũ, vt habetur Io. 18. Sequitur quod est mirabile. *Et oratio eius fiat in peccatum*. Vbi notandũ, φ oratio s̃m grammaticos dr̃ quasi oris ratio. Et sic oĩs ad alterum prolocutio, oratio põt nuncupari. Vnde & legati ad loquendũ alicui missi oratores dicuntur. Et s̃m istum intellectũ, oratio Iudæ fuit, qñ exiuit de cœna à consortio Christi, φ directa via iuit ad principes sacerdotum ad orandum, i. ad loquendũ cum eis φ modo erat hora capiendi Christum, & ad petendũ ab eis cohortẽ, & ministros, vt caperent Iesum. Et sic nulli dubiũ, φ talis Iudæ oratio illi fuit in peccatũ, s. tractatio φ Christus caperetur, quod & de facto fecit. Et hoc est, quod præuidens psal. ait. *Et oratio eius fiat in peccatum*, s. ipsi Iudæ, & alijs, qui ad orationẽ eius dederũt ei cohortẽ, & ministros. Magis autẽ hic mystice notat glo. φ illa oratio oranti fit in peccatũ qua quis non vult sequi Christum sed persequi magis. Nõ. n. est iusta oratio, nisi illa, quæ fit per Christũ. Illa aũt, quæ non fit per Christũ, non solũ nõ delet peccatum, sed et ipsa fit peccatũ. Illa aũt oratio nõ fit per Christũ quæ nec affectu bono fit, nec bonũ petit. Sicut ecõtrario illa oratio fit per Christũ, quia petitur, qđ petendũ est, & eo mõ, quo petendum est. Alioquin aũt sic oratur vt in parte fit oratio per Christũ, & in parte non, qñ, s. bonũ non bene, vel bene non bonũ petatur. Iudas aũt nec bonũ, nec bene petit. Qñ aũt Iudas sic orare potuit, vt oratio eius fieret in peccatũ, certe iam nõ potrat orare per Christũ cum iam cogitaret de illo tradendo. Ex quo habet, quod omnis orans peccat orãdo, qui orando aut petit quod non decet, aut petit affectione, & modo, quo non petere decet. Quid ergo dicemus de petẽtibus in oratione temporalia, non æterna: salutem corporis, non animæ & huiusmodi? De tali-

Oratio idẽ est q̃ oris ratio, siue locutio.

Oratio quõ fit in peccatũ.

Oratio bona oratio q̃ fit per Christum.

Esa. 1.

talibus.n.dicitur, Cum multiplicaueritis orationes vestras, non exaudiam vos, manus.n.vestr. plenæ sunt sanguine.

1944 *Fiant dies eius pauci, & episcopatum eius accipiat alter.*

Philo 4. Ethic.

HIc ponitur tertia pœna Iudæ, scilicet in Apostolatu modicum stetit, & de collegio Apostolorũ fuit cancellatus, Et hæc ucēti rõne maxima pœna esse videtur. Nam sicut honor in præsenti vita vt bona supremum, sic priuatio honoris qua quis ab honore alto ad cõfusionem cadit, pœnarũ temporalium maxima esse vr. Considera ergo quam altus honor, & gradus erat Christi Apostolatus, ad quẽ gratuite à Christo Iudas fuerat electus, quia de toto orbe ad tã altã dignitatem duodecim elegit, vt essent totius orbis lumen, sæculi totius iusti iudices, vt cęlum verbo clauderent, serasq; eius soluerẽt, aĩas hominũ ligare, & soluere possent. Et ideo quanto gradus apostolatus honore erat altior, tanto ab ipso deponi, maior fuit pœna. In isto autẽ gradu apostolat⁹ Iudas paucis stetit diebus quia Apostoli à Christo fuerunt electi postquam Christus incœpit prędicare, cuius prædicatio durauit per tres annos Petrus aũt Apostolatũ tenuit post mortẽ Christi p multos annos, sic & Andreas, Matthæus, &c. Et hoc puidens ps. ait. *Fiant*, i. erunt dies ei⁹ pauci, s. in apostolatu. *Et episcopatum eius accipiat*, i. accipiet alter, quia sidignitatẽ apostolatus loco eius accepit Matthias, ut habetur Act. 1. vbi hunc textum pro electione Matthiæ facienda allegat Apostolus Petrus, ad literã dictum esse de Iuda, dicens, viri fratres, oportet impleri scripturã, quam prędixit Spiritussanctus per os David de Iuda, qui fuit dux eorũ, qui cõprehenderunt Dñm Iesum, qui connumeratus erat in nobis, & sortitus est sortem ministerij huius, &c. Scriptũ est. n. in li. ps. *Fiat commoratio eorum deserta, &c. Et episcopatum eius accipiat alter*. Nota ergo q episcopatus in ecclesia alti est honoris, sed magni laboris, qđ ex suo patet nomine. Nam scopin qđ est intendere, vel speculari cõponitur cũ epi, quod est supra, & inde dr episcopus,

Iudas modicũ tẽpus stetit in apostolatu.

Episcopatus est nomẽ honoris & laboris.

A quasi speculator, & superintendens, curam subditorũ gerẽs. Vel dr ab epi, & copos, quod est labor quasi sup laborans sup gregẽ sibi cõmissum. Et quia talis labor, & speculatio est labor bonus & meritorius, ideo de episcopatu ait Apostolus. Si quis episcopatũ desiderat, bonum opus desiderat. Sed ut ait Catholicõ, hodie magis vr esse nomen honoris q̃ oneris, magis Dñi q̃ ministratoris. De tanto ergo officio deposit⁹ fuit Iudas, q a oportet esse episcopũ sine crimine. Ipse autẽ radicẽ omnium criminũ in se cõtinebat,

B s. auaritiã, qua inebriatus Christũ vendidit suum Dñm, & magistrum. Vnde istius iusti depositionẽ ppter cupiditatẽ auaritiæ notãs Io. Chrys. in sermone de proditione Iudæ, sic ait, Ait Iudas principibus sacerdotũ, Quid vultis mihi dare, & ego eũ vobis tradã. Dic, Iuda omniũ sceleratissime, hoc te magister docuit? hoc tibi tãtus doctor ondit? Ideo. n. diuitias deberete contẽnere prædicabat, iõ admonebat, Nolite possidere aurũ, nec argentũ in zonis vestris, vbiq; auidam cupiditatẽ pecuniarũ excludens. Nã & hoc

C tibi persuadebat d. Si quis te percusserit in vna maxilla, pbe ei alterã. Quid vultis mihi dare, &c. Dic mihi q causa pditionis est? Tradis magistrũ, nunquid laceratus ab eo? aut diã læsionẽ tuam. Forsitan q tibi demonũ tradidit potestatẽ, q fecit te languentibus subuenire, q mortuos suscitare didicisti, has beneficiorũ vices exoluis, d. Quid vultis mihi dare, & ego vobis eum tradã? O demẽtia, imo cupiditas proditoris Cuncta enim mala cupiditas procurauit. Hac affectus Iudas magistrum tradidit. Nã cupiditas hmõi

D sortita est naturã, captas aĩas retinet, & oĩbus modis alligatas constringit, beneficiorũ omniũ obliuionẽ imponit, & alienationẽ mẽtis ondit, & ait. Iudas captus cupiditatis insania quãtæ beneficia conuersationis mẽsæ apostolatus admonitionis, suasionis oblit⁹ est, cupiditati intẽtus? Vñ & Apostolus oĩum malorũ radicẽ cupiditatẽ dicit eẽ. Hęc Iudã à Christi mẽsa expulit, de libro vitæ cãcellauit, ac de episcopatu sui apostolat⁹ exclusit, vt alter suo loco poneretur, d. ps. *Fiant dies eius pauci, & episcopatũ eius accipiat alter*,

1. Tim. 3

1. Tim. 3

Iudas auaritia, tradidit Christũ

Matth. 26.

Matth. 20.

Matt. 5.

Matth. 26.

Matt. 6.

Fiant

1945 *Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.* E

HIc ponitur quarta pęna Iudę, quia scilicet, cito post proditionem suā fuit vita priuatus, quia, s. eodem die quo Christus fuit passus. Nā vt habetur Matt. 27. videns Iudas, q̄ dānatus esset, s. Christus ad mortē, pœnitentia ductus retulit triginta argēteos principib. sacerdotū, dicens, Peccaui, tradēs sanguinem iustū, & abiens laqueo se suspendit, & diffusa sunt oīa viscera eius, vt habetur Act. 1. Hoc ergo notans ps. dicit, *Fiant filij eius orphani.* Filij enim alicuius fiunt orphani ex morte patris, quia, s. eodem die passionis se suspendit. Quod alijs verbis repetit, d. *Et vxor eius vidua*, quia vxor alicuius non fit vidua nisi per mortē illius, cuius est vxor. Habebat enim Iudas vxorē, & filios, vt hic ait gl. Ex hoc. n. vult notare psal. q̄ etiam filij, & vxor Iudæ propter ipsius peccatum sunt passi: quia scilicet, filij effecti sunt orphani, & vxor vidua. Sed gl. mouet quęstionē, quare hic nominat filios Iudæ, & vxorem? vult ne forte ex hoc innuere quod ad pęnam Iudæ spectet, q̄ sui cari hic relicti patiātur, an etiā nullus dolor tangat mortuos dē ijs, quæ in suis caris post mortem contingunt, vel qn̄o ea, quæ circa nos aguntur, nouerunt spiritus mortuorum. Ad istud respondet gl. dicēs, Breuiter dici potest, quod mortuis est cura de suis caris, vt de diuite legitur, qui dum tormenta apud inferos pateretur, leuauit oculos ad Abraham, & inter alia dixit, Habeo enim quinque fratres, ne & ipsi veniant in hūc locum tormentorum. Habent enim mortui curam de viuis, quos sciunt viuere, quia nec in locis pœnarum vident eos, vbi diues sine fratribus erat, nec in requie beatorū vbi Abraham, & Lazarum agnoscebat. Dānati enim videbunt beatos vsq; ad diem iudicij, non tamen ideo consequens est eos scire, quæ circa caros illorum agantur hic, vel læta, vel tristia. Vult dicere, quod mortui sciunt suos viuere, ex hoc quia non vident eos obijsse, nec cum beatis neque cum miseris, non tamen eos hic vident, vnde nesciunt quid circa eos, scilicet, viuos agatur.

Glossa.

Mortui an cognoscant q̄ hic aguntur.

Glossa.

Luc. 16. H

Dānati videbūt beatos vsq; ad diem iudicij.

Nutantes transferantur filij eius, & mendicent, & eijciantur de habitationibus suis. 1946

HIc ponitur Iudeorum pœna in generali. Et diuidit in duas partes, quia primo ipsorum multiplex pęna ponitur, secundo dictæ pęnæ causa ostenditur, ibi, *Fiant contra Dominum semper.* Quantum ad primum, pœna multiplex Iudeorū p̄dicatur, quā pp Christi mortē erant passuri, quia primo à suis habitationibus fuerunt expulsi, secūdo suis bonis oībus fuerūt expoliati, ibi, *Scrutetur,* F tertio omni adiutorio fuerunt destituti, ibi, *Non sit illi adiutor,* quarto de mundo cito fuerūt eradicati, ibi, *Fiant nati eius,* quinto pro patribus filij fuerunt trucidati, ibi, *In memoriam.* Prima pęna, cū ponit Iudæorū pro peccato mortis Christi, est: q̄a de suis habitationib. fuerunt expulsi. Quod fuit qn̄ Titus, & Vespasianus Romani principes obsederunt ciuitatē Hierusalē in die festo, & ipsa capta oēs trucidauerunt, vendiderūt, vel sic captiuauerūt, q̄ in toto regno Iudææ nullus ipsorū remanere potuit. Et hoc pūidēs ps. d. *Nutantes transferantur filij eius,* s. populi Iudæorū, i. cadentes, vel ruētes. Nā nuto, as, idē est quod cadere, vel ruere, q̄a ipsi ruentes in captione ciuitatis, multi ipsorū venūdati ad alias regiones translati fuerunt. Et notandū, q̄ non dicit de Iudæis, q̄ Christū persecuti sunt, sed de filijs, quia cū quadraginta duo anni trāsierunt inter Christi passionem, & captionem ciuitatis per Titum, & Vespasianū, verisimile est q̄ persecutores Christi iā erant mortui, vel saltē maior pars ipsorū pro quorū peccato filij puniti fuerunt, & expulsi. Et ideo sicut vagabundi omnibus suis priuati, exierūt coacti mendicare. Et hoc est quod subdit. *Et mendicent, & eijciantur de habitationibus suis.* Hoc autem intelligit gl. dictum de filijs, & vxore Iudę, qui post mortem Iudę expulsi fuerunt, & expoliati etiam ab ipsis Iudæis in detestatione proditionis commissæ. Licet enim quandoque male placeant proditiones, quibus suos inimicos euerterunt, nunquā tamen proditores, maxime cum secundum aliquos vxor Iudæ et filij fuerint consentientes proditioni Chri-

Iudæorū captiuitas per Rom. G

Christi, quam Iudas eis reuelauit propter luctum inde recipiendum.

1947 *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius: & diripiant alieni labores eius.*

HIc ostendit, ꝙ Iudæi oib. bonis tpalibus fuerunt expoliati. Vbi primò aduertendũ, ꝙ noie fœneratoris intelligitur princeps Romanus Titus. Cuius rõ est. Nã ut dictũ fuit, vers. 177. vsura, siue fœnus est triplex, s. culpę, gratię, & pęnę. Et dñr fœnus pœnæ, qñ plus exigitur in pœnis ꝙ cõmissum fuerit in culpis, quod multipliciter accidit, vt patet ibidẽ, qd & fecit Titus, quia à Iudęis vnus solus iniustè fuit mortuus, & ipse tot millia Iudæorũ trucidauit pro vindicto illius. Vñ & alia litera hẽt *exactor*: vbi hic hr *fœnerator*. Secũdò notãdũ ꝙ noie subæ tria intelliguntur, qñ suba est triplex, s. interior, & sic aïa nr̃a dr̃ substantia, quia est corporis humani forma substantialis, vt deducit Philos 3. de aïa Et de hac substãtia d. Psal. Deo. Et substãtia mea apud te est. Secundò est substantia superior, s. fides, quia dr̃ fundamentũ primum oibus virtutibus substãs. Et de hac ad Hebr. 11. Fides est suba rerũ sperandarum, ar. &c. Tertiò est substantia exterior, s. oïa bona temporalia, quæ dñr substantia, quia subesse debent homini, & non dñari. Sic enim de bonis tẽporalibus dr̃ Gen. 13. de Abraham & Loth ꝙ erat substantia corũ multa, & nequibant simul habitare. Et in ista temporali & exteriori substãtia tria debẽt attẽdi. Primum ne indebitè acquiratur. Eccl. 13. Bona est substãtia, cui nõ inest peccatum in cõscientia. Secundũ ne iniustè dissipetur: sicut fecit ille adolescẽs, qui accepta portione substãtiæ, quę ipsum contingebat, à patre recessit, & dissipauit substãtiã suam cũ meretricibus, & postea cœpit egere, vt hr Luc. 15. Tertiũ, ne nimis cupidè retineatur, Eccl. 14. Viro cupido, & tenaci sine rõne est substantia, Ad propositũ hic accipitur substantia pro diuitijs, & temporalibus bonis, quibus omnibus ꝑ Titũ, & eius exercitum Iudæi expoliati fuerunt, qñ ab eo ciuitas Hierusalẽ capta fuit in vindictã mortis Christi. Et hoc est, ꝙ præuidens

Substantia accipitur tripliciter.

Heb. 11.

A Psal. de populo Iudæorũ ait. *Scrutetur*, i. scrutabitur fœnerator, i. Titus cum suo exercitu, *omnem substantiam eius. Et diripiant alieni labores eius*, i. Romani, qui alieni erant à Iudæis & natione, & cultu. Vbi per labores intellige diuitias ipsorũ laboribus acquisitas. Vel aliter istum textum intelligit gl. dictum de vxore Iudæ relicta, & filijs eius, de quibus ẽt intelligitur versus præcedẽs, Sed tunc facit dubitationem vnde Iudæ vxor & filij habebãt substantiam rerum temporalium quam Iudas pater eorum non habuit, qui cum alijs B Apostolis sequebatur dñm, & omnia reliquerat. Ad hoc respondetur, quod quãuis Iudas à pricipio qñ secutus est Christum omnia reliquerit: ñ postea à Christo factus societatis procurator, habebat loculos, & ea, quę Christo dabantur, ipse portabat. Et sic vsu pecuniarum mutato, animo factus est fur. Et de illis, quæ dabãtur Christo, & Apostolis, ipse partem furabatur. (vt hr Io. 12.) & illam dabat vxori, ac filijs, & ex hoc hr verisimiliter, ꝙ illos triginta argenteos, quos recepit pro Christi ꝓditione, retulit vxori, ac filijs, C & sic vnde illos habuerat intimauit illis. Ex quo satis apparet, ꝙ illi ẽt consentiẽtes fuerunt in Christi traditione. Vnde hic ait gl. Oïa, quæ Iudas habuit, uxori, & filijs dimisit, scilicet, quæ de loculis Christi furabatur. Et de istis substantijs, quas Iudas dimisit vxori, & filijs hic dr̃: *Scrutetur fœnerator omnem substantiam eius* &c. q. a istis ipsi postea expoliati fuerunt. Sed dicet quis, Cũ dñs cognosceret Iudam ad furtum dispositũ, qñ ei commisit loculos dans ei occasionem furãdi? Ad hoc rñdet Chrysost. super Ioã. d. Ideo D enim Iudæ furi existenti loculos cõmisit dñs, ut omnem ab eo furandi abscindat occasionem. Non enim habebat dicere, qñ ꝑ pecuniarũ desiderium hoc fecit. Etenim sufficientem habebat ex loculo concupiscentiæ mitigationem.

Glossa.

Iudas habuit diuitias quia fur erat.

Glossa.

Iudam quare Christus fecit procuratorem cũ sciret eũ furem.

Non sit illi adiutor: nec sit, qui misereatur pupillis eius. 1948

HIc ponitur tertia pœna, scilicet, quòd in illa captiuitate omni fuerũt adiutorio destituti, quia propter timo-

tem potestatis Romanorum nullus alius populus ausus fuit illi præbere auxiliũ contra Romanos, & ẽt quia aliæ nationes circunstantes erant gentiles, & propter cultus disparitatem ipsos habebant odio. Quinimo Agrippa Rex, qui erat Iudæus, populo Iudæorũ relicto, cõfœderauit se, & iunxit cũ Romanis. vt dicit Iosephus in li. de bello Iudaico Istũ aũt tex tũ intelligit, gl. de Iuda, dicens sic. *Non sit illi adiutor.* De Iuda hoc ideo dicit, q͞a & boni q͞nque tentantur, sed Dñm habent adiutorẽ. De Iuda aũt dr̃, *non sit illi adiutor,* s. ad tuendũ eius posteritatẽ, propter q͞d subdit. *Nec sit qui misereatur pupillis eius.* Pupilli. n. dicuntur quasi pusilli. Vnde & pupillus dr̃ quasi paruus. Hoc dicit, quia filij Iudæ non habuerunt protectorem, qui eos à morte tueretur, vt statim dicetur in sequenti versi. Et nota, q͞p diuinum adiutorium multiplici rõne à mulctis subtrahitur, quibus oĩbus merito à Iudã & sua posteritate fuit subtractum. Subtrahitur. n. primò rõne præuaricationis & inobedientiæ. Qui. n. Deo inobediens est, qualiter eius auxilio fulciri meretur? Sic enim de populo Iudæorũ, qui Deo fuit rebellis dr̃ ps. 88. Auertisti adiutoriũ gladij eius, & non es auxiliatus ei in bello. Iudas autẽ Christo inobediens fuit, quia ei cũ alijs præceperat Christ⁹. Nolite possidere aurũ, nec argentũ, &c. Secundò rõne præsumptionis, & superbiæ. Sic enim superbus & facinorosus Nicanor deposita veste gloriæ fugiens sol⁹, omni auxilio destitut⁹ venit Antiochiã, vt habetur 2. Machab. 8. Tertiò rõne humanæ confidentiæ. Quãdo. n. quis in auxilio mũdi sperat, & non Dei, merito diuino priuatur adiutorio Sic enim accidit Iudæis, q͞n in mundo sperabãt. Es 30. Væ filij desertores sperantes in auxilio, & fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra Ægypti. Talis erat Iudas, & ideo furabatur, spem in temporalibus ponens, ut ab illis adiuuaret. Quarto rõne sustentationis maliciæ, q͞n, s. quis malis auxiliũ præstat, & ipsos fouet. Vnde 2. Paral. 19. Impio præbes auxiliũ, & ijs qui oderunt Dñm, amicitia iungeris, idcirco irã Dñi merebaris. Talis fuit Iudas, qui auxiliũ præstitit principibus sacerdotũ ad Christũ capiendum. Quintò pusillanimitatis, & vecordiæ. Qui. n. indigenti timet præstare auxiliũ, q͞uo ipse à Deo auxiliari meret? Sic. n. accidit Assyrijs, de quibus 2. Reg. 10. Si p͞ualuerint aduersum me Syri, eris mihi in adiutoriũ, si aũt filij Ammon p͞ualuerint aduersum te, auxiliabor tibi. Sic fuit Iudas, qui Christo auxiliũ debuit p͞stare, & per oppositũ fecit. Sextò ratione obstinationis uoluntatis. Vnde de obstinato Antichristo dr̃. Veniet vsq; ad summitatem eius, & nemo auxiliabitur ei. Talis fuit Iudas, qui obstinatus perijt. Septimò ratione damnationis, & perpetuæ miseriæ. Damnatis. n. non præstabitur auxilium Dei, vnde Esa. 10. Quid facietis in die visitationis, & calamitatis de longe venientis, ad cuius confugietis auxiliũ? Quasi dicat. Nullus auxiliabit vobis. Talis fuit Iudas, de quo Deus ait. Væ autem hoĩ illi, &c. Et hæc oĩa ẽt populo Iudæorũ possunt applicari iuxta primã expositionẽ.

Iesephus. Glossa. Auxilio diuino quis priuatur propter ma. Math. 10.

Fiant nati eius in interitum, in generatione vna deleatur nomen eius. 1949

HIc ponitur quarta pœna, s. quòd de mũdo cito essent eradicati. Hic de populo Iudæorũ intelligitur. Vbi notandum, q͞p non omnes Iudæi tractauerunt mortem Christi, quinimo aliquibus displicebat, quod contra Christũ agebatur. Qnoniã vt dicitur Luc. 23. dũ Christus duceretur ad crucem, sequebatur eum multa turba populi, & mulierum, q͞ plangebant, & lamentabantur eum. De illis ergo Iudæis, qui principales fuerũt cõtra Christum, intelligitur hic textus. Tales. n. iam verisimiliter erant mortui tpe captionis ciuitatis. Sed ne aliqua posteritas talium remaneret, omnes nati illorũ in illo excidio ciuitatis interierũt. Quod præuidens Psal. de illis principalioribus dicit, *Fiant nati eius in interitum,* s. eius gentis, quæ principaliter Christi mortem tractauit, vt. s. memoria eorum ex toto eradicetur de terra. Et hoc, quod subditur, *In generatione vna deleatur nomen eius,* i. in generatione prima. Nã prima generatio patris est filius, secunda filius filij, tertia filius filij filij, & sic vlterius. Tales ergo non habuerunt secun-

Iudæi tractãtes mortem oẽs sunt exclusi cũ suis.

secundā gnationem, qa oēs ipsorum nati mortui sunt in illo excidio absq. filijs. Quod q dem satis est verisimile. Si.n. in vindictā mortis Christi, Romani tantā stragē Iudeorū fecerunt, credendū est, q oī diligentia adhibita ipsi principalius q rebant illos occidere, q fuerunt cā mortis Christi, & natos eorū. Aliter istū textum Nicolaus de oībus Iudæis intelligit gnaliter, q a anno quadragesimosecūdo post passionem dni: Romani ceperunt ciuitatē, & natos multorum, q fuerant eo tpe, occiderunt. Et taliter illos, q de Iudęis remāserunt, dispserunt hincinde p mundum alijs nationibus subiectos, q hodie p se non faciunt populum habitātem aliq terram, vel habentem aliquod dñium. Et sic in prima ipsorum gnatione deletum est nomen eorum, quod erat populus Dei, vel popul' Israel, quo amodō noīe carēt. Et hoc puidens Ps. ait, *In generatione vna deleatur nomen eius*. Aliter istū versum de Iuda proditore, & eius filijs exponit gl. d. q a supra de Iuda, & filijs eius ait Psal. Non sit illi adiutor: nec sit, q misereat pupillis eius. Et possent sine adiutore filij Iudæ (licet in ærumnis) crescere, & genus suū propagationē seruare, ideo de ipsis subdit, *Et in generatione vna*, s. prima, *deleatur nomen eius*, i. qđ de Iuda generatū est, cito per interitum transeat, & deficiat. Ricardus aūt de S. Victore, istum textum magis mysticè exponit de tentatione, q ne robur acquirat, in prima gnatione dēt occidi, vnde dicit sic, *Fiant nati eius in interitum* &c. de prima suggestione, cui in ipso exordio non resistitur, praua desideria tanq filij vel filiæ oriuntur, contra q sobolem increpationis iaculum, propheta valida manu deuotionis interfit, cū dixit. *Fiant nati eius in interitum*. Filiæ ergo sunt species, quæ mentē alliciunt: nati verò, cū p cōsuetudinem robur acquiritur. In fœminis.n. forma q̄ritur, in viris aūt virtus præfertur. Qm ergo quasdā prius assuetas, quasdā q̄s minus assuetas, tñ multū illecebrosas cogitationes toleramus, nunc contra filios nunc contra filias pugnamus. *Fiant* inquit *nati eius in interitum*, &c. Noluit eos viuere cū d. *In generatione vna deleatur nomen eius*. Prima pro-

Iudei nomen suū perdiderunt qđ erat populus.

De Iuda proditore nullus superest.

Tentatio statim debet occidi.

les est in cogitatione: scđa in delectatione, tertia in cōsensu, & quarta in effectu. Vigilanter tñ attendendū est, q nō dixit sine generatione deleatur nomen eius, sed ait. *In generatione vna deleatur nomē*. Si.n. non tētemur, non coronabimur, q a si non pugnemus, non superabimus. Sed qa internæ pacis gaudia, quæ exuperant oēm sensum, non contēplamur, quandiu tentationis perturbationum molestijs fatigamur, non ipsum tm, sed nomen eius etiam deleri desiderat, vt vel nulla memoria conscientiam remordeat.

In memoriam redeat iniquitas patrū eius in conspectu domini. & peccatum matris eius non deleatur. 1950

Hic ponitur quinta pœna, q a p peccato patrū filij puniti fuerunt, qđ gnaliter de Iudæis intelligitur. Nā, ut d. Nicolaus, ista dissipatio Iudęorū fuit facta p Romanos p quadraginta duos annos post mortē Christi. Et verisimile est, q illi, q tractauerunt mortē Christi iam erāt mortui, vel saltē p maiori parte. Sed ipsorū iniqtas ad memoriā fuit reducta dni, q n in uindictā Christi mortis nati eorū captiuati, & interfecti fuerunt. Sed fortè d. Quæ iustitia est Dei, ut filiū non peccantē puniat pro peccato patris? cū tñ dns dicat, Oēs aīæ meæ sunt, ita aīa patris, ita aīa filij. Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, filius nō portabit iniquitatē patris, &c. Istam materiā tractat Greg. lib. 15. mor. c. 22. super illo uerbo Iob 21. Deus seruabit filijs eorū dolorē patris, dicēs sic. Scriptum nouimus, qui reddis peccata patrum in filijs, ac nepotibus usq; in tertiā, & quartā generationē. Et rursus scriptū est. Anima, quæ peccauerit ipsa morietur, filius nō portabit iniquitatem patris, &c. In vtraq; igitur hac sñia dum dissimilis sensus inuenit, sed auditoris aīus ut distinctionis uiam subtiliter requirat, instruitur. Peccatum quippe originale à parētibus trahimus, & nisi p gratiam baptismatis soluamur: etiam parētum peccata portamus, quia vnum adhuc uidelicet cum illis sumus. Reddit ergo peccata patrū in filijs dū p culpa parentis ex originali peccato ani-

Quæstio.

Ezec. 18

Qūo pro peccato patris filius punitur.

Exo. 34.

Ezec. 18.

ma polluit prolis. Et rursum non reddit parentũ peccata in filijs, q͂a cum ab originali culpa p baptismũ mundamur, nõ iã parentũ culpas, sed quas nos ipsi committimus, hẽmus. Qđ tñ aliter intelligi põt, q͂a q̃squis parẽtum iniq̃tatẽ imitatur, ẽt ex eius delicto constringit, q̃sq̃s ẽt parentũ iniq̃tatem non imitat, nequaquam delicto illius grauat. Vnde fit ut iniquus filius iniqui patris imitator, nõ solum q̃ addidit, sed ẽt peccata patris p̃soluat, cũ vitijs patris, quib. iratũ dñm nõ ignorat, ẽt suã adhuc malitiã adiungere nõ formidat. Et iustum est, ut q̃ sub districto iudice uias parentis iniqui non timet imitari, cogatur in uita p̃sẽti ẽt culpas parentis iniqui persoluere. Vnde & illic dictũ est, aĩa patris mea est, aĩa filij mea est, aĩa q̃ peccauerit ipsa morietur, q͂a in carne nonnunq̃ filij ẽt ex patris peccato puniuntur. Deleto aũt originali peccato, ex parentũ nequitia in aĩa nõ tenent. Quid.n. est ꝙ paruuli nõnunq̃ à dęmonibus arripiunt, nisi ꝙ caro filij ex patris pęna vulneratur. In semetipso enim percutitur pater iniquus, & percussionis vim sentire contẽnit. Plerunq; p̃cutit in filijs ut acrius vratur, unde dolor patris carni filiorũ redditur: quatenus p filiorũ pęnas mens patris iniqua puniat. Cũ uerò nõ iam paruuli, sed prouectiores filij ex parẽtum culpa feriuntur, q͂d aliud apertè datur intelligi, nisi ꝙ illorũ ẽt pęnas luũt, quorum facta secuti sunt? Vnde rectè dr̃ vsq; ad tertiã, & quartã p̃geniem. Quia.n. vsq; ad tertiã, uel quartã progeniem cam q̃ imitantur filij parẽtum vitam possunt uidere, vsq; ad eos vltio extenditur qui uiderunt ꝙ malè sequerent, &c. Istum aũt textum applicat gl. non ad Iudæos gñaliter, sed ad Iudã, & eius filios, q͂a Iudas fuit imitatus peccatum patrum, q̃ iustos, & p̃phetas persequebantur, & similiter filij ipsius Iudæ peccata patris sui: ideo pro ipsis puniti fuerunt, vnde ait, Peccata.n. patrum ei redduntur, q̃ à malis eorũ non recedũt, sed non eis qui mutati sunt in Christo, q̃ iam non sunt filij iniquorum, q͂a iam non imitantur mores eorum. Si ergo Iudas teneret adoptionem q̃ cęperat, non pertineret ad eum uel sua præterita, uel

E parentum iniquitas, sed q͂a redijt ad malum uetusti gñ's, reddit iniq̃tas patrum in conspectu dñi, ut in eo puniretur. Vel breuiter ad difficultatẽ põt dici, q͂d pro peccato alterius non punitur q̃s sp̃ualiter, sed solum t̃paliter, uel corporaliter, sicut p peccato patris adulterãtis, filius ex adulterio natus punitur t̃paliter, q͂a hæreditate priuat, uel corporaliter, q͂ ex seruo natus in seruitutem redigitur.

Fiant contra dominum semper, & dispereat de terra memoria eorum. pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam. 1951

F HIc ostenditur dictarum pœnarum causa. Et assignatur multiplex causa, prima ipsorum peruersitatis obstinatio: secunda crudelitatis persecutio, ibi, *Et persecutus est*, tertia peruersitatis electio, ibi, *Et dilexit*, quarta diuinæ æquitatis retributio, ibi, *Hoc opus eorum.* Quãtum ad primum notandum, quòd quilibet obstinatus est contra dominum, quia negat bonitatem domini, quod maximè intelligitur de finaliter in malo obstinatis, illi enim propriè dicuntur semper cõ

Obstinatus est sẽper cõtra dominũ.

G tra dominum. Cuius ratio est, quoniam in eodem statu in quo anima separatur à corpore quo ad bonitatem & malitiã, semper sine fine perdurabit. Et ideo quia mali morientes obstinati semper erunt obstinati, & oĩs obstinatus opponitur domino, ideo de talibus dr̃, quod semper erunt cõtra dñm. Hoc ergo intelligitur de Iudęis generaliter, quia Iudæi, qui remanserunt post captionem ciuitatis, & trucidationẽ multorũ, ut in pluribus cõtra Christum manent obstinati, & infideles, & sic permanebunt usq; ad finẽ sæculi.

H Sed quia malorũ nomen, & fama cito trãsit (ut ostẽdit Greg.) hinc est, ꝙ fama Iudęorum, quæ p totum orbẽ diuulgabatur, ad nihilum est redacta. Quod considerans Psal. ait, *Et dispereat de terra memoria eorum*, s. quãtum ad uirtutes, & bonam famã, licet eorum memoria duret in malum ipsorum, & infamiã. Sic.n. dicitur Prouerb. 10. Memoria iusti cum laudibus, & nomen impiorum putrescet. Quæ autem sit cã ipsorum talis infamiæ p orbẽ, subdit de illo populo; *Pro eo quòd non est recordatus facere misericordiam.*

Greg. lib. 14. mor. c. 7.

Minus

Minus ponit, & plus significat. Per hoc enim intelligit ꝙ populus Iudaicus crudelitatẽ maximã fecit Christus pseque[n]do. Ex quo patet, ꝙ per illã propositionem negatiuam, s. *non est recordatus facere misericordiam*, vult inferre istã affirmatiuam, fecit magnã crudelitatẽ. Sed illa propositione negatiua vsus est, vt ostendat populum Iudæorũ iustè derelictũ à Deo, sine misericordia finali puniendũ, iuxta illud quod dr Iacob 2. Iudiciũ sine misericordia fiet illi, qui non fecerit misericordiã. Aliter istũ versũ exponit glo. de Iuda, & parentibus eius. Pro quo notandum, ꝙ hic dictio *contra*, qñque significat contrarietatẽ, qñque præsentialitatẽ. Notat. n. contrarietatẽ, sicut vnum cõtrariorum alteri contrariatus, vt calidũ frigido, album nigro, sic mali contra bonos continuè bellant, sic & Iudæi contra Christum. Filij matris meæ pugnauerũt contra me. Quandoq; verò notat præsentialitatẽ rei ante conspectũ positæ. Sic. n. dixit Christus Apostolis. Ite in castellũ, qđ contra vos est, quæ, s. ciuitas Hierusalẽ directè erat ante oculos ipsorum. Et isto mõ dicebat. Ps. 50. Peccatum meum cõtra me est semper, i. ante oculos meos. Dauid. n. peccatum suum post tergum habuit, & non contra se, idest, ante, cum sententiã contra diuitẽ qui rapuerat ouem pauperis dedit, oblitus ꝙ ille erat q Bersabe rapuerat. Sed tunc illud cõtra se habuit, cũ per Nathan reprehensus peccatũ suum recognoscens fleuit, dicens, Peccatum meũ contra me est semper. i. ante me, in conspectu meo. Isto etiam modo accipitur cõtra pro ante Ps. 49. vbi Deus ait peccatori. Arguam te, & statuã cõtra faciem tuã. Vnde ibidem ait gl. Arguam te, &c. idest arguẽdo ostendã te tibi ipsi, & displicebis tibi, ꝙ & modo faceres, si te videres mihi non placens quasi dicat, Statuam contra faciem tuã, quia peccatum tuum quod post tergum posuisti, ante faciem tuã ego ponam, ut scias ꝙ male egisti, & fœditatem tuã erubescas. Ad propositum ergo hic accipitur ly *contra*, secundo modo, s. vt notat præsentialitatem. De Iuda ergo & parentibus eius ait Ps. *Fiant contra Dominum semper*. ibi gl. i. pater, & mater Iudæ fiant contra Dominum,

Negatio infert affirmationem.

Contra accipitur dupliciter.

Cant. 1.

Mat. 21.

E num, non quidem vt aduersentur Dño, sed ut Deus mala ipsorũ aspiciens, non obliuiscatur in isto. Et est sensus. *Fiant contra Dominum*, i. in conspectu Dñi. *Et memoria eorum*, i. parẽtum eius *dispereat de terra*, quia memoria parentum in successoribus dicitur continuari, sed successores Iudæ in prima generatione fuerũt deleti, vt dictum est vers. 1949. Et causam assignat. *Pro eo quòd nõ est recordatus facere misericordiam*, cum effectu, scilicet cũ Christo, sed ipsum prodidit in mortem.

F *Et persecutus est hominem inopem, & mendicum, & compunctũ corde mortificare.* 1952

HIc ostendit secundã causam tanti exterminij Iudæorum, quæ fuit ipsorum persecutionis crudelitas. Vbi aduerte, quòd in Christo erat duplex natura, s. diuina, & humana, diuinã Iudæi persequi non poterant, sed humanam persequebantur, quæ adhuc mortalis erat, & infirmitatibus subiecta. Et in illa natura Christus erat inops, & mẽdicus, inops idest, sine ope, quia nihil habuit sibi pro G prium ipso, d Vulpes foueas habẽt, & volucres cœli nidos, filius aũt hominis nõ habet, vbi reclinet caput suum. Et quia nihil habuit qñ mendicando vixit, vt d. Ber. in illo triduo qñ remansit in Hierusalẽ recedentibus parentibus eius, cũ esset annorum duodecim. Nec derogat dignitati Christi mendicasse, cui non derogat, imò ei gloriam infert, ꝙ cũ in forma Dei esset, tantum se pro nobis humiliauit, ut eius humanitas non solum in manibus diaboli, sed ꝙ amplius est in manibus mẽbrorũ eius traderetur. Assumpsit H .n. oẽs defectus nostros non culpabiles, excepta ignorantia, vt ostẽdit mag. li 3. d. 15. Cũ ergo mendicitas in nobis sit defectus non culpabilis distinctus ab ignorantia, sequitur ꝙ hunc assumpsit. Quod asit non sit defectus culpabilis, patet intuẽti quid sit mẽdicitas, vel mendicare. Nam ſm grãmaticos, manus cõponiẽ cũ dicis, vel ducis, & fit mẽdicus. a. ũ. i. ex toto pauper, quasi manu dicens, vel manu ducẽs, eo ꝙ mos erat antiquitus egenum os claudere, & manum extendere, quasi manu dicere, vel manu ducere. Nihil

Christus fuit inops & mẽdicus.

autem aliud includit, quod sit culpabile. Dicit ergo de populo Iudæorũ ꝙ ideo tantá cladem fuit passus: quia persecut⁹ est hoiem inopem & mendicum, s. Christũ gratis & iniustè, quod fuit maximæ crudelitatis. Vnde hic ait gl. Pauperes. n. persequi sola sæuitio est. Alij aũt vt diuites persequunt, q̃nq; vel pro diuitijs ipsorũ habẽdis, vel ipsorũ dignitatib. Vel ſm gl. hoc totũ intelligitur de Iuda, qui spãliter persequutus est Christũ, ipsum in manus hostium tradendo. Propter ꝙ tantam pœnam ipse meruit cum oĩbus suis natis. De Christi medicitate & inopia, in qua eum sequi debemus, vide ver. 67. Et de isto eodem inope & mendico, s. Christo, sequitur. *Et compunctum corde mortificare.* Christus. n. compunctus, i. totus simul punctus, & vulneratus fuit in carne, & in corde: carne per flagella, mente per peccata Iudæorũ, quibus videbat alias electũ populũ Iudæorũ morte sua perire. Vnde dolore tact⁹ cordis, pro populo Iudæorũ dixit patri in cruce. Deus, Deus meus, vt quid dereliquisti me? Qđ ſm Theo. sic intelligitur. hoc pro Iudæis dixit, quasi & ipse ſm carnẽ Iudæus existens, quasi patri diceret. Vt quid dereliquisti populũ Hebraicũ in tantũ cadere flagitium, vt tuũ crucifigeret filiũ? Plus enim me affligunt ipsorũ peccata, quam vulnera mea. Et istum Christũ sic corde cõpunctum, ipse populus Iudaicus quæsiuit mortificare, i. mortuum facere. Nã iudicante Pilato illũ dimittendũ, acquiescere noluerunt, sed clamantes dicebãt. Si hunc dimittis, nõ es amicus Cæsaris. Similiter & Iudas hũc mortificare quæsiuit, dum ipsum ad mortem tradidit. De populo ergo Iudæorum, & de ipso Iuda dicitur, quòd quæsiuit compunctum corde mortificare. Per hoc. n. vult ostendere, quomodo vterq; illorum persecutus est hominem inopem & mendicum.

Christ⁹ cõpunct⁹ fuit carne & corde.

Matth. 27.

Ioan. 19.

1953 ***Et dilexit maledictionem, & veniet ei: & noluit benedictionẽ, & elongabitur ab eo.***

HIc ostendit tertiã causam, q̃ fuit ipsorũ voluntatis, vel electionis peruersio. Et diuidit in tres partes, qa primo ponit ipsorũ electionis puersitas. Secundo ipsorũ punitionis grauitas, ibi, *Et induit.* tertiò ipsorũ captiuationis qualitas, ibi, *Fiat ei sicut.* Quantũ ad primum sciendũ, ꝙ Deus ad malũ neq; bonũ nullũ cogit, quia qđ coactè fit & non liberè neq; peccatũ est, nec meritũ, nec laudabile, nec vituperabile. Sed hoi dedit rõnẽ, qua posset cognoscere, & deliberare, qđ agẽdũ, quid fugiẽdũ, & voluntatẽ qua posset eligere liberè partẽ quã vellet. Et si eligeret bonũ, ordinauit tali debitũ pmiũ, si aũt ex peruersitate voluntatis eligeret malũ, tali ordinauit pęnã, & supplicũ. Et hoc est qđ dr̃ Eccl. 15. Deus ab initio creauit hoiem, & reliquit eũ in manu cõsilij sui. adiecit mãdata, & pcepta, apposuit tibi aquã & ignẽ, ad quodcunq; volueris, porrige manũ tuã. ante hoiem vita, & mors: bonũ, & malum qđ placuerit ei, dabit illi. Etiã sciẽdum, ꝙ oĩa pcepta legis ad dilectionẽ proximi terminabantur, vt deduxit Apost. ad Rom. 13 dicẽs, Qui pximũ diligit, legẽ impleuit. Nam nõ adulterabis, nõ occides, non furtũ facies, & si qđ aliud est mãdatũ, in hoc verbo instaurat, diliges proximum tuũ sicut teipsũ. plenitudo ergo legis est dilectio. Et iõ vt dilectionẽ proximi nullus violaret, certas maledictiones & pęnas statuit cõtra psequentes pximũ, vt patet Deut. 27. & certas bñdictiones obseruãtibus legẽ, & dilectionẽ pximi. Qui ergo studiosè & gratis eligit proximũ psequi, & iniustè: talis cõsequenter eligit mala, quæ psecutoribus proximorũ sunt ordinata, vt puta eligit inquinari peccato, à Deo derelinqui, æternis pœnis deputari. Nõ ꝙ ista per se cadant sub electione, qa nullus põt velle malũ per se sub rõne mali, sed per accidens, quia eligit illud agere, ad quod ista mala sequũtur, sicut eligens fornicari, per accidens eligit pęnã fornicantibus debitam. Ad propositum ergo Iudæorũ populus habebat legẽ de dilectione proximi, habebat insuper maledictiones, & pœnas debitas iniustè persequentibus proximũ. Sed his non obstãtibus, peruersum habẽtes iudicium elegerunt Christũ innocentẽ persequi, & ideo ex consequenti maledictiones, & pœnas talibus debitas elegerũt. Et hoc est, quod de illo populo ait, ***Et dilexit maledictionẽ:*** quia dilexit persequi proximũ, ad quod sequitur debita maledictio, ***Et veniet ei.***

Deus nullũ cogit ad peccatũ neq; ad meritũ.

Malum ꝑ se nullus eligere põt.

Et si-

Et nō noluit benedictionē: sicut .n. maledictionē nullus p se pōt eligere, sic nec benedictionē p se nullus pōt nolle, sed p accidens vt dictum est, nolēdo aliqd, ad qd sequitur benedictionis priuatio. Et isto modo nolentes dilectionē proximi, benedictionē debitā diligentibus proximū noluerūt. Isti ergo populo merito venit maledictio, qa à Romanis grauiter, & merito afflicti fuerūt, & venundati, & sic ab istis elongata fuit benedictio, quia Romani illius populi nullatenus miserti fuerunt. Vñ istū passum tā de populo Iudæorū q̄ de ipso Iuda exponit glo. d. *Dilexit maledictionem*, .s. ipse Iudas furando de loculis, & magistrum suū vendēdo. Vel et populus Iudæorum dilexit maledictionē, d. Sanguis eius super nos, & super filios nostros. *Et ueniet ei*, qa adhuc vsq; hodie maledictio pro illa Christi psecutione durat in eis. *Noluit benedictionem*, qa Christum regem negauerunt, d. Non habemus regē, &c. Vnde & cæco nato dixerunt. Tu discipulus eius sis: nos aūt non. *Et elongabitur ab eo*: qa benedictio in lege promissa ipsi Abrahæ, cui dictū est, In semine tuo benedicentur oēs gentes, ab ipsis Iudæis elongata transiuit ad gentes. Et verè merito populus Iudæorum benedictione Dei est priuatus, qm̄ Dei benedictio sex virtutibus haberi meretur, quibus omnibus in Christi persecutione priuati fuerunt Iudæi.

Maledictionem voluerunt Iudai & nō benedictionē.

1954 *Et induit maledictionem sicut vestimentū, & intrauit sicut aqua interiora eius, & sicut oleum in ossibus eius.*

Hic ostēditur ipsorū maledictionis, siue punitionis grauitas. Vbi notā dum, q̄ Iudęi triplicē maledictionē passi fuerunt in persecutione Romanorum, & ipsorum excidio Primò bonis exteriori bus .s. tpalibus fuerunt priuati. Vnde de ipsis hic prędicitur. *Mendicent, & eijciantur de habitationibus suis.* Secundò corporaliter populares fuerunt interfecti, venūdati, & captiuati. Sic .n. dictū est, *Fiant nati eius in interitum*, &c. Tertiò ipsorum multi in tāta persecutione desperati fuerunt, & sic in aīa perpetuò mortui. Vnde de eis prædictū est. *Fiant contra dominum semper*. Volēs ergo Ps. ondere acerbitatē maledictionis, q̄ super Iudæos venit, ista tria hic insimul cōprehēdit. Et primò tāgit bonorū tpalium expoliationē, d. *Fiat ei sicut vestimentum, quo operitur.* Vestimētū .n. est inter exteriora bona. Et sicut ma ledictio fuit eis sicut vestimentū, qñ loco bonorū exteriorum maledictionē induerunt. Sed ò tāgit corporū trucidationem vel captiuationē, d. *Et intrauit sicut aqua in interiora eius*. Aqua .n. significat mortē corporis, qa sicut aqua corp⁹ semp fluit ad mortē. 2. Reg. 14 Oēs morimur, & sicut aquæ dilabimur super terrā q̄ nō reuertūtur. Inter bona aūt intrinseca, & nō extrinseca cōputantur corpora nostra, q̄ sunt intrinsecæ partes hoīs, Maledictio ergo sicut aqua intrauit ī interiora eius, qñ mors corporalis in dicta strage ad Iudæorum corpora peruenit. Tertiò tangit mortē aīæ ipsorū d. *Et sicut oleum in ossib. eius.* Quid .n. p ossa quibus totum corpus fortificatur, & totus homo sustentatur intelligitur: nisi aīa qua corpus viuit, & sustinetur? Quid aūt p oleum, quod est summè penetratiuū, nisi peccatū figuratur? Maledictio ergo sicut oleū intrauit in ossibus eius .s. Iudę, qñ abiens laqueo se suspendit, & sic irrecuperabiliter eius aīa peccato mortua fuit. Vel populi Iudæorum, qñ in illa strage multi desperati obierunt. Aliter aūt istum versum exponit gl. d. *Induit maledictionem*, .s. peccata, quæ modo delectant, sed dicitur maledictio, quia tormenta parant. *Sicut vestimentū*, q quia corporis est, per ipsum deprauatum corpus significatur. Et eadē maledictio intrauit, *sicut aqua in interiora eius*, per quod intelligitur deprauata anima, Foris enim in corpore, & intus in anima maledictionem habuit, incidens in eius iudicium, q corpus & animā perdit in gehennam. Et eadem maledictio fuit in ossibus eius, per quod notatur deprauata ratio. Addit aūt, *sicut oleum*, per quod ostenditur, quia delectat eos modo malè agere. Et nota q maledictio est multiplex. .s. opprobrij: vnde maledicta erat sterilis in lege. Deut. 7. Et istā maledictionem hodie sustinent Iudei, quia in opprobrium sunt toti mundo. Secunda est maledictio culpę, vnde maledictus dicitur,

Vestimētū significat bona temporalia.

Aqua significat mortē.

Ossa significat animā. Oleū significat peccatū.

Maledictio multiplex.

citur, q in hoie confidit plus q̃ in Deo. Hier. 17. Maledictus homo qui confidit in hoie. Istã maledictionem sustinent Iudæi, quia infideles effecti. Tertia temporalis pęnæ. Esa. 24. Dabo eos in maledictioné & vexationé. Istã sustinent Iudæi, qa per orbem vagabundi. Quarta pęnæ ęternæ. Matth. 25. Discedite à me maledicti in ignem, &c. Et istã sustinebunt æternaliter, nisi conuertantur ad Christum.

1955 *Fiat ei sicut vestimentum, quo operitur, & sicut zona, qua semper præcingitur.*

Ostenditur hic captiuationis qualitas, siue modus. Hic. n. vult Ps. ostédere, q maledictio Iudæ, & Iudæorũ cõfusio ex Christi morte erit publica toti mundo, & perpetua. Erit publica, & quã tũ ad hoc dicit: *Fiat ei sicut vestimentum, quo operitur*. Quamuis. n. sit dña inter vestimentum, & operimentum, quia vestimentum non totum hoiem operit, imò aliquam partem liberam dimittit, ut caput & manus, operimentum aũt ut pallium totum operit & nihil inopertum dimittit, ut notatur ver. 1189. Tñ Ps. hic accipit uestimentum largo modo ut ét se extendat ad operimentum. Propter qđ statim exponit seipsum d. *Fiat ei sicut vestimentum*. Vnde qđ uestimentum accipiat pro operimento: statim subdit *quo operitur*. Vnde glo. hic ait, Supra dixit. *Et induit maledictionem sicut vestimentum*, accipiens uestimentum pro tunica, hic verò dicit vestimentum quo operiť ut pallio. Qđ ideo dicit, q a sicut homo opertus pallio, hoïs perdit apparentiã: qa si vna statua lignea sit operta pallio & un homo sit opertus pallio, non plus intuéti apparebit, seu in conspectu hoïum hó, q̃ statua. Sic & Iudæi in cõspectu totius orbis: sic indumento uel pallio maledictionis operiuntur, ut ab oïbus nó hoïes esse videantur, i. s̃m rõnem uiuentes, ideo quia ut dř psal. 72. Quia tenuit eos superbia, operti sunt iniquitate & impietate sua, quæ. s. faciunt hoiem desinere esse à vero esse hoïs. Vel ideo Iudæi dñr maledictione operti, qa Christi persecutioné falsis coloribus operiebant vt puta dicentes eum legis trãsgressorem, Deum blasphemantem &c. Tñ istud operimentũ falsorum colorum hodie toti mundo denudatum est, ut non zelo iustitiæ: sed liuore, & odio ipsum Christum fuisse persecutos credatur, ut prædixit propheta. Esa. 22 Reuelabitur operimentũ Iudę, s. populi Iudæorum, uel ét ipsius Iudæ, q reuelabit operimentum suæ malitiæ, qn penitens dixit, Peccaui tradens sanguiné iustum. Quantum verò ad sm. s. q ista maledictio sit eis durabilis declarat d. *Et sicut zona qua semper præcingitur*. Præcinctus enim siue ab hoste zona ligatus, nõ potest se ad libitum liberare. Sic & Iudæi maledictione, ut zona semper præcincti dicuntur, quia ab ista maledictione nullatenus liberari possunt, quia ligatas habét manus, & pedes, s. affectiones, & opera ad bonum, uel ideo hoc dicit, q a in illa clade à Romanis captiuati ligati fuerunt ut captiui, & tracti extra patriã suam. Nota quod in scriptura multiplex zona reperitur, scilicet mala, & bona. Primo est zona mala, scilicet prauę consuetudinis, qua homo in peccato ligatus tenetur, & ducitur ad perpetuam miseriam & ista zona ligati sunt Iudęi, ut hic dicit. Secundò est zona bona. Et hæc est quadruplex, qua multipliciter accingi debemus. Prima zona est puritatis, & munditiæ. Et hæc est zona poderis, quæ, scilicet est quædam uestis sacerdotalis linea, qua sacerdotes induebantur, quę descendebat vsq; ad pedes sed circa pectus erat stricta, & hac significatur munditia castitatis. Et ista circa pectus accingi debemus exéplo Christi: de quo Apoc. 1. Vidi similem filio hominis vestitũ podere præcinctum ad mamillas zona aurea. Secunda zona est funea, & significat uirtutem asperitatis & pęnitentiæ, & ista debet poni ad renes contra impetus libidinis, & luxuriæ. Iob 12. Baltheum regũ dissoluit & præcingit fune renes ipsorũ. Tertia est zona pellicea, significans memoriam nostræ mortalitatis, & hæc debet poni ad lumbos, ubi est uirtus generatiua, ut geniti nos semper cognoscamus morituros. Ista zona pellicea accinctus erat Helias. Et de Ioanne Baptista, quòd habebat zonam pelliceam circa lumbos suos.

Margin notes: Operti fuerunt Iudæi maledictione. — Mat. 27 — Zona multiplex qua multipliciter debemus accingi. — 4. Re. 1. Matt. 3.

Iter

1956 *Hoc opus eorum, qui detrahunt mihi apud dominum, & qui loquuntur mala aduersus animam meam.*

Detrahebant Iudæi Christo dupliciter.

HIc ostēditur diuinæ æquitatis retributio. Vbi notādum q Christus ex duabus naturis cōsistebat, diuina, s. & humana, & vtriq; naturæ Iudæi Christo detraxerunt, s. primo diuinæ, qñ, s. negabāt eū filium Dei esse. vnde ex hoc allegauerunt Pilato ipsum dignū morte, quia filium Dei se dixerat Christus, d. Nos legē habemus, & ſm legē dēt mori. quia filiū Dei se fecit. Et quātum ad hoc dicit, *Hoc opus eorū qui detrahunt mihi apud dominū.* Nam ſm gloss. apud dñm Christo detrahunt, dicentes, ipsum nō esse filium Dei, nō esse illum, quem lex, & prophetę Deū venturum pronunciauerunt, qui dicunt eum nō esse ex patre, vel minorem patre. Secundò Christo detraxerunt quantum ad humanitatem, vt puta, qui dicebāt ipsum peccatorem, & hoīem maleficum, sicut qñ dixerunt. Nos scimus quia hic homo peccator est. & Matth. 11. Hic homo vorator, & potator vini, & publicanorū amicus, &c. Et quantum ad hoc d. *Et qui loquuntur mala aduersus animam meam.* Per animam. n. accipitur totus homo qñque, sicut aliqñ per carnem totus homo intelligitur. vt, Verbum caro factum est. Item nota, quod hic, *opus eorum,* accipitur non pro ipsorum malis operibus, sed pro pœna illi operibus malis debita, vt sit sensus, *Hoc opus eorum,* i. hæc est retributio operis eorū, *qui detrahūt mihi,* &c. scilicet, pœnæ supradictæ sunt retributio operis Iudæorum contra Christum.

Ioan 19

1957 *Et tu, domine, domine, fac mecum propter nomen tuum: quia suauis est misericordia tua.*

HIc expositis malis & calamitatib. Iudæ, & Iudæorum, qui Christum perduxerunt ad mortem, consequenter ponitur à Christo resurrectionis eius postulatio. Orat. n. Christus ut per resurrectionē de manibus Iudæorum eripiatur. Et primò quod debeat in hoc exaudiri multiplicē adducit rationē. Secundò expressè suā postulat orationē: ibi. *Adiuua me.* Quantum ad primum Christus adducit tres rationes, pp quas à patre debet exaudiri. Prima sumitur ex parte diuinę clementiæ, secunda ex parte Christi miserię: ibi, *Libera me,* tertia ex parte Iudęorum malitiæ: ibi. *Et ego factus sū opprobriū illis.* Quātum ad primum sciēdum, q nō nrīs meritis Deˀ nras preces exaudit, sed sua sola misericordia, qm (vt ait Mag.) meritis nrīs, inquātum hmōi, nō debetur grā, sed pœna. lib. 2. dis. 26. Et hoc ostēdēs Christus solā Dei misericordiā p exauditione sua inuocat, d. *Et tu, domine, dñe, fac mecum propter nomen tuum, quia suauis est misericordia tua,* q. d. *Et tu, dñe, dñe, fac mecum,* s. misericordiam tuam me resuscitādo, *propter nomen tuum,* s. per mūndum prędicandum, & dilatādum. *Quia suauis est misericordia tua,* i. assueta preces istas exaudire. Nā ſm Grāmaticos suauis dr̄ a sueo, sues: quæ assueta sunt, suauia solēt esse. Sic ergo misericordia Dei dr̄ suauis, quia sueta exaudire. Et nota q cum Christus d. patri, *fac mecū:* ly *mecum,* tenetur merè passiuè, vt sit sēsus, *fac mecum,* i. fac mihi. Vel pōt teneri actiuè, ut sit sensus, *fac mecū,* i. id quod ego facio, tu mecum facis. Et hunc sensum magis approbat glossa. Et ideo præmittit coniunctionē, d. *Et, tu, domine,* Christus enim inquātum verbum omnia opera ad extra faciebat, vt patet Ioan. 6. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Inquātum enim verbum resuscitauit se mortuum unà cū patre: inquantum verò homo, resuscitatus fuit à patre & à verbo. Vnde hic ait glo. Nota, quòd ait, *Et tu, domine, domine, fac mecum:* quia non sine causa præposita est coniunctio, ac si diceret, *Et tu, domine, fac:* quia ego facio. vnde sequitur, *Fac mecum,* idest, operare, vt ego in uasa misericordiæ: vel, *Fac mecum,* idest, adiuua me secundum hominē. Et sic gl. notat vtrumque sensum. Et sic vides, quòd idem homo Christus rogat patrem, qui omnia agit vna cum patre. Rogat vt homo, ideo patrem dominum vocat, dicens, *Et tu domine.* Agit cum patre, in quantum verbum, & ideo d. *Fac mecum,* i. tu & ego insimul faciamus. Sed quòd ad tantam dignitatem peruenerit Christus, vt assumptus à verbo patri dicere possit, *Fac mecū,* hoc nō habuit Christus homo aliquibus

Suauis dicitur quasi assuetum.

Meritum nulla præcesserūt vt homo Christˀ esset Deus.

bus suis præcedentibus meritis, sed sola gratia Dei sibi collocatum fuit tm beneficiũ. Et hoc notãs.d. *propter nomen tuum*. q.d.ꝙ ego Christus, homo tibi patri dicere possum, *Fac mecum*, hoc est, quia in vnitate personæ assumptus sum, sed talis assumptio non est pp merita mea præcedẽtia, sed solum pp nomen tuum. Et sic in hoc gratiam Dei commendat. Nullus.n. operũ Christi meritis præcedentibus in tantam celsitudinem subuecta est humana natura, vt totum simul verbum, & caro, hoc est Deus, & homo vnigenitus filius diceretur. Vnde hoc totum misericordiæ Dei attribuit.d. *Quia suauis est misericordia tua*. Sicut.n. nullis præcedentibus meritis ab æterno Deus elegit & prædestinauit quos voluit, sed sola gratia eligentis, sic nullis præcedentibus meritis humanitas Christi assumpta est à verbo, sed sola inæstimabilis gratia creatoris. Qđ notãs Christus ait. *Quia suauis est misericordia tua*. Verè suauis nobis est misericordia qua Deus humanã naturã assumpsit, qa in hoc eius misericordia nobis subuenit in multis.s. primò contra cõmodũ nostræ infirmitatis per suã omnipotentiã, quia natura humana in Christo omnipotentiæ Dei fuit copulata, ipso. d. Data est mihi oĩs potestas in cęlo, & in terra. Et de hac misericordia Dei.d. Sap.11. Misereris omnium quia oĩa potes. Secundò contra incõmodum ignorãtiæ, quia natura humana in Christo facta est oĩa sciẽs, quia oĩa nouit, quæ Deus. Et sic nostra per illum illustratur ignorãtia. Eccle.36. Miserere nostri Deus, & respice in nos, & ostende nobis lucem miserationum tuarum. Tertiò contra incommodum peccati, vel malitiæ, quia natura humana in Christo innocens fuit absq; omni macula. 1. Pet.2. Non fecit peccatum, &c. Imo accepit potestatem purgandi peccata, dicens, Ecce agnus Dei: ecce, qui tollit peccata mundi. Vnde Ion.4. Scio, quia tu, dñe, clemẽs, & misericors es, & patiens, & multæ miserationis, ignoscens super malitia.

Rom. 8.

Misericordia Dei in Christo nobis valet ad multa.

Matth. vlt.

1958 *Libera me: quia egenus, & pauper ego sum, & cor meum conturbatum est intra me.*

HIc Christus assumit rationes, ꝙ debeat à patre exaudiri, ex parte pęnæ suę & miseriæ. Quãto.n. quis in maiori miseria est, tanto amplius alium inclinat ad misericordiã sibi exhibendã. Christus aũt vt homo hic suas miserias exprimit, quæ maximè sũt tres. Primò miseria paupertatis, & inopiæ, secundò miseria psecutionis variæ, ibi, *Sicut vmbra*, tertiò miseria infirmitatis, & pœnæ, ibi, *Genua mea*. Quãtũ ad primũ experiẽtia docet, ꝙ alterius paupertas, & miseria hoiem inclinat ad misericordiam. Quid.n. aliud est misericordia, nisi miserũ cor ex alterius miseria? Christus aũt pp nos hõ factus (vt alias dictũ est) defectũ nrum non culpabilem assumpsit præter ignorãtiã, siue ignorãtia excepta. Et sic quoad corpus assumpsit paupertatẽ, quoad mentẽ tristitiã, Et ista hic allegat patri, vt ipsum iuxta nrum modũ loquẽdi ad misericordiã flectat, & facilius exaudiatur, d. *Libera me*. s. de manibus Iudæorũ & de morte, & hoc per resurrectionẽ. *Quia egenus, & pauper sum ego*, quia cũ esset diues, pro nobis egenus factus est, vt sua paupertate nos faceret diuites, Vel egestas, & paupertas Christi est assumptæ carnis infirmitas ex qua crucifixus est, *& cor meum conturbatum est intra me*. Quod fuit, qñ in passione sua ait, Tristis est aĩa mea vsque ad mortem. Cor enim Christi vel anima sic potuit cõturbari sicut, & caro crucifigi Ex hoc in vtroq; ostẽditur vera humanitas. Cõsimilem orationẽ fecit Christus supra ps.39 d. Ego aũt mẽdicus sum, & pauper, dñs sollicitus est mei. Et ps.69. Ego verò egenus & pauper sum, Deus, adiuua me. vide vers.672.1136.

Miseria inclinat ad misericordiã.

Matth. 26. & Mar. 14

Sicut vmbra, cum declinat, ablatus sum: & excussus sum sicut locustæ. 1959

COnsequenter hic Christus allegat suam persecutionem variè. Vbi notandũ, ꝙ Christus à principio suę natiuitãtis persecutus fuit, & de terra sua excussus, vt quãdo à facie Herodis fugit in Ægyptũ, similiter grandis effectus à Iudæis, & principibus sacerdotũ; & sic finaliter ductus ad mortem. Vbi notandum, ꝙ per vmbram mutabilitas vitæ præsentis significatur. Vnde de homine, qui in sua vita continua mutatione persistit, dicitur præsentis. Iob 14. ꝙ fugit velut vmbra, & nunquam tem in

Vmbra significatio.

in eodē statu permanet. Sic & Christus se vmbrę comparat, quia diuersas persecutiones passus diuersimodè agitabatur vita eius, & tandē eleuata super ipsum persecutione finita, & ablata fuit eius vita. Quod notans, d. *Sicut umbra cum declinat ablatus sum*. Pro cuius euidētia sciendū, quod vmbra causatur à sole interposito corpore opaco, sic quod quanto sol est bassior, maiorem & altiorem vmbrā causat, quāto aūt est altior, tanto paulatim minuitur vmbra. Et si tantū eleuaretur, quod directè esset supra corpus opacum, nullā vmbrā causaret; Vnde dicitur, quod in monte Sion B est vna columna, quæ dicitur esse in medio mundi, & cum in solstitio æstiuali in meridie sol respicit illā columnā, quod nullam umbrā causat, sed ex omni parte illuminatur à sole. Cuius ratio est, quia cū corpus solare multo maius sit illa columna, ad omnē partē eius expandit radios suos & per consequens totam illius vmbrā euacuat. Ista similitudine vtitur hic Christus. Vbi notandū, quod per solē rationem sui ardoris significatur quandoque in scriptura persecutionis ardor, & crudelitas. Quod ostendit Greg. d. Per solē in scriptura C persecutio designatur, sicut Dn̄s in Euāgelio dicit, quod orta sine radicibus semina, orto sole aruerunt, quia videlicet verba vitæ in corde terrenorum hominū tpali momento virentia superueniente persecutionis ardore siccantur. Sol ergo persecutionis quanto magis erigitur, tanto vmbra vitæ præsentis minoratur, & quando est in summo, ipsa vmbra vitæ præsentis aufertur. Sic ergo quando persecutio Iudęorum contra vitā Christi fuit in summo; quia ipsorū contra Christum malitia erat cōfirmata, & potestas eis à Deo permissa, D statim ad nihilum deduxit vitā Christi per mortem. Et hoc est, quod de se Christus ait. *Sicut umbra cum declinat ablatus sum*, scilicet à persecutione erecta. Sequitur. *Et excussus sum sicut locusta*. Quod ideo dicit, quia fugiendo persecutores, multotiens transiuit de loco ad locum quousque venit tēpus eius passionis à Deo prefinitū, vt puta fugiendo persecutionem Herodis fugit in Ægyptum. Iam grandis effectus fugiēdo persecutionē Iudæorum, fugit trans Iordanem. Vnde cum Christus prędicaret, A quærebant Iudæi apprehendere eum, & ipse exiuit de manibus eorum, & abijt trans Iordanē. Item cum dixisset Iesus Iudæis. Amen dico vobis, antequā Abrahā fieret, ego sum tulerunt lapides vt iacerent in eum. Iesus aūt abscōdit se, & exiuit de tēplo. Item cum deliberato consilio ad verbū Caiphę dicentis: expedit vt vnus hō moriatur pro populo, &c. deliberassent Iudæi interficere Christū, Iesus iam nō in palā ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionē iuxta desertum in ciuitatem, quæ dr̄ Ephrem, & ibi morabatur cū discipulis suis, & sic multis alijs vicibus contigit. Et propter istas fugas frequentes, & mutationē locorum cōparat se Christus locustis, quæ in eodē loco non perdurant, sed saltāt hinc inde, d. *Et excussus sum sicut locusta*. Istū aūt textū. *Excussus sum sicut locusta*, exponit Greg. de Christi resurrectione, ostendens quod locusta in scriptura multa significat, d. Locustarum nomine aliquā Iudæorū populus, aliquā conuersa gētilitas, aliquā adulantium lingua, aliquā verò resurrectio dominica, vel prędicatorum vita significatur, & procedit de singulis, vide ibi, & subdit ad propositum. Locustę nomine per comparationē redemptoris nostri resurrectio designatur, vnde & voce eius per prophetam. d. *Excussus sum sicut locusta*. Teneri enim se Christus vsque ad mortem à persecutoribus pertulit, sed sicut locusta excussus est, quia ab eorum manibus saltu subitę resurrectionis euolauit, &c.

Genua mea infirmata sunt à ieiunio, & caro mea immutata est propter oleum. 1960

HIc Christus allegat miseriam suæ infirmitatis & pœnæ. Vbi sciendū, quod in genibus maximè debilitas apparet corporis, in quibus totum corpus vertitur. Hinc est quod homo fessus statim sedere quęrit, quòd maximè facit propter genua, quę laborem corporis portant & pondus. Christus autem in uita præsenti multos labores sustinuit, ut puta itinerando, ieiunādo, vnde & eius genua infirmata sedere quærebat quandoque; Ioan. 4. Iesus aūt fatigatus sedebat sic super fontē. Cum ergo Iesus statim post baptismum ieiu-

Sol significat persecutionis aduersitatem. Greg. li. 34. mor. c. 6. Matt. 3.

Christi vita sicut umbra fuit ablata.

Fugit Christus multoties à facie persecutorū. Mat. 2. Io. 10.

Ioan. 8. Io. 11.

Locustis cōparatur. Christus Locusta multa significat. Greg. li. 31. mor. c. 11. & 20.

Locusta signat Christi resurrectionem.

Genua primos sentiunt debilitatē corporis.

ieiunauerit xl. diebus, & xl. noctibus nihil penitus gustando, & postea esurierit, consequens est, quod ex defectu cibi eius genua debilitata, & infirmata fuerint non modicũ. Et hoc est quod ait. *Genua mea infirmata sunt à ieiunio.* Sequitur. *Et caro mea immutata est*, i. intrinsecus mutata & debilitata, sequitur causa, *propter oleũ.* Quod exponit Nicolaus. d. *propter oleũ*, i. propter defectu olei, quia Christus sine condimẽto olei, & multo fortius alterius pinguedinis sua cibaria comedebat. Et sic in hoc notatur tenuitas cibi eius. Et probat, quod sic debet exponi *propter oleum*, i. pp defectũ olei, primò per textum Hiero. qui sic. d. *Et caro mea lenta est absq; oleo.* Et in Hebræo habetur. *Et caro mea macilenta pinguedine.* Corpus enim Christi optimẽ cõplexionatum erat, quia virtute Spiritussancti formatũ, qui errare nõ poterat, & ideo in iuuentute habuit conuenientẽ carnositatẽ, quę tñ mutata fuit in maciẽ ex ieiunijs, vigilijs, itinerationibus, & alijs laboribus. Et hinc est, quod in apparentia videbatur amplioris tẽporis quã de facto esset. Vnde & Iudæi dixerũt ei quinquaginta annos nondũ habes. Sic enim locuti fuerunt, quia licet solum tunc haberet triginta duos annos cum dimidio, vel sm alios triginta tres, videbatur tñ multo plures hre pp mutationẽ faciei, & corporis ex causis pdictis. Vel aliter, Christus hic assumit personã discipulorum suorũ, quos vocat genua, quia in genibus stat virtus ambulationis. Et ipsi Christũ per totũ orbem portauerũt, ambulantes prædicando. Isti aũt Christo capto, & ab eis subtracto, sic infirmati fuerunt, vt Petrus ipsum negaret, Ioannes nudus fugeret, & cæteri oẽs relicto eo fugerunt, & sic tunc ieiunabat, quia verus panis, s. Christus ab eis subtractꝰ. Et hoc est quod ait. Genua mea infirmata sunt à ieiunio. Vbi gl. Hoc apertè de Christi mẽbris intelligitur. Et est sensus. *Genua mea infirmata sunt à ieiunio*, i. fortes mei, Apostoli mei, pane, i. Christo subtracto defecerunt, vt patuit in Petro, & alijs. De quibus etiã subdit, *Et caro mea immutata est propter oleum.* Per oleum. n. vnctio Spiritussancti designatur, quia, quos tangit, vngit spũalibus donis. De quo dr 1. Io. 2.

Christus amplius tpis apparebat quã esset.

Ioan. 8.

Oleum dr spiritus sanctus.

B vnctionẽ habetis à Spirituſancto, quę sicut vnctio vos docet. Caro igit Christi, idest, Apostoli eius qui prius erant debiles, & infirmi, immutata est pp oleũ. i. Spiritũ sãctũ fortificata, qa accepto Spũsancto, sic fortes sunt effecti in Christo, vt non verba timerent, non minas, non verbera, sed nec mortẽ. Et hoc est qđ ait gl. *Et caro mea immutata est propter oleum*, i. Apostoli confirmati sunt per Spiritum sanctũ.

Et ego factus sum opprobrium illis, viderunt me, & mouerunt capita sua. 1961

F Hic assignat tertiã rationẽ suæ exauditionis, quæ sumitur ex crudelitate Iudæorũ persequentiũ. Aperta. n. iniuria alicui crudeliter illata mouet ad cõpassionẽ. Quæ aũt maior poterat esse Iudæorum crudelitas, quã postquã ipsum ceperunt, ligauerunt, flagellauerunt, & posuerunt in cruce, adhuc non contenti, dũ in cruce penderet, ipsum opprobrijs lacerabant, & blasphemabant mouentes capita sua. d. Si Christꝰ rex Israel est, descendat nũc de cruce, & credimus ei. Alij insultabant, dicentes. Alios saluos fecit, seipsum non põt saluũ facere, & similia. G Quæ oĩa præuidens Ps. in persona Christi. d. *Et ego factus sum opprobrium illis.* Cõsimili & Psal. 21. Ego sum vermis, & non homo, opprobrium hominũ, & abiectio plebis, oẽs videntes me, deriserunt me, locuti sunt labijs, & mouerunt caput. Et hoc idẽ nũc puidens Ps. ait. *Viderunt me, & mouerunt capita sua.* vide ver. 296. 297. Dicat ergo. *Viderunt me, & mouerunt capita sua*, q. d. viderunt me pẽdentẽ in cruce, sed non resurgentem. *Viderunt me*, qñ genua mea infirmata sunt, sed non quan H do caro mea immutata est. Et ideo mouerunt capita sua tanquam furiosi, qui commotione capitis adhuc minantur.

Iudæorũ crudelitas contra Christum.

Matth. 27.

Caput mouere est minari.

Adiuua me Domine, Deus meus, saluum me fac secundum misericordiam tuam. 1962

Hic Christus expresse à patre suam postulat resurrectionem. Et diuiditur in partes tres, quia Christus primò postulat resurrectionem, secũdo ex hoc manifestat Dei potestatem, ibi. *Et sciant.* tertiò ex hoc ostendit Apostolorum cõmotionẽ, ibi, *Maledicent*, Quantum ad pri-

primum sciendum, ꝙ Christus qui erat verus Deus, & hõ, vt hõ orat, sed vt Deus exaudit orationẽ. Dicit ergo. *Adiuuã me dñe Deus meus*, s. me Iudæorum manibus liberãdo, ꝙ fit per resurrectionẽ, qñ corpus mortale immortale fuit effectũ, & sic in ipsum amplius Iudęi potestatẽ non habuerũt, vnde subdit, *Saluũ me fac*. Anima .n. Christi ante resurrectionem erat vere beata, & Deo fruebat, sed corpus nõdũ à miserijs mundi erat ereptum, sed in resurrectione beatitudinis dotes assumpsit. Et ideo quantũ ad hoc ait. *Saluũ me fac*. s. corpus resuscitando. Et qa resurrectio Christi fuit opus non solũ iustitiæ, sed ẽt misericordiæ, vide vers. 69. 918. & in ipsa maximè Dei misericordia relucet, iõ ipsam Christ⁹ petit magis ex misericordia q̃ ex iustitia. d. *Secundũ misericordiã tuã*. vnde ẽm gl. non petit adiuuari ex debito operum, sed à mia. Qualiter aũt adiuuat Deus inuocantes eum, vide sup. in multis locis, vbi de adiutorio Dei tractatur.

1963 *Et sciant, quia manus tua hac: tu, domine, fecisti eam.*

HIc ostẽdit Christus ex sua resurrectione, ꝙ manifestabatur mundo eius potestas, quia cũ resurrectio erit mũdo publicata, cũ solus Deus mortuos sua potestate suscitare possit, ex consequẽti eius potestas publicaē. Vel aliter, ex hoc vult ostendere, ꝙ per resurrectionẽ Christus cognosceretur verus Dei filius. Vbi aduertẽdum ꝙ manus Dei dr̃ eius potẽtia, quia per manũ operamur. Cũ ergo Deus oĩa operetur per verbũ, ideo ipsum verbum rectè manus Dei dr̃, q̃ manum petebat Psal. in mũdum emitti. d. Emitte manum tuã de alto, eripe me, &c. vide vers. 197. 469. 1215. 1520. De ista ergo manu, quæ est Christus, ait, *Et sciãt quia manus tua hac*. i. cũ resuscitatus fuero, electi qui sunt inter peruersos, cõuertẽtur, & sciẽt, quia hæc est manus tua, s. cognoscent, ꝙ Christus est manus tua. i. verus filius tu⁹. Et nota, ꝙ ista manus Dei, quæ est Christus, duas partes hẽt. s. duas naturas, diuinitatis, & humanitatis, ẽm primã nõ est facta, quia filius à solo patre est, nõ creatus, nõ factus, sed genitus, quia factũ à faciẽte essentialiter differt, nõ aũt Dei fili⁹ à patre, sed ẽm humanitatem est factus, qñ, s. verbum caro factum est Gal. 4. Misit Deus filium suũ factũ ex muliere, &c. Secundũ humanitatẽ ergo dixit, *Et sciãt quia tu fecisti eam* Sic ergo quantũ ad diuinitatẽ. d. *Et sciant, quia manus tua hac*. sed quãtũ ad humanitatem, sciant, quia tu fecisti eam. Et nota ꝙ Christus dicitur factus multipliciter, vide vers. 1551.

Manus Dei dicitur Christus. Ps. 143.

Athanasius i sym bolo. Factus multipliciter dicitur.

1964 *Maledicent illi, & tu benedices: qui insurgunt in me, confundantur, seruus autem tuus lætabitur.*

HIc ex resurrectione ostẽditur apostolorũ cõfirmatio, vt. n. hr̃ plurib⁹ locis in actibus apostolorũ, dum apostoli prędicarẽt Iudęis Christi resurrectionẽ, Iudæi ipsos persequebãtur, & maledicebant, ẽt verberib. flagellabãt precipiẽtes eis ne in nomine Iesu amplius prædicarent. Vnde dr̃ Act. 4. & 5 Quia prædicantibus apostolis ad populum, superuenerunt sacerdotes, & magistratus tẽpli dolentes, ꝙ docerẽt populum, & annuntiarent Iesum resurrexisse à mortuis, & iniecerunt in eos manus, & posuerunt eos in carcere. Et in crastinũ cõgregato cõcilio, vocauerunt apostolos, præcipientes eis, ne amplius docerent in nomine Iesu. Sic ergo ẽt Christo iã resuscitato maledicebãt, dũ ipsum dicebãt malũ, prohibentes ne eius nomẽ diuulgaretur. Sicut ergo de bonis electis qui inter malos erãt, statim ostẽdit, ꝙ per resurrectionẽ erant credituri. d. *Et sciant, quia manus tua hac*. Ita nunc de reprobis dicit, ꝙ per resurrectionẽ magis obstinabũtur, & Christo maledicẽt: eius nomen tanq̃ malũ prohibeant annũciari populo. Et hoc est ꝙ ait. *Maledicent illi*. s. Christo resuscitato. Vel maledicẽt illi. i. membris eius electos, & prædicatores persequendo. Et sequitur. *Et tu benedices*, quia quanto amplius impugnabãt nomen Christi, tanto plures conuertebãtur ad fidẽ Christi, & sic nomẽ Christi benedicebant, i. bonum esse dicebant, & ipsum adorabant, imo quod plus est, vide ꝙ propter maledictionem à reprobis factam nominis Christi, nomẽ Christi per totum orbem fuit diuulgatum, & honoratum, quia propter illorum maledictionem Apostoli de Iudęa expulsi, totum

Maledicebãt Iudæi Christo resuscitato.

Benedicebat Apostolis Deus ipsos confirmãdo.

rum mundum fide Christi repleuerunt, ꝙ totum fuit diuina virtute factū. Quæ omnia præuidens Psal. dicit. *Maledicent illi & tu benedices*.s.nomini Christi,vel ipsis Apostolis,ipsos in fide cōfirmādo. Vnde pp magnam apostolorum in Christi fide cōstantiā ipsi sacerdotes,& Magistratus in seipsis cōfundebantur nec sciebāt apostolorum verbis rńdere. Sic enim hr Act.4. ꝙ cum præcepissent apostolis ne amplius prædicarent Christi resurrectionem, Petrus eis respondit. Si iustum est in cōspectu Dei vos potius audire, quam Deum,vos ipsi iudicate. Et tunc confusi sunt,nescientes quid responderent, non inuenientes quomodo punirent eos. Et sic illi torquebantur inuidia, & apostoli ibant gaudentes à conspectu consilij. Et hoc notans. Psal. in persona Christi ait. *Qui insurgunt in me confundantur*.i. cōfundentur.*Seruus autem tuus lætabitur*,loquitur enim in persona apostolorum, vnde Act.3.dicitur, ꝙ cum Petrus sanasset Æneam ad portam speciosam templi sedentem mendicando, adduxerunt apostolos in concilium suum,& illum hominem sanatum. Audientes autem Petrum prædicantem,& videntes Petri constantiam & Ioānis,comperto, ꝙ essent homines idiotæ,& sine literis confundebantur, sciētes eos fuisse cum Iesu, videntesq; hominē, qui curatus fuerat stantem cum eis, nihil contradicere poterant,Nec mirandū si Apostoli à Deo benedicti tantam haberent in fide constantiam, quoniam benedictio Dei valet ad multa, vide literam, benedictio,parte secunda.

1965 *Induātur,qui detrahūt mihi pudore:& operiantur sicut diploide confusione sua.*

HIc obstinatorū prædicūt scriptura supplicia. Et tria facit,quia primò ponit ipsorum damnationem. Secundò gratiarum actionem,ibi,*Confitebor Domino*.Tertiò Christi exaltationem,ibi,*Qui astitit*.Quantum ad primum notandum ꝙ confusio spectat ad mētem, cū sit quedam verecundia mentis,& compūctio de malis commissis. Sed pudor ſm grammaticos est verecundia corporis.i.per aliqđ signum extrinsecum apparens in corpore ex aliquo malo commisso. Volēs ergo ostēdere Ps ꝙ damnati patientur verecūdiā,& confusionem intus, & extra in corpore,& in mēte, in seipsis,& in cōspectu aliorū,dicit. *Qui detrahunt mihi*,s.infideles,qui dīt Christū non esse verū Deum, tales inquam *induantur pudore*, idest,circundabūtur verecūdia exterius in corpore coram alijs, sicut homo circūdatur vestimento. *Et operiantur sicut diploide confusione sua*.i.intus in mente totaliter erūt cōfusi, & sic cōfundentur intus, & extra. Diplois.n.est duplex vestimentum.Vnde ad hūc sēsum istū versum exponit Greg. d.Duobus aūt modis in hac uita hoiem iudicat Deus, quia aut per mala præsentia irrogata iā tormenta sequētia, flagellis præsentibus extinguit. Nisi.n.delictis exigētibus iustus iudex & nunc & postmodum quosdam percuteret Iudas Apostolus minimè dixisset, ſm eos, qui non crediderunt perdidit. Et de iniquis Psal. non.d. *Induantur qui detrahunt mihi, pudore, & operiantur sicut diploide confusione sua.* Diploidē duplex vestimentum dicimus.Cōfusione ergo sicut diploide induti sunt,qui iuxta reatus sui meritū & tpali & æterna animaduersione feriūtur. Solos.n.illos pœna præsens ab æterno supplicio liberat,quos immutat. Nam quos præsentia mala non corrigunt,ad supplicia æterna perducunt. Vel,*Operiantur confusione sicut diploide*, quia dupliciter confundentur.s. coram Deo, & coram hoib. Et hoc est ꝙ dr Hier.17. Duplici contritione contere eos domine Deus noster. Et notanter.d. *Operiantur*, quia nihil eis à pœna manebit liberum. Quāta aūt erit dānatorum confusio, vide vers.455.550.55. Vel posset exponi iste uersū in bono, ut.s.foret Christus pro electis,qui adhuc sunt de numero malorum, vt de peccatis suis verecundentur, & confundantur, & sic per pœnitentiā veniāt ad statum gratiæ. Sed ista expositio licet pulchra,tamē non est literalis,sed magis mystica.

Damnatorum cōfusio duplex.

Greg. li. 9.mor.c. 33.

Diploidis significat dānatorum duplicem pœnam.

1966 *Confitebor domino nimis in ore meo: & in medio multorum laudabo eum.*

HIc consequenter Christus ex omnibus prædictis consurgit ad gratiarum actionem. Confessio est, multiplex,

plex, s. laudis, & criminis, vt multotiens superius dictū est. Hic aūt accipitur pro confessione laudis, quia qui laudat Deū in beneficijs suis, de illis ei gratias agit. Dicit ergo, *Confitebor Domino*, i. laudem dicam Dño, & in meipso & in membris meis, & non solū corde, sed etiam ore. vnde subdit, *Nimis in ore meo*. Et attende, ꝙ hic ly *nimis* non accipitur, prout sonat vltra debitum, sed accipitur pro valde. sicut dicitur ps 95 Nimis exaltatus es super oēs Deos. vide versic. 1607. 1645. De confessione laudis vide versi. 81. 91. 250. 806. 1044. 1236. 1458. Sed quia non sufficit confiteri corde, nisi etiam & homo cōfiteatur Dei laudes ore, vbi adsit facultas, vt ostensum fuit versi. 1926. ideo ait. *Confitebor Domino nimis in ore meo*, quia corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem, Sequitur. *In medio multorum laudabo eum*. Quod realiter verificatum fuit in Christo, quando post resurrectionem suā discipulis apparuit, & stetit in medio eorum, ostendens se à Deo resuscitatū ad Dei laudē. d. Videte manus meas, & pedes meos, &c Hoc etiā quotidie Christus in membris suis facit.

Ioan. 20.

1967 *Qui astitit à dextris pauperis, vt saluam faceret à persequentibus animam meam.*

HIc finaliter concludit Christi exaltationem. Vbi notandum, ꝙ nomine pauperis, Christus intelligitur. Sic. n. se pauper vocabat superius. d. *Libera me quia egenus, & pauper ego sum*. De hoc vide versi. 315. 574. 1408. 1958. Item sciendum, quòd per dexteram significatur illud, quod quis sibi prælegit, & per sinistram id, quod minus, vt dictum est vers. 1942. Et quia Christus elegit sibi Deū: Ideo Deus dicebatur dextera Christi, sicut, quia Iudas elegerat sibi congregare diuitias, ideo diuitiæ erant dextera eius. Est ergo sensus. *Qui*, scilicet, *Deus astitit à dextris pauperis*, idest, ipse Deus fuit dextera Christi pauperis, sicut & Diabolus stetit à dextris Iudæ, q. s. fuit dextera eius. Vel aliter Dominus habet dexteram, & sinistram, dextera sunt electi, vnde & ponet eos à dextris in iudicio, sinistra autem sunt reprobi, vnde ipsos ponet à sinistris. Matt. 55. Assistit ergo Deus à dextris, q. suos electos adiuuat, & saluat. Non autē assistit à sinistris, quia reprobos sibiipsis dimittit, & damnat, Assistit ergo à dextris pauperis, s. vt saluam faciat animam meā, quia, s. protegit pauperem, i. humiles, ne paupertate, vel infirmitate deficiāt, quia ipsi humiles sunt dextera Christi. Vel aliter, vbi sciēdū, ꝙ per sacramenta ecclesiæ, quæ virtutē habent ex Christi passione, saluantur aīæ nostræ. Quæ quidē sacramenta fluxerūt de latere Christi dextro dormientis in cruce, vt ait mag. lib. 2. d. 18. Volens ergo Deꝰ saluare animas nostras. *Astitit à dextris pauperis*, quia, s. virtutem sacramentorū, quibus saluamur, posuit in laterē dextro pauperis Christi. Et hoc est, quod per dexterā Christi orabat propheta Ps. 59. d. Saluum me fac dextera tua, & exaudi. A latere. n. dextro Christi in cruce pēdentis salus nostra processit, qn̄ vnus militum lancea latus eius perforauit, & cōtinuò exiuit sanguis, & aqua. Ioan. 19. Per sanguinem enim, & aquam intellige tria sacramenta, in quibus salus nostra consistit principaliter. Nam aqua significat sacramentum baptismi, sine quo nullus potest saluari. Ioan. 3. Significat & sacramentum pœnitentiæ, quo quis aquis lachrymarum à peccatis purgatur. Sanguis autem significat sacramētum Eucharistiæ, in quo realiter Christi sanguis continetur, & corpus. Et ista sacramenta salutis causa processerunt à dextera Christi. Pro quorum euidentia dicit Isidorus. 17. Etim. de succo balsami, quòd arbore balsami percussa vngulis ferreis in cortice, per illa foramina exit gutta balsami eximij odoris, quæ est inter omnes guttas maioris salutis. Nā hæc gutta fœtum mortuū expellit de ventre matris, cicatrices curat, & corpora à putrefactione præseruat. Sic & in proposito Christꝰ quasi arbor balsami, & lignum vitæ vngulis ferreis percussus in cortice, idest, in carne, guttam suauissimam distillauit ex foraminibus vulnerum, scilicet, perforatus clauis, & lācea. Quæ quidem gutta, vel vnda sanguinis, & aquæ fœtum mortuum expellit, idest peccata, & opera mortua, cicatrices, id-est,

Dextera est illud quod prælegimꝰ.

Dexteræ sūt electi

A dextera Christi processit salus nostra.

Balsami gutta utilis est ad membra.

ADDITIONES NOVITER DESVMPTAE ex Commentarijs manuſcriptis.

R. P. MICHAELIS DE AYGVANIS BONON. Ordinis Carmelitarum, Sacræ Theologiæ Magiſtri, & Doctoris Pariſienſis.

Ad Tomum Secundum.

V. 1053 Pſal. 67. *Deus in loco ſancto ſuo Deus qui inhabitare facit unius moris in domo.*

Conſciētia locus Dei.

PER iſtum etiam Dei locū in quo habitat, intellige conſcientiā iuſtam in qua omnes virtutes concordant, quia ibi non ſunt vitia, q̄ ſola generāt diſcordiā. Illi ergo q ſunt unius moris, habitant in domo. i. in propria cōſcientia, non vagantes exterius p bona temporalia, & illi etiam ſunt locus Dei ſanctus: vnde hic ait Aug. *Deus in loco ſancto ſuo.* Dñs enim iuſtos in tēplū ſibi fabricat, quia Deus in loco ſancto ſuo. Sed quis ſit locus eius, apertius oſtendit d. *Deus qui habitare facit unius moris in domo.* i. homines vnū ſentiētes. Iſte eſt locus ſanctus Dei in quo ēt ipſe habitare dignaī. In nobis.n. eſt locus ſanctus Domini: & hunc locū ſæpe homines quærunt ut habeant, ſed ſunt ipſi hoc, quod quærunt.

V. 1055 Pſal. 67 *Deus iam egredieris in conſpectu populi tui, cum pertranſieris in deſerto.*

Fluuius Dorix. ſi[gnum?] ius Dei.

ET bene quaſi fluuius Dorix, quia ſecundum glo. ibidem fluuius Dorix eſt fluuius Armeniæ primo ſic dictus, q[uia]

A rapacitate ſua, cuncta proſternit. Sic & Dei filius egrediens de Paradiſo, ſua violentia ſanctitatis, & gratiæ, cuncta uitia proſternit. vnde Dan. 7. *Fluuius magnus & rapidus egrediebatur.* Modus autē quo fluuius egreditur eſt duplex. Primus, q[uia] à paruo fonte incipiens, in magnum dilatatur ſpacium. Secundum, quia ab alto ſemper tendit ad ima: Sic verè iſtius incarnationis egreſſio, incepit a paruo fonte. ſ. humilitatis, & creuit in magnū

Dupliciter fluuius egreditur, ſic incarnationis egreſſio.

B ſpacium fidei, & credulitatis. Humilitas namq; fuit virtus qua Dei filius per incarnationem ad nos egreſſus eſt Phil. 2. *Exinaniuit ſemetipſum formam ſerui accipiens,* &c. Sed in magnū fluuium creuit, quando multitudinem gentium ad fidē traxit ratione quarū dicitur Heſter. 10. *Fons paruus creuit in fluuium magnum & in aquas plurimas redundauit.* Sic etiam egreſſus fluminis ſemper eſt de alto, ad ima, ſic & iſtius incarnationis egreſſus quia de immortalitate, ad mortalitatē,

C ad crucem, flagella & mortem, per omnia nobis humilitatis prębens exemplū, vt ad Patrem reducat, in cuius figura Luc. 15. de Prodigo dicitur, q̄ Pater eius egreſſus cœpit ipſum rogare. vt. ſ. ingrederetur ad Patris hoſpitiū. Secundo in dicta figura, vide matris fęcunditatem,

cum dr, ꝙ egrediebatur de loco uoluptatis. Quid.n. locus siue Paradisus terrestris significat, nisi gloriosam Virginem Mariam? Vnde vt dr in de proprietatibus rerum lib. 15. Paradisus est locus in Oriente positus, omni terra altior, temperato & purissimo aere fulgens plantis semper floridis ornatus, bono plenus odore, lumine repletus, diuina regio. Iste locus significat Virginis Marię fœcunditatem. qm ex conditionibus ipsius loci prædictis ostenditur gloriosę Virg. Mariæ Primo, pietatis promptitudo, qua ab ipsa, gratię deriuatur abundantia, quia est locus in Oriente positus. Secundo, dignitatis altitudo, qua ab ipsa Angelorum excellentia superatur, quia est locus omni terra altior. Tertio, pubertatis pulchritudo, qua ab ipsa Christus generatur cum mũditia, quia est purissimo aere fulgẽs. Quarto, sanctitatis magnitudo, qua ab ipsa excluduntur vitiorum seminaria, quia est plantis semper floridis ornatus. Quinto, honestatis valetudo, qua ab ipsa exempla deriuantur sanctimonię, quia est plenus bono odore. Sexto, veritatis limpitudo, qua ab ipsa Arcanorum possidet sapientia, quia est locus lumine repletus &c. Primo hic locus.s. terrestris Paradisus significat Virginis Marię pietatis prõptitudinem, quia est in oriente positus, sicut.n. a parte orientali egreditur sol, & cum suo calore ad nos extenditur, sic ab istius matris pietate, sol iustitię Christus tanquam ab oriente iam gratiarũ copia ad nos progreditur, per quem oĩs nostra subleuaretur indigentia. Ps. 22. *Dominus regit me, & nihil mihi deerit: in loco pascua ibi me collocauit.* Secundum patet quia sicut ille locus est omni terra altior, sic ipsa omni pura creatura sublimior, quę in hoĩbus nescit comparatẽ, & angelicã superat dignitatẽ. Tertiũ patet, quia sicut ille locus purissimo fulget aere, sic ista puritatis fulget pulchritudine quę ꝑduxit filium, salua uirginitate. Quartum patet, quia sicut ille locus est plantis semp floridis ornatus, sic ipsa omni veritate fuit ornata, quia nihil gratię, vel uirtutis est, vel esse potest, ꝙ totum non splendeat in hac Virgine sicut ait Hier. Quintum patet, quia sicut ille locus plenus est bono odore, sic ista sanctitatis exẽplo vbiq; per mundum fulget. Sextum patet, qm sicut ille locus plenus est lumine, sic ipsa omni veritate perlustrata. Ista est ergo ille locus de quo fons sapientię Dei egressus fuit. Quia fons egrediebatur de loco voluptatis. & Mich. 1. *Egredietur Dominus de loco sancto suo.* Tertio in antedicta figura, uide generantis uisitatę vtilitatẽ, quia egrediebatur ad irrigãdam superficiem terræ. Nam per Christi incarnationem totus mundus gratia fuit irrigatus, quod non deduco, causa breuitatis, &c.

Maria fecunditas ex multis ostẽditur

In ecclesiis benedicite Deo domino de fontibus Israel.

VEl aliter, nam iste uersus est quasi declaratio pręcedentis, qm in pręcedenti uersiculo dictum fuerat, ꝙ principes ecclesię erat in medio iuuẽcularum tympanistriarum, ne quis ex hoc ad lasciuiam prouocetur malè intelligẽdo, exponit q̃d sunt istæ iuuenculæ tympanistrię, d. ꝙ sunt ecclesiæ in quibus nos in medio stantes dominum debemus benedicere Apostolorum exemplo & hoc est ꝙ ait in ecclesijs benedicite dominum, tanquam si diceret. Vt quid enim audistis Adolescentulas tympanistrias, lasciuię delectamenta cogitatis? In ecclesiis Benedicite dominum, ecclesia quippe nobis hac mystica significatione monstratur. Ecclesiæ sunt Adolescentulæ, noua gratia decorę, ecclesię sunt tympanistrię castigata carne. In ecclesijs ergo benedicite domino de fontibus Israel. Ex Israel quippe prius elegit quos fontes faceret, nam inde sunt electi Apostoli & ij primitus audierũt, qui biberit.s. de aqua ista quam ego dabo, non sitiet unquam. Sed fiet in eo fons aquæ sali.in uitam ęternã. Et nota quod non solum Apostoli, sed etiam quilibet ex sanctis Prędicatorib. fons dicitur multipliciter. Primo, dicitur fons signatus per fidem. Cãt. 4. *Ortus concl. fons signatus.* s. charactere fidei hic est fons in quo fidelis baptizatur Iudit. 12 Exibat noctibus in uallem Betuliæ, & baptizabat se in fontem aquę &c. Secundo, fons viuus per charitatem. Prou. 13 *Lex sapientis fons uita, ut declinet a ruina*

V. 1075 psal. 67.

Iuuencula tympanistria sunt ecclesia.

Sancti prædicatores fontes multiplic. dicuntur.

na mortis. Hic est fons in quo oculi læ tãtur psal.38. Qm apud te est fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen,&c. Tertio, Fons saliẽs per humilitatẽ. Io.4. *Fons aqua salientis in vitam aternam.* Et hic est fons quem intuentes lætantur. Esa.12. Haurietis aquas ĩ gaudio de fontibus Saluatoris. Quarto, Fons clarus per Prudentiam. Eccles.1. *Fons sapientia verbũ Dei in excelsis.* Hic est fons ex quo dogmata scripturæ sacræ deriuãtur prou. 8. *Aqua profunda ex ore uiri & fons redundãs*, &c. Quinto, fons irrigans per iustitiam. Gen.2. *Egrediebatur de loco voluptatis ad irrigandam vniuersam superficiem terra.* Hic est fons quo terreni irrigantur. Prouer... *Deriuentur fontes tui foris*. &c. Sexto, fons refrigerans per temperantiam. Cant.4. *Fons hortorum puteus aquarum viuentium*, &c. Hic est fons quo sordidi mundantur. Zach.13. *Erit fons puteus domus Iacob in ablutionem peccatorum.* Septimo, fons indeficiens per fortitudinem. Isa.58. *Quasi hortus irriguus & sicut fons, cuius nõ deficient aqua.* Hic est fons crescens in fluuium magnum. Hester.8. *Fons paruus crescit in fluuium magnum, & in aquas plurimas redundauit.* Et isti sunt fontes quos debemus desiderare, & ipsorũ exẽplo Dominum benedicere psal.41. *Sitiuit anima mea ad Deum fontem uiuum.*

versicul. 1082. Psal.67.

Regna terra cantate Deo, psallite domino.

ET vide quàm congruenter psal. præmisit conuersionem gentium ad fidem dicens, venient legati ex Aegypto. Post verò conuersionem, Dei laudem & bona opera imponit dicens eis iam conuersis. Regna terræ cantate Deo. Fides huiusmodi comendari mihi videtur, quę opera præcedit, quia sine bonorum operum meritis, per fidem Deus iustificat impium, sicut dicit apostolus credẽti in eum qui iustificat impium reputatur fides ei ad iusticiam, vt deinde ipsa fides per dilectionẽ incipiat operari· ea quippè sola bona opera dicẽda sunt quæ fiũt per dilectionem Dei. Hic autem necesse est, vt antecedant fides, vt inde ista nõ ab istis incipiat illa, quoniam nullus benè operatur, nisi per dilectionem Dei, hæc

Fides pracedit opera bona, & hac vi detur hic à Psal. laudari in gentiũ conuersione.

A est fides de qua dicitur: in Christo n Iesu nec circũcisio aliquid valet, neque præputiũ, sed fides q̃ per dilectionẽ operatur.

versicul. 1083. Psal.67.

Psallite Deo qui ascendit super cœlum cœli ad orientem

VEl ideò dicitur ꝙ ascẽdit, ad orientem, quia locus vbi surrexit Christus & unde ascẽdit, est in partibus oriẽtis, & sic hunc passum exponit Augu.d. *Qui ascẽdit super cœlum* &c. In istis verbis ille non intelligit Christum, qui eius resurrectionẽ & ascensionem non credit. B Ad orientem autem addidit, qm ipse locus in partibus orientis est, vbi resurrexit Christus, & unde in cœlũ ascendit. Ergo super cœlum cœli sedet ad dexteram Patris, & hoc est quod dicit Apostolus: *Ipse est qui ascẽdit super omnes cęlos.* Quid enim cœlorum restat post cœlũ cœli? Vel aliter & magis mysticè, super cœlum cœli ascendit Christus, ut. s. hic accipiamus cęlum intellectuale, scilicet animam iustam, supra quam Christus ascendit ipsam inhabitando. Et ad istum intellectum hunc versum exponit Ber- C nar.d. psallite Deo qui ascendit &c. Hoc cœlum cœli, cœlum intellectuale intelligẽ, & spirituale, ipse enim est qui fecit cœlos, in intellectu, & ipsum cęlũ inhabitat. Veruntamen sicut cœlum cœli dicitur singulariter illa multitudo collecta beatorum, sic cęli cœlorum propter singulos utique qui cœli sunt, nominantur, & ad singulos spectat quod dicitur extendens cœlum sicut pellem, sed quonam modo, id uideamus. Cœlum quidẽ intellectuali, beatorum. s. spirituũ multitudo extentum est sicut pellis, nõ quidem locorum spacio, sed affectibus ani- D morum: benigni siquidem sunt, aeo; extensi in caritate pertingentes usque ad nos, quibus gloriam quã habent non uidẽt, sed optant, ita ut ex ipsis huius rei gratia demorari apud nos aliqui nõ gra uentur seduli circa nos, & curam nostri gerentes, omnes administratorij spiritus missi propter eos qui hæreditatẽ capiũt salutis: est etiam cęlum sancta aliqua anima, nec immeritò hoc usurpat sibi nomen vndè duxit originem. Si propter corpus de terra homo terra dicitur, cur

Cœlum, aĩa iusti quam Christus inhabitat.

Beati dicũtur cœlũ cœli, extẽsi, sicut pellis.

Anima sancta, calũ est.

 non

non etiam propter animam quæ de cœlo est, cœlum effegit, abi ut præsertim cam testetur, originem uitæ, naturæ dignitatem et potentiæ. Vnde Deum adorat & colit, quomodo Angeli, Christũ super omnia amat, quomodo Angeli, casta est sicut angeli, idque in carne fragili, quod non Angeli, quærit postremò quæ apud illos sunt, non quæ super terram. Quid euidentius cœlestis originis insigne, quam in gentium & in regione dissimilitudinis, retinere similitudinẽ gloriæ uitæ cœlibis in terra, & ab exule usurpari & in corpore penè bestiali uiuere cœlestis sane ista potentiæ, non terrenæ. Et q ueré de cœlo ipsa fit anima, quæ hic potest agere indicant. Est itaq; cœlum sancta anima habens solem intellectum, lunam, fidem, astra uirtutes, uel certe sol, iustitiæ zelus, aut claritas, luna uero, continentia: sicut enim claritas lunæ non nisi a sole est, sic absque iustitia, continentiæ meritũ nullum est: hinc Sap. ait: ò quã pulchra est casta generatio cum claritate, stella uerò ideo uirtutes dixerim, quia quomodo stellæ in nocte lucent, in die uerò latent: sic uera uirtus quæ sæpè in prosperis non apparet emicat in aduersis. Illud sanè cautelæ est, hoc necessitatis: ergò uirtus, sydus est, homo, uirtutũ cælum, uita & opinione conspicuum, fide purum, spe firmũ, latũ caritate, suspensum contemplatione, pluens uerbi pluuiã salutarem, tonãs increpationibus, coruscãs miraculis.

Sol intellectus, luna fides, Astra uirtutes.

V. 1136 Psal. 69. *Ego uero egenus & pauper sum, Deus adiuua me.*

ET verum est, quilibet nostrum quantumcunq; etiã iustus pauper est, & egenus, & semper alieno indigẽs auxilio, quod hic ostendit Aug. dicẽs. *Ego uero egenus, & pauper sum*, q. d. ille, s. Deus diues, ille abundans, ille nullius indigẽs. Et q d tu. *Ego uero egenus, & pauper sum.* Ego tanquam pupillus aĩa mea, tanquam vidua destituta. & desolata auxiliũ quæro, sem per infirmitatem meam confiteor. *Ego egenus, & pauper sum.* Quia video aliam legẽ in membris meis repugnantẽ, legi mẽtis meæ: *pauper sum ego, & egenus*, quia beati qui esuriunt, & sitiunt iustitiã adhuc esurio, adhuc sitio, satietas mea dilata est & nõ ablata, & ideo *quia egenus, & pauper sum ego Deus adiuua me*, semper. n. quisq; cõfiteri dẽt adiutorium sibi opus esse, hoc verum est, hoc piũ est, ille uerus Dñs, quia bonorum nostrorũ non indiget, ille non eget nostro, nos egemus adiutorio suo, ideo ille uerus Dñs nõ tu, si putas egere tui seruũ tuum, ut des ei panẽ, eges, & tu seruo tuo, ut adiuuet labores tuos, utrumq; uestrum, altero uestro indiget: itaq; nullius uestrum uerus Dominus, & nullius uestrum uerè seruus, audi uerum Dñm cuius es uerus seruus, dixi Dominus Deus meus es tu. Quare tu Dominus? quia bonorum nostrorum non eges: q d aũt tu? *Ego uero egenus, & pauper sum*, ideo rogo: Deus adiuua me.

Rom. 7.

Mat. 5.

Verus dominus, et putatiu.

V. 1160 Psal. 70. *Multiplicasti magnificentiam tuam, & conuersus consolatus es me.*

VEl aliter, ut ista multiplicatio magnificentiæ referatur magis ad ipsius effectus. s. Christi, q est magnificentia Dei, ut sit sensus, *multiplicasti magnificentiam tuam* i. gratias, & ipsius gratiæ effectus p Christum nobis collatos, quibus ipsam magnificentiam amplius cognoscimus, & ipsis consolamur: ut puta, quia p Christũ resuscitamus, mortui resuscitamus anima, resuscitabuntur, & corpora nostra. Vel p magnificentiam intellige iustitiã Dei qua immittit nobis flagella: unde & textus Aug. sic hẽt. *multiplicasti iustitiam tuam.* Ad ipsam iustitiam pertinet flagellum per hanc iustitiã nos consolatur, quia per flagella, quæ multiplicã tur in Christum consolantur electi, quia per Christum redempti, flagellat autem Deus omnem filium quem recipit, quia iam non filio suo pepercit, sed qbus ęter nã seruas disciplinam non deseruisti, & sic *consolatus es me:* & propter corpus in finem resurrecturus de abissis terræ iterũ reduxisti me. Et nota, quòd flagellis, & aduersis aduersos diuersimodi consolatur iram consolatur aliquos per flagella corripiendo, & erudiendo uirga tua, & baculus tuus ipsa me consolata sunt, qa scilicet mentem ad dominum eleuant, qui

Flagellis quomodo consolatur nos.

Psal. 22.

qui est vera consolatio. secundo. Consolatur aliquos post flagella ipsos liberando, & eis subueniendo: nam tanto liberatio est dulcior quanto grauior fuerit tribulatio, conuersus est furor tuus, & consolatus es. tertio. Cōsolatur aliquos inter flagella gratiam, & patientiam tribuēdo, sic.n. martyres quāto acriora patiebātur tormēta exterius, tāto amplius cōsolabātur. Benedictus Deus qui cōsolat nos in omni tribulatione nostra, &c.

Psal. 12. 2. Co. 2.

Iudicare populum tuum, in iustitia, & pauperes in iudicio.

V. 1165. Psal. 71

SIc ergo pro eodem accipit hic populum Dei, & pauperes Dei: vnde primo præmittit populum Dei, deinde subiungit pauperes Dei sic quod secundū est primi declaratiuum, quia nullus potest esse de populo Dei nisi prius sit pauper Dei, & humilis. Et hoc hic ostendit cum dicit. *Iudicare populū tuum* &c. i. da iudicium tuum regi, &c. ad iudicandum populum tuum: quod autē prius dicit *populum tuum*. posterius autem, *pauperes tuos*, repetitio est, & demostrant populū Dei pauperē esse debere. i. non superbum, sed humilem quia beati pauperes spiritu; vnde etiā sanctus Iob antequam illas magnas terrenas diuitias amisisset. Quandoque sunt quidam qui facilius omnia sua pauperib. distribuūt quam ipsi pauperes Dei fiant, inflati. n. sunt iactantia, putant sibi esse tribuendū, non gratiæ Dei, quod. s. benè viuūt, & ideo iam non benè viuunt quātumcūq; opera bona facere uideant. De suo quippe se habere putant, & gloriantur quasi nō acceperint, diuites isti sunt nō pauperes Dei, abundantes sibi non egētes Dei, & ideo tales non pertinent ad populū Dei, quia nō sunt pauperes Dei.

Et adorabunt eum omnes reges terræ, omnes gentes seruient ei.

V. 1174 Psal. 71

ET ibidem vide qualiter humanitas Christi est adoranda: vel aliter vbi habetur ꝙ rex dr̄ a rego regis: & ideo soli illi verè reges dicuntur, qui seipsos bene regunt, qui dominum suū superiorē recognoscant, & ei animam suam subijciunt, & corpus animæ, ꝙ solum iusti faciunt, ideo solum iusti vere reges dicuntur, oēs aūt iusti Christum adorant sine cuius fide nunquam fuit salus, ex quib. sequitur, quod *omnes reges terræ* Christus adorant. *Et omnes gentes seruient ei*. De bonis nulla est dubitatio, mali etiā seruiunt Christo quamuis ignoranter, & non voluntariè: quia etiā per mala opera prauorum, Christi voluntas adimpletur, ut ostendit Greg. mor. c. 18.

Vt iumentum factus sum apud te? Et ego semper tecum.

V. 1205 Psal. 75

QValiter autem homines per patientiam Christi iumenta dicantur vide Psal. 49.

Quoniam cogitatio hominis confitebitur tibi, & reliquiæ cogitationis diem festum agent tibi.

V. 1255 Psal. 72

ISTam autem intentionem ponit hic Aug. d. *Quoniam cogitatio hominis*, &c. prima cogitatio, posteriores cogitationis reliquiæ: quæ est cogitatio prima? inde incipit illa bona cogitatio, vnde incipiēs confiteri, cōfessio adiungit nos Christo, iam verò ipsa cogitatio. s. confessio facit in nobis reliquias cogitationis, & ipsæ *reliquiæ cogitationis diem festū agent tibi*. Quæ est cogitatio quæ confitebitur tibi? quæ dare potest vitam priorem, qui displicet quod eras, vt sis quod non eras? ipsa est prima cogitatio videlicet quia debes sic recedere a peccatis, vt tibi non recedat a memoria quia peccator fuisti, ideo per hoc quia peccator fuisti festum celebras Deo: prima ergo cogitatio confessionem habet & recessum a ueteri uita, sed si oblitus a quib⁹ liberatus fueris, non agis festum Deo. Et declaratur per exemplum. Quid. n. putas dixisse Dauid ex persona omniū, peccauit sanctus Dauid grauiter, missus est ad eum Nathan propheta, & corripuit illum, & cōfessus Dauid dixit peccaui, hæc fuit prima cogitatio hominis quæ confessa est domino. Quę erant *reliquiæ cogitationis*? Quando ait & peccatum meum contra me est semper, quæ fuit ergo prima cogitatio? vt recederet peccato, sed quia illa transit, reliquiæ cogitationis festum celebrant, quia semper

per se peccatorem recordatur. dicens ei peccatum meum cõra me est semper

versicu'. 1325. Psal. 77.

Sicut posuit in Aegypto signa sua, & prodigia sua in campo Taneos

PRimo nobis ostendit signum placatiuum diuinæ iracundiæ, & hoc ait misericordiæ: ꝙ figuratur per virgã aureã Asueri, quam extendebat illis quib. erat placatus in signum clementiæ, sic Dominus noster Iesus Christus ꝑꝑ peccata nostra contra nos irascitur, sed nobis per pænitentiam parcit, vñ in signũ vere indulgentiæ nobis porrigit virgam auream. i. suam misericordiã quæ per aurũ designatur quia ad modum auri, ductibilis est, & mollis. Istud signũ figuratur per arcũ cœlestem datum in signum reconciliationis humano generi post diluuium, de quo dixit dominus ad Noe Arcum meũ ponam in nubibus, & erit signum fœderis inter me & terram. Quid autem significat iste arcus nisi ipsum Christũ qui pacis verum est signum? ꝙ suis coloribus ostendit pariter & forma. Colores namque habet quatuor. s. ceruleum vel aqueum: rubeum vel igneum: cœlestem vel aereum, & viridẽ. Per qua tuor istos colores notãtur quatuor sacramẽta singularia diuinæ misericordiæ: In colore aqueo vide sacrm baptismi quod ĩ aqua celebrat. In colore igneo vide Spiritũsanctum per ignem figuratum, qui in sacramento confirmationis plenius confertur. In colore cœlesti vide sacramentum pœnitentiæ, ꝙ peccatores, & terrestres, celestes efficit. In colore autẽ viridi, qui visum confortat, & conseruat, vide sacramẽtum eucharistiæ ꝙ animam ad Deũ fortius per contemplationẽ eleuat. Quæ oĩa sacramenta signa sunt nostræ recõciliationis cum Deo, & ideo de istis mirabilib. signis diuinę misericordię possumus dicere signa & mirabilia fecit apud me Deus excelsus. Insuper vide, & formam istius signi. s. arcus celestis, quia cornua tenet versus terrã. Vbi nota ꝙ arcus nunq̃ ferit partem illã versus quam habet cornua, sed oppositam quapropter arcus cælestis cornua habens versus terram significat Christum

Hest. 4.

Christus figuratus per arcũ celi.

Gen 9.

Colores arcus.

E nobis reconciliatum, vt magis seipsum quam nos vellet ferire, ꝙ & fecit quãdo seipsum pro nobis in Cruce obtulit patri. Merito ergo hic arcus est signũ nostræ reconciliationis. Sed per dolendum q̃a licet Christus nobis sit datus in signum recõciliationis, & misericordię, multi tamen ipsum vilipendunt, & peccando sibi contradicunt: vnde dr. positus est hic in signum cui contradicetur. Secũdum est signum humanæ immunditiæ, quod est pęnitentiæ & hoc nobis ostẽdit Christus quãdo ipse peccata nostra pur

F gando signũ Crucis, & suæ passionis nobis ostendit, ꝙ erat signum nostræ pęnitẽtiæ. Quia sicut ille propter peccata nostra pertulit pęnã, nobis dabat signũ ꝙ multo fortius nos peccatorum nostrorũ pænã portare debemus. Et propter hoc Christus ĩ cruce positus fuit vt in signo. Fac serpentem æneum, & pone eũ in palo pro signo. Huius ergo signi prima figura habetur Ezechiel. 9. Vbi dicitur ꝙ Dominus dixit Ezechieli vt videret abominationes quas faciebant filij Israel. Et primo uidit aliquos qui offerebant

G Thura Idolis, & illa adorabant. Secundo vidit quasdam mulieres plorãtes adonidem: tertio uidit aliquos habentes dorsa ad templum. videns ergo dominus abominationes istas, misit sex viros qui oẽs illos interficerent. In medio autem istorũ sex virorum erat quidã vir indutus lineis habens atramẽtum scriptoris, cui dominus dixit ꝙ transiret per mediam ciuitatem, & poneret signum Thau super viros gementes, & illos sic signatos non poterant occidere illi sex viri. cæteros au tem notare fecerat. Pro huius figurę de-

H claratione quatuor sunt videnda. Primo quid sint illæ abominationes. Secundo quid sint illi sex viri. Tertio quid sit ille vir in medio eorũ. Quarto quid sit signũ Thau. Quantum ergo ad primũ nota ꝙ tres illæ abominationes sunt tria capitalia vitia ad quæ cætera omnia reducũtur. Primum adorantes idola sunt auari, qui, s. nũmos tanquã idola pro Deo adorant. Auaritia est idolorum seruitus. Secundi, s. mulieres plorantes adonidem significant peccatum luxuriæ. Secundum. n. fabulas Adonis fuit amasius

mulie-

mulierum quo mortuo in signum doloris de morte sua mulieres semel in anno congregabantur plorãtes eius mortẽ. Et sic significat libidinosos qui gaudẽt qñ voluptates suas adimplere possunt, & plãgunt quando non possunt, de quib. dicitur. Risus dolore miscet, & extrema gaudii luctus occupat. Tertii autem. s. qui dorsa uertebant ad templũ significat superbos, qui diuina mandata contemnentes, ei dorsum. s. Deo, & non faciem uertunt, de quibus conqueritur dominus, verterunt ad me terga & non faciem. Sic ergo illæ tres abominationes significant tria peccata principalia de quibus dicitur, tria sunt insaciabilia. s. auaritia, quia auarus non impletur pecunia, luxuria, quia uoluptas non extinguit desideriũ, sed accendit superbia, quia superbus hominibus non satiat. De quib. ait dñs, tres species odiuit anima mea. Quantum vero ad secundum notandum quod illi sex viri quibus præceptũ est ut omnes prędictos interficiant sunt sex pęnę damnationis deputatæ quibus propter primorum parentum peccatum traditum est genus humanum flagellandum, quę sunt. Priuatio glorię: remorsus conscientiæ, desperatio veniæ: ignis gehennę: dæmonũ associatio, & omniũ creaturarum persecutio, istas sex pœnas dat dñs damnatis de quibus dicitur, sex sunt quæ odit dominus. Quantum vero ad tertiũ vir ille indutus lineis est Christus, q purissima carne quam assumpsit de Virgine Maria fuit indutus. Cuius vestiměta facta sunt alba sicut nix. hic habebat attramentũ scriptoris, quia. s. pietate motus uidẽs austeritatẽ legis antiquæ nouam legem. s. misericordiæ scripsit dicens misericordiã uolo & nõ sacrificiũ. Quia nõ ueni uocare iustos, sed peccatores ad pænitentiã. Quantum uero ad quartum. s. signum Thau est littera & facta in modum crucis, & significat ipsam pęnitentiam quæ crux a cruciatu dicitur. Iste ergo isto signo Thau significat seruos fideles ipsos ad penitentiam ducens corde Paulus Apostolus signauit nos, & dedit nobis pignus spiritus in cordibus nostris. Ad propositum ergo omnem hominem aliquo prædictorum peccatorum fædatum nisi isto signo

Pro. 14. Iob. 2. Pro. 29. Prou. 6. Mat. 17. Mat. 9. 2. Co. 1.

A Thau fuerit signatus illi sex uiri. s. sex pęnæ infernales arripiũt, sed signatos per Christũ signo Thau tangere nõ possunt, vnde illis sex uiris. s. pœnis præceptũ est ut non lęderẽt nisi tantũmõ homines, q non habent signũ Dei in frontibus suis. Tertiũ principaliter est signũ omissiuum diuinæ potẽtiæ, & ista fuerũt signa in Aegypto facta ut suã infidelibus demostraret potestatem de quibus hic ait psalm. *Quod posuit in Aegypto signa sua*, &c. Et de istis signis prosequitur hic psal. ostendendo scilicet quę fuerint illa signa.

Apoc. 9.

B *Qua comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt.*

Ver. 1362. psal. 78.

HIc autem notandum, quod comedere aliquando in scriptura accipitur pro peccare, unde & primus actus comestionis quem in scriptura legimus uitiosus fuit quo. s. primi parentes comederunt de ligno sciẽtiæ boni, & mali cõtra domini pręceptum. Tulit mulier de fructu eius & comedit, deditq; viro suo. Vnde notandũ est q in scriptura multiplex C comestio vitiosa reperitur. s. ambitionis, & uanæ glorię. Detractionis, & nequitię tribulationis, & iracundię, torpositatis & acidię, gulositatis, crudelitatis & sęuitię. Primum patet quia cum quis bona operat pp uanã gloriã ut placeat hoĩbus, alii quibus placere cupit suę actionis bonitatẽ comedunt. i. intentio ipsis placendi. & de quolibet tali dicitur. Effraim panis subcinericius qui non reuersatur, comederũt alieni robur eius & ipse nesciuit. panis. n. subcinericius substantiam habet bonam, sed exteriori apparẽ D tiã uilescit, sic opera bona propter uanã gloriam facta substantiam habent bonã cum sint de genere bonorum. sed exteriori apparentia uilescunt dum hominibus placere cupiunt, & talia non reuertuntur, reuersatur. n. res quando ad latus unde eggreditur iterum reuertitur, sic & bona opera tũc reuertuntur quando unde procedũt, scilicet, ad dominum referuntur, Quia ergo uanę glorię opera nõ tendunt in Deum, ideo non reuersantur, reuersari. n. est iterum versari, & ideo alieni comedunt robur eius dum voluntas

Gen. 2. Comestio multiplex. Ose. 7.

uoluntas cõplacendi non Deo, sed alijs bonitaté operis euacuat, ut ad meritum non imputetur. Vñ Stephanus exponẽs illud, & quasi tinea Effraim ait: tinea de ueste nascitur quæ comedit ueſtẽ de qua nascitur, & magis corrumpit: Effraim uero fructificans interpretatur: sunt itaque quidã & fructificantes bonis operibus, sed per hostensam religionẽ magis sæcularia cõmoda quam diuinã adipisci gratiam cupiẽtes: quibus ut plurimum contingit, ut hoc quod actione cupiũt assequantur, & ad exteriora prouecti dum multiplicibus curis indesinenter inseruiunt bona quæ non nisi recta intentione inchoabantur derelinquunt Dum ergo eis suscepta cura quæ ratione ostẽsæ religionis eis imponitur eiusdem religionis studia dissipat quasi tinea uestem de qua nascitur, comedit, lacerat, & consumit. Cum ad hoc peruenerint, ut & diuina cœperint fastidire, & ad fabulas conuertẽtes auditum a ueritate conuertant, & sicut solent homines ab intuitu putredinis auertere faciẽ, sic illi a spiritualibus intẽtionem, & ideo tunc eis dominus putredo & tinea, q eos comedat nõ immerito fieri prędicaſ, qđ q a iusto iudicio pmittit fieri, ipse facere dicitur q eius permissione efficitur. Et sic desideria uana comedunt quicquid boni est in operib. de genere boni: propter qđ consuluit sapiens cauere ab elatione dicens. Non te extollas in cogitatione animæ tuæ ne fortè elidaſ uirtus tua, & folia tua comedat & fructus tuos perdas, & ecce prima comestio. secunda est comestio detractionis, quid.n aliquid est detrahere nisi famam illius quasi dentibus comedendo dissipare? & de talibus dicitur ps.77. misit in eos cynomiam, & comedit eos, & ranam, & disperdidit eos: vbi glo. cynomia est musca canina aculeu gerit in ore quo fortiter pungens carnes comedit, & sanguinẽ potat, & dir ectẽ detractionẽ significat, & q a detractores sẽper sunt garruloſi, ideo sequitur ranã & disperdidit eos, rana. n. est animal multum garrulũ, & q a detrectatores se amicos esse simulãt illis quibus detrahunt, ideo de illis dicitur Abdiæ cap.1. qui comedit tecum ponit insidias super te, & Ier 9. unusquisq; carnes amici sui comedet. Tertia est comestio turbationis & iracundiæ. Iratus .n. alium dẽtibus comedere uideſ, sicut & irati contra Iudæos reges gentiũ eos comedisse dicuntur ps.77. Iuuenes eorũ comedit ignis, & per ignẽ ſm glossã ira inimicorũ. Quarta est comestio torpositatis & acidiæ, ipsa. n. acidia ociosum comedit ea consumit Eccles.4. Stultus complicat manus suas, & comedit carnes suas dicẽs melius est pugillus cum requie quã plena utraque manu cum labore. & cõtra quemlibet talẽ dicitur Prouerb. 6. uade ad formicam ò piger & considera uias eius: quæ cum non habeat præceptorem parat sibi cibum in ęstate & cõgregat i messe, quod in hieme comedat. Quinta comestio gulositatis: unde Luc. 12. dicebat diues ille anima mea habes multa bona: sequiſ requiesce, comede bibe, & crapulare &c. Et quia mulieres fornicariæ maximè isto uitio peccant: ideo dicitur Prou.30. Talis est uia mulieris adulteræ quæ comedit, & tergẽs os suum dicit non sum operata malum. Sexta est comestio crudelitatis. unde de crudelibus qui aliorum carnes delectantur quasi comedendo lacerare dicuntur hic *qui comederunt Iacob, & locum eius desolauerunt*, narrat Val.lib.9.c.2. quòd Numulsitis tanta fuit crudelitas, quòd uiuos homines secabat medios, & parentes faciebat comedere corpora filiorũ, talis comestionis crudelitas accidit populo Dei in Samaria tempore Iorã regis Israel.4. Reg 6. ubi dicitur quòd mulier quædam exclamauit ad regem dicens: mulier ista dixit mihi da mihi filium tuum, ut comedamus eum hodie, & filium meum comedamus cras &c.

Oseę 5. — *Eccl. 6.* — *Exemplum Crudelitatis.*

Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ. *V.744 Psal. 84.*

QVandoq; est auersio actus æquitatis & iustitię: quandoque est actus paternalis diligentiæ, & de istis duobus membris est hic dicendum. Dico ergo quòd auersio Dei quãdoque est actus æquitatis & iustitiæ, Deus a damnatis ex iustitia se auertit eos æternaliter puniendo, ut nullus ipsum quibuscunque precibus ab hoc actu iustitiæ auertere

Auersio multiplex.

auertere

auertere ponit. Iob 23. ipse solus est, & nemo pôt auertere cogitationẽ eius, ꝙ ideo dicit q̃a eius iudicia nullus mutare pôt. Et si legamus aliquos suis precibus auertisse Dei iudicia, id tũ prius in eius cogitatione erat præfixũ, vt tali mõ auerteref, vnde Greg. exponens verba prædicta, 16. mor. c. 16. dicit ꝙ nemo pôt auertere cogitationes eius, sicut. n. Deus immutabilis est natura, sic immutabilis est cogitatione, cogitationẽ quippe eius nullus auertit: quia nemo resistere eius occultis iudicijs præualet. Nã & si fuerũt quidã qui deprecationib. suis eius cogitationẽ auertisse viderenf, ita fuit interna ipsius cogitatio, ut sententiã eius auertere depredando potuissent, & ab ipso acciperent ꝙ agerent apud ipsum: dicat ergo, & nemo pôt auertere cogitationẽ eius: quia semel fixa Dei iudicia nequaquã mutari possunt: vnde scriptũ est, præceptũ posuit, & non præteribit. Damnatorũ ergo sententiã nullus auertere pôt, q̃a interna eius iustitia disposuit ipsos æternaliter puniendos: vnde de damnatis dicitur, psal. 34. auertantur retrorsum & confundantur, &c. & fiant tanquam puluis ante faciem venti, &c. Dico secundo quod auersio Dei quandoque est actus paternalis diligentiæ: si enim pater naturalis a filijs suis quantũ pôt mala auertit: quanto magis Deus omnia mala a suis auertit electis & beatis? ipsos auertendo ab omnibus peccatis & ab omnibus peccatorum periculis propter quod Iob 33. aperit aures virorum: & erudiens eos instruit disciplina, vt auertat hominem ab his quæ fecit. s. peccatis, & liberet eum de superbia. s. diaboli eruens animã eius ab omni corruptione s. perpetuæ damnationis. Vnde cum Deus auertit faciem suam a peccatis nostris, & pœnam remittit, tunc gaudium & exultationem nobis immittit ps. 13. cum auerterit dominus captiuitatem plebis suę (s. culpæ & pœnæ) exultabit Iacob, & lætabitur Israel. Et de ista tali auersione qua se auertit ab ira & indignatione sua, peccata & pęnã remittendo nunc loquitur ps. dicens *Mitigasti omnem iram tuam, auertisti ab ira indignationis tuæ.*

Additio To. I I.

A *Sicut lætitiam omnium habitatio est in te.* V. 1480. Psal. 86.

IN ciuitate triũphãtis Ecclesiæ, quanta lætitia & iocunditas erit beatorũ hic ostẽdit Aug. dicens. *Sicut lætantium omnium* &c. ibi habitatio nostra sola iocunditas erit, perit languor & gemitus transeunt orationes, succedunt laudationes: ibi ergo erit habitatio lætantiũ, nõ erit gemitus desiderantium, sed lętitia perfruentiũ. Aderit enim quod modo suspiramus. Similes ei erimus: videbimus eum sicuti est: ibi totum negotium nostrum, non erit nisi laudare Deum, B & frui Deo: & quid aliud quæremus, vbi solus sufficit ille per quẽ facta sunt oĩa?

Vt quid domine repellis orationem meam auertis faciem tuam à me? V. 1495. Psal. 87.

AD istum propositum dicit Aug. *Vt quid domine auertis faciem tuam à me?* Vt autẽ oratio nostra feruescat & exerceatur, quod nobis expediat nullis, vt opinor verbis explicari potest. Differtur bonum quod in æternum dabitur, & mala transeuntia crebrescũt, vnde & C ait: *Vt quid domine repellis orationem meam.* Hoc & alijs verbis superius dictũ est. Deus Deus meus, ut quid me dereliquisti? causa cognoscenda proposita est, non tamen sine causa hoc faceret diuina sapientia occulta. Ita & hic *Vt quid domine repellis orationem.* Huius enim rei causa diligẽter aduertatur; ad hoc enim sanctorum oratio dilatione tanti beneficij & tribulationum aduersitate quasi repellitur, vt tanquam ignis flatu percussus inflammetur ardentius &c.

D *Inueni David seruum meum, oleo sancto meo vnxi eum.* V. 1519. Psal. 88.

ITem notandum quod Christus inuenitur tripliciter vnctus a Maria Magdalena: primo in capite, in pedib. & in corpore: in capite. n. Christi diuinitas intelligitur ad Ephes. 1. ipsum dedit caput super omnem ecclesiam. 1. Cor. 10. caput Christi Deus, In pedibus autem Christi humanitas ps. 8. omnia subiecisti sub pedibus eius, in corpore Christi vnitas mystici Christi corporis intelligi-

tur Rom. 12. multi vnum corpus sumus in Christo: in istis ergo significat q ad vngiendũ Christũ p opera miseri cordiæ nos tria dent inducere, s. sublimitas diuinationis significata in capite. Math. 26. accedit ad eũ mulier habẽs alabastrũ vnguenti preciosi & effudit super caput eius. Benignitas condescensionis figurata in pedib quo ad humilitatem carnis assũptæ. Ioã. Maria accepit librã vnguẽti nardi pistici pciosi, & vnxit pedes Iesu. Cõmunitas ecclesiasticæ vnionis designata in Christi corpore. Math. 14. pręuenit vngere corpus meũ. Ipse aũt Chrus multipliciter vngit nos, s. vnctio ne misericordię in remissionẽ peccatorũ, sic. n. hic ait psal. *Inueni Dauid seruũ meum*, scilicet, peccatis perditum. *Oleo sancto meo*, s. gratię *vnxi eũ*. vnctione gratiæ insup effusionẽ donorũ. Isa. 61. Spiritus domini super me &c. vnctione lætitiæ in collectione præmiorum psal. 44. vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ.

Multipliciter vngimus Christũ.

Multipliciter vngimur à Christo.

V. 1599. Psal. 88. ***Adhuc multiplicabuntur in senecta vberi, & bene patientes erunt, vt annuncient.***

VEl & hoc potest dici de modernis prædicatoribus, q patienter malos tolerantes annunciant regnum cœlorum: vnde hic ait August. *Et bene patientes erunt vt annuncient* Et modo annunciandus est Christus sub annãtibus hominibus. O miseri homines amatores mundi annunciant vobis qui plãtati in domo Domini: Qui cõfitentur domino in cantico & cythara in verbo, & opere, annunciant vobis, & dicũt uobis: Nolite seduci fęlitate iniquorum: Nolite aduertere ad iniquos, ad tẽpus beatos, & in æternum miseros. Nõ ista beatitudo quę modo foris videtur vera est, non in corde beati, quia torquẽtur mala conscientia: tu autem tranquillus esto sperans de promissis domini Dei tui, q autem annunciabitur in tranquillitate sequuntur. *Quoniam rectus d.mus.*

V. 1777. Ps. 103. ***Exibit hom o ad opus suum, & ad operationem suam vsque ad vesperam.***

VEl per hoc psal. vult ostendere q pax ecclesię durabit vsque in finẽ sæculi, idest vsq; ad aduentum antichristi, & interim poterit quilibet fidelis liberè Christi fidẽ confiteri & prædicare q nõ licebit tẽpore antichristi, & istum intellectũ, hic Aug. dicit. *Exibit homo ad opus suum.* Quid tu ò homo Dei ò Ecclesia Dei, q d'tu facis ò vnitas Dei? *Exibit*, (inquit) *homo ad opus suum.* Operet ergo iste homo opera bona sinceritate pacis Ecclesiæ: operet, vsq; in finẽ, aliqñ. n. erit quædam contenebratio & fiet quidam impetus; sed in vespera, idest, in fine mundi, modo autem in pace & tranquilitate operatur Ecclesia.

Pax ecclesiæ durabit.

V. 1854. Ps. 105. ***Et mutauerunt gloriam suam in similitudinem vituli comedentis fœnum.***

ET quia hic ait quòd *mutauerunt gloriam suam*, &c. Nota quòd duplex est mutatio, scilicet bona, & mala. Mutatio bona est multiplex: Mutatio pęnitẽtiæ: Mutatio iustitiæ: Mutatio gloriæ: Prima est mutatio pęnitẽtiæ qua. s. mutaẽ qs de vitio ad virtutem, de culpa ad gratiam, de filio Diaboli in filiũ Dei, & de ista dr Gen. 35. mũdamini & mutate vestigia vestra. i. mundamini à peccatis per veram penitentiam, & mundate vestigia vestra. i. opera per mandatorũ obseruantiam. Secũdo, est mutatio iustitię quæ. s. debilis in spiritualibus in eisdem fortis terrenis intẽtus ad spiritualia eleuatur de qua dicitur Isa. 40. Qui spẽrãt in domino mutabunt fortitudinẽ assument pennas vt Aquilæ, volabunt, & nõ deficiẽt. Tertio, mutatio glorię qua qs de mortalitate ad immortalitatẽ, de miseria mutatur ad gloriam, Quod solum dextera Dei facere potest psal. hæc mutatio dexteræ excelsi. Mutatio autẽ mala est multiplex. s. mutatio fatuitatis & stultitię, voluptatis & luxuriæ, peruersitatis, & idololatriæ. Primũ patet de ijs qui in proposito bono stabilitatem non habent: sed faciliter de bono mutantur ad malum de quorum quolibet dicitur Eccl. 27. stultus vt luna mutatur. Secundum, patet de illis q de castitate ad incontinentiam mutãtur, sicut fecit Thamar q mutato habitu sedit in biuio &c. Gen. 38. Vnde & Prou. 25. nequitia mulieris immutat faciem. Tertium, in proposito de Iudæis, qui faciliter de cultu veri

Mutatio multiplex.

Mutatio mala multiplex.

ueti Dei ad idololatriā mutabantur, de quibus ad literam dicitur Thren. 4. quomodo obscuratū est aurum, mutatus est color optimus dispersi sunt lapides sanctuarij, &c. de quibus, & nunc dicit psal: *Mutauerunt gloriam suam in similitudine inutili comedentis fœnum.*

V. 1858. *Et immolauerunt filios suos, & filias suas*
Ps. 105. *dæmonijs.*

NOtandum autem quod nos multa debemus immolare Deo s. animā per sacrificiū mētalis deuotionis ps. 49. Immola Deo sacrificiū laudis & redde, &c. Linguam p sacrificium uocalis confessionis. Ps. 26. circuiui & immolaui in tabernaculo eius hostiā uociferationis, &c. Vitam per sacrificium sanctæ cōuersationis 1. Esd. 6. purificati fuerunt sacerdotes ad immolandū pasche. Terrenam substantiam per sacrificiū dignę oblationis. Nee. 13. immolauerūt illa die victimas magnas, & læti sunt, Eccl. 24. Immolatio eius oblatio est immaculata.

Debem' Immolare Deo multa.

V. 1878. *Saluos nos fac, domine Deus noster, & congrega nos de nationibus.*
Ps. 105.

COngregatio iniquitatis, & malitię: congregatio æquitatis, & iustitiæ: congregatio fœlicitatis, & gloriæ: congregatio pœnalitatis, & miseriæ: Primo ergo est congregatio fidelitatis ecclesiasticæ qua, s. Deus diuersitatem gentiū in vnā fidē cōgregauit, & in vnā Ecclesiam p seipsum, & p Apostolos suos, & seruos dicēs eis Matth 22. Ite ad exitus uiarū, & quoscunq; inueneritis bonos, & malos. Quod ad propositū exponens Chry. sup Matth. d. Viæ sunt oēs professiones hmōi: mundi (ut puta) profetiæ, militiæ, & huius, dicit ergo ite ad exitus uiarū, vt cuiuslibet cō ditionis, & professionis hoīes uocent ad fidem; sicut castitas uia est, q̄ ducit ad Deum: sic fornicatio uia est, q̄ ducit ad diabolum: sic & de cęteris uirtutibus, & uitiis: iubet ergo dñs suis ministris, ut ad fidē uocando congregēt hoīes cuiuscunq; conditionis: Et Origenes super Matth. d. Egressi uero serui cōgregauerunt omnes: egressi serui. i. Apostoli de Iudæa, & Hierusalem, & uenientes ad uias diuersas motum congregauerunt, & cōgregabūt oēs quos inuenerint & non curant, utrūm ante uocationem fuerint boni, uel mali: Bonos aūt hic simpliciter conuenit intelligere, humiliores & recētiores ex eis, qui ueniebant ad cultum Dei de q̄bus dicebat Apostolus: gentes, q̄ legē non hñt ea, q̄ legis sunt faciūt ipsi sibi ipsis sunt lex, & de ista congregatione ad fidem fuerat pdictum Iob 26. in fortitudine illius maria congregata sunt: Quid enim sunt maria nisi tumentia gentiliū corda? q̄ modo in unam fidē sunt congregata? vnde Greg. 17. moral. cap. 14. d. quid aliud marisnomine nisi præsens sæculum designatur in quo corda hominum terrena quærentiū diuersis cogitationū fluctibus intumescūt? Quia elatione superbiæ incitati dum alterna intentione se impetunt quasi aduersantes se unde collidunt: sed iam in fortitudine illius maria congregata sunt, quia incarnato domino discordantium sæcularium corda in fide congregata concorditer credunt. Iam Petrus in mare ambulabat, quia nimirum Christi prædicationibus illa quondam gentiliū tumida corda humili auditu subiecta sunt, unde recte in Euangelio huius mūdi cōgregatā mansuetudinē figurauerat, qa procellosa maris aqua dni pedib. presso tumore calcata est. Vñ de isto mari, hic in fide congregato dici pōt illud Gen. 1. Cōgregationesq; aquarū appellauit maria. & Iob 39. de ista congregatione dr. Nunq d credes q̄ reddat semenē tibi, & aream tuā cōgreget? Quod ad propositū exponit Grego. 31. mor. c. 4. d. Quid aliud semē nisi prædicationis verbum accipit? sicut in Euangelio Dominus d. Exijt q seminat seminare semen suum, & sicut propheta ait: beati q semināt super os aquas. Quid autē area nisi vniuersalis intelligit ecclesia? De qua præcursoris uoce dicitur, & permūdabit aream suā. Quis ergo in initio nascentis Ecclesiæ crederet dum contra eam ille indomitus principatus terræ minis, & cruciatibus sæuiret, q̄ rinoceros iste Deo sementem redderet, & acceptum prædicationis verbū operibus repensaret? Quis

Cōgregatio multiplex.

Mare significat mundū, & gentiles.

Yy 2 infir-

infirmorum posset tunc credere ꝙ eius aream cōgregaret? Ecce enim modo pro ecclesia leges promulgat, qui dudum contra eam per varia torméta sæuiebat. Ecce qualiter gētes capere potuit, quia illas ad fidei gratiam suadendo perduxit easque ad æternā uitā inducat quibus captis præsentem seruat. Cur hoc? quia videlicet, nunc aeream congregat, qui hanc aliquando superbo cornu ventilando dispergebat. Audiat igitur beatus Iob qđ gētilitatis principes faciāt, & nequaquā se apud semetipsum de gloria tantæ virtutis suæ extollat. Audiat rex & potens potentiores mundi reges quanta Deo deuotione famulentur, & Ecclesiæ areā congregēt. Quia ergo ista ecclesiæ congregatio facta est per Christi natiuitatē, ideo dicitur psal. 103. ortus est sol & congregati sunt &c. Et istā congregationem fidelium hic petebat, psal. d. *Saluos nos fac domine & congrega nos de nationibus*. De alijs autem membris nihil ad præsens.

V. 1893 Ps. 106. *Et clamauerunt ad dominum cum tribularentur, & de necessitatibus eorum liberauit eos.*

Iste versus positus est formaliter supra 1886. expone sicut ibi. Complendo autē distinctionē de clamore positam superius psal. 17. est notādum, ꝙ est quidā clamor iubilationis quo. s. sancti clamādo & iubilando Deū laudāt: iste clamor nihil aliud est quā diuinā bonitatē attestari vocis clamore ꝙ omnes creaturæ faciūt licet differenter. Nā hoc modo clamāt beati angeli diuinā bonitatē cōtemplātes Isa. 6. Seraphyn stabāt &c. Et clamabant alter ad alterum & dicebant. Sanctus, Sanctus, Sāctus dominus Deus exercituum, plena est omnis terra gloria eius. Clamāt homines eius misericordiā implorādo, & per consequēs eius maiestatem cōfitendo Matth. 21. Turbæ autē quæ pcedebant, & quæ sequebantur clamabāt dicentes. O sanna filio Dauid, O sanna. n. hebraicè, latinè aūt obsecro domine saluū me fac, & isto modo cōfitentes peccata sua sub specie veniæ iubilando clamāt ad dominū, ut ostēdit Gre. 21. mor. c. 21. dicēs omnis iniquus cum iniquus sit sanctus videri non appetit. in flagelli percussione deprælhensus fateri quod iniquus sit non erubescit: qui verò iniqua agens humana de se iudicia sub specie sanctitatis intercipit, & cū flagellis percutitur, iniquū se prodere refugit quia sanctus videri cōsueuit. Si quando autem grauiter coarctatur iniquū se vix sup faciē tenus cōfitetur qa interna sua detegere veraci cōfessione confunditur, quasi vero liberi sumus cum nulla correctione castigamur quasi vero vincimur cum flagello pcussionis constringimur: vincti ergo tāto clamamus altius in percussione positi peccata nostra veracius cōfitemur: apud aures qppe Dei vox valida est deuota cōfessio. Clamāt etiā Dęmones quamuis coacti diuinam maiestatem. Luc. 4. Exibant dęmonia clamantia & dicentia quia tu es filius Dei. Clamāt, & corpora insensata vt lapides. Luc. 19. Si hi. rationem habentes tacebunt, lapides clamabunt.

Confiteantur domino misericordia eius: & mirabilia eius filijs hominum. V. 1895 Ps. 106.

Est notandum pręter alia dicta de confessione criminis: quod confessio criminis est volita idest voluntaria, & libere facta. Nō. n. placēt Deo, sed neque hominibus coacta seruitia. Vnde si quis confiteatur peccatum suum acerbitate pęnarum, vel illarū timore, & non libere amore iustitiæ, talis confessio non proficit ad salutem propter ꝙ psal. 27. ex omni voluntate mea cōfitebor illi: ex necessitate cōfiteri videtur q timore pęnæ vel solum in mortis confitetur articulo. Ex voluntate autem qui detestando culpam confitetur amore iustitiæ. Et vide quā voluntaria debeat esse confessio sacramentalis ex comparatione eius ad confessionem rei factam in foro iudiciali. Quoniam ibi iudex procedit secūdum rigorem iustitiæ: hic aūt secundum dulcorem misericordiæ: ibi simpliciter non crederetur reo pro se, sed solum contra se: hic simpliciter statur verbis confitentis: ibi iudex veritatem tormentis extorquet: hic autem humilibus verbis: ibi cōtra reū cōfessum datur sentētia cōdemnationis, hic aūt pro reo cōfesso

fesso datur sententia absolutionis. Ideo istis consideratis dicitur psal.118. Confitebor tibi in directione cordis. Cor. n. hominis, si aliquando aspicias odio, vel timore, ipsum recta intentione nō aspicit, sed tortuosa, sed illud rectè dr aspicere, ꝙ ex amore aspicit, & voluntate libera: sic ergo ille cōfitetur, in directione cordis. i. corde recto, qui non timore, sed magis liberè cōfitetur amore iustitiæ, & q̃a solū ille iustus dr, qui nō coactè, sed libere amore iustitiæ operat̃ bonū, ideo in tali numero se cōfitendo ponebat psalmista dicens psal. 110. Cōfitebor tibi domine in toto corde meo, in cōsilio iustorū.

V. 1907. Psal. 106. *Turbati sunt, & moti sunt sicut ebrius, & omnis sapientia eorum deuorata est.*

NOta tantum ergo ꝙ ebrietas multa mala facit. Quoniam generat ignominiam, ducit in apostasiam: tollit amicitiam: inducit ignorantiam, affert desidiam, meretur miseriam, mouet petulantiam. Primum patet, quia omnis ebrius est intemperatus, intemperantiā aūt est uitiū multum ignominiosum, & detestabile, & patet. 3. & 7. Ethic. Vnde Hier. in epistola ad oceanum dicit, ꝙ in tātum ebrietas est ignominiosum uitiū quod patuit in Noe, qui ad vnius horæ ebrietatem, femora nudauit, quæ per sexcentos annos texerat: ideo dicitur Abac. 2. Væh qui potū dat amico (sequitur) inebrians, vt aspiciat nuditatē eius. Secundum patet: quia ebrietas sic facit errare hominem, ꝙ ebrius ignorat se, & nescit quid dicit, vt dicitur. 7. Ethic. In passionibus humanis existentes. s. ebrietate, & insania demōstrationes, & verba Empedoclis sciunt autem nequaquam, & Seneca epistola 85. dicit ebrietates continuæ in furorem adducunt, quia in durata vitia uino concepta, & sine ipso volent. Vinolentiam enim sequitur violentia: vnde August. in epistola ad sacras virgines dicit. Quisquis immoderatus conuitio ebrius amissa modestiæ frena insania fremit: ebrietate prostratus aduersos respicit stantes quos integros respicere nequit: aut sermone longo superflua veba emittit, & male dicta componit, male clamans, & si bene sonans, ideo dicitur Eccl. 30. vinum & mulieres apostatare faciūt, & Isa. 38. præ ebrietate errauerunt. Tertiū patet. Vnde Seneca epis. 83. ponit exemplū de Alexandro Magno, qui quendā sibi carissimū, & fidelissimum inter epulas trāsfodit, q intellecto post modum facinore mori uoluit, & sequitur, cogita quas clades ediderit ebrietas, huic aceruans gentes bellicosas, quæ hostibus tradat, hinc cōtumacissimas, & iugū recusantes in alienū redegit, tū inuictum acies ebrietas mero domuit. & Aug. ut supra dicit, ꝙ Alexāder oīum uictor, uictus est uino, quia occidit carissimū sibi. Etiam q̃a ebrietas secreta amici reuelat, vt dicit Seneca, vbi supra, sed reuelatio secretorū tollit amicitiā, ut habetur Eth. 3. igitur ebrietas tollit amicitiā. Quartum patet, vnde Eustratius 7. Ethic. dicit, ꝙ si quis est grammaticus & inebriatur ascendunt euaporationes, & in cęlum obnubilāt, & quousq; dominatur euaporatio non pōt, ut grāmaticus operari: sed post solutionem euaporationis pōt operari; unde Iuuenalis: fęcundi calices quē nō fecere discrtū: quia homo ebrius ignorat se: ideo dr Iob 12. errare fecit eos, sicut ebrios. Quintū patet, q̃a homo ebrius non pōt se iuuare. Vnde Ambr. lib. de pęnit. dicit ebriosus cum absorbet vinum absorbet̃ a uino, abominatur, despicitur ab Angelis, deridetur ab hominibus destituitur à uirtutibus, uiribus confunditur, à dęmonibus cōculcatur, ideo dr Ose. 4. Ebrietas aufert cor. Et Luc. 21. attēdite uobis a crapula & ebrietate ne grauentur corda uestra. Sextum patet, & primo in naturalibus: q̃a ut dicit Petrus Ra. in quodam sermone. Vbi regnat ebrietas, ratio exulat, intellectus obtunditur: cōsilium deuiat: iudicia subuertuntur, & temporalem substantiam perdit, & minuit. Exēplū de Holoferne, qui uino laxus pdidit vitam cum regno, ideo dicitur Eccl. 19. operarius ebriosus non ditabitur. Septimum patet exemplo in uitis patrū, cuidam dictū fuit ab Angelo, qd̃ ipse eligeret vnum de tribus. s. aut homicidiū, aut adulterium, aut ebrietatem, qui credēs ebrietatem esse minus peccatum ipsam elegit

elegit: quo facto ipse erat in quadā villa, & quia venus, & calefacta uino fortius ardet, ipse intrauit lupanar ac adulterio cōmisso, cū quidam veniret ibi, & derideret eū, quia erat in habitu monachi & sibi minaret, ipse occidit eū, & sic ille ex uini petulantia tria peccata commisit. Vnde Philosoph. 2. rhetor. dicit: maius damnū lege statuitur si quis inebriatus peccauerit, ideo dicitur Isa. 5. Væ hq cōsurgitis mane ad ebrietatem. Octauum patet sicut dicit Amb. lib. de pœn. Ebriosus cōfundit naturam, amittit gratiam, perdit gloriam, incurrit damnationem æternam, ideo. 1. cor. 6. dicitur, ebrij regnum Dei non possidebunt.

V. 1911. Ps. 106. *Confiteantur domino misericordiæ eius: & mirabilia eius, filijs hominum.*

Sed notandū quòd debitus confessor potest esse dupliciter aut. s. ratione officij, vt sunt episcopi, & curati, aut ratione commissionis, vt sunt pęnitentiarij, & religiosi priuilegiati, sed apud aliquos. Et satis rationabiliter dubitatur an confessio facta secundis. s. religiosis priuilegiatis sit reiteranda primis. s. curatis. & proprijs sacerdotibus. Ideo nūc istam dubitationem declarare intendo. Est ergo opinio aliquorum quòd sic, & hoc propter decretalē quæ habetur extra de pœnit. omnis vtriusque sexus, cuius tenor talis est, omnis vtriusq; sexus postquam ad annos discretionis peruenerint omnia sua solus cōfiteatur peccata saltē semel in anno proprio sacerdoti &c. Sed salua illorū reuerētia istud statutum nō sic debet intelligi, vt confessi priuilegiatis iterum eadē peccata proprio sacerdoti quē dicunt esse sacerdotē curatum, iterū debeant cōfiteri, quia tūc episcopus nō posset alicui nō curato cōmittere authoritatē suam audiēdi cōfessiones, imo nec Dns Papa. q̄ hæresim sapit, & vt hoc magis elucescat inducā aliquos sup hoc doctores. Primo Henricus de Gādauo in suo decimo quolib. q. 1. probat multis rationibus, q̄ sit hæreticū dicere. q̄ verè pęnitēs cōfessus & absolutus a priuilegiatis teneatur iterū eadē peccata cōfiteri proprio sacerdoti. s. curato virtute illius statuti omnis vtriusq; sexus.

Confessi priuilegiatis religiosis, curato non tenētur recōfiteri.

E Et ad hoc adducit multas rationes quarū vltima est p locū ab authoritate: quia ista propositio, q̄ verè pœnitēs & cōfessus, & absolutus ab eo qui pōt ex gratia priuilegij teneatur eadē peccata iterū cōfiteri illi cui tenetur de iure cōfiteri error, fuit approbatā, & determinata Parisijs p facultatē theologicam, in quorum testimoniū de hoc fuit factū instrumētū publicū sigillis 17. magistrorū munitum quare, &c. Secundo magister Durandus lib. 4. dis. 17. q. 6. sub tribus cōclusionibus determinat hoc idē. Tertio Sāctus Doctor primo quolib. q. 12. tenet idē. Quarto magister Egid. de Roma lib. 4. q. 17. quærit vtrū cōtra voluntatē proprij sacerdotis liceat cōfiteri alteri districtiori, & in responsione vltimi argumenti dicit. Quod malo velle sacerdotū parochialiū subditi eius possunt cōfiteri priuilegiatis, nec sacerdos est audiēdus si phibet, q a manifeste male mouetur. Quinto frater Ioānes Theutonicus in sūma confessorū hoc idē tenet in multis locis li. 3. tit. [illegible] q. 38. 46. 47. & 48. Sexto magister Ladulphus lib. 4. d. 17. q. 11. & 14. hoc idē determinat.

G Et ne videar solū adducere Doctores religiosorū priuilegiatorū. Inducā et & seculares & pcipue illū eximiū & famosū doctorē D. Ioānnē Andreæ in apparatu clemētinarū i rubrica de sepulturis c. dudū exponētem illud verbū de priuilegiatis dicēs libere valeāt pęnitentib. pęnitētias imponere salutares &c. dicentem. Ex quo dicit liberè denotat q̄ nō est necessaria licētia parochialis sacerdotis. Itē idē exponēs istud verbū valeāt absolutionis beneficiū impertiri dicit absoluti ergo a priuilegiatis non habēt vlterius necesse

H cōfiteri proprio sacerdoti. Nec obuiat decretalis oīs vtriusq; sexus de pę. & re. q a intelligit de illo q alteri legitime cōfessus nō est, ut dicebat Benedictus in cōstitutione inter cunctos. Et uide, q̄ scripsit post Hostiēs. in c. oīs utriusq; sexus sup illo verbo proprio sacerdoti. itē idē in nouella super illo uerbō licentiā prius postulet in cap. omnis utriusq; sexus dicit nisi cōfiteatur a priuilegiatis a sede apostolica, uel a iure, item idem in Rub. de pęn. & rem. in c. oīs utriusq; sexus dicit quod sacerdotes non habentes curā animarum

marum sine licentia proprij sacerdotis aliorum confessionum audire non possint:sed de prædicatoribus & minorib. dicit ut in cóstitutione Bonifacij super cathedra.§.statutũ innouata per Conc. Vien.de sepulturis. Dudum. Quæ tñ p Clemen.V. prorogata fuit ad heremitas.S.Aug.& per Ioan.22. ad Carmelitas.item idem Doctor ibidem exponẽs illa verba postulet a proprio Sacerdote dicit quòd proprius sacerdos est Papa, Episcopus,& parochialis curatus,si ergo de prædictis vel alterius ipsorum licentia quis confiteatur, tenet confessio & absolutio, quia facta est a suo iudice, item idem ibidẽ dicit qđ per cóstitutionẽ Ioan.22.quę incipit. Vas electionis, est determinatũ quod nunquã pęnitens indiget licentia parochialiũ sacerdotũ, vt priuilegiatis confiteatur,hæc omnia Ioannes Andreæ.Ex prædictis ergo patet cui facienda est confessio & quis sit debitus confessor.ad quam confessionẽ nos inducit psal.dicens. *Confiteantur domino misericordia eius*,vt supra ver.1901.

V.1933. Ps. 107. *In Idumæam extendam calceamentum meũ:mihi alienigenæ amici facti sunt*.

Primum patet qm̃ verus amicus ab amico nihil inhonestum exigere debet:quia alteri verus amicus esse nó potest qui Dei amicus non est: omnis autẽ q ab altero ꝙ iniustũ est exigit Dei amicus nó existit,vndẽ Prou.22.qui diligit cordis munditiam habebit amicũ regem. Et hanc amicitiæ conditionem ostẽdit Ambr. in suo pastorali de moribus Episcopi d.lib.3.nó pôt homini esse verus amicus:qui Deo fuit infidus:pietatis custos est amicitia, & æqtatis magistra, & iferiori superior se ęqualẽ exhibeat,inter dispares.n. mores amicitia esse nó pôt.Quid est.n.amicus nisi amoris consors?ad quẽ animũ tuũ coniũgas atq; applices & ita misceas ut vnum ex duob.velis fieri, cui te tãq̃ alteri cómittas a quo nihil timeas, nihil inhonestũ petas. Nó est.n. vectigalis amicitia sed plena decoris gratia,& virtutis.Deniq; meliores sunt plerumq; amicitiæ inopũ quã diuitũ,& frequẽter diuites sine amicis sunt,quibus pauperes abundãt, nó.n.est vera amicitiã vbi fallax est adulatió:diuitib. aũt plerumq; adulant,erga pauperẽ nemo simulator est,verũ est q cquid defert pauperib.huius amicitię inuidiã vitat, huius amicitiæ firmã nobis Christus expressit cũ ait. Vos amici mei estis si feceritis q̃ præcipio vobis: q̃ sequimur, ut amici volũtatẽ faciamus, vt aperiamus amico secreta nostra quęcunq; habemus in pectore,& illius non ignoremus archana:nihil n. occultat amicus,si verus est amicus. Et hinc est ꝙ ipse róne puritatis q̃ inter amicos dẽt esse, increata sapientia aĩam suã vocat amicã d. Cant.1. tota pulchra es amica mea,&c.Secũdũ,patet,qa amicus amicũ tm̃ dẽt amare quãtũ amat,& tm̃ amari q̃ amat, qa amicitia cósistit in actuũ retributione,vñ d.Tul.de Offic.amicus tm̃ dẽt diligere quantũ credit diligi.i. quantũ pôt,& sic actus amicitiæ est reciprocus.vñ Sen. epist.6. d. mostrabo tibi amatoriũ siue medicamẽto,si vis amari ama:iocundius est amicũ facere q̃ habere, sicut ponit exẽplũ in pictore q plus delectat in pingẽdo quã in picto esse, & hoc est ꝙ ait philo.8.Ethic.ꝙ æqualitas & similitudo in amicitia est vñ Cant.1. dr̃ assimilaui te vnica mea, i. me tibi similẽ feci.Tertiũ,patet p p ꝙ dr̃.8.Ethic. ꝙ amicitia re exigit amicitiã,& iõ amicorũ est idem velle,& idẽ nolle,nec amicus habet volũtatem propriã, sed amici.Est.n.amicitia vera quasi glutinium, qa cóglutinat quasi naturali amore,qa naturam imitari nó pôt,& inde est ut d. Tull.in de amic.Quod amicitia & sempiterna,& huius exemplũ satis patet in natura.Cũ.n.similitudo inter aliqua sit quędã ipsorum vnio:videmus quod quãtum aliqua ad inuicẽ magis similia sũt, vt cóiter magis amicantur adinuicẽ,vñ magis amicatur homo proximo suo noto quã extraneo,quia per conuersationem magis est sibi similis:Conformiter & in gradu consanguinitatis,illi magis amicantur, qui in sanguine sunt magis similes nobis.Ró est quia vera amicitia in vnitate fundatur, & ista amicorũ volũtatis vnitas figuratiue ondit Cant. 5. vbi dr̃.Comedite amici mei & inebriamini. Quod.n. comedit & bibitur, saltem

tem in parte transmutatur in naturã comedentis,& vnum cũ eo efficitur. Quartũ, patet: nam vera amicitia ficut amicũ non vult lædere, ita impossibile putat ab amico se lædi,& si quid asperum ab amico patitur totum virtute patientiæ reputat leue. Vnde Chrysost. in lib. Quòd nemo læditur, nisi à seipso, d. vbi vera amicitia permanet nihil facile reperitur ꝙ offendat. Si verò inimicitia, semel amicos occupauerit, oĩa quæ fiunt, quæ dicũtur, & quæ audiuntur offendunt, vt ad inimicitias maiores proficiant. Si quid enim boni de inimico dr̃ non creditur, si quid mali statim creditur. Christus nos orare pro calumniantibus iubet: nos verò insidias & dolos amicis paramus: Christus maledicẽtibus benedici iubet: nos aũt e contrario, aut prius amicis maledicimus, aut maledictis alterius multiplicata maledicta restituimus. Si aũt adinuicem veri essemus amici, nihil nos ab amico dictum vel factũ offendere posset. Et hoc est, quod figuraliter dr̃ Cant. 9. Vinum nouum amicus nouus veterascet & cum suauitate bibes illud, vinũ enim nouum faciliter per suum calorẽ hominem inebriat,& fumum ad cerebrũ mittit: sed vinum antiquum cũ meliori suauitate potatur: sic vult sapiens dicere, ꝙ amicus nouus, qui. s. nondum est in amicitia cõfirmatus admodum vini noui faciliter amicũ verbis vel factis offendit, ꝙ non facit amicus antiquus. Quintum, patet, qm̃ amicus de visione amici multum lætatur: vnde ait Sen. epist. 109. ꝙ sapiens sine amicis viuere non potest: sapiens. n. alio sapiente, qui sibi prodesse possit non indiget, sicut summa calida amplius calefieri superfluũ est: sicut agricola oĩbus rebus instructus ab alio instrui non quærit: vnde offendens ꝙ ista non sunt similia amicitiæ subijcit, ꝙ sapiens non potest in habitu suæ mentis stare nisi aliquos amicos similes sui admiserit, cum quibus virtutes suas cõicet, & subdit similia delectãt vtriq; vbi honesta sunt: sic. n. amicus amicum ad gaudiũ suum prouocat iuxta illud Luc. 15. conuocãt amicos suos d. cõgratulamini mihi,&c. Sextũ, patet, quia si amicus amicũ in aliquo deficere videt, ipsum solicitẽ corrigere debet. Proue. 25. homo qui blandis fictisq; sermonib. loquitur amico suo rete expandit ei, vide Adam inde perseuerantia super illo Prou. 27. meliora sunt vbera diligentis, quã fraudulenta oscula odientis d. Oscula adulationis noli amico imprimere: veritatẽ amico manifesta, quia & si veritas odiũ parit, non tñ id agit inter illos, qui sanctæ charitatis vinculo astringuntur, in odiũ vitiorũ sanctus amor ignescit,& loquitur, & in illos inuehitur, magis quos magis diligere cõprobat amicus: parcere vitijs amici adulatio est nõ dilectio, nec tã amicitiã quam amentiã sapit amicos non redarguere quos amamus,& hoc est ꝙ dr̃ Eccles. 19. corripe amicũ tuum ne fortè non intellexerit, & dicat, non feci, & si fecerit ne iterum addat facere corripe amicum tuum. Ex quibus apparent veri amici, tã Dei, quàm hominum conditiones.

Quis deducet me in ciuitatem munitam, quis deducet me vsque in Idumæam. Versic. 1934. Ps. 107.

DE quibus dicendum est & primo de ciuitate infernali. Infernus n. est ciuitas deputata pro captiuis regis inferni: q in perpetua desolatione permanẽt cuius princeps est diabolus de quo Iob 15. dicitur: habitabit in ciuitatib. desolatis, & in domibus desertis, quæ in tumulos sunt redactæ,& vocatur infernus: in plurali ciuitates desolatæ propter pœnarum multitudinem: vnde ista ciuitas figuratur per ciuitatem Ierico de qua dr̃ Iosue 6. sit ciuitas ista anathema cum omnibus quæ in ea sunt: Ierico enim luna interpretatur, luna autem nunquã in eodem statu permanet: sic & ciuitas inferni in pœnarum varietate nunquã, quiescit in ista ciuitate effunditur diuina maledictio super omnes damnatos Deuter. 28. maledictus erit in ciuitate, maledictus in agro,&c. sed Christus in istam ciuitatem ingressus sanctos patres inde captiuos eduxit, vnde de ipso dicitur id Matthæ. 21. Cum intrasset Iesus commota est vniuersa ciuitas dicens, quis est hic? de ciuitate verò gloriæ, vide ps. 30. & ps. 32.

Additionum Secundi Tomi Finis.